

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA. OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM.

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS,
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA,

MULTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEVENTUR ABSOLUTAS, DETECTIS AUCTA; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TONOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTANQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO, ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., OPERA, RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM STUDIOSO, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PIGRIS ETIAM ET IMPERITIS PATEANT OMNES SS. PATRES, LOCUPLETATA; SED PRESENTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIIS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ulla EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OTIVUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSENTINQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA.

RECENTIORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, VEL ETIAM INEDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGVAS FORMASQUE PERTINENTIBUS. COADUNATORUM, ET EX INNUMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ AB ÆVO PHOTIANO AD CONCILII USQUE FLORENTINI TEMPORA, ET AMPLIUS, NEMPE MORTEM CARDINALIS BESSARIONIS.

ACCURANTE J.-P. MIGNE.

Bibliothecæ cleri universæ.

SIVE CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM. AMBÆ PARTES JAM INTEGRE EXARATÆ SUNT. LATINA, 222 VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, 1110 FRANCIS VENIT: GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLECTITUR, ET 104 VOLUMINA IN 109 TOMIS, PRO PRIMA SERIE, NON EXCEDIT. POSTERIOR VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA 55 VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIES GRÆCO-LATINA AD 58 VOLUMINA TANTUM ATTINGIT; DUM HUIUS VERSIO MERE LATINA 29 VOLUMINIBUS EST ABSOLUTA. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM 8, UNUMQUODQUE MERE LATINUM 5 FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUIUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. IDEO, SI QUIS TANTUM EMAT LICET INTEGRE, SED SEORSIM, COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EANDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO 9 VEL PRO 6 FRANCIS SOLUM OBTINERIT. ISTÆ CONDITIONES POSTERIORI PATROLOGIÆ LATINÆ SERIERI, PATRES AB INNOCENTIO III AD CONCILIIUM TRIDENTINUM EXHIBENTI, APPLICABUNTUR. PATROLOGIA QUÆ MANUSCRIPTIS IN BIBLIOTHECIS ORBIS UNIVERSI QUIESCIBENTIBUS CONSTABIT, NECNON PATROLOGIA ORIENTALIS, CONDITIONIBUS SPECIALIBUS SUBDICENTUR, ET IN TEMPORE SUO ANNUNTIABUNTUR, SI TEMPUS EAS TYPIS MANDANDI NOBIS NON DEFUERIT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CXLV.

NICEPHORUS CALLISTUS. THEODULUS MONACHUS. MATTHÆUS BLASTARES.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE, EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTRONGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISIENSIA.

PATROLOGIE

THEORY OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

OF THE PATROLOGICAL

TRADITIO CATHOLICÆ.

SÆCULUM XIV. ANNI 1332-1335.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ
ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΑ ΙΗ'.

NICEPHORI CALLISTI
XANTHOPULI
ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ
LIBRI XVIII.

PRÆMITTUNTUR

SYNTAGMATIS MATTHÆI BLASTARIS CONTINUATIO, ET THEODULI MONACHI, ALIAS
THOMÆ MAGISTRI, ORATIONES ET EPISTOLÆ.

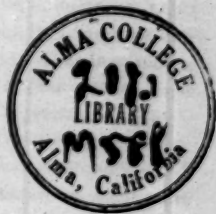
ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,
BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS PRIOR.

VENEUNT 3 VOLUMINA 33 FRANCIS GALLICIS.

EXCUBEATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE. PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISINA.

1865

8230

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XIV. ANNI 1332-1335.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CXLV CONTINENTUR.

MATTHÆUS BLASTARES HIEROMONACHUS.

Syntagma Canonum (<i>Continuatio</i>).	9
Carmina de officiis Ecclesiæ et aulæ Cpolitanae.	211

THEODULUS MONACHUS, ALIAS THOMAS MAGISTER.

<i>Notitia historica et litteraria, ex Cave De script. eccles.</i>	213
Laudatio S. Gregorii Theologi, ex ed. Laur. Normanni, Upsal. 1693.	215
Oratio pro Chand-enô (de quo vide Boivinum ad Gregoriam, p. 229), ex cod. Reg. 2629, cum interpretatione nostra.	353
Oratio gratulatoria ad Angelum Stratopedarcham, ed. Laur. Norm.	373
Oratio gratulatoria ad magnum logothetam Metochitam, ex ejusdem editione.	381
Oratio gratulatoria ad Niphonem patriarcham, ex eodem.	389
Laudatio regis Cypri, ex eodem.	397
Epistolæ.	403
Oratio de regis officiis, ad Andronicum II Palæologum, ex edit. Rom., cum interpretatione nostra.	447
Oratio de subditorum officiis.	495
Tituli orationum Theoduli	547

NICEPHORUS CALLISTUS XANTHOPULUS.

<i>Notitia historico-litteraria ex Bibliotheca Fabricii.</i>	549
<i>Ecclesiasticæ Historiæ libri I-VII.</i>	567

MATTHÆI BLASTARIS

SYNTAGMA CANONUM.

APXH TOY M ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ.

A

173 INITIUM LITTERÆ M.

ΚΕΦΑΛ. Α'. Περὶ μαγῶν, μαθηματικῶν, καὶ μαν-
τεωρ, ἐπὶ δὲ καὶ ἀστρολογῶν, ἐκασιδῶν, ἀλλὰ
δὴ καὶ γοητεῶν, φαρμακιδῶν, καὶ περιά-
πτων.

Ὁ ἕα' τῆς ζ' συνόδου κανὼν τοὺς μάντεσιν ἐκ-
τοὺς ἐπιθεδικότας, ἢ γόησιν, ἢ τοῖς λεγομένοις ἐκα-
τοντάρχοις, ἢ τοῖς τὰς ἀρκτοὺς ἐπισυρομένοις, ἢ
ἑτερα θηρία πρὸς παίγνιον καὶ βλάβην τῶν ἀπλου-
στέρων, ἢ τοῖς νεφοδιώκταις, ἢ τοῖς γόησιν, ἢ τοῖς
παρέχουσι τὰ φυλακτήρια, ἢ τοῖς τύχην, καὶ εἰμαρ-
μένην, καὶ γενεθλιαλογίαν, καὶ τοιοῦτων ῥημάτων
ἔχον φωνοῦσι, κατὰ τοὺς τῆς κλήνης λήρου, οἱ
τὸν μὲν εἰς ἡμέραν φασὶ γεννηθῆναι κακοποιῶν,
τὸν δ' αὖ εἰς ἀστέρα ἀγαθῶν, τοὺς οὖν προσανέχοντας
τούτοις ἐπὶ ἑξαετίαν καταδικάζει· ἐπιμένοντες δὲ τῷ
κακῷ, τελείως ἐκκληρύττει τῆς ἐκκλησίας, λαϊκοὺς
ὄντας δηλαδὴ· ἱερωμένοις δὲ οὐδεμία παραίτησις,
τὸ μὴ οὐ καθαιρεθῆναι· ὥς γὰρ τῷ Ἀποστόλῳ
εἴρηται, «Τίς συγκατάθεσις ναφ' Θεοῦ μετ' εἰδῶλων;»
καὶ τὰ ἐξῆς. Μάντεσι μὲν οὖν λέγονται οἱ τοῖς δαι-
μοσιν ἑαυτοὺς ἐκδόντες, καὶ προσαναθέμενοι, καὶ
ταῖς αὐτῶν ὑποθήκαις διὰ τινων σημείων πειρώμε-
νοι βλέπειν τὰ μέλλοντα. Ἐκατοντάρχοι δὲ, οἱ περὶ
τὰ τοιαῦτα σοφώτερόν τι νοοῦντες, καὶ ταύτῃ δο-
κοῦντες ἐπιπροσθεν τῶν πολλῶν εἶναι. Οἱ δὲ τὰς
ἀρκτοὺς ἐπισυρομένοι, βάρματα ἑξαετῶντες αὐτῶν,
καὶ τῶν τριχῶν κείροντες, ταῖς γυναῖξιν ἀμφοτέρα
ἐπορέγουσιν, ὥς νόσους ἐλαύνειν καὶ βασκανίαν
ἔχοντα φύσει· ἄλλοι δὲ ἥρεις περιφέρουσιν ἐγκο-
πίους, γοητεῖαν δὲ αὐτῶν μετιόντες. Νεφοδιώκται
δὲ, οἱ διὰ τῶν ἐν τοῖς νέφει σχημάτων τινὰ προφοι-
δίζοντες. Γόηται δὲ, οἱ Δαυϊτικοὺς δῖθεν ψαλμοὺς
ᾄδοντες, καὶ ὀνομάτων μαρτυρικῶν μεμνημένοι, καὶ
αὐτῆς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, καὶ τούτοις τὴν ἐκ
τῶν δαιμόνων παρενέειροντες γοητεῖαν. Ἄτεροι δὲ
τοῖς τραχήλοις τῶν παίδων συνεπτυγμένους χάρτας
ἀπαιωροῦσι, ταῖς παρτυχοῦσαις ἐπιβάς· γεγραμ-
μένους, ἐρυθροὺς ὑφάσματα αὐτοὺς ἐνεκλίσσοντες,
εἰς ἀποτροπὴν δῆθεν παντὸς ἀνιάρου, ἃ καὶ φυλα-
κτήρια λέγουσι καὶ περιάπτα. Καθῆρηνται δὲ πολ-
λάκις καὶ ἱερεῖς ἐπὶ τῆς συνόδου, ἀρτον τῆς μεγά-
λης πέμπτῃς τισὶ φαγεῖν ἐπορέξαντες, ἐφ' ᾧ τὰ
σουλθέντα εὐρεθῆναι, ἐκ τοῦ μὴ βράδιος· τοῦτον κα-
ταπεῖν. Ἄλλος δὲ τις ἱερεὺς μετὰ Εὐαγγελίου ξύλῳ
συνδεδεμένου, καὶ κυκλικῶς περιστρεφόμενου, ἐρω-
τήσεις περὶ τινων ποιοῦμενος ὑποθέσεων δὲ ψαλμῶν

CAP. I. De magis, mathematicis, et vaticis, ut et
astrologis, incantatoribus, prastigiis, beneficiis
et amuletis.

Sexagesimus primus sextæ synodi canon eo:
qui vaticis sese dediderunt, vel prastigatoribus,
vel iis qui centuriones dicuntur, vel iis qui ursas
circumducunt, vel id genus animalia ad imperito-
rum oblectamentum et noxam, vel nubium per-
secutoribus, vel incantatoribus, vel iis qui præ-
bent amuleta, vel qui fortunam, ac fatum, ac
genealogiam, et ejusmodi verborum farraginem
proferunt ex imposturæ nugis, qui dicunt hunc
quidem die maligno, illum vero felice sidere na-
tum esse; eos igitur, qui his confidunt, sexennio
segregat; perseverantes autem in malo ab Ecclesia
omnino ejcit, si sint scilicet laici; nam quominus sa-
cerdotes deponantur, nulla est excusatio. Ut enim
inquit Apostolus: «Quænam templo Dei cum idolis
consensio?» et cætera. Vates equidem dicuntur,
qui dæmonibus sese addicunt, et ex illorum sugges-
tionibus per quædam signa res se futuras acire profi-
tentur. Centuriones vero, qui de his aliquantulum
sapientiores sunt, et ideo existimantes se aliis
anteferri. Qui vero ursas circumducunt, tincturas
illis appendentes, et pilos tondentes, mulieribus
ambo præbent, tanquam quæ morbos et fascina-
tionem propellere vim habeant. Alii vero serpentes
in sinu gestant, prastigias per eos perficientes.
Nubium persecutores vero sunt, qui ex figuris in
nubibus aliqua vaticinantur. Incantatores vero,
qui Davidicos psalmos subinde canunt, et nomi-
num martyrum meminerunt, etiam ipsius sanctæ
Virginis Deiparæ; et horum quidam prastigias ex
dæmonibus somniantes. Alii vero puerorum collis
chartas complicatas suspendunt, incantamentis qui-
busdam inscriptas, rubris texturis illas involventes,
ad avertendum scilicet omne periculosum, quæ
etiam amuleta dicuntur et περιάπτα. A synodo
etiam sæpe depositi fuerunt sacerdotes, quod magnæ
quintæ feriæ panem quibusdam comedendum de-
derunt, ut surrepta invenirentur, eo quod illum
non facile deglutiant. Alius etiam quidam sacerdos,
cum Evangelio ligno ligato, et in orbem circumma-
cto, interrogationes de quibusdam rebus per psal-
mos Davidis faciens statim depositus fuit. Tales

etiam sunt et mulieres, quæ ecclesiis vel sacris imaginibus assident et ex his se futura cognoscere æque ac prædicere affirmant, non secus ac quæ olim Pythonis spiritum habuerunt. De his omnibus dicit divinus Chrysostomus, etiamsi sanctæ Trinitatis nomen ejusmodi actionibus admisceatur, etsi sancti etiam invocentur, et signum crucis insuper interponatur, fugere tamen ea nos debere et aversari : et in 21 homilia, libri *De simulacris*, ut et in 6 contra Judæos homilia, non obiter de his triumphum agit.

Vicesimus quartus Ancyranæ synodi quinquenarii pænæ subicit eos qui gentium consuetudines sine 174 ratione sequentes, in suas sedes vates ad magicas artes et medicamenta inveniendâ introducunt, a tali abominatione domum se expiâuros promittendo : quia ægrotos ex his se fieri suspicantur, et morbo diuturno subijci, vel amissa quædam indicare posse. Iisdem pœnis subijciuntur qui incantatricibus fidem adhibent, et iis qui ex hordeo divinant.

Hunc can. verbatim recitat etiam 83 magni Basilii canon; hic autem ad sexennium usque tali malo deprehensos extendit; quia qui semel errarunt, postea verò a malo desistunt, minus puniuntur.

Tricesimus sextus Laodic. syn. sacerdotes, qui sunt magi, et incantatores, aut mathematici, aut astrologi, aut quæ dicuntur phylacteria faciunt, omnino ex ecclesia ejici decernit. Et magi quidem sunt, qui dæmones, beneficos scilicet, invocant ad boni alienius operationem, cum omnes sint homicidæ et mali suasores. Incantatores autem sunt prestigiatores, qui per incantationes dæmones ad suam voluntatem trahunt; ac feras etiam et reptilia devinciunt, adeo ut jumento foris pernoctanti perniciem asferre non possint. Porro et alii serpentes incantant, quos etiam manibus tractantes sine morsu ab illis et malis impatibiles remanent; mathematici deinde, qui opinantur corpora cælestia habere universi dominationem, omniaque nostra ab eorum motu administrari. Mathematica scientia in hæc duo dividitur, astronomiam scilicet et astrologiam. Et illa quidem sanctis quoque concessa est, quæ cælestium omnium positionem et motum docet, ut etiam ordinatum eorum contextum et distantiam. Astrologia autem, hoc est, exinde prædictio, cæli mansiones percurrit, et futurum cognoscens, nequaquam sanctis Patribus conceditur, quia simplices maxime errare facit, et genesi et fato confidere illos compellit. Astrologi autem dicuntur qui dæmonum auxilio adjuvi ex astris ut diis divinant. Quatuor autem sunt libri mathematici nuncupati, arithmetica, musica, geometria, et astronomia. Non illos igitur legere vetat canon, sed nimum in iis studium adhibere; et cum cælestium

Δαυιδικῶν, εὐθὺς καθήρηται. Τοιαῦτα εἰσι καὶ αἱ τὰς ἐκκλησίαις ἢ τὰς ἀγίαις εἰκόσι προσεδρεύουσαι γυναῖκες, καὶ τούτων ἰσχυρίζομεναι γινώσκειν ὄθεν τὰ μέλλοντα καὶ προλέγειν, κατὰ τὸς πόλαι πνεῦμα Πύθωνος ἔχουσας. Περὶ τούτων πάντων φησὶν ὁ θεός· Χρυσόστομος, οἷ, καὶ τῆς ἀγίας Τριάδος ὄνομα ἐπιλέγεται τοῖς τοιοῦτοις, καὶ ἀγίων γίνονται ἐπικλησίαις, καὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐπάγεται, φεύγειν δεῖ τὰ τοιαῦτα καὶ ἀποτρέπισθαι· ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ λόγῳ τοῦ βιβλίου τῶν ἀνδριάντων, ἐπὶ δὲ καὶ ἐν τῷ ε' τῶν πρὸς Ἰουδαίους λόγων, οὐ παρέργως θριαμβεύει τὰ τούτων.

Ὁ δὲ καὶ τῆς ἐν Ἀγχύρᾳ συνόδου ἐπὶ πενταετίας ἐπιτιμῆ, ὃ δὲ τὰς τῶν ἰδῶν συνηθείαις ἀλογίστως ἀκολουθοῦντες, εἰς τοὺς ἑαυτῶν οἴκους· μένταις εἰσάγουσιν ἐπὶ ἀναίρεσει ὄθεν μαγείων καὶ φαρμακείων, ὡς ἀν τοῦ τοιοῦτου μύστους ἐκκαθάραι τὸν οἶκον ὑποσχουμένους· οἱ αὖ κλινοπεσιτεῖς ἑαυτοὺς ἐκ τούτων ὑποπειθόντες γαγονέιναι, καὶ νόσον χρονίαν καταρραβεῖν, ἢ καὶ τινα τῶν ἀπωλομένων θυναμένων καταμυνέειν. Τοῖς αὐτοῖς ἐπιτιμίαις ὑποκρίνται καὶ οἱ γοητευταῖς προσερχόμενοι, καὶ τὰς μετὰ κριῶν μαγνυομένας.

Τούτων κατὰ ῥῆμα τὸν κανόνα διέξεισι καὶ ὁ τοῦ μεγάλου Βασιλείου πγ'· πλὴν οὗτος καὶ μέχρις ἐξαστίας τοὺς καταχρησαμένους τῷ τοιοῦτῳ κακῷ παρατείνει, ὥστε οἱ ἅπαρ πλανηθέντες, εἰτα τοῦ κακοῦ ἀποστάντες, ἐλαττόνως ἐπιτιμηθῇσονται.

Ὁ δὲ τῆς ἐν Λαοδικείᾳ λς' κληρικοῦς, μάγους ὄντας, καὶ ἱπποδοῦς, ἢ μαθηματικοῦς, ἢ ἀστρολόγους, ἢ τὰ λεγόμενα ποιοῦντας φυλακτήρια, παντάπασιν τῆς ἐκκλησίας ἀπορρίπτεσθαι διορίζεται· καὶ μάγοι μὲν εἰσιν οἱ δαίμονας ἀγαθοποιούς ὄθεν ἐπικαλούμενοι πρὸς ἀγαθοῦ τινος σύστασιν, καίτοι μισοφόνους πάντας καὶ ἀλάστορας ὄντας τῇ προαιρέσει. Ἐπαῖδοι δὲ, οἱ γόητες, οἱ δὲ ἐπιδῶν τοὺς δαίμονας ἐφελκόμενοι πρὸς τὰ οὐκ εὖ θελήματα, καὶ θηρία καταδεσμούντες καὶ ἐρπετὰ πρὸς τὸ μὴ λυμῆνασθαι τὸ κτήνος τυχόν, ἔξω που νυκτὸς αὐλίζόμενον· ἀλλὰ καὶ ὅφεις ἕτεροι καταγοητεύουσιν, οὓς περ δὲ καὶ μεταχειρίζομενοι, ἀδικοῦ ἐξ αὐτῶν καὶ ἀπαθεῖς κακῶν διαμένουσι. Μαθηματικοὶ δὲ, οἱ τὰ οὐράνια σώματα δοξάζοντες ἔχειν τὴν τοῦ παντὸς κυριότητα, καὶ κατὰ τὴν κίνησιν τούτων διοικεῖσθαι τὰ κατ' ἡμᾶς. Τὰ δὲ τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης εἰς δύο ταῦτα διηρηται, ἀστρονομίαν καὶ ἀστρολογίαν· καὶ ἡ μὲν καὶ τοῖς ἀγίοις αὐτοῖς συγκαχώρηται, ὅτε τὴν τῶν οὐρανίων ἀπάντων διδασκοντα θεοῖν τε καὶ κίνησιν, καὶ τὴν ἐβτακτον αὐτῶν συμπλοκὴν καὶ διδαστασιν· ἡ δὲ ἀστρολογία, τοῦτέστιν ἡ ἐκείθεν προμάντευσις, καὶ κατ' εἰρμὸν ὄθεν τῶν οὐρανίων ἐκβαίνουσα, καὶ τὸ μέλλον γνωρίζουσα, οὐδαμοῦ τοῖς Πατράσιν ἐκδέδοται, ὅτε τοὺς ἀπλουστέρους γενέσει τε καὶ εἰρμῇ προσέχειν καταναγκάζουσα· καὶ ἀστρολόγοι, οἱ συνεργεῖα δαιμόνων μαγνυόμενοι δι' ἀστέρων, καὶ οἱ αὖ θεοῖς τοῖς προσέχοντες. Τέσσαρα δὲ εἰσι τὰ λεγόμενα μαθηματικὰ βέβηλα· ἀριθμητικὴ, μουσικὴ, γεωμετρία,

καὶ ἀστρονομία, οὐ ταῦτα τοῖνον ὁ κανὼν ἀναγι-
νύσκειν ἀπείργει, ἀλλὰ τὸ περιέργως αὐτοῖς κεχρη-
σθαι, καὶ ταῖς τῶν οὐρανίων κινήσεσι πιστεῦσιν
συμπεριφέρεισθαι τὰ ἡμέτερά, καὶ τινα τῶν ἐσομένων
παρὰ τὴν τοιάνδε κίνησιν τῶν ἀστέρων.

Νόμος.

Ταύτη τοι καὶ ὁ νόμος φησίν· Ἡ μὲν γεωμετρία
δημοσία διδασκείται· ἡ δὲ μαθηματικὴ κατακρίνεται
ὡς ἀπηγορευμένη.

Ὁ δὲ μέγας Βασιλεὺς ἐν τῷ ζ' κανόνι φαρμακοῦς,
καὶ εἰδωλόλατρας, καὶ φονεῖς εἰς εἰκοσιν ἔτη καταδικά-
ζει· μοιχοὺς δὲ, καὶ ἄρρενοφθόρους, καὶ ζωοφθόρους
εἰς ιε', εἰδωλόλατρας λέγων οὐ τοὺς προδήλως ἀσεβεῖς,
ἀλλὰ τοὺς μετὰ τὸ βάπτισμα γοητείας μετιόντας καὶ
μαντείας. Τρόπον γάρ τινα εἰδωλόλατροῦσι καὶ οὐ-
τοι, ἐπικλήσεσι χρώμενοι δαιμονίων, καὶ τὴν ἐξεί-
κων ζητοῦντες ἐπικυρίαν. Οἱ μὲν γὰρ ἀπ' ἀρχῆς
εἰδωλόλατραι, μετανοοῦντες καὶ βαπτισθέντες, εὐ-
θείως τῇ θεῇ κοινωνίᾳ προσιῶσιν· οἱ δὲ μετὰ τὸ
βάπτισμα τεθυκότες εἰδωλοῖς, συνοικοῦν διὰ βίου τὴν
μετάνοιαν κέκτηνται, καὶ περὶ τὰς τοῦτου δυσμὰς
τὸ θεῖον δῶρον λαμβάνουσιν. Ὅσπερ ἄρα καὶ ἐν
τῷ ξε' τὸν γοητεῖαν ἢ φαρμακείαν ἐξαγορεύοντα,
τῷ τῷ ἐκουσίωνς φονεύσαντος ὑπάγει κρίματι,
εἰς κ' αὐτοὺς ἔτη τῆς κοινωνίας ἀπείργων, καὶ
μάλ' αἰκνῶς. Αἱ μὲν γὰρ γοητεῖαι δαιμόνων ἔχου-
σιν ἐπικλήσεις κακοποιῶν, περὶ τοὺς τάφους ἐπ-
δομέναις, ὥστε τινὰ παρεθῆναι τὰ μέλη τυχόν, καὶ
διὰ βίου κατακλιθῆναι, καὶ ἀβύτων αὐτῶν τὸν βίον
γενέσθαι· ταύτη τοι καὶ γοητεῖαι παρωνομάστησαν
ἀπὸ τῶν περὶ τοὺς τάφους γῶν καὶ θρήνων.

Αἱ δὲ φαρμακείαι ἢ ἀναιροῦσιν, ἢ τῶν φρενῶν
ἐξιστῶσι, καὶ εὐκταῖον τὸν θάνατον ποιοῦσι τῷ
πάσχοντι, εἰ ποτε ἀνανήψειν, ἢ τοῖς γε προσήκουσι
τῷ ἀνθρώπῳ, ἢ φίλτρῳ χάριν ἐνίοτε γινόμεναι, πα-
ρπασαίνει καὶ οὕτω παρασκευάζουσιν.

Ἐν δὲ τῷ οβ' καὶ τὸν μάντειν ἑαυτὸν ἐπιθεω-
ροῦν, ἢ τισι τοιούτοις, καὶ τὰ ἐκείνων φρονεῖν
προαιρούμενον, τῷ τῶν φονέων οἰκονομεῖσθαι χρόνῳ
καλεῖται. Εἰ γὰρ καὶ τὰ χρηστήρια μετὰ τὴν τοῦ
Κυρίου σάρκασιν ἐκλελοιπασιν, καὶ αἱ τῶν ψευδο-
μῶν προφῆταις θεῶν, ἀλλὰ γε καὶ τῆμερον δι'
ἐπιπῶν καὶ ἐνεργείας δαιμόνων ἐσθ' ὅτε συμβαλ-
ωσι γίνεσθαι, εἰ καὶ ψευδεῖς αἱ πλείους ἐλέγχον-
ται. Ἄλλ' οἱ μὲν τοὺς δαίμονας ἀνέθην ἐπικαλούμε-
νοι, οὐκ ἀπεικνῶντες τῷ τῶν φονέων ὑποβάλλονται
κρίματι· οἱ δὲ ἁγίασμόν καὶ ἀρετὴν ὑποκρινόμενοι
κέρδους ἕνεκα, μετριώτερον, ὀφμαι, καὶ οὐ κατ'
ἐκείνους, τὰς εὐθύναις ὀφείζουσιν.

Ὁ δὲ μέγας Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ἐν τῷ β' κανόνι,
ταῦτα θίγει κατὰ ῥῆμα· Οἱ πρὸς γόντας ἀπίοντες
ἢ μάντεις, ἢ τοὺς διὰ δαιμόνων καθάραι τινα καὶ
ἀποτροπιασμούς ἐνεργεῖν ὑπισχυμένους, ἐρωτῶν-
ται δι' ἀκριβείας καὶ ἀνακρίνονται, πότερον, ἐπι-
μένοντες τῇ εἰς Χριστὸν πίστει, ὑπ' ἀνάγκης τινὸς
συνηνέχθησαν ἐκείνῃ τῇ ἀμαρτίᾳ, κακῶς αἰσῶς τινος
ἢ ἀφορήτου ζημίας ταύτην αὐτοῖς τὴν ὁρμὴν ἐμ-
πονησάσης, ἢ καθόλου καταφρονήσαντες τοῦ πισ-
στευμένου παρ' ἡμῶν μαρτυρίου, τῇ τῶν δαιμόνων

A motibus nostra quoque circumagi credere, et tutu-
ra quaedam praecognoscere existimare, quod ne-
cessario futura sint ex illo astrorum motu.

οἰεσθαι προγινώσκειν, ὡς ἐξ ἀνάγκης συμπεριφερόμενων

Lex.

Quapropter lex dicit: Geometria quidem publi-
ce docetur; mathematica vero condemnatur ut pro-
hibita.

Magnus Basilius etiam in 7 canone veneficos
et idololatrias, et homicidas in viginti annos condem-
nat; adulteros vero et masculorum et animalium
initiores in quindecim; idololatrias vocans non ma-
nifesto impis, sed eos, qui post baptismum
praestigias exercent et vitiicia. Nam aliquo modo
idola colunt illi, daemonum invocationibus utentes,
et eorum auxilium quaerentes. Qui quidem ab ini-
tio fuerunt idololatrae, et poenitentia ducuntur et bap-
tizantur, statim ad sanctam communionem ac-
cedant: qui autem post baptismum idolis sacrifi-
caverunt, per totam vitam poenitentiam agant, et in
ejus extremo divinum donum accipiant. Quemad-
modum et in 65, illum qui praestigias vel venefi-
cium proficitur, voluntarii homicidae judicio subijcit,
175 per 20 annos eos a communione arcens; et non
immerito, cum praestigie invocationes daemonum ma-
leficorum contineant, circa tumulos incantatas, ut
alicujus membra forsitan dissolvantur, et dum luce
fruitur aegrotet, et inops sit illi vita. Quapropter et
incantationes denominatae sunt a gemitibus et la-
mentationibus circa tumulos.

Veneficia vero aut interficiunt, aut de mensis
sede deiciunt, mortemque illi, qui haec patitur,
optabilem faciunt, si quando respiscat; vel homi-
nis cognatis saltem, aut amoris gratia quandoque
facta, in delirium inlucent.

In 72, eum qui se vaticibus vel aliis ejusmodi
tradidit, eorumque errores sectatur, homicidarum
tempore puniri jubet. Quamvis oracula post assum-
ptam a Domino carnem defecerint, et a falsis deis
praedictiones: his tamen temporibus per incanta-
tiones et daemonum ministeria aliquando fieri con-
tingunt, etsi mendacii pleraque convineantur.
Qui tamen impudenter daemones invocant, non
immerito homicidarum judicio subijciuntur. Qui
vero sanctimoniam et virtutem simulantes lucri
gratia, mitiorem, credo, penam et non easdem
correctiones subibunt.

Magnus vero Gregorius Nyssenus in 2 canone
haec verbaliter profert: Qui ad praestigiatos, vel
vates, vel eos qui per daemones se piacula quaedam
et aversiones operaturos esse pollicentur, accedunt,
exacte interrogantur et examinantur, utrum in fide
in Christum permanentes, a necessitate aliqua ad
illud peccatum impulsus sunt, cum afflictio aliqua
vel intolerabilis jactura hunc illi animum indidisset,
an omnino neglecto quod a nobis creditum est te-
stimonio, ad daemonum societatem se contulerunt,

Si enim ad fidem infirmendam, et quod Deum A
qui a Christianis creditur, esse non crederent, illud
fecerunt, erunt omnino voluntario negantium ju-
dicio obnoxii. Quale vero sit horum supplicium, in
primo ejus canone hic sanctus decernit; quem
queras in 1 cap. lit. A. Sin autem, inquit, non se-
renda necessitas aliqua pusillum eorum ani-
am superans, eo deduxit, mensuram eorum qui in for-
nicatione peccarunt, ipsi etiam observabunt, quod
in novem annos extendit. Quære 3 cap. litteræ E.

Leges.

Qui per sacrificia vaticinatur, gladio puniatur :
qui vero illum vel suasionem vel præmio ad id hor-
tatur, exsilio et bonorum publicationi subiciatur.

Venefici, si in dignitate positi sint, exsilio mul-
tiantur; reliqui vero capite plectuntur.

Qui præparat magicam ad venerem trahentem
pudicos mores, vel contra hominum salutem mala
moliatur, bonorum publicatione et exsilio punitur.

Ne quis divinatorem consulat : magi enim capi-
tali poena puniuntur.

Qui in necem hominum dæmones invocant,
gladio puniuntur.

176 Item est docere et discere lege prohibita.

Maritus uxorem suam veneficam expertus, ma-
trimonium repudio solvit; similiter et mulier vi-
rum.

Qui venenum pro medicamento servo dedit,
eidem poenæ subicitur ut qui mortis causam præ-
buit; similiter et qui inconsiderate dat venenum.

Qui insanire aliquem veneno faciunt, lege de
injuria tenentur.

Lege de homicidis tenetur, qui hominis necandi
causa venenum præparat, vel vendit, vel habet.

Si quis non malo animo mulieri paraverit medi-
camentum ad conceptionem, et si ipsum accipiens
decesserit, relegatur qui paravit.

Si quis liber aut servus quocunque prætextu
potionem dederit, sive viro, sive mulieri, sive an-
cillæ, sive dominæ, et ex hoc infirmi facti morian-
tur qui acceperunt, qui paravit gladio puniatur.

Qui, quæ fulaxtā dicuntur, faciunt, et amatoria
ad capiendos homines, publicis bonis deportentur.

Sexagesima novella imperatoris Leonis, Si quis,
inquit, omnino has magicas artes adhibere inve-
niatur, sive corporis medelæ prætextu, sive ad
avertendum a fructibus damnum, is apostatarum
pœnam subiens, ultimo afficiatur supplicio.

CAP. II. De mollietate.

Consulas 28 cap. litteræ K.

CAP. III. De ebriis.

Quæras 35 cap. litteræ K.

συμμάχῃ προσέδραμον. Εἰ μὲν γὰρ ἐπ' ἀδελφείῃ
τῆς πίστεως, καὶ πρὸς τὸ μὴ πιστεῦσιν εἶναι θεὸν
τὸν παρὰ τῶν Χριστιανῶν πιστευόμενον, ἐκεῖνο πε-
ποίηκασιν, τῷ κρίματι τῶν ἐκουσίως ἀρνησαμένων
ὁπαθήσονται. Ὅποιον δὲ τὸ τοῦτον κρίμα, ἐν τῇ α'
αὐτοῦ κανόνι ὁ ἅγιος οὗτος διαλαμβάνει, ὃν καὶ ζῆτει
ἐν τῇ α' κεφ. τοῦ Α στοιχείου. Εἰ δὲ τις, φησὶν,
ἀδόστακτος ἀνάγκῃ κατακρατήσασα τῆς μικροψυ-
χίας αὐτῶν, εἰς τοῦτο προήγαγε, τὸ μέτρον τῶν ἐν
πορνείᾳ πλημμελησάντων καὶ αὐτοὶ φυλάξουσιν,
ὅπῃ καὶ εἰς ἐτὶ παραστίνει ἐνεία. Ζῆτει τὸ γ' κεφά-
λαιον τοῦ Ε στοιχείου.

Νόμοι.

Ὁ διὰ θυσιῶν μαντευόμενος ξίφει τιμωρεῖσθω· ὁ
δὲ τοῦτον προτρέψάμενος· παρακλησάτω ἢ μισθῷ, ἐξο-
ρίᾳ καὶ δημεύσει ὑποκείσθω.

Οἱ φαρμακοὶ, ἀξιώματικοὶ ὄντες, δεπορτατεύον-
ται· οἱ δὲ λοιποὶ εἰς κεφαλὴν τιμωροῦνται.

Ὁ ἐπιτηδευσάμενος γοητεῖαν ἔλκουσαν εἰς ἔρωτα
τοὺς σὺφρονας λογισμοὺς, ἢ κατὰ σωτηρίαν ἀνθρώ-
πων μηχανασάμενος, δημεύσει καὶ ἐξορίᾳ τιμω-
ρεῖται.

Μηδεὶς ἐπερωτάτω τινὰ μαντικὴν ἐπαγγελλόμε-
νον· οἱ γὰρ μάγοι κεφαλικῶς τιμωροῦνται.

Οἱ εἰς βλάβην ἀνθρώπων δαίμονας ἐπικαλούμενοι
ξίφει τιμωρεῖσθωσαν.

Ἴσον ἐστὶ τὸ ἀπηγορευμένα μαθεῖν, καὶ τὸ διδά-
σκειν.

Εὐλόγως ὁ ἀνὴρ, εὐρίσκων τὴν αὐτοῦ γαμετὴν
φαρμακὸν, βεποιδίῳ λύει τὸν γάμον· ὡσαύτως καὶ
ἡ γυνὴ τὸν ἄνδρα.

Ὁ φάρμακον ἀντὶ λατρείας δοῦλῳ δεδοκὼς ὑπό-
κειται τῇ αὐτῇ ποινῇ, ὡς αἰτίαν θανάτου παρασχών·
ὡσαύτως καὶ ὁ προπετῶς διδοὺς φάρμακον.

Οἱ παραφρονήσαι τινα φαρμάκῳ ποιοῦντες ἐνέ-
χονται τῷ περὶ ὕβρεως νόμῳ.

Τῷ περὶ φονέων νόμῳ ὑπόκειται ὁ διὰ τὸ φονεύ-
σαι ἀνθρώπον ποιῶν φάρμακον, ἢ πιπράσκων, ἢ
έχων.

Εἰ καὶ μὴ κακῷ τις λογισμῷ παράσχοι γυναίκιν
συλληπτικὸν, καὶ τελευτήσῃ ἢ λαθούσῃ, ἐξορίζεται
ὁ παρασχών.

Εἰ τις ἐλευθερὸς, ἢ δοῦλος, ἐπὶ οἰσθήποτε προφά-
σει δοίη πόμα εἰς ἀνδρὶ, εἰς γυναίκιν, εἰς δοῦλῳ,
εἰς δεσπόλῳ, καὶ ἐκ τούτου ἀσθενήσαντες ἀποθά-
νωσιν οἱ δεξάμενοι, ξίφει ὁ παρασχών τιμω-
ρεῖσθω.

Οἱ τὰ λεγόμενα ποιοῦντες φυλακτὰ, ἐπὶ φίλῃ
τὸ δοκεῖν ἀνθρώπων, δημεύονται ἐξορίζεσθωσαν.

Ἡ δὲ ε' κεφαλὴ τοῦ βασιλέως Λέοντος, Εἰ τις,
φησὶν, ὅπως τὰ τοιαῦτα φωραβείη μαγγανεύμενος,
εἴτε προφάσει σωματῶν θεραπείας, εἴτε ἀποτροπῆς
τῆς τῶν καρπύμων βλάβης, τὴν ἐσχάτην εἰσπρα-
τέσθω ποινὴν, τὴν τῶν ἀποστατῶν κόλασιν ὀφιστά-
μενος.

ΚΕΦΑΛ. Β'. Περὶ μαλαχίας.

Ζῆτει τὸ κ' κεφάλαιον τοῦ Κ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. Περὶ μεθύοντων.

Ζῆτει τὸ λ' κεφάλαιον τοῦ Κ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛΑ. Δ'. *Περὶ μεταθέσεως καὶ μεταβιβάσεως Ἀ. CAP. IV. De translatione et translatione episcoporum et clericorum.*

Ζῆται τὸ θ' κεφάλαιον τοῦ Α' στοιχείου.

ΚΕΦΑΛΑ. Ε'. *Ὅτι τοὺς μετανοῦντας οὐ δεῖ ἀποβάλλεσθαι.*

Ὁ υβ' τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν, Εἰ τις ἐπισκοπος, ῥησιν, ἢ πρεσβύτερος, τὸν ἀπὸ ἁμαρτίας ἐπιστρέφοντα οὐ προσέταται, ἀλλὰ μυσταγωγούμενος ἀποβάλλεται, κατὰ τὴν παλαιὴν ἐκείνου δέητον Ναβάτον, καθαιρεῖσθω, οἷα λυπῶν τὸν Χριστὸν ἐν εἰρηκότα, Καρὰ γίνεται ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι· ὃς διὰ τὴν τῶν ἁμαρτωλῶν σωτηρίαν κλίνας τοὺς οὐρανοὺς καταβίβηκεν· ὃς ἔφη, μὴ ἰλθεῖν καλεῖσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν· οὐ τῆς φιλανθρωπίας οὐδεμία τῶν ἡμετέρων κρείττων ὥφθη ἁμαρτιῶν· ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ προφήτου βοᾷ· Λέγε εὐ πρώτος τὰς ἁμαρτίας σου, ἵνα δικαιωθῇς· Ζῆται ἐν τῷ ἑξῆς ζ' κεφαλῇ κανὼνα μς' τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου.

Ὁ δὲ τῆς ἐν Αἰοδικαίᾳ συνόδου β' κανὼν τοὺς ἐν διαφόροις ἐξετασθίντας πταίσμασι, καὶ δι' ἐξομολογήσεως καὶ μετανόας τοὺς κακοὺς ἀντιζύγου, καὶ, ὅ φασιν, ἐκ διαμέτρου τὸν εἰσέπειτα βίον πρὸς τὸν πρότερον ἐπιδειξαμένους, τῆς θείας ἀξιοῖ μεταλήψεως, ἀξιοῦσθαι, οὐ παρὰ τὴν αὐτῶν σπουδὴν, παρὰ μέντοι τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἀφαιτον ἀγαθότητα.

ΚΕΦΑΛΑ. Γ'. *Περὶ τῶν τῆς μετανόας τόπων.*

Εἰς τέσσαρας δὲ τάξεις οἱ μετανοοῦντες διηρηνται· εἰς τοὺς προσκλιόντας, τοὺς ἀκρωμένους, τοὺς ὑποκλίποντας, καὶ τοὺς συνισταμένους· καὶ προσκλιόντας μὲν εἰσιν οἱ ἐξω τῆς θύρας τοῦ εὐκτηρίου ἱσταμένοι, καὶ πρὸς τὴν εἰσόδον τε καὶ ἐξόδον πιστῶν εὐχὴν τε αἰτούμενοι, καὶ τὴν τῆς ἁμαρτίας συγχώρησιν· ἀκρωμένοι δὲ, οἱ ἐνδον τῆς θύρας ἱστάμενοι ἐν τῷ λεγομένῳ Νάρθηκι, καὶ τῶν θείων Γραφῶν, καὶ τῆς κοινῆς ἀπακούοντες διδασκαλίας, εἰδ' οὕτω μετὰ κατηχομένων ἐξερχόμενοι. Ὑποκλίποντες δὲ εἰσιν οἱ ἐνδον τῆς ἐκκλησίας ἱστάμενοι, κατόπιν δὲ τοῦ ἁμβωνος, καὶ μετὰ τῶν κατηχομένων καὶ οὗτοι ἐξόντες, ἥνικα τὸ, Ὅσοι κατηχομένοι, ἐκφωνηθεῖν παρὰ τοῦ διακόνου· συνισταμένοι δὲ, οἱ τοῖς πιστοῖς μὲν συνευχόμενοι καὶ συμπάλλοντες, τῆς δὲ τῶν ἁγιασμάτων ἀπεχόμενοι μεταλήψεως, μέχρις ἂν, ἐξήκοντος τοῦ νομομισμένου χρόνου, τὸ τέλος αὐτοὺς τῆς θείας ἐκδέχεται κοινωνίας.

ΚΕΦΑΛΑ. Ζ'. *Ὅτι κατὰ τὴν τῶν μετανοούντων διδασκίαν ἐξουσίᾳ τῶ ἐπισκόπου ἢ ἀντιπρίμου, ἢ ἐπιτείναι τοῦτοισι τὰ ἐπιτίμια.*

Ὁ ιβ' τῆς α' συνόδου κανὼν χρητὴν ἐπίστησιν ἀπαρλόγιστον τὸν ἐπίσκοπον, ἢ μειοῦν τὰ ἐπιτίμια, καὶ φιλανθρωπότερόν τι βουλευέσθαι, τοῖς ἐξ εὐλαχέριος διανοίας μετανοοῦσι, καὶ τῷ τοῦ Θεοῦ φόβῳ καλῶς στοιχειουμένοις, καὶ δάκρυσιν αὐτὸν ἰλεούμενοις, καὶ τὴν ἐκ τῶν ἐπιτιμίων χάρισιν εὐχαρίστας ὑπομένουσιν, καὶ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἀσκησιν περὶ παντὸς ποιούμενοις, κοινωνοῦσι δὲ τῶν ὄντων τοῖς δεομένοις, καὶ ἔργῳ καὶ σῆματι τὴν

Queras 9 cap. litteræ A.

CAP. V. *Quod pœnitentes non debent rejici.*

Quinquagesimus secundus sanctorum apostolorum canon, Si quis episcopus, inquit, vel presbyter, eum, qui a peccatis convertitur, non recipit, sed abhorrens ejicit veteris instar Navati illius, deponatur, quia Christum molestia afficit dicentem, Gaudium est in celo propter unum peccatorem pœnitentiam agentem, qui propter peccatorum salutem inclinavit cœlos et descendit; qui dixit, se non venisse vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam; cujus misericordia omnibus nostris ignoscit peccatis; qui etiam per prophetam dixit: Dic tu primus peccata tua, ut justificeris. Queras in sequenti 7 cap. 46 canonem synodi Carthaginensis.

Secundus syn. Laodic. canon in diversis deprehensus delictis, et per confessionem ac pœnitentiam malis oppositam, vitam futuram priori ex diametro, ut aiunt, contrariam ostendentes, sancta communione dignos haberi judicat, non propter eorum virtutis studium, sed propter Dei miserationes et inenarrabilem bonitatem.

CAP. VI. *De pœnitentiæ locis.*

Pœnitentes in quatuor ordines distribuuntur: in deflentes, audientes, substratos, et consistentes. Et deflentes quidem sunt, qui extra sacrarii ostium stant, et Ingradientium et egredientium fidelium supplicationes rogant, et peccati remissionem. Audientes vero, qui intra ostium stantes in loco Narthece dictæ, sacras Scripturas et communem disciplinam audiant, deinde cum catechumenis egrediuntur. Substrati autem sunt, qui intra ecclesiam stant, verum post ambonem, et cum catechumenis et ipsi egrediuntur, quando a diacono pronuntiatur, Quotcumque catechumeni. Consistentes vero, qui cum fidelibus simul precantur et canunt, sed a sanctorum communione abstinent, donec, definito tempore adimpleto, ad sanctam communionem tandem plene admittantur.

CAP. VII. *Quod juxta pœnitentium dispositionem episcopo pœnas illis vel remittere vel extendere liceat.*

Duodecimus primæ syn. canon arbitrum infallibilem episcopum constituit, vel pœnas diminueret, et humanius aliquid statuere de iis qui sinceris conditionibus pœnitentiam agunt, et in timore Dei recte incedunt, et lacrymis eum propitium faciunt, et pœnarum afflictionem patienter subeunt, et bonorum operum executioni ante omnia operam dant, de bonis autem indigentibus communicant, et conversionem tam re quam specie

ostendunt : vel de rigore rursus non omnino remittere, si castigatum indifferenter et remisse per correctionem dispositum esse animadverterit : cum enim pro forma ecclesiam ingreditur, salutis expers atque ita dignus est qui a fidelibus quidem sapientetur, cum catechumenis vero et stationem, et e templo egressionem communem habeat.

Eadem etiam 2 Ancy. syn. canon decernit, potestatem episcopis concedens, juxta afflictionem, et humilitatem, et mansuetudinem pœnitentiam agentis, vel pœnis addere vel auferre. Porro et quintus ut et septimus episcopis potestatem concedit, pœnitentibus supplicia vel remittere vel extendere, ardentiorē videlicet, 178 vel remissiorē pœnitentiā ostendentibus ; anteactam quoque eorum, et quæ postea consecuta est, vivendi rationem inspicere ; num caste, vel remisse et laxè vitam egerint, et sic clementiam erga illos adhibere jubet.

Centesimus secundus sextæ syn. canon, Eum, inquit, qui solvendi et ligandi potestatem a Deo accepit, peccati qualitatem considerare oportet, et ejus qui peccavit ad conversionem studium, sive vergat ad sanitatem, sive contra propriis moribus in se provocet morbum, et sic vulneri convenientem asferre medicinam ; ne si in utroque immoderatione utatur, ab ejus qui laborat salute excidat : varius enim et multiformis est peccati morbus. Omnem enim rationem inquit Deus, isque cui pastoralis traditus est principatus, ut errantem ovem reducat, et ei quæ est a serpente vulnerata, medeatur, et neque per desperationis præcipitia impellat, nec ad vitæ dissolutionem et contemptum frenâ relaxet, sed uno modo, sive per acriora et astringentia, sive per molliora et leniora medicamenta affectui resistat, et ad ulceris obductionem admittatur, fructus pœnitentiæ examinans, et sapienter dispensans et gubernans hominem, qui ad superiorem illuminationem vocatur. Utraque igitur scire oportet, et quæ sunt summi juris, et quæ sunt consuetudinis vel affectionis ; et in iis, quæ extrema non admittunt, affectionis modo uti, sicut sanctus et magnus docet Basilius. In tertio enim ejus canone, In summa, inquit, verior est lapsus medela a peccato recessus, et per temperantiam et afflictionem carnem in servitutem redigere et spiritui subicere ; ita enim qui pœnitentiā agit, perfectum curationis suæ documentum nobis exhibebit. Debent vero animarum curatores utraque nosse, et quæ sunt summi juris, et quæ sunt consuetudinis. Et si quidem, quæ sunt summi juris, admittant illi qui confessi sunt, ex ejus præscripto cum ipsis agere : sin autem oblucientur, sequi demissionis consuetudinem debebunt. εξομολογούμενοι, κατ' ἐκείνην οἰκονομεῖν αὐτούς ; κατὰ δόξω.

In 74 vero can. ejus : Qui ligandi et solvendi potestatem a Deo acceperunt, eis non est vitio ver-

A ἐπιστροφὴν ἐπιδεικνυμένους ἢ τῆς ἀκριβείας αὐθις μηδὲλως ὀφείσθαι, εἰ ἀδιαφύρως ὁρώη καὶ ἀνειμένως τὸν ἐπιτιμηθέντα πρὸς τὴν ἐπιτίμησιν διακείμενον, καὶ τῷ σχήματι μόνῃ τῆς εἰς τὸν νεὸν παρόδου ἀρκούμενον, καὶ οὐκ ἀνιόμενον καὶ ἀναξιοπαθεύοντα, ὅτι τῶν μὲν πιστῶν ἀποδιαστίλλεται, τοῖς δὲ κατηχομένοις, τῆς τε στάσεως κοινωνοῖ, καὶ τῆς ἐκ τοῦ νεῷ ἀποφοιτήσεως.

Ταῦτα καὶ ὁ τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ β' διορίζεται, τὴν ἐξουσίαν τοῖς ἐπισκόποις ἀνατιθεῖς, κατὰ γε τὸν κάματον, καὶ τὸ ταπεινὸν τοῦ μετανοοῦντος καὶ πρῶτον, ἢ προστιθέναι, ἢ ἀφαιρῖν τῶν ἐπιτιμῶν. Ἀλλὰ καὶ ὁ ε' ἐστὶ καὶ ὁ ζ' τοῖς ἐπιτοκείοις ἐπιτρέπει τὴν ἐξουσίαν, ἢ ἀνεῖλαι ἢ ἐπιτείνειν τοῖς μετανοοῦσι τὰ ἐπιτίμια, θερμότερον δηλαδὴ ἢ βαθυμότερον τὴν μετάνοιαν ἐπιδεικνυμένους : σκοπεῖν δὲ καὶ τὸν προτοῦ βίον τούτων, καὶ τὸν εἰσέπειτα, εἴτε σωφρόνως, εἴτε ἀνειμένως ζῶσι καὶ χαύνως, καὶ οὕτω τὴν φιλανθρωπίαν ἐπιμετεῖν.

Ὁ δὲ ββ' τῆς ε' συνόδου κανὼν, Τὸν ἐξουσίαν, φησὶν, εὐληφότες παρὰ Θεοῦ λύειν τε καὶ δεσμεῖν, σκοπεῖν τε τὴν τῆς ἁμαρτίας ποιότητα χρῆ, καὶ τὴν τοῦ ἡμαρτηκότος πρὸς τὴν ἐπιστροφὴν διάθεσιν, εἴτε πρὸς τὴν ὑγίαιαν νεύσει, ἢ τοῖναντίον διὰ τῶν οἰκείων τρόπων προσκαλεῖται καθ' ἑαυτοῦ τὸ ἀρρώστημα, καὶ οὕτω κατὰλληλον ἐπάγειν τὴν θεραπείαν τῷ τραύματι, ἵνα μὴ, τῇ ἀμετρίᾳ καθ' ἑκάτερον χρώμενος, ὀποσφαλίσῃ πρὸς τὴν σωτηρίαν τοῦ κάμνοντος : πολυεσθὺς γὰρ καὶ ποικίλη τῆς ἁμαρτίας ἡ νόσος. Πᾶς μὲντοι λόγος Θεοῦ καὶ τῇ τὴν ποιμαντικὴν ἡγεμονίαν ἐγγερισθέντι, τὸ πλανώμενον πρόβατον ἐπαναγαγεῖν, καὶ τὸ τραπὲν ὑπὸ τοῦ ὄφους ἐξείασθαι, καὶ μήτε κατὰ κρημνοῦ ὠθήσθαι τῆς ἀπογνώσεως, μήτε τὰ χαλινὰ ἐπιδοῦναι πρὸς τὴν τοῦ βίου ἑκλύσιν τε καὶ καταφρόνησιν ἄλλ' ἐνί γε τῷ τρόπῳ, εἴτε διὰ τῶν αὐστηροτέρων καὶ στυφόντων, εἴτε διὰ τῶν ἀπαυωτέρων τε καὶ πραοτέρων φαρμάκων, κατὰ τοῦ πάθους στήναι, καὶ πρὸς τὴν συνούλῳσιν τοῦ ἔλκου ἀνταγωνίσασθαι, τοῖς τῆς μετανόας καρποὺς δοκιμάζοντι, καὶ οἰκονομοῦντι καλῶς τὸν πρὸς τὴν ἀνω λαμπρότητα καλούμενον ἄνθρωπον. Ἀμφότερα τοῖνον εἶδέναι χρῆ, καὶ τὰ τῆς ἀκριβείας, καὶ τὰ τῆς συνηθείας, ἢ συμπαθείας, καὶ ἐπὶ τῶν μὴ καταδεχομένων τὴν ἀκρότητα, τῷ τῆς συμπαθείας τύπῳ κερῆσθαι, ὥς ὁ ἱερεὺς καὶ μέγας διδάσκει Βασίλειος. Ἐν γὰρ τῷ γ' αὐτοῦ κανόνι, Καθόλου, φησὶ, ἀληθέστερον ἱαμα τοῦ σφάλματος, ἢ τῆς ἁμαρτίας ἀναχώρησις, καὶ τὸ δι' ἐγκρατείας καὶ κακοπαθείας τὴν σάρκα δουλαγωγῆσαι, καὶ ὁποῦν τῷ πνεύματι : οὕτω γὰρ τελείαν ἡμῖν ὁ μετάνοων παρέξει τῆς ἰατρειῶσεως αὐτοῦ τὴν ἀπόδειξιν. Δεῖ δὲ τοὺς τῶν ψυχῶν οἰκονόμους ἀμφότερα εἶδέναι, καὶ τὰ τῆς ἀκριβείας, καὶ τὰ τῆς συνηθείας : καὶ εἰ μὲν καταδέχονται τὴν ἀκρίβειαν οἱ εἰ δὲ σκληρύνονται, ἐπιστῇαι τῇ συνηθείᾳ τῆς συ-

Ἐν δὲ τῷ οδ', Οἱ δεσμεῖν καὶ λύειν ἐξουσίαν εὐληφότες παρὰ Θεοῦ, μεμπτέοι οὐκ ἂν εἴεν, εἰ, τῶν

ἐξομολογουμένων σπουδαίαν καὶ θερμωτέραν τὴν Ἀ
μετάνοιαν ἐπιδεικνυμένων, αὐτοῖς ἀρτίστιν ἵλα-
τῶσαι τοῖς ὁρισθέντας τῶν ἐπιτιμίων χρόνους, τῆς
ἐν ταῖς Γραφαῖς ἱστορίας ἐγγυωμένης ἡμῖν, τοὺς
μετὰ μελίκους ἐξομολογουμένους πόνον, θάττον τὴν
τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν καταλαμπάνειν.

Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Λουκᾶ στρα-
τιώτη τινὶ φόνον ἐκούσιον δρᾶσαντι, ἐπίσκοπός τις
ἐπὶ μετρίῳ πάνυ καιρῷ ἐγγράφι αὐτῷ τὴν ἀθώωσιν
δίδωκε, καὶ ἐγκαλοῦμενος παρὰ τῆς συνόδου, τὸν
παρόντα κανόνα προδίδειν· ἀλλ' ἤκουσεν, οἱ τοῖς
ἀρχιερεῦσιν ἐδόθη μὲν αὖξιν τε καὶ μειοῦν τὰ ἐκ
τῶν κανόνων ἐπιτίμια, οὐ μὴν ἀνεξετάστῳ καὶ ὑπερ-
βαλλούσῃ χρῆσθαι συγκαταβάσει. Ὅθεν τὸν μὲν
στρατιώτην τοῖς ἐκ τῶν κανόνων ἐπιτιμίοις ἡ σύν-
οδος καθύπευθε· τὸν δὲ ἀρχιερεῖα δίκας ἀπήτησε,
τὴν ἐν ὁρισμένῳ καιρῷ τῆς λειτουργίας ἐπίσχισιν.

Ὁ δὲ Νύσσης μέγας Γρηγόριος, ἐν τῷ γ' κανόνι,
Ἐπὶ τῶν σπουδαιότερα κεχηρημένων, φησὶ, τῇ ἐπι-
στροφῇ, καὶ τῷ βίῳ δεικνύντων τὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν
ἐπίδοσιν, ἔξεστι τῷ οἰκονομοῦντι πρὸς τὸ συμφέρον
συντεμεῖν τὸν χρόνον, καὶ τάχιον ἀποδοῦναι τοῖς
τὴν κοινωνίαν, ὅπως ἂν τὴν τοῦ θεραπευομένου κα-
τάστασιν δοκιμάσειν. Ὅσπερ γὰρ τὸ τοῖς χοίροις
ρίπτειν τοὺς μαργαρίτας ἀπειρηται, οὕτω τὸ ἀπο-
στερεῖν τοῦ τιμίου μαργαρίτου τὸν ἥδη ἀνθρώπου
διὰ τῆς καθαρότητός τε καὶ τῆς ἀπαθείας γενομέ-
νον, τὸν ἀτόπων ἐστὶ. Πανταχοῦ γὰρ ἐν πλημμε-
λήματι εἶσι· τοῦτο καθορᾶν προσήκει πρὸ πάντων,
ὅτι ἐστὶν ἡ τοῦ θεραπευομένου διάθεσις, καὶ μὴ
τὸν χρόνον οἰεσθαι πρὸς θεραπείαν ἀρκεῖν, (τίς γὰρ
ἂν ἐκ τοῦ χρόνου ἱστίς γένοιτο;) ἀλλὰ τὴν προαί-
ρεσιν τοῦ αὐτοῦ δι' ἐπιστροφῆς θεραπεύοντος. Ἔστι
δὲ, φησὶ, διαφορὰ τις ἐν τῷ λόγῳ τῆς μετανοίας
τοιαύτης· ὁ μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ πρὸς τὴν ἐξαγόρευσιν
τῆς ἁμαρτίας ὁμῆσας, αὐτὸ τὸ καταδέξασθαι δι'
οικείας ὁμῆς γενέσθαι τῶν χρυφίων κατηγορος, ὡς
ἦδη τῆς θεραπείας ἀρξάμενος, ἐν φιλανθρωποτέροις
γίνεται τοῖς ἐπιτιμίοις. Ὁ δὲ φωραθεὶς ἐπὶ τῷ κακῷ,
ἢ διὰ τινος ὑποφίας ἢ κατηγορίας ἀπελεγχθεὶς ἀκου-
σίως, ἐν ἐπιταμένῃ γίνεται τῇ ἐπιστροφῇ, ὥστε
καθαρισθέντα δι' ἀκριθείας ἀπὸ τὸν, οὕτως ἐπὶ τὴν
τῶν ἁγιασμάτων ἐλθεῖν κοινωνίαν. Ζῆται καὶ ἐν τῷ
λβ' κεφ. τοῦ Ε' στοιχείου κανόνα τοῦ μεγάλου Βα-
σιλείου πβ', καὶ ἐν τῷ κγ' κεφ. τοῦ Κ' στοιχείου κα-
νόνα τοῦ αὐτοῦ ξα', καὶ ἐν τῷ η' κεφ. τοῦ Σ' στοι-
χείου κανόνα τοῦ αὐτοῦ σ', καὶ ἐν τῷ κγ' κεφ. τοῦ Κ'
στοιχείου κανόνα Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ ια'.

Ὁ δὲ θεὸς Χρυσόστομος, ἐν τῷ β' τῶν περὶ ἱε-
ρωσύνης λόγῳ, Οὕχ ἀπλῶς, φησὶ, πρὸς τὸ τῶν
ἁμαρτημάτων μέτρον δεῖ τὴν ἐπιτίμian ἐπιγεῖν,
ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἁμαρτανόντων στοχάζεσθαι προ-
αίρεσιν, μὴ ποτε ῥάψαι τὸ διεβρώδες βαυλόμενος,
χειρὸν τὸ σπλάγμα ποιήσης, καὶ ἀνορθῶσαι τὸ κατα-
πεπτακὸς σπουδαζών, μελίκονα ἐργάσῃ τὴν πτώσιν.
Οἱ γὰρ ἀσθενεῖς καὶ διακεχυμένοι, καὶ τὸ πλεον τῇ
τοῦ κόσμου δεδομένοι τρυφῇ, εἰ καὶ ἐπὶ γίνεαι καὶ
δυναστεῖα μέγα φρονεῖν ἔχοντες, ἥρμα μὲν καὶ

tendum si confitentibus seriam et ardentiorē pœni-
tentiam ostendentibus, illis placet definitum pœnæ
tempus minuire; Scripturæ siquidem historia
nobis manifestum faciente, quod qui majori labore
confitentur, eos Dei misericordiam citius apprehen-
dere.

Tempore porro sanctissimi patriarchæ Lucæ,
militæ quodam cædem voluntariam committente,
episcopus quidam post valde modicum tempus datis
scriptis absolutionem illi concessit, et a synodo
condemnatus, præsentem canonem in medium
attulit: sed responsum accepit, quod antistitibus
concessum fuit canonum pœnas vel augere vel
minuere, non autem inexplorata et arrogante
demissione uti; unde militem quidem pœnis,
quas canones exigunt, synodus subjecit, ab antistite
autem jus exigebat, nempe ad statutum tempus ab
administratione suspensionem.

Magnus Gregorius Nyssenus in tertio canone,
Iis, qui diligentiori conversione usi fuerint, inquit,
et vita ad id quod bonum est reditum ostenderint,
licet ei, qui dispensat, pro utilitate tempus contra-
here, et celerius illis communionem reddere, prout
ejus, cui medela adhibetur, constitutionem appro-
barit. Quemadmodum enim porcis margaritas pro-
ficere velitum est, ita et pretiosa margarita privare
eum, qui jam per purgationem et alienationem
a vitio factus est homo, absurdum est. Ubiquo
enim in peccati specie hoc perspicere ante omnia
convenit, qualis est illius, cui medela adhibetur,
dispositio, et non ad medelam sufficere tempus
existimare, (nam quænam medela a 179 tempore
fit?) sed illius affectionem, qui per conversionem
sibi medetur. Est vero, inquit, quædam differentia
in pœnitentiæ ratione, ejusmodi; qui enim ex
seipso ad suorum peccatorum confessionem impulsus
est, ea quod sua sponte occultorum accusator
esse voluerit, ut qui jam medicinam adhibere
cœperit, mitioribus pœnis mulcetur. Qui autem
in malo deprehensus est, vel propter aliquam
suspicionem vel accusationem ingratis convictus est,
longius illi conversionis tempus datur, ut deinceps
perfecte purgatus, sic ad sacramentorum commu-
nionem admittatur. Quæras in 32 cap. litteræ E
canonem 82 magni Basilii, et in 23 cap. litteræ K
ejusdem sancti canonem 61, et in 8 cap. litteræ Σ
ejusdem canonem 70, et in 23 cap. litteræ K
Gregorii Thaumaturgi can. 11.

Divus etiam Chrysostomus in 2 de sacerdotio
sermone, Non simpliciter, inquit, ad delictorum
gradum multam oportet statuere; sed exploranda
est peccantium dispositio: ne dum consuere vis
quod ruptum est, scissuram deteriorē facias; ac
dum, quod lapsum est, erigere ac emendare studes,
casum ipsum majorem reddas. Nam qui infirmi
sunt ac remissi, et magna ex parte mundi deliciis
illaqueati, quique a generis claritate et potentia,
unde animos magnopere tollant, habent: sensim

et paulatim a peccatis, quibus laborant, pedem refo-
rentes, licet non penitus, attamen parte aliqua se a
malis liberare possunt. Si vero repentinam ani-
madversionem adhibeat aliquis vel correctionem,
etiam minori correctione et animadversione illos af-
ficiet. Humanus enim animus, postquam verecundia
limites transilire coactus est, in desperationem
dilabitur; et neque blandis verbis paret, neque
minis flectitur, neque beneficiis movetur: sed ista
civitate multo pejor sit, cui exprobrans propheta
dixit: « Facta est tibi meretricia facies, depuduit
te adversus omnes. » Quocirca multa pastori opus
est prudentia, et mille oculis, ut animæ habitum
undique circumspiciat. Quemadmodum enim ani-
mum despondent multi, et in suæ salutis despera-
tionem prorunt, eo quod non possunt acerbam
medicamenta sustinere; ita sunt nonnulli, qui,
quod poenas peccatis pares non luerint, in contemptum
dilabuntur et multo deteriores fiunt, et majore
peccandi licentiam sibi vindicant. Itaque nihil
horum sine examine prætereundum est, quin omnia
studiose perscrutatum; tum enim demum oportet
sua ipsius remedia peccatori afferre, ne fru-
stranea sit ejus opera.

Magnus vero Basilius in 84 canone, Hæc autem
omnia, inquit, scribimus, ut pœnitentiæ fructus
probenitur. Non enim temporis circa hæc, sed
pœnitentiæ rationem habemus. Quod si a pro-
priis moribus non facile avellantur, et carnis vo-
luptatibus potius quam Domino servire voluerint,
vitamque ex Evangelio institutum non admittant,
nulla est nobis cum iis communis ratio. Nos enim
in inobediente et contradicente populo audire docti
sumus, « Servans serva animam tuam. »

In 85 vero antistites et omnes, qui habent
ligandi et solvendi potestatem, hortatur, ne pec-
cantibus consentiant, et communionem sustinendo
cum iis qui in peccatis perseverant, simul cum
illis pereant; imo noctu et interdum, et publice et
privatim ipsis testificari, cum eorum autem im-
probitatibus non consentire; imo eos quidem
lucrifacere optare, et a mali laqueo eripere. Sin
autem, inquit, hoc facere non possumus, nostras
saltem animas ab æterna condemnatione servare
studueamus.

180 Quadragesimus sextus Carthagenensis
synodi mimos et scenicos et omnes qui incomposite
vivunt, et aliis dissolute vivendi causam præbent,
præstigiatores et saltatores, quin et apostatas, qui
Christianismum scilicet abnegarunt, per pœniten-
tiam se ad Deum convertentes, non esse amandandos
jubet, sed iis potius dandam esse gratiam seu
peccatorum remissionem (quemadmodum divus
Paulus ait, « Gratia salvi facti estis; ») et concilia-
tionem sive absolutionem a pœna.

A κατὰ μικρὸν ἐν οἷς ἀμαρτάνουσιν ἐπιστρέφοντες,
δύνανται ἂν, εἰ καὶ μὴ τέλει, ἀλλ' οὖν ἐκ μέρους
τῶν κατεχόντων αὐτοὺς ἀπαλλαγῇ κακῶν. Ἐάν
δὲ ἄθροον τις ἐπαγάγῃ τὴν παιδεύσιν, καὶ τῆς ἐλάτ-
τονος; αὐτοὺς ἀποστέρῃσι παιδεύσεως· τε καὶ διορ-
θώσεως· ψυχὴ γάρ, ἐπειδὴν ἀπερυσθίσει βίασθῃ,
εἰς ἀνάλπιστίν ἐμπίπτει, καὶ οὕτε προσήκει λό-
γοις εἶναι λοιπὸν, οὕτε ἀπειλαῖς κάμπτεται, οὕτε
εὐεργεσίαις προτρέπεται, ἀλλὰ γίνεται πολὺ χει-
ρων τῆς πάλαις ἐκείνης, ἣν ὁ προφήτης κακίζων
ἔλεγεν· Ὅψις πόρνης ἐγένετό σοι, ἀπηναισχύνθησας
πρὸς πάντα. διὰ τοῦτο πολλῆς δεῖ συνέσεως τῷ
ποιμένι, καὶ μυρίων ὀφθαλμῶν, πρὸς τὸ περισκο-
πεῖν πάντοθεν τὴν τῆς ψυχῆς ἔξιν. Ὅσπερ γὰρ εἰς
ἀπόνοιαν αἰρῶνται πολλοί, καὶ εἰς ἀπόγνωσιν τῆς αὐ-
τῶν καταπίπτουσι σωτηρίας, ἀπὸ τοῦ μὴ δυνήσθαι
πικρῶν ἀνασχέσθαι φαρμάκων, οὕτως εἰσὶ τινες,
οἱ, διὰ τὸ μὴ δοῦναι τιμωρίαν τῶν ἀμαρτημάτων
ἀντὶ ἄνθρωπον, εἰς ὀλιγωρίαν ἐκτρέπονται, καὶ πολλῶν
γίνονται χειρῶν, καὶ πρὸς τὸ μέλινον ἀμαρτάνειν
προάγονται. Χρὴ τοίνυν μηδὲν τούτων ἀνεξέταστον
ἀφεῖναι, ἀλλὰ πάντα διερευνησάμενον ἀκριβῶς, κατ-
αλλήλως τὰ παρ' ἐαυτοῦ προσάγειν τῷ προσερχο-
μένῳ, ἵνα μὴ μάταιος αὐτῷ γένηται ἡ σπουδὴ.

Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος, ἐν τῷ κανόνι, Πάντα δὲ
ταῦτα γράφομεν, φησὶν, ὥστε τοὺς καρποὺς δοκιμά-
ζεσθαι τῆς μετανοίας. Οὐ γὰρ πάντως τῷ χρόνῳ
κρίνομεν τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ τῷ τρόπῳ τῆς μετανοίας
προσέχομεν. Ἐάν δὲ δυσάποσπαστως ἔχωσι τῶν
ἰδίων ἐθῶν, καὶ ταῖς ἡδοναῖς τῆς σαρκὸς μάλλον
δουλεύειν ἐθέλωσιν, ἢ τῷ Κυρίῳ, καὶ τὴν κατὰ τὸ
Εὐαγγέλιον ζωὴν μὴ παραδέχωνται, οὐδεὶς ἡμῖν
κοινὸς πρὸς αὐτοὺς λόγος. Ἡμεῖς γὰρ ἐν λαῷ ἀπει-
θεῖ καὶ ἀντιλέγοντι διδασκαλῆμα ἀκούειν, ὅτι ὁ σῶ-
ζων οὕτως τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν.

Ἐν δὲ τῷ πε' παραναί τῷ ἀρχιερεῦσι καὶ πᾶσι
τοῖς δεσμοῖν καὶ λύειν ἔχουσιν ἐξουσίαν, μὴ συναι-
νεῖν τοῖς ἀμαρτάνουσιν, ἐν τῷ τῆς κοινωνίας ἀνέ-
χεσθαι τῶν ἐπιμενόντων ταῖς ἀμαρτίαις, κἀντεῦθεν
τούτοις συναπόλλυσθαι· ἀλλὰ διαμαρτύρασθαι μὲν
αὐτοῖς νυκτὶ καὶ ἡμέρας, καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ,
μὴ συναπάγεσθαι δὲ τούτων τῇ πονηρίᾳ, καὶ εὐχε-
σθαι μὲν τούτους κερδᾶναι, καὶ τῆς παγίδος ἐξελί-
σθαι τοῦ πονηροῦ. Εἰ δὲ μὴ οἶοι τε, φησὶ, γενόμεθα,
τά· γοῦν ἐαυτῶν φυγὰς τῆς αἰωνίου κατακρίσεως
σπουδάζομεν περισώσασθαι.

Ὁ δὲ τῆς ἐν Καρθαγίνῃ μς' μίμους, καὶ σκη-
νικοὺς, καὶ πάντας τοὺς πλημμελῶς βιοῦντας, καὶ
τοῖς ἄλλοις αἰτίους τῆς διακεχυμένης ζωῆς, τερατο-
ποιούς τε καὶ ὀρχηστὰς, ἐτι γε μὴν ἀποστάτας, τοὺς
τὰ Χριστιανῶν ἐξομολογημένους δηλαδὴ, διὰ μετανοίας
πρὸς Θεὸν ἐπιστρέφοντας, μὴ ἀποπέμπεσθαι κε-
λεύει, ἀλλὰ μέλλον διδῶναι τούτοις χάριν, ἥτοι ἀφε-
σιν τῶν ἡμαρτημένων (ὡς ποὺ τῷ μακαρίῳ εἰρη-
ταί Παύλῳ, Χάριτί ἐστε σεσωσμένοι), καὶ καταλλαγὴν,
ἥτοι λύσιν τῶν ἐπιταμιῶν.

ΚΕΦΑΛ. Η'. Ὅτι δεῖ τοὺς ἐτι μετανοοῦντας, τῆς τελευταίας ἐπιστημῆς, τῆς θαλάς ἀξιούσθαι κοινωνίας· εἰ δὲ ἀνακληθεῖς, ταύτης πάλιν ἀπέχεσθαι.

Ὁ ἱγ' τῆς α' συνόδου κανὼν τοὺς ἐτι τοῖς τῆς μετανοίας ἐπιτιμίας ἐνεχομένους, καὶ νόσῳ θειῇ περιπεπωκότας, ὅσον εἰκάσαι, τὴν ἐκδημίαν ἐπαπειλοῦσιν, τοῦ τελείου καὶ ἀναγκαιοτάτου ἐφοδίου, τῆς τῶν ἁγίων μυστηρίων φημί μεταλήψεως, κελεύει μὴ στέρεσθαι, ἀλλὰ μετὰ δοκιμασίας τοῦ ἐπισκόπου ἐν ταῖς τελευταίαις ἀναπνοαῖς τούτων ἀξιούσθαι· τῆς νόσου δὲ, εἰ οὕτω συμβαίῃ, βαρύναντας, καὶ πρὸς τὴν ὕγιαν ἐπανιδόντας, τῆς μὲν θαλάς εἰργεσθαι κοινωνίας, ἐν τῇ χώρᾳ δὲ αὐθις στήναι τῶν προτέρων ἐπιτιμίων, ἕως ἂν ὁ νενομισμένος αὐτῶν χρόνος ἐκμετρηθῇ.

Ταῦτα καὶ ὁ ς' τῆς ἐν Ἀγχύρᾳ διορίζεται, τῷ ἐτι μετανοοῦντι, εἰ κίνδυνος ἐπισυμβαίῃ, καὶ προσδοκία θανάτου ἐκ νόσου, ἢ ἄλλης οἰασοῦν προσφάσεως, τοῦτον εἰς κοινωνίαν μὲν, ἀλλ' ἐπὶ ὅρῳ δεχθῆναι· τὸν θάνατον γὰρ ἐκφυγόντι κοινωνεῖν οὐκ ἐξέσται, τοῦ ὀρισμένου μὴ ἐξήκοντος καιροῦ τῶν ἐπιτιμίων.

Ὁ δὲ ε' τοῦ μεγάλου Γρηγορίου Νύσσης, Εἰ δὲ τις, φησί, μὴ πληρώσας τὸν χρόνον, τὴν ἐκ τῶν κανόνων ἀφωρισμένην, ἐξοδεύει τοῦ βίου, καλεῖται ἡ τῶν Πατέρων φιλανθρωπία, μετασχόντα τῶν ἁγιασμάτων, μὴ κενὸν τοῦ ἐφοδίου πρὸς τὴν ἐσχάτην ἐκκλήσιν καὶ μακρὰν ἀποδημίαν ἐκπεμπθῆναι· εἰ δὲ μετασχὼν τοῦ ἁγιάσματος πάλιν εἰς τὴν ζωὴν ἐπανέλθοι, ἀναμείνει τὸν τεταγμένον χρόνον, ἐν ἑκείνῳ τῷ βαθμῷ γενόμενον, ὃ ἦν πρὸ τῆς κατ' ἀνάγκην δοθείσης αὐτῷ κοινωνίας.

Ταῦτα ἡ τῶν Πατέρων φιλάνθρωπος βούλεται γνώμη, εἰ προσπελάσσει τὸ χρεῖν τῷ ἐτι καθαιρομένῳ τοῖς φαρμάκοις τῆς μετανοίας, καὶ ἡ κυρία παρῆναι δοκεῖ, ἐφεῖσθαι τοῖς πρεσβυτέροις, κοινωνίαν αὐτῷ μεταδοῦναι, ὥς μὴ ἀποβιῶται μηδὲνα παρ' αὐτοῖς δαδεμένον· ἀναρρώσθοντα δὲ πάλιν τὸν μήπω τὸ τοῦ καιροῦ πεπληρωκότα διάστημα, τοῖς προτέροις ὑπόδικον εἶναι, καὶ παρὰ τῶν πρεσβυτέρων περιμένειν τῆς συγγνώμης τὸ σύνθημα, τοῦ χρόνου δηλαδὴ τῆς μετανοίας, μετὰ τοῦ ρύπου τῆς ἀμαρτίας δαπανηθέντος.

ΚΕΦΑΛ. Θ'. Ὅτι τῶν μετανοούντων τοὺς λογισμοὺς ἀέχεσθαι, καὶ λύειν καὶ δεσμεῖν τὰ ἡμαρτημένα, τοῖς ἐπισκόποις ἐδόθη, κατ' ἐπιτροπὴν δὲ τούτων καὶ τοῖς πρεσβυτέροις.

Ὁ ς' τῆς ἐν Καρθαγένη συνόδου κανὼν τὴν τοῦ χρίσματος ποίησιν, τὴν τοῦ ἁγίου μύρου δηλαδὴ τελετὴν, καὶ τὴν τῶν χορῶν ἀφίερσιν, κατὰ τι παλαιὸν γινόμενον ἔθος, καὶ τὴν τῶν μετανοούντων καταλλαγὴν, ὅπερ ἐστὶν ἡ τῶν λογισμῶν ἐξαγγελία, καὶ ἡ τῶν ψυχικῶν λατρεία τραυμάτων, διὰ τῶν τῆς μετανοίας ἐπιτιμίων, καὶ τῆς πρὸ τῷ κρείττονι ἐπιστροφῆς (οὕτω γὰρ ὁ ἄνθρωπος τῷ θεῷ καταλλάττεται), ταῦτα πάντα παρὰ πρεσβυτέροις ἀπείρηκε γίνεσθαι· τοῖς γὰρ ἀρχιερεῦσιν ἡ τούτων ἀνεῖται διοίκησις, ὥς δεσμεῖν καὶ λύειν δεδυνημέ-

A CAP. VIII. Quod oportet poenitentiam adhuc agentes, instante morte, sancta communione participare: si convalescerint, illa rursus abstinere.

Primæ syn. canon 13, qui poenitentiae poenis adhuc obnoxii sunt, et in gravem morbum inciderunt, qui a vita excessum minitari videatur, ut ultimo et maxime necessario viatico, sacrorum mysteriorum dico participatione, non priventur, jubet; sed in extremo spiritu cum episcopo consensu illis digni judicentur. Morbum autem, si ita contingit, solventes, et ad salutem revertentes, divina quidem communione arceri, in loco vero iterum constitui priorum poenarum, donec praestitutum illis tempus impletum fuerit.

Eadem etiam 6 in Ancyra synodi canon decernit: Si jam poenitentiam agenti vel periculum, vel mortis expectatio ex morbo vel aliqua alia occasione evenierit; is ad communionem quidem, sed sub definitione recipiatur: ei autem, qui mortem evaserit, communicare non licebit, praestituto poenarum tempore non peracto.

Quintus etiam magni Gregorii Nysseni, Si quis, inquit, tempus a canonibus statutum non peragens, e vita excesserit, jubet Patrum humanitas illum sacrorum mysteriorum participem factum, viatici ad ultimum illum et longum discessum vacuum non emitte: si vero postquam sacrorum illorum particeps fuit ad vitam revertatur, ordinatum tempus maneat, in eodem gradu constitutus, in quo erat antequam ei ex necessitate data fuit communicatio.

Hæc Patrum humana vult sententia, si mors appropinquerit illi, qui poenitentiae medicamentis adhuc purgatur, et supremus dies instare videntur, presbyteris concedi communionem illi dare, ut nullus ab eis ligatus discedat: si vero rursus convalescerit, temporis spatium nondum peracto, prioribus poenis obnoxium esse; a presbyteris vero remissionis promissum expectare, temporis scilicet poenitentiae, cum peccati sordes dissipatur.

D 181 CAP. IX. Quod poenitentium confessiones accipere, et solvere, et ligare peccatores episcopis conceditur: illorum vero consensu etiam presbyteris.

Sextus Carthaginensis synodi canon chrismatis confertionem, nempe sancti unguentii administrationem, et puellarum consecrationem, juxta morem antiquum factam, et poenitentium reconciliationem, quæ est confessionum denuntiatio, et animæ vulnerum, per poenitentiae poenas, et ad id quod melius est conversionem medela (ita enim Deus reconciliatur homo), omnia hæc a presbyteris fieri prohibuit. Horum etenim administratio antistitibus conceditur, quippe qui ligandi et solvendi potestatem habentes, apostolorum typum ferunt, quibus

istam potestatem concessit Christus. Quare qui sine episcopi consensu confessiones hominum excipiunt sacrali monachi, male faciunt et valde periculosi; neque enim solvendi, neque ligandi facultatem habent; multo magis vero profani monachi; illis enim omnino permittere, ut confessiones hominum excipiant et judicent, nequaquam licitum est. Sed et septimus poenitentium reconciliationem, si de vita periclitentur, sine episcopi permisso presbyteros facere oportere non existimat.

Eadem etiam 46 decernens: Si vero absit, inquit, episcopus, et is qui poenitentiam agit in periculum adductus sit, illum reconciliet presbyter. Quare et 8 cap. litteræ K, et in 51 cap. lit. E can. 40 syn. Neocæsariensis.

Quod civilibus postea legibus humanioribus visum supplicis uti.

Quin etiam vetustiores leges in humanius, et non quales prius habuerunt, iudicium, in dicta legum repetita recensione commutantur; ipsa enim abrogat morem statim interficiendi eos qui in magnis criminibus deprehensi sunt. Imperator enim, qui istam repetitam correctionem fecit, nullum eorum, quæ sunt in digestis vel insitutis crudele supplicium probavit; neque enim capite plectere decrevit, neque lapidibus obruere, vel comburere, vel laqueos intendere; prohibuit etiam in maris profunditate suffocationem. Licet autem quasdam capitales dare poenas aliquando jubet, non tamen, inquit, mortiferas, sed solum relegari, vel in carcerem includi, oculorum effusionem, manus abscissionem, et aliam corporis injuriam pati, quæ conversionis opportunitatem illi, qui puniendus est, temporis extensione præbeat, et illis qui lapsi sunt resipiscentiam. Omnibus enim novellarum legibus humanius videtur præcedentes leges interpretari, et sic sententias ferri. Si vero leges civiles humanitatem adeo exerceant, multo magis ecclesiasticæ. Docemur enim a Christianorum corpore excindere hæreticos, ut et eos qui absurdis tenentur criminibus; punire vero non didicimus, sed incurabiles legi civili tradere, ut a magistratibus iustæ adversus eos sententiæ executioni mandentur.

182 CAP. X. De iis qui impuris cibis vescuntur.

Sanctus Gregorius Thaumaturgos in primo suo canone, Non grave, inquit, affert damnum, si prohibitis in barbaris cibos, vel etiam quæ idolis sacrificantur, degustarent captivi, propter necessitatem et vim corporalem natura cibum necessario exigente. Ipse enim inquit Servator, « Non quæ in ventrem intrant coquinaunt hominem, sed quæ egrediuntur. » Igitur qui cibos impuros comederint minus puniuntur, si servitutis iugo laborantes et legitimi alimentum inopia velitis cibos te-

nois, τὸν πόνον φέρουσι τῶν ἀποστόλων, οἷς τὴν ἐξουσίαν ταύτην ὁ Χριστὸς ἐνεχείρισεν· ὥστε οἱ χωρὶς ἐπιτροπῆς ἐπισκόπου δεχόμενοι λογισμοὺς ἀνθρώπων ἱερωμένοι μοναχοὶ κακῶς ποιοῦσι, καὶ λίαν ἐπικινδύνως· οὔτε γὰρ λύειν, οὔτε δεσμεῖν ἔχουσιν ἐξουσίαν, πολλῶν δὲ μᾶλλον οἱ ἀνέροι μοναχοί· τούτοις γὰρ καὶ τὸ ἐπιτρέψαι ὅλους λογισμοὺς ἀνθρώπων ἀναδέχασθαι καὶ κρίνειν ἥκιστα θεμιτόν. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἔβδομος, τὴν καταλλαγὴν τῶν μετανοούντων, εἰ περὶ τὴν ζωὴν κινδυνεύουσιν, οὐκ οἶσται δεῖν τοὺς πρεσβυτέρους ποιεῖν, ἐπιτροπῆς ἀνευ τοῦ ἐπισκόπου.

Ταῦτα καὶ ὁ μγ' διοριζόμενος, Εἰ δὲ ἀπῆστι, φησὶν, ὁ ἐπίσκοπος, καὶ ὁ ἐν μετανοίᾳ ὢν ἐν χρόνῳ κινδύνου γένηται, καταλλαττίτω τοῦτον καὶ ὁ πρεσβύτερος. Ζῆτει καὶ τὸ ἡ' κεφ. τοῦ Κ στοιχείου, καὶ ἐν τῷ λα' κεφ. τοῦ Ε στοιχείου κανόνα μ' τῆς ἐν Νεοκαισαρίᾳ συνόδου.

Ὅτι καὶ τοῖς πολιτικοῖς ὅσπερ νόμοις φιλανθρωπότερον ἔδοξε ταῖς τιμωρίαις κεχρησθαι.

Ἀλλὰ καὶ οἱ πρεσβύτεροι τῶν νόμων ἐπὶ τὸ φιανθρωπότερον, καὶ οὐχ ὡς εἶχον πρότερον κρίσεις, ἐν τῇ λεγομένῃ τῶν νόμων ἀνακαθάρασι μεταδίδηνται· ἀναίρει γὰρ αὕτη τὸ εὐθὺς ἀναίρεσθαι τοὺς μεγάλους ἐαλωκότας ἐγκλήμασιν. Ὁ γὰρ τὴν ἀνακάθαρσιν ταύτην συνθέμενος βασιλεὺς οὐδεμίαν τῶν ἐν τοῖς διέστοις ἡ ταῖς διατάξεσιν ἀπάνθρωπον ποινὴν προσήκατο· οὔτε γὰρ κεφαλῆς ἀφαίρειν ἐθέσπισεν, οὔτε καταλεύειν, ἢ καίειν, ἢ βρόχον ἐξάπειν· ἀπέσκηκε δὲ καὶ τὴν ἐν τῷ τῆς θαλάττης βυθῷ πνιγμένην. Εἰ δὲ καὶ ὑποσχέιν τις κεφαλὴς ἐσθ' ὅτε κτελεῖται ποινὰς, ἀλλ' οὐ τὰς θανατηφόρους ἐκείνας φησί, τὸ δὲ ὑπερρίσσει, ἢ ἐν εἰρκῇ περιορίσαι, τὴν τῶν δεσφαιμῶν ἐκκοπήν, τὴν ἀφαίρεσιν τῆς χειρὸς, καὶ τὴν ἄλλην περὶ τὸ σῶμα λύσιν, ἢ δύναται· ἂν καὶ ἐπιστροφῇ καιρὸν παρασχέιν τῷ τιμωρουμένῳ, τῇ τοῦ χρόνου παρατάσει, καὶ τῶν ἐπαισιμῶν μετανοίαν. Πᾶσι γὰρ τοῖς νόμοις τῶν νεαρῶν ἐπὶ τὸ φιανθρωπότερον δοκεῖ τὰς προλαβόντας ἐρηνεύεσθαι νόμους, καὶ οὕτω τὰς ἀποφάσεις γίνεσθαι. Εἰ δὲ οἱ πολιτικοὶ νόμοι οὕτω μεταποιῶνται φιλανθρωπίας, πολλῶν μᾶλλον οἱ τῆς Ἐκκλησίας· ἐκχέπτειν γὰρ τοῦ σώματος τῶν Χριστιανῶν τοὺς αἱρετικούς δεδιδάγμεθα, πρὸς δὲ καὶ τοὺς ἀτόποις ἐνεχομένους ἐγκλήμασι, τιμωρεῖσθαι δὲ οὐ μεμαθήκαμεν, ἀλλ' ἀμεταθέτως ἔχοντας, τῷ πολιτικῷ νόμῳ παραδίδοναι, ὡς πρὸς τῶν ἀρχόντων τὰς κατ' αὐτῶν ἀποφάσεις ἐκφέρεισθαι.

ΚΕΦΑΛΑ. Γ'. Περὶ μιαινοφαγῶν ἀνθρώπων.

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θαυματουργὸς ἐν τῷ α κανόνι, Οὐ βαρεῖαν ἔμποισι, φησί, τὴν βλάβην, εἰ τῶν ἐν τοῖς βεράροις ἀνηγορευμένων βρωμάτων, ἢ καὶ εἰδωλοθύτων ἐγεύσαντο οἱ αἰχμάλωτοι, δι' ἀνάγκην καὶ βίαν σωματικὴν, τῇ φύσεως τραφεῖναι βιαζομένης. Αὐτὸς γὰρ εἰρηκεν ὁ Σωτὴρ, ὅτι « Οὐ τὰ εἰσπορευόμενα εἰς τὴν κοιλίαν κοῖνοι τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὰ ἐκπορευόμενα. » Διὰ γε μὴν τὴν μιαινοφαγίαν ἡτῶνως ἐπιτιμηθίσονται, εἰ καὶ τῆς νενομισμένης τροφῆς ἀπορία τῶν ἀπειρημένων

ἦσαντο, δουλείας ζυγῷ πιεζόμενοι· εἰ δὲ τρυφῇ A
περὶ πλείονος ποιοῦμενοι καὶ ἀδιδόχατοι, οὐδὲ τῶν
μεμολυσμένων ἀπέσχοντο, διαδίδληνται, διδὲ δὴ καὶ
σφοδρότερον ἐπιτιμηθήσονται. Ζήτει καὶ ἐν τῷ α'
κεφ. τοῦ Α' στοιχείου κανόνα ζ' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συν-
όδου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'. Περὶ μίμων καὶ σκηνικῶν.

Ὁ 57' τῆς ἐν Κερθαγένῃ συνόδου κανὼν τοὺς
μίμους καὶ σκηνικούς, ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ὥρμημέ-
νους θρησκείας, καὶ βαπτισαμένους, μὴ ἀναγκάζε-
σθαι αὐτοὺς παρεγγυᾶσθαι ὑπὸ τοῦ δήμου τὰ τῆς παλαιᾶς
μετείναι κακίας, εἰ καὶ ὥσπερ τι λειτουργημα καὶ
ἀπαραιτήτον χρέος καὶ ἀκοντες εἰλοντο ταῦτα ἐπι-
τείνεσθαι, κατὰ τι παλαιὸν ἔθος, ἐν ταῖς μεγίσταις
καὶ μάλιστα τῶν πόλεων, ἐνθα καὶ τὰ θεάτρα ἦν.
Τῶν δὲ μίμων καὶ σκηνικῶν, τῶν διάφορα πρόσωπα
δηλαδὴ μιμουμένων καὶ ὑποκρινομένων (σκηὴν
γὰρ λέγουσι τὴν ὑπόκρισιν), τοὺς μὲν ὅπ' ὅφιν τοῦ
βασιλέως ταῦτα ὑποκρινομένους, ἐντίμους ἔχουσι
τῆς πολιτείας οἱ νόμοι· ὅς γε μὴν ἐν πανηγύρεσι καὶ
δημῶν ἄλλαις συνάξεσι γέλωτα τοῖς ὁρῶσι κινεῦντες,
τοῖς ἐπὶ κόρῃς ραπίσμασι καὶ φοβήμασι, ἄτιμοι
τοῖς νόμοις λογίζονται.

Ζήτει ἐν τῷ η' κεφ. τοῦ Α' στοιχείου κανόνα ρβ'
τῆς ἐν Κερθαγένῃ συνόδου, καὶ ἐν τῷ α' κεφ. τοῦ Θ'
στοιχείου κανόνα να' τῆς ζ' συνόδου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'. Περὶ μισθώσεως.

Νόμοι.

Ἐάν χωρὶς αἰτίας καταλείπη τὸν ἄγρὸν ὁ μισθω-
σάμενος, πρὸ συμπληρώσεως τοῦ χρόνου, δίδωσιν
ὅλου τοῦ χρόνου τὸν μισθόν.

Ὁ μισθωσάμενος ἵππον ἐπὶ τὸ βαστάσαι τι δηλόν,
καὶ βαρύτερον ἐπιθεῖς καὶ βλάβας, ἐνέχεται ὑπὲρ
τῆς βλάβης.

Ἐάν χρησθῇ τις ἵππῳ ὥς ὠρισμένου τόπου,
ὅπερ δὲ τοῦτον ἀπενέγκῃ ἢ πέμψῃ, τὴν συμβάσαν
ἐπ' αὐτῷ βλάβην ἢ θάνατον, τὸν χρησάμενον ὀρεῖν,
καὶ τὸ ἀζημιὸν ποιηθῆναι τοῦ κυρίου τοῦ ἵππου.

Ὅδὲ δύναται ἐκβαλεῖν ἀκοντα τὸν μισθωσάμενον ὁ
μισθώσας, πρὸ τοῦ ὠρισμένου χρόνου, ἂν ἄλλος αὐ-
τοῦ πλείονα εἰσαγάγῃ μισθώματα, καὶ ἂν εὐγνω-
μονῇ ἐκεῖνος περὶ ὁμολόγησος δεῦνα μίσθωμα.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'. Περὶ μνηστείας.

Νόμος.

Ὁ τὴν ἰδίαν μνηστὴν πρὸ τῆς ἡθης, ἥτοι τοῦ 17'
χρόνου, φθεῖρας, εἰ μὲν οἱ τῆς κόρης γονεῖς οὐ βού-
λονται τὴν τοιαύτην διαλύσαι μνηστείαν, ἀναμένετω
τοῦ γάμου τὸν χρόνον. Εἰ δὲ διὰ τὴν φθορὰν δια-
λύσαι βούλονται, ἀπαρემποδίστως ἢ τοιαυτὴν λύσθω
μνηστεία, καὶ ὁ φθορεὺς τῆς ἰδίας αὐτοῦ ὑποστά-
σεως τὸ τρίτον μέρος τῷ μέτρῳ δίδωτω τῆς κόρης.
Ζήτει καὶ τὸ ιε' κεφ. τοῦ Γ' στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'. Περὶ μοιχείας.

Ὁ Νύσσης μέγας Γρηγόριος ἐν τῷ δι' κανόνι,
Ἦρεσε, φησὶ, τίος τῶν ἀκριβεστέρων, καὶ τὸ κατὰ
τὴν πορείαν πλημμέλημα μοιχείαν εἶναι νομίζειν,
ἵνατι μία ἐστὶν ἡ νόμιμος συζυγία καὶ γυναῖκα

A tegerunt: sin vero luxui maxime dediti sint et
voracitati, neque ab impuris abstinerunt, pœnis
obnoxii sunt; quapropter et graviori supplicio pu-
nientur. Quære etiam in 1 capite litteræ A cano-
nem 7 Ancyranæ synodi.

CAP. XI. De mimis et scenicis.

Carthaginensis syn. 63 canon mimos et sceni-
cos ex Græcorum superstitione conversos et bap-
tizatos a populo antiquam malitiam rursus exhibere
cogi interdicit; licet tanquam officium aliquod et
inexcusable debitum etiam invitati ad ea munia
juxta antiquam aliquam consuetudinem trahēban-
tur, in magnis præsertim civitatibus, ubi theatra
fuerunt. Mimorum porro et scenicorum, qui di-
versas scilicet personas imitantur et simulant
(scenam enim simulationem vocant) eos quidem,
qui in imperatoris conspectu hæc simulant, honora-
biles judicant leges civiles; qui vero in congre-
gationibus et aliis populorum conventibus mutuis
verberibus risum spectatoribus movent, a legibus
infames judicantur.

Quære in 8 capite litteræ A can. 129 Carthagin.
syn., et in primo capite litteræ Θ can. 51 sexti
synodi.

CAP. XII. De elocatione.

Leges.

Si conductor ante tempus conductionis expletum
sine causa fundum deseruerit, totius temporis re-
ditum persolvit.

Si quis equum conduxerit ad certum onus por-
tandum, eumque graviori onere imposito læserit,
ex damno tenetur.

Si quis ad locum usque designatum commodato
acceperit equum, ultra autem illum vel egerit vel
miserit, de damno vel morte, quæ illi contingere
possint, viderit ipse, qui mutuo accepit; et, ut
equi dominus indemnis sit, curare tenetur.

Locator ante constitutum tempus conductorem
invitum ejicere non potest, licet alius majores
illo dederit pensiones; si libenter etiam pensionem,
de qua pacti sunt, dederit.

163 CAP. XIII. De sponsalibus.

Lex.

Qui suam sponsam ante ætatem, scilicet 15
annorum, vitiat, si quidem virginis parentes hæc
sponsalia dissolvere nolunt, matrimonii tempus
expectet. Sin vero propter corruptionem volum
dissolvere, sine impedimento ejusmodi sponsalia
dissolvantur, et corruptor suisque substantiæ
tertiam partem virginis parti det. Quære et 15 ca-
put litteræ Γ.

CAP. XIV. De adulterio.

Magnus Gregorius Nyssenus in tertio ejus canonē,
Placuit, inquit, subitiorum nonnullis etiam forni-
cationis peccatum adulterium esse existimare, quo-
niam una est legitima conjunctio, et mulieris cum

viro, et viri cum muliere. Quidquid ergo non est legitimum, est omnino legi contrarium; et qui non habet proprium, habet omnino alienum. Homini enim una a Deo data est auxiliatrix, et mulieri unum appositum est caput. Ergo si quis quidem proprium vas suum (ut divinus Apostolus nominat) sibi ipsi possederit, ei lex naturæ justum usum concedit. Si quis autem extra proprium conversus fuerit, erit omnino in alieno; id autem unicuique alienum est, quod non est proprium, etiamsi nulum dominum in confesso habeat. Non longe ergo a peccato adulterii fornicationem distare ab iis qui rem paulo diligentius examinant, ostensum est, cum dicat etiam sacra Scriptura, Ne multus sis cum aliena. Sed quia a Patribus indulgentia quædam concessa fuit imbecillioribus, vel administratio et demissio, distinctum est peccatum hac generali divisione, quod fornicatio quidem dicitur libidinis expletio, quæ sit sine ulla alicujus viri injuria; adulterium vero, insidiale et injuria, quæ alteri viro inferuntur. Universale etiam est ejus remedium, ut a concitata in ejusmodi voluptates rabie per poenitentiam homo purus efficiatur. Quoniam autem ab iis qui fornicatione polluti sunt, injuria aliqua cum hoc peccato non est commissa, propterea duplum conversionis tempus iis præscriptum est, qui adulterio inquinati sunt, quoniam duplum est eorum peccatum; unum quidem in illicita voluptate, alterum autem, quod in injuria, quæ alteri fit, consistit. Quia igitur qui fornicatione polluti sunt, post novem annos communionem digni judicantur, adulterii peccatum tempore duplicatur, ad octodecim annos protractum; secundum inquinati autem dispositionem, vel citius vel tardius sacri mysterii participatio conceditur. Quære etiam primum ejus canonem in primo capite litteræ A.

Magnus Basilius in 58 can. adulterum per quindecim annos a communione ejicit.

Vicesimus Ancyranæ syn. can., adulteri et adulteræ poenam ad septem annos contrahens, post horum expletionem quod perfectum est illos assequi dignum censet.

Sexagesimus primus vero sanctorum apostolorum, cum qui fornicationis, vel adulterii, vel alicujus alius prohibite actionis manifesto convictus fuerit, non solum in sacerdotium, sed neque in clerum omnino promoveri concedit.

Octavus Neocæsariensis syn. canon, adulterate uxoris maritum, in cujusunque gradus ministerium 184 constituitur, non esse legitimum edicit: sacro vero ordine initiatum, si uxor ejus adulterata sit, vel illius consuetudine coniungi jubet, vel separari non volentem sacerdotio amoveri. Nam pollute conjunctione contaminatus non est dignus, impurus cum sit, pura et sancta mysteria contrahere. Etsi enim viro licet sine discrimine adulteratam accipere, et peccatum confonnare: sacratis autem hoc non conceditur, juxta 18

A πρὸς ἄνδρα, καὶ ἀνδρὶ πρὸς γυναῖκα. Πάν ὅν το μὴ νόμιμον, παρὰ νόμον πάντως, καὶ ὁ μὴ τὸ ἴδιον ἔχων δηλαδὴ τὸ ἀλλότριον ἔχει· τῷ γὰρ ἀνθρώπῳ μία δέσεται παρὰ τοῦ Θεοῦ βοηθός, καὶ τῇ γυναίκι μία ἐσθήμῃσται κεφαλὴ. Οὐκοῦν, εἰ μὲν τις τὸ ἴδιον αὐτοῦ σκεῦος, καθὼς ὀνομάζει ὁ Θεός· Ἀπόστολος, αὐτῷ κτήσεται, συγχωρεῖ ὁ νόμος τῆς φύσεως τὴν δικαίαν χρῆσιν. Εἰ δὲ τις ἔξω τοῦ ἴδιου τραπέη, ἐν ἀλλοτρίῳ πάντως γενήσεται· ἀλλότριον δὲ ἐκάστῳ πᾶν τὸ μὴ ἴδιον, πᾶν μὴ ὁμολογούμενον ἔχῃ τὸν κυριεύοντα. Οὐκοῦν οὐ πῶρρω τοῦ κατὰ τὴν μοιχείαν πλημμελήματος καὶ ἡ πορνεία τοῖς τὸν ἀκριβέστερον ἐξετάζουσιν λογισμὸν ἰδεῖσθαι, λεγούσης καὶ τῆς θείας Γραφῆς, Μὴ πολλὰ ἴσθι πρὸς ἀλλοτρίαν. Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς ἀσθενέστεροις ἐγένετό τις παρὰ τῶν Πατέρων συμπεριφορὰ, εἰς τὸν οἰκονομῆα καὶ συγκατάθεσιν, διεκρίθη τὸ πλημμέλημα τῇ γενικῇ διαίρεσιν ταύτῃ, ὥς πορνείαν μὲν λέγεσθαι τὴν χωρὶς ἀδικίας ἐτέρου γινομένην τινὶ τῆς ἐπιθυμίας ἐκπλήρωσιν, μοιχείαν δέ, τὴν ἐπιβουλὴν τε καὶ ἀδικίαν τοῦ ἀλλοτρίου. Καὶ καθολικῇ μὲν ἐστὶ ταύτης θεραπεία, τὸ τῆς ἐκπαθοῦς λύσεως, τῆς περὶ τὰς τοιαύτας ἡδονὰς, καθαρὸν ἐκ μεταμελείας γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον. Ἐπεὶ δὲ τῶν ἐν πορνείᾳ μολυνθέντων ἀδικία τις τῇ ἀμαρτίᾳ ταύτῃ οὐ καταμειμνται, διὰ τοῦτο διπλασίον ὥρσιθαι τῆς ἐπιστροφῆς· ὁ χρόνος τοῖς ἐν μοιχείᾳ μολυνμένοις, ἵνα καὶ διπλὴ τοῦτοῦ ἡ ἀμαρτία, μία μὲν, κατὰ τὴν ἀδυσμον ἡδονῇ, ἑτέρα δέ, ἡ κατὰ τὴν τοῦ ἀλλοτρίου ἀδικίαν συνισταμένη. Ἐπεὶ τοίνυν οἱ ἐν πορνείᾳ μολυνθέντες δι' ἐτῶν ἑννέα τῆς κοινωνίας ἀξιοῦνται, ἡ κατὰ τὴν μοιχείαν ἀμαρτία τῷ χρόνῳ διπλασιάζεται, εἰς δεκαοκτὼ χρόνους ἐκτεινομένη· πρὸς δὲ τὴν τοῦ μολυνθέντος διάθεσιν, ἡ θάπτων, ἡ βραδύτερον, ἢ τοῦ ἀγαθοῦ μετουσία συγχωρεῖται. Ζήτει καὶ τὸν α' τοῦτου κανόνα ἐν τῷ α' κεφαλαιῷ τοῦ Α' στοιχείου.

Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος, ἐν τῷ νη' κανόνι τὸν μοιχὸν εἰς δεκαπέντε ἐτη τῆς κοινωνίας ἐκβάλλει.

Ὁ δὲ τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ α' κανὼν τοῦ μοιχοῦ καὶ τῆς μοιχαλίδος τὸ ἐπιτίμιον μέχρις ὧ' συστειλας ἔτους, μετὰ τὴν τοῦτον ἐκμέτρησιν καὶ τοῦ τελείου τυχεῖν αὐτοὺς ἀξιοῖ.

Ὁ γε μὴν ζα' τῶν ἁγίων ἀποστόλων τὸν ἐπὶ μοιχείᾳ, ἢ πορνείᾳ, ἢ οἰαδήποτε ἀπειρημένην πράξιν, φανερώς ἐλεγχθέντα, μὴ εἶ γε εἰς ἱερωσύνην, ἀλλ' οὐδὲ εἰς κλήρον ἔρχεσθαι τὸ σύνολον συγχωρεῖ.

Ὁ δὲ ἡ' τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου κανὼν τὸν τῆς μοιχευθείσης γυναίκης ἄνδρα, οὐ θεμιτὸν εἶναι θεσπίζει εἰς ὑπερσίαν οὐνοδητικὸς λέγει βαθμὸν· τὸν δὲ ἱερωμένον, τῆς γυναίκης αὐτοῦ μοιχευθείσης, ἢ διαζυγῆναι ταύτης κελεύει, ἢ μὴ βουλόμενον ἀποστήναι, τῆς ἱερωσύνης ἀφίστασθαι. Μολυνόμενος γὰρ τῇ τῆς μεμασμένης ὀμίᾳ, οὐκ ἂν εἴη δίκαιος, ἀκάθαρτος ὢν, τῶν καθαρῶν καὶ ἁγίων μυστηρίων ἐφάπτεσθαι. Εἰ γὰρ καὶ ἔξεστι τῷ ἀνδρὶ ἀκινδύνως λαμβάνειν τὴν μοιχευθείσαν, καὶ συγχωρεῖν τὸ ἀμάρτημα, ἀλλὰ τοῖς ἱερωμένοι· τοῦτο

ὁ δὲ δοῦναι, κατὰ τὸν καλεῖσθαι τὴν ἀποστολικὴν κα-
νόνα, μὴ ἱερᾶσθαι τὸν διαβεβλημένην γυναῖκα συνοι-
κούντα, ὃν καὶ ζῆτει ἐν τῷ δ' κεφαλ. τοῦ Γ' στοι-
χείου.

Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ 18 κανόνι, τὰς μοι-
χευθείσας, φησὶ, καὶ δι' εὐλάβειαν καὶ τὸν τῆς μελ-
λόσης κρίσεως φόβον τὴν ἁμαρτίαν ἐξομολογουμέ-
νας, ἣ καὶ ὁπωσούν ἐλεγχόμενας ὑπὸ τοῦ ὄγκου
τυχόν τῆς γαστρὸς, ἣ καὶ ἀπὸ τοῦ τὸ βρέφος
ἀποτακεῖν, ἀποδήμιου τοῦ ἰδίου ὄντος ἀνδρός, οὐκ
ἔφασαν δεῖν οἱ Πατέρες ταύτας δημοσιεύειν, ἐκ τοῦ
τοῖς τόποις τῶν ἐπιτιμίων ἀναγκάζειν αὐτάς διέναι,
τὸν τοῦ προσκαλούντος φημι, τοῦ ἀκρωμένου, καὶ
τοῦ ὑποκρίπτοντος, ἵνα μὴ θανάτου αἰτίαν παρ᾽ ὅ-
μως ἐλεγχθείσας. Ὁ γὰρ τῆς τοιαύτης ἀνὴρ ἐξου-
σαν τῆς ἐκκλησίας δρῶν μετὰ τῶν ἐν ἐπιτιμίοις
ἦντων, καὶ περιφανεστέρας οὐ δεηθεὶς μαρτυρίας
τοῦ τὸν γάμον αὐτῷ διορυγῆναι, αὐτίκα διαχρήσε-
ται ταύτην. Μεστέος γὰρ ζήλου, κατὰ τὸν Σολο-
μῶντα, θυμὸς ἀνδρός αὐτῆς· ταύτῃ τοι καὶ συνί-
στασθαι τοῖς πιστοῖς ἐπέταξαν, καὶ συνεύχεσθαι
ἐκμετρηθῇ.

Ἐν δὲ τῷ λ', Ὁ ἄλλοτρίᾳ γαμετῇ, ἣ μεμνηστευ-
μένη ἐτέρῳ συμφθειρόμενος, καὶ μετὰ τὸ ἀφαιρε-
θῆναι ταύτην, γαμετῇ συνοικῆσας, ἐπὶ μὲν τῇ
πρώτῃ μοιχείᾳ ἐγκληθήσεται· ἐπὶ δὲ τῇ δευτέρᾳ
ἀνέγκλητος ἔσται, ἐλευθέρα οὖν ἀνδρός.

Ἐν δὲ τῷ λθ', Ἦ τῷ μοιχῷ συζῶσα μοιχαλὶς
ἐστὶ, φησὶ, τούτέστιν ἡ μοιχευθεῖσα τινι, καὶ μετὰ
θάνατον τοῦ νομίμου ἀνδρός τῷ μοιχῷ, νόμον δῆθεν
γάμου μεγίστα· οὐ γὰρ συγχωρεῖται τούτῳ συνοι-
κεῖν ἢ τοιαύτῃ, οὔτε παρὰ τῶν τῆς Ἐκκλησίας,
οὔτε παρὰ τῶν πολιτικῶν νόμων· καὶ εἰ μὴ ἀπο-
σταλῇ, οὐ λυταὶ ταύτης ἡ ἁμαρτία, καὶ εἰ τὸν χρό-
νον ἐκτελέσει τῶν ἐπιτιμίων. Ζῆτει καὶ τὸ ε' κεφ.
τοῦ Γ' στοιχείου, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ ις'.

Νόμοι.

Ὁ ἐπὶ μοιχείᾳ γυναῖκας κατηγορηθεὶς οὐ δύναται
ταύτην γαμετὴν ἀγαγέσθαι.

Πάντας ὅσοι τὰς γυναῖκας αὐτῶν μοιχευόμενας
εὐρίσκοντες μὴ ἀπολύουσι, τιμωρεῖσθαι καλεῖσθαι.
Πορνοδοσκός ἐστιν ὁ τὴν ἑαυτοῦ γαμετὴν μοιχευ-
θεῖσαν μὴ ἀπολύσας, οὐ μὴν ὁ ψιλὸς ὁποικεύσας.

Ἀλλὰ τανῦν, καὶ μετὰ τὴν καταδίκην, δύναται ὁ
ἀνὴρ ἀναλαβεῖν ἐκ τοῦ μοναστηρίου τὴν μοιχευθεῖ-
σαν αὐτοῦ γυναῖκα, κατὰ τὴν ριζ' Ἰουστινιανέου
νεαράν, καλεῖσθαι, λέγουσαν, τὴν μοιχευθεῖσαν
γυναῖκα, ταῖς προσηκούσαις ὑποβαλλομένην ποινὰς,
μοναστηρίῳ ἐμβάλλεσθαι· καὶ εἰ μὲν εἰς διετίας ὁ
ἀνὴρ αὐτὴν ἀναλαβεῖν βουλευθῇ, ἐξουσίαν αὐτῷ δι-
δομεν τοῦτο ποιεῖν, καὶ συνοικεῖν αὐτῇ, μὴδὲνα κίν-
δυνον ἐντεῦθεν εὐλαβούμενος· οὐ γὰρ καταδύπνεται
ὁ γάμος διὰ τὰ ἐν τῷ μεταξὺ γεγονότα. Εἰ δὲ ὁ
προειρημένος χρόνος παρέλθῃ, ἢ ὁ ἀνὴρ, πρὶν ἀνα-
λαβεῖν αὐτὴν, τελευτήσῃ, καλεῖσθαι ἀποκείρεσθαι
τὴν γυναῖκα, καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα λαμβάνειν.

Εἰ περὶ μοιχείας ὁ ἀνὴρ κατηγορησας τῆς γυναῖκας
ἀπελέγξῃ, τῇ καὶ αὐτῇ, χωρισμὸν γενομένου, ἔχειν
τὸν ἀνδρα καλεῖσθαι, πρὸς τῇ πρὸ γάμου ὥρᾳ, καὶ

apostolicum can. qui jubet, cum ejecta muliere
matrimonio conjunctum non fieri sacerdotem;
quem etiam quaeras in 4 cap. lii. Γ.

Magnus Basilius in 34 can., Adulterio pollutas,
inquit, et ob pietatem et futuri judicii metum pec-
catum confitentes, vel quomocumque convictas,
veluti ab uteri tumore, vel etiam ab edito partu,
dum mariti earum longe peregrinantur, publicare
non siverunt Patres nostri, pœnarum locos illas
ingredi cogendo, flentis videlicet, audientis, et
substrati, ne conviciis mortis causam præbeamus.
Illius enim maritus, ipsam extra ecclesiæ ambitum
exeuntem videns, cum iis qui pœnis subjiciuntur,
et manifestioribus testimoniis non egeus, quod ma-
trimonii leges violavit, statim illam interficiet:
plenus enim zelo, juxta Salomonem, animus viri
ipsius. Ideoque consistere quidem cum fidelibus
ordinarunt, et una precari absque communione,
donec expletum fuerit penitentis tempus.

χωρὶς κοινωνίας, ἄχρις ἂν ὁ τῆς μεταβολῆς χρόνος

In 37 vero: Qui alienam uxorem vel alicui de-
sponsatam corrumpit, et postquam ea ablata fuerit,
uxorem ducit, in prima quidem adulterii accusabi-
tur; in secunda autem reus non agitur, uxore a
viro libera.

In 39 etiam, Quæ vivit, inquit, cum adultero,
adultera est; id est, quæ cum aliquo adulterata
est, et post legitimi sui mariti mortem adultero,
matrimonii scilicet lege, conjuncta est. Non enim
illa una cum eo vivere permittitur, neque ab eccle-
siasticis neque a civilibus legibus, et nisi desistat,
ejus peccatum non solvitur, licet pœnarum tempus
perseveret. Quære et 3 cap. lii. Γ, quin et 16.

Leges.

Qui adulterii cum muliere commissi accusatur,
illam uxorem ducere non potest.

Quicumque uxores suas adulterare deprehendunt,
et non dimittunt, puniri eos jubemus. Leno enim est,
qui propriam suam uxorem adulteratam non di-
mittit; non vero qui tantum suspiciam habet.

Nunc autem, et post condemnationem, vir ux-
orem suam adulteram ex monasterio accipere potest,
juxta 117 Justiniani novellam, quæ dicit: Jubemus
mulierem adulteram congruis pœnis subditam
in monasterium confici: et si intra biennium ma-
ritus velit eam reducere, damus ei potestatem hoc
faciendi, et una cum ea habitandi, nullo exinde
imminente illi periculo. Nullum enim præjudicium
accipit matrimonium ex his quæ medio tempore
facta sunt. Sin autem prædictum tempus præter-
ierit, aut maritus, priusquam illam receperit,
obierit, jubemus ut tondetur mulier, et habitum
monasticum induat.

185 Si adulterii vir uxorem suam damnans
convixerit, tum separatione facta jubemus vi-
rum præter donationem ante nuptias factam etiam

dotem habere : et ad hoc, si filios non habeat, tantum accipere ex alia uxoris substantia, quantum dotis tertia pars esse cognoscitur, ut ejus proprietati et dos et a nobis definita pœna applicetur. Si enim filios habuerit ex ejus matrimonio, et dotem aliamque mulieris substantiam filiis conservari, et ita adulterum legitime convictum una cum uxore puniri. Et si quidem uxorem habeat adulter, eam et dotem et ante nuptias donationem accipere : aliam vero mariti substantiam, si sint quidem ascendentes vel descendentes usque ad tertium gradum, illos eam accipere ; sin autem non sint, eam fisco adjudicari.

Adulteris verberatis et tonsis nares abscinduntur. Internuntii vero et impii hujusque facioris administri verberati et tonsi in perpetuum mittuntur exsilium.

Quin etiam et 32 novella imperatoris Leonis congruas pœnas adulteris viris et adulteris feminis statuit.

Tricesima octava vero novella adulterum et adulteram narium abscissione punit, et decernit, quod maritus adulteræ dotem lueretur ; illam autem in monasterio includi, nec tamen invitari tonderi ; quæ vero ultra dotem sunt facultates ejus filios et monasterium dividere ; sin autem non habet liberos, ejus parentes vel alios ex ejus cognatione.

Actio adulterii intenditur, non solum ob legitimæ uxoris stuprum, sed etiam super matrimonium, quod consistere non potest, et illegitimum, et sponsalia, et concubinatum.

Qui adulterum cum propria uxore in ipso actu apprehendit, si contingat eum occidere, non ut homicida punitur ; in sus enim propria domo in ipso actu maritus adulterum interficere potest, et illum scenicum vel infamem. Maritis autem non conceditur adulteras suas uxores interficere.

Diversæ deinde leges jubent, mulierem non aliter condemnari ut adulteram, quam per apertas probationes, id est, per quinque testes jurantes se vidiisse in ipso actu fieri adulterium. Hac ratione nec omnes possunt adulterii actionem intendere, sed quinque solum personæ, maritus, pater ejus, frater, patruus, avunculus ; ita enim magis credibilis sit quæstionis prætextus. Si vero sint peregrini qui accusant, si quidem demonstrationem adferant, narium abscissione puniuntur adulteri ; sin autem propter inimicitias accusationem detulisse convincantur, ipsi eandem pœnam subeunt. Mulier autem, quæ se adulteram ipsa fatetur, non condemnatur ; quod etiam novum est.

Qui duas uxores habet, verberetur : expulsa ab ipso uxore superinducta, et liberis ex ea natis.

Qui duas habere uxores præsumpsit, non lege, sed a to consilii, adulterii supplicio subijcitur.

Α τὴν προίκα· καὶ πρὸς τοὺς, εἰ παῖδας μὴ ἔχῃ, τὸν αὐτὸν λαμβάνειν ἐκ τῆς ἄλλης τῆς γυναικὸς περιουσίας, ὅσον τῆς προικῆς· τὸ τρίτον μέρος εἶναι γινώσκεται· ὥστε τῇ αὐτοῦ δεσποτείᾳ καὶ τὴν προίκα καὶ τὴν παρ' ἡμῶν ὀριθεῖσαν ποινὴν προσκυροῦσθαι. Εἰ γὰρ παῖδας ἔχῃ ἐκ τοῦ αὐτῆς συνοικεσίου, καὶ τὴν προίκα καὶ τὴν ἄλλην τῆς γυναικὸς περιουσίαν τοῖς παισὶ φυλάττεσθαι, καὶ οὕτω τὸν μοιχὸν νομίμως ἐλεγχόμενον, ἅμα τῇ γυναικὶ τιμωρεῖσθαι. Καὶ εἰ μὲν ἔχει ὁ μοιχὸς γαμετὴν, τὴν προίκα καὶ τὴν πρὸ γάμου δωρεὰν αὐτῇ περισώζεσθαι, τὴν δὲ ἄλλην τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς περιουσίαν, εἰ μὲν εἰσὶν ἀνιόντες ἢ κατιόντες, ἕως τρίτου βαθμοῦ ταύτην λαμβάνειν αὐτοὺς· εἰ δὲ μὴ, προσκυροῦσθαι ταύτην τῇ δημοσίᾳ.

Οἱ μοιχοί, τυπτόμενοι καὶ κουρεύόμενοι, ῥινοκοπίσθωσαν· οἱ δὲ μέσοι καὶ ὑπουργοὶ τοῦ τοιοῦτου ἀπεθνήσκουσιν· γεγονότες, τυπτόμενοι καὶ κουρεύόμενοι, διηγεκί παραπεμφθῆναι ἐξορίᾳ.

Ἀλλὰ καὶ ἡ λβ' νεὰ τοῦ βασιλέως Λέοντος τὰς προσκυρούσας ποινὰς διορίζεται τοῖς μοιχοῖς καὶ ταῖς μοιχαλίσιν.

Ἡ δὲ λη' βινὼν ἐκτομῇ τὸν μοιχὸν καὶ τὴν μοιχαλίσαν κολάζει, καὶ διορίζεται, τὸν μὲν ἄνδρα τῆς μοιχευθείσης κερδαίνειν τὴν προίκα, αὐτὴν δὲ ἐν μοναστηρίῳ περιορίζεσθαι, καὶ ἀκούσαν μὴ ἀπικεῖσθαι· τὰ δὲ τῆς προικῆς ἐπίκεινα πράγματα τοῖς παῖδας αὐτῆς καὶ τὸ μοναστήριον διανέμεσθαι· ἢ καί τινος μὴ ὄντων, τοῖς γονέας αὐτῆς ἢ κατὰ γένος· ἄλλως προσήκοντας.

Ἡ μοιχεία οὐ μόνον ἐπὶ φθορᾷ νομίμου γαμετῆς κινεῖται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ δουστᾷ, καὶ ἀθεμίτῳ γάμῳ, καὶ μνηστέρῳ, καὶ παλλακισμῷ.

Ὁ τὸν μοιχὸν μετὰ τῆς ἰδίας γυναικὸς ἐν συμπλοκῇ καταλαβὼν, ἐὰν συμβῇ αὐτὸν ἀνελεῖν, οὐκ εὐθύνεται ὡς ἀνδροφόνος· ἐν μόνῳ γὰρ τῷ ἰδίῳ οἴκῳ ἐπ' αὐτοφῶρῳ δύναται φονεῦσαι τὸν μοιχὸν ὁ ἀνὴρ, καὶ τοῦτον σκηنيκὸν ἢ ἀτιμὸν ὄντα. Οὐ δέδοται δὲ τοῖς ἀνδράσι φονεῦσαι τὰς μοιχευθείσας αὐτῶν γυναῖκας.

Διάφοροι δὲ νόμοι θεσπίζουσι, μὴ ἄλλως τὴν γυναῖκα μοιχευθεῖσαν κατακρίνεσθαι, εἰ μὴ διὰ φανερῶν ἀποδείξεων, τούτεστι, διὰ πάντες μαρτύρων ὁμνυόντων ἵσθαι ἐπ' αὐτοφῶρῳ τὴν μοιχείαν τελευτήσασθαι. Κατὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ πάντας δύνανται κινεῖν ἐν τῇ μοιχείᾳ ἐγκλημα, ἀλλὰ πρόσωπα πάντα· ἀνὴρ, πατὴρ αὐτῆς, ἀδελφός, θεῖος πρὸς πατρός, θεῖος πρὸς μητρός, οὕτω γὰρ εὐπιστοτέρα ἢ πρόφασις τῆς ζητήσεως γίνεται. Εἰ δὲ ἔσιν οἱ κατηγοροῦντες, εἰ μὲν ἀποδείξουσιν, ἐκτομῇ τῶν βινίων οἱ μοιχοὶ τιμωροῦνται· ἂν δὲ ἀπελεγθῶσι, δι' ἑθέρην τὴν κατηγορίαν πεποιηκότες, οὗτοι τὴν τοιαύτην ποινὴν ὀκνοῦσιν· ἀλλ' οὐδὲ αὕτη ἡ γυνὴ ὁμολογοῦσα μοιχευθῆναι καταδικάζεται, ὅπερ καὶ ἐστὶ καινόν.

Ὁ δύο γαμετὰς ἔχων τυπτεῖσθαι· ἐκδιωκομένης παρ' αὐτοῦ τῆς ἐπεισάκτου γυναικὸς, μετὰ τῶν τεχθέντων ἐξ αὐτῆς παίδων.

Ὁ δύο γαμετὰς ἔχων πειραθεῖσθαι ὁ νόμος, ἀλλὰ πᾶσι προαιρέσεως, ὀφείκεται τῇ τῆς μοιχείας ἐγ-

κλήματι. Ὁ μὲν γὰρ μετὰ ἐλευθέρως συμπλακείς, ζώσῃ τῆς αὐτοῦ γυναίκας, ὡς πόρνος κατακρίνεται· ὁ δὲ κατὰ γάμου κοινωνίαν δευτέραν ἀγόμενος, ὡς μοιχὸς τιμωρεῖται.

Εἰδέναι δὲ δεῖ, ὅτι εἰσὶ πρόσωπα ἁμαρτάνοντα, καὶ οὐκ εὐθύνονται· ὁ μοιχεύων τὴν γυναῖκα τοῦ ἀποδόλου αὐτοῦ, καὶ ὁ μοιχεύων πολυπόρον καὶ πολυκοιτον ὑπανδρον, τῷ τῆς μοιχείας· ἐγκλήματι οὐχ ὑπόκειται, εἰ μὴ τῷ τῆς πορνείας· καὶ ὁ μὲν ἄνθρωπος τιμωρεῖται ὡς μοιχὸς, ἡ δὲ γυνὴ οὐκ εὐθύνεται, ὅτε ἄκουσαν καὶ βεδιασμένην αὐτὴν χειρὶ κρατήσῃ, εἰ καὶ αὐτὴ ἐρυθρίωσα, τὸ γεγονός· εὐθὺς οὐκ ἀνήγγειλε τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'. Περὶ μοναστηρίων καὶ μοναχῶν.

Ὁ τῆς λεγομένης πρώτης καὶ δευτέρας συνόδου κανὼν πρῶτος μὴ εἶναι καλεῖται μοναστήριον οἰκοδομῆν ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου, τὴν ἐλευθίαν πρότερον ἐπιτελούντος· εὐχὴν, ἐν βρεθίῳ δὲ αὐτὸ τε τὸ μοναστήριον ἐγγράφεσθαι, καὶ ὅσα πρὸς τοῦ δειμαμένου αὐτῷ ἀφίερται, καὶ τὸ βρέθιον τῷ ἐπισκόπῳ προσαποτίθεσθαι, ὡς μηκέτι δύνασθαι τὸν ἀφιερῶσαντα ἔστιν ἂν τούτων αὐτοῖς ἐξιδιοῦσθαι. Ὡς γὰρ ἀπεξέγνωσεν ἑαυτὸν διὰ τῆς μονῆς ἀναθεῖς τῷ Θεῷ, πῶς οὐδὲ τε, οἷα δεσπότης, ταῦτα διέπειν, οὐχ ὅπως καὶ ἄλλοις διαπιπράσκειν ; οὐ μὴν οὐδὲ ἡγουμένον ἑαυτὸν ταύτης ἐξ καθιστάναι παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου, οὐδ' ἕτερον ἀνθ' ἑαυτοῦ προχειρίζεσθαι. Εἰ γὰρ τὰ ἀνθρώποις δεδωρημένα οὐκ ἐν χωρὶς εὐπροσώπου αἰτίας τὸν δωρησάμενον ἀναλαβεῖν, οὐχ ὅτι γε τῶν ἀνατεθειμένων Θεῷ τὴν κυριότητα ὁ ἀναθεῖς ἰδιοποιήσεται, ὡς προσηγορίᾳ μόνῃ καὶ μὴ πράγματι τὴν ἀφοσίωσιν εἶναι.

Ὁ δὲ καὶ τῆς δ' συνόδου κανὼν, ἔτι δὲ καὶ τῆς ε' ὁ μὲν, τὰ ἅπανς καθιερωθέντα μοναστήρια, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ἐπισκόπου, ὃν ἔθος εὐχὴν προκαταβάλλεσθαι τῆς οἰκοδομίας, ὥσπερ τινὰ θεμέλιον ἀρραγῆ, ἐπιτάττουσι μένειν εἰς τὸ διηνεκὲς μοναστήρια, καὶ τὰ προσήκοντα τούτοις πράγματα φυλάττεσθαι ἀνεκποίητα, καὶ μηκέτι γίνεσθαι ταῦτα κοσμικὰ καταγώγια· τοὺς δὲ τοῦτο μὴ τηροῦντας κανονικῶς εὐθύνεσθαι, ἱερωμένους μὲν δηλαδὴ καθαιρέσει, λαϊκοὺς δὲ ὑποβαλλομένους· ἀφορισμῷ. Ζῆτει καὶ ἐν τῷ β' κεφ. τοῦ Ε' στοιχείου κανόνα ἔξ τῆς ζ' συνόδου.

Ὁ δὲ ταύτης ἡ οὐκ οἰεῖται δεῖν ἀπὸ γε τοῦ νῦν διπλᾶ γίνεσθαι μοναστήρια, καὶ τοῖς μοναχοῖς ἔγγιστα τὰς μοναζούσας οἰκεῖν· σκανδάλου γὰρ καὶ προσκόμματος τοῖς πολλοῖς αἰτίον τοῦτο γε. Ἄλλ' ὅσοι· ἤρεσε μετὰ τῶν ἰδίων ἀποτάξασθαι συγγενῶν, οἱ μὲν ἄνδρες εἰς ἀνδρῶν, αἱ δὲ γυναῖκες εἰς γυναικῶν εἰσέτωσαν, φησὶ, μοναστήρια. Τὰ δὲ ἄχρι καὶ τήμερον διαρκέσαντα διπλᾶ μοναστήρια, αἰδοῖ τοῦ ταῦθ' οὕτως ἔχειν τυπώσαντος θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου, οἰκονομείσθων, ὡς ἐκείνός γε διατάσσεται· συνδιαττάσθαι δὲ καὶ συναναστρέφεσθαι μοναχοὺς μοναστρίας οὐ δεῖ, ὅτε βλαβερὸν καὶ ἀσθεμιον· ὅτε παρῆρσιαν πρὸς αὐτὰς ἔχειν, ὅτε ἰδία προσομιλεῖν, μὴ ὅτι κατὰ μόνας αὐταὶ συν-

A Qui enim cum liberta, vivente ipsius uxore, rem habet, ut fornicator condemnatur. Qui in matrimonio secundam communionem recipit, ut a jultre punitur.

Scire autem oportet, quod sunt personæ, quæ peccant, 186 et non corriguntur: nempe, qui servi sui uxorem adulterio vitiat, et qui feminam viro subjectam, quæ non paucos ad impudicitiam allexit, et cum multis concubuit, stuprat, adulterii crimini non subicitur, sed fornicationis tantum. Et vir quidem tanquam adulter punitur, mulier vero non corrigitur, quando invitam et impulsam illam vi vicerit, licet illa erubescens, marito suo quod factum est, statim non annuntiaverit.

CAP. XV. De monasteriis et monachis.

B Primæ et secundæ dictæ synodi canon primus interdicat monasterium ædificare absque episcopi sententia, debitam primo benedictionem peragentis; in brevi autem et ipsum monasterium inscribi, et quæcunque a conditore illi donantur; et breve in ædibus episcopalibus reponi, ut non possit ille qui dedicavit, illa in proprium usum iterum convertere. Quæ enim sibi quis abjudicavit per monasterium Deo addicens, quomodo potest, ac si adhuc esset dominus, illa administrare et aliis dividere? Nec etiam monasterii præfectum absque episcopi sententia illum seipsum constituere, nec alium ejus loco deligere patitur. Etenim, si quæ homini quispiam largitus est, amplius C auferre sine causa, qui donavit, laud potest; quo jure, quæ Deo dedicata sunt, in suam possessionem, qui donavit, rapiat, tanquam nomine tantum, non re facta fuisset dedicatio?

Vicesimus quartus syn. iv canon, porro et vi synodi 49, quæ semel juxta episcopi voluntatem consecrata sunt monasteria, cum esset consuetudo precationem præmittere exstructioni, tanquam quoddam fundamentum infrangibile, perpetuo manere monasteria ordinant, et res, quæ ad ea pertinent, non alienandas servari, eaque non amplius fieri sæcularia habitacula: eos autem, qui hoc non observant canonice puniri, sacros quidem depositioni subiciendos esse; laicos vero segregationi. Quære etiam in 12 cap. lit. E canonem 17 septimæ synodi.

Hujus vero 20 canone dehinc interdicatur duplex monasterium in iisdem ædibus, et prope monachos monachas habitare: illud enim scandali et offensionis causam multis præbet. Sed quibuscunque placuit cum propriis cognatis mundo renuntiare, viri quidem in virorum, feminae vero in feminarum, inquit, monasteria ingrediantur. Quæ autem hucusque permanent duplicia monasteria, divini nostri Patris Basilii hæc ita se habere ordinantis reverentia, administrentur, prout ipse instituit. Simul vero degere et versari monachos et monachas non oportet; quippe periculosum et illicitum illud est. Neque illis concedatur licentia, ut simul colloqui queant, neque una cum illis cibum capere;

et quæ vitæ necessaria a viris ad regulares feminas deferuntur, extra portam hæc accipiat præfecta cum alia vetula monacha. Si quis etiam monachus necessario negotio cognatam suam viscere vehementer desiderat, præsentem præfecta cum ea colloquatur exiguo et brevi sermone, et statim ab ea recedat.

Quartus iv synodi canon monasterium ædificare vel oratorium domum, præter civitatis episcopi sententiam, inhonestum ducit; monachos autem, qui sincere et non prætextu monasticam elegere vitam, 187 quietem non obiter habere jubet, et soli jejuniis et orationi vacare, et in quibus ordinati sunt locis fortiter perseverare. Qui igitur ita vivunt, æquum esset, ut præ aliis monachis privilegia sortiantur: cedant nihilominus et illi regionis episcopo, quemadmodum clericis jubet lex, et nihil sacerdotale exsequantur, in aliam regionem discedentes, absque episcopi pacificis et commendatitiis litteris. Qui propria relinquunt monasteria, et civitates negligenter et inordinate circumcursant, et ecclesiastica et civilia negotia perturbant, ut neque divina a suis, neque humana secundum convenientem ordinem administrari sinant; quæ ad vitam scilicet spectant a laicis, a monachis autem et clericis ea quæ sunt Deo dedicata; hos vel invitos monasteriis includi jubet, nisi quidam ad necessariam forsitan civilium negotiorum administrationem a civitatis episcopo veniam consecuti sint, qui scilicet e clericis et laicis tunc existentibus hæc melius administrare norunt. Decernit etiam, ut nullus servus a monasteriorum præfectis ad monasticam vitam admittatur, præter domini sui voluntatem, ne nomen Dei blasphemetur; cum vero, qui hanc definitionem transgreditur, excommunicandum esse: civitatis porro episcopum eam oportere, quam par est, monasteriorum curam gerere, ne rerum ad illos pertinentium molestia monachorum perturbent quietem. Quare 22 et 25 capita litteræ E.

De modo quo accipi debent illi qui tonderi volunt.

Canon autem 43 concilii sexti. Conceditur, inquit, cuivis Christiano, etiam si graviter deliquerit, statum monasticum ingredi, qui vitam quidem penitentialem accurate nobis representat: nam velut columna quædam penitentiam externo habitu, viciu, moribusque exprimit, atque nosmet ejus semper memores præstat. Neque vero aut delictorum multitudo, aut etiam magnitudo desperationem nobis creet: neque modus vivendi cuiquam obsiet, quominus hunc tam gratum Deo scopum attingat. Dixit enim Salvator noster: « Illum qui ad me venit, nequaquam ejiciam foras. »

Canon vero 40, Quamvis, inquit, hosce qui ut Deo jungerentur, jam rebus secularibus longum

A εοθlein · τὰ δὲ γε κομιζόμενα ταῖς κανονικαῖς ἀναγκαῖα τοῦ βίου πρὸς τῶν ἀνδρῶν, ἔξωθεν τῆς θύρας ἢ ἡγουμένη ταῦτα παραλαμβάνει μεθ' ἐτέρας μοναστηρίας γραῶς. Εἰ δὲ καὶ τῶν μοναχῶν τις τὴν καθ' αἶμα προσήκουσαν ἰδεῖν περὶ πλείστου ποιεῖται ἀναγκαίου πράγματος· περὶ, τῆς ἡγουμένης ὅτι ἔβιν ταύτῃ προσομιλεῖται δι' ὀλίγων καὶ σμικρῶν λόγων, καὶ ταχέως ὑποχωρεῖται.

Ὁ δὲ δ' τῆς δ' συνόδου κανὼν μοναστήριον οἰκοδομῆν ἢ εὐκτήριον οὐκ ἐν καλῷ τίθεται, παρὰ γνώμην τοῦ τῆς πόλεως ἐπισκόπου· τῶν μέντοι μοναχῶν τοὺς εἰλικρινῶς καὶ μὴ προσήματι τὸν μονήρῃ μετιόντας βίον, τὴν ἡσυχίαν μὴ ἐν περιέργῳ τιδέναι κελεύει, μόνῃ τε προσανέχειν τῇ νηστείᾳ καὶ προσευχῇ, καὶ ἐν οἷς ἀπετάξαντο τόποις προσκαρτερεῖν. Οἱ γοῦν οὕτω βιούντες δίκαιοι ἂν εἰεν τὰ προσβία κατὰ τῶν ἄλλων φέρεσθαι μοναχῶν· ὁμοίᾳ μὲντοι καὶ τοὺς τῷ ἡγχιώρῳ ἐπισκόπῳ, ὥσπερ νόμος τοῖς κληρικοῖς, καὶ μηδὲν ἱερατικὸν πράττειν, πρὸς ἐτέραν ἀπαίροντας ἐπαρχίαν, χωρὶς ἀπολυτικῆς ἢ συστατικῆς τοῦ ἐπισκόπου γραφῆς. Τοῦ γὰρ μὴ τὰ θία καταλιμπάνοντας μοναστήρια, καὶ τὰς πόλεις ἀδιαφόρως καὶ ἀτάκτως περιόντας, καὶ τὰ τῆς Ἐκκλησίας, πρὸς δὲ καὶ τὰ πολιτικὰ διαταράσσοντας πράγματα, ὡς μήτε τὰ θία μίρει τῷ αὐτῶν, μήτε τὰ ἀνθρώπινα κατὰ γὰρ τὴν προσήκουσαν τάξιν ἑῶντας διανεργεῖσθαι, ὑπὸ λαϊκῶν μὲν τὰ βιωτικά, ὑπὸ δὲ μοναχῶν καὶ κληρικῶν δὲ τῷ Θεῷ ἀνατιθέμενα, τοὺς καὶ ἀκοντας τοὺς μοναστηρίοις ἑγκλείειν κελεύει, εἰ μὴ τινες ἄρα εἰς πολιτικῶν πραγμάτων ἀναγκαίαν διοίκησιν ἐπιτραπίεν παρὰ τοῦ τῆς πόλεως ἐπισκόπου, ὅτε τῶν τῆνικαῦτα κληρικῶν ἢ λαϊκῶν ἀσφαλτέρον ταῦτα διαθεῖναι μὴ ἀμαθῶς ἔχοντες. Ἐπιτάττει δὲ καὶ μηδένα δοῦλον τοῦ τῶν μοναστηρίων προσετώτας εἰσδέχεσθαι ἐπὶ τῷ μονάσαι παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου δεσπότου, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ βλασφημηται, τὸν δὲ τὸν ὅρον τοῦτον πορθεῖν, ἀκονώτερον εἶναι· τὸν γὰρ δὴ τῆς πόλεως ἐπισκόπον χρῆναι τὴν δέουσαν ποιεῖσθαι πρόνοιαν τῶν μοναστηρίων, ἵνα μὴ τῇ τῶν προσόντων αὐτοῖς ὀχλήσει πραγμάτων συνταρτέται τοῖς μοναχοῖς τὸ φιλήσυχον. Ζήτει τὸ κβ' καὶ τὸ κε' κεφ. τοῦ Ε' στοιχείου.

Περὶ τοῦ πῶς χρὴ δέχεσθαι τοὺς θέλοντας ἀπεκαρῆναι.

Ὁ δὲ μγ' τῆς ε' συνόδου κανὼν, οὐκ ἀπείρηται, φησί, παντὶ Χριστιανῷ, καὶ μεγάλη ἡμαρτηκότης, τὴν μοναδικὴν μεταθεῖν πολιτείαν, ἥτις ἡμῖν τὴν ἐν μετανοίᾳ ζωὴν σὺν ἀκριβείᾳ στηλογραφεῖ· οὐαί τις γὰρ στήλην τὴν μετάνοιαν ἡμῖν τῷ ἔξωθεν σχήματι, καὶ τῷ βίῳ, καὶ τοῖς ἡθεσιν ὑπογράφει, καὶ ταύτης ἀεὶ μεμνησθαι παρασκευάζει. Μὴ δῆτα ἡ τῶν πταισμάτων πληθὺς καὶ τὸ βάρος ἀπόγνωσιν ἡμῖν ἐμποιεῖται· μηδὲ τις τρόπος ἐμποδῶν γενέσθω τινὶ πρὸς τὴν τοῦ θεοφιλοῦς τούτου σκοποῦ ἀποσλήρωσιν. Ὁ γὰρ Σωτὴρ ἡμῶν εἶρηκε· Τὸν ἐρχόμενον πρὸς με οὐ μὴ ἐκβάλω ἔξω.

Ὁ δὲ μδ', Εἰ καὶ τὸ καλλῆσθαι Θεῷ, φησί, πολλὰ χαίρειν πρότερον τοῖς τοῦ βίου φράσαντας· πράγμα-

κανονικαίς
θεν τῆς θύ-
ας ἐτέρας
ων τις τῶν
ου ποιεῖται
μένης ὅπ-
σ μικρῶν

τον οικοδο-
δὲ γνῶμην
μοναχῶν
ν μονήρη
πῶ τίθεναι
αι προσ-
απτερρεῖν.
πρεσβεί-
ιν μέντοι
ερ νόμος
ιν, πρὸς
τικῆς ἢ
μὴν τὰ
ς πόλεις
τῆς Ἐκ-
σσοντας
ων, μήτε
ξιν ἐων-
κά, ὑπὸ
δεμένα,
γκλείειν
γυμνάσι-
ν τῆς πρ-
ρικῶν ἢ
ἀμαθῶς
ς τῶν
μονά-
μῃ τὸ
ον του-
γε δὴ
ποιεῖ-
τῆ τῶν
δτικῶν
καὶ τὸ

τας

ρηται,

ηκότι,

την

οἷα

σχῆ-

και

τα ἢ

μοσιν

έσθω

πλη-

μενον

πολλὰ

γμα-

σ, τῆς ἐκείθεν μακαριότητος κληρονομοῦς οἷος A
ποιεῖν, ἀλλ' ἀνεξέταστος· οὐ δὲον· οὐδὲ παρὰ τὸν
προσηκόντα δῆμον τῆς ἡλικίας καιρὸν, τοὺς τὸν
μονήρη βίον αἰρουμένους, τὸν τῆς μονῆς προστα-
τοῦντα προσεῖσθαι δεῖ. Τῷ δὲ πλατυθῆναι περι-
φανῶς τὴν εὐσέθειαν, τῷ περιόντι τῆς χάριτος τοῦ
θεοῦ, καὶ δεκαέτης ὧν τις μὴ ἀποδεβήσθω, μόνον
εἰ τοὺς τρόπους συμβαίνοντας ἔχοι τῷ ἐπαγγέλματι,
μὴ ὅτι καὶ τὸ δέκατον παρικπεύσας ἔτος.

Ὁ δὲ ε' τῆς λεγομένης AB συνόδου κανὼν, τοὺς
τῷ μονήρει προσιόντας βίῳ, ἐπὶ τριετίαν ἐν τῇ μονῇ
δοκιμάζεσθαι διωρίσατο, τὴν κοσμικὴν περιειμέ-
νους· ἐπὶ στολὴν· ἀξιοχρεῶν δὲ τὴν ἐν τούτῳ τοῦ
χρόνου περὶ τὸ ἐπάγγελμα πρὸθεσιν ἐπιδειξαμένους,
τηνικαῦτα τὸ μοναχικὸν ἀμφένυσθαι σχῆμα. Τὰς B
γὰρ ἀκρίτους· καὶ ἀδοκιμάστους ἀποτάγας ὡς ἐπι-
παν ἴσμεν τῇ τῶν μοναχῶν εὐταξίᾳ λυμαιομένας.
Οἱ γοῦν προπετῶς αὐτοῦ· τῷ μονήρει ἐπιβρίπτοντες
βίῳ, καὶ πρὸς τὸ τραχὺ μετέπειτα καὶ ἐπίπουν τῆς
ἀσκήσεως ἀπεικόντες, ἐπὶ τὸν φιλοσαρκον καὶ ὀλι-
κὸν βίον ἀθλίως πάλιν ἐπαναστρέφουσιν. Εἰ δὲ τις
περὶ πλείστον ποιεῖται τὰ τῆς εὐλαβείας καὶ ἀρε-
τῆς ὡς τὸ φθάσαν τοῦ βίου τοῦ μέλλοντος ὑπάρχουν
ἐγγύς, καὶ ὁ ἐξαμηνιαίος ἀποχρήσει καιρὸς.
Ἄλλ' οὐδὲ τῶν εἰσπραττομένων ἐπὶ τὸ δοκιμον, τοῖς
νόσφ περιπεπτωκόσι βαρεῖς, τὴν τελείωσιν ὑπερθε-
τεῖον τοῦ σχήματος. Τοὺς δὲ παρὰ ταῦτα δρῶντας,
τὸν τε τῆς μονῆς ἐξηγουόμενον, φημί, καὶ τὸν εἰσαγ-
μάνον, τὸν μὲν τῆς ἀρχῆς ἐκτίπτειν, καὶ τὴν ὑποτα-
γὴν ὑπεισέρχεσθαι, τὸν δὲ εἰς ἑτέραν μονὴν ἀπάγε-
σθαι, μηδὲν τῆς ἀκρίτειας ὑφειμένῃν.

Περὶ τῶν χωρὶς εὐχῆς τὸ μοναχικὸν ἐνδυμα
περιβεβλημένων.

Εἰ δὲ τις καὶ τῆς τριετίας ἐντὸς τὸ μοναχικὸν
καὶ χωρὶς εὐχῶν ἐνδυμα περιβάλλοιτο, μεγάλως
ὀφείει δίκας, εἰ ἀποδύσασθαι τοῦτο βουλήσῃ, ὡς
παίρων ἀντικρυς ἐν οὐ παικοῖς· καὶ ἄκων γὰρ τοῦτο
περιβεβλήσθαι ἀναγκαζήσεται.

Ὁ δὲ β' ταύτης μὴ ἀποκαίρειν ὄντιναοὺν ἐπι-
σκήπτει, καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα περιτιθέναι, ἀν
μὴ πρότερον ὁ μέλλων αὐτὸν εἰς ὑποταγὴν ἔχειν
παρῇ, ὥ τῆς ψυχικῆς αὐτοῦ σωτηρίας μελήσει, κα-
λῶ, αὐτὸς πρότερον ἔργοις τὴν ἀρετὴν ἀσκη-
θεῖς, καὶ ὅλος πρὸς ταύτην καὶ τοὺς ὑπὸ χεῖρα
ἐνάγειν.

Τοὺς μέντοι διὰ νόσον ἢ λύπην ἀποκαίρομένους,
ἐφ' ᾧ ὅξαν μόνον εὐλαβείας ἐντεῦθεν κτήσασθαι,
καὶ ἐν τοῖς ἰδίῳ αὐτοῖς παρεδρεύοντας οἴκοις, μηδὲν
μέλον αὐτοῖς τῶν ἀσκητικῶν ἰδρυτῶν καὶ πόνων,
τούτους μὲν εἰς ὑποταγὴν ἐν μοναστηρίῳ καθιστάν,
ἐν ᾧ ἂν ὁ ἐπίσκοπος δοκιμάσῃ· τὸν δὲ παραλόγως
αὐτὸν ἀποκαίραντα καθαιρεῖσθαι, οἷα τῶν θείων
παραβάτην κανόνων, καὶ τὴν μοναχικὴν εὐταξίαν
συγγέοντα. Διὰ γὰρ τὰς ἀκρίτους ταύτας καὶ ἐπισφα-
λεῖς ἀποκάρσεις, ὕβρις μὲν τῷ μοναχικῷ προστρί-
βεται βίῳ, θεὸν δὲ βλασφημεῖσθαι συμβαίνει. Ἄλλ'
οὐδὲ ὁ τὴν τρίχα πρὸς ταῖς τελευταῖαις ἀναπνοαῖς,

istius felicitatis hic participes facere
aequum sit, at vero absque examine minime opor-
tet: imo nec citra debitum aetatis tempus illos, qui
vitam solitariam agere cupiunt, a praefectio mona-
sterii admitti fas est. Verumtamen ut praeclare au-
geatur pietas, superabundanti gratia Dei etiam de-
cimū aetatis annū agens ne rejiciatur, dummodo
di nos professione mores praebat: imo nec is qui
decimū adhuc currentem habet.

Synodi vero primae et secundae dictae canon 5
eos qui ad monachatum accedunt, per triennium
in monasterio, veste quidem saeculari adhuc ami-
cios, probandos decrevit. Aequum tamen esse judi-
cavit, ut qui per id temporis animi sui propositum
de professione demonstraverint, tum demum habi-
tum monasticum assumant. Indiscretas enim et
citra probationem factas renuntiationes ut pluri-
mum ordini monastico perniciosas esse comperi-
mus. Idcirco qui temere in statum monachorum
sese ingerunt, paulo post ipsum pie exercitationis
laborem recusantes, rursus ad gratiam carni ac
saecularem vitam misere reverti solent. Si quis 188
vero summopere in his quae ad religionem ac vir-
tutem pertinent, semel exercuerit, adeo ut vita
anteacta futurae non vana sponsio fuerit, vel seme-
stre tempus sufficiat. Caeterum nec iis, qui adhuc
probationem agentes in gravem morbum inciderint,
ordinis consummatio differenda est. Qui vero secus
fecerint, puta vel praefectio monasterii, vel candi-
datum, illum quidem regimine excidere statuit, et
subditi conditionem subire, hunc autem in aliud
monasterium abduci, ubi nihil rigoris monastici
remittitur.

De iis qui absque precibus monasticum habitum
induunt.

Quicumque vero intra triennium monasticum ha-
bitum et quidem absque precibus induit, praegraves
poenas luet, dummodo illum rursus exuere velit,
tanquam cum rebus ludens minime ludicris: coge-
tur enim ad habitum istum vel nolens induendum.

Calet etiam illius synodi canon 2, ne tonsus
quilibet amictu monachali utatur, nisi prius adsit
qui illum in subiectione atque salutis animae ejus
curam habere debet, ipse quidem jam ante in
operibus bonis praeclare exercitatus, discipulosque
suos ad virtutem incitandi peritus.

Qui vero vel morbi vel luctus causa detondentur,
ut nempe famam solum pietatis acquirant, et in
propriis aedibus rursus mansint, religiosae exer-
citationis sudores et labores nihil curantes, hosce
sub disciplina constituendos decernit in monasterio,
in quo episcopus voluerit: illum autem qui sine
causa semet tondet, tanquam violatorem sacrorum
canonum et ordinis monastici conturbatorem, com-
munionem privandum. Nam propter promiscuas illas
et incertas tonsuras ignominia vitae monasticae af-
fricatur, imo et Deum blasphemari contingit. At
vero nec ille qui in extremo habitu, ut monachis

mos est, taseram patitur, licet ex respiratione sola nondum vita functus esse credatur, et quæ sunt minime sentit, dignus est qui veste monachali amictiatur. Sed habitum sæcularem resumere, aut vitam rursus publicam agere ipsi concedetur, nisi malit injunctionum vinculis subjici. Verumtamen iis, qui temere habitum monachorum arripiunt, hoc non permittitur.

Canon autem 19 synodi septimæ omnibus qui solitariam vitam in æde aliqua sacra agere cupiunt, ut per pecunie largitionem admissionem in eam aut omnino in ordinem ecclesiasticum impetrent, prorsus interdicat. Quippe hand, licet Deo servire et mammonæ. Imo ejus principium probum non est, secundum magnum Basilium, etiam ipsum totum repudiandum. Episcopum vero vel abbatem, qui istud perpetraverit, aut cessare aut deponi jubet. Cæterum, si abbas sacerdotii expers fuerit (quod fieri sæpe videmus), e monasterio expelli, et in aliud deduci subjectionis causa. Eisdem poenas dabit et abbatissa, quæ talia ausa fuerit.

Quæcunque autem parentes ex liberorum hereditate monasterio dedicant, repetere rursus haud licet; consecrantur enim Deo, sive is qui obtulit, in monasterio maneat, sive inde discedat: nisi forte ejus qui monasterio præsidet culpa fuerit, quod iste recesserit.

169 Concilii vero, quod primum et secundum vocatur, canon numero sextus, Monachi, inquit, nihil proprium habere debent, utpote qui propter vitam in Christo absconditam mortui facti sunt mundo. Sic enim B. Lucas eos qui vitæ monasticæ formam dederunt, eminens nobis representans, Fidelium, ait, nemo eorum qui possidebat, quidquam suum esse dicebat, sed omnia illis erant communia. Unde qui vitam solitariam agere volunt, prius bona sua disponere, et quibus velint personis transmittere licet, modo non sint jure civili prohibita, ut hæretici, et nati spurii. Postquam enim professi fuerint, bonorum omnium ad monasterium jus et dominium transit, neque ullam de rebus propriis curam gerere vel disponere eis permissum est. Si quis vero possessionem quampiam in proprios usus vertens deprehendatur, eam monasterii præfectus aut istius loci episcopus recipiat, et coram multis testibus dividens, ut ea ratione calumniæ causam evitet, et pauperibus ac mendicis distribuat. Atque insuper eum qui talem possessionem, uti Ananias iste, surripere meditatus est, debita correctione castiget. Hisce autem omnibus et monialium societas obnoxia erit.

Porro autem concilii sexti canon 41 omnino periculosum esse censuit et temerarium a vita viciique communi recedere, ac statim semet in angusta cellula includere, sibi que adeo ipsis vitam solitariæ auctores esse. Oportet enim in monasterio, ubi magna est fratrum frequentia,

Α ὡς γε δὴ μοναχοῖς ἔθος, ἀποκαταίρει, εἰ καὶ μόνῳ τῷ ἀναπνεῖν τὸ μὴ νεκρὸς εἶναι πιστεύεται, καὶ τὰ ἐπ' αὐτῷ τελούμενα μηδὲν συνελθόντες, οἷός τί ἐστι τὴν μοναχικὴν περιδουθῆναι στολὴν, καὶ τὴν κοσμικὴν αὐτοῖς ἐνδύσασθαι, ἢ ἐν τῷ κόσμῳ διάγειν συγχωρηθήσεται, εἰ μὴ βούλοιτο δεσμοῖς ἐπιτιμίων ὑποβληθῆναι. Οὐ μὴν οὐδὲ τοῖς ἐκ προπετείας τὸ μοναχικὸν σχῆμα περιτιθεμένοις τοῦτο δοθήσεται.

Ὁ δὲ 18' τῆς ζ' συνόδου ἀπαιρῆται παντάπασι τοῖς τὸν μονήρην βίον ἐν σεμνείᾳ μεταθεῖν προθεμένοισι, διὰ χρημάτων τὴν εἰς αὐτὸ ποιεῖσθαι εἰσέλυσιν. Ἄλλ' οὐδ' τις ἑταρον ἱερατικὸν τι τάγμα· οὐ γὰρ οἷόν τε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ· καὶ οὐ ἡ ἀρχὴ ἀδίκιμος, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, καὶ τὸ πᾶν ἀπέδλητον. Τὸν δὲ τοῦτο διαπραττόμενον ἐπίσκοπον, ἢ ἡγουμένον, ἢ παύσασθαι καλεῖται ἢ καθαιρεῖσθαι· εἰ δὲ ἱεροσύνης ὁ ἡγούμενος ἀμοιροῖ, προσέδληνται γὰρ ἐσθ' ὅτε καὶ ἐκ τοιούτων, τοῦ μοναστηρίου ἐκβάλλεσθαι, καὶ ἑτέρῳ πρὸς ὑποταγὴν παραδίδεσθαι. Τοῦτο δὲ καὶ ἡγουμένη τοιαῦτα τολμήσασα ὑφείκει τὸ ἐπιτίμιον.

Ἄττα δὲ οἱ γονεῖς ἐκ τοῦ κλήρου τῶν παίδων τῇ μονῇ ἀφορίζουσιν, ἀφαιρῖν αὐτοῖς οὐκ ἐξιστίν· ἀφαιρῶνται γὰρ τῷ Θεῷ καὶ τὴν μὴν ἐν τῷ μοναστηρίῳ, καὶ τὴν ἐξέλθῃ ὁ ταῦτα προσεπαγκῶν· εἰ μὴ ἀρα πρὸς τοῦ ἡγουμένου ἢ αἰτία συμβαίῃ τῆς μονῆς τοῦτον ὑπαγκρῆσαι.

Ὁ δὲ ζ' τῆς λεγομένης πρώτης καὶ δευτέρας συνόδου, Οἱ μοναχοί, ψηφί, οὐδὲν ἴδιον ἔχειν ὀφείλουσιν, ἅτε νεκρωθέντες τῷ κόσμῳ διὰ τὴν ἐν Χριστῷ κεκρυμμένην ζωὴν. Οὕτω γὰρ ὁ μακάριος Λουκᾶς τοὺς τὴν μοναχικὴν πολιτείαν τυπώσαντας, δόλως ἡμῖν πόρρωθεν καθίστας, τὸν πιστευσάντων ἔφησεν οὕτως· τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἔλεγεν ἴδιον εἶναι, ἄλλ' ἦν αὐτοῖς· ἅπαντα κοινά. Ἐνθεν τοι καὶ τοῖς μονάζειν ἐθέλουσιν ἐξιστὶ περὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς διατίθεσθαι πρότερον, καὶ οἷς ἂν βούλωντο ταῦτα παραπέμπεσθαι προσώποις, μὴ κεκλυμένοις παρὰ τοῦ νόμου, οἷον αἰρετικοῖς ἢ νόθεσι παῖσι. Μετὰ γὰρ τοι τὸ μονάσαι τὸν προσόντων αὐτοῖς πάντων τὸ μοναστήριον ἔχει τὴν κυριότητα, καὶ οὐδὲν περὶ τῶν οἰκείων φροντίζειν ἢ διατάττεσθαι τοῖς παρακαχώρηται. Εἰ δὲ τις ψευθεῖται κατῆσιν ἡγνιαοῦν ἰδιοποιήσας, ταύτην μὲν ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς, ἢ ὁ τῆς χώρας ἐπίσκοπος, λαβὼν καὶ πωλήσας, πολλῶν μαρτύρων ἐπ' ὄψεσι, τὴν ἐντεῦθεν διαβολὴν φυλαττόμενος, πτωχοῖς καὶ ἀπύροις διανεμίσας· τὸν δὲ τὴν τοιαύτην κατῆσιν κατ' ἐκείνων τὸν Ἀνανίαν ὑποσουλῶν μελετήσαντα, τῷ προσήκοντι ἐπιτιμῷ σωφρονισάτω. Τοῖς πᾶσιν ὑπεύθυνος καὶ ἡ τῶν μοναζουσῶν ἑστία πατρία.

Ὁ δὲ μα' τῆς ζ' συνόδου σφαλερὸν ἡγήσατο πάντα καὶ ἱταμόν, τοὺς τῆς κοσμικῆς ἀνακαχωρηχότας ἀρτι διαίτης ἐκτουτοῦς εὐθὺς ἐν οἰκίᾳ βραχυτάτῳ ἐγκλείειν, καὶ σφίσι αὐτοῖς γίνεσθαι τοῦ μονήρους βίου καθηγητάς. Δεῖ γὰρ πρότερον ἐν ἀδελφῶν πλειόνων σεμνείᾳ τὸ τῆς ὑποταγῆς γινόμενον ἐπὶ

μόνυ
ται, κα
τέστι
τρικην
χωρη-
ποβλη-
μοναχι-
τάπα
θεμέ-
σέλευ-
ού γάρ
ή αρχή
τό πᾶν
κοπον,
ισθαί-
ληνται
του εκ-
σθαί.
οφεί-
ται

ων τη
στιν
αση-
ή ἀρα
μονής

είρας
οφεί-
ν εν
άριος

τας,
ντων
ίδιον
και
οχόν-
βού-
εκω-
ίδιος

ντων
ητα.
εάτ-
θείη
έν δ
πος,
εσι,
και
ήσιν
τα,
ήσιν

ντη
εας
ετιπ
ους
ών
πλ

τριετίαν ἐνδείξασθαι· εἴτα ἐφ' ἕτερον ἓνα προσμει-
νάντας χρόνον, ἔνθα δὴ καὶ ἐπιλείψασθαι εἴλοντο.
καὶ τῆς σφῶν γνώμης ἀμεταθέτως ἔχουν ἀντικρυς
ἐλεγχθείσης, ὡς οὐ κενῆς ἀρα δόξης, ἀλλ' ἀρετῆς
ἐφίσει ταύτῃ διαγίνει οἱ τοιοῦτοι προφηρηται, μετ'
ἐπιτροπῆς τοῦ κατὰ τὴν χώραν ἐπισκόπου, ἐπιλεί-
ψαμένους μένειν, καὶ μηκέτι τοῦ οἰκίσκου τὸ παρά-
παν ἐξιδίαι, εἰ μήπου κατ' ἀνάγκην ἐκθιασθεῖν
τινα, ἦτοι διὰ κοινήν τοῦ λαοῦ λυστέλειαν, ἢ διὰ
νόσον, ὅσον οὐκ ἦδῃ τὴν τοῦ θανάτου ψῆφον μηνύου-
σαν ἔσεσθαι· ἀλλὰ καὶ τότε μὴ ἀνευ γνώμης τοῦ
ἐπισκόπου. Εἰ γὰρ δὴ ἄλλως ἐξελθεῖν βουλευθεῖεν,
καὶ ἄκοντας εἰσθδεῖν εἰς τὸν οἰκίσκον ἐκείνον χρή,
καὶ ἀσφαλῶς καθειργνύειν, ὡς μηκέτι ῥέδαν εἶναι
σφίσι τὴν ἔξοδον· προσεῖτε καὶ νηστείας αὐτοῦς ὑπο-
βάλλειν, καὶ σκληραγωγίας κατατρέχειν, ὡς ἂν
οὕτω θεραπευθεῖ τὸ τῆς γνώμης αὐτῶν εὐμετάβο-
λον. « Οὐδεὶς γάρ, φησὶν ὁ Σωτὴρ, βαλὼν τὴν χεῖρα
ἐπ' ἀροτρον, καὶ στραφεὶς εἰς τὰ ὀπίσω, εὐθεὶς
ἐστὶν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. »

Περὶ ἐρημιτῶν.

Ὁ δὲ μὲν τοῖς λεγομένοις ἐρημίταις, καὶ μέλανα
περικειμένους ἱμάτια, τὰς τε κόμας ἐπὶ πολὺ καθε-
μένους, καὶ ἀνδρῶν μεταξὺ καὶ γυναικῶν ἀναστρε-
φομένους, καὶ πρὸ οἰκείου ἐπαγγέλματος καθυδρίζον-
τας, τοὺτους ἦτοι τὰς κόμας καλεῖται περιελβεῖν, καὶ
σχῆμα μοναχικὸν ἀνηρῆσθαι, καὶ ἐν φροντιστηρίῳ
μοναχοῖς συγκαταλεγεῖναι, ἢ μὴ αἰρουμένων τῶν
πόλεων ἀπαλαύνεσθαι, καὶ πρὸς τὰς ἐρημίας ἀπο-
πέμπεσθαι, ἐξ ὧν καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ἐαυτοῖς ψευ-
δῶς ἀνεπλάσαντο.

Ὁ δὲ μὲν μήτε ἐν ἀνδρῶν μοναστηρίῳ γυναῖκα,
μήτε μὴν ἄνδρα ἐν γυναικείῳ, καλεῖται καθυδεῖν.
Παντὸς γὰρ σκευδάλου καὶ προσκόμματος ἀνωτέρου
εἶναι δεῖ τοὺς πιστοὺς, καὶ μάλιστα γὰρ τοὺς μονα-
χοὺς, καὶ πρὸς τὸ εὐεχτημον καὶ εὐπρόσδεκον τῷ
Κυρίῳ τὸν ἐαυτῶν βίον ρυθμίζειν, καὶ διεοθύνειν.
Τοῖς δὲ εἰς τοῦτο τὸλμης τοῖσι κληρικοῖς τε καὶ
λαϊκοῖς ἀφορισμοῦ καὶ ἀμφοῖν τιμᾶται.

Ὁ δὲ καὶ τῆς ζ' συνόδου ἐκρωμένοις, καὶ οἷς ὁ
βίος μονότροπος, ἐπιπλήττει κατ' ἰδίαν γυναῖκα
συνεσθίσουσιν, εἰ καὶ καθ' αἷμα τοῖς αὐταῖς προσ-
ήκουσιν. Εἰ δὲ ταύτας συνδείκνους δεῖξει λαβεῖν,
μὴ ἄλλως ἢ θεοφόρων συμπαρόντων ἀνδρῶν, ἢ καὶ
τιμίων καὶ τῶν λαῶν γυναικῶν, ἵνα καὶ αὐτὸ τὸ
τραπέζης αὐταῖς καὶ ἄλῳ κοινωνοῖν πρὸς ὠφελειαν
εἰς πνευματικὴν. « Εἰτε γὰρ ἐσθίετε, φησὶν, εἴτε
πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ
ποιεῖτε » καὶ « Πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα
συμφέρει. » Ἀλλὰ καὶ λογισμοὺς καθαιρεῖν καλεού-
μεθα, ἥγουν ἐκλύειν, ἢ καθαιρεῖν ἦτοι καταβά-
λειν, καὶ μὴ ἔξιν αὐτοὺς ἡμῶν κατεξανίστασθαι.
Ὅδοιποροῦντι δὲ τιμὴ τούτων, καὶ μὴ εὐποροῦντι ἢ
καταχεῖν, καὶ ἐν πανδοχείῳ καταλύειν οὐκ ἀπειρη-
ται, τῆς χρείας αὐτὸν κατεπειγούσης, μόνον ὡ-
φρόνως καὶ μετ' εὐλαβείας. Οἱ μὲντοι γυναῖκα καὶ
τέκνους συζῶντες, καὶ κατὰ κόσμον βιοῦντες, οὐ
κωλύονται γυναῖκα συνεσθίειν. Οὐ γὰρ διαβιβῆται

A nimum ad obediendum comparatum per trien-
nium ostendere: deinde annum alium in man-
siuncula, in qua includi voluerunt, degentes, et fir-
mum animi sui propositum plene ac firmiter demon-
strantes, adeo ut jam non vane glorie, sed vir-
tutis gratia vitam illam profliteri præsumentur,
cum consensu istius loci episcopi inclusos ma-
nere, neque dein ex illa mansione amplius egredi,
nisi forte urgeat necessitas, vel propter com-
munem populi utilitatem, vel ejusmodi morbum,
qui mortem tantum non instare indicat; sed et
tunc quidem non sine consensu episcopi. Qui vero
alias ob causas exire volunt, vel invitos in dicta
mansione coerceri oportet, unde ipsis nunquam fa-
cilis sit exitus; atque præterea jejuniis affligere,
et correctionibus macerare, ita ut hac ratione
corrigatur animi eorum inconstantia. « Nemo enim,
inquit Salvator noster, qui manum aratro im-
misit, et postea tergum vertit, dignus est regno
cælorum. »

De eremitis.

Tum canon 43 eremitas qui vocantur, quoti-
quot nigris vestibus induti, et promissis admo-
dam capillis cum viris et mulieribus versantur,
eoque professionem suam dehonestant, hosce aut
positis comis jubet habitum monasticum sum-
mere, et in mansione aliqua inter monachos
referri, aut, si hoc recusaverint, ex urbibus pelli,
et ad eremos ablegari, unde falso sibi denomi-
nationem assinxerunt.

Adhæc canon 47 neque mulierem permittit
in virorum monasterio, neque in muliebri vi-
rum dormire. Citra scandalum enim omne et
offensivum fideles esse decet, maxime vero
monachos; atque ad id quod decorum est et
Domino gratum, vitam suam componere ac diri-
gere. Illos autem, qui contraire ausi fuerint, tam ec-
clesiasticos quam laicos, excommunicatione utrosque
ferit.

Verumtamen synodi septimæ canon 23 sacerdo-
tes, nec non et illos qui vitam agunt monasticam
plectit, quicumque privatum cum mulieribus con-
vivantur, quamvis cum ipsis sanguine junctæ fue-
rint. Si vero hæc convivio excipere opus, ne hoc
quidem fiat, nisi præsentibus viris divinis 190 ac
matronis venerandis ac religiosis, adeo ut ejus-
dem mensæ ac salis communicatio illis in utili-
tatem spiritualem cedat. « Sive enim comedatis,
inquit, sive bibatis, seu faciatis aliquid, omnia ad
Dei gloriam facite. » Et : « Omnia mihi licent, at
non omnia expediunt. » Imo et ipsas cogitationes
purgare jubemur, scilicet aut eluere, aut pur-
gare, seu prosternere, neque permittere ut denuo
in nos assurgant. Sin vero horum aliquis iter fa-
ciat, nesciatque ubinam hospitio excipiatur, ei
hand interdictum est in publicam domum descendere,
necessitate enim urgente, modo sobria, et cum cir-
cumspeditione sese gerat. Cæterum ii qui cum

uxoribus ac liberis suis una habitant, secularem vitam sequentes, cum uxoribus convivari minime prohibentur. Hoc enim culpa vacat, dummodo fiat cum gratiarum erga Deum actione, et non cum gesticulationibus scenicis, aut saticanis canticis, et modulationibus meretriciis, quæ maledictio isthæe prophetica prosequitur : « Væ illis qui ad citharam et psalterium vinum bibunt, » et quæ sequuntur.

Quinimo neque permittit concilii Carthaginensis can. 38 monachos aut clericos impune ad virgines vel viduas Deo consecratas accedere, absque consensu episcopi, aut, eo absente, presbyteri alicujus : nec tunc quidem solos cum solis versari, sed vel clericis aliis, vel Christianis honestis ac religiosis presentibus, ut tollatur omnis suspicio. « Citra scandalum enim, ait Apostolus, estote et Judæis et Græcis et Ecclesiæ Dei. » Jubemur adeo suspiciones malas evitare, falsæ licet fuerint.

De transitu e monasterio ad aliud.

Canon autem vicesimus primus synodi septimæ haud permittit monachum aut monialem propriam deserere mansionem, et in aliam se conferre. Sin vero hoc fieri contingat, laudabile esse existimat et quidem necessarium hosce hospitio excipi, ne forte sæcularibus et promiscue viventibus se immiscere cogantur ; haud tamen recipi sine consensu suorum præfectorum.

Tum canon 3 synodi primæ et secundæ, quæ vocatur, excommunicationi præfectum subjicit, qui aufugientes monachos, qui ad ovile suum pertinent, non cum diligentia requisiverit, et ovem morbidam medicamentis curatam ad sacrum claustrum redejuxerit. Nam si animantium ratione carentium pastor, qui erga gregem negligenter sese gerit, certo laus, quisquis ovium Christi salutem præ socordia vilipendit, quidni indeprecabiles pœnas dabit ? Monachus vero ita revocatus, si eo redire recusaverit, unde discessit, si ita episcopo visum fuerit, segregabitur.

Dein canon quartus monachum, qui propria mansione relicta in aliam se confert, vel in habitaculo sæculari turpiter comessatur, ipsum illum, et qui suscepit, utrosque communione privandos decernit, donec is qui recesserit, in monasterium, quod improbe deseruit, fuerit reversus. Sin vero istius loci episcopus monachos quosdam pietate (ut fit) percelebres de mansione propria eximens in aliis constituerit, ut mansioni præsent (modo utræque illi episcopo subjectæ fuerint), vel domus tutelam eis commiserit : isthoc quidem cum eos qui suscipiunt, tum monachos ipsos culpa omni vacuos præstat.

Quin imo canon 80 synodi Carthaginensis episcopum puniri vult, qui monachum alienum suscipit, 191 atque ad gradum clericalem promoverit, aut alicujus ex propriis monasteriis præfectu-

τοῦτο, εἰ μετ' εὐχαριστίας τῆς πρὸς Θεὸν γίγνεται, καὶ μὴ μετὰ θυμολικῶν ἐπιτηδεύματων, καὶ σατανικῶν ἁσμάτων, καὶ πορνικῶν λογισμάτων, οἷς ἐπιτρέχεται ἡ προφητικὴ ἀρά· «Ὅσαί οἱ μετὰ κιθάρας καὶ ψαλτηρίου τὸν οἶνον πίνοντες,» καὶ τὰ ἐξ ἧς.

Οὐδὲ δὲ τῆς ἐν Καρθαγίνῃ συνόδου λη' κανὼν ἐπιτίθει μοναχοῖς ἢ κληρικοῖς ἀδελῶς εἰσεῖναι πρὸς παρθένους, ἢ χήρας, αἱ δὲ τῷ Θεῷ καθιέρονται, τοῦ ἐπισκόπου μὴ ἐπιτετραφέντος, ἢ τοῦ πρεσβυτέρου, εἰ ἐκεῖνος ἀπήει· ἀλλὰ καὶ τότε μὴ μόνους μόναις ἐντυγχάνειν, ἀλλὰ παρόντων ἢ κληρικῶν ἐτέρων, ἢ Χριστιανῶν ἐντίμων καὶ εὐλαδῶν, ὥστε πᾶσαν ὑποφίαν περιαιρεῖσθαι. «Ἀπρόσκοποι γάρ, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, γίνεσθε καὶ Ἰουδαίοις, καὶ Ἑλλήσι, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ·» ἐπεὶ φεύγειν τὰς πονηρὰς ὑπολήψεις προστετάγμεθα, κινῶσι ὥσι φευδεῖς.

Ἐπὶ μεταδόσεως ἀπὸ μοναστηρίου εἰς μοναστήριον.

Ὁ δὲ κα' τῆς Γ' συνόδου οὐκ ἐπιτρέπει μοναχὸν ἢ μονάστριαν τὴν οἰκίαν καταλιμπάνειν μονήν, καὶ εἰς ἑτέραν ἀπέρχεται. Συμβάν δὲ οὕτω, ἐξουδοχεῖσθαι πρὸν, ὥς ἀναγκαῖον, δι' ἐπαίνου τίθεται, ἵνα μὴ κοσμικοὶ καὶ ἀδιαφόροι βιοῦσιν ἐκδιδάσκοντες συμμίζειν· προσλαμβάνεσθαι δὲ οὐ δῆτα ἀνευ γνώμης τῶν σφῶν ἡγουμένων.

Ὁ δὲ γ' τῆς λεγομένης πρώτης καὶ δευτέρας συνόδου ἀπορισματῶν τὸν ἡγούμενον ὑποτίθησιν, εἰ μὴ ἐπιμελῶς ἀναζητήσῃ τοὺς τῆς αὐτοῦ ποίμνης ἀποδιδράσκοντας μοναχοὺς, καὶ πρὸς τὸν ἱερὸν ἐπανάγει σκῆδον, τῇ καταλλήλῃ θεραπείᾳ τὸ νοσήσαντος ἐπιβρώνους πρόδωτον. Εἰ γὰρ ὁ ζῶων ἀδελφῶν ποιμὴν, ἀμελῶς περὶ τὸν ποιμνιον διακείμενος, τιμωρίαν ἀναγκαῖαν ὀφείκει, ὃ τὸν τοῦ Χριστοῦ θραυμάτων τὴν σωτηρίαν περὶ ἐλαχίστου δι' οἰκίαν ῥαστώνην τιθέμενος, πῶς οὐκ ἀπαραίτητον εἰσπραχθήσεται δίκην ; Ἀπειθῶν δὲ ὁ ἀνακαλούμενος μοναχὸς ἐπανέρχεται ὅθεν δῆτα καὶ ἐξελήλυθε πρὸς τοῦ ἐπισκόπου ἀφορισθήσεται.

Ὁ δὲ δ' τὸν ἀποδράντα τῆς ἰδίας μονῆς μοναχὸν καὶ πρὸς ἑτέραν μετακωρηχότα, ἢ εἰς κοσμικὸν ἀσέμνως εἰσχωμίσαντα καταγώγιον, αὐτὸν τε καὶ τὸν τοῦτον ὑποδιεξάμενον ἀφορισμένον εἶναι καλεῖται, ἕως ἂν ὁ ἀποφοιτήσας πρὸς τὴν μονήν, ἧς κακῶς ἐξελήλυθε, ἐπανήκῃ. Εἰ μένει δὲ τῆς χώρας ἐπίσκοπος, ἔστιν οὗς τῶν ἐπ' εὐλαδείᾳ σειμνουμένων μοναχῶν, ἐκ τῆς αὐτῶν εὐληφίας, εἰς ἑτέραν ἐγκαταστήσειε προστασίαν μονῆς, καὶ ἀμφοτέρων αὐτῶν ὑποκαίμενων δηλαδὴ τῶν μονῶν, ἢ καὶ κοσμικὴν οἰκίαν ἐπιτηρεῖν διόρσαιτο, τοῦτο καὶ τοὺς ὑποδεχομένους καὶ τοὺς μοναχοὺς ἀνευθύνους εἶναι ποιεῖ.

Ὁ δὲ π' τῆς ἐν Καρθαγίνῃ συνόδου ἐπιτιμᾷσθαι τὸν ἐπίσκοπον ἀξιοῖ, ὅς τὸν ἀλλότριον ὑποδεχόμενος μοναχὸν εἰς βαθμὴν καθίστησι κλήρου, ἢ καὶ ἡγουμένην οἰκίαν μοναστηρίου, ἀνευ ἀπολυτικῆς τοῦ

οικείου ἐπισκόπου γραφῆς. Καὶ τὸν μὲν ἐπίσκοπον τῇ τοῦ ἰδίου ἐφείς κοινωνίᾳ καὶ μόνον, ἑτέρους αὐτῷ κελεύει μὴ κοινωνεῖν· τὸν δὲ μοναχόν, τοῦ κλήρου ἢ τῆς ἡγουμενείας· ἐκπίπτειν. Ζῆται καὶ τὸ ζ' κεφ. τοῦ Α στοιχείου, καὶ ἐν θ' κεφ. τοῦ αὐτοῦ στοιχείου κανόνα κγ' τῆς δ' συνόδου, καὶ ἐν τῷ ιθ' κεφ. τοῦ Γ στοιχείου κανόνα ιη' τῆς ζ' συνόδου, καὶ τὸ κθ' κεφ. τοῦ Ε στοιχείου· ἔτι δὲ καὶ τὸ λγ' καὶ τὸ κ' κεφ. τοῦ Κ στοιχείου, καὶ ἐν τῷ λβ' κεφ. τοῦ αὐτοῦ στοιχείου κανόνα ζ' τῆς δ' συνόδου.

Ὁ δὲ ιγ' τῆς ἐν Γάγγρᾳ συνόδου τῷ ἀναθέματι παραπέμπει τοὺς τέκνα ἔχοντας, καὶ προφάσει ἀσκήσεως ταῦτα χαίρειν ἰδύντας, καὶ μὴ τὰ τῆς θεοσεβείας καὶ λοιπῆς ἀρετῆς ἐξασκοῦντας, πρὸς δὲ καὶ τὰ τῷ βίῳ αὐτάρκη πορίζοντας, οἷα περὶ κλειστοῦ θῆθεν τὴν εὐλάβειαν ποιουμένους καὶ ἀσκησιν, καὶ μὴ ἐξόν σωτηρίας αὐτοὺς ἐν τῷ κόσμῳ ἐπιτυχεῖν. Φησὶ γάρ ὁ μέγας Παῦλος· « Εἰ τις τῶν ἰδίων, καὶ μάλιστα τῶν οικείων οὐ προνοεῖ, οὗτος· τὴν πίστιν ἠρῆται καὶ ἔστιν ἀπίστου χεῖρων. » Καὶ περὶ τῶν χηρῶν διαταττόμενος, « εἰ ἐτεκνοτρόφησαν, ἢ προστεθῇσι » καὶ ταῖς ἀφελικεστέραις τὰς νέας σωφρονίζειν παρεγγυᾷ, φιλόδρους εἶναι, φιλοτέκνους· καὶ ἐν ἄλλοις τοῖς πατράσι τρέφειν ἐπισκῆπτει τὰ τέκνα ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου. Ὡς ἔστι δεινόν, θῆρας μὲν τοὺς σφετέρους σκύμους τρέφειν τε καὶ περιεπεῖν, καὶ μέχρι θανάτου τούτων προκινδυνεύειν, ἀνθρώπους δὲ καὶ τὴν τῶν θηρίων ἐν τοῦτω παραλαύνειν ὁμότητα. Ἀλλὰ τῷ ἡδῆ ἀποκαιραμένῳ οὐκ ἐφεῖται τῆς τῶν τέκνων χάριν ἐπιμελείας τὴν μονὴν ἔξιν, καὶ ἐπιχωριάζειν τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ· μελήσει γὰρ τῷ Θεῷ, τῷ πατρὶ τῶν ὁρραγῶν καὶ κριτῇ τῶν χηρῶν, καὶ τῆς τούτου προνοίας.

Ὁ δὲ ιδ' τοῦ ἀναθέματος ἀξιοῖ, καὶ τῶν παίδων, ὅσοι προφάσει τῆς ἀσκήσεως, μὴ διὰ τιμῆς τοὺς οικείους πατέρας ἄγουσι, μηδὲ γηροδοσεῖν αἰρουνται· ἀλλ' ἀπρονοήτους ἕως πιστοὺς τε βντας, ἢ καὶ ἀπίστους. Προτιμητέον μέντοι, φησὶ, παντάπασιν τὴν εὐσέβειαν, ὅταν οἱ ἀπίστοι γονεῖς δηλαδὴ πρὸς τὴν οικείαν εὐσεβείαν τοὺς παῖδας ἔλκειν πειρῶνται. Ὁ δὲ ιθ', Εἰ τις, φησὶ, τῶν παρθενοδύτων θῆθεν διὰ τὸν Κύριον καταπαίροιο τῶν γεγαμηκότων, ἀνάθεμα ἔστω.

Περὶ μοναχουσῶν.

Ὁ δὲ με' τῆς ζ' συνόδου κωλύει τὰς χείρσθαι μελλούσας τῶν γυναικῶν, λαμπροτέραις κοσμουμένας στολαῖς, τῷ θυσιαστηρίῳ προσάγεσθαι, κακεῖ μὲν τὴν φλυαρίαν ἐκείνην περιδύσεσθαι, ἐνδεδύσκεσθαι δὲ τὰ τῶν μοναχῶν ἄμφια. Ταραχὴν γὰρ ἐπεγαίρει τοῦτο τῇ ψυχῇ, ὡς ἀποσπωμένη τῶν τοῦ κόσμου ἡδέων.

Ὁ δὲ με' τὰς τὸν ἀσκητικὸν αἰρουμένας βίον ἀπρόιτους βούλεται μένειν ἐν τῇ μονῇ. Ἀπαραίτητου δὲ χρεῖας καταπειγούσης, μετ' εὐλογίας καὶ ἐπιτροπῆς τῆς προϊστάσης ἐξέρχεσθαι· καὶ τότε μέντοι μὴ μόνας, ἀλλὰ συμπαραπορευοῦσιν αὐταῖς πρεσβυ-

A ram; absque literis dimissoriis episcopi regionis alterius. Et episcopo quidem cum plebe sua communicare permittit, et solummodo vetat ne alii cum ipso una communicent: monachum vero clero aut praefectura excludere vult. Quare cap. 6 litterae A, et in cap. 9 ejusdem elementi canonem 23 synodi quartae, et in cap. 49 litterae Γ can. 48 septimae synodi, et cap. 29 E litterae. Insuper vide cap. 33 et 20 lit. K, et in cap. 32 ejusdem jitt. can. 7 concilii quarti.

Concilii Gangrensis canon 13 eos anathemate percellit, qui liberos suos pia exercitationis praetextu non curant, et in iis quae ad religionem reliquasque virtutes pertinent, minime erudiant, imo neque vitae necessaria illis praebent, quasi maximi fecerint pietatem atque exercitationem, et haud possint in saeculo salutem indispisci. Dicit enim magnus Paulus: « Si quis suorum, et maxime domesticorum curam non habet, fidem iste negavit, et infideli pejor est. » Tum de viduis praeciens, « Si liberos, adjicit, educaverunt; » matronasque jubet juniores instituere, ad maritos liberosque suos diligendos; atque alibi patres adhortatur filios suos in disciplina et pia admonitione Domini educare. Quam mira res est feras suos catulos alere, fovere, et ad mortem usque defendere; homines vero feras ipsas hac sua feritate vincere. Haudquaquam tamen inde detonso concessum est liberorum curandorum causa mansionem suam deserere, et cum saecularibus conversari; Deo enim curae erit, qui pater est orphanorum et judex viduarum, istorum educatio.

Ceterum canon 14 ejusdem synodi liberos anathemate condignos censet, quotquot exercitationis praetextu parentes suos honore non prosequuntur, neque in senectute alere volunt; sed inopes ipsos deserunt, sint fideles sive infideles. Pietatem tamen erga Deum omnino praefendam, si quando parentes, infideles scilicet, ad suam infidelitatem filios pertrahere conentur. Porro autem 19 canon, Si quis, ait, eorum qui propter Dominum virginitatem servant, adversus conjugatos sese extollat, anathema esto.

De monialibus.

Synodi quidem sextae canon 45 vetat, ne mulieres, antequam tondeantur, splendidis vestibus ornatae ad altare sistantur, ibique superfluitate ista deposita indumenta monachalis assumant. Hoc enim turbas in animo eliet, tanquam a deliciis hujus mundi ægre avulso.

Dein canon 46 feminas quae vitam eligunt asceticam in monasterio mansitare jubet, neque unquam inde exire. Si qua tamen urgeat necessitas inevitabilis, cum benedictione ac permissione abbati assurgere: et tum quidem non per se solas, sed cum

ætate grandioribus aut præcipuis monialium, qui de ipsis respondeant; maxime vero si adhuc teneræ ætatis fuerint, qui oculis incautis laqueus quidem est haud facile prætereundus. Nam hisce illis præter innatam animi feminei lubricitatem multum ad pravitatem confert ipsa juvenus. Sed nec ullatenus extra monasterium pernoscere eis permissum. Monachis vero, urgente necessitate, cum benedictione præfecti etiam per se solis egredi licet; quin imo interdum et extra mansionem pernoscere. Hæc autem de feminis dicta puta ob ætatem teneram suspectis, non de iis, quarum nulla est vel ob ætatem vel probitatem suspicio.

192 Præcipit autem concilii Carthaginensis canon 44 sacras virgines a parentibus separatas, a quibus diligentissime servabantur, episcopi, vel, illo absente, presbyteri providentia venerabilioribus feminis cohabitationis gratia commendari, aut etiam juniores simul habitare: adeo ut simul viventes, seipsas invicem observent continuo ac custodiant, neque huc illucque devagando existimationem ac honestatem Ecclesiæ lædant. Verumtamen apud nos jam exolevit promiscua virorum seminarumque juniorum habitatio, quamvis adhuc in Ecclesia Latina servetur.

Posthæc canon 126 episcopo, et quidem soli, munus committit virgines velandi, haud tamen ante 25 ætatis annum, nisi forte urgeat necessitas. Abrogatum autem est isthoc dicto canone 40 concilii sexti, quo decernitur etiam decem annorum pueros puellasque detonderi.

Anathemati autem subdit concilii Gangrensis canon 15 mulieres illas, quæ propter pietatem, quam putant, comam tondent, quatenus subjectionis symbolum dissolvant; quemadmodum alicubi dicit Apostolus: «Mulierem oportet potestatem habere super caput, signum scilicet subjectionis suæ erga virum, seu crines.» Et rursus: «Si mulieri turpe sit tonderi vel radi, veletur.» Et: «Mulier, si comam alat, gloria ipsi est; coma enim ei data est pro velamine.» Imo natura adeo novit comam mulieribus peculiarius competere, ut nunquam eis calvitium ferat. Nihil tamen sæcius mulier quæ vitam monasticam elegit, etiam nolente marito, tondebitur.

De monachis ac monialibus lapsis.

Canon Gangrensis concilii numero 19 viros feminasque, qui virginitatem professi, quamvis stola laica adhuc induti fuerint, nedum inter inclusos relati, aut habitu monastico amicti, si votum suum irritum fecerint, et ad nuptias legitimas dederint, digamorum definitioni, sive pœnæ subijci decernit.

Magnus etiam Basilius canone sexto, Canonico- rum, ait, fornicationes, nempe clericorum et monachorum et earum quæ ex femineo sexu exercitationi se dedunt, pro matrimonio minime reputari oportet. Non enim id apud nos oblinebit, quod

A τῶν, ἢ τὰ πρῶτα τῶν ἐν τῇ μονῇ περυσῶν, καὶ μάλιστα, εἰ νῦν ἀγούσιν ἐκείναι τὴν ἡλικίαν, ἥτις καὶ ἀφυλάκτοις ὀφθαλμοῖς παῖς ἐστὶν οὐκ ὑπερβῆ- ναι βῆδρα· καὶ αὐταῖς ταῦτα·ς, πρὸς τῷ φύσει ὀλι- σθηρῷ τοῦ γυναικείου φρονήματος, μέγα μέρος εἰς· κακίαν καὶ ἡ εὐδότης συμβάλλεται. Ἄλλ' οὐδὲ νυκτὸς· ἔξω μῆναι τῆς μονῆς συγχωρεῖ τὸ παράπαν. Οἱ γε μὴν μοναχοί, χρεῖας κατεπειγούσης, μετ' εὐλογίας τοῦ ἡγουμένου, καὶ καθ' αὐτοὺς προλεῖναι οὐκ εἰρ- γονται, προσεῖτι καὶ τῆς μονῆς ἐκτὸς ἐστὶν οὐ δια- νυκτερεύσαι. Ταῦτα δὲ εἰρηται περὶ τῶν ὑπόπτων διὰ τὴν νεότητά γυναικῶν, οὐ μὴν ἀνυπόπτων διὰ γῆρας καὶ ἀρετῆς.

Ὁ δὲ τῆς ἐν Καρθαγίνῃ μὲν τὰς ἱερὰς ἐπισκοπῆς παρθέτους, τῶν πατέρων χωριζομένας, ὅφ' ὧν ἐν ἀσφαλείᾳ διατηροῦντο τῇ τοῦ ἐπισκόπου προνοίᾳ ἢ τοῦ πρεσβυτέρου, ἀποδύμῳ ὄντος ἐκείνου, ταῖς τι- μιωτέραις γυναῖξιν παρατίθεσθαι εἰς συνοικηθῆναι, ἢ πάσας τὰς νεωτέρας ὁμοῦ συνοικεῖν· ἵνα συζῶσαι διηνεκῶς ἔχοιεν ἀλλήλας ὁρᾶν καὶ διατηρεῖν, καὶ μὴ τῆδε κίκαϊτες περιουσαι τὴν ὑπόληψιν βλάπτουσιν καὶ εὐκοσμίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλ' ἡ τῶν νεωτέ- ρων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν ἐφ' ἐνὶ συνοικίᾳς ὁκ- κῳ, παρ' ἡμῖν μὲν ἐν τῷ τέως ἡμελεῖται, παρὰ δὲ τοῖς Λατίνοις εἰσέτι φυλάττεται.

Ὁ δὲ ρυς τῷ ἐπισκόπῳ καὶ μόνῳ τὰς κόρας με- τασχηματίζειν ἀνατίθει, πλὴν μὴ πρὸ τῶν κεν- ἱτῶν, εἰ μήπου δι' ἀνάγκην. Τοῦτο δὲ ἀνῆρηται παρὰ τοῦ εἰρημένου μ' κανόνος τῆς ε' συνόδου, δεκαετὶς διοριζομένου ἀποκείρεσθαι καὶ ἀρρένας· καὶ θηλείας.

Ὁ δὲ ιε' τῆς ἐν Γάγγρᾳ συνόδου τὰς διὰ νομιζο- μένην θεοσεβείαν ἀποκαιραμένας τῶν γυναικῶν ὑπο- βάλλει τῷ ἀναθέματι, ἀνθ' ὧν παραλύουσι τὸ σύμβο- λον τῆς ὑποταγῆς· ὥς πού φησιν ὁ Ἀπόστολος, ὅτι· Ὅφειλε ἡ γυνὴ ἐξουσίαν ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, τὸ σημεῖον ὁμοιωθῆ τῆς πρὸς τὸν ἀνδρα ὑποταγῆς, ἥτοι τὰς τρίχας· καὶ αὐτὴς· Εἰ ἀλογρὸν γυναικὶ τὸ καί- ρεσθαι ἢ ξυρᾶσθαι, καλυπτέσθω· καὶ· Ἡ γυνὴ εἰς κομῆν, ὁδὸν αὐτῇ ἐστὶν, ὅτι ἡ κόμη ἀντὶ περιβο- λαίου δίδεται αὐτῇ· Καὶ ἡ φύσις γὰρ οἰκεῖον εἰδοῖα τὴν κόμην ταῖς γυναιξίν, οὐδὲ φάλακρο- μα ταῦτας ἐργάζεται. Ἡ μὲντοι μοναδικὴν ἐκο- μένην πολιτεῖαν, καὶ ἀκοντος τοῦ ἀνδρός, ἀποκα- τέρχεται.

Περὶ μοραχῶν ἀρρένων καὶ θηλειῶν ἐκ- πιπτόντων.

Ὁ δὲ ιθ' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου τοὺς παρθεναίαν ἐπαγγελιαμένους ἀνδρας τε καὶ γυναῖκας, λατὴν ἀμπεσχόντων ἐπὶ περιχειμένους, μὴ μέντοι ἀποταξά- μένους καὶ μοναχικὴν ἐπανηρημένους ἐνδύμα, τού- τους, τὴν ἐπαγγελίαν ἡθετηκότας, καὶ πρὸς γάμον ἐκκλίναντας νόμιμον, τῷ τῶν διγάμων ὄρω καὶ ἐπι- τιμῷ ὑποβάλλεσθαι διορίζεται.

Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος, ἐν τῷ ε' κανόνι, τὰς τῶν κανονικῶν πορνείας, φθοῖ, κληρικῶν ὁμοιωθῆ καὶ μοναχῶν, καὶ τῶν ἀσκαυμένων τοῦ θάλεος γένους, εἰ γάμον οὐ χρὴ καταλογίζεσθαι. Οὐ γὰρ κατὰ τὸν λέγοντα πολιτικῶν καὶ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν νόμος, ὅτι ὁ

πρὸς ἐλευθέραν εἰσελθὼν, μὴ ποιησαμένην πόρον ἐκ τοῦ ἰδίου σώματος, οὐ παλλακὴν, ἀλλὰ γαμετὴν ἔχειν δοκεῖ. Ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ διασπῶν αὐτὴν τὴν συνάφειαν, εἰ καὶ αἰρῶνται τῆς ἡδονῆς ἀπολαύειν, ἐπειδὴ γε τῆς τιμῆς ἐκπεπτώκασι. Τοῦτο γὰρ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ λυσιστέλης, ἀνακοπομένων καὶ τῶν λοιπῶν μὴ τοιαῦτα τολμᾶν, καὶ τοῖς αἱρετικοῖς καθ' ἡμῶν οὐ δώσει λαθῆν, ὥς διὰ τὴν τοῦ ἀμαρτάνειν ἄδειαν ἐπισπωμένῳ πρὸς ἑαυτοῦς τοῦς ἐξ ἐτέρας ὁρῆσκειας, ἐφίεντων αὐτοῖς ἐμμένειν τῇ ἀμαρτίᾳ, καὶ τοὺς ἀθέτους γάμους μὴ κωλύοντων.

Ἐν δὲ τῷ ιγ', Εἰ καὶ οἱ ἐν Ἀγκύρᾳ Πατέρες, φησὶ, τὰς ἐκπεπτώκας μετὰ τὸ ἐπαγγελῆσθαι παρθενεῖν, κατὰ τοὺς διγάμους ἐπιτιμᾶσθαι κεκρίκασι, ἀλλ' ἐπεὶ τοῖς γε τὰ τῆς Ἐκκλησίας, Θεοῦ χάριτι, ἐπιδίδωκεν, οἷα μοιχαλίδας· δίκαιον ταύτας κολάζεσθαι, ἐκ διαφόρων ἐπιχειρημάτων τὸν οἰκεῖον κατασκευάζων λόγον. Ἐκείνας δὲ φάμεν, αἱ, τὸν ις' ἢ ιζ' χρόνον ἀμειδύουσαι, τὴν ἀγαμίαν ἐκουσίως ὡμολογήκασι, πολλὰ χαίρειν εἰποῦσαι τῷ γάμῳ· οὐ μὴν ἂς προσάγουσιν οἱ γονεῖς, ἢ καὶ οἱ ἄλλως προσήκοντες, βιωτικόν τι ἀνταυθεν σφίσιν αὐτοῖς διοικούμενοι, μὴ εὐποροῦντες, τυγχόν τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἀποτίσαι προίκα. Ταύτας δὲ τὰς μὴ ὁρμηθείσας οἰκοθεν, οὐ δεῖ βρόδῳς προσδέχεσθαι, ἕως ἂν φανερώς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἐρσηνῶμεν γνώμην. Ἀλλ' ἐπὶ τῶν μοναζουσῶν καὶ ἀσκούμένων τοῦτο οὐκ εἰσθε γίνεσθαι· κἂν γὰρ ἐν ἡττοὶ τῆς ὁρισθείσης τῷ ἀγίῳ καὶ ἀπαλῇ πάντῃ τῇ ἡλικίᾳ τὴν κοσμικὴν ἀπόθωνται τριχᾶ, βεδία ἔσται καὶ εἰς τὸ ἐξῆς αὐτῶν ἡ ὁμολογία.

Ἐν δὲ τῷ ιδ', Ἀνδρῶν δὲ, φησὶν, ὁμολογίαν οὐκ ἔγνωμεν, πλὴν εἰ μὴ τινες ἑαυτοὺς τῷ τάγματι τῶν μοναζόντων ἐγκατηρίθμησαν, οἵτινες κατὰ τὸ σιωπώμενον δοκοῦσι τὴν ἀγαμίαν παραδέχεσθαι. Ἀλλὰ καὶ τούτους ἐρωτᾶσθαι προσῆκε, καὶ φανερώς τὴν ἀγαμίαν ὁμολογεῖν, ἵνα, ἐὰν ψεύδωνται τὴν ὁμολογίαν, ὥς πορνεύοντες ἐπιτιμῶσιν. Ἀλλὰ γε καὶ οἱ μὴ ποιήσαντες μοναχοὶ τοιαύτην ὁμολογίαν, ῥακενδύται μόνον γεγονότες, μεταμφιάσθαι καὶ εἰς γάμον ἰλθεῖν οὐ δύνανται.

Ἐν δὲ τῷ ε' τὴν παρθενίαν ὁμολογήσασαν, καὶ ἀθετήσαντα τὴν ἐπαγγελίαν, τὸν χρόνον τοῦ ἐπὶ τῆς μοιχείας ἀμαρτήματος ἐκπληροῦν ἄξιον, ἔτι δηλαδὴ ιε'. Τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν μοναζόντων, φησὶ, γινέσθω.

Ἀλλὰ καὶ ὁ ἱερεὺς Χρυσόστομος ἐν τῇ πρὸς Θεόδωρον β' ἐπιστολῇ, Τὸν γὰρ τῷ ἐπουρανίῳ, φησὶ, συναφέντα νυμφίον, τοῦτον μὲν ἀφεῖναι, γυναῖκα δὲ ἑαυτὸν συνάφαι, μοιχείας ἐστὶ πρᾶγμα, κἂν μυριάκις αὐτὸν σὺ γάμον καλῆς· μᾶλλον δὲ καὶ μοιχείας τοῦτο χαλεπώτερον, ὅσην κρείττω ἀνθρώπων ὁ Θεός. Εἰ γὰρ ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνὴρ, πολλῶ μᾶλλον οἱ ἐν Χριστῷ ζῶντες οὐκ ἂν εἴεν αὐτοῖς τοῦ σώματος αὐτῶν κύριοι.

Ὁ δὲ μδ' τῆς ζ' συνέδου τὴν ἄλντα πορνεῖα μοναχὸν, καὶ μεταμείλει μετὰ τοῦτο χρητάμενον καὶ

A In jure civili habetur: Qui ad liberam ingreditur, quæ corporis sui questum non fecit, haud concubinam iste, sed uxorem habere videtur. Verum omnimodo potius dirimere ipsorum conjunctionem, etiamsi velint voluptate ista frui, quoniam honori suo exciderunt. Hoc enim Ecclesiæ nulle fuerit, dum cæteri ne talia audeant, hoc pacto inbibentur, neque dabitur hæreticis adversum nos ansa, quasi per licentiam peccandi alterius sectæ homines ad nosmet traheremus, permittendo quidem ipsos in delictis perseverare, et legitimas nuptias minime prohibendo.

Insuper in canone 18, Quamvis Patres, ait, Ancyranæ virginis post votum castitatis lapsas cum digamis juxta puniendas decreverint; quia tamen B Dei gratia jam crevit Ecclesia, hæc adulterarum poenis subijci æquum ibique variis argumentis hanc sententiam suam confirmat. Eas autem intelligimus, quæ cum decimum sextum aut septimum ætatis annum transegerunt, matrimonio prorsus renuntiantes sponte sua castitatem professæ sunt: non vero istas, quas parentes vel affines oderunt, sæculare quilibet exinde sibimet procurantes, cum ipsi forte non habeant 193 unde pro iis elocandis dotem persolvant. Hæc igitur, quæ motu proprio non feruntur, facile admittere haud decet, donec aperte propriam ipsarum sententiam perscrutati fuerimus. De monialibus tamen et virginibus, quæ asceticam vitam prostentur, id non obtinet. Quamvis enim in minori adhuc quam sanctus ille vir definivit, et admodum tenella ætate crinem sæcularem deposuerint, in posterum usque firma erit ipsarum professio.

Canone autem 19, Virorum, inquit, professio nem non novimus, nisi quatenus monachorum ordini semet annumerant, qui quidem tacite videntur cœlibatum suscipere. Sed tamen et hosce interrogatos oportet aperte cœlibatum profiteri, ut, si quando professionem datam fallant, ut fornicationis rei puniantur. Imo vero monachi, qui, pannis tantum induti, talem professionem nondum fecerint, neque mutare habitum possunt, neque ad nuptias procedere.

In 60 vero can. eam quæ virginitatem professæ est, et a promissione lapsa, adulterii criminis tempus adimplere æquum esse censet, annos scilicet 15. Idem etiam in iis qui monasticam vitam professi sunt, canon dicit, fiat.

Porro et sanctus Chrysostomus in secunda ad Theodorum epistola, cœlesti sponso, inquit, junctum, illum quidem relinquere, mulieri autem sese conjungere adulterium est, licet millies matrimonium tu ipse hoc voces. Illud enim est a Julio tanto gravius, quanto hominibus melior est Deus. Si enim mulier proprii corporis non habet potestatem, sed vir, multo magis ille, qui in Christo vivunt, non sunt proprii corporis domini.

Sextæ syn. 44 monachum fornicationis convictum, et poenitentia et confessione usum, elemen-

tius aliquid agens, non magis quam fornicantes puniri jubet. Atque hunc quidem canonem, quippe post alios editum, ex omnibus arbitror retinendum. Quare et 11 caput litt. Γ, et in 12 capite litteræ Δ canonem 4 synodi quartæ, et in 12 capite litteræ Ε canonem 17 synodi 7.

Leges.

Monasteria non ita alienentur, ut sacrata forma in privatum statum transformetur, alioquin potestatem habent episcopi vindicandi et in pristinam formam reducendi.

Ex 131 Justiniani novella discas quidem, quod regulas quæ a fundatoribus in monasteriis sunt, pie suscipere debent, nisi canonibus contrariantur; illis enim non licet locorum episcopos canonico jure privare in monasteriis, quæ ab iis ædificantur. Neque antistites monasteria ædificantes succedentes antistites sub pœna obligare possunt, neque nullum circa res ejusmodi jus habere; convertitur enim iniqua segregatio in illorum capita.

Episcopus abbatem vel archimandritam uniuscujusque monasterii non omnino secundum gradus promoveat; sed quem vel omnes monachi, vel qui melioris existimationis, elegerint, super Evangelio jurantes, quod non per amicitiam vel gratiam illum elegerunt, sed quod norunt illum esse fidei rectæ, et vitæ castæ, et administratione dignum, et qui monachorum disciplinam et omnem monasterii statum custodire possit. Eadem etiam de mulierum monasteriis et asceteriis.

194 Centesima vicesima tertia vero, In omnibus, inquit, monasteriis, quæ cœnobîa vocantur, juxta regulas monasticas jubemus, ut in una domo omnes habitent, et communiter comedant et in una domo omnes separatim dormiant, ut vicissim sibi ipsis castæ vitæ exemplum exhibeant. Hæc autem omnia et de mulierum monasteriis observentur.

Caput autem ejus decimum quintum, Non ingreditur, inquit, omnino neque mulier in virorum monasterium, neque vir in mulierum, vel prætextu memorie alicujus mortui, qui illic positus est, vel aliam ob causam; neque si quis fratrem forte, vel sororem, vel aliquem ex suo genere in monasterio se habere dixerit. Non est enim in terris cognatio monachis, utpote qui cœlestem vitam æmulati sunt. Deinde neque viri in mulierum monasteriorum sepulcris reponantur, neque mulieres in virorum monasteriis inbumentur, ne ex eo naturæ ad seipsam detur regressus, ut quæ non fas est agat, et delicate se gerat, et ludent, et res divinas injuria afficiat.

Si qua mulier autem in mulierum monasterio sepelienda sit (virum enim non fas esse judicamus), illos solum qui lectum ferunt et fossores,

λεξομορῳγῶσαι, φιλανθρωπότερόν τι ποιῶν, μηδὲν πλέον τῶν πορνευόντων ἐπιτιμᾶσθαι κελεύει. Οἶμαι τοίνυν τούτων τὴν κανόνα δεόντως κρατεῖν οἷα τῶν ἄλλων μεταγενέστερον. Ζήτει καὶ τὴ 1α' κεφ. τοῦ Γ στοιχείου, καὶ ἐν τῇ 1β' κεφ. τοῦ Δ στοιχείου κανόνα δ' τῆς δ' συνόδου, καὶ ἐν τῇ 1β' κεφ. τοῦ Ε στοιχείου κανόνα ις' τῆς ζ' συνόδου.

Νόμοι.

Ἐκποίσεις μοναστηρίῳ μὴ γινώσθω, ἐφ' ᾧ τὸ ἱερατικὸν σχῆμα εἰς ἰδιωτικὴν μετασχηματίζεσθαι διαγωγὴν, ἐπὶ ἀδειαν ἔχουσιν οἱ ἐπίσκοποι ἐκδικεῖν, καὶ εἰς τὸ πρότερον ἐπανάγειν σχῆμα.

Ἀπὸ δὲ τῆς ρλ' Ἰουστινιανείου νεαρᾶς γνῶσης ἂν, ὅτι τὰ γινόμενα παρὰ τῶν κτητόρων ἐν τοῖς μοναστηρίοις τυπικὰ στέργειν ὀφείλουσιν, εἰ μήπου τοῖς κανόσιν ἐναντιοῦνται· οὐ γὰρ ἔξεστιν αὐτοῖς ἀπαίρειν τοὺς ἑγχωρίους ἐπισκόπους τῶν κανονικῶν δικαίων ἐν τοῖς παρ' αὐτῶν κτιστομένοις μοναστηρίοις. Οὐδὲ οἱ ἀνέγειροντες ἀρχιερεῖς μοναστήρια ἐπισκήπτειν μετ' ἐπιτιμίου δύνανται τοῖς μετ' αὐτοὺς ἀρχιερεῦσι, μηδ' ὅτιοῦν εἰς ταῦτα δίκαιον ἔχειν· στρέφεται γὰρ ὁ παράλογος ἀφορισμὸς εἰς τὰς ἐκείνων κεφαλὰς.

Ὁ ἐπίσκοπος τὸν ἀδδδ' ἢ τὸν ἀρχιμανδρίτην ἐκαστοῦ μοναστηρίου μὴ πάντως κατὰ τὸν βαθμὸν προβαλλέσθω, ἀλλ' ὅν οἱ μοναχοὶ πάντες ἢ οἱ εὐδὲς ληπτοὶ ἐπιλέξωνται, ἐπὶ τῶν Εὐαγγελίων λέγοντες, ὡς οὐ διὰ φίλων ἢ χάριν αὐτὸν ἐπιλέξαντο, ἀλλὰ γινώσκοντες αὐτὸν ὀρθόδοξον, καὶ σώφρονα, καὶ τῆς διοικήσεως ἄξιον, καὶ δυνάμενον φυλάξαι τὴν ἐπιστήμην τῶν μοναχῶν, καὶ τὴν τοῦ μοναστηρίου κατάστασιν. Τὰ αὐτὰ καὶ περὶ τῶν γυναικείων μοναστηρίων καὶ δοκητηρίων.

Ἡ δὲ ρκγ'. Ἐν ᾧ αἵσι δὲ τοῖς μοναστηρίοις. φησὶν, ἅπαν καλοῦνται κοινῶς, κελεύομεν κατὰ τοὺς μοναχικοὺς κανόνας, ἐν ἐνὶ οἴκῳ πάντας οἰκεῖν, καὶ κοινῶς τρέφεσθαι, καὶ ἐν ἐνὶ οἴκῳ πάντας κεχωρισμένως καθεύδειν, ὥστε ἀμοιβαῶν ἀλλήλοις μαρτυρίαν τῆς σώφρονος διαγωγῆς παρέχειν αὐτοὺς. Ταῦτα δὲ πάντα καὶ περὶ τὰ τῶν γυναικῶν φυλάττεσθαι μοναστήρια.

Τὸ δὲ ιε' ταύτης κεφαλῆαιον, Οὐκ εἰσλεύσεται, φησὶν, οὔτε γυνὴ παντάπασιν εἰς ἀνδρῶν μοναστήριον, οὔτε ἀνὴρ εἰς γυναικείον, ἢ προσφάσει μνημῆς τινὸς τελευτήσαντος κἀναυθα καίμενου, ἢ διὰ τινα ἑτέραν αἰτίαν· οὐδὲ εἰ τις ἀδελφὸν τυχὸν ἢ ἀδελφὴν, ἢ τινα τῶν ἐκ τοῦ γένους ἔχειν ἐν τῷ μοναστηρίῳ φήσῃσι. Συγγένεια γὰρ τοῖς μοναχοῖς ἐπὶ γῆς οὐκ ἔστι, τοῖς γε τὸν ἐν οὐρανοῖς ζηλώσασιν βίον. Καὶ μήτε ἀνδρες ἐν γυναικείῳ μοναστηρίῳ τάφοις κατατιθέσθωσαν, μήτε γυναῖκες ἐν ἀνδρικοῖς μοναστηρίοις κατορυττέσθωσαν, ἵνα μὴ πάροδο; ἐνταῦθεν γένοιτο τῇ φύσει πρὸς ἑαυτὴν, ἢ μὴ θέμις ὄρεῖν, τρυφῶν τε καὶ παίζων, καὶ τὰ θεῖα πράγματα κατασχύνειν.

Ἄλλ' εἰ καὶ γυνὴ τις ἐν γυναικείῳ θάπτεσθαι μέλλοι μοναστηρίῳ, (ἀνδρα γὰρ οὐκ εὐαγὲς εἶναι κρίνομεν), τοὺς τὴν κλίνην φέροντας μόνους, καὶ τοὺς

δρῶξαντα· εἰσφοιτῶν ἐπ' αὐτό· καὶ τὰς μὲν μονα-
χὰς ἐν τῷ ἰδίῳ μένειν καταγωγίῳ· μόνῃ δὲ τὴν
θῦρῳρὸν καὶ τὴν ἡγουμένην, εἰ γε βουλευθεῖη, παρῆ-
ναι τοῖς γινόμενοις· καὶ θάττον ἔκεινους τελέσαντας
τὰ περὶ τὴν ὁσίαν, εὐθὺς ἀπέναι, μήτε θασασμένους
τινὰς τῶν μοναζουσῶν, μήτε ὑπ' αὐτῶν θεαθέντας.
Τρίτα δὲ ποιοῦντας καὶ ἔννατα, ὥς γε δὴ νόμος
ἐν τεθνεῶσιν ἔστιν, καὶ ἀκολουθῶς τεσσαρακοστὰ,
καὶ λοιπὰ κατὰ τοὺς τεταγμένους καιροὺς μνημό-
συνα, εἰ μὲν γυναῖκες ἐν τῷ μοναστήριον, γυναί-
κας ἅπαντα πράττειν· εἰ δὲ ἀνδρῶν, ἀνδρας.

Μὴ πολλὰς δὲ εἶναι τὰς εἰς τὸ μοναστήριον εἰσ-
όδους, ἀλλὰ μίαν ἢ δύο τυχόν, ἐπρεσβάναι τε τῇ πύλῃ
ἀνδρας γεγηρακέντας καὶ σώφρονας, οἵπερ οὕτε τοῖς
μοναχοῖς συγχωρήσουσιν ἐκφοιτῶν τοῦ μοναστηρίου
χωρὶς γνώμης τοῦ ἡγουμένου, οὕτε τοῖς ἐξωθεν
ἀδεῶς γίνεσθαι κατὰ τὸ μοναστήριον νύκτωρ τε καὶ
μέθ' ἡμέραν.

Ὁ εἰς τὸν μοναχικὸν ἐρχόμενος βίον, εἰ μὲν γνῶ-
ρμος εἴη, ὅτι οὐδεμιᾶ ὑπόκειται τύχῃ, τοῦτον,
ἐπὶ τὴν δοκιμὰς ὁ ἡγούμενος, τὸ μοναχικὸν σχῆμα
περιβαλλέτω· εἰ δὲ ἀγνώστος, εἰς τριετίαν δοκιμα-
ζέτω, καὶ εἰ ἄξιος κριθεῖη, ἀποκερέσθω, μηδὲν δει-
νὸν παθεῖν ὑποφύμενος, εἰ ὀχλήσις μετὰ ταῦτα συμ-
βαίῃ. Ζῆται νόμον καὶ ἐν τῷ ἰδ' κεφ. τοῦ Δ στοι-
χείου.

Πρόνοια τοῦ ἐπισκόπου μήτε μοναχοὶ μήτε μον-
άστριαι κατὰ τὰς πόλεις περιερχέσθωσαν, ἀλλὰ διὰ
τῶν ἀποκρισιῶν τὰς ἀποκρίσεις αὐτῶν ποιεῖτω-
σαν, ἐν τοῖς μοναστηρίοις μένοντες. Ζῆται καὶ ἐν τῷ
ζ' κεφ. τοῦ Κ στοιχείου.

Εἰ τις τῶν μοναχῶν τὸ μοναστήριον καταλίπῃ
εἰς κοσμικὸν μεταλθοῖ βίον, οὗτος τῆς στρατείας καὶ
τῆς τιμῆς, εἰ τινα ἐκτίσῃ, γυμνοθεὶς πρῶτον
πρὸς τοῦ ἐγγωρίου ἐπισκόπου καὶ τοῦ ἀρχοντος, αὐ-
θις μεθ' ὧν ἐπεκτίσῃ πραγμάτων ἐν τῷ μοναστη-
ρίῳ καὶ ἀκων ἐμβαλλέσθω.

Οἱ τὸν μονήρην βίον ἐπανηρημένοι οὕτε κουρατο-
ροῦσιν, οὕτε ἐπιτροπεύουσιν, οὕτε δίκας ἐτίρουν
λέγουσιν, οὐδ' ἂν συγγενεῖς ὦσιν οἱ τὰς δίκας ἔχον-
τες, πλὴν ὑπὲρ τῆς ἰδίας καὶ μόνῃς μονῆς, καὶ τότε
συναίνεσει τοῦ ἡγουμένου.

Ἐάν μοναχὸς καταλίπῃ τὸ ἰδίον μοναστήριον, καὶ
εἰς ἕτερον ἔλθῃ, εἰ τινα πράγματα ἐν τῷ καιρῷ, καὶ
ἐν τῷ μοναστήριον καταλείπειν, ἔχειν φανεῖν,
τῷ πρῶτῳ μοναστηρίῳ, εἰς ὃ εἰσῆλθε, ταῦτα διαφέ-
ρειν κελεύομεν.

Ἀπαγορεύομεν τοῖς γονεῦσι τοὺς παῖδας μοναχι-
κὸν ἐπιλεγόμενους βίον ἐκ τῶν εὐαγῶν ἀφέλκειν
μοναστηρίων, ἢ τῆς ἰδίας αὐτοῦς ἀποκλείειν κληρο-
νομίας, εἰ καὶ αἰτία τις πρὸς τοῦ μοναχικοῦ παρηκο-
λούθησε βίον.

Ὁ μέλλων εἰσεῖναι εἰς μοναστήριον διατιθέσθω τὰ
κατ' αὐτὸν πρὸ τῆς εἰσόδου αὐτοῦ· ἐπεὶ προσκυροῦ-
ται τῷ μοναστηρίῳ τὰ αὐτοῦ πάντα, εἰ καὶ μὴ ῥη-
τῶς φῆσαι εἰσαγαγεῖν αὐτὰ, καὶ οὐκέτι ἔσται κατ'
οὐδένα τρόπον κύριος αὐτῶν.

Ὁ ἐπὶ παισὶ μονάδας δύναται καὶ μετὰ τὸ μονά-

A ad illud accedere, et mulieres quidem monachas
in proprio manere habitaculo; solam autem osiri-
riam et abbatissam rectricem, si velit, interesse iis
quæ sunt: et illos, cum primum exsequias quam
celerrime perfecerint, statim recedere, nec ullis
a se visis monialium, neque iis ab earum ullis
conspiculis. Tertio vero et nono die convenientes,
prout in mortuorum exsequiis mos obtinuit, porro
et post quadraginta dies memorias eorum ad statu-
tum tempus celebrant. Si mulierum sit monaste-
rium, omnia faciunt mulieres, sin autem virorum,
viri.

Non multos esse in monasterium aditus, sed
unum aut alterum forsitan, et adstare januæ viros
senes et cantos, qui quidem neque monachos abs-
que præfecti voluntate egredi permittant, neque
impunes extra monasterium pernoctare et per-
manere.

Qui monachus esse velit, si quidem de eo constet,
quod nulli fortunæ conditioni subjectus sit, illum,
quando examinauerit præfectus, monasticum ha-
bitum induat; sin autem non constet, per trien-
nium probetur, et si dignus censeatur, tondeat-
ur, nihil grave pati suspectus, si post hæc nego-
tium aliquod acciderit. Quare legem in 12 capite
litteræ Δ.

Episcopi præcautione neque monachi neque mon-
achæ per civitates oberrant, sed per apocrisarios
responsiones suas dent, in monasteriis suis perma-
nentes. Quare etiam in 7 capite litteræ Κ.

Si quis monachus monasterium reliquerit, et in
sæcularem vitam transierit, iste militia et honore
(si quem habuerit) spoliatus primo a loci episcopo
et præfecto, deinde cum iis quas possidet rebus,
in monasterio vel invitatus delineatur.

Qui monasticam susceperunt vitam, neque cura-
tores fiant, neque tutores, neque aliorum causas
agant, neque si cognati sint, qui litem habent, nisi
pro suo solo monasterio, et tunc quoque præfecti
consensu.

Si monachus proprium monasterium reliquerit
et in aliud transierit, quasunque res per id tem-
pus, quo monasterium reliquerit, habere videbitur,
ad monasterium, in quod ab initio ingressus est,
eas pertinere iubemus.

195 Interdicimus parentibus, ne filios suos vitam
monasticam eligentes a sanctis monasteriis abstra-
hant, vel hæreditate sua illos submoveant, licet
ante vitam monasticam causa aliqua accesserit.

Qui monasterium ingressus est, quæ sua sunt
ante ingressum ejus testetur, quoniam omnes ejus
facultates ad monasterium adjudicantur, etsi non
expresse affirmet se illas introduxisse, nec amplius
ullo modo erit illarum dominus.

Qui, cum habeat liberos, monachus sit, ei licet,

vel postquam monasterium ingressus est, bona sua inter filios suos dividere, unam partem sibi retinens, quam etiam monasterio despondet.

Si monachus intestatus moriatur, tunc liberi ejus ab intestato hereditatem accipient, hoc est, per falcidiam legem, reliqua vero monasterio donantur.

Imperatoris Leonis novella, secundum dictum synodi canonem, filium quidem decem annos natum monasterium ingredi jubet, et monasticum habitum induere, non autem de bonis suis testari, donec 16 vel 17 annos attigerit. Arbitror enim, inquit, quod vel ob hanc rationem magnus Basilius in suo ascetico libro hoc ipsum tempus statuerit, quod nihil vetat, quin hac aetate de suis bonis possint deliberare.

Monachis duplex opus esse oportet, vel sacris Scripturis occupari et in iis semper meditari, vel quæ monachos decent manuum operationes subire. Nam cogitatio vaga et otiosa nihil boni producit.

Laicus, et maxime scenicus, vel fornicator, portans vel imitans monasticum et sanctum habitum, corporaliter punitur, et ab episcopis et magistratibus relegatur; ut qui alicui ecclesiasticæ constitutioni illudere meditatur. Quære et in 53 cap. litteræ E. Quære etiam in 43 cap. litteræ E.

Cap. XVI. De sancto unguento.

Quære in 9 capite hujus litteræ canonem decimum sextum synodi Carthagin. et in 1 capite litteræ B can. 48 synodi Laodicenæ.

196 INITIUM LITTERÆ N.

CAP. I. De templorum edificatione et consecratione.

Quære 12 caput litteræ E.

CAP. II. Quod non oportet intra templi ambitus convivia fieri, vel canponas esse, vel aliquid venum exponi, vel jumentum absque necessitate introduci, vel aliquem cum muliere permanere.

Quære 15 caput litteræ E.

CAP. III. De infantibus expositis vel de quibus dubitatur, an baptizati fuerint.

Quære 29 caput litteræ Γ, et in secundo capite litteræ B.

CAP. IV. De jejuniis.

Sanctorum apostolorum 69 canon fideles Quadragesimale tempus ante sanctum Pascha nihil quidquam studii remittentes jejuniis incumbere jubet et continentiae, in memoriam quidem revocans dies illos, in quibus Dominus jejuniis instructus quoad humanitatem, hostem nostrum cepit: porro et in quovis quarto die et Parasceve unusquisque cæterarum anni septimanarum, similiter jejunare et aridis vesci. Illis autem, qui in his omnibus jejuniis non tolerant, clericis quidem, depositionem,

sai διαλείν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τοῖς ἰδίοις παισὶ, φυλάττων αὐτῷ μέρος ἓν, ὃ καὶ τῷ μοναστηρίῳ ἀρμυζει.

Ἐὰν ἀδιάθετος ὁ μονάσας τελευτήσῃ, τότε οἱ παῖδες αὐτοῦ λήφονται τὴν ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομίαν, τούτῃσι τὸ φαλκίδιον, καὶ τὰ λοιπὰ διδόνται τῷ μοναστηρίῳ.

Ἡ δὲ νεαρά τοῦ βασιλέως Λέοντος δεκαετὴ μὲν εἶσθαι τὸ μοναστήριον τὸν παῖδα κελεύει, κατὰ τὸν ῥηθέντα τῆς ζ' συνόδου κανόνα, καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα λαμβάνειν, μὴ μέντοι καὶ διατίθεσθαι περὶ τῶν οὐσιῶν, μέχρις ἂν ὁ ις' ἢ ιζ' ἐπιστῇ χρόνος. Οἶμαι γάρ, φησί, διὰ τοῦτο καὶ τὸν μέγαν Βασίλειον τούτῳ τὸν χρόνον ὁρίσαι ἐν τῇ ἀσκητικῇ αὐτοῦ βίβλῳ, ὥς μηδὲν ἐμποδὼν οὐσης τηνὶ Β καὶ ταῦτα τῆς ἡλικίας εἰς τὸ περὶ τῶν οὐσιῶν βουλευσασθαι.

Δεῖ δὲ διπλοῦν τὸ ἔργον τοῖς μοναχοῖς εἶναι, ἡ ταῖς θείαις ἐνασχολεῖσθαι Γραφαῖς, καὶ ταύταις αἰ μελετᾶν, ἡ τὰ μοναχοῖς πρέποντα ἐργάσιμα μετεῖναι. Διότινα γὰρ μάτην σχολάζουσα οὐδὲν ἂν τῶν ἀγαθῶν ἀποτίκοι.

Λαϊκός, καὶ μάλιστα σκηνικός, ἢ πόρνος, κεχηρμένος ἢ μιμούμενος τὸ μοναχικὸν καὶ ἁγιον σχῆμα, σωματικῶς τιμωρεῖται, καὶ ἐξορίζεται πρὸς τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν ἀρχόντων· ὥσαύτως καὶ ὁ ἐμπαῖζαι βουλευθεὶς εὐανδρήτινα ἐκκλησιαστικὴν κατὰστασιν. Ζῆτει καὶ ἐν τῷ λγ' κεφ. τοῦ Ε στοιχείου. Ζῆτει καὶ ἐν τῷ ιγ' κεφ. τοῦ Ε στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'. Περὶ τοῦ ἁγίου μύρου.

Ζῆτει ἐν τῷ θ' κεφ. τοῦ παρόντος στοιχείου κανόνα ις' τῆς ἐν Καρθαγίνῃ συνόδου, καὶ ἐν τῷ α' κεφ. τοῦ Β στοιχείου κανόνα μὴ τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου.

APXH TOY N STOIXEIΟΥ.

ΚΕΦΑΛ. Α'. Περὶ τῶν οἰκοδομῆς καὶ καθιερώσεως.

Ζῆτει ἐν ιβ' κεφ. τοῦ Ε στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Β'. Ὅτι οὐ δεῖ ἔνδον τῶν τοῦ τοῦ πατρὸς συμπόσια γίνεσθαι, ἢ καπηλαία εἶναι, ἢ τι κατ' ἐμπορίαν ἀποτίθεσθαι, ἢ κτήνος χωρὶς ἀνάγκης εἰσάγειν, ἢ τινα μετὰ γυναικὸς καταμένειν.

Ζῆτει ἐν ιε' κεφ. τοῦ Ε στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. Περὶ νηπίων ἐκτιθεμένων, ἢ ἀμυγδαλομένων, εἰ ἐκκαπλίσθησαν.

Ζῆτει ἐν κδ' κεφ. τοῦ Γ στοιχείου, καὶ ἐν β' κεφ. τοῦ Β στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. Περὶ νηστείας.

Ὁ ξβ' τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν τὸν πρὸ τοῦ ἁγίου Πάσχα τεσσαρακονθήμερον χρόνον, μηδὲν σπουδῆς τοὺς πιστοὺς ἀνίστας, νηστεία θεσπίζει προσαναίχειν καὶ ἐγκρατεῖα, εἰς μνήμην ἁγίων τῶν ἡμερῶν θήπου ἐκείνων, ἐν αἷς ὁ Κύριος, νηστεία φραζάμενος κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, τὸν ἡμέτερον εἰς πολέμιον· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τετράδα καὶ Παρασκευὴν ἐκδοσῆς τῶν ἄλλων τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐδόξασαν, ἐξ ἧτης ἐκείναις ἐν νηστεία διαγίγειν καὶ ἐρηπαιεῖν. Τοῖς γε μὴν οὐκ ἀνεχομένοις ἐν ταύταις

ἀπάσαις νηστεύειν, κληρικοί· μὲν καθαίρειν, λαϊκοί· δὲ ἀφορισμὸν ἐπιστεῖν, εἰ μήπου τι, φησὶν, ἀσθενεία κάχοιο ὡς εἰργεται. Ἡ γὰρ νηστεία δὲ ταπεινώσειν ἐπιτελεῖται τῆς σφριγώσης σαρκός· ταύτης δὲ νόσῳ κατασταλεῖσθαι, οὐ πάνυ τοι ἀναγκαῖον, τὸ νηστεία ταύτην δαμάζειν. Τοὺς γοῦν ἀσθενούς ἔχοντας, καὶ τὴν ἐξ ἰγθύων ἰδωδὴν προσειμένους, ἀγνώμον μὴ συγγνώμης τυγχάνειν· κρεῖων δὲ ὅλως ἀψασθαι, οὐδὲν διενήνοχε δυσσεβείας, εἰ καὶ τὰ λοιπὰ τις πνέων, τῇ μεταλήψει τούτων ἀναρρωσθῆναι δοκεῖ. Ἐν μὲν τοι τοῖς Σάββασι καὶ ταῖς Κυριακαῖς τοῦ τεσσαρακονθήμερου, ὀρθονωτέρᾳ κεχορηγῆσθαι τροφῇ συγκαχώρηται, κατὰ τὸν 55' ἀποστολικὸν κανόνα, ὃν καὶ ζῆτει ἐν τῷ 13' κεφ. τοῦ Κ στοιχείου. Κυρίως δὲ ἡ πρὸ τοῦ ἁγίου Πάσχα καὶ μόνῃ τεσσαρακονθήμερος νηστεία νανομολέτῃται· εἰ γὰρ ἦσαν καὶ ἑτεραι, ἐμνήσθη ἂν κακίων ὁ κανὼν. Πλὴν καὶ κατὰ τὰς ἄλλας νηστείας, τῶν ἁγίων ἀποστόλων, φημι, τῆς κοιμήσεως τῆς ἁγίας Θεοτόκου, καὶ τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως, οὐδεὶς εὖ φρονῶν, οἶμαι, νηστεύουσιν ἐγκαλέσειν.

Ζῆτει καὶ ἐν τῷ 13' κεφ. τοῦ Κ στοιχείου τὸν 11' κανόνα τοῦ ἁγίου Πέτρου Ἀλεξανδρείας.

Ὁ δὲ δέκατος τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας ἐν ταῖς πρὸ τοῦ Πάσχα νηστείαις ἡμέραις καὶ οἶνον μεταλαμβάνειν, καὶ ἐλαίου δικαιοὶ τὸν ὑπὸ νόσου ἐκτετηκότα, καὶ μὴ παραπλησίως τοῖς ἄλλοις, τῆς νανομισμένης ἔχεισθαι ξηροφαγίας, ἀλλ' ὡς ὑπομείναι δεδύνηται, ἢ ἐκάστης καταλύειν, ἢ παρ' ἡμέραν, κατὰ τὴν ἐπίκρισιν ἢ προσανέβητο τὴν οἰκονομίαν τῶν εἰκείων λογισμῶν. Ζῆτει καὶ τὸ 12' κεφ. τοῦ Γ στοιχείου.

Ὁ δὲ τῆς ἐν Γάγγρᾳ συνόδου 17' κανὼν, Εἰ τι τῶν ἀκουσμένων, φησὶ, χωρὶς ἀνάγκης σωματικῆς ὑπερφηανέοιτο, καὶ τὰς παραδεδομένας νηστείας εἰς τὸ κοινὸν καὶ φυλαττομένας ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας παραλύει, ὑποκυροῦντος ἐν αὐτῷ τελείου λογισμοῦ, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ ὁ μὲν 18' τῆς ἐν Καρθαγίνῃ συνόδου κανὼν, νηστείας εἶναι κελεύει τοὺς τελούντας τὰ τοῦ θυσιαστηρίου ἅγια διακόνους καὶ ἱερείας, μιᾶς ἐξηρημένης ἐτησίως ἡμέρας, καὶ ἦν τὸ Κυριακὸν ἐπιτελεῖται δέσπονον, τῇ μεγάλῃ δηλαδὴ πέμπτῃ. Μετὰ γὰρ τὴν σωματικὴν, τὰ τῆς πνευματικῆς, ὡς εἴκοις, τροφῆς ἐπιτελοῦν. Ἀλλὰ καὶ δηλῶς ὁφείας οὐτινοσοῦν τελευτήσαντος, εἰ μὲν εἴεν οἱ τὰ ἅγια τελούντες νηστείας, φησὶ, μόναις εὐχαῖς ἐκτελεῖσθαι ταῦτα. Τοῦτο δὲ τὸ νῦν ἔχον παρὰ τοσοῦτον οὐ πράττεται, παρὸσον καὶ ἡμῖν ὅτι καὶ λέγειν ἡγνότεται· ἀλλὰ δύο κανόνες δέχθη ὡς εἰπεῖν τοῦτω λαχόντες σχολὴν ἄγειν ἐπιτετιμήκασιν.

Ὁ μὲν γὰρ 19' τῆς ἐν Λαοδικαῖᾳ συνόδου μὴ δεῖν, φησὶ, ἐν τῇ ἁγίᾳ τεσσαρακοστῇ τῇ ὑστεραίᾳ ἐβδόμῃ τὴν πέμπτην λύειν, πολυτελεστέροις δηλαδὴ βρώμασι καχορημένους, καὶ ὅλην ἐντεῦθεν τὴν τεσσαρακοστὴν ἀτιμάζειν· ἀλλὰ πᾶσαν ἐν νηστείᾳ διαίειν καὶ ξηροφαγίᾳ, ἐκτός δηλαδὴ τῶν ἐν ταύτῃ Σάββατων καὶ Κυριακῶν.

Ὁ δὲ 20' τῆς 5' συνόδου ταῦτά τε, ὡς ἔχει λέξεως, δίδεισι, καὶ προσεπάγει, ὡς οἱ θεοὶ Πατέρες

A laicis vero, segregationem infligit, nisi quis, inquit, imbecillitate detentus, impediatur. Jejunium enim introductum fuit propter libidinose carnis humiliationem; eam vero per morbum jani subjactant, non omnino necesse erit jejunio affligere. Eos autem qui male se habent, sed tamen piscium esum admittunt, iniquum est veniam non consequi: carnis vero ullatenus vesci nihil plane minus quam impium; imo quamvis aliquis lethali morbo laborans illo victu semet convallitum speraverit. In Sabbatis quidem et diebus Dominicis per Quadragesimam paulo largiori cibo uti indultum fuit, juxta can. apostolicum 66 quem vide in cap. 27 litteræ K. Stricta autem loquendo sanciebatur quadragesima dierum jejunium ante sacrum Pascha, idque solum. Quippe si tunc alia obtinuissent, neutiquam tacuisset canon. 197 Verumtamen eos qui in aliis jejunandi temporibus, puta vigiliis sancti. apost., sepulturæ B. Deiparæ et Nativitatis Christi abstinent, prudens nemo, quod fecit, redarguet.

Quære etiam in 37 cap. litteræ K canonem 15 S. Petri episcopi Alexandriæ.

Decimus Timothei Alexandrini canon in diebus jejunii ante Pascha morbo laboranti vini atque olei usum indulget, neque hosce sicut alios ad xerophagiam id est cibum aridum tenuemque obligat; sed potius, ut tolerare queant, vel ejusque diei jejunium solvere, vel alterni ejusque iuxta discretionem ejus, cui consiliorum suorum regimen commisit. Vide et 25 cap. litteræ Γ.

Canon autem 18 concilii Gangrensis hæc habet: Si quis eorum qui pietatis exercitationi student, absque corporis exigentia insolescat, et jejunia in commune tradita et ab Ecclesia observata dissolvat, idque maturo consilio interveniente fecerit, anathema esto. Insuper canon 41 synodi Carthaginiensis diaconis et sacerdotibus sacramenta altaris jejunos celebrare præcipit, excepto uno anni die, quo Cæna Dominica celebratur, nimirum magna feria quarta. Nam post cibum corporalem quæ ad spirituales pertinent, ut videtur, ministrabant. Imo quando quis tempore postmeridiano et vivis discedit, nisi hi qui ministrant impransi fuerint, sacra, inquit, orationibus solis faciant. Hoc autem hodie eam ob causam non obtinet, quod quid sibi velit ignoramus. Verum duo canones et prope dixim merito jejunii intermissionem taxarunt.

Nam concilii Laodiceni canon 50, Non oportet, inquit, in ultima Quadragesimæ septimana feria quartæ jejunium solvere, utendo scilicet cibis delicatioribus, adeoque totam Quadragesimam dehonebare, sed potius tempus Quadragesimale in jejunio victuque arido integrum transigere, Sabbatis tamen et Dominicis diebus exceptis.

Canon vero undetricesimus concilii sexti eadem usque recenset, et superaddit, quemadmodum sancti

Patres graves ob causas eo temporis dispensatione ista usi sunt. Nos tamen haudquaquam oportet apostolorum et Patrum traditiones abrogare. Innuunt vero dictum apostolicum canonem 69 et hunc ipsum concilii Laodicensi.

CAP. V. Quod non deceat in Sabbatis aut Dominicis jejunare.

Quære cap. 37 litteræ K.

CAP. VI. Quod jejunantes a cibis abstinere debent, haud tamen quasi in se execrabilibus.

Vide 9 cap. litteræ B, et etiam in 2 cap. litteræ E canonem 53 magni Basilii.

198 CAP. VII. De lege.

Lex est commune præceptum: virorum prudentium placitum: delictorum cum voluntariorum tum involuntariorum correctio aut reprehensio, civitatis commune pactum: est et divinum inventum. Virtus legis est jubere, vetare, permittere, punire.

Leges non de singularibus feruntur, sed communiter.

Jurisprudentia a justitia nomen habet; est enim ars boni et æqui.

De iis quæ frequentius obtingunt, non quæ per raro, leges inferri oportet: minime de iis rebus, quibus uno tantum in casu accidere datur. Nam legislatores haud attendunt semel et bis.

Leges primigeniæ in sequiores decucuntur, constitutiones vero recentiores majorem vim obtinent quam prius latæ.

De quibus lex nulla conscripta est, longa consuetudo per complures annos comprobata vicem legis subit, ejusque vim obtinet.

Perperam judicata aut expressa neque lex, neque tempus, neque consuetudo rata facit.

CAP. VIII. De possessione.

Leges.

Decem vel etiam viginti annorum præscriptio ei, qui mala fide possederit, haud prodest: imo nec tricennalis, nisi quiete possederit, nullamque in foro litem sustinuerit. Vide etiam in capite 9 litteræ Δ.

Omne servitium et ususfructus eis, qui non usurpant, propter ipsum temporis decursum, presentibus quidem decennali, absentibus præscriptione vicennali amittitur.

Qui servitium jure obtinet pecora in agro alieno adaquandi ac pascendi, servitium etiam usurpare potest inibi tugurium excitandi.

Qui ex alieno agro, sciente domino, aquam traxerit, servitium sibi in agro illo vindicat usucapione triennali, domino interim non prohibente.

Bona mobilia si quis per triennium absque querela possederit, ipsi cedunt occupanti.

199 INITIUM LITTERÆ Z.

CAP. I. De tollendis simulacris.

Synodi Carthaginensis canon 58 atque etiam

Α δι' αἰτίας ἰσως λυσिताίς· τῷ τότε καίρῳ τῇ οἰκονομίᾳ ταύτῃ ἐχρήσαντο. Ἡμῖν δὲ οὐκ ἀναγκαῖον τὰς ἀποστολικὰς καὶ πατρικὰς ἀθετεῖν παραδόσεις, τὴν ῥηθέντα αἰνιττόμενος ξθ' ἀποστολικὸν κανόνα, καὶ τὸν τῆς ἐν Λαοδικαίᾳ συνόδου τούτου.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. Ὅτι οὐ δεῖ ῥηστρεύειν ἐν τοῖς Σάββασιν καὶ ταῖς Κυριακαῖς.

Ζῆται τὸ λ' κεφάλαιον τοῦ Κ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. Ὅτι τοὺς ῥηστρεύοντας οὐκ ὥς βδελυκτῶν τῶν βρωμάτων ἀπέχουσαι δεῖ.

Ζῆται τὸ θ' κεφαλ. τοῦ Β στοιχείου, καὶ ἐν τῷ β' κεφ. τοῦ Ε στοιχείου τὸν κγ' κανόνα τοῦ μεγάλου Βασιλείου.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. Περὶ νόμου.

Νόμος ἐστὶ κοινὸν παράγγελμα· φρονίμων ἀνδρῶν δόγμα· ἐκουσίῳ καὶ ἀκουσίῳ ἀμαρτημάτων ἐπιστροφή, ἥτοι σωφρονισμός· πόλεως συνθήκη κοινή· ἐστὶ δὲ καὶ θεῖον εὐρημα. Ἀρετὴ νόμου τὸ καλεῖσθαι, τὸ καλεῖν, τὸ ἐπιτρέπειν, τὸ τιμωρεῖσθαι.

Ὁ περὶ τοῦ καθέκαστον, ἀλλὰ κοινῶς οἱ νόμοι τίθενται.

Ὁ νόμος ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης ὠνόμασται, ἔστι γὰρ τέχνη τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἰσοῦ.

Τοὺς νόμους, ἀπὸ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συμβαινόντων, οὐ μὴν τῶν σπανίως εἰσάγεσθαι δεῖ, οὐδὲ ἀπὸ τῶν δυναμένων ἐν ἐνὶ συμβῆναι θέμῃ· παρ' ὧσι γὰρ οἱ νομοῦνται τὸ ἀπαξ ἢ δις.

Οἱ προγενέστεροι νόμοι εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἔλκονται· αἱ δὲ μεταγενέστεραι διατάξεις ἰσχυρότεροι καὶ τῶν πρὸ αὐτῶν εἰσιν.

Ἐν οἷς οὐκ ἔστιν ἔγγραφος νόμος, ἡ μακρὰ συνθήκη, ἐπὶ πολλοὺς ἑνιαυτοὺς δοκιμασθεῖσα, ἀντὶ νόμου κρατεῖ, τάξιν ἔχουσα νόμου.

Τὰ κακῶς κριθέντα καὶ τυπωθέντα, οὔτε νόμος, οὔτε χρόνος, οὔτε συνθήκη βεβαίη.

ΚΕΦΑΛ. Η'. Περὶ ρομῆς.

Νόμοι.

Ὅτι δεκαετία ἢ εἰκοσαετία οὐ βοηθεῖ τῷ κακῇ πίστει νεμομένῳ, εἰ μὴ ἡ τριακονταετία καὶ μόνον, εἴπερ ἀδιακόπως ἐνέμετο, καὶ ὀχλητὶν ἐν δικαστηρίῳ μὴ ὑπέμεινε. Ζῆται καὶ ἐν τῷ θ' κεφ. τοῦ Δ στοιχείου.

Πᾶσα δουλεία καὶ πᾶσα χρῆσις ἐπὶ τῶν μὴ χρημίων, διὰ τῆς τοῦ χρόνου παραδρομῆς, ἐπὶ μὴν παρόντων, δεκαετίᾳ, ἐπὶ δὲ ἀπόντων, εἰκοσαετίᾳ ἀπόλλυται.

Ὁ ἔχων δουλείαν τοῦ ποτίζειν καὶ βόσκειν ἐν τῷ ἀγρῷ σου θρίμματα, δύναται κτᾶσθαι δουλείαν τοῦ ἐν αὐτῷ ποιεῖν καλύδην.

Ὁ δὲ ἄλλοτρίου ἀγροῦ ἔλκων ὕδωρ, εἰδότες τοῦ δεσπότη τοῦ ἀγροῦ, κτᾶται κατὰ τοῦ ἀγροῦ δουλείαν ἐν τῷ νενομισμένῳ τριετίας χρόνῳ, μὴ κωλύσαντος αὐτὸν τοῦ δεσπότη τοῦ ἀγροῦ.

Τὰ κινητὰ πράγματα, ἐπὶ τριετίαν ἀνεπιφωνήτως κρατούμενα, δεσπόζονται.

ΑΡΧΗ ΤΟΥ Z ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ.

ΚΕΦΑΛ. Α'. Περὶ ἑορῶν καθαιρέσεως.

Ὁ τῆς ἐν Καρθαγίνῃ συνόδου κανὼν νη', καὶ μὴν

τοι καὶ ὁ πᾶς τὰ ἔδρανα πάντα καλεῖσθαι καθαιρεῖν, καὶ τὰ τῶν εἰδῶν ἰγκυρῶν ἱεροσύναια ῥιζαῖς αὐταῖς ἐξελείν.

ΚΕΦΑΛ. Β. Ὅτι δεῖ τοὺς ἑξέτους τῶν κληρικῶν ἀποδέχεσθαι.

Ζήτει τὸ θ' κεφάλαιον τοῦ Δ στοιχείου.

ΑΡΧΗ ΤΟΥ Ο ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ

ΚΕΦΑΛ. Α'. Ὅτι οἰκονόμος ἔχει δεῖ τὸν ἐπίσκοπον καὶ τὸν ἡγούμενον.

Ζήτει τὸ κδ' κεφάλαιον τοῦ Ε στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Β'. Περὶ οἰκονομῶν.

Ζήτει τὸ γ' κεφάλαιον τοῦ Ε στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. Περὶ ἀνείρας θέντος.

Ζήτει τὸ κη' κεφάλαιον τοῦ Κ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. Περὶ ὁρκῶν.

Ζήτει τὸ λβ' κεφάλαιον τοῦ Ε στοιχείου.

ΑΡΧΗ ΤΟΥ Π ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ

ΚΕΦΑΛ. Α'. Περὶ παιγνίων θυμολικῶν.

Ζήτει τὸ α' κεφ. τοῦ Θ στοιχείου, καὶ ἐν τῷ ιε' κεφ. τοῦ Μ στοιχείου κανόνα κζ' τῆς ζ' συνόδου, καὶ τὸ ζ' κεφ. τοῦ Γ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Β'. Περὶ τῶν ἐν πανδοχείῳ ἐσθιόντων κληρικῶν.

Ζήτει τὸ ζ' κεφάλαιον τοῦ Κ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. Περὶ παραιτήσεως ἐπισκόπων.

Ζήτει τὸ κη' κεφάλαιον τοῦ Ε στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. Περὶ τῶν παρθερίαν ἐλομένων γυναικῶν.

Ζήτει τὸ ιε' κεφάλαιον τοῦ Μ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. Περὶ τῆς ἐν τῇ Παρασκευῇ νηστείας. C

Ζήτει τὸ θ' κεφάλαιον τοῦ Ν στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. Περὶ παρακαταθήκης.

Παρακαταθήκη ἐστὶ τὸ ἐπὶ παραφυλακῇ τινι διδόμενον. Ἐάν τις ἐπιβρομῇς ληστῶν ὃ τὴν παρακαταθήκην λαθὼν ἀπώλεσε ταύτην, οὐ κινδυνεύεται τοῖς κληρονόμοις αὐτοῦ ἡ ἀπώλεια. Ὁ γὰρ παρακαταθήκην λαμβάνων ὁδὸν μόνον καὶ ῥηθυμίαν καὶ ἀμέλειαν ἀπαιτεῖται, εἰ μὴ ῥητῶς καὶ ἑτέρῳ συνεφωνήθῃ.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. Περὶ τοῦ ἀγίου Πάσχα.

Εἴτα τὰς μὲν ἄλλας τῶν ὑποθέσεων, αἱ τὸ προκείμενον ἀπαιτεῖ σύνταγμα, τοῦ μὲν ἑλλείπειν τῶν ἡκόντων εἰς δύναμιν τοῖς σμικρὰ καὶ φρονούσι καὶ ὁρῶσιν ἡμῖν ἐμέλησε, τοῦ δὲ σεδασμίου τοσοῦτον κατωλιωρῆσθαι Πάσχα, ἐν ᾧ τὸ κεφάλαιον τῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ Κυρίου οἰκονομίας ἐξεργασται, ὡς μὴ τὰς μεθόδους αὐτοῦ, καὶ τὰς τούτων αἰτίας, ὡς οἷόν τε ὅλως θεῖναι τοῖς ἀγνοοῦσι; Καὶ τίς ἂν ἡμᾶς δικαίως οὕτω παραιτήσαστο μέμφεως; Τοιγάρτοι καὶ πρό γε τῶν θεῶν χρησμῶν, μικρὰ μὲν δοκεῖ διαλαβεῖν ἅττα. Τοῦ Πάσχα τοῦ ἱεροῦ πολλοῦ δέομεν ἐν περινοίᾳ γενέσθαι, μηδέπω κατελιγρότες τὸ νομικόν· δεῖ γὰρ τοὺς τύπους ἡγείσθαι πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας συντέλειαν. Τὸ Πάσχα τοῖνον τὸ νομικὸν Μωσῆς ἐκαίνος ὁ πᾶν κατὰ γε τὴν ἰδ' τοῦ πρώτου σεληνιακοῦ μηνὸς τελεῖσθαι νενομοθέτηκε. Πρῶτος δὲ μὴν ἐστὶν ὁ παρ' Αἰγυπτίους μὲν Φαμενὼθ, Αἰστρος δὲ παρ' Ἑλλήσι, Νισάν δὲ παρ' Ἑβραίοις, παρὰ δὲ Ῥωμαίοις ὀνομαζόμενος Μάρ-

A 84 simulacra omnia tolli o medio et ipsas idolorum reliquias radicitus extirpari iubent.

CAP. II. Quod clericorum deceat hospites hospitio excipere.

Vide cap. 9 litteræ A.

INITIUM LITTERÆ O.

CAP. I. Quod episcopus ac præfectus æconomum apud se habere debeat.

Quære cap. 24 litteræ E.

CAP. II. De auguriis.

Vide caput 5 litteræ E.

CAP. III. De iis qui se noctu polluant.

Consule caput 38 litteræ K.

CAP. IV. De juramentis.

B Vide caput 32 litteræ E.

INITIUM LITTERÆ Π.

CAP. I. De ludis scenicis.

Quære caput 4 litteræ Θ, et in cap. 15 litteræ M synodi septimæ canonem 27 synodi 7 et caput 7 litteræ Γ.

200 CAP. II. De clericis in taberna comedentibus.

Vide cap. 7 litteræ K.

CAP. III. De episcopali audientia.

Quære caput 28 litteræ E.

CAP. IV. De feminis quæ votum castitatis susceperunt.

Vide cap. 15 litteræ M.

CAP. V. De jejuniis in Parasceve.

Consule cap. 4 litteræ N.

CAP. VI. De deposito sine fideicommissio.

Depositum est quod custodiendum alicui datur. Si ille, qui rem servandam suscepit, latronibus incursantibus perdidit, hæredes tamen amissionem depositi actione non experientur. Nam qui depositum accepit, solum dolum et negligentiam atque inertiam præstat, nisi forte aliud aliquid disertis verbis conventum fuerat.

CAP. VII. De sacro Paschale.

Postmodum alia quidem argumenta, quæ hoc opus expetere videbatur, ne deesset quidpiam eorum quæ huc spectant, quantum nobis licuit magni nihil vel cogitantibus vel facientibus, haud indiligerter tractavimus, adeone venerandum Pascha, in quo summum Dominicæ dispensationis peractum est, neglectui habebimus, ut methodos ipsius atque earum causas, ut sit harum rerum ignaris exponere supersedeamus? Quis enim nobis hoc vitio merito vertat? Quocirca ante divina oracula breviter de iis disserere libet, quæ circa sacrum Pascha scire quam maxime refert, legali illo non penitus neglecto. Typi enim, ut par est, ad veritatis consummationem nos deducunt. Jussit igitur Moyses vir summus primi mensis lunaris quarto et decimo die Pascha legale celebrari. Mensium autem primus is est, quem Ægyptii Phamenoth, Distrum 201 Græci, Hebræi Nisan, et Romani Martium vocant. Quo quidem mense soliturne suo universo

contraria decurrens zodiaci circuli signum primum intrat, quod æquinoctiale punctum, et mensium principium, et circuli caput, et carceres cursus planetarum harum rerum studiosi nuncupare solent, atque adeo signum proxime præcedens, seu pisces, mensem ultimum, signum postremum; et periodi planetariæ exitum sive metam. Martium enim mensem primum esse credimus, quoniam Moyses aut eo temporis jussisse Deum, ut arbores et flores et gramina revirescerent. Videmus sane hac naturæ conditione, non quavis alia ordinationem divinam adimpleri. Verumtamen mensis ille Martius, sicuti ceteri omnes tam nominibus quam numero dierum apud gentes illas, quas supra dixi, pariter distinguuntur. Æquinoctium insuper ipsa universi natura quotannis eodem tempore restituit, eo quod quantitas annua eximiam æquabilitatem præ se ferat. At vero numerus dierum et mensium, quomodo cum Romanis utimur, (quod et aliæ gentes solent) neque hora eadem nec die quidem eodem æquinoctium accidero patitur. Quoniam enim tempus annum præter dies 365 etiam quartam forme diei partem asciscit, si quando æquinoctium circa meridiem contingat, anno sequente circa occasum solis fiet, annoque huius proximo circa noctem mediam: atque ita porro. Rursus, quia id quod ultra dies 365 superest, tertiam diei partem exacte haud continet, sed trecentesimo fere particula deficiat, ut in sequentibus luculentius demonstrabimus: nobis tamen in usu sit numerus tam dierum quam mensium Romanorum, adeoque quolibet quadriennio unum diem adjiciamus, ut annus quartus semper sit completus: necesse est in annis 300 æquinoctium uno die anticipet. Ut exempli gratia, quoniam hoc ipso tempore æquinoctium die octavo a decimo Martii mensis obtingere computatur, post annos abhinc trecentos in septimum et decimum diem incidet, dein post alios trecentos in diem decimum sextum, pariterque in perpetuum. Accidit enim æquinoctium tempore Nabonassar Martii die quinto et vicesimo circa vespem, et tempore Philippi Aridæi circa meridiem quarti et vicesimi diei mensis ejusdem. Anno autem, quo Christus pro nobis redimendis passus est, istius die vicesimo tertio circa noctem mediam; nostro autem tempore, ut demonstratum est, duodevicesimo ejus die.

Nebæorum igitur doctiores, illique præcipue qui Judæam incolere, ut Josephus atque Philo, summi utrique philosophi, legale Pascha ante æquinoctium haudquaquam celebrandum esse iudicabant. Aiunt enim isti post æquinoctium vernum circa medium primi mensis ab omnibus pariter enactanda esse διαβατήρια sive sacrificia paschalia. Qui vero in hac re imperite ac rustice versantur, passim per terrarum orbem dispersi, mensem primum cum esse ex insectia suspicantur, in quo æquinoctium vernum solum fieri contingit; an quidem ante æquinoctium, anne post illud luna

τιος. Ἐν ᾧ τὴν ἑναντίαν τοῦ παντὸς διηπεύουν ὁ ἥλιος, τὸ πρῶτον ἀρχεται τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου δωδεκατημέριον εἰσεῖναι, ὃ δὲ καὶ ἡσημερίον, καὶ μηνῶν ἀρχήν, καὶ κεφαλὴν τοῦ κύκλου, καὶ ἀρσιν τοῦ δρόμου τῶν πλανητῶν, οἱ περὶ ταῦτα ἐσχολακότες φιλοῦσι καλεῖν· τὸ δὲ πρὸ τούτου, μηνῶν ἔσχατον, καὶ τελευταῖον δωδεκατημέριον, καὶ τέλος τῆς τῶν πλανητῶν περιόδου. Τὸν Μάρτιον δὲ πρῶτον εἶναι μῆνα πιστεύομεν, ἐξ ὧν ὁ Μωϋσῆς εἰρηκεν, ὡς καλεῖσθαι ἐθεὸς κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ τὰ δένδρα, καὶ τὰ ἄνθη, καὶ τὰς πόας ἀναβλαστῆσαι. Ὁρῶμεν δὲ οὐκ ἐν ἐτέρῳ, ἀλλ' ἐν τούτῳ νόμῳ φύσεως, τοῦ Θεοῦ πληρούμενον τὸ ἐπίταγμα. Ὁ μὲν οὖν εἰρημένος μὴν, ὥσπερ ἄρα καὶ οἱ λοιποὶ πάντες, οὐχ ἥττον τοῖς ὁδομακτοῖς ἢ τῷ ἀριθμῷ τῶν ἡμερῶν διαφέρουσι παρ' ἐκαστοῖς τῶν εἰρημένων ἐθνῶν. Τὴν γε μὴν ἡσημερίαν ἣ μὲν τοῦ παντὸς φύσις τὸν αὐτὸν ἀεὶ χρόνον καθ' ἑαυτὸν ἔτος ποιεῖ, τῷ πολλῇ φέρειν ἀεὶ πρὸς ἑαυτὴν τὴν ἰσότητά τὴν τοῦ ἐνιαυσίου χρόνου διάστημα. Ὁ ἀριθμὸς μέντοι τῶν ἡμερῶν τε καὶ μηνῶν, ὅτε τοῖς ἄλλοις εἰσθῶς ἔθνεσι, καὶ ᾧ κατὰ Ῥωμαίους ἡμεῖς χρώμεθα, οὕτε τὴν αὐτὴν ὥραν, οὕτε τὴν αὐτὴν ἡμέραν συγχωρεῖ γίνεσθαι. Ἐπεὶ γὰρ τὸ ἐνιαύσιον μέγεθος, πρὸς ταῖς τρεῖς ἡμέρας, καὶ τέταρτον ἔγγιστα προσλαμβάνει, ὅταν ἢ ἡ ἡσημερία περὶ μεσημέριαν, τὸ μὲν ἔξῃς ἔτος ἔσται περὶ ὄψιν ἡλίου, τὸ δὲ ἔξῃς, πρὸς μέσας νύκτας, καὶ οὕτω μὲν παντός. Ἐπεὶ δ' αὖθις ἡ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἡμεῖς οὐχ ὅλον τέταρτον ἡμέρας περιτρεῖ, ἀλλὰ παρὰ τριακιστὸν, ὡς προείποντες ἀκριβέστερον δείξομεν, ἡμεῖς δὲ τῷ τῶν ἡμερῶν καὶ μηνῶν ἀριθμῷ κατὰ Ῥωμαίους χρώμεθα, ὡς τοῦ τετάρτου ἀεὶ τελείου προσγινομένου, καὶ παρὰ τοῦτο κατὰ τέσσαρας ἐνιαυτοὺς μίαν ἡμέραν ταῖς τρεῖς προστίθεμεν, ἐξ ἀνάγκης τὴν ἡσημερίαν συμπλῖναι ἐν τοῖς τε ἐνιαυτοῖς πρὸς μίαν ἡμέραν γίνεσθαι. Ὅλον ἐπεὶ κατὰ τὸ παρὸν ἡ ἡσημερία ἐπιπλεονεργεῖται ἡμῖν γινομένη τῇ ὀκτωκαιδεκάτῃ τοῦ Μαρτίου μηνός, μετὰ τριακόντα ἔτη ἔσται τῇ ἐπτακαιδεκάτῃ· εἴτα μετὰ ἑτέρα τοσαῦτα, τῇ δεκάτῃ ἔτη, καὶ οὕτως ἀεὶ. Καὶ γὰρ κατὰ τοῖς χρόνοις Ναβουνασσάρου περὶ λήξιν ἡσημερίαν ἐτύγχανεν οὕσα τῆς τοῦ Μαρτίου πέμπτης καὶ εἰκοστῆς· ἐν δὲ τοῖς Φιλίππου τοῦ Ἀριδαίου, περὶ μεσημέριαν τῆς τετάρτης καὶ εἰκοστῆς αὐτοῦ. Ἦνίκα δὲ ὁ Χριστὸς τὸν σωτήριον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέρχετο θάνατον, περὶ μέσας νύκτας τῆς κατὰ τοῦ αὐτοῦ μηνός· ἐφ' ἡμῶν δὲ νῦν, ὡς δεδήλωται, περὶ πούτην δεκάτην ὁδὸν αὐτοῦ.

Οἱ μὲν οὖν λογιώτεροι τῶν Ἑβραίων, καὶ μάλιστα οἱ τὴν Ἰουδαίαν οἰκοῦντες, ὅς τις ἦν ἰσότητος καὶ Φύλων, ἀνδρας φιλοσοφίας ἀπάσης ἐπ' ἀπὸν ἐληλακότες, οὐκ ἔφροντο δεῖν πρὸς τῆς ἡσημερίας τὸ νομικὸν ἄγειν Πάσχα. Αὐτοὶ γὰρ οὕτω φασὶ δεῖν τὰ διαβατήρια θύειν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας μετὰ ἡσημερίαν ἐπρινῆν, μεσοῦντος τοῦ πρώτου μηνός. Οἱ δὲ ἀγροικότερον διακείμενοι, καὶ πανταχῇ τῇ οἰκουμένης διεσπασμένοι, πρῶτον ἐξ ἀμαθίας μῆνα ὑπολαμβάνοντες, ἐν ᾧ τὴν ἐπρινῆν γίνεσθαι συμπλῖναι μόνον ἡσημερίαν, εἴτε δὲ πρὸ ταύτης, εἴτε μετὰ ταύτης ὁ πλησιέστερος ἀπαντᾷ τῆς σελήνης σχηματισμῷ, οὐδ' ὅτιον μέλον

αὐτοῖς, οὕτε μὴν εἰ μήπω καθαρῶς τοῦ τῆς ἰσημε-
ρίας σημείου ἐπέθῃ ὁ ἥλιος, ἐν τούτῳ ἀσυντηρήτως·
καὶ πρὸ τῆς ἰσημερίας ἐπετέλουν τὸ Πάσχα. Περὶ
ὧν μοι δοκεῖ καὶ ὁ ζ' τῶν θείων ἀποστόλων κανὼν
διορίζεσθαι, ἀφορισμὸν καταψηφίζομενος, εἰ τις τῶν
τοῦ κλήρου, τὴν ἀγίαν τοῦ Πάσχα ἡμέραν μετὰ Ἰου-
δαίων πρὸ τῆς ἑαρινῆς τελέσειεν ἰσημερίας. Ἐπεὶ
γὰρ οὐ διεzeugμένως ὁ κανὼν ἐπιτιμᾶσθαι θεσπίζει,
τὴν μετὰ Ἰουδαίων, ἢ πρὸ τῆς ἑαρινῆς ἰσημερίας
ἐορτάζοντα, τὸ εἰρημένον ἀνωθεν νοεῖν ὑποτίθῃσι.
Συμβαίνει δὲ, πέμπτον τῆς σελήνης κύκλον διερχο-
μένης, ὅτι τινι ἐξ ἀνάγκης ὁ εἰκοστὸς ὄγδος θεμέλιος
ἔπεται (οὕτω γὰρ τοῖς πολλοῖς ὁ περιττεύων ἀπὸ
τῶν αὐτῆς κύκλων τῶν ἡμερῶν ἀριθμὸς ὀνομάζεται),
καὶ περὶ πού τῶν τοῦ Μαρτίου ἑπτακαιδεκάτην τὸ
πλησιφαῆς ἀκριβῶς ὑπολειπνομένης, ἐκατοντὸς μὲν
ἀνεπιστημόνως πᾶν καὶ προπετῶς τηλικαῦτα τὴν
ἐορτὴν ἄγειν· τοῦτο γὰρ ἐστὶ καὶ νῦν ὁρῶμεν παρα-
νόμως ποιοῦντας, τοὺς ταῖς ἡμετέραις πλᾶσιν ἐπι-
χωριζόντας. Ἡμεῖς δὲ τὸ ἀδεῖ· ἡμῖν αὐτοῖς περι-
ποιούμενοι, καὶ ὡς οὐχ ὅσα θρώσι πολλὰ χαιρεῖν
αὐτοῖς, φάσκοντες, ἐπὶ τὸν ἐξῆς σεληνιακὸν ἐπιγύ-
μεθα μήνα, ὃν αἱ τοῦ Ἀπριλίου ἀριθμεῖν ἡμέραι
πεφύκασιν, ἥνικα καὶ μακρῷ τῷ τῶν ἡμερῶν δια-
στήματι διέχειν συμβαίνει τοῦ παρ' Ἰουδαίους τὸ
ἡμέτερον Πάσχα. Οὕτω γὰρ οἱ θεοὶ Πατέρες σοφῶς
ἄγαν καὶ ἡκριθωμένως ἐσκόπησαν τοὺς τῶν θείων
ἀποστόλων θεσμούς, παντὸς μᾶλλον ὁικονομούμενοι
τὸ βέλαιον ἔχειν, οὐ μὴν εἰ μετὰ τὴν ἑαρινὴν ἐκαί-
νην τὸ Πάσχα τελέσουσιν ἰσημερίαν, συνεορταστέον
αὐτοῖς. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ πρώτος
ἀπαγορεύει κανὼν, ἐξεπίτῃδες, ὡς εἶοικε, τὸν νοῦν
ἐρμηνεύων τοῦ ἀποστολικοῦ τοῦδε κανόνος, ὅτι δύο
τίθῃσιν ἐπὶ τοῦ Πάσχα διορισμοὺς ὁ κανὼν, εἰ καὶ
οὕτω τὸν λόγον προήγαγε. Τοῖς Ἰουδαίοις ἡμᾶς μὴ
συνεορτάζειν, καὶ τὴν ἑαρινὴν περιμένειν ἰσημερίαν.
Οἱ ἑστέροι δύο ἐξ ἀνάγκης ἐπηκολούθησαν, ἄγειν τε
τὴν ἐορτὴν εὐθὺς τῇ πρώτῃ μετὰ τὴν ἰσημερίαν
πανσελήνῃ, καὶ μετὰ ταύτην μὴ ἐν οἰσθήσει τῶν
ἡμερῶν ἀπλῶς, ἀλλ' ἐν τῇ πρώτῃ μετὰ τὴν πανσί-
ληνον εὐθὺς τῆς ἑβδομάδος ἡμέρας. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι
τῶν διορισμῶν ἐστὶ καὶ νῦν βεβαίως διατηροῦνται· ἢ
δὲ μετὰ τὴν πανσελήνον πολλάκις ἡμῖν ὑπερίθεται
Κυριακὴ, τῷ δύο προστίθεσθαι ἡμέρας ἐκάστου
ἔτους τῷ Πάσχα τῷ νομικῷ, καὶ μετ' ἐκείνας ἐπὶ τὴν
Κυριακὴν ἔρχεσθαι. Συνάδῃ δὲ τοῦτο οὐκ ἐξ ἀγνοίας
ἢ ἀπειρίας τῶν θεοπισδάντων Πατέρων τὸν περὶ τοῦ
Πάσχα τούτου νόμον, ἀλλὰ τῷ ὁρῶμῃ τῆς σελήνης
τὰ τῆς αἰτίας ἀναφέρεται ταύτης. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὴς
τὸ ἐνιαύσιον κίνημα δι' ἡμερῶν ἀποκαθίσταται τρια-
κοσίτια ἐξήκοντα πέντε καὶ τεταρτημορίου ἡμέρας
ἔγγιστα, ὡς εἴρηται, αἱ δὲ μέσαι τῆς σελήνης κατὰ
μήκος πάροδοι οὐκ ἀποκαθίστανται ἐν ὅλοις ἔτεσι
ἰδ' τοῖς κατὰ προσθήκην τοῦ τετάρτου ἀριθμουμέ-
νοισι, ἀλλὰ παρὰ μίαν ἡμέραν ἐξηκοστὰ πρῶτα τρία,
καὶ δεύτερα τριάκοντα ἐπτά· τούτου χάριν ἐν τῷ
ἐνιαυτῷ, οὐχ ὅλοις πάλιν, ἀλλ' ἑξαττονμένοισι ἡμέ-
ρας οὐδὲν, ἐξηκοστὰ πρῶτα ν' καὶ δεύτερα νβ', ἦτοι
μῆαν ἡμέραν ἔγγιστα, ἢ εἰρημένη γίνεται ἀποκατά-

A lumine pleno fulgeat, parum solliciti, parum
eilam, an sol ipsum solstitii punctum plane atti-
gerit necne : adeoque temere etiam ante æquino-
cium Pascha concelebrant. De hisce illis septimus
quidem canon sanctorum apostolorum, ut mihi vi-
detur, decernit, excommunicationem denuntians,
si quis ex ordine clericali sacrum Paschatis diem
ante vernal æquinoctium cum Judæis una cele-
braverit. Quandoquidem enim canon cum censura
feriendum esse statuat, non quidem disjunctim
qui festum vel cum Judæis egerit, vel ante
æquinoctium vernal; sed (connectendo) cum Ju-
dæis ante æquinoctium vernal, id quod supra
diximus ipsos intellexisse arguit. Quando vero ad
cyculum suum quintam luna pervenit, cui necessario
B 202 respondet vicesimum octavum fundamentum,
seu θεμέλιος; (sic enim plerique dierum numerum
appellant, qui ex cyclis lunæ superfluius est), at-
que circa diem septimum ac decimum Martii pleno
certe vultu candet, Judæos inscite admodum et tem-
pere festum tum peragere contingit. Quin imo ho-
dieque id facere perperam illos videmus, qui in
nostris civitatibus degunt. Nos autem quod totum
indubiumque est nobis asserentes, et Judæis hisce
qui haud pie faciunt, longum valere jubentes, ad
proxime sequentem mensem lunarem contendimus
(quem dies Aprilis complere solent), quando longo
quidem dierum intervallo Pascha nostrum a Ju-
daico distare contingit. Prudenter adeo ac diligen-
ter sancti Patres sacrosanctorum apostolorum de-
creta observabant, ut hoc præ cæteris ratum fir-
mumque esse statuerent, ne quis cum Judæis
quamvis post æquinoctium vernal Paschale fe-
stum agentibus una celebret. Quippe hoc primus
vetat synodi Antiochenæ canon, consulto ut videtur
sensus explicans canonis ipsius apostolici, eo
quod duas definitiones de Paschate statuat, etiamsi
hunc in modum proponat: Nosmet cum Judæis
una festum nullos agere, et æquinoctium vernal
expectare oportet. Ex quibus duæ aliæ definitio-
nes necessario sequebantur, videlicet celebrandum
esse festum primo statim plenilunio post æqui-
noctium, et quidem post illud non simpliciter die
quovis, sed die septimane primo plenilunii
D proxime sequente. Cætera quidem decreta etiam
hodieque constanter observantur, diem vero Do-
minicam plenilunium proxime sequentem sæpe
differre solemus, eo quod duos dies quotannis
Paschati legali adjicimus, et post illos ad Domini-
cam accedimus. Contigit tamen istud haud ex
inscitia et ignorantia Patrum, qui hoc modo de
Paschate decernebant, sed potius hoc quidquid
est culpæ in lunæ cursus referendum est. Quoniam
enim motus annuus diebus trecentis sexaginta
quinque, et quarta fere diei parte, uti dictum est,
perficitur, lunæ autem motus mediū in longitudi-
nem non restituantur exacte in novemdecim annis
completis juxta quadrantis additionem supputan-
dis, quin desint (ad cyculum complendum) unius

diei tres sexagesimæ primæ et triginta septem partes secundæ; idcirco in annis 304 non completis quidem illis, sed deficientibus unius diei sexagesimis primis 57 et sexagesimis secundis 53 sive ferme die uno, dicta revolutio peragitur. Quamobrem apte post plenilunium duo dies additi sunt in legalis Paschatis investigatione, cum non poterat plenilunium exacte attingere diem mensis a Patribus definitum; quippe, ut diximus, in annis 304 die uno proxime deficit. Istam varietatem status Paschatis dies, et motus luminarium creavit: quæ tamen religioni minime nocet, imo potius multum juvat. Inde enim temporis intervallum evidentius apparet, inter legalis et nostri Paschatis celebrationem, sumptis non uno, quod tum factum, sed tribus ad minimum diebus intermediis. Quam ob causam Patres diem paschalem omnino in Dominicam transtulerunt, atque cum in Dominicam incidat Pascha legale, nostrum in Dominicam proxime sequentem removendum esse sanxerunt, æquum bonumque esse iudicantes, ut invisum Deo infantulumque festum aversaremur, atque longo intervallo Pascha nostrum ab isto modis omnibus distinguere. Hæc autem in sequentibus fusius ostendemus (ubi et tabulas dabimus æquinotium ac plenilunia crasso modo indicantes), tum etiam docebimus quibusnam in annis admodum manifesta sit conjunctionum differentia.

Cæterum et utile fuerit disquirere, quam ob causam post verum æquinotium Pascha celebrare jubeamur. **203** Fuit igitur, quando Deus ex non esse ad esse mundum eduxit, a die primo usque ad sextum justum æquinotium, die atque etiam nocte ne minimum quidem alia aliam superante. Quamvis enim dies quartus luminarium creationem lætus viderat, nondum tamen illis datum erat annuam revolutionem, quod nunc in natura [sit], peragere. Namque sol primum statim cardinem æquinotialem subiens, in gradu primo arietis substitit, luna vero in parte per diametrum opposita illico distabat, cardinem autumnalem, æquinotialem quidem, sive libram intrans, neque omnino ante solem prosiliens, quantum die illo moveri licuit. Quippe hæud aliter fieri potuit, ut plenum jubar exacte servaret (quatenus Deus nobis ostendit semet a principio imperfectum nihil fecisse), ista licet portio quæ ad nos convertitur, in totum quidem illuminata, propter motus varietatem varias etiam phases nobis exhibeat. Idcirco ambo luminaria æquabiliter, seu potius invariate una cum universo circumacta, quasi rerum creandarum finem ac consummationem expectabant. Die autem sexto manu divina formatur homo, æquinotio adhuc pulchre effulgentie, lunæque splendoris copia fere pari solem contra enitente. Haud enim æquum erat, primum hominem ante æquinotium creari (cum jam tenebris obruerentur omnia), qui propter magnam sui cum luce cognitionem, etiam ab istis qui alieni fuerunt a pietatis luce, fons non sine ratione appellatus est. Sed luminaria mundi

στασις. Διὰ δὲ τοῦτο ἀρτίως δύο μετὰ τὴν πανσέληνον ἡμέραι εὐρίσκονται προστιθέμεναι ἐν τῇ τοῦ νομικοῦ Πάσχα εὐρίσκει, τῆς πανσέληνον μὴ δυναμένης καταλαβεῖν ἀρτίως τὴν ὁρισθεῖσαν τότε τοῖς Πατέρεσι ποσὴν τοῦ μηνὸς, ἡλαιοποιμένης, ὡς εἴρηται, ἐν τριακοσίοις τέσσαρσιν ἔτεσι, μίαν ἡμέραν ἐγγίστα. Καὶ τοιαύτην μὲν ὁ χρόνος περὶ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα καὶ τῶν φωστῆρων κίνησις τὴν ἀνωμαλίαν πεποίηκε· τῇ εὐσεβεῖα γὰρ μὴν οὐδοποιστοῦν τοῦτο λυμάνεται, ὅτι μὴ καὶ τὰ μεγάλα συμβάλλεται. Περιφανέστερα γὰρ ἐνταῦθεν ἡ διάστασις δείκνυται εἰς τὸ τοῦ νομικοῦ καὶ τοῦ ἡμετέρου τελειῆς Πάσχα, οὐ μὴδ' ἡμέρας, ὡς τότε, ἀλλὰ τριῶν μεσολαβοῦσιν τοῖς ἀγίοις. Διὰ γὰρ τοῦτο πάντως καὶ τὴν ἡμέραν οἱ Πατέρες μετενηνόχασιν ἐπὶ τὴν Κυριακὴν· εἰ δ' ἐν Κυριακῇ τὸ νομικὸν τύχοι Πάσχα, ἐπὶ τὴν ἐξῆς μεταβαίνειν διαῖσαντο, τὴν θεωράχον καὶ ἀνέσπτον αὐτῶν ἑορτὴν ἡμᾶς ἐκτρέπεσθαι, καὶ μακρῶ τῷ διαστήματι τὴν ἡμετέραν ἐκείνης πᾶσι τρόποις ἀποδιδόναι, ἐν καλῷ καίτοι ἀποκρίσαντες. Ταῦτα δὲ πλυντικώτερον ἡμῶν προποῦσι διεργάσεται, ἐνθα καὶ κανόνια ἐκτίθενται, τὴν τε ἡμερίαν καὶ τὰς πανσέληνους ἐλοσχερέστερον ἐρμηνεύοντα, καὶ ἐν ποταμοῖς ἔτεσι φανερώς ἡ τῶν συζυγιῶν διαφορὰ δείκνυται.

Ἀλλὰ γὰρ καλὸν ἐν εἴῃ σκοπεῖν, καὶ τίνο· ἐνεκεν μὲν ἡμερίαν ἐαρινὴν ἐν Πάσχα τελεῖν προστάγματα. Ὅτι τοι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὸν κόσμον παραγαγόντος τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας· ἀπὸ τῆς ἐξόδου ἀκριβοῦς ὅτι ἦρχεν ἡμερία, μήτε τῆς ἡμέρας, μήτε μὴν τῆς νυκτὸς τὴν ἑτέραν, μηδὲ τὸ ἀκαριαῖον πλεονέκτους. Εἰ γὰρ καὶ ἡ τετάρτη τῶν ἡμερῶν, τῶν φωστῆρων ἡγεῖα θεωμένη τὴν γίνεσιν, ἀλλ' οὐκ ἦν αὐτοῖς ἐπιτετραμμένον καὶ τὴν ἐναντίαν εἶναι, ὡς γὰρ δὴ τανῦν, τοῦ παντός. Ὁ μὲν γὰρ ἥλιος, τὸ πρῶτον ἡμερίαν εὐθεῖ· τμήμα τοῦ ζωδιακοῦ ὀφελῶν, ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ κριτοῦ ἔρωτο μοῖρα· ἡ δὲ γὰρ εὐθεῖα, ἐν τῇ κατὰ διάμετρον τοῦτο χωρὶς παραχρῆμα δίστατο, τὸ φθινοπωρινὴν μὲν, ἡμερίαν δὲ καὶ αὐτὴ, τὸν ζυγὸν, διηκπύουσα, μηδὲ βραχὺ τοῦ ἡλίου προεκπηδῶσα, ὡς γοῦν πέφυκε τρέχειν τὴν ἡμέραν. Οὐ γὰρ ἦν ἄλλως· τὸ πλεονέκτους ἀκριβοῦς αὐτῇ περιώζεσθαι, μὴδὲν ἀτελεῖς εἰς ἀρχῆς τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς ὑποδεικνύοντος πεποιημέναι, εἰ καὶ τὸ τετραμμένον πρὸς τὸν ἥλιον αὐτῆς ἅπαν μέρος, διόλου πεφωτισμένον τυγχάνον, τῷ διαφύγει τῆς κινήσεως· ποικίλα τὰ τῶν φωτισμῶν ἡμῶν ὑποφαίνει σχήματα. Ὅμοιως τοίνυν καὶ ἀμφὺ τὰ φῶτα, μᾶλλον δὲ ἀκίνητως ὁμοῦ τῷ παντὶ συγκαίνουμένα, τὸ τέλος οἰοῦν τῆς τοῦ παντός δημιουργίας ἀνέμενον. Τῇ γὰρ μὴν ἔκτη, χερεὶ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος κλάττεται, ἡμερίαν εἰσέτι καλὴν ἐπανθούσης, καὶ τῆς σελήνης τῷ θαυμάσι τῆς ἀγλῆς πρὸς τὸν ἥλιον ἱσταμένης ἐξ ἐπαμύλλου σχεδόν. Οὐ γὰρ ἦν εἰκὸς, ἡ τὸν πρῶτον ἄνθρωπον πρὸ τῆς ἡμερίας πλασθῆναι, ἥτινα σὸς τὰ πάντα ἐκρύπτετο, δὲ διὰ τὴν πολλὴν πρὸς τὸ φῶς οἰκιστέτα, καὶ τοῖς

ἀπληροτερωμένους τοῦ τῆς εὐσεβείας φωτός, ὥς Α (qui mox subijci debuit), jam primum stipantia
κατὰ λόγον προσερίηται, ἥ τοὺς φωστῆρας τοῦ προσ-
ήκοντος καθυφαίνειν κόσμου, νῦν πρῶτον δορυφοροῦν-
τας τῷ βασιλεύοντι τῆς κτίσεως μέλλοντι. Ἄλλως τε
καὶ τοῦ χρόνου μέλλοντος δημιουργεῖσθαι, ἵδει τὴν
ἡμέραν δῆπου καὶ τὴν νύκτα ἀρτί παραγενομένας,
ἐκ τῆς ἰσότητος ἀρξασθαι· ἐπὶ καὶ προτέρᾳ κατὰ
φύσιν αὐτῆς τῆς ἀισότητος, ὡς αἱ εἰσεὶ τῶν στερη-
σεων, τοῦ Θεοῦ ἡμᾶς ἐντεῖθεν διδάσκοντος τὸν τῆς
ισότητος νόμον, ἐν ᾧ τὸ τῶν ἀρετῶν ἔσθηκεν, ἐπι-
προσθεν τιθέναι πάσης πλεονεξίας καὶ ἀνισότητος·
αὐτὸ οὕτως τῶν φωστῆρων μετὰ τὴν ἐξόδομην ἡμέραν,
ὡς ἐξ ἀφαιρήσεως τρέχειν ὑπαρξαμένων, καὶ μὴ ἰσο-
ταχῶς πεφυκότων κινεῖσθαι, τὴν ἀνωμαλίαν ἐπιστελ-
θεῖν. Ἐπει γοῦν τὴν ἐξ ἁμαρτίας τοῦ ἀνθρώπου
πτώσιν εὐδόκησεν ὁ Κύριος ἐπανορθώσασθαι, προσ-
ῆκον ἦν ἐν τῇ τοῦ χρόνου ἰσημερίῳ ἀρχῇ, καθ' ἣν
ὁ ἀνθρώπος τὴν πρῶτην ἔσχη πλάσιν, καὶ τὴν αὐτοῦ
οἰκονομηθῆναι ἀνεπίσιν, καὶ οὕτως, ἐπειδὴ τὸ φῶς
ἐμελλεν αὐθεῖν τῆς εὐσεβείας, καὶ τὸ σκότος τῆς
ἀσεβείας μειοῦσθαι, μετ' ἰσημερίαν τὸ σωτήριον
Πάσχα οὐκ ἔξω λόγου τελεῖται, ἥνικα τὸ μὲν τῆς
ἡμέρας φῶς ἐπιιδέσκει, τῆς νυκτός δὲ τὸ σκότος
ἐκαστοῦται.

Οὐκ ἀεὶ δὲ κύριον γίνεται Πάσχα, διότι ἐπὶ τούτου
χρῆ πολλά συνδραμεῖν. Οὐ μόνον γὰρ τὸ κατ' ἑτάς
ἐπιζητούμενον τῆς σελήνης πλήρης, ὅπερ ἡ τῶν
ἡμερῶν τεσσαρεσκαίδεκάτῃ ταύτῃ χαρίζεται, τῇ
ἰσημερίᾳ δὲ συνελθεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑατὴν τῶν ἡμε-
ρῶν, καὶ τὴν τοῦ Μαρτίου τρίτην καὶ εἰκοστήν, ὅπερ
καὶ οὗτος ὁ πρῶτος Ἰσὶν ἐπὶ πλάττεται, καὶ οὗτος πρὸς τοῦ
δευτέρου Ἰσὶν αὐτὸς οὗτος ἀνεπλάττεται, συνημ-
μένα ἦν. Ταῦτα δὲ σπανίως εἰσῶθαι συμπίπτειν· διό
καὶ οἱ λεγόμενοι ἐμβόλιμοι μῆνες εἰσαγόμενοι, τὴν
περὶ τὸν καιρὸν τοῦ Πάσχα ποιούσιν ἀνωμαλίαν.
Ἐπιζητούμεν γὰρ ἐπὶ τῷ σωτηρίῳ πάθει, προηγου-
μένως μὲν, ὡς δεδῆλωται, τὴν τῆς σελήνης ἰσὶν μετ'
ἰσημερίαν εἶναι· εἰ γὰρ μικρὸν γοῦν φθάσει ταύτην,
νόμος παρ' ἡμῖν βαλεῖ, τὸν μὲν ἀσθινακὸν ἐκείνον
μῆνα παντάπασιν ἀθετεῖν, πρὸς δὲ τὴν ἰσὶν τοῦ ἑξῆς
ἀπανεῖν· ἵνατε Κυριακῇ τὸ Πάσχα τελεῖν, καὶ τοῖς
Ἰουδαίοις μὴ συνερατῶσιν. Οὐ χάριν, καὶ εἰ γε Κυ-
ριακῇ τὸ Ἰουδαϊκὸν Πάσχα συνέλθοι, εἰς τὴν ἑξῆς
ἡμεῖς ὑπεριθιμένα τὰ ἡμέτερον, ἥτις καθαρὰ δῆ-
που καὶ ἐλευθέρᾳ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἔσται τελετῆς.
Ἀνωμαλίαι οὖν διὰ ταῦτα περὶ τὴν ἑσπέρην γινόμε-
νης τοῦ Πάσχα, τῆς κυριακῆς τοῦ μηνὸς ἡμέρας ἐπὶ
τὸ πλείστον διαμαρτάνομεν. Ὁ γὰρ Κύριος τὸ σω-
τήριον ὑπῆλθε πάθος, ἐπὶ τῆς ἑσπέρης τρι-
τον μὲν καὶ εἰκοστὴν τοῦ ἡλίου κύκλου διανύοντος,
δέκατον δὲ τῆς σελήνης· καὶ οἱ μὲν Ἰουδαῖοι περὶ
τὸ Ἰουδαϊκὸν εἶχον Πάσχα τῇ τελευταίᾳ μὲν τῆς
ἐξοδόμας ἡμέρας, ὡς φασιν οἱ εὐαγγελισταί, μαγά-
λῃ ἀποκαλοῦντες τὴν ἡμέραν ἐκείνην τοῦ Ἐκδότου,
τετάρτη δὲ τοῦ Μαρτίου καὶ εἰκοστῇ. Τῆς δὲ ἐπιού-
σης Κυριακῆς, ἥτις τῷ ἡλίῳ ἀφώρισται κατασταρε-
τον, καὶ εἰς τὴν πέμπτην καὶ εἰκοστὴν ἀκολουθῶν
τοῦ Μαρτίου ἔλπει, ὁ νοητὸς τῆς δικαιοσύνης ἡλιος
Χριστὸς ἐκ τοῦ τάφου ἀνέστηκεν. Ἐπὶ τοῖνυν τὸ

instar satellitum hunc qui statim creationis im-
perium susceperat fuit (quandoquidem et mox
tempus aliter ordinari oportuit), diem ac noctem,
quæ tum acciderunt, ex paritate inchoare necesse
fuit : quoniam hæc natura prior est inæqualitate,
sicuti habitus privationibus, ita enim Deus nos-
met docuit æqualitatis legem, in qua ipsa virtutis
ratio consistit, omni iniquitate et inæqualitate anti-
quiores esse. Dein vero post septimum diem lu-
minaribus quasi a cerberibus excurrere incipien-
tibus, nec tamen ita a natura comparatis, ut
æquali celeritate moverentur, anomalia quedam
irrepsit. Quia tamen hominis lapsum per peccatum
Deus ex gratia sua reparatum ac emendatum vo-
luit, æquum erat in æquinoctiali anni principio,
circa quod primum homo lapsus est, etiam res-
titutionem ejus parari : imo vero, quoniam tum lu-
cem pietatis crescere oportebat, tenebrasque adeo
impietatis imminui, salutare Pascha non sine ra-
tione ante æquinoctium celebratur, quando crescit
lux diurna, et noctis decreverunt tenebræ.

Non accidit solum quotannis proprio dictum
Pascha : nam ut hoc fiat, multa una concurrere
debent. Non solum enim requisitum quotannis
plenilunium, quod dies decimus quartus præbet,
cum æquinoctio concurrere opus, sed et feriari
sextam et diem Martii tertium post vicesimum
coincidere, ut conjuncta sint adeo tempora cum
primus Adam creatus erat, atque idem ille per
secundum Adamum resitutus. Hæc autem perraro
uno eodemque tempore obtingere solent. Quare et
menses adjectili, quos introducunt vocanturque,
circa tempus Paschatis anomaliam pariunt. In-
primis enim requirimus ad salutare Pascha, ut
luna decima quarta post æquinoctium contingat.
Nam si vel minimum præcesserit, volunt leges
sacræ apud nos mensem illum lunarem penitus
rejci, et ad diem decimum quartum mensis
sequentis procedere, atque demum Dominica
proxima Pascha celebrare, at vero una cum Ju-
daicis nullo modo festum agere. Quamobrem etiamsi
Judaicum Pascha in diem Dominicam incidat,
nos in proxime sequentem nostrum differimus,
quæ quidem para sit ac Judaicæ observationis
libera. 204 Quoniam igitur his de causis anom-
alia oritur circa festum Paschale, a proprio mensis
die ut plurimum aberramus. Sustinuit enim Do-
minus passionem salutarem anno 5539 corrente,
sole tum 23 cyculum transeunte, luna vero deri-
mum; atque Judæi quidem Pascha Judaicum ag-
bant septimanæ die ultima, ut testantur evange-
listæ, qui magnam vocant diem illam Sabbati;
die vero Martii vicesima quarta. Dein postridia
succedente Dominica, quæ soli eximie tribuebatur,
et in vicesimum quintum Martii consequenter
desinebat, intelligibilis ille justitiae ac Christus de

sem dies mensium cum diebus septimanæ permuatim decurrunt : die autem primo Octobris, reperta etiam septimana in primo istius die, inde et exordimur. Nam præter Octobrem nullus alius mensis in prima solis periodo primam sui diem cum primo die septimanæ coincidentem habet. Ab isto igitur mense incipientes, reliquorum ordine mensium dies 28 **206** omittimus, utpote integras hebdomadas constituentes ; dies vero qui supersunt, accipimus, donec ad illum, quem quærimus, perveniat. Quod autem hoc contingat in primo cyclo revolutionis solaris, facile ex eo intelligitur, quod a die 15 Martii, quo sol quidem creatus est, usque ad Septembrem exactum, numerentur cum trilis illis, qui solem natum præcesserant, dies 203. Isti constituunt septimanas 9 post viginti ; quippe septies 20 dant 140, et septies 9 63, adeoque primus dies Octobris in primum septimanæ diem incidit.

Quomodo reperitur cycclus lunæ.

Quando tamen lunæ cyclum invenire volueris, datum annum manuum digitis cape, et supputa. Siaturatur autem, exempli gratia, præsens hic annus 6843. Quoniam respectu 19 cyclorum lunæ pariter sese habent numeri 190 et 1800, subtraher 190 ex 6843. Dein ex residuo 1143, demer 190, relinquentur 3 pro cyclo lunæ, vel si placet, serva solum anni minoris num. 43, quibus adde 17, quæ quidem supersunt post proxime lapsam hecatontaeteridem : et hanc summam, puta 60, divide per 19, residua 3 ostendunt plane cyclum lunæ.

Quomodo invenitur fundamentum lunæ.

Hujus autem fundamentum accurate tenebis, si modo undecuplaveris jam inventum lunæ cyclum, et tum dies tres productio isti adjiciens, illam summam divideris per 30. Servabitur enim numerus residuus pro fundamento lunæ. Ideo autem adjiciuntur tres isti dies, quoniam in 19 annis completis, ut dictum est, non revera restituantur motus lunæ in longitudinem, sed desunt unius diei minuta prima 3', et secunda 37", adeo ut in spatio annorum 304 cyclus lunæ fere die uno deficiat. Hanc ob causam anno mundi 5929 nullus dies accessit cycli lunaris undecuplacione : inde (vero ad annum 6233 dies unus adiciebatur, et hinc porro anno 6537 duo, indeque ad annum 6841 tres : atque deinceps, juxta compar dicti temporis intervallum, quatuor dies accedent. Verumtamen præsentem hoc tempore, si cyclum lunæ 17 et 18 et 19 undecuplaveris et quatuor dies adjeceris, quem velis mensis lunaris diem hoc pacto reperire poteris.

De cyclo solis inveniend.

Similiter et de sole : annum jam currentem di-

A τοῦ Ὀκτωβρίου μηνός, ἐνηλλαγμένως αἱ τῶν μηνῶν ἡμέραι πρὸς τὰς τῆς ἑβδομάδος ἐφέροντο· τῇ δὲ α' τοῦ Ὀκτωβρίου εὐραθείας καὶ τῆς ἑβδομάδος ἐν τῇ α' τῶν αὐτῆς ἡμερῶν, ἐκείθεν καὶ ἀρχόμεθα. Οὐδεὶς γὰρ τῶν μηνῶν ἴτερος, οἷ μὴ μόνος ὁ Ὀκτώβριος, κατὰ τὴν πρώτην τοῦ ἡλίου περιόδον τὴν πρώτην τῶν αὐτοῦ ἡμερῶν τῇ πρώτῃ τῆς ἑβδομάδος ἔχει συμπίπτουσιν. Ἐκ τούτου τοίνυν ἀρχόμενοι, ἐκάστου τῶν ἐξῆς μηνῶν τὰς μὲν κη' ἡμέρας ἔωμεν, ὡς ὁλοκλήρου ἑβδομάδας ἀπαρτιζούσας, τὰς δὲ ἐπὶκεῖνα τοῦτον λαμβάνομεν, ἴως ἂν εἰς τὴν ἡμέραν ἔλθωμεν, περὶ ἧς τὴν ζήτησιν ἔχομεν. Ὅτι δὲ κατὰ τὸν πρῶτον τῆς δημιουργίας τοῦ ἡλίου κύκλον οὕτω συνήντησε, καταμαθεῖν εὐκταίς. Ἀπὸ τῆς ιε' τοῦ Μαρτίου, ἐν ᾗ τὴν γίνεσιν ἔσχεν ὁ ἥλιος, μέχρις ὅλου τοῦ Σεπτεμβρίου, μετὰ τῶν πρὸ τοῦ ἡλίου τριῶν ἡμερῶν ἡμέραι γίνονται σγ', αἵτινες ποιοῦσιν ἑβδομάδας ἑννέα καὶ εἰκοσιν· ἐπτάκις γὰρ τὰ εἰκοσιν ἑκατὸν τεσσαράκοντα, καὶ ἐπτάκις τὰ ἑννέα, ἐξήκοντα τρία· λοιπὸν ἡ πρώτη τοῦ Ὀκτωβρίου ἐγένετο καὶ πρώτη τῆς ἑβδομάδος.

Πῶς ὁ τῆς σελήνης ἐδρίσκειται κύκλος.

Ἄλλ' ἡνίκα τὸν τῆς σελήνης κύκλον εὐραῖν ἔδελήσεις, τοὺς δακτύλους τῶν χειρῶν τὸ ἐνιστάμενον ἔτος λάμβανε. Κεῖσθω δὴ τὸ ἐρ' ἡμῶν, ὡμγ', καὶ ἐπεὶ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν ἔχουσι τῷ ιθ' ἀριθμῷ τῶν τῆς σελήνης κύκλων ὁ τε ρή' καὶ ὁ αθ', ἀφῆλε πρῶτον ἐκ τριῶν τὸν αθ'. Εἴτα τῶν μεινάντων αρμγ' ἀφῆλὸν ἔξάκις τὸν ρή', ἔξεις τὰ περιλειπούμενα τρία, ἅπερ εἰσὶν ὁ κύκλος τῆς σελήνης. Εἰ δὲ βούλει, κράτησον τὸ μικρὸν ἔτος μόνον, ἥτοι τὰ μγ' πρόσθετι καὶ τὰ ιε' τὰ περισσεύσαντα ἀπὸ τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, καὶ τὰ ὁμοῦ γινόμενα ε' ὕψις ἐπὶ τῶν ιθ', καὶ τὰ καταλειφθέντα τρία δηλοῦσι τρανῶς τῆς σελήνης τὸν κύκλον.

Πῶς ὁ τῆς σελήνης ἐδρίσκειται θεμέλιος.

Τὸν δὲ ταύτης θεμέλιον ἀκριβῶς εἰσῆ, εἴαν περ ὅν εὐρες αὐτῆς κύκλον ἑνδεκαπλασιάσας, καὶ τρεῖς ἡμέρας τοῦτοις προσθεῖς, ὕψις ἐπὶ τῶν λ' καὶ τὸν καταλειφθέντα ἀριθμὸν, ὡς θεμέλιον τῆς σελήνης κρατήσης. Αἱ δὲ τρεῖς αὗται ἡμέραι προστίθενται, διὰ τὸ μὴ ἀποκαθίστασθαι τὰς τῆς σελήνης κατὰ μῆκος παρόδους ἐν ὁμοῖς ιθ' ἔτεσιν, ὡς εἰρηται· ἀλλὰ παρὰ μίαν ἡμέραν ἐξηκοστὰ πρῶτα τρία, καὶ δευτέρα τριάκοντα ἐπτά, ὥστε εἰς τριακοσίους τέσσαρας ἐνιαυτοὺς μίαν ἡμέραν ἔγγιστα τὸν κύκλον ἑλαιοῦσθαι τῆς σελήνης. Διὰ δὲ τοῦτο ἐπὶ μὲν τοῦ αθ' ἔτους τοῦ κόσμου οὐδεμία ἡμέρα τῷ ἑνδεκαπλασιασμῷ τοῦ κύκλου τῆς σελήνης προστίθεται· τὸ ἀπ' ἐκείνου δὲ ἄχρι τοῦ σγλ' ἔτους μίαν προστίθεται· ἐνταῦθα δὲ μέχρι τοῦ σρλ' ἔτους, δύο· αὐτὴς δὲ ἄχρι τοῦ σωμ' τρεῖς· εἰσάπεται δὲ, κατὰ τὸ ἴσον τοῦ εἰρημένου χρόνου διάστημα, τέσσαρες προστίθενται. Πλὴν καὶ κατὰ τὸ παρὸν, τὸν ιε' τὸν ιη' καὶ τὸν ιθ' κύκλον τῆς σελήνης ἑνδεκαπλασιάζων, τέσσαρες ἡμέρας προσθήσεις, καὶ οὕτω τὴν ποσὴν τοῦ σεληνιακοῦ εὐραῖν ἂν δυνηθῆς μηνός.

Πῶς οἱ τοῦ ἡλίου κύκλοι ἐδρίσκονται.

Ὡς αὐτῶς καὶ ἐπὶ τοῦ ἡλίου, κράτησον ταὶς χεῖρας

τὸ τρέχον ἀρίθμῳ, ᾧ μὲν ἔτος· καὶ ἐπεὶ ὁ εἰκοστὸς ἄριθμος τῶν κύκλων τοῦ ἡλίου ἀριθμὸς ἀναλογεῖ τῷ τε σπ' καὶ τῷ βω', ἀρεῖ ἐκ δευτέρου τὸν βω', καὶ τῶν περιλειπομένων αὐτῶν αὐτὸς ἀρεῖ τετράκις τὸν σπ'· εἴτα τῶν μεινάντων ρκγ' τετράκις ἀφαιρόντος σου τὸν κη', ἀνεξάντητος μένει ὁ ια', ὅς ἐστιν ὁ τοῦ ἡλίου κύκλος.

Ἄλλως.

Ἡ καὶ οὕτω· κράτησον τὰ μικρὰ ἐτη τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος, ἧτοι τὰ μγ', πρόσθεες καὶ τὰ καταλειφθέντα τῆς παρελθούσης κδ', καὶ τὰ ὁμοῦ γινόμενα εζ' μέρισον ἐπὶ τὰ κη'· καὶ τὰ τούτων ἐλάττωνα ια', ὁ κύκλος ἐστὶ τοῦ ἡλίου.

Ἐτέρως.

Ἀλλὰ γὰρ μηδὲ ταύτην ἀπαξίωσης τὴν μέθοδον, καὶ ῥῆστα τὸν ἐπιζητούμενον κύκλον καὶ ἀμφοτέρων συνήσεις τῶν φώτων. Ὁ ιθ' κύκλος τῆς σελήνης, καὶ ὁ κη' κύκλος τοῦ ἡλίου ἀλλήλοις πολυπλασιασόμενοι, τὸν ς' καὶ λβ' συνάγουσιν ἀριθμὸν, ὅλα τισὶν ὀνομαζόμενον, παρὰ τὸ συνάγεσθαι τὴν αὐτὴν ποσότητα τοῖς ἐξ ὧν τὸ ὅλον στοιχεῖον σύγκειται. Τοῦτω τοίνυν καὶ τὸ πλήρωμα τῶν κύκλων ἀκολουθῶς συνέρχεται· ὁ μὲν γὰρ εὐθὺς ιθ' ὁ τῆς σελήνης, ὁ δὲ καὶ εἰκοστὸς ὁ τοῦ ἡλίου γίνεσθαι. Οὐκοῦν μέρισον τὰ ἀπὸ κρίσεως κόσμου ἐτη ἐπὶ τὰ φθ' οὕτω· δωδεκάκις τὰ πεντακδasia, ἑξακισχidia· δωδεκάκις τὰ λ', τριακδasia ἐξήκοντα· δωδεκάκις τὰ δύο, κδ'· ὁμοῦ, ςπκδ'· λοιπὰ υεα' πρὸς τὸ σήμερον τυγόν· ἥτοιμα ἔτος. Καὶ ἂν μὲν τὸν κύκλον τῆς σελήνης θέλῃς εὐρεῖν, μέρισον τὰ υεα' ἐπὶ τὰ ιθ' οὕτως· κ' τὰ ἔκα, σ' κ' τὰ θ', ρπ' δ' τὰ ι', μ' τετράκις τὰ θ', λς'· ὁμοῦ υνε', λοιπὰ ε'. Ταῦτα πέφυκεν ὁ τῆς σελήνης κύκλος. Ἄν δὲ τοῦ ἡλίου ζητῇς, οὕτως· δεκάκις τὰ κ', σ'· δεκάκις τὰ η', π'· ἐξάκις τὰ η', μη', ὁμοῦ υμη', λοιπὰ ιγ', ἃ δὴ πέφυκεν ὁ κύκλος τοῦ ἡλίου.

Πῶς εὐρίσκεται ἡ Ἰνδίκτος.

Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς Ἰνδίκτου ποιεῖ· τὰ μὲν ἀπὸ κρίσεως κόσμου ἐτη ἀναλῶν ἐπὶ τὰ ια', τὰ δὲ μικρὰ, μετὰ προσθήκης ἐτῶν ε' μερίζων αὐτὸς ἐπὶ τὰ ια'. Εἰ γὰρ καὶ τοῖς τὰ Ἑλλήνων φρονουσι· Ῥωμαίοις ἐξεύρηται τὸ τῆς Ἰνδίκτου καὶ ἐπιμετρήσεως ἔθος, διὰ τὸ φανερῶς ἐπὶ τοσοῦτοις ἀναλλάττειν χρόνοις τὰς τῶν ἀνθρώπων ἡλικίας, ἀλλ' ἐλαθον αὐτοὺς τῇ ἀληθείᾳ καὶ οὕτοις συνενεχθέντες, καὶ τοῖς τῷ μεγάλῳ Μωσῇ ἀναγεγραμμένοις ἀπὸ κρίσεως κόσμου συμπελεγγόμενοι χρόνους.

Πῶς τὸ νομικὸν εὐρίσκεται Πάσχα.

Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὴν εὐρασίαν ἤδη τοῦ νομικοῦ ἔωμεν Πάσχα. Ἐνδεκαπλασιασὸν τὸν τηνηκαῦτα διππεύοντα τῆς σελήνης κύκλον, προστίθει τοῦτοις ἡμέρας ἐξ, τὰς συνισταμένας ἐκ τοῦ εἰρημένου λεπτοῦ ἔνδς καὶ ἡμέρας· καὶ τρίτου, ἅπαρ κατ' ἐπεκτείναν τῶν κδ' καὶ ἡμισίας ἡμερῶν ἔχων δίδεικται ὁ τῆς σελήνης μηνιαῖος κύκλος. Ἀπὸ δὲ τοῦ ις' κύκλου μέχρι τοῦ ιθ' ἡμέρας προσθήσεις ἐπτά· πλείων

igitur accurate computa, videlicet 6813, et quoniam numerus 28 cyclorum solis respondet et numero 280, et numero 2800, ausus bis 2800 ex 6813, et ex manentibus 1245 rursus deme quater 280; tum a residuis numeris 123, si auferas quater 28, manebit numerus 207 inexhaustus 11, qui solis cycli erit.

Aliiter.

Vel etiam hoc modo: serva numerum minorem annorum currentis hecstontaeleidos, sive 43, et adice annos, qui supersunt de praeiterita 24, summamque inde collectam 67 partire per 28: numerus post divisionem residuus, nempe undecimus, erit cycli solis.

Alio modo.

B

Sed nec ista methodus respuenda est, qua nullo negotio utriusque luminaris cyclum captes. Cycli 19 lunae et cycli 28 solis in se invicem ducti numerum 532 producant, quem nonnulli alpha appellant, quia eadem summa ex istius vocis elementis conflatur. Cum illo igitur et complementum cyclorum perpetuo concurret; nam 19 protinus lunae cycli sit, et 28 cycli solis. Dividuntur ideo anni ab orbe condito per 532 in hunc modum: duodecim ducta in 500 faciunt 6000, et in 30 300, et 12^m in 2 24. Ex quibus conflit summa 6384. Residua post divisionem sunt 461. Jam si cupias pro praesenti anno 6743 lunae cyclum advenire, divide 461 per 19 in hunc modum: 20 ducta in 10 producant 200 et 30 in 9 180; itemque 4 in 10 40, et 4 in 9 36. Hoc est, simul 456. Residua post divisionem, nimirum 5, sunt lunae cycli. Cyclum autem solis hoc modo indagabis: 10 in 20 efficiunt 200, in 8 80, atque 6 in 8 48. Quorum summa 448. Residua vero 15 cyclum solis monstrant.

C

Quomodo invenitur indictio.

Pro indictione etiam captanda hoc modo operare. Annos ab orbe condito divide per 15, et annos minores additis quinque rursus partire per 15. Etsi enim apud Romanos, qui gentilem superstitionem sapiebant, obtinuit indictionis et ἐπιμετρήσεως ritus, quoniam juxta id temporis intervallum insigniter immutantur hominum aetates, nesciebant tamen ipsi semet ad veritatem accedere, et quoad annos ab orbe condito cum magno Mose consentire.

D

Quomodo reperitur Pascha legale.

Pergamus autem ad Pascha legale inveniendum. Cyclum lunae jam currentem undecuplato: quibus addantur dies sex, qui ex dicto minuto uno cum semisse ac parte tertia conflunt, quas particulas menstruum lunae cyclum ultra 28 dies cum semisse habere jam ostensum est. Alios autem ad complendum numerum 30 adicies, imo a cyclo 17 ad 19, septem dies: nam in illis cyclis plures requi-

runtur. Dein ex omnium aggregato abijce dies 30, et duntaxat reservato residua minima quam 30, quibus addantur tum dies Martii, donec ad numerum 50 perveneris. Sin vero omnes Martii dies haud sufficient, adde et ex Aprili usque ad illum diem, qui numerum istum 50 adimpleverit; ita dabitur Pascha legale.

208 *Aliter.*

Uti poteris, si placet, et hac methodo. Adde fundamento lunæ in die primo die Januarii reperto epactas tres (at si luna cyclum 17 attigerit, inde ad 19 usque epactas quatuor fundamento adjicies), et si numerus fuerit major 30, detrahe 30, et appone residuis porro a primo die Januarii, dum numerus 30 compleatur. Si vero dies Martii numero complendo pares non fuerint, cæteros ex Aprili adijunge, usque illam diem qui 50 numerum perfecterit: sciasque hoc ipsum esse Pascha secundum legem celebrandum.

Aliter.

Hoc etiam modo, si velis: lunæ fundamentum in primo die Januarii mensis repertum servato; huic adde ex diebus Martii, usque dum fiant dies 47, vel si illi soli haud faciant satis, adnecte ex diebus Aprilibus; atque etiam cum luna in cyclo 17 ad 19 usque procurreret, numerato dies 48: sciasque id tempus Paschati legali debitum. Quando autem lunæ fundamentum plus quam 26 dies habuerit, ne capias omnes dies Martii, sed unum solum, atque ex Aprili 47 dies perficito.

Hoc præterea te scire expedit, puta plenilunium circa Pascha legale in numero 45 reperiri; sic enim completur unus mensis lunaris cum semisse. Similiter et in reliquis methodis prædictis, quæ conflant numerum 50, non die 50 sed 48 luna decre-scere incipit. Hujus autem anomalia, ut dictum est, etiam duos alios dies poscit, adeoque colligitur hinc 47, inde numerus 50.

De Paschate Christiano adinveniendo.

Sic quidem reperire licet, quoniam mensis die legale Pascha contingat. Opus autem est ut intelligas etiam quinam septimane dies cum isto concurrat, adeo ut exinde procedens ad diem Dominicum, et diem illum mensis hic rursus accipiens, tempus Paschatis Christiani celebrandi dignoscas. Sume igitur cyclum solis, eique epactas quas diximus adjice, nimirum pro quovis quadriennio unam, quæ sint epactæ bissextilis, tum etiam 11 illas mensium quatuor, videlicet ab Octobri usque ad Januarium, ubi mensis 30 diebus constat; tres autem a mense dierum 31. Sed a Februario ne accipias; hic enim penitus absorbetur. Et si in Martio reperitur Pascha legale, cape dies usque ad illud Pascha. Si vero

A γὰρ ἡ ἐκείνων ποσότης ἐν τούτοις συνάγεται· καὶ ἐνώσας ἀπάσας, ἐκβάλῃ τὰς τριακοντάδας καὶ τὰ περιλειφθέντα ἡγησάτω τῶν λ' κάτασχε μόνον· καὶ τούτοις προστίθῃ τὰς τοῦ Μαρτίου ἡμέρας, μέχρις ἂν εἰς τὸν ν' ἑλθῃς ἀριθμὸν. Εἰ δὲ οὐκ ἀρχέουσιν αὐ τοῦ Μαρτίου πᾶσαι, πρόσθεσις καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀπριλίου, καὶ κατ' ἐκείνην τὴν ποσὴν τοῦ μηνὸς, ἥτις ἀνεπλήρωσε τὸν παντηχοστὸν ἀριθμὸν, ἰσθὶ τὸ νομικὸν γινόμενον Πάσχα.

Ἄλλως.

Εἰ δὲ δοκῇ σοι καὶ ἐτέρως, προστίθῃ τῇ ἐν τῇ α' τοῦ Ἰανουαρίου εὐρεθέντι θεμελίῳ τῆς σελήνης ἐπακτάς γ', τῆς δὲ σελήνης εἰς τὸν ιζ' ἀπ'εγγμένης κύκλον, καὶ ἀνιούσης μέχρι τῶν ιθ', τέσσαρας ἐπακτάς τῷ θεμελίῳ προστίθῃ· καὶ ἐν πλείον τῶν λ' ὁ ἀριθμὸς γένηται, ὑφάλε τὰ λ', καὶ ταῖς περιλειφθεῖσι προστίθῃ ἀπὸ τῆς α' τοῦ Μαρτίου, μέχρις ἂν ὁ ν' ἀριθμὸς πληρωθῇ. Εἰ δὲ τοῦ Μαρτίου πᾶσαι οὐκ ἀνεπλήρωσαν τὸν ν', πρόσθεσις τὰς λοιπὰς ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου, καὶ κατ' ἐκείνην τὴν ποσὴν τοῦ μηνὸς, ἥτις ἀνεπλήρωσε τὸν ν', τελειούμενον γίνωσκε Πάσχα τοῦ νόμου.

Ἄλλως.

Εἰ δὲ βούλῃ, καὶ οὕτω· κράτησον τὴν ἐν τῇ α' τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς εὐρεθέντα τῆς σελήνης θεμελίον· τούτῃ προστίθῃ ἐκ τῶν τοῦ Μαρτίου ἡμερῶν, ἕως ἂν γένηται ἡμέραι μζ', ἢ ἐκείνων μόνων μὴ ἐξαρκουσίν, προστίθῃ καὶ ἀπὸ τῶν τοῦ Ἀπριλίου· πλὴν τὸν ιζ' κύκλον τῆς σελήνης δεούσης, μέχρι τοῦ ἐννεακαιδεκάτου, ἡμέρας ἀριθμοῖ μη', καὶ κατ' ἐν νομικῶν τελούμενον γίνωσκε Πάσχα. Πλείον δὲ τῶν εἴκοσι καὶ ἑξ ἡμερῶν ἔχοντος τοῦ θεμελίου τῆς σελήνης, μὴ λάμβανε τὰς τοῦ Μαρτίου πάσας ἡμέρας, ἀλλὰ μίαν μόνην· ἐκ δὲ τοῦ Ἀπριλίου ἀναπλήρωσον τὰς μζ' ἡμέρας.

Δεῖ δὲ σε τοῦτο εἰδέναι, ὥς ἡ κατὰ τὸ νομικὸν Πάσχα κυρίως πανσέληνος ἐν τῇ μζ' εὐρίσκειται ἀριθμῷ· οὕτω γὰρ ἀναπληροῦται εἰς καὶ ἡμισυς σεληνιακῆς μῆνι. Ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τῶν ῥηθειςτῶν ἐτέρων μεθόδων, αἱ συνάγουσι τὸν ν' οὐκ ἐπὶ τούτου, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ μη' ἀριθμοῦ ἡ σελήνη φθίνειν ὑπάρχεται. Ἡ δὲ ἀνωμαλία ταύτης, ὥς εἴρηται, καὶ τὰς ἐτέρας δύο προστάθεισιν ἡμέρας· καὶ ἐν ταῦθα μὲν τὸν μζ' συνάγουσιν ἀριθμὸν, ἐκεῖ δὲ τὸν ν'.

D *Ὡς καὶ τὸ Χριστιανικὸν εὐρίσκειται Πάσχα.*

Καὶ οὕτω μὲν ἡ ἐν τῷ νομικῷ Πάσχα ποσὴ τῷ μηνὸς ἡμέρα εὐρίσκειται. Δεῖ δὲ σε εἰδέναι καὶ πόσα ταύτῃ συνέρχεται τῆς ἑβδομάδος ἡμέρα, ὥς ἂν ἐκείθεν ἐπὶ τὴν Κυριακὴν ἐρχόμενος, καὶ τὴν ἐν αὐτῇ τοῦ μηνὸς αὐτῆς καταλαμβάνων ποσὴν, ἐκεῖ τὸ Χριστιανικὸν τελούμενον Πάσχα γινώσκῃς. Κράτησον οὖν τὸν κύκλον τοῦ ἡλίου· προστίθῃ τούτῃ τὰς λεγόμενας ἐπακτάς, ἥτοι κατὰ δ' χρόνους μίαν, αἰτινές εἰσι τοῦ βισέκτου· εἰτα τὰς ἑνδεκα τοῦ τετραμήνου, ἥγουν ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου μέχρι τοῦ Ἰανουαρίου, ἀπὸ τοῦ ἔχοντος μηνὸς ἡμέρας λ', δύο λαμβάνων, τρεῖς δὲ ἀπὸ τοῦ ἔχοντος· ια'. Ἀπὸ δὲ τοῦ Φεβρουαρίου μὴ λάμβανε, διὰ τὸ ἐσχάτως αὐτὸν κεκολοῦσθαι. Καὶ εἰ μὲν ἐν τῷ Μαρτίῳ εὐρίσκειται

τὸ Πάσχα τὸ νομικὸν, λάβε καὶ τὰς μέχρι τοῦ Πά-
 σχα τούτου ἡμέρας· εἰ δὲ ἐν τῷ Ἀπριλίῳ, λάβε καὶ
 ἀπὸ τοῦ Μαρτίου μόνας τρεῖς, καὶ τὰς τοῦ Ἀπρι-
 λίου, ὅσαι μέχρι τοῦ Πάσχα εὐρίσκονται, καὶ ἐνώ-
 σας ἀπάσας, ἀνάλυσον ἐπὶ τὰς ζ', καὶ εἰ μὲν μία πε-
 ριλειφθεῖ ἡμέρα, ὑπάρχει Κυριακὴ, καὶ δεῖ σε
 προσμεῖναι τὴν ἐρχομένην· εἰ δὲ δύο, δευτέρα· εἰ
 δὲ τρεῖς, τρίτη, καὶ ἐξῆς μέχρι τῶν ἐπτά. Καὶ ἀφ'
 ἐκείνης, ἐπὶ τὴν Κυριακὴν ἀπαντᾷ, καὶ ἐν ἐκείνῃ
 τῇ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς, ἐφ' ἣν ἡ Κυριακὴ εὐρίσκεται,
 λέγε τὸ Χριστιανικὸν εἶναι Πάσχα.

Ὅπως εὐρίσκεται ἡ Ἀπόκρεως.

Μετὰ δὲ τὸ εὐρεῖν τὴν ἡμέραν τοῦ μηνὸς, καθ' ἣν
 τῶν Χριστιανῶν Πάσχα γίνεται, προστίθει ταύτῃ
 τρεῖς ἡμέρας ἑτέρας, τέσσαρας δὲ, εἰ ὁ χρόνος βί-
 σικτος εἴη, καὶ ἐνῶσας ἀπάσας, εἰ μὲν ὁ ἀριθμὸς
 τούτων εἰς τὸν Μάρτιον πίπτει, ζῆτι τὴν Ἀπόκρεω
 ἐν τῇ Ἰσαριθμῷ τοῦ Ἰανουαρίου ἡμέρᾳ· εἰ δὲ ἐκεῖ-
 νος ἐν τῷ Ἀπριλίῳ εὐρίσκεται, σκόπει ταύτην ἐν
 τῷ Φεβρουαρίῳ. Σκόπει δὲ καὶ οὕτω τὸν ἐνιστάμε-
 νον τῆς σελήνης θεμέλιον ἀχρι καὶ πεντηκοντάδος
 ἐκτενεῖς, προσεπιβάλλων αὐτῷ τὰς ἀπὸ τῆς πρώτης
 τοῦ Ἰανουαρίου καὶ πρόσω ἡμέρας, καὶ τοῦ ν' τε-
 λευτήσαντος ἀριθμοῦ εἰς οὐρανὸν ἐξομαλῶς ἡμέ-
 ραν, τῇ ἐξῆς Κυριακῇ τὴν Ἀπόκρεω βεβαίως ἐπιτέ-
 λει. Ἀλλὰ τῆς σελήνης εἰς τὸν κς' καὶ περαιτέρω
 θεμέλιον προέουσας, μίαν μόνην ἐκ τοῦ Ἰανουαρίου
 λήψῃ, τὰς δὲ γε λοιπὰς ἐκ τοῦ Φεβρουαρίου· οὕτω
 δὲ τὴν Ἀπόκρεω, ἥ πίπτει, γνωρίσεις. Εἰ μὲν εἰς
 τὸν Ἰανουάριον, τὸ Πάσχα πάντως ἔσται τὸν Μάρτιον
 (τὸ τῶν Χριστιανῶν φημι)· εἰ δὲ εἰς τὸν Φεβρουά-
 ριον αὐτῇ, ἐκεῖνον τὸν Ἀπρίλιον· ἀφαίρεσιν μόνον
 τοσοῦτων ἐνθάδε ποιῶν ἡμερῶν, ὅσων ἐκεῖ προ-
 ῥήκην, τριῶν δηλαδὴ, εἰ δὲ βίσικτος εἴη, τεσσάρων.
 Ἀλλὰ καὶ τὸ νομικὸν ἐντεῦθεν Πάσχα γινώσκειται,
 τῇ αὐτῇ μὲν ἀεὶ τῆς ἐξομαλῶς ἡμέρᾳ συμπίπτον,
 ἣν ὁ πεντηκοστὸς ἀριθμὸς ἐπὶ τῆς Ἀποκρέω δει-
 κνυσί, μετ' ἀφαιρέσιν δὲ κἀνταῦθα τριῶν ἢ τεσσά-
 ρων τοῦ μηνὸς ἡμερῶν.

A In Aprili, accipe et ex Martio solum tres dies.
 et ex Aprili quot eousque haberi contingat : et collige
 in summam omnes, quam divide per 7 ; tum si
 una dies remanserit, Dominica erit, Dominicam
 proximam expectantii : si duo, feria secunda, si
 tres, tertia, et sic deinceps usque ad septem :
 et oportet a singulis ad Dominicam procedere. Illo
 autem die mensis, in quo Dominica incidit, dico
 Christianum Pascha contingere.

Quonam pacto reperitur Carnisprivium.

Postquam diem mensis adinveneris, quo Pascha
 Christianorum contingit, adjice illi alios tres dies,
 imo quatuor, si annus fuerit bissextilis : et si illo-
 rum simul sumptorum numerus in Martium cadat,
 exquire Carnisprivium ad eundem numero diem
 Januarii : sin vero ille in Aprili mense reperitur,
 quære in Februario. Quod facies hoc modo : Fun-
 damentum præsens lunæ usque ad pentecontadem
 extends, eique addes dies 209 a primo Januarii et
 porro, atque tunc in quamcunque septimanæ diem
 desinat numerus 50, Dominica proxime sequente
 Carnisprivium secure celebrato. Verumtamen si
 luna ad fundamentum 26 vel ulterius procedat,
 unum solum diem ex Januario eximes, cæterosque
 de Februario ; atque ita quonam die Carnisprivium
 obtingat, nescius haud fueris. Si quidem in Janua-
 rium cadat Carnisprivium, Pascha (Christianum
 puta) in mense Martio celebrabitur, si in Februa-
 rium, hoc mense Aprili : modo hic tot dies sub-
 traxeris, quot illic addidisti, scilicet tres, vel, si
 bissextum fuerit, quatuor. Sed et legale Pascha
 exinde innotescit, quatenus semper eodem septi-
 manæ die incidit, quem numerus 50 a Carnisprivio
 signat ; ablatis et hic tribus vel quatuor mensis
 diebus.

KANONION EN HOIOIS ETEZIN

Η ΚΑΤΑ ΤΟ ΝΟΜΙΚΟΝ ΠΑΣΧΑ ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΣ

Σελήνης
κύκλος.Ποία συνέρχεται ποσῇ τοῦ μηνός, κατὰ ποῖον ἀπὸ μεσημβρίας διατερίσκειται
α' ἢ β' τῆς ἡμέρας λεπτόν.

Α.	ς. σ. λγ.		ς. ψ. λζ.		ς. ω. κα.	
Β.	ς. σ. λδ.	Μαρ. κβ. κγ' μθ'	ς. ψ. λη.		ς. ω. κβ.	Μαρ. ... λδ'
Γ.	ς. σ. λε.	'Απρ. ι. κγ' μ'	ς. ψ. λθ.	'Απρ. θ. κς' κς"	ς. ω. μγ.	'Απρ. η. κς' νς"
Δ.	ς. σ. λς.	Μαρ. κθ. ρε' μ"	ς. ψ. ν.	Μαρ. κη. μς' ν'	ς. ω. μδ.	Μαρ. κζ. μθ' νη'
Ε.	ς. σ. λζ.	'Απρ. ιζ. λθ' λδ"	ς. ψ. να.	'Απρ. ις. μα' μβ"	ς. ω. με.	'Απρ. ιε. μγ' ν"
Ζ.	ς. σ. λη.	'Απρ. ζ. α' λς"	ς. ψ. νβ.	'Απρ. ς. γ' μδ"	ς. ω. μς.	'Απρ. ε. ε' νβ"
Ζ.	ς. σ. λθ.	Μαρ. κζ. κγ' λη"	ς. ψ. νγ.	Μαρ. κς. κς' μς"	ς. ω. μζ.	Μαρ. λς. κς' λδ'
Η.	ς. σ. μ.	'Α ρ. ιδ. ις' κθ'	ς. ψ. νγ.	'Απρ. ιγ. λζ"	ς. ω. ρη.	'Απρ. δ. κγ' κς"
Θ.	ς. σ. μα.	'Απρ. γ. λθ' λα"	ς. ψ. νδ.	'Απρ. β. μα' λθ"	ς. ω. μθ.	Μαρ. κβ. κγ' κς"
Ρ.	ς. σ. μβ.	Μαρ. κδ. α' λγ"	ς. ψ. νε.	Μαρ. κγ. μα' μ"	ς. ω. ν.	Μαρ. κβ. ε' μα"
ΙΑ.	ς. σ. μγ.	'Απρ. ια. νε' κς"	ς. ψ. νς.	'Απρ. ι. νς' λγ"	ς. ω. να.	'Απρ. θ. νθ' κα"
ΙΒ.	ς. σ. μδ.	Μαρ. λα. ις' κς"	ς. ψ. νς.	Μαρ. λ. ιθ' λς"	ς. ω. νβ.	Μαρ. κθ. κα' μγ"
ΙΓ.	ς. σ. με.	Μαρ. κ. λθ' κθ"	ς. ψ. νη.	Μαρ. ιθ. μα' λς"	ς. ω. νγ.	Μαρ. ιη. μγ' μς"
ΙΔ.	ς. σ. μς.	'Απρ. η. λγ' κα"	ς. ψ. νθ.	'Απρ. ζ. λε' κθ"	ς. ω. νδ.	'Απρ. ς. λς' λς"
ΙΕ.	ς. σ. μζ.	Μαρ. κη. νε' κγ"	ς. ψ. ε.	Μαρ. κς. ε' λα"	ς. ω. νε.	Μαρ. κς. νθ' λθ"
ΙΖ.	ς. σ. μη.	'Απρ. ιε. μθ' ις"	ς. ψ. εα.	'Απρ. ιδ. να' κγ"	ς. ω. νς.	'Απρ. ιγ. νγ' λα"
ΙΖ.	ς. σ. μθ.	'Απρ. ε. ια' ις"	ς. ψ. εβ.	'Απρ. θ. ιγ' κς"	ς. ω. νς.	'Απρ. γ. ις' λγ"
ΙΗ.	ς. σ. ν.	Μαρ. κς. λγ' ιθ"	ς. ψ. εγ.	Μαρ. κθ. λε' κς"	ς. ω. νη.	Μαρ. κγ. λς' λς"
ΙΘ.	ς. σ. να.	'Απρ. ιγ. κς' ια"	ς. ψ. εδ.	'Απρ. ιβ. κθ' ιθ"	ς. ω. νθ.	'Απρ. ια. λα' κς"

Σελήνης Θυμάλιον.	Σελήνης κύβητος.	Πάσης νομικόν.	α'.	β'.	γ'.	δ'.	κε'.	ε'.	ς'.	
			ζ'.	η'.	κδ'.	θ'.	ι'.	ια'.	κγ'.	
			ιβ'.	ιγ'.	ιδ'.	ισ'.	κς'.	ις'.	ιζ'.	
			ιη'.	ιθ'.	κα'.	κ'.	κα'.	κβ'.	κγ'.	
ιδ'.	α'.	Απρ. β'.	Απρ. ζ' γ'.	Απρ. ς' δ'.	Απρ. ε' ε'.	Απρ. θ' ς'.	Απρ. γ' ς'.	Απρ. β' α'.	Απρ. α' β'.	Αλλο κελός η' ημερ.
κε'.	β'.	Μαρ. κβ'.	Μαρ. κδ' ς'.	Μαρ. κγ' ς'.	Μαρ. κε' α'.	Μαρ. κθ' β'.	Μαρ. κς' γ'.	Μαρ. κς' δ'.	Μαρ. κς' ε'.	
ς'.	γ'.	Απρ. ι'.	Απρ. ιδ' δ'.	Απρ. ιγ' ε'.	Απρ. ιβ' ς'.	Απρ. ια' ς'.	Απρ. ις' α'.	Απρ. ις' β'.	Απρ. ις' γ'.	
ις'.	δ'.	Μαρ. λ'.	Μαρ. λα' ς'.	Απρ. ς' α'.	Απρ. ε' β'.	Απρ. θ' γ'.	Απρ. γ' δ'.	Απρ. β' ε'.	Απρ. α' ς'.	
κη'.	ε'.	Απρ. ιη'.	Απρ. κα' ε'.	Απρ. κ' ς'.	Απρ. ιθ' ς'.	Απρ. κε' α'.	Απρ. κθ' β'.	Απρ. κγ' γ'.	Απρ. κβ' δ'.	Οι αριθμοί ελάττους δίδονται εν ποίᾳ ἡμέρᾳ συνέλθῃται ἐν νομικῇ Πάσχα.
θ'.	ς'.	Απρ. ς'.	Απρ. ιδ' α'.	Απρ. η' β'.	Απρ. ιγ' β'.	Απρ. ιβ' γ'.	Απρ. ια' δ'.	Απρ. ι'.	Απρ. θ' ς'.	
κ'.	ζ'.	Μαρ. κς'.	Μαρ. λα' δ'.	Μαρ. λ' ε'.	Μαρ. κθ' ς'.	Απρ. ιη' ς'.	Απρ. ις' α'.	Απρ. ις' β'.	Απρ. κβ' γ'.	
α'.	η'.	Απρ. ισ'.	Απρ. κα' β'.	Απρ. κ' γ'.	Απρ. ιθ' δ'.	Απρ. ιη' ε'.	Απρ. ις' ς'.	Απρ. ις' γ'.	Απρ. κβ' α'.	
ιβ'.	θ'.	Απρ. δ'.	Απρ. ς' ε'.	Απρ. ς' ς'.	Απρ. ε' ς'.	Απρ. ιδ' α'.	Απρ. ι'.	Απρ. θ' γ'.	Απρ. η' δ'.	
κγ'.	ι'.	Μαρ. κδ'.	Μαρ. λα' α'.	Μαρ. λ' β'.	Μαρ. κθ' γ'.	Μαρ. κη' δ'.	Μαρ. κς' ε'.	Μαρ. κς' ς'.	Μαρ. κς' ζ'.	
δ'.	ια'.	Απρ. ιβ'.	Απρ. ιδ' ς'.	Απρ. ιγ' ς'.	Απρ. ιθ' α'.	Απρ. ιη' β'.	Απρ. ις' γ'.	Απρ. ις' δ'.	Απρ. ις' ε'.	
ισ'.	ιβ'.	Απρ. α'.	Απρ. ς' β'.	Απρ. ς' γ'.	Απρ. ε' δ'.	Απρ. θ' ε'.	Απρ. γ' ς'.	Απρ. β' ς'.	Απρ. η' α'.	
κς'.	ιγ'.	Μαρ. κα'.	Απρ. κδ' ε'.	Απρ. κγ' ε'.	Απρ. κβ' ε'.	Μαρ. κη' ε'.	Μαρ. κς' ς'.	Μαρ. κς' ε'.	Μαρ. κς' ε'.	
ς'.	ιδ'.	Απρ. θ'.	Απρ. ιθ' γ'.	Απρ. ιγ' δ'.	Απρ. ιβ' ε'.	Απρ. ια' ς'.	Απρ. ι'.	Απρ. ις' α'.	Απρ. ις' β'.	
ιη'.	ιε'.	Μαρ. κθ'.	Μαρ. λα' ς'.	Μαρ. λ' ς'.	Απρ. ε' α'.	Απρ. θ' β'.	Απρ. γ' γ'.	Απρ. β' δ'.	Απρ. α' ε'.	
κθ'.	ις'.	Απρ. ις'.	Απρ. κα' δ'.	Απρ. κ' ε'.	Απρ. ιθ' ς'.	Απρ. ιη' ς'.	Απρ. κδ' α'.	Απρ. κγ' β'.	Απρ. κβ' γ'.	
ια'.	ιζ'.	Απρ. ε'.	Απρ. ς' ς'.	Απρ. ς' ς'.	Απρ. ιβ' α'.	Απρ. ια' β'.	Απρ. ι'.	Απρ. θ' γ'.	Απρ. η' ε'.	
κβ'.	ιη'.	Μαρ. κα'.	Μαρ. λα' β'.	Μαρ. λ' γ'.	Μαρ. κθ' δ'.	Μαρ. κη' ε'.	Μαρ. κς' ς'.	Μαρ. κς' ς'.	Απρ. α' α'.	
γ'.	ιθ'.	Απρ. ιγ'.	Απρ. ιθ' ς'.	Απρ. κ' α'.	Απρ. ιθ' β'.	Απρ. ιη' γ'.	Απρ. ις' δ'.	Απρ. ις' ε'.	Απρ. ις' ς'.	

Radix sive Fundamentum Lune.	Cyeli Lune.	Pascha legale.	1.	2.	3.	4.	26.	5.	6.
			7.	8.	24.	9.	10.	11.	23.
			12.	13.	14.	15.	27.	16.	17.
			18.	19.	25.	20.	21.	22.	28.
14.	1.	Apr. 2.	Apr. 7. 5.	Apr. 6. 4.	Apr. 5. 5.	Apr. 4. 6.	Apr. 3. 7.	Apr. 2. 1.	Apr. 1. 2.
25.	2.	Mar. 22.	Mar. 24. 6.	Mar. 23. 7.	Mar. 25. 1.	Mar. 29. 2.	Mar. 27. 3.	Mar. 26. 4.	Mar. 25. 5.
6.	3.	Apr. 10.	Apr. 14. 4.	Apr. 13. 5.	Apr. 12. 6.	Apr. 11. 7.	Apr. 17. 1.	Apr. 16. 2.	Apr. 15. 3.
17.	4.	Mar. 30.	Mar. 31. 7.	Apr. 6. 1.	Apr. 5. 2.	Apr. 4. 3.	Apr. 3. 4.	Apr. 2. 5.	Apr. 1. 6.
28.	5.	Apr. 18.	Apr. 21. 5.	Apr. 20. 6.	Apr. 19. 7.	Apr. 25. 1.	Apr. 24. 2.	Apr. 23. 3.	Apr. 22. 4.
9.	6.	Apr. 7.	Apr. 14. 1.	Apr. 8. 7.	Apr. 13. 2.	Apr. 12. 3.	Apr. 11. 4.	Apr. 10. 5.	Apr. 9. 6.
20.	7.	Mar. 27.	Mar. 31. 4.	Mar. 30. 5.	Mar. 29. 6.	Apr. 18. 7.	Apr. 17. 1.	Apr. 16. 2.	Apr. 22. 3.
1.	8.	Apr. 15.	Apr. 21. 2.	Apr. 20. 3.	Apr. 19. 4.	Apr. 18. 5.	Apr. 17. 6.	Apr. 16. 7.	Apr. 22. 1.
12.	9.	Apr. 4.	Apr. 7. 5.	Apr. 6. 6.	Apr. 5. 7.	Apr. 14. 1.	Apr. 10. 2.	Apr. 9. 3.	Apr. 8. 4.
23.	10.	Mar. 24.	Mar. 31. 1.	Mar. 30. 2.	Mar. 29. 3.	Mar. 28. 4.	Mar. 27. 5.	Mar. 26. 6.	Mar. 25. 7.
4.	11.	Apr. 12.	Apr. 14. 6.	Apr. 13. 7.	Apr. 19. 1.	Apr. 18. 2.	Apr. 17. 3.	Apr. 16. 4.	Apr. 15. 5.
15.	12.	Apr. 1.	Apr. 7. 2.	Apr. 6. 3.	Apr. 5. 4.	Apr. 4. 5.	Apr. 3. 6.	Apr. 2. 7.	Apr. 8. 1.
26.	13.	Mar. 21.	Apr. 24. 5.	Apr. 23. 6.	Apr. 22. 7.	Mar. 28. 1.	Mar. 27. 2.	Mar. 26. 3.	Mar. 25. 4.
7.	14.	Apr. 9.	Apr. 14. 3.	Apr. 13. 4.	Apr. 12. 5.	Apr. 11. 6.	Apr. 10. 7.	Apr. 16. 1.	Apr. 15. 2.
18.	15.	Mar. 29.	Mar. 31. 6.	Mar. 30. 7.	Apr. 5. 1.	Apr. 4. 2.	Apr. 3. 3.	Apr. 2. 4.	Apr. 1. 5.
29.	16.	Apr. 17.	Apr. 21. 4.	Apr. 20. 5.	Apr. 19. 6.	Apr. 18. 7.	Apr. 24. 1.	Apr. 23. 2.	Apr. 22. 3.
11.	17.	Apr. 5.	Apr. 7. 6.	Apr. 6. 7.	Apr. 12. 1.	Apr. 11. 2.	Apr. 10. 3.	Apr. 9. 4.	Apr. 8. 5.
22.	18.	Mar. 25.	Mar. 31. 2.	Mar. 30. 3.	Mar. 29. 4.	Mar. 28. 5.	Mar. 27. 6.	Mar. 26. 7.	Apr. 1. 1.
3.	19.	Apr. 13.	Apr. 14. 7.	Apr. 20. 1.	Apr. 19. 2.	Apr. 18. 3.	Apr. 17. 4.	Apr. 17. 5.	Apr. 15. 7.

Cycius Solis duodecimannis.

Numeri inferiores ostendunt Feriam in quam incidit Pascha legale.

Vel etiam sic.

A

H καὶ οὕτως (1).

Numeri post Carnisprivium, videlicet a secunda feria septimanæ caseariae, dies quinquaginta sex; et illic Christianum Pascha invenies. Quot autem dies deprehenduntur a secunda feria septimanæ renovationis usque ad tertiam Mail, tot accipe etiam dies esse esuriales jejunii Sanctorum Apostolorum festivas. Mense Martio si præsens invenitur Judæorum Pascha, addendi sunt dies 19, et ibi proxime sequens deprehenditur. Quod si mense Aprili Pascha hujus anni, tolle dies undecim, illicque venturum erit. At si luna in decimo sexto solo cyclo fuerit, detrahendi sunt dies duodecim, statimque Pascha secutorum apparebit.

214 De Paschate legali et auctororum dissensu circa plenilunium.

Optime sane et quam quis existimet pulchrius hanc tabulam Patres olim condiderunt: quæ utriusque luminaris cyclos, solis dico ac lunæ, extremis sui columnis exhibet, et cyclo quidem lunæ legale Pascha prope verum ostendit, altero autem solis Christianum, quod in eadem recta linea legali adjacet. Annon igitur litteræ istæ sunt illustres ipsarum rerum imagines? Annon utriusque Testamenti differentiam egregie exponunt? Luna enim ascititiam legem representans, quæ in nocte polytheismi illustravit, haud clarissime tamen, veram dei notitiam, ineffabile plerisque mysterium; et quidem perfectum triplexque Deitatis jubar quasi tenebris obvolutum, non sine ratione legale Pascha ostendit. Sol autem omnibus aspectu gratus qui prælargam gratiæ dispensationem imagine quadam præfert, et clarum et apertum, tanquam in meridie veritatis radium, et Trinitatis agnitionem, quam sol justitiæ explicuit, pariter et veri Paschatis præmonstrator ostendit. Quoniam vero lex integram lunæ periodum mensem vocare solet, dicque 15 primi hujusce mensis Pascha celebrandum decernit, atque nobismet moris est secundum computum Romanum menses illos metiri, commodè reperta est præsens tabula, qua ostenditur, quonam die mensis alicujus Romani contingat primi mensis lunaris plenilunium, itemque in quam septimanæ diem seu feriam isto dies cadat: ita ut nos inde ad feriam primam pergentes, haud ignari quinquam mensis dies idem ille sit, Pascha nostrum certa ratione celebremus.

Cæterum circa Pascha nostrum quatuor sunt determinationes necessario exquirendæ; e quibus duas quidem statuit canon apostolicus, ut supra in capite de Paschate litteræ II diximus: quibus accedunt duæ aliæ ex traditione non scripta. Prima igitur est quod Pascha post æquinoctium vernum celebrare oportet; secunda, quod non eodem die,

Ἀριθμοὶ μετὰ τὴν Ἀπόκριν ἦτοι ἀπὸ τῆς δευτέρας τῆς τυροφάγου ἡμέρας νς', κάκει τὸ Χριστιανῶν Πάσχα εὐρήσεις. Ὅσαι δὲ ἡμέραι εὐρίσκονται ἀπὸ τῆς δευτέρας τῆς διακαινισμοῦ, μέχρι τῆς τρίτης τοῦ Μαΐου, τοσαύτας ἐκδέχου καὶ τὰς ἐν τῷ θέρει νηστίμους εἶναι τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Εἰ μὲν ἐν τῷ Μαρτίῳ τὸ ἐνεστὼς εὐρίσκεται τῶν Ἰουδαίων Πάσχα, προσθετέον ἡμέρας ιθ'· κάκει τὸ ἐπὶ τὸν εὐρεθήσεται. Εἰ δὲ ἐν τῷ Ἀπριλίῳ τὸ ἐνεστὼς, ὑπαίρετέον ἡμέρας ια'· κάκει τὸ ἐρχόμενον ἔσται. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἐκκαίδεκάτου μόνου κύκλου τῆς σελήνης οὐσης, ἢ ὑπαίρετέον· καὶ τὸ ἐπὶ τὸν εὐθὺς ἔσται εὐρίσκον.

B Περὶ τοῦ νομικοῦ Πάσχα, καὶ τῆς περὶ τὴν πανσέληνον διαφωνίας.

Ἀριστα μὲν πάντων, καὶ ὧς οὐκ ἂν τις φήσῃ κάλλιον, τὸ παρὸν κανόνιον τοῖς Πατράσι συντίθεσθαι· τοὺς γὰρ κύκλους ἀμφοτέρων τῶν φώτων, ἡλίου τε, φημί, καὶ σελήνης, τοῖς ἔξω σελιδίοις ἔχον περικυκλῆναι, τῷ μὲν τῆς σελήνης κύκλῳ, τὸ νομικὸν ἔγγρῳ ὃν δείκνυσσι Πάσχα, τῷ δὲ τοῦ ἡλίου, τὸ Χριστιανικὸν, ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐνθα καὶ τὸ νομικὸν καίμενον εὐθείας. Ἀρ' οὖν οὐκ ἔναργης τὰ στοιχεῖα ταυτὶ τῶν πραγμάτων εἰκὼν; Ἀρ' οὐκ ἀμφοτέρων κηρύττει τὼν διαθετικῶν ἐπιφανῶς τὸ διάφορον; Ἡ γὰρ σελήνη τὸν ἀπεισακτὸν εἰκονίζουσα νόμον, τὸν ἐν τῇ νυκτὶ τῆς πολυθείας πλάνης ἀμυδρῶς αὐγάζοντα τὴν τῆς θεογνωσίας ἀλήθειαν, ἀπὸρρήτων ὃν τοῖς πλείστοις, ὅσα μυστήριον, καὶ ὥσπερ ἐν σκότει καλυπτόμενον τὸ τίλειον τῆς τρισηλίου θεότητος φῶς, οὐκ ἔξω λόγου, καὶ τὸ τοῦ νόμου δείκνυσσι Πάσχα. Τὴν δὲ πλουσίαν εἰκονίζων τῆς χάριτος ἐκδοῦσαν δὲ πᾶσιν ἡδὺς ἰδεῖν ἡλιος, καὶ τὴν τρανήν καὶ ἀναγκαλυμμένην ὧς ἐν μεσημβρίᾳ τῆς ἀληθείας ἀκτῖνα, καὶ τὴν τῆς Τριῖδος ἐπίγνωσιν, ἣν ὁ πᾶς δικαιοσύνης· πᾶσιν ἐφέπλοσεν ἡλιος, ὀρηγητῆς ἐκώτα; καὶ τοῦ ἀληθινοῦ Πάσχα δείκνυσται. Ἄλλ' ἐπειδὴ γὰρ ὁ νόμος τὴν τῆς σελήνης ὁλόκληρον περιόδον μῆνα καλεῖν εἰώθει, καὶ τῇ α' τοῦ πρώτου αὐτῆς μηνὸς τὸ Πάσχα θεσπίζει τελεῖν, ἡμῖν δὲ τούτους κατὰ Ῥωμαίους ἔθος μετρίειν, χρησίμως τὸ παρὸν εὐρηται κανόνιον, ὁποδακνύον τὸν πλησιεφῆ τοῦ πρώτου μηνὸς τῆς σελήνης σχηματισμὸν, ἐν ποίᾳ τοῦ Ῥωμαικοῦ μηνὸς ποστὴ γίνεσθαι· καὶ αὕτη πάλιν ἐν ποίᾳ τυγχάνει τῆς ἐβδομάδος ἡμέρα· ἢ ἡμεῖς; ἐκείθεν ἐπὶ τὴν πρώτῃν τῆς ἐβδομάδος ἰλθόντες ποστὴν, τὴν ἡμέτερον Πάσχα βεβαίως πανηγυρίζομεν.

Τέσσαρες δὲ εἰσιν οἱ ἀναγκαῖοι; ζητούμενοι περὶ τὸ ἡμέτερον τοῦτο Πάσχα διαρίσμοι· δύο μὲν, οὓς δ' ἀποστολικῶς θεσπίζει κανὼν, ὧς ἐν τῷ τοῦ Πάσχα κεφαλαιῷ πρὸ βραχέος; εἰρήκαμεν, καὶ δύο, οἓς ἐξ ἀγράφου χρώμεθα παραδόσεως· α', ὅτι δεῖ μετὰ ἰσημερίαν ἐλθῆναι τὸ Πάσχα ἐπιτελεῖν· β', ὅτι οὐ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς Ἰουδαϊκῆς τελετῆς· γ', ὅτι οὐχ

(1) Apud Cotelerium in Monumentis Ecclesiæ Græcæ, tom. III, p. 616, ex codd. Joliano et Reg.

ἀπλῶς μετ' ἰσημερινῶν, ἀλλὰ μετὰ τὴν πρώτην μετ' ἰσημερινῶν πανσέληνον· καὶ δ', ὅτι καὶ μετὰ τὴν πανσέληνον, εὐθὺς τῆς ἑβδομάδος πρώτη. Ἵνα τοίνυν καὶ οἱ τέσσαρες οὗτοι διορισμοὶ πᾶσιν ἐπιστῇ διατηρῶνται σοφοὶς τε καὶ ἰδιώταις, καὶ οἱ ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην Χριστιανοὶ τὸν αὐτὸν ἑορτάζωσι χρόνον, καὶ μὴ δεσπονομένων ἐκαστοὶ δίδωνται, τὸ παρὲν οἱ Πατέρες ἡμῶν κανόνιον συντάξασιν, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ παραδεδώκασιν, οἰθύντες δι' αὐτοῦ μὴδένα τῶν ρηθέντων προδιορισμῶν καταλύσθαι. Εἰργασται δὲ αὐτοὶς ὁ κανὼν οὕτως λαβόντες· ἰθ' ἐξῆς ἐνιαυτοὺς τοὺς ἀπὸ τοῦ 'ςολγ' ἔτους ἀπὸ γενέσεως κόσμου, μέχρι τοῦ 'ςανα', καὶ ἐπαιγοισάμενοι τὴν ἐν ἐκαστῷ αὐτῶν μετὰ τὴν ἑαρινὴν ἰσημερινῶν πρώτην πανσέληνον (ἐπέβαινε δὲ τοῦ τῆς ἰσημερινῶς σημείου τήνικα ὁ ἥλιος, ὅτε τοὶ Πατέρες ταῦτα ἐσοκρίσθη, τὴν πρώτην καὶ εἰκοστήν τοῦ Μαρτίου μηνός, ὥς τὰ ἰδίως ἡμῖν ἐκτεθέντα σαφῶς δηλοῦσι κανόνι), ἐσημειώσαντο καὶ ποίαν τοῦ Μαρτίου ἡ τοῦ Ἀπριλίου συμβαίνει τῶν πανσέληνων ἐκαστὴν γίνεσθαι. Περιλαβόντες οὖν τὴν ἐννεακαίδεκάδα ταύτην τῶν ἑτῶν τε καὶ πανσέληνων ἐν κανόνι δύο περιέχοντι σελήδια, καὶ μέχρι τριακοσίων ἑτῶν τὰς μετ' ἰσημερινῶν ἑαρινὴν τοῦ πρώτου μηνός πανσέληνους ταῖς αὐταῖς τῶν μηνῶν συμπίπτειν ἡμέραις σκοπήσαντες, τῇ ἐφεξῆς ἀνακυκλήσει τῶν ἐννεακαίδεκάστηριδων, τοῦτ' ἡμῖν χρῆσθαι τῷ κανόνι παρέδοσαν, κατὰ γὰρ τὰ ἐξῆς ἅπαντα ἔτη, ὥς οὐκ ἔσποιν οὐ, οὐδὲ τῇ εὐσεβείᾳ λυμαινόμενον, εἰ παρὰ τὴν ἀνωμαλίαν τῆς σελήνης κίνησιν, μετὰ τὴν ἑαρινήμην τῶν ρηθέντων ἑτῶν, ὁ κανὼν οὕτως, μὴ κατὰ τὴν πανσέληνον τοῦ πρώτου μηνός, ἀλλὰ μετὰ μίαν ἢ δύο ἡμέρας τὸ νομικὸν δείξει Πάσχα, καὶ παρὰ τοῦτο συμβέσται τὸν δ' ἐνίοτε μὴ τηρεῖσθαι τοῦ Πάσχα διορισμὸν, ἀπὸ τῆς προσθήκης τῶν δύο ἡμερῶν ὑπερβαίνειν ἑσθ' ὅτε ποιοῦσες τὴν μετὰ τὴν πανσέληνον πρώτην Κυριακὴν, κακείνην μὲν τῇ τῶν Βαλῶν ἀφοσιούσιν ἑορτῇ, τῇ γὰρ μὴν ἐξῆς τὸ σωτήριον Πάσχα ἐπιτελεῖν. Τοῦτο δὲ ἐφ' ἡμῖν ἀρτίως συμβαίνει, καὶ τοὺς πολλοὺς ἐκταράττον, ὥς ἀναγκαῖον τινὸς καταλυομένου δόγματος καὶ ἀξίου μὴ παρορᾶσθαι. Τοῦτο δὲ ὡς περ πάσαι ἐπιτυγχάνον οὐκ ἀχρηστον, οὕτω νῦν διαμαρτάνον ἀκίνδυνον διαχθήσεται. Οὐ γὰρ λελήθε τοῦτο τοὺς πάντας ἀρίστους ἐκείνους Πατέρας, οὐδὲ παρὰ τὸ ἀνεπιστημόνως ἔχειν αὐτοὺς περὶ τὴν ἀστροθεάμενα τέχνην, τοῦτο συμπέδηκεν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν φωστῆρων, ὥς εἰρηται, κίνησιν τὸ δ' ὅπως, αὐτίκα ρηθήσεται. Τὸ ἐνιαύσιον κίνημα δι' ἡμερῶν ἀποκαθίσταται ἑξ' καὶ τεταρτημορίου ἡμέρας ἕγγιστα· αἱ δὲ μέσαι τῆς σελήνης κατὰ μήκος πάροδοι οὐκ ἀποκαθίστανται ἐν ἑλοῖς ἑτασι ἰθ' τοῖς κατὰ προσθήκην τοῦ τετάρτου ἀριθμομένοις· ἀλλὰ παρὰ μίαν ἡμέραν ἐξήκοστῃ πρώτῃ, καὶ δεύτερῃ λζ', καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ ἐνιαυτοῖς οὐχ ὅλοις πάλιν, ἀλλ' ἑξατομμένοις ἡμέραις οὐδὲν, λεπτὰ πρώτῃ νζ' καὶ δεύτερῃ νβ', ἔτοι μίαν ἡμέραν ἕγγιστα, ἢ εἰρημένη γίνεται ἀποκατάστασις. Λαβόντες γὰρ ἀρτίως ἡμεῖς τὴν μετὰ τῇ ἑτῇ ἀπὸ τῶν Πατέρων ἐννεακαίδεκάδα, δεκάτην ἑξαμηνίαν οὖσαν τῆς

A qui Judaicae observationi destinatur: tertia, quod non simpliciter post aequinoctium, sed et post primum plenilunium, quod aequinoctium sequitur. Dein quarta limitatio est isthaec, quod primo mensis septimane die post plenilunium. Idcirco ut quatuor istae limitationes ab omnibus pariter, sapientibus et idiotis, observarentur, et Christiani per totum terrarum orbem eodem tempore una fierentur, neque passim astronomis opus haberent, Patres nostri tabulam istam fabricarunt, et Ecclesiae tradiderunt, existimantes per illam quae ad debitam limitationem requiri jam diximus, omnia inviolata servari. Condididerunt autem tabulam istam hoc modo: Acceptis 19 ordine annis ab anno orbis conditi sexles millesimo ducentesimo tricesimo tertio, usque ad annum 6251, supputarunt primum plenilunium in quolibet ipsorum post aequinoctium vernum. Ingressus autem est sol, quando Patres de hac re deliberabant, punctum aequinoctii die vicesimo primo Martii mensis, sicut tabulae quas nosmet privatim construximus, liquido monstrant. Adnotabant autem illi quoniam die Martii vel Aprilis plenilunium quodlibet contineret: adeoque in unam tabulam bicolumnarem conjicientes enneacaidecadem 215 illam annorum et pleniluniorum. Atque porro deprehendentes spatium annorum 300 plenilunia primi mensis proxime sequentia aequinoctium vernum in eodem mensium dies incidere, propter revolutionem enneacaideceteridum, hunc canonem nobis utendum tradiderunt etiam pro omnibus annis sequentibus; quasi haud absurdum foret, neque religioni noxium, si propter motus lunaris anomaliam, post revolutionem dictorum 300 annorum, canon iste non ad plenilunium primi mensis, sed post diem unum aut alterum legale Pascha ostenderet; et hanc ob causam nonnunquam accideret, quantum Paschalis limitationem minime observari, nempe quod dierum duorum accessio promoveret, ut sit, Dominicam quae primum plenilunium sequitur, faciatque ut hanc festo Palmarum dicemus, atque Dominica proxime sequente salutare Pascha celebremus. Illud autem nuperrime apud nos contigit, et non paucos turbavit, quasi praecipuum aliquod necessarium et minime negligendum dissolveretur: cum tamen sicut haud inutile erat hoc canonem, quando olim rite se habuit, ita hodie sine gravi aliquo periculo a vero abire, ut mox demonstrabitur. Neque enim hoc praeclassimos Patres latuit, vel sic fieri contigit praeter ipsorum in astronomia imperitia, sed propter luminarium, ut dictum est, motum. Tempus vero annuum, quod statim pluribus dicitur, diebus 365 cum quadrante ferme diei restituitur. Medii autem motus lunae in longitudinem non redeunt, in annis integris 19 secundum quadrantis additamentum computatis: sed desiderantur unius diei sexagesimae prima tres, et secunda 37. Atque hanc ob causam in 304 annis non integris quidem, sed mi-

aus unius diei minutis primis 57 et secundis 52, hoc est fere die uno, dicta revolutio peragitur. Nam si nosmet nunc sumamus enneacaideceterida post 304 annos a Patribus Nicænis, quæ septima est ab illa quam ii sumpsere (incepit autem hæc ab anno 657), et computemus plenilunia ipsius post æquinoctium vernal, reperiemus quodlibet plenilunium uno die prævertere illa quæ ad primum enneacaideceterida pertinent, ut jam constitutum est in tabula, quam de istis construximus. Atque pariter si similes enneacaideceteridos conjugationes calculo exponamus, quæ ab isthac in pari intervallo ineipit, ut a sexies millesimo nongentesimo quadragesimo primo anno, hæc die uno illis priores deprehendemus. Tum etiam in annis sequentibus, qui pari intervallo distant, reperire est inter conjugationes unius diei differentiam. Quapropter hodie duo dies post plenilunium adiciuntur ad Pascha legale adinveniendum, quoniam plenilunium nequit attingere diem mensis a Patribus definitum, propter retrocessionem ejus in annis 304, quantum ferme est apalium unius diei. Hoc errat in canone isto tempus annuum creavit.

De æquinoctio verno.

Sed nec momenta æquinoctii in eodem die steterunt. Quoniam enim sol in medio zodiaco motum proprium tarde peragit, ita ut unica istiusmodi revolutio annum reddat integrum, circumfertur tamen pari ferme velocitate cum motu universi, quatenus unica circumactione diem naturalem quam proxime faciat, quando itaque reperitur in communi intersectione circuli proprii (seu ellipticæ) et maximi paralleli (hoc est æquinoctialis) latione illa diurna parem ubique efficit, **216** quod opus, diem nocti. Nam quia maximus parallelorum æqualia segmenta habet supra et infra terram, quando sol circumactus in eo cum universo una decurrit, necessario moras sub et supra terram pares facit. Nam quæ æqualiter moventur, in æquali tempore æqualia pertranseunt spatia. Imo propter æqualitatem noctis ac diei, quæ in illo contingit, æquinoctialis vocatur ille circulus, et puncta huius et zodiaco communia, in quibus diebus ac noctibus æqualibus esse accidit, æquinoctialia; æquinoctium denique temporis momentum, quo centrum solis communem dictorum circulorum intersectionem subit. Bina vero sunt puncta æquinoctialia, autumnale scilicet, quod in principio libræ jacet, ubi sol versatur cum relicto æquilone ad austrum tendit, et vernal in initio arietis, cui subest centrum solis a partibus australibus ad septentrionales vergentis, et momentum illud appellatur æquinoctium vernal, post quod lex divina Pascha celebrari præcipit. Quapropter respectu naturæ ipsius in eodem tempore semper æquinoctia sunt, propter quantitatem annuam semper unam et eandem. At vero respectu dispositionis corporum celestium quoad terram, et mensuræ etiam dierum ac noctium, quæ juxta ritum Latinorum nos ipsi utimur, neque eadem hora, neque

ὅπ' ἐκείνων τῷ τότε ληφθείσης, ἥτις ἀρχεται δηλοῦν ὅτι ἀπὸ τοῦ 57^{ου} ἔτους, καὶ ἐπιλογισάμενοι τὰς ἐν αὐτῇ μετ' ἰσημερίαν ἐαρινὴν πανσέληνον, εὗρομεν ἑκάστην γενομένην πανσέληνον πρὸ μιᾶς ἡμέρας τῶν ἐν τῇ α' ἐννεακαιδεκάδι, ὥς προτίταται ἐν τῇ παρ' ἡμῶν ἐκτεθέντι περὶ τούτων κανονίῳ. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὰς ὁμοίας ἐπιλογισάμενοι συζυγίας τῆς ἐννεακαιδεκάδος, ἥτις ἀπὸ ταύτης ἐν ἰσῳ διαστήματι ἀρχεται, ἀπὸ τοῦ 57^{ου} δηλονότι ἔτους, πρὸ μιᾶς πάλιν ἡμέρας τῶν πρὸ αὐτῶν ταύτας εὗρομεν. Καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς δὲ τῶν ἐτῶν, τοῖς τῷ ἰσῳ αἰεὶ διέχονσι διαστήματι, μίαν ὁμοίως ἡμέραν ἔγγιστα εὐρήσῃ τις τὴν τῶν συζυγιῶν διαφοράν. Διὰ δὲ τοῦτο ἀρτίως δύο μετὰ τὴν πανσέληνον ἡμέραι εὐρίσκονται προτιθέμεναι ἐν τῇ τοῦ νομικοῦ Πάσχα εὐρέσει, τῆς πανσέληνον μὴ δυναμένης καταλαβεῖν τὴν ὀρθοίαν τοῖς Πατράσι ποσὴν τοῦ μηνὸς, ὁρισθομένην γενομένης, ὥς εἴρηται, ἐν τῷ ἔτεσιν, μιᾶς ἡμέρας ἔγγιστα διαστήματι. Ὡσαύτην ὁ χρόνος περὶ τὸν κανόνα τοῦτον πεποίηκε τὴν κλημμεσίαν.

Περὶ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας.

Ἄλλ' οὐδὲ τὰ τῆς ἰσημερίας ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἑσθιῶν ἡμέρας αἰεὶ. Ἐπεὶ γὰρ τὴν ἐπὶ τοῦ λοφουδίου μέσου τῶν ζωδίων ἰδίαν κίνησιν βραδείως ποιεῖται ὁ ἥλιος, ὥς εἶναι τὴν μίαν αὐτοῦ ἀποκατάστασιν, τὴν ἰδίαν ἐν αὐτῷ, τῷ δὲ παντὶ ἰσοταχῶς σχεδὸν συμπιπτοίαι, ὥστ' ἐν μιᾷ περιστροφῇ τὸ νυχθήμερον ἔγγιστα ποιεῖν, ὅταν ἄρα ἐπὶ τῶν κοινῶν τομῶν γίνηται, τοῦ τε οἰκείου καὶ τοῦ μεγίστου τῶν παραλλήλων, ἰσῳ ἐξ ἀνάγκης πανταχοῦ κατ' ἐκείνην τὴν περιστροφὴν τὴν ἡμέραν ποιεῖται νυκτὶ. Τοῦ γὰρ μεγίστου τῶν παραλλήλων κύκλου ἰσα τμήματα ἔχοντος, τί τε ὅπῃ γῆν, καὶ τὸ ὅπῃ γῆν, ὅταν εἴπ' αὐτοῦ ὢν ὁ ἥλιος, τὴν μετὰ τοῦ παντός ποιεῖται περιστροφὴν, τῷ ὅπῃ γῆν χρόνῳ ἰσῳ ποιεῖ τὸν ὅπῃ γῆν ἐξ ἀνάγκης. τὰ γὰρ ὁμαλῶς κινούμενα ἐν ἰσῳ χρόνῳ τὰ ἰσα διεξέρχεται διαστήματα. Διὰ ταύτην οὖν τὴν γενομένην ἐπ' αὐτοῦ ἰσότητά τῆς νυκτὸς πρὸς τὴν ἡμέραν, αὐτὸν μὲν ἰσημερινὸν ὀνομάζουσι κύκλον, τὰ δὲ κοινὰ σημεῖα αὐτοῦ τε καὶ τοῦ λοφου, καθ' ἃ αἱ τῶν νυχθημέρων ἰσότητες γίνονται, ἰσημερινὰ, ἰσημερίαν δὲ τὴν ὥραν, ἥ πρώτην τοῦ ἡλίου τὸ κέντρον ἐπὶ τῆς κοινῆς τομῆς γίνεται τῶν εἰρημένων δύο κύκλων. Δύο δὲ εἰσι τὰ ἰσημερινὰ ταῦτα σημεῖα, τὸ τε φθινοπωρινὸν, τὸ κατ' ἀρχὴν τοῦ ζυγοῦ καίμενον, ἐν ᾧ γίνεται ὁ ἥλιος ἀπὸ τῶν βορείων ἐπὶ τὰ νότια διερχόμενος, καὶ τὸ ἐαρινὸν, τὸ κατ' ἀρχὴν τοῦ κριοῦ θεωρούμενον, ᾧ τινι τὸ τοῦ ἡλίου κέντρον συνέρχεται, ἀπὸ τῶν νοτιοτέρων ἐπὶ τὰ βόρεια κινούμενου. καὶ ἡ ὥρα ἐκείνη ἐαρινὴ καλεῖται ἰσημερία, μεθ' ἣν ὁ θεὸς νόμος τὸ Πάσχα ἐπιτελεῖσθαι κελεύει. Κατὰ μὲν οὖν τὴν τοῦ παντός φύσιν, ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ τὰ τῆς ἰσημερίας αἰεὶ γίνονται, διὰ τὸ ἰσῳ εἶναι αἰεὶ τὸ μέγεθος τοῦ ἐνιαυτοῦ χρόνου. Κατὰ δὲ τὸν ἐκαστοῦ γινόμενον πρὸς τὴν γῆν τῶν οὐρανίων σχηματισμὸν, καὶ κατὰ τὸ μέτρον τῶν ἡμερῶν τε καὶ μηνῶν, ᾧ κατὰ Τωμαίους ἡμεῖς χρώμεθα, οὐ

A vel eodem die accidit æquinoctium fieri. Quoniam enim tempus annum præter dies 365 etiam prope quartam partem diei requirit, si nunc fuerit æquinoctium circa meridiem, anno sequente erit circa occasum solis, et anno tertio circa noctem mediam, et sic in infinitum. Hinc enim quatuor annis completur dies bissextilis. Deinde vero, quoniam appendicula quæ ad dies 365 accedit, non continet integrum diei quadrantem, sed deficit parte trecentesima, et nos quidem numero dierum ac mensium a Latinis accepto utimur, quasi quadrans diei perfecte semper expleretur, adeoque quolibet quadriennio diem unum ipsis 365 adjicimus, contingit necessario post annos 300 æquinoctium unico die præveri. Ut, exempli gratia, hoc ipso tempore, æquinoctium accidit die 18 Martii, post annos 300 illud incidit in 17, tum post alios 300 in 16, atque ita perpetuo. Æquinoctium itaque pro anno ab orbe condito 4156 calculo nobis comprobatur incidisse in Martii 27 circa meridiem; meridiem, inquam, juxta meridianum Alexandriæ. Cæterorum vero æquinoctiorum, quæ invicem distant 300 annis, unumquodque circa eandem horam, at uno die citius obvenit, ut in laterculo apposito constitutum est. Æquinoctia autem intermedia etiam intermediis diei spatiis sive horis sunt. Si tamen libet paulo accuratius temporis momenta scire, primo quidem anno Nabonassaris circa vesperam exeuntem æquinoctium erat Martii die 25, sed tempore Philippi Aridæi circa meridiem diei 24 ejusdem 317 mensis : tempore

Anni ab orbe condito.	Aequinoctia circa Martium.
4136	27
4456	26
4756	25
5056	24
5356	23
5656	22
5956	21
6256	20
6556	19
6856	18

D vero quando Christus morte sua moriem ipsam enecavit, die Martii vergentis 23, ad noctem mediam; dein quando hanc tabulam Patres construxerunt, Martii 31 die aderat momentum æquinociale. Nunc autem apud nos, ut supra monstratum est, dies 18 istius mensis æquinocium crassiori modo captum videt. Ejusmodi anomaliam vel minimus circa motum luminarium defectus, quamvis non diu sit quod contigerit, creavit, fecitque luminaria retro cedere. Non tamen eam ob causam canonem illum Patrum immutare oportet: neque enim alium condere licet, qui tam evidenter commonstret etiam omnibus dictas Paschalis determinaciones. Verumtamen etsi velimus, quod faciunt nonnulli, hunc immutare, atque ini-

θους ἡμέρας ἐν νηστείᾳ εἰσῃγεῖται, καὶ προσευχῇ, καὶ κατανύξει καρδίας ἐπιτελεῖν τοὺς πιστοὺς· μέσων δὲ νυκτῶν μετὰ τὸ Σάββατον ἀπονησιτίζεσθαι, τῶν θεῶν εὐαγγελιστῶν Ματθαίου κατ' Αλουκᾶ, τοῦ μὲν, διὰ τοῦ ὅτι Σαββάτου ῥήματος, τοῦ δὲ, διὰ τοῦ βαθέος ὄρθρου, τὴν βραδυτέτα ἡμῖν τῆς νυκτὸς ὑπογραφόντων. Μέχρι μὲν γὰρ τῆς τοῦ Σαββάτου νυκτερινῆς ὥρας, θεμὺς νηστεύειν· μετὰ δὲ γε τὴν ὥρ' οὐκ ἔτι· ἅτε καὶ τοῦ Κυρίου ἐγγέλλεσθαι πιστευομένου τῷ τότε, καὶ μὴ νηστεύειν τὰς κυριωνύμους προσταγαμένον.

Τοῦτοις συνῶδον καὶ ὁ ἐν ἀγίοις Διονύσιος Ἀλεξανδρείας, κατ' ἐκείνου τῆς ὥρας καλεῖται ἀπονησιτίζεσθαι τοὺς πρὸ τοῦ Πάσχα νηνηστευκότας, ὧν οἱ μὲν ἅσιοι πᾶσαν τὴν πρὸ τοῦ Πάσχα ἑβδομάδα διατελοῦσιν, ἄλλοι δὲ δύο ἡμέρας, ἢ τρεῖς, ἢ τέσσαρας. Τὸ γὰρ ὅτι Σαββάτου εἰρημένον τῷ θεῷ Ματθαίῳ οὐ τὴν ἐσπέραν δηλοῖ, φησὶν, ἀλλὰ νύκτα βαθεῖαν, βραδυτέτα καὶ μακρὸν χρόνον, τοῦ ὄντος δηλοῦντος. ταύτῃ τοι καὶ ἐπηγάγε, ἡ ἐπιφωσκούση εἰς μίαν Σαββάτων· ὁ δὲ Ἰωάννης, ἡ πρωτὴ σκοτίας ἔτι οὖσης, ἡ φησὶν· ὁ δὲ Αλουκᾶς, ἡ τῇ μετὰ τῶν Σαββάτων, ὄρθρου βαθέως· ὁ δὲ Μάρκος, ἡ μὲν πρωτὴ, τῆς μετὰ Σαββάτων, αἱ γυναῖκες ἦλθον ἐπὶ τὸ μνημεῖον, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου· ταυτὸν δὲ ἔστι τὸ ἡλίου πρωτὴ τῷ βαθέος ὄρθρου. Ἀπὸ μὲν γὰρ τῶν νυκτῶν πρὸς τὸ μνημεῖον αἱ γυναῖκες ἀπήμεισαν· προσήδρευον δὲ τῷ τάφῳ μέχρις ἀνατολῆς ἡλίου. Εἰ γὰρ καὶ ἀρχὴ τῆς ἡμέρας ἡ τοῦ ἡλίου ἀνατολὴ γίνεταί, καὶ ἀρχὴ τῆς νυκτὸς ἡ ὅσις αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ πολιτικὸς νόμος καὶ οἱ περὶ τὴν ἀστροθεάμονα τέχνην ἐσχαλοῦντες, ἀρχὴν τῆς ἡμέρας, τὴν νυκτερινὴν ἑβδομὴν τίθενται ὥραν, καὶ ἀρχὴν τῆς νυκτὸς τὴν ἑβδομὴν ἡμερῖν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως, ἅτε τὴν καὶ αὐτὰ ἡμερῶν οὖσης ἐαρινῆς, ὄρθρου βαθέως, καὶ μὲν πρωτὴ ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, καὶ σκοτίας, καὶ ὅτι Σαββάτου εἰς μίαν Σαββάτων, τὴν τότε Κυριακὴν, ἐπιφωσκούσα, ὁ μετὰ ἔκτῃ ὥραν καιρὸς τῆς νυκτὸς, τῇ θεῷ τῶν εὐαγγελιστῶν προσηγόμεναι λογῶν, ὅς ἦν ἀρχὴ τῆς Κυριακῆς· παρὸ δὲ καὶ τριήμερον λέγμεν τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου, κατὰ τὴν ἀφευδῇ αὐτοῦ ἐπαγγελίαν. Ἐπεὶ γὰρ τῇ Παρασκευῇ τὸν ζῶοντα ὑπνωσε θάνατον, ἥτις ἦν πρώτη, δευτέρα δὲ τὸ Σάββατον, ἥ φησι τὸ καὶ τῆς ἑβδομῆς ὥρας τῆς νυκτὸς, ἥτις ἦν ἀρχὴ τῆς Κυριακῆς, ὡς εἰρηται, τρίτῃ ἄρα λογίζεται ἡ Κυριακή.

Φησὶ δὲ τῆς Ἐκκλησίας περίβολος, ἡ τῆς εὐαγγελικῆς ἐμπειρίας βίβλος, ὁ θεός, φησὶ, Χρυσόστομος, οἱ τὸ μὲν ὁρῶντες ἀναστῆναι ἐγκλημα οὐκ ἦν· τὸ δὲ βράδιον, ὑποφίας ἐγεμῖν· οὐ γὰρ ἂν καὶ τὸν χρέος καταβάλλοντα πρὸ τῆς ὀριθεύσεως προθεσμίας, νοῦν ἔχων ἄνθρωπος αἰτιάσαιτο. Οἱ μὲν οὖν θεοὶ εὐαγγελιστῶν τὰς τῶν εὐαγῶν γυναικῶν προσελούσεις, καὶ ἄς κατεῖδον αὐταὶ διαφόρους περὶ τὴν ἀνάστασιν ὀπτασίας, ὡς εἶχεν ἕκαστος διὰ μνήμης, ἢ οἰσιότας, μᾶλλον ἐπειν, ἐμπνεύσεως, σαφῶς ἀνεγράφαντο. Ἡ μὲντοι ἀληθὴς τῆς ἀναστάσεως

A praecepit, ut salutaris Passionis diem in jejuniis et oratione et compunctione cordis peragant, atque tam circa noctem mediam Sabbati jejunium solvere; cum sancti evangelistae, Matthaeus ac Lucas, ille quidem dicendo; vespere Sabbati, hic vero, valde diluculo, nobis noctis tarditatem descripserint. Usque enim ad sextam horam nocturnam Sabbati jejunare fas est: non tamen post septimam, quia Dominus circa illam horam resurrexisse creditur; diebus autem Dominicis jejunare vetitum est.

Convenit cum illis etiam B. Dionysius Alexandriae patriarcha, atque eodem tempore jejunium solvere eos jubet, qui ante Pascha abstinerunt, quorum alii totam septimanam absque cibo transigere, alii duos solum, aut tres, aut etiam quatuor dies. Nam vespere Sabbati quod apud sanctum Mattheum legitur, non vespere denotat, sed profundam noctem; tarditas adeo ac longa noctis mora vespere significatur; ideoque addit ille, Quod lucescit prima Sabbati. Joannes autem sic habet: Mane cum adhuc tenebrae essent. Et Lucas, Una Sabbati valde diluculo. Marcus denique, Valde mane una Sabbatorum; mulieres venerunt ad monumentum, orto jam sole. Idem vero est valde mane quod βαθέως ὄρθρου, id est, valde diluculo. Nam mulieres noctu intempesta monumentum adiebant, atque sepulchrum assidebant usque ad ortum solis, siquidem ab ortu solis dies, et ab occasu ejus nox incipiat. Jus autem civile et astronomi horam noctis septimam principium diei statuunt, et pro noctis initio horam septimam diurnam. Quam ob causam et in sacra nocte resurrectionis Christi, quando scilicet contigit aequinoctium vernalis, profundum diluculum, et valde mane sole jam oriente, et tenebrae, et vespere Sabbati in primum post Sabbatum diem allucescens, qui Dominicus quidem fuit, sacra evangelistarum phrasi vocatur tempus noctis immediate sequens horam sextam, quod principium quidem erat diei Dominicae. Unde triduanam esse dicimus Domini resurrectionem juxta infallibilem ipsius praedictionem. Quoniam enim in Parasceve mortem dormivit vitae parentem, quae prima fuit, et secunda, quae erat Sabbatum, septimam noctis horam, hoc est principium diei Dominicae, ut jam diximus, pertigit; tertia igitur numero fuit dies Dominica.

Dicit autem marcus ille septimae Ecclesiae, atque doctrinae evangelicae pandectes, sanctus, inquam, Chrysostomus, citius si resurrexisset Dominus, incusatione fore vacuum; sin vero tardius, valde suspectum. Nam si quis debitum ante praestitutum tempus persolverit, prudens nemo vitio vertat. Sancti autem evangelistae accessus agnitionum illarum mulierum, variasque quas de resurrectione viderunt visiones, ut quisque ex memoria potuit, aut potius ex divina revelatione, clare descripserunt. paissimam autem resurre-

tionis horam, sive septima fuerit, sive octava, A solus Deus novit qui resurrexit.

Canones autem concilii Carthaginensis 34 et 75 diem sacri Paschatis in synodis anniversariis declarari jubent, synodi autem habende diem indicunt decimum Kalendas Septembris, vel quod idem est, 21 die Augusti. Kalendæ enim vocantur primi mensium dies. Dempstis igitur decem diebus qui præcedunt, relinquatur Augusti (qui mensis dies 31 numerat) dies vicessimus primus.

Porro autem canon 14 concilii Laodicensi illicitum judicat sacra mysteria, benedictionis quidem impertiendæ causa, tempore Paschalis ab una parræcia in aliam mittere. Illoc enim tanquam moris indecentis et minus convenientis merito a Patribus prohibitum fuit. 219 Latini autem hodieque id faciunt, nimirum tempore Paschali azyma jam consecrata, tanquam communis, populo distribuunt.

Lex.

Primo paschaliū dierum incarcerationi, nisi imperatoris jussu aliter cautum fuerit, liberentur: præcluduntur tamen sacrilegus, adulter, virginum raptor, sepulchri violator, magus, veneticus, homicida, parricida, tum quisquis deprehensus fuit adversus imperatorem aut statum civilem novi aliquid moliens.

CAP. VIII. De patriarcha.

Patriarcha est viva Christi imago spiransque, operibus et sermonibus in semetipso ad vivum depingens veritatem.

Munus autem patriarchæ primum quidem est, illos quos suscepit a Deo in pietate moribusque bonis conservare, tum vero et hæreticos omnes, quantum potest, ad orthodoxam fidem et Ecclesiæ unitatem convertere. (Hæreticos autem vocant et ius civile et canones sacri eos quidem omnes, qui cum Ecclesia catholica non communicant.) Tertio autem in loco ita infideles præclara et admiranda sua conversatione percellere, ut imitatores æmulique fidei evadant, atque operum suorum inspectores, quatenus hoc liceat, sanctissimæ et consubstantialis Trinitatis adoratores reddere.

Munus patriarchæ est animarum sibi creditarum salus, atque in Christo vivere, ac mundo cruci-

Dein eximia sunt isthuc, aptum esse ad docendum, erga omnes tum sublimis tum villioris generis hominem animo liberali ac gerere; insuper nihil esse in admonitionibus erga eos omnes, quibuscum rem habet, at vero quoad contumaces facultate reprehendendi polle: pro veritate denique et dogmatum vindicta, et pro justitia ac pietate conservandis apud imperatores verba facere, neque erubescere.

Cum autem politia ecclesiastica, instar hominis, ex partibus ac particulis constet, membra omnium maxima maximeque necessaria sunt imperator et patriarcha. Quocirca pax et felicitas subdi-

stra, et cetera idcirco coniunguntur, ut, si non digne, modo tamen astanti Θεῷ γνώριμος.

Ὁ δὲ τῆς ἐν Καρθαγίνῃ συνόδου 15^η καὶ 6^η τὴν τοῦ ἁγίου Πάσχα ἡμέραν παραγγυῶνται γίνεσθαι ἐτήριον ἐν ταῖς ἐπιθῆναις γινόμεναις συνόδοις· ἡμέραν δὲ τῆς συνόδου ἐρίχονται τὴν πρὸ δέκα καλανδῶν Σεπτεμβρίου, ὥς εἶναι ταύτην εἰκοστὴν πρῶτην τοῦ Αὐγούστου· καλάνδαι γὰρ αἱ πρῶται ἡμέραι τοῦ μηνὸς λέγονται· εἰ οὖν τὰς πρὸ τούτων ἀφελῶς δέκα, ἡ κα' λείπεται τοῦ Αὐγούστου, τριάντα καὶ μίαν ἡμέρας ἔχοντες.

Ὁ δὲ 18^{ος} τῆς ἐν Λαοδικείᾳ οὐκ οἰεταὶ εἶναι τὰ ἅγια δῶρα, εὐλογίας δέθεν χάριν, τῷ τοῦ Πάσχα καιρῷ ἀπὸ παροικίας πέμπειν εἰς παροικίαν· ὥς ἀπρεπὲς γάρ καὶ οὐκ εὐσχημον ἴδοι· δ. καίως πρὸς τῶν Πατέρων κεκάλυται. Τοῦτο δὲ νῦν οἱ Λατῖνοι ποιοῦσιν, ἐν τῷ καιρῷ τοῦ Πάσχα ἐπιμερίζοντες τὸ ἄζυμα μετὰ τὸ ἁγιασθῆναι, ὥς κοινὰ τῷ δήμῳ παντί.

Νόμος.

Τῇ πρώτῃ τῶν πασχάλιων ἡμερῶν, καὶ βασιλικῇ· ἐπὶ τούτῳ μὴ καταλαδοῦσης καλεύσεως, πίντες οἱ ἐν φυλακαῖς ἀπολυέσθωσαν, εἰ μὴ ἄρα ἐρροσὺλός ἐστιν, ἢ μοιχὸς, ἢ παρθένων ἄρπαξ, ἢ τυμωρῦχος, ἢ γόνης, ἢ φαρμακὸς, ἢ φονεὺς, ἢ πατροκτόνος, ἢ κατὰ βασιλείας ἢ πόλεως εὐρέθῃ μηχανησάμενος.

ΚΕΦΑΛΑ. Η'. Περὶ πατριάρχου.

Πατριάρχης ἐστὶν εἰκὼν ζῶσα Χριστοῦ καὶ ἑμφύχοι, δ' ἔργων καὶ λόγων ἐν αὐτῷ ζωγραφῶν τὴν ἀλήθειαν.

Ἐκποδὸς τῷ πατριάρχῃ, πρῶτον μὲν, οὗ· ἐκ Θεοῦ παρέλαβεν ἐν εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι βίου διαφυλάξαι· ἐπιτα δὲ καὶ πάντας τοὺς αἰρετικούς, κατὰ τὸ δυνατόν αὐτῷ, πρὸς τὴν ὁρθοδοξίαν καὶ τὴν ἐνωσιν τῆς Ἐκκλησίας ἐπιστρέφει (αἰρετικοὶ δὲ τοῖς νόμοις καὶ τοῖς κανόσι καλούνται, καὶ οἱ τῇ καθολικῇ μὴ κοινωνοῦντες· Ἐκκλησία)· ἐπὶ δὲ καὶ τοὺς ἀπίστους, διὰ τῆς λαμπρᾶς καὶ θαυμασίας αὐτοῦ πράξεως· ἐκκληστῶν, μμητὰς ποιῆσαι τῆς πίστεως, καὶ τοὺς ὀρώντας τὰ ἔργα αὐτοῦ λατρευτὰς τῆς παναγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος, τὸ ὅσον ἐπ' αὐτῷ ἀπεργάσασθαι.

Τέλος τῷ πατριάρχῃ ἡ τῶν καταπεπιστευμένων αὐτῷ ψυχῶν σωτηρία, καὶ τὸ ζῆν μὲν ἐν Χριστῷ, ἐσταυρωθῆαι δὲ τῷ κόσμῳ.

Ἰδία πατριάρχου, τὸ εἶναι διδασκικόν, τὸ πρὸς πάντας ὕψλους τε καὶ ταπεινοὺς ἀστενοχωρητῶς ἐξισοῦσθαι, καὶ πρῶτον μὲν εἶναι πρὸς ἅπαντας τοὺς ἐντυγχάνοντας ταῖς διδασκαλίαις· ἡλεγκτικὸν δὲ πρὸς τοὺς ἀπειθοῦντας· ὑπὲρ δὲ τῆς ἀληθείας, καὶ τῆς ἐκδικήσεως τῶν δογμάτων, καὶ τῆς συντηρήσεως τοῦ δικαίου καὶ τῆς εὐσεβείας λαλεῖν ἐναντίον βασιλέων καὶ μὴ αἰσχύνεσθαι.

Τῇ πολιτείᾳ ἐκ μερῶν καὶ μορίων ἀναλόγιος τῷ τινι ἀνθρώπῳ συνισταμένης, τὰ μέγιστα καὶ ἀναγκαϊότατα μέρη βασιλεὺς ἐστὶ καὶ πατριάρχης· Αὐτὸ καὶ ἡ κατὰ ψυχὴν καὶ σῶμα τῶν οὐκ ἐκείνων εἰρήνη

καὶ εὐδαιμονία βασιλείας ἐστὶ καὶ ἀρχιερωσύνη· ἐν ᾧ
πᾶν ὁμοφροσύνη καὶ συμφωνία.

Ὁ Κωνσταντινουπόλεως θρόνος βασιλεία ἐπι-
κοσμηθεὶς ταῖς συνοδικαῖς ψήφοις πρῶτος ἀνηγο-
ρεύθη· αἷς οἱ θεοὶ κατακολουθοῦντες νόμοι καὶ τὰς
ὕπὸ τοὺς ἐτέρους θρόνους γινομένας ἀμφισβήτησεις
ὕπὸ τὴν ἐκείνου προστατίουσι ἀναφέρεισθαι διάγνω-
σιν καὶ κρίσιν.

Πάντων τῶν μητροπόλεων, καὶ ἐπισκοπεῶν,
μοναστηρίων τε καὶ ἐκκλησιῶν ἡ πρόνοια καὶ
φροντίς, ἐστὶ δὲ καὶ κρίσις, καὶ κατάκρισις, καὶ
ἀθώωσις, τῷ οἰκίῳ πατριάρχῃ ἀνάκειται. Τῷ δὲ
Κωνσταντινουπόλεως προέδρῳ ἔξιστι καὶ ἐν ταῖς
τῶν ἄλλων θρόνων ἐνορίαις, ἐν οἷς οὐκ ἐστὶ προκαθ-
ιέρωσις ναῶν, σταυροπήγια διδόναι, οὐ μὴν ἀλλὰ
καὶ τὰς ἐν ταῖς ἄλλοις θρόνοις γινομένας ἀμφισβη-
τήσεις ἐπιτρέψαι καὶ διορθοῦσθαι, καὶ πέρας ἐπιτι-
θεῖναι ταῖς κρίσεσιν· ὡσαύτως καὶ μετανοίας, καὶ
ἐπιστροφῆς ἀμαρτημάτων καὶ αἰρέσεων, αὐτὸς καὶ
μόνος καθίσταται διαιτητὴς τε καὶ γωμῶν.

ΚΕΦΑΛ. Θ. *Περὶ περιοδευτῶν, ἤτοι ἐξάρχων.*

Ζήτει ἐν τῷ κ' κεφάλαιῳ τοῦ Ε' στοιχείου κανόνα
τῆς ἐν Λαοδικεῖα συνόδου γ'.

ΚΕΦΑΛ. Γ. *Περὶ πλίστως ἐρθεδόξου.*

Ζήτει τὸ κεφάλαιον τοῦτο πρὸ τοῦ Α' στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'. *Περὶ πλεονεξίας καὶ ἀρπαγῆς.*

Ζήτει τὸ ιβ' κεφάλαιον τοῦ Α' στοιχείου.

Ὁ δὲ μέγας Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἐν τῷ ε' κα-
νόνι, τὸ τῆς εἰδωλολατρίας, φησιν, εἶδος. οὕτω γὰρ
ὠνόμασε τὴν πλεονεξίαν ὁ μέγας Ἀπόστολος, οὐκ
οὐδ' ὅπως ἀθεράπευτον ὑπὸ τῶν Πατέρων ἡμῶν πε-
ριώφθη· καίτοι γε δοκεῖ τὸ τοιοῦτον κακὸν τῆς τρι-
τῆς ἐν τῇ ψυχῇ καταστάσεως πάθος εἶναι. Καὶ γὰρ
ὁ λογισμὸς τῆς τοῦ καλοῦ κρίσεως ἀμαρτανίων, ἐν
τῇ ὅλῃ τὸ καλὸν εἶναι φαντάζεται, οὐ πρὸς τὸ δῦλον
ἀναβλέπων κάλλος. Καὶ ἡ ἐπιθυμία πρὸς τὰ κάτω
ρεῖ, τοῦ ἀληθοῦς ὁρατοῦ ἀπορρέουσα· καὶ ἡ φιλό-
νεικός τε καὶ θυμώδης διάθεσις, πολλὰ· ἐκ τῆς
τοιαύτης ἀμαρτίας τὰς ἀφορμὰς λαμβάνει· καὶ, τὸ
ὅλον εἰπεῖν, συμφωνεῖ ἡ τοιαύτη νόσος τῷ ἀποστο-
λικῷ τῆς πλεονεξίας ὅρμῳ. Ὁ γὰρ θεὸς Ἀπόστολος
οὐ μόνον αὐτὴν εἰδωλολατρίαν, ἀλλὰ καὶ ῥίζαν ἀπάν-
των τῶν κακῶν ἀπεφάνητο. Καὶ ὁμοῦ, τὸ τοιοῦτον
εἶδος παρώφθη τῆς νόσου ἀνεπίσκεπτόν τε καὶ ἀτ-
μῆλῆτον· διὸ καὶ πλεονάζει κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τὸ
τοιοῦτον ἀρρώστημα· καὶ οὐδεὶς τοὺς ἐπὶ τὸν κλη-
ρὸν ἀγομένους περιεργάζεται, μήπως τῷ τοιοῦτῳ
εἴδει τῆς εἰδωλολατρίας κατεμάνθῃσαν. Ἀλλὰ περὶ
τούτων, διὰ τὸ παρεῖσθαι τοῖς Πατράσι ἡμῶν, ἀρ-
χεῖν ἡτοῦμεθα τῷ δημοσίῳ τῆς διδασκαλίας λόγῳ,
ὅπως ἂν οἷόν τε ἦ, θεραπεύειν, καὶ ὥσπερ τινὰ
πληθωρικά τῆς πλεονεξικῆς ἀρρώστιας καθαι-
ρεῖν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'. *Ὅπως δεῖ πνευματικοὺς πατέρας
οἰκονομεῖν τοὺς αὐτοῖς ἐξομολογουμένους.*

Ζήτει τοῦ Μ' στοιχείου κεφ. ε', ε', ζ', η' καὶ θ'.

torum, tam quoad animam quam corpus, est
imperii ac sacerdotii in omnibus concordia et con-
sensus.

Sedes Constantinopolitana, quae imperio coho-
nestatur, decretis synodalibus omnium prima de-
clarata fuit: unde imperatorum sanctiones, quae
isthaec sequuntur lites in aliis sedibus si quae orian-
tur, ad hujusce throni cognitionem ac iudicium re-
ferri jubent.

Omnium plane ecclesiarum metropolitanae,
et episcopatum, et monasteriorum, atque Eccle-
siarum providentia et cura, imo etiam recognitio
ac censura, atque absolutio ad propriam patriar-
cham pertinet. Praesuli vero Constantinopolitano
licet etiam in aliorum thronorum districtu largiri:
neque id solum, sed et lites, quae in aliis provinciis
moventur, observare et moderari, et penitus deter-
minare; ipse pariter et penitentiae atque conversio-
nis a delictis ac haeresibus et quidem solus consti-
tuitur exactor et explorator.

220 CAP. IX. *De visitatoribus, sive exarchis.*

Quaere in capite 30 litterae E canonem synodi
Laodicensis 37.

CAP. X. *De fide orthodoxa.*

Vide cap. Praefationis, quae immediate praecedit,
lit. A.

CAP. XI. *De avaritia et rapina.*

Consule cap. 12 lit. A.

Magnus autem Gregorius Nyssenus in canone 6,
Species ista idololatriae, inquit (ita enim sanctus
Apostolus avaritiam vocavit), Patribus nostris ne-
scio an tanquam insanabilis penitus neglecta fuit;
siquidem videtur malum illud tertiae cujusdam fa-
cultatis animae passio esse. Ratio enim, quae de
bono iudicium ferre debet, aberrat, atque in male-
rie bonum situm esse arbitratur, nihil ad decus im-
materiale respiciens. Et concupiscentia, a vero ap-
petibili divertens, ad ea quae sunt infra delabitur:
appetitus vero irascibilis atque animosus plerum-
que ex illo errore occasionem sumit. Atque, ut sum-
matim loquar, convenit ejusmodi morbus aposto-
licae definitioni avaritiae. Sanctus enim Apostolus
eam non solum idololatriam esse asseruit, sed et
malorum omnium radicem. Quare etiam neglectum
fuit illud morbi genus nulla adhibita cura aut me-
dela: unde per Ecclesiam grassatur hoc vitium, et
nemo quisquam hos qui ad clericatum accedunt
diligenter observat, ne forte hoc idololatriae genere
inquinati fuerint. Sed quoad ista, quia Patres no-
stri ea praeermiserunt, communem disciplinam ra-
tionem sufficere arbitramur, qua curandum sit, ut
licet, et, quod in plethora fieri solet, purgandum
avaritiae vitium.

CAP. XII. *Quoniam modo oportet patres spirituales
se gerere erga confitentem.*

Vide lit. M cap. 5, 6, 7, 8 et 9.

CAP. XIII. Quod animalibus suffocatis vesci haud A ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'. Ὅτι οὐ δεῖ πνικτὰ ζῶα ἐσθίσαι.
liceat.

Ex canone 63 sanctorum apostolorum, atque etiam 67 synodi sextæ, sævum esse videtur et valde absurdum, hosce brutorum animalium jugulatione sanguinem non prius evacuare qui illorum carnes 221 comesturi sunt. Velitum est a bellua captum vel emortuum edere, atque etiam ob ventrem voracem cujusvis animalis sanguinem arte aliqua esculentum reddere. Nam etiamsi Deus post diluvium homini concesserit non minus quam de oleribus ex brutis animantibus cibum capere, vetuit tamen carnes una cum sanguine animæ edere. Sanguis enim in brutis animæ rationem obtinet. Quamobrem etiam apostoli in Actibus decreverunt, ut fideles sicuti ab idolothytis et fornicatione, ita et a suffocato abstinerent; qui vero cunque hanc injunctionem parvipendunt, si sint ex ordine clericali, depositione percillant, laicos autem excommunicatione. Latini tamen, sacros hosce canones nihil curantes, temere suffocata devorant.

Lex.

Sancit constitutio novella 58 Leonis imperatoris tam eos qui vendunt quam qui comedunt quodcunque in se sanguinem continet, flagris cæcos bonorum publicationem sustinere, et cute tenus tonsione deformari, et perpetuo exsilio multari, et magistratus qui isthæc non puniverint, decem librarum auri multam subire.

CAP. XIV. De pœnis.

Quære in 12 capite litt. Σ canonem 5 synodi Antiochenæ.

Leges.

Nullam mulierem propter actionem pecuniariam, sive publica fuerit, sive privata, vel causam quamcunque, aut in custodiam conjici volumus, aut a viris custodiri, ne forte ea occasione inveniantur quoad pudicitiam corruptionis reæ. Sin vero gravissimum sit crimen, quod obijcitur, tradatur in monasterium vel mulieribus tradatur, ut tuto custodiat, donec res fiat manifesta.

Si imperator pœnam alicui denuntiet, damnatus ne statim puniatur, sed differatur in dies 30 pœne inflictio: nam forsitan veniam obtinuerit.

Liberis, qui nihil mali patrarunt, patrum delicta haud nocent, neque liberorum patribus. Caput enim crimina sequuntur.

Vetat constitutio vel manus ambas vel pedes abscindi.

Pœna metalli est quempiam damnari ad asbestum præparandum, aut sulphur effodiendum.

Vide et in 9 capite litt. M, et in 9 capite litteræ A can. 50 concilii Carthaginensis.

Τῷ 57 κανόνι τῶν ἀγίων ἀποστόλων, πρὸς δὲ καὶ τῷ 58 τῆς 5' συνόδου, ἀπρὸς εἶναι δοκεῖ καὶ ἀπεχθὲς ἀλογον τὸ μὴ-πρῶτον ἐκκενοῦν τῇ σφαγῇ τῶν ἀλόγων ζῶων τὸ αἷμα τοῦς τῶν κρεῶν αὐτῶν ἀπτεσθαι μέλλοντας. Ἀπέρηται δὲ καὶ θηριόλιον ἐσθίσαι ἢ τεθνηὸς, ἐπεὶ δὲ καὶ διὰ τὴν λίγνον γαστέρα, αἷμα οὐδὲποτε ζῶου, τέχνη τινα κατασκευάζειν ἐδώδιμον. Εἰ γὰρ καὶ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ὁ θεὸς τοῖς ἀνθρώποις ἐπέτρεψε τῶν λαχάνων οὐχ ἤττον τὰ ἀλογα τῶν ζῶων ποιεσθαι τροφήν, ἀλλὰ κρέα ἐν αἵματι ψυχῆς ἐσθίσαι ἀπέριηκε· τὸ γὰρ αἷμα ψυχῆς ἐν τοῖς ἀλόγοις ἐπέχει δύναμιν. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐν ταῖς πράξεσι, μετὰ B τοῦ εἰδωλοθύτου καὶ τῆς περιείας, καὶ ἀπὸ τοῦ πνικτοῦ παραφυλάττεσθαι νενομοθετήκασιν τοὺς πιστοῦς· τοῖς δὲ ταύτην περὶ ἐλαχίστου τιθεμένοις τὴν ἐντολήν, εἰς κληρικὸς μὲν τελοῦσι, εἰκὴν ἐπάγουσι τὴν καθάρσειν, ἀφορισμὸν δὲ τοῖς τοῦ λαοῦ. Οἱ γὰρ μὴ Λατίνοι, καὶ τῶν ἱερῶν τούτων κατολιγοῦντας κανόνων, ἀδεῶς ἐσθίουσι τὰ πνικτὰ.

Νόμος.

Ἡ δὲ νη' νεαρά τοῦ βασιλέως Λέοντος διορίζεται, τοὺς μὲν πωλοῦντας ἢ ἐσθίοντας εἶδος οὐδὲποτεῦν μίτεχον αἵματος, αἰκίζομένους δημαῖσθαι, καὶ διὰ τῆς ἐν χρῶ κοῦρας ἀτιμοῦσθαι, καὶ ἀειφυγίᾳ κατακρίνεσθαι· τοὺς δὲ μὴ τὰ τοιαῦτα ἐκδικούντας, ἀρχοντας δέκα λίτρας ζημιοῦσθαι χρυσίου.

C

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'. Περὶ πονηρῶν.

Ἐῆται ἐν τῷ 18' κεφαλαίῳ τοῦ Σ στοιχείου κανὼνα ε' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου.

Νόμοι.

Οὐδεμίαν γυναῖκα ὁπὲρ χρηματικῆς αἰτίας δημασίας ἢ ἰδιωτικῆς, ἢ ὁπὲρ ἐγκλήματος οὐδὲποτε, ἢ εἰς φρουρὰν βάλλεσθαι συγχωροῦμεν, ἢ δι' ἀνδρῶν φυλάττεσθαι, ἢ καὶ μὴ διὰ τῶν τοιούτων ἀφορμῶν ἐδρεθῶσι περὶ τὴν σωφροσύνην ἀτιμαζόμεναι. Εἰ δὲ βαρύτερον εἴη τὸ ἐγκλημα, ἐφ' ᾧ κατηγορεῖται, εἰς μοναστήριον ἐμβαλλέσθω, ἢ γυναιξὶ παραδίδέσθω, ὥστε ἀσφαλῶς τηρεῖσθαι, ἕως οὗ τὸ πρᾶγμα φανερωθῇ.

Ἐάν ἐπαγάγῃ ὁ βασιλεὺς τιμωρίαν τινί, μὴ κολάζεσθω παραχρῆμα ὁ καταδικασθεὶς, ἀλλ' ὁπερτιθέσθω λ' ἡμέρας ἢ κατ' αὐτοῦ τιμωρία· ὥς γὰρ τεύξεται φιλανθρωπίας.

Τοὺς μὴδὲν ἡμαρτηκότας παῖδας τὰ τῶν πατέρων ἡμαρτήματα οὐ καταδίδασκε, οὐδὲ τοὺς πατέρας τὰ τῶν τέκνων· τὴ γὰρ ἡμαρτήματα τῇ κεφαλῇ ἔπονται.

Ἀπαγορεύει ἡ διάταξις ἀμφοτέρας τέμνεσθαι τὰς χεῖρας, ἢ τοὺς πόδας.

Ποινὴ μετάλλου ἐστὶ τὸ καταδικασθῆναι τινι δεδεσσοῦν ποιεῖν, ἢ θεῖον ὀρύττειν.

Ζῆται καὶ ἐν τῷ 8' κεφαλαίῳ τοῦ 11' στοιχείου, καὶ ἐν τῷ 9' κεφ. τοῦ Δ στοιχείου κανὼνα ν' τῆς ἐν Καρθαγίνῃ συνόδου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ. Περὶ πορνείας.

Ζήτει ἐν τῷ ιδ' κεφ. τοῦ Μ στοιχείου κανόνα δ' τοῦ μεγάλου Γρηγορίου Νύσσης, ὅστις καὶ εἰς θ' χρόνους τοὺς πόρνους ἐπιτιμᾶσθαι καλεῖται.

Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος, ἐν τῷ νθ' κανόνι, τὸν πόρνον μέχρις ἐπταετίας τῆς κοινωνίας ἀπείργει. Εἰ γάρ καὶ ἐν τῷ κθ' κανόνι, ὃν καὶ ζήτει ἐν τῷ ιγ' κεφ. τοῦ Α στοιχείου, μετὰ τετραετίας δοκεῖ λύειν τοὺς τοιοῦτους τὸ ἐπιτίμιον, ἀλλ' οὐχὶ γνώμην οἰκείαν, τὴν δὲ τῶν πρὸ αὐτοῦ Πατέρων εἰσήνεγκε· τὴν γε μὴν ἐπταετίαν τῇ ἰδίᾳ κρίσει τούτων καταψηφίσαστο, βαρύτερον ἢ οἱ πρὸ αὐτοῦ τὴν πορνείαν κολλάζων, ὡσπερ ἄρα καὶ ἕτερα τῶν παθῶν οὐκ ὀλίγα.

Περὶ δὲ τοῦ γυναικὶ συνοικοῦντος νομίμου καὶ πορνεύοντος, ζήτει ἐν τῷ ιε' κεφαλῷ τοῦ Γ στοιχείου κανόνα τοῦ μεγάλου Βασιλείου κα'.

Περὶ δὲ τοῦ γυναικᾶ παρθένον φθείραντος βίβλ. ζήτει τὸ λ' κεφ. τοῦ Γ στοιχείου.

Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος ἐν κε' κανόνι, ὃ τὴν ἀμνήστουτον φθείρας παρθένον, φησὶ, καὶ μετὰ τὴν φθορὰν οἷα συζῶν χρόμενος, τὸ μὲν ἐπὶ τῇ φθορᾷ ἐπιτίμιον ὑποστήσεται. Τὴν δὲ γυναικᾶ, τὴν μετ' αὐτοῦ συμβίωσιν αἰρουμένην, οὐκ ἀπαίρεθῆσθαι, εἰ γε καὶ οἱ γονεῖς τῆς κόρης δηλαδὴ καταδύχοιντο εἰ οὐδὲς ὑπεξουσίου. Ἐκείνων γάρ μὴ ἀνεχομένων, ὁ φείρας κατὰ τοὺς πολιτικούς νόμους τιμωρηθήσεται, οὐ· καὶ ζήτει κατὰ τὸ βηθὲν λ' κεφ. τοῦ Γ στοιχείου.

Ἐπὶ τριετίαν δὲ καὶ ὁ φείρας ἐπιτιμᾶται, καὶ ἡ φθαρθεῖσα, κατὰ τοὺς κειμένους τοῦ ἁγίου τούτου κανόνας ἐν τῷ η' κεφ. τοῦ Γ στοιχείου. Ἀκολουθῶν δὲ καὶ οὗτος τῷ ἀποστολικῷ ζ' κανόνι, ὃν καὶ ζήτει ἐν τῷ αὐτῷ λ' κεφ. τοῦ Γ στοιχείου, τὸν τὴν παρθένον φείραντα νομίμως ταύτῃ συνάπτεσθαι διορίζεται· ἴσως γάρ εἰ μὴ τούτῳ συναφθεῖη, ἀτιμὸς περιλειφθήσεται, οὐδένος ταύτῃν αἰρουμένου πρὸς γάμον λαβεῖν.

Ἐν δὲ τῷ κς'. Π πορνεία γάμος οὐκ ἐστὶ, φησὶν, ἀλλ' οὐδὲ γάμου ἀρχή· εἰ μὲν οὖν οἷον τα τοὺς κατὰ πορνείαν συναπτομένους χωρίζεσθαι, τοῦτο κράτιστον· σαφὲς γὰρ ὡς ἄθεσμος ὁ τοῦ τοιοῦτου γάμου θεμέλιος. Εἰ δὲ στέργουσιν ἐκ παντὸς τρόπου καὶ ἄμφω τὸ συνοικέσιον, τὸ μὲν τῆς πορνείας ἐπιτίμιον γνωρίζεωσαν, ἀφίσθουσιν δὲ συνοικεῖν, ἵνα μὴ χεῖρόν τι γένηται. Ἡ γὰρ ἐτέρω συζυγεῖσα ἢ γυνή, εἰς μοιχείαν ἐκκυλισθήσεται, τῷ πρώτῳ λάθρα συμφθειρομένη· ἢ στέργοντες ἀλλήλους διακαῶς, καὶ συνεῖναι κωλυόμενοι, ἑαυτοὺς διαχειρίζονται, τῷ κατ' ἄκρας ἀλῶναι τῷ ἔρωτι, τὴν ἀπ' ἀλλήλων μὴ ἐνεγκόντες διδάσκουσιν. Ζήτει καὶ τὸν π' τοῦ κανόνα ἐν τῷ δ' κεφαλῷ τοῦ Γ στοιχείου.

Νόμοι.

Ἄλλ' ὁ νόμος τὸν πολλὰ καὶ ὁσὸν χρόνον χρώμενον ἀναγκάζεσθαι κτελεῖν ταύτην καὶ νόμῳ γάμου λαβεῖν· τὴν δὲ καὶ ἐτέροις μιγνυμένην, καὶ μὴ τῷ ἐν ἀρκουμένην προσώπῳ, καὶ τῆς οἰκίας τοῦ πορνεύοντος ἐξωθίσθαι.

Α

222 CAP. XV. De fornicatione.

Quære in 14 cap. litt. M canonem 4 magni Gregorii Nysseni, qui in novennium fornicatores castigari jubet.

Magnus autem Basiliius, in canone nono, fornicatorem per septennium communione privat. Quamvis enim canone 22 (quem videsis in capite 13 litt. A) videatur post quadriennium hisce correctionem solvere, non tamen ibi propriam sententiam, sed Patrum præcedentium attulit. Ex propria autem sententia eos in septennium damnavit, graviusque adeo quam qui præcesserunt fornicationem punivit, sicuti et pleraque alia vitia.

Jam vero de eo qui legitima cum uxore sua cohabitavit, quamvis fornicetur, vide in capite 16 litt. Γ canonem magni Basilii numero 21.

De eo qui virginem per vim stupraverit consule cap. 30 litt. Γ.

Tum vero magnus Basiliius in canone 25, Qui virginem nondum desponsatam, inquit, corruperit, eaque post stuprum tanquam conjuge usus fuerit, constuprationis pœnas dabit. Feminam vero, si cum illo una vivere velit, non repudiabit nimirum dummodo parentes puellæ, quæ adhuc sub potestate illorum sit, id fieri permiserint. Nam si illi recusaverint, stuprator secundum leges civiles punietur; quod discies etiam ex dicto cap. 30 litt. Γ.

Pœnam autem triennalem luit tam stuprator quam stuprata, juxta canones hujus sancti Patris in cap. 8 litt. Γ. Et in eo quidem convenit Basiliius cum 7 canone apostolorum, quem consule in eodem 30 cap. litt. I, quod stupratorem virginis legitime cum ea conjungi (tanquam maritum) decernat. Nisi enim illi juncta fuerit, forteam infamis relinquetur, quia nemo illam ducere velit.

Canone autem 26, Fornicatio, ait ille, matrimonium non est, imo nec initium matrimonii. Idecirco si fieri possit, ut qui per fornicationem conjuncti sunt separentur, hoc multo melius. Putre enim est, uti et illegitimum talis matrimonii fundamentum. Sin vero ambo omni modo cupiant cohabitationem, fornicationis quidem pœnam sentiant, permittantur tamen una habitare, ne quid deterius contingat. Quippe aut alteri juncta mulier in adulterium prolabetur, cum altero clandestinum congressa, aut, cum ardentier se depereant invicem, et tamen a connubio prohibeantur, sibi manus violentas inferent, præ summo amore quo capiuntur, separationem ab invicem minime tolerant. Quære et can. 80 ejusdem Basilii cap. 4 litt. Γ.

Leges.

Vult autem jus civile virum qui concubina pudica utitur, cogi ut illam tanquam uxorem tractet; eam vero quæ cum aliis se commiscet, neque uno viro contenta est, etiam e domo fornicantis pelli.

Quod autem mulieres attingit, quæ per vim fornicantur, magnus Basilius in can. 49, Supra, ait, quæ per vim inferuntur, culpa vacat. Ita si ancilla a proprio domino vim passa fuerit, consuprationis quidem gratia, multari eam minime oportet; si tamen fuerit diaconissa, abstinebit a munere diaconico. Imo vero femina quæ vel a domino suo vel alio quovis corrupta fuerit, viro qui sacros ordines suscepturus est, nequaquam matrimonio jungetur.

323 Primus autem canon sancti Gregorii Thaumaturgi, si feminae, inquit, a barbaris corruptæ vita prior damnata fuerit, neque status fornicarius, captivæ licet, suspicione vacat: quare cum ejusmodi facile orationibus communicare non oportet. Sin vero aliqua in summa continentia vixerit, et priorem vitam commonstraverit omnis suspitionis liberam, jam vero ex vi allata ac necessitate in contumeliam lapsa fuerit, miseranda magis quam incusanda, juxta exemplum illud in Deuteronomio de adolescentula, quam homo in agro reperit, et per vim corrumpit: « Adolescentula, inquit, nihil facietis: » Adolescentula delicti capitalis non est rea, quia quemadmodum si quis homo adversus proximum suum insurrexerit, et ipsum occiderit, sic et res ista sese habet. Exclamavit adolescentula, sed non erat qui ei opem ferret. Verumtamen et illæ mediocriter punientur, sicuti et qui cibos prohibitos invite licet degustant.

De clericis autem qui in fornicationem prolapsi sint, ita in canonibus constitutum est:

Primus quidem canon concilii Neocesariensis eum qui post susceptum sacerdotium matrimonio legitime licet mulieri jungitur, munere illo privat, fornicantem vero aut in adulterio prehensum ex Ecclesia prorsus pellit, et in loca poenitentium rejicit, sed istis poenis plecti, sacerdotem fornicantem, neque canonibus apostolorum neque Patrum sanctum: quos videsis in cap. 10 litteræ A.

Porro tertius canon magis Basilli diaconum fornicantem diaconatu quidem deficit, et in laicorum locum trudit, sed tamen a communione sacra haud excludit. Illud quidem facium, ait, propter legem veterem, quæ dicit: « Non vindicabis in idipsum. » Hoc autem, quia spes omnis præciditur ad pristinum gradum redeundi. Quippe laicus, qui lapsus fuerit, post tempora cursum in poenitentiae forma expressum redit unde discesserat; clericus autem semel luit permanens depositionis supplicium. Porro autem in genere verum remedium et præparatio ejus ad mysteriorum participationem est recessio a peccato, per carnis contritionem et carnis subjectionem. Nam si adhuc persistat in fornicando, non solum ex communione, sed et conventu fidelium orantium excludetur, et correctionibus, ut laici, subjiçietur.

Περὶ δὲ τῶν πορνευομένων ἐξ ἀνάγκης γυναικῶν ὁ μέγας Βασίλειος ἐν μὲν κανόνι, ΑΙ πρὸς ἀνάγκην, φησί, γενόμεναι φθορὰι, ἀνεύθυνοι ἔστωσαν· ὥστε καὶ ἡ δούλη, εἰ παρὰ τοῦ ἰδίου δεσπότητος βεβλῆσται, ἀνεγκλητος ἔστω· ὡς περ δὴ καὶ ἡ ἐξ ἀρπαγῆς βιασθεῖσα, ἢ ἡ τοῖς πολεμίοις ληφθεῖσα, καὶ ὑπ' ἐκείνων φθαρεῖσα· ἀλλὰ τῆς μὲν φθορᾶς ἐνεκὸν ἐπιτιμᾶσθαι ταύτην οὐ δεόν. Εἰ δὲ διάκονος ἐτύγχανεν οὖσα, τοῦ διακονεῖν παύσεται· ἀλλ' οὐδὲ τῇ ἱερωθῆσθαι μέλλοντι ἢ ὑπὸ τοιοῦτων ἐφθαρμένη, ἢ οἰοδότητος ἄλλου, συναφθήσεται.

Ὁ δὲ α' κανὼν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ θαυματουργοῦ, τῆς ὑπὸ βαρβάρων φθορίσης, φησί, εἰ μὲν καὶ ὁ πρότερος βίος κατέγνωστο, οὐδὲ δογμαλῶτος γενομένης ἡ πορνικὴ ἐξίς ἀνύποκτος, ταύτῃ τοι καὶ προχέριως οὐ δεῖ ταῖς τοιαύταις εὐχῶν κοινωνεῖν. Εἰ δὲ τις ἐν ἁμαρτίᾳ ζωῶντος σωφροσύνη, καὶ ὑπονοίας πάσης ἐλευθερὸν τὸν πρότερον ἐπιδαρυμένη βίον, νῦν ἐκ βίας καὶ ἀνάγκης περιπέτωκεν ὄβρι, ἐλευθεῖται μέλλων, ἢ ἐγκαλεῖσθαι δικαία, κατὰ τὸ ἐν τῇ δευτερονομίᾳ παράδειγμα ἐπὶ τῇ νεάνιδι, ἣν ἐν τῷ πεδίῳ εὐρὼν ἀνθρώπος εἰδίατο· « Τῇ νεάνιδι γάρ, » φησὶν, « οὐ ποιήσεται οὐδέν. » Οὐκ ἔστι τῇ νεάνιδι ἁμαρτήρια θανάτου, ἐπὶ ὧς εἰ τις ἀναστῇ ἐπὶ τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ θανατώσῃ αὐτόν· οὕτω καὶ τὸ πρᾶγμα τοῦτο· ἐδόξεν ἡ νεάνις, καὶ ὁ βοηθὼν οὐκ ἦν αὐτῇ. Πλὴν καὶ αὗται μετρίως ἐπιτιμηθήσονται, ὥς γε δὲ καὶ οἱ βρωμάτων ἀπειρημένοι κατ' ἀνάγκην ἀπογευσάμενοι.

Περὶ δὲ τῶν πορνείᾳ περιπεπωκότων κληρικῶν ταῦτα τοὶ κανόνες διεληφται.

Ὁ μὲν γὰρ α' κανὼν τῆς ἐν Νεοκαισαρίᾳ συνόδου τὸν μετὰ τὴν ἱερωσύνην νομίμῳ ᾔθῃ γυναικὶ συναφθέντα τῆς ἱερωσύνης ἀπογυνοῖ· πορνεύσαντα δὲ ἡ μοιχεύσαντα τελείως τῆς Ἐκκλησίας ἐξοστρακίζει, καὶ ἐν τοῖς τόποις ἱσθῶσι τῶν μετανοούντων· ἀλλὰ τὸ ἐπιτιμᾶσθαι ταύτῃ τὸν πορνεύσαντα ἱερέα, οὕτε τοῖς ἀποστολικαῖς, οὕτε τοῖς Πατρικαῖς κανόσι δοκεῖ, οὐδὲ καὶ ζῆτει ἐν τῷ ε' κεφαλαιῷ τοῦ Α στοιχείου.

Ὅς περ δὴ καὶ ὁ γ' τοῦ μεγάλου Βασιλείου κανὼν τὸν πορνεύσαντα διάκονον τῆς μὲν διακονίας ἐκβάλλει, καὶ εἰς τὸν τῶν λαϊκῶν ἀποθεῖται τόπον, τῆς δὲ κοινωνίας οὐκ ἀπείργει τῶν ἁγιασμάτων· τοῦτο μὲν, φησί, διὰ τὸν, « οὐκ ἐκδικήσεις, » λέγοντα, « εἰς ἐπὶ τὸ αὐτό, » παλαιὸν νόμον· τοῦτο δὲ, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἐπὶ ἐλπίδα πρὸς τὸν πρότερον ἐπανέσθαι βαθμόν. Ὁ μὲν γὰρ λαϊκὸς ἐκπίπτων, μετὰ τὴν ἐντετυπωμένην ἐν τῇ μετανοίᾳ τοῦ χρόνου περίοδον, ἐπὶνεύειν ὄθεν ἐξελήλυθεν· οὗτος δὲ ὅπως ἔσχε διαρκῆ τὴν καταδύχην τῆς καθαιρέσεως· καθόλου γε μὴν ἀληθὲς αὐτῷ ἴαμα πρὸς τὴν μέλειν τῶν ἁγιασμάτων, ἢ τῆς ἁμαρτίας ἀναχώρησις, διὰ τὴν συντριμμὸν καρδίας, καὶ παιδαγωγίαν τῆς σαρκός. Εἰ γὰρ ἐπὶ πορνείᾳ οὐ πέπνυται, μὴ ὅτι τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ καὶ τῆς μετὰ τὸν πῆστον εἰς τὰς εὐχὰς συναλεύσεως ἐκδιηθήσεται, καὶ ἐπιτιμῶς ὡς περ οἱ τοῦ λαοῦ καθυποβλήθησεται.

Ὁ δὲ μὲν γυναῖκα διάκονον Ἑλληνι συμπορευ-
σασαν. τῆς μὲν ἀξίας καθαιρεῖ, κοινωνεῖν δὲ τῷ λαῷ
στάσεως καὶ εὐχῶν οὐκ ἀπέργει· τῷ δὲ ζ' ἐτεῖ τῆς
τῶν ἀγασμάτων κοινωνίας ἀξιοῦσθαι κελεύει, εἴ γε
ἐν ἀγνείᾳ βίῃ καὶ σωφροσύνῃ. Τῇ πιστεῖ δὲ προσ-
ιόντι τῷ Ἑλληνι, καὶ ταύτην εἰς γάμου συνάφειαν
αἰτουμένην, οὐκ οἴεται βεῖν ἐκδιδοῖναι, ἱεροσυλίαν
σαφῆ λογίζμενος, τὸ ἀπαξ ἀφιερωθὲν τῷ Θεῷ σῶμα
εἰς χρήσιν σαρκικῆς ὑπάρχειν ἐπιθυμίας. Ἐντεῦθεν
τοῖς ὀρθῶς σκοποῦσιν οὐκ ἀδύλον, ὥς οὐδὲ κληρι-
κοῖς μετασχηματιζομένους, ἢ μοναχοῖς, γυναῖκι
συνάπτεσθαι θεμιτόν· οὐ μὲν οὐδὲ τὰς τῶν ἱερῶν
γυναῖκας ἑσπον, δευτέρους γάμοις προσομιλεῖν, ἐν
σῶμα τῇ πρὸς τοὺς ἱερεῖς συναφείᾳ γεγενη-
μένας.

Ζῆται καὶ τὸ κε' κεφ. τοῦ Χ στοιχείου, καὶ ἐν
τῷ δ' κεφ. τοῦ Γ στοιχείου κανόνας τῶν ἀγίων
ἀποστόλων ιζ' καὶ ιη', καὶ τὸν ζα' ἐν τῷ ιθ' κεφ. τοῦ
Μ στοιχείου· καὶ ἐν τῷ θ' κεφ. τοῦ Γ στοιχείου
κανόνα κζ' τοῦ μεγάλου Βασιλείου, καὶ τῆς ζ' συν-
όδου κς', καὶ ἐν τῷ ιε' κεφ. τοῦ αὐτοῦ στοιχείου κα-
νόνα τοῦ μεγάλου Βασιλείου ξβ'.

Περὶ δὲ τῶν πορευσάντων μοναχῶν ζῆται καὶ τὸ
ιε' κεφάλαιον τοῦ Μ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'. Περὶ τοῦ πορευομένου ἐπιθυμήσαντος.
καὶ μὴ ἀρξάντος.

Ἔθος γε μὴ ἀρχαῖόν ἐστι τῇ κακίᾳ, μὴ ἀδρίον
ἡμῖν, μηδὲ ἀπὸ τοῦ πρώτου παραστάτος· πιστρα-
ταεῖν τὰ πάθη, ἀλλὰ τέχνη τινὶ καὶ περιούρῃ σοφι-
στικῇ τὸ τῆς ἀπωλείας ἡμῖν βάρβαρον κατὰ μικρὸν
ὀπορῦναι. Ταύτῃ τοι καὶ τοῖς λογισμοῖς ἡπλώ· τῷ
δοκεῖν καὶ ἰλαρῶς ἐπιμύνησθαι, προτέραν τινὶ
λεγομένην ἐφίρει προσβολὴν τῷ ἐπαγωγῷ τοῦ
δεικνυμένου ὑδαλματος ὑποφθεῖραι τούτους ἐπι-
θυμίας μηχανωμένη, καὶ τὰς τῶν ἡδονῶν ἀρχάς,
ὥς φιλάς ἐννοίας, καὶ μηδὲν πλέον, τὰ γε εἰς βλά-
θος ἔχουσας, ἀδεῶς εἰσδύσασθαι πειθούσα. Κρύπτει
γὰρ τὸ τῆς ἀμαρτίας ἀγκυριον, τῇ τῆς ἡδονῆς
δεδάτι, ὥς ἂν τοῦτω περιχάνοντες, ἐκείνῃ περι-
παρῶσι, κἀντεῦθεν λαβούσα ὑποχειρίους, ὅσα καὶ
ὀνηρέταις αὐτοῖς χρήσεται. Εἴθε μὲν οὖν μὴ καὶ
συμμάχους ἐκλάμβανε κατὰ τῆς ψυχῆς, τοὺς δι-
παινέσει καὶ φρουρεῖν αὐτὴν ἐπιτετραμμένους.
Εἰ γὰρ γυμνωθεῖ τῆς ἐκ τῶν λογισμῶν συμμαχίας
ἢ καθ' ἡμῶν ὀργῶσα κακία, εἰς μάτην αὐτῇ τὰ τῆς
ἐνέδρας ἔσται καὶ μαγγανείας, μὴ πεφυκυῖα μόνῃ
πάθος δημιουργῆσαι, καὶ εἰς ἔργον προσεγγεῖν,
τὸ πομφυλλίος δίκην ὁμοῦ τε φαινόμενον, καὶ εὖ-
θις ἀπολλύμενον καὶ διαλυόμενον, νεκρὸς δὲ ἀτεχ-
νός, ὥς εἰπεῖν, καὶ ἀνυπάρκτου φύσεως· ἀλλὰ τὸ
εἶναι καὶ τὸ ζῆν πρὸς τῶν ἡμετέρων δανειζόμενον
λογισμῶν, νεκροῖς τοῖς τὸ ζῆν διδόντας αὐτῷ. Τοι-
αῦτα γὰρ πᾶσι τῶν παθῶν τῆς κακίας ἐπιχειρεῖ·
αὕτη τοίνυν ἡ προσβολὴ ὡς ἥκιστα τῆς ἡμῶν προαι-
ρέσεως ἡρημένη, ἔγκλημα ἡμῖν οὐκ οἶα τε προσ-
ερίσκειν. Ὁ συνδυασμὸς ἐπίσται· δευτέρως, ὅν
ἡρέμα καὶ κατ' ὀλίγον τὸ τῆς προσβολῆς θαμινὴν
εἰσθεῖς ἀπογεννᾷ, ἐκπαθῶς ἢ καὶ ἀπαθῶς τοῦ
λογισμοῦ συλλαλοῦντος τῇ προσβολῇ· τοῦτο τίς

Deinde canon 44 diaconissam quæ cum Græco
fornicata fuerit, dignitate sua abdicat; non vetat
tamen quin statione ac precibus cum laicis una
communice: anno dein septimo ad sacram com-
munionem admitti jubet, si in castitate ac pud-
icitia vixerit. Græco vero isti, si ad fidem conversus
feminam illam in matrimonium petierit, minime
iradendam esse iudicat, reputans manifestum esse
sacerilegium corpus semel Deo consecratum in
usum carnalis concupiscentiæ cedere. Hinc patet
ista rite pensitantibus, quod neque clericos qui
habitum mutant, sive monachos uxores ducere
fas sit: imò neque pium uxores sacerdotum secun-
das nuptias contrahere, cum per conjugium cum
sacerdotibus factæ fuerint unum corpus.

Quæro etiam cap. 25 litt. X, et in cap. 4 litt. Γ
sanctorum apost. canones 17 et 18, atque 61 cano-
nem in cap. 14 litt. M, et in cap. 9 litteræ Γ
canonem 27 magni Basilii, et syn. vi can. 26,
et in 15 cap. ejusdem litt. can. 69 magni
Basilii.

Denique de monachis fornicantibus consulo
cap. 15 litteræ M.

224 CAP. XVI. De illo qui fornicari capit, nec
tamen actu fornicatur.

Vetus ille mos est pravitatis, non confestim, ne-
que ad primam instantiam passionem nostras invo-
dere, sed arte quadam et astutia sophistica bara-
thrum perditionis ad pedes nostros paulatim suffo-
dere. Quapropter et cogitationibus immittit ad im-
miscendum sese placide, ut quidem videtur, et
juvande primum qui vocatur impulsus, et hæc
blanditiis speciei objectæ corrumpere subdole ma-
chinatur, atque principia voluptatum, tanquam
conceptus meros, neque majus aliquod malum
trahentes, temere recipere persuadet. Nam hamum
peccati sub esca voluptatis abscondit, ut qui huic
inhient, in istum incidant; tum eos ducit captivos
et tanquam mancipia tractat. Utinam igitur non
sumeres contra animam auxiliares ipsos illos,
quibus illam persequendi ac custodiendi cura est.
Nam si privata fuerit cogitationum auxilio pravitatis
illa quæ contra nos insensa est, frustra erunt om-
nes ejus insidiæ ac lenocinia, cum nequeant ex se
solis regere, et in actionem producere affectum,
qui tanquam bulla modo apparet, modo disparet et
dissolvitur, mortalis planè ac parum subsistentis
naturæ. Verum id quod esse et vivere accipit a cog-
itationibus nostris, interficit eas quæ ipsi vitam
dederunt. Ejusmodi enim sunt pravorum affectuum
premia: Hic igitur impulsus, cum minime a nostra
voluntate dependeat, crimen nobis affricare nequit.
Accedit secunda conjunctio quam sensim quidem
et paulatim frequens impulsus solet generare, ra-
tione vel cum passione vel extra impressioni con-
sentiente. Quis vero asserat hoc animæ rationali
non nocere, quoad Dei cognitionem, cum cogita-
tiones ejus talibus occupentur? Adest tercio in-

loco assensus, indicans ipsam animæ inclinationem ad affectum voluptuosum, quem tanquam syngropham recipiens prohibitum sive captivitas presse quarto in loco sequitur, bonam quæ adhuc erat animi dispositionem violans, persuadensque experiri fallax imaginationis malum. Sin vero tempore orationis obrepserit, impedit ne utilitatem inde ullam capiamus, et malis cogitationibus involutos ridet. Cum igitur intelligamus, quam malissimus, annitiamur id colluctando superare quod nosmet supplantare conatur; et duorum alterum, aut scilicet vehementius anhelantes auxilio divino victores evaserimus, aut emolliti et terga dantes agemur et feremur ita quidem spiritus nequitie diuturno tempore apud animam permanente, et in suum habitum ipsam transferentes, dictum demum affectum tanquam tropæum figunt et columnam in corde memoria crescentem et usu conservatam, et animam præparantem ad perpetrandam in quavis re quamvis turpitudinem.

το λεγόμενον πάθος, ὡς αὐτὸ ἐρόπειον, πηγνυσι, καὶ τὴν ψυχὴν παρασκευάζον περὶ παντὸς ποιῆσθαι πᾶσαν αἰσχροτήτητα.

Propterea et 4 syn. Neocæsariensis canon eum qui mulierem concupiscit et in animo habet eum illa una dormire, si modo propositum ejus non procedat ad actum, per gratiam liberari affirmat; atque expedit eum mediocriter castigari, juxta canonem 70 magni Basilii. Alii enim, diaconum in labijs pollutum et consipientem se quoad oscula peccasse, ab officio abstinere aliquantisper oportet, sed cum diaconis interim sacra communicare. Ita et presbyterum. Sin vero deprehendatur in eodem delicto perseverans, cujuscunque gradus fuerit, deponi debere.

225 Conveniunt cum istis nonus etiam atque decimus ejusdem concilii Neocæsariensis canones, dicentes, Peccata quæ fornicationem antecedere solent, nimirum quæ spectant ad tactus, et alia hujusmodi, sermo obtinet apud complures ordinatione solvi. Si tamen ante ordinationem fornicationis teneatur vel presbyter, vel diaconus, et conscientia compulsus delictum ante ordinationem commissum confessus fuerit, a consecratione Eucharistiæ prohibebitur, sed tamen ad virtutem conversus a cæteris sacerdotii privilegiis non rejicitur. At verò si nec ipse constitatur, neque manifeste convineatur, oportet penes ipsammet potestatem esse vel cessandi si peccaverit, vel sacra obundi, si nihil sibi conscius fuerit. Quin imo si a quinque testibus, qui juramento accusationem confirmaverint, convictus fuerit, præter depositionem etiam privilegiis sacerdotii multabitur, et in laicorum locum retrudetur.

Theophilus autem Alexandrinus in canone 5. ait, Lectorem fornicationis reum, si accurata examinatione facta aperte convineatur, a clero ejici oportet; et in clero quidem permanere, si non

A ἂν ἰσχυρίσαιοτὸ μὴ ζημίαν εἶναι ψυχῆς λογικῆς, τῆς τοῦ Θεοῦ ἑνώσιος περὶ πλείονος τῶν λογισμῶν αὐτῆς ποιουμένων τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα σχολήν; Ἡ συγκατάθεσις ἐπιστάται τρίτη, νεύειν καὶ τῆς ψυχῆς κατηγοροῦσα πρὸς τὸ πάθος ἐνθρόνον, ἣν καὶ ὡς γραμματεῖον ἥδη δεξιμένη ἀπόρρητον, ἢ αἰχμηλοῦσα κατὰ πόδας τετάρτη κατεξανίσταται, τὴν ἀρίστην ἡμῶν ἀχρειοῦσα κατὰστασιν, τῆς καρδίας ἥδη περιγενομένη, καὶ δρέπεσθαι πειθούσα τὴν ἀπατηλὴν βιάστην τῆς φαντασίας. Εἰ δὲ καὶ τῷ καιρῷ τῆς προσευχῆς εἰσφαιρεῖται, οὐδὲν ἀπόνοσθαι ταύτης ἐξ, καὶ μάλιστα πονηροῖς ἐνθυμήμασιν αἰρουμένους ἐγκλινθεῖσθαι. Συνέντες δὲ ἡ κακὴ γέγοναμεν, διὰ πάλης περιγενέσθαι τοῦ περνῆσαι πειρωμένοι πειρώμεθα· καὶ δυσὶν ὁσέταρον, ἢ σφοδρότερον πνεύσαντες ἐκπατήσαμεν θειοτέρα ῥοπή, ἢ χαυνωθέντες, καὶ τὰ νῦτα δόντες, ἀγόμεθα καὶ φερόμεθα. Οὕτω δὲ τὰ τῆς πονηρίας πνεύματα συγχῶ χρόνῳ τῇ ψυχῇ παραμεινάντα, καὶ εἰς τὴν σφῶν αὐτῶν ἐξῆν αὐτὴν μεταθέμενα, τελευταῖοντα, στήλην ἐν τῇ καρδίᾳ τῇ μνήμῃ τρεφόμενον, καὶ τῇ συνήθειᾳ διατηρούμενον, καὶ τὴν ψυχὴν παρασκευάζον περὶ παντὸς ποιῆσθαι πᾶσαν αἰσχροτήτητα.

Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ὁ τέταρτος τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου κανὼν τὸν ἐπιθυμῆσαντα γυναῖκα, καὶ συγκαθευθεῖσαι ταύτῃ προθέμενον, εἰς ἔργον δὲ μὴ προβεβηκυῖα τῆς ἐνθυμήσεως, ὑπὸ τῆς χάριτος ρυσθῆναι δὲ συγχυρίζεται, πλὴν καὶ τοῦτον καλὸν εἶη μετρίως ἐπιτιμᾶσθαι, κατὰ τὸν α' τοῦ μεγάλου Βασιλεῖος κανόνα. Θεοὶ γάρ· Τὸν ἐν χεῖρεσι μιανθεῖντα διάκονον, καὶ μέχρι φιλήματος ἡμαρτηκέναι ὁμολογῆσαντα, τῆς μὲν λειτουργίας ἀκρι τινὸς ἐπισχέθηναι χρή· τῶν δὲ ἀγιασμάτων σὺν τοῖς διακόνους μεταλαμβάνειν· ὡσαύτως καὶ πρεσβύτερον. Τὸν δὲ τι πλέον φωραθέντα ἡμαρτηκέναι, ἐν οἷον ἂν εἰς βαθμῶν, καθαιρεῖσθαι.

Ἔπειτα τοῦτοις καὶ ὁ 5' προσέτι καὶ ὁ 6' τῆς αὐτῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου, τὰ μὲν πρὸ τῆς πορνείας· λέγοντες ἁμαρτήματα, ἅπερ ἐν ἀπαλαῖς καὶ φιλήμασι, καὶ ἑτέροις δὲ τοῖς θεωροῦνται τοιοῦτοις, λόγος αἰρεῖ παρὰ τοῖς πολλοῖς διαλύεσθαι τῇ χειροθεσίᾳ. Εἰ μέντοι πρὸ τῆς χειροτονίας πορνείας ἦλω πρεσβύτερος ἢ διάκονος, καὶ τῷ συνειδέτι κρουόμενος ὁμολογῇ τὸ πρὸ τῆς χειροτονίας ἁμαρτήμα, τοῦ μὲν ἱερουργεῖν εἰσφραῖνται· ἀρετῆς δὲ μεταπιοῦμενος, τῶν λοιπῶν τῆς ἱερωσύνης πρεσβειῶν οὐκ ἐκδιηθήσεται· μήτε δὲ αὐτὸς ὁμολογῶν, μήτε μὴ προφανῶς ἐλεγχόμενος, ἐπ' ἐκείνῳ δέον τὴν ἐξουσίαν ποιῆσθαι, ἢ παύεσθαι εἰ γὰρ ἡμαρτεῖν, ἢ ἐνεργεῖν, εἰ μὴδὲν αὐτῷ συνοῖδεν. Ἐλεγχθεὶς δὲ ὅπῃ πάντα μαρτύρων, δοκίμῃ τὴν κατηγορίαν βεβαιωσάμενων, πρὸς τὴν καθαιρέσει καὶ τῶν γερόντων τῆς ἱερωσύνης ζημιωθήσεται, εἰς λαϊκοῦ διαδοῦμενος τόπον.

Ὁ δὲ Θεοφίλος Ἀλεξανδρείας ἐν τῷ 6' κανόνι, Ἀναγνώστην πορνείαν φυγόντα, εἰ γενομένης ἀκριδοῦς ἐξετάσεως φανερῶς ἐλεγχθεῖν, τοῦ κλήρου, φησὶν, ἐκβάλλεσθαι χρή· ἐν τῷ κλήρῳ δὲ μένει.

μη ἐλεγχθέντα· οὐ γὰρ δεῖ ταῖς ματαίαις προσ-
εἶναι διαβολαῖς.

Νόμος.

Φησὶ δὲ καὶ ὁ νόμος, Κρεῖσσον τὰ ἀμαρτήματα
καταλιμπάνειν ἀνεκδίκητα, ἢ τινὰς ἀναίτιως κολά-
ζεσθαι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ. Περὶ πορνοδοσκῶν.

Ὁ πρ' τῆς γ' συνόδου κανὼν τοὺς ἐπ' ἄλλοθεν
ψυχῶν πόρνας συνάγοντας καὶ ἐκτρέφοντας, κλη-
ρικούς μὲν ὄντας καθαιρεῖ· πρὸς ταύτην κελεύει
καὶ ἀφορίζεσθαι, διπλὴν τούτοις ἐπάγων τὴν ἐπι-
εξέλευσιν, λαϊκοὺς δὲ, ἀφορίζεσθαι.

Νόμοι.

Ὁ εἰδὼς πορνεύεσθαι τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, καὶ
σιωπῶν, πορνοδοσκὸς ἐστίν.

Οἱ ἐκ πορνείας γεγεννημένοι, οὐ μόνον τῆς μη-
τρὸς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐκ μητρὸς συγγενῶν κληρονο-
μοῦσι, καὶ ὅπ' αὐτῶν κληρονομοῦνται. Ἡ δὲ ἰλου-
στρία νομίμους ἔχουσα παῖδας καὶ πορνογενεῖς,
οὐδὲν δύναται παρασχεῖν τοῖς πορνογενέσιν, οὔτε
ζῶσα, οὔτε τελευτῶσα.

Ἡ τοῦ πορνογενοῦς κληρονομία οὐκ ἀνήκει τοῖς
πρὸς πατρὸς συγγενέσιν· οὐ γὰρ λέγεται ἔχειν
πατέρα, τῇ μητρὶ δὲ αὐτοῦ καὶ τοῖς ὁμομητρίοις
ἀδελφοῖς. Οἱ δὲ περὶ γάμων νόμοι, καὶ οἱ κανόνες
ἐπιγινώσκουσι καὶ τὴν ἐκ πορνείας συγγένειαν, καὶ
συναπομένους τοὺς ἐκ πορνείας συγγενεῖς, ὥς
τοὺς ἐξ ἐννὸμων γάμων αἰμομιεῖα περιπεσόντας
κολάζουσιν.

Ὁ μέντοι παλλακισμὸς νόμιμός ἐστιν· ὁ γὰρ γυ-
ναῖκα σεμνὴν παλλακευόμενος, καὶ ποιῶν ἐν ἐκμαρ-
τυρίᾳ τοῦτο κατόρθον, ὡς γαμετὴν αὐτὴν ἔχειν
βοᾷ· εἰ δ' οὐν, ἀσελγείαν πρὸς αὐτὴν πλημμελεῖ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'. Περὶ πρεσβύτων καὶ πρόνομων, ὧν
ἔχουσιν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ αἱ ἐκκλησίαι, καὶ
περὶ τῶν προικιῶν αὐτῶν.

Ζῆται τὸ ια' κεφάλαιον τοῦ Ε' στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'. Περὶ ὧν ἔχουσιν οἱ πρεσβύτεροι
δικαίω.

Ζῆται τὸ θ' κεφάλαιον τοῦ Μ' στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Κ'. Περὶ προικῶν πραγμάτων.

Νόμοι.

Ἡ διατετιμημένη ποιεῖ τῷ ἀνδρὶ κινδυνεύεται·
κἂν ἀποθάνωσι τὰ ζῶσα, κἂν τὴν ἐσθῆτα ἢ γυνὴ
καταρτίψῃ, τὴν ἀποτίμησιν αὐτῶν διδῶσι· τῆς δὲ
ἀδιατεμήτου καὶ ἡ αὔξεισι καὶ ἡ μείωσι τὴν γυ-
ναῖκα ὁρᾷ, καὶ αὕτη λαμβάνει τὸν τοκετὸν τῶν
δούλων· τοὺς δὲ καρποὺς καὶ τὴν γονὴν τῶν θρεμ-
μάτων ὁ ἀνὴρ λαμβάνει.

Τὰ ἐπαγγελθέντα χάριν προικὸς, εἰ μὴ ἐνδὲς δύο
ἐτῶν καταβληθῆεν, ἀπαιτοῦνται καὶ οἱ τόκοι αὐτῶν
ἀπὸ τρίτης ἐκατοστῆς.

Ἀπορῶντος τοῦ ἀνδρὸς ἐν συνουσίᾳ τῷ γάμῳ,
δύναται ἡ γυνὴ περὶπρατεῖν τὰ πράγματα αὐτοῦ
εἰς τὴν ἰδίαν προικὰ, προτιμώμενη πάντος δανει-
στοῦ καὶ ὑποθήκην ἔχοντος· πλην οὐ δύναται ἐκ-

A fuerit convictus. Minime enim decet futilibus
incusationibus intendere.

Lex.

Dicit etiam jus civile melius esse delicta inulta
relinquere, quam quempiam insontem puniri.

CAP. XVII. De iis qui meretrices alunt.

Canon 86 synodi sextæ, qui in animarum
perniciem scorta et cogunt et alunt, clericos qui-
dem deponit, imo et excommunicandos decernit,
geminum eis inferens supplicium; laicos vero
segregari vult.

Leges.

Qui, cum sciat uxorem suam fornicatam
fuisse, tacuerit tamen, ipse leno est.

Ex fornicatione nati hereditatem non matris
solum sed et cognatorum ejus adeunt, et heredes
ab illis inscribuntur. Femina autem illustris quæ
et legitimos et naturales filios habet, nihil conferre
potest spuris, neque viva neque moriens.

Hereditas spurii non pertinet ad patris cogna-
tos; non enim is patrem habere agnoscitur, per-
venit autem ad matrem et fratres suos ex ea-
dem parente. Leges autem circa nuptias atque
canones agnoscunt etiam ortam ex fornicatione
cognationem, et cognatos ex fornicatione, qui
matrimonium invicem trahunt, tanquam qui nup-
tiis legitimis propter consanguinitatem excederant,
C plectunt.

Concubinatus autem licitus est. Nam qui mu-
lierem gravem et ingenuam in concubinam sum-
pserit, idque testibus adhibitis palam professus
fuerit, existimatur eam velut uxorem habere;
secus vero, stuprum cum illa committere.

226 CAP. XVIII. De privilegiis et immunitatibus
prælatorum ac ecclesiarum, atque etiam de pro-
vinciis istorum.

Quære cap. 11 litteræ E.

CAP. XIX. De jure presbyterorum.

Vide caput 9 litteræ M.

CAP. XX. De re dotali.

Leges.

Dos æstimata viro periculum gignit: licet ani-
malia intermoriantur, aut mulier vestem attriverit,
ipse æstimationem eorum præstat. Inæstimata autem
dotis cum incrementum tum diminutio mulierem
respicit. Ista quoque servorum sobolem accipit,
fructus vero ac pecorum fetum vir percipit.

Promissa nomine dotis nisi intra biennium sol-
vantur, exiguntur eorum usuræ ad trientem cen-
tesimæ partis.

Si constante matrimonio vir inopia labore,
potest mulier res suas pro dote ipsius retinere,
ante omnem creditorem et hypothecarium; ve-
rumtamen quæ retinet, abalienare nequit, quo-

niam ex istis seipsam et maritum et liberos suos alere debet.

Mulier non tenetur contractibus viri, licet ipsi desponsata fuerit neque etiam marito proscripto bona mulieris publicantur, sed nec extradotalia viri servitio sunt.

Maritus, inops licet, integram dotem debet.

Si socer a genero et uxor a marito dotem quam stipulabantur, exposcant, ad facultatem mensuram evincunt.

Si maritus cum uxore contrahat, ut ipse emortue hereditatem adeat, irritus est is contractus. Si autem ab initio pactum fuerit, ut si mulier prior obierit apud maritum dos maneat, atque pater dotem adeo reddiderit, pactum valet, et excluditur pater.

Si modo pater turpis adeo fuerit, ut metus sit ne dotem concredita assumat, hunc prohibet actio; et iudex tum isti prospicit tum illi.

Si filius adhuc superstitibus opus fuerit virum qui post obitum conjugis suæ viduus manserit, necque ad secundas nuptias accesserit, a liberorum suorum convictu separari debet is præter integras res suas etiam unius filii sortem capere pro numero liberorum, non tantum educationis gratia, sed conservatæ ipsi erga primas nuptias reverentiae et honoris.

Si propter sponsam autem ægotantem vir sumptus aliquos fecerit, non potest post obitum sponsæ a socio repetere, ad quem dos filie suæ redierit, sed in ipsius beneplacito acquiescere debet. Sepulture autem sumptus reddit pater, ejus in manus dos redierit.

Si filius familias uxorem duxerit, pater tenetur et ipsum et conjugem alere. Is enim onera sustinet nuptiarum filii sui.

Quære caput 2 litteræ Δ.

CAP. XXI. De proditoribus.

Canon nonus Gregorii Thaumaturgi, quicumque, inquit, cum captivi fuerint apud barbaros, et eorum impietate constricti, in tantum ipsos sunt participes ut Christianæ suæ professionis oblii nonnullos suorum contribulium ligno aut laqueo interficiant, et vias ac domos barbaris istarum ignaris commonstrent, ex auditorum statione efficiantur, usquedum sanctis simul congregatis aliquod de his communiter visum sit, et prius Spiritui sancto.

Leges.

Qui instigat hostes, aut in eorum manus prodit Romanos, capite plectitur. Qui vero in desertis locis, aut propter mare latronibus opuluntur, quam hostes aperti eo gravius puniuntur, quo clan-

ταίνουσιν ἃ παρακρατεῖ· ἐπειδὴ ὀφείλει ἐξ αὐτῶν ἀποτρέφειν ἑαυτὴν καὶ τὸν ἄνδρα· καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς.

Οἱ κατεχόμενοι ἡ γυνὴ ἐκ τῶν τοῦ ἀνδρὸς συναλλαγμάτων, κἂν ἰγγυήσῃται αὐτόν· καὶ οὐδὲ δηναυμένου τοῦ ἀνδρὸς συναπάγονται τὰ πράγματα τῆς γυναικὸς· οὐδὲ τὰ ἐξώπορικα ὑπόκεινται ταῖς τοῦ ἀνδρὸς λειτουργίαις.

Ὁ ἀνὴρ, καὶ ἀπορος ὢν, πᾶσαν τὴν προίκα χρεωστῇ.

Ὁ πανθέρους ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ, καὶ ἡ γυνὴ ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς ἀπαιτούμενοι ἦν ἐπερωτήθησαν προίκα, πρὸς τὸ μέτρον τῆς οὐσίας αὐτῶν καταδικάζονται.

Ἐὰν ὁ ἀνὴρ συμφωνήσῃ πρὸς τὴν γυναῖκα, ἵνα τελευτῶσαν αὐτὴν κληρονομήσῃ, τὸ συμφωνὸν ἀχρηστον ἔστιν. Ἐὰν δὲ γέννηται συμφωνὸν ἐξ ἀρχῆς, ἵνα προτελευτῶσῃ· τῆς γυναικὸς ἡ προίκα ἀπομένῃ παρὰ τῷ ἀνδρὶ, καὶ εἰ παρὰ τοῦ πατρὸς δεδομένη ἔστιν ἡ προίκα, ἔρρωται τὸ συμφωνόν, καὶ ἀποκλείεται ὁ πατήρ.

Ἐὰν ὁ πατήρ οὕτως ἔστιν αἰσχροῦς, ὥστε θεὸς εἶναι, μήποτε λαβὼν τὴν προίκα θανατήσῃ. ἀρνεῖται αὐτῇ ἡ ἀγωγὴ· καὶ ὁ δικαστὴς κρῖνει αὐτοῦ καὶ τῆς θυγατρὸς.

Εἰ παῖδων ὑπόντων δεήσει τὸν ἐμμέναντα μετὰ τελευτῇ τῆς συζύγου αὐτοῦ, ἀνεῦ τοῦ περιελθεῖν εἰς ἕτερον συνικέστιον, τῆς τῶν οἰκείων τέκνων συνδιαγωγῆς χωρισθῆναι, μετὰ τὴν ἀπολαβεῖν ἑταλὴ τὰ ὅλα πράγματα, δεῖ λαμβάνειν αὐτὸν καὶ ἑνὸς παιδὸς μοῖραν κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν τέκνων. τεκνοτροφίας τε ἕνεκα, καὶ τῆς διασωσασμένης αὐτῇ πρὸς τὸν πρῶτον γάμον αἰδοῦς καὶ τιμῆς.

Εἰ τι ὁ ἀνὴρ ἐδαπάνησεν πρὸς τὴν γαμετὴν αὐτοῦ νοσεύσαν, μετὰ τὴν αὐτῆς θάνατον οὐ δύναται ἀπατεῖν τὸν πανθέρην αὐτοῦ, πρὸς δὲ ἡ προίκα τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ ἐπανήξει, ἀλλὰ τῇ διαθήσει αὐτοῦ ὀφείλει λογίζεσθαι· ὅσα δὲ εἰς τὴν ταφὴν ἠνάλωσεν, ὁ πατήρ δίδωσι πρὸς δὲ ἡ προίκα ἐπανήλθεν.

Ὁ τοῦ γήρμαντος ὑπεφρουσίου πατήρ καὶ αὐτὸν ἀναγκάζεται τρέφειν, καὶ τὴν γαμετὴν αὐτοῦ· αὐτὸς γὰρ ὑπόκειται τοῖς βάρει τοῦ γάμου τοῦ οἴου αὐτοῦ.

Ζήτηστέ τὸ β' κεφάλαιον τοῦ Δ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'. Περὶ προδοτῶν.

Ὁ δ' κανὼν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ, Ὅσοι, φησὶν, αἰχμάλωτοι τοῖς βαρβάροις γέγοναν, καὶ τῇ σφῶν δυσσεβεῖα συναπαχθέντες, τοσούτον ταύτης μετέσχον, ὥστε καὶ λήθην λαβόντες τοῦ εἶναι Χριστιανούς, ἐνίοις τῶν ὁμοφύλων ἑσέω ἢ ἀγγλῶν ἐφόνευσαν, καὶ ὁδοῦ ἢ οἰκίας ἀγνοοῦσι τοῖς βαρβάροις ὑπέδειξαν, καὶ τῆς ἀποστάσεως ἐκδηλώθησαν, μέχρις ἂν συνελθοῦσι τοῖς ἀγίοις κοινῇ περὶ αὐτῶν τι δεῖξῃ, καὶ πρὸς αὐτῶν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι.

Νόμοι.

Ὁ ἀρεθίζων πολέμιους, ἢ προδιδούς πολέμιους Ῥωμαίους, κεφαλικῶς τιμωρεῖται. Οἱ δὲ κατὰ χέρσον, ἢ θάλασσαν τοῖς ληστεύουσι συλλεγεσώσαντες, τῶν φανερῶν πολεμίων μᾶλλον κολάζονται, ὅσοι

καὶ τοῦ φανεροῦ πολέμου ἢ ἀφανὲς ἐπιβουλὴ χαλε-
ποτέρα καθίσταται.

Τοὺς ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν πρὸς τοὺς πολεμίους
ἀποφύγοντας ὡς πολεμίους ἔξεστιν ἀκινδύνως φο-
βεῖσθαι.

Ὁ κατὰ τῆς σωτηρίας τοῦ βασιλέως ἢ τῆς πολι-
τείας μηχανησάμενος, ἢ μελετήσας, φονεύεται καὶ
δημιύεται.

Οἱ πρὸς τοὺς πολεμίους αὐτομολοῦντες, καὶ
τὰς ἡμετέρας βουλὰς ἀπαγγέλλοντες, ἀπαγχονί-
ζονται.

Ζῆται τὸ ια' κεφάλαιον τοῦ Σ στοιχείου.

ΑΡΧΗ ΤΟΥ Ρ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ.

ΚΕΦΑΛ. Α'. Περὶ τῶν ἐν ῥύσει ἀπροαιρέτῳ τι-
νομένων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν.

Ζῆται τὸ ις' κεφ. τοῦ Α στοιχείου καὶ τὸ κη' κεφ.
τοῦ Κ στοιχείου.

ΑΡΧΗ ΤΟΥ Σ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ.

ΚΕΦΑΛ. Α'. Ὅτι τοῖς Σάββασις οὐ δεῖνισταῖν.

Ζῆται ἐν τῷ ιζ' κεφαλαίῳ τοῦ Κ στοιχείου κα-
νόνα τῶν ἀγίων ἀποστόλων εἶς, καὶ τῆς ε' συν-
όδου νε', καὶ τῷ ιε' κεφ. τοῦ Ε στοιχείου τῆς ἐν
Λαοδικαῖς συνόδου κανόνα ις', καὶ ἐν τῷ ε' κεφ.
τοῦ Τ στοιχείου κανόνα νε' τῆς ε' συνόδου.

ΚΕΦΑΛ. Β'. Περὶ σκηνηκῶν.

Ζῆται ἐν τῷ α' κεφ. τοῦ Θ στοιχείου κανόνα α' τῆς
ε' συνόδου, καὶ ἐν τῷ ζ' κεφ. τοῦ Μ στοιχείου κα-
νόνα μς' τῆς ἐν Κερθαγένῃ συνόδου.

Ζῆται καὶ τὸ ια' κεφάλαιον τοῦ Μ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. Ὅτι σταυροὶ ἐν ἑδάσει γράφειν οὐ
δεῖ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὄντας ἀκαλεῖσθαι.

Ὁ οὐ' τῆς ε' συνόδου κανὼν ἐν τοῦ τιμίου
σταυροῦ τύπον ἐν ἑδάσει γράφειν ἀπέριηκεν, οὐ
μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς ἥδη γραφέντας διαγράφειν ἀνε-
δοκίμαστος ἐπισκήπτει καὶ ἐξαλείφει, ὡς ἂν μὴ συμ-
παύμενον τοὺς βαλίζουσι, ἐκυβρίζοντα τὸ σωτή-
ριον τῆς ἡμῶν νίκης τρόπαιον· ἐδὲ καὶ διανοίξαι αἰδοί
τῇ πάσῃ τιμώμενον, καὶ λόγῳ διαφερόντως θαυμα-
ζόμενον, καὶ αἰσθῆσαι πρακτικῶς προσκυνούμενον.

Νόμος.

Μηδεὶς ἐν ἑδάσει, ἢ ἐν μαρμαρῷ, ἐπὶ ἑδάσεως
καιμένῳ, ἢ ἐν μολίτῃ λίθῳ σταυροὺς ἐγγλυφῆτω·
καὶ οἱ ὄντες ἐν τούτοις· περὶ αἰρεῖσθωσιν· ὁ δὲ πα-
ραβαλὼν τὸν νόμον, τὴν βαρυτάτην ὑπομένει τι-
μωρὴν.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. Περὶ συμβολαίων καὶ συμφώνων.

Νόμοι.

Ἡ τῶν συμβολαίων ἀπόλειτα οὐκ ἀναίρει τὰς
ἀγωγὰς, ἐν ᾗ δυνατόν ἐστιν· ἐτέρως ἀποδεχθῆναι
τὸ ἀληθές.

Τὰ χωρὶς δόλου σύμφωνα καὶ μὴ τοῖς νόμοις
ἐναντιούμενα ἔρρωται.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. Περὶ συμποσίων.

Τῷ νε' τῆς ἐν Λαοδικαῖς συνόδου κανόνι κληρι-
κοὺς ἢ λαϊκοὺς συμπόσια ποιεῖν ἐξ ἐράνου καὶ
συμβολῆς ἀπέριηται· ταῦτα γὰρ, ὡς ἐπίπαν, οὐ-
δενὸς εἰσὶν ἀγαθοῦ, ἐπὶ μὴ καὶ πάσης αἰσχρότητος
πλήα.

A destinae insidiae plus periculi ferunt quam apertum
bellum.

Qui a castris Romanis ad hostes transeunt, tan-
quam hostes absque ullo discrimine occidere licet.

Qui adversus salutem imperatoris aut imperii
quidquam molitur aut meditatur, summum suppli-
cium ipse luit, et bona cedunt fisco.

Qui ad hostem transfugiunt, et consilia nostra
produnt, strangulatione pereunt.

Quære cap. 11 lit. Σ.

229 INITIUM LITTERÆ Π.

CAP. I. De viris ac mulieribus, qui involuntario pro-
fluvio laborant.

Vide caput 16 lit. Α, et cap. 28 lit. Κ.

INITIUM LITTERÆ Σ.

CAP. I. Quod in Sabbatis minime jejunare oportet.

Consule in 37 cap. lit. Κ canonem sancto-
rum apostolorum 66, et synodi vi can. 53, et in
55 cap. E litteræ syn. Laodicenis canonem 16,
et in 5 cap. T litteræ canonem 55 iv synodi.

CAP. II. De iudiis sceniis.

Quære in cap. 1 lit. Θ canonem primum synodi
sextæ, et in 7 cap. lit. Μ canonem 46 synodi
Carthagenensis.

Quære et cap. 11 lit. Μ.

CAP. III. Quod non oportet in pavimento crucem
describere, sed et ita expressas delere.

Canon 65 concilii vi figuram preloso crucis in
pavimento describere vetat, neque hoc solum, sed
et jam efformatas deformandas indubie statuit et
abolendas, ne forte, pedibus conculeatum, vilescent
salutare victoriae nostrae tropæum, quod et mentis
omni cum reverentia colitur, et sermone eximio
celebratur, et quoad sensum reapse adoratur.

Lex.

Nemo in pavimento aut marmore quod super
pavimento jacet, aut lapide molari crucem incul-
pat; si quæ autem jam scriptæ fuerint, eradan-
tur. Quicumque vero legem transgreditur, gra-
visimam poenam luit.

CAP. IV. De pactis et contractibus.

Lex.

Perditio rerum, de quibus conventum fuit,
non tollit actiones, in quantum licet veritatem
alio modo patefieri.

Citra dolum malum pacta, et legibus quidem
minime contraria, valent.

229 CAP. V. De conviviis.

Interdicitur cum clericis tum laicis canone 38
concilii Laodiceni, convivia ex collatione celebrare.
Ista enim ut plurimum nihil prosunt, imo aliquando
omni turpitudine referta sunt.

Canon autem 27 ejusdem synodi vetuit in agapis, quæ vocantur, conviviorum portiones clericos tollere, et domum referre. Hoc enim arguit gulositatem et improbitatem illorum, qui ita fecerint; adeo ut contumelia exinde infligatur ordini ecclesiastico.

Quære etiam caput 3 litt. A.

CAP. VI. De iis qui sacras synaxes vitant.

Consule in cap. 9 litt. B can. quintum et sextum synodi Gangrensis.

CAP. VII. De clericis qui extraneas mulieres alunt.

Quære caput 9 litt. Γ.

CAP. VIII. De iis qui aliis conscii sunt, nec tamen delicta illorum clericis confitentur.

Canon 71 magni Basilii: Qui delicti alicujus cum alio conscius non tamen confessus fuerit, is convictus tandiu pœnas dabit, quam ipsum malorum patratores plecti oportuit. Non erat igitur ex mente viri sancti, ut ille puniretur, qui scientiam meram facti habet, impedire vero nequit, sed qui opem ac consilium fert, et inhibere possit, si velit. Propheta enim non vult simpliciter eum puniri, qui furem aut adulterum videi, sed qui concurrit cum fure, ei opitulatur, et in delinquendo cum adultero particeps est. Universim vero confessio pœnam maxima ex parte minuit, convictio autem graviores trahit.

σεως ἀφαιρείται τὸ πλείστον· ὁ δὲ ἐλεγχὸς χαλεπωτέρην ταύτην ἐργάζεται.

Quære et in 9 cap. litt. Γ canonem 25 synodi C Ancyranæ.

Lex.

Qui criminis alicujus reum sciens suscipit, eandem pœnam subit; qui vero latrones recipit, neque in jus adducit, proscibitur, aut punitur juxta conditionem personæ, prout judici visum fuerit.

230 CAP. IX. De synodis quotannis habendis.

Sanctorum apostolorum canon 37 imperat, ut quovis anno his congregent concilium cujusvis provincie episcopi, ad suum metropolitano confluentes, semel quidem quarta septimana Pentecostes, iterum vero autumnio exeunte, scilicet duodecimo die Hyperbaretæ sive Octobris, ut dirimantur omnes controversiæ, quæ circa dogmata et questiones scriptas, et argumenta ecclesiastica oriuntur, imo et dissensiones, quæ inter ipsos contingant, et causas, atque lites.

Convenit cum isto ferme quoad verba et vicesimus canon synodi Antiochenæ: adjicit tamen minime licere quovis per seipsos synodos habere haud præsentem metropolitano provincie: tunc enim perfectum concilium habetur, cum adest primas una cum ceteris.

Quin imo canon quintus synodi primæ, autumnio lapsæ ad Octobrem mensem alterum concilium con-

Ο δὲ κ' ταύτης ἐν ταῖς λεγομέναις ἀγάπαις τῶν συμποσίων μέρη ἀφρύνει, καὶ οἰκαδὲ κομίζει τοὺς τοῦ κλήρου ἀπειρηκας· λιγυρίαν γὰρ τοῦτο καὶ μοχθηρίαν τῶν ἐρῶντων κατηγορεῖ, ὡς ἐνταῦθεν τὴν τῆς Ἐκκλησίας κατάστασιν ἐξυβρίζουσαι.

Ζήτει καὶ τὸ γ' κεφάλαιον τοῦ Α στοιχείου.

ΚΕΦΑΛΑ. Γ'. Περὶ τῶν τὰς συνάξεις τὰς ἱερὰς ἀποστρεφόμενων.

Ζήτει ἐν τῷ θ' κεφ. τοῦ Β στοιχείου κανὼνα ε' καὶ ζ' τῆς ἐν Γάγγρη συνόδου.

ΚΕΦΑΛΑ. Ζ'. Περὶ τῶν συνεισάχτους γυναῖκας ἐχόντων κληρικῶν.

Ζήτει τὸ ιβ' κεφάλαιον τοῦ Γ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛΑ. Η'. Περὶ τῶν συνεπισταμένων κληρικοῖς ἁμαρτήματα, καὶ μὴ ὁμολογούντων.

Ὁ σα' τοῦ μεγάλου Βασιλείου κανὼν, ὁ ἁμαρτήματι συνεγνωκὸς, φησὶ, τινι, καὶ μὴ ὁμολογήσας, ἀλλ' ἐλεγχθεὶς, ἐπὶ τοσούτου χρόνου, ὃν ὁ ἐργάτης τῶν κακῶν ἐπιτετιμῆται, καὶ αὐτὸς ἔσται ἐν ἐπιτιμῇ. Οὐκ ἦν δὲ ἀρα τῷ ἀγίῳ πρὸς τρόπον τὸν μόνην εἰδῆσιν ἔχοντα, καὶ μὴ ἀρκούντα κωλύσαι, τιμωρεῖσθαι, τὸν δὲ γε συναράμενον καὶ συμβουλεύσαντα, καὶ δυνάμενον ἐπισχεῖν, εἰπερ ἐβούλετο. Καὶ ὁ προφήτης γὰρ οὐχ ἀπλῶς κολάζεσθαι ἀξιοῖ τὸν θεωροῦντα κλέπτην ἢ μοιχρὸν, ἀλλὰ τὸν συντρέχοντα τῷ κλέπτη, καὶ συναίρομενον, καὶ τὸν συμμεριζόμενον τῇ κοινωνίᾳ τῷ μοιχῷ τὸ ἁμαρτήμα. Πάνταυτο δὲ ἢ μὲν ἐξομολόγησις τῆς κολά-

Ζήτει καὶ ἐν τῷ θ' κεφ. τοῦ Γ στοιχείου κανὼνα κς' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου.

Νόμος.

Ὁ ὑποδεξάμενός τινα ἐνεχόμενον ἐγκλήματι ἐν εἰδήσει τὴν αὐτὴν ὑφίσταται τιμωρίαν· ὁ δὲ ληστὰς ὑποδεξάμενος καὶ μὴ προσαγαγὼν αὐτοὺς τῷ δικαστηρίῳ δημεύεται, ἢ τιμωρεῖται, κατὰ τὴν ποιότητα τοῦ προσώπου, ὡς ἐν ὁ δικαστὴς συνίδῃ.

ΚΕΦΑΛΑ. Θ'. Περὶ συνόδων τῶν ἐτησίως τινομένων.

Ὁ ιζ' τῶν ἀποστόλων κανὼν δις τοῦ ἔτους συνόδον κελεύει ποιεῖν τοὺς ἐκείνης ἐπαρχίας ἐπισκόπους τῷ οἰκίῳ συνιδόντας μητροπολίτη· ἅπασι μὲν, τῇ τετάρτῃ τῆς Πεντηκοστῆς ἑβδομάδι, δεύτερον δὲ, φθινοῦσης ἡδὴ τῆς ὥρας, τῇ ιβ' τοῦ Ὑπερβερεταίου, ἦτοι τοῦ Ὀκτωβρίου· ἐφ' ᾧ πᾶσαν ἀμφιβολίαν περὶ τὰ δογματικὰ, καὶ γραφικὰ ζητημάτων, καὶ ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων λύεσθαι, καὶ μὲν τοὶ καὶ διαφορὰς ἔστιν ὃν πρὸς ἀλλήλους, καὶ δίκας, καὶ ἐρίδας.

Τούτῳ καὶ ὁ κ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου πρὸς λέξιν σχεδὸν ἔπεται· μὴ ἐξεῖναι δὲ προσιθίσιν ἐνίοις καθ' ἑαυτοὺς συνόδους ποιεῖν, μὴ παρόντος τοῦ τῆς ἐπαρχίας μητροπολίτου· τότε γὰρ τελεία γίνεται σύνοδος, ὅτε καὶ ὁ μητροπολίτης σύνεστι τοῖς λοιποῖς.

Ἀλλὰ καὶ ὁ ε' τῆς α' συνόδου κανὼν, φθινοῦσης μὲν ὥρας κατὰ τὸν Ὀκτώβριον, κελεύει τὴν μίαν

τῶν συνόδων ἀπορίζεσθαι· τὴν δὲ ἐτέραν, οὐκ ἐν Α τῇ Πεντηκοστῇ, ἀλλὰ πρὸ τῆς Τεσσαρακοστῆς συν-
εστάναι· ὥς ἂν, πάσης ἀγίας καὶ μικροφυλίας
τῆς πρὸς ἀλλήλους περαιοθεΐας, καθάροι τῷ
φύσει καθαρῷ τῷ τῆς νηστείας προσενέγκοιεν δό-
ρον.

Ὁ δὲ 10^α τῆς δ' συνόδου ἐν καλῷ ὀφείτοι· κείσθαι
τοὺς ἐπισκόπους δις τοῦ ἔτους συνόδους ποιεῖν,
ἐνθα ἂν ὁ τῆς ἐπαρχίας δοκιμᾶσι μητροπολίτης,
ἐπ' ἐνίων ἐκκλησιαστικῶν διορθώσι πράγματων·
τοὺς δὲ μὴ συνιόντας τῶν ἐπισκόπων, ὕγιως τοῦ
σώματος ἔχοντας, καὶ ταῖς αὐτῶν ἐπιχωριάζοντας
πόλεσι, μηδὲ τινος ἐτέρου ἀναγκαίου πράγματος
εἰργοντος, ἀδελφικῶς ἐπιπλήττεσθαι.

Ὁ δὲ τῆς ζ' συνόδου ἡ τοῦτον μὲν ὥς ἔχει λέ-
ξεως δίδεισι, νομοθετεῖ δὲ, ἀπαξ τοῦ ἔτους καὶ μὴ
δις σύνοδον γίνεσθαι, καιρὸν ὁρίσας τὸν ἀπὸ τοῦ
Πάσχα μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου, διὰ τὰς
τῶν βαρβάρων ἐφόδους, καὶ τὰς προσπιπτούσας
ἐτέρας αἰτίας, αἱ διασχερεῖς ποιοῦσι τοῖς ἐπισκό-
ποις τὰς συνεχεῖς ἀποδημίας.

Τοῦτον αὖτις ὁ ζ' ἐπικυρῶν καὶ τῆς ζ' συνόδου,
ἀφορίζεσθαι ἀξιοί, εἰ τις ἄργον εὐρεθείη εἰργων
τινὰ τῶν εἰς τὴν σύνοδον ἀπικνύων ἐπισκόπων·
συνιοῦσι δὲ τοῦτοις, προδργου, φησί, μελέτω, ὥστε
τὰς τοῦ Εὐαγγελίου ἐντολάς, καὶ τὰς τῶν κανόνων
μετινάαι διδάσκειν τοὺς ὑπὸ χεῖρα. Εἰ τινα δὲ τῶν
συνεληλυθῶτων ἐπισκόπων κτήνος, ἢ ἕτερον εἶδος,
ὁ μητροπολίτης ἀπαιτήσας ἀκούει ἐλεγχθεῖν, τε-
τραπλάσιον ἀποτισάτω.

Καὶ ὁ μ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ πολλῆς ἀξιοί φροντί-
δος τὸ καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐτησίως σύνοδον γί-
νεσθαι. Διὸ καὶ τοὺς ἐπισκόπους εἰς ταύτην κα-
λουμένους οὐκ ἀναδύεσθαι, ἀλλ' ἀμελητὶ ἀπέναι
προσάττει· καὶ ἡ τοὺς σοφωτέρους, ἅτα ἴσασι
διδάσκειν, ἢ τοὺς ἀπλουστέρους, ἀπὲρ ἀγνοοῦσι μαν-
θάνειν. Οὕτω γὰρ κατορθοῦσθαι τὴν Ἐκκλησίαν
καὶ ἐπιδιδόναι συμβαίνει, περὶ τὰ τὰ ὀρθὰ τῆς
πίστεως δόγματα, καὶ τὰς τὸν βίον βυθμιζούσας
ἐντολάς· ὁ δὲ καταφρονῶν, ἑαυτὸν ἐπιτιμηθεὶς
αἰτιάσθω, εἰ μὴ τινι ἀνωμαλίᾳ ἢ τοῦ σώματος ἢ
τῶν πραγμάτων ἐμπεδισθείη.

Καὶ ὁ 16^α τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου τοῖς ἐπι-
σκόποις κατ' ἐνιαυτὸν ἐπισκήπτει ποιεῖν· ἀλλὰ δὴ
καὶ ὁ σγ', ὃν καὶ ζῆται ἐν τῷ ζ' κεφαλαίῳ τοῦ II
στοιχείου.

Τούτοις δὲ καὶ ὁ σς' ἐπιψηφίζεται, τὰς αὐτὰς
τοῖς ῥηθείαι κανόνισιν αἰτίας· ἐπεξιών· τὸν δὲ μὴ
πειθόμενον τῆς μὲν τῶν ἄλλων ἀφίστασθαι κοινα-
νίας κελεύει, μόνῃ δὲ τῇ τῆς ἰδίας Ἐκκλησίας
ἀρκεῖσθαι.

Ἄλλὰ τῷ ιζ' κανόνι οὐ τῶν ἀναγκαίων εἶναι
δοκεῖ, κατ' ἐνιαυτὸν σύνοδον γίνεσθαι τῶν ἐπισκό-
πων εἰς Καρχηδόνα, ἵνα μὴ συντρίβωνται οἱ ἀδελ-
φοί. Ἄλλ' εἰ μὲν αἰτίαι κοιναὶ ἀναγκάζουσιν περὶ
δογμάτων τυχόν, γράμμασι καλεῖσθαι τοὺς ἐπισκό-
πους, καὶ κοινῆς γινόμενης συνόδου, λύεσθαι τὸ
ἀμφιβολόν· εἰ δὲ ἰδιαι εἶεν, ἐν ἐπαρχίᾳ ἑκάστη
τὴν λύσιν αὐτὰς λαμβάνειν.

vocari jubet, alterum vero non in Pentecoste, sed
ante Quadragesimam celebrari; ut posita omni
acritate ac illiberalitate animi, puri ipsi natura ex
suaque puro jejuniis donum offerant.

Canon autem 19 synodi quartæ æquum bonum-
que iudicat, ut episcopi bis quotannis concilia
celebrent, ubi, si provincie metropolitanæ ita
placuerit, de rebus ecclesiasticis reformandis de-
cernant: episcopos autem, qui eum corpore bene
valeant, et in urbibus suis versentur, neque ulla
alia causa impediatur, non convenientiam tamen, fra-
terno more increpari.

Dein canon sextus synodi sextæ hunc verbalim
B Repetit, sancit autem semel quidem in anno, non
bis concilium haberi, atque tempus præscribit, a
Paschate puta usque ad Octobrem completum, eum
propter barbarorum incursus, tum causas alias,
quæ obtingunt et frequentes peregrinationes epi-
scopis permolestas reddunt.

Hunc canonem confirmat etiam sextus synodi
septimæ, atque magistratum excommunicari vult,
qui episcoporum ad synodum properantium quem-
piam impediens deprehendatur. Cum autem con-
gregati fuerint, præcipua, inquit, cura esto subdi-
tos suos summopere docere præcepta evangelica
et canonica. Sin vero metropolita jumentum, vel
rem quamvis aliam, quæ ad episcopos confluentes
pertineat, sibi vindicet, et convincatur, reddet
C quadruplum.

Imo et 40 canon concilii Laodicensi sollicitè
admodum jubet, ut in qualibet provincia synodus
quotannis convocetur. Adeoque episcopos, qui ad
eam citantur, haud deirectare, sed protinus adire
jubet, atque sapientiores si sint, docere quæ norunt,
vel simpliciores ea addiscere, quæ nesciunt. Ita
enim fit, ut reformetur Ecclesia, et circa recta
dogmata fidei, et mandata vitæ bene ordinandæ
inservientia, profectus faciat. Qui vero contempse-
rit, quod reprehendatur, seipsum culpet, nisi forte
aliquo discrimine, quod ad corpus vel facultates
spectet, impediatur.

231 Insuper canon 19 syn. Carthaginensis
episcopos monet concilium quotannis habere. Ita
et canon 75, quem vide in cap. 7 lit. II.

Cum istis consentit et canon 76 eademque
rationes pariter affert. Illum tamen qui recusa-
verit, cæterorum episcoporum communione absti-
nere jubet, Ecclesiæ suæ sola contentum.

At vero canon 97 haud necessarium videtur,
quotannis concilium Carthagine celebrari, ne fati-
gentur fratres. Sed quotiescunque causæ commu-
nes contingant, de dogmatis puta, litteris convo-
cari episcopos, et synodo communi habita, dubium
solvitur. Sin vero privatae causæ fuerint, ipsas in
propria provincia determinari.

Lex.

Justiniani novella 137 semel aut bis in anno, mense nimirum Junio aut Septembri, synodos celebrari jubet, metropolitaram quidem apud patriarchas, et episcoporum apud metropolitas, causasque examinari, quas episcopi et clerici et monachi invicem sustinent circa fidem et canones et res ecclesiasticas, et quæ facta sunt contra canones corrigi; magistratus vero qui non cogunt metropolitas et episcopos moras trahentes statuta concilia celebrare, aut non indicant imperatori inobedientes, extremis suppliciis subijci. At vero hæc quæ ad concilia celebranda pertinent hodie prorsus negliguntur.

CAP. X. De litteris commendatitiis.

Quære caput 9 lit. A.

CAP. XI. De iis qui conjurationes et fraternitates, aut seditiones struunt.

Canon 18 synodi quartæ, et 34 synodi sextæ, Legibus, inquit, civilibus, quarum pleræque a sapientibus extraneis seu gentilibus latæ sunt, crimen conjurationis vel fraternitatis prohibetur, multo vero magis in Ecclesia Dei. Quisquis igitur vel clericus vel monachus hujusmodi facinoris reus deprehensus, aut convictus fuerit, conspirationes coagulans quasi, sive moliens adversus episcopos aut clericos, gradu suo excidat. Conjunctio autem est si aliqui contra aliquos consilium inveniunt, et se invicem juramentis obligant a proposito non desistere, usquequod ad exitum perduxerint, sicuti alicubi in Actibus B. Lucas memorat. Videlicet Judæorum nonnulli conspiratione facta, sua capita devoverunt, se neque cibum neque potum sumpturos, donec Paulum interfecissent. Fraternitas autem proprie est cognatorum aut alio modo conjunctorum compages. Hic autem malignantium innuit conventiculum, et ad facinora perpetranda consensionem. Coagulare vero sive *τυπεύειν* est perversa et improba struere et moliri. Uti in illo loco, *Coagulatum est cor eorum, pro, induruit.*

232 Leges.

Qui conjurationis adversus rempublicam auctor exstiterit, aut castris insidiatus fuerit, aut illa hosti prodiderit; quive dolo malo impediverit, quomodo hostes in potestatem populi Romani venerint, aut curaverit eos adjuvari copiis, vel armis, vel pecunia, vel alio modo quocunque, lege majestatis tenetur. Imo vero turbam concitare præter mandatum imperatoris, gravi supplicio dignum lex decernit. Quære et cap. 21 lit. II.

Novella autem constitutio Constantini Porphyrogenetæ, cum scientia Alexii patriarchæ et synodi, anathemati subijcit eos qui machinantur insidias aut tumultus, atque etiam eos qui istis opem ferunt et in defectione sunt socii, aut illis consulunt, et

A

Νόμος.

Ἡ δὲ ραζὴ τῶν Ἰουστινιανέως νεαρὰ ἀπαξ ἡ δις τοῦ ἔτους τῷ Ἰουνίῳ ἢ τῷ Σεπτεμβρίῳ συνόδους γίνεσθαι βούλεται τῶν μητροπολιτῶν παρὰ τοῖς πατριάρχεις, καὶ τῶν ἐπισκόπων παρὰ τοῖς μητροπολίταις, καὶ ἐξετάζεσθαι τὰς αἰτίας, δις οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ μοναχοὶ πρὸς ἀλλήλους ἔχουσι περὶ τὰ πίστεως, καὶ κανόνων, καὶ πραγμάτων ἐκκλησιαστικῶν, καὶ τὰ παρὰ τοὺς κανόνας ἁμαρτανόμενα διορθοῦσθαι τοὺς δὲ ἀρχοντας μὴ ἐπιτεθεμένους τοῖς μητροπολίταις καὶ τοῖς ἐπισκόποις, ὑπερτεθεμένους τὰς τεταγμένας συνόδους ποιεῖν, ἢ τοὺς μὴ ποιουμένους οὐ μηνύοντας τῷ βασιλεὶ ἐσχάτως τιμωρεῖσθαι. Ἀλλὰ τὸ τῶν συνόδων τούτων πάντῃ τὸ νῦν ἔχον καταπεφρόνηται.

B

ΚΕΦΑΛΑ. I. Περί συστατικῶν γραμμάτων.

Ζήτει τὸ θ' κεφάλαιον τοῦ Α στοιχείου.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΑ. Περί τῶν συνωμοσιῶν, ἢ πατριῶν, ἢ στάσεις ποιούτων.

Ὁ ιη' τῆς δ' συνόδου κανὼν, καὶ ὁ λδ' τῆς ε' συνόδου, Ἐν τοῖς πολιτικοῖς, πασι νόμοις, ὧν ἐκ πλείους πρὸς τῶν ἔξω σοφῶν συνετέθησαν, τὸ τῆς συνωμοσίας ἢ πατριῶς ἀπειρηται τόλμημα, πολλῶ γὰρ δήπου τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ. Ὅστις τοίνυν τῶν μοναζόντων ἢ κληρικῶν τοιούτῳ ἁλοίῃ ἐγκλήματι, ἢ συσκευῇ ἐλεγχθεὶς τυρεύων, ἦτοι τεκταίνων, ἐπισκόποις ἢ κληρικοῖς, τοῦ οἰκείου ἐκπιπτεῖτο βαθμοῦ. Συνωμοσία δὲ ἐστὶ τὸ τίνας κατὰ τινῶν βουλεύσασθαι, καὶ ἀλλήλους ὅρκους συνδέσαι, ἢ μὴν μὴ ἀποστήσεισθαι τοῦ βουλευμάτος, μέχρις ἂν τοῦτο τελεσθῇ· ὥς που καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι τῷ θεῷ Λουκᾷ ἱστορεῖται, ὅτι ποιήσαντες τινες τῶν Ἰουδαίων συστροφὰς, ἀνθεμέτισαν αὐτοὺς, μήτε φαγεῖν, μήτε πίνειν, ἕως ἂν ἀποκτείνωσι τὸν Παῦλον. Πατριὰ δὲ ἐστὶ κυρίως τὸ τῶν συγγενῶν ἢ τῶν ἄλλως ἡνωμένων σύστημα· ἐνταῦθα δὲ κακοθελὲς δηλοῖ διαβολίον, καὶ συμφωνίαν τινῶν ἐπὶ πράξεσι φαύλαις. Τυρεῦειν δὲ, τὸ σκληρὰ καὶ πονηρὰ κατασκευάζειν, καὶ μηχανασθαι· ὥς τὸ, «Ἐτυρώθη ἡ καρδία αὐτῶν, ἀντὶ τοῦ «ἐσκληρώθη».

Νόμοι.

Ὁ συνωμοσίαν κατὰ τῆς πολιτείας παρασκευάσας γενέσθαι, καὶ ὁ ἐπιβουλεύσας τῷ στρατοπέδῳ, ἢ τοῖς πολεμίοις αὐτὸ προδοῦν, ἢ ὁ κατὰ ὅδον ἐμποδίσας ὑπὸ Ῥωμαίους γενέσθαι τοὺς πολεμίους, ἢ παρασκευάσας αὐτοὺς βοηθεῖσθαι πλῆθαι, ἢ ὅπλοις, ἢ χρήμασι, ἢ ἑτέρω οἴφθηποτε τρόπῳ, τῷ τῆς καθ' ὁμοσύνης ὑπόκειται ἐγκλήματι. Ἀλλὰ καὶ τὸ συναγεσθαι ὄχλον χωρὶς βασιλικῆς ἐπιτάγματος, πώλλης ἀξίον τιμωρίας κρίνεται πρὸς τὸν νόμον. Ζήτει καὶ τὸ κα' κεφάλαιον τοῦ II στοιχείου.

Ἡ δὲ νεαρὰ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, εἰδῆσαι καὶ τοῦ πατριάρχου Ἀλεξίου καὶ τῆς συνόδου, ἀναθέματι καθυποβάλλει τοὺς μέλλοντας ἢ ἐπιβουλαῖς, ἢ πειραιεῖν, ἢ μούλῃν· ἀλλὰ δὴ καὶ τοὺς συμπράττοντας καὶ συγκοινωνούντας τῇ αὐ-

τῶν ἀποστασιῶν, καὶ τοὺς συμβουλευόντας ἢ παρο-
μῶντας εἰς τὰ τοιαῦτα, καὶ τοὺς συνεκστρατεύοντας,
καὶ τοὺς δεχομένους αὐτοὺς εἰς μετάνοιαν, μὴ με-
ταμελομένους ἀπὸ τῆς ἀποστασίας, καὶ καταλειμμέ-
νους αὐτὴν. Ζῆτει περὶ ταύτης τῆς νιαρᾶς ἐν τῇ
ἐπιγραφῇ τῆς ἐν Γάγγρᾳ συνόδου, ἥτις ἐν τῇ ἀρχῇ
τοῦ βιβλίου κεῖται.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'. Περὶ σχισματικῶν.

Ζῆτει ἐν τῷ β' κεφαλαίῳ τοῦ Α' στοιχείου κανόνα
α' τοῦ μεγάλου Βασιλείου, σοφῶς ὁριζομένου καὶ
διαπρῶντος τὰ σχίσματα, καὶ τὰς αἰρέσεις, ταῖς
ἐκατέρωθεν ἰδιότησιν.

Ὁ δὲ λα' τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν, Ὅστις,
φησὶ, πρεσβύτερος, μὴδὲν τι κατεγνωκὼς τοῦ ἰδίου
ἐπισκόπου, μήτε περὶ τὴν εὐσεβείαν σφαλλομένου,
μήτ' αὐτὸν χαίροντος ἀδικίαις, ἀλλ' εὐσεβοῦς μὲν τὰ
πρὸς Θεόν, δίκαιος δὲ τὰ πρὸς ἀνθρώπους ὑπάρχον-
τος, πάθει φιλαρχίας κάτοχος ὢν, ἰδίᾳ πῆξει θυσια-
στήριον, καὶ παρασυνάξει· ποιῶν ἐν τούτῳ ἱερουργεῖ,
μετὰ μίαν καὶ δευτέραν καὶ τρίτην παραίνεσιν
καὶ παράκλησιν ἐπὶ τὴν προτέραν ὁμόνοιαν, ἐτι
γνώμῃ χρώμενος ἀθεκτῆρ, αὐτὸς μὲν ὡς φιλαρ-
χος, καὶ τυραννικὸν ἔργον ἐπιτεκνύμενος, καθαι-
ρεῖσθω. Οἱ δὲ συναπαχθέντες αὐτῷ, καὶ συνεκκλη-
σιάζοντες, εἰ μὲν κληρικοὶ εἰεν, καὶ αὐτοὶ καθαι-
ρεῖσθωσαν, εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀφορισμῷ ὑποβελήσθωσαν.

Ἐναργῶς τοίνυν ἐκ τούτου παρίσταται, μὴδ'
ἔντινασὺν ὄφελειν εὐδύνῃν, τοὺς τῶν ἰδίων ἐπισκό-
πων ἀποσχίζομένους, καὶ ἀποφοιτῶντας κληρικοὺς,
καταγινώσκοντας ὡς ἀθεοῦντων ἢ ἀδικούντων.
Δι' ἕτερον μέντοι γε τρόπον, καὶ τὰ χεῖριστα λέγη-
ται περὶ ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου, οὐ δίκαιον τῆς
ἐκείνου κοινωνίας ἀφίστασθαι, πρὶν ἂν ἡ δι' ἀκρι-
βοῦς ἐξετάσεις· κρίσις τούτων καθέλῃ. Οὐ γὰρ τῶν
ἀνθρώπων ἡ χάρις, ἀλλὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὃ
καὶ διὰ τῶν ἀναξίων πορίζει ταύτην εἰδὼς τοὺς
θερμότητι πίστεως προσιοῦσαι. Πάντας γάρ, φησὶν,
ὃ Θεὸς οὐ χειροτονεῖ, διὰ πάντων δὲ ἐνεργεῖ.

Τὰ αὐτὰ καὶ ὁ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ε' διέξεσις, προ-
θεῖς ὡς, εἰ μετὰ τὴν καθάρσιν δορυδῶν ἐπιμέ-
νει, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἀναστατών, διὰ τῆς ἐξουδεν
καὶ πολιτικῆς ἐξουσίας σωφρονίζέσθω, εἰ πῶς ταύτη
γούν πρὸς μετάνοιαν ἐπιστρέψειεν. Ἐπιτιμῶν γάρ
μόνον ἐφαίται τοῖς ἐπισκόποις, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τιμω-
ρεῖσθαι τοὺς πταίνοντας· μὴ πειθομένους δὲ τοῖς
ἀρχούσι πρὸς σωφρονισμὸν ἐκιδδόναι.

Ζῆτει καὶ τὸν λα' καὶ τὸν νθ' τῆς ζ' συνόδου ἐν
τῷ α' κεφ. τοῦ Β' στοιχείου.

Ὁ δὲ ιβ' κανὼν τῆς λεγομένης πρώτης καὶ δευτέρας
συνόδου, Τῷ λα', φησὶ, τῆς ζ' συνόδου κανόνι γινώ-
μενοι σύμφητοι, ἀποκεκληρωμένους εἶναι, καὶ ἐπι-
τετραμμένους κλειόμεν πρὸς τοῦ κατὰ χώραν
ἐπισκόπου, τοὺς ἐν εὐκτηρίοις οἰκοῖς, ἔνδον οἰκίας
οὔσι, λειτουργοῦντας ἱερέας. Εἰ δὲ τινες· παρὰ τού-
τους ἀνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου εἰς τὰς οἰκίας
ἐπιπίπτοντες, ἀφαιρεθῶσι λειτουργίας τομῆσταίεν, ἐκεί-

Α' ad ejusmodi facinora incitant, aut committant,
illos denique qui ipsos ad pœnitentiam suscipiunt,
cum defectionis pœnitentiam nedum agant, aut
eam relinquunt. Quære de hac novella in inscri-
ptione syn. Gangrensis, quæ circa principium libri
occurrit.

CAP. XII. De schismaticis.

Quære in cap. 2 litt. A canonem primum
magni Basilii, sapienter ibi definitentis ac distin-
guentis schismata atque hæreses juxta suas quam-
libet proprietates.

Canon autem 31 sanctorum apostolorum, si
quis, ait, presbyter, cum episcopum suum nequa-
quam incusare ac damnare queat, utpote nihil
contra pietatem peccantem, neque improbitati indul-
gentem, sed e contra quoad homines justem
piumque erga Deum, ambitione tactus privatim
altare fixerit, et conventus colligens super illud
celebret, atque post unam ac alteram, atque dein
tertiam admonitionem et cohortationem ad priorem
conformitatem, in sententia sua obstinate perse-
veret, tanquam ambitiosus et affectum tyrannicum
prodens, deponatur. Qui autem conveniunt et
congregantur ad illum, si clerici fuerint, etiam
et illi ordine semoveantur, sin autem laici, excom-
municentur.

Exinde autem manifestum nihil impedire quomi-
nus a suis episcopis faciant divortia, et secedant cle-
rici, si ipsos tanquam improbos aut injustos coar-
quant et damnant. Alioqui, quamvis pessima per-
hibeantur de episcopo et presbytero, non licet a
communione ipsius secedere, antequam judicium
post accuratam examinationem latum istum remove-
rit. Non enim hominum ea gratia est, sed Spiritus
sancti, qui pro meritis eam solet viris ardore fidei
præcellentibus conferre. Omnes enim, inquit, (sci-
licet D. Chrysostomus) non ordinat Deus, sed per
omnes operatur.

Eadem etiam percenset concilii Antiocheni canon
quintus, atque addit: At vero, si post depositi-
onem permanserit turbas et seditionem commovens
in Ecclesia, per externam ac politicam potestatem
castigetur, si forte illum ad pœnitentiam conver-
tere queat. Quippe conceditur episcopis duntaxat
increpare delinquentes, non etiam punire, sed vero
inobedientes magistratui castigan-los tradere.

Quære et can. 31 et 59 synodi sextæ in cap. 1
litteræ B.

233 Canon autem 12 concilii, quod primum
ac secundum appellatur, Canon, inquit, 31 con-
cilii sexti consentientes, clericatu privandos de-
cernimus, et episcopo istius loci subjiendos
sacerdotes, qui in oratoriis, quæ intra ædes pri-
vatas habentur, sacra celebrant. Quicumque vero
præter hosce, citra episcopi sententiam in ædes
ingredientes ausi fuerint sacra facere, ipsos

quidem deponi, communicantes vero segregari.

Canon vero 13, Ut hæreticorum zizaniorum germina, inquit, ense sancti Spiritus radicitus exscindebantur, ita schismaticorum insaniam, quæ corpus Christi dividere studet, nosmet reprimentes statuimus, quod si quis presbyter aut diaconus ob crimina quædam, quæ ad carnales affectus pertinent, suum episcopum damnans, qui cum omni pietate ac innocentia vixerit, directe contra apostolico ac sacro canone definitum, ausus fuerit a communione ejus secedere, ante cognitionem synodicam, ejusque nomen, quando sacra peragit, non referat, hunc depositioni subijci volumus, et omni sacerdotali honore privari. Illicitum enim est eum qui judicium metropolitanorum præripit, ante judicium, quantum ad illum spectat, adversus patrem suum atque episcopum decernere. Sed et qui eum sequuntur, si clerici fuerint, eandem pœnas subire, sin vero monachi, aut laici, non tantum communione privari, sed etiam ecclesia penitus expelli, donec conspirationem cum schismaticis respuentes, ad proprium episcopum reversi fuerint.

συνάφειαν διακρύψαντες, πρὸς τὸν οἰκείον ἐπιστροφῶσιν ἐπίσκοπον.

Canon porro 14 depositionem etiam episcopi decernit, si a communione sui metropolitani defece- rit, aut recusaverit in officio sacro nomen ejus referre.

Tum canon 15 paris criminis arguit etiam metropolitam qui a suo patriarcha recedunt. Verumtamen, si patriarcha fortassean aut metropolis, ait, aut episcopus hæresin aliquam a sanctis Patribus damnatam publice, et ut ita dicam nudo capite prædicaverit, qui communioni ejus abrenuntiant, et seipsos communiunt adversus eum, non pœnas dignas, sed potius honore, qui orthodoxis competit, habeatur. Non enim episcopos, sed pseudepiscopos et pseudodidascalos damnarunt, neque in schismata unitatem Ecclesiæ considerunt, sed a schismatis et divisionibus Ecclesiam liberare studuerunt, quantum in eis erat. Quamobrem et nos recte facimus quod communionem veteris Romæ abnuimus, etiam ante synodalem cognitionem ac judicium.

Canon autem sextus synodi Gangrensis ei, qui Ecclesiam contemnens privatas conciones habet, atque sine licentia episcopi sacra celebrat, ultimum supplicium denuntiat: quid enim usquam anathemate gravius et terribilius? Ecclesiam autem vocat non templum, sed cœtum fidelium. Templum enim secundum sanctum Isidorum Pelusiotam proprie ecclesiasterium appellare licet, sicuti θυμιαμα θυμιατήριον, et θυσία θυσιαστήριον.

Imo etiam canon 10 concilii Carthaginensis, presbyterum depositione mulctatum, si ex insolentia novum altare struxerit, et privatim Deo sacra

αὐτοὺς μὴν καθαιρεῖσθαι, τοὺς δὲ συγκαινωνοῦντας αὐτοῖς ἀφορίζεσθαι.

Ὁ δὲ ιγ'. Ὅτι αἱ τῶν αἱρετικῶν ζιζανίων ἐκφύσεις, φησί, τῇ μαχαίρᾳ τοῦ Πνεύματος ῥίζαις αὐταῖς ἐξεκόνθησαν, οὕτω καὶ τὴν τῶν σχισματικῶν μαχίαν, τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα μερίζειν ἐπιχειροῦσαν, ἡμεῖς ἀναστέλλοντες, ῥιζιδόμεθα, ὥς, εἰ τι πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἐπὶ τισὶ δὴθεν ἐγκλήμασιν, ἀ τῶν σαρκικῶν ἐζητῆται παθῶν, τοῦ οἰκείου καταγνώκως ἐπισκόπου, πάσης δυσσεβείας καὶ ἀδίκου πράξεως ἔχοντος τὸν βίον ἐκ διαμέτρου, ὥς τῷ ἀποστολικῷ καὶ θείῳ κανόνι διεληφται, ἀποστήναι τῆς αὐτοῦ κοινωνίας τομῆσιν πρὸ συνδικτικῆς διαγνώσεως, καὶ τοῦδε τὸ ὄνομα τὴν θέαν ἐπιτελὼν ἱερωσύτην μὴ ἀναφέρειν, τοῦτον ὑποκείσθαι κατὰ

αἰρέσει καλεόμεν, καὶ πάσης ἱερατικῆς ἀποστρεῖσθαι τιμῆς. Ἀθέμιτον γάρ τὴν τῶν μητροπολιτῶν κρίσιν ἀρπάσσοντα, πρὸς κρίσεως, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ τοῦ οἰκείου πατρὸς καὶ ἐπισκόπου καταψηφίζεσθαι. Ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπομένους αὐτῷ, κληρικούς μὲν τυγχάνοντας, τὸ; αὐτοῖ; ἐπιτιμίαι; ὑποβάλλεσθαι· μοναχοὺς δὲ, ἢ λαϊκοὺς, μὴ δι τῆς ἱερᾶς ἀφορίζεσθαι κοινωνίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκκλησίας παντάπασιν ἐξωθεῖσθαι, μέχρις ἂν τὴν πρὸς τοὺς σχισματικούς

Ὁ δὲ ιδ' καθαρῶς καὶ τοῦ ἐπισκόπου καταψηφίζεται, εἰ τῆς κοινωνίας τοῦ ἰδίου ἀποσχισθεὶς μητροπολίτου, μὴδὲ ἀναφέρειν ἀνέχοιτο ἐν ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς τὸ αὐτοῦ ὄνομα.

Ὁ δὲ ιε' τῶν αὐτῶν εὐθύνων καὶ τοῖς μητροπολίταις τιμᾶται, τοῖς ἀποσχισμένοις τοῦ σφῶν πατριάρχου. Εἰ δ' ὁ πατριάρχης τυχόν, φησὶν, ἢ μητροπολίτης, ἢ ὁ ἐπίσκοπος, οἰανδήποτε αἵρεσιν πρὸς τῶν θεῶν κατηγωνασμένην Πατέρων, δημοσίᾳ καὶ γυνυῖ, φάναι, κηρύττει τῇ κεφαλῇ, οἱ τῆς αὐτοῦ κοινωνίας ἀποδιαστέλλόμενοι, καὶ ἀποτειγίζοντες ἑαυτοὺς, μὴ δι κολάσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς προσήκουσας τοῖς ὀρθοδόξοις ἀξιούσθων τιμῆς. Οὐ γὰρ ἐπισκόπων, ἀλλὰ ψευδοεπισκόπων καὶ ψευδοδιδασκάλων κατέγνωσαν, καὶ οὐκ εἰς σχίσματα τὴν ἑνωσὶν τῆς Ἐκκλησίας κατέμενον, ἀλλὰ σχισμάτων καὶ μερισμῶν τὴν Ἐκκλησίαν ἐσπούδασαν ῥύσασθαι, ὥς εἰ αὐτοὺς ἔχον. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς εὐ ποιῶντες, τὴν τῆς παλαιᾶς Ῥώμης ἀπειπάμεθα κοινωνίαν, καὶ πρὸ γε συνδικτικῆς διαγνώμης καὶ κρίσεως.

Ὁ δὲ ς' τῆς ἐν Γάγγρᾳ συνόδου κανὼν τῷ παρὶ ἐλαχίστου τιθεμένῳ τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἰδίᾳ ἐκκλησιάζοντι, καὶ παρὰ γνώμην ἱεουργοῦντι τοῦ ἐπισκόπου, τῶν ἐσχάτων τιμᾶν ἀξίος· τί γὰρ τοῦ ἀναθέματος ἰσχυρώτερόν τε καὶ φρικωδέστερον; Ἐκκλησίαν δὲ οὐ τὸν νεῶν, ἀλλὰ τὸ τῶν πιστῶν φησὶ πλήρωμα· ὁ γὰρ νεὸς, κατὰ τὴν Πηλουσιώτην ἄγιον Ἰσίδωρον, ἐκκλησιастήριον ἂν κυρίως λέγοιτο, ὥς θυμιαμα θυμιατήριον καὶ θυσία θυσιαστήριον.

Ἀλλὰ καὶ ὁ ι' τῆς ἐν Καρθαγίνῃ, τὴν ἀφορισμῷ ἐπιτιμηθέντα πρεσβύτερον, εἰ ἐξ ἀπονοίας νεὸν πηξας θυσιαστήριον, ἰδίαν τῷ Θεῷ ἱεουργίαν προ-

φέρει, τῷ ἀναθέματι παραπέμπει, οἷα τὴν τῆς Ἐκκλησίας πλῆσιν καὶ κατὰστασιν λυμαίνοντο, καὶ βλασφημεῖσθαι ταύτην παρασκευάζοντα πρὸς τὴν ἀληθείαν· ἰθρῶν. Πρῶτον μὲν γὰρ παραγγελλαῖς παρῶσθαι δεῖ τοὺς τὰ σχίσματα ποιούντας ἐπανάγειν πρὸς τὴν ὁμόνοιαν· μὴ πειθομένους δὲ, καθαιρεῖν ἢ ἀπορίζειν· εἰ δὲ καὶ οὕτω μένουσιν ἀπαυθαδιαζόμενοι, καὶ στασιάζοντες, ὑποτιθέναι τούτους τῷ ἀναθέματι, καὶ ὡς οσηπότῃ μίλη τοῦ θγιαίνοντος σώματος τῆς Ἐκκλησίας ἐκτέμνειν.

Τὰ αὐτὰ καὶ ὁ ια' ἀποφαίνεται· Τὸν καταγνώσθιντα πρὸς τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου πρεσβύτερον, ὡς μὴ καλῶς βιούντα, προσαγγελλὰ δεῖ τοῖς γεινῶσι τῶν ἐπισκόπων, ὡς· ἂν δι' ἐκείνων τῷ ἰδίῳ διαλλαγῇ· εἰ δὲ φουσιώθῃς, ἀποσιγηθεὶς μὲν τοῦ ἐπισκόπου, ἰδίᾳ δὲ ἱεροουργεῖν βουλευθεὶς, οὐ μόνον τὸν ἰδίον ἀπολέσει· βαθρὸν, ἀλλὰ καὶ ἀνάθεμα ἔσται. Χρὴ δὲ, φησί, σκοπεῖν, μὴ ἄρα δικαίως τὸν ἰδίον ἐπίσκοπον ὁ κληρικὸς αἰτιώτῃ, ἢ ἀδικούντα βλέπων αὐτὸν, ἢ τῷ ὁρθῷ ἐναντιούμενον δόγματι, καὶ οὐκ ἔξω λόγου τὴν αὐτοῦ κοινωνίαν ἐκκλίνῃ.

Ζῆται ἐν τῷ β' κεφ. τοῦ Α στοιχείου κανὼνα γ' τῆς ἐν Λαοδικαίᾳ συνόδου, καὶ τὸ κ' κεφάλαιον τοῦ Κ στοιχείου.

Ἡ δὲ πολυστομία· τῆς Ἐκκλησίας· σάμπιγξ, ὁ μικάριος· τῶντι Χρυσόστομος, τὴν πρὸς Ἐφεσίους ἐρμηνεύων Ἐπιστολὴν, καὶ τῷ ια' τῆς ἐρμηνείας λόγῳ, περὶ τῶν τὰ σχίσματα ποιούντων διαλεγόμενος, Ἀνὴρ τις ἅγιος, φησὶν, εἰρηκεν, ὅτι οὐδὲ μαρτυρίου αἷμα ἐξαλείφειν δύναται τὴν ἁμαρτίαν ταύτην. Ἐν δὲ τῷ ξε' τῆς αὐτῆς κεφαλαιῷ, τοῦ εἰς αἵρεσιν ἔμπεσεῖν, τὸ τὴν Ἐκκλησίαν σχίσαι, οὐδὲν ἑλαττον κακὸν δείκνυσιν· οὐδὲν δὲ ὅλον καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἐνάρπυστον εἶναι τοῖς ψθάσασιν, τοῦ ἐν ἁγίοις Διονυσίου Ἀλεξανδρείας καὶ μάρτυρος, ἣν πρὸς τὸν Ναυάτον πέπομφε, Ῥώμης ὄντα πρεσβύτερον.

Ἐπιστολὴ Διονυσίου πρὸς Ναυάτον, Ῥώμης πρεσβύτερον.

Διονύσιος Ναυάτῳ ἀδελφῷ χαίρειν. Εἰ ἄκων, ὡς φῆς, ἤχθης, δεῖξαις, ἰδὼν ἀναχωρήσης· ἔκων· μὲν γὰρ καὶ πᾶν ὁτιοῦν παθεῖν ὑπὲρ τοῦ μὴ διακόψαι τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ· καὶ ἦν οὐκ ἀδοξότερα τῆς ἐνεκεν τοῦ μὴ εἰδωλολατρεῖσθαι γινομένης, ἢ ἐνεκεν τοῦ μὴ σχίσαι μαρτυρίαν, κατ' ἐμὲ δὲ καὶ μεζῶν· ἐκεῖ μὲν γὰρ ὑπὲρ μιᾶς τῆς αὐτοῦ ψυχῆς, ἐνταῦθα δὲ ὑπὲρ ὅλης τῆς Ἐκκλησίας μαρτυρεῖ· καὶ νῦν δὲ, εἰ παύσαιτο, ἢ βιάσαιτο τοὺς ἀδελφοὺς εἰς ὁμόνοιαν ἔλθειν, μεζῶν ἔσται σοι τοῦ σφάλματος· τὸ καὶ ὁρθώμα· καὶ τὸ μὲν οὐ λογισθήσεται, τὸ δὲ ἐπαινεθήσεται· εἰ δὲ ἀπειθούτων, ἀδυνατεῖς, σῶζων σῶζε τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν. Ἐρῶσθαι σε ἔχοντες τῆς εἰρήνης, ἐν Κυρίῳ εὐχομαι.

ΑΡΧΗ ΤΟΥ Τ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ.

ΚΕΦΑΛ. Α'. Περὶ τῆς εἰσεως τῶν κληρικῶν.

Ζῆται τὸ δ' κεφάλαιον τοῦ Δ στοιχείου.

Ὁ δὲ νς' τῆς ἐν Λαοδικαίᾳ συνόδου κανὼν τοῦ ἐπισκόπου τὴν εἰσοδὸν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ποιουμέ-

PATROL. GR. CXLV.

A fecerit, anathematis scriit, tanquam corruptorem fidei atque constitutionis ecclesiasticæ, et studentem illam contemptui exponere hostium veritatis. Primum quidem exhortationibus opus est, ut conemur hosce qui 234 schismata, faciunt reducere ad conformitatem, inobedientes tamen aut deponere, aut excommunicare. Sin vero adhuc permanserint obstinati, ac seditionem moventes, anathemati ipsos subjicere, et tanquam membra corrupta e corpore Ecclesiæ rescindere.

Eandem etiam asserti et 11 canon: Presbyterum a suo episcopo damnatum, tanquam male viventem, denuntiare oportet episcopis vicinis, ut eorum gratia suo episcopo reconcilietur. Sin vero superbia elatus sese separet ab episcopo, et privatim celebrare velit, non solum gradum suum amittet, sed etiam anathema erit. Oportet autem dispicere, ait, num merito episcopum suum clericus accuset, videlicet aut injuste facientem, aut contra rectam doctrinam pugnantem viderit, et non sine ratione communionem ejus declinantem.

Quære in cap. 2 lit. A can. 33 synodi Laodicensæ, et cap. 20 lit. K.

Multisona autem Ecclesiæ tuba et vere Chrysostomus, Epistolam ad Ephesios explicans, et in 11 Expositionis suæ sermone de his qui schismata faciunt disserens, Vir quidam sanctus, inquit, neque martyri sanguinem peccatum illud diluere posse dixit. Et in capite 63 ejusdem Expositionis, Ecclesiam scindere nihil minus malum præstat quam in hæresin labi. Nihil etiam vetat quominus præcedentibus adjiciamus Epistolam beati Dionysii episcopi Alexandriæ ac martyris, quam ad Novatum Romæ presbyterum misit.

Epistola Dionysii ad Novatum presbyterum Romanum.

Dionysius Novato fratri salutem. Si modo ægre tulisti, ut dicis, promotionem, sponte recedendo id ipsum ostendes. Oportuit enim et quodvis potius perpeti, quam discindere Ecclesiam Dei: neque minus gloriosum fuit martyrium propter evitandum schisma, quam cultum idolorum, imo meo quidem judicio magis. Illic enim propter sui ipsius animam solam, hic propter totam Ecclesiam martyrium obit. Jam vero si persuaseris aut coegeris fratres in concordiam conspirare, insignis erit delicti emendatio: atque illud quidem minime imputabitur, hoc autem laudem merebitur. Si tamen inobsequentes servando nihil valeas, tuam animam serva. Bene te, ut pacem retines, valere exopto in Christo.

235 INITIUM LITTERÆ T.

CAP. I. De ordine clericorum.

Quære cap 5 lit. A.

Canon autem 56 synodi Laodicensæ, quando episcopus ad altare accedere vult, minime licere judi-

cat presbyteris praeoccupare, atque introeuntes sedes capessere, et episcopum solum relinquere. Illud enim non tantum decoris violati, sed et contemptus episcopi argumentum est : sed potius una cum episcopo ingredi vult, nisi quis corpore minus valeat, et standi moram perferre neutiquam possit.

CAP. II. De sepultura.

Leges.

**Sepelire haud fas est, ubi constat corpus marty-
ris jacere.**

Nemo quisquam de sepulcris materiem quamcunque ad aliam domum exstruendam auferat.

Cadaver hominis, citra mandatum Imp. nemo in locum alium transferat.

Quære et in cap. 15 litt. M.

CAP. III. Quod mortuos baptizare minime liceat, neque eorum cadaveribus sacra mysteria præbere.

Quarre cap. 26 litt. K.

CAP. IV. De clericorum filiis.

Canon 35 concilii Carthaginensis minime oportere existimal episcopos ac clericos facile liberis suis potestatem sui concedere, nisi per etatem aut morum probitatem fidem certam fecerint, posse se convenienter ac provide res suas administrare. Secus enim et ipsi liberorum suorum criminibus obnoxii erunt.

Leges.

Leges autem statuunt libertatem filiis non a patre solo, sive clericus sit, sive laicus, donari, nisi cognitio auctoritativa ita decernat. Non enim consensus merus patris statum patria potestate liberat, sed legitima actio.

Liberi autem episcoporum, qui dignitate aliqua
cohonestantur, sui juris juxta leges evadunt, ne-
que pro illis patres rationem reddunt. Dicit enim
Novella Justiniani 84: Qui dignitatem indepti sunt,
ac officia publica susinunt, suae potestatis sunt,
quamvis per aetatem non oporteat ipsos de manu
patris liberari.

236 Delicta circa damnum quæ perpetrant filii sub patria potestate, ipsi patres merito luunt, non ita et crimina. Neque enim ponuntur patres propter filios, cum lex diserte dicat: Delicta caput sequuntur.

CAP. V. De sacra Quadragesima, et ritibus qui in ea observantur.

Quære cap. 4 litt. N.

Canon autem 63 synodi sexto eos qui veterem Romam incolunt, monet ne in Sabbatis sacrae Quadragesimæ jejunent, præterquam in uno tantum, eoque magno Sabbato. Sed arrogantes illi incorrigibiles perseverarunt, neque canonibus apostolicis, neque huic obsequentes, adeoque nec clerici depositionem metuunt, neque laici excommunicationem. Tanto autem turpiores evaserunt, ut non solum in istis, sed et aliis anni Sabbatis

νου, μὴ ἐξῆναι κελεύει τοῖς πρεσβυτέροις, προλαμ-
βάνειν, καὶ εἰσερχομένους καθίζειν, καὶ μόνον ἐφ'
τὸν ἐπίσκοπον (οὐχ ὅπως γὰρ ἀταξίας, ἀλλὰ καὶ
τοῦ περιφρονεῖν τὸν ἐπίσκοπον τοῦτο σημεῖον), ἀλλὰ
τοῦτοι συνεισέναι, εἰ μῆποτε τις ἀνωμόλος ἔχει τι
σῶμα, καὶ τὴν στάσιμ ἡχίστα δύναται φέρειν.

ΚΕΦΑΛ. Β'. Περὶ ταφῆς.

Νόμοι.

Οὐκ ἔστι θάπτειν ἐνθα δῆλόν ἐστιν ὅτι μάρτυ-
ρος οὐκ ἀπόκειται.

Οὐδεὶς ἀπὸ τῶν τέφρων ὕλην τινὰ ἢ ἕτερον οἰκοδόμημα μεταφέρει.

Μηδεις σωμα ανθρωπινον χωρις κελευστος βασι-
λικης εις ετερον τοπον μεταφερετω.

B Ζήτησι καὶ ἐν τῷ 15^ῳ κεφ. τοῦ Μ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Γ. Ὅτι τοὺς τελειώσαντας οὕτως βαπτίζειν θεμιτόν, οὕτως τοῖς σώμασιν αὐτῶν κοινωρίαν μεταδίδόναι.

Ζήτηι τὸ x_5 κεφάλαιον τοῦ K στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. Περὶ τῶν τέχνων τῶν κληρικῶν.

Ὁ ἴς τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου καὶ οὐκ εἶται
δεῖν ἐπισκόπους καὶ κληρικούς ἀδελφεοὺς τοῖς τέκνοις
αὐτῶν διδόναι τὸ αὐταξούσιον, εἰ μὴ ἀπὸ τῆς ἡλι-
κίας καὶ τῶν ὀγαθῶν τρόπων δοῖεν πηροφορίαν.
εἰ δὲ θνήσκοντα δέοντος καὶ εὐλαδῶς τὰ καθ' ἑκαστοὺς
ἐπινοοῦν· εἰ δ' οὐν, τὸν ἑμαρτημάτων αὐτῶν καὶ
αὐτοὶ εἶσιν αἰ κοινῶν.

Νόμοι.

ΟΙ Δὲ νόμοι καλεῖσονται μὴ παρὰ μόνου τοῦ πατρὸς **Γ**
εἶτε κληρικοῦ, εἶτε λαϊκοῦ, τὴν τῶν τέκνων αὐ-
τεθροισίτητα γίνεσθαι, εἰ μὴ καὶ δικαστικὴ δι' ἄγνοιας
τοῦτο ἐπέφραξεν· πασι γάρ· Οὐ γυμνὴ συναίνε-
σις τοῦ πατρὸς ἐλευθερὸν τῆς θεαθροισίτητος τὸν
πάτερ, ἀλλὰ νόμιμος πρᾶξις.

Οὗτοι δὲ ὑποκρίθη τιμωθέντες παῖδες τῶν ἐπισκόπων.
αὐτεξουσίαι παρὰ τοῦ νόμου γίνονται, καὶ λόγον
ὅπου αὐτῶν οἱ πατέρες οὐ διδάσκει· φησὶ γὰρ ἡ κ'·
Ἰουστινιανέος νεαρά, ὅτι πάντες οἱ ἀδωματοῖχοι,
καὶ οἱ ἔχοντες ὑποκρίδια ἀρχόντες, αὐτεξουσίαι ἐστι-
σαν, καὶ οἱ τῆς πατριχῆς χειρὸς οὐκ ἐβασσαν ἀπο-
λυσθῆναι.

Τῶν ψυχικῶν μέντοι σφαλμάτων, ἀπὸ τοὺς ὑπερ-
 ούτοις ἀμαρτάνουσι παῖδες, ὡς οἱ πατέρες εἶπεν
 ὑπεύχουσιν, οὐ μὴν καὶ τῶν ἐγκληματικῶν· οὐ γὰρ
 κολάζονται· πατέρες, ὑπὲρ τέκνων· ὅτι οὐ νόμος·
 τὰ ἀμαρτήματα τῇ κεφαλῇ ἔπονται.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. Περὶ τῆς ἀγίας Τεσσαρακοστῆς, καὶ
τῶν ἐν αὐτῇ τελουμένων ἑορῶν.

Ζήτησι τὸ δ' κεφάλαιον τοῦ Ν στοιχείου.

Ὁ δὲ ἐν τῇ συνόδῳ κανὼν τοὺς τὴν παλαιὰν εἰκοῦσαι Ῥώμην παρεγγυᾶται, μὴ νηστεύειν τὰ σαββάτα τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς, ἐκτὸς μόνον τοῦ ἑνὸς καὶ μεγάλου σαββάτου· ἀλλ' ἀδιόρθωτοι μεμνήσκασιν οἱ ἀλαζόνες, μήτε τῶν ἀποστολικῶν κανόνων, μήτε τούτου ἐπιστροφόμενοι· καὶ μήτε τὴν καθάρεισιν οἱ ἐρωμένοι, μὴθ' οἱ τὸν δῆμον τὴν ἀφορισμὴν εὐλαβούμενοι· πολλὸν δὲ τοσούτων χίλ' αὖτε γινώσκουσιν, ὥς μὴ μόνον ἐν ταῦτοις, ἀλλὰ καὶ

ταίς ἀλλοίς τοῦ χρόνου σάββασι, παρὰ νόμῳ νη-
στεύειν· τὸ δ' ἐστὶ τοῦτο παρανομώτερον, ὅτι τὴν
τοῦ σαββάτου κατέλυσιν ἐπὶ τὴν τετάρτην μετα-
νόησαι καὶ παρασκευῇ, τὴν δ' ἐν ταύταις νηστεύειν
ἐπὶ τὸ σάββατον, ἔργον ἀσυνεπὲς ποιοῦμενοι, πάντα
νόμον ἱερὸν τιθέναι ἀνίστατον.

Ὁ δὲ νῦν τὴν αὐθιγὰν διὰ μέτρον τῶν Ἀρμενίων
διορθοῦμενος πλάνην, ἐν τοῖς σάββασι καὶ ταῖς κυ-
ριακαῖς τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς, τυρεῖ καὶ ὧν
ἀπέχεσθαι καὶ τούτους κελεύει, οἷα δὲ νόμος πάση
τῇ ὑψηλῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ. Ὡς περ γὰρ πίν-
των τῶν θυομένων ἀπαχόμεθα ζωὴν, οὕτω δέον, καὶ
ὅσα τούτων κερδοῦς, εἰς τροφήν μὴ προσίσταται.
Τούτο καὶ ἐπὶ τῶν τετάρτων παρατηρητέον καὶ πα-
ρασκευῶν τοῦ ἁπλοῦς ἐνιαυτοῦ· τοῖς δὲ παραβαίνουσιν,
καθαίρειται ἡ ἀφορισμὸς τιμῶν, κληρικαῖς οὖσιν,
ἡ δημοταῖς τυχόν. Ἀλλὰ καὶ τούτω τοὺς Λατίνους
μᾶλλον ἐν ἰσχύι εἰς ἔσχατον ἀπεγμῆνους παρανομίας,
ὡς περ ἐξεπίτηδες ὁμοσε χωροῦντας τοῖς θεοῖς κα-
νόσιν· ἐν γὰρ τοῖς σάββασι καὶ ταῖς κυριακαῖς τῆς
τεσσαρακοστῆς, οὐ μόνον τυρεῖ καὶ ὧν, ἀλλὰ γε
καὶ κρεῶν ἀπτόνται, οὐχὶ τοῦ δήμου μόνον, ἀλλὰ
καὶ τῶν μοναχῶν οἱ ἀσθενῶς διέθεν τοῦ σώματος
ἔχοντες.

Ζῆται καὶ ἐν τῷ α' κεφ. τοῦ Β στοιχείου τῆς ἐν
Λαοδικείᾳ συνόδου κανὼνα μὲν, καὶ ἐν τῷ ζ' κεφ.
τοῦ Π στοιχείου κανὼνα πῶς τῆς γ' συνόδου.

Ὁ δὲ τῆς γ' συνόδου νῦν κανὼν, ἐν μὲν ταῖς ἁ-
λαῖς τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς ἡμέραις, οἷα πινθεῖν
προσεταιγμένον, καὶ νηστεύειν καὶ κατανύσσεσθαι
εἰς ἐξέλασμα τῶν οὐ καλῶς ἐκείτω βεβωμένων,
τῇ τῶν προηγουμένων λειτουργίᾳ κελεύει τελει-
σθαι· ἐν δὲ γε τοῖς σάββασι καὶ ταῖς κυριακαῖς αὐ-
τῆς, καὶ τῇ ἁγίᾳ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἡμέρᾳ, ἐπει-
περ ἐν ταύταις νηστεύειν οὐκ ἔννομον, καὶ θεοῖαν
προσφέρειν, καὶ τελείαν γίνεσθαι λειτουργίαν· τι-
μῶμεν γὰρ τὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἡμέραν, πανηγυ-
ρίζοντες ἐν αὐτῇ, ὡς ὄρηθιν καὶ κεφαλῆαυιν τῆς
ἡμῶν σωτηρίας. Ἔοικεν οὖν μίαν εἶναι τὴν τεσα-
ρακονθήμερον νηστεύειν. Εἰ γὰρ καὶ ἑτέρα τοῖς κα-
νόσιν ἀπεγινώσκετο, ὥριστη ἂν καὶ ἐν ἐκείνῃ, μὴ
τελείαν ἱεροτελεστείαν, ἀλλὰ προηγουμένην τε-
λειοῦσθαι.

Αἰτὰ τὴν ὥς ἐπὶ τὸ πλείστον μὲν ἐπ' αὐτὴν ὥραν τῆς
ἡμέρας ἡ θεία τελεία λειτουργία· ἔστι δὲ
ὅτε καὶ πρὸς ἑσπέραν ἐν ταῖς μερίσταις τῶν
ἐορτῶν.

Ἀλλὰ γὰρ ζητητέον ἐνταῦθα, τίνας χάριν ἐπὶ μὲν
τῶν ἁπλοῦς ἡμερῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ, περὶ πού τριτὴν
ὥραν ἀπὸ τῆς ἡμέρας, νόμος τὴν θεοῖαν τελειοῦσθαι μυστα-
γωγίαν· τῶν δὲ περιφανῶν ἔστιν ἡς ἐορτῶν, και-
νότερον τρόπον οἰομένους προσέδιδεν οἱ μὲν, τούτων
τὴν τελειὰν εἰς τὴν ἑσπέραν ταμειούμεθα, καὶ μετὰ
τὰς ἑσπερίους εὐθὺς ἐπιτελούμεν ὁδῶς. Τούτῳ γοῦν
τὸ ἔθος κατ' ἐξάφρονον καὶ ἰδίᾳ τετήρηται τῇ ἁγίᾳ
καὶ μεγάλῃ πέμπτῃ, τῇ τε ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ καὶ
σεβασμίᾳ σαββάτῳ· πρὸς δὲ, τῇ περιφανείᾳ τῆς Χρι-
στοῦ γεννήσεως ἡμέρᾳ, καὶ γε τῇ λαμπρῇ καὶ φα-
ρυνώμῃ τοῦ Θεοῦ φωτός, εἴγε μὴ συνελθεῖν ἡμέ-

illicite jejulent. Imo quod adhuc magis canonibus
repugnat, solutionem Sabbati in feriam quartam
et Parasceven referunt, atque istorum dierum je-
junium in Sabbatum, quasi solliciti studentes om-
nem legem sacram subvertere.

Canon vero 56 contrarium plane Armenorum
errorem corrigens, in Sabbatis et Dominicis Qua-
dragesimalibus a caseo et ovis abstinere ipsos pra-
cipit; quod quidem praeceptum in universa Dei Ec-
clesia obtinet. Nam sicuti ab omnibus sacrificiis
animalibus temperamus, ita et fructus ipsorum in
cibus minime adhibere debemus. Hoc etiam in feriis
quartis et sextis per totum annum observare opor-
tet. Qui secus fecerint, depositionis aut excommu-
nicationis poenam sibi intendant, prout clerici fue-
rint, aut laici. Sed vel hinc videam Latinos ad sum-
mam insolentiam pervenisse, tanquam de industria
sacris canonibus resistentes, scilicet in Sabbatis
et diebus Dominicis per Quadragesimam, non so-
lum caseum et ova, sed etiam carnes comedunt,
neque plebei duntaxat hoc faciunt, sed monachi
etiam minus bene valentes.

Quare et in cap. 1 litt. B. syn. Laodiceae can.
42, et in cap. 7 litt. II concilii sexti can. 89.

Rursus canon 52 synodi sextae, in ceteris qui-
dem Quadragesimae diebus, scilicet lucui, jejuniis,
ac compunctioni destinatis in expiationem uniuscu-
jusque perperam commissorum, officium praesan-
ctificationum celebrari jubet: attamen in Sabbatis
et Dominicis Quadragesimae, et die sacro Annun-
tiationis, jejungere haud licet, licet tamen et sacrifi-
cium offerre, et perfectam liturgiam peragere.
Celebramus enim Annuntiationis diem feriendo in
ipso, tanquam principium ac caput salutis nostrae.
Videtur igitur unicum esse ac simplex Quadra-
gesimale isthoc jejunium. Nam si aliud in canoni-
bus agnosceretur, constitutum esset et in illo non
plenarium officium, sed praesantificationum obire.

Quam ob causam ut plurimum tertia hora diei sa-
cra liturgia peragatur: nonnunquam tamen, in
maximis puta festis, tempore vespertino.

Jam vero disquirendum est qua de causa, cum in
aliis anni diebus circa horam tertiam a solis ortu
lex 237 vult sacrum officium celebrari, festorum
quorundam ex usu moderno, quasi peculiari hono-
re digna illa existimantes, officia in vespere re-
servamus, et post hymnos vespertinos statim ce-
lebramus. Hic autem usus peculiariter ac specialiter
observatur in sacra magna feria quinta, et in sacro et
magno et venerando Sabbato, tum etiam illustri Nati-
vitatibus Christi die, atque etiam in sacro et celeberrimo
divini luminis, nisi forte diebus coincident, qui cum mi-
nime patiuntur istorum causa officia sibi eximia infer-

mitti. Hisce etiam adde, si placeat, et felicem Annuntiationis diem. Quippe consimilis est ratio atque ejus qui præcessit; quia nam hoc ipso Paracletus ad apostolos illustri modo adveniens, et triplex lumen perfectumque perfecte illis demonstrans, nosmet cognomini sacrosanctæ Trinitati hora perfectum ministerium tripersonali Deitati consecrare, per ipsos perspicue docuit. Quamvis enim officii sacri administratio ineffabilis Verbi dispensationem mysterio plenam ostendat: nihilo tamen minus gratiam habemus complacenti æterno ejus Patri, et cooperanti Spiritui vivificant. Verum in dictis insignibus festis, ea mysteria in profundo abscondita, et conceptum sapientiæ divinæ superantia, subobscurare quidem, quasi sciagraphia quadam deteguntur et adumbrantur, ita ut ex ejusmodi, quantum licet, initiatione, nobis detur ad divinum amorem magis erigi et a tolli. Quamprimum autem perfecta et summa lux in terris apparuit hominibus tanquam in vespere, sine nimis sæculorum, diei legis, ut loqui licet, curriculum exitum vidit: Novi vero Testamenti splendor, polytheismi tenebras dissipare primum potuit, quas umbratilis lex multo ante tollere debuerat. Quapropter et Servator noster cum discipulis suis, qui tum quidem accipiebant, et postea ministrabant illud mysterium, communicans, non interdum, sed in profundo vespere, magnæ puta feriæ quintæ; et ad sacra certamina perungens, atque pariter admonens ab errore recedere animo plane tranquillo, et firmis cogitationibus, minime quidem instar oculorum, quatenus oportuit opera fore meliora, quam secundum veterem legem: Hoc poculum; inquit, Novum miscet Testamentum his qui pro illo contendunt et dimicant: subinnuens adeo per poculum, nunquam fore ut ipsi periculorum et temptationum ad errorem inimicos conlisterent, vel eum penitus debellarent, cujus instantes eo temporis tenebræ illustre signum erant. Id propter, quantum nobis scire licet, cum in aliis anni diebus hora tertia Eucharistia peragatur, in dictis tamen eximilis diebus, iisque solis, vespertinum tenus ex dereto Patrum observatur. Solabant enim Patres officium Eucharisticum identidem submutare, et per varietatem hanc mysteriorum incomprehensibilitatem perhumaniter nobis ostendere, atque ad unicam, ineffabilem, et supremam cognitionem etiam mirifice manuducere. Imò quidem, juxta Historiam, noctu Virgo Dominum peperit, quod etiam liquet ex illo evangelistæ, « Erant autem pastores, » etc. Noctu etiam Dominus a Joanne baptizatus est, ut Spiritus in forma columbæ ad illum accedens, et copioso lumine noctem illustrans, populumque percellens insolito spectaculo, ipsos Deo Servatori attendere moneret et obtestaretur. Præterea noctu Dominus de cæna mystica cum discipulis communicabat; noctu etiam Resur-

Α ραις, τῶν οικειῶν οὐκ ἀνεχομέναις διὰ ταύτας ἐκτεῖναι προεδίαιον· ταύταις, εἰ βούλει, προστίθει, καὶ τὴν εὐαγγ. τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἡμέραν. Καὶ ἡ μὲν ἐκ τῶν εἰκότων τοῦ προτέρου αἰτία, ὅτι τοι ἐν τούτῳ τῆς ἡμέρας ὁ Παράκλητος ἐναργῶς τοῖς ἀποστόλοις ἐπιφαιτῆσας, καὶ τὸ τρίτον φῶς ἤδη καὶ τέλειον τέλειος τούτους μυσταγωγῆσας, καὶ ἡμᾶς τῇ ἐπιπυνύσει τῆς θείας Τριάδος ὥρα, τὴν τελείαν καθιεροῦν ἱερουργίαν τῇ τριτυποστάτῳ Θεότητι, δι' αὐτῶν σαφῶς ἐδιδάξατο. Εἰ γὰρ καὶ τῆς θείας ἱερουργίας ἡ τελευταία τὸ τῆς ἀρρήτου οἰκονομίας ὑπογράφει τοῦ Λόγου μυστήριον, ἀλλ' οὐδὲν ἤττον τὴν χάριν ἰσμεν τῷ τε εὐδοκῆσαντι ἀνδρὶ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ συνεργήσαντι ζωοποιῷ Πνεύματι. Ἐν γε μὴν ταῖς εἰρημέναις ἐπισήμοις ἡμέραις, ἔτιρ' ἅττα ἐν βάθει κακαλυμμένα, καὶ ὑπὲρ ἔννοιαν τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας μυστήρια, ἀμυδρῶς πως ἡμῖν παραγυμνοῦνται σκιαγραφεύμενα, ὥς ἂν καὶ ἐκ τῆς τούτων, καθόσον ἐφικτὸν, μυήσιος, πρὸς τὸν θεῖον ἡμῖν ὑπάρξῃ πόθος ἐπὶ πλείον περιουθεῖν καὶ ἀνατείνεσθαι. Τοῦ γοῦν τελείου καὶ ἄκρου φωτός, ἐπὶ γῆς ὡς ἐν ἐσπέρᾳ τῷ τέλει τῶν αἰώνων τῷ κόσμῳ φανέντος, τέλος μὲν ὁ ὁρμός τῆς τοῦ νόμου, ὡς εἰπεῖν, ἡμέρας ἑλάμβανεν· ἡ δὲ τῆς Καινῆς Διαθήκης αὐτῇ τὸν τῆς πολυθεοῦ σκότον κακίας καταλύειν ὀφῆρχετο, ὃν ὁ σκιώδης νόμος πολλοῦ ἡ ἄρα εἶδει περιελεῖν. Ταύτη τοι καὶ τοῦ μυστηρίου τοῦτου τοῖς συλληφομένοις ἤδη καὶ ὑπουργήσουσι μεθ' ἡμῶν· κοινωνῶν ὁ Σωτὴρ, οὐ μεθ' ἡμέραν, ἀλλ' ἐν ἐσπέρᾳ βαθεῖα, τῆς μεγάλης πέμπτης φημί, καὶ πρὸς θεοῦς ἐπαλείφω ἀγῶνας, καὶ ὁμοῦ παρακαλῶν τῇ πλάνῃ χωρεῖν, ἀτρεμεζούσῃ καθαρῶς τῇ ψυχῇ, καὶ τοῖς λογισμοῖς ἐστῶσιν, οὐχ ὅπως τοῖς ὀφθαλμοῖς, ὡς ἐντεῦθεν μελλόντων ἔργων ἴσθαι κρειττόνων ἢ κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον. Τοῦτο τὸ μυστήριον ἡ Καινὴ, φησί, κίρησι Διαθήκῃ, τοῖς ὑπερμαχοῦσι ταύτης καὶ πρᾶσις· οὐκ ὡς, ὡς ἐμπαίνοι διὰ τοῦ ποτηρίου, μὴ ἂν ποτε τούτοις ὑπάρξαι, κινδύνων ὄναι καὶ περὶ τῶν τῆς πλάνης περιγενέσθαι, κατέλεις τέλος ταύτην καταγωνίσασθαι, ἥ; τὸ ἐνιστάμενον τῇ κακίᾳ σκότος, σημείον περιφανὲς ἦν. Διὰ δὲ ταῦτα, ὅσα ἡμᾶς εἰδέναι καὶ τὸ εἶδος ἀπαιτεῖ, ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων ἡμερῶν τοῦ χρόνου, ὥρα τρίτη τὰ τῆς θείας τελείται ἱερουργίας· κατὰ μὲν τοι τῆς δηλωθείσης ἐπισήμου καὶ μόνον, ἐσπέρα θεσμοῖ; Πατέρων τετήρηται· εἰσῆσαι γὰρ οἱ θεοὶ Πατέρες τὰ τῆς ἱερᾶς ὑπαλλάττειν μυσταγωγίας, καὶ διὰ τῆς ποικιλίας, ἔστιν ἃ τῶν ὑπὲρ ἔννοιαν μυστηρίων, φιανθρώπων ἡμῖν ὑπερβαίνειν, καὶ πρὸς τὴν ἐνείκεν καὶ ὑπερσοφον ἐντεῦθεν γνῶσιν, οὐχ ἥμισυ θαυμασιῶς χειραγωγεῖν. Καὶ κατὰ τὴν ἱστορίαν (1) δὲ, νύκτα· ἡ Παρθένος τὸν Κύριον τέτοκε· καὶ ὁ δὲ ὢν ὁ Εὐαγγελιστὴς φησιν, ὡς καὶ ποιμένες ἦσαν, καὶ τὰ ἐξ ἧς· νύκτα δὲ ὁ Κύριος πρὸς τὸν Ἰωάννου ἱδαντισσάτο, ἵνα τὸ Πνεῦμα ἐν εἰδει πιστερεῖται πρὸς αὐτὸν ἐρχόμενον, διαφύει τῷ φωτὶ τὴν νύκτα περιουδῶσαν, καὶ τὸν λαὸν ἐκκληῖαν τῷ

(1) Καὶ κατὰ τὴν ἱστορίαν... ἐδίδετο. Monet editor Albinensis hæc in codicibus mss. quos inspicere potuit desse.

ἀσυνήθει τῆς θέας, ὅτι Θεῷ τῷ Σωτῆρι προσέχιν A rectio salutaris contigit; noctu denique Virgo a
τούτοις διαμαρτύρηται· νυκτὸς δὲ τοῦ μυστικοῦ Gabriele miram illam salutationem reulit.
δείκνου ὁ Κύριος χεικωνώνης· νυκτὸς δὲ καὶ ἡ σωτήριος Ἀνάστασις γαγένηται. νυκτὸς καὶ ἡ Παρθένος
πρὸς τοῦ Γαβριὴλ τὸν ἀσπασμὸν τὸν ξένον ἰδέεσθαι.

Καὶ ὁ τῆς ἐν Λαϊδικαίᾳ δὲ μὲν κατὰ τὴν τεσσαρα-
κονθήμερον ταύτην ἄρτον προσφέρειν, ἥτοι τελείαν
ποιεῖν λειτουργίαν οὐκ ὀλεται δεῖν, εἰ μὴ ἐν τοῖς
ταύτης σάββασι καὶ κυριακαῖς.

Ὁ δὲ να' μήτε ἐν ταῖς μνήμασι, μήτε ἐν τοῖς γε-
νεθλοῖς τῶν ἁγίων μαρτύρων. καθ' ὅλην τὴν τεσσα-
ρακοστήν, διὰ τελείας θυσίας ἐπιτίθεται πανηγυρί-
ζειν, εἰ μήπου συνέλθουν ἡμέρᾳ σαββάτου ἢ κυρια-
κῆς· καὶ εἰ τῶν μαρτύρων τὰς μνήμας ἀθέμιτον
ἐν ἡμέραις νηστειοῖς ἐπιτελεῖν, σχολῇ γε δὴ πού
τῶν ἄλλως ἀποικοιμένων, εἰ μὴ ἐν σαββάτῳ καὶ B
μόνῳ.

Ὁ δὲ νβ' οὐδὲ γάμους, οὐδὲ γενέθλια τελεῖν ἐν τῇ
τεσσαρακοστῇ συγχωρεῖ.

Ὅπως ἀποδεκτῶσις τοῦ ὅλου χρόνου ἡ τεσσα-
ρακοστή λέγεται, καὶ διὰ ποίας αἰτίας τελεί-
ται ὅσα ἐν αὐτῇ τελεῖται.

Ἀλλὰ γὰρ καλὴν ἂν εἴη καὶ τὰς τούτων αἰτίας,
ὡς ὧν τε, δηλαδὴ θεῖναι τοῖς ἀγνοοῦσιν· ἀγνωμον
γὰρ ἐκείνων φθονῆσαι τοῖς βαθυτέρας ἐριμένοις
γνώσεως, ἀ τοὺς πολλοὺς ῥαθυμῶς διαπέφυγε γνῶ-
μης.

Ἄσας ὁ παλαιὸς νόμος τοῖς ὁρατοῖς ἐκπαιδεύειν
εἰώθει τὴν τῶν ὁρατῶν κατάστασιν, καὶ τοῖς σωμα-
τικοῖς τῶν πνευματικῶν πραγματεύεσθαι τὴν διδρ-
θυσιν· πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους, καὶ τὰς τῶν ὑπαρχόντων
δεκάτας τῷ Θεῷ καθιεροῦν ἐτησίως τοῖς παλαιοῖς
προσετέτακτο· τὰ δὲ τυπικῶς παρ' ἐκείνοις τελού-
μενα μυστικῶς ἡμῖν ἐκλαμβάνεται. Ἡ οὖν θεία τῶν
ἀποστόλων λογία, μὴ καταλείβει, ἀλλ' ἀναπληροῦν
κάν τούτῳ τὸ ἐνδοξὸν ἔργον τοῦ νόμου, οὐ τῶν
ἐκτικῶν πραγμάτων, ἀλλὰ τῶν ἡμερῶν τῆς ζωῆς·
ἡμῶν ἐκάστης τοῦ ἐνιαυτοῦ περιτροπῆς, τὰς δεκά-
τας καθιεροῦν τῷ Θεῷ τεθεσπίκασιν, ὡς ἂν διὰ τῆς
ἐν αὐταῖς σπουδῆς καὶ θερμότηρας μετανοίας, τὰ
παρ' ὧν τὸν ἐνιαυτὸν τῆς ψυχῆς ἀρρώστηματα,
οὖν Θεῷ βοηθῇ, δουρηθῇμεν ἐξιδεσθῆναι· τὸ δέκα-
τον δὲ τοῦ ἐνιαυτοῦ, τὰς τῶν νηστειῶν ταύτας ἡμέ-
ρας εἶναι φαιμεν. Αἱ γὰρ ἐπεὶ τούτων ἑβδομάδες,
χωρὶς τῶν σαββάτων καὶ κυριακῶν, ἡμέραι γίνονται
πέντε πρὸς ταῖς τριάκοντα· προτιθεμένου δὲ καὶ D
τοῦ μεγάλου σαββάτου, καὶ τοῦ ἡμίσεος τῆς λαμπρᾶς
καὶ φωτεινῆς νυκτὸς, ἡμέραι γίνονται λς' καὶ ἡμί-
στια, τὸ ε' ἀκριβῶς οὕτω τῶν τζε' τοῦ ἐνιαυτοῦ
ἡμερῶν. Τῶν γὰρ τριακοσίων τὸ δέκατον, τὰ τριά-
κοντα, καὶ τῶν ε' τὰ ε', καὶ τῶν ε' τὸ ἥμισυ. Ἀλλὰ
καὶ ἑτερόν τι μυστικὸν ἐμφαίνει θεωρημα ε' τριακο-
στὸς ἔκτος οὗτος ἀριθμὸς· τρίγωνον γὰρ ὅντα φασὶν
ὅτι περὶ ταῦτα ἐσχηματισθῆναι, καὶ εἰς σχῆμα τετραγώ-
νου καὶ κύκλου μεταβάλλειν. Ὁ γὰρ μόνος τέλειος
ἐν μονάσιν ἔκτος ἀριθμὸς, πρὸς αὐτὸν αὐτὸς πολυ-
πλασιαζόμενος, τοῦτον τοιοῦτον ἀπογεννᾷ. Διὰ μὲν
οὖν τοῦ τριγώνου, ἡ τρισπόστατος θεωρεῖται δηλου-
ται, διὰ δὲ τοῦ τετραγώνου, ἡ πρὸς αὐτὴν ὀρθή πί-
στις· καὶ πάγιος· ἰδρατὸν γὰρ καὶ αἰὶ ὡπαύτω;

238 Atque Canon 49 concilii Laodicensi haud
aequum existimat tempore quadragesimali aut panem
offerri, aut perfectam liturgiam peragi, praeter-
quam in Sabbatis et Dominicis.

Canon etiam 51 neque in memoriis, neque
natalitibus sanctorum martyrum, per totam quadra-
gesimam, perfectum sacrificium celebrari prae-
cipit: nisi forte cum Sabbato aut die Dominica
coincident. Haudquaquam vero si licet in diebus
jejunii vel martyrum memorias celebrare, eo
minus e vita discedentium licet, nisi die Sabbati,
eoque solo.

Proximus autem canon neque nuptias neque
natalitia in Quadragesima celebrare permittit.

Quanam ratione Quadragesima decima pars totius
anni appellatur, et quas ob causas ea peraguntur,
quae in ipsa observari solent.

Verumtamen haud injucundum fuerit et istarum
rerum causas, his qui ignorant, quantum licet
patet facere. Inscitum enim est ea invidere profun-
diori scientia imbutos; quae plerosque praesua
ignavia fugiunt.

Universa lex vetus visibilibus solita est rerum
invisibilium naturam edocere, et corporeis spiri-
tualium constitutionem praestare et exhibere. Inter
alia decimas facultatum Deo consecrare quotannis
praeceptum imperatum. Quae vero ab illis typice peracta
erant, a nobis mystice accipiuntur. Quocirca divi-
num decus apostoli non dissolvere quidem, sed
supplere hoc ipso volentes defectum legis,
decreverunt non cujusvis tempestatis fructus, sed
vitae nostrae cujuslibet anni decursus decimas
Deo consecrare; adeo ut per exercitationem in
istis et penitentiam acriorem, infirmatae animae
per totum annum, adjuvante Deo, sanare possimus.
Decimam autem anni partem hasce jejunii dies
conficere asserimus. Quippe septem horum septi-
manarum, omissis Sabbatis et Dominicis, conflunt
dies 35, addito vero magno Sabbato, et dimidia
parte insignis et splendidae noctis, colliguntur dies
36 cum semisse; qui exacte constituunt decimam
partem 365 dierum unius anni. Nam decima pars
300 est 30, atque 60 6, et 5 semissis. Quin imo et
aliam mysticam notionem innuit numerus iste
36. Triangularem enim numerum esse dicunt
harum rerum periti, et transmutari in quadratum
et in circulum. Nam senarius, qui solus inter
numeros monadicos perfectus est, in sese ductus
procreat dictum numerum 36. Quare per trian-
gulum divina essentia sub tribus personis osten-
ditur, per quadratum recta in Trinitatem fides
et firma. Stabilis enim est et eodem modo semper
consistens figura quadrata, paribus laterum angulis
fulta. Circulus vero indicat virtutum inter se cir-
cularem nexum. Quoniam enim haec ad Deum

pertinent, recta scilicet circa Deitatem notio, et mandatorum observatio, monet le numerus ille etiam in fide sanctæ Trinitatis firmum et stabilem esse, et virtutum circulum hand obiter ponere: verum etiam utraque tanquam primitias totius anni Deo offerre, præsertim tempore jejunii. Hostis igitur et adversarius qui salutem cœlitus concessam nobis invidet, videans nos pluris facientes virtutem, quam valde varias vitii species, et instrumenta ipsius quæ in nobis sunt, tanquam animæ pestem ejicere conantes, arma adversum nos sumit cum insolenti præparatione, et tanquam defectores reducere lentat, et quasi fugitivos persuadere cupit ut ipsi nos **239** submitamus, atque frena non excutiamus, neque pravis moribus abrenuntiemus, sed assuetis affectibus indulgeamus. Solet enim ut plurimum iniquus ille eos qui a passionibus liberari summo opere student, ferocius aggredi, et vehementiorem affectuum flammam accendere, seipsum contra eos totis viribus opponens, ut animæ fortitudinem tentationum violentia vincat; quod et Deus fieri permittit, ut probi fiant manifesti, et forissimos ipsa colluctatio ostendat, atque etiam humiles nos gerere discamus, neque in nobismet fiduciam ponere, malumque penitus aversemur, quando plane comportam habeamus naturam ejus perniciosam et fallacem et impetuosam. Est autem insigne malignitatis iniqui exemplum etiam Pharao ille, qui olim Israelcem subditum tenuit; iste enim Israelcem suam diuturnam servitutem ægre tolerantem, et liberari cupientem, eo gravioribus laboribus affixit, et lateribus parandis incurvum fecit imaginem præferre servitutis Sathanicæ. Et iste pariter nos in terram et terrena inhiare cogit, et totum animum istis adjungere, cum omnibus una sensibus iam externis quam internis, et ad res insensibiles minime eum erigere. Pharao quidem tributariam sibi ac subjectam habuit Ægyptum, quæ interpretanti est tenebræ; ita et hic intellectualium princeps appellatur tenebrarum. Illi curæ erat filios masculos perdere, et huic etiam potiores cogitationes: quare et Rex noster Christus, ubi nos erudit ad bellum cum eo gerendum, et concertandi rationem bene disponit, jejuniis nos armat, et oratione, et cordis compunctione. Nam istorum contraria accendere solent demonum rabiem non minus quam oleosa ignem; et sic ille nos jubet adversus hostes contendere, qui ipse est dux, et defensor protegens, et cum luctantibus una pugnans, ipse vincens, et præmium tamen nobis donans. Quanta est judiciorum tuorum abyssus omnem admirationem nostram superans, Domine Creator! Sicut igitur milites diem præliando insumentes, circa vesperam dispersi cibum quæerunt, parantes ex spoliis tumultuariam mensam, ne vires eorum penitus deficiant, quoniam postmodo alterum impetum in Barbaros facere cupiunt: nam boves genio sacrificare, et se saginare milites non decet,

A ἐστὼς τὸ σχῆμα τοῦ τετραγώνου, ταῖς ἰσημέροις γωνίαις τῶν πλευρῶν ἐρειδόμενον· ὁ δὲ κύκλος τῶν ἀρετῶν ἐμφαίνει τὴν πρὸς αὐτὰς; κυκλικὴν περιόδον. Ἐπειδὴ γὰρ ταῦτα προσοικεῖσι τῷ Θεῷ, ἡ τε ὁρθὴ περὶ τὸ Θεῖον ὑπόληψις, καὶ ἡ τῶν ἐντολῶν τηρησις, διδάσχει σε ὁ ἀριθμὸς καὶ ἐν τῇ πίστει τῆς ἁγίας Τριάδος ἰδραῖον εἶναι καὶ ἀμετάθετον, καὶ τὸν κύκλον τῶν ἀρετῶν μὴ ἐν περιέργῳ τιθεῖναι, ἀλλὰ καὶ ἀμφοτέρω ὡς ἀπαρχὴν τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ προσκομίζειν Θεῷ. ἐν τῇ τῆς νηστείας μάλιστα καιρῷ. Ὁ τοίνυν τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἀνωθεν βασιλεύων ἐχθρὸς καὶ πολέμιος, ὁρῶν ἡμᾶς περὶ πλείονος τὴν ἀρετὴν ποιουμένους, τῶν τῆς κακίας εἰδῶν ὄντων πλείονων, καὶ τὰ ἐν ἡμῖν αὐτοῦ σκευὴ ὡς λύμην ψυχῆς ἀντικρὺς ἐκβάλλειν διαγερθέντας, τὰ ὅπλα καθ' ἡμῶν αἶρει μεθ' ὑπερφάνου παρασκευῆς, καὶ οἷα φυγάδας ἐπαναγίνει περιστάται, καὶ ὡς δραπέτωντων ἀντιλαμβάνεται, ὑπεκίειν αὐτῷ κελεύων καὶ μὴ ἀφηνεῖν, μηδὲ ταῖς πονηραῖς ἀποτάττεσθαι συνηθείαις, ἀλλὰ τοῖς εὐνοήσοις ἐγκαλινδοῦσθαι πάθεσιν. Φιλεῖ γὰρ ὡς ἐπίπαν ὁ πονηρὸς, τοῖς ἐπειγομένοις τὸν παθὸν ἐλευθερωθῆναι, μακροτέρων ἐπιτιθεσθαι, καὶ σφοδρότερον τὸν παθὸν ὑπανάπτειν τὴν φλόγα, αὐτὸν τοῖς ὅλοις ἀντιτιθεῖς, ἵνα ψυχῆς ἀνδρίαν πειρασμῶν κρατῆσθαι περιουσίᾳ, τοῦ Θεοῦ τοῦτο συγχωροῦντος, ὅπως οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένηνται, καὶ δείξῃ τοὺς ἀρίστους ἡ πάλῃ, καὶ ταπεινοφρονεῖν διδαχθῶμεν, καὶ ἡμῖν αὐτοῖς μὴ θαρσύνειν, καὶ τὴν κακίαν τελείως νηστήσωμεν, ἐναργέστερον καταγνόντες αὐτῆς τὸ φονικὸν ὄμοῦ καὶ ἀπατηλὸν καὶ ἐξάγιστον. Ἐναργῆς δὲ τῆς τοῦ πονηροῦ σκαιότητος εἰκὼν, καὶ ὁ πάλαι τὸν Ἰσραὴλ ὑπαχάειρον ἐσχηκὸς Φαραὼ· τοῦτον γὰρ κακίεινος παρακλησίως τῇ χρονίᾳ δυσχερέαντα δουλεῖν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν ποθοῦντα, τοῖς χαλεπωτέροις τῶν ἔργων τμημαῖς μύλλον ἐξέθλιβε, καὶ τῇ πλινθουργίᾳ συγκεκυφῶτα, τὸ τῆς δουλείας εἰσάπαν παρεσκεύασε σχῆμα δεικνύειν. Ὡς δὲ καὶ οὗτος πρὸς τὴν γῆν ἡμᾶς καὶ τὰ γῆιν συνωθεῖ καυχῆναι, καὶ τοῖς ὅλοις προείχιν τὸν νοῦν, σὺν πάσις ὁμοῦ ταῖς ὁρωμέναις καὶ νοουμέναις αἰσθήσεσι, καὶ πρὸς τὰ ὑπὲρ αἰσθῆσιν ὅλως μὴ ἀνανεύειν, ὑπόφορον εἰκῆως εἶχε τὴν Αἴγυπτον, ἥτις ἐρημνύεται σκότος· ἄρχων καὶ οὗτος τοῦ νοητοῦ προσηγγόρευται σκότους, ἐκείνῳ διὰ σπουδῆς ἢ τῶν παιδῶν φθεῖρειν τὰ ἄρρενα, καὶ τοῦτω τοὺς ἐρρωμένους τῶν λογισμῶν. Ταύτη τοι καὶ ὁ βασιλεὺς ἡμῶν Χριστὸς, τὸν πρὸς αὐτὸν πάλεμον ἡμᾶς ἐκπαίδεῦων, καὶ τὴν ἀγωνίαν εὖ μάλα διατιθέμενος, νηστεία καθοπλίζει καὶ προσευχῇ, καὶ κατανύξει κριδίας (τὰ γὰρ ἐναντία τούτων ἐξάπτειν καθ' ἡμῶν τῶν δαιμόνων πέφυκε λύτταν, οὐχ ἥττον ἢ τὰ ἐλαπιδῆ τὸ πῦρ), καὶ οὕτω τοῖς πολέμοις ὁμοίως χωρεῖν ἐπιτρέπει, αὐτὸς στρατηγῶν, αὐτὸς ὑπερμαχῶν, προσσπίζων, προσπολεμῶν, τοὺς ἀντιπάλους αὐτὸς νικῶν, καὶ τὸ βραβεῖον ἡμῖν χαρίζόμενος. Οἷα σου τῶν κριμάτων ἡ ἄβυσσος! μειζόνων ἢ καθ' ἡμᾶς θαυμάσαι πραγμάτων, δημιουργεῖ Κύριε. Καθ' ὅσον οἱ στρατιῶται, διημερεύοντες ἐν τῇ μάχῃ, μόλις πρὸς ἐσπέραν διακρίθεντες τροπῆς μέμνηται, σχι-

διον ἐξ ἐὼλων βρωμάτων παρατιθέμενοι τράπεζαν, πρὸς τὸ μὴ παντάπασι τὰς αὐτῶν ἐξασθενησαι δυνάμεις, ἐπεὶ καὶ μέλλουσιν αὖθις τῆς ὑστεραίας ὁμῆσε τοὺς βαρβάρους· λέγει (βουθεῖν γὰρ ἡ σφαγιάζειν τοὺς πολεμοῦσιν οὐκ ἔστιν, ὅπερ τοὺς ἐπ' ἀδελφὰς πανηγυρίζουσιν βίον), οὕτω καὶ ἡμεῖς τὸ κακὸν ἡμῶν σφάγιον θύοντες σαββάτου καὶ κυριακῆς, ἡνίκα τοῦ τόνου τῆς πολλῆς ὑποκαλῶμεν ἀσκήσεως, ἐξ ἐκείνων τῶν προτεθυμένων καὶ προηγιασμένων μεριδίων, ὅσον ἀποζῆν πρὸς ἐσπέραν σιτούμεθα, νόμῳ πενθούντων καὶ πολεμοῦντων ὁμοῦ· μᾶλλον γε μὴν τῶν ἁγίων ἐκείνων μεταλαμβάνοντες σαρκῶν, νευρούμεθα, πρὸς τὸ τοὺς ἐχθροὺς αὖθις εἰς χεῖρας ἐρβώμενοι· λέγει· πνευματικῇ γὰρ ὁπλίτῃ πνευματικῇ τροφῇ, σύστασις· διὰ δὲ τούτου, μυστικώτερον πρὸς ἐσπέραν, τὴν τῶν προηγιασμένων τελεῖν ἐπιτετράμεθα λειτουργίαν.

Ὅπως οὖν τελεῖται μνημόσυνον τῶν ἀποικοιμένων ἐν τῇ τεσσαρακοστῇ, εἰ μὴ τὸ σάββατον.

Πάλιν οἱ πρὸς μάχας ἔχοντες, περὶ τῇ ψυχῇ δεδιότες, καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτῆς θέοντες, οἵτινες αὐτίκα τιμῇν εἰργονται, τοὺς ἔργον μαχαίρας· γεγεννημένους, καὶ εἰ τῶν τιμιωτάτων ἢ φιλοτάτων αὐτοὺς ὄντες τυγχάνουσιν, τοῦ πάθους κρείττονος· ὄντος, ἡ κατ' ἀναίρεσιν τῶν νεκρῶν, μὴ ἄρα τοῦ πολέμου πανταχῇ περιβέοντος, καὶ τοῦ κινδύνου ἐπηρτημένου, τῇ περὶ τὸν κείμενον ἀσφαλῆ καιρίως βληθῶσι, καὶ τῷ νεκρῷ συγκατενεχθῶσι. Πρὸς τὴν νοσητὴν οὖν καὶ ἡμεῖς τῶν νεκροῦντων παθῶν παρατιτομένων μάχην, αὐτὰ θάπτεται ἀνάγκῃ περᾶσθαι, οὐ τῶν σώματιν ἀπογινόμενων ταῖς μνήμαις προσίγειν τὸν νοῦν, ὡς τὸ τοῦ Κυρίου ἐπιτάγμα· ἐκεῖνοι πεπαισμένοι τοῦ πολεμεῖν, πρὸς τὴν ἀναίρεσιν τῶν ἐσφαγμένων, καὶ τὰς εἰνομισμένας ποιοῦνται ταφάς· καὶ ἡμεῖς τοῦ συντόμου μεθέμενοι τῆς νηστείας ἐν ταῖς ἱλαρωτέραις τῶν ἡμερῶν, τῶν ἐν ταῖς μνήμαις τῶν ἀποικοιμένων μεμνήμεθα τελετών.

Ὅπως γάμοι καὶ ἄλλαι τιναὶ τοιαῦται πανηγύρεις ἐν τῇ μ' οὐ τελούνται.

Τί δὲ γάμων μέλλει καὶ ὁμεῶν τῶν δόρυ κινοῦσιν, ἢ ἔορται; ἐρεῖται χαίρειν καὶ πανηγύρεις; Πολλοὺ γε κα' δεῖ· οὐ δὴτα οὐδ' ἡμῖν ἐν τῇ πρὸς τοὺς δαίμονας πάλῃ, τοιοῦτου τινὸς μέλλειν ἀσφαλῆ; καὶ καθήκον.

Περὶ τοῦ θαύματος τοῦ διὰ κολλήδων τοῦ ἀγίου Θεοδώρου.

Εἰ γὰρ μαρτύρων μνήμας ἔξῃν ἐν τοῖς· τοιοῦτος ἐορτάζειν καιρὸς, πινθὲ· μέλλον ἔδει τοῦ καλὸν ἐν μάρτυσι λάμποντος Θεοδώρου τοῦ Τύρωνος, ἐν τῇ πρώτῃ τῶν νηστειῶν ἡμέρᾳ τελεῖν, καθ' ἣν τὸ μηδὲνς ἑατῶν εἰς θαύματος λόγον θαῦμα πεποίηκεν, ἐλέγξας τοῦ παραβάτου τὴν κεκρυμμένην σκαλιότητα, καὶ μὴ χρανθῆναι τὸν λαὸν τοῖς ἡγοισμένοις βρώμασιν ἐν ταῖς νηστείαις ἡμέραις παρασκευάσας, ἀλλ' ἐπισκῆψας τῷ τότε ἀρχιερεῖ, τοὺς μὲν κατ' ἀγορὰν εἰς ὄνην προκειμένους ἄρτους, χαίρειν ἔειπεν, οἶτον δὲ ἔφειν, καὶ τούτῳ χρωσμένους, τὴν τῆς φύσεως ἀνάγκην παραμυθεῖσθαι· δ καὶ πεποιηκότες, τὴν ἐπιβουλὴν ἐφύλαξαντο, ἵνα μὴ τῆς ἀρετῆς ἡ κακία κατακαυχῇσθαι, καὶ τῆς εὐσεβείας ἡ δυσσεβεία

A quod solemne eis qui ex voluptate seriantur, ita et nos novum nostrum sacrificium mactantes Sabbatho et Dominica, quando laxamus paululum nervos severae exercitationis, ex illis praemactatis et praesacralis partibus, quantum parce victitantibus satis, circa vesperam sumimus, pro conditione lugentium atque simul pugnantium: seu potius sacras illas carnes accipientes, corroboramur ad validum impetum in hostes faciendum. Militi enim spirituali victus etiam spiritualis convenit (puta tolerantia.) Quamobrem nobis mystice quidem tempore vespertino praesacralium officium celebrare imperatur.

B Quod non celebranda sit defunctorum memoria in tempore Quadragesimali, nisi diebus Sabbatinis.

Rursus: li qui in acie versantur, animae timentes, et pro ipsa contententes, a justis illorum celebrandis prohibentur qui ense verberati ceciderunt, quamvis ex optimis fuerint et charissimis ipsorum amicis, ne vijeliet in efferendo occupati, adhuc bello undique ingruente et imminente periculo, propter cadaverum curam lethaliter seriantur, et cum jam defuncto una efferantur. Pariterque nosmet oportet, qui 240 aciem intellectualem instruimus adversus mortiferos affectus, moliri ut ipsos sepeliamus, non tantum attendentes memoriam illorum qui a corpore recesserunt, quam mandato Domini. Illi quidem cessantes a bello, circa exsequias justaque interfectorum satagunt; et nos sane defuncti rigore jejunii in diebus maxime festis officia memoriam sanctorum debita persolvimus.

Quod nuptiae et aliae istiusmodi solemnitates in Quadragesima minime celebrandae sint.

Quid nuptias et epithalamia curare debent, qui arma gerunt? an illis permittitur festis ac ludis indulgere? Minime quidem: neque etiam nobis tutum aut decens in certamine cum daemonibus, istarum rerum curam ullam habere.

De miraculo frumenti cocti per S. Theodorum.

D Quippe si memorias celebrare in illis temporibus licuerit, maxime illam oportebat Theodori Tironis martyris percelebris primo die jejuniorum recollere, ubi nihil minus quam miraculum fecit redarguens apostatae celatam nequitiam, et populo persuadens pollutis cibis in diebus jejunii nequitiam contaminari, atque adeo admonens episcopum, qui tum praesuit, ut panes qui in foro venum exponebantur, nullum tangere, frumentum autem coquere, atque eo vescentes naturae exigentiae succurrere; quod ipsi fecerunt, adeoque periculum evaserunt, ne forte malitia adversus virtutem gloriaretur, et impietas pietatem superaret. Quoniam autem et jejunii austeritas, et festi hilaritas in Sabbathum

proxime sequens coincidebant, ex Patrum institutis mos iste merito obtinuit, eleemosynam festivitatis coonestandi.

Quamobrem ante Quadragesimam memoriam celebramus omnium in fide defunctorum, et sanctorum Patrum.

Idcirco ante initium jejunii, Sabbatum post diem Cinerum, omnibus defunctis, atque Sabbatum proxime sequens, sanctis Patribus solemnī memorię consecrabantur, tanquam conclusio, ut loqui Ecce, istiusmodi festivitatem, cum nobis haud amplius vacet, jam ad certamina spiritualia prodeuntibus, ad ista attendere.

Quare rursus post Pentecosten, sanctorum omnium memoria celebratur.

Solemne est militibus post devictos Barbaros, tropæum erigere, et ferre epima imperatori, atque tum ad sepulturam mortuorum se accingere. Pariterque nobis curæ est, post spirituale bellum in jejuniis, et resurrectionis victoriam tropæum in Pentecoste figere, et epinicia Christo, per quem vincimus, cauere, atque ita defunctis debitum officium persolvere post completam Pentecosten, et post dies septem omnium sanctorum festivitatem celebrare, primitias quasi offerentes festorum et memoriarum insequentium. Verum in festis Dominicis defunctorum memorias facere, non est pium, neque decet martyrum obitus celebrare; nam quando epinicia regia personant, neque ritus vult lugere eos qui in bello ceciderunt, neque tropæis Dominicis servilem virtutem commiscere. **241** Nam quæ sunt Domini (ejus scilicet qui præmia dispensat, et vincentes coronat), cum servilibus permisceri justissimum et æquissimum; servilia autem Dominicis adjungere, audax et insolens, nisi forte nonnullorum sanctorum propter cæxiam in certando virtutem.

Rursus et alio modo considerare licet ritum hunc Quadragesimalem; nimirum totos 43 dies jejunii agere illo tempore jubemur. Quadraginta quidem ad exemplum jejunii Christi, quo instructus, quoad naturam humanam, nostrum hostem subegit. Sequentes autem octo, ad imitationem salutarium ejus passionum. Atque hi quidem contemplationem animumque nostrum accendunt, et ad octavum et interminabilem diem erigunt, nos reddentes filios lucis, et amorem filijs convenientem cum pietate ferentes. Illi vero nos passionibus nostris superiores prestant, et corpore atque terrenis nos levant, et timorem originalem eientes accendunt, qui carnificis adinstar conscientiam nostram delictorum recordatione, et pœnarum taliter vitam trahentibus debitum compungit. Quoniam vero Quadragesima quatuor decadibus constat, jam consideranda venit pars quarta, seu tetras, ut sese habet, tam in monadibus quam in decadibus. Sumitur quidem ut plurimum in sacro codice pro malo et œna: et aliquando rerum di-

A περιγένηται· ἄλλ' ἐπειδὴ τῷ τῆς νηστείας σκοθρωπῶ, τὸ γεγωνμένον τῆς ἐορτῆς οὐ συνδέσκει, τῷ ἐπιόντι πρώτῳ σαββάτῳ τὴν εὐπορίαν πανηγύρει τιμῶν, ἀρίστα θεσμί; Πατέρων ἐπιμαίεθαι.

Δὶὰ τί πρὸς τῆς τεσσαρακοστῆς μνήμῃν τελοῦμεν πάντων τῶν πίστει κεκοιμημένων, καὶ τῶν ἀγίων Πατέρων.

Δὶὰ τοι τοῦτο πρὸς τῆς εἰσόδου τῶν νηστειῶν, τὸ τῆς ἀπόκλειστος σαββάτου, τοῖς ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένοις, τὸ δὲ γε μετὰ τοῦτο, τοῖς ἀγίοις πᾶσι μνήμῃ δημοτελεῖ; ἀρῶσινται· συμπέρασμα ὅς ἐν εἰποι τις τῶν ἐπὶ τοῦτοις τελετῶν, ὡς μὴ σχολῶν ἔχοντων ἡμῶν πρὸς ἀγῶνας ἡδὴ χωρόντων πνευματικῶς, τοιούτοις προσανέχειν.

B Δὶὰ τί δὲ πάλιν μετὰ τὴν Πεντηκοστὴν, τῶν ἀγίων πάντων.

Προδργου τοῖς στρατιώταις μετὰ τὴν τῶν βαρβάρων ἤτταν, τρόπαιον στήσαι, καὶ ἐξελεῖν ἀρίστει τῷ βασιλεῖ, εἰθ' οὕτως· ἐπὶ τὰς τῶν ἀναπειθέντων ἔλπει ταφῆς· καὶ ἡμῶν ἐπιμαίεθαι, μετὰ τὸν ἐν νηστεία νοητὸν πόλεμον, καὶ τὴν νίκην τῆς Ἀναστάσεως, τρόπαιον τῇ Πεντηκοστῇ στήσαι, καὶ τῷ νικητοῦ Χριστῷ ἄσαι τὰ ἐπινίκια, καὶ οὕτω τοῖς κεκοιμημένοις· τὸ χρεῖς ἀφοσιῶν, μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς Πεντηκοστῆς, καὶ μεθ' ἡμέρας· ἐπὶ τῶν ἀγίων πάντων πανηγυρίῳ ἐπιτελεῖν, ἀπαρχὴν ὥσαντι ποιούμενους τῶν ἐφεξῆς ἐορτῶν τε καὶ μνημοσύνων. Ἄλλ' οὐδ' ἐν ἐορταῖς δεσποτικαῖς ἀποιομένων μνημόσυνα ποιεῖν δεῖον, ἢ μνήμας μαρτύρων ἐπιτελεῖν εὐπρεπῆς· βασιλικῶν γὰρ τελομένων ἐπινικίων, οὕτε τοὺς πεσόντας· ἐν μάχῃ νόμος πενθεῖν, οὕτε δεσποτικοῖς τρεπαιοῖς δουλικὰς ἀριστίας ἀναμιγνύναι· τοῖς μὲν γὰρ δουλικῶς ἀναμειγθῆαι τὰ τοῦ δεσπότη, τῶν ἐνομοτάτων τε καὶ δικαιοτάτων, ἀθλοθετοῦντός τε καὶ στεφανοῦντός· νικησαντας· τὰ δουλικὰ δὲ τοῖς δεσποτικοῖς· ἐπιτάγειν, τολμηρὸν καὶ ἀνόητον, εἰ μὴ ποὺ τινῶν ἀγίων, διὰ τὸ περιφανὲς τῆς ἀθλήσεως.

C Ἀλλ' ὅς γε μὴν καὶ καθ' ἕτερον τρόπον τὰ τῆς νηστείας ταύτης θεωρητέον. Ἡμέρας τὸ σύμπαν εἰπεῖν τεσσαράκοντα καὶ ὀκτὼ νηστείας ἀγεῖν ἐν τούτῳ τοῦ καιροῦ προστατάγμαθα· τὰς μὲν τεσσαράκοντα, καθ' ἱστορίαν τῆς τοῦ Κυρίου νηστείας, ἣ φραζόμενοι· κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, τὴν ἡμέτερον εἴλε πολέμιον· τὰς δ' ἐπομένας ταύταις ὀκτὼ, κατ' εὐλάβειαν τῶν σωτηρίων αὐτοῦ παθημάτων· ἄλλ' αἱ μὲν, τὸ θεωρητικὸν ἡμῶν ἀνάπτουσι, καὶ πρὸς τὴν μέλλουσαν ὁδογὴν καὶ ἀκατάληπτον ἀναπερῶσιν ἡμέραν, φωτὸς· οὐδὲς καθίσταται, καὶ τὴν οὐσίαν πρέπουσαν ἀγάπην ἐν εὐλαδίᾳ πορίζουσι· ἀφ' οὗ, τῶν παθῶν ἡμᾶς περιεῖναι ποιοῦσι, καὶ τοῦ σώματος, καὶ τῶν γυνῶν κουρίζουσι, καὶ ἀπανιστάσι τὴν στοιχειωτικὴν ἐντιθεῖσαι φόβον, δημίου δίκην τὸ συνειδὸς ἡμῶν σιζόντα τῇ μνήμῃ τῶν ἐπαιτημένων, καὶ τῶν ἐπηρητημένων τοῖς· οὕτω βιοῦσι κολάσεων, κατὰ τὸ φάσκον λόγον, Τῷ φόβῳ Κυρίου ἐκκλίνει πᾶς ἀπὸ κακοῦ. Ἐπὶ δὲ τῇ τεσσαρακοστῇ ἐκ δεκάδων σύγκαιται πάντως τεσσάρων, αὐτὴν ἡδὴ τὴν τετράδα θεωρητέον, ὅπως εἴτε ἐν μονάσιν, εἴτε ἐν δεκάσιν εὐρι-

σκεται. Ἐπὶ κακώσεω; μὲν ὡς ἐπὶ πᾶν καὶ τιμωρίας ἀμειβόμενοι παρὰ τῇ Γραφῇ· ἐνιαυτοῦ δὲ καὶ ὁσίων ἐκδᾶσαι· ὑπογράφει πραγμάτων· ἡμέρας καὶ γὰρ μ' καὶ νύκτας ἰσας ὕψους τοῦ Θεοῦ, ὁ μέγας τῇ γῇ κλύδων ἐπῆει· πρὸς δὲ καὶ ἡμεῖς ἀφορῶντες παρὰ δειγμα, τῷ Ἰσῳ τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν ἡμερῶν ἀριθμῶ κατανοσόμενοι καὶ πυνθούμενοι, τοὺς ὕδασι τῶν δακρύων τὸ τῆς ἀμαρτίας διαγράφωμεν ἄγος. Τετρακῶσια ἐστὶ τῷ Ἀβραάμ ὁ Θεὸς χειρημάτις, τὸ ἴδιον αὐτοῦ γέ· ο; δουλωθῆναι πρὸς τῶν Αἰγυπτίων, καὶ κακωθῆναι, καὶ μυρίων αἰσίων ὑπεργεῖν, ὃ ἔη καὶ εἰς ἔργον ἐκδόσθην. Ἐν ἡμέραις οὐ πλείοσιν ἢ μ' ταῖς θειλῆτοῖς ἐκείναι· πληγὰς δὲ μέγας Μωσῆς τὴν Αἴγυπτον μαστίξας, τῆς τοῦ Φαραὼ δουλείας τὸν Ἰσραὴλ ἡλευθέρωσεν. Ἡ μυρία εὐεργετηθεῖσα κατὰ τὴν ἔσσημον γενεὰ, καὶ διὰ μυρίων ἐποδισμένη τὸ ἀχάριστον, τῷ τεσσαρακοστῷ ἔτει, διὰ τὸ ἀνῆκεστον, αὐθό·ι πᾶσα κατέστρωται· ἄκρατα γὰρ ἦν μεθύουσα τὸ τῆς Αἰγύπτου πολυθεον, εἰς κόρον Θεὸν ἐξουδίζουσα.

Ἄλλ' οὐδ' ὁ μέγας ἐν τῷ Δευτερονομίῳ Μωσῆς ἀξιολ· πλείους τῶν τεσσαράκοντα παῖσιν τὸν πλημμελήσαντα, προσθήκην γὰρ ὕδρω; τὴν προσθήκην τῆς μαστίγος τῷ πάσχοντι ἐλογίζετο· ταύτῃ τοι καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἤρασε, μὲν δὲ δεούσης ταύτας ἐπάγειν, ἵνα μὴ τὸν τεσσαρακοστὸν ἰθαλήσαντας πληροῦν ἀριθμὸν, καὶ τῇ ῥύμῃ τῆς χειρὸς περιττοτέρας ἐπανεχθίσῃ; πληγῆς, καὶ ἀκοντες τὸν τυπτόμενον ἀτιμάσωσι· παρὰ καὶ ὁ μέγας Παῦλος· πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν εἰλήφει.

Ἦνι τι το δὲ ὁ νόμος, ὡς αἱ μαστίγες ἀμαρτανόντων ἄχρι τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἀναστάσεως; τὸ ἐνεργεῖν εἶχον, παραιτέρω δὲ οὐ προέδωσαν, ζωρησαμένου πᾶσι τοῖς πιστευουσιν εἰς αὐτὸν διὰ τοῦ βαπτίσματος· ἐλευθερίαν τὸν ἐπὶ τοῖς πεπλημμελημένοις κολάσων. Τὸν γὰρ καθ' ἡμᾶς· τοῦτον αἰῶνα εἰς ε' διαίρωντες καίρου; οἱ τοῦ Πνεύματος; α' μὲν εἶναι φασὶ καθ' ὃν ἐν τῷ παραδείσῳ διάγων ἦν Ἀδὰμ· β', τὸν ἐπὶ Νῶε· γ', ὃν ὁ μέγας Ἀβραάμ τῇ τῆς εὐσεβείας περιήγαγεν αἰγλῇ· τὸν δ' σὺν τοῖς λοιποῖς προφήταις ὁ μέγας ἐπλήρωσε Μωσῆς· ε' μὲν τοι καὶ τελευταίον, ἡνίκα ἡ τῶν ἀγαθῶν τελευταία φορὰ, ἡ τοῦ Σωτῆρος, φημί, ἐνανθρώπησις, ὥριξε παντὶ τῷ κόσμῳ τὴν ἀνακαίνισιν· ἐφ' ἐκάστου γὰρ τούτων τῶν καιρῶν καὶ νόμος ὁ προσήκων ἰδίδωτο, τῷ μὲν Ἀδὰμ ὁ φυσικὸς, ὁ τῆς συνευθίσσεως, ὃν ἤθετε καὶ, εὐθύναι; εἰσπαράχθη τῆς παραδόσεως· ὁ τῆς κρησφαγίας καὶ οἰνοποσίας τῷ Νῶε· τῷ Ἀβραάμ, ὁ τῆς περιτομῆς· ὁ γραπτὸς νόμος ἐκ θείας ἐκφοροῦνης διὰ Μωσέως πᾶσι τοῖς ἐξ ἐκείνου περὶ πλείστου ποιουμένοις τὸ εὐσεβεῖν. Ὁ γὰρ μὲν Σωτὴρ τελευταίον, τὸ τῆς χάριτος· Εὐαγγέλιον, καὶ τὴν βασιλὴν χορηγίαν τοῦ Πνεύματος ἡμῖν ἔδωκεν· οὐ τὸν δὲ τελευταίον τοῦτον καιρὸν αἰνίσσεται καὶ τὸ, Πέμπτη δὲ γενεὰ ἀνέβησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου· ἐν τούτῳ γὰρ τῆς τῶν δα·μόνων, καὶ τῆς τῶν παθῶν ἐλευθερωθέντες δουλείας, τῆς διὰ τοῦ μεγάλου θύματος ἀπηλευσάμεν σωτηρίας.

Τούτου, οἶμα; τοῦ; ε' καιροῦς ὑποσημαίνει καὶ ἡ

A rinarum exitus ostendit. Nam Deo quidem per qua·raginta dies ac noctes depluente, diluvium terram superabat. Quod exemplum et nosmet respicientes pari numero dierum cum illis diluvii, compuncti ac fundentes lacrymarum undas, peccati execrationem ostendimus. Deus Abrahamum admonuit fore ut posterī ejus per quadringentos annos Aegyptiis servirent, et misere tractarentur, et infinita mala paterentur; quod etiam factum est in diebus non pluribus quam 40, cum magnus Moscs plagis illis a Deo missis Aegyptum percunctiens, Israelcm a servitute Pharaonis liberavit. Infinita progenies in eremo abunde benedicta, et infinitis modis ingratitude·n suam demonstrans, anno quadragesimo propter perveraciam ibi tota deleta est. Maduit enim polytheismo Aegypti, ad satietatem illum imbibens, et tandem insolenter sese contra Deum benefactorem effrens.

τούτου πίουσα, καὶ διὰ τῆλου; εἰς τὸν εἰσπύγε·ν

Sed nec magnus Moses in Deuteronomio delinquente pluribus quam quadraginta plagis luere vult; quia reputabat accessionem plagarum ignominiam perpetenti addere. Quare et Judaeis placuit haec unica deplma inferre, ne numerum quadragenarium adimplere studentes, propter ipsum manus impetum pluribus illatis plagis, etiam inviti vapulantem lacerarent. De quo et magnus Paulus, Quinquies quadraginta una minus accepi, ait.

Innuit autem lex quod plagae peccantium usque ad incarnationem Christi et resurrectionem ipsius e mortuis obtinebant, ulterius tamen non procedebant, concedente Christo omnibus in ipsum credentibus per baptismum debitum poenarum delictis suis remissionem. Nam viri spirituales mundi ritates in quinque distribuentes, primam esse asserunt, quam in paradiso egit Adam, secundam quae ad Noachum pertigit, tertiam quam magnus Abrahamus illustri pietate trans·git, quartam Moses ille magnus et prophetarum ceteri complebant; quintam vero ac ultimam, quando ultima bonorum accessio, incarnatio, inquam, 243 Salvatoris totum mundo renovationem attolit. Cuilibet enim horum temporum etiam lex conveniens data est; A·lex quidem naturalis, sive conscientiae, quam ille posthabens crimen apostasiae incurrit; lex carnis comedendae ac vinum potandi Noacho; Abrahamo, illa Circumcisionis; lex autem scripta ex divina providentia, per Moscm omnibus ex illa pietati operam navantibus. Salvator demum noster Evangelium, gratiae et copiosam Spiritus largitionem concessit. Novissimum hoc tempus significat et ascensus filiorum Israel generatione septima ex Aegypto: in isto enim a servitute demonum et vitiorum liberati salute per magnum sacrificium acquisita perfruimur.

Tum etiam haec sēp'em tempora, quod puto,

subiunxit et parabola Domini, qui in vineam suam operarios conduxit, atque exiit, et mane circa horam tertiam, et etiam sexta, et nona, et undecima; qua quidem hora et Christus conduxit gentes ad opera spiritualium mandatorum vocatas. Ita etiam laborum præmium, primum posterioribus datur. Nam nos regenerationem primi obtinemus, apud quos mactatus est Christus, qui etiam resurgens a mortuis Spiritum sanctum in nostri renovationem insufflavit. Quoniam vero ætate mundi quinta carnem assumpsit Servator, resurrexit autem die octavo (quippe post septimam, sive Sabbatum, sequitur dies octava, quæ est Dominica): si duces octo in quinque, habebis quadraginta, quem numerum delinquentium plagæ haud exsuperant; nam si excesserint, inquit, vapulans infamis redditur: turpis enim revera est et infamis qui jam amplius vapulat, dico autem post gratiam dicte remissionis. Nam aut tanquam infidelis castigatur, aut tanquam post remissionem in priora delicta prolapsus.

Quid autem dixeris de muliere quæ legi naturæ indulget, atque propter carnalem voluptatem in utero gestat, et postmodum in lucem fetum suum edit, an ad minus quam 40 dies a fidelium communionem atque sacris mysteriis excluditur? Minime sane; tot enim diebus et originali labe et priore voluptate illam purgari jubet lex Mosæica. Anne etiam magnus ille Moses istius numeri oblitus erat cum occasio ferebat? Minime quidem; nam per quadraginta dies carnem macerans, et nubis instar attenuans, liberum animum attulit ad suscipiendum manifestationes divinas, et multo quidem meliora lapideis illis tabulis, quas a Deo accipiens, non multo post præ fervido zelo confregit. Ideoque æcundas leges rogans, iramque Dei a populo deprecans, totidem dies ac prius jejunabat. Pariterque nos tabulas peccati fraude in cordibus nostris concretas, dum legis præcepta rejicimus, rursus puras reddi, et legem Dei ipsis insculpi disciplinam per Quadragesimalem curamus. Neque isthoc multum a viri proposito abluere reor. Nam Moses iste vir summus ad tres annorum tessarentades vitam traxit, atque earum primam toleravit in Ægypto scientiæ acquirendæ gratia; aliter ipsum vidit, de rerum naturalis sub forma pastoris, multo cum sudore philosophantem, ultima autem populum infinitis cum laboribus rexit. Ton εἶχε κατὰ τὴν θεωρίαν τῶν ὄντων, ἐν σχήματι ποιμένος, πολλοῖς ἰδρῶσι φιλοσοφούντα - τῇ δὲ ἐξῆς τῇ, τοῦ πλῆθους ἡγεμονίαν μυριοῖς διεχειρίζε νόμοις.

Quid verò admiratione dignius quam illud propheta Thibitæ a Jezabel aufugientis? quid enim in hoc casu optimum et prophetae maxime conveniens visum fuit? annon præsentissimum jejunii remedium? Sed nec æquum existimabat numerum illum præterire, quò in gravi ista contemplatione usus est: quia ei nos oportet ambobus, quod dicitur, pedibus a Jezabel aufugere. Nam illa, quæ interpretando vis luctus est, peccatum significat, quod nobis

Ἀ κατὰ τοῦ μισθωσαμένου τοὺς ἐργάτας εἰς τὸν αὐτοῦ ἀμπελῶνα, ὃς ἐξῆλθεν ἅμα πρῶτῃ περὶ τρίτην ὥραν, καὶ 5', καὶ 8', καὶ 12', καθ' ἣν ἐμισθώσατο τὰ ἔθνη ὁ Χριστὸς καλεημένα πρὸς ἐργασίαν τῶν πνευματικῶν ἐντολῶν, ὅτι καὶ τῶν ἐργῶν ὁ μισθὸς πρῶτον τοῖς ὀστέροις; ἀποδοῖται· πρῶτος γὰρ ἡμεῖς τὴν ἀναγίνωσιν κομιζόμεθα, ὅς ἐτύθη Χριστὸς, καὶ ἀναστὰς τὸ ἅγιον εἰς ἀνακαίνισιν ἡμῶν ἐνεφύσῃ Πνεῦμα. Ἐπεὶ τοίνυν ἐνηνθρώπησε μὲν τὸν πέμπτον καιρὸν ὁ Σωτὴρ, ἀνέστη δὲ τῇ ὀγδῇ ἡμέρᾳ (μετὰ γὰρ τὴν ἑβδόμην, ἥτοι τὸ σάββατον, ὀγδῇ πάντως ἡ μετ' ἐκείνην Κυριακῇ), εἰ πεντάκις τὸν 7' μετρήσει, εὐρήσεις τὸν 4', ὃν οὐχ ὑπερβαίνουσιν αἱ μέστιγες τῶν ἀμαρτανῶν· οἱ δ' ὑπερβήσονται, φησὶν, ἀσχημονήσει ὁ μαστιζόμενος, ἀσχημῶν γὰρ ὅπως καὶ αἷμος ὁ μαστιζόμενος ἐστὶ, λέγω δὲ μετὰ τὴν χάριν τῆς εἰρημίνης ἀφέσεως· ἡ γὰρ ὡς μὴ πιστεύσας μαστίζεται, ἡ ὡς μετὰ τὴν ἀφεσιν τοῖς προτέροις περιπεσὼν ἀμαρτημασιν.

Τί δ' ἂν εἰποις περὶ τῆς δουλευούσης νόμῳ φύσεως γυναικὸς, καὶ καθ' ἣν ὁδὸν ἐπιθυμία· σαρκὸς κούσεως, καὶ εἰς πῶς προαγούσης τὸ κῆρυμα; Ἀρ' εἰς ἐλάττους τῶν 4' ἡμερῶν, καὶ τῆς τῶν πιστῶν κοινουμένης; καὶ τῶν ἁγιασμάτων ἐκβάλλεται; Ὁ δὲ διὰ τοσούτων γὰρ ἡμερῶν καὶ τοῦ προγονικοῦ μιάσματος, καὶ τῆς πρὶν ἡδονῆς ταύτης ἐκκαθαίρεσθαι ὁ τοῦ Μωσέως νόμος διακλιθεῖται. Ἀλλὰ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου ἐν τῷ καλοῦντι τοῦ καιροῦ ὁ μέγας, οὗτος Μωσῆς ἐπιλέλησται; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ἐν ἡμερῶν γὰρ 4' νηστεύει τὴν σάρκα ἐκτῆρας, καὶ ὡς περὶ τὴν νόμον λατρεύων, ἐλευθερίας τῷ νῷ παρέσχε τὰς θείας ἐμφάσεις ἐσιδέσθαι· καὶ πολλῶν γε βέλτων τῶν λιθίνων πλακῶν, ὃς θεοδὸν λαβὼν, μετ' οὐ πολὺ θυμῷ δικαίῳ συνετρίβε· διὰ καὶ δευτέρας δευτέρας νομοθεσίας, καὶ τὸν λαὸν τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ παραιτούμενος, οὐκ ἐλάττους τῶν προτέρων ἡμέρας νηστήκευεν. Ὡς δὲ καὶ ἡμεῖς τὰς πεπονηκυίας τῆς ἀμαρτίας ἐπιβουλῇ τῆς καρδίας ἡμῶν πλάκα, τὰς ἐντολὰς ἀπωσαμένων τοῦ νόμου, ἀπειληκρινημένας αὐθις κτισθῆναι καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ νόμον αὐταῖς ἐγχαράχθῃαι σπουδαζόμεν διὰ τῆς τεσσαρακονήμερου κακοπαθείας. Οὐδὲ τοῦτο οἶμαι τοῦ ἀ-

δ' ὁρῶς πόρρω βάλλειν τῆς ὑποθέσεως· εἰς τρεῖς γὰρ ἐτῶν τεσσαρακοντάδας Μωσῆς οὗτος ὁ πᾶν βεβιωκὸς, τὴν μὲν περὶ τὴν ἀνάληψιν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ παθημάτων κακοπαθῶν διέτελεσεν· ἡ δὲ ἐξῆς τῇ, τῷ δὲ ἐκ τῆς ὁδοῦ προφήτῃ, οὐ τί ἂν εἰποις θαυμασιώτερον, τὴν Ἰεζάβελ ἀποδιδράσκοντι, τί ἄλλο κριτιστον ἐν τοῖς τοιοῦτοις, καὶ προφήτῃ μάλα πρὸς τρέπονι νενόμισται; οὐ τὸ ἀνυσιμώτατον τῆς νηστείας φάρμακον; Ἀλλὰ τὸν ἀριθμὸν οὐκ ἰδικαίου τουτοῦ παρίναί, μεθ' ὃν καὶ τῆς μεγάλης ἐκείνης θεωρίας ἐξέλωτο· ἀνὴρ ὢν καὶ ἡμῖν τὴν Ἰεζάβελ ἐκ θυοῦ ποδῶν, ὡς ἐκείνη, ἀποδιδράσκειν προσήκεν· αὐτὴ γὰρ πένθους ἰσχυρὸς ἐρμηνευμένη, τὴν τὸ ἰσχυρὸν ἡμῖν

πένθος προξενούσαν αινίτταται ἁμαρτίαν. καὶ τῷ
 ψυχικῷ ἀπειλοῦσαν παραδούσαν θανάτῳ· οὕτω καὶ
 τῶν ἱστοριῶν ἴστιν ἃ· ὁ πνευματικῶς ἀναπτύσσων
 οὐκ ἀμοιρῆσαι παιδείας, ἥδους ἀποχρώσεως ρυθμίσει.
 Πολλὰ καὶ τῷ Σωτῆρι τοῦ ἀριθμοῦ τοῦδε ἐμύλησι·
 τὴν γὰρ τρίτην ἡμῶν γέννησιν, τὴν ἐκ σωμάτων,
 φημι, τὴν ἐκ βαπτίσματος, τὴν ἐξ ἀναστάσεως, καὶ
 αὐτὸς οἰκονομῶν μείζονι μετῶν, δι' ἡμερῶν ἐκάστην
 τεσσαράκοντα ὥρην τετελεσκόσ. Μετὰ γοῦν τὸν
 ἀπόρρητον ἐν σαρκὶ τόκον, ἡμέρας τεσσαρακοστῇ
 τῷ ἱερῷ προσενηνέκται, τὴν ἐμὴν ἀποσιούμενος
 κάθαρσιν· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ταύτης ἰδεῖτο, ὁ αἶψαν
 τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· μετὰ γοῦν τὸ βάπτισμα
 μ' ἡμέρας νηστείας καθοπλισάμενος, τοῦ πολεμίου
 κατεστρατήγησεν· οὐ γὰρ ἡξίου νηστεύων ὑπερβάλ-
 λειν τὰ ἱσκαρμένα, καὶ τοῖς θεοῖς ἐκαίνοις ἀνδράσι
 πάλαι διηγουμένα, ἵνα μὴ τὸν ἀνθρώπον ὑποκρίνα-
 σθαι νομισθεῖ. Διὰ τοσούτων δὲ μετὰ τὴν Ἀνάστα-
 σιν, εἰς τὸ ὑπερουράνιον ἀνεισιν ἱερὸν, καθαρὰν τὴν
 ἡμῶν φῶσιν ἐν αὐτῷ παριστά· τῷ θεῷ καὶ Πατρὶ.
 Ἀλλὰ καὶ τὴν εἰς Αἴγυπτον φυγαδεύαν, τὴν νοστήν,
 φημι, κακοπάθειαν, ὡς κάλλιστα διαθέμενος, τετρα-
 ετὴς ἐκαίθεν τὸ κατὰ σάρκα ἐπάγεισιν. Ὡς ἐν κερα-
 λαίῳ δὲ εἰπεῖν, συμβολικῶς τοῦτοις πᾶσιν ἂν τις
 ἀποχρώτως τεκμηρίαιτο, ὡς συμπάσης τῆς οὐ· οὐ-
 ρανθῶν, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ζώων τῶν ἀνθρώπων τὴν ἡγε-
 μονίαν ὁ θεὸς ἐγχειρίσας, οὐκ ἡξίου τὴν τοῖς ἀλό-
 γοις βάσιμον ταύτην μόνην οἰκῆσιν ἔχειν καὶ τὸν
 κατ' εἰκόνα ἐκαίνου γενόμενον· παρὲ καὶ ἰδίᾳ πᾶ-
 γνυσιν αὐτῷ πάντων ὑστατον ὡσαυτεῖ βασιλείαν τὸν
 θεῶν παράδεισον, τρυφῆς ὄντως χωρίον, καὶ ψυχαῖς
 φιλοθῆσι· κατέλληλον ἐνδιαίτημα· Ἰν' ὁ ἀνθρώπος
 ἐν τούτῳ διατῶμενος, ἐκαίθεν, οἷά τις θεός, τοῖς
 ὑπὸ χεῖρα τὰ προσήκοντα χρηματίζῃ· διὰ γὰρ
 τοῦτο καὶ ἐκ δύο πολλὴ τῇ φύσει διαστηκόντων, ἀλό-
 γου καὶ λογικῆς οὐσίας συνείθεται, ἵνα λόγῳ κατα-
 κοσμηταὶ τὰ ἐπίγεια, ὡς γε δὴ ταῖς ἐγγελεῖ καὶ δυ-
 ναμει τὰ οὐράνια· ἀλλὰ τῆς μὲν δοθείσης ἐντολῆς
 πρὸς τὸ παρεωραμένον αὐτῷ μᾶλλον ἀντὶ τοῦ πο-
 θεῖσθαι καταστροφῆς, τῆς δὲ κακίας ἐπιφροσύνης,
 καὶ ταύτῃ τὴν φύσιν ἀλλοιουθεῖς, εἰς φθορὰν τε καὶ
 ἰδὼν στήνῳ βίον ἀβλῶς μεταπεσών, τὸ κοῖνον καὶ
 τοῖς ἀλόγοις ἡλλάξατο καταγύγιον· ὑπερῖος δὲ
 τῆς αὐτῷ δοθείσης ἀδράς ἐστίας γενόμενος, οὐ γὰρ
 ἦν θέμις τὸ τὴν φθορὰν μὴ προσέμενον χωρίον οἰ-
 κεῖν τὸν μετακύνοντα τὸ φαῖδρον τῆς ἀφαρτίας ἱμά-
 τιον, πρὸς τὴν σύνθετον τουτοῦ καὶ ὁμοφυῶς κόσμον
 εἰκότως ἀπεωθεῖτο, ὅθεν δὴ καὶ προσεληπτο· ὅτι οἷα
 συγγενεῖ τῆς οἰκίας σκαλιότητος μεταδούς, ματαίω-
 τος ὑποχειρίων, καὶ φθορᾶς καὶ κακώσεως τόπον
 ἐργάσατο· τοιοῦτος δὲ πάλιν καὶ οὕτως καταστάς,
 δίκην ἐνδίκως ὥσπερ λαγχάνει· πρῶτον τῷ τὴν φθο-
 ρὰν αὐτῷ προξενήσαντι, φροντίσι, καὶ λύπαις, καὶ
 μερίμναις βιωτικαῖς, οἷον τισι τριβόλοις, σκύτους
 πικρότερον αὐτὸν αἰκίζόμενος· ὡς γὰρ πῦρ, καὶ
 σκῆληξ, καὶ ἰδὲ, εἰς φῶς προδόντα, τοῖς γυννασμέ-
 νους πρῶτοις ἐπιβουλεύει, οὕτω καὶ ἡ κακία τῷ κό-
 σμῳ ἐπιστελλοῦσα, ἀνθρώπῳ πρῶτον διὰ τοῦτου λω-
 βᾶται, τῷ ταύτης δημιουργῷ. Διὰ πάντων τούτων

A Causa est validi gravisque mortis, minaturque ani-
 mam morti tradere. Occurrunt igitur 249 historis
 quas si quis spiritualiter explicet, non destituetur
 doctrina quæ ad vitam bene ordinandam sufficiat.
 Multum etiam placuit Salvatori hic numerus. Nam
 triplicem nostram generationem, corporalem, et
 baptismalem, et illam resurrectionis, ipse etiam
 præstantiori dispensatione sustinens, quamlibet
 inquam, quadraginta diebus perfectis visus est.
 Die enim post ineffabilem suam in carne nativi-
 tatem quadragesima in templo offertur, nostram
 purificationem consecrans. Neque enim ipse ea
 opus habuit, qui tollit peccatum mundi. Post bap-
 tismum quadraginta dierum jejuniis armatus ho-
 stem debellavit. Nolu it enim jejunando limi-
 tes excedere, eave quæ sancti illi viri olim pere-
 gerunt, ne humanitatem tantum simulare videretur.
 Post totidem etiam dies a resurrectione ad
 celeste templum ascendit, naturam nostram in
 seipso coram Deo Patre puram sistens. Cate-
 rum et fugam suam in Ægyptum, intellectualem
 nempe afflictionem, quam optime disponens, post
 quatuor annos inde quoad carnem reversus est.
 Atque ut summum dicam, typis hisce omnibus
 sufficienter ostendit, quod Deus, quando in manus
 tradidit homini totius sub cælo regionis, et om-
 nium in illa animantium regimen, noluit illum
 qui factus est juxta imaginem suam, duntaxat
 hac habitatione frui, quæ et brutis patet: quare
 et privatim ipsi struxit, novissime omnium, tan-
 quam palatium, celestem paradisum, locum deli-
 ciosis affluentem, et animis Deum amantibus con-
 veniens hospitium, ut homo, qui ibi versatur,
 tanquam deus aliquis, subditis suis idonea dispen-
 saret. Nam hanc ob causam ex duabus rebus valde
 inter se discrepantibus, irrationali atque rationali
 natura conflatur, ut ratione rite administrarentur
 terrestria, sicuti potentius angelicis cælestia. At
 vero cum mandatum, quod illi datum est, in con-
 temptum potius quam desiderium traxerat, atque
 malo accedente, hoc ipso mutatus erat quoad na-
 turam, atque in corruptionem vitamque bestialem
 prolapsus, commune etiam brutis sortitus est hos-
 pitium. Exsulans quidem felici lare ipsi dudum
 concessio, (neque enim fas erat eum qui jam abje-
 cerat splendidam mortalitatis vestem, locum istum
 habitare, qui corruptionem ac mortalitatem novit),
 in confusum hunc et cognatum mundum merito
 trudebatur, unde etiam assumptus fuerat: cui,
 tanquam comparilis naturæ de sua infelicitate
 impertiens, vanitati eum subjecit, atque mortalita-
 tis et miseræ locum reddidit. Hic autem istius-
 modi factus merito paria rependit ei, qui primum
 ipsi corruptionem intulit, curis et ærumnis, et
 sollicitudine, tanquam sentibus, gravius quam fla-
 gello ipsum affligens. Nam ut ignis, et vermis, et
 virus in lucem emissa parentibus suis primum
 insidiantur, ita et malum intrans in mundum homi-
 nem primum auctorem per ipsum hædit. Hunc igitur

mundum ex quatuor elementis compositum, qui A undique nos premit, atque mortalitatem nobis affert historiæ consideratio arguens ex opere describit per quatuor dierum decades nosmet mala pati; subinnuens atque etiam adhortans, ut hunc vel inviti tanquam revera flagellum refugiamus, imo maxime ceu animæ mortem, quæ iis supervenit qui semper in mundum inhiant, atque ad veram nostri patriam ascendere studeamus, paradisum, inquam, a septimo hoc et pereunte sæculo valde discrepantem, sed summo convenientem felicitati octavi sæculi, quæ post hoc nos manet. Plantis enim miræ naturæ scatebit meliores fructus redolentibus, quam priores, eosque pulchros visu, gustu autem pulchriores; non enim verbis exprimi potest formæ ac dulcedinis præstantia.

Hoc in loco Adam olim commorans, si mandatum perpetuo servasset, idque fuisset hereditatem suscipere 244 regni ipsi apparati ante mundum conditum. Paradisus enim istius quasi prævium gymnasium fuit. At vero ille voluptatem corruptionis parentem mandato præferens, non solum regnum illud perdidit, sed et jussu Dei paradiso pulsus erat (corruptio enim corruptionem non hereditat); et in mundum cognominem septimæ ætati relegatus est. Non tamen ita spe penitus excidit: reservatur enim in octavam istorum bonorum fructio his, qui piam ac sobriam vitam agunt. Quare et nostrum corpus concretum ex materiæ quaternione, cujus brutis desideris ratio nostra demissa, et nobis et omni creaturæ mortalitatis labem afficit, ab elementis omnibus ipsi unitis, per disciplinam duram completo decadis dierum numero perfecte purgari oportet, et hac ratione grave onus peccati exentens iter ad cælestia animæ quidem facile capessere. Nam quantum externus noster homo corrumpitur, eo et internus homo renovatur, juxta dictum apostolicum. Sicut e contra Herodes (interpretanti quidem coriæcus), per quem affectus carnis representatur, tetrarchia infans, concretione, inquam, carnis nostræ, quam postea illis suis distribuit, cum non potuit rectum doctrinæ verbum nobis anferre, infantibus tamen masculis, puta mentis primis et generosis ad virtutem motionibus parere non novit. Annon vero filius hujusce tetrarchiæ quidvis facere studet, quam ut videatur convenire cum patre, tam quoad mores quam genus et nomen? Minime quidem: et ille sane veri verbi præconem, cum occasio fert, decollat.

Cæterum et decas isthæc, cum nata sit ex tetradæ, est et ipsa tetras; nam cum sequentibus numeris composita decadem producit; et propterea puto et hanc in malam partem sumi. Decima igitur generatione universale diluvium ingruerat. Et decem etiam plagis Egyptum afflixit Moses. Quapropter Dominus et nos naturam universam corruptione elementorum inveterascentem, in pri-

κείμενον τουτον, καὶ τῆς φθορᾶς ἡμῖν κοινωνήσαντος κόσμον, ἡ θεωρία τῶν ιστοριῶν ἐλέγχουσα, διὰ τῆς ζωῆς ὑπογράφει τῇ τετραπλῇ τῶν ἡμερῶν διαρκείᾳ καταθεῖν ἡμᾶς ὑψηλῶς ἀνελθόντες καὶ νομοθετήσαντες, ὥς ἂν τοῦτον καὶ ἄκοντες ὡς ἀπερχομένους μάστιγι φεύγωμεν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ψυχῆς ἀντικρυς θάνατον, τοῖς πρὸς αὐτὸν ἀεὶ κειχρόσι· πρὸς δὲ τὴν ἀθανάτην ἡμῶν σπεύδωμεν ἐκινεῖναι πατρίδα, φημι δὲ τὸν παρὰ δέιστον. τοῦ μὲν ἐβδόμου τοῦδε καὶ φθαρτοῦ αἰῶνος πολὺ τῇ φύσει διεστηκότα, προσήκοντα δὲ κατ' ἀκρας τῇ μετὰ τοῦτον ἡμᾶς ἐκδιεξαμένη τοῦ ὀγδοῦ μακαροδότη· φυτοὶ γὰρ ἐταθήηαι θαυμαστῆς φύσεως καρπὸν βελτίω προετοιμασμένοι, ἡ περ τὰ πρῶτα, καλὸν μὲν ἰδεῖν, καλλίω δὲ χρῆσασθαι· ἀρρήτων γὰρ αὐτῶν τὸ τῆς ὥρας καὶ ἡδονῆς περιττὸν.

Ἐνταῦθα πάλαι, καθάπερ ἔφην, ὁ Ἀδὰμ ἐπικράζων, ἐπιβοῶς ἦν, εἰ τὴν ἐντολὴν διὰ τέλους ἡρήτει, καὶ τὴν κληρονομίαν ἐκδιεξασθαι τῆς ἐκμασθεύσεως αὐτῷ βασιλείας πρὸ καταβολῆς κόσμου ταύτης· γὰρ οἶνον γυμνάσιον ὁ παράδεισος· τὴν πρῆξιν δὲ τῆς φθορᾶς ἡδονὴν πρὸ τῆς ἐντολῆς ποιημένος, οὐχ ὅπως ἔκλεινεν διήμαρτεν, ἀλλὰ καὶ τοῦτον θεὸς ψήφῳ ἐκδέδληται· ἡ γὰρ φθορὰ τὴν φθοράν οὐ κληρονομᾷ, καὶ πρὸς τὸν τῆς ἐβδόμης ἐκόνον ἐξωστράχισται· τουτοῖσι κόσμον· ἀλλ' οὐδ' οὕτως ἐκείσθαι εἰς ἅπαν διέψευσται· εἰς γὰρ τὴν ὀγδὴν ἐκείσθαι ἀπλάουσιν· τῶν ἀνθρώπων τετήρηται τοῖς θεοφιλῶς καὶ σωφρόνως βεβιωκόσι· διὸ δὴ καὶ ἡ συγκραθὴν ἡμέτερον σῶμα ἐκ τῆς ὀλικῆς ταυτῆς τετρακτύος, οὐ ταῖς ἀλλοιοῖς ὀρέξεισι τὸ τῆς ψυχῆς καταγοητευθὲν λογιζόμενον, ἡμῖν καὶ πάσῃ τῇ πείσει τῆς φθορᾶς ἐμνήστευσεν λώθῃν, ἐφ' ἡκόμιστο χρόνῳ ἡ ὁμῶν αὐτῶν στοιχείων, δι' ἀγωντῆς ἐκόνου τελείαν τὴν καθαρὴν διέξασθαι, τῷ τελείῳ τῆς δεκάδος τῶν ἡμερῶν ἀριθμῷ· καὶ ταύτῃ τὸ βαρφορεῖν τῆς ἀμαρτίας ἀποπιστάμενον, βρόδον τῆς ψυχῆς τὴν πρὸς τὰ ἄνω παραχωρησάμενον· καὶ γὰρ ὅσον δὲ ἐξῶ ἡμῶν ἀνθρώπος φθείρεται, τοσοῦτον δὲ ἔσω ἀνακαίνουται, τοῦ Ἀποστόλου φωνῇ, ὡς περ τοῦναντίον Ἡρώδης (ἐρμηνεύεται δὲ ὁ διαρμάνειν) δὲ οὐ τὸ τῆς σαρκὸς ἐκινεῖται φρόνημα, τῇ τε τράρχιᾳ φουδόμενος, τῇ συμπίψει, φημι, τοῦ ἡμετέρου σαρκίου, ἢν ὑπερὸν τοῖς οὐρανοῖς διεῖλε, μὴ οὐκ ἐν ὧν, τὸν παρ' ἡμῖν ὄρθον τῶν δογμάτων λόγῳ ἐλαῖν, τῶν γούν ἀρρένων βρεφῶν, τῶν πρώτων, φημι, τοῦ νοῦ καὶ γενναῖον πρὸς ἀρετὴν κινήματα οὐ πικρὰ φείδεσθαι· ὁ δὲ τοῦτο τετράρχης οὐκ εἰκόσ· τι νομίζει ποιεῖν, εἰ μὴ τοῖς τρέποις οὐκ ἦντον, ἢ τῷ γίνεσθαι καὶ τῇ κλῆσει τῷ πατρί

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ δεκάς αὐτῇ γέννημα τῆς τετράδος ὅσας, τετράς· ἐστὶ καὶ αὐτῇ· συντιβίμῃ γὰρ τοῖς κατόπιν αὐτῆς ἀριθμοῖς, τὴν δεκάδα γενεῇ καὶ παρὰ τοῦτο εἰς κάκωσιν οἶμαι καὶ ταύτην παραμυθῆναι· δεκάτῃ οὖν γενεῇ ὁ οἰκουμένης ἐπιστρέφους κλῶν· εἰς δὲ πληγαί· ὁ Μωϋσῆς τὴν Αἴγυπτον ἐδασάνει. Τοιγαροῦν ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ ἡμᾶς, καὶ τὴν παλαιότητα τῇ φθορᾷ τῶν στοι-

χείων σύμπασαν φύσιν, εἰς τὸ ἀρχαῖον βουλευθεὶς ἀναπλάσαι, καὶ τὴν ἀφθαρσίαν αὐτῆς φιανθρώπως χαρίσασθαι, ἀπ' ἡμῶν, δι' ὃν ἡ φθορά παύται τῷ παντὶ ἐπικώμασιν, φήθη δεῖν τῆς λατρείας ἀπάρχεσθαι, ἰσαριθμοῖς ὁργάνοις πρὸς τοῦτο χρησάμενος. Τὰς γὰρ ἐν ἡμῖν ἐπιβρώσας πρῶτον φυσικὰς τέσσαρας ἀρετὰς, ἐν καλῷ καίσθαι νομίσας τὰ μεγάλα στοιχεία τῆς ἐν αὐτῷ καινῆς κτίσεως, τὰ τέσσαρα, φησὶ. Εὐαγγέλια, ἰξ ἀντιβρόπου τοῖς ἀφύοις ἐν ἡμῖν τοῖς λογικοῖς ὡσεὶ στήσατο, τέσσαρα ἄλλα, καὶ ταῦτ' ἐπεριέχοντα, δόγματα, ἐντολὰς, ἐπαγγελίας, καὶ ἀπειλὰς· ὡς ἀντὶς πιστεύουσι μὲν τοῖς δόγμασι, καὶ περὶ πλείστου τὰς ἐντολὰς ποιούμενοι, τὴν ἐν ἐπαγγελίαις κομιεσθαι τῆς υἱοθεσίας ὑπάρξῃ μακαριότητα, τῇ κτίσει δὲ οὖν αὐτοῖς, εἰς τὴν τῆς ἀφθαρσίας μεταστοιχειωθῆναι λαμπρότητα· τοῖς δὲ μὴ οὕτω ποιητέον εἶναι παρορνεῖσθαι μετὰ τὴν φρικτὴν ἐκείνην οἰκονομίαν, ἀλλὰ μέγχι παντὸς ἐπὶ τῆς κακίας μεμνημένους, πᾶσαν ἐλπίδα δευτέρας ἀναπλασεως περιαιρεθῆναι, τῶν δὲ ἡπειλημένων κολάσεως αὐτίκα μάλα κληρονομεῖν.

Ἄλλ' ἐπειδὴ περ ἡ νηστεία, κατὰ τὸν ἅγιον εἰπεῖν Κύριλλον, καθάρσις πέφυκε τῶν πέντε αἰσθησεων, δι' ὃν ἀστράπτειν, ἢ μολύνεσθαι τῇ ψυχῇ περιγίνεται, ἢ δὲ καθάρσις αὐτὴ τὴν ἐν τῇ ὀγδόῃ ἐπιζομένην ἐγγυᾶται μακαριότητα, πολυπλασιασθέντων τῶν πέντε πρὸς τὰ ὀκτώ, ὁ τεσσαρακοστὸς γεννᾶται ἀριθμός· διὰ δὲ ταῦτα πάντα, ὡς δίδεικται, τῇ τεσσαρακονθήμερῳ νηστεία τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀρετιοῦμεν τῇ λώβῃ τῇ ἁμαρτίᾳ ἐγκαίνισεν ἐν τούτῳ τοῦ καιροῦ προστετάμεθα, καθ' ὃν καὶ εὐμπεῖ· ὁ κόσμος, τῇ πρὸς τὰ κρείττω μεταβολῇ κατ' ἐνιαυτὸν ἐγκαίνιζεται.

Νόμοι.

Ὅτι αἱ περὶ τοῦ Πάσχα ἡμέραι καὶ αἱ μετὰ τὸ Πάσχα τοσαῦται, καὶ ἡ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ἡμέρα, καὶ ἡ τῶν ἁγίων Θεοφανῶν, καὶ ἡ τοῦ πάθους τῶν ἀποστόλων, καὶ ἡ Κυριακὴ, ἀπρακτοὶ εἰσι, καὶ οὕτε θέατρα ἐν αὐταῖς τελεῖται, οὕτε δίκη λέγεται.

Ἐν ταῖς προλαβοῦσαις τοῦ Πάσχα τεσσαράκοντα ἡμέραις, πᾶσα ζήτησις τῶν ἐκκλησιαστικῶν βαδάνων σχολάζει.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. Περί τῆς ἐν τῇ τετραβίῃ νηστείας.

Ζῆται ἐν τῷ λβ' κεφ. τοῦ Κ κανὼνα ἡ τοῦ ἁγίου Πέτρου Ἀλεξανδρείας, καὶ ἐν τῷ δ' κεφαλαίῳ τοῦ Ν στοιχείου κανὼνα εἶναι τῶν ἁγίων ἀποστόλων.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. Ὅτι τὸν λαὸν λαμβάνειν ἀπειρηται παρὰ κληρικῶν, καὶ περὶ τῶν.

Ὁ μὲν τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν, ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, τούτους εἰσπράττοντα τοὺς θανατιζομένους, ἢ παύσασθαι, ἢ καθαιρεῖσθαι κελεύει· ὡς ἐνι μάλα τοῦτο λέος, μὴ ποτε κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ἐπαγγελλάμενοι ζῆν, διπλὴν ὑπόσχωμεν δίκην, περιπετεῖς γινόμενοι καὶ οἱ ὁ παλαιὸς ἀπειρηκε νόμος. Ὁ μὲν γάρ, οὐκ ἐκτοκίει, φησὶ, τὸ ἀργυρίδι σου τῷ ἀδελφῷ σου· ὁ δὲ ἰεζεκιήλ ἐν τοῖς μεγίστοις τῶν κακῶν τίθεται, τόχον λαβεῖν καὶ πλεονασμένον. Ὁδύρεται δὲ καὶ ὁ Ἠσαίας, ὁ δὲ λόγος ἐπὶ

stinum statum restituere volens, et immortalitatem rursus benigne largiri, æquum existimabat curationem inchoare a nobis, per quos olim in universum corruptilo grassata est, numeros paribus mediis in hanc rem utendo. Opportunum enim existimans primo quatuor virtutes naturales in nobis corroborare, magna quidem elementa novæ nostræ creationis quatuor, inquam, Evangelia substituit, quæ stupidis nostris cogitationibus æquiponderarent. Isthæc igitur quatuor cum sint, eadem tamen complectuntur, doctinas, præcepta, promissiones, et comminationes, ita ut illis qui doctrinæ fidem habent, et mandata maximi faciunt, felicitatem adoptionis, quam præferunt promissiones, indispiciatur, atque etiam creaturæ una cum ipsis in splendorem immortalitatis transmutari. His vero qui horum nihil præstare student, spem omnem secundæ reformationis præcidi, atque comminatas pœnas protinus subituros commonet.

Quoniam vero jejunium, ut cum sancto Cyrillo loquar, purgatio est quinque sensuum, quibus animam vel nitidam dari vel pollutam contingit: hæc autem purgatio istam quam in octava astate expectamus beatitudinem spondet, certamque facit ex quinque ductis in octo, emergit numerus quadragenarius: propter ista omnia, ut ostensum est, quadraginta dierum jejunio animas nostras labæ peccati debilitatas, renovare monemur hoc ipso tempore, quando etiam mundus universus in melius quoviamis restauratur.

Leges.

Septem dies ante Pascha, et totidem post illud, atque dies nativitatis Christi, et SS. Theophaniorum, et 245 passionis, et apostolorum, et Dominici, sunt opere vacui, ne, ut spectacula tum habentur, neque jus dicitur.

Per quadraginta dies Pascha immediate præcedentes quæstionum criminalium agitatio omnis cessat.

CAP. VI. De jejunio seriæ quartæ.

Quære in cap. 37 litt. K canonem 15 S. Petri Alexandrini, et in 4 cap. litt. N canonem 69 sanctorum apostolorum.

CAP. VII. Quod interdictum sit clericis usuras accipere, et de usuris.

Canon 44 sanctorum apostolorum episcopum aut presbyterum aut diaconum, qui a debitore usuras exigit, aut cessare præcipit, aut deponi: tanquam plane metus esset, ne cum juxta Evangelium vivere profitemur, duplas pœnas demus, incurrentes in ea quæ lege veteri prohibita sunt. Dicit enim illa: « Non mutuo dabis in usuram argentum tuum fratri tuo, » Ezechiel etiam inter maxima mala censet, usuram et augmentum accipere. Deinde plorat Isaias « dolum super dolo ac usuram super

usura videns. Et Psalmista de civitate quæ multitudinem delictorum tenetur: Neque usura, inquit, nec dolus plateas ejus dereliquit. Dominus autem ipse: Qui mutuo a te accipere vult ne dimittas: mutuo dato eis a quibus nequiquam accipere speratis. Nam: Qui miseretur pauperis, mutuo dat Deo. Idem enim illud et donum est, quia citra spem ullam recuperationis: et creditum propter Domini munificentiam, qui pro eo copiosas ac multiplices retributiones facit.

Canon autem 17 synodi primæ, quemlibet clericorum, atque eorum qui in canone recensentur, deponi jubet, si insuper habeant oraculum illud sacrum, quod dicit: Pecuniam suam non dedit in usuram, et ei avaritiam ac turpe lucrum sectentur, atque a debitoribus usuras centesimas exigant, aut hemiollas. Nam ex variis usurarum speciebus gravissimæ sunt centesimæ, sive duodecim pro centum nominis, quæ quidem jure civili numulariis concedunt. Veteres enim libra centum partium utebantur, sicuti nos illa hexagiorum 72. Hæmiollæ autem sunt semisses totius usuræ duodecimi nominum, sive sex. Nequiquam vero, ut mos est, arithmeticoz quantitates numerorum inter se comparationem indigentium, quibus numerus puta senarius quaternarii est, hemiollus, et hic istius hyphemiolus. Hosce tamen qui non aperte quidem ea faciunt, sed dolo malo cavent ne legis violatæ teneantur, scilicet pecuniam aliis mutuo dant, et paciscuntur lucrum æqualiter partiiri, damna vero prorsus immunes esse: hos, inquam, qui talia comminiscuntur, aut quodvis turpe lucrum quærunt, depositionis penam incurrere æquum judicat, atque a clero abalienari. Benignius fuerit post admonitionem juxta canonem apostolicum supra laudatum illud fieri.

246 Eadem repetit decimus canon synodi sextæ, atque clericos fœneratores aut cessare præcipit aut deponit.

Convenit cum istis et canon 4 concilii Laodicensi. Quintus autem concilii Carthaginensis, Avaritiam nostrorum omnium esse matrem nembo, inquit, est qui nesciat. Hanc igitur modis omnibus tollere studendum est, atque turpis lucri causa Patrum definitiones nequiquam transgredi: vetat adco clerico quavis de re usuram sumere. Datur enim in usuram non solum argentum, sed et frumentum et vinum et oleum, paciscente debitore se post statutum tempus aliquid ultra reddere. Nam circa ea, de quibus sancti Patres decreverunt, suffragia rursus dare, et deliberare minime decet: at pollus absque contradictione ac disquisitione curiosa sequi. Quocirca si istud laicis quidem opprobrium atque culpam affricet, multo sane magis clericis.

Magnus autem Basiliius in canone 14: Clericus qui usuram accepit, si, inquit, injustum lucrum in pauperes expendere destinaverit, et deinceps avaritiæ morbum devitare, ad sacerdotium admittendus est. Quoniam et alibi dicit: Agricola aristam

δολοῦ, καὶ τόκον ὁρῶν ἐπὶ τόκῳ: καὶ ὁ Ψαλμὸς: περὶ πλοῦτος ἐν πλῆθει κακῶν εὐθουομένης φησὶν: Οὐκ ἐξέλιπεν ἐκ τῶν πλατειῶν αὐτῆς τόκος καὶ ἄλος: Ὅδε Κύριος, τὸν θέλοντα ἀπὸ σοῦ θανατώσασθαι μὴ ἀποστραφῇ: θανατῶσαι δὲ παρ' ὧν οὐκ ἐλπίζει ἀπολαβεῖν: Ὁ γὰρ ἐλεῶν πτωχόν, θανατῶσαι θεῶν: γὰρ αὐτὸ καὶ δῶρον μὲν ἐστὶ διὰ τὴν ἀναλπισίαν τῆς ἀπολήψεως, δάνεισμα δὲ διὰ τὸ τοῦ Δισπίτου φιλοτιμον, θαφίλεις ἀποτινύντος ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ πολλαπλασίους τὰς ἀμοιβάς.

Ὁ δὲ τῆς α' συνόδου πάντα κληρικόν, καὶ τὴν κανὼν ἐξεταζόμενον, καθαρῶς εἶναι καλεῖται, περὶ ἐλαχίστου τιθέμενον, τὸ φάσκον ἱερὸν λόγιον, τὸ ἀργύριον αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ, καὶ τὴν πλεονεξίαν, καὶ τὸ αἰσχρὸν διώκοντα κέρδος, καὶ τόκον ἀπαίτουσα τοῦ θανατιζομένου, ἢ ἐκκατοσταίου, ἢ ἡμιολίου. Πολυτελεῖς γὰρ ὄντες οἱ τόκοι, βαρύνονται τῶν λοιπῶν οἱ ἐκατοσταῖοι, ἥτοι τὰ εἴ: ἀπὸ τοῦ ἐκατὸν νομισμάτων, ἅπαντα τοὺς τοκογλύφους εἰσπράττει νόμος: οἱ γὰρ παλαιοὶ ταῖς ἐκατοντάσιν ἔχοντο, ὥσπερ ταῖς λίτραις ἡμεῖς τῶν οἴ: ἐξαγίαν. Ἡμιολίῳ δὲ εἰσὶν οἱ ἡμισεῖς τοῦ ὅλου τόκου τῶν ἑκατο νομισμάτων, ἥτοι τὰ εἴ: οὐ μὴν ὡς ἔθος ταῖς ἀριθμητικαῖς καλεῖν τὰς τῶν ἀριθμῶν ὅπρ τὸ πρὸς τι ποσότητος ἐστὶ ὁ μὲν εἴ: τυχόν, ἡμιολίῳ δὲ τοῖς τετάρτοις, οὗτος δὲ ἐκείνου ὀφνημιολίος. Ἀλλὰ καὶ τοῖς μὴ ἀνέδην τοῦτο μετιούσι, σοφισμένοις δὲ τι τοῦ πράγματος, τῷ μὴ ἀλῶναι παρανομίας, οἷμαι καὶ ἐτέροι: ἐγχερίζοντες χρήματα, τὸ μὲν κέρδος ἐξίσης συμπενοῦσαι μερίζειν, τῆς δὲ ζημίας μὴ κοινῶναι: τοῖς δὲ τοιαῦτα τεχνάζουσιν, ἢ ἐτέρῃ κέρδος ἐπεννοοῦσιν αἰσχρὸν, καθαρῶς εἶναι δεῖν εἰσπράττειν λαγχάνειν, καὶ τοῦ κλήρου ἀλλοτριεῖν: φιλοθρονωτότερον δ' ἂν εἴη τὸ μετὰ παραγγελίαν, κατὰ τὸν ἀνωτέρω ἀποστολικὸν κανόνα.

Τὰ αὐτὰ γὰρ καὶ ὁ τ' τῆς ἐκτῆς λέξας συνάδει, ἢ παύσασθαι, ἢ καθαρῶς εἶναι τῶν κληρικῶν τοῦς τοκογλύφους καλεῖται.

Τούτους ἐπιταί καὶ ὁ τῆς ἐν Λαοδικείᾳ δ' κανὼν.

Ὁ δὲ τῆς ἐν Κερδαγνῇ ε', τὴν ἀπλησίαν τῶν τῶν κακῶν εἶναι μητέρα, οὐδεὶς, φησὶν, ἀγνοεῖ ταύτην οὖν περιαιρετέον παντάπαστι, καὶ μὴ κέρδους αἰσχροῦ χάριν τοὺς τῶν Πατέρων ὅρους παραβαίνειν, καὶ μὴ ἐξείναι κληρικῷ ἀπ' οἰουδήποτε πράγματος: τόκον λαβεῖν. θανατῶσαι γὰρ τις οὐκ ἀργύριον μόνον, ἀλλὰ καὶ σῆτον, καὶ οἶνον, καὶ εἶλαιον, συμπενοῦντος τοῦ θανιστοῦ μετὰ τὸν ὀφισμένον κατὰ τὸς τι ἐπέκεινα δίδουαι. Περὶ γὰρ ὧν οἱ θεοὶ Πατέρες ἐθέσπισαν, οὐδεὶς ψηφισέσθαι καὶ βουλευέσθαι, ἀλλ' ἐπασθαι μηδὲν ἀντιλέγοντας ἢ περιεργαζομένους: εἰ γούνη τοιοῦτον λαῖκοις ὀνειδισ: φέροι καὶ μέμψιν, πολλῶ δὲ κλήρου κληρικῶν.

Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος, ἐν τῷ κανόνι, Ὁ τόκος λαμβάνων κληρικῶς, φησὶ, ἂν καταδίζηται τὸ δίδωαι κέρδος πτωχοῖς ἀναλῶσαι, καὶ εἰσπείναι τὸ τῆς εἰ: λοχρηματίας: φυλάσσειν νόσημα, δεκτός ἐστιν εἰ: τρωσύνην: ἐπὶ αὐτῇ καὶ ἐπὶ αὐτῇ φησὶν. Ὁ μὲν

γεωργός τὸν στάχυν λαβὼν, τὸ σπέρμα πάλιν ὑπὸ τὴν ῥίζαν οὐκ ἔραυνᾷ· ὁ δὲ δανειστής· καὶ τοῦ καρποῦς ἔχει, καὶ οὐκ ἀφίσταται τῶν ἀρχαίων· ἀνευ γῆς φυτεύει, καὶ θερίζει ἀνευ σπορᾶς· διὰ τοῦτο χαλκοῦ καὶ χρυσοῦ, καὶ τῶν ἀγόνων παρὰ φύσιν γεννώντων, ἡ κατὰ φύσιν τίττυσα γίνεται στείρα.

Νόμοι.

Εἰ καὶ πολλοὶ τῶν πρὸ ἡμῶν ἔδοξε δεχτέαν εἶναι τὴν τῶν τόκων ἔκτισιν, ἰσως διὰ τὴν τῶν δανειστῶν δυσχληρίαν τε καὶ ὀμότητα, ἀλλ' οὐν ὧς ἀναξίαν τῆς ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν πολιτείας, ἀπευκταίαν εἶναι κεκρίκαμεν, ἅτε παρὰ τῆς θείας νομοθεσίας κεκωλυμένην. Διὸ κελεύει ἡ ἡμετέρα γαληνότης, μηδενὶ μηδამῶς ἐξέλαι, ἐν μηδεμιᾷ ὑποθέσει· τόκον λαμβάνειν, ἵνα μὴ νόμον φυλάττειν οἰόμενοι, νόμον θεοῦ παραβαίνωμεν· ἀλλὰ χᾶν εἰ τις ὁσονδήποτε λάβοι, εἰς τὸ χρέος λογισθήσεται.

Ὁ δὲ παλαιὸς νόμος ῥητὴν ὀρίζει τοῖς τόκοις ποσότητα, τῇ ποιότητι μέντοι τῶν προσώπων διαλλάτουσαν. Τοὺς μὲν γὰρ δανείζοντας ἀπὸ ἰλλουστρίων καὶ ἀνωτέρω, ἄχρι τρίτης ἑκατοστῆς καὶ μόνον κελεύει λαμβάνειν· ἀργυροπράτας δὲ καὶ ἐμποροῦς ἄχρι διμορίου ἑκατοστῆς· τοὺς δὲ λοιποὺς πάντας ἄχρι ἡμίσεως ἑκατοστῆς. Εἰ δὲ πρὸς οἶκον εὐαγῇ τὸ δάνειον εἴη, ἄχρι τετάρτου ἑκατοστῆς. Ἐπὶ δὲ τῶν ναυτικῶν δανείων, ἔνθα ὁ δανειστής τὸν ἐκ τῆς θαλάσσης ἀναδέχεται κίνδυνον, οὐ λαμβάνει ὁ δανειζόμενος πλέον τοῦ νομίμου τόκου, ἥγουν τῆς ἑκατοστῆς· εἰ γὰρ ἀναδέχεται ὁ δανειζόμενος τὸν κατὰ θάλατταν κίνδυνον, ὅθεν αὐτὸν λαβεῖν καὶ ὑπὲρ τὸν ἔννομον τόκον. Ἐπὶ δὲ τῶν δανειζομένων καρπῶν, ἐφ' ὧν τὸ παλαιὸν ἐξῆν πλέον τὸν ἐπερωτῆν διὰ τὸ ἀδύνητον τῆς ἐκδόσεως, οὐκ ἐπιτρέπει σήμερον ἡ διάταξις πλέον τὸν ἐπερωτῆν, εἰ μὴ ἕως ἑκατοστῆς μόνον, μὴ βουλομένη μῆτε διὰ παρακατασχεύσεως ἐντυχῶν, μείζονα τόκον λαμβάνεσθαι, μῆτε τοὺς δικαστάς ποτε καταδικάζειν πλέον τὸν προφάσει τῆς τῶν τόκων συνηθείας· εἰ δὲ τις μείζονα τόκον λάβοι, εἰς τὴν κηρύλαιον αὐτὸν καταλογίζεσθαι. Ἐκατοστῆσιος δὲ λέγεται τόκος, τὰ διδόμενα δώδεκα νομίσματα ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ὑπὲρ ἑκάστου χρόνου· ἡ δὲ παρ' ἡμῶν δακτύλῳ, ἥτοι διμοίρον.

Οἱ τόκοι ἄχρι τῆς ποσότητος τοῦ ἐκδανεισθέντος κεφαλαίου ἐκτείνεσθωσαν· εἰ δὲ συμβαίῃ ἐπίκεινται τοῦ μέτρου τῶν κεφαλαίων καταβληθῆναι, εἰς τὸ κεφάλαιον λογιζέσθωσαν.

Ὁ τόκον τόκου μεθεδύνει ἀτιμῶται· οὐδεὶς γὰρ τόκον τόκου ἀπαιτεῖ, χᾶν κατὰ μικρὸν καταβληθῇ.

ΚΕΦΑΛ. Η'. Περὶ τοῦ τρισυγίου ὅριου.

Ζῆται ἐν τῷ λ' κεφαλαίῳ τοῦ Ε' στοιχείου κανὼν πα' τῆς ε' συνόδου.

ΚΕΦΑΛ. Θ'. Ὅτι τὰς ἐρίδας τῆς κεφαλῆς οὐ δεῖ καὶ λυαίεσθαι.

Ὁ ἡς τῆς ε' συνόδου κανὼν, οἱ τὸν Χριστὸν, φησί, διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐνδυάμενοι, τὴν ἐν σαρκὶ αὐτοῦ πολιτείαν μιμεῖσθαι καθωμολόγησαν, πᾶσαν τε ἀγνείαν μετιέναι καὶ σωφροσύνην, καὶ μὴ τῇ τῆς ὕλης προστετηκότας ματαιότητι, τὸ σῶμα κο-

A accipit, neque rursum semen subter radicem exquirat; sœnerator autem fructus percipit, neque principale remittit; adeoque sine solo plantat et sine semento metit. Propterea, cum æs et aurum, et cœtera quæ nihil producere solent, contra naturam pariunt, illa quæ naturaliter parit sterilis evadit.

Leges.

Etsi majorum nostrorum plerisque visum est admittendam esse usurarum pensionem, forte propter sœneratorum duritiem et crudelitatem, nos tamen ut Christianorum sanctiori conversatione plane indignam abominandam censuimus tanquam jure divino interdictam. Ideo nostra vetat tranquillitas, ne cuiquam penitus ulla in causa licet usuras accipere, ut ne dum jus servare studemus, legem Dei violemus. Sed si quis tantillum acceperit, sortì imputabitur.

Lex autem vetus expressè statuit usurarum quantitatem, videlicet, juxta conditionem personarum aliam atque aliam. Quippe jubet eos qui a viris illustribus aut superioribus, solummodo trientem sumere, argentarios autem et negotiatores usque ad bessem centesimæ; ceteros autem omnes, ad semissem centesimæ. Sin religiosæ domui tantum detur, usque ad quadrantem centesimæ. At vero in sœnore nautico, cum credi or periculum maris suscipit, potest accipere ultra legitimam usuram. Quando autem fructus multo dantur, pro quibus olim licuit majus sœnus stipulari propter proventus tempus incertum, non permittit hodieque constitutio graviolem usuram stipulari, quam adusque centesimam tantum, neque etiam vult propter retenta pignora majus sœnus accipi, neque judices unquam majus decernere sub prætextu consuetudinis loci. Si quis autem uberiolem usuram capit, tantum principali detrahitur. Usura autem centesimalis vocatur, cum duodecim nummi pro centum quotannis redduntur. Ea vero quæ libra apud nos æstimatur, juxta proportionem nummos continet octo cum besse.

νομισμένη λίτρα κατ' ἀναλογίαν νομίσματα ἔχει

D Usuræ usque ad valorem principalis multo dati extentantur: sin tamen contingat ultra principalem summam expendi, ad principalem imputetur.

247 Qui usuram usuræ querit, infamis fit. Nemo enim usuræ usuram poscit, saltem si paulatim persolvatur.

CAP. VIII. De hyanno trisygio.

Quære in 35 cap. liii. E canonem 81 syno i sextæ.

CAP. IX. Quod capillos capitis delicatius ornare non liceat.

Canon autem 96 syn. sextæ, Qui Christum, inquit, per baptismum induerunt, eus in carnis vitæ agendæ rationem imitari professi sunt, et omnem omnino castitatem ac temperantiam exercere, neque terrenarum rerum vanitati adheren-

les corpus superfluo ac nimis curioso cultu ornare. Quid vero vanius quam plurimam curam capillis capitis ac barbam impendere adornandis, et juxta artem disponendis, adeoque escam proponere animabus ad intemperantiam prunis, cum interim insuper habent interioris hominis per virtutes cultum? Dicit enim Apostolus, « Si vir romani alai, dedecus ipsi est. » Et Moses in Deuteronomio: « Non facietis cincinnos in capite vestro; neque corrumpetis formam barbae vestrae. » Eos qui ista fecerint primum paterne incipari jubet: perseverant tamen, excommunicari. Eisdem poenas incurunt etiam hi qui crines plicant, ut crispiflant, aut tingunt, aut aqua primum irrigantes in sole asseciunt, ut flavedinem acquirant, vel student ut aurei evadant, vel densi, aut cincinnos spiritus gestant, aut mentum rasum habent, aut maximam ejus partem testa ignita exurunt, semet nitidulos, ut sibi videntur, reddentes, quasi lanugo ipsis jam primum excreverit. Hoc enim holie potissimum, tanquam morbus epidemius, apud Christianos increbuit.

CAP. X. De sepulcrorum violatoribus.

Canon 66 magni Basilii effo-sorem busti, qui ruptis sepulcris expilat ea quae cum mortuo conscripta fuere, in decennium sacra communione privat.

Magnus autem Gregorius Nyssenus in canone 7, Sepulcrorum violatio, inquit, dividitur in remissibilem et irremissibilem. Si quis enim religione tactus, inviolatum reliquit corpus conditum, ne forte soli exponeretur naturae deformitas, lapidibus tamen quibusdam, qui circa bustum erant, utatur ad aedificum aliquod, hoc quidem laudabile est, sed tamen venia dignum usus fecit, quando materiei translatio conducit ad aliquid pulchrius, et utilius: atqui sollicitate cineres inhumant carnem, et commovere ossa, spe ornamentum aliquod in tumulum conjunctum nanciscendi, pari supplicio plectitur atque simplex fornicatio, scilicet in annos novem. Sin vero corrigendus demonstrat conversionem laudabilem, fas est **248** correctionis moderatori contrahere tempus ex canonibus punitioni ejus praestitutum.

Leges.

Qui a sepulcris materiam quamvis auferunt, crimine sacrilegii teneantur.

Si quis a sepulcro abstulerit lapides aut columnas aut marmora, vel aliam materiem quamcunque, viginti libras auri fisco solvat.

Qui sepulcra effodiunt, et denudant mortuorum corpora, si quidem cum armis patnaverint, capite plectuntur: sin absque armis, ad metalla.

Qui in sepulcris mortuos indumentis spoliant, abscissis manibus luant.

Qui reliquias vel ossa transferant, plebei qui-

Α σμεῖν περιττώς τε καὶ περιέρως· τί δ' ἐν γένει περιττότερον, τοῦ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ πώγωνος· περὶ πλείστου ποιεῖσθαι κοσμεῖν, εὐτε διατιθέναι, καὶ δέλεαρ καθίσταται τὰς ἐβολήσους πρὸς ἀκολασίαν ψυχῆς, ἀφέντας τὸ διὰ πάσης ἀρετῆς τὸν ἔχον κοσμεῖν, ἀνθρώπων; Ἡ γὰρ δ' Ἀπόστολος· « Ἀνὴρ ἐν κομῇ, ἀτίμω αὐτῷ ἐστὶ· » καὶ ὁ Μωσὴς ἐν τῷ Δευτερονόμιῳ· « Οὐ ποιήσετε σισόην ἐκ τῆς κόμης; τῆς κεφαλῆς ὁμῶν, οὐδὲ φορεῖτε τὴν ὄβην τοῦ πώγωνος ὁμῶν. » Τοῦς οὖν τοιοῦτόν τι ποιοῦντας πατριχῶς πρότερον ἐπιτιμᾶσθαι κελεύει· ἐπιμένοντας δὲ ἀπορίζεσθαι. Τοῦτοις ὁποικνεῖται τοὺς ἐπιτιμῶντας καὶ οἱ τὰς τρίχας κλῶοντες ὥστε οὐκ ἔστι γενέσθαι, ἢ βάπτοντας, ἢ ὑδατὶ διαβρόχου· ποιοῦντας, καὶ τῷ ἡλίῳ θερμόντας, ἢ εἰς ἔξινδαν μεταβάλλουσιν, ἢ χρυσοῦσας, ἢ δασέα; ἐπιμαλούμενοι γενέσθαι, ἢ νόθους· πλοκάμους· περιτιθέμενοι, ἢ τὸ γένειον ξηρῶντας, ἢ κτεράμω πεπυρωμένῳ τὸ πλεον· τούτου ἀποτεφρῶντες, ἢ τοὺς ὀδοῦν εὐφῶς ἔστιν ἀπειραισμούς, καὶ πρὸς τὸ δοκοῦν εὐσχημον ἀποκαθιστάντες, ὥς δοκεῖν ἀρετὴ φύειν αὐτοῖς τὸν ἴσουλόν· τοῦτο γὰρ νῦν καὶ μάλιστα ὥσπερ τι νόσθημα ἐπιδήμιον ἐστὶ· Χριστιανῶσι μὲν ἐνίστασθαι.

ΚΕΦΑΛΑ. Γ. Περὶ τυμωρῶντων.

Ὁ ἕς τοῦ μεγάλου Βασιλείου κανὼν τὸν τυμωρῶντα, δε τοὺς τάφους ἀνοίγειν, καὶ συλῆναι τοὺς νεκροὺς συνδαπτόμενα, εἰς δέκα ἐτη τῆς ἐσχάτης κοινῆς ἀποκαλεῖσθαι κελεύει.

Ὁ δὲ μέγας Γρηγόριος· Νύσσης ἐν τῷ 7 κανόνι, Ἡ τυμωρυχία, φησὶ, διήρηται εἰς τὸ συγγνωστὸν τε καὶ ἀσυγγνωστὸν. Εἰ μὲν γὰρ τις φαιδόμενος τῇ δόξῃ, καὶ ἱσουλὸν ἀφαιρῶν τὸ κακρυμμένον σῶμα, ὥς μὴ ἀναδειχθῆναι τῷ ἡλίῳ τὴν ἀσχημοσύνην τῆς φθορῆς, λίθοις τοῖς τῶν τῷ τάφῳ προδεβλημένων συγχρησται εἰς ἔργον τινὸς κατασκευῆς, ἵπαινετόν οὐδὲ τοῦτο ἐστὶ, πληρὴν ἀλλὰ συγγνωστὴν ἐποίησεν ἢ συνήθεια, ὅταν εἰς προτιμότερόν τι καὶ κοινωφελέστερον ἢ τῆς ὕλης μετάθεσις γίνηται· τὸ δὲ ἀνερωσθῆναι τὴν κόνιν ἀπὸ τῆς γειωθείσης· σαρκὸς, καὶ ἀνακινεῖν τὰ ὅσα ἐν τῷ τάφῳ τὸν κόσμον τινὰ τῶν συγκαταρρυχθέντων κερδάναι, τοῦτο τῷ αὐτῷ κρίματι καταδικάσθαι, ὅ καὶ ἡ ψυχὴ πορεύεται εἰς ἐννέα ὁλόκληρον χρόνον· εἰ δὲ σπουδαίαν ὁ θεραπευόμενος ἐπιβέλαιο τὴν ἐπιστροφήν, ἔστι τῷ οἰκονομοῦντι τὴν αὐτοῦ θεραπείαν, συνταμεῖν τὴν ἐκ τῶν κανόνων ὁρισθεῖσαν τῇ ἐπιτιμῇ προθεσίαν.

Νόμοι.

Οἱ ἀπὸ τῶν τάφων ὕλης ἀφαιρούντας· ὑποκείσθωσαν τῇ τῆς ἐσχάτης ἐγκληματι.

Ἐάν τις ἀπὸ τάφου ἀφαιρῇ λίθους, ἢ κίονας, ἢ μάρμαρα, ἢ ἄλλην οἰκονομικὴν ὕλην, εἰκοσι λίτρας χρυσοῦ τῷ δημοσίῳ καταβάλλειτω.

Οἱ τυμωρυχοῦντας, καὶ γυμνοῦντας τὰ τῶν τεθνάντων σώματα, εἰ μὲν μεθ' ὅπλων, κεφαλικοῦ τιμωροῦνται· εἰ δὲ χωρὶς ὅπλων, μέχρι μεταλλοῦ.

Οἱ τοὺς νεκροὺς ἐν τοῖς τάφοις, ἐκδύοντες, χειροκατείστανται.

Οἱ λαίφανα ἢ ὅσα μετακινήσαντες, εὐταλεῖς μὲν

όντας, ἀπερως τιμωροῦνται· ἐντιμοὶ δὲ, περιορίζον-
ται, ἢ εἰς μέταλλα πέμπονται.

Οὐ δέ τὰ λείψανα τῶν τελευτώντων φηλαφῶσθαι
ἢ σκυλεύεσθαι· τὰ δὲ προτκαίρως ἀποτεθέντα μετα-
φέρειν ἔξεστι.

Μηδεὶς σῶμα ἀνθρώπινον χωρὶς καλεύσεως βασι-
λικῆς εἰς ἕτερον τόπον μετασσεύτω.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'. "Οτι τυπτεῖν κληρικοὺς οὐκ ἔρεται.

Ὁ κ' τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν, Ἐπίσκοπον,
φησὶν, ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον, τυπτοντα πιστοὺς
ἀμαρτάνοντας, ἢ ἀπίστους ἀδικήσαντας, καὶ ταύτη
φοβὶν ἐκείνους ἐθέλοντα καθαιρεῖσθαι προστάττο-
μεν· οὐδαμοῦ γὰρ ὁ Κύριος τοῦτο ἡμᾶς ἐδίδαξε.
Γούνατίνον δὲ, αὐτὸς τυπτόμενος οὐκ ἀντέστηκε,
λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρει, πάσχων οὐκ ἠπει-
λει· ἐκέλευε δὲ καὶ τὴν ἀριστερὰν ἐμπαρέχειν τῷ
μὴ φειδομένῳ τῆς δεξιᾶς. Ἐλέγγειν γὰρ τοὺς ἀδι-
κοῦντας ἄλλως ἔξεστι, καὶ τοῖς ἀδικουμένοις ἐπι-
κυρεῖν ὁπση δύναμις· καθὰ δὴ καὶ Παῦλον ἴσμεν
τὸν μέγαν, Τιμοθέῳ ἐνταλλόμενον, τοὺς ἀμαρτάνον-
τας ὅτ' ὅσιν πάντων ἐλέγγειν, ἵνα καὶ τοῖς λοιποῖς
φόβος ἀγγένηται. Κληρικοὺς δὲ οὐ θεμιτὸν ἐαυτοὺς
ἐκδικεῖν· σωφρονίζειν μέντοι μετρίως τοὺς ἰδίους
αὐτῶν μαθητὰς ἀμαρτάνοντας, καὶ μετὰ παραγγε-
λίαν μὴ ἐπιστρέφοντας συγκεχώρηται· ὅτι καὶ ὁ
Κύριος τοὺς ἐν τῷ ἱερῷ ἐμπορευομένους, ὡς εἰς τὸ
θεῖον ἀμαρτάνοντας, τῷ φραγγελίῳ τύπτων ἀπήλα-
σεν. Εἰ δὲ τις καὶ διδάσκαλος ὢν, θυμῷ εἴξας, φονε-
τηρίῳ τύψειν ὀργάνῳ, οὐκ ἀτιμώρητος· ἔσται.

Ὁ δὲ θ' τῆς λεγομένης πρώτης καὶ δευτέρας συν-
όδου, τὸν ἀποστολικὸν τοῦτον κανὼνα διεξιμὸν, ἐπιτιμᾷ
τοὺς αὐτὸν πειρωμένους παραχράττειν, καὶ ολομέ-
νοις τοὺς αὐτοχειρὰ τυπτοντας μόνους αἰτιεσθαι,
οὐ μὴν καὶ τοὺς ἐξ ἐπιτάγματος. Μάταιον γὰρ τοῦτο,
φησὶ, καὶ τῆς διανοίας τοῦ ἀποστολικοῦ κανόνος
ἀλλότριον, τὸν μὲν τρις ἢ τετράκις πλῆξαντα καθαι-
ρεῖσθαι, τὸν δὲ ἐξ ἐπιτάγματος εἰς θάνατον στίζοντα
εἶναι ἄθῳον· χρὴ γὰρ τὸν τοῦ Θεοῦ ἱερεῖα διδαχῇ
καὶ νοουσίᾳ, ἔσθ' ὅτι δὲ καὶ ἐκκλησιαστικοῖς ἐπιτι-
μίαις τὸν ἀτακτοῦντα παιδαγωγεῖν, ἀλλὰ μὴ μάστιγι
καὶ πληγαῖς εἰς τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπιτηδῶν ἀσέ-
μως, καὶ ἐνυβρίζειν σώματα. Εἰ δὲ τινες εἰς παν-
τάπασιν ἀσωφρόνιστοι, τοὺτους διὰ τοῦ ἔγχωρου
ἀρχοντος εὐδαίς ὁ καλῶν σωφρονίζειν, ὡς καὶ ὁ τῆς
ἐν Ἀντιοχείᾳ ε' κανὼν διορίζειται, ὃν καὶ ζήτην ἐν
τῷ ιβ' κεφ. τοῦ Σ στοιχείου.

Ὁ δὲ γ' τῆς συνόδου, ἣς ἐξηρχεν ὁ θῶσιος, ὃν
ἀνάθεμα τίθει τὸν ὅλος τύψαι ἢ φυλακῇ καθεῖρεται
τομήσαντα τῶν ἐπισκόπων τινα, εἴτε χωρὶς αἰτίας,
εἴτε καὶ αἰτίαν πλασάμενον. Εἰ δὲ πᾶν εἰς εὐπρόσ-
ωπος ἢ αἰτία, οὐδὲ ὁ τὴν μεγίστην ἀρχὴν διέπων
ἐκδικεῖν ταύτην δύναται, ἀλλὰ δεῖ τῇ συνόδῳ ἀνατι-
θῆναι, ἢ μόνῃ κρίνειν ἐφεῖσται καὶ κοίλειν τῶν ἐπι-
σκόπων τοὺς ἀμαρτάνοντας.

A dem extremum supplicium dant; ingenui vero exsu-
lant, vel mittuntur ad metalla.

Defunctorum reliquias exui spoliarive non licet·
quæ autem pro tempore depositæ fuere, reponi
debent.

Nemo absque imperatoris jussu corpus hominis
mortui in alienum locum transferat.

**CAP. XI. Quod clericis verberare quempiam non
permittitur.**

Canon 27 sanctorum apostolorum, Episcopum,
ait, aut presbyterum, aut diaconum qui verberat
fideles delinquentes, aut infideles male ipsis fa-
cientes, atque hoc modo ipsos deterrere vult,
deponi mandamus. Nullibi enim Dominus hoc nos
docuit: verum e contra ipse vapulans non rever-
berabat, et conviciis oneratus, non pariter con-
viciabatur; passus est, et non minitabatur; jussit
autem sinistram genam præbere ei qui minime
parcit dexteræ. Nam alias increpare licet malefa-
cientes, et hos qui injuriam patiuntur defendere,
quantum possumus. Sicuti et magnum Paulum sci-
mus Timotheo præcipere, delinquentes in con-
spectu omnium reprehendere, ut metus etiam re-
liquos percellat. Clericis vero haud licet seipsos
vindicare. Suos quidem discipulos castigare con-
cessum est, cum delinquant, et post admonitio-
nem non convertuntur: quia etiam Dominus eos
qui in templo negotiabantur, tanquam in Deum
peccantes, flagello verberans abegit. Si quis ta-
men magister iræ impatiens instrumento lethi-
fero verberaverit, haud impune fecerit.

Canon etiam 9 synodi, quæ prima et secunda
nuncupatur, huncce apostolicum recensens can. re-
darguit eos qui ipsum conantur eludere, atque
præterdunt, eos tantum teneri, qui ex motu pro-
prio percutiunt, non autem qui ex jussu. Vannum
enim hoc, inquit, et a mente canonis apostolici
alienum, eum qui ter vel quater percutit, deponi,
eum autem qui ad mortem usque plectit ex præ-
cepto, etiam impune abire. Oportet enim sa-
cerdotem Dei doctrina et adhortatione, imo et
quandoque correctionibus ecclesiasticis eum qui se
inordinate gerit, moderari; haud tamen verberi-
bus ac plagis in humana corpora indecore insultare,
eque lacerare. Sin vero aliqui fuerint pe-
nitius incorrigibiles, eos per magistratum istius
loci nemo vetat castigari, sicuti etiam canon 5
concilii Antiochei statuit, quem vide in cap. 12
lit. Σ.

Tertius autem canon concilii, cui præfuit Photius,
anathemati subjicit illum qui ausus fuerit vel ver-
berare 249 vel in custodia detinere episcopum
aliquem, sive citra causam hoc faciat, sive cau-
sam obtineat. Imo vero etsi causa valde proba-
bilis iuerit, haud tamen est penes summum magis-
tratum eam vindicare, sed oportet ad synodum
referre, quæ sola jure potest judicare et punire
episcopos delinquentes.

Leges.

Jus autem civile vetat episcopos manibus suis plectere, pœnam tamen non constituit; in genere autem de quovis verberante aut injuriam inferente decernit, concedens adversus ipsos injuriarum actionem, quæ transigitur et pecuniarie et criminaliter, imo etiam definit, quænam æstimationi debet gravis injuria, quænam levis.

Is qui sacerdotem vel in ecclesia, vel in processione percutere attentat, relegetur.

Si læsum fuerit corpus liberum, res judicata erit ad sumptus curationis, et quæstus jacturam, non vero ad deformitatem. Corpus enim liberum non infame redditur. Qui vero corpus servile lædit, postulat præter jam dicta etiam honestatis ejus diminutæ.

250 INITIUM LITTERÆ Y.

CAP. I De injuriis.

Quære cap. 7 litt. B.

Canon dein 53 sanctorum apostolorum, atque etiam 56, Clericus, inquit, qui episcopum suum contumelia afficit, deponatur: «Præfecto enim populi tui non maledices.» Quæ vox est Mosis viri summi. Qui vero presbyterum vel diaconum contumelia afficit, excommunicatur. Nam injuria erga majorem, pœnam etiam majorem postulat, atque erga minores minorem. Quippe hic capitis locum obtinet in corpore Ecclesiæ, illi vero manuum et reliquorum subservientium membrorum.

Canon autem 57 ait: Et qui claudum, vel cæcum, vel cui vitiosus est incessus irrisit, communionem privetur, sive sit clericus sive laicus. Tales enim potius miseratione prosequi oportet manum adjutricem porrigentes, quam eos scommatis ac derisionis scopum facere.

Leges.

Atrox injuria vel ex persona, vel ex ipsa re, vel a loco definitur. Ex persona, cum magistratui vel patrono facta fuerit. Ex loco, cum in theatro runcis videntibus. Ex re, quando vulnus inflictum fuerit, aut facies cæsa. Tales vel ad tempus relegantur, vel aliqua re interdiciuntur, si spectabiles fuerint: sin vero liberi fuerint, sed ex plebe, fustibus verberantur; servi autem flagellis cæsi dominis suis traduntur.

Si quis, dum sacra mysteria, vel aliud quodvis sacrorum officiorum peragitur, in sanctam ecclesiam ingressus, episcopum, aut clericos, aliosve ecclesiæ ministros injuria aliqua affecerit, jubemus eum torqueri, et in exilium relegari: atque si sacra mysteria et liturgias turbaverit, aut celebrari prohibuerit, capite plecti. Idem observetur etiam in processionibus, in quibus episcopi vel clerici reperiuntur; nempe si quis solum contumelia affecerit, tormentis et exilio luet, sin vero processionem dissipaverit, capite punietur.

A

Νόμοι.

Ὁ δὲ νόμος ἀπαγορεύει μὲν τοῖς ἐπισκόποις πλῆ-
ταιν χειρὶν οὐκ εἶναι, οὐδ' ὥρισε δὲ ποιῆν· γενικῶς
δὲ περὶ παντὸς τύποντος ἢ ὑβρίζοντος διορίζεται,
διδούς κατ' αὐτῶν τὴν περὶ ὑβρείως ἀγωγὴν, ἥτις
καὶ χρηματικῶς κινεῖται καὶ ἑγκληματικῶς, καὶ
διορίζεται ποῖα ἐστὶ τραχέια ὑβρις, ποῖα δ' ἐλαφρά.

Ὁ ἱερεὺς, εἴτε ἐν ἐκκλησίᾳ, εἴτε ἐν λιτῇ ἐπιχει-
ρῶν τύπαιν, ἐξορίζεσθω.

Ἐὰν βλαβῇ σῶμα ἐλεύθερον, ἢ καταδίκῃ γίνεται
εἰς τὴν δαπάνην τῆς λατρείας, καὶ τὴν ἀπώλειαν τῆς
ἐργασίας, οὐ μὴν τῆς ἀμορφίας· σῶμα γὰρ ἐλεύθε-
ρον οὐ διατιμᾶται. Ὁ δὲ σῶμα δούλου βλάβας ἀπαι-
τεῖται πρὸς τοὺς εἰρημένους καὶ τὴν ἐλάττωσιν τῆς
διατιμῆσώς αὐτοῦ.

B

APXH TOY Y ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ.

ΚΕΦΑΛ. Α'. Περί ὑβρείων.

Ζητεῖ τὸ ζ' κεφάλαιον τοῦ Β στοιχείου.

Ὁ δὲ νῆ' τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν, εἴτι δὲ καὶ
ὁ νῆ', Ὁ τὸν ἴδιον ἐπίσκοπον ὑβρίσας κληρικὸς κατ'
αἰρεσίῳ, φησὶ· Ἐρχοντα γὰρ τοῦ λαοῦ σου, οὐκ
ἐρεῖς κακῶς· Μωυσῆς τοῦτο τοῦ πανὸς φωνή. Προ-
σβύτερον δὲ ἢ δίδασκον ὁ ὑβρίσας ἀφορίζεσθω· ἢ γὰρ
πρὸς τὸν μείζονα ὑβρις, καὶ μείζονος ἀξία τῆς τι-
μωρίας, ἐλάττωτος δὲ ἢ πρὸς τοὺς ἐλάττωτας. Ὁ μὴ
γὰρ κεφαλῆς ἐπέχει τόπον τῶν σώματι τῆς Ἐκκλη-
σίας, οἱ δὲ χειρῶν καὶ τῶν διακονικῶν ἐπίρων
μελῶν.

C

Ὁ δὲ νῆ', Καὶ ὁ χυλὼν, ἢ τυφλὸν, ἢ τὰς βάσεις
πεπληγμένον χλευάσας, ἀφορίζεσθω, φησὶν, εἴτι
κληρικὸς εἴη, εἴτε τῶν τοῦ λαοῦ. Τοὺς τοιοῦτους γὰρ
ἐλεεῖν μέλλον δίδον χεῖρα βοηθῶν ἐπιτρέγοντας, ἢ
χλευῆς καὶ γέλωτος ποιεῖσθαι ὑπόθεσιν.

Νόμοι.

Ἡ τραχέια ὑβρις ἢ ἀπὸ τοῦ προσώπου, ἢ ἀπὸ τοῦ
πράγματος, ἢ ἀπὸ τοῦ τόπου κανονίζεται. Ἀπὸ
προσώπου, ὅταν ἀρχοντι ἢ πάτρωνι γένηται· ἀπὸ
τόπου, ὅταν ἐν θεάτρῳ πάντων ὄρωνται· ἀπὸ τοῦ
πράγματος, ὅταν καὶ τραῦμα γένηται, ἢ ὄψις· πληγῇ.
Οἱ τοιοῦτοι ἢ πρὸς καιρὸν ἐξορίζονται, ἢ τινος με-
λῶνται πράγματος ἐντιμοὶ ὄντες· εἰ δὲ ἐλεύθερον
μὲν εἶεν, αὐτελεῖς δὲ, ῥοπαλίζονται· εἰ δὲ δούλος,
φραγγελισθῶν, τῷ δεσπότη ἀποδίδονται.

D

Εἰ τις τῶν ὁρίων μυστηρίων ἢ τῶν ἄλλων ἁγίων
λαειτουργικῶν ἐπιτελουμένων εἰς ἁγίαν εἰσελθὼν
ἐκκλησίαν, τῷ ἐπισκόπῳ, ἢ τοῖς κληρικοῖς, ἢ τῷ
ἄλλοις ὑπηρέταις τῆς ἐκκλησίας ὑβρεῶς τι ἐπιτι-
γοί, κελύμενον τοῦτον βασάνους ὑπομένειν, καὶ εἰ
ἐξορίαν πεμψθῆναι· εἰ δὲ καὶ αὐτὰ τὰ θεῖα μυστήρια
καὶ τὰς λαειτουργίας· ταραξοί ἢ ἐπιτελεῖσθαι κατ'
δοξίαν, κεφαλικῶς τιμωρεῖσθαι· τοῦτο αὐτοῦ καὶ ἐν
ταῖς λιταῖς, ἐν αἷς ἐπίσκοποι ἢ κληρικοὶ εὐρίσκον-
ται, φυλαττομένου· ἴνα, εἰ μὲν ὑβρίν τις ῥῶν
ποιήσῃ, βασάνος καὶ ἐξορίας παραδοθῇ, εἰ δὲ τὴν
λιτὴν διασκεδάσῃ, κεφαλικῶν κίνδυνον ὑπομεί-
νῃ.

ΚΕΦΑΛ. Β'. Περὶ Ὑδροπαραστατῶν αἱρετικῶν. A

Ζήτει ἐν τῷ β' κεφ. τοῦ Α στοιχείου, καὶ ἐν τῷ η' κεφ. τοῦ Κ στοιχείου κανόνα λβ' τῆς ζ' συνόδου.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. Περὶ υιοθεσίας.

Ζήτει ἐν τῷ η κεφ. τοῦ Β στοιχείου.

Ὁ υιοθετῶν δεῖται μεζῶν εἶναι κατὰ τὴν ἡλικίαν τοῦ υιοθετουμένου χρόνους ἐη' ἢ γὰρ θεοὶς μίμνεται τὴν φύσιν.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. Περὶ ὑπηρέτῶν ἤτοι ὑποδιακόνων.

Ὁ κα' τῆς ἐν Λαοδικαίᾳ συνόδου κανὼν, οὐκ ἐξεστι, φησί, τοὺς ὑπηρέτας, ἐν τῷ οὐτῷ πως ὀνομασμένῳ διακονικῷ, τῶν ἱερῶν ἀπεσθαι σκευῶν, πρὸς τὸ δι' αὐτῶν ἱερουργῆσαι θηλονότι τὰ εἰς θυσίαν προσφερόμενα, τὸν ἄρτον, φημι, καὶ τὸν οἶνον, ἐκ τῶν περιεχόντων ὑποδηλῶν τὰ περιεχόμενα· οὐ γὰρ ἐφεῖται τοῦτοις τὰ τῶν διακόνων μετέναι. Κανὼν δὲ τῶν ἱερῶν σκευῶν ἀπεσθαι, καὶ πρὸς τὴν ἱερουργίαν ἐτοιμάζειν, καὶ μετὰ τοῦτο περιστέλλειν, καὶ ἐν καλῷ τοῦ νεῷ τιθέναι, τοὺς ὑποδιακόνους παντὸς μᾶλλον πρόσηκον· τοῦτο καὶ γὰρ αὐτοῖς ἡ διακονία.

Ὁ δὲ κα' οὐδὲ ἄρτον διδόναι, ἡ ποτήριον εὐλογεῖν ἐφίησι τὸν ὑπηρέτην, ἤτοι τὸν ὑποδιάκονον.

Ὁ δὲ μγ' οὔτε τοῦ λαοῦ ὑπερύχθαι τοὺς ὑποδιακόνους κελεύει ἐν τῷ τῆς θείας λειτουργίας καιρῷ, οὔτε τὰ θεῖα μεταχειρίζειν μυστήρια, τοῦτο γὰρ ἔργον μόνοις τοῖς ἱερεῦσιν, ἀλλὰ ταῖς θύραις ἐφεισδάναι τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν, καὶ μὴ δὲ πρὸς βραχὺ τοῦτων ἀφίστασθαι, ὥστε εἰσάγειν τε καὶ ἐξάγειν τοὺς κατηχουμένους, τοὺς ἐν μετανοίᾳ, καὶ τοὺς λοιπούς. Ἐν δὲ καὶ τοῦτο τῶν τῆς Ἐκκλησίας ταγμάτων, τὸ τῶν ὑπηρέτῶν, φημι, τῶν καὶ θεραπευτῶν λεγομένων, καὶ ὑποδιακόνων, παρὰ τοσούτου τοῦ λαϊκοῦ πληρώματος ὑψηλότερον, παρ' ὅσον τῶν τοῦ βήματος ταπεινότερον.

Ζήτει καὶ ἐν τῷ θ' κεφ. τοῦ Α στοιχείου κανόνα τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου ιε' καὶ ἐν τῷ θ' κεφ. τοῦ Σ στοιχείου κανόνα τῆς ἐν Λαοδικαίᾳ κδ' καὶ κγ'. Ζήτει καὶ τὸ λ' κεφ. τοῦ Ε στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. Περὶ ὑποδόλου.

Ἡ τοῦ σοφοῦ Λέοντος νεαρά, Πλείονα δεῖ εἶναι, φησί, τὴν προίκα τοῦ ὑποδόλου· τοῦ δὲ ἀνδρὸς ἀτέκνου τελευτήσαντος, ἀν μὴ παρῇ σύμφωνον, ἀνακομίζεται ἡ γυνὴ τήν τε προίκα καὶ τὸ ὑπόδολον, καὶ πλέον οὐδέν. Εἰ δὲ τὴν γυναῖκα ὁ θάνατος διασπάσει, τῆς μὲν οἱ κληρονόμοι τὴν προίκα λαμβάνετωσαν· ὁ δὲ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου μὴ ἀποστερεῖσθω ὑποδόλου.

ΑΡΧΗ ΤΟΥ Φ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ.

ΚΕΦΑΛ. Α'. Περὶ Φαλκιδίου.

Φαλκιδίος ἐστὶ νόμος περιαιρῶν ἀπὸ τῶν λεγατῶν τὸ τρίτον μέρος τῆς πατρικῆς οὐσίας, καὶ περιποιῶν τῷ κληρονόμῳ· ἐπινοήθη δὲ προνοίᾳ τῶν παίδων, ἵνα οἱ φυσικοὶ κληρονόμοι πρότερον διαπανθῶσιν. Ἔστι δὲ τοιοῦτος· Εἰ μὲν εἰς ὃν τυγχάνει τῷ πατρὶ παῖς, ἢ δύο, ἢ τρεῖς, ἄχρι καὶ τῶν τεσσάρων, ὑπεξαιρουμένων πρότερον τῶν χρῶν, καὶ τῶν ἐν τῇ κηδεῖᾳ ἀναλωμάτων, καὶ τῶν ἐπ' εὐσεβεῖα διδομένων, ἔτι δὲ καὶ τῶν τιμημάτων τῶν ἐλευθερω-

CAP. II. De Hydroparastatis hæreticis.

Quære in cap. 2 litt. A, et in cap. 8 litt. K canonem 32 synodi sextæ.

CAP. III. De adoptione.

Vide in cap. 8 litt. B.

Qui adoptat adoptato major 18 annis esse debet, Nam adoptio naturam sequitur.

251 CAP. IV. De ministris sive hypodiaconis.

Canon 21 synodi Laodicenæ, Non licet, inquit, ministris in loco, qui vocatur diaconicum, sacra vasa attingere, nempe ad ministrandum ea quæ in sacrificium offeruntur, panem, dico, et vinum, per continens quidem id quod continetur subinnuens. Non enim istis permittitur diaconorum munus obire. Vasa autem vacua tangere, et ad sacrum officium præparare, et postea deponere, et in loco templi commodò collocare, hypodiaconis maxime convenit. Hoc enim eorum ministerium est.

Canon vero 23 neque panem distribuere, neque poculum benedicere permittit ministrum sive hypodiaconum.

Atque 43 jubet hypodiacones neque pro populo orare, quo tempore sacra mysteria peraguntur, neque sacra illa manibus suis contrahi, quod peculiare munus est sacerdotum; sed ad fores astare sacrarum ecclesiarum, et ne tantillum quidem illas relinquere, ut possint educere et introducere catechumenes penitentiam agentes, atque etiam reliquos. Hic autem ipse ex ordinibus ecclesiasticis, scilicet ministrorum et servorum, ut vocantur, seu hypodiaconorum tanto laicorum superior, quantum gradibus ecclesiasticis inferior.

Quære et in nono capite litt. A can. syn. Sardicensis 15, et in 9 cap. litt. Σ can. 22 et 23 syn. Laodicenæ. Vide etiam cap. 30 litt. E.

CAP. V. De donatione ante nuptias.

Leonis Sapientis constitutio novella, Dotem, inquit, oportet majorem esse donationem. Si vir tamen sine liberis moriatur, et contractus non intercesserit, repetit mulier dotem et donationem ante nuptias, et nihil præter. At si mors corripit mulierem, hæredes ipsius dotem recipiant; sed vir suam donationem minime amittat.

252 INITIUM LITTERÆ Φ.

CAP. I. De lege Falcidia.

Falcidia est lex quæ a legatis eximit tertiam partem patrimonii, eamque hæredi concedit. Lata autem est liberorum causa, ut naturalibus hæredibus primo prospiceretur. Sic autem lex se habet: Si pater vel unum vel duos vel tres et usque ad quatuor filios habuerit, subductis prius debitis, atque sumptibus in luctu factis, et iis quæ in pio usus erogantur, tum etiam pretio servorum libertate donandorum, accipiunt liberi tertiam partem

honorum paternorum. Sin vero quinque fuerint liberi, aut ultra, atque insuper, possident dimidium fruentium, reliquum vero pater largitur, ut ipsi libet, vel uni vel pluribus filiorum suorum, aut extraneo cuilibet. Si tamen in profundum forte projicere velit pater, nemo ei criminari potest. Dicit autem lex: Legata, quæ in pios usus relinquantur, ante legem Falcidiam oblinere volumus.

CAP. II. De beneficiis et magis.

Quære cap. 1 litt. M.

CAP. III. De stupro.

Quære in cap. 15 litt. M canonem 18 et 60 magni Basilii; et cap. 15 litt. A; et cap. 8 et 30 litt. Γ.

CAP. IV. De avaritia.

Vide cap. 41 litt. II.

CAP. V. De homicidio voluntario et involuntario.

Canon 65 sanctorum apostolorum, Qui in pugna, inquit, et jurgio percutiens aliquem interfecerit, quamvis unicum ictum intulerit, si clericus fuerit, deponatur, propter animi sui temeritatem; at si laicus, excommunicetur. Nam propterea etiam Dominus jubet oppressum non solum non obsistere, sed dexteram præbere ferienti; ideo quod sæpe pugna in cædem desinit.

Magnus autem Gregorius Nyssenus in can. 5, Crimen, inquit, homicidii in voluntarium et involuntarium distinguit. Et homicidium quidem voluntarium est, quod ex deliberatione perpetratur; deinde et illud inter 253 voluntaria recensetur, quando quis in congressu et pugna verberans et verberatus, inferat arrepta opportunitate manu sua ictum lethalem. Nam qui animi impotens iræ suæ impetui locum dederit, jam nihil eorum in mentem inducit quæ malum præcidere poterant, dum viget passio; adeo ut homicidium ex congressu referatur inter deliberationis opera, et neutrius inter fortuita.

Involuntaria autem homicidia indicia manifesta habent, cum quis, dum aliud prorsus intendit, fortuito aliquid eorum quæ curari non possunt, fecerit. Homicidii autem voluntarii poena ad 27 annos extenditur, qui in tria novennia distinguuntur, ita ut per primum novennium poenitens penitus segregetur, et extra ecclesiam stans ploret; reliqua autem duo transigat partim, et quidem primum in statione audientium, partim in numero procidentium, atque ita ad participationem mysteriorum accedat. At vero si viri insignis puniti conversio, et poenitentiae vehementia vincat eam in longiori tempore seipsos lentius purgantium, contrahatur ipsi et poenæ mora, ut pro annis novem, qui singulis gradibus competit, octo aut septem aut sex

θέτων οικειῶν, λαμβάνουσιν οἱ παῖδες τὸ γ' τῆς καθαρᾶς περιουσίας τοῦ πατρὸς. Εἰ δὲ ε' εἰσὶν οἱ παῖδες καὶ ἐπέκεινα, τὸ ἡμισυ κτῶνται τῆς ὀποστάσεως, τὸ δὲ λοιπὸν φιλοτιμεῖται ὁ πατὴρ ἔνθα ἀν αἰρεῖται, ἢ ἐν τῶν αὐτοῦ παῖδων, ἢ πλείοσιν, ἢ ἕνῃ οὐκ ἐθέλῃ. Εἰ δὲ κατὰ βουθὸν εἶναι βουλῇ τυχὸν ὁ πατὴρ, οὐκ ἔχει τὸν ἀνακρίνοντα. Φησὶ δὲ ὁ νόμος· Τὰ ἐπ' εὐσεβείᾳ καταλιμπανόμενα λεγὰτα καὶ τοῦ Φαλκιδίου αὐτοῦ κατὰ προτίμησιν ἀνώτερον εἶναι θεσιπίζομεν.

ΚΕΦΑΛΑ. Β. Περὶ φαρμακῶν καὶ μάγων.

Ζήτει τὸ α' κεφάλαιον τοῦ Μ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛΑ. Γ. Περὶ πόρων παρόντων.

Ζήτει ἐν τῷ ιε' κεφ. τοῦ Μ στοιχείου κανόνα τοῦ μεγάλου Βασιλείου ιη' καὶ ξ', καὶ τὸ ιγ' κεφ. τοῦ Α στοιχείου, καὶ τοῦ Γ στοιχείου τὸ η' καὶ λ' κεφάλαιον.

ΚΕΦΑΛΑ. Δ'. Περὶ φιλαργυρίας.

Ζήτει τὸ ια' κεφάλαιον τοῦ Π στοιχείου.

ΚΕΦΑΛΑ. Ε'. Περὶ πόρων ἐκουσίων καὶ ἀκουσίων.

Ὁ ξ' τῶν ἀγίων ἀποστόλων κανὼν, Ὅστις ἐν μάχῃ, φησὶ, καὶ φιλονικίᾳ πλήξας ἀποκτείνει τινα, εἰ καὶ μίαν ἔτυγε κατενεγκὼν τὴν πληγὴν, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, καθαιρεῖσθαι διὰ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀποριζέσθαι. Διὰ γὰρ τοι τοῦτο καὶ ὁ Κύριος οὐχ ὅπως μὴ ἀμύνεσθαι τὸν λελοπτηκότα, ἀλλὰ καὶ τὴν δεξιὰν ἐμπαρέχειν κτελεῖται τῷ παλόντι, οἷα τῆς μάχης ἐστὶν ὅτι τελευτώσης εἰς φόνον.

C

Ὁ δὲ μέγας Γρηγόριος Νύσσης ἐν τῷ ε' κανόνι, Τὸ τοῦ φόνου, φησὶν, ἄγος τῇ διαφορᾷ τοῦ ἐκουσίου καὶ τοῦ ἀκουσίου διήρηται. Καὶ ἐκούσιος μὲν ἐστὶ φόνος ὅτε παρασκευῆς τετολημμένος· ἐπιτα χεῖρας ἐν τοῖς ἐκούσις ἐνομήσθη, ὅταν τις ἐν συμπλοκῇ καὶ μάχῃ τύπτων τε καὶ τυπτόμενος ἐνέγκῃ κατὰ τινας καίριαν τὴν διὰ χειρὸς πληγὴν. Ὁ γὰρ ἀπὸ τῷ θυμῷ κρατηθεὶς, καὶ τῇ ὁρμῇ τῆς ὀργῆς χαρίζομενος, οὐδὲν ἂν παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους τῶν ἀνακρίων τὸ κακὸν δυναμένων ἐπὶ νοῦν λάβοι ποτὶ, ὥστε καὶ τὸ ἐκ συμπλοκῆς ἀποτέλεσμα τοῦ φόνου εἰς ἔργον προαιρέσεως, καὶ οὐκ εἰς ἀποτυχίαν ἀνάγεται.

D

Οἱ δὲ ἀκούσιοι φόνοι φανερὰ ἔχουσι τὰ γνωρίσματα, ὅταν τις πρὸς ἑτέρον τι τὴν σπουδὴν ἔχων, ἐξ ἀποτυχίας τῶν ἀνηκέστων τι δράσῃ. Τοῦ μὲν οὖν ἐκουσίου φόνου εἰς ἑπτὰ καὶ εἰκοσι χρόνους παρατείνεται τὸ ἐπιτίμιον, εἰς τρεῖς ἐνεστατηθεὶς διαιρουμένους· ὡς ἐπὶ μὲν τῆς μιᾶς παντελῶς εἶναι ἀπορισμένον τὸν ἐπιτιμηθέντα, ἔξω τῆς ἐκκλησίας ἱστάμενον, καὶ προσκαλοντα· τὰς δὲ λοιπὰς δύο εἰς τε τὴν τῶν ἀκροωμένων πρότερον, εἴτα τῶν ὑποτιπτόντων διελλόμενον στάσιν, οὕτως· ἐπὶ τὴν τῶν ἀγιασμάτων μετουσίαν ἰλθεῖν. Εἰ δὲ τὸ μέγεθος τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ ἐπιτιμηθέντος καὶ ἡ τῆς μετανοίας θερμότης περιγίνοιτο τῶν ἐν μακρᾷ προθεσίᾳ ῥηθυσμένων αὐτοῦς ἐκκαθαίρωντων, συντηθήσεται αὐτῷ καὶ ἡ τοῦ ἐπιτιμίου παράτασις, ὥστε ἀντὶ τῶν ἐφ' ἑκάστῃ βαθμῇ

ἐννέα ἐτῶν ὀκτώ, ἢ ἐπτὰ, ἢ ἑξέ, ἢ πάντε μόνᾳ γενέσθαι κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ τῆν Ἐκκλησίαν οἰκονομοῦντος.

Ὁ δὲ ἀκούσιος φόνος συγγνωστὸς μὲν, οὐ μὴν ἐπιαντιδὲς ἐκρίθη. Τὸν γὰρ ἄλλοτα τῷ μιάσματι τούτῳ, ὡς ἐξάγιστον ἦδη γενόμενον, ἀπόβλητον λερατικῆς χάριτος ὁ κανὼν ἀπεφάνητο· ὅσος δὲ ἐστὶν ἐπὶ τῇ φιλή πορνείᾳ τοῦ καθαρίσιν ὁ χρόνος τῶν ἐννέα ἐτῶν, τοσοῦτος καὶ ἐπὶ τῶν ὀκουσίῳ· πεφονευκῶν καλῶς ἔχειν ἰδοκιμάσθη· δηλαδὴ καὶ ἐν τούτῳ τῆς προαιράσεως τοῦ μετανοοῦντος δοκιμαζομένης, εἰ δέον τὸν ὀρισθέντα χρόνον αὐτῷ ἐξήκειν ἢ ἐλάττω γενέσθαι.

Οὕτω καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ ἡ' κανόνι τὸν ἐκούσιον καὶ ἀκούσιον ὀριζόμενος φόνον, Ἀκούσιος μὲν ἐστὶ, φησὶν, ὅταν τις ἀκουσίως λίθον, ἢ ὧ θηρίον ἀμύνεσθαι, ἢ κατασεῖσαι δειδύρου καρπὸν, ἀνθρώπων παρίοντα μὴ προΐδων, εἰς θάνατον πλήξῃ· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εἰ τις ἐπιστρέφει τινὰ βουλόμενος, ἰμάντι ἢ ράβδῳ, μὴ πᾶντορχειζα τῷ σφαι, ἀποδάνοι δὲ ὁ τυπτόμενος· ἢ γὰρ πρόθεσις ἐνταῦθα σκοπεῖται, ὅτι βελτιῶσαι ἐβούλετο τὸν ἀμαρτάνοντα, οὐκ ἀνελειν. Ἐν τοῖς ἀκούσιος ἐστὶ κακίῳ, ὅταν τις ἀμύνόμενος ἐν μάχῃ τινὰ, ἔξωλ ἢ χειρὶ ἀπειδῶς ἐπὶ τὰ καίρια τὴν πληγὴν ἐνέγκῃ, ἢ κακῶσαι τοῦτον, οὐκ ὥστε παντελῶς ἀνελειν· ἀλλὰ τὸν ἦδη προτεγγίζει τῷ ἐκούσιῳ. Ὁ γὰρ τοιοῦτος χρῆσάμενος ὀργάνῳ πρὸς ἀμυναν, καὶ μὴ πεφαισμένως τὴν πληγὴν ἐπαγαγὼν, δηλὸς ἐστὶ τῷ κεκρατῆσθαι ὑπὸ τοῦ πάθους ἀπειδῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁμοίως καὶ ὁ ἔξωλ βαρεῖ ἢ λίθῳ μέλζονι τῇ· δυνάμεως τῆς ἀνθρωπίνης χρησάμενος, τοῖς ἀκούσιος· φονεῦσαι συναριθμεῖται· ἄλλο μὲν τι προσέδμενος, ἄλλο δὲ τι ποιήσας. Ὑπὸ γὰρ τοῦ θυμοῦ τοιαύτην ἤνεγκε τὴν πληγὴν, ὥστε ἀνελειν τὴν πληγέντα· καὶ τοι ἡ σπουδὴ ἦν αὐτῷ συντελεῖται τυχόν, οὐχὶ καὶ παντελῶς θανατωσά. Ὁ μὲν τοι ἔξωλ χρῆσάμενος· οὐδὲ τι, οὐδέ τι ἔχει παραίτησιν, καὶ μέλιστα ὁ τὴν ἀξίτην ἀκονέσας· καὶ γὰρ οὐδὲ ἀπὸ χειρὸς φαίνεται πλήξας, ὥστε τὸ μέτρον τῆς πληγῆς ἐπ' αὐτῷ εἶναι· ἀλλ' ἡκόντισεν, ὥστε τῷ βάρει τοῦ σιδήρου, καὶ τῇ ἀκμῇ, καὶ τῇ διὰ κλίσεως φορῇ, ὁλεθρίαν τὴν πληγὴν ἀναγκάως γενέσθαι.

Ἐκούσιον δὲ πάλιν παντελῶς, καὶ οὐδέ τι ἔχον ἀμφιβολίαν, ὁδὸν ἐστὶ τὸ τῶν ληστῶν, καὶ τὸ τῶν πολεμικῶν ἐφόδων. Οἱ μὲν γὰρ χρημάτων ἐνεκεν ἀναιροῦσι, τὴν πλεονεξίαν ἀποφειδόντες· οἱ δὲ ἐν τοῖς πολέμοις ἐπὶ φόνους ἐρχονται, οὕτε φοβεῖσθαι, οὕτε σωφρονίσαι, ἀλλ' ἀνελειν τοὺς ἐναντιοῦμένους ἐκ τοῦ φανεροῦ προαιρούμενοι. Καὶ μέντοι κἂν δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν περίεργον φάρμακόν τις ἔγκρασῃ, ἀνέλῃ δὲ, ἐκούσιον τιθέμεθα τὸ τοιοῦτον· οἷα ποιοῦσιν αἱ γυναῖκες· πολλὰκις, ἐπαισθίαις τις καὶ καταδέσμοις πρὸς τὸ θάπτειν φίλον ἐπάγεισθαι τοὺς ἀνδρας παρῶμεναι, καὶ προσδιδούσαι φάρμακα, σκότωσιν ἐμποιοῦντα ταῖς αὐτῶν διανοαῖς· αὐτοὶ αὐταὶ ἀνελούσαι, εἰ καὶ ἄλλο προσέδμεναι, ἄλλο ἐποίησαν, ὅμως διὰ τὸ περίεργον καὶ ἀπηγορευμένον τῆς ἐπιτηδεύ-

A vel solum 5 annos agat, juxta sententiam ejus qui Ecclesiam regit.

Cædes autem involuntaria, venia quidem, non tamen laude digna æstimata est. Nam qui ea culpa tenetur, tanquam impurum ac piaculum, a gratia sacerdotali rejiciendum decernit canon. Quantum autem temporis simplici fornicationi expurgandæ statuitur, tantum etiam convenire existimatum est, scilicet spatium novem annorum, reconciliandis homicidis involuntariis, hic etiam ratione penitentis habita, an opus sit tempus definitum ipsi integrum protrahi, an verò contrahi.

Sic etiam magnus Basilius in 8 canone eadem voluntariam et involuntariam definiens dicit: Involuntaria quidem est, quando quis lapidem projicit, eo fine ut bestiam propulset, aut arboris fructum excutiat, atque minime id volens hominem prætereuntem lethaliter percutit; imo et si quis cupiens aliquem convertere in melius, loro vel virga non admodum dura eum verberet adeo ut intermoriatur is qui vapulat. Propositum enim tum consideratur, quod corrigere delinquentem voluit, non interimere. Illud etiam est in homicidiis involuntariis, ubi quis in pugna acriter aliquem propulsans ligno aut manu satis gravem plagam incutit, quæ eum lædere possit, non vero penitus interficere: sed hoc quidem proximo ad voluntarium accedit. Qui enim tali instrumento usus fuerit ad se defendendum, et ita vulnus inflixerit dirissimum, præ animi impotentia in hominem sævisse videtur. Similiter et qui ligno gravi aut lapide majore quam pro viribus humanis usus est, involuntariis homicidis adnumeratur, tanquam qui aliud voluerit, aliud vero fecerit. Illud enim vulnus ira commotus intulit, quo percussus interfecit: quamquam ei forte in animo erat eum lædere, non tamen penitus enecare. Qui autem ense aliquo usus est, nullam habet excusationem, præsertim qui securim jaculatur: non enim manu percussisse videtur, ut sit aliqua moderatio ictus penes illum: sed projecit, ut et gravitate ferri, et acie et motu per bene magnum spatium, vulnus necessario sit perniciosum.

D 254 Porro voluntarium simpliciter dicitur, et nullam omnino dubitationem patitur, id quod a latronibus sit et hostibus. Isti enim propter pecuniam interimunt, tribunal fugientes; et qui bella gerunt ad cædes palrandas accedunt, neque terrere neque castigare, sed ex professo adversarios interficere student. Imo etiam si propter aliquam aliam causam fatale medicamentum aliquis miscet, atque in interficiat, voluntariam esse istam eadem judicamus. Istud sæpe faciunt mulieres, quæ quibusdam incantationibus ac amuletis ad sui amorem viros attrahere conantur, et dant illa medicamenta quæ mentibus tenebras offundunt. Ille ergo, si enecent, quamvis aliud voluerint, aliud fecerint, propter lethiferum atque prohibitum medicamen-

inter voluntarios homicidas reputabuntur. Imo et quæ abortum cientia, medicamenta præbent, vel quæ recipiunt venena fœtum necantia aut præcipitantia, nihil plane a voluntariis homicidis differunt.

In canone autem 43: Quisquis vulnus lethale vicino inflixerit, sive prior aggressus sit, sive se defenderit, homicida est.

Atque canone 56: Qui sua sponte interfecit, et postea pœnitentia ductus fuerit, per 20 annos sævra communione privabitur; scilicet annis quatuor extra fores oratorii stans et flens, et palam denuntians crimen suum, atque rogans fideles intrantes, ut pro ipso Deum precari velint; tum per quinquennium una cum audientibus egreditur; dein septem annis simul cum substratis ante finitam liturgiam exhibit. In reliquis quatuor, pedibus stabit, et hoc faciet continuo in celebratione Eucharistiæ.

A sacramento autem Eucharistiæ per decennium excludit homicidam involuntarium canon 57. Verum in canone 54 pro ratione circumstantiarum pœnas homicidæ involuntarii remitti vel roborari iubet.

Atque in can. 11 sufficere affirmat id supplicii involuntarie interficienti, quod undecim annos a communione absteineat. Excedit enim istud etiam præscriptum sacris canonibus tempus. Quoad illos qui percussi sunt, legem Mosalicam observare oportet: et hunc quidem, qui propter plagas decubuit, rursus tamen baculo suo innixus ambulat, occisum esse minime existimare; sin autem post vulnus non surrexit, quia eum nollet interficere qui verberavit, homicida quidem est, sed involuntarius propter propositum.

Canon autem 22 synodi Neocesariensis eos qui in homicidium involuntarium incidunt, ait, prior constitutio per septennium communicare vetat, post-rrior autem quinquennium adimplere iubet.

Canon vero 23 homicidas voluntarios in exitu vitæ ad communionem admitti iubet. Tu tamen potius sequere canones magni Basilii.

CAP. VI. De suicidia.

Vide 12 cap. litt. B.

255 CAP. VII. De cadibus bellicis, et latronum interfectoribus.

Magnus sane Athanasius, in epistola ad Ammum, Hominem occidere, inquit, non licet, sed tamen hostes in bello interficere et licet, et laude etiam dignum est.

Magnus autem Basilii in can. 43, Cædes, inquit, bellicas Patres nostri homicidia esse minime reputabant, igoſcentes, ut mihi videtur, iis qui pro virtute et pietate decerant, Recte tamen hoc consilii dedisse videntur, ut a communione per triennium tanquam manibus impuri absteineant. Laude enim dignos existimat etiam eos sanctus hic Pater qui in hostes impetum faciunt, et genus Christianum defendunt; quid enim illorum in laudem

æως ἐν τοῖς ἔκουσις φονεύουσι καταλογίζονται. Καὶ αἱ τὰ ἐμβρυοκτόνα τοῖνον ἐπορεύουσαι ἢ δεχόμεναι φάρμακα, ὡς ἀμβλωθρία προνεγκεῖν καὶ ἄλλα τὰ γεννήματα, οὐδὲν τοῖς ἔκοντι φονεύουσιν ἀποκρίναι.

Ἐν δὲ τῷ μγ', Ὅστις, φησί, θανάτου πληγὴν τῷ πλησίον δέδωκε, φονεὺς ἔστιν, εἴτε ἤρξε τῆς πληγῆς, εἴτε ἡμύνετο.

Ἐν δὲ τῷ νς', Ὁ ἔκοντι φονεύσας, ἔπειτα μεταμελήσει, εἰς ἃ ἐτῆ τῆς κοινωνίας ἐκποδὼν ἔσται τῶν ἁγιασμάτων, ἐν τέσσαρσιν ἔτεσιν ἔξω τῆς θύρας τοῦ εὐκτηρίου ἔσθης καὶ προσκλαίων, καὶ τὴν ἰδίαν ἐξαγορεύων παρανομίαν, τῶν εἰσιόντων τε πιστῶν δεόμενος εὐχὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ποιέσθαι· ἐν πέντε ἔτεσι μετὰ τῶν ἀκρωμένων ἐξελεύσεται, καὶ αὖθις ἐν ἑπτὰ μετὰ τῶν ἐν υποπύλῳ ἐνδόν οὐ μνηστὴρ διὰ τέλους· ἐν τοῖς λοιποῖς τέσσαρσι συστήσεται· καὶ ταῦτα διηγουκῶς, ἐν μετέξει τῶν ἁγιασμάτων γενήσεται.

Τὸν δὲ ἀκουσίως πεφονευκότα ἐν τῷ νς' εἰς δέκα ἐτῆ τῆς τῶν ἁγιασμάτων κοινωνίας ἀπέργει. Ἐν δὲ τῷ νδ' κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς περιστάσεως τοῦ ἀκουσίως φονεύσαντος· ἢ ὀφείναι, ἢ ἐπιτείνειν καλεῖται τὰ ἐπιτείνια.

Ἐν δὲ γε τοῖς ια' ἀποχωρῶσαν εἶναι φησὶ καταδίκην τῷ ἀκουσίως φονεύσαντι, τὸ ἐπὶ ἑνδεκα ἐτῆ μὴ κοινωνήσαι· ὑπερβέβηκε γὰρ καὶ τὸν τετυπωμένον τοῖς κανόσι καιρὸν. Ἐπὶ δὲ τῶν πληγέντων, τὰ Μωσαίως παρατηρήσωμεν· καὶ τὸν κατακλιθέντα μὲν ὑπὸ τῶν πληγῶν, δ; Ἰαβε, βαδίσαντα δὲ πάλιν ἐπὶ τῇ αὐτοῦ ῥάβδῳ, οὐ λογισάμεθα πεφονεύσθαι. Εἰ δὲ οὐκ ἐξαιέσθῃ μετὰ τὰς πληγὰς, ἀλλ' οὖν τῷ μὴ προελθεῖν αὐτὸν ἀνελεῖν, ὁ τυπτήσας φονεὺς μὲν, ἀλλ' ἀκούσιος διὰ τὴν πρόθεσιν.

Ὁ δὲ τῆς ἐν Ἀγχύρᾳ συνόδου κανὼν αβ' τοῦ ἀκουσίφ φόνου περιπεσόντας, φησὶ, ὁ μὲν πρότερος ἔρος ἐν ἑπταετῇ καλεῖται τοῦ τείλους μὴ μετασχεῖν· ὁ δὲ δεύτερος τὸν πεπταετῇ χρόνον πληρώσει.

Ὁ δὲ κγ' τοὺς ἔκουσις φονεύσαντας ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου τῆς κοινωνίας ἀξιούσθαι καλεῖται. Εὐ δὲ τοῖς τοῦ μεγάλου Βασιλεῖος μᾶλλον παύθω κανόσιν.

ΚΕΦΑΛΑ. Γ'. Περὶ τῶν φονευόντων αὐτούς.

Ζῆται δὲ ιβ' κεφάλαιον τοῦ Β στοιχείου.

ΚΕΦΑΛΑ. Ζ'. Περὶ τῶν φόνων τῶν ἐν πολέμοις, καὶ τῶν φονευόντων ἡσθὰς.

Ὁ μὲν μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῇ πρὸς Ἀμμον ἐπιστολῇ, Φονεύειν οὐκ ἔστι, φησὶν, ἀλλ' ἐν πολέμῳ ἀναιρεῖν τοὺς ἀντιπάλους, καὶ ἔννομον καὶ ἐπαῖνον ἔχειον.

Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ ιγ' κανόνι, Τοὺς ἐν πολέμοις φόνους οἱ Πατέρες ἡμῶν, φησὶν, ἐν τοῖς φόνοις οὐκ ἔλογισαν, ἐμοὶ δοκεῖ, συγγνώμην δόντες τοῖς ὑπὲρ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας ἀμνομένοις. Τάχα δὲ καλῶς ἔχει συμβουλεύειν, ὡς τὰς χεῖρας μὴ καθαρὰς, τριῶν ἐτῶν τῆς κοινωνίας ἀπέχσθαι. Δι' ἐπαῖνον γὰρ τίθεται καὶ ὁ θεσπέσιος οὗτος Πατήρ, τοὺς ἑμῶς τοῖς ἀντιπάλους εὐφύχως ἰόντας, καὶ τοῦ σὺν Χριστιανῶν γένους ὑπερασπιστάς.

Τί γάρ τῶν ὑπὲρ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας ἀμυνομένων εἰς ἐπαινον λόγον γίνονται ἀνὰ ζήλον; Ὅτι γε μὴν αὐτῷ πρόκειται σκοπὸς, τὰς συναζευγμένας ἐσθ' ὅπῃ καὶ ταῖς ἀγαθαῖς τῶν πράξεων καθαίρειν κηλίδας, ματρίας καὶ τούτοις ἐπιτιμᾷ, ὥσπερ, οἶμαι, καὶ ὁ μέγας ἂν ἐποίησεν Ἀδανάσιος, εἰ ταύτην προσηγάμενος καὶ αὐτὸς ἐτύχχανε τὴν ὑπόθεσιν, καὶ μὴ ἐτέρωσε βλέπων, τούτων ἀπεμνημόνευσεν. Ἄλλ' οἱ τῆς μεγαλοψυχίας τοῦ νομοθέτου μὴ ἐφικνούμενοι, μηδὲ τῶν ἀνθρωπίνων κατορθωμάτων τὸ πρὸς καλίαν ἀγγέλου στοχαζόμενοι, μέμφεις αὐτῷ περιάπτειν τολμῶσιν, οἷα φορτικὸν ἐν τῷ τῆς συμβουλῆς, καὶ τῆς ὀρθῆς ἀποδείας κρίσεως. Συμβήσεται γάρ, φασί, παρὰ τοῦτο, τῶν στρατιωτῶν τοὺς εὐδοκίμοτάτους, καὶ μάλιστα οὓς ἔργον, ἔχει καὶ φόβῳ τὰς τῶν ἀλλοφύλων ἀνακρίπτειν ὁρμὰς; διὰ βίου τῆς τοῦ ἀγαθοῦ στέρεσθαι μεταλήψεως, ὅπερ Χριστιανοί; ἀφόρητος κόλασις. Διὰ τί γάρ, φασίν, οὐ καθαροὶ τὰς χεῖρας, οὐ; σωφροσύνης περὶ καὶ εὐσεβείας αὐτοὺς πολεμεῖν μαρτυρεῖς, ἀριστα πάντων τοῦτο σκοπήσας; Καὶ γὰρ εἰ μὴ οὗτοι προθυμῶσιν εἰς χεῖρας τοῖς βαρβάρους ἵναί, καὶ τὰ ἔλθῃ ἐπισείοντες πείθειν οὐχ ὅπως τῶν ἀλλοτρίων μὴ ἐφίεσθαι, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν σφετέρων διδοικέναι, οὐκ ἂν φθάνοι τὰ τῆς εὐσεβείας οἰχόμενα, τῶν βαρβάρων ὑφ' αὐτοῦς πάντα ποιουμένων κατὰ πολλὴν τοῦ καλῶς οὐκ ἔρημιν, καὶ τὸ οὐκ εἶναι σέβας διὰ σπουδῆς τιθεμένων κρατούντες; Σωφροσύνην δὲ τίς ἐσται ὁ μετιῶν, ἀναγκαζομένων πάντων ζῆν κατ' ἐκείνους, αὐτοκράτορας ἦδη γεγενημένους; Τούτοις παιδικῇ ὥς ἂν φασί τις γλώττῃ τολμῶσι περιβομβεῖν τὴν πολυτιμον τοῦ Πνεύματος σάλπιγγα, καὶ τῆς εὐαγγελικῆς ἐμπειρίας τὴν βίβλον· πρὸς οὓς ἐκεῖνο ἂν εἴποιμι, ὅτι τῶν ἐν ἡμῖν φυσικῶν παθῶν συλλήδῃν εἰπεῖν ὁ ἐσμός, μετὰ τὴν τοῦ Ἀδὰμ, ὡς ἴσμεν, παράδοσιν, τῷ τῶν ἀνθρώπων εἰσεκώμασε γένει, ὥσπερ ἀβρόστημάτων κοινῶν τῇ κακίᾳ συνεισπερόντων. Τούτων τὰ μὲν φύσει συνεζευχταὶ καὶ ἀνάγκη, τὰ δὲ φύσει διαικεῖται καὶ προαιρέσει· καὶ τὰ μὲν ἔχει τὸ ἀνεπίκλητον, τῷ ἀποχωρῶσαν κατεῆσθαι παραίτησιν τὴν ἀλογον ἀνάγκην τῆς φύσεως; ἂν μὴ τῇ χρაίᾳ μόνον ἡ ἀμετρία λυμῇται; ἐφ' ἃ δὲ ἡ προαιρέσις; ἀγε, ἥ περ τῇ λογικῇ καὶ αὐτεξουσίᾳ συνεισέρχεται φύσει, ὑποκλίνεσθαι ταύτην πείθουσα τοῖς τῆς ἀλόγου φύσεως πάθεσιν, ἔξδν, εἴπερ ἔδούλετο, μὴ ἐνδοῦναι, οὐ πάντῃ τὸ ἀμεμπτον, εἰ καὶ συγκιχῶρηται, διαπέφυγε; ταύτῃ τοι καὶ καθάρσεως ταῦτα δείξει, οἷα τῆς προγονικῆς ἡττης κατ' ἔλκος ἐπόμενα. Καὶ γὰρ ὁ γάμος, εἰ καὶ τῆς ἀθανασίας, ἥς ἐκπεπώκαμεν, δοκεῖ γε δῆπου φέρειν τὸ ἀπικνηνισμῶ τῇ τοῦ γένους διὰδοχῇ. ἀλλ' οὖν εἰ μὴ ἐπίκουρον σχολὴν τὸν νόμον, καὶ τῇ ἱερᾷ τελειῇ τὴν παλαιὰν προτροπὴν ἀποκλύναντο, τῶν ἐξαγίστων εἶναι δοκεῖ. Ὅσπερ δὲ καὶ τὰ τιτλούμενα βρέφη, εἰ μὴ τῷ θεῷ καθαρθεῖν λουτρῷ, ἐκποδὸν τῆς ἡμῶν ἱσταται κοινωνίας, καί τοι μὴ ἐκ προαιρέσεως, φυσικῶς δὲ τοῦ προγονικοῦ μετασχημῖναι μίσματος; πιστευόμενα, ἅτε τῆς γενέσεως αἰτίαν, τῆς σαρκὸς ἴσχυοντα τὴν ἐπιθυμίαν, ὡς πού φησιν ὁ θεὸς Δαβὶδ·

A praelarius dici possit quam quod pugnent pro virtute et pietate? Quia vero ipsi propositum sui, maculas quæ nonnunquam praelaris actionibus adherent eluere, moderate etiam istos punit: sicut et magnus Athanasius, quod reor, fecisset, si ipsi contigisset hanc causam tractare, neque alio respiciens istos præterisset: verum illi (Zonaram innuit), qui magnanimitatem spiritualis hujus legislatoris non assequuntur, neque naturæ humanæ ad vitium pronitatem considerant, ipsum reprehendere non verentur, quasi esset insulsum consilium, et recto judicio carens. Hoc enim pacto, ait ille, continget ut milites spectatissimi, et quorum studium est esse ac cæde exteriorum incursus præcidere, per totam vitam boni communionem preverit, quod viris Christianis intolerabilis poena est. Quippe cur non illi manibus puri esse debent, quos tu ipse fateris pro pudicitia et pietate pugnare, ut ille optime animadvertit? Nisi enim illi in animum induxissent Barbaros aggredi, et vibratis gladiis persuadere, non quidem cupidus honorum alienorum, sed de suis sollicitos esse, anne de pietate actum esset, cum Barbari omnia sibi subjecerent propter nimiam adversarii ignaviam, et suam superstitionem stabilire magnopere anniterentur? Quis autem honestati locus erit, cum omnes arrepto semel imperio ad ipsorum mores vitam agere cogent Barbari? Hæc quidem audent puerili balbutie adversus multisonam Spiritus buccinam et evangelicæ scientiæ syntagma obmurmurare. Quibus sic respondere licet, quod naturalium nostrorum affectuum, ut summam dicam, examen post lapsum Adæ, quod scimus, universum genus humanum inyasit, tanquam farago infirmitatum communio in malum conspirantium. Quorum alia nobis ex natura et necessitate adherent: alia autem secundum naturam et electionem nobis inæquit. Et illa quidem nullam culpam trahunt, quia obtundunt tanquam sufficientem excusationem irrationalem necessitatem naturæ, modo excessus usum non vitiet: sed quoad ista ad quæ electio incitat (quæ quidem naturæ rationali libere agenti convenit) persuadens eam irrationalis naturæ passionibus se submittere, ut par est, quamvis sese dedere recusaverit, haud penitus tamen reprehensionem, condonatus licet, evaserit. D Quapropter hæc etiam expiatione opus habent, tanquam originale vitium et vestigio consequentia. Namque matrimonium, quamvis vel immortalitatis, qua excidimus, imaginem quamdam præ se ferre videatur generis successione, nihilominus, nisi quis legitimam potestatem habuerit, et sacro ritu veterem statum eluerit, inter res execrabiles censetur. Idcirco et infantes nisi sacro purgentur lavacro, a communionem nostra excluduntur: quamvis non ex electione, sed naturaliter labis originalis participes fieri credantur: quatenus carnis concupiscentiam tanquam naturæ culpam ferunt. 256 Unde dicit sanctus David: « Ecce enim in iniquitatibus concepius fui, » etc. Quare si bella, et quæ inde se-

quantur hominum cædes, passionum post lapsum voluntariorum soboles sint, opus est ut ii qui in castris vivere, et dextram sanguine exterorum imbucere student, repurgentur prius penitentiae medicina, atque huiusce igne sordes illi vitæ generi adhaerentes absumant, atque ita ad mysteria novi Adæ accedant. Quoniam etiam tota evangelica institutio, nos ad pristinum statum reducens, et ad spirituales, ut licet, et meliorem vitam instruens, nullo in loco vel bella laudat, aut per cædes malitiæ impetum sistit, prout se res habuit sub veteri lege : sed maxime huic adversatur, et prorsus contraria docet. Nam Dominus aliquando discipulos suos, qui rogaverant eum, zelo Thesblitæ commoti, ut vellet fulmina in Samaritanos immittere, qui ipsos non receperant, semetipso ipsos convertens increpavit hisce verbis : « Non nostis quo spiritu sitis. » Verum tamen si veterem etiam legem diligenter consideraveris, paria cum evangelica quoad ista sentientem reperies : tametsi alius naturæ humanæ status aliam providentiam legesque postulare videbatur. Id facere Deus Davidi exstruendi templi cupido cur non permisit? annon quod dextra ejus infinita cæde exterorum fuit polluta? Josephus etiam hic merito fidem faciat. Quare etiam Deus, quando ostentis de cælo, et voce tenuissimæ auræ in Horeb dictum Thesblitem allocutus est, Dominum in istis non esse, in hac vero adesse dixit? Nonne inde plane demonstravit, quod sola longanimitas et misericordia Deo placet, quodlibet autem exterorum hominum malitia inducit? Quenam illa administrationis Mosis præstantia? annon quod impietatem e medio tollere potuit, quæ dominari solet in vitam humanam, et conterere omnes qui ipsi renitentur, et omnibus modis recusantes reformationem in melius? Quare igitur eos qui etiam ex mandato Dei cum corporibus humanis impietatem una demetunt, per certos dies ingredi in castra alicubi vetuit? Nuntios enim ad Balaamum infestissimum cum diris oraculis a se missos, qui civitates ei tributarias expugnaverant, et cives omnes præter infantes crudeliter interfecerant, rege etiam ipso mactato, qui prius infinita mala meditatus fuerat contra Judæos, feceratque : quippe offerens ipsis mulieres impudicas, lascivia corpora, et impietate animas eorum qui cum ipsis corrupti; hos, inquam, qui tam præclare hostem devicerant, extra campum manere jussit usque ad diem septimum, jussitque magnum sacerdotem Eleazarum ipsos purgare : ostendens, uti puto, quod licet legitimæ fuerint inimicorum cædes, nihilominus tamen qui hominem occidit, juste licet se defendendo, et invite fecerit, ad sacrificium obnoxius esse videtur propter summam cognationem et communionem; cujus ergo etiam viros minime improbos, quibus cæde pollui contingerat, purgari voluit ad defendendum illum reatum. Quare ad legem spirituales animam suam totum intendens vir sanctus (et Mosem sibi tanquam

A Ἰδοὺ γὰρ ἐν ἀνομίαις συνελήφθην, καὶ τὰ ἔργα. Π
οὖν τῶν τῆς παραβάσεως προαιρετικῶν παθῶν ἔχοντα
καὶ οἱ πόλεμοι, καὶ οἱ τοῦτοι ἐπόμενοι φόνοι, ἀνάγκη
δήπου καὶ τοὺς ἐν ὅπλοις ζῆν ἐλομένους, καὶ τὴν
δεξιὰν τοῖς τῶν ἀλλοφύλων αἵμασι βάπτειν, καθαρ-
θῆναι πρότερον τοῖς τῆς μετανοίας φαρμάκοις, καὶ
τῷ ταύτης πυρὶ τὰ περιφύμενα τῷ ἐπιτηδεύματι
ρύπη ἐκτίξαι, καὶ οὕτω τοῖς πνευματικοῖς τοῦ νόου
προσιέναι Ἀδάμ. Ἐπεὶ καὶ πᾶσα ἡ εὐαγγελικὴ
νομοθεσία, ἐπὶ τὸ ἀρχαῖον ἡμᾶς ἐκινάγουσα, καὶ
πρὸς τὴν πνευματικὴν ὡς οἶόν τε καὶ ἀμείνω παρ-
καλοῦσα ζωὴν, οὐδαμοῦ δεικνύται ἡ πολέμου ἐν
καλῷ τιθεμένη, ἡ φόνοις τὴν τῆς κακίας ἀγχοῦσα
ρύμη, ὡς τὰ τῆς παλαιᾶς εἶχε νομοθεσίας, ἀλλ' ἐκ
διαμέτρου τούτοις ἵσταμένη, καὶ τάναντία διδάσκου-
σα. Καὶ γὰρ ποὺ τοῖς μαθηταῖς ἐρομένοις τὸν Κύ-
ριον, εἰ ἐπιτραπέειν σκηπτοὺς ἐπαρτεῖναι τοῖς Σα-
μαρείταις μὴ δεξαμένοις αὐτοὺς, ζήλω τῷ τοῦ
Θεοῦ, ἐπιστραφεῖς, ἐπιτιμήσιν, Οὐκ ἴστε, εἰπὼν,
οἶον πνεύματός ἐστε ὅμαι. Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ καὶ τὴν
παλαιὰν ἀκριδῶς σκοπήσας, ἀδειψά ταύτῃ φρονού-
σαν ἐν γε τοῖς τοιούτοις εὐρήσας, εἰ καὶ τῶν τρέ-
πων τῆς ἀνθρωπείας φύσεως τὸ διάφορον, τὸ τῆς
προνοίας ἀπῆται διάφορον. Ἐπεὶ τί μαθὼν ὁ Θεὸς
τὸν θελόντα δαδὶς οὐ προσήκατο, ναὶν αὐτῷ προθυμού-
μενον ἀνεγείρει; Οὐ παρὰ τὸ μεμιάσθαι τούτου τὴν
δεξιὰν τῷ κυρίῳ φόνῳ τῶν ἀλλοφύλων, εἰ πᾶν κἄν-
ταῦθα πρὸς πίστιν Ἰωσήπου ἀξιώσας; Τί δὲ ἡνίκα
τοῖς ἐξ οὐρανοῦ δειμασι, καὶ τῇ λεπτοτάτῃ φωνῇ
τῆς αὔρας, ὁ Θεὸς ἐν Χωρὲ ἐχηρημάτισεν αὐτῷ τούτῳ
τῷ δηλωθέντι Θεοῦ, καὶ τῶν μὴ ἀπελθῆναι, τῇ δὲ
παρελθῆναι Κύριον ἔλεγεν; Οὐκ ἔναργως ἐνεῦθεν
ἔδειξεν, οὐ μακροθυμία καὶ φιλανθρωπία μόνῃ φιλή-
σῃ, ἔκαστον δὲ τῶν ἄλλων ἡ πονηρία τῶν ἀνθρώ-
πων ἐπέλκεται; Τί τῆς Μωσέως δουρυγίας τὸ κρά-
τιστον; Οὐ τὸ τὴν ἀσείδειαν ἐκ μέσου γεγενῆσθαι
παρασκευάσαι, τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἐνδυναστεύ-
ουσαν, καὶ ἀπαντὰς ἐκτριβῆναι τοὺς ταύτῃ κατάκρας
ἀλόντας, καὶ ἀπαγεωσμένους παντάπασιν τὴν πρὸς
τὰ κρείττονα μεταβολὴν; Τί οὖν διὰ τοὺς ἐκθερίζον-
τας, ἐξ ἐπιτάγματος Θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων
σωμάτων καὶ τὴν ἀσείδειαν ἐσθ' ὅπου τῆς εἰς τὴν
παρεμβολὴν ἐπὶ ρητὰς ἡμέρας ἀπεργέναι εἰσόδου;
Τοὺς γὰρ ἐπὶ τὸν ἔχθιστον Βαλαὰμ πρὸς αὐτοῦ μετὰ
D χρησμῶν ἐκπεφθέντας αἰσίων, καὶ τὰς ὑποταλαῖς
ἐκείνῳ πόλεις ἄρδην δηρώσαντας, τοὺς ἐν αὐταῖς τε
πάντας, κλὴν δούον ἦν ἐν νηπίοις, ἀπειδῶς καταθό-
σαντας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν λερεύσαντας βασιλεῖα, ἀνδρα-
μυρία καὶ βεβουλευμένον καὶ δεδρακτότα πρότερον
τοὺς Ἰουδαίους κακὰ (γυναικας γὰρ ἀσελγείας προ-
σησάμενος, λαγνείαις μὲν τὰ σώματα, τὰς ψυχὰς
δὲ ἀσελγείας τῶν αὐτὰς συμπαραρέντων διδραμεῖν).
Τοὺς οὖν οὕτω κατὰ τὴν πολεμίων ἡριστευότας,
ἔξω μείναι τοῦ στρατοπέδου εἰς ἐβδόμην ἡμέραν
ἐπέταξε, τῷ δὲ μεγάλῳ ἱερεὶ Ἐλεαζάρῳ καθαίρειν
αὐτοὺς παραγγέλλει, δειλίας, οἶμαι, ὡς εἰ καὶ νό-
μιμοι αἱ κατ' ἐχθρῶν σφαγαί, ἀλλ' ὅ γε κτείνων
ἀνθρώπων, εἰ καὶ δικαίως ἀμυνόμενος καὶ βιασθεῖς,
κἂν ὁποιασοῦν ὧν τυγχάνῃ θρησκείας, ὑπαίτιος

εἶναι δοκεῖ διὰ τὴν ἀνωτάτω συγγένειαν καὶ κοινὴν, ὅς ἁρὶν καθάρσει· ἰδέσθαι τοὺς κτεῖναι καὶ τοὺς πόρρω ἀσθεῖας ἐληλεῖσθαι, πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ νομισθέντος ἀγους. Πρὸς τοίνυν τὸν νόμον τοῦ Πνεύματος τὸν νοῦν ὅλον ταῖνων ὁ ἄγιος, καὶ πρὸς παράδειγμα Μωσῆα βλέπων, ὠδίνοντα μὲν τοῦ πνευματικοῦ νόμου τὸ δίκαιον, μήπω δὲ τελῶς θαρρύνοντα δοῦναι τοῦτῃ τὴν παρῆρσιν, τοῦ καιροῦ καὶ τῶν πραγμάτων ταύτην μὴ προσιμῶν, οὐδὲ τοὺς ἐν ἐπίκρισις ἔχει τοῦ κεραννύντος τὰ φάρμακα καὶ ἡ διὰθεσις τοῦ ταῦτα προσιμῶντος, εἰ καὶ ῥητοῖς δοκεῖ ὡς καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἀμαρτήμασιν ὁρᾶται διατα-
τόμενος.

Καὶ ἐπὶ τοῦ βασιλείως δὲ Νικηφόρου τοῦ Φωκά, ἐν καιρῷ τῇ Ἐκκλησίᾳ τὰ τοῦ κανόνος γέγονε τοῦδε. Ἐκεῖνον γὰρ ἀναγκάζοντος νόμον θέσθαι τὴν Ἐκκλησίαν, τοὺς πίπτοντας ἐν πολέμοις ἐξ ἰσῆς τοῖς ἁγίοις προσδεῦν μαρτυρίαι, καὶ ὡς περ ἐκεῖνους ὕμνοις γράφειν καὶ πανηγύρεσιν, οἱ τότε τῆς Ἐκκλησίας προσεβλημένοι, ἐπεὶ πολλὰ λέγοντες τὸν βασιλεῖα οὐκ ἐπαιθὸν μὴ ὅσιον εἶναι τοῦτί τιγμα, τελευτώντας τὸν κανόνι τοῦτῃ ἐχρήσαντο, Πῶς ὁλον τε, φάμενοι, τοὺς ἐν πολέμοις πεσόντας συναριθμεῖν τοῖς μαρτυρίαι, οὐδ' ὁ μέγας Βασιλεὺς, ὡς τὰς χεῖρας μὴ καθάρους, τῶν ἀγισμάτων ἐπὶ τριετίαν ἀπαίρει· καὶ οὕτω τὴν τοῦ βασιλείως βίαν ἀπεσκευδ-
σαντο. Διαφῶρον δὲ ἱερῶν καὶ ἐπισκόπων ἐπὶ τῆς συνέδου ἐφομολογησάμενων, πολέμοις συμπλακῆναι, καὶ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἀναλεῖν, ἡ ἱερὰ καὶ θεία σύνοδος τῷ τοῦ ἁγίου τοῦτου κανόνι καὶ τῷ ν᾽ ἐπό-
μενοι, ὅν καὶ ζητεῖ ἐν τῷ ε' κεφ. τοῦ Α' στοιχείου, ἀναλεγόμενοι καὶ ὅσα τῇ θείᾳ Γραφῇ διεληφται, τῆς λειτουργίας αὐτοῦ ἐκείσε παύσασθαι, εἰ καὶ ἐνιοι, τῶν τοῦ στρατιωτικοῦ καταλόγου μάλιστα, τοῦτοι· οὐκ ἐτίθεντο. Ζῆται καὶ τὸ ζ' κεφ. τοῦ Α' στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Η'. Περὶ τῶν πορευομένων γυναικῶν διὰ φαρμάκων τὰ ἐμδρῶα.

Ζῆται τὸ κη' καὶ τὸ κθ' κεφ. τοῦ Γ' στοιχείου, καὶ ἐν τῷ θ' κεφ. τοῦ αὐτοῦ στοιχείου κανὼν κα' τῆς ἐν Ἀγκυρᾷ συνέδου. Ἐστὶ περὶ φόνου ἀκουσίων, καὶ περὶ τῶν ἀποκινύμενων νηπίων ποταχαιμένων τοῖς γονεῦσιν αὐτῶν.

Ἐν τοῖς ἀκουσίαις δὲ φόνοις ἐκεῖνο κρίνεται, ἥνικα τῶν βρεφῶν ἕνια, μέσον καίμενα νυκτὸς τῶν γονέων, ἐκ βραθυμίας αὐτῶν, ἡ μέθη, ἡ γαστρὸς κέρυ βαρυνομένων, καὶ ἐμπεσόντων αὐτοῖς, ἀποκινῶν· οἱ καὶ τὴν ἐπταετίαν φυλάξουσιν, ἐξοφαγία δὲ καὶ γονάτων κλίσσει· τὸ θείον ἐξελθόμενοι, κλαυθμῷ καὶ τῇ κατὰ δύναμιν ἐλεημοσύνῃ ὑποτέμνουσι καὶ τοὺς ὀρισθέν-
τας χρόνους, συγγνώμην ἔχοντας καὶ τῇ ἀνηέστῃ ληφθῆναι συμφορᾷ.

Εἰ δ' ἐξ ἐπιβουλῆς τοῦ ἀντικειμένου σαφῶς τοῦτο συνέβη, μηδὲν τῶν γονέων ἐπαικτικῶν, εἰ καὶ συγ-
νώμης τὸ συμβᾶν ἄξιον, ἀλλ' οὖν καὶ μετρίων δει-
τῶν ἐπιτιμίων. Ἔοικε γὰρ δι' ἑτερά τινὰ ἀμετανόητα πταίσματα τὴν ἐγκαταλείψιν ταυτηνὴν γεγενῆσθαι παρὰ τοῦ φυλάσσοντος. Κυρίου τὰ νήπια. Ἡ δὲ ὁρῆς γὰρ, φησὶν, εἰς σάλον τὸν πόδα σου, καὶ οὐ νυστάξει ὁ φυλάσσων σε ἄγγελος.

Exemplar ante oculos proponens, qui æquidnam legis expressit, neque tamen ausus est plene ipsi concedere temporis et rerum arbitrium) cædes quæ in bello sunt, non extra pœnam esse voluit, pro discretionem ejus qui misceat medicamentum, et dispositionem recipientis, quamvis ad certum tempus videtur culpæ remissionem limitare, sicuti etiam in aliis delictis præcipere solet.

πολέμοις φόνους ἔξω δίκης ἐσθάναι καλεῖται, ὡς ἡ διὰθεσις τοῦ ταῦτα προσιμῶντος, εἰ καὶ ῥητοῖς δοκεῖ ὡς καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἀμαρτήμασιν ὁρᾶται διατα-

Præterea sub imperatore Nicephoro illo Phorce utilis erat Ecclesiæ hujusce canonis institutio. Illo enim urgente Ecclesiâ, ut decernerent iis qui in bello 257 perierint pares honores cum sanctis martyribus, ipsosque tanquam memorias martyrum, hymnis et solemnitatibus celebrarent; illi qui eo tempore Ecclesiâ præfuerant, cum multo sermone imperatori minime persuadere poterant jussum ipsius hanc piam fuisse, tandem hoc canone usi sunt. Æquumne esse possit, dicentes, eos qui in bello occiderint, cum martyribus una recensere, quos magnus Basilius, tanquam manibus impuros, a sacris mysteriis per triennium exclusit? atque hoc modo imperatoris ferociam amoliti sunt. Cum autem multi sacerdotes et episcopi constiterentur apud synodum se cum hoste congressos fuisse, et multos ex illis interfecisse, sancta et veneranda synodus procedens juxta hujusce viri sancti can-
latum, atque etiam 55, quem vide in cap. 3 litt. A, et recitantes quæcumque in sacra Scriptura hac de re continentur, eos ab officio desistere jussit, præsertim si aliqui ex ordine militari hoc ipsis haud posuerant. Vide et cap. 7. litt. A.

CAP. VIII. De mulieribus quæ medicamentis fetus suos enecant.

Vide capita 28 et 29 litt. Γ, et in cap. 9 ejusdem elementi canonem 25 synodi Ancyr.; insuper de cædibus involuntariis, et de infantibus qui juxta parentes suos cubantes suffocantur.

Involuntariis etiam homicidiis illud accensetur, cum infantes aliqui noctu inter parentes suos jacentes, præ negligentia illorum aut crapula aut impleto ventre gravatorum, et in ipsos incidentium suffocantur. Hi quidem septennium observant, cibis aridis et genuflexione Deum placantes, sed et luctu et pro facultatibus elemosyna præcidunt præstitutos annos veniam consequentes, quia irremediabili malo tenentur.

Sin vero ex insidiis adversarii hoc contigisse constet, parentibus nihil peccantibus, quamvis casus iste veniam mereatur, mediocris tamen pœna intercedere debet. Nam probabile est propter alia, quorum nondum egerunt penitentiam, hanc derelictionem a Domino qui cunctos infantes inimis-
sam. Dicit enim: «Non des in commotionem pedem tuum, neque dormiet angelus qui te custodit.»

Si vero suffocetur fetus antequam lucem videat, A
præter pœnas etiam exigi oportet a parentibus
officium eleemosynæ.

Leges.

Homicidium a voluntate æstimatur, an proposi-
tum ipsi fuerit hominem occidere, an non. Unde
sit, ut is qui hominem percutit, non tamen occidit
nonnunquam tanquam homicida pœniatur, et ille
qui occidit, eum veriterare solum voluit, non punia-
tur ut homicida. Intentio autem animi ex instru-
mento verberantis spectatur. Pœna in sicarium
honestiorem est deportatio, sive plena honorum
publicatio. In viliores vero, gladio et bestiis sub-
jici : et in eos qui ex lascivia et incuria occidunt,
quinquennalis relegatio. Involuntario autem venia B

conceditur.
Lex de sicariis dolum malum requirit, et non
magnam negligentiam: unde si quis ispsorum ex sub-
limi lapidem projecit, aut ramum arboris, at-
que quempiam occiderit, non tenetur lege contra
sicarios.

258 Nec infans, hoc est, septem annorum
puer, nec furiosus cædis reus lege de homicidis te-
netur.

Qui alicui mandat ut interficiat, ut homicida
damnatur.

In omnibus criminibus inquirere oportet, an ex
proposito, an fortuito quis patrauerit, adeoque
vel juxta rigorem legis, vel mitius eum plectere.

Qui aliquem suorum cognatorum vel ascenden-
tium vel descendendum sustulerit, igni traditur.

Qui aggressorem de vita sua periclitans interfē-
cerit, extra noxam est.

Si quis noctu furantem interfecerit, impunis
evadit, si modo citra suum periculum ipsi parcere
haud poterat. Quære in cap. 5 litt. A, et cap. 29
litt. F.

Novella autem sancti patriarchæ Athanasii, et
venerabilis imperatoris Andronici, statuit eum so-
lum, qui in homicidio deprehensus est, juxta leges
poniri : liberos autem ejus non publicari, modo
haud fuerint cædis socii : sed bonis ejus juxta nu-
merum illorum distributis, partem unam etiam
occiso assignat, maxime si dum vixerit, pauperie
laborabat, et uxorem ac liberos habuit, et dunta-
taxat portionem homicidæ fisco cedere.

Qui infantem enecat, homicidii pœna tenetur.

Vide et duas novellas imperatoris Constantini
Porphyrogenetæ, pro qualitate cædis alias atque
alias pœnas decernentes, et quosnam homicidas
haud rejicere oportet, dum ad ecclesias confugiant,
quos vero omnino inde avellere.

CAP. IX. Quod phylacteria facere minime
oportet.

Consule cap. 1 litt. M.

Ei δὲ καὶ ἀφώτιστον ὄν ἀπεινήγη τὸ βρέφος, ἐπι-
ταίνεσθαι δεῖ τοῖς γονεῦσι μετὰ τῶν ἐπιτιμιῶν καὶ
τὸ περὶ τὴν ἐλεημοσύνην φιλότιμον.

Nόμοι.

Ὁ φόνος ἀπὸ διαθέσεως σκοπεῖται, εἰ σκοπὸν ἔχει
φονεῦσαι ἢ οὐ· ὅθεν ἔστιν εὐρεῖν, ὅτι καὶ ὁ πληξας,
μὴ φονεύσας δὲ, ὡς φονεὺς τιμωρεῖται· καὶ ὁ φο-
νεύσας, εἰ μόνον ἠθέλησε πληξαι, οὐ τιμωρεῖται ὡς
φονεὺς· ἢ δὲ τοιαύτῃ διαθέσει· ἀπὸ τοῦ πληξάντος
ὄργανον σκοπεῖται. Καὶ ἔστι τοῦ μὲν ἔκουσίου φόνου
τιμωρία, ἐπὶ μὲν ἐντίμου φονεύσαντος, δεπορτα-
τίων, ἥτοι ταλαία δήμευσι· ἐπὶ δὲ τῶν εὐτελῶν, τὴ
ξίφει καὶ θηρίοις ὑποβληθῆναι· ἐπὶ δὲ τοῦ κατὰ
βλακείαν ἢ ἀμελείαν φονεύσαντος, πενταετὴς ἔξορις·
ἐπὶ δὲ τοῦ ἀκουσίου συγγνώμη δίδεται.

Ὁ περὶ ἀνδροφόνων νόμος δόλον ἐπιζητεῖ, καὶ ὁ
μεγάλην ἀμείλιαν· ὅθεν ἐάν τις αὐτῶν ἐξ ὕφους
βίβας ἢ λίθου, ἢ κλάδου ἀπὸ δένδρου, φονεύσῃ τινά,
οὐχ ὑπόκειται τῷ παρόντι νόμῳ.

Ὅτε ἑυφραν, τούτεστιν ὁ ἐπταετής, οὕτε ὁ μαινό-
μενος, φονεῦον ὑπόκειται τῷ περὶ ἀνδροφόνων
νόμῳ.

Ὁ ἐντεταμένός τις φονεῦσαι, ὡς φονεὺς κρί-
νεται.

Ἐν πάσι τοῖς ἐγκλήμασι δεῖ ζητεῖν, εἰ ἐκ πρόνοιας
ἢ κατὰ τύχην ἡμαρτί τις· καὶ οὕτως ἢ κατὰ νόμον,
ἢ πρᾶστέραν τὴν τιμωρίαν ἐπιφέρειν.

Ὁ ἀνελὼν ἀνίοντα ἢ κατιόντα συγγενή, περὶ
παράδοτον.

Ὁ τὸν ἐπαλθόντα φονεύσας, ἐν ᾧ περὶ τὴν ζωὴν
ἐκινδύνειεν, ἀνασθύνος ἔστιν.

Ἐάν τὸν ἐν νυκτὶ κλέπτοντα φονεύσῃ τις, τότε
ἀτιμώρητος μένει, ὅτε μὴ ἠδύνατο διχα τοῦ ἰδίου
κινδύνου φείσασθαι αὐτοῦ. Ζήτει καὶ ἐν τῷ ε' κεφ.
τοῦ Α' στοιχείου, τὸ κθ' κεφ. τοῦ Γ' στοιχείου.

Ἡ δὲ νεαρὰ τοῦ ἁγίου πατριάρχου Ἀθανασίου καὶ
τοῦ δοιδίμου βασιλέως Ἀνδρονίκου διορίζεται, τὸν
φόνον ἀλόντα αὐτὸν μόνον τιμωρεῖσθαι κατὰ τοῦς
νόμους, τοὺς δὲ παῖδας αὐτοῦ μὴ δήμευσεσθαι, τῇ
μιαφρονίᾳ μὴ συμπαράσαντας· μεριζομένης δὲ τῆς
αὐτοῦ περιουσίας κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν οἰκείων παι-
δων, ἀπονέμει μίαν καὶ τῷ φονευθέντι μερίδα, καὶ
μάλιστα εἰ πένια συζῶν ἦν, καὶ ἐπὶ γυναίκα καὶ
παισὶν ἀπῆλθε· μόνῃν δὲ τὴν τοῦ φονεῦτος μερίδα
προσκληροῦσθαι τῷ δημσίῳ.

Καὶ ὁ τὸ νῆπιον φονεύσας, τιμωρία φόνου ὑπόκει-
ται.

Ζήτει καὶ τὰς δύο νεαρὰς τοῦ βασιλέως Κωνσταν-
τίνου τοῦ πορφυρογεννήτου κατὰ τὴν τοῦ φόνου
ποιότητα, διαφόρους καὶ τὰς τιμωρίας νομοθετού-
σας· καὶ τίνας δεῖ τῶν φονεῶν προσφεύγοντας τῇ
ἐκκλησίᾳ μὴ ἐκβάλλειν, καὶ τίνας ἀπειδεῖν ἀπο-
σπῆν.

ΚΕΦΑΛ. Θ'. Ὅτι οὐ δεῖ φυλακτῆρια ποιεῖν.

Ζήτει τὸ α' κεφ. τοῦ Μ' στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Γ. Περὶ τῶν ἐν φυλακῇ κατακρίτων. Α

Ζήτει ἐν τῷ 1^ῳ κεφαλαίῳ τοῦ Τ στοιχείου κανὼν ὁ τοῦ Φωτίου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τὸ 1^{ον} κεφ. τοῦ Ε στοιχείου.

Νόμος.

Χρὴ τοὺς ἀρχόντας κατὰ Κυριακὴν ἐπισκέπτεσθαι τοὺς ἐν φυλακῇ, καὶ ὁρᾶν, ἵνα φιλανθρωπῶς αὐτοῖς: οἱ φυλάκες χρώνται, καὶ τροφῆς αὐτοῖς ἀπορρομένους ἐπινοεῖν.

ΑΡΧΗ ΤΟΥ Χ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ.

ΚΕΦΑΛ. Α' Ὅπως αἱ τῶν χειροτονουμένων ἐπισκόπων ψήφοι γίνονται, καὶ περὶ τῆς γινομένης ἐν ταῦταις ἀντιλογίας.

Ὁ δ' κανὼν τῆς πρώτης συνόδου κατὰ ὁμῶς φησιν, ἐπισκοπὴν προσήκειν μάλιστα μὲν ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καθίστασθαι· εἰ δὲ δυσχερὲς εἴη τὸ τοιοῦτον ἢ διὰ καταπελγουσάν ἀνάγκην, ἢ διὰ μῆκος ὁδοῦ, ἐξίπαντος τρεῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένους, συμπήξαν γινομένων καὶ τῶν ἀπόντων, καὶ συντιθεμένων διὰ γραμμάτων, τότε τὴν χειροτονίαν ποιεῖσθαι· τὸ δὲ κύριος τῶν γινομένων διδόνθαι καθ' ἐλάχιστην ἐπαρχίαν τῷ μητροπολίτῃ. Ἐπικυρεῖ γὰρ οὗτος· τὰς ψήφους, ἵνα τῶν ψηφισθέντων ἐκλεγόμενος, καὶ χειροτονῶν μεθ' ἑτέρων δύο ἢ τριῶν ἐπισκόπων. Εἰ δὲ ἡ τοῦ μητροπολίτου ἐπαρχία τοσοῦτον ἐπισκόπων ἐνδεῶς ἔχῃ, καὶ ἐξ ἀλλοδαπῆς προσλαμβάνειν χρεὼν εἰς τὰς ψήφους καὶ τὴν χειροτονίαν.

Τούτοις καὶ ὁ 1^{ος} τῆς ἐν Καρθαγένης ἐπιψηφίζεται. Εἰ δὲ τις, φησὶ, τῇ ἰδίᾳ ὁμολογῇ ἢ τῇ ὑπογραφῇ ἐναντιωθεῖν, αὐτὸς καθ' ἑαυτοῦ τὴν δίκην ἐκφέρει, στερούμενος τῆς ἰδίας τιμῆς. Ἀσίνονται δὲ ἐκ τῶν κανόνων, μὴ νόμιμον εἶναι τὸν μητροπολίτην ταῖς ψήφοις τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀρχιερέων συμπάρειναι, ἀλλὰ μόνους τοὺς ἐπισκόπους.

Ὁ δὲ τῆς ἐν Λαοδικείᾳ 8^ῃ κανὼν μὴ ἐξείναι φησὶ τὸν βουλευμένον παντὶ τῷ ψήφῳ τοῦ μέλλοντος χειροτονεῖσθαι παρῆναι· ἐγκλήματα γὰρ 8^{οι}· ὅτι κατὰ τιναν ἐν τῷ μέσῳ συμβαίνει κινεῖσθαι, καὶ τῆς χειροτονίας· ἴσως αὐτῶς ἀπεύγοντα· καὶ εἰ μὴ ἀνέκφορα ταῖς πολλοῖς εἴη ταῦτα, αὐτὸς μὲν αἰσχύνῃ αὐτοῖς, ὁρᾶν καὶ γέλωτα, καὶ ἅμα προτροπῇ πρὸς κακίαν αὐτοῖς τοῦτο γενήσεται· βλασφημηθήσεται δὲ τὸ θεῖον πρὸς τὴν μὴ καλῶς ἐνιδρυμένον τῇ πίστει, ὥσπερ ὅρα διὰ τῶν ἀρετῆς μεταποιούμενων δοξάζεσθαι.

Τὰ αὐτὰ καὶ ὁ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ 19^ῃ κανὼν διόριζεται, παρῆναι δεῖν προηγουμένως λέγων τὴν μητροπολίτην τῆς ἐπαρχίας τῇ ψήφῳ τοῦ μέλλοντος χειροτονεῖσθαι, οὐχὶ τῷ συμπάρειναι τοῖς ἐπισκόποις, ἀλλὰ τῷ ἐπιτρέπειν· χωρὶς γὰρ τῆς αὐτοῦ ἐπιτροπῆς ψήφους γενέσθαι ἀδύνατον. Εἴτα πάντας τοὺς τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπους μετακλήτους γεγεννημένους δι' ἐπιστολῶν τοῦ μητροπολίτου. Καὶ βέλτιον μὲν τοὺς πάντας ἀνείναι. Εἰ δὲ δυσχερὲς εἴη τοῦτο, τοὺς γούν πλείους παρῆναι· δεῖ τοὺς μέντοι δι' ἀναγκαίας αἰτίας μὴ ἀπαντήσαντας, διὰ γραμμάτων τοῖς παπράγματις ἐπιψηφίσαι, καὶ οὕτω γίνεσθαι τὴν τῆς ψήφου κατάστασιν· ἂν δὲ μὴ

CAP. X. *De damnatis quia carceri servantur.*

Vide in cap. 11. lit. T canonem 3 Photii patriarchae Constantinopolitani, et 17 cap. lit. E.

Lex.

Oportet magistratus diebus Dominicis visitare incarceratos, et jubere custodes humaniter ipsos tractare, et curare ut victus illis indigentibus subministraretur.

259 INITIUM LITTERAE X.

CAP. I. *Quanam ratione ordinandorum episcoporum fiant electiones, et de litibus quae circa illas oboriuntur.*

Concilii primi canon quartus discrete dicit, episcopum oportere maxime quidem ab omnibus qui sunt in provincia constitui: si autem hoc difficile sit, vel propter urgentem necessitatem, vel propter viam longitudinem, tres omnino eundem in locum congregatos, absentibus quoque suffragium ferentibus, scriptisque assentientibus, tunc ordinationem facere: eorum autem quae aguntur confirmationem in unaquaque provincia a metropolitano fieri. Confirmat enim iste suffragia, eligens ex electis aliquem, eumque cum duobus aliis aut tribus episcopis consecrans. Verumtamen si provincia metropolitani episcoporum penuria laboret, opus est etiam ex aliena accipere tam ad electionem quam ordinationem peragendas.

Hæc etiam comprobat can. 13 concilii Carthaginensis. Si quis, inquit, propriam confessionem vel subscriptionem contra fecerit, adversus semetipsum iudicium fert, cum honore suo privatur. Ostenditur autem ex canonibus, haud licere ut metropolitani electionibus archiepiscoporum sibi subiectorum intersit, sed episcopi soli.

Canon vero quinius synodi Laodiceæ non licere inquit cuivis volenti electioni ordinandi adesse: contingit enim nonnunquam ut criminationes adversus aliquos in medium proferantur, quæ ipsos forte ab ordinatione prohibere debent, adeo ut nisi ea plebem lateant, ipse contumeliam risumque apud illos movebit, atque hæc res fiet incitamentum malorum; atque a non bene armatis in fide blasphemabitur nomen Dei, sicut per eos qui secundum virtutem vivunt, glorificatur.

Eadem et canon 19 concilii Antiocheni constituit; præcipue adesse oportere dicens metropolitani provinciae electioni episcopi ordinandi, non quidem ad suffragandum una cum episcopis, sed ad moderandum: sine cuius permissione electiones fieri nequeant. Tum omnes ipsius provinciae episcopos litteris metropolitani convocatur, et quidem melius est si omnes conveniunt. Sin vero hoc difficile fuerit, plures tamen adesse opus, vel idemum hos qui ob causas necessarias non advenit, per litteras eis quæ decreta sunt assentire, et sic perfici electionem: sin vero secus fiat, nullam plane esse ordinationem. Atqui si canonice,

ut diximus, res peragatur, et nonnulli episcoporum forte ex contentione studio contradicant, ne inhibeatur electio, verum suffragia majoris partis valeant.

Ceterum canon 49 concilii Carthaginensis, Si de episcopo etiam a tribus episcopis electo, controversia aliqua oborietur, a quibusdam ex plebe causas non satis manifestas afferentibus commota, numero trium episcoporum alios duos adjuvare oportet, ut omnes simul examinent ea quæ adversus electum obijciuntur, et ipsum purgent.

260 Quære etiam in cap. 11 Hll. E canon. primæ syn. sextum, et 28 synodi quartæ.

Novella autem Justiniani 137 a tribus personis electionem episcoporum fieri jubet, videlicet a clericis, et a primoribus civitatis, cui eligendus est episcopus, quolibet horum super sacro-sancta Evangelia hoc juramenti præstante, neque per datam aut promissam pecuniam, neque amicitiam, neque gratiam, aut aliam quamcunque affectionem istum eligere, sed scientes ipsum esse orthodoxum, et honestæ vitæ, et habere uxorem, et quidem unicam, neque viduam vel repudiatam, sed nec concubinam alere; et ex tribus electis digniorem ordinari juxta electionem et sententiam ordinantis. Ita vitam instituire jubet etiam omnes clericos, qui ordinantur. Sed tamen maxima pars horum rituum sunt præter sacros canones, qui neque necessarium judicant super sacrosancta Evangelia jurare, neque electiones fieri a clericis vel primoribus civitatis, sed ab episcopis solis, qui et rationem pro illis coram iudice omnium reddituri sunt.

Lex.

At si accusationem, inquit, aliquis moverit contra episcopum vel clericum, qui ordinandus est, super quavis causa, differatur ordinatio illa, et accurata examinatio habeatur intra tres menses, et si obnoxium invenerint eum qui ordinandus est, etiam prohibeatur ordinatio: sin vero insons, ordinetur. At si accusator non possit probare, si clericus sit, suo gradu excedat; sin vero laicus, competentem coercitionem sustineat. Si autem quis ante examinationem causæ illum ordinaverit, sacerdotio exuatur una cum ordinato.

Qui etiam contra suam infra latas sententias subscriptionem iverit, dicens postea aliquid sibi innotuisse, quominus electus ordinetur, non deponetur, nisi in argumentis vacillet.

CAP. II. Quod minime oportent ordinandorum electiones vel a magistratu, vel a populo fieri.

Quære cap 19 lit. E.

Canones quidem 42 et 43 concilii Laodiceni plebi non permittunt aut episcopos aut presbyteros eligere, sed hoc fieri volunt secundum iudicium

A οὗτω γίνηται, ἀνίσχυρον εἶναι τὴν χειροτονίαν. Ἡ δὲ κανονικῶς, ὡς εἰρήκαμεν, τὰ τοῦ πράγματος τελεσθεῖν, ἐνίοι δὲ τῶν ἐπισκόπων ἰσως ἀντιλέγουσι φιλονεικῶς, μὴ τὰ τῆς ψήφου ἐμποδίζεσθαι, ἀλλ' ἡ τῶν πλειόνων ψήφος κρατεῖται.

Ὁ δὲ μὲν τῆς ἐν Καρθαγίνῃ. Τοῦ ἐπισκόπου, ἡ σὺν, ἐκλεγομένου παρὰ τριῶν ἐπισκόπων, ἐὰν ἀναφῇ τις ἐκ τῶν τοῦ δήμου ἀντιλογία, οὐκ εὐαγεῖς εἰσαγόντων τινῶν αἰτίας, δεῖ προστεθῆναι τῷ ἀριθμῷ τῶν τριῶν καὶ ἑτέρους δύο, ὥστε ὁμοῦ πάντα ἐξετάσαι τὰ κατὰ τοῦ ψηφισομένου λεγόμενα, καὶ καθαρὸν αὐτὸν ἀποφῆναι.

Ζῆται καὶ ἐν τῷ ια' κεφ. τοῦ Ε στοιχ. κανὼνα τῆς α' συνόδου, καὶ κη' τῆς τετάρτης συνόδου.

Ἡ δὲ ριζ' Ἰουστινιανέως νεαρὰ ἐπὶ τρισὶ προσώποις τὸ ψήρισμα γίνεσθαι τῶν ἐπισκόπων καλεῖται παρὰ τὰ τῶν κληρικῶν καὶ τῶν τῆς πόλεως τὰ πρῶτα φερόντων, ἐφ' ἣ ψηφίζεται ὁ ἐπίσκοπος, ἐκαστοῦ τούτων κατὰ τῶν θεῶν ἀπομυμνῶν Εὐαγγελίων, μὴτε δόσει χρυσοῦ, ἢ ὑποσχέσει, ἢ φιλῇ, ἢ χάριτι, ἢ ἄλλῃ τινὶ προσπάθειά τοῦτον ἐκλέγεσθαι, ἀλλ' εἰδότες τῇ τε πίστει ὁρθὴν καὶ τῷ βίῳ σεμνὴν καὶ εἰ ἔσχε γαμετήν, καὶ αὐτὴν μίαν, καὶ οὐτὴ χήραν ἢ ἐκδεδημένην, ἀλλ' οὐδὲ παλλακὴν ἐκτρίβειν, καὶ ἐκ τῶν ψηφισομένων τριῶν τὸν βελτίονα χειροτονεῖσθαι τῇ ἐπιλογῇ καὶ τῇ κρίσει τοῦ χειροτονούντος· τοιοῦτον ἔχει βίον ἀπατεῖ καὶ τοὺς χειροτονουμένους κληρικοὺς. Ἀλλὰ τὰ πλείω τούτων τοῖς ἱεροῖς παρεῖται κανόσι, μὴτε κατὰ τῶν θεῶν Εὐαγγελίων ὁμνῶναι τοὺς ψηφισομένους δεῖν οἰομένοις, μὴτε παρὰ τῶν κληρικῶν ἢ τῶν πρῶτων τῆς πόλεως τὰς ψήφους γίνεσθαι, ἀλλὰ μόνων τῶν ἐπισκόπων, οἱ καὶ τὸν ὑπὲρ τούτων λόγον πρὸς τοῦ κοινού κριτοῦ εἰσπροχθήσονται.

Νόμος.

Κατηγορίας δὲ, ψηφί, πρὸς τινος κινήσεως κατὰ τοῦ μέλλοντος χειροτονεῖσθαι ἐπισκόπου ἢ κληρικοῦ ἐφ' οἷσδε τρεῖς αἰτίαι, ἀναβαλλέσθαι ἢ τοιαύτη χειροτονία, καὶ ζήτησι; ἀκριβεστάτῃ γινέσθαι τριῶν εἰσω μηνῶν· καὶ εἰ μὲν ὁπεύθυνος εὐρεθῇ ὁ μέλων χειροτονηθῆσεσθαι, καλυέσθαι ἢ χειροτονία· εἰ δὲ ἀνεύθυνος, χειροτονεῖσθαι· ὁ δὲ μὴ ἰσχύσας ἀποδεῖξαι κατήγορος, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, τοῦ οἴκειου δὲ βωθεῖσθαι βαθμοῦ, εἰ δὲ λαϊκός, προσηκόντως σφραγιζεῖσθαι. Εἰ δὲ τις πρὸ ἐξετάσεως τοῦτον χειροτονήσῃ, καθαιρεῖσθαι σὺναμα τῷ χειροτονηθέντι.

Ὁ δὲ τῇ οἰκείᾳ ἀναντιοῦμενος περὶ τὰς ψήφους ὑπογραψῇ, λέγων μετὰ ταῦτα μεμαθηκέναι τὸδε τι τὸ καλῶν τὸν ψηφισθέντα χειροτονηθῆναι, ἄλλως οὐ καθαιρεθῆσεται, εἰ μὴ περὶ τὰς ἀποδείξεις ἀνοήσῃ.

ΚΕΦΑΛ. Β'. Ὅτι τὰς τῶν χειροτονουμένων ψήφους οὐτε παρὰ ἀρχόντων, οὐτε παρὰ τοῦ δήμου γίνεσθαι χρῆ.

Ζῆται τὸ ιθ' κεφ. τοῦ Ε στοιχείου.

Ὁ γὰρ μὲν ἐφ' καὶ ἐγ' τῆς ἐν Ἀσιδικεῖᾳ συνόδου κανὼν οὐ τοῖς ἐκτοῖς ἐπιτρέπουσιν ἢ ἐπισκόπους ἢ κρείττους ἐκλέγεσθαι, ἀλλὰ τῇ κρίσει τοῦ μητρο

πολίτου, καὶ τῶν τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ ἐπισκόπων· εἶναι δὲ τὸν ἐκλεγόμενον ἐκ πολλοῦ δεδοκιμασμένον ἐν τε λόγῳ καὶ πράξει, ὡς τῷ μὲν δύνασθαι τοὺς ὑπ' αὐτὸν πρὸς τὴν ὑγιαίνουσαν πίστιν παρακαλεῖν, καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας τοῖς ὁρθοῖς δόγμασιν ἐλέγχειν, τῷ δὲ βίῳ οἷόν τε εἶναι πρὸς τὸν τῆς ἀρετῆς ζῆλον ἔλκειν τοὺς πρὸς αὐτὸν βλέποντας, εὐθὺν τε ὄντα καὶ ἀνεπίληπτον, καὶ τρόποις χρηστοῖς εὐθηνοῦμενον.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. Περὶ τοῦ χρόνου οὗ ἐντός δεῖ τοὺς ἐπισκόπους χειροτονεῖσθαι,

Ὁ καὶ τῆς δ' συνόδου κανὼν τὰς τῶν ἐπισκόπων χειροτονίας ἐνδὸς τριῶν μηνῶν γίνεσθαι διατάσσεται, παρ' οἷς ἡ ἐκείνων ἀνήκει προχειρίσις. Οὐ γὰρ ἐπὶ πολλῇ χρῆ τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν λαοὺς ἐρήμους εἶναι τῆς τῶν ποιμένων προνοίας, καὶ ὡς ἔτυχε φέρεσθαι, εἰ μήπου ἐξ αἰτίας ἀπαραιτήτου συμβαῖ ἐπιταθῇ· ναὶ τὸν χρόνον, καὶ ὑπερτεθῇ τὴν χειροτονίαν, ὑπὸ βαρβάρων ἰσχυρῶς ἐαλωκυίας τῆς πόλεως· τοὺς δὲ μὴ οὕτω ποιοῦντας ἐκκλησιαστικοῖς ἐπιτιμίοις ὑποβάλλεσθαι. Τὴν μέντοι πρόσδοον τῆς χηρευούσης ἐκκλησίας, τοῦ καιροῦ τῶν τριῶν μηνῶν ἢ καὶ πλείονος, ὡς ἀνὰ τῷ οἰκονόμῳ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ἐπιτάττει φυλάττεσθαι· τῷ χειροτονηθῆσεσθαι μέλλοντι.

Ζήτει τὸ καὶ κεφ. τοῦ Ε' στοιχείου

ΚΕΦΑΛ. Δ'. Ὅποιους εἶναι δεῖ τοὺς χειροτονουμένους ἐπισκόπους, καὶ τίνα πρὸ πάντων γινώσκειν χρῆ.

Ὁ β' τῆς ζ' συνόδου κανὼν τῷ μέλλοντι προχειρίζεσθαι καὶ εἰς τὸν τῆς ἐπισκοπῆς ἀνίενα βαθμὸν, τοῦτο εἶναι οἱ προῦργου παρεγγυᾶται, τὸν Ψαλτῆρα παντὸς μέλλον ἐπίστασθαι, ἐκπαιδεύειν τε τὸν οἰκεῖον λαὸν τὰ τοῦτου πρὸ τῶν ἄλλων ἔδειν τε καὶ μυεῖσθαι· ἀνακρίνεσθαι δὲ ἀσφαλῶς πρὸς τοῦ οἰκείου μητροπολίτου, εἰ προθύμῳ· ἔχει, ἑρουνητικῶς· καὶ οὐ κατὰ τὸ παρήκον τοὺς ἱεροὺς ἀναγινώσκειν κανόνας, καὶ τὸ ἄγιον Εὐαγγέλιον, τὴν τε τοῦ θεοῦ Ἀποστόλου βίβλον, καὶ πᾶσαν τὴν ἁγίαν θεῶν Γραφὴν, καὶ τὸν νοῦν αὐτῆς σπουδαίως ἐκλέγεσθαι, καὶ κατὰ τὰ θεῖα ταύτης ἐντάλματα αὐτὸν τε βιοῦν, καὶ τοὺς ἄλλους ἐνάγειν περὶ πλείστου ταῦτα τιθεῖναι, ἑτοιμόν τε εἶναι πρὸς ἀπολογίαν παρὲν τῷ αἰτούντι λόγον περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν εὐπρεπεῖς εἶναι πρὸς τοῦτο παρασκευάζειν. Οὐσία γὰρ καὶ σύστασις τῆς καθ' ἡμᾶς ἱεραρχίας, τὰ θεοπαρίδοτα λόγια, ὡς ὁ μέγας ἀπεψήνατο Διονύσιος· καὶ εἰ μὲν ἀσμένως ταῦτα ποιεῖν ὑπισχνεῖται, τὴν χειροτονίαν λαμβάνειν· εἰ δὲ ἀμυφιδάλλων εἴη καὶ ἀναδιδόμενος, ἀπρακτὸν ἀποπέμπεσθαι. Φησὶ γὰρ ὁ θεὸς διὰ τοῦ προφήτου· « Εὐ ἀπόσω ἐπίγνωσιν, καὶ γὰρ ἀπόσωμαί σε τοῦ μὴ ἱερατεῦσιν μοι. » Εἰ γὰρ πάντες οἱ πιστοὶ φάλλοντες συντασσόμεθα, ἔν τοις δικαιώμασί σου μελετήσω, οὐκ ἐπιλήσομαι τῶν λόγων σου, ἥπου τοῖς τὴν ἱερὰν ἐνδεδυμένοις· σολὴν πολλὰ γὰρ μέλλον τοῦτο προσήκει ποιεῖν.

Ὁ δὲ τῇ καὶ ιθ' τῆς ἐν Καρθαγῆν συνόδου τὸν χειροτονούμενον ὑπομνήσκεισθαι κελεύει τοὺς ἄνους τῶν Πατέρων φυλάττειν, ὅσα τε περὶ δογμάτων, καὶ ὅσα περὶ τῶν ἱερῶν κανόνων ἐθέτισαν, ἵνα μὴ τοὺς

A metropolitani et provinciae istius episcoporum: esse etiam electum diu probatum et in sermone, et in operibus, ita ut possit omnes qui ipsi subji-ciuntur in fide sana adhortari, et doctrinā rectā contradicentes arguere, et vita talem se prae-
stare. ut queat ad amorem virtutis illos trahere qui ad ipsum accedunt, nimirum rectam, inculpata et honestam vitam agere.

CAP. III. De tempore intra quod episcopus ordinari oportet.

Canon 25 concilii quarti episcoporum ordina-tiones intra tres menses ab illis fieri jubet, ad quos res ista pertinet. Non enim decet ecclesiarum cœnis diu providentia pastorum carere, et incertis vagari, nisi forte ex causa prorsus necessaria con-tingat tempus prorogari, et differri ordinationem, 261 civitate pua a Barbaris capta. Qui aliter fecerint, poenis ecclesiasticis subijci. Proventum tamen ecclesie vacantis, per spatium trium mensium aut ultra ab istius ecclesie œconomio receptum, epi-scopo qui ordinandus est reservari jubet.

Quære cap. 27 lit. E.

CAP. IV. Quales esse eos oportet qui episcopi ordi-nandi sunt, et quænam præ cæteris scire debeant.

C Canon 2 synodi septimæ, qui ad gradum episco-patus promovendus et attollendus est, summam curam adhibere mandat, ut maxime Psalterium intelligat, moneatque populum hymnos illos præ cæteris canere et callere: accurate etiam a metro-politano suo examinari, an paratus sit legere di-ligenter et non obiter sacros canones, et sanctum Evangelium, et librum divi Apostoli, et reliquam Scripturam sacram, et sensum ejus sedulo elicere: et juxta ejus divina præcepta et vitam suam agere, et alios suadere hæc maximi facere, et promptum esse ad respondendum omni qui rationem spei nostræ exquirat, et curare ut omnes, qui ipsi sub-jiciuntur, ad idem etiam parati sint. Essentia enim et constitutio nostræ hierarchiæ sunt eloquia di-vinitus tradita, uti ait magnus Dionysius; et si libenter polliceatur se hæc præstiturum, ordina-tionem obtinere; sin vero sit dubius animi et con-ditiones recuset, re infecta dimittatur. Dicit enim Deus per prophetam: « Tu repulisti scientiam, et ego repellam te, ne sis mihi sacerdos. » Nam si omnes Christiani consistentes una psallimus: « In judiciis tuis meditabor, non obliviscar ser-monis tui: » certe illos qui sacram infulam in-duti sunt, multo magis hoc facere decet.

Canon autem 18 et 19 synodi Carthaginensis admoneri ordinandum præcipit, ut Patrum decreta servet, tam quæ circa fidem, quam mores per sa-cros canones sanxerunt, ne horum sanctiones præ-

tergredientes tandem stultitiæ ipsos pœnitent, videlicet vel in hac vita sacerdotio exutos, vel penas perpetuas in futurâ dantes.

CAP. V. Quot episcopi ad ordinationem episcopi et reliquorum clericorum requiruntur.

Canon primus sanctorum apost. episcopum jubet a duobus episcopis ordinari; ab illis scilicet consecratum invocatione Spiritus sancti, et sacro orationum ritu.

Secundus autem presbyterum, et diaconum, et reliquos clericos ab uno episcopo ordinari præcipit.

Canon autem concilii Carthaginensis 49 tres episcopos ad ordinationem episcopi sufficere affirmat, ne si plures requirantur, hoc impedimento sit utilitati ac necessitati Ecclesiæ. Non autem necessarium est ut tres illi sint unius et ejusdem provinciæ; verum si tot non habeat sub se metropolitanus, etiam ex alia provincia duos assumit, atque ita electum ordinat.

262 CAP. VI. Quod cum qui in episcopum ordinatus est, oporteat ab uxore sua separari.

Quære cap. 17 lit. Γ.

CAP. VII. De ætate ordinandorum.

Quære. cap. 2 lit. B.

CAP. VIII. Quod non oporteat episcopum morientem alium in locum suum sufficere ac ordinare.

Canon 76 sanct. apost.; Non oportet, ait, episcopum ab ecclesia quam regit quovis modo secedentem, ut vel alieni consanguineorum, aut alii gratificetur, illum ad sedem suam ordinare. Non enim æquum est vel cognatos hæredes episcopatus constituere, aut quæ Dei sunt, aliis more humano largiri; sin vero hoc contingat fieri, et ordinationem invalidam esse, et ordinantem segregari. Nam episcopos sub concilio esse constitutum est. Imo vero unumquemque in suum locum præficere quemcumque vellet, videtur etiam Israelitis esse interdictum. Ita sane divinum illum Moysen incusabant, quod fratrem suum Aaronem filiosque ejus in sacerdotium promovit; et nisi Deus per miracula sacerdotum ipsis confirmasset, non diu esset quin illo depulsi fuissent.

Canon autem 23 syn. Antiochenæ admonet non licere episcopo ordinare cupienti quem vellet, sui successore, quamvis in exitu vitæ fuerit; et quidem si fecerit, irritam esse ordinationem. Hi autem qui ritus Ecclesiæ observant post obitum episcopi, virum judicio episcoporum provinciæ dignum promovebunt.

CAP. IX. Quod episcopum aut presbyterum aut diaconum ordinari non oporteat, priusquam omnes suos domesticos Christianos fecerit.

Canon 36 synodi Carthaginensis non ordinari

δρου; τούτων παρεξίοντες, ἐπ' ἐσχάτων ἀνόντων μεταμεληθῶσιν, ἢ ἐν τῷ παρόντι καθαιρεθέντες, ἢ ἀπαραιτήτους δικὰς ὑπάρχοντες ἐν τῷ μέλλοντι.

ΚΕΦΑΛΑ. Ε'. Ὑπὸ πόσων ἐπισκόπων χειροτονούνται οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοί.

Ὁ μὲν α' τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ἐπίσκοπον ὑπὸ δύο ἐπισκόπων χειροτονίσθαι καλεῖται, καθιρούμενον πρὸς αὐτῶν τῇ ἐπικλήσει τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τῇ ἱερᾷ τῶν εὐχῶν τελειᾷ.

Ὁ δὲ β' πρεσβύτερον, καὶ διάκονον, καὶ τοὺς λοιποὺς κληρικούς, ὅφ' ἐνὸς ἐπισκόπου χειροτονίσθαι παρεγγράται.

Ὁ δὲ τῆς ἐν Καρθαγίνῃ μὲν τρεῖς ἐπισκόπους εἰς ἐπισκόπου χειροτονίαν ἀρκεῖν ἀπεφάνετο, ἵνα μὴ ἁλείους ἐπιζητούντων, τῷ χρησίμῳ καὶ ἀναγκαίῳ τῆς Ἐκκλησίας ἱμνοδῶν τοῦτο γίνηται. Οὐκ ἀνάγκη δὲ καὶ τοὺς τρεῖς τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας εἶναι· ἀλλ' ἢ μὴ τοσούτους ἔχει ὁ μητροπολίτης, καὶ ἐξ ἑτέρας ἐπαρχίας δύο προσλαμβάνει, καὶ οὕτω τὸν ψηφισθέντα χειροτονεῖ.

ΚΕΦΑΛΑ. Γ'. Ὅτι τὸν χειροτονηθήσεσθαι μέλλοντα ἐπίσκοπον δεῖ πρότερον τῆς ἰδίας χωρίσθαι γυναῖκος.

Ζήτει τὸ ιγ' κεφάλαιον τοῦ Γ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛΑ. Ζ'. Περὶ τῆς τῶν χειροτονουμένων ηλικίας.

Ζήτει τὸ β' κεφάλαιον τοῦ Β στοιχείου.

ΚΕΦΑΛΑ. Η'. Ὅτι οὐ δεῖ χειροτονεῖν ἕτερον ἀνὴρ αὐτοῦ τὸν τελευταίοντα ἐπίσκοπον.

Ὁ δὲ σς' τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν, Οὐ χρεῖσθαι, ἔφη, ἐπίσκοπον, ὁποῖωδὴποτε μεθιστάμενον τρέπω ἢς ἰθύνειν ἔλαχεν Ἐκκλησίας, ἢ τινι τῶν ἀπ' αἵματος ἢ ἐτέρῳ χαριζόμενον, εἰς τὸν ταύτης θρόνον τοῦτον χειροτονεῖν. Οὐ γὰρ δίκαιον, ἢ τοὺς γένει προσήκοντας κληρονόμους τῆς ἐπισκοπῆς ποιεῖσθαι, ἢ ἑτέροις τὰ τοῦ Θεοῦ πάθει ἀνθρωπίνῳ χαρίζεσθαι· εἰ δὲ συμβαίη γενέσθαι, καὶ τὴν χειροτονίαν ἄκυρον μένειν, καὶ τὸν χειροτονήσαντα ἀφορίζεσθαι. Ὑπὸ γὰρ συνόδου τοὺς ἐπισκόπους γίνεσθαι διατέτακται, οὐ μὴν ἑκαστον ἀνδ' αὐτοῦ προϊσχεῖσθαι ἐν ἂν βουλευθείη. Τοῦτο καὶ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τῶν ἀπειρημένων ἔδωκε· ἀμίλει καὶ τῷ θεοσεβίῳ ἐνεκάλουν Μωσῆ, ὡς ἄρα τὸν ἀδελφὸν Δαυὶδ καὶ τοὺς ἑκείνου υἱεῖς ἱερᾶσθαι προχειρίσασθαι· καὶ εἰ μὴ σημείοις ὁ Θεὸς τὴν ἱερωσύνην αὐτοῖς ἐπιφύσειεν, οὐκ ἂν ἦσαν φθάνοντες ταύτης ὡστρακισμένοι.

Ὁ δὲ κγ' τῆς ἐν Ἀντιوخίᾳ συνόδου μὴ ἐξίναί τι καλεῖται τῷ βουλευμένῳ χειροτονεῖν ἐν βούλῃ διὰ τὸν αὐτοῦ, κὰν πρὸς τῇ τελευταίᾳ τοῦ βίου τυγχάνῃ ὦν, εἰ δὲ μὴ, ἄκυρον εἶναι τὴν κατάστασιν· τοὺς δὲ θεσμοὺς τῆς Ἐκκλησίας φυλάττοντας, μετὰ τὸ μηκέτι εἶναι τὸν ἐπίσκοπον, κρίσει τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων τὸν ἀξίον προχειρίζεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑ. Θ'. Ὅτι οὐ δεῖ χειροτονεῖσθαι τινὰ ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, ἐὰν μὴ πρότερον τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ πάντας ποιῇ σὺν Χριστιανοῦς.

Ὁ δὲ λς' τῆς ἐν Καρθαγίνῃ συνόδου κανὼν καὶ

χειροτονεῖσθαι καλεῖται μήτε ἐπίσκοπον, μήτε πρεσβύτερον, μήτε διάκονον, ἂν μὴ πρότερον τοῦ οἰκέλους πάντας Χριστιανούς γενέσθαι παρασκευάσωσιν. Ὁ γὰρ τοὺς οἰκέλους ἐπιστρέφει πρὸς εὐσέβειαν μὴ δεξιῶς ἔχων, πῶς ἑτέρους ἰκανὸς ἔσται διδάσκειν; ὡς καὶ ὁ μέγας φησὶ Παῦλος· Ἐὰν τις ἰδίου οἴκου προστῇναι οὐκ οἶδε, πῶς οὗτος Ἐκκλησία; Θεοῦ προστήσεται;]

ΚΕΦΑΛ. Γ. Ὅτι οὐ δεῖ χειροτονεῖσθαι ἀδρόον τὸν λαϊκὸν ἐπίσκοπον, οὐδὲ τὸν ἀπὶ φωτισθέντα· καὶ διὰ πολλὰς αἰτίας ὁ κληρικὸς τῆς ἱερωσύνης ἀφαιρεῖται.

Ζῆται τὸ α' κεφάλαιον τοῦ Δ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ' Πότε χειροτονεῖται εὐνοῦχος. ἢ διὰ τὸ σῶμα λελωθήμερος, ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς.

Ζῆται τὸ λδ' κεφάλαιον τοῦ Ε στοιχείου.

Ὁ δὲ οὐ· καὶ ὁ οὐ· κανόνες τῶν ἁγίων ἀποστόλων οὐκ ἀπωλοῦνται τῆς ἱερωσύνης τὸν ἑτερόφθαλμον, ἢ τὸ σκῆλος ὑποσκάζοντα. Οὐ γὰρ λῶδη, φησὶ, σῶμα τοι; οἷα τε τοῦτο μέναι, ἀλλὰ ψυχῆς μολυσμός. Ταῦτ' ἂν τῷ σκιδέει παρατετήρητο νόμῳ, ἐλόκληρον ἐπιζητοῦντι τὸ σῶμα, τοὺς ὁρωμένους ἐκπαίδευσιν τὰ πνευματικὰ εἰσθόει. Ἀλλὰ καὶ ὁ μετὰ τὴν ἱερωσύνην τοιοῦτόν τι πεπονθὼς, ταύτης ἀπεκινεῖτο· παρ' ἡμῖν δὲ, καὶ ὁ τὰς ὀφείας μετὰ τὴν ἱερωσύνην ἀνακοπεῖς, ἢ ἑτέρῳ πάθει περιπεσὼν ἀνηκέστη, τῆς ἱερωσύνης οὐ μετατίθεται. Εἰ γὰρ τις, φησὶ, καὶ ἄμφω τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκκέκοιται, ἢ τὰ ὦτα κεκώφωται, ἢ τὴν δεξιὰν ἀργὴν ἔχει χεῖρα, ἢ ἄλλην τινὰ τῶν αἰσθήσεων ἀφῆρηται, προαισταμένης αὐτῷ τῆς πηρώσεως πρὸς τὴν τῆς ἱερωσύνης ἐνέργειαν, εἰς ἱερωσύνην οὐ προβιβασθήσεται, οὐ τῷ βεβλέσθαι τὰ μέλη, ἀλλὰ τῷ ἀδυνατῶς ἔχειν πρὸς τὴν τῶν θεῶν μεταχείρησιν. Ὁ δὲ μετὰ τὴν ἱερωσύνην ἐκείνα παθὼν, ταύτης οὐκ ἀφαιρεῖται.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ' Ὅτι οὐ δεῖ χειροτονεῖσθαι ἐπίσκοπον ἐν ἐκκλησίᾳ, ἥς ὁ ἐπίσκοπος ἐστὶ πῆρι-εστι.

Ζῆται ἐν τῷ θ' κεφ. τοῦ Δ στοιχείου κανὼνα ις' τῆς α' καὶ β' συνόδου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ' Ὅτι οὐ δεῖ χειροτονεῖσθαι ἐπίσκοπον ἐν πόλει μικρᾷ ἢ κώμῃ.

Ζῆται τὸ λ' κεφάλαιον τοῦ Ε στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ' Περὶ χειροτονίας χωρεπισκόπων.

Ζῆται τὸ λα' κεφάλαιον τοῦ Ε στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ' Περὶ τοῦ χειροτονηθέντος ἐπισκόπου, καὶ μὴ κατωδεχομένου ἀπελθεῖν εἰς τὴν λαοῦσιν αὐτῷ ἐκκλησίαν.

Ζῆται τὸ κ' κεφάλαιον τοῦ Ε στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ' Ὅτι οὐ δεῖ χειροτονίας ποιεῖν ἐπίσκοπον ἐν ταῖς μὴ ὑποκαίμεναις αὐτῷ ἐνορίαις.

Ὁ λ' τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ἐπίσκοπον μὴ τοιμῶν διορίζεται, ἔξω τῶν αὐτοῦ ὄρων χειροτονίας ποιεῖσθαι ἐν ταῖς μὴ ὑποκαίμεναις αὐτῷ πόλεσι καὶ χύμαις· εἰ δὲ τις τοῦτο πεποιθῶς ἀλεγχθεῖν παρὰ γνώμην τῶν αὐτὰς κατεχόντων, καθαιρεῖσθαι καὶ

Α πρᾶξι vel episcopum vel presbyterum vel diaconum, nisi prius domesticos suos ad Christianismum adduxerint. Nam qui suos ad pietatem convertere nescit, quomodo aptus esse queat alios docere? Sicut et magnus Paulus dicit: Si quis domui suae praesesse nescit, quomodo Dei Ecclesiam regere poterit?]

CAP. X. Quod non oporteat laicum statim episcopum creari, neque illum qui nuperrime baptizatus fuit: et quibus de causis clericus sacerdotio recidit.

Quere cap. 1 litt. A.

263 CAP. XI. Quando ordinetur eunuchus episcopus aut clericus, aut aliter corpore manens.

Quere cap. 54 litt. E.

CANONES 77 et 78 sanctorum apostolorum non rejiciunt a sacerdotio monoculum, aut claudicantem. Non enim labes corporalis quoad hoc polluit, sed animae vitium. Isud enim sub lege umbratili observatum est, quae integrum corpus exegit, atque solet ex visibilibus spiritualia edocere. Is quidem qui tale quid passus fuerat munere suo movebatur: verumtamen apud nos, qui vel oculos post sacerdotium exsecratus habet, vel incidit in aliud vitium corporale, quod sanari nequit, sacerdotio non semoveletur. Nam si quis, inquit, oculis ambobus orbatus fuerit, aut utrisque auribus obsuiderit, aut dexteram aridam habuerit, aut alio aliquo sensu privatus fuerit, ita ut mutilatio ejus impediat, quin sacerdotale munus exerceat, ad episcopatum non promovebitur, non quod laesa sunt membra, sed quia sacra mysteria tractare hinc possit. Qui tamen post sacerdotium collatum istiusmodi labe laborat, sacerdotio non excidet.

CAP. XII. Quod episcopum in ecclesia, cujus episcopus adhuc in vivis est, non ordinari oporteat.

Quere in cap. 9 litt. A canonem 16 primae et secundae synodi.

CAP. XIII. Quod non oporteat episcopum in civitate parva aut vicis ordinari.

Vide cap. 30 litt. E.

CAP. XIV. De ordinatione caerepiscoporum.

Consule cap. 31 litt. E.

CAP. XV. De episcopo ordinato qui ad ecclesiam suam abire recusat.

Vide cap. 20 litt. E.

264 CAP. XVI. Quod non licet episcopo ordinationes facere in districtu ipsi non subjecto.

Canon 35 sanctorum apostolorum episcopum mandat non praesumere extra suos limites ordinationes facere in urbibus et pagis sibi non subjectis: sin autem aliquis hoc fecisse convictus fuerit, praeter illorum qui loca illa occupant sen-

tentiam et ipse deponatur, et illi quos ordinavit. Sed nec metropolitano licet ad alicujus episcoporum, qui sub ipso sunt, diocesis proficisci, et munus aliquod hierarchicum peragere, absque consensu episcopi.

Vide in cap. 9 litt. A synodi Antiochenæ canonem 13 et 22, et synodi secundæ secundum.

CAP. XVII. *Quod non permittitur episcopo clericum alius provincie ordinare.*

Canon 54 synodi Carthaginensis episcopos qui alienum clericum suscipientes in suis ecclesiis ordinant, communione reliquarum privat.

Constitutio autem synodica, quæ facta est sub patriarcha Michaelē, qui cognominatur princeps philosophorum, Concessum est, inquit, Pontificibus omnes, qui nondum sacris initiati sunt, fidei verbum docere, et erudire et baptizare undecunque sint, et sacra mysteria impertiri fidelibus cujusque dioceseos, haud tamen iis qui undequaque adveniunt, sacros ordines conferre: sed his tantum qui ad suam ditionem pertinent, uti sacri canones decernunt. Durum enim reputatum est et inhumanum eos qui hoc facere attentant, episcopos scilicet, excommunicare, ordinatos vero sacerdotio privare, nisi forte post unam et alteram admonitionem obtemperare recusaverint; verum et tunc quidem episcopi socordiam damnat, addito certo tempore: ordinatos autem in illa diocesi sacerdotale suum munus exercere vult in quâ ordinati sunt. Dare etiam jubet ministris episcopatus et chartophylaci seu registrario quæ ex veteri consuetudine ordinandis sunt præscripta. Ista autem disces ex capite 28 præsentis elementi.

CAP. XVIII. *Quod quibusdam episcopis concessum est alienos clericos recipere, et ordinare in suis ecclesiis.*

Vide in cap. 9 litt. A canonem 55 synodi Carthaginensis.

CAP. XIX. *Quod ordinatur clericus, etiam ille qui non est ex genere sacerdotali.*

Quære 13 cap. litt. K.

265 CAP. XX. *Quando ordinantur et servi.*

Consule cap. 12 litt. A.

CAP. XXI. *De ordinatione lectorum.*

Quære cap. 6 litt. A.

Lex.

Lector ordinatur quamprimum legendo par erit; at si secundam uxorem duxerit, vel primam ex viduis, aut repudiatis, aut interdictis vel per jus civile vel sacros canones, nequiquam ad alium gradum ecclesiasticum promoveatur.

CAP. XXII. *Quod clerici non ordinantur simpliciter.*

Vide cap. 19 litt. K.

A αὐτοῖς, καὶ οὐδὲ ἐχειροτονήσων. Ἄλλ' οὐδὲ αὐτῶ τῷ μητροπολίτῃ ἔξεστιν εἰς ἐνορίαν τινὲς τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπων ἀπέραι, καὶ ἱεραγικὸν τι τέλος γνώμης ἀνευ τοῦ ἐπισκόπου.

Ζήτει ἐν τῷ θ' κεφ. τοῦ Α στοιχείου τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου κανόνα ιγ' καὶ κδ', καὶ τῆς β' συνόδου κανόνα β'.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'. Ὅτι χειροτονεῖται ἐπισκόπῳ οὐκ ἐρεῖται κληρικὸν ἐξέρας ἐνορίας.

Ὁ κδ' τῆς ἐν Καρθαγίνῃ συνόδου κανὼν τοὺς ἀλλοτρίων δεχομένους κληρικὸν ἐπισκόπους, καὶ χειροτονοῦντας ἐν ταῖς ὑπ' αὐτοῖς ἐκκλησίαις τῆς τῶν λοιπῶν κοινωνίας ἀφορίζει.

Τὸ μὲν τοι συνοδικὸν σημεῖωμα, ὃ γέγονεν ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Μιχαήλ, τοῦ καὶ χρηματίσαντος ὑπάτου τῶν φιλοσόφων, ὡς καὶ ῥητῶν ἐστὶν, τῶν ἀρχιερέων τοὺς ἀμύητους ἀπαντας τὸν περὶ πίστεως λόγον διδάσκειν, καὶ κατηχεῖν, καὶ βαπτίζειν ὁσὺνδῆποτε θύτας, τῶν θεῶν τε μυστηρίων μεταδιδόναι τοῖς ἐξ οἰασοῦν ἐνορίας πιστοῖς· χειροτονίας δὲ ἀξιοῦν τοὺς ἀπανταχόθεν ἀρχομένους ὁδοδάρκας, ἀλλ' ἢ μόνους τοὺς ἐκ τῆς οἰκίας ἐνορίας, ὡς οἱ θεοὶ κανόνες διορίζονται. Ἐκλήρην μὲν τοι καὶ ἀπηλὲς ἀλογίσαντο τοὺς οὕτω φθάσαντας πρᾶξαι, τοὺς μὲν ἐπισκόπους ἀφορίζει, τοὺς δὲ χειροτονηθέντας γυμνῶσαι τῆς ἱερωσύνης, εἰ μήπου μετὰ πρῶτην καὶ δευτέραν παραίνεσιν πεισθῆναι οὐκ ἐβουλήθησαν· ἀλλὰ καὶ τότε τοῦ μὲν ἐπισκόπου ἀργίαν ἐπὶ ῥητῶν κατεφήμισαν χρόνῳ, τὸν δὲ χειροτονηθέντα, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐνορίᾳ ἱερατεύειν, ἐν ᾗ καχειροτονήτο. Δίδωσθαι δὲ καλεῖται τοῖς τῆς ἐπισκοπῆς ὁπηρέταις καὶ τῷ χαρτοφύλακι παρὰ τῶν χειροτονουμένων, τὰ ἐξ ἑδους ἀρχαίου τετυπωμένα. Καὶ ζήτει ταῦτα ἐν τῷ κη' κεφ. τοῦ παρόντος στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'. Τισὶ τῶν ἐπισκόπων δίδεται ἀλλοτρίους λαμβάνειν κληρικοὺς, καὶ χειροτονεῖν ἐν ταῖς ὑπ' αὐτοῖς ἐκκλησίαις.

Ζήτει ἐν τῷ θ' κεφ. τοῦ Α στοιχείου κανόνα κδ' τῆς ἐν Καρθαγίνῃ συνόδου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'. Ὅτι χειροτονεῖται κληρικὸς, καὶ ὃ μὴ ἐκ γένους ἱερατικοῦ καταγόμενος.

Ζήτει τὸ ιγ' κεφάλαιον τοῦ Κ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Κ'. Πότε χειροτονοῦνται καὶ δοῦλοι.

Ζήτει τὸ ιδ' κεφάλαιον τοῦ Α στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'. Περὶ χειροτονίας ἀναγνωστῶν.

Ζήτει τὸ ε' κεφάλαιον τοῦ Α στοιχείου.

Νόμος.

Ἀναγνώστης χειροτονησθεῖς ἀπ' οὐτοῦν χρόνου δύναται καὶ ἐπίσταται ἀναγινώσκειν· ἂν δὲ δευτέραν γαμήτην ἀγάγῃται, ἢ πρῶτην μὲν, χήραν δὲ, ἢ διαζευχθεὶς ἀνδρὸς, ἢ τοῖς νόμοις ἢ τοῖς ἱεροῖς κανόσιν ἀπηγορευμένην, μηκέτι εἰς ἄλλον ἐκκλησιαστικὴν προβαίνειτω βαθμὸν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'. Ὅτι οὐκ ἐχειροτονοῦντο ἀπολαύμενος οἱ κληρικοί.

Ζήτει τὸ ιθ' κεφάλαιον τοῦ Κ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'. Ὅτε χειροτονεῖται ὁ πρὸ τοῦ βαπτίσματος θύσας κατηχούμενος.

Ζήτει ἐν τῷ α' κεφ. τοῦ Α στοιχείου κανὼν α' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'. Ὅτι ἀναχειροτονήσεις οὐ δεῖ γίνεσθαι.

Ὁ ξ' τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν τὸν δευτέρου πρὸς τινος χειροτονίαν δεξιόμενον ἐπισκοπὸν ἢ κληρικὸν καθαιρεῖσθαι κελεύει· καὶ αὐτὸν καὶ τὸν χειροτονήσαντα, εἰ τοῦτο συνοῖεν αὐτῷ, εἰ μὴ ἄρα πρὸς αἰρετικῶν τὴν χειροτονίαν δεξιόμενος ἔτυχεν. Ἀθετούμεν γὰρ τῶν τοιούτων ὡς περ τὸ βάπτισμα, οὕτω δὲ καὶ τὴν χειροτονίαν· οὐ γὰρ ἁγισμὸν ταῦτα, ἀλλὰ μολυσμὸν πέπαισμεθα προξενεῖν. Ὁ δὲ δευτέρου πειρώμενος δέξασθαι χειροτονίαν, ἢ ὡς τοῦ πρώτου χειροτονήσαντος καταγινώσκων τοῦτο ποιεῖ, ἢ ὡς ἐλπίζων πλεονάζει ἀπολαύσεσθαι πρὸς τοῦ δευτέρου χάριτος, ἢ ὡς ἀποστάς τυχὼν τῆς ἱερουσύνης, καὶ ἐξ ὑπαρχῆς χειροτονεῖσθαι διανοούμενος, ὅπερ ἄθεσμον.

Ὁ δὲ τῆς ἐν Κερθαγῇ συνόδου μὴ κανὼν μήτε ἀναθεσιζέται, μήτε ἀγνοεῖται τινὰ δευτέρου χειροτονίαν διορίζει· ἀλλὰ δευτέρου οὗτος χειροτονίαν φησὶ τὸ ἰδοῖαι τινὰ τὴν ἰδίαν ἐπισκοπὴν, καὶ πρὸς ἑτέρην μεταπεσεῖν, ὅς καὶ μετὰ παρατήτος ὁπορμυνησόμενος, εἰ μὴ πεισθῇ πρὸς τὴν ἰδίαν ἐπανεῖναι, τῇ τῶν ἀρχόντων ἐκδοθήσεται ἔξουσίᾳ.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'. Περὶ τοῦ ὁπορμυνημένου ἀμαρτήματος, καὶ χειροτονηθέντος.

Ὁ α' τῆς α' συνόδου κανὼν τὴν ἀνετετάσως χειροτονηθέντα προσβύτερον, ἢ ἀνακριθέντα μὲν καὶ ἐξηκολογησάμενον πρὸ τῆς χειροτονίας περνεῖα τυχὼν περιπεπτωκέναι, παρὰ κανόνας δὲ χειροτονηθέντα, μηδὲν ἀπόνασθαι τοῦτον ἐκ τῆς ἀδείμου χειροτονίας κελεύει· μετὰ γὰρ τὴν διάγνωσιν καθαιρεῖται. Οὐ γὰρ ὡς περ τὸ θεῖον λουτρὸν νέον ἄνθρωπον ἐν βαπτισμένον ἀπατελεῖ, οὕτω καὶ ἡ ἱερουσύνη τὰ πρὸ γε αὐτῆς ἀμαρτήματα λύει, ὥς τινες ὁφονται· τοῦτο γὰρ ὁ κανὼν οὐ προσίσταται. Τὸ γὰρ ἀνεπιληπτὸν ἐν πᾶσιν ἡ Ἐκκλησία ζητεῖ, καὶ μὴ εὐρύσια, ἀκούει.

Ὁ δὲ ε' τοῦ Θεοφίλου Ἀλεξανδρείας τοῦς μὲν τοιούτους καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐξωθεῖ, μήτοι γε τῆς ἱερουσύνης· τῷ δὲ ἐξ ἀγνοίας χειροτονήσαντι συγγνώμην δίδωσι.

Ζήτει τὸν κανὼνα τοῦτον καὶ ἐν τῷ ις' κεφ. τοῦ Β στοιχείου καὶ τῆς ἐν Ναικαίσαρειᾳ συνόδου θ' καὶ ι'.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'. Ὅτι οὐ δεῖ χειροτονεῖσθαι τὸν ἐν νόσῳ σπασθέντα.

Ζήτει ἐν τῷ α' κεφ. τοῦ Β στοιχείου κανὼνα ιβ' τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'. Περὶ τῶν τὴν χειροτονίαν ὀρνυόντων μὴ κατεδέχασθαι.

Ζήτει ἐν τῷ ιβ' κεφ. τοῦ Ε στοιχείου κανὼνα ι' τοῦ μεγάλου Βασιλείου.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'. Περὶ τῶν χειροτονομένων ἐπὶ χρήμασιν.

Ὁ κθ' τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν οὕτως ἐπὶ λέξεω· ἔχει· Εἰ τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων τῆς

A CAP. XXIII. Quando ordinetur catechumenus qui ante baptismum immolauit.

Quære in cap. 1 lit. A canonem 13 synodi Antycranæ.

CAP. XXIV. Quod reordinationes fieri minime oportet.

Canon 68 sanctorum apostolorum episcopum aut clericum qui secundam ordinationem acceperit, deponi iubet una cum ordinante, si ipse huius rei consensu fuerit, nisi forte ab hæreticis ordinationem suscepit. Nullam enim facinus horum ut baptismus, ita et ordinationem; non enim sanctificationem, sed contaminationem credimus inferre. Qui autem secundam ordinationem suscipere cupit, hoc facit vel quia damnat priorem ordinantem, vel quia sperat plus gratia accipere a secundo, vel quia sacerdotio excidit atque denuo ordinari audet, quod est nefarium.

Canon vero 48. concilii Carthaginiensis neque quempiam rebaptizare, neque iteratam ordinationem accipere decernit, imo hanc esse secundam ordinationem ait, permittere aliquem propriam diocesis deserere et in aliam transilire; atque etiam clementer submonitus, nisi velit ad propriam diocesium redire, tradatur potestati magistratus.

266 CAP. XXV. De illo qui criminis alicui obnoxius ordinatur tamen.

Canon 9 synodi primæ presbyterum qui citra examinationem ordinatur, aut examinatus quidem constituitur quod ante ordinationem in fornicationem prolapsus, sed tamen præter canones ordinatus est, iubet nihil ex illegitima ordinatione adiuuari, sed re camperta deponi. Non enim ut sacrum lavacrum novum reddit hominem, qui baptizatur, ita et sacerdotium delicta quæ ipsum antecesserunt solvit, ut nonnulli putant. Hunc enim casum canon non attingit. Cæterum innocentiam in omnibus requirit Ecclesia, et ubi non invenit, sententia tamen sua vindicat.

Canon etiam quintus Theophili Alexandrini tales ab ecclesia pellit, non solum sacerdotio. Illi autem qui ex ignorantia ordinavit, veniam concedit.

Quære hunc can. in 16 cap. lit. II, atque etiam can. 9 et 10 synodi Neocæsariensis.

CAP. XXVI. Quod is non debet ordinari, qui agram baptizabatur.

Quære in cap. 1 lit. B. can. 13 synodi Neocæsariensis.

CAP. XXVII. De iis qui jurant se sacros ordines nondum suscepisse.

Quære in cap. 32 lit. E canonem decimum magni Basilii.

CAP. XXVIII. De iis qui propter pecuniam ordinantur.

Canon 29 sanctorum apostolorum sic expresse sese habet: Si quis episcopus per pecuniam digni-

tatis hujus particeps fiat, aut presbyter, aut diaconus, deponatur et ipso, et qui ordinat, et penitus a communione abscindatur, ut Simon Magus a me Petro.

Quære et 30. canonem illorum in capitulis 19 lit. E, et quæ ibi dicuntur de utrisque horum canonum.

Canon autem secundus synodi quartæ: Si quis, inquit, episcopus tenuerit non vendibilem Spiritus sancti gratiam, nimirum quæ nullo pretio estimari potest, et venditioni non obnoxiam, ob eximiam suam naturam et omni æstimatione superiorem; et propter 267 pecuniam ordinaverit episcopum, vel chorepiscopum, aut presbyterum, vel diaconum, aut hypodiaconum (hi enim sunt qui sacros ordines suscipiant); aut aliquem in clerico teconomum, aut patronum, aut curatorem (hi enim primores, sicut et lectores et psalterii consignantes); vel summam alium aliquem qui ad statum ecclesiasticum pertinet, qui hisce manus imposuit propter suam avaritiam, et convictus fuerit, cum discrimine sui gradus faciet, et is qui ordinatur, nihil emolumenti capiet ex ordinatione sua emptitiis aut promotione, sed vacabis etiam dignitate sive munere, quod per pecuniam nactus erat. Si quis vero mediator accedat turpibus illis et nefariis muneribus, et hic, si clericus fuerit, suo gradu excidit; at si laicus aut monachus, anathemate ferietur. Hic autem æquum fuerit pectus pulsantes gravissime exclamare: « Si iniquitates observaveris, Domine, Domine, quis sustinebit? » Qui enim est qui administrationem domus religionis vel ministerium aliquod ecclesiasticum suscipit, aut clericus fit, aut monasterium regit, sine munere aliquo; at si omnibus illis tam qui conferunt quam qui accipiunt per nefas, sacri canonum supplicium intentant, quæ nobis spes salutis, qui nullatenus ab eorum communione abstinemus?

Canon autem 22 synodi sextæ: Qui propter pecuniam ordinantur; aut, sive episcopi, sive clerici quicumque, et non secundum probationem et vitæ probitatem, et ipsos et ordinantes deponi jubemus.

Canon autem quintus synodi septimæ omnes dictos canones recensens, et in summum Ecclesiæ commodum latos esse reputans, illorum sententiam ipse etiam confirmat.

Magus autem Basilides ad episcopos, qui sub ipso erant, scribens, ne ordinarent propter pecuniam, inter alia hæc habet: Existimant nonnulli se nihil peccare, si tum quando sacros ordines conferunt nihil accipiant, sed post ordinationem. Accipere autem est quovis tempore accipere. Adhortor igitur vos ut hunc morem seu potius viam ducentem ad gehennam deponatis, neque contaminantes manus vestras hujusmodi muneribus vos sacra mysteria celebrando indignos præstetis.

Ἀσίας ταύτης ἑκπαθείας γένοιντο, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καθαιρεῖσθαι καὶ αὐτοὺς, καὶ ὁ χειροτονήσας, καὶ ἀποκοπίσθαι τῆς κοινωνίας παντάπασιν, ὡς Σίμων ὁ Μάγος ὅπ' ἐμοῦ Πέτρου.

Ζήτει, καὶ τὴν ἅλ' τούτων κανόνα ἐν τῷ 19 κεφ. τοῦ Ε στοιχείου, καὶ τὰ ἐνταῦθα περὶ ἀμφοτέρων τῶν κανόνων τούτων ῥηθέντα.

Ὁ δὲ β' κανὼν τῆς δ' συνόδου, Εἰ τις, φησὶ, ἐπίσκοπος εἰς πρῶτον καταγάγοι τὴν ἀπρατον γέριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὴν ἀτιμῆτον δόξαν, καὶ πρῶτος μὴ ὑποπίπτουσαν, τῷ ὑπερφύῳ ταύτης εἶναι καὶ τιμῆς πάσης ἐπείκεινα, καὶ χειροτονήσας ἐπὶ χρήμασιν ἐπίσκοπον, ἢ χειροπύσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, ἢ ὑποδιάκονον (οὗτοι γὰρ οἱ χειροτονούμενοι), ἢ τίνα τῶν ἐν τῷ κλήρῳ προβάλλοιτο οἰκονόμον, ἢ ἐκδικόν, ἢ νεωκέρων (οὗτοι γὰρ οἱ προβαλλόμενοι, ὥστε πρῶτον οἱ ἀναγνώσται καὶ ψάλλται σφραγίζονται), ἢ τίνα ὁλος τῶν τοῦ κανόνος ἑταρῶν, ὁ τοῖσις ἐπιχειρήσας δι' οἰκίαν ἀλαχοκίρῃσιν, καὶ ἐλεγχθεὶς, κινδυνεύειν περὶ τὸν οἰκεῖον βαθμὸν· καὶ ὁ χειροτονούμενος μὴ δι' ἐκ τῆς κατ' ἐμπορίαν χειροτονίας ὠφελεῖσθαι ἢ προβώλῃς, ἀλλ' ἵστα ἀλλότριος τῆς ἀξίας ἢ τοῦ φροντισματος, οὗ διὰ χρημάτων τετύχηκεν. Εἰ δὲ τις καὶ μεσιτεύον φανίσῃ τοῖς οὕτως ἀλαχοῖς καὶ ἀθεμίτοις λήμμασι, καὶ οὕτω, εἰ μὴν κληρικὸς εἴη, τοῦ οἰκεῖου ἐκπιπτέτω βαθμοῦ, εἰ δὲ λαϊκὸς, ἢ μονάχος, ἀναθεματίζεσθαι. Ἐνταῦθα καλὸν ἂν εἴη τὸ σιγήθος κλήσαντας πεπονήτους ἀναδοῦσαι: « Εἰς ἀνομίας παρατηρήσεις, Κύριε, Κύριε, τίς ὑποστήσεται; » Τίς γάρ ἐστιν ὁ διοικῶν εὐαγούς, αἰσῶν, ἢ διακονίαν οὐρανῆτινα τῆς Ἐκκλησίας ἀναδεχόμενος, ἢ κληρικὸς γινόμενος, ἢ μονίτριον λαμβάνων, ἀνευ τῆς δόσεως; Εἰ δὲ πᾶσι τούτοις τοῖς τιπορίζουσι καὶ πορίζουσιν ἀθέμιτος τῶν ἐταρῶν οἱ ἱεροὶ τιμῶνται κανόνες, ποῖα ἔργα σωτηρίας ἐλάτῃ μὴ ἀφίστασθαι; καὶ τῆς αὐτῶν κοινωνίας παντάπασιν;

Ὁ δὲ κβ' τῆς ε' συνόδου κανὼν, Τοῖς ἐπὶ χρήμασι χειροτονούμενοις, φησὶ, εἴτε ἐπίσκοποι, εἴτε οἰκουμένης κληρικοὺς, καὶ οὐ κατὰ δοκιμασίαν καὶ τοῦ βίου ἀστέριαν ἀφίεσιν, αὐτοὺς τε καὶ τοὺς χειροτονήσαντας καθαιρεῖσθαι πρὸς τὸν οὐρανόν.

Ὁ δὲ ε' κανὼν τῆς ε' συνόδου, σὺμπαντας τοὺς ῥηθέντας κανόνας διεξιὼν, καὶ ἐν καλῷ μέρει τῇ πρώτῃ τῷ κοινῷ τῆς Ἐκκλησίας διδόντα νομοθεσῶν, τῇ ἐκείνων κρίσει καὶ οὕτως ἐπιφύκειται.

Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος πρὸς τοὺς ὁπ' αὐτοῦ ἐπισκόπους γράφων, ὥστε μὴ χειροτονεῖν ἐπὶ χρήμασι, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ταῦτα φησὶ· Κομίζουσι τινες μὴ ἁμαρτάνειν, τῷ μὴ ἅμα λαμβάνειν, ἀλλ' μετὰ τὴν χειροτονίαν· λαβεῖν δὲ ἐστὶ τὸ ἐπαρῆκεν λαβεῖν. Παρακαλῶ οὖν, ταύτην τὴν πρόθεσιν, μάλ' ὅν ἐν τῇ προσαγωγῇ τὴν ἐπὶ γέννησιν ἀπόδοσιν, καὶ μὴ τὰς χεῖρας μολύναντας τοῖς τοιοῦτοις λήμμασιν, αὐτοὺς ἀναξίτους ποιήσῃτε τοῦ ἐπιτελεῖν ἔργα μυστήρια.

Ἡ δὲ ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ Γενναδίου πατριάρχου Ἀ
 Κωνσταντινουπόλεως πρὸς γὰρ τοὺς ἄλλους καὶ ταῦτα
 περιέχει· Ἔστω τοίνυν καὶ ἐστὶν ἀποκρίματος,
 καὶ πάσης ἱερατικῆς ἀξίας τε καὶ λειτουργίας ἀλ-
 λότριος, καὶ τῇ κατὰ τοῦ ἀναθέματος ὑποκαίμε-
 νος, ὃ τε καθεσθαι τὴν ἱερωσύνην διὰ χρημάτων
 οὐόμενος, καὶ ὁ ταύτην παρέχειν ἐπὶ χρήμασιν
 ὑπισχνούμενος, εἴτε κληρικός, εἴτε λαϊκός ἐστὶν, κἂν
 ἐλέγχεται, κἂν μὴ ἐλέγχεται τοῦτο ποίησας. Οὐ
 γὰρ οἶδεν τε συμβῆναι ποτὲ τὰ ἀσύμβατα, οὐδὲ
 θεῷ συμφωνῆσαι τὸν Μαρμωνῶν, ἢ τοὺς τοῦτο
 βουλεύοντας βουλεύσαι θεῷ· δεσποτικῇ καὶ αὐτῇ
 ἀπόφασιν ἀναμφλεκτοῦ· «Οὐ δύνασθε θεῷ δουλεῖν
 καὶ μαμωνᾷ.»

Ἡ δὲ τοῦ ἐν ἁγίοις Ταρασίου, πατριάρχου Κων-
 σταντινουπόλεως, πρὸς Ἀδριανὸν πάππαν Ῥώμης
 σταλίσαν, φορητότερος μᾶλλον ἐστὶ, φησὶ, Μάκε-
 δόνιος, καὶ ἡ τῶν ἁμῶν αὐτὸν Πνευματομάχων δου-
 πείδης αἵρεσις, ἢ οἱ πιπράσκειν πολυῶντες τὴν
 χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ κτε-
 ρισμα καὶ δούλον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς δὲ ἁγίου
 Πνεύματος ληρωδοῦσιν· οὗτοι δὲ ἐαυτοὺς, ὡς δοκοῦσι,
 δούλον αὐτῷ ποιοῦσιν. Ὁ γὰρ τι πιπράσκειν ὡς
 δεσπότης αὐτοῦ πιπράσκει· καὶ ὁ ἀγοράζων, δε-
 σπότης εἶναι βουλόμενος τοῦ ἐξωθηθέντος, ἀργυρίου
 τοῦτο κτᾶται τιμῆς. Προστίθῃσι δὲ καὶ ὡς ἐφάμιλ-
 λον τὸ τοῦτον ἀμάρτημα τῷ τοῦ προδότου Ἰούδα,
 οὕτως ἐπιλογιζομένη· Εἰ γὰρ ὁμοούσιον τῷ Υἱῷ
 τὸ Πνεῦμά ἐστι καὶ ὁμότιμον, κατακρίνεται δὲ ὁ
 Ἰούδας, τὸν Υἱὸν ἀποδόμενος ἀργυρίου, ἀνάγκη
 οὕτως καὶ τοὺς τὸ Πνεῦμα πιπράσκοντας μὴ ἐλάτ-
 τοντας ἢ ἐκεῖνος τὰς εὐθύνas ὑπέχειν. Ἀλλὰ γὰρ
 περὶ ταῦτα καὶ ἡ τῆς Ἐκκλησίας σειρὴν, ἥ διὰ πάσης
 τῆς οἰκουμένης ᾄδουσα λόρα, ὃ τὰ πνευματικὰ
 φάρμακα μᾶλλον παντὸς ἱατροῦ εἰδὼς τε καὶ σοφῶς
 κεραννύς, ὁ θεὸς, φημί, Χρυσόστομος, ὡς ἂν ἡμεῖς
 κἂν τοῦτο διδάξῃ, ὅπως χρῆ τὸ αὐστηρὸν τῶν
 θεῶν κανόνων εἶναι· ὅτε τῇ συμπαθείᾳ παρακρινώ-
 ντας ὑποχαλᾶν. Ἰσμεν γὰρ ὅπως τοὺς χρυσοὺς τὰς
 χειροτονίας ἱωνημένους τῆς μὲν ἱερωσύνης ἐγύμ-
 νουσι, τὸ δὲ χρυσὸν παρὰ τῶν τοῦ χειροτονήσαντος
 κληρονόμων ἡξίωσαν ἀπολαβεῖν, ἐπειδὴ τὴν ζωὴν
 ἐκμετρήσας ἐκεῖνος ἐφθασεν ἡδὴ (Ἀντωνῖνος· οὗτος
 ἦν τῆς Ἐρεσίῶν ὁ πρόεδρος, ὁ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεῦ-
 ματος ὠρεῖαν ὧνιον θέσθαι μὴ κατακτῆξας). Ἀλλ'
 ὅρα μοι τῆς τοῦ ἁγίου συμπαθείας τὸ περιόν. Εἰώ-
 μυντο μὲν γὰρ ἐπὶ πολλοῖς πρότερον ἐκεῖνοι, ἢ μὴ
 τοῦτο πεποιθέναι μηδέποτε· τοῖς δὲ φανεροῖς
 ἐλέγχοις δυσωπηθέντες, τόπων ὑπαμνησόμενοι
 καὶ καιρῶν, καὶ τῆς τοῦ χρυσοῦ ποσότητος, οὕτως
 ἔχον ἀνωμολόγησαν ὕστερον, διατινόμενοι· ὡς οὐ
 σκαίοντι γνῶναι, ἀλλ' ἀπεραισθητὶ μᾶλλον καθ-
 υπαχθῆναι, τοιαύτην ὑπευληφότες τὴν συνέθειαν
 εἶναι, καὶ ἵνα τοῦ βουλευτηρίου, ᾧ περ ἡμεν ὑπο-
 ταλαί, ἀπαλλαγείημεν, φάμενοι. Πρὸς ταῦτα ἡ
 οὐρανομήκης ἐκείνη ψυχὴ, καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ οἰ-
 κτιρῶν εἴπαρ τι· ὡφειλότης γνησιώτατος, οὐκ ἀφ-
 ὀρισμὲν πρὸς τῇ καθαρᾷ ἐπὶ ἡνεύχεν, ὡς οἱ θεοὶ
 κανόνες χρίσεις ἔχουσιν, οὐ τῆς Ἐκκλησίας ἀπαύ-

Epistola autem encyclica Gennadii patriarchae
 Constantinopolitani praeter alia haec habet: Sit
 ergo et est ab omni sacerdotali dignitate et mini-
 sterio alienus, et anathematis execrationi subje-
 ctus, qui se per pecunias sacerdotum acquirere
 existimat, atque qui id pecunias praebere pollice-
 tur, sive clericus, sive laicus fuerit, sive hoc
 facere convincatur, sive non. Quia fieri non
 potest ut inconvenientia convenient, vel mammona
 Deo consentiat, vel qui ei serviunt, Deo serviant.
 Domini est sententia, cui contradici non potest:
 «Non potestis servire Deo et mammonae.»

Epistola vero sancti Tarasii, patriarchae Con-
 stantinopolitani, ad Adrianum papam missa:
 Multo, inquit, tolerabilior est Macedonius, et im-
 pia hostium sancti Spiritus haereticis, quam illi qui
 vendere audent gratiam Spiritus sancti. Illi enim in
 creaturam, et servum Dei et Patris sanctum Spi-
 ritum contumeliam faciunt; hi autem servum
 suum, ut videtur, ipsum faciunt. Omnis enim
 qui aliquid vendit, tanquam dominus istius ven-
 dit, et qui emit cupiens dominus esse rei venditae,
 argenti pretio id acquirit. 268 Addit etiam,
 quod hoc crimen consimile sit illi Iudae prodito-
 ris, hunc in modum disserens: Nam si consub-
 stantialis sit Filius Spiritus sanctus, et ejusdem
 dignitatis, et damnetur Judas, quod propter
 pecuniam prodidit Filium, necesse etiam est
 illos qui Spiritum vendunt, haud leviores
 quam ille poenas subire. Sed vero adsit jam Ec-
 clesiae suada, lyraque quae per totum terrarum or-
 bem sonat, is qui spiritalia medicamenta perito
 magis quam medicorum quispiam, et sapienter
 miscet, sanctus, inquam, Chrysostomus, qui qui-
 dem nos etiam hac in re docuit, quod severitatem
 canonum nonnunquam lenitate temperantes pau-
 lulum mitigare oportet. Scimus enim quod et
 qui auro ordinationes redemerunt, a sacerdotio pri-
 vare, aurum tamen ab heredibus ejus qui ordina-
 vit repetere voluit; quoniam vita jam emensa, iste
 praeverat. Antoninus autem erat Ecclesiae Ephie-
 sine antistes, qui Spiritus sancti gratiam venun-
 dare nullus dubitabat. Vide autem extimam viri
 sancti elementiam: Juraverunt enim jam ante se
 nunquam tale quid perpetrassent. Argumentis autem
 evidentibus convicti, indicatis et tempore et auri
 quantitate, postmodum rem se ita habere fassi
 sunt, obtendentes se non animi malitia, sed sim-
 plicitate potius ferri, quatenus ex more esse ex-
 istimabant, et a tribunali (quod glebant), cui ob-
 noxii fuimus, liberaremur. Ad haec amplissima,
 ut caelum patet, illa anima et miserationum Dei,
 si quis alius, maxime genuinus explanator, non
 excommunicationem depositioni superinduxit, uti
 sacri canones decernunt, neque Ecclesia penitus
 exclusit (licet voluntaria confessio de quovis cri-
 mine multum detrahat, sicut convictio et contra

valde aggravat) : sed misericordia rigorem cautionum attemperando, intra altare ipsis de sacris mysteriis communicare permisit, ea ratione satis, ut videbatur, eorum animas consolans, quæ sacerdotii amissione depressæ erant.

ἔχειν ἐνέπρην, ἰκανῶς ταύτῃ τὰς αὐτῶν οὐλῆμας ἀκρωτίζεσθαι.

In libro autem Actuum hæc occurrunt : « Ubi autem vidit Simon, quod per impositionem manuum apostolis datus fuit Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam, dicens : Date mihi facultatem istam, ut cuicunque manus imposuero, recipiat Spiritum sanctum. Petrus autem dixit ei : Argentum tuum tecum sit in perditionem, quia donum Dei existimasti pecunia possideri. » etc.

Tertius autem liber Regum : « Et non conversus est Jeroboamus, inquit, ab iniquitate ejus, et reversus est, et fecit ex parte populi sacerdotes ex eis, quoscumque voluit, ejus manu adimplebat. Et hæc res venit in magnum domui Jeroboam, et in perniciem et ad delendum eum a facie terræ. » Quis igitur non novit veterem illum Gieze, ut propheta Elisæo ministrabat, et, uti narrat liber quartus Regum, quas facinorum pœnas tulit? Vix enim minus ille ob nequitiam innotescit, quam magister ejus ob virtutem. Cum igitur Neeman munera prophetae dare decreverat, quia liberatus erat per illum a lepra, ille autem largitionem minime acceperat, Gieze Neeman abeuntem præstolatus, et avaritiam suam mendacio tegens, quasi magister ejus in mandatis dederat recipere, et postquam ita de bonis ejus non pauca accepisset, statim lepræ quam ille deposuerat, hæres factus est, propheta hoc maledicti ipsi denuntiante.

Magnus autem Basilus in Expositione sua in prophetam Isaiam, locum illum explicans, Legem dedit in auxilium : ut dicant, non tanquam verbum hoc, pro quo non licet minus dare, quoniam ventriloqui, inquit, 269 propter pecuniam divinantur. Hoc enim ridiculum est, quod qui decipiuntur, mercedem mendacii argentum ipsis dant. Verbum autem legis non est tale, ut pro illo donum aliquod detur, quoniam nemo gratiam dat. « Gratis enim, ait, accepistis, gratis date. » Vides quomodo Petrus succensuit adversus Simonem, qui argentum pro gratia sancti Spiritus obtulerat : « Argentum tuum sit tecum, inquit, in perditionem, quoniam existimasti donum Dei per pecuniam comparare. » Non est igitur æquum Dei ut venalia verba ventriloquorum. Quodam enim pretium aliquis dei illo condignum? Audi Davidem hesitantem et dicentem : « Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? » Non igitur licet dare donum gratia ejus condignum. Unicum est donum dignum consecratio rei donatæ. Qui dat tibi thesaurum, non

αὐτοῦ (καὶ τοὶ τῆς μὲν ἐκουσίας ἐξομολογήσας ἐκσταθῇ τῶν εὐθυνῶν τὸ πλεῖστον ἀραιρομένης, τοῦ δὲ ἐλέγχου χαλεπωτέρας ταύτας ἐργαζομένης), ἀλλ' ἡμερῶν τὸ τῶν κατόνων κερδάσας ἀπότομον, εἰσω τοῦ θυσιαστηρίου τῶν ἁγιασμάτων αὐτοῖς παρακαλῆσαι ψυχὰς, τῇ τῆς ἐρωσύνης ὀδονομήσει.

Ἐν δὲ τῇ βίβλῳ τῶν Πράξεων ταῦτα γέγραπται : Θεασάμενος δὲ ὁ Σίμων, ὅτι διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων δίδεται τὸ Πνεῦμα ὁ ἅγιος, προσήνεγκεν αὐτοῖς χρήματα, λέγων : Δός μοι τὴν ἰξουσίαν ταύτην, ἵνα ὅς ἂν ἐπιθῶ ἐν χεῖρας, λαμβάνῃ Πνεῦμα ἅγιον. Πέτρος δὲ εἰπὼν αὐτόν : Τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπόλειαν, ὅτι τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρήματα κτλ. καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἡ δὲ τρίτη τῶν Βασιλείων, « Καὶ οὐκ ἐπίστρεψε Ἰεροβοάμ, φησὶν, ἀπὸ τῆς κακίας αὐτοῦ, καὶ ἐπίστρεψε, καὶ ἐποίησεν ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ ἡρεῖς ὕψλων ὁ βουλόμενος ἐπλήρωσιν τὴν γῆν αὐτοῦ. Καὶ ἐγένετο τοῦτο τὸ ῥῆμα εἰς ἀραδίαν τῷ ὄκῳ Ἰεροβοάμ, καὶ εἰς ὄλεθρον, καὶ εἰς ἀφανισμόν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. » Τίς οὖν οὐκ εἶδεν καὶ τὴν πάλαι Γιεζῇ, ὅπως τῷ προφήτῃ μὲν Εἰσααὶφ διακονοῦντος ἦν, ὡς ἡ τῶν Βασιλείων τὰ ἐσθῆθ διατίθεισιν, οἱ δὲ πέπονθεν ἐξ ὧν ἔδρασαν; Οὐχ ἥττον γὰρ διὰ κακίαν ἐκείνος ἢ δι' ἀρετὴν ἰδιδάσκαλος; μικροῦ τοι; πᾶσι γνωρίζεται. Χρήμα γοῦν τοῦ Νεεμὰν τῷ προφήτῃ πορίσας προδομένου, ἀνθ' ὧν τῆς λέπρας ἐξάντης δι' αὐτοῦ γένητο, κακίαν τὴν εἰσφορὰν μὴ προσηκαμένου, Γιεζῇ καταλαβὼν ἀπίοντα τὴν Νεεμὰν, καὶ τὴν φιλοχρηστίαν τῷ ψεύδει ἐπιλυγῆσας, ὡς ἀπὸ διδασκαλίας; αὐτὸν λαβεῖν ἐπιτάξαι, καὶ ταύτην τὴν ἐκείνου εἰληφῶς οὐκ ὀλίγα, κληρονόμος εὐδὸς καὶ ἡ; ἐκείνος ἀπῆλκετο λέπρας γέννητο, αὐτὸ τοῦτο τοῦ προφήτου ἀρασαμένου.

Ὁ δὲ μέγας Βασιλεὺς ἐν τῇ εἰς τὸν προφήτην Ἦσαν ἐρμηνείᾳ, ἐξηγουμένους τὸ, Νόμον ἔλαβεν εἰς βοήθειαν, ἵνα εἰπωσιν οὐχ ὡς τὸ ῥῆμα τοῦτο, περὶ οὗ οὐκ ἐστὶ δῶρα δοῦναι περὶ αὐτοῦ, ὅτι αἱ ἐγγαστριμυθοὶ, φησὶν, ἐκ' ἀργυρίου μαντεύονται. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ καταγέλαστον, ὅτι καὶ ἀργύριον αὐτοῖς τελοῦσι, μισθὸν τοῦ ψεύδους, οἱ ἀπατῶμενοι. Τὸ δὲ ῥῆμα τοῦ νόμου οὐκ ἐστὶ τοιοῦτον, ὥστε δῶρα δοῦναι περὶ αὐτοῦ, ὅτι τὴν χάριν οὐδεὶς ἀποδίδωσιν. « Δωρεάν γὰρ, φησὶν, ἰλάεσθε, δωρεὰν ὄντα. » Ὅρξ' ὅπως ἡγανόκησας Πέτρος ἐπὶ τῷ Σίμωνι, ἀργύριον ὑπὲρ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος προσκομίζαντι; « Τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἴη, φησὶν, εἰς ἀπόλειαν, ὅτι ἐνόμισας τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ διὰ χρήματων κτλ. καὶ οὐκ ἐστὶν οὖν ὁ τοῦ Εὐαγγελίου λόγος; ὡς τὰ πωλούμενα ῥήματα τῶν ἐγγαστριμυθῶν. Τί γὰρ ἂν τις δοτὴ ἄξιον ἀντιτάλλωμεν; Ἄκουσ τοῦ Δαβὶδ διαπορούντος καὶ λέγοντος : « Τί ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκέ μοι; » Οὐκ ἐστὶν οὖν δῶρα δοῦναι περὶ τούτου ἀντάξια τῇ; αὐτοῦ χάριτος. Ἐν δὲ

ἀξίον, ἢ φυλακὴν τοῦ δωρηθέντος. Ὁ δούς σοι τὸν A pretium requirit rei datæ, sed custodiam debitam obsequarὸν οὐχί τιμὴν ἀπαιτεῖ τοῦ δοθέντος, ἀλλὰ φυλακὴν ἀξίαν τοῦ δεδομένου.

Nōmoi.

Ἐάν τις διὰ δόσεως χρυσίου ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς γένηται, ἢ ξινοδόχος, ἢ πτωχότροφος, ἢ νοσοκόμος, ἢ διοικητής· εὐαγούς οἰουδὴποτε οἴκου, ἢ ἐτέρου τινὸς ἐκκλησιαστικοῦ φροντιστῆς διακονήματος, καὶ ὁ δοὺς, καὶ ὁ λαβὼν, καὶ ὁ μέσος γινόμενος, τῆς Ιερωσύνης, ἢ τοῦ κλήρου, ἢ τῆς ἐμπιστευθείσης διοικήσεως, ἀπογυμνούσθωσαν.

Εἰ δέ τις τῶν ἐπισκόπων ἢ κληρικῶν, εἴτε πρὸ τῆς χειροτονίας, εἴτε μετὰ ταῦτα, ἐκ τῶν ἰσίων πραγμάτων δοῦναι βουληθεῖται τῇ ἐκκλησίᾳ, εἰς τὴν ἐπακρῦχθῃ, οὐ μόνον οὐ καλύομεν, ἀλλὰ καὶ παντὸς ἐπαίνου ἀξίον κρίνομεν.

Περὶ κανονικοῦ, καὶ τῶν ὑπὲρ χειροτονίας διδομένων.

Ἐξ αὐτῆς τῆς κώμης. ἐν ἣ ἐστιν ἡ ἐκκλησία, κατὰ ἀνάλογίαν τῶν τόπων, κρίται τοῦ ἐπισκόπου οἱ κληρικοὶ χειροτονήσθωσαν, καὶ τὴν οἰκίαν ἐπιγινωσκέτωσαν κεφαλαιῶνα, ἵνα ἐκ τοῦ τοιοῦτου κανονικοῦ, καὶ τῶν ὑπὲρ χειροτονίας διδομένων συνήθως, διορίζεται τὸ χρυσόβουλλον τοῦ αἰσίου βασιλέως Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ ταῦτα· Τυποὶ γὰρ, φησὶν, ἡ βασιλεία μου ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ τῶν Ισρέων, καὶ ἐπὶ τῇ κανονικῇ, τὸν παλαιὸν ἐνεργεῖν τύπον, καὶ μηδὲν ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ λαμβάνειν πλέον τῶν χειροτονούντων τούτους ἐπίσκοπον, ἀλλ' ἢ μόνον τὰ ἐπὶ χρυσοῦ νόμισματα, ἔχουν ἐν μέν, ὅτε ποιεῖ αὐτὸν ἀναγνώστην, τρία δέ, ὅτε χειροτονεῖ αὐτὸν διάκονον, καὶ ἑτέρα τρία, ὅτε πᾶσι αὐτὸν Ισρέα. Ἐπιθεβαίει δὲ τοῦτο καὶ τὸ συνοδικὸν ψήφισμα τὸ γεγονὸς ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Μιχαὴλ, ὃ καὶ ζῆται κατὰ τὸ ἐκ κεφάλαιον τοῦ παρόντος στοιχείου. Ὁσαύτως καὶ ὑπὲρ τοῦ κανονικοῦ, ἀπὸ τοῦ ἔχοντος χίλιον τριάκοντα κανόνων, νόμισμα χρυσοῦν ἐν, ἀργυρὸν δύο, κρινὸν ἑνα, κρινθῆς μοδίους εἴς, οἶνου μέτρα εἴς, ἀλεύρου μοδίους εἴς, καὶ ὄρνεις τριάκοντα. Ἀλλὰ καὶ ἕτερον συνοδικὸν σημεῖωμα γέγονεν ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Νικολάου, καλεῖον κατὰ τὸ τοιοῦτον χρυσόβουλλον διδοῦναι τὰ κανονικά, καὶ τὰ ὑπὲρ χειροτονίας.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΘ'. Περὶ χρημάτων γυναικῶν.

Ζήτει τὸ α' κεφάλαιον τοῦ Γ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛΑ. Α'. Περὶ τῶν χλευαζόντων τοὺς ἀσθενεῖς τοῦ σώματος ἔχοντας.

Ζήτει τὸ α' κεφ. τοῦ Γ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΑ'. Περὶ τοῦ ἀγίου χρίσματος, καὶ τίνες χρίστανται μόνον τῶν προσερχομένων τῇ Ἐκκλησίᾳ αἰρετικῶν.

Ζήτει ἐν τῇ θ' κεφ. τοῦ Μ στοιχείου κανὼνα ζ' τῆς ἐν Καρθαγίνῃ συνόδου, καὶ ἐν τῇ α' κεφ. τοῦ Β στοιχείου κανὼνα μ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου, καὶ ἐν τῇ β' κεφ. τοῦ Α στοιχείου κανὼνα ζ' τῆς β' συνόδου.

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΒ'. Περὶ Χριστιανισμοῦ.

Ὁ ρη' κανὼν τῆς ἐν Καρθαγίνῃ συνόδου τοὺς τὴν ἀσκησιν εἰσδεχομένους τῶν Χριστιανῶν ἐλευ-

Leges.

Si quis pecunia data episcopus aut clericus fiat, vel peregrinorum, vel pauperum, vel egrotantium praefectus, aut administrator cujuscunque domus Deo consecratae, vel alius ecclesiastici ministerii curator, et is qui dat, et qui accipit, et mediator, sacerdotio suo aut clero, aut concredita administratione privabuntur.

Si quis tamen episcopus vel clericus ante ordinationem suam, vel post illam, de bonis suis largiri vult Ecclesiae, ad quam vocatus est, non solum non prohibemus, sed etiam omni laude dignum decernimus.

De canonico, et iis quae pro ordinatione solvantur.

Ex eodem vico, ubi est ecclesia, pro ratione locorum, et discretionem episcopi clerici ordinentur, et proprium agnoscant capitulum. Hujusce autem canonici causa, et eorum quae pro ordinatione ex consuetudine data erant, Aurea Bulla venerabilis imperatoris Isaacii Comneni, inter alia, haec decernit. Statuit imperialia mea majestas, ut pro ordinatione sacerdotum, et canonico vetus forma obtineat, et nihil amplius pro ordinatione alicujus episcopus qui ordinat, recipiat, quam solos septem aureos nummos, videlicet unum, quando eum lectorem creat, tres vero cum diaconatum confert, et alios tres, quando sacerdotem perficit. Et similiter decretum synodicum, quod sanctum est sub Michaelae patriarcha (quod vide ad cap. 17 hujusce elementii) pro canonica a loco, qui, 30 caminos habet, unum nummum aureum, argenteos duos, arietem unum, hordei modios sex, vini mensuras sex, tritici modios sex, et aves triginta. Sed et aliud edictum synodicum factum est sub patriarcha Nicolao, quod secundum hanc Auream Bullam solvi jubet jura canonica et quae pro ordinatione erigi solent.

CAP. XXIX. De Viduis.

D Vide cap. 1 lit. Γ.

CAP. XXX. De his qui infirmitate aliqua corporali laborantes derident.

Quere cap. 1 lit. Ε.

270 CAP. XXXI. De sacro chrismate: et quinam ex haereticis, qui ad Ecclesiam revertuntur, per solam unctionem recipiuntur.

Consule in cap. 9 lit. M canonem sextum synodi Carthaginensis, et in cap. 1 lit. B canonem 48 concilii Laodicensis, et in cap. 2 lit. A canonem 7 synodi secundae.

CAP. XXXII. De Christianismo.

Canon 108 concilii Carthaginensis qui professionem sive exercitium Christianorum suscipiunt.

ex voluntate libera, et sua sponte ad fidem accedere ordinat, non autem per vim atque ex necessitate; ista enim neque firma sunt neque diuturna. Nam virtutem ex electione esse oportet, non coactam et invitam. Exercitationem vero nuncupans innuit, quod quemvis Christianum oportet virtutem exercere, ac continentiam et pudicitiam, et præ cæteris charitatem erga omnes. Ita ut qui non hoc modo vivat, nomine tenus Christianus sit, non revera.

Magnus autem Basilus in canone 45: Qui nomen Christiani assumit, et mandatorum transgressionem Christum contumelia afficit, nihil illi conducit mera appellatio. Paria scilicet dicens cum magno Jacobo: « Quid juvat, rogante, fratres mei, si quis fidem se habere dicat, opera vero non habeat? num fides illum queat servare? » Nam ut splendore virtutum in nobis relucente glorificatur Deus, juxta illud; « Splendeat lux vestra coram hominibus, » etc., ita tenebris vitiorum nosmet obfuscantibus contingit ut Deus blasphemiam proscindatur inter gentes.

CAP. XXXIII. De chorepiscopis.

Quære cap. 31 litt. E.

INITIUM LITTERÆ Υ.

CAP. I. Quomodo psallere et orare oportet.

Vide 35 cap. litt. E.

CAP. II. De cantoribus et lectoribus.

Vide in cap. 9 litt. E canonem 25 synodi C Laodicenæ.

CAP. III. Quod hæreticorum pseudomartyres sequi non licet.

Quære in 2 cap. litt. A canonem 9 et 34 synodi Laodicenæ.

CAP. IV. Quomodo in ordinationibus fiant suffragia.

Quære in litt. X cap. 1 et 2.

INITIUM LITTERÆ Ω.

CAP. I. Quibusnam licet horarium gestare.

Vide in nono capite litt. E canones 22 et 23 concilii Laodiceni.

Α θεία προαιρείται καὶ αὐταξουσὴν νομοθετεῖ προσεῖναι τῇ πίστει, ἀλλὰ μὴ βίᾳ, μὴδ' ἐξ ἀνάγκης· τὴ γὰρ τοιαῦτα οὐ βέβαια, οὐδὲ νόμιμα. Αἰρετὴν γὰρ εἶναι δεῖ τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' οὐ βαδισμένην, ἣ ἀκούσιον. Ἀσκησιν δὲ εἰπὼν, ἐνέφησεν, ὅτι πᾶσαν δεῖ τὴν Χριστιανὴν ἀρετὴν ἀσκεῖν, ἐγκράτειαν, καὶ σωφροσύνην, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τὴν εἰς ἅπαντας ἀγάπην· ὥς ὅ γε μὴ ταύτῃ βίᾳ· ὀνόματι μόνῳ Χριστιανὸς, ἀλλ' οὐ πράγματι λέγεται.

Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ μ' κανόνι, Ὁ τὴν τοῦ Χριστιανοῦ, ψῆσι, προσηγορίαν εἰληφώς, καὶ διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν παραβάσεως τὸν Χριστὸν ἐνυβρίζων, οὐδὲν ἐκ τῆς ἐπινομίας ἀπόνειματό μόνος, ἀδελφὰ τῷ μεγάλῳ φιλοσοφῶν Ἰακώβῳ, « Τί τὸ ἐπι-
δος, ἀδελφοί μου, πάσκοντι, ἂν πιστὸν τις λέγῃ ἔχειν, ἔργα δὲ μὴ ἔχῃ; » μὴ δύναται ἡ πίστις σώσει αὐτόν; Ὡς γὰρ τῆς αὐγῆς τῶν ἀρετῶν ἐν ἡμῖν ἀστραπτοῦσης δοξάζεται ὁ Θεός, κατὰ τὸ, « Λαμπρὰ τὸ φῶς ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, » καὶ τὰ ἐξῆς, οὕτω τοῦ ζήφου προσαναχωρῶντος ἡμᾶς τῶν παθῶν, βλασφημῆσθαι τὸν Θεὸν συμβαίνει παρὶ τοῖς ἔθνεσι.

ΚΕΦΑΛ. ΑΓ'. Περὶ χωρεπισκόπων.

Ζῆται τὸ λα' κεφάλαιον τοῦ Ε' στοιχείου.

ΑΡΧΗ ΤΟΥ Ψ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ.

ΚΕΦΑΛ. Α'. Πῶς δεῖ ψάλλειν καὶ εὐχεσθαι.

Ζῆται τὸ λα' κεφ. τοῦ Ε' στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Β'. Περὶ ψαλτῶν καὶ ἀναγνώστῶν.

Ζῆται ἐν τῷ θ' κεφ. τοῦ Ε' στοιχείου κανὼνα καὶ τῆς ἐν Λαοδικαίᾳ συνόδου.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. Ὅτι πρὸς τοὺς ψευδομάρτυρας τῶν αἰρετικῶν οὐ δεῖ ἀπέναι.

Ζῆται ἐν τῷ β' κεφ. τοῦ Α' στοιχείου κανὼνα τῆς ἐν Λαοδικαίᾳ συνόδου θ' καὶ λδ'.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. Ὅπως αἱ ψῆφοι τίθενται τῶν μελλόντων χειροτονεῖσθαι.

Ζῆται τοῦ Χ στοιχείου κεφάλαιον α' καὶ β'.

ΑΡΧΗ ΤΟΥ Ω ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ.

ΚΕΦΑΛ. Α'. Τίνα δεῖ ὡράριον φέρειν.

Ζῆται ἐν τῷ θ' κεφ. τοῦ Ε' στοιχείου κανὼνα τῆς ἐν Λαοδικαίᾳ συνόδου κβ' καὶ κγ'.

MATTHÆI BLASTARIS

CARMINA DUO

DE OFFICIIS ECCLESIAE ET AULÆ CP.

Exstant in notis Goari ad Codinum. Vide tom. CLVII, col. 129.

THEODULUS MONACHUS

SIVE

THOMAS MAGISTER.

NOTITIA.

(Cave De Script. eccles. ad an. 1311.)

Theodulus monachus, qui alio nomine Thomas Magister dicitur natione Græcus, patria, si L. Allatio-
 files, Thessalonicensis, claruit sub Andronico Palæologo avo, Theodoro Metochite familiaris, Niphoni
 patriarchæ charus, anno 1311. Ex variis ejus appellationibus varia cum munera obisse, et quod Græcis
 istius ævi solenne fuit, a forensibus negotiis ad monasticam ἡσυχίαν transiisse, utriusque item status
 culmen attingisse, ac rhetorum magistrum, cœnobii abbatem aliquando fuisse, conjectari fas est. Exstat ejus
Oratio encomiastica in S. Gregorium Theologum Nazianzenum. Habetur ms. in Bibl. Vindob. cod. jurid.
 XII, n. x, *Orationes gratulatoriæ quatuor*; prima ad Angelum sub Andronico Seniore imp. magnam stra-
 topedaucham; secunda, ad Theodorum Metochitam, magnum logothetam; tertia, ad Niphonem patriar-
 cham nuper renuntiatum; quarta, ad regem Cypri. *Epistolæ* septem. Opera hactenus numerata cum sua
 versione elidit Laur. Normannus, Upsaliæ 1693, 4°. *Dictionum Atticarum Sylloge* Græcè prodit Romæ,
 1517, 1525. Paris. 1532. 8° sub nomine *Thomæ Magistri* cura Nic. Blancardi nuper recusa, ac indice
 auctorum locupletata, Franequer. 1690, 8°. Idem opus exstat MS. Theodulo Magistro ascriptum in Bi-
 bliotheca regia Parisiensi cod. 1853. In eodem cod. habentur ejusdem Theoduli *Declamationes* aliquot,
Epistolæ et Orationes, testante El. du Cange Ind. Auct. ad Glossar. Græc. Quæ utrum ab iis a Nor-
 manno editis diversæ sint, merito dubitandum est, cum ex iis una sit in Triphonem Patr. CP. pro quo
 Niphonem substituendum esse temporis ratio omnino postulat. Hujus etiam censendæ sunt *Decla-
 mationes* nonnullæ; *Oratio* ad Thessalonicenses de pace et concordia. Pr. Οὐ μοι δοκῶ τῶν πάντων
 ὁδὸν. *Oratio* in legatione habita ad imp. Andronicum Palæologum. Ad Philosophum Josephum de iis quæ
 in expeditione Italorum et Persarum gesta sunt. *Sermo* in S. Euthymium Thaumaturgom episcopum
 Madytarum. *Encomium* maris et universæ aquarum naturæ, et quædam alia, quæ una cum iis nuper edi-
 tis a nobis supra memoratis Græcè habentur MS. in Bibl. Residentia Soc. Jesu Constantinop. Varia etiam
 ejus opuscula Græca in quadam Italice Bibliotheca latitare narrat Simlerus, viz. *Ad Athenienses* in Olyn-
 thiis; *de Navigatione* et Thessalonica Byzantium, et rursus Byzantio Thessalonicam; *De regno, de repub.*
 etc. *Epistolæ* etiam nonnullæ MSS. in cod. Regio Paris. 185 habentur. *Scholia* ejus in Aristophanem, Eu-
 ripidem et Pindarum, quorum etiam Vitas conscripsit, uti et grammatica quædam et istiusmodi alia, partim
 impressa, partim mss. non sunt hujus loci.

ὅτι δὲ πρὸς μὲν τὴν ἀνάγκην ἐξ ἀνάγκης ἐκώμεν, καὶ λέγειν βουλόμεθα πάντας, τὸ δὲ τῆς ἀξίας βουλόμεθα μὴν, οὐ δυνάμεθα δὲ, ἀλογία τῶντι περιφανῆς· ἐπεὶ τοῦτο οὐκ ἔλασσι μὴδ' ἐκείνῳ πρὸς σὺν αἰρεῖσθαι, ἀλλ' ἐκατέρωθεν ἀμαρτάνειν, ἐκ τε τῶν λέγειν ἀνάγκην ἔχοντες παραλείπομεν, ἐκ τε τῶν τῆς ἀξίας λειπόμεθα, δέον τοὺς μὴ ταύτῃ γε παρεσκευασμένους, ἐκείνους γοῦν ἐκτινύουσι· ἐπεὶ καὶ τοῦ λέγειν ἀπλῶς, οὐ τοῦ προσεῖλαν λέγειν ἔστιν ἀνάγκη· ἀνευ γὰρ τοῦ μὴ δ' ἦντιν οὐκ μὲν ἀλογίαν τοῖς λέγουσιν εἶναι παρὰ τὴν ἡτταν, κοινὴν γὰρ τοῦτο τῶν ζώντων ἐν λόγοις, μεγίστην δ' ἀγνωμοσύνην, ἐὰν τοῦτ' αὐτὸ δεδιδότες σιγῇ ἀφ' ἡμῶν, ἀ λέγειν ἀνάγκη, καὶ ὑπὲρ τῶν ἡμῶν καὶ τῶν Ὀμήρου στομάτων, εἴπερ οὐκ τ' ἦν, παρὰ πάντ' ἔδει τὸν χρόνον, τίς οὐκ οἶδεν ὡς οἷς αὐτὸς λόγων, καὶ ἀρετῆς, καὶ δογμάτων, καὶ συμπτάντων ὡς εἰπεῖν τῶν καλλίστων κεφάλαιον ἀνεφάνης τῷ βίῳ, καὶ μόνος ἔσχατος παρὰ πάντων ἐν τοῦτοις τὸ συγχεχωρηχός, τοῦ μὲν διὰ πάντα ταῦτα θαυμάζουσαι παρὰ πάντας, ὀφειλέτας ἀπαντας ἰσχυεῖς· τοῦ δὲ προσεῖλαν, οὐδένα· μὴν; γὰρ τῆς σῆς γλώττης εἴπερ οἶόν τε σπούδασμα τοῦτ' ἂν ἦν. Καὶ μόνος ὑπὲρ αὐτῆς σαυτοῦ τοῦτον ἂν εἰσεῖδες ἀποχρώντως τὸν δῶλον· οὐ μὴν διὰ τοῦτο κάκιστον λειπεῖν ἡμῶς· δεῖ, οἷδὲ τοῦ παντὸς ὁστερῆσαι τὸ μέρος οὐκ ἔχοντες· ἀλλὰ μάλιστα μὲν εἰσφέρειν ἐκ τῶν ἐνόντων καὶ τὴν νομιζομένην ἀποδιδόναι δῆπου συνειλεῖαν· εἰ δὲ τὴν γιγνομένην οὐκ ἔνεστιν, οὐδὲν πρὸς ἡμῶς· ἀλλὰ σὺ γ' αὐτὸς τοῦτου σαυτὴν αἰτιῶ, πᾶσαν λόγου δύναμιν ὑπερβαῖνον, καὶ μόνος τοῖς ἐπαίνειν αἰρούμενοις ἀνέφικτος ὢν, ὡς· που καὶ αὐτὸς ἐν πεύσειας εἶδει, τοῦτ' ἀποφηνάμενος ἐφθης, Τίς ἡμῶς ἐπαίνεισται; φήσας· ὥσπερ προὔπογράφων τὸ μέλλον, καὶ συστέλλων πάντας πρὸς τὴν ἐγγεῖρησιν· καὶ οὐ λέγει· οὐ καὶ τοῦδ' ὑπὲρ σοῦ μάλλον, ἢ θάτερον γίνεταί· οὐ γὰρ τοσαύτην ἐκπλήξιν ἔξει τὰ σὰ διὰ μέγεθος σιωπώμενα, ὅσην ἂν, εἰ πάντες ἐπαίνειν προελθόντες, πάντες ἀποτυγχάνουσιν· καὶ μὴν εἰ τὸ καταξίαν ζητήσας, οὐ μόνον οὐδ' ὀνεινούν· ποτε τὸν εἰσφέροντα ἔξεις (πάντες γὰρ ἰσασιν ἐλάττους ὄντες τῶν σῶν ἐγκωμίων, καὶ πάντες παντάπασιν ἀποστήσονται), ἀλλὰ καὶ τρέπον ἂν ἕτερον, ὥσπερ εἰς ἀνιγῆμα πίσης, καὶ δόξης ὁ αὐτὸς θαυμαστός τε εἶναι καὶ μὴ τὸ μὲν, οἷς οὕτως ἔχεις· τὸ δὲ, οἷς οὐ τοὺς θαυμάζοντας ἔχεις· ὅπερ οὐ μοι δοκεῖ καὶ τοὺς ἐπαίνους αὐτοῦς, εἰ μὴ κατ' ἀνθρώπους πρότερον ἦσαν, πάντως ἂν, νομῇ νομισθῆναι, καὶ τὴν ἀρχὴν ἐνταῦθεν λαβεῖν.

hoc tibi futurum silentium illo laudandi conatu. Non enim perinde obstupefactura homines decora tua erunt silentio transmissa, atque si et laudare te omnes insistant, et frustra tamen omnibus hi conatus sint. Quod si te vero dignum omnino praconium quaeris, cum nullum inquam qui operam suam hic conferat reperies (nemo enim nescit quanto laudibus tuis minor sit; unde et universi tuis penitus absistent), tum et alia qua ratione velut in aenigma quoddam incidens, videberisque vir idem admirabilis pariter esse, et non esse: alterum, quod talis reapse es, alterum, quod admiratores laudatoresque nullos habes. Cujus equidem causa, si minus antea usurpatae hominibus huiusmodi laudationes fuissent, utique nunc primum instigandas, et ab hoc exemplo originem sumpturas fuisse, crediderim.

servare, si utrumque assequi liceret, hoc tibi quisque officium hand dubie redditurus erat, nihilque nostro nunc labore opus fuerat. Ceterum ut necessitati ex necessitate cedimus, et de te quidem dicere omnes avemus; sed digne satis dicere, avemus, non item possumus: heic sane manifeste absurdum fuerit, si quoniam hoc non datur, ideo ne quidem illud nobis agendum statuamus, verum utrinque potius ab officio discedere malimus, tum eo, quod licet dicendi imposita nobis necessitas sit, non dicamus tamen, tum quod a dignitate operis longius absimus, cum contra oporteret, si ad dignitatem istam minus instructi essemus, quod debebamus, utcumque dicendo persolvere: siquidem dicere duntaxat, non autem ex merito dicere, necesse est. Præter id enim, quod nulla dicentibus, si inferiores discedimus, subeunda ignominia est, quando tralatitium hoc iis ac commune, qui his in litteris ætatem agunt, sed maxima potius iniquitatis opinio, si meum ignominie hujus silere ea malimus, quæ dicere necesse est; quibusque exprimendis dena illa Homeri ora (1), si qua fieri posset, nobis perpetuo opus essent: quis, quæso, est qui nesciat, quod hoc ipso quo tu et eloquentia, et virtutis, et dogmatum religionis, et ut semel dicam, palcherrimarum rerum omnium, caput ac fastigium generi humano apparuisti, et his in rebus summa omnium consensione, primas tibi uni concessas tones; simul ob hæc omnia ut super alios omnis celebreris, universos obstrictos tibi debitores habeas, neminem vero, ut pro merito celebreris. Quod si fieri poterat, unius tui oris opus erat. Solus enim tu tua causa idoneus in hoc certamen athleta descensusus eras. Quanquam nec hæc sane de causa illud tui celebrandi deserendum fuerit officium, nec toto desistendum, quod parte illius aliqua deficiamus. Contra vero potius quo ad facultas feret large ac liberaliter conferre, ratamque communis pensionis partem repræsentare debemus: quod si tantam, quantam par erat, hand valemus, nihil illud profecto nostra refert, sed tuis tibi imputes licet, qui facultatem orationis omnem supererectus, unusque laudatoribus tuis inaccessus es. Quod et ipse quodam loco (2), interrogatiuncula aliqua jam declarasti: «Equis, inquires, nos laudaturus est? quasi præsignificans quod futurum erat, omnesque ab hoc inepto deducens. Verumtamen hand facile dixerim honorificentius

(1) *Iliad* B. vers. 489.(2) *Finæ Eutrahii in Basilium*.

III. Si illud itaque decorum tibi est; nam hoc alterum neutiquam probaveris: est enim necesse, in admiratione hominum te tuoque versari; quod et proprium hoc virtutis est, cuius primas merito partes ipse fers; et quod universis hominibus, qui nunc sunt, quique postea futuri sunt, in exemplar et typum pulchri omnis et honesti, vitam tuam maxime propositam esse oportet: æquum proinde fuerit, ut laudes tuas iusta magnanimitate excipias, ferasque quod te non dignam satis prædicationem auferas. Eo namque modo haud paucos ultro operam collaturos habebis; quippe omneis, quibus nonnihil cum eloquentia usus intercedit, in laudationis tue consortium necessario etiam venturos: non equidem quo res tuas ornatiores se facturos sperent, sed ex eisdem claritudinem relatuos. Quale quiddam circa oculorum, ut opinor, usum contingit, qui quod solem contuentur ac suspiciunt, eo nihil illi gloria addunt; verum se potius ipsos ornant, insitam nimirum videndi vim ope solis in actum provehentes. Proinde optimos quosque viros, quamlibet aliqui sui ipsorum præcones ipsi testesque sunt, hoc ipso quod boni probique sunt, omniqueque prædicatione digni, laudari tamen ab aliis cernimus, suæque virtutis hanc velut mercedem ferre: quod tu utrumque, singulari quadam prærogativa, a te ipso acceptum habes; tum quod summe inter omneis admirandus per te es, tum quod faciundæ tue fructum ipse percipias, ex eo quod propinquitate tibi conjunctissimos, ut quique diem suum obiit, fœnebre allocutione collaudasti, quo non illos magis quam semelipsum cohonestasti. Imo, ut rectius loquar, tum illos laudationibus tuis ornatiores fecisti, tum luculenter ostendisti, ejusmodi esse oporteat, qui te, qui ceteros omnes, laudando ornare se postulet. Quæ igitur tum ad præsens institutum adhiberi oportebat, tum rim, illamque in dicendo offensionem jucundiores arbitror, eademque ejusmodi, ut rebus ipsis paria ac suffectura credam.

IV. Jam igitur ad ipsam magni viri laudationem manum admoventi, eamque capessere instituenti mihi, haud aliud quidquam ante patriam, quæque illam attingunt, commemorandum videtur, imo vero de illa ante cetera omnino agendum, naturæ artisque oratoris vestigia, et æquæ utriusque desideria, sequenti. Quippe ad hunc modum dirigi tractarique oportere orationem, cum ars ipsa velut lege sancit, tum et necessitatem suam natura adjungit. Siquidem priores liberis parentes sunt, patria parentibus, quod ex ea, tanquam fundamento, aut radice subjecta, genera hominum ipsa oriuntur; omni itaque ex parte optimum, rerumque naturæ convenientissimum est, ut priore loco de patria nostri dicamus, tum deinceps ad parentes veniamus, eaque quod jus fasque est reddam us.

V. Jam patria ejusmodi sane est, ut non modo nulla penitus eorum rerum, quæ decorare urbes solent, desituitur, sed et tanta eorum exaupe-

Γ'. Εἰ τοίνυν ἐκεῖνο μὲν ὁπὲρ σοῦ· τοῦτο δ' ὅτι ἂν εἴποι· θαυμάζεσθαι γὰρ ἀνάγκη τὰ σά, καὶ οἱ τοῦτ' ἀρετῆς ἴδιον, ἧς αὐτὸς φέρῃ τὰ πρῶτα, καὶ τοῦ γ' ἐνεκα πᾶσι μάλιστα χρῆναι, τοὺς τε νῦν οὖτοις τε ἐπιγιγνομένοις, παράδειγμα καὶ τύπον καλοῦ παντὸς προκαίεσθαι τὰ σά· δίκαιος ἂν εἴης μεγαλοφυΐα πρὸς τοὺς ἐπαίνους κεχρησθαι, καὶ παραξίαν θαυμάζόμενος φέρειν. Οὕτω γὰρ οὐκ ὀλίγους· εἰς εἰσφέροντας· πᾶσι γὰρ οἷς μέτεστι λόγων, καὶ τῶν ὁπὲρ σοῦ λόγων ἀνάγκη μεταίνασθαι· οὐχ ὥστε κοσμεῖν ἔχειν τὰ σά· ἀλλ' ὅπ' αὐτῶν τούτους κοσμεῖσθαι, καθάπερ ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν εἶμαι ξυμβαίνει. Οὐδ' γὰρ οἷς οὗτοι τὸν ἥλιον ὀρώντες θαυμάζουσι, τοῦτο δόξαν ἐντεῦθεν ἡντινῶν ἐμποιοῦσιν· ἀλλὰ σφᾶς αὐτοὺς μᾶλλον κοσμοῦσιν, ἢν τοῦ ὁρᾶν ἰσχυοῦσι δύναμιν, ταυτηναιεῖθεν προάγοντας εἰς ἐνέργειαν. Ἀπαντας μὲν οὖν τοὺς ἀρίστους, εἰ καὶ ἄλλως οὗτοι σφῶν αὐτῶν εἰσιν ἐπαινέται καὶ μάρτυρες, τῷ καλοῖ καὶ ἀγαθοῖ γεγονέναι, καὶ οἷοι παρὰ πᾶσι θαυμάζεσθαι, ἀλλ' οὖν ἐπαινουμένους· διήκουθεν ὅπ' ἐτέρων ἰδόμεναι, καὶ τοῦτον μισθὸν κομιζομένους τῆς ἀρετῆς· σὺ δὲ καὶ τοῦτο κάκεινο μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος παρὰ σαυτοῦ λαθὼν ἔχει· τῷ τε μάλιστα πάντων θαυμαστός οἰκοθεν εἶναι, τῷ τε τῆς αὐτοῦ σαυτοῦ γλώττης μετέχειν, ἐν οἷς τῶν οἰκισιότατων οὐδυνασσῶν ἀπογεγονότας προσεῖπες, οὐ μᾶλλον αὐτοῖς ἢ σαυτὸν ἐντεῦθεν κοσμῶν· μᾶλλον δὲ, εἰ χρὴ τάληθες εἰπεῖν, ἐκείνους τε τοὺς παρὰ σαυτοῦ λόγοις ἀποφύνας καλλίους, αὐτὰς τε σαφὸς ἐπιδείξας ὁποίους τινα εἶναι χρὴ τοὺς σέ τε καὶ πάντας τοὺς ἄλλους κοσμεῖν αἰρουμένους· οἷς μὲν οὖν πρὸς τὴν παρούσαν σπουδὴν ἔδει κεχρησθαι καὶ ἂ μάλιστα· ἑμαυτὸν περικινῶς διανέστην; σιωπῆς ἀκινδύνου τὴν ἐν τῷ λέγειν ἤτεαν ἠδῆα παντάπασιν κρίνας, ταῦτ' ἔστιν ὧν οὐδ' ἂν εἴς, ὥς γε ἐγὼ νομίζω, ξυνίδει καλλίως καὶ τοῖς πράγμασιν ἀποχρῶντα.

quæis potissimum inductus ad dicendum surrexerim mihi omnino duxerim, quam vacuum periculo si honestiusque haud facile quemquam perspecturum ac suffectura credam.

Δ'. Ἦδη δὲ με τοῖς ἐπαινοῖς προσάγοντα τοῦ μεγάλου, καὶ τούτων ἐπιβαλλόμενον ἄπτεσθαι, οὐδενὸς εἶναι δεῖν τῶν ἄλλων πρὸ τῆς πατριδὸς μεμνησθαι, καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν ἔχοντος, ἀλλὰ καὶ μάλ' αὐτῆς πρὸ τῶν ἄλλων ἐκόμμενον φύσει καὶ τέχνῃ, καὶ τῷ παρ' ἀμφοῖν ἀξιοῦντι· τῆς μὲν γὰρ ἔστι νόμος οὕτω προαίγειν χρῆναι τὸν λόγον, καὶ τοῦτον διαχειρίζειν τὸν τρόπον· ἢ δ' ἄρα φύσις καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ἀνάγκην προστίθεισιν, ἅπερ τῶν μὲν παίδων οἱ πατέρες πρότεροι, τούτων δ' αὖ ἡ πατρίς, τῷ ταύτης ὥσπερ τινὸς κρηπίδος ἢ βίβης ὑποκειμένης τὰ γένη φύεσθαι· κράτιστον οὖν ἂν εἴη πανταχόθεν καὶ τοῖς πράγμασιν εἶκον, τῆς ἐνεγκούσης πρόσθεν ποιησάμενον λόγον, ἔπειτ' ἐφεξῆς ἐπὶ τοῖς πατέρας χωρεῖν, κάκεινοῖς τὸ εἰκὸς ἀπονέμειν.

Ε'. Ἐστὶ τοίνυν αὕτη τοιαύτη, ὥς μὴ μόνον ἐνὸς μηδενὸς τῶν ὅσα πόλιν οἶδε σεμνύνειν μηδ' ὀπισθεῖον ἀρεστῆναι, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοσσηδε ταυτ' ἔχειν

περιουσίας, ὥς καὶ ταῖς διὰ πάντων παραβαλλομένην ἀκρατίαις εὐρίσκεισθαι πρῶτην· οὕτω μὲν γὰρ ἔχον ἀέρος, ὥς τῶν μὲν ἀπανταχοῦ πασῶν ἀρίστα κεκράσθαι δοκεῖν· πρὸς δὲ μεγίστην καὶ παντοδαπὴν καρπῶν τε καὶ ζώων ἐρρῶσθαι φορὰν, ἐκάστων τῆς γῆς τῶν μερῶν πλεῖστα καὶ κάλλιστα τὰ παρ' ἐσπερίων χορηγούντων, καὶ οἷα μὴ τοῖς ἐνοικοῦσι μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσι προσετοίχους τε καὶ τοῖς πόρρω παρελαύνειν τὴν χρεῖαν· οὕτω δ' αὖ ὥρων συμμετρίας, καὶ τοῦ κατ' αὐτὰς εὐδοκίμου, ὥς ἂ παρ' ἐκάσταις πρόσσεσι δυσχερῆ, τούτων ἀπάντων τὸν διὰ χρόνον ἐξίσης ἀφαστηκυῖα, μόνον τῶν ἀγαθῶν ἐκ περιουσίας μετέχειν, ὥσπερ ἐξεκίτηδες τὸ μὲν καθάπαξ λυσίτελεις αἰρουμένην, τὰ δ' ἄλλα χαίρειν ἔωσα· τοσοῦτοις δὲ καὶ τηλικούτοις ἀγαθοῖς ἡ Καππαδοκῶν κοσμουμένην, καὶ οὕτω κομῶσα, ὥς καὶ τοὺς πᾶσι τοῖς καλοῖς οὐκ οἷδ' ὅπως ἀξιοῦντας βασκαίνειν, καὶ τὸ κακῶς λέγειν τέχνην ὥς εἰπεῖν ποιομένους, θαυμαστοὺς τινὰς ἄγαν ἱπαινέτας κακῆσθαι, καὶ τῷ μηδὲν ὅλος ἀντιστεῖν ἔχειν, τιμῶντας αὐτὴν τὰ γινόμενα, τοσοῦτον καὶ τηλικούτων ἀνδρῶν ἐπ' εὐσεβείᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ καὶ λόγοις, ἔτι τε τοῖς ὅπτερ ἀληθείας ἀγῶσι, καὶ πᾶσιν οἷς ἂν τι· φῆσαι βελτίστοις θαυματοζομένον πεπλούτηεν, ὥς μήτε ταύτην ἑτέρων ἢ τούτων χρῆναι μητέρα καὶ τροφήν γεγενῆσθαι, μήτε· αὐτοὺς τούτους ἐξ ἄλλης ἡστυνοσούν ἢ ταυτησὶ προελθεῖν, ἀλλ' ἐπ' ἄρρω τὸ εὐχὸς ἀπαντῆσαι, καὶ τὴν ἀρμονίαν ταυτησὶ τῆς καθάρως, ἐνεσθῆ καταστήναι, καὶ διὰ πασῶν, ὥς εἰπεῖν, ὧν πρῶτος· καὶ μέσος καὶ τελευταῖος, ὃ νῦν εὐφημούμενος· τὸ μὲν, ὅτι πρὸς μηδὲν τι τοιοῦτον παράδειγμα βλέπων, οὕτω διὰ πάντων ἐξέλαμψε· τὸ δ' ὅτι μετὰ πολλοὺς τινὰς ἑτέρους· καλοὺς καγαθοὺς, μόνος οὕτως ἀνεφάνη τοιοῦτος.

partim quod tametsi nullum ille tale tantumque exemplar intueretur, ita in omnibus tamen emicuerit: partim quod post tot praeclaræ virtutis homines, solus ille talis tantusque evaserit.

Γ'. Ἀλλὰ μὲν καὶ ὅτι μηδὲνα παρ' αὐτῶν πάντων τοιοῦτον γενόμενον ἴσμεν, δεδῶσθαι δὲ μετὰ παρρησίας εἰπεῖν, μηδ' εἰς ἑσπερίαν ἑσθμνον, τὸν τελευταῖον ὄρον τῆς περὶ πᾶσαν ἀρετὴν εὐκληρίας εἰλῆφει· ἥς οὐ μικρὸν ἐστὶ μέρος· ἡ θαυμαστή τῶν τεκόντων ἐπιτυχία καὶ τὸ λαμπρὸς τινὰς ἄγαν αὐτῷ τῆς ἐξ τὴν βίον προσδοκῶν τοὺς αἰετοὺς γενέσθαι· εἰ γὰρ καὶ μαλζων αὐτῶν ἀνεφάνη τοῖς ἔμοις, ἀλλ' οἷς τὰ σπέρματα ταυτησὶ τῆς πλεονεξίας ἐκείθεν λαβὼν, εἰς ἐκατὸν κατὰ τὸν εὐαγγελικὸν ἐξημέγαε σπῆρον, κοινούος ἵσται· κακείνους τῆς νίκης, καὶ ἐυναγωνιστάς τοῦ κρατεῖν. Τὸ τε γὰρ κατ' αὐτὸν τοῦτον· τὰ τῶν παίδων τῷ πατρὶ λογίζεσθαι, τῶν ἐννομαστάων τε καὶ δικαιοστάων, ὃ γὰρ τε τοῦτο· εἰς αἴτιον εἶναι τῶν φύντων, τὸν τὸ σπέρμα παρασχόντα· ὡς αἰνῶσι οἱ σοφοί· ὥστε τοῦτο κρατοῦντος, κακείνους ἐξ ἀνάγκης κρατεῖν· καὶ τὸ μέγιστον, ὃ γὰρ ὅσον τῶν ἑλλων πατέρων, ἀλλὰ καὶ σφῶν αὐτῶν ἐν τούτῳ τῷ μέρει.

rantia praestet, ut eum florentissimis quibusque, quacunque in re collata, iura ipsa primas ferat. Nemo et aeris ea natura est, ut omnium quum usquam sunt urbium, temperatissima facile sit, et ad uberrimum omnis generis frugum animaliumque proventum instructissima, singulis illius partibus, quae in qualibet nascuntur, tam plurima, tum praestantissima, suppeditantibus, nec iocularum modo, sed finitumorum item et longinquorum omnium necessitates salis superque expletura. Adhuc ita partium anni congruentia, et quidquid in his maxime commendatur, comparata sunt, ut ab incommodis cujusque partis omnibus perpetuo aequaliter remota, solis commodis, et his cumulatissimis, perfruat: velut consulto, quod solidam utilitatem habet addiscens, ceteris repudiatis. Tot vero tantisque naturae bonis ornata Cappadocia, adeoque florens, ut qui pulchris rebus omnibus haud scio qua ratione invidere student, et maledicendi libidinem artem quodammodo suam fecere, hos mirificos certe sui laudatores habet: quippe qui dum nihil habent quod obloquantur, meritis ipsam laudibus honorant, tantis eadem praestantissimorum virorum, pietate, Christiana philosophia, litterarum studiis, obliisque item pro veritate certaminibus atque optimis quibusque, quae a quopiam nominari queunt, ornamentis, maxime illustrium, diata copia fuit, ut neque illa aliorum, quam horumque parens altitudo esse debuerit, neque hi ipsi aliunde, quam ex illa prodire, atque utrisque quod æquum erat evenire eoque modo citharæ hujus concentum, per omnes, quod dicitur, fides plene absolvi. Quorum virorum primus idem, et medius, et postremus hic ipse, cujus nunc laudes celebramus, mortuo est: exemplar intueretur, ita in omnibus tamen emicuerit.

VI. Sed et neminem mortalium omnium aut adhuc talem tantumque fuisse, nec, sed detur, quæso, mihi plena eloquendi libertas, in posterum futurum, scimus, quoniam ultimam in omni virtute felicitatis metam ipse attingit. Cujus non minima sano pars mirifica illius circa parentes prosperitas est, et quod tam illustres sui in vitam ingressus auctores habuit. Quibus quancquam per omnia major ipse erat, quoniam tamen praestantia hujus accepta a parentibus semina, ad sementis evangelicæ modum, cum centesimo favore reddidit, pariter illos victoriæ socios habet, ut parientæ adjutores habuit. Nam et ex ipsius sententia (1), et æquissimum justissimumque est patri liberorum attribueri virtutes, et præter ipsum, et enate segetis auctorem esse, qui semen præbuit, et adfirmant sapientes (2). Eo itaque vincente, simul et parentes vincere necesse est. Et quod caput est, non aliis dontaxat vincere parentes, sed hac in parte etiam semetipsos.

¹ Matth. xiii, 8; Marc. iv, 8; Luc. viii, 8.

(1) De Machabeis, I, 399.

(2) Demosth. Coron. LII

VII. Quippe et propria ipsorum virtus clara adeo ac illustris fuit, ut splendidissimum a filio elogium tulerit; nec enim parte quidam morum optimorum instructi erant, parte alia non item; nec hac parte plus, illa minus, sed omnis simul et eximie complexi, summo adnitebantur opere, ne qua virtutum particula deficerentur: et qui tales jam per se erant, iis haud paulo gloriosius fuit, qui hujus tanti filii parentes fierent dignos Deo visos. Quamobrem istuc? Quoniam illa quidem certe ratione pares sibi nonnullos, virtutisque aequalitate haud facile cessuros, nec illos tamen admodum multos, habituri; de hac ipsa omnium hominum neminem incertamen admittunt. Unde, si fas est dicere, Gregorius et Nonna, par conjugum beatissimum, et una cum filio sanctissimam Trinitatem ordine et forma quodammodo referens, prohibitio ne suae pretium dicam nescio, an certum exceptura ipsos olim beatitudinis pignus, an utrumque potius, divinum hunc filium, a Deo, qui quanti et

VIII. Quando enim et filium longe optimum eminentissimumque futurum, ne quid illi ad omnigenam felicitatem decasset, similes item nancioli oportuit parentes, et pari ratione parentes ipsos, ob summam vitae sanctimoniam, spectatamque in omnibus probitatem, claros in primis ac beatos, omniumque Deo charissimos, admirabili quadam ipsisque simillima dignari prole, ita convenienter prorsus utrinque accidit; alterique ab alieris quoque par est accipiant, debitumque ordinem capiunt. Nam propria quisque sua mutuo tradentes, invicemque recipientes, sic conveniunt penitus, ut junctim ubique commemorentur audiaque, et sint, quod dicitur, «terque quaterque beati.» Quapropter cum publica ac privatim, tum separatim singuli, itemque inter se comparati, admirabiles profecto sunt, maximisque dignissimi laudibus: qui non essent sane tales, nisi tales essent; sunt autem tales, quoniam tales sunt.

IX. Hoc et illud adjungendum: minime quidem ad injuriam parentis magni Gregorii, ut suspicari quisquam fortasse possit, pertinens; verum partem hominis gloriae maximum potius cumulum adjiciens, magnaeque cujusdam virtutis testimonium perhibens. Quoniam enim pristinis suis circa sacra opinionibus Deo adversari visus erat, per ea tamen quae operibus ipsa spectanda exhibuit, quodammodo cum illo facere sentiebatur: et cum alia omnia animo sentiret, rebus ipsis arcanam nostrae religionis significationem dare videbatur, ita ut nihil, secius actionum suarum affectione noster esset, quam cultu sacrorum alienus. Qui enim praecipue Hypsistariorum haeresi animum gerebat, quam lucem tanquam portem aliquam paternae hereditatis creverat; postea, o admiranda Dei judicia, «qui facit omnia transformatque», solo ar-

Z'. Τῆς γὰρ προσδοκῆς ἀρετῆς οὕτω λαμπρὰς τινος καὶ περιφανοῦς γεγονυίας, ὥς καὶ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπαίξῃ· προειρηθεῖται οὐ γὰρ τὸ μὲν ἂν τοῖς προστῇ τῶν καλῶν, τὸ δ' οὐδ' οὐδὲ τὸ μὲν μάλ' ὡν, τὸ δὲ ἦν· ἀλλὰ πάνθ' ὁμοῦ καὶ μεθ' ὁπερβολῆς συνειλήφισαν, ὥσπερ φιλονεικούντες μηδενὲς τῶν ἀγαθῶν ἀλλελεῖσθαι· τοιοῦτοις τοῖσιν αὐτοῖς οὖσι, μείζον εἰς δόξαν τὸ τοῦτου πατέρα· ἡξιώσθαι γενέσθαι· διατί; Ὅτι ἐκείναις μὲν ἂν, εἰ καὶ μὴ πολλοῖς, ἀλλ' οὖν παραπλησίους δὴ τινὰς σχολῶν καὶ τῶν ἰσῶν ἀμφοτεροῦντας· οὕτω δὲ οὐδ' ἐντινοῦν τῶν ἀπάντων. Ὡστε· εἰ καὶ τοῦτ' εἰπεῖν δεῖ, δοκοῦσι μοι Γρηγόριος τε καὶ Νόννα, ἡ μακαρία θύα, καὶ τῇ Τριᾷ μετὰ τοῦ πατρὸς σύσσιγός τε καὶ σύμμορφος, οὐκ οἶδ' εἴτε γέρας καλοκάγαθίας, εἴτε σύμβολον ἐναργές, τῆς εἰσοπαί· αὐτοῖς ἐκδεικνύμενης μακαριότητος, εἴτε καὶ ἄμφω ταῦτ' ἐν θαυμαστῇ τουτοῦ κακομίσθαι θεῶν, ὅσου τινὸς αὐτοῦ; τε καὶ τοῦτου ἀγεί δεικνύντος.

ipsos et illum faceret hoc modo monstrabat, acce-

H'. Ἐπειδὴ γὰρ ἴδει τὸν μὲν, οἷς ἀριστος ἐκεί-
λεν ἐκδοθαι καὶ πάντοις προῦχον παραπλησίον τυ-
χεῖν καὶ πατέρων, ὥς ἂν αὐτῷ πανταχόθεν εἴη τὸ
εὐδαιμον, ἴδει δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ σφᾶς διὰ
τὴν τοῦ βίου φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἐς πάντα χρηστό-
τητα, λαμπροῦς τινὰς ἀγὰν καὶ ζηλωτοῦς γεγονό-
τας, καὶ μέλιστα πάντων θεωρεῖς, θαυμαστῆς τι-
νός ἡξιώσθαι καὶ τῆς γουῆς, καὶ μάλ' αὐτοῖς ἐπι-
κυλᾶ· ἄμφω γίνεσθαι καταλήλειος· καὶ παρ' ἐκατέ-
ρων ἑκάτεροι δέχονται τὸ εἰκός. Καὶ τὴν γιγνομέ-
νην λαμβάνουσι τάξιν· τὰ γὰρ δὴ σφίτερά αὐτῶν
ἀλλήλοις ἀντιδιδόντες, καὶ παρ' ἀλλήλων ἀνταλα-
βάνοντες, οὕτω καθάπερ συμβαίνεισιν, ὡς συλλα-
λεῖσθαι καὶ συνακοῦσθαι, ὡς τρισμακάρες ὄντες· ὡς
εἰπεῖν καὶ τετράκις· ἂνθ' ὧν καὶ κοινή καὶ ἰδίᾳ
καὶ καθ' αὐτοὺς ἀμείλι καὶ πρὸς ἀλλήλους, θαυμα-
στῶς εἰσιν ἔχοντες, καὶ μεγίστην ἀξιοχρεῖν τῶν
ἐκείνων, οὐκ ἂν, ὄντες τοιοῦτοι μὴ τοιοῦτοι γε ὄ-
ντες· τοιοῦτοι δὲ ὄντες, ἂν ὄντες τοιοῦτοι.

Θ'. Οὐ μὲν ἀλλὰ κακὸν προσθεῖναι δεῖ· οὐκ εἰς
ὄντιος, ὡς ἂν τις εἰκόσται, φέρον τῷ μεγάλῳ
πατρὶ, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ζυναίρομενον πρὸς ἡν κέ-
κτεται δόξαν, καὶ τὰ μεγάλ' αὐτῷ μαρτυροῦν· δὲ
εἰ καὶ δι' ὧν πρόσθεν ἐνόμιζεν ἀντιπράττειν ἰδοὺ
θεῷ, ἀλλὰ δι' ὧν ἐπεδείκνυ τοῖς ἔργοις συμπτάν-
των παρ' αὐτῷ ἑωρᾶτο· καὶ τὰναντία προσηύδα τοῖς
ἔργοις τὸ καθ' ἡμέας ὁποσημαίνειν ἰδοὺς· οὐχ ἡ-
τον ἀπὸ τοῦ διακείμενου τῶν ἔργων ἡμέτερος ὧν, ἡ
διὰ τὸ εἶδος ἀλλότριος· τὸ γὰρ προκατελήφθαι μὲν
τῇ τῶν Ὑψιστῶν αἰρήσει· καὶ ταύτην ὥσπερ
ἄλλον τινὰ κληρὸν πατρὸν διαδεῖσθαι τὴν νόσον,
ἐπαί· ὡς θεοῦ ἠριμάτων· τοῦ πάντα ποιοῦντος καὶ
μετασκευάζοντος· ὁ μόνος τῷ βούλεισθαι, τῆς μὲν ὡς
πονηροτάτης κατεγνωμέναι τε καὶ μισθῶν· καὶ μὴ
μόνον αὐτὸ τοῦτο χαίρειν ἴδσθαι, ἀλλὰ καὶ τῆς μνή-
μης παντάπασιν ἐξελείν, καὶ μηδ' ἡντινοῦν ἐτ' ἀλ-

τῆς ἐνοικίᾳς ἔχειν· οὕτω δὲ γνήσιος καὶ μετὰ το-
αυτῆς εὐκρινείας, ὥσπερ ἐκ θυοῦ ποδοῖν τὸ τοῦ
λόγου τῷ Χριστῷ προσχωρήσαι, ὡς καὶ τῆς εὐσε-
βείας καὶ τῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων, ἧς ἐβρῶμε-
νέστατα πάντων ἀντεποιεῖται· καὶ θαυμαστὴς ἦν
ἀθλητὴ· τῶν τοιούτων, μισθὸν ὥσπερ ἀκαχομένην,
τὴν τῶν λογικῶν τοῦ Χριστοῦ θρεμμάτων ποιμαντι-
κὴν πρόστασιν, καὶ ὡν τῶς ἡγνοῖ, τοῦτων ἐπει-
αυτὴν διδάσκαλον, τοῖς ἄλλοις καὶ παιδεύτην κατα-
στῆναι, διὰ δὲ τούτων ἀπάντων, ἔδειξεν ἐναργῶς ὡς
οὐ κακούργων καὶ πονηρευόμενος, οὐδ' ὡς ἂν τις
φιλονεικίᾳ καὶ σκαιότητι γνώμης, τὸ φεῦδος τάλη-
θὸς προτιμῶν, δυσσεβῶν ἐγνωρίζετο· ἀλλ' ὡν δὲ
προνοεῖν ἐπιστήμην οὐκ ἔχων, οὐδ' ἂν δώκειν ἐγνώκει
ταῦθ' ὅπως φαύζεται ξυνορῶν.
pietate insignem fuisse: verum fectioris sententiae
quae ipse sibi sectanda proposuerat.

Γ'. Ταῦτ' ἔρα καὶ πρὶν τὴν θαυμαστὴν ταύτην ἀλ-
λοφῶσιν ἡλλοιωθῆαι· καὶ πρὸς τὰ βαλτιῶν μεταβαλεῖν,
τοῦ καθ' ἡμᾶς ὡς εἶπεῖν ἦν συνεδρίου· οὐδενὸς γοῦν
τῶν θεῶν ἐπιταγμάτων, τὸ γοῦν εἰς αὐτὸν ἔχον
ὑπερέωρα, ἀλλὰ καθεὶν ἀπλῶς ἐπέθηκε χεῖρα, καὶ
τὴν ψυχὴν εἰς μεστήν ἀρετῶν, καὶ ὅσον εὖ παρ-
εσκευασμένην πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν καὶ
τῶν ὁρθῶν δογμάτων ὑποδοχὴν, εἰς ἣν καὶ προ-
καλῆθῃ παρὰ τοῦ ἐκ παλαιῶν καταμόνος τὰς καρδίας
ἡμῶν καὶ συνέντο· εἰς πάντα τὰ ἔργα ἡμῶν, ὅμοι
δοκεῖν οὐκ ἀνεχομένου, μήτ' αὐτὸν τοιούτων εἶναι,
καὶ οὕτως ἔχοντα γνώμης· ἐγκαταλείπειν, καὶ μὴ
παρ' αὐτοῦ τοῦτον ἐντελεῖν κατὰσθῆναι τοῖς ὅλοις,
καὶ ὅσον ἔχρην, μήτ' εὖ παρδείν τὴν ἑαῖαν κληρονο-
μίαν ἀνδρὲς ἐπιπολὺ στερρόμενην τοιούτου, ἀλλὰ τὸν
πάλα· προσήκοντα κόσμον αὐτῇ παραρίσθαι, καὶ
τιμῆσαι τὴν μὲν ἐπὶ τοῦδε προσθήκῃ, τὸν δὲ τῷ
προσπαγέσθαι καὶ προσλαβεῖν καὶ φίλον καὶ ἀδελ-
φόν καὶ οἰκείον, καὶ τὸ μέγιστον, συγκαληρονόμον
καὶ τὰ τοιαῦτα εἰργάσθαι.

Δ'. Τοιοῦτο· μὲν δὲ τοκαπαρχὸς Γρηγόριος ὢν,
τοιούτος ἡμῶν ἐπειθ' ὑπῆρξεν, ὥσθ' ἐνεκα λόγων
ιερῶν, καὶ τῶν ἐν τοῦτοις νομίμων· καὶ τοῦ, εἰ
μὲν Ἐκκλησίας θεοῦ, εἰ δὲ ψυχῶν προσεβλήσθαι·
καὶ ὅπως εἶναι, καὶ ὅτι· καὶ τίνων δὲ τῶν φαρμά-
κων· καὶ πάντων ὡς εἶπεῖν τῶν τοιούτων, ἵνα μὴ
καθέλαστον λέγω, μηδενὶ τῶν ἀπάντων, ὑπερβολὴν
λελοιπέναι. Νόννης δὲ περὶ τῆς πάντα καλῆς καὶ
γενναίας τοιοῦτον ἔχομεν λέγειν, ὅτι περ ἐν τοῖς
τῆς εὐσεβείας ἀκηράτοις λαιμῶσι καὶ φύσα καὶ
τραπέσια καὶ αὐξηθείσα, οὐ τοῦται· μόνος δὲ μὲν
ἐν φέθῃ, οὐδ' ἐπ' οἷς ἐλατῶς στήναι· οὐδ' ἐκ καλε-
σθαι μόνον ἀπὸ Χριστοῦ καὶ πρὸς τὴν πίστιν ἐβρῶ-
σθαι ἀέριον ἀποχρῶν, ἀλλ' εἰ μὴ μετὰ πολλοῦ τοῦ
περιόντος· καὶ τὰ παρ' αὐτῆς αὐτῇ προσθεῖν· καὶ
ὅσον εἶναι· χρὴ καὶ τοῖς ἔργοις, τὸν ἑαῖαν προστι-
ρημένον παρασκευάσειν αὐτὴν, μικρὸν ἔχειν ἢ
οὐδὲν ἡγουμένην, σώματος μὲν καὶ τῶν τοῦ σώματος

A bitrio suo; ita hanc ipsam ut pessilentissimam
perosum damnavisse, nec reliquisse modo, verum
penitus etiam de memoria revulsiisse, de illaque
haud ullam amplius ansecepisse cogitationem: tum
vero e contrario fide adeo integra ac sincera, velut
utroque pede, quod proverbio dicitur, ad Christum
asse contulisse, ut pietatis suae, veraeque pietatis
doctrinae, quam acerrimo complexus studio, sacro-
rum illiusmodi retulerit pastorem praefecturam
rationalium Christi ovium, eorumque, quae ipso
antea nescierat, magister aliis doctorque evaserit.
Quibus universis sanequam manifestum fecit, non
ulla se perversitate, malaque malitia peccando, nec
libidine altercandi animique proptitate, more quo-
rundam, vero falsum praefereudo, voluntaria im-
ignatum haud perspicere potuisse fugienda esse,

B X. Per haec itaque omnia, etiam priusquam mi-
rabili illa mutatione mutatus, et ad meliora tra-
ductus esset, nostri jam, ut ita dicam, Synedrili
erat. Itaque nullum ille divinarum praecipiorum,
quantum poterat, praetermittere, verum omnibus
simpliciter manum admovere, animumque virtuti-
bus referentem, et bene quasi praeparatum ad veri-
tatis intelligentiam, rectorumque dogmatum sus-
ceptionem afferre. Ad quam etiam vocatus ab illo
est, qui finxit sigillatim corda nostra, qui animi
adveritatem ad omnia opera nostra. Quippe qui, ut
mihi videtur, pati haudquaquam poterat, ut ejus-
modi virum itaque animatum, in conspectu suo relin-
queret, de non potius sua ipsius opera illum omni ex
parte perfectum, et qualem esse decebat, efficeret:
neque rursus dissimulante ferro, ut diu tali viro
orbis hereditas sua inaperet; debitum itaque fami-
ludum Ecclesiae mundum largitus, tum illam viri
huius accessione honestabat; tum ipsum eo quod
inter suos allectum cooptatumque, amicum, fra-
trem, familiarem, et quod maximum est, cohære-
dem suum, aliaque id genus, Ecclesia faceret.

XI. Verumenim vero qui illiusmodi olim fuerat Gre-
gorius, postea huiusmodi nobis fuit, ut sacrarum Lit-
terarum, et quae in iis habentur sanctionum, in-
tellectu, tum quid Ecclesiae decreta valerent, quid
suscepta sanimarum tutela ac propugnatio exigere-
t, et summam, quibus, quove tempore, et quoniam
danda essent, medicamenta; rerumque huius gene-
ris omnium respectu, ut ne sigillatim de iis agam,
nihil cuiquam ad summam excellentiam reliqui
fecerit. De Nonna vero, matrona optima et gene-
rosissima, hoc dicere habemus, quod in integerrimis
pietatis viriditatis et nata, et educata, et adulta,
nentiquam in iis solis manendum sibi duxit, aut ad
ea quae aliunde acceperat consistendum: neque ad
solidum fidei robur satis valere existimabat simpli-
duntaxat de Christo cognomeni consortium.
Quippe nisi luculenta accessione quidquid posset
boni, ipsa praeterea accumulasset, ad eumque se

composuisset modum, quem opere ipso exhibere oportet; appellationis istius participes, parum profecto aut nihil adhuc consecutam sese rata: corpus suum, omnesque corporis veneres et gratias aspernabatur, ut nullo lis habenda loco, qui vitam aspectabilia omnia supergressam, sequerentur; unam vero quæ animo cernitur, respiciens pulchritudinem, omnibusque momentis anhelans, compluribus ejusque generis virtutibus animam exornabat: eaque omnia agere instituit, quæ tum pulchritudinem istam inveniret, tum laudem insuper eximiam consequeretur. Atque illam quidem certe invenit, nec minus admirationis, quam vir ipse, retulit. Nimirum quoniam ut corporum, ita mutuum virtutum communionem exercebant, quæ sola vere admirabilis quedam communio est, omnique sui religionem tuetur: et invicem sibi capitis instar erant, ille ex Pauli præcepto, ut maritus, hæc ut marito dux ac magistra pietatis, et ad Christum perductrix. Hinc fiebat, ut omnibus in rebus fortunatissimi omnibus esse viderentur; conjuges videlicet excellenti adeo pietate, ea morum probitate, ea vitæ propositique sanctitate, unoque verbo, re qualibet laudabili, insignes. Perinile itaque illos quisque intuebatur, ut spirantes quasdam columnas, tam exactæ rerum divinarum notitiæ, tum rectissimæ vitæ, et ad sanctioris disciplinæ virtutisque numeros agendæ.

XII. Atque hujusmodi sane vita moribusque par hocce conjugum fuit: ceterum « si de fructu suo arbor nascitur, » quemmodum divino profuturum oraculo est, nec fallax hoc nativæ illius indolis, bonæ an malæ, indicium est; etiam hoc modo illorum iuculenter patescit præstantia; quæ enim per se, etiam sejuncto filio, tantum virtutis asperat, ut et sibi ipsis et mutua alter alteri, satia ornamenta præstent, quosnam hos tandem accedente filio existimare conveniat? quippe qui, etiam si ipsorum causa nihil magnopere quo sibi placerent fuisset, de solo tamen filio haud injuria gloriaripoteraat; ubi et filio hoc convenit decus, et eo decore suam illi cumulatam eunt gloriam, quomodo non undique exsplendescunt? Et hoc eo magis, quod ex filio gloriam habere, quamquam non tantam, nonnullis illud tamen contigit, verum laudatorem etiam filium habere, nullis inquam, post hominum memoriam, si hos exceipias, illud gloriæ incrementum contigisse scimus. Optimo sane jure; nam qui talem soli procreare filium, hos solos talem a filio educationis mercedem referre æquum fuit: quasi si peculiarem rerum omnium novitatem sola ipsis destinavissent, et majora, quam quorum ulla exstarent exempla, ipsos experiri voluissent: cujusmodi et hoc est, planeque ejusdem, quod aiunt, gymnasii, non idem videlicet huic nostro quod aliis, nascendi initium fuisse, nec æqueto naturæ ordine, sed ex singulari providentiæ divinæ, sanctique

XIII. Postquam enim longo jam tempore masculæ proles cupiditas parentes tenuerat, illiusque tam ardenti flagrabant desiderio, ut non modo (1) hanc

ὑπερῶρα χάριτων, ὥς οὐδὲν ὄντων τῶν τοιοῦτων τοῖς ὑπὲρ τὰ ὁρώμενα ζῶσι· πρὸς δὲ μόνον τὸ νοητὸν ἀφορῶσα κάλλος, καὶ τοῦθ' ὅσαι ὥραι ποθεῖται, πολλαῖς καὶ παντοδαπαῖς ἀρετῇς ἰδίαις τὴν ψυχὴν κατακόσμοι καὶ πάντα πράττειν ἤξιον. Δι' ὧν τοῦτ' ἔστιν εὐραῖν, καὶ τὸ θαυμάζεσθαι προσλαβεῖν· καὶ μέντοι καὶ εὐρα· καὶ προσταθαύμαστα τοῦ ἀνδρὸς οὐδὲν ἦτιον· ἀλλ' ὥσπερ σωμάτων, οὕτω καὶ ἀρετῇς κοινωνοῦντες ἀλλήλοις, τὴν μόνην ὥς ἀληθῶς θαυμαστήν κοινωνίαν. καὶ τὰ γινώμενα σώζουσιν· καὶ κεφαλῇς λόγον ἀλλήλοις ἀπέχοντες, ὁ μὲν κατὰ τὴν Πύλου φωνὴν ὡς ἀνὴρ· ἡ δ' ὡς εὐσεβείας ἐκείνου καθηγμενὸν καὶ διδάσκαλος καὶ πρὸς Χριστὸν ἀγωγός, ζηλωτὴν διὰ πάντων ἀπεινὴν ἦσαν· οὕτω μὲν εὐσεβεῖα, οὕτω δὲ χρηστῶν ἔχοντες· ἐρόπων, καὶ βίου καὶ προαιρέσεως, καὶ συνόλης εἰπεῖν, πάντες τοῦ φέροντος Ἰπαινον. Πρὸς γοῦν αὐτοὺς πάντες δώρων, ὥσπερ τινὲς στήλας ἀμύψους οὐκ ἀκριβοῦς μόνον θεογνωσίας, ἀλλὰ καὶ τοῦ βίου εὖ μάλα καὶ κατ' ἀρετὴν πολιτεύειν.

conjuges videlicet excellenti adeo pietate, ea morum probitate, ea vitæ propositique sanctitate, unoque verbo, re qualibet laudabili, insignes. Perinile itaque illos quisque intuebatur, ut spirantes quasdam columnas, tam exactæ rerum divinarum notitiæ, tum rectissimæ vitæ, et ad sanctioris disciplinæ virtutisque numeros agendæ.

IB. Οὗτοι μὲν δὲ, τοιοῦτοι καὶ οὕτως ἔχοντες· εἰ δὲ καὶ τὸ δένδρον ἐκ τοῦ καρποῦ γίγνεται δῆλον, κατὰ τὸν θεὸν χρηστὸν, καὶ τῆς ὁποτρασοῦν ἔξω· ἐκείνου, τοῦτ' ἀποδείξας ἑναργῆς, καὶ οὕτω τὸ κατ' αὐτοὺς δεικνύεται προῦχον· οἱ γὰρ καὶ τοῦ παιδὸς ἄνευ ἀρετῆς τοσοῦτον περιστῇν, ὥς καὶ σφίσι αὐτοῖς καὶ ἀλλήλοις εἰς πόμον ἀρᾶν, τινὰς ποτ' ἀρα τοιούτοις χομιστέον, προσλαβόντας τὸν παῖδα· ὅπου γὰρ εἰ καὶ μὴ παρ' αὐτῶν μέγα φρονεῖν εἶχον, ἐξ ἀρᾶ μόνου τοῦ παιδὸς ἐπὶ τοῦτ' ἂν ἦσαν δικαίως, ὅταν ἐκείνῳ καὶ τοῦτο· προσῇ, καὶ μετὰ τῆς σφαιτέρας αὐτῶν καὶ τὴν ἐκείθεν προσλαμβάνουσι δόξαν, πῶς οὐ διὰ πάντων ἐκλάμπουσι; καὶ τοσοῦτον μᾶλλον ὅσῳ τὸ μὲν διὰ τὸν παῖδα θαυμάζεσθαι, εἰ καὶ μὴ τοσοῦτον, ἀλλ' ἔστιν οἷς ζυγνέχθη· τὸ δὲ καὶ τοῦτον αὐτὸν τὸν θαυμάζοντα ἔχειν, οὐδὲσιν ἀλλοῖς τῶν ἐκ παντὸς αἰῶνος ταυτηνὴν τὴν προσθήκην, εἰ μὴ τοῦτοις ἐνυπάρχουσιν ἱσμεν· καὶ μάλιστα εἰκότως· τοὺς γὰρ δὲ μόνους τοιοῦτον προεγκλόντας, μόνους ἔδει καὶ τοιαῦτα παρ' αὐτοῦ κακομίσθαι τροφεῖα· ὥσπερ τῆς καινότητος διαπάντων αὐτοῖς συγκατηρωμένης· καὶ τοῦ μαζόνων, ἡ παράδειγμα δεχέσθαι τῶν πραγμάτων παρὰ δὲ· ὅπου δὲ τὸ κακὸν καὶ τοῦ αὐτοῦ χάρις γυμνασίου, τὸ τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως τοῦτ' μὴ τὴν αὐτὴν τοῖς ἄλλοις γενέσθαι· μὴ δὲ κατὰ τὸ κρατοῦν ἔδος· τῇ φύσει, ἀλλ' ἐξ ἀρᾶ θεῶν· ἐπιπροσώτης, καὶ τῶν τοῦ Πνεύματος θεοσώματων· δηλώσει· δ' ὁ λόγος.

Spiritus prædicationibus, prout mox patebit.

II. Ὡς γὰρ παῖδες ἀβράμης ἐπιθυμοῦντες ἦσαν ἐκ πλείστου, καὶ οὕτω μανικὸς τις αὐτοὺς ἔως κατεῖχε ταυτησὶ τῆς γονῆς, ὥς μὴ οἱ στέγειν (num

* I Cor. xi, 3; Ephes. v, 23. * Matth. xii, 35; Luc. vi, 44.

(1) An, non contenti bonis suis essent?

στέργεις?]] ἔσ' ἔχειν, ἀλλὰ καὶ τοῦ μηδενὸς πάντα τὰλλ' ἀξιοῦν, μὴ καὶ τούτου προσόντος, τί γίγνεται; Ὁ πρῶτος καὶ μόνον, καὶ μάλιστα πάντων ἔχρη. Ἐπὶ τὴν μεγάλην καὶ θαυμαστὴν καταφυγούσης πρυτανείας, καὶ τὸν δυνάμενον τὰτα πορίζειν θεόν· καὶ οὕτω θερμῶς τοῦτ' ἄγαν καὶ μετ' ἀγαθῶν τῶν ἐλπίδων αἰτοῦνται, ὥς μὴ μόνον πάντως ἔξαιν πιστεύειν τὸ σπουδαζόμενον, ἀλλὰ καὶ πρὶν ἢ λαβεῖν, ἀναθήσειν τοῦθ' ὑποσχέσθαι· καὶ προκαταλαβέσθαι τὴν δόσιν· ἐλπίσιν ὥς ἂν τις εἰση φωναῖς ταῖς τοῦ Πνεύματος· εὐ γὰρ ἤδεσαν διὰ τὴν τῆς ἀρετῆς οἰκειότητα καὶ τὸ τυγχάνειν αἰ τῶν εὐχῶν, ὥς καὶ τοῦτε μεζόνως ἢ βούλονται· λήφονται. Οὐκουν οὐδ' ἐφεύξαντο τῶν ἐλπίδων· ἀλλὰ καὶ προσυπαρβαλέσθαι ταῖς πράγμασιν ἔσχον· χρηματίζεται γοῦν ἡ B μήτηρ νυκτὸς· δι' ἀγγέλου τὸν παῖδα, ὅπολος ἔσται δὴλουτος· καὶ ὅτι τοσοῦτον αὐτῇ τῆς χάριτος περιέσται, ὥς μὴ μόνον πράξει καὶ θεωρεῖ, καὶ πᾶσιν ἀπλῶς τοῖς τῆς ἀρετῆς· εἰδοῖσι τῶν ἄλλων ὑπεραγείν διδουθήσθαι, ἀλλὰ καὶ τῇ τῶν λόγων ρώμῃ τῇ τε ἀλλῇ, καὶ τῷ περὶ Θεοῦ καὶ τῶν θεῶν μετὰ Θεοῦ καὶ τῆς ἐκείθεν ἐπιπνοίας φιλοσοφεῖν ἔχειν ἀξίως, ὁλίγους καταλιπεῖν ἑγγύς· ἰδοῖν θαυροῦ. Ἀμφο δὲ ταῦτα δι' ὁμοῖν βεβαιούνται· διὰ μὲν τοῦ τοιούτων χρησμῶν ἡξιώσθαι, ἡ τῶν πατέρων κατ' ἀρετὴν εἰδοκίμησης· τὸ δ' ἀξίωμα τοῦ παιδὸς, διὰ τοῦ τούτον αὐτοῖς οὕτω δεδοσθαι· ὁ μὲν γὰρ εἰ μὴ θαυμαστός τις ἐμαλλέν ἔσεσθαι, οὐκ ἂν τοιαύτην γένεσιν ἔσχον· οἱ δ' οὐκ ἂν οὕτω μεγαλοπρεπῶς εἰσηκούσθησαν, C μὴ τὴν ἀπὸ τῶν τρόπων ἔχοντες συμμαχίαν. praestantia ex eo, quod hoc modo his donatus sit; hancquaque habiturus erat originem; neque rursus ample adeo et magislice exauditi parentes fuissent, absque vltia morum suorum suffragatione.

1Δ'. Οὕτως, ὡς θεὰ καὶ ἱερὰ κεφαλὴ, καὶ τῶν μεγάλων τοῦ Θεοῦ μυστηρίων μάλιστα πάντων αὐτόπτα καὶ κοινωνοί· καὶ πρὶν ἢ γέγεννησθαι, Θεοφίλης ἐτύγχανες ὦν· οὐκ ἐκ κοιλίας μητρός ὥς ὁ Παῦλος ἀφωρισμένος· ἀλλ' ἄνωθεν ὅπολος ἔπειτ' ἔση προωρισμένος καὶ προγεννησμένος τῷ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν εἰδοτὶ Θεῷ· ἐφ' ὃν διὰ τῆς τῶν πατέρων προκλήσεως δεδοσθαι τῷ βίῳ κοινῇ τις ἀνθρώπων ὄνησις! Εἰ δὲ καὶ τὰ ἐφεξῆς τούτοις συμβαίνει, καὶ τῆς ὑποθέσεως ἀξιώχρεως ἀνεφάνης αὐτῆς καὶ μὴ πολὺ κρείττον θαυμαστότερος, ὅσην τὰ μὲν προτέλειαι τινὲς εἰσι καὶ παρασκευαί, τὰδ' εἰς ἔπειτ' ἀγῶνες· καὶ ἔργων ἐπιδείξεις καὶ πράξεις ὑπερφυῆς, τίς οὐκ οἶδε τῶν πάντων; μάλλον δὲ τίς εἰδὼς, οὐ διαφερόντως θαυμάζει τε καὶ συγκαίρει, καὶ σοὶ μόνῳ τῶν πάντων τίθεται; Ἀλλὰ μήπω τοῦτο· ἀλλ' ὅτι παραδίδως οὕτω τεθελὼς, παράδοξον οὐχ ἦντον καὶ τὴν ἀντιθέσιν προόδοι ἔσχον.

Verum enimvero nondum his locus erat: potius enim nunc ostendendum, qui ita inusitato modo in lucem prodierat, deinceps non minus singularem novumque vitae progressum habuisse.

1Ε'. Οὐ γὰρ δὴ καὶς ὦν κατ' αὐτοὺς τούτους εἰμετο ζῆν, καὶ τῶν αὐτῶν ἐκείνοις ἡγεσθαι, ὥς νῦν μὲν ἡδονὰς καὶ κρότους καὶ ἄλση καὶ παραδείσων χάριτας, νῦν δὲ γυμνάσια καὶ λουτρά, καὶ

A desiderii sui igniculum ferro divitius acquirere, sed reliqua sua omnia ne pili facerent, tantisper dum hoc unum deesset; quid tandem sit? Nimirum quod primum, et unice, et maxime omnium fieri oportebat, ad summam et divinam verum gubernatricem potestatem, Deum videlicet, qui tam expedire poterat, confugiant: servidisque adeo precibus et bona spe hoc orant, ut non modo fide indubia, quod cupiebant, adepturos sese crederent; sed et priusquam accepissent, Deo illud se totum dicentibus poverent: speque ita certa hoc donum praeciperent, velut divinis oraculis, ut sic dicamus, promissam: probe enim norant, tam ob summam virtutis familiaritatem, tam assiduum votorum eorum impetrationem, hoc se, maiore etiam quam peterent mensura, consecuturos. Neque ipsa illos hic frustrata spes est; quam etiam re ipsa vicerant; quippe nocta per angelum divinitus de filio admouita mater, qui qualisque futurus esset monstrantem, et quod tanta divinae gratiae copia illi adfuturus esset, ut non modo actione atque contemplatione, et universo virtutum agmine, ceteris mortalibus antecellens esset, sed variae item doctrinae facultate: quae vi, cum alia omni, tum praecipue de Deo ac divinis rebus opè inspirationeque divina, dignum in modum disserendi ac philosophandi facultate, paucis id concessurus, ut propius ad se accederent. Quod utrumque utrinque satis re comprobatum fuit, parentum videlicet eximia virtutis gloria astrueta, quod oraculis huiusmodi dignati essent: illi item qui nisi vir admirabilis evasurus fuisset, talem

XIV. Hunc in modum, o divinum ac sanctum caput, et magnorum Dei mysteriorum spectator arbitror intine, Deo etiam priusquam in lucem susceptus charus eras: non ex utero materno, ut Paulus⁹, selectus, sed jampridum qualis postmodum futurus esses praedestinatus praecognitusque Deo, qui omnia antequam fiant perspecta habet⁷, ut commune quoddam generis humani bonum, per vota parentum in vitam venires! Utrum vero caetera recte conveniant, tantaeque destinationi par revera existiteris, et non potius multo magis admirabilis, quod haec haecenus initia quaedam et apparatus fuere, secutura autem vera erunt certamina, operumque specimina, et actiones heroicae, quis mortalium unus est, qui nesciat? imo vero potius quis est rerum istarum notitia instructus, qui non majorem in modum eas admiretur congratuleturque, tibi ex omnibus unum potissimum suffragitur?

XV. Minime enim ille in primis adolescentiae spatiis versans, etatis illius adoptare mores, quibusque illa capitur, capi vinctique: et modo voluptates, et plausus, et prae, et lucos, et paradisorum

⁹ Galat. I, 15. ⁷ Dan. xiii, 42.

amicentias; modo rursus gymnasia, et balneas, et ludos circenses, et theatra spectacula sectari, non ille circa repationes insanire, non armis incampi exerceri, non arcum scienter contendere, aut apud scopum collineare; non item frivolum exercere, aut choreas ducere, aut pila lustrare, aut alia huiusmodi faciliare, quibus ut plurimum iuventus suam juvenus oblectat, quorum Gregorio nostro placebat omnino nihil, multum profecto aberat: verum his omnibus longum valere iussis, ut suo iudicio abjectæ animæ vitiosis affectionibus varius quam disciplinis; contra rebus omnium gravissimis pulcherrimisque, et quæ summo apud Deum hominesque in pretio sunt, totum sese addixit, quamque hæc commentationem atque diligentiam exigunt, ea assiduitate complectebatur, ut solas hasce delicias suas duceret, operæque suæ pretia haberet. Tum quod maximum atque est, non ille vicissim et alternis ad hæc studia incommutabat; neque nunc hæc, nunc illa, sed simul utraque tractabat: quippe qui compertam haberet utrorumque mutua inter se relationem, sociatasque operas, quandoquidem officia virtutis recte antea præstari nequeunt, quam ratio illorum accurata commentatione perspecta fuerit: rursus doctrina virtutis morumque probitate orbiata, ne doctrina esse videtur, sed irrationabilis quedam ut sic loquar, doctrina; sin vero magni profecto studio simul illæ nobis capessendæ erant, si similes fieri omnino studemus.

XVI. Etenim quæ sunt, quæ sunt, mente complecti, rerumque divinarum et humanarum intelligentia polleere, et jam nunc velut in concilio coelestium versari, nec rei terrestrium rerum ulli affixos adherescere, quod indefessæ ac beatæ ejusdem naturæ proprium est, id de virtute bonisque literis nobis provenit: quarum supra omneis omnis memoriæ homines ingenti amore noster percussus, et earum possessionem rebus aliis omnibus antiquiorem ducens, aut verius si has habiturus esset omnia sese habiturum ratus, continentem maxime assidueque laboribus operam dabat: cum somno vero in primis ejusque necessitate pugnabat, ita ut non parum de sueta ac debita quiete deduceret, aliaque item omnia agebat, quæ tum corporeas cupiditates pardomaret, et et terrestria membra sumditus extirparet; tum mentem perpurgaret acueretque, et ad divina pariter litterarumque studia promptam expeditamque pararet. Animi namque remissionibus ac genio liberalius indulgere, a præscripta vivendi lege per molliem deficere est, quasi que præ sagina crassescere, et in terram degenerare; nihilque eorum quæ necessaria sunt, neque animo concipere, neque opere libenter exsequi: tenebras animo offundente, quæ ex immodicis epulis excitatur, nebula, rectumque rationis cursum præpediente: contra moderata esculentorum abstinentia, contento studio atque sobrietate con-

ταπων ἀμύλλας, καὶ θεατροσκοπίας, διώκαιν· οὐδὲ περὶ θήρας μάλινεσθαι καὶ ὅπλα μεταχειρίζειν καὶ τόξον ἐνταίνειν εὐ εἰδέναι, καὶ μετὰ ἀκροῶν βάλλειν καὶ προσετι κυβεύειν, ὀργεῖσθαι, σφαῖραν παίζειν, τὰλλα ποιεῖν οἷς εἰκὸς τοῦς ἐν νεότητι χαίρειν· τοῦτων οὐδὲν ἔχειν· πρὸς λόγον πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ἀλλ' ἐρῶσθαι τοῦτοις διπασί φράσας, καὶ ψυχῆς ἀγεννούς παθήματα ταῦτ' εἶναι μᾶλλον ἢ μαθήματα χρίνας, ὃ δὲ τοῖς πάντων σπουδαιοτάτοις τε καὶ καλλίστοις καὶ παρὰ θεῷ καὶ ἀνθρώποις μεγάλων ἀξιοῦμένοις τῶν πραγμάτων φέρων ἑαυτὸν ἐμπαρέσχε· καὶ τὴν ἐν τοῦτοις μελέτην τε καὶ σπουδὴν τοσαύτης ἡδύου σπουδῆς, ὥς μόνα ταῦτα νομίζειν ἑαυτοῦ παιδικὰ καὶ προδργου ποιεῖσθαι· καὶ τὴν μέγιστον, οὗ παρὰ μέρος τοῦτοις ἐχρήτο, οὐδὲ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δ' ἐκεῖνο, ἀλλὰ κατὰ ταῦτ' ἄμω μετῆν· τὴν ἐκατέρωθεν εἰδῶς πρὸς ἀλλήλα σχεῖν τε καὶ συντέλειαν· οὐ γὰρ ὃ δεῖ πράττειν ἐστὶ πρὶν εἶναι [καὶ ἥδη αὐτὸν δεικνύει δὲ] γινώσκει τῶν λόγων, ὃ τε λόγος αὐτὸν μὴ μετ' ἀρετῆς καὶ τρεῖς μὲν εἰς χρηστῶν, κινδυνεύει μὴ εἰς λόγους, τίς εἶναι, ἀλλὰ λόγους ἀλαγος· ὥς εἰπεῖν· εἰ δ' ὁ τοῦτον συνδυασμὸς πολλῶν τινος ἄξιός, πῶς οὐκ ἀντιληπτέον ἡμῖν ἐστὶν ἀμωτέρων, εἰ γε βουλοίμεθα, μὴ ὅτι γε μείζους ἡμῶν αὐτῶν γεγενῆσθαι, ἀλλὰ καὶ θεοεικελοὶ τινες ἀνιχνῶς;

facienda harum rerum copulatio est, summo pro non modo nobismetipsis majores, sed Deo etiam

C 17. Τὸ γὰρ ἡ ὄντα ἐστὶ τὰ ὄντα εἰδέναι, καὶ θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἐπιστήμονας εἶναι, καὶ πολιτεύειν ἐν οὐρανῷ δύνασθαι, μὴ δ' ὀφρῶν τῶν τῆς προσπάσχοις, ἀκαμάτου καὶ μακαρίας· φύσει δὲ ὄν, ἐξ ἁρ' ἀρετῆς καὶ λόγων ἐστὶν ἡμῖν· ὡς οὗτος παρ' ὄντων ὡς ἴσμεν εἰς ἔρωτα μανικὸν καταστάς, καὶ ὅπως κτήσεται ταῦτα περὶ πλείονος ἄγων τῶν ἄλλων, μᾶλλον δ' εἰ ταῦτ' εἴη, τὰ πᾶν εἴη, νομίζων, ἐγκρατεῖα καὶ πόνη· ὥς μάλιστα ἐχρήτο· καὶ παρεβάλλετο μὲν πρὶν ὅπνυν καὶ τὴν ἐνταῦθεν ἀνάγκην· ὥς καὶ τοῦ νομίζοντος τε καὶ προσήκοις οὐ μικρὸν ὀφείναι· πάντα δ' ἀπολεῖ, ὁμοῦ μὲν τὸ φρόνημα τῆς σαφούς καταστέλλων, καὶ τὰ πρὶν γῆς μέλη νεκρῶν, ὁμοῦ δὲ καὶ τὸν νοῦν καθάρων τε καὶ λεπτύνων, καὶ πρὸς τὰ θεῖα καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ· ἀτοιμῶς ἔχειν παρὰ κινδύνον· τὸ μὲν γὰρ ἀνίστασθαι, καὶ τρυφῆς ἀπολαύειν ἐκλύεσθαι τοῦ καθεστηκότος ἐστὶ, καὶ οἷον παχύνεσθαι καὶ γεοῦσθαι, καὶ μὴδὲν τῶν δόντων μῆτε νοεῖν, μῆτε πράσσειν ἀλγεῖσθαι, τῆς ἀντιδομένης ἐνταῦθεν ἐπισκοποῦσης ἀγλῆος, καὶ χωρεῖν κατὰ φύσιν τὸν λογισμὸν οὐκ ἐώσης, τὸ δὲ τῆς γιγνομένης αἰτίας τυγχάνειν, μετὰ συντόνου σπουδῆς καὶ νήσειν καθάπαξ μετέωρον τινα καὶ κοῦρον παρασχευάζει· τὸν νοῦν, καὶ κρείττω καὶ δεινότερον τοῖς πράγμασι χρῆσθαι· ἀνδρ' ὡς ἑαυτὸν οἷς ἔστιν ἐξήσκει· καὶ τοῖνον τῇ τῆς φύσεως περιουσίᾳ καὶ βίωσιν καὶ τὰ τῆς σπουδῆς ἐξ ἀντιβόρου παρ-

σευκής ὄντω; προσθεῖς, καὶ καταλλήλως ἄμφω κεραισὶ καὶ συνήρως, ἐξ ὧν ἀνθρώποις τὰ κράτιστα γίγνεται, αὐτως ἀξίως· εἰ δὲ συντόμως εἰπεῖν, ἀπάσης λογικῆς ἐπιστήμης εἰς ἄκρον ἥλσας, καὶ τὰ πολλὰ πόνῳ καὶ μόγις τοῖς ἄλλοις κτηθέντα, μετὰ τοσαύτης οὐραῖ κατωρθώκει βραττώνη, ὥς μηδὲ μεμαθηκίναί ταῦτα δοῖται σχεδόν, ἀλλ' ἀναμνησθῆναι, καὶ ὥσπερ προεγνησμένα πάλιν ἀναλαβεῖν ὥς καὶ κινδυνεύειν ἐπ' αὐτοῦ μόνου τὸν τοῦ Σαμίου τοῦ σοφοῦ λόγον χάραν κατεῖσθαι, καὶ τὴν μάθησιν ἀνάμνησιν εἶναι.

ut illa propemodum non didici-se, sed reminiscendo recognovisse, velutque præcognita denum recoluisse, videretur. Adeo ut in nno Gregorio locum habuisse videri queat sapientis Samii dictum:

«doctrinæ perceptionem recordationem esse.»

12'. Ἀλλὰ «τοὺς μὲν ἐγκυκλίους καὶ προτελείους τῶν λόγων, ὅταν δὲ ταῦτα λέγῃ, καὶ ποιητὰς συλλαμβάνω, ἢ πατρὶς εὐ μάλα καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος τοῦτω παρέσχεν ἐκμαστῆσαι τε καὶ σπουδάζουσαι καὶ κἀτεργάσασθαι, ἐπιτηδεύω, πρὸς τοῦτ' ἔχουσα, καὶ δυναμένη τοὺς ἐξ αὐτῆς καὶ τοῦτοις δωρεῖσθαι· τὸ γὰρ μὴ εὖ δύνασθαι λέγειν, καὶ εἶναι βητορικὸν καὶ δεῖνόν ἐν συλλόγοις, καὶ πεφθεῖν ἔχειν ἐκασταχοῦ μετὰ παντὸς τοῦ δικαίου, καὶ νῦν μὲν τὰ βέλτεστα συμβουλεύειν, νῦν δὲ ἀδικουμένοις ἀμύνειν, καὶ νόμων προστατῆναι, καὶ τάξι-ων βιβαιοῦν, καὶ τὸ μέγιστον, λόγους τοὺς μὲν ποιεῖν, τοὺς δὲ, χρῖναι εἰδέναι, καὶ τὸ γινόμενον εὐάζειν ἀπανταχοῦ, τὴν τοίνυν τοσαῦτα καὶ τηλεκῦτα δυναμένην βητορικὴν, καὶ μέγα μὲν τῷ βίῳ κατὰ τὸ ἔπος δυνατὸν οὖσαν· ζηλωτοὺς δὲ ἄγαν τοὺς εἰδοτάς δεικνύσαν, ἐκτίσαςτο μὲν εἰς Παλαιστίνην ἰλθὼν, καὶ τοῖς ἔκαστ' παιδευτηρίοις ἐνδιαιτρίφας, καὶ μάλιστα πάντων ἀντιποιοῦμενοις τῆς τέχνης· οὕτω δὲ τῷ μεγαλοφρεῖ τῆς αὐτοῦ διανοίας, ὅπερ εἰληφεν, ἡδύτης καὶ κικλόμενης, ὥς τοὺς αὐτοῦ λόγους, καινόν τι καὶ ἀλλόκοτον εἶναι χρῆμα δοκεῖν, θαυμαζομένους· μὲν ὅφ' ἀπάντων, μηδενὶ δὲ πρὸς ζῆλον ἰόντας.

res quædam nova et inusitata esse videretur: admiranda quidem omnibus, sed quæ nemini æmulationis spem relinqueret.

13'. Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦ πάντων μεγίστου καὶ καλλίστου καὶ τελειωτάτου τυχεῖν ἐπεθύμει, καὶ οὐ χωρὶς οὐδ' ἂν εἰς πάντων εἴη σοφός, ἔαν εἰ πᾶσι προύχῃ τοῖς ἄλλοις, τὸ μέγιστον πάντων οὐκ ἔχων, μέγιστον δὲ πάντων φιλοσοφία, ἃς τέχνη τεχνῶν καὶ ἐπιστήμη ἐπιστημῶν, δεῖν ἔγνων τοῦτου χάριν τὴν Παλαιστίνην λιπὼν, ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρου χωρῆσαι, οὐ μόνον κάλλει καὶ θήσει καὶ μεγαλῇ, καὶ πᾶσιν οἷς μεγαλαυχοῦνται πόλεις σεμνυνομένην, ἀλλὰ καὶ τῷ λόγῳ εὖ ἤκειν τοτηνικῶτα καὶ προύχαιν ἔχειν ἐν τοῦτοις τοσοῦτο θαυμαζομένην, ὥς πάντοθεν πάντας τοὺς τε ἄλλους, καὶ οἷς λόγων ἐνεσσι λόγοις, πρὸς εὐαγὴν ἐπισπᾶσθαι τε καὶ καλεῖν, παιδείας καὶ λόγων μεθέξοντας, καὶ προσέειπεν τῶν ἐν τοῖς δημοσίοις ταμείοις ἀναποκαίμενων βιβλίων, παντοδαπὴν μοῖσαν ἔχόντων, καὶ ὄντων τοσοῦτων, ὅταν οὐδ' ἐν ἀπάτῃ σχεδὸν τῇ Ἑλλάδι, δ

A juncta, animum sublimem omnino agilemque et ad dextrum rerum usum acriter ad solertioremque reddit. Ob hæc igitur, ita ut diximus, diligentissime sese exercuit: et ingenii præstantiæ opibusque æquali apparatu diligentiam bona fide adjungens, convenientique utrumque ratione temperans ac connectens, ex quibus id quod perfectissimum est hominibus existere solet; ita celeriter, si verbo dicenda res omnis liberalis doctrinæ verticem occupavit, et quæ multo labore ægre difficulterque aliis comparantur, tanta facilitate felicitateque absolvit, ut illa propemodum non didici-se, sed reminiscendo recognovisse, velutque præcognita denum recoluisse, videretur. Adeo ut in nno Gregorio locum habuisse videri queat sapientis Samii dictum:

XVII. Cæterum totum illum artem liberalium, varique eruditionis initia, in quorum censu et poetas comprehendendo, pridem ipsi patria egregie plenaque manu ediscenda, serioque studio pertractanda tradiderat, satis illa sane idonea ad hanc rem magistra, et quæ hæc etiam artes civibus suis impertire posset. Porro ut bene ornateque dicendi facultatem consequeretur, et in concionibus disertor oratoris partes tueretur, omnique loco animorum habenas æquissimo jure teneret, sive optima quæque suaderet, sive injuria oppressis adesset, legumque ipsarum causam susciperet, hisque auctoritatem suam astrueret: et quod facile primum est, ut orationes et ipse conficeret, et de alienis perire sententiam ferret, omnibusque in rebus decorum servaret; hanc inquam, quæ tales tantasque una efficere res potest, artem rhetoricam, vitæ humanæ, ut poetico verbo utar (1) «ingenii præsidium et columen» invidendæque felicitatis familiaribus suis conciliatricem, in Palestinam profectus, ejusque in scholis versans, quæ studiosissime omnium oratoris operam dant, sibi comparabat: mox insita animi magnitudine quæ illic hauserat in tantum auxit ornavitque, ut illius oratio,

res quædam nova et inusitata esse videretur: admiranda quidem omnibus, sed quæ nemini æmulationis spem relinqueret.

XVIII. Porro quoniam illud etiam quod inter cætera studiorum genera et maximum, et polcherri-um, et perfectissimum est, consequi avebat: sive quo fieri nequit, ut mortalium quisquam sapiens sit, etiamsi in cæteris omnibus præstet, usque eo dum maximo illo careat. Est autem omnium maximum philosophia, quippe ars artium, et scientia scientiarum (2). Idcirco relicta Palestina Alexandria ire constituit: urbem tum elegantia, et situ, et amplitudine, et omnibus his de quibus gloriari urbes solent, inclytam: tum optimarum artium cultu, illa tempestate florentissimo, in tantum commendatam, ut et alios omnes undique ad se attraheret acciretque, et eos præcipue, qui cum politiore humanitate aliquid rationis habebant, doctrinæ facundique participes futuros, et librorum etiam publicis in bibliothecis repositurum. Qui et universas

(1) *Odys.* IV, 414.

PATROL. GR. CXLV.

(2) *Joan Damasc. Dialect.* cap. 3.

Musarum opes complectebantur, et tot numero erant, quot vix in cuncta reperirentur Græcia. Quod urbem tanto amabiliorem studiosis et industriis hominibus reddebat. Cum igitur non longo tempore magnam illie lectissimarum doctrinarum vim collegisset, nihilque admodum, pene dicam extra se suamque discendi aviditatem reliquisset, quoniam parentem ac nutricem omnis sapientiæ Athenas, solis animi sensibus e longinquo intuebatur, quarum amore jamdiu flagrabat, tum ut quæis destituebatur, ea illic compararet; tum ut urbem iis quæ habebat exornaret. Alexandria

XIX. Consensa itaque Æginetica navi, sunt autem Æginetæ rei nauticæ scientissimi, lætus cum velis in altum provehitur; nec initio adversi quidquam sentiebatur, nec erat omnino de quo querebantur, contra vero placida illis ac tranquilla omnia, celum, nubes, mare, aer, verbo mera undique securitas. Subinde vero conversa velut iestula in contrarium res mutari; commodum enim Parthenicum mare transmittentibus, decurso jam fere medio navigationis, atque adeo salutis item curriculo, hic turbo intolerandus, omnique memoria, si navis credimus, sævissimus, subito ingruit. Mox igitur mare cinni in modum misceri, sursum deorsumque magna vi exagitatum, nec usquam consistere situm; sed et navigium nunc sublimè erectum, nunc aquis demersum, præ fluctibus, præque crebra, et continua, et vehementissima undarum factione, non exiguum ultimi periculi metum navigantibus injecti. Jam cæteris non modo mors ipsa imminens, sed et mors in undis sufferenda, perquam horribilis visa est, quod utrumque abominabantur; quanquam enim necessario alterum quandoque sibi eventurum norant, sive nunc hoc pacto, sive alio alias: de salute tamen ac vita, ut par erat, solliciti, suarumque necessitudinum quisque recordati, quas calamitatis suæ appendices habebant, lacrymis omnia ac lamentis complebant, nec quo se verterent, quidve cœptarent, reperire poterant. Gregorio non minus gravia et hæc ipsa accidebant; multo gravior tamen, imo malorum omnium ultimum erat omnemque consolationem superabat, quod quoniam sanctissimis religionis mysteriis nondum initiatus erat, nec legitimam divinæ familiaritatis signaculum acceperat, in discrimine versaretur, ne Deum ipsum miser amitteret, illiusque gloria prorsus excluderet.

XX. Quippe ut lustrali lavaero rite expiatum esse, docente Paulo ¹¹, Christum induisse est, novoque quodam modo Christum tacitum esse, aqua nimis spiritumque perunctum; sic necesse omnino est, a Christo etiam disjunctum esse, quisquis lustrationem illam consecutus non est: quo quid dirius unquam acciderè potest, non illi solum, qui et prius Deo consecratus quam conceptus erat, et postea et mentem, et vitam, et dictionem, et actio-

καὶ τὴν πόλιν ἐπείραστον μάλλον ἐποίησε τοῖς φιλοπονεῖν αἰρουμένοις. Τὰ κράτιστα τοίνυν ἐνταῦθεν ἐν οὐ πολλῷ τῷ χρόνῳ ξυνειλογῶς, καὶ μηδὲν ὡς εἰπεῖν ἔξω καταλιπὼν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ καθ' αὐτὸν βουλομένου, ἐπεὶ τὴν μητέρα καὶ τροφὸν ἀπάσης σοφίας τὰς Ἀθῆνας, πόρρωθεν εὐρα τοῖς λογισμοῖς, καὶ τούτων ἐκπλεῖνος ἦρα, ὁμοῦ μὲν ὦν οὐκ εἴχετευσόμενος, ὁμοῦ δὲ καὶ ταῦτα οἷς αὐτὸς εἴχετο σμῆνεν, ἄρα ἐκείθεν ὡς τάχιστα, τῆς ἐνταῦθα φερούσης ἀνταποκρίστω.

quamprius solvens in viam illic ferentem se dabit.

18'. Καὶ δῖτα νεὸς ἐπιβὰς Αἰγίνατας, δεινὸς δ' οὗτοι τὰ ναυτικὰ, χαίρων χορεύουσιν αὐτοῖς συνανήχθη· καὶ τῶς μὲν δυσχεροῦς οὐδενὸς ἐπιπρῶντι, οὐδ' εἶχον οὐδὲν οὐδοιοῦν αἰτιάσθαι, ἀλλὰ πάντ' ἦν αὐτοῖς ἐν βραπτώνῃ, καὶ εὐραὸς καὶ νύφης καὶ θάλαττα, καὶ ἀήρ, καὶ τὸ καθάπαξ εἰπεῖν εἰς ἅπαν θάρρειν. Ἐπειθ' ὥσπερ ὀστράκου μεταπεσόντος, εἰς τοῦναντίον τὰ πράγματα περιέστη· τὸ γὰρ παρθενικὸν διαβάλλουσι πύλαος, καὶ σχεδὸν οὐδὲν ἐν μεσημβρίᾳ τοῦ πλοῦ, ἐν ἰσθμῷ δὲ [f. add. ὡς] εἰπεῖν καὶ τοῦ σώζεσθαι, τυφλὸς τις ἐμπροσθέντος ἀθρόως, οὐδ' οἶον καὶ φέρειν, καὶ τὼν εἰ· μνήμην ἡκόντων χαλεπωτάτου ὡς τὼν ναυτῶν [f. add. ἦν] ἀκούειν, ἥ τε θάλαττα κυκλῶν ἐγίγονται, ἄνω καὶ κάτω φερόμενη τῇ βίᾳ, καὶ στήναι μεθαρμῶ δύναμένη· τὸ τε σκάφος, νῦν μὲν μετώρον, νῦν δ' ὄραλον γιγνόμενον ὑπὸ τῶν κυμάτων, καὶ τῆς ἐπαλλήλου καὶ συνεχροῦς καὶ σφοδρῶτατος τοῦ κλυδωνίου φορᾶς, οὐ μικρὸν αὐτοῖς τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων φόβον ἐπέχευ. Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις, οὐ τὸ τεθνήσκειν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῖς ὕδασι τοῦτο πέσεσθαι, δεινὸν ἰδέσθαι καὶ κατ' ἀμφὶ δυσχεραίνοντες ἦσαν· εἰ γὰρ καὶ θάτερον σπρίναι αὐτοῖς ἐξ ἀνάγκης ἐσόμενον ᾔδεισαν, ἔαν τε νῦν οὕτως, ἔαν τ' ἄλλως [add. ἄλλοτε αὐτ' ὕστερον] ξυμβῇ, ἀλλ' ἄρα τοῦ περιελθεῖν καὶ ἤν ὡς εἰκὸς ποιοῦμενοι λόγον, καὶ ἅμα τῶν οἰκείων εἰς μνήμην ἰόντες καὶ τούτους ἐπιθήκην, τῆς συμφορᾶς κεκτημένοι, θαυρώων ἅπαντ' ἐπαύρου καὶ οἰμωγῶν, καὶ οὐκ εἶχον ὅ τι καὶ γίνοντο. Τῷ δὲ, καὶ ταῦτα μὲν οὐδὲν ἦν· πολλῷ δὲ πλέον, μάλλον δὲ κακῶν ἐσχάτων ἦν, καὶ παραμυθίαν πᾶσαν ὑπερβαίνον, τὸ κινδυνεύειν οἷς τῶν μεγίστων ἐτ' ἀτίσιτος ἦν, καὶ τῆς πρὸς Θεὸν οἰκιστότητος οὐκ ἔτι τὴν γιγνομένην δεδωγμένος σφραγίδα, Θεὸν αὐτὸν ἀπολέσαι καὶ τῆς ἐκείνου δόξης παντάπασιν ἐκπεσεῖν.

K'. Ὡς γὰρ τὸ βαπτίσματος ἡξῶσθαι, Χριστὸν ἔστι κατὰ Παῦλον ἐνηθῆαι· καὶ ἄλλως Χριστὸν γιγνέσθαι ὕδατι χρισθέντα καὶ πνεύματι, οὕτως ἀνάγκη πᾶσι τὸν μὴ τούτου τυγχέειν, καὶ Χριστοῦ κερύσσεσθαι· οὐ τί τῶν ἀπάντων ἐλαττωτέρον, οὐκ ὅπως ἐκείνῳ τῷ καὶ πρὸ συλλήψεως ἀφωσιωμένῳ Θεῷ, καὶ ὕστερον καὶ νῦν καὶ βίον καὶ λόγον καὶ πρᾶξιν, καὶ πάντ' ἑαυτὸν τῆς ἀνωθεν ἐξάγειν δεξιὰς, ἀλλὰ καὶ ὅλως ἀνθρώπῳ νῦν ἔχοντι, καὶ

¹¹ Galat. ii, 27.

λογίζεσθαι δυναμένων, καὶ τοὺς εἰδότες καλῶς, οἱ ἅνθρωποι τὴν οἰκουμένην πᾶσαν κατὰ γῆν, καὶ τὴν ὑπὸ γῆν τε καὶ ὑπὲρ γῆς κτήσεται μόνος χρυσόν, καὶ πάντας τοὺς τε θύτας, τοὺς τ' ἐσομένους· πρὸ τ' ἔχοντας ἀνθρώπους εὐδαιμονίᾳ παρέλθῃ, οὐδὲν αὐτῷ πλέον ἔσται παρὰ ψυχῆς κινδυνεύοντι. Ταῦτ' οὖν ἐκείνος ἐννοῶν, καὶ τούτους ἀνὰ καὶ κάτω στίβων τοὺς λογισμοὺς, ἐπητηγμένους μὲν τοσούτου κινδύνου, τοῦ δὲ χειμῶνος οὐ τι λωποφύτας, καὶ πρὸς ὑπερβολὴν αἰρούμενους, ἀπορίας δὲ πάντοθεν οὐσης, ἐπιλαμπουσὶν δὲ σπεῖδιν τῶν ἐλπίδων, ἐπὶ θυρῷ δὲ ἀκμῆς τῶν πραγμάτων ἐστῶτων, τί ποιεῖ, καὶ τίνα λύσιν ἐπινοεῖ τοῦ δαιμονίου; Πάσης ἡστυνοσύνης ἀνθρωπίνης ἀπεργακῶς ἐκτινέας καὶ μηδὲν τούτων καὶ τοὺς ἄλλους πείσας προσέειπεν, ἐπὶ τὴν ἐν ἀπείροις πόρῳ καὶ πάντα ποιοῦντα καὶ μετασκευάζοντα μόνῳ τῷ βούλεσθαι δεῖν ἔγωγε καταφρονεῖν θεῶν, καὶ τοῦτω πιστεύειν τὸ σῶζεσθαι· εὐ εἰδὼς ὅς ἐστι καὶ συμφοραὶς τίτιν ἡμᾶς περιπεσεῖν ποτε ξυγχαροῖς, εἴτε παροῦσαν ἀναστῆλ- λων κακίαν, εἴτε ἐσομένην προαναίρων, ἢ τιμωροῦ- μένος γεγονυῖαν, τὸ γὰρ τῆς πείρας παρήγηται, ἔστιν ὅτε καὶ ἐφ' ὧν γινομένης, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ βελ- τίους ἂν γεγενῆσθαι, καὶ κηρόμενος μέλλον ἢ κο- λῆσαι βουλόμενος συγχαρῇ τῆς γούν συνήθους εὐθὺς χρηστότητος ἔχεται καὶ οὐκ ἀνέχεται τοπα- ράπαν, οὐτ' ἐπιλελῆσθαι τοῦ οἰκτειρῆσαι, οὐτε τοὺς ἱκτιρῶντες αὐτοῦ συνέχειν ἐν ἄρῃ· φιλάνθρωπος γάρ· καὶ τοῦτ' αὐτῷ μέλλον πρὸς τρόπον.

agens, quam ultionem expetens, unde et suetam

KA'. Ταῦτ' ἄρα καὶ πάντων αὐτὸν ἀναμνήσας τῶν ἐξ ἀρχῆς τεραστίων, καὶ ὧν ἐκάστοτε διὰ πλῆθος εἰδούς· καὶ πεποίηκε καὶ ποιεῖ, καὶ τοῦτοις προσθαί- ναι τὸ κατ' αὐτὸν ἐξ ἁγῶν ὀδυνώμενης δεηθείς τῆς καρδίας, ἐπεὶ καὶ τὴν φιλάνθρωπίαν αὐτοῦ συμ- προσθεύσαντες εἶχε, καὶ ταῖς εὐχαῖς συμμαχοῦσαν, οὕτως ἀπέλαυσεν τῶν εὐχῶν καὶ αὐτὸς τῶν ἐαυτοῦ, καὶ οἱ ἄλλοι τῶν αὐτοῦ, ὥς μὴ μόνον αὐτὸν δι' αὐτὸν, ἀλλὰ δι' αὐτὸν καὶ τοὺς ἄλλους εἰσῶσθαι· καὶ χα- ρισθῆναι μὲν αὐτὸν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ σωτῆρι καὶ πρόμαχον εὐσεβείας, καὶ ξυναγωνιστὴν τῶν καλλί- στων, καὶ πρὸς θεὸν ἀγωγὴν (I. ἀγωγὴν), χαρισθῆναι δὲ τοῦτω τοὺς ἄλλους καὶ δι' αὐτοῦ τῷ θεῷ. Τῶν γὰρ ἀπίστων σπεῖδιν ὄντες οἱ πλείους, οἷς τε παρὰ πᾶσαν ἡντικῶν προσδοκίαν ἀπῆλλαξαν τοῦ κινδύνου, καὶ οἷς οὕτω καινότατα, πρὸς Χριστὸν εὐθὺς μετετά- ξαντο· καὶ γαγόντασι προσθήκη τοῦ κατ' ἡμᾶς συν- ερίου· οὐ γὰρ κατὰ βραχὺ τὸ κλυδωνιὸν ὑπερδίδου οὐδὲ σχολῇ καὶ βᾶδην ὥς ἂν εἴπῃ τις ὁ χειμῶν ὑπε- χώρει· ἀλλ' ὡς τῶν μεγίστων σου θαυρασιών! Χριστὲ, ἄμ' ἔπο· ἄμ' ἔργον ἦν ὡς ὁ λόγος. Τὸ τῆς εὐχῆς, τὸ τοῦ σῶζεσθαι, ὡς μὴδὲ χειμῶνος οὐτινόςου δόξαίν ὡς εἰπεῖν πεπερασθαι.

KB. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ προστέθη τῷ θαύματι

nem, et se denique totum supernæ ceteræ velut appenderat; veram ulli omnino homini mentis compositi ac ratiocinationis, et quem illud minime fugiat, quod tametsi universum terrarum orbem in diuisione sua ac potestate teneat, aurique vim omnem, quæ sub terra, aut super terram est, unus possideat; tametsi quotquot usquam sunt mortalium, aut in posterum futuri sunt, aut olim fuerunt, felicitate gaudeat, nihil id sibi tamen, de anima periclitanti, profuturum. Hæc ille tam secum reputans, et huiusmodi sursum deorsumque animo cogitationes versans, presentissimo in periculo, nihil remittente procella, imo ad summum excessum intumescente, nulla usquam elabendi rima, nulla ferme residua speculo, rebusque in acie nova- colæ jam hærentibus, quid occipit, quæso, quævis expediendorum malorum rationem inii? Nempe damata humana omni arte ac industria, cæterisque ne aliqua re huiusmodi confiderent admonitis, a l ihum, qui in rebus inuis viam reperit, *qui omniaque solo nutu suo facit ac immutat* ", c confu- giendum, suamque illi committendam salutem, statuit, haud ignarus, quod quanquam in aduersa quedam nos nonnunquam incidere Deus sinat, sive ut præsens aliquid refrenet vitium, sive futurum præcidat, sive antea admissum vindicet; nam ten- tationem divinam, quæ aliquando, et in quibusdam fit, nunc omitto; ideo hoc tamen permittit, ut a l bonam redeamus frugem, et nostri potius curam agens, quam ultionem expetens, unde et suetam

coercere misericordias suas ". Clemens enim multis

C XXI. Ob hæc itaque miraculorum omnium, quæ- cunque a primordio rerum edita fuere, quæque identidem per multam misericordiam suam fecit fa- citque, Deum commonefaciens, illisque ut suum hoc adjungeret exemplum, anxio admodum pectore obsecrans, quoniam benevolentiam erga homines Dei, adiutricem precum sociariam habebat; hoc ex precibus suis commodi ipse cæterique cepere, ut cum ipse per se, tum per ipsum reliqui, periculo liberati fuerint, ut orbique ipse universo vindex salutis pietatisque propugator, et pulcherrimo- rum operum adiutor, et ad Deum dux ac signifer, datus sit, concessa simul illi, et per illum Deo, cætera vectorum turba. Quorum plerique fere in- fideles, quod ita præter omnem expectationem ex periculo evasisent, quod novo adeo insolitoque more, e vestigio ad Christum transibant, nostri- que additamentum cælis fiebant; non enim paulatim undarum subsidit tumor, nec cum mora aliqua ac pedetentim, ut eo utamur verbo, recessit procella, sed, o immensa miracula tua! Christe, simul dictum factumque erat, ut vulgo dicitur: simul votum ni- mirum et plena lucolumitas, ita ut haud ullam probe dicam experti viderentur procellam.

XXII. Quia et novum miraculo accessit miracu-

lum; quippe nocte eadem, ut postea compertum est, de periculo filii certiores divinitus facti parentes, pro eo ac debuerunt, graviter animo angebantur: et quidquid hic opis poterant, laboranti ferebant, ferventissimas in preces incumbentes, omniaque ut ipsum discrimini eriperent molientes: tum mox voluisse compotes factos esse liquido intelligere, abscedente illic non modo omni agritudinis sensu, sed invicem ineffabili quadam voluptate animos ipsorum replente: quod clarissimum signum erat prosperioris filii status, quantæque una cum illo curæ Deo essent. Hujusmodi equidem navigatio fuit: adeo illa omnium difficillima ac asperrima, ut si evenissent quæ minimebatur, haudquaquam digna esset cujus ulla superesset memoria: rursus tanto eadem postea in pretio merito habita, ut nec posteris silentio transmittantur, quæ tot tantorumque bonorum præcipua nimirum causa fuit, dum cæteros quidem e tenebris in lucem venire, lustrico regenerationis lavacro Servatori suo adoptari, coegit: cui hoc ipsum fidei sacramentum, velut acceptæ salutis pretium deferebant. Gregorium vero non paulo meliorem constantioremque effecit, qui ita materna promissa renovabat, seque Deo totum bona fide addicebat.

XXIII. Jam vero huic in locum addurtam orationem, ut Athenas ipsas ingressura, virique illic adventum expensura sit, quemadmodum recte atque ordine instituiam ac exsequar, incertus hæreo, neque enim postquam in rerum harum mentionem oratio incidit, illas omittere nobis integrum, rebus nimirum ipsis dicendi necessitatem afferentibus: quandoquidem omnia ei singula nostri sua serie reddere nobis proposuimus. Rursus quoniam neutquam par nobis, atque ipsi (Epitaphio Basilii) hæc ipsa describendi facultas est, illud nos propemodum ab iis quoquo modo attingendis revocat: scilicet solius Gregorii hoc proprium est, ut et factis egregiis cæteris hominibus antistat, et divina quadam gratia eadem commemoret; solus ille enim revera, *et Verborum bonus orator, rerumque erat actor* (1). Sed hoc tantum dicam, quod ita cum inter se mutuo, tum cum Atheniensibus noster et Basilius, vir optimus, Athenis vixerint, ut majore omnino in admiratione ac honore apud illos fuerint, quam hospitum quicquam, qui ea in urbe aliquando versati fuerant: idque tum ingenii virtutisque suæ merito, tum quod ulro omnes, omnibus in rebus, primas ad ipsos deferrent: rursus ipsi inter se non modo alter ipse uterque esse, sed plus etiam alter alteri, quam alteruter sibi, esse haberi que adhibentur: usque adeo novum conjunctissimæ familiaritatis exemplum per ipsos vitæ humanæ ostensum fuit: sive potius quemadmodum in cæteris omnibus, ita in hoc etiam excellebant, quasi ferre nequirent, quin naturæ suæ præstantiam exemplis omnibus spectandam præberent, et quæcunque in re palmam ipsi ferrent.

XXIV. Hunc in modum cum affecti animatique essent, quod discedere Basilius et ad sua redire

Α θαύμα· τῆς γὰρ αὐτῆς νυκτὸς ὡς ἔπειτα καταφανέ·
ἐγεγόνει, τὰ τοῦ παιδὸς δυσχερὴ θεόθεν οἱ γεννητο·
ρε· ἐμπνευσθέντες ἀγωνιῶντες ἦσαν ὡς εἰκός, καὶ
οἱς εἶχον πρὸς συμμαχίαν· ἐχρῶντο· θεοκλυτοῦντες
πάνυ θερμῶς καὶ ὅπως οὗτος ἐξάντης ἔσται τοῦ
κινδύνου πάντα ποιοῦντες· καὶ μέντοι καὶ ὧν ἐπήγ·
γαλλον τυχόντες, ἔγνωσαν ἐμφανῶς, οὐχ ὅπως τῆς
ἀθυμίας παντάπασιν εὐθὺς ἀπιούσης, ἀλλὰ καὶ φό·
νῃς ἀφάρτου πλησθέντες, τακμήριον ἐναργεῖς τῆς τοῦ
παιδὸς εὐπραγίας, καὶ ὅσον αὐτοῦ τε καὶ αἰώνων μέ·
λαι θεῶν. Ὁ μὲν δὲ πλοῦς, τοιοῦτος, καὶ τοῦτον ἔσχε·
τὸν τρόπον· οὗτω μὲν χαλεπώτατος καὶ δυσφορώ·
τατος πάντων ἀναφανείς, ὡς εἰ ἂν πράξειν ἡπίαι·
ταῦτα προδύρησαι, μὴδ' ἂν ὁλιγὸς ἦκεν εἰς μνήμην
ἀξιοχρεῶς εἶναι· οὗτω δὲ πολλοῦ τινος ἔπειτ' ἄξιον
γεγονὼς, ὡς μὴδὲ τοῖς ἐπιγιγνομένοις σιγᾶσαι, τῷ
C τοιοῦτων καὶ τηλικούτων ἀγαθῶν σφίσις αἰτιώτατος
κατασθῆναι· τοὺς μὲν ἐκ σκότους εἰς φῶς ἔλθειν
ἀναγκάσας, καὶ διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας·
εἰσποιηθῆναι τῷ σώσαντι· ὥσπερ τινὰ σωστῶρα προσ·
ενηνεχότας· τὴν πίστιν· τὸν δὲ, πολλῶν καλλίῳ καὶ
βελαιότερον ἀποφύνας· ἀνανεωσάμενον μὲν τὰς τῆς
μητρὸς ὑποσχέσεις, ἔδωκεν δὲ καθάπαξ αὐτὸν ἀνα·
θίνα θεῶν.

KΓ'. Μέλονται δὲ Ἀθηναίων ἐπιθαίνειν, καὶ τὴν ἐν·
ταῦθα παράδοον τοῦ ἀνδρὸς ἐξετάζειν, οὐκ οἷδ' ὅ τι
τῷ λόγῳ χρῆσθαι, οὐδ' ὅπως ἂν αὐτὸν διαθεῖν·
οὔτε γὰρ ἐπειδὴ τοῦτων οὗτος ἐμνήσθη παραλαβεῖν
C ἡμᾶς δεῖ, τῶν πραγμάτων λέγειν ἀναγκαζόντων,
πάντα γὰρ ἐφεξῆς τὰ τοῦτου λέγειν προθέμεθα, τὸ
τ' αὐτὸ μὴ δύνασθαι τοῦτω παραπλησίῳ· τοῦτων μνη·
σθῆναι, ἀπάγει δῆλως τοῦ καὶ ὀνηροῦν τοῦτων μνη·
σθῆναι· μόνου γὰρ ἐκείνου καὶ πράττειν ὅπερ τοῖς
ἄλλοις, καὶ μεθ' ὑπερφυῶν τῶν χαρίτων ταυτὶ ἐπ·
γίεσθαι, διὰ τὸ μόνον ὡς ἀληθῶς, ἐ μύθων τε ῥητῶν
ἔμμεναι, πρῆκτῆρά τε ἔργων. Πλὴν τοιοῦτον εἰποιμ'·
ἂν, ὅτι τοιοῦτος δὲ τις· ἐνταῦθα πρὸς ἀλλήλους· καὶ
Ἀθηναίους αὐτὸς τε καὶ Βασιλείους γεγονόσιν ὁ χρη·
στός, ὡς τοῖς μὲν παρ' οὐστινασοῦν τῶν πώποτ' αἱ
αὐτοῦς ἀφιγμένων θαυμασθῆναι καὶ σπουδασθῆναι·
καὶ φύσει· εἴνεκα λέγω καὶ ἀρετῆς, καὶ τοῦ παρὰ
πάντων ἐν ἅπασιν συγκαχωρηκότος· αὐτοὶ δὲ ὡς
ὅσον ἄλλος αὐτὸς ἐκάτερος εἶναι σπουδᾶσαι, ἀλλὰ καὶ
D πλείον ἐκάτερος ἐκατέρῳ, ἢ ἐκάτερο· αὐτῶν νομισθῆ·
ναι· οὕτως εἰς ἐταιρίας λόγον, καινόν τι χρῆμα τὸ
κατ' αὐτοῦ· ἀνεφάνη τῷ βίῳ· μᾶλλον δὲ ὥσπερ ἐν
πᾶσι τοῖς ἄλλοις, οὕτω καὶ ἐνταῦθα διαφέροντες
ἦσαν· ὥσπερ οὐκ ἀνεχόμενοι μὴ τὴν τῆς φύσεως
πλεονεξίαν διαπάντων δεικνύναι καὶ ὡς κατὰ πάντας
ὁπουοῦν φέρονται χράτας.

KΔ'. Οὕτω δ' ἔχοντες καὶ τοῦτον διακείμενοι δι·
που τὸν τρόπον, ἐπειδὴ τῶν ὁ μὲν ἐμᾶλλον ἐκείθιν

(1) *Iliad*. I, 445.

ἀναμνήσιν, καὶ χάριτον ἐπὶ τὰ οἴκῳ ποιεῖσθαι, Ἑρμ. A
 γορίῳ γὰρ μὴν οὐκ ἔτι ἀνικτὸν τοῦτ' ἦν, οὐδὲ φιλο-
 σοφείῃ οἷός τ' ἦν, ἀλλὰ καὶ πρὸς μόνην ἀπεχθῶ, ἔσχε
 τὴν ἀκοήν, τότε δὲ σαφέστατα διεβίβη καὶ τὸ τῆς
 συμπονοίας αὐτῶν διαπεφυκός, καὶ ὅσῳ δὴ τινος
 Ἀθηναίος τὰ σφῶν ἐτιμᾶτο. Περιχυθέντες γάρ καὶ
 προσφύοντες ἀλλήλοις· καὶ ὅσῳ ἐν ἄμφω γινόμενοι τῇ
 τε τοῦ ἑωυτοῦ κατοχῇ τῇ τε τοῦς Ἀθηναίους καὶ οἷς
 ἐποιοῦν καὶ οἷς ἔλεγον χορηγοῦντας οὐ μικρῶς ἔσχειν
 τῷ πάθει. Οὕτως εἰχοντο καὶ κατείχοντο, καὶ ὥσπερ
 σφῶν αὐτῶν ἀλλήλων ἀνταίχοντο, ὡς ἐκάτερον ἐκα-
 τέρου τοῖς μέλεσιν ἀναποθᾶναι ἥδιον κρίνειν, ἢ καὶ
 ὁπωσούν διεσπῆσθαι, ἕως τὰ μὲν τῆς ἀνάγκης· ὡς
 εἰς ἡγεθῆντες, τὰ δ' εἰδότες καὶ παπεισμένοι ὡς
 οἱ τᾶχιστ' ἀλλήλους ἔβονται καὶ συνέσονται· καὶ τὰ
 πόρρωθεν φιλοσοφίας περὶ καὶ τοῦ τῆς ὕλης θρασυμοῦ
 συνδόξαντα σφίσι δονοὺς οὐκ ἥδη πείρας σχήσει χρη-
 στήν, μολὶς διέστησαν· εἰεν· τοῦτο μὲν δὲ τοιοῦτον·
 ὅ δ' ὅτι αὐτοῦ τοῦτου μάλιστα λέγειν ἔχομεν, καὶ
 ὅ πρὸ τῶν ἄλλων ὧν ἔχει τοῦτον σημαίνει καὶ πρὸ
 τῶν ἄλλων ἀνθρώπων τίθησιν, ἅτε πάντων ἀγαθῶν
 ὑπερχον· καὶ τοῦτω διαφερόντως προσόν, τοῦθ' ὡς
 ἂν οἷός τε ὧ, ὧσπερ τῷ λόγῳ· οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τὸν περὶ
 τοῦτων ἀπάντων λόγον ἀπαξ ἐνεστησάμην, καὶ τὸ
 καταξίαν ἐνεστησάμην. Οὐδὲ μικροῦ δεῖ· ἀλλὰ τοῦ
 λέγειν ἀπλῶς σωζομένου, ἔαν μὲν καὶ τοῦτο προσῇ,
 πολλοὺς τινος ἔσται τῷ λόγῳ· ἔαν δὲ μὴ, οὐδὲν φασὶ
 πρὸς τὸν λόγον.

potero verbis complectar. Quanquam enim de universis nostri rebus semel dicere institui, minime
 id o pro dignitate earum dicere institui; nihil profecto minus, nimirum dum bona fide modo dica-
 mus, si et hoc accesserit decus, magni equidem illud ad orationis splendorem referret: sin minus,
 nihil id, quod aini, ad orationem ipsam faciet.

ΚΕ'. Ἀπάντων μὲν οὖν μετασχεῖν τῶν καλλίστων,
 καὶ ταῦθ' ὁμοῦ συλλαβεῖν, οὐκ οἶδα ὅτε τῶν ἐκ τοῦ
 παντὸς αἰῶνος ὁπῆρξεν, οὐκ οἶδ' ὅτε τοῦτον ἔχομεν φά-
 ναι διὰ πάντων λόγων, καὶ τοῦ καθάπαξ ἐπιτυχεῖν·
 ἀλλὰ τὸν μὲν, τοῦτο· τὸν δ' ἔκλεινο· ἔστι δ' ὅν καὶ
 πλείω καταρωθῶκε· ὅς δ' εἰς ἅπαντα καθήκειν ἑα-
 τὸν, ἰργώδης εὐρεῖν· πλην εἰ τις ἐφ' οὕτω τοῖς προῶν
 τῆς τύχης, θαυμαστὸς οὗτος τῶντοι ταυτοῖς τῆς
 φράσεως, καὶ μόνος τοῦ παντὸς ἀξιότατος χρῆσθαι·
 ὅταν δ' αὐτὸς ἡμῖν καὶ σοφίαν μετὰ πάντων τυγχά-
 νη· καταρωθῶκε, οὐ τὴν καθ' ἡμᾶς μόνον ἣς ἔχεις
 τὰ πρῶτα, καὶ ἦν οἱ τῶν ἀνθρώπων ἀνδραποδώδης
 καὶ τὴν γνώμην ὡς ἀληθῶς βάναστοι, κακίειν τυλ-
 μῶντες, σφῶν αὐτῶν καταδικάζουσιν ἄλογον, οἷς
 ἄγαν ἀλόγως περὶ τὰ λόγου παντὸς ἀξία διατίθενται,
 καὶ ταῦτ' οὐ μέρους ἀλλ' ὅλην αὐτὴν ὡς εἰπεῖν τὴν
 ἰδέαν, ποίαν τινὰ περὶ σοῦ δόξαν ἐκτίον, καὶ τί σε
 δεῖ προσεπειν· Πότερον ὑπεράνθρωπον ἄνθρωπον,
 καὶ ὅλῳ τινι τελευταίῳ ζυμπίσσης τῆς καθ' ἡμᾶς
 φύσεως ὅρον, ἢ θεοπέσιόν τι καὶ ὑπερφύς καὶ και-
 νότατον χρήμα καὶ παντοδαπὸν ἀγαθόν, καὶ ὅλῳ
 μοναχικὴν τινα καὶ ξένην οὐσίαν καλοῦ, εἰ δὲ πάν-
 των τῶν τῆς ἀρετῆς μορίων συγκεκραμένην οὕτε
 πρὸς παράδειγμα φέρουσιν, οὗτ' αὖ ἐσομένην παρά-
 δειγμα, ἀλλ' αὐτὴν πρῶτην καὶ μόνην ἀναφανίσαν
 τῷ βίῳ, καθάπερ φασὶν τὸν ὅρον τὸν ἱερὸν· Οὕτω σοι
 στεφάνῳ πανταχόθεν προσήκει, καὶ οὐδὲν οὐδὲτιον

A jam parabat, non id equo animo ferre Gregorius.
 nec philosophiæ suæ tranquillitatem tenere amplius
 poterat, sed vel solam discussus auditionem per-
 horrescebat. Hic sane turbulentissimo documento
 et necessitudinis illorum germana penitusque in-
 scita indoles apparuit, et quanto ipsi Atheniensi-
 bus in pretio essent. Quippe circumfusi arcetissimo-
 que amplexu alter alteri haerentes et ambo ve-
 lut in unum confusi corpus, tum mutui amo-
 ris vi atque affatu, tum quod multum olei huic
 illorum igni dictis factisque suis Athenienses
 superfunderent, ita haerebant continebantur-
 que, neque aliter alter alterum quam semet-
 ipsum complexus detinebat: ut utriusque dulcius vi-
 deretur amici inhaerentem artubus animam efflere,
 quam nullo inle modo divelli. Donec tum necessi-
 tate ipsa, ut par erat, expugnati, tum ignari ac
 persuasi fore ut perbreve temporis intervallo, ite-
 rum inter se viderent ac conversarentur, et quod
 dudum de sanctiore philosophia, materiaque cor-
 poris fuga, constitutum habebant, paulo post ad
 optatum exitum perventurum esset, agere tandem
 diversi abibant. Sed hæc, quæ hujusmodi fuere,
 hactenus. Cæterum quod præcipue de Gregorio
 nostro dicere habemus, quod illum supra cæteras
 ipsius dotes commendat, cæterosque supra mor-
 tales attollit, ut bonorum omnium primum, et
 quo ille singulariter ornatus erat, id nunc prout

C XXV. Jam ut pulcherrimarum rerum omnium
 particeps quisquam fuerit, easque pariter complex-
 us sit, id haud scio cui unquam post hominum
 memoriam, contigerit; itaque neminem proferre
 possumus, qui per omnia gradum intulerit, recte-
 que cuncta assecutus sit: alios quidem in alio
 alioque optimarum artium genere sigillatim, non-
 nullos item in compluribus præclare elaborasset:
 qui ad omnia sese demiserit, haud facile reperit-
 iri; verumtamen si eo fortunæ quisquam pro-
 gressus fuit, hic ipse certe ob singularem pro-
 gressionem admirandus, unusque porro dignissi-
 mus erat, qui universa ista felicitate in solidum
 frueretur. Quando vero tuto nobis sapientiam
 una cum cæteris omnibus perfectæ hausisti, non
 nostram Christianorum modo, ejus primas tenes,
 et quam servili homines ingenio, et vere illibe-
 rali abjectoque animo præditi, dum incessare non
 verentur, semet ratione destitui arguunt, eo quod
 valde irrationabili modo erga ea affecti sunt, quo-
 rum summa merito habenda ratio erat: tum et
 sapientiæ hujus non partem aliquam tepes, sed
 ipsam totam, ut verbo dicam, ideam; quam sano
 de te habere convenit opinionem, quove te no-
 mine compellabimus? Utrum plus quam humanum
 hominem, et velut extremum totius naturæ nostræ
 terminum? an divinam quamdam humanumque fa-

stigma egressam, et novitate sua rarissimam rem, bonumque quoddam universale; et postremo unicam omnino atque peregrinam quampiam pulchri essentiam, ex universis virtutis partibus conflata: eamque de nullo exemplari expressam, nec imitabilem aliis exemplar futuram, sed primam eandem ac solam mortalibus ostensam, more sacrae avis, quam dicunt, usque adeo undique tibi coronae debentur: nihilque pulcherrimarum rerum est, quod non tuis laudibus materiam suppediet, tuoque gloriae mirifice velificetur. Verumenimvero quod nulla penitus re, ad censum virtutum pertinente, abstineris, sed haec omnia ita simpliciter complexus fueris, ut nemo alius ullam virtutem unam, illius rei clarissimum argumentum est incredibilis tua ad Deum familiaritas, et quod ex divino hoc consortio Deus totum ipse pene evasisti: cuius

XXVI. Quippe si quos egregie bonos seque dignos futuros praecognovit Deus, eos necdum susceptos natosque praedestinavit, et ut ingens aliquod emolumentum, omnisque decoris publici sacculo auctores futuros, despondet; tu vero de illis eras, quos longe optimos idem praecognovit, eaque re praedestinavit; ita probabile sane, sive verius omnino necesse est, non eo duntaxat tempore quod dixi, charum te Deo familiaremque fuisse, sed et omnis virtutis, ut verbo dicam, excellentissimum opificem, nimirum virtutis causa praedestinatus, valde item admirabilis, aliisque omnibus excelsior factus es, virque profecto illiusmodi, ut tametsi praedestinatus non fuisses, merito praedestinari deberis; quippe qui unus omnia aliis omnibus ceris que.

XXVII. Porro de eloquentia tua dicere aggrediens tuam mihi eloquentiam tuoque orationis robur contingere velim, quo ex merito illam suo commendare queam; is etenim tu es, si summam res exponenda, qui non aliter in omnibus orationis formis, quam in una quam elaboraveris. Rursus unamquamque ita perfecte accurateque pertractaveris, ut haud promptum videre sit, in quam potissimum regnes, et cui primae penes te debeantur partes. Non enim ad philosophiam solam, omnia oratoria, animum appellendum duxisti, neque e contrario in arte oratoria operam omnem, aperta philosophia, tibi ponendam existimabas.

XXVIII. Rursus neque utriusque tu quidem rationem habebas, sed ex parte quadam duntaxat habebas, ita ut neutrius disciplinae plenus integerque tibi usus in solidum constaret; verum unius rationis ambas haec partes esse ratus, cum praeterea scires perfecte sapientem per omnia permeaturum, ita hisce te studiis dedidisti, ut nihiloscius et philosophando eloquentiae operam dares, et invicem causas orando philosophiam excoleres, et in utroque genere admirabilis esses, et hac in parte velut tibi ipsi longe praestares, quod nec studia philosophiae oratoria facultate spoliare, neque hanc ipsam philosophiae praesidiis destitutam vulgares, mutisque utramque exornare ornamentis.

XXIX. Quanquam quid est quod dico? sic haec

ἔστι τῶν καλλίστων, ὃ μὴ πρὸς ἔπαινον τὸν σὸν χορηγεῖ· καὶ τὰ μεγάλα πρὸς εὐφημίαν συμβάλλεται· ἀλλ' ὅτι μὲν τῶν εἰς ἀρετὴν φερόντων ἐνδὸς οὐδενὸς τοπαράπαν ἀπέσχου, ἀλλὰ καὶ πάντων τούτων· ἀπλῶς οὕτως περισέχου, ὥς οὐδενὸς τινος τῶν ἄλλων οὐδεὶς, τέκμηριον ἵναργεῖς, ἡ θαυμαστὴ σοὶ πρὸς Θεὸν οἰκειότης, καὶ τὸ Θεὸν ἀμείλει γενέσθαι τῇ πρὸς αὐτὸν κοινωνίᾳ· ἥ· εἰ καὶ παράδοξον φάναι, καὶ πρὶν ἤρθαι τοῦ εἶναι, καὶ πρὶν εἰς ἀνθρώπους τελεῖσθαι, τοῦτον τὸν τρόπον διετέλεις μετέχων.

Verumenimvero quod nulla penitus re, ad censum virtutum pertinente, abstineris, sed haec omnia ita simpliciter complexus fueris, ut nemo alius ullam virtutem unam, illius rei clarissimum argumentum est incredibilis tua ad Deum familiaritas, et quod ex divino hoc consortio Deus totum ipse pene evasisti: cuius consortii, tametsi dictu fortasse absurdum videatur,

B KΓ'. Εἰ γὰρ οὐ, μὲν καλοὺς καγαθεύς ἱσομένους καὶ μάλ' ἀξιοχρεῶς ἑαυτοῦ προΐζει Θεὸς, τουτουοῦ προορίζει καὶ μήπω γεγονότας· ὥς μέγιστον ἀγαθὸν καὶ πάντ' ἱσομένους τῷ βίῳ προμνᾶται· σὺ δὲ τῶν μάλιστ' αὐτῷ προεγνωσμένων βελτίστων, καὶ διατουτοῦ προωρισμένων ὑπέρβας, τοίκας, μέλλον δι πάσα ἀνάγκη, οὐ μόνον καθ' ὃν ἔφην χρόνον θεωφίλῃ· τις εἶναι, καὶ οἰκεῖος αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ πάσης ἀρετῆς ὥς εἰπεῖν ἄκρος ἐργάτης. Δι' ἣν καὶ προωρισμένος θαυμαστός τις ἄγων καὶ ὑπὲρ πάντας ἐγαγόνεις τοὺς ἄλλους, καὶ οἷος, εἰ καὶ μὴ προώριστο, εἰκότως ἂν προωρίσθαι· ὥς πάντα τὰ πᾶσι τοῖς ἄλλοις καθ' ἑν εἰργασμένα, μόνος αὐτὸς συνεληφώς τε καὶ καταπράξας.

sigillatim praesita junctim comprehenderis confoc-

C KZ. Ἀγων δὲ περὶ λέγειν ἐθέλων τῶν σῶν, λόγους ἂν τοὺς σοὺς ἐβουλόμην, καὶ τὴν τῶν σῶν λόγων ῥώμην κεκτήσθαι, ὥς τὰ γινόμενα περὶ αὐτῶν διέναι· σὺ γὰρ οὖν, εἰ δεῖ συντόμως εἰπεῖν, ὃ λόγων μὲν πᾶσαν ἰδέαν ὥς δὴ τινα μίαν ἐξηρακτικῶς· οὕτω δ' εἰς ἄκρον καὶ μετ' ἀκριθείας ἐκάστην, ὥς ξυνιδεῖν ἄπορον εἶναι ποτέρᾳ τούτων πλεονεκτήεις, καὶ τίνοι δοῦναι δεῖ τὰ προσδεῖα. Οὐ γὰρ αὐτὸ τοῦτο μόνον φιλοσοφεῖν φρενὶ δεῖν, βητορεύειν δ' οὐκ ἔτι· οὐδ' αὖ βητορεύειν μὲν καθάπαξ, τοῦ δὲ φιλοσοφεῖν ἀλογεῖν.

operam omnem, aperta philosophia, tibi ponendam existimabas.

D KH. Οὐ τοίνυν οὐδὲ σοὶ τῶν ἑκατέρων ἐμέλησε μὲν, ἐμέλησε δὲ ἀπὸ μέρους, ὥς ἐνδεῶς καὶ τούτῳ κάκιστ' ἀκχεῖσθαι· καὶ μηδὲν διαρκῶς, ἀλλ' ἐνδὲ ἀμφοῦ ταῦτα λόγου μέρη νομίσας, καὶ τὴν τιράντι σοφὸν εἰδὼς διὰ πάντων ἤκοντα, οὕτω τούτοις· σαυτὸν ἐμπαρίσχεις, ὥς μηδὲν ἤττον καὶ οἷς φιλοσοφεῖ βητορεύεις, καὶ οἷς βητορεύεις φιλοσοφεῖν, καὶ εἶναι θαυμαστός ἐν ἀμφοῖν, καὶ οἷον βέλτιστος· αὐτὸς σεαυτοῦ τούτῳ τῷ μέρει, οὕτε τὴν φιλοσοφεῖν βητορεία· ἀποστερῶν, οὕτ' αὐτὴν ταύτην ἀμέτοχον φιλοσοφίας· δεικνύς· ἀλλ' ἑκάτερον ἑκατέρῳ δεξιῶς ἄγων συνάπτων, καὶ δι' ἑκατέρου κοσμῶν ἑκάτερον.

exiberes, sed alteram alteri magna dexteritate com-

KΘ. Καίτοι τί λέγω; οὕτω γὰρ Ἑρμῇ· κατ' Ἀισχύ-

λον ταῦτ' εὐλόγως συνήγαγεν, ὥς τε τοὺς μὲν φιλο-
σοφούντας τῷ ῥητορεύειν, τοὺς δὲ ῥητορικοὺς φιλο-
σοφίᾳ παρέργῃ· μᾶλλον δὲ φιλοσόφους μὲν τῷ
φιλοσοφεῖν, ῥητορικήν δὲ τοὺς ῥήτορας· τοὺς δὲ κατ'
ἀμφοῖν δεινούς, τῷ τούτοις αὐτοὺς διαφερόντως ἐκ-
λάμπειν, καὶ εἶναι προσέτι ποιητικὸς· οὐ τοσοῦτον
αὐτῷ περιεσσι καὶ οὕτω μετέχει τούτων τῶν χαρί-
των, ὥς οὐκ ὅπως μὴδὲν ἦτον φιλοτιμίαν ἐνταῦθεν,
ἢ ἐξ ὧν ἐφην τούτῳ προσεῖναι, ἀλλὰ καὶ τῶν αὐτῶν
αὐτῷ προσήκειν ἐπαίνων· εἰ γὰρ μὴδὲν [f. μὴδὲ]
ἐκείνα προσῆν, τοῦτο δ' αὐτῷ μόνον παρῆν, τοσαύτην
ἂν περὶ λόγου ἐξ ἁρα τοῦτου μόνου δόξαν ἐμελλεν
ἴσχειν, ὅσην τούτου κἀκεῖνον ἅμα προσόντων,
κίχτηται νῦν, καὶ ἄκρος ἐξίτης ἀκούειν.

ex hac uia habiturus erat, quantum nunc ex universalis simul indeptus est, et perinde summus fu-

A. Τίς γὰρ τούτου τοῖς ἔπεσιν ἐντυχὼν, οὐκ εὖ-
θὺς ἀνίσταται τὴν ψυχὴν, καὶ τούτων ὅλος ὅφ' ἡδο-
νῆς γεγωνὼς, δυσσποσπάτως ἔχει; Καὶ παραμένειν
εἰσάπαν ἐθέλει, καὶ μηδαμῶς ἐκείθεν ἀναχωρεῖν,
ἀλλὰ καὶ θαυματοσὴν τινα ψῆφον ἐκφέρειν περὶ αὐ-
τῶν. Καὶ ὅταν οὐδεὶς πᾶν περὶ οὐδενὸς τῶν προτέρων
καὶ δόξαν ἐπὶ τηλικούτοις ἐχόντων, ὁμοῦ μὲν τοῦ
κάλλους αὐτὰ καὶ τοῦ πληθοῦς θαυμάζων, ὁμοῦ δὲ
καὶ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς θείας κατὰ τὸ ἐπος ὁμῆος,
ἀπορρήτω τινὶ πεδούμενος κατοχῇ, ἣν ὅποια τις ἐστὶ
λέγειν οὐκ οἶός τε ὢν. Μόνῃ γὰρ αὐτῇ πείρας, οὐ
λόγου, δέχεται πρὸς μάθησιν, ἐκείνο μετὰ πάντων καὶ
λέγω καὶ διατείνομαι, ὥς οὕτε τὸ κάλλος αὐτῶν ἀμ-
εῖλυνται δῆπου διὰ τὸ πλῆθος, τό τε πλῆθος
ἐκασταχοῦ τὸ κάλλος καὶ τὸν ὄγκον· φυλάττον, οὐδα-
μοῦ τούτων οὐδὲ καθόντιναδὴποτε τρόπον ἐκπίπτει·
ἀλλ' ἐν εἶναι σῶμα συμβαίνει τὸ πᾶν, ἐκ κεφαλῆς
εἰς πόδας τὸ γιγνόμενον σῶζον ὥς τὸ μὲν κάλλος
ἐντεῦθεν πολλῷ ποθεινότερον καὶ ἥδιον εἶναι διὰ τὸ
πλῆθος· τὸ δ' αὖ πλῆθος, μὴδ' ὄντιν οὐκ ὁρῶν
ἐμποιεῖν τῷ περιόντι τοῦ κάλλους· ἀλλὰ μὴν τὸ παν-
τοδαπὸν τῆς ἐν τούτοις σοφίας καὶ τὴν διαφοράν τῶν
ῥυθμῶν τε καὶ μέτρων, μόνος ἐξεῦρε, μόνος δ' εὖτω
κατ' ὁρῶνκεν ὡς πάντας ἐκπλήττεσθαι καὶ θαυμάζειν
καὶ μιμητὰς γίγνεσθαι μὲν ἐθέλιν, γίγνεσθαι δὲ
οὐδὲν μᾶλλον εἰκότως.

solus item hactenus perfecit, ut magna omnes in admiratione ac stupore versentur, imitari queant, et nihilo tamen plus, ut consentaneum est, imitari queant.

AA. Οὕτε γὰρ ἐστίν, οὐκ ἐστίν οὐδὲν τῶν κόσμων
ἐμποιοῦντων τοῖς λόγοις καὶ τούτους ἡδίους ἐργαζο-
μένων, οὐ μὴ μειζόνως οὗτος καὶ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους
ἐργάτης κατέστη· καὶ μόνος συνεβλήχεν [f. συνεβλε-
χεν] ἅ τοις ἄλλοις ἰδίᾳ σμεῖνόντι. Ἐάν τε γὰρ νοημά-
τιον πλῆθος περὶ πλείστου ποιῆς δόξαν καὶ πιθανῶν
καὶ τοικίλων καὶ συνεχῶς ἄλληλα διαδοχόμενων,
καὶ θαυματοσὴν τινα καὶ ἄποπον εἰσαγωγὴν καὶ
διαχείρησιν (1) τούτων· ἐάν γε λέξωμεν τὰς εὐγενε-

(1) Διαχείρησιν. Sic perspicue librarius noster pro διαχείρισιν. Etiam alibi, ut Libanii epist. 66 hinc, ἀπάλλαξον τοὺς οἰκίας τῆς διαχείρισεως, grandiusculo plane lōta et recentiore atramento

A enim probabiliter conduxit Mercurius, ut apud
Æschylum est, ut philosophiæ sectatores oratoris
artis studio, dicendi studiosos philosophiæ peritiis
anteires, aut ut rectius dicam, philosophos exqui-
sita philosophiæ notitia, oratores arte oratoria,
vinceres: rursus qui utraque præstarent, quod
ipse et eximio utriusque splendore præfulgeres, et
insuper poetice persudiosus esses, cujus artis
tanta noster facultate pollet, illiusque gratis ita
circumfluit, ut non modo nihil illi minus gloriæ
inde partum sit, quam ex iis disciplinis, quas dixi-
mus; sed et eadem illi debentur laudes, quippe
etiāsi ille penitus abessent, sola ipsi residua ma-
nente poetica, tantundem haud dubio solidæ gloriæ
fuit.

B XXX. Quis enim est qui cum in carmina nostri
inciderit, non protinus animo excitetur, præ inge-
nuæque ista voluptate totum sese iis dedens non
ægre illine avelli queat? cupit ille nimirum perpe-
tuo iis immorari, nulloque iude modo discedere,
sed et honorificentissimam de iis sententiam ferre,
et qualem nemo adhuc de ullo veteris ævi, et illu-
stri laude celebratorum poetarum, tulit: simul vi-
delicet venustatem carminum ingentemque nume-
rum admiratus, simul item « divini sonitus, » ut
cum poeta loquar (2), ineffabili vi attonitus vinc-
tusque. Quæ via cujuscumque sit cum explicare ne-
queam, soli namque illi ut recte intelligatur expe-
rientia, non verbis opus est, hoc una cum aliis af-
firmo ac contendendo, quod nihil venustati carminum
multitudo officiat: quod ipsaque illa multitudo, dum
elegantiam suam ac magnificam gravitatem ubi-
que retinet, nullo usquam loco modoque suis hisce
dotibus excidat; unde fit sane, ut unum continuum-
que hoc omne corpus sit, atque a summo vertice ad
imos usque talos suam sibi competentiam ærvet;
adeo ut hac ipsa copia haud paulo amabilior sua-
viorque venustas reddatur, et copia rursus ob ad-
iunctam summam elegantiam, nullam cuiquam sa-
tietatem afferat. Sed et omnigenam carminum ar-
tem, rhythmorumque ac metrorum differentiam

D XXXI. Non est enim, non est vero quidquam
eorum quæ ornatum orationi inducere, eamque
dulciorem efficere idonea sunt, cujus non maio-
rem in modum supraque exteros excellens noster
artifex fuerit, solusque ea cuncta complexus te-
nuerit, quæ alios singula commendant. Quippe
sive sententiarum secundam copiam maximo in
pratib habeas, scilicet quæ acutæ, aptæque ad per-
suadendum, et multa varietate distinctæ sunt, in-

sub quo vetus et delitescens adhuc transpareat. Si-
mile quiddam de voce μεταχείρισεως ad Aristidem
adnotavimus p. 485.

(2) *Ilind*. B, 41.

vicemque sese perpetua quadam consecutione excipiunt, harumque porro sententiarum mirificam ac inusitatam inductionem tractationemque; sive verba generosissima, et mundissima, et exquisitissima, et Atticum ubique habitum retinentia, species; sive rursus densissimas figurarum variationes, argutam celeritatem, flexusque, et artificiosas innovationes, et simul accuratam compositionem, decentemque numerorum collocationem, tum præterea venustatem cum festiva gravitate, morumque concinnitate junctam; adhæc item, et unam his perpetuum in omnibus consensum continentemque, ut musicam quamdam totum orationis animantem corpus; si hæc, inquam, universa quæris, in unius Gregorii orationibus, longeque profecto optima, eadem reperies: ita vero, ut neutiquam perspicere queas, quoniam ipse genere præstet maxime ac eluceat: nempe primo quidque aspectu melius cæteris præstantiusque videtur, sed mox tamen paria inter se omnia, eademque cura ac divina animi incitatione scripta deprehenduntur, viuentis nimirum quidquid hujusmodi apud alios occurrit, sed a se invicem superata.

XXXII. Scilicet quemadmodum sol non in alia locorum plus, in alia minus radios suos jactat, sed pari et simili per omnia gradu fertur, eodemque universa fulgore replet; ad eundem et noster modum, illud ubique sequitur, quod in suis præcipue eminet, utque in omnibus ipse æqualiter optimus sit laborat, velut necessitate quadam sibi statuta, ne quid usquam ulloque modo de altissima illa sublimitate sua remittat: quo fit, ut quidquid ad orationis cunctis pariter tum poetis, tum oratoribus debetur, id omne unus sibi meritissime vindicet. Quippe quæ cæteri membratim modo attigerunt, ipse permensus universa; qui item ut suis rebus omnibus longe cæteros anteit, ita hæc in parte etiam semetipsum præverit. Ea namque conventionione aditus est, ut neque ulla penitus proba venustaque orationis idea minus ipse instructus esset, neque rursus ut vitæ integritate illi concederet, quem facultate diendi proximum haberet; tum vero item ut ipsam eloquentiæ artem in altius fastigium attolleret exornaretque, et meliorem et illustrioremque circumfunderet gloriam.

XXXIII. Quippe si quisquis artem quamlibet de iis quæ ab se inhonoratæ sordidæque habentur perfectissime excoluit, sua ipse laude eandem pariter cohonestat: quid de te, quaeso, nobis dicendum, qui ita omnem sane liberalem artem solus assecutus es, ut nemo alius unam quampiam? solus item unamquamque adeo feliciter perdidicisti perfectistisque, tum supra alios omnes quæ jam reperta tradebantur exercendo, tum ad hæc plurima et optima adinveniundo pertractandoque, ut inde non modo acriore studio expeti majoreque in pretio has easse disciplinas videamus, sed et si quo casu de medio sublata fuissent, de te tuisque scriptis nihilo certe deterius, quam inventæ olim fuerant, de novo ipsas restitui in vitamque revocari potuisses.

XXXIV. Quam meam sententiam vel inde rectius quisquam animadvertat. Quippe si et artis

A στάτας καὶ καθαρωτάτας καὶ ἀκριβεστάτας καὶ τῆς ἀττικίζουσας ἔξωος εἰς ἅπαν τοῖσας· ἐάν τε σχημάτων ἐναλλαγὰς [ἐναλλαγὰς] ἐπαλλήλους καὶ γυργότητας καὶ στρωφὰς καὶ καινοτομίας ἐντέχνους, καὶ μὴν καὶ συνθέσεως ἀκριβείαν καὶ ρυθμοῦ τάξιν, καὶ κάλλος· μετὰ σεμνότητος κεχαρισμένης καὶ ἥθους· καὶ πρὸς τοῦτοις καὶ μετὰ τούτων, τὴν διαπάντων ὁμολογίαν καὶ μουσικὴν τὴν τὸ ἅλον ψυχρῶσαν· ἐάν ταῦτα πάντα ζητῇς, ἐν μὲν τοῖς αὐτοῦ λόγοις μόνους εὐρήσεις μετὰ παντὸς τοῦ βελτίονος· ἐν ᾧ δὲ τούτῳ τὸ μᾶλλον ἔστι καὶ ᾧ μαιζόνως ἐκλάμπει, τὸ δ' οὐκ ἂν ποτε γνοίης· ἕκαστον γοῦν δοκεῖ μὲν πως ὧς· γ' ἐκ τοῦ προβαίνειμένου κρείττονος δὴπουθεν εἶναι καὶ τῶν λοιπῶν ὑπερέχον· ἐλέγεται δὲ πάντ' εὐθὺς ὄντα τῶν ἰσῶν, καὶ τῇ· αὐτῆς Β σπουδῆς καὶ βακχείας, νικῶντα μὲν τὴν [αὐτῆς] τῶν ἄλλων, ὑπὸ δ' ἄλλῶν νικώμενα.

AB. Ὡς γὰρ ὁ ἥλιος οὐ τοῖς μὲν μᾶλλον, τοῖς δ' ἥττον ἐπαφίηται· τὰς ἀκτῖνας, ἀλλὰ δι' ἰσοῦ καὶ ὁμοίου χωρεῖ, καὶ τῆς αὐτῆς πάντ' ἐμπέμπει αἰγλῆς, ὥς δὲ καὶ οὗτος ἕκασταχού τῶν αὐτοῦ μεγίστου λόγων ποιεῖται καὶ τοῦ γε διαπάντων κράτιστος εἶναι· ὥσπερ εἰς ἀνάγκην δὴ τινα καταστῆς, μηδαμῶς τῆς ὑπερβολῆς μὴδ' ὀπωσιεῖν ὑφίεναι· ὥσθ' ὁ πᾶσιν ὁμοῦ καὶ ποιηταῖς καὶ λογοποιοῖς ὀφείλεται θαῦμα, μόνος οὗτος τοῦτου τυγχάνειν δίκατος ἐν αἰῷ· εἴπερ ὁ μὲν διαπάντων ἀφίκτο, οἱ δ' ἐπὶ μέρους ἐχρήσαντο τοῦτοις· ὅπου γε καὶ τοῖς αὐτοῦ πᾶσι τοῖς ἄλλοις καθάπαξ νικῶν ἐν τούτῳ τῷ μέρει, καὶ αὐτὸν παρελαύνει· οὕτως ἐσπούδακε μὴτ' αὐτὸς μὴδ' ἡστυνοσούν τοπαράπαν δοκίμου καὶ κεχαρισμένης λόγων ἰδέας ἀπολείπειν, μήτε μὴν τὸν ἐγγὺς ἀν' αὐτοῦ γεγονότα τῷ βίῳ καταλείπειν, ἀλλὰ τοὺς λόγους αὐτοῦς εἰς ὕψος ἀραῖ τε καὶ κοσμήσαι καὶ βελτίω καὶ περιφανεστέραν δόξαν αὐτοῖς περιθέσθαι.

AC. Εἰ γὰρ ὁ τέχνην ἡντινοῦν τῶν εὐτελῶν τε καὶ φαύλων εἰς ἄκρον κατωρθώκως οἷς αὐτὸς ἐπινοεῖται ταύτην σεμνύνει, τί περὶ σοῦ φήσομεν, τοῦ μόνου μὲν ἀπάσης λογικῆς ἐπιστήμης οὕτω μετεσχηκός, ὥς οὐδενός· τοῦ τῶν πάντων μίς; μόνου δ' ἐκάστην οὕτως ἐξησχηκός τε καὶ κατωρθώκός· καὶ οἷς ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους τοῖς καιμένοις ἐχρήσω, καὶ οἷς πλεῖστα καὶ κάλλιστ' αὐτὸς προσεξεῦράς τε καὶ προσεξεργάσω, ὥς οὐκ ὅσον ἐντεῦθεν αὐτὰς ζηλωτοτέρας ὄρῃν καὶ μείζω δεχομένας ἐπαινῶν, ἀλλὰ καὶ εἰ πως ἐκ μέσου ταυταῖς γεγενῆσθαι ζυνέδη, ἐξ ἀρχῆς σου καὶ τῶν σῶν λόγων, ἀναλαβεῖν ἔχειν ἐξ αὐθις τῶν εὐρηκῶν πρόσθεν οὐκ ἥττον, καὶ καταστήσαι πάλιν τῷ βίῳ;

AD. Γνοίη δ' ἂν τις ἔχειν ἀκριβεστέρον ὃ λέγω. Εἰ γὰρ ῥητορικῆς τε καὶ φιλοσοφίας ἐξετάσει τὰ εἰδη,

αὐτὸ πάντως πάντων ἄκρον εὐρήσεται τεχνίτην πολλῶν
θαυμαστότερον καὶ καλλίω τῶν ἐξ ἀρχῆς προτατῶν
τῶν μὲν, πρὸς τῇ πρακτικῇ, τὸ τε θεωρητικὸν καὶ
θεολογικὸν καὶ προσέτι διαλεκτικὸν ὑπερφυῶς κειτη-
μένον· οὗς δὲ ῥητορικῶς ὦν τυγχάνει, δεινότατον
πᾶσι τῶν, ὧν μὲν πανηγυρίζειν, ὧν δὲ συμβουλεύειν,
ὧν δὲ θατέρω καυχῆσθαι καὶ εἶναι δεικναικόν· ἔστι
δ' οὐ καὶ πᾶσι τοῖσις ἐμοῦ· μάρτυρες δὲ ὁξέλογος,
ὅτι σοὶ μάλιστα λόγοι πᾶσι ἀν' ἐκκλησίαν ἰδὲν δει-
κνύντες ἐκ περιτοῦ, καὶ πάντας ἐκπλήττοντες καὶ
προσέτι πείθοντες, μὴ μόνον αὐτοὶ γινώσκοντες σοφί-
ας, ἀλλὰ καὶ νοῦν ἀπλῶς ὁνομάζουσιν παντὶς μᾶλλον Ἀνα-
ξαγόρου, ὃν οἱ πρόσθεν νοῦν ἐπικαλοῦντο, δὲ τὸ τοῦ
τοῦ οὕτω τοῖς πράγμασι ἐπιβάλλειν δύνασθαι,
ὥσπερ τινὰ λελομένον σώματος. Ἀλλὰ μὴν ἀστρονο-
μίας περὶ καὶ γεωμετρίας καὶ τῶν ἄλλων τῶν ταυ-
ταῖσι ξυνημένων, ἐκείνω λέγω ὅτι καὶ τούτων εἴπερ
τις καὶ οὗτος κηρύσσεται· ἐπιστήμην, καὶ ὅπως
ταῦτ' ἔχει καταμαθὼν, οἷδεν γὰρ ἀνεπιχειρήτον οὐδ'
ἀνεξέταστον τῇ σοφίᾳ, πολλοῦ γὰρ καὶ τοῦ παντὸς
ἐξέστης τοῖσις πᾶσι καυχῆσθαι· ἀλλὰ τοῖς μὲν, τοῖς
δ' οὐ· ὅσα γὰρ αὐτῶν εἰκότα καὶ ἀναγκαῖα, ταῦτα
παρ' αὐτῷ κατασχὼν, τὰλλα τοῖς ἄλλοις παρήκεν,
ὡς ὄντα πόρρω τῶν ἰερῶν καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς αἰρέ-
σεως· οὐχ ὧν προεβλετο θαυμάζομενος μᾶλλον, ἢ ὧν
ὑπερείδεν· ἐπεὶ καὶ ἱατρὸς πάντα μὲν οἷδεν ὡσαύ-
τως, τὰ τε λυσitelouonta τῶν φαρμάκων καὶ ἅτα
πρὸς βλάβην, ἀλλὰ τῶν μὲν ἀπέχει καθάπαξ ὡς ἂν
τις μὴ γινούσῃ, δὲ πρὸς μὲν τὸν καρινόντων ἔστι,
τῇ νόσῳ δὲ πολεμεῖ, μετὰ δὲ τῆς τέχνης ἵσταται
τούτων ὡς οἰκίων ἀντιποιεῖται, καὶ τοῖσις προ-
έχει τὸν νοῦν, ὁμοῦ μὲν ὡς ἐπισταίτο σῶζειν, ὁμοῦ
δὲ καὶ ὡς ἐκατέρων εἴη τεχνίτης δεικνύς, τῇ μὴ
τηνῶν μὴδ' εἰκῇ φέρεσθαι, ἀλλ' ἢ προσήκει,
ταῦτ' ἐκ παντὸς τρόπου διώκων, ἢ μὴ προσήκει καὶ
προσέτι λυμᾶνεται, ταῦτα χαίρειν ἐξ.

ΛΕ'. Τὸ μὲν δὲ περὶ τοῦ λόγου αὐτῷ κράτος καὶ
τὴν τῆς σοφίας ὑπερβολήν, καὶ ὡς καὶ τούτῳ τῷ
μέρει πάντων καθάπαξ ὑπέρκειται, οὐ προσάξιαν
οὐδ' ἱκανῶς εἰρηθεῖ μοι δοκῶ, ἀλλ' ἵσον ἐξ ἄρα
φύλων καὶ μικρῶν τῶν ἁγίων, τὸ τοῦ ἡλίου λαμ-
πρὸν ἐνεδείχθαι. Οἱ μὲν γὰρ τοῦδ' οὕτως ἔχει, καὶ
τούτῳ ἀμείλει τὸν τρόπον, ἅπαντες ἴσμεν καὶ πάν-
τοι μέγα βωόμεν· ὅποιον δ' ἄρα καὶ ὅπως ἔχον ἔστιν,
οὐδ' ἂν εἰς οἶμαι τῶν ἁγίων ἐν λόγοις δύναται φάναι,
ἀλλ' ἅπασαν λόγων ἰσχύϊν ἢ τῶν τούτου λόγων ὑπερ-
βαίνει περιουσία. Καὶ ὥσπερ εἶπω τῇ· αὐτοῦ μούσης
ἅπαντας πῆκτους, καὶ ὡς τῶν πάντων οὐδεὶς ἀμ-
φισθετῶν εἴη τῶν ἴσων, οὐδ' ἔτ' ἰσαυθὶς ἀμφισθη-
τήσων, οὐ μᾶλλον γὰρ ἢ καὶ ὁ τὴν αὐτοῦ οὐρανὸν ὑπερ-
βῆναι σπουδάζων, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τοῦ λέγειν
ὑπὲρ αὐτῆς ταύτης· ἔχειν, ἐκπλήττουσι πάντας ὁμοίως.

ἢ τοῦ ἡλίου λαμ-
πρὸν ἐνεδείχθαι.

A oratoriae et philosophiae partes excutiat, omnium
te omnino summum reperiet artificem, longeque
mirabilem magis praestantiorumque primis ipsis
cujusque magistris, quando philosophiae partes
omnes tum activam, tum contemplativam, divinae-
que item naturae explicatricem, atque illam prae-
terea quae dissendi rationem complectitur, pene
ultra humani ingenii modum tenebas, rursus qua ora-
torii ingenii studioque specimen praebes, omnium
te solertissimum comperiet, modo in panegyrico,
modo in suaserio causarum genere, modo rursus
ut et horum alterutrum usurps, et simul judiciali
impetu feraris, aliquando item ut haec omnia in
unum conducas: ejus rei sane quam loquentes
testes tuae orationes sunt, in quibus formas, haec
omnes luculentissime expressas videre est, quae
cum admirationem omnibus movent, tum te non
eo modo linguamque sapientiae, sed et mentem
simpliciter appellandum esse persuadent. Idque
non paulo rectius quam Anaxagoram quempiam,
quem hoc veteres nomine vocabant, quod haud
aliter in naturae rerum penetraret, quam mens
quandam suo exsoluta corpore. De astronomia vero
et geometria, caeterisque quae cum iis coherent
disciplinis, hoc habeo dicere, quod etsi earum, si
quis unquam alius, eximie noster peritus erat,
quoque illa omnia comparata modo essent conper-
tum habeat, nihil enim vir sapientissimus intactum
inexcussumque omisit: procul ille tamen, imo lon-
gissime ab eo abfuerit, ut iisdem omnibus postea
uteretur; aliis enim usus est, aliis non item nempe
retentis quam maxime probabilibus atque necessa-
riis, caetera aliis, velut a religione sacrisque no-
stris longius remota, linquebat. In quo non magis
ille admirandus ob ea est quae sibi delegit, quam
quae rejecit: quandoquidem et medicus omnium
perit, et morbo
aversantur, ariemque adjuvant, illa ut familiaria et sua sibi vindicat, illisque animum advertit cer-
tam hoc ipso silem faciens, quod et aegris medendi peritus, et caeterorum item intelligens artifex
causamque sit, dum non frustra, nec temere fertur, nimirum quae opportuna ac domestica sunt,
rejetis.

XXXV. Sic igitur eximiam nostri in arte di-
cendi praestantiam summamque sapientiam, et
quod haec etiam in parte longo omnes intervallo
supervecus est, nequiquam digne nec plene satis
exsecutus mihi videor, sed haecens, ut ex ob-
secris quibusdam exilibusque radiis fulgentissimus
solis splendor utcumque monstretur. Haec enim
hunc omnino ad modum comparata esse, omnes
equidem exploratum habemus, magna voce con-
firmamus; qualia vero illa, et cujusmodi reapse
sint, id vix, ac ne vix quidem, eloquentissimorum
aliquis oratorum facile exposuerit. Omnes videli-
cet eloquentiae vires excellens orationum nostri
artificium exsuperat. Perinde enim ut infra illius
musam omnes subsidunt, atque nemo omnium cum
illo de palma nunc, aut olim, certare ausit, haud
melius sane spe quam qui suam ipsius nimbam solu-
trasilire se postulet, eodem utique modo ut
nostri laudant, prout meretur, dicunt, cunctis atque irritis conatu laborant.

XXXVI. Sed tempus nunc tandem fuerit commorare nostri in patriam reditum, et simul ostendere, tum quod insito ille erga parentes amore ad ductus summum gloriæ gradum facile neglexerit, tum quod Athenienses in maximis id omnino posuerint, ut ipsum in omne sibi tempus auctoritatem tenerent. Quippe ubi ea quorum causa urbem adificasset, perfectissime hauserat, feliciusque quam alius quisquam, nobis cognitus, absoluerat, votique sui omnis plane compos factus erat; ita Athenis excedere, et ad domesticum larem redire statuit, quando nihil præterea supererat, quod illi in locis illum detineret. Nam et suorum illum parentum urgebat desiderium, et ante id ipsum, itemque post id ipsum, jampridem nuncupatum Deo sanctioris vitæ votum, et magna hæcce promissa atque destinata. Surgit igitur et Athenis, illo oratorie domicilio, verissimum ipse autis illius domicilium, abit; atque in patriam ad suos lætus latantesque revertitur, tanto Atheniensibus, quod eos reliquisset, relicto luctu, quantam allaturus fuerat voluptatem, si apud ipsos manere animum induxisset. Quippe qui omnes adhibebant machinas ad hominem perpetuo tenendum, sophistici professorisque subsellii, summorum item maximorumque honorum auctoramento, quo hos tandem animo fuisse credas illo jam iter suum ingrediente? Quanquam vero ut maneret ab ipso impetrare nequebant, non ideo mistum penitus faciebant, verum quibus monstrare modis poterant, hoc ipso, quod hominem apud se non retinuisent, eo maximam sese jacturam, suoque iudicio fecisse, eamque ferra vix posse; et hanc tamen sui contemplationem non modo non ægrius sane accipere, sed contra unumquemque identidem hunc nostrum, ut optime de se meritum, spirare nominisque illius commemorationem pro linguæ oblectamento habere, omniaque alia perpeti promptius, quam vel minimum ab usurpatione memoriæ laudumque ipsius digredi, illud non obscure monstrabant. Hunc itaque in modum cum erga illum animati essent, nihilo ipsum secius apud se retinebant, tametsi hominem ipsum nulla ex parte retinerent, retinebant illum videlicet in pulcherrimo et appositissimo loco, suo ipsorum animo. Id quod haud paulo gloriosius nostro, mea sententia, fuit, quam positæ olim Harmodio atque Aristogitonii statuæ: illæ nimirum in foro publico collocatæ stabant, at noster in animis omnium intimisque sensibus dedicatus erat; illas ævi velustus consumpsit, noster ævo omni virens virensque persistit, non sine summa admiratione æternis omnibus mortalium usurpatus auditisque, perinde ut maxima Atheniensium Iropæa, Marathon, et Salamis, et nobile Artemisium. Proinde absens etiam tanto Atheniensibus studio colebatur, ut unus singulari modo, supraque præstantissimos quosque admirabilis haberetur, omniumque in ore ut longe omnium princeps esset. Præterea ita additi absenti erant adhærebantque, sic uniceque de illius gratiis pendebant, ut non modo velut cum ipso

ΑΓ'. Καὶ ὁ δ' ἂν εἴη λοιπὸν, καὶ τῆς πρὸς τὴν πατρίδα τοῦτω καθόδου μνησθῆναι, καὶ δεῖξαι τὸν μὲν, διὰ τὴν πρὸς τοὺς γαμνηνχότας στοργὴν, ὅστις τῆς μεγίστης ὑπερβόντα, Ἀθηναίους δὲ τὸ τοῦτον εἰσάπαν κατεῖσθαι, τοῦ παντὸς τιμωμένους. Ὡς γὰρ ὦν εἴναι· ὁρίκτο. ταῦτ' εἰς ἀκρον ἀσκήσας, καὶ ὡς οὐκ οἶδ' εἰ τι; κατορθωτῶς, καὶ τῆς ἐπέσεως ἀπάσης τυχὼν, ἔπειτ' ἀναχωρεῖν Ἀθήνηθεν ἔγωγ καὶ πρὸς τὰ οἴκοι χωρεῖν, ἐνδὸς οὐδενὸς ἔσ' ὄντος, ὃ τοῦτον ἐνταῦθα καθέξει· ὃ τε γὰρ τῶν τοκίων κατὰ πειρὰ πόθοι, καὶ πρὸ τοῦτον καὶ μετὰ τοῦτον αἱ πρὸς θεὸν ἐξ ἀρχῆς ὑπὲρ φιλοσοφίας ζυνοῦνται, καὶ τὰ μεγάλα ταῦτ' ἐπαγγέλματα καὶ βουλευματα, ἀπαισίσταται μὲν Ἀθηνῶν καὶ τῆς τῶν λόγων ἐστία, ἡ τῶν λόγων ὄντως ἐστία· πρὸς δὲ τὴν πατρίδα καὶ τοὺς οἰκίους χαίρων χαίροντας ἐπαυτῆσαι· τοσοῦτον Ἀθηναίοις ἐστὶ τοῦτους ἀπέλιπε πένθος καταλειπὸν, ὅσῳ αἱ παρ' αὐτοῖς μένειν ἤραιο παρίσταν ἂν ἤβην. Οἱ γὰρ ὅπως τοῦτον εἰς τέλος κατέσχοιεν πάντα ποιοῦντες, καὶ τοῦτο μὲν, τὸν σοφιστικὸν καὶ παιδευτικὸν αὐτῷ θρόνον, τοῦτο δὲ τὰς πρώτας καὶ μεγίστας διδόντες τιμὰς, πῶς ποτ' αὐτοὺς διατεθῆσθαι νομίζουσι; ἀναχωροῦντο; ἐκείνους; Ὅδ μὲν οὐκ παῖσαι οὐκ ἴσχυσαν καὶ τοῦτου καθάπαξ ἀπέστησαν· ἀλλ' οὐκ ἔσχον ἐπὶ μὴ παρ' αὐτοῖς τοῦτον κατέσχον, ὡς τῶν μεγίστων ἀποστρεφῆσθαι νομίζουσι, καὶ μὴ δύνασθαι φέρειν, καὶ μὴ μόνον δυσχερῶς ὑπερβουόμενοι σκεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῦτον ὡς εὐεργετήν ἐκίστοτε πνεῖν, καὶ γλώττης τρυφὴν ποιεῖσθαι ἐν τοῦδε· καὶ πάντα παθεῖν εἶχειν ἐτοίμως, ἡ τῆς αὐτοῦ μνήμης καὶ τῶν ἐπαίων καὶ μικρὸν ἀποστήναι· ὁλοῦσι δὲ ὅπως σαρφὸς καὶ οὐκ ὄντως ἔσχον, οὐδὲν ἔττον κατέσχον, καὶ μηδὲ αὐτὸν κατασχόντες· ἐν γὰρ καλλίστῳ καὶ καιριωτάτῳ τῇ σφῶν διαβολῇ τοῦτον κατέσχον. Ὅ καὶ μεῖζον εἰς φιλοτιμίαν ἔγωγε τοῦτω νομίζω, ἡ Ἀρμόδιον καὶ Ἀριστογείτονι τὰς εἰκόνας, εἴπερ αἱ μὲν ἐπ' ἀγορᾷ σφῶν ἐστῶσιν, ὃ δ' ἐν ταῖς ἀπάντων ἱερταῖς ψυχαῖς καὶ ταῖς γνώμας; καὶ τὰς μὲν ἀνείκελ ὁ χρόνος· ὃ δὲ κατὰ παντὸς ἀκμάζων ἐστὶ χρόνος, λεγόμενός τε καὶ ἀκούσμενός σὺν ἐπὶ μάλιστα τῇ ἐκκλησίᾳ· καθάπερ τὰ μεγίστα αὐτοῖς τῶν τροπαιῶν, Μαραθῶν τε καὶ Σαλαμῆς, καὶ τὸ καλὸν Ἀρτεμίσιον. Ὅ μὲν οὖν καὶ ἄνθρωποι, Ἀθηναίοις οὕτω περισπούδαστος ἦν, ὡς διαφερόντως καὶ πάντας θαυμάζεσθαι τοὺς ἀρίστους, καὶ τὰς ἀπάντων ὡς προύχων ἀπάντων στόμασιν εἶναι. Καὶ πάλιν ἀπόντος οὕτω τοσοῦτον εἰχοντό τε καὶ περιέχοντο, καὶ τῶν αὐτοῦ καθάπαξ χαρίτων ἐξείχοντο, ὡς μὴ μόνον ὡς παρόντι τοῦτω ζυνοῦναι δοκεῖν καὶ ὄρεσθαι καὶ κατεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ μονοῦ τὴν ψυχὴν ἐν τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ λόγοις ἐκχεῖν, καὶ τοῦτω ζῆν μᾶλλον ἢ σφῶν αὐτοῖς· ἐπὶ καὶ ψυχὴ τις αὐτῶν ὡς εἰπὼν ἐδόκει παρὼν· τοὺς μὲν προσάγων καὶ ζυνοῦστας τῷ θεῷ· τοὺς δ' ἐπιδοσάων καὶ στηρίζων καὶ ἀκλονήτους καθάπαξ τίθει· καὶ ἀπλῶς καὶ τῶν τοῦς κἀκείνους βέλαις ὑποθήκαις καὶ δόγμασι συναγών καὶ συγκροτῶν, καὶ τὴν ἀληθινὴν καὶ μόνον ζῆν ζῆν τοῦτους παρατρεφίζων.

praesente agere viderentur, eumque intueri, et cum

illo conversari, sed et animam pene ipsam in suis de illo sermonibus effunderent, illique magis quam sibi ipsis viverent, quandoquidem dum praesens adhuc erat, velut anima quaedam ipsorum fuerat: dum ex iis partim Deo adducit ac conciliat, partim in pietate confirmat stabilisque, et penitus concussos reddit, tum simpliciter hos pariter illosque divinis monitis praeceptisque conjungit ac instruit, et ad veram illam unicamque vitam condonescit.

AZ'. Οὗτω δὲ ἐπανήκων, πρῶτα μὲν τοῦ θεοῦ καὶ ἱεροῦ, καὶ πάντων ἡμᾶς τῶν κακῶν ἐξάντας ποι-
οῦντος, καὶ πᾶσαν πλημμελιῶν κηλίδα καθάπαξ
ἐκπλύνοντος, Θεῷ δὲ συνιστάντος, βαπτίσματος ἀξιοῦ-
ται, καὶ τὴν τοῦ λουτροῦ δέχεται χάριν, ὃ καὶ πρῶ-
τον οὐδὲν ἦτορ ταύτης ἡδυνάμενος· οἷς οὖν κατελήθει
τὰ οἴκοι καὶ μετὰ τῶν τεκόντων γένοι, χάριν εἰδὼς
τῷ Θεῷ· οἷς τοῦ μεγίστου πάντων μετίσχε, καὶ
τὰ μέγιστα μεμύηται καὶ τῶν τὰ θεῖα καθάπαξ
ἀπερσιζμένων ὑπέρξε, πολλῇ μεζῶ τούτῳ καὶ πολ-
λαπλασίῳ ταύτην ὡς εἰδὼς ἀπαίδου, ὅση καὶ μετ-
ζον ἐνταῦθα τὸ εὖ πεποιθέναι, καὶ περιφανέστερας
ἀπορμᾶς ἔσχε τὸ γάνυ. Ἐπειτ' ἐνταῦθεν ὅρον αὐτῷ
εἰσῆεν, ὃς τοῖς πολλοῖς· οὐκ ἀμύμητος μόνον, ἀλλὰ
καὶ πᾶν ἀνέριτος ὡς εἶπαι, μήτ' αὐτὸς· κἄν ἡ
πᾶσα ἀνάγκη, ὅρκῳ χρῆσασθαι διὰ βίου παντὸς,
μήτε τοὺς ἄλλους ἐπὶ τούτῳ προτρέψαι· τὸ γὰρ πρὸς
ἔρκους ἐτοίμως χωρεῖν ἐθέλειν, εἰς ἐπιπορτίαν κατ'
αὐτὸν τοῦ οὐ ἐξάγει, ἣν οὐκ ἀθέτησιν Θεοῦ μόνον,
ἀλλὰ καὶ ὅθριν, ὡς ἐγὼ τε καὶ πάντες ἂν οἶμαι
συμφαίν· ὃν καὶ εἰς τέλος οὕτως ἐφύλαξεν, ὥσπερ
ἂν εἰ καὶ κατ' ἀρχὰς ὁμώμοιτο φυλάξαι.

promptius prorumpere, id ex nostri sententia (1). ad pejerationem adducit, quam uno necum omnes ore, non solum refectionem Dei, sed et continualliam appellaturus arbitror. Atque hanc ille legem nisi supremum usque vitae diem ita religiose servavit, quasi principio ad illam servandam furej-
ranlo sese astrinxisset.

ΑΗ'. Οἱ μὲν οὖν πατέρες αὐτοῦ, μάλιστα μὲν καὶ
γῆρα καὶ χρόνῳ καὶ νόσῳ καὶ τοῖς ἐκείθεν δεινοῖς,
οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ παιδὸς ἀπουσίᾳ, παιδὸς οἷον οὐ-
δένα, οὗτ' αὐτοὶ δηπουθῶν ἔρχον, οὕτε σχεδὸν τῶν
πάντων οὐδένα, τοῦτους τοίνυν οἷς ἐφην ἀπειρηκό-
τας, καὶ πρὸς τὸ μηδὲν ὡς εἶπαι ἤδη χωροῦντας,
οὕτως ἐπιφανέως ἐπὶ ῥῆσιν καὶ κρείττους εἰργάσατο
σφῶν αὐτῶν, ὡς εἰς ἀκμάζοντας ἐξελθεῖν, οἷον
τι μένος κατὰ τὸ ἔπος τούτοις ἐμπεννυχῶς, καθά-
περ ποτὲ ψυχὴν ὁ Θεοδότης τῷ τῆς Σαραφθίας υἱῷ.
Τούτους μὲν οὕτως ἔχοντας· οὕτω περὶ αὐτῶν ἔχειν,
καὶ νέους ἀντὶ προεστώτων τούτων εἶναι τὸν τρό-
πον, ὥσπερ ἐπιλελησμένους ἐπὶ περ ἦσαν τοιοῦτοι.
dem ita antea affectos ita mox ille reficiebat, atque
obliviscerentur qua essent aetate efficiebat.

ΑΘ'. Ἡ γὰρ μήν πατὴρ, ἀλλὰ καὶ ταύτην τίς οὐκ
ἂν ἀγαθῆν, οὐ τοῦ πρὸς αὐτὸν ἀπλῶς διατιθεμέ-
νου, οὐ τοῦτο λίγω· μαρτυρεῖται γὰρ τοῦτο πάσαις
ταῖς ψήφοις ἐξ ἅρα τῶν ἀπανταχοῦ πάντων διαφε-
ρόντως θαυμαζόντων τε καὶ κροτούντων καὶ οἰκει-
ομένων τὰ τοῦδε, ἀλλ' οἷς ἐχρήσαντο περὶ τὴν κά-
θεδον τοῦδε. Οὕτω γὰρ πάντας ἐπανήκοντας ἔρχον,
καὶ τοσαύτης καὶ τηλικαύτης ἐπαιδὸν τούτων εἶδον
ἐκλήσθησαν ἡδονῆς καὶ βακχίας, ὥστ' εἰ καὶ σφ-

A XXXVII. Ubi in patriam noster hoc modo rever-
tit, primum sanctissimo divini baptismatis sacra-
mento, quod a malis omnibus immunes nos efficit,
et omnem delictorum labem penitus eluit Deoque
conciliat, initiari merebatur; et lavacri illius grati-
am adeptus est, qua etiam antea nihilominus
exornatus erat; quapropter ut eam ob rem quod
lavacrum familiarem iterum videret, parentibusque
suis redditus esset grates Deo debitas agebat; ita
quod rei omnium maxime particeps factus, et mag-
nis fidei mysteriis initiatus et ex eorum jam nu-
mero esset qui sacras religionis caeremonias per-
fecte explebant. multo majorem Deo, eamque mul-
tiplicem, ut par erat, referebat gratiam, quanto
uniusque majus erat hoc ornatum esse beneficio.

B quantoque illustriores causas hoc habebat gaudium.
Mox deinceps certam sibi vivendi legem statuit,
vulgo mortalium non inimitabilem modo, sed om-
nibus etiam, prope dixerim, inaccessam, ut nec
ipse nimirum toto vitae suae spatio, quantalibet ur-
gente necessitate, jusjurandum usurparet, neque
alii jurandi auctor fieret; nam ad dejerandum
promptius prorumpere, id ex nostri sententia (1). ad pejerationem adducit, quam uno necum omnes
ore, non solum refectionem Dei, sed et continualliam appellaturus arbitror. Atque hanc ille legem nisi supremum usque vitae diem ita religiose servavit, quasi principio ad illam servandam furej-
ranlo sese astrinxisset.

XXXVIII. Porro parentes nostri, maxime illos
quidem et aetate, et spatio temporis, et agra
valetudine, et oris inde incommotis, neque minus
tamen longa filii absentia, filii autem illiusmodi,
qualem nec ipsi videlicet alium habebant, neque
alii omnium fere hominum ulli; his illos, inquam,
jam confectos, ad nihilumque propemodum reda-
ctos, cum ille admodum conspectus recreabat,
seque ipsis valentiores efficiebat, ut aetate virenti-
bus quodammodo accensendi viderentur, quasi si no-
vam vim vigoremque, ut poeta loquuntur, illis in-
spiravisset, perinde ut animam olim Saraphitiae
mulieris filio reddebat vates Theabites¹¹. Hos equi-
ut juvenes hoc molo ex senibus facti veluti

XXXIX. Ceterum quod ad patriam attinet, quis
non et illam merito suspiciat, non ob singularem
modo erga nostrum benevolentiam, de qua nunc
non loquor, haec enim calennis omnibus punctisque
inde profecto testatissima est, quod ingenti supra
alios omnes, omnibusque in rebus, admiratione
atque applausu omnia nostri ut sua ac propriis com-
pletebantur, sed ob ea potissimum quae sub redi-
tum illius usurpata fuere; sic enim tum omnes

¹¹ I Reg. xvii, 23.

(1) Orat. 2 in Pascha, p. 688.

affici animis tantaque ac tali ex illius conspectu jucunditate gesticulatione exultatione perfundi, ut tametsi summo id quispiam studio agat, vix idoneis tamen rem verbis unquam exprimat, ea lætitiæ illius magnitudo erat, eæ esse continendi impotentia. Quamquam quid hoc est quod dico ego? in tantum enim cives suos vel solo aspectu cepit, popularisque cujusdam ducis in morem sibi devinxit, ut non supinis modo quod astant, manibus, verum toto penitus pectore ac animo, et quidquid unquam dominari potest, illam recipere, deducere in publico, concelebantes, concenentes, quidve porro indictum infectumque omittentes? Imo vero cum omnia et dicerent et facerent, nullam se tamen meritorum illius partem consequi existimantes. Nec enim quem dudum cognitum habebant oculis se suis cernere, sed quem cernebant cælo in terras celsupsum suæ ipsorum felicitatis causa adventare credebant: quam ob rem etiam supra quam natura erat mortalium, hominem colebant observabantque. Tametsi vir maximus altioraque humano capto animo agitans, quippe mortale fastigium egressus, et humanis idem majoribus ornatus virtutibus, acclamationes hominum ac plausus, ac reliquam id genus popularium laudum coactervationem, nullo admodum numero ducebat; meras nimirum nugas, viliumque animarum, et qua pertinacius ad terram adherescunt, seque suæ nobilitate indignarum, pabula et illecebras hæc ipsa esse ratus; cæteram quæ ad cælum ducunt studia

XL. Cæterum dum in his vir summus erat, flagrantibusque suorum omnium studiis colebatur, ubi debita pietatis officia parentibus et patriæ cumulatissime explebat, interea religiosi otii recessusque desiderium vehementius se insinuat: vetus illud sane, et quod jam olim hominem complexum penitus insederat, nec vel tantillum recesserat, verum præ immenso ac incredibili eloquentiæ velut furore, qui in animo nostri prævalidus, ut ipso posteriora omnia ducerentur efficiebat, neque aliud interea quidquam attingi suscipere sinebat, in rem ipsam antea deduci nequitum. Ut vero in hac dicendi ratione plurimum, idque adeo singulariter profecerat, ut nec artem ipsam humano corpore indutam pulchrius aliquod sui specimen daturam, nec quid ipsa omnino sit, quoque comparata modo, cælius monstraturam crediderim: et jam aliquando cæteris omnibus expeditum, quam tantum tantoque concupierat opere, frui quiete, et ipsam sibi vivere, qui nunquam non sibi vixerat, oportebat; quid hic tandem homo facere instituit? Nimirum continuo, leonis catenas suas dirumpentis modo, tum parentes ipsos missos facere, tum propin-

A δὲ βούλοιστο τις, οὐκ ἂν ἐνδεύεσθαι τοῦτ' ἐδιδούσθαι· τοσαύτῃ τι· ἦν ἡ περιουσία τοῦ γένου; καὶ τοῦ μὴ σφᾶ; αὐτοῖς· εἶμιν κατέχιν· Καίτοι· τί λέγω; τοσούτο γὰρ αὐτοῖς εἶλε καὶ καταδεδημαγωγῆσαι μὲν τῇ θείᾳ, ὡς· οὐχ ὅσον ὑπέραι; χερσὶ τὸ τοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ πάσῃ ψυχῇ τε καὶ γνώμῃ, καὶ ὅτι ἂν εἴποι τις τοῦτον προσέσθαι· δημοσίᾳ προπύμποντες, κηρύττοντες, παιανίζοντες, τί μὲν οὐ λέγοντες, τί δὲ οὐ ποιοῦντες, μᾶλλον δὲ πάντα μὲν λέγοντες καὶ ποιοῦντες, οὐδὲν δὲ τῶν εἰκότων ἀποδιδόναι νομίζοντες. Οὐ γὰρ ὅν ἥδεσαν ἰδοῦσαν ὁρᾶν, ἀλλ' ὅν ἐώρων, οὐρανὸν εἰς γῆν ἤκειν ἰδοῦσαν ἐπ' εἰδαιμονίᾳ τῇ σφῶν· καὶ διατοῦτο μείζων ἢ κατ' ἀνθρώπους τοῦτ' προσείχον, εἰ καὶ μείζων ἢ κατ' ἀνθρώπους ὁ μέγας φρονῶν, ὅτε μείζων ἢ κατ' ἀνθρώπους ὢν· τῷ μείζονι ἢ κατ' ἀνθρώπους ἀρεταῖ; κωκοσμήσθαι, τὰς μὲν ἐκδοῦσαις ἐκείνων καὶ κρότους καὶ τὴν τοιαύτην τοῦ δήμου συντίλειαν, οὐδὲν ὅτις ἤξιον τοῦ λόγου, φλέγαρον ἀτεχνῶς ταῖμα νομίζων· καὶ ψυχῶν ἀγεννῶν δολασμάτα, καὶ οἷς πρό; γῆν ἔχουσι σφῶν αὐτῶν, καὶ τοῦ κατ' αὐτὰς ἀναξίαν· ἃ δὲ εἰς Ὀλύμπου φέροι καὶ τῶν Ὀλύμπου πραγμάτων μὴ οἷ κοινωνοῦς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ θεοῖς ἐξ ἀνθρώπων ὡς εἰπεῖν οἷς ποιεῖν, ταῦτ' ἦν αὐτῷ διηγεῖσθαι φροντίς, καὶ μελέτῃ· καὶ τοῦτων ἐξείχετο, καὶ τοῦτοις συνέζη, ἐπαίνεσθαι γὰρ οὐ μαχαρίζεσθαι ἤθελε, τοῦ μὲν ἐπὶ τοῖς ἐκτός γιγνομένου, ἐπὶ δὲ τοῖς κατ' ἀρετὴν τῶν ἐπαίων ἱσμεν. Εἶεν.

rerumque cælestium non participes solum homines, sed divos item prope dicam ex hominibus efficere queunt: hæc perpetua nostro enra commentatioque fuere, his addictus unice erat, in his ætatem agebat, nempe laudari ille, non pro beato prædicari studebat, quorum hoc ob externa quædam bona usurpanti, rursus laudem ob illa tribui quæ ex virtute acta sunt, inter omnes convenit. Sed hæc hactenus.

C M. Οὕτω δ' ἔχοντι καὶ παρὰ πάντων τῶν γυναικῶν θαυμαζομένῳ, καὶ τὸ εἶδος τοῖς τε γονεῦσι τῇ τε πατρίδι παντάπασιν ἀφοσιωσμένῳ, σφειρότερον ὁ τῆς ἡσυχίας καὶ ἀναχωρήσεως· ἔρω; ἐμπέπει· ἀνωθεν μὲν καὶ ἐξ ἀρχῆς· τοῦτον ἔχων τε καὶ συνέχων, καὶ οὐδ' ὀπισθεῖον ἀφιστάμενος, ὅπῃ δὲ τῆς ἀτόπου καὶ θαυμαστῆς τῶν λόγων μανία; εἰς ἔργον ἤκειν εἰργόμενος, κατακρατούσης τὸν λογισμὸν, καὶ πάντα δι' αὐτῆς ποιοῦμένης καὶ οὐκ ἰώσης· ἐτέρου δὲ τινος· ἤσθαι· ὡς δ' οἱ μὲν, ἐπιτεσοῦτον αὐτῷ κατώρθωντο, καὶ οὕτως· ὑπερφανῶς, ὡς μὴδ' ἂν οἶμαι ταυτηνὴν σοφίαν σῶμα λαβοῦσαν κάλλιον τὴν αὐτῇ; ἐνδεδείχθαι, καὶ ὅτι ποτ' εἴη, καὶ ὅπως ἔχει οὐ μᾶλλον ποιῆσαι καταφανῆ;· Ἐδεῖ δὲ πάντων ἀφαιμένον τῶν ἄλλων, ἧς ἐξ ἀρχῆς ἦρα σχολῆς ἀπολαύσαι, καὶ καθ' ἑαυτὴν γαγοῦναι, ὁ τὸν αἰὶ χρόνον καθ' ἑαυτὴν ὢν, τί ποιεῖ; Εὐθὺς ὡς περ λέων τὸν δεσπὸν ἀπορρήξας, ὑπερφρονεῖ μὲν πατέρων, καταφρονεῖ δὲ θυγατέρων καὶ οἰκείων καὶ φίλων, καὶ οὕτω γῆρας ἐκείνων ἢ νόσον ὑπολογισάμενος ὢν, (1) ἀλλὰ πάντων ἀνώτερος γαγονῶς, ἐλὼ γνώμῃ καὶ ὅλῳ ποδὶ πρὸς τὴν ἡσυχίαν χωρεῖ, τὴν τῆς φιλοσοφίας· μητέρα, καὶ δοῖν τῶν προδρόμων παιδαγωγῶν

(1) Deest alterum membrum.

ὡς ἂν εἴποι τις καὶ τρεφὼν, ἐφ' ᾧ θεῷ τὸ καὶ ἑαυτῷ
καταμόνας ἔχειν ζυεῖναι.

commoveri, sed his omnibus superior, toto animo, totoque gradu, ad quietem sacratioris philosophiæ parentem, duorumque præcursorum, ut sic loquamur, magistram et nutricem, se confert, scilicet ut cum Deo et secum in solitudine iocundius vivere possit.

MA'. Καὶ τοίνυν πρῶτα μὲν ἀπ' αὐτῶν γενοῦς καὶ ὀλιγῇ; προσπαθεία; παντάπασιν ἀποσχὼν, καὶ πάντοθεν συνεσταλκῶς ἑαυτὴν, οὕτω φιλοσοφεῖν ἤτο δειν, καὶ πρὸς τὰς τῇ; φύσεως ἀνάγκας ὑπερφυῶς ἀπομάχεσθαι, τοῦτο μὲν νηστείαις καὶ ἀγρυπνίαις, τοῦτο δὲ δυσχεραῖαις ἀπάσαις ὑπὲρ τὸ μέτρον διδοῦς, καὶ τὸ σῶμα ταλαιπωρῶν καὶ δουλαγωγῶν καὶ κατετρώγων, καὶ πάντ' εἰκεν καταναγκάων τῷ κρείττονι, ὡς καὶ σώματος ἕξω δοκεῖν μετὰ σώματος, καὶ τὸν ἄνθρωπον ὑπερβαίνειν. Ἐπειτα μόνῃ τῇ κατὰ νοῦν ἐνεργείᾳ συντεταχὼς ἑαυτὴν, οὕτω σφοδρότερον καὶ σπουδαιότερον ἀντέσχε τὰ τοῦ [I. ἀντέσχετο τοῦ] Θεοῦ, ὡς ἐν τούτῳ κατὰ τὸν Παῦλον, « καὶ ἤν καὶ κινεῖσθαι καὶ εἶναι, » καὶ χαίρειν μὲν ἑαυτὸν [ἡμῖν ἑαυτῷ?] καθάπαξ εἶν, χαίρειν δὲ τῷ Χριστῷ μὴδὲν ἤττον ἢ ἀναπνεῖν. Κόσμου γὰρ καὶ τοῖς κόσμου πράγμασι παντάπασιν νεκρωθεὶς, ὡς μὴδ' ὅτι ποτ' εἰς ἐνδολεν μεμνησθαι, ὁ δὲ τὴν ἐν Χριστῷ κεκρυμμένην ἐξ ἡ ζωῆν, δι' αὐτοῦ τὴν αὐτοῦ κακαπολαύων χαρίτων, καὶ τούτοις [ἀπ' ταύταις?] ἐντροφῶν ὅσαι ὥραι, θεὸν καθόσον ἐφικτὸν ὁρῶν τε καὶ φανταζόμενος, καὶ πᾶσαν δυσχερίαν ἐνταῦθεν ἀποκρουόμενος.

vivebat ¹¹, Christi nimirum ope gratiis Christi perfruens, in eisq; suavissimas animi delicias omni temporis puncto percipiens, et Deum ipsum, quantum poterat, intuens, sibiq; præsentem propo-

uens, atque hoc ipso adversa ac molesta omnia profligans.
MB'. Εἰ τοίνυν ἐκ μὲν τοῦ σχολῆν ἄγειν ὡς δεῖ, C
τοσαύτῃ τίς ἐστὶ Θεοῦ κατοχῇ, σχολῆν δὲ οὐκ ἄλλως ἐνὶ γενέσθαι, μὴ πάντων ἀποπροφίας ὑπόουσης, σπουδαστὰς πάντος ἄλλων αὐτῇ ἂν εἴη τοῖς φιλοσοφεῖν αἰρουμένοις, εἴπερ ὧν βούλονται τυχεῖν ὄντος βούλονται. Ταύτης γὰρ ὡσπερ κρηπίδος ἢ ῥίζης ὑποκειμένης τῆς τῶν πραγμάτων πέδης ὁ νοῦς ὡς εἰκὸς ἐκλυθεὶς καὶ γεγωνὼς ἑαυτοῦ, ἀναπεμπάσεται μὲν τὴν πρὸς θεὸν εὐδαιμονίαν, καὶ οἷος ὧν, οἷος ἄρα κατέστη, ἀναμαχέσασθαι δὲ ταυτηνὶ τὴν ἤτταν ὡσπερ ἐθέλων καὶ ὅπερ ἦν γεγενῆσθαι, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπανήκειν, πάντα ποιεῖ καὶ πᾶσιν οἷς ἐξεστὶ χρῆται, ἐφ' ᾧ τοῦ μὲν πρὸς Θεοῦ φωτισθέντος, τῆς δὲ ψυχῆς καθαρθείσης, καθαρῶνθέντος δὲ καὶ τοῦ σώματος, συνδρομῇ τίς ἐστὶ δυοῖν τῶν ἐσχάτων, πρὸς ἐν τῇ πρῶτον καὶ τρίτον μεταστροφισθαιδέντων ἐκατέρων πρὸς τοῦτο γνωμικῇ προαίρεσιν, ὡς ἐκ τῆς ταιαύτης οἰκονομίας καὶ συγκράσεως καὶ προσέτι ἀκλινούς τε καὶ παντελοῦς ἀπροσεξίας τῶν κάτω, ἐν τὰ τρία γεγεννημένον, τῷ μοναδικῷ καὶ τρισελίῳ συνήθῳ θεῷ. Οὕτω δὲ οὐ σαρκικὸς οὐδὲ ψυχικὸς, ἀλλὰ πνευματικὸς ὅλος ὁ ἄνθρωπος γεγωνῶν, καὶ τὸ ἐν αὐτῷ θεῶν ἀνάγων εἰς μάλα πρὸς τὸ πρωτόγονον θεῶν κατὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου Πλωτίνου, χαίρει μὲν ὡς εἰκὸς, οἷς ὅθεν οὐ καλῶς ἐκδοθήκει, ἐνταῦθα καλῶς ἐπανήκει, γνωρίζων τε τὴν οἰκίαν

XLI. Principio itaque omni terrestri ac materiali perturbationi penitus temperans, vitæque suæ modum quam a tissimum contractissimumq; sibi sanciens, hoc pacto rigidioris discipline institutum amplectendum, naturæque ipsius necessitatibus, pene supra quam natura patitur, obnitendum sibi duxit; nimirum dum partim inelæ ac vigiliis, partim reliquis id genus afflictationibus nimis sese dedit, corpusculumque varie exercebat, atque dovissima servitute edomat, ærumnisque voluntariis conficit, et parti meliori per omnia obtemperare cogit, ita ut cum corpore adhuc incedens, eodem exsolutus, humanæque supergressus sortem merito videretur. Deinde item uni secundum mentem agendi rationi addictus, ardentissimo studio Deum et divina complectebatur, ut in illo plane, ex sententia Pauli ¹², « Et viveret, et moveretur, et esset; » et se quidem ipso penitus neglecto, unice in Christo non minus letaretur, quam spiritum ipsum duceret, mundo scilicet et mundanis omnibus sine ulla exceptione ita defunctus, ut ne quid hæc essent amplius in memoriam sibi revocare sustineret, « absconditam illam in Christo vitam »

XLII. Proinde si de pie religioseque acto otio sanctissima hæc divini numinis commercia existant, nec parari aliter hoc opus, quam omnium rerum humanarum desipientia potest, utique ante cetera in id studiosissime iis incumbendum, qui sanctius vivendi consilium cepere, si modo quæ consequi cupiunt, bona fide cupiunt; huiusmodi enim otio, tanquam fundamento aut radice, substrato, continuo rerum externarum pedicis, ut est verisimile, soluta mens, sibiq; reddita, pristinam seem reputat beatitudinem, et qualis ipsa olim enim fuerit, qualis nunc evaserit. Quam sarcire cladem, denuoque quod fuerat fieri, ad seque redire parans, nihil non molitur, nihilque, quantum licet, inexpertum omittit; ut tum mente ipsa divinitus illuminata, tum expiata anima, corporeque puro et casto reddito, duo extrema hoc pacto in unum, quod primum idemque tertium est, convenient, transformato nimirum in illud unum, per firmam animi inductionem utroque extremorum, ita ut ex huiusmodi æconomia ac temperatione, immotaque prieterea et perfecta rerum terrestrium negligentia, tria illa unum facta, unico et ex ternis v. l. solibus coalito, Deo conjungantur. Hoc igitur modo non carnalis, non animalis, verum omni ex parte spiritualis homo factus, et « quod in ipso divinum

¹¹ Act. xvii, 28. ¹² Coloss. iii, 3.

est ad primigeniam divinitatem penitus evehens, ex sententia Plotini philosophi Aegyptii (1). haud abs re sane eo nomine latatur, quod unde male excesserat, illuc recte redit, suae nempe nobilitatis sibi jam conscius, quidve a natura creatus sit, tum vero item gaudet (2), vera inde gaudia sese cepisse, quod quis prius inaniter latabatur, eadem postmodum ut inconsulte improbeque acta graviter dolere ceperit. Atque haec hactenus.

XLIII. Verumenimvero denuo ad religiosae quietis commemorationem sermo mihi flectendus, illique sua vindicanda dignitas est, qua summo vir maximus opere fruens, maximo haec duo in pretio habebat, illisque potissimum studebat: scilicet tum sacrorum ac divinitus inspiratorum voluminum lectioni acerrimo studio sese dabat, indidemque quicquid praecipuum erat in sanctiore animi aërio coactum conditumque habebat, ita ut in proclivi ipsi esset partim divina mysteria anquisitis enucleatusque tractare, et quantum mortali datum est, in altissimas ejus generis contemplationes penetrare, partim etiam iis qui pesilentissimas opiniones disseminare audebant, divinamque naturam ore sacrilego lacerabant, os penitus occludere, pudoremque incutere, et eorum dogmata germanas nugas esse convincere. Tum vero praeterea cuncta religiosorum exercitiorum genera velut unum aliquod obibat, adeoque perfecte eorum quodlibet, ut ejus unius rationem habere videretur; quippe hos secundum Deum sudores, pro pignore regni caelestis ducens, simul item insidiosae carnis sensum passionibus suis aestuantem comprimere, contra vero sensum spiritus attollere studens, usque adeo in re sibi countendum statuebat, ut huiusmodi labores pro otiosa remissione, praemiiisque laborum veriis quam laboribus, haberet: satis videlicet gnarus quorsum illi ducant, tum quae ac qualia ex sese edant bona. Ita sane non laborare noster duntaxat, sed et in iis maxime laborare, in quibus maxime oportet, norat. Callebat enim ille eximie, nec serio an aequè alius quisquam, motus animi, cordisque cogitationes, et quae ipsa ex se mens profert accurate examinare, et animadvertere, exactaque quadam veritate dijudicare, ut alia horum probaret, alia non item. Adhuc adversus mali item vejovis machinamenta et laqueos et artes ita scienter prorsus ac dextre occurrere promptum habebat, ut eadem ipsa in caput illius rectissime reverteretur, in nihilumque omnia redigeret, qui principio quidem a dextra, suetisque sibi rebus, hominem aggredditur, postremo vero ad ultimas laevae partes contendit, et per voluptates exitium nobis accubatur: nimirum lubrico voluptatum levore mortalibus imponens, quae fugere oportebat persequendi; rursus quae ut optima ac saluberrima contento studio complectenda erant, ea pro freto Sicula habendi, auctor illis esse solet.

XLIV. Jam porro id studiose operam ipsum dedisse, ut prae omnibus corde contrito ac humili, multaue modestia ac submissione referto esset,

ΜΓ'. Έπανακτέον δέ μοι τὸν λόγον αὐθις ἐπὶ τὴν ἡτυχίαν, καὶ τὰ πρεσβεῖα φυλακτέον αὐτῇ· ἥ κατακράς ἀπολαύων ὁ μέγας, ἀμφοὶ ταῦτα περὶ παντὸς ἵποιστο, καὶ τοῦτοῖς προσεῖχε τὸν νοῦν, τῷ τε τὰ; ἱερὰς καὶ θεοπνευστοῦς τῶν βιβλίων ἐπιμελῶς ἐπιέναι, κἀντεῦθεν πᾶν ὅτι κράτιστον τοῖς τῆς διανοίας θησαυροῖς συνηχέναι ὡς ἂν ῥῆσι' ἔχῃ, τοῦτο μὲν τὰ θεῖα περιεργάζεσθαι πράγματα, καὶ θεωριῶν ὅσον ἔξεστιν ἀντεῖσθαι τῶν μεγίστων· τοῦτο δὲ τοὺς τολμητὰς τῶν κακίστων καὶ ὀβριότης τῆς θεότητος ἐπιστομίζεῖν εὐ μάλα καὶ κατασχύνειν, καὶ φληνάφους ἀτεχνῶς τῆς κείνων δεικνύναι· τῷ τε πᾶν εἶδος ἀσκήσεως ὡς ἐν μετέναι, καὶ οὕτως εἰς ἀκρον ἕκαστον, ὡς μόνου τοῦτου δοκεῖν λόγον ποιεῖσθαι. Τῆς γάρ τῶν οὐρανῶν βασιλείας ὡς περ τοῖς κατὰ θεὸν ἰδρωτὰς ἐνίχυρον κρινῶν, καὶ ἅμα τὸ τῆς ἐπιδοῦλου σαρκὸς ἐμπυλὲς φρόνημα καταστέλλειν ἐθελῶν, καὶ τὸ τοῦ πνεύματος ἀνυφοῦν, τοιοῦτο πονεῖν ᾤετο δεῖν, ὡς καὶ ῥηστώνην τοὺς τοιοῦτους πόνους ἡγεῖσθαι, καὶ ἄλλα μᾶλλον ἢ πόνους, εἰδὼς ὅτι φέρουσι καὶ δοῶν καὶ οἶων ἀγαθῶν αἰτίοι καθεστῶσιν· οὕτως οὐ μόνον ᾄδει πονεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ὅς μάλιστα χρεῖ, μάλιστα τοῦτο ποιεῖν. Δεινὸς γάρ ἦν ὡς οὐκ ὁ δ' αἰτίας τὰ μὲν τῆς διανοίας κινήματα, καὶ λογισμοὺς τῆς καρδίας, καὶ ἃ προσχεταὶ νοῦς, ἀκριβῶς ἐξετάσαι καὶ κατα-οῆσαι καὶ δικάσαι τὰ πρόποντα, ὡς τοῖς μὲν θέσθαι, τοῖς δὲ μὴ· πρὸς δὲ τὰς τοῦ πονηροῦ μεθοδεῖας καὶ πάγας καὶ τέχνας, οὕτως εὐμεθέδως ἄγαν καὶ δεξιῶς ἀνδίστασθαι δύνασθαι, ὡς καὶ κατὰ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς, εὐ μάλα ταυτὶ περιτρίπτειν, καὶ τομηδὲν ταῦτ' ἀποφαίνειν, προσβάλλοντος μὲν ἐκ δεξιῶν τὴν ἀρχὴν, καὶ ὡν αὐτὸς εἰσθεῖν, εἰς ἀριστερωτάτας δὲ τὰ τελευταῖα γυροῦντος, καὶ τὴν ἡμῶν ἐξώλειαν δι' ἡθονὴς ἐπισπεύδοντος. Τῷ γάρ· ὀφείλει [δελήτιον αὐτὸς ποιεῖν δὴ λείψ] ταυτὶ φανακίζων, ἃ μὲν φρεσὶν ἔχρη, ταῦτα παῖθι· δαίμονι, οἷς δὲ ὡς βαλίστοις καὶ λυσιστελεσταῖς τὸν νοῦν προσέ-
D χεῖν, ταῦτα πορθεῖν Σικελίας ἡγεῖσθαι.

ΜΔ'. Τόγῃ μὴ συντετριμμένην καὶ τεταπινωμένην καὶ πολὺ τὸ μέτρον καὶ ὑποδεηχὸς κειττημένην καρ-
δία, παρὰ πάντας ἔχειν ἀσκήσαι καὶ μηδὲν τοπαρ-

(1) Prophy. Vita Plotini, p. 2; Synes. ep. 139.

(2) Post gaudet lege, eo denuo sese gaudere cepisse quo cum primis gaudere nonisset, postmodum per ea quae in se admisit flagitia amisso, do-

lendi causam habuit. Nam de naturae humanae integritate tum amissa, tum instaurata, ambigua et brevitate sua perobscura verba interpretanda arbitror.

παν τῶν τῆς λόγον ποιέσθαι, ἀλλὰ καὶ τῆς πρὸς τὸ
 σῶμα συμπαθείας, οὕτω καθάπαξ ὑπερῶν, ὥς μη-
 δι χιτῶνος δῆπουθεν δεδεῆσθαι δευτέρου, ἀλλὰ καὶ
 κατὰ φιλοῦ τοῦ ἐδέξου ἐαυτὸν κατακλίνειν, καὶ τὸ
 μὴ μὴδὲν ἔχειν, ἄν ἔχειν ἡγεῖσθαι· μᾶλλον δὲ
 πάντα τὰ κάλλιστα ἔχειν, ἐν τῷ μὴδὲν ἔχειν τῶν
 κάτω, ἀλλ' ἔχειν ἄνω τὸν νοῦν, καὶ ταῖς ἐλπίσιν ἔχειν
 κάκεινα, ἃ μάλιστα πάντων ἔχειν ἐχρῆν, καὶ τρυφᾶν
 μὲν εἰ πεινῶν νομίζειν· κάλλιστον δὲ κρίνειν ποτὸν
 καὶ παντὸς ἡδίων νέκταρος, τὸ τῆς θείας ἐποφίας δοσεῖν
 ὕραι κατὰ νοῦν ἐμπορεῖσθαι, καὶ πάντα μὲν τὸν
 βίον μελέτην θανάτου ποιεῖσθαι, μόνῃ δὲ ζωὴν τὴν
 ἐν πνεύματι, καὶ ἦν τοὺς τοιοῦτους εἰκόσ.

ras animo perfrui, denique vitam omnem in
 mortis commutatione pōneret, illam autem solum
 viveret, quae in spiritu est, et quam ejusmodi homines vivere par est.

ME. Ταῦτα τοίνυν θαυμάζειν μὲν ἐνὶ καὶ πάντῳ
 θαυμάζειν, πρὸς ἄξιαν δ' οὐκ ἐστὶ· εἰ δὲ τοῦτο οὐχ
 οἶδν τε, τὸ καὶ μιμεῖσθαι τοῦ θήσομεν, ἃ καὶ αὐτὸς
 ἐφ' ἑαυτοῦ, καὶ σὺν γε τῷ μεγάλῳ καὶ θαυμαστῷ
 Βασίλειῳ κατῶρ' οὖν μὲν ἐν τοῖς τῶν Καππα-
 δόκων ὄρεσι, νῦν δ' ἐν ταῖς ὑπορείαις τοῦ Πόντου·
 νῦν δὲ ὅποι ποτ' αὐτοῖς χωρίον ἡσυχίας ἐδοκεῖ, τὴν
 μέγαν τοῦτον ἀνύοντες ἄθλον, καὶ τὰ σεμνὰ καὶ
 περιφανῆ σκᾶμματα· τοῖς μὲν ἄλλοις ὥσπερ ὑπο-
 θῆκαί τινες ὄντες καὶ τύποι, καὶ πρὸς ἀρετὴν
 παραδείγματα, ὁμοῖμοι δὲ ἀλλήλοις καθεστηκότες
 τὰ πάντα, καὶ μὴδὲν πλέον μῆτ' ἔχοντες· φίλοι
 ἔχειν μῆτ' ὁπωστιοῦν ἀξιοῦντες, ἀλλὰ καὶ φιλο-
 νεικοῦντες, καθάπαξ· οὐχ ὥστε καὶ προὔχειν, ἀλλ'
 ὥστε τῶν πρωτεῶν ἀλλήλοις ἐξιστασθαι, καὶ προσ-
 εἶναι τὸ νικᾶσθαι τοῦ νικᾶν οὐχ ὅσον πρότερον ἀγεῖν,
 ἀλλὰ καὶ νικᾶν τῷ ὄντι νομίζειν, νικῶμενοι· ἀλλήλοις
 μᾶλλον ζῶντες ἢ σφίσιν αὐτοῖς· μᾶλλον δὲ καὶ
 σφίσιν αὐτοῖς, καὶ ἀλλήλοις ζῶντες τε καὶ τὰ
 βίλτιστα συνεχόμενοι, καὶ ὅλως οὐδὲν ἥττον ἐν
 ἀλλήλοις, ἢ σφίσιν αὐτοῖς γνωρίζομενοι· ὅτε διὰ
 πάντων ἐν πνεύματι καὶ φρονούντες, καὶ τὴν αὐτὴν
 καὶ μίαν προαίρεσιν ἐν διαφορᾷ σωμάτων δεικνύοντες·
 ὥστε καὶ εἰ μὴ πρότερον εἰρησθαι ξυνέβη, τὸ τε
 "Αἰλος αὐτὸς, τὸ τε Κοινὰ τὰ τῶν φίλων, τὸ μὲν
 ὑπ' Εὐριπίδου, τὸ δ' "Αἰλος αὐτὸς, ὑπὸ τοῦ Σαμίου
 σοφοῦ, ἐξ ἄρα τούτων καὶ τῆς τούτων συμπολίας,
 δοκεῖν ἂν μοι ταῦτα τὴν ἀρχὴν εἰληφέναι λέγεσθαι·
 εἰκότως καὶ μάλ' ἀξίως τοῦ τὰς αὐτῶν γνώμης
 συνετετηκότος, ὥσπερ Θεοῦ, καὶ ἐν ὁμῶι πεποιη-
 κότος.

alterum, « Amicus alter ipse, » a sapiente Samio
 ratione, qui animos ipsorum veluti conflagavit, ambosque unum effecit.

MC. Ἐπεὶ γὰρ οὗτος καὶ ἀπλοῦς ἐστὶ καὶ τρι-
 πλοῦς, τὸ μὲν ταῖς ἰδιότησι, τὸ δὲ τῇ θεότητι, ἀνάγ-
 κη πᾶσα καὶ τοῦ αὐτοῦ προσανέχοντα, ἴαν τε
 πατέρους ὡσιν ἂν τε ἐλάττους, τοιοῦτους δὲ τινες
 εἶναι, καὶ οὕτω πρὸς ἀλλήλους ἔχειν, ὥς καὶ αὐτοῦς
 εἶναι δοκεῖν τῇ πρὸς αὐτὸν οἰκειότητι· ὁ δὲ καὶ
 ἐπὶ τοῦ κύκλου ξυνίδεν ἐν ἑστίῳ (1). Αἱ γὰρ ἐπὶ τῆς

A nec ulla prorsus rerum humanarum cura tange-
 tur, verum ita penitus etiam mutuas consortii cor-
 porei affectiones aspernaretur, ut unica contentus
 tunica aetatem ageret, nudoque item solo fessos
 arius componeret, et abunde se habere crederet
 cum nihil haberet, aut verius optima quaeque tum
 habere, cum rerum harumque inferiorum nihil ha-
 beret; verum mente sursum versus levata, jam
 spe illa haberet, quae omnium maxime habere opor-
 tebat, atque tunc in summis sese deliciis versari
 existimare, quando inedia conflictabatur; potum
 autem gratissimum et nectare quovis dulciorem
 judicare, Dei ipsius visitatione ac praesentia in ho-

q XLV. Verumenimvero, ut haec quae diximus
 admirari equidem, et magnopere sane admirari,
 ita nequaquam pro meritis satis admirari possu-
 mus; quod si hoc a nobis praestari nequit, quo
 tandem loco maximorum operum imitationem
 ponemus, quae noster tum ipse solus, tum una cum
 magno atque admirabili illo Basilio praestitit? dum
 nunc ad Cappadocum fines, nunc Ponticis in con-
 vallibus, nunc alio quovis, qui illis placuerat, reli-
 giosae quietis loco, ingens hoc certamen, illiusque
 sacra ac illustria curricula conficiebant. Qua in
 re aliis illi pro praeceptis ac typis ac exemplis ad
 virtutem colendam erant: inter se vero ipsos pari
 in omnibus honore graduque agebant, neque ullam
 praeter altero alter praestantiam aut habebat, aut
 habere ullo sane modo affectabat, contra autem
 unice de eo invicem certabant, non quo anteiret
 alter alteri, sed ut priores alteri partes deferret.
 Atque hic vinci quam vincere non modo prius
 antiquiusque docebant, verum etiam revera in eo
 sibi vincere videbantur, quod sic vincerentur.
 Quippe magis amico uterque quam sibi vivebat,
 sive verius et sibi uterque et amico cum vivebat,
 tum optima quaeque precabatur, poteratque
 omni o nibilo secius in amico uterque suo, quam
 in seipso agnosci, quod videlicet idem in omnibus
 ambo spirarent sentirentque: ac unam eandemque
 in diversitate corporum monstrarent voluntatem.
 Quamobrem sane, nisi jam antea pervulgata dicta
 fuissent, cum « Amicus alter ipse, » tum « Com-
 munita amicorum omnia, » hoc ab Euripide (2), illud
 prolutum, ab his utique, et horum amica conspira-
 tionem, haec originem suam mihi sumptura fuisse
 videntur. Jure illud profecto, et dignissima Deo

XLVI. Quippe ut Deus simplex pariter et trinus
 est, trinus nimirum proprietatibus personarum,
 at essentia divina simplex: ita necesse omnino est,
 qui Deo sese totos addixere, sive plures sive pau-
 ciores, tales quosdam esse, et hoc erga se invicem
 modo affectos esse, ut et ipsi per illam quam cum
 Deo habent familiaritatem, unum quiddam esse

(1) Pro ἐν ἑστίῳ, ad marginem mei apographi,
 quod exemplar operis librariis fuit, ἐνέσσι ascri-

pseram, ejus necdum piget.

(2) Oreste, v. 733; Andromach. v. 376.

videantur; quod unum in orbiculata item figura A
videre licet: radii enim ab extrema ora ad cen-
trum commeantes, quandiu ab illo absunt, etiam
a se invicem, ut æquum est, distant, ubi cum cen-
tro concurrunt, necessario et secum coeunt. Quod
clarissimum sane documentum est, quicumque fa-
miliari spiritalique nexu inter se juncti sunt,
eosdem prius Deo conjunctos fuisse et sine priore
hoc vinculo, illud posterius non existere; quod si
fieri aliter nequit, quam ut illi qui sic inter se
juncti sunt, quemadmodum diximus, Deo jam an-
tea conjuncti fuerint; atque rursus ut qui Deo con-
juncti sunt, iidem inter se etiam necessario con-
juncti sint, sequitur profecto, ut simul ac quosdam
mutua hujusmodi necessitudine junctos videris, con-
tinuo et Deo hos junctos esse statuas, tum vero item ut ubi aliquos Deo junctos videris, eosdem, ut vero

περιφρασίαι· ἐπὶ τὸ κέντρον ἰοῦσαι γραμμαὶ, ὡς
μὲν ἀπεττάσιν ἑαίνου, καὶ ἀλλήλων ὡς εἰκὸς ἀπε-
στέδιν· ἐπὶ δὲ ἐκείνῳ συνελθούσι, καὶ ἀλλήλαις ἐξ
ἀνάγκης συνίσσιν· ὡς τὸ μὲν οὐστυνασθὺν ἔχειν οὐ-
κείως καὶ πνευματικῶς ἀλλήλοις ἡμερόσθαι, τεκμή-
ριον ὅν ἐναργῆς τοῦ τῷ Θεῷ πρότερον τοῦτους ἡμε-
ρίσθαι· ἄνευ δὲ τούτου, μὴδ' ἐκεῖνο γινόμενον. Εἰ
τοῖνυν οὐκ ἔστιν οὕτως τοὺς ζυνημένους ὡς ἔφην δι-
αλλήλοις μὴ καὶ τῷ Θεῷ προσσυνῆσθαι, οὕτως τοὺς αἰ-
τῶ συνημένους μὴ καὶ ἀλλήλοις ἐξ ἀνάγκης συνῆ-
σθαι, ὅταν μὲν τινα· ζυνημένους ἴδῃς ἀλλήλοις, καὶ
τῷ Θεῷ τοῦτους ζυνημένους λογίζῃς· ὅταν δ' αὖ πάλιν
τῷ Θεῷ ζυνημένους, καὶ ἀλλήλοις ὡς εἰκὸς ζυ-
νημένους· ἑκάτερον γὰρ ἑκατέρου σαφὲς· ἀποδεί-
ξις.

B
est enim alterum alterius hand fallax argumentum.

XLVII. Quando vero tales hi omnino viri erant,
et ita pares illi quidem inter se atque æquales, sed
cum aliis omnibus collati aequalis in nubibus hand
absimiles; hic inclitum illum Basilium, viribus
omnibus Caesariensium ad se pertraherat ecclesia,
quippe ægerrime ferens viro sese carere, cujus
gloriosum nomen, non per Hellada dumtaxat Argos-
que, secundum poetam (1), late decantatum esset,
sed per cunctas, quas sol ambit, terras. Illis itaque
de causis abstractum a quiete sua hominem, a
qua ille nunquam secesserat, etiam si millies in
omnis generis turbas tumultuosque incideret, verum
semper in altissima solitudine versabatur, in suum
Ecclesia allegit eorum, tum posteaquam sueto
more per omnes sacrarum officiorum gradus illum
provexerat, meritisque coluerat honoribus, aut
seipsam potius viri claritudine decoraverat: ad
ultimum, ut quæ in medio sunt silentio transmitta-
mus, pastorem præsidemque suum divino compro-
batum suffragio declarabat: qui profecto maximo
orbis terrarum pontificatu dignissimus erat, eoque
nunc munere, in scriptis suis, pietatisque præceptis,
ac institutionibus, verissime fungitur. Jam ubi Bas-
ilius pulcherrime, et magnificentissime, atque eo
sane modo, quo haud scio an alius quisquam, sive
ante ipsum, sive post ipsum Caesariensis epi-
scopus factus fuit, cunctosque admiratione sui per-
culit, bonus autem Gregorius in religiosa illa exer-
citatione solus relictus, assuetæ ac pericundæ suæ
quietis prope insanus adhuc amator erat, non ideo
illi tamen a mutuâ conjunctione discedebant, ne-
que ullo plane modo divellebantur, hand magis
quidem certe quam a semetipso uterque. Quando
enim semel indissolubili atque spiritali mutæ
consensionis nodo constricti erant, animis ipsis,
ut par erat, una erant; itemque dum sicut cor-
poribus, conferentes ad hanc necessitudinem, non hic plus, ille minus, sed ambo tantundem: unde
quod de Hermotimo Clazomenio vulgo circumfertur, nimirum animam illum subinde reliquisse, lie-
ramque regressam, vitam novasque inspiravisse vires: illud hic item quodammodo videre est; non
enim magis disjuncti alter ab altero aberant, quam una præsentibus erant, videlicet quancquam abesse
viderentur, una illi tamen perpetuo erant.

MZ. Τοιοῦτους δὲ τινας τοῦτους ὄντας, καὶ οὕτως
ἀλλήλοις μὲν ἑξαφαιλλοῦ χωροῦνται, πρὸς δὲ τοὺς
ἄλλους πάντας ὥσπερ τινὰς ὄντας αἰστούς ἐν νεφί-
λαις, Βασιλεῖον μὲν τὸν κλεινόν, ἡ τῶν Καίσαρέων
Ἐκκλησίᾳ πᾶσιν οἷς εἶχε πρὸς ἐκτὴν ἐπιστάται
δεινὸν ὡς μάλιστα ποιομένην ἀνδρὸς ἐστερηθεῖσαι, ὃ
κλέος· εὐρὺ, οὐ καθ' Ἑλλάδα μόνον καὶ μέσον Ἀρ-
γὸς ὡς ἔπος, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν δὴ πού τὴν ὤρ' ἡλέφ.
Ταῦτ' ἄρα καὶ τῆς ἡσυχίας αὐτὸν ἀποσπάσασα, τὴν
ταύτης οὐδέποτε ἀφαστηκότα, καὶ μυστήρια παντο-
C
δαποί, περιπέση θορύβοις, ἀλλ' ὄντα κατὰ μόνας
αἰεὶ, ἰσχυραλέγει τῇ σφετέρᾳ πατρὶ· καὶ διὰ πάν-
των ὡς ἴθως τῶν ἱερῶν προαγαγούσα βαθμῶν, καὶ
τιμῆσασα τὰ γινόμενα, μάλλον δὲ ἐκτὴν διὰ τοῦ-
του, τέλος, ἵνα τὰ ἐν μέσῳ παρῶ, ποιμένα καὶ πρό-
εδρον ἐκτῆς, μετὰ τῇ· τοῦ Θεοῦ προβάλλεται ψή-
φου τὸν πάτη· τῆς οἰκουμένης προσταταῖν ἀξιώχε-
ρων, καὶ νῦν ὡς ἀληθῶς τοῦτο ποιοῦντα καὶ λόγου·
καὶ κανόνι καὶ δόγμασιν· ὡς δ' ὁ μὲν κάλλιστα καὶ
μεγαλοκρεπίστατα, καὶ ὡς οὐκ οἶδ' εἰ τις τῶν πρὸ
αὐτοῦ τε καὶ μετ' αὐτοῦ τῆς Καίσαρέων ἐπίθεῃ καὶ
πάντας ἐξέπληξε· Γρηγόριος δὲ ὁ χρηστός· μόνος ἐν-
απολείπειτο τῇ ἀσκήσει, καὶ τῇ συντροφῷ καὶ φι-
λης ἡσυχίας μανικὸς ἐτ' ἦν σπουδαστής. Οὐδ' οὕτως
ἀλλήλων ἀπέστησαν, οὐδὲ διέστησαν οὐδ' ὁπισθοῦν,
D
οὐ μᾶλλον γὰρ ἢ καὶ σπῶν αὐτῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸ
ἀπαξ δις μὲν ἀρρήκτοις συμπονοῖς ἐδέθησαν τοῖς
τοῦ πνεύματος, νοητῶς τε ὡς εἰκὸς ἀλλήλοις συνῆ-
σαν, καὶ σωματικῶς δὲ· ἂν παραβάλλοντες, οὐχ ὁ
μὲν μᾶλλον, ὅδ' ἥττον, ἀλλ' ἐξίσης ἀμφο· καὶ ἐπερ
περὶ Ἑρμοτίμου τοῦ Κλαζομενίου δὲ πού φασιν, ὡς
ἀπὸ ἀπολιμπάνουσα αὐτὸν ἡ ψυχὴ πάλιν ἐπανήμ-
ζωοῦσα καὶ μένος ἐμπνέουσα, τοῦτο κἀνταῦθα πῶς
ὁρᾶν ἔστιν· οὐ μᾶλλον ἀπῆσαν ἀλλήλων, ἢ ἀλλήλους
συνῆσαν, ἀλλ' ἀπείναι δοκοῦντες, συνῆσαν ἐκαστο-
τε.

(1) Odyss. iv, 726, 816.

ΜΗ. Ὁ δὲ μέγιστα πάντων εἰρησθαι πρόσθεν ἄ
ἐργῶν, καὶ με μέγα βουλόμενον, μικροῦ περιδραμεῖν
ἐν, τοῦτο νῦν ἔσται μοι λόγος· ἐπειδὴ περ οὐ πρόσθεν
καὶ θαυμαστῇ τις ὑπόθεσις ἐγχεμῶν· τοῦ μὲν γὰρ
θαυμαστοῦ Βασιλείου μικροφυλίας· ὁ δὲ τῆς πρὸς τὸν
προτοῦ καθηγεμόνα παθόντος, καὶ τὴν μὲν Καππα-
δοκίαν ἀπολειπομένης, πρὸς δὲ τὸν Πόντον κειρωρηχό-
τος, κάκει τὰ μεγάλα καὶ θεῖα καὶ τοῦτω φιλοσο-
φούντος προσήκοντα· τῆς δὲ Ἀρείου λύσεως ἐς τοῦτο
ἰούσης, ὥς μὴ μόνον πάντας Ἐκκλησίαν ὅψ' ἐαυτὴν
πειπθῆσθαι τε καὶ καταδραμεῖν, τῷ μεγάλῃ δέττει
καὶ θαυμαστῇ τοῦ κρατούντος ἐπικουρίᾳ πανταχόσε
χωρεῖν καὶ τὰ μεγάλα δύνασθαι, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀκλο-
νήτου τε καὶ βεβαίας καὶ οἷον ἀδαμαντίνης ἐπιθεθ-
κίναί τολμήσαι· Καππαδοκίας, καὶ ταύτην νομίσαι,
τῷ τῆς ἀσθείας καταστρέφεσθαι κράτει· ἅμα μὲν,
καὶ διὰ τοῦ τότε προστατούντος περὶ τὰ θεῖα νο-
παγῆς, καὶ οἷον οὐκ ἔχειν τὰ τοιαῦτα θαρρῆναι, πολ-
λῷ δὲ πλέον καὶ οἷς ἡ μεγάλη τῆς Ἐκκλησίας σάλ-
πιγξ Βασίλειος οὐ παρῇ, τί γίγνεται, καὶ τί τὸ μέ-
γιστον φάρμακον ἐν δαινοῖς;

ΜΘ. Γρηγόριος γούν καὶ φιλοσοφίαν καὶ ἡσυχίαν
καὶ νοῦν ἀκλόνητον καὶ προσοχὴν καὶ μελέτην καρ-
δίας καὶ διανοίας· ἀπερίσπαστον ἥμμι, καὶ πάντα
ταῦτα τοῦ μηδενὸς ἀξία κρίνας, πρὸς τὸ τῇ πατρί-
δι συνάρασθαι τὰ γιγνώμενα, καὶ κινδυνεύουσα τὰ
θεῖα χεῖρα ὀρέξαι, μῆλλον δὲ πάσαις ταῖς λοιπαῖς
Ἐκκλησίαις, ταύτης γὰρ ἂν εὐ ἐχούσης, κίχαινας
ἀνάγκη, οὐ μέλλων ἐκ' ἦν οὐδ' ἀναβαλλόμενος· ἀλ-
λὰ ἡ ποδῶν εἶχε, τὸν Πόντον καταλαμβάνει, καὶ τῷ
μεγάλῳ συγγενόνος Βασιλείῳ· καὶ πείσας μηδενὸς
τῶν ἀπάντων ποιεῖσθαι λόγον, ἐνθα Θεὸς τὸ κινδυ-
νεύμενον, σπεύδοντα καὶ αὐτὸν κατὰ τὸ ἔπος ὀτρύ-
νει.

ΜΑ. *henda caetera omnia docens, quando Deus ipse velut*

Ν. Γίγνονται τοίνυν ἄμφω τῆς μάχης, καὶ πρὸς
τὸν θαυμαστὸν τοῦτον ἄθλον λαμπρῶς διανίστανται·
παρὰ γὰρ ἐκείθιν, καὶ τὰ πρὸς τὸν ποι-
μένα καλῶς διαθίντες, τῷ τε πᾶν ὁ τιούν ἐκ μέ-
σου ποιήσασθαι καὶ τῷ συνήφθαι κατὰ κράτος· καὶ ἐν
ὧς εἰπεῖν γεγενῆσθαι, ἐπειδ' οὕτω γενναίως καὶ νε-
ανικῶς καὶ τοῦ Πνεύματος ἐπαζίως, μεθ' οὗ καὶ διὰ
παρετάττοντο, ξυνέβαλλον τοῖς ἔχθροῖς, καὶ πρὸς
τοσοῦτον ἐτρέφαντο, ὥς θαύματα μὲν αὐτοὺς,
ἐκείνους· δ' αἰσχρὴν περιβαλεῖν, καὶ οἷς ὅτι νικηθέν-
τας ἔγνωσαν, μεταμελομένου καὶ τὰ μεγάλα νεμε-
σύντας σφίσιν αὐτοῖς· οὕτως οὐχ ἀπειροδύντων μό-
νον ἀλλὰ καὶ βασιλέως εὐ μέγα περιγεγόνασαι· με-
γάλα μὲν φυσῶντές τε καὶ οὐδυντός, καὶ ταῖς ἀπει-
λαῖς ἐκφοβούντος, μηδὲν δὲ ὥς ἐνός πρὸς τὰς
τούτων βροντὰς, καὶ μυριάκις διαβράχῃ, πάντ' ἄνω
καὶ κάτω κυκῶν καὶ εἰς τὸ ὕψος λαλῶν ἀδικίαν, καὶ
διαστρέφον τὴν γῆν, ἀτόποις καινοφρονίαις καὶ δόγ-
μασι, τὸν παρασχόντα τὴν κτίσιν εἰς· κτίσιν κατὰ

XLVIII. *Ceterum quod maxime omnium jam*
antea dictum oportuit, neque inprimis dicere vo-
lentem propemodum effugerat, id hoc loco, siqui-
dem hactenus omissum fuit, a me reddetur; lau-
dumque insigne quoddam argumentum erit. Nimi-
rum Basilio nescio qua adversus priorem episcopum
(Eusebium) animi infractione correpto, atque a
vestigio relicta Cappadocia Pontum versus se re-
cipiente, ibique eximia illa, et divina, et tanto di-
gna viro in sanctioris philosophia praestante: interea
pestilens Arii furor usque eo invaluerat, ut totam
non modo Ecclesiam sibi subijceret atque percur-
saret, ingentibusque imperatoris (1) auxiliis sub-
nixus passim volitaret omniaque posset; verum
etiam Cappadociam, inaeconcussam alias, ac firmam
et propemodum adamantinam, invadere jam aude-
ret; eamque sese impietatis suae opibus eversorum
confideret, partim per antialitis qui tum praerat,
in divinis pene adhuc thronis, inscientiam, et qui ad
eiusmodi certamina animo viribusque non satis com-
peteret; sed multo plus tamen quod ingens Ecclesiae
in his malis potentissimum in his malis remedium fuit?

XLIX. *Nempe Gregorius et philosophiam suam,*
et quietem, et vacuum perturbationibus mentem,
et attentionem, et commentationem cordis, et nus-
quam distractum animi oculum, aliisque huiusce-
modi omnia, nihili praeter eo faciunda censens, ut ius-
tam patriae laboranti opem ferret, eique in religio-
nis negotio periclitanti dextram tenderet; sive po-
tius reliquis Ecclesiis omnibus, fore enim omnino
ut Ecclesia patria recte sese habente, et illic item
recte habiturae essent: minime igitur ille moras
amplius nectere, aut rem procrastinare, sed potius
quantum pedibus valeret Pontum versus properare,
ubi cum magno Basilio congressus, insuperque ha-
in discrimine versaretur, ipsum jam per se ses-

L. *Mox itaque pugnam ambo ineunt, et ad miran-*
dum hoc certamen generoso impetu consurgunt.
Quippe Caesaream e Ponto reversi, reque omni cum
Ecclesiae illius pontifice pulchre composita, nimirum
quod et dissidiorum fibras omnes tolleret, et in-
ter se acerrima familiaritate conjuncti, unumquo-
pene quiddam ipsi essent, ita deinceps strenue for-
tiliterque et ut Spiritu sancto, quicum, et pro quo
in acie stabant, dignum omnino erat, cum hostibus
manum conserebant, eosque in tantum fugabant, ut
maxima nostros admiratio, ignominia adversarios
unilique cingeret, quos quod sua etiam confessio-
ne superatos sese jam agnoscerent suimet vehe-
menter pigebat pudebatque, usque adeo non factio-
nem modo totam, sed ipsummet item imperatorem
nostri debellarant: qui magnopere quidem buccas
inflabat, et insolenter se inferebat, et minis suis
late terrores ciebat, nec hilum tamen adversus ip-
sorum tonitrua proficiebat, tametsi millies prope-

(1) Valentis.

(2) *Iliad.* IX, 293.

modum creparet, dum sursum deorsum omnia miscebat, et in excelsum iniquitatem loquebatur²¹, orbemque terrarum absurdissimis vocum novitatibus

Auctorem in rerum creaturarum ordinem deducens, et cum servis, nefas dictu! Dominum ipsum collocaus. LI. Cæterum ut meo mihi arbitrato orationem fingere pace vestra, auditores, integrum sit quæso; liceatque nonnihil altioribus philosophiæ sermonibus indulgere, primisque velut lineis maximas Viri adumbrare virtutes. Siquidem enim, ut Plato docet (1), atque res ipsa confirmat, tres animæ humanæ partes sunt: una quæ mentis et rationis particeps est; altera, in qua irarum existit ardor; postrema quæ voluptatum illecebris concitatur. Ea re, ut par est, tres item summas ac latissime patentes esse oportuit virtutes, quippe indidem omnino initium ducentes, sed quibus postmodum etiam iustitiam adjecere: gnari scilicet partis ratione utentis propriam virtutem prudentiam esse, imprudentiam vitium; at illarum rursus quæ ira aut cupiditatibus effervescent, posterioris quidem hujus virtutem temperantiam, et in voluptatibus continentiam; at illius fortitudinem, animique mansuetudinem perinde ac vitia utriusque, nempe irascentis, timiditatem atque iracundiam, ut concupiscentis perditissimam illam libidinem intemperantiam, sed animæ vero totius virtutem, iustitiam, et præterea liberalitatem atque magnanimitatem, quemadmodum vitia, injustitiam, illiberalitatem, objectamque humilitatem, ut hinc adeo tametsi tres duntaxat animæ partes sunt, isto, quem diximus, modo, quatuor necesse sit existere virtutes, et ad prudentiam ac fortitudinem ac temperantiam accedere omnino iustitiam.

Has inter virtutes ordinem prudentia ducit, utpote

radix cæterarum, et fons, et causa, et quæ sola illas recte regere, ac gubernare, ac continere in officio potest, atque impedire etiam ut ne legitimos extra fines evagentur, sed naturam quæque suam servant; non enim satis est has solum cognititas habere virtutes, sed insuper etiam quo illas persequi ac capessere modo queas, notum habere oportet. LII. Quæ cum ita comparata sint, quam harumce virtutum noster maxime præstiterit, id haudquaquam promptum fuerit dicere, paria enim ille ubique meretur puncta, quippe non secus cunctis quam unam quampiam, nec unam aliter ac cunctas, sectari visus. Atque prudentia quidem usque adeo ipsi familiaris erat, ut non suorum solum æqualium, sed omnium item qui antea fuerant, facile primas unus ferret, et de omni sæculorum vetustate triumpharet, essetque bifariam præcipue admirabilis, tum quod ævum ipsam superarat, tum quod in tantum superarat, quantum nescire nemo possit. Primum enim ex his quæ ipse de seipso hominum omnium pulcherrime statuit ac perfecit, nostram hanc sententiam luculente confirmat: nullo videlicet ille vanæ gloriæ, et potentis, et superbis studio ducebatur. Non infidum illum et fugacem colebat Plutum, illum seclorum ducem, bonarumque rerum omnium eversorem, ut sic cum quodam loquar poe-

Α γων, καὶ μετὰ τῶν δοῦλων, πῶς εἶπω; τὴν Διοσπότη, τοῦθεός.

placitisque suis pervertebat, nimirum creationis rerum cum servis, nefas dictu! Dominum ipsum collocaus.

ΝΑ'. Δότε δέ μοι τῷ λόγῳ ἢ βούλομαι χρῆσασθαι, καὶ φιλοσοφῆσαι μικρὸν, καὶ ὅσον ἐνδεδαίχθαι πάντων· θέν τὸ πρὸς ἀρετὴν τοῦ ἀνδρός περιόν· τριῶν γὰρ ὄντων, ὡς φησι Πλάτων, καὶ τάληθες μαρτυρεῖ, τῶν τῆς ψυχῆς διήπου μερίων, λογικοῦ, θυμικοῦ τε, καὶ ἐπιθυμητικοῦ, εἶδει μὲν καὶ τρεῖς ὧ; εἰκό; εἶναι τὰς γενικωτάτας τῶν ἀρετῶν ὧ; τὴν ἀρχὴν ἐκείνην ἔχουσας· νῦν δὲ καὶ δικαιοσύνην αὐταῖς προστιθέασιν· εἰδότες ἀρετὴν μὲν τοῦ λογιστικοῦ, τὸ φρονεῖν, κακίαν δὲ ἀφροσύνην· τοῦ δ' αὖ θυμικοῦ τε καὶ ἐπιθυμητικοῦ, τοῦ μὲν, σωφροσύνην καὶ τὴν πρὸς τὰς ἡδονὰς ἐγκρατείαν· τοῦ δὲ θυμικοῦ, ἀνδρείαν τε καὶ πραότητα· κακίαν δὲ ἀμφοτέρων, τοῦ μὲν δουλίαν καὶ ὀργιλότητα, τοῦ γὰρ μὴν ἐπιθυμητικοῦ, τῆν κίχιστ' ἀπολουμένην ἀκαλασίαν· διῆς δὲ τῆς ψυχῆς, ἀρετὴν, δικαιοσύνην, καὶ προσέτι ἐλευθεριότητα τε καὶ μεγαλοψυχίαν, κακίαν δὲ, ἀδικίαν καὶ ἀνελευθεριότητα καὶ μικροψυχίαν, ὡς ἀνάγκη ἐντεῦθεν εἶναι τριῶν ὄντων ἐκείνων, τέτταρας ταύτας δὲ ἔφην γίγνεσθαι τρόπον, καὶ τῇ φρονήσει καὶ ἀνδρίᾳ καὶ σωφροσύνῃ, καὶ τὴν δικαιοσύνην προσεῖναι. Ὅν μείζων τάξιν, φρόνησις ἔχει, ὡς ῥῖκα τούτων καὶ πηγὴ καὶ αἰτία, καὶ μόνη δυναμένη ταύτας καλῶς διαμαρτυρεῖν, καὶ διοικεῖν καὶ συνέχειν, καὶ μὴ συγχωρεῖν ἐξω τοῦ τεταγμένου χωρεῖν, ἀλλὰ τῆς φύσεως ἔχεισθαι· οὐ γὰρ ἀπόχρη μόνον ταύτας εἰδέναι, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὁπας δέ μὲν τιέναι προσδεῖ.

radix cæterarum, et fons, et causa, et quæ sola illas recte regere, ac gubernare, ac continere in officio potest, atque impedire etiam ut ne legitimos extra fines evagentur, sed naturam quæque suam servant; non enim satis est has solum cognititas habere virtutes, sed insuper etiam quo illas persequi ac capessere modo queas, notum habere oportet.

ΝΒ'. Οὕτω δὲ τούτων διακειμένων, οὐκ αὐτὸν εἰπεῖν ἂν ἔχοι; καθ' ἣντινα τούτων ἐκράτει, ἀλλ' ἐκαστοχοῦ τὴν ἴσιν ἐφέρετο ψῆφον, ὡς μίαν τὰς πάσας, ἢ τὴν μίαν ὡς πάσας δοκῶν μετεῖναι· φρονήσεως μὲν οὖν οὕτω τούτῳ προσήκιν, ὡς μὴ μόνον τῶν καθ' αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ πάντων τὰ πεισθεῖα λαβεῖν, καὶ κατὰ παντὸς (2) δρασθαι κρῖτος; καὶ θαυμαστὸν ἄμφοι γενέσθαι, καὶ οἷς τοῦτον ὑπερέσχε, καὶ οἷς γὰρ τοσοῦτον, ὅσον οὐκ ἂν ἀγνοῖσαι· πρῶτον μὲν γὰρ ἐξ ὧν περὶ αὐτοῦ αὐτὸς κάλλιστ' ἀνθρώπων ἔγνω καὶ κατεπράξατο, θῆλω δὲ λέγω ποιεῖ· οὐ κενὸς δόξης καὶ δυναστείας καὶ τύφου γενόμενος ἐραστής, οὐδ' ἀσπασάμενος κλυόντων τῶν ἀπιστων καὶ δραπετῶν, καὶ ἀρχηγῶν τῶν κακῶν, καὶ πάντα χαλέπτοντα κατὰ τινα ποιητῆς, οὐδ' ἄλλων γὰρ οὐδενὸς οὐδ' ὄντινων ποιησάμενος λόγον, ὅσα τοὺς προστατηχτάς ἀπάγειν οἶδε Θεοῦ· ἀλλὰ τὸ μέγα καὶ περιμάχητον, καὶ μόνον ὡς ἀληθῶς; θεοπρίσιον χρεῖμα τὴν ἀρετὴν ὡς περ τινα

²¹ Psal. LXXIII, 8.

(1) De Republ. IX.

(2) Addo τοῦ αἰῶνος, αὐτὸ τοῦ χρόνου ut num. XLVI.

ζήνοιον ἐλόμενος ἐκυτῶ, καὶ ταύτης τὸν ὑπὸ γῆν Α

τα (2). Non alius rei ullius, de iis quæ sibi affixæ a Deo abducunt, ullam penitus rationem habebat. Sed rem omnium maximam, summæque viribus, et so-

lam profectio divinam, virtutem, in contubernium

zuum adisciscens, illique omnem auri vim quæ sub terra, aut super terram est, minime comparandam ducens,

ex sententia Platonis (*De legibus*, libro quinto ab initio), bene sane beateque agebat, et in familiarem

Dei consuetudinem omne studium omnemque operam conferbat.

ΝΙ'. Ἐπειτ' ἐν λόγοις, τίς μὲν οὕτως ὥπται τῶν πάντων γόνιμος καλῶνός, καὶ ὁξὺς καὶ ἀγγίλους, καὶ τῶν ἡδὲ τὸ ποικίλον συμμιγῶς, καὶ ταύτη τὸν ἀκροατὴν ἐξιστάς· τίς δὲ πρὸς πάσας βουλὰς τε καὶ πράξεις οὕτως ἐτοιμότατα καὶ κάλλιστα ἔχων, ὥς μήτε τὰς βουλὰς ἔξω τοῦ λογισμοῦ τε καὶ δοκίμου καὶ ἀσφαλτοῦς καθιστάναί, μήτε τὰς πράξεις ἐνδεῖν τῶν βουλῶν, ἀλλὰ καταλλήλως παντάπασιν ἔχειν· ἔπειτα καὶ τὸ γαγονὸς ἐν Σασίμοις, καὶ τὸ μὲν οὖν τὴν χειροτονίαν ὡς βῆστα δεδέχθαι, μὴτ' ἀντιστάναί, μὴθ' ὅπως ἐπιόντων ἀντεπρόντα, αἰδοῖ μέγιστον τοῦ προβαλλομένου καὶ χρίοντος, αὐτίκα δὲ ταῦτα καταλείπειν καὶ χαίρειν ἰδοῖται, καὶ γρηθ' ἡντινοῦν ἐπιστροφῇ πεποιθῆσθαι, πῶς οὐκ ἂν ἀνδρὸς ὡς ἐγγύμῃ συνδοίε· θαυμάστῃ κεχηρημένου καὶ τὰ μεγάλα πᾶσι καὶ δοκοῦντος καὶ ὄντος, μὴ βουλομένου δὲ, μήτε τὸν σύμπαντον τῆς πρὸς τοῦτο καινοτομίας (1) αἰτίαν τοῖς ἄλλοις ὑπείχειν, μὴθ' αὐτὸν νομεσσοῦναι, εἰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην εὐ ποιεῖν ἔχων, ἔπειτα πικρηρῶ καὶ αὐχηρῶ καὶ θυροῦναι καὶ φαῦλῃ τοῖς ὅλοις χωρίῳ καὶ οὐδενός καθάπαξ ἀξίῳ, φέρων κατεκλείσειν αὐτὸν, ὥστε βασιλεῖων ἀνθρώποις, εἰ τῶν αὐτοῦ χαρίτων μετὰσχόειν.

tenent, in angulo adeo æstioso, et squalido, et prorsus numero esset, quasi si honorum suorum

ΝΔ'. Καὶ μὴν τὸ τὰ μὲν προσόντα συναυξεῖν εἰδέναι τῶν ἀγαθῶν καὶ μείζω καὶ πλείω ποιεῖν, τὰ δ' οὐ προσόντα μὲν, οἷα δ' ἂν προσγενέσθαι προσεπινοῆσαι καὶ προσεξευρεῖν τε καὶ κατεργάσασθαι, περὶ δ' αὖ τῶν ἐναντιῶν καὶ ἐτέρων τοῖς ἐναντίοις κεχηρηθῆναι, τίτι μᾶλλον ἢ τοῦτο κατῶρθωται· Εἰ δὲ καὶ τὸ μὲν τὰ ἀρχαῖα κατὰ κράτος εἰδέναι, γινώσκον δὲ τούτων ἀκριβῆ πεποισσῆσθαι, καὶ μηδὲν ὡς εἰπεῖν τῶν τοῖς παλαιῶς εἰρημένων καὶ πεπραγμένων ἔξω τῆς αὐτοῦ διανοίας, τόγ' εἰς αὐτὸν ἦκον ἰδελῆσαι καταλείπειν, πολλοῦ τινοῦ ἀξίον, τίτι τῶν πάντων οὕτω περιεστίν, ὥς ἐνεχ' αὐτοῦ παραβεβληθῆναι τοῦτο καὶ ὀπποῦν· ὥστε καὶ ἐξ ὧν ὑπερβῆται καὶ ὧν ἀνυλῆται φύσεως ἔσται· καὶ οἷς ἀπέναντον ὡς εἰπεῖν γέγονε πλήρης, εὐδοκίμειν ὑπάρχειν αὐτῷ, καὶ φρονῶν εὖ ἔχειν ὑπὲρ οὗς ἂν τις καὶ φαίη, καὶ μόνον εἰδέναι φάσκειν τὰτ' ὄντα τὰτ' ἐσόμενα πρό

(1) Τῆς πρὸς τοῦτο καινοτομίας. Placet adhuc, quod primum placuerat, totum, et in versione, novæ erga ipsum affectionis machinationisque. Sed iam conjectura erat, nunc præsentem sequor Gregorium εἰς *Basiliensior* f. 275 : Καὶ γὰρ ὁμοιογῆσθαι τὸ πάθος, οὐδὲ ἄλλως τοῖς πολλοῖς ἀγνοουμένων, τὴν περὶ ἡμᾶς καινοτομίαν καὶ ἀπιστίαν· ἥς οὐδὲ ὁ χρόνος τὴν λήπην ἀνάλωσεν. Constat enim inter omnes, cum ægre Sasimensem illum episco-

ta (2). Non alius rei ullius, de iis quæ sibi affixæ a Deo abducunt, ullam penitus rationem habebat. Sed rem omnium maximam, summæque viribus, et so-

lam profectio divinam, virtutem, in contubernium zuum adisciscens, illique omnem auri vim quæ sub terra, aut super terram est, minime comparandam ducens,

LIII. Deinde in orationibus consciendis quis unquam mortalium adeo secundus, et acer, et acutus, et subtilis, adhuc apparuit? quis suavitatem varietate æque condidit, eaque ratione auditorem in stuporem traduxit? quis ad omnia quæ in consultationem actionemque veniant, usque adeo prompte atque pulchre instructus semper fuit, ut neque consilia ab eo quod subductæ rationi convenit, et probum ac tutum est, dissiderent neque actiones suis cederent consiliis, sed mutuo sibi per omnia convenirent. Siquidem quod Sasimis accidebat, nimirum ut cum non gradat pontificatus initia suscepisset, nihil repugnans, aut omnino contradicens, ob summam videlicet inaugurantis ungentisque reverentiam, mox tamen eadem relinqueret et valere siveret, nihilque de iis laboraret, quo il tandem modo non viri, ut arbitror, incredibili prudentia præditi fuerit, et qui maximi quidem omnibus pretii cum videretur, tum revera esset; sed qui nollet tamen aut sodalem suum (Basilium) nescio cuius novæ ea in re mollitionis culpam apud alios sustinere, aut semetipsum haud injuria ideo reprehendi, si qui præclarissime de universo orbe terrarum mereri poterat, ille conclusum semetipsum turbulento, et undique contemptissimum, et qui nullo

LIV. Jam porro quia nunquam feliciter nostro rectiusque norat, sive præsentia augere bona, amplioraque eadem atque copiosiora efficere, sive absentia, sed parabilia, sagaciter excogitare, et adinvenire, et comparare, sive in contrariis et aliismodi rebus dextre uti contrariis? Rursus si antiqua omnia perfecte tenere, rerumque ejus generis exquisitam consecutum esse scientiam, atque adeo nihil propemodum eorum quæ pulchre ab antiquis dicta factaque sunt, quantum in ipso est, extra cognitionem suam relinquere velle, id magno utique haberi in pretio solet: eccei, quæso, mortalium omnium tanta earum rerum adfuit copia, ut eo nomine vel ulla ex parte cum nostro componendus sit? Ut ex iis adeo tam quæ prætermittebat, quam quæ ingenii felicitate adeptus tenebat, et quod bonis rebus omnibus, ut uno rem verbo exprima-

patum admisisse Gregorium, tum e vestigio, nullo opere pontificio edito, atque offensiore in Basilium animo inde sese proripuisse. Id quod et Theodulus noster hoc loco et cap. 80 nonnullisque sequentibus tradit, et ipse Gregorius dicto jam loco et *Apologetico ad patrem*, sed vero imprimis epist. 31, ad Basilium, et carmine *De vita sua*, ubi nec stomacho et asperioribus in Basilium verbis temperat. (2) Photyl. V. 40.

mus, cumulatissimus erat, sua omnino homini laus, bonaque mentis decus, supra quoscunque nominare quisquam possit, constet, et solus item sit,

« qui quæ sunt, quæ futura sunt, quæque olim fuerant (1), » enniliare potuerit, futura autem ipso mihi præunte Gregorio addo, qui « propheticum » sese

LY. Verumtamen ut adeo sane copiose de prudentia nostri, eoque spectante inculenta præstantis, sive exsuperantis, seu quo alio dicam nomine nescio, disserere potuimus: ita minime de fortitudine rerumque omnium patientia, aut his inferiora, aut pene duntaxat paria, dicere habemus: verum tot omnino ac tanta hic etiam reperire est, ut difficillimum sit idoneis rem arguere verbis. Nam qui incredibili quadam magnanimitate, toto vitæ suæ spatio uireretur, qui animum suum omnem ita constantem ac generosum, mundanisque rebus omnibus omnino superiore compararet, ut neque iuendis suoque lenocinio utcumque blandientibus, respice tamen nauci plane nulliusque prelii rebus, abiecius sese submitteret, servilemque in modum toleret, neque rursus ob illatas extrinsecus ærumnas, et objecta discrimina, et quidquid unquam incidit adversum, animo conturbaretur ac concideret, atque agritudine quadam corripere: contra vero hæc talia pro lydio vitæ lapide, ac periclitatione, et efficaci ad severiorem philosophiam capiendam cohortatione, duceret; tum ut laudes et honores non modo non consecraretur, sed ultro etiam oblatos, tanquam veras animi pestes respiceret ac odisset; rursus eorum qui ipsum despicerent ac contemnerent, aut maledictis incessere studerent, nullum haberet rationem: haudququam ideo, ut dicere quisquam fortasse possit, quod illos, seu vilia quædam capita, nihili invicem faceret, suæque serviret superbiæ, sed omnino quod illi usmodi perturbationum expers esset, et fortem excelsusque obique animum constanti earum rerum, ex quibus animæ passionēs conflantur, contentione retineret: hic ipse profecto noster est, eumque adeo his in rebus meritissimam omnes omnium concessu reportavisse palmam scimus. De quibus testes nobis erunt Maximus, et alter ille qui arrepto ferro pessimum animo scelus agitabat. Sed hic tamen postea ad Gregorium adiit, totoque facinoris contextu non sine gravibus suspiriis exposito, veniam suppliciter petit, et ipsum adeo mitem ac benignum habuit, ut protinus ea re ad fidei suæ emendationem vicissim reddendam, eoque munere impetratam sceleris sui veniam pensandam, adductus fuerit. A Maximo autem, qui flagrantissima nostri usus erat gratia, primumque apud ipsum locum tenuerat, nec ignota cuiquam causa est; postmodum vero adeo immanis Gregorii hostis evasit, adeoque terra in se admisit facinora, ut rei capitalis merito damnatus fuerit, non modo debitum non exegit supplicium, aut ulius inimicum est, sed et venia hominem dignabatur, suum nimirum hoc esse ratos officium, insidias autem et flagitiosius esse, illiusque agendi rationis ac instituti. Tanta nostro animi præstantia dignitasque erat,

A τ' ὄντα· ἐσόμενα δὲ κατ' αὐτὸν τοῦτον λέγω, πρὸ φητικὸν αὐτὸν καὶ βλέποντα τὰ ἐμπροσθεν προσεπύοντα.

NE'. Οὐ τοίνυν ἐρονήσεις μὲν περὶ καὶ τῆς ἀγα-

θῆς περὶ ταῦτα πλεονεξία; ἢ περιουσίας, ἢ οὐκ εἰδ' ὅτι καὶ φῶ, τοσαῦτ' εἰπεῖν ἐσχομέν· ἀνδρίας δὲ περὶ καὶ τῆς ἐν ἅπασι καρτερίας, ἢ τοῦτων ἐλάττω, ἢ καὶ ἴσα παρὰ μικρόν· ἀλλὰ καὶ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα κἀναθ' ἔστιν εὐρεῖν, ὥς μὴ δ' εἰπεῖν ἔχειν ἀρκούντως· ὁ γὰρ θαυμαστὴ μεγαλοφυΐα δὲ βίου παντὸς χειρήμενος καὶ τὴν ψυχὴν οὕτως ἀκλινῇ καὶ γενναίᾳ, καὶ πᾶσαν ὑπερηρμένην τῶν τῆς παντάπασι παρασκευακῶς, ὥς μήτε τοῖς ἡδέσι καὶ χάριν μὲν ἔχειν δοκοῦσιν, οὐδὲν δὲ οὐσι τινός τι ἀγανῶς ὑψίνα· καὶ εἰσὶν ὥσπερ ἀνδράποδοι, μήτε πρὸς τὰς ἐξουθεν ἐπιφορὰς καὶ τοὺς ἐπαγόμενους κινδύνους· καὶ τὰ συμπίπτοντα τῶν δεινῶν θεωροῦσθαι καὶ καταπίπτειν καὶ δυσχερῶς διακίσθαι, ἀλλὰ βάσανον ταῦτα βίου καὶ παῖραν νομίζειν, καὶ πρὸς φιλοσοφίαν παράκλησιν, καὶ μὴ ρέον ἐπαίνους τε καὶ τιμὰς ἐθέλειν διώκειν, ἀλλὰ καὶ διδομένας ἀποστρέφειν καὶ μισεῖν. ὥς κῆρας ἀτεχνῶς οὐσα· ψυχῆς· τῶν δ' ὑπερρῶντων τε καὶ καταρροονῶντων· ἢ καὶ λέγειν αὐτὸν κακῶς βολομένον, μηδὲνα λόγον ποιεῖσθαι, οὐχ ὥς ἂν εἴποι τις τοῦτους ὥς μηδενὸς ἀξίους ὑπερρῶντων, καὶ τῶν δουλειῶν, ἀλλ' ἀπαθῆς παντάπασιν ὢν, καὶ πανταχοῦ τὸ φρόνημα σώζον ὑπερφίλῃ πραγμάτων ἐξ ὧν τὰ τῆς ψυχῆς συνίσταται πάθη· οὐταῖς ἔστι καὶ τοῦτον ἅπαντες ἴσμεν, κἀν τοῦτοις τὸ συγκεχωρηκὸς ἡρηκότα· καὶ μαρτυροῦσι Μάξιμος π καὶ ὁ κατ' αὐτοῦ τὸ ξίφος λαβὼν καὶ τὰ κάκιστα μεμελετηκὸς, ὁ μὲν, ἔπειτ' αὐτῷ προσῶν καὶ στενάξας, καὶ τὸ δόγμα παντάσῃ ἐξαιπῶν τε καὶ δεξιθεῖς, καὶ τοῦτου τυχὼν οὕτως Πλω καὶ χρηστοῦ, ὥς καὶ τὴν τῆς πίστεως ἀμείλι διόρθωσιν ἀντιεπενεργεῖν ἐντεῖθεν πεποισθαι, καὶ τοῦτοις ἀμελεῖσθαι τὴν συγχώρησιν· Μάξιμον δὲ μεγίστης δ' πολυλαυκότα παρ' αὐτοῦ τῆς εὐνοίας καὶ περὶ κλειστοῦ τοῦτο γενόμενον· ὧν δ' εἵνεκα πάντες ἴσουσιν· ἔπειτ' οὕτω κακίστον περὶ αὐτὸν ἀναφανέντα καὶ παντάπασι μισρὸν, ὥς καὶ τῶν ἐσχάτων ἐκείθενον εἶναι, οὐ μόνον οὐκ ἀπῆτησε δίκην, οὐδ' ἡμῶν ατο, ἀλλὰ καὶ συγγνώμης ἤξιωσε· τὸ μὲν, αὐτοῦ νομίζων. Τὰς δ' ἐπιβουλὰς τε καὶ κακοουργίας ἐκείνου καὶ τῆς ἐκείνου προαιρέσεως καὶ σπουδῆς, τοῦτον ἦν αὐτῷ τὸ τῆς γνώμης ἀξίωμα, καὶ οὕτω σεμνότητος ἐπαινουμένης καὶ μεγαλοπρεπείας πᾶσι τὸ ἡμερον καὶ προσεγγόνων κατηρημένης ἀντιποιεῖται καὶ γέγονεν ὥσπερ τις γνώμων τοῖς μετ' αὐτοῦ καὶ κανὼν ἀκριβῆς τοῦ πῶς δεῖ πρὸς πάντων [ἢ πάντας] τῷ τῆς ψυχῆς ὁρμωμένῳ χειρῆσθαι.

(1) *Iliad.* I, 70.

adeoque studiosè honestam ac laudabilem gravitatem, multa quæ mansuetudine ac comitate temperatam magnanimitatem sectabatur, et posteris omnino suis instar gnomonis exactæque amissis fuit, quo pacto conciliatis animæ motibus recte atque ordine ad omnia utendum sit.

NG. Καὶ μὴν καὶ σωφροσύνην τὴν πλαίστου ὀξείαν, κα' μετὰ τῶν ἀγγέλων μάλιστα τοῖς ἀνθρώποις τιθείσαν, ἡσπάσατο μὲν ἐκ παιδὸς ὡς οὐκ ὀδ' εἴτις· οὕτω δ' εἰς ἄκρον αὐτὴν κατωρθώκει, ὡς μὴ ὅτι τῶν ἀνέπων τῆς σαρκὸς ὑπερσεῖν κινήματων καὶ πάσης ἡδοναίας κρείττειν γενέσθαι, ἀλλὰ καὶ παντάπασιν νενικηρωθῆαι τῷ βίῳ, καὶ τοῦτον αὐτῷ, καὶ ζῆν ἀόλιως ἐν ὀλίκῳ σώματι εὐκρίτως· τὸ γὰρ πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς κολακείαν ἀπεχθὺς ὡς μάλιστα διακρίσθαι γνησίως· ἔστιν ἔχειν πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς θεραπείαν, καὶ τὸ τῶν εἰσάπαν μενόντων καθάπαξ ἀντιποιεῖσθαι, ὑπερφρονεῖν ἔστι πάντως τῶν οὐκ ἐπ' ἐσσημένον.

NZ. Διὰ ταῦτα πάσης μὲν ἀπέχετ' ἐρυφῆς, ἐμύσει δὲ ἀσωτίαν, ἐγκράτειαν δὲ περιπλεῖονος ἦγεν· ἐπιθυμιῶν δὲ, τῶν μὲν οὐκ ἐπαυνομένων καθάπαξ ἡλόγει, μόλις δὲ τῶν τοῦ πνεύματος εἴχετο· γαστρὶ δὲ τοσοῦτον εἶδιδον, ὅσον τοῦτ' αὐτὸ περιεῖναι· οὐ γὰρ τοῦ τρέφεσθαι χάριν ἐσπούδαζε ζῆν, ὡς καὶ ἀδελφὸς ἔχειν τρυφῆν· ἀλλὰ τοῦ μὴ ὥραι ἀπαντῆσαι τὴν τελευτήν καὶ ζημιωθῆναι σταφάνου, οὗς ἐκ τῶν πόνων περιῶν ἐμελλεν ἔχειν, μικρὸν τι τῆς ἀρχῆς συνεχώρει· σιτία δὲ καὶ ποτὰ καὶ χρόνους καὶ ἡδονὰς καὶ τὸν πατέρα τῆς ὕδρευς κίτρον, καὶ τὴν ἀνδραποδῶδη καὶ κατὰπτυστον ταυτηνὶ φλυαρίαν, οὐδ' ἀκούειν ὅπως ἡρεῖτο· τί γὰρ καὶ τοῖς τοιοῦτοις αὐτῷ, πάλαι διὰ βίου καὶ θεωρίας εἰς ὕψος ἤρμεν καὶ μετὰ τοῦ Θεοῦ συνόντι τοῖς λογισμοῖς; οὕτω γὰρ φωτὶ σκότος συνίει ποτ' ἂν, οὐ μᾶλλον γὰρ ἢ τὸ ψύχεσθαι τῷ θερμαίνεσθαι, οὐδ' ὅταν τοῦ σεσωσθαι μάλιστα μέλει, καὶ τῶν Ὀλύμπου τυχεῖν, δύναται ἂν οὗτος τοιοῦτοι προσηλωθεῖ καὶ ὅπως προσχεῖν, ἀνω βλέπων αἰεὶ, καὶ φιλοσοφῶν τὰ γινόμενα· τοιοῦτος καὶ οὗτος ἦν· πάσαις μὲν ταῖς τοῦ σώματος ἡδοναῖς ἐπρωσθαι παντάπασιν φράδας, καὶ τὴν τοιαύτην γοητείαν ὡς ἄγος ἀποστρεφόμενος, ἀγνεῖα δὲ καὶ μὴν καὶ ἐγκράτειά καὶ λιτότητι βίου συζῶν, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὅμμα πᾶσιν οἷς ἐξέστιν ἀποσμήγων τε καὶ καθαιρῶν, καὶ καθάπαξ εὐκρινεῖς ὅσαι ὥραι παρασχευάζων, ἐφ' ὧν τὴν κατὰ νοῦν κινήματων εἰς μάλα δέχεσθαι τὰς ἀλλήλῃς, καὶ τοῦ συγγενούς ἀπολαύειν φωτὸς, οὐ τοῖς οὕτως ἔχουσι Θεὸς χορηγός, τῷ τε καθαρῷ καθαρῶς ζυγνέειν τε καὶ συγγίνεσθαι· τῶν γὰρ ἀθεμιτων ἐφησε Πλάτων, ταῦτ' ἀλλήλοις ζυμβαίνειν, καὶ τῆς τοῦ καθαρῷ συναφείας τὴν μὴ καθαρὸν ἀζυγεῖσθαι.

lumine, quod largiri iis Deus solet, qui ad hunc instructi modum sunt, frueretur, et cum purissimo numine pure sancteque coiret, intimaque jungeretur consuetudinae: Nefas enim est, docente Platone, (1) hæc aliter inter se convenire, et puri conjunctione qui impurus est dignum fieri.

NH. Τὰ μὲν δὲ τῆς σωφροσύνης ἀρχὴ τοῦ δευρο, καὶ οὐδὲν δεῖ προστιθέναι· ἡμεῖς δὲ τι καὶ περὶ τῆς

A LVI. Porro et temperantiam, virtutem longe præstantissimam, et quæ una maxime in celestium angelorum concilio homines colloca, sic a puero noster, quemadmodum vix alius nobis saltem notus, amplexus erat: quam ita absoluto opere perfecit, ut non obscenarum modo corporis commotionum, omnisque voluptariæ affectionis victor existeret, sed penitus item vitæ caducæ mortuus esset, et vita ipsa, et cum materiato corpore non aliter vitam degere, quam si materiæ expers fuisset, sane merito, quando ab istis cupiditatum lenociniis abhorre, id est, rectissime comparatum esse ad suscipiendam animæ curationem, et ea rursus quæ æternum permanent, bona fide complecti, est negligere omnino quidquid brevi post tempore non amplius duraturum est.

B LVII. Deliciore itaque victu in universum abstinebat, omnemque luxuriam perosus, maximo contra in pretio continentiam habebat; atque ut illaudatas cupiditates simpliciter aspernabatur, ita solis addictus erat spiritualibus. Venti tantum dabat quantum tuendæ solum vitæ utcumque sufficeret: quippe non ut lautiuscula pascetur, vivere studebat, hoc est ut deliciis liberius perfunderetur, verum ne ante suam diem metam vivendi assecutus, coronas amitteret, quas de suis laboribus, si diutius vita suppeditaret, habiturus erat; nonnihil initio sibi indulgebatur. At epulas, et vina, et ludicros conviviæ strepitus, et voluptates, et petulantia parentem satietatem, et serviles atque detestabiles hæc nugas, ne nominari quidem se-

C rebatur: quid enim cum huiusmodi rebus illi, qui tum vitæ sanctitate, tum assiduis commentationibus, dudum sublime erectus erat, intimisque cogitationibus cum Deo suo agebat? scilicet neque luci unquam jungi poterant tenebræ, nihilo equidem magis quam frigori cum calore convenit, neque cui salus sua vitæque cælestis adeptio summæ curæ est, ejuscemodî affixus esse potest rebus, aut animum ad illas omnino adhibere, quinque qui supra et cælestia in omni vita suspicit, et convenienti modo philosophiæ sacris operatur. Talis revera hic noster erat, utpote qui corporeas voluptates omnes res suas sibi plane habere jusserrat, et illiusmodi incantamenta velut foetissimum quoddam piaculum aversabatur, cum sola autem

D castitate et continentia victusque frugalitate conjunctissime vivebat, animique oculum quibus poterat eluebat purgabaturque, et ærem acutumque omni tempore præstabat, quo et illuminationes motionum mentis rectissime exciperet, et cognato

LVIII. Atque hæc quidem hactenus de temperantia. Nec video quo adjecto mihi amplius opus sit.

(1) In Phædone, 1, 67.

Nunc igitur, ut facultas feret, nonnulla de summi viri iustitia afferemus, eaque orationem nostram, non illam oratione, ornabimus. Bipartito autem hæc distributa virtus est, altera erga Deum, erga homines altera; posterior proprie iustitia vocatur: quæ ad Deum refertur, ea ad religionem sanctimoniamque pertinent; quod si ex utra harum virtutum maiorem noster laudem merito suo auferat quæras, in neutra seipso inferiorem illum reperies; pari enim ac similis utrobique ingreditur gradu, tanto utramque complexus studio quanto nemo omnium ut arbitror alterutram. Quippe et ita religiose divinis obtemperabat mandatis quasi si uni ipsi lege quadam primum sancita fuissent, primum videlicet eadem tum observaturo, tum cæteris prodituro. Et rursus eo cum hominibus modo agebat, velut qui legis ipsius ferret potius, quam legis legibus patrocinium commodaret, sive verius velut qui primus divinitus mortalibus missus fuisset, quo hanc quæ in terris degitur vitam recte ordinaret, resque turbatas componeret: sed nondum de his agimus, nimirum prius de divinis, tum postea de cæteris rebus cujusquemodi, nobis dicendum. Erquidnam igitur est, quod Deo præcipue a nobis debetur, et cuius ipsi debitores omnes sumus? pietatem hand dubie; deinde amorem, et veram ipsius cognitionem, verumque honorem ac timorem mihi dicere, spreis omnino neglectisque præsentibus; adhæc, si quando necesse fuerit, ut Dei causa, si quo fieri pacto possit, vel mille libenter perpetiamur mortes.

LIX. Quis nostro autem Numinis reverentior? quis Domino religioso quodam cum timore magis serviens, aut clariore per hæc omnia fulgore emicans? qui suæ quidem erga Deum pietatis semina a matre, semina optima et sanctissima, acceperat; sic vere ad centesimam frugem produxit, ut postmodum Dei ipsius admirabilis administer adiutorque fuerit, atque tum verbis, tum operibus ita magnifice ac præclare opem tulerit, ut his ei-dem armis recte adversus illos uti posteritas queat; qui in divinitate omnem essentiam rationem supergressa, nescio quas dispares sibi partitiones agunt, et simplicem illam ac individuum vitio dividunt, illiusque coessentialiem evertere moluntur naturam, scilicet ut Deus eadem pariter atque res quædam creata esse videatur, aut horum potius neutrum, quando utrumque simul esse nequit. Simili porro Dei timore qui præditus fuerit hominem scio neminem, verum hoc unum pulchre scio, sciuntque item alii omnes, ita tristitia lacrymisque perpetuo Gregorium sese tradidisse, ut assiduis precibus a Deo contenderet ut et ipse et cæteri salvi fierent, sin minus, altem ut, exemplo Pauli¹², cæteri omnes, uno ipso excluso servarentur. Sic adeo ille non modo iuxta ac semetipsum, sed et supra semetipsum, proximum suum ducebat, illumque omni modo præponebat. Recte ille quidem, ac divinum præceptum im-

A τοῦ μεγάλου δικαιοσύνης, ὡς ἂν οἴσθε ὡμεν, ἀρῶμεν, οὐ ταύτην τῇ λόγῳ, τοῦτον δ' ἐκ ταύτης κομῆσunter. Ταύτης τοίνυν εἰς δύο διαιρουμένης, εἰς τὴν θεὸν καὶ ἀνθρώπους, τὴ μὲν καλεῖται δικαιοσύνη· ὅσα δ' εἰς θεὸν ἀναφέρει, ταῦτ' εἰς ὁσιότητα φέροι· ἐν ὁποτέρᾳ δὴ τούτων μετ' ὧ φέρεται ψῆφον ζητήσα; καὶ τοῦτον ἐν οὐδ' ὁποτέρᾳ ἡττώμενον εἶροι; ἀλλὰ δι' Ἰσοῦ καὶ ὁμοίου χυρεῖ· τοσοῦτον ἐκατέρου λόγον πεποιημένος, ὅσον οὐδαὶς οἶμαι θατέρου· τὸν γὰρ θεῶν ἐπιταγμάτων οὕτω φύλαξ ἦν ἀκριδής, ὡς ἂν εἰς τοῦτον αὐτὸν τὴν ἀρχὴν νομοθετηθέντων, ὡς πρῶτον αὐτὸν τε ταῦτα φυλάσσοντα, καὶ τοὺς ἄλλους διδάσκοντα· ἀνθρώποις τε οὕτως ἐχρήτο, ὡς ἂν τις νομοθετῶν, οὐ νόμοις συνηγορῶν, μᾶλλον δὲ ὡς πρῶτος θεοῖν ἀνθρώποις πεμφθεὶς, ἐφ' ἣν περιγύσιον λῆξιν κομῆσαι καὶ καταστήσαι τὰ πράγματα· ἀλλὰ μήπω τοῦτο· διὲ γὰρ περὶ τῶν θεῶν πρῶτον, κἀπειτα περὶ τῶν λοιπῶν ἀπάντων διεξελέσθην. Τί τοίνυν φελλεται μάλιστα κατ' ἡμῶν τῇ θεῷ, καὶ τοῦ καθίσταμεν ὑπόχρεω πάντες; ἀσέβειαν καὶ φιλοθεῖαν πάντως ἐρεῖς, καὶ τὸ γνησίως τοῦτον εἰδέναι τε καὶ τιμᾶν καὶ φοβεῖσθαι, καὶ πρὸς μὲν ἐκείνον ἐκδοτὸς εἶναι· ἥκιστα δὲ πάντων τοῖς παρούσαι προσέχειν, καὶ προσεῖτι δεῖσαν, καὶ μυρίους ἂν ὑπὲρ τούτου θανάτους, εἴπερ οἶον· ἐν ἀνασχέσθαι.

τὸν αὖτὶς dies noctesque animo a illum contendamus.

C ΝΘ'. Τίς οὖν εὐσεβέστερος· τούτου, καὶ μᾶλλον ἐν φόβῳ τῇ Κυρίῳ δουλεύων, καὶ διαπάντων τούτων διαφερόντως ἐκλάμπων; ὁ ἀπέρματα θεοσεβείας παρὲς τῆς πάντ' ἀρίστης μητρὸς ἰδέξαιτο μὲν, οὕτω δ' εἰ; ἐκαστὸν ταῦτα προήγαγεν, ὡς καὶ σύμμαχος θεοῦ τομπαταῦτα θαυμαστὸς γεγενῆσθαι, καὶ οὕτως αὐτῷ λόγους καὶ ἔργους τὰ μεγάλα συνάρασθαι, ὡς καὶ τοὺς ἐπιγυγνομένους τοῖς αὐτοῖς τοῖς οἰκίαις ἔχειν κεχρησθαι, κατὰ τὰς τῆς ὑπερουσίου θεότητος ἀνίσους τομὰς ἐκινουόντων, καὶ διαιρουόντων τὴν ἀδιαφρετον, καὶ περιτρεπείν ἰθειλότων ταύτης τὴν ἐμπροστίαν, ὡς τὴν αὐτὴν καὶ θεὸν καὶ κτίσμα δοκεῖν, καὶ μηδέτερον τούτων ἐπὶ μηδὲ συναμφότερον. Θεὸν δὲ θεῖον, οὐκ οἶδα μὲν ὅστις καὶ ἄλλος ὁμοίον ἔσχε· πλὴν ἐν τοῦτ' οἶδα καὶ πάντας ἐπίστανται, ὡς οὕτω πενήτων καὶ δακρύων εἰς ἄπαν ἦν, ὡς καὶ πλεῖστα δεῖσθαι Θεοῦ, καὶ αὐτὸν μὲν, καὶ τοὺς ἄλλους σεσωσθαι· εἰ δὲ μὴ τοῦτο, πάντας μὲν κατὰ Παῦλον τοὺς ἄλλους, εαυτὸν δὲ μὴ· οὕτω εἰς πλησίον οὐ κατ' αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ αὐτὸν ἐποιεῖτο, καὶ τοῖς οἰοῖς προτιθεῖ· καλῶς γὰρ ποιῶν καὶ τὴν ἐντολὴν ποιῶν ὁμοῦ τε καὶ ὑπερβαίνων, καὶ δρῶν ἄμφοι μετὰ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος. Ὁ δὲ πρὸς ἀνθρώπους τοῦτο ποιῶν, καὶ ταύτην ἔχων τὴν γνώμην, τίνας οὐκ ἂν ὑπὲρ Χριστοῦ κινδύνους ὑπέστη, δι' ὃν κἀκείνους οὕτως ἐχρήτο; καὶ μὴν κἀκείνῳ ψυχῆς ἄγαν συντόνου καὶ πρὸς θεὸν αἰεὶ τεταμένης, τὸ τοῦτον μὲν διαπαντὸς ἀνώπιον, αὐτοῦ κατὰ τὴν

¹² Rom. ix, 3.

καλῶς ὁδὸν προορᾶσθαι, καὶ μὴδὲν ἐξω τῶν ἐκείνων
δοκούντων, μήτε πράττειν, μήτε βουλεύειν, μήθ'
ὀλιγὸς λέγειν αἰρεῖσθαι, ἀλλὰ πάντα παντάπασιν ἐξ-
άπτειν ἐκείνων, λογισμοί· δὲ καὶ τῷ βουλευμένῳ τῆς
γνώμης μὴδ' ὀπωπαστοῦν ὑπάρχειν, μὴδ' οἷς ἂν ὑπο-
βάλλωσι τίθεσθαι.

perpetuo intentæ erat, quod cum divino fideliæ, Dominum ante oculos suos positum semper intueretur, nihilque præter ea quæ Deo comprobantur neque agere, neque animo versare, neque ore omnino proloqui sustineret, sed omnia penitus in Deo reponeret, suis vero cogitationibus animique propen-

Ε. Τὰ μὲν δὲ πρὸς τὸ θεῖον τοιοῦτος· πρὸς δὲ
τοὺς ἀνθρώπους ὅποιος τις; ἄρ' ἐστὶν ὁμοιοῦν τῶν
ἀπάντων, δὲ τοῦτον οὐ περὶ πλείονος ἢ τῶν πάν-
των, οὐ τῶν εὐσεβοῦντων φημὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν
ἐλλήνων δσοι τοῦτόν τε εἶδον, καὶ δσοις ἢ περὶ αὐτοῦ
φήμη κατέσχε; Οὐχ οἱ μὲν, παντοδαπῶν λόγων
ἐστὶν, οἱ δὲ, κεφάλαιον καλοκαγαθίας, καὶ θαυμα-
στήν χάριτων φορὰν, καὶ ἀκρον ἀρετῆς παιδείην,
καὶ πᾶν δὲ τὸ κάλλιστον τοῦτον ἐκάλουν; οὐχὶ τὸν
Ἀθήνησι θρόνον ἔξιστον λαβεῖν, οἱ μὲν, τὸν σοφιστι-
κόν, δσοι δὲ καθ' ἡμᾶς ἐτύχχανον δντας, τὸν τῆς
κατ' αὐτοὺς ἐκκλησίας; οὐχὶ παρόντος μὲν ἑορτὴν
ἦγον, τῶν πάντων οὐ καὶ σφᾶς αὐτοὺς εὐδαίμονιζον,
ἀπαράντος δὲ τοσοῦτον πένθος αὐτοὺς καταλῆσαι, ἔσον
εἰ καὶ τὰς Ἀθήνας αὐτὰς εἶδον καταπεσούσας; εἰ δὲ
περὶ αὐτὸν οὕτοις τοιοῦτοι, ἐννέησον ἡλίκων καὶ δσων
παρὰ τοῖς τῆς εὐσεβείας ἔξιστο τροφίμοις, καὶ τίνων
ἀπέλαυε τῶν παιάνων.

ΣΑ'. Οἶμαι γὰρ εἰ ἐδόδοκτο πᾶσιν ἀνθρώποις ἀπὸ
κοινῷ συνεδρίου φιλεῖν μὲν αὐτὸν ὑπὲρ σφᾶς αὐ-
τοὺς, θαυμάζειν δὲ παρὰ πάντας, ἐξάρτεον δὲ τινὰ
καὶ περιττὴν φιλοτιμίαν θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους ἡγεῖ-
σθαι κόσμον τι κοινὸν τῆς ἀνθρωπείας φύσεως; φά-
σκουσιν, φιλεῖσθαι δὲ μηδενός· πάντα δὲ τὰ πάντων
κάλλιστα τούτῳ προσέμεναι· τῶν δ' εἰς τιμὴν ἡκό-
νων, μηδενὸς τοπαράπαν ἀπέχειν, μὴδὲν ἂν εἶναι
τούτῳ πλείονος εἰς δόξαν, ἢς οὗτοι παρήκον· οὕτω μα-
νικοὶ τινες ἦσαν ἀσχετῶς, καὶ οἷον ἐμπλεῖς τῆς αὐ-
τοῦ κατοχῆς· οὐδὲ γὰρ οὐδ' ὄντινόν τούτῳ γε ἴσον
ἐώρων ἢ παραπλήσιον, ἀλλὰ πάντας κάτω χωροῦν-
τας καὶ πῶρρω φέροντας· οὐ λόγων εἰνεκα λέγω καὶ
ἡθῶν καὶ χάριτων καὶ τρόπων, καὶ τοῦ διὰ πάντων
ὑπὲρ πάντας εὐδοκίμειν δύνασθαι· ἀλλ' ὅτι τοῦτοις
ἔχων σεμνύνεσθαι, καὶ μέγα φρονεῖν, ἐδ' ὑπὸ θαυ-
μαστῆς ἀγαν πραότητος, καὶ τοῦ μὴδὲν οὐδ' ὁφασιν
ἔχειν τοῦτων προσέσθαι, οὕτως ἔχειν ὥστο δεῖν καὶ
τοῦτον διακεῖσθαι τὸν τρόπον, ὥς ἂν μὴδ' ὁτιοῦν
ἔχων τῶν δυναμένων αὐτὸν ἐπαῖρων ἐπαῖρειν, ἀλλ'
ἐξω καλοῦ πάντῃς πεφυκὸς καὶ διατοῦτὰ τὰ τοιαῦτα
φιλοσοφῶν, δι' ἣν οὐδὲ θαυματῶν αὐτοῦργος ἤξιω-
σεν ἐν τῷ παρόντι γενέσθαι, οὐδὲ τίρασι καὶ ση-
μαῖς; ἐπικουμῆσαι τὸν βίον δυνάμενος, ὥς οὐκ οἷδ'
εἴ τις, τοῦ δὲ μετρίου μόνου φρονιζῶν, καὶ τὴν ἐκεί-
νῳ ἀποσελόμενος δόξαν, ἀλλὰ τὴν ἀνω μακαριότητα
μόνην ἐξῆται καὶ τὴ μετὰ θεοῦ τετάχθαι καὶ τοῦτον

plens simul et exsuperans, et eodem utrumque spi-
ritu præstans. Cæterum qui hæc erga homines fa-
ciebat, et hoc omnino animo erat, quæ non ille pro
Christo vitæ discrimina prompte subiturus esset, cu-
jus gratia talem sese hominibus præbebat? Tum et
illud animæ vehementer contentæ, et ad Deum suum
perpetuo intentæ erat, quod cum divino fideliæ, Dominum ante oculos suos positum semper intueretur.

LX. Atque talis equidem erga Deum Gregorius
erat: qualis idem vero erga homines fuit? nunquid
igitur quisquam omnium hominum est, quin pluris
ipsum quam alios omnino omnes fecerit? non mo-
do Christianorum quispiam, sed paganorum quo-
que, quotquot hominem unquam viderunt, aut quæ
fama illius occupavit. Nonne illum alii eruditio-
nis universæ delubrum; alii apicem probitatis
integralisque, et admirabile Gratiarum instrumen-
tum et summum virtutis magistrum, et quidquid
honestissimorum elogiorum est, appellabant? nonne
Athenis, cæteri quidem ludī oratorii, at nostrarum
omnes parium, ecclesiæ urbanæ thronum, ut capes-
seret, magnopere urgebant? nonne quandiu ille præ-
sens erat festos assidue dies Athenienses agitabant,
seque ipsos beatos prædicabant? quos contra ipso-
ram solvente tantus oppressit mæror, velut si astu
ipsum funditus corruiere vidissent. Qui si hoc erga

LXI. Sic enim statuo, si universo mortalium ge-
neri, communi quodam concilio decretum fuisset,
Gregorium plusquam semetipsum diligere, supraque
alios omnes suspicere, et pro singulari atque ex-
cellenti divinæ erga homines gratiæ benignitatis-
que exemplo habere, et ut commune naturæ hu-
manæ ornamentum prædicare, nec ullis deique
laudibus parcere, verum quidquid in unoquoque
splendidissimum haberetur id omne ipsi attribueret;
atque nulla omnino re, quæ aliquam honoris si-
gnificationem præferret, abstinere; nullam inde ta-
men accessionem futuram ad eam hominis gloriam
quam illi Christiani tribuebant, usque adeo tan-
quam vi quadam majore lymphati, et sacro illius
instinctu attoniti erant: quippe qui parem ipsi, aut
similem, videbant omnino neminem, sed omnes
multum infra sedentes longiusque remotos. At-
que id non tam eloquentiæ, et nativæ indolis, et
gratiæ, et morum causa; et quod omnibus in rebus
aliorum omnium gloriam facile vincere potuisset,
sed quod etiam his nominibus hand injuria super-
cilium tollere, et sublatius de se existinare pote-
rat, summe admirabili tamen modestia, et quod nihil
admodum istarum rerum, ne in somniis, quod
aiunt, agnosceret; ita habendum, itaque suum sibi
animum instituendum statueret, velut qui nihil
quidquam eorum quæ animos ipsi facere possent,

haberet (1). Vir nimirum suapte natura a vitiiis omnibus alienior, et propterea hanc philosophandi rationem secutus. Ejusdem modestiæ respectu, nec miracula, dum adhuc inter vivos erat, ipsemet patrare, nec vitam suam signis et ostentis insuper illustrare voluit, cui hoc præ alio quovis in proclivi fuisset, nisi modica ille duntaxat expetisset, et ejusmodi respuisset gloriam, scilicet supernam illam beatitudinem solam quærebat, et Deo conjungi, illumque de proximo contineri, unde fidenter exclamare subit, magis nostrum alio vicisse, quam victum ab angelis fuisse, nimirum ut ob corpoream molem illis inferior, ita cætera omnia par et æqualis erat, sive verius et hos vicisse quorum opera quantumvis materie circumlatius præstabat.

LXII. Quando itaque talis omnino ipse esse, et hunc in modum ultimas cujusque virtutis metas contingere studebat, ut sui stupore cunctos percelleret ac deliraret, eoque adduceret, ut maximis in rebus ipso duce et auctore uterentur, unumque præcipuis dignarentur honoribus, qui suapte ingenio et per se hujusmodi sans et haberetur et esset; talis idem etiam aliis procurator salutis exstitit. Et ita admirabilis plane ad salutem capessendam impulsor, et participes operis, et socius, adiutorque erat, ut ipsorum gloriam suam antepone-
ret, eamque cum Paulo ¹⁷ jucundiorē duceret, nec ullum finem faceret illos admonendi ¹⁸, hortandi, docendi, atque etiam suscendi, ut vitia non docci, virtutis autem officia recte perspecta habere, id unum maximi facerent, quippe qui omnis ipse honestatis typus esset, et omnia omnino omnibus fieret, ut omnes Christo jure adoptionis assereret ¹⁹. Qui utraque igitur ista virtute ad hunc modum instructus erat, is summum justitiæ terminum verissime fixit ac firmavit, dum sibi, dum aliis, quod merita cujusque exigebant, ut æquum est, distribuit, et optime adeo omnium talenti sui rationem habuit, ut dignissimus esset, non qui decem urbes, ut divinum habet oraculum ²⁰, aut centum urbium millia, verum regnum ipsum cælorum, præmium acciperet.

LXIII. Atque ibi equidem hunc de generalibus virtutibus locum concludere, neque de sequentium et posterioris velut ordinis ulla aliqua præterea agere constitueram: quippe quemadmodum in generibus suis species continentur, in speciebus item individua; ita pertractatis, quantum in nobis erat, superioribus illis virtutibus, eadem opera has ipsas propemodum oratione nostra comprehendisse nobis videbamur, verumtamen vero ne idem nobis hac in caesa usu veniat, quod illis accidit, qui de natura humana multa subtiliter disputant, nulla hominum ipsorum viritum habita ratione, aut si qui corpus eximla specie commendare insilit, pretiosissimum illud quidem ac venustissimum summum faciat, singulorum autem membrorum pulchritudinem, atque concinnam inter se compositionem omittit. Idcirco et hunc ipsum laborein, pro viribus aggrediar, solito sanctissimi viri adjutorio subnixus.

A ἀμείνω· ἀρξάν· ὅθεν θαρρόντως ἐπιγράφεται μοι βοή, ὅτι καὶ πλεόν τῶν ἄλλων οὗτος ἐκράται, ἢ τῶν ἀγγέλων ἡττάτο· ὧν ἕκαστος ἔχων διὰ τὸ σῶμα, διὰ πάντων τούτοις ἐξίσουτο τῶν ἄλλων· μᾶλλον δὲ καὶ παρὶς [παρῆν] μετὰ τῆς ὕλης τάκτεινων δεικνύς.

B ΕΒ'. Ὅτι τοιοῦτος μὲν αὐτὸς ἐσπουδακέν εἶναι, καὶ οὕτω πάσης ἀρετῆς ἐν ἔσχατα ἤκειν ὥς πάντα ἐκπληξάι καὶ κατασχεῖν, καὶ πείσαι τοῦτο περὶ πλείστον φασὶν ἀξία χρῆσθαι, καὶ μόνον ἀξίου τῶν μεγίστων, τὸν οὐκοῦθεν καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦτο καὶ δοκούντα καὶ ὄντα· τοιοῦτος δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις μακθωνὸς σωτηρίας κατέστη. Καὶ οὕτω θαυμαστός τις τοῦτων πρὸς σωτηρίαν ἀλείπτῃς καὶ συναγωνιστῇς καὶ σπουδαστῇς καὶ συλλήπτωρ ὥς καὶ τὴν αὐτῶν εὐδοκίμῃσιν τῆς οἰκίας μᾶλλον αἰρεῖσθαι κατ' ἑδίω ταύτην κατὰ Παῦλον νομίζων, μὴ παύεσθαι τούτοις νοουθετῶν, παραινῶν, διδάσκων, καὶ μέντοι καὶ πείθων, κακίαν μὲν περὶ οὐδενὸν, τὸ δ' ἂν δεῖ πράττειν εἰδέναι περὶ παντὸς μόνον ποιεῖσθαι, τύπος καλοῦ παντὸς αὐτὸς ὢν, καὶ ὅπως πάντα πᾶσι γινώμενος ἐφ' ὧν πάντα εἰσποιεῖται Χριστῷ. Ὁ τοῖων οὕτω κατ' ἄμφω διατεθείς, τὸν τῆς δικαιοσύνης ὅρον ὡς ἀληθὺς βεβαίως ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς ἄλλοις τοκοταξίαν ὡς αἰὶς διανείμας, καὶ οὕτω κάλλιστ' ἀθροῦσιν τοῦ κατ' αὐτὸν ταλάντου φροντίσας, ὥς μὴ δέκα πόλεις, τὸ τοῦ θεοῦ χρηστῶν, μηδὲ μυριάδας τοσάδε, ἀλλὰ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἄδω λαβεῖν ἀξιώχρεος εἶναι.

C ΕΓ'. Ἐδουλόμην μὲν οὖν ἐν ταῦθα τοῦ περὶ τῶν γενικῶν ἀρετῶν λόγου πεπαῦσθαι, καὶ μηδιστίνουσιν ἐν ἄλλῃ τῶν ἐφεξῆς τε καὶ μετ' ἐκεῖνας μηθεῖναι· σχεδὸν γὰρ ὥσπερ τοῖς γένεσι μὲν τὰ εἶδη, ἐμπεριέχεται δὲ τοῖς εἰδεσι τὰ κατ' ἕκαστον, οὕτως ὅσα ἐξέστιν ἐκεῖνων μηθεῖντας. καὶ ταῦτα δὴ ποιοῦν συμπαρελάδομεν· ἀλλ' ἵνα μὴ ταυτὸν πάθω τοῖς περὶ φύσεως μὲν τῆς ἀνθρωπείας φιλοσοφοῦσι, λόγον δ' οὐδὲνα τοῦτων ποιουμένους, ἢ καὶ εἰ τις σῶμα κάλλους· εὖ ἔχον ἐπαίνειν ἡρῆμένος, ἐπειδὴ ὡς μὲν πολλοὺ τινος· ἀξίον λέγοι, τὰ δὲ κατ' ἕνα [f. ἐν] τῶν μερῶν, καὶ ὅπως ἔχει πρὸς ἀλλήλα παρὰλλοι, ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτον ὅποι· ἀν ἔχω τὸν ἄδω εἰσὶν, τῆς τοῦ μεγάλου βοηθείας ὡς ἔθος συναγομένης. Ταπεινοφροσύνην τοίνυν τὴν τῶν ἀγαθῶν πάντων αἰτίαν, καὶ ἥς ἀνευ οὐδὲν τοῦτων ἀρετῶν συσταίη ποτ' ἂν, οὐκ οἶδ' εἰ τις τῶν πάντων ἢ τοῦτου πλεόν ἐθαύμασεν, ἢ μᾶλλον ἡράσθη τε καὶ

¹⁷ Philipp. iv, 1, 4; 1 Thess. i, 19, 20. ¹⁸ Act. xx, 34. ¹⁹ 1 Cor. ix, 22. ²⁰ Luc. xii, 17.

(1) Post haberet cætera hoc continuanda modo: Verum ideo quod eximiarum rerum omnium per naturam expers esset, ad hoc cæse modestiæ humi-

litatisque studium adjunxisset. Hæc enim mihi loci sententia, relento καλοῦ, esse videtur.

προσίσχεν· ὅς οὕτως ἀντὶ πάντων τε καὶ πρὸ πάντων γὰρ κατ' αὐτὴν ἐποιεῖτο, καὶ τοὺς πάντας τιμώμενος καὶ χρώμενος ἦν, ὥς μὴ μόνον γῆν καὶ σποδὸν ἑαυτὸν καὶ τὰ τοιαῦτα καλεῖν, καὶ πάντα· ἑαυτοῦ προδύοντα· ἔχειν, ὡν καὶ πάντων· τοῖς ἄλλοις αὐτὸς ὑπερείχεν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις τοῦ· λόγους μάλιστα πιστοῦσθαι· τὸ γὰρ τῆς μάλιστα ἀπολουμένης ὑπερηφανία· τοσοῦτον ἀπέχειν, ὅσον καὶ τῆς εἰς Θεὸν βλασφημίας, μεγίστης δηλαδὴ ταπεινοφροσύνης ἐστὶν ἐπιλήφθαι· ὥς μήτε τῶν ἐλαχίστων μηδενὸς τοπαράπαν καταφρονεῖν ἀξιοῦν, καὶ πάντων ἐθέλειν ἔσχατον [sc. ἔσχατος] εἶναι ἵνα γένηται πρῶτος.

divini nominis maledictione, abesset; id utique fuisse declarat, ut neque ullum omnino de minimis despicatui duceret, et ipse omnium postremus esse caperet, ut coram Deo primus fieret¹¹.

ΣΔ'. Οὕτω δ' ἔχων καὶ ἅμα τὸν ταῦτ' ἐρηχότα αἰσπότην εἰδὼς, τὴν δι' ἡρώδης ἐστὶ καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ συνλίσθησιν τε καὶ γυνώσκῃν, ἀνάπαιλαν ψυχῶν ὀριζόμενον, καὶ προσέτι τοῦτον αὐτὸν δούλου μορφήν εἰληφότα, ἵνα τὴν ἐλευθερίαν αὐτὸς ἀπολάβω, καὶ πρὸς τὴν προτέραν ἐπανήκω μακροδότητα· τοσοῦτον τοίνυν εἰς ταπεινοφροσύνην παρακαλοῦντων, πῶς οὐκ αὐτὸ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐπαύειν εἶναι, καὶ πᾶσιν ἐν συντριβῇ καρδίας καὶ πνεύματι ταπεινώσεως χρῆσθαι, καὶ κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ καρδίαν ὡς εἰπεῖν πολιτεύεσθαι; 'Ανθ' ὧν αὐτὸς τε τοῦ τῆς ταπεινοφροσύνης ὡς οὐκ οὐδ' εἰ τις ἐπίβη, καὶ ταύτην ἐκόσμησεν, ὥς διὰ τοῦτον μᾶλλον αὐτὴν, ἢ δι' αὐτὴν τοῦτον θαυμάζεσθαι· καὶ ὡς ἀληθῆ λέγω, δῆλον ἔκειθεν.

ΣΕ'. Εἰ γὰρ τὸ μόνον ταπεινοφροσύνην ἀσκεῖν, ἐτέρωθεν δὲ μηδαμῶθεν ἔχειν ἐγκαλλωπίζεσθαι, πρὸς ἑαυτὸν φέροι, ὅταν τις ὡς οὗτος παντοδαπὴν ἀγαθὴν ἔχων φέρῃ, θαυμαστικῆς τιнос ἐκπλήξεως, καὶ παιάνων παρὰ πᾶσι τυγχάνων, ἔπειτα ὅπου ταπεινοφρονεῖν οἴεται δεῖν, καὶ ταύτης ὕπὸ τοῦς μηδέν τι τοιοῦτον ἑαυτοῖς συνεδότας ἀντιποιτῆται, οὐχ ἑαυτὸν μᾶλλον, ἢ ταύτην σεμνύνει καὶ περιφανεστέραν καὶ καλλίω τοῖς ὅλοις ποιεῖ. Τῆς δ' αὖ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης καὶ τοῦ πᾶσιν αὐτὸν σπλάγγνα χρηστότητος καὶ εἶναι καὶ γίνεσθαι, τεκμήριον ἐναργές· μάλιστα μὲν τὸ τοῦ Θεοῦ καθίπαξ ἐξ-ἡφθαί καὶ τοῦτον ἐξ ὅλης ὀψέως ψυχῆς καὶ διανοίας φιλεῖν· αὐτὸ τε γὰρ τοῦτο καὶ τὸ τοῦ πλησίον ἀντιποιεῖσθαι, ἀλλήλων τε ἐξανάγκης ἔχεται, καὶ πῶς ἐκάτερον ἐκατέρω συμπαράττει· καὶ οὕτω ὅθεν ὡς ἔφη ἐν φιλεῖν μὴ τῷ πλησίον ὡς εἰκὸς κεχρημένον, οὐδ' αὖ τοῦτο φρονεῖσιν ὡς δεῖ τὴν ἐβραστειανενεμένης πρὸς ἐκείνον ἔχοντα· ἀλλὰ δεῖ λόγον ἐκατέρου τὸν γινώσκον ἔσχεῖν, καὶ ὥσπερ ἐκεῖνο καὶ τοῦτο σπουδάζειν· εἰ δὲ μὴ τοῦτο, πῶς ἐκεῖνο, θυν-

¹¹ Gen. xviii, 27. ¹² Matth. xix, 30; xx, 16, etc. xiii, 14. ¹³ Deut. vi, 5; Luc. x, 27, etc.

(2) Scribe, et simul eundem, qui hæc ipsa dixisset Dominum, illum animi sensum notitiamque, quod ipse mitis et corde humilis sit, requiem animarum

A Principio igitur humilitatem animi, bonorum omnium causam, qua sine nulla unquam consistere virtus potest, haud scio an quisquam mortalium omnium plus quam noster aut suspexerit, aut ad-amaverit colueritque, qui ita illam et instat omnium, et ante omnia aestimabat, adeoque summo in pretio habuit et usurpavit, ut non modo et terram et cinerem¹¹, et aliaque id genus semetipsum appelleret, omnesque homines sibi praeponeret, etsi illos cæteris rebus omnibus longo intervallo superaret, sed et dicta sua operibus ipsis firmaret. Nam quod non minus a pestilentissimæ superbie labe, quam a summam animi humilitatem revera consecutum despiciatui duceret, et ipse omnium postremus esse

B LXIV. Jam qui ita animatus esset, et simul (2) Dominum suum esse sciret, et qui mitem esse et humilem corde et appellavisset, morbi que notitiam ac conscientiam (animarum requiem) esse statuisset¹², qui præterea servi formam assumpsisset¹³, ut ego libertatem recuperarem, atque ad pristinam redirem beatitudinem: qui tam multa ac magna, inquam, demissionis animi invitamenta haberet, quidni et ipse vere humilis evaderet, et cum omnibus in contritione cordis et spiritu demissionis ageret, et secundum cor Dei, ut hoc verbo utamur¹⁴, vitæ suæ rationes omnes insitueret? Qua de causa sic ille humilitatis insistebat vestigiis, ut nesciam an habuerit parem neminem. Sic hanc item virtutem ornabat, ut plus ipsa gloriæ atque admirationis a nostro, quam noster ab illa, consequeretur, quod vere sic affirmare, hinc perspicuum erit.

LXV. Quippe si sola demissi atque humilis animi virtus studiosè culta, quanquam nulla aliunde accedente gloriæ materie, laudem affert: quando quis ad exemplum nostri optimarum rerum omnium copis circumfluens, et incredibili qualiam admiratione, ac divinis pene laudibus ubique affectus, modesto tamen et submissis de se sibi existimandum statuit, et virtutis illius haud paulo studiosior aliis, nullius ejusmodi præstantiæ sibi conscis, est: ille profecto non se magis, quam virtutem ipsam honestat, omnique ratione clariorem eam pulchrioremque reddit. Porro ut sigillatim unumquemque dilexerit, utque viscera ipsa charitatis benignitatisque, tum suapte noster ingenio, tum institutione, erga omnes fuerit, certissimum argumentum est: maxime quidem quod ex Deo totus apius esset, eumque ex tota anima ac mente diligere¹⁵. Nempe hic ipse Dei amor, et propensa erga homines animi voluntas, necessitate quadam inter se coherent, et mutua fere invicem auxilia præstant; tum neque Deum ita ut diximus, vere diligere

¹¹ Matth. xi, 29. ¹² Philip. ii, 7. ¹³ I Reg.

esse, statuere perspectum haberet, atque hunc ipsum præterea servi assumpsisse formam, etc.

potest, qui debitam proximo suo benevolentiam non reddit, neque hujus iursus pro eo ac debet curam habere, qui circa Deum negligentior est. Est enim justa omnino ac conveniens utriusque habenda ratio, et ut ille Dei amor, ita hæc etiam proximi cura summo studio complectenda est, quæ si negligitur, quo sane pacto prior ille retineri queat, videre non possum: Nam qui fratrem suum, inquit, quem vidit, non diligit, Deum quem non vidit, quomodo diligit? Idem deinde confirmat hominum salutis, quod memoravimus desiderium.

LXVI. Et quod in ea adipiscenda aliis potius omnibus quam sibi priorem locum dabat, quo profecto nemo omnium, ut arbitror, speciosius ali- quod germanæ charitatis specimen proferre queat, et quo magis in sinu gaudeat qui diligitur. Quippe si boni omnis summa æternæ salutis adeptio est, ut sine ulla controversia sane est, salus autem aliter quam Deo adiutore obtineri nequit, quantumvis omnes sedulo exerceamus virtutes, quantumvis nomina ipsa sudorum lacry- marumque profundamus, qui Deum precibus suis aliis magis quam sibi propitiabat, quo pacto non omnem ille benevolentiam egreditur modum, et ob hanc suam obsecrationem in maxima hominem admiratione habere, illique congratulari debemus? Porro si hisce adjicias, quod eo erga inimicos suos animo esset, ut illos non modo non minus caros quam suum ipse caput vitamque, quod aiunt, haberet, sed diligeret item amaretque, et eis C fausta omnia optaret, imo in bene de se meritum numero plane reponeret, scilicet partim ideo quod maximi ac difficillimi in Christiana philosophia operis materiam ipsi præbuisent, partim quod ea re magis illi propitium ac benignum Deum effecis- sent, quandoquidem qui scelus suorum flagitiorumque gravissimis tenerentur poenis, tantum illius tamen experiebantur lenitatem ac benevolentiam, quod ipsum si superioribus exemplis ad- junges, tertium charitatis documentum erit, nihilo illud cæteris, mea sententia, inferius, imo germa- nam undique et simillimum.

LXVII. Sed et beneficentiam adversus pauperes, ejus velut columnæ cælum altitudine æquans, nostri de amandis pauperibus exstat oratio, eademque charitatis erga indigentes, maxime morbo oppres- sos, quædam quasi legislatoria sanctio, id satis comprobatur, quod nihil omnino unquam, nollum nari argentique scriptulum illi fuerit, nullæ item prorsus res possessionesque aliæ, verum quidquid obvenisset, id partim ultro in fortunulas suas invo- lantibus cesserit, partim in egenos profuderit, receptis sibi modo retentisque, nris quibusdam, quæ regebatur, centunculis, et his sane vilissimis, vitæque religiose apprime congruentibus, paucis- que aliquot libris. Huc accedunt et jejunia, et humileubationes, et nocturnæ pertinaci statu per- vigilationes, et assidue ardentisque preces, et

quidquid religiosi sanctique hominis characterem facit ac absolvit, ejus noster aliis exemplar ac typus plane erat.

LXVIII. Ego vero his, ut quæ omnes pridem compertissima habent, sepositis, ad magnum et

A εἶναι οὐκ ἔχω. Ὁ γὰρ τὸν ἀδελφὸν, φησὶν, ἐν εὐρακίᾳ μὴ φιλῶν, ἐν οὐκ εὐρακίᾳ θεῶν, πῶς ἀγαπήσει; Ἐπειτα ἡ θαυμαστὴ καὶ ἀτοπος ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας ὡς ἱερὴν τοῦτου σπουδὴν καὶ τὸ διδόναι πᾶσι μᾶλλον ἐνταῦθα τὸ συγκαχωρηκὸς, ἢ αὐτῷ ἑ; οὐδ' ἂν εἰς οἶμαι τῶν πάντων κάλλιον εὐρεῖ γνησιότητος δαίγμα οὐδ' ἐφ' ᾧ μᾶλλον ἂν τις ἡσθεῖη φιλοῦμενος.

hominum salutis, quod memoravimus desiderium.

ΣΓ'. Εἰ γὰρ παντὸς μὲν ἀγαθοῦ κεφάλαιον τὸ σε- ρῶσθαι· πῶς γὰρ οὐ; τοῦτο δὲ οὐκ ἂν ἄλλως πα- ρείη, μὴ συναιρομένου θεοῦ, καὶ πᾶσαν ὡμην ἀρετὴν ἡσυχάζοντες, καὶ ποταμοὺς ἰδρωτῶν καὶ δακρύων ἐκχέοντες, ὁ τοῦτον τοῖς ἄλλοις μᾶλλον ἢ αὐτῷ δι- ῶν δαίτην τιθεὶς εὐμενῇ, πῶς οὐ πάντας τρόπους εὐνοίας οὗτοι παρελαύνει. Καὶ δεῖ τοῦτον θαυμά- ζειν τε καὶ εὐχαλεῖν ταυτησὶ τῆς προκλήσεως· εἰ δὲ καὶ τὰ περὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτὸν οὕτως δια- κείσθαι προεδείξει, ὡς καὶ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς ὡς εἰπεῖν οὐδὲν αὐτοὺς ἐλαττον ἄγειν, ἀλλὰ καὶ φιλεῖν καὶ στέργειν, καὶ τοῦτοι τὰ βέλτεω συνεύχονται, καὶ ὁσως εἰς εὐεργετοῦντας τιθεῖται· τοῦτο μὲν οἱ αὐτῷ μεγίστης φιλοσοφίας ὅλην παρείχον, τοῦτο δὲ οἱς εὐμενέστερον αὐτῷ καὶ μᾶλλον ὤσων τὸ θεῶν ἐπιχοῦν· ὅτι περ ὧν ἰδρασάν ὀφειλοντας δίκην, οἱ δὲ, τοσαύτης ἐτύγχανον παρ' αὐτοῦ τῆς εὐνοίας· ἴδαν τοίνυν καὶ τοῦτο προσθήξαι, ἵνα καὶ τοῦτο τρι- τον, οὐδὲν γε ἀτιμότερον ἐκείνων ὡς γε ἐγὼ νομίζω, ἀλλὰ καὶ μάλα ξυμβαῖνον.

maximi ac difficillimi in Christiana philosophia operis materiam ipsi præbuisent, partim quod ea re magis illi propitium ac benignum Deum effecis- sent, quandoquidem qui scelus suorum flagitiorumque gravissimis tenerentur poenis, tantum illius tamen experiebantur lenitatem ac benevolentiam, quod ipsum si superioribus exemplis ad- junges, tertium charitatis documentum erit, nihilo illud cæteris, mea sententia, inferius, imo germa- nam undique et simillimum.

ΣΔ'. Τὴν δὲ πρὸς τοὺς πένητας εὐποιαν, ἥς ὁ περὶ φιλοπτωχίας λόγος οὐρανομήκης ἐστὶ καὶ στήλη, καὶ οἷον τις νομοθεσία τοῦ πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς εὐμε- νοῦς, καὶ μάλιστα τοὺς νόσφιν πιεζομένους, τὸ τε μὴδὲν πόνοτε μὴτ' ἀργυροῦς τὰ χροσὸν ἐσχημέ- ναι, μὴτ' ἄλλην ἡγνιστοῦν τοπαράπαν κτήσασθαι κτήσιν, ἀλλὰ τῶν μὲν ἐκστῆναι τοῖς βουλομένοις, τὰ δὲ προσδοῖναι τοῖς πένησι· κτλ. ὧν περιεβέβητο τριχίτων βακίον, καὶ τούτων εὐτελῶν, καὶ φιλοσο- φία πρεπόντων, καὶ βιβλίων ὀλίγων, ἐπὶ τε νηστείας καὶ χαμαυνίας, καὶ στάσεις παννύχους, καὶ συντό- νους δεήσεις, καὶ στεναγμοὺς καὶ δάκρυα, καὶ ἰδρωτὰς, καὶ ὁσως οἱς ὁ κατὰ θεὸν χαρακτηρίζεσθαι πέφυκεν ἄνθρωπος· ὧν οὗτος παράδειγμα καὶ τύπος τοῖς ἄλλοις ἦν.

genius, et lacrymæ, et sudores, et summalim quidquid religiosi sanctique hominis characterem facit ac absolvit, ejus noster aliis exemplar ac typus plane erat.

ΣΕ'. Ταῦτα μὲν οὖν ὡς ἐκδήλα τοῖς ἀπασὶ πᾶρα- λίσσω. Ἐγὼ δ' ἐπὶ τὸ μέγα καὶ σεμνὸν τῆς παρ-

θενίας στάδιον βασιϋομαι· καὶ δειξω κἀναυθα τὸν ἀθλητὴν στεφανίτην· ἣν ἐπισιδήπερ ἑώρα μὴ μένον πασῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ καὶ θεομῶν ὑπερχειμένην τῶν θείων, καὶ τοῖς ἀγγέλοις ἐξ ἀναμίλλου χαρούσαν, οὕτω ταύτης ἰάλω καὶ οὕτω καθάπαξ ἐκτίσαστο, ὥσθ' ὅσον ἐν πᾶσι τοῖς αὐτοῦ τοὺς ἄλλους ἐκράτει, τοσοῦτον ἐντεϋθεν [an. add. ἐαυτὸν?] ὑπερῆρε σώματος μὲν καὶ ψυχῆς ἀγνεύειν, μεθ' ὑπερφυοῦς ἐγχερατείας ὑπὲρ πάντας ἀσκήσας· ἐξ ὧν δὲ ἡ τοῖς μέλεσιν ἡμῶν ἐνοικοῦσα δῆπουθεν ἀμαρτία τοῦνδ' αἰσιμον ἔχουσα, καταξανίσταται τῆς ψυχῆς, καὶ τὸν ἡγεμόνα νοῦν ὥσπερ ἀλχημάλωτόν τινα δοῦλον ὑποχεῖρα λαβούσα ἐφ' ἃ μὴ δεῖ κατασπῆ· καὶ νοῦν ὡς εἰπεῖν ἄνουν ἐργάζεται, ταῦτα καὶ μνήμης ἀπόστατο τῆς αὐτοῦ.

moderatricem mentem, tanquam captum bello detrudit, mentemque amentem ut ita dicam efficit: hæc, inquam, etiam a memoria sua penitus repulsi.

Εἴ. Οὐδὲ γάρ ἐστιν οὐκ ἐστιν οὐδὲν [/. οὐδ' ἄν] ἐπισιδή μὴ γέγονε γένοιτο τοῖς ἐλομένους τρυφῇ, καὶ πλησμονῇ καὶ κόρῳ δουλεύοντας, σαρκικῶν ποθ' ἡδονῶν περιείναι, καὶ μὴ πάθειν αἰσχροῖς ὑποκεῖσθαι· οὐ μᾶλλον γε ἢ τὸν εἰς πῦρ ἐμπροσθέντα, μὴ καὶ τῆς τοῦτου φλογὸς πεπεισθῆναι· εἰ γὰρ καὶ τούτων ἐστιν οἱ τὸ δοκεῖν σωφρονοῦσιν, ἀλλ' ἄρα τοῖς λογισμοῖς, εἰς πεπορευκότες· τελοῦσι, καὶ δόξαν παρθενίας τοῖς ἄλλοις διδόντες, ἀκολασίαν οἷς ἔφη νοσοῦσι· δεῖ δὲ καὶ πῖστα ἀνάγκη, τὸν παρθενοῦσιν ὡς ἀληθῶς ἡρημένον, οὕτω τὴν ψυχὴν ἀπαθῇ παντάπασιν ἴσχειν, ὡς μηδὲ ψιλὴν τίνα γοῦν προσβολὴν εἰ οἶδεν τε λογισμῶν ἀτόπων δέχεσθαι· οὕτω γὰρ ἂν εἴη ἐξολοκλήρου τοῦθ' ὅπερ αἰρεῖται ψυχῇ καθαρῶν καὶ σώματι.

tueri consiliis, hunc oportet, imo plane necesse est, usque adeo puram integramque ab huiusmodi passionibus animam habere, ut nec levissimam, si fieri queat, turpissimarum cogitationum impressionem, ad ipsam accidere sinat: hoc enim pacto, quantus quantus est, id quod querit, anima ac corpore mundus erit.

Ο'. Τούτου τοίνυν ἵνα καὶ αὐθις ἐπαπαλάσω τὸν λόγον οὕτως ἐμείλητο Γρηγορίῳ, ὡς καὶ τὸν παρθενοῦσιν ἐπώνυμον καὶ μέγιστον κατ' αὐτὸν θεολόγον, μηδὲν ἔχειν τίλειον ἔδωκε· ἀλλ' ὥσπερ ἐν τῷ περὶ θεοῦ λέγειν, οὕτω κἀναυθεν προσόμοιος ἐκείνῳ γενέσθαι, καὶ προσετι θεοφιλεῖς, ὡς ἐκατέρους ἀλλήλοις· δέισου καὶ ὁμοίου χωρεῖν· καὶ διὰ πάντων περὶδοῦτος· ἅπασιν εἶναι. Ἄ μὲν οὖν περὶ τῶν ἀρετῶν ἔχρην διελεῖν, καὶ τοῦτον ἐκασταχοῦ προέχοντα δεῖξαι, οὐκ ἐνδεῶς· εἰρησθαι μοι δοκῶ, ὥσθ' ὅ περὶ Ἀριστοφάνους ἔφησε Πλάτων, τοῦτ' ἐμοίγε νῦν δικαιότερόν ἐστι φάναι· ὡς ἄρα πασῶν ἀρετῶν αἱ χάριτες τίμενός τι λαμπρὸν ὅπερ οὐχὶ πείσεται ζητοῦσαι, ψυχὴν εὖρον τὴν τοῦδε· ἐπάναμι δὲ αὐθις ἐπὶ τὰ πρόσθεν· ἐπισιδή διὰ βραχέων ὧν ἐβουλόμην ἐμνήσθην.

jure ad hunc nostrum transferri a me possit, scilicet quod Gratia splendidissimum quoddam omnium virtutum, nec unquam inserviturum sanum

A venerabile perpetuæ virginitatis stadium propero, etiam in eo athletam nostrum corōna meritiissime donatum ostensurus, qui cum hanc virginitatem non modo supra reliquas virtutes omnes, verum etiam supra Dei ipsius jussa ac præcepta positam esse, atque æquo cum angelis Marte certare animadvertieret; ita protinus apécie illius captus est; itaque suam hanc omnino fecit, ut quantum omnibus in rebus, suis ipse laudibus alios vincebat, tantum hinc vel semetipsum superaret, perfecta nimirum corporis pariter animæque castitate, cum divina quadam continentia, præter ceteros excellens; adhæc ea, unde inhabitans in membris nostris peccatum **, quasi classico quodam exaltumlatum, adversus animam rebellat; et principem ac mancipium sibi subjiciens, ad nefaria quævis

B LXIX. Fieri enim non potest, non potest vero, inquam, nec siquidem nullo adhuc tempore factum fuit, in posterum unquam sei, ut qui deliciis vitiis consecantur, ventrique saburrando exsaturandoque serviunt, lidem domitas habeant corporis libidines, impurisque vacent perturbationibus, nibilo equidem magis, quam ut ardorem flammæ non percipiat, qui in ignem incidit. Etsi enim et horum nonnulli caste continenterque extrinsecus vivere videantur, intus tamen animi sensibus ex eorum numero sunt, qui obscænis sese polluerunt libidinibus, et qui licet aliis rebus illibata virginitatis opinionem de se præbent, illa tamen, quam diximus parte, incontinentiæ morbo jactantur; atqui qui hoc sanctæ pudicitie decus sarium tectum

C LXX. Tantam igitur hac in re Gregorius curam operamque ponebat (denno enim ad institutum reverter sermonem), ut dubiam plane palmam illi faceret, qui a virginitate cognomen invenit, unusque omnium maximus nostro Theologus habitus fuit (Joanni evangelistæ), imo vero quemadmodum pandendis divinitatis mysteriis, ita hac etiam parte, proxime ad illum accederet, neque minus apud Deum graciosus esset, ut adeo æquo inter se ambo similique plane incedant gradu; et ab omnibus maximos usquequaque clamores plaususque auferant. Jam itaque, quæ de virtutibus summam disserere, summamque nostri in omnibus demonstrare habebam præstantiam, haud impari penitus modo hactenus exposita esse reor, ita ut quod de Aristophane olim Plato pronuntiabat, illud nunc meliore perquirentes, animam Gregorii repererint (1).

** Rom. vii, 17, 23.

(1) Thomas noster in Vita Aristophanis.

Paucis igitur, quæ cupiebam, hunc in modum explicatis, ad superiorem vitæ narrationem pedem nunc refero.

LXXI. Illis porro in rebus versanti beato Gregorio, pietatisque scholas in Ponto studiosissime adhuc secianti, litteræ a patre redduntur adeo illius urgentes adventum, ut nihil omnino aliud prævertendum videretur. Quippe Cæsario filio, procul patria extincto, nullo rerum suarum relicto hærede, non uxore, non liberis; nam cælibem semper vitam egerat; omnique ideo, secundum leges, ad parentes devoluta hereditate: hic quando pater ipse, cum ætate ac valetudine fessus, tum domestico hoc vulnere animo languens, rebus tractandis impar esset: nec obviam imminentibus invidis, et in aliena tanquam sua invadentibus ire, manumque conserere valeret; causa autem hæc erat, quod Cæsarius, qui fisci principis quæstor fuisset, eaque re aliquam publicæ pecuniæ partem secum habuisset, lege repetundarum teneretur. Gregorium itaque filium, qui res ejusmodi pulchre norat expedire, e Ponto ad se revocare necesse habuit. At ille, cui patri non obtemperare summum facile nefas habebatur, et qui ipsum item Jæsum meum suis parentibus dicto obedientem fuisse aciebat, continuo aderat, haud sua quidem plane sponte, et partim ille tamen sua quoque sponte: iuvite nimirum, quod religiosæ quietis suæ, non litium ac molestiarum amans esset, et sua rursus sponte, quod fratrum manum causam suscepturus, patremque angore atque ægritudine sua levaturus esset.

LXXII. Quæ omnia ut recte atque ordine composuerat, ita ut quadruplatorum et montes omnes collesque, secundum Isaiam, deprimerentur, et anfractuosa recta ac plana fierent, adhuc ut fratrem sororemque Gorgoniam, ejusmodi concionibus funebribus laudaret, quæ stuporem omnibus admirationemque client, patri itidem bifariam auxilio fuit, tum quod quidquid hinc mæroris conceperat abstergeret, tum quod novas illius adversus consubstantialem Dei essentiam machinationes corrigeret. Inter ea enim dum in otio suo filius agebat, patrem solum interceptum, qui Ariti imbuti opinionibus erant, et infusatis quibusdam ac perversis rationneculis circumventum, statuque mentis quodammodo dimotum, in hanc fraudem impellant: ut contra coessentialem Dei naturam suam ipsis calculum adderet, litterisque præscriptis, damnata priore sententia, cum illis faceret, qui similitudinem aliquam in Divinitate sciscunt, atque hoc pacto tum a coessentiali Trinitate, quandoquidem novis hisce placitis suis ipsam diremptum ibat, semetipsum separaret, tum a se suaque communione cæteros sejungeret, et illos videlicet, qui solitariam amplexi vitam, Deum sine ulla intermissione contemunt, et quotquot alioqui pietatis, et congruentium pietati officiorum, cura tanguntur. Hoc illum igitur vir maximus affectum modo

OA. Ἐν τοίνυν τοιούτοις ὄντι τῷ μακαρίῳ καὶ τῶν τοῦ Πόντου φροντιστηρίῳ ἐκ τυχόντων γράμματα παρὰ τοῦ πατρὸς ἀφικνῶνται, οὕτω τὴν ἀρετὴν ἐπισπεύδοντα ὥς μὴδὲν ἑτ' ἄλλο τῶν πάντων δοκεῖν προὔργιαστον εἶναι· τοῦ γὰρ παιδὸς Καίσαρος ἐκ' ἁλλοδαπῆς τὸν βίον ἀπολιπόντος, καὶ μηδενὸς τοῦ κλήρου διάδοχον ἔχοντος, οὐ γυναῖκα, οὐ τέκνα, οὐδὲ γὰρ ὥμιλησε γάμον, ἀλλὰ τῆς οὐσίας ἀτάσσεσι καὶ τοῖς γεγεννησκότας κατὰ τὸν νόμον τοῦ σῆς, ἐπειδὴ περὶ ὁ πατήρ καὶ γήρως εἰνεκα λέγω, καὶ νόσου, καὶ τῆς κατασχεύσεως αὐτὸν δι' αὐτὸν ἀθυρίας, οὐχ οὐδὲ τι ἦν πράγμασι χρῆσθαι καὶ πρὸς τοὺς ἐπικαιμένους τῶν φρονούντων καὶ τοῖς ἁλλοτρίοις ὥς οἰκείοις ἐπιτηδόντων ἀντιχεῖν καὶ διαμείχεσθαι αἰτία δὲ ἦν τὸ τὸν Καίσαρον τῶν βασιλείων θησαυρῶν γεγενῆσθαι ταμίαν, κἀντιῦθεν δημοσίῳ ἔστιν ὡς εὐπορήσαι χρημάτων καὶ δεῖν ταῦτα καταβαλεῖν, εἰς ἀνάγκην κατέστη τὸν Γρηγόριον ἐκείθεν πρὸς ἐαυτὸν μεταπέμψασθαι, διὰ τοῦτο ὄντα τὰ τοιαῦτα περαινέειν· καὶ ὅς τὸ τε μὴ περθεσθαι πατρὶ τῶν ἀποκωμάτων νομίμας, καὶ ἅμα τὸν ἑμὲν Ἰησοῦν ὑποτασσόμενον τοῖς γονεῦσιν αἰδῶς αὐτίκα παρῆν· οὐτε ἐκώγε, καὶ ἐκὼν ἐν τῷ μέρει· τὸ μὲν, οἷς ἡσυχάζειν ἤρετο· καὶ μὴ πρᾶγματα ἰσχεῖν, τὸ δ' οἷς ἐμελλεν ὑπερ τῆς τοῦ συγγένου φυχῆς φροντισεῖν, καὶ τὸν πατέρα κουφίσαι τῆς ἀνίας.

OB. Καὶ τοίνυν οὕτω μὲν πάντα ταῦτα καλῶς καὶ ὥς ἔχρην διαθεῖ, ὥς πᾶν ὄρος καὶ βουνὸν συκοφαντικὸν κατὰ τὸν Ἠσαΐαν ταπεινωθῆναι, καὶ γενέσθαι τὰ σκολιὰ εἰς εὐθεία· λόγοις δ' ἐπιταφίοις τὸν ἀδελφὸν προσεπῶν καὶ τὴν ἀδελφὴν Γοργονίαν, πάντας εἰς ἐκκλησίαν καὶ θαύμα κινουσίαν, ὃ δὲ καὶ τῷ πατρὶ διπλῇ βοήθει· τῇ τε τῶν ἐπὶ τούτοις δυσχερεσιῶν ἀπαλλάξαι, καὶ τῷ τὴν κατὰ τοῦ ἑμοῦσίου καινοτομίαν διορθώσασθαι· τοῦτο γὰρ ἀπόντος ἐν ἡσυχίᾳ, μόνον οἱ τὰ Ἀρείου φρονούντες ἔκαιον ἀπειληφότες, καὶ λόγοις κτερόλοισι καὶ διεστραμμένοις αὐτὸν ὑπελθόντες, καὶ οἷον ἐκστήσαντες ἑαυτοῦ, παῖθουσι σφίσι κατὰ τοῦ ἑμοῦσίου συνθέσθαι καὶ διὰ γραμμάτων, τὸ μὲν, ἀπειπεῖν. Τοῖς δὲ ἔνθεν πεῖν τὸ ἑμοῦσίου δογματίζουσι· καὶ διαστῆσαι μὲν ἑαυτὸν τῆς ἑμοῦσίου Τριάδος, ἐπειδὴ καὶ ταύτην αὐτὸς διέστησεν, οἷς συνέθετο, διαστῆσαι δὲ καὶ τοὺς ἁλλοὺς ἑαυτοῦ τε καὶ τῆς αὐτοῦ καινονίας· τοὺς τε τὸν μοναχικὸν βίον δοκούντας καὶ πρὸς Θεὸν ἀλλοβλεπόντας, καὶ τοῖς ἐμελλεν εὐσεβεῖν, καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν γιγνομένου· οὕτω δ' ἔχοντα τοῦτον ὁ μέγας εὐδὼν, ἀλγὰς μὲν ὥς εἰκὸς καὶ πρὸς τὴν μεταβολὴν δυσχεραίνει, καὶ συνάχεται αὐτῷ τοῦ ταύτη προτρεῖσθαι, ὥς μὴ μόνον τὴν ἐν ἁπασιν αὐτοῦ τοῖς καλοῖς εὐγένειαν καὶ πρὸς ἀρετὴν εὐκλήριαν, ἀλλὰ καὶ ἦν πάντας· περὶ αὐτοῦ δόξαν εἶχον ἀμείλυναι.

cernens, pro eo sane ac debuit gravissime animo

commovebatur, et hanc sententiae commutationem permoleste ferebat, et vicem illius juxta cum ipso dolebat; eo nimirum ipsum hac in re provecum fuisse, ut non modo eximiam in praeclaris rebus omnibus naturae suae nobilitatem, et felices in virtute progressus, verum etiam egregiam omnium de ipso existimationem retunderet ac obscuraret.

ΟΓ'. Ὁρῶν δὲ αὐτὸν τοῖς τῆς μεταμελείας βαλλόμενον κέντροις καὶ ὅλον γεγόνότα τῆς λύπης καὶ προσέτι τὴν ἀπάτην νομίσας ὅφ' ἀπλότητος γεγενῆσθαι, ἐπειδὴ τὸ γεγόμενον οὐκ ἂν ποτ' εἴη μὴ γεγόνος, ἀναλαμβάνει τε τοῦτον εὐθύς σπλάγγνους χρηστότητος, καὶ παραμυθίζεται, καὶ τῆς μὲν πλάνης ἀπάγει, πρὸς δὲ τὴν ἀλήθειαν ἐπανάγει, καὶ μάλλον ἢ πρόσθεν δίδωσι τῇ Τριάδι νοουθετίας ἱκανῶς, καὶ διδάσκει ὅπως δεῖ τοῦτης γνησίως ἀντιποιεῖσθαι, καὶ τοῖς πατρικοῖς ὅροις ἐμμένειν, καὶ μηδὲν περαιτέρω πράγειν· οὐδ' καὶ πάντας μὲν τοὺς τῆς εὐσεβείας τροφίμους, πολλῶ δὲ πλεον τοὺς τῶν Ἐκκλησιῶν προσαιτούοντας, καὶ ποιμαίνειν ἡξιωμένους ἐπιστάσθαι· χρὴ, καὶ τοὺς ἄλλους διδάσκειν δύνασθαι, ὅσον ἐκεῖνοι μὲν ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν, οὗτοι δὲ, ὑπὲρ τε αὐτῶν, καὶ ὧν γε προστάνται πάντως ὑπεξέσονται λόγον· οὐδὲ γὰρ εἶναι τῶν εἰκόνων, οὐκ εἶναι, τὴν ἃ χρὴ φρονεῖν καὶ πράττειν τοὺς ἄλλους διδάσκειν ἔχοντα τάξιν, εἰς μαθητευομένους τελείν.

rationi consentaneum esse, non esse profecto, ut qui, quae sentire atque agere conveniat, alios docere debeat, eorum ipse imperitus sit, et quanquam consistat.

ΟΔ'. Τοῦ μὲν οὖν πατρὸς, οὕτως ἐπικαιρότατα προὔβη, καὶ ὃν τῆς εἰς φῶς προαγωγῆς αἰτίον ἔσχε, τοῦτον ἀμίλει τοῦ ἀληθινοῦ φωτός· μικρὸν ἀποκλινηθέντα, πρὸς τοῦτ' αὐθις αὖ ἐπανήγεν, εὐγνώμων· παιδὸς ἔργον ποίων, καὶ ὧν εἰληψε παρ' ἐκείνου, πλείω καὶ μείζω διδούς, εἰπερ τὸ πλανηθεῖσαν ψυχὴν ἐπιστρέφει καὶ σῶσαι, μείζον ὅτου τις ἂν εἴποι παντός· τοὺς δ' αὖ διασάμντας καὶ ὅλῳν θεῶν ἀνηρημένους, οὕτω δυνάμει λόγου καὶ πνεύματος ἐπανήγαγε καὶ τοῦτῃ διήλλαξε καὶ συνέδησε τοῦ λοιποῦ, καὶ εἰς ἃν ἄμφοι τὰ μέρη συνῆψαν, ὥς καὶ τῇ τῇ· ἐνώσεως μεγέθει καὶ τάχει, τὴν διάστασιν ἀπιστεῖσθαι· οἷς γὰρ αὐτὸς τοῦ παιδὸς ἀκούσας αὐτίκα μάλα συνέθετο καὶ οὐκ ἀνείπεν, ἀλλὰ καὶ τῶν πεπραγμένων οὕτω κατέγνω, ὥς καὶ δίκρυσαι πλείστοις ἐξιστεῖσθαι τὸ θεῶν, οἷς ἐξέστη τῆς ἐξ ἀρχῆς ὑποθέσεως, ἐν τοῦτοις ἔγνωσαν ἀτεχνῶς, ὥς οὐ κακουργῶν οὐδὲ πονηρευόμενος, ἀλλ' ἀπεραιότητι γνώμης κάλλιον ἔχειν ἐκεῖνο νομίτας, προσέθετο· ὥς μὴ τῆς γνώμης ἀλλὰ τῆς ἀπλότητος, καὶ τῶν ἡπατηκότων εἶναι τὸ ἐγκαλῆμα. Τοῦτο τὸ ἔργον οὐκ ἀτιμότερον οἶμαι, εἴτε τῇ θαύμαστῃ ἡσυχίᾳ, ὅτε τῶν πολλῶν ἰδρωτῶν καὶ πόνων, καὶ τῆς μεγάλῃς ἐν εὐτελείᾳ φιλοσοφίας· μᾶλλον δὲ οὐδὲν ἐκείνων εἰς φιλοτιμίαν τοσοῦτον, ὅσον τὸ τοὺς διὰ θεῶν στασιάζοντας καὶ ἱερῶς διαφερομένους, ὁμονοίας ἔχειν καὶ πείσαι, καὶ εἰρήνην ἀσπάσασθαι, κἀντέθειν θεοῦ παῖδα κεκλήσθαι.

est, quam aut admirabile illud oilium, aut multi juges labores sudoresque, ac plane caelestis in summa esse gloriosum ac honorificum, quam Dei causa dissidentes, sancteque inter sese controversantes, ad mutuae concordiae studium, pacisque amorem, adducere, eaque re filij Dei appellationem promereri.

" Matth. v. 9.

A LXXIII. Ubi poenitentiae autem stimulis patrem solitari, tristitiaque se totum dare intelligebat, ratus simul mera animi simplicitate in hanc incidisse fraudem, quando quod semel factum erat, infectum fieri nequibat, visceribus charitatis ipsum e vestigio suscipit, et consolatur, et ab errore aversum ad veritatem reducit, magisque etiam quam antea sanctissimae Trinitati tradit, plene ipsum videlicet cumulateque commonefaciens, et instruens, quo omnino pacto genuinum in modum amplectenda Trinitas sit; manendumque intra Patrum terminos esse, nec vel tantulum ulterius pedem profectum. Quos cognitos habere fines, omnes equidem pietatis alumnos oportet, sed maxime tamen, qui antistites Ecclesiarum, ac pastores suo merito constituti sunt, et eosdem etiam alios posse docere, caeteri enim pro se quisque duntaxat, hi autem et pro semetipsis, et pro iis quibus praesunt rationem omnino reddituri erunt. Quippe haudquaquam

LXXIV. Patrem itaque sane quam opportune hoc pacto suis consiliis gubernabat, et quem sui in lucem ortus auctorem habebat, illum utique non nihil a vera luce deerrantem, rursus ad hanc ipsam reduxit, boni candidique filij sanctus officio, quaeque a patre acceperat beneficia, pluribus ac majoribus exsolvens; namque animam in errore versantem in viam revocare ac servare (Jac. v. ult.), id haud paulo majus alio quovis, ejuscunque nominis modique, beneficium est. Tum illos etiam qui a parente sese abalienaverant, zelumque divinum induerant, ita sermonis spiritusque sui efficacia rursus in concordiam cum illo reduxit, ac reconciliavit, et in posterum conjunxit, et utramque partem ita coadunavit, ut conjunctionis illius magnitudo, et celeritas, incredibilem pene superiorem faceret distractionem. Quippe quoniam ut sententiam filij pater audierat extemplo sine ulla refragatione illi accederet, imo etiam quae egisset sic ipse damneret, ut uberrimis lacrymis hujus suae a pristino instituto defectionis veniam a Deo exposceret; inde plane intelligebant, minime illum dolo malo ac veteratoria quadam pravitate, sed ingenua animi integritate qua rectiora illa esse sibi persuaserat, eadem amplexum fuisse. Ita ut erroris illius culpa, non tam animo, quam incautae simplicitati, astutisque deceptoribus, imputanda veniret. Quod nostri opus, meo judicio, haudquaquam minoris existimandum

LXXV. Quid tum vero postea accidit? Nempe A Gregorium quantumlibet renitentem sacro sacerdotii unguento pater ungit, ac presbyteri honore augeat Christique sacrificium inaugurat, qui etiam priusquam inungeretur ex hoc ordine erat; immolabat ille vero, non Agnum Dei peccata mundi tolerantem²², sed Deo hostiam gratiae ac laudis²³; sed et semetipsum perpetuis laboribus sudoribusque, actaque in meditatione mortis vita omni, hostiam viventem, sanctam, acceptam²⁴, et ante jam votivam, quam edita in lucem fuerat, sacrificabat, quam ego unam laud dubitem magis Deo charam magisque pretiosam Christo, qui nostra causa immolatus est, affirmare. Postquam hoc modo in collegium sacerdotum 'pater filium cooptavisset, id unice agebat, ut illum secum perpetuo retineret, nec usquam alio illi abeundi potestatem faciebat: quo deinceps ipsi ad omnia dextrae manus loco esset, eo quod simul una cum ipso commissi gregis gubernationem atque senectutis, unoque verbo omnia ipsi esset.

LXXVI. Quippe soluto jam per longam adeo vitam naturali corporis vigore, cum annos circiter nonaginta natus esset, haud amplius aut semetipso, aut aliis recte uti poterat, verum plurimum alienae opis ac solatii fomentumque, et quispiam qui ipsum velut sustentaret refoveretque, ipsi opus erat. Hic noster, secundum vetus verbum (1), altero concesso, alterum abnuī; quemadmodum enim nihil molestius, aut minus sibi conveniens ducebat quam curis ac negotiis, a beata C philosophiae suae quiete sese abstracturis, implirari, sic e contrario cum voluntate parentum consentire, illisque auxilio esse, nec ulla eorum in gratiam recusare discrimina, non minimam pietatis partem, atque Dei etiam, qui parentes honorandos sanxerat²⁵, cultum esse ratus, ad omnia promptus erat.

LXXVII. Ceterum paucis post diebus denno in Pontum regreditur, ad familiarem sibi adamatamque quietem, hactenus duntaxat, ut seipsum penitus exenteret, et alios suo exemplo doceret, non e vestigio res maximas ac sanctissimas temere attrectandas esse, mox dein sub praestitutum diem ad suos propere recurrit patrique, et urbi patriae, totum sese tradit, patriae salutiferum quoddam remedium sua eruditione facundiaque futurum, patri senectae solatium oriarumque inde arumnarum, summum maximumque allevamentum, continuo autem subita festum oratione ornans, ac decenti concelebrans laudatione, suae causae dicit: eamque ut probabilem Deoque gratam commemorat, tum et patris sui in civem incredibilem tem commendat.

OE'. Τί τὸ ἐνταῦθα; Χρῆσι μὲν καὶ ἄκοντ' αὐτὸν δ πατὴρ, ἱεροσύνης τῷ χρίσματι, καὶ τῆς τοῦ πρεσβυτέρου τιμῇ; ἀξιοί· καὶ δείκνυσσι θύτην Χριστοῦ, τὸν εἰς τοὺς τοιοῦτα καὶ πρὸ τῆς χρίσεως, καὶ θύοντά μὲν, οὐ τὸν Ἀμνὸν τοῦ Θεοῦ τὸν ἀφρόντα τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἀλλὰ τῷ Θεῷ θυσιᾶν αἰνέσιον, θύοντα δὲ καὶ αὐτὸν ἰδρῶσι διηγεκίσει καὶ πόνει; καὶ τῷ μελέτῃ θανάτου τὸν βίον ποιεῖσθαι, θυσιᾶν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον, καθιερωμένην καὶ πρὸ γενέσεως· ἦν δὲ καὶ μόνην ἰγὼγ' ἂν φαίην μᾶλλον θεοφιλή καὶ περὶ πλείονος γινομένην τῷ δι' ἡμᾶς τυθέντι Χριστῷ· ὁ μὲν οὖν οὕτω τὸν πατέρα προεβλημένο; πολλὰς ἦν παρ' αὐτῷ τοῦτον κατέχειν ἰδιῶτων, καὶ οὐκ ἐτέρωσέ τι χωρεῖν· ἰ' εἴη παρὶ πάντ' αὐτῷ τοῦ λοιποῦ χεῖρ δεξιὰ, ὁμοῦ μὲν, συνδύπων καὶ συνανταλμαθάνόμενος τοῦ ποιμανίου καὶ σχεδὸν ἄλλος αὐτῷ; τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ὧν καὶ δοκῶν, ὁμοῦ δὲ καὶ βακτηρία καὶ ἔρεισμα γήρων, καὶ πάντα τοῦτ' ἐγγινόμενος.

senectutis, unoque verbo omnia ipsi esset.

OC'. Τοῦ γὰρ δὲ φυσικοῦ τόπου τῷ μήκει τοῦ βίου παραλυθέντος, ἐνενηκοντούτης γὰρ ἦν, οὐδ' αὐτῷ οὕτε τοῖς ἄλλοις οἷός τ' ἦν τὰ εἰκότα καχεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ πλείστης ὁδῆς ἐπικουρίας ἐξωθεν δεῖσθαι καὶ παραμυθίας, καὶ οἷον τινος ὑπανερχόντος τοῦτον καίπως ἀνακτωμένου. Ὁδ' ἕτερον μὲν ὧ; λόγος ἐδίδου, ἕτερον δ' ἀνέειπε· τὸ μὲν γὰρ ἀνέχεσθαι φροντίζων ἀφελκουσῶν τῆς ἐν φιλοσοφίᾳ βρασιάνης, δεῖνόν τε ἡγεῖτο καὶ ἥμισυ πρὸς αὐτοῦ· τὸ δὲ συμπνεῖν καὶ συμπράττειν τοιαῦται, καὶ μὴδ' ὀντινοῦν ὑπὲρ αὐτῶν κίνδυνον παραιτεῖσθαι μέρος εὐσεβείας; οὐκ ἐλάχιστον εἶναι νομίζων καὶ ἅμα πρὸς Θεὸν βεβαπτεῖν, δ; καλεῖται πατράσι νέμειν τιμὴν, οἷός ἢ πάντ' εἶχειν καλεῖσθαι τῷ πατρὶ καὶ δεύτερα τὰλλα νομίζειν.

patri jubenti concedenda, caeteraque posthabenda,

OZ'. Τέως γε μὴν μικρὸν ἐνταῦθ' ἐπισχῶν, ἀναχωρεῖ μὲν εἰς Πόντον, καὶ τὴν συνήθη καὶ φιλήν αὐτῷ ἡσυχίαν, ὅσον τε αὐτὸν ἐπισκέψασθαι καὶ τοῖς ἀλλοῖς παιδεῦσαι, μὴ τοῖς μεγίστοις εὐθὺς ἐγχεῖσθαι· ἐπάνεισι δὲ αὐθις ὅτι τάχιστ' αὐτοῖς κατὰ τὴν κορίαν τῶν ἡμερῶν, καὶ δίδωσιν αὐτὸν τῷ τε πατρὶ καὶ τῇ πόλει· τῇ μὲν, φάρμακον σωτηρίας διὰ τῶν λόγων· τῷ δὲ, γήρων παραμυθίαν, καὶ τῶν ἐκείθεν δεῖνῶν, θαυμαστὸν τινα καὶ μέγιστον κουφισμὸν· καὶ λόγοις αὐτοσχεδίοις κοσμήσας τὴν ἰορτήν, καὶ τὴν εἰκότα πανηγυρίαν, ἀπολογεῖται μὲν ὑπὲρ τῆς φυγῆς, καὶ ὧ; εὐλόγου καὶ θεοφιλοῦς μνημονεύει· δείκνυσσι δὲ καὶ τὴν εἰς αὐτοὺς τοῦ πατρὸς μεγαλοφυλίαν, θαυμαστὴν τινα καὶ πλείστον ἀρίαν, maximoque habendam in pretio magnanimitatem commendat.

²² Joan. i, 29. ²³ Ilabr. xiii, 15. ²⁴ Rom. xii, 4. ²⁵ Exod. xx, 12; Ephes. vi, 2.

(1) *Iliad*. VIII, 250.

ΟΗ. Βασιλείου δὲ τοῦ παντός τῆς τῶν Καισαρέων Ἐκκλησίας ἐπιλημμένου, συμβαίνει καὶ τοῦτον τὴν μέγαλιν, πάρεργον ὡς ἂν εἴποι τις τῆς ἐκείνου γενέσθαι χειρὸς τε καὶ γνώμης, καὶ προβεβληθῆαι Σασίμων τρόπον τοιούτου· τῆς γὰρ Καππαδοκίας ἀπάσης, μίαν μὲν οὕσης ἡγεμονίας τοπρόσθεν, καὶ ὅψ' ἐλ μάλιστα γνωρίζομένης τε καὶ καθισταμένης ποιμένη, εἰς δύο δὲ τὰ τότε οὐ μόνον ἡγεμονία; ἀλλὰ καὶ μητροπόλεις διαιρεθείσης, τὴν τε Καισαρείαν καὶ τὰ Τύανα, γίγνεται τοιοῦτον, ὃ καὶ μηδὲν ὀγίς καὶ αὐθροφίλλος ἐξέειπε· προσημαίνει· τὸ μὲν, οἷς θαυμαστὴν τετύχηκε τέλος· τὸ δὲ, ὡς ἐξω τοῦ γιγνομένου καὶ βουλευθέν τὴν ἀρχὴν καὶ πραχθέν.

quidem certe eatenus, quod eventum sortiretur praelarum : malesanum autem ideo, quod prae-

ΟΘ. Τῷ μὲν γὰρ Τυάνων προέδρῳ, δίκαιον εἶναι ἰδέσθαι καὶ λόγον ἔχον, καὶ τὰ πνευματικὰ τοῖς δημοσίοις συνδιαρεῖσθαι, καὶ τεύθεν ἔστιν ὧν ἀντιποιεῖσθαι χωρίων ὡς αὐτῷ γε ταύτῃ διαφερόντων· Βασιλεῖ δὲ οὐκέτι· ἀλλ' εἶναι μὲν καθ' αὐτὰ τὰ Τύανα συγχωρησά, ἑτέρου δὲ μηδενὸς τοπαράπαν προσάπτεισθαι· ὡς πάντων τῶν ἄλλων τῇ Καισαρέων Ἐκκλησίᾳ κατὰ τοὺς ἀνωθέν νόμους ἀνακαίμενων, αὐτὴν δὲ τὴν τῶν Καππαδοκῶν ἅπασαν χώραν πλείστοις ἑσσις ἐπισκόποις διαλαβείν· καὶ μηδ' ἡντινοῦν αὐτοῖς πόλιν ἢ κώμην οἷαν ἱεραρχίαν διδέσθαι, ταύτης ἐξω καταλιπεῖν· ἐφ' ὃ μάλιστα μὲν πλείω τε καὶ καλλίω τὴν τῶν ψυχῶν ἐπιμέλειαν ἐντεύθεν γενέσθαι, ἐπειτα διὰ τοῦ τῶν ἐπισκόπων ἕκαστον τὰ οἰκεία κεκῆσθαι, καὶ τοῦτων κατάκρας ἀντιποιεῖσθαι· τὴν τε στάσειν ἐξ ἀνάγκης λελύσθαι, τὴν τε Καισαρέων πλὴν γε Τυάνων, τὰ αὐτῆς αὐ κεκομίσθαι, μὴ δυναμένου τοῦ Τυανέων πρὸς τοσοῦτους ἀνταίρειν.

impari videlicet pluribus futuro Tyaneusium anti-

Π'. Ταῦτα δ' ἐπαίνων ἀξίως διανοηθεὶς τε καὶ καταπράξας, καὶ πάντα ἐκλήξας οἷς δεξιῶς ἄγαν ἐξέυρε, τὴν μὲν οὐκ εὐλόγως διαιρεθείσαν χώραν, εἰς ἐν οὕθις εὐλόγως συναγαγεῖν καὶ συναφάει, τοὺς δὲ τῇ πρὸς αὐτὸν βασιλείᾳ τοῦτ' εἰργασμένους αἰσχύναι, καθ' ἐν τούτῳ μόνον οὐκ ἔδοξε αὐτῷ· οὐδ' ἀξίως ἑαυτοῦ βεβουλεύσθαι, τῷ καὶ τὸν Γρηγόριον ἕνα τοῦ τοιοῦτου καταλόγου καὶ ταυτησὶ τῆς φορδῆς πεποιηθῆαι, καὶ τὴν μεγάλην τοῦ λόγου φωνὴν καὶ πάντα περιχοῦσαν τὰ πέρατα, Σασίμοις φέρων ἐγκαταστήσθαι, παραπλήσιον, ὥσπερ ἂν, εἰ καὶ τὸν ἥλιον ἤξισεν ὅστιοῦ ἐν φαύλῳ τῆς γῆς μέρει συγχελεῖται.

ΠΑ'. Καταλείπει τὸς ἀπλῶς ἐπαίρους, κἀν μὴ πολλοῦ τινος ἄλλως ἀξίως τύχων ὄντας, τῶν εἰκότων ἀποστερεῖν οὐκ ἐπαινετὸν, πῶς οὐκ ἂν εἴη τῶν ἀτόπων καὶ πάσης ἀγνωμοσύνης μεστέον, ὅταν τις μετὰ τοῦ παντός τοι μανικὸς ἐραστής τε καὶ ἐρώμενος εἴναι, βέλτιστος διὰ πάντων καὶ πολλὰ χόσεν ἔχων θαυμάζεσθαι, ἐπειτα μὴ τῆς γιγνομένης παρὰ τοῖς ταῦτ'

LXXVIII. Magno autem Basilio Caesariensis Ecclesiae pontificatum adepto, contigit equidem et magno nostro Gregorio, ut perfunctoria quaedam manus mentisque Basilii opella, quemadmodum haud absurde dixeris, fieret, Sasimorumque praesul huiusmodi quadam ratione crearetur; tota nimirum Cappadocia, quae una adhuc provincialis praefectura, eademque sub uno item potissimum antistite censa ac constituta fuerat, in duas tum primum praefecturas pariter, duasque metropoles ecclesiasticas, Caesariam et Tyana, distracta, illius modi quiddam ea in re fiebat quod et prorsus inconsultum, et rursus Deo acceptum, haud immerito appellaveris, hoc opere ipso peractum esset.

B LXXIX. Tyanensi nimirum pontifici (1) justum atque aequum esse videbatur, ut una cum civilibus publicisque spiritualia dividerentur; atque ut loca quaedam, tanquam hac ratione debita, in suam ditionem potestatemque inde ascereret, quod Basilio haudquaquam probabatur, qui Tyahensi quidem Ecclesiae liberam suamque jurisdictionem permittebat, modo ne aliud praeterea quidquam sibi usurparet, quando reliqua omnia antiquo iure pontificio Caesariensi Ecclesiae attributa essent: ea igitur re Cappadociam omnem plurimis ille occupare episcopis nullumque oppidum aut pagum pontificali suscipiendo imperio idoneum, eo vacuum relinquere; hoc potissimum consilio, ut amplior inde accuratiorque animarum existeret curatio, deinde etiam, ut episcopi suas singulis tenentibus, ac provirili parte acerrime tuentibus, sedes, et seditioni necessario finis imponeretur, et sua iterum, excipulis Tyanis, Caesariensis recuperaret Ecclesia, impari videlicet pluribus futuro Tyaneusium anti-

LXXX. Ceterum ut laudabiliter ista excogitavit pariter ac perfectum, omniumque sibi admirationem peperit Basilius, eo quod solertissime viam repererat, inconsulto consilio divisam provinciam, sapienter rursus in unum conducendi conjungendique; justumque illis, qui haec mera adversus ipsum malevolentia ac invidia stimulati patrarant, incutiendi pudorem. Ita in hoc uno duntaxat, neque bonum, neque se dignum, iniisse vius est consilium, quod pontificalis huius catalogi ac proventus unum etiam Gregorium fecisset, et magnum illam divini verbi vocem, omnesque terrarum pervadentem fines, Sasimis imposuisset, haud dissimili ratione, atque si solem quispiam ignobili aliquo terrarum loco conclusum abdere velit.

LXXXI. Jam si amicos quoscumque, qui ceteroqui haud magno admodum numero locoque sunt, iis quae aequa et convenientia sunt fraudare, haudquaquam honestum ac laudabile habetur; quomodo non absonum plane, et iniquitate plenissimum fuerit, quando qui pene insano alicujus amore deperit, nec minus invicem eidem redamatur; qui prae-

terea longe omnibus in rebus præstantissimus, omnique artium virtutumque genere admirabilis est; hic apud hos ipsos, qui istarum rerum omnium consilii testesque ipsi sunt, ius suum honoremque debitum, non consequitur? Quod tum Gregorio usu veniens vehementer homines perturbavit; quippe qui summam illam quæque a Basilio accepturum, et quæ tum Basilium dare, tum Gregorium accipere par erat, speraverant; parva vero quæpiam duntaxat, et quæ adeo infra sanctissimam ipsorum necessitudinem, aliorumque expectationem essent, reipsa cernebant, ut priusquam fieret, nemo futura credidisset, et facta denovo item incredibilia, æcisque ambagibus involuta, viderentur, usque adeo præter omnem hominum spem tum Basilius visus est, neque Gregorio, ut insigni plane viro, aliosque omnes supergresso, dignos habuisse honores: neque ut cætera ipsi villiora essent omnia, amicitiam saltem jura erga sodalem suum observare, sed ipsum non secus ac cæteros hoc in negotio habere, voluisse, quo ipso non Gregorium magis, quam illo semetipsum, dehonestabat. Nisi hoc fortasse modo Basilium quispiam defensum eat, quod neque sodalis sui despicatione, neque singularis atque mutue suæ familiaritatis, dataque dudum et acceptæ fidei, oblivione, neque rursus ignorantia veri pretii, quo dignus omnino Gregorius esset, ad hanc de ipso ferendam sententiam veniret; sed quod hominem apud se perpetuo retinere, ejusque præsentia ac consuetudine oculos animumque posscere cuperet, neque suavissimam modo sibi illius vocem ac linguam auribus usurpare, sed orationibus item ipsis frui, de quibus tantopere gloriari solitus erat, quanto nemo omnium ad illum diem de suis ipsis (1). Hoc vero cum alia ratione nulla consequi posset, et flagrantissimo Gregorii desiderio adductus, novas illas sibi usurpandas statuit machinationes, et simul quod animi illius magnitudinem, atque erga se observantiam, clarissime perspectam haberet. Quibus noster virtutibus tantum præstabat, ut quod erga illum declarare Basilius debuerat officium, tantum se nimirum supra alios omnes Gregorio deferre; ut novorum istorum antistitem in numero illum non reponeret, id Basilio majorem profecto in modum ipso præstaret, eo videlicet ipso, quod ad prædictam inaugurationem vocatus, nihil contradiceret, nec aufugeret, quemadmodum sine dubio facturus fuerat Basilius, si contra ejus modi quidpiam in illum faciendum habuisset Gregorius, satis ostendit, et quanti auctoritatem illius faceret, et quod illius gloriam suæ longe anteferebat.

LXXXII. Cave vero dicas, Quid igitur extemple inde sese subduxit Gregorius? Deo nimirum ad hoc pariter ac illud impellente, tum primum cessit, tum postea rursus aufugit, qui summam item Gregorii nostri animi moderationem monstrabat, et simul neque orbem terrarum tali orbari sinebat viro; qualem ego, nempe pulchra omnia pariter pervagatum, neminem ullo unquam tempore videre memini, neque ipsum, ipsiusque exquisitissimas dicendi artes, in obscuro ac vilissimo loco clausas latere; et propemodum exstingui, instar mento.

(1) Gregor. Epitaph. Basil. init.

αὐτῷ συνειδῶσι, τιμῆς ἀπολαύῃ. Ὅ δὲ καὶ τότε περὶ τὸν Γρηγόριον δῆπουθεν γενόμενος πάντας ἐξέπληξε· μεγάλα μὲν οἰομένους ἂν αὐτῷ παρὰ Βασιλείου γενέσθαι, καὶ ὅσα τούτων χάριτον, τὸν μὲν δοῦναι, τὸν δ' εἰδὸς εἰληφέναι· μικρὰ δὲ ἰδόντας, καὶ οὕτως τῆς τε πρὸς ἀλλήλους αὐτῶν θαυμαστότης ἕξιος καὶ τῆς τῶν ἄλλων προσδοκίας παντάπασιν ἀποδέοντα, ὡς πρὶν μὲν γενέσθαι, μὴ πιστεύεσθαι ἂν γεγενῆσθαι, γενόμενα δὲ πάλιν αὖ ἀπιστεῖσθαι καὶ εἰς ἀπορον πίπτειν· οὕτως ἂν ἰλιπιδος ἀπάσης Βασίλειος ὥπται· οὕτε τούτων ὡς θαυμαστόν τινα καὶ ὑπὲρ πάντας ὄντα τοῦ; ἄλλους τὰ εἰκότα τιμῆσαι, οὐτ' εἰ μὴ τι ἕτερον, τοῦς γοῦν ἑταιρίας νόμους περὶ αὐτὸν ἐθελήσας φυλάξαι, ἀλλὰ κατὰ τοὺς ἄλλους καὶ τοῦτῃ χρῆσασθαι· οὐ μᾶλλον τούτων ἐνταῦθεν, ἢ ἑαυτὸν ἀτιμάσας ἐκείθεν· πλην εἰ τις ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦτ' ἔχει λέγειν, ὡς οὐκ ὑπερφρονῶν τὸν ἑταῖρον, οὐδὲ τῆς ὑπερφροῦς πρὸς ἀλλήλους συμπνοίας καὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς ὁμολογίων ἦκων εἰς λήθην· οὐδ' αὖ ἔσθαι τινὸς τῶν ἐκείνους ἀξιώσεως ἄγνων, ἐπὶ ταύτῃ ἐπειδ' ἔχει τὴν φήσιν, ἀλλ' ἄρα παρ' αὐτῷ τούτων ἔχειν ἐθέλων αἰεὶ, καὶ ὄρεσθαι καὶ ζυγεῖν, καὶ μὴ μόνον τῆς ἡδίστης αὐτοῦ (2) φωνῆς τε καὶ γλώττης ἀκούειν, ἀλλὰ καὶ λόγων ἀπολαύειν ἐκείνων, οἷς ἐπιλοτιμίζεται τοσοῦτον, ὡς οὐπω τοῖς ἑαυτοῦ τῶν πάντων οὐδεὶς, ἐπὶ τοῦδε τυχεῖν οὐκ ἄλλως οἷος τ' ἦν, καινοτομεῖν διὰ τε τὸν πόθον φετο δεῖν, καὶ ἄρα τὴν τοῦ Γρηγορίου μεγαλοφυλίαν καὶ ἣν πρὸς αὐτὸν εἶχεν αἰδῶ σαφῶς ἐπιστάμενος· ὃν τοσοῦτον αὐτῷ περιτῇ, ὥστ' ὑπὲρ ἐκείνων ἔχρην πρὸς αὐτὸν ἐνδελεχθεῖν, ὡς ἄρα περὶ πλείονος αὐτὸν πάντων ποιῆται, τῷ ἢ συντεταχέναι τοῖς ἄλλοις, τοῦτ' αὐτὸν πρὸς ἐκείνων μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος εἰργάσθαι· δι' ὃν γὰρ πρὸς τὴν χειροτονίαν ταύτην καλούμενος, οὐκ ἀντίπεν· οὐδ' ἀπεπῆδησεν· ὑπὲρ ἐκείνους πάντως ἔπαθεν ἂν, εἰ τοῦναντίον πρὸς ἐκείνων ταῦτ' αὐτοῖς εἶχε ποιεῖν, ἔδειξεν ὅσον τινὸς τάκεινον τιμᾶται, καὶ ὡς τῇ ἑαυτοῦ δόξαν παραπολὺ τῇ· ἐκείνου νομίζει.

ΠΒ'. Καὶ ὅπως μὴ εἴπῃς· Τί οὖν εὐθὺς ἐκείθεν ἀπέρρα; τοῦ γὰρ Θεοῦ καὶ τούτου χάριτον κινούντος, εἰξέ τε τὴν ἀρχὴν, καὶ αὖ πάλιν ἀπέρρα· τὴν τε ἐπιεχέσαν τούτου δεικνύντος, καὶ ἅμα οὐκ ἀνεχομένου, μὴ τε τὴν οἰκουμένην ἀνδρὸς ἐσπερῆσθαι τοιοῦτου, οἷον ἰγὼ οὐδένα διὰ πάντων οὕτως ἰδὲ οὐπόποτε εἶδον, μήτ' αὐτὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ λόγους· ἐν φαύλῃ, καὶ οὐδενὸς ἀξίῳ συγκαταστάντας χωρίῳ, λαθεῖν καὶ οἷον ἀποσβεσθῆναι, καθάπερ τινὰ μέγαν πυρσὸν, τῆς προσηκούσης ὕλης οὐκ οὐσης.

facis ejusdam ingentis, idoneo destituit ali-

(2) An αὐτῷ ex Greg. Epitaph. Bas. fine.

ΠΓ'. Ταῦτ' ἄρα θεία φήσῃ παιθόμενος, ἀπῆρε μὲν Ἀ
 εὐτίκα Σασίμων· πρὸς δὲ τι χιρλόν ἡσυχίας πάν-
 τοι γέμον, μετῆρε. Κἀπειτ' αὐτὸν εἶχε πάλιν Ναζιαν-
 ζος, ἐν ἅπαντι τῷ χρειᾷ ἱσταμένῳ τὰ μέγιστα τῷ
 πατρὶ συναίρμενον· καὶ τοσαύτην εἰσφέροντα τὴν
 σπουδὴν. ὅπερ τοῦ μήτ' ἐκείνον ἐπὶ μηδενὶ τοπαρά-
 παν μὴ δ' ὀπωπτιοῦν δυσχερᾶναι, μήτ' αὐτὸν τῶν
 ὅσα ἐξῆν ἐνδὸς μηδεὶς ἀποσχέσθαι, ἀλλὰ καὶ πᾶν ὡς
 εἰπεῖν θεραπείας εἶδος πρὸς αὐτὸν ἐνδελεχθαι, ἔστι
 δὲ ἦν καὶ οὐκ οὖσαν προσηύρεῖν, καὶ ὅπως παντάχῃ
 θεὸν αὐτῷ συντελεῖν τὰ γινώμενα, ὅσην ἂν εἰ καὶ τοῖς
 φρικωδεστάτοις τῶν ὄρων αὐτὸν περιέσχε, ταῦτά
 τε ὁμοῦ πάντα καὶ ἡδώς καὶ μετὰ παντὸς εἰσεννο-
 χῆναι τοῦ βούλεσθαι· καὶ τοσοῦτο μᾶλλον, ὥς μηδ'
 εἰσφέρειν ὅπως δοκεῖν, ἀλλὰ ταῦτ' αὐτῷ παρ' ἑτέρων
 εἰσφέρεισθαι· καὶ μᾶλλον αὐτὸς ὑπὸ τοῦ πατρὸς εὖ
 πείσσειν νομίζειν, ἣ τὸν πατέρα τιμᾶν· οὕτως αὐτῷ
 καὶ πέρα τοῦ εἰκότος, τὸ εἰκὸς ἀπεδοῦν, καὶ τὴν γι-
 γνωμένην ὑπερέβαινε τάξιν, ἐν τῷ τηρεῖν τὰ γινώ-
 μενα βούλεσθαι· ἐφιλονεῖται γὰρ ὡς περ αὐτὸν τε
 ὑπερβάλλειν ἐν τοῦτοις, καὶ κρεῖττον (3) ἐκάστοτε
 δείκνυσθαι· τὸν τε πατέρα παρασκευάζειν τῷ περι-
 ὄντι τῶν ἀγαθῶν ὃ εἰς αὐτὸν ἐνεποιεῖ, μὴ μόνον
 γήρως καὶ νόσους, καὶ τὸν ἐντεῦθεν δυσχερῶν οἶον
 τινα λήθην λαμβάνειν, ἀλλὰ καὶ λυσιτελεῖν αὐτῷ
 ταῦτα διὰ ταῦτα νομίζειν.

quod sui specimen identidem dare, enitebatur, idque plane efficere, ut parens suorum erga illum beneficiorum magnitudine, non solum senii sui ægræque valetudinis, et proficiscentium inde ma-
 horum, quodammodo oblivisceretur, verum etiam ex usu eadem suo, per hanc filii pietatem, esse du-
 ceret.

ΠΔ'. Οὐ τοίνυν περιόντο; μὲν αὐτοῦ καὶ τὸν ἥλιον C
 βλέποντος, τοσοῦτον οὗτος παποῖητο λόγον, ἀπογενο-
 μένου δὲ καὶ μηκέτ' εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς ζῶντας
 τελούντος, ἑλάσσω· ἀλλὰ καὶ τοῖς πράγμασι τοῦτοις
 οὕτως ἐγρήσατο, ὥς ἀκολουθήσαι παντάπασιν αὐτῷ,
 καὶ μὴ τοῖς δευτέροις καταισχυῖναι τὰ πρόσθεν· ἀλλ'
 ἵνα τῶν αὐτῶν καὶ αὐτῶς μνησθῶ, ὅσον περιόντος
 αὐτοῦ καὶ τὸν ἥλιον βλέποντος παποῖητο λόγον, το-
 σοῦτον ἀπογενομένου τε καὶ μηκέτ' εἰς τοὺς καθ' ἡ-
 μᾶς ζῶντας· τελούντος· καὶ τοι τί λέγω; πολλῷ γὰρ
 μεῖζον ἐνταῦθ' ἔσεσθ' ὁρᾶν, εἴπερ ἐκείνου μὲν ἦν ἐπ'
 αὐτοῦ τοῦ βῆναι· μᾶλλον δ' ἐν μυγῇ γήρως, καὶ
 πρὸς αὐτοὺς ἦδη τοὺς ἐπιλόγους τοῦ βίου, τὸ δ' εἰς
 ἀνθρώπους πάντας παραμενεῖ· «ἐς τ' ἂν ὕδωρ τε
 νῆη καὶ δένδρα μακρὰ τεθῇλη»· ἄνευ γὰρ τῆς περι-
 τῆς τελευτῆς (3') ἀντίδροπὰ τε ταύτης, καὶ μετ' αὐ-
 τὴν ἐξιόρρεω γίγνεσθαι, μέγιστόν τε καὶ κάλλιστον
 ἐντάφιον, ἐπιδοῦσαι τοῦτω τοὺς λόγους· καὶ τὴν τῶν
 λόγων ἡδονὴν τε καὶ χάριν· συστήσας καὶ τοῖς ἐπιγι-
 γνωμένοις αὐτὸν τε καὶ ἦν ἔσχε περι πᾶσαν ἀρετὴν
 εὐκλειαν· παραμυθησάμενος δὲ, ὥς εἰκὸς, τὴν τε
 μητέρα τοῦς τε οἰκίους καὶ πᾶσαν Ναζιανζόν· κοι-
 νὸν γὰρ ἦν πάνθος, καὶ πᾶσιν ἀπλῶς καὶ καθένα
 ἐκάστω, καὶ περὶ τε ψυχῇ; καὶ νοῦ καὶ βίου καὶ
 κόσμου καὶ τῶν ὀνέρι κόσμων· καὶ τί μὲν τὰ παρόντα
 τε καὶ οὐκ ὄντα· τί δὲ τὰ μέλλοντα, καὶ ὄντως γε

LXXXIII. Quamobrem diuine obsecutus senten-
 tiæ, e vestigio Sasima relinquit, locumque aliquem
 quietis et tranquillitatis pleniorē petit. Subinde
 vero denuo illum Nazianzus tenuit, maximum pa-
 tri quodocunque usus esset adiutorem, et qui tan-
 tam hic plane adhiberet contentionem, quo neque
 ille ulla omnino ex re, modoque nullo, aliquam ac-
 ciperet offensionem, neque ipse quidquam, quoad
 ejus facere posset, omitteret, sed quæcunque peni-
 tus observantia cultusque sunt officia, ea omnia,
 ne longum faciam, patri tribueret, atque aliquam
 iidem, antea ignotam, obsequii iniret rationem, ad
 summam denique omni ex parte debitam illi pieta-
 tem exhiberet, quanta unquam etiamsi conceptis
 verbis ultimisque execrationibus sese obstrinxis-
 set, uti potuisset contentione. Atque simul hæc
 universa maximeque item tum voluptate, tum
 omni animi studio in patrem conferret, idque tanto
 sane studiosius enixiusque, ut non ipse quidquam
 ulli tribuere videretur, sed ipsi potius hæc ab aliis
 tribui, magisque ipse accipere a parente beneficia,
 quam suis illum honorare existimaret. Ita ille qui-
 dem certo plus quam ipsa officii ratio postulat, sua
 patri officia reddidit, debitum egrediebatur mo-
 dum, dum debitum servare modum studeret, se
 enim ipsum in his velut superare, meliusque ali-

B
 LXXXIV. Verumenimvero non superstitis dun-
 taxat adhuc patris, solisque contuentis lucem, tan-
 tam noster habebat rationem; mortui autem, nec
 amplius in nostro hoc orbe viventibus adnume-
 randi, minorem. Verum ita his etiam in rebus
 sese gerebat, ut suam constanter sequeretur indol-
 em; neque posterioribus dehonestaret priora, imo,
 ut mea denuo repetam verba, quantam superstitis
 adhuc patris, solisque contuentis lucem, rationem
 habuerit, tantam mortui item, nec amplius in no-
 stro hoc orbe viventibus adnumerandi, rationem
 habuit. Quanquam quid est quod dico? Nimirum
 hic multo etiam majus quiddam videre licet, siqui-
 dem illud in vita ipsa; sive potius in ultimo sen-
 ctutis recessu, prope ipsam vitæ clausulam, sue-
 rat, hoc autem ad omnes mansurum homines est:

D
 «Dum fuit unda maris: dum frondes parturit ar-
 bos (4).» Quippe super officia patri morbo morti-
 ferro affecto præstita, paria illis, suoque jure proxi-
 mo habenda loco, maximum atque exquisitissimum
 exsequiale munus, funebrem laudationem, gratissi-
 mosque illius ac suavissimos odores, adjecit, qua
 et paternam posteritati memoriam, felicemque vir-
 tutum omnium cultum commendabat, et quemad-
 modum par erat, matrem suosque necessarios, or-
 nemque Nazianzum, consolabatur; communis enim

(3) Κρεῖττον. Μᾶλο Κρεῖττον.

(3') Ἀδφ. Θεραπεύει, αὐτὴ ἐπιμελείας.

(4) Herodot., Vita Homeri, xi; Diog. Laert.,
 Cleobulo.

universis pariter civibus singulisque luctus erat et præterea de anima, ac mente, ac vita, ac mundo, rebusque supra mundanis, quantique item præsentialia, quæ nihil admodum sunt, et quanti rursus futura, quæ revera sunt, facere conveniat, omnium gravissimo disserebat: adhuc auctor illis erat, ne beati viri de hac vita discessum ferrent dolentius plangerentque, verum discessum illum ad Deum, sive accessum, sive reditum, seu quodeunque culquam placuerit vocabulum, esse credentes, lætanti potius animo essent, illique, ut qui unus omnium longe Deo charissimus, ejusque ordinis hominum facile princeps esset, summo congratularentur opere. Neque vero hic protinus ab officio consolandi desistendum sibi, neque unam istam sui muneris suffecturam partem, ratus, perpetuo deinceps apud matrem, quoad ipsa viveret, remansit: commodis illius serviens, obsequium cultumque tribuens, convenientemque gerens curam, unoque prompta illi manu præbens, quam ubi debitum vitæ fatum e terris subductam, ad Deum, quem ab incubulis suis summe desiderarat, reduxit, quis est qui nesciat, quia ipsi pietate parentabat, in magnam omnes traduxisse admirationem? Non enim ut matri illum suæ, sed ut unice Deo dilectæ, ei que etiam priusquam vocata fuisset desponsæ, parentasse dixeris.

LXXXV. Atqui parentes suos maximi facere, dignisque colere honoribus, nihilque adeo prætermittere eorum quæ ipsis præstare jus ac fas est, illud non maximæ sane laudi ducitur, quippe justum plane debitumque. Scilicet ut neglectum hoc pietatis officium gravissimam reprehensionem habet, et divini etiam præcepti impia abrogatio est, ita servatum obitumque, nullam recipit admirationem, quando quod æquum est duntaxat persolvitur, quidquid autem æquum per se est, illud officii necessitate nititur, at necessitas rursus nulla donatur corona. Quando hoc ipsum officium, tanta cum excellentia viro justissimo perfectum est, ut ad nullum expressum exemplar, verum unicum aliis futurum sit exemplum, adeo sane magno illud in pretio habendum est, ut si id non singulari quispiam laude afficiat, ille neque æquus rerum arbiter esse videatur, et invidentia se simul alliget. Rara tantam videlicet simplici modo laude, non summa

LXXXVI. Idem præterea ubi Nazianzenam Ecclesiam cum hoc pastore in modum pastam viderit, ut supra alias omnes ad virtutem fidemque optime comparata ac consolidata esset, ab eoque justis et honesti maxima accepisset incitamenta, quo ipsum pacto non in pensiore studio admiraretur, qui tam multis admirandisque pariter enituerat virtutibus; qui omnibusque in rebus ita magnifice excellenterque versatus fuerat, velut in re quadam una sigillatim? cujus ideo tam eximio omnis Nazianzenorum civitas capta amore erat, sic ipsum tanquam conditorem suum conservatoremque, et spiritualis animarum beatitudinis auctorem præstititque, penes se retinere studebat, ut quidvis perpetui mallet, quam ullo ipsum modo missum facere. At Gregorius, ut perpetuam apud illos mansiorem, siquidem fieri id non posset, abducebat: sic eatenus precibus illorum locum dabat, donec

ἅντα κάλλιστα πάντων φιλοσοφῆσαι, καὶ πείσας μὴ πρὸς τὴν ἐνθύνειν τοῦ ἀνδρὸς ἐκδημίαν δυσχερὲς ἔχειν καὶ κόπτεσθαι, ἀλλὰ πρὸς τὸν Θεὸν ἐκδημίαν εἶναι ἐκδημίαν, εἶναι ἐπ' ἀνθρώπων, εἶναι δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ ταύτην νομίσαντας, χαίρειν τε καὶ τοῦτο διαπερὶ τὴν συγχάριεν, ὡς ὅτι πάντας θεωρεῖ καὶ τῆς τῶν τοιούτων πατρὸς φερόμενῳ ταπρῶτα. Οὐκ ἔστιν ἐν ταῦτα τῆς παραμυθίας ἐστάναι, οὐδ' ἀποχρῆναι τοῦτον μόνον τὴν ἔρανον, ἀλλ' ἔχει πάντες ἐς τέλος τὴν αὐτὴν τῇ μητρὶ παραμένειν [i. παραμένει] κηρόμενο, θεραπεύων· ἐπιμελούμενος τὰ εἰκότα, πᾶσι ὡς εἰπεῖν χορηγῶν προνοίας εἰσφέρων· ἐπειδὴν δὲ ἡ προσήκουσα μετὰ τοῦ βίου ἀπήγαγε μὲν ταύτην ἐνθύνειν, πρὸς δὲ τὸν ἐν εἰς ἀρχῆς ἐπέσθαι Θεὸν ἐπαγγαγε, τίς οὐκ οἶδεν ὡς οἱ αὐτὴν τετιμῆται, πᾶν τας ἐξέπληξεν; οὐκ ὡς ἂν εἰποι τις μητέρα τιμῶν· ἀλλ' ὡς μὲν ἐρωμένην Θεοῦ, καὶ νομαρθεύσαν τοῦτο καὶ πρὸς τῆς κλήσεως.

verbo, pie providæque sollicitudinis copiam omnem fatum e terris subductam, ad Deum, quem ab incubulis suis summe desiderarat, reduxit, quis est qui nesciat, quia ipsi pietate parentabat, in magnam omnes traduxisse admirationem? Non enim ut matri illum suæ, sed ut unice Deo dilectæ, ei que etiam priusquam vocata fuisset desponsæ, parentasse dixeris.

ΠΕ'. Τὸ μὲν δὲ τοῦ γεννησαμένου περὶ πλείστον ποιεῖσθαι, καὶ τιμᾶν τὰ γινόμενα, καὶ μηδὲν ἀνίστασθαι τῶν ὅσα γὰρ εἰς αὐτοὺς πράττειν εἰκός, θαυμαστὸν οὐδὲν, εἰ καὶ τῶν πάντων δικαίων· ὁρεῖται γὰρ· ἀλλὰ μὴ γινόμενον μὲν, μέμφεσθαι οὐ μὲν ὡς εἶναι, καὶ προσέτι ἀθέτησις ἐντολῆς· γινόμενον δὲ, οὐκ εἶναι ἐπιδέχεται θαῦμα· τὸ γὰρ εἰκός ἐστιν ἐκτινύσθαι πᾶν δὲ τὸ εἰκός, ἀνάγκης δὴ ποιεῖται ἡρηται· ἀνάγκη δὲ ἀσπεράντων· νῦν δὲ οἱ αὐτὸ μετὰ τοσαύτης ὑπερβολῆς κατέρχεται τῷ δικαίῳ, ὡς μὴ εἰς παράδειγμα φέρειν· ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο μόνον εἶναι τοῖς ἄλλοις παράδειγμα, οὕτω πολλοῦ τινός ἐστιν ἄξιον, ὡς εἰ μὴ σφοδρὰ τι· ἐπαίνου· οὐδ' ἂν τοῖς πράγμασιν ὁρθῶς διατεῖν δόξαιεν ἂν, καὶ βασκανίας ἀλλοτρεῖσθαι· πρᾶγμα τοσοῦτον ἀπὸ τῶν ἐπαίνων, καὶ μὴ κατὰ κράτος θαυμάζων.

ante esse videatur, et invidentia se simul alliget. Rara tantam admiratione honestans.

ΠΓ'. Καὶ μὴ ὅταν πρὸς τοῦτο καὶ τὴν τῶν Ναζιανζηνῶν Ἐκκλησίαν οὕτως ὅπως αὐτοῦ ποιμαίνοντι κατέτιθον, ὡς πρὸς ἀρετὴν τε καὶ πίστιν ὅπως πᾶσας τὰς ἄλλας κατηργήσθαι καὶ ὑδράσθαι καὶ καλοῦ καὶ δικαίου παντὸς λαβεῖν ἐνταῦθα μᾶλλον τοῦνδουσιον, πῶς οὐκ ἂν αὐτὸν ἐκπλαγίσαι, θαυμαστὸν ἂν ταῦτο διὰ πάντων φανέντα, καὶ πᾶσιν ὑπερφυῶς· ὡς ἐν γὰρ τῷ χρησάμενον; οὐ Ναζιανζηνῶν μὲν ἅπας ὁ δῆμος οὕτω διαπερὶ τῶν, ἀλόντες, οὕτω; αὐτὸν ὡς οἰκιστὴν τινα καὶ σωτῆρα, καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν εὐδοκίας χορηγὸν καὶ προστάτην παρ' αὐτοῖς; κατέχειν ἐβούλοντο, ὡς πάντ' ἂν εἰσεσθαι παθεῖν, ἢ τοῦτο καὶ ὁρῶν ἀποσχεσθαι. Ὅτι δὲ τὸ μὲν εἰς ἅπαν ἀπείκεν, οὐδὲ γὰρ οἶδεν τὰ ἐπιτοσοῦτο δὲ τῇ σφῶν εἰς προκλήσει, ἕως ἐτέρου δὲ τινος; φροντιστοῖσι ποιμένο; οὐ γεγονότος, αὐτὸς ἐκείθεν ἀπάρας, καταλαμβάνει Σελεύκειαν· καὶ χρόνον οὐχὶ συχνὸν ἐνταυθοῖ διατρίψας, ὁ μὲν Πόντον ἐνέσθαι, καὶ τὴν Ποντικὴν Σου-

modo terrores verborum rebus ipsis longe prætere-
 rere, nec ulli omnino amplius ferendos esse, tum
 ob impotentissimam illam audaciam suam, tum
 quod turbulis in morem nostrum omnia deorsumque
 permiscerent, et angore in metumque omnium in-
 cuterent animis : hic adeo ille validam in ipsos im-
 pressionem fecit, tantoque divini Spiritus auxilio
 instructaque, ut copias eorum non modo penitus
 prosterneret profligaretque, et omnem eorum
 celsitudinem, quæ adversus Dei cognitionem attol-
 lebatur, destrueret ²², sed nec altero in illos
 opus esset conflictu, semel fusos omnino fugatos-
 que, et quibus cum re simul animus plane concide-
 rat, ita ut non modo non os impudens denuo per-
 fricare, sed nec oculos contra clarissimos veritatis
 radios, et rationem orationumque nostri jacta ful-
 mina attollere auderent. Quamobrem minime illi
 ultra in publico garrere, suamque propalam per-
 vulgare impietatem, gnari nimirum haud e re sua
 id futurum, seque hoc pacto in adversos omnino
 stimulos ruituros, secundum vulgarem senten-
 tiam (7), « Sapit accepto nam vulnere stultus ; »
 at privatim ac remotis arbitris, nihilo magis
 desierant et iniquitatem in Excelsum loqui ²³,
 atque effrenatam adversus Deum vibrare lin-
 guam ; verum eadem adhuc perciti rabie, paresque
 et similes manentes, quemadmodum ille in adagio
 nunquam albescentis Æthiops, omnem movebant
 rudentem, omniaque machinabantur ac agitabant,
 ut sublato de medio sanctissimo viro, iisdem porro
 uterentur successibus et cumulatione multo men-
 sura acceptam repararent cladem. Hic vero illorum
 adversus nostrum calumnias, summamque et
 insanam plane audaciam, et odia, et maleficia, et invidiam,
 et nunc in propatulo, nunc in oculis,
 structas insidias, et coniecta in ipsum saxa, et eorum consilio decretam, sed a Deo repressam, illis
 mortem ; hæc, inquam, missa facio omnia, quando
 nec ipse (horum quidpiam ad animum revocabat,
 sed potius, quod strenuum veritatis propugnatorem

LXXXVIII. Ceterum id quod ex omnibus unum
 præcipue dignum memoratu dictaque, dignum ani-
 mis auribusque attentissimis est, dicam. Nimirum,
 quod cum et præ late emicante dogmatum verbo-
 rumque Gregorii et fulgore dissipatæ transissent
 nubes ²⁴, et hæreticæ factionis discussa caligo
 esset ; superioribus plane jam nostris partibus et
 robore accinctis imbecillis ²⁵, libereque agentibus
 qui pro Spiritus sancti numine propugnabant. Hic
 primum haud promptum narrare, quam effusa
 mentes piorum pertentariunt gaudia, quasque illi
 Deo laudes gratesque obtulerint ; tum quod omnis
 ista propemodum pestifera doctrinæ vis, instar
 telæ aranæ dissoluta evanisset, hæmque item
 aliquando habuisset invicta imperatoris tyrannia
 illa alioqui, « si qua fieri poterat, vel electos ipsos
 in erroris consortium tractura ²⁶ ; » tum præterea,
 quod et suo ipsius sanguine quæsitam Eccle-
 siam ²⁷, ejus causa omnis Deo cura, omne in-

A οὗτος αὐτοῖς ἐπέθετο κραταιῶς καὶ μετὰ τοσαύτης
 παρασκευῆς τῆς τοῦ Πνεύματος, ὥς μὴ μόνον κατὰ
 κράτος ἐλαίει τε καὶ καταστρέφειν, καὶ καθελαιῖν
 αὐτῶν πᾶν ὕψωμα κατὰ τῆς γνώσεως ἐπαυρόμενον
 τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μὴ δὲ συμπλοκῆς ἐν δεικθῆναι δε-
 τέρας, [I. add. πρὸς] ἀπὸς καταργησμένων καὶ
 ἡττημένων, καὶ παντάπασιν ἀπογνόντας ὥς μὴ
 ὅσον ἀνασχυνταὶ δύνασθαι, ἀλλὰ μηδ' ἀντιδίσταναι ἐν
 ἔχθρῳ πρὸς τὰς τῆς ἀληθείας ἀκτῖνας· καὶ τὰς ἐκεί-
 νου τῶν λόγων βολὰς. Δημοσίῳ μὲν γὰρ λαρεῖν καὶ
 παρρησιάζεσθαι τὴν δυσσεβείαν, ἥμισυ ἐτόλμων·
 ἥβισαν γὰρ οὕτε σπρίναι αὐτοῖς τοῦτο συνέτισον, καὶ
 πρὸς κέντρα χωρήσαντας ἀταχνῶς τὸ τοῦ λόγου
 « Παθὼν δὲ τε νήπιος ἔγνω » τοῦ δ' ἰδὲ καὶ καθ' ἐκεί-
 νους « ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος λαλεῖν, » καὶ πάντολμον
 γλῶσσαν κατὰ τοῦ Θεοῦ κινεῖν, οὐ μᾶλλον ἀπίστη-
 σαν, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς ἐν ἔχθρῳ μὲν λύσσης, καὶ μί-
 νοντες ἴσοι καὶ παρακλήσει καθάπερ ὁ μὴ λευκην-
 νόματος τῆς παροιμίας Αἰθ' φ. πάντ' ἔσαν κἀκὼν
 κινούντες, καὶ πάντα μηχανώμενοι καὶ ποιούντες
 ἐφ' ὅν ἄγιστον ἀνελόντες, τοῖς αὐτοῖς· εἰδ' ἔξουσι
 χρῆσθαι, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ μείζονος τὴν ἥσαν
 ἀνακαλίσσασθαι· τὰς μὲν οὖν τούτων κατ' αὐτοῦ βλα-
 σφημίας καὶ τὸ πολὺ καὶ ἀλογον ὀρέσας καὶ μίσος
 καὶ κακουργίαν καὶ φθόνον, καὶ νῦν μὲν εἰς τοῦ-
 φανῆς, νῦν δὲ λαβραίας ἐπιβουλὰς, καὶ τοὺς ἀπειμί-
 νους κατὰ τοῦτου γὰρ λίθους, καὶ τὸν βεβουλευμένον
 μὲν ὅπ' αὐτῶν θάνατον, ὅπερ Θεοῦ δὲ κωλυθέντος,
 ταῦτα μὲν λέγειν ἰδὼν δὲ τὸ μηδὲν τούτων μηδ'
 αὐτὸν προτιμῆν, ὥσπερ δὲ βέδοις παττέμενον χαλ-

C ρειν, ὡς εὐσεβεὶς ἀγωνιστήν.
 D ρειν, ὡς εὐσεβεὶς ἀγωνιστήν.
 ΠΗ. Ὁ γὰρ μὴν μάλιστα πάντων καὶ μεμνηθεὶς καὶ
 λέγειν δὲ καὶ προσεῖ· ἀκούειν ἐστ..... ἐπεὶ
 γὰρ ἀπὸ ἐκ τῆς τηλαυγέσεως τῶν τούτου δογματίων
 τε καὶ ὁρημάτων αἱ νεφέλαι διήλθον· καὶ ὁ τῶν αἰρε-
 τιστῶν διακλυταὶ ζόρος, τὸ δὲ καθ' ἡμῶς ὑπερέσχε,
 καὶ « οἱ μὲν θεοθενούντες περιζώσαντο δύναμιν » αἱ δὲ
 τοῦ Πνεύματος ἐπαρρησιάζαντο, πρῶτα μὲν, οὐκ ἔστιν
 εἰπεῖν ὅπως τις ἔδωκε τοῖς εὐσεβοῦσιν κατεῖχε, καὶ
 ὅσους καὶ οἷους πρὸς Θεὸν τοὺς παῖδας ἀνήγον· τῷ
 D πᾶσι μὲν σχεδὸν καχεδοῖαν ὡς ἰσθὴν ὁράχνης δι-
 λυθεῖσαν ἐκ μέσου γανέσθαι, καὶ τὴν ἄμαχον ἐκείνην
 τυραννίδα καταῦθαι, « κτανώσαν, αἱ θανάτων, καὶ
 τοὺς ἐκλεκτοὺς, » τὴν δὲ τῷ « οὐκ αἰσθῆν αἰματι περιπα-
 θεῖσαν αὐτῷ Ἐκκλησίαν, » ὑπὲρ ἧς ἀπας λόγος καὶ
 ἅπαν μυστήριον, ἐπιδοῦσαν οὕτως μάλιστα καὶ κρα-
 τυνομένην ὁρᾶσθαι· καὶ πολλὰ κλάσει αὐτῆς γιγνο-
 μένην τῷ κλῆθαι τῶν ἐκείστων προσόντων, καὶ
 τὰς μὲν ἀμωρὰς καὶ ἀθέτους· περὶ Θεοῦ καὶ κα-
 τὰ φύσιν· καὶ ὁποῖα· ὡς δὲ τινὰ φογυλ-

²² II Cor. x, 5. ²³ Psal. lxxviii, 8. ²⁴ Psal. xlviii, 12.

²⁵ I Reg. ii, 4. ²⁶ Matth. xxiv, 21. ²⁷ Act. xi, 28.

θρον κατέβαν ἀποκλυόντων τῷ τῆς διδασκαλίας Ἀ
πόμεν, πρὸς δὲ τὴν εὐελκρινὴ καὶ καθαρὰν καὶ
ἡδίστην, καὶ τῶν Ὀλύμπου πραγμάτων αἰτιωτάτην
πίστιν, μεθισταμένον τε καὶ μετατιθεμένον διὰ ψυχῇ
τε καὶ γνώμῃ, καὶ παθηόμενον ἀντὶ τοῦ φρονεῖν ἃ μὴ
δεῖ, φρονεῖν ἃ δεῖ· καὶ τῷ καλῷ καὶ γιγνομένῳ προστί-
θεσθαι, καὶ τοῦθ' οὕτως ἀκριβῶς ἐνοηματούμενον τῷ
βάθει τῆς διανοίας, ὡς μὴ μόνον αὐτοὺς τούτους
ἀκλινεῖς καθάπαξ ἐστάναι ἐρηρεσιμένους τῇ τῆς ἐπί-
στοweis πέτρῃ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄρτι καθισταμένων ἐν
τούτοις παιδευτῶν· ἀγαθοῦς καθεστάναι καὶ πλάστας.
loco, quod impia et illicita prius senserant, ad
recta sentienda, veramque et genuinam amplecten-
dam doctrinam, adducebantur, quam accurate adeo
alique animis suis imprimebant, ut non ipsi modo
immoti plane perstarent, firmatis in eadem fidei
eadem accedebant, magistri fectoresque optimi existerent.

ΠΘ. Ἐπειτα τοῦ πάντ' ἀρίστου καὶ θαυμαστοῦ Β
βασιλέως, (Theodosius δὲ ἦν ὁ μέγας διὰ ταῦτα προση-
γορευθεὶς) καὶ σὺν γε πάσης τῆς εὐσεβοῦσης πα-
τρίδος, πᾶσαν σπουδὴν, πᾶσαν δέσιν προσηχόντων,
ὡς ἂν ὁ μέγας τῆς Ἐκκλησίας προσηχόντων, καὶ πρόμα-
χος ἔπειτ' αὐτῆς εἴη καὶ πρόβολος ἀσφαλῆς, τὸν
τῶν αἰρέσεων ὅλον ἀποκρουόμενος, ὁ καὶ πάντ'
αὐτῇ ταῦτα καὶ πρὸ τῆς προκλήσεως γεγονώς· καὶ
πάλαι προσήκων ἐπιστάτης, καὶ δυνάμενος μόνος
ὡς ἀληθῶς τὴν μὲν πάσης ἡστυνοσύνης δυσχεραίας
ἀνωτέραν παντάπασιν δεῖξαι· πᾶσαν δὲ ἀγαθὴν εἶναι
καὶ παντοδαποῦ καλοῦ ζῆλον ταῖς ἀπάντων ἐντέλλαι
ψυχαῖς, ἐπειδὴ περ ὅψι ποτε καὶ μόγις ἐπέσθη τε
καὶ κατένευσεν, οὐτ' ἀντέχειν ἐτ' ἀξίων καὶ θεῶν
ὡς ἀληθῶς ψῆφον ταύτην νομίζων, μὴ δὲ γὰρ ἄλλως
ἐπιθεῖναι τῇ Κωνσταντινίου χρηματισθῆναι τοκα-
ταρχάς. Ἐπεὶ τοίνυν οὕτως συνέθετο, καὶ τῇ τοῦ
κρατοῦντος προβλήσει, θαυμαστὴ δὲ αὐτῇ, καὶ μετ-
ζων ἡ παραδόξω, τῆς καθέδρας ἐπέσθη, καὶ τῶν
τῆς εὐσεβείας πραγμάτων μάλ' ἐβρώμενος, καὶ
μετὰ πλείστης δόξης ἀντεποιεῖτο βροτῶντος, οἱ μὲν,
ἀμύνεσθαι τοὺς ὀδρισταὺς οἰόμενοι δεῖν, καὶ ὧν εἰς
αὐτοὺς ἐπλημμέλησαν εἰσπράξασθαι δέχην, πᾶσιν οἷς
εἶχον, πείθειν ταῦτα καὶ τὸν ἅγιον ἐπεχειροῦν, συν-
αγωνίσασθαι τούτοις καὶ συλλαβεῖν, τὴν τε τοῦ βα-
σιλέως πρὸς αὐτὸν εἰδότες βοήνη, τῆς τε καρδίας
ὧν ἔπαθον ζωपुरούσης τὴν μνήμην, καὶ οὐκ ἐώσης
τῆς λογισμῶν ἡρεμεῖν. Ὁ δὲ, πράξις καὶ φιλοανθρώ-
πων φωνῇ, πρῶτα μὲν ἐπειράτο τὴν αὐτῶν ὀρυμνὴν
καταστέλλειν, λέγων· «Οὐκ οἴδατε τοιοῦτο πνεύματος
ἔσσεσθαι, ὡς καὶ τοιαῦτα πράττειν προάγεσθαι; ἔπειθ'
ὡς θαυμαστὴν μεγαλοψυχίας ἀποδείξας δόξαν μὴ
τούτοις ἐπεξιόντας, ἀρκούντος μόνου τοῦ δύνασθαι·
τὸ δὲ μέγιστον καὶ πλείστον ὅτι τις, εἰ μὲν γὰρ
φιλοανθρωπίας, ἐφη, τύχαιεν παρ' ἡμῶν, βαλόντες τε
ἔσονται τάχιστα τὸς ψυχάς, εὖ οἶδα, καὶ φέροντες
σφᾶς αὐτοὺς ἐγγχειριοῦσι τῇ καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίᾳ ἥς
κακῶς ἀπεβρώμεθα· ἂν δ', ὅ μὴ γένοιτο! τιμωρη-
σόμεθα σφᾶς, τῷ τε δυσσεβεῖν ἐτι μᾶλλον προσθή-
σονται, καὶ παντάπασιν ἀπολούνται· οἱ οὖν Χριστὸς
ἐπεβρώκει· ὅσον οὖν ἐκείνου τούτου σημαντέρον καὶ

stitutum fuit mysterium (8), maxima subinde ca-
pere incrementa corroborarique cernerent, et se-
ipsa multis partibus numerosiorem fieri per insi-
gnem eorum numerum qui sua quotidie nomina
dabant; qui amaris ac nefariis de Deo vocum novi-
tibus falsisque opinionibus, velut exiliabili animæ
languore, dulci gratoque melioris institutionis li-
quore dilutis, protenus ad sinceram, et puram, et
suavissimam, et quæ rerum cœlestium adipiscen-
darum potissima causa est, fidem, toto pectore ani-
moque se recipiebant atque transibant. Illiusque
recta sentienda, veramque et genuinam amplecten-
dam doctrinam, quam accurate adeo
alique animis suis imprimebant, ut non ipsi modo
immoti plane perstarent, firmatis in eadem fidei
vestigis, sed eorum item, qui postmodum ad hæc

LXXXIX. Tum deinde longe optimo laudatissimo:
que imperatore (9), unaque cum ipso universo pio-
rum cœtu, omne studium omnemque obstatio-
nem adhibente, ut vir maximus suscepto Ecclesiæ
illius pontificatu, deinceps propugnator ejusdem,
rupesque firmissima, fluctus hæresium fractura at-
que depulsura, esset: qui antea etiam quam pon-
tiffex crearetur, hæc omnia Ecclesiæ fuerat, et jam
pridem illo munere dignissimus, et solus revera
idoneus, qui illam quibusvis molestiis superiori
plane præstare, atque invicem bonum habitum
omnem, virtutisque universæ desiderium, omnium
animis velut colliquefactum, infundere posset. Post-
quam tandem aliquando, ægreque admodum cœssit
adnuitque, nec ultra obstinatius repugnare fas esse
statuit, simul divinum omnino calculum suffra-
giumque esse ratus, nam absque eo esset, nun-
quam se ab initio de adeunda Constantinopoli divi-
nitus admonitum fuisse. Postquam igitur hoc pacto
assensus est, et imperatoris opera atque suffra-
gatione, quæ summa sane et sine exemplo maxima
erat, cathedram pontificalem conscendit, pietatis-
que negotia strenue fortiterque, et eximia quadam
dexteritate, administrare instituit. Mox quotquot
protervis illis vexatoribus suis vicem reddendam,
superiorumque injuriarum exigendas ab iis poenās
statuebant, quacunque poterant ratione, sanctissi-
mum item virum suis aggregare paribus, in operis-
que pellicere societatem, laborabant, haud ignari
quem ille gratiæ auctoritatisque locum apud prin-
cipem obtineret, simul et eorum quæ pertulerant,
memoriam, velut sopitum ignem, ægro suscitante
pectore, neque istam animi commotionem con-
quiescere sinente. At Gregorius militi atque huma-
nissima voce, primum eorum cohære ardorem
impetumque tentabat: «Nunquid nescitis, inquit,
cujus vos spiritus estis?», ut ad hæc audenda
prorumpatis? Tum quantam, quamque admirabilem
inde magnanimitatis laudem habituri sitis, si sola
viandictæ facultate contenti, delictorum eis gratiam
faciatis? Denique quod maximum, summoque ta-

¹⁰ Luc. ix, 55.

(8) Ex Gr. Nazianz. in Epiphanium, fine.

(9) Theodosio.

eile in pretio habendum est, si benigne, inquit A humaniterque in illos consulimus, meliores illi mox animis suis erunt, seseque ultro nostrae Ecclesiae, a qua vitio divulsi sunt, totos dederunt: sin, quod abominor, severius in ipsos animadvertimus, et tanto iidem maiore obstinatione impietatem suam fovebunt, et sempiterno penitus exitio peribunt, et quorum causa tamen Christus mortuus fuit¹⁰. Quanto igitur illud sanctius diviniusque quam hoc ipsum est, tanto magis adiuvandi nobis, quam negligendi erunt: si modo salus eorum curae nobis est, quae laud aliter sane curae nobis esse debet, quam ut nostri corporis membrorum artuumque. Ita ille non suorum duntaxat, sed et Christi ipsius hostium, ut kalvi ferebat, maximam debebat rationem, quos et errabundam oviculam¹¹ appellare aueat; quippe quam et suis vestigiis querere, et servare, et ad pristina pascua easque pro viribus reducere necesse esset.

XC. Qui sic igitur mansuetudini, et modera- B tioni, atque ad omnes diffusae homines humanitati, quomodo vix alius omnino ullus, ipso studebat; tales et ceteros monitis suis fore efficiebat: ne videlicet dum iniuriarum auctoribus justam, ut sibi videbantur, exsolvere vicem quererent, ipsi in crimen nimii vindictae studii incurrerent: ut qui malum malo alio sanatum irent, verum potius ut animi magnitudine et malum bono vincentes¹², bene de his qui iniuste ipsos lacerant mererentur. Atque hoc non ea modo re, quod longe ceterarum virtutum princeps charitas est, qua sine, ex sententia Pauli¹³, frustra et inaniter reliquis omnibus operatur: sive misericordiam erga egentes, sive profusum pro Christo sanguinem dicas, sive ut divinorum arcanorum peritus interpres quispiam sit, et montesque ipsos suis demovendi sedibus facultate polleat, sed vero etiam quod charitatis possessio, compendiarium virtutum omnium possessio est. Perinde enim ut quicumque amicitiam sibi iungendam aliquis statuit, eidem fausta ac felicia omnia comprehendatur, ad eundem utique modum, qui convenientem animae suae rationem habet, eamque summe aestimat, illum omnes colere necesse est virtutes, scilicet ut earum beneficio salutis suae compos fiat. Ceterum ad haec omnia illud necessario tenendum, quicumque Dei esse cupit, huic quantum potest, ad similitudinem Dei omnino enitendum esse: sit autem tum Dei quispiam similis, cum charitatem erga homines bona fide exercet: Estote enim, inquit, misericordes, sicut et Pater vester misericors est¹⁴; quo Patris nomine ille magis profecto quam ullo alio delectatur: patet igitur, qui misericors non est, ut reliqua virtutum officia recte exsecutus fuit, a Deo tamen exclusissimum fore, quod in his ipsis Deo plane contraria sequatur: Quae enim luci cum tenebris: aut Christo cum Beliale esse potest communio¹⁵? Nempe immortale Beliali in nos odium est. Unde et nomen hoc habet. At amore nostri Christus in crucem actus fuit. At qui quod nemo non de hostibus ipsis inandire abnuat atque detestetur, hocine vobis ipsis optaretis? Tam quo pacto non ultimae illud recordiae fue-

θιόταρον, τοσοῦτον ἡμῖν ἀντιληπτέον αὐτῶν ἔστιν ἢ παροπτέον, εἴπερ ὑπὲρ σωτηρίας αὐτῶν φρονεῖ-
ζομεν· φρονεῖσθαι δὲ δεῖον ὡς οἰκείων διήπου μελῶν·
οὕτω μὴ εἶναι γὰρ τῶν αὐτοῦ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐχ-
θρῶν αὐτῶν [ἀπ' αὐτοῦ?] τοῦ Χριστοῦ, λόγον ὅπως
συνθεῖναι, οὐ μικρὸν ἐπιτελεῖται, ἐπὶ πλῆρη δὲν πρόβατον·
τοῦτους ἀποκαλῶν· ὡς ἀνάγκην οὖσαν καὶ ζητεῖν
τοῦτο καὶ σώζειν, καὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐπιναγείναι
νομήν τε καὶ μένδραν, ὅση δύναμις.

1. Ὁ μὲν οὖν πρῶτος καὶ ἐπισκοπίας καὶ τῆς
πρὸς πάντας φιλανθρωπίας ὡς οὐκ οἶδ' εἰ τις ἐχθ-
μενος, τοιοῦτους δὲ τινὰς καὶ αὐτοὺς ἐπισκοπῆν εἶναι,
καὶ μὴ δοκούντας δικαία πράττειν ἐν τῷ ζητεῖν
ἀμύνεσθαι τοῦ; ὑπάρξαντας, ἐπειτα μνησικακίας
εἰ; ἐγκλημα πίπτειν, καὶ τὸ κακὸν ἰωμῆνους, ἀλλ'
καὶ ἀγαθὸν τὸ κακὸν ὅτι μεγαλοφροσύνης νικῶντας, καὶ
ποιεῖν τοὺς ἐχθρὸν ὅτι· οὐ μόνον οὐκ ἐπὶ τῇ ἀγά-
πῃ χρῆμα πατῶν ἀρετῶν ὑπεραίρει, ἥς ἄνευ, κατὰ
τὴν Παύλου φωνήν, πάντ' ἐπὶ εἴλλα διακινήσας
δαζόμενα, ἐάν τε τὸν πρὸς τοὺς δεομένους ἔλεον
φῆς, ἐάν τε τὴν ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίαν, ἐάν τί τις
ἢ τῶν θείων ἀπορρόγῃων τεχνίτης, καὶ ὅση μεθιστά-
ναι δύναμιν ἔχων, ἀλλὰ καὶ τὸ ταύτην κατεῖσθαι
πάσας ἀρετάς· ἐπὶ κατεῖσθαι. Ὅτι περ γὰρ εἰ τις
ὄντιν οὖν φιλεῖν οἴοιτο εἶναι, πάντ' αὐτῷ συνεύχεται
καὶ βελτίω, οὕτως ὁ τῆς αὐτοῦ ψυχῆς ἐν προσήκῃ
ποιούμενος λόγον, καὶ περὶ πλείστον ταύτην τιθεῖς,
πᾶσαν ἀρετὴν ἐξ ἀνάγκης ἀσκήσει, δι' ὧν αὐτῷ τὸ
σεσωσθαι προσέεται. Παρὰ πάντα δὲ ταῦτα ἐκείνο
φρονεῖν ἀνάγκη, ὡς ὅστις εἶναι Θεοῦ βούλεται, εἰ
τοῦτον αὐτῷ κατὰ τὸ δυνατόν ἐξισούσθαι. Ἐξισού-
ται δὲ τις Θεῷ, φιλανθρωπῶν καθάπαξ ἀσκήσας. Γί-
νεσθε γὰρ, φησὶν, οἰκτίρμονες καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ
ἡμῶν [ed. ὁμῶν] οἰκτίρμων ἐστὶ· τοῦτο γὰρ πρὸς
τῶν ἄλλων χαίρει καλούμενος· ὁ δὲ μὴ οὕτως ἔχων,
καὶ ἢ πάντα κατωρθώσας, ἐκπείσεται πάντως Θεοῦ,
ὡς ἀπειναντίας ἔχων ἐν τούτοις Θεῷ. Τίς γὰρ κοι-
νωνία φωτὶ πρὸς σκότος, ἢ Χριστῷ πρὸς Βελίαν;
ὅτι τὸ μὲν δυσμενεῖναι ἐστὶν αἰεὶ καὶ τοῦ· αὐτὸ
[sc. αὐτῷ] πρόσχημα· διὰ δὲ τὴν περὶ ἡμᾶς ἀγάπην
ὁ Χριστὸς ἐσταυρώθη· εἰδ' ὁ μὴδ' ἐπὶ τῶν ἐχθρῶν
ἀπεύξαιτ' [sc. ἀπεύξ.] ἐν τις ἀκούσαι, τοῦδ' ὁμῶν
αὐτοῖς ἔλπειν ἂν; καὶ πῶς οὐκ ἐσχάτης παραπλη-
ρίας, ἐπὶ δὲ παρὰ γότας σωσθαι, ἐπειδ' ἐκόν-
τας ὄντας ἑαυτοῖς βρόχον ἐξάπτειν. Οὕτως αὐτοῖς
πρὸς τοὺς λευπηχότας ἔχειν παρασκευάζων, καὶ
τοῖς τῆς φιλανθρωπίας φαρμάκοις, τὸ τούτων κατα-
στῆλλον φλεγμαίνον· ὁ δὲ καὶ πάσης ἄλλης ἀρε-
τῆς λόγον ποιῆσθαι παρήναι, καὶ μηδενὸς ἀφίστα-
σθαι τῶν βελτίων· ἀλλὰ τὸ μὲν κατὰ φύσιν
χωρεῖν καὶ πράττειν ἂν εἰ, προῦργον ποιῆσθαι·
τὸ δὲ κακίαν τὸν νοῦν προσέχειν, παρὰ φύσιν τε ὅν

¹⁰ I Cor. viii, 11.¹¹ Matth. xviii, 12.¹² Rom. xii, 21.¹³ I Cor. xiii, 2, 3.¹⁴ Luc. vi, 26.¹⁵ II Cor. vi, 14, 15.

καὶ μόνῃ· ἐξηστῆναι μὲν τῆς προαίρεσως, χαίρειν
καθάπαξ ἰδὼν ἢ παραχρησάμενοι τὴν ἀρχήν, τῆς
μὲν κατὰ φύσιν ἐξέστησαν ἀρετῆς. Μετέστησαν δὲ
πρὸς τὴν παρὰ φύσιν κακίαν, ἀπαλόμενοι μὲν τὴν
οἰκείαν ἡγεμονίαν τῷ ὡφ, μόνῃ δὲ τῇ σαρκὶ δόντες·
τὸ δύνασθαι, καὶ ὁλως γεώδεις καὶ ὀλίκοι γεγονό-
τες· εἰσαν.

Sed ut magnum operæ pretium esse ducerent, naturæ ipsius sequi vestigia, et quæ recta sunt agere; contra, ad improbabilitatem, quæ et præter naturæ ordinem sit, et ex sola hominis libera voluntate dependeat, animum appellere; id vero missum omnino facerent, quò nimirum voluntatis arbitrio mox ab initio male usi, a consentanea naturæ nostræ virtute descivimus, atque ad malitiam, quæ præter naturam est, transgressionem fecimus, mente nimirum legitimo suo spoliata imperio, carniq̃ue soli tradito dominio, unde et nos ipsi terreni penitus facti, materiæque cæno toti mersi fuimus. Sed hæc hæcenus.

ΙΑ'. Ὁ μὲν οὖν οἷς ἂ παρήναι, ταῦτ' αὐτοῖς πρῶ-
τος πράττειν ἤξιον. Παιδομένους ἅπαντας ἔχων,
οἷς αὐτοῖς οὕτως εἴχε, καὶ ταυτὰ πράττοντας εἴ-
χεν· οὐ τι καθάπαξ, ἀλλ' ὅσον εἰκάσαι· μόνος γὰρ
ὦν ἴσμεν, καὶ λέγων καὶ πράττων, ἀμίμητος ἦν·
θαυμαζόμενον δὲ ὡφ ἀπέναντον τοῦτον ὁρῶν ὁ κρα-
τῶν, καὶ νῦν μὲν ἐξέρισμα εὐσεβείας καὶ θαυμα-
στὴν τινα· καλούμενον· ἐδίξαν· νῦν δὲ σπέρμα θεῖον
καὶ ὁρῶν Ἑρμῶν καταβαίνουσιν ἐπὶ τὰ ὄρη Σιών, ὁ
ψυχὰς τῷ δυσσεβείας φλογμῷ τηκομένης· καὶ
τοῦτο μὲν, ἐ γινώμενα θεολογίας καὶ κανόνα δογμα-
τιαν, — καθαίρουντα πᾶν ὕψωμα κατὰ τῆς γνώσεως
ἐπακροόμενον τοῦ Θεοῦ, τοῦτο δὲ, εἰ δεῖ συντόμως
εἰπεῖν, ἐ παντὸς ἀγαθοῦ πρυτανεῖον, πᾶσι τε ἀπλῶς
καὶ καθ' ἕνα ἐκάστη τὰ γινόμενα διανέμον, καὶ
παντὶ παρέχον τὰ πρόσφορα· τοῦτον τοῖνον τοιοῦ-
τον οὖνα ἐπεῖπερ αὐτὸς ἐώρα καὶ πάντων λεγόν-
των· τε καὶ κροτούντων ἤκουεν, οἰκείον γὰρ ἔκα-
στος ἄλλων τὰ τοῦδ' ἐποιεῖτο, ἐχαίρει τε τοῦτον· πολὺ
μᾶλλον, ἢ τῷ περιόντι τοῦ κράτους, καὶ τῷ τοσῶδε
δικαιμένῳ τῆς τύχης· χάριτάς τε ὅτι πλείστας
ὡμολόγει τῷ δι' αὐτοῦ τοῦτον προεβλημένῳ Θεῷ·
εὐδαιμονίζων μὲν τὴν πόλιν, τοῦ, ποιμένος ἡξῶ-
σαι τοιοῦτου· εἰ δὲ βούλει, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκου-
μένην. Ἐπειδὴ περ· εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξήλθεν ὁ
φθόγγος αὐτοῦ, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης
τὰ ῥήματα αὐτοῦ· εὐδαιμονίζων δὲ καὶ τοῦτον
αὐτὴν, ὅτι πλείστας τε καὶ καλλίστας καὶ καταλλή-
λους· ἀφορμὰς ἔσχε τῇ φύσει πρὸς· ἐνδείξιν ἐναρ-
γῆ τῆς εἰς αὐτὸν μεγάλης τοῦ Πνεύματος ἐπιπνοίας
τε καὶ φορᾶς, καὶ τῶν ἀκένωτων θησαυρῶν τῆς
σοφίας, ὧν ὑπὲρ πάντας ἐκείθεν ἐπλούτησε καὶ
πλουτίζειν ἔσχε τοὺς ἄλλους.

tulari, quod uberrimam, et pulcherrimam, et naturæ suæ parem facultatem, et materiam nactus esset proferendi in apricum monstrandique ingentem afflatus et motus sancti Spiritus, quo ferebatur, vim, et inexhaustos celestis sapientiæ thesauros, quibus divinitus supra alios omnes cumulus, alios item collocupletare posset.

ΙΒ'. Ὁ μὲν, οὖν πᾶν τοι τοῦτον ἐκπληττόμενος
καὶ θαυμάζων ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους, καὶ αὐτὸς
οὐχ ἦτον ἀντιδοῦναι, καὶ παραπλησίως τῶν παιδ-
ων μεταίχεν, ὥσπερ τις κοινὸς εὐεργέτης ἀνθρώ-

A rit, cum recte agendo salvi esse possitis, vestra vosmetipsos sponte laqueum vobis desigere? Hunc ut illis animi sensum erga sectores oppressoresque suos inseruerat, lenibusque humanitatis medicami-
nibus eorum retulerat exardescensiam, etiam in-
super eosdem ad reliquæ omnis virtutis studium
hortabatur: atque ne quid optimarum rerum omit-

terent monuit; sed ut magnum operæ pretium esse ducerent, naturæ ipsius sequi vestigia, et quæ recta sunt agere; contra, ad improbabilitatem, quæ et præter naturæ ordinem sit, et ex sola hominis libera vo-
luntate dependeat, animum appellere; id vero missum omnino facerent, quò nimirum voluntatis ar-
bitrio mox ab initio male usi, a consentanea naturæ nostræ virtute descivimus, atque ad malitiam,
quæ præter naturam est, transgressionem fecimus, mente nimirum legitimo suo spoliata imperio, car-
niq̃ue soli tradito dominio, unde et nos ipsi terreni penitus facti, materiæque cæno toti mersi fuimus.

B XCI. Quando igitur primus sibi præstanda cen-
suit, quorum suasor auctorque alius esset, hinc uni-
versos satis obsequentes habuit, tum quod sic ad
obsequia promptos haberet, eadem pariter capessen-
tes agentesque habuit: non perfectissime quidem,
sed hæcenus, ut speciem ipsius aliquam similitudi-
nemque referrent: erat ille enim unus omnium,
quos cognitos habemus, dictis factisque plane in-
imitabilis. Quem cum admiratione omnium colli Cæ-
sar animadverteret, et nunc· puræ religionis colu-
men ac decus quoddam singulare· prædicari:
nunc· semen divinum⁴⁶, — et rorem Hermonis de-
scendentem in montes Sion⁴⁷, animos videlicet im-
pietatis ardore liquefactos; partim item· normiam
theologiæ, sacrorumque dogmatum regulam, — al-
titudinem omnem, quæ adversus Dei cognitionem
attolliunt, destruunt⁴⁸, — partim, ut compendio
dicam,· boni omnis publicum prytaneum,· cun-
cis singulisque convenientia omnia distribuens, et
unicuique apta et idonea præbens. Siquidem hunc
igitur talem tantumque virum esse, et ipse per-
spexerat, et consentiente bonorum omnium prædi-
catione plausuque intelligebat: suas enim quisque
adoreas, suas coronas, quæ nostræ erant, habebat:
iis ille rebus hand paulo plus efficit, quam potentatus
sui majestate, tantoque imperialis fortunæ habitu,
atque Deo, qui sua potissimum opera pontificem
maximum Gregorium prodidisset, maximas agere
gratias. Quin et urbi, — quæ tanto dignata esset an-
tistite, aut si mavis, universo terrarum orbi, suam
congratulari felicitatem, quando· in omnem ter-
ram exibat sonus illius, et ad fines usque orbis
terræ verba illius⁴⁹; et Gregorio ipsi pariter congra-

D tulari, quod uberrimam, et pulcherrimam, et naturæ suæ parem facultatem, et materiam nactus esset proferendi in apricum monstrandique ingentem afflatus et motus sancti Spiritus, quo ferebatur, vim, et inexhaustos celestis sapientiæ thesauros, quibus divinitus supra alios omnes cumulus, alios item collocupletare posset.

XCI. Jam ut unice in Gregorio nostro præ aliis omnibus defixus Cæsar hærebat, unumque miraba-
tur, ita ipse non minus claris invicem attollebatur præconiis, celestiumque pariter laudum consors.

⁴⁶ I Joan. iii, 9. ⁴⁷ Psal. cxxiii, 3. ⁴⁸ II Cor. x, 5. ⁴⁹ Psal. xix, 5.

habebatur, quasi qui de toto genere humano in commune bene meritis esset, omniumque quos usquam solum sustineret, maximis homines ornavisset beneficiis; unde imperatorum omnium augustissimus idem sacratissimusque celebratur: idque non ob numerum magis, et amplitudinem, et splendorem operum tropæorumque, quibus orbem terrarum omnifariam impleverat, neque item ob eam qua ad omnia utebatur, magnanimitatem atque clementiam, unaque omnium voce concessum ipsi virtutum omnium principatum, quam quod unum ex omnibus Gregorium, pie plebis antesignanum ac tribunum, ut sic dicamus, divinatorumque mysteriorum, et amplissimi Ecclesie cœtus antistitem, legisset, quoniam nimirum ad instruendum parandumque Dominum proprii peculii populum (10'), haud alius aptior reperitur.

XCIII. Inter hæc concilium centum et quinquaginta episcoporum ex omni Asia adversus Macedonium coactum, Constantinopolin occupabat, præside Meletio, archiepiscopo Antiocheno, viro cum aliis rebus maximo, tum quas pro pietate atque religione sustinuerat dimicationibus, in primis nobili; patres igitur, quod Ecclesie Constantinopolitane patrociniū sanctissimum virum jam suscepisse viderent, et quot qualesque illius causa labores ac discrimina pertulisset, et quod hæresin omnem funditus delessent, compertum haberent, simul item eloquentiæ, et veræ doctrinæ et, ut verbo complectar, per pulchra omnia pertinentis laudis nomine, hominem suspicientes, imperatoris de ipso suffragium, velut Dei plane suffragium, recte ac merito itidem comprobabant, thronumque hunc ipsi deberi summo studio decernebant. Ego vero etiam nunc dubitarim affirmare, id quod longe profecto omnium maxime veritatis particeps est, rebusque ipsis quam optime respondet, nimirum, si unum ejusmodi virum Asia, unum item Africa et Europa habuissent (10), et qui adeo perfecte omnes omnis virtutis numeros impleisset, nullam usquam

XCIV. Verumenimvero nullum, invidia pestilentius esse reor flagitium, quæ quidquid decorum et eximium perpetuo invadit, atque neminem penitus mortalium excellenti gloria frui sinit: quæ tantum illi etiam, qui ipsam habet, obijcit furorem, ut alienam felicitatem suam existimet esse calamitatem; tum vero secundis sese vebi ventis, si alius quispian adversas sentiat, quod si vanæ gloriæ cupiditatem homo adjunxerit, inconsulta, nullosque exitus repertura, cæco idem impetu audet, et indomitum plane malum est, quando enim satis per se grave utrumlibet vitium est, quid de junculis copulatisque censendum? quale quiddam et hic accidebat, Quippe Egyptii quidam et Macedones episcopi, qui rei jam dictæ gratia, post Asiaticos, Constantinopolin adierant, leviculi plane contemptique homines, qua doctrina, qua moribus actionibusque, qui nihilque prorsus titulo suo dignum haberent: hi non

κων, καὶ τῶν ἀπανταχοῦ πάντων ταμίγιστα χαρισάμενος· βασιλευτάτος γούν πάντων αὐτοκρατόρων καὶ θεοτάτος ἑκαλεῖτο· οὐ μᾶλλον τῷ πληθεῖ καὶ μεγέθει καὶ κάλλει τῶν ἔργων τε καὶ τροπαίων, ὧν ἑκασταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐστήσατο, οὐδὲ τῇ πρὸς ἀπαντα μεγαλοφυχίᾳ τε καὶ πράττειν, καὶ τῷ παρὶ πάντων ἐν ἅπασι συγκαχωρηκότι, ἣ ὅτι τοῦτον ἐξ ἀπάντων ἐλετο, δημαγωγὸν, ὡς εἰπεῖν, καὶ προσηλάτην τῶν τοῦ Θεοῦ μυστηρίων, καὶ τοῦ μεγάλου τῆς Ἐκκλησίας πληρώματος, ὡς ἔχοντα πάντες μᾶλλον κατασκευάζειν Κυρίῳ· ἵνα λαὸν περισύσῃ.

41. Ἀρχιερέων μέντοι παντήκοντα πρὸς τοὺς ἑκατὸν, ἐξ ὧν πάσης Ἀσίας κατὰ Μακεδονίᾳ πρῶτα τὴν Κωνσταντινίδην κατεληφότων, ὧν ὁ Ἀντιόχεια· Μελέτιος· ἐξηγήσας, ἀνὴρ θαυμαστὸς τὰ τε ἄλλα, καὶ ὅτι καὶ τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶνας εἰπεῖν τις περιφανής· οὗτοι τοίνυν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας· προσβληθέντες εἶδον τὸν ἅγιον, καὶ ὅσους καὶ ὅσους ὑπὲρ αὐτῆς πόρους καὶ κινδύνους ὑπέστη, καὶ ὡς καθέλειαι ἀπασαν αἵρεσιν ἔγνωσαν, θαυμάσαντες τοῦτον καὶ λόγων καὶ ἀρετῆς καὶ δογματῶν, καὶ τοῦ διὰ πάντων ὡς εἰπεῖν, ἥκοντος, τὴν τε τοῦ βασιλείου καὶ οὗτοι παρὶ αὐτὸν εὖ ποιῶντες ἐκρατύναντο ψῆφον, ὡς δὲ Θεοῦ ψῆφον ἄντικρυς οὖσαν, τὸν τε θρόνον ἐφείλεσθαι οἱ μάλα λαμπρῶς διατείναντο. Ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο λέγω, πάντες μᾶλλον ἀληθείας μετέχον, καὶ μάλα τὰ· πράγμασι ἀποχρῶν· ὡς, εἰ ἕνα ἄνδρα Ἀσίας καὶ ἕνα ἄνδρα Διόνην τε καὶ Εὐρώπῃ τοιούτων ἐχέμενοι, καὶ οὗτοι παντοδαπῆς ἀρετῆς εἰσάπαν ἰόντα, οὗτοι ἂν οὐδετισσὺν αἵρεσις τοπαράπαν συνίστη, καὶ πάντες πάντως ἀρετῆς· ἦσαν τεχνίται· καὶ τοῦ κατὰ φύσιν εὐδοκίμου.

omnis virtutis numeros impleisset, nullam usquam
42. Ἀλλὰ γὰρ βασκανίας οὐδὲν θειότερον οἰμάτων πάντων, τοῖς μὲν καλοῖς ἐπιφρομένης ἀεὶ, θαυμάζεσθαι δὲ μηδοντινοῦν τοπαράπαν ἀνεχομένης, ἀλλὰ καὶ τοσαύτην ἐμποιοῦσης τῇ κεκτημένῳ μάστιγι, ὡς τὴν μὲν εὐτυχίαν ἐτέρου, δυστυχίαν οἰκείαν νομίζειν· εἰ δ' αὖτε πάντοτε πάντοτε πράσσειν, ἐὰν ὅστις οὖν δυστυχῇ· ὅταν δὲ καὶ κινδοξίαν ὁ τοιοῦτος προσλάβῃ, ὁ δὲ καὶ τοῖς ἀνηνύτοις ἐπιπηδῇ, καὶ κακὸν ἀμαχὸν ἐστίν· ὅπου γὰρ καὶ τούτων ἑκάτερον καὶ αὐτὸ δυσχερές, τὸ δὲ τὸν συνδυασμὸν τοῦτον νομίζειν· πολλοὶ τε κινταῦθα ζυνέπουν. Αἰγύπτῳ γὰρ τινες καὶ Μακεδόνες ἐπίσκοποι, δι' ἃς ἐφη ἐνταῦθα, καὶ οὗτοι μετὰ τοῖς Ἀσιανοῖς ἀφιγμένοι, ἀνθρωποὶ βάναντες τινες, καὶ λόγον καὶ ἥθος καὶ πρᾶξιν, καὶ μηδὲν ὅλως ἄξιον τοῦ προσήματος ἔχοντες, οὐ μᾶλλον βασκαίνοντες Γρηγορίῳ, ἣ ὅτι μὴ συμπήκοντες ἐπ' αὐτῷ καὶ τοούτοις προσέλαβον οἱ ἐκ τῆς Ἀσίας, οὐ μικρῶς δυσχεράναντες, ἢ μὴ προσ-

¹⁰ Tit. II, 14.

(10') Admirationum ex Demosth. De corona, 135.

ἦκεν· ὃ δίκη καὶ νόμοι καὶ πάντα βλέποντες ὀφθαλμοὶ τοῦ Θεοῦ! καταψεύδονται τοῦ ἀγίου, τρισεπίσκοπον ἀποκαλοῦντες· τοῦτον καὶ οὐκ εὐλόγως οὐδὲ κανονικῶς ταυτοῖ τῆς καθέδρας ἐπιληγμένον, Σάσιμα, καὶ Ναζιανζόν, καὶ Βυζάντιον, καὶ τὰ τοιαῦτα ληροῦντες· ὧν τοῦ μὲν πρώτου καὶ τελευταίου κατὰ τοὺς ἱεροὺς τῶν ὀντί θεσμούς· τῶν μέντοι Ναζιανζηνῶν, οὐτ' οὐδενὸς τοιοῦτου τὴν ἀρχὴν προσέχωρηκός, καὶ τῆς πατρικῆς ἀνάγκης εἴνεκα προὔστη· γῆρα τε καὶ νόσῳ, καὶ πλείστοις· ὅσοις ἀπειρηκτός· δεινός· καὶ προσέτι παλαμναϊοτάται· αὐτὸν συσχόντος ἀραις· ἔν' ἐπειδὴ Σασίμοις μένειν οὐκ ἐπειθε, συναντιλάδοιτο γοῦν αὐτῷ τοῦ ποιμνίου καὶ τῆς τοῦ λαοῦ προστασίας, καὶ τῶν ἐν τοῦτοις φροντίδων κοινωνῶς, ἕως ἂν περιῇ κατασταλῇ· ἐκείνου δὲ μετελλάχοντος τὸν βίον, οἱ ἂν αὐτὸν τὸ τῆς ψυχῆς αἰρούμενον ἄγῃ, χωροῖν.

δεῖναι, ut quando Sasimis remanere ipsi in animum inducere nequibat, junctis secum operis, sui gregis populi que tutelam susceperet, sibi que, dum vita maneret, curarum laborumque socius et adju-

tor esset; qua ubi concessisset, iret sane, quo illum cunque animi impetus ferret.

ΛΕ'. Τοὺς μὲν οὖν ἔχων ἐλέγχει καὶ καταισχύοναι καὶ δεῖξαι, κατὰ τὸ ἔπος· «Παγγλωσσίας κόρακας ὡς, ἀκραντία γαρούντας Διὸς πρὸς θρόνῳ θεῶν, ὃ τὸ μὲν οὐκ ἠξίωσεν· ὃ δὲ κάλλιστον καὶ λυσitelέστατον ἦτο, καὶ αὐτῷ μάλᾳ πρὸς τρόπου, τοῦτο καὶ βουλεύεται καὶ ποιεῖ· τοῦτο μὲν, τοῦ μὴ δοκεῖν δόξης ἐρεῖν· τοῦτο δὲ, τοῦ μισεῖν οὕτω φιλονεικίαν, ὡς καὶ μετὰ τῶν μισούντων τὴν εἰρήνην εἰρηνικῶς εἶναι βούλεσθαι.» Καταλείπει μὲν· γε ὃ θαυμαστῆς καὶ καινῆς μεγαλοφυΐας, καὶ ζήλου ἥκιστ' ἐχούσης! τὸν περισπούδαστον καὶ περιμάχῃον, καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἐπέρραστον θρόνον, πολλῶν ῥῶν καὶ ἡδίων, ἢ λαμβάνουσιν ἑταροὶ· δεῖξας ἐντεῦθεν, ὡς οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἔρωτι δόξης τῆς καθέδρας ἐπέδω· οὐδὲ φαντασίας ἐπιθυμῶν, ἀλλὰ πολέμουμένην ὁρῶν τὴν Τριάδα κακῶς διαιρουμένην καὶ συναλειφομένην· καὶ τὸ κατ' αὐτὴν ὑποβρέσον ἔαν μὴ χεῖρά τι· ὡς τάχιστ' ὀρέξῃ. Καταλείπει δ' αὖ καὶ τὸν ποιμαίνοντα λαὸν τὴν θεῶν κατεργασμένον, καὶ περὶ τὴν πίστιν εὖ μάλᾳ λαμπρῶς ὠχυρωμένον καὶ ἡδραμμένον. καὶ τῆς Τριάδος γνήσιον λατρεῦσιν, ὅσον ἐνέδει τὰ τοιαῦτα προτοῦ κακῶς ὑπὸ τῆς τῶν αἱρετικόντων πᾶσιν φαρίας.

adeo illius brevi dilapsuram intelligentiam, nisi quam primum subsidio quispiam veniret. Sed et quem paverat cœlum, in divinis reintegratum instructumque, et in recta pietate probe luculenterque confirmatum atque constabilitum, et sanctæ Trinitatis genuinum cultorem reliquit (12), quanto idem antea, male ab hæreticorum factione multatus, his in rebus deficiebatur.

ΛΖ'. Βασιλεὺς δὲ καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν οὐνεβρίου, D καὶ ὅσον τῶν ἀρχιερέων ὀγαλίνοντες ἦσαν, σχεδὸν δ' ἀπαντες ἦσαν, ἔτι τε παντὸς τῶν ὀρθοδόξων συλλόγου, συναθροισθέντων καὶ πλείστ' αὐτοῦ δεομένων καὶ μένειν παρακαλοῦντων, καὶ κινηθέντος παντὸς ἔργου καὶ λόγου, καὶ παντοδαπῆς σπουδῆς καὶ προήψεως, καὶ πανταχόθεν παθεῖν ἐπιχειρούντων, καὶ πάνυ τοι διατεινομένων, μηδ' ἂν εἴτι καὶ γένοιτο

A invidentia magis adversus Gregorium molī, quam quod in illo confirmando non ipsorum itēm suffragatorios calculos Asiatici antistites assumpsissent, haud mediocriter stomachantes, de sancto viro, quæ minima in illum quadrarent: o Justitia et leges, et cuncta conuentes Dei oculi! effusiebant mendacia, tripontificem nimirum vocitantes, quive nullo bono jure, nec canonice, hanc ipsam occupavisset cathedram, Sasima, et Nazianzum, et Byzantium, et alia id genus garrientes, quanquam primum ille postremumque omnino pontificatum, secundum sacra Ecclesiæ decreta, rite suscepserat, Nazianzenum autem, et quod nemo satis idoneus mox vacuum adibat, et antea paternæ necessitatis causa, vicaria opera, gubernarat. Etenim pater propecta senectute, ægro corpore, et innumeris præterea malis quassatus adhuc gravissimis filium execrationibus

XCv. Tametsi vero in proclivi nostro fuerat obtreclatores suos redarguere, et in pudorem dare, et ostendere illos, secundum notum versum (11): « Instar omnilinguūm corvorum contra divinam Jovis alitem vana et inania, crocitare, » hanc ille tamen repudiabat rationem. Cæterum, quod pulcherrimum optimoque facū visum, et ingenio hominis convenientissimum erat, hoc arripit ac sequitur consilium, partim ne gloriæ honorique suo cupidius vellicari videretur, partim quod sic ab iis atque dimicationibus abhorreret, « ut cum iis etiam qui pacem odiassent, pacem colere studeret »¹¹. Mox itaque, o incredibilem et novam, imitationis-que minime studium habituram, animi magnitudinem! thronum patriarchalem, rem per se expelendam, et optabilem, omni-que nisu vindicandam, et cæteris omnibus charissimam, haud paulo expeditius promptiusque relinquit, quam accipit alii. Quo ipso satis comprobatum eredit, sese ne principio quidem, ullo gloriæ ambitu, externique splendoris amore, istam ascendisse cathedram, sed quod sanctissimæ Trinitati, male videlicet tum divulsæ, tum confossæ, bellum illatum cernere, veramque quam primum subsidio quispiam veniret. Sed et

XCvi. Hic imperator sane una cum suo senatu, et sanior itēm antistitum pars, quæ multo utique maxima fuit; et universus insuper orthodoxorum cœtus, in unum coacti locum, Gregorium, ut maneret, maximo rogare obtestari-que opere, omnia-que dielis factisque, omni-que et studio et obsecratione, sedulo movere, et undelibet in suam illum adducere conari sententiam, et vehementius etiam

¹¹ Psal. cxx, 6, 7.

(11) Pindari *Olym. stroph.* v, 13.

(12) Greg. p. 519.

esserverare, nullo ipsum pacto, quidquid inde even-
turum esset, sese amissurus : postremo etiam, ma-
xima vocis contentione, unus quispiam, nescio
quis, exclamare : « Tu sane quod hinc discedis, ip-
sam etiam Trinitatem tecum abducis. » Verumta-
men nihil ille magis de obstinato abdicationis con-
silio decedere, aut tantulum de sua remittere per-
vicacia, verum immotus omnino persistere, imbe-
cillitatem corporis, suumque senium causalus (12*),
per quæ capessendis in posterum gravioribus nego-
tiis, publicisque juvandis commodis, inhabilis;
agendæ duntaxat in solitudine vitæ consortio par

Α τοῦτον μεθήσειν, καὶ τὸ μέγιστον βοησαντος· οὐνο-
σὺν, ὡς οἱ αὐτοὶ ἀπαίρεις ἐνθένδε, καὶ τὴν Τριᾶδα
σπουτῶ συναπάγεις, οὐδὲν μᾶλλον ἀπίστη τοῦ περὶ
τὴν ἀπόλειψιν τόνου, οὐδ' ἐνέδωκε τῆς ἐνστάσεως·
ἀλλ' ἀκλινῆς παντάπασι ἦν, ἀσθένειαν προεδι-
μένος καὶ γῆρας, καὶ τὸ μηκέθ' οἶστος εἶναι διαταῦτα
πράγμασι χρῆσθαι, καὶ τῷ κοινῷ λυσταλεῖ ζυγε-
λεῖν, ἀλλὰ μόνου τοῦ κατὰ μόνας εἶναι μετέχειν, δι-
ὸ καὶ μόλις συνεχωρήθη τὴν ἔξοδον· εἰδότεων ὡς
ἀνηνύτοις ἐπιχειροῦσι πάντα ποιῶντες καὶ λέγον-
τες.

XCVII. Mox, quoniam ne pnielo quidem temporis
sine pastore suo esse poterat Ecclesia, quod ipsis ad
genuinam pietatem recens informatis, velutique, quod
dicitur **, « ex oleastro in veram oleam insitis, »
majore perfectioreque ad fidem tuendam opus erat
habitu : et quod ex insidiis imminentes hæretici, in
illos irrucere, et diripere, et ad pristini erroris lu-
bricum reducere, prompti expeditique essent. Ibi
protenus in patriarchale evectus solium Nectarius,
municeps Tarsensis, illam omnium maximam, Deo-
que super omnia æstimatam, animarum suscepit
procuracionem : homo sapientia et virtute tanto
aliis major, quantum et his ipsis, et cæteris rebus
omnibus, illum vir maximus anteibat : et qui non
paulo plus sibi de tanti viri successione, quam
throne pontificii dignitate, gratularetur ; quippe
inter omnes convenit, etiam thronum ipsum a no-
stro gloriosiores factum, et majore omnino in pre-
tlo deinceps habitum fuisse.

XCVIII. His ad hunc modum peractis, synodo-
que jam conclusa, quæ contra « Spiritus sancti op-
pugnatores et semiarianos, » quemadmodum noster
appellat, confata et instituta fuerat : quæ simul et
Macedonium, vanitatis hujus auctorem, et Apolli-
narium Syrum, qui assumptam Christi carnem men-
te sua destitutam fuisse delirabat, et adversus di-
vinam istam insurgebat œconomiam, quasi in men-
tis humanæ vicem sua Christo sufficisset divinitas,
penitus redarguit, eosque ut homines summe impios
et consecratos anathemati tradidit. Cujus synodi
tanquam caput quoddam Gregorius fuit ; quippe
qui longe omnium maximam Patribus in eo certa-
mine opem operamque præstitit, omnesque in stu-
porem eruditionis suæ divinæque gratiæ ubertate,
et qui singulari gaudio atque ornamento no-
stris fuit : adversariis autem, ut æquum erat, perpetuam ignominiam inussit, meræque insanitæ reos
pereguit.

XCIX. Demum ubi imperatorem ob accerrimum
veræ fidei ardorem studiumque eximie collaudasset,
et quidquid unquam poterat maximarum laudum
in illum congestisset, eumque suis simul votis con-
tra visibiles invisibilesque armavisset hostes ; at-
que cæteros item omnes, quæ tempus postulabat,

ΙΖ. Εἴτ' ἐπειδὴ περ οὐχ οἶον· ἦν οὐδ' ἐπιδραχὴ
τὴν Ἐκκλησίαν ἐστερηθῆαι ποιμένος, τῶν μὲν ἀρτι-
παγῶν πρὸς εὐσέδειαν ὄντων, καὶ οἶον ἐγκαντρισεῖν-
των, ὡς λόγος, ἐξ ἀγριαλαίου πρὸς καλλιδαίου,
κάντευθεν μαίονος καὶ τελεωτάρας δεομένων ἔξω·
πρὸς τὴν πίστιν, τῶν δ' αἰρετικίζοντων ἐπεδρευσόντων
καὶ ὄντων ἐτοιμῶν τοῖς ἐκείσεσσι καὶ διαρπά-
σαι καὶ πρὸς τὸν πρότερον ἀναγαγεῖν διασθόν·
ἀνάγεται μὲν εὐθύς εἰς τὸν τῆς ἐπισκοπῆς θρόνον,
Νεκτάριος ὁ Ταρσεύς, καὶ τὴν τῶν ἀπασῶν μεγί-
στην καὶ τοῦ παντός Θεοῦ τιμωμένην δέχεται ψυχῶν
προστασίαν· συνέσει μὲν καὶ ἀρετῇ τοσοῦτο τῶν
πολλῶν διαφέρων, ὅσον αὐτοῖς τε τοῖς καὶ πᾶσι
τοῖς ἄλλοις ὁ μέγας αὐτοῦ· τῷ δὲ διάδοχος γεγενῆ-
σθαι τοιοῦτον, σεμνυνόμενος πλείον, ἢ τῷ τοῦ θρόνου
μεγέθει· ἀπὸ καὶ τὸν θρόνον αὐτὸν, ζηλωτότερον
ἐξ ἐκείνου, καὶ πλείονος σπουδῆς ἀξιούμενον ἀπαντί-
σομεν.

Γ. Οὕτω δὲ τούτων κεχωρηκότων, καὶ τῆς κατὰ
τῶν Πνευματομαγῶν τε καὶ Ἠμιμαρῶν, ὡς αὐτὸς
οὗτος λέγει, συγκροτηθείσης καὶ παρασκευασθείσης
συνόδου, τότε ἤδη πέρας λαβοῦσης· καὶ ἅμα μὲν
Μακεδόνιον, τὸν ταυτησί τῆς μεταίστητος ἀρχηγόν,
ἅμα δὲ καὶ τὸν Σύρον Ἀπολινάριον, τὸν ἀνοῦν τὴν τοῦ
Χριστοῦ πρόβληψιν λήρῃ δοῦντα, καὶ κατεξανιστά-
μενον τῆς θείας οἰκονομίας, ὡς ἀντὶ νοῦ τῆς θεότη-
τος ἀποχρώσης, κατὰ κράς ἐξελεγχθείσης, καὶ ὡς
ἀθεωτάτους τε καὶ κακίστους ἀναθέματι παραδού-
σης· ταύτης ὡσπερὶ κεφάλαιον Γρηγόριος ἦν· τα-
μέγιστα πάντων συναράμενος σπρίσι πρὸς τὸν ἀγῶνα,
καὶ πάντας ἐκπλήξας λόγου περιουσίᾳ καὶ χάριτος·
καὶ τοὺς μὲν ἡμετέρους εὐφράνας τε καὶ κοσμήσας
τοὺς δ' ἀντιπάλους, ὡς εἰκός, κατασχύνας, καὶ δι-
ξας μὲν ὕγιες.

ΙΘ. Τὸν μὲν οὖν κρατοῦντα τοῦ περὶ τὴν πίστιν
ζήλου καὶ τῆς σπουδῆς πᾶν θαυμάσας, καὶ πᾶσι
οἷς εἶχεν ἐγκωμίοις προσηρῆκώς, καὶ σὺν γε κατ'
ἐρατῶν τε καὶ ἀοράτων ἰχθῶν ταῖς εὐχαῖς αὐτὸν
καθοπλίσας, τοῖς δ' ἄλλοις πᾶσι τὰ γινόμενα παρ-
αινέσας, καὶ πείσας εἰσάπιν ἐμνοεῖν, καὶ τὴν τῆς

** Rom. xi, 24.

(12*) Greg. 525.

Τριᾶδος παρακαταθήκην φυλάττειν καὶ μηδὲν τι τοπάρᾳπαν ταύτης προέσσει· καὶ ὁ Φαλάριδος ταῦρος, καὶ πάντα τὰ πάντων ἔσχατ' αὐτοῖς ἀπειλῆται, οὕτω τῆς πόλεως ἔξεισιν. Οὐκ ἐν βλακῷδεϊ τινὶ καὶ περιττῇ φαντασίᾳ καὶ ὀγκῷ· τοὺς τε χρωμένους ἔξοιστροῦντι καὶ τοὺς ἄλλους ἐκπλήττοντι· οὐδ' ἀπαγόμενος· πλοῦτον καὶ θεραπείαν ὑπὲρ τὴν χρῆσαν, καὶ πλήθος ἡμίωνων καὶ ἱππων· οὐδ' ἐπομένους τε καὶ προάγοντας, καὶ τᾶλλα ὀρῶντας, ὅσα τοὺς τοιούτους εἰκός· πάντα γὰρ ταῦτα τοῦ μηδενὸς· ἄξια κρίνας καὶ τοῖς βουλομένοις καθάπαξ παρεῖς, ὁ δὲ, κεναῖς, ὁ λέγεται, ταῖς χερσὶ, τὴν ἔξοδον ἐποίητο· οὐδὲν ἕτερον ἔχων, πλην εὐταλοῦς ἀμπεχόνης· καὶ δέλτων ὀντινωτῶν ἱερῶν· ἃ καὶ τῶν Κινύρου καὶ Κροίσου χρημάτων περὶ πλείονος ἦγεν. Αὐτὸς, ἐαυτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις εἰς εὐδαιμονίαν ἀρχῶν· καὶ θαυμαστή τις ὦν περιουσία καὶ κόσμος, τῷ τε παντοδαπῆς μούσης καὶ χάριτος ὡς οὐκ ὀδ' εἰ τις ἐμπλεῖς εἶναι· καὶ οἷον τῆς καθόλου καὶ γεννικωτάτης, ὡς εἶπεν, ἀρετῆς (13) ἐμφυχος στήλῃ, τῷ τ' ἀντὶ κοινοῦ ταμείῳ τοῖς ἀπάσι καθίσταναι καὶ χορηγεῖν ἔχειν ἀφθόνης καὶ ὑπὲρ ὧν ἕκαστος δαίται· ἀντ' ὧν πολὺν μὲν τινα τοῖς ἔχουσι ὀρήνον, πολὺν δὲ τὸν μετὰ-μελλον ἐνέποιε, ὅτι περ αὐτὸν ὅλως παρείσαν καὶ μὴ πρὸς βίαν κατέσχον· ὅς καὶ εἰ τὸν Ἡρακλείδων ἔξω στήλῶν καὶ ποταμοῦ Φάσιδος ἐτόγγανεν ὦν, ἔχρην, πάντας ἐχρῆν, ὅσοι· ἔριος τοῦ εὖ ζῆν ἔκλειε δρᾶμόντας, ἢ πλείστα τούτων διεδεῖσθαι παρ' ἡμᾶς

(13) Τῆς καθόλου καὶ γεννικωτάτης ἀρετῆς. C. Hoc est universalis et summæ generosissimæque virtutis. Nonium displicet, quod antea synonymia sua blandiens arriserat γεννικωτάτης, perinde ut γεννικωτάται ἀρετᾷ, num. LI, γεννικὰ ἀρετᾷ, num. LXIII noster dixit. Quando tamen haud temere ac fortuito vocem infrequentiorem γεννικωτάτης librario in mentem et calanium venisse verisimile est retinendæ, quam sede sua deficientiæ, auctor esse malo. Cui aliqui fata parum propitiae sæpius expertæ, et jampridem interdicto prætorio, unde vi, possessionem repetenti, pro illa tenui infirmæque parte mea, hac tam commoda occasione, libenter adero. Jam primum igitur, ut a lexicographis et grammaticis exordium capiamus, recte γεννικὸς apud Pollucem, et enarratorem Homeri Eustathium legitur, qui gemino etiam testimonio geminum illius astruit usum; ad Ὀδυσσ. A. 411, οὐ μὲν γὰρ τι κακὸν εἰς ὧπα ἔωλες. Altero de vetere Homerci carminis μεταβολῇ desumpto, ubi hunc in modum, prosa oratione, versus iste redditur, ὅσα γὰν γὰρ ἴδεν, σφόδρα ἐψῆκε τὸν γεννικὸν εἶναι. Alterum translate significationis, γεννικὸν χρέας, generosum carnis frustum, pro amplo et grandiu- sculo ex comico affertur. Contra vitio apud Hesychium, γεννικὰ, γενναὶ ἀντὶ τοῦ γεννικαῖ, γενναῖα. Adhuc editur, recte vero, γεννικὸς, ἰσχυρὸς, γεννικῶς. Quomodo et apud Suidam scribendum esse nemo non videt (nisi forte excipiens portus sit) et dudum monuit Hen. Stephanus. Consimilis plane in cæteris etiam scriptoribus inconstantia hæsitatioque visitur. Quippe ut recte ἱππὸς γεννικὸς apud Ælianum, *Hist. anim.*, xi, 31, est, ut βίος γεννικὸς apud Lucianum *Βίωσιν ἀράσει* p. 364, sic e contrario ἀνὴρ γεννικὸς apud Platonem, in *Thææteto* p. 70; Bas. p. 144, t. I, Steph. pro γεννικὸς scribitur, ut ad oram suæ editionis merito conject Stephanus. Et ἡδὴ γεννικὰ apud Clementem Alex. *Παῖδα*. I. B. u. p. 77, at ms. Palat.

A admonuisset, nimirum ut conjunctissimè inter se animis perpetuo agerent, et sacrum Trinitatis depositum illam atque etiam servarent, nullamque prorsus illius particulam sibi perire sinerent, etiamsi Phalaridis taurus, etiamsi omnia omnium ultima et dirissima ipsis denuntiarentur, ita tandem ex urbe excedit. Excedit autem nequiquam cum vesana ac magnifica pompa tumidoque quodam apparatu, qui et ulentes in furorem ageret, et visentes percelleret; neque supervacaneam ille redundantemque gazam, ac familiam, mulorumque et equorum longum agmen, neque pone atque ante stipantium, aliaque quæ hujusmodi assecræ more suo facilitare solent facientium, turbam secum ducebat: quippe quæ nullo omnia loco habebat, eisque omnino, qui talibus capiuntur, relinquebat; verum vacuis quod dicitur manibus exhibat, nihil aliud de suis asportans rebus, quam vestem vulgarem, et sacros aliquot libros, quos ipse Cinyræ ac Cræsi opibus longe anteponebat. Scilicet satis ipse sibi aliisque ad beatitudinem sufficiens, et mirifica quædam opulentia ornatusque erat, tum quod musarum gratiarumque omnigenarum copis, præ alio quovis circumfunderet, et universæ atque generalissimæ virtutis, prope dixerim, viva et animata quædam columna esset; tum quod instar publici ærarii cunctis esset, haberetque assatim prorsus et supra quam cuique opus esset, omnia suppelitare. Idcirco iis qui hucusque

γεννικὰ monente Sylburgio. Quid si et vexato criticorum εἰκασίας loco Heriodani vi, 1, 11, εἰς τὴν γεννικὴν ἡμαρτημάτων ἔξοκλῃ, hoc est, Politiano interprete, in cognata aliqua impingeret vitia. Quem secutus Stephanus συγγενικὸν ut γεννικὸν postmodum Sylburgius, reponere voluit; minima mutatione γεννικὸν, *majora, graviora*, legamus? Porro ἡδὸς γεννικώτερον extrema pagina Phædri gemino mendo (quod utrumque ad Isocratem eruditè retinere): antiquiores editiones Platonice habent, recte Stephanica γεννικώτερον. Quod unum hujus vocabuli exemplum in Thesaurum suum idem ille Stephanus retulit. Rursus quod incorrupte atque integre in M. Antonino, vii, 40, antea legebatur, γεννικώτερον ἔδοξεν ἀντιδῆναι, id in sua ἐκδόσει vir cætera de scriptore optimo, qua nova versione, qua laboriosis commentariis illustrando, præclare meritis Thomas Gatakerus, indicia causa in γενναιώτερον, (sic enim editum est, vii, 66) commutavit. Τοῦ ὑπερθετικῷ exemplum, præter hoc Theopuli nostri, suppelitat Aristophanes *Ἰππῶσιν*, ὧ. 454, γεννικωτάτων χρέας, ψυχὴν τ' ὀρίστε πάντων. Unde summi illud γεννικὸν χρέας deprecipissis e Eustathium autumat Casanbonus, ad Athen. xiv, 19, quod mihi non admodum sit verisimile, sive typum vocabuli, inuenti. Postremo ne adverbio γεννικῶς, hactenus sine certo lare ac patrono oberranti, ἀπροστασίῳ fortasse an impingator dica, snos illi etiam penates vindicasse, καθόσον ἐγγυρεῖ, reddemus. Comicum videlicet in *Lysistrata*, v. 1074, Ἄλλὰ χωρεῖν ἀντικρυς· Ὅτι περ ὄξας εἰς ἐαυτῶν γεννικὸς· Maximum Tyrium, xv, p. 146, Παῖδα ἐκτρέφει γεννικὸς· Lucianum, *Ἐνυπνίῳ* p. 6, Πρώτα μὲν θρόνῳ γεννικὸς. Et Alexandro, p. 901, ὁ δὲ πάνυ γεννικὸς καρτερήσας et ἐν Χαρῶνι. p. 336. Εὔγε ὦ Κῶσθι, γεννικὸς· Junta γεννικὸς, Aldus γεννικῇ. Ἄλλὰ τούτων μὲν ἄλις.

ipsum tenuerant planctum multum, multamque ejus rei poenitentiam imposuit, quod eum omni no dimiserant, nec vi potius retinuerant; quippe tametsi ultra columnas Herculis amnemque Phasidem degeret, omnes oportebat, oportebat, inquam, omnes, quibus sanctus vivendi ardor esset, istuc curriculo currere, atque vel illum plurima obsecratione, ut ad nos transiret, nostrumque exornaret orbem, adducere, aut hos in posterum iis in locis ubi ipse ageret manentes, quibus supra alios omnes iusuratus erat perfrui gratis; deposita rerum domesticarum memoria, qui iis, quod Sirenum degustare consuetudinem, usu venire ferunt.

C. Exin ubi gratissima sibi Cappadociae redditus erat Gregorius, et jam patria ipsum, dulce solum, tenebat, hic quemadmodum non mediocre ex eo voluptatem capiebat, quod longo patriam intervallo receperat, sibi etiam gratulabatur, natalis iterum urbis aspectum mernisse. Ita quoniam urbanos strepitus, atque inde exundans molestiarum diluvium, planissime perosus erat, suaeque quietis insatiabili desiderio tenebatur: longe, imo longissime, ab eo aberat, ut stabilem illie sedem admitteret; nec admisit sane. Reperto igitur quodam Cappadociae oppidulo, cui Arianzo nomen, quodque ex paterna cognatione nonnihil ad illum attinebat, et religiosae philosophiae non inopportuna videbatur; id ex omnibus habitare, ævumque illie reliquum commorari, statuit.

CI. Jam porro ut sacris semper animum commentationibus intendens, ad ea sese penitus applicaverit, quæcunque Deum hominibus conciliare, atque mirificam inde quamdam ipsorum copulationem efficere, queunt: itemque ut ascensiones in corde suo disponens, lumen super lumen acceperit, Deusque quodammodo ex homine, quotidiano profectu, evaserit, id equidem omnibus, qui res illius satis norunt, constat; quod vero idem ille, qui tantum pietati addictus erat, defensionem ejusdem suscipiendam sibi statueret, tanquam communis quidam Ecclesiae praeses, adhuc item sanctorum quorundam memorias solemniter celebrandas, id in progressu nostra ostendet oratio.

CII. Primum itaque unanimum atque concordissimum sodalem suum, Basilium, illum sive summum virtutis certatorem, sive ejusdem certamen ac studium, sive item, si tibi libet, utrumque dudum vita relicta in antiquam regressum patriam, multasque multorum laudationes, qui publice et privatim res ejus actionesque ornavant, consecutum: nisi et ipse pari modo honestaret, atque supelvi decoraret oratione, id absurdum omnino a seque alienum ducebat. Id quod et ante ceteros haud dubie executus fuerat, nisi illa tam multa ac magna pro pietate obtulissent certamina. Orationem itaque de illo componit, sic quidem ad summum virtutis oratoriae fastigium provecit; sic illi vero, cui scripta erat, aptam et accommodatam, rebusque ipsis plane congruentem, ut non ipsa modo a musis gratisque peritexta videatur, sed et collata cum illa cætera, quarum paulo antea meminimus, vituperationi quam laudi propiores, et animi magis causa scriptæ, quam seria elaboratae cura, videantur.

¹¹ Psal. LXXXIII, 6.

A ἀφικέσθαι καὶ κοσμήσαι τὰ τῆδε, ἢ μένοντας αὐτοῖς τοῦ λοιποῦ παρ' ἐκείνων τῶν ὧν ὑπὲρ πάντας εἶχεν ἐμπορεῖσθαι χαρίτων, ἐπιπλεονούντων τῶν οἰκῶν, δὲ λέγονται πάσχειν οἱ παπειρασμένοι. Σειρήνων.

P. Ἐπεὶ δὲ καὶ καὶ τῆς μάλιστα αὐτῷ κεχαρισμένης Καππαδοκίας ἐπέβη, καὶ τοῦτον εἶχεν ἀμύλαι τὸ φῶς ἑαυτοῦ, ἢ παρ' αὐτοῦ, οὗς μὲν διὰ μακροῦ ταύτην ἀπὸ λαβὴν ἔχει· καὶ συνέχει αὐτῇ, τοῦ τὴν ἐνεγκοῦσαν ἰδεῖν ἡξιώσθαι· οἷς δὲ πρὸς τοὺς ἀστικαῖς δὴ ποὺ θορόδους, καὶ τὸν πολλὸν ἐκείθεν κατακλυσθὲν, ἀπεχθῶν· παντάπασιν εἶχε· καὶ τῆς ἡσυχίας ἀπλήστως εἶχεν. Τῇ μὲν ἐνταῦθα διατριβῇ, πολλοὺ γὰρ καὶ τοῦ παντός· εἶδε προσέσθαι· οὐκ οὐκ οὐδὲ προσήκατο· αὐτὸς δὲ τὴν Καππαδοκίαν χωρίον εὐρύν, Ἀριανζὴν τρέσσημα, πατρώθεν μὲν αὐτῷ διαφέρων, πρὸς δὲ φιλοσοφίαν ἐπιτηδεύων· εἶχεν δοκῶν, τοῦτ' ἐξ ἀπάντων εἴλετο χρῆσθαι, καὶ τοῦτο μὲν εἰσαίνει.

PA'. Ὡς μὲν οὖν ἐκάστοτε θεωρίαν τὸν νοῦν προσέχων, τοῦτοις καθάπαξ εἰδίδου, ὅσα θεῶν ἀνθρώποις· οἷδε μνηστῆρυν, καὶ θαυμαστὴν τὴν αὐτοῖς ἐκείθεν ἐργάζεσθαι τὴν συνδυασμὸν, καὶ ὡς ἐναδάσκει ἐν τῇ καρδίᾳ διατιθέμενος, ὥστε προσελάμβανε φῶς, καὶ θεός· ὡς εἶπεν, ἐξ ἀνθρώπων [ἐκ ἀνθρώπου] τοκαλίζοντες· ἐκάστην ἔχον ἐγγίγνετο, ἵσασιν πάντες ὅσοι τάχα εἰς σαφῶς ἴσασιν· ὅτι καὶ τῆς εὐσεβείας οὕτως· ἔχων ὑπερμαχρὶν φῶς δεῖν, ὥστε τις κοινὸς πρίεδρο· καὶ προσετι μνήμαις ἔστιν ὧν ἐμπανχυρίζειν ἀγίως, προλὼν δὲ λόγος δηλώσει.

PB'. Πρῶτα μὲν γὰρ Βασίλειον τὸν ὁμόφυχόν τι καὶ σύμπαντον, τὸν εἶς· ἄχρον ἀγωνιστὴν ἀρετῆς, εἶς· αὐτῆς ταύτης ἀγωνίσμα γιγνόμενα, εἰ δὲ γὰρ βούλει, καὶ ἄμφω πρὸ πολλοῦ μὲν τὸν βίον ἀπολείποντα, καὶ σταλάμενον ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν πατρίδα· πολλῶν δὲ παρὰ πολλοῖς ἐγκομιζόμενον τετυχηκότα· καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ τάχα εἰς κοσμήσας, τῶν ἀποκωπτάτων ἡγείτο μὴ καὶ αὐτὸς ἀξιώσας τῶν ἰσων, καὶ λόγους ἐπιταγίους κοσμήσας· ὁ καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἔδρασεν ἄν, μὴ τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων ἐκείνων ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγώνων ἐμποδὼν αὐτῷ καταστάτων· ἀμείναι καὶ λόγον ἐπὶ τοῦτο συνθεῖς, οὕτως μὲν τῆς γιγνομένης ἀρετῆς ἐπιπλεῖστον ἰόντα, οὕτως δὲ προσφυῶς καὶ εἰκείως πρὸς τὸν γόνον ἔχοντα, καὶ τὸν πραγμάτων ἀντικρὺς ὄντα, ὡς μὴ μόνον ὑπὲρ μουσῶν καὶ χαρίτων δοκεῖν αὐτὸν ἐξουφάσθαι· ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὧν ἀρετῶς ἐμνήσθη, τοῦτο μὲν παραβυλλομένου, φῶγον μάλλον ἢ ἐπαινον εἶναι δοκεῖν· καὶ παιδὶν ἢ σπουδασμα, τοῦτον τοῖνυν τοιοῦτον δημιουργήσας, ἀπὸ τῶν ἐπιλέγει· τοῦ φιλάτου τοῦ τάφου.

καὶ οὕτω τὴν γιγνομένην ἀποποιῦνται συντίλειαν, οὐ
χαριζόμενος φίλτρον, οὐδὲ πρὸς τοῦτο τοὺς ἐπαίνους
ἐξάγων, οὐδ' ἐγγύς. Τούναντιον μὲν οὖν καὶ κωλυό-
μενος ὑπευτοῦ τοῦτου μᾶλλον, καὶ ἄπειρ' ἐνεσιτ' φῆσαι
καὶ τὰ θνῶτα σημάσαι, ὥς ἂν μὴ κάκιστον δόξῃ χαρι-
ζεσθαι, καὶ τὸ καθ' αὐτὸν ὑπεραίρειν. Εἰ γὰρ ἄλλος
αὐτὸς ἐκότερος τοῦτων, εὐδελον πάντως, ὥς οἷς
ἐκείνος κοσμεῖται, καὶ αὐτὸς δῆπου κοσμεῖται, καὶ
τῶν ἰσων μετέχει, οἷς ἐκείνος ἀριστερὸς δεσίνονται· εἰ
δὲ μὴ τὸ φίλτρον παρῆν, τσαῦτα ἂν ὑπὲρ τοῦτου
διῆται, ὅσα εἰκὸς τὸν μάλιστα πάντων αὐτὸν ἐπιστά-
μενον.

munum astituit decus. Quod si amor non fuisset, tam
multa ab eo proferri consentaneum erat, qui unus

PII. "Ἐπειν' Ἀπολλινάριου τοῦ ἡ λήσαντος μὲν β
ἀδικίαν εἰς ὄψος, ἡ ἀπάσαις γε μὴν Ἰσραὺς ἀποκηρυ-
χθέντος τοῖς ψήφοι, καὶ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας,
ἐν ἱσῷ δὲ εἰπεῖν τοῦ Θεοῦ, παντάπασιν ἐξεληλαμέ-
νον, οὕτως τοίνυν οἷ· οὕτως ἔχει δυσχερὲς ὥς ἰοι-
κιν ἔχων, τὸ μὲν ἀμύνασθαι καὶ φανερώς πολεμεῖν
αὐτὸς αἰρεῖσθαι, ἐπειπερ οὐχ οἷός τε ἦν οὐδ' ἰθάρ-
ρησε, βουλευεται δὲ βουλὴν πονηράν, καὶ τῆς αὐτοῦ
γνώμης ἀξίαν. Ὅσπερ γὰρ οἱ κάκιστοι τῶν φαρμα-
κῶν μέλιτι τὴν κύλικα χρίσαντες, ἔπειθ' οὕτως
ὀρέγουσιν οἷς βούλονται τὸν ἐλέθορον· οὕτως οἱ τοῖς
ἐπεισι τοῦτου διὰ τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῖς εὐμουσίαν καὶ
χάριν κηλούμενοι καὶ περιτυγχάνοντες, λαυδάνουσιν
τῆς ταύτης ἔχει μετέχοντες βλασφημίας. Καὶ ἦν ἰδεῖν
πρᾶγμα δεῖνδον τὴν ἀληθειαν κλεπτομένην, καὶ κιν-
δυνεύουσας ψυχὰς, ὧν οὐδὲν τῶν πάντων ἀντίρροπον·
οἷς ἐπιθέμενος ὁ μέγας οὕτως τῆς εὐσεβείας ἀγωνι-
στής, δι' ἐπὶ οὐκ οἰκτιρῶν, ἐκ παντοδαπῶν μὲν συγκα-
μένων τῶν μέτρων, ἀπορρήτω δὲ κάλλει καὶ θαυμα-
στῷ κεχηρημένων, τὰ μὲν, οὐδὲν ἕτερον ὥς ἀληθῶς
ἔδειξεν θνῶτα, πλὴν κομμωτικῶν τινα λήρων, ἐν ἡδο-
νῇς ὑποκρίσει, πολλὴν ἐμποιοῦντα τοῖς περιτυγχά-
νουσι βλάβην· πέπεικε δὲ παντάπασιν πάντας, ἐκείνα
μὲν λύσθην ψυχῆς καὶ νεωτερισμὸν πρὸς τὸ Θεῖον,
καὶ κολάσεως ἀφορμὴν καὶ τὰ τοιαῦτα νομίζειν· τὰ
δὲ, περιτλείστου ποιεῖσθαι, καὶ συνεῖναι καὶ κεχηρ-
εῖσθαι, καὶ τούτων διαπαντὸς ἀπολαύειν, ἐπέσχατα
πάσης ἀρετῆς ἀφιγμένους, ὅση τὲ λόγων καὶ ὅση τοῦ
πνεύματος, ὥς ἐκατέρωθεν ἔχειν τοὺς χρωμένους
χειροῦσθαι. Εἰ γὰρ ἐκείνα ψυχῆς διεσχοῖ· θνῶτα
ἱμῶς δι' εὐγλωττίας καὶ χάριτος οὐκ ὀλίγους ἐφαλ-
κετο, τίνες οὐκ ἂν ἐπισπάσαστο ταῦτα τῶν πᾶν-
των, ὅταν πρὸς τῷ γαρυαλίζειν ἔχειν τὰ ὅσα, καὶ τὸ
ὥζεσθαι μνῶνται, καθάπερ τις οἰκία εὖ τε ἔχουσα
καλλίους καὶ φιλοσοφίαν ἀσχοῦσα.

ad se attraheret, quando præter illam titillandi
instar domus cujusdam, tum aëthere extructæ, tum

PA. Οὐ μὴν ἀλλὰ κάκεινο σκοπεῖν δεῖ, ὥς οὐχ ἅμα
πάντα τὰ ἐπι, οὐδ' ἀπομίας δὴ τινος καὶ μιᾶς τῆς
αἰτίας συντέθειται τῷ ἁγίῳ· ἀλλὰ τὰ μὲν, αὐτῷ ἐπὶ
τοῦ πάντων ἡχίστου καὶ μηδὲν καταλιπόντος κακί-
ζεσθαι μᾶλλον Ἰουλιανῷ κακωλυκότες Χριστιανούς
τὴν Ἑλληνὰ λόγον ἀκχεῖν, καὶ κεχηρῆσθαι ποιητικῇ·

A Hac igitur hujusmodi concinnata oratione, ablit-
eamque ad tumulam amici conjunctissimi reclusi,
et hoc modo pro virili parte justa funeri persolvit,
nihil amicitie dans, nec ideo laudes amici alius
educens. Minime profecto. Imo vero ex contrario,
per hanc ipsam amicitiam ab iis dicendis, quæ dici
poterant, eisque quæ erant, plene exprimendis
potius deductus, ne videlicet cum gratificari amico,
tum de seipso etiam gloriosius loqui videretur. Et-
enim, si alter ipse uterque eorum erat, inde liquet
sane, quibus ille ornatur, et hunc ipsum ornari,
paremque participare gloriam, in quibus alteri sum-
multa utique de Basilio protulisset noster, quam
omnium perfectissime hominem nosset.

CIII. Tum deinde, ubi Apollinarius, « qui in Ex-
celsum iniquitatem loquebatur », « sacris calculis
omnibus e communione ejectus, ex catholica igitur,
etsi hujusmodi rerum suarum habitu, prout par-
erat, graviter angebatur, necisci sese, et aperium
denno ciere bellum, quod impar esset, haud ausus,
sed improbum, suoque dignum ingenio, init consi-
lium. Nimirum proinde ut pessimi venenorum arti-
fices, oras poculi melle primum linunt, tum postea
quibuslibet veratrum porrigunt: ita pariter qui
viri hujus carminibus, per eam quæ illis inesi,
venustatem et gratiam capiunt, eaque lectitant,
improvidi simul blasphemiam, quam ea continent,
hauriunt. Itaque rem tristissimam videre erat, furto
surripi veritatem, hominumque animas, quibus
nulla plane æqualis res alia est, in discrimine ver-
sari. Suis itaque carminibus in hæc impetum ma-
gnus pietatis propugnator fecit, illis tum omni
metrorum genere concinnatis, tum inenarrabili et
mirifica elegantia imbutis, atque ista Apollinari
revera nihil aliud esse decebat, quam nugas quas-
dam furo atque lenocinio velificantes, quæ inani
voluptatis specie plurimum detrimenti suis lectori-
bus importarent, eoque omnes in illam plane ad-
ducebat sententiam, ut ista animæ perniciem, no-
vasque de Deo opinionationes, et impiæ mutilationis
materiem, et alia id genus, esse ducerent, contra
Gregoriana plurimi facerent, et in manibus habe-
rent, et uterentur, fruerenturque perpetuo, quippe
quæ ad summum omnis virtutis apicem, quæcumque
aut eloquentiæ, aut spiritus virtus est, ascende-
rant, ita ut utrinque capere et expugnare lectores
possent. Quippe si ista, quæ animæ tam noxia et
pestifera erant, nihilominus elegantia et venere sua
non paucos alliciebant, quos non hæc ex omnibus
aurium vim, etiam animæ salutem comparabant,
philosophiæ tractationi deditæ?

CIV. Atqui et illud observari convenit, non eo-
dem tempore, nec simili quadam unaque plane de
causa, sanctissimo viro hæc omnia consignata
fuisse carmina, sed partim tempore longe omnium
odiosissimi, nullique mortalium majoris reprehen-
sionis locum relinquentis Juliani, qui edicto sanxe-

rat, ne quis Christianus ad studia veteris Græcæ nec sermonis incumberet, neu artem tractaret poeticam; itaque necessitudine coactum virum maximum, ad varia omnia generis carmina, et multa ubique venustate referta, pangenda, eademque nostrarum partium sectatoribus omnibus, communis institutionis utilitatisque causa, proponenda. Aliorum rursus causam, ut diximus, præbuit Apollinarius, vecors Dei contemptor et laxans probris, mortalia ora, ut com Æschylo loquar (14). Quæ omnia pluribus, et quantum consentaneum erat antea, ut arbitror, exposuimus (14').

CV. Hunc ille in modum, cum dicendo scribendoque, tum ante hæc itemque cum his ipsis universæ virtutis exemplar semetipsum exhibendo, bene de vita humana mereri, eamque ornatiorem reddere, constanter perrexit: et spiritualis felicitatis auctor præcipuus hominibus erat, ut qui modis omnibus, ad id quod est optimum induceret omnes ac componeret, et meliores se ipsis semper efficeret. Nimirum velut qui Dei optimi, Maximi, legatus, aut propinquus, aut oraculorum ipsius popularis in terra interpret esset: ita plane omnibus habebatur, in eoque omnes, tanquam in archetypo, aut arce, aut sacrario omnis pulchri, obitotom fgebant, ejusque verba, non hominis alicujus verba, sed admiranda Dei effata et oracula, quibus contradicere nefas plane esset, ducebant. Ad hæc verbis ejus fides et probabilitas plane necessario aderat, scilicet quoniam quæ aliis suaderet, ea primus perfectissime exsequebatur: eratque tum loquens, tum tacita quædam exhortatio, id illi maximo ad persuadendum adjumento, omnesque voluntaria necessitate constringendos, fuit quippe qui non jucundius ad hominem venilitarent, quam ægrius discederent, aut verius eo, quod hoc posterius ægre ferebant, utrumque comprobarent, nimirum quod et illud prius pleris, quam quicquid dixerit quispiam, facerent; et hoc posterius majorem in modum odissent, ideo videlicet, quoniam illo alio vehementer afficerentur.

CVI. Verumenimvero tempus nunc tandem fuerit, tum legis, quæ his in rebus pridem obliet, causa, tum quod optima etiam ærepiissime sane iteranda sunt, quæ pluribus modo commemorata fuere, eadem nunc denuo orationi indulgendi, breviterque percurrendi. Equis enim usque adeo admirabiles in vitam ingressus habuit, ut non modo priusquam conceptus esset Deo religiose dedicaretur, sed vero etiam ortus sui angelum haberet præconem, qualis quantusque postmodum evasurus, et quod omnibus in rebus, longe ante alios emicaretur esset, malri planissime prædicentem? Tum quis priora posterioribus in tantum præterit, ut illa cum his comparata prope nihili sint, quando adeo, quod pro verbo alunt, præstant posteriora, et plusquam præstant? cui item ad utraque hæc re major unquam glorie materies suppetebat, etiam præ iis qui de alterutra se jactant? Porro quis ita convenienter propriis bonis suis, patriam simul atque parentes sortitus fuit? parentes nimirum, omnibus, quotquot

ὡς εἰς ἀνάγκην καταστῆναι τὸν μέγαν ἐπη συνθεῖναι παντοία, πολλὰ τὸ χάριεν διαπάντων ἔχοντα· καὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς πᾶσι ταῦτα προθεῖναι κοινὸν παιδεύμα καὶ κοινὴν ἀνησιν, τῶνδ' αἷτιος· ὡς ἔφη, Ἀπολλινάριος ἐγγόναι, ἰ Θεὸν κατ' Αἰσχύλον, ἀτίζων· χαπογυμνάζων στόμα, θνητὸς ὢν· ὃν ἀπάντων περί πρίσθεν ἐμνήσθην μακρότερον καὶ ὅσον εἰκὸς ἦν, ὡς γὰρ ἐγὼ νομίζω.

PE. Οὕτω καὶ λέγων καὶ γράφων καὶ πρὸ γε τούτων καὶ μετὰ τούτων, οἷς ἀρετῆς ζυμπάσης ἐαυτὸν τῶν παρεῖχε, τὸν ἀνθρώπινον βίον εὖ ποίῶν καὶ κοσμίῶν διατέλει. Καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν εὐδαιμονίας τούτοις αἰτιώτατος ἦν· πάντοθεν πάντας πρὸς τὸ βέλτιστον ἐνάγων καὶ καθιστάς· καὶ σφῶν αὐτῶν σπουδαιότερους αἰεὶ δεικνύς. Ὡς περ γὰρ ὑπαρχὸς ὢν ἡ ζυγανθὴ τοῦ μεγάλου Θεοῦ ἡ θεμαγωγὸς ἐκ γῆς· τὸν αὐτοῦ θεοπισμῶντων, οὕτω καθάπαξ πᾶσιν ἰδόναι, καὶ πάντας· εἰς αὐτὸν ὥς περ ἀρχέτυπον ἡ ὀρμητήριον, ἡ ἐστὶν καλοῦ παντὸς ἀρετῶν· νομίζοντες τοὺς αὐτοῦ λόγους, οὐκ ἀνθρώπου δὴ τινος λόγους, ἀλλὰ θαυμαστάς τινας ἀποφάσεις Θεοῦ, μνησθηνοῦν δεχομένας ἀντίρρουν. Καὶ προσῆν τὸ εἰκότως καὶ μετὰ πάσης ἀνάγκης· τὸ γὰρ ἀ παρῆναι, ταῦτ' αὐτὸν πρῶτον μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος εἰργάσθαι καὶ φεγγαυμένην εἶναι καὶ σιωπῶσαν παραίνεσιν, μέγιστον ἦν αὐτῷ πρὸς τὸ πείθειν, καὶ δι' ἀνάγκης ἐθελουσίῳ πάντας χαιροῦσθαι, οὐ μᾶλλον ἢ δέου· αὐτῷ προσχωροῦντας, ἡ ἀρετὸς ἀπαλλάττοντας· μᾶλλον δὲ οἷς δυσχερῶς πρὸς τοῦτ' εἶχον, μαρτυροῦντας ἡσαν ἑκάτερα, καὶ αἰεὶ περὶ πλείονος ὅτιοις ἂν εἰποι ποιεῖσθαι· καὶ τοῦτο διαφέροντως μισεῖν, διὰ τὴν πρὸς ἑαυτοῦ προσκάθειαν.

PC. Καί τοις δ' ἂν εἴη λοιπὸν, διὰ τε τὸν ἐκ τοῦ τοῖς ἡδὴ κρατήσαντα νόμον, καὶ τὸ τὰ βέλτιστα χρῆναι καὶ πάντοι πολλὰκις εἰρηθεῖν, ὃν διὰ πλείονων ἐμνήσθην ἀρετῶν, ταῦτ' ἄρα καὶ νῦν δοῦναι τῷ λόγῳ, καὶ διαλέγειν ἐν βραχεί. Τίς μὲν γὰρ οὕτω θαυμαστάς τινας ἔσχε τὰς εἰς τὸν βίον προόδους, ὡς μὴ μόνον πρὶν ἢ συνηλῆσθαι ἀνάθημα Θεῷ γεγενῆσθαι, ἀλλὰ καὶ κήρυκα τῆς γενέσεως ἄγγελον ὅσιν, ὅποιος ἄρ' ἐπεῖτ' ἔσται, καὶ ὅπως ὑπὲρ πάντας διαπάντων ἐκλάμψαι, μνησύντα σαφῶς τῇ μητρὶ; Τίς δὲ τὰ πρόσθεν τοῖς ἐφεξῆς οὕτω παρῆλθεν, ὡς εἴνεκα τούτων μηδὲν ὄντων ἐκείνων, θαυτέρων φασὶν ἀμεινόνων καὶ ἐν γὰρ πρὸς εἶναι· ὃ ἐν ἐκατέρῳ εὐδοκίμειν μᾶλλον ὑπὲρ τῶν θατέρῳ στυμνομένων. Τίς δὲ τοῖς προσούσι καλοῖς καὶ καταλλήλως οὕτω μετέσχε, τῆς τε πατρίδος τῶν τε τοκίων, τῶν μὲν πάντας τοὺς ταύτῃ προαιρημένους παρενεγκίντων ἀρετῇ τε καὶ τῷ θαυμαστοῦ καὶ ὑπὲρ πάντας παιδὸς ἡδύσθαι, καὶ εἶναι τούτων κακείνους τοιούτους, οἷους ἀλλήλους προσήκειν, καὶ μηδὲν ὧς ἐνδεῖν, τῇ δὲ,

(14) Ἐπὶ ἐπὶ Θέσταις, V. 447.

(14') Cf. capp. 29, 30.

διαπνέων ὧν θαυμάζονται πόλεις ἰούσης, κάναυ-
θιν μεγίστας παρὰ πᾶσι φερομένης· τὰς ψήφους; Τίς
δὲ τοσούτον ἐκ παιδῶν ἀρετῆς καὶ λόγων ἰάλω, ὥς
μόνα ταῦτα βρωτώνην ἡγεῖσθαι, καὶ μελέτην τοῦ
βίου;

patriam, unde prædicari urbes mos est, nactam omnia, indeque maximas omnium laudes consecutam? Quis denique a puero ita virtutis optimarumque litterarum captus amore fuit, ut hæc sola requiem suam vitæque meditationem haberet?

PZ'. Τὸ δ' ἐκασταχοῦ μὲν παιδείας χάριν φοιτῆσαι, πάντα δὲ τὰ βέλτεστα πανταχόθεν αὐτῷ συνηχῆναι, καὶ θαυμασθῆναι μὲν ὅφ' ἀπάντων, παρὰ πάντας τοὺς ἄλλους, διὰ τὴν ἐν πᾶσιν ἀγαθὸς εὐκληρίαν, ὥς καὶ παρὰ σφίσιν αὐτοῖς τοῦτον κατασεῖν ἀξιοῦν, τὰς πρώτας καὶ μεγίστας τιμὰς, τὰς μὲν διδόντας· τὰς δ' ἐπαγγελλομένους· μηδὲν δὲ τῶν πάντων ἐτι πρόσθεν ποιεῖσθαι τῆς πρὸς Θεὸν ἐνεργείας, ἣν ἡσυγία παρέχει, καὶ τὸ κατὰ νοῦν πολιτεύειν αἰεὶ· ταῦτα δ' οὕτω καταρβωκέναι καὶ μετὰ τοσαύτης ὑπερβολῆς, ὥς τοῖς πρὸ αὐτοῦ κορυφαίον, τοῖς δ' ἐφεξῆς τε καὶ μετ' αὐτὸν, ἀρχέτυπον αὐτῶν καὶ κανόνα τῆς περὶ ταύτ' ἀκριβεῖας γενέσθαι· καὶ τοὺς μὲν γεννησαμένους, ἐπείπερ οὐχ οὐδὲς τ' ἦν τοῖς αὐτοῖς δεδορῆσθαι, ὃ τοῦτου γε οὐδὲν ἤττον, εἰ μὴ τὸ μείζον εἴποι τις ἂν, τοῦτο κάλλιστα πάντων αὐτοῖς ἐνδεσχεῖσθαι, τῷ θ' ὑπὲρ τοὺς νομιζομένους ὄρους ἐνθάδε τουτουοῖ θεραπεύσαι καὶ παρελθεῖν παντάπασιν τὴν εὐδαιμονίαν, τῷ τ' αὖ λογικὴν τινα στήλην τὰ τοῦτον εἰργάσθαι, καταπαντὸς ἱσταμένην τοῦ χρόνου καὶ τοῖς ἐπειτα παραπέμψαι· αὐτὸν αὐτὸν δὲ πάντων ὑπεριδόντα τῶν ἄλλων, μόνου γενέσθαι τοῦ τὴν εὐσέβειαν ἀμείλει πολὺν ἤδη χρόνον ὑπὸ τῶν κακίστ' ἀπολουμένων δυσσεβούντων τυραννουμένην καὶ μόνου κλιθεῖσαν, ὥς λόγος, εἰς γόνου, ἀναλαβεῖν οἶον καὶ ἀνορθώσασθαι· καὶ κρείττω τῶν πολεμούντων παντάπασιν δεῖξει, κάναυθεν ὥς ἐρείστω πίστει· ὄντα καὶ βάθρον στεῖρρον Ἐκκλησίας, καὶ τῶν ὁρθῶν καὶ ὕψιαινόντων δογμάτων ἀστραφὴς κίονα· κατὰ Πινδαρον, τῇ μὲν μεγάλῃ καὶ ἱερᾷ· ἐπιδοῖναι καθάρσας· οὐκ ἐπὶ τρυφῇ ἔχειν, καὶ βρωτώνη χειρῇ· οὐκ ὥστε ξυμπασὴν αἰρεσιν ἐκ περιστάσεως τε μέν, καὶ βίαις αὐταῖς παντάπασιν ἐξελεῖν καὶ ὅλως ἐκ μέσου ποιήσασθαι· μεταβραχὺ μέντοι τοῖς βουλομένοις ταύτης ἐκστάντα, ἐκεῖ μὴδὲ τὴν ἀρχὴν ἡδέως, ἀλλὰ παντοδαπῇ πειθοῖ τε καὶ βίᾳ καὶ μεθ' οὗτοι πλείους δεήσει· ταύτην εἰσεῖν, τὴν πλείστου ἀξίαν ἡσυγίαν αὐτῆς κατελιγμένην· καὶ τὴν ἀκραυγῇ ξυνουσίαν Θεοῦ.

illius cupidis relicta: quando quidem nec initio ipso admodum libenter, sed adnota multiplicit et suasionem, et vi, et post plurimas obtestationes, illam adisset: denuo ad laudatissimam pulcherrimamque quietem suam, et verissimum Dei consortium se receperit.

PH'. Τίτι ταῦτ' ἐνεστί πάντα παραβαλεῖν, καὶ τίς οὕτω διαπνέων ἰὼν, ἐν πᾶσι πάντα παρηλθεν, ὃ αὐτῆς καὶ πᾶν ὁμοῦ καὶ μεθ' ὑπερβολῆς συλλαβῶν; Ἐάν μὲν γὰρ φήσῃς τοὺς λόγους, οὐδένα τὸν ἀμιλλώμενον ἴσχει, ἀλλὰ πρὸς αὐτὸν αὐτὴς ταύτην ποιεῖται, ὥσπερ φιλονικίων ὃ αὐτῆς διὰ πάντων εἶναι· νικῶν μὲν τοὺς ἄλλους ἀπάσαις ταῖς τῶν λόγων ἰδέ-

A hoc appellati nomine suere, et sua virtute super-
vectos, et quod admirabili alisque omnibus præ-
stantiore dignati essent filio, et quod ipsi filiusque
ejusmodi essent, qui secum invicem pulchre con-
gruerent, nec quidquam plane desideraretur, rursus

CVII. Porro quod quoquoersum terrarum erudiendi gratia Gregorius itarit, omniaque optima undeliberatibi conduxerit, quod etsi admiratione omnium, supra alios omnes, ob præclaras in bonis omnibus progressionem exceptus fuerit: ita ut illum apud se retinere studerent, primos maximosque honores, partim mox offerendo, partim promittendo: nihil ille tamen rerum omnium tendentibus ad Deum exercitiis anteposuerit, quæ religiosa quies, et perpetua secundum mentem agendi ratio, suppeditat; ita perfecta hæc vero, et tanta cum excellentia omnia præstiterit, ut iis qui ipsum viate antecessissent, chori huius dux; qui deinceps et post ipsum vixerint, exemplar et norma usurpandæ in talibus exactionis fuerit. Tum quoniam eodem quidem plane officiorum genere parentes remunerari nequibat: quod id tamen, quod hoc nihilo est inferius, nisi si majus etiam quispiam esse dicat, pulcherrime omnium representari, scilicet quod et adhuc in terris agentes, ultra communes suetosque pietatis fines coluerit, et postea vitas ipsorum laudesque, oratoriam quamdam, per ævum omne perstaturam, columnam effecerit, et ad posteros transmiserit. Quid ipse vero, spretis aliis rebus omnibus, id unice operam dederit, quo veram nimirum pietatem, longo jam tempore ab impissimis perditissimisque hæreticis dira tyrannide oppressam, et tantum non, quod aiunt, in genus prostratam, rediret ac erigeret, suorumque hostium victricem omnino præstaret. Quod et hanc ob causam, ut qui fulcrum fidei, et firma Ecclesiæ basis, et rectorum salutariumque dogmatum et inconvulsa columna esset, ut Pindarus loquitur (15), magnam illam et sacram patriarchalem conscenderit cathedram. Minime ille profecto, quo mollitius signique otio frui posset, sed ut hæresin universam plenissime facillimeque excinderet, ipsique omnino cum radicibus eruncaret, et penitus de medio tolleret. Paulo tamen post hæc eadem cathedra,

CVIII. Eccei, quæso, hæc comparari possunt omnia? equisnam ille pariter universa perueniens? nempe qui omnes in omnibus prætergressus, omnia idem simul et excellentissime complexus fuit. Quippe ut eloquentiam et orationes nomine, hic palmæ æmulum habet ille profecto neminem; sed ipse secum hoc decernat certamen, dum velut con-

tendit idem esse ubique : victor nimirum aliorum par omnes orationis formas, et idem sui quodammodo victor, quod formam quamlibet, per se spectatam, facile cæteris præstare censeas : at universas simul consideratas, unum quiddam omnes esse, verum in oratione omni, quæcunque sit, singularem et propriam quamque reportare palmam; et longo præcurrere intervallo, tum acumine atque sagacitate, tum fusa per omnia gratia; et quod primum est, quod hæc non ars modo ipsa oratoria, sed et supra artem sint, eaque item re supra imitationis spem assurgant. In his primum maximumque : admirabilis divinæ naturæ explicatio, et quod res hujusmodi adeo sane cautissime, et elegantissime, et beatissima fecunditate tractare poterat, ut non modo post maximum illum Joannem Evangelistam, Theologi cognomento cohonestatus fuerit, et hoc clarissimum signum habuerit, quod hac parte longe omnium princeps crederetur : sed et quod satorum post se hominibus mirificas quasdam belepoles ac machinas, quatiendis deijcendisque errorum castellis, scripta sua reliquerit. Tum vero deinceps ad diffusam ubertatem varietatemque sententiarum, ad solum ac liberum, et invictum, et crebris verborum floribus distinctum lingue impetum, accedens sancti Spiritus gratia, et omnem superans intellectum²², jucundissimum omnibus Gregorium et amabilissimum, in congressibus pariter ac institutionibus, faciebat, et qui tum Græcos, tum Barbaros, in stuporem plane dare, atque expugnare posset, visos nempe sibi, « Dei, non hominis audire vocem²³ ». Scilicet quoniam quidquid merneret, id omnino illius modi erat : et quod ipse virtutis omnis, et divinorum præceptorum, supra alium quemlibet, effector induratus, consecratorque diligentissimus esset, ideoque etiam persuadendi polleter auctoritate ; ita ut, quod ait Plato : « ludum jocumque videri, quæ litteris prodita sunt, a ipsos sapientum virorum sermones, et id cum excessu quondam hic locum habeat, lusum nempe collata. Quod si ita comparatum est, ut est sane, quanto intervallo existimandum est, leporem muscum venustatemque, quæ in illius scriptis comparet, iis antistare, quæ alii scriptis : ni?

CIX. Porro malitiam omnem penitus odisse nostrum, ut aberrationem ab honesto et bono, nullique propria subsistentia præditam; nequit enim (Deus) natum bonus, mali auctor esse, hoc illi utique cum omnibus virtutis cultoribus commune est : sic vero acriter malitiam incurrasse, quæ quispiam ratione illam effugiat, aut ne quidem ab ea unquam capiat, clare monstraret : nostri id unius opus ejusque animi fuerit. Tum quid esse dices illius adversus veræ fidei insidiosiores, et qui modis omnibus veritatem pervertere nitebantur, divinam animi fortitudinem, et prælia et erecta de iis tropæa? Tanto hæc quidem certe Marathonis illis et Salaminis majora, quod illa in cernendi sensum cadunt; hæc rationis opera sunt, illa tempus ipsum invasit et obtulit; hæc ævo omni constatura sunt, illa Athe-

A ἰδαί, νικῶν δ' ὡς περ καὶ αὐτὸν τῷ τούτων ἐκδοτῇ, ὅταν μὲν τις ἰδῇ καθ' αὐτὴν, βελτίονα ταύτην ἀποφαίνεσθαι τῶν λοιπῶν. ὅταν δὲ ζυμώσας ὁμοῦ, ἐν μὲν εἶναι τὰς πάσας, κατὰ παντὸς δ' ὅπου οὖν λόγου, μοναδικὸν φερόμενας τὸ κράτος καὶ πολλῶν παρῶν τῶν μέσῳ, ὁξυτῆτι τε καὶ ἀγχινοίᾳ, καὶ τῷ διὰ πάντων χειροκρίμην· καὶ τὸ μέγιστον, τῷ μὴ ὅτι γε τέχνην, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τέχνην αὐτὰς εἶναι, κἀντεῦθεν ὑπερχεϊμένας μιμησίας· ὥν πρῶτον καὶ μέγιστον « ἡ θαυμαστὴ θεολογία » καὶ τὰ περὶ τούτων οὕτως ἀσφαλίστατα καὶ κάλλιστα καὶ μετὰ παντὸς τοῦ γονίμου διεξιέναι δύνασθαι, ὥς μὴ μόνον τούτων μετὰ τὸν πάμμεγαν Ἰωάννην τοῦ θεολόγου προσηρσις ἡξίωσθαι, καὶ τοῦτ' ἐναργὲς συμβολὸν σχεῖν τοῦ πάντων αὐτὸν ἐν τούτοις πεπιστευθῆαι προέχειν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἑκατ' ἑσόμενοις, θαυμαστάς τινας ἐκπολείς πρὸς καθαίρειν τῶν τῆς πλάνης δορυωμάτων, τοὺς αὐτοῦ λόγους καταλκίην· ἔπειτα τῇ παντοδραμίᾳ καὶ ποικίλῃ τῶν νοημάτων καὶ τῇ τῆς γλώττης ἀσχύρῃ καὶ ἀμάχῃ καὶ διηριθμῆν φόρᾳ, ἥ πάντα νοῦν ὑπερέχουσα, τοῦ Πνεύματος χάρις προσγεγονυῖα, ἥδιστον τούτων πᾶσι καὶ κοινωθέντων ἐν ταῖς ἐνταύθεσι καὶ διδασκαλίαις· ἔπολε, καὶ ὅσον καὶ Ἑλλήνας καὶ βαρβάρους καθάπαξ ἐκπλήττειν τε καὶ χειροῦσθαι, « θεοῦ φωνῆς ἀκούει καὶ οὐκ ἀνθρώπου », δοκοῦντας τῷ δ' ἀπαρῆναι τούτων ἴσχειν τὸν τρόπον, τῷ τ' αὐτὸν ἀρετῆς ἀπάσης καὶ τῶν θείων ἐπιταγμάτων τεχνίτην εἶναι παντὸς μᾶλλον καὶ σπουδαστὴν· καὶ διὰ τοῦτο καὶ πείθειν ἔχοντα· ὥσθ' ὁ φησι Πλάτων, « παιδιὰν εἶναι δοκεῖν τὰ ἐν τοῖς γράμμασι πρὸς τὰς ἐμιλίας αὐτὰς τῶν σοφῶν ἀνδρῶν, « τοῦτ' ἐκ περιουσίας ἐνταῦθα παρίστασθαι, παιδιὰν εἶναι δοκεῖν τὰ τῶν ἄλλων συγγράμματα πρὸς τὰς ἐμιλίας αὐτοῦ. Εἰ δὲ τοῦτ' οὕτως, ὡς περ οὖν ἐστὶ, πόσον τι χεῖρ νομίζειν ὑπεραίρειν τὴν ἐν γράμμασι σύμμοσιν αὐτοῦ καὶ χάριν, ὥν ἑτεροὶ γράφουσι.

D ἰπσος sapientum virorum sermones, et id cum excessu quondam hic locum habeat, lusum nempe collata. Quod si ita comparatum est, ut est sane, quanto intervallo existimandum est, leporem muscum venustatemque, quæ in illius scriptis comparet, iis antistare, quæ alii scriptis : ni?

PΘ'. Τὸ μὲν οὖν καθάπαξ κακίαν μετεῖν ὡς ἀποτυχίαν καλοῦ καὶ μὲδ' ἡντινοῦν ὑπόστασιν ἔχουσιν, ὃ γὰρ τὴν φύσιν ἀγαθὸς, οὐκ ἂν ποτε κακῶν εἰς δημιουργίαν, κοινὴν δὲ πᾶσι τοῖς ἀρετῇ μετιούσι· τὰ δὲ καταδρόμην ταυτησὶ πεποιθῆσθαι, καὶ ὅπως ἂν τις ταύτην ἐκφύγοι, ἥ καὶ τὴν ἀρχὴν μὴ ἀλλ' αὐφῶς ὑποδείξει, αὐτοῦ μόνου τοῦτ' ἂν εἴη καὶ τῆς αὐτοῦ διανοίας· τί δ' ἂν εἰποις καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἐπιδούλους τῆς πίστεως, καὶ πάντα τῶν τρόπων τῆς διδασκαλίας ἐπιχειροῦντας, ἰνδραὶν εὐφυλίαν τούτου καὶ μάχην καὶ τὰ κατ' αὐτὸν τρόποι· τοσοῦτο μέζω τῶν Μαραθωνίων τε καὶ Σαλαμινίων, ὅσον τὰ μὲν αἰσθητὰ, τὰ δὲ ἐστὶ λογικὰ· καὶ κατ' ἐκείνων μὲν ὁ χρόνος ἐχώρησε· τὰ δὲ, κατὰ παντὸς ἐστήθη τοῦ χρόνου· καὶ τὰ μὲν Ἀθηναίοις κατὰ Παρθῶν· τὰ δὲ κατὰ τῶν ἑθρῶν τοῦ Χριστοῦ τούτῳ κατὰ

²² Philipp. iv, 7. ²³ Act. xii, 22.

θωται· ὁγε καὶ τοὺς τῆς εὐσεβείας ὑποπιστάς, καὶ μέχρις αἱμάτων ἡγωνιζομένους, οἷς προσετρήκει, τῶν εἰκότων αὐτοὺς ἀξιώσας, οἷς τούτων ἡξίωσεν, ἐπὶ τὰ ἴσα καὶ τοὺς ἄλλους προτρέπεται· ταῦτα δὴ ταῦτα ἀπὸ τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν ἔστιν ὄραν· τοὺτοι· τε γάρ τὴν γιγνομένην ἀποδεδώκε· ζυνελεύειαν, αἵρων ἢ θέμις τῷ λόγῳ καὶ πρὸς τὴν τούτων κατόχην καὶ βαρχίαν τὸν ἀκροατὴν ζυνεπαίρων, καὶ πᾶσιν ἐξεκείνου μέχρι τοῦ δαυρο παραγγυᾷ, τοιούτους δὴ τινὰς εἶναι τοὺς περὶ Θεοῦ καὶ τῶν θεῶν λέγειν τολμῶντας· καὶ σιωπῇ τὴν ἀκριβῆ τῶν Γραφῶν ἱερύσαν, καὶ τὴν ἐκ βάθους καὶ ἐκτόους, ὡς ἂν τις εἴποι, πρὸς φῶς ἐρυσσὴν ἀνάπτουσιν τούτων καὶ θεωρίαν, ὡς πανταχόθεν αὐτὰς ζυνετὰς ἀπασιν εἶναι. Τὰ μὲν δὴ κατὰ τοὺς λόγους τοῦτο τοιαῦτα· καὶ τὰ πλείω παρήκειν ὁ λόγος, ἐκκαλῶν τὸν κόρον, καὶ ἅμα πάντα πάντων εἰδόντων, κἂν ἡμεῖς μὴ λέγωμεν.

Atque hæc talia quidem de orationibus nostri dicta sunt. Pleraque enim in præsens sermo noster, quo salutaritatem vitaret, omisit, præsertim quoniam omnia,

PI'. Περὶ μέντοι τοῦ βίου ἐκεῖνο λέγω. Ἐάν τε γάρ βίον ζητήσης πάντοθεν συγκεκροτημένον, οὐκ ἀπὸ μέρους, ἀλλ' ἐξ ὁλοκλήρου καὶ τοῦ παντός, καὶ θαυμασθόντα μὲν ὑφ' ἀπάντων, θαυμασθόντα δ' οὐδὲν μᾶλλον, ἀλλὰ μόνον τῶν πάντων περὶ τοὺς ἐπαίνους ἡτυχηκότα, ἂν τε ἀκραν εὐζίνεταν γνώμης μετ' ἐπιεικειᾶς, καὶ φρένας ὑπερφυσίς, καὶ λῆμα ὑψηλὸν καὶ καθαστὸς καὶ γενναῖον, καὶ ὄλον τοῦ Πνεύματος, ἔτι τε τρόπους πάντοι πιθανούς· καὶ τοὺς πᾶσι κεχαρισμένους, καὶ ἀγωγούς μάλιστα· ἐν τεύξεσι, καὶ ἀναχώρησιν ἐκείθεν οὐ φορητὴν· καὶ ὅπως τὸ πάντας ἀνθρώπους, εἰ δεῖ συντόμως εἰπεῖν, ἐν τῷ παραχρησμῇ τῆς θείας, εἰς ἐκκλησίαν θαυμαστήν ἐξ ἀνάγκης ἄγον καὶ φιλέτρον, παρ' οὐδενὶ τῶν πάντων ἐν γῇ καὶ ὀτιοῦν τούτων εἰς ἄκρον· παρὰ δ' αὐτῷ τοῦτο καὶ εὐμπαπαντα ταῦτα, καὶ μεῖζον [ἢ μεῖζον?] ὑπερβολῆς ἀπόσης κατείδες ἂν ἐντυχῶν.

italium, altissimo in gradu, penes hunc ipsum excessum, mox cum illo congressus, perspexisses.

PIA'. Τίς μὲν οὖν οὗτω ματὰ τῆς ὕλης, ὡς ἂν τις ἀνιότερος ὕλης, ὑπερῆρη τῆς ὕλης, ὅλω καὶ παντὶ τῷ νῷ τοῖς νοητοῖς, ὡς αἰσθητοῖς· ἐνερπῶν· Τίς δὲ τοῖς παροῦσι καὶ μηκέτ' ἐσομένοις χαίρειν καθάπαξ εἰπὼν, ἐπαῖτα τοῖς ἀποῦσιν, ὡς ἤδη παροῦσι προσεῖχε· Τίς δ' τοσοῦτο μὲν ἐμυλίζας τοῖς· κάτω, ὅσον αὐτὸ τοῦτ' ἐνδοδεῖχθαι· περιεξιμένος οἰῶμα, ἐν δὲ τῇ κατὰ νοῦν ἐνερπείᾳ, τὸ πᾶν ἀπολείμεις τοῖς ἄνω· Τίς δ' τὸν ἔξω τέλους θησαυρίσας αἰδῶνα, ἐπιτέθη· καὶ πρὸ τοῦ τέλους, ἐκλείποντα τὴν νῦν τοῦτον εὐωρα· Τίτι μᾶλλον πλοῦτος· παρῶπται, ὃν δ' τεκνὸν χρόνος ἀνέηλε, μόνος δ' ἐκεῖνος αὐτῷ τοῦ παντός ἐπιμάτο, οὐ· εἰ μὴ ποτε τὸ κλέος οἰεῖται·· Τίς ἀβύσσον ἐνέμις βίον τὸ βίον κατὰ σάρκα, καὶ μὴ βίον ὡς· εἰπεῖν ἔξω βίου· μὴτὲ βίον τῷ νῦν τοῦτον ἀριστον κρίνειν, τὸ θνήσκειν δὲ καὶ τεθνᾶναι μελετᾶν ὅτιαι ὅραι·

niensibus de Persis statuta fuisse; hæc nostro de Christi de perduellibus feliciter erecta. Qui etiam dum pictatis armigeros, et qui ad sanguinem usque decertarunt³³, suis laudationibus ex merito honorabat, hoc ipso quod illos sic honestaret, aliorum ad paria certamina animos acuebat. Hæc eadem in sacris etiam Christi mysteriis videre licet; nam et his, quam conferre decebat partem reddidit, qua fas plurimque est, verbis extollens, et adæorum afflatum, divinumque furorem, una auditorem excitans. Quo idem omnibus, ex illo tempore ad hoc præsens, denuntiat, ejusdem modi esse debere, qui de Deo rebusque divinis verba facere audeant. Taceo autem nunc accuratissimam sanctorum Scripturarum pervestigationem, et de altitudine atque caligine sua, ut sic loquar, ad lucem, triplicem earum explicationem contemplationemque, ut nimirum omni ex parte omnium parerent intelligentiæ.

B sunt. Pleraque enim in præsens sermo noster, quo vel nobis tacentibus, nota omnibus sunt.

CX. De vita nostri vero illud habeo dicere. Sive enim vitam, undique, non ex parte, sed ex toto, et in solidum, instructam ac consolidatam, queris, eamque magnopere quidem concelebratam omnibus, neque eo magis tamen celebratam, verum hac una duntaxat in re, nempe laudatione, minus fortunatam. Sive si summam animi nobilitatem, æquanimittate conjunctam, et spiritus heroicos, et robur animi excelsum, et constans, et generosum, et totum sancti Spiritus, queris; adhuc item mores ad persuadendum accommodatissimos, omnibusque acceptissimos, et congressus apprimè suaves et aspectabiles, et recessum ab homine ægerrimum, atque ad summam, illud nescio quid, quod omnes homines, ut uno rem verbo complectar, Gregorio protinus conspecto, in mirificum stuporem amoremque, necessario deducebat: horum unum sane quoddam, et id quodcumque, penes neminem morvero, et universa hæc, et supra omnem posita

CXI. Quis est igitur, qui pariter, dum adhuc cum materie ageret, supra materiem erectus erat, velut quispiam materiei consortio excelsior: nimirum toto et omni animo spiritualibus, haud aliter quam his quæ sub sensu cadunt, suaviter perfrens?

D Quis vero item præsentibus, nec paulo post amplius futuris, res sibi suas bona fide habere jussis: postea absentibus, velut jam præsentibus, animum suum applicuit? Quis ille, qui hactenus duntaxat inferioribus hisce sese daret, quatenus id ipsum modo adstrueret, quod corpore vestitus esset: verum æcreta mentis agitatione omnia superis ac celestibus attribueret? Quis interminatum illud a mortis ævum, thesauri in modum sibi recondebat, siquidem præsens hoc ævum, etiam antequam terminum suum attingat, deficere cerneret? Cui sprete magis opes fuere, quas idem quod peperit tempus consu-

³³ Hebr. xiii, 4.

mere solet : et cui solæ illæ maximo in pretio habitæ, quarum « nullo decus est delebile sæculo (16) ? Quis vitam minime vitalem sibi esse duxit secundum carnem vivere, et non contra, ut sic dicam, extra hanc vitam vivere, eamque revera vitam optimam censere, mori scilicet, mortemque in heras meditari ?

CXII. Quis iurandum tum dare, tum accipere, perinde veluit omnino, eo quod utrinque reddenda veniat ratio ? Quis ita remotus ab omni mundana gloria unquam fuit, ut donum etiam patrandorum miraculorum divinitus recipere nolle : quod nimirum videntes inde in laudes patrantis furere quodam ruunt ? Quis iracundiam ejusque impetus simpliciter in potestate habuit, concupiscentiæ vero optimæ Deoque acceptæ omnem prorsus rationem duxit, at perditissimæ illius plane nullam ? Quis risus item et mœroris, quantum æquum erat, assumpto, eo quod quidquid his in oris est, id omnino partim lacrymis, nec immerito, partim derisu, plusquam celebres illi veteres philosophi dignum haberet : quod noxium utrique affectui aderat, eo ita usquequaque abstinebat, ut neque unquam ad solutiorem risum veniret, neque humanis et fluentibus, et quæ nihil revera essent illacrymari operæ pretium duceret, sed uno et perpetuo luctu teneretur, nempe divinæ consolationis paratio ? Sensus vero suos quis æque moderabatur, ut ad decentissimam indolem habitumque pulcherrimum componeret, et naturæ ordinem sequi, talesque plane esse assuefaceret, qualibus primum hominem ante lapsum uti oportuit ?

CXIII. Cui porro ita virtutes universæ, ut una aliqua, curæ studioque fuere ? sive potius, quis ita virtutum, tum singularum, tum omnium, admirabilis cultor erat, ut qui singulas quasque excoluerant, eo superaret, quod ipse simul cunctas excoluisset : rursus qui universas, quod ipse in eacumen enixus esset ? Quis ita capitalis et solers, tum pervidendis, tum perficiendis, quæ factio opus essent, unus præ aliis omnibus erat ? Quis et ore eloqui, et auribus accipere paratior, quæ ex usu essent, et quando maxime essent ? Quis fandi tacendique tempora, artemque tacendo etiam nonnunquam rem felicissime gerendi, rectius tenebat ? Quis unquam eo quod nihil haberet, cuncta sese habere, et miras immensasque opes inopiam ipsam possidere sese credidit ? per quam inopiam longe expeditissime « angustam illam transire portam »²¹, et videlicet nulla gravatus est. Quis simul et omnium, omnibusque in rebus, præstantissimus idem fuit, et summa tamen animi modestia omnes seipso præstantiores habuit ?

CXIV. Quis eo unquam pervenerat, ut Deum D amaret magis quam paveret, nimirum quoniam leges ipsius perfecte servaret ? quod ubi adest, supervacuum utique pavor est. Tum cui « tanta ad Deum fiducia fuit, ut qui nec a corde suo unquam damnatus esset »²², et super determinatas præceptorum fossas procurrisset ; solus enim, ut verbo dicamus, in eo perseveravit, ut communem mortali-

PIB'. Τίς ὄρκον οὕτω δίδοναι τε καὶ λαμβάνειν ἀπέχεται καθάπαξ, ὡς ἐκατέρωθεν ἀπαντῶσας εὐφρονης ; Τίς ἀπάσης κοσμητικῆς εὐδοξίας τοσοῦτον ἀνίστη, ὡς μὴδὲ θαυμάτων χάριν ἐβελήσῃ θεῶθεν ἐδέχθαι, διὰ τὸ τοὺς ὁρίωντας πρὸς ἐπαινον ἐντυθεῖν ἐκμαίνεσθαι ; Τίς ἐκράτῃσι μὲν εἰσάπαν θυμοῦ καὶ τῶν τοῦ θυμοῦ κινήματων, ἐπιθυμίας δὲ τῆς μὲν ἀρίστης καὶ θεοφιλοῦς λόγον ἐποιήσατο πάντα, τῆς δὲ κακίστης ἀπολουμένης οὐδ' ὄντινουν ; Τίς δὲ γέλωτος καὶ πένθους ὅσον προσήκε λαβὼν, τῶ πάντα τὰ τῆς καθάπαξ, τὰ μὲν εἰκότως δακρύων, τὰ δὲ, καταγέλωτος ; ἀξιοῦν ὑπὲρ τοῦς πάσαι φιλοσοφοῦντας ; ἐκείνους, ὃ βλαβερὸν ἐκατέρω προσήν, οὕτω τοῖς καθάπαξ ἀπέχετο, ὡς μὴτε πρὸς γέλωτα προσηλῆ ποτε, μὴδ' ὑπὲρ ἀνθρωπίνων τε καὶ βρόντων, καὶ μὴδὲν ὄντων, τῶντι κλαλεῖν ἐλθεῖν, ἀλλὰ μόνον καὶ διηγεῖσθαι πένθει κεχρησθαι, τῶ τὴν θείαν ἀνέμνην παράκλησιν ; Αἰσθήσεις δ' αὖ τίς οὕτως ἐπαδωγῆσθαι, ὡς πᾶν τοι κοσμίως παρασκευάσαι ταῦτασι διακείσθαι, καὶ κάλλιστα ἔχειν, καὶ κατὰ φύσιν χωρεῖν, καὶ εἶναι τοιαύτας, οἷαις τὸν πρὸς τῆς παραδόσεως ἀνθρώπων ἔδει κεχρησθαι ;

PIB'. Ἀρετῶν δὲ τίνι πασῶν ἐμύλησεν, ὡς μάλα, μᾶλλον δὲ τίς οὕτως αὐτῶν καὶ κατὰ μίαν καὶ κατὰ πάσας θαυμαστός σπουδαστὴς ἐγεγονέη, ὡς τῶν μὴ ἐκδόστην αὐτῶν κατορθούωντων, περιγεγονέσθαι, τῶ πῶσας τοῦτον ὁμοῦ, τῶν δ' αὖ ἀπάσας, τῶ τῶν εἰς ἄκρον ; Τίς οὕτω δεινὸς τὰ δέοντα μάλιστα πᾶντων συνιδεῖν τε καὶ καταπράττειν ; Τίς καὶ εἰσελθεῖν ἀκούσαι ἃ δεῖ, καὶ δεῖ μάλιστα δεῖ ; Τίς λόγου καὶ σιωπῆς ; εἰδέναι καιροῦς, καὶ δεῖ αὐτῆς ἐστ' οὗτοι ἐμύληστοι κατορθοῦν ; Τίς ἐν τῶ μὴδὲν ἔχειν ἥρην καὶ θαυμαστὴν τινὰ καὶ ἀτοπὴν εὐπορίαν τὴν ἀτορίαν κεκτῆσθαι, δεῖ ἥς ἐστὶ πᾶν τοι βέλτερον ἢ τὴν σπὴν διελθεῖν, καὶ πᾶν τοι κοῦφως εἰς οὐρανὸν ἀναπτήναι, μὴδὲν βαρυνόμενον ; Τίς ὁ αὐτὸς καὶ πᾶντων ἐν ἀσπί τοῦ πόντου, καὶ πάντας αὐτοῦ τῶ μὴ τριπλῆς τῆς γνώμης προδύχοντας ἔχων ;

pennisque præpelibus in coelos evolare potest, qui

PIB'. Τίς ἐπὶ τοσοῦτον ἀφίχτο, ὡς ἀγαπᾶν τὸν θεὸν μᾶλλον ἢ δεδέναι, τῶ τοὺς αὐτοῦ νόμους καθάπαξ φυλάττειν ; οὐ παρόντος, περιτεχνῶν τὸ τοῦ θεοῦ τίνι δὲ « τοσαύτη τι : πρὸς θεὸν παρρησία, οὗτοι τῆς καρδίας αὐτοῦ καταγνοῦσαν ἀεχρῶς ποτὶ, καὶ ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα τῶν ἐντολῶν ὀρμηχότι ; μὴ γὰρ, ὡς εἰπεῖν, διαγίγνετο πρὸς τὴν κοινήν τῶν ἀνθρώπων φύσιν ὑπερβαλίσθαι διὰ πάντων τῶν κατὰ

²¹ Matth. vii, 13, 14 ; Luc. xiii, 24. ²² I, Joan. iii, 21.

λίστεον φιλονεικῶν, καὶ τῆς περὶ Θεὸν ἑταιρία; τα-
πρῶτα φέρεσθαι· διττῆς δὲ ταύτης οὕσης καὶ ἐπ'
ἄμην χωρούσης, εἰς τε τὰς ἀνω ταξιαρχίας· καὶ
τῶν ἀνθρώπων ὅσοι θεοφιλεῖς καὶ παρ' αὐτῷ θυνα-
στεύοντες, τῶν μὲν, ὅσον ἤτιςτο διὰ τὸ σῶμα, το-
σοῦτο τοὺτους παρήλθε, τῶν τε μετὰ τῆς ὕλης καὶ
τοῦ ταπεινοῦ τοῦ δὲ καὶ γαῖδους φορτίου, τὰ σφῶν
ἐνδοδεῖχθαι καὶ κατ' αὐτοὺς πολιτεῦσασθαι· τῷ τε
περὶ Θεὸν μόνον ἔκλεινον ἔχοντι, αὐτὸς καὶ Θεοῦ
καὶ ἀνθρώπων, τῶν μὲν, ὅπως σωθεῖεν, τοῦ δὲ, ὑπὸ
τῶν πονηροτάτων βλαστημουμένου, τσαυτὴν πε-
ποιῆσθαι φροντίδα, ὥ· « μὴ μόνον πρὸς αἷμα καὶ
σάρκα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας,
καὶ τοὺς κοσμοκρατοράς τοῦ αἰῶνος τούτου, » διενικῇ
τὸν πόλεμον ἀνηρῆσθαι. Οὕτω δὲ καὶ τοὺς ἄλλους
ὑπερβάλλετο, καὶ μετὰ τσαυτῆς ἀμέλει παρασκευῆς
ὥσθ' ἂ πᾶσι τοῦτοις καὶ κοινῇ καὶ καθ' ἕνα τῶν
βελτίστων προσῆν, πίνθ' οὕτω· μόνος καὶ μεθ' ὑπερ-
βολῆς ἑξυλλασθῶν, δίκαιος εἶναι καὶ πάντα τὸν ἐντεῦ-
θεν ἔκλεινον ἴσχειν· νικῆσας μὲν τὸν προγόνου
ἡμοῦ καὶ κοσμήσας· τῷ τε μὴ μόνον αὐτὸς τὴν
ἐντολὴν καθάπαξ φυλάξαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις διὰ
βίου παντὸς καὶ λέγων καὶ γράφων ταῦτ' εἰσγεῖ-
σθαι, καὶ ὃν ἔκλεισαν οὗτοι παράδεισον, τοῦτον εἰ-
σιτῆτον τοῖς βουλομένοις παρασκευάσαι, τῷ τε τὴν
ἐκείνων ἦσαν ἀνακαλέσασθαι, καὶ τὰ τροφεῖα τού-
τοις καλλίω τῆς γενέσεως ἀποδοῦναι· νικῆσας δὲ
καὶ πάντα τοὺς ἐπεξῆς.

Alium naturam in pulcherrimis rebus omnibus su-
perare, Deumque stipantis sodalitatibus primum tene-
ret locum, contenderet. Quæ cum duplex sit, et ad
utrumque pertineat, nimirum ad superas angelo-
rum classes, et ad hominum illos, qui charissimi
Deo sunt, plurimumque apud eum possunt, quan-
tum infra angelos noster, per compagem corporis
erat, tantum eosdem item anteibat, tum quod ma-
iorie, et villi ac luteo hoc onere pressus, ipsorum
actus repræsentaret, vitamque omnem æmuleretur,
tum quod cum ipsi Deo unice inserviant, ille et
Dei et hominum: hominum, quo servarentur, Dei,
ab improbissimis blasphemio ore lacerati, tantam
haberet curam, ut bellum illi sempiternum suscep-
tum esset, et non modo adversus carnem et sangui-
nem, sed et adversus principatus, et potestates, et
mundi in hoc sæculo dominos ²². » Rursus adeo pi'a
quibusque hominibus præstabat, et tanto utique
apparatu instructoque, ut quæcunque iis omnibus,
et communiter, et singularim, optimarum virtutum
decorumque adessent, ea unus noster omnia, et
excellentem in modum, complexus, jure ac merito
omnem, quæ inde existit, laudem accipere dignus
esset; quippe qui cum ipsos generis humani auc-
tores vincebat pariter ornabatque. Vincebat, quæ
non solum legem divinam studiosissime custodiret,
sed eadem etiam aliis toto vitæ suæ spatio, verbis
scriptisque, inculcaret; et quem illi occluserant

scriptisque, inculcaret; et quem illi occluserant

paradisum, illum ingredi volentibus patentem efficeret. Ornabat, quod et acceptam ab iis eadem
sarciret, et educationis præmia, ipsa procreatione nobiliora, illis redderet; tum et posteros eorum
omnes idem vincebat.

CXV. Nam qui tanta erga Deum charitate, spei-
que fiducia instructus erat, ut Dei atque obti-
nendæ apud Deum gloriæ causa non modo omnia
quæ in nostro hoc orbe sunt, nihili faciendæ sta-
tuens, penitus contemneret, et veluti retributa
despiceret, sed et animam illius in gratiam, vel
millies, si fieri poterat, libentissime optaret pro-
fundere; et partim plenam perfectamque vitiosæ
carnis extirpationem, velut fuge quoddam sacrifi-
cium, illi offerret, partim quod magna cum fiducia
dicere posset, et non seipsam videlicet amplius vi-
vere, sed Christum in sese vivere ²³: » quo tandem
hic, inquam, pacto, non cuivis Abrahamo, et Isaaco,
et Jacobo, et Enoch insuper, et Abeli, vel hac una
ex parte plane antecelleret, ut reliqua omittas, quæ
in ipso inerant, et multa, et præclara, et supra
comparationem evecta? Neque enim « filium ille
suum ²⁴, » nec « sacrificium de pingui arvina ²⁵, »
sed ultro omnino; neque ita tamen, velut « speci-
men quoddam charitatis ²⁶, » professus, qui cætero-
qui cum a parente sua, tum semetipso, dudum
Deo promissus et devotus erat, magno impetu se,

hostiam viventem, et acceptam, adducit ²⁷; » quippe
aliosque complures, obtulerat, et nunc etiam Deo
divinitatis communionem omnibus impertiens: si modo una cum pulcherrimis operibus assiduus adhi-
beant preces.

²² Ephes. vi, 12. ²³ Galat. ii, 20. ²⁴ Gen. xlv. ²⁵ Gen. iv, 4. ²⁶ II Cor. viii, ult. ²⁷ Rom. xii, 1.

CXVI. Jam vero cum beatorum sortem et se-
dem celsus Abraham, i dixeris⁴⁰; vel hoc nomine
palmam nobis astrues. Quemadmodum enim beati
gremiis illos recipientibus praestant; proinde ac
homini fisciis loculisque, quois continentur (etenim
eius gratia aliquid est, id eo quod alterius gratia
est, nobilius esse aiant), sic beatorum item exerci-
tatores, inter ipsos eminentiorem merito tenentes
locum, hunc non paulo iustius sinuum ipsorum re-
spectu habent, quois, ut diximus, majores caeteri
beati sunt; equis autem diligentior ad virtutem
magister cohortatorque Gregorio, et verbis, et fac-
tis, et suapte exemplo, unquam fuit? Cum vero
porro perpetuam viri translationem traductionem-
que cogito, et quod adhuc superstes, et mundi hu-
jus municeps, nihilo tamen magis mundi particeps
esset, quam eorum quae hie sunt angeli sunt;
namque rerum ille Olympi consors erat, et quamli-
bet materie obductus, pene contubernalis ipsius
dei: in eam inducor sententiam, ut usquequaque
minorem Gregorio Enochum faciam, tum virtute,
inquam, tum caelesti illa translatione⁴¹, et quanto
idem aeo prior est, tanto et parto per haec decore,
et vitae sanctitate, posteriorem esse. Quae ipsa, et
aliquid etiam amplius, de Noacho, eoque, quod
illius aetate contigit, diluvio, dixerim; quamquam
enim terras sub coelo omnis invasit hausitque di-
luvium: Noacho vero una cum filiis, in cujusmodi-
cunque arcula, velut fomes et suscitabulum quod-
dam aevi secundi universae animalis naturae subsi-
diaria semina, credita fuere; verumtamen ubi et
illum cum viro maximo, et cum ineluctabili in nos
haereticorum incursione, quod tum fuit diluvium,
composueris, facile, ut aio ego, id quod majus est
d-prehendes. Scilicet: suo saeculo vir justus Noa-
chus erat⁴²; et at noster quocunque saeculo, non
modo in omnibus jure optimo hunc habiturus erat
titulum, sed praeterea quidquid pulcherrimarum
laudum titulorumque est simul. Tum vero super
haec, quidnam par ac simile habet, terra aquis co-
operata, eaque vel universa; et concussa ac labe-
factata divinitas, et in propinquum adducta discri-
men, aut ut non amplius, per inaequales sui sectiones, casset, aut male omnino comparata esset!
quam nisi tum noster suis scriptis, velut monumentis quibusdam validissimis, circumplexus fuisset, et
quasi communisset confirmassetque in piissimis suis, posteaque admirabile hoc pro dei
certamen, tanquam sacrum quoddam patrimonium, aut depositum, utendum posteris, et ad finem
usque rerum sedulo asservandum, tradidisset, et imbecillo admodum robore, et ut ait Euripides (17) in
Christianorum omnes vectae fuissent.

CXVII. Quid ad hoc, quæso, opus, scalæ Jacobi,
et pila, et cum Deo luctatio, et magnificæ illæ vi-
siones sunt? quæ quando nihil aliud erant, nisi re-
rum occultarum figuræ, et arcanæ quædam adom-
brationes, nihil admodum, si nunquam accidissent,
pietatis negotio nocitura: contra vero hæc nostra,
accurata dogmatum sacrorum explanatio, et reli-
giosissima philosophia, quæcunque fas est nosse de

⁴⁰ Luc. xvi, 22, 23. ⁴¹ Hebr. xi, 5.

PIQ. "Οταν δε και ληξιν των σωζομένων ε τοις
του 'Αβρααμ κόλπους, i φησιν, και ούτως ημιν κατα-
σκευάσεις το προχον· ως γάρ αμείνους οδοι των
σπας υποδεχομένων κλίπων εισι, καθάπερ των θησαυ-
ρων τα ένδοντα χρήματα· το γάρ ου ένεκα του ένεκα το
μείζον φασιν, ούτως οι τούτων αλείπται· το μείζον
εικότως εν αυτοις κεκτήμενοι, πολλώ μάλλον τουτ'
εχουσιν εν έκείνοις, ών οδοι μείζους, ως εφη· ει
δε Γρηγορίου προς άρετην μάλλον αλείπτης και λ-
γοις και εργοις και τω καθ' αυτον παραδείγματι;
Και μην και την δια βίου παντός μετάθεσιν όταν
ένδομηθώ του άνδρος, και ότι περιών ει και το
κόσμου μετέχων οδών μάλλον κόσμου μεταχει, i
άγγελιο των ένθάδε, άλλα κοινωνός ην των 'Ολοκω-
πρωμάτων, και οίον μετά της βλης σύσκηνος το
θεού, έλασσω παντάσιν τον 'Ενώχ τουτου νομίζω·
και άρετης ένεκα λέγω και μεταθέσεως· και ου
έκεινος προείχε τω χρόνω, τοσούτον ούσιστον τη πα-
ταύτα τιμή και τω βίω. Ταύτά δε ταύτα λέγω και
ετις προς, περί Νώε, και του κατ' έκείνον κατα-
κλυσμού. Ει γάρ ο μὲν πᾶσαν την ύπ' ούρανν κτι-
τάκλυσιν επών, τω δε συνάμα πέπιστευται τα
παισιν εν εσθρήποτε κισωτήρ, καθάπερ τι ζώοντος
βίου δευτέρου ευπαύσης της άμφύχου φύσεως· άφο-
μα, άλλ' άρα τον μὲν τω μεγάλω παραβαλόν, η
δε καθ' ημῶν άσχετῶ των αμεινίστων φορῶν
τότε κατακλυσμῶν, εσθρήσεις, ως εγω λέγω, το μείζον
επισρ ο μὲν εν τη κατ' αυτον γενεᾷ δίκαιος ην, i
δ' εν πάση γενεᾷ ου μόνον διαπάντων αν ειη τουτ'
εχων μετά παντός του βελτιόνος, άλλα και πᾶν
όμου των προσρημάτων τα κάλλιστα· άνευ δε τού-
των, ποῦ ποτ' εσον η όμοιον, η κατακλυσμῶν
κᾶν πᾶσα τις οῦσα τυγχάνη, και θεότης κλονουμή
και κινδυνεύουσα, η μηκέτ' ειναι δια των άνθρω-
πομῶν, η κακῶς ειναι; ην ει μη τούτ' ούτως ὡς
τοις κραταιοις όχυρώμασι τοις αυτού λόγοις περι-
λαβών, και οίον κρατυνάμενος και στηρίξας εν τι-
σεθεοσι τοις όροις, έκαιτα τον θαυμαστον όπᾶρ θεού
τουτον άγῶνα καθάπερ τινά κληρον, η παρακατα-
θήκην τοις επεξης δέδωκε χρῆσθαι, και φυλάττειν
εις τέλος, i επ' άσθενούς αν της βώμης, i κατ' έλπι-
σίδην, τα των Χριστιανῶν άπαντ' άρχετο.

PIZ. Τι προς τούτο το έργον, η του 'Ιακώβ πᾶ-
μας και στήλη, η τε προς θεόν πάλη, και τα μεγάλα
ταύτα θέαματα; όταν γάρ έκείνα μὲν αὐτῶν
η μόνον, πραγμάτων άπορρήτων ιδέα και ποῦ
και τινες άμφάσεις, οδών ει μη γεγόναι τῶν
εσοθείας λυμαινόμεναι λόγῳ· τα δ' ημῖνα ταύτα,
δογματων άκριβεία και φιλοσοφία ὅσα τε εξιστι περί
θεού, πᾶσι καθάπαξ έκδηλα καθιστάσα, και πᾶσι

αἵρεσιν στηλιτεύουσα, ὧν ἄνευ οὐκ ἐν βίῳ τὸν
ὡς ἀληθῶς βίον ἡρημένον, τοσοῦτον ἐκείνων
ταῦτα περίεστιν, ὅσον τὸ κοινῇ λυσταλῶν, τοῦ μη-
δὲν τι κεκτημένου τοσοῦτον· ἅμα δὲ καὶ ἡς ἐκείνος
τεθῆσθαι κλίμακος, οὐκ ἐπέθῃ· ὁ δ' εἰς ἄκρον φιλο-
σοφία· αὐτὸς τε ἦκε, καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι θαρρόυν-
τως ἐπιθαίνειν παρέσχεν· ὧν εἰδόντων τὸ δέον, καὶ
περὶ τῶν μελλόντων ἀγαθὰ· ἐντεῦθεν κεκτημένων
ἐλπίδας, μᾶλλον ἂν τις Γρηγορίῳ συγχαίροι ἢ τῷ τοῦ
Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ τῶν ἐγγόνων, οἷς ἐκείνος τὰ μελ-
λοντα προὔλεγε.

is spes adeptos, iustis aliquis Gregorio gratuletur : quam quicumque de Isaaci et Jacobi nepotibus,
que ipsi sicut Jacobus cecinerat.

PIH. Καὶ μὴν εἰ καὶ θαυμαστὴν ἔχει φιλοτιμίαν B
Ἰωσήφ τῷ ἐκείνου πατρὶ, τὸ τὲ οἱ τῆς δεσποίνης
ἐπιμαρτυρίας, ἀνώτερον τοῦτον ὥφθαι, καὶ κρείττω
τῶν ἐκείθεν βελῶν· τὰ γὰρ διὰ τὴν τῶν ὁσιωρῶν
ἐρημίαν, ἀπάτης Αἰγύπτου τροφὴ καὶ μελεδωνὴν
κατασπένται, καὶ γηγόνεσσι τοῖς πράγμασιν ἐν καιρῷ,
ἥπου κομιδῇ πᾶσαν ἐπαίμων ὑπερβολὴν ὑπερβαίνει
τὰ τοῦδε· οὕτω μὲν παρθενίαν διὰ βίου παντὸς ἐσχη-
κότος [· ἡσκηκότος·], ὡς ἂν τις ἦτοί παντάπασιν
ὑπερβεβηκότος τὸ σῶμα, ἢ σῶμα γε ἄλλο, ὡς εἰπεῖν,
κητοσαμένου, ἐκτεσοῦτον δὲ σοφίας λόγος, ὡς μὴ
δεῖ γὰρ τῶν αἰρετικόντων πλοκάς καὶ στροφὰς
διαλύσαι, καὶ πᾶν εἰ τι τοιοῦτον σφάλων ἐκ μέσου
καὶ πάλαι, καὶ νῦν πεποιθῆσθαι, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀν-
θρώπων ἐκάστους πνευματικῶς διατρέφειν ἐκαστοτά
δύνασθαι.

PIE. Ἐκαὶ καὶ τὸν κατὰ γένος ἐκείνων προσή-
κοντα Ἰωβ φημι τὸν Αὐσίτην, πᾶν θαυμάζων τῆς
καρτερίας, ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτον πολὺ μᾶλλον ἐν αὐ-
τοῖς τοῦτοις ἢ ἐκείνων ἔχω θαυμάζειν. Ἐν γὰρ
ἐκείνος ἄκων ἐστέρητο, πλοῦτος καὶ δόξης καὶ
πάντων οἷς ἄνθρωποι χαίρουσι, ταῦθ' οὕτως ἐκὼν
δ.α Χριστὸν ἀπεξέλιπον ἰσχυρῶς· κακείνος μὲν οἷς
πρὸς τὰς θείας ψήφους ἀντεστέγειν ὅλως οὐκ οἶδ-
ε ὧν, πρὸς μεγαλοψυχίαν ἐξ ἀνάγκης ἐχώρησεν,
ἔδειξεν ὡς τὸ μὴ ταῦτα παθεῖν, περὶ πλεονος ἦγεν.
Ὁ δὲ, μάλιστα πάντων ἔχων καὶ χρήμασι περιβ-
ρεῖσθαι καὶ δυναστείᾳ προέχειν καὶ πάντοθεν περι-
βλέπεσθαι, τοῦτων οὐδὲν οὐδ' ἕναρ, ὡς λόγος ἠνέ-
σχετο, ἀλλὰ τὴν τῆς φιλοσοφίας μάζαν καὶ τὸ λαν-
θάνειν καὶ μηδὲν ἔχειν τοῦ παντὸς ἐπιματό.

PK. Μωσὶ μὲν οὖν τῷ νομοθέτῃ, καὶ Δαβὶδ
τῷ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἄλλα μὲν δῆπου προσμαρτυ-
ρεῖται τῶν ἀγαθῶν. Ὁ δὲ πάντων ἐξαίρετον καὶ
ἐκείνῳ κολοφῶν, ἐπιεικία καὶ πραότης· καὶ τὸ
κατὰ μὲν τὴν τοῦ Θεοῦ χάριτι πολιτεύοντας εἶναι,
ὅπερ δὲ τῶν ὁμοψύχων τὴν ψυχὴν ὁτομῶς ἔχειν
προαίθεσι. Ὁ δὲ, τοῦτο μηδὲν ἥτιον αὐτῶν κεκτη-

“ I Reg. xiii, 14; Act xiii, 23.

A Deo, clarissima omnibus in luce ponens, omnemque
hæresin publica proscriptione conficiens, sine qui-
bus vivere nequit, quisquis veram vivam vitam
constituit, patet sane tantum hæc istis præstare,
quanto quod egregio publico inservit, ante illud est
quod ejus generis habet nihil. Adhæc nec quas vi-
debat scalas conscendit Jacobus. Noster autem,
cum ipse summum sanctioris philosophiæ gra-
dum assécutus est, tum aliis omnibus haud dubi-
tante ascendendi facultatem dedit, quos et officii
sui jam intelligentes, et ea re optimas futuræ salu-

CXVIII. Jam ut incredibilem filio ejus Josepho
gloriæ materiem præbeat, tum quod furiose ipsum
deperente hera, superior fortiorque conjectis indi-
dem telis apparuit, tum quod per somniorum in-
terpretationem omnis Egypti altor curatorque
constitutus fuit, ipsoque rerum cardine sospitator
affulsit : verumtamen longe omnem laudum exsu-
perantiam res nostri excedunt, qui ita illibatam
virginitatis aureolam toto vitæ curriculo servavit,
ut quispiam aut corpore omnino superior, aut im-
materiali, ut sic loquamur, corpore præditus ; qui
tantum etiam in vera sapientia profecit, ut non
solum perplexabilis hæreticorum capinnetulas et
strophas scite dissolverit, et omne offendiculum,
si quod usquam occurreret, de medio, et olim, et
C hoc etiam tempore, sustulerit, sed et singulos mor-
talium, omni tempore, spiritali pabulo effatim
pascere potuerit.

CXIX. Porro quamvis propinquum Jacobi et
cognatum, Jobum illum Ausiten, ob patientiam
magnopere admiror, hunc nostrum tamen, hoc
eodem nomine, haud paulo plus quam illum admi-
rari habeo : quæ Jobus enim suis plane ingratis
amisit, facultates, honores, reliqua omnia, quæ
affici hominum animi solent, ea noster ultra, Chri-
sti causa, nec habere unquam voluit. Tum vero
præterea ille, quoniam, cum nihil quidquam divino
opponere posset judicio, necessitudine actus, ad
magnanimitatem tandem veniebat : eo ostendit
satis, pluris se omnino facere, si in istas nunquam
D incidisset æquumnas. At noster, tametsi unus
omnium maxime, et circumfluere opibus, et excel-
lere potentia, et omnifariam beatus clarusque ha-
beri poterat, istorum tamen nihil, ne in somniis
quidem, quod in proverbio est, ferre potuit, sed
maxa philosophica, sed solitudo et recessus, sed
rei nullius propria possessio, illi omnibus anti-
quiora fuisse.

CXX. Nisi vero legislatori, et Davidi, Jessei fi-
lio, cum aliæ virripies (sacrarum Literarum) testi-
monio tribuuntur, tum quod præcipuum omnium,
et velut colophon est moderatio et lenitas, et quod
“ secundum cor Dei ”, et dicta sua factaque omnia
componerent, et ipsam etiam animarum civium quo-
rum causa profundere parati essent, jam at hanc

non minus quam illi noster virtutem habebat, ita maximis duabus victor est: virginitate scilicet, et quod adversus ambitionem invictus stetit, animi autem affectibus brutisque motibus, plusquam alius quispiam imperitavit, suaeque quadam imperatoria calliditate spirituales illum Pharaonem, omnesque illius copias debellavit, quem ego unum verissimum fortitudinis principatum merito appellaverim.

CXXI. Quo autem loco Gregorii nostri theologiam collocabis? rem sane tantam, et tanto commendatam opere ut ad hanc nihil decantatissimae Moysis tabulae sint. Quae quamlibet maximo ex se in pretio habenda, quippe divinitus et ineffabili quodam exarata modo, corporalium tamen praecceptorum sanctiones erant; at nostri theologia, non divinitus modo aspirata erat, sed et Deum ipsum, ut verbo dicam, omnibus commendat et confirmat, et quae de Deo sentire conveniat, communis quaedam legislatio et finis est, scilicet exactissima omni elaborata cura, quae nullam cuiquam, ulla ex parte, reprehensionis ansam praebet, verum tuta undique et impenetrabilis sit, perinde ac divinum quoddam oraculum, aut delata caelo sententia, et vim inde auctoritatemque suam adeptam.

CXXII. Gregorius porro, quod usque adeo humanus et benevolus, et misericors erga omnes erat, ut ea re « viscera charitatis » vocitaretur: quod item in deliciis vitam agere cum posset, nollet, contra vero iugi metasque omnes egressum inedia sese maderet, his ille rebus utrumque praecursorem, et Joannem Zachariae filium et Eliam Thesbiten, antebat. Eliam, nimio quodam zelo eo abreptum, ut commiserationi clausus esset; Baptistam, penuria aliis idonei alimenti ad locustas et mel silvestre adactum. Quod autem « majorem ipso exortum fuisse » negat, id nihil ad hanc rem facit: non enim futurum exclusit. Rursus quod illi ambo pro iis quae legitima et iusta essent, heroica quadam libertate oris ad principes suos usi fuere; noster autem pro divinitate ipsa, adversus protevros divinitatis calumniatores, eadem usus est; tum quod illi nihil quidquam eorum quae destinaverant perfecere, noster contra maxima et gloriosissima statuebat trophaea, quid dixerit quispiam? an vero patet satis qua parte victoria scideat, tametsi nos nulli dicamus?

CXXIII. Postremo de Petro et Paulo, et illo tonitro illo id tantum dixerim quod laudaturus illos quispiam dicat; adeo magna illi profectio virtutis probitatisque confecere spatia, et per pulchra omnia pervenit fuere. Gregorium tamen, ingens illud naturae humanae instar, et postremam virtutum feturam, non modo in ipsis, verum etiam supra ipsos, meritissime collocandum censeam, quippe qui Petri zelum, et constantissimum Pauli robor (18), et sublimem Joannis theologiam, quaeque illis aliae complures aderam dotes, ita plene et perfecte expressit, ut his in rebus nihilo

α μίνος, δοῖν τοῖν μεγίστοις τὸ κράτος λαμβάνει, παρθενεία τε καὶ τῇ μὴ δόξης ἡτάσθαι, ἀλλὰ βασιλεύειν μὲν τῶν παθῶν καὶ τῶν ἀλόγων τῆς ψυχῆς κινήματων παντὶς ἡμῶν, καταστρατηγεῖν δὲ τοῦ νοητοῦ Φαραὼν, καὶ τῆς αὐτοῦ στρατιᾶς, ἣν μόνῃ γῶγ' ἂν φαίην ὡς ἀληθῶς ἀριστέαν.

PKA'. Ποῦ δὲ θῆσεις τὴν τοῦτου θεολογίαν τοσοῦτον οὖσαν καὶ οὕτω θαυμαζομένην, ὥς καὶ τὰς ὁμνουμένας ἐκείνου κλάκας τὸ μηδὲν εἶναι πρὸς ταύτην; ἐπερ αἱ μὲν, « εἰ καὶ πολλοὺ τίνος ἄξιαι, τῇ θεῶς καὶ ἀβήτης ἐγκαυχᾶσθαι, ἀλλ' ἄρα νοματικῶν ἦσαν ἐπιταγμάτων θερμοί· ἡδ' οὐχ ὅπως θεόθεν τὴν ἐπίνοιαν ἔσχον, ἀλλὰ καὶ θεὸν αὐτὸν ὡς εἰπεῖν συνίστησιν ἅπασιν καὶ κρατύνει, καὶ τοῦ φρονεῖν αὐτοῦ περὶ προσήκε, κοινῇ τίς ἐστι νομοθεσία καὶ ὅρος; τῇ διὰ πάσης ἀκριβείας ἀρῆσθαι, καὶ μηδὲν μὴδ' ἡντινοῦν τὸ παράπαν ἐπὶ μηδὲν δίδῃν λαθόν, ἀλλ' ἀνεπιχείρητον παντάπασιν εἶναι, καθάπερ τινὰ θεῶν χρησμὸν ἢ ψῆφον οὐρανῶν κατενεχθεῖσαν, καὶ ταύτῃ τὸ κράτος ἔχουσιν.

PKB'. «Ὅς οἱ μὲν οὕτω φιλανθρώπως εἶχε πρὸς πάντας καὶ συμπαθῶς, ὥς σπλάγγνα χρηστότητος; ὁνομάζεσθαι· οἱ δὲ τρυφῇ ἐδύναντο μὲν, οὐκ ἐβούλετο δὲ, ἀλλὰ διηκκεῖ καὶ υπερβαλλούσῃ τῆς ὁρῆς νηστεία προσέτιχεν, ἐκατέρω τῷ προδρόμῳ παρῆει τὸν τε τοῦ Ζαχαρίου, καὶ τὸν Θεοφίτην· τὸν μὲν, ἀμετρία τοῦ ζήλου, πρὸς τὸ μὴ συμπαθεῖν ἐσχεθῆναι· τὸν δὲ, δι' ἀπορίαν βρωμάτων ἐτίμων, πρὸς ἀκρίδας καταπεφευγῆτα καὶ μέλι. Εἰ δὲ, «Ὅς ἐγγύγεται, ψῆσι, μελῶν, οὐδὲν πρὸς λόγον. Οὐ γὰρ ἀνίσταται [ἀπαίρεται] τὸ μέλλον· καὶ μὴν, τὸ τοῦ μὲν, ὑπὲρ τοῦ νομίμου τε καὶ δικαίου, θαυμαστῇ τινι παρῆσθαι χρησαμένους πρὸς τοὺς κρατοῦντας, τὸν δ' ὑπὲρ τῆς θεότητος αὐτῆς, πρὸς τοὺς τῆς θεότητος ὀβριττάς, τοὺς μὲν, ὧν ἐβούλετο μηδιστοῦν το παράπαν εἰργάσθαι, τὸν δὲ, μεγάλα καὶ θαυμαστά στήσασθαι τρόπαια, τί τις ἂν εἴποι; Ἡ δὲ ὅλον, ἐπὶ τὸ κράτος, καὶ ἡμεῖς μὴ λέγωμεν.

PKI'. Πέτρος δὲ περὶ καὶ Παῦλος καὶ τοῦ οὐοῦ τῆς βροντῆς, τοσοῦτον ἂν εἴποιμι, ὅτι τοὺτους ἐκινεῖν τις ἐθέλων, ἐπιτοσοῦτον ἤκουσι καλοκαγαθίας, καὶ τοῦ διὰ πάντων ἵλασαι. Ἀλλὰ καὶ Γρηγόριος; ἡ μεγάλη τῆς φύσεως ἰνδεδίς, καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν τελευταία φορὰ, οὐχ ὅπως μετὰ τούτων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τούτους δίκαιος ἂν εἴη τετιγῆναι. Πέτρος γὰρ τὸν ζῆλον, καὶ Παῦλος τὸν τόνον, καὶ τὴν Ἰωάννου θεολογίαν, καὶ ἡ πόλλ' ἕτερα τούτοις προσῆν, οὕτως εἰς ἀκρον καταρθεῖν, ὥς μηδὲν ἀνδρὶν τούτων περὶ ταῦτα· ὅς ἐστιν οἱ αὐτοὺς καὶ παρήλασε. Πέτρον μὲν, οἱ οὐχ ὀμῶδες γάμψι, ἀλλὰ παρθενεία

¹⁸ Math. xi, 11.

(18) Greg. Naz. in Basilium, pag. 287 Ald. edit.

συνίη· Παῦλον δὲ, τῷ τὴν εὐσεβείαν ἐκ προγόνων ἀκριβῶς μεμνησθαι, καὶ μὴ τὴν μὲν ἀρχὴν εἰς διώ-
κτας τελεῖν, ἔπειτα δι' ἐμφανείας φρικώδους τῷ
Χριστῷ προσελθεῖν· ἀλλὰ μὴν καὶ Ἰωάννην τὸν
Ζεβεδαίου, τῷ μὴ διὰ βραχέων μὴδ' ἀπλῶς οὕτω-
σιν, ἀλλὰ θαυμάσιον καὶ σπουδαιότερον, καὶ ὅσον
ἀγωνιστικώτερον, καὶ πρὸς ἀμίλλαν ἡφθαί θεολο-
γίας· καὶ ὅτι οὐχ ἅπασι, ἀλλὰ πολλοῖσι Θεοῦ πέρι
πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς ἀπεδύσατο· καὶ σιωπῶ τὰς
ἐξαιρέτους τούτου γονάς, καὶ τὰς ἐκατέρας ἐπαγ-
γελίας, τῆς τε μητρὸς ὑπὲρ αὐτοῦ πρὸς Θεόν, πρὸς
τ' αὐτὴν τοῦ Θεοῦ, ὧν οὐδὲν ἐκείνοι· προσῆν· οὕτω
τοὺς προδύοντας καὶ τὰ μεγάλα παρὰ Θεῷ δυναμέ-
νους ὡς ἐφ' ἡν παρενεγκών· ὁ δὲ, καὶ πρὸς τὴν δε-
σπότην ὡς εὐνοὺς τῇ καθ' ἑαυτὸν τρόπῳ μιμήσει
παρρησιάζεται· εἰπερ ἐκεῖνον μῆτε τῆς θεότητος
ἐκστάντος καὶ δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς γενομένου, αὐτὸς
διὰ τὸ πρὸς ἐκεῖνον ἐσπούδακε φιλεῖν, τοῦ μάλιν
ἐξ ἀνθρώπου Θεὸς γεγενῆσθαι, καὶ τῆς προσρήσεως
αὐτῷ κοινωνήσας, καθάπερ οἱ [ἡς] ἔχομεν ἐκεῖνος
ἡμῖν.

Idem Dominum ipsum, ut amantissimus, aliusmodi
ille enim, nec a divinitate sua recessit, et nostra tamen causa, nostri similis factus est: contra
Gregorius, amore Domini flagrans, ex homine Deus fieri, et ita in nominis divini consortium
una cum Christo venire studebat, quemadmodum ille nostri nobiscum particeps est.

PKΔ'. Τοσοῦτο δὲ τὸ παρὰ πάντων ἀφροσύνης ἐν
ἀπιστίᾳ ἔχοντι, καὶ τηλικούτων προσδεδωκένων ἀξιο-
μῆν, καὶ τοῦτ' εἰκότως· ἐξ ἀνάγκης ἀπήντα· θαυ-
μάζεσθαι μὲν ὅφ' ἀπάντων, θαυμάζεσθαι δὲ οὐ
κατὰ τοὺς ἄλλους· οὐδ' ὥστε τοῖς ἐπαύνοις ὀρίξειν,
ἀλλὰ καὶ τοούτους αὐτοὺς [ἀν αὐτὸν?] ὑπερβαίνειν,
καὶ μηδὲν ὅλως τῆς ἐντεῦθεν συμμαχίας προσδεῖ-
σθαι, διὰ τὸ πάσης ὑπερβολῆς ἐπαυλῆσθαι, καὶ
πρὸς αὐτὴν ἡκεῖν τὴν τελευταίην· ὥσθ', ὅπερ ἐφθην
εἰπὼν, κἂν πάντες πάντα ποιῶσι καὶ λέγωσι, μη-
δὲν αὐτὸς [ἐ. αὐτῷ] εἶναι πλέον, σοῦ μόνου, μέγισ-
τον ἀνθρώπων, καὶ τῆς ἱκανῶς ἐπὶ πάντα ἀφικνουμένης
γλῶττης τῆς σῆς δυναμένης ταῦτ' ἀέλιως περαίνειν.
enim, mortalium maximum, itaque ista, ad omnis
absolvere modo posset.

PKΕ'. Ἀλλὰ γὰρ οὕτε πάντα τὰ τοῦδε διεξελθεῖν
ὅλως τε ὅν, οὐθ' ἄνερ ἔξεστι ταῦτ' ἀέλιως μνησθῆναι,
ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ μικρὸν τούτων ἐφίχθαι, καὶ μὴ
τοῦ παντός ἐκπατεῖν πλείστου νομίζειν [νομίζων],
ἐκείνῳ λέγω· ὅτι τὸν ἐπιτοσοῦτον λόγῳ, καὶ ὁ-
ύτως ταυτὴν περισκαυακῶτα, ὥς οὐχ ὅπως θεῶν τε
καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, εἰ δεῖ συντόμως φά-
ναι, τεχνίτην, ἀλλ' ἄρα καὶ Θεὸν γεγενῆσθαι, τῷ τ'
ἐν ἀσωμάτῳ τάξει πεπολιτευθῆναι, τῷ τε πᾶσι σω-
τηρίας αἰτίον καταστήναι τε καὶ καθίστασθαι. Προ-
σκαίβω δὲ καὶ χρόνος τρίτος δι' ὃν καταλείποις λέγων.
Τούτων τοίνυν τὸν τοιοῦτον, τὸν πᾶν, τὸν οὐκ οἶδ' ὅτι,
καὶ ψῆσιν, ἐχρῆν μὴν, ἐχρῆν καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάν-
των ἐμυλῆσαι τῷ βίῳ, καὶ μὴ κατὰ τοὺς ἄλλους ἐν-
τεῦθεν ἀπάραι, ἀλλὰ συμπαραμείναντα τῷ παντὶ
ἔπειτα τῇ τοῦδε λήξει, καὶ αὐτὸν τοῦ περιεῖναι πε-
ποισθαι, ὡς· ὅντα ψυχῇ τῶν πραγμάτων, καὶ οἱ
ἐποῖσι καὶ οἱ ἐλεγεν. Ἐκεῖ δ' οὕτω δέον γενέσθαι,

A ipsais inferior esset. Imo vero et hoc partibus qui-
busdam praecurrit, Petrum, quod nuptias non
attigit, verum in perpetua virginitate vixit; Pau-
lum, quod in vera pietate a maioribus suis
accuratissime institutus initiatusque erat; nec
primitus inter sectores illius vexatoresque nomen
suum professus, postmodum terribili apparitione
perculsus ad Christum accessit; denique etiam
Joannem, Zebedai filium, quod non ita breviter
et simpliciter, sed uberius et diligentius, et acrom-
molatioris quadam ratione ad forensam discepta-
tionem et legitimum certamen, theologiam tracta-
vit: tum etiam quod non semel aliquando, verum
saepiuscule in Dei causa cum haereticis promptis
expeditaque congressus fuit. Neque vero singula-
rem nostri nascendi modum, et mutuas utrinque
promissiones, tum matris pro ipso ad Deum,
tum ad matrem Dei, nunc tangam, quorum illis
aderat omnino nihil. Jam ut praecipuos quosque
et potentiores propioresque Dei amicos, his quae
divimus nominibus tantopere antecelluit, ita
quadam imitatione, propemodum aequabat. Quando

CXXIV. Qui tanto itaque omnibus in rebus
ceteros omnes antecedeat intervallo, tantisque
merito virtutum praeminebat fastigiis, illi hoc
item necessario, ut aequum erat, obtingebat, ut
ab universis laudaretur; laudaretur autem non
more aliorum, neque ita ut laudum modo et
terminis circumscriberetur, sed ut laudes ipsas
transcenderet, nihilque earum indigeret auxiliis,
eo quod summam omnem attingeret excellentiam,
et ad finem ipsum terminumque pervenerat, adeo
ut quod jam occupavi dicere (19), tametsi omnes
omnia et fecerint et dixerint, nihilo inde tamen
plus ad gloriam ipsius accessurum sit. Solus tu
abunde pertinens et suppedians lingua, digno haec

CXXV. Verumenimvero quando nequa omnia
viri decora percensere, nostrae opis est, nec quae
est fortasse, ea digna salis commemoratione prose-
qui possumus, quorum vel exiguum assecutum esse
pariem, nec proposito penitus excelsisse, maximum
mihi operae habetur pretium; illud dico, quod ip-
sum, qui tantos fecerat progressus, et ita semel-
ipsum comparaverat, ut non modo divinarum hu-
manarumque rerum, si compendio res ipsa expri-
menda est, summus artifex, sed et Deus jam pene
factus esset, tum quod instar incorporei ejusdem
genii vitam agebat; tum quod omnibus causa sa-
lutis et fuit, et est; sed et tertium aerebat tempus
(erit), per ea quae reliquit scripta. Hunc igitur
talem, huic maximum virum, hunc, sed quod
adhibeam vocabulum nescio, oportuit sane, oport-
uit, inquam, et ante ceteros mortales universos
ortum in hac versari luce ac vita, et non juxta

cum aliis emigrare, verum pariter cum ævo omni perdurare, eoque demum fini suo admoto, et ipsum non amplius superesse, quippe qui verum humanarum, per ea quæ faciebat dicebatque, anima plane esset. Siquidem vero, etsi hoc ita fieri oportebat, non factum tamen est, nec enim hæc mortalium est lex. Contra vero, secundum maximam Dei circa nos curam et providentiam, Gregorium, non solum ut commune quoddam bonum, inter homines censi oportuit, sed et communi hominum more finem suum experiri. « Non enim est qui vivet, et mortem non videbit ⁶⁶. » Quod et utrumque factum est. Atque illud item huc accedebat, ut et superstes idem ageret, et non esset amplius, secundum solitas naturæ leges; sicut id vero, non simpliciter quodam modo, nec, ut dixerit quispiam, casu et sueto aliis more, verum utrumque adeo bonis dextrisque auguriis, ut alterum, cum maxime oportuit, alterum, ut polcherrime oportuit, fieret. Quando enim rebus Ecclesiæ viro opus erat, qui tum incumbentes hæreses dissipare penitus et evertere, et in nihilum redigere valeret, tum piorum cætos confirmare et corroborare, et in posterum plane inconcussum efficere, hoc temporum tractu noster, velut communis quidam procurator salutis vitæ humanæ divinitus concessus, et omnes in ipsorum beatitudinem gubernans, et ita ut nesciam an alius aequè ullus ex his qui unquam fuere, admiratione affectus, ita ut genus humanum « exsuperantia virtutis sum obtegeret, ausque plane laude terras omnes impleret ⁶⁷. » Siquidem et ipsum æquum erat naturæ aliquando cedere, hominemque se esse demonstrare, nec vitam, et felices cunctarum simul optimarum rerum adeptionem, immenso splendore, divinam forsitan quamdam illum existimari essentiam, ornandis orbis nostri rebus, aspectabili corporis specie apparentem: cetera ⁶⁸, « vitam demittit.

CXXXVI. Perlibenter ille quidem certe quæ hic sunt, quæque hic viventium sunt, omnia relinquens, quippe a quibus ut digrederetur omnino conitit visus est, ex his postquam emersit, id in maximis ponebat bonis, tum vero item celestia illa, et sibi convenientia, capessens; quorum civis priusquam eo venisset fuerat, et in quibus corpore cunctus præcipuam habuerat delectationem, et quod maximum erat, sive respectu voluptatis, sive intima apud Deum gratiæ, sive exultationum multiplicium laborum, sive sanctissimæ in vita philosophiæ, quippe « migrare, et cum Christo esse ⁶⁹, » et dadum ineffabilem in modum desiderans: id ipsum cum insigni et amplissimo corollario consequitur, accepto divinitus excessus sui auxilio. Nimirum ut quemadmodum natiuitas, ita etiam obitus divini inspirationis particeps foret, et ipse per omnia Deo familiaris, illique coram esset, ut qui maximas futurarum illuminationum præsignificationes acciperet. Noter igitur, ut deo rem repetam, neque dum nobiscum agitaui, a Deo aberat, nihil profecto plus quam a seipso, verum fixum ac stabile domit-

A τὸ μὲν οὐκ ἔγενετο· οὐ γὰρ οὕτως ἀνθρώπων νόμος· ἔδει δὲ τοῦτον κατὰ τὴν μεγάλην τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμᾶς κηδεμονίαν καὶ πρόνοιαν, οὐ μόνον ὡς κοινωνὸς ἀγαθῶν εἰς ἀνθρώπους τελεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτοὺς τοῦτους τελευτῆς πεποιθεῖσθαι· Ὁ δὲ γὰρ ἔστιν ἐξ ὧν ζήσεται καὶ οὐκ ἔσται θάνατος· γίγνεται μὲν καὶ ἄμωρα ταῦτα· καὶ τὸ γὰρ εἶναι περιττὸν καὶ τὸ μηκέτι εἶναι κατὰ τοὺς τῆς φύσεως προστίγνεται νόμους· γίγνεται δὲ οὐχ ἀπλῶς, οὐδ' ὡς ἀντιφύ, κατὰ θεήν τινα ξυντυχίαν, καὶ ὡς ἴσως τοῖς ἄλλοις, ἀλλ' οὕτως μετ' ἀγαθῶν τε καὶ δαιμονίων ἐκείνων τῶν συμβόλων, ὡς τὸ μὲν, ἥνικα μάλιστα ἔχρησεν, τὸ δ', ὡς ἄλλοις ἔχρησεν, γινώσκοντας. Ὅτι γὰρ ἀνδρὲς ἔδει τοῖς πρῆγμασι οὐ μὲν ἐπιχειμένους αἰρέσεις διαλύσαι καθάπαξ καὶ καταστρέφασθαι, καὶ προστομῆδεν καταστῆσαι, τὴν δὲ τῶν εὐσεβοῦντων φαντασίαν ἐπιρροῦσαι τοῖς καὶ κρατύναι, καὶ πρὸς τὸ μᾶλλον ἀκλόνητον εἶναι καθάπαξ παρασκευάσαι, τὸ δὲ οὕτως ὡς περὶ τις κοινὴς μελεδονὸς σωτηρίας, ὁσέων τῷ βίῳ δοδεῖς· καὶ πάντων ἐν' αὐταῖς μὲν προστάξ, καὶ ὡς οὐκ οἶδ' εἰ τις τῶν πώποτε θαυμάσας, ὡς τοὺς μὲν ἀνθρώπους· ἐπὶ περιόντι καλύψαι τῆς ἀρετῆς, αὐτοὺς γὰρ μὴ τῆς ἀνείσεως πείσαν παληρωκίαν τὴν γῆν, ἐπεὶ καὶ αὐτὴν αἰὶς ἦν εἰς αὐτὴν φύσει καὶ δεῖσαι τῶν ἀνθρώπων, καὶ μὴ τῷ τῆς πολιτείας ὑπερφυῆ, καὶ τῆς ἀπάντων ἀμὲν τῶν βελτίστων ἐπιτυχίας, θέσαν τινὰ νομοθεῖν τοῦτον οὐρανὸν ἐπὶ τῷ τὰ τῆς κοσμοῦ σωματικῶς φαντάσασθαι, ἐν βαθυτάτῳ· καὶ μάλα τίς οὐ γῆρ, κατὰ τὴν τὸν βίον.

C PKG. Μετέβη μὲν ἡδὲ τὰ τῆς, καὶ ὅτι τὸν τῆς, ὡν γὰρ ὅπως ἐκταίη πάντα ποιῶν ἑωρῶτο, τοῦτων ἐπιθεῖν ἐξέστη, πολλοὺς τινος ἦσαν ἐπιλαβόμενος δὲ τὸν ἀνὴρ καὶ αὐτῷ προσσηκνῶν, ὡν πολίτης ὁπῆρχε καὶ πρὶν ἐπιθεῖναι, καὶ οἷς ἐντερόντα μετὰ τῆς ὁλῆς, καὶ τὸ μέγιστον, εἰς ἡθονὴς λόγον, καὶ πλείστης τῆς πρὸς Θεὸν χάριτος, καὶ τῶν πολλῶν πόνων· καὶ τῆς μεγάλης ἐν τῷ βίῳ φιλοσοφίας, ἀναλύει· γὰρ δὲ περὶ καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι· πάλαι παρ' αὐτὸν εἶποις, ποδῶν, τυγχάνει τοῦτον μετ' ἐξίχρεω τῆς προσθήκης, θεῶν τοῦτο χρηματίζεις. Ἰν' ὡς περὶ ἡ γένεσις, οὕτω καὶ τὰ τῆς τελευτῆς θέλας ἐπιπλοῦς μετέχῃ, καὶ ἡ διὰ πάντων οὗτος οὐκ ἐστὶν· καὶ μέλιον Θεῷ μέγιστος δεχόμενος τὰς ἐμφάσεις τῶν ἱσομένων ἀλλήλων· ὁ μὲν οὖν, ἡ καὶ αὐτὸς· ἐνανταδῶ τὸν λόγον, οὕτως μετ' ἡμῶν ὢν, ἀπὴν τοῦ Θεοῦ, οὐ μᾶλλον γὰρ καὶ αὐτοῦ· ἀλλ' ἐστὶν ἀκλόνητον ἐκείνην περὶ ἐκείνου, οὐτ' αὖ τὸν τῆς ἐκείνου ἀμείνων ἀμφοροῦμενος ἀγλῆς, ἡμᾶς καταλείπει· ἀλλ' ἀνωθεν, ὡς παρὼν, τὰ κατ' ἡμᾶς ἐποικίζει καὶ περιέχει· καὶ χεῖρα αὐτοῦσαν ὑπερῶν· τὸν μὲν τὸν ἐμπνευστῶν ἐξαιρούμενος

⁶⁶ Psal. LXXXIX, 49. ⁶⁷ Habacuc III, 5. ⁶⁸ Psal. XCII, 15. ⁶⁹ Philipp. I, 23.

δουχερῶν, καὶ πᾶν ἀντίβουν ἐκ μέσου τιθείς, νῦν δ' ἀγαθὰ πρὸς ἀγαθοῖς ἐπιπέμπων, καὶ τοῖς ὀνηργμέ-
ναις εὐεργεταῖς ἐτίρας δὴ τινὰς μείζους τε καὶ
καλλίους ἐπέμπων· καὶ μὲν δὴ κἂν τοῖς καλλίστοις
τε καὶ ἡδίστοις καὶ ζῆλον οὐκ ἔχουσι λόγους αὐτοῦ,
μὴ μόνον πρὸς ἅπαν ἡμᾶς ἀρετῇ· εἶδος παρακα-
λῶν καὶ παρτρύων, ἀλλὰ καὶ ὅπως ταῦθ' ἔξει (1)
ῥαδίως ὑποδεικνύς, βελτίους ἑαυτῶν τὰ πρὸς Θεὸν
τοκαθεκάστην ἔχον ποιεῖ· μετὰ γὰρ ἀπὸ τῆς ὕλης
ἐπὶ τὸ πνεῦμα, καὶ θαυμαστός τις ἐλπίδας ἔχειν
παρασκευάζων καὶ ὁλως οὐκ ἔστιν ὅτ' οὐ λόγους καὶ
ἔργοις εὖ ποιών ἐστιν ἡμᾶς· καὶ ὥστε οὐκ ἂν
ποθ' ὁ ἥλιος τῆς συνήθους ἐκταίῃ φωρᾷ, καὶ τοῦ
τῆν ὕψ' οὐρανὸν πᾶσαν περιῶν καταλάμπειν, οὕτως
οὐδὲ τοῦ περὶ ἡμᾶς· ἐξ ἀρχῆς οὕτως διακαιμένου
καὶ ἴλω, καὶ τῆς εὐμενοῦς ταύτης, ὡς ἂν τις ψῆ,
ῥυτταίεας.

sum nullo non temporis momento, verbis factisque
consueti cursu suo sol decedit, eo tenore, ut om-
nem, quæ sub cælo est, circumiens illuminet
terram; ita neque Gregorius, de pristino suo
ut quispiam vocaverit, auxilii collatione.

PKZ. Ἡμᾶς δὲ δεῖ μικρὰ ἄλλα καὶ ὅσα ἔξεστι
ταυτοῖσι προσειπόντας, ἔπειθ' οὕτω κατακλιθεῖσι τὸν
λόγον. Χαίρεις ὁ χαίρειν ὑπὲρ πάντας ἀξίχρεως
ὢν, ὃς ὑπὲρ πάντας κεχαρισμένος Θεῷ. Χαίρεις ὁ
τούτου χαίρειν πάντα πόνον ὑπομείνας· τορρόθεν·
καὶ χαίρειν ὡς ἀληθῶς ταῖς ἐλπίσιν, ὡς χαίρειν
ἐσσεῖ σοι παρίσται, Χαίρεις ὁ δι' ὧν μὲν πάντα
πάντων ἄριστος εἶ, πάντας συγχαίροντας ἔχων, δι'
ὧν δὲ πάντας συγχαίροντας ἔχεις, πάντα πάντων
ἄριστος ὢν· καὶ μὴν ὡς αὐτῷ σοι χαίρειν παρίσται
τῆς Τριάδος ὑπερασπιστῇ γεγονέναι, οὕτω σοι πάλιν
συγχαίρει μὲν ἡ Τριάς, συγχαίρουσι δὲ πᾶς ὁ περὶ
ἐκείνην τῶν ἀγγέλων διάσπας. Ἡ μὲν, ἡνὲν ὢν
πᾶσας τὰς τῶν αἰρετικῶν τερρόβας κακῶς αὐ-
τὴν διατρούσας, χαίρειν καθάπαξ ἑαυτῶς, ὡς μηδὲν
ὕδατος, πᾶσιν ἡμῖν χαίρειν παρέσχας. ὁ δὲ περὶ
αὐτῆς λέγειν καὶ φρονεῖν δογματίζας· ἔγγελοι δὲ, καὶ
τούτων μὲν εἴνεκα, πολλῶν δὲ πλεον ὅτι τάχα ἡμῶν
μετὰ τῆς ὕλης πρᾶσθεν εἰργάζου, καὶ νῦν μετὰ
τούτων τε καὶ οὖν τούτοις παιανίζειν τὰ θεῖα καὶ
ἦν ἔπειτα Τριάδα πάσης ἀμείως μετέχας· οὐ μὴν
ἀλλὰ καὶ τῷ τῶν ἁγίων εὐμπαντι κύκλῳ τοσούτου
δὴ τινος τιμᾶται τὰ σὰ καὶ οὕτως ἀξιοῦται μεγα-
λύνειν, ὡς μὴ μόνον σοι τῶν πρωτείων ἡδύως αὐ-
τοῖς ὑπεξίστασθαι καὶ παραχωρεῖν, ἀλλὰ καὶ χά-
ριν εἶναι πλείστην ἐξ ἀνάγκης εἰδέναι, ὡς τούτου
κοσμήσαντι· ἃ γὰρ εἰσιν ἅπαντες οὗτοι, τοῦτ' αὐτοῖς
μόνος τυγχάνεις ὢν, τῷ μεθ' ὑπερβολῆς πάντα τὰ
πάντων κακῆσθαι· καὶ εἶναι παντοδαπὸς τις ἁγιὸς
ὡς εἰπεῖν τοῖς παντοδαπαῖς τοῦ Πνεύματος χάρισι
καταγλαισθείς.

PKH. Ὁ προσήκειν αὐ, καὶ βλεπόν τὰ ἐμπρο-
σθεν, καὶ τῇ τοῦ νοῦ καθαρότητι, παμπόλλας

A lum sibi apud illum comparaverat, neque nunc
divinæ lucis fulgore, nullo interposito obstaculo,
saturatus, nos dereliquit, sed desuper, velut præ-
sens, res nostras contuetur et gubernat, et
ospitalem nobis præparavit manum, dum nunc
ingrumentibus malis eripit, et adversa ac contra-
ria omnia e medio submovet, nunc bona alia su-
per alia demittit, et superiora beneficia aliis qui-
busdam majoribus et pulchrioribus accumulata. Tum
vero præterea in elegantissimis, et suavissimis, et
supra æmulationem positis, scriptis suis, nos non
modo ad omnem virtutis speciem adhortans et im-
pellens, sed et quoniam hæc pacto facile obven-
tura sint commonstrans, nos nobis ipsis in pietate
erga Deum meliores quotidie sane efficit, retra-
hens nos videlicet a materia ad spiritum, et ut
mirifica plane in spe simus, faciens, et in univer-
sū bene de nobis merens. Nempe ut nunquam de
omnem, quæ sub cælo est, circumiens illuminet
terram erga nos affectu et favore, et hæc tam benevola,

CXXVII. Verumenimvero nobis tandem, ubi
paucis, et quantum in nobis est, nostrum allo-
cui consalutaverimus, concludenda oratio est.
Salve, qui salvere super alios omnes dignissi-
mus es, ut Deo super omnes charissimus. Salve,
qui ejus rei causa omnem olim laborem pertu-
listi, quive tum spe verissime lætabar, quod per-
petuo deinceps tibi affuturum sit lætari. Salve, qui
quod ubique omnium optimus es, omnes tibi con-
gratulantes habes: quod autem congratulantes tibi
omnes habes, eo omnium ubique optimus es. Cæ-
terum ut tibi ipsi plurimum lætari liceat, qui sanctæ
Trinitatis vindex assertorque fuisti: ita invicem
tibi sancta Trinitas congratulatur; congratulan-
tur vero etiam omnes, qui illi apparent angelo-
rum ordines. Trinitas ideo, quod omnes hære-
ticorum præstigias, male ipsam divellentes, ut
mera deliramenta, semel valere jubens, nobis
omnibus lætandi materiem dedisti, dum quid
de ea loquendum sentiendumque esset, accurately
exposuisti. Angeli et ob ista lætantur, et haud
paulo plus, quod olim cum corpore degens eorum
oblibas actiones, et quod nunc inter ipsos atque
una cum ipsis divinum numen concinis, et quam
spirabas Trinitatem, eadem nunc tota intime et
conjunctissime perfruëris. Denique universo item
sanctorum circulo tanti tua profectio testimantur,
adeoque maximo habentur in prelio, ut cum perli-
benter locum principem tibi concedant ac relin-
quant, tum etiam necessario summis te laudibus
gratibusque, qui ipsos ornaveris, ferant. Quod enim

CXXVIII. Ὁ σιδικε, et longe in posterum pro-
spiciens vir, (20) mentisque tunc munditia pluri-

(1) Fortasse. ἔξει. An ἔξει τις.

(20) Greg. I, 514.

mas divini Spiritus inspirationes adeptus, et cujus A in omnem terram exiit fons ⁴⁷, more apostolico, et quem perpetua Ecclesiarum sollicitudo, non minus ac Paulum olim, urgebat ⁴⁸, imo vero plus etiam rectius dixerimus. Quando ille constitutus nuper Ecclesiis, curis et sollicitudinibus angebatur: cui recens earum coagmentatio haud ab re formidolosior erat; tu vero pietate ipsa, per maledicam hæreticorum garrulitatem, in acie novacula jam sita, et in id vocata periculum, ne in impletatem plane recideres, omnibus viribus propugnabas, et manum invictissimam commodabas. O qui sæpius sanguinem pro Christo profundere avebas, nisi ipse plane cohibuisset, ne talem videlicet orbis terrarum amitteret virum, quive citra cruorem athleta evasisti, nimirum quod tua destinatione nominis hujus numerique candidatus omnino eras.

CXXIX. O qui pastoralis officii summam lineam, et teinipsum et quæ de eo negotio scripta composueras, exhibuisti! O qui solitariam et quietam vivendi rationem et ad materiam nullo modo flexibilem, sed ad Deum perpetuo intentionem, ita protinus ab ineunte ætate alimasti, et expetisti, et super cæteros rectissime perfecisti, velut quispiam extra carnem mundumque positus et sola vicilans anima! O qui tanto virtutem coluisti opere, ut nec adolescens ab ætate provecitis, et qui in virtutis meditamentis plurimum desudaverant aniefres, sed longo plane eosdem intervallo præverteres: nec ubi eadem ipse in classe jam eras, quidquam quocunque modo, de incredibili isto rigore et ingenti contentione remitteres, imo magis etiam quam florentis quispiam ætatis juvenili in his ardore elaborares! O qui proinde a peccato te abstinebas, quam ipsa sese abstinet virtus! O qui laudatissimorum virorum omnium solus visus es colophon! O qui omnium in terra viventium Dei maxime laudes celebrasti, et majorem vicissim in modum a Deo honore affectus es, tum quod hic plus aliis gratis ipsius fruebaris et undique quo magnopere commendareris habebas, tum quod C coelestem illam hæreditatem unus egregie creveres, atque præcipuo apud Deum decoratus eras honore.

CXXX. O qui humanam supergressus sortem credebatur! Sive verius, o qui hominem pariter et superabas et ornabas! quippe qui angelorum vivebas vitam, hos vero ipsos eo vincebas, quod illorum maxime Deum collaudabas, et quondam in terris et nunc potissimum una cum ipsis in celo! O qui jucunditatis omnis nullam penitus rationem ducebas, nisi quæ ad virtutem Dei que familiaritatem duceret! O Trinitatis templum, et prytaneum theologiæ, et sanctorum dogmatum exactissima norma! O disertissime orationum omnigenarum artifex, earumque super alios omnes athleta propugnatorque acerrime! O sacra gratiarum thesa, et suavissima morum concinnitas, maxime eadem et admirabilis et inimitabilis!

τὰς τοῦ Πνεύματος δεχόμενος ἐπιπολαί, ὁ ὑπερ εἰ-
πᾶσαν τὴν γῆν ἁποστολικῶς ὁ φθόγγος ἐξῆλθε, καὶ ὅν ἤγε διηνεχῆς ἡ μέριμνα τῶν Ἐκκλησιῶν, οὐχ ἦσαν ἡ πάλαι Παῦλον κατατρεῖ· μᾶλλον δὲ καὶ πλέον εἰπὼν ἐνετίεν. Εἰπερ ἱκεῖνος μὲν ἀρετὴ τοῦτων καθίσταμένων, φροντίζων ἦν καὶ ἀγωνιῶν τὸ σῶν ἀρετῆ παρὰς ὑπορῶμενος· οὐ δὲ τῆς εὐσεβείας αὐτῆς ὅπῃ τῆς τῶν αἰρετικῶν γλωσσολογίας, ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς ἐστῆκυίας καὶ κινδυνευούσης μεταπίσειν εἰς δυσσεβείαν, πᾶσιν οἷς εἶχες προδμάχαις, καὶ θαυμαστὴν χεῖρα παρείχες· ὁ βουλευθεὶς μὲν πολυλάχῃς ὑπὲρ Χριστοῦ τὸ αἷμα ἐκχεῖται, κωλυθεὶς δὲ ὑπ' αὐτοῦ τούτου, ἐφ' μὴ τὴν οἰκουμένην ἀνδρὶ ἐστέρησθαι τοῦτοῦ· καὶ γεγονότος ἀναίμακτος ἀθλητῆς, εἰ; τοῖτους ὅτι μάλιστα τῇ προαιρέσει τελλών.

PKΘ'. Ὁ ποιμαντικῆς δρὸν αὐτόν τε δεῖξαι, καὶ οὗς ὑπὲρ τούτου λόγους ἐνέειθε! Ὁ τὸ μονήρας τοῦ βίου καὶ ἡσυχον, καὶ πρὸς μὲν τὴν ὕλην πάν-
τάσιν ἀκλινὲς, πρὸς δὲ Θεὸν ἔχον αἰεὶ, οὕτως ἐξ ἀρχῆς ἀγαπήσας τε καὶ ποθήσας, καὶ ὑπὲρ πάντα καταρρωπῶν, ὡς ἂν τις ἐξω σαρκὸς καὶ κόσμου γε-
γεννημένος καὶ μόνῃ ζωῇ τῇ ψυχῇ! Ὁ τοσοῦτον πρὸς ἀρετὴν ἐσχηκώς, ὡς μὴτ' ἐν νεότητι τῶν πρεσβυτέρων, καὶ μάλιστα περὶ ταύτην καμόντων ἀπολα-
γεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ πολλὰ τῶνόντι σφᾶς παρῆλθαι· μὴτ' εἰς αὐτοὺς τοῦτους τελέσας, ὑφείσθαι καὶ ὁπ-
οῦν τοῦ θαυμαστοῦ τοῦδε τένου καὶ τῆς μεγάλῃς ἐνοστάσεως, ἀλλὰ καὶ παντὸς ἀκμάζοντος μᾶλλον ἢ δὲν τὰ τοιαῦτα. Ὁ κακίας ἀποσχόμενος οὕτως, ὡς ταύτης ἐκείνῃ! Ὁ πάντων ἐκαινουμένων μόνος ἀναφανὲς κολοφών! Ὁ μάλιστα μὲν πάντων ἐπὶ γῆς δοξάσας Θεὸν, μειζόνως δὲ ὑπ' αὐτοῦ δοξα-
σθεὶς, τῷ δ' ὑπὲρ τοῦς ἄλλους ἀνταῖθα τῆς χάριτος ἀπολαῦσαι, καὶ πανταχόθεν ἐσχηκέναι θαυμάζεσθαι, τῷ τε τῆς ἀνω κληρουχίας διαφερόντως λαλεῖν· καὶ τὰ πρῶτα κατ' αὐτὴν τετιμῆσθαι.

PA'. Ὁ μέζων ἢ κατ' ἀνθρώπον νομισθεὶς, μᾶλλον δὲ, ὡς τὸν μὲν ἀνθρώπον ὁμοῦ τε παριών καὶ κοσμήσας τῷ κατ' ἀγγέλους βίοναι! αὐτοὺς δὲ τοῦτους, τῷ μάλιστα αὐτῶν δοξάσαι Θεόν· καὶ πάλαι μὲν ἐπὶ γῆς καὶ νῦν δ' οὐχ ἧχιστα μετ' αὐ-
τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὁ παντὸς ἡδίστου μετ' ὀντι-
γούν τοπαράπαν ποιησάμενος λόγον, πλὴν ὅσον εἰς ἀρετὴν φέρει καὶ Θεοῦ ξουαυλλαν! Ὁ Τριᾶδος ἐστὶν, καὶ πρῶτα ἐν ὁρολογία, καὶ δογματῶν ἀκρῶτα! Ὁ παντοδαπῶν λόγων τεχνίτης, καὶ τοῦτων ὑπὲρ πάντας ἀγωνιστὰς, καὶ ἄρρα χαρίτων καὶ ἡθῶν εὐκοσμία, θαυματομένη μὲν, ζηλοῦσθαι δ' ἀνέφικτος! Ὁ μὴ μόνον εὐρανόθεν διηγούμενος τὴν δόξαν Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ πάντας πρὸς οὐρανὸν μεθιστὰς, καὶ ταῖς θαυμασταῖς ὑποθήκαις τῶν σῶν

⁴⁷ Psal. xix, 5; Rom. x, 18. ⁴⁸ II Cor. xi 28.

λόγων, θεοῦ; αὐτοὺς καθιστά; ἡ κακοῦ τινος ἢ κακοῦ, οὐδ' ἐν αὐτονομίᾳ τῶν λογισμῶν ἐσχληκῶς, πάντα δὲ τὰ κάλλιστα καὶ κτησάμενος καὶ μεγαλοφύως τοῖς ἄλλοις παρεσχληκῶς! ἡ κατὰ πᾶν ὅτι ἂν εἴποι τις, τῶν βελτίστων, τοσοῦτον ἐκλάμψας, ὥς ἀπὸ σοῦ μᾶλλον ἢ πρόσθεν τοῦτι κεκοσμηθῆναι, καὶ ποθεινότερον πᾶσι πρὸς τὸ κεκρῆσθαι γενέσθαι! usque adeo exsplendueras, ut hoc ipsum plus abs omnibus ad usum desiderabilius evaserit!

PAA'. ἡ γλῶσσα πυρίπνοος καὶ στόμα μελισταγὲς, καὶ κithάρα τοῦ Πνεύματος, τῇ διὰ πάντων χαρίτων, ὥς εἰπεῖν, ἀρμονίᾳ, πάντας μετὰ τοῦ σώζειν ἔχειν κηλοῦσα, καὶ τὰς ψυχὰς ἐνθέους ἐργαζομένη καὶ βακχεούσας τὰ ἄρρητα! ἡ καὶ τούτων ἕκαστον ὡν μετ' ὑπερβολῆς, καὶ πάντα ὁμοῦ! ἡ καὶ κρείττων ἀπάντων καὶ προσέτι αὐτοῦ ἐκείνου πᾶν, οἷς (1) ὑπερέχεις· τοῦτο δὲ, οἷς ἐν ἑκάστῳ τῶν ὧν αὐτὸν δοκεῖς ὑπερέχειν! ἡ πάντων τῶν τοῦ Πνεύματος χαρισμάτων μόνος ἡξωμένος, ἂν τε καὶ μόνος τὰ τοῦδε μάλιστα πίνων ἐξητακῶς, καὶ μετὰ τούτου ταμέγιος αὐτῷ συναράμενος καὶ κοσμήσας! ἡ εἰ ἂν αἱ τις προσεπῶν τοῦ προσήκοντος τύχοι καὶ ὧν ἀξιοχρεῖται εἶ! Εἰ γὰρ τίνα τῶν πάντων ἡ κόσμου ψυχὴν ἢ χρῆ προσεπικεῖν, καὶ ἡ κεφάλαιον ἀρετῆς καὶ θεῶν ἐπιταγμάτων ἐμφύχον δίδτον· καὶ ἡ καλοῦ παντὸς συστοιχίαν, καὶ ἡ φύσεως τῆς ἀνθρωπείας εἰκόνα καὶ ὅρον, καὶ ὅπως ἡ τῶν πρὸς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ χαρίτων, μεγίστην καὶ κοινωφελεστάτην φιλοτιμίαν· καὶ πᾶν ὅτι τοιούτων, μόνος ἂν μοι δοκῇ δικαίως ταυτὶ προσεπικεῖσθαι.

PAB'. Ἄλλ', ὃ διὰ πάντων βελτίστος πάντων, καὶ τῆς ὑπερουσίας καὶ μοναδικῆς Τριάδος γνήσια προσευτὰ, τὰ μὲν παρ' ἑμοῦ σοι τοιαῦτα, μᾶλλον δὲ τὰ σὰ καὶ ὧν αὐτὸς εἰ χορηγός! οἷς γὰρ οὐ μόνον ἐκ τῶν ὧν ἐνδοσιμῶν τε καὶ χαρίτων, πρὸς τὴν ἐγχειρήσιν ἡδέως εὐ μάλα κατέστην, ὧν πρόσθεν καθάπαξ ἀπώκωνον, τῷ μεγέθει τοῦ πράγματος ἐκπληττόμενος, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐγχειρήσιν, ἐφ' οὕτω τοι τύχης ἰόντι, ὥς πρὸς αὐτοῖς σχεδὸν ἤδη γεγενῆσθαι τοῖς ἐπιλόγοις τοῦ βίου τῷ περιόντι τῆς νόσου, καὶ μονοῦ τὴν τελευταίαν προσορᾶν, πατινὸν αὐθὺς γέγονας ἄκος, καὶ οὐ περιεῖδες δεόμενον, ἐξ ἄρα τούτων ἀποφαίνεσθαι δίδως, ὥς ἂ παρ' ἑμοῦ τῷ δοκεῖν ἤδη λαμβάνεις, παρὰ αὐτοῦ τῶντι λαμβάνεις· καὶ ὧν ἡμᾶς εὐ πατήσας, τούτων τοὺς καρποὺς ἀποφίρη· ὁ αὐτὸς γεγυνῶς τοῦ λόγου καὶ βραδευθῆς καὶ συναγωνιστῆς καὶ ταχύντης. Εἰς οὕτω παρὰ αὐτοῦ ταῦτ' ἔχεις λαβῶν.

saue vero ita profecto abs te ipso hæc habes accepta.

PAI'. Αὐτοῖν δὲ ὄντων κλειστόν ἀξίων καὶ πάνυ διαφερόντων ἡμῖν ὥς τὸ πᾶν συνεχόντων, εὐσεβείας λόγῳ καὶ βασιλείας, μὴ διαλίπεις τὴν μὲν, ἀκλόνη-

O non modo et cœlum enarrans gloriam Dei, sed et omnes ad cœlum traducens, et divinis tuarum orationum monitis divos ipsos reddens! O qui vili alienius usum habitumque ne in liberrimo cogitationum arbitrio habebas, optima vero omnia et ipse possidebas, et magnifice liberaliterque cum aliis communicabas! O qui secundum id omne reatum optinarum, quod nominari a quoquam possit, te, quam antea habebat, acceperit ornamentis, et

CXXXI. ἡ lingua flammans, mellaque os Hymettis, et cithara Spiritus sancti, æquabili per omnes gratias, ut sic loquamur, concentu, omnes, una cum facultate servandi, demulcens, animasque divino Numine instinctas, et inenarrabilia quedam bar-chantes, efficiens! O qui et singula hæc, et plane cum superlative et, et simul omnia! O et omnium et tal præterea ipsius victor: Illud idē quod vera omnibus præstas, hoc autem quoniam in unaquaque re tua temetipsum superare videris! O qui solus omnibus Spiritus sancti muneribus dotatus eras, quippe solus item maxime omnium naturam illius perscrutatus, et qui ope illius maximam illi opem, operam, ornatum, contulisti! O quoniam te compellans nomine, satis appositum et te dignum, quisquam reperire possit (21)! Si enim aliquem mortalium omnium animam mundi, fas appellare; si quem caput virtutis, et divinorum præceptorum animatum codicem; si quem conjugatam pulchri omnis seriem; si quem expressam naturæ humanæ imaginem et terminum; ad summam, si quem a divinis erga nos beneficiorum maximam, et publico commodo summe conducibilem magnificentiā, et quidquid huiusmodi egiogium est, iis solis iure et merito tu mihi cohonestari videaris.

CXXXII. Tu vero, o omnium in omnibus optime vir et essentia omni superioris, planeque singularis, divine Trinitatis germane sacerdos atque prædicator, quæ a me ad nomen tuum ornandum conferri poterant, hæc et huiusmodi sunt, aut verius tua et abs te ipso nobis imperita. Quando enim non solum tuo instinctu monituque, tuaque adminiculante gratia, ad hoc negotium, a quo antea, magnitudine illius deterritus, vehementer abhorrebam, summa animi alacritate aggressus sum, sed illo etiam suscepto, cum in eam venissem fortunam, ut maxima morbi vi ad ipsam fere vitæ conclusionem adducto præsens tantum non ante oculos satum versaretur, hic tu prænicum et salutare remedium continuo fuisti, nec opem tuam flagitantem aspernavis es. Ea igitur re affirmandi nobis causam præbes, hæc, quæ nunc, ut videtur, a me accipis, vere te abs temetipso accipere, et collati in nos beneficii hosce percipere fructus, quando idem orationis editor ac munerarius, idem adiutor atque architectus fuisti,

CXXXIII. Cæterum cum duæ quedam maximi momenti, et ad nos quam maxime pertinentes, utpote cætera omnia in se complexæ, res sunt, vera nimirum

⁶⁰ Psal. xix, 2.

(1) An repetendum ἀπαντας?

(21) Ex Demosth. *De corona*, 8.

pietas et imperium: ne unquam intermitas, queso, cum pietatem usquequaque inconcussam in ævum omne, et adversus hæreses omnes invictam, præstare, cui dum vita maneret, sæpe prætoris aut potius perpetui prætoris, quamquam lapidibus appetitus et percussus, et de anima ipsa planissime curress, et hoc ipso tempore vel maxime tueris, nimirum admirabili ista et instructissima scriptorum tuorum armatura communitam: tum legitimi item et Deo charissimi imperii sceptræ complecti atque corroborare: neu permittas quidquam infastigarum rerum illud persultare, sed in secundissima illi provideas omnia, quo Romani omnes et Romanorum pricipatus terram cunctam in suam potestatem atque ditionem redigant: contra hostes universi, pariter armis abjectis, cum iis jungantur, et in amicorum numerum veniant, æquisque paciscantur conditi- nibus, partim suis ingratulis vecigales Romanis fieri et solium servire servituti cogantur, ita ut lotus inde terrarum orbis, qua habitabilis est, ut dixerit quispiam, orbis pacis, et plenitudo probi honesti, que moris, et unius ejusdemque animi regio fiat. Porro si singula etiam urbibus idem nolle saluti est, etiam earum, ut communem securitatis vin-

CXXXIV. At mihi, præ aliis quonibus te et tua spi- ranti, laudibusque farenji, et abs te una post Deum immortalam, salutis oras superque religanti, et eorum in quibus deliqui, veniam, et quæ in hoc vite curriculo opportuna fuere omnia, largitus: et quas in te multas magnasque collocaveram spes, haudquaquam frustratus, idem vero etiam postea celestium rerum consortem in Christo Domino nostro efficias: cui una cum principii et originis omnis experte, ipsius Patre, et sanctissimo et bono et vivifico Spiritu, decet omnis gloria, honos et veneratio nunc et semper et in sæcula sæculorum, Amen.

A τον παντάπωι τηρῶν ἰσασί, καὶ πάσης ἐστυνα- οὐν αἰρέσεως ἀνωτίαν, ἥς καὶ περιὼν ἐν προβάτης πολλάκις, μᾶλλον δ' ἐλάτταν προῖστασο, λιθολευατού- μενός τε καὶ πὼν περὶ ψυχῆς μάλιστα θέων, καὶ νῦν οὐχ ἔχιστα περιέπεις τῇ θαυμαστῇ φραττομένην πα- νοπλῆ τῶν λόγων· τῆς δ' ἐννέμου καὶ θεοφίλους βα- σιλείας· τὰ ἀχέπτρα κατέχων τε καὶ κρατούνων· καὶ οὐκ ἔνν οὐδὲν οἰοῦν τῶν ἀπειρημένων κατὰ ταύτης χωρῆσαι, ἀλλὰ πάντα τὰ βέλτεστα ταυτησὶ προνοῶν, ἐφ' ὅ πάντας μὲν Ῥωμαίους καὶ τὴν Ῥωμαίων ἀρ- χὴν τῆς ἐκστατοῦ γῆς γενοσθαι κυρίους· πάντας δὲ πολεμίους, τοὺς μὲν τὰ ἔπλα βέβαντας, τουτοισὶ συνελθεῖν καὶ εἰς εὐνοὺς τελέσαι, καὶ τὰ γιγνόμενα σπείσασθαι· τοὺς δὲ καὶ ἀκοντας ἡγαγέσθαι φόρου Ῥωμαίους ἀπὲρχθαι καὶ δουλεύειν ὡς ἔθος· ὡς κατα- στήναι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐντεῦθεν, ὡς ἂν εἴποι- τις, οἰκουμένην εἰρήνης· καὶ πλήρωμα καλοκαγα- θίας καὶ χωρίων ταυτέτης· εἰ δὲ καὶ τῇ καθένε τῶν πόλεων τὸ ταυτὲ φρονεῖν σωτηρία, καὶ τοῦτων ὡς πρόβολος κοινὸς ἀσφαλείας, αὐτὸ αὖτὲ παντά- πασι φρονεῖς, ὁμόνοιαν πρυτανέων καὶ πᾶν ὃ τι σφίσι λυσαιτελοῦν καὶ πρὸς ψυχὴν μάλιστα φέρον.

B est, etiam earum, ut communem securitatis vin- dicem suscepturum, concordiamque et quidquid con- ducibile ipsa est, animaque imprimis salutem promoveat, expeditaturum.

P44. Ἐμοὶ δ' ὅπρ πάντας τὰ σὰ καὶ πνέοντι καὶ θαυμάζοντι, καὶ σοὺ μόνου μετὰ θεὸν τὰς τῆς σωτη- ρίας ἐξάπτει· τεισάματα, ὧν τε ἡμαρτον λύσιν, καὶ πᾶν· ὃ προσήκειν ἐπὶ τοῦ παρόντος παρεσχέως, καὶ τὰς ἐπὶ σοὶ πολλὰς καὶ μεγάλας μὴ κατασχύνας ἐλπίδας, οὐ δὲ καὶ τῶν Ὀλύμπου πραγμάτων κοινω- νῶν ἔκστα δαίσεις, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· ὃ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνδρὶ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ παναγῷ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι· νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

D ~~καὶ τὰς ἐπὶ σοὶ πολλὰς καὶ μεγάλας μὴ κατασχύνας ἐλπίδας, οὐ δὲ καὶ τῶν Ὀλύμπου πραγμάτων κοινω- νῶν ἔκστα δαίσεις, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· ὃ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνδρὶ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ παναγῷ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι· νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.~~

ΘΕΟΔΟΥΛΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΗΤΟΙ

ΘΩΜΑ ΤΟΥ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ

ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΧΑΝΔΡΗΝΟΥ ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΟΣ *

THEODULI MONACHI

ALIAS

THOMÆ MAGISTRI

ORATIO PRO CHANDRENO.

Οὐδὲ τὸ σεσυκοφαντῆσθαι Χανδρηνὸν (1) ὑπ' ἐνίων Α θαυμάσαι τις ἂν, ὡ βασιλεῦ· τὸ δ' εἶναι, σοῦ κρατοῦντος, τοῖς τὰ τοιαῦτα τοιμῶντας. Ὁ μὲν γὰρ εἰ καὶ παρὰ τὴν ἀξίαν δυστυχεῖ τὴν αὐτοῦ, ἀλλ' οὐχ, ὅσον εἰς παράδειγμα, ἔστιν ἀνευχεῖν ὅτι μὴ καὶ παραμυθουμένους ἔχει τοὺς ταυτὰ πεπονθότας· ὅλλ', εἰ μοι διδως εἰπεῖν, καὶ δυσχεραίνει ἐπεικῶς· ἔτι μὴ κατηγόρησαν πλείους, ἵνα λαμπρότερος καὶ μείζων ἀνὴρ φανεῖται, σοῦ δικάζοντος· οὕτως ἔρρωται· σὺ δὲ, παρ' ᾧ τάληθες ἰσχυρὸν, καὶ ἐν τοῖς κακοῖς ἅπαντες ἴσμεν ἰσχυρῶς ἔχοντα μᾶλλον ἢ τοῦ καλοῦ καὶ νομίμου ποιεῖται τις ἕτερος λόγον, οὐκ ἂν εἰκότα ποιεῖς ταῦτα περιωρῶν, ἃ παντὸς μᾶλλον ἔχρην ὑποπταῖναι, καὶ δημοτικαῖς μόνος ταύτας κήρας νομίζειν ὡς ἀληθῶς. Οὐ γὰρ δῆπου πρὸς μὲν τοὺς ἐξωθεν πολεμίους, ὅπως ἀμυνώμεθα, πάντα Β ποιεῖν δεῖ, καὶ στρατόπεδα συνάγειν, καὶ ὅπλοις χρῆσθαι, καὶ συκροτεῖν τὰς δυνάμεις, τοὺς δ' ἐν μέσῃ τῇ πόλει δεινότερα τοῦτων ἐργαζομένους, τὸ (2) τοὺς οἰκίους ἐκπολεμοῦν, τοὺς γε μὴν οὐδὲν τι νομίζειν οὐδὲ συμφορὰν τὸ κακῆσθαι, ἀλλὰ τοσοῦτο μισεῖν, ὅσῳ καὶ βῆον ἂν τις ἐκείνου; μᾶλλον ἢ τοῦτους φυλάττειν.

Τὸ μὲν οὖν προσήκον ἦν, ὡ βασιλεῦ, τιμᾶσθαι Χανδρηνὸν τούτον, καὶ πάντας ὁμοῦ μὲν τοῦτον ἐπαινοῦντας· ὁρᾶσθαι, ὁμοῦ δ' ὑπὲρ αὐτοῦ τούτου καὶ πρὸς· εἰ λόγους ποιεῖσθαι, ὡς ἄρα πολλοὺ τινος ἀξίος φρένων τε εὐδουλῆ καὶ κρατῶν ἐν πόλεμοις, ἃ παντὸς μᾶλλον αὐτὸς; αὐτῷ σύνοισθα· τούτῃ γὰρ ἦν οὐκ αὐτὸν μόνον τοῦ γιγνομένου τυγχάνειν, ἀλλὰ C καὶ τοὺς ἄλλους ἐπὶ τὰ ἴσα προστρέπειν. Ἐπεὶ δὲ

Non quod quidam calumniantur Chandrenum mirandum est, o imperator, sed quod, te regnante, sint qui talia audeant. Ille enim, etiamsi immerito ærumnis affligatur, attamen non potest exemplo probari, eum non alios qui idem passi sint, circa se habere; sed, si mihi dicere concedas, multum angitur quod non plura adversus eum dixerint, ut vir clarior ac major, te iudice, effulgeat; sic enim roboratur: tu vero, apud quem pollet veritas, et quem scimus omnes malos detestari magis quam alius quisquis sit qui decori et æqui rationem habeat, non æquitate uterere, si hæc negligeres quod maxime omnium oportuit suspicari et populas calamitates revera existimare. Non enim sane in externis hostibus profligandis omnem curam ponere oportet, et castris metandis, et armis parandis, et coplis cogendis, illos autem qui in media civitate pejora his perpétrant cives impugando, non coercere, et eorum præsentiam ferre, sed eo magis odio habere, quo facilius inimicos exteriores quam interiores aliquis caveret.

Decebat ergo, o imperator, Chandrenum illum honorare et omnes tum illum laudantes prodire, tum ad te de illo sermonem facere, quia multa existimatione dignus est ob prudentiam mentis ac bellicæ rei peritiam, quas maxime omnium ipse in eo cognovisti; sic enim non modo quod æquum est nactus esset, sed alii ad similia fuissent incitati. Cum vero exstiterint homines qui nibilo res

* Ex codice regio 2629. Notandum, hunc codicem eundem esse cum 1853, quo ad Nicephorum Gregoram Boivinus est usus.

(1) Chandrenus in bellis contra Catalanos ac

Turcos Græcis præfuerat. Vide Boivin. ad Gregoram, pag. 329.

(2) Μαλὸν τῷ, et mox τοσοῦτῳ.

publicas curant, et propterea damnant virum, cui de suis pro nobis susceptis periculis, ut ipse scis, oportebat congratulari, obsecro te, imperator, ne illum eorum sermonibus laceratum, et ea quæ olim in illo cognovisti dedecores, et calumniatorum exprobrationes ejus meritis fortiores esse permittas, sed a te de illo sermonibus acceptis, si deliquisse deprehendatur, illum tunc castigatione ei exquisitis suppliciis afficias; si autem omni culpa immunis, ut ego opinor, evadat, in eos qui falso accusaverunt iram referas. Quæ enim, si illum peccasse comperitur, æquum esset hunc perpeti, iisdem affici debent illi, postquam deliquisse constabit, primum ne talia iterum moliantur, postea quia periculosissimum est nos sinere perversissimos homines natura uti, cum scimus eos non dura passuros esse, si millies fefellisse convincantur.

Fortasse quidem quibusdam absurde facere videbor si, cum sim exsuli genere conjunctus, autem pro ipso verba faciam: existimabunt enim quod non propter justitiam nec ut res quas oportet tuear, sed nature instinctu surrexerim, nil æqui habens dicere, sed verborum astutia et occultis artibus maxime confusus. Ego quidem in hoc plane dissentire fateor: tantum abest ut propterea timeam, ut ipsius causa longinquam navigationem susceperim et maris pertulerim molestias, non hoc solum tributum conferens generi in opportunitate temporis, sed multo magis veritus, ne in proprios ferus atque impius videar, si, in rebus quæ etiam alienos incitant, solus ego quiescam. His autem posthabitis, si scindi possem, et benevolentiam seorsum ostendere, ac postea in hoc certamine illi auxiliari, hæc forent, et non essent causæ iis qui cupiunt vituperare: quod si autem illud fieri nequeat, quomodo non pro virili parte propinquos contra omne fas periclitantes defendam? Certe nemo est ita calamitatis ignarus, et male fortune inexpertus ut nesciat cujusque adversitates benevolas mentes postulare, et inde bonos judicari.

Et revera, si apud alium quemvis verba facerem, illud cogitare possem, quod verba mea secutus, sed inique, sententiam statueret; quoniam vero omnes scimus te dicente oratores Homericos superare, cur hæc oportebat dicere, et non omnibus viribus collectari?

Di autem mihi, imperator, paucis verbis uti, ut satis videre possis jampridem Chandrenum inter bonos recenseri, et nihil esse quod illi ad laudem non faciat. Sed si de genere interrogas, nulla

(3) Nestorem videlicet, λίγην Πολύων ἀγορητήν

πεφῆνασιν τινες οἷς τῶν κοινῶν ἑλαστον μέλει, καὶ διὰ τοῦτο κρίνουσιν ἀνθρώπων, ὃ τῶν ὑπὲρ ἡμῶν κινδύνων, ὡς αὐτοὶ οἶσθα, μάλιστα συγχάριεν ἔχρην, δέομαι σου, βασιλεῦ, μὴ, συναρπασθὲντα τοῖς τούτων λόγοις, τὸν μὲν καὶ ἃ πάλαι τοῦτο συνέδασ ἀτιμάσαι, τὰς δὲ τῶν συκοφαντῶν βλασφημίας ἰσχυροτέρας νομίσαι τῶν ἐν τούτοις δικαίων, ἀλλ' ἡσυχῇ καὶ τοῖς παρὰ τοῦτο δεξιόμενον λόγοις, ἂν ἐν ἀδικῶν ἐλεγχθῇ, τότε κολάσειν καὶ τιμᾶν ἀπὸ τῶν ἐσχάτων, ἂν δ' ἔξω πάσης αἰτίας, ὡς ἐγώ μαι, φανῇται, ἐπὶ τοῖς καταφευγαμένους; διήκουσιν τὴν ὁργὴν ἐνεγκίειν. Ἄ γάρ ἂν, οὕτως εἰ πλημμελῶν ἐφωρόθη, δίκαιον ἦν ὑποστῆναι, τοῖς αὐτοῖς ἡλεακέναι; πλημμελεῖν φεραθὲντας, μάλιστα μὲν ἵνα μὴ τοῖς ὁμοίοις ἐγγενησώσιν αὐτοῖς, ἔπειθ' οἷσι καὶ πάνδεινόν ἐστιν εἰ τοῖς πονηροτέτοις οὕτω γ' ἂν χρῆσθαι τῇ ψύσει δώσομεν, εἰδότες ὡς οὐ πείσονται κακίως, ἂν μυριάκις ἐλεγχθῶσι ψευδοθέντες.

Ἰσως; μὲν οὖν ἀποτόν τισι διέξω ποιεῖν, εἰ τῷ ψεύγοντι κατὰ γένος προσέχω, ἔπειθ' ὑπὲρ αὐτοῦ χρώμαι τοῖς λόγοις; οἷσονται γάρ ὡς οὐ τοῦ δικαίου χάριν, οὐδὲ τοῖς πράγμασιν ἃ δι' ὑπερίων, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ πεφυκότος ἀνέστην, δίκαια μὲν οὐδὲν ἔχων λέγειν, τῇ δὲ τῶν λόγων δεινότητι καὶ παρασκευῇ μάλα φάρβων. Ἐγὼ δὲ τὸ μὲν αὐτῷ καὶ πάντω διαφέρειν ὁμολογῶ· τοσοῦτόν γε μὴν διὸ διὰ ταῦτα φοβεῖσθαι, ὥσθ' ὑπὲρ αὐτοῦ τούτου καὶ μακρὸν πλοῦν ἐσταλάμην καὶ τῶν ἐκ τοῦ πάλαι; δυσχερῶν ἡνεσγόμεν, οὐκ αὐτὸ τοῦτο μόνον τὴν γιγνομένην ἀποδοῦς τῷ γένει συντίλειαν ἐν τῷ καλοῦντι καιροῦ, ἀλλὰ τὴν καὶ διδίδως πολὺ πλέον, μὴ περὶ τοῖς οἰκείοις; τηρῶδες διέξω καὶ δυσσεύει, εἰ, τῶν πραγμάτων καὶ τοῖς ἐξω καλοῦντων, μόνος αὐτοῖς ἡσυχάζοιμι. Ἄνευ δὲ τούτων· εἰ μὲν ἦν διελθεῖν, καὶ τὴν μὲν εὐνοίαν ἐνδείξειν χωρὶς, ἔπειτα δὲ καὶ πρὸς τὸν ἀγῶνα συνάρασθαι τούτω, ἦν ἂν ταῦτα, καὶ οὐκ ἂν ἦσαν προφάσεις τοῖς ἐπιθυμοῦσι κακίειν· εἰ δὲ τοῦτο οὐχ οἶόν τε, πῶς; οὐκ ἐκ τῶν ἐνόντων παρίστασθαι τοῖς οἰκείοις; περὶ πάντα κινδυνεύουσι νόμον; Οὐκ οὖν γε οὐδαὶς οὕτως ἐξω καθάπαξ τοῦ δυστυχεῖν καὶ τῆς οὐκ ἀγαθῆς τύχης ἀπειρος, δὲ ἀγνοεῖ δῆπου ὡς αἱ συμφοραὶ πάντες μᾶλλον ἀπαιτοῦσι τοὺς εὖνοους; καὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἐνταῦθα κρίνεται.

Καὶ μὴν εἰ μὲν πρὸς ἕτερον ὄντινον ἐποιοῦμην τοὺς λόγους, ἦν ἂν ἐννοεῖν ὡς λόγοις παρακολουθήσας τοῖς ἐμοῖς, ἀλλ' οὐκ ἐν δίκῃ, τὰ τῆς ψῆφου γε θεῖτο· οἷσι δ' ἀπαντες ἴσμεν ὡς καὶ τοῖς ἀγῶνι δεινός οὐδὲν αὐτοῖς ἀποφαίνεις δημηγορῶν, δὲ γε καὶ τοῖς Ὀμηρικοῖς περιλαύεις βήτορας; (3), εἰ ταῦτα λέγειν ἔχρην, ἀλλ' οὐ παντὶ σθένει συναγινώσκεισθαι;

Ἀδὲ; εἰ μοι, μικρὸν, ὦ βασιλεῦ, τὸν λόγον ἀνεγκίειν, ἐν ἰδεῖν ἔχῃ; ἀρκούντως ὡς πέρβουθεν Χανδρηνὸς εἰς ἀγαθοῖς ἔφερε, καὶ οὐδὲν ἔσθ' ὃ μὴ τοῦτο χορηγεῖ πρὸς ἔπαινον. Ἄλλ' ἔάν τε τὸ γένος

αἴτης, πολλοῦ τιнос ἄξιον καὶ τῇ· Ἀσία· πολλάκις ὡς περὶ πρόβολου ὥπται· ἐν τε τοῦτον ἐξετάσης, εὐρήσεις οὐ τῶν προγόνων ἀξιοχρεῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ συγγῆν τῷ τουτοῦ παριόντα (4), καὶ τῶν ἐκείθεν αὐτῷ πολλῶν καὶ μεγάλων παραδειγμάτων μείζω τοῖς ὅλοις ἀγωνιστήν. Καὶ οὐτ' ἐκείνων τοῖς ἰδίοις ἀγαθοῖς κοσμουμένων εἰς θνείδος καὶ ζημίαν ἐτελεύτησεν οὗτος, πλείστον ὅσον ἀπολειφθεῖς, ἀλλ' ἐξέτεινε τὴν μίμησιν εἰς ὑπερβολήν· οὐτ' αὖ πάλιν οὗτος· τοῖς ἐκ τοῦ γένους ἡγάπησε μόνους, ὥς περ τις οἰκοθεν μὲν οὐ φανείας, τὸ δὲ πατὴρ οὐμπίου νίκου εἶναι εἰς ἀρετῆς λόγον ἀποχρῶν εἶναι νομίζων, ἀλλὰ, τὴν πατρίων ἀρετὴν μεγίστης εὐδοκίμησεως ὑπέθεσιν χρίνας καὶ πρὸς τὰ μείζω παρασκευὴν, ὁμοῦ τε σφᾶς ὑπερῆρε καὶ πλείστον ἐφ' αὐτῷ φιλοτιμείσθαι παρίσχε.

Δῆλον δὲ ὦν γὰρ ἐπὶ τῇς Ἀσίας (ἐκείθεν γὰρ, ὡς ἔφην, αὐτῷ τὰ τοῦ γένους), καὶ τοῦτο μὲν στρατοπέδων, τοῦτο δὲ καὶ πόλεων ἀρχὸν ἐκ παίδων ἤδη, ὅσα μὲν εἰς λογισμοὺς ἤκει καὶ τὸ βουλευέσθαι γερόντων ἐκράτει, ὅσα δ' εἰς πολέμους καὶ μάχας καὶ χειρῶν εὐφυγίαν τῶν συνευλεγμένων ἀπάντων, οὐχ ὅπως τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν, τῇ μὲν τῶν νόμων φυλακῇ τοῦ ἀρχομένου· ἐπαύειν καὶ μετὰ τῶν εὐδαιμόνων τιθεῖς, τῇ δὲ σκληροῦ δίκῃν ἐμπίπτειν τοῦ ἐχθροῦς καταπλήττων· ἀεὶ μὲν νικῶν, ἡττώμενος δὲ οὐδ' ἐισάπαξ, οὐ μὴν οὐδ' ἀπρακτοῦ ἀποχωρῶν· ἔσθ' ὅτε ἀμάχου μὲν τολμῆς ἐμπιπλά· τοὺς οἰκείου, τρόμον δὲ τοῖς πολεμίοις ἐμβάλλων· μόνος μὲν πρὸς πολλοῦ· πολλάκις, πρὸς ἀριθμοῦ δὲ κρείττονι πλῆθος παραταττόμενος μετ' ὀλίγων, καὶ νίκας τὰς καλλίστας τε καὶ μεγίστας λαμβάνων· θαυμαζόμενος μὲν οἷς τοὺς παραπεσόντας πάντας ἀνῆρει, θαυμαζόμενος δὲ καὶ οἷς τοὺς ἀπόντας μετριοτέρους καθίστη τῷ φόβῳ. Τούντεῦθεν οὐκ ἐν εἰς χεῖρας ἰέναι, ἀλλ' οὐδ' ἐξίεναι τῆς σφετέρας τὸ παρῖπαν ἐτολμῶν· ἀλλ', ἃ πρόσθεν ἔδρων οὗτοι τοὺς ἄλλους, ταῦτ' οὐκ ὀλιγάκις ὅπ' ἐκείνου καθόντες καὶ παειραθέντες ἔξω παντάπασι λογισμῶν, τὴν ἡσυχίαν ἔπειτ' ἀγνὸν φροντο δέειν, ὥς περ αὐτῶν, οἶμαι, καταγνωστέας τὸ καὶ τὴν ἀρχὴν ἔχειρίσων· τοσοῦτον ἦν αὐτῷ περὰ πάντων τὸ πρὸς τὰς μάχας ἀρεστικῆς, καὶ τῶν οἰκείων μόνων, ἀλλ' ἤδη καὶ τῶν πολεμίων αὐτῶν, καὶ τούτων Περσῶν (οὐδὲ γὰρ τοῦτο μικρὸν εἰς προσθήκην), οὐς ἀπαντες ἴσμεν ἐν τοῖς ὅλοις βιοῦντας, καὶ ταύτην ἡγουμένους βασιλῶν ἐσω βελῶν καθάπαξ ἐσέναι, ὥστε καὶ σφᾶς πλέον, εἰ καὶ παράδοξον φάναι, νομίζειν ὅπ' αὐτοῦ νενικησθαι ἢ περιγυνομένων αὐτοῦς εἶναι τῶν ἄλλων, μεῖζον ἡγουμένους· εἰς δόξαν τοὺς κεκρατηκότας λαμπροὺς τινὰς ἔχειν ἢ φαυλοτέρων αὐτοῦς ἦνται κοσμεῖσθαι.

Οὐ τοῖνων πολεμίων μὲν οὗτος ἐκράτει, τὰ δ' εἰς εἰρήνην ἐτέρων ἡττήθη· ἀλλὰ καὶ ταῦτα τῶν ἐν τοῖς πολέμοις οὐκ ἀντίβροπα (5) μόνον, ἀλλὰ καὶ καλλίῳ τοῖς ὅλοις ἰδεῖσθαι, ὥς περ αὐτὸς αὐτὸν ἀμιλλόμενος. Καὶ οὐκ ὦν τὰ τ' ἄλλα καὶ τὸ φιλαν-

A existimatione dignum est et sepe numero Asiae quasi murus exstitit: si de illo queris, invenies non esse tantum parentibus illustribus ortum, sed etiam ea longe superasse virtutis exemplaria ipsi ab eis proposita. Et non, ipse multum illis inferior, eos propriis decoribus ornatos turpitudine ac ignominia affecit, sed imitationem longe provexit: nec autem ille sola generis virtutes satis esse duxit, sicut aliquis suapte natura ignobilis, patrem Olympicum ob virtutem esse clarum sufficere ratus, sed patris virtutem maximae gloriae fundamentum esse iudicans et ad maiora preparationem, simul et suos superavit, et multa in seipso praecleara praebuit.

B

Quod in promptu est: cum enim in Asia versaretur (exinde namque, ut dixi, genus ducebat), et nunc exercitiis, nunc urbibus jam inde a juventute praecesset, quidquid in senibus iudicii et in consilio sapientiae inesset, quidquid bellorum ac certaminum peritiae et manuum strenuitatis non tantum in suis hostibus, sed in omnibus congregatis esset, superabat, legum custodia amplificabat subiectos ac felices efficiebat, et inimicos, fulminis instar in eos irruendo, percutiebat. Semper erat victor, nunquam, ne semel quidem, superatus, aut re male gesta reversus; aliquando insuperabilem audaciam suis infundens, terrorem hostibus incutiebat. Solus saepe contra multos, aut prope turbam numero praestantiorum cum paucis collocatus, pulcherrimas ac maximas reportabat victorias, mirabilis et cum dirueret obvios hostes, mirabilis et cum paucissimos qui abierant terrore contineret. Hinc non tantum manus conserere, sed nec domo exire prorsus audebant; sed, quae prius isti erga alios agebant, haec non semel ex illo praeter opinionem experti atque perpassi, quiescere deinceps oportere censuerunt, quasi, ut opinor, seipsos imperium appetiisse penituerit. Ita omnes cum illo pugnare abstinebant, non modo subjecti, sed etiam hostes ipsi et isti Persae (non enim illud parva est accessio), quos omnes scimus inter arma vitam agere, et illud oblectamento habere quod semper in armis remaneant, ita ut plaris faciant, etiam si illud sit incredibile dictu, se ab illo victos esse quam ipsi alios superare, magis gloriae esse rati claros habere victores, quam infirmiorum cladibus decorari.

Verum, sicut militiae, ita in pacis studiis non fuit illis inferior: sed haec non modo bellicis aequalia, sed etiam excellentiora prorsus exhibuit, quasi ipse se ipsum superaret. Et ceterum taceo et eum humanum esse in alienos, mansuetum et be-

(4) Forsan, σ. τῷ μέτῳ τουτοῦ παρ.

(5) Legendum, ὥς περ πρὸς αὐτὸς· αὐτὸν, qua verborum collatione utitur alibi.

nevolum in subjectos, et largis beneficiis indigentes recreare, et in omnibus iustitiæ esse addictum, et, cum possit de dotibus quibus præditus est gloriari, non velle, ut moderatione et magnanimitate Epaminondæ magis quam quivis alius æquiparandus sit: hæc enim, etsi non dicam, omnes clamabunt.

Talem in Asia se exhibuit, in Europa autem quem? Primum quidem adversus Persas et Italos qui in Thraciam dire sævierant et propter sædus inter se pactum non parva repleti erant audacia, adeo ut ultima minitarentur, grave bellum a Romanis susceptum est, et dimicere statuerunt, gnari quod, nisi celerrime certamen conserendo sese liberarent, contra multo plures pugnarent, et dein sæviora experiri eis accederet. Cum autem, inter utrumque exercitum ad Ægos Potamos acri certamine exorto, plus valerent barbari, non equidem quod ad pugnam essent meliores (quis enim hoc diceret?), sed quod ex eis omnes qui sub nobis militabant confestim ad illos transferrent (o crudelem illum casum!), nostrorum alii ceciderunt non pauci, alii fuga undequaque elapsi sunt, ipse autem solus inter multos superatos insuperabilis exstitit; aut potius tantum abest ut retrocesserit, ut, non solum prosternendo hostes, quot aliquis scire nequeat, sed etiam illis vulnera inferendo, illius virtus quasi ancipitem illorum reddiderit victoriam, ostendens quod, etiamsi infausta acciderent Romanis, illis tamen suus honos maneat, et quod nil unquam eum subducat et auferet.

Et quidem hoc ita fuit. Cum autem oporteret eos transire in Macedoniam, transeunt et in Palæne castra ponunt; et illinc profecti omnia deprædaverunt, ut ex Decelia Atticam Lacedæmonii. Inveniunt et ibi strenuum illum adversarium: illud autem nondum dicam, sed quod, cum illic venissent, copias nostras nepos tuus duxit, et cæterum qualis ille vir! ducum qui veteribus Romanis præerant, adjiciam et qui undequaque exstiterant, omnium profecto longe excellentissimus, non modo in rebus deliberandis, et in operibus cito peragendis, aut quia iudicio futurum melius quam vates, sicut præsens, videat, et in his quæ aliis difficillima videntur quam facillime opportunas res expediat, sed etiam quod a juventute bella multa et maxima, et illa quidem omnibus ardua, feliciter et ut nemo existimasset gesserit (omnibus peritior equos ordinare et viros clypeatos. (Homer., *Iliad*, B, 554). Illud nimirum maxime eum tibi

A θρώπων· μὲν ἔχειν τοὺς ἑταίρους, ἡμέτερος δὲ καὶ προσήνων; τοὺς οἰκείους; καὶ χαίρειν μὲν εὖ ποιοῦντα θαυσιλῶς τοὺς ἐν χρεῖα, τιθεσθαι δὲ πανταχῇ τῷ δικαίῳ, καὶ τοῖς μὲν προσοῦσιν ἀγαθοὺς ἔχειν μέγα φρονεῖν, μὴ βούλεσθαι δὲ, ἀλλ' ἐπισκεῖται μετὰ μεγαλοφυσίας· διδόναι πάντος μᾶλλον Ἐπαμυνίδου· ταῦτι γὰρ, κὰν ἐγὼ μὴ λέγω, πάντες βοήσονται.

Τοιοῦτος μὲν ἐπὶ τῆς Ἀσίας· τὰ δ' εἰς Εὐρώπην, τοῖς τις; Πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς ἐπὶ Θράκης κακῶς εἰσχωμαζάντας Πέρσας καὶ Ἰταλοὺς (6), καὶ τῇ πρὸς ἀλλήλους συστάσει θράσους οὐκ ὀλίγου πλησθέντας ὧς καὶ τὰ ἔσχατα ἀπειλεῖν, δεινὴ τις συνέστη μάχη Ῥωμαίοις, καὶ πολεμῖν ἔγνωσαν, εἰδότες ὧς, ἐὰν μὴ τάχιστα συμπεσόντες ἐξέλωσι σφᾶς, πολλῶν πλείους αὐθὺς μαχοῦνται καὶ σχετικωτέρων τῶν δευτέρων πεираθῆναι παρίσται. Ὡς δὲ συνεβρωγώτων ἑκατέρων τῶν στρατοπέδων ἐν Αἰγῷ Ποταμῷ καὶ τῆς συμπλοκῆς θαυμαστὰς γεγυνοῖαι, τὸ πλεον ἔσχον οἱ βάρβαροι, οὐ τῷ τὰ ἐς μάχην κρείττους γε εἶναι (τίς δ' ἂν εἴποι ταῦτα); τῷ δ' οὐστίνασον τῶν ὅφ' ἡμῖν τεταγμένων βαρβάρων αὐθρῶς ὧς ἐκείνους ἀπομολῆσαι (ὦ δεινοῦ πάθους ἐκείνου!) πεπτόχασι μὲν ἡμῶν οὐκ ὀλίγοι, οἱ δὲ φυγάδες θηρηθήπο' ἐχώρουν, μόνος δ' οὗτος; ἐν πολλοῖς; ἡττημένοις ἀήττητος; διαγέγονε, μᾶλλον δὲ τοσοῦτ' ἀνέσχε τοῦ ταυτὰ πεποθῆναι, ὥστε καὶ τῶν πολεμίων οὐχ ὅσους ἂν τις ἀγνοῇσαι κατενεγκῶν, ἔστι δ' οὗς καὶ τραυματίας πεποικηώς, ὥσπερ ἀμφοτέρω αὐτοῖς πεποιήκει τὴν νίκην τὸ καθ' αὐτὸν, ἐνδειξάμενος τοῦθ', ὅτι, κὰν ἀτυχῇ συνηνέχθῃ Ῥωμαίοις, τὸ γούν ταυτῶν ἀξίωμα μένει, καὶ οὐδὲν μὴ ποτε καθέλλει τῶν πάντων, οὐτε μὴν καθαιρήσει.

Καὶ τοῦτο μὲν οὕτως· ἐπὶ δὲ καὶ πρὸς Μαικεδονίαν ἔδει τούτοις διασῆναι, διαδιδόναι μὲν καὶ στρατοπεδεύουσιν ἐν Παλῇνῃ· κἀκεῖθεν ἐξόντες ἐληίζοντο πάντα, καθάπερ ἐκ Λακεδαιμονίας τὴν Ἀττικὴν Λακωνίας. Εὐρίσκειται γὰρ τοι κἀναυθα τοῦτον δεινὸν ἀνταγωνιστὴν· ἀλλὰ μήπω τοῦτο, ἀλλ' ὅτι, δεῦρο κειρωρηκῶτων, τῆς ἡμετέρας στρατῆς ὧς ἀδελφίδους (7) ἐπεστάται, τὰ τ' ἀλλ' ὅποιος ἀνὴρ, καὶ τῶν ἐν στρατηγίαις τῶν πάλαι Ῥωμαίων, προσθήσω δὲ καὶ τῶν ἀπανταχοῦ γενομένων, ἀπλῶς μακρῶ πάντων ἀριστο; οὐ λογιέσθαι περὶ πραγμάτων μόνον καὶ τοῖς ἔργοις ὧς τάχο; περᾶναι, οὐδ' ὥστε τοῖς λογισμοῖς τὸ μᾶλλον μαντείας κρείττον ὧς παρὸν θεωρεῖν, καὶ περὶ τῶν ἀπορωτάτων τοῖς ἄλλοις εἶναι δοκούστων μάλα βραδύς· αὐτοσχεδίαζον τὸ δέον, ἀλλὰ καὶ πολέμους ἐκ παιδὸν πλείστους καὶ μεγίστους, τοὺς δ' αὐτοὺς καὶ τοῖς ἄπασιν δυσχερεῖς, εὐ τε καὶ ὧς οὐκ ἂν τις φήθῃ διανεγκῖν, ἂν ὑπὲρ πάντας ἔχων ἱκανοὺς τε κοσμεῖσαι καὶ ἀνι-

(6) Turcos scilicet et Catalanos.

(7) Ei nomen fuit Angelo, quod didici ex oratione Theoduli τῇ Μεγάλῃ Στρατοπεδάρχῃ τῇ Ἀγγέλω. Dum melius quid a viris horum temporum historie peritioribus proferatur, opinor fere hunc Angelum

Palæologum, Imperatoris fratris filium, illum esse Joannis Palæologi filium, de quo Cangius agit in Familiis Byzantinis, pag. 253, sed quem non nominat: ita ut proprie Angelus non fuerit ipse ἀδελφίδος; sed τοῦ ἀδελφίδου filius.

παρ' ἀσπιδωτάς· (8) · ὁ δὲ καὶ μᾶλλον τοῦ γένους σοὶ προσήκοντα τοῦτον ἰδεῖν· αἱ γοῦν ταῦτα καὶ τοῦ κατὰ οἱ πράγματος.

Οὗτος, πρὶν μὲν ἢ Χανδρῆν ἄφικέσθαι, ἐχρήτο μὲν τισι λοχαγοῖς, ἐχρήτο δ' οὐ μᾶλα πρέπουσιν, οὐδ' ἀξιόχρεως ὑπὸ τούτῳ τετάχθαι· ἀμύλαι καὶ τοῖς πολεμίοις τοσούτον εἶχον (9) ἀνταρκεῖν, ὥστε καὶ τούτοις, ὡς ἐγὼ φαίην ἂν, δι' ὧν ἐμαλακίζοντο πρὸς τὰς μάχας, τὸ γοῦν καθ' αὐτοὺς ἐστρατήγουν, ἀγαπῶντες· εἰ σὺ ζοῖντο (τοῦτο δ' αὐτοῖς ἀπῆντα παρὰ τοῦ στρατηγού), κυσὶν ἐοικότες ἐρρυσσωνευμένοις πρὸς μάχην. Τοῦτου (10) δ' εἰς τὴν ἐκείνων τάξιν ἵκντο, ὡς βασιλεῦ, καὶ προσλαβόντος Ἡρακλέους (11) Ἰόλειον, ἀθρόον ἅπαντ' ἐκείνη πρὸς τὸν ναυαγίον μετέστη, καὶ τοὺς ὕβριστάς καὶ μείζω φρονούντας διεδέξατο φόβος· εἰ; Παλήνην αὖθις συγκρίσεις· καὶ οὐκ ἔτ' αὐτοῖς ἦν πλατεὶ στρατεύματι πανταχόσε χωροῦντας διὰ προστυχὸν διαφθεῖρειν· ἀλλ' ἔγνωσαν ἁλίστατος ὄντας ἢ ὥστε Ῥωμαίοις ἀντορθαμῖν δύνασθαι. Ὅσοις μὲν ἀνάλλε τῶν πολεμίων αὐτίκα φανεῖς, καὶ πλήθος αἰχμαλώτων ἂν εἴλε, καὶ σκύλα καὶ δοκὰ καὶ λάφυρα, καὶ ἵππους καὶ βόας· καὶ οἷς, καὶ πάνθ' ὅσα ταυτέα τῆς μερίδος, τί τις ἂν λέγοι; Τούς γοῦν ἡμετέρους στρατιώτας Μίδα· μικροῦ τῶδ' ἄρ' ἦν.

Ἀλλὰ τοῦ μὴ στρατοπεδεύειν ἔχειν ἢ πρόσθεν οἱ βάρβαροι δυσχεραίνοντες, ὡς· εἰκός, ἅτε τῶν πολεμικῶν ὄντες· ἀθάλας καὶ τὴν περὶ ταῦτα σχολὴν δυστύχημα κρίνοντες, ἐτέραν ἐτράποντο· λησταίαις γὰρ ἐχρῶντο, καὶ λόχους ἐποιοῦν ἐξ ἀφανούς, καὶ περὶ βοσκημάτων καὶ τῶν τούτοις ἐπιτοκίων λόγος· αὐτοῖς ἦν οὐ μικρὸς στρατηγούμενος ὑπὸ λιμοῦ. Ὡς δὲ καὶ, τούτοις ἀπὲς εὐτυχικότες, οὐκ ὀλιγάκις κακῶς ἐπαθον, ἀπειρηκότες, οἶμαι, τοῖς ὄλοις, καὶ μὴδὲν ἔχοντες εἰς παραμυθίαν λοιπῶν, τῶν μὲν ἀναγκαίων ἐπιλειπομένων ἀπάντων, ἐπὶ ἑαυτοῦ δὲ ἀμύχης τῶν πραγμάτων σφίσι καθεστῆκεν, αὐθις Θεσσαλίας χωρεῖν ἔγνωσαν, ἐπ' ᾧ γοῦν τοῖς ἐπιτηδείοις ἔχειν ἀφθόνοις χρῆσασθαι, καὶ ἅμα τῶν Χανδρῆνου χειρῶν, ἑμοὶ δοκεῖν, ἀποστήναι σπεύδοντες.

Ἀλλ' οὐτ' αὐτοῖς πλέον οὐδὲν ἦν εἰς ἀπαλλαγὴν, τῆς ἀλλοδαπῆς ἐλημμένους, καὶ τοὶ σφόδρα δοκοῦν· οὐδ' αὖ σφίσι αὐτοῖς ἀμύνειν φέδυναντο Θεσσαλοὶ καὶ πρὸς τοσούτον παραβάλλεσθαι κίβδης. Οὐ μὲν ἑτέρου πρὸς ταῦτ' ἰδεήθησαν· ἀλλὰ καὶ τούτοις κακῶς πράττουσι καὶ θορυβούμενοι· ἰδὼν Χανδρῆνός συνεμάχαι, σοὺ τὴν ἐκείνων ἰλεήσαντος τύχην, ἐπειδὴ πρεσβεύοντας εἶδες, καὶ τοὺς βαρβάρους παρῆλτο τὰς ἐλπίδας· ἀ; ἐπιστρατεύοντες εἶχον, ἀπροσδοκῆτας φανεῖς, ὥσπερ ἀνάγκη τινὶ καὶ τύχῃ συγκαληρωμένοι μὴδ' ὄντινόν ἑτερον τούτους ἢ Χανδρῆν ἔχειν ἀντίπαλον. Τοσάδε γοῦν κἀναυθὰ κατ' αὐτῶν ἔστιται τρόπαια καὶ οὐ· ὡς περιφανῆ, νῦν μὲν ἀθρόοις ἐμπέπτων, νῦν δ' ἐκ πολλῶν ὀλίγοις καὶ πολλοῖς κατ' ὀλίγους, ὥστ' ἄβουσι μὲν ἐς

A genere conjunctum esse ostendit: hæc ergo sunt tua, et tuam rem attinent.

Ille, priusquam Chandrenus adesset, quibusdam turmarum ductoribus præerat non adeo aptis et omnino indignis qui ipsi subessent: certe tantum abest ut hostibus obsisterent, ut pro illis, si ita loqui liceret, propterea quod ad pugnam essent enervati, ipsi omnia gererent, satis ducentes si salvi essent (illud enim eis a duce obvenit), canibus similes ad pugnam segnioribus. Cui autem Chandrenus ad eos rite ordinandos venisset, o imperator, et Hercules sibi Iolaum adiunxisset, subito hæc omnia in contrarium fuerunt conversa, et arrogantes ac superbos corripuit pavor et eos in Pallenen iterum interclusit: et nondum datum erat eis amplo cum exercitui aggredientibus fortunam labefactare, sed cognoverunt se esse minores quam ut Romanis adversari valerent. Quot interemerit hostes, prima congressione, et numerum captivorum quos subegit, et prædam et arma et exuvias et equos et boves et oves et omnia quæ in hac regione erant, quis enumeraverit? Nostros ergo milites ferme ut totidem Ildas videre erat.

Sed barbari, irati, ut par est, ex eo quod non castrâ ponere potuerint in loco quo prius erant, quia rebus bellicis erant assuefacti et a præliis abstinere ut calamitatem ducebant, aliam in regionem transierunt: atrocioribus enim utebantur, et ex occulto struebant insidias, ac de pecoribus et qui eos acquebantur militibus non parvus erat sermo propter ciborum penuriam. Postquam autem, in his semel felices, calamitatibus non paucis fuerunt afflicti, desperatis omnibus, ut opinor et nihili habentes ad solatium, omnibus opibus relictis, et rebus eorum quasi in acie novacula stantibus, cito in Thessaliam ire statuerunt ubi commenas copiam capessere et simul ex Chandreni manibus, ut mihi videtur, effugere possent.

Non autem poterant magis sese salvare, terram alienam occupando, etiamsi maxime id sperarent: nec se ipsos armis de fendere valebant Thessali et cum tanta multitudine congredi. Non alio sane in his opus erat: sed Chandrenus adveniens cum male ordinatis et trepidantibus congressus est, quia in eorum fortunam misertus es, postquam legatos vidisti, et improvise adventu absistit barbaris spem quam bellum inferendo habuerant, quasi necessitate quadam et fortuna sortiti non alium tunc adversarium ac Chandrenum. Tanta ergo et tam præclara illic etiam adversus eos statuit tropæa, nunc in densos hostes irruens, nunc paucos cum multis nunc multos cum paucis aggrediens, ut illa celebrent usque nunc Thessali, celebrent

(8) Ex Homero *Iliad.* B, 554.

(9) Forsan ἀμύλων.

(10) Chandrenus intelligendus.

omnes fere homines, et stetit quasi columna præclara in animis singulorum memoria, quæ et victorem illustrat et alios ad strenuitatem adhortatur.

Et quid plura edisserere oporteat? Nisi enim confestim pacem petissent, omnes illic cecidissent, mali male disperdiit. Tunc vero cum Thessalis inducias fecerunt, et, cum Chandrenus propterea ad nos cum tot ac tantis coronis, ut alius Hercules, regressus esset, seipsos abstulerunt a periculo, cessante bello in quo infausti fuerant, et pulcherrimam illam victoriam retulerunt adversus vicinos Italos, qui contra eos cum superbo apparatu movebant, et non tantum eos, sed et totam Thessaliam et Macedoniam confringere minitabantur, et qui ipsi ita prorsus contracti sunt, ut nec ignifer, sicuti aiunt, superfuert.

Cum autem hæc bene succederent, Chandrenus imprimis felix erat. Quod si fieri non poterat ut bene procederet, nisi securitatem essent consecuti, illam autem non habuissent nisi res susceptas relinquendo, reliquerunt vero, Chandreno regresso, Chandreno revera victoriæ laus referenda qui ejus causam præbuit.

Cum ergo illi essent fugati et has dedissent iaculitatis poenas, quæ in alios perverse decreverant agere, hæc ab aliis ipsi belle perpassi, oportebat victores non tantum armorum et equorum, sed et urbium, et regionum, et omnium quæ illis erant dominos fieri et postea hæc partiiri inter seipsos; et hæc quidem hoc modo partiti sunt. Qui ex Sicilia venerant, urbibus potius illic morari statuerunt, hic se constituentes ubi erant mortuorum pueri et conjuges; equos autem et arma et omnem belli apparatus Peræ habuerunt. Esto.

Sed cum Triballorum princeps fœdera Romanorum transgressus esset, et propterea juxta Peræa morari tentaret, quod nostrates minime permittebant (nos enim attentatis), armis opus fuit et manibus, et, utrinque inter se conjuncti, in montibus illorum dimicabant. Cum autem, bello vehementer incenso, barbari asperitate regionis et eorum consuetudinibus, maximis equidem adversus nos adjumentis, uterentur, et nihil pacifici cogitarent, nos vero jam ad nihil essemus adducti et in angustiis staretis, ita hæc convertit Chandrenus, nunc per militares Industrias, nunc per ins-

(12) Quos vocat προσώπους Ἰταλούς; Latini sunt, Gualterio Athenarum Duci parentes, quos a Catalanis cæde ingenti stratos narrat Gregoras Hist. vii, 7, 8.

(13) Copiæ scilicet Latini principis Gualterii.

(14) Erant enim Turci in illa expeditione Catalanorum socii.

Α δαῦρο ταυτὶ Θετταλοὶ, ἔβουσι δι' σχεδὸν πάντας Ἀνθρώποι· ἴσθηκε δὲ, ὡς περ τις στήλη περιφανής, ἐν ταῖς ψυχαῖς ἐκάστων ἡ μνήμη, ὅμοι τε τὸν εἰργασμένον κοσμοῦσα, τοῦ· τε ἄλλους εἰς εὐφροσύνην παρακαλοῦσα.

Καὶ τί δεῖ πλεῖον διεξίναται; εἰ μὴ γὰρ τὴν ταχίστην εἰρήνην ἐπεθύμησαν, καὶ αὐτοῦ πάντες ἔπεσον, κακοὶ κακῶς, ἀεικλότες. Νῦν δὲ σπονδαὶ πρὸς Θετταλοὺς ποιησάμενοι, καὶ τοῦ Χανδρηνοῦ διὰ ταῦτα μετὰ τοσοῦτων καὶ τηλικούτων τῶν ἀθλῶν, ὡς περ πύθς Ἡρακλέους, ἐπαυόντος ἡμῖν, σφῶς τε αὐτοὺς ἐξέλιοντο τοῦ κινδύνου, παπαυμένης τῆς μάχης δ' ἦν κακῶς ἔπραττον, καὶ τὴν καλλίστην καὶ θαυμαστὴν ἐκείνην κατὰ τῶν προσχώρων Ἰταλῶν (12) ἀνέλιοντο νίκην, μετὰ μὲν ὑπερηφάνου παρασκευῆς αὐτοί; ἐπιόντων, καὶ, μὴ δεῖ τοῦ· τους, ἀλλὰ καὶ Θετταλίαν πᾶσαν καὶ Μακεδονίαν ἀπειλούσων ἐκτρίψαι, οὕτω δ' αὐτῶν παντάπασιν ἐκτριβέντων, ὥς μηδὲ πυρφόρον, τὸ τοῦ λόγου, λελεῖσθαι.

Οὐκοῦν, ὅτε ταῦθ' οὕτοι κατέρθουν, Χανδρηνοῦ δὴπου κατέρθου. Εἰ γὰρ οὐκ οὐδὲν τε σφῶς εὐτυχῆσαι μὴ τυχόντας; ἀδείας, ταύτην δὲ οὐκ ἂν μετέσχον μὴ τῶν ἐν χερσὶν ἀπὸ ἀλλοχότας πραγμάτων, ἀπὸ λαζαν δὲ, τοῦ Χανδρηνοῦ μεταστάδων, Χανδρηνοῦ δὲ εἰς τῷ ὄντι καὶ τῆς νίκης ἐργάτης, ἔ καὶ παρασχὼν τὴν αἰτίαν.

Ὅς δὲ οἱ μὲν (13) ἐκποδὸν ἦσαν καὶ ταύτην τοῦ θράσους ἐπίσαν δίκην, καὶ τῶν ἄλλων πῆρ· κακῶς; ἰδουλεύσαντο, ταῦθ' ὅτ' ἐκείνων αὐτοὶ καλῶς πεπονθότες, εἴη δὲ τοῦς κακωρατήκτας; οὐκ, ὅσον ὅπλων καὶ ἱσχυῶν, ἀλλὰ καὶ πόλεων καὶ χωρῶν καὶ πάντων τῶν ἐκείνοις προσόντων αὐτοὺς γεγονότας κορίους, ἔπει· ἐν οἷσιν αὐτοί; ταυτὶ διελεῖσθαι, διεκλόντο καὶ ταῦτα τρώον· το· φθῆ. Οἱ μὲν ἐκ Σικελίας ὁρμώμενοι, τὰς πόλεις ἐλόντες; αὐτοῦ που μένιν ἐπ' ὄντο δειν, ἀντὶ τῶν ἀποκλιδόντων ταῖς τοῦτων γυναῖκαί καὶ παῖδας αὐτοὶ καταστάδοντας; ἴσποι; δὲ καὶ ὅπλα, καὶ πᾶσα τις πρὸς μάχην πῆρ· σκευή, Πέρσας τῶν (14). Εἰς.

Τοῦ δὲ Τριβαλλῶν ἀρχοντος (15) τὰ πρὸς Ρωμαίους ἡγετηκότας, καὶ διὰ τοῦτο τοῦ μὲν Πέρσας; περὶ ὀποκτεσθῆαι (16) περιωμένους, τῶν δ' ἡμετέρων ἡχιστ' ἐλόντων (ἀπὸ γὰρ ἡμῶν ἐπαιτάς), ὅπλων ἐδίδου καὶ χειρῶν, καὶ, ἐμβάλλοντας ἄλλήλοις, ἐν τοῖς ἐκείνων ὅρτοις ἐμάχοντο. Τοῦ δὲ πολέμου κατ' ἐπερὸν γιγνομένου, καὶ τῶν μὲν βαρβάρων τῷ τε τραχύτητι τοῦ χωρίου τῷ τε θυμῷ αὐτοὺς εἶναι, μεγίστοις ὁρμητητοῖς; καθ' ἡμῶν, κακωραμένους, καὶ μῆτριον μῆδεν ἐννοούστων, ἡμῶν δ' εἰς τὸ μᾶδεν ἡδὴ χωροῦντων καὶ τοῖς ὅλοις ἀπορουμένων, οὕτω ταῦτα περιποίησας (17) Χανδρηνοῦ; ταῦτο μὲν

(15) Vide Niceph. Gregoram Hist. vii, 8, 1.

(16) Sic cod. Quid scripserit auctor nunc non exirico. Forsan πῆρ· ὅ· κτεσθῆαι.

(17) An hæc Servorum ac Turcorum cum Græcis, Chandreno duce, pugna ab historicis in memoriam ignoro. Silet, quem unum nunc ad manum habeo, Gregoras, silet et, quem inspexi, Ance Ibon.

στρατηγικαὶς ἐπινοαίαις, τοῦτο δὲ χειρῶν εὐφυχία καὶ τόλμη, καὶ τῶ μόνου· ἄνω καὶ κάτω θεῖν καὶ παρακαλεῖσθαι, καὶ ἔργοις καὶ λόγοις· μόνος ὡς περ πᾶσιν ἐμπνεῖν, καὶ πρὸς τοσούτων ἤλασεν ἀρετῆς καὶ καὶ τύχης, ὥστ' οὐ μόνον τὰς τῆς νίκης ἐλπίδας, ἀλλὰ καὶ τὰς αὐτοῦ τοῦ ζῆν σφόδρ' αὐτοῖς περιέλιε, τῶν μὲν οἰκείων μηδὲν ἀποδεσλῆκώς, τῶν δὲ πολεμίων τοὺς μὲν πλείους διεργασμένους, τραυματίας δὲ καὶ φυγάδας τοὺς λοιποὺς· εἰργασμένους.

Ἐπειδὴ πᾶσι τοῖς τοῖς αὐτὸν στεφανοῦσθαι καὶ γερῶν ἀπολαύειν, καὶ τοῦτον τε αὐτὸν, καὶ πολλοὺς ἑτέρους δι' αὐτὸν, πράττειν εὖ, ὃ δὲ καὶ προσπασιεργῆται τῶν ἐν τῶν, ὡς περ τι· τὰ ἔσχατα πεπονθισμένους· Καί, εἰ μὲν προδοσία· ἐλπίς, οὐκ εἶδ' ὃ τι μείζον ἀν' ἐπεπόνθει· νῦν δ' ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῶν ἡμετέρων πραγμάτων ἐν παντὶ τῇ παρασχάνει φανερώτατα τῶν τε νῦν τῶν τε ἄλλων πάντων ἡγωνισμένος, καὶ μόνου προέμενος τὴν ψυχὴν, ἔπειτα κακὸς εἶναι δοκεῖ, ὃ τοῦ· ὅπ' αὐτὸν στρατιώτας τῆς τε ἄλλης καὶ δὴ καὶ τῆς ἐς τοὺς πολεμίους ἀπαλλάξας κακίας, καὶ πείρας τὸν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἀσφαλείας θάνατον προτιμότερον κρίνειν τῆς Ἀργανθονίκου ζωῆς. Καὶ πρὸς μὲν οὗ· ἐκαστοτε παρτάξατο, ἄνδρα ἀγαθὸν πάντα τοῦτον ἡγροῦντα· καὶ θαυμάζουσι, καὶ τοῖς τε ἔχουσιν συγκαίρουσαι, ὅτι· τὰ αὐτοῖς τοιοῦτους δὴ τίνας· εἶναι συνεύχονται· ἡμεῖς δὲ, εἰ μηδὲν ἄλλο, μὴδ' οὐδ' ὑπὲρ ἡμῶν πλείστους τε καὶ καλλίστους· ἤνεγκεν ἄλλους καὶ τὴν διὰ πάντων θαυμαστὴν εὐφυχίαν, τὴν γοῦν παρὰ ἔχθρῶν μαρτυρίαν, ὡς εἶδος, ἀλ-
βεδέντες, οὐ βεβαιότεραν ταύτην τῶν συκοφαντῶν νομινοῦμεν· ἀλλὰ καταγινωσκόμεθα μοχθηρίαν αὐτοῦ, ὅν, εἰ μὴ λαμπρῶς ἐπαινοῦμεν, μοχθηρίαν· τὰς τίς ἀν' ἡμῶν καταγνοῇ;

Σὺ δὲ μάχεσθαι μὲν καὶ πλεῖν τοῖς αὐτοῖς αὐτοῖς, καὶ κακῶς ποιεῖν ἃ καλῶς πάντων μάλιστα βούλει, οὐκ ἀν' ἐξέλεον· ἔαν δ' ἃ λέγουσιν οὗτοι παῖ-
θεῖς καὶ τὰ τῶν βασιλῶν στίγματα περιῇ, πῶς οὐκ αὐτοῖς τοῦτο κοινήσει; καὶ συμμαχῆσι· ὡς περ τοῖς ἔχθροις, ἃ ποιοῖν αὐτοῖς· συνεύχονται· ἂν οὗτοι, ταῦ· αὐτοῖς ἐν τοῖς τοῖς· Τίς γάρ εἴδ' ὑπὲρ σοῦ προθύμως ἀγωνίζεται, καὶ παραβαλεῖται μὲν πρὸς κινδύνους, ὑπερφρονήσει δὲ τῆς ζωῆς, πάντα δὲ τὰλλα δευτέρα σοῦ νομῶν, ὅρων τὸν τῶν στρατηγῶν ἀρίστον, μετὰ τὰς πολλὰς καὶ μεγάλας μάχας καὶ τρόπαια καὶ τοῖς ἀνηγήμενους βαρβάρους, ὅπ' ἀλιτηρίων δὴ πινῶν δυστυχῶς θλασόμενον, κοινῶν ἀλαστέρων τῆς πολιτείας, εἰ μὴ σὺ γὰρ δόσσαι· ἀλ-
κῆν (18);

Καὶ ῥῆν' εἰ μὲν ἅπαντες ἡμάρτομεν, καλῶς εὖρε·
θεῖν ἡμῶς τιμωρήσῃ· εἰ δὲ οὐδὲν ἔχεις ἐγκλείν τῇ φιλῆππου, μᾶλλον δὲ τῇ σωτοῦ, ἀλλὰ καὶ πλείστην ὅσῃν αὐτῇ περὶ δὲ τὸν αἰὶ χρόνον εὖνοιαν συνοῖσθα, καὶ σπουδὴν, καὶ πάντ' ἀν' ἐνέγκαι βρόδως ὑπὲρ τοῦ σοῦ συνοσώτορος, τί, τὸν μόνον αὐτῆς ὡς ἀληθῶς πρόβολον ἔχειρων, τοῖς πολεμοῖς ἀδίκως (19) καὶ ὀφραν ὀνοίσεις τοῖς καθαίρειν τὰ σὺ βουλομένοις;

(18) Ex Hom. *Iliad*. I, 231.

A nus strenuitatem et audaciam, et solus omnia su-
deque mittere adhortando, et solus actis et verbis
quasi omnes inspirando, et ad tantum virtutis
ac fortune ascendit, ut non solum victorie, sed et
ipsius vitæ spem illis penitus abstulerit, et nullum
ex suis amiserit, dum hostes plerosque ferro
delevit, vel vulneratos in fugam vertit.

Cum autem oportuerit illum his omnibus coro-
nari et premiis perfrui, et ipsum, et multos alios
per ipsum, beneficiis ornari, propriis hic exiuit
bonis quasi ultima scelera perpetrasset. Et, si pro-
ditionis reus fuisset, nescio an gravius quid passus
foret. Postquam autem pro nobis et nostris rebus
B in omni occasione præclariora presentibus et ex-
teris omnibus certamina commisit et tantum non vi-
tam devovit, tunc is perversus videtur qui suos mi-
lites ab aliorum ac hostium perversitate propulsa-
vit, et eis suasit mortem pro omnium salute accip-
tam potliorem esse ducendam Arganthonica vita. Et
omnes contra quos ubique decertavit, illum virum
bonum censent et mirantur, et illis qui eum ha-
bent congratulantur, et talem virum sibiipsis esse
exorant: nos vero, nisi aliud quidquam, nec multa
ac pulcherrima quæ pro nobis perituli præla, et in
omnibus mirandam strenuitatem, saltem inimico-
rum testimonium, ut par est, reveriti, nonne illo
firmius esse calumniatorum testimonium arbitra-
C limur, sed eum accusabimus perversitatis, quem
si non præclare laudemus, nos quisque perversi-
tatis accensaret?

Τὸ ἐκείνῳ ἐναντὶ τοῦ αὐτοῦ πολεῖν, καὶ τῶν
αὐτοῦ τοῖς καλῶς ποιεῖν ἃ καλῶς πάντων μάλιστα
βούλει, καὶ τῶν βασιλῶν στίγματα περιῇ, πῶς
οὐκ αὐτοῖς τοῦτο κοινήσει; καὶ συμμαχῆσι· ὡς περ
τοῖς ἔχθροις, ἃ ποιοῖν αὐτοῖς· συνεύχονται· ἂν οὗτοι,
ταῦ· αὐτοῖς ἐν τοῖς τοῖς· Τίς γάρ εἴδ' ὑπὲρ
σοῦ προθύμως ἀγωνίζεται, καὶ παραβαλεῖται μὲν
πρὸς κινδύνους, ὑπερφρονήσει δὲ τῆς ζωῆς, πάντα
δὲ τὰλλα δευτέρα σοῦ νομῶν, ὅρων τὸν τῶν στρατη-
γῶν ἀρίστον, μετὰ τὰς πολλὰς καὶ μεγάλας μάχας
καὶ τρόπαια καὶ τοῖς ἀνηγήμενους βαρβάρους, ὅπ'
ἀλιτηρίων δὴ πινῶν δυστυχῶς θλασόμενον, κοινῶν
ἀλαστέρων τῆς πολιτείας, εἰ μὴ σὺ γὰρ δόσσαι· ἀλ-
κῆν (18);

Si tamen omnes deliquimus, bene invenisti unde
nos castigares: si autem nil habes quod exprobes
urbi Philippis, aut potius tux, sed jam dudum illius
erga te benevolentiam et studium cognoscis, et
omnia ferre pro tuo fœdere, cur, solum illius re-
vera clypeum auferendo, hostibus immerito et his
qui tua volunt eripere portam aperis? Non enim,
si adversus Chandrenum solum irasceris, iram solus

(19) Videtur hic nonnihil periisse.

sustinebit : sed tela quæ adversus eum jaciuntur nos quoque certe percunt, et quemadmodum, lapso Ilectore, una lapsum est illum, quia incon-russa illi columna, ut ait Pindarus, erat, ita, illo ærumnis afflicto, nos a continuis barbarorum in-cursionibus labefactemur necesse est.

His vero omissis, Chandrenum non esse reum, quis non multimodis videat, præsertim ex eo quod accusatores nil solidum possint asserre, nec ex aperto vituperare velint; illum autem multorum ac maximorum bonorum auctorem nobis fuisse et futurum, quis ita audax et aperte contraria sapiens, ut non, meo judicio, alte vociferetur?

Sed esto, pone illum quæ non oportet adisse, et audacia usum esse, et non sicut volchas delibe-rasse : utrum ergo de his loquemur, quæ semel et in quodam tempore illum fecisse apparet, an de strenuitate in omnibus et de laboribus virtute plenis, et quod testes græstorum habeat Græcos et barbaros? Utrum omnibus per hæc utilis est, an, si forte lapsus sit, villis? Et quod semel factum est solidum, quæ autem per tam longum tempus gesta sunt nihil esse arbitrabilur? Et non ex primis actis et quæ in illo omnes cognoverant suffragia fere-mus, sed ex ultimis et quæ nemo omnium novit, nisi isti sceleratissimi, qui illum ex occulto in-sequantur? Nemo prorsus ex his qui sciunt ratione uti hæc diceret.

Ego igitur, etiamsi deliquisse et malo quocun-que modo succubuisse eum sciam, non ideo com-mitterem ut non mirer quidquid boni inest viro, et merita obliviscer. Nec enim, nec solem turpissi-mum esse dicemus, quia nubes quædam aliquando illum offuscant, sed ex natura sane eum judica-bimus, et primum inter stellas locum ei dabimus. Si autem semper in hominibus, ex Euripide :

*Perversus nihil aliud est nisi malus,
Bonus autem bonus, nec casu
Naturam corrupti, sed optimus est semper,*

non igitur Chandrenus, qui ab initio optimus fuit, naturam corruerit, sed optimus est semper, non jam perversus; sicut e contra, si malus fuerit, non optimus evasisset, cum, ut ait, *Perver-sus nihil aliud est nisi malus*; ita ut si malus, non bonus, si autem optimam partem revera sortitus sit, malam non deberet nancisci. Qui ergo nolis idem perversus et optimus videatur; et nunc illum laudemus, nunc vero maledicamus, nec nos pudeat cum nobismetipsis pugnare, loquentes sicut Ab-deritæ et Maronitæ?

(20) Pindar. Ol. II, 146.

(21) Eurip. Hec. 600.

(22) Forsan ἥμισυ τοῦ παντός.

Οὐ γὰρ, εἰ πρὸς Χανδρηνὸν μόνον τὰ τῆς ὀργῆς ἔστι σοί, καὶ ταύτης ἀπολαύσεται μόνος· ἀλλὰ τὰ πρὸς τοῦτον δῆπουθεν βέλη καὶ ἡμῶν ἄπταται· πάντων, καὶ τὸν αὐτὸν ἂν τρόπον ὥσπερ Ἑκτορος πεπαιχτότος συνεπιπτώκει τὸ Τίλον, δὲ ἀστραβῆς τοῦτω κίων, κατὰ Πίνδαρον (20), ἦν, οὕτω καὶ τοῦδε δυστυχὸς πεπονθὸς, ἀνάγκη καὶ ἡμᾶς δια-φθάρθαι συνεχίσει τῶν βαρβάρων ἐπιδρομαίς.

Χωρὶς δὲ τούτων, ὥς μὲν οὐκ ἠδίκηκε, Χανδρηνὸν πολλαχόθεν ἂν τις κατῖδοι, οὐχ ἥμισυ δὲ ἐκ τοῦ τοῦδε ἐγκαλοῦντας, παρὰ τὸ μὴδὲ ἔχειν ἰσχυρὸν εἰπεῖν, οὐδ' εἰς τοῦμπαλῆς ἐξιλεῖσθαι βούλεσθαι· ὥς δὲ πολλῶν καὶ μεγάλων αἰτίος ἡμῖν ἀγαθῶν καὶ γέγονε καὶ γυνήσεται, τίς οὕτω θρασὺς; καὶ τάναν-τία φανερώς φρονῶν, δὲ οὐκ ἂν, οἶμαι, μέγα βροῆσαι;

Ἄλλ' ἔγωγε, δεδούσθω τοῦτον ἔρ' ἂ μὴ δαί προελ-θεῖν, καὶ χρῆσασθαι θράσει, καὶ μὴ καθ' αὐτὸν βε-βουλεύσθαι· πότερον οὖν εἰς λόγον ταῦθ' ἔξομεν, ἂ καὶ μόνον καὶ χρόνον τιν' αὐτῷ συνέδῃ παρῆχθαι, ἢ τὴν διὰ παντὸς εὐφύχων τοῦ βίου καὶ τοὺς ἀρετῆς γέμοντα; πόνοτος, καὶ τὸ μάρτυρας ἰσχεῖν τῶν ἔρ-γων καὶ Ἑλλήνας καὶ βαρβάρους; καὶ πότερον ἅπασι χρηστός; δὲ ἔκείνη, ἢ, εἰ τί που καὶ προ-εῖται, φαῦλος; καὶ τὸ μὲν εἰς ἅπαρ γεγὼνός ἰσχυρὸν, τὰ δ' εἰς τοσοῦτον καὶ ὅντα γεγενημένα τοῦ χρόνου πράγματα οὐδὲν νομοῦμεν; καὶ τὰς ψήφους οὐκ ἐκ τῶν προτέρων καὶ ὧν αὐτῷ πάντας ζυνίστασι θήσομεν, ἀλλ' ἐκ τῶν ὁστέρων καὶ ὧν οὐδεὶς ἔγνω τῶν πάντων, πλὴν τῶν κακίστ' ἀπο-λουμένων τούτων, καὶ αὐτῶν ἐκ τάρανους ἐπιόν-των; οὐδ' ἂν εἰς ταῦτ' εἴποι τῶν εἰδόντων λογι-ζεσθαι.

Ἐγὼ μὲν οὖν, εἰ καὶ τῷ ὄντι ἀδίκησας ἐτύγχανε καὶ τοῦ καλῶς ἔχοντος ὁποιουσοῦν ὑπερίκως, οὐδ' οὕτως ἂν ἀπέσχον τοῦ μὴ οὐ πᾶσι οἷς εἶχον θαυμάζειν τὸν ἄνδρα, καὶ τίθεσθαι τὰ γινόμενα· οὐδὲ γὰρ, οὐδὲ τὴν ἥλιον ἀσίσχοντα φαίμεν ἂν, ὅτι νεφέλαι δὴ τινες ἔσθ' ὅτ' αὐτὸν περισχουσιν, ἀλλ' ἐκ τῆς φύσεως ἀμίλει τοῦτον κρινοῦμεν, καὶ τῶν Ὀλύμπου πραγμάτων τὰ πρῶτα δώσομεν. Εἰ δ' ἀνθρώποι; δαί, κατ' Εὐριπίδην (21),

Ὁ μὲν πονηρὸς οὐδὲν ἄλλο πλὴν κακός,
Ὁ δ' ἐσθλός ἐσθλός, οὐδὲ συμνηρὸς ὅπο
Φύσιν διεφθέρει, ἀλλὰ χρηστός ἐστ' αἰ,

οὐκ ἄρα Χανδρηνός, χρηστός γε ὧν ἐξ ἀρχῆς, φύσιν ἂν εἴη διεφθαρκώς, ἀλλὰ χρηστός μὲν ἔστ' αἰ, πο-νηρὸς δὲ οὐκ ἔτι· ὥσπερ αὐ τοῦναντίον, εἰ πονηρὸς ἐτύγχανεν ὧν, οὐκ ἂν χρηστός ἐγεγόνει, ἐπειδὴ, φησὶν, εἰ πονηρὸς οὐδὲν ἄλλο πλὴν κακός· εἰ δ' ὡς, εἰ μὲν πονηρὸς, οὐ χρηστός, εἰ δὲ τῆς βελτιστῆς μερίδος ὥς ἀνιθῶς, τοῦ παντός; (22) ἔδει γεγενῆσθαι τῆς φαύλης. Πῶς οὖν ὁ αὐτός; ἡμῖν καὶ πονηρὸς καὶ χρηστός, καὶ νῦν μὲν αὐτὸν ἐπαινοῦμεν, νῦν δὲ κακίζομεν, καὶ οὐκ αἰσχυρόμεθ' αὐτοῖς; ἡμῖν περι-πίπτοντες, ὥσπερ ἐν Ἀδδερῇται; ἢ Μαρωνεῖται; (23) τοὺς λόγους ποιοῦμενοι;

(23) Abderitæ et Maronitæ stolidi ac fatui habebantur.

Σκόπει δὲ κάκιστα, ὦ βασιλεῦ. Εἰ μὲν βελορυίας Α τάλαι τοῦτον προσῆκε καὶ τοῦ πονηροτάτου κόμμα-
τος ἀνὼρωπος ἦν, οὐχ ἂ νῦν ἐγκαλεῖται μῖνον, ἀλλὰ
καὶ πολλὰ ἑτερα πρὸς τοῦτους πρότερον εἰργαστο ἄν-
ει δὲ τὸν δαί χρόνον χρηστὸς καὶ ἐπιεικής, καὶ τοῦ
καλοῦ καὶ δικαίου λόγον, εἴπερ τις ἀνθρώπων, εἴθετο,
οὐχ οὐκ ἔστ' οὐδέ τις ὃς πῶποτε αὐτῷ δίκην ἀναίσχυν-
τίας εἰλήχει, τί τὰ μὴ προσήκοντα κατηγοροῦμεν
αὐτοῦ καὶ ἂ παντὶ μᾶλλον ἢ τοῦτω γιγνόμενα, καὶ
οὐκ αἰσχυνόμεθα τὸν ἥλιον ἐσχάτης ἀγνωμοσύνης
ποιούμενοι μάρτυρα, ὥσπερ ἂν εἰ καὶ Κέφαλον καὶ
Ἀριστοφῶντα πονηροῦ τις ἐκρινε βίου (24), οἷς
χρηστότητος οὕτως ἐμέλησεν, ὥς οὐχ ὅπως ἀλλήλοις
ἀμφισβητεῖν ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ παράδειγμα αὐτοῦς
εἶναι τοῖς ἄλλοις τρόπων χρηστῶν;

Οὐ τοίνυν τὸ διαβεβλησθαι μόνον αὐτὸς, τοῦτο δε-
ιδν ἐπιεικῶς Χανδρηνῷ, μηδὲν τοιοῦτον παρὰ πάντα
πεπονθῆσι τὸν βίον, ἀλλὰ καὶ πολλῶν τοῦτου δεινότε-
ρον τὸ πάντα μὲν τὰ βελτίω, πονηρὸν δ' οὐδὲν αὐτῷ
συνειδῶτα, καὶ πλείους μὲν ἐπὶ τοῖς ἔργοις προσ-
δοκῶντα στεφάνους, πάντας δ', ὥς εἰπεῖν, θαυμα-
στάς ἔχοντα, ἔπειτ' οὐχ ὅπως τοιοῦτον οὐδὲν ὀπο-
σθῆναι, ἀλλὰ καὶ τοιαῦτ' ἐγκεικλήσθαι, ἂ ποταμῶν
ἄνω (25) καὶ τῆς αὐτοῦ φύσεως. Πῶς γὰρ οὐκ ἀτο-
πον καὶ ὑπερφυές, εἰ πρῶτος μὲν καὶ δικαιοσύνης
καὶ πάντων, ὥς εἰπεῖν, τῶν καλλίστων ἐφ' οὕτω τι
ἦεν, ὥς ἐντεῦθεν γνωρίζεσθαι καὶ ταῦτ' εἶναι: μᾶλ-
λον πρόσρημ' αὐτῷ, τῶν δ' ἐναντίων μὴ ὅτι παῖραν,
ἀλλὰ καὶ τοῦνομα δυσχεραίνων, δδ', οὐκ οἷδ' ὅπως,
καὶ θρόσους ἔσχεν αἰτίαν, καὶ ταῦτ' ἐν τῷδε τῆς C
ἡλικίας, ὅτε καὶ, εἰ τί που νεότητος ἐφ' ὀλίγιον ἦν,
ἔδει παπαῦσθαι;

Αὐτοῖν τοίνυν ἀνάγκη θάταρον ἦ, ὥς οὐ τῶν φαύ-
λων ἐστὶ τὸ θρασύνεσθαι, εἴπερ ὁ τῶν ἀνδρῶν ἄρι-
στος θρασὺς παρ' αὐτοῖς, ἦ, εἰ τῶν φαύλων, ἄλλου
κατηγόρημ' ἂν εἴη τῷδε καὶ οὐκ αὐτοῦ, εἴπερ οὗτος
τῶν ἀντιπάλων καὶ πεφυκὸς καὶ πολιτευόμενος.
Εἰ δὲ βούλει καὶ οὕτως· εἰ μὲν καλὸν ἢ θρασύτης,
καὶ Χανδρηνὸς ἂν εἴη τοιοῦτος ταύτῃ χρησάμενος,
οὐκ οὐκ αἰτίας, ἀλλ' ἐπαίνων ἄξιος· εἰ δὲ ἀσχεστον
μὲν τοῦτο καὶ μανίας ἐγγὺς, τοῦτω δὲ πάντες, ὥς
καλῶ καγαθῶ, πάντα τὰ βέλτιστα καὶ βούλονται καὶ
συνεύχονται, οὐχ ὁρῶ πῶς ἂν τινες μᾶλλον κατα-
φανεῖς γένοιτο συκοφαντοῦντες, καὶ σφᾶς αὐτοὺς,
ὥς οὐκ ἀληθῆ λέγουσιν, ἐξελέγχοντες, ἂ μὴ ἐξέστι
λέγοντες, καὶ, ὃ μάλιστα ἂν τίη ὅπερ αὐτοῦ καὶ κατ'
αὐτῶν εὐξαιτο, θαυμασιώτερον τοῦτον ταῖς αἰτίαις
δεικνύντες, ἦ εἰ πολλοὶς ἐχρῶντο κατ' αὐτοῦ τοῖς
ἐπαίνοις. Πρῶτον μὲν γάρ, ἐν τῷ κατ' αὐτοῦ λέγειν
τοῦτους ἂ μὴ δεῖ, διανίστανται πάντες ὅπερ αὐτοῦ
λέγειν ἂ δεῖ, καὶ τοὺς γε δύο ἢ τρεῖς τοῦτων φληνά-
φους ὁ τῶν ἔγκωμιων ἐμὸς παρασύρει, καὶ οὐδεὶς
ὃς οὐχ ὅπερ αὐτοῦ καὶ κατ' αὐτῶν γίνεται ῥήτωρ
εὐπορος· ἔπειτα, εἰ τοῖς διὰ βίου πονηροτάτοις οὐκ

Hæc etiam considera, o Imperator, si revera
flagitiis jamdudum deditus iste et pessime note
esset homo, non tantum de quibus nunc accusatur,
sed multa alia præter hæc antea perpetravisset;
si autem ab omni tempore optimus et probus
est, et boni et æqui, ut nemo magis, rationem
habuit, et propterea nemo aliquando eum proter-
vitalis accusavit, cur ei exprobramus quæ non
decent et quæ alii magis quam ei conveniunt, et
non erubescimus solem ultimæ atrocitatis facere
testem, veluti si quis Cephalum et Aristophontem
accusaret perversam habuisse vitam, quibus tanta
probitas inerat, ut non tantum inter se de virtute
certarent, sed etiam sint aliis excellentium morum
exemplar?

Non tantum ergo sese accusari acerbissimum
videtur Chandreno, qui nil tale in omni vita passus
est, sed etiam illud multo acerbius quod, cum
excellentiora quæque, nil vero malum sibi inesse
consciis sit, et multas ob bene gesta expectet coro-
nas, omnes ut ita dicam, admiratores habeat, deinde
non modo tale sibi quidquam affuerit, sed etiam de
his accusetur quæ fluminum sursum versus sunt
et hujusmodi. Quomodo non absurdum est et sin-
gulare, si ad tantam mansuetudinem et æquitatem
et omnia, ut ita dicam, pulcherrima ascendit, ut
inde innoscat et his maxime celebretur, et quæ
his contraria sunt non modo facere, sed etiam
nominare abhorreat, eum, nescio quomodo, auda-
ciæ crimen suscipere, et præsertim in tanta ætate,
possit, cum, si quid vitii reliquum ex juventute
remanserit, cessare oportere?

Ex duobus alterutrum sit necesse est: aut, igno-
ratorum proprium non est audacia, si quidem virorum
optimus apud eos audax est, aut, si ignavorum est
proprium, alius sed non ille in hanc criminationem
venit, siquidem ille semper natura et vita ab illa
discrepavit. Aut si vis ita res est: si pulchra sit
audacia, et Chandrenus illa cum usus sit, non cri-
minatione, sed laude dignus evasit: si autem illa
turpissima et amentia finitima, cum omnes illi
utpote bono proboque optima quæque velint et
exorent, non video cur quidam illum aperte potius
D criminentur, et seipsos, non quod verum est dixisse
convincant, quæ non decent dicant ei, quod maxime
aliquis pro illo et contra eos precaretur, mirabi-
liorem illum per criminationes ostendant, quam si
multis laudibus illum cumularent; primum enim,
cum adversus illum isti dicant quæ non oportet,
omnes exsurgent ut quæ oportet de illo edisserant,
et duas aut tres eorum ineptias laudum moles trans-
vertit, et nemo est qui non pro illo et contra eos
copiosus existat orator. Deinde, si quis homines
perversæ vitæ non accusaret ut malefacere pergant,

nondum comperi. Ea forsitan nomina temere po-
suit.

(25) De proverbio ἄνω ποταμῶν χωροῦσι πηγά, vide Gregorii Cyprii Proverbia, tom. CXLII. Edit.

(24) Cephalus notus est e primo Platonicæ Rei-
publicæ libro. An hunc respexerit orator nescio;
nec quis sit Aristophon ille facile dixerim. Quos
novi Aristophontes tanta virtutis laude floruisse

inde sequitur et necesse ex altera parte ut si quid falsum dixerint, cum veritate loquantur. Ergo quæ illi exprobrant, hæc eum optimum esse confirmant, et quoniam iis quæ exprobrant fidem non habent, sed susque deque penitus seruntur, hæc non tantum innocentem, sed et præclariorem quam antea ostendunt, dum ipsi in criminationem incurrunt, et ex ipsis has pœnas non reprehensione dignas sumunt, quod mali merito arguuntur.

Si igitur non modo non citra omnem culpam, sed et optimus plane exstiterit, et perversos ac scelestos calumniatores omnes sponte redarguerit, quomodo non necesse sit illum quidem honoribus affici et muneribus donari, et cum majore quam antea splendore rebus publicis immisceri, et propter mores, et propter bonam famam, istos autem odio esse et pœnas pendere protulit? aut potius, si æquas pendent (et pendent, certo scio, ut accidit sæpe), ipsi meliores posthac eradent, et neminem omnium eadem suscipere arbitror, gnarum quæ patietur. Si enim, si qui antea hæc delicta admisissent pœna fuissent multati, non hæc isti fecissent; aut, istis nunc castigatis, alius non faciet, quia homines, sive bonis, sive malis exemplis præcedentibus uti consueverunt.

Considera, imperator, quot nobis honorum in præsentem auctor eris, si hæc facias: virtutem enim maxime facere videberis, et calumnias præsentis auferendo, et ne in futuro sint impediendo. Cum illæ e medio tollentur, simul auferetur alia malorum series, et contra optima quæque afferentur, si quidem calumniis expulsis, secundum sapienter dictum, cuique virtuti præbetur subsidium. Si hac felicitate te regnante bearentur civitates, et omnes boni evaderent, hoc majus esset tibi sane quam omnia quæ dici possent, et omnis, ut ita dicam, orbis imperium non tanta res esset, quia omne aurum quod sub terra aut super terra est virtuti non est æquiparandum.

Hæc ergo, Deo dante, o imperator, et te volente, celerrime præbeas: isti autem, (quid enim plura de eis oportet dicere nisi quod sint mali?) si leges timeissent, non illud contra leges fecissent: nunc autem cum calumniando deprehensi sint mendacia pro veris finxisse et maledixisse cui secundum leges benedicere utique debebant, siquidem lex potissimum est bonos vereri, tunc se nullo modo leges pensi habere ostenderunt. Aut potius, quasi leges non vigerent, aut in codicibus inutiliter vigerent, et nec iudices recte judicarent, nec corrigeretur perversitas, et præsertim non tu, o imperator, semper optima quæque omnibus exoptares et copiis munitis imperum ut omnem prorsus

A ἂν τις ἐγκαλέσαι κακίαν τῇ συντηγμένῃ καθάπερ, ἀκόλουθον ἐν εἰῇ καὶ πᾶσα ἀνάγκη κατὰ τῆς ἐτέρας μερίδος, ἐάν τι σφαλῶσι, μετ' ἀληθείας χρῆσθαι τῇ γλώττῃ. Οὐδὲν οἷς μὲν αὐτὸν αἰτιῶνται, τοῖσις ὡς ἔστι χρηστὸς βασιλεύσιν· οἷς δ' οὐ προσάγουσι πιστὴν οἷς αἰτιῶνται, ἀλλ' ἀπλῶς ἔνω καὶ κάτω χωροῦσιν εἰς, τοῖσις αὐτὸν οὐκ εἰς ἀνατίους μένον, ἀλλὰ καὶ λαμπροτέρους ἢ πρόσθεν τίθενται, ὅπ' αἰτίαν τῶν αὐτοῖς καθίσταται, καὶ δίκην ταύτην παρ' αὐτῶν λαμβάνουσιν οὐ μαρτυρῶν, τὸ κακοὶ καλῶς· σφόδρα τανῆνα.

Ei totum ὁ μὲν οὐκ αἰτιῶν ἀνώτερος μόνον, ἀλλὰ καὶ χρηστὸς παντάπασιν ὄππο, οἱ δὲ πονηροὶ καὶ μικροὶ καὶ συκοφαντοῦντες ἀταχνῶς· ὅδ' ἴστωσαν ἡλέγχθησαν, πῶς οὐκ ἀνάγκη τὸν μὲν καὶ τιμᾶσθαι καὶ δωρεῶν ἀπολαύειν, καὶ μετὰ μίσητος ἢ πρόσθεν τοῦ σχήματος τοῖς πράγμασι ἐμμελεῖν, τὸν τε εἰνεκα τρέφων, τοῦ τε κακῶς ἀκούσαι, τοῦ δὲ καὶ μισεῖσθαι καὶ δίκην ὑπέχειν τῆς βδελυρίας· μάλλον δὲ, τὴν γιγνομένην ἐν ἀποστήσει (ὁρᾶν οὐκ εἶδ' οἶδα, ὡς ἔδει γε καὶ πολλάκις), αὐτοὶ τε βελτίους ἔσονται τοῦ λοιποῦ, καὶ οὐδὲν ἔσ' εἶμαι τῶν πάντων τοῖς αὐτοῖς ἐγχειρήσιν, εἰδῶς (26) ὅτι πιστοῖται. Εἰ γάρ, εἰ γ' οἱ πρὸ τούτων ταυτὰ πλημμελοῦντες ἐτιμωροῦντο, οὐκ ἂν οὗτοι ταῦτ' ἔβρασαν· ἢ που τοῦτων νομὴ κατεσθίνων, ἄλλος οὐδ' ὁράσαι, εἰωθότων ὡς τὰ πολλὰ τῶν ἀνθρώπων, κἀν τοῖς χρηστοῖς, κἀν τοῖς φαύλοις, παραδείγμασι τοῖς φθάσαι χρῆσθαι.

C Ἐκείναι δὲ, ὦ βασιλεῦ, ὅσων ἡμῖν ἀγαθῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος αἰτίος ἔσθι, ταῦτ' εἰργασμένοι· ἀρετὴν τε γὰρ διδούς περὶ πλείστου ποιεῖσθαι, καὶ συκοφαντίας παροῦσαν μὲν ἀναίρειν, ἔσεσθαι δὲ μέλλουσαν ἰσχεῖν. Ταύτης δὲ γινομένης ἐκ μέσου, συναπείσεται μὲν καὶ ὁ λοιπὸς ὄρμαθς τῶν κακῶν, ἀντισυνεχθήσεται δὲ πᾶν τὸ βέλτιστον, εἴπερ τὸ συκοφαντία· ἀρῆσθαι, κατὰ τὸν εἰρηκότα σοφόν, ἀρετῆς ἔστ' ἐφ' ὅδιον πάσης. Εἰ δὲ καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἐπὶ σοῦ ταύτῃ εὐδαιμονήσαν ἐν πόλει, καὶ γίνοντο πάντας χρηστοῦ, τοῦτο ἦν σοι μείζον ὅτου τις ἂν δέπου καὶ φαίη, καὶ οὐτε τὸ συμπάσης, ὡς εἰπεῖν, τῆς οἰκουμένης κρατεῖν πρᾶγμα τοσούτου, ὅ θ' ὑπὲρ γῆν τε καὶ ὑπὲρ γῆν ἅπας χρυσὸς οὐκ ἀντάξιός ἀρετῆς.

D Ταῦτα μὲν οὖν, Θεοῦ διδόντος, ὦ βασιλεῦ, καὶ σοῦ βουλομένου, τάχιςθ' ὑπάρχει· οἱ δὲ, (τί γὰρ εἰ πλείω περὶ τούτων διεξιέναι, ὡς εἶναι κακοί;) εἰ μὲν ἐδεδοίκεσαν τοῖς νόμοις, οὐκ ἂν ταῦτ' ἔβρασαν παρὰ τοῖς νόμοις· νῦν δ' οἷς συκοφαντοῦντες ἐδόλωσαν τὸ τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα συμπάσαι, καὶ κακῶς εἰπεῖν ὅν ἐδει κατὰ νόμους καλῶς, εἴπερ μάλιστα νόμος τὸ τιμᾶν τοὺς ἀρίστους, τοῖσις ὡς οὐδ' ἐπ' αὐτοῖς σφίσι μέλει τῶν νόμων ἔδειξαν. Μάλλον δὲ, ὥσπερ νόμων οὐκ ὄντων, ἢ γράμματα ἄλλως ὄντων, καὶ μῆτε δικαστῶν ὁρθῶς δικαζόντων, μῆτε πονηρίας εὐδυνωμένης, καὶ τὸ μέγιστον, μὴ σοῦ, ὦ βασιλεῦ, αἰεὶ τὰ βελτίω διὰ πάντων προθυμουμένου, καὶ στρατοπέδοις· τευχίζοντος τὴν ἀρχὴν, ἐπ' ᾧ πᾶσαν

(26) Si εἰδὲν scripsisset, solacismum effugisset. Illudhant, exceptæ syntaxeos negligentias oblii.

Sed meliores Theodulo auctores in hac syntaxi

παντάσιν ἐπὶ λέγειν καὶ λέγειν, οὗτοι ταῦτ' ἐπὶ λέγειν. Α

malitiam expellant, isti hanc ausi sunt perfici-
mum quidem...

(27) In hac voce interrumpitur codex. — Quis
fuerit hujus apologie successus ipse nos docuit

Theodulus oratione infra ad Theodorum Metochi-
tam.

ΘΕΟΔΟΥΛΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΗΤΟΙ

ΘΩΜΑ ΤΟΥ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΤΙΚΟΣ

ΤΩ ΜΕΓΑΛΩ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΑΡΧΗ ΤΩ ΑΓΓΕΛΩ

THEODULI MONACHI

SEU

THOMÆ MAGISTRI

ORATIO GRATULATORIA

MAGNO EXERCITUUM DUCI ANGELO.

Α'. Οὐκ ἔρα λόγος, ἢν ἄλλως, ἀ περὶ σοῦ πρόσθεν
ἡκούομεν· ἀλλ' ἀτεχνῶς· αὐτὰ τὰ ὄντα, ὥσπερ ἐν
συναγραφῇ φιλοτιμουμένην παραστήσαι τῆς φήμης,
ὣν ἂν μετ' ὀλίγον τυχεῖν ἐμελλόμεν· τὰ δὲ ἦν οἱ
τὰς Ἀχελώου σειρήνας, καὶ ἐπὶ μέλλον τοῖς ἐντυ-
χάνουσι φαντάζεσθαι ὁδῶς, οὐ μόνον τῇ παρὰ σου-
τοῦ μουσικῆ πρὸς ἐκπλήξιν θέλῳ, καὶ .δυσκο-
πιδώτως ἔχειν παρασκευάζων, ἀλλὰ καὶ ἡδῶς ἀκο-
πέμπων πολλῶν τῶν ὄντι. Ἡμῖν δ' οὖν καὶ τότε μὲν
ἐπὶ πιστεύειν, καὶ οὐκ ἂν ἐκώλυσ τὸ μὴ πεπει-
σθαι· τὸ γὰρ τοῖς ἐπαινοῦντας ἀπαντας εἶναι,
καὶ μὴ ἂν εἶνα μὴδὲν ἀντικρούειν δύνασθαι, πρὸς
παλινψόβαν ἐξάγοντα· ἀλλὰ καὶ τοὺς βασκαίνειν ἐπι-
σταμένους· ἐνταῦθα δὲ μετρίους τὰς γνώμας φαίνε-
σθαι, τοῦτο δὲ καὶ μάλα θαυμάζειν ἔπειθεν. Ὅσα
καὶ συγκαίροντες ἤδη τοῖς ὑπὸ σοῦ κοσμουμένοις,
οἱ μὴ τούτων ἦμεν, πῶς ἂν εἰκοις ἡγοῦμεν, ἀσχυ-
νίμενοι μὲν, τῶ μὴ μετὰ τῶν ἄλλων ἔχειν καὶ αὐτοί,
τὰ σά δι. ναι· εὐχόμενοι μὴν, ὡς τάχιστα αὐτῶν
ἡξιώσθαι· νυνὶ δὲ τυχόντες τῶν ἐν ταῖς εὐχαῖς παι-
δικῶν, τῶ γ' ὑπὸ σοι τετάχθαι. Καὶ σοῦ πατρὸς λα-
βόντες ἐν τε βουλαῖς, ἐν τε πράξεσιν, ἡγασάμεθα
τε πολὺ μέλλον ἢ πρόσθεν, καὶ τῶν παλαιῶν ἐκεί-
νων ἀνῆκομέν· πῶς εἰ, μνημὴν ρητόρων καὶ στρατη-
γῶν· οἱ τῶ πάντας τοὺς ἐπ' αὐτῶν ὑπερπαικίμενοι

I. Non inania sane verba fuerunt, quæ de te
ante hæc audiebamus, sed res omnino ipsæ, stu-
dente nimirum fama levi velut penicillo adu-
brata nobis repræsentare, quibus paulo post in
solidum gavisuri essemus. Accepimus autem, ipsas
Acheloï Sirenas, et nescio quid adhuc majus,
quæ tui alloquendi copia est, te spectanda præ-
bere; non modo quia propria ista tua musica ad
stuporem usque homines demulceas, eumque plane
in modum, ut ægre abs te avelli queant, concin-
nes, sed et revera suavius multo affectos dimittas.
Atque mihi quidem, dictis fidem adjungere, et tum
prolinus certum erat, nec quidquam impediobat,
quod tui ingenii nondum fecissem periculum. Quod
enim universi te certatim collaudabant, atque ne-
mo unus quidquam reclamare habebat, quo cæ-
teros ad sententiam repudiandam permove-
ret: imo vero quod illi etiam, quibus alloqui promptum ad
obtreccionem et invidiam ingenium, hoc in ne-
gotio moderatius sentire videbantur, id ipsum erat,
quod me in maximam tui adduceret admirationem.
Jam itaque ut his qui ornati abs te adjutique
erant, recte gratulabamur: ita quod non de eodem
nos numero essemus, haud facile dictum, quanto
inde affecti simus dolore. Pudebat enim, quod non

una cum cæteris tua nos opera ac beneficia commemorare haberemus : tum vota etiam faciebamus, ut eorum quamprimum compotes evaderemus. Nunc vero præcipuas votorum nostrorum consecuti cupidines, nimirum ut sub te præside positi, experimentum tui, tum in consiliis, tum actibus rerum caperemus, multo quam antea impensius te suspicere cœpimus. Tum et in mentem nobis veniebat oratorum illorum imperatorumque veterum, qui quod æquales suos omnes ore facundo, non factis duntaxat, superare viderentur, fulgurare atque tonare perhibebantur. (Aristoph. *Ἀχαρνεύς* 550, *De Pericle*.) Siquidem utrumque pariter, et boni oratores, et fortes bellatores, erant. (ex *Iliad*, Γ', 79.) A quibus tu cum nec tantillum ulla plane in re a tergo relictus, sed unus revera notæ classisque ejusdem homo sis, atque tum agentes agendo, tum dicendo dicentes vincas, mirifice omnes obstupescas in admirationem tui convertis. Unde nemo non rosis suaviore de te serit sermones ; atque cum promptus ipse ad hæc verbis efferenda orator est, tum promptiores cæteros habet auditores, assurgente interim per hoc utrumque, ad summum usque excessum, concepta de te lætitia.

II. Hic alius enim humanitatem, et temperantiam, et quod turpi nullo flagitio vinci queas, magnifice extollit. Alius nativam istam ac domesticam in omnibus animi tui magnitudinem ; illudque simul tam compositum atque generosum, adjungit. Nec indignam idem sua commemoratione ducit festivam animi tui jucunditatem, et ad congressus hominum collocautionesque multa venustate instructissimum habitum. Rursus alius acumen ingenii ; alius linguæ vim, gratia conjunctam, morumque gravitatem, et gratam vultus comitatem, et formæ dignitatem ac illecebras, recenset, et quod caput est, profundas densasque mentes : Unde illa pulchri pullulat vis consilii, ut Æschyli rem verbis exprimam. (*Ἐκτὰ ἐκ Θήβαις*, 600.) Atque hisce te consiliis usque adeo consentaneas reipæ adjicere actiones, ut neque actiones istas ab aliis quibuscunque perfectas esse deceat consiliis, quam unde perfectæ sunt : neque item quæ consilio decreto sunt, aliis, quam tuis hisce, concludi fas sit operibus. Sed et tanta insuper quidque te celeritate peragere, quanta haud sciam an priscorum ullus aliquis heroum. Et tantum tamen, quod haud paulo majus altero illo est, providæ circumspectionis fideique, in ista velocitate, abs te adhiberi, velut qui multum temporis in commentando consumpsere. Non enim operum oventa, ut quæque evenere, comperiens, verum prius etiam quam coepta sunt, exitum eorum certius veriusque quovis Themistocle, secretis animi sensibus compertum habens, et rem, cum oportet, aggrederis, et rursus cum hoc præstat, interquiescis. Adeo tu sane opportunissime utroque uteris. Adhæc illud etiam magnopere ubique prædicari audimus, quam assiduus justitiæ cultor sis, et multo quidem certe præstantior admirabiliorque, quam antiquus ille Gæneus. (Lycophron. 128.) Quippe qui improbos injustosque ipso penæ metu modestiores efficis, et ad tuum respicientes exemplum, ut ab eo desistant crimine adducis ; rursus

τῇ γλώττῃ δοκαῖν, οὐχ ὅσον τοῖς ἔργοις, ἀσπράττειν τε καὶ βροντῇν ἤκουσαν, ἀμφοτέρων, ῥήτορά· ἑ ἀγαθοὶ κρατεροὶ τ' αἰχμηταί, ὧν ἤκιστ' αὐτῶς, οὐδ' ἐφ' ὅτῳδ' ἐλαίμμενος, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς ἐκείνου τοῦ κόμματος ὧν, πράττοντάς τε οἱ· πράττεις, καὶ λέγοντάς οἱς λέγεις νικῶν, διαφερόντως ἐκπληττεις πάντας· ἐπιστρέφον εἰς θαῦμα. Καὶ οὐδὲς δὲ οὐ ρόδιον ἡδίου λόγους κατὰ σοῦ διέξεισι· πρόθυμος μὲν αὐτῶς ῥήτωρ ὧν τὰ γε τοιαῦτα· προθυμότερους δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἔχων ἀκροατάς· καὶ δὲ ἄμφοιν τοῦτων τοῦ κατὰ σοῦ γάνους πρὸς· ὑπερβολὴν αἰρομένου.

B. Ὁ μὲν γὰρ πραότητά τε καὶ σωφροσύνην, καὶ τὸ μὴδ' ὀπποῦν ἔχειν τῶν αἰσγιῶτων ἀλλοκεῖσθαι, μέγα ποιεῖται· ὁ δὲ προστίθῃ καὶ τὸ μεγαλόθυγον οἰκοῦν ἐν παντὶ μετὰ τοῦ τεταγμένου καὶ γένικου. Καὶ οὐκ ἀπαξιοὶ λόγου οὐδὲ τὸ τῆς ψυχῆς ἡδόμενον καὶ πρὸς τὰς συνόδους ἐπιχαρίτω· ἐσκευασμένον εὖ μάλα· καὶ ὁ μὲν τις ἀγγίλοιαν, ὁ δὲ καταλέγει γλώττης λόγῳ μέγα χάριτος, καὶ βάρος γε ἤθους, καὶ βλέμμα ἐπαγωγόν, καὶ μορφῇ· ἑυγγας, καὶ τὸ μέγιστον φρένας μελαίνας τε καὶ πυκνὰς. Ἐξ ὧν, Ἀσχύλου φωνῇ, τὰ κατὰ βλαστάνει σου ἰσχύματα· οἱς οὕτω συμβαινούσας ὡς ἀληθῶς ἐπάγειν τὰς πράξεις, ὡς μῆτε ταῦτα· ὅτ' ἄλλων ὠντικονδῇ προσήκειν βουλῶν κατορθώσθαι, ἣ ὧν κατορθώνται· μῆτε οὖν τὰ βεβουλευμένα ἑτέροις ἢ τοῖσι κατακαλεῖσθαι τοῖς ἔργοις· ἀλλὰ καὶ πράττειν οὕτως· ὁμοῦτα, ὡς οὐκ οἷδ' εἰ τις τῶν πάλαι· τοσαύτην δὲ δὲ τοῦτο μείζον ἀσφάλειαν καὶ πίστιν ἐμπαρῆχειν τῷ τάχει, ὥσπερ οἱ πλὺν τινα χρόνον ἀνηλωκότες τῇ σκίφει· οὐ γὰρ μετὰ τὸ γενησθαι τὰς τῶν ἔργων ἐκδόσεις· μανθάνων ἀλλὰ καὶ πρὶν ἤσθαι, τὸ τέλος τοῖς λογισμοῖς ὡς ἀληθῶς ἐπιστάμενος ὑπὲρ πάντα θεμιστοκλέα, καὶ πράττεις ἥλικα δι, καὶ αὐτὸς ἡσυχάζεις ὅτ' ἀμεινον· οὕτως ἀμφοῖν ἐπιχειρόμενα χρῆ. Καὶ μὴν καὶ τοῦτ' ἐστὶν ἀκοῦν ἐκασταχοῦ βοῶμενον, ὡς εἰς δίκης ἐργάτης, πολλῶ γ' ἀμείνων καὶ θαυμαστότερος ἢ Γουεὺς ἐκείνος ὁ παλαιός. Τοῦς τε γὰρ ἀδικούντας μετριοτέρους παρασκευάζεις τῷ φόβῳ, καὶ πρὸς αὐτὸν σε βλέποντας πείθεις ἀπηλλάχθαι τοῦ πάθους· τῶν τε ἡδικομένων οὕτω καὶ μετὰ τοσαύτης ὑπερδικείας τῆς παρασκευῆς, ὡς ὑπὲρ οἰκίων ἀγωνίζόμενος· ὥστ' εἰ καὶ παράδοξον, λυσταλεῖν φαίην ἂν αὐτοῖς κατὰ τοῦτο τὸ μέρος τὴν ἀφαίρεσιν· ὅτι τοιοῦτον κτήσαντο σύμμαχον. Χάριεντα μὲν οὖν καὶ ταῦτα, καὶ οὐκ ἂν ἑτέροις ὑπερβολὴν ἔχοντα· οὐκ οὐδ' ἐστ' ὅστις ἀμύλλασθαι δύναιτο· κλέονος δὲ ἄξιον τὸ τοιοῦτον ὄντα μὴ μεγαλαυχούμενον φαίνεσθαι, μὴδὲ τὰς ἀμεινούς δόξας ἔχειν περὶ σαυτοῦ· ἀλλ' ὥσπερ ἂν εἰ μὴδὲν τῶν ἀπάντων κεκόσμησο, οὕτω δημοτικῶν σαυτὸν τοῖς πᾶσι παρέχειν καὶ μέ-

εριον, τὸ δεδοκός τῇ; τιμῇς καὶ τοῦ γένους ἔχοντι· λογισμῷ μετιέντα.

tuorum dicenda tibi causa esset. Ita ut, quamvis absurdiusculum dictu sit, ipsis hac parte pene suam prodesse dixerim jacturam, quod talem nanciscantur adiutorem. Ceterum ut decora hæc tibi sane sunt, nullumque aliis exsuperandi modum habent, quocirca nemo item est, qui palmam tibi dubiam facere ausit. Ita pluris hoc tamen est, quod talis cum sis, nullum in te jactantiae appareat vestigium, neque gloriosiores ullas de te foveas opiniones, verum perinde atque si nulla prorsus re præclara ornatus esses, ita popularem te omnibus moderatumque præbeas, eo quod concessam honoris generisque præstantiam sponte tua remittis.

Γ'. Ταῦτ' ὁ δὲ σε καὶ δοκοῦντα καὶ ὄντα, οἷς μὲν ἰδεῖν ἐξεγένετο μάλα μαίονται· οἱ δὲ οὐκ ἰδόντες, ὅπως ἔσονται τάχιστα, πάντα ποιοῦσι· τοὺς δὲ ἰδόντας μὲν, οὐ φιλοῦντας δὲ, εἰ ἄρα καὶ τινες εἰεν οὕτως ἀθλίως· ἔχοντες, ὡς ἔγωγ' οὐκ οἶμαι, τί τις ἂν προσείποι δικαίως, ἢ σφῶν αὐτῶν ὡς ἀληθῶς ἔχθρους καὶ τοῦ λυσिताλοῦντος· βασκανούς· καὶ οἱ μοι δοκοῦσιν εἴ γε τοιοῦτοι μηδενὸς τῶν καλλίστων ἔχειν ἔρωτα, μὴδ' ἐπιθυμεῖν, ἀνδρῶς ἀμελοῦντας, οὐ πᾶς ὅστις οὖν εὐξάιτ' ἂν πεπεισθεῖν· καὶ δ' ἡδίων ἀπάσης ἐορτῆς τοῖς ἔχουσιν· Σὺ γοῦν τῷ τῶν ἐπιδῶν, ὡς ἔφη, ποικίλῃ, καὶ μὴ μοι μέμψῃ τὰ πᾶσιν ἐκδρῆλα λέγοντι, πλείστας μὲν πόλεις, οὐκ ὀλίγα δὲ θῶνη συνέδησας, καὶ πολιτείας καὶ δήμους, καὶ συνοικίας ἀγραύλους, καὶ τοὺς ὀππῆς τῆς ἡμετέρας ἀνθρώπων· οὐ γὰρ ὦν ἤρξας, οὐ τούτους· ἐγοήτευτας μόνους· ὡς μὴ ἂν, ἓνα μὲν τῶν πάντων σοῦ πρότερον τίθεσθαι, μὴδὲ τῶν βελῶν ἐκτείνων ἀμνημονεῖν, οἷς αὐτοὺς ἐτρύσας· ποθεῖν δὲ καὶ αὐθις, πῶς ἂν εἰποις τούτων πεπεισθεῖν συνοικομένους· ἀεὶ, ἀλλ' ὁσημέραι τῆς σῆς φήμης ἑκασταχόσε χωρούσης, καθάπερ πάλαι τῆς Ἀλεξάνδρου τοῦ σοῦ φίλου, ὡς εἴης τοῖς ἀρχομένοις φιλόφρωντος, καὶ ὡς Ἰλλυριοὺς μὲν κατεστρέψας. Τριβαλλοὺς δὲ φέδον ἐνέθηκας· καὶ τοῖς Περσῶν αἵματι πολλάκις ἐβαφαῖ τὴν αἰχμὴν, τῶν ἐν χερσὶ παρόντων οὐδενὸς οἶμαι διαφυγόντος, ὥστερ τις σκηπτὸς ἀπαντῶν τοῖς ἀνθισταμένοις.

liaris illius tui Alexandri, quam tu mitis et clemens in civeis tuos sis, ut Illyrios everteris, ut Tribellis terrorem inieceris, ut hastam tuam sæpenumero Persarum sanguine imbueris: nemine, ut opinor, qui in tuas semel incidisset manus, elapso. Ita tu nimirum, fulminis in morem, obviam repugnantibus itabas.

Δ'. Τοιαῦτα πάντων καὶ ἐν πόλει καὶ κοινῇ καὶ κατ' ἀνδρα καὶ κατὰ πατρίδα· φέδοντων, ἐπιθυμοῦσιν αἱ πόλεις τῆς σῆς στρατηγίας, καὶ τῆς περὶ τὰς ἀρχὰς ἐπιστήμης, οὕτως ἀμεινονέτασθαι πράξειν πιστεύουσα σοῦ λαχόντος ἀρχεῖν αὐτῆς. Ἡ δὲ τούτων ἐπιθυμία αὐτὰς τε ταύτας καὶ ο' ὅμοῦ καὶ τὸν κρατοῦντα σεμνύνει. Εἰπερ ἐκείνος μὲν τοὺς ἀρίστους περὶ πλείονος ἀγεί τιμῶν καὶ θαυμάσιον, οὐ δὲ εἴης τοιοῦτος· αἱ δ' ἄρα πόλεις ὑπὸ σοῦ κοσμεῖσθαι βούλονται· πολλὸν δὲ εἴπερ αὐταὶ μὲν τοῦ λυσिताλοῦντος ἐρῶσι· οὐ δὲ τοῦτο παρέχεις· οὐ δὲ ἀρχῶν σοὶ τὰ μέγιστα χρήται· οὐχ ὅτι μάλα κατὰ γένος· αὐτῷ προσήκει· οὐδ' ὅτι περ ὦν τυγχάνεις ἀδελφίδους· πῶς γὰρ ἐτέρων ὄντων οὐκ ὀλίγων αὐτῷ, οὐς πλείστον ἀπέχει τῶν ἰσων σοὶ γ' ἀξιοῦν· ἀλλ' ἀρετῇ· εἵνεκα καὶ τῆς ἐν τοῖς καλλίστοις πλεονεξίας τιμῶν, ὥστερ εἰκότως εὐδοκίματ' εἴη χρίσει, ὥστερ ἐνδοκνύμενος ἀτασιν,

A injuriam perperassis ad eum plane modum, eaque

cura ac sedulitate ades, atque si necessariorum

III. Hæc tu igitur cum et esse videaris, et reapse sis, quæis tui videndi copia fuit, illi insano tui amore planissime furunt, qui necdum viderunt, illud ut quamprimum consequantur, moliantur omnia; qui autem viderunt, neque amant tamen, si qui ita miseri perditique sunt, quod equidem parum mihi sit probabile, quo hos digno quisquam appellet nomine, quam verissimos sui ipsorum hosteis, commodisque publicis moerentes, cujusmodi sane homines nullius pulcherrimarum rerum desiderio ac cupiditate tangi mihi videntur, siquidem illum negligunt virum, cujus unaquisque merito sibi exoptaverit votitiam; quive ipsum familiarem habentibus festo quovis die dulcior est? Tu itaque variis istis, quæ diximus, incantamentis tuis (atque ne mihi manifesta omnibus usurpanti, quæso, succenseas), cum urbes plurimas, tum non paucas nationes tibi devinxisti colligastisque: et præterea respublicas, et populos, et pagos rusticos, et quot quot quacunque orbis nostri parte versantur homines. Neque hos enim solos, apud quos cum imperio fueras, in tantum incantasti, ut neminem unum mortalium tibi anteponant, neque sagittarum illarum exuere queant memoriam, quibus ipsos consueciveras, sed desiderant, denuoque rursus easdem experiri incredibile in modum et perpetuo exoptent, verum etiam quotidie manante quoquo versum nominis tui fama, ut olim fami-

IV. Quando igitur hujusmodi quædam, et his adhuc plura, et communiter, et viris, et tribulis, ab omnibus collaudantur, inde fit, ut tua imperia, tuam magistratum peritiam, urbes expellant, ita videlicet melius quæque secum actum iri rata, si tu præfecturam ipsius sortitus fueris. Quæ urbium desideria, et illas ipsas, et te una cum imperatore, plane commendant. Quandoquidem imperator maximo præstantissimos quosque viros in prelio habet, quos videlicet honoribus et gloria cumulat, de quo genere tu es; abs te vero ornari regique urbes postulant, sive potius, quoniam commoda sua urbes amant: quæ tu ipsis præstas, ut tua, imperator, maximis in rebus opera utilitur. Idque non eam ob rem quod arcia ipsi propinquitate junctus, aut quod fratre ipsius editus es; quoniam hoc inquam modo, quando illi hujusmodi

non pauci alii praesto sunt? quos multum profecto abest, ut paribus tecum mactandos censeat honoribus: sed virtutis tuae, pulchrisque in rebus omnibus excellentiae merito te extollens, sui huius iudicii gloria, at aequum est, ipse fruitur. Hoc enim velut specimine palam omnibus facit, neque sese genere sibi proximos, at virtutis destitutos praerogatio, virtutis sodalibus, generis duntaxat causa, antelaturum, neque aequum iudicaturum, ut qui regi generis non sunt, sed optimi alioqui probissimique, deteriore quam propinquos suos esse loco. Sed vero ut omnibus ipse virtutis ad imitandum propositus exemplar est, ita ejusdemmodi, proximam amicorum cohortem esse vult: decorum scilicet decoro coryphaeo chorum: quibus imperius ille delectatur, quam radiante secundum verticem gemma.

V. Maxima itaque et imperatori, et tibi, gratia esto. Illi ob honores, quos dedit, et illud tui ornandi studium, tibi vero, ita ad omnia apto et idoneo viro. Quo nos autem affecti modo simus, quemve de te versemus animum, id minime omnium incomptum tibi esse putamus. Is tu enim omnino es, qui cum scelere nos nostrorum immanitate Deo quam maxime invidiosos, crudelissimisque barbaris plane deditos, et jamjam ultimo haud dubie propinquantibus exitio, accepisses, minime perire sinebas, exercitum nimirum duclans, commanefaciens, consilia subministrans, meliora omnia moliens, urgentium malorum effugium repiciens, exigua militum manu, et hac tremebunda, cum innumerabili hostium multitudine saepius signa conferens, ex eoque conjiciendum omnibus praebens, fore ut brevi Deo adjuvante, rem omnem ad optabilem exitum perlecturus, malosque male concisurus sis, quemadmodum quondam ad Platias Pausanias Lacedaemonius pedestreis Xerxis copias, atque antea navaleis apud Salamina Themistocles; namque, *Struente quidvis effici potest Deo*, ex tua, Sophocles, sententia (*Alarv*, 86). Ut his itaque quotidie inter commemorandum eximie letamur, ita caetera votis ardentibus a cupidis fas optari, scilicet ut alta iterum frui pace, in otioque maximas laudes tuas usurpare nobis integrum sit: quois neque plures, neque illustiores, nec hoc tempore, nec antea, ego videre possum: sin autem accedent, quae diximus, ut quidem certe accedent, tum vero per se cordatus quisque facile intelliget, hoc evasurum sit miraculum.

A. ὡς οὐτε τοὺς ἐγγύτατα μὲν αὐτῷ πεφυκότας τοὺς γένους, ἐξ ἀρετῆς δὲ οὐ βαθευμένους, πρὸ τῶν τῆς ἀρετῆς ἐταίρων διὰ τὸ γένος ποιήσαι ἂν, οὐτε τοὺς μὴ προσήκοντας μὲν τῇ φύσει, σπουδαιοτάτους ἔδοντας ἐξ ἑρῶς ἑλκτόντες ἔχειν τῶν καθ' αἶμα ψηφίζαντο ἄλλ' ὥσπερ ἱκεῖνος μίμημα πᾶσιν ἀγαθοῦ πρόμαται, ὡς δὲ καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἔχειν βούλεται πρίποντα πρέποντι χορὸν κορυφαίῳ· καὶ τοῦτοις ἔδεται μᾶλλον, ἢ τῷ πρὸς τῇ κεφαλῇ λίθῳ.

B. Ἐκείνῳ μὲν οὖν καὶ σὺ πλείστη χάρις ἂν εἴῃ· τῷ μὲν τοῦ κατὰ σὲ συγκεχωρηκότος καὶ τῆς σπουδῆς, σὺ δ' ἐπιτηδεύοντος τῆς ἐς ἅπαντα· ἡμεῖς δὲ ὅπως ἔχομεν γνῶμη· καὶ τίνα νοῦν περὶ σοῦ στήφομεν, μάλιστα πίντων, οἶμαι σὲ γινώσκειν· οὐ γὰρ δὴ ποθεῖν, ὃ τῷ μεμνησθαι κατάκρας παρὰ Θεοῦ διὰ κακίας ὑπερβολὴν, βαρβάρους ἡμᾶς ὡμότητοις ἐκδεδομένους παραλαβὼν, καὶ μείλιντας ἐβόλει· ὡς ἀληθῶς ἀπολείσθαι, οὐκ ἔστας ἀπολωλῆναι, στρατηγῶν, νοθευτῶν συμβουλευτῶν, μηχανώμενοι· τὰ βελτίω, ἀπαλλαγὴν τῶν λυπούμενων εὐρίσκων, ὀλίγοις τοῖς στρατιώταις, καὶ τοῦτοις τρέμουσι πρὸς ἀριθμοῦ κρείττον ἔθνος πολλάκις παραταττόμενοι. Αἰδοῦς ἐντεῖθεν ἅπανσι ἔνοειν, ὡς μετ' ὀλίγον Θεοῦ νεκρυκτός καὶ σὲ πᾶν ἐξεργάσῃ, καὶ κατακόψει κακοῦς κακῶς, καθάπερ ποτὶ Πλαταιδαῖσι ὁ Λακεδαιμόνιος Πausanias τὸ Ἑρβου πικρὸν, καὶ Θειστοκλῆς πρόσθεν ἐν Σαλαμῖνι τὸ ναυτικόν· καὶ γένοιτο μὲν ε' ἂν πᾶν ἔξῃ, ὡς Σοφοκλεῖς, Θεοῦ τεχνωμένου, οὕτω τοῖς μὲν σφόδρα χαίρομεν ὁσμῆραι διεξόντας· τὰ δ' ἐπαγγέλλειν ἐνεσσι λάμπραῖς ταῖς τοχαῖς ἐπιθυμούντας, εἰρήνης ἀπολαύσκειναι βαθεῖας, καὶ μετὰ σχολῆς ἔχειν, τοῖς κατὰ Θεοῦ κατηρῆσθαι παιδαῖσι, ὧν οὐτε πλείους, οὐτε μείζους, οὐτε νῦν, οὐτε πρόσθεν αὐτὸς ἴδεν ἔχω. Εἰ δὲ καὶ ἄπερ ἔξῃ, προσέσται, καὶ μὴν προσέσται, τοῦτο πᾶς τις εὖ φρονῶν ἴστω, ποῦ ποτ' ἂν ἐξήκοι τὸ θαῦμα.

C. per se cordatus quisque facile intelliget,

ΘΕΟΔΟΥΛΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΗΤΟΙ

ΘΩΜΑ ΤΟΥ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΤΙΚΟΣ

ΤΩ ΜΕΓΑΛΩ ΛΟΓΟΘΕΤΗ ΤΩ ΜΕΤΟΧΙΤΗ

THEODULI MONACHI

ΕΥ

THOMÆ MAGISTRI

ORATIO GRATULATORIA

MAGNO LOGOTHETÆ METOCHITÆ

Α'. Πόλλων καὶ μεγάλων οὐμενουν οὐδ' εἰκάσαι Ἀ
 βιβίων τῶν εἰς τὴν σὴν εὐδοκίμῃσιν ὄντων, καὶ
 θαυμαστῆς σοὶ πανταχόθεν εὐφημίας ἐγγειρομένης
 τοῖς ἀπάντων ὁσημέραι στόμασι, μέγιστον ἔχειν
 διαπερόντως, καὶ οὐδενός τινος σχεδὸν ἀνῶσαι κατὰ
 ταῦτα, ἢ περὶ τοὺς δεομένους σὴ δῆπου μεγαλο-
 φύχια καὶ γνῶμη, καὶ τὸ πεφυκὸς χαρίζεσθαι.
 Οἶμαι γὰρ οἶμαι, μᾶλλον δὲ ἴσασι πάντες, μὴ ἂν
 ἕνα μηδὲνα τοπαράπαν οὕτως εὐπείσχειν προθύμων
 εἶναι, ὥς σὲ γ' αὐτὸν βελτίω πᾶσι τὰ ὄντα διὰ
 πάντων τιθέναι, καὶ χειρὸς ἀξιοῦν, εὐ μὲν αὐτὸν
 οἰόμενον πάσχειν, ὅς τοὺς ἄλλους ποιεῖς εὐ, λαμ-
 βάνειν δ' αὐτῷ τούτῳ πολλὸ μᾶλλον, ἢ διδόναι τοῖς
 ἄλλοις· οὐ γὰρ χαίρεις ἀπλῶς εὐ δοῶν, εἰς σὲ
 πάντων ὥσπερ εἰς τινὰ κοινὴν ἐστὶν αὐταφειγόν-
 των, οὐδ' αὖ τοῖς δεομένοις πρὸς ἅπαν συναιρόμενος·
 τὸ χρεῖας ἐστὼς, κάλλιστά τ' εἰ καὶ δι' ὀλίγου τοῦ
 μέσου, καὶ ὑπὲρ πάντας τοὺς ἐνταῦθα καταστάντος·
 σχηματὸς· ἀλλὰ καὶ μεγάλα καὶ θαυμάσι' χαρίζο-
 μενος εἶσι, καὶ οἷα τις οὐκ ἂν ἐκπλαγεῖν, ἄξια μὲν
 σοὶ καὶ τῆς σῆς περὶ τὰ καλὰ προθυμίας, τὴν δὲ
 τῶν εὐπισχόντων ὑπερβαίνοντα γνῶμην· ὥς εἰ μὴ
 δρ' ἔξειν καὶ δὴ τὰ τοιαῦτα ποτε δοῦναι, οὐδ' ὅτι περ
 εὐ πεποιήκας λέγεις, καὶ πολλὰς ποιήσης, καὶ
 ἀπρακτοῦ· ἀπέλθῃ μηδεὶς· μᾶλλον μὲν ὅν καὶ νο-
 μίζεις ὥσπερ οὐ μικρῶς τηνικαυθ' ἀδυνατεῖσθαι· καὶ
 πρὸς τὴν ἀνάγκην ἀχθοῖο, εἰ πεφυκὸς οὕτως αὐτὸς,
 ἵπαι' οὐκ ἴσχεις διὰ πάντων χρῆσθαι τῇ φύσει·
 ἐστὶ δ' ὅτε καὶ προφάσεις ἀπορεῖς χωρῆσαι δυνά-
 μεν τὴν γνῶμην. Ὅστε μοι δοκεῖς διὰ ταῦτα οὐχ

I. Cum et multa et magna, et eadem haud facile
 animo atque intellectu complectenda sunt, quæ ad
 tuas attinent laudes; cum etiam immensa quædam
 tibi omnibus ex locis, ore omnium mortalium,
 quotidie laudum vis surgit: est illud tamen longe
 inter cætera maximum, neque ulli propemodum
 perinde assequendum, tua ista videlicet erga
 egentes magnificentia, iste animus, istud tam prom-
 ptum ad beneficia ingenium. Sic enim sentio ego,
 sic, inquam, sentio; aut verius, norunt hoc omnes,
 neminem omnino unum esse, qui libentius ala-
 criusque beneficiis ornatur, quam tute omnibus
 bona sua omni modo m-liora cumulatioque
 præstes, manuque opitulatrice digneris, tum te
 nimirum affici beneficiis ratus, cum bene ipsemet
 de aliis mereris, et hoc ipso multo magis accipere
 te autumans, quam aliis tribuere. Non enim quod
 simpliciter beneficium tribuis, gaudio perfunderis,
 quando ita ad te omnes, velut ad communem ve-
 stem confugiant: neque quod quæcumque ingrante
 necessitate his qui inopia premuntur subvenis;
 idque pulcherrime, et quam mltimis plane tempo-
 rum intervallis, et super omnis qui unquam in
 isto rerum habitu effulsere. At tu magna quædam,
 et admiranda, meminimque non obstupescitura,
 gratificari stodes; illa te quidem, tuoque rerum
 honestissimarum digna studio, sed eorum, in quos
 conferuntur, spem animumque supergressa. Itaque
 nisi talia etiam nonnunquam tribuere possis, nihil
 tibi magnopere benefecisse videris, tametsi idem

tidem facias, tametsi nemo abs te spei suæ irritus A
recedat. Imo vero etiam non levisima tum te
affici injuria existimas, ipsique indignaris neces-
sitati, si quando qui isthac præditus es animi in-
dole, ea per omnia uti nequeas: est vero etiam
cum occasione, quæ animi tui magnitudinem ca-
piat, destitueris. Adeo ut per hæc mihi, non modo
beata illa Arcadia, facile manu utraque; et perlubenter, plusquam ulla Pythia (Herodot. I, 66) pe-
tentibus cessurus vidēre; verum etiam illam Pindari nubem ('Ολυμπ. Ζ' ἐπὶ ῥῶ β) flavam illam, de
qua Rhodiis aurum Jupiter pluebat: hanc etiam ipsam quam maxime effusus, si in manu tua
esset, tum hanc profundere, tum cedere Arcadia.

II. Usque adeo sane ingens ad hæc animi tui im-
petus est, adeoque omnes reapse in admirationem
tui traducis: et quod bene facis, et quod majorem
adeo in modum facis, et quod eo plane modo vo-
lupe tibi est dare, et quod doles, ubi bene me-
rendi tibi facultas desit. Quamobrem emolumentum
commune, et salutarem genium, et rerum omnino
animam, et bonæ fortunæ quoddam velut Pryta-
neum, et omnem tam magnificam, tibi que conve-
nientem, laudum exsuperantiam, unice audire
est: dum omnes videlicet qui ubique terrarum
degunt, identidem nec sine stupore tua in ore de-
cora habent, prædicant, plaudunt, quam gloriosis
cantibus redimunt, omne miraculum, et omne
elogium perpetuo sermone de te usurpant: et
solum hanc honestissimam inter se contentionem
contendunt, quisnam pluribus amplioribusque te
encomiis decorando ceteros antevertat. Jure istuc
sane, et necessario, atque laudabili prorsus officio;
quippe cum tu in medio positus, commodi publici
curam in singulas horas habes, et quidquid utilitati
reipublicæ servit unus undelibet et animo volvis,
et re peragis, et ad omnia quæ præsens usus postu-
lat præsto es: tuis nimirum curis studiisque prom-
ptissimis circa ea quæ expedit quisque ac deside-
rat, exsomnia ipse, minimeque lentus ac otiosus:
ut nulla cuiquam omnino imponatur molestia, ve-
ram ut et legationes, et civitates, civitatumque
rectores et cives, et pagi, et uno verbo genus ho-
minum unumquodque, imperatoria fruuntur pro-
videntia, cujus tu unus dignus actor representa-
torque es. Quo igitur pacto non te invicem ubique
meritas consequi oporteat laudes, et hujusmodi
collectas stipēs curæ hujus tuæ præmium ferre?
gunt; non alii magis, alii minus, sed jure omnes

III. In quibus omnibus, si fas dicere, quod sine
ulla cujusquam offensa dictum esto, et primus,
et medius, et postremus ego ipse sum; non quod
novi quidpiam de te proferam, verum ea, quorum
tibi conscii omnes sunt, de quo ea plane comperta
habent, quæ de nullo alio ulli habent comperta,
sed quod aliquanto plus in eo ipse habeam, quod
divina quadam laudum tuarum bacchatione percul-
sus ferar; qui enim non baccharer, quandoquidem
cum sæpenumero complures alios spei votisque
meis patronos statuissem, nihil unquam adjumenti
a quoquam percepi, verum sophistas omnes, et

θεον τῆς θαυμαστῆς ἀν' Ἀρχαδίας ἀμφοῖν τῶν
χειρῶν, καὶ μετὰ παντὸς τοῦ ῥαβδίου τοῖς αἰρούσιν
ἐκστῆναι: παρὰ πᾶσαν Πυθίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν Πιν-
δαροῦ νεφέλην ἀν' ἐκείνην τὴν ξανθὴν, ἐξ ἧς ὤσιν
ὁ Ζεὺς ῥοδαῖος χρυσόν, καὶ ταύτην ἀν' ὧς μάλιστα
καταχεῖν, καὶ τὴν μὲν καταχεῖν, τῆς δ' ἐκστῆναι,
κύριος ἦσθα.

B. Τοσοῦτό σοι τὸ πρὸς δὴ ταῦτα τῆς ψυχῆς
ὀρμητικὸς, καὶ οὕτω πάντας ἐκπλήττεις σὺν ἀρα
πολλῇ τῷ ὄντι, καὶ ἐξ ὧν εὖ ποιεῖς, καὶ ἐξ ὧν οὕτω
B μείζοντως, καὶ οἷς χαίρεις οὕτω διδοῦς, καὶ οἷς ἐλ-
γείς, ὅτ' οὐκ ἐξεστίν. Ὁρᾶτο; γούν κοινόν, καὶ δαι-
μονα ζωτήριον, καὶ ψυχὴν ὧς ἀληθῶς τῶν πραγ-
μάτων καὶ τῆς ἀγαθῆς τύχης ὡς περὶ πρυτανεῖον·
καὶ πᾶσαν ἡντινοῦν τηλικαύτην ὑπερβολὴν καὶ σοί
γε προσήκουσαν, καθάπαξ ἐστὶν ἀκούειν, ἀνω καὶ
κάτω τῶν ἀπανταχοῦ πάντων τὰ εἰς τὴν ἐκπλήξει
βούλωντων, ἐπαίνουόντων, προτινόντων, ἡλίκοις ἀνα-
δοῦντων ἄσμασιν, ἅπαν θαῦμα καὶ πᾶσαν εὐφημίαν
κατὰ σοῦ συνεπρόντων, καὶ φιλονεικούντων ταύτην
μόνην καλλίστην πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίαν, ὅστι;
ἀν' ἡ πλειοσύνη καὶ μεῖζοσις ἐγκωμίων ἀγῆλας, παρ-
ἀλλήλους τοὺς ἄλλους· εἰκότως μάλα καὶ ἀναγκαῖως,
καὶ μετ' ἀξιολόγου τοῦ γίνεσθαι. Εἰ γὰρ αὐτὸς ἐν
C μέσῳ καθέστηκώ; τοῦ κοινῇ λυσιτελοῦντος ὅσαι
ᾠραι φροντίζεις, καὶ πάνθ' ἃ τῇ τῶν ὅλων χρειᾷ
προσῆκε, μόνος ἐκ παντὸς ἔσπου καὶ βουλεύῃ καὶ
πράττεις, καὶ πρὸς τὸ δέον ἅπαν γίγνη, ταῖς ὑπὲρ
ὧν ἕκαστοι βούλονται τε καὶ δέονται φροντίσι καὶ
προθυμίαις, αὐτὸς ἀγρυπνῶν ὢν, καὶ μετ' ἡντινοῦν
ἄγων σχολῇ, ὧς ἀν' μηδενὶ τῶν ἀπάντων ἡ δυσχε-
ρέ; ἀλλὰ καὶ πρεσβείαι καὶ πόλεις καὶ ἀρχόντες; οἱ
τούτων καὶ ἰδιώται, καὶ δῆμοι καὶ πᾶν ὧς εἰσὶν
ὅτιοῦν γένος ἀπολαύσει προνοίας βασιλικῆς, ἥ;
μόνος αὐτὸς ὑποκριτῆς ἀξιοχρεῶς· πῶς οὐκ ἕκα-
σταχοῦ δεῖ σε τοῦ τῶν ἐπαίνων γιγνομένου τυγχά-
νειν, καὶ μισθὸν ἔχειν ταυτησί τῆς μελέτης τὸν
τοιούτου ἔρανον; ὃν δὴ σοι πάντες ἐξαιροῦσιν ἄμει-
νοι· οὐκ οἱ μὲν μάλλον, οἱ δ' ἥττον, ἀλλὰ πάντες δι-
D καίω; κατὰ ταῦτα.

Quas tibi utique cuncti eximias perlubenter deli-
æque prompte et alacriter.

Γ. Τούτων δὲ πάντων εἰ οἶόν τ' εἰπεῖν, καὶ μοι
μηδεὶς ἀγχοσθῇ, πρῶτος; καὶ μέσος καὶ τελευταῖος;
ἐγὼ, καὶ νὺν μὲν λέγων οὐδὲν, ἀλλ' ἃ περὶ σοῦ πάν-
τες ἴσασιν: ἴσασιν δὲ ἃ μηδενὸς περὶ τῶν ἄλλων οὐ-
δέινες ἴσασιν: ἔχων δὲ τι καὶ πλέον αὐτοῖς, τὸ κάτο-
χος ὡς περ ὑπὸ τῶν περὶ ταῦτα βαρχυμάτων κι-
νεῖσθαι. Πῶς δὲ οὐ μέλλω, πολλοὺς μὲν πολλὰς;
ἄλλους προστησάμενος ταῖς ἐλπίσιν, οὐδενὸς δὲ οὐδὲν
ἀπονάμενος, σοφιστὰς δὲ πάντας εὐρών, καὶ τῷ
μηδὲν εἰργάσθαι, μαθητὰς τοῦ Χάρητος; Ἀλλὰ σὺ
μόνος ἀνθρώπων ἡμῖν ὧς ἀριστα ἴσχεις, καὶ πρῶ-
στης περιτρώων; καὶ μάλα εἰς ὄνησιν ἐπραξας; καὶ

κατέστης ἀντ' ἀγαθοῦ τοῦ θαύματος, τὰ τ' ἄλλ' ὅπερ
 ὄν οὐκ ἔσθ' ἐπ' οὐκ ἐπαγγέλλομέν σοι τὰ βελτίω
 θάσσεν· μετὰ τῶν ἐς πάντας κηρυγμάτων τε καὶ
 παιάνων· καὶ δὲ ἤκομεν ἑκάστοις προσεβύοντες, ὅπερ
 τοῦ τὰ σὺ θαυμάζοντος· Χανδρῆνου, ὡς εὐμενέ-
 σστατα καὶ προθυμώτατα, καὶ μάλα θαυ δεδωγμένος
 τῇ γνώμῃ καὶ φιλοφρονισάμενος οὐ μεμπτῶς· καὶ
 τὸ μέγιστον, καὶ κολοφῶν ἀτεχνῶς τὰ καλλίστα
 μεμνημένος ἡμῶν, καὶ διαλεχθεὶς πρὸς τὸν μόνον
 ἐν ἀνθρώποις ἄριστον, τὸν μόνον φιλόφρονον, καὶ
 παράδειγμα ἁλθινοῦ βασιλέως, ὡς ἁλθῶς πεφυ-
 κῶτα, ἀπορροήν τινα τῆς αὐτοῦ φιλοφρονείας ἀφεί-
 ναι καὶ πρὸς ἡμᾶς, καὶ κατεργάσθαι ταῦθ' ὅπερ
 ὦν ἤκομεν, ὥσπερ οὖν καὶ κατεργαστο, φθάνων
 ἡμερότερι καὶ τῷ πεφυκότητι τοῦ σώζειν τὰς ἀπεί-
 νων δεήσεις· ὃν πᾶς ὁστισοῦν θαυμάζειν ἐθέλων, οὐ-
 δεις ὁστισοῦν οὐδ' ἐξέως θαυμάζειν, καὶ εἰ πάν-
 τες ἀνθρώποι πάντα ποιοῦσαν λέγοντες· ἄλλ' ἑμοῦ τε
 ἔγχευοις, καὶ παρὰ μέλος ἔδοντες, εὐθὺς ἐξελέγ-
 χονται ὑπὸ τῆς τοῦτου πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν ἁλθινης
 ἁρμονίας ὅπερ ἦν ἂν καὶ φῆς μουσικήν· μέλλον δ'
 αὐτοὶ τε τὰ εἰκότα πάσχοι, κάτω πίπτοντες. Καὶ
 τοῦτον ἐκ τῶν αὐτῶν τοῦτων ἄλλως κοσμοῦσι, με-
 λῶν δεικνύντες λόγου τὸ κατ' αὐτόν. Μόνος γὰρ
 ἀποχρῶν ἄσμος αὐτὸς ταυτῶν, καὶ μόνος· ἂν εἰ οἶδόν
 τ' ἦν, τῆς αὐτοῦ αὐτοῦ γλώττης τύχοι δικαίως,
 τῆς ὑπερφυοῦς καὶ ἀμάχου, καὶ λογισμῶν πάντα
 νικῶσας ἀσχετῶν καὶ καγαρισμένην φορεῖ· ὅκα ἐν
 ἀστράπτειν τε καὶ βροντᾶν δημηγοροῦντα, ἣ καὶ
 πρέσβεισι χρηματίζοντα· τοσοῦτόν ἐστι. Σὺ δ' οὐχ
 οἷς ἔφη μόνον χρηστὸς εἰς ἡμᾶς, οὐδ' ἐνταῦθα
 πέραντος ἔχει· ἀλλὰ καὶ οἷς ἔπει' ἔφη πολλῶν προ-
 θυμώτερος καὶ ἀμείνων. Προσθήσω δ' ὅτι καὶ
 οὐδὲ λήσεις· ἀλλὰ καὶ τῶν δευτέρων ἀμεινόνων
 ἑκάτ' λέγειν ἔσται μοι· καὶ τοῦτοις πῶς οἶσι χρη-
 στὸς· μαγτεύομαι γὰρ τήν τε σὴν φύσιν εἰδὼς τὰ
 τοιαῦτα χαίρουσαν· καὶ ὅτι μοι μεμνημένος δια-
 ταλεῖς, ἑμοῦ μὲν οὐδὲν ὄντος, ὡς ἅπαντες ἴσασι·
 τίς γὰρ Μαρωνιτῶν καὶ Σαρωνίων Ἀθήνησι λόγος;
 ἀλλ' οἴκοθεν καὶ παρὰ παντοῦ φιλοτίμως παρακαλού-
 μενος ἐπὶ ταῦτα· εἰ μὴ καὶ ἡμᾶς εἰς ἀγαθοῦς ἑκά-
 νως φήσαις τελεῖν, τῆς σῆς εἰ μοι δίδως εἰπεῖν εὐ-
 νοίας τυγχάνοντας, οὐ μὴδὲν οὐδ' ἥδιον οὐτ' εὐδαι-
 μονώτερον χρῆσθαι.

in posterum multo propensior meliorque futurus es, imo et illud adjiciam, quod nec desines ali-
 quando, quodque nunquam non posteriora quæque mihi meliora vocare licebit; et his igitur haud
 dubie optimus eris, id quod recte hinc auguror, quoniam et tuum ingenium hujusmodi delectari
 rebus perspectum habeo, et perpetua mei apud te viget memoria: mei, inquam, hominis, quod nemo
 nescit, minimi plane pretii. Nam quæ Maronitarum Siphniorumque Athenis ratio? Verum tu tua ipsius
 indole, et abs temetipso, honesta gloriæ cupiditate, ad id præstandum adduceris, nisi fortasse nos
 item in bonorum virorum numero ideo collocandos censes, quoniam tuam gratiam, si paco tua fas di-
 cere, consecuti sumus, quo nihil neque dulcius, neque ad usum feliciter esse queat.

Δ'. Οἱ, ἅπαντες ἡμεῖς ἀντιδίδωμεν ἄλλο μὲν οὐδὲν·
 οὐ γὰρ οἶδόν τε οὐδ' ἐν τοῦτοις ἡμεῖς· τῇ τύχῃ δὲ
 χάριν εἰδότες, ὅτι σοι παρέσχεν ἀποχρῶσαν ὅλην εἰς
 ἐπίδειξιν τῆς σῆς ἀρετῆς ἢ πάντας ἐξέκληξας μάλ-
 λον δὲ καὶ συγχαίρομεν ταύτῃ· ὅτι καθάπερ τοὺς ἄλ-
 λους καὶ σὺ δοκοῦσα κοσμεῖν, ὅπερ τῶν σῶν αὐτῇ κεχό-

A germanos Charelis discipulos, siquidem nulla pro-
 missis fides esset, deprehendi? Verumenimvero unus
 tu mortalium optimum te nobis, patronumque cer-
 tissimum præbuiti, tu rationibus nostris commo-
 disque egregie consulisti, tu boni nobis genii in vi-
 cem fuisti, tum in cæteris, ob quæ nullo non tem-
 pore fausta quævis tibi divinitus comprecamur,
 una cum nostris apud omnes præconis et præ-
 nibus; tum potissimum quod cum istuc pro
 studiosissimo cultore tuo Chandreno deprecatum
 venissemus, benignissime, et promptissime, et
 humanissimo nos animo excipiebas, et haud vul-
 gari comitate ac gratia compleciebaris: et quod
 maximum, et plane colophon est, perhonorificam
 de nobis faciebas mentionem, cum in colloquium
 cum uno inter homines longe optimo, uno clemen-
 tissimo, bonique regis verissimo a natura edito
 specimine, venisses: ut is benignitatis suæ rivu-
 lum quempiam in nos etiam derivaret, eaque,
 quorum gratis venissemus, conficeret: quemad-
 modum sane confecit, sua nempe mansuetudine,
 atque insita servandi voluntate, omnes omnium
 preces ultro anteveniens. Cujus nomen etsi eximia
 ornare unusquisque studet laude, nemo tamen unus
 est, qui laudare ex merito queat, utut omnes ho-
 mines omnia dicendo experiantur. Continuo enim
 ut manum operi admovent, a legitimis carminis
 modis aberrare, per verissimam imperatoris om-
 nium viriutem harmoniam, longe musica quavis
 concionētem, convincuntur; seu verius, et ipsis
 nihil absurdi et iopinati accidit, eo quod infra
 (magnitudinem hominis) decidunt, et eum per hæc
 ipsa tamen alio quodam commendant modo, dum
 facultate dicendi majorem esse demonstrant; solus
 ipse enim satis magnum sibi decus est; et solus,
 si qua fieri posset, suam ipsius linguam laudatri-
 cem merito haberet, celestissimam illam et insu-
 perabilem, quæ omnem mentis aciem invicto gra-
 tissimoque impetu vincit. Ita ut fulgura et tonitrua
 cedere videantur (Aristoph. *Av.* 630), cum aut
 pro concione verba facit aut legis responsa dat,
 tantum id ipsum sane est. Tu vero non his modo,
 quæ jam diximus, beneficus erga nos fuisti, neque
 hic bene merendi finem fecisti, sed eo etiam, quod

D IV. Quibus omnibus nihil nos equidem aliud re-
 pendimus, quando fieri hoc vequit, nec ea nos
 conditione sumus, nisi ut fortune grates habea-
 mus, quæ tibi idoneam rerum materiam exseren-
 dæ virtutis tuæ, qua cunctos in stuporem dedisti,
 largita fuit. Sive illi potius gratulamur, quod cum

ta perinde atque ceteros ornare visa esset, tuis ipsa non minus exornata luminibus fuerit, quam ipsa alios ornet. Quippe non ad ea modo, quae opus sunt, recte intelligenda sane quam perspicua ea, siue rectius: Viam invenire promptius e salebris meris, ut ait Aeschylus (Προμ. Δεσμ. 59); atque longe idem aliis omnibus sapientius in re quaecunque proposita, quae ex usu praesentis sint, cum in medium consulis verbisque explicas, tum digna prudentibus consiliis ratione opere ipso exsequeris, atque ita quidem certe, quasi non alio expediri res modo posset, verum etiam, melle dulciorem linguam, praestestore illo Homérico, (Ιλ. α', 249.) habes, tuisque plane in labris suada efflorescit. (ex Eupolide, Ἀφροίσι), et fumen orationis quam dextrissime, rebusque ipsis convenientissime fundis. Adhuc quis aequae erga omnes beneficis, et tenuioribus adeo facile affabilis, et comis, ut mitis quispiam pater (Ιλ. ω', 770), idque contra quam fortuna locoque tuo consentaneum esse videatur? Sed et ex his, qui ullo nunquam aeo, in publico rerum civilium actu versati fuere, unus tu opum injustarum haudquaquam mirator fuisti, nec privatum commodum tuum rationibus reipublicae antiquius habuisti, accipiendo nimirum unde probrosum esset accipere, et unde alii suas lugerent iacturas; imo vero tu honesti, et iusti, et decori erudinem in omnibus observando, etiam maledicentissimos, quosque calumniatores tuarum laudum praecoeps nectus es. Ceterum quod vel solum admiratione dignum est, quodque omnia omnium ora linguasque perpetuo occupat, tuis iste circa Musas affatus et bacchatio est, et in his concessa ab omnibus palma. Omnes enim orationum species, omnia scientiam in animo circumfers, nihilque non excellentissimum in modum, ita vero in animo tuo res omnes probe perquisitas sunt, velut in communij quodam cratere. Atqui nec artes solum oratorias, neque sacra et iustitia Platonica, neque hanc duntaxat illamque disciplinam complectendam tibi statuis, sed illam iidem, quae homines rerum caelestium interpretes doctoresque publicos, et exercitatos in albere sophistas: *Haec ultra pedibus contingere terram, videri facit, cum densas siderum et revolvibiles spiras, orbisque acutant.* Cuius negotij perquam exigua et vulgaria parvis subsidia, ad ultimas scientiae illius metas insita ingenij vi pro vectus es. Unde et Olympij cognomentum meliore plane jure, quam Pericles quispiam mereris. Jam tu etiam inter tot curarum, quae te, prope dixerim, vix spiritum ducere sinunt, imbreis identidem tamen orationes paris, atque minore id quidem negotio quam alius quisquam otio abundans; et has adeo praestantes, sive molli et delicato elaboratas flo, ut a Musis ipsis Gratiasque perexte videantur, et ut ne haec quidem ipsae suavius quiddam modulentur, adeo utrum unius opus est, haec perfecte praestare, o ingens artis hujus decus, et imperator orationum, et Mercurij facundiae praesidis effigies, et cum aliis collate, velut aquila quardam in nubibus. Videtur itaque mihi Pythagoras, visis orationibus tuis, quanquam enim longe haec a nostro (Christianorum) syndrio abhorrent, ac dicantur illa tamen: has ille igitur si vidisset,

σέβεται, οὐ μείον, ἢ τοὺς ἄλλους· αὐτὴ κοσμεῖ· οὐ γὰρ ἔσον δεινὸς ἀπροσῆκε συνείναι· μάλλον μὲν οὖν καὶ πῶρον εἰς ἀμνησάντων κατ' Αἰσχύλον εὐρεῖν, καὶ περὶ πάντων ἀν' ἀμεινον πάντων· ἐτούσων βεβουλεύσθαι, καὶ εἰπεῖν τὰ καίρια, καὶ πρᾶξαι τῶν βεβουλευμένων ἀξίως, καὶ ὡς οὐκ ἂν ἄλλως εἴρη· ἀλλὰ καὶ γλῶτταν ἥδιον μέλιτος ἴσχεις ὑπὲρ τὸν Ὀμήρου Νέστορα· καὶ σου παιδὶ τοῖς χεῖλεσιν ἱκανοῖ· καὶ ῥεῖς ἄγαν περιδιδῶς, καὶ τοῖς πράγμασιν ἀτεχνῶς. Τίς δὲ οὐκ οὖν τοῖς πᾶσι χρηστὸς; καὶ ἐπισταχὴς; καὶ πρὸς τὰς τῶν πενιστείων θλίβας εὐπροσόδως ἔχει· καὶ ἱκανῶς, ὥσπερ τις πατὴρ ἥπιος ἔξω πάντων τοῦ τῆς τύχης εἰκότος; Μόνος δὲ οὐ τῶν δημοσίων πόποτε πολιτευσαμένων οὐ πλοῦτον θηάματα; ἀδύκον, οὐδ' ἰδίας ἐνικα πλεονεξίας τὸ κοινῇ συμπερόν παρίδεις; λαμβάνων ὅθεν μέμφεις· λαμβάνων· καὶ ὅθεν ἔτεροι κλαύουσιν· ἀλλὰ τὴν τοῦ καλοῦ καὶ δικαίου καὶ πρέποντος τάξιν διὰ πάντων φυλάττει· καὶ τοὺς τοῦ βασκαίνειν τεχνίτας· ἐπανείτας· ἐκτρέφει. Ἀλλὰ μὲν τὸ μόνον θαύματα; ἀξίον, καὶ πᾶσι γλῶττα τοῖς πᾶσιν ἀεὶ, ἢ περὶ τὰς μετέα; κατοχῇ καὶ βαρχεία, καὶ τὸ παρὰ πάντων ἐν τοῖς ἀποσταχέ;· ἀπαντα γὰρ λόγων εἶδη καὶ πᾶσαν ἐπιστήμην φέρει; ἐν τῇ ψυχῇ· καὶ οὐδὲν οὐκ ἄκρω; εἰς ἣν ἀπαντα χρήματα συγκεράννυνται, ὥσπερ εἰς τινα κρατήρα κοινόν· καὶ οὐκ ἄρα ῥητορικῆς μόνον, οὐδὲ τῆς τοῦ Πλάτωνος· τελετῆς; οὐδὲ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς ἐπιστήμης ἔστι οὐ λόγος; ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν Ὀλύμπου πραγμάτων δημαγωγός· ἀνθρώπους ποιεῖ καὶ σοφιστὰς· ἐν αἰθέρι, οὐκ ἐν ἐπιφανείᾳ· περὶ γαίης δοκοῦντας; δὲ αὐτῶν πυκνὰς ἀμνησθόνους ἔχοντων· ἔλκεας· οὐ μακρὰς δὲ τινὰς καὶ παύλας ἐλκείας· ἀπορρῆς; εἰς ἴσχα; ἀφίκον τῆς ἐπιστήμης αὐτῆς; τῇ παρὰ σοῦ πεφυκέτι· ὅθεν καὶ τῆς Ὀλύμπου προσηγορίας δικαιότερος ἂν εἴης τυγχάνειν αὐτῆς· πάντες Περιχίλων; οὐδ' ἐν τοσούτων ἐπιμερίᾳ φροντίζων, μηδ' ἀναπνεῖν ὡς εἰπαὶ ἡρώων, καὶ λόγους ἀκίστοις τίχειας· πάντες σχολάζοντες; ἄρουν, ὅπως δὲ τοὶ κρατίστους καὶ παρρησιανέους ἄδρεις, ὡς δοκεῖν ὑπὸ Μουσῶν τε καὶ Καρίων ὑφάνθαι; καὶ ὡς τῇδ' ἂν αὐτὰς ταύτας ἀναβαλεῖσθαι ἦσαν· οὕτω, πρὸς σοῦ μόνου τὸ ταῦτα περαίνειν, ὃ πρόσχημα· τίχης καὶ λόγων αὐτοκράτορ, καὶ λογίου τύπος Ἑρμῆος, καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους, ὥσπερ, ἀεὶς ἐν ναυαῖς· δοκ. ἢ δὲ μοι καὶ Πυθαγόρας ταύτας; ἰδὼν, εἰ γὰρ καὶ πόρρω ταῦτα τοῦ καλῆς ἡμῶς συνεδρίου, ἀλλ' οἷν εἰρήσθω γε, ἐκίλινος· τοῖνον· εἰπερ ἑώρα, ἔφησεν ἂν τα τὴν Δημοσθένους ἢ Πλάτωνος ψυχὴν ἐκτρέφει· τοῖτων δὲ τῶν σῶν νῦν μὲν ἱταίρων, πάλαι δὲ γυμναστίων, πολλοῖς καὶ μεγάλως ἱταίμε· οὐ· τε· κληρίοις, οὕτω τοὶ πάντα τὰ αὐτὰ διαπαντός τοῦ καλῶς ἔκοντος ἴσχει· καὶ δὲ ἀνάγκης ἐθελουσίῳ θαυμαστάς· ἀπαντας· χεῖτησιν.

haud dubie dicturus erat, te Demosthenis aut Platonis habuisse animam, tuorum hoc quidem tempore familiarium, olim autem magistrorum. Id quod multis magnisque documentis subnixus dicturus erat; in tantum tua omnia, quod pulchrum venustumque est, id ubique consecretantur, et tu voluntaria quadam necessitudine constrictos omnes admiratores tuos habes.

ΘΕΟΔΟΥΛΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΗΤΟΙ

ΘΩΜΑ ΤΟΥ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣΦΩΝΗΤΙΚΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΝ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΝ

ΚΥΡ. ΝΙΦΟΝΑ.

THEODULI MONACHI

SEU

THOMÆ MAGISTRI

ORATIO GRATULATORIA

SANCTISSIMO ET ŒCUMENICO PATRIARCHÆ, DOM. NIPHONÆ

Α'· Ἐπειδὴ σὺ μὲν Θεοῦ διδόντος τῆς ἀπασιδὸς Α
μεγίστης ἐπίσης ἀρχῆς, πολλὰ βίασθεις, καὶ πρὶς
τὴν ἀνάγκην οὐκ ἀντιστηνῶς, τὸ δὲ τῆς φήμης
ἐκασταχθεὶς παρῆς, εἰς ἃν εἰσέλθῃς τοὺς συνεινε-
θέντα χρόνον ἀπασιν· Οὐ γὰρ οἱ μὲν ταύτην εἶχον
τὴν γνώμην, οἱ δ' ἐτέρως γὰρ οὐδὲ ταύτην μὲν πᾶ-
σι, οὐ κατὰ ταῦτά δὲ, ὡς τοὺς μὲν μέλλον, τοὺς δ'
ἦντιον γεγενῆσθαι τῇ φήμῃ, καὶ τοὺς μὲν ὡς ἀλη-
θῶς, τοὺς δ' ἐν ὀχλήματι· ἅλ' ὡς περ κοινῇ· εὐχῆς
πλεσθεῖσας, ἥ τινες ἡμῶν ἐξαίτης· ἀπ' οὐρανοῦ
κατιόντος ἐπ' εὐδαιμονίᾳ τοῦ γένους, ὅσω πάντες
τά· γνώμα· ἔσχομεν καὶ μοι δοκοῦμεν, μηδ' ἂν
αἱτοὶ δεδογμένοι, τοσοῦτον ἡσθηναί· μέλλον δὲ ὡς
ἂν αὐτοὶ δεδογμένοι, μέγα φρονούμεν, λογιζόμενοι
μὲν τὰ πρόσθεν, ἐννοοῦντες δὲ καὶ τὰ νῦν οὐκ οὐ
πᾶσιν ἐσόμενα· συγκαίροντες μὲν ἡμῶν αὐτοῖς, Β
συγκαίροντες δὲ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις· ὅτι τῆς ἀγα-
θῆς τύχης νῦν πάντες· ὡς ἀληθῶς παρὰ σόμειθα, καὶ
νῦν εὐδαιμονία μετ' ἀνθρώπων οἰκίῃ, ἐξαίτη-
μένων μὲν κατὰ κράτος τῶν τε ἰδία λυποῦντων ἐκείνων,
καὶ τῶν κοινῶν δυσχερῶν, ὡς μὴδ' ὀπολελεῖσθαι τῇ
μυήμῃ· ἀντιστοιχεύοντων δὲ ἡδέων καὶ τερπνῶν
καὶ χαρίτων, καὶ πλείστης ὅσης ἐκασταχοῦ τῆς
βακχίας, σφιγμένων ἀπάντων ἐπὶ χρηστῆς ὀπο-
θέως· Ἄ πάλα μὲν ἐποθεῖμεν, ἰδοὺ δὲ οὐκ
ἀπύκναι· Ἠλγούμεν δὲ ἀτυχοῦντες· μόναις δὲ ταῖς
ἐύχαις· ἐλείπεται χρῆσθαι, θαυπομένους ἐκείναι,
Τούτων καὶ γένους· καὶ τοσοῦτό γε, ὥσθ' ὅπερ

Ι· Postquam tu nuper, Dei munere ac bene-
ficio, istam omnium maximam dignitatem, pane-
quam coactus, et necessitati duntaxat non recla-
mans, adiisti, ejusque rei fama in omnes orbis
nostri partes exiit, nemo facile dixerit, qui tum
apud universos homines obortus fuerit plausus.
Non enim alii hanc, alii aliam habebant senten-
tiam; neque rursus eandem quidem omnes, sed
non eodem plane comparatam modo, eo quod alii
plus, alii minus allato nuntio exbilararentur, pars
item ex animo, pars simulate; sed vero velut pu-
blici ejusdam voti dampnali essemus, aut celo
quisquam repente, ad generis nostri felicitatem,
nobis delapsus fuisset, ita plane animis omnes
afficiebamur. Quanquam mihi sane, nec si ad vota
et spes nostras concessus nobis fuisset, tam effusa
exultaturi videamur lætitia, siue verius, quod te,
quem ipsi optavissimus, accepto, nunc magnopere
gloriamur. Nempe pariter tum priora nobiscum re-
putantes, tum animo præcipientes, quæ per te nos
usu omnibus ventura sunt: atque et nobis ip-sis,
et universis hominibus gratulantes, quod bona
omnes fortunam nunc demum experturi simus:
quod ipsaque nunc inter homines domicilium habi-
tura sit felicitas; obliteratis penitus, tum his quæ
privatum quemque cruciabant, tum publicis infortu-
niis: ita ut ne in memoria quidem amplius resideant,
eorumque loca reductis jucundis, et suavibus, o

gratilis, et immensa ubique bacchantis letitiæ vi, A ὧν ὅπως ἔσται ταῖς εὐχαῖς εἴχομεν χρῆσθαι, τοῦτον
omnibusque ob tam bonam causam mire tripu-
diantibus. Quæ dudum desiderabamus, sed oculis
usurpare non licebat : atque ut frustratione ange-
bamur, ita solis uti volis, nobis spe calentibus,
reliquum erat. Quamobrem factum id nunc est.
Et tantum illud omnino, ut quemadmodum quo
hæc fierent, antehac votis optare habebamus, ita
dum habeamus. Atque hoc ipsum haud dubie erat,
proventu nuper abundaret, et ambitiosa quadam
fortuniæ nostræ velut præclaræ quædam lementim jam parante, atque futurum inde præmonstrante
auxilium.

II. Verum enimvero nec magnus imperator ex
hoc aberat theatro, *Nostræ columenque et gloria*
terræ (Oppian. *Kυρη. α', 4*), sed et ipse tuarum
acclamationum plausuumque partem ferebat, quod
præteritis cæteris tui unius rationem habuisset,
viri, quæ particulatim alios honestant, perfectis-
sime omnia complexi. Cæterum cum multa et
magna imperatori in admirationem sufficiant, vix
recensere tamen, quot et quanta sint, quis queat.
Sive potius eum, qui optimarum laudum omnium
verissimum prytaneum est, et qui in tantum om-
nibus in rebus concessum tenet principatum, ut
omnes omnino, quocumque claritudine virtutum in-
signes habentur, si illi secundi sint, nihil amplius
optent. Imo vero ipsorum inde inclaréscat gloria,
nulla illi parti decoris delibata parte. Eum igitur,
hunc plane in modum comparatum, quamvis abso-
num fortasse dictu est, non minus tua illa suffra-
gatio commendat : et qui omni ex parte admiran-
dus per se est, hoc ipso, nescio quomodo, haud
paulo nunc admirabilior visus est. Sive potius
uterque vestrum hac eadem ex re : ille ut supra
omnes homines recte arbitrandi summus artifex,
eo quod te per omnia optimum delegit, tu vero
optimæ classis homo, utpote qui præstantissimi
in omnibus, et admiratione dignissimi imperatoris
iudicio delectus es. Quocirca nec illum alium
quempiam præ te præoptare oportuit, quemadmo-
dum nec præoptavit : neque te ab alio, quam ipso,
accipere suffragium, ideoque nec accepisti. Nimi-
rum vos inter vos, mutuis recte atque ordine fungebamini officiis, quasi de industria, ut arbitrator,
hoc contigisset, ut ne prætermissum quidquam videretur. Mea videlicet sententia non modo exi-
miam promeriti laudem Athenienses videntur, quæ in deliciis Plato esset ; sed Plato etiam ipse
homo maximi pretii visus, qui hos habuisset admiratores.

III. Atque de me quidem, si vel ante novum D Γ'. Ἐπεὶ δὲ καὶ πρὸ τοῦ παρόντος εἰ τις ἦστο
hunc pontificatum tuum quisquam exquisivisset,
quisnam sacrarum religionum caeremoniarumque,
et magni Ecclesiæ nominis moderator procurator-
que futurus esset, hunc te profecto ipsum edidis-
sem ; nec quando tui præsentis facultas nobis erat,
alius omnino ullus superior discessisset : id quod
neque speciosis quibusdam rationibus, neque de
principis summa erga te benevolentia, conclusis-
sem : nihil horum sane, verum ex his rebus, quas
in te sitas esse juxta mecum omnes norunt. Quippe
si caput rerum omnium, et unum revera maximum

B'. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ βασιλεὺς ὁ μέγας οὐκ ἀπὴν
τοῦ θεάτρου, τὸ γαίης ἀρικυδὲς ἀραισμεῖ ἀλλὰ τῶν
κατὰ σοῦ θορύβων καὶ κρότων ἰκοινῶναι καὶ οὕτως.
Ἄνδ' ὧν πάντας τοὺς ἄλλους ὑπεριδῶν, σοὶ μόνῳ
προσέειπε, τῷ πάνθ' ἅ τοὺς ἄλλους ἐν μέρει κοσμοῖ
καθ' ὑπερβολὴν συλλαβόντι· ὅ πολλῶν καὶ μεγάλων
οὐμνουν εἰποι τις ἡλικίῳ καὶ ὅσων ἐξαρκούντων
εἰς θαῦμα· μᾶλλον δὲ πάντων ὄντα τῶν ἀρίστων ὡς
ἀληθῶς πρυτανεῖον, καὶ τοσούτων ἐν πᾶσιν ἰσχυ-
ρότα τὸ συγκεχωρηκός, ὡς πάντας ἀπλῶς τοῦ· ἐξ
ἀρετῆς βοηθηθέντας, εἰ τοῦτου δεῦτεροι γίνονται,
μηδὲν πλέον ζητεῖν, μᾶλλον δὲ σφᾶς ἐνταῦθεν πο-
σεμίσθαι. Τοῦτω δὲ τῆς γιγνομένης τιμῆς ὑφαίρειν,
τοῦτον οὕτως ἐσκευασμένον, οὐχ ἤττον εἰ καὶ παρὰ
δοξὸν εἰπὲν ἢ παρὰ σοῦ ψῆφος σεμνύνει. Καὶ
θαυμαστὸς τοῖς ἀπασιν ὧν, πῶς ἂν εἶπω, νῦν
μᾶλλον θαυμαστότερος ὡφθη· μᾶλλον δ' ἐκ τῶν
C αὐτῶν ἀμφοτέροι· ὁ μὲν, ὡς ὑπὲρ πάντας ἀνθρώ-
πους τοῦ λογιζομένου τεχνίτης, ἐπειδὴ σὲ τὸν πάντα
βέλτεστον εἶλετο· σὺ δὲ ὧν τῆς κρείττονος μοίρας·
ἐπειδὴ τοῦ πάντ' ἀρίστου καὶ θαυμαστοῦ βασιλέως
τῶν ψῆγων ἔτυχες. Οὐκ ἄρα οὐτ' ἐκείνων ἐχρῆν
ἄλλον ἀντὶ σοῦ προελίσθαι. Οὐκ οὐδὲ προσέειπε,
οὐτε σὲ παρ' ἐτέρου ἢ τοῦτου κεκομίσθαι τὰς ψῆ-
φους· οὐκ οὐδὲ κεκόμισο· ἀλλ' ἀμφοτέροις ἐχρή-
σασθαι τὰ γιγνόμενα, ὥσπερ ἐξέπληθες οἶμαι συνε-
γεθῆναι τοῦ μὴ δοκεῖν ἐλλείπειν, Ἐγὼ μὲν δὲ ἔγωγ'
οὐ μόνον Ἀθηναίων χαίρόντων Πλάτωνι, ἀλλὰ καὶ
Πλάτων πολλοῦ τινο· ἀξίος ἔχων θαυμαστάς Ἀθη-
ναίους.

Γ'. Ἐπεὶ δὲ καὶ πρὸ τοῦ παρόντος εἰ τις ἦστο
σχῆματος, τίς ὁ τῶν ἱερῶν πραγμάτων καὶ τοῦ με-
γάλου τῆς Ἐκκλησίας ὀνόματος ἐξάρχων ἔσται καὶ
κρίνων, σὲ τοῦτον ἂν εἶπον, καὶ οὐδ' ἂν εἰς ἄλλος
σοῦ παρόντος ἐκράτει, οὐκ εἰκόσι λογισμοῖς χροῖ-
μενος, οὐδ' ἐκ τῆς τοῦ κρατούντος συμπεραίνων
εὐνοίας, οὐδ' ἄγγυς· ἀλλ' ἐξ ὧν ἐγὼ σοὶ καὶ πάντες
σύνισμεν· εἰ γὰρ δὴ κεφάλαιον μὲν ἀπάντων καὶ
μόνον ὡς ἀληθῶς τιμιώτατον ψυχῶν προστασία,
καθάρτερ οἶμαι ψυχῇ σώματος· εἰ δὲ τὴν ταυτίσιν
τῆς ἀρχῆς· ἐλημμένο· τοσαῦτα πράττειν ὅσα πάντας
ἀνθρώποι· ἐπειδὴ καὶ πάντων προέσταται· καὶ τοῦθ'

ἡμῖν οὗτος ἐνθάδε ὅπερ τοῖς νοητοῖς ὁ θεός· εἰ
ταῦθ' οὕτω δεῖ, οὐ δὲ πάλαι τούτους τρύς λογισμοὺς
ἔθεκα· καὶ οὐδὲν ἔργον εὐρεῖν, εἰ διὰ πάντων ἀφί-
ξει, ἀλλ' ὅτε μᾶλλον ἐξεργάσαι, τίς οὕτω φρένα·
ὀλίγος καὶ τῶν φανερωτάτων ἔχων σκαιὸς ὅστις
οὐκ ἂν οἶμαι συμφέσαι, ὥς ἄρα νῦν οὐ λαμβάνεις,
ἀλλ' ἀπολαμβάνεις τὸ σχῆμα· καὶ τῶν πραγμάτων
διδόντων, πάλαι κρατεῖν, ἥδη προσετίθη τούτομα·
ὥστ' οὐ τοῦ κεκομίσθαι δεῖ σοι μᾶλλον συγχαίρειν,
ἢ συνάχθῃαι πάντας, τοῦ μὴ πάλαι τὸ δέον ὧ·
εἰκὸς κεκομίσθαι· μᾶλλον δὲ σοὶ μὲν κατ' ἄμφω
συγχαίρειν, καὶ οἷς ἀξιόχρεως πόρρωθεν ἦσθα, καὶ
οἷς νῦν ἐτυχες· ἡμᾶς δὲ εἰ καὶ νῦν ὄντως ἐν εὐδαί-
μοσιν ἔχεις, τῷ μὴ πάλαι τούτου πειραθῆναι τοῦ
μῆρους, εἰς ἡδικημένους τελούμεν.

res ipse decus tibi dedissent, illius nunc accessisse titulum. Quapropter non magis tibi de ac-
cepta dignitate congratulari debemus, quam communem ex eo omnes dolorem capere, quod non
iamdudum, ut sane æquum erat, justum ac debitum honorem consecutus fuisses : sive potius tibi qui-
dem utroque congratulandum nomine, tum quod eo dignissimus dudum eras, tum quod nunc ade-
ptus es. Nos autem, etsi nunc merito beatis adnumerem, quoniam non olim hanc experti sortem
fuimus, injuriam profecto permissis accensendi sumus.

Δ'. Τῶν δὲ σὺν πλεονεκτημάτων, τοῦ τις ἂν πρῶ-
τον ἢ τελευταῖον μνησθῇ· πότερον, τῆς ὑπερφυοῦς
ἀγχινοίας καὶ τοῦ βουλευομένου πρὸς πάντα, καὶ τὸ
γιγνόμενον μὲν πανταχῇ, ἐν οὐδενὶ δὲ μετέμειλον
ἔχοντος, ἢ τοῦ τῆς γνώμης ἐμβριθοῦς καὶ γενναίου
συγκεκραμένου χάρισιν ἡμερότητας, ὥς μήτε τῷ
μεγαλόφρονι μόνῳ πρὸς ὑπεροψίαν ἐκφέρειν, καὶ
χαλεπὸν εἶναι τοῖς ἐντυγχάνουσι, μήτε τῷ πράῳ
μεγαλοφροσύνης ἀπούσης πρὸς μαλακότητα πίπτειν;
Ἄλλ' ἁμφοτέρων εἰς ἄκρον προύστης, ἡρωϊκὸν μὲν
καθάρπας ἔχων τὸ ἦθος καὶ φόβον ἔγειρον ἐν τῷ παρ-
αυτίκα τῆς θέας, χαρίτων δὲ πλήρεις τὰς ὀμλίας
δαίμονος. Ἄλλα μὴν τὰ μέγρι τοῦ δεῦρο δοκούντα
τῶν ἀπορωτάτων συγγίνεσθαι μόνος ἀνθρώπων εἰς
ταυτὸν ἡγάγας, ὥς μὴ βεβλάθῃαι θάτερον· καὶ νικᾷς
τούς μὲν φιλανθρωπῶς δικαιοσύνη, φιλανθρωπία δὲ
τούς δικαίους· ἢ εἰ βούλει γε, φιλανθρωπία μὲν φιλ-
ανθρώπων, τῷ δὲ παράδειγμα δικαιοσύνης αὐτὸς
εἶναι, τοὺς δαιμονίους ἐπὶ τοῦτ' ὧ συνδυασμῷ θαῦμα
καὶ ζῆλον ἅπασιν ἔχοντος, προσήκοντος μὲν σοὶ,
λυσιτελοῦντος δὲ πόλει! Νῦν οὐ πένητας ἔστι πρὸς
εὐπόρων σκευῶν, καθάρπας ἐν πόλεων ἀλώσει
καρπούμενων τοὺς δυστυχεῖς· καὶ τὰ μὲν σφέτερ'
αὐτῶν ἀτόποις ἐπαυξάνων προσθήκαις, ἐκείνους δὲ
κλῆειν ἀναγκάζοντων καὶ καθιστάνων πένητας πέν-
ητας· νῦν σικοφαντία καθάρπας ἐκποδὸν ἀπέληλα-
ται· καὶ πένητας οὐ ψεύδονται πρὸς εὐπόρους· οὐδὲ
πρὸς τὸν ἔχονθ' ὁ φόβος ἔρπει κατὰ τὸν παῖδα Σο-
φίου· ἄλλ' ἔστιν ἐκατέρους παρ' ἁμφοτέρων ἃ δεῖ,
τῶν μὲν ἐν πλοῦτι σφᾶδ' ἐλεοῦντων καὶ συνευχομέ-
νων βλοῦ βασιάνων· αἰδοῦνται δὲ τοὺς αὐτῶν κρείτ-
τους οἱ πενίᾳ συζώντες· ἐξίστασι γὰρ ἄμφω τοὺς
νόμους οὓς αὐτοὶ ἰσχυροὺς ποιεῖς, δικαιοσύνη πρὸς
πάντα χρώμενος. Νῦν εἰδος εὐεργεσίας ἐξεφάνη και-
νὸν, καὶ πάντας ἀπλῶς εὐ ποιεῖς· τοὺς μὲν ἐνδεεῖς
δι' αὐτὸ τοῦτο, τοὺς δ' ἔχειν δοκούντας, ἵνα μὴ τῶν
οὐκ ἔχόντων γένωνται κατὰ τοὺς δαιμονίους τῶν κυβερ-

A est, sacrum animarum regimen, proinde opinor,
ut animæ corporis sui gubernatio : si illi item,
qui hoc capessit munus, non minus multa necessa-
rio peragenda sunt, quam universis hominibus
reliquis : præsi di videlicet omnium et custodi, qui
idem in terra mortalibus est, quod ætheriis men-
tibus Deus. Cum hæc, inquam, sic omnino com-
parata esse oportet, et hæc dudum tibi hominum
collecta fuit existimatio, nec difficile est videre,
utrum spatia hæcce omnia decurreris, verum
in quonamplius operæ laborisque consumperis,
quis heic ita parum prudens, rerumque clarissi-
marum ita imperitus arbitri sit, qui non ultro, ut
equidem arbitror, fateator non accipere te nunc,
sed recipere hunc habitum, et quod jampridem

IV. Quam vero de excellentibus virtutibus laudi-
busque tuis primo, quam postremo dicemus loco?
utrum singularem vim mentis, et prudentissima
in omnibus consilia, quæ numeros suos omnes
expletos, nullam autem decretorum reprehensio-
nem habent : an gravitatem animi nobilitatemque
illam mansuetudinis permistam temperatamque
gratiis : ut neque magnanimitate sola ad aliorum
despicientiam efferaris, gravisque tecum agentibus
fias, neque rursus lenitate, remota magnitudine
animi, ad mollietatem prolabaris? Tu vero hoc utrum-
que perfectissime moderaris, nimirum heroica
plane præditus indole, anique formidinem primo
protinus conspectu ciente, sed idem comitate et
gratia refertos exhibens congressus. Ceterum quæ
duo antehac vix, ac ne vix quidem, convenire posse
videbantur, ea tu unus mortalium sic in unum
conduxisti, ut alterum alteri nihil officeret : nempe
miles ac humanos iustitia anteos, lenitate justos,
seu si mavis, lenes indulgentia, hos autem, qui
iustitia insignes habentur, quod ejusce virtutis
ipse exemplar es : o admirabilem omnibus atque
gloriosam conjunctionem ! quæ sic tua propria est,
ut in primis fructuosa sit reipublicæ. Non enim
nunc amplius opprimere inopes ac vexare divitibus
licet, qui perinde ut in captivitate urbium fieri
solet, ex miseris compendium captantes, suas qui-
dem copias ingentibus accessionibus adaugebant,
pauperes autem ad lamenta ac lacrymas compelle-
bant, et de pauperibus pauperrimos concinnab-
ant. Sed et quadruplatorum exterminatæ penitus
nunc sunt calumniae; neque defraudant tenuiores
eos qui locupletiores sunt, neque diris habentem
aggreditur livor, ut ille Sophili aiebat filius (So-
phocles. Alcæi 157), sed mutua alteri alteris officia
præstant; quando et gravis horum fortunæ locu-
pletes miseret, facilioremque vitæ rationem ipsis

exoptant : et hi rursus qui egestate conflictantur, potentiores colunt ac observant, nempe leges utrique meliunt, quæ vim suam ac robur astruis, cum omnibus in rebus iustitiam servas. Tum novum quoddam beneficiæ nunc apparuit genus, et in simpliciter bene de universis mereris : de inopibus videlicet, inopiæ ipsius causa, de iis autem, quibus meliuscule esse videtur, ne et hi in illam egentissimorum recidant classem : solertium sane more gubernatorum, qui ne tum quidem cum sudum ac serenum est, ab arte sua recedunt, ne qua forte illis cautibus diffingatur navigium. Quanquam vero, a nullo dum mortalium istuc præstitum fuisse affirmare habemus, nec ad aliquod referre licet exemplum : solus tu enim reperisti, solus protulisti in lucem : existent tamen, opinor, qui illud æmulabuntur, eritque fortassean, cum tuis hisce secunda tempus edere conabitur. Verum enim vero quod ita plane cum benigne aliis facis, delectaris, quasi si tibi ipsi illud tribui censeas beneficium, quod sic item promptus ad largiendum es, ut vix alius ullus, quemadmodum arbitror, ad accipiendum : atque has unas maximasque tibi opes esse statuis, quidquid habes, ad alios transferre, eosque quod tute antea fueras, te quod illi erant, fieri, hoc ipsum tuum profecto solius et proprium est, in quo nullum neque habuisti, neque unquam habiturus es, socium : unus tu enim, ut rem verbo absolvam, adversus graviores fortunæ vicissitudines, in omni vita egregie depugnasti, atque inaequalem illam deam, quoad poteras, ut ad æqualitatem reduceres, operam dedisti. Adhæc porro quotidianas istas tuis collationes epulasque nuptiales, et lautusculus, quam pro necessitate, pauperum invitationes, et immanis æris alieni allevamenta, et solutionem vinctorum custodiarumque missionem, et agrorum consolationes, et in recipiendis hospitibus humanitatem, et complura id genus alia, denique quod vel maximum est, sanctis jamdiu contentionibus distractos, nunc autem inclinatæ animis, ut spes est, propediem concordiam culturos, quod cui vel in mentem antea rare fas est? O quis hæc omnia canet? canet autem ex merito? O quis hæc auribus usurpans non protinus excitatur animo; atque dum auctorem præ omnibus laudando extollere conatur, non mox velut numine quodam instinctus, obmutescendo prodigii huius magnitudinem declarat? Me vero cum in cæteris infelicem, tum in hoc uno præsertim, quod ab operum istorum absûm spectaculo; nec præsens, quem par erat, de sacra ista dignitate tua, capio fructum. Quam longo annorum circuitu sartam tectam tibi manere discipulo : rebus omnibus ad finem usque vitæ prospero et constanti tenore procedentibus. Salva item et incolumis imperatoria majestas sit opto; quæ res diuæ solis et primæ pulcherrimæ sane sunt, et optime inter se conveniunt. Vos autem satis ad Arganthonii, et si quis alius ultra communes ævi terminos evectus est, senectam, venire sinant, atque in secundis perpetuo rebus, et his, quantum fieri potest maximum assidue capientibus incrementum, versari, ut posteritatem etiam traditam a vobis propagatamque experiantur felicitatem.

νητῶν, οἱ καὶ γαλήνης οὐρας χρῶνται τῇ τέχνῃ, μὴ περιβραγῇ που τὸ σκάφος προσεγκύρσαν σπιλᾶσι. Καίτοι τοῦτο μὲν εἰ καὶ μηδὲν πω τῶν ἀπάντων εἰργασμένον ἔχομεν λέγειν, οὐδ' ἐστὶν εἰς παράδειγμα ἀνεγκειν' ἴσους γὰρ ἐξεῦρες καὶ ἴσους προθυμίας· ἀλλ' οὐκ ἐσονται τινες ζήλωται· καὶ φιλονεικῶσι ποτ' ἂν ἴσως ὁ χρόνος δοῦναι τὰ δεύτερα· τὸ δ' οὕτω μὲν χαίρειν εὖ ποιοῦντα τοὺς ἄλλους ὥσπερ αὐτὸν εὖ πάσχειν νομίζουσιν, οὕτω δὲ πρόθυμον εἶναι διδόντα, ὥς οὐδ' ἂν εἰς οἶμαι λαμβάνων, καὶ τοῦτον ἡγεῖσθαι μόνον πλοῦτον καὶ μέγιστον, τὸ μετατιθεῖναι πρὸς ἑτέρους τὰ δὲντα· καὶ τοὺτους μὲν ὅπερ αὐτὸς, αὐτὸν δὲ ὅπερ ἐκεῖνος γίγνεσθαι· τὸ δ' ἄρα οὐκ αὐτοῦ μόνου καὶ κοινῶν οὐκ ἔσχατος, οὔτε μήποτε κτήσῃ· μόνος γὰρ ὥς εἰπεῖν διαγίγνομαι πρὸς τὰ τῇ τύχῃ ἀμιλλώμενος πάθῃ, καὶ τὴν ἀνώμαλον ἀγωνίαν εἰς ἴσον τὸ γε κατὰ σαυτὸν καὶ μὴν τὰς ἀσχημίας συναφὰς γαμηλίου, καὶ συστολῆς πανήτων ὑπὲρ τὴν χρεῖαν, καὶ χρεῶν ἀτόπων ἀποκοπὰς, καὶ δεισιμασιῶν λύσιν, καὶ εἰρκτῶν ἀφαισιν, καὶ τὰς ἐν τοῖς νοσήσιν παραμυθίας, καὶ τὴν τῶν ξένων ὑποδοχὴν καὶ φιλοφροσύνην, καὶ πολλὰ ἑτέρα, καὶ τὸ μέγιστον τοὺς ἐκ πολλοῦ μὲν ἱερῶς στασιάζοντας, ἀπὸ δὲ νεανειότητας, καὶ προσδοκωμένων αὐτίκα μάλα τιμῆσιν ὁμοῖον· ὁ τίνας ἂν πρόσθεν κατὰ γνώμην εἰσῆι; ποῖα ταῦτα; ἔνεστι· ψυχὴ παραβαλεῖν ἀνθρωπίνῃ; Ὡς τίς ἔπει μὲν πάντα, ἔπει δὲ κατ' ἀξίαν; Ὡς τίς ἀκούσας οὐκ εὐθὺς ἀνίσταται τῇ ψυχῇ, καὶ τὸν εἰργασμένον ἰδὼν ὑπὲρ πάντας σεμνύνειν, πληροῦμενο; ἐνθουσιασμοῦ σιγῶν ἐμφαίνει τὸ θαῦμα; Ἐγὼ δὲ καὶ τὰλλα μὲν θυστοχῶς, ἐν δὲ πάντοτε τοῦτ' ὅτι τῆς τούτων ἀπολείπομαι· θάλας, καὶ οὐκ ἀπολαύω παρὼν τῆς ἀρχῆς; τὰ γινόμενα· ἢ οὕτως οὕτως ἐν αὐτῶν συχναῖς περιπέτοις, εἰς τελευταίαν εὖ μάλα παγίως τῶν πραγμάτων χαρούμενος· οὕτως οὕτως ἐκ βασιλείας τὰ μὲν καὶ πρῶτα καλλίστα καὶ κρείττονα γε ἀλλήλοις. Καὶ γίνονται μὲν ὅμας εἰς τὸ Ἀργανθωνίου γῆρας ἀφίχθαι, καὶ εἰ τις ἄλλος ὑπερβέβηκός εἰς τοὺς ὄρους· συνείναι δὲ μόνους αἰετὶ τοῖς βελτίστοις ἐκιδιδούσιν ἴσον ἔξουσι τελείστον, ὥς ἂν καὶ τοῖς ἐπιγιγνόμενοις εἰς περὶ σθαι τῆς παρ' ὁμῶν εὐπραξίας.

venerat? cui hæc, inquam, animæ humanæ comparare fas est? O quis hæc omnia canet? canet autem ex merito? O quis hæc auribus usurpans non protinus excitatur animo;

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΗΓΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ.

EJUSDEM

LAUDATIO REGIS CYPRI.

Α'. Ὑψηλότατε, ἐνδοξότατε, εὐγενέστατε, λαμπρότατε, μέγα βῆξ τῆς Κύπρου. Οἱ πλείστοι τῶν εἰς τὴν μεγαλόπολιν ταυτηνὴ καταϊρόντων, ἐπειδὴν πολλὰ ἀμείψαντες χώρας καὶ πόλεις καὶ νήσους καὶ ἡπείρους, διηγείσθαι τὰς αὐτῶν περιόδους ἐθέλωσιν οἷς ἂν ἐντυγχάνωσι νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, καὶ μάλιστα' ὅπόσοι γλῶτταν ἔχωσιν ἀρχοῦσαν ἐκ φύσεως ἐξαγγέλλειν τὰ τῆς διανοίας ἀπόρρητα, βελτίους αὐτῶν γίνονται μᾶλλον, ὅταν εἰς τοὺς σούς ἐπαίνους αὐτοὺς ἀπολύσωσι, καὶ τὰς ἡνίας τῆς γλώττης ἐνδῶσι· καί περ ἑρωτώμενοι πρὸς τῶν ἀκούοντων, πῶς φύσει φιλοθεάμονες ὑπάρχοντες, καὶ πολλοὺς διεληλυθότες τόπους, καὶ πολλῶν ἀνθρώπων ἄστεα καὶ νόον ἐγνωκότες, τὴν τῆς Κύπρου μᾶλλον ὁμνεῖσι πολιτεῖαν, καὶ τὴν δικαιοσύνην τὴν σὴν, καὶ ὅσα πλουτεῖς ἀγαθὰ, ἐκεῖνο δὲ τὸ τῆς Ἀριστοτελικῆς σοφίας ἀπόφωγμα μιμησάμενοι ἀποκρίνονται· ὥς γὰρ ἐκεῖνος ἐρωτηθεὶς διατί τοῖς καλοῖς μακρότερον ὁμιλοῦμεν, τυφλοῦ τὸ ἐρώτημα εἶναι ἀπεκρίνατο, οὕτω καὶ οὗτοι παρ' ὅταν ὁποῦτε ἐρωτώμενοι διατί τοῖς ἐγνωμίαις ἐπιπλέον τοῖς σοῖς ἐνδιατρίβουσι, καὶ γλυκύτητος γέμον ἡγοῦνται ἐντρυφήματα τὰ ἐκ διηγήματα, κωφοῦ φασιν εἶναι τὸ ἐρώτημα. Τῶν γὰρ τοιούτων, ὥς εἰρηται, πολλάκις διηγούμενων τὰ κράτιστα τῶν σῶν ἀγαθῶν, καὶ πάντων ἀκούοντων καὶ θαυμαζόντων, Ὅστις ἀνήκοος ἔμεινε, φασί, κωφὸς ἂν εἴη πάντως ἐξ αὐτῆς τῆς γενέσεως, καὶ τῆς βελτίονος λειπόμενος τῶν αἰσθήσεων· πολλῶν γὰρ πελαγῶν καὶ θαλασσῶν οὐσῶν, ὅποσαι νήσους ἔχουσι μεγίστας τε καὶ ἐλαγίστας, καὶ ὅποσαι μέσῃν ἔσχον θέσιν, οὗτ' ἐκ τῆς Ἰνδικῆς, οὗτ' ἐκ τῆς ἔξω τῶν Ἀτλαντίδων, οὗτ' ἐκ τῆς ἐνδοῆς, καὶ ὅσην Ἡράκλειος στήλην ὀρίζουσι, φήμη τις ἡμῖν ἀφίκετο κλέος ἐπιπεφομένη τοιούτων, ἡλίον καὶ ὄφον ἢ Κύπρος ἢ σὴ· οὐδ' ἢ Χρυσὴ λεγομένη Χαβρόνησος, οὐδ' ἢ τῶν ἀρχαίων τῆς οἰκουμένης προκαθήμεν ἡμερῶν Θούλη, οὐτε τῶν Βρετανικῶν οὐδεμία· νὰ μὴν, οὐδὲ τῶν ὅσοι πρὸς μεσημβρίαν καὶ νότον ἀνεμὸν οἰκοῦσιν Ἰνδοὶ καὶ Αἰθίοπες, θαυμαστὴ τὸ μέγεθος Ταυροβάνη· ἀλλ' οὐδ' ἢ πλησίον καὶ γείτων τοῖς τῶν Ἑρκανῶν ἔθνεσι Κασπία· οὐδ' ὅση ἐκ Γαδείρων τε καὶ Ἡρακλείων ἀρχομένη στήλων ἀνέισι μὲν ἄχρι καὶ ἐς τοὺς ὑπερβορείους ἔγγιστα Σκύθας, περατοῦται δ' ἐς Κύπρον τὴν σὴν· ἢ μᾶλλον ἀρχεται μὲν ἐκ Κύπρου,

I. Celsissime, gloriosissime, generosissime, illustrissime, magne rex Cypri. Plerique eorum qui peregre ad magnam hanc urbem (Constantinopolim) appellant, postquam multis peragratiss regionibus, et oppidis, et insulis, et provinciis, itinera sua iis qui noctu aut interdiu obvii forte fuerint, enarrare volunt: et isti in primis, qui ad enuntianda recondita animi sensa, satis instructam a natura accepere linguam, tum haud paulo sane meliores semetipsis fiunt oratores, cum in tuas sese laudes solvunt, linguaeque laxant habenas. Mox vero ab auditoribus interrogati, qui fiat, ut homines natura visendi studiosi, et toi pervagati loca, et qui *Multorum novere urbesque animosque virorum* (Od. A, 5) rempublicam Cypriam, tuamque justitiam, et quae praeterea plurima tibi adsunt bona, potissimum in caelum ferant, ad celebre illud Aristotelice sapientiae alludentes dictum respondent. Quippe ut ille, cum ab ipso aliquando quaereretur, *quare diutius cum pulchris versamur? caeci eam ecce interrogationem dicebat.* (Diog. Laert. v. 20.) Ad eundem et hi apud, rogitante forte quopiam, quid ita longius tuis immorantur laudibus, illosque de tuis rebus sermones pro dulcissimo oblectamento habent? surdi propriam aiunt esse questionem; huiusmodi enim hominibus, ut diximus, pene quotidie de tuis bonis optima quaeque commemorantibus, aliisque omnibus audientibus admirantibusque, qui solus illum narrationum expertus mansit, hunc haud dubie ex ortu ipso surdum sensuumque praestantissimo orbatum fuisse dicunt. Cum plurima enim passim aequora ac maria sunt, quaecunque insulis ornata sunt, sive maximis minimisque, sive mediocri ambitu praeditis, neque ex Indico tamen mari, neque illo ultra Atlantidas exporrecto, neque hoc quod citra easdem late satis patet, et Herculeis circumscribitur columnis, ulla ad aures nostras allapsa fama est, ejusmodi secum gloriae splendorem afferens, qualem quantumque Cyprus ista tua: non illa sane, quae fertur, Aurea Chersonesus, non aquilonarium orbis partium princeps Thule, non ulla Britannicarum, non ex iis item quas ad meridiem austrumque Indi et Aethiopes incolunt, ingenti magnitudine superba

Taprobae, neque quas vicinum proximique Hyrcanis gentibus mare Caspium habet, neque quam amplum est, quod e Gadibus Herculisque columnis erumpens, ad ipsos usque hyperboreos Scythas proxime ascendit, ad tuam vero concluditur Cyprum, sive verius a Cypro initium ducit, terminum ad columnas accipit, sic enim justius decentiusque loquemur. Quippe cum duo extremi fines cultioris hujus nostrique maris sint, quorum alteri famosa et inelyta insula Cyprus præstenditur, alter Herculeis columnis describitur, hic ego primas merito sibi vindicare circumfusus Cypro mare statuo: atque indidem omnem illam humidæ naturæ vim exortam, ad Herculeas usque deferri terminarique columnas, potius dicendum esse, quam contra: tum hanc etiam utrique termino regulam legemque posthac fore dixerim, ut nostro videlicet mari de Cypro, non Herculanis illis columnis, initium constituatur. Nam et aliam hanc rerum omnium altricem solis flammam, hanc, inquam, mundo universo lumina præbentem diurnam lampadem, ex illa cæli plaga suum auspicari curriculum, ævo omni, omnes videre mortales: qua parte Cyprum Deus plantavit, quibus etiam de partibus, Solis ejus, quem mentis duntaxat intuemur oculis, Servatoris videlicet nostri Dei, familiaris condescensionis lumen conspectum fuit, illudque toto orbe diffusum gaudii mysterium, ut in tantum utique tenebrosa, et obscura, et immansueta, quæ ad columnas Herculeas sita sunt, esse necesse sit, in quantum Cypro finitima, et humanitate temperata, et militia, et illustri perfusa luce sunt, adeoque non corpora modo delectant, sed ipsas etiam animas: quotquot mente et intelligentia Deum Sermonem nostra gratia, assumpta carne indutum, et supplicio affectum, et in vitam regressum, cernunt. Ut paucis igitur absolvam, tantum occidentalibus regionibus bonitate orientales et Cypriæ præstant, quantum veritas mendacio. Nimirum si fabulosa quæ mendacium redolent, omnia risum merito debent, utique et Hercules facinora omnia, quippe fabulis figmentisque innixa, et magnos merentur risus, et omne ludibrii genus altro invitante atque attrahenti. Quam itaque indignum fuerit falsa et e mentita ante vera esse: et quæ risu ex se digna sunt, principem inter ea tenere locum, quæ summis Adeo sane omni ex parte meritiissime sumum Cypro

II. Atque hæc quidem commoda, nullo administro intermedio, unice a Deo insulæ Cypro dudum tributa fuerant: quæ per te vero, et propter te, optimum Deo reperit ministrum, Deo auctore accesserunt, et postmodum adjecta sunt, quis pro famæ magnitudine digne satis enarraverit? Rursus quis non pro dignitate rem verbis exsecutus, non totus pudore confundatur? eorum nimirum illico et ante oculos præsentanea objecta confutatione. Quippe injustitiæ omnis fundamenta de insula exterminasti, quæ undique ex illa evelleras funditusque sustuleras. Illius autem loco introductam justitiam, in domum familiaritatemque intimam recepisti, ut quæ apex virtutum, atque radix et fundamentum concinni ordinis est, ejus maxime, qui rebus publicis ornatum affert, cunctisque

A περατοῦται δ' ἐς τὰς Ἡρακλείους στήλας· οὕτω γὰρ δικαιότερόν τε καὶ εὐπρεπέστερον λέγειν· δοῦν γὰρ ὄντων ἀκρων τῆς ἡμέρου ταύτης καὶ ἡμετέρας· θαλάττης, καὶ τοῦ μὲν τῆς περιβολῆτος καὶ θαυμασίας προκαθημένης Κύπρου, τοῦ δ' ὅψ' Ἡρακλείων ἐριζομένου στήλων, νικῶν ἔγωγε τίθεμαι τὰ προσβέβηται πρὸς Κύπρον ἔχειν θάλασσαν, καὶ αὐτόθεν μέλλον ἡργυμένην τὴν ὅλην ταύτην λέγειν ὕψραν οὐσίαν, ἀγχι καὶ ἐς τὰς Ἡρακλείους κατέναι καὶ περατοῦσθαι στήλας, ἣ τοῦναντίον. Καὶ τοῦτ' εἶναι τοῖς ἀκροῖς ἀμφοῖν ἕκ γε τουνὺν ἐφεξῆς κανόνα καὶ νόμον ἔγωγε λέγω· τίθεσθαι δηλαδὴ τὴν ἀρχὴν τῇ καθ' ἡμᾶς ταύτης θαλάττῃ ἐκ Κύπρου, καὶ μὴ ἐξ Ἡρακλείων στήλων· καὶ γὰρ τὴν τὰ πάντα βόσκουσαν ἡλίου φλόγα, τὴν πάγκοσμον φημι τῆς ἡμέρας λαμπάδα, ἐκείθεν ἀρχομένην ἐρώσω ἐξ αἰῶνος ἀπαντες ἄνθρωποι. Ὅθεν ἡ Κύπρος πεφύεται πρὸς Θεοῦ, καὶ τῶν μερῶν ἐκείνων ἡμῖν καὶ τὸ τῆς τοῦ νοητοῦ ἡλίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ συγκαταβάσεως ὥσφρ φῶς, καὶ τὸ τῆς παγκοσμίου χαρᾶς μυστήριον· ὥς εἶναι παρὰ τοσούτων ὡς ἀληθῶς τὰ παρὰ τὰς Ἡρακλείους στήλας μέρη σκοτεινὰ καὶ ἀλαμπῆ καὶ ἀγρία, παρόσον τὰ παρὰ τὴν Κύπρον ἡμερα καὶ προσηγῆ καὶ λαμπρόντα· καὶ τέρονοντα μὴ μόνον σώματα, οὐ καὶ ψυχὰς αὐτὰς δοῦναι νοσῶς ὁρώσι, δι' ἡμᾶς σαρκοθέντα Θεῶν Λόγον, καὶ παθόντα καὶ ἀναστάντα, καὶ συνελόντα φάναι, τοσούτου βελτίων τῶν θυσιῶν τὰ ἰωθέν τε καὶ ἐκ Κύπρου, ὅσον ἀλήθεια ψεύδους· εἰ γὰρ τὰ μυθώδη πάντα ψεύδους ἀπόζοντα γέλωτα ὀφλισκάνει, ἣ που τὰ Ἡρακλείους ἅπαντα μύθοις καὶ πλάσμασιν ἐπιιδόμενα, γέλωτά τε ὀφλισκάνει μακρόν, καὶ χλεῦσιν ἅπασαν ἐπισύρεται· ὥστε πῶ τῶν εἰκότων τὰ ψευδῆ τῶν ἀληθῶν ἡγείσθαι, καὶ ἃ γέλωτος· πέφυκεν ἄβυσσος, τῶν ὀννουμένων καὶ μακαριζομένων ἀρχεῖν; Οὕτω πανταχόθεν εἰκότως ἣ οἱ τὸ δίκαιον ἔχει Κύπρος τὰ πρωτεῖα κομίζεσθαι.

C ὀφλισκάνει, ἣ που τὰ Ἡρακλείους ἅπαντα μύθοις καὶ πλάσμασιν ἐπιιδόμενα, γέλωτά τε ὀφλισκάνει μακρόν, καὶ χλεῦσιν ἅπασαν ἐπισύρεται· ὥστε πῶ τῶν εἰκότων τὰ ψευδῆ τῶν ἀληθῶν ἡγείσθαι, καὶ ἃ γέλωτος· πέφυκεν ἄβυσσος, τῶν ὀννουμένων καὶ μακαριζομένων ἀρχεῖν; Οὕτω πανταχόθεν εἰκότως ἣ οἱ τὸ δίκαιον ἔχει Κύπρος τὰ πρωτεῖα κομίζεσθαι.

B' Καὶ ταῦτα μὲν ἀμείως ἐκ Θεοῦ τάχα δὲ Κύπρῳ τῇ νήσῳ προϋπάρχοντα φαίνεται· ἃ δ' ἐκ Θεοῦ διὰ σοῦ καὶ διὰ οὐ κράτιστον ὑπέρητην εὐρηγμένον Θεῷ προστέγοντι τε καὶ ἐπιγίνετον, τίς ἂν ἀέλιος τῆς φήμης εἰπεῖν δυνηθεῖ; τίς δ' οὐκ ἀέλιος εἰπὼν οὐκ ἂν εἰσχυνηθεῖ; τὴν αὐτίκα ἐλαγχον ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν ἀνθιστάμενον· ἀδικίας μὲν γὰρ ἀπάσης χρηστὴς τῆς νήσου ἐξώρισας, πανταχόθεν αὐτῆς ἀνελών, καὶ ἀφανισμῷ πανταχοῦ παραβού· δικαιοσύνην δ' ἀντίσθ' ἡγεγὰς τε καὶ εἰσχυλῶ καὶ φεικίωσιν, ἅτε τὰ πρῶτα φέρουσιν τῶν καλῶν καὶ βίβαν καὶ θεμελίον εὐταξίας οὖσαν, ὅση τὰς πολιτείας κοσμεῖ καὶ ἀρμονίαν τοῖς ἀνθρωπίνους ἐντίθησι πράγμασι πᾶσιν, οὐ λόγῳ μόνον τῆς ἀρετῆς κοσμών τὸ σεμνόν, τὰς τῆς δικαιοσύνης δηλαδὴ πλάστιγγας καὶ τῶν τοιούτων κανόνων τὸ ἀβρόντης, ἀλλὰ καὶ πράξεις καταλλήλαις βεβαιῶν

τὴν εὐκοσμίαν τῶν λόγων, δικαστὰς μὲν ἐπιστήσας· κατ' ἐκλογὴν τοὺς ἀρίστους, φύλακας καὶ προστάτας τῆς ἰσηγορίας τε καὶ ἰσονομίας, ὥς μὴ λάθῃ διαβρῦν τὸ συμφέρον· ἀγορανόμοι τε καὶ ὀφονόμοι καὶ δικαστοὶ διηγεῖσθαι τὰς ἀγοράς· καὶ πᾶσαν τὴν νῆσον, ἔφοροι τῶν ὀνίων καὶ πράξεων, καὶ φρουροὶ τῆς δίκης ἀκάματοι· ταξιαρχὸς τε καὶ τῆς εὐνομίας διοικητὰς μὴ μόνων τῶν δημοσίων πράξεων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν τοῖς δήμοις ἡθῶν καὶ λόγων καὶ τρόπων, ὥς ἂν μαραινῇται μὲν καὶ ἀπὴ τὰ κακὰ, δεῖα τὴν τοῦ ψεύδους ἔχει προπέτειαν καὶ ἐπιτοκίαν, θάλλῃ δὲ καὶ ἀνὴρ τὰ καλὰ· σεμνότης ἡθῶν, καὶ λόγων εὐστάθεια· καὶ γλώττης εὐσχημὸν ἀλήθεια περὶ πᾶσαν τὴν νῆσον, καθάπερ ἄνθη κατ' ἀρούρης καὶ ζέφυρος ἐν θέρει, τέρποντα καὶ νοῦν καὶ λόγον καὶ αἰσθησὶν περιφανῶς. Οἶμαι δὲ καὶ Πλάτων εἰ περὶ τὴν ἐμιμησάτο σε ἂν, καὶ ἡγάπησε τὴν σὴν ταυτηνὴ πολιτείαν μᾶλλον ἢ τὴν αὐτῷ νομοθετηθεῖσαν πάλαι· καὶ τοῦ συνεχῶς εἰς Σικελίαν ἀφ' ἑαυτοῦ πλεῖν, ἔπλει δὲ μᾶλλον εἰς Κύπρον ἔλκεα σοῦ καὶ τῆς σῆς πολιτείας τε καὶ νομοθεσίας.

sulem floreatque bona : honesta nimirum morum gravitas, et dictorum fides, ac constantia, et decora linguae veritas; fidque per totum insulae ambitum, haud aliter quam in agris flores, in aestate zephyri vigent, quae et animo, et sermonibus, et sensibus luculentissima pariunt oblectamenta. Quocirca et Platonem ipsum, si hodie nobiscum ageret, te imitaturum, tuamque istam rempublicam illi, quam suis ipse legibus olim descripserat, antepositurum crediderim, atque adeo illa tam crebra in Siciliam ommissa navigatione, Cyprum nunc potius, tua tuoque reipublicae atque legum disciplinae gratia, petiturum.

Γ'. Τῶν δὴ τοιούτων τῆς νήσου ταύτης ἀρετῶν αἴτιος μὲν σὺ, αἴτιος δ' ἡ σὴ δικαιοσύνη, βέβαιε γενομένη καὶ κρηπίς καὶ θεμέλιος ἀκρόνητος· τῆς καλῆς οἰκοδομίας σὺν ἀρμονίᾳ καὶ στάθμῃ κρατίστη. Τοῖς γὰρ τοιούτοις χρηστοῖς συνοικοδομεῖται καὶ ἐποικοδομεῖται καὶ τὸ κράτιστον τῆς ἀγάπης καὶ διὰ πάσης ἐρχεται τῆς ἐργασίας· καθάπερ χρῶμα χρυσοῦν ἐπανορθοῦν καὶ νέμον εὐφροσύνην ψυχῇ τε καὶ σώματι· ἢ μᾶλλον καθάπερ τις δεσμὸς περισφιγγῶν καὶ συναρμολογῶν τὴν ὅλην τῶν εἰρημένων συνθήκην καλῶν. Ἄνευ γὰρ ἀγάπης οὐδὲν τῶν ἀγαθῶν ἀγαθόν· αὐτὴ τὴν γὰρ σοὶ καὶ τῆς φιλοετίας γέγονεν αἰτία σαφής, καὶ πάντων μὲν, μάλιστα δ' ἀπάντων τῆς τῶν αἰχμαλώτων ἐλευθερίας· ὅποσοι πλανῶνται μὲν περιφερόμενοι καὶ περιἀγόμενοι πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, καὶ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας περιπνέται δεινῶν· ἐπὶ δ' ἐπὶ τὴν σὴν ἀφικνῶνται Κύπρον, ἀφικνοῦνται δ' ὅσοις ἂν εὐμενέστερον ὀφθαλμὸν ἐπιβλέῃ θεός, εὐθὺς καὶ μεταβολὴν ὀρώσι βίου, καὶ δυστυχίας ἀπαλλαγὴν, καθάπερ λέπρας καθαρσιν θαυματουργοῦντος Χριστοῦ· ὥς γίνεσθαι παράδοξον τρόπον τὴν ἀπορίαν εὐπορίως μετέρα, καὶ τὴν δυστυχίαν εὐδαιμονίας πηγὴν. Ὅσα γὰρ αἰχμαλωσίαις ἐπειτα δεινὰ, καὶ οἷς ἐπαρῶνται πάντες καὶ ἀπευχόνται μὴ τυχεῖν, πάντα ταῦτα εἰς εὐχῆς μετετρέχεται λήξιν αὐτοῖς, ὅποσοι τῆς σῆς πεπειράνται νήσου, καὶ τοῖς σοῖς προσέσχον τὴν γνώμην χρηστοῖς. Οὐ γὰρ ἴσθι λέγειν ὡς ὁ τῆς τύχης ἐρρύψε κύδος αὐτόθι σφᾶς, εὐδ' ὅτι ἀδελὰ φύων χρόνος· ἔδειξε τοῦτο τοῖς ταλαιπώροις· καὶ νῦν· ἀλλ' ἢ καλῶς τε καὶ εὐμενῶς ἄνωθεν αὐτοῖς διατεθεῖσα θεῖα πρόνοια καλῶς καὶ τοῦτους εἰς

A humanis negotiis suum impertit concentum; non enim verbotenus duntaxat virtutis hujus excellentiam ornas, lances illius nimirum, et ejusmodi trutinatum nusquam inclinantem constantiam commendans, verum etiam pulchre convenientibus actionibus honoram orationem comprobas, dum acri dilectu optimos quosque civilis libertatis jurisque aequalitatis custodes ac praesides juri dicundo praeficis, ne per incuriam fortasse diffuat paulatim egregium publicum, tum aediles etiam et macelli rei que frumentariae praefecti, et praetores quasilitesque, fora omnia omnemque insulam perpetuo obeunt, mercimoniorum atque negotiationum arbitri, et indefessi justitiae vindices: adhuc ordinum item moderatores praeficis, et aequi ac decori curatores, non publicarum modo rerum atque actionum, sed in ipsis etiam populis occurrentium affectionum studiorumque, et sermonum, et morum, nempe ut evanescent penitus exiganturque mala, quaecunque mendacii temeritatem pejerationemque adjunctam habent, vigeant gravitas, et dictorum fides, ac constantia, et decora linguae veritas; fidque per totum insulae ambitum, haud aliter quam in agris flores, in

III. Hujuscemodi igitur insulae istius virtutum causa tute es, et tua pariter justitia, quae basis et fundamentum, et solidissima substructio pulcherrimi aedificii est, cum solerte partium descriptione, optimaque amussi. Cum illiusmodi enim virtutibus una exaedificatur ac superstruitur praeclarum illud charitatis decus, atque reliquum omne pervadit opus: instar aurei coloris, omnia adornantis, animoque pariter et corpori suavissimam dispensantis jucunditatem: aut verius, instar nodi cujusdam, virtutum earum, quas diximus, totum constringentis compingentisque contextum. Sine charitate enim bonarum rerum nulla bona est; ea quippe tuae hujus hospitalitatis verissima tibi causa est, ea concessa omnibus libertatis, sed omnium tamen maxime capitis causa est, qui ultro citroque per orbem universum vagi ac palantes circumlati atque, et durissimae servitutis devorantes miseras, quandoque in Cyprum tuam veniunt; veniunt autem: quotquot benigniore Deus oculo respicit, simul etiam fortunae suae mutationem vident, primumque omnis depulsionem: quasi repentinam lepraepurgationem, Christo miracula patrans, ita ut novo et inaudito quodam modo mater opulentiae inopia, et felicitatis fons exsistat calamitas. Quae enim cunque captivorum conditionem circumstant mala, quaeque abominantur omnes, et ne ulli tempore sibi accidant optant, haec omnia in voti sortem omnibus, qui insulam tuam sunt experti, et ad clementiam tuam ac fidem animum suum applicuere, translata sunt. Neque enim recte dix-

ris cæca quadam fortunæ alca istuc conjectos A fuisse, neque *Occulta tempus quod parit* (Soph. *Alart*: 652), novum hoc miseris protulisse miraculum, sed divinam plane providentiam, dudum ipsis faventem ac propitiam, recte in tuum etiam ipsos deduxisse regnum, ut adeo acerbissimum captivitatis malum initium quoddam lætitiæ iis evadat, et ejusmodi quiddam, quod facillime illis persuadeat, ne diris omnino imprecationibus capita eorum defigant, imo potius gratiam quodammodo iis habeant, qui captivitatem ipsis primum imposuere. In tantum tu certe prospera nominis tui fama omnes obstupefecisti, et facile etiam e longinquo intervallo ad te admandum B amanantium numero, quotquot item ex eruditorum atque sapientum, sunt. Quod hæc nimirum et his etiam plura atque majora, ab iis qui huc quotidie istis ex locis ventitant, commemorari audiunt, et præsertim, quod, ex ipso protinus aspectu, luminumque tuorum gratia, tamquam magica carminum vi, arcanum quemdam hilaritatis sensum, animis visentium te insertum venire aiunt, et id plane ipsum, quod circa solares hosce ætheriæ lampadis radios usu nobis venire videmus.

τὴν τὴν ἐπιγράτειαν ἤνεγκεν, ὡς καταστῆναι τὸ πᾶν τοῖς χαλεπὸν τῆς αἰχμαλωσίας δεινὴν εὐθυμίας ἀρχὴν, καὶ πρᾶγμα βῆσται πείθον μὴ παντάπασιν ἐπαρᾶσθαι, ἀλλὰ πως καὶ εὐχαριστεῖν τοῖς τὴν αἰχμαλωσίαν ἐπαγαγούσι τὴν πρώτην κατ' αὐτῶν. Οὕτω πάντας ταῖς ἀγαθαῖς σου κατέπληξας φήμαις, καὶ πρὸς τοὺς σοὺς ἔρωτας ἀγεις βῆδ' ὡς καὶ πόρρωθεν, ὅσοι τῶν φιλοκάλων καὶ φιλαρέτων εἰσὶ, καὶ ὅσοι τῶν λογίων καὶ σοφῶν, ἀκούοντας πρὸς τῶν αὐτόθεν δεῖ καταίρωντων ἐνθάδε καὶ διηγουμένων ταῦτά τε καὶ πλείω τούτων· καὶ μάλιστα πάντων, οἱ καὶ τῆς θείας αὐτῆς εἰφασὶ καὶ τῆς τῶν ὅψεων χάριτος ἡμεῖς εὐθὺς ὥσπερ ἐγγοητεύοντα ταῖς τῶν ὁρώντων ψυχαῖς χαρὰν τοῖς ἀπόρρητον, καὶ ὅπερ ἐπὶ τῶν ἡλιακῶν τῶνδε ἀκτίνων τῆς οὐρανίας λαμπάδος γιγνόμενον βλέπομεν.

ΘΕΟΔΟΥΛΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΗΤΟΙ

ΘΩΜΑ ΤΟΥ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ.

THEODULI MONACHI

SEU

THOMÆ MAGISTRI

EPISTOLÆ.

I. *Magno Logotheta, Theodoro Metochita.*

C

A'. *Τῷ μεγάλῳ λογοθέτῃ.*

I. At tu vero, cum tot tantorumque negotiorum circumfluente turba, haud aliter quam ipso otio, varia omnis generis scripta, eaque venustissima et splendidissima, condis, qui esse sane, si tibi Platonis contingeret otium: o æmule Platonis, tuoque ipsius more unico musarum cultor? Quæ non eo tamen dico, quasi doctrinæ humanitatisque laude inferior nunc sis, per multijuges istas occupationes tuas, quæ tibi, dies noctesque assiduam commodis reipublicæ operam navanti, vix respirandi potestatem reliquam facere videntur: nec quod eorum, qui

A'. Εἰ δὲ καὶ τοσούτοις πραγμάτων περιβρέμενος ἔχῃ, ἐπειθ' ὥσπερ ἐπὶ σχολῆς λόγους ἐργάζῃ, καὶ παντοδαποὺς δὲ τούτους καὶ ἄλλαι λάμποντες, τίς ἀν' ἡσθα τῆς Πλάτωνος σχολῆς ἀπολαύων, ὃ Πλάτωνος μιμητὴς, καὶ κατ' αὐτὸς σαυτὸν ταῖς μουσαῖς συνών; Δέγω δὲ ταῦτα, οὐχ ὅτι τοῖς λόγοις νῦν ἑλαττον ἔχῃς τῇ διὰ παντὸς ἀσχολίᾳ, ὡς μὲν ἀναπνεῖν οὐδ' εἶναι δοκεῖν, τῷ πᾶν ὑπὲρ τοῦ κοινῇ λυσιστελοῦντος ὅσαι ὥραι πόνον ἀπείσθαι· οὐδ' ὅτι τῶν νῦν ὄντων, καὶ λόγους αὐτὸ τοῦτο προσηραμένων, ἀμφοτεροῖς σοὶ τῶν ἰσῶν· οὐδὲ μικρὸν δεῖ· πάντας

γὰρ δὴ πού νικῆς, καὶ παρὰ πάντων φέρῃ τὸ συγκα-
χωρηθῆς, Ἐρμού λογίου τύπος, ὡς εἰπεῖν, καὶ ὦν καὶ
καλούμενος, ἀλλ' ὅτι τῶν πραγμάτων ἀπόντων, λό-
γοις τὸν νοῦν μόνον προσεῖχεν ὁ τῆς οἰκουμένης δη-
μαγωγός. Καὶ ὁχλος ἀπὴν, ἐφ' οὗτω γ' ἂν μοι δοκεῖ
σοφίας ἀφίχθαι, ὡς μὴ ὅτι τοὺς πάποτε· εὐδοκίμηκέ-
ταις παρῆσθαι, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑστερὸν ἐσομένους ἀπο-
κλείσθαι τὸ μὴδ' ἐγγύς· τοσοῦθ' ὑπεράγεις καὶ οὕτως
ὑπερφύεις, ἐν οὕτως εἰπῶ, τὸ κατὰ σὲ πεφυκός· μό-
νος γοῦν ὦν ἀκοῇ ἴσμεν κάλλιστα, καὶ μετὰ παντός
τοῦ βῆδου, καὶ βουλευεῖς καὶ πράττεις καὶ λόγους με-
ταχειρίζεις, καὶ τὰ τῆς οἰκουμένης πράγματα, μήτε
τοὺς λόγους ἔξω πραγμάτων τιθεῖς, μήτε τὴν τοῦ-
των ἀρχολίαν λόγων ἐκτός· ἀλλ' ὁμοῦ πάντα χρή-
ματα, καὶ τὸ γινώμενον σώζων ἀπανταχοῦ καὶ οὕτε
τὰ κοινὰ βλάβος τοῖς λόγοις, οὐτ' αὖ οἱ λόγοι τοῖς
κοινοῖς ἀμέλεια· ἀλλ' ἔστιν ἀμφοτέροις παρ' ἑκατέ-
ρων ἃ δεῖ, τῶν μὲν πραγμάτων διὰ λόγων κατὰ λό-
γον χωροῦνται, τῶν δ' αὖ λόγων δοκιμαστέων παρὰ
τὴν τῶν πραγμάτων πείραν καθισταμένων. Μαρτυ-
ροῦσι μὲν οὖν οἷς λέγω, καὶ πόλεις, καὶ ἔθνη, καὶ
δημῶς ἅπας ὑπὸ τοῦ σωζόμενος, καὶ ὁ διὰ πάντων
στομάτων εὖ πεπονηθὼν ἐγχειρόμενος κρότος. Μαρ-
τυρεῖ δὲ καὶ ἃ καθεκάστην ὡς εἰπεῖν· τίς τις βέλεια,
θαύματος πρόσω καὶ τοῖς τε οὐδοῖς τε ἐπιγινωμέ-
νοις παισὶ ρητόρων· καὶ μάλα γε ἐν καιρῷ τῷ διὰ
παντός· ἥκειν κάλλους καὶ τελευταῖον ὅρον ὥσπερ
ταῦτ' εἶναι τῆς περὶ τοὺς λόγους βακχείας· οἷς δὴτα
καὶ χορεύουσι μανικῶς τὸν ἅπαντα χρόνον, καὶ τὰ
μεγάλα μυήσονται, καὶ φιλοσημῶνται τοὺς οὐδὲν
ἦσαν ἢ τοῖς Πλάτωνος Ἀθηναίῳ· καὶ τὸ σὸν κλέος
οὐποτε· ὀλεῖται, ἀλλὰ καὶ προσερούσι σε τὸν τοῦτων
πατέρα νῦν μὲν μουσῶν Ἑλικῶνα, νῦν δὲ λόγων
ἑστῖαν, καὶ φιλοσοφίας τέμενος, καὶ ρητορικῆς ὄρε-
λος, καὶ συμπάσης ἄλλης λογικῆς ἐπιστήμης, εἰ δεῖ
συντόμως· εἰπεῖν πρυτανεῖον· ταῦτα γὰρ δὴ τὰ σὰ
δίδοται· τὰ τε ἄλλα, καὶ δι' ὧν ἔστιν εἰδέναι, ὡς
ἄρα μόνος τῶν πάντων δεινότερος ἀθλητῆς εἰς τῶν
Ὀλύμπου πραγμάτων. Καὶ ὁ σὸς Ἐρμῆς οὐκ ἐπὶ
γῆς μόνον βακχεύει, ἀλλ' ἄρα καὶ οὐρανὸς μετέχει
τῆς αὐτοῦ τελετῆς. Καὶ νῦν μὲν Ἐρμῆ μάλα τῷ συγ-
γενεῖ ἔδνασι τὰ γινώμενα, καὶ περὶ αὐτοῦ τε καὶ
συμπάντων ἄλλων ἀστέρων, μεγάλα καὶ ὑπερφυῖ
καὶ θαύματος κρείττει· δίσαισι· νῦν δὲ κοινωφελὴς τίς
ἐστὶ, καὶ πάνδημον ἀγαθόν, καὶ δεξιὸς παραστάτης
ἐκάστῳ πρός· ἅπαν ὅτιον τὸ χρεῖας ἐστὶς, παντο-
πόρος, ἄπορος ἐπ' οὐδὲν ἐρχόμενος κατὰ τὸν Σοφο-
κλέα, ἀλλ' αἰεὶ κρείττων ἑαυτοῦ δεικνύμενος· ὥσθ'
δ' περὶ ἀημοσθίνους ἔφη τις, οὐχ Ἐρμού λογίου τύ-
πος ὡς ἡμεῖς· ἥκεις αὐτός, ἀλλὰ καὶ μεθ' ἡμῶν ὦν
τῶν ἀνθρώπων, καὶ ταῖς περὶ τῶν ὧν φροντίσιν
ἀρχαῖς· ἐγκατεργῶν ἅτε τῶν βασιλικῶν θεοσιμα-
των μόνος τῷ ὄντι τρίπους ἀναφανείς· Σὺ δ' ὡς τις
ὑπερφύεις καὶ μηδαμοῦ τῆς γῆς χωρητὴς, καὶ ἄστρον
ἱγνέας πυκινὰς ἀμφιδρόμους ἔλικας καὶ μετὰ τῶν
τῆς πραγμάτων ἀξίως ἑταῖριον καὶ τόλμῃ διαφέρεις
ὑπὲρ τοὺς τῆς τέχνης εὐρετὰς καὶ προστάτας, ὥσ-
περ ἢ παρ' ἡμῶν ἥκων ἐκείσε, ἢ παρ' ἡμᾶς ἐκεῖ-
θεν ἰὼν· ἀνθ' ὧν καὶ γνωρίζεις· τὰ φανή τοι· ἀνθρώ-

A nunc sunt, et solis elegantiorum litterarum stu-
diis dediti sunt, quispiam sit, qui parem se tibi
ac aequalem ferat. Minime sane. Usque adeo victor
ipse omnium es, et delatas tibi ab omnibus primas
tenes. Vera nimirum præsidis eloquentiæ Mercurii
effigies, uno verbo, et es, et nuncuparis. Sed quod
sublatis negotiis ad sola optimarum artium studia
animum haud dubie adjungeret, communis ille
orbis terrarum dux ac moderator : atque ut turbæ
istæ ac molestiæ abscesserant, ita longe in eruditiæ
sapientiæ stadio progressurus mihi videretur : ut
non modo quotquot ad claritudinem studiorum
omni memoria pervenere, ipse a tergo relicturnus
esset, sed posteris etiam nostris propiorem ad se
adium interclusurus. Tanto alios intervallo ipse
exsuperas, adeoque ultra naturæ humanæ metas,
ut sic dicam, evecta indoles tua ; una ex iis igitur,
quas hac parte celebrari accepimus, pulcherrime,
omniumque facillime, et consilium capis, et res
efficis, et studia item litterarum, orbisque universi
negotia tractas, ita ut neque litteras ab acta rerum
excludas, neque rerum occupationes a litteris
disjungas, sed ista simul obeas omnia, et ista obeas,
ut decorum in omnibus atque ordinem tuearis.
Quapropter nec litteris reipublicæ tractatio officit,
nec curam reipublicæ laxant franguntque doctrinæ
studia ; verum alteri opportune subvenit alterum,
quando et negotia publica sapientiæ studiis adjuva
rectius feliciusque succedunt, et hæc ipsa studia
rursus usu negotiorum tractatuque meliora atque
solidiora efficiuntur. Nostris autem verbis cum
urbes gentesque testimonium perhibent, et uni-
versus item, qui suam tibi salutem felicitatemque
debet, populus, et qui per ora omnium, quos tuis
tibi obstrinxisti beneficiis, excitatur plausus, tum
idem etiam testificantur, quæ in singulos fere dies
tibi nascuntur scripta, maximam illa sane rheto-
rum illis, quæ nunc sunt, qui aliisque in annis
erunt, moventia admirationem. Jure profecto ac
merito ; quippe quæ per elegantias omnes pene-
trant, atque oratorii spiritus adfususque ultima
quodammodo meta sunt. Quamobrem velut sacro
quodam instinctu percussis omni tempore in his tri-
pudiant scholastici, per hæc majoribus initiabuntur
mysteriis : his non ipsi minus gloriabuntur, quam
Platonici Athenienses : *Viresque tuum per sæcula
nomen.* (I. l. β', 225, etc.) Sed et te scriptorum ho-
rumce parentem, modo Heliconem Musarum, modo
Vestam politorum litterarum, et philosophiæ
animum ac spiritum, et artis oratoriæ columnen, et
cæteræ liberalis doctrinæ universæ, ut verbo di-
cam, publicum prytaneum, appellabunt. Hos enim
laudum titulos tua tibi tribuunt decora, cum cæ-
tera, tum illa in primis, unde unum te optimum
dignissimumque rerum coelestium athletam esse
constat. Namque tuus iste Mercurius, non in terra
solum bacchatur, sed et cælum ipsum sacrorum
illius mysteriorum particeps est : qui nunc quidem
maxime cum cœlesti illo Mercurio, suo propinquo

atque necessario, perquam familiare exercet commercium, et de ipso cæterisque sideribus omnibus, præclara quædam et divina, et admiratione majora dissevit: nunc communis idem utilitatis auctor, et universale quoddam bonum est; et unicuique quarum locumque usus est, sodalis adiutorque dexterimus: *Omnis cui via pervia est; nec conantem animus deserit, aut manus, ut ait Sophocles. (Antigone, 365.)* Imo vero præstantior semper meliorque semetipso conspicitur. Non tu igitur, quod de Demosthene non nemo pronuntiabat (Aristides, in τῷ ὑπὲρ τῶν τεσσάρων, t. III, p. 511, A; Synes. epist. 101, fine) *prævidis eloquentiæ Mercurii imago ad nos veneras, sed et hoc ipso, quod inter nos homines agis tempore, et in assiduas pro universa republica curas, sine ulla intermissione, incumbis, quippe qui regionum oraculorum tripus et Cortina unus verissime visus es, ad eum plane modum, velut quispiam humanam supergressus sortem, neque ullo terrarum inclusus loco, et astrorum Rimaris varias ancipitesque vias, et una cum nostri orbis negotiis, cælestia insimul, laudabili industria suslines, idque supra ipsos astronomiæ artis reperiatores et antistites, quasi si aut a nobis illuc subinde te reciperes, aut huc inde ventitares. Quamobrem patent tibi sane, quæ obscura atque inaccessa aliis hominibus sunt; et prædicis, quidquid enuntiare fas est, et quod adhuc futurum est, tanquam jam præsens, more vatis alicujus, percenses. Quæ omnia quamvis re eximia, ut arbitror, non splendidiora atque pulchriora sunt? quippe quæ et opibus tuis, et gloriæ, et summo in republica fastigio, et generi ipsi, et illi item qui fores tuas, si mihi effari per te licet, horis omnibus obsidet, orbis terrarum conventui, singulare ornamentum afferunt. Merito itaque gratia tibi debetur, qui admirabile et magnificum quoddam naturæ munus, et decus commune, et orbis nostri columen, et anima reipublicæ, instar illius, quam animam universi Plato appellabat (in *Timæo*, t. III, 34 b) nobis apparuisti.*

II. Nostra vero urbs, quam tu, ut cum Æschylo dicam ('Εκτὰ τὰ θύβαις, 110): *olim carissimam habuisti*, cujusque in gratiam nullum non subeundum tibi statuebas laborem; tum quod urbem ipse adamares, tum quod tuis illa digna esset beneficiis: hæc igitur, cujus longe lateque pervagata est gloria, quæ et quotquot viderunt, amatores habebat, et qui necdum viderant, hos sola nominis sui fama sibi mancipabat, quæ urbs Gratiarum dudum fuerat, nunc malorum omnium urbs est, et horum profecto ejusmodi; quæ nec verbis exprimi, nec auribus accipi queant. Sunt ea enim et tot numero, et tanta magnitudine, et tam gravia perpressu, ut nulli eorum qui unquam pressi calamitatibus afflictique fuerunt, ut numero hoc dicam, nostram in adversis coronam suam esse malent, quemadmodum tragicus quispiam dixerit poeta. Eo nunc certe nos malorum venimus. Itaque in nos genius quidam minime bonus commissabundus grassatus fuit. Jam illa igitur, omnium consensione, urbium quas incolunt homines, omnium antebac æquissima, et iustissima, et moderatissima, et ea etiam re omnium, quæ ubique sunt, Deo dilectissima, illa nunc, inquam, o sol, o tellus, quo rem dicam modo? quare narrabo ratione? prorsus ex contrario, execrabilis, et scelestia, et diris devota, et omnium, ut verbo absolvam, dirissimorum atque tristissimorum certamen, omnis flagitii et intemperantiae tropæum, et omnia hæc utique magis quam urbs est. Qua de causa, nunc in visior eadem haud dubie Deo fuerit, quam acceptior antea erat, nec procul a pœna *quinque urbium* abfutura. (Gen., xiv, 1 seqq.; Sap. x, 6.) Sane merito, quando

A ποίς, καὶ προλέγεις ἅτ' ἔξεστι· καὶ τὸ μέλλον ὁσπερ τις μάντις, ὡς παρὸν διεξέρχῃ· ἂ τίνοσ' οὐκ ἀνδραγαθίαι, περιφανέστερά καὶ καλλίω κοσμοῦνται, καὶ πλοῦτον καὶ δόξαν καὶ δυνάσκειαν καὶ γένος, καὶ τὴν περὶ τὰς σᾶς θύρας, εἰ μοι δίδως εἰπεῖν, δοῦναι τῆς οἰκουμένης πατριᾶς; Καὶ σοὶ χάρις ἂν εἴη θαυμαστὴ τις ἀναφανέντι φύσει χορηγία καὶ φιλοτιμία κοινὴ, καὶ θεοῦ οἰκουμένης, καὶ φύχης τῶν πραγμάτων· ὥσπερ ἦν ὁ Πλάτων ἐφησε τοῦ παντός.

B. Ἡμῖν δὲ ἡ πόλις, ἣν αὐτὸς κατ' Αἰσχύλον πάλαι εὐφιλήταν εἶδον, καὶ ὑπὲρ ἧς πάντα δαίμων ποιεῖν, τῷ τ' αὐτὸς ταύτης ἔργον, τῷ τ' αὐτὴν εὖ πάσχειν ἀξίαν εἶναι, αὐτὴ τοίνυν ἡ δόξα διὰ πάντων ἰούσα, καὶ τοὺς μὲν ἰδόντας ἐραστὰς κησαμένη, τοὺς δὲ οὐκ ἰδόντας ἐξ ἄρα μόνης ἀνδραγαθισμένης τῆς ψῆμης, πάλαι πόλις οὖσα χαρίτων, νῦν πόλις ἐστὶ κακῶν, οὐδ' οἷον εἰρηθεῖν, οὐδ' οἷον ἀκοῆς γεγενῆσθαι, ἀλλὰ τοσούτων μὲν τὸ πλῆθος, τηλικούτων δὲ τὸ μέγεθος, οὕτω δὲ δυσχερῶν, ὡς μηδένας ἂν τῶν πύποτε δεδυστοχηκότων, εἰ δεῖ τάχιστα εἰπεῖν, στίφονον ἡμῶν ἐν κακοῖς, εἶπεν ἂν ἀνὴρ τραγικὸς, ἀνδρηθεῖν· ἐνταῦθ' ἤκομεν· καὶ οὕτω καθ' ἡμῶν ἐκώμασέ τις δαίμων οὐκ ἀγαθός· καὶ ἡ πρόσθεν κατ' ἀνθρώπους ἰννομενιάτης καὶ δικαιοτάτης καὶ σωφρονεστάτης πόλεως, ὡς ἅπαντες ἴσασι, καὶ τῶν ἀπανταχοῦ πασῶν διὰ ταῦτα μέλλον θεοφιλες, νῦν, ἦ τις καὶ γῆ, πῶς εἴπω; πῶς διεξέλθω; ἐξαίρων· πᾶν τοῦναντίον· ἐξάριστος καὶ μιὰ καὶ ἐκίρατος, καὶ πάντων ὡς εἰπεῖν ἀγώνισμα τῶν χειρῶν, πάσης δὲ τρόπαιον ἀκρασίας· πάντα δὲ ταῦτα μέλλον ἡ πόλις· οὐκοῦν καὶ θεομισῆς ἂν εἴη μέλλον ἡ πρόσθεν θεοφιλες, καὶ τῆς πενταπόλεως τιμωρίας οὐ πάρος θέουσα. Εἰκότως· νόμους γὰρ δὴ καὶ τὰς ἐκτελεῖν ἀνάγκη, καὶ τὸ σωφρόνως τε πολιτεύειν, καὶ τῶν προγόνων ἀξίως, καὶ πράττειν μὲν ἂν πράττειν μέλιστα θέμις, μισεῖν δὲ, ἂ μισεῖν ἀξίον, ἐξ ὧν πάντα τὰ κράτιστα γίνεσθαι, οὐδ' εἰς νοῦν ἴσχομεν· ἀλλ' ὥσπερ ἄλλο τι τῶν ἀπειρημένων, καὶ τοὺς περὶ τοῦτων λογισμοὺς ἀπαισιόματα καθάπαξ ἡμῶν αὐτῶν, τοσούτου τοῦ καλοῦ καὶ δικαιοῦ ποιοῦμενοι λόγον, ὥστε καὶ γραφὴν ἂν τις

ἐνταῦθα φύγοι, μὴ κατ' εὐρύδατον ζῶν· οὕτως ἄνω
 ποταμὸν τὰ πράγμαθ' ἡμῖν· καὶ τοσφδε μᾶλλον,
 ὥς μηδὲ προσδοκᾶν ἔξαιναί τάρχατα, κατὰ πᾶν τὸ
 ἐκ τοῦ παρόντος εἰκός. Χαίρομεν τοίνυν, οἷς χαίρειν
 πᾶσα αἰσχρύνῃ, καὶ ὧν τὸ μεμνησθαι μόνον εἰς
 ἄγος τελεῖ· τὸ γὰρ πρὸς ἀλλήλους ὀμότητι χρῆσθαι,
 καὶ ζῆν ἐγγύτατα τῶν θηρίων, καὶ στάσεις ἐκά-
 στωτε καὶ μελετᾶν καὶ ποιεῖν, καὶ διαρπάζειν τοὺς
 εὐπόρους τὰ ὄντα, καθάπερ Ἀθήνησιν ἐπὶ τῶν
 τριάκοντα, καὶ νῦν μὲν ἐπιπορευόμενος ὁρᾶσθαι, νῦν
 δ' ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς αὖθις ὀμνύντας, καὶ τοὺς μὲν ἐπὶ
 τῆς ἀγορᾶς κονδυλίζειν καὶ συγκόπτειν καὶ πᾶσαι
 καὶ ξαίνειν κατὰ νότου πολλὰς, τοὺς δὲ καὶ πώ-
 γωνος ἔλκειν ἄνδρας ἔστιν ὅτε προσδύτας, καὶ αἰ-
 δῶς ἄπασιν, τοὺς δ' ὕβρει πλύνειν, τοὺς δὲ τὰ ἔσχατα
 ἀπαιτεῖν· νυκτομαχίαι τε ἀγαναί, καὶ λόγοι κατὰ
 τῶν ὁμοφύλων, καὶ στρατόπεδα ἀκολάστων, καὶ τοί-
 χων διουρυχαί, καὶ κλοπαί, καὶ οἰκιῶν καθαιρέσεις,
 καὶ ὅσα εἰς τοῦτο τείνει· ἔτι τε ἄδικον πῦρ, καὶ
 λίθων ἀφέσεις, καὶ τραύματα, καὶ πληγαί, καὶ ὁ
 πολὺς ἐκαστοῦ φόβος, τὸ τε διὰ πάσης ἡλικίας νο-
 μιζόμενον ξίφος, καὶ ὁ στεργόμενος ἀνινάκη, μεθ'
 ὧν καὶ ἡδέως καθεύδουσιν, καὶ ὧν ἄνευ ζῆν οὐχ
 οἶόν τε. Τοὺς γὰρ ἐπὶ κακῇ μοίρᾳ τῆς ἡμετέρας
 καὶ φύντας καὶ τραφέντας καὶ αὖθις θέντας, καὶ τῇ
 πατρίδι κριοῦ τροφείᾳ δεδοκῶτας ὡς λόγος, τοούτους
 δὴ τοὺς Σαλμωνιάδας ἀτεχνῶς καὶ Λυκούργους, ἢ και-
 νοὺς τινὰς γίγαντας ἢ τοῦ Πολυφῆμου μαθητάς, ἢ
 οὐκ οἶδ' ὅ τι καὶ φαίην, οὐδὲ λέγειν ἔξεστι, ταῦτα
 τοίνυν καὶ πλείω τούτων ἐξώλειαν ἔχοντα, τὸ γε
 τήμερον εἶναι, τὰ πάντων ἡμῖν ἥδιστα· καὶ κινδυ-
 νεύομεν ἐν τοῦτοις εὐδαιμονεῖν, ὧν τὸ καθάπαξ ἀτυ-
 χεῖν εὐδαιμονία σαφής· ἄξιοι μὲν παρὰ πάντων
 μισεῖσθαι τῶν νοῦν ἔχοντων, ἄξιοι δὲ κρημνῶν καὶ
 βαράθρων καὶ σεισμῶν καὶ χασμάτων, καὶ τῶν ἐξ
 οὐρανοῦ πάντων βάλων· οὐχ ὡς τῶν δεινοτάτων αὐ-
 τόχειρες· μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ παραδείγματι τοὺς ἄλ-
 λους γεγονέναι τῶν ἰσων· πρὸς γὰρ τὰς μητροπό-
 λεις ἕκαστοι βλέποντες, σφᾶς αὐτοὺς πλάττουσι·
 θεράττοι γούνη καὶ Ποτιδαῖαται, καὶ αἱ λοιπαὶ πό-
 λεις, οὐδ' ἔστιν εἰπεῖν ἐς ὅσον μανίας ἤλασαν· οὕτω
 τι πλεονεκτήσαντες πρὸς τὴν μίμῃσιν. Καὶ μετὰ
 τοσούτου πᾶν τοῦ θράσους, ὡς καὶ παρελθεῖν τοὺς
 ἔργοις τὴν φύσιν, καὶ παιδῶν ἀτεχνῶς δεῖξαι τὰ
 παρ' ἡμῶν, ἐκ δευτέρων τὰ πρωτεῖα τρόπον ἑτερον
 κομισάμενοι. Εἰ δ' ὁ τὸ σπέρμα παρασχόν, οὕτω·
 καὶ τῶν φύσεων αἴτιο· ὁ οὖν ἐταῖρός φησι, Δημο-
 σθένης, καὶ οὕτως ἄρα νικῶντες ἡμεῖς νίκην, ἣν ἂν
 μοι δοκεῖ τις καὶ ἑναρ ἰδὼν οὐκ ἂν, εἴπερ οἶόν τ'
 ἦν, εἴδ' ὅπου μετασχεῖν ἐδεῖσθαι, φόβῳ τῶν ἰσων·
 ἐν τοίνυν τοιούτοις οὖτιν ἡμῖν τίς ἐλπίς; σωτηρίας;
 μᾶλλον δὲ τίς οὐκ ἂν ἐλπίς; ἀπωλείας; ὅπου γὰρ εἰς
 ὅσπερ οὖν κακὸς πᾶσι ἀναφανείς αἴτιος ἐστὶν πό-
 λει γέγονε συμφορᾶς, καὶ τῆς ἐνός τινος ἀκρασίας;
 ἅπαν κοινῇ τὸ πῆθος τὴν δίκην ἔτισαν, τί πείσε-
 σθαι χρὴ νομίζειν ἡμᾶς, τῶν μὲν πεπλημεληκότων
 ὅσων ὑπὲρ τὰς μῦδας, τῆς δὲ ἀδικίας, ἀλλ' οὐκ ἂν
 δύναμιν εἰπεῖν ὅση τις.

tam capitales fraudes noxasque in nos admisimus,

A leges, et necessariam legum observantiam, et sa-
 pienter ac modeste rempublicam gerere, dignoque
 majoribus more : eaque agere, quæ maxime fas
 piunque sit agere, odisse vero, quæ æquum sit
 odisse, quibus ex rebus optima omnia proveniunt,
 hæc ne in animo quidem habemus, sed vel ipsas
 de hisce cogitationes, tanquam aliud aliquid legi-
 bus interdictum, a nobis penitus exegimus excus-
 simusque. Hanc nos scilicet honesti iustique duci-
 mus rationem, ut publico pene iudicio diem illi
 dicamus, quisquis non Eurybati plane vitam vi-
 xerit; adeoque velut sursum recurrentibus anni-
 bus nostræ nunc res erunt, idque tanto profecto
 magis, ut nec pristinum amplius exspectare liceat
 statum, quantum quidem conjectura ex presenti-
 bus augurari possumus. Nempe iis unice gaude-
 mus, quibus turpissimum gaudere est, et quorum
 vel meminisse duntaxat, sceleris habendum loco.
 Quippe mutua invicem crudelitate sævire; et proxi-
 me ad immanitatem ferarum accedere; et seditio-
 nes quotidie tum meditari, tum cieri atque con-
 flare; et divitum diripere atque expillare domos :
 eo plane modo, quo Athenis tempore triginta ty-
 rannorum; et modo in manifesto deprehendi per-
 jurio, modo idem rursus conceptis dejerare ver-
 bis; et nunc illis qui in foro degunt, os pugno con-
 verberare, et occidere, et ferire, et virgis verbo-
 ribusque frequentibus terga lacerare; nunc arreptis
 barba etiam ævo nonnunquam grandes viros rapta-
 re, idque nullo pudore aut verecundia; rursus
 alios contumelia et injuriis perfundere; aliis atro-
 cissima quævis minitari; et sædæ dimicationes
 nocturnæ; et globi sicariorum adversus municipes
 et tribules, et justæ perditissimorum nebulonum
 copię; et perfossiones parietum; et furta, et do-
 mum eversiones; cæteraque id genus omnia. Ad-
 hæc porro nefarii ac funesti ignes, et lapidationes,
 et ingesta vulnera, ac ictus, et continuæ atque
 quotidianæ cædes stragesque, et omni ætati fre-
 quens ferri usus, atque in deliciis acinaces, qui-
 buscum et quies ipsa somnusque suavior habetur,
 et sine quibus nec degere vitam possunt. Hos enim
 in perniciem atque exitium reipublicæ nostræ, tum
 natos altosque, tum magnis opibus auctos, nec aliam
 patriæ, quam arietis, ut in proverbio est, educa-
 tionis persolventes mercedem : hos inquam, sive
 meros verosque Salmoneos et Lycurgos, sive novos
 quospiam gigantes, sive germanos Polyphemi disci-
 pulos, sive quo alio appellem nomine incertus
 hæreo; nec nominare tutum. Hæc itaque, et his
 etiam festiores quæque pestes, quæ nunc rerum
 facies est, omnium nobis jucundissimæ sunt : at-
 que adeo iis in rebus felices nobis videmur, qua-
 rum inexpertos plane esse, ea demum vera est felici-
 tas. Digni proinde omnium, qui sapiunt, odio sumas;
 digni saxo Tarpeio atque barathris; digni motibus
 terræ hiatibusque; digni jaculis fulminibusque cœ-
 lestibus omnibus. Idque non ideo tantum, quod
 verum etiam quod similitum aursor exemplum

cæteris dedimus. Quo fit, ut ad metropoles quisque suas respicientes, semetipsos conforment. Dici enim profecto nequit, quantam Phærii et Potidæatæ, et civitates ceteræ, insanierint insaniant, qui usque adeo dociles ac egregios imitatores, adeoque sane audaces et recordis sese præbepere, ut naturam ipsam suis transierint facinoribus, ludumque modo et jocum hæc nostra fuisse ostenderint: scilicet ut tempore posteriores sunt, ita alio quodam modo palmam sibi vindicant. Quod si tamen *enata ægetis is habendus auctor est, qui semen præbuit*, ex familiaris tui Demosthenis sententia (Ἐνὰ τὸν σταφύλου ὄψ'), utique vel hoc pacto, ejusmodi nos victoriam vincimus: cujus objecta forte cuipiam in somnis specie, hand' ultra, ut arbitror, si fieri possit, quieti sese dare velii, consilium somniorum metu. Hoc igitur rerum nostrarum habitu, quæ residua nobis salutis spes est? sive potius contra quæ non exitii spes est? quam enim etiam unus aliquis multiplicitate scelere coopertus, toti reipublice calamitatis causa fuit, uniusque ejusmodi intemperantiæ libidinum pœnas universa multitudo communiter luit: quod tandem nos autumabimus manere supplicium, ubi facinorosorum plus etiam, quam (cum caletur) muscarum est? nam injuriarum ac facinorum quæ vis et immanitas sit, id vero nulla possum oratione complecti.

II. *Eidem.*

A

B. Τῷ αὐτῷ.

Præstantissimum virum Amphiloehium, tum ut unum amicorum erga me optimum, merito amo, tum magni facio, ut virum sane probum; est enim homo non acuto solum atque sagaci præditus ingenio, et eximia prudentia, artiumque optimarum assiduus cultor, sed idem etiam in primis profecto moderatus ac bonus, omnique virtute cumulatissimus, atque morum suavitate, quasi medicamine quodam, familiares suos viscere solitus. Quod idem vero plerosque tui amantissimos amore vincit, et ad tuarum laudum præconia plaususque pene insanit, eoque posteriora omnia ducit, ut optima semper de te, tum audiat, tum prædicet, hoc ipsum facit, ut in eorum hominem numero habeat, quorum præclaris ornatus fueram beneficiis. Quippe si jucundissimum mihi certamen est, tua omnia usquequaque plausu prosecui, verbisque attollere, neque ullis laudum terminis definire posse, sed et tua causa, omni tempore, omnia cum facere, tum dicere: et eo tamen, quod tuis exsatiari nequeo encomiis, nullum fere operæ pretium meo ipsius iudicio facere, si ille item in his quinquentiis sociis adjutorque mihi est, et ad hanc tuam Pisam, *Ambo nos parili gressu contendimus* (D. K. 224): quo tandem pacto non jure meritoque gratiam huic homini debeo, meos nimirum mihi amores ac delicias, dictis factisque, ultro representanti? Quin te etiam bene invicem de ipso mereri æquum est, si qua in re illi opera tua opus fuerit, ut omnino erit: præcipue quidem, quod singularem voluptatem hæc tibi afferre intelligit officia, tum vero etiam quod nihil illi absurdius esse videtur, quam se ipsum, qui abs te ornatos productosque sigillatim recensere suevit, extra eorumdem catalogum videri. Super hæc autem, mutuum hanc fore crediderim gratiam; hoc enim, quod in hominem conferes beneficium, et illi rem plane gratissimam facturus, et ampliora tibi laudum elogia comparaturus es. Nam qui talis in te est, nullo adhuc beneficio tuo provocatus, qui esset sane ejusmodi auctoramento incitatus? et qui cum nulla subest necessitas, adeo officiosum se præbet; quin idem ubi hæc accesserit, facile omnes officiorum præteriturus sit metas, quis est qui dubitare possit?

III. *Tricanæ, ævarii minoris quaestori.*

Atqui æquum sane erat, o divinum et sanctum caput, animæque meæ eximium decus, ut una perpetuo essemus, nec ullo tempore vel tantillum alter

Ἀμφιλόχιον τὸν καλὸν φίλῳ μὲν ὡς δριστον ἑταίρων ἐμὸν· θαυμάζω δὲ ὡς ἀνδρὰ χρηστόν. Οὐ γὰρ ὅσον ὁ ἐὼς καὶ ἀγγίνους καὶ φρένας ἀγαθὸς, καὶ παιδείας ἑταῖρος, ἀλλ' ἤδη καὶ μέτριος καὶ ἐπισιχὴς ὡς οὐκ οἶδ' εἰ τις, καὶ γέμων ἀρετῆς, καὶ τοὺς συνόντας φαρμακεύων τοῖς τρόποις· ὅτι δὲ καὶ παρὰ πολλοὺς ἐστὶ τῶν σὺν ἐραστῶν καὶ πρὸς τοὺς κατὰ σοῦ θυροῦς καὶ κρότους μαίνεται, καὶ πάντα ἑλάττω νομίζει τοῦ περὶ σοῦ πᾶ βέλτερος· αἰεὶ καὶ ἀκούειν καὶ λέγειν· τοῦτο δὲ καὶ εἰς ἐμοὺς εὐεργέτας αὐτὸν τίσθῃ. Εἰ γὰρ ἐμὸν μὲν ἡδιστος εὖτος ἄλλος τὸ τὰ σὰ καθάπαξ καὶ κροτεῖν καὶ θαυμάζειν, καὶ μὴ τοῖς ἐπαίνοις ὀρίζεσθαι δύνασθαι, ἀλλὰ πάντα μὲν ὡς περ σοῦ πάντοτε καὶ ποιεῖν καὶ λέγειν, τῷ δὲ τῶν σὺν ἐγκωμίων ἀπλήστως ἔχειν, μὴδὲν πλέον ποιεῖν οἰεσθαι· ὁ δὲ κοινωνεῖ μοι τοιούτων τῶν παντάλῳ, καὶ πρὸς τὴν σὴν Πίσαν σὺν τε δὲ ἔρχομένῳ, πῶς οὐ χάριτας ὀφείλειν τῷ τοιοῦτῳ δικαιοῦ, καὶ οἷς λέγει, καὶ οἷς πράττει, χαρίζομένῳ τὰ παιδικά; Δίκαιος δ' ἂν καὶ αὐτὸς εἴη· τοῦτον ἀντυποιεῖν, εἰ σοῦ δεήσεται· δεήσεται δὲ πάντως, μάλιστα μὲν εἰδώς σε τοῖς τοιοῦτοις χαίροντα, ἔπειτα δὲ καὶ τῶν ἀρεσποτάτων νομίζων, εἰ τοὺς ὑπὸ σοῦ κεκοσμημένους διεξῶν, αὐτὸς ἐξω τοῦ καταλόγου τῶν τοιούτων φαίνοιο. Χωρὶς δὲ τοῦτων καὶ κοινὴν οἶμαι τὴν χάριν εἶσθαι· οἷς γὰρ εἰς αὐτὸν ἐργάσθῃ, αὐτὸν τε εὐφρανεῖς, καὶ σεαυτῷ μείζους τοὺς παιδνας ἐργάσθῃ· ὁ γὰρ καὶ πρὶν εὖ παθεῖν τοιοῦτος περὶ σέ, τίς ἂν εἴη παθὼν εὖ; καὶ ὁ μὴδ' ἡστυνοῦν ἀνάγκη; ὑπόουσης χρηστὸς, παντὶ που δῆλον ὡς ὑπερβαλεῖται τοῖς ἑρὸς ἀνάγκης προσούσης.

ipsum, qui abs te ornatos productosque sigillatim recensere suevit, extra eorumdem catalogum videri. Super hæc autem, mutuum hanc fore crediderim gratiam; hoc enim, quod in hominem conferes beneficium, et illi rem plane gratissimam facturus, et ampliora tibi laudum elogia comparaturus es. Nam qui talis in te est, nullo adhuc beneficio tuo provocatus, qui esset sane ejusmodi auctoramento incitatus? et qui cum nulla subest necessitas, adeo officiosum se præbet; quin idem ubi hæc accesserit, facile omnes officiorum præteriturus sit metas, quis est qui dubitare possit?

IV. *Τῷ σακελλίου Τρικανῷ.*

Ἐρχῆν μὲν ἡμᾶς, ὦ θεῖα καὶ ἱερὰ κεφαλὴ, καὶ τῆς ἐμῆς ψυχῆς ἀγαλμα, αἰεὶ μετ' ἀλλήλων εἶναι, καὶ μηδὲ ποτ' ἀφίστασθαι μηδωπωστῶν. τοὺς καὶ

ἄλλως γε μετ' ἀλλήλων ὄντας· ἐπεὶ δ' ὁ πάντ' ἐγὼ δυσ-
 τυχῆς καὶ τοῦτο ἀφῆρημαι, καὶ τοὺς ἐμοὺς ἱμέ-
 ρους ἴσχουσιν οἱ Βυζάντιοι, φέρε γοῦν δ' τοῦ φθινο-
 πώρου συνέθῃ δηλώσω σοι. Ἑπτακαίδεκάτῃ μηνὸς
 Γορπιαίου, μετὰ τὰς ἱερὰς συνόδους οἰκᾷδ' ἰλ-
 θόντι, ἐτ' οὖσης βαθείας· ἐφ' ἧς, εὐθύς ἡπιαλός τις
 προσβάλλει, μεγέθει τε μέγιστος, καὶ κράτει κρά-
 τιστος· οὐ γὰρ συνήθης ἰδούκει τοῖς ἱατροῖς, τῷ μετὰ
 τοσαύτης ἀπαντήσῃ παρασκευῇς, ὥς πάντα διαφθεί-
 ραι βράβως, διὰ πάσης ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς ἅπαν
 τὸ σῶμα συνεχέειν ἐλεπολιζῶν τοῖς ἀκροβολισμοῖς,
 καὶ μέχρις ὀστέων τε καὶ μυελῶν, τοῦτο δὴ τὸ τοῦ
 λόγου, τὴν καταδρομὴν ἐπιστάγων. Τί τὸ ἐπὶ τοῦ-
 τοις; Ἀσιτία παντελὴς εἰς ἐσπεράν, καὶ τηνικαῦτα
 τοῖς ἱατροῖς ἰδοῦσαι χαρίζεσθαι οἷς ἔξεστι· καὶ ἔχρη-
 σάμεθ' αἱ. Τῆς δὲ ἐπιούσης πάλιν ὁ αὐτὸς χειμῶν,
 καὶ αἱ αὐταὶ καταγίδες, καὶ τοῖς αὐτοῖς ἐκλυζόμεθα.
 Προσπεγνένοιο δὲ καὶ κύματα ἅτα ἐμῶν, καὶ
 χολῆς σύρροια, μετὰ τοσσηδε δυσχερείας καὶ τοσοῦδε
 τοῦ σάλου ἀμφοτέρωθεν προιούσα, ὥς μὴ δύνασθαι
 περὶ τούτων λέγειν, σὺ δ' εἰκάσεις ἐξεῖναι. Καὶ
 τοῦτο προῦχώρησεν ἐς ἡμέρας δέκα, τὸν τε κά-
 μνοντα κατάκρας ἐλαύνον, τοὺς τε ἱατροὺς ἐς φόβον
 οὐ μικρὸν καθιστάν· ἔπειθ' ὥσπερ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν
 ἐν Αἰγύῳ ποταμοῖς δυστυχίαν, καὶ τὴν τοῦ Πειραιῶς
 κατάσχεσιν, καὶ τὸν ξυμβάντα διὰ ταῦτα λιμὸν, καὶ
 τὴν πόλιν ἀπώλεσαν, κατὰ ταῦτα καὶ ἡμεῖς δεδυο-
 χηχότας ὥρθημεν· μετὰ γὰρ τοῖς δεινῶς ἐκείνους
 ἡλίγγους, καὶ τὰς οὐκ ἄνευ αἵματος τῶν χολῶν ἐκρύ-
 σεις, καὶ τὰ πολλὰ ἑτέρα τῶν τότε δεινῶν, τοίνυν τι
 περὶ τὸ σῶμα ἐγγόνει· ὁ θάνατος τοῖς γε πλείοσιν
 ἐπιφέρειν παῖδες· φασὶν ἱατρῶν· περὶ γὰρ τὸν στό-
 μαχον περιπεσοῦσα χολὴ πολλή τε καὶ δυσχερὴς συν-
 ἔπιγει τὴν καρδίαν, καὶ ἀναπνεῖν οὐκ εἶα· καὶ
 πάντα τὰ δεινότερα· ἐπολεῖ, μήτε τῆς καρδίας διαφο-
 ρουμένης κατὰ τὸ ἔθος, τοῦ τε στομάχου πᾶσαν
 ἡντινοῦν ἴσχοντος ἀρῆσαν, καὶ μηδὲν ἄλλως προσι-
 μένου· ἀλλὰ κἂν εἰ θερμοῖς κἂν ψυχροῖς κἂν οἰσι-
 σινοῦν τοὺς ἀπὸ τῆς τέχνης ἐχρώμεθα, ἅπαντ' ἦν
 φλυαρία· καὶ οὐδὲν ἦν δ' μὴ αὐτίκα γε ἦν ἔξω. Καὶ
 τοῦτο τοῖς ἱατροῖς εἰς ἀπορον καθίστασθαι, πάντα
 μὲν τὰ τῆς τέχνης ποιοῦσιν, οὐδενὸς δὲ ὧν ἔξεστι
 γιγνομένου. Τότε δ' ὅν ἡ φύσις, ἀλογος οὖσα, κατὰ
 λόγον ἐξεφάνη πάντα ποιούσα· οἰκοθεν γὰρ ἐχρη-
 σάμεν μετὰ ψυχῶν οἶνον θερμῷ· καὶ πῶς γε βῆον
 ἴσχον. Καὶ τοῖς ἱατροῖς ἐπισθαί τε τούτων ἔθεν, καὶ
 θαυμάζειν παρῆν· οὕτω δὲ χαλεπῶς καὶ ἀφορήτως
 πάντ' ἔχειν ταυτησὶ τῆς χολῆς παρασκευαζούσης,
 καὶ πολλῆς ὥς εἰκὸς δυσθυμίας οὖσης, ἔκωθεν ἦν
 ἡμῖν ὕγρα περὶ τὸ πρόσωπον οὐκ ὀλίγα· καὶ ἀέρες
 ἐκ μηχανῆς, καὶ μύρων ἐκχύσει, κἂν τόπων εἰς
 τόπους μεταβαλεῖ· οὐ γὰρ ἐνῆν, οὐκ ἐνῆν μὴ κλίνῃ
 κεκρῆσθαι, ἀλλ' ὅπου ποτ' ἂν ἐξείη τῆς οἰκίας. Καὶ
 πάντα δι' ὧν ἐξῆν βροτώνην ἡντινοῦν εὐρέσθαι, οὐκ
 ἂν δυναμένη εἰπεῖν τὴν τότε τῶν λογισμῶν ἀπορίαν
 καὶ δυσχερείαν, καὶ τὸ μὴ φέρεν ἐξεῖναι, κἂν
 ἅπαντ' αἱ εἴποι. Ἐκ δὲ τῶν τοσοῦτων περὶ τὸ
 πρόσωπον ὕγρα γίνεται· τι τοῦτο δὲ· ἄμφω τὸ πα-
 ρεῖ ἐξείφνης ἐξώγωντον· καὶ παρῆσαν ἱατροί, καὶ

A ab altero divelleremur, qui aliqui alio quodam
 modo una sumus. Quando mihi vero, homini un-
 dique infelicissimo, hoc nunc etiam ereptum est,
 meosque Byzantii amores tenent, agetum quid hoc
 interea autumnio mihi acciderit, tibi narrabo. Ante
 diem quintum decimum Kalendas Octobres (Gor-
 piazii XVII), cum domum e sacris synodis revenis-
 sem, multo adhuc mane, horror protinus febrilis oc-
 cupat, ille tum magnitudine maximus, tum vi vehe-
 mentissimus; non enim familiaris quispiam medicis
 esse videbatur, qui tanta apparatione ingruebat, ut
 omnia mox pessumdaret: scilicet dum diem no-
 ctemque totam, corpus omne perpetuis velitationi-
 bus, quasi murali tormento quatit, et in ossa ipsa
 ac medullas, quod proverbio dicitur, æream illam
 B impressionem suam impetumque adigit. Quid tum
 postea? inquires. Nempe religiosissima ad vesperam
 usque esculentorum omnium abstinentia, quando
 medicis, eorum quæ non obsessent, usu nobis gra-
 tificari placuit; quibus usi etiam sumus. Postero
 rursus die eadem urgebat procella, iidem turbines,
 iisdemque obruebamur fluctibus, nisi quod novi
 quidam vomitionum accesserant fluctus, et bilis
 confluxus, tanto meo cum dolore, tantoque æstu
 utrinque erumpens, ut quoniam idonea nos ded-
 ciunt verba, rem omnem tibi conjectandam per-
 mittamus. Decem ipsos dies hunc morbus statum
 tenuit, ut et ægrum vehementissime affligeret, et
 magnam medentibus formidinem injiceret. Post-
 modum, perinde ut Athenienses, maxima ad Ægos
 flumen accepta calamitate, Piræeoque occupato, et
 summa inde annonæ inopia ac fame consecuta,
 urbem postremo ipsam amiserunt, ita non absimili
 et nos circumventi videbamur discrimine. Quippe
 post gravissimas oculorum vertigines, et mista
 sanguine bilis profluvia, et complura alia, quæ tum
 premebant, mala, tandem quiddam illiusmodi se-
 cundum corpus nostrum accidit, quod plerisque
 lethiferum esse medicorum censent filii. Nempe
 magna vis bilis, et hæc sane quam molesta, circum
 stomachum allapsa, cor ipsum suffocabat, respi-
 randique adimebat facultatem. Jam itaque ultima
 imminabant omnia, quandoquidem neque cor usi-
 tato more, recepto sanguine evacuetur, et nullo
 non tædii atque fastidii genere laboraret ventricu-
 lus, nullumque plane ferret alimentum. Sive enim
 calidis, sive frigidis uteremur, sive quæcunque ab
 arte medica imperabantur, nugæ et fabulæ erant
 omnia; nihil enim erat, quod non mox assumptum
 rejiceretur. Id quod medicos non parum sollicitos
 habuit. Quippe tametsi omnia artis remedia sedulo
 adhiberent, nihil eorum tamen, quæ fieri oportuit,
 consequabatur. At hic naturam ipsam, quamlibet
 rationis expertem, omnia secundum rationem fa-
 cere, manifesto deprehensum fuit. Forte enim,
 mea sponte, vinum calfactum, cum micis aliquot
 friati panis, gustaram, et nonnihil protinus malum
 remittere visum. Unde postea idem sequi, atque
 magnopere comprobare, medicis consilium fuit.

Interea autem, cum omnia adeo gravia et intolerabilia illa bilis redundantia faceret atque multa, ut erat verisimile, inde animi aegritudo existeret, extrinsecus secundum faciem non exigua humoris copia manare coeperat, adhuc ventuli e machina quadam fiebant, et unguentorum effusiones, et crebrae mutationes locorum; non enim licebat, non, inquam, licebat, uno uti lectulo, sed ubicunque commodus usquam in aedibus apparebat locus, aliaque omnia, unde quantulumcunque expectari poterat levamen; adeoque ne consequi quidem verbis potero, quæ tum consilii inopia atque difficultas, et quam non ferenda morbi sevitia fuerit, tamen nihil non moliretur quispiam. Porro ex his tam copiosis faciei humoribus, tale quiddam evenit. Ambæ subito extumescere genæ. Hic rursus advolare medici, aliusque ad alium clamitare, nunc vel maxime properandum et pro viribus adlaborandum esse, in primis malva alba opus esse, quæ illico adfuit; et similiter ulmi cortex, et alia quædam, ut dissipati hoc modo tumores non ad interiora penetrarent, atque postea tum novæ medicis trepidationis, tum ægro interitus fortasse causa fierent. Cedo quid postea? tantum quod ista conquisierant; cum serenitatem nos jam tenere rati, denuo in illa superiora recidimus, utut non gemina plane ac simillima, alio tamen quo pacto consimilia; quippe eadem iterum medicis fere aderat hæsitatio, quod febris febrim excipiens, suspensos incertosque teneret: artusque corporis ipsa morbi diuturnitate pridem confectos, incredibilem in modum conquassaret, ut nullum hic amplius, neque nos, neque medici, excogitare possemus consilium. Quando huiuscemodi igitur nos auctumnus epulis accepit, te ejusdem etiam participem convivii faciendum nobis esse arbitrabamur: non equidem ut animi te exercuires (apage istam a nobis in amicos inhumanitatem), sed ut cognosceres quibus ex scopulis in quos portus, Dei immortalis ope, tandem aliquando appulissemus.

IV. Eide[m].

Atque tibi equidem, vir optime, optima semper eveniant omnia, et meliore identidem felicitatis incremento, secundissimam experiaris fortunam, cum nobis hæc tibi comprecantibus, tum tot aliis tuis amicis: quanquam mihi haud proclive fuerit eorum infire numerum, quos tuo consueciveris amore, tum isto item animo tuo haud aliud volente recipiente argumentum; qui enim non solum amicis, sed universæ omnibus, et lætis in rebus congratularis, et in afflictis verissimum capis dolorem; annon talem te inquam virum, perpetua animi lætitia, summaque fortunæ prosperitate, perfrui æquum fuerit? Nos vero cum nonnihil de superioribus malis respirassemus, et in meliorem recuperandæ iterum salutis spem venissemus; hic vero de consilio medicorum balneo forte adhibito, in eisdem denuo malis eramus: priorque illa, sed vehementior, ingruerat tempestas, nosque nondum ex tyrannide penitus ereptos, ille Phalaridis bos tenebat. In causa erat, quod non opportune satis lavatione usi fuisset, multa adhuc bilis vi ventriculum obsidente. Retro itaque mox sublapsa, et in contrarium laia omnia, nullaue non mali aderat species, sive verius, nihil non supremo in gradu. Nempe et pessime affecta erant intestina, ita ut vix attollere me ac levare possem. Et reliquum corpus assiduis gravissimisque torquebatur doloribus, quoniam unoquoque in membro, sua, ut ita dicam,

A πρὸς ἄλλος ἄλλον ἔδδα, Τάχους ὅτι μάλιστα δαί· καὶ σπουδάζειν ἔξεστι καὶ μαλᾶχης λευκῆς χρεια· καὶ παρὴν ὅτι τάχος καὶ πτελεῶν φλοῖος, καὶ τιν' ἑτέρα, ἵνα διαχυθέντες οἱ θύκοι μὴ χωρῆσωσιν εἰς αὐα, κἀντεῦθεν τοῖς τε λατροῖς ἀγωνίας, τῷ τε κάμνοντι θανάτου τάχ' ἴσω· αἱτοιοὶ γίνονται. Τί δὲ ἐντεῦθεν; Πέπνυται ταῦτα· εἰτα δοκούντες ἔχιν γαλήνην, πάλιν τοῖς πρῶν ἐμπέτομεν, εἰ καὶ μὴ παραπλησίους, τρόπον δ' ἑτέρον παραπλησίους· ἡ γὰρ αὕτη τις ἀπορία τοῖς λατροῖς· πυρετὸς γὰρ ἐκ πυρετοῦ συλλαμβάνων διήγει· καὶ τὰ πολλὰ τῷ χρόνῳ μέλη κατεργασθέντα πῶς οἶαι κατέρυχεν· ὥς μὴδ' ὀτιοῦν, μὴθ' ἡμῖν, μήτε τοῖς λατροῖς ἐξείναι προσεξυρεῖν. Τοιούτοις ἡμεῖς τὸ φθινόπωρον ἐστειδᾶσαν, δέον φήθημεν κοινῶν καὶ σὲ ποιῆσαι τῆς θοῆνης· οὐχ ἵν' ἀλγούης· πόρρω γὰρ ἡμεῖς τῶν τοιούτων τοῖς φίλοις· ἀλλ' ἵν' εἰδείης ἐξ ὧν ἄρα σκοπέλων εἰς οἶους κατέσχομεν σὺν θεῷ τοὺς λιμένας.

C

Δ'. Τῷ αὐτῷ.

Σὺ μὲν εἰς διὰ τέλους, ἄριστε, πράττων εὖ, καὶ μετ' ἀμείνονο; αἰεὶ τῆς προσθήκης, τάχαθ' οὐ πειρώμενος· δαίμονος, ἡμῶν τὰ τοιαῦτα συνευχομένων, καὶ τῶν... ἀλλ' οὐκ ἂν δυναίμην εἰπεῖν ὅσους ἔτρωσας, τῆς τε σῆς γνώμης ἑτέραν οὐ δεχομένης ὑπέθεσιν· ὁ γὰρ οὐ φίλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἀπλῶς; εὖ μὲν πράττουσι συνδόμενος, ἐπὶ δὲ τοῖς ἐναντίοις καὶ μάλ' ἀχθόμενος, τὸν δὲ τοιοῦτον πῶς οὐ διαπαντὸς εὐθυμίσθαι προσήκει, καὶ ὥς ἄριστα ἔχειν; Ἡμεῖς δὲ μικρὸν ἀναπαυνοκότες ἐκείνων τῶν θυσιῶν, καὶ πρὸς ἀμείνονος καταστάντες ἐλπίδας, ὥς βῆον εὖ ἔξομεν, ἐπειδὴ τῶν λατρῶν κελεύοντων ἐχρησάμεθα λουτροῖς, αὐθις αὖ ἡμεν ἐν τοῖς αὐτοῖς· καὶ ὁ πρόσθεν χειμὼν ἐπῆρει σφοδρότερος· καὶ μήπω καθαρῶς ἀπηλλαγτάς τῆς τυραννίδος, ὁ τοῦ θαλάριδος ἔσχε βοῦς. Αἰτίον δὲ τὸ μὴ κατὰ καιρὸν πάντως λελοῦσθαι, χολῆς ἔτι· ἐχούσης περὶ τὸν στόμαχον. Ἀπαντα δὲ οὖν εὐθὺς ἀνατέτραπται· καὶ πρὸς τοῦναντίον ὤρμηται· καὶ οὐδὲν ὅτι μὴ παρὴν τῶν δεινῶν· μέλλον δὲ οὐδὲν ὅτι οὐ μετ' ὑπερβολῆς· τὰ τε γὰρ ἐνδον πονήρω; ἔσχεν, ὥς μὴδ' ἀναθρεῖν οἶόν τ' εἶναι, τὸ τε σῶμα πυκναῖς ὅτι μάλιστα καὶ βαρεῖαις ἔκαμνε τοῖς δούνασι κατὰ παντὸς· οὐτοῦν μέλους, ἱερατοπεδευσκότων ὥς εἰπεῖν τῶν δεινῶν. Καὶ οὐτωπὶ στομάχου κατὰψυξιν, καὶ τὴν περὶ πάντ' ἀγδίαν, καὶ τοὺς ὅτι τῶν ἐν τοῖς τοιούτοις ὅπ' ἀνάγκης προσέμην, αὐτίκ' ἀπαντῶντα; ἐρέτω; Ἄλλ' ἡπίλοιοι τινες ἐκάστης ἡμέρας; εἰ; μήνα κατὰ

σχον, δεινὸν μὲν ἐκτρέφει καὶ καταβαλεῖν· οὐχ ὅτι γε ἡμᾶς τοὺς ἤδη διαπεπραγμένους, καὶ ὥσπερ καμόντων εἰδωλὸν ὄντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς μὲν ἔρρωμένους· τὸ σῶμα, καὶ τὴν Ἑρακλέους ἰσχυόντας ῥώμην· δεινότεροι δὲ, τῷ νυκτὸς ἀρχομένης εὐθύς ἐπιέναι, ὡς μὴδ' ὕπνου λαγχάνειν δύνασθαι· εἰδ' ἕτεροι τοῦτοι διαδρόνται, οὐ κατὰ ταῦτα διακείμενοι, ἀλλ' ἐτοιμάζοντες τοῖς πάλοι· εἴτ' αὖθις ἄλλοι, καὶ μάλ' ἄλλοι, ὥσπερ ἀπὸ συνθήματος. Καὶ ἡμεῖς ἐν φόβῳ πολλῷ καὶ τάρχεσσι, τῶν μὲν ἱατρῶν ἄνω καὶ κάτω βουόντων, ὡς ἐπὶ θύραις ἡ τελευταῖα, καὶ οὐδὲν χρὴ μέλλειν οὐδ' ἀναδύεσθαι, ἀλλὰ καὶ πράττειν ἢ πράττειν μάλιστα χρὴ. Θορυβοῦμενων δὲ τῶν ἑταίρων, καὶ προστιθέντων οἰμωγαῖς οἰμωγὰς, καὶ συνευχομένων ῥαστώνῃ· τοὺς οὖν οὕτω μὲν ἔχοντα, ἐν δὲ τοσούτων ὄντας δεινῶν μεσημέρι, μεθαύριον δὲ χρηστῆς εἴτ' οὐδης ἐλπίδος, τῶν δ' ἐναντιῶν ἀπάντων, καὶ τοῖς μὲν ὅλοις ἀπειρηκότες σχεδὸν, μόνον δὲ τὴν περὶ ψυχῆς θέοντας, μάλλον δὲ τῷ πλείστῳ τεθνηκότες τοῦ βίου, ὃ τῆς ἀφάρτου περὶ ἡμᾶς φιλανθρωπίας Θεοῦ ὀφείσθαι τε παραχρῆμα ζυνέδῃ τοῦ τοσοῦδε κλύδωνος, καὶ τῆς προτείας μὲν οὐκ ἂν φαίην, ὕψιαις δ' οὖν ἐπιειχθεῖν, μάλ' αὖ μὲν ἡδίστης, ὅτι παρῆι παρὰ πᾶσαν ἡντινὺν προσδοκίαν, μάλ' αὖ δὲ πιθανωτάτης· ἂν καὶ εἰσάπαν ἀφίχθαι. Καὶ νῦν τοῖς ὀρώσιν ὥσπερ ἀναθεδαικώσιν εἰσκαμιν. Καὶ νῦν μὲν τὰς κεφαλὰς κινούντες, νῦν δὲ τὴν χεῖρα πατάσσοντες, ἀπαλλάττονται, Θεῷ χάριν εἰδότες, τῷ πάντα μὲν δυναμίνῃ, πάντα δὲ ποιοῦντι καὶ μετασκευάζοντι μόνῃ τῷ βούλεσθαι. Ἡμεῖς μὲν οὖν, αἰεὶ Θεοῦ διδόντος, πρὸς τὰ βέλτεω χωροῦμεν καὶ ζῶμεν μετ' ἀγαθῶν τῶν ἐλπίδων, ἐκείνα παθόντες, ὧν καὶ τὸ μεμνησθαι μόνον κατηφείας ὀπόθεις· ἱεροθέμῃ δὲ τῷ καλῷ πολλὰ ἀγαθὰ γένοιτο, οὐχ ὅπως ἡς ἔχει χρηστότητος καὶ ἐπιεικείας, καὶ τοῦ περὶ πλείστου καὶ βούλεσθαι καὶ ποιεῖσθαι, ὥσπερ ἀγαλμά τι πάγκαλον διὰ πάντων τὴν ψυχὴν ἐξεργάσθαι· ἀλλ' ὅτι καὶ μάλ' αὖ καμνόντι καὶ ταλαιπωρουμένῃ, καὶ εἰ γὰρ ἄλλο ἢ πᾶσιν ἀπλῶς ὅτ' ἀπορίας δυσαρρυστοῦντι κατὰ τὴν τραγῳδίαν μόνος ἀντὶ πάντων παρῆν, ὑπανέχων, κουφίζων, θεραπεύων εὖ μάλ', καὶ τὴν μὲν εἰς αὐτὸν ἤκουσαν οὐκ ἐγκαταλιμπάνων συντέλειαν, πᾶσι δ' οἷς οὐδ' εἴ' ἦν τὰς οὐδύνας παράγων καὶ συναπρόφρονος τὰ γιγνόμενα, τὸ λαϊτικῶδες ἀντικρυς ἐκείνο καὶ οἷς εἶλεγε καὶ οἷς ἐπράττε γιγνόμενος· φάρμακον. Ὅς ἐν μὲν ταῖς ἀλλεπαλλήλοις τῶν δεινῶν τρικυμίας, καὶ τοῖς μεγάλαις ἐκείνοις κύμασιν, οὐδὲν ἤττον ἀλγῶν διέτλει, καὶ τὴν ψυχὴν κατακλύζων ἀθυρίας βόθῳ, ὅποτε δ' αὖθις ῥατσαίμην, καὶ αὐτὸς ἀνέφρων καὶ μεθιστὰς εἰς εὐθύμους. Καίτοι τί λέγω; πολλάκις γὰρ καὶ πρὸς πολλοὺς διεξήκει ἡμῶν ἀκούοντων, καὶ ὅρκον τοῖς ῥήμασι προστιθείς, ὡς ἤδιστ' ἂν εἴπερ ἦν ἐβελήσαι τὴν τύχην ἀλλάσθαι· μάλλον δὲ καὶ τὴν ψυχὴν ἂν αὐτὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτοιμῶς προέσθαι. Τοσοῦτος αὐτῷ λόγος· τοῦμου περιόντος. Ὅθεν φίλῳ μὲν αὐτὸν ἴσον ἐμῇ καυλῇ, καὶ τὴν γε μέσην χώραν τῆς ψυχῆς ἀπονέμω, συνευχομαι δὲ τυχεῖν, ὧν τυχεῖν ἐσπούδακε, καὶ ταῖς τῶν ἀρετῶν ἀρδεΐαις τὴν ψυχὴν τεθῆλота, καρποῦς

A castra, vis morbi posuerat. Atque taceo tamen ventriculi refrigerationem, tristemque ad omnia nauseam, et illico, ut aliquid, quod ad ejusmodi morbum facere solet, necessitate coactus assumpsissem, occurrentes vomitus. Jam et continuæ quædam quotidianæque febres mensem integrum tenebant, eaque non nos modo, jam tum plane confectos, et quoddam quasi simulacrum mortuorum (1.1. ψ', 72 etc.), sed et corpore quam maxime valentes, Herculeisque præditos viribus, frangere ac prosternere, sane quam idoneæ. Tanto vero eadem graviore, quod sub primam identidem faciem recurreret, ut ne somnum capere integrum esset. Quas mox aliz, nec ejusdemmodi tamen, sed superioribus illis simillimæ, excipiebant, tum rursus aliz, alizque complures, tanquam ex compacto. Magna igitur nos in formidine, magno tumultu versabamur, cum medicis sursum deorsumque clamitantibus, jamjamque præ foribus vitæ adesce finem, nec ullum moræ alique tergiversationi locum relinqui, verum strenue, quidquid facto maxime opus esset, esse faciendum, tum amicis tumultuantibus, plangitibusque plangitibus ingeminantibus, et levamentum dolorum optantibus. Hunc autem affectis in modum, ipsoque veluti tot malorum in meridie positus, bona nulla alicunde amplius affulgente spe, imo vero aliis ex contrario omnibus, summaque rerum omnium desperatione propemodum conflictantibus, et extremum nunc de anima currentibus curriculum, sive potius, maxima vitæ parte jam defunctis, o inenarrabilem Dei erga nos benignitatem! subito sane contigit, ut tanto subsidente undarum fluctu eriperemur sanitatemque, haud illam quidem pristinam dixerim, sed aliquam tamen, prehenderemus, eamque longe tum dulcissimam, quippe ex inopinato penitus insperatoque allapsam, tum quam propriam ac perpetuam venissem, vero quam simillimum sit. Jam itaque visentibus velut ex Acheronte excitati videmur, qui partim motis capitibus, partim complosis manibus a nobis abeunt, Deoque gratiam habent, qui omnia tum potest, tum facit transformatque, solo arbitrio suo. (Amos, v, 8.) Sic nos igitur Deo dante, perpetuo ad meliora progredimur, speque optima vivimus, ea videlicet perpassi, quæ vel animo duntaxat revolvere pigeat tædeatque. Optimo vero Hierotheo bona omnia eveniant, precor, non ob probitatem tantum humanitatemque suam, quod summe item tum studet, tum maximo in pretio habet, animam suam velut faberrimum pulcherrimumque quoddam signum, omni ex parte exornare, verum etiam quod mihi gravissime ægrotanti laborantique, quidve aliud, quam præ angoribus erga omnes omnino morosius affecto? ut in tragœdia est, unus omnium vicem præsto fuit: sustollens, allevans, studiosissime curans, ratamque officii sui partem haudquaquam omitens, atque omnibus, quæ poterat modis, doloris sensum avertens ac deducens; et quam licebat opem operamque præstans, quive

dictis suis factisque, illud ærumnarum omnium A
memoriam diluens pharmacum (ex 'Oδ. Δ', 221.
Synes. epist. 146) mihi plane erat. Quippe qui in
creberrimis cruciatuum decumanis fluctibus, maxi-
misque illis undis, nihilo ipse minus et perpetuo
doleret, animamque suam mœroris fluctibus inundaret,
ubi nos vero iterum convalesceremus, etiam
ipse pariter se colligeret, et ad letantes transiret.
Quamquam quid dico? sæpe ille enim, et apud
complures, nobis audientibus, etiam iurejurando
verbis suis appposito, ultro professus est se, si qua
fieri posset, libentissimo animo fortunam præsentem
mecum commutaturum, imo vero animam etiam
ipsam mea vice, sine ulla cunctatione profusurum,
usque adeo magnam homo mei ut superstes essem,
ducebat rationem. Haud immerito illum igitur,
periunde ut capui meum adamo (Jl. γ, 82) et
mediam animæ sedem illi attribuo, tum opto item
ipsum consequi, quidquid consequi atudet; et
virtutum irrigationibus animam florentem, fructus
Deo acceptos, fructuum æternorum causas, producere,
Deique plane templum fieri, quod te etiam pariter
optare volo, non ob id unum modo, quod libero.
rum parens jam es, sed præterea ut viro optimo
sanctissimoque, et morum probitate homines om-
nes laudatores nacto.

V. *Magno logotheta.*

Tu vero, qui optima omnia et vis, et potes, et
egregia animi alacritate agis, nihil equidem novi,
ut arbitror, facturus es: si quibus tam multa du-
dum beneficia dedisti, eosdem nunc etiam tuis
omnes beneficiis: quibusque non raro antehac gra-
tificatus es, his nunc item gratificeris. Verum illud
plane ipsum, quod quotidie et adversus omnes
facere consuesti, petentes pariter, et non petentes:
hos nimirum, ut ne petant, illos, quia petunt. Tum
vero præterea, nunc etiam superiora omnia, quasi
decreto quodam sancire atque confirmare videbe-
ris, et simul ostendere, vera te animi magnitudine
et dedisse nobis, quidquid dedisses, et hac eadem
de causa, eadem in præsens gratificari. Qua in re
quemadmodum tuorum nos non possumus non
meminisse beneficiorum, et gratiam habere, et tibi
cum laudibus acclamare: haud magis sane, quam
nostri ipsorum deponere memoriam. Nam quidquid
olim gesseram, quidquid geram, id omne dextra
fretus aggredior tua, ut cum Sophocle loquar.
(Alarv, 54.) Ad eundem et tu modum, temetipsum
haudquaquam inficiari; quanque jampridem pul-
cherrimam agendi rationem, non nostro duntaxat,
sed omnium plane mortalium bono, semel ingressus
es, missam nunc facere poteris. Unus tu enim
præter ceteros, qui, ut ait Demosthenes, ad com-
munem fructum usumque rempublicam tractarunt,
omnibus in rebus excellis; unus magnum hunc
tribunatum tuum, sive prytanicam imperii procu-
rationem, sive quo alio quispiam appellet voca-
bulo, quoddam quasi specimen virtutis, honestissi-
mæque animi ambitionis ratus; non bene modo de
universis, atque nullo non tempore mereris, velut
certamen cum necessitatibus uniuscujusque sus-
cipiens, omnesque in eo nervos tuos contendens,
ne quis hominum omnium, quocumque tandem
modo, re quapiam ulla privetur, verum etiam
gaudio exultas, dum beneficium tribuis: et hoc
multo majore, quam illi ipsi qui accipiunt; imo
vero tum beneficium temetipsum accipere autumas,
cum aliis das. Hanc igitur, hanc, inquam, ob cau-

B

E'. *Τῷ μεγάλῳ λογοθέτῃ.*

Οὐδὲν ἄρ' εἰμαι καὶνόν, ὃ πάντα τὰ βέλτιστα ἐθ
καὶ βουλευμένος καὶ δυνάμενος καὶ πράττων ἐτοι-
μως, εἰ οὐδ' εὖ πολλὰκις πεποίηκας, τούτους καὶ νῦν
εὖ ποιήσας, καὶ χάριν παράσχους οἷς οὐκ ὀλίγαι·
ἔδωκας· ἀλλὰ μάλιστα μὲν ἃ καθέκαστην καὶ πρὸς
πάντας ποιεῖν ἐβόλῃς, τοὺς τε δεομένους, τοὺς τε
μὴ, τοὺς μὲν, ἵνα μὴ δεηθῇς, τοὺς δ' ὅτι δέονται·
ἔπειτα δ' ἡδὴ καὶ ὁδούς ὥσπερ ἐπισηφίζειν τὰ
πρόσθεν, καὶ ἅμα δεῖκνόναι ὡς μεγαλοφύχια δ'
ἡμῖν ἔδωκας ἄπερ ἔδωκας, καὶ τάνυν ταῦτα πα-
ράσχους ἀπὸ τῆς αὐτῆς ταύτης αἰτίας. Καὶ ὡς ἡμῖν
οὐχ ὁλόν τε μὴ τοῦτων μεμνησθαι, καὶ χάριν ἰσχεῖν
καὶ βοᾶν ἔνιν ἱπαινούς, οὐ μᾶλλον ἢ ἡμῶν αὐτῶν
μὴ μεμνησθαι· πάντα γὰρ τὰ τ' οὖν πάρος, τὰ τ'
εἰσέπειτα σὴ κυβερνῶμαι χειρὶ, κατὰ Σοφοκλέα·
ὡς δὲ καὶ αὐτοὺς οὐκ ἂν ἔχοις σαυτὸν ἀρνηθῆναι,
καὶ τὴν ἐξαρχὴν οὐχ ὑπὲρ ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ
πάντων ἀνθρώπων καλλίστην ταύτην ἐνστάσιν ἐγκα-
ταλίσκιν· μόνος τε γὰρ τῶν εἰς κοινὸν πολιτευσα-
μένων, φησὶ Δημοσθένης, τοῖς ὅλοις αὐτοὺς ἀριστοί·
καὶ μόνος, ὥσπερ ἐβόειεν ἀρετῇ, καὶ τοῦ φιλοτι-
μοτάτου τῆς γνώμης, τὴν μεγάλην ταυτηνὶ δημα-
γωγίαν ἢ πρυτανείαν, ἣ δ' ἐτις λέγει νομίζων, οὐχ
ὅσον ἅπαντας εὖ ποιεῖς, οὐδ' ἐπὶ παντὶ δὴπου τῷ
χρόνῳ, ὥσπερ πρὸς τὰς ἐκάστων ἀμυλλώμενος χρεῖα·
καὶ φιλονεικῶν μηδένα τῶν ἀπάντων, μηδὲ καθ'
ὅτιναδὴποτε τρόπον ὅπου οὖν ἐστερησθαι· ἀλλὰ καὶ
χαίρεις εὖ ποῶν πολὺ μᾶλλον ἢ οἱ πάσχοντες αὐτοί·
μᾶλλον δὲ καὶ χάριν αὐτοὺς οἷσι λαμβάνειν, χάριν
ἐτέρους διδοῦς· ταῦτ' ἄρα ταῦτα καὶ νόκτωρ ἐπα-
γρυπνεῖς, καὶ μεθ' ἡμέραν φροντίζεις, ὅπῃ τοῦ
κοινοῦ γιγνομένου, βουλαῖς ἔργα προστιθεῖς· καὶ
πάντα πόνον φέρεις ἡδέως· ἔφ' ὃ τοῖς ἄλλοις ἴσται
βελτίω τὰ πράγματα, καὶ πᾶς τις τεύχεται τῶν
δικαίων. Ὅστε καὶ εἰ μὲν ἐν πόποι ἡμᾶς εὖ ποιῆας
ἐτόγγανες, μεθ' ἧστονοσούν ἀξιώσας προνοίας, εἰ
ἄρα μόνου τοῦ πᾶσι παντὸς καλοῦ πρυτανείον παρὰ
πάντ' εἶναι σε τὸν χρόνον, εἰκὸς ἂν ἦν δὴπου, μᾶλ-
λον δὲ πᾶσα ἀνάγκη, τῶν ὑπὸ σοῦ κερκομημένων
καὶ ἡμᾶς γεγενῆσθαι· ὡς ἂν, μὴ τῶν ἄλλων εὖ
πάσχειν λειπόντων, μόνου τῶν ἀπάντων ἢ σιγῶμεν,

ἡ φευδόμεθα· οὐ γὰρ ἐνεστ' ἄλλως παρρησιάζεσθαι, πάντων εἰδέντων τὴν σὴν δεξιάν. Ὅτι δ' ἐν πολλοῖς πολλάκις τῆς σῆς χειρὸς τε καὶ γνώμης καὶ μάλ' ἀπολελαυκότες ἡμεῖς, καὶ οὐτ' αὐτὸς ἐπιβλήσῃ, ἡμῖν θ' οὕτω δι' εὐφροσύνης ταῦτ' ἄγεται μνήμης, ὥσθ' ὅτι μὴ καὶ τῶν Ὀμήρου στομάτων εὐποροῦμεν, ἀλγοῦμεν, εὐθελον ὡς κὰν τῷ παρόντι μιμήσῃ σαυτὸν, καὶ τοῖς αὐτοῖς χρήσῃ πρὸς ἀνθρώπων πολλάκις μὲν ἐν τοῖς σοῖς Ὀλυμπίοις κραταιῶς ἀποδύοντα, καὶ διὰ πάντων ἱστεφανωμένον τῶν ἄλλων, πολλάκις δ' ὑπὲρ σοῦ καὶ τῶν σῶν χειρὰς εἰς οὐρανὸς ἄραντα, μᾶλλον δ' αἶφρονι αἰεὶ, καὶ συνευχόμενόν πάντ' ἐκείθεν τὰ γ' ἄριστά. Συναίρονται δέ μοι τούτων τῶν εὐχῶν πᾶσαι μὲν πόλεις, πάντες δ' ἀνθρώποι. Πᾶσι γὰρ δὴ τῶν σῶν μέλει, καὶ πάντων γε σοί· σοὶ μὲν ὅπως εὖ πράττοιεν, τοῖς δ' ὅπως ἐς μῆκιστον ὅσον ἐρρῶμενός· βίῃς· οὕτω γὰρ ἂν καὶ τὰ σφέτερ' αὐτῶν ὡς κάλλιστα ἔχουν, ὥ· τὸ μὲν διὰ τέλους ἐρρῶσθαι σοὶ μάλα προσήκον, αὐτοῖς δὲ τὴν ἀγαθὴν τύχην, οὐκ ἂν ἄλλως οὐδαν. Ἐλεν. Ἀλλὰ γὰρ οἱ μὲν ἡμῖν ἐοικὸς πρόθυμος ἔσθ', καὶ τὰ βέλτισθ' αἰρήσῃ, καὶ τιμῆς ἀξιώσεις, καὶ πάντα πράξεις ἡδέως ἅ· τε ἔξεστι καὶ δίδωσι τὸ χρεῖας δοτῶς, καὶ μάλα λαμπρῶς οἶδα, τῶν τε ἄλλων εἴνεκα, καὶ οἱ πρόσθεν κἀνο γῆς εἰσιν ἄστρα, γῆ τ' ἀνίστειν εἰς αἰθέρα, φησὶ κωπητής, πρὶν μὴ παρὰ σοῦ τυχεῖν ὧν ἂν τις δεῖται, ὅς γε καὶ μὴδὲν δεηθεῖσι πολλάκις ἰδωκας, καὶ δεηθέντας μειζρόνων ἡλείωσας. Καὶ τοῦθ' ὡς ἀληθεὺς σοὶ πρόσρημα πολὺ κάλλιον καὶ σεμνότερον, ὡς ἐγώ μαι, παντὸς ἂν ἔτου καὶ φήσας· δέδοικα μέντοι, δέδοικα, καὶ ἰσως εἰκότως οὐκ ἔξω, μὴ μεγάλας παφικὴς δίδοναι χάριτας, ἐπειτα τὴν νῦν ταύτην σμικρὰν τε καὶ παραπλοὺς τῆς σῆς μεγαλοφυχίας νομίσας, ἢ καθάπερ οὐ ὄψς, ἢ ἐμοῦ καταγνῶς, ὥ· οὐ περὶ σοῦ τὰ προσήκοντα διανοοῦμεν. Εἰ δὲ καὶ ταῦτ' οἶσθα δίδοναι, καὶ πᾶσιν ἀπλῶς ἔγκριπναι, καὶ ὁ καλλίνικος ἡμῖν Ἡρακλῆς πάρεργα τῶν μεγίστων ἄδων ἔστιν ἂ κατεργάσεται, θαρβεῖν δεῖ. Μᾶλλον δὲ εἰ δώσεις ἐτοίμως, ἡμᾶς τε δειξίς οὐ καλῶς οἰομένους, σαυτὸν δὲ πῶς οἰεῖ κοσμήσεις, οὐ μόνον τῷ μεγάλῃ καὶ θαυμαστά πράττειν δύνασθαι, καὶ στεφάνων καὶ κηρυγματῶν ἄξια, ἀλλὰ καὶ τῷ σμικροῖς εἰδέναι· δίδοναι κατὰ καιρὸν ἐπεικεῖας ὑπερβολῇ· εἰ μὴ καὶ τοῦτο τρόπον ἔτερον, ὡς ἔγωγε οἶμαι, μεγαλοφυχία τις λογιέτο, τὸ μὴδὲ τῶν πάντων δοκούντων ἐλαχίστων ὑπερορῶν. Ὅτι δὲ τοιαῦτ' ἔστιν ἂ νῦν ἐπαγγέλλομεν, καὶ οὐ σά οὐδ' ὧν ἐκάστοτε πράττεις, ἀλλὰ καὶ παντάπασιν ἀπεκλήμενα τῆς μεγάλῃς ταυτῇ στροφῆς τῶν πραγμάτων, ὅθλον ἔκ τε ὧν περὶ αὐτῶς τοῦτος δέδωκεν, ἔκ τε ὧν παραιτούμεθα, τὸ μὲν, μὴ ἄρα οὐ δώσεις, εἰσθῶς μεγάλα χαρίζεσθαι, τὸ δ' ὡς καλῶς ἔχει σοὶ μὲν δοῦναι, ἡμῖν δὲ λαβεῖν. Ἐγώ τε γὰρ ἂ βούλομαι λήφομαι, σὺ τ' ἐπεικίστερος δόξεις καὶ σαυτοῦ, τῷ καὶ τηλικούτῳ κεχρησθαι. Ἐν γὰρ τῇ καθ' ἡμᾶς ἱερᾷ τῇδε καὶ θαυμαστῇ συνουσίᾳ, οὐ καὶ τὰς ἐκ βασιλείας τροφὰς ἔχομεν, οἰκήματά ἐστιν ἅττα, κάλλιστα μὲν θέσεως ἔχοντα, καὶ πρὸς πᾶσαν ἔτους ὥραν εὖ ταρσευασμένα, τῇ τε φύσει τοῦ χωρίου,

nam, et noctes. insomnes ducis, et dies totos de salute reipublice tecum commentaris, simul curis consiliisque tuis opera adjungens, omnemque libenter perfers laborem, quo meliuscule res aliis procedant, et quisque jus suum consequatur. Adeo ut si vel nullum unquam separatim in nos contulisses beneficium, neque ulla plane cura providentiaque tua dignatus fuisses, vel hoc solo tamen nomine, quod omni tempore, boni omnis, publicum omnibus ærarium es, æquum videlicet, sive potius plane necessarium fuerat, ut de iis qui abs te adjuti ornatique fuissent, nos etiam essemus: ne scilicet dum tua erga sese alii commemorant beneficia, soli inter omnes nos aut obmutescamus, aut falsa et conficta asseramus. Neque enim aliter palam et aperte hoc nobis profiteri integrum, quando perspectissima omnibus dextra fidesque tua est. Verum enim vero cum sæpenumero multisque in rebus, manus mentisque tuæ maximum antehac fructum cepimus, quod neque tibi ipsi excidit, nobis vero usque adeo magnifica hæc commemorantur celebranturque, ut ex animo doleamus, dena illa ora HomERICA (IL. B. 489) nobis non suppetere. Hinc patet sane, etiam hoc tempore tui te ipsius imitatore fore, eademque erga hominem usurum benevolentia, qui tuis sæpius in Olympis, omni virium connisu, veste posita decertarit, de omnibusque certaminibus corona donatus fuerit; qui frequenter item tua tuorumque gratia, geminas ad cælum palmas extulerit, sive rectius, perpetuo extollat, atque optima inde omnia votis suis efflagitet. Quibus suscipiendis nuncupandisque, suas mecum operas, cum urbes omnes, tum mortales etiam omnes jungunt. Ita enim curæ omnibus tua sunt, ut tibi omnium cura est; tibi nimirum, quo illi prospera et floreante fortuna sint, illis vero ut tu quam longissimum ævi spatium salvus et incolumis conficias; ita enim suas etiam loco optimo res futuras. Quoniam et te secundo vite valetudinisque cursu perpetuo florere, plane deceat: et ipsis haud aliter fortunatis felicibusque esse contingat. Sed sint ista sane. Te vero ipsum singulari semper erga me voluntate fore, meisque fortunis ac commodis, meæ dignitati, sponte tua consultationum, eaque omnia libenter acturum, quæ poteris cunque, quæque præsens usus ac necessitas permittet, id luculentissime compertum habeo; cum ob alia, tum quod *astra sub terram prius ibunt, et altum terra se in polum feret*, ut ait poeta (Ætærides, Ollæi sive Sulei, ut arbitror, apud Philonem, p. 605, et p. 66, 365, Turneb.), quam abs te quispian eorum quæ petit repulsam feret; qui etiam nihil rogantibus sæpius dedisti, et rogantes majoribus quam optassent ornasti muneribus, quod tuum elogium, meo iudicio, haud paulo pulchrius omnino atque gloriosius, alio, quod asurpes, quovis est. Metuo vero, metuo, nec absurde fortasse, ne tu, qui ingentia largiri beneficia nature tuæ duci soles, nunc hoc ipsum præsens, minutum, et longe

infra animi tui magnitudinem positum, esse ratus, aut non des omnino, aut me incuses, velut qui de te non satis digne convenienterque existimem. Sin autem tum hæc dare potes, tum quævis alia omnino aggredi, nimirum ut inclytus ille plurimarumque palmarum Hercules, præcipuis operibus suis alia quædam extra ordinem interponit, bono sane animo esse convenit. Imo vero si prompte dederis, hoc ipso planum facies, neque nos animi falsos fuisse, teque ipsum maiorem in modum ornabis. Scilicet quod non magna modo et admiranda præstare valeas, et publicis coronis atque præconiis digna, sed quod tenuibus etiam, quodam modestiæ excessu, peropportune subvenire noris. Nisi si, ut mea quidem fert sententia, tux potius magnanimitati hoc quispiam acceptum referre velit, quod nec quæ multo minutissima esse videntur, ipse dedigneris. Quod autem huiusmodi quædam sunt, quæ nunc rogitamus, nec tui operis, nec ex iis quæ identidem agitas, imo plane etiam remota a magno isto rerum actionumque tuarum orbe, cum ex eo patet quod ipsimet de iis subdubitamus: tum quod tanto rem studio urgemus; illud, ne forte non daturus sis, quippe magna gratificari suetus, hoc quoniam et tibi dare pulchrum est, et nobis accipere. Nam et ego quæ cupio accipiam, et tu temetipso benignior mitiorque videbere, qui ad hæc etiam tam pusilla te demittas. Sunt videlicet in sacris hisce et magnificis ædibus, in quibus regia pecunia alimur et sustinemur, domuncule quædam, cum situ opportunissimæ, omnibusque anni temporibus accommodatissimæ, sive natura loci, sive arte et industria, tum eo quod separatim et seorsum, et sejunctæ ab aliis sitæ sunt, summam maximamque sanctiori animæ templo serenitatem parantes, ut *reapse animarum sapientium ludi ac domicilia quædam sint* (Aristoph. Nesp. 94), sive potius ejusmodi, quæ animas otio torpentes ad virtutem excitare, et sacro ardore ad divinum hunc, et castum, Deoque gratissimum furorem, implere queant: quem qui germanum in modum furunt, illi non felices modo ac beati, sed divini plane sunt. Ego vero quamquam minime ex isto hominum genere sum, neque lis quæ huc pertinent, instructus virtutibus, longe sane absum; atque adeo mirum fuerit, si non contrario prorsus modo comparata modo sunt. Sic tamen in quiete degendi, et seorsum mihi agendi vivendique, captus sum studio, ut hoc vitæ genus fortunæ meis omnibus redemptum velim. Huc enim et oculorum me valetudo compellit, tum ut absque hoc esset, quis sapiens non sponte quietem amet? Hæc quippe facem præluet, et magistra pulcherrimarum rerum omnium est, quæ nominari a quopiam possunt. Hæc summum animæ ætherem, sincerum, mundum, ab omnique materiali fumo secretum, usquequaque servat, dum mentem videlicet colligit ac continet; nec diffundi, mundique hujus jactari obruique suetibus patitur, idque efficit, ut ortus indolisque sue memor eadem sit, et sublime attollatur, et tota numine instincta feratur, et sola duntaxat divina studiosissime tractet. Tuum igitur, tuxque ad omnia sese porrigentis benignitatis hoc fuerit, o tu, qui optima omnia, et vis et potes, et animo promptissimo agis, eisdem enim denuo (quibus initio) utar verbis, ut et hæc nos consequamur beneficia, nos, inquam, furiosissimi profecto, nescio vero utrum amatores tui, an vero plausum et acclamationum de te artifices, nobis permittas dicere; dixerit vero insuper unusquisque, et votorum.

VI. Eidem.

Cum eo nomine quod tute nos jam pridem illigis, tum quod animum te omnium rebus nostris faventissimum experti nos sumus, tibi invicem maxime omnium studemus, teque singulariter amamus. Præterquam quod comperta hæc omni-

τῷ τε μετ' ἀνθρώπων, τῷ δ' ἰδίᾳ καὶ χωρὶς καὶ καθ' αὐτὰ τῶν ἄλλων ἰδρῦσθαι, πλείστην ὄσσην ἐμποιοῦντα γαλήνην ἐν τῷ τῆς ψυχῆς πρυτανείῳ, ὥς εἶναι τῷ ὄντι ψυχῶν σοφῶν φροντιστήρια, μᾶλλον δὲ καὶ ψυχὰς ἐββάστωνευμένας οἷα καταπᾶσαι πρὸς ἀρετήν, καὶ μένους ἐμπλήσαι πρὸς τὴν ἐνδοσὺν καὶ σώφρονα καὶ θεοφιλή ταύτην μανίαν. Ἦν οἱ γνησίως μανέντες οὐκ εὐδαίμονες, ἀλλ' ἄρα δαιμόνιοι τινες ἀτεχνῶς. Ἐγὼ δὲ εἰμι μὲν οὐ τοιοῦτος, οὐδὲ τῶν ἐς τοῦτο φερόντων, οὐδὲ μικροῦ δεῖ· θαυμαστὴν μὲν οὖν εἰ μὴ καὶ πολλοὺς τοῦναντίον. Τοῦ δ' ἰσχυρὴν ἡσυχίαν καὶ κατ' ἐμαυτὸν εἶναι καὶ ζῆν οὕτω τοι ἤτιον, ὥς πάντων ἂν τοῦτ' ἐπρίσθαι. Τό τε γὰρ τῶν ὀφθαλμῶν οὕτως ἐσαναγκάζει, χωρὶς τε τούτου τίς οἶα ἂν εὖ φρονῶν ἡσυχίας ἐρῇ; ἄτε ἀρθούχου καὶ μυσταγωγῷ τῶν ὄτων ἂν τις εἴποι καλλίστων, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς αἰθέρα καθάπαξ τηρούτης εὐκρινῆ καὶ καθαρόν, καὶ μάλ' ἀμιγῇ παντὸς ὁλώδους καπνοῦ, τῷ τὸν νοῦν συνάγειν καὶ συνέχειν καὶ μὴ συγχωρεῖν διαχέσθαι καὶ κατακλυσθῆναι ὑπομένειν ὑπὲρ τῶν τοῦ κόσμου βόθλων, ἀλλὰ καὶ τοῦ παφικῆτος μνησθαι παρασκευάζειν, καὶ ἄνω φέρειν, καὶ πάντ' ἐνθεον εἶναι, μόνα τὰ δαιμόνια περιεργαζόμενον πράγματα. Ἐν οὖν ἂν εἴη καὶ τῆς σῆς περὶ πάντα χρηστότητος, ὧν πάντα τὰ βέλτιστα σὺ καὶ βουλόμενος καὶ δυνάμενος, καὶ πράττων ἐτοίμως, ἵνα καὶ αὐθι; αὐ τοῖς αὐτοῖς χρήσωμαι, τὸ καὶ τούτων ἡμᾶς τυχεῖν τοῖς μανικωτάτοις, οὐκ οἶδα πότερον ἐραστὰ; δίδως λέγειν, ἢ τῶν κατὰ σοῦ θεοῦδων τεχνίτας, πᾶς δ' ἂν τις φαίη γε καὶ εὐχῶν.

τῷ τε μετ' ἀνθρώπων, τῷ δ' ἰδίᾳ καὶ χωρὶς καὶ καθ' αὐτὰ τῶν ἄλλων ἰδρῦσθαι, πλείστην ὄσσην ἐμποιοῦντα γαλήνην ἐν τῷ τῆς ψυχῆς πρυτανείῳ, ὥς εἶναι τῷ ὄντι ψυχῶν σοφῶν φροντιστήρια, μᾶλλον δὲ καὶ ψυχὰς ἐββάστωνευμένας οἷα καταπᾶσαι πρὸς ἀρετήν, καὶ μένους ἐμπλήσαι πρὸς τὴν ἐνδοσὺν καὶ σώφρονα καὶ θεοφιλή ταύτην μανίαν. Ἦν οἱ γνησίως μανέντες οὐκ εὐδαίμονες, ἀλλ' ἄρα δαιμόνιοι τινες ἀτεχνῶς. Ἐγὼ δὲ εἰμι μὲν οὐ τοιοῦτος, οὐδὲ τῶν ἐς τοῦτο φερόντων, οὐδὲ μικροῦ δεῖ· θαυμαστὴν μὲν οὖν εἰ μὴ καὶ πολλοὺς τοῦναντίον. Τοῦ δ' ἰσχυρὴν ἡσυχίαν καὶ κατ' ἐμαυτὸν εἶναι καὶ ζῆν οὕτω τοι ἤτιον, ὥς πάντων ἂν τοῦτ' ἐπρίσθαι. Τό τε γὰρ τῶν ὀφθαλμῶν οὕτως ἐσαναγκάζει, χωρὶς τε τούτου τίς οἶα ἂν εὖ φρονῶν ἡσυχίας ἐρῇ; ἄτε ἀρθούχου καὶ μυσταγωγῷ τῶν ὄτων ἂν τις εἴποι καλλίστων, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς αἰθέρα καθάπαξ τηρούτης εὐκρινῆ καὶ καθαρόν, καὶ μάλ' ἀμιγῇ παντὸς ὁλώδους καπνοῦ, τῷ τὸν νοῦν συνάγειν καὶ συνέχειν καὶ μὴ συγχωρεῖν διαχέσθαι καὶ κατακλυσθῆναι ὑπομένειν ὑπὲρ τῶν τοῦ κόσμου βόθλων, ἀλλὰ καὶ τοῦ παφικῆτος μνησθαι παρασκευάζειν, καὶ ἄνω φέρειν, καὶ πάντ' ἐνθεον εἶναι, μόνα τὰ δαιμόνια περιεργαζόμενον πράγματα. Ἐν οὖν ἂν εἴη καὶ τῆς σῆς περὶ πάντα χρηστότητος, ὧν πάντα τὰ βέλτιστα σὺ καὶ βουλόμενος καὶ δυνάμενος, καὶ πράττων ἐτοίμως, ἵνα καὶ αὐθι; αὐ τοῖς αὐτοῖς χρήσωμαι, τὸ καὶ τούτων ἡμᾶς τυχεῖν τοῖς μανικωτάτοις, οὐκ οἶδα πότερον ἐραστὰ; δίδως λέγειν, ἢ τῶν κατὰ σοῦ θεοῦδων τεχνίτας, πᾶς δ' ἂν τις φαίη γε καὶ εὐχῶν.

D

Γ'. Τῷ αὐτῷ.

Καὶ οἷς αὐτὸς ἡμᾶς ἄνωθεν στέργει, καὶ οἷς ἡμεῖς οὐ μάλιστα πάντων τὰ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς ἐγνωστότας, σοὶ μάλιστα πάντων τιθέμεθα, καὶ οὐ διαφερόντως φιλούμεν. Ἄνευ τοῦ πάντας εἰδέναι γε καὶ β-βν, δὲ ἄλλῃλων εἰς ἀμφοτέρω δεικνύται.

Οὕτε γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν τῶν ἀπάντων ὃ μὴ αὐτὰ μετὰ τοῦ γιγνομένου τε καὶ ψηφίζοντος πρᾶτταις, οὐ μᾶλλον γὰρ ἢ τὰς τρεῖς τοῦ τριγώνου γωνίας μὴ δυοῖν ὁρᾶν ἴσας εἶναι. Ταῦτ' ἄρα καὶ μόνῃ σοι τῶν πάντων τοῦθ' ὡς περ ἐπίσημον, οὐθ' ἡμῶν αὐτῶν, ἐὰν μὴ δεῖνός τις· οὐκ ἔστιν ἡδεῖς τὰ εἶδη, καὶ τῆς σῆς εὐνοίας παρ' οὐσίνασόν ἐχομένου, οὐκ ἂν ἐφρόντιζες. Νῦν δὲ οὐκ ἔστιν οὐθ' ἡμῶν οὐ λόγον ποιῆ, κάλει μὲν ἐν πολλοῖς πολλάκις τὰ μέγιστα ξυναράμενος, καὶ γεγωνὺς ἐν καιρῷ, νῦν δ' ἐξ ὧν οὕτως εὖ μάλα καὶ μετὰ διαθέσεως ἐπιστέλλεις. Ὡς καὶ τινος οὐκ ἀγάρητος ξυναυλίας ἐνταυθοὶ μνησεν, καὶ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἑορτασίμους καλεῖν, διδοὺς ὡς μάλα τα συλλογιζέσθαι ὡς ὅτι μὴ καὶ νῦν ὅπερ ἡμῶν ταῦτ' ἔστι σοι πρᾶττειν, οὐ μικρῶς δυσχεραίνεις. Ὅ καὶ τοῦ τυγχάνειν οὐδὲν ἤττον ἡμῖν, potissimum colligendum das, τὸ quod non hoc etiam tempore nostra causa hæc ipsa efficere potes, haud mediocriter animo commoveri, id quod nihilo nobis minoris est, quam si voti nostri com-potes evaderemus.

Z'. *Ἐπιστολὴ τοῦ σοφωτάτου Νικηφόρου τοῦ Γρηγορᾶ τῷ Μαρίστῳ.*

Πολλοὶ μοι τὸν οὖν ἐμήνυσαν τρόπον, ὡς πλήρης εἶναι πολλάκις ὁρμῆς ἐς τὸ γράψαι ἡμῖν. Ἀλλὰ τις ἐξ ἀντιπάλου φερόμενος λογισμῶς, ἀντίκρουσέ τε καὶ μάλα σφοδρῶς τὴν τοιαύτην ὁρμὴν ἀνεχαίτισεν, αἰτία προβαλλόμενος· πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις τὸ μὴ περὶ ἡμῖν συγγεγονέναι, μὴτ' ἄλλω· μαθεῖν τὸν ἡμέτερον τρόπον, ὅπως εἶναι γὰρ πολυσχιδὴ καὶ πᾶν τοι σφόδρα διάφορα καὶ δυσείκαστα τῶν ἀνθρώπων τὰ ἦδη καὶ δεῖσθαι μακρὰς συνουσίας καὶ πείρας τινὸς ἀκριβοῦς εἰς κατάληψιν. Καὶ ἐπὶ τῇ σὺν τούτοις λόγους ἐγὼ ταυτηνὴν τὴν δεξιάν, καὶ ἀνεμνήσθην ἐκείνου τοῦ μύθου τοῦ Ἀττικῷ. Ὁ· Ἡ-φοίστην τὸν Μῶμον εἰσάγει μεμψόμενον ὅτι μὴ θύρας· ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων πεποιθεῖ στερῶν ὅποτε, φησὶν, ἰδὲ μοι οὐκ ἐστὶν ἀνθρώπων· ἢ γὰρ ἂν αὐτῶν ἀνοικογόμενοι ὅποτε ἐχρῆν, ὅθλα, φησὶ, καὶ τοῖς ἔξωθεν ὁμιλοῦσι τὰ ἐνδον ὁπῆρχε βουλευματα. Ἐγὼ δὲ μῆτε μιμεῖσθαι σε κρίνας ἐν τούτοις εἰκὸς, καὶ ἅμα πάσας τὰς τοιαύτας προφάσεις καθάπαξ παραλλάξας καὶ ὑπερβάς ὁμιλήσω σοι καὶ πόρρωθεν ἤδη καθάπερ συνήθει καὶ φίλῳ, πρὸς μόνην αὐτὴν ἀποδείψας τὴν κοινωνίαν τοῦ λόγου. Ἡ μὲν γὰρ παροιμία, κοινὰ τὰ τῶν φίλων εἶναι φάσκουσα δεῖν, τὴν φίλαν αἰτίαν τῆς κοινωνίας προτίθει τῶν πραγμάτων. Ἐγὼ δὲ τοῦναντίον τὴν κοινωνίαν τοῦ πράγματος αἰτίαν γίνεσθαι ἀξιώ τῆς φιλίας. Ὡς περ γὰρ κοινὰ τὰ τῆς φύσεως δίδονται καὶ πλοῦσι καὶ πένησι, καὶ οὕτε τῷ βασιλεῖ μετὰ τῆς κορυφῆς γεννᾶσθαι χαρίζεται, οὕτ' αὖ τῷ βαναύσῳ μετὰ τοῦ τριβωνος, ἀλλὰ γυμνοῦς ἀμφοτέρους εἰς τὸν βίον ἐξάγει· οὕτω καὶ ἡ σοφία τοὺς ταυτῆς τροφίμους ἐπίσης μακρύνεται πάντας, καὶ ὅμοια τὰ τῆς παιδείας ἅπαντα διανέμει, καὶ ἀεὶ φρονεῖν ἀλλήλοις καὶ αὐτοφύει καὶ αὐτοδιδάκτον εἶναι ἀξίον τὴν φίλαν. Εἰ δ' ὡς περ ἡ φύσις προλοῖσα ποικίλας παίζουσα τὴν σκηνὴν τῶν ἐνταῦθα ἐνυπνίων, καὶ συμφερόμεν τὸς τῆς

bus, omniumque decantata ore sunt, satia hoc utrumque ex utroque astruitur; neque enim est, non est vero, quidquam rerum omnium, quod non legitimo modo calculisque subductis tu agas, nihil sane plus quam ut tres in triangulo anguli, non duobus rectis sint æquales. Quamobrem et soli ex omnibus tibi hæc velut propria nota est, et nostri ipsorum, nisi acerrimos cultores tuos, et præter cæteros omnes gratiæ tum cupidos studiososque esse scires, haud ullam haberes rationem. Atqui nullo non tempore nostri rationem habes; quippe qui et olim quamplurimis sæpenumero in rebus maximum adminiculum attulisti, et peropportune adjuisti. Et nunc, dum ita benevole, et cum nativa animi affectione nobis scribis; ut etiam mutui cujusdam non injucundi concentus mentionem facias, et illos olim dies festos appelles. Quo illud

VII. *Sapientissimi viri Nicephori Gregoræ epistola ad Magistrum.*

Jam a pluribus de te tuisque moribus renuntiatum mihi fuit, quod cum pleno sæpius ad scribendum nobis impetu fuisses, quædam mox ex adverso ingruens cogitatio, hunc ipsum vehementi nisu retulerit atque sufflaminarit impetum, præter alia et hoc ipsum causæ loco prætexens, quod necdum nos convenisses, nec aliunde naturam indolemque nostram, cujusmodi esset, percepisses: scissa enim multifariam, et nimium quantum diversa, et ad coniectandum perquam obscura hominum esse ingenia, longoque usu et accurata quadam periclitatione opus esse, ad ea penitus introspicienda. Quam ego formidinem tuam, ita me Musæ ament, etiam laudabam; et simul Atticam illam recordabar fabellam; quæ Momum hoc in Vulcano reprehendentem inducit, quod pectori humano, cum hominem, ut ait, fabricaretur, ostia non apposuisset. Iis enim, ubi usus esset, reclusis, extrinsecus cum ipso agentibus, quidquid intus machinatiûm lateret, manifestum futurum. Ego vero nec in his te imitari æquum ratus, et omnes pariter id genus prætextus plane prætervectus transgressusque, eo iecum modo agam, velut cum pervelere necessario ac amico, in quo nihil aliud quam litterarum studiorumque respicio communionem. Cum enim, quod res amicorum communes esse oportere affirmat adagium, causam communionis, amicitiam, rebus ipsis præstruit contra ea rei ipsius communionem, causam ego esse volo amicitiae. Quippe quemadmodum communia divitiibus et egenis naturæ munera sunt omnia, quando nec regi cum purpura nasci indulget, nec opifici sellulario cum scissili palliastro, sed nudos utrosque in vitam educit: ita suis etiam alumnis omnibus easdem operas obstericiæ præstat sapientia et similia cunctis doctrinæ distribuit

munera, sibi que mutuo fraternos animos gerere, ac naturæ quodam instinctu insitam monstratamque fovere necessitudinem, præcipit. Sin autem, ut natura progressu temporis variatur, dum ludibunda somniorum, quæ his in terris sunt, scenam adornat, et una cum materiæ Euriæ, ut plurimum circumvertitur: ita et familiaritatem hanc ex materiæ itidem necessario pendere, illique consentaneam fieri, et nonnunquam confluere, et facillime rursus abscedere, quispiam contendat, illud mihi nihil admodum ad rem facere consuebitur; minime enim ejusmodi fluctuum murmura extimescit, quæ recte atque ordine fundata est amicitia, verum inferioribus omnibus omissis ac relictis, sursum perpetuo, ad illos expertes erroris rerum fontes, animæ attollit oculos, et indidem jura veritatis rectissime edocetur. Quæ vero infirma sibi subternit fundamenta, ea manere nescit, sed brevi convellitur et dilabitur, quin et ad oppositum nonnunquam recurrere vitium (inimicitias odiumque) non veretur. Cui nos, cum Samio illo Pythagoræ, *inanes tumulos* merito erigere, non illam imitari, jubemus, utpote quæ e vita ad interitum hoc sere paco transiit. Sic ego seminalia quidem, sed firma ac certa amicitia pignora, ut prior tibi traderem sponte mea adductus sum, ut qui priores illas suspiciunculas minime cauponari possem, ejus autem, quod futurum erat, conector pariter et vates haud falsus ex nostris moribus essem. Jam si ex his quæ nascuntur moventurque rebus, quæcunque immotæ manere solent, ægrescunt et marcescunt; utique et nostra hujusmodi amicitia conveniente quodam motu opus erit, ne in primo ortu morbus interveniat, et in herba ipsa marcorem contrahat. Tum quoniam inter præsentis mutui aspectus, inter eos vero quos terræ marisque longinqua spatia dividunt, amicitiam alere norunt litteræ: nec nobis, tam longe disjunctis, ad præsens institutum his internuntiis uti cessandum, quæ solæ velut loquentes silentium ingeniorum imprimere colores, et decenti modo incorporeæ animæ imagines representare possunt. Mihi itaque, qui viam amicitia prior velut aperui, et plana tibi, quæ salebrosa erant, effeci, scribe quæso, et nobis vicissim, qui in te insunt morum, aliquod documentum præbe; atque adeo instar tenelli pusionis uterque coalitam neper inter nos amicitiam nutricantes, ad justam sapientia pulchritudinem magnitudinemque provehantur, ipsas naturæ, ut est, secuti leges; quæ enim in mundo sunt omnia, gemina germana sunt, et pares cursus servant. Porro ut infantes genitricem primitus suam haud aliter quam ut mulierculam quamlibet aspiciunt, postmodum vero familiaris consuetudine pleniorum ipsis conciliante notitia, genitricem ab eo quod alienum est inter noscunt ac distinguunt: ad eundem et amicitia modum, cum ab iis qui mutuo amore jam junguntur, informari et effingi incipit, obscuras initio et

A ὧν εὐρίποις ὡς τὰ πολλὰ, οὕτω καὶ ταύτην φησεῖ τις ἐκείνης ἐξ ἀνάγκης ἡρτῆσθαι καὶ ἀμύφρωνα γίνεσθαι, καὶ συρρεῖν ἐνίοτε καὶ βῆστα μελίσσασθαι· ἀλλ' οὐδὲν ἔμοιγε τοῦτο πρὸς ἔπος. Ἡ μὲν γὰρ σφῶς ἡδρασμένη φίλια τοιοῦτον βοθίον οὐ δέξιε φέφους. Ἀλλὰ πάντα κάτω χαίρειν ἀφίεσσα, ἀνω διηγουκῶς πρὸς τὰς ἀπλανεῖς τῶν πραγμάτων πηγὰς ἀναφέρει τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς. Κάκειθεν τὰ νόμιμα τῆς ἀληθείας καλῶς ἐκδιδάσκαται. Ἡ δ' ἀσθενεὶς τὰς ἐαυτῆς ὑποτιθεῖσα κρηπίδας, μένειν οὐκ οἶδεν, ἀλλ' ἐν βραγεί κατασείεται τε καὶ ἀπορρεῖ. Ἔστι δ' ὅτε καὶ πρὸς τὴν ἀντίπαλον παλινδρομεῖν οὐκ αἰδέεται κακίαν. Ἀλλ' ἡμεῖς γε κενωτάφια καὶ τῆς δικαίως κατὰ τὸν Πυθαγόραν ἐκείνον τὸν Σάμιον γέγειρεν, ἀλλ' οὐ μίμεισθαι κελεύομεν, ἀλλὰ πρὸς θάνατον ἐκ ζωῆς οὕτως πᾶς αὐτομολοῦση. Οὕτως ἐγὼ σπερματικὰ μὲν, βέβαια δὲ σοὶ τὰ τῆς φίλιας ἐνέχυρα προκαταθέσθαι προσθυμήθην, μηδαμῇ καπηλεύειν ἐκ μίμης ὑποφίας δυνάμενος, ἀλλὰ στοχαστῆς ὁμοῦ καὶ μάντις ἀπλανῆς τοῦ μέλλοντος ἐκ τῶν ἡμετέρων γινόμενος τρόπων. Εἰ δὲ τῶν ἐν γενέσει καὶ κινήσει πραγμάτων ὅποια μένειν ἔθελαι, νοεῖ καὶ μαραινεται, εἰ τῇ τοιαύτῃ φίλῃ λοιπὸν καὶ τῆς ἀρμοστούσης κινήσεως, ἵνα μὴ ἐν τῇ βλάστῃ τὸ νόημα γίνηται, καὶ τῇ χλῆν τὸν μαρτυρὸν ὑπομείνῃ. Ἐπὶ τοίνυν ὅφεις μὲν ἐπὶ τῶν συνόντων, ἐπὶ δὲ τῶν πόρρω που γῆς καὶ θαλάττης ἀπωκισμένων γράμματα τρέφειν ἴσασι τὴν φίλαν, οὐκ ὀκνητεῖον ἀφισταμένους τοιοῦτον παραπομπὴν· αὐτοὶ καὶ ἡμεῖς, πρὸς γε τὴν παρούσαν ὑπόθεσιν χρῆσασθαι, μόνους αὐτοὺς δυναμένους ὥσπερ λαλοῦντα σιωπῶντων ἡδὺν ἐναπομόρξασθαι χρώματα, καὶ ἀσωμάτου ψυχῆς εἰκόνας ἐκφῆναι δεόντως. Ὅθεν ἱμοὶ φίλιας ὀδὸν ὑπανοίξαντι πρώτῃ, καὶ λέῖα σοὶ τὰ δυσχερῆ πεπραχότι, γράψω καὶ εἰδῶ καὶ σὺ τῶν ἐνόντων σοὶ τρόπων τὴν παῖραν ἡμῖν. Καὶ φέρε βρεφουρῆσαντες ἀμφὶ φίλιας ὑπόθεσιν, πρὸς κάλλος καὶ μέγεθος σοφίας προσήκον αὐξήσωμεν, τοὶ φυσικοὶ ὡς εἰκὸς ἀκολουθήσαντες νόμοις. Πάντα γὰρ ἀδελφὰ τὰ ἐν κόσμῳ, καὶ τῶν ὁμοίων ἔχεται ὁρόμων· καὶ ὥσπερ τὰ βρέφη πρῶτον μὲν ὡς ἄνθρωπον τὴν τεκοῦσαν ὀρεῖ, τῆς συνθεῖας δ' εἰς γυνῶν ἀγούσης τελεωτέραν, διαίρει τοῦ ἀλλοτρίου τὸ γνήσιον, οὕτω καὶ ἡ φίλια, μορφουομένη μὲν ἀρχομένη καὶ διαπλάττεσθαι πρὸς τῶν ἤδη συναπτομένων, πρῶτον μὲν ἀσαφῆ καὶ δυστέμματα διδόναι τε καὶ λαμβάνειν τὰ ἐαυτῆς ἀξίω γνωρίσματα· τοῦ δὲ χρόνου μέντος, καὶ τῆς συνθεῖας τὰ ἐκατέρωθεν ἤδη παιδαγωγούσης· καὶ βυθιζούσης, τὸ μὲν περιτείν καὶ νόθον ἱλαίνεται πᾶν, τὸ δ' ἐνδέον ἐνδεῖν οὐκ ἐπὶ μακρῷ συγχωρεῖται. Νοῦς μὲν γὰρ δικαιοσύνης τῶν ἐν κόσμῳ πραγμάτων ὑπάρχων, νῦν μὲν εἰς αἰθέρα, νῦν δ' εἰς γῆν ἐνεργεῖ. Καὶ διὰ τῶν αἰσθητηρίων τὰς τῶν πραγμάτων ἀναγινώσκει ποιότητας· ἐρωτᾷ μὲν γὰρ οἶονε διὰ τῆς ἀφῆς καὶ μανθάνει τίνα μὲν τῶν σωμάτων θερμὰ, τίνα δὲ ψυχρά. Ἐρωτᾷ δὲ διὰ τῆς ὁσμῆς ὅποια εὐώδη, καὶ ὅσα γε μὴ. Καὶ νῦν μὲν διὰ τῆς ἀκοῆς τῶν ἐναρμονίων φωνῶν τὴν ἀντίληψιν ἔχει,

νῦν δὲ διὰ τῆς ἐξέως ταῖς διαφορὰς βαφαῖς ἐμυλεῖ τῶν χρωμάτων. Εἰ δὲ ταῦθ' οὐτως διαγίγνεται, καὶ νῦν οὐδὲν, εἰ καὶ νῦν μὲν διὰ γλώττης, νῦν δὲ διὰ γραμμάτων ἐφάπτεται καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἡθῶν, καὶ τὰς τούτων οὕτως πως ἐκμανθάνει ποιότητας. Ἐπει δὲ καὶ οἱ λόγοι νῦν μὲν εἰκόνες εἰσὶ τῶν πραγμάτων, ὅτε πρὸ τῶν πράξεων ἐν τοῖς τῆς διανοίας ἐστὶ θαλάμοις γυμνάζονται, καὶ τὰ τέλη ζωγραφοῦσιν ἐκεῖ πως τῶν πράξεων, νῦν δ' ἑτέρον τρόπον καὶ εἰκόνες καθίστανται τῆς ψυχῆς, ὅτε μετὰ τὴν ἐκθὺν διδασκαλίαν ἔργα γίνονται καὶ αὐτοὶ, ψυχῆς ἀπόζοντα ὡς εἰπεῖν, καὶ ὅπως ἔξεως ἔχει καὶ γνώμης αὐτῇ τοῖς ἐξω διατυπούντα· ὥρα σοι τῷ σοφῷ τοῦ μὲν ἥθος ὄραν ἐν τοῖσδε τοῖς ἡμετέροις γράμμασι· δεῖ δὲ καὶ ἡμῖν τὸ οὖν ἐν τοῖς σοῖς λοιπὸν ἀναγνῶναι. Οὐ γὰρ φιλοτιμίας ἐπιδείξις ταῦτ' ἀν εἴη, ἀλλ' ἐμπορία λαμπρά τις φιλίας. Εἰ δὲ καὶ φιλοτιμία, ἀλλ' οὐδὲ τοῦτ' ἀνθρωπίνης πέφυκε φύσεως ὑπερόριον. Πάντων γὰρ τῶν ἐν κόσμῳ τῷ γῆρα κομνόντων τὴν ἀνθρωπίνην φιλοτιμίαν ἐν τοῖς μὴ γηράσκουσιν ἔθεσαν τὴν πάλας σοφῶν οἱ πολλοὶ· ἄλλως τε καὶ ἀκριωνήτους παντάπασι καὶ διαμέτρου κειμένους τοὺς ἐκ φύσεως νόμους εἰληχότας πρὸς τὰς ἄλλας ἴσμεν τέχνας τοὺς λόγους. Ἐν ᾧ γὰρ τῆς ἡλικίας ἔξεστιν ἐκείναις παρὰ μακάρεσσιν, ἐν τούτῳ δὲ τοὺς λόγους ἐπεται περίφρωνος ἀκμάζειν. Καὶ τοῖς τῆς ἐξέφρονος φιλοτιμίας ἀρίστην χαρίζεσθαι χάραν σκιρτήμασιν.

ita nunc tibi sane, viro sapientissimo tempus fuerit, meum in his ipsis litteris perscrutari ingenium, quemadmodum tuum etiam in tuis nos deinceps cognoscere oportet. Non enim ambitionis altius hęc specimina erunt, verum splendida quædam ineundæ amicitie ratio atque negotiatio; quanquam etiamis ambitio fuerit, ne illud quidem ab humana natura abhorrens ac peregrinum esse solet. Cæteris enim rebus omnibus, quas orbis complectitur, senio fatiscenibus, etiam gloriæ cupiditatem, in iis quæ senii expertia sunt, veterum sapientum multi reposuere (Pericles, apud Thucyd. lib. II ἐπιταφίῳ, ad finem), præsertim cum constet, singulares omnino et proprias, et ex diametro oppositas aliis artibus leges, studia litterarum a natura accepisse. Qua enim ætate illis deflorescere licet, illa hæc ipsa quam luculentissime florere, et prudentis ambitionis saltibus campum præstantissimum ultro præbere, sequitur.

H. Μαγίστρου ἀποκρίσις.

Καὶ πάλα μὲν ἔγωγε σὺν ἄρα πολλοῖς ἑτέροις τῇ σῇ φήμῃ κάτοχος γεγὼνός, οὐχ ὅσον ἐρωτικῶς ἔχω τῶν σῶν, καὶ μανικῶς πως περὶ ταῦτα βακχεύω, καὶ πάνυ τοι φίλῳ καὶ θαυμάζῳ οὐ παύομαι· ἀλλὰ καὶ ὅπως μοι τάχιστα ἰδεῖν ἐξέσται τὸν θαυμαστὴν ἐρώμενον καὶ πάντ' ἀριστον σέ, τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ταῖς εὐχαῖς, ὅσον τιμῶμαι· καὶ νῦν δ' οὐχ ἤκιστα· αὐτὸς οἷς ἐπιστάλας ἔρωσας, ὁμοῦ μὲν ἐμὲ τε καὶ σαυτὴν συνάγων ἐντεῦθεν, καὶ ἴν' οὕτως εἰπω συμπλάττων καὶ ἐν ἄμφω τιθεῖς, ὁμοῦ δὲ καὶ ὡς ἐγὼ πνεύω τὰ σά, καὶ τοῦτον ἴσχω τὸν τρόπον, εὐ μάλα δεκνός, δι' ὃν φῆς βεβουλησθαι μὲν ἐμὲ πολλάκις πρὸς σέ γράμματα πέμψαι, τῷ δὲ μὴ τοὺς σοὺς τρόπους εἰδέναι, τῆς ὁρμῆς ἀποσχέσθαι. Ἐγὼ δὲ ὅτι μὲν ταύτης ἐγγέδνειν τῆς γνώμης καὶ οἷος ἦν ἐπιστέλλειν ὁμολογῶ, οὐ μὴν ὑφ' ὃν ἐφῆς αὐτὸς κεκολύθηαι· οὐδὲ μικρὸν δεῖ· τοσοῦτον γοῦν ἀπέχω τοῦ ταῦτα σοῦ περὶ καὶ φρονεῖν καὶ δοξάζειν, ὡς καὶ πρὶν ἤκειν εἰς πείραν, ἀγωνίσματα γλώττης καὶ τρυ-

agere agnoscendas sui notas dare pariter et accipere suevit; at fluxu temporis, usuque ipso ingenia amicorum utrinque insituito, suisque numeris componente, quidquid redundans ac supervacaneum, quidquid succosum et ementitum est, id exigitur, quidquid autem desit, non diu deesse sinitur. Mens enim rerum, quæ in mundo sunt omnium, arbitra nunc in ætherem, nunc in terram vim illam suam intendit, sensuumque ministerio rerum qualitates recognoscit: dum per tactum quasi interrogat ac discit, quænam corporum calida aut frigida sunt, per olfactum item, quænam suaves exhalant odores, aut insuaves, exquiri, et modo per auditum concinnos sonorum modos percipit, modo per visum cum variis colorum tincturis commercium habet. Quæ cum ita in cæloris comparata sint, nihil novi est, si nunc per vocem ipsam, nunc per litteras hominum etiam ingenia apprehendit, eorumque qualitates hac ferme ratione condiscit. Quoniam vero et sermopes, nunc rerum quidem imagines sunt, cum ante actiones ipsas adhuc in animi thalamis exerceantur, et actionum fines eventusque illie depingunt, nunc alio rursus modo animæ ipsius imagines existunt, cum ipsi videlicet post interiorem illam consultationem, opera sunt, animam, ut sic loquamur, redolentia, et quo illa habitu animoque affecta sit, iis qui foris sunt, exprimentia: meum in his ipsis litteris perscrutari ingenium,

VIII. Magistri epistola responsoria.

Jamdix est, cum ego una cum aliis compluribus tua affatus fama, non ingenii modo eruditionis, que tuæ amator sum, et insano quodam modo, velut divino furore circa hæc ipsa agitor, nec vehementissime tum amare, tum mirari desino, verum etiam ut primo quoque tempore te, admirabiles amores meos, omnibusque in rebus præstantissimum virum, coram videndi potestas fiat, id quanti in votis meis æstimem, verbis plane efferrî nequit. Adhæc non minime per litteras hasce tuas me sauciavisti, simul me et te ipsum sic nimium concludens, atque, ut ita loquar, confans et confingens, ambosque unum quiddam efficiens, simul item quam ego tua spirem, et quod hoc affectus sim modo, planissimum faciens, dum æpius me quidem animo agitavisse ais, quo litteras ad te dærem, eo autem quod mores tuos minus haberem perspectos, illum abjecisse impetum. Ego vero hoc me animo fuisse, atque scribere constituisse,

fateor; neque iis tamen, quas narras, deterritum rationibus; nihil præfecto minus; tantum enim abesi, ut huiusmodi quiddam de te et sentiam, et statuam, ut prius etiam quam tui ingenii periculum fecissem, linguae certamen ac delicias, laudes tuas facerem, cum te per omnem laudabilem litterarum morumque ideam, summa cum excellentia vectum, miratus, tum sæculo nostro præstantem istam indolem tuam gratulatus, a quo utroque præstando longe absunt, qui adhuc addubitant. Non itaque eam ob causam silentium mihi indixi, sed vel maxime decori habitus gratia, quodque non repente et subito ad huiusmodi quiddam prosiliendum existimarem, tum quod rem diligentius reputanti, iustus scribendarum litterarum initium abste fieri debuisset videretur, qui prior nos mirifica famæ commendatione in tuos furias plausus. Quod etiam facere æquum censuisti; bonum hercle factum, et longe nobis gratissimum. Quippe si ita nos antea in stuporem fama nuntiatus auditisque dabas, quantum quiddam ad præconia tua te nobis præstitisse nunc autumas, ipse per litteras visus et loquens, et quoad fieri possit, præsens, idque cum ob alia, tum quod optima et jucundissima spectanda præbes. Partim nimirum gravitatem animi generositatemque, illam philosophiam dignissimam, tum præterea mentis perspicaciam, et excellentiam, et acumen, et ad omnia dexteritatem; partim quod musas colis universas, et quoquoque tendis, et quæcumque Mercurii sacra ac initia quispiam nomet, eorum dux et signifer, et cultor admirabilis es: qui oratorie philosophiam, et utramque cæli siderumque contemplationi, jungis, adeoque in his omnibus longe multumque præstas, ut nemo alius in uno aliquo doctrinæ genere. Merito igitur omnes omnifariam allicere, tibi que mancipare potes: et nunc admiratione percellere, nunc mulcere atque delinire, tuisque istis illecebris penitus excantare. Atque tu quidem hac te potissimum epistola ad familiaritatem tecum jungendam nos invitasse, tibi que sodales et amicos haud dubie comparasse, credis: tum etsi communia amicorum omnia esse, quasi lege quadam sanciat proverbium, ipse nihilominus hanc per litteras institutam communicationem amicitiae te præmittere dicis, quippe quæ mox haud dubie consecutura esset. Atqui scire debes te ignarum, nec opinantem verissimis amicis tuis has dedisse litteras, non qui nunc demum, ut arbitraris, amici fierent, sed qui jamdudum fuissent: ex sola nimirum fama, famæque telis, queis in tantum vulnerati eramus: adeoque tua omnia nos adamare profiteamur, ut ea in re nihil his omnino concedamus, quibuscum veteres tibi necessitudines intercedunt.

IX. Ad Josephum, Patrem angelis comparandum, expositio rerum quæ tempore Italarum et Persarum invasionis acciderunt.

Dum alii aliorum facta, ut æquum est, laudibus celebrant, tu solus incantamentis philtisque nos demulcens id efficis ut tibi soli animum attenda-

phῶν ποιεῖσθαι τὰ σὲ, σὲ μὲν θαυμάζων διὰ πάσης ἐπαινουμένης ἰδέας λόγων τε καὶ τρόπων μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος· ἰόντα, τῆς δὲ κατὰ σὲ φορᾶς τῷ βίῳ συγκαίρων, ὃ πολλοῦ ποιεῖν ἔδει τοὺς γε ἀμφοισθetoύντας. Οὐκ οὖν διὰ ταῦτα σιγᾶν ἤμην δεῖν· ἀλλὰ μάλιστα μὲν γε διὰ τὸ σῆμα, καὶ τὸ μὴ χρῆναι τοῖς τοιοῦτοις ἐκ τοῦ εὐδαιμονίας ἐπιπηδᾶν· ἐπειθ' ὅτι καὶ βουλομένη σκοπεῖν, δίκαιος αὐτὸς ἦσθα πρό- τως· ἀρχεῖν γραμμάτων, ὃ καὶ πρῶτος ἡμᾶς διὰ τῆς θαυμαστῆς φήμης εἰς τοὺς κατὰ σοῦ θαρόδους ἐκμήνας· ὃ δὲ καὶ πράττειν ἐξήσας εὖ ποιῶν, καὶ ἡμῖν πάντοτε χαρισμένα· εἰ γὰρ δὴ πρόσθεν λεγόμενός τε καὶ ἀκούμενός οὕτως ἐξέπληττες, νῦν διὰ τῆς ἐπιστολῆς ὁρώμενος, καὶ τὰ εἰκότα ζυῶν, πόσον τὴν νομίζεις ἡμῖν εἰς τοὺς σοὺς εὐργάσθαι παιδ- νᾶν, τὰ τε ἄλλα, καὶ ὅτι τὰ κάλλιστα τε καὶ ἥδιστα παρέχεις ὁρᾶν; τοῦτο μὲν τὸ τῆς σῆς διανοίας ἐμ- θερίθης καὶ γενναῖον φιλοσοφία μάλιστα πρέπον, καὶ προσάτ' ἀγγίχουν καὶ περιττὸν καὶ ὀξύ καὶ περιδι- ξιον τὰ ἴς πάντα, τοῦτο δ' ὡς παντοδαπῶς ἔχεις τῆς μούσης καὶ φέρεῖς ἐκασταχόσας, καὶ τῆς Ἑρμοῦ τελετῆς ἦν ἂν τις καὶ φῆσαι θαυοῦχος τις εἴης καὶ θαυμαστὸς σπουδαστῆς, ρητορικῇ φιλοσοφίᾳ συν- ᾶπτων, καὶ ἄμφω γε ταῦτα τοῖς περὶ οὐρανοῦ πράγ- μασι, καὶ οὕτω κράτιστος ἐν ἅπασιν ὢν, ὡς ἐνὶ γῇ τῶν ἄλλων οὐδεὶς. Ταῦτ' ἄρα καὶ πανταχόθεν πάντας ἔχεις ἐπάγεισθαι καὶ χειροῦσθαι, καὶ νῦν μὲν ἐκπλητταῖν, νῦν δὲ κηλεῖν τε καὶ θάλλειν, καὶ ὁλοῶς ταῖς σαῖς ταύταις καταγοητεύειν ἰσχυρῶς. Σὺ μὲν οὖν ἡμᾶς οἷσι δι' ὧν ἤδη γράφεις, πρὸς ἐταιρίαν μάλι- στα προκαλεῖσθαι, καὶ συνήθεις καὶ φίλους ἀμέλει παρασκευάζειν σαυτῷ, καὶ τῆς παροιμίας κοινὰ τὰ τῶν φίλων νομοθετοῦσης, αὐτὸς τὴν διὰ γραμμάτων κοινωνίαν προτέραν λέγεις τῆς φιλίας ποιεῖσθαι, ὡς καὶ ταύτης γε πάντως ἐφομένης αὐτίκα, λανθάνεις δ' εὖ ἴσθαι σαυτὸν φίλος ὡς ἀληθῶς ἐπιστέλλων, οὐ τοῦτ' ἂν κατὰ σὲ γανομένοισι, ἀλλ' ἤδη πόρρωθεν γεγονόσιν ἐξ ἄρα μόνης τῆς φήμης καὶ τῶν τῆς φήμης βελῶν· οἷς ἡμεῖς ἐπὶ τοσοῦτον ἐπρώθημεν, καὶ οὕτως ἀξιοῦμεν στέργειν τὰ σὲ, ὡς καὶ τοῖς ἐκ πολλοῦ σοὶ τὰ φιλικὰ ζυνημμένοις ἀμφοισθῆσαι ἔχων τῶν ἰσῶν.

D Θ. Τῷ Ἰσαγγέλῳ κατὰ καὶ φιλοσόφῳ Ἰωσήφ, περὶ τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καὶ Περσίᾳ ἐπρόφ γενημένων (1).

Ἄλλων ἄλλους διεξιόντων, καὶ μεγαλυνουμένων, ὥσπερ εἰκὸς, ἐπὶ τοῦτοις, σὺ μόνος ἡμᾶς πᾶσιν ἐπωδαῖς ἀναδησάμενος, φίλοι; καὶ καταγοητεύ-

(1) Maj. Biblioth. nova PP. tom. VI. Italarum irruptio incelligenda de Catalanorum ac Turcorum per Macedoniam ac Thessaliam incursione, quorum

vasationes et inmanem crudelitatem jam narravit in oratione pro Chandreno.

σας, σαυτῇ προσέχειν μὲν τὸν νοῦν, οὐχ ἑτέρῳ γε, A
πίθεις, τὸ δὲ περὶ σέ διατρίβειν μείζον τῶν Κινύ-
ρου ταλάντων (2) οἰεσθαι. Τοιγαροῦν οὐτ' ἐστὶν ὅτε
τῶν σὺν σχολῇν ἀγομεν οὐδ' ἐπὶ μικρὸν, οὐ μᾶλλον
ἢ ἡμῶν αὐτῶν· οὐδ' ἔχοι τις ἀν ταυτὶ ψεύσασθαι.
Καὶ οὐδεις ὅς, ἡμῖν ὁμιλήσας, οὐ περὶ σοῦ πρῶτον
ἀπῆκων, ἔπειτα δὲ καὶ ὧν ἔξεστι, τῇ μετὰ σέ λόγου
τυγχάνειν, ὡς ἔγωγ' οἶμαι, κοσμουμένων. Οὐ γάρ
δήπου σὲ μὲν πρὸ τῶν ἄλλων ἀγειν εἰκὸς αἰρεῖσθαι,
τῶν δ' ὑπὲρ σοῦ λόγων πρόσθεν ἑτέροις τίθεσθαι,
καὶ μάλιστα πάντων φιλοῦντας οὐ συνωδὸς τοῖς
ἔργοις ἐπαισάγειν τοὺς λόγους. Ἀλλὰ καὶ τοῦτου
τοσοῦτος ἡμῖν ἐστὶ λόγος, ὥστ' εἰ μὴδὲν ἑαίνῃ τις
οἶδεν, ἐκ τούτου γ' ἀν εἶναι μαντεύσασθαι.

Θορύβων μὲν οὖν ἐν συλλόγοις συνέχειαν, καὶ τὸ
τείνειν ἀπνευστί, καὶ χρότων ὑπερβολὴν, καὶ σπου-
δὰς ἔξω παραδείγματος, οἷον ὁ δαιμόνιος παρ' ἡμῖν
ἀπολαύεις, ἴσως οὐκ ἄγνοεῖς, εἰδὼς ὡς οὐκ εἰκὸς
ἄλλως ἔχειν ἀπόντος τοῦς μόνῳ σοι τῶν ὄντων φιλο-
νεύκουντας προσκείσθαι· ἀλλ' ἡμεῖς γε (καὶ μὴδεῖς
δυσχερᾶν τὴν ἀτοπίαν· ἀλλὰ, ταῦθ' οὕτως ἔχοντα
λογιζόμενος, θαυμάζω τοῦ πάθους), πολλὰς δὲ
τινος ἡμῖν καθεστῶσης ἀνάγκης πρὸς οὐστυνασσοῦν
διεξίεναι περὶ τοῦ, τοῖς ὑπὲρ σοῦ πρόσθεν διδόντες
(οὐδὲ γὰρ ἐσθ' ἂ μᾶλλον φροντίζομεν), διατρίβην
μὲν μόνον ταύτην ἰστώμεν, τὰ δὲ τῆς χρείας ἀναρ-
τώμεν εἰς αὐθις, καὶ τῆς ὑστεραίας ταυτὶ τοῦτο, καὶ
τῆς ἐπ' ἐκείνῃ οὐδὲν ἔτερον, ἀλλ' ἀτεχνῶς, καθάπερ
ἐν περιόδῳ στροφῇ, πρὸς ἐν ἀεὶ τείνομεν καὶ τοῖς
αὐτοῖς ἐκάστοτε προσχωροῦμεν, εἰκότως. Οὕτε γάρ
οἱ θεῖα μαντῆς σύναυλοι, ποιητῆς (3) ἀν εἶπεν, οἷοι
τέ εἰσι σφδς αὐτοὺς, ἐπειδὴν κινηθῶσι, κατέχειν,
ἀλλὰ συνεύρουσιν ἀπνευστί· ὡς δὲ καὶ ἡμεῖς, ὅπῃ
σοῦ πάλαι πληγέντες, ἡσυχάζειν οὐκ ἔχομεν, ἀλλὰ
τὴν τε πρὸς ἄλλους ἀπαντας μεγαλοφυλίαν διεξίεναι,
μετὰ καὶ πολλῶν ἑτέρων ἃ σοι πρόσθετι καὶ ὧν θαυ-
μαστάς ἀπαντας ἔχεις, τὴν τε πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς
εὐνοίαν καὶ σπουδὴν τοσαύτην γε οὖσαν, ὡς καὶ τοὺς
γεγεννηκότας αὐτοῦς· εἰ δ' ἂν εἶποι τις; διεξί-
ναι (4) δὲ, οὐχ ὅτι τίσιν ἡγνότητι (πῶς γάρ; ἂ μο-
νονοὺ πάντας ἴσασι. καὶ πρὸς ἀλλήλους σφόδρ' ἀν'
ἄλλου τοῦ μετὰ τοῦ θαυμάζειν βοῶσι, μακαρίζοντες
μὲν ἑμὲ, σοὶ δὲ συνευχόμενοι τὰ βελτίω, τῆς μὲν
τιμῆς ἑμὲ, σοὶ δὲ τοσαύτην δσημέραι παρέχειν),
ἀλλ' ὅτι τῶν ἀτοπωτάτων εἶναι νομίζω, καὶ πᾶς τις
ἀν νομίσαι δικαίως, εἰ σὺ μὲν ἀπάντων ὅσαπερ
ἡμῖν εἰς ὄνησιν ἤκε πρᾶττειν οὐκ ἀποκνεῖς, ἀλλὰ
καὶ ὑπερβαίνεις ἐσθ' ὅτε τὴν χρεῖαν, αὐτοὶ δ' οὐχ
ὅσον ἔχομεν λέγειν ὡς ἀρ' εὖ πεπόνθαμεν καὶ χάριν
ὁμολογοῦντας φαίνεσθαι· ὁ μὴ ποιοῦντες ἡδικοῦμεν
ἀν. Νῦν δὲ τὰ εἰκότα δρωῦντες, οὐκ ἀν ἐπαίνου τυγ-
χάνομεν· ἀλλὰ καὶ τούτου σὺ γ' αὐτὸς δικαίως ἀτε-
χνῶς, ὁ τὰς ἀφορμὰς τῶν τοιούτων, δι' ὧν εἰς ἡμᾶς
ἐκάστοτε πρᾶτταις, παρασκευάζων. Μεγάλα γὰρ
ἀεὶ χαρίζομενος, καὶ τοῖς δευτέροις τὰ πρότερα πα-

mus et commercium tuum vel Cinyræ thesauris
anteponamus. Et revera nemo negabit nos tibi
ferre majorem quam nobis ipsis operam impendere,
et quicumque nobiscum sermonem conseruit, me-
minerit, me tuam ante omnium laudem verbis
celebrasse. A te namque sermo inchoandus; tua
laus ante omnia prædicanda et cum factis æqui-
ponderanda est, ita ut auditor ex verbis rerum
gestarum magnitudinem divinare possit.

Non te fugit quot et quanti in concionibus ap-
plausus, et clamores ininterrupti aures tuas ob-
strepunt; probe novisti quod singuli tui aut præ-
sentis aut absentis curam agunt: nos ipsi quidem
(quod nemini absurdum, imo mirum videri debe-
bit), sæpe necessitate aliqua nescio quos allocuti,
de te præ cæteris sermonem instituimus (hoc
enim animo nostro in primis jucundum), cæteras
vero res ad alia et alia deinceps tempora remitti-
mus, iisdem rebus nunquam non operam dantes.
Ut enim furore divino incitati, ut poeta loquitur,
se ipsos continere non valent, sed indesinen-
ter abripiuntur, sic nos quoque, tui admiratione
abrepti, non potuimus tuam in cæteros omnes
benevolentiam non prædicare quos tui admirato-
res habes; nam tua erga nos quoque magnificen-
tia ea est, ut vix pater ipse majorem exhibere
possit. Quid plura? In vulgus nota refero (omnes
enim sciunt, et, magno clamore vociferantes, me
quidem beatum dicunt, tibi autem optima quæque
precantur, et sic nobis ambobus maximum quoti-
die honorem tribuunt); nam ego et quisvis alius
re merito indignaretur si, dum tu nihil non, quod
nobis utile esse posset, imo plus quam quod debes
in nos confers, nos beneficia tua non grato animo
atque ore confiteremur. Quare si quod debe-
mus, facimus, laudem nobis vindicare ideo non
possumus; tu autem, qui tantorum in nos benefi-
ciorum auctor es, merito omni laude es dignus.
Dum enim magnis beneficiis majora semper et
præstantiora adjicis, nunquam tamen satis tibi
fecisse putas, sed certatim majorem, quam nos
ipsi, nostri curam geris, et maximo ardore rebus

(2) In proverbium abierant Cinyræ Cyprii divi-
tia. Vide Gregorii seu Georgii Cyprii Proverbiorum
collectionem, tom. CXLIH. Edit.

(3) Sophocles scilicet Aj. 611.

(4) Sic eodd. Locus est mutilus. Sensus postulat:
Ὡς καὶ τοὺς γεγεννηκότας αὐτοῦς (τί δ' ἂν εἶποι τις
μείζον;) οὐ μείζον παρέχειν.

nostris stodes, nos nihil aliud quam grato animo magnanimitatem tuam prædicare possumus. Si enim beneficia tua referre non possumus, sicut desideramus, utrisque nobis testimonio est, nobis quidem quod benefacta experti sumus, eaque maxima benefactoribus sponte ea conferentibus.

Sed et, his contenti, libenter inferiores haberi velimus, dum par pari referre haud valenius; in quo magis amamus tuam injuriam, quam benevolentiam experiri. Esse enim in numero eorum qui abs te honorantur, et quibus tu bene facis, satius est, ob tela ac philtra tua, quam si nos ipsi aliorum benefactores haberemur præsertim ob ea quæ modo diximus, memores proverbii quod similes similibus associat aliquatenus. Quid porro Laertis filio honorabilius esse potest quam Minervæ favor et amicitia, et quam ipse præ cæteris divinitatibus apud Sophoclem sibi faventem judicat, a qua omnia omni tempore gubernantur, sicut tu ipse nos majorem in modum regis. Quin imo non erga nos ista familiaritate uteris, curam eorum gerendo, sed in omnes, quasi lege aut necessitate aliqua eo perducaris, te accommodas et exemplar te præbes, idque non paucis quibusdam. Magis enim te juvat si tibi datur aliis bene facere, quam si alii tibi beneficia conferunt; nam quando das, accipere potius tibi videris; quare qui indoli tuæ se accommodant, veneraris; qui minus id faciunt, ut inimicos tergiversaris. Nemo enim petitionis ad te delatæ repulsam tulit, sive dignus, sive non fuerit, siquidem aliorum desideria prævenis, aliis bene faciendi cupiditate motus. Rectè igitur dixerim te notis et ignotis bene facere, quorum alii tuis jam beneficiis fruuntur, alii frui gestiunt. Nam qui ultimi venerunt, non minus acceperunt iis qui ex longo tempore in consuetudinem recepti fuerant. Quare, ut iisdem verbis utar, et notos et ignotos in consortium tuum recepisti.

Si porro me juvat talia de te dicere, alia quædam aliquanto minus delectant.

Si enim tantum temporis a te, quocum semper

αριών, ὑστέρων, φασίν, ἀμεινόντων, οὐδέπω καὶ νῦν μεγαλοψυχία γνώμης οἶαι τι τῶν εἰκότων εἰργάσθαι, οὐδ' ἐγγύς· ἀλλ' ὥσπερ πρὸς αὐτὸς σπαντὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀμιλλώμενος, καὶ μᾶλλον γὰρ ἢ ἡμεῖς ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν, οὕτω φρονιζέεις, κέρων οὐδένα πώποτε δεχόμενος τῆς σπουδῆς, ἣν ἡμεῖς ἀντισταναγκάζειν ἐπὶ τοῖς ἰσοῖς οὐκ ἔχοντες, ἐπὶ ἄλλων ποιοῦμεν ὁπόσον εὐπάσχουμεν· τῷ δὲ αὐτῷ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τὸ κατὰ σὲ δέπου σπινυνοῦν ἔχομεν. Ἡ γὰρ ἐν ταῖς ἀμοιβαῖς ἀπορία καὶ τὸ μὴδὲν ἔχειν ἀπαρχόμενος ἐκτετικέναι τεκμήριον ἐπὶ δυοῖν τοῖν καλλίστοις, ὁμοῦ τοὺς τε πάσχοντας εὐ τοὺς τε εὐ ποιοῦντας· δεικνύον, τοὺς μὲν τῶν μεγίστων τυγχάνοντας, τοὺς δὲ τοιαῦτα χαρίζομένους.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦτοισιν ἂν αὐταρκούντες ἐδεξάμεθ' ἂν ἔχοντες, εὐ ἰσθί, τὰ τοιαῦτα μᾶλλον ἡγεσθαι φέροντι τῷ θυμῷ, ἢ παραίνειν ἐξ ἀναλόγου δύνασθαι, ὅπου γὰρ καὶ τὴν παρὰ σοῦ μᾶλλον, ζημίαν τοῦ παρ' ὀντινωοῦν εὐ πεπονθέναι. Τὸ γὰρ τῶν ὑπὸ σοῦ κεκοσμημένων ὁρᾶσθαι, καὶ σὲ γ' αὐτὸν εἰς εὐεργέτας ἐγγράφειν, ἔστι μὲν καὶ ἄλλως διὰ τὰ σὲ βίβη καὶ φίλτρα πλείονος ἀξίον, ἢ ἡμᾶς αὐτοὺς εἰς εὐεργέτας ὁτοισινοῦν γράφασθαι, πολλῷ δὲ μᾶλλον δι' ὧν περ ἐμνημήην ἀρετῆς, ἄλλως τε καὶ τὴν παροιμίαν εἰδότας, τῶν τοῖς ἑταίροις προσόντων εἰς κοινωνοὺς καθιστῆσαν τρόπον δὲ τινα. Μαίζον δὲ καὶ τῷ Λαέρτῳ πρὸς δόξαν ἔστω τίς ἂν εἰποι παντὸς ἢ παρὰ τῆς Ἀθηνᾶς φιλανθρωπία καὶ χάρις καὶ τὸ συναϊρόμενον ἐν παντί, ἣν καὶ φιλότατην οὐχ ὅσον αὐτὸς αὐτῷ διαφερόντως τῶν ἄλλων θεῶν παρὰ Σοφοκλεῖ μαρτυρεῖ, ἀλλὰ καὶ τὰ τ' οὖν πάρος· τὰ τ' εἰς ἑπειτα ὑπὸ ταυτησὶ κυβερνᾶσθαι, καθάπερ ἡμεῖς ὑπὸ σοῦ, καὶ μᾶλλον γ' ἡμεῖς. Καίτοι τί λίγω; Οὐ γὰρ ἡμῖν αὐτοῖς μόνοις οὕτως οἰκτιρῶς ἔχεις, οὐδ' ἐπὶ σοοῦτον μεμελέτηκας χρῆσθαι, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀπαντας ἐξ ἀρχῆς, ὥσπερ ἀνάγκην ἔχων ἢ νόμον κεκρατηκότος, οὕτως ἐπικαιρῶς ἡρμολοῖαι, καὶ πάντας ἐπὶ σοὶ ταυτησὶ κειρῶνται τῆς γνώμης. Ἀλλ' οὐκ εἰς εὐαριθμήτους ὀρίζει; οὐδ' ἐφ' οὗς μὲν, ἐφ' οὗς δ' οὐ· οἷς γὰρ τοὺς ἄλλους εὐ ποιεῖν ἔχεις, τοῦτοις αὐτοῖς πολλὸν μᾶλλον πέφυκας χαίρειν ὅτι περ εὐ ποιεῖν ἔχεις καὶ χαρίζεσθαι μᾶλλον, ἢ τοῦτο πάσχοντα παῖνεσθαι· μᾶλλον δὲ διδοὺς αὐτὸς οἶαι λαμβάνειν, καὶ τοὺς ἐπαγχαλλομένους ὡς συντελοῦντας τῇ σῇ φύσει πολλοῦ τινος κρίνεις, τοὺς δὲ μὴ τοῦτο ποιοῦντας, σαυτοῦ νομίζων ἐχθροὺς, ἀποστρέφῃ. Οὐ γὰρ ἔστιν ὅς αἰτήσας ἡτύχηκεν, ἔάν τε τοῦτο γ' ἀξίως ἔχη, ἔάν τε καὶ μὴ· ἀλλὰ καὶ φθάνας τὰς ἐπιθυμίας τῶν εὐ παθεῖν ὁσόμενων, ὥσπερ οὐδὲν ἔτερον ἐξ ἀρχῆς ἢ εὐ ποιεῖν μεμελετηκώς. Ἀνθ' ὧν ἔπεισι μοι θαρβούντως λέγειν, ὅτι καὶ οὗς οἶσθα καὶ οὗς οὐκ οἶσθα ποιεῖς εὐ, τοὺς μὲν οἷς τῶν σὺν ἀπολαύοντας ἔχεις, τοὺς δ' ὅσον ἀπὸ τῷ βούλεσθαι· καὶ γὰρ δὴ κἀκεῖνοι τῶν ἐκ παλαιτάτου συνήθων οὐκ ἂν ἔατον ἔσχον, εἰ μόνον εἰς παῖραν φεσαν. Ὡστε, εἰ δεῖ τοῖς· αὐτοῖς καὶ αὐτοῖς ἐνδομαιοχρησθαι, καθάπερ ἐν χορῷ συναδόντων, καὶ οὗς οἶσθα καὶ οὗς οὐκ οἶσθα κίπτεσθαι. Ἐγὼ δὲ οἷς ὑπὲρ σοῦ λέγων ἡδομαι, τοῦτοις

ὅπως οὐκ ἀλλῶ λέγειν οὐκ ἔχω· δι' ὧν γὰρ ἂν τῶν Α
ἀτυχοῦντων ἑμαυτὸν ἀποφύγω, τοῦτο τοσοῦτον ἀφ-
ιστάμενος χρόνον, ᾧ διὰ παντὸς συνείναι προσήμι,
ταῦτ' εἰς μέσον παράγειν αἰρούμαι, ὥστερ' ἀπ' αὐ-
τὸς ἑμαυτοῦ τῆς τῶν παιδικῶν ἀπουσίας λαμβάνων
τὸν ἐλεγχόν, καὶ τὴν ἑμαυτοῦ δυστυχίαν ἐπίτηδες
παριστάς. Δείκνυται γὰρ τὸ περιὸν τῆς ζημίας καὶ
οἷων ἐστίρημαι, οἷς, ἐπειδὴν μέμνημαι, πίτεσθαι
πίρεσιν· ἄμφω ταυτὶ βεβαιῶν, καὶ σου δυσπο-
σπάστως ἔχειν, καὶ οἷ τοῦ παντὸς ἄξιος εἶης· προσ-
θεῖη δ' ἂν τις τάχα καὶ τρίτον τὸ παρεμφανισθαι
πᾶσιν ἐνταῦθεν τὸν ἀπὸ τοῦ συνείναι πυρρῆχισμόν
καὶ βακχίαν.

Ἀμφίλοι καὶ τῆς παροιμίας φίλον ἔσχατος ἐν πα-
τριδᾷ νομοθετοῦσης, καὶ γλῶκιον οὐδὲν ἥς εἶναι Β
πατρίδος, οὐδὲ ταύτων, τοῦ Σμυρναίου μαρτυροῦντος
αὐ ποιητοῦ (5), ταυτὶ δ' ἔμοιγ' οὐν ἅπαντα διὰ σὲ
πρὸς ἑλπίαν ἄγει, καὶ κινδυνεύει τῇ περὶ σὲ φιλίᾳ
τάνατία περὶ τούτων δοξάζειν, ἡγούμενος ἑτέραν
ταύτης προτιμότεραν τὴν ἀλλοτριαν, καὶ ἣν αὐτὸς
ἔχεις τῆς ἑμαυτοῦ καὶ οἰκείας. Ὅσπερ γὰρ ἡμᾶς
πρόσθεν παρὼν ἐκόσμεις ὡς ἀληθῶς, καὶ τοῦ κατὰ
σὲ πάντες ἡμῖν ἐυνέχαιρον, οὕτως οἱ νῦν ἀπολαύον-
τες οὐχ ἔξουσι λέγειν ὡς οὐ τὸ κάλλιστον ἔχουσιν.
Ἡμῖν μὲν οὖν, εἰ καὶ τῆς εἰμαρμένης εὐμενοῦς
πεισθῆναι παρήν, οὐδὲν ἂν ἦν πρᾶγμα τοσοῦτον,
ὅσον γὰρ σοῦ παρόντος, μᾶλλον δὲ οὐδὲν ἂν ἦν τὸ
παράπαν, μὴ σοῦ παρόντος. Διὰ τί; ἥς ἂν μετείχο-
μεν ἡδονῆς, εἰ παρήσθαι (τούτῳ δ' ἦν συναγωνιζομέ-
νου (5)) τῇ τύχῃ καὶ τὰ παρ' ἐκείνης ἐπὶ μεζόν C
αἰρόντος), ταύτην οὐκ ἂν εἴχομεν καρποῦσθαι, τῆς
σῆς ἀπουσίας τὸν λογισμὸν συνδοκούσης, ὡς ἑλπίσω
πᾶσαν τέρεν ἡγεῖσθαι. Νῦν δὲ, εἰπερ ποτὲ, καὶ
νῦν μάλιστ' τῶν (6) ὧν ἡμεῖς τὰ καὶ φαρμάκων
καὶ τῆς διὰ πάντων ὡς ἀληθῶς ψυχχαγωγίας καὶ
μουσικῆς, ὅτε καὶ μέγιστα τῶν πόποτε μνημονευο-
μένων πεπόνθαμεν, ὥστερ' τοῦ δαιμονίου φιλονεικώ-
τερον ἡμῖν εἰσκακωμακτότος, ὡς μὴ μόνον ἐξ ἀντι-
ρόπου τῇ πρότερον οὕτω τὰς συμφορὰς ἀντιθεῖναι,
ἀλλὰ καὶ μετὰ μεζόνος τῆς παρασκευῆς ἡ καὶ ὅσον
ἡμᾶς οἷος τε ὄντας ὀπανεχθεῖν, φέτο δὴ.

Οἱ γὰρ ἐπὶ κακῇ μοίρᾳ Ῥωμαίων, ὡς ἅπαντες
ἴσασιν, ἐκ Σικελίας ἐπὶ συμμαχίαν ἰόντες Ἰταλικῇ
δύναμει (7), ἡλίως μὲν ἐχρήσαντο θράκη καὶ τοῖς D
ἐκαὶ πράγμασι, καὶ ὡς τὴν Σκυθῶν ἐρημίαν (8)
ταυτὶ παποίηται, εἰ τις ἂν τοὺς εἰδότες ἀναμνη-
σκῶν αὐτοῖς παρῆται; ἂ γὰρ οὐκ ἂν τὴν ἀρχὴν ἔδει
συστήναι (μηδ' εἰς παράδειγμα ποτὲ τέτοι, μὴ, ὡ
Σῶτηρ, μὴ, ὡ ἐλευθέρει· ἀλλ', ὥστερ' ἐστὶ πρῶτα,
καὶ μόνον λέγαιτο), ταῦτα κέρδους γίνεσθαι. τὸ σιγᾶν.

Ἀλλ', ὥστερ' ἐκείνων καταγόντες, καὶ ἀληθῶς
καταγόντες, ὡς οὐχ ἱκανῶν ἐπ' ὅτιον ἀντιτείν
(μᾶλλον δὲ οὐδὲν ἔσθ' ὁ δέξαιτ' ἂν φοβρὰν τοῦ λοι-
ποῦ, ἀπάντων ἀρῶν ἀποκωλύων), λαβόντες· Ἀχαι-

A una esse melius erat, separatus vixi, unum tamen
in medium proferam, a me ipso specimen infau-
stum sumendo. Nimia enim monstratur poena,
et si referrem quibus rebus privor, stuporem
sane excitarem; unde videre potes quod ego in-
dissolubiliter tibi inhæreo, et quod tu ipse optima
quæque mereris; tertius denique vel illud addido-
rit, quod ab ipsa unione pyrrhicam saltationem
et barchanalia producuntur.

Proverbium ipsum patriæ solum charum esse
prædicat, et Homerus ipse testatur nihil patria
et parentibus dulcius esse: at hæc præ te infe-
riora apud me sunt et parum abest quin istis
contraria sentiam, tui amore ductus, et putem
tuam patriam meæ ipsius præferendam esse. Sicut
enim prius præsentia tua nobis ornamento fuisti,
et ut omnes tui causa nobiscum gaudio indul-
gebant, sic qui nunc te possident, negare non
poterunt, grandem se thesaurum possidere. Nobis
quidem ipsa secunda fortuna sine te minus se-
cunda videretur. Quare tandem? quia voluptatem
qua te frueremur præsentē (quod cum fortuna
certare, imò ipsam in majus tollere est) absente
te non gustaremus, quia ipsa absentia tua omni-
modam voluptatem diminueret. Nunc autem ma-
xime si unquam alias incantamenta et pharmaca
tua per animæ illecebras et artificia experti su-
mus. Nam malus dæmon nos præcipites egit, sic
pristinum statum calamitatibus compensare sata-
gens, et onus imponens, cui ferendo non pares
eramus.

Qui enim in Romanorum perniciem e Sicilia
auxilium profecti erant, cohors italica inquam;
quomodo Thracia et rebus thracicis usi fuerint,
qualem regionem Scythiæ desertam habuerint, id
denno referre hujus loci non est. Quæ autem
regnum consilium non poterant (et hoc non
exempli ergo dixerim, o servator et liberale caput,
sed sicut priori loco facta sunt, sic dicta
sunt), ea satius est silentio præterire.

Jam vero, secundum nos procul dubio resistere
non possunt (quippe ejus prorsus pessum iterum)
receptis in societatem Achemenidis hostibus an-
tiquis, quorum insolentiam propria audacia aux-

(5) Homer. Od. 4. 34.

(5) Deest nonnihil, forsitan Chandreus nomen,
vel ducis alius.

(6) Sic eod. Elisio lacunæ est indicium.

(7) Catalani historicis plerumque audium.

(8) Proverbium est notum. Nic. Gregoras, Hist.
1, 2, 5, de Joanne Asane, Bulgarorum ac Scytharum
duce: Πάντα βρόδως κατέδραμεν... ὅπιστα ἐν
κώμας καὶ πόλεις καὶ φρουρίους μικροῦ Σκυθῶν
ἐρημίαν, τὸ δὴ λεγόμενον, ἀποδείξας.

runt, ac nosmet summo cum furore adorti nihil intentatum reliquerunt ut totam Thessaliam subverterent, ac funditus perderent universam regionem, montes, campos, præcipitia, scopulos, saxa, vias hominibus frequentes, loca edita ac profunda, antra, præta, agros, silvas, uno verbo omnia ruunt et pereunt; omnia cadaveribus ac crnore immane quantum repleta sunt, sanguinis rivi ubique fossas replent et fluviorum instar undas mari miscent, et cadavera piscibus voranda obvolvunt, homines semimortuos, plane mortuos et ne sentientes quidem dolorem,

Spectaculum amicis ipsis intolerabile præbentes,

ut poeta tragicus dicit; alius enim evisceratus, alius decollatus, manibus pedibusve abscissis, imo omnibus membris privatus jacet. Nam certatim et quasi pretio proposito ac jurejurando se quam plurimos gladio interempturos ac nemini parsuros pronuntiant, et sic sotes cum insontibus, omnem denique populum traditorum arbitrio exponunt; nec mirum. Nam qui varias ob causas castra ponunt ac movent necesse est omnia facere quibus et ipsi sibi maximum terrorem aliis injicere videantur adversariis.

Hi enim ante omnes sanguine et cladibus gaudent; his volupe est cæteros gladio interimere; his otium inter vitæ mala ponitur; quippe qui mansuetudinem pro vecordia habent. Eos crudelitatis ut cæteros morum lenitas juvat; semper alienas res affectant et quasi pro suis habent, imo vitæ ipsius periculum inire pro istis audent et ægre ferunt rebus suis spoliari. Ubique in aciem prodeunt, victoriam reportant et hydræ capita usque regenerantis exemplum referunt. Non membri alicujus amputatio aut privatio eorum ardorem minuit; ubi manum amiserunt unam, alterius ope pugnant; ambabus privati pedibus grassa-

(9) Receptis a Catalanis scilicet, Achæmenidis, seu Persis et Turcis, in societatem.

Α μανίδας (9) τοὺς ἐξ ἀρχῆς πολεμοῦς, καὶ τὴν ἐκείνων ὕβριν τῇ παρὰ σφῶν θράσει πολὺ μᾶλλον ἐπηυξημένης, πρηστῆρος δίκην καὶ καθ' ἡμῶν ἦκον, τί μὲν οὐ πράττοντες; τί δὲ οὐ βουλόμενοι; ἐπ' ᾧ πᾶσαν ἀνέλκυν θασταίαν. Οὐδὲν γοῦν ἔδωκεν ἀπείρατον τῆς ἐπιδρομῆς, ἐλαύνοντες πάντα κατὰ κράτος τὸν τῆδε χώρον, οὐκ ἔρος, οὐ πείδιον, οὐ φάραγγα, οὐ κρημνοὺς, οὐ βράχια, οὐ λεωφόρους, οὐκ ὕψωσεις, οὐ νάπας, οὐ λόφους, οὐ χαράδρας, οὐκ ἀντρα, οὐ λειμῶνας, οὐκ ἀρούρας, οὐκ ἄλση. Πάντα σφίγεται, πάντα ἐλθῆται· πάντα μετὰ νεκρῶν καὶ πτωμάτων καὶ φόνου μυρίου, καὶ θαυμαστῆς τινος καὶ φρικτούδους διὰ πάντων σφαγῆς. Οἱ δὲ τῶν αἱμάτων ρύσας, ἀντ' ἄλλου τινὸς ῥοθίου φερόμενοι πανταχόσε, λιμνάζουσι μὲν ἐν τοῖς κοίλοις, ἔστι δ' ὅτε καὶ ποταμοῖς συνιόντες, καὶ βάπτοντες αὐτῶν κατὰ κράτος ἐν ρεῖθρον, συνεκβάλλουσιν οἱμοὶ! πρὸς θάλατταν, ἀνθρώπους ἄγοντες ἰχθύσι βορὰν, τοὺς μὲν ἡμιθνήτας, τοὺς δ' ἐκ πολλοῦ τεθναῖντας, τοὺς μὲν διαπραγμένους καθάπαξ, τοὺς δὲ μόγις αἰσθανομένους; ἃ πάσχουσιν, οὕτω δεῖνόν θέαμα τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ ἀγρίαν κακῶν, ὥστ'.

Οὐδαίς ἂν δοτὶς καὶ φίλος τ. λ. αἰν βλέπειν,

κατὰ τὴν τραγωδίαν (10)· τῇ μὲν ἐγχατῶν ἀπόντων, τῇ δὲ κεφαλῇ, ἐτέρῳ χειρῶν, ἄλλῳ ποδῶν, ἔστι δ' οἷς καὶ τούτων ἀπάντων, οἶμαι. Ὡς περ γὰρ θύλων, οἶμαι, μεγάλων παρὰ τοῦ σφῶν ἀρχοντος προκειμένων, εἴτε καὶ συνομιωμοκῆτας ἀλλήλοις χρὴ λέγειν μὴδ' ὅτου ἂν ἔχειν φειδῶ, φιλονεικοῦσιν ἅπαντες, ὥς εἰπεῖν, ὅστις ἂν πλείους ἀνέλοι καὶ βῆφοι τὸ ξίφος ἐκ περιτοῦ, δεῖνόν ἐκαστος εἶναι νομίζων ἐτέρου τὰ τοιαῦτα λελεῖσθαι· ἐπεὶ καὶ τὸν εὐαριθμητῶν ἀντόχειρα, ἣ καὶ τὴν χεῖρα καθαρὸν ἔλκω, ταῖς τῶν προδοτῶν ὑπάγουσι ψήφοις, ὥς προδιδόντα τὸ πᾶν ἔθνος, τῇ μὴ τὰ τοιαῦτα ξυμβαίνειν εἰκότως· οὕτε γὰρ οἶόν τε τοὺς ἐπ' ἀλλοδαπὴν τιν' ὥς περ τούτους ἱστορατοπεδευσκῆτας μὴ πάντα ποιεῖν, ἐξ ὧν ἂν σφίσι μὲν αὐτοῖς φοβερωτάτοις εἶναι διαφανρόντως μάλα δοκεῖν, ἐκκλησίαις δὲ καὶ ἀπορία τοῖς πάσχουσι καὶ δὴ περιέσται.

Καὶ μάλιστα' ἀπάντων οὗτοι πεφύκασιν αἵμασι μὲν καὶ σφαγαῖς ἐκαστοτὲ χαίρειν, καὶ πέρα; ἔχειν εὐδαιμονίας τὰς ἐτέρων φθοράς, τὸ δὲ μὴδὲν πράττειν οἷς συμφορὰν εἶδεσθαι, καὶ τὴν μὲν ἐπιεικείαν οὐδὲν ἄλλο ἢ μαλακίαν ἀντικρυς κρίναι, τῆς δὲ ἐμότητος οὕτως ἔχεισθαι, ὥς περ ἐπιεικείας ἑταροί, καὶ τῆς μὲν οἰκείας ὥς ἀλλοτρίας ὑπερορᾶν ἐπιθυμῆς τῆς ἀλλοτρίας, τῆς δ' αὖ ἀλλοτρίας ὥς οἰκείας ἀντιποιεσθαι, μᾶλλον δὲ ὑπὲρ μὲν τῶν τοῖς ἄλλοις προσόντων οὕτω προθύμως ἔχειν ἀποθάνειν, ὥς οὐκ οἷδ' εἰ τις ὑπὲρ οἰκείων, τῶν δὲ σφετέρων μὴδὲν τὸ παράπαν ἀφίστασθαι, ἀλλὰ πρότερον ἂν τεθνάναι ἢ τούτων στερηθῆναι· ἀκαταγώνιστοι μὲν ἐκ μόνης ὄντας τῆς θείας, τὰς δὲ τῆς ὕβρας ἐκτομὰς τοῖς σφῶν σώμασι βεβαιούντας. Οὐ γὰρ ἀκρωτηριασμοὺς ἴσῃσι τῆς ἐργῆς, οὐδὲ μείους στήριγος· ἀλλὰ, καὶ τέρψης

υ) verba Tecmessæ apud Sophocli. Aj. 929.

την χεῖρα, τῇ λιπομένη μάχονται· καὶ ἄμφω ταύ-
 τας, βακχεύουσι τοῖς ποσὶν ἐνυάλιον, οὐχ οἷς ἀφῆ-
 ρηται δυσχεραίνοντες, ἀλλ' ὅτι μὴ οἷοί τε εἰσι χρῆ-
 σθαι τῇ γνώμῃ δεινὸν ἡγούμενοι, ἴσως Κυναίγειρου
 μεμνημένοι τοῦ πρόσθεν καὶ Καλλιμάχου, ὃν ὑπὸ
 Μήδων ὁ μὲν περιτοξυθεὶς ὥσπερ ἀθάνατος, ἱστατο
 τελευτηκῶς, ὁ Καλλιμάχος, ὁ δ' ἅμα χερσὶν ἀφῆ-
 ρέθη τὴν κεφαλὴν τρίτην τινὰ βουλόμενος κατα-
 σχεῖν Περσικῇ, ὁ Κυναίγειρος. Καὶ τοῦτοις ὡς
 ἀληθῶς εἰς ἀσχιστον πίπτει τὸ μὴ πολέμῳ τεθνά-
 ναι, μὴδὲ τάκινου βακχεῖα τοῖς σώμασι τελεσθῆναι·
 καὶ τις ἤδη τοῦτο πολλάκις ἑτέρῳ εἰς οὐνεὸς προ-
 βύτεινεν. Ὅθεν ὁρμῇ μαινομένη χειροῦσιν ἐκασταχόσε,
 μὴδενὸς ἀνταίροντος, ἀλλ' ὥσπερ ὑπ' ἐκπλήξεως
 πάντων πρὸς μόνην ἐξισταμένων τὴν ἀκοήν, θηοῦν-
 τε, πορθοῦντες, τέμνοντες, κάοντες, ληϊζόμενοι,
 ἀνθρώπους τοὺς μὲν δουλαγωγοῦντες, τοὺς δὲ σφάτ-
 τοντας, νεκρῶν κολωνοὺς ἱστάντες, τοσοῦτους τὸ
 πλῆθος, ὡς μὴδὲν εἶναι πρὸς τούτους μὴδὲ τοὺς
 Κερκυραίων νεκρούς, οὓς ἐφ' ἀμαξῶν, ὡς Θυκυ-
 δίδης φησὶν (11), ἔφερον· ἀλλ' ἀποχρῆν μὲν ἂν ἐν-
 τεῦθεν καὶ ποταμοὺς γεφυροῦν, εἰ τις ἐθέλει· ἀπο-
 χρῆν δ' ἂν ἀντὶ φραγμῶν γίνεσθαι τοῖς ἀγροῖς.
 Μᾶλλον δὲ καὶ τούτους ἐπὶ τοσοῦτον στενωχωροῦσιν,
 ὡς μὴδὲ βῆδιον εἶναι διεξελθεῖν διὰ τούτων βαδί-
 ζοντα· ἀλλ' ἀνάγκη πολλοῖς, εἰ οἶδόν τ' εἰπεῖν, ἐπο-
 χούμενον φέρεσθαι· οὕτω πυκνοὶ πίπτουσιν, ἐστιῶν-
 τε μὲν οἰωνοὺς, ἐστιῶντες δὲ θήρας, καὶ τὸ κυνῶν
 ἔθνος. Ἡ γὰρ τῶν ἐχόντων σπάνις ἀντὶ χειροσθένων
 εἰς ἀνημέρους καὶ τούτους ἤγαγεν, ἀπαναινομένους,
 εἰ τινὲς πού τούτων φανείν, φυγόντες μὲν τὸ ξίφος,
 βουλόμενοι δὲ τι νύκτωρ τῶν σφετέρων ἀρπάσαι,
 ἐφ' ᾧ μὴ λιμῷ τεθνήσκονται, ἀβίωτον βιοῦντες τὸν
 βίον, καὶ τῶν ἀπολωλότων τοσοῦτον διαφέροντες, ὅσῳ
 μετὰ πολλὰς τινὰς ἀπορήτους ἀνάγκας αὐτὸ τοῦτο
 πείσονται.

Καιρὸς δὲ καὶ τοῖς λησταῖς, οἷος οὕτω πρότερον,
 καὶ ὃν εὐξαινέ· ἂν αὐτοῖς μᾶλλον γενέσθαι. Οἱ γὰρ
 τὰς τῶν πολεμίων ἀποδιδράσκοντες χεῖρας, ταῖς αὐ-
 τῶν εὐθὺς περιτίπτουσι, καὶ, τούτους ἄλλους τοι-
 ούτους εὐρίσκοντες, ἂν μὲν ἐκόντες ἐξιστῶνται τῶν
 βίων, οὐδ' οὕτω κακῶν ἀπαθεῖς ἀπίσιν, ἀλλὰ πολ-
 λὰς τινὰς πρότερον ἐκπλήξεω; εἵνεκα δεξάμενοι
 κατὰ νότου, τοῦ μὴ τεθάναι χάριν ἔχοντες· βουλόμε-
 νοι δὲ τούτων ὑπερμαχεῖν, προσαπολλύουσι σφᾶς,
 ἃ μὲν πρόσθεν ἤλπισαν οὐ παθόντες, ὃν δὲ οὐ προσ-
 εδόκησαν σφίσι, τούτων κατὰ κράς εἰληφότες τὴν
 πείραν· παραπλήσιον ὥσπερ ἂν εἰ, διὰ τοῦτο Σικε-
 λικοῦ τις πελάγους διασώσας τὸ σκάφος, ὑφάλους
 τισὶν ἐνέτυχε, καὶ σπλάσαι πολλοὺς δεινότερα τῶν τῆς
 Σκύλλης κεφαλῶν.

Παραπολιταῖκε δ' οἶμοι! καὶ Ἄθως τῆς συμφορᾶς
 καὶ τῆς ἀτόπου ταυτησὶ τῶν κυμάτων ἐπιβρότης, τὸ
 μόνον ὡς ἀληθῶς ἀπάσης τῆς ἀρετῆς κοινὸν ἐργα-
 στήριον, ὁ τῆς ἐκασταχόης τῆς οἰκουμένης (πῶς ἂν
 εἰποιμ;) ἐμολογουμένως ἐξυλεγμένος μάλιστα
 ὥσπερ οὐκ ἀνασχομένων, οἶμοι, τῶν Μή-

(11) Thueyd. iv. 48.

A bundi rem martiali furore gerunt, non membro-
 rum jacturam deplorantes, sed indignabundi quod
 inferiores sint Cynegiro aut Callimacho, ex quibus
 hicce, Medorum telis vulneratus post mortem
 immortalitatem est assecutus; ille cum manibus
 caput quoque abscissum habuit, dum triremem
 Persicam dentibus retinere volebat. Nihil his
 ipsis turpius videbatur quam extra pugnam vitam
 amittere et sic opprobrio apud posteros exponi.
 Hanc ob causam quoquoersus furore agitati pro-
 ruunt, ac nemine resistente, ceu fulgur se prori-
 piunt et omnia vastant, secant, urunt, prædantur,
 B in servitutem abripiunt, vita privant, cadaverum
 acervos struunt majores quam ut Corcyæorum,
 teste Thucydide, in plaustris avectorum; cadavera
 cum iis comparari possint; tantus enim eorum
 fuit numerus, ut flumina quasi pontibus jungere
 ut campos humanis æggeribus cingere posses.
 Eorum multitudo adeo densa est, ut eunibus
 obstaculo sint et alii aliorum quasi humeris insi-
 deant et avibus, feris, canibus facilem prædā
 offerant. Huc accedit quod qui vitæ substantiam
 habent a feris et inhumanis misere carpantur
 et semper hostium gladio exponantur, si forte
 C noctu cibum quæsituri exeunt ne fame pereant,
 et sic miseram trabentes vitam id unum metuant
 ne post gravissimas ærumnas et ipsi similem ne-
 cem oppetant.

Sed latronibus quoque illa tempestas gratior
 quam unquam antea fuit. Qui enim hostium ma-
 nus effugerant, in illorum illico incidebant, a qui-
 bus si non sponte quæ possidebant, cedebant,
 diris verberibus affecti tantum non ad necem
 usque cruciabantur. Qui porro amicos calamito-
 sos armis defendere volebant una cum illis in per-
 niciem ruebant et supplicia durissima nec opinati
 patiebantur, plane ut ii qui in mari Siculo Cha-
 rrybdin vitantes, in tristiores Scyllæ scopulos et
 saxa misere incidunt.

Casu quodam fatali Athos quoque, in quo solo
 virtus tutum habet domicilium, qui solus ubique
 terrarum et omnium consensu vas est electionis,
 communem calamitatem, ut in mari scopuloso
 expertus est, licet nec a Medorum rege Xerxe

plane se subigi passus sit, qui nihil intentatum reliquit ut ipsum demoliretur. Namque Xerxes montem perfossum versus mare navibus permeabilem reddere voluit, quo irrito conatu stultitiæ suæ et animi absurdi monumentum reliquit, et effecit ut posteri qui stulti istius moliminis pœnas dant, tristes ad cœlum clamores tollant, quando ob oculos versantur sanctorum theologorum domicilia, cœnobîa, templa, sacraria, cellulæ, quæ omnia summa prosperitate gaudebant, nunc vero ruinam trahunt, post sanctos incolas atrociter interemptos, ita ut præter spem viri quidem super ipso degant, conversationem vero jam in cœlo habeant, et quos, secundum Plotinum *Ægyptium*, tum adolescentes, tum adultos, imo canos jam et virides adhuc corporum quibuscum vivunt, tædeat. Id unum enim omnes spectant, id unum tendunt fœventque ut cum Deo unionem ineant. O manus pugnaces! cur tandem non omnes stupefacti horruerunt! Equidem ad solam narrationem obstupui, et si adfuissem, sicut Niobe, saxi duritiem indulsissem. O gladium, qui omnes transfodit, et ejus acies non præ pudore est hebetata! O cohortem *Christifidelem*! o concionem sacram, Deo plenam, quæ re audita confestim in unum convenit, et læto animo in eodem loco sponte permansit! Cum enim misera vivere conditione, quam mortem videre mallet, vitam gloriose finituri, certamini mortem congruentem adjecerunt.

Quis autem has calamitates satis deplorare poterit? cui cunctas has miseras referre dum vult, non vox faucibus hærebit? Equidem persuasum habeo quod nec eladem quam Athenienses prope Siciliam experti sunt, nec devastatio Acharnensibus ab Archidamo illata, nec Thebarum aut Trojæ excidium cum hisce nostris ærumnis comparari queant.

Sic immane quantum miseriarum ob oculos
quotidie habemus. Nam præcones nobis quovis

διον (12) τοῦ προ-όνου (13) σφίσις ἤτιςθαται· μά-
λιν δὲ οὐκ ἂν ἄλλως ῥήθησαν ἔκείνῳ δόξαι κατὰ
γένος προσήκειν, εἰ μὴ καὶ οὗτοι ταῖς χερσὶν ἐπ'
αὐτῷ χρῆσθαι. Πάλαι γὰρ διορωρυγμένοις ὑπὸ τοῦ
Σέρως, καὶ τὰ πρὸς θάλατταν ἅπαν κατασκαφεῖς,
οὐχ ὡς ἀληθῶς ταῖς νουσι διδασκάνειναι (ἢ πῶς γάρ·
ἐξῆν ἐτέρωθεν πεπλευκέναι); ἀλλ' ὡς ἀληθῶς εἶναι
τοῖς ἐπιγιννομένοις στήλης ἕμεινον δείγμα τῆς
ἀπονοίας· ἔκείνου καὶ τῶν αὐτοῦων ψασμάτων, τοι-
αῦτα πρότερον πεπνοῦς, νῦν ὑπὸ τῶν ἀποτόνων
ἐκείνου πάντα· ἐπιοίκους ὀλίγους τῶν ἀπολιπνόντων,
οἱ οὐρανὸν αἶρει τὸ πένθος, καὶ τοὺς τε ἰδόντας,
τοὺς τε ἀκηκόοντας, εἰ τοῦ! τοῦ! ὁ βοῶν ἀναγκάζει,
μεμνημένους τῶν τὰ θεῖα φιλοσοφούντων ἱερὰς συ-
νουλίας, καὶ φροντιστήρια, καὶ σηκοῦς, καὶ νεῶς,
καὶ καλύβας, καὶ σωτηρίους διαίτας χαρίτων ἔμ-
πίλους, ὃ, καθ' ὕπερβολην πρόσθεν ἀνθούοντα, νῦν
ἀπὸρὸν ἀπέσθην καθάπερ βερούσαντα, τῶν ἐνοικοῦντων
δίκην ἱερῶν ἀπανθρωπῶς ἀντηρημένων καὶ ὧ· οὐδ'
ἂν εἰς ἡλπίσαν, ἀνδρῶν ἐν γῇ μὲν ὄντων, ἐν οὐρα-
νοῖς δὲ τὸ πολίτευμα κακῆτημένων, καὶ, κατὰ τὴν ἐξ
Αἰγύπτου Πλωσίον, ὅ τι σωματῶν σφίσι προσήκον
εἰσπυνομένων, πῶν μὲν νέων, των δὲ πρεσβυτέρων,
τῶν μὲν πολιεῖς κοσμοσυνέμων, τῶν δ' οὐ πῶς ταύτης
ἡξυμάρτων, ἀπάντων ἐν βλαπόντων, καὶ τοῦτον αὐτὸν
ἐνισταμένον ἀγῶνα, μετὰ Θεοῦ τατάχθαι περιφανῶς.
Ἡ χειρῶν ἐκείνων, αἱ ἑξήφι τότε πρόσθεν ἐκίνησαν! ὦ τῶν μετ' αὐτάς! ὦ τῶν ἔπειτα! πῶς οὐκ ἐνάρκη-
σαν; πῶς δ' οὐ παρῆν τὰ τοῦ συναφούς (14); Ἐγὼ
μὲν οὖν καὶ πρὸς μόνην ἐξέστην τὴν ἀκοήν, καὶ, εἰ
παρῆν, ἐδ' τῆς Νιδόως ἀν' ἐκπρόθυτον. Ἡ ἑξήφους διὰ
πάντων τοῦτων ὁμοῦς καχερωκτότος, καὶ μὴ κατω-
φνημένον πρὸς τὴν αἰδῶ! μάλλον δὲ, ὅ σφίσις ἐκεί-
νου θεωροῦσι; ὦ πανηγύρεως ἱερὰς! ὦ συναγωγῆς
ἐνθέου, ἥ τότε μὲν ἐπὶ τῇ παραυτίκῃ συνέστη τῆς
ἀκοῆς, διαλυθῆναι δ' ἐξῆν, οὐκ ἠνέσχετο· ἐλόμενοι
μᾶλλον τοῦ ζῆν ἀνηλεῶς ἐστερησθαι, ἢ δόξαι δεδοι-
κέναι τὸν θάνατον, κατακλείσαντες ἀρίστην εἴλει
τὰς πράξεις, καὶ τοῖς ἀγῶσιν οὐκ ἀπρὸς τὰ τελευ-
ταῖα προσθέντες!

Ἄλλα τίς ἀν ἀποκρίνωται ταυτὶ πάντα στενάξαι,
καὶ παρισώσει θρήνον ταῖς συμφοραῖς; ἢ τίς, λέ-
γειν ἐπιχειρήσας, οὐ παραλείποι τὰ πλείστα, οἷμο-
νος μὲν λέγειν, λέγειν δὲ τοσοῦτον ἀπολειπόμενος,
ὅσον ἀν εἰ μὴδὲ προὔτεθύμμετο λέγειν; οἶμαι γὰρ
οὔτε τὸν τῶν Ἀθηναίων ἐν Σικελίᾳ χειμῶνα (15),
οὐδ' ὦν (16) ὅπ' Ἀρχιδάμου πρότερον ἔπαθεν ἐπὶ τῇ
θεντροτομίᾳ τῶν Ἀχαρνῶν (17), οὐδ' ὅσα λέγειν
ἐχούσιν ἀνθρώποι περὶ τὴν Θεόδωρον κατ' ἑτῆς Πριάμου
πόλεως τῆς καλῆς, τοῦτων οὐδὲν ἐξείναι τοῖς νῦν
δυσκόλοις παραβαλεῖν, οὐδ' ἐγγύς.

Καὶ τὰ μὲν ἐν ὀφθαλμοῖς τοσαῦτα μὲν τὸ πλῆθος,
τηλικαῦτα δὲ καὶ τὸ μέγεθος· οἱ δὲ καὶ πύρραδες

dem.

(16) Forsan δν, scilicet χρημῶνα.

(17) Res narratur a Thucydide II, 19. Synesius
Calv. p. 63: Τότε δὴ, τότε χαλεπώτερα πάσχειν
 ὤμην ἢ ὅπ' Ἀργιδαίου τοῦ; Ἀθηναίους ἐπὶ τῇ
 δεινροστομίᾳ τῶν Ἀχαρῶν.

(12) Medi nunc pro Persis ac Turcis.

(13) Xerxis videlicet.

(14) Forsan, πῶς δ' οὐ παρείντο τοῦ συναφεύς;
 « quomodo a continuatis impressionibus non remi-
 serunt? »

(15) *Atheniense*, Nica duce, in Sicilia cla-

τινας ἡμῖν ἐκπέμπουσιν ὁσημέραι, οὐ γῆν καὶ ὕδωρ, καθάπερ ὁ τοῦ νῦν Πέρσου πρόγονος (18), ἀλλὰ δεινότερα πάντων αἰτούντας, καὶ μὴ τὰ βουλευόμενα πέρας ὡς τάχιστα σχῆ (τοῦτο δ' ἐστὶν ἐκόντας ὄντας παραδεδωκέναι σφίσι τὴν πόλιν (19) καὶ μετὰ τῶν ὑποταγμένων φέρεσθαι), ἀτόπους τινὰς ἀπειλοῦσι πορθήσεις καὶ κατασκαφὰς γῆς, καὶ πόλεως ἀναστάσεις ἐκ βάθρων, καὶ τῶν ἰνοικούντων ἐλεθρον, καὶ δάκρυα καὶ σφαγὰς καὶ αἷμα καὶ φόνον, καὶ αἰχμαλώτους μυρίους, καὶ τραύματα τῶν ἀνθιπτωμένων, καὶ ἀπολωλότας ὑπὲρ τὸ πλῆθος, καὶ ἀγρωγὴν σκυλευμάτων, καὶ καρπῶν ἀπάντων φορὰν, καὶ νεὺν καὶ οἰκῶν, καὶ λιμένων καὶ τάφων, καὶ στοῦν καὶ θεάτρων, καὶ πάνθ' ὁμοῦ τὰ φορικώδη.

Ἔστηκεν οὖν ἡμῖν ἡ πόλις ἐν ἀγρυπνίᾳ τε καὶ φροντίσι, καὶ πλήρης θορύβου καὶ μεστὴ ταραχῆς, μὴ τὰ δεινότερα πάλει μὲν τῶν ὅψ' ἡλίου πασῶν πεπλημεληκυῖα (20), καὶ νῦν οὐδὲν ἑλαττον ἔχουσα, ἀλλὰ καὶ πρὸς κολοφῶνα τῶν κακῶν ἀφικμένη, πᾶσιν νῦν ἐκτίσωμεν οἶμοι! τὴν δίκην, καὶ γένηται τι τῶν προσηκόντων τῇ τοσῇδε κακίᾳ. Τὰς γὰρ κακωποὺς ταύτας καὶ συμφορῶν ἀπληθεύς δυνάμεις ὑπηρετούσας ἴσμεν καθάπαξ τῇ καθ' ἡμῶν τοῦ θεοῦ βουλῇσι καὶ συντελούσας τῇ χρεῖ, καὶ ἴσθι θεομισίς· καὶ ὁ τῶν μαγίστων ὑπεύθυνος ἐρεῖται μάλιστα ταυταῖσι, καὶ τοῦτον αὐτὰ κολάζουσι. Ὅσ' ἔμοι μὲν ταῦθ' ὁρῶντι, καὶ τούτων αἰσθανομένων, τῶν ἐν πλάγῃ χειμαζομένων γνώμην ὡς ἀληθῶς εἰσέναι, ὅταν ὑπὸ τινων σκηπτῶν ἢ στροβίλων ἐξ οὐρανοῦ κατηνεγμένον, καὶ τὸ μὲν σκάφος ἄνω καὶ κάτω πρῶντων ταῖς ἐμβόλαις, σφίσι δὲ δεινὸν ἀπειλούντων ὡς καταδύσεσθαι μετ' ὀλίγον, οὐκ ἔχωσι μὲν οὐδὲν ἀντειπράξαι πρὸς τὴν τοσῇδε φορὰν τοῦ κύματος ὑπὲρ κορυφῆς αἰρούμενου, τὰς δὲ ἐσχάτας ἀπηλκνύσας εἰς ἀπορωτάτους πίπτουσιν, ὡς ἀπὸ λεπτοῦ, φασί, μίτου τὸ ζῆν αὐτοῖς ἡρτημένον. Τί γὰρ τούτων τὰ παρόντα λείπεται; μᾶλλον δὲ καὶ ταῦτα τοῖς παρούσιν ἡττάται.

Ἐπὶ τούτοις δεῖ μὲν ἡμῖν δῆπουθεν καὶ ὅπλων καὶ παρρησίας καὶ λόγου συχυοῦ, καὶ φάλαγγος σὺν σπουδῇ, καὶ τῆς τῶν γιγνομένων ἀπάντων, ὡς εἰπεῖν, συντελείας, οἷς χρώμενος ἂν ὁ νυνὶ στρατηγὸς (21), ἀνὴρ ὃν ἂν ἰδὼν Ὅμηρος· ἔφη βουλὰς τε ἐξάρχιν ἀγαθὴς πόλεμόν τε κορύσσειν μάλισθ' ἀπάντων δύνασθαι, μέγα μοι δοκεῖ καὶ νεανικὸν τοῦς πολεμικοὺς εἰργάσθαι· καὶ, ὁ νῦν ἡμᾶς οὗτοί οὐκ ἦκιστα δεῖ, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον, εἴποι τις ἂν, ὅσῳ καὶ μετὰ τῶν δυστυχούτων ἔσμεν καὶ ψυχικῆς ἐξῆπται τὰ παρόντα πικρίας, τῆς σῆς συνήθους χειροτονίας πρὸς οὐρανὸν καὶ τῶν ἐκ τῆς εὐχῆς ἐπαυδῶν, ὡς διαλλάξουσιν, ὡς ἐπαρῆξοις, ὡς ἀπαλλάξοις ταυτοῖ τῆς ἀγλῆος. Δίκαιος δ' εἴης εὖ ποιεῖν πόλιν ἢ μάλιστα χαίρειν, καὶ ἡ πολλὰς καὶ μεγάλας φιλανθρωπίας καὶ πράξεις πρὸς τα αὐτὴν καὶ τοὺς ἀστυγέτονας παρὰ σοῦ γενομένης ἔχουσα λέγειν, ὅτι μὴ νῦν εἴης παρ' αὐτῇ, τοῦτο δ' ὦν πάσχει δεινότερον ἀγεῖ.

A die deputant, qui non terram et aquam, ut Xerxis abnepos qui nunc regnat, sed acerbissima quæque exposcunt, quamvis non semper promptissimos voluntatis suæ operarios inveniant. Quid enim volunt? Ut sponte ipsis urbem tradamus et in subditorum numero ponamur. Ad hæc minantur regionis vastationem, urbis eversionem, incolarum necem, lacrymas, cædem, sanguinem, captivitatem, vulnera resistentibus impingenda, prædam abigendam, auferendam, omnium frugum jacturam, navium, ædificiorum, portuum, sepulcrorum, perticuum, theatrorum tristes ruinas annuntiando.

B Hoc rerum statu urbs nostra curis et sollicitudinibus agitata tumultuatur metuens ne post crimina nefanda ad ærumnarum fastigium propulsa ultionem acerrimam subeat. Non enim ignoramus quod potestates istæ perniciosæ consilio divino contra nos suscepto inserviunt et piaculum vel nobis invitis imponunt: sic enim homines scelestissimi peccata sua expiant. Hæc omnia contemplant mihi et animo volventi nautæ in mentem veniunt, quorum navigium imbris oppressum a summo ad ima concussum omnem salutis spem perdidit. In hac enim trepidatione, summo C que rerum discrimine mirum non est si de vita desperant, quam levissimo momento amittere debere videntur. Quid enim ipsis superest? quod periculum non perpetuo imminet?

Huc accedit quod copiis bene armatis, bene exercitatis nobis opus est in præsentī rerum statu, quarum auxilio adjutus is qui nunc temporis exercitui nostro præest, et quem ipse Homerus virum pacis bellicque artibus instructissimum prædicaret adversarii ipsis virtutis exemplum exhiberet. Quare nos non minus ac cæteri omnes, quorum animus præsentium calamitatum pondere opprimitur, manibus precabundis ad cælum sublatis, ut par est, supplicamus ut hisce nos malis promp-
te eruas, eripias, liberes, ac denique urbem quæ tibi in primis cordi est beneficiis cumules; tum enim una cum gentibus finitimis pro benevolentia tua te glorificabit et, licet ipse absens sis, ærumnas fortius tolerabit.

(18) Xerxes scilicet, ut supra.

(19) Philippos, puto.

(20) Paulus apostolus Philippis fuit virgis cæsus.

(21) Chandrenus, puto.

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΘΕΟΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ

ΛΟΓΟΣ

ΠΕΡΙ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ⁽¹⁾.

SAPIENTISSIMI ET ERUDITISSIMI VIRI

THEODULI MAGISTRI

ORATIO

DE REGIS OFFICIIS

AD ANDRONICUM II PALÆOLOGUM

(Mal Script. vet. tom. VIII, parte III.)

1. Talem te judico, optime imperator (nam satis A te cognitum habeo ut hanc rationem ineam) qui et tibi et subditis tibi civibus optima et pulcherrima quæque precari atque fovere animo statuis. Quod quidem factu non prorsus difficile est. Sed cum rex tum demum reapse regnare censendus est, cum et ipse et qui sub eo sunt rebus honestis manum admovent, certe peccarem, silentio prætereundo virtutes tuas, et quæ non tantum hucusque præclare fecisti, sed et quæ facies postea. Porro quibus rebus fisci cæteri laudem tibi Jugiter astruunt, eas nos quoque amplectendas censemus. Sic enim de iis quibus reges ante omnes opus habent disserendo nil novi tibi facere videbor, si ab aliis jam relata ipse denuo refero. Quid plura? Si persuasum haberem, laudibus te meis meliorem reddi posse, virtutes ego certe tuas vocibus meis augerem utilis sic tibi futurus. Sed ut verum dicamus: laudum nimietas et abundantia adeo tantum jam tibi tædium creavit ut nec ex quæ veræ ac liberales sunt animum tuum juvare valeant. Quia enim et res pulchræ et malæ sine moderamine prolatae sunt, boni nihil efficiunt aut nos emen-

(a) Sic cod., ut infra, p. 167.

(1) Imitatio est Isocratis. Sicut enim hic in priorē Nicoclea oratione de regis munere agit, in posteriore de populi vicissim erga regem officiis; ita Theo-

α. Οὐτ' αὐτός μοι δοκεῖς, κράτιστε βασιλεῦ, ὡς γε ἐγὼ σου μάλα ξυνεῖς μάλ' ἔγω λογίζεσθαι, ὅτι οὐκ ἄλλο τῶν πάντων, ὅτι μὴ τὸ κάλλιστα καὶ λυσιτελέστατα καὶ σαυτῷ καὶ τοῖς ἀρχομένοις κρατεῖν οἶός τ' εἶναι, καὶ θαυμαστὴν τινα διὰ πάντων τῆν παρὰ πάντων φέρεσθαι ψῆφον ἐν εὐχαίς ἂν ποιησθαι· τοῦτο δὲ καὶ πολλὸν ἢ τῶν ἀπάντων πάντων (α) ἀνευ τοῦτου κρατεῖν· ἐπεὶ δὲ τόθ' ὡς ἀληθῶς ἀρχαί τις, ὅταν αὐτὸς οὗτος καὶ πάντες ὁμοῦ τοῖς καλοῖς χειρ' ἐπιβάλλῃ· ἐγὼ τε οὐκ ἂν εἰκότα ποιοῖην, εἰ οὕτω γ' ἔχοντος σοῦ καὶ πεφυκότος πρὸς ἀρετὴν, ἐπειτ' αὐτὸς ἃ σε τῶν πάντων τοι ζηλωτῶν οὐκ ἐν τῷ παρόντι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπιστε δεῖξαι, ταῦτα μὲν λέγειν ἔχων ἑάσω· ἐξ ὧν δὲ σὺ τοὺς ἐπαίνους συνάγουσιν ἕτεροι, τοῦτοι; ἀξιώσω κεχρησθαι· πρὸς γὰρ τῷ μηδὲν τῶν γιγνομένων καὶ ὧν μάλιστα ἀρχοῦσι δεῖ συμβουλεύειν ἐλέσθαι, οὐδὲ καὶ νῦν σὺ γ' αὐτῷ τοπαράπαν δόξω ποιῆναι, ταῦτα τοῖς ἄλλοις καὶ περὶ τῶν αὐτῶν ὅπερ σοῦ διώω. Καίτοι τί λέγω; εἰ μὲν γὰρ ἀμείνω σε τοῖς ἐπαίνου; ἀργασόμενος ἤδειν, καὶ τοῖς καλοῖς οἷς ἔχεις μᾶλα προσθήσω, οὐκ ἂν ποτ' εὖ ἐσθι ταυτησὶ τῆς εἰσφορᾶς ἀπεσχόμην· νῦν δ' εἰ μοι δίδως εἰπεῖν, οὕτως ἄγαν ὁμοῖ ὅπῃ τοῦ πλῆθους καὶ μεγέθους τῶν ἐπαίνων διέφθαρθε, ὡς καὶ τὸ πᾶν ἐντεῦθεν κατωρθώκεναι δοκούντες, ὁμοῦν αὐτῶν ἀμειλῶς ἵσχειν καὶ ῥαπτοναύεσθαι, μῆτε τοῦ καλοῦ μηδένα μηκέθ' αἰρούμενοι λόγον ποιῆσθαι, μῆθ' ἃ τῶν φαύλων

dulus sive Thomas noster in hac priore oratione de rege optimo disserit, in posteriore de optimo populi statu seu officiis.

πρόσε
μεθισ
σθ', τ
ἔξον
των ὁ
ὅποθε
καὶν ἰ
σκευά
νατον,
ὅπῃ γ
εἰλοχῶ
ἔλλως
χρόνου
ἔγωγ'
ἐποίνῳ
δοῖς δ
καὶ οἱ
τετιμα
μένον
διὰ πᾶ
ὡς οἱ
εἶναι
ἔξον
τείνον
ἢ τοῦ
εὐτως
θεομά
ῆς τοῖ
τεῦθεν
θεομά
παντὸς
ἀρχιν
β'.
οἱ χρεῖ
θεῶς πε
μπαρ
ματὸς
ὅπερ τ
μῆλλον
μὴ καὶ
ἐργον
καὶ τὸ
νῆς, δ
νῆσαι
πάντω
σαυτῶν
εἰ τε
εἰ βα
οἶδ' εἰ
ἀλλ' εἰ
οἶδ' εἰ
τοῦτων
δὲ ὡς
μόνα,
ἵσχειν,
οὕτως
δοκούν
αἰρεῖσθ
γ'.

πρόσεσθ' ὁμῖν, τοῦτων ὁμᾶς αὐτοῦς ἀφιστάναι, καὶ ἀφιστάναι πρὸς ἃ δεῖ· εἰ δ' ἂν περὶ πλείστου ποιήσῃ, ταῦθ' ὁμῖν εἰς βλάβην καθίσταται, πῶς οὐκ ἔξωκ' ἐτέροις ἀνιέναι, δι' ἧς εὐδαιμονίστατοι πάντων ὁμεῖς ἔσεσθε; Ἦν γὰρ σου, δι' ὧν ἀνιγῶ μὲν ὑποδείμην, σὺ δὲ ταῦτ' ἀκούσας εἰς ἔργον ἐξενεγκεῖν ἰθαλῆσαις, τὴν ἅπαντ' αἰῶνα θαυμαστὴν παρασκευάσω γενέσθαι καὶ τὴν ἀρχὴν τοῖς ἐπαίνοις ἀθάνατον, χαριτοῦμαι σοὶ πολὺ μᾶλλον, ἢ εἰ πάντα τὸν ὑπὸ γῆν καὶ ὑπὲρ γῆν χρυσὸν, εἴπερ οἶόν τ' ἦν, συνειλοχῶς παρῃσχύμην· χρήματα μὲν γὰρ ἄλλοτε ἄλλως ἴσχει, ἀρετὴ δὲ οὕτω κατὰ παντὸς ἴσταιτο χρόνου, ὥστ' οὐκ ἴσταιν θε' οὐκέτι λόγος αὐτῆς· ἢς ἔγωγ' εὖ οἶδα δημαγωγὸν ὡς τάχιστ' ἀποφανῶ, ἰσχυρὸν τιν' εἶναι δεῖ τὸν κρατοῦντα διεξιῶν, καὶ σοὶ θύς ἀφορμὰς, δι' ὧν αὐτὸς τε ἔση καλῶς κἀγαθός, καὶ οἷος οὐ τοῦ προσρήματος μόνου, ἀλλὰ καὶ τοῦ τετιμηκότος ἀξιοχρεῶς εἶναι Θεοῦ· τοὺς τε ἀρχομένους τοιούτους δὴ τινας ἔξεις, ὡς σοὶ μὲν τοῦτους διὰ πάντων ἐυμβάλειναι πειράσθαι, καὶ κατὰ πόδας ὡς οἶόν τε χωρεῖν, τοῦτοις δ' αὖ σὲ καλοῦ παντὸς εἶναι παράδειγμα, ὡς ἂν εἴη τε σῶμα πολλοῦ τινος ἔξωκ' ἐκ κεφαλῆς εἰς πόδας σῶζων τὸ κάλλος· ὅτε ταῖνυν αὐτὸς μὲν ἀριστος γεγονώς, παραπλησίους ἢ τοὺς ἄλλους πάντας ἐπειτ' ἐργάσῃ· τοῦτων δὲ οὕτως ἐσχηκότων σοὶ κατ' ἀμφοῖν ταῦτα περιέσται θαυμάζεσθαι, καὶ ἧς αὐτὸς ἔχεις χρηστότητος, καὶ ἧς τοῖς ἄλλοις αἰτιώτατος εἶ, πῶς οὐκ ἀρετῆς ἐντυθεὶν ἀντιληπτόν ἐστ' ἐξ ἀνάγκης, εἰ σοὶ τοῦ θαυμάζεσθαι τρόπον ὃν ἔργην μέλει; μέλει δὲ εὖ οἶδα παντὸς μᾶλλον, εἴπερ τοῦ κάλλιστα καὶ ὡς ἀληθῶς ἔργειν μέλιστα μέλει.

β'. Πρῶτον μὲν οὖν ἀπάντων ἐκείνῳ διανοεῖσθαι αἰ χρῆ, ὅτι εἰ καὶ τῆς γῆς ἔλαχος ἄρχειν καὶ μέγας πραγμάτων περιεκείσθαι τοσόδε, ἀλλ' ἄρα καὶ μέλας θνητῆς ἔλαχος εἶναι, καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς πράγματος· ὡς μὴ μέλινον τοῦ εἶναι φρονεῖν ἔχειν, μηδ' ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα τῆς φύσεως βαίνειν. Τί γὰρ μᾶλλον ἀμείνων εἰ παντὸς ἰδούτω διὰ τὸ σῆμα, ἢ καὶ μᾶλλον χρηστός ὢν; ἀλλ' ἐπεὶ περ οὐκ ὢν ἡγεμόνεις, καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ γένους εἰς χροῦν τε καὶ τὸ μηδὲν ἀναφέρων, οὐχ ὅπως ἐς ἅπαν διαμενῆς, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν τοῖς προγόνους; καὶ αὐτὸς ἐκείνους, πεπράσθαι παντὶ θυμῷ, τοῦτο μὲν μετρίωτα πάντων κεχρησθαι, καὶ κατὰ στυγνόν, ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ στυγνόν, τοῖς πράγμασιν ὁμιλεῖν, τοῦτο δὲ τὴν ἀρχὴν οὐ τε καὶ ὡς ἔχρην διοικεῖν· καὶ μέγα νομίζειν οὐκ εἰ βασιλεύεις ἀπλῶς, ἀλλ' εἰ καλῶς βασιλεύεις· οὐδ' εἰ τῆς ἀλουργίδος ἡξίωσαι καὶ τοῦ σκήπτρου, ἀλλ' εἰ κοινῶς ἔση τῶν Ὀλύμπου πραγμάτων· οὐδ' εἰ θαυμαστάς ἔχεις ἀνθρώπους, ἀλλ' εἰ μετὰ τοῦτων καὶ πρὸ τοῦτων ἐπαίνετην ἔξεις Θεόν· πρὸς δὲ ὡς κοινὸν ἀπάντων δῆπου δεσπότην καὶ κηδεμόνα, τοσαύτην καὶ τηλικαύτην ὀφείλεις εὖ νοεῖν ἴσχειν, ὅσην ἀξιοῖς τοὺς ἄλλους ἴσχειν πρὸς σέ· καὶ οὕτως διακείμενος εἶναι ὡς μηδὲν ἔξω τῶν ἐκείνων δοκούστων μήτ' οὖν ποτε ὀρθῶν, μήτε βουλεύειν ὅπως αἰρεῖσθαι, ἀλλ' ἐν ἅπασιν ἡγεμόνα τοῦτον ποιεῖσθαι.

γ'. Ἐπειτα πρὶν ἢ τῶν ἄλλων βασιλεύειν, στυγνῶ

A dant. Si vero ea quæ plurimi facitis ipsi, pernicioſa ſunt vobis, quo pacto ii ſpernendi erunt quibus ſummam veſtrum bonum unice cordi eſt? quod ſi ea quæ tibi dederim conſilia obſervans et dictorum meorum audiens fores, regnum tuum per omne tempus laudibus ad cælum uſque efferrem, atque ita majoris tibi ſelicitatis auctor eſſem quam ſi tibi quidquid auri ſuper et intra terram fulget, offerrem. Dum enim opes fluxæ ſunt, virtus adeo omnium temporum eſt, ut nunquam ab hominum ſocietate abeſſe poſſit. Quicunque enim cæteris imperare ac populum regere præſumit B virtutum laude cumulatus eſſe debet; quibus tu ipſe ornatus apud homines et ipſum Deum honores nanciſceris, ſubditos autem habebis te dignos et qui vitæ tuæ inſtitutum ſedula imitatione amplecti ſatagent, et indolem, quam in te admirantur, imitatione exprimendam ſibi proponent. Hinc fiet ut duabus ex cauſis te admirarentur, ob tuam, inquam, probitatem et aſſeclarum horum integritatem. Quid mirum ſi, te inſtigante, virtutis ſtudium omnium animis ingeritur? Tu, certo ſcio, præclaros illos virtutis fructus guſtare maximopere amas et boni regis laudi C anteponis.

2. Id ante omnia in mentem inducere debes quod ſi regni vaſti et populi ſors permiſſa eſt, nihilominus in mortalium, ſicut nos ipſi, es numero, quare altos ſumere ſpiritus natureque limites transgredi tibi non licebit. Quid enim prodeſt ſi extrinſecus inter omnes excellis, ni intrinſecus quoque anteis? ſuit revera tempus quo non exiſtiſtiſi, et generis tui initia exigua ſunt; tu quoque non in æternum manebis; tibi eadem, quæ majoribus tuis, facienda et perpetienda veniunt; tibi a ſuperbia abſtinendum eſt, et ſi rebus pro ingenio ac moribus tuis inſervire volueris, rerum adminiſtrationi ſumma cura adhibenda tibi eſt hand contento quod regnas, ſed inſtitendum ut bene. Non ſatis erit quod purpura ac ſceptro dignus ſis habitus, ſed et agendum ut olympicis honoribus; non ut apud cæteros in admiratione ſis, ſed ut Deum ipſum æquum habeas judicem, cui tu ut univerſorum domino ac moderatori eandem debes verecundiam quam ipſe a cæteris expoſcis; eo denique animo eſſe debes ut nihil eorum quæ Deo diſpicient facias aut mediteris, imo in omnibus unius Dei nutu atque auſpiciis incedas.

3. Igitur antequam in cæteros dominari præſu-

σαυτῶ τε καὶ αἰνέσις αἰτίος γεγονέναι καὶ τῆς ἀπα-
σὸν μεγίστης προσηγορίας τυγχάνεις, θεοεικάτως
τις καὶ ὦν καὶ βοώμενος. Καὶ τί μέλιν ἂν εἰς εὐ-
δαιμονίαν ζητήσῃς, ἢ θεὸν δι' ὦν οὕτω φιλανθρώ-
πως ἴσχεις ἀκούειν, ὀνητὸς πεφυκὼς; καὶ τῆς καθ'
ἡμᾶς φύσεως γεγονώς, εἴτα περιουσίᾳ χρηστότητος
δόξης ἀθανάτου κληρονομῶν;

ε'. Καὶ μάλιστα εἰ σοὶ τοσοῦτον μεγαλοφυκίας
περίσστιν, ὥς μηδὲν μηδετιῶν παρὰ μηδενὸς ἀξιοῦν
τοπαράπαν λαμβάνειν, μηδὲ δωροφορεῖσθαι διὰ τὸ
σῆμα, καθάπερ οἱ πρόσθεν, ἀλλ' ὅπως δι' αὐτὸ
τοῦτο μᾶλλον ἅπαντας εὐποιεῖς· εἴπερ τὸ μὲν βα-
σιλικὸν τε καὶ μεγαλοπρεπὲς καὶ τῆς ἐπαινουμένης
ὥς ἀληθῶς μάλιστα μοίρας· ἀγεννοῦς δὲ καὶ φαύ-
λης καὶ μικρᾶς διανοίας καὶ οἶον πλεονεκτητικῆς πῶς
ἐχούσης τὸ μηδενὸς λαμβάνειν χρῆζοντα. Ὁ μὲν γάρ
ὦν ἂν χρεῖς καθίσταται, ταῦτα λαμβάνων, εἰκότως
δῆπου λαμβάνει· ὁ δ' ὦν εὐπόρως ἔχει, ταῦτα δε-
χόμενος οὐκ ἂν δυνάμην εἰπεῖν, ὥς οὐκ ἀκράσις
γνώμης ἐπὶ ταῦτα προήκται· ἐπὶ τοίνυν μὲν ἀπλῶς
εὐποιεῖν καθαρῶς ἔστιν εὐποιεῖν. Τὸ δὲ μετὰ τοῦ
δωροφορεῖσθαι τοῦτο ποιεῖν οὐκ εὐποιεῖν μᾶλλον
ἔστιν ἢ ἀποδιδόναι· καὶ προσέε' εὐεργετούμενον,
ὡς οὕτω· εἰτω, τὸν εὐεργετοῦντα παρακαλεῖται νο-
μίζειν, ὃ μὴδ' ἂν εἰς ἐνέγκοι· ῥαδίως μὴ ὅτι γε ὁ
βασιλεὺς, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἄλλων γε δεσποῦν· χωρὶς
δὲ τούτων, τὸ μὲν εὐποιεῖν μόνον πάντως ἐστὶ θεοῦ,
παρ' οὗ πᾶσιν τὸν ἅπαντα χρόνον πάντ' ἐπιφέρει τὰ
γαθὰ· τὸ δ' εὐ ποιεῖν τε καὶ πάσχειν ἀνθρώπου·
τὸ μὲν κατὰ φύσιν, τὸ δὲ κατὰ μίμησιν. Ὅσον οὖν
ἀνθρώπου θεὸς ὑπερέχει τὰ γε τοιαῦτα, τοσοῦτο
πάντων αὐτοκρατόρων βασιλευτάτος ἂν εἴη ὁ μόνον
τὸ εὐ ποιεῖν ἡσυχῶς. Οὗτος τοίνυν αὐτὸς γενοῦ,
λαμβάνων μὲν οὐδαμῶθεν μὴδ' ἂν ἀνάγκη τις ἦ, οἴ-
κῃ δὲ καὶ παρὰ σαυτοῦ πᾶσι πάντα διδοῖς, καὶ
πᾶσιν ὦν ἕκαστος δέεται· ἂν δὲ καὶ αὐτὸς δειοῦν
παρὰ τῶν ὑπηκόων ἐπιλήσης λαμβάνειν, σὺ δὲ καὶ
τοῦτο μετὰ πολλοῦ τοῦ χρεῖστονος ἔξεις, ἀνθ' ὧν
οὕτω σφίσι παρέχεις, εὐνοοῦντας ἅπαντας ἔχων καὶ
τὰ οὐκ πνέοντα· ὃ μέγιστον πάντων καὶ λυσitelé-
στατον καὶ σοὶ καὶ τοῖς ὑπὸ χεῖρα, καὶ ὅπως τοῖς
τῆς ἀρχῆς πράγμασιν· ὅπως οὖν, ὦ βασιλεῦ, μὴ
τοῦ εὐ ποιεῖν μηδοντινοῦν ὄρον ἡγήσῃ, ἀλλ' αἰεὶ καὶ
πρὸς πάντας καὶ κατὰ πάντα δὴ τινα τρόπον, καὶ
μετὰ πολλοῦ τοῦ περιεῖναι τὰ τοιαῦτα περαινῇ,
καὶ χαίρῃ; μὲν εὐ ποιῶν τῶν εὐ πασχόντων οὐχ
ἦττον· μᾶλλον δὲ οἷς ἅπαντας εὐ ποιεῖς, αὐτὸς εὐ
πάσχειν νομίζεις, ἀλλῆς δὲ αὐθις, μὴ ταῦτα ποιεῖν
ἔχων, ὥσπερ ἂν εἴ τις βίαιως τῶν προσόντων ἐκπι-
πτων, καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἰδιότης οὐ βασιλεὺς
εἶναι νομίζει· εἰκότως. Οἷς γὰρ τῶν εὐ ποιεῖν δυ-
ναμένων ἐγένου, πάντας· εὐ ποιεῖν δίκαιος ὦν· οἷς
μὲν ἅπαντας εὐ ποιεῖς, τῶν εὐ ποιεῖν δυναμένων βα-
σαιοῖς ὥς ἀληθῶς γεγονέναι· οἷς δ' ἂν τῶν εὐ ποιεῖν
δυναμένων ἐπαυθῇ περ ἐγένου, ποιεῖν δίκαιος εἰ, ταῦτ'
οὐ ποιεῖς, οὐδ' ὅτι τῶν εὐ ποιεῖν δυναμένων ἐγένου,
λέγειν δίκαιος εἰ, δι' ὧν πράττεις ἐξελεγχόμενος,
καὶ τοῖς ἔργοις αἰσχύνων ἂν προσελησθῇ νομίζεις.
Εἰ οὖν σοὶ μέλει τοῦ κατὰ σὲ γιγνομένου, καὶ ὅπως

A possint post tot et tanta in eos beneficia honorifi-
centissima te appellatione saluabunt Deo ipsi te
comparando. Quid sane majus ad felicitatem quæ-
sieris nisi Deum cujus gratia tam magnifice nunc
audis, tu qui a principio mortalis sicut nos, præ-
clare facis ad tantum gloriæ fastigium evectus
es!

B 5. Et hoc quidem tum præcipue accidit, si tam
magno et generoso es animo, ut nihil prorsus a
quocumque doni nomine accipias, sicut quidam
alii, ut e contrario beneficia in alios sponte confe-
ras; quod sane regium et generosum et citra om-
nem laudem est, ut econtra indolis est sordidæ et
C animi abjecti signum. accipere, dum egenus plane
non sis. Qui enim acceptum refert id quo opus
habet et quo eget, recte accipit; qui autem ea,
quibus jamjam abundat, accipit, is certe avaritiæ
sordidæ culpa non vacat. Huc accedit quod sine
ostentatione bene facere vera est beneficentia et
quod, cum munera das donator plus quam remun-
erator videris et quod sic benefactor cum eo cui
bene sit, confunditur, quæ res non regi tantum sed
cuique alii mortalium minime grata foret.
Quid plura? Dei unius est benefaciendi munus a
quo quidquid bonum est semper proficiscitur;
D munera autem dare aut datum accipere ad homi-
nem spectat; unum secundum naturam, alterum
juxta imitationem est. Quantum autem in hisce
Deus homini supereminet, tantum ex omnibus vi-
ris principibus is præcipuo jure rex censeretur qui
nihil nisi bene fecerit. Talis igitur tu ipse fias, a
nemine quidquam nisi necessitas adsit, accipiendo,
egenos autem quantum poteris ultro adjuvando.
Ubi vero ab inferioribus ipse accipere præsumis,
cum commodo id tuo feres talem te erga eos præ-
bendo ut tibi rebusque tuis faveant ac studeant;
ita enim et tu ipse et res publica florebitis. Igitur
D o rex, benefaciendo terminum imponere noli-
to, imo in universos omnimoda conferas beneficia de
hisque non minus quam si qui ista accepta referunt,
gaudeas ac in mentem inducas te ut aliorum, sic
tui ipsius benefactorem esse. Item dolebis, ubi bene
faciendi copia deerit, et te privatum, non regem po-
tabis esse, idque recte. Ex quo enim iis accenseria
qui bene facere possunt, jure quodam tuo omnibus
bene facere potes et jus tuum id faciendi vere pro-
bas. Quod si aliter facis, reprobaberis et de tuis
ipse facis erubescas. Quodsi tibi cordi est ut im-
perio optime ac justissime functus esse repnteris,
id per omnem vitam age ut non modo spem ab

egenis de te conceptam superes, cum regali liberalitate et ultra necessitatem dando idque priusquam abs te petant auxilium. Sic enim duplici frueris gloria, cum largiendo munera, tum benigne hoc faciendo, unde tui ipsius simul benefactor evades. Dum enim ceteri tuas respiciunt manus, tu ipse vero divinas spectas, sane est quod speres te qualis civibus tuis esse videris, talem numinis divini oculis visum iri, cuius beneficentia et possides, et quæ possides elargiri potes. Id porro pro vero teneto quæ nobis donas non tua, imo nostra ipsorum sunt quæ tu in nostram et reipublicæ utilitatem, eadem qua regiam potestatem, si parva magnis componere liceat, administras.

6. Huius itaque magni officii quod tibi incumbit, cum gravissima omnium Moderatori abs te reddenda erit ratio, id te ante omnia monitum velim, ut non solum erga omnes maximam humanitatem ac in dando largitatem adhibeas, sed id agas ut nemo in quacumque re se læsum dicere possit. Quemadmodum enim urbs sine mœnibus et vallis in tuto stare nequit, sic nec regnum ipsum sine iustitia, aut ut uno verbo dicam, urbs quidem non stabit etsi luci et habitantium fortitudine, regnum autem, etsi militari præsidio, castris, armis et similibus protegitur, nisi iustitia adsit, parum tecta sartaque est, ut cum Euripide loquar; iustitia econtra regnante vel sine mœnibus atque armis, res nihilominus salvæ erunt. Quenam igitur tua potestas si militibus stipatus nihil contra leges facis, et in omnibus quæ dicis facisve iustitiæ exhibes exemplum et specimen. Si enim te geris, o rex, et omnia legum moderamini committis, procul dubio fiet ut qui tibi subditi sunt idem quæ tu sentiant, et quidem boni ab id ipsum quod boni sunt; malos autem, ut officiis satisfaciant, metus instigabit. Id enim plane persuasum habeo quod omnes nolentes volentes tibi grato ex animo officia præstabunt, et tu ipse ita agendo veri regis partes explebis non tantum insontes et vexatos omni tempore et loco adjuvando, sed et manus porrigendo ita ut injuria procul avertatur quamdiu tu quidem gubernaculum tenes. Quicumque enim vel e numero tibi familiarissimorum crimen commiserit, pœnas dabit, nec sanguinis communitas ei proderit. Ita fiet ut nemini injuria inferatur et ut tu ipse

την ἀρχὴν ὡς κάλλιστα καὶ δικαιοῦστα πάντων δοκῇ ἀνηρῆσθαι, περὶ δὲ παντὸς δήπου τοῦ βίου οὐ μόνον τὰς τῶν εὖ παθεῖν δεομένων ὑπεραίρειν ἐλπίζας, τῇ μεγάλᾳ δίδομαι καὶ βασιλικῶς μᾶλλον ἢ χρῆσθαι ἐνέσται· αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ τῷ πρὶν αἰτηθῆναι, μεγαλοψυχία πρὸς πάντας κεχρησθαι· ὡς ἂν εὐδοκίμῃν ἑκατέρωθεν ἔχῃς, ἔκ τε ὧν εὖ ποιεῖς, ἔκ τε ὧν φιλοτίμως τοῦτο ποιεῖς· ἔπειτα καὶ σαυτὸν εὖ ποιεῖν ἔστιν ἐντεῦθεν. Εἰ γὰρ δὴ πάντας μὲν εἰς τὰς σὰς βλῆπουσι χεῖρας, εὐ δ' αὐτὸς εἰς τὰς τοῦ Θεοῦ, εὐδελὸν ὡς ὁποῖος ἂν τις τοῦτοις φανῇ, τοιοῦτον ἂν σοι προσδῶκα γεγενῆσθαι χάκεῖνον, παρ' οὗ σοι τό τε κρατεῖν, τό τε ἔχειν τὰ τοιαῦτα δίδομαι· οὐκοῦν ἀκριβεῖ λόγῳ οὐδ' ἂ διδῶς ἡμῖν, δῶρα σὰ διδῶς, οὐδ' οὐκοῦν καὶ παρὰ σαυτοῦ χορηγεῖς, ἀλλὰ τὰ ἡμέτερον αὐτῶν ἡμῖν ἀποδίδως, καὶ ὧν ἐνεχ ἡμῶν καὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας δημαγωγεῖς αὐτὸς καὶ προστάτης, ὥσπερ ἐν μεγάλῳ δήμῳ τῷ βίῳ τὴν τῆς οἰκουμένης πολιτείαν πολιτευόμενος.

7. Ὡς οὖν τῆς μεγάλης καὶ θαυμαστῆς ταυτησὶ δημαγωγίας, ὦ βασιλεῦ, μεγάλας καὶ τὰς γ' εὐδύναντας ὑπέβην, καὶ πάντων εἰσπραχθισόμενος λόγον τῷ πάντων πρῶτάναι, εὐ δ' οὕτω τοῖς παρούσι κεχρησθαι, καὶ μὴ μόνον φιλανθρωπῶς, ὡς ἔφην, πρὸς πάντας ἔχειν, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος τὰς εὐεργεσίας ποιεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ὅπως μηδεὶσὺν ἀδικήσεται τῶν ἀπάντων, περὶ πλείστου ποιεῖσθαι. Ὡς γὰρ οὐχ οἶόν τε πόλιν τειχῶν ἄνευ καὶ προδολιμάτων εἰσθῆσθαι, ὡς δὲ καὶ βασιλείαν αὐτὴν, μὴ δικαιοσύνης κρατούσης, μᾶλλον δ' καὶ βασιλείαν καὶ πόλιν, τὴν μὲν οἷς ἔφην ἐχυρωμένην, καὶ προσέτι θαυμαστῶν οἰκητῶρων, καὶ θέσεως ὑπερηφάνου λαχοῦσαν, τὴν δὲ δορυφόροις καὶ στρατοπέδοις καὶ ὅπλοις καὶ πᾶσι τοῦτοις κρατυνομένην, εἰ μὴ πάρεστιν αὐτῇ, τὰ γ' ἄλλ' ἐπ' ἀθενοῦς ῥώμης ὀχεῖσθαι, ταῦτα κατ' Εὐριπίδην συμβαίνει· ὥσπερ αὖ τοῦ ἀντιφον παρούσης μὲν ταύτης, ἐκείνων δ' ἀπόντων, ἀσφαλεῖς καὶ βεβαίας παντάπασιν εἶναι. Ἥλικον οὖν ἔσται σοι κράτος, εἰ μετὰ τοῦ στρατοπέδου κεχρησθαι καὶ μὴδὲν ὀτιοῦν ἔξω τῶν νόμων πράττειν σπουδάζεις· πρῶτος δ' αὐτὸς δι' ὧν λέγεις καὶ πράττεις τοῦτοις βεβαίῳ, παράδειγμα δικαιοσύνης· καὶ τοῦ τί δεῖ ποιεῖν ἴπασιν εἶναι· οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν, ὦ βασιλεῦ, σοὶ ταύτῃ διακειμένου, καὶ περὶ τοῦ νόμου τὰ γινόμενα σώζοντος, μὴ οὐχὶ καὶ πάντας ἂν τοὺς γ' ὑπὲρ χεῖρα ταῦτα φρονεῖν προαίεσθαι· τοὺς μὲν εὐγνώμονας δι' αὐτὸ τοῦτο· τοῖς δὲ πονηροτάτοις, πρὸς τὸ τὰ δέοντα ποιεῖν, ὁ φόβος ἀρχιεῖ· κοινῇ δὲ πάντες εὖ οἶδαν καὶ ἄκοντες καὶ ἄκουσας ὅπως ἔσονται σοι καχαρισμένοι, πάντα ταῖς φροντισούσιν· οὐκοῦν χάκεῖνω· ἂν εἰργασμένοι, χρηστοῦ βασιλέως ὡς ἀληθῶς ἐργάσῃ, καὶ οἷον ὁ λόγος βοῦλεται, τοῦ μὴ μόνον πᾶσιν ἀδικουμένοι· αὐτὸς καὶ κατὰ πάντα χρόνον ἐκκεῖσθαι, καὶ οὕτω τάχιστα αὐτοῖς χεῖρα ὀρέγειν, ὡς τὸ λεγόμενον δὴ τοῦτο, ἄρ' ἔπος· αὐ' ἔργον εἶναι, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐκείνων πᾶσι κηρύξαι θαρραῖν, ὡς οὐδεὶς τοσπαρπᾶν ἀδικούμενος ἔσται, ἔως ἂν βασιλεύων αὐτὸς ᾗ· ἀλλὰ καὶ τῶν σφίδρα σοι γινόμενων καὶ αἶμα τυγ-

χάνη τις ἀδικῶν, καὶ οὗτος πάντως δώσεται δίκην, καὶ οὐδὲν τὸ γένος προσήσεται· οὕτω γὰρ οὐτ' ἂν οὐδαίς ἐτ' ἀδικούμενος εἴη, σὺ τε περὶ πλείονος σαυτοῦ τοὺς νόμους δόξεις ποιεῖσθαι· τοὺς τε ἀδικούντας αὐτοὺς εὖ ποιήσεις, δικαίους εἶναι παρὰ σκευάσας, καὶ μὴ τὴν σφῶν αὐτῶν μισούντας ψυχὴν τῇ τὴν ἀδικίαν, ὡς λόγος, φιλεῖν· τοῦτό σοι τὸ ψήφισμα τῶν ὅφ' ἥλιον πάντων κάλλιστον καὶ λυσitelέστατον ἔσται· μή τί γε οὐς περὶ τοῦ δικαίου Πλάτων εἴρηκε λόγους.

Ζ'. Καὶ μὴν οὐκ ἐν εἰρήνῃ μόνον, οὐδὲ τῶν πραγμάτων εὖ καθεστῶτων, δικαιοσύνης σοι δεῖ, ἀλλὰ καὶ ταῖς μάχαις μάλιστα· αὐταῖς τοιοῦτον αὐτὸν εἶναι σε δεῖ· ἐπεὶ περ αὐταὶ μὴ μετὰ τοῦ δικαίου πολλάκις γιγνόμεναι μεῖζω παρὰ σκευάζουσιν βλάβην, ἢ τοῦτ' ἰδεῖν ἔστιν ἐν εἰρήνῃ· ὅς κάλλιστ' ἂν οὕτω καὶ λυσitelῶς διενέγκῃς, ἐὰν μὴθ' ὑπὸ τοῦ πλεονεκτεῖν ἰθὺς αὐτὸς, ἀδικῶν μάχης ὑπάρχῃ· ἀλλ' ὡς πρόσθεν ἡδίκημένος, ἔπειτ' ἐξ ἀνάγκης τοῖς πράγμασιν ἀπαντᾷς, καὶ τοὺς ὑπάρξαντας ἀμυνόμενος ἤ; κατὰ τὸ τοῦ νόμου παρῆχον· μὴθ' ὁ τοῦτου κρείττον, τὰς πρὸς οὐδανὰς ζυμβαίνουσας διαφορὰς λῦειν λόγους εἶδον, σὺ δὲ θρασυτέτῃ γνώμῃς εὐθὺς εἰς ὅπλα χωρήσῃς, ἃ μὴ ποτ' ὄφελες κατ' ἀνθρώπους τὸ γ' ἐξ ἀρχῆς γεγενῆσθαι, μηδὲ παρελθεῖν μηδοπιστιοῦν εἰς τὸν βίον, ἢ γαγονότ' αὐτίκα παπαῦσθαι, ὡς ὅργανα πλεονεξίας, καὶ τοῦ κακῶς εἶσθαι ποιεῖν· φύσει μὲν τὸ πρὸς ἀλλήλους γνημονικὸν κεκτημένους καὶ πεφυκόσιν ἐν εἶναι, καὶ ταυτὰ διὰ πάντων φρονεῖν, ὑπὸ δὲ τοῦ πλεονῶντος ἐπιθυμεῖν καὶ χαίρειν ἰθὺς αὐτοῖς, οἷς ἥκιστα πάντων χαίρειν ἔχρην, οὕτως ἡμᾶς αὐτοὺς ἀγνοοῦσιν, ὡς καὶ πολεμεῖν παρὰ φύσιν ἀλλήλοις ὡς ἀλλοτρίοις πειρᾶσθαι, καὶ τοῦτο πολλοῦ τίνος ἄγειν. Εἴεν·

η'. Σὺ δ' εἰ μὲν ἀπολαύειν εἰρήνης ὅτι μάλιστα βούλῃ, ἀνάγκη μάλιστα πάντων φιλοπόλεμον εἶναι, καὶ οὕτω σοι ταύτης ἀπολαύειν εἴσεται· τὸ τε γὰρ ἀπραγμὸν οὐ σώζεται, φασὶν οἱ σοφοί, μὴ μετὰ τοῦ δραστηρίου τεταγμένον· εἰρήνης τε ἀπολαύειν οὐχ οἷόν τε, μὴ φιλοπόλεμον ὄντα· ὥσπερ οὐδὲ φιλοπόλεμον ὄντα, ταυτέσθαι μὴ μετέχειν· εἰκότως. Τὸν γὰρ μάχεσθαι μεμελετηκότα καὶ πολεμεῖν ἡσυχήμενον πᾶς ὁπσισὺν ὑπέπτηχεν, οἶμαι. Οὐκοῦν εἰ μὲν εἰρήνης ἀντιποιῇ, καὶ πολέμου ἀντιποιεῖσθαι δίκαιος· εἰ δὲ τοῦ μὲν ἐλάττω λόγον ποιῇ, οὐχ ὅπως ταύτης οὐδοπιστιοῦν ἀπολαύσῃ, ἀλλὰ καὶ πολεμίου τοσοῦτους διὰ ταύτην προσκτήσῃ, ὡς ἀναγκασθῆναι καὶ ἄκων φιλοπόλεμος· εἶναι, ἔκπερ ὡς ἀληθῶς εἰρήνης σοι μέλει. Εἰ δ' ἐκ μὲν τοῦ τῆς εἰρήνης ἔχεισθαι μόνος, πολεμεῖσθαι συμβαίνει, τὸ δὲ πρὸς τὰς μάχας ἔτοιμος εἶναι καὶ παρὰ σκευάσθαι τοῖς ὅπλοις χορηγεῖ τὴν εἰρήνην, ἢ; οὐδὲν τοῖς κρατοῦσι λυσitelέστερον, ἢ τοῦ μάλλον ὑπὲρ τῆς ἐσάπαν εἰρήνης φιλοπόλεμος· εἶναι, ἢ ταυτέσθαι μόνον διώκων, μήτε ταύτης μετέχειν, καὶ προσέτι πράγματ' ἔχειν ἐκ πολεμίων. Ἐπεὶ δὲ τὸν οὕτω παρὰ σκευασμένον ἀνάγκη πᾶσα καὶ ὢν παρὰ σκευάστο, τοῦτον πρότερον ἐπιστήμην κεκτησθαι, οὐ δ' εἶναι πολεμικὸν ἡμεῖς ἀξιοῦμεν, ἢ εἰς εἰρηνικὸς, πολεμικὸς δὲ

A legibus majorem quam tibi ipsi vim attribuas: ut in sotes ipsos beneficium te præbeas, justitiæ regula eos imbuendo, ita ut injuste faciendo animam suam odisse cessent. Hæc de te omnium honorificentissima et præclarissima sententia erit, nec ipse Plato de justitia melius senserit.

7. Sed non pacis tantum tempore et quando res salvæ sunt, sed inter ipsa belli certamina justum te esse oportet; siquidem sæpe per nefas certata magis noxia sunt quam quæ in rerum tranquillitate obveniunt. Optime autem ac sine labore isthæc omnia obibis, ubi sine ambitione non armis injustis pugnas, sed prius injusta passus pro necessitate rebus inservis et eos qui auperstitis sunt tueris: ubi ad lites et dissidia evitanda verbis, non telis pacem concilias. Nunquam enim bella inter homines ad internecionem fieri debuissent, et ubi eorumdem causæ exsistebant, nunquam diuturna esse decebat ut avaritiæ et malignitatis instrumenta. Qui enim natura eadem sentiunt ac curant et meditantur, ab avaritia longe remoti esse debent et ad ea aspirare quæ ipsis minime conveniunt, ut uno verbo dicam, bellum non nisi in extremo rerum discrimine inferre debebunt.

8. Quocirca si pace frui tibi in animo est, bello operam dare debes; sic enim ista frui licebit. Indolentia enim, ut dicunt philosophi, parum prodest, nisi simul operaris. Id certe constat, eum qui pacem vult, bellum amplecti debere, et quod is qui a bello stat pacis tandem commodi assequetur; quo nihil verius. Me quidem arbitro, eum qui artem militarem callet et exercet, omnes metuunt. Quare si pacem spectas, bella effugere non poteris; nunquam enim illam sine his consequeris; imo ob id ipsum hostium numerum augebis, et invitus arma capessere debebis, si pax tibi cordi est. Igitur si bellum gerimus ut pacem habeamus; si ob eam causam quovis momento arma capessere parati sumus, siquidem nihil pace utilis est, bellum potius amplectere; sic enim fiet ut pace non frusteris nec hostes te nimis facessant. Sed cum necesse sit ut is qui animum ad simile quid bene præparatum habet bene fungendi officio artem sciat, et cum bellicosum esse velim ut pace fruaris, et cum bellicosus esse nemo possit qui non in armorum usu

ne exercuerit, id tibi præcipio, ut animum ac corpus exercitiis militaribus jugiter fatiges, ursus, apros venando ubi copia datur, aut cum viris bello assuetis manus conserendo. Sed animum quoque generosum ac nobilem creabis et magna spirantem, si eum quotidiana ad antiquorum exemplum efformas, qui magnanimitate et præclare factis eminuerunt, etsi concionibus interesse amas, ubi iuste ipsorum laudes celebrantur. Alexandrum Philippi filium memento Homerum cubiculi consortem habuisse. Hæc ratione hisque artibus circa omnia bene valebis, rei militaris apprimè gnarus nec minus bonus miles quam ille qui in castris senuerunt. Sed non in pugnis solum terrestribus, sed navalibus quoque arte ac solertia præstabis; quibus omnibus animi vigor mirum in modum augetur. Nam si terræ continetis solius, aut solius maris regnum teneres, alterius utriusque tantum curam haberes; sed ubi in utrumque dominaris, id tibi faciendum erit ut utriusque moderator esse videaris. Nam si unum curando alterum negligis, medico similis es unius tantummodo corporis curam gerenti. Imo eum, quem nihil curas, subigere velle videberis; at tu utrumque sub te habere tendis. Equidem te absurdum dicerem si, ut utriusvis dominus fias, qui nunc quidem nondum es, summum adhiberes studium, et si amborum dominus es, unus tantum curam gereres, dum ambos eadem diligentia amplecti tuum est.

9. Idcirco copiarum et pedestrium et navalium summa ratio est habenda et id agendum, ut nostræ quidem cum viribus nostris et dignitate tua concordent, ita tamen ut exterarum et continentis e regione ratio nulla habeatur, idque non solum quia exercitus res pulcherrima et utilissima, ut brevi dicam, optima cum sit summam curam exigit utpote qui nostratibus ac iis qui rebus nostris favent consistit; sed etiam quod socii ac mercenarii quos in exercitum nostrum recipimus, quia fortitudine pollere videntur, non utique sunt qui esse videntur, nedum satis bonæ fidei sunt erga nos, ut fortunæ nostræ sincere participes esse velint, imo, quamvis res nostras adiuturos sese polliceantur idque gravissimis affirmare videantur iuramentis, nihilo magis iis confidendum erit. Cum enim nihil nisi proprium commodum ob oculos habent, quandiu

οὐκ ἂν ὄλωσ' εἴη, μὴ μάχεσθαι μελετήκως, ἀσκή-
τιον ἂν εἴη σοι μάλιστα διὰ ταῦτα τὴν τε ψυχὴν τὸ
τε σῶμα, τὸ μὲν συνεχέσει πόνοις καὶ γυμνασίοις;
πολεμικοῖς, οὐν μὲν ἐπὶ θήρας ἐξίοντι καὶ συρ-
πολικῶς ἀρχῶν τε καὶ σὺν καὶ ὧν ἐξεσι· οὐν ἐ-
μετ' ἀνδρῶν εὖ εἰδῶτων μάχης, καὶ τοιοῦτους δὴ τι-
νας καὶ τοὺς ἄλλους· εὖ μάλ' αὖ ποιεῖν θουαμένων, τὰ
τακτικὰ μελετῶντι· ἀλλὰ μὲν καὶ τὴν ψυχὴν μά-
λιστ' ἂν ἐργάσαιτο καλῶν καὶ γενναίων, καὶ τοῦτ' αὐτὸ
μῆνος πνέουσιν καὶ ὄλωσ' ἡραλκῆν, ἔαν οὐδ' ἐπ' εὐ-
φυλῆ καὶ ἐργοῖς ἀρίστοις τε καὶ μεγίστοις θαυμά-
ζειν ἔχομεν τῶν ἀρχαίων, πρὸς τοῦτους· αὐτοὺς
ἀπευθύνη; τῇ καθημέρῳ μελέτῃ, καὶ τῇ τοῖς ὑπὲρ
αὐτῶν λόγοις· ἡδεῖα συνείναι τε καὶ συζῆν· Ἀλέ-
ξανδρον γοῦν Φιλίππου καὶ συγκαθεύδειν τοῖς ἐκείνου
B Ὀμήρου φασίν. Οὕτω γὰρ ἂν διὰ πάντων τούτων,
ἡμεῖς μὲν ἐρρωμένοι εἴη; καὶ τοῖς ἔλοι; εὖ ἔχων,
ὁμοῦ δὲ καὶ τῶν πολεμικῶν ἀκρῶς τεχνίτης, καὶ
μηδὲν ἑκατὼν ἔχων τῶν γεγραμμένων ἐν μάχαις·
στρατόπεδα δὲ καὶ κατὰ θάλατταν πλεῖστα μὲν σοι
καὶ κάλλιστα ἴστω, καὶ πολεμικῆς ὥς εἰπεῖν εὖ
ἔχοντα τέχνης καὶ περὶ αὐτῶν· ἐν τούτῳ γὰρ ὅτι καὶ
τὸ πρὸς εὐφυῶν ὡς μάλιστα διακρίσθαι. Εἰ μὲν
γὰρ μὴ· ἡ· ἡ θαλάττης· ἡ· ἡ μόνος ἂν ταύτῃ;
ἐφροντίσεις· ἀρχῶν δὲ ἑκατέρων, δικαίος ἂν εἴη; ὡς
ἂν καὶ ἀρχῶν ἑκατέρων δοκῇ. Εἰ δὲ τοῦ μὲν φρον-
τίσεις, τοῦ δὲ μὴ, πρῶτα μὲν, ὡς βασιλεῦς, τοῖκα;
λατρῶν ἔνθ'; τίνος σώματος, τὸ μὲν ὅπω; αὐτὸ κάλ-
λιστα ἔξει πάντα ποιούντι, ὁστέρου δὲ μηδοντι-
σοῦν τοκαρίαν ἔχοντι λόγον· ἔπειτα καὶ ὁστέρου,
C εὖ μὲν φροντίσεις, τούτου καὶ ἀρχῶν ἐθέλειν· εὖ δὲ
μὴ, τούτου μὴ· ἀρχῶν· σὺ δὲ ἀμφοτέρων ἀρχῶν
ἐθέλεις· ἀποπον δὲ μοι δοκεῖ καὶ ἀλογίαν μετῶν,
ὁστέρου μὲν εἴπερ οὐκ ἦτοα κύριος, πᾶσαν ὑπὲρ
τοῦ γενέσθαι κύριον οἰσθαι δεῖν εἰσφέρειν σπου-
δὴν, ὁρχοντα δὲ ἀμφοτέρων, ὁστέρου μόνον καὶ μὴ
ἀμφοτέρων τῆσθαι λόγον, καὶ τὴν περὶ τῶν ὄλων
σκέψιν ἐν τούτῳ μόνῳ χωλεῖν ἔξιν, καὶ τὰ τῇ
προνοίᾳ ἐξ ἡμίσια; δοκεῖν γίνεσθαι.

10. Ἀνάγκη τοίνυν καὶ περὶ καὶ ναυτικῆς; θονά-
μειος πάντα ποιεῖσθαι λόγον· οἰκείας; μέντοι ταύ-
της καὶ τοῦ κατ' ἡμᾶς καταλόγου, καὶ ὄλων τῷ σῶ-
κράτει μάλιστα προσηκούσης· ξενικῆς δὲ οὐδιστι-
νοῦσιν οὐδ' ἐκ τῇ ἀντιπέρᾳς ἡπείρου· οὐ μόνον δὲ
D τὸ τῆς στρατιᾶς δῆπουθεν χρῆμα κάλλιστον καὶ λυ-
σιτελέστατον καὶ κοινωφελές, εἰ δὲ φάναι συντόμως,
ὅν ἡμεῖς ἄγαθον, μεγίστης δὲ μάλιστα καὶ τῆς παρ'
ἡμῶν δέεται προνοίας, ὡς ἐξ ἡμετέρων τε καὶ συν-
θῶν καὶ οἷον ὑπὲρ τῶν ἡμῶν συμφερόντων ὅσοι ὄροι
φροντίσειν ταυτηνάλωσθαι, ἀλλ' οἱ καὶ οὐδ' ἐν
τοῖς ἡμετέροις στρατεύμασι προλαμβάνειν εἰσθα-
μεν ξένους; ἐπὶ τῷ μεζῷ δοκεῖν ἔχειν δύναμιν, οὗτοι
πάντας οὐχ ὡς λέγονται δείκνυνται, οὐδὲ τοῖς ἐλπομέ-
νοις ἀσφαλεῖς εἶσιν εὐνοί, ὡς καὶ τῶν ἐπ' ἡμετέρας
μεταβολῶν κοινωφελὲς τούτοις ἐθέλειν, ἀλλὰ καὶ μν-
ρ· ἀκίς τὰ ὅτ' ἡμετέρας φῶσι πρᾶσθαι, καὶ τοῖς
προκωδιστάτοις τῶν ὁρχῶν χρήσονται, οὐδὲν μᾶλλον
ἐστ' αὐτοῖς προσεκτέον, πάντα μᾶλλον εὐσιν ἢ τοῦτο.
Πρὸς γὰρ τὸ σφῆν αὐτῆς λυσιτελεῖν καθάπαξ

σκοπούντες, ἔω; μὲν ἂν ἡμᾶς εὖ πράττοντας καὶ τῶν πολέμιων κρείττους ὁρῶσι, τὴν γιγνομένην καὶ οὗτοι σῶζουσι τάξιν. Ἐπὰν δὲ ποτε τύχη τινὶ σφαλῶμεν, καὶ τάξεινων ὑπέρσχη, εὐθὺς ὥσπερ τινὰ κρουσάμενοι πρῶμναν, αὐτομολοῦσιν ἑκείσε, καὶ πρὸς εὐς μεθ' ἡμῶν παρτάττοντο, μετὰ τούτων ἡμῖν ἐπίαςιν, ὁμοῦ μὲν θρασυτέρους ἔχειν; ἐν- τεῦθεν παρασκευάζοντες καθ' ἡμῶν, ὁμοῦ δὲ καὶ τοῖς ἡμετέροις δειλίαν ἐνιέντες καὶ φόβον, καὶ ἵνα μὴ λέγω, πολλάκις καὶ κίνδυνον· ἐπιδοξοὶ τινες δυ- τες οὐκ ὀλιγάκις ἂν ταῦτ' εἰργάσθαι κατὰ τὸ συμ- βολῖνον τῆς τύχης· οὕτως ἀπιστίας καὶ πίστει; ἔχοντες, πῶς τὴν ἡμετέραν στρατιάν ἐκ τούτων, ἀλλ' οὐκ ἐξ ὧν ἔσθην εἰκὸς συγκροταῖσθαι; Καὶ μὴν εἰ πολυχυρίαν μὲν εὐφυχίας ἀκούσης; οὐχ ὅπως οὐ- διμοῦ πῶποτε περιγενομένην οὐδ' ἂν εἰς εἰπεῖν ἔχοι, ἀλλὰ καὶ πᾶν τούναντιον ἐκασταχοῦ νικημέ- νην· εὐφυχίας δὲ, καὶ τῆς ἐκείθεν συμμαχίας χω- ρίς· παραδειγμάτων ἅπας ὁ βίος μεστός· οὐδὲ σοὶ γ' αὐτῷ, βασιλεῦ, πρὸς εἰς ἔχεις στρατεύμασι, καὶ ξενικοῦ τινος; ἐτέρου προσδαί· ἀποχωρῶσιν εὖ οἶδα τούτοις καὶ πλήθους εἴνεκα καὶ παρασκευῆς καὶ τῆς περὶ τὰς μάχας εὐφυχίας καὶ τόλμης τοὺς πολε- μίους ἐκπλήττειν τε καὶ φοβεῖν.

Καὶ μάλιστα ὅταν ἐκ περιστοίας τούτους αὐτοὺς εὖ ποιῶν ἦς· οὕτω γὰρ ἂν προθυμότερους ἐργάσαιο περὶ μάχας καὶ χρῆσθαι καλλίους· εὐ; χρῆν ἐν μὲν εἰρήνῃ μὴ σφᾶς αὐτοὺς ἀγνοεῖν, μηδ' ὁμολεῖν τοῦ προσήματος, ἐφ' ἃ μὴ προσῆκε χωροῦντας· ἀλλ' ὅπῃ εἰσὶν ἐννοούντας, πράττειν ἐθέλιν αὐτοὺς τοι- ούτους εἰκὸς, πολεμικῶς ἀσκουμένους, καὶ μετιόν- τας τὰ τακτικά καὶ τὸ σύμπαν εἰπεῖν, διὰ τῆς συνεχούς πρὸς ἀλλήλους ἀμίλλης, τὸ θυμικὸν ἀνά- πτοντας σφίσι, καὶ οἷον εἰς πρὸς συμπλοκὰς ἐτοίμως ἔχειν διανιστάντας· ὅταν δ' αὖ πόλεμος ἐπιστῇ καὶ μάχεσθαι δεῖν, οὕτω παρασκευῆς καὶ γνῶμης ἔχόν- των, ὡς πρῶτα μὲν μηδ' ἂν εἰ τι καὶ πάθονεν τὴν τάξιν λιπεῖν ἐθέλῃσαι, ἀλλὰ καὶ πολλάκις εἰ οἶόν τε καὶ τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἐκπεσεῖν μηδ' ἂν παραιτή- σασθαι· ἐπειτα τὰ μὲν τῶν πολεμίων οἰκεία σφίσι νομίζειν, ἃ δὲ πρόσεσθ' αὐτοῖς, μηδὲνα τούτων ποι- εῖσθαι λόγον· ὡς ἂν μήτε διὰ ταῦτα φιλοφωχῶσι, κακέινων ὅπως γένοιτο κύριον, τοῖς πολεμίοις ἐμὸς χωροῦσιν, οὐ φρονήματι μόνον, ἀλλὰ καὶ καταφρο- νήματι· τοιοῦτους δὲ τινὰς τούτους ἔξεις καὶ πολ- λοῦ γε καλλίους, ἔαν εὖ εἰδῶσιν, ὡς ἃ μὲν ἀποθα- λούσιν ἐν τῷ πολέμῳ, ταῦτα αὐτοὺς ἀπὸ πολλοῦ τοῦ κρείττονος ἀντικαταστήσεις αὐτοῖς. Εἰ δὲ καὶ τού- τοις πεσεῖν ἐνταῦθα ἐμυθεῖται, οὐ δὲ πρῶτα μὲν τούτους ὡς νικητὰς νομίσαι, οὕτω γνῶμης ἔχοντας, καὶ οὕτω παρασκευασμένους, τῇ φύσει δὲ ὡς εἰκὸς εἰξαντας· ἐπειτ' εἰς τοὺς αὐτῶν παῖδας ἀπομνημο- ναῖσαι, τὴν χάριν, καὶ τούτων ὡς οἰκείων ἀντι- ποιήσῃ, εὖ ποιῶν τὰ τε ἄλλα καὶ τὴν πατρῶαν τάξιν ἀποδιδούς· καθάπερ Ἀθηναῖς τῶν ἐν τῷ πολέμῳ τετελευτηκότων τοὺς παῖδας ἐποίησαν, δημοσίᾳ τρέ- φοντες ἄχρις ἡθῆς, καὶ τότε οἰκαδ' ἀποπέμποντες μετὰ τῶν πανοπλιῶν· καὶ τίς οὐκ ἂν ἀφειδήσει τῇ;

res nostras salvas, nosque ipsos hostibus superiores videbunt, partes nostras agent. Ubi primum autem adversa utemur fortuna, hostesque victiores erunt, illico proram vertent et ad eos transfugient, contra quos paulo antea pugnaverant, contra nos famjam pugnaturi. Sic enim fiet ut et illis animos augeant ac nostris metum ac pavorem injiciant nobisque pericula gravissima creent. Hinc enim cum recte suspicari possis eos postea quoque sic temporibus bona malave fide inservituros esse: qui, quæso, hujusmodi hominibus exercitum constare voles? Quæ cum ita sint, nemo sane multitudinem imbel- lem victricem prædicabit, imo usque superatam confitebitur; cujus rei vita omnis humana exempla exhibet innumera. Tu quidem, rex, non est quod ad copias quas possides, mercenarios adicias; satis enim numerosæ ac bene instructæ sunt, et in pugnaudo satis fortes atque audaces, ut hostibus terrorem ac metum injiciant.

10. Quod quidem præsertim continget, si de su- perfluo tuo beneficia in ipsos confers, eoque ani- mosiores ipsos ac manu fortiores ad pugnandum reddis. Ille certe in pace si se cognitos habuissent, eos non audissent qui quo non oportebat progredi hortabantur. Imo si ipsi quid valeant humeri haud ignorantes pro militari qua pollebant experientia pugnis se ac certaminibus miscere debebant; ut paucis dicam, continuis invicem certaminibus animus iis augescet, et manus conserere nunquam non parati erunt. Dein ubi bello exorto pugnandi necessitas aderit, ita animati erunt ut nec in summo rerum discrimine castra deserant, imo vitam cum sanguine efflare velint. Huc accedit quod res ho- stium suas esse censent, suarum autem nullam rationem habeant. Neque eo magis vitam amant, sed hostes ut subigant aggrediuntur, mortem ac vitam juxta habentes. Tales eos et multo meliores habebis, ubi primum persuasum iis erit quod in bello perdididerunt, tua opera ipsis in melius re- stitutum iri. Quodsi casu fatali superantur, tu qui- dem eos non minus pro victoribus habebis, forti- tudinis eorum ratione habita, quanquam in satis aliter fuit, et liberorum ab ipsis relictorum memor eos ut tuos adoptabis et honores quibus patres frui fuerant, in eos conferes, sicut Athenienses, qui in bello cæsurum natos ad pubertatem usque publicis impensis educatos, postremo armis in- structos ad suos remittebant. Quis tandem non

vitam contemnet, ejus animus de talibus persuasum habet?

11. Quid plura? Hos et ceteros omnes universim et sigillatim magni aestimare nec minoris quam te ipsum facere, pro dignitate cohonestare, iisque non ut subditis sed ut affinis uti, benignis eos sermonibus alloqui et benignum temet in ipsos præstare, plane tuum erit. Sic sane bene faciendo cum dignitate et gravitate id efficies ut te non minus quam semet ipsos diligant, ut tibi non minus quam sibi ipsis omnia fausta precentur. Subditos namque gubernantium felicitatis participes esse oportet. Tui igitur te non tam ut regem, sed ut patrem amicume honorabunt, atque ita ut pro te lætius quam pro se ipsis mortem oppetere velint. Interea autem non sufficit ut sis pacificus, aut bellum alio, quam quo dixi, modo geras, et cæteris excellas virtutibus; sed id tibi agendum est ut omnibus gratus et acceptus populi gratiam adeo captes, ut in omnium animas dominaris potius quam corpore; unde fiet ut te ipsum plus quam pro te metuas. Delegatos porro quos aut ipse aliorum mittis aut quos ab exteris gentibus ad te venientes excipis, nunquam diu circa te habeas imo quantocius dimittas. Alii enim consilia tua divulgabunt; alii quod sibi proponunt, attingent, quo in discrimine metuendum est ne nostri officio minus satisfaciant; ceteri, ne rebus nostris polituri justo plus investigent et sic commodo suo inserviant. Nam si quæcunque infra solem sunt, occupare idque nemine resistente, tibi contigerit, nec delegatis nec defensoribus tibi opus esset: si autem hostes in te insurgerent, cum omni ærumnarum genere tibi configendum foret.

12. Si dein probi regis industrique est ut omnes ei subiectæ civitates quam optime administrarentur, scito hoc fieri non posse, nisi magistratus omni virtutum genere emineant; aliter enim istæ florere nunquam poterunt, licet rex si optime indolis. Idcirco magistratum electiones cum summa cura instituendæ sunt, quippe a quibus res secundæ aut adverse pendent. Nunquam igitur affines tuos illustri loco natos, sed eos potissimum eliges, quorum indoles et mores veram dignitatem constituunt. Illos ergo rebus administrandis præficies, et sic felicibus tuis

(a) Cod. tot;

ψυχῆς μετὰ τοιούτων παραταττόμενος, μάλιστα λογισμῶν καὶ τοῦ πάνυ πεπεισθαι;

ιδ'. Καίτοι τί λέγω; καὶ τούτου; γὰρ καὶ πάντας τοὺς ἄλλους καὶ κοινῇ καὶ καθ' ἕνα περὶ τοσούτου ποιεῖσθαι δίκαιος ἂν εἴη, ὥς καὶ σαυτοῦ μηδὲν ἤττον τούτους φιλεῖν, καὶ τῆς γιγνομένης ἑκάστου τιμῆς ἀξιοῦν, καὶ ὅπως οὐχ ὥς ὑπηκόους μᾶλλον ἢ ὥς γνησιωτάτοις καχεῖσθαι, καὶ τὰ εἰκότα συνείναι καὶ διαλέγεσθαι, καὶ διὰ πάντων τούτων εὖ ποιεῖν. μᾶλλον δὲ μετὰ πάντων τούτων καὶ ποιεῖν εὖ, καὶ τὸ σεμνὸν τῆς ἀρχῆς διασώζων, δῆμον εἶναι τῇ γνώμῃ καὶ τῷ προσέεσθαι, ἵνα καὶ οὗτοι σε σπῶν αὐτῶν μᾶλλον φιλεῖν ἔχουσιν, καὶ σοὶ τὰ βέλτεστα· δεῖ συνέχωνται· πλεον ἢ σφίσι αὐτοῖς· μᾶλλον δ' ἐν τῷ σὺ ταῦτα συνεύχωνται, καὶ σφίσι αὐτοῖς οὐδὲν ἤττον ταῦτα συνεύχωνται. Τῆς γὰρ τῶν κρατούντων εὐδαιμονίας· κοινουεῖν ἀνάγκη τοὺς ὑπὸ χεῖρα· οὕτω δ' ἔχοντες, καὶ σε μὴ μόνον ὡς δοχοντα σπῶν τιμῶντες ἀλλὰ καὶ πατέρα κατὰ τὸ ἔπος ὡς ἦπιον, καὶ θανεῖν ἔλαιν' ἂν ὑπὲρ σοῦ μᾶλλον ἢ ὑπὲρ σπῶν αὐτῶν. Οὕτως οὐκ ἀπόρη μόνον εἰρηνικὸν εἶναι, καὶ οἷς ἔργῳ στρατεύμασι χρῆσθαι, καὶ πρὸς γ' ἱτι πᾶσι τοῖς ἄλλοις κοσμεῖσθαι, ἀλλ' ὅπως συγκεκροτημένος πάντοθεν ἔση καὶ μηδαμῶθεν τοπαράπαν ἁλλελοικώς, δεῖ πρὸς τούτῳ καὶ δημοτικῶν πάντος μᾶλλον καὶ τοῖς πᾶσι κοινώτατον εἶναι, ἐφ' ᾧ βασιλευεῖν ἔχειν ἐν ταῖς ἀπάντων ψυχαῖς, καὶ πρὸ τῶν σωματίων τὰς γνώμας χειροῦσθαι, καὶ παρασκευάζειν ὥς ἀληθῶς μὴ εἰ μᾶλλον ἢ ὑπὲρ σοῦ δεδιέναι·

πρίσθεις μέντοι καὶ οὗ; αὐτὸς ἑκάστος ἐκείμεις, καὶ οὗ; παρ' ἄλλων ἤκοντας δέχη, μὴ πολὺν τινα χρόνον παρὰ σαυτῷ κατέχειν, ἀλλ' ὅπως ἀπίσῳν ἐνθὺς τὴν ταχίστην παρασκευάζειν· οἱ μὲν περὶ ὧν αὐτὸς ἔγνω; ἀπαγγελοῦντες, οἱ δ' ὧν εἰναχ' ἤκον ταῦτα διαπραχάμενοι τε, καὶ μὴ, ὡς ἔστι δεῖ; μὴ διατριβῆς ἀμφοῖν γιγνομένης, οἱ μὲν ἡμέτεροι τοῦ δέοντος· ὁσπερῶσιν, οἱ δ' ὅπως ἔχουσιν τὰ ἡμέτερα πειριγασάμενοι, καταμάθωσι τε ἃ μὴ θέμις, καὶ προσέτ' ἃ σφίσι ἰσως λυσισταλὲς συσκευάζονται· εἰ μὲν γὰρ τῆς (a) ὑφ' ἡλίου πάσης ἐκράνεις, καὶ οὐδοντιοῦν τὸν ἐναντιούμενον εἶχας, οὐτ' ἂν σοὶ πρίσθεις ἔδει, οὐτε τῆς περὶ ταῦτα ἀσφαλείας· ἔχων δὲ πολεμίους, σὺ δὲ καὶ ὧν ἔργῳ, ἐξ ἀνάγκης ἰσχίεις ἀνάγκην.

ιδ'. Καὶ μὴν εἰ χρηστοῦ μὲν ἔστι βασιλεως καὶ μάλ' ἀπόδειξι; ἐναργῆς τὸ πάσα; πόλεις ὥς καλίστα διοικεῖσθαι, τοῦτο δὲ οὐκ ἂν εἴη, μὴ τῶν ἀρχαίων λαχόντων πρὸς ἀρετὴν εὖ ἡρμοσμένων· ὥς ἄλλως γε ἔχόντων, οὐδὲ ταύτας οὐδοπωστῶν εὖ ἔχειν οἶόν τε, κἂν ὁ βασιλεὺς πάντ' ἀριστο; ἢ μετὰ τοσαύτης ἀκριθείας τὰς ἀρχαιρείας ποιεῖσθαι δεῖ, ἐν αἷς τὸ τε χεῖρον, τὸ τ' ἀμεινον κινδυνεύεται· ὥς μὴ οὐ· τοῦ; κατὰ γένος σοὶ διαφέροντα; οὐδὲ τοῦ; ἀπὸ μεγάλων τιμημάτων καὶ βαθέων οἰκων, ἀλλὰ τοὺς ἐπισκευάτου; τὰς φύσεις, καὶ τοῦ καλοῦ διὰ πάσης ἰδέας ἤκοντα; ἐξ ἀνάγκης οἰρεῖσθαι, καὶ τοῦ; τοῖς; πράγμασιν ἐπιστάναι, ὥς ἂν καὶ τὸ γιγνόμενον

μενον διὰ πάντων σώζεται, οὐ τε ὄντος βελτίστου, ἀλλ' ἐκείνου ἐπὶ τῷ σώζεσθαι καὶ πόλεις καὶ ἔθνη, καὶ τῆς ἀγαθῆς ὥς εἰπεῖν τύχης μετὰ πολλοῦ τοῦ παριόντος· πᾶσι μεταίναται. Ὅταν δὲ σὺ μὲν τῷ ὄντι βελτίστος ᾖ, οἱ δὲ πᾶν τὸναντιόν, νοσεῖν μὲν ἀνάγκη τὰς πόλεις καὶ πρὸς τὸ μηδὲν ἤδη χωρεῖν, οὐδὲ εἰς ἀνίγμια πίπτειν, διὰ μὲν αὐτὸν καὶ ὄντα βελτίστον καὶ λεγόμενον, διὰ δὲ τοὺς οὐ καλῶς τῶν πραγμάτων ἐπιστατοῦντας, ἃ μὴ προσήκει νομιζόμενον καὶ λεγόμενον. Εἰ μὲν γὰρ οἶόν τ' ἦν ὥσπερ ὑπὲρ τῶν ἑκαταχόσας χωρεῖν, καὶ διὰ γῆς πάσης ἵνα οἶος τοῖς Τριπολέμοις διαύλους φασὶ ποιηταί, οὐδὲν ἂν ἦν πρᾶγμα, ἀλλ' ἅπαντ' ἂν ῥᾶστα καὶ μετὰ παντὸς τοῦ γιγνομένου δι' αὐτὸν αὐτὸν κατεργάζου, καὶ μηδεντινὸν τῇ κακίᾳ χάραν παρείχετο, ἀλλὰ πρὸς τῷ πάνθ' ἃ προσήκει ποιεῖν, καὶ αὐτὸν τοῖς οὐκ εἰδόσιν ἰδεῖν, ἀπὸ μόνου νῦν τοῦ προσήματος· γιγνόμενος, τηλικαῦτα δ' αὐτὸς ὁρῶμενος· ὅτε δὲ τοῦτο οὐκ ἐνι, ἀρχόντων δεῖ σοι χρηστῶν, καὶ μὴ ψευδομένων τοιοῦνα, μὴδ' οἷς ἀνθρώπων ἀρχεῖν δοκοῦσιν, αὐτῶν ὑπὸ λημμάτων καὶ οὐ καλῶν ἐπιθυμιῶν ἑλεεινῶς ἀρχομένων, ἵνα δι' αὐτῶν ὥσπερ τινῶν ὁμμάτων οἶκοι καθήμενος, καὶ τὰ πάντα τοι πόρρω πάντα διορώης τε, καὶ κοσμοῖς ἐπαιῶν ἀξίους, καὶ ὥς ἂν τις παρὼν καὶ τῶν γιγνομένων ἕκαστα βλέπων· οὐ μὴν τοῦτο ἐπιτετραπὸς τὸ πᾶν, ἀρθυμότερον πῶς αὐτὸν χρὴ διακρίσθαι, οὐδ' οὕτως ἐρῶστωνευμένους δι' αὐτοὺς τοῖς πράγμασι χρῆσθαι, ὥς μήτε λόγους μὴτ' ἔργοις μὴδ' οἷσιν τοπαράπαν πρὸς ἀρετὴν ἰθὺς τὰς πόλεις προτρέπειν, ἀλλ' ὥσπερ ἂν εἰ μὴ τούτων παρόντων ἀνάγκην ἔσχετο αὐτὸς, ὥσπερ οὖν καὶ νῦν ἔχεις, ὅτε κοινῶς ἀπάντων μελεδωνὸς καὶ προστατῆς ταῦτα εἰσηγεῖσθαι τὸ δέον καὶ πάντα τρέπον χεῖρα σώζουσαν ὑπερίσχειν. Οὕτω παρόντων καὶ μάλ' ἀρχεῖν εἰδόντων, καὶ αὐτὸν τὰ παρὰ αὐτοῦ συνεισφέρειν καὶ συμφροντίζειν ὥσπερ εἰκός, νῦν μὲν ταῖς πόλεσι δι' ἐπιστολῶν ὁμονοεῖν παρακλεισόμενον, καὶ τοῖς προϊσταμένοις ὡς· μάλιστα ὑπέχειν, καὶ ὅλους ὧν μὲν ἔχεισθαι χρὴ, ὧν δ' ἀπέχεσθαι, νῦν δὲ σπαύδοντας καὶ αὐτοὺς κατὰ τὸ ἐπὶ δρῶνόντα, καὶ προθυμότερον· σφῶν αὐτῶν καθιστάνα· ἵνα δὲ τοῖς ἡνιόχους ὁρώμεν οὐ ταῖς τῶν ἱππῶν ἀρεταῖς μόνον χρωμένους, ἀλλὰ καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ τὰ παρ' ἐαυτῶν προστιθέντας. Καὶ τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτον.

γ'. Χρημάτων δὲ περὶ πῶς ἂν ἔχειν χρῆναι σε φῶμεν, ἣ δὴλονότι βασιλικῶς τε καὶ μεγαλοπρεπῶς καὶ ὡς εἰκὸς ἀρχοντα ἀγαθὸν καὶ γνώμης ἐφ' οὕτω τοι καὶ σπουδῆς ἥκοντα, ὥς πᾶσιν ἀγαθοῖς αὐτόν τε κεκοσμηθῆναι, τοῖς τε ἄλλοις καὶ τοῖς παροῦσιν λέγω καὶ τοῖς ἐπιγιγνομένοις καλοῦ παντὸς ἂν γενέσθαι παράδειγμα· τούτῳ μὴ εἰς πλεονεξίας καὶ τρυφῆς καὶ τὰς οὐκ ἐκπαινουμένας ἡδονὰς χρήματα διώκειν ἀπείσθαι, καὶ βίον ἤν ὀργόν τε καὶ ἀνεῖμένον καὶ χαμᾶς φέροντα· ἀλλ' ὥστε δι' αὐτῶν ἅπαντας εὖ ποιεῖν ἔχειν θαυμαστῆς ἐλευθερίας καὶ μεγαλοφυχίας ἐφῶδιον ποιοῦμενον ταῦτα, καὶ χρώμενον πρὸς ἃ δεῖ. Εἰ μὲν οὖν χρημάτων οὕτω λόγον ποιῇ, οὐ μόνον ἀγαθῶν ἀπάντων ἀντιποιήσῃ, ἀλλὰ καὶ

A auspiciis res salvæ erunt, urbes et gentes bonis omnibus circumfluentibus florebut. Quodsi vero tu quidem optimus es, cives autem e contra pravi sunt, civitates labantes in exitium ruent; tu ipse autem per hominum ora ibis dicentium te optimum quidem virum infirmiore esse quam ut magistratus a prævaricando impedias. Si enim fieri posset ut semitæ quas poeta Triptolemi nomine decorant, totam terram pervaderent, nulla jam difficultas esset, sed omnia pedibus subderes tuis, nullumque sceleri locum dares, sicut antea bonarum te actionum exemplar exhibuisti. Sed cum id fieri jam non possit, bonis tibi re, non nomine tantum magistratibus opus est, et qui homines gubernare præsumunt, dum ipsi pravis cupiditatibus misere lacesunt, dum tu ipse bonos æquis oculis discernis et laudibus effers. Non enim committes ut res male se habeant, semperque id ages ut civitates persuasum habens quod, si contrarium accidit, rerum angustiis premereris, ut nunc quidem; omnium enim tu protector ac custos omnes quid cuique faciendum sit docebis manumque auxiliarem porriges. Quod si res ita se habent, tu rem publicam pro virili parte administrabis, cives quidem ad concordiam et ad obsequium per litteras exhortando, et quæ observanda, quæ evitanda veniunt ostendendo, nunc stimulando, et animum iis augendo, siquidem aurigas quoque non tantum equorum virtutibus uti videmus, quippe qui verbo ac re adhibita procedunt. Sed hæc hactenus.

D 13. Jam dicendum est qualem te circa pecuniam exhibere debeas: regium scilicet et magnificum ut probum regem condecet qui ea sentire, iis rebus studere debet quæ ipsum exornant et quibus ceteris exemplaris loco erit. Id fiet, si ab avaritia et luxurie æque remotus pravis voluptatibus non indulges, quæ naturam humanam depravant ac humi sternunt, imo in omnibus liberaliter ac magnanimitè agendum est et ut sana ratio præcipit. Si hoc modo rem pecuniariam tractabis, non modo omnia bona consequeris, sed etiam in exigendis ab urbibus vectigalibus humanum te præbebis et minima

severum. Si vero animus tuus possidendi studio magis quam par est tenetur, ante omnia miror quo pacto cum pecunie sis servus, homines gubernare presumere audeas. Sic enim fiet ut proborum nullam, improborum omnem rationem habeas; ne dicam quod pecunias tributarias cum duritia exiges, quod corruptelæ subiectum te monstrabis et ad malas artes confugies: quæ omnia non decent regem generosum qui in omnibus primas tenere, qui in omnes dominari ut imbecilles animi presumit. Imo a magnanimitate quæ regia virtus habetur adeo remota sunt, ut quemcunque ista facientem deprehendunt, summo odio prosequantur ac tale regnum pro abominatione habent. Quid enim? qui ob pecuniam altos spiritus sumit, nihil præter ambitionem studio dignum censebit, et sic ob pravarum artium usum omnium odium ac contemptum incurret. Quare tu quidem conatus gloriabundos sectare et inania encomia aspernare; quæ proba sunt amplectere, et humilis negotiatoris instar res abhorre spernendas, quas nec maximo inimico precari volueris. Tibi quidem, rex, satius erit, auri argentique thesauros perdere quam Midæ divitias superare sine decore. Interim tantum abest ut dicam te pecunia cedere posse. Minime, imo non parva tibi summa opus est, non tantum quia nequaquam nocet ei qui recte ea uti novit, et quod ejus beneficio res præclaræ et utiles effici queunt; tu autem ad regnum administrandum magnis opibus indiges, sed ita, ut non in decore tenearis potius quam teneas, et ut non privatæ, sed publicæ utilitati adhibeas, sicut Aristides, Lysimachi filius, ut Pericles Xanthippi, qui quidem, Thucydide teste, adeo integer incorruptusque fuit, ut proprios agros reipublicæ cederet non tam calumniam evitandi gratia, sed ne eos retinendo cæteris prodesse nolle videretur. Aristides qui omnibus bonis abundare potuisset, adeo pauper fuit ut filias dotare nequiret, ita ut Athenarum civitas earum nuptiis pecunia data in honorem patris nobilissimi prospexerit. Sic non simplex pecunie usus, ut ipsa vox quæ indicat, reprehendi potest, sed usus illiberalis et qui non ad hominum utilitatem spectat.

14. Quid autem de pecunia tantum nobis sermo? Quodcumque rex citra communem utilitatem facit, ut privatus, non qua rex facit; hic enim omnia curare debet, ille suum duntaxat ante ocu-

Α ταῖς τῶν δημοσίων εἰσπραξαῖσι καὶ πόλεων εἰσφο-
ραῖς φιλόανθρωπος ἄγαν ἔσθῃ, καὶ πολλὰ τοῦ δίδοντος
ὀφείεις· εἰ δὲ δοῦλος· εἰ τούτων, καὶ σου κατέχουσιν
τὴν ψυχὴν, πρῶτον μὲν θαυμάσαιμ' ἂν εἰ ὅλος ἀν-
θρώπων κρατεῖν ἀξιώσαιο, χρημάτων γὰρ δοῦλος· αὐ-
τὸς ὢν· ἐπειτα δόξεις ἀγαθοῦ μὲν οὐδοταυοῦν τοπα-
ράπαν, μᾶλλον δὲ πάντων ὡς εἰπεῖν τῶν αἰσχίστων
λόγον ποιῆσαι, φορολογήσεις δὲ ἀγεννῶς καὶ δό-
ρων ἐπιθυμήσεις καὶ ὅθεν οὐ δεῖ μάλιστα λήψῃ· ἃ
μὴ ὅτι γὰρ θαυμαστοῦ βασιλέως ἐστὶ καὶ οἶου πάν-
των μὲν ἐν ἅπασι κρατεῖν ἐθέλειν πάντας· ὁ
ἀνάσσειν, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ὀρχομένων τινὸς αὐτῷ φρο-
νεῖν ἀξιοῦντος· μᾶλλον δ' οὕτω ταῦτα βασιλικῇ
μεγαλοπρεπείας ἀλλότρια, ὥστε καὶ ὅταν τις τῶν ὑπὸ
χείρᾳ ταῦτα πράττειν ἀλφ', τοῦτον ἀποστρέφονται καὶ
μισοῦσι, καὶ τῆς ἀρχῆς ὥσπερ ἄγος οὐδ' ὄρῃν οἴονται
δεῖν· τοσοῦτον αὐτοῖς φαῦλότῃτος μέτεστιν· εἰ-
παρὸν διὰ μὲν τοῦ χρημάτων, ὡς ἔφη, ὑπερφρονεῖν,
πάντ' ἀρίστον εἶναι καὶ τοῖς πᾶσι ζηλοῦσθαι, διὰ δὲ
τοῦ ταῦτα περὶ πλεονος ἄγειν καὶ τούτοις διαφε-
ρόντως ἡττάσθαι, κακίως ἀκούειν καὶ μῖσος· ἐν ἅπα-
σιν ἔχειν· οὐ δ' ὁ μὲν κατὰ σου καὶ τῆς σῆς δόξης
ἐστὶ, τοῦθ' ἡγησάμενος τῶν σφόδρα λυσitelῶν. ὁ δὲ
σοι μεγίστων καὶ θαυμαστῶν ἔγκωμίων ὑπέθεας·
ἐστὶ, τοῦτο τοῦ μηδενὸς ἄξιον χρησθαι νομίσας, τὸ
μὲν ἐθέλῃς προέσθαι, τὸ δὲ καθάπαξ ἐλίσθαι,
καὶ χρηματιστὴς ἀγεννῆς ἀκούσαι μᾶλλον, ἢ τούτων
αὐτῶν ὑπερέπτης, ὁ μὴδ' ἂν εἰς τῶν ἐχθρῶν σου
γὰρ κατεῦξαιτο; Μὴ σὺ γὰρ· ἀλλὰ βούλου μᾶλλον, ὡ
Β βασιλεῦ, κενοὺς εἰ οἶόν τε ταλάντων ἴσχειν τοὺς
θησαυροὺς, ἢ παρελθεῖν ἀνελευθέρως περιουσίᾳ τὸν
Μῖδαν, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς οὐκ ἀπύγεσθαι σε καθάπαξ
χρημάτων φημί. Πόθεν; πολλοῦ γὰρ καὶ δεῖ· οὐ μόνον
ὅτι ταῦτα τοῖς ὀρθῶς χρωμένοις οὐδοταῦν λυ-
μαίνεσθαι πέφυκε, μᾶλλον δὲ καὶ πλείστον ἀγαθῶν
πολλάκις αἴτια γίνεσθαι, ἀλλ' ὅτι πᾶσι μὲν ὡς εἰ-
πεῖν, πάντων δὲ μάλιστα σοὶ διὰ τὴν ἀρχὴν καὶ τὰς
ἐνταῦθεν ἀνάγκας, τούτων αὐτῶν δεῖ· ἀλλ' οὕτως
ἔχεισθαι τούτων, ὡς μὴ ἐνέχεσθαι, μὴδ' εἰσχεῖν ἀλο-
χρῶς, μὴδὲ σουτοῦ χάριν, ἀλλὰ τοῦ κοινῇ λυσitel-
λοῦντος ταῦτα κεκτησθαι· καθάπερ Ἀριστείδης ὁ
Λυσιμάχου, καὶ Περικλῆς ὁ Σανθίππου, ὁ μὲν οὕτω
χρημάτων διαφανῶς, ὡς Θουκυδίδης φησὶν, ἀδωρότα-
τος γενόνους, ὥστε καὶ τοὺς ἀγροὺς ἡλεῖ τῇ πόλει,
οὐ φόβῳ διαβολῆς, ἀλλὰ τῷ μὴ τούτοις ἡττάσθαι·
ἐπεὶ βουλευμένῳ κατέχειν, οὐδ' ἂν εἰς, οἶμαι, προσέ-
σῃ· Ἀριστείδης δὲ ὑπὸ τοῦ μηδὲν ἔχειν, ἔχων καὶ
ταῦθ' ὅτι πλείστοις εἰπερ ἐβούλετο χρήμασι περιφ-
ρεῖσθαι, ὁ δ' οὐδὲ τὰς θυγατέρας οἷός τε ὢν ἀνδρά-
C σιν ἐκδούλει, ἀλλὰ ταύτας ἢ πόλις τῶν Ἀθηναίων
μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν θαυμαστῶν ἔξωσσε γά-
μων διὰ τὴν τοῦ πατρὸς ἀρετὴν. Οὕτως οὐ τὸ χρή-
μασιν, ἐν οὕτως εἶπω, κεχρησθαι δεῖνδον (τοῦτο
γὰρ καὶ τοῦνομα βούλεται), τὸ δὲ τούτοις ἀνελευ-
θέρως κεχρησθαι, καὶ μὴ πρὸς ἀνθρώπων νουσι-
ν. ἰδ'. Καὶ εἰ λέγω χρημάτων; πᾶν γὰρ ὁ τι ποτ'
ἂν ἔξω τῆς κοινῆς ὠφελείας ἐργάσεται βασιλεῦς,
ὡς ἰδιώτης, οὐχ ὡς βασιλεὺς ἐργάσεται· εἰπερ ὁ
μὲν ἀνάγκην ἴσχει πάντων φροντίζειν, ὁ δὲ γὰρ τοῦ

καθ' αὐτόν· καὶ ὁ μὲν οὐκ ἂν εἰς εὐθύνην ἦκαί, τῷ δ' ἐπὶ πάντων προσηύδα, καὶ πάντες εἰς αὐτὸν ἀφορῶσι, πᾶς τις ἂν ἐγκαλέσαι δικαίως, ἐπὶ τὸ πάντων φροντίζειν ἀφεί, ὁ δὲ τῶν αὐτοῦ λόγον ποιεῖται· καὶ τὴν κοινὴν ἀπάντων πρόνοιαν ἀπορρίψας, οἷς ἀντέχεται τῶν οἰκείων, ἀρνεῖται τοῦνομα· καλεῖσθαι μὲν βασιλεὺς ἀξίων, πράττειν δὲ ἂ μὴ τὸν τοιοῦτον ἐκός· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τὸν κυβερνήτην μετὰ τοῦ σλακας καὶ τὸ χρησθαι τῇ τέχνῃ, τοῦ· αὐτὸ φήσομεν εἶναι· οὐ μᾶλλον γὰρ ἢ μὴ τρέχοντα τὸν δρομέα· ἀλλ' ἔως μὲν ἂν καὶ οὗτος· κάκεῖνος ὦσιν, ὁ μὲν τρέχων, ὁ δ' ἐχόμενος τῶν οἰκίων, καὶ κυβερνήτην καὶ δρομέα τοῦτοί προσερούμεν. Ἐπὶ δὲ τοῦ ταῦτα πράττειν ἐκστῶσι, καὶ τοῦ ταῦτ' ἔχειν ἀκούειν προσεξίστανται· δῆπου· καὶ βασιλεὺς τοῖνον οὐδὲν ἄλλο τυγχάνει γὰρ ὡς ἢ πάντων ἀνθρώπων ὡς ἔλαχεν προστατῆς· καὶ φροντιστῆς· ἔσται, καθάπερ οἱ τῶν καθ' ἕνα πολιῶν οὗτοι δημαγωγοί· οὗτ' οὖν τοὺς μὴ παθ' ὑπὲρ τοῦ δήμου τὴν αἰετὴν χρόνον καὶ λέγειν καὶ ποιεῖν αἰρουμένους εἰς δημαγωγούς οἶμαι θετέον, οὗτ' ἂν εἴη κεκλιῆσθαι, ᾧ μὴ τοῦ κοινῆ συνοψιόντος ἐκαστος μέλει· καὶ Ὅμηρος οὐκ ἀπλῶς ποιμένας λαῶν λέγει τοὺς βασιλεῖς, ἀλλ' ὥστε τὸ ἀγρυπνῶν καὶ κηδεμονικὸν αὐτῶν ἐνδεύχθαι, καὶ ὅσον ὑπὲρ ὧν προστατοῦσιν ὀφείλουσιν ἔχειν. Καὶ τί χρὴν Ὁμήρου τε καὶ εἰκόνων, ἔξω τοῦ μεγάλου βασιλείως μεμνησθαι, ὅς· δι' ἐκαστοτε πάντων τὴν αὐτὴν πρόνοιαν ἵσχει· δεικνύμενος ἐνταῦθεν δημιουργὸς καὶ κηδεμὼν ἅμα καὶ βασιλεὺς, εἰπερ οἷς αἴτιος τῆς εἰς φῶς προόδου κατέστη, τούτων μεθ' ὅσου καὶ ὑπερφυοῦς φροντίζει τοῦ κράτους. διὰ τοῦτο καὶ πάντας οὐς ἰξίωσεν ἀρχεῖν, εἰς ζῆλον τῆς αὐτοῦ προνοίας ἐνάγει. Ὅρξ ὅπως σι τὸ μὲν τῶν ἰδίων τε καὶ σαυτοῦ φροντίζειν ἐθέλειν, καὶ οὐκ ἄπερ ὡς ἀληθῶς ἐστὶ τῆς ἀρχῆς, ἐξίστησι τῆς ἀρχῆς, τὸ δ' ἂ διδῶσιν αὐτῇ, ταῦτ' ἐκ παντὸς τρόπου σκοπεῖσθαι, οὐ μόνον σοι συνίστηται ταύτην, ἀλλὰ καὶ μμητὴν ἀποφαίνει θεοῦ·

15. Καὶ μὴν καὶ τοῦδ' ὁ μέλλω λέγειν, οὐ μόνον εἶπαρ τι τῶν πάντων, ἀλλὰ καὶ ὡς οὐδὲν τι τῶν πάντων, βασιλεῖ σπουδαστῆν· μᾶλλον δὲ ἐπειδὴ τοῦτο μόνον τῶν πάντων ἅπαντα σώζει, σοὶ δὲ μόνη τῶν πάντων οἷς ἀρχεῖν ἔχεις, μέλειν ἐξ ἀνάγκης ἐστὶν ἀπάντων· διὰ καὶ σὲ περὶ πλείονος τοῦτο πάντων ποιεῖσθαι, καὶ ὅπως ἂν σοι κάλλιστα καὶ ἀσφαλέστατα καὶ ὡς οὐκ ἂν ἄλλως εἰκός· ἦν αἱ περὶ τῶν ἄλλων ἐκαστοτε γίνοντο βουλαί τε καὶ σκέψεις, καὶ μηχανισμοὶ τῶν ἀπάντων ἀνευ ταυτοῦ τῆς προνοίας εἰς ἔργον ἐξέτοιμος διαφέροντως φροντίζειν. συμβούλους μὲν χρώμενον τοῖς ἀρίστοις, καὶ οἷς καὶ συνέσεις εἶναι λέγω καὶ χρόνου καὶ πείρας ἐννοεῖσθαι τὰ τοιαῦτα τεχνίταις· εἰσφέροντα δὲ καὶ αὐτὸν τὴν παρὰ σαυτοῦ· οὐχ ὡς ἐπιτάττοντα δῆπου, ἀλλ' ὡς τὸ κοινῇ συνοψον, μετὰ τῶν ἄλλων σκοποῦντα, καὶ πάντοθεν ἐκλέγοντα τοῦτο, ἵαν τε σύ γ' αὐτός, ἵαν ὁ· ὁστιοῦν ἄλλοι· ἐξέυρη. Οὐ γὰρ τὸ τοῖς ὑπ' ἄλλου γνωσθεῖσαι πεπεισθαι, τοῦτ' γ' αἰσχρὸν, ἀλλὰ

Οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτῷ πάντα νοήσῃ. Ἐσθλός δ' αὖ κάκεῖνος, ὃς εὐ εἰσόντα πείθεται.

los habet. Rex, qua rex, rationem administrationis reddere non debet; sed quia rerum summam regit, omnium oculi in eum directi sunt, et unusquisque jure eum objurgabit, si re publica neglecta rem peculiarem tantum administrat; imo quod cum rei publicae detrimento suis unice rebus studet, nomen jam non suum mentitur, regis nomen usurpando et non regio nomine digna faciendo. Sic navis gubernatorem sine gubernaculo et tempore quo artem suam exercet, eodem nomine salutamus, ut nec cursorem eum qui non currit, sed in quantum uterque munere suo fungitur, naucleri aut currois nomen dabimus. Quando autem istud officii peragere cessant, nomen ipsum amittunt; et rex jam non est nisi curator hominum, sicut et singularum urbium agitadores. Nec tamen demagogis accensere ausim nisi eos qui omni tempore pro plebe agere et verba facere satagunt, et quibus res populi cordi est. Quare et Homerus reges pastores populorum nominat, ut vitam eorum curis erga subditos repletam designet. Quid vero Homero et exemplis opus habemus, ubi magnum regem, qui omnium semper curam agit, ante oculos ponere licet? qui cum rerum moderamine regiam dignitatem ostendit, qui eos quos ad lucem producit, potestate sua protegit? Hanc ob causam omnes subditos in sui obsequium rapit. Vides quomodo te tua curare vult, administrandarum rerum semper habita ratione, regni cura sic commissae, Dei imaginem referas.

15. Quod deinceps dicturus sum, rex mirum in modum mente revolvere debet; est enim res minime vulgaris, et apprimè salutis, et qua tu in primis vix carere possis, utpote ad regnandum vocatus. In hoc rerum statu quaecunque consilia inieris, nunquam huic cautioni supersedeabis, et priusquam agas, optimos consiliarios adhibebis, quorum aetas atque experientia tibi proderunt. Hac accedet tua ipsius experientia, quae bono publico nunquam non studebit et optima semper exsequitur, sive ipse sive alius invenerit. Nam his non fidem habere quae ab aliis excogitata sunt, absurdum est quia

Præclarus est qui proprio Marte res cognovcit; Sed is quoque prudens est qui bono consiliario.

obedit. Sed qui per se parum intelligit, nec alie-
rum audit, is sane vir est imbecillus.

In universum semper e bonis consiliis utilitas ali-
qua in negotia redundat, dum e falsis ratiociniis
omnia necessario perditum eunt. Sic militum du-
ces, sic navis rectores, sic quicunque alius, ante-
quam opus aggrediuntur, deliberant, licet de parvis
saepe agitur; tibi autem totius orbis cura incumbit.

Tu urbes ac populos ac thesauros jure subjectos
tibi habes; quare tecum delibera, nec unquam cum
bonis viris conversari desiste, et pro tua parte ope-
ram da ut scopum attingas propositum, te in pri-
mis ipsum vincendo. Sed deliberare de gravissi-
mis rebus non satis est, sed quae facere animo
statulisti, ceteros latere conducit, id quod sine
magna prudentia fieri nequit; nam consilia atque
opera arcto vinculo juncta esse debent, quia alte-
rum alterius eget. Omne utique animi propositum,
licet callidissimum sit, et e profundo judicio exor-
tum, cæteris ignotum sit necesse est, si fructum
inde percipere vis. Ubi primum autem in vulgus
exiit, metuendum est ne non succedat et ad finem
perveniat propositum. Quo ut pervenias, prudentia
summa opus est. Igitur si contra Persas exercitum
ducere in animo habes, Æthiopus prætextit; si
Mysis bellum vis inferre, contra Triballos id facere
velle simula: sic etenim quod quæris, facile obtin-
ges, et felici rerum tuarum successu frueris.

16. Id in primis cura ne, quos amicos credis,
eos adulatōres habeas, et eos in commercium deli-
gas qui eo honore minime digni sunt. Non enim iis
qui rebus tuis student ubique blandiuntur confi-
dendum est atque adhærendum. Sed ubi quemdam
obvium habueris qui de rebus tuis secundis gau-
det, de adversis mœret, qui laudanda laudat, vi-
tuperanda vituperat, qui consilia dat salutaria, ac in
loquendo agendove sincerum semet præbet, eum
amicum ac familiarem assume. Qui autem quæ tua
sunt, eo ipso semper collaudant indiscriminatim,
quique muneribus accipiendis inhiant, eos æque ac
adulatōres tergiversare ac odio habe. Probe enim
nostri quod alii quidem ægre ferunt si non quotidie
beneficia recipiunt, alii, licet summa injuria affecti,
minime queruntur, imo quasi beneficia experti
tuum commercium inire, tecum bonam ac malam

Α "Ος δ' αὖ μήθ' αὐτῷ ροῦθ' μήτ' ἄλλω ἀκούων,
Ἐρ' οὐμῷ βállηται, ὃ δ' αὖτ' ἀχρήτος ἀνήρ.

Χωρὶς δὲ τούτων, ἐν μὲν τῷ κάλλιστα καὶ ὡς ἐχρήν
βεβουλευσθαι μεγίστη τις ἐστὶ τοῖς πράγμασι σὺ-
τηρία· ἐν δὲ τῷ τοὺς λογισμοὺς ἡμαρτησθαι πάντ'
ἐξ ἀνάγκης ἐφθάρθαι· οὕτω καὶ στρατηγοὶ καὶ κυ-
βερνήται ποιοῦσι καὶ πᾶς τις ἑταρὸς· τούτων ἑκα-
στος οὐ πρὶν ὅτι οὖν ἀξιοῦσιν εἰργάσθαι πρὶν ἢ κα-
λῶς βεβουλευσθαι· καίτοι οἱ μὲν ὑπὲρ σμικρῶν δὴ
τινῶν καὶ τῶν ἐν μέρει πραγμάτων, οἱ δὲ εἰς ὑπὲρ
ἀπάσης τῆς οἰκουμένης ἐβρίπται κύβος· ὥς οὖν
κύριος ὢν εὖ τε καὶ ὡς ἐτέρω; καὶ πόλεις ἴσχειν καὶ
ἐθνη καὶ πάντα χρήματα, πάντα τὰ βέλτιστ' αὐτῶς
καὶ βουλευέου καὶ πράττει, καὶ μήτε τοῖς ἀγαθοῖς
ἀνδράσι παύση ξυνῶν, μήτ' οἰκοθεν αὐτῶς ἀνε-
ρίσκων τὸ δέον καὶ καταγραζόμενος, καὶ σαυτὸν ἐν
τούτοις ὅσαι ὄραι νικῶν. Καὶ μὲν οὐ τὸ βουλευέ-
σθαι μόνον περὶ τῶν μεγίστων ἀπέχρη, ἀλλὰ καὶ τὴ
τὰ βεβουλευμένα πρὶν ἢ πεπραχθαι λαμβάνειν τοὺς
ἄλλους προσεῖναι δεῖ, καὶ σκοπεῖν οὐχ ὅπως ἐκεῖνο
μᾶλλον ἐστὶ, ἢ ὅπως ἐκεῖνο τοῦτο προσέσται, κἀν-
ταῦθεν τοῦτο μεζζονος ἀξιοῦν τῆς προνοίας· ὡς ἐάν
μὲν τοῦτο προσῇ, κἀκεῖνο πολλοῦ τινος ἀξίον ὄν·
τούτου δ' ἀπόντος, κἀν μυριάκις ἐκεῖνο παρῇ, οὐδὲν
μᾶλλον δ' οὐδενὸς ἀξίον ὄν· εἰκότως. Πᾶσα γὰρ δὴ-
που βουλὴ, κἀν ὡς ἀριστα ἐχῇ, κἀν ἐκ βαθείας ἤκη
φρενὸς, τοῖς μὲν πολλοῖς ἄγνωστος οὖσα, τὰ μέγιστ'
δύννησι τοὺς χρωμένους· καὶ θαυμαστή τις πρὸς τὸ
κατορθοῦν ἐστὶ βοήθ' τὸ μηδὲνα τῶν πολλῶν ταυ-
τηνὶ ξυνεῖδέναι· ἐκδοῦλος δὲ γενομένη, πολλοῦ γε
καὶ τοῦ παντὸς δεῖ πρὸς ἔργον ἀφίχθαι, καὶ τὸ γι-
γνόμενον διζασθαι πέρας, εἴπερ τοῦ πράττειν μὲν
εἴνεκα βουλευόμεθα· τοῦτο δ' οὐκ ἂν ἄλλως εἴη μὴ
τῶν βεβουλευμένων, ὥσπερ ἐφη, προδάντων. Ὅθεν
ἐπὶ Πέρσας ἑλαύνων, Αἰθίοπας προῦχου· μάχεσθαι
ἐκ Μυσοῖς ἐθέλων, οὐ δὲ ὡς κατὰ Τριβαλλῶν ἐτοι-
μάζου· οὕτω γὰρ ὁ βούλει, ῥάδιος ἐργάζοιο, καὶ
κατ' εὐχὴν τοῖς πράγμασι χρῆσο.

17. Σκόπει δὲ, ὅση σοι δύναμις, ὅπως μὴ φίλους
οἰόμενος ἔχειν, ἔπειτα λάθης κολαχιδόμενος, καὶ
σαυτὸν οἷς οὐκ ἔδει διδοὺς, ἐν τῷ δοκεῖν ἃ προσήκειν
αἰρεῖσθαι. Οὐδὲ γὰρ τοῖς τὰ σὰ δῆπου στέργειν τε
καὶ φιλεῖν μάλιστα διατεινομένοις, πιστεύειν ἀπλῶς
ἅπασι χρή, καὶ τὴν αὐτὴν περὶ τούτων δόξαν κα-
τεῖναι· ἀλλ' οὐς μὲν ἂν ἰθὺς ἐπὶ μὲν τοῖς σοῖς
ἀγαθοῖς ῥδομένους, ἐπὶ δὲ τοῖς οὐχ οὕτως ἔχουσιν
ἀχθομένους, καὶ τὰ μὲν ἐπαινοῦντας, τοῖς δ' ἐλευ-
θέριος ἐπιτιμῶντας καὶ συμβουλευόντας τὰ βέλτιστα,
καὶ ὅλους μετὰ τοῦ λογιζομένου καὶ σάφηνος
πάντα καὶ λέγειν καὶ ποιεῖν αἰρουμένους, τούτους
καὶ φίλους πάντως ἡγεῖσθαι, καὶ ὡς ἐταιροτάτοις
τὰ πλείστου φησὶν ἄξια χρῆσθαι· οὐς δ' αὐτὸ τοῦτο
μόνον πάντων ἐπαινέτας τῶν σῶν, καὶ μὴ δια-
ροῦντας ἄτ'· ἐξεστίν, ἅτε μὴ, ἀλλὰ τοὺς αὐτοὺς ἐν
ἅπασιν ὄντας, καὶ πρὸς τὸ λαβεῖν παντάπασι κα-
ταχρόνως, τούτους ἀπὸ πρῶτος μετὰ τῶν κολάκων ἀπο-
στρέφεισθαι καὶ μισεῖν, καὶ τῆς ἀρχῆς νομίζειν
δικίλειαν· ἔπειτα τοὶ καὶ ἄλλως τοσοῦτον ἐστὶν ἑκα-
τέρων τὸ διάφορον, ὥστ' οἱ μὲν ἐάν μὴ καθεκά-

στην, ὡς εἶπεν, εὖ πάσχωσιν, οὐκ ἀνέχονται· οἱ δ' οὐδ' ἐπηρεασθέντες ἄν, οἶμαι, καὶ τὰ δεινότετα παπονθότες, δυσχερανοῦσιν, ἀλλ' οἴσουσιν οὐδὲν ἥτιον, ἢ εἰ εὖ πάσχοντες ἦσαν τὸν ἅπαντα χρόνον τῷ κοί κατ' ἀκρας ἡνώσθαι, καὶ πάνθ' ὑπ' εὐνοίας, ὡς λόγος, φέρειν παρειαυτάσθαι, τῶν τε δυσχερῶν κοινωνοῦντες ἐξίσης, οὐχ ὥσπερ οἱ κίλακες μόνης ὄντες τῆς εὐδαιμονίας καὶ τοῦ καιροῦ· δυσχερείας δὲ τύχης καὶ μεταβολᾶς πραγμάτων οὐδ' ἂν ὄναρ ἐνέγκοιεν· ὥστ' ἂν ἀναγκαίως ἔχη, τοὺς μὲν οὕτως ἔχοντας χαίρειν ἔβν, καὶ αὐτοῦ πάντοι πόρρω ποιεῖν· τοὶ δ' ἐπεικούς μάλα τῆς εὐγνωμοσύνης συγκαίρειν, καὶ νομίζειν ὥσπερ τινὰς τούτους αἰσθήσεις τοῦ τῆς ἀρχῆς σώματος, δι' ὧν πάνθ' ὀρεῖν καὶ πάντ' ἀκούειν ἐστί, καὶ πᾶσιν εὖ μάλα κεχρησθῆναι, καὶ τοῖς ἔγγιστα καὶ τοῖς πόρρω. Εἰς τοῦτο γάρ, οἶμαι, φέρει καὶ τὸ φίλος ἄλλος αὐτός· μᾶλλον δὲ καὶ τούτου πλέον ἐκ τῶν πραγμάτων εἶναι συμβαίνει. Ἄ γὰρ οὐχ οἶοι ε' ἔσμεν δι' ἡμῶν αὐτῶν, διὰ τούτων ὡς ῥῆστα περαινέιν ἔχομεν. Ἀμέλει τοι καὶ Ἀλέξανδρος ὁ Φιλίππου τοὺς θησαυροὺς ἐρωτηθεὶς τοὺς αὐτοῦ, δείκνυσιν τοὺς ἑταίρους· ὡς τὸ μὲν τούτους κεκτῆσθαι κάλλιστον καὶ λυσitteλέστατον τυγχάνοντα πλοῦτον· ἄνευ δὲ τούτων καὶ τὴν μεγίστην ἐν ἀνθρώποις περιουσίαν πρὸς τὸ πάνθ' ἂ προσῆμην εἰργάσθαι μικρὸν ἢ οὐδὲν δυναμένην· οὕτως οὐδὲν κρείσσον κατ' Εὐριπίδην ἢ φίλος σαφές, οὐ πλοῦτος, οὐ τυραννίς· ἀλόγιστον δὲ τι τὸ πλεῖον ἀντάλλαγμα γενναίου φίλου, καὶ οἴου μηδὲ θανεῖν ἂν ὑπὲρ τῶν παιδικῶν ἀποκνησθαι, ἀλλὰ καὶ τοῦ περιεῖναι καὶ ζῆν τοῦθ' ὡς ἀληθῶς ἥδιον κρῖναι, καθάπερ ὁ νεανίσκος ἐφ' ὃν καὶ τῆτι ταυτι ζυνετίθῃ.

ιζ'. Ἀλλὰ ἐπεὶ τοὺς μὲν φίλους εὖ ποιεῖν κατὰ παρὰ οἰόμεθα δεῖν, καὶ καθ' ἡμᾶς· αὐτοὺς ἀγειν, καὶ πάντ' ἀντίεσθαι τρέπον· τοὺς δ' αὖ ἐχθροὺς, ἐὰν μὲν μεγαλόψυχοι τινες ὦμεν, οὕτε κακοῦν οὐδ' ὀλω· τὸν νοῦν προσέχειν· ἐὰν δὲ μὴ, καὶ πολεμεῖν καὶ μάχεσθαι τούτοις· καὶ μετὰ μείζονος ἀμύνεσθαι τῆς παρασκευῆς· ὁποῖον τινὰ σε χρὴ περὶ ταῦτ' εἶναι εἰ ποτε τούτους ἀλλήλοις ἐπὶ σοῦ περὶ ὧντινων δικάζεσθαι δεοί. Ἄν μὲν γὰρ ὡς δυσμενέσι καὶ φίλοις καὶ τότ' αὐτοῖς ἀπαντήσης, δόξεις ἀπὸ τῶν νόμων εἰργάσθαι· ἂν δὲ τοιοῦτό τι πᾶν ἐκ μέσου πεποιημένος, μόνου τοῦ καλοῦ καὶ δικαίου φρονέσης, πάντων ἀνδρῶν ἀριστος εἶναι μήτε τοῖς φίλοις, ἢν ἀδικῶσιν, συγχωρῶν ἐπ' εὐνοίας τὰ τοιαῦτα καρποῦσθαι, μήτε τοὺς ἐχθροὺς ὅπ' ἀπεχθείας τῶν προσηκόντων δικαίων ἀποστερῶν· ἀλλὰ καὶ τούτοις κατὰ τοὺς νόμους συμπράττων, κἀκείνους· μετὰ τῶν νόμων ἀνόμους ἐλέγχων. Εἰ γὰρ δὴ καὶ φίλοι τυγχάνουσιν ὄντες, ἀλλὰ καὶ τούτων ἡ δικαιοσύνη κατὰ τὸν Νικόμαχον φιλέτερα· καὶ ἅμα φίλον μάλιστα ἂν ἔργον δρᾶσαι, φίλους κακίας ἀπηλλαγῶς· ὁ πράττειν οὐχ οἶοι τε ὄντες Νεοκλῆδους Θμιστοκλῆς καὶ Κλέων ὁ Κλεάνετου ὁ (1) μὲν ἡνίκα τοῦ

A fortunam participare volent, aliter quam adules-
res qui te felicem sectabuntur, in rerum discrimine
autem deserent. Hi igitur prorsus a limine salu-
tandi et rejiciendi erunt; illi autem colendi ac
ceu corporis organa per quæ audimus ac videmus
longe lateque fovendi sunt. Huc facit, me iudice,
multum, Amicus alter, plus vero temporis locique
conditio. Cum ex Alexandro Philippi filio quærere-
tur, ubi thesauros suos sitos haberet, amicos suos
utpote divitias pulcherrimas ac maxime parabiles
monstravit; sine quibus vel maximæ opes nihil
aut parum proficiunt. Secundum Euripidem non
B opes, non dominatio æquipollens est amici; multi-
tudo amico generoso longe postponenda venit qui
pro natis mori non recusat; imo vitæ mortem
præfert uti dulciorem, sicut adolescens ad quem
hæc verba spectant.

17. Sed cum apud nos id constat quod amicis
bene faciendum iisque fortiter adhærendum est,
id quoque in mente condendum quod dummodo
generosi simus, inimicis nihil mali faciamus, imo
ut ignoscamus; sin minus, bellum et pugnas cum
majori apparatu iis inferemus. Talem te quoque esse
oportebit, ubi vindictam sumere de adversariis vo-
les. Nam si inimicos aut amicos obvios habes, le-
gi obtemperandum, et boni ac justitiæ ratio ha-
benda est, adeo ut omnes animi bonitate vincas et
D nec amicis, si male agunt, permittas ut male
factorum fructus reportent; iidem inimicos non
impedies quominus privilegiis iustis fruantur,
semper illos secundum leges secundans, hos ut ex-
leges vituperans. Si enim amici sunt, eorum jus-
titia juxta Nicomachum potior erit, et pulchrius
certe opus non facies quam si amicos a perversi-
tate reductis; quod facere datum non fuit Themisto-
cli Neoclis, et Cleoni Cleæneti filio; quorum hic
quidem, cum rempublicam capessere cœpisset,

(1) Deest in codice hoc nomen, relicta lacuna.
scimus.

Sed tamen Cleænetum Cleonis parentem fuisse

amicos ac familiares valere jussit, ne per eos in-
 vitus operari cogeretur; Themistocles, homo in
 primis indostrius, gubernare recusavit nisi ea lege
 ut amici plus quam ceteri pollerent. Tu autem,
 qui tanto populo jura reddis legesque fers, eam
 tibi ipsi legem præscribere, quæ nimium tui ipsius
 amorem rescindit et impedit quominus cupidita-
 tibus indulgeas, consilia minus bona secleris adu-
 latorum; imo hominum ratione posthabita, ad
 vigilem Dei oculum attendas, a malo nunquam non
 declines et virtutum exemplar cæteris omnibus
 evadas.

18. Ubi in hominum frequentia sermones serun-
 tur, tu curabis ut istorum magna pars a te profe-
 ratur loquace ac tempore opportuno, rebusque
 adaptata, et ita ut non nimis brevis sis, sed cum
 veritate procedas, brevi ut res ore tuo et aliorum
 auribus condignas proferas, idque non tantum,
 quia lingua primus humani generis thesaurus, in
 quantum gratosus ac numerosus est, sed quia
 ipse Pericles, Xanthippi filius, antequam in con-
 cione loqueretur, id voti nuncupavit ne quid citra
 nec infra rem diceret. Certo verba tua plus fidei
 habebunt quam cæterorum juramenta atque pro
 oraculis habebuntur penes omnes quando videbunt
 te circa omnia veritati obtemperare, quando vide-
 bunt te promissis majora præstare, plus quam de-
 bet, reddere. Id enim memento, nihil in rege in-
 stabile, aut dolosum imperfectumve esse licere,
 ubi voluntatem manifestavit, sed quod non magna-
 nimus esse nequit.

19. Præterea, sicut boni medici non solum præ-
 sentes morbos sanant, sed et liquores corruptos
 qui in corpus illapsi sunt, amovere nituntur, ar-
 tem suam id faciendo attestantes, ita tu quoque,
 rex, ubi de rerum summa agitur, id age ut regnum
 quibus poteris rationibus consolides ac augeas, ea
 quæ perfici possunt, emendando et iugeno tuo in
 melius evehendo, publico semper commodo uni-
 ce intentus. Et cum nunc maxime pecuniæ
 publicæ in tam malo statu sint, ut eas admi-
 nistrandi munus licitationis via viris corruptis
 cedatur, quod quidem res Romæorum immane quan-
 tum conturbavit, tu eam rem haud levem putes,
 sed omni legislatoris studio dignam censeas. Quare

A δημηγορεῖν ἤπειτο, πρῶτον συναγαγὼν τοὺς ἱστιά-
 ρους, τὸ πρῶτον αὐτοῦς· ἔτι ἔχειν οἰκείους ἀπαι-
 καθάρτας, δεῖν τοῦ μηδὲν ὧν οὐκ ἔδει δι' αὐτοῦς
 ὄρεσθαι προήχθαι· θεμιστοκλῆς δὲ καίτοι διαπα-
 ρόντω· ὧν σπουδαρχίδης, ἀπηύχετο πᾶσαν ἀρχήν,
 ἐν ᾗ μηδὲν πλεόν ἐπαλλον ἔχειν τῶν ἄλλων οἱ φίλοι·
 ὁ δὲ τοῖς ἄλλοις οὕτω δικάζειν ἔχων, σαυτῷ ποῦ
 πρότερον ὄρεσθαι τὰ τοιαῦτα δικάζειν τε καὶ νομο-
 θετεῖν, καὶ μὴ τῷ σφόδρα σαυτὸν φιλεῖν κατακεχα-
 ρίσθαι σαυτῷ, καὶ τὰς ἐπιθυμίας ἀκτιμυλᾶναι τὰς
 αὐτῶς σαυτοῦ· μὴδ' ὅτι τὸν εὐθυνοῦντα ὅλως οὐκ
 ἴσχει, οὐδ' ὀπκέεσσι ψῆφαις, ἀδελῶς καὶ ἡδέως
 οἷς οὐκ ἔχρηγ' ἐνδοθῆναι· ἀλλ' ὥσπερ ἐν εἰ πολλῶν
 τινῶν καὶ δεινῶν τούτων ἡγέμερος, μέλλον δ' ἐπαί-
 περ ἀνθρώπων οὐδὲν κίχτησαι, μόνον δὲ τὸ πάντ'
 ἐφορῶν ἀκοιμητὸν ὄμμα Θεοῦ, ἀπέχεσθαι μὲν κα-
 θάρτας κακίας, ἔχεσθαι δὲ ἀρετῆς· καὶ πάντας εἰς
 τοῦτο διὰ σαυτοῦ προκαλεῖσθαι.

17. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν ταῖς ὀμιλίαις ἐκί-
 στωτε λόγων ἐπὶ πλείους ἔστω σοι λόγος, καὶ το-
 σοῦτος ὥς μὴ μόνον οὖς δεῖ, ἀλλὰ καὶ ὅτι καὶ ὅπως
 ποιῆσθαι τούτουσιν δεῖ· μήτε παρίντα· τὸ μέτρον,
 μήτ' αὖ μετρίους· ἄγαν καὶ συνισταλμίνους· καὶ τῶν
 πραγμάτων ἑλάττους, ἢ καὶ ἄλλως ἀπεικόντας,
 ἀλλ' ὥς ἀληθεῖς ἀποκρῶντας, καὶ τὸ γινόμενον
 ὁρῶντας, καὶ τὸ σύμπαν ἐξισχύοντας· σοὶ τε εἰρησθεῖ
 τοῖς τε ἄλλοις ἀκούσαι· οὐ μόνον ἐπὶ κατὰ τὸ ἔπος
 γλώσση· θησαυρὸς ἐν ἀνθρώποις ἀριστος, φειδωλῆς
 πλείστη δὲ χάρις κατὰ μέτρον ἰούσης, ἀλλ' ὅτι καὶ
 C Περικλῆς· ὁ Ξανθίππου μέλλων δημηγορεῖν, εὐχῇ
 πρόσθεν ἔχρητο, μηδὲν περιττὸν μὴδ' ἐξω τῆς ὑπο-
 θέσεως φάναι· οὗς γε καὶ πιστοτέρους αὐτοῖς τῶν
 τοῖς ἄλλοις δημοσιόμνων ἐργάται· καὶ νομινοῦσι
 πάντες ὥσπερ χρησμοῦς, ἔαν μὴ μόνον τάληθοῦς
 καὶ οἷς πρότερος περὶ πλείονος ἀπάντων φροντίσῃ·
 ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπαγγελίας ἃς οὐκ ὀλιγάκις ἐπαγ-
 γέλλῃ τοῖς δεομένοις μετὰ λαμπρᾶς· τινος φωνῇ
 τελῶν τῆς προσθήκης, καὶ τῶν ὑπεσχημένων πλείω
 διδοῦς· ἐπειδὴ περ ἀγαθοῦ βασιλέως οὐ μόνον οὐδὲν
 παλινάγρετον οὐδ' ἀπειτηλὸν οὐδ' ἀτελεύτητον εἶναι
 δεῖ, ὅ τι κεν κεφαλῇ κατανεύσῃ, ἀλλὰ καὶ τὸ μεγα-
 λοψυχία πρὸς πάντα κεχρησθαι.

18. Ἐπὶ τοίνυν ὥσπερ οἱ τῶν λατρῶν ἀγαθοὶ οὐ
 τὰ παρόντα μόνον ἀκούνται τῶν νοσημάτων, ἀλλὰ
 D καὶ τοὺς ἐνσκήψαντας τῷ σώματι πάλαι διεσθρότας
 χυμοὺς μετὰ πολλοῦ τοῦ παρίντος ἐξελαύνειν
 οἶοντα δεῖν, καὶ δὲ πάντων τούτων τὴν σφῶν ἐπι-
 δεῖκνυνται τέχνην, ὥς δὲ καὶ αὐτὸς, ὦ βασιλεῦ, εἰ
 τοῦ διὰ πάντων βελτίστου λόγον ποιῇ, προθυμοῦ
 πᾶσιν οἷς ἔξεστι τὴν ἀρχὴν συνιστάναι τε καὶ
 συναυθεῖν, τὰ μὲν καλῶς ἔχοντα βελτίω ποιῶν,
 τὰ δ' αὖ οὗς ἑτέρως· ἐπαπορροῦμενος τοῖς παρὰ
 σαυτοῦ· καὶ ὅλως πανταρχοῦν τὸ κοινῇ παρασκευά-
 ζων ζυνοῖσιν· καὶ νῦν τοίνυν τὰς τῶν δημοσίων
 διαχειρίσεις οὕτως ἀθλίως ἔχούσας, ὥς χρημάτων
 ὀνίστους τοῖς βουλομένοις προκείσθαι, ὁ πολὺν τινα
 χρόνον εἰσχωμαζὼν Ῥωμαίους, πάντ' ἄνω καὶ κάτω
 ποιεῖ, μὴ περιδῶς αὐτὸς· μηδὲ ποτιστιῶν μὴδ' ἑλάτ-
 τινος λόγου τοῦτο νομίσης· ἀλλὰ τοσοῦτου καὶ

οὕτω σπουδῆς ἀξιώσθω, ὥς μὴ μόνον τὴν ἀποπὸν ταυτηνὴν καπηλείαν ὥσπερ ἄγος τῆς πολιτείας ἐξελάσαι καθάπαξ, ἀλλὰ καὶ νόμον θεῖναι μηδενὶ τοῦ λοιποῦ ταύτ' ἐξεῖναι παράγειν ἐς μέσον, ἢ πλείστων χρημάτων, ἐὰν μὲν ἰδίωτης ἦ, τοῦτ' αὖτις τιμᾶσθαι· εἰ δ' ἄλλως ἔχων καὶ κρείττων ἢ ταῦτα παθεῖν, πάσαις ἀραῖς ὑποκείμεναι. Δύο γὰρ τὰ πάντα χάκιστ' ἐνταῦθεν συμβαίνει, τὸ τε πόλεις ἀπάσας καὶ χώρας ἐπιτριβεσθαι καὶ πάσχειν κακῶς ὑπὸ τούτων τῶν θαυμαστῶν ὀνητόρων σφόδρ' ἐπικειμένον τε καὶ παρανομοῦντων· καὶ τί γὰρ οὐ ποιοῦντων, μᾶλλον δὲ πάντων καὶ ποιεῖν καὶ λέγειν ὑπὲρ τοῦ πλείω λαθεῖν ὧν ἔδοσαν ἀξιούντων, τὸ τε τὸν κρατοῦντα πάντων τούτων ὑπαύθυνον εἶναι, τῷ πεπρακέναι; Εἰ γὰρ ταῦτα μὲν οὐκ ἂν ἐγεγόνει μὴ τούτων ἰωνημένων, ἐώνηται δὲ τούτου βουλομένου, ὃ τὸ σπέρμα παραγῶν, φησὶ Δημοσθένης, οὗτος καὶ τῶν φύτων αἷτιος. Βοήθησαν τοίνυν καὶ σαυτῷ καὶ ἡμῖν, ἡμεῖς μὲν τοσαυτῆς ἐξαιρούμενος βλάβης, σαυτὸν δὲ τοῦ τε κακῶς ἀκούειν, τοῦ τε τῶν οἰκείων δοκεῖν εἶναι προδότην.

Χ. Σὺ δὲ καὶ τοῦτο παντὸς μᾶλλον φύλαξαι, βασιλεῦ, καὶ μὴ τοῖς πρὸ σοῦ βασιλεύσει πάθος ταῦτον, μηδὲ τῶν ὀνητότε τῆς θησαυρῶν εὐρημένων ἀξιώσης· αὐτὸς ἀντὶ τῶν εὐρόντων κύριος εἶναι· ὃν γὰρ καὶ θησαυρὸν τοῖς ὑπὸ χεῖρα μᾶλλον χρῆν εἶναι, τὸ τε πλείστοις ὅσοις χρήμασι περιβρεῖσθαι, τῷ θ' ἅπαντας εὖ ποιεῖν τὸν ἅπαντα χρόνον παρὰ τῆς ἀρχῆς ἀπομεινῆσαι· τσαυτῆς γὰρ ἐστὶν ἀπορίας, ὥς μόνον τοῦτο τῶν πάντων μηδηντινοῦν παραίτησιν ἴσχειν, ἀλλ' εἶναι καθάπαξ θεομισίας, καὶ τοῖς ἐκείνων δοκοῦσι μαχόμενον. Εἰ γὰρ οὐχ οἷός τε θησαυρὸν τὸ παράπαν εὐρίσθαι μὴ χρησσομένου θεοῦ, δίδωσι δὲ ὃν ἂν αὐτὸς δοκιμάσῃ, ὁμοῖοι δὲ καὶ πρὶν, ὥς εἰπεῖν, καταθέσθαι, τοῦτους ἀρπάξετε, πῶς οὐ ταῖς θείαις ἀτεχνῶς ἀντιπολιτεύεσθε ψήφοις; ἂ καίνο; ὅπου οὐκ ἴδια παρέσχε, ταῦθ' ἡμεῖς βιαίως σφετεριζόμενοι· ὥσπερ τὴν περὶ τούτων τοῦ θεοῦ διαγωνίῃν ἐπανορθούμενοι, καὶ μόνον οὐ τοῦτο βούλντες, ὅτι τῶν θησαυρῶν ἡμῖν προσηκόντων, ὃ δ' ἐτέροις παρέσχε· ὃ καὶ θαυμάζω εἰ τοῖς μὲν ὑφ' ὁμῶν εὖ πεπονημένοι ἐάν τις ἐπηρεάζῃ καὶ τῶν δοθέντων ἀποστερῇ, πολέμιον τοῦτον ἡγείσθε, αὐτοὶ δὲ τὰ χεῖρα δρῶντες καὶ πρὸς θεὸν ὡσπερὶ διὰ τούτων ἀνταίρωντες χεῖρας, οὐ προτιμάτε. Οὐ γὰρ ὑπὲρ τοῦ κοινῇ λυσιταλύντος ταῦτ' ἐρεῖτε λαμβάνειν, οὐδὲ στρατόπεδα καὶ πρεσβείας καὶ πόλεις καὶ ἅπαντα τοιαῦτα προσηκόντα· ἀλλὰ μάλιστα μὲν οὐδεὶς ὁμῖν, οἶμαι, τῶν πάντων προσέξει τὸν νοῦν, ἂν ταῦτά γε φῆτε, τῶν δημοσίων χρημάτων καὶ φόρων πρὸς τὴν τούτων συντέλειαν καὶ παρασκευὴν καὶ μάλ' ἀποχρώντων πάλαι τε τεταγμένων τοῦτον τὸν τρόπον, καὶ ὅντων ἀεὶ, καὶ τὴν ἀναγκαίαν μήποτε ταύτην ἐκλεισπότων φορὰν· ἥς ἀδυνάτως παντάπασιν ἰσχύσεως, θησαυροὶ, τῷ τε κατὰ γῆν πάντ' εἶναι τὸν χρόνον, τῷ τ' ἐμφανέϊ; οἰκισινοῦν γεγυνοῦς πᾶσι, καὶ οὕτως οὐδὲν ἦττον ἀφανεῖς εἶναι τοῖς ἄλλοις καὶ φανθέντες λαμβάνειν· ὅλγοι δὲ τινες κομιδῇ καὶ μόλις ποτὲ ἢ διὰ πλείστου τοῖς πᾶσιν

A non tantum istam venalitem ut pessimi exempli rem e republica ejicies, imo legem feres contravenientes dirissimis pœnis subjicientem. Dno enim maxime inde proveniunt : urbium ac regionum tristic ruina, ab inhumanis istis exactoribus, quibus nihil durius, effecta. Quid enim mali isti intentatum relinquent? qui id unum ore et manu agunt ut plus recipiant quam dederunt, et ut qui jure possidet usurariorum victima cadat? Quæ si non ante oculos nostros fierent, non segetum simul ac fructuum, ut ait Demosthenes, jactura deploraretur. Quare salve et te et nos; nos quidem, tanto malo eripiens, te ipsum, bonam famam conservans et perfidiæ suspicionem rejiciens.

20. Tu vero, rex, id ante omnia vide, ne idem tibi quod prædecessoribus tuis accidat. Si enim alicubi terrarum thesauri reperiuntur, tu primus occupans esse debes. Iste enim thesaurus in promptu esse debet et tradi ærario regio, unde ad auxilia ferenda promere possis. Contrarium enim absurdum, impium est et usui recepto repugnat. Si enim fieri non potest ut thesaurus sine Dei voluntate effodiatur; et cum Deus cui vult distribuit, vos autem eum vix depositum rapitis, nonne Numinis divini voluntati contraltis? Quod enim Deus singulis impertitus est, nos vi adhibita in nostrum vertimus usum, divinam sic voluntatem correcturi ac tantum non alta voce clamantes quod thesauri jure nostri aliis sint traditi. Quare miror quod eum qui aliquem vestratium offenderit inimici loco habetis, ipsi vero qui pejora operamini, pro istis manus ad Deum porrigitis. Non enim pro bono publico hæc vos facere dicitis, non ut legati, militum duces urbium præfecti evadatis. Attamen nemo vobis hæc dicentibus fidem habebit. Nam inde ab omni tempore pecunia tributaria in ærarium redibat, et nunquam vectigalia solvi cessarunt. Thesauri igitur ubique terrarum et nullo non tempore in manifesto et in occulto esse possunt apud omnes. Thesaurum itaque incertum quis ad bonum commune proficere declarabit? Quo pacto dein eos qui sic se habent, bonum publicum adjuvare et civibus suis utiles esse dixerit? Minime. Sed fac ut illud facere possint, num cum bona spe juste et probe agendo procedent, an injustissima quo-

que facient? Quid enim iniquius quam thesauris ab aliis quibusdam inventis insilire? Ut enim secundum Demosthenem domus, navis et rerum similitum fundamenta fortiora esse debent, sic principia et hypotheses veras et justas esse necesse est; et qui injuriarum illatarum excusationem precatur, minus injuste fecisse videtur verba profere. Quod si quis ex vobis quæreret cur id faciatis, nil sane responderetis nisi principiorum necessitatem causam interserentes: quæ quidem dicentes vos ipsos tyrannos neque justos reges accusabitis, e quibus hi quidem bene ab omnibus agi volunt, tyranni ipsorum voluntatem rebus facientium imponunt. Perabsurdum autem esset ac turpe, si quis diceret Nervæ quod thesaurum invenerit quem occupare et in usum vertere deberet, hic autem thesaurum majorem quam pro homine privato dicens eo abutij vellet. Absurde igitur fecisset, si hic quidem justitiæ ac virtutis rationem haberet vir Græcus, et longe a senatu nostro remotus est; vos autem pie ac secundum leges viventes tantum exhibetis magnanimitatem, ut non solum res inventas ambiatis, sed etiam ad altiora aspiretis minis omissis, nescitis quot et quibus criminibus obnoxii estis injustitiæ, calumniæ, avaritiæ, ad quod accedit quod Deum ipsum offenditis, et res gravissimas super caput volvitis. Quid autem thesauri tanti momenti inhæret? Equidem ne simile quid audirem, omnibus thesauris renuntiarem. Quod si thesaurorum studium tantam apud Deum et homines nemesim habet, et ii qui, licet repererint, repertis valedicere audent, omnem fraudem merentur, tu, rex, cura ne admirationis loco te jugiter calumnientur, ac ne carbonem quis thesauri loco inanes inveniat; tu autem quantum talia contemnas omnibus ostende, et posteritati exemplum trade optimi ac egregii regis.

Ἐκδηλοῖ καταστῆναι. Πῶς οὖν τοὺς οὕτως ἔχοντας φήσεται τις ἂν οὕτως τοῖς κοινοῖς διαφέρειν, καὶ τοῖς τοῖς εἶναι γὰρ προῦργου; πολλοὺ γὰρ καὶ δεῖ. Ἐπειτα εἰ καὶ δοίημεν τὰ τοιαῦτα αὐτοῖς οἷους τ' εἶναι, πότερον οἷον καὶ λυσίτελλες μετ' ἀγαθῶν τῶν ἐλπίδων καὶ τοῦ καλοῦ καὶ δικαίου πρὸς ταῦτα γωρεῖν, ἢ τῇ τῶν ἀδικιῶν μεγίστῃ χρωμένους; τί ἂν εἴη μείζων κακὸν τοῦ θησαυροῦς εὐρημένους ὅπ' ἄλλων ἐπιπηδῶν; ὥσπερ γὰρ οἰκίας οἶμαι καὶ πλοῦτου, φησὶ Δημοσθένης, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, τὰ κάτωθεν ἰσχυρότατα εἶναι δεῖ, οὕτω καὶ τῶν πρῶτων τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποθέσεις ἀληθεῖς καὶ δικαίας εἶναι προσήκει· καὶ μὴν ὁ μὲν ἐφ' οἷς ἀδίκου παραιτούμενος, ἥτιον ἂν πως οἷς παραιτεῖται δόξειεν ἀδικεῖν, δοκῶν μὲν τοι λέγειν, λέγων δὲ οὐδὲν μᾶλλον, λέγων δὲ ὁμῶς· ὁ μὲς δ' ἂν τις ἐρηται οὕτω χάριν ταῦτα ποιεῖτε, οὐδὲν ἂν εἰπεῖν ἔχει οἶμαι τῶν πάντων, πλην τὸ τῆς ἀρχῆς συγκεχωρηκός, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἀνάγκην· λήστες δὲ ταῦτ' ἂν εἰπόντες εἰς τυραννοῦντας ἀλλ' οὐκ εἰς βασιλευντας ὁμᾶς αὐτοὺς καθιστάντες, εἰπερ τὸν μὲν ἔστι τὸ τὰ δίκαια πράττειν διὰ πάντων αἰρεῖσθαι, τύραννοι δὲ ἀπὸ τοῦ κατ' αὐτοὺς βουλομένου τοῖς πράγμασι χρῶνται· τῶν ἀποπνύων δ' ἂν εἴη καὶ πρὸς αἰσχύνῃς ὁμῶν, εἰ τῷ μὲν Νερούα πάλας δὴ τις οὗτι περ εὖροι που θησαυρὸν εἰρηκότος, καὶ δεῖ λαμβάνειν ἐκείνων, ὁ μὲν αὐτὸν ἐκείλευσε χρῆσθαι· τοῦ δ' οὗτι μείζων ἢ κατ' ἰδιωτὴν ὁ θησαυρός ἐστι προσθέντος, αὐτὸς πάλιν ἐφ' καὶ καταχρῆσθαι· ἀποπνύων οὖν, εἰ ὁ μὲν οὕτω δικαιοσύνης καὶ τοῦ καλῶς ἔχοντος πεποιθὴται λόγον, ὥς καὶ τοῦ περτυχόντος δόντος οὐκ ἐπιστρέφει, ἀνὴρ μὲν ἔλλην καὶ πόρρω τοῦ καθ' ἡμᾶς συνεδρίου, ὁ μὲς δ' εἰ καὶ μάλιστα εὐσεβεῖς συζῶντες καὶ νόμοις ἰσοῖς; ἐντραφεύοντες ἐπὶ τοσοῦτον, ἴν' εὐφῆμως εἴπω, μεγαλοφυχίας ἀφίχθαι, ὥς μὴ μόνον τῶν ἐφημερίων ὥς ὁμῶν διαφερόντων ἀντιποιεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ὥς περὶ μείζονος δυσχεραίνειν τοῦ θησαυροῦ, καὶ τὰ δεινότερα πάντων πρὸς ἀπειλὴν ἐφ' ᾧ τὸ ξυμπάν, ὥς οἷόςθ' ὁμῶς; ἐμφανὲς γεγενῆσθαι· οὐκ εἰδότες ὅσοις καὶ ἡλικίοις ἐντεῦθεν ἐγκλήμασι περιπίπτετε, τοῦτο μὲν ἀδικίας, τοῦτο δὲ συκοφαντίας καὶ πλεονεξίας ἀδικούμενοι, καὶ προσέτι προσκρούοντες, ὡς ἐφην, Θεῷ· εἴθ' ἂ μὴδ' ἂν εἴς ὅτ' ἐχθρῶν, οἶμαι, δέξαιτ' ἀκούειν, ταῦθ' ὁμῶς ὁμῶν αὐτοῖς ἐπισπᾶσθαι· καὶ τί τοσοῦτον ἔστιν ἐν θησαυροῖς, δι' ὃ τοσαύτης καὶ τηλικαύτης ἀνάγκῃ τῆς αἰτίας κληρονομεῖν; ἐγὼ μὲν γὰρ ὑπὲρ τοῦ μηδὲν τι τοιοῦτον ἀκούειν, καὶ συμπάντων ἂν θησαυρῶν, εἰ κύριος ἦν, ἐξέστην ἐτοίμως. Εἰ τοίνυν τὸ μὲν θησαυροῖς ἐπαδρεύειν, πλείστην ὁσπν καὶ πρὸς Θεῷ καὶ πρὸς ἀνθρώπων νέμειν ἴσχει, τὸ δ' αὖ τοῦτων τοῖς εὐρηκόσιν ἀφίστασθαι τῶν ἐπαινουμένων ἐστὶν ὥς ἀληθῶς, ἐλοῦ τὸ δεύτερον, ὡς βασιλεῦ, ἵνα μὴ περιπίσσης ἐξ ἀνάγκῃς τῷ πρώτῳ, καὶ θαυμάζεσθαι μᾶλλον ἢ κακίζεσθαι· καὶ μηδειςιστοῦν ἐπὶ σοῦ τῶν ἀπάντων ἀνθρώπων εὐρη τοῦ θησαυροῦς, τῷ διακινήσας εὐρηκέναι· ἀλλ' οἷς τοῦτο μισήσεις ἀπανσι δέξθον, ὡς εἰ καὶ κάκιστον ὅν πρόσθεν ἐλάνθανε; νῦν ὅπῃ

σοῦ καλῶς τοῦ πάντ' ἀρίστου καὶ θαυμαστοῦ βασι-
λέως ἐξεληλεγχται, ὥς μηδὲ τοῖς ἐπιγιγνομένοις
ἔξῃναι λαυθάνειν.

κα'. Καὶ μὴν καὶ τὸ τοῖς ὑπηκόοις, ἐπειδὴν ἡστι-
νοσοῦν καταλαβούσης ἀνάγκης ἀπορῆται χρημάτων,
ἔπειτ' εἰσφορὰς ἐπιτάττειν, καὶ δι' αὐτῶν αἰρεῖσθαι
τὰ δέοντα πράττειν, πῶς οὐκ ἀτεχνῶς βλαῖον, ἢ
πῶς οὐκ ἔξω τῆς παρ' ὑμῶν ὀφειλομένης τούτοις
προμηθείας; καὶ ὁ τούτου μείζων, πρὶν γ' ἂν αὐ-
τοὺς εὖ ποιῆσαι, δι' ὧν ὑπὲρ αὐτῶν ταῦτ' ἀπαιτεῖν
διατείνεσθε, φθάνετε κακῶς τούτους ποιοῦντας ταῖς
εἰσφοραῖς· εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἦν, οὐκ ἔνῃν ὄθενον τὸ
παράπαν χρήματα πεπορίσθαι, εἰκότως ἂν εἰσέφε-
ρον οὗτοι. Εἰ δ' ἔστι μὲν πολὺς ἐν κειμηλίοις χρυ-
σός, ἔστι δὲ ἄργυρος καὶ λίθων ὑπερφυῆς ἀφθονία
πολυτελῶν, πάντα δὲ ταῦθ' ὑπὲρ τοῦ κοινῆς λυσίτα-
λούντος ἐν τῷ τοῦ καιροῦ καλοῦντι παρσκευασθῇ
τοῖς ἀρχῇς, ποῦ δίκαιον ταῦθ' ὑπερβάνας, ἃ μὴ
προσῆκε διώκειν, καὶ μὴ ταῖς εὐλόγοις καὶ τεταγμέ-
ναις ἀφορμαῖς ἐθέλειν κεχρησθαι, ἀλλ' ἐτέρωθεν
ζητεῖν τὸ τῆς χρείας ἐσθηκὸς θεραπεύειν; Καὶ μὴν
εἰ μὴ τούτοις ἐνταῦθα χρησόμεθα δέηπου, ἔγωγε οὐχ
ὀρώ. Παρὰ πάντα δ' ἐκείνο λέγω, ὥς εἰ μὲν τῆς εἰς
ἐκείθ' εἰνεκα χρείας ταυτὴ πρόσθεν συνελεχτο, καὶ
πρὸς τοῦτο ἔσχε τὴν ἀναφοράν, ἀνάγκη πᾶσα ταύ-
της νυνὶ παραγενομένης, μηδὲν τὸ παράπαν τούτοις
ἐνδοιάζοντας χρῆσθαι, ἵνα καὶ τὸ γινώμενον σώ-
ζῃται, καὶ μηδεὶς τοῦτον εἰσφέρειν ἀλγῆ· καὶ προσ-
έτι παρελθούσης τῆς χρείας καὶ τῶν πραγμάτων
εὖ καθεστῶτων, μετὰ περιφανείας καὶ μείζονος
τῆς προσθήκης αὐθις τούτων πλησθῶσιν οἱ θεοαυ-
ροί. Εἰ δ' οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστιν, ὅπερ ἀμήχανον, ἀλλὰ
περιτετὴ τις ἄλλος ὅλη ἐκ περιουσίας οὐκ ἐκείνης
εἰς οὐδὲν ὅσον ξυστάσα, καὶ οὕτω πολὺ μᾶλλον χρε-
στέον αὐτῇ, ὥς ἂν ἀσυνιελὴς τις οὖσα, συντελής ὥς
μάλιστα γένηται καὶ τοῖς πράγμασιν ἐν καιρῷ·
πανταχόθεν οὖν ἐστὶ δῆλον, ὥς ἀπὸ τούτοις ἀνάγκη,
ὅταν ἀνάγκη τις ἐπίῃ, κεχρησθαι.

χβ'. Ὡς δὲ μάλιστα πάντων ἀγθόμενος, μάλιστα
πάντων πεπαισθῆναι βούλομαι διὰ σοῦ, τοῦτο ἤδη
προσθήσω τοῖς εἰρημένοις, τῆς μὲν αὐτῆς ἐκείνοις
δήπου διορθώσεως χρῆζον καὶ τῆς σπουδῆς, παρα-
νομίας δὲ εἰνεκα τοσούτ' ἐκεῖν' ἀπολείπον, ὥς καὶ
θηρῶν ἀγριωτάτων τοῦτ' εἶναι φῆσαι μᾶλλον ἢ τοῦ
καθ' ἡμᾶς πεφυκότος· τὸ γὰρ τοῦ; τὰ σφέτερά αὐ-
τῶν ἑκάψῃ παρ' ἀσυνασσοῦν τῶν ἀκτῶν καταγνύν-
τας καὶ ναυαγίας· πεπρωμένους ἀτόπου, ἔπειτ' οὐχ
ὅσον προνοίας παρὰ τῶν προσχώρων ἢ γούν παρα-
μυθίας ἡστίνοσούν ἀπολαύειν, ἀλλὰ καὶ συνεπιτι-
θεμένους· τοῦτους ἴσχειν, καὶ συγχροτοῦντας πῶς
ἂν εἰποις τὴν τύχην, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ παριόν-
τας, εἰπερ ἃ ἐκείνη παρεῖκε, ταῦθ' οὗτοι παρὰ
πάντα διαρπάζουσιν οἰκτον, ὑπερφυῶς δεινόν τε
καὶ ἥς οὐκ ἂν εἰπεῖν δυναίμην κακίας (1). Τί γὰρ
ἂν οὗτοι πλέον ἐν παλάγῃ κινδυνεύσας ὑπόσῃ
ὑπότ' ἐξ ἡμισείας βεβιάσθαι διὰ τὸν τόπον νομίσας,

(1) Scelestum hunc morem ab Andronico I an-
tiquatum fuisse ait Ephraemius v. 5385 sqq. Sed

21. Illud quoque, quod in pecunie penuria ad
subditorum opes recurritis, non sine vi quadam
fieri solet, nec curæ paternæ quam istis debetis,
convenit. Adde quod prius quam ipsis bene faci-
tis, exactionibus vestris male iis facitis, quod vel
non coacti tributum solverent. Ubi autem magnum
auri pondus, argenti et lapidum pretiosorum abun-
dantia ad publicum usum est destinata, ubi primum
rerum angustia urgent, fas non est aliis quam le-
gitimis rationibus a civibus pecuniam poscere.
Equidem certe rem ut iniquam reprehendo. Quod
si istæ pecunie futuris necessitatibus a principio
reservatæ sunt, præsentī rerum discrimine iis
utendum est, ita ut rerum angustias aboleamus uno-
quoque læte debitum solvente. Rebus enim de novo
prosperis gaze quoque novis thesauris replebitur.
Si vero econtra opes inaccessible et supervacaneæ
jacent, a fortiori utendum eis est ne inutile pon-
dus putrescant, imo publicis necessitatibus inser-
viant. Unde patet quod istarum auxilio nos præ-
munire debemus.

22. Huic rei fastidiosæ tandem finem impositurus,
id unum adjiciam, quod emendatio ac studium ap-
ponere decet summaque cautione, ut a fera, uten-
dum. Sepe enim contra litus naviculam allidi-
mus ac naufragium facimus, quin accolæ regionis
solamen præbeant; econtra quod fortuna ipsa non
rapuit, ipsi inhumaniter eripiunt ac vitæ copiam
ac facultatem præcludunt. Quid enim hic in pe-
riculoso mari gravius tulit, aut ille qui monstris
marinis præda factus est? At contentum sese di-
cere fas est, dummodo solis lumen videre detur,
nec aliud querere. Equidem perquam scire cupio
si, in simili casu, idem sentiretis, aut plane con-
trarium, et per utramque fortunam ad resipiscen-
tiam ac rationem reverterimini ad facilius feren-

hinc apparet latrocinio iterum indulsisse usque ad
Andronicum II Græcos.

νασούν διαδόχου; ἀμέλει κεκτημένων τοῦ κλήρου, ἔπειθ' ὑμεῖς κληρονομεῖν ἀξιοῦτε, πῶς οὐ παρανομίας ἀνίστασθε, τῶν μὲν ἀλλοτρίων ὧς οἰκείων ἀντιποιούμενοι, τοῦ δὲ κεκτημένου μηδὲνα μηδισποιοῦν ποιούμενοι λόγον, μηδ' ἂν τὰ ἔσχατα πεπλημελιῶς ἢ; μᾶλλον δὲ τοῦτον ἀποστεροῦντες τῶν ἔντων, καὶ ἂ πρότερόν τι ἐγκλήματ' αὐτῷ, εἰ τε διὰ ταῦτα εἴτ' ἄλλως προστριβέντα, καὶ τούτων αὐτὴν προσποστερεῖτε δικαίως, εἴπερ ἂ πρὸς ἀπαλλαγὴν τούτων ἀπέχρησιν ἂν ἐνταῦθ' ὑμεῖς ἀφαιρέσθε, τὸν μὲν εὖ ποιοῦντες οἷς ἐγκλημάτων ἀπαλλάττετε δῆπου, ὑμᾶς δ' αὐτοὺς ἐν ἐγκλήμασι καθιστάντες· καὶ οἱ τοῦ παρανομούντος κολάζειν καὶ μισεῖν οἰόμενοι εἶναι, πρὸς οἷς ἔφην καὶ ταύτην παρανομούντες οὐκ αἰσθάνεσθε, ἀλλὰ καὶ τοσούτων ἐκείνων διακρίσθε χεῖρον ὅσον οἱ μὲν ὧς ἀδικοῦσιν ὁμολογοῦντες, ὅμως διὰ τὰ καὶ τὰ δίκην ὑπίζειν οὐδαμῶς ἀξιοῦσιν· αὐτοὶ δὲ καὶ συναγωνίζεσθε τῷ νοσήματι, καὶ τῶν καθεστῶτων νόμων μηδενὸς ἤτω νόμον ταυτηνὴν τὴν παρανομίαν ἡγείσθε· οὐ χεῖρον οὐδὲν οἶμαι τῶν πάντων· καίτοι οὐδὲ τοῖς κατὰ γένος προσήκουσιν ἔγωγ' ἂν φαῖναι δικαίως μετεῖναι, πλὴν εἰ πᾶσι τοῖς τοῦτοεν ὄντες, ἀλλὰ μόνοις δηπουθέν τοῖς ἐγγόνις· καὶ οὐδὲ τούτοις ἀπάντων, ἀλλὰ μέρους γε, τῆς τοῦ τετελευτηκότος ψυχῆς πολλῷ προτιμωτέρας οὐσης πάντα ταῦτα καρποῦσθαι. Καὶ ὧς ἀληθῶς λέγω, ὅλον ἐκείθεν. Ἦν γὰρ τις αὐτοῦς ἐρηται, πότερον σφᾶς αὐτοῦς ἢ τοῦς προσήκοντας τιμωτέρας ἡγοῦνται, ἔαν μὲν τοῦς προσήκοντας φῶσι, ψεύσονται πάντως· ἔκαττο γὰρ φησὶ τιμωτάτος αὐτοῦ αὐτῷ· σφᾶς δ' ἂν αὐτοῦς εἰρηκότες, ἑνομοιοτήσουσι δῆπου, καὶ τὸν γε τετελευτηκότα πάντας ὅσους οὐν δικαιοτέρον εἶναι τῶν αὐτῶν μετέχειν εἰσάπαν. Εἰ δὲ τοῦς προσήκοντας ὁ λόγος ἀπεικνείη τοῦ κλήρου, ποῦ τοῦς μὴ προσήκοντας θροομεν; Δυσὸν τοίνυν ὁσέρον ἐροῦν βασιλεῦς, ἢ τὴν αἰσχίστην ταύτην παρανομίαν χωρεῖν εἰς τέλος εἶδαι, καὶ μετὰ τῶν πρὸ σοῦ βασιλέως καὶ αὐτῶς τοῖς ἀλλοτρίοις κλήρους αἰτίας κληρονομεῖν, ἢ μηκέτι εἶναι τὸ παράπαν ταυτηνὴν ἐγγωρήσας, ἀλλὰ παντάσιν ἀνελών, οὐ μόνον ἐκείνων φιλανθρωπίᾳ; καὶ δικαιοτέροις ὤφθαι, ἀλλὰ καὶ ὅσοι τῶν διαδεξιμένων καθάπαξ ἐνδεῖ, τοιοῦτοις οὕτως ἡδὴ παρασκευάσαι τὴν τελευτήν, ὧς μετὰ χρηστῶν τῶν ἐλπίδων ἐνθένδ' ἀνείναι, εὖ εἰδότες ὡς τῶν προτόντων σφίσι ἀπολαύειν ἔξουσιν ἐς αἶα κατὰ τὰς ψήφους τὰς σὰς καὶ τὸ ταῦθ' ὑπὸ σοῦ κεκυρωσθαι, ὃ πᾶσιν ἐκ τοῦ παντός αἰῶνος ἀπαιεῖται δικαιοσύνην καὶ πᾶσιν ὑπέρκειται τοῖς κριταῖς. Ἐπὶ τοίνυν εἰ πρὸς οἷς ἔχεις καὶ ἂ οὐκ ἔχεις κτήσεσθαι βούλει, καὶ τῶν ἀπάντων πάντων ἀκονεῖν γενέσθαι δεσπότης, ἔσο φιλάνθρωπος, καὶ ταῖς εὐποιαις καὶ ταῖς ἐλπίσι πρὸς οὐδ' ἔχεις ἐπίσης οἷς ἔχεις, καὶ μηδὲν ἑλαττον ὧν ἔχεις ἐχέτωσαν οὗτοι, ὅταν κατ' ἐμπορίαν ἢ τιν' ἔτερον τρόπον, ἐκ τῆς αὐτῶν δαῦρο χωροῦντες· μᾶλλον δὲ οὕτως εἰς σεαυτὸν ὅπαντας ἐλξῇς, εἰ πρῶτα μὲν καλῶς εἰ κίχαθὸς καὶ ἀρετὴν ἀκρω; ἀκῶν, ὧς καὶ πανταχοῦ τὰ σὰ διαδίδειν ἐξείναι· ἔπειτα μὴ μόνον τοῖς

A sores relinquunt neminem, hæredes esse præsumis, exleges facti ad ea aspiratis quæ aliorum sunt, nullam possessoris rationem habentes, licet vir sit pessimus. Hunc vos, objurgantes simul iis quæ habet, spoliatis; si autem quod juste non habet, eripitis, injuste non facitis, sed ipsos criminibus purgantes, vos ipsos criminosos redditis. Si enim vestrum esse putatis legum transgressores castigare ac odisse, in peiori quam ipsi conditione estis; illi enim peccatum continentur; vos autem diro morbo laborantes perversitatis vestræ magnitudinem non videtis, quod sane gravissimum. Et hoc non ad familiam integram spectat, aut ad egenos, sed ad prognatos singulos, quia defuncti anima dignior est quæ hæreditatem in suum usum veriat. Quod autem vere dico, hinc elucet. Si quis ex iis quæretet num se aut affines potiores habeant, et responsum esset pro omnibus, plane mentirentur. Unusquisque enim primus sibi videtur. Sibi ipsis autem palmam dantes defunctum maximis opibus dignum fuisse latentur. Quod si affines ab hæreditate excludimus, ubi peregrinos statuemus? Ex duobus igitur uolum, rex, elige: aut turpissimo crimini indulge, et prædecessorum tuorum exemplum secutus alienis hæreditatibus operam navā, aut plane contrarium faciendo humaniorem iis temet ac justiliorem præbe, ac hæredibus conditionem adeo mitiorem crea, ut læto animo hinc discedant, persuasum habentes quod bonis suis frui ipsis contingit per omne tempus secundum tuam voluntatem omni justitia superiorem. Si porro ad ea quæ possides aliena addere præsumis, et omnium rerum sine negotio dominus fieri, humanus esto, et beneficiis tuis id effice ut cæteri non minus quam tu ipse habeant, sive mercaturam sive aliquam rem aliam facientes. Sic enim potissimum cæteros ad te attrahes, si ipse virtutis exemplum præbes, nec tantum subditis affabilem, sed vel benefaciendo benefacta oblivioni tradis, ab illiberali indole et mendaciis longe remotus ac sola imperatoris dignitate te circumvestiens. Si enim erga familiares tantum liberalis es nec non nisi eorum curam geris, nil mirum facis. Sed si externos item in amicitiam tuam allicis iisque faves, quis non tibi subditus esse recusabit, persuasum habens quod sic vitam jucundam deget?

25. Dicere non habemus ex hisce omnibus regnum omnibus numeris absolutum procedere. Sed si verum dicere fas est, regibus ratione magis quam cuivis alteri opus est, qua absente totus mundus absurdus est; presente omnia superat gratia et sermonis lepore, quo nobis nihil dulcius videtur. Nihil jam homine dignius quam loquela; quam si cum quavis arte humana contuleris, plus illi voluptatis inesse fateberis. Quare? Quia omnes fere cæteræ voluptates periculosæ sunt atque insidiosæ, non corporibus tantum sed et animis; et his quidem propter pravas libidines, illis propter morbos lethiferos. Ratio econtra animo mirabilem ac divinam indit virtutem ac serenitate imperturbata replet; letitia denique intima præcordia frui sinit. Dein res materiales ac malas quæque ex pravis cupiditatibus oriuntur impediens, quominus malam viam sequantur, refrenabit et quovis modo ad virtutem propellendo, sanam mentem ac rationem in omnibus observandam prædicabit, uno verbo, bonam viam monstrabit, et rerum bonarum et rationabilium gubernium consolidabit secundam naturam; quem dominatum ubi adest, affirmare, ubi deest, redintegrare nitetur; nam hac ratione quæ in promptu sunt, servantur et naturæ jura ut decet in honore sunt.

26. I. hoc rerum statu solis quadriga qualem

A ὕπνῳ καὶ ἄλλῃ καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις οὕτως ἡδύνῃ· ἔχεις καὶ μάλα κεχαρισμένως, ὡς ταῖς εἰς αὐτοὺς εὐεργεσίαις ἐπιτελεῖσθαι παρασκευάζειν τῶν οἰκῶν· ἐκπεργῶν μὲν ἀνελκυθερίαν εἰ οἶόν τε, καὶ τῶν λόγων ἀπατηλοῖς δοκεῖν αὐτοὺς ὑπνέειν, καὶ τῶν ἐχόντων ἀφιστάειν πρὸς σεαυτὸν, μόνῃν δὲ τὴν τῇ ἀρχῇ μεγαλοφυλίαν δεικνύς. Εἰ γὰρ μόνον τὸ περὶ τοὺς οἰκίους οὕτως διακεῖσθαι, ὡς καὶ πᾶσαν ὑπὲρ αὐτῶν εἰσφέρειν σπουδὴν καὶ παντοδαπῆς ἀξιοῦν τῆς προνοίας, πολλοῦ τινὸς ἔστιν ἄξιον πρὸς τὸ τοῦ ἀλλοτρίους οἰκίους εἰργάζεσθαι, καὶ πείσαι ταυτὰ φρονεῖν, ὅταν καὶ αὐτοὺς τούτους μετὰ τῶν οἰκείων εὖ ποιεῖν οἴῃ δειν, τίς οὐκ ἂν ἔλοιτ' οἶμαι τῶν πάντων πάντων ἀφέντος ὑπὸ σοι μᾶλλον τετάχθαι, ἢ ἀρχεῖν αὐτὸς, εὖ εἰδὼς οὕτως ἐν εὐδαιμονίᾳ τὸν αἰῶνα διδύνει;

C καὶ. Οὐ τοῖνον ἐκ μὲν τούτων ἀπάντων βασιλείαν ἐνὶ θαυμαστῇ γεγενῆσθαι καὶ οἶαν ἡμεῖς ὑπεθέμεθα, τὸ δὲ τῶν λόγων κράτος δοκεῖ πως ἑλαττον ἴσχειν ἐν τούτῳ τῷ μέρει· ἀλλ' εἰ χρὴ τάλῃθις εἰπεῖν, καὶ τούτου τοσούτον ἀρχοῦσι δεῖ, μᾶλλον δὲ οὗτοι τις ἀν εἰπὼι, τοῦθ' οὕτως· ἀξιότερον χρῆσθαι, ὥς πάντ' ἐκείνα κόσμον μὲν ἄλογον εἶναι μὴ προσόντος τοῦ λόγου, προσόντος δὲ βέλτιστον τε τοῖς ὅλοις καὶ κλεινότερον ἄξιον, τῷ τε χάριν οἰκοῦσθαι ἴσχειν, τῷ τε συμμαχεῖσθαι τοῖς λόγοις· ὃν οὐδὲν ἡμῖν οἰκιστότερον οὐδ' ἡδίων παντάπασιν ἀπολαύειν· τὸ τε γὰρ λόγους μεταχειρίζειν ὡς οὐδὲν ἐν τῶν πάντων ἀνθρώπων μόνον πρὸς τρόπου· καὶ ἦν ἂν, ὡς βασιλεῦ, ψήσης τῶν ἀπασῶν ἡδονῶν, μᾶλλον δ' εἰς ἐν ἀπάσας ὁμοῦ συνεννηχῶς, τοσούτον ἐλάττωτος τῆς ἐντεῦθεν προσγυνομένης ταύτης εὐρήσεις, ὡς μηδὲ παραβάλλειν τὸ παράπαν εἶναι. διὰ τί; οὐκ ἐκινδυνεύει τῷ ὄντι τὰς μὲν ἄλλας ἀπάσας ἡδονὰς ἐπιβούλους εἶναι καὶ σφάλειρας, καὶ λόγον ἀταγῆς τοῖς χρομένοις, οὐ σῶμασι μόνον, ἀλλὰ καὶ ψυχαῖς ἐπανισταμένας· ταῖς μὲν δὲ τῶν ἐντεῦθεν ἀναψυγμένων ἐχθίστων θήπου παθῶν, καὶ δὲ διὰ κλειστῶν καὶ μεγίστων τῶν νόσων, καὶ οἷον μηδὲ φέρειν δύνασθαι· λόγος δὲ πρῶτα μὲν τὴν ψυχὴν ἡδύνῃ καθάπαξ παρασκευάζει, θαυμαστῇ τινι ταύτῃ διδασκίᾳ ἐμποιῶν καὶ οἶόν τινα θείαν περιγίῶν κατὰ τὸ ἔπος ὁμῆν, ὡς ἀκυμάντου γαλήνης πληροῦσθαι, καὶ ὅλων εἶναι καὶ μακρῶς δὴ τινι καὶ ἀτόπῳ γίνεσθαι χρῆσθαι. "Ἐπειθ' ὁ μὲν ἔστιν αὐτῆς ὁλῶδες καὶ χεῖρον καὶ τοῦ παθητικοῦ μάλιστα μέρους οὐχ ἢ πέφυκε φέρεσθαι συγχερῶν, ἀλλὰ συνέχων καὶ ἀγῶν καὶ πάντα τρόπων πρὸς ἀρετὴν ρυθμίζων καὶ καθιστάς, βέλτιστον τε ὁμοῦ καὶ οἶον λογικὸν ἀντιλόγου τοῦτ' ἀποφαίνει, τῷ κατὰ λόγον κινεῖσθαι παρασκευάζειν, καὶ τὴν ὁρὴν ὁδὸν σῶζειν ὡς ἔπος· τῷ δ' αὖ κρείττονι καὶ διανοητικῷ τὴν κατὰ φύσιν ἡγεμονίαν, πρὸς μὲν κατὰ κατὰ συντηρῶν, ἀποῦσαν δὲ μετὰ πολλοῦ τοῦ βελτίονος ἐπανάγων, δεινὴν αὐτὴν ἑαυτῇ καὶ θαυμαστὴν σύμβουλον ἀποφαίνει τοῦ τί δεῖ ποιοῦντα, καὶ τίς μάλιστα χρῆμενον τὰ γιγνόμενα σῶζειν καὶ κατὰ φύσιν χωρεῖν.

καὶ. Οὕτω γὰρ ἂν καὶ τὸ τοῦ Πλάτωνος ἔργον

ἔπερ ἐλαύνειν οἷδε ψυχὴ κάλλιστα ἔχει, μὴ μαχο-
 μένων τῶν ἵππων. καὶ ἀντίπαλοι τινες ὦσιν, ἀλλὰ
 ξυμβαίνοντων ἀλλήλοις, καὶ μετὰ τοῦ τεταγμένου
 ποιουμένου τὸν δρόμον· ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο λέγω, ὡς
 ὁ σοφὸς ἢ σοφὸς καὶ γινώσκει ἴσχυον, οὐ μόνον τῶν
 ὄντων ἢ ὄντα εἶσιν, ἀλλὰ καὶ θεῶν περὶ καὶ ἀνθρω-
 πίνων πραγμάτων, οὐκ ἀπεικτών καὶ ἀνθρωπο-
 μάλλον λέγοι· ἂν καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς ὑπερέχων. Ὅ-
 γὰρ οἱ ἄλλοι πάντες τῶν ἀλόγων διὰ τὸν λόγον ὑπέρ-
 κεινται, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτος οἷς ἀπλῶς λόγῳ
 χρῆται, τελὼν εἰς ἀνθρώπους, οἷς οὕτω χρῆται καὶ
 σοφίαν ἀσκαί, τὸν ἀνθρώπον ὡς εἰπεῖν ὑπερβαίνει,
 καὶ μόνος τῶν πάντων τὴν τῶν Κολοφωνίων ψῆφον
 ἐν τῇ κοινῇ ταύτῃ φέρεται· φύσει· ἰσοθεός τις τῶς
 ὦν ὡς εἰπεῖν· ὁ δὲ καὶ τοῦνομα βούλεται· ὥσθ' ὅσον
 μάλλον ἐστὶ σοφός, τοσοῦτο μάλλον ταυτησὶ τῆς
 προσθήκης μετέχων, ὅσον μάλλον ταύτης μετέχει,
 τοσοῦτο μάλλον ἀρίσταται μὲν τῶν ἀνθρώπων, με-
 θίσταται δὲ πρὸς θεόν· καὶ μεθόριον γινόμενος
 ἑκατέρων, ὥσπερ αἰσχυόμεθα μοι δοκεῖ τῷ σώμα-
 τος ὅλως μετέχειν, ὡς ἐν ἀσωμάτοις φιλοσοφῶν, καὶ
 τὸ τῆς ψυχῆς ἕκμα ὅσαι ὥραι καὶ οἷς λέγει καὶ οἷς
 πράττει παντάπασιν ἐκκαθαίρων, καὶ πρὸς ἐποφίαν
 ἐπιτηδεύει· ἔχειν παρασκευάζων τοῦ θεοῦ, καὶ τὴν
 ἀρχὴν ἐκείνην διώκειν ὅθεν ἐξέπτεσιν· ἐπειδ' ὁ τοῦ-
 του μεῖζον καὶ τοῦ παντός ὡς εἰπεῖν ἄξιον, ὅτι
 θνητὸς ὦν, ἀθάνατος· εἶναι δοκεῖ δι' ὦν καταλλοίπε
 λόγων, ὥσπερ τις παρὼν τοῖς ἐπιγιγνομένοις, τὰ
 κάλλιστα ξυνών καὶ πολιτευόμενος· μάλλον δὲ οὐχὶ
 ἑαυτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους· ἀντὶ θνητῶν
 ἀθανάτους ποιεῖ· ἑαυτὸν μὲν, οἷς ἔργη, τοὺς δὲ, οἷς
 τὴν σφῶν ἀρετὴν τα καὶ δόξαν ἐσσεῖ παραμένειν
 παρασκευάζει τοῖς λόγοις· ἦν ἔαν μὴ τοῦ συστή-
 σοντος τοῖς ἐπειτα τύχη, εὐθὺς σβέννυται καὶ περὶ
 αὐτὴν καταβρεῖ· οὐδ' ὅτι γέγονεν οὐδὲν μετὰ βραχὺ
 δεικνυμένη.

κς'. Ὅταν τολύνῃ ἡ πάντων τῶν ἄλλων ἀγαθῶν
 περιουσία καὶ χάρις τυγοῦσα μὲν λόγων ἀθάνατος
 ἢ, μὴ τυγοῦσα δὲ νεκρά πως εἶναι δοκῇ τῷ λανθά-
 νειν, καὶ οὐδὲν αὐταῖς κλεῖον ἢ τοῦ ποτὲ γεγενῆσθαι,
 πῶς οὐ κάλλιστον τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀπάντων δεῖ
 νομίζειν τοὺς λόγους; πῶς δ' οὐ πάντ' εἶσω πίπτει
 τοῦ θαυμαστοῦ τοῦδε καὶ δαιμονίου τῷ ὄντι πράγμα-
 το; ; Καὶ μὴν εἰ κοινοῦ τινος εἴδης γέτας καὶ σω-
 τήρα; καὶ κηδεμόνας τοῦ βίου καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα
 τοὺς νόμους ἀπαντες ἴσμεν, τῷ πᾶσιν μὲν κακίαν
 παντάπασιν ἀναιρεῖν, ἀρετὴν δὲ συνιστάναι, δι' ὦν
 τὴν μὲν τιμὴν ὁφόνται δεῖν, τοὺς δὲ πονηροτάτους
 κολάζειν, ἢ ποῦ γε πολὺ πρότερον τοῖς λόγοις ὦν
 εὐρημα νόμοι, ταύτην εἰσδέμεθα δικαίως τὴν χάριν;
 καὶ ταῦτα καὶ ἔτι πλείω μετὰ πολλοῦ τοῦ κρείττονος
 αὐτοὺς προσερούμεν, ὡς πάσης εὐδαιμονίας ἀνθρώ-
 πους διὰ τῶν νόμων αἰτίους; εἴπερ οὐδὲν μὲν τῶν
 χρηστῶν οὐκ ἂν ποτὲ ἐπράχθη μὴ θεόντων τῶν νό-
 μων, ἐτίθησαν δὲ τοσέσδε λόγων, καὶ ἴν
 ἐπεικὺς συγχετοῦνται· εἰ δ' ἰδιώτατον μὲν καὶ
 λυσιστέλεστατον καὶ τοῦ παντὸς ἀξιώτατον ἀνθρώ-
 -

A Platon memorat, rite fungitur, dum equi licet ali-
 quantum divergentes, non diversimode currunt, sed
 eodem pedibus tendunt. Ad quæ ego id quoque as-
 sero quod homo sapiens qua sapiens non solum re-
 rum naturam, sed et divinarum humanarumque
 cognitione gaudet, et hæc ob causam hominum
 vulgus longe superat. Ut enim qui ratione præditi
 sunt cæteris, qui ea carent præstant, sic is qui sa-
 pientia duce, multitudine, ut potest, utitur, inter
 cæteros mortales excellit, et solus Colophoniorum
 suffragium feret: est enim vir quasi divinus re et
 nomine. Quo enim magis est sapiens et perfectus,
 eo longius ab hominum communi distabit, propius-
 que ad Deum accedet. Et sic inter duos positus li-
 mitis et de rebus immaterialibus philosophans, ma-
 terialis creatura esse nolet; imo in verbis et acti-
 bus mentis oculum purificare nunquam cessabit,
 ut ad Numinis divini intuitionem se præparet ac
 pristinam integritatem quam amiserat, recuperet.
 Sed, quod memorato dignissimum est, cum im-
 mortalis est, immortalitatem in sermonum suorum
 tenore relinquet post probam vitam; nec se solum,
 sed cæteros quoque e mortalibus immortales con-
 stituet; se ipsum, sicut dixi, cæteros autem virtutis
 ac gloriæ memoria litteris mandata. Hæc memoria
 nisi sic firmatur, intercidit collapsa vestigia nulla
 relinquens.

27. Si omnium quotquot sunt bonorum memoria
 litteraturæ beneficio immortalis est, et contraria
 vice exstinguitur ipsa oblivione, et res gestæ nulla
 sui vestigia relinquunt, nonne historia præclarissi-
 ma rerum humanarum habenda est? et quis non
 videt omnia quæ existunt ejus partes constitutivas
 fieri? Quod si humani generis benefactores, sospi-
 tatores, si leges, si omnia similia memoria tenemus
 cum in finem ut malitiam interimamus, virtutem
 stabiliamus, ut homines frugi remuneremur, pra-
 vos castigemus, litterarum usum, unde leges ma-
 narunt, quo tandem honore afficiemus? quomodo
 satis laudabimus rem quæ legum ope hominum fe-
 licitatem stabilivit? Revera nihil boni sine legum
 latione in terra fieret; leges autem e litteris ema-
 narunt, et nunc quidem communi vinculo ornan-
 tur. Si igitur scientia litteraria res est homini uti-

(1) Colophoniorum suffragium apud Schottum proverb. append. vat. II, 43.

lissima, dignissima, quis hominis dignitatem maxime augeat, semper autem fautore ac Mæcenate opus habet, qualis tu, qui auctoritate regia plurimum potes, maiorem ipsis gratiam ac dignitatem indas precor, ut hominum utilitati magis magisque inserviat.

28. Si hæc ita se habent, et si ad unum omnes hac de re consentiunt, tu ipse, rex, ejusmodi studia ardentem complecteris eum in finem, ut ubique gentium sermones sapientium magni facias cum ipsisque certamen ineas. Ut vere dicam, sermonum serendorum librorumque legendorum occasio non semper est, neque victorias Pindaric more cantare facultas datur. Tu vero in eo quoque sapienter agas, ut omnes cives studiorum ardore imbuas et ut sapientum commercio gaudeas, siquidem, ut est in proverbio, tyranni ipsi sapientum consuetudine sapientiam acquirunt. Ita fiet ut sermonum gravitas ac dignitas per te augeatur. Quando enim omnes persuasum habebunt, te ejusmodi rebus delectari, musarum amici tibi ipsi quoque favebunt, et cæteris negotiis posthabitis arti oratoriae in primis studebunt, quia in ea musarum templum, eloquentiae focus, omnis sapientiae curriculum vident, Deumque pro sua prudentia regnum tuum firmare agnoscunt. Tu ipse in admiratione eris, quia in perpetua voluptate positus, dum cæteri per ignorantiam languescunt, tu phari instar luce tua genus humanum illustras ac regeneras; qua in re præclare agis, rex, et sapienter. En exemplum probativum. Athenienses inter omnes non Barbaros tantum, sed Græcos universos celeberrima ac splendidissima tropæa erexerunt, omnibus formidandi Græcis, in quos terra marique dominabantur nemine prorsus resistente; imo omnes in ipsos ut communes hospitatores oculos dirigebant, et in rerum discrimine apud ipsos refugium quærebant, utpote qui soli prudenter rebus inservire, arma capessere, uno verbo, qui, ut ait Homerus et sermones serere et opera exsequi sciebant. Apud ipsos enim schola Eleatica in litterarum studia et armorum exercitium divisa erat. Sed ut nihil dicam de Themistocle et Pericle, Miltiade et Cimone ac de tot aliis ducibus et rhetoribus qui virtutem supra omnia laudabant, quique cæteris virtutum exemplum exhibebant; ut præteream Pythagoreos qui

Α ποὶς οἱ λόγοι, τὰ τ' ἄλλα καὶ ὅτι πολλῶν βελτίους ἢ κατ' ἀνθρώπους καθιστᾶσιν ἀνθρώπους, δέονται δ' εἰς αὐτοῦ τοιοῦτου συναγωνιστοῦ καὶ προστάτου, οἷος αὐτὸς εἴ, μέγα δυνάμενος διὰ τὴν ἀρχὴν, οὐχ ὑπὲρ αὐτῶν μᾶλλον ἢ ὅπως αὐτὸ τοῦδ' ὅπερ εἶσι καὶ νομίζονται μετὰ μείζονος ἐργάζονται τῆς παρασκευῆς, καὶ πρὸς κοινὴν ἀνθρώπων ὄνησιν ὦσιν.

κγ'. Εἰ ταῦθ' οὕτω καὶ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, καὶ πάντες ἂν πάντως τὰ τοιαῦτ' ἀλλήλοις συμπαίην, δίκαιος ἂν εἴη καὶ αὐτὸς, ὃ βασιλεῦ, ὅτε κοινὸν ὀφείλων ὁρελὸς εἶναι, οὕτω τοῦτων ἀντέχεσθαι, καὶ τοσαύτην ὑπὲρ αὐτῶν εἰσφέρειν σπουδὴν, ὥς μὴ μόνον ἑκαταχοῦ τῆς οἰκουμένης μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἀσκεῖσθαι λόγους καλεῖσθαι, καὶ τιμᾶν τοὺς ἔχοντας, ἀλλὰ καὶ εἰ γ' αὐτὸν ἀγωνιστὴν τοῦτων εἶναι καὶ σπουδαστὴν (1). Εἰ δὲ τοσούτων καὶ τηλικούτων ἐν μεσημβρίᾳ πραγμάτων οὐ οἶόν τε λόγους μεταχειρίζειν καὶ βιβλίοις ἐγκυπτεῖν καὶ τὰλλα πράττειν ἢ μεγίστης ἐστὶ σπουδῆς καὶ λόγων ἀξίας· οὐδὲ γὰρ τὸν ἱπποσύνην δεδαότα ἔδειν κατὰ τὸ ἔπος οἶόν τε (2)· σὺ δὲ καὶ οὕτως ἔση σοφὸς, τὰς μὲν πόλεις, ἀπάσας, ὥς ἔφην, μεστὰς εἶναι παρασκευάζων παιδείας, αὐτὸς δὲ τὸ γε σοφὸς συνεῖναι καὶ διαλέγεσθαι πολλοῦ τινος· ἀγων· ἐπὶ καὶ σοφοὶ τύραννοι τῇ σοφῶν συνουσίᾳ, φασὶν οἱ σοφοὶ (3)· δι' οὗ ὅθι καὶ μᾶλλον ζηλωτοὺς πῶς οἶσι τοὺς λόγους ἐργάσῃ καὶ σπουδῇ ἀπάσης ἀξίους. Εἰ γὰρ δὴ πάντες πεισθεῖσιν ὅτι τοσούτου τοῦτοισι χαίρεις, οὕτω σφόδρα τὸ κατ' αὐτοὺς τίθεσαι, ὥς τοὺς μουσῶν ἑταίρους καὶ σαυτοῦ νομίζειν ἑταίρους, καὶ τοῦτοις ἀπανταχοῦ τῶν πραγμάτων τὰ κλειστόν φασὶν ἔξια χρῆσθαι, πᾶσι τοῖς ἄλλοις εὖ οἶδα χαίρειν εἰπόντες, προσέφουσιν ὥς μάλιστα λόγοις· καὶ πάντα πόνον ὑπὲρ τοῦ κτήσασθαι τοῦτους νομιοῦσι βρασιάνην, ὥς ἐντὸς ὀλίγου μουσῶν θιατρον, καὶ λόγων ἐστὶν, καὶ συμπαύσης ὥς εἰπεῖν ἀγῶνα σοφίας, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα θεοῦ διδόντος, τὴν σὴν ἀρχὴν κατὰστῆναι· καὶ σὺ θαυμαστὴν ἐνταῦθεν μᾶλλον γενέσθαι, ὅτι τὸ θεοπίσιον τοῦτ' χρῆμα καὶ ἡδονῆς κέρον οὐκ ἔχον, πολὺν ἤδη χρόνον τῇ τῶν κρατούντων ἀμαθίᾳ, ὅφ' ὧν ἔδει μᾶλλον ἐκλάμπειν, κατασβεσθὲν, καὶ πρὸς τὸ μηδὲν ἤδη χωρῆσαν, σὺ μόνος πυρρὸν δίκην δεῖν φῆθης ἀνάψαι, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν καὶ τοῦτ' ἀνθρώποις ὥς μάλιστα ἀνανεώσασθαι· καλῶς γε ποιῶν, ὃ βασιλεῦ, καὶ σαυτῷ προσηκόντως· ὅθλον δ' ἔχειθην. Ἀθηναῖοι γοῦν μέγιστα μὲν καὶ κάλλιστα τῶν ἀπάντων πάντων οὐκ ἀπὸ βαρβάρων μόνων, ἀλλὰ καὶ πάντων Ἑλλήνων ἀνίστησαν τρόπαια· φοβεροὶ δὲ ἀπασιν ἦσαν, τῶν δὲ Ἑλλήνων καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ἔρχον· καὶ οὐδεὶς, ὥς εἰπεῖν, ἀντιστῆναι ἠδύνατο· αὐτοὶ πάντες· δὲ εἰς αὐτοὺς ὥς κοινούς σωτήρας ἑώρων, καὶ τοῦτους ἐν τοῖς σκοπέλοις τῆς τύχης ἐποιεῦντο καταφυγὴν, διὰ τὸ μόνους τῶν πάντων μετὰ σοφίας καὶ τοῦ λελογισμένως τοῖς πράγμασι χρῆσθαι πρὸς ὅπλα χωρεῖν, καὶ τοὺς αὐτοὺς, ὥς Ὀμηρὸς λέγει,

(1) In margine γρ. φροντιστήν.

(2) Exstat proverbium apud Schottum St. 64.

(3) Euripides.

Μύθων τε ρητῆρας ἔμμεναι πρὸς κτῆρας τ' ἔργων. Ταῦτ' ἄρα καὶ τὸ λεγόμενον παρ' αὐτοῖς Ἑλεατικὸν ἄμφω διδασκαλίον λόγων ἅμα καὶ ὅπλων ἀσκήσεις ἦν· ἵνα δὲ μετὰ Θεμιστοκλέους καὶ Περικλέους καὶ Μιλτιάδου καὶ Κίμωνος καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων στρατηγῶν καὶ ῥητόρων, οἳ καὶ τὴν ἀρετὴν ὑπὲρ ἔπαινον εἶχον, καὶ μόνοι τοῖς ἄλλοις εὐφυχίας ἦσαν παράδειγμα, καὶ τοὺς εὐδαίμονα τὴν Ἰταλίαν, τὴν καὶ μεγάλην ἐπικεκλημένην Ἑλλάδα, δι' ὧν ἐπολιτεύοντό τε καὶ ἐστρατήγουν πολλὸν ἤδη χρόνον πεποιηκότας Πυθαγορείους παρῶ, τίς οὐκ οἶδε τοὺς ἀπογόνους Αἰνείου, τῶ λόγοις καὶ ὅπλοις ἐπικεικώς ἐξηρησθαι, ἐφ' οὗτω τι δόξης καὶ δόμης καὶ τύχης καὶ τοῦ παντάπασιν πάντων ἐν πᾶσι κρατεῖν ἤκοντας, ὧς καὶ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης γεγενῆσθαι κυρίους; Εἰ δ' εὐφυχία καὶ λόγοι τοσοῦτο δύνανται, καὶ οὕτω θαυμαστοὺς ἀποφαίνουσι τοὺς χρωμένους, ἥλικον ἂν εἴη χρῆμα αὐτῶν τε τούτων καὶ πάντων ὧν ἐξ ἀρχῆς ἔφην, ὁμοῦ συνιδόντων;

κθ'. Δεῖ δὴ σοι λόγων μάλιστα πάντων, ὦ βασιλεῦ, μᾶλλον δὲ μετὰ πάντων τῶν ἄλλων καὶ λόγων ἐξ ἀνάγκης σοι δεῖ, ὧς μόνην ταύτην οὔσαν καλλίστην καὶ τελειωτάτην καὶ διὰ παῶν ὧς εἰπεῖν ἀρμόνιαν· φθόνον δὲ εἰ μὴν μηδένα παρὰ μηδενὸς ἐπὶ πᾶσι τούτοις, ὦ βασιλεῦ, ἔσεσθαι σοι νομίσεις, πρῶτον μὲν οὐ τὰ προσήκοντα οἶσι, τοσαύτην καὶ τηλικαύτην ἀρχὴν ἀνεκτήθονον εἶναι νομίσας, τοῦ πάθους τοῖς σμικροτάτοις ἔστιν ὅτε ξυμβαίνοντος· ἔπειτα πῶς οἶόν τε τὸν ταύτην ὧς δεῖ διοικούντα, ὅποιο; εἰ οὐδ' αὐτὸς ἔση, μὴ οὐχὶ καὶ βέλτιστον εἶναι; Τὸν δὲ τοιοῦτον καὶ φθονεῖσθαι πᾶσα ἀνάγκη· πρὸς γὰρ τὸν ἔχονθ' ὁ φθόνος ἔρπει, κατὰ τὸν καὶ τὰ σοφίας, τὰς ἀφορμὰς ἐκ τῆς ἀληθείας λαμβάνον· προσδοκῶν δὲ εἰ μὴν οὐχ ἤξεις εἰς πείραν, θεῶν τε χάριν ἴσχειν, σαυτῇ τε διὰ ταῦτα συγκαίρειν· εἰ δ' οὐδὲν μᾶλλον, ἢ τὸ εἰκὸς ὧς μάλιστα φέρειν, ἢ δυσχεραίνον, σαυτῇ πάντως περιπέσῃ, ἢ προσεδόκησας ἔσεσθαι, ταῦτα γαγονότα κακίζων· χωρὶς δὲ τούτου, εἰ τὰ μὲν καλῶς ἔχοντα παντάπασιν τῶν πραγμάτων ἀπῆλλαχται βασανίας καὶ φθόνου, παντοθεν συγκεκροτημένα καὶ μηδηντιοῦν λαβὴν τὸ παράπιν μηδαμῶθεν δίδόντα· κατὰ δὲ τῶν μὴ ταύτη διακειμένων τὰ βέλγη φέρεται, εἰ μὲν καὶ αὐτὸς τοῖς ὅλοις βέλτιστος εἴ, οὐκ ἂν μοι δοκεῖ παρὰ μηδενὸς ἀκούσαι κακῶς, ἀλλ' ἐπαινέτας πάντας κατεῆσθαι· εἰ δ' ἀκούσῃ, ἔοικας μὴδὲ τοῖς ὅλοις βέλτιστος εἶναι, ἀλλὰ τοῦ διὰ πάντων ἐνδεῖν, καὶ διὰ τοῦτο κακῶς ἀκούειν· διδρῶσθαι τοίνυν ἐν τούτοις σαυτὸν, καὶ ποιήσων διὰ πάντων βελτίω· ἔως δ' ἂν μὴ τοῦτ' ἦ, καὶ τῶν αἰτιωμένων ἀνέχων· μᾶλλον δὲ καὶ μὴ μείρισισσὸν σε τῶν πάντων εἴπη κακῶς, καὶ τούτων πάντων πάντες φῶσι καλῶς, σὺ δὲ καὶ οὕτω σαυτὸν οἷς οὕτω; ἔχεις, οὐκ ἀπαλλάξεις αἰτίας, ἐὰν σαυτοῦ λόγον ποιῇ, καὶ τῇ καθεκαστῇ, ὧς εἰπεῖν, βίβη δικάσεις· οὕτω σαυτὸν, καὶ μὴ τοὺς λήγοντας κακῶς, αἰτιάζεσθαι δίκαιος εἴ· αὐτοῖς μὲν οὖν τούτοις μάλιστα καὶ χάριν εἰδέναι, ὅτι σὺ μὲν ὑπὸ τοῦ σαυτὸν σφῶδρα φιλεῖν, ἡγνόντας σαυτὸν ἐν τούτῳ δέπου μέρει· οἱ δὲ δι' ὧν εἶπον κακῶς, παρέσχον σοι καὶ γινώσκει καὶ

A Italiam magnam et Græciam illustrem reddiderunt; quas regiones diu et artibus et armis regebant: quis nescit quod Aeneæ proles eloquentiæ et armorum vi eo gloriæ et potentiæ ac felicitatis pervenerunt, ut totius mundi domini facti sint? Quodsi virtus et eloquentia tantum valent, et eos qui utramque secantur adeo illustant, quid inde utilitatis manaret, si omnes his duobus uterentur?

29. Ante omnia igitur dicendi peritia excellere debes, o imperator, in qua vera elegantia et concinnus ordo situs est. Si dein neminem fore putas qui illas tibi virtutes invidet, egregie erras. Quo pacto enim te tot ac tantis virtutibus ornatum sine invidia regnatum esse putas, invidiæ vitio vel minimos homines calcitrant? Si enim, ut decet, res publicas administras, quomodo non optimum te quoque esse fieri poterit? Possidentem namque invidia sequitur secundum filium sapientiæ qui effata sua a veritate ipsa mutuatur, et qui tibi congaudet, si tentationibus non succumbis; si autem sortem iniquam pateris, minus quam par est affligetur; et quamvis sis optimus, invidiæ tela vel in innocentem dirigetur famamque tuam lædenti. Quare erige animum teque ipsum emenda quotidie, interea autem reprehensores ausculta. Sed tum quoque ubi bene de te loquuntur, tibi ipsi rationem redde et vitæ quotidianæ examen institue. Sic enim teipsum, non ceteros reprehensibiles invenies; imo gratias iis habebis videntio quod nimio tui amore seductus teipsum minus cognitum habebas. Hoc enim pacto tibi teipsum cognoscendi corrigendique ansam dederunt. Denuntiatorum certe natio in odio est ob malam eorum mentem; sed etiam qui male famati sunt, ab inimicis ipsis interdum utilitatem recipere queunt. Sæpe enim ii qui dissolute vixerant, prudentes ac modesti evaserunt et rebus honestis studere cœperunt.

30. Illud quoque insuper dixerim quod bona in alave qua fruimur fama penes nos ipsos est; re enim vera alterutra nobis obtinget prout virtutem aut amplectimur seu aversamur; quam utui se res habebunt apud omnes obviam habere desideramus honoris ac dignitatis gratia. Virtutem enim quatenus Dei socii a principio sumus, per totam vitam exercere debemus, ut naturam quæ in nobis est divinam regeneremus, sicque Deum quem indolenter agentes perdidimus, in nobis restaurare valeamus. Cum igitur virtus unicuique necessaria sit, tum rex minime ea carere poterit, qui sicut habitu æterno præcellit, ita virtute eminere debet. Ut enim omnium dilissimus est, sic optimus quoque esse ejus erit, qui cæterum ipsum exemplaris instar influentur ac mores secundum ipsum componunt. Qualis igitur tu ipse eris, tales cæteri quoque imitando esse volent. Non enim modestus tantum, sed optimus esse nec pravo exemplo urbes solo æquare præsumes. Si enim verum est quod Plato dixit, et sane verum est, quod civitates bene se habebunt ubi aut philosophi regnant, aut reges sunt philosophi, instuari non possumus quin ubi rex pravius est, civitates quoque necessario male se habituræ sint.

Α διαρθώσασθαι. Εἰ γὰρ τὸ τῶν κατηγορῶν χρήμα μισείται διὰ τὴν αἰρίαν καὶ τὸ τῆς γνώμης οὐκ εἶναι, ἀλλὰ καὶ τῶν κακῶς ἀκροῦσθαι ἐστὶν οἷς τοῦτ' ἐστὶ πρὸς κέρδους, εἴπερ ἐστὶν, ὡς λόγος, καὶ ὅπ' ἐχθρῶν ὠφελεῖσθαι· τοὺς τε γὰρ ἀσεμνῶς βιούοντας σὺφρονας καὶ κοσμίους τοὺς πλείστους ἐνταῦθεν ἐστὶν ἰδεῖν· τοὺς τε σπουδαίους ἀσφαλεστέρους, ὀφρωμένους τὰ τοιαῦτα στόματα.

Λ'. Παρὰ πάντα δὲ ταῦτα ἐκίνο λέγω, ὡς τὸ καλῶς ἢ κακῶς ἀκούειν καὶ τογχεῖν εὐφημιῶν ἢ μὴ παρ' ἡμῖν μάλιστα κείται· καὶ τούτων ἡμεῖς αὐτοὶ κύριοι, ἀντιποιοῦμενοι τὴν ἀρετῆς, καὶ ταύτης αὐτὸ λογοῦντες, ἣν ἀπαιτούμεθα μὲν ἅπαντες ἀνθρώποι διὰ τὴν τῆς εἰκόνης ἀξίωσιν, καὶ τὸ τιτιμῆσθαι· καθ' ἣν δὲ καὶ κοινωνοὶ Θεοῦ γεγνῶσιν τοσαύτης, ἀνάγκην ἔχομεν δεῖν διὰ βίου παντὸς ταυτηνὴν μετεῖναι· καὶ παιρᾶσθαι διὰ πάντων, ὡς οἶόν τε, τὸ ἐν ἡμῖν θεῖον ἀνάγειν ἐπὶ πρωτόγονον θεῖον· ἵν' ὅν διὰ βραθυμίας ἀπωλείαμεν οἱμοὶ ἱ Θεόν, τοῦτον αὐτὸ δὲ σπουδῆς εὐρεῖν συντηθῶμεν· οὕτως ἀρετῆς ἐξανόγκης ἀπασὶ δεῖ· βασιλεῖ μέντοι καὶ πολλῷ πλέον. Ὅσον γὰρ ἀπάντων κατὰ τὸ σχῆμα προέχει, τοσοῦτο κατ' ἀρετὴν αὐτὴν προὔχειν χρών· καὶ μὴ ὅτι πάντα τὰ πάντων αὐτὸν μόνον κεκτησθαι, ἀλλὰ καὶ πάντων ἐν ἅπασι βέλτιστον εἶναι, ὅτι πάντων εἰς αὐτὸν ὡς εἰς ἀρχέτυπον ἀφορώντων, κἀκεῖθεν τὰ σφέτερά· αὐτῶν καθιστάντων. Ὡς οὖν ὁποῖός ποτ' ἂν ἦ; αὐτὸς, τοιούτων ἂν σοὶ καὶ πάντων καθεστηκότων, καὶ ὡς οὐκ ὑπὲρ αὐτοῦ αὐτοῦ μέλλον ἢ τῶν ἄλλων ἀπάντων λόγον ὑπέξω, ἰδεῖν αὐτὸν οἷός ἐστι καὶ αὐτὸς διὰ πάντων βέλτιστος εἶναι, καὶ τοὺς ἄλλους τοιοῦτους δὲ τινὰς ἰσχεῖν, ἀλλ' οὐ κακίᾳ συζῶν διαφθαρχεῖν τὰς πόλεις. Εἰ γὰρ ἀληθὲς ἐστὶν ὁ τοῦ Πλάτωνος λόγος, ὥσπερ οὖν ἐστὶ, τὸ τὰς πόλεις ἄγαν εὐδαιμονήσκειν, ὅταν ἡ φιλοσοφοὶ βασιλεύσωσιν, ἢ βασιλεῖς φιλοσοφήσωσι, τούτῳσι θαυμαστοῦ τινος ἂν διὰ πάντων προστατούντος λαχούσας, ἥπου γε πᾶν τούναντίον, ὅταν ὁ βασιλεὺς φανῶς τις ἦ, καὶ ταύτας ὡς κακίστα ἐξαινεῖται ἀνάγκη.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΕΡΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΛΟΓΟΣ.

EJUSDEM

ORATIO

DE SUBDITORUM OFFICIIS.

1. Quæcunque de imperatore optimo et summe venerando dici conveniebat, qualem nempe esse

α'. Ἄ μὲν οὖν ἀρίστου πέρι καὶ θαυμαστοῦ βασιλέως φάναι προσήκει, καὶ οἷον εἰχὼς εἶναι τὸν πᾶν.

των μὲν ἀνθρώπων κράτος ἀνηρημένον, τοῦ δὲ τῶν ἄλλων ἡγεμόνος θεοῦ κοινωνῶν ὡς εἰπεῖν καταστάντα, τῷ τε τὴν αὐτὴν αὐτηγίᾳ λῆξιν δημαγωγεῖν ἡξιώσθαι, τῷ τ' ἀρετὴν πᾶσαν ἐντεῦθεν ἀσκεῖν ἡναγκάσθαι, ὡς ἂν μὴ μόνον τῷ κρατεῖν τὴν κοινωνίαν ἐμφαίνειν, τοῖς ἔργοις ψευδῆται, ἀλλὰ καὶ δι' ἀμφοτέρων τῷ προσελόμενῳ συμβαίῃ, ταῦτ' ἔστιν. Ἐπεὶ δὲ δεῖ τὸν ταῦτ' εἰρηκότα, καὶ περὶ τῶν ἀρχομένων ἅττι' ἔξεστι διαλεῖν, καὶ δεῖξαι σαφῶς ὅποιοι τινες ἂν ὄντες, καὶ τί δρῶντες ἀξιώχρηται τούτου; διὰ πάντων ὀφθεῖν καὶ σφόδρα προσήκοντες, πειράσσομαι καὶ τούτον, ὡς ἂν οἷός τε ὦ, διανύσαι τὸν ἄθλον· καὶ γὰρ ἂν εἴη τῶν ἀτόπων πόλεως μὲν ἡστίνοσούν μεμνημένων οὐχ ὅπως ἀκροπόλεως ἔχει, μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἐκάστου διεξίεσθαι, καὶ διὰ πάντων ὡς εἰκὸς τῷ λόγῳ κεχρησθαι· τὴν δὲ παῶν μεγίστην καὶ τελευτάτην ἡγεμονίαν, καὶ τί γὰρ ἡ συμπασης τῆς οἰκουμένης θαυμαστὴν πρυτανείαν ὅποιαν εἶναι χρὴ δεῖξαι; προθέμενον, ἔπειτα τὸ μὲν τῶν ἀρχομένων παρὰ φαῦλον ποιεῖσθαι, καὶ μηδὲν τι πρὸς λόγον τοῦτ' εἶναι νομίζειν, ἀπὸ δὲ μόνου τοῦ κρατοῦντος τὰ τοιαῦτ' ἐθέλειν παραινέειν· ἐξ ἡμισείας μὲν· ἂν οὕτως; εἴημεν ἀποδεδιχότες, διὰ τὸ τοῦτους ἀμφοτέρους ἐπὶ τοσούτων ἡνώσθαι, καὶ οὕτως εἶναι, ὡς καὶ ἑνωσέσθαι κατ' ἀνάγκην ἀλλήλοις, τὰ τε ἄλλα καὶ τὸ τὴν ἀρχὴν ὑπ' αὐτῶν συνεστάναι, διαιρουμένην εἰς τούτους, καὶ τοῦτό γε οὖσαν, ὅπερ αὐτοὶ συνιόντες. Σχεδὸν μὲν οὖν ἐν τοῖς εἰρημένοις καὶ τοῦτ' εἰργαστο, καὶ τοῦτ' ἔστιν εἰπεῖν, ὡς οὐ τοῦ κρατοῦντος· ὅπως οἷς· οἷς μάλιστα βέλτιστος; ἔσται, κοινὸν ὄφελος ἔσται ποιούμενος; λόγον, καὶ τῶν ἀρχομένων οὐδὲν ἤτιον ἐν αὐτοῖς· τοῖς ὅπως ἔσονται βέλτιστοι, λόγον ποιεῖται. Εἰ γὰρ ὡς οὐχ ὅλῳ τε ἀρχεῖν ἀρχομένων οὐκ ὄντων, οὕτως οὐδὲ καλῶς ἀρχεσθαι τοῦτους μὴ θαυμαστοῦ τινος διὰ πάντων τοῦ προστάτου τυχόντας· τοιαῦτον δὲ τοῦτον οἷς; αὐτὸς ἔφη εἰργασάμεν, εὐδελῶν ὡς ἀμφοτέρων πάντως ἐμνήσθη οἷς ἐμνήσθη ὑατέρου· οὐ μὴν ἄλλ' εἰ μὴ ἦν τοῖς αὐτοῖς περὶ τε τοῦ κρατοῦντος καὶ τῶν ὑπὸ χεῖρα λόγους κεχρησθαι, καλῶς ἂν εἴη πρὸς ἐκείνους μόνον εἰπόντας· μηδὲν προσπαριεργάζεσθαι· εἰ δὲ τοσαύτην τοῦτον ἴσμεν διαφορὰν, ὅσην ἐκεῖνα πρὸς ἄλληλα κίχεται, ἡμεῖς τε οὐχ ὑπὲρ μόνου τοῦ κρατοῦντος, ἀλλ' ὑπὲρ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς λέγειν προϋθέμεθα, ἥτις οὐδὲν ἔστιν ἄλλο ἀρχῶν τε καὶ ἀρχομένων, πῶς οὐ πᾶσα ἀνάγκη καὶ ἀμφοτέρων μνησθῆναι, καὶ μετὰ τὰς πρότερον εἰσηγήσεις, καὶ τούτων ἐρηφῆσαι;

β'. Δεῖ δὲ πόλεις ἀπάσας, χώρας ἀπάσας, καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ἅπαντες τοῦ πράττειν εὖ ἰσχυοῖσι λόγον, εὐσεβείας μὲν καὶ τῆς περὶ τὸ σέβας ἀσφαλείας, ὅτε κρηπίδος καὶ ἀρχῆς οὐσης καὶ βίης, εὐδαιμονος βιοτῆς καὶ τοῦ κατὰ ψυχὴν γιγνομένου, καὶ οἷς οὖν αὐτῆς τε καὶ μετ' αὐτῆς καὶ πᾶσαν ἀλλήν ἀρετὴν σπουδαστέον· ἀνεῖ δὲ ταύτης ἐτηνάλλως ὀνομαζομένην. Διὰ ταῦτα τῆς μὲν πρὸ τῶν ἄλλων ἐβρωμένως μάλιστα ἀντιποιεῖσθαι, καὶ πᾶσιν οἷς ἔξεστι θεοραπεῖσθαι τὸ θεῖον· ἔπειτα τοσαύτη μὲν καὶ τηλικαύτη καὶ αὐτὰς πρὸς; ἐαυτὰς καὶ πρὸς ἀλλήλας

A oporteat eum qui ad totius mundi gubernationem appellatus est, et quem Deus ipsa in suam quasi societatem recepit, ex qua excidet, si virtutem exercere cessabit et officiis deerit suis, hucusque explanavimus. Sed cum post hæc de subditis quoque verba facere æquum est ac clare demonstrare, quibus conditionibus quæque faciendo summo imperatore digni fiant, hoc quoque, si fieri potest, certamen certabo. Absurdum enim esset urbis alicujus mentionem quidem facere, et ea quæ ad eam spectant omittere, nulla prorsus ratione habita rerum memoratu dignarum. Quanto magis B maximum imperium (quo certe aliud quod animi admirationem magis alliciat, non existit), laudes meretur, ita tamen ut subditorum quoque justa mentio fiat. Si enim regibus solis omnia attribuentes, cæteros omnes aspernaremur, rem imperfectam relinqueremus, siquidem et regem et civem utpote naturali vinculo unitos atque ita inseparabiles contemplari dedecet. Ex his enim quodcumque regnum constat. Quare orator verba faciens id præsertim caveat ne regem tantum virum bonum prædicet, civem autem quasi bonus esse nequiret, silentio prætereat. Sicut enim fieri non potest ut C regnet aliquis, si quibus regnet absunt, ita subditi feliciter regi nequeunt, nisi vir regnandi peritus obviis sit. Equidem utrumque in æqua conditione posui, regem, inquam, ac subditum, nec est quod orator de illo solum bene dicat, neque vero de subdito. Nos quidem quos ista differentia nequamquam latet, non de rege, sed de ipso regno sermones serere statuimus. Et cum regnum nihil aliud sit nisi regens ac regendus, quo pacto non de ambobus hoc loco dicendum erit?

2. Omnes civitates, regiones cunctæ, si terræ marique proficere volunt, pietatis ac religionis, quæ sunt fundamenta omnis regni radixque vitæ felicitis quod animum, rationem habere debebunt. In hoc enim rerum statu cujuscunque virtutis studium ac progressus florebit. Cui rei nisi operam damus, nil proficimus. Idcirco virtutem summo ardore amplectamur et Numen divinum revereamur, ut sic unanimiter ac uno tenore eadem sen-

tiamus, de iisdem gaudeamus. In gubernatores A
dein eo semper animo animus, ut ipsos non minus
quam ipsas leges recolamus, ut eorum gesta
aqua mente recipiamus, imo vitam ipsam pro
iis fundere parati erimus, quippe qui nunquam
non pro nobis vigilant, nostri curam gerunt et la-
bores periculaque pro nobis subire non dubitant.
Aliter enim non regibus nostris studere, sed nostri
ipsorum curam habere videremur, memores quod,
si illi prosperitate fruuntur, nos quoque bene ha-
bebitimus. Theopompus quidem rex Lacedæmo-
niorum, cuidam dicenti quod Sparta bonorum re-
gum beneficio prospera esset, Dic potius, respondit,
quod Lacedæmonii dicto audientes sunt. Bene est
si civitates in universum ita sunt dispositæ, sed
ante omnia quæ inter cæteras excellent nunquam
minores contemnent, adeo ut iis ut servis uti et ad
quascunque res volent, adhibere præsumant, im-
memores quod eos quibus fortuna minus favet,
male tractare minime liceat et silentium iis ac
formidinem imperare. Sed nec multitudo procera
invidia atque odio persequatur, sed seditiones ac
turbas vitando primoribus animum gratum exhi-
beant, infimis vero manum beneficam porrigant,
eorum quasi cognatorum et affinium curam go-
rant.

5. Ne quidem iudice a principio urbes habita-
runt mortales, et mœnia construxerunt vitamque
communem elegerunt ea lege ac conditione, ut
non domiciliis sed studiorum societate fruerentur et
ut unitas in pluralitate existeret. Quod si majores
nostri urbes exædificarunt ut una viverent, nonne
prorsus absurdum est, si nostrates non ad eundem
finem sociabilitatis sed ideo urbes construunt, ut
in opinionibus et mentis cogitatis inter se diffe-
rant? Miror deinde si salem communem ad mo-
rum similitudinem probandam invocamus potius
quam ejusdem urbis habitationem, quod commune
intra mœnia domicilium magis necessarium quam
salis communio esse videtur; quod monstratū band
difficile est. Parvi certe, sine magnis, secundum
Sophoclem, fortem terrim creare possunt. Quod
enim exiguum est, a parvis in altitudinem erigi
valet. Parvis enim ut foris consistant, non mi-
nus ac gubernatoribus ac nautis expedit, ut mu-

δημονία κεχρησθαι, ὡς μὴν ἀνάσσει εἶναι δοκεῖν τῷ
ταῦτα φρονεῖν καὶ χαίρειν τοῖς ἴσοις· οὕτω δ' εὖνοος
τοῖς ἀρχουσίᾳ εἶναι, ὡς μὴ μόνον πάντ' αὐτοῖς τὸν
ἅπαντα χρόνον εἶναι, καὶ μετὰ τοὺς νόμους καὶ ἀ-
τοῖς νόμους ἡγεῖσθαι, καὶ στέργειν καθάπαξ καὶ
τιμῶν τὰ γινόμενα· ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν ἂν ὑπὲρ
αὐτῶν, εἰ δεήσει, προσδοῖ, ὁφείλοντας μὲν τοῦτοις
ταυτηνὴ τὴν φορὰν τῆς συνεχοῦς εἶναι· αὐτῶν ἀγρυ-
πνίας καὶ τῶν φρονεῖων, καὶ τοῦ πάντα πόνον καὶ
κίνδυνον ἐκαστοῦ ὑπὲρ τούτων αἰετοῦσθαι, διὰ τὸ τῆς
ἀρχῆς ἡγεμῶσθαι· χωρὶς δὲ τούτου, τὸ περὶ τοῦ
κρατοῦντος ὁτιοῦν διακεῖσθαι καὶ ταύτῃ παρσευ-
ᾶσθαι, οὐχ ὑπὲρ ἐκείνων μᾶλλον ἢ ὑπὲρ ἑαυτῶν αὐ-
τῶν ἐστὶ παρσευᾶσθαι, εἴπερ ἐκείνων εὖ πρα-
τόντων, καὶ αὐτοῖς εὖ πράττειν ἀνάγκη. Θεόπομπος
γούν ὁ Λακεδæμονίων βασιλεὺς πρὸς τὸν εἰπόντα
σώζεσθαι τὴν Σπάρτην διὰ τοὺς κρατοῦντας ἀρχι-
κοὺς ὄντας, μᾶλλον ἐπὶ διὰ τοὺς πολλοὺς πειθαρχι-
κοὺς ὄντας. Κοινῇ μὲν οὖν αἱ πόλεις οὕτως ἐχόντων,
ἰδίᾳ δὲ καὶ τῷ πολιτεύεσθαι, πῶς; Μήθ' οἱ προ-
χειν λαχόντες ὑπερφρονεῖτωσαν τῶν πολλῶν καὶ τῆς
ἐλασσομένης μερίδος, ὡς μὴ μόνον ἐν ἀνδραπόδεσσιν
μοῖρα τοῦτοις κεχρησθαι καὶ τοιεῖν ὅταν βούλωνται
κακοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐφ' ἑαυτοῖς διὰ τὸ σῆμα καὶ τὸ
συγκαχώρημαί τῆς τύχης προσήκειν ἡγεῖσθαι τὰ
τοιαῦτα μάλιστα ὀδρῖζειν καὶ μαίνεισθαι, ἐκείνοις δ'
ὕπεκτλησθαι καὶ ἐράμειν, καὶ μὴδ' ἅ πασχουσιν λή-
γειν ὑπὸ θεοῦ ἐξεῖναι, μήτ' αὖ οἱ πολλοὶ πρὸς τοὺς
ὑπερέχοντας ὁτιοῦν διακεῖσθαι, ὡς ὑπὸ βασκα-
νίας καὶ φόβου τοῦτοις ἀπεχθάνεσθαι καὶ μισεῖν,
πρὸς διαβολὰς καὶ στάσεις ἐσθ' ὅτε χωρεῖν θέον,
τοὺς μὲν τῶν ὑπαρχόντων ἐκείνοις συγκαίρειν καὶ
συνεύχεσθαι τὰ βέλτεα, ἐκείνους δ' αὖθις ἐν ἅπαντι
τῷ χρόνῳ ἰσταμένῳ, τοῦτοις συμπαράττειν, καὶ χεῖρα
σώζουσιν ὑπερίσχειν, καὶ συνδῶς ὡς οἰκίῳ καὶ
μᾶλ' αὐτοῖς προσηκόντων ἀντίχεσθαι καὶ φρονεῖν.

γ'. Ἐπὶ γάρ τοῦτ' οἶμαι καὶ πόλεις τοιαύτης ἀρχῆς
ἔχουσαι ἀνδριποὶ, καὶ ταῖς περιβάλλοντι καὶ προ-
διδόντι, καὶ μετ' ἀλλήλων ἡξίωσαν εἶναι, ἐπ' ᾧ μὴ
τότῳ μᾶλλον ἢ γνώμῃ ζυγεῖσθαι, καὶ ὅλως· ἐν δὲ
πάντων παντάπασιν εἶναι. Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον τοῦ
μὲν πρόσθεν ἐπ' ᾧ μετ' ἀλλήλων εἶναι πόλεις ἔξυ-
ρεῖν καὶ τεχνήσασθαι, τοὺς δὲ νυνὶ πόλεις οἰκον-
τας, οὐ δὲ αὐτὸ τοῦτο καὶ τοῖς λογισμαῖς ἐν εἶναι,
ἀλλ' οὕτω χωρὶς εἶναι ταῖς γνώμαις, ὥστερ' ἂν εἰ
καὶ τῷ χώρῳ διέσταντο; Θαυμάζω δ' εἰ τοῖς μὲν
κοινὸς ἄλλος ὑπὲρ τῶν ταῦτα τοιοῦτο φρονεῖν αἰ-
δεῖσθαι ἐχόμενον χρήναι, τὸ δὲ τὴν αὐτὴν πόλιν οἰ-
κεῖν πρὸς τὸ ταῦτο τοῦτο παρασκευάζειν ἑαττον
ἔχειν τοῦτων νομοῦμεν, τοῦσδε οὖν ἀναγκαῖότερον
ὄν, ὅσον αἱ μὲν τῶν κοινῶν εἰς· ἄλλων, καὶ τοῦ
μετ' ἀλλήλων ἡμᾶς εἶναι, γεγόναι δὴ ποῦ τοιαύ-
της, κοινὸς δὲ ἅλας οὐδισσινουσῶν ποτε τούτων
ἡγησάμενος οὐδ' ἂν εἰς ἐπιδείξειν. Χωρὶς δὲ τούτων
σμιχρὸν μεγάλων χωρὶς, κατὰ Σοφοκλέα, σφαλερὸν
πύργου ῥύμα πέλονται· μετὰ γὰρ μεγάλων βαυ-
διστ' ἂν καὶ μέγας ἐρβολὴ ὑπὸ σμιχρότερον. Τῆς
γὰρ ἐκτερέων συνταλείας καὶ τοῦ συναρσεσθαι εἰ
πάντως ἐκτερέως οὐδὲν ἤττον ἢ κυβερνήτῃ καὶ ναύ-

ταῖς τοῦ παρ' ἀλλήλων συναψισμοῦ. Τὸ δὲ στατιά-
ζειν καὶ πολεμεῖν πρὸς ἀλλήλους, καὶ μὴ ταῦτα διὰ
πάντων γινώσκοντας εἶναι, ἀλλὰ διεστώτας ταῖς
γνώμας, ἤλικον καὶ τούτοις κάκεινοις τὸν διαθρον
ἴσχει· καὶ τοσοῦτον τούτοις μᾶλλον ἢ κείνοις, ὅσον
πλοίου διασφαρέντος, μικρὰ τις ἢ βλάβη· πόλει
δὲ ταυτὸ τοῦτο παθεύσας τοσοῦτο μείζων, ὅσον καὶ
πόλις νείως· εἰ δὲ μετ' ἀλλήλων ὄντες οὕτως ἀλλήλους
εἰσιν ὡς ἀληθῶς ἐν καιρῷ, εἰ δὲ τοῦτου διασάν-
τας νομίζειν, καὶ μὴ εἰ μὴ διὰ τὸ τὴν ὁμόνοιαν
καλλίστην καὶ λυσιτελέστατον τοῖς χρωμένοις εἶναι,
καὶ πάσης εὐδαιμονίας ὑπόθεσιν; τίς γοῦν ὑπὲρ
σπῶν αὐτῶν εἴνεκ' ἀσφαλείας, καὶ τοῦ γ' ἔχειν εἰ;
ἅπαν καλῶς, συναγωνίζονται· ἂν εἰκότως ἀλλήλους.
Ἐπεὶ νῦν τοι εἰς τίς ἔροιτ' αὐτοῖς, πότερον εὖ πράτ-
σειν ἢ δυστυχεῖν αἰροῦνται, εἰ μὲν δυστυχεῖν, οὐδὲ
συμπερνήσουσιν· εἰ δὲ τοῦ πράσσειν καλῶς λόγος
αὐτοῖς, καὶ τοῦ συμπερνεῖν ποιήσονται λόγον· οὐκ-
οὖν ἐξανάγκη, εἰ μὲν οὐ συμπερνήσουσι, δυστυ-
χήσουσιν. Εἰ δὲ δυστυχεῖν οὐκ ἀνέχονται, συμπερ-
νήσουσι· συμπερνήσαντες δὲ ὡς εἰκότως, καὶ μία ταύτῃ
γεγονότες φροῦδρια, ὡς ἐν τῷ κατ' ἀμφοῖν τῇς τύχης
ἐν ἑκάτεροι καὶ βουλεύεσθαι καὶ φρονεῖν καὶ ὑπὲρ
ἀλλήλων καὶ ὑπὲρ σπῶν αὐτῶν διακρίεσθαι, αὐτοὶ τε
ἐν τῷ τῶν πραγμάτων ἀσφαλεῖ καὶ καλλίστῳ τὴν
ἅπαντα βιώσονται χρόνον, ἤ τι πόλει παντοδαπῶν
ἀγαθῶν καθάπερ ἔστι φορὰ· τὰ μὲν ἀφθονα καὶ
ὑπὲρ τὴν χρεῖαν καὶ πᾶσαν περιλαύοντα προσδο-
κίαν διὰ τὴν τῶν ἐνοικοῦντων ὁμόνοιαν καὶ φιλαν-
θρωπίαν τοῦ τῶν ὧν κορηγούντος Θεοῦ· τῶν δ' ἑκά-
σταταχόθεν τῆς οἰκουμένης καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ
θάλατταν εἰσχομιζομένων, ὡς μηδὲν ἐνδεῖν ὧν πό-
λεσι μάλιστα δεῖ.

δ'. Ὡς περὶ δὲ τὴν πόλιν πᾶσαν εἰς ἐπιφανεῖς τε
καὶ πολλοὺς διαιροῦντες, οὐκ ἀξιούμεν ἡγεμονῶν βα-
σκανίαν ἢ ὁρᾶσο; ἑκατέροις παρ' ἑκατέρων ὑπάρ-
χειν, ἀλλ' ἐξίτης ἑκατέρους εὐνοεῖν ἑκατέροις κατὰ
τὸ ἔξω ἑκατέροις, οὕτω ταύτῃ γε πάλιν πολλοῦ τινος
ἀξίον εἶναι φαμεν καὶ πρὸς Θεοῦ καὶ πρὸς ἀνθρώ-
πων ἐν τῷ καλλίστῳ μάλιστα κείσθαι, μὴ μόνον
τὴν τῶν ξένων ὑπόδοχην καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ τὸ
τούτους οἰκείως εὖ μάλα προσκρίεσθαι καὶ κερχεῖσθαι,
ἀλλὰ καὶ τὸ τοὺς ἀπώρους τῶν πολιτῶν καὶ πεισο-
μένους ἐνδείξαι πλείστης ὁσῆς ὑπὸ τῶν εὐπόρων
ἀξιοῦσθαι προνοίας· καὶ ὧν αὐτοῖς μὲν τυγχάνειν
ἐχρῆν ἐξανάγκης, ἐκείνους δ' εὖ μάλα κορηγούς κα-
θεστάναι· μάλιστα μὲν διὰ τὸ συγγενεῖς καὶ οἰκείον.
Ἦς γὰρ αὐτῆς ἀμφοτέροις πόλεως· ὡς μηδὲ μεγα-
λοφυλίαν ταύτην εἶναι μᾶλλον εἰκάζειν ἢ χάριν
πρὸς τοὺς οἰκείους ἐκτινόμενῃ· ἔπειτα καὶ διὰ
τὰς τῆς τύχης ὑφάλους καὶ τὴν πολλὴν Εὐριπὸν, τερο-
θύλου δίκην ἄνω καὶ κάτω τὸν βίον κυκλώσας, καὶ
οὕτω παιζούσας τὰνθρώπινα, ὡς τοὺς αὐτοὺς νῦν
μὲν μακαρίους, νῦν δὲ τρισταθίλους παρασκευάζειν,
κατὰ τοὺς τῶν δικαιοτῶν διαρροδίκους ἢ βούλονται τὰς
ψήφους τιθέντας. Εἰ δ' ἀληθῆ ταῦτα, ὥς περ οὖν
ἀληθῆ, καὶ οὐκ εἰσάτην εὐτυχοῦντες ἢ δυστυχοῦν-
τες ἡμεῖς, ὁσέτοι; δὲ στροφαί; καὶ περιφοραί; τῶν
πραγμάτων νῦν μὲν τῆδε, νῦν δ' ἐκεῖτε χωροῦμεν,

A tuo subsidio se invicem adjuvent. Sin bello ac
insidiis se persequuntur et contrariis opinionibus
certant, utrisque damna inferuntur, atque uni
majora quam alteri, in quantum navis naufraga
minus damni capere potest quam urbs propter
magnitudinem et sanctuarium. Quod si omnes be-
nigna mente inter se vivunt, discordia certe prorsus
abest, et concordia omnis felicitatis origo ac
fons habenda erit, ita tamen ut de securitate mu-
tuo omni jure inter se certent. Si quis autem eos
interroget, si beate aut infelicitate vivere maxime,
et responderint, misere, non concordantes erant; si
autem, feliciter, unanimiter responsum ab iis erit,
et si infelices sunt, non per necessitatem sunt.
Sed ubi miseriam perpeti nolunt, concordantes erunt,
et sic fraternitatis vinculo uniti in utraque fortuna,
et de se et mutuo eadem consilia et proposita in
medium ferent, et in rerum discrimine infausto
ut in secundis rebus omne tempus ita vivant ut
reipublice optima quoque offerant. Hinc rerum
abundantia et divitiarum plusquam iustae ex incolarum
humanitate, Deo dante, manabunt, et rerum quae
undique terrarum in magnas urbes comportari
solent, summa copia erit.

4. Sicut porro civitatem in proceres et multitu-
dinem dividentes nolumus ab alterutra classe al-
teri male fieri, imo volumus ut benevolentia utrin-
que dominetur, sic hoc quoque loco conditionem
divinam ac humanam faustissimam esse precamur,
atque ita ut egeni et inopes civium a divitiis
quam maxime juventur, et honorum communione
per familias et sodalitates aequae fruuntur. Utriusque
enim fortunae exemplaria urbs praebet, et qui bene
facit non magnanimus est, sed simpliciter humanus
erga cognatos ac fratres. Cum enim vitae vicissi-
tudines Euripi instar ulro citroque volvantur, et
sic res humanas ludibrii loco versant, videmus
quod qui modo fortunati fuere, mox summa
aerumna jactantur, corruptis iudiciis qua libet,
latrunculum ponentibus. Quae si vera sunt (et ni-
que sunt); si nos non prorsus felices aut plane
infelices invenimus; si variis rerum rotationibus
loca permutamus, et nusquam stabiles vivimus,
aequum est ut quoscunque in egestate et angustiis
rerum viventes videmus ex animo doleamus, con-

solemur et adjavemus, fortunæ nostræ participes reddendo. Si enim tempus fuit quo quæ nunc habemus, acquirere oportuit, patet quod quæ in principio non possidebamus, nec in æternum possidebimus, sed casu aliquo fatali ante mortem omnibus denudabimur, et quod sæpe post mortem in hominum mipime gratorum possessionem transire inviti videmus. Extremæ igitur esset stultitiæ cedere nolle ea quæ non semper possidere possumus et quæ interdum ad nos revertuntur. Si enim erga egenos misericordes sumus, apud omnes gloriam et laudem adipiscemur et fructum per sæcula percipimus, imo Deum ipsum creditorem habebimus, idque cum majori, quam quis crediderit, usura. Si autem eorum quæ pro aliis facimus, fructum recipimus, imo pro parvis beneficiis magna redduntur, clam nobis ipsis melius facimus quam cæteris, et beneficos eos in nosmet constituimus magis quam in seipsum, unde sit ut illi majorem nobis, quam nos Deo, gratiam profiteantur, quia quod ipsis a nobis suppeditatur, nobis a Deo venit, et nos eorum quæ damus, usuram capere speramus justo majorem, dum quæ damus non benevolentie effectus est, sed necessaria restitutio. Si enim ea quæ iis beneficiorum titulo suppeditamus, a Deo veniunt, siquidem fratres sumus et amicorum, ut in proverbio est, omnia communia esse debent, jam patet quod quæ nos iis damus non nostrum, sed ipsorum est, et quod si dona nostra recipiant, non nostra, sed propria recipiunt. Illud insuper dicam quod, cum homines sumus et nominamur, eadem omnes natura excitati idem et meditamur ac facimus; et quod sola fortuna nos distinguit quæ alios magnos, alios parvos divitesque constituit, dum alii plane contrarium obtinent. Quod si iis quæ bene mereri videntur, bene facimus, nobis ipsis bene facimus; si vero quibusdam aliis eadem beneficia recusamus, nos ipsos ignoramus naturæ leges transgrediendo et servituti subeuntes homine non dignam. Quare ne naturam vitare videamur, semper bene facere nitamur, hoc enim naturæ convenienter vivere et humanitatem exercere est. Quare si homines charitate dignos humane tractatis et bona vestra cum iis communicatis, Dei amore digni estimabimini: sin minus, e contra rudes ac inhumani et proditores esse censebimini humanæ societatis. Hinc optima malorum loco eligite, et humanitatis

οὐ τοῦτο μᾶλλον ὄντας ἢ λαίνο, μᾶλλον δὲ οὐδέτερον τούτων, ἐπειδὴ καὶ πρὸς ἄμφοι χωροῦμεν, καὶ οὐδαμοῦ θανάτου στήναι, δίκαιοι πάντες ἴσμεν διὰ πάντα ταῦτα, οὓς ἂν ἐχάστωδ' ὀρώμεν ἐν σπάνει καθεστῶτας τοῦ βίου καὶ παντὶ συζῶντας, καὶ οἷς οὐκ ἔδει ταλαιπωροῦντας, τοῖς συμπονεῖν καὶ συναλγεῖν καὶ συνάχεσθαι, καὶ πᾶσιν οἷς ἔξοστιν ἐπικουφίζειν καὶ παραμυθεῖσθαι σφίσι τὰ δυσχερῆ, καὶ ὅλως κοινωνοὺς ποιεῖσθαι τῶν εἰς ὅτων βούλει λάγειν εἰς οὐκ ὄντων ἡμῖν. Εἰ γὰρ ἂ νῦν ἔχομεν, ταῦτ' οὐκ ἔχοντες ἐκτεσάμεθα, εὐθὺς ὡς ἐπειδὴ τὴν ἀρχὴν οὐκ ἔχοντες ἐκτεσάμεθα, οὐδὲ κτεσάμενοι καθέξομεν ἴσασι, ἀλλ' ἐτι πρὶν ἀπηλλάχθαι τοῦ βίου τούτων ἐκτεσάμεθα τύχη τινί, ὅσα πολλὰ γίγνεται, ἢ τεταλευτηχότας, καὶ οἷς ἔστιν ὅτ' οὐ βυλόμεθα, ταῦτ' ἐξανάγκης ἰάσομεν χρῆσθαι. Ἐσχάτης οὖν ἂν εἴη παρακλησίς, μὴ ταῦτ' ἐθέλειν ἱτοιμῶς προλεσθαι, ἃ κατέχοντες μὲν οὐκ εἰσάπαν καθέξομεν· προλέμενοι δὲ, οὐκ ἔστιν ὅτε οὐκ ἔχομεν· τὸ γὰρ πρὸς τοὺς οὐκ ἔχοντας μεγαλοφυχία κερήσθαι, καὶ πάντ' αὐτοῖς ἐπαρκεῖν, τόσούτων ἰσχυρὰ παρὰ πάντων ἐν τῷ τοῦ καλοῦ καὶ δικαίου λόγῳ τὸ συγκεχωρηκός, ὡς οὐχ ὅσον εἰς αἰῶνας αἰῶνων παραπέμπειν τὸ κέρδος, ἀλλὰ καὶ τὸν τῶν ὅλων θεὸν ὑπόχειρον ἡμῖν καθεστάναι μετὰ μεζόνος ἢ τις ἂν εἰκάσαι παρασκευῆς ἐκτινύνοντα. Εἰ δ' ὦν εἰς αὐτοὺς εἴνεκα δρωμεν, ταυτὶ κομιζόμεθα, καὶ διὰ τοῦ μικρὰ ἅττα διδόναι, τὰ πάντων μέγιστ' αὐτοῖ, καὶ ὦν οὐκ ἂν εὐχαιρῶ τις καλλίει, λανθάνομεν ἡμᾶς αὐτοὺς μᾶλλον εὖ ποιούντας ἢ τουτουσί· καὶ πλέον ἡμεῖς ἀπέχοντες, ἢ οὗτοι νῦν παρ' ἡμῶν ἔχουσι· καὶ οἷς ἐπαγορεύοσθαι τὴν σφῶν ἀπορίαν οἰόμεθα δεῖν, θαυμαστούς τινας, τοὺς τοῦτον ἡμῖν αὐτοῖς εὐεργέτας παρασκευάζοντες τοῦ λοιποῦ· ὡς μὴ μόνον ἐντιθεσθαι, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὸ γε καὶ μάλιστα τοῦτο μὴ τοσούτην ἡμῖν χάριν αὐτοῖς ἰσχυρὴν ἢ ἡμᾶς· τῷ θεῷ· ὅτι ἃ παρ' ἡμῶν ἐστὶ αὐτοῖς, τούτων ἡμῖν ὄντων παρὰ θεοῦ, ἐπειδὴ ἡμεῖς τάχα πάντα διδόντες, μισθούς ὑπαρφύεις κομιζέσθαι βουλόμεθα τούτων· ἄλλως τε καὶ τὰ παρ' ἡμῶν πρὸς αὐτοὺς οὐ δίσεις τις μεγαλόφρονος, ἀλλ' ἀπόδοσις ἔστιν ἐξανάγκης. Εἰ γὰρ εἰς αὐτοὺς εὖ ποιούμεν, πάντ' ἔστι ταῦτα θεοῦ, ἐπειδὴ κατ' αὐτὸν τοῦτον καὶ ἀδελφοί, κοινὰ δὲ τὰ τῶν φίλων ἢ παροικία νομοθετεῖ, δείκνυται δὴ πού σαρῶς, ὡς οὐδ' ἡμεῖς ἃ σφίσι δίδωμεν ἡμέτερος ἔστιν, ἀλλ' αὐτῶν, οὐδ' ὅταν οὗτοι ταῦτα λαμβάνουσιν, ἡμέτερα λαμβάνουσι δὴ πού, ἀλλὰ τὰ σφέτερος αὐτῶν εἰκότως ἀπολαμβάνουσι. Παρὰ πάντα δὲ ταῦτα ἐκείνο λέγει, ὡς ἢ μὲν παρῴκαμεν ἄνθρωποι καὶ τοῦτε καλοῦμεθα τῷ προσρήματι, ἐν πάντες ἴσμεν, καὶ φύσιν ἔχομεν ταῦτ' πάντες καὶ διανοεῖσθαι καὶ πράσσειν· τῇ τύχῃ δὲ καὶ τῇ τῆς τύχης· φορὰ διαφέρειν ὀλλύλων δοκοῦμεν, ὡς τοὺς μὲν μέλεις, τοὺς δ' ἐλάσσους, καὶ τοὺς μὲν εὐπόρους, τοὺς δ' εἶναι πᾶν τῶν ἁπλῶν. Οὐκοῦν οἷς μὲν τοὺς εὖ παθεῖν δεομένους εὖ ποιεῖν οἰόμεθα δεῖν, ἡμᾶς αὐτοὺς ὡς· εἰπαῖν εὖ ποιούμεν, τῷ κατὰ φύσιν χωρεῖν· οἷς δ' οὐ τοῦτο ποιούμεν, ἡμᾶς αὐτοὺς ἀγνοοῦμεν, τοὺς τῆς φύσεως παραβαίνοντες νόμους· καὶ τύχῃ δουλεύοντες μᾶλ-

λον δουλείαν αἰσχιστην καὶ οὐκ ἀνθρώποις προσήκουσαν ὥστ' εἰ μὴ ὧν εἴνεκα προσην, τοῦ γούν μὴ τῆς φύσεως ἀλιτηρίους εἴνεκα δόξαι, εἴπερ. τι τῶν πάντων εὐ ποιεῖν σπουδαστέον, ἅτε ὃν κατὰ φύσιν, καὶ ἀνθρώπῳ μάλα πρὸς τρόπον. Εἰ τοίνυν τοῦ μὲν τῆς γιγνομένης δξιούντες προνοίας, καὶ κοινωνοῦ, ποιούντες ὄντων, θαυμαστοὶ τινες ἔσεσθε καὶ θεοφιλεῖ, ἔαν δὲ μὴ, πᾶν τούναντιον ὧμοι καὶ ἀπηναί, καὶ τοῦ κατὰ φύσιν προδίδται δόξαι· εἶναι τοῖς πᾶσιν, εὐ φρονούντων ἀν εἴη τὰ βέλτιστα πρὸ τῶν φαυλοτάτων αἰρεσθαι, καὶ φιλανθρώπου; μᾶλλον καὶ ἀκούειν καὶ εἶναι, ἢ τοῖς ἐχθίστοις ἐνέχεσθαι πάντων προσήμασιν.

ε'. Οὐ μὴν ἀλλὰ κάκιστον μάλιστα σκοπεῖσθαι προσήκει, ὅπως μὴ τοῖς ἄλλοις· εὐ ποιοῦντες ὁμῶν αὐτῶν ἀμελήτε, καὶ τὰς ἐτέρων ἰόμενοι συμφορὰς, πονηρῶς ἐν οἷς οὐκ ἐχρῆν ἐχρῆ· αὐτοὶ· ἀλλὰ μετὰ τούτων καὶ ὁμᾶς αὐτοῖς δι' ἀρετῆς εὐ ποιῆτε καλοκαγαθίᾳ συζῶντες, καὶ τρόποις χρηστοῖς, τὸ μόνον ὡς ἀληθῶς εὐδαιμον καὶ ἡμῖν ευγενεῖς· ὃ τὴν ἀρχὴν γεγόντες, καὶ τοῦτ' αὐτὸ περυκότες, ἐπειδὴ τὴν ἐκκληρίαν ταύτην τῆς φύσεως ὅπρ τοῦ τῆς γνώμης ἀπωλέσαμεν νεωτερισμοῦ, καὶ τῆς θαυμαστῆς ἐξέστημεν ὑποθέσεως, φρονήσαντες ὑπὲρ ὃ δεῖ φρονεῖν, καὶ τὰς ἐπιστολάς παριδόντες τὰς θείας, γηγόνμεν ὃ μὴ γενέσθαι μᾶλλον εἴη λόγον· ἢ γενόμενος, οὐ τιμῶ; ἀθλίως καὶ ταλαιπώρως ζῆν, ὡς μὴ μόνον φθορᾷ καὶ πάθειν ὑποκείσθαι, ἀλλὰ καὶ ταῖς αἰσχίσταις τῶν ἐπιθυμιῶν ἀνδραπίδων δίχην εἶναι αἰσχυρῶ· καὶ μάλιστα ὅταν τῇ γῇ τε καὶ ταῖς τῆς γῆς ἐκφθαί, τε καὶ φίλοις καταγορευομένοις καθάπαξ, ὡς μὴ δ' ἀνανεύειν δύνασθαι, γεγόντες ἀνωθεν. Ἰν' οὖν ὥσπερ ἐπὶ τὸ παρὰ φύσιν ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν ἀκρασίᾳ προήχθημεν φύσεως, οὕτως ἀπὸ τοῦ παρὰ φύσιν ἐπὶ τὸ κατὰ φύσιν ἐπανήκαμεν αὐθις, ἀρετὴν σπουδαστέον ἀν εἴη διὰ βίου παντός. Οὐ γὰρ νῦν μὲν, νῦν δ' οὐ· ἀλλ' αἰ καὶ παρὰ πάντα δι' οὗ τὸν χρόνον χρηστοῖς ἡμᾶς εἶναι δεῖ, καὶ δικαίους καὶ ὡ· ρονας καὶ πᾶσιν ὡς εἶναι τοῖς γιγνομένοις κομιθέντας· ὅψ' ὧν οὐκ εὐδοκίμειν μόνον καὶ ζηλοῦσθαι περισσιν· οὐδὲν γὰρ μακαριώτερον ἀρετῆς καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν πολιτεῖν, ἀλλὰ καὶ τυγχάνειν ἐοάπαι εὐμενοῦς τοῦ Θεοῦ. Εἰ γὰρ ὁ φαῦλα πράσων ἀπήχθηται παντάπασιν τῷ Θεῷ, ὁ τρόπων εὐ ἦκιον καὶ μετὰ τοῦ γιγνομένου ζῆν ὀξίως, ἐκαίρος, οὐτος πάντως· καὶ φίλος Θεῷ· εἴπερ ὁ μὲν οὐδὲν πέφυκεν ὑπερούσιος ἀρετῇ, καὶ ἀγαθὸν ὑπερπλήρει, καὶ πάνθ' ἑμοῦ τὰ βέλτιστα φάναι· ὁ δ' οἷς ἀντὶ πάντων ποιεῖται Θεῷ, περὶ πλείους πάντων ἔστι Θεῷ. Ταῦτ' μὲν εὖν εἰ κατὰ νοῦν στρέφουσ' ἀε', καὶ προσέτι τὸ μέλλον καὶ τὴν τοῦ μέλλοντος δ' ἔαν ἀποσκοπούντες, προθυμῆσθ' εὐ· τοῖς μὲν τῷ πρὸς ἃ δέονται συναίρεσθαι σφίσι, ὁμᾶί; δὲ τὸν ἐξ ἀρετῆς· περιειλεγμένοι κόσμον, καὶ τὸ βέλτιστον διὰ πάντων καὶ ἀκούειν καὶ εἶναι.

ς'. Ἐπεὶ δὲ οὐδ' ὅσον τοῦ κατ' ἡμᾶς βίου θαυμαστόν ἐστι καὶ μέγιστον πόρον, ἀλλὰ καὶ οὐστισιν ἀκριθῇ καὶ ὅλον τινα τῆς πολιτείας στοιχεῖα τέχνας καὶ ἐπιστήμας; ἀπαντες, ἴσμεν, πολλὰ δὲ αὐταὶ καὶ

A famam aspirate, et sic a nemine vituperabimini.

5. Illud quoque praesertim agendum est ne dum aliis bene facis, teipsum negligas, et dum aliorum infortunis remederis, ipse pessime te habeas. Sed virtute bonisque moribus, qui soli beatum ac nobilem constituunt hominem, liberaliter educatum, felicitatis viam insisite. Ex quo autem hoc naturae privilegium indolentia nostra amisimus et probitalis semitam ex oculis perdidimus, altiores jam spiritus sumere coepimus, et mandatis divinis spretilis ex vitae instituto quod sequi debebamus, excessimus; unde factum est ut in miseram vivendi conditionem detrusi non tantum pravis animi affectibus succumbamus, sed servorum vilium instar foedis libidinibus serviamus, idque praesertim ubi terrestribus incantamentis circumventi nostri compotes esse cessavimus. Ut igitur, quemadmodum naturae leges non observantes turpiter lapsi sumus, nunc quidem resurgamus, virtutem indesinenter ducem sequamur, et omni tempore nos probos, honestos justosque praebeamus, remotos a superbia ac zelo; nihil enim beatius virtute et vita integra et favore apud Deum. Si enim homo scelestus Dei odium incurrit, is qui bene cordatus aequi bonique facit res praesentes, summo Dei favore fruitur, bonis terrae ac virtutis muneribus cumulatus. Qui autem Deum ante omnia ponit, plurimi a Deo aestimatur. Quod si haec in mente revolitis et futuri temporis gloriae meminieritis, animi fortitudo augebitur. Dum enim caeteris exemplum imitandum proponitis, ipsi virtutum corona redimiti, qui summis laudibus efferamini vere digni eritis.

6. Quandoquidem omnia quae ad vitae institutum honestum conducunt, id est administrationis instrumenta, artes ac scientiam, quantum satis est, possidemus, id quoque sentio quod nemo civium

vel minorum gentium in artibus rudem esse aut indolentiae succumbere poterit, imo pro certo habeo unumquemque portionis saltem istorum bonorum participem esse, indeque et sibi et cæteris commoda plurima reportaturos esse, et pro sua parte quantum decet pro patria libenter facturos esse; nec tantum industriam ostentandi gratia; imo probi et patriæ studiosi suarumque rerum providi esse debebunt, et quæ ad victum et cultum pertinent comparare, ne ad furtum rapinamque et sacrilegia descendant et verecundiam deponant et parjuriis utantur, postremo ad seditionem recurrant. Quod metuens Periander, Cypsell filius, Corinthiorum rex, noluit servos a civibus acquiri, et impedivit ne nil agentes in foro sederent, imo præcepit ut omnes negotio alicui incumbere, ne per otium rerum novandarum cupidi forent. Constat enim quosdam ejus generis viros patriam hostibus tradidisse et, contra leges, pessima quæque excogitasse et perfecisse.

7. Si porro honor artibus habitus civitati non parum prodest, et earum contemptus clare punitur, in his eximta diligentia est ponenda, et publicæ utilitatis omnis habenda ratio et præsertim sapientiæ. hæc enim adeo præminet, tanti æstimatur, ut apud omnes res præcipua habeatur, quippe quæ sui cultores felices reddit, ad meliora semper provehit, qua nihil homine dignius, nihil magis honorandum, quæ est in officiis satisfaciendo dux atque cooperatrix. Nam optima quæque sectari, imitari ac facere, modum in omnibus tenere, optimis quibuscunque placere velle et Platonis legem sequi quid sit quod semper est, idque sine procreatione, aut quid procreatum quidem, existentiam vero non habet, veritatem circa omnia perscrutari et Dei sanctitatem imitari: hæc est quam nos perfectissimam appellamus virtutem: hæc est vere sapientia, ratio et intelligentia. Quod si virtutem honorandam esse ducimus maximique faciendam, quippe quæ nos maxime ad Deum elevat, quo pacto sapientiam non magis æstimandam putabimus, ex qua illa pendet? Idcirco si virtutis

παντοίαι καὶ πρὸς πᾶσαν ἡγνίνα δὴποτε χρεῖαν πάντας ἡμῖν ἀποχωρῶσαι, τῶν καλλίστων καὶ λυσίτελεστάτων νομιζῶ μεθοντινῶν τῶν πολιτῶν καὶ τῶν μικρῶν ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς τέχνης ἀμοιβὴν εἶναι, μὴ δ' ἐξω πῖπτε τοῦ καταλόγου, μὴ δ' ὀργῶς ἴσχειν ἐν τοῦτοις, ἀλλ' ἕκαστον ὡς προῆκε καὶ πάντας ἐν μέρει συντελεῖς ὡς μάλιστα εἶναι τὰ γε τοιαῦτα, ὡς ἂν ἐνταῦθεν εὐποροῦντες χρημάτων, καὶ πλείστον ἀποφερόμενοι κέρδος, οὐχ ὅσον σφίσιν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπαρκεῖν οἷοί τε ᾧσι, κἀν ταῖς δημοσίαις εἰσφοραῖς, εἰσφέρειν εὐ μάλα καὶ καταβάλλειν ἐτοιμῶς καὶ μὴ πρὸς ἀναβολὰς ἢ σκῆψεις χωρεῖν, καὶ τὰλλα πράττειν ὧν τοὺς τοιαύτους εἰκόσ. Οὐ μὴν οἷς γε τεχνῶν ἥκιστα μέλη, τὰ τοιαῦτα δύνανται πράττειν, οὐδὲ διὰ τὴν ἐν τοῦτοις νοθεύειν ταῦτ' ἐνδεδειχθαι, οὐδ' ἐγγύς· πόθεν; πολλοὺ γὰρ δεῖ· ἀλλὰ τοσοῦτο δίδουσι καλοὶ κάγαθοί τινες εἶναι, καὶ λυσιτελοῦντες τῇ τε πόλει καὶ σφίσιν αὐτοῖς, ὡς ὑπὸ τῆς ἀγαν ἀπορίας καὶ τοῦ μὴ δύνασθαι τὰ πρὸς βίον σφίσιν αὐτοῖς ὀδυνήπουτον παπορίσθαι, ἐφ' ᾧ μὴ θέμις προῆχθαι, ἀναίσχυντοῦντες, ἐπιπορκοῦντες, πονηρεῦόμενοι· καὶ νῦν μὲν λωποδουτοῦντες, τοίχους διорύττοντες, τὰ τῶν ἄλλων ἀρπαζόντες, νῦν δ' ἱεροσυλοῦντες, καὶ δμείστον, στάσεις ἐγείροντες· ὁ καὶ Περιανδρὸς ὁ Κυψέλου Κορινθίων βασιλεὺς δεδωκὼς οὗτε τοὺς πόλτας εἰς δούλους δὴποτε κτᾶσθαι, οὐτ' ἐκ' ἀγοραῖς ὄλω καθέσθαι μὴδὲν πράττοντας, ἀλλ' ἕκαστος αὐτοῖς ἔργα παρίεχε, ἵνα μὴ σχολὴν ἀγοντες στασιάζουσιν· οὐ μὴν ἀλλ' ἔστιν ὅθ' οὗτοι καὶ πρὸς τοὺς πολέμιους κατὰ τῆς πατρίδος λάθρα λόγους ποιοῦνται, καὶ ὄλω· ᾧ μὴδὲ λέγειν ἔξεστι διανοοῦμενοι καὶ κατεργαζόμενοι.

ζ. Εἰ τοίνυν τὸ μὲν τέχνας περὶ πλείστου ποιεῖσθαι κέρδος· οὐ μικρὸν ἴσχει τῇ πόλει, τὸ δ' αὐτὸν ἀλογεῖν ζημίᾳ σαφές· ἀνάγκη πᾶσα τὸ μὲν ἀποστρέφεσθαι καὶ μισεῖν καὶ χαίρειν ἔβν, τοῦ δ' ὡς κοινωφαλοῦς λόγον παντάπασιν ἴσχειν, καὶ μάλιστα γὰρ τοῦ τῆς σοφίας χρηματος· ἢ τοσοῦτον τοῦ εὖ ἔχειν περιεσσι, καὶ οὕτω μεγίστων ἀξιοῦται τὸ κατ' αὐτὴν, ὡς μὴ μόνον συμπαντῶν τῶν παρ' ἀνθρώποις βελτίστων ταυτηνὴ κεφάλαιον οὖσαν, θαυμάζεσθαι μὲν ὅφ' ἀπάντων, εὐδοκίμονας δὲ τοὺς ἐυνόντας ποιεῖν, τῇ τε ἄλλῃ καὶ τῇ πρὸς τὰ βελτίω χειραγωγεῖν, καὶ ὡς ἀληθῶς πρόποντι ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ ἀρετῆς ἥς οὐδὲν τιμιώτερον, ὥσπερ τινὰ τῶν θεῶν εἰσηγητὴν καὶ συνεργὸν εἶναι. Τὸ γὰρ τὰ τε βέλτιστα καὶ μὴ διορβῆν ἔχειν, καὶ ᾧ δεῖ φρονεῖν τε καὶ πράσσειν αἰρεῖσθαι, καὶ μὴδὲν ἔξω τοῦ γιγνομένου χωρεῖν, ἀλλὰ τοῖς βελτίστοις πᾶσι καὶ διὰ πάντων εἰσάπαν ἀρίσκειν βούλεσθαι, καὶ ὄλω εἰδέναι κατὰ τὸν Πλάτωνος λόγον, τί τὸ δὲ μὲν ἀσὶ, γένεσιν δὲ οὐκ ἔχον, καὶ τί τὸ γιγνόμενον μὲν, δὲ οὐδέποτε, καὶ τῷ μὲν ὡς οὐδὲν ὄντι φράζειν ἑρῶσθαι, τὸ δ' ὡς ἀληθῶς ὄν ἐκ παντὸς τρόπου διώκειν τε καὶ ζητεῖν, καὶ θεὸν εἶναι τοῖς τρόποις παρᾶσθαι, ἣν καὶ τελευτάτην φασὲν ἀρετὴν, ταῦτα πάντα σοφίας ἐστὶ καὶ λόγου καὶ τοῦ τῆς ψυχῆς γνωστικοῦ. Εἰ τοίνυν ἀρετὴν τιμῆν οἰόμεθα δεῖν καὶ περὶ πλείστου τιθέναι, ἅτε τὸ πρὸς θεὸν ἡμῖν εὖ

μάλα συναυριμένην, πῶς οὐκ ἂν εἰκότως πολὺ πρό-
τερον σοφία τιμῶτο, ὅ· ἥς αὕτη συνίσταται; ὥστε
εἰ λόγος ἡμῖν ἀρετῆς, ἀσκητέον ἂν εἴη καθάπαξ
σοφίαν χρήματα ἐσφένουσι καὶ μισθοὺς κατατιθε-
μένοις ἐτοίμως· μάλιστα μὲν διὰ τὸ μηδὲν τι τῶν
ἀγαθῶν ἀμισθον εἶναι, ἀλλὰ μισθοὺς ἀπάντων ἐξα-
νάγκης ὀρίσθαι· ἐπειθ' ὅτι καὶ τοῦτου χωρὶς,
μισθοὺς ὑπὲρ τῶν λόγων καταβάλεῖν, τιμὴ ἢ λόγων
αὐτῶν, καὶ τοσοῦτο μείζων, ὅσον καὶ πλείους καὶ
προσέτι εὐλόγοι· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὅτι μάλιστα
τοῦτο τοῖς τε δοῦσι τοῖς τε λαβοῦσι λυσιτελεῖς, καὶ
πάνυ τοι πρὸς σφῶν αὐτῶν. Ὅταν γάρ οἱ μὲν ὅ τι
παρέξονται, οἱ δ' ὅ τι λήφονται κατὰ νοῦν αἰεὶ σιγέ-
ψωσι, προθυμότερον ἄγαν ἑκάτεροι τοῖς ἔργοις
προσέξουσιν· οἱ μὲν, ὥστε μεταδιδόναι σοφίας τῶν
παρ' αὐτοῖς ἀγαθῶν, οἱ δ' ὥστ' αὐτῶν μεταληφνέαι
γνησίως· οὐ μείζων οὐδὲν ἐν ἀνθρώποις, μικροῦ τι-
νος ἀργυρίου τὴν ἐκ τῶν λόγων εὐδαιμονίαν πρί-
σθαι· ὥστε καὶ ὁ μισθοὺς ἀποστερῶν τουτοῦ, θαυ-
μάζω εἰ μὴ τις αὐτῷ λόγῳ παρανομίας ἐσχάτης.
Εἰ γὰρ τοὺς ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν τε καὶ πραγμά-
των ταυτὶ πλημμελοῦντας παρανόμων γραφόμεθα,
πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τῶν λόγων αὐτῶν ταῦτ' οἴμμε
χοῖναι νομίζεῖν· τοιοῦτον γὰρ ἀγαθὸν εἰς ἀνθρώ-
πους, ἢ φησι Πλάτων, οὐδ' ἔχεν οὐδ' ἤξει ποτὲ δι-
ρηθὲν ἐκ τοῦ.

ἦ· Ἰνα δὲ οἱ τὰς τέχνας δῆπουθεν μετιόντες μὴ
τοῦτ' αὐτὸ μόνον εὐδοκιμῶσι, μῆδ' ἐξ ἡμισείας ὥς
τῇ πόλει χρηστοί, ἀ μόνη; εἰρήνης ἐστὶν ἔργα πολι-
τευόμενοι, ἀλλ' ἔχωσι καὶ τῇ γνώμῃ νεανικὴν καὶ
παρσχευασμένον εἰς μάχας, ἐπειδὴ καὶ τοῦτου μέ-
ρους ἡμῖν οὐχ ἥκιστα δεῖ, διὰ τὸ τὸν βίον εἰς εἰρή-
νην καὶ πόλεμον διηρησθαι, ταῦτ' ἄρα καὶ τὰς
γυναῖκας ἀξιοῖ Πλάτων ὥσπερ τὰς θοῦς ὑπὲρ τῶν
νεοσσῶν, οὕτως καὶ ταῦτας ὑπὲρ τῶν οἰκείων τέκνων
ἀμυνομένας διανίστασθαι καὶ φέρειν ὅπλα καὶ πα-
ρατάττεσθαι, ὃ καὶ τῶν Ἰουδαίων νῦν ἐστὶν ὄρεον.
Τοῦτου χάριν καλεῖται τοῦτον ἑκατὸν παντοδαπὰ
δῆπου κτησάμενον ὅπλα, τοῖς μὲν ἐξ ἰθὺς ἔργοις
πάντα δῆπου τὸν χρόνον ἐπιμελῶς ἄγαν προσελ-
θεῖναι, καὶ μηδὲν ἀνέιναι σπουδῆς· ἐπὶ δὲ τούτων
σχολὴν ἀγῶσι, τότε ἤδη τοῖς ὅπλοις κεχρησθαι καὶ
μελετᾶν καὶ ταῖς μάχαις· ἐφ' ᾧ πολεμίων ποτ' ἂν
ἐπιόντων, καὶ πολιορκίας ἐνστάσης, οὕτως ἐβρίωμέ-
ως καὶ μετὰ τοσαύτης ἀνδιστάσθαι τῆς παρα-
σκευῆς, ὡς εἰσάπαν ἀντέχειν, καὶ μῆδ' ἀνελτεῖ τι καὶ
πάθειεν τὴν τάξιν λιπεῖν ἐθελήσαι, μῆδ' ὀφείσθαι
τοῦ τόπου καὶ τῆς προθέσεως· ἀλλὰ πρὸς οἷς ἔχει
στρατοπέδοις ἢ πόλιν, καὶ τοὺτους εὐδοκιμεῖν, καὶ
χεῖρ' αὐτῆς σώζουσιν ὑπερέχουσιν· καίτοι καὶ τῶν
στρατιωτῶν τοὺς μὴ καὶ περιουσίᾳ λαμπροὺς, ἀλλ'
ἄλλως τῆς τύχης ἔχοντας, ἀξιόπαιμ' ἂν ἐβῶγε καὶ
τεχνῶν ἐπιστήμονας εἶναι, καὶ μῆδ' αὐτῶν ἀφιστά-
ναι τῶν ὀπλῶν, ἴν' εἰάν τ' ἐπὶ στρατείᾳ ἐπιλήπῃσι
τάπητες, σφίσι, μὴ περιόντες· εὐθὺς ἄνω καὶ
κάτω τούτων εἰναικα διακτείνοντο τὰ ὅπλα, εἰάν τε
τοῖς πολεμίοις ἀλώσι, συνὲς γὰρ Ἐννόμιος, ἔχοιεν
ὅθεν εὖ μάλα διακτεῖσθαι, καὶ διάγειν ἔχοιεν ἂν, καὶ
μὴ πρὸς ταῖς τριβύλλαις ἐπαίτειν ἐπιτηχόντες. Ὅρξας ὡς

A rationem tenemus, prudentia exercenda est quod
retributionem et præmia tribuit; nihil enim ex rebus
vere bonis, præmio caret, quæ omnibus conditionibus
præposita sunt. Cæteroquin scientia quoque mer-
cedem suam habet, tanto maiorem quanto ipsa
reapse processit; nam qui dant æque ac qui reci-
pant, sibi metipsis prosunt. Si enim alii quid dent
atque alii quid accipiant indesinenter ante oculos
habent, utrique opus suum ardentius exsequuntur;
hi ut sapientiam quam ipsi possident, aliis com-
municent; illi ut generoso animo accipiant. Ni-
hil sane acceptius quam parvo pretio eloquentiam
B comparare, et his ex rebus fraus res est minime
iusta. Si enim eos qui circa artes et profana nego-
tia peccant, ante tribunal sistimus, quanto magis
id faciens in scientia facultas erit. Platone quidem
teste, tantum bonum nunquam oblitigi hominibus,
neque obtinget divinitus.

8. Ne autem ii qui artes colunt ob id solum
gloriantur ac civitati minus quam debent prosint,
nonnisi pacis negotia exercentes, imo ad rem mi-
litarem quoque accingantur, siquidem bellum ita
C vult, quia vita in bellum ac pacem divisa est, Pla-
to vult ut semine quoque sicut aves pullos suos
defendentes pro liberis arma ferant, quod re vera
videre est apud Scythas. Has igitur ob causas ju-
beo ut unusquisque plura armorum genera cœmat
in iisque se exercendo tempus transigat, indesi-
nenter pugnans, ut quando hostes irruptionem
fecerint et obsidio immineat, ad resistendum para-
ti sint, nec castra deserant aut cum inimicis paci-
scentur; cives enim bene præparati nihil civitate
indignum committent. Equidem eos quoque mili-
D tes quibus fortuna non arridet, nihilominus volo
artium peritos esse, neque armorum usu abstinere,
ne in rerum statu ambiguo trepidantes arma de-
ponant, neve quando ab hostibus capti fuerint (belli
namque sors communis) rebus ad vitam necessa-
riis destituti in triviliis denique stipem erogent. Jam
vides quod ipsis militibus artium peritia res fieri
potest opportunissima, imo quod res militaris et
armorum usus, et hostes aggredi, magnam oppor-
tuno tempore conserere, per se ars est admira-
tione digna. Semper enim et ubique ejusmodi
viri adiumento erunt, ut nemo sanæ mentis ci-

venit ignavum non pigre feret. Quid plura? Hi quoque officio suo satisfacere aut urbe exire cogantur. Spes enim est ut sic meliores facti digniflant qui in patriam reducantur. Postquam enim rerum angustiis vexati fuerint, novum exilium prudenter evitabunt.

9. Si autem hucusque, cæteris exemplum imitandum propositurus, militum mentionem feci, et si quod hisce prodesse potest in medium profero, bene novi modum me excessisse non posse videri; rebus enim inserviens eos qui sponte peccaverant a vitio abductos ad virtutem conduxi, idque feci ut civitates, gentes, pagi sine difficultate illorum præsidio frui possent, quoniam sub specie beneficii belli ærumnas experirentur. Nunc quidem non nisi agro animo retulerit aliquis, quæ urbes quædam perpetuantur. Dum enim aliquæ ex iis ne extrinsecus offendantur mœnia defensoribus circumdant ut secure vivere possint; hi vero rapinæ et avaritiæ illecebris arrepti clientes suos spoliant et hostiliter tractant, non modo sibi ipsi quod faciunt exprobrant, imo actibus suis male mentem dissimulant hostilem, cani similes qui lupos abigit, et gregi insidias struit. Hos si quis interroget, cujus causa belligerentur, ut hostes, respondebunt, a male faciendo prohibeant, aut eos qui hostilia perpetrarunt ulciscantur. Iidem rursus quæ castigare præsumunt, ipsi faciunt, nec verentur iis ipsis rebus indulgere quas in cæteris reprehendunt. Certe ubi in pugna non licet eos qui fortes se gerunt durioribus ac infestis vocibus increpare, injuriæ locus non erit; plane contrarium autem accidet: offensores offenduntur et ii qui ab offensis abstinere, offensas haudquaquam patientur. Nam injuriam repellendo et ipsam injuriam odiosam reddendo vos ipsos omni gloria privabit. Nunquam eandem actionem malam et bonam judicare licet. Duplici igitur agendi rationem sequi debetis: eos qui vos offendunt non vi castigare, siquidem vos ipsi aliis injuriam infertis; aut quo nihil turpius est, male vos gerendo in contemptum et odium incidere. Constat sane quod, si vos illos læditis, nihili id esse clamatis; maximi vero momenti si alii male fecerunt. Ita se

καὶ τοῖς στρατευομένοις ἐστὶν ὅτι τὸ τῶν τεχνῶν ἐν καιρῷ γένοιτ' ἂν; Καὶ μὴν καὶ αὐτὸ στρατεύεσθαι καὶ ὅπλα μεταχειρίζεσθαι εἰδέναι, καὶ πῶς καὶ πότε καὶ ὅπως τοῖς πολεμίοις ἐπιθεῖσθαι, καὶ συµβαίνειν ἢ μὴ, τέχνη τίς ἐστι θαυμαστή. Εἴτα τοῖς μὲν πρὸς αὐτοῖς ταῦτα καὶ εἰρῶν δι' ἅπερ ἔφην δεῖσθαι δεήσει, τοῖς δὲ ἀργῶς ἔχουσι τῶν πολιτῶν, οὐδ' ἡτινοσοῦν τὸ παράπαν, καὶ τοῦτ' ἀνέξονται τινες εὖ φρονούντες; Μηδ' οὐμὴ· ἀλλὰ δοῖν θάτερον· ἢ καὶ οὗτοι ταῦτά τοις ἄλλοις πράττειν ἐλπίσθων, ἢ τῆς πόλεως ἐκδεσθῆσθων· γίνονται γὰρ ἂν ἴσω; οὕτω βελτίους καὶ πρὸς τὴν καθέκον εὐτυχίαν· τῶν τ' ἀναγκαίων ἐν χρεῖα καθιστηκότες, τῆς τε φυγῆς τὴν αἰτίαν κατὰ νόον εὐληφότες.

θ'. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὧν νῦν ἀπὸ τοῦ παρήκοντος ὕπερ τοῦ παρακαλεῖται δῆπου τοὺς ἄλλους ἐμνήσθην στρατιωτῶν, ἐγὼ δ' ἔαν καὶ πρὸς αὐτοὺς τοῦτου; ἀσυμμέτρην νομίζω διεῖλω, εὖ οἶδα καὶ πίπτειμαι πρὸς τῷ γ' αὐτοῖς περὶ κλειστόν δὴ τινος δοῖται· καὶ μάλιστα· ἂν ἐν καιρῷ, ἀ πλημμελοῦσιν ἐκόντες, τούτων μὲν αὐτοὺς ἀπηχῶς, ἐπ' ἃ δὲ δεῖ μετηχῶς, καὶ παρασκευάσαι ἂν τοῦ λοιποῦ καὶ πόλεως καὶ ἔθνης καὶ χώρας ἀνευ ἡστυνοσύνης δυσχερείας τῆς τούτων φυλακῆς ἀπολαύειν, καὶ μὴ προσγῆματι βοήθειας πολεμεῖσθαι καὶ στένειν, ἀλλὰ καθαρῶς τῷ ὄντι φρουρεῖσθαι. Ὡς οἷς γε νῦν πάσχουσι καὶ ταλαιπωροῦνται, οὐδὲ τοῦθ' ὁλω; ἐνεστί λέγειν· ὅταν γὰρ αἱ μὲν, ὅπως μὴ παρ' οὐδενὸς ἀδικοῖντο τῶν ἑξω, προβάλλωνται τούτους, καὶ τῆς αὐτῶν ἀσφαλείας καθιστῶσιν ἀληθέας καὶ προμάχους, οἱ δὲ δι' ὧν ἀρπάξουσιν ἐν εἰρήνῃ καὶ πλεονεκτεῖν θέουσι δεῖν, τὰ πολεμίων εἰς αὐτὰς δὴ ποθεὶν δρωσιν, οὐ μόνον σφέας αὐτοὺς ἐξελέγχουσι ταῦτα ποιούντες, οὐδὲ τοῖς ἔργοις ἀρνοῦνται τὴν κλήσιν ὕπερ ὧν ἐτάχθησαν πολεμεῖν, τούτοις; αὐτοὶ δι' ὧν ἔφην ὁμοῖα χωροῦντες, ἀλλὰ καὶ δοκοῦσιν εὐκταῖα κυνὶ ἐλαύνοντι τε τοὺς λύκους καὶ προσπατομένῳ τῆς ποιμνῆς· οὐ; ἂν τις ἐρηται τοῦ χάριν στρατεύονται, τοῦ μὴ τοῖς ἐχθροῖς ἀδικεῖν ἐπιτρέπειν, ἢ καὶ ἡδίκηκότες ἀμύνεσθαι, φήσουσι πάντας· εἴθ' ὁ κολάζειν ἀξιοῦσι, τοῦτο μιμῶνται καὶ οὐκ αἰσχροῦνται τούτοις σαρπῶς ἐνεχόμενοι, ὧν αὐτοὶ κυλωταὶ καθιστάσθαι· καίτοι ὅταν οὐδ' ἐν πολέμοις λέγειν τι τῶν αἰσχροῦν τοῖς ὀρθῶς μαχομένοις κατὰ τὸ ἐπο; ἐξῆ, ἀλλ' αὐτῷ μόνῳ προσέχειν, ἢ που πολλοῦ γε καὶ τοῦ παντὸς; τούτοις οἶμαι δεήσει πρὸς ἀδικίαν κινεῖσθαι· ὁλω; δὲ εἰ μὲν ἀδικεῖν οἴσθε δεῖν, καὶ ἀδικεῖσθαι ἀνάσχοισθε ἂν· εἰ δὲ ἀδικεῖσθαι οὐκ ἂν ἀνάσχοισθε, μὴδ' ἀδικεῖν οἴσθε δεῖν. Οὐς γὰρ ἀδικεῖσθαι οἷα ἂν ἀνάσχοισθε, τὸ δ' ἀδικεῖν διαβάλλετε, καὶ προστί; γε ὁμᾶς; αὐτοὺς οὐ περὶ τούτων τὴν αὐτὴν ἰσχυοντας δοῖαν· ἐπαι ποὺ ποτε ἴσον καὶ ὡς ὅσον λόγον, νῦν μὲν φαῦλον τοῦτο νομίζειν, τῷ μὴδ' ἂν αὐτοὺς τοῦθ' ὕπ' ἄλλου πεπονηότες ἐκδέχθαι; νῦν δὲ πολλοὺ τινος κρίνειν, τῷ γ' ἀρπάξουσιν ἡδέως; τὰ τῶν ἄλλων αἰρεῖσθαι; ἀλλ' ἀνάγκη δοῖν θάτερον· ἢ καὶ τοῖς ὁμᾶς ἀδικοῦσι μὴδὲν ἐγκαλεῖν, μὴδὲ πονηροτάτου; ἡγεῖσθαι, ἐπειδὴ περ αὐτοὶ τοῦτο δρῶν ἀξιοῦτε τοὺς ἄλλους, ἢ εἰ τῶν ἀποκατάτων ἐστίν, ὥς ἅπαντες ἴσα-

σιν, ὅμας οὕτω; ἔχοντας, κακοηθείας ἀλλοτρίους· καὶ μισοῦσθαι· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνο φήσατε δῆποτε, ὡς ἔάν μὲν τοὺς ἄλλους ὅμαις δόκητε, πρᾶγμα οὐδὲν, ἔάν δ' ὅμας αὐτὸ τοῦδ' ἕτεροι δρῶσιν, ἀπόρητον δεῖ τοῦτο νομίζειν καὶ οὐδὲν ὀγιᾶς· οὐδ' ἂν εἰς ταῦτα φήσαιεν, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς ἀμφω φήσου καὶ τοῦ κακίζεσθαι.

ἰ'. Χωρὶς δὲ τούτων, εἰ μὲν ὧν ὑπὲρ ὁμῶν ποιοῦσιν ἐκείστοτε, τούτων μισθοὺς οὐκ ἔχοντας δῆπου· ἢ ἔχοντας μὲν, οὐκ ἀξιοχρεῶς δέ· ἢ ἀξιοχρεῶς μὲν, οὐκ ἀεὶ δέ· ἄλλ' ἐν μόνοις τοῖς τοῦ πολέμου καιροῖς τε καὶ πρῶγμασιν, ἐπειτα ταῦτα πράττειν αἰροῦνται, ἣν ὅτ' τι τοῦτο καὶ οὐκ ἂν ἴσως εἶχον αἰτίαν. Εἰ δ' ἴσχωσι μὲν παρὰ βασιλείας ἔάν τε πολεμῶσι ἔάν τε μὴ, πολλὰ μείζους τῶν πόνων, οἳ μὲν συνοικίης καὶ ἀγροῦς καὶ ἀνδράποδα, οἳ δ' ἐκτελείους ἐπιλήσεις χρημάτων, πόλεμος δὲ καὶ εἰρήνη ταυτὸν αὐτοῖς πρὸς τὸ ταῦτ' ἔχειν λαμβάνειν δύνανται, τί ποταμῶν ἄνω, καὶ τῆς πρὸς ὅμας αὐτῶν ὑποσχέσεως οὕτω θρασύνονται; οἳ γε καὶ ὅπως ἐν πολέμοις κρατοῦσιν καὶ περιγιγνόντο τῶν ἐχθρῶν, καὶ αὐτοὶ σφίσιν αὐτοῖς, καὶ ὅμαις ταῦτ' οὐδὲν ἥττον συνευχόμεθ' αὐτοῖς, ἅτε κοινοῦ τοῦ ἀγῶνος ὄντος· τῇ δ' ἀδικεῖν ἐθέλειν καὶ βίᾳ κεχρησθαι, καὶ τοῖς ἰδίοις ὡς ἄλλοις; καθάπερ ἐν πολιορκίᾳ πόλεως ἐπιτίθεσθαι, καὶ κακῶς ποιεῖν, λανθάνουσιν οὐ μόνον οὐς ἀδικοῦσι, καὶ προσεῖτε τοὺς ἄλλους ἅπαντας δι' αὐτοὺς παρασκευάζοντες δῆπου τὰ πάντα δεινότερ' αὐτοῖς ἐπαρᾶσθαι τε καὶ κατεύχεσθαι· ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦτο μείζον, ἐαυτοῖς ἐκπολεμοῦντες τὸ θεῖον. Εἰ δὲ οὐς ὑπὲρ αὐτῶν ἐγρήν ἔχειν, τούτους κατ' αὐτῶν οὐς πράττουσιν ἔχουσι, πῶς εἰδὼς χρηστάς γ' ἔχειν ἐλπιδας ἐν μάχαις, καὶ αὐτοὺς ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν, καὶ ἡμᾶς οὐχ ὑπὲρ αὐτῶν μέλλον ἢ ἡμῶν αὐτῶν, ἀλλὰ τοῦτο καὶ μέλλον, ὅσον καὶ τούτους ὑπὲρ ἡμῶν προβαλλόμεθα; Ὡς δ' ὅταν οὐς ποιῶσι, τοὺς οἰκίους λυπῶσιν, εὐχὰς τοῖς πολεμίοις πληροῦσι, καὶ προδίδασιν ἐκόντες σφᾶς αὐτοὺς τοῦτον τὸν τρόπον. Κἂν γὰρ τὴν Ἀχιλλεύς ἔχουσι τόλμαν καὶ ῥώμην, κἂν ὁμοῖς τοῖς ἐκείνου χρώνται καὶ ἱπποῖς, κἂν πᾶσαν πολεμικὴν ἐμπειρίαν καὶ τέχνην ἐν τῇ ψυχῇ περιφέρωσιν, οὐδὲν αὐτοῖς ἔσται πλέον καταστρατηγούμενοις ὑφ' ἐαυτῶν. Οὐ γὰρ οἳ γ' οὕτως ἔχοντας, οὐδ' οἳ πλαταῖς, φητὶν, οὐδ' εὐρύνωτοι φῶτες, ἀσφαλέστατοι, ἀλλ' οἳ φρονούντες εὖ νικῶσιν πανταχοῦ· εὖ δὲ φρονούντας ἅπαντες ἴσμεν τοὺς δικαιοσύνης ἐργάτας, καὶ οὐς μόνος τῶν πάντων οὗτος ταῦτ' ἴσασι δρᾶν, καὶ οὐς ταῦτ' ἐξανάγκης ἐκείθεν περαινέται. Εἰ γὰρ τὸ τί δίκαια πράττειν, ἢ δεῖ πράττειν ἐστὶ, τὸ δὲ πράττειν ἢ δεῖ, φρονῶν εὖ ἔχειν ἐστὶν, ὃ τὰ δίκαια πράττων καὶ φρονῶν εὖ, οὗτος ἂν εἴη δίκαιος (α). οὐκοῦν οὕτε δικαιοσύνην ἀσκεῖν οἷόν τε φρονήσεως ἀνέν· πῶς γὰρ ἐκείθεν τὰς ἀφορμὰς ἔχουσιν τοῦ εὖ φρονούντος, οὕτως ἴδιον τὸ ταῦτη κεχρησθαι, ὥστε ἔως μὲν ἂν χρῆται, καὶ τοῦ γε φρονεῖν μέτεσθ' αὐτῷ· ἐπειδὴν δὲ παλινφρόδιαν φησὶ τοῖς τρόποις, καὶ μετὰ τῶν ἀδικούντων γένηται,

(α) Cod. δίκαιος.

A excusare, alios accusare, in humana natura situm e. t.

10. Scitu porro dignum est quod ii qui vos aggre-
diantur non mercedem aliquando ferunt; aut
si ferunt, non congruam; aut si congruam, non
semper. Tantummodo inter bella pro libitu et qua-
cunque ex causa facere audent. Si enim in bello aut
in pace ultra quod merentur alii a rege domicilia,
B agros, servos obtinent; alii pecuniae summam an-
nuam recipiunt, bellum aut pax his eripere illa
possunt. Quae causa de rebus caducis superbiendi? Hi
quidem, et nos cum iis, vota faciunt ut, æquo Mar-
te, hostes superent. Ubi autem vi adhibita hostili-
ter agendo, ut in urbe obsessa, injuriam inferre
cogitant sibi ipsis graviter obsunt; nam alios eo
ducunt ut pessima his precentur, ut taceam quod
Numen divinum abs se alienant. Si autem sibi ini-
micos reddunt eos quos amicos habere deberent,
quomodo, dic, bene sperare poterunt in pagnis, et
quo pacto inter nos et ipsos res salvæ stare po-
terunt? Quod si facientes quod faciunt, amicos
C affligunt, inimicorum vota explent et se in extrema
pericula committunt. Ut enim Achilles audaciam et
robur possideant; ut ejusdem armis et equis utan-
tur; ut omnem Achilles artem bellicam in animo
circumferant; nihil proficient, si seipsos domare
nesciunt. Non enim qui corpore sunt fortes, sed
qui forti sunt animo, ubique vicere; audaces autem
videmus quicumque justitiam exercent et veneran-
tur. Si enim justitiam colere officio satisfacere est,
hoc autem rursus mentis sanitatem indicat, qui
justitiam facit et sana eo ipso mente est, justus
D recte habebitur. Idcirco nec justitia sana mente pri-
vata est aliquid. Utrique enim juncta demum con-
cordare poterit. Ubi autem bonos mores tergiversa-
beris et injustorum commercium sectaberis, nullo
modo sana te mente frui asseruerim. Quid ita?
quia non quod decet sed quod dedecet, facit. Si au-
tem e mentis conditione provenit, si non utique
victores sumus, bene sentire autem et justa facere
eodem redeunt, fieri non potest quin qui ita sunt,
nempe injusti ob imprudentiam ab inimicis casti-
gentur et graviter periclitentur. Quid plura? Et

robur et ingenium, et quidquid dixeris parvi, imo A
coram Numine divino nullius est momenti, cui se
subducere nequeunt, imo in se trahunt qui injusti-
tiam operantur.

11. Ut exemplum in medium proferamus, Achae-
menidae terra marique gravissimas Atheniensibus B
pœnas dederunt, quod Græciam perdere voluerant;
quare misere vitam amiserunt. Qui verum imbel-
lem hunc exercitum terram et mare quatiens et
mentis male sanæ signa dans eum in finem addu-
xerat ut Græciam prima aggressionem subjugaret, is
contra omnem spem turpi fuga salutem quæsiuit.
Interjectio deinde tempore Atheniensium clades in
Sicilia et extremæ illæ calamitates acciderunt,
quibus nihil tristius, et quas siccis oculis referre
posterius nequibant. Quid denique in causa fuit quod
Chii sub Smyræorum, Lacedæmonii sub Theba-
norum post Leutricam cladem ditionem vene- C
runt? Nonne quod alii gravem in modum pecca-
runt, et insuper filias raptas in puteos dejecerunt?
Chii quidem in Dionysiis Symræos sacra facientes
armorum vi sine causa iusta subegerunt. Ut autem Eu-
rystheum Sibeneli filium omitam, qui ingratitudinis
motus Heracles a tota Græcia expulsos nusquam
morari sinebat, et iis qui illos hospitio excipiebant
extremas minas intentabat, et sortem adeo duram
expertus est ut in pugna cæsus non tantum sepul-
cro, sed et liberis privatus sit, et nolens He-
raclidas, quos antea in servorum loco habuerat,
nunc dominos instituit ac principes. Quis nescit D
quod Trojæ excidium Alexandri dementia evoca-
vit, qui urbem et cives et seipsum interemit? Quis
ignorat quod harum calamitatum memoriam per
omne tempus durat, et quod id quod mortalibus di-
rissimum accidere potest, malorum Ilias vocatur?
ut paucis absolvam quod sola Iliadis voce ærum-
narum fastidium indicatur?

12. Nihil itaque perniciosius injustitia, nihil magis
fugendum est, iis præcipue, qui armati vitæ
periculum omni hora faciunt, semper in summo
discrimine versantur, ii, inquam, potissimum. pro-

τηνικαὺτ' οὐδὲ φρονεῖν ὁλως φησὶμ' ἂν ἔγωγε
τοῦτον τοῦτο τὸ μέρος. διὰ τί; οὐ γὰρ ἂν εἴ, ἀλλ'
δὲ μὴ εἴ πράττειν ἦτο δειν. Εἰ δὲ τὸ μὴ παντα-
χοῦ κρατεῖν ἐκ τοῦ φρονεῖν περιγίγνεται, τὸ δ' εὖ
φρονεῖν καὶ δικαία πράσσειν εἰς ταυτὸν ἔρχεται,
ἀνάγκη πᾶσα τοὺς μὴ ταύτῃ διακειμένους, ἀλλ'
ἀδικούντας, ὡς ἀφρονas ἐκασταχοῦ τοῖς ἐχθροῖς
νῶτα δίδοναι, καὶ κινδυνεύειν ὡς περ εἰκός. Καὶ τί
εἴ ταῦτα λέγειν; καὶ ῥώμῃ δέπου καὶ σύνεσις καὶ
δὲ τι ἂν εἴποι τις, πάντα ἑλάντω μᾶλλον δὲ τοῦ μη-
θενὸς ὀφείλει; θαλάσσης ῥοπῆς· ἥς οὐχ ὅπως ἀποστι-
ροῦσιν αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ κινούσιν εὖ μάλα καὶ
αὐτῶν οἱ προσέχοντες ἀδικία.

13. Ἐντεῦθεν Ἀθηναῖοι; Ἀχαιμενίδαι μεγίστην
τῶν ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ
θάλατταν δίκην ὑπέσχον, ἂνδ' ὦν κακῶς ἐπεθύμη-
σαν τῆς Ἑλλάδος; οἱ μὲν κακοὶ κακῶς ἐνταῦθα πε-
σόντες; ὁ δὲ τὴν ἀμαχὸν ταύτην καὶ πλήθους εἰκόνα
λέγω καὶ ῥώμης καὶ θαυμαστῆς διὰ πάντων πα-
ρασκευῆς ἐπαγόμενος στρατιάν, καὶ πρὸς τὸ δοκοῦν
αὐτῷ καὶ γῆν καὶ θάλατταν μεθιστάς, καὶ τὰς
ἀτόπους ὑπερβολὰς πάντας ἐκπλήττων, καὶ τὴν
Ἑλλάδα πᾶσαν νομίζων αὐτοῖσι διαρπάσειν, οὗτος
οὕτως αἰσχυρῶς ἀπαλλάξας; καὶ παρὰ πᾶσαν ἡντι-
νοῦν προσδοκίαν ὡς καὶ φυγῇ τὴν σωτηρίαν αὐτῷ
πεπορίσθαι· ἐντεῦθεν ἡ τῶν Ἀθηναίων ἐν Σικελίᾳ
συμφορὰ, καὶ τὰ δεινότερα ἐκεῖνα καὶ ἀφόρητα
πάθη, καὶ πᾶσαν ὑπερβαίνοντα τραγωδίαν, ὧν οὐδ'
ἀδαικρυτὶ μνησθῆναι τοῖς ἑσπεῖ· ἐξῆν. Λακεδαιμο-
νίους δὲ καὶ Χίους; τί τὸ ποιῆσαν τοὺς μὲν ὑπὸ
Ἐμυρναίων, Λακεδαιμονίους; δὲ ὑπὸ Θηβαίων ἐν
Λεύκτροις τῆς Βοιωτίας ἐσχάτῃ περιπέσει συμ-
φορᾷ; οὐχ ὅτι τὰ μέγιστα πάντων οἱ μὲν παρηγό-
μουν, καὶ οἱ τὰ κόρας μετὰ τὸν βίον ἀνέβλιν, καὶ
οἱς ταύτας εἰς φρίαν ἐνέβαλον; Χίους δ' ἐν Διονυσίοις;
ἡσέβουν, βαρκαγεύουσι τοῖς Ἐμυρναίοις ἐπὶ νῆας μὲν
ὅπλων, καὶ ταῦτ' οὐδὲν τῶν ἀπάντων ἔχοντες ἐγκα-
λεῖν. Ἰνα δ' Εὐρύσθεα τὸν Σθενέλου παῖδ' αὐτῷ
διὰ τὴν εἰς Ἡρακλείδαν ἀγνωμοσύνην, καὶ τὸ μη-
δαμοῦ τῆς Ἑλλάδος τοῦτους ἐξῆν, ἀλλὰ καὶ δεσπο-
νίους τὰ ἐσχάτα ἀπειλεῖν, οὕτω δυσκίλευ πεπρωμένα
τοῦ δαίμονος, ὡς μὴ μόνον ἔργον αὐτὸν γεγενῆσθαι
πολέμου, καὶ πρὸς τοὺς οὐσί καὶ τῆς οἰκῆς ταφῆς
ἐκπεσεῖν, ἀλλὰ καὶ τῶν αὐτῶ παίδων, καὶ ἄκοντα
τοὺς Ἡρακλείδαν καταστήσει κυρίους, οὓς πρόσθεν
ὡς δούλους ἀπῆλθον· τίς οὐκ οἶδε τῶν ἀπάτων
ὡς ἡ τῆς Ἰλίου κατασκαφῆς τῆς Ἀλεξάνδρου παρα-
νομίας ἐξῆπται, κακείνους αἰτιώτατος ἡγεγῆναι τοῦ
καὶ ταύτην καὶ γένος ἅπαν καὶ τοῦτον αὐτὸν ἐκτε-
τρίφθαι καθάπαξ; τὴν δὲ τοῦτον μνήμην οὕτως
ἀθάνατον κατὰ παντὸς ἐστάναι τοῦ χρόνου, ὡς καὶ
τὰ πλεῖστα καὶ μέγιστ' ἐκείνοτα πῶν ἐν ἀνθρώποις,
ἀδικημάτων ἐντεῦθεν ἔχειν ἀκούειν, καὶ ἱκιάδα
κακῶν προσετρίφθαι· ὡς μόνον ἀποχωρῶσαν ταυτηνὴν
τὴν εἰκόνα πρὸς ἐνδειξιν τῆς τοῦτον ὑπερβολῆς.

14. Οὕτως οὐδὲν ἐξολοστερον δῆπουθεν οὐδίας,
οὐδ' ὁ μᾶλλον φεύγειν ἔχον· καὶ πάντας μέν γε
τοὺς ἄλλους, τοσοῦτο δὲ πλεον τοὺς γ' ἐν τοῖς ὅπλοις,
ὅσον καὶ μόνον τὴν πάντων τὸν περὶ ψυχῆς ἐκείνοτα

θέοντες, καὶ τῶν τοῦ βίου σφίσι πραγμάτων ἐπὶ θυ-
 ροῦ καθεστῶτων, ἀνάγκην ἰσχυροῖ διὰ ταῦτα μά-
 λιστα πάντων περὶ πλείονος ποιεῖσθαι, μηδὲν βιά-
 ζεσθαι μηδὲ διασείναι, ὡς λόγος, ἀλλὰ τῆς χάριτος
 ἀπολουμένης πλεονεξίας, καὶ τοῦ τοῖς τλαιπύροις
 ἀγρόταις ἐπιχειρεῖν, ἀπέχεσθαι μὲν παντάπασι καὶ
 μισεῖν ὁμίως ἀῖδα πύλησιν, ἔχεσθαι δὲ δικαιοσύνης
 καὶ τοῖς οὖσιν ἀρκέσθαι· θαυμάστην τινα ταύτην
 τῷ ὄντι πανοπλίαν νομίζοντας, καὶ πάσης ἡστυνο-
 σῶν ἄλλης λυσिताεστέραν τε καὶ καλλίω· εἴπερ
 αὐταὶ μὲν δικαιοσύνης ἀπούσης, σφαλερὸν κατὰ
 Σοφοκλέα ῥύμα πέλονται· ἡ δὲ καὶ τούτων χωρὶς,
 ἥτε θεοφιλῆς οὖσα, καὶ τοῦ παντὸς αὐτῇ τιμωμένη,
 ὥς τ' ἐστὶ τοὺς χρωμένους καὶ ἐκ πυρὸς· ἂν αἰθο-
 μένοι, καὶ οὗτοι τις ἂν φῆ δυσχεροῦς, εὐχερῶς
 ἀπαρπίζειν· ὁποῖους δὲ τινες ἄπαντες ἴσμεν, πολ-
 λούς τε ἄλλους καλοὺς ἀγαθοὺς· καὶ δὴ καὶ τοὺς
 ἀπογόνους μὲν Ἐξεκίου διὰ δὲ τρόπων δικαιοσύνης
 εἰσποιθέντας Θεῷ· τὸν μὲν λένοντων, τοὺς δ' ἐξάν-
 ταις φλογὸς γεγονότας· καὶ τοσοῦτον ὅπ' Ἀσσυρίων
 καὶ τοῦ σφῶν ἀρχοντος θαυμασθέντας, ὡς τοὺς μὲν
 τὴν αὐτῶν ἄπασαν χώραν δημαγωγεῖν ἤξωσθαι,
 καὶ ζηλωτοῦς· διὰ πάντων ἄπασιν εἶναι· τὸν δ' ἂν
 ἀτόροις πόριμον δανίηλον τὸν χρηστὸν καὶ εἰς πα-
 τέρα τῷ βρασιλεῖ καταστήναι. Οὕτως οἱ ἐξω φόβου
 τὸν τῶν ὁλων Θεὸν δικαίως τιμᾶν φοντο δεῖν, καὶ
 τοῖς ἄλλοις κηρύττειν, μισθέντες ἀδίκως, οἱ τῆς
 τούτου προνοίας· δικαίως ἀπέλαυσαν, οὐ μόνον δι-
 καίας καὶ τῆς παρ' αὐτῶν ἔτυχον ψήφου, μέζον ἢ
 κατ' ἀνθρώπων νομισθέντες καὶ τιμηθέντες εἰκὸς τὰ
 γυγόμενα, ἀλλὰ καὶ τοῦ τὰ δίκαια ποιεῖν, καιρὸς
 ὁμοίως ὥσπερ τις οὐρανομήκης στήλη καταστάντες
 τῷ βίῳ· εἶναι. Εἰ τοίνυν ἀδικούντες μὲν, ὡ ἄνδρες,
 δεῖ γὰρ καὶ πάλιν πρὸς ὁμᾶς τρέψαι τὸν λόγον, το-
 σοῦτους καὶ τηλικούτους ἀνέξεσθ', ἃ δὲ προσήκει
 ποιούντες, ὅτι πλείστον ἐπαίνων τεύξεσθε, τοῦ
 κρείττονος γένεσθε, τοῦ πλεονεκτεῖν ἀποστάντες· ἡ
 μὴ μόνον ἀδικίας πρὸς τοὺς οἰκείους, ἀλλὰ καὶ προ-
 δοσίας αὐτῶν πρὸς τοὺς ἐναντίους ἐτοίμως ἀλώσε-
 σθε· δόξετε γὰρ οἱ τὰ τούτων ἡδέως ἀρπάξετε,
 μηδ' ἂν αὐτῶν ἐδειχθῶσι φείσεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς
 ἐχθροῖς ἂν ἐτοίμως χρημάτων εἴνεκα τούτους προ-
 ἔσθαι. Ὁ γὰρ τῶν μικρῶν καὶ φαύλων οὕτως ἦν
 τῶμενος· πολλῷ μᾶλλον ἂν τοῦ· ἐν τοῖς ὑπερέχουσι
 πάθει· ταῦτ' ἄρ' εἰ καὶ ὁμᾶς αὐτοὺς λογιέσθε, D
 καὶ ὅτι τὸ τοὺς ἄλλους ἀδικεῖν ἑαυτὸν ἐν τοῖς με-
 γίστοις καὶ καιριωτάτοις ἐστὶν ἀδικεῖν, ἀπέξεσθε
 μὴ εὐ οἷδ' ὅτι ταυτησὶ τῆς μανίας καὶ τοῦ κακῶς
 ὁμᾶς αὐτοὺς· ἐν τῷ τοὺς ἄλλους ποιεῖν· ἀσχεστὴ δὲ
 δικαιοσύνην, καὶ τὸ μετρίως καὶ ἐπιεικῶς ἅπασι
 χρησθῆαι· ἐν τούτῳ γὰρ ἐστὶ καὶ τὸ τυγχάνειν ἐσά-
 παν συναγομένου Θεοῦ· οὐ τοίνυν τοὺς μὲν ἐπὶ τῶν
 ὑπῶν οὕτως ἔχειν καὶ ταύτῃ καλεῶν τοῖς πράγμασι
 χρησθῆαι.

17 Ἀγοράνομοις δὲ καὶ ἀστυνόμοις καὶ τοῖς ἄλ-
 λους τῶν πόλεων ἀρμοσταῖς πολλοῦ δεῖν τὰ τοιαῦτα
 εἰσηγεῖσθαι· ἀλλὰ καὶ τούτοις οὐδὲν ἥττον φημι
 δεῖν τῶν τοιούτων· καὶ μάλα γ' εἰκότως· εἴαν γὰρ
 περὶ τοσοῦτων καὶ τηλικούτων τῇ σπουδῇ χυλι-

A nendi sunt ne vim aliis inferant, sed a tristi avari-
 tia et in miseros crudelitate longe remoti hæc vi-
 tia ut inferorum portas aversentur et justitiam et
 æquam mentem conservent, quo nihil præstantius,
 nihil pulchrius; nam, secundum Sophoclem, vita
 sine justitia gravis evadit torrens; ipsa autem sine
 auxiliaribus et Deo grata justos ex igne inflammate
 et e summis angustis eripere potest, id quod nos
 ipsi experientia edocti scimus de Ezechielis di-
 scipulis, qui morum integritate Dei amicitiam adepti
 sunt, quorum unus a leonibus, cæteri e flammis
 erepti adeo ab Assyriis in admiratione habiti sunt,
 B ut totius regni administrationem iis committerent,
 Danielelem vero justum ut patrem regi commenda-
 rent. Hac ratione qui Deum omnium creatorem vene-
 rerari et cæteris prædicare audebant, nunc injuste
 odio habiti sunt, nunc honore plus quam humano
 digni habiti et quasi in columna altissima positi.
 Esto. Si igitur (iterum enim ad vos sermo diri-
 gendus) injuste agendo toti homines offendis, juste
 autem faciendo summis laudibus exaltaberis, sic
 avaritiæ renuntiantes meliores fietis; sin minus,
 non modo injustitiæ erga domesticos, sed traditio-
 nis convincemini. Si enim horum res lobenti ani-
 mo subtrahitis, hostibus quoque, pecunia data, eos
 immolaturi videmini. Qui enim in parvis infidelis
 est, in magnis magis erit perfidus. Hæc si in mente
 volvitis et cogitatis quod alios ledere, offendere est
 seipsum, ab hac dementia certo certius et a
 mente aliis male faciendi, qua re vobis ipsis nocetis,
 abstinerebitis; e contra justitiam exercebitis et in
 omnibus rebus moderationem adhibebitis. Hac
 enim conditione Deum quoque semper cooperato-
 rem habebis. Vides quo modo armis uti et negotia
 componere te jubeo.

15. Aedilibus autem cæterisque urbanis magi-
 stratibus præcepta dare a me absit! licet circa hæc
 res inprimis instructi esse debeant. Quando enim
 ejusmodi rebus operam navant civitates, fieri non

potest, quin legum ferendarum gratia strenuos magistratus sibi præficient, quorum vita ac mores cæteris pro exemplo esse possunt, plebis autem adeo cultores, ut nemo plebeiorum injuriam patiat. Omnes autem iis obtemperabunt ubi viderint, quanta illi diligentia utilitatem publicam curant ac damna a singulis avertunt, ac parum sui commodi memores bene norunt se pro salute civium institutos esse. Longe enim alia est cura rei familiaris et rei publicæ, sicut in vulgus notum est. Minus enim de suis rebus quam de publicis solliciti esse poterunt, quarum ratio aliquando reddenda venit. Igitur non molliter, non indolenter procedent, sed ita ut summo studio aut in agendo aut in loquendo utantur, nec unquam ea negligant quod ad rempublicam spectat; id quod Ctesiphon Demosthenis honori imputavit, dicens: « Populus Demosthenem corona aurea redimit ob virtutem et generosum animum quem cum Græcis omnibus, tum Atheniensibus manifestavit maxime. » Hæc cum ita sint, nos qui natura homines sumus, eorum quæ per forum circumvehuntur, large participes esse meremur, non tabernariorum mercaturam facientes illiberalem, et unde nec venditor nec emptor proficit. Non enim id agitur ut comoda, et utilitates accedant, sed omnis injustitia justitiæ et legum observantiæ cedet. Quæ ut contingant in omnium votis est. Quis enim nescit quod, si populus moderatione et sapientia et modestia utitur, majori æstimatione dignus censetur? et quod e contra si seditiosum sese et justo audaciorem et legibus inobedientem præbuerit, poenitentia pravum qui fuerat, in frugi hominem transformabit, sicut equus pullus per domjtoris manum ex recalcitrante et effreni perquam ocellis evasit et curram trahere, jugi patiens esse didicit? Quocirca illos probos et moribus egregios fieri expedit et propter seipsos et cæterorum gratia quibus præsumt, et quorum interest ut prætores integri sint. Sed certo non ex tantum re civitates subsistunt atque prosperant, quarum securitas in mœnium robore consistit non minus quam in magistratuum prudentia, me quidem iudice; cui equidem officio singulos satisfacere arbitror, cum unusquisque ædificando, construendo machinas, omnis generis exercitiis id efficiunt ut obsidionem sine magno labore subire valeat, dum civium agmen bene armatum animi vigorem armorum usui nunquam non adjicit. Quoadiu enim Sparta sine mu-

Α οὔνται, καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς αὐτοῖς εἶ τε καὶ ὡς ἐνέ-
 ρως κινδυνεύουσιν ἔχειν αἱ πόλεις καὶ τὰ τῶν πό-
 λεων πράγματα, καὶ τοῦτους πρῶτον μὲν τοιοῦτους
 δὴ τινὰ καὶ αὐτοὺς εἶναι καὶ νόμων εἴνεκα λέγω
 καὶ πολιτείαι; καὶ πράττειν ὃ δεῖ, ὡς πολλῶν τινι
 προὔχειν τῶν ἄλλων, καὶ βίου σώφρονος εἶναι πα-
 ράδειγμα· ἐπειθ' οὕτω σφόδρα δημοτικούς, καὶ ὅπως
 ἀδικήσεται μὲν μεγάλης τῶν τοῦ δήμου. Εὖ δὲ παι-
 σονται πάντες διὰ πάντων σκοποῦντας, καὶ τῶν εἰς
 τοῦτο φερόντων μηδενὸς φειδομένων, μηδ' ἂν αὐ-
 τοῖς ἐντεῦθεν συμβαίῃν βλάπτεσθαι, ὡς κοινὸν ὄρε-
 λο; πᾶσιν καὶ ἀκούειν καὶ εἶναι· τῶν μὲν ἰδίᾳ καὶ
 κατὰ σφᾶς βραχύν τινα λόγον· ὃ δὲ κοινῇ μέλλει
 συνόψισιν, πᾶσαν τοῦτου περὶ σπουδὴν ποιοῦμένους,
 εἰδότες ὡς εἴνεκα προὔστησαν. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ
 ἔστι τὸν αὐτὸν τρόπον ὑπὲρ τε τῶν κοινῶν καὶ ὡς
 αὐτοὺς τις ἕκαστος ἔχει, φροντίζειν, οὐδ' ἔγγυς· ἀλλ'
 ὑπὲρ μὲν τούτων ὅπως ἂν αὐτοῖς δόξῃ φροντίζειν,
 ἴσασιν ἅπαντες· ὑπὲρ δὲ τῶν δημοσίων οὐκ οὕτως·
 ἀλλὰ φροντίζουσι μὲν αὐτῶν ἐξ ἀνάγκης ὅταν λά-
 χωσι, φροντίζουσι δὲ ὡς ὑφ' ἑξόντες λόγον· ὡς
 ἀνάγκην ἐντεῦθεν ἔχειν μὴ παρέρχως μηδ' ἐρῶ-
 στωνευμένους, μηδ' ὡς ἔτυχῃ τοῖς πράγμασιν ἔγχει-
 ρεῖν· ἀλλὰ μὲν ὅσης ἂν τις φῇ τῆς σπουδῆς, τὰ
 βέλτεστα τῷ δήμῳ καὶ λέγειν καὶ πράττειν καὶ μη-
 δὲν προθυμία; ἐλλείπειν ὑπὲρ τοῦ κοινῇ γιγνομέ-
 νου· ὃ καὶ τῷ Παιανίᾳ Δημοσθένει Κτησιφῶν ὁ
 Λεωσθίνους ἂν τῷ περὶ τοῦ στεφάνου προσημαρτύ-
 ρει ψηφισματι λέγων ὅτι « Στεφανοὶ δήμου; Δημοσθέ-
 νην Δημοσθίνους Παιανίᾳ χρυσῷ στεφάνῳ ἀρετῆς
 εἴνεκα καὶ εὐνοίας, ἧς ἔχων διατελεῖ εἰς τε τοὺς
 Ἑλληνας; ἅπαντας καὶ τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων. »
 Τοιούτων δὲ τοῦτων ὄντων καὶ οὕτω διακειμένων,
 ὅσα μὲν εἰς ἀγορὰν ἔχει καὶ τὸ πάντων οἷς ἐπ' ᾧ
 περιεῖναι καὶ ῥῆν, χρῆσθαι περὶ καμὲν ἄνθρωποι,
 μετέχειν ἔχων ἀφθόνη; καὶ παντοδαποῖς τοιούτοις
 περιβρεῖσθαι· καὶ μὴτε καπηλεία; ἀτόπους, καὶ ὃς
 οὐκ ἔξεστ' ἐπινοεῖν, μὴδ' ὅθεν τοῖς; ταλαιπώροις
 ἔσται πολιταῖς ζημία καὶ βλάβος, τοῖς δ' οὐκ ὅσον
 κατ' ἄλλοις; οὐδὲ κατ' ἄλλοις; ἀλλὰ τοῦτο πολλάκις
 δὲ ὡς πράττουσιν οὖσιν, εὐπορία καὶ κέρδος, καὶ
 εὐλογηθῆναι εἰπεῖν, πᾶσαν μὲν ἀδικίαν τούτων ἀπει-
 νᾶν, εὐνομίαν δὲ καὶ δικαιοσύνην μετὰ πολλοῦ τοῦ
 περιόντος διὰ πάντων προσεῖναι· πάντα οὖν ταῦτα
 ὡς ἁλλίστα ἔχειν καὶ πάντοι κατ' εὐχὴν. Ἀλλὰ
 τίς οὐκ οἶδεν, ὡς ἴδαν τε ὁ δῆμος; μέτριος ἦ καὶ
 ἐπιεικής καὶ σωφρονεῖν ἐπιτεταμένος, πολλῶν βελτίων
 ἐντεῦθεν ἔσται καὶ δοκιμώτερος χρῆσθαι; ἴδαν τε
 τούναντιον, στασιόδης τις καὶ τολμηρὸς καὶ θρασὺς
 καὶ νόμοις οὐκ εἰκων, παλινωδία; ἔσται καὶ μετα-
 βαλεῖ καὶ ὅστις ἔσται χρηστὸς ἀντὶ πονηροῦ; κα-
 θάπερ τις πῶλος ὑβριστὴς καὶ δυσκἀθεκτός, θαυ-
 μαστοῦ τινος πολιορκάμενος τυγῶν, εἰ μὴ εἰδότες
 ἄρμα ἱλαύνειν, καὶ δεινοῦ τὰ τοιαῦτα· ὥστε καὶ
 κατ' αὐτὸ τοῦτο χρηστοῦς αὐτοῦ; εἶναι δεῖ καὶ τοῖς;
 ὁλοῦς βελτίστους καὶ σφῶν εἴνεκα αὐτῶν, καὶ ὡς
 δῆπου προῖστανται· τὰ γὰρ ἐκείνων ὁποῖα ποτ' ἂν
 ἦ, εἰς τοὺς μάλιστα ἀνήκει. Ἐτι τοῖσιν ἐπιεικτέ-
 ρος οὐκ ἐντεῦθεν μόνον εἰ συνίστανται πόλεις, οὐδ' αὐτὰ

ταῦτα πρὸς εὐπραγίαν ἀπόχρη, ἀλλ' εἴπερ του τῶν πάντων καὶ τοῦ γε τειχῶν εὖ εἶναι, καὶ σφόδρα ἀσφαλῶς εἶναι πόλει μάλιστα δεῖ· μετὰ δὲ παντὸς μᾶλλον τῆς τοιαύτης προνοίας τούτοιςιν ὡς προτάταις, καὶ τοῦτ' ἂν αὐτοῖς ἀρίστα καὶ μάλιστα παντὸς τοῦ γιγνομένου νομίζω πεπράχθαι, ἂν ἐκάστοτε ταῦθ' ὅπως ἔχει περιόντες σκοπῶσι, καὶ μηδὲν ὑπὲρ τούτων ἀνωσι σπουδῆς, οἰκοδομοῦντες, ἐπισκευάζοντες, πάντ' ἀσκούμενοι τρόπον, ἐφ' ᾧ ταῦθ' ὡς ἐρρωμένιστα καὶ στεγανώτατα καὶ ἀσφαλίστατα, καὶ πᾶσαν ἂν εὐχερῶς ἐνεργόντα πολιορκίαν εἰργάσθαι, καὶ ἑλως ἀμαχα τοῖς πολεμίοις, τῷ τε ταύτῃ παρασκευάσθαι, καὶ προσθ' ὅπλοις ὡς πλειστοῖς πεφράχθαι, τῷ τε πόλιν ἰσχεῖν φρονήματος γέμοντας καὶ μελετώντας τὰ τακτικά· ταύτης μὲν τῆς βοηθείας ἀπουσίας, μικρὰν ὅσον ἐκείνην, παρουσίας μέντοι καὶ πᾶν μεγαλύνει· ὅπου γὰρ ἀτειχίστου τῆς· ἰσχυρῆς οὐσίας, τὸ φρόνημα τῶν ἐνοικούντων καὶ μόνον ἰσχυρὸς, καὶ φοβεροὶ τοῖς ἀπασιν ἦσαν· ὡς πρὸς τοὺς ἐρωμένους ὅτου χάριν εἶεν ἀτειχίστοι, ταῦτ' εὖ μάλ' ἀποκρίνισθαι, τί χρὴ νομίζειν ἀμφοῖν συνόντοι;

ἔθ'. Καὶ μάλιστα ὅταν οἱ φυλάττειν λαχόντες μὴ τριτωβολίμοι καὶ πένητες καὶ τοῦ μηδενὸς ἀξιοὶ τογγνώσιν ὄντες, ἀλλ' οἷοι καὶ οἰκίας σφῶν καὶ ἀγροῦ, ἐν πόλει καὶ τάφους πατρῶους τε καὶ παπῶν, καὶ τὸ μέγιστον γνώμης εὐθύτητα καὶ τρόπος χρηστοῦς τε καὶ σώφρωνας, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα δεικνύναι· τὸν γὰρ τοὺς ἄλλους καὶ αὐτοὺς καὶ τὰ αὐτῶν πᾶν φυλάζοντα αὐτὸν πρότερον ταῦτ' ἔχειν δεῖ; ὡς ἂν δι' ἑαυτοῦ ἔχει, καὶ ἄπερ ἑταῖροι κέκτνται ἐξ ἀνάγκης δῆπου φυλάξῃ· ἔχει γὰρ οὕτω· εἰ μὲν τὰ τῶν ἄλλων φυλάσσεται, καὶ τὰ αὐτοῦ πάντως φυλάσσεται· εἰ δ' ἐκείνους προήσεται, καὶ αὐτὸν συμπεροήσεται· καὶ τί μᾶλλον τοῖς ἄλλοις ἰνταῦθα ἢ αὐτῷ λυμανεῖται; ὥστ' εἰ μὲν τὰ οἰκία σώζειν ἀρρεῖται, καὶ τὰ τῶν ἄλλων σώζειν τὸν αὐτὸν ἀρρεῖται τρόπον· εἰ δὲ τὸ μὲν παρὰ φαῦλον ποιεῖται, μόνον δὲ τὰ οἰκία σώζειν οἰεται δεῖν, οὐδὲ τοῦθ' ὅλως ἔξει, ἐπειδὴ μὴ καὶ τὰ τῶν ἄλλων φήθη· τίς οὖν εἰοίτ' ἂν εὖ φρονῶν, καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς ἄλλους προΐσθαι, ἢ τοὺς τε ἄλλους σῶσαι, καὶ αὐτὸν μετὰ τῶν ἄλλων σῶσθαι; Εἰ δὲ τοὺς διὰ πάντων ὅν ἐφ' ὧν οὕτως συγκειροτῆμένους ἀσφαλιστάτους νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τῶν πόλεων φύλακας χρὴ νομίζειν, καὶ μόνους τούτοις οὐχ ὅσον τὰ τοιαῦτα πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ θαρρύνειν πολὺ πλέον, ἢ μεγιστοῖς καὶ θαυμαστοῖς τείχεσι καὶ προβάτοις καὶ ὅλα τὰ Σεμύραμδος, ἥπου τοῦ· γε τάναντία τούτων ὄντας, καὶ τοῖς ὅλοις ἀπώρους, οὐκ ἂν φθάνοιεν οὕτως ἐξαγράφοντες πρὸς τὸ ταῦθ' ὀκνηταῖν οἷους τ' εἶναι, ὡς μὴδὲ χρῆναι τούτων τοπαράπαν ἐν τούτοις μεμνησθαι. Πῶθεν καὶ γὰρ ἔξουσιν τὸ πιστεῦσθαι; πότερον ἀφ' ὧν κέκτνται; Ἄλλ' οὐδὲν τοπαράπαν κέκτνται· κλην εἰ τὸ μηδὲν κεκτῆσθαι, φήσουσιν, ὁπλοῦ γυμνότεροι κατὰ τὴν ἀγορὰν διδόντες, καὶ πρὸς ἀνδραποδῶδεις καὶ φαύλας διακονίας, τριῶν ἢ τεττάρων ὀβολῶν χάριν, τοῖς βουλομένοις ἐκχειμένοι. Τοιοῦτοι γὰρ τινες νῦν οἱ τῶν

ris erat, incolarum fortitudo omnibus eos forandandos reddidit. Bene igitur iis qui interrogabant, cur sic sine muris essent, responsum fuit, si muris fortitudo adderetur, eo magis invictos fore Lacedaemonios.

B
14. Quod quidem tum praecipue fiet, ubi qui urbem custodiunt non ex misera egenorum classe trium obolorum pretio eliguntur, sed domicilia, agros et sepulcra patrum et avorum religiose venerantes integros sese et probos exhibent. Qui enim caeteros et quae ipsorum sunt custodiendo servat, prius ipse ista omnia possidere debet; en quomodo res se habet. Simulac aliorum res curat, suas ipsius pariter curabit; si autem ista negligit, suarum quoque rerum curam habebit nullam; unde sibi non minus quam illis noxam affert. Inde sane verum est quod qui suas, aliorum quoque res tuobitur. Si autem ista negligendo sua tantum observat, quam inde utilitatem percipiet? Quis autem dum sanie mentis est, se et alios perdere velit? Nonne suae et aliorum saluti prospiciet? Si autem viri ita ut dixi compositi optimi diu noctuque urbium custodes habendi sunt, major utique in illis fides ponenda erit quam in fortissimis moenibus ac vallibus, quae Semiramidis celebrantur, dum qui tales non sunt a limine salutandi erunt. Unde enim fide digni sunt? num quia locupletes sunt? At nihil prorsus possident, et ob id ipsum trium obolorum pretio humillimam ac turpissimam servitutem obeunt. Tales nunc quidem sunt urbium custodes. Sed nonne ut proditores et omnium egeni comprehenduntur? nonne pecunia data castra nostra deserent? Ubi enim inter ipsos divites reperiuntur quos rem familiarem augendi ergo, turpia agere non pudet, quanto magis ii qui sine ulla spe mo-

hiorum temporum in paupertate jacent, ut famem compescant, talia facere parati erunt. Mihi quidem vel inimicos nolentes ad ea propellere videntur; probe enim norant quod nulla alia ratione ex egestate ad prosperitatem transire possunt. Hunc in modum urbium administratores vivere decet; licet non quemlibet electuri simus, fortuito augurando, sed optimos quosque cives, nec ob id tantum quod virtus apud ipsos hereditaria est, sed quia absurdum esset velle ut is qui civitatem felicem et de hostibus victricem reddere potest ac vult, magistratus instar ob divitias quibus potens est eligatur. Sic enim urbis non sospitator, sed proditor fieret. Si enim non domi, non in agris aut pascuis id permittere fas est, multo minus his quidem colonis, illis vero inspectores præficere in urbe conducibile erit. Exiguos autem et minus probos, et unde parum damni aut utilitatis sperandum est, minus conducit assumere quam præclaros et populo acceptos, et quorum facta et verba magni sunt momenti, id quod sole clarius est.

15. Hæc eadem porro etiam de nocturnis urbium custodibus dictum volo, qui in eadem utique conditione positi esse debebunt, quod in prytaneo nutriuntur, quare summo id studio agent ut spem suffragantium transgrediantur et meliores quam se fore polliciti erant, se exhibeant. Et revera tales qui sunt, urbem noctu et in armis percurrent, se invicem exhortantes et moenium custodes ad vigilantiam et continentiam nunquam non exstimulantes. Sic qui intus sunt plena securitate fruuntur, tranquilli et leti somno cedent bene scientes, alteros ipsorum loco vigilare et quod hostibus formidolosi metum quibusvis injiciant. Ejusmodi viri civibus suis fortissimi propugnatores erunt; et ubi itinere ad multam noctem producto domum se recipere volent, metuo ne hostibus plus quam suis propugnaculo sint. Quod enim illi ante omnia desiderant et hostibus invident victores

A πόλειον φύλακας. Ἀλλ' οὐχ ἀλώσονται προδοσίας καὶ μὴδὲν ἔχοντες, οὐδὲ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν λείψουσι τάξιν κέρδους εἰνεῖα; Καὶ τίς ἀν ταῦτ' οἶμαι τῶν πάντων δέξαιτο; ὅπου γὰρ καὶ τῶν εὐπορούντων ἔστιν οὗς ὑπὲρ τοῦ τὰ θύρα πλεῖω ποιῆσαι, τοῖς τοιοῦτοις ἐγγχειρύντα; ὁρῶμεν· οἱ οὕτως ἀπώρως ἔχοντες, καὶ μὴδ' ὅταν ἀν πέσωσιν ἔχοντες, ὑπὲρ δὲ τοῦ τὴν γαστέρα μόνον ἐμπλήσσει, πάντ' ἀν δρᾶσαι καὶ παθεῖν ἔχοντες, τίς οὐκ ἀν τούτους εἰκό; τοιαύτην τέλειαν τοιμῆσαι; ἔμοι γὰρ δοκοῦσι καὶ μὴ βουλομένους ἀν τοὺς ἔχθρους ἐπὶ ταῦτα παρακαλέσαι· ἴσασι γὰρ καὶ μάλα σαφῶς ἴσασιν, οὐκ ἐν ἄλλως ἐξ ἀπώρων γεγονότες εὐποροί. Τοῦτο μὲν δὲ τοῦτον ἔστω τὸν τρόπον καὶ φύλασσόντων τὰς πόλεις, ἵνα καὶ αὐθαί ταῦτ' εἴπω, οὐχ οὗς ἀν τις εὐθὺς ἰδὼν B οἰωνοῖται· οὐδ' οἷσιν οὐδὲ φαρμακοῖσιν ἀν εἴη, τὸ τοῦ ἔπους, χρηστέον, ἀλλ' οἱ βέλτεστοι τῶν πολιτῶν ἐκ διαφορῆς· οὐ μόνον ὅτι περ οὗτοι τὸ περὶ ταῦτα συγκεχωρηκὸς ἀφ' ἑστίας ὡς εἰπεῖν κέκτηνται, ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν ἀτοπωτάτων ἀν εἴη, τὴν μὲν κρατοῦντα τοσαύτην ὅπως εὖ πράττειν αἱ πόλεις καὶ κρείττους εἶναι τῶν πολεμίων ποιεῖσθαι σπουδῇ, ὡς τὰ τε ἄλλα καὶ τοὺς σφῶν ἄρχοντας ἀριστίνδην πλουτίνδην αἰρεῖσθαι· τοῦ· δ' ἐν αὐταῖς ὅπως ὡς τάχιστα ἄλλοιεν παρασκευάζειν πειρᾶσθαι, τῷ τοιοῦτου, ὡς μὲν αὐτοὶ φαῖναι ἀν, φύλακας; τοιούτων καθιστά- C ναι, ὡς δὲ τὸ εἰκός ἔχει, προδοτάς. Ὅταν γὰρ οὐκ ἐν ἀγρόσι οὐδ' ἐν οἰκίαις, οὐδ' ἐπὶ πολλῷ μᾶλλον ἐν θέρμασι ταυτὶ συγχωρεῖν οἰώμεθα δεῖν, οὐδ' οὐ; ἀν ποτε τύχοι, ἀλλὰ τοὺς ἐξηταςμένους καὶ δόξαν ἀγαθὴν ἔσχηκotas, τοῖς μὲν νομέας, τῇς δὲ μελε- δυνούσις ἐπιστάται, κομιδῇ ταῦτ' ἐν πόλει συγχωρεῖν οὐδ' ἀν εἰς ἀξιώσαι· εἰ τὸ μικρὸν τε καὶ φαῖλον, καὶ ὡς εὖ ἢ κακῶς ἔχόντων ἐν ἐλαχίστῳ τὰ τῆς ὀφέλειας καὶ βλάβης συμβαίνει, τοσοῦτον ποιούμεθα λόγον, ἥπου τῶν μεγίστων καὶ κοινοτάτων καὶ ὡς ταῦτ' ἐστὶ μέρη, καὶ προσέειπ' ὑπὲρ ὧν μόνων πάντα καὶ ποιεῖν καὶ λέγειν ἔχρη ὡς ἐξ ἀνάγκης διαφε- ρόντων, οὐδ' ἔστιν εἰπεῖν ὅσον εἰκό.

16. Ταῦτα δὲ ταῦτα λέγω καὶ περὶ τῶν ἐν ταῖς νυξὶ περιπόλων· καὶ γὰρ οὐκ ἀν τούτους τοιοῦτους εἶναι μάλιστα δεῖ· τὰ τε ἄλλα καὶ οἴησιν ἐν πρυτανείῳ λαμβάνοντας· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἰδίᾳ τοσοῦτου δὲ τινος αὐτοῦς ὑπόχρεως εἶναι νομίζειν, ὡς καὶ τὰς τῶν ἰλομένων, τῷ τῆς σπουδῆς περιόντι, παραλαβεῖν ἐπιτίδας, καὶ κρείττους ἢ χείροις προτεδο- κησαν φαίνεσθαι· θύοντας μὲν μεθ' ὅπλων διὰ πόσης νυκτὸς ἄνω καὶ κάτω τῆς πόλεως, δρυμόνους καὶ διακελευομένους ἀλλήλοις τε καὶ τοῖς ἐπὶ τοῦ τείχους ἐγγηγορέαι καὶ νήφειν καὶ μὴδὲν τῶν δυν- των ἐλλείπειν· ἐξ ὧν τοῖς μὲν οὐκείοις ἀσφάλεια παν- τάπασις ἔσται, καὶ τὸ θεοαρόρηκός τε καὶ ἡδέως καθέσθαι, εἰδὸς; ὡς ἄλλοι πρὸ αὐτῶν ἐγγηγοράσι· κατὰ πληγῆς; δὲ τοῖς ἐναντίοις; καὶ φόβος, καὶ τὸ μὴ δὲν ἂ μὴ δεῖ καὶ αὐτῶν ἐπιχειρεῖν ἐννοεῖν, ἢ διακε- νῆ; ἐννοεῖν. Τοιοῦτοι μὲν ὄντας καὶ οὕτως ἔχοντας, ὑπὲρ πάντα τοῖς χρωμένοις ἔσονται πρόβολον· ἐὰν δὲ ἄχρι βαθείας ἐσπέρως τὸν δόλιχον ποιούμενοι τοῦ- τόν, ἐπειτ' εἰκόσ' ἀναχωρεῖν οἰωνταί, δεῖν, δέδοικα

δῆπου διδοίκα, μὴ τοῖς πολεμίοις περιπόλοι τινας ὥς μᾶλλον ἢ τοῖς οἰκείοις· ἃ γὰρ μάλιστα ἐκείνοι συντόξαιντο σφίσιν αὐτοῖς, καὶ τούτων καταδεχάιντο, ὥς ὅταν βουλυνταὶ βλάβης σφᾶς ἐξελεῖν δεδυνήσθαι καὶ κατασχεῖν, ταῦθ' οὗτοι δὲ ὦν οὕτως βραχύνουσιν, καταργάσσονται· καὶ ὦν κατέστησαν φύλακες, τούτους ἐκόντες ὄντες προήσονται τοῖς ἐχθροῖς· εἴπερ ἐξὸν ἃ χρὴ πράττοντας καὶ νοκτοφυλακούντας, ὥσπερ ἐφη, εἰς τέλος, ἔπειτα τούτων καθάπαξ ὑπερφορῶν καὶ χαίρειν τοῖς οἰοῖς ἔφην· οἱ δ' ὑπὸ τοῦ μὴ ποιεῖν ἐθέλειν καὶ τριβέσθαι, ἀλλ' ὑπὲρ καὶ νοθεία δουλεύειν, καὶ τὴν αὐτῶν ἰδοντὴν προτέραν τοῦ κοινῇ συμφέροντος κρίνειν, τὰ τοιαῦτα λειποτακτοῦσιν· ἀνευ δὲ τούτων οὐκ ἂν ἔχοι λόγον, τῆς μὲν φυλακῆς τοὺς μισθοὺς ἐντελεῖς λαμβάνειν ἐθέλειν, αὐτὴν δὲ ταύτην ἀτελεῖ καταλείπειν. Εἰ μὲν γὰρ οὐ μέλλουσι διὰ τέλους φυλάττειν, τί περὶ τοὺς μισθοὺς ἀκριβολογῶνται; εἰ δ' ἐν λόγῳ τοῦ ποιεῖν οἴονται δεῖν, οἷς ἐν ἐκείνῳ τοῦ προσηκόντος ἀλογοῦσιν, οὐδὲ τούτων ἐν λόγῳ ποιεῖν μαρτυροῦσιν· ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν ἐν οὐ μικροῖς ἀδικεῖν, ὑπὲρ ἧς μισθοφοροῦσιν οὐκ ἐνδεῶς, ταύτην φυλάττοντας ἐνδεῶς, κἀνευθεν ὅν ἐφη τρέπον τοῖς ἐχθροῖς; προδίδοντες· ὥς οὖν ἐν τούτοις τῶν ὅλων πραγμάτων ὑπαρχόντων τῇ πόλει, καὶ τῆς κοινῆς ἀσφαλείας, εἰ δὲ συντόμως εἰπεῖν, ἐνευθεν εἶναι κινδυνευούσης καὶ μὴ, καλεῖται καὶ τούτους καὶ οὗς ἀρτίως ἐμνήσθην, παντάπασιν ἐργηγοῦναι καὶ νῆψαι εἰς ἅπαν· καὶ οὕτω περὶ τὴν φυλακὴν διανίστασθαι, ὥς μηδὲν ἦτον κυβερνητῶν ἰσχεῖν τὰ γε τοιαῦτα· καὶ γὰρ ἐκείνοι καὶ παρὰ πάντα πρὶν δῆπου τὸν πλοῦν, οὐχ ἥκιστα δὲ κλύδωνος ἐπιόντος, οὐδ' ἐπὶ μικρὴν ἀφίστανται τῶν οὐράων, οὐδ' ὦν ἢ τέχνη καὶ τὸ τῆς χρείας ἀναγκάζον παρέχει· ἀλλὰ καὶ νύκτωρ, ἔστι δ' ὅτε καὶ τῆς ἐπιγυρομένης ἡμέρας, πάνθ' ὑπὲρ τῆς τῶν ἐμπλεκόντων σωτηρίας ποιεῖν οἴονται χρῆναι, ὁμοῦ τε πρὸς κύμα παραβαλλόμενοι, καὶ πρὸς ἀστέρας συνεχῶς ἀπορῶντες, κἀκείθεν λαμβάνοντες τοῦ ποιητέου τὸ σύνθημα. Εἴτα κυβερνήταις μὲν οὕτως μέλει νεῶν καὶ τοῦ κατ' αὐτὰς σωτηρίου· τοὺς δὲ τῶν πόλεων φύλακας οὐ πολλὴ μῆλλον ταυτὶ πράττειν ψήσομεν χρῆναι; ὅσον γὰρ μεζόνων ἢ κείνοι προσιτάνται, τοσοῦτο μεῖζω καὶ τὴν περὶ ταῦτα φυλακὴν ὀφείλουσιν ἰσχεῖν, πτηνῶν δίκην διὰ πάσης νυκτὸς περισκοποῦντες τὰ τεῖχη καὶ περιθόους σύναμα τῷ ἀστυνόμεν τῷ τε τῆς πόλεως ἀρμοστὴ διαγείροισι σφᾶς καὶ προθυμότερους τῷ συμβῆναι καὶ συνδεῖν καθιστάσιν.

15. Ἐπεὶ δ' ἐξ ἀπάντων τούτων συνίστασθαι μὲν καὶ πράττειν εὐ πόλεσιν ἐνι, καὶ προσεῖ' ἀσφαλίστατα ἰσχεῖν, ἐκιδιδόμην δὲ τουλοῖποι καὶ αἰετῶσθαι τούτοις; οὐδεῖς· δὲ δὲ καὶ τούτου τοῦ μέρους οὐχ ἥκιστα αὐταῖς. Οὐ γὰρ εὐ πράττειν μόνον ἀπόχρη, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ χρεῖται καὶ μεῖζω χωρεῖν ἐκαστοτε δὲ καὶ πρὸς βαίνειν· καὶ οὕτως; μετὰ παντὸς δὲ τοῦ βαλτιονος τὸν αἰῶνα διάγειν· δεῖν εἶναι καὶ πάνυ φημι τοὺς τῶν πολιτευσόμενων ἀρίστους τὰ τ' ἀλλὰ καὶ ὅτι οὖν χρηστὸν εἰργασμίνους διαφροντῶς ἐπαίνειν καὶ θαυμάζειν καὶ περὶ κλείονος πο-

A recedere, id hi vel mollior agendo obtinebunt, et quorum prius custodes fuerant, eos libenter hostibus tradent, tum cum permissum est officiis satisfacere, excubias agere usque ad fastidium, dein iis valedicere. Ii deinde qui corpus laborando fatigare nolunt, somnum autem et indolentiam magis amant et qui voluptatem privatam utilitati publicae anteponunt, ordine excedent; nefas enim esset mercedem integram postulare pro labore pene inchoato. Si enim custodiam usque ad finem operam dare recusant, quomodo mercedem integram efflagitabunt? Quod si autem nunc officio vacant quod paulo post B tergiversantur, nullo jure alterutrum faciunt, imo urbem magna injuria afficiunt, pretium integrum pro custodia imperfecta exposcentes. Quia igitur tota civitatis cura in iis reposita est, qui prodesset et obesse possunt, et tota rerum salus penes eos est, jubeo equidem ut summopere vigilent ac sobrii sint, nec minus ac gubernatores navigii curam agant qui per totam navigationem quando tempestas irrumpit, ne minimum quidem a gubernaculo recedit, nihil quod ars suadet, intentatum relinquit, imo noctu dique facit quod in navigantium salutem adjuvare potest, undas mensurans, ad astra C suspiciens, et inde ejus quod faciendum est, consilium capiens. Quod si gubernatoribus talia curae sunt, quo pacto urbis aedilibus minus sollicitos esse licere dicemus? Quo majorum enim rerum curae prepositi sunt, majorem etiam in iis sollicitudinem ponere debebunt et, volucrum instar, moenia circumvolantes, una cum urbis praefecto ad vigilandum et cooperandum, quos par est, admonere.

16. Quamvis per haec omnia civitas aliqua prosperitate ac securitate frui possit, id potro agendum restat ut ista prosperitas maneat. Felices enim cives esse non sufficit, imo meliores in diem fieri oportet, et inde in honore atque admiratione esse apud vulgum, si virtute excellunt. Et re vera civitas isto modo procedens, nec gloria nec vitae commodis carebit, quando boni mores vigent et pravi perdomantur. Ita enim virtus ad altissimum fasti-

gium evehetur et numerosa sectatorum cohorte stipabitur. Si enim in eo, ut ait Euripides, plurimae civitates peccant quod hominem probum, strenuum non patiuntur meliori quam malum ac perversum frui, fieri non potest quin idem, si propter res bene gestas a civibus honoratur, patriae commodis studeat; quin quisvis bonus citato gradu ad bene faciendum, inde coronam pretii loco reportaturus, accingatur. Nec mirum. Sparta quidem tot et tan. is bonis frui datum fuit a Lycurgo legislatore qui omnem terram gloria sua replevit sempiterna. Hinc ad nostra usque tempora nemo Lacedaemoniorum sine laude et admiratione mentionem facit. Alioquin Epaminondas Thebanos eo perduxit ut post pugnam Leucitricam ab universis meliperantur, non quin alios sibi spiritus sumerent. Altera ex parte Amphipolitae Brasida ut heroi et consiliario sacra facere digni sunt, quod eos a societate Atheniensium abduxerat. Sic igitur Spartani Lycurgum, Thebani Epaminondam, ob praecclare ab ipsis acta at viros suprahumanos diis accensuere, extremis eos honoribus gratificantes. Sic porro Smyrnaei Homerum, Hippocratem Coi, Demetrium Abderitae, Samii Pythagoram, Ajantem Salaminii, Trojani Hectorem, alii alios mirum in modum coluerunt. Inter quos tamen Athenienses in summo loco ponendi sunt. Soli enim mortaliū maximum numerum virorum excellentium virtute et factis non in Graecorum, sed omnium prorsus hominum utilitatem progeniit. Il potissimum ad patriae necessitates implendas contribuerunt; externos hospitio exceperunt, premiis dignos decorantes; sive sacrificiis, sive sacerdotiis, sive carmine aut statuis decoravere; quosdam corona aurea dignos habuerunt, tali modo viros laureatos ornantes et ad rerum bonarum certamen provocantes, et eodem actu civitatis fortunam augentes et virtutibus exercendis locum facientes, ipsorum ad gloriam utcumque non parum contribuerunt. Quod si honores merces sunt debita virtuti, nos si ingrati sumus, summa dignos viros injuria afficimus, eo quod eis debetur, spoliantes. Nec sane novi ac inauditi facimus si quod debemus solvimus; factis enim suis se iis istis muneribus dignos praestiterunt, quae sibi ipsis magis quam nobis dantibus attribuire possunt.

Αἰσθαι τῶν ἄλλων, καὶ πᾶσιν οἷς εἰκός τούτοις δια-
ραπίειν· πρὸς γὰρ τῷ τὴν ταῦτα πράσσουσιν
πολὺν μάλιστα νοῦν ἔχειν δοκεῖν, καὶ δόξαν εὐγνω-
μοσύνης φέρεσθαι, καὶ πολλὴ αὐτῇ τὰ κάλλιστα πε-
ριγίγνεται, τῆς τε προσούσης ἀρετῆς τιμωμένης,
τῆς τε κακίας καθάπερ ἀνιερρομένης, ὥς τὴν μὲν
μεταβάλλειν εἰς μάλα, τὴν δ' εἰς ὅσον ἔξοσι· πλείστον
ἐπιδιδόναι, καὶ πλείστους ζηλωτὰς καθιστάναι. Εἰ
γὰρ ἐν τῷδε κατ' Εὐριπίδην αἱ πολλαὶ κάμνουσι πό-
λεις, ὅταν τις ἐσθλὸς καὶ πρόθυμος ὢν ἀνὴρ, μηδὲν
φέρηται τῶν κακίωνων πλέον, εὖδῃλον ὡς ὅταν οὗτος
αὐτὸς καὶ ὅπῃ τὰ γινόμενα στεργήται καὶ φιλή-
ται, τοσούτον ἔσται τῇ λαοῦσῃ πόλει τὸ κέρδος,
ὥς μὴ μόνον τοὺς αὐτῆς πάντας λόγον ἀρετῆς ὡς
μάλιστα ἴσχειν, καὶ τὰ μεγάλα τῇ πατρίδι φιλοτι-
μίσθαι βούλεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὀνηρήποτε καλοὺς
κάγαθους· ἐκ οὓων ποδοῖν ἐνταῦθα χωρεῖν, ἐπιθε-
ξίως εἰνεκα καὶ στεφάνων. Δῆλον δέ. Τῇ τε γὰρ
Σπάρτῃ τοσούτων καὶ τηλικούτων ἀγαθῶν ἀπολαύσαι
καὶ οὕτω θαυμαστοὺς τιναί εἶναι κικασμένη· τρο-
παίους διὰ Λυκούργου καὶ τὰς Λυκούργου νομοθε-
σίας ὀπῆρξεν, ὥς καὶ τῆς εἰκουμένης ἐκασταχόστ
ταυτοῖσι τὸ κλέος ἔλᾳται, καὶ προσέτι ἀκίνητον κατὰ
παντὸς ἔσταναι τοῦ χρόνου· οὐκ οὐν ἴσται γε οὐδεὶς
ἄχρι τοῦ δεῦρο, ὅς Λακεδαιμονίων μνηστῆς, ἀνευ
ἐγκωμίων ἐμνήσθη, ἀλλ' ὅρα τῷ μεμνησθαι, καὶ τὸ
θαυμάζεσθαι συνεισέρχεται· τοὺς τε Θεοδίου ἐν-
ταῦθα δόξης Ἐπαμεινώνδας προήγαγεν, ὡς καὶ φο-
βερούς τοῖς πᾶσι μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην γε-
νέσθαι, καὶ μείζον ἢ κατ' αὐτοὺς φρόνημα σκεῖν·
ἀνθ' ὧν ὥσπερ Ἀμφικολίται Βρασιδὰ καθάπερ ἡρώϊ
καὶ οἰκιστῇ θύειν ἤξιον, οἱ αὐτοὺς Ἀθηναίων ἀπέ-
στησεν· οὕτω Λυκούργον μὲν Σπαρτιάται, Θεβαῖοι
δὲ Ἐπαμεινώνδαν, δι' ἅπερ εἰς αὐτοὺς ἰδρασάν,
ισοθέους νομίσαντας εἶναι καὶ τῆς ἀνθρωπείας φύ-
σεως κρείττους, τὰ μέγιστα πάντων καὶ τιμῶν αὐ-
τοὺς φάτο χρῆναι· οὕτως Ὀμηρον μὲν Σμυρναῖοι,
Κῶιοι δὲ Ἰπποκράτην, καὶ Δημόκριτον Ἀδελφίται,
καὶ Σάμιοι Πυθαγόραν, Ἀίαντα δὲ Σαλαμῆς, καὶ
Τρώες Ἐκτορα, καὶ ἑτέρους ἑτέροι· Ἀθηναίους δὲ
ἐξαιρῶν τοῦ λόγου· μόνοι γὰρ τῷ ὄφ' ἥλθον πάντων,
εἰ δὲ συγκρόμους εἴπειν, πλείστους τε καὶ βελτίστους
καὶ τοῖς ὅλοις κρατίστους· καὶ γαγονέτα· οὐχ Ἑλλήσι
μόνον ἀλλὰ καὶ πᾶσιν εἴπειν ἀνθρώποις ὡς ἀληθῶς·
ἐν καιρῷ· καὶ αὐτοὶ παρὰ σφῶν αὐτῶν εἰς τὰς κοι-
νὰς παρείχοντο χάριτας, καὶ τοὺς ἐτίμων ὡς αὐτοὺς
ἔχοντας, τοιοῦτους δὲ τινες ἀποφαινόμενοι, καὶ τοῦ-
τους χάριτους τῶν γινόμενων γερῶν ὡς μάλιστα
ἤξιον, τοὺς μὲν ἐν ἱεροῖς τε καὶ ταλῆταις καὶ θυ-
σίαις, τοὺς δ' ἐν ἀγυράμασι καὶ εἰσδοῖ καὶ οἷς
ἔξοσι· ἴσται δ' οὐδ' καὶ τοῖς μετὰ χρυσοῦ στεφάνοις
ἐκασμουν· ἐμοῦ μὲν τοιούτους οἷς ἐφην θεωροῦμενοι,
ἐμοῦ δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἐπὶ τὰ ἴσα παρακαλοῦντες,
οὐ μᾶλλον τὴν τῆς πόλεως εὐδαιμονίαν, ἢ τὸ καλὸν
καὶ τὴν ἀρετὴν ἐκ πάντων τούτων ἐσχευόμενοι·
ισοποῦτον ἦν τοῖς τοιοῦτοῖς τὸ παρὰ μάλιστα· αὐτῶν
συγκυχωρηκά· δίκαιά γε ποιοῦντων καὶ τῆς σφε-
τέρας αὐτῶν ἀξιοχρεω δόξης, καὶ τοῦ περὶ τὰ καλὰ
συγκυκληρωμένου. Καίτοι εἰ τὸ τοὺς ἀγαθοὺς τι-

μῆν' ἢς ἰσχυοῖσιν ἀρετῆς, μισθός ἐστιν, ὥς ἅπαντες· Ἀ
 ἴσασιν, εὐδελον ὥς ἴδν μὴ τοῦτο ποιῶμεν, τὰ μέ-
 γιστ' αὐτοὺς ἀδικοῦμεν, τῶν προσήκόντων ἀποστε-
 ροῦντες. Νῦν δ' οὐδὲν καινὸν, οἶμαι, δρῶμεν, τὸ εἰκὸς
 ἐκτείνοντες· καὶ δ' σφίσιν αὐτοῖς δι' ὧν τοιοῦτοι δὴ
 τινες ἐγνώσαν ὄντες, παρεσκευάσασιν· ὥστε οἷς
 ἀκριβεῖ λόγῳ παρ' ἐαυτῶν οὐ παρ' ἡμῶν ταυτηνὴν
 κομίζονται τὴν συντέλειαν, εἰκότως ἂν τούτου σφί-
 σιν αὐτοῖς, οὐχ ἡμῖν ἔχοιεν χάριν.

17. Οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀγαθοὺς μὲν, οὐκ ἐξ
 ἀγαθῶν δὲ γεγονότας, οὐκ ἀποδοκιμαστῖον διὰ τὸ
 γένος ἐστίν, ἀλλὰ δι' αὐτοὺς αὐτοὺς σπουδαστίον·
 τοσοῦτο καλλίους ὄντας εἰς παράδοξον φάναι τῶν
 κατ' ἄμφω σέμνομένων, ὅσον οἱ μὲν οὐδὲν καινὸν
 οἶμαι δρῶσι, ποιοῦντες δ' δεῖ, καὶ ἃ τοὺς ἐκ τοιούτων
 εἰκός· ἐπεὶ καὶ τοῖς πόνηροῖς καὶ πονηρῶν πεφυκό-
 σιν οὐδὲν ἕτερον πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας ἔνεστι λέ-
 γειν, ὅτι μὴ τὸ γένος καὶ τὸ παρὰ τοῦ γένους οὕτως
 διακρίσθαι, ὥς μόνην ταύτην αὐτοῖς οὕσαν παρή-
 τησιν καὶ καταφυγῇ. Οἱ δ' ἐκ φαύλων ὁρμώμενοι
 τῶν παραδειγμάτων, οὐ τὴν αὐτὴν τοῖς πατράσιν,
 ἀλλὰ περιουσίᾳ φύσεως· ἔτιραν ἐπράποντο, καλοὶ
 καγαθοὶ γεγονότας, καὶ τοσοῦτο ζῆλου καὶ θαύμα-
 το, ἀξιοί, ὅσον φόγου καὶ κατηγορίας οἱ τὴν ὑπόθε-
 σιν διαφθείραντες, καὶ τοὺς γεγεννηκότας ἀσχεῖναι-
 τες τοῖς παρ' ἐαυτῶν. Τοῦτοὺς οὐκ ὁδὸν μᾶλλον
 ἐκείνων τιμᾶσθαι, ἡμεῖς δὲ καὶ τῶν προσήκόντων
 ἀποστέραιν αὐτοὺς εἰρησώμεθα δεῖν διὰ τὴν τῶν πα-
 τέρων φαυλοτήτα· καὶ πῶς οὐκ ἄνθρωποι τὰ αὐτὰ
 δράσομεν; Περικλῆα γοῦν τὸν Σανθίππου, καὶ Πορ-
 κῆιον Μάγνον, οἷς οἱ διὰ πάντων τῶν καλλίστων
 πάντων ἐκράτουν, καὶ τὰ κοινὰ μάλιστα πάντων
 αἰετὶν ἐπίσταντο, τὸν μὲν μεγίστης καὶ θαυμαστῆς
 ἡξίωσαν δόξης· Ῥωμαῖοι, καὶ σφῶν αὐτῶν εἰς μάλα
 προσέτισαντο· τοσοῦτο πρὸς τὸν αὐτοῦ πατέρα τρέ-
 φοντες· μῖσος, δι' ἣν εἶχεν ὀμότητα, ὥς μηδὲ μετὰ
 τελευτῇ φείσασθαι τούτου, ἀλλὰ καὶ νεκρὸν ἐκθα-
 λόντες, τὰ πάντων αὐτῷ δεινότερα χρήσασθαι· ἐξ
 ἰναγούς δὲ τῆς οἰκίας ὧν Περικλῆς οὐδὲν τι μᾶλλον
 Ἀθηναίοις ἀπῆξιντο διὰ ταῦτα, ἀλλ' ἅπαντες αὐτοῖς
 ἦν, καὶ δημαγωγός καὶ κηδεμὼν καὶ προστάτης, καὶ
 συλλήβδην εἰπεῖν, ἀπάσης ἀσφαλείας καὶ σωτηρίας
 πρόβλος. Καὶ μὴν ὥσπερ τοῖς φαυλοτάτοις τῶν πα-
 τέρων οὐκ ἀξιοῦμεν εἶναι πρὸς δόξαν τὴν πατρῴαν ἀρε-
 τὴν, οὐδ' ἐπαινέσθαι διὰ ταῦτα σφίσιν ἐξίσταται, ἀλλὰ
 καὶ μείζω ταῦτ' αὐτοῖς φέρεται τὴν μέμφιν, τὸ τε πόνη-
 ροὺς εἶναι, τὸ τε μὴ τῷ γένει συμβαίνειν, οὕτως οἱ
 σῶφρονες καὶ ἐπικτελεῖς, ἴδν οὐκ ἐπαινουμένους σῶδοι
 πατέρας, οὐδὲν ἥττον ἐξουσιν ἃ τοὺς τοιοῦτους εἰ-
 κός, τιμᾶσθαι λέγω καὶ τυγχάνειν ἐπαινῶν· εἰκότως
 οὐτ' ἀρετὴ γὰρ οὐτε κακία φύσει δημιουεὶ τοῖς ἀν-
 θρώποις, ἀλλὰ τῷ προαιεῖσθαι καὶ ποιεῖν προσγι-
 γνεσθαι πέφυκε. Καὶ ὅλον ἐκ τοῦ τοῖς μὲν γέγρα-
 τοῖς δὲ κολάσεις ὄρεσθαι. Εἰ δὲ γε φύσει πρὸς ταῦτα
 ἔχωροῦμεν, καὶ κατὰ γένος ἀγαθοὶ καὶ κακοὶ τινες
 ἦμεν, οὐδὲν ἂν τούτων ἀπῆναι· τὰ γὰρ παρὰ τῆς
 φύσεως ὁποτέρως ἂν ἔχοι, καὶ οἷα ποτ' ἂν ἦ, οὐτ'
 ἐπαινῶν οὐτ' ἀψόγων τυγχάνει· νῦν δὲ εἰς ἂν πρᾶτ-
 τωμεν, τὰ μὲν σιφανοῦμεθα, τὰ δ' ὑπάρχοντες δίκην.

17. Boni cives porro vilibus sorte parentibus orti
 non ex origine judicandi sunt, sed secundum quod
 sunt aut fecerunt, eo magis scilicet honorandi quo
 magis a majoribus differunt. Nam qui e pravis
 pravi geniti sunt, quid aliud reprehensibilia re-
 spondebunt nisi quod ignobili genere nati aliter
 facere non possunt? Sunt porro et fuerunt qui ma-
 lum majorum exemplum minime secuti, bona in-
 dole moi, frugi homines faci, admiratione esse
 dignos reddiderunt et iniquos detractores et pa-
 rentes ipsos pudore repleverunt. Quare eos omni
 laude cumulare, nedum ob parentum scelera
 proscindere debemus. Periclem quidem, Xanthippi
 filium, et magnum Pompeium qui circa omnia inter
 omnes excelluerunt et reipublice salutem summo-
 pere auxerunt, Romani maximi facientes, sibi ipsis
 laeto animo anteposuerunt; patrem autem, homi-
 nem rudem adeo in odio habuerunt, ut nec mortuo
 perpercerint, sed e sepulchro projectum pessime
 tractarint. Pericles e contra ex infortunato patre
 oriundus nunquam Atheniensibus despicatur erat,
 imo omnia eis erat, publicola, praefectus, omnis
 denique securitatis et salutis aspidator. Quomad-
 modum porro nolumus praves pueros e gloria pa-
 terna fructum usurpare, imo magis vituperamus
 cum parentibus comparantes: sic adolescentes
 bene morati, si patribus illustribus nati sunt, id
 unum agent ut non minus quam genitores hono-
 rentur, et recte quidem. Nam nec virtus nec vitia
 D hominibus a natura ingenta sunt, sed studium et
 labor genuinus, quod videre inde est quod alii
 muneribus honorificis, pœnis alii afficiuntur; quod
 fieri non posset si virtus et vitia natura nobis in-
 dita forent. Hinc naturæ dona nec laudibus nec
 vituperatione digna sunt; pro iis autem quæ pro-
 prio Marte agimus, aut coronamur aut etiam ca-
 stigamur.

18. Nos quidem illi, de quibus bene opinamur, A nihil refutamus; eos omnibus terræ commodis dignos censemus, nec tamen eos quorum membra mutilata sunt, ludibrio habere eosque ob infortunium subsannare debemus, imo consolatione eorum animos mulcere decet, idque eo magis, quod nos ipsis malam sortem experiri poterimus. Nunquam igitur desperemus; semper verbis ac factis ejusmodi miserorum animum elevemus, Timonem Echecratidae filium ob oculos ponentes, ne in isto rerum discrimine semimortui vivendi causas perdant. Qui enim mortuus male audit, jam non morietur ob eam rem. Si autem oculis, aut auribus aut B quolibet sensu privatus est aliquis acerrimum in eum telum intorqueremus, malum illud conviciando obtrudentes. Sic enim infelicitatis pondere etiam magis premerentur; idque eo magis quanto minus amici, inimici jam facti, consolabundi necesse num per invidiam ad eos accedunt. Si enim nefas est malo aliquo vexatos ludibrio habere (quo quid aliud quam nos ipsos incriminaremur?) sane necesse est ut ejusmodi nugis valedicentes, humane eos tractemus qui a fortuna male habentur; e contra enim agendo illis quidem mali nihil faciunt, se ipsos autem imprudentiae et inhumanitatis reos ostenderent, quo nihil stultius. Si deinceps leges divinae præcipiunt ut illi qui ledunt bene faciamus, quam vindictam eadem sument de eo qui pro inhumanitate sua homines misericordia dignos ludibrio habent? Quia si ipsi in eadem calamitatem incident? Si minus dura est, tolerabunt; si gravis, quo pacto non illi qui vexati sunt sublevandis operam dabunt, memores quantum ipsos ærumna, si accideret, opprimeret? Humano igitur qui merentur, tergiversando improbos tractemus. Illis consolationis ac fraternæ charitatis signa offeramus, verborum consolatoriorum medulla malam eorum sortem alleviatur.

τη. Ὡςπερ δὲ οἱ τὰ κάλλιστα σύνισμεν, τοῖς ἀξιούμεναι προσήκει κερῆσθαι, καὶ τὴν νομιζομένην τοῖς ταῖς τοῖς ἀποδίδου φερὰν, οὕτως ὅταν οὐδὲν αὐτοῦ τῶν τοῦ σώματος πεπρωμένων ὁρῶμεν, οὐκ ὀνειδίζουσιν οὐδ' ἐπιχαιρεῖν αὐτοῖς τὴν συμφορὰν ἐπιτρέποντες, ἀλλὰ καὶ συνάχουσιν· οὐκ, καὶ διὰ πάντων ἀξιοῦν προμθεῖας, οὐκ ἥκιστα ἡμῶν αὐτῶν τούτων φροντίζοντας· μάλιστα μὲν οὐκ ἔστιν ὅτι αὐτοῖς ποτε καὶ αὐτοὶ περιπέσωμεν, τῶν ἀναγκασιωτάτων ἰσὶ χρησταῖς ἐντεῦθεν ταῖς ἀλλοῖσι συζῆν· ἐπειτ' οὐ μόνον τὸ συγγενὲς καὶ κατὰ φύσιν οἰκτεῖν ταῦτ' εἰς αὐτοὺς καὶ διανοεῖσθαι καὶ πράττειν ὡς μάλιστα· ἐπαίρει· ἀλλὰ καὶ τοῦτου χωρὶς, καὶ Τίμωνα τὸν Ἐχεκράτιδου πρὸς τὸν αὐτῶν οἶκτον ἐπισπασσάθαι ἂν μοι δοκοῦσιν, οὕτως ἀλλῶς καὶ τὸν αὐτῶν ἡρωικῶς ἀσπασμένοι βίον, καὶ ὄντας ὡς εἰπεῖν ἡμιθνήτας· ὅτιπερ εἰς ζῶντας ἄλλους τελοῦντες τεθῆσθαι τοῦτ' ἔφη· ὅ μὲν τεθνεώσιν καὶ μυριάκις ἀκούῃ κακῶς, οὐδὲν ἔστι αὐτῶν πλέον ἀναισθητῶς καθάπαξ ἔχοντι· ὅταν δὲ τις περὶ ὀφθαλμοῦς ἢ ὡς ἢ τιν' ἄλλην αἰσθησιν ἢ βεβλαμμένος, προσθήκην τῆς συμφορᾶς τοῦναιδος δέχεται, καὶ διπλοῦν ὀφείσεται βίος, τὸ θ' οὕτως καὶ μὴ τοῖς ἄλλοις ἔχειν κατὰ ταῦτ', τὸ θ' οὕτως ἔχων, οὐ παραμυθούμενους ἀλλ' ἐπιχαιρόντας· ἔχων· ὡς ἔγωγ' ἂν ἤθεός ποθοίμην, πότερ' αὐτοῖς τοῖς τοῖς ταῦτ' ἔχουσι νεμεσώσιν. Εἰ μὲν γὰρ τοῖς ἔχουσιν, οὐκ ἔδει δῆπου ταῦτ' αὐτοῖς προτείνειν εἰς ὀνειδος, ἔξθ' οὐδ' ἄλλους κακίζουσιν· ἀλλὰ μὴν εἰ γε τοῖς πᾶσι φήσουσιν, ἀνάγκη πᾶσι τὰ μὲν ἀποστρέφουσι καὶ παῦλα νομίζουσιν, τοῖς δὲ συναγαγεῖν εἰς ταῦτ' ἐμπεσοῦσιν· οὐκοῦν οἷς μὲν θάτερον ἀναιροῦσιν, οὐδέτερον κατὰ λόγον ποιοῦσιν· οἷς δὲ τοὺς οὕτως ἔχοντας κωμῶμεν ἀντὶ τοῦ συναγαγεῖν ἀξιοῦσι, τοὺς μὲν οὐδὲν οἰοῦν ἐντεῦθεν ἐργάζονται· οἷσι δ' αὐτοῖς ἀλογίαν καὶ μισανθρωπίαν τὰ πάντων αἰσχίστα μαρτυροῦσι. Καίτοι εἰ τοὺς ἀδικοῦντας εὖ ποιεῖν θεοὶ παρακτεῖνται νόμοι, τὸ τοὺς οὐκ ὅπως οὐδὲν ἀδικοῦντας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συμφορὰν ἰλέους ἀξίους μυκτηρίζουσιν καὶ διαβάλλουσιν αἰρεῖσθαι, ἡλικον θεοὶ οἷσι τὸν διαβρὸν· φέρ' ἔάν δ' εἰς ταῦτ' αὐτοῖς ἐμπεσοῦσι; τουτοῖν προεπεχθῇ τις τὸν τρέπον, πῶς ἔξουσιν εἰ μὴ ἐκπεσῶν καὶ μετρίως, οὐδὲ τούτους εἰδὲς οἷς ἀμείλι πάσχουσιν δυσχεραίνειν· εἰ δὲ πολλοὺ γε καὶ τοῦ παντός οἷσι διέξει τὰ τοιαῦτ' ἀνασχίσθαι, πῶς οὐκ ἀτόπως ἔχουσιν ταῦτ' εἰς τοὺς ἄλλους ποιεῖν ὀφείοντες, ὡς ἔάν ποτ' αὐτοὶ πειραθῶσι, συμφορὰν νομίσουσι; διὰ δὲ ταῦτα κλειόμεν, τὸ μὲν τοῖς ἐπιχαιρεῖν, οὐκ ὅπως ἥκιστα πάντων ἐπιχαιρεῖν, ἀλλὰ καὶ μάλιστα πάντων, οἷς οὕτως ἔχουσιν, συνάχουσιν χρῆ, χαιρεῖν καθάπαξ ἔξθ'· τὸ δὲ τῆς τούτων παραμυθίας ἀντιποιεῖσθαι, καὶ διὰ πάντων ὡς ἔξεισι ταυτοῖσι λόγον ποιεῖσθαι, περὶ πάντων τοῖς κλειστοῦ ποιεῖσθαι, πρῶτον μὲν ἵνα καὶ οἶκτον μισθὴν αὐτοῖς εἰσφέροντας γνώμην, ἵπταται ταῖς τῶν λόγων ἐπιβολαῖς, καὶ βίους ἐντεῦθεν τουτοῖσι καθιστάνας.

19. Ἐχόμενον δ' ἂν εἴη καὶ περὶ τῶν δουλεύειν ἐληχρότων ἃ δεῖ διαλεῖν· καὶ γὰρ δὴ τῶν αὐτῶν καὶ οὗτοι τοῖς πρὸ αὐτῶν ἀμείλι πειρῶνται, καὶ πῶς παραπλησίᾳ χρώνται τῇ τύχῃ, ὥσπερ ἔκείνοι τὸ σῶμα, ὡς δὲ καὶ οὗτοι τὴν σφετέραν αὐτῶν ἐλευθερίαν ὡς ἂν τις εἴπῃ πεπρωμένοι, καὶ παρὰ τὰς τῆς φύσεως δουλεύοντες ψήφους· ἡ μὲν γὰρ ἐλευθέρου, πόντας ἀνθρώπους εἰργαστο τὴν ἀρχὴν, τῷ μὴ τὸν μὲν μᾶλλον, τὸν δ' ἥττον, ἀλλὰ πάντας ἐξ ἰσοῦ τῶν παρ' αὐτῆς ἀξιώσαι καὶ κατὰ ταυτὸν ἐκίστην δὴ διανείμαι· τῇ τύχῃ δὲ καὶ ταῖς τῆς τύχης στροφαῖς καὶ τῷ μηδέποτε ἂν ταυτὶ τὰ πράγματα μένιν, ἀλλ' ἄνω καὶ κάτω φέρεσθαι καὶ χωρεῖν, ὁ μὲν δεσπότης· ὁ δὲ δούλος κατέστη· ἐπιδοξοὶ τινες ὄντες, καὶ αὐτοὶ σφίσι αὐτοῖς τῶν ἐναντίων ποτ' ἂν πεπεισῶνται, καὶ τὴν ἀλλήλων ἀλλάξασθαι τύχην κατὰ τὸ τῶν πραγμάτων ξυμβαίνειν· μᾶλλον δὲ δεσπότην μὲν ἂν αὐτὸ τοῦτο μόνον οὐδοντινοῦν τῶν ἀπάντων οὐδ' ἂν εἰς δύναιτο δεῖξαι· δούλους δ' ἅπαντας, πάντες. Κἂν γὰρ τὴν ἀπασῶν μεγίστην ἀρχὴν λαχόν, καὶ οὕτως οὐδὲν μᾶλλον ἐλεύθερος ἂν εἴη, ἀλλ' εἰς δούλους τελεί· ἀρχὴ δουλεύων, καὶ τῷ κοινῇ πάντων ἐθέλειν προϊστασθαι· καὶ σιωπῷ τρυφῇ τε καὶ τὰς οὐκ ἐπαινουμένας ἡδονὰς, καὶ πᾶν ἕτερον οἷς ἀνάγκη δουλεύειν τοὺς οὕτως ἔχοντας. Θῆται γοῦν Εὐριπίδης καλῶς γε λέγων καὶ τῆς κοινῆς διέξης ἀξίως· «Φεῦ! οὐκ ἔστι θνητῶν ὃς ἔστ' ἐλεύθερος· ἡ χρημάτων γὰρ ἐστὶ δούλος ἡ τύχης ἡ ὅταν ἂν τις καὶ φῆσαι· εἰ δὲ τρόπον ἕτερον ἄρχοντες, ἕτερον τρόπον ἀρχόμεθα, καὶ τοῦτ' ὦν ἀληθὺς μᾶλλον ἢ καίνο, δίκαιοι πάντως· ἔσμεν ὡς παρὰ φύσιν κατέστημεν ἄρχοντες, τῷ πάντας ἐλευθέρους, ὡς ἔφην, ἐξ ἀρχῆς γεγενῆσθαι· τούτων καὶ δὴ κατὰ φύσιν λόγον ποιεῖσθαι, καὶ τὰ γιγνόμενα χρῆσθαι, καὶ μὴ παντάπασιν αὐτοῖς ἐπιχειρεῖσθαι, μὴδ' ἐπιτρέβειν ἐθέλειν διὰ τὴν ἡμῶν τὴν κάκεινων ἀντίπαλον τύχην, ἀλλ' ὅσ' αὐτοῖς ἔξεστι καὶ δίδωσι τὸ εἶδος ἐπιδάσκοντες, μὴδὲν ἔπειτα προσπειριγάζεσθαι, μὴδ' ἀγνοεῖν ὑπὸ τῆς δεσποτείας τὴν φύσιν, ὥσπερ οἱ μεθύοντες· τοὺς αὐτῶν· ἀλλὰ τὸ μὲν ἀφ' ἑαυτῶν αὐτοῖς ἴσχειν καὶ παρὰ τὸ δέον ἐπιτιμᾶν, καὶ ὑβρεσι πλύνειν, καὶ τὰ δεινότερα ἀπειλεῖν, καὶ μαστιγοῦν καὶ δεῖν καὶ σπρελοῦν καὶ ξαίνειν κατὰ τοῦ νότου πολλὰς, καὶ μὴ καὶ τοῖς ὑπὲρ δύναμιν ἔχειν τούτων καταναγκάζειν, εἰ καὶ τῶν πάντων ταῦτα δευνῶν, ἀλλ' οὐν φορητὰ πῶς ἐστὶ διὰ τὴν τύχην· «Αἱ αἱ γὰρ, φησί, τὸ δούλον ὡς κακῶς πεφυκέναι· τοιμᾶθ' ἂν μὴ χρεὶ τῇ βίᾳ νικώμενον.»

20. Ὅταν δὲ καὶ τῶν δεσποτῶν ἔστιν οἱ τοὺς γιγνόμενων τῶν πόων μισθοὺς, τοὺς μὲν ἐξ ἡμισίας, τοὺς δὲ καὶ καθάπαξ ἀποστρεφῖν οἴωνται δεῖν, καὶ δούλους λέγω καὶ ἄλλω· ἐλευθέρους μὲν, ὑπὸ δὲ πενίας καὶ τὸ μὴδὲν ἔχειν ἀναγκαζομένους μισθοφορεῖν ἐκάστοτε καὶ πονεῖν, καὶ πᾶν ὅππῃ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου καὶ βούλεσθαι καὶ ποιεῖν, ὅταν οὐν παρανομεῖν τὰ τοιαῦτα προάγωνται, τοῦτ' ἐστὶ τὸ μάστιγα πάντων ἀπηχομένην θεῶν, καὶ ὁ μὴδ' ἂν εἰς μεῖ δοκεῖ μὴ οὐ καθεῖν ἀνισχεῖσθαι,

19. E re uique est hoc loco de servis loqui, qui eadem sorte qua majores utuntur, et qui, si isti corpore, libertate sua mutilati videri possunt, uipote contra naturæ leges in servitutem redacti. Hæc omnes homines a principio liberos creavit, nec ulli privilegium, sed æqualitatem conditionis cunctis impertivit; sed fortunæ vicissitudinibus quæ res nunquam eodem loco consistere sinunt, alius dominus, alius servus evasit. Sunt sane qui mala ipsi passi sunt et alios ut minus paterentur impediunt; domini certe privilegium nemo, servitutis conditionem omnes demonstrabunt. Etiam si enim summæ rerum potius sis, nihilominus liber non esses, imo servires et ipse, quia imperio servis et quia omnibus præesse vis. Luxuriam enim et voluptatem et cætera omnia silentio prætereo, quibus virum in tali conditione constitutum servire necesse est. Egregie igitur Euripides: Proh dolor, inquit, nemo est liber. Aut enim divitiarum aut suæ sortis aut cujuslibet rei servus est. Si autem uno modo gubernamus, altero gubernamur (hoc autem potius quam illud), et sic vel contra naturam gubernatores constituimus quia, ut diximus, a principio omnes liberi nati sumus. Absit a nobis sortis superioritatem usurpantes, regimen in eos exercere eosque opprimere, sed obsequium rationabile illis imponamus, nec gubernii limites transgrediamur, non jam nostri compotes, ut ebrii. Interea vero servos inhumane tractant, plus justo verbis castigant, insultant, minantur, flagellant, tormentis vexant, dorso plagas plurimas impingunt, ab iis quod vires transcendit exigunt. Quid enim? tolerandum est, sorte ita volente. Quantum malum, proh dolor, ad servitutem nasci! ferendum est quod vi averti nequit.

20. Quando despotæ aliqui mercedis pro laboribus præstitis debite aut partem aut totum rescindunt, sive servos sive liberos eo quod ipsis debetur privantes, qui tamen ob egestatem rerumque penuriam laborare vi coacti debent; qui, inquam, his in rebus injuste agunt, rem Numini divino odiosissimam faciunt, et quam nec oculis, nec auribus perferre vult. Quomodo enim cum

ratione vel ipsa humanitate congruit miseros istos laboribus molestare et supra quam fas est torquere, imo pugnis cadere? Siccine homines qui pro improbo labore meritam mercedem expectant, quasi re male gesta vacuos dimittere? Siccine eos qui nulli ejusmodi operi tempus ac vires dederunt prospera in fortuna ponere, et vite ærumnis eximere et otio vitam inertem transigere; modestos vero istos mercenarios contra jus fasque ad imam miseriam crudelissime detrusos, mercede debita privare? Horum quidem hominum si adversam fortunam nobis commiserari licet, tortores eorum certe odio habere, malorum dæmonum loco ponere permissum est, qui subditos male tractare haud erubescunt, nullam sibi rationem reddendam autumant; versa enim vice humaniores se ac misericordiores præstarent. Parva enim et parum duratura sunt quæ fraudulentè servis suis eripere audent; maxima autem sunt bona quibus ipsi excidunt, et mala quæ in istorum locum succedent, et quæ non per tempus aliquod fixum durabunt, sed æternam vitam reddent, quod certe extremæ felicitatis signum est, quæ summis in Deo bonis frui dabit, et doloribus atque ærumnis liberat, in quas homines perversi et crudeles incidunt. Si enim Deus ei qui de suo dare aliquid proximo non vult, irascitur, quomodo illum habebit qui alios, ut fur, spoliat et operariis mercedem recusat, quo nihil injustius reperiri potest?

31. Equidem censeo unicuique vestrum ad opus aliquod se accincturo duo inesse debere, primum bona et honesta capere consilia suo ipsius nomine et cæteros ad idem cohortari, et sic mentem et animum ad honestas operationes provocare; deinde illa quæ post maturam deliberationem decreta sunt, manus industrias injicere, seseque laude dignum reddere expedit. Legibus obtemperare et opera perficere gratitudine compensanda erit; nullumque injustitiæ locum concedere malarum actionum matri et faultrici. Ejus rei testimonium perhibent Athenienses qui bello Medico

ἄλλ' οὐδ' εἰς ἀκοήν ὧλιος δεδίδχαί· τοῦ γάρ ἐστι λόγον οἶκον, μᾶλλον δὲ πῶς οὐκ ἀποπον καὶ ὑπερφύει, τοὺς μὲν ταιλαπωρούς τούτους κατατρώχειν τοῖς ἔργοις, καὶ μηδὲν ἀνάγκης μηδοπωπαιτοῦν ἀνίστασθαι, ἀλλὰ καὶ κουβόλιζεν ἐστὶν ὅτε καὶ παλεῖν· ὧν δὲ χάριν ποιοῦσι, μὴ ταῦτ' αὐτοῖς παρέχειν αἰρεῖσθαι, ἀλλὰ πρὸ μὲν τῶν ἔργων μισθοὺς μηνυμένους καὶ καταθέσθαι φάσκουσιν ἀτοίμους, ἔπειτα δὲ ὡς ἡδαικῆτάς κενοὺς ἀποπέμπουσιν; οὗς γε καὶ μηδὲν τι τοιοῦτον τὸ παράπαν ἐργαζομένους, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο μόνον πανίᾳ συζῶντας, εὐ πάσχειν ὑπὸ τῶν ἐχόντων ἐχρῆν, καὶ μὴ περιτρεῖσθαι· μάλιστα μὲν διὰ τὴν οὕτω καλεούσαν ἐντολήν, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ διὰ τὴν ἐπαμφοτερίζουσαν ἐκάστοτε τύχην καὶ τοὺς τοῦ βίου στροβίλους· οἱ δὲ, πρὸς τῇ μηδενόσῃ τινι; ἀξιοῦσθαι τοιούτου, καὶ ὧν σφᾶς ἀξιοῦσιν οἱ πόνοι καὶ τὸ ταιλαπωρεῖσθαι, καὶ τούτων παρὰ πάντα τοὺς νόμους ἀποστεροῦνται μισθῶν. Ὅσον οὖν τούτοις τε καὶ τοῖς ἄλλοις ἀδικουμένοις συνάχεσθαι καὶ συναγείναι ἀπαντας δεῖ, τοσοῦτο καὶ ἐπὶ μᾶλλον τοῖς ἀδικεῖν ἀπρουμένους, ἀπαχθᾶνεσθαι καὶ μισεῖν, καὶ παντὶ τοῖς κακοδαίμονουσιν τῷ ὄντι νομίζειν, οὐ μόνον οἷς οὕτω παρανομούντες οὐκ αἰσγύνονται, οὐδ' οἰόνται δίκην ὑφίξειν, ἥ γὰρ ἂν κακουργούντες ἐπαυόντο, ἀλλὰ καὶ οἷς οὐκ ἔχουσι ξυνορβῆν· ὡς ἂ μὲν νῦν ἀρπάξουσιν καὶ κλονεκτεῖν οἰόνται δεῖν, ταῦτα πάντα μικρὰ τε ἴσθαι, καὶ οὐκ εἰς ἅπαν μενοῦντα· ὧν δ' ἔπειτ' ἀγαθῶν διὰ ταῦτ' ἐκπεσοῦνται, καὶ οἷς ἐξ ἀνάγκης περιπεσοῦνται. εἰ νομίζετε, ταῦθ' οὕτω μὲν ἐστὶ μέγιστα, ὡς μὴδ' εἰκάσαι τὸ παράπαν ἐξελθαι, μὴ τί γε φάναι· οὕτω δὲ κατὰ παντὸς ἱσταται χρόνου, ὡς μηδὲν νυντὶν δέχεσθαι λῆξιν, ἀλλ' εἰς ἀπείραντον ἔχειν, καὶ τὴν ταλίστην ἰσχεῖν θάνατον· οὐ μὴν ἄλλα καὶ τὸ τυχεῖν ἀμφοτέρων, τὸ μὲν ἐστὶν ἰσχυρῆς εὐδαιμονίας καὶ οἷας τοὺς διὰ χρηστότητα τρόπων μετὰ θεοῦ τεταγμένους ἀπολαύειν εὐχῆς, τὸ δ' ἀφορητοῦς ἔχειν καὶ ὑπερφυεῖς τὰς δόνας· καὶ πᾶσι μὲν γε τοῖς κακῶς συζῶσιν, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ τοῖς ἀδικεῖν αἰρουμένοις. Εἰ γὰρ τῇ μὴ τῶν οὐκ ἐκείνων μεταδίδόντι τιμῇ τῶν ἰσχυρίων θεῶς, τῇ καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἀφαιρουμένῳ, καὶ τοὺς τῶν πόνων ἀποστεροῦντι μισθοῦς, ὃ μείζονος ἀδικίας ἐστὶ γνώρισμά, τί καὶ χρῆστα;

καὶ. Ἦγούμαι δ' ἐκδοτῇ γ' ὅμων τῶν πράττειν ὅτιον ἐγγειροῦντων δύο ταῦτ' ἐξ ἀνάγκης χρῆναι προσεῖναι· πρῶτον μὲν τὸ βουλευέσθαι καλῶς καὶ αὐτὸν ἐπ' αὐτοῦ καὶ σὺν ἄλλοις, εἰ τούτου δεήσει· τοῦτο δ' ἂν εἴη τὸ οὐ μόνον πᾶσαν ἡμετέραν ὁπὲρ τοῦ καλῶ καὶ δικαίου γνώμην κινεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰς ψήφους τῶν πραγμάτων ἀπὸ τοῦ τέλους ἰδίᾳ ποιεῖσθαι· ἔπειτα τὸ τοῖς ὀρθοῖς βεβουλευμένοις ἐπιμελεῖς ἔργα καὶ σπουδαῖας προσκρίσθαι, καὶ οὐ γὰρ γε καὶ παντὶ ὁρᾶν τῷ θυμῷ, ὡς ἂν καὶ κατορθοῦν ἔχρηται βῆστα καὶ τυγχάνειν ἐπαίων· τὸ μὲν διὰ τὸ τοῖς νόμοις ἐμμένειν βουλευέσθαι, τὸ δὲ τῆς περὶ τὰ ἔργα χάριν σπουδῆς· ὡς τὸ γε καθ' ὁπότερον τούτων ἰδεῖν, καὶ ἀδικίαν προσεῖναι, οὐκ ἀγαθόν; οὐδ' ἐπινοοῦμεν τῶν παρασκευάζει τὰς πράξεις. Μάρτυρες δ'

ἄνθρωποι Ἀθηναῖοι ἐν τῇ Μηδικῇ πολέμῳ, μετὰ διακρίσεως καὶ προθυμίας ὑπερφυοῦς κάλλιστα ἀνθρώπων πάντων ἡγωνισμένοι, καὶ τὰς μεγίστας καὶ θαυμαστάς τῶν ἀπάντων παρῶν οὐκ ἐν τοῖς ἑμπροσθεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔπειτα χρόνοις, προσέθεσαν δὲ καὶ τὸν ἀπαντ' αἰῶνα νίκας ἀνηρημένοι· τοῦτο δ' ἐπὶ τοῖς Σικελικῶν τὰ πάντων αἰσχίστα διὰ τὴν τοῦ στρατηγοῦντος νοθεΐαν, καὶ προσέτι σφῶν αὐτῶν πλεονεξίαν ἡτυχηότες· καὶ ταῦθ' οὕτω πλήθους καὶ μεγέθους παρασκευῆς ἔχοντες, ὡς καὶ τῆς Εὐρώπης ἀπάσης ἐνταυθεῖν ἀν περιγενέσθαι δοκεῖν. Εἰ τοίνυν ἂ πράττειν αἰρείσθε, ταῦθ' ὡς κάλλιστα ἔχειν αἰρείσθε, καὶ πρὸς ὑμῶν μάλλον ἢ καθ' ὑμῶν, οἷς ἔφην οὕτω χρηστέον, ὥς ταύτην ἐκείνῃ σῶσιν τὴν τάξιν. Εἰ μὲν γὰρ ἐν ἴσῳ τοῖς ἐσλογοῖς γεγόμεναι, ὥς καὶ φροντίζων ἀπηλλάχθαι καθάπερ, καὶ μηδενὸς οὐνοῦν τῶν ἀπάντων μέλειν ὑμῖν, ἀλλ' ἀπλῶς οὕτω καθῆσθαι τοῖς ἐπιτυχούσιν χρώμενοι, οὐκ ἂν εἴχομεν πράγματα· ἀνθρώποι, δὲ οὗτοι καὶ λογίζεσθαι περὶ αὐτῶν, καὶ τοῦ λυσαιτοῦντος ἐς αἰεὶ πρόνοιαν ἔσχειν, τούτων ὑμῖν τῶν φαρμάκων πάντως δεῖ· ὅθεν οὐκ ἂν μοι δοκεῖτε τοῦ ποθεμένου διαμαρτεῖν, ἀλλ' ἔσπεθε μὲν ἐς αἰεὶ κατορθύνετε. Ἦν δ' ἄρα ποτὶ τὰ πράγματα ὑμῖν καὶ παρὰ τὸ εἰκὸς ἀπαντήσῃ καὶ τῶν ἐλπίδων ἐκπέσῃ, ὑμεῖς δὲ καὶ οὕτως οὐδὲν ἤττον ἔσπεθα κατορθούετε, τῷ κάλλιστα καὶ ὡς ἔχρησεν περὶ αὐτῶν βεβουλευσθαι, καὶ μηδὲν τι τῶν εἰκόνων ἀλλελοπείναι δοκεῖν.

κβ'. Ὁ δὲ με πρόσθεν διέλαθεν, νῦν δ' ἔχειν εἰς μνήμην, ἀναγκαῖον δὲ τοῖς εἰρημένοις προσδίδειν, ἅτε μέγιστα πάντων ἀνθρώποις προσήκον, τοῦτ' ἔδη δώσω τῷ λόγῳ· ἐμοὶ γὰρ ἐνίοι τῶν πατέρων δοκοῦσιν, οἷς μὲν μάλλον αὐτῶν φιλεῖν νομίζουσι τοὺς υἱεῖς, καὶ στέργειν ὑπὲρ τὰς σφῶν κεφαλὰς, πατέρων ἀγαθῶν ὡς ἀληθῶς ἔργον ποιεῖν· οἷς δὲ τῶν μὲν ἄλλων ἀπάντων, ὧν δ' αὐτοῖς μέγιστα δεῖ, τῶντων οὐκ ἀξιοῦν αὐτοὺς οἴονται δαῖν, οὐ μόνον αὐτῶν ἐξ ἡμισείας φροντίζειν, ἀλλὰ μηδὲ φιλεῖν ὅπως ὡς δεῖ παῖδας εἰδέναι τοῦ πάντων μεγίστου καὶ σπουδαιότατου καὶ κατὰ φύσιν ἀνθρώποις ἔχοντος, τούτους ἀποστεροῦντες· χρημάτων μὲν γὰρ ἔχον καὶ πλῆθος κτημάτων καὶ πλείονα γῆς τόσα καὶ τόσα καὶ προσέτι παντοδαπῶν βοσκημάτων ἀγέλας, ταῦτα μὲν ὅπως· παισὶ καταλλήλως, πάντα ποιοῦσιν· ὅπως δὲ καὶ παιδείας· καὶ λόγων ἐργάσαιντο κοινωνοῦς, καὶ πρὸς τὴν ἀπάσιν ταύτην κάλλιστην καὶ σπουδαιότατην δὲ μέγιστον αὐτοῖς συνάειντο κτῆσιν, δι' ἣς πάντα μὲν ταῦτα καὶ σῶσιν καὶ συναυξάνειν ἔξουσιν ἑσσεῖν, αὐτοὶ δὲ καὶ σφῶν αὐτῶν καὶ πατέρων εἶναι βελτίους· καὶ φίλους μὲν ὠφελεῖν, τὰς δὲ αὐτῶν πατρίδας ἐν τῇ παρὰσχόντι ποιεῖν εὖ· τούτων οὐδὲν ὀνείδω τὸ παράπαν ἰσχυροὶ λόγον, ὃ μέγιστα πάντων λόγον ἔχειν ἔχρησεν. Καίτοι δ' μὲν λόγου· εἰδὼς κακείνα προσκτῆσθαι δέπου· καὶ μὴ κτησάμενος μέντοι, γενναίως εὖ μάλα καὶ μετὰ φρονήματος τὸν ἀπαντα διάζειται χρόνον· δὲ τούτων ἀφαστικῶς, καὶ εὐπορίῃ τῶν Μίδου χρημάτων, θαυμάσαιμ' ἂν εἰ μετὰ τοῦ τεταγμένου καὶ σώφρονος διὰ τέλους βίῃ, ἀλλὰ μὴ πρὸς ἀνδραποδῶδεις ἡδονὰς

A fortissime pugnando præclarissimas post hominum memoriam victorias reportarunt; quas, ut nihil omittam, sædissima in Sicilia clades ob primi militum ducis ignaviam et ipsorum malas cupiditates secula est; quamvis tunc maxime hominum multitudine et opibus ad bellum gerendum necessariis omnem Europam armis subjugare posse viderentur. Quodcumque igitur facere vobis propositum est, ita facite ut bonus inde finis proveniat. Si enim bestiarum more nullius rei curam habentes ignari sederemus temporique indolenter cederemus, nihil sane perficeremus. Huic igitur malo remedi nos oportet qui de rebus deliberandi et commodorum nostrorum rationem ineundi facilitatem habemus, et id quod tendimus obtinebimus et cum secunda fortuna vivemus. Si e contra res minus bene succedent et si quod sperabatis non evenit, vos ob id non vobis deeritis, et nihil omittetis pro virili parte quod res desperatas redintegrare valeat.

22. Quod me pridie fugerat, jam in mentem venit; quare, quod publico esse commodo videtur, in medium proferam. Multi patres liberos suos plus quam se ipsos amando patrum bonorum officio satisfacere sibi videntur, neglectis cæteris fere omnibus quos præ liberis amare volunt; attamen ipsis liberis in gravissimis rebus curam quam maxime oportet non impendunt. Nihil enim intentatum relinquant ut auri grande pondus, greges et agros immensos natis in articulo mortis tradant; de summo autem ipsorum bono, bona institutione et disciplina liberali et præceptis quorum venia rem familiarem augere ac conservare possent, minime curant. Item non monstrant quomodo amici et cives adjuvandi sint. Attamen qui litteris imbutus est, fortunæ nihilominus prospicere, et quamvis pauper sit, honestam transigere vitam poterit. Qui enim virtute caret, licet Midae aurum possideat, nescio an honeste vivat, imo in servilis vite turpitudinem descendat, quippe qui secundum rationis præcepta vivere non didicit.

23. Pauperibus dein et divitibus auctor sum ne filios in arte aliqua instruendos tradant priusquam a tenera ætate Litteras sacras didicerint et sic animum spiritualiter nutraverint. Sic enim bonæ indolis beneficio bene de iis sperare poterunt parentes, dummodo ipsi cooperentur idem quasi certamen ineuntes ut finem laudabilem attingant; sin minus, saltem in litteris et artibus elementa degustarint, bene persuasi quod isthæc ad bene vivendum plurimum contribuunt, præsertim ubi litterarum studium artibus associatur. Sic Athenienses filios mari assuescebant, ut artis marinæ peritissimi fierent. Nos præcipue vero qui Christi fratres sumus et qui præclarum ac mirandum nomen Christianorum nuncupamus, non tantum isthæc ante omnia facere et filios nostros assuescere debemus, sed ut initium et finem operationum nostrarum intueri. Sic enim potissimum cognoscemus qui simus; sic virtutem amplectemur et exercebimus secundum excelsi doctoris mandatum. Qui enim, ut debent, artibus ediscendis operam navant et feliciter progrediuntur, iis datum est ad summum fastigium ascendere et cæteris omnibus gloriæ palmam præripere. Quia enim in libris historiam cognoverunt de temporum et locorum opportunitate quando bella sunt gerenda cognoscunt optimeque sciunt contra quos dimicandum, et contra quos non est, et quod faciendo aut victores aut victi erunt. Qui autem, minus bene instituti, nil nisi arma sciunt, ii ferarum modo in deliberationibus et in pugnando æque præcipienter agunt, et tamen sæpius victores recedunt, in pace rudes. Eurydices exemplum mirandum, imo imitandum reperias, quæ cum liberos suos mirum in modum amaret, sapientiamque eorum animis infundere cuperet, magistro amoto ipsa ipsis magistra esse voluit, quod cum per feminam illyricam barbaramque perfici non posset, una cum natis adolescentiæ studia renovavit; quod quidem adeo bene cessit, ut musis hocce carmen obtulerit ut et pro se ipsa gratias ageret et ceteros moneret ut summo cum ardore liberorum educationi incumberent. Est autem huiusmodi:

A ἀποκλίνω, ὅπριον γυμνότερος ἐν βραχεὶ κατασταίη, μὴ λόγον ἰσχυὸν σωφρονιστήν.

χγ'. Ταῦτ' ἄρα καὶ πίννσι καὶ πλουσίοις καλεῶμαι μὴ πρότερον εἰς τέχνας δὴ τινὰς τοὺς υἱεὶς παραπείπειν, πρὶν ἂν αὐτοὺς ἄχρις ἡθῆς, ἢ καὶ μικρὸν πρὸ τῆς ἡθῆς, γράμμασιν ἱεροῖς ἐκπαιδεύειν, καὶ οὕτω τὴν σφῶν ψυχὴν καταρτίζοντας καὶ προκαθιστάντας, ἔαν μὲν εὖ ἔχωσι φύσεως, καὶ θαυμαστάς τινὰς ἐντεῦθεν ὑποτείνωσι τὰς ἐλπίδας, οὐ μόνον αὐτοὺς ἐξ ἑαυτῶν εἰς τέλος σῶζειν τὴν τάξιν, ἀλλὰ καὶ ἐγώ· ἐξίστι συμπονεῖν καὶ συμπαράτειν, καὶ πάντ' αὐτοῖς συναγωνίζεσθαι τρόπον· ὥς μὲν ἀγαθὸν ἰσχυμένους τῷ βίῳ φύσεώς τε βώμης καὶ σπουδῆς, καὶ ὧν εἰκὸς συναλθόντων· ἔαν δὲ μὴ, τότε ἡδὴ καὶ τὸ τῶν τεχνῶν ἐν καιρῷ, ὥς ἂν ἐκαιτέρωθεν τοῦ τε λόγῳ καὶ παιδείᾳ στοιχειωθῇναι τοῦ τε τὰ πρός· διαίταν εὖ μάλα σφίσι αὐτοῖς ἐκπορίζειν εἰδέναι, κάλλιστα καὶ ὥς ἐχρῆν χρώνται τῷ βίῳ· καὶ μάλιστα· ὅταν μετὰ τὴν τῶν τεχνῶν ἀσχολίαν ἐνασχολῶνται βιβλίοις. Καίτοι εἰ ὅπως κράτιστοί τινες εἰεν Ἀθηναῖοι τὰ ναυτικά, κλεῖν πρὸ τῶν ἄλλων τοὺς παῖδας εἰδιδάσκον, καὶ θάλατταν προσιμὸν ποιεῖσθαι τοῦ βίου· ἢ τοῦ γε πολὺ μᾶλλον ἡμεῖς· οἱ τοῦ Χριστοῦ κοινωνοί, καὶ τὴν μεγίστην καὶ θαυμαστὴν ταύτην αὐτοῦ πρόσρησιν περικαίμενοι, ὀφειλομέναι καὶ δίκαιοι πάντως ἔσμεν, μὴ μόνον προδργαίτερα ποιεῖσθαι τὰ τοῦτου, καὶ τοῖς παισὶ πρὸ τῶν ἄλλων ταῦτ' εἰσηγεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ πρῶτα τῶν ἄλλων ἀπάντων, καὶ μέσα καὶ τελευταία ταῦτα ποιεῖσθαι· ἐν τούτῳ γὰρ ἔστι καὶ τὸ γινώσκαι ἀκριβῶς, ὅπερ ἔσμεν, καὶ πρὸς ἀρετὴν εὖ διακρίσθαι, καὶ ταύτης μάλιστα ἀντιποιεῖσθαι κατὰ τὸ ἐκείνου καλεῶν· ἐπεὶ καὶ τοῖς τὰ τακτικά μετιούσιν, οἷς μὲν ἀπῆρχθαι τούτων αὐτῶν ἐντεῦθεν ὑπῆρξε, τοῖσι μὲν ἀρίστοις εἶναι περίεστι καὶ κρατεῖν ἐκασταχοῦ. Δι' ὧν γὰρ ἐκάστης βιβλίου καὶ γραφαῖς ἐμιλοῦσιν, ἴσασι πάντοτε καιροῦ καὶ τόπου πολέμου, καὶ τίσι δὲι μεμαχῆσθαι, καὶ τίσι μὴ, καὶ ὥς τὰ καὶ τὰ ποιοῦντες, νῦν μὲν περιέσονται, νῦν δ' ἡττήσονται· τοὺς δὲ μὴ ταύτῃ διακρίμενους, καὶ πλέον οὐδὲν ὅπλων εἰδότες, ἀλλ' ἀμφὶ ταῦτ' ἔχοντας· μόνον, ἴδους ἂν ἀλόγῳ θράσει χρωμένους καὶ περὶ βουλὰς τε καὶ πράξεις τοῦ βέοντος ὑστεροῦντας· ἐξ ὧν ὥς τὰ πολλὰ ἐπάλλεσθαι καὶ νικᾶσθαι συμβαίνει· εἰ δὲ καὶ κατορθοῦν ἔχουσιν, ἀλλὰ μείζον ἂν ἦν αὐτοῖς περισκευασμένοι· ἐκείνω. Τὸ δὲ τῆς Εὐρυδικῆς καὶ μείζον ἀτεχνῶς, ἢ ὥστε θαυμάζειν ἔχειν ἀξίως, μὴ τί γε καὶ μιμεῖσθαι· λέγεται γὰρ ὥς· ἐπειδὴ φιλοτεχνίας οὕτω· εἶχεν, ὥς καὶ σοφίαν ταῖς αὐτῶν ἐνθεῖναι ψυχαῖς περὶ πλείστον ποιεῖσθαι, ἐβόλετο μὲν οὐ διδίσκασθαι τούτους, ἀλλ' οὕτῃ δέπου τὰ τοιαῦτα διδάξαι· ἀμύχανον δὲ παντάπασιν ἦν Ἰλλυρίδα καὶ βάρβαρον οὔσαν, ὅψα τῆς ἡλικίας ἡθῶν παιδείας· καὶ οὕτω ἐδ' οὐκ ἐκαστὸν κάλλιστ' ἀνῆσαι, ὥς καὶ ταῖς μούσαις ταῦτ' ἀναθεῖναι τὰ ἐπη, ὅμοι μὲν αὐταῖς χάριν εἶδαι, ὅμοι δὲ καὶ προτρέπουσα τοὺς ἄλλους πᾶσαν ὑπὲρ τῶν καλῶν εἰσφέρειν σπουδὴν.

Εὐρυδικὴ Ἱεραπολιτικὴ τὸνδ' ἀνέθηκε
Μούσαις, εὐδύστον ψυχῇ ἐλούσα πόθον.
Γράμματα γάρ, μνημεία λόγων, μήτηρ γυναικῶν
Παιδῶν ἡδύντων, ἐξεκίνησε μαθεῖν (1).

κδ. Ἐτι τοίνυν φυλακτέον ὅτιν ἐστι παντὸς μάλλον, μὴ λάθῃτε τοὺς παῖδας οἷς οὐκ ἐχρῆν ἐπιτρέψαντες σοφισταῖς· ἀλλ' εἴπερ αὐτῶν ὅμιν μέλει ὅπως τοὺς τε λόγους τῆν τε ψυχὴν ἔσονται βέλτιστοι, καὶ λυσिताλόντες σφίσι τε αὐτοῖς καὶ τοῖς ἀλλοῖς, ἔστῳσαν οὗτοι, οὐ παιδεύειν μὲν ἀγαθοί, σκαῖοι δ' ἄλλως καὶ διεφθορότεροι τοῦς τρέπουσι, οὐδ' αὖ χρηστοὶ μὲν καὶ ἐπισκεῖται, ὅπο δὲ φαυλότητος λόγων λυμαινόμενοι δῆπου τοῖς νέοις· ἀλλ' οὐδ' ἀπαντες ἴσασιν καὶ λόγων ἰσχυρὸν καὶ βίον κατὰλληλον κακῶν μένους τοῖς λόγοις· καὶ οὐκ ἂν ἄλλως εἴη γενέσθαι, καὶ ὥς οὐκ ὑπὲρ τῶν παίδων μάλλον ἢ ὑπὲρ ὁμῶν αὐτῶν καὶ προσέτι αὐτῶν διδασκάλων, γινώσκῃ· ἂν ὠδῇ. Εἰ γὰρ τὰ μὲν πρῶτα τῶν μαθημάτων δυνάμεις εἰσὶν ἑκατέρου βίου, καὶ οἷον ὑποθέσεις δὴ τινες καὶ παρασκευαὶ τοῦ πρὸς ἀρετὴν ἢ κακίαν ὅπως ἂν τύχοι χωρήσαι, τὰς δὲ τῶν νέων ψυχὰς· μάλιστα μὲν καὶ διὰ τὸ κηροῦ δίκην ἀπαλωτέρας εἶναι τῷ χρόνῳ, οὐκ ἥκιστα δὲ καὶ διὰ τὸ μηδουσινασοῦν πῶ τῶν ἐναντιῶν χαρακτῆρα δεδῆχθαι, οὕτω μὲν βραδύς, οὕτω δ' εἰς ὑποδοχὴν ἐτοιμοὺς εἶναι ζυμδαίνει, ὥς εὐθὺς τοῦτοις ἐνίσχεσθαι καὶ παραμένειν εἰς ἅπαν, εὐθὺς ὅπως ἂν μὲν αὐτοῖς χρηστὰ προσαγάγῃ, χρηστοὺς ἔσεσθαι οἱ καὶ τοιοῦτους προσδοκῇ, καὶ οἱ δὲ οὐκ ἔστιν ἔτιον φέροντας· ἔαν δὲ μὴ, τῆς περὶ ταῦτα διαμαρτίας αὐτοῖς οὐ ταυτὸν αἰτέω· καὶ οὐ μάλλον ὁῶσις τὴν δίκην μὴ θαυμαστοῦς τινος τοῦτοις ἐπιστήσας τοὺς κλάδας. Ἐξὼν οὖν καὶ παιδὶ καὶ σαυτῷ δι' ὧν ἐφην τὰ βέλτιστα χρῆσθαι καὶ μέγα παρασκευάσαι φρονεῖν, εἴτ' οὐκ ἀλρήσῃ; Ὅτε γὰρ οὐδὲ τοῖς τυχοῦσι τῶν μύθων πρὸς τὰ παιδία κεχρησθαι Πλάτων· τὰς τίθας εἶ, διὰ τὸ μὴ τοῖς φαύλοις ἐξαρχῆς ἐναιθίσθαι, ὅς γε οὐδὲ βαρβάρους ἀλλ' Ἑλληνίδας ταύτας εἶναι κελεύει, ἥπου τῶν γε παιδευτῶν τοῖς οὐ καλῶς ἔχουσι τοὺς υἱεῖς ἐπιτρέπαι τῶν ἀτοπιωτάτων ἂν εἴη· χρὴ γὰρ κατὰ τὸ ἔπος· καὶ παῖδ' εἴ· ἔδοντα καλὰ διδασκόμεν, ὅ· Ἀλλὰ μὴν καὶ τῶν διδασκόντων αὐτοῖς οὐκ ὅσον εἰς ἑκατον φέρει καὶ κέρδος· μύθων τε ρητῆρας ἐμμεναι πρὸς τὴν δὲ ἔργων· ὅ· ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἀνάγκη τοιοῦτους δὴ τινες αὐτοὺς εἶναι, ἢ μηδενὸς τὸ παράπαν· ἀξίους εἶναι, μὴδ' ἀκούειν ὅπως δ' ἀπορήναι τε καὶ λέγονται. Ὅταν γὰρ τοῦτοι διὰ πάντων κρατήσῃ, ὥς μόνους δῆπου τοῖς ἀμφοῖν κρατίστοις δοτέον ἐστὶ τοῦς παῖδας, ἀλρήσονται καὶ ἀκόντες, οὕτοι, ἔάνπερ οὐκ ὦσι, τοιοῦτοι δὴ τινες γεγενῆσθαι καὶ πᾶσαν ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦτου σπουδὴν εἰσενέγκαι, εἰδότες ὥς οὐδὲν αὐτοῖς ἔσται πῶς μὴ ταύτῃ διακειμένοις· ὥστε καὶ ἐξ ὧν βελτίστους οὕτως ἐξέτε τοὺς υἱεῖς, καὶ ἐξ ὧν αὐτοὺς οὐμῖς συνηθῆσθε, καὶ οἷς τοῖς διδασκόντων οὕτως ἔχουσιν ἅπαντ' ἐξεί καλῶς, καὶ οἷς· εἰ μὴ οὕτως ἔχουσιν

A Eurydice Hierapolitana hosce versus consecrat
musis: Ex laudabili desiderio litteras, orationis fun-
damenta una cum notis edidit.

24. Illud praesertim cavendum est, non sophistarum scholis filios committamus; at si nobis cordi est ut in litteris ac moribus quam maxime proficiant, et sibi et aliis quam utilissimi fiant, praecceptores non ii sumantur qui bene quidem litteras docent, pravis autem sunt, moribus; aut dum quoad mores integri sunt, parum idonei ad disciplinam adolescentibus tradendam; imo ii eligendi erunt quorum doctrinam moribus respondere constet; sic enim et discipulis, et nobis et magistris bene consultum erit. Si enim doctrinae primitiae ac fundamenta utramque vitam sustentant et virtutem aut vitia foveant, id non est obliviscendum quod puerorum animi ceram mollitie aequant et facile conviventium imaginem et exemplum imitantur et fideliter exprimunt. Hinc patet quod si isthaec bona sunt, boni et ipsi erunt, et tuam ipsius gloriam augebunt. Sin minus laetum fructum inde percipis, te ipse accusato qui minus bonos praecceptores liberis tuis praefecisti. Quod si et tibi et adolescentibus nunc potissimum tempore res praesentes in vestrum convertere commodum licet, cur non consilium aequum capitis? Dum Plato prohibet ne nutrices teneros infantium animos absurdis fabellis imbuant ne sic malarum rerum germina serantur, et si eum in finem Graecas eas, non Barbaras jubet esse, nihil sane absurdius est quam filios nostros magistris reprobatis confidere. Nam, ut est in proverbio, in tenera aetate animum honestis rebus assuefacere oportet, sicut praecceptoribus non parum laudi est doctrinae concordantem degere vitam, nisi in omnium contemptum cadere volunt. His igitur conditionibus optimis semper magistris pueri educandi dabuntur, qui educandorum curam habebunt eam quae fructus ferat justos. Ita fiet ut filii vestri favente Minerva laeti augeant, et ut vos ipsi vobis congratulemini talibus vitam dedisse, et ut praecceptores laborum suorum mercedem auferant et laudibus cumulati id unum agant ut alumnos bonis, ut dixi, artibus adiuti quam maxime provehant. Huc accedit quod non obvium quencunque praecceptorem eligere expedit, qui nomine tantum est et specie externa, quippe qui prudentes et puris mo-

(1) Exst' aut hoc epigramma inter Adespota in Bruckii Analectis T. III, p. 183, sumptum ex Plutarcho De puerorum educatione.

ribus et virtutibus ornati esse debent ut res ipsa exposcit. Impedire enim quominus adolescentes ledis libidinibus indulgoant et ad virtutem eos perducere, fugere otium, litteras et artes vere amare et studia alex et spectaculis anteponeere, uno verbo rebus salvis frui ab istis pendet. Quod si utraque res locum habet et invicem concordat, vos quidem omnibus numeris absoluti si estis multum natos honorabilis; vestrum enim est quotidie ab his rationem pascere eorumque facta investigare. Quod ubi parentes et praeceptores animadverterunt, eo ardentius ad opus accinguntur. Volupe enim his est alumnorum ingenium ornavisse et illustrasse, postquam ipsi ab hisdem initiis egressi sunt.

25. Hæc eadem non solum de litteris, sed de omnibus artibus dico. Vos autem mementote non in divitiarum ac opum abundantia et luani gloria; sed in morum integritate et vite sanctitate finem honorum situm esse et his propositum qui vere sapiunt et pietatem colunt. Illud vero voluptatis sectatores ante omnia sequuntur ut luxuriose vivant. Quod si virtus vilis præstat, ut anima corpori quoque superior est, meliori nostri parti major cura debetur. Ideo Deum in actionibus nostris colamus, nec divitias ad voluptates absurdas impendamus, utpote quæ abutentibus omnem peccandi ansam dant Ideoque fugiendæ sunt. Non enim in divitiis virtus sita est, sed virtute divitiæ sunt acquirendæ. Hoc autem quid aliud est nisi ex bona indole, quæ debemus, facere, et bene nos habere etiam sine opibus; si quis autem pecuniosus est, felicior esse poterit propterea quod aliis quoque bene facere potest. Quod si virtutem secundæ fortune conjungere vultis, rem laude dignam feceritis. Felicitas enim est activitas animi per virtutem ad vitam perfectam. Si autem virtute omissa argenti tantummodo veniamini, fieri non potest quin ter infelices facti in durasuras labamini calamitates; nam non nisi semihomines eritis, animæ ratione omissa, corporis tantum curam agentes,

οὐχ ὅπου ἔχουσιν ἔξουσι, πάντων εἴνεκα σπουδαίον περὶ τῶν παιδῶν ὃν εἰρηκὰ τρόπον. Ἐπὶ πρὸς τοῖς χρῆ μὴ τοῖς τυγχάναι ποιῆσθαι παιδαγωγούς, οὐδ' ὄνοματος ἀπὸς ἀντιστοιχούμενους, καὶ τοῦτο μόνον δοκούσας, ἀλλὰ κατὰ ταῦτα τοῖς διασκέλους καὶ σώφρονος καὶ κοσμίους καὶ φρονεῖν εὖ ἔχοντας, καὶ μὴδὲν ἐνδεόντας ἐκείνων τῇ τῶν τρόπων ἀρετῇ, εἰ μὴ καὶ πολλῶν μαίλους ὄντας; ὡς ἔγωγ' ἂν φαίην, καὶ τὸ εἰκὸς ἀπανταί. Τὸ γὰρ τοῖς νέους ἀφίστασθαι μὲν τῶν οὐ καλῶν ἡδονῶν, ἀρετῇ δὲ χαίρειν καὶ τοῖς τῆς ἀρετῆς κάλλει, μισεῖν δὲ ἀργίαν, τῶν δὲ λόγων εὖ μάλα λόγον ποιῆσθαι, καὶ τοὺς περὶ ταῦτα πόνους ἡδύς νομίσαν κύδαν τε καὶ θεάτρων, καὶ τὸ εὐμπεῖαν εἰπεῖν, διὰ πάντων εὖ ἔχειν, ἐν τοῖς μάλιστα κεῖται· τοιοῦτοι δ' ὅμοιοι ὄντοι, καὶ οὕτω μάλιστα συγκεκροτημένοι; ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὰ παρ' ὁμῶν τοῖς προσκίνοι· οὐ γὰρ πρὸς τὴν τῶν παιδῶν εὐδοκίμησιν ἀπόρη μόνον τὰ κεῖναι, ἀλλὰ καὶ τῆς ὁματέρας συνταξίας προσβαλὶ· συνεγὼς αὐτοῖς ἐνορώμεναι, τοῦ καθ' ἑκάστην ὡς εἰπεῖν ἀπαιτούμεν. εὐθύνας· ἐπὶ γὰρ καὶ παιδαγωγοὶ καὶ διδασκαλοὶ ταῦτα συναίσθωνται, σπουδαίοντες πάντως περὶ αὐτοῦς ἔσονται· μᾶλλον δὲ πάντα πόνον νομιεῖσι βραδύτην ὅπου τοῦ λόγων τοῦτους ἐμπλησαι καὶ καταστῆσαι περιφανείς, οὐκ ὀθεν καὶ αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἰσων ἀπορρώων ὁρμώμενους.

καὶ. Ταῦτα δὲ ταῦτα λέγω καὶ περὶ πασῶν δέπου ταχύνων οὐ λόγων μόνων· ὁμοίς δὲ, ἐν εἰδητε καὶ τοῦτο, μὴ χρήμασι περιβραβεῖσθαι καὶ κτημάτων πιντοδῶν εὐπορεῖν, καὶ δόξης μετέχειν, ζηλωτὴν μᾶλλον ἡγήσθε, ἢ τρόποις χρηστοῖς καὶ ἔργοις κομῆν καὶ πάντα διαφέρειν τὸν βίον· τὸ μὲν γὰρ ἔστιν εὖ φρονούντων ὡς ἀληθῶς, καὶ ὅπως ἔσονται θεοφιλεῖς καὶ νῦν καὶ εἰς αὐδῆς σπουδούντων· τὸ δ' ἡδονὴν μόνον ζητούντων καὶ τρυφῇ ἔχειν ἐκ περιτοῦ εἰς ὃν ἂ μὴδὲ λέγειν ἔστιν ἀπανταί. Εἰ δὲ τοῦτ' ἔκκειν χαίρον τοσούτον, ὅσον ψυχῇ σώματος κρείττων, ἀποστασίαν ἂν εἴη τοῦτο τοσούτον, ὅσον ψυχῆς φροντιστόν· καὶ παρὰ τὸν καθάπερ θεοφιλεῖς εἶναι διὰ τὰ ἔργα, καὶ μὴ κεῖναι παντάπασιν ἀποστρόφους, τῷ πρὸς ἀτόπους ἡδονῆς δι' ἀρετῆς ἀπουσίαν χρῆσθαι τῷ πλούτῳ· ὅς οὐ μόνον τῷ πρὸς πᾶσαν καλίαν τοῖς οὐ καλῶς χρωμένους ἐφῶδιον γίγνεσθαι, φαυλότερος ἂν εἴη μᾶλλον ἢ σπουδαστέος, ἀλλ' ὅτι καὶ τοῦτο γαρὶς, οὐκ ἂν τῷ πλουτεῖν ἀπλῶς ἔστι· τὸ εὖ πράττειν, ἀλλ' ἐν τῷ εὖ πράττειν τὸ γε πλουτεῖν. Εὖ δὲ πράττειν εἴ ἂν εἴη μᾶλλον, ἢ κατὰ ψυχὴν εὖ πεφυκέναι καὶ πράττειν ἂ δαί; ὡς δὲ γε τοιοῦτος καὶ χρημάτων ἔνευ οἷς οὕτως ἔχει, πάντων κάλλιστα ἔχει· καὶ τούτων ἐπὶ προσδόντων, εὐδαιμονιότερος ἂν εἴη καὶ πολλῶν βελτίων, τῷ καὶ τοῖς ἄλλοις εὖ ποιεῖν δύνασθαι. Εἰ μὲν οὖν μετὰ τοῦ πράττειν ἂ δαί καὶ πλουτεῖν οἴεσθε δεῖν, καὶ τοῦ καλλίστου τοῦδε ποιῆσθε λόγον συνδυασμοῦ, ζηλωτοὶ πάντως ἔσθε καὶ πλείστου τινὸς ἄξιοι· εὐδαιμονία γὰρ ἐστὶ ἐνέργεια ψυχῆς κατ' ἀρετὴν ἐν βίῳ τελείῃ· εἰ δ' ἀρετῆς ἀλογούμετες καθάπερ ἔκκειν μόνον δυνάμετε, καὶ ὅπως ἔξετε χρήματα

προὔργου ποιεῖσθε, ἀνάγκη πάντα τριποδίους τε ἡμᾶς εἶναι· καὶ κακοβαίμονας, καὶ προσέτι θυοὺν ἐνίστασθαι τὴν κακίαν, τῷ θ' ἂ μὴ πέφυκεν εἰς ἅπαν μανεῖν, ἀλλ' ὅσον ἂν αὐτίκα πεπαυῖσθαι, ταῦτα περὶ πλείονος ἀγαθὸν τῶν εἰς ἅπαν μενούστων, τῷ ἐξ ἡμισείας ὥσπερ εἰς ἀνθρώπους τελεῖν νομίζεσθαι, δι' ὃν σώματι μὲν καὶ τοῖς εἰς σῶμα φέρονσι δῆπου προσέχετε μόνον, ψυχὴν δὲ ὥσπερ ἡ μήκέτ' ὄλεαν, ἢ ὅσον μὲν, τὴν ἄλλως δὲ καὶ ὅλον ἐφελκίον παρὰ φαῦλον ποιεῖσθε· ἢν ἐπειδὴ κατὰ τοὺς τῆς φύσεως θεσμούς ἴσχει τὸ κράτος, δέον καὶ περ' ἡμῖν μείζονος ἀξιοῦσθαι προνοίας, καὶ τὰ πρόσθετα τῷ ὄντι φέρεσθαι· οἱ δ' οἷς ποιοῦμεν, κινδυνεύομεν ἀνατρεῖν τὴν τάξιν, τῷ χεῖρον τὴν ἡγεμονίαν παρὰ φύσιν δίδόντες, καὶ ποταμῶν ἄνω τὰ πράγματα κρίνοντες.

κς'. Ἐπει' εἰ μὲν ἐστὶ ψυχὴ σώματος σύστασις, ὥσπερ οὖν ἐστίν, αὕτη δὲ οὐδενὸς ἐτέρου δεῖται πρὸς σύστασιν, ἀλλὰ κινεῖ μὲν καὶ ζωοποιεῖ τοῦτο συνοῦσα, ἐξιοῦσα δὲ τὸ μὲν εὐθὺς εἴχεται καὶ καταβῆαι, καὶ πρὸς τὸ μηδὲν ἤδη χωρεῖ, ἢ δ' οὐδὲν ἦρτον καὶ οὕτως ἐστὶ ψυχὴ, ἀνάγκη δὲ τὴν οὕτως ἔχουσαν τοσοῦτον μείζον καὶ τιμιωτέραν τοιούτῳ καθεστάναι, ὅσον τοῦ συνισταμένου τὸ συνιστᾶν, καὶ τοῦ νῦν μὲν ὄντος, νῦν δ' οὐκ ὄντος, τὸ γ' ὡσαύτως ἔχον ἀεὶ, κάκιστον τοῦτον αἴτιον ὂν, ἐσχάτης ἀνοίας ἂν εἴη ἢ παρανοίας, ἢ οὐκ οἷδ' ὅ τι καὶ πῶ, ταύτην θεραπεύειν ἀφέντας, τοῦτο φρονεῖν καὶ φαίνεσθαι, καὶ τῆς ἀλόγου τε καὶ θνητῆς τῆν λογικὴν τε καὶ ἀθάνατον περὶ ἐλάττωτος μοῖραν ποιεῖσθαι. Ὁ μὲν οὖν ἐξ Αἰγυπτίου Πλωτῖνος μὴθ' ὅπερ τοῦ ὄντος ὄντως ὁδῶν· εἰδὼς ἂ δέ, μὴθ' ὃν ἡμεῖς μηδὲν προσδοκῶν, τοσοῦτον ἀπέχετο τοῦ σώματος ὀρμαί· καὶ ἐπηρεῖν ἐφίεσθαι, ὅσον τοῦ τῆς ψυχῆς κόσμου καὶ κάλλους ἐτίθετο λόγον· οὕτω δὲ ταύτην τῶν μεγίστων ἡξίου καὶ ὃν μάλιστα χρῆ, ὡςθ' ἐτι μὴ μόνῃ ταυτὴν περιῆν, ὁ δ' ὥσπερ ἑαυτὴν δυσχεραίνειν, καὶ πρὸς αἰσχύνῃς ἡγεῖσθαι τὴν μετὰ σώματος διαίταν· ταῦτα ταῦτα φιλοσοφῶν τῷ τοῦ Ἰεσσαί, δεσποτιῶν ἀποκαλοῦντι τὸ σῶμα, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐξουσίαν ἐπισπεύδοντι· ἡμεῖς δὲ, ὡς κενοὶ πάθους! τὴν δεσποτείαν τοῦ νοῦ καταγόντες εἰς δουλείαν, καὶ τὸ θαυμαστὸν καὶ θαυμάσιον τοῦτ' ἐχρήμα καὶ τῆς ἀνωτάτω καὶ πρώτης αἰτίας μάλιστα συγγενὲς, μολύνοντες τοῖς αἰσχίοις οὐδὲν ἐν παράπαν οἰόμεθα ὀρᾶν· οὐδ' ἡμᾶς αὐτοὺς καταισχύνομεν οὕτως ἔχοντες, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ διὰ πάντων ὡς οἷόν τε ταυτηνί συγχροτοῦμεν τὴν ἥτταν, ὥσπερ ἢ μηδένα περὶ μηδενὸς δώσαντες λόγον, ἢ γερῶν οἰόμενοι ταῦδεσθαι· καὶ μὴν οἷς μὲν λόγῳ καὶ διανοίᾳ πρὸς ἅπαντα χρώμεθα, καὶ μετὰ τοῦ διανοεῖσθαι τε καὶ φρονεῖν τοῖς πράγμασιν ἐγχεῖρομεν εἰς ἀνθρώπους τελοῦμεν· ἀμέλει καὶ Πλάτων ἐτι περ οὐκ ἀλογος, ἀλλὰ λογικὸς ἐγγόναι, μεγαλαυχούμενος ἦν· οἷς δ' οὕτως ἀνοήτως ἀλόγων δίκην τοῖς πάθεσιν ὑποκείμεθα καὶ τὴν ὑπόθεσιν παραβαίνομεν, τὴν φύσιν ἀρνούμεθα· ὁ καὶ θαυμάζω εἰ ἀλόγους μὲν τινος ἡμᾶς προσεπώνιος· οὐκ ἂν ἡνεσγόμεθα, αὐτοὶ δὲ οἷς ποιοῦμεν ἀλογίαν νοσοῦντες, οὐκ αἰσθανόμεθα· οὐ μείζον οὐ-

illamque pro accessoria aut plane nulla habentes, in vanum laborabit. Ubi autem illa, ut natura praescribit, dominatur, omnia bene cedent, nec metuendum est ne ordinem intervertatis et malo principio contra naturam indulgeatis et pravo iudicio omnia confundatis.

B

26. Si denique anima corporis adminiculum est, nullaquo re ad sui sustentationem eget, sed illud movet et vivificat, e corpore autem exiens facit ut hoc corpus subito dissolvatur et in nihilum redeat; anima tamen nihilominus perdurat, et corpore tanto major est, quanto simplex creatura major est composita, quae nunc est, nunc evanescit, absurdissimum sane esset et stultissimum, animam in servitutem redigere, rei que irrationali et mortali, corpori inquam, rem rationalem et immortalem subicere. Plotinus quidem Aegyptius qui de rerum essentia eruditus ut nemo magis soli corporis minorem, animae maiorem habuit rationem; quare hanc maximi aestimavit, corporis autem existentiam in inferiori loco posuit, ut Davidem corpus carcerem appellans, unde exire maximopere desiderandum est. Nos, o stultitiam! mentis dominationem in servitutem redeimus, et sic summis confundentes quasi re bene gesta gloriamur! nos citra omnem pudorem nos ipsos opiantes, de clade exsultamus quasi nemini rationem reddituri aut retributionem aliquando accepturi. Attamen ratiocinii solius ope rite et hominum more agere valemus. Num Plato ob id quod rationalis nec irrationalis esset superbit? Nos autem qui bestiarum instar pravis servimus cupiditatibus, naturam negamus. Certe si quis stupide nos alloqueretur, agre ferremus, nec videmus nos ipsos stultitiae morbo laborare; quo nihil turpius. Dum enim parti animae male sanae attendimus, mentis sanae rationem nullam habemus, id quod nihil aliud est nisi dementia, caligo quae e passionibus emanans iudicium obscurat et animum ad servorum saedam conditionem detrudit. In omnibus igitur ratio operetur, et res salvae erunt.

27. Quaecunque, viri amici, ut præcipua de statu rerum nostrarum politico resummi possunt, hæcce proferam. Adeo ille lectus sartasque est, ut nemini vel ex iis qui calumniari amant de ipsius communi utilitate dubitare liceat. Jam enim omnes rem nostram ut oraculum consulere, ut legem sequi possunt. Duo præsertim in votis sunt: ut vos quæ præcepi, strenue faciatis, et ut eorum quæ Deo auspice feceritis æmulos habeatis apud posteros. Si enim boni eritis ipsi, ut certe esse debetis, opera vestra egregia erunt, et ceteri vestro permoti exemplo vos imitando æmulationem exhibebunt sinceram, ut pro legum præsentium auctoritate cernere est datum.

EJUSDEM THEODULI SIVE THOMÆ MAGISTRI TITULI ORATIONUM ALIO TEMPORE EDENDARUM*.

Εἰς τὸν ἄγιον Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν ἐγκώμιον.
Ἦνερ Ὀλυθίων.
Εἰς τὸ ἐναντίον.
Ἀνάπλους.
Πρὸς βασιλέα πρεσβυτικῶς ὑπὲρ Χανδρηνοῦ.
Πρὸς τινὰ ὀδικοῦσαντα καὶ δίκην δόντα καὶ δυσχεραίνοντα διὰ τὸ μὴ παρὰ δικαστῶν τοῦτ' ἐγε-

Α ἔν ἐστιν εἰς αἰσχύνην· μᾶλλον δὲ τὸ εἰς; ἀπαντᾷ· τῷ γὰρ τῆς ψυχῆς ἀλόγῳ προσέχοντες, οὐδένα τοῦ λογικοῦ ποιούμεθα λόγον· τὸ δὲ μηδένα τοῦτου ποιεῖσθαι λόγον οὐδὲν ἕτερον ἢ σαφῆς ἐστιν ἀφροσύνη, τῆς ἀπὸ τῶν παθῶν ἀναφερομένης; ἀγλῶς τὸν λογισμὸν συνδοιοῦσης; καὶ δίκην ἀνδραπέδων ἐφ' ἃ μὴ δεῖ τὸν νοῦν κατασπῶσης. Χρηστίον οὖν ἡμῖν ἐν πᾶσι τῷ λόγῳ, καὶ πάνθ' ἔξει καλῶς.

κζ'. Ἄ μὲν, ὦ ἄνδρες, μέγιστα καὶ κοινότατα καὶ ὥσπερ αἰ κεφάλαια πολιτικῶν παραγγελμάτων εἶπεν δεῖ, ταῦτ' ἐστίν· ἐπὶ τοσούτων ἀσφαλείας καὶ τοῦ καλῶς ἔχοντος ἥκοντα, καὶ εὖτω σαφῶς ἀποδεικνύμενα, ὥς μὴ ἂν ἐν μὲν καὶ τῶν βαρκαίνων εἰδῶτων ἀμφοτέρωθεν ἐθ' ὁλως ἐξέλιναι, τὸ μὴ οὐ καλῶς καὶ προσηκόντως εἰρηθεῖν, καὶ τῆς τε κοινῆς ὠφελείας, τοῦ γε καὶ ἑκάστου λυσταλούντος ἄξιως· ἀλλὰ τοῦτου γ' ἐνεκεν καὶ πάντας ὥσπερ τίσι χρησμοῖς ἢ νόμοις τοῦτοις καυχῆσθαι· διττὰ δὲ δεῖν οἰόμενος εὐχεσθαι, ἃ μὲν νῦν αὐτῶς ἔργη, ταῦθ' ὅμως· ἐνδοδεῖχθαι τοῖς ἐργοῖς· ἃ δ' ἂν ὁμῆς Θεοῦ διδόντος ἐνδοδεῖχαι, τοῦτων ζηλωτὰς τοὺς ἐπιγιγνομένους γενέσθαι, περίεργον ὥσπερ τὸ δεύταρον κρίνω. Ἐάν γὰρ καλοὶ κάγαθοὶ γένηθ' ὁμῆς, καὶ οἷους λόγος βούλεται, αὐτοὶ τε ἀριστα πράττει, κακείνους ἂν ἐκ τῶν ὁματέρων ἐνδοσίμων, εὖ οἶδα καὶ πάπεισμαι, τοιούτους καταστήναι, τοῦ ζήλου διὰ πάντων ἐκάστοτε παραπλησίον χωροῦντος, ὃ κατὰ τῶν νυνὶ καθιστώτων νόμων συμβᾶν ἴσμεν τοξεραρχῆς.

C νῆσθαι.
Ἐπιστολὴ τῷ κυρίῳ Ἰωσήφ.
Ἐπιστολὴ τῷ κυρίῳ Ἰεροθέῳ.
Θεσσαλονικεύσι περὶ ὁμονοίας.
Ἦνερ Κυναγαίου (I).
Ἦνερ Καλλιμάχου.
Προσφώνημα τῷ μεγάλῳ δομestίῳ.

(I) Hæc et sequens oratio diversæ sunt ab edictis Polemonis de eodem argumento.

Quod non præstitit, morte præventus. Orationem pro Chandreno Græce edidit Boissonadius; reliquam adhuc aient.

NICEPHORUS CALLISTUS

XANTHOPULUS

NOTITIA EX FABRICIO

(Biblioth. Gr. ed. Harles, tom. VIII, p. 457.)

Nicephorus Callistus Xanthopulus, Callistides sive *Callisti Xanthopuli filius*, Historiam suam obtulit Andronico Palaeologo imperatori jam seni (a), qui A. C. 1327 septuagenario major obiit: ipseque testatur eam se in juventute scribere aggressum, absolvisse cum annum aetatis 36 nondum emensus (b) esset, adjutumque bibliotheca Sanctae Sophiae CPoli (c), in qua florem aetatis transegit. Michaelis Palaeologi imperatoris et Andronici nepotis meminit in catalogo imperatorum CPol. (d):

Λαμπρός Μιχαήλ, Παλαιολόγος τρίτος
ὄντως βασιλεὺς καὶ λόγους καὶ πράξεις.
Ἀνδρόνικος παῖς συνδρομὴ τῶν χαρίτων.

Quin ad imp. Joannis Cantacuzeni tempora pervenisse atque adeo circa medium saeculi xiv adhuc vixisse, ex Catalogo patriarcharum, de quo infra, cognoscas. Exstant *Historiae Ecclesiasticae libri XVIII* (neque plures tunc libros scripsisse se pag. 38 Nicephorus ipse auctor est) a nato Christo ad interitum usque Phocae, h. e. ad A. C. 610, ex Eusebio, Sozomeno, Socrate, Theodoret, Philostorgio, Theodoro Lectore, Basilio Cilice, Evagrio (quos pag. 35 nominatim laudat) aliisque contexti. Igitur quae post argumenta librorum XVIII sequuntur pag. 42 argumenta libri XIX et sequentium usque ad XXIII, et mortem Leonis Philosophi sive A. C. 911, ab alio auctore an Nicephoro ipso additam nec amplius exstantem Historiae continuationem respiciunt, et ab interprete Latino Jo. Lango sunt rejecta ad calcem operis. Quemadmodum porro ob styli elegantiam *Thucydides ecclesiasticus* hic Nicephorus audit clariss. Schurzleischio, ita a B. Joanne Gerardo ob fabulas (e) quas miscet, *Theologorum Plinium* appellari video pag. 238 *Methodi studii theol.* Illius tamen pannis purpuram quandoque intextam ex bonis qui perire scriptoribus, recte monet Labbeus, t. II, De S. E. p. 102.

Prodiere libri illi XVIII, quorum primae litterae nomen Νικηφόρου Καλλίστου referunt, ex Jo. Langi Erphurdiensis versione Latine, Basil. 1553, fol., et ex altera ejus recognitione ibid. 1561, fol., cum ejus scholiis, tum Antwerp. 1560; Paris. 1562, 1573; Francof. 1588; fol., Paris. 1566, 8; duobus vol.; sed et Gallice interprete Jo. Gilloto, Paris. 1567, fol.; denique Graece et Latine Paris. 1630, fol. 2. Vol. cum Langi versione, per Frontonem Ducaum, ut habet titulus, recognita; sed Combessius in *Bibl. Concionatoria*, Langi, inquit, recognoscenda versione et castigandis notulis quae passim aspersae sunt, majorem Ducae diligentiam vellem, ni forte typographi in eum liberaliores fuere, ejusque praefixo nomine voluerunt libri pretium augere. Graeca a Ducae descripta sunt e codice quo olim usus Langus, et qui unicus creditur hodie superare, quique ex Matthiae Corvini bibl. Budensi direptus olim a Turcis, at CPoli redemptus ab homine Christiano devenit in bibl. Caesaream (f) Vindobonensem, ubi hodieque asservatur.

(a) Nicephorus in dedicatione *Hist. Eccles.* ad hunc Andronicum pag. 20: Καὶ ὅς ἐστιν διὰ ταῦτα καὶ ἐς μικρότερόν σοι βίσιμον προσγενέσθαι. Itaque p. 7: ἄνθος ὥρα; non reddendum aetatis flos et vigor, sed flos venustatis (1); uti p. 24, ὁ Ἀριστοφάνης male redditur Aristonius, cum verendum sit Aristonis F., nempe Plato.

(b) Lib. I, cap. 1, pag. 43.

(c) Lib. I, cap. 1, pag. 37.

(d) Apud Philippum Labbeum in *Protreptico*

Hist. Byz., p. 34: nam qui ibi de junioribus imperatoribus sequuntur versus, ab alio fuerunt additi, itaque neque in altero codice Regio, neque in ullo quo usus Joannes Langus, leguntur.

(e) Confer Casaubonum, Exerc. 1, in Baron. sect. 47; Camerar. ad Joan. xi, 1; Beza ad Act. I, 13, et Blondelli Spoudasidorum, p. 37; Possevinum in Apparatu, etc.

(f) Confer Lambecium, de *Bibl. Vindob.* lib. I, pag. 108 seq., 152 seqq. et lib. viii.

(1) Nihil mutandum censemus; hoc etenim loco auctor dotes enumerat quae Andronicum juvenem ornabant. Earr.

Dicata editio Græco-Latina cardinali Richelio est, cum imperatori (ut versionem suam Langus) oblaturum se illam Duceus promississet, ex ejus bibliotheca codicem Græcum acceperat. Vide Lambecium, lib. 1. p. 158.

Alia Nicephori hujus scripta sunt :

Εὐαγγέλιον de templo et miracula Sanctæ Mariæ ad fontem anno a CPoli studio, quod lib. xv, cap. 6 Nicephorus se scripsisse testatur, adhuc exstat ms. in bibliothecis Cæsareæ et Vaticana. De Cæsareo codice Jac. Gretserus ad sacrorum p. 283 : *Exstat Vienna in Cæsarea Bibl. fortassis unicum totius Europæ exemplar, cui nisi cito succurratur (vult enim et pericuri allatum Monachium et huc Ingolstadtum) penitus a blattis tineisque corroderetur : et jam nunc aliquot locis ab aquis pessime acceptum est, ita ut multa legi nequeant, præsertim sub finem.* Vide et Nesselium, parte V, p. 153, 154 (g). Vaticani codicis meminit Lambecius ad Codinum pag. 199, et Allatius de Simeonum scriptis, pag. 88. De templo illo et fonte, miraculis celebri, videndus Eangius in *CPoli Christiana* lib. iv, pag. 183 seq. Exstat et in eodem bibl. Cæsareo codice Nicephori *Acoluthia* sive *Officium festi dedicationis templi hujus et canon* sive *hymnu*, cum antiquis notis musicis. [V. paulo ante adnotata.]

Catalogus imperatorum CPolitanorum, versibus iambicis, Græce e codice duplici regio, in Labbei *Protreptico* hist. Bys. pag. 34. In codice, quem Jo. Langus evoluit, et qualis Græce editus Basileæ 1536, 8, ad calcem Epigrammatum sacrorum Theodori Prodromi, quemadmodum et in altero regio, desinit catalogus hic in Andronico juniore. Cæteros ad Constantinum Palæologum usque, recentior, ut sit, inanus addidit. (Fabr.) Florentiæ in bibl. Medic. cod. 16, nr. 20, plut. 87, Carmen iambicum de Imperatoribus orientis a Constantino I ad Constantinum XV, nomine quidem auctoris non addito, sed Langii auctoritate motus Nicephoro tribuit Bandin. Cat. codd. Gr. 3, pag. 400. — In cod. Veneto Marc. 575, scripto ann. 1426, est Niceph. Xanthopuli Catalog. imp. CPolis (Cat. codd. Gr. p. 304.) in cod. Barocciano bibl. Bodlei. n. 59, Nic. Call. chronologia Imperator. a Constantino M. ad Andronicum III versibus. — Paris. in bibl. publ. in cod. 552, n. 34; Nic. Call. Catalog. imperatorum et patriarcharum CPolitanorum. — In cod. 1650, n. 4, Catal. patriarcharum CPolit. desinens in Athanasio ann. Chr. 1503. — N. 11, Cat. imperatorum CPolitanorum, versibus iambicis; idem prorsus cum illo, qui inter Opp. Theodori Prodromi editus est. — In cod 1790, n. 2, Nic. Catal. officiorum aulæ CPolitane, versibus politicis. Carm. de imperat. exhibetur in tomò I *Historiæ Byzantinæ*; pag. 17, Venet. 1729. — Niceph. Xanthopuli *Excidium Hierosolymitanum* versibus iambicis 158, cum Latina iambica Fed. Morelli Metaphrasi, in Morelli Expositione thematum Dominicorum et memorabilium, quæ Hierosolymis sunt. Paris. 1620, 8. V. infra lib. v, cap. 16, pag. 717, vol. VII, vet. edit. (Harl.)

Catalogus patriarcharum CPolitanorum, versibus iambicis Græce in eodem Labbei *Protreptico*, pag. 33 seq., et ad calcem Epigrammatum Theodori Prodromi. Desinit in 141 Callisto, quem patriarcham constituit Jo. Catacuzenus, ut ipse imperator narrat IV, 17, Hist. Sequitur apud Labbeum alius catalogus, nescio quo auctore, non scriptus versu, sed sola nomina 149 patriarcharum referens, ad Josephum usque, qui Florentiæ in concilio generali obiit non diu ante urbem captam a Turcis (h). At *Seriem pa-*

(g) Multo copiosius recenset codicem Cæsareum 8 Lambec. in Comment. tom. VIII, p. 119 sqq. In illo cod. servantur : 1. Nicephori Callisti *Acoluthia*, sive *Officium festi dedicationis templi B. Virginis Deiparæ, cognomine Pontis s. ad Fontem.* Exstat in eodem Nicephori *Canon* : insertum est ejusdem *Synaxarium*, s. Narratio succineta de origine, incremento et miraculis istius templi, quam narrationem integram Lambecius Græce ex illo cod. exhibuit, et pag. 125 adnotat. id *Synaxarium* non exstare inter ea ejusdem Nicephori *synaxaria*, quæ libro ecclesiastico Græcorum, *Triodio* dicto, sunt inserta, neque in *Triodio* sive *Synaxariis* in præcipua Triodii festa, quibus uniuscujusque dies festi indicatur origo, in cod. Vindob. 522 (de quo vide Lambecii Comment. tom. V, p. 596), insuper esse diversum ab illa de eodem templo narratione, quam Nicephorus H. E. lib. xv, c. 25 et 26, intexuit; videtur tamen Lambecio editum esse in *Pentecostario Græcorum*, Venet. ap. Jac. Leonicinum 1579, 4. Quod colligit is ex loco a Leone Allatio in II Dissert. de floribus ecclesiast. Græcor., p. 250, producto; et alia docte observat. — 2. Nicephori liber *De origine, structura et miraculis memorati templi B. Virginis Deiparæ ad fontem*, de quo multus est Lambec. (qui scripsit, se apographum *Synagmatis* de templo et miraculis sanctæ Mariæ, etc., communicasse, ut ederetur, cum Reinoldo Dehnio, S. J.)

Atque Kollar. in nota A, p. 131, contra Gretserum monet, codicem adhuc esse saluum atque incolumem, editione autem illius, cum, quæ CPolitane historiæ lucem aliquam adfunderent, ea parim ipse Callistos Historiæ suæ eccles. inseruisset, parim ex Procopii Cæsariensis de imp. Justiniani ædificiis opere, unde Callistos hausit, potuerint cognosci, propter reliqua ignota et fabulosa sexaginta quatuor miracula, posse rempublicam litter. facile carere. De fonte illo ipso et æde ad fontem vide præter Lambecium l. c. anonymum in *Antiquitat. CPolitanis*, lib. iii, sect. 159, part. iii, vol. I, *Imperii Orientalis*, a Bandurio editi p. 56, ed. Paris., sive p. 49 sq. ed. Venet.; et Bandurii *Notas* ad h. l. in vol. II, pag. 554 ed. Venet. s. p. 159, ed. Paris. — V. *Elogia Scitorum*, etc., in vol. IX, B. Gr. p. 118. — In bibl. publ. Paris. *Synaxaria* sunt in codd. tribus, de quibus postea. (Harl.)

(h) Carmen iambicum de patriarchis CPolit. in cod. Medic. Florent. 16, n. 21, plut. 87. V. Bandin., l. c. pag. 400. — Nic. Call. *Chronologia patriarcharum CPol. CXIV*, quorum postremus est Athanasius, in cod. Baroc. 59, bibl. Bodlei., et in cod. 142, n. 25, Catalog. episcoporum CPolitanorum 288; sed Catalogus iste (ut ait auctor. codd. Angliæ 1, p. 18), prout exstat apud Scaligerum in Eusebio suo, desinit in Photio. Verum hic codex eximit post Photium circiter 42 episcopos usque

triarcharum CPol. oratione soluta fusius conscriptam (quam e membranarum bibl. Regie pariter vulgasse se scribit Labbeus tom. II *De S. E.* et pagina etiam 34 Protreplici Historiæ Byz. laudata, confirmatque H. Warthonus, Appendice ad *Hist. litterariam Cavei*), nusquam reperio. Series patriarcharum CPolititanorum, sub Nicephori CPolitani nomine sæpius edita, desinit in patriarcha 82 Ignatio eunucho, ut in Nicephori ejus scriptis dixi.

Ad calcem epigrammatum Theodori Prodromi, Græce excensorum Basil. 1556, 8 (i), præter jam dictos catalogos binos imperatorum patriarcharum CPol. occurrunt (k) ejusdem Nicephori Callisti Xanthopuli versibus iambicis descripta πάσης τῆς θείας Γραφῆς σύνοψις (l).

Τὰ μετὰ τὰ Μακκαδαϊκὰ μέχρι Χριστοῦ καὶ αὐτῆς ἀλώσεως Ἱερουσαλὴμ.

Ἀλώσεϊ Ἱερουσαλὴμ, ὡς ὁ Ἰώσηπος ἱστορεῖ.

Ἀσσυρίων, Περσῶν, Αἰγύπτου, Σύρων, Μήδων, Ἑλλήνων ἀνακτες.

Ἀθηναίων καὶ Κρητῶν ἀρχόντες.

Ῥώμης βασιλεῖς.

Ἑβδομήκοντα τοῦ Χριστοῦ μυστηπόλοι.

Εὐαγγελισταὶ καὶ διάκονοι.

Αἱ μυρρόφοροι καὶ μαθηταὶ Λόγου.

Οἱ καλλόναντες ἐν λόγοις Ἐκκλησίαν, sive *Catalogus Sanctorum Patrum Ecclesie* (m), quem ascribere integrum, quia brevis est, non gravabor.

Οἱ καλλόναντες ἐν λόγοις Ἐκκλησίαν.

Μέγας Διονύσιος Ἀρείου πάγου.

Μέγας Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρείας.

Τὸ πνευματικὸν τοῦ Βασιλείου στόμα.

Ὁ Γρηγόριος νους, τῶν βροτῶν ἡ τερπνότης.

Γλῶττα μὲνί βέουσα τοῦ Χρυσοστόμου.

Ἡ θαφιλὴς τε τοῦ Νυσσοῦς πανδαίσια.

Ὁ βαθύνοος Κύριλλος, Αἰγύπτου κλέος.

Καὶ λεπτός, εἰς ἅπαντα Μαξίμου λόγος.

Ὁ τῆς Κλίμακος, ἡ μετάρσις, βάσις.

Νεῖλος, προφανὴς καὶ τὸ τοῦ Νεῖλου στόμα.

Ὁ Σύρος, Ἑβραῖμ, ἡ κατάνυξις λόγων.

Πανηγυριστῶν πατερικῶν βιβλία.

Καὶ Μεταφραστῆς, ἡ γλυκύρροος χάρις.

Ἐν οἷς πᾶσι πέφυκεν ὑπερεξέχων.

Ὁ χρῆσις, ῥοῦς, ἡ γλυκίζουσα βρῦσις.

Ὡς ἀρθρον μᾶννα τε πάντα, ἐκτρέφον.

Καὶ νέκταρ ἀθάνατον ἐκτρέον πόσιν.

Οἱ τὰ μέλη πλέξαντες ὕμνων ἐνθῶν, *Catalogus brevis Hymnographorum Ecclesie Græcæ*, quem et ipsum integrum exhibui, in *Catalogo Melodorum Græcorum*, ad calcem Allatii *De libris ecclesiasticis Græcorum*.

Συνοπτικὴ σύνοψις ἁγίων χρόνου sive *Menologium sanctorum* breve versibus (perinde, ut quæ jam nominavi), iambicis (n).

ad tempora Joannis Ducae, qui imperare cœpit ann. Christ. 1221. — In eodem Catal. pag. 370, n. 11, 3, inter Langbeni Adversaria refertur Nic. Call. Notitia patriarcharum CP. a sancto Andrea ad Methodium, pag. 11. Additur in pagina adversa ex duobus aliis mss. quidquid varii deprehenderet Langbenius sive lectionum sive rerum: et p. 271, n. 20, 2, inter ejusd. Langb. Adversaria est fragmentum quoddam Nic. Callisti. — De codd. Paris. v. superius adnotata. — Nic. Call. novam enarrationem, oratione soluta fusius conscriptam de episcopis Byzantii et de patriarchis CPolititanis, Bandurius, in *Imperio Orientali*, tom. I, pag. 163, sqq. ed. Venetæ, s. p. 191 sq. ed. Paris., Græce cum versione sua Lat. edidit e cod. bibl. Regiæ n. 3502. Desinit hic Catal. in Joanne monacho et presbytero, ann. Christ. 1292; aliosque addidit Catalog. patriarcharum CPolititan. Conf. Bandur. Præfat. p. xvi, ad tom. I, et Comment. doctum longumque, pag. 613 sqq. ed. Venet., ubi pag. 614, codicem ipsum et contenta uberius exposuit. — Noster Fabricius *libris tribus de vita et morte Moysis a Philone*, Gr. et Lat. cum Gilb. Gualmini Molinensis Observat. Hamburgi, 1714, 8; adjecit tertio loco pag. 554 sqq. secund. ed. Basil. mem. ex cod. mss. Græco Nicephori Callisti CPolitani *Menologium breve ecclesiasticum*. Cf. *Histor. critic. reipubl. litterariæ*, tom. VII,

art. xi, de libris novis, pag. 418; et Oudin. l. c. pag. 711. (Harl.)

(i) Per Bebelium. V. Maittaire A. T. II, p. 857, ubi citantur Niceph. Callisti Opusc. et Epigrammata cum Epist. Erasmi. Illam edit. uberius recenset Oudin. l. c. (Harl.)

(k) Nota in his esse omnia illa, quæ velut sibi haud visa Nicephori scripta ex Guil. Eisengrinii Catalogo scriptorum ecclesiasticorum memorat Possevinus, in *Apparatu*; et Vossius, *De Hiis. Græcis*, pag. 308. Nota etiam, Nicephorum Xanthopulum male a Callisto distingui in indice ad Meursii Glossarium Græcobarbarum. Nota tertio, in J. Gottfridi Olearii *Bibliotheca scriptorum ecclesiasticorum*, len. 1714, 4, tom. II, p. 8, ridicule excusum Nicephori catalogum meretricum imperatorum CPol. pro catalogo metrico.

(l) In cod. Veneto Marciano 266 est Niceph. Call. *Synopsis accurata S. S. Νυκτηφόρου — Γραφῆς πάσης συνοψις ἡκριβωμένη*, versibus iambicis, et continet synopsis librorum Geneseos, Exodi, Levitici, Numerorum, Deuteronomii. (Harl.)

(m) Est in cod. 183 Casareo Vindob. in fine. V. Lambee. Comm. tom. IV, p. 431. (Harl.)

(n) Edidit Fabric. noster *Menologium*. Vid. paulo ante notata ad Catal. patriarcharum CPolititan. — In cod. Coisl. 108, fol. 243, in margine Niceph.

Τριψίδου σύνοψις ἀκριβεστάτη.

Volume totum claudit eὐχὴ ἐξομολογήσας; prosa, non versu.

Manu exarati etiamnum in bibliothecis occurrunt hujus Nicephori hymni varii, ut χαριεπισμὸς *in B. Virginem*. Incipit : Χαῖρε, ἀνωτέρα τῶν νοερῶν. *Fabric.* — Exstat in cod. 299, n. 6, de quo plura scripsit Lambec. *Comment. tom. V, pag. 563.* — In cod. 345, n. 11, Paris. bibl. publ. sunt Xanthopuli Versus iambici de duodecim festis Dominicis. (*Hartl.*)

Troparia duo, in eandem, ordine alphabeti : unum incipit, Ἀρχαντε Παρθένε, μήτερ Θεοῦ, πάσης ἀνθρωπίνης βοηθείας ἀπολυθείς. Alterum, Ἀρχαντε Παρθένε, μήτερ Θεοῦ, ἡ δεδοξαμένη ὑπὲρ πάσαν φύσιν πρωτῶν. (*Fabr.*) — In cod. Vindobonensi Casareo 299, n. 6, *Troparia duo in Virgin. Mariam*, teste Lambec. *Comm. tom. V, pag. 563. (Hartl.)*

Συναξάρια εἰς τὰς ἐπισήμους τοῦ τριψίδου ἑορτῶν, *Synaxaria in praecepta Triodii festa, quibus unius cujusque eorum indicatur origo, qualitas et dispositionis ratio.* Combefisio quidem in bibl. Concionatoria iudice Triodii Græcorum Nicephorus pessime habuit, dum *Synaxariis augendo suis, ipsius ac sequioris Græciæ erroribus infertit.* Pluribus hac de re conqueritur Leo Allatius, quem si placet vide *Dissert. de libris ecclesiasticis Græcorum, pag. 70, 92 seq., 113, 229*; et contra Hottingerum, *pag. 124*; ac de synodo Photiana p. 326 sq., 527 sq. (o). Hæc Nicephori Synaxaria in linguam Græcam vulgarem conversa a Matthæo Cigula, Cyprio, et Maximo Margunio, Cytherorum episcopo, prodierunt Venet. apud Antonium Pinellum ann. 1607, 1637, 1648, 4. Titulus est : Συναξάρια ἡτοι βίαι ἀγίων ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς γλώττης μεταφρασθέντα παρὰ Μαξίμου ταπεινοῦ ἐπισκόπου Κυθήρων εἰς κοινὴν ὠφέλειαν.

Sermo in laudem Mariæ Magdalena, ex cod. Medic. 35, n. 18, plut. 9, editus a Bandin. in *Catal. codd. Gr. 1, pag. 446-455*, et in *Monumentis Græc. Ecclesiæ vet. Florent. 1762, 8, vol. III, n. 5.* — Præter ea in bibl. publ. Paris. aliisque reperiuntur.

Commentarii in Psalmos, in cod. Paris. 149, et in cod. quodam bibl. Escorial.

Oratio de festo Orthodoxiæ in cod. Paris. 1090, n. 1, et in cod. cod. n. 2.

Homilia in Nativitatem Christi. In *Indice Cat. Codd. Paris. II tom.* tribuitur Nicephoro Callisto.

Homilia in laudem Joannis Jejunatoris sec. Indic. *Cat. in cod. Paris. 767, n. 20, sed tom. II, Catal. pag. 143, sub nomine Callisti, patriarchæ CPolitani, indicatur.*

Xanthopuli epistola ad Orphanotrophum in cod. Parisino 2103, n. 31.

Rhetorices progymnasmata in cod. Paris. 2988, n. 1, aut potius partes quædam; nam pag. 586 Cat. hæc est descriptio : Nicephori Callisti Fabula una et Narratio una; item Christi, quæ omnia sunt quasi quædam rhetorices progymnasmata : inc. Εἰχέ ποτε παρ' εαυτῶ. Sed Montfaucon in *Palæographia Græca, lib. 1, cap. 7, in Notis mss. Græcorum sæc. xiv, pag. 70, ad annum 1344, refert, hoc circiter tempore codicem regium 3271 a Stephano quodam descriptum esse, qui Nicephori Callisti Rhetorica et aliquot Opuscula exscripsit.* V. Oudin, l. c. pag. 718, et supra in vol. VI, p. 134.

Fragmenta plura in cod. Paris. 950, n. 11—18; n. de Paulo Samosateno, de miraculis ab Euphemia, Glyceria, et B. Virgine Maria patralis, atque de variis sanctæ crucis nominibus.

Vita sancti Andrea apostoli et primi episcopi CPolitani, Leidæ in cod. Vossiano 4, n. 5, sed secundum Montfaucon in *Palæographia Græca, lib. iv, cap. 9, pag. 323, dicitur esse in cod. Græco Regio 2458, ann. Ch. 1286 scripto, Vita sancti Andrea Junioris a Nicephoro Callisto, Magnæ ecclesiæ presbytero.*

Homiliae Nicephori Callisti, Chrysostomi et aliorum in cod. Colbertino 5108, manu Paphautii monachi Thyepollii d. 20, Jun. ann. 1508 exarato, teste Montfaucon. l. cit. pag. 91.

Scholia seu Glossæ in orat. Gregorii Nazianzeni, in codd. Venetis Marc. 76 et 77. V. *Catal. codd. Gr., pag. 53 et 54, et Possevin. ad calcem Apparatus sacri, pag. 28.*

Νικηφόρου Καλλίστου, ἐργονεῖα τοῦ κονταχίου, τοῦ οἴκου, καὶ τοῦ ἐξαποστειλαρίου, πῶθιν οὕτω; ἐκλήθησαν ἡρωστῆθ διὰ παρὰ τοῦ δσιωτάτου ἱερομονάχου Κυρίλλου τοῦ ἀρχιμανδρίτου. In cod. Naniano 228, n. 19, secund. *Catal. codd. Gr. Nan. p. 421. (Hartl.)*

Nicephoro quoque Callisto, velut auctori, tribuere non dubitavit Hamfredus Hody brevem librum, quem e ms. Barocciano edidit Græce et Latine sub titulo : *Anglicani schismatis redargutio*, in quo libro pluribus exemplis probatur, episcopos injuste depositos orthodoxi successoris communionem nunquam refugisse, Oxon. 1691, 4 : Σύναξι; ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστοριῶν, etc. Idem scriptum editurum se

Xanthopuli Collectio Setorum per annum ad singulos menses, versibus iambicis. Vide Montfaucon. *Bibl. Coislin. p. 184. (Hartl.)*

(o) In cod. Casareo Vindob. 322, sunt Niceph. Synaxaria, etc. v. plura in Lambec. *tom. V, p. 596* seqq. De Synaxario alio vid. Lambec. *tom. VIII, p. 119, 123, et quæ supra ad Nicephori σύντα-*

γμα, etc., attulimus. — Paris. in bibl. publ. tres codd. continent Synaxaria Niceph. secundum *Cat. (v. Indic.) in cod. 407. Auctor Catal. codd. p. 57, ait, esse id opus ineditum et in eo a veterum Synaxariis in primis diversum, quod ibi varios Græcorum recentiorum errores deprehendas. (Hartl.)*

promiserat Cotelierius, *Monument. Eccles. Græcæ*, III, pag. 645. Offendi, inquit, in opusculo nunc inedito, olim, si Deus dederit, edendo, de celebri schismate ob Josephum patriarcharum GPOL. successorem, Arsenii depositi ann. Chr. 1266, et Germani, qui se paulo post abdicaverat. Cæterum non Nicephoro, sed alii antiquiori scriptori, qui ann. Chr. 1267 eum composuit, deberi hunc libellum, recte postea agnovit ipse editor Humfredus Hodius. Vide ejus *Letter to a friend, concerning a collection of canons*, Oxford. 1692, 4, pag. 42.

Beatus Rhenanus Basil. 1555, fol. Rufini *Hist. ecclesiasticæ* et *Historiæ tripartitæ* Epiphaniï scholastici, pag. 590—615, subjunxit *Historiam ecclesiasticam a Nicephoro Græco monacho conscriptam et incerto interprete jam olim Latine versam*, quæ velut continuatura *Tripartitam* incipit a temporibus Theodosii Junioris, desinitque in morte Anastasii, quem impium vocat et a quibusdam fulmine divino percussum tradi scribit. Non modo brevius longè singula persequitur, quam Nicephorus Callistus libris XIV, XV, XVI, sed et aliter nonnulla refert, ut alium illum fuisse Nicephorum sit necesse, licet Callistus etiam monachus fuisse viris doctis videatur. Vide, quæ de his Collectaneis Jacobus Billius, lib. I *Obv. sacr.* cap. 16.

De excerptis e Theodori lectoris libris duobus *Historiæ ecclesiasticæ*, quæ titulus proficitur accepta ἀπὸ φωνῆς Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου, dictum in Theodoro.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΒΙΒΛΙΑ ΙΗ'.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

LIBRI XVIII,

In duos tomos distincti, ac Græce nunc primum editi. Adjecta est latina interpretatio Joannis Langi, a R. P. Frontone Ducæo, societatis Jesu theologo cum Græcis collata et recognita.

(Lutetiae Parisiorum, Sumptibus Sebastiani et Gabriellæ Cramoisy, via Jacobæ, sub Cicconis, 1630, cum privilegio Regis Christianissimi.)

ARMANDO JOANNI

ILLUSTRISSIMO S. R. E. CARDINALI DE RICHELIEU.

Nicephori Callisti aliquando tenemus historiam, Illustrissime Cardinalis, qui nunc, post longam periculosamque jactationem, in sinu tuæ purpuræ, tanquam in portu placidissimo, si pateris, conquiescet. Heu quibus ille jactatus fatis! Apud Matthiam Corvinum quondam in pretio habitus, in potestatem venit postea Barbarorum: et Turcis Pannoniam ineadentibus, vix unius militis fuit præda. Servatus est autem, non historia, nec rerum quas continebat merito, sed quadam elegantia characteris, cujus etiam beneficio Constantinopoli vaniit inter delicatarum suppellectilem, quasi cultius aliquod mancipium. Emptorem autem invenit eum

qui publicis invidens commodis, suum secisse videbatur, ne esset aliorum. Sed tandem ab injusto domino in familiam imperatoris transiit; ac postliminio restitutus eo est unde fuerat ablati: auctor siquidem ipse Nicephorus suum imperatori dignum munus judicaverat, et Palæologo, uti suspicio est, historiam consecravit. Joannes Langus, vir de republica litteraria optime meritis, cum primus e Bibliothecæ vinculis exsolvit, ac Latio donavit, quo sibi nomine etsi obstrinxit universos, non tamen effecit ut ipsum e vultu Nicephorum nosse non cuperent ii quibus antiquitatis studium et Græcæ facundiæ dignitas esset in pretio. Præter ceteros autem Jacobi Thuani in senatu Parisiensi præsidis, et inter egregie doctos facile principis, in hanc curam animus exarsit, pugnavitque omni qua valebat gratia, et perfecit, ut e bibliotheca imperatoris exemplar ipsum Græcum nobis liceret exscribere, quod accurate præstitimus. Hujus autem ad transcripti fidem Latina versio explorata commissaque est a R. P. Frontone Ducæo e societate Jesu, qui eam interpolavit omnem et recensuit. Non dubitamus autem isto sponsore, Nicephorum hunc nostrum germanum asserere, et vel Callisto patri (si redeat in vivis) recognoscendum dare. Nunc illum, Illustrissime Cardinalis, orbis Christianus Galliæ debiturus est, qui per te jam illi multa debet. Atque hic quam sit eius, ipsa nominis indicatio demonstrat. Quem enim appellet alium Νικήφορος, quam eum qui cunctumque iter fecit victoriam circumtulisse visus est. Qui rebellantes provincias non tam paucis, quam victoriis peragravit: qui felicitate, vigilantia, virtute quidquid hactenus Galliæ beatitati obstiterat, evertit disjecitque. Pergis autem etiam nunc, Illustrissime Cardinalis, alias in oras vini eandem beneficam invictamque deducere. Exstabit, ne dubita, alter aliquando Nicephorus, qui tuarum victoriarum cursum posteris explicabit, quanquam ut facta tua nemo scriptis celebret, fama tamen loquatur ipsa, neque ventura de te aitas ulla postea conticescet. Nos certe quoad vita suppetet, tuis obstricti ornatique beneficiis, quiqui sumus, fidam semper obsequendi voluntatem profiteri non desinemus.

Illustriss. et Reverendiss. Cardinalis,

Deditissimi humillimique Clientes,

SEBASTIANUS ET GABRIEL CRAMOISY FRATRES.

ΠΡΟΣΦΩΝΗΜΑ

ΕΝ ΕΙΔΕΙ ΕΓΚΩΜΙΟΥ

ΑΙΕ ΤΟΝ ΕΥΕΒΕΣΤΑΤΟΝ ΚΑΙ ΑΓΙΟΝ ΗΜΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΒΙΒΛΟΥ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ.

ALLOCUTIO ENCOMIASTICA

AD PISSIMUM ET SANCTUM IMPERATOREM NOSTRUM

SUPER LIBRO HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ.

I Ecclesiastica Historia composita, multorumque et admirandorum virorum rebus gestis a me scriptis, nemini profecto opus id, quam tibi, rectius consecrarim, imperator, principum omnium Christi amantissimo atque humanissimo, qui omnes prorsus virtutes complexus, nihil rerum pulcherrimarum et excellentissimarum prætermisisti. Et cum permulta atque adeo innumerabilia tua sint præclare facta, orationem nostram longe superantia, manu divina consilium omne tuum et fa-

Ἐμὲ δὲ ἄρα ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν ἡρῆμένῳ συντάττειν, καὶ πολλῶν καὶ θεοσεβίων πράξεις ἀνδρῶν πειρωμένῳ δὴ συγγράφειν, τίτι γε ἄλλῃ ταύτην ἀναθεῖναι προσήκειν, ἢ σοι, βασιλέων πάντων φιλοχριστότατε καὶ φιλανθρωπότατε, πάσας ἀρετὰς ἅτε συλλαβόντι τὰς ἀρετὰς, καὶ μηδεμίαν ὑπερβολὴν τῶν χρηστῶν ἐν οὐδενὶ καταλείπειν; οὐ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα τὰ κατορθώματα, καὶ ὡς οἶόν σιγαῖν ἔπειρα, καὶ λόγον ἐκβαίνοντα τὸν ἡμέτερον, Θεοῦ χεὶρ πρὸς πάντας καὶ βουλὴν καὶ πράξιν ἐδηγού-

μένου, πάντων δ' ἔμοιγε μέγιστον, καὶ ὡς ἂν τις εὐσεβὲς φαίη ἐπίσημον, ἢ εὐσεβεία, ἢ τε περὶ τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν σπουδὴ, καὶ ὁ περὶ αὐτὴν ἐνθερμος οἶον καὶ ἀρραστος ἔρως, καὶ τὰ σὰ διὰ ταύτην τρέψαι τε καὶ νικητέα. Ἦν δὲ τα πολλὰ καὶ μυρία σάλη τῶν τῆς δυσσεβείας ρευμάτων, σκληρῶν τε πνευμάτων ἀντιπνοαίς ἀμηγέτη φερόμενην. εὐρὼν, πάντα θάμενος ἐν δευτέρῳ, πρὸς τοὺς σοὺς γαληνοὺς λιμένας ἀσφαλῶς διανήξασθαι καὶ καταβαί παρασκευάτω. Καὶ νῦν ἀκλαστος διαμένουσα, οἷα δὴ τὴν πρόσφατον ῥύπον ἀποθεμένη, καὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐπαναχθεῖσα εὐπρίπειαν, μάλλον δὲ τὴν ἐκ τῆς ζάλης ἄλμην τοῖς τῶν σὺν λόγων ποτιμωτάτοις ῥοθίοις ἀποκλυσσάμενη καὶ ἀποπύσασα, σοὶ τῷ ἐκ Θεοῦ κοσμοαγωγῷ τε καὶ κυβερνήτῃ, εἶπω δ' ὅτι καὶ ἱερῷ νομοφύλῳ, ἀξιόχρεον τὴν χάριν ἀποκληροῖ, διάτορον οἶον καὶ μεγάλην ῥηγνύσα φωνὴν, ὡς διὰ σοῦ πάντας ἀσυλον τὸ χρῆμα τῆς εὐσεβείας τηροῦντες, ἐν τῷ βεβαίῳ ἔσταναι τῆς ἀκιδόηλου στεγρῶς οἰκόμεθα πιστεύω, τὴν ἀμρὶ τῷ Θεῷ πλανωμένην δόξαν πόρρω τη, ὡς γε ἦν εἰκός, διαρρήξαντες. Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ μὲν ἦν ἔμοι σκοπούμεν ἀρχῆς ἀπ' ἀκρας τοῖς σοῖς κατὰ μέρος ἅπασιν ἐπιστῆναι, οἷαις τε ῥίζαις τῶν περὶ σὲ πραγμάτων τὰς ἀφορμὰς ἢ πάντα σοφῶς διεξάγουσα Πρόνοια καταβάλετο, διεκείνη, ἐπὶ μέγα ἂν τὰ τῆς γραφῆς ἐξείαθῃ μοι, καὶ συγγραφὴν ἔδοξα μᾶλλον ἢ προσφώνημα διεξέρχεσθαι. Νυνὶ δ' ἐπ' ἄλλα μοι τοῦ σκοποῦ βλέποντος, συμκρῶν δὲ τινῶν ὅσον ἀψαθῆναι τῶν σὺν, καὶ ἐπιδραμεῖν ἔσται τῷ λόγῳ· ἐκείνων δὲ τῷ καθήκοντι προσηκόντως μάλα ταμιευομένων κατερῷ· ἐπεὶ τοῖ γε καὶ ἄλλως, τό γε νῦν ἡρημένῳ λέγειν, ἢ περιουσίᾳ τῶν σὺν χρηστῶν εἰς καινὴν ἔμοι τινα περιστάται ἐνδεῖαν, ἥκιστ' ἔωσ' ἀνύτειν τὸ πρὸς βουλῆς, πάντων ὡς ἐν λειμῶνι ποικίλῃ σχεδὸν καὶ μυρία βρῖθοντι χάρισι, πρὸς ἑαυτὰ ἕκαστον μετεκλόντων καὶ κατέχειν δὴ σεφοδῶς πειρωμένων. Ἄλλ' ἐγὼ μὲν ἤδη λύω τὸν λόγον· τόσος δ' ἔσται ὅσος δὴτ' ἀρκίαι, ἀμυδρὸν οἶον τὸν περὶ σὲ μοι πόθον ἐνδείξασθαι, καὶ τὸ εὖνοιον μετὰ παρρησίας ἀφοσιώσασθαι, ἀχρι δὲ τοῦ δεῦρο ὑποχωροῦν καὶ κρυπτόμενον. Ἐν δ' ἂν εἴη τῆς ἡμέρου καὶ φιλοφρόνου ψυχῆς ἴσων ἔμοι ἐνορῶν, θάρσος τ' ἀρρήτων ἐνίεναι· καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων, εἰ τι μὴ κατὰ λόγον τῷ παρόντι μοι συγγαμῇ λείλειται, συγγαμῇ βραδεύειν, καὶ ταῖς τῆς σῆς ἀκριβείας προσθήκαις καὶ ἀφαιρέσεσιν ἐκκαθαίρειν τὴν συγγραφὴν. Πάντως γὰρ ὅ τι ἂν ἡ σὴ ψῆφος ἀκριβοῦν ἔλοιτο, ἐκεῖνο δὲ κάμοι καὶ πᾶσι σχεδὸν φίλον ἔσται καὶ ἀσφαλίστατον, πάντων ὅσον γεγονάσι μάλιστα τοῖς τοιοῦτοις εἰς βάθος ἐξικέσθαι καὶ διορῶν, τάχει τε καὶ μεγέθει φύσει γε πρὸς Θεοῦ εἰληχέτι· πρὸς δὲ λέγειν τε καὶ φιλοσοφεῖν τὰ θεῖα σωφρονῶς ἅμα καὶ ἀκριβῶς δεῖ μάλα πολλῶν διεδοῖ, νῦν τε αὖ καὶ γλώτῃ διατραυνύσῃ τὸ παριστάμενον τὰ γε τοιαῦτα διευκρινεῖν ἰσχυρῶς ἔχοντι· ὡς θάτερον ὅπλ' ὁσέου γνωρίζεσθαι· ὅτι γε καὶ πρὸς βράβην δῆτα τῇ σὴ οὐλαὶς οὕτω θρασὺς καὶ αὐθάδης, ὥστ' ἔπειτα δὲ καὶ δάκτυ-

et cum dirigente : tum, ut mihi quidem videtur, et recte quispiam dixerit, omnium maxima et illustrissima est pietas, egregiumque in Ecclesiam Christi studium, et flagrans atque incredibilia in eandem amor, et quas ejus nomine reportasti, victoriae et tropaea. Quae sane pietas, immensis saevientis impletatis ductibus, immanibusque confictantium ventorum procellis huc atque illuc quodammodo gravi jacitatione agitata, beneficio tandem tuo, qui rebus omnibus aliis posthabitis, hoc unum curaris maxime, tuto ad tranquillum portum tuum annavit atque applicuit. Et nunc integra, veluti recenti situ affecto et pristina veterique venustate recepta, seu potius salsugine, quam ex tempestu conceperat, orationis tuae suavissimo sonitu repurgata atque rejecta, tibi divino orbis rectori atque gubernatori, sacroque (sic enim dicendum) auspici et curatori, condignas refert gratias, 2 claram veluti et ingentem emittens vocem, omnes nos per te salvam atque inviolatam retinentes pietatem, constanter firmiterque in sinceræ fidei sententia, opinione de Numine divino erronea, ita ut conveniebat, longissime repudiata, consistere. Verum enimvero, si deliberatione habita res tuas a primo initio singillatim prosequi, quasve radices actionum tuarum, quæ omnia sapienter constituit divina Providentia, egerit, exponere vellem, in Immensum oratio excreceret, et historiam potius, quam operis dedicationem instituere viderer. Sed cum aliud scribendi consilium mihi sit propositum, paucas quasdam res tuas in præsentia attingere atque oratione perstringere est visum: reliquis suo loco et tempore, pro eo atque decet, recte reservatis: præsertim cum id quod nunc quoque dicere insitui, propter abundantem atque exuberantem rerum copiam, me ad novam quandam redigat inopiam: ita ut etiam ea quæ cupio, perscrutari atque stylo exsequi nequeam: eo quod perinde atque in prato vario, innumerisque amoenitatibus sententi, ad se quæque res me pertrahant, eisque tractandis retinere conentur. Cæterum orationi meæ modum imponam: quæ non longior futura est, quam ut qualemcunque saltém mei erga te amoris et desiderii significationem exhibeat, et ego egregiam in te voluntatem meam, quæ ad hoc usque tempus tecta occultaque fuit, cum libertate palam declarem. Tux vero mansuetudinis atque humanitatis fuerit, ut me placide aspiat, aliqua fiduciam animo meo addat, in primis vero, si quid minus recte in hoc opere a me dictum fuerit, ut mihi ignoscat, historiamque meam, pro iudicii sui acrimonia, addendo atque adimendo repurget. Quidquid enim calculus tuus accuratius emendaverit, id et mihi et omnibus aliis gratum certumque habebitur: propterea quod et omnibus, quicumque fuere, tibi maxime perspicere talia et deprehendere, promptitudine et acrimonia nature, Dei dono contigerit: et quod disserere atque disputare, moderatione justa, et timore multo.

adhibito, de rebus divinis explicate noris: præterea quod mente concipere, et ore diserto eloqui id quod visum est, insuperque idipsum probe dicere, ita ut alterum ab altero pernoscatur, optime possis. Neque quisquam reperitur esse tam audax et temerarius, qui, post limam iudiciumque rebus multis omissis, inde tandem orationem de rebus tuis ordiar.

3 Cum enim velui quispiam eorum qui singulari Dei dono dati sunt, optimorum et nobilissimorum illorum virorum, nasci, et imperium in homines universos suscipere deberes, magni consilii angelus, ac potius rerum universarum Pater atque rector, consilium agitavit, et ad eos qui cum illo ejusdem sunt naturæ et honoris: Faciamus (inquit) rursus hominem ad imaginem nostram, et similitudinem primi illius qui dudum diffluxit. Et editus es, divina quadam vi ei natura, spiritu vitæ tibi afflato, qui vitalis aliis virtus, primitiæque, et quasi quidam alius generis princeps in orbe nostro futurus eras. Qua in re, illa, perinde atque instrumento et auctore usa est patre tuo, qui majorum auctorem splendore, nobilitate, amplitudine gloriæ, arte imperatoria, opibus, adhuc prudentia, fortitudine, et naturæ vi, antiquissimos quosque sui que et nostri temporis principes obscuravit. Nec illi, cum antea res multas pro Romanis egisset, aliam ob causam Deus imperiale tradidit sceptrum, quam ut in facile et incernentum obhineres imperium, pietate et facinoribus omnibus bonis futuris longe clarissimus: eis quippe rebus verissime imperator declaratur. Quandoquidem vero tibi quoque, qui imperium in universos e manu Dei fueras suscepturus, seu potius ante natiuitatem receperas, imperialem domum et aulam instrui oportuit, quæ sane tam ingens et amplum deceret imperium: ea quoque quemadmodum primo illi Adam orbis universus, et quicumque tandem fuit paradisi ille, condigna præparata est. Ea vero erat nova Edem, terrestre cælum, paradisi veluti primarium exemplar, patria quidem tua, commune autem Christianorum omnium domicilium, urbium videlicet omnium regina. Simul atque enim ipse ex materno prodiisti thalamo, prædonum examen, quod eam longo tempore affligerat, inde est expulsum, terrore quodammodo perculsum atque accisum, germanumque plane hæredem, imperatorem et conditorem ejus, veritum: qui sane prædones, exitum atque fugam accelerantes, tanquam coruscanti ense tuo eieci, alius alio profugit. Ad eum modum illa per te nobis omnibus repurgata, et tibi nutricia atque educatrix facta est, duabus his rebus in te atque illa divinitus benigne præstitis. Neque enim illa, quæ nuper admodum liberam lucem videre cœperat, in alio quopiam, quam in te uno, debuit gloriam consequi potuit: qui maxime quidem ad gloriam Dei propagandam processeris, et ei summa omnium dignitate honoris auctus sis: neque etiam tibi præ illa condignius contingere potuit domicilium et habitatio.

λον τολμῶν ταῖς γραφαῖς ἐπιβάλλειν. Καὶ τοίνυν παρὰ τὰ πολλὰ, ἐνταυθὲν ποθεν τῶν περὶ σοῦ λόγων ἀπαρχομαι.

Neque quisquam reperitur esse tam tuum, digitum adhibere scriptis sustineat. Itaque

Ἐπεὶ γὰρ ἱμελλες εἶναι, οἳ τις τῶν πάλαι παρὰ Θεοῦ δεδομένων ἡμῖν ἀρίστων καὶ γενναίων ἐκείνων ἀνδρῶν, καὶ τὴν κατὰ πάντων ἡγεμονίαν κληρώσασθαι, ὁ τῆς μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, μάλ-
 λον δ' ὁ τῶν πάντων Πατὴρ τε καὶ ἡγέμων, πάλιν ἐν βουλαῖς ἦν, καὶ πρὸς τὰ συμφυῆ καὶ ὁμότιμα, Ποιησώμεν αὐτοῖς ἀνθρώπων, ἔλεγε, κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ πρώτου ἐκείνου πάλαι διαβρῦντος. Καὶ ἀθρόον ἐπὶ πάντων τῇ θεῇ φύσει, πνοῇ ζωῆς ἐμφυσώμενος· ζωτικῇ τοῖς ἄλλοις μέλλων δύναμις χρηματίζων, καὶ ἀπαρχὴ καὶ γενάρχης οὐδ' τις ἄλλος κόσμου τοῦ καθ' ἡμᾶς, ἀφορμὴ τινι χρώμενος καὶ αἰτίω πατρὶ γε τῇ σφ' ἐκ προγόνων δὴ τῶν ἐγγενεῖς καὶ μεγέθει δόξης, στρατηγία τε καὶ πλοῦτι, πρὸς δὲ καὶ φρονήσει, ἀνδρεία τε καὶ ὠρὰ φύσει, τοὺς ἐκπαλεῖ καὶ τότε καὶ νῦν ἀποκρῦπτονται· ᾧ διὰ εἰ θεός, καὶ τὸ βασιλεῖον ἐγχειρίζει ἀκῆπτρον, πολλὰ πρότερον ὅτερ Ῥωμαίων μογήσαντι, ἵνα σὺ ῥάδιον εἴη τὸ ταύτην κτήσασθαι, καὶ ἀναβημακτὸν εὐδοσεῖς καὶ πᾶσι χρηστοῖς σεμνύνεσθαι μέλλοντι, οἷς ὁ ταῖς ἀληθείαις βασιλεὺς διαδεικνύεται. Ἐπεὶ δ' ἐγρήν σοι καὶ τὸ βασιλεῖον ἡγερπέσθαι, Θεοῦ χειρὶ τὴν κατὰ πάντων ἀρχὴν δέξασθαι μέλλοντι, μέλλον δ' ἐγχειρισθῆναι καὶ πρὸ γενέσεως, προσήκον δὲ ἔρα τῷ τοιοῦτῳ τῆς ἀρχῆς καὶ μεγέθει καὶ ὄγκῳ, καὶ τοῦτο δὴ σοι, καθὰ καὶ τῷ πρώτῳ ἐκείνῳ Ἀδὰμ, κόσμος ἅπας, καὶ δοτις ποτὶ ἦν ἐκεῖνος παρδύειος, ἀξιώχρεον προητοιμαστο. Τὸ δὲ ἦν ἡ νέα Ἑδμή, ὁ ἐπὶ γῆς οὐρανός, τὸ τοῦ παραδείσου οἶον ἀρχέ-
 τυπον· ἡ σὴ μὲν πατρὶς, κοινὴ δ' ἡμῶν ἐστὶ πάντων Χριστιανῶν ἡ τῶν πόλεων ἁπασῶν ἡλιαθὴ βασιλεῖς. Ὅμοι τε γὰρ αὐτοῖς τῶν μητρικῶν θαλάμων πρόθερος, καὶ τὸ βασίλειον ταύτην ἐκ πολλοῦ ληστρικῶν ἐκείθεν ἡλαυνετο, φρίξαν ὥσπερ καὶ συντριβὴν καὶ τὴν γνήσιον ὄντος· κληρονόμον καὶ βασιλεῖα καὶ οἰκιστὴν αὐτῆς αἰδεσθῆναι· καὶ τὴν ἐξοδὸν κατασπεύδοντες, ὅτε δὴ τῇ στείλουμενῃ κατ' αὐτῶν τῇ ῥομφαίᾳ ἐκδισσόμενοι, ἄλλος ἄλλου διεδίδρασκον. Καὶ τοίνυν αὕτη διὰ σοῦ πᾶσιν ἡμῖν ἀνέσται, καὶ σὺ τρυφῆς ἀρίστη καὶ τιμῆς γίνεται, δύο τούτων ἐπὶ σοὶ ταύτῃ θαύθεν φιλοτιμῶς ἐξεργασθέντων. Οὕτω γὰρ αὕτη ἐφ' ὅτῳ ἄλλῳ, ἔσσι φῶς ἰδοῦσα ἐλευθερον, τὸ τῆς ἀνηκούσης δόξης εἶχε κληρώσασθαι, ἢ ἐπὶ σοὶ δὴ καὶ μόνῳ, τῷ διαφερόντως μὲν εἰς δόξαν Θεοῦ προσλθόντι, τιμῆς δ' ἀπάσης· ὑπέρτερον περιβαλομένην ἀξίωμα. Ἀλλ' οὐδὲ σοὶ γ' αὐτοῖς ἄλλο τι πρὸ ταύτης ἀξίον προσήκον εἶναι τὸ ἐνδιαίτημά τε καὶ οἰκητήριον. Ὅσπερ οὖν εὐχθὲς ὃν θεῶν, πόρρωθεν τὰς ὑποθέσεις τῶν μεγάλων πραγμάτων προκαταβάλλεσθαι, καλῶς ποιοῦν, καὶ συνέδραμεν. Ἀλλ' ὅπως ἐπὶ μὲν σπαργάνοις ἐνείλημνος καὶ τιθηνούμενος, τὰς ἐν

σοι μελλούσας τῶν πραγμάτων ὑπέβαινες χάριτας, προσκίρτων, ὡς ἂν τις φαίη, καὶ διαλλόμενος, σεμνῶ καὶ βασιλικῶ τῷ προσήματι, καὶ τὴν ἡμερὶν πλάσιν πλατόμενος· οἷα τις γηραλέον αὐγῶν φρόνημα, τὸ περιὸν σοι τῆς εὐσεβείας ἰδεῖν, ὡς Ἰωάννης καθαιλλόμενος, καὶ προσκυνῶν τὸν ἐν ὕδασι τὴν χάριν σοι χαρίζομενον· καὶ τὰλλα ὅσα μέχρι δὴ σε παραγγεῖλαι τὸν μετράκα, τί χρῆ καὶ λέγειν· Πλὴν, ὁ φασιν, ἐκ πρώτης γραμμῆς καὶ πρό γε τῶν ἄλλων, ἡ εὐσέβεια, καὶ τὸ θεωρεῖν καὶ τὸ φιλάνθρωπον σοι ἐσπουδάζετο, ἀπάντων δὴ καὶ τῶν ἄλλων, ὅσα περισπούδαστα καὶ ὀνούμενα, συμπαραθεόντων, οὐδὲ γὰρ προκόπτοντος ἐν ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ καὶ χάριτι, οὐδὲ τῷ λαμβάνειν ἐπίδοσιν, τῷ δὲ γε ταῦτα συμπαρασκαίρειν τε καὶ συναναδεικνύσθαι, καὶ πῶς λαμβάνειν τῷ τῆς ἡλικίας προσήκοντι, καὶ τῷ τοῦ ἡθους εὐσταθεῖ καὶ ἀπεξομένῳ. Καὶ ὅτ' ἐπ' ἀγαθῇ καὶ καλῇ χρησίμῃ τῇ εὐσεβείᾳ ἀνδρία μὲν σοι πρώτα ἐπέταχεν· ἐπὶ δὲ ταύτῃ καὶ φρόνησις ἐκτετο· πρὸς δὲ καὶ τὸ σωφρονεῖν ἐπὶ νῆθει, καὶ ἡ δικαιοσύνη παραθέουσα ταύταις ἐπέκει· ἡ χρυσὴ τῷ ὄντι σπειρά καὶ τοῖς πολλοῖς ἀπλοχος· ἦν οὐ πάντων ἀριστα διαπλέξας, καὶ τὴν τινα καὶ ξὴν ἁρμονίαν ὄντως ἐναπειργάσω. Τὰς γὰρ ἐν ταύταις ὑπερβολὰς παρωσάμενος καὶ ἐλλείψεις, τὰ μέσα τούτων ἔσχες, μίαν ἀρετὴν, καθάπαξ τὴν καθόλου, ἐκ τούτων ἐταρμωσάμενος.

complicare et connectere nequeunt, catena. Eam vero in omnium pulcherrime concinnans, novam quamdam et admirandam plane perfecisti virtutum harmoniam et concentum. Nam quæ in iis vel abundant, vel deficiunt, vitis scilicet ipsis rejectis, media es complexus, et unam prorsus ex eis tanquam universalem virtutem confecisti.

Καὶ ἵνα ἐν μέσῳ συντίμῳ, ἐπὶ τῇ θαλάττῃ δοκοῦν ἦν, οὐ μόνον τῶν τῆς ἀρχῆς οἰάκων ὑπερκαθίσθαι, ἐξ ἀνθρώπων μὲν τὸ χρεῖον λειτουργήσας ὁ κοινὸς ἡμῶν πρόβολός τε καὶ βασιλεὺς, οὐδὲ πατὴρ τε καὶ παιδευτὴς γίνεσθαι, ἐπὶ μέγα πρότερον τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν ὡς ἀπὸ κέντρου κύκλον ἐκιδούσαι παρασκευάσας, στρατηγικαῖς τισιν ἐμπειρίαις, καὶ ταῖς κατ' ἐχθρῶν νίκαις, καὶ μεγάλων πραγμάτων διοικήσεσιν ἄλλαις, πολλὸ τι καὶ μέγα κλέος· τοῖς ὅπ' ἡλίον ἅπασι καταλειποῦς. Εὐ δ', ὡ κράτιστε, τὸ κράτος μόνος ἀμφιασάμενος, εὐθὺς ὑπὲρ αὐτοῦ πρώτων παρατάτῃ Θεοῦ, τῇ ἐνθάδε δυναστείᾳ ἐκ πρώτης, ὁ φασι, τῆς ἀρετῆρας ὑπὲρ τοῦ χρίσαντος χρόνου. Καὶ τοίνυν, ὡς μοι φθάνει προσηγμένον, τὴν ἀληθῆ ὁρμησέαν ὑπὸ νόθων καὶ ἀλλοκότων δογμάτων νεωτερίζεσθαι κινδυνεύουσάν, ταύτης σπουδῇ τῇ πάσῃ καὶ σωφρονεῖν προύστῃς. Ἀριστα καὶ γὰρ συνιδὼν ἀρξέιν δὴ σοι καὶ μόνῃν εὐσέβειαν πρὸς φυλακὴν τοῦ κράτους, καὶ τὸ Θεῶν ἐπιμελῶς θεραπεύειν, τὰλλα δὲ μηδὲν εἶναι ταύτῃ παραβαλλόμενα, θεῶν ὄντως καὶ σωφωτάτων ἀνέλαδες νοῦν, Θεῷ κεχαρισμένος διὰ τὴν

Quapropter, sicuti Deus solitus est longius etiam autem magnarum rerum jacere fundamenta, iidem merito quoque tum id est ab eo factum. Sedenim, ut cum etiamnum fasciis puerilibus involvereris, et a nutrice curareris, futuram rerum gratiam exsultans, atque (ut sic quispiam dicas) subilliens, gravi atque imperiali corporis habitu exhibueris : atque inter quotidianam membrorum flagrantiorum compositionem, senilem quodammodo præ te ferens prudentiam, excellentem in te pietatem, sicuti Joannes, exsultans, et eum qui tibi in undis lustralibus gratiam concessit adorans, ostenderis. Atque alias res tuas, donec ex infantia ad puerilem pervenisti ætatem, quid dicere attinet ? præterquam quod (ut in proverbio est) a prima linea, in primis pietas, amor Dei, et humanitas tibi studio fuit : cum quidem et alia omnia, quæ cura et laude digna sunt, concurrerent, et tu ætate simul, sapientia et gratia procederes : non quidem quod incrementa hæc in te caperent, sed quod simul sese proferrent, atque exhiberent, firmitatemque cum ætate, morum gravitate et cultura augescente, assumerent. Atque equidem ad pulchrum bonumque fundamentum, pietatem ipsam, sortitudo primum accessit : hanc consecuta est prudentia, deinde temperantia etiam effloruit. Advenit ad has justitia quoque, aurea hæc prorsus, quam multi

in omnium pulcherrime concinnans, novam quamdam et admirandam plane perfecisti virtutum harmoniam et concentum. Nam quæ in iis vel abundant, vel deficiunt, vitis scilicet ipsis rejectis, media es complexus, et unam prorsus ex eis tanquam universalem virtutem confecisti.

Atque, ut quas medio tempore gessisti, res tuas in compendium redigam, postquam divinæ sententiæ placitum est, unum te imperii gubernaculis præsidere, fatali decreto, e vita communis omnium nostrum propugnator atque imperator, tuus autem pater simul et institutor, emigravit : cum quidem prius Romanorum imperium, sicuti a centro circum, propagasset imperatoris artibus, reportatis ab hostibus victoriis, nec non aliis magnarum rerum administrationibus, ingentem apud omnes qui sub sole sunt homines, gloriæ consecutus. Tu autem, Princeps præstantissime, ubi solus imperium es adeptus, confestim copias tuas, pro ipso Deo, primum in aciem produxisti : opibus tuis omnibus, quas a Deo acceperas, a primis (quod dicitur) carceribus, pro eo qui te imperatorem unxit, usus. Itaque, sicuti dicere cœpi, cum veram religionem nostram, novis inductis rebus, per adulterinas et absurdas doctrinas, in discrimen adductam esse cerneret, studiosissime eam et sapientissime intus es (1). Quod namque perse-

(1) Quod hic per Nicephorum obscurius indicatur, id a Baptista Egnatio apertissime paucis declaratur. « Michael Palæologus, inquit, Lugdunum ad concilium venit, quod Gregorius X. Pontifex

indixerat, facileque illi cum Romano pontifice convenit. Ex quo tantam invidiam Græcicæ gentis contraxit, ut nec mortuo iusta persolverint, et locum sepulture negaverint. »

ciū tibi optime esset, ad imperii præsidium solam A pietatem et rei divinæ sedulum cultum sufficere, reliqua autem cum his comparata nihil esse, divinam planè et sapientissimam concepisti sententiam. Profunde per ejusmodi rerum administrationem, magnam a Deo iniisti gratiam: et a teipso illi satis præbuiisti causæ, ut perfacile precanti tibi aurē suam inclinaret, actionibus omnibus tuis præret, imperiumque tibi firmaret atque constitueret: videlicet ut rectissime, atque ordinè optimo administratio ejus procederet, in rebus omnibus te aptissime dirigens, atque, ut aliquis dicat, vivam imaginem, et statuam imperii pulchram omnino et imperialem, ad incredibilem et excellentissimam venustatem expoliens. Sic enim puto, Dei benignitatem hominibus non contingere, nisi seipsos factis suis ea dignos exhibuerint: quæ tu, quod optima præstitisti, in primis ut gratulos apud Deum sis, consecutus es. Quapropter cernere erat, quidquid esset mali, id e medio tolli: bona autem universa ad manus esse, utilitatem publicam non morari, ei tempora ipsa sub te novo atque comodo imperatore renovari ei repubescere. Atque equidem rerum bonarum pleraque sua sponte aderant, pleraque mox affuturæ erant. Accessit spes rebus præsentibus longe melior. Nam acuti jubar quoddam e sublimi relucens, ubique terrarum, affluentem tibi divinitus gratiam abunde demisisti, eamque propter cælestium donorum varietatem perinde atque flumen copiosum profudisti. Et quum gloria abundares, nequaquam ad-desidiā et vitam molliorem te demisisti, sed rebus honestis dedidisti. Neque purpura sumpta, imperium in teipsum exercere omisisti: et ratione tanquam freno usus, imperii administrationem philosophicis institutis temperasti, timore Dei illi tanquam custode et B opitulatore imposito. Porro cum probe tibi cognitum esset, principes viros non facile admoneri se pati, neque doctrinam atque institutionem admittere; eam tu in primis tibi in consiliū adhibuisti, et imperii tui, perinde atque domus custodem, et magistrum optimum, constituisti. Quin potius tibi hac minime opus fuit. Quid enim apud te est, quod aliunde didiceris, aut importatum acceperis? qui ingenii naturæque tuæ bonitate omnia producas, et quidquid boni est, velut fructum quempiam generosum et maturum, in lucem proferas? Sed nec illud imperio suscepto egisti ut te cives et subditi tui metuerent tantum: verum timorem eum charitate temperatum esse voluisti. Proinde cum te homines tui cum admiratione dilexere, quod minus esse terribilis, neque arbitrio tuo vivere, et pleraque omnia statuere viderere, tum ipse eos magis etiam dilexisti: quibus revera exstitisti veluti pater optimus; quemadmodum ille dixit: aut, quod magis in te competit,

Rex bonus, atque idem fortis bellator in armis (1). D Ἀμφοτέρων, βασιλεύς τ' ἀγαθός, κραταρὸς τ' αἰχμητής.

Nam quod sceptrum imperiale splendidi ejusdam servitii signum esse, et coronam pretiosissimam, nihil a lapillis, quæ in littore maris sunt, differre putares: quamvis hæc, divinæ quædam res, et immensorum arcanorumque mysteriorum ima-

δουλείαν καὶ γὰρ ἔνδοξον τὸ σκήπτρον ἡγοούμενος, καὶ τὴν περιμάχτην στέφανον τῶν παρ' αἰγυπιαῖς ζηφίδων διαφέρειν μὴδὲν, κἀν ἄλλως θεῖα ταῦτα, καὶ τινων μυστηρίων ἀπορρήτων εἰςάσματα, ὅμως εὐτέλεις τι βᾶκος τὴν πορφύραν εἶχες, καὶ τὸ ταύτης

(1) Hunc versum Alexander Magnus omnium Homericorum carminum judicavit esse optimum.

ἀνθος στρυγλὴν κρίνων, ἑτέρον τρόπον μετροπαθῶν
ταῖς εὐπραγίαις μᾶλλον ἢς, οὐχ ὡς οἱ πολλοί, τοῦτοι·
περιγαννύμενός τε καὶ φρουατόμενος, δι' ὧν ἔρρει
μὲν πολὺ θεῶ τὸ εὐχάριστον· φαίδροτῆς δ' ἦν θεοῦ
καὶ πανήγυρις, πολὺ τὸ γένος ταῖς ἀπάντων ἐνείσα
ψυχαῖς. Τῶν γὰρ ἀρίστων καὶ γενναίων εἴπερ τις
μάλιστα ὦν, οὐδαμῇ τ' ἐκκλίνων τοῖς μὴ καθήκουσιν,
ἀλλ' ἑδραῖος μάλα πρὸς ἅπαν ἔχων τὸ ἱκανοῦμενον,
λόγοις φρονήσεώς τε ἄμα καὶ κρίσεως, πρὸς δὲ καὶ
τῷ φιλοτίμῳ περὶ τὰ κάλλιστα πάντα ἥσθα διαπρα-
τόμενος, εἶδος μὲν εὐθὺς προβεβλημένος ἄξιον τυραν-
νίδος, ψυχὴν δὲ μάλα ἡμέρος τις ὦν καὶ φιλόανθρωπος,
εὐθὺς ἀπὸ βλέμματος πάντας ὡς εἰπεῖν δεξιούμενος·
ῥῆθι δ' ἡ τιμὴ ξένῳ καὶ ταῖς ἐκ τῶν λόγων χάρισι τε
καὶ ἰσχύϊ, ἴσα καὶ ποταμοῖς βέουσι, πάντας ἱερ-
τῶν, καθάπερ τις λίθος μάγνησσα τὰ σιδήρια. Κά-
λιστον δὲ σοὶ καὶ τὸ σῶμα προσέπλεσεν ἡ τῶν ὀλων
φύσις, καὶ ἐς ὑπεροχὴν διαπρέπον, ὡς ἂν τις εἰκά-
σιεν, οὐ βασιλέων μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντων ἀνθρώ-
πων σφιδόν. Κάλλους ἰδέαν εἶπεν ἂν σέ τις, κατὰ
Πλάτωνα, πάσης ἀρχέυμενον ἀραιότητος. Τεχὺς γὰρ
καὶ ῥώμῃ, καὶ συμμετρίᾳ μερῶν, καὶ ρυθμῶς μελῶν,
καὶ ὄντος ὥρας ἀπανταχοῦ συνδραμόντα, ὑπερφυῶς
ἀρίστην κρᾶσιν καὶ ἁρμονίαν σοὶ διασώζουσιν, ὥ-
περ ἐν ἑκάστῳ σοὶ παρακαθήμενης τῆς φύσεως, καὶ
λόγου μέτρων καὶ μεγεθῶν, εὐτέλως ἅπαν καὶ
κατὰ λόγον δέξιν τὴν συνθήκην ἁρμοζομένης, ὥστ'
ἐπὶ σοὶ δὴ καὶ μόνῳ καὶ τῇ κοινῇ φύσιν κομπεῖν
ἔχειν, οἷς τοσοῦτοις βρούων τοῖς ἀγαθοῖς προήλθες,
τοῦ γένους ὡς εἰπεῖν φιλοτίμημα. Καὶ τοίνυν ἐπι-
μονον ἀσκήσιν οὐκ οὐκ ἀγενεῖ προθυμίᾳ τῶν κα-
λῶν τε κτήσων προβαλὲς ἑαυτῷ, πῦρ ἢς ἀντικρυ;
φλέγον, ἡ πτελικὸς κόπτης, ἡ τις σφαῖρα κατὰ
πρανούς· ἅπασι μὲν προσέχων, πάντας δ' εὐχερῶς
τῇ διανοίᾳ παραδιδούς. Ἄ δ' εἰσάπαξ διελθεῖν γέ-
νοιτο, οὕτω τῇ μνήμῃ διακατείχης, ὡς ἐν χαλκαῖς
δοκεῖν πίναι· ταῦτ' ἐγγεγράφει ταῖς τῆς σῆς καρ-
δίας πλαστῇ· οὕτω σοὶ τὸ τῆς μνήμης ἔρρωται. Τῇ
δ' αὖ προσοχῇ τε καὶ ἀγγινοῖς ἐπιστήμης ἀπάτης
κρείττον ἐν βραχεὶ διδασκόντος, μεγέθει φύσεως
πάσας ἐν ἑαυτῷ καὶ ταύτας ἔργοις παραδεικνύς, καὶ
κρείττον ἢ περ οἱ κλειστόν χρόνον ταύταις ἐκδπα-
νήσαντας. Ἐντεῦθεν σοὶ τὸ περισσευμένον καὶ
σύννοον ὡς τὰ πολλὰ, καὶ τὸ σὺν ῥῆθι χάριεν καὶ
εὐπρόσιτον. Ἐντεῦθεν ἡ κατὰ τῶν τῆς φύσεως θεα-
μῶν καὶ τῆς σωματικῆς ἀνάγκης τῶν βλαίων πόνων
ἡ τυραννὶς τε καὶ ἐπικρατία, καὶ ἡ τῆς βασιλικῆς
θεραπείας ὑπεροφία, καὶ ἄλλα σοὶ τῶν προτερημά-
των, ὑπὲρ ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ ἔννοιαν θεῶν ἐπι-
σπαρμένα· στάσεις πάννυχος τε καὶ πανημέριοι τὰ
μὲν ἱλασκομένην θεῶν, τὰ δὲ τοῦ κοινοῦ προσπίζοντι
τε καὶ θεμιτοδόνει. Ὅσα σε τοὺς ὀρώντας οὐκ ἂν
δρι παραβάλλειν ἔχειν, ἀλλ' ἀνδριάντι μᾶλλον, τῷ
πρὸς ῥίγος καὶ φλόγα διαμαχόμενον, ἕνα καὶ τὸν αὐ-
τὸν ἐν πᾶσιν εἶναι ἀκάματον, ὥσπερ καὶ πρὸς τὰς τῆς
φύσεως ῥοπὰς ἀπαρέγκλιτον, πᾶσι μὲν ὀμιλοῦντα,
τοῖς πᾶσι δὲ τὰ πάντα καὶ παντοῖον γινόμενον· ἴδῃν
μέλα καὶ ἥτιον, πολλὴν τε καὶ ἀκρατον, κατὰ Πλά-
τωνα, τὴν ἐλευθερίαν τοῖς ὑπὸ καὶ οὐνοῦ ὄντοισιν.

gines sint, purpuram ipsam pro villis pannis ha-
bens, floremque ejus molestum et tristem judicans,
moderatum novo quodam modo in rebus secundis
animum obtinuisti: nequaquam eis, sicuti plerique,
exultans atque superbiens. Quae tua mode-
ratio maxime Deo gratia fuit: eadem quoque publicae
laetitiae et solemnibus conventibus causam praebuit,
multam animis omnium voluptatem immittens. Cum
namque optimus et supra alios maxime generosus
esses, haudquaquam ad res minus decentes decli-
nasti: verum constanter in factis laudatis perstitisti,
prudenter scilicet et iudicii rationibus adductus. In-
super vero circa pulcherrimas quasque res ambitio-
sus, rite omnia atque ordine peregeristi. Formam
siquidem atque habitum praeter te ferens tyrannide
dignum, animo mitis admodum atque humanus es,
conspicui ipso statim omnes, ut ita dicam, benigne
exicipiens, et novo quodam more, orationisque tuae
gratia atque illecebris, fluminis instar profluentibus,
universos, perinde atque magnas lapides ferrum, sus-
pensus tenens. Decentissimum vero quoque tibi cor-
pus et excellentissimum rerum universarum archi-
tectrix natura conformavit, ut sane quispiam existi-
met, non principum solum, sed etiam hominum fere
omnium te absolutae formae ideam atque specimen,
juxta Platonem, et venustatis omnis archetypum at-
que primum exemplar esse. Robur insuper et for-
tudo corporis, partiumque omnium et membrorum
proportio, aptaque et temperata constitutio, aetatis
quoque flos et rigor, omnia simul concurrentia, supra
quam dici potest, optimam in te conficiunt tempe-
raturam et harmoniam: haud aliter quam si in parte
qualibet natura tibi praesens insideat, mensura-
rumque et magnitudinum rationibus artificiosissi-
me omnia, et (perinde atque tyram coagmenta-
tione compositioneque convenientissime conformet:
adeo ut in te uno, propter tot et tanta, quae in te
acutentia protulisti bona, communis natura jactare
se et gloriari possit, tanquam excellentissimo
generis nostri, ut ita dicam, donario, in quo illa
munificentiam suam ostentavit. Itaque constanti
exercitio rerum honestarum et pulcherrimarum,
cum generosa animi alacritate tibi proposita, ignis
plane ardens, aut securis dissecans, aut sphaera,
quod dicitur, seu globus quidam per praecipitum
fuisti: omnibus cognoscendis incumbens, omnia
etiam facile mente concipiens. Et quae semel audita
vel lecta discis, tam tenaci memoria complecteris,
ut in ferreis pugillaribus, quae in cordis tui tabulis
conscriptisti, incisa esse videantur: tam solida
firmaque tibi est memoria. Porro attentione et
mentis sagacitate, scientiam et eruditionem
omnem brevi superasti, naturae magnitudine eas
virtutes cunctas re ipsa exhibens: idque melius
multo, quam qui longissimo etiam tempore operam
illis navarunt. Unde illa tua est providentia et
usitata mentis consideratio, necnon singularis
morum gratia et affabilitas. Unde etiam violentia-
rum laborum contra naturae leges et corpora

necessitates, tyrannis quædam et dominatio imperialisque quæ tibi præstatur observantiæ contemptus, atque aliæ insuper primariæ virtutes, supra naturæ humanæ caput divinitus tibi insitæ. Quales sunt et nocturnæ et diurnæ stationes, cum vel Deum orationibus placas, vel pro republica defendenda excubas, vel etiam jura civibus reddis: ita ut qui te conspiciunt, non viro te, sed potius viri statuæ conferant, frigus ex æquo et æstus tolerant. Usque adeo te unum atque eundem in eis omnibus præbes, tanquam invictum, et ad naturæ momenta immobilem: cum omnibus quidem familiaris viventem, omnibus autem te omnia, et omnigenum **S** suavemque admodum et placidum exhibentem, multamque atque eam meram atque sinceram, ut apud Platonem est, libertatem subditis, perinde atque vinum temperantem. Ac veluti inter curas et labores natus, tanquam habitus eorum in naturam abierit, magis etiam illis delectaris, quam alii socordia, deliciis atque aliis ejusmodi, quibus assueverunt, minime laudatis studiis. Quod si hæc quoque dicenda sunt, persæpe ego te vidi non quotidie cibum sumentem, verum et binos et ternos transmittere dies, ita ut nonnunquam quidem solo pane et oleribus incoctis, aliquando vero pomis quibusdam vesceretur. Et tempore plurimo sola aqua tibi potus fuit. Quibus omnibus non ad sufficientiam aut satietatem es usus, sed celeriter omnino ea degustata mox removeri jussisti, ut scilicet mens tibi absque sordibus maxime pura permaneret, intellectualibus spiritibusque et divinis redundans cogitationibus, simulque ut facilius vigilantia constaret, rectiusque negotia pleraque, ex præscripto divino, matutino simul et meridiano, nec minus nocturno etiam tempore perageres. In multam namque noctem, ac potius, ut plurimum, ad illucescentem usque diem vigilans, et dæmum cubitum vadens, statim rursus excitus surrexisti, haud aliter quam si tibi nocturna vestimenta gravia atque molesta essent. Sed enim ne tum quidem a laboribus tibi remissio fuit, per somnum nimiram et insomnia te exercenti, et nominis gloriaque nostræ augmenta atque incrementa infatigabilibus momentis et imaginationibus animi, visionibusque nocturnis meditantis, et quoad ejus fieri poterat, complenti atque perficienti: adeo ut admirationis causam hominibus præberes, diviniorem quamdam naturam te, somni atque fatigationis expertem esse, suspicantibus. Et cum quam longissime, et, ut aliquis dicat, juxta diametrum, a voluptatibus et ignavia abfuisti; tum quod diurnæ vitæ disciplinam et severitatem maxime es consecutus. Unde tibi bona corporis habetudo et valetudo secunda maxime fuit. Et qui hac in re elaborant, augatores meri sunt, Asclepiadæ quidam de Hippocrate præceptore gloriantes, nec minus qui Galeni lucubrationes evolvunt. Quis sane cum valetudinistæ curatores essent, a suis ipsi morbis et ægritudinibus magis, ad te

A Ὁταν γὰρ πως ταῖς φροντίσι καὶ κόποις ἐμπεφυκώς, εἰς ψύσιν ὥσπερ ἐπὶ ταῦτά σοι μεταπισούσης τῆς ἕξως, ἔχαιρες τοῦτοις μᾶλλον ἢ περ ἄλλοι βραδύνη καὶ τρυφή καὶ τοῖς τοιούτοις κατατρίβόμενοι. Εἰ δὲ δεῖ καὶ ταῦτα λέγειν, εἶδον ἐγὼ οὐ πολλὰκις μὴδ' ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας τρυφήν προσέμενον, ἀλλὰ καὶ σύνδου καὶ σύντρεις προήγας· ὥς ποτε μὲν ἄρτι μόνῳ λαχάνοις τ' ἀπύροις, ἐνίστα δὲ καὶ ὀπώρας δὴ τίσι διατρίβεται· καὶ ποτὶν σοι μόνον ὕδωρ ἐπὶ πλείστον χρόνον γινόμενον· καὶ τοῦτων οὐκ εἰς κόρον οὐδ' αὐτάρκως μετέχοντι, ἀλλὰ βραχίως· πάνπαν ἀπογυόμενῳ· εἴτα μεδίαντι τάχος ὅσον· ἢ ἡ σοι μὲν καὶ ὁ νοῦς διεσπασμένος καὶ ἀδολωτός, βρώτων νοσῶν καὶ θεῶν νοήματα· βῆστον δ' ἔχει καὶ τὸ ἐγγρηγορός. Ὅστε δὴ θεοφιλῶς διαχειρίζειν τὰ πράγματα, θορβίδος τε καὶ μεσημβρινός, καὶ οὐδέν τι ἦτον ἐπινοκτιδίου. Ἐπὶ πόρῳ γὰρ νυκτὸς, μᾶλλον δὲ τὸ γέ γε πλείστον θρεῖ διαυγαζούσης ἡμέρας εἰς κοίτην ἰὼν, θάττον αὖθις ἀνίστασο, ὥσπερ χαλεπῶς τοῖς στρώμασιν ἔχων, κἂν οὐδὲ τότε σοι τοῦ πονεῖν ἀνεσις ᾗ, ὅποιος δὴτ' ἐν αὐτοῖς· καὶ ἀνείρξει κάμνοντι, καὶ τὴν ἐπὶ μέγα δόξης ἀδύνησιν ἡμῶν καὶ ἐπιδοσὶν ἀκαμάτοις βολαῖς καὶ φαντασίαις τοῦ νοῦ ἀνειροπολοῦντι, καὶ ὥς ἔγχερον διερραζόμενῳ καὶ αὐτοσυρροῦντι· ὥς καὶ θαῦμα παρέχων μὴ ἄρα τις εἰς θεοσιέρα ψύσις ἄνθρωπος καὶ ἀκάματος. Πολλὴ γὰρ ἀπέχων, καὶ ὥς ἂν τις εἴποι, κατὰ δίκμετρον καὶ τρυφῆς καὶ βραδύνης διασπαστός, τὸ περὶ διαίταν ἐγκρατὲς καὶ μεκολασμένον μᾶλλον ἐθαύμαζες. Ἐν ταῦθεν σὺ καὶ εὐδῆα καὶ ὕπνεια μάλα προήγ. Καὶ λήρος ἀντικρὺς ἦσαν οἱ περὶ ταῦτα διαπνούμενοι, Ἀσκληπιάδαι τινές, Ἰπποκράτεις αὐχοντες προστάτας· οὐκ ἐλάχιστα δ' ἐκμελετήσαντες καὶ Ἰαλγῆναια· εἰ δὴθεν τῆς ὕψις σοι προμηθεὺς καθεστῶτες, ἐξάντις τὸν σφετέρῳ μᾶλλον ἦσαν νόσον σοι προσιόντες, ἅτε δὴτ' εἰς ἄκρον τάκρηδός ἐπιχομένῳ· ὥς μὴ τοῖ γε σφᾶς, ἀλλὰ μὴδ' αὐτοὺς ἐκείνους τοῖς τῆς τέχνης ἡγεμόνας αὐτοῖς, εἰπερ ἦσαν, ἀντιτείνων ὅπως ἔχειν πρὸς τὸ σοι παριστάμενόν τε καὶ διατρώμενον. Τῷ μὲν οὖν Χαίρωναι Πλουτάρχῳ τὰ τῆς Πώμης ἐξείροντι, καλῶς ἐπὶ ἡδὲν εἰπεῖν, ἀρετὴν καὶ τύχην πρὸς ἀλλήλας ἐκπαλὶ διαφερομένης, εἰνούς τ' ἀγῶνας ἔχουσας καὶ διαταρχάς, μόλις ποτὶ διὰ ταύτην μόνην σπείσασθαι καὶ εἰς ἂν συναρμῶν καὶ γ' ἐς ταῦτ' ἐκτελεσθῶσι, ἐπιτελειώσων καὶ συναπεργάσασθαι τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων τὸ κάλλιστον. Ἐγὼ δ' ὕπνοισιν ὀρθῶς ὁλομαι, ὥς καὶ ἐπὶ σοὶ δὴ μόνῳ, κράτιστε, θεοσεβιδῆ τε καὶ εὐδαιμονία συνηλέθειν ἀλλήλαις ἐπάπαξ, αἷ τι διαμαχόμεναι, τῆς θεοσεβείας ὥσπερ βιασμένης τὸ εὐδαιμον, καὶ περιτρέπεσθαι παντάπασιν οὐκ ἐνδοῦσης· μᾶλλον δὲ θεοῦ ὁμαι σου ταῦταις ἀνάγκην ἐπιδαλόντος, συζεύξαντός τε ἅμα ταύτας καὶ συγκεράσαντος, ὥς ἂν ἐκατέρωθεν τὸ οἰκτεῖν λαβῶν, πᾶσι δὴτ' ἀνθρώποις ζήνην ἐργάσθαι δύναι, καὶ ὥς ἀληθῶς θαυμαστήν· πείρα τι μόνιμον, καὶ στοιχεῖον ἔκτον, ἢ οὕτω· εἴποιμι, καὶ αἰδῶν, ναυαγῶσι καὶ ὁπορερομένοις τοῖς θαλαῖς πράγμασι καὶ διολισθαίνουσι τοῦ τοσούτου σάλου καὶ πλάνης, μεγάλην καὶ

εἰσυταίαν ἀγκυραν ἱερὰν τῷ ὄντι κἀν τοῖς ἱεροῖς A
καὶ ἄλλως ἔχουσι, σὲ παρασχόν· ἴν' ἐν σοὶ τινα ἴδου-
σιν καὶ τοῖς ἄλλοις περὶ σὲ μάλιστα δοίη. Καὶ δὴτ'
ἔσχε μεγίστην ἔδραν τε καὶ ἀσφάλειαν, εἰς κόσμον
εἰρήνης ἕνα, καὶ κύκλον ὀρθοδοξίας, εἰς τὸν ἡγεμο-
νίας ἀπαιτούν σε περιεγόμενα καὶ περιφερόμενα.
Καὶ γ' ἐσπούδασας ἐνταῦθεν, οὐκ ἐν σώματι μόνῳ,
ἀλλὰ γε δὴ καὶ ἐν τῇ ψυχῇ περιβαλίσθαι τὴν ἀλουργίαν. Εὖ γάρ τοι καὶ μόνος τῶν πρώην βασιλέων
σχεδὸν ἀπάντων ἑαυτοῦ βεβασίλευκας καὶ αὐτοκρά-
τωρ τῷ ὄντι γινόμενος, τὴν μὲν τῶν παθῶν ὀλο-
κράτειαν τῆς οἰκείας ἀπεισώ ξενηλατήσας ψυχῆς·
τοῖς δὲ σουτοῦ λογισμοῖς ἀριστοκρατίαν καταστήσας
μενος, ζῶν ἀρετῆς ἀγαλμα σεαυτὸν παρέσχες, εἰς
ἀκριθεὶς μίμησιν τὸ ὁπλοῦν ἐκπαίδευσαι. Τὸν γὰρ
ἐγκρατὴ λογισμὸν ἀντιτάξας τῇ βραδυνῇ, εἰκότως
οὐ μόνον ἀνθρώπων αὐτοκράτωρ νομίζῃ, ἀλλὰ γε δὴ
καὶ παθῶν ἀπάντων, ὅσα ψυχῆς τε καὶ σώματος.
Καὶ δὴ γούν ἴδεν ἔστιν ἐς ὑπερβολὴν τὸ τῆς φιλα-
θρωπίας σοι περιόν. Ἀντικρυς γάρ καὶ τὸ πολεμι-
κόν σου φιλάνθρωπον, καὶ τὸ πρῶτον ἀνδρώδες· τὸ δὲ
τῆς εὐεργεσίας ὡς μάλιστα οἰκονομικόν· τὸ δὲ γε
θυμικὸν εὐδιδάκτων. Στεῖρα γάρ, ὡς ἂν τις εἴποι,
πρὸς ὀργὴν ἢ σὴ κατὰ τὴν ψυχὴν· καὶ πρὸς τὴν ἐκ
θυμοῦ φλόγα, σχεδὸν ἀσυνδύατος, καίπερ πρὸς
ἅπαν τῶν ἀγαθῶν γόνιμος οὖσα καὶ ἐγκαρπος. Τὸ δὲ
τῆς εὐνομίας, ὅσον τὰς τῶν ἀδίκων ὁρμὰς ταῖς τῶν
δικαίων ὀφηγῆσαι ἀναστέλλοντι, καὶ τῆς γῆς
ἀπανταχοῦ τάχαθιν κατασπέρνοντι, οὐχ ἦτον ἢ περ
ὃ θρυλλούμενος· ἐκεῖνος Τριπτόλεμος, τῇ γῇ κατα-
C δάλλων τὰ σπέρματα. Τίς οὖν ἀσχοῦσι μάλλον σοῦ
λυπηρότερος; ἢ δυστυχὸς ἔχουσις ἡμερώτερός τε
καὶ προσηγνέστερος; ἢ δεομένους ἐδυνάμων, καὶ
πρὸς οἰκτον ἐπιβραβεύστερος; ὥστε δὴ καὶ μὴ τινος
ἀνάγκης ἐμποδὼν καθεστῶσης, καὶ προφάνειν σε
τῷ τάχει τὴν δέησιν.

simamque perfugii sedem, in mundum pacis unum et rectioris fidei professionis, seu rerum admini-
strationis, minime hallucinantem aut labantem orbem habuere. Quin illud etiam studuisti, ut non
corpori modo, verum etiam animo purpuram circumdares. Siquidem tu omnium prope qui te præ-
cesserunt, imperatorum unus, ipsi tibi imperasti: et revera summæ potestatis imperator, cum
villosas tamultuantium atque imperium sibi vindicantium affectuum perturbationes e domiciliis
animi tui ejecisti: tum rationi imperio eo quod penes paucos optimates est tradito, vivam teipsum
virtutis imaginem, ad certam cives tuos imitationem instituens, proposuisti. Nam animi modera-
tione in acie contra ignaviam opposita, **IO** non solum hominum, verum etiam perturbationum
animi simul et corporis omnium imperator merito censeris. Quamobrem conspiciere licet, humani-
tatem tuam ad summum pervenisse. Nam bella quoque quæ geris, perhumana sunt: et placabilitas
virilem præ se fert fortitudinem. Porro benignitas et munificentia quam maxime ad utilitatem publi-
cam spectant. Ira autem admodum est placabilis. Animus namque tuus ad iracundiam, ut ita dicam,
sterilis, et ad ardorem eum qui ex flagranti vebementia provenit, caelebs et immobilis est, quam-
vis bonorum omnis generis ferax et secundus. Legibus vero ferendis, moribusque corrigendis
quæ recta apud te instituta est ratio, qui improborum impetum legitimis iustitiæ præceptis cohi-
bes: et ubique terrarum honestum bonumque, haud aliter quam decantatus ille Triptolemus in
terram semina coniecit, seris? Quis igitur hominibus improbis te est formalibilior, aut ærumnosia
placabilior atque elementior? Quis supplicantibus benignior, et ad misericordiam propensior? qui
etiam, nisi quæpiam obset necessitas, precantium optata prævenire solitus es.

Ἄλλ' οὐ πρὸς θεοπλαίαν μοι ταῦτα καὶ πρὸς χάριν D
εἰρημένα πάντως ἐστί. Πῶς γάρ, ὃ μὴ δὲ τὰ ληθῆ
λέγειν ἔξεστι, καταγωνιζομένης ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν

qui ad summam accuratissimamque valetudinis
tuendæ rationem perveneris. Et neque medici tui,
neque illi ipsi qui eis artis suæ præcepta tanquam
magistri et duces **9** tradiderunt, prorsus quidquam
habuerunt, quod adversus præscriptum degendæ
ad salubritatem vitæ tuum opponerent. Plutarchus
quidem Chæroneus Romanum imperium laudibus
vehens, pulchre dixit, eas quæ antehac dudum
per graves motus et certamina inter se dissen-
sissent, virtutem et fortunam, vix aliquando tan-
dem, propter urbem Romanam aulam, pactis con-
ventis per fœdus initum in gratiam rediisse, ut
omnium humanarum rerum longe pulcherrimum
opus absolverint atque perfecterint. Mihi vero recte
quoque existimare in mentem venit, in te etiam
uno, imperator optime, veram pietatem cultumque
Dei, atque opes felicitatemque humanam, quæ in-
ter se semper depugnarunt, semel ad concordiam
redactas esse: eo quod pietas felicitatem veluti
vi quadam ad se pertraxerit, eamque omnino pessum
ire non siverit: sive potius, ut equidem puto, quod
Deus tandem necessitatem eis inposuerit, ut simul
conjungerentur atque contemperarentur: et ut ille ab
utraque, eo quod utriusque esset proprium recepto,
hominibus omnibus novum et vere admirandum
perficeret emolumentum et auxilium, firmamentum
nimirum quoddam stabile, et elementum, ut ita
dicam, sextum et sempiternum, in divinis rebus
jabascentibus, et per naufragium pessumeuntibus,
tam horrendæ fluctuationis et erroris ingentem,
supremum, vereque sacram anchoram te, sacris
simul et profanis exhibens, ut in te aliis quoque
qui tecum sunt, solidam stabilitatem representa-
ret. Et profecto ea quæ huc atque illuc circumga-
gebantur et circumferebantur, maximam te tutis-

Neque vero a me ista ad gratiam, aut per adu-
lationem prorsus dicta sunt. Quomodo enim id
faciam, cum neque res ipsas, ut sunt, vere expo-

nere queam, excellenti pulchritudinis earum præstantia victus? Verum hæc ita se habere, tum divina quantilibi obligere dona, tum actiones, quas in imperium tuum contulisti, omnes comprobant. Nec minus id quoque illa satis declarant. Quis etenim, quam tu, religione pura et simulationis nescia, vel Deum magis glorificavit, vel flagrantiorum pro eo ardorem ostendit? Quis sinceriores fidem in discrimen conjectam, tanta æmulatione et zelotypia assectatus est, aut sacram mensam repurgavit? Quis etiam, ut eruditio omnis summa caperet incrementa, effecit? Quis ita virtutem extulit, aut optimos quosque honoribus auxit? Quis Dei ministris, aliisque item qui ei chari sunt, et omnibus prope, pro cuiusque dignitate, debitum honorem tribuit? Quis porro tanta attentione, insignique religione, et decenti moderatione, ut imperialis aula nihil ab asceterio, pietatisque exercendæ schola differret, procuravit? quis, sic æqua statera lance rempublicam gubernavit? **¶** Quis ita vel juri dicendo institui, vel maleficia coercuit? usque adeo, ut multam se tibi debere gratiam illi etiam profiterentur, qui e iudicio victi, et calculo suo damnati abiere. Cujus tanta fuit cum peritiis simplicitas, et cum clementia prudentia? quibus virtutibus una cum humanitate maxime enites, ingentem quamdam serenitatem in animo simul et vultu præferens, sensim quandoque ceu fluctibus quibusdam horrescentem, nec tamen ullam tempestatis significationem præbentem. Cæterum orationis opportunitatem, silentii commoditatem, lingue leporem, familiarium colloquiorum instar olei prorsus et mellis profluentem suavitatem, aut verborum tuorum musicum plane concentum, quis rogo eloquatur? Sententiarum autem densitate, præterea verborum perspicuitate et copia (*Hiberni voces fluvii de more ruentes, Homerus dixisset*), quis te divinitus locupletior fuit? Quapropter evenit, ut te verba faciente, omnes prorsus quasi numine aliquo affentur, moderataque insania percellantur, et bacchari incipiant, simulque vel inviti exsiliant, et vocibus tuis rapti, ita ducentur, ut retrocedere nolint, sed veluti affixi tibi videantur, perinde prorsus atque a Sirenibus demulsi. Recte sane quispiam te mare dixerit, quod alios super alios verborum fluctus dense excitet, aut certe ingentem aliquam aquarum vim: quæ, si in eam alicunde lapillus incidat, ex obscuro centro, seu potius circino, eoque, si ita vis, liquido, alium super alium circulum, sensim admodum intumescentem, ac deinde propter alium influentem, paulatim, donec ad summum perveniat, deficientem atque evanescentem, mirabiliter circumscribat: potissimum vero, cum tibi de rebus divinis est sermo. Quis namque alius habet vel mentem et sententiam oratione atque lingua meliorem, vel orationem quæ illis ratione meliore subserviat, vel linguam etiam quæ bene admodum et acute (rotunde et suaviter poeta dixisset) ver-

A καλῶν; Ἀλλὰ γὰρ οὕτως ἔχειν ταῦτα παρίσται, τὰ
τ' ἐκ Θεοῦ σοι δεδορημένα, τὰ τ' ἐν πάσῃ ἐννεύχ-
θέντα σοι τῇ ἀρχῇ. Οὐχ ἥτις γὰρ μήν καὶ ταῦτα
σαςφῶς παραδείξει· τίς γὰρ σοῦ πλέον μετ' εὐλα-
θείας ἀνυποκρίτου ἢ Θεὸν ἐδόξασεν, ἢ ζῆλον ἐμπο-
ρον ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνεδείξατο; Τίς τὴν ἀκραίην πίστιν
οὕτως ἐζηλοτύπησε κινδυνεύουσιν, ἢ τὴν ἱερὰν ἐκά-
θηρε τράπεζαν; Τίς δ' αὖ λόγοις οὕτως ἐπιδοῦναι
παρίσταν εἰς μέγιστον, καὶ τὴν ἀρετὴν διαφερίντως
ἐτίμησεν, ἢ τοὺς ἀρίστους προέτιμησε; Τίς Θεοῦ
leitourgois, καὶ ἄλλως δὲ κεχαρισμένοις αὐτῇ, καὶ
σχεδὸν ἅπασιν, τὸ προσήκον γέρας κατ' ἀξίαν ἀπε-
χαρίσατο; Τίς ἐπὶ πάλιν τὰ βασίλεια κατ' οὐδὲν δια-
φέρειν ἀσκητηρίου παρεσκεύαστο τῇ τε μακρῇ
προσσχῇ καὶ τῇ ἐσάγαν εὐλοθείᾳ καὶ κοσμοῦσθαι;
Ποῖος δ' οὕτως ἀρρετικὸν ζυγοῦ στάθμην τὰ κοινὰ ἐν-
κῆσται; ἢ δίκαιος ἐπίστησεν, ἢ κακίαν ἐκόλασεν;
ὥς πλείω χάριν ἔχειν μᾶλλον εἰδέναι σοι τὸν τὴν
ἡττω φῆφρον ἀπενεγκάμενον. Τίνος ἢ μετὰ συνεί-
σεως ἀπλότης καὶ μετὰ πραότητος φρόνησις; αἷς
μετὰ φιλάνθρωπίας μάλιστα ἐμπρέπει, μέγα τι βά-
θος γαλήνης ἐν ψυχῇ καὶ ὅθεν προδεικνύς, ἡρέμα
φρίσσον, καὶ ζάλην οὐ παρεχόμενον. Ἀλλὰ τὸ τοῦ
λόγου καιρῖον, ἀλλὰ τὸ τῆς σωπῆς εὐλογον, τὴν δ'
ἀπροδότην τῆς γλώττης, καὶ τὸ τῆς ὀμιλίας δίκην
ἐλαίου καὶ μέλιτος ἀντικρυς βέον, ἢ τὴν ἀρμονίαν
καὶ μουσικὴν τῶν λόγων πῶς ἂν τις φρίσσει; Τὸ δὲ
τῶν νοημάτων πυκνὸν, πρὸς δὲ τὸ διεκδῆσαι καὶ
ἀφθονον, *ἔπεα νηράδουσιν δοικόντα χειμερίσιν*,
εἶπεν ἂν Ὀμηρος, τίς σοῦ πλέον θιόθεν ἐπλούτησεν;
ὥς πάντας, λέγοντός σου, ἐνθουσιᾶν ἀντικρυς, καὶ
μανίαν πάσχειν τὴν ὥσφρον, καὶ βακχιεύειν ἐθέλειν,
καὶ δκοντας ἄλλεσθαι, ταῖς τε φωναῖς συνεξαίρε-
σθαι, καὶ μηδ' ἀναχωρεῖν αἰρεῖσθαι· ἀλλ' οἶονε
προσηλωθῆαι δοκεῖν, τὸ τῶν Σειρήνων ἀτεχνῶς πά-
σχοντας. Θάλασσαν προσηκόντως εἶποι τις εἶναι σε,
ἀλλὰ ἐπ' ἄλλοις πυκνῶς ἐγείρουσαν λόγων τὰ κύ-
ματα· ἢ τινα μεγάλην ὀδάταν σύστασιν, ψηφίδος
ποθὲν ἐμπροσθεν, ἀήλων κέντρον, μᾶλλον δὲ δια-
βήτην· εἰ δὲ βούλει καὶ ὀδατῆν, ἄλλον ἐπ' ἄλλω κύ-
κλον, πρῶτος μάλ' ἀνοιδόμενον, καινῶς περιγύ-
φουσιν· εἴθ' ὑπεξιστάμενον ἡσυχῇ τῷ ἐπιστρέφοντι
καὶ διαλυόμενον, μέχρις ἂν ἔλθοι πρὸς τὸ ἀκρότα-
τον. Καὶ μᾶλλον ὅταν περὶ θεῶν πραγμάτων ἢ σοι
τὸ διαλέγεσθαι. Καὶ πόλις γὰρ ἔταρος ἢ νοῦν ἔχει
λόγου καὶ γλώσσης ὁμείνονα, ἢ λόγον ἀναλόγως
τούτοις ὑπηρετοῦμενον, ἢ γλώσσαν αὐθις εὖ μάλα
καὶ στρογγύλως, ἐπιπροχάδην δὲ καὶ λιγέως εἶπεν
ἂν ποιητῆς, ἀποτορνεύουσιν τὸ νοούμενον, καὶ ἀμ-
φω τούτοις, ὥς γ' ἔργην, διακονοῦσάν τε καὶ δια-
πορθεύουσιν τὸ χρυσιόμενον; Ἐγὼ τοῦτο μόνον
σοι διηγῆσομαι· ὅταν δημηγοροῦντος ἀκοῶν, ἄλλος
ἐξ ἄλλου γίνομαι, καὶ ὅλος ἐνθους ταῖς τῶν λόγων
καθίσταται συγῆν, οὐκ ἀνθρώπου δῆθεν ὁμιλοῦντος
διακοῦειν δοκῶν, ἀλλ' ὑπερφουὸς δὴ τινος οὐρανό-
θεν προκύπτοντος, καὶ τινὰ ξένα καὶ θεῖα, ἐκβαί-
νοντα μὲν τὰ κοινὰ, μυστήρια δὲ τινα καὶ βάθος
ἀπόρρητον ἔχοντα διαγγέλλοντος· ὥστε με καὶ δεῖ-
σθαι Θεοῦ προσθῆναι καὶ οὐ; ἕτερον, ὡς δὲ τῷ

προφήτη δοκαί, ἴν' εἰσρέωσι χύθην αἱ σὺν ἀστυ-
τητι χάριτες. Οἶμαι δὲ καὶ πάντας τοῦτο πάσχειν,
ὅσοι δὴ στεῖργοι καὶ βεβηκότες τὸ φρόνημα, ἀλλὰ
μὴ πάμπαν ὥς τοῖς τοιοῦτοις ἀκλήστοι καὶ ἀμεί-
λικτοι· οὐδ' οὐδ' ἂν Ὀρφεὺς ἐκείνος μετὰ τῆς πολυ-
θρῶλλήτου λύρας, οἶμαι, συχνῶς ἐπιτρέγων ταύτην
τῷ πλήκτρῳ, ποσὶς καταβέλγειεν· ἦν δὲ λύραν αὐτῷ
προσπλάττουσιν Ἕλληνες, καὶ τὰς ἀψύχους φύσεις
τοῖς κρούσμασιν ἔλκουσαν. Ἄλλ' ὅσον δὲ ἄρα σοὶ
πρὸς τοῖς ἄλλοις, κάκεινο, τὸ μηδενὸς τῶν ὑποδίκων
τῇ βασιλείᾳ αἰμά ποτ' ἐκχέει θελήσει; καὶ ταῦτα
μήθ' ὅρκους κατεμπεδύσαντα, ἀλλ' οὐρανῷ συνέ-
σαι· τοῦτ' ἀριστον καὶ ὡς προσήκον βασιλεῖ μάλιστα
κρίνοντα· ἅτε δὴ καὶ ζωῆς καὶ θανάτου ταμίαν
μόνον εἰδὼτα Θεόν. Ἀνσιμακτον γάρ τῳ ὄντι καὶ
καθαρὰν ψόβου τὴν σὴν καὶ μόνην ἡγεμονίαν ἅπας
αἰὼν αὐχεῖ, εὐδαίμονα βίον πηγάζουσιν, καὶ φορὰν
ἀπάντων καλῶν. Καὶ τοῦθ' ὅρῳ ἔξιστιν, οἷς καὶ
ἄλλα μὲν τῶν ἀγαθῶν πλημυρεῖ· οἷς δὲ καὶ μεγά-
λας φύσεις καὶ τῶν τεχνῶν οὐκ ἐλαχίστας αὖθις ἀνα-
ζηταί· παρέσχεν ὁ κατὰ σὲ χρόνος, καὶ γ' ἐνεγκεῖν
εἰς ἀκρον εὐτύχησεν· οὐ σοῦ γε δέσθεν, ἀλλ' ἐκείνων
πάντως χάριν, ὡς ἂν εἴης μάρτυς ὁμοῦ τε καὶ θαε-
τῆς, καὶ δυνάμενος κρίναι τὸ κατορθούμενον, καὶ
πρὸς ἰσχύος· ἔχων μάλιστα ἀμείψασθαι. Ἐλοίμην
δ' ἂν εἰπεῖν ὡς καὶ διὰ σὲ τοὺς πρῶτους τῶν παρ'
ἐμὲν ἐπὶ σοῦ ξυμβῆναι γενέσθαι. Εἰ γὰρ εὐφορίαν
μὲν καρπῶν, ὡς φασιν, εὐκαρπία ποιεῖ καὶ λεπτό-
της τοῦ περιέχοντος· τεχνῶν δὲ καὶ φύσεων αὖξη-
σιν ἀγαθῶν εὐμένεια καὶ τιμῆ, καὶ φιλανθρωπία
βασιλείᾳς ἐκκαλεῖται. Ὅση νῦν ἡ τούτων φορὰ· ἦν
προήκουσαν ὀρώμεν, σοῦ κρίνοντος, καὶ τιμαῖς καὶ
φιλοτιμίαις εἰς αὖξιν οὕτω· ἐπιδιδόντος, καὶ εἰς
μέγα ἐνταῦθεν ἀφροντος· καὶ αἰθέριον· καὶ μᾶλλον
ἐπὶ λόγοις τοῦτ' ἔστιν ἰδεῖν· ὡς μικροῦ δεῖν, τοὺς
καθ' ἡμᾶς Ἕλληνας πρὸς τοὺς τῆς τέχνης εὐρετάς·
ἀμιλλᾶσθαι κἀνταῦθεν, καὶ τὸ πρῶτερον ἐκ τῶν
δευτερείων λαμβάνειν, ἀπάσαις ψήφοις δοκεῖν· κἀν
οὗτοι, παρὶ σὲ καὶ τὰς σὰς πράξεις αἰεὶ πονοῦντες,
ἐλάττους ὤφθησαν· καταγωνίζῃ γὰρ καὶ λόγων πᾶ-
σαν ἰσχύν, εἰς τόσον σπουδάσας· ἐπιδοῦναι ταῖς ἀ-
ρεταῖς.

Si namque uberem fructuum proventum, sicuti dicitur, temperata constitutio
atque tenuitas circumsus aeris efficit: praeclararum profecto artium et praestantium ingeniorum
incrementum benignitas, honorificentia et humanitas principis elicit. Qualis nunc eorum est copia: quam
iudicio, liberalitate et munificentia tua tantopere proliferare, adaugeri, et ad caelum usque tolli con-
spicimus. Quod quidem in eloquentia maxime videre est, ut prope nostrorum temporum Graeci
cum ipsis artis ejus inventoribus cerent, proindeque primas ex secundis ferant, ita ut sententias
omnium videtur: quamvis omnes isti te atque actionibus tuis laudandis occupati, inferiores hac
in parte reperiantur. Longe enim orationis et eloquentiae vim omnem superas: in tantum
virtutibus excellere studuisti.

Ὁ μὲν οὖν Κορίνθιος ἐκείνος Δημάρατος, Ἀλέ-
ξανδρον ἐν Σούσοις ἰδὼν, ἐξ ἡδονῆς ἐπιδακρύσας,
μεγάλῃς ἔφη χαρὰς· ἐστερεῖσθαι τοὺς ἐμπροσθεν τε-
θνηκότας, ὅτι Ἀλέξανδρον οὐκ εἶδον ἐν τῷ Δαρείου
θρόνῳ καθήμενον· πρὸς δ' ὅτι καὶ γῆς ἀνήλιον μέ-
ρος ἔμεινεν, ὅπερ οὐκ εἶδεν Ἀλέξανδρον. Ἐγὼ δ'
ἂν φαίην, ὅτι περ ὅν ἄλλος ἔπαινον τῷ χρόνῳ προῦ-
λαβεν, ἐπὶ σοὶ γε καίσθαι μᾶλλον προσήκει. Ἐν

A bis in orbem reduculis conceptam animo senten-
tiam proferat, atque utrumque iis, ita ut decet,
expediat, et id quod in animo lateat in apertum
transiit. Equidem unum illud de te dicam,
cum concionantem audio, alius ex alio, et oratio-
nis tuae illecebris Deo plenus efficitur, nec hominem
me loquentem, sed mirifice aliquem e caelo pro-
spectantem, et nova quaedam atque divina, quae
communia haec quidem longe excedant, sublimia
autem et arcana mysteria contineant, renuntian-
tem audire puto. 12 Adeo ut Deum orandum
duxerim, qui mihi aurem aliam addat, sicuti
quidem propheta videtur, ut mihi cum lepore
urbano verborum tuorum gratia abunde influat.

B Quod quidem omnibus etiam contingere arbitror,
qui firma et consistenti sunt mente, neque omnino
tales, qui demulceri et fleci verbis hujusmodi
nequaquam possint. Quos sane neque Orpheus
ille, decantata sua lyra, frequenter eam plectro
percurrans, ut puro, aliqua ex parte permulserit:
quam quidem lyram irracionales etiam naturas
sono suo trahentem ei affingunt Graeci. Jam praeter
alia illud quale est, quod nullius sanguinem, qui
imperio ob majestatem lesam obnoxius fuerit,
effundere volueris? Quod tu quidem te ita fa-
cturum esse non jurejurando confirmasti, verum
coelesti prudentia optimum esse maximeque im-
perio convenire judicasti, qui nimirum et vitae et
nebris potestatem penes solum Deum esse scias.

C Incrementum enim prorsus cedisque puram solum
imperii tui administrationem, universum faciat
ævum, quae vitam felicem et bonorum omnium
proventum producit. Quod quidem cernere licet
cum in aliis exundantibus commoditatibus tum
in eo quod ætate tua magna rursus ingenia et
artes nobilissimae revixerunt, et per prosperum
successum ad summum pervenerunt; non tua
quidem, sed illarum plane gratia, ut simul et te-
stis earum esses, et spectator: qui cum judicare
de recte factis, tum reponere ea atque remunerari
maxime possis. Neque sane affirmare dubitarim, tua
gratia primarios qui apud nos sunt viros, sub impe-
rio tuo editos esse. Si namque uberem fructuum proventum, sicuti dicitur, temperata constitutio

atque tenuitas circumsus aeris efficit: praeclararum profecto artium et praestantium ingeniorum
incrementum benignitas, honorificentia et humanitas principis elicit. Qualis nunc eorum est copia: quam
iudicio, liberalitate et munificentia tua tantopere proliferare, adaugeri, et ad caelum usque tolli con-
spicimus. Quod quidem in eloquentia maxime videre est, ut prope nostrorum temporum Graeci
cum ipsis artis ejus inventoribus cerent, proindeque primas ex secundis ferant, ita ut sententias
omnium videtur: quamvis omnes isti te atque actionibus tuis laudandis occupati, inferiores hac
in parte reperiantur. Longe enim orationis et eloquentiae vim omnem superas: in tantum
virtutibus excellere studuisti.

D 13 Demaratus ille Corinthius, cum Alexandrum
Suis vidisset, prae letitia illacrymans, ingenti dixit
voluptate et gaudio, qui ante id tempus obissent,
orbatos, quod Alexandrum in Darii throno seden-
tem non viderint: praeterea, quod pars aliqua
adhuc terrae obscura et sole carens reliqua esset,
quae eundem Alexandrum non conspexerit. Ego
vero dixerim, laudem istam, quam alius tempore

occupavit, in te multo magis competere. Atque ille dicto eodem Alexandrum quidem ornavit, ad tuam autem præstantissimam imperii administrationem respiciens, laudem tantam retulit. Quod si et hoc dicere oportet, quam insigni animi lætitia caruisse putas, septenarium divinorum religionis nostræ virorum conventum, quod te simul cum eis concuscantem, veluti ingentem opum accessionem, non viderint? Potissimum vero primum illum, qui T. nitatis mysterio est cohonestatus, quod te assessorem, seu potius throni simul et imperii post se statim successorem germanum non habuerit, professionis fidei nostræ ducem, et revera patrem tuum Constantinum, magnum apud Christianos nomen? Non tanta siquidem inimicorum multitudo irruisset, verborum perversa versutia sinceritatem fidei miscens atque concutiens. Enimvero singulari quadam providentia Deus te, nulla re illis inferiorum, quemadmodum quoddam pondus æqualis momenti in lance opponens, convenientemque magnitudini imperii mentem simul et morum dignitatem tribuens, eoque experientie et bonitatis progressum, rerum administrationi temporibus nostris præfecit, ut eas quam optime gubernares, nec nos prorsus pessum iremus. Quis enim sufficisset alius, qui tot et tantis malis undequaque circumfluentibus obviā iret, quam tu ipse, qui fortitudine et prudentia et Dei cultu justus es iudicatus, temporibusque nostris alter quidam Noë aut Moses existimatus, scapha et ligno crucem adumbrantibus, et ærumnarum fluctibus subducens, et populum tuum a persecutoribus eripiens, et percussis illis atque submergens persequentes, atque per manum Dei tropæa ubique excitans, magnificamque mundi navem magnifice crucis velo novi orbis semina conservantem gubernans: **¶** aut ignis quoque columna prorsus habitus, veluti novum Israel, nos cœlestē videlicet semen, ad veram pietatem producat; aut sane liquor seu succus suo plene tempore nobis jam fatiscētibz atque

Sed quid ago? Si enim quamplurima dicendo vel minimam partem recte factorum tuorum attingere possem, nihil prorsus difficultatis aut molestiæ orationi adesset. Quandoquidem vero verba, etiamsi omnium longe optima in medium proferrantur, cedere tamen plurimum rebus ipsis necessario oporteat, ne ea accumulando ultra modum progredi videar, ubi pauca quædam addidero, ad argumentum historie propositum descendam. Quæ enim tibi Deus exuberanti manu bona concessit, et quam munificentie gratiam prolixè præstitit, quisnam satis vel oratione prosequi, vel mente concipere queat? quamvis una cum Gratii et Musis omnibus et pluribus quam quas Homerus dixit, capillosque nostros numero aquantibus linguis, insistens, res tuas exsequendas sibi proponat? Adeo enim nihil sibi dixisse videbitur, ut pœnitentia postea, qui semel dicendum sibi quidquam sumpserit, ducatur. Mihi vero satis fuerit, ubi ea

A γὰρ λόγῳ, κοσμεῖ μὲν ἐκείνων· πρὸς οἱ δὲ καὶ τὴν σὴν ἀρίστην βλάβην ἀρχὴν, τὸν ἵπαινον ἐμνηστεύετο. Εἰ δὲ χρὴ καὶ τοῦτο φάσαι, πόσῃς οἰεῖ θυμηδίας ἐνδοῦ καθεστῆναι καὶ τὸν ἐπὶ ἀριθμὸν σύλλογον τῶν καθ' ἡμᾶς θεοφύρων ἀνδρῶν, οἷς μὴ σε συναστράπτοντα τοῖς ἐπιούθησαν; καὶ μάλιστα ὁ πρῶτος ἐκεῖνος καὶ τῷ τῆς Τριάδος μυστηρίῳ τιμώμενος, ὅτι μὴ σὺνδρον, ἢ γοῦν καὶ τοῦ θρόνου καὶ τοῦ κράτους εὐδὺς μετ' ἐκείνων διάδοχον, ὃ τῆς πίστεως ἡμῶν ἀρχηγός; καὶ ταῖς ἀληθείαις οὗς πατὴρ Κωνσταντίνος, τὸ μέγα Χριστιανός, δινομα, γνησίως ἐχρήσατο; ἢ γὰρ ἂν οὐκ ἂν τοσούτον εἰσέρρει στίφος ἰχθυῶν, τὴν ἀκαταπύρῃ πίστιν συγγένει καὶ συγκαλονοῦν, ταῖς τῶν λόγων στραδίοις. Κἀν σοφῇ τινι προνοίᾳ Θεός σε κατ' οὐδὲν ἐκείνων λειπομένον, ὥστε τὴν βάρος ἀντιταλαντεύσας τοῖς πᾶσιν ἰσόρροπον, ἐγγυῶν τε τῷ μεγέθει τῆς ἀρχῆς, καὶ φρόνημα καὶ τὸ τοῦ ἡθους ἀξίωμα παρασχών, ἐμπειρίας τε καὶ χρηστότητος κατὰ τοῦτο γεγενημένον, τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐπιστοίῃς πράγμασιν, ὥς ἂν γε εἴης ταῦτ' ἀρίστα διυθύνων, ἵνα μὴ παραβρῶμεν παντάπασι. Τίς γὰρ ἂν ἤρκεσεν ἑτέρος τόσοις ἀντιβαίνειν δεινοῖς; οἱ πλείστον μάλᾳ κύκλῳ περιβρεθέντων, εἰ μὴ σὺ γ' αὐτὸς ἀνδρὶς καὶ συνέσει καὶ θεοσεβείᾳ χρῆσαις δίκαιος, χρόνῳ δὴτα τῷ καθ' ἡμᾶς Νῶε τῷ; ἄλλος ἢ Μωϋσῆς ὡφθῆς, σκάφει καὶ ξύλῳ σταυρὸν εἰκονίζουσι τοῦ κλυδωνοῦ τῶν δεινῶν ὑπεξίγαν, καὶ τὸν σὸν λαὸν τῶν διωκτῶν θρασυρίζων, καὶ τοσούτοις πληζέτων καὶ καταποντίζων ἐπιδικῶντας, καὶ χειρὶ Θεοῦ τρόπαια ἐγείρων ἀπανταχοῦ, καὶ τὴν κοσμητὴν λαμπρὰν λαμπρῶς ἐλάδα τῷ σταυρικῷ διακυβερνῶν ἱστίῳ, κόσμου νέου διασφύσαντες σπέρματα, ἢ καὶ στυλὸς πυρὸς ἀντικρὺ χρηματίζων, ἃς δὴ τὸν νέον Ἰσραὴλ, ἡμᾶς ἰδηγῶν πρὸς εὐσεβείαν, οὐράνιον δῆθεν σπέρμα· ἢ γοῦν ὅπως ἱερὸς, ἢ τι θεῖον ἅλας, εὐαγγελικῶς εἰπεῖν, κατὰ καιρὸν ἡμῖν ἐμβλυθεῖς, ὑποχαυνομένοις καὶ διαβρέουσιν;

sacer, aut sal quidam divinus, ut Evangelice dicam, diffluentibus injectus?

Ἀλλὰ τί μοι ταῦτα; Εἰ μὲν ἦν εἰπόντα πλείστα, κἀν βραχὺ τι τοῦ σοῦ καθήκοντος προσεφέρεσθαι, οὐδὲν τι πρᾶγμα πάντως τῷ λόγῳ προσήν· νῦν ἰπειδὴ ἀνάγκη τοὺς λόγους κατόπιν τῶν ἔργων ἐργασθαι, κἀν τὰ κράτιστα πάντων εἰσφέρωσιν, ἵνα μὴ καὶ πλείω λέγων τοῦ μέτρου πέρα δόξω περιεῖναι, βραχὺ ἅττα προσθῆς, ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν τῶν λόγων ἀφίσκομαι. Ὅσα μὲν γὰρ σοι Θεὸς ἀφόνῳ χειρὶ παρέσχε τῶν ἀγαθῶν, καὶ ἐπαικῶς σοὶ γὰρ τὸ τῆς χάριτος φιλότιμον ἐπεδείξατο, τίς ἱκανὸς καὶ λόγῳ φράσαι καὶ νῦν περιλήψασθαι; κἀν εἰ μετὰ χαρίτων καὶ μουσῶν ἀπασῶν καὶ γλωσσῶν πλείονων ἤπειρος Ὀμηρος εἴρηκε, καὶ σχεδὸν ταῖς ἡμετέραις ἰσάριθμον θριβὴν ἐπέσθη τις, ἔργον τὰ ὅα ποιοῦμενος, τόσον ὡφθῇ μηδὲν εἰπὼν, ὥστ' ἔπειτα δὴ καὶ μετὰ μέλος ἐκείνου εἴλε, καθάπαξ λέγειν ἐπιβαλόμενον. Ἐμοὶ δ' ἀρκέσει μόνον τὸ τῆς σῆς εὐσεβείας εἰπόντι, ὅσῃτον συγκεφαλαιώσαι τὸν λόγον. Τῇ μὲν οὖν καθόλου Ἐκκλησίᾳ οὕτω νεωτεριζομένην εἰς

τὸ ἀρχαῖον ἐγκαθιστᾷς· ἀπελαύνεις ταύτης ἅπαν
 ὡθον δόγμα καὶ βέβηλον· ἐκκαθαίρεις τὼν θεοκα-
 πῆλων τὸ ἱερὸν, οὐ τριπλόκω δὲ τινι φραγγέλιω,
 ἀλλ' ἀληθείας λόγῳ, εἵτουσιν συμφύτας τρίτῳ· ὅπερ
 τῆς ἱερᾶς καὶ θείας τραπέζης ζήλοσυναις· σφοδρὸν
 τι πνέεις ὕπερ τοῦ Πνεύματος· ἐμπνέει σοι κάκεινο
 τῆς ἀκριβοῦς θεολογίας τὴν δῆλωσιν, ἵνα μάλα
 γενομένη τῷ πολλῷ ζήλῳ, γνησίως τὰ γε τοιαῦτα
 ἐμπνέσθαι, ἀσφαλῆ· νομοθετεῖς ἐπὶ τοῦτοις·
 θριγγοῖς μεγάλαις τὸ τῆς εὐσεβείας χρῆμα κατοχυ-
 ροῖς· τὸ διεβρώδης ἐπανάγεις· τῇ δολομελείᾳ συνά-
 πτει. Οὐκέτι παρ' ἡμῖν τοῦ λοιποῦ τὰ καινὰ δὴ
 ταῦτα τῶν ὀνομάτων, Παῦλος· καὶ Κηφᾶς· τε καὶ
 Ἀπολλῶς· ἀλλ' εἰς ἀπανταχοῦ καὶ ἐν πᾶσι Χριστός.
 Ἐπὶ δὲ τοῖς ὑπόχαλκον οἷον ἡχοῦσαν τὴν τῆς
 ἱερωσύνης χρίσιν, ἀκίδηλον καὶ χρυσοῦ λαμπρότε-
 ραν τῷ διαπύρῳ ζήλῳ ἐμφαίνεις, νόμῳ δὲ καὶ γράμ-
 μασι τοῦ τοῦ τρόπου ἀφιλάργυρον ἐκδιδάσκων. Καὶ
 νῦν ἱερὸν τι τῷ ἐντὶ τὸ ἱερᾶσθαι, τῷ πρώτῳ χρόνῳ
 ταῖς καταμικρὸν παραλόγοις κιδόλησιν ἐκτροπαῖς.
 Σερμύνεις τὸ σχῆμα τῆς Ἐκκλησίας, ἀεὶ τι πλεον
 ἐπινοῶν, καὶ λεπτύνων ἀρίστα τὴν πρὸς τὸ ἀρχέτυ-
 πον ἀφομοίωσιν. Φαιδρωτέρας ἐξεργάζῃ τὰς πανηγύ-
 ρεις, οὐ μόνον πολυτελεῖα φώτων κύκλῳ διὰ τῶν
 αὐτῶν ἀνεργούντων καὶ διαττόντων, νοσούν τὰ
 ταγματικῶν εἰκονιζόντων καὶ ἀριθμῶν καὶ λαμπρό-
 τητα, καὶ ὡσαυτὴν κατὰστερον ἐν ἀπορρήτῳ νυκτὶ
 τὸ μέγα τοῦτο καὶ αἰθέριον χύμα τοῦ δευτέρου, ὡς
 εἰπεῖν, καὶ νοητοῦ στερεώματος προδεικνύοντων, ὅν
 αὐτὸς ἐν μέσῳ οἷα τις, τὸ ξένον εἰς ἀκοήν, πανσι-
 ληνος ἥλιος φρουκτωρεῖς· ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις οἷς
 τὸ θεῖον ἐπιγάνυσθαι εἰσθε, σκευὴν δὲ τινὴν ξένην
 καὶ ὅψιν καὶ σχῆμα προτοχομένων, φρίκης ἀτεχνῶς
 γέμουσαν. Πῶς δ' ἂν τις φράσειεν, θεαῖς τὴν καθ'
 ἡμᾶς ἱεραρχίαν ἐξάλλοις καὶ ποικίλαις στολαῖς κα-
 τηγλάσας, μηδὲν τῶν εἰς πολυτελείαν αὐτῇ παρα-
 λοικοῦσας, χρυσοῦ τ' ἀκιδήλῳ τιμαλφῶν τε λίθων
 καὶ μαργάρων τοῖς διαγυλαῖς καὶ καθαρῶσι· δι'
 ὧν ἀπάντων ὁ οὗς περὶ τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν
 ἀφραστός καὶ ζῶν διαφερόντως μάλα δεικνύται πό-
 θος. Τί οὖν; ἀλλ' οὕτω μὲν περὶ τὴν εὐλοῖαν καὶ νοε-
 ρὰν Ἐκκλησίαν, τὴν εὐσεβείαν λέγω, διαγωνίζῃ·
 τῇ δὲ ἐξ ὧλης ταύτης δὴ συγκαίμενη, οὐ τὸν ἴσον
 γίνῃ τρόπον; Πολλοὺ γε καὶ δεῖ. Ὡς γὰρ κείνην,
 οἷα τὴν δυνατὴν ροπήν ἀνατίθεις, βέουσαν ἦδη καὶ
 καταπίπτουσαν, οὐ λίθοις τοῖς καὶ πλινθοῖς ἐκράτυ-
 νας· ἀλλὰ τοῖς πνευματικοῖς ἀνταρείσας· στύλοις·
 ταῖς τῶν Πατέρων ὁροῖς καὶ δόγμασιν ὥρῳσαν ὀβ-
 τω καὶ ταύτην. Τὸ ἀπερινόητον καὶ ἀμήχανον ἔργον,
 τὸ ἀρρήτον κάλλος, τὴν εἰκόνα τῆς αἰθέριου αὐλῆς, τὸ
 κοινὸν ἀνθρώπων, εἰπω δ' ὅτι καὶ ἀγγέλων ἐντύ-
 φημα καὶ ὠραίωμα, τὸ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας
 θεῖον ὄντως, λέγω, ἀνάκτορον· καὶ ταύτην τῷ θρά-
 σει τοῦ χρόνου κάμνουσαν, καὶ ταῖς τῶν ὑπερκει-
 μένων ὑπερβολαῖς ἐς γόνυ κλίνουσαν καὶ ὀκλάζουσαν·
 ἀντιστήσας ταύτῃ τὴν χρυσοῦν δεξιάν, ἐν τῷ βεβαίῳ

quæ pietatis erga Deum tuæ sunt, dixero, quam-
 primum orationem in summam redigere. Itaque
 (1) Ecclesiam catholicam et universalem rebus
 novis turbatam in veterem statum restituisti, doc-
 trinam illegitima atque impuram omnem ab ea
 repulisti : templum a divinæ doctrinæ cauponibus
 et depravatoribus hæreticis, non quidem triplicato
 flagello, sed veritatis verbo, sive cognatæ divinita-
 tis triplicitate repurgasti, pia æmulatione pro di-
 vina mensa flagrasti, vehementius pro Spiritu spi-
 rasti : quare ille quoque tibi accuratam certamque
 divinitatis cognitionem inspiravit; doctrinam sta-
 bilivisti, constitutiones de ea tulisti, ingentibus
 septis veram pietatem vallasti, quod dirutum fue-
 rat restituisti, atque id apta membrorum partium-
 que omnium coagmentatione redintegristi. Neque
 deinceps apud nos nova illa nomina audiuntur,
 Paulus et Cephas et Apollos, sed unus est ubique et
 in omnibus Christus. Adhæc unitionem sacerdotia-
 lem adulterinum quiddam resonantem, flagranti
 ardore sinceriore **15** et puriore auro reddi-
 disti, atque legē et litteris propositis, continen-
 tiam morum et pecuniæ contemptum docuisti.
 Quapropter nunc reipublicæ sacrum est sacerdo-
 tale ministerium, quod superioribus temporibus
 paulatim disciplinæ et morum corruptela adolte-
 ratum depravatūque fuerat. Ecclesiæ formam et
 habitum, semper amplius quiddam excogitans, et
 imaginem pulcherrime ad primum exemplar expo-
 liens, ornasti. Conventus ecclesiasticos splendidiores
 effecisti, non solum ingenti lucernarum copia, quæ
 in orbem per catenas serpunt et emicant, intellec-
 tualiumque ordinum et numerum et splendorem
 referunt, et velut astriferam in multa nocte atque
 celestem tractum secundi, ut ita dicam, atque in-
 telligibilis firmamenti exhibent : in quorum me-
 dio ipse perinde atque, quod auditū novum atque
 mirum est, plenitius sol refulcet : verum etiam
 rebus aliis, quibus numen divinum lætari solet, et
 vasis quibusdam novam speciem atque formam
 horrore prorsus plenam præ se ferentibus. Quis
 porro eloquatur, quam præstantibus et variis sa-
 cris vestibus puro auro, pretiosisque et resplen-
 dentibus lapillis et margaritis ornatis, nihil plane
 ad magnificentiam reliqui faciens, hierarchiam seu
 episcopatum nostrum illustraveris? Per quæ omnia
 incredibilis, plurimumque flagrans tuus in Eccle-
 siam Christi amor et desiderium magnopere de-
 claratur. Quid igitur est? Talis tu quidem in or-
 nanda atque defendenda ea quæ materie expers
 et intellectualis est Ecclesia, veram pietatem dico,
 appares : erga eam vero quæ ex materia ista con-
 structa est, non eodem es affectus modo? Id vero
 longe abest. Quemadmodum enim illam jam colla-
 bentem et pessum euntem, quantum potuisti opum
 conferens, non lapidibus et lateribus, sed spiri-

(1) Laus pietatis instituta, et doctrinæ Christianæ
 ab hæreticis opinionibus repurgata. Nam Androni-

cus patris sui Michaelis de religione acta re-
 scidit.

ualibus suffultam columnis, Patrum scilicet doctrinis et sanctionibus confirmasti: sic et hanc erexisti. Hoc, inquam, cogitationem mentis excellens et immensum opus, hanc incredibilem formam, sempiternæ aulæ imaginem, commune hominum, dicam etiam angelorum, delectamentum et spectaculum, hoc divinum Dei Verbi Sapientiae, inquam, palatium: hanc quoque basilicam temporum vi 16 affectam, et imminenti cacuminum mole veluti in genua inclinatam et labefactam, adhibita ei aurea dextra, ad stabilem et certum restituiti statum: ad eum modum ædificio omni firmato, ut in posterum nulla temporum injuria detrimenti quidquam ei afferre possit. Nam saxis injectiis et pulchre politis ex parte utraque eam restaurasti, structura solida et fere adamantina ita longissime in altum excurrente, ut totum opus propter summam convenientiam et coagmentationem saxum unum esse videatur. Et totum tu quidem hoc templum solida stabilitate confirmasti: maxime tamen eam ædificii partem, quæ ad orientem solem spectans, seissim quodammodo a reliquis partibus abrupta est et disjuncta. Nec manum tantum operi isti adhibuisti, sed ad reliqua etiam, dirinam et immortalem tuam curam et sollicitudinem rebus his impendens, adjecisti. Siquidem ad has etiam artes sapientis animi intelligentia et magnitudine, admodum es apposuit. Et opus hoc omnino, quod diximus, non ea solum quæ a sæculo condito exstiterent, verum etiam decantatissimum illum Semiramidis bitumine compactum murum longe superavit. Verum enimvero priscam quoque divini hujus delubri conditorem (1), ex ære in statuam pulcherrimam arte fictorum diffusum, atque in columna aurigationem sive gubernationem exsequentem, una cum galea superba et habitu magnifico, dextraque grave quiddam et terribile minanti, equo etiam ingenti naribus et fremitu vim plane spirante, juba quoque per auram ludente, et juxta Homericum equum, in sublimi campo lasciviente: aut etiam, juxta Pegasus illum, volandi opinionem præbente, a temporum inordinata circumvolutione et motu ratione parum nitentii, longa et continua aeris injuria ita perculsum, ut quæ continere visus fuerat, crucem videlicet et orbem, quibus statuarius terram omnem et mare ipsum per crucem ei subjectum esse indicaverat, ea cessatione ignava e manu ejus exciderint: et hunc, inquam, artificio quodam incredibili, perinde atque quodam stimulo et flagello, aureo sceptro excitans, ut fortiter cursum suum urgeret, et una cum sole, immobili motu, in sempiternum perequaret, procurasti.

17 Sed si exacte oratione persequi pergam, D quibusnam templis temporum injuria ruinam minantibus aliisque publicis operibus, atque in primis urbis ipsius moenibus, quæ circumcirca eam, investigantium modo, cingunt, et ex senili situ ad pubescentem juventutem revocant, muris adamantinis robor firmum adjeceris, tempus me id memorantem destituet. Ceterum veritatem verbis meis astruere possunt utraque sacra apostolorum templa,

(1) Instauratio statux equestris Constantini Magni, altera manu globum cum infixo crucis signo

A μένειν παρίστας, τοσούτον ἐδράσας, ὥς μηδὲν τῶν δεινῶν τοῦ λοιποῦ εἶναι τῆς ἐκ τῶν χρόνων ὑβρεως αὐτῇ προσβαλεῖν. Ἐμβολίμοις γὰρ λίθοις καὶ εἰς κάλλος ἀπεξεσμένοις, ἐκατέρωθεν ἐπιπρώσας οἰκοδομῇ στερεῇ καὶ ἀδαμαντίνῃ σχεδόν, ἐπὶ μήκιστον εἰς ὕψος ἀνατραχούσῃ· ὥς δοκεῖν ἐν αὐτῇ εἶναι τὸ σύμπαν ἔργον, τῇ ἐς ἄκρον δηλαδὴ ἀρμονίᾳ καὶ συμφύσῃ. Καὶ πάντα μὲν τὸν νεῶν στερεῶς ἐδραίοις· μέλιστα δ' ὅσα τῶν οἰκοδομημάτων ἦσαν πρὸς ἀνίσχοντα ἤλιον, ἡρέμα ὥσπερ τῶν ἄλλων ἀποσαλεύοντα, οὐ τὴν χεῖρα μόνον τῷ ἔργῳ ἐπιβαλὼν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὖν θεῖον νοῦν καὶ ἀκήρατον τοῖς λοιποῖς προστιθεῖς, καὶ ταῖς περὶ τούτων φροντίσιν ἐκπαραινών. Καὶ γὰρ πῶς καὶ πρὸς ταῦτα ἐπιτηδείως μέλιστα διαγέγονας ἔχων, τῷ τῆς σοφῆς B διανοίας μεγαλοφύῳ τε καὶ συνεισῷ· ὥς ἡγεσθαι κατακράτος τοῦτ' ἢ τῷ ἔργῳ μὴ μόνον δὲ ἐξ αἰῶνος γέγονασιν, ἀλλὰ καὶ τὸ θρυλλούμενον ἐξ ἀσφάλτου τεύχος ἐκείνο τὸ Σεμράμιδος. Οὐ μὲν δ' ἀλλὰ καὶ τὸν ἐκπαλαί τοῦ θεοῦ τούτου τεμνόνους δομήτορα, χαλκῷ ἐς πάγκαλόν τι χρῆμα πλαστικῇ τέχνῃ διαχυθέντα, καὶ κίονος τῆς ἡνύχρῃσιν ἐξελαύνοντα, σύναμα γαυρῷ καὶ κρῖναι καὶ σχήματι, καὶ δεξιᾷ δεινὸν ἀπειλούσῃ καὶ βλοσυρῇ, ἵππῳ τε οὖν μεγάλῳ μυκτηρὶ τε καὶ φρυάγματι ὑβρὶν ἀτεχνῶς πνέοντι, καὶ χαίτῃ αὖραις δῆθεν παιζούσῃ, καὶ κατὰ τὸν Ὀμηρικὸν ἵππον κατὰ τοῦτον μεταῶρον προσκίοντι, ἢ καὶ κατὰ Πήγασον ἐκείνου ἵπτασθαι δέξαν παραχομένῃ· καὶ τοῦτον δὲ ἄρα τῆς ἐκ τοῦ χρόνου ἀτάκτου C περιφορᾷ καὶ ἀνωμόλου κινήσεως ἱκανῶς ἀπολαύσαντα τῇ μακρᾷ καὶ συνεχεῖ τῶν ἄερων φιλονεικίᾳ, ὥς καὶ ἂν κατέχων ἑωρᾶτο, σταυρὸν δὲ τίνα καὶ σφαῖραν, δι' ὧν ὁ πλάστης ἐδῆλου γῆν τε αὐτῷ πᾶσαν καὶ θάλασσαν τῷ σταυρῷ δεδουλωσθαι, καταβρεθυμήσαν· ἔδασαι τὴν ἐκείνου χεῖρα διαφυγεῖν, καὶ τοῦτον μηχαναῖς τισιν ἀμηχάνοις καθά τινα κέντρῳ καὶ μάστιγι, τῷ χρυσῷ μυωπίσας στήθεσιν, ἐβρωμένως ἐξελαύνειν τὸν οἰκεῖον δρόμον, καὶ συνιπάζεσθαι· τῷ ἡλίῳ, ἀκινήτῳ κινήσει, εἰς αἰῶνας περισχευάσθαι.

Ἄλλὰ μοι πρὸς λεπτόν τῷ λόγῳ ἐπιτρέψεται, ὅσοις μὲν τῶν νεῶν χρόνῳ πονήσας, καὶ ἄλλοις δημοσίοις ἔργοις, καὶ πρὸ πάντων τῷ περιέλειπ' τῆς πόλεως, τὸ κράτος ἐκ ταυτῶν ἀδαμαντίνων περιεβάλλου, ἀρίστα καὶ ὡς χρεῖων γε ἦν ἐξασφαλίσάμενος, δὲ καὶ δώσει κύκλῳ τὴν πόλιν ἰχνηλατοῦν νεύουσιν δῖον καὶ ἡδῶσαν ἐκ γαληνῆς ἀποδεικνύον, ἐπιλείψει με καὶ χρόνος ἐκδηγοῦμενος. Ἀψυδῇ μοι τὸν λόγον παρισταῖ· ἔχουσιν οἱ τε θεοὶ καὶ ἄνθρωποι τῶν

continentis. Quod symbolum est orbis terrarum per crucem devicti.

ἀποστόλων νεφ, καὶ ὁ τῶ οὐρανῷ κάλλι· ἀναμιλλώ-
μενος οἶκος τῆς θεομήτορος, Βλαχέρνας καλοῦσιν
αὐτὸν οἱ Βυζάντιοι, καὶ σχεδὸν οἱ τῆς πόλεως ἀπαν-
τες, ἐπὶ σοὺ καὶ διὰ σοὺ εἰς μέγας τε καὶ κάλλος
ἑρῶντον ἔγερθόντες, καὶ μονονουχί φωνὴν ἀφίεντες,
καὶ τὸ σὺν θεωρίᾳ τῆς τε πίστεως καὶ πόθου τὸ
ἀκραίφνης διαβρῆδην κηρύττοντες, καὶ ἐτι κηρύζον-
τες. Ἐν οἷς ἄπαισι θαυμάσοι μὲν τις τὸ ἐσάγαν σοι
μεγαλόφυλον, καὶ τὸ τῆς δαπάνης ἄρθρον, μάλιστα
δ' ἐν τοσούτῃ φιλοτιμίᾳ τὸ ἀφιλότιμον καὶ ἀκόμπα-
στον. Ἐνὼν γὰρ ἰδίᾳ πράττειν, ὥς καὶ ὑπερφύς
δοκεῖν ἔκαστον, εὖ δὲ τὸ καλὸν τῷ πάντι· εἰδότε καὶ
εἰς βάθος καρδίας ὀρῶντι ἀνατιθεῖς, ἐπ' ἄλλων ἔρ-
γοις μᾶλλον τὸ φιλότιμον ἔκκενός, τὸν ὀπουτοφύμι-
νον ἐνταῦθεν ἡρέμα τύπον, οἰκαί ποιν, σοφώτατα διω-
δοῦμενος. Καὶ γὰρ εἰ τις σου τὰ κατὰ μέρος εἰργα-
σμένα τῷ; τοιοῦτος εἰς ἐν ἀθροισμῷ, πάντα· ἐν
δευτέρῳ θάσοι, ὅσοι δὴ τοῦτος τὸ φιλότιμον ἐπεδεί-
ξαντο. Εἰ δὲ χρὴ καὶ τι δέγμα τῆς σῆς μεγαλοφυ-
χίας εἰπεῖν, ἀνείσθω πᾶσιν εἰς ὕψιν (λόγῳ γὰρ τὸ
τῆ; πολυτελείας καὶ δαπάνης φράσαι ἀμύχανον) ὃ ἐκ
τοῦ παρήκοντος ἀνάκτορον ἤγειρας, ὅπως μὲν θεί-
σεως, ὅπως δὲ καὶ στερέωτης, κάλλους τ' ἐσάγαν
ἐπιμελοῦς, ὥς εἰκὸς ἔχει, ἄξιον ἀλθῶς τῆς σῆς καὶ
φρενὸς καὶ γλώττης, εἰπω δ' ὅτι καὶ χειρὸς καὶ συν-
έσεως ἔργον· πρὸς δὲ καὶ ὃν τίεσται ἀνδρῶσας
κίονιν ὑπαίθρον ὄρορον, θέαμα λόγου πολλοῦ ἄξιον,
ὥς ἂν οἶα τις φύσει· ὑπερτέρας προκύπτειν ἄνω-
θεν, ἡμᾶς διαρῶς, θεὸν κᾶν τοῦτω μισοῦμενος,
εἰκτω χρηστότητος ἀνθρώποις ἐπιμιγνόμενον. Καὶ
τί γὰρ μᾶλλον ἔδει βασιλεῖα σε βασιλείῳ μέγαν καθ-
εστῆκεν, ἢ τὸν βασιλεῖον οἶκον τὸνδ' ἀναστήσει, ὃν
οὐ σοὶ πάντως ἢ πᾶσιν ἡμῖν ἤγειρας, ἔργον οὐ σιω-
πῆ; ἄξιον· μᾶλλον δὲ καὶ σιγῇ ἐπιτρέπον τῷ τοῦ
θαύματος ὑπερβάλλοντι, καὶ ταῖς τοῦ κάλλους ἀστρα-
παῖς ἀπανταχοῦ πρὸς τάχος ὅσον διακηδῶσαν; Με-
γέθυ μὲν γὰρ ὑπὲρ τοῦ; πολλοὺς ἐστι, κάλλι· δὲ καὶ
σταθρότης· σχεδὸν ὑπὲρ ἀπαντας, ὑπὲρ μέγαλιν καὶ
πολλῇ τῷ φωτὶ, ἐτι δὲ περιουσίᾳ αἰγλῆς καταστρά-
πτόμενον, πυλῶν τε χάρισι καὶ προφυλακῶν τοῖς
ἐκάστοτε προσόντας ὡσαύτ' προσπαντῶν τε ἅμα
φιλοφρόνως καὶ δεξιούμενον· τοῖς δ' ἔνδον ὁρόμοις
καὶ περιδρόμοις, οὐδὲ πιστοὶ τινες γίγασιν εἰκότες,
ἐν κόσμῳ δὲ καὶ σωφρόνως ἐφεῆς ἡρέμα διεστηκό-
τες, ἀπ' ἀλλήλων διατειχίζουσιν, ἀπανταχοῦ χωρεῖν,
καὶ τὰς ὅβρι; ἐστιγν' προτρέπόμενον. Τὸ δ' ἐπίχαρι
τῶν μαρμάρων καὶ στήδων, ἃ καὶ ἐς τρίχα, τὸ δὴ
λεγόμενον, ἤρμωται, τὰς τε ζώνας, αὐτοῦ παντὸς
ἔργου προβέβληται τὸ ὅμοι καὶ συνεξυφαίνονται,
πῶς ἂν τις εἰποι; Ἄ τὴ τῷ ἐδάφει ὑπέστρωται, καὶ
ἀπερ ὁ σύμπας τῶν τοίχων χώρος, οἷα τι πέπλον
ποικίλως ἐστιγμένον ἀμπίσχεται; Φαῖς ἂν εὐθὺς
ἰδὼν, θάλασσαν εἶναι πρᾶσιτόν· ἀπανταχοῦ ὑποκυ-
μαίνομένην τοῖς κύμασι, καὶ ἡρέμα πῶς φρίσσουσαν·
ὡσπερ δὴ καὶ πέπλον ὑπανάγειν ὁἶτον, μὴ τι τῶν
ὕδατων τὰ κράσπεδα ἐπισπάσαιαν. Τὰ δ' ὑπὲρ κεφα-
λῆς τοῦτω οὐρανῷ ἂν εἰκάσαι τῷ πολλῇ καὶ κατακε-
χυμένῳ χρυσῷ, οἷα τι αἰθερίῳ χύματι, περιλαμ-
πομένη καὶ ἀνθούσῃ κυρτή. Ἀλλὰ πῶς ἂν λόγος τοσού-

A ei Dei Genitricis sedes cum celestipulchritudine
certans, quam Byzantii Blachernas vocant, et
prope urbis ipsius sana omnia, sub te et per te ad
immensam magnitudinem et formam excitata, et
tantum non clara voce sincerum desiderium, fidem
et amorem erga Deum tuum, preconum more,
deprædicantia, temporibusque futuris deprædica-
tura. In quibus omnibus merito admirationi sit
animi tui magnitudo, tantæque pecunie impensa:
præsertim cum in tanta munificentia tua liberali-
tas ipsa se non proferat et venditet. Cum namque
tua ipse opera, ita ut quodlibet illorum excellen-
tissimum esset, exstruere posses, maluisti tamen
honestum factum tuum, ei qui omnia cernit in-
timosque cordium recessus perspicit, consecrans,
B in aliorum operibus restaurandis magnificam libe-
ralitatem declarare; subnascentem inde paulatim
fastum et tumorem, ut equidem puto, sapientis-
sime suppressit. Etenim si quis per partes suas
sigillatim quæ in ejusmodi structuris perfecisti
opera in unum cumulum congerat, omnes longo
post te relinquant, qui munificentiam suam in eis
ostenderunt. Quod si apicem aliquot magnani-
mitatis tue sit indicandum, in conspectum om-
nium proferatur (oratione enim præstantiam et
impensam immensam explicare non est) regia ea,
quam pro eo atque fieri maxime potuit ædificasti,
ut scilicet illa et loci ipsius situ et solida firmitate,
nec non exacta pulchritudine, ita ut convenit, con-
spicua sit; dignum, ne hercule, mente et lingua,
C dicam quoque manu et prudentia tua, opus. Ad
hæc et quod quatuor columnis fundasti, et tanquam
fulcris firmasti solarium, insigne prorsus specta-
culum, ut ex superiore eo loco, tanquam subli-
mioris ejusdand nature quispiam prospiciens,
nos respicias : Deum quoque hac in parte imitatus,
pro misericordia et bonitate sua hominibus se im-
miscentem. 18 Nam quid magis conveniebat, te,
qui magnus principum aliorum princeps es, quam
regiam hanc domum exstruere, quam tu quidem
non tibi magis quam nobis omnibus prorsus exci-
tasti, opus minime silentio dignum : imo quod ai-
lentium potius propter admirationis excellentiam
mandaverit, et pulchritudinis fulgore quam eeler-
D rime loca omnia pervaserit? Magnitudine quidem
illud supra multa, forma autem et firmitate fero
supra omnia est, ingenti et multa luce abundan-
tisque splendoris conspectus, portarumque et pro-
pylaeorum seu vestibulorum amœnitate et gratia,
quandocunque accedentibus, obvians simul, et
eos benigne excipiens, et ambulationibus intus
atque xystis, quos columnæ quædam gigantibus si-
miles decenter et pulchre inter se ordine distan-
tes, distinguunt, longe lateque spatari, atque oculos
pascere permittens. Porro marmoris gratiam
et fulgorem, quod etiam in villos, ut ita dicam,
conformatum est, et zonas seu cincturas, quas to-
tum opus præ se fert, ei simul intextas, quomodo
quispiam dicat? Præterea vero, quod solo iustra-

tum est, et quod pars murorum omnis quasi quoddam pepulum varie distinctum complectitur. Quod dorepente videns, mare quoddam esse dicas, lenibus ubique intumescens fluctibus, et sensim quodammodo horrescens: usque adeo, ut confestim vestem subducas, ne simbria ejus humoris inficiatur. Eam porro structuræ partem quæ supra caput est, cælo ipsi propter late et copiose diffusum aurum, nec non æthereo alicui tractui, igne multo relucenti atque coruscanti compares. Verum quomodo tantum et tam longi temporis et multi laboris opus verbis tam breviter explicetur, quod neque oratio ulla, neque oculus, imo neque mens aliqua, quæ quidem in ejusmodi rebus sit exercitata, suffecerit: quamvis multæ et fere innumerabiles regie aule superioribus temporibus sane quam ambitiose et magnifice sint constructæ, hanc tamen ipsam inter omnes temporum omnium, calculis, ut ita dicam, omnibus primas ferre magnitudine, pulchritudine, firmitateque ædificationis, et convenienti rationique respondentem modò; magnifica vero atque superba coagmentatione, lapillorumque incrustatione, **19** atque eorumdem variis formis, et rebus fere omnibus quibus ædificium tantum exornari æquum est, naturam quoque ipsam superare.

Sed de operibus tuis hactenus. Et cum tantus princeps sis, imperator optime, atque eo gloriæ perveneris, cuius recte conferri possis? Ego quidem Plotarchum quoque illum, qui virorum clarorum collationibus magnus fuit, arbitror, si adhuc superstes esset, operæ præfium se facturum esse existimatum fuisse, si studio suo, in quod per vitam omnem libenter incubuit, supersedisset, eo quod idoneum, quem tecum componeret atque conferret, non inveniret. Verum Adamo illi et Noæ et Abrahamo, præterea Josepho et Job, Moasæ, Josuæ, Samsoni, Samueli, Davidi et Salomoni, et qui ejus generis fuere aliis, insuper Cyro illi, Dario, Alexandro, aut aliis quibusdam, Juliis etiam fortasse et Augustis et Caesaribus comparari posses. Sed satis constat, te hujus quidem imperium in omnes, aliorum autem bonam spem, atque in Deum amorem, cæterorum vero moderationem, et in rebus duris constantiam; alicujus porro fortitudinem, æquanimitatem, mansuetudinem et modestiam; alicujus item sapientiæ vim; prorsus vero omnium, eam quam imperatori, principi populi que et reipublicæ administratori competit, virtutem habere: ita ut veluti quedam nova, atque, ut ita dicam, inimitabilis mistura imperium tuum sit constitutum: quod videlicet hos quidem longe præterieris, cum his autem certes: a quibus autem non multum absis, dicere non habeo. Atque, ut brevier dicam, quidquid in quodlibet istorum præcipuum atque præclarum, vel Dei munere datum, vel præstantis naturæ beneficio comparatum fuit, id tu quasi quedam bona atque sedula apud magno studio collectum atque comportatum, admirando quodam modo miscuisti atque temperasti: et propterea imperatorio cubito omnes es supergressus, imperio tuo perinde atque non imitabili archetypo primarioque quodam exemplari omnibus exhibito. Quapropter et illud facile dicere aui-

τον ἔργον χρόνου τε καὶ πόνου πολλοῦ οὕτως ἐν βραχείᾳ παραστήσαν, ὃ μήτις γὰρ λόγος, ἀλλ' οὐδ' ὄψις, μᾶλλον δὲ οὐδὲ νοῦς καὶ ταῦτα τοῖς τοιοῦτοις ἐγγυμνασάμενος ἰκανῶς παραστήσειτο; Ἐμὸς δ' ἀρχεῖται τοῦτο μόνον εἰπεῖν, ὡς πολλῶν καὶ ἀπαίων σχεδὸν βασιλείων οὐκ ἂν τοῖς ἀνω χρόνοις φιλοτίμως ἐπεργασθέντων, οὗτος ἐπ' ἅπας ψήφοις ἀπάσαις, τὸ δὴ λαγόμενον, κατὰ παντὸς τοῦ χρόνου τὸ πρῶτον κτελέσθαι μεγάθυ, κάλλει, σιβήσῃ, τῷ λαλογισμῶν ῥυθμῷ, καὶ τῇ κορυμφεμένῃ συνθήκῃ τῇ τε φησὶ, καὶ τοῖς ὑπὲρ αὐτῆς πλάσμασι καὶ φύσιν αὐτὴν ἐν δευτέρῳ τιθεῖται, καὶ σχεδὸν ἅπασιν, οἷς τοιοῦτον εἶδος ἀγαλίσσθαι τίμενος.

satis complectatur? Mibi certe unum illud dicere regie aule superioribus temporibus sane quam ambitiose et magnifice sint constructæ, hanc tamen ipsam inter omnes temporum omnium, calculis, ut ita dicam, omnibus primas ferre magnitudine, pulchritudine, firmitateque ædificationis, et convenienti rationique respondentem modò; magnifica vero atque superba coagmentatione, lapillorumque incrustatione, **19** atque eorumdem variis formis, et rebus fere omnibus quibus ædificium tantum exornari æquum est, naturam quoque ipsam superare.

B 'Ἄλλὰ τὰ μὲν περὶ τῶν σὺν ἔργων ταύτῃ. Τοιοῦτο; δὲ ὡν καὶ οὕτω, κράτιστε, δόξης ἔχων, πρὸς τὴν δὴ καὶ προσηκόντως παραβληθείης; Οἶμαι γὰρ ἂν καὶ Πλούταρχον ἔκρινον τὸν περὶ τὰ τοιαῦτα μᾶλα δεινόν, εἰπεῖν ἔτι καὶ νῦν περιττὴν, προῦργου ἀνθέσθαι ἐπ' ἃ διὰ βίου κατέτεινε τὴν φιλήν σπουδὴν ἐν δευτέρῳ τάττειν, μὴ τὸν σοὶ παράλληλον κατάλληλον ἔχων εὐρεῖν. 'Ἄλλ' Ἀδὰμ καὶ Νῶε καὶ Ἀβραάμ, ἔτι δὲ καὶ Ἰωσήφ καὶ Ἰωδ, Μωσῆι τε καὶ Ἰησοῦ, πρὸς δὲ Σαμῶν τε καὶ Σαμουὴλ, Δαβὶδ τε καὶ Σολομῶντι, καὶ ὅσοι δὴ κατ' ἐκείνους, πρὸς δὲ τοῦτοις Κύριον γ' ἐκείνῳ καὶ Δαρεῖῳ καὶ Ἀλεξάνδρῳ, ἢ τισιν ἄλλοις, Ἰουδαίοις τάχα καὶ Αὐγουστοῖς καὶ Καίσαρσιν. 'Ἄλλ' εὐδὸλον ὡς τοῦ μὲν τὴν κατὰ πάντων ἀρχὴν, ἄλλων δὲ τὸ εὐελπί καὶ φιλόθεον ἑτέρων τὸ σωφρον καὶ τὴν ἐν δεινοῖς καρτερίαν· ἄλλων τὸ ἀνδρείον καὶ ἐπιεικὲς, καὶ πρῶτον, καὶ μέτριον, χύμα δὲ σοφίας ἑτέρου· ἄρδην δ' ἀπάντων τὸ βασιλικὸν τε καὶ ἀρχικὸν καὶ δημαγωγικὸν ἔσχατος, μέγιστα τὸ ξένον, ὡς εἰπεῖν, καὶ ἀμείψαντες τὴν σὴν βασιλείαν καταστήσαντες, ὡς τοῖς μὲν περιλάσαι, τοῖς δ' ἀμυλλῆσθαι· ὡν δὲ βραχὺ τὸ ἀπολειφθῆναι, οὐκ ἂν εἴποιμι. Ἐν συντόμῳ δὲ φάναι, πᾶν ὅσον τούτων ἐκάστη ἐξαίτιον τε καὶ περιδότητον ἢ θεοῦ ἐδόθη, ἢ καὶ φύσιν φιλοτίμως διατεθείσα ἐπεχορήγησε, φιλοπόνως οἷά τις ἀγαθὴ τε καὶ φιλεργὸς ἐρασιπᾶμενος μέλειται, τῷ τῆς μέλειως ἔξινῳ καὶ τῆς συγκράσεως βασιλικῷ τῇ πηχί· πάντας παρήνεγκας, ἀρχέτυπον οἷον ἀμείψαντες τὴν σὴν ἀρχὴν ἅπασιν παρὰσχόν· ὥστε με βεβλῶς καὶ τοῦτ' εἰπεῖν θαρσύνει, τῶν καλῶν τε κάγαθῶν τὰ μὲν ζηλωσαί, ἃ δὲ καὶ νικῆσαι κατὰ τὸ τῆς φύσεως περιούσιον· ὅσα δ' ἂν μήπω τίσιν εἰρηται, οἱ δὲ ἅρα καὶ εὐρεῖν καὶ προαγαγεῖν, καὶ ὡς ἐγγυροῦν παραδείξει τῷ βουλομένῳ· κἀντεῦθεν καὶ ἀπάντων περιγενέσθαι, τῷ δὲ ἀπάντων ἄχρι δὴ καὶ ἐς τὸ ἀκρότατον ἀναλθεῖν. Καὶ σε οἶμαι διὰ ταῦτα, καὶ ἐς μάλιστα σοὶ τὸ βιώσιμον προσγενέσθαι, σύμπαν τὰ γὰρ ὡς χρεῖων ἄρδην συλλεξαμένῳ, ὡς ἂν γε δὴ τῷ μακρῷ χρόνῳ πρὸς ἐπίδοσιν τοῦτό σοι προλθοῖ, π' ἔξιν

ἐν ἡμῖν ἀρίστην λαμβάνων καὶ ἔδραν καὶ μονιμότητα τῷ ἀμιμήτῳ σχεδὸν τῆς μιμήσεως. Μυσταγωγὸν γὰρ οἶόν τινα καὶ διδάσκαλον ἀριστον τῶν καλῶν ἀπάντων, ὥσπερ ἐπὶ τούτῳ τοῦ Θεοῦ σε ὑπὸ χειραγωγῶ τῇ φύσει, λαμπρῶς καὶ προσηκόντως, οὐ στήλην βασιλείας μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντων ἀνθρωπίνων καλῶν θεότευκτον ἄγαλμα, εἰσὶν ἀνδριάντα, σφῶς προχειρισαντος.

longiorem etiam tibi vitam, qua bona omnia, pro eo atque decuit, omnino in unum collegeris, obtigisse existimo : ut ex temporis diuturnitate ad incrementum gloriae hoc tibi accederet : quod, cum apud nos certiorum stabiliorisque sedem et stationem optime fixeris, sedula imitatione laudum virtutumque tuarum, quae inimitabiles fere sunt, assequi eas non poterimus. Nam velut quidam arcanorum sacrorum princeps es, et magister virtutum omnium optimus, perinde atque eam ob causam Deus, natura ministra et duce, splendide atque magnifice te, ut non solum publica imperii columna, verum etiam omnium humanorum bonorum divinitus exhibita statua et imago esses, proposuerit.

Ἐγὼ δ' ἀλλὰ τούτους πάντας παραιτησάμενος, ἐνί σε μόνῃ παραβαλὼν, τὴν τοῦ λόγου βύμην ἐφέξω, ἀεὶ μὲν λεληθότως τῷ περὶ σὲ πόθῳ παρέλκουσαν, καὶ τοῦ μέτρου ἡρέμα ἐκφέρουσιν τῷ κρείττονι ἀεὶ φαντάζεσθαι τοῦ αἰσθέντος τὸ παρεῖν, πάντων ἰοσιμίων τῷ μεγέθει καθεστηκότων, τῆς τε νίκης καὶ τῶν πρωτείων οὐδαμῶς αἰρουμένων ἕκαστον ἐτέρῳ παραχωρεῖν τε καὶ ὑπαξίστασθαι. Ὅστε συμβαίνειν ἐξ εὐπορίας μοι μᾶλλον τὸ ἀπορεῖν, καὶ τὴν περιουσίαν εἰς περιφανὴ ζήτησιν καθίστασθαι· καὶ μοι πλέον, τὸ τί παρεῖν, ἢ τοῖς ἐπίσης ἐμοὶ δοκιμάζουσιν ἵπαινεῖν τὸ εἰ λέγειν γίνεσθαι· καὶ γὰρ εἰς μοι, τὸ δὴ λεγόμενον, ἀντὶ πάντων ἀρκέσει· ὃ καὶ προσφύς ἔχων, χαίρεις ἴσω· παραλληλίζεσθαι. Τίς δ' ἂν ἔτερο; εἴη ἡ Κωνσταντίνος; ἔκεινος· τὸ μέγα παρὰ πρῶτα καὶ ὄνομα Κωνσταντίνος; οὗ τὴν μνήμην ὥσπερ τινὰ καὶ πνοὴν ἐνεῖναι πᾶσι χρεῶν, ἐν τοῖς ἀναγκασιότατοις λαμπρῶς οὕτω καὶ γενναίως μάλα ξυναραμένον· Κωνσταντίνος, ὁ πολὺς μὲν τὴν ἀρχικὴν ἐπιστήμην, τὴν δὲ σύνεσιν ἀπαράμιλλος, τὸν δὲ πρὸς Θεὸν ζῆλον καὶ τῇ μεγαλουργίᾳ τῶν πράξεων καὶ τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶσιν ἀπαντας ὑπερέλαμψας, καθάπερ ἀστέρας ἥλιος. Ἡ γὰρ οὐκ ἀκρέβης ἔκεινος εἰκὼν σὺ, κράτιστε; Καὶ μὴδ' ἔσπετρον οὕτω παριστᾶν ἔχειν εἰκόνος ἀρχέτυπον, ὡς αὐτὸς τῆς ἔκεινου ψυχῆς τὰς θεοειδεῖς ἐμφάσεις ἀπομαζέμενος, ἀντιστρίβεις μάλα τοῦτον φαίνων, καὶ οὐχ ἥττον ἢ γνήσιος; καὶ τὸν γεννήτορα. Ὅστε εἰ καὶ τόλμης σοὶ γε χρθεῖν τὰ τοιαῦτα μάλιστα διευλαθουμένην, εἰποιμ' ἂν καὶ τοῦτο θαρβρόντως (ἀλλ' ἀνάσχει καὶ συμφοροσέφει τῷ λόγῳ), υἱὸν Θεοῦ σε κατὰ χάριν μάλιστα· εἰδῶς, καὶ χριστὸν Κυρίου εἴπερ τινὰ, εἰκὼνα σε ἀπαράλλακτον εἶναι, τὴν ἔκεινου εὐσεβῆ τῷ ὄντι καὶ μορφῇ καὶ δυνάμει περιεικόμενον, καὶ χαρακτήρα οἷον τῆς ψυχικῆς, εἰσὶν βασιλικῆς αὐτοῦ σαφῶς ὑποστάσεως. Σκοπῶμεν δὲ οὕτως. Ἐγγιγίσκεται πρὸς Θεοῦ τὸ βασιλεῖον ἐκεῖνος σκηπτρον, τὰ πάτρια προλιπὼν, καὶ θεῖα δυναστεία τῶν ἀλιτηρίων τυράνων μάλιστα περιγίνεται, κατ' οὐρανὸν τὸ τῆς νίκης θεώματιον· πρόπαιον. Καὶ σὺ δὲ τὸν ἴσον τρόπον τὸ κράτος περιβαλόμενος, καὶ τὸ νικοποῖον ὄπλον οὐχ

A starum, partim quidem imitatum per æmulationem esse, partim vero ingenii et naturae praestantia superasse : quae autem hucusque a quopiam inventae non fuissent, eas et invenisse et in lucem produxisse, et, quoad ejus fieri potuit, cernere volentibus ostendisse : proindeque, quod per virtutes et praeclaras res omnes, ad summum quoque pervaseris, omnes longe vicisse. 20 Itaque (1)

Sed enim omnibus eis, quos diximus, omissis, ubi te uni solummodo comparavero, orationis cursum sistam, qui me semper propter meum erga te amorem et desiderium latenter transversum agit, et sensim extra modum producit, propterea quod animo semper id quod praetermissum est, praestantius esse eo quod dicendum elegimus, videtur : adeo magnitudine sua aequalia sunt omnia, neque pro se quodque aliud alii de victoria partibusquo primis cedere constituit. Itaque ex ingenti copia ad dicendi inopiam recido, et mihi abundans exuberantia in insignem indigentiam cedit. Plus etiam negotii mihi, quid omittendum sit, quam eis qui laudes tuas mecum persequendas statuerunt, quid dicendum sit, facessit. Unus sane quidem, ut ita dicam, mihi pro omnibus sufficet, cum quo etiam fortasse, pro ea quae tibi cum illo intercedit cognatione et similitudine, libenter te conferri patiere.

An vero is alius sit quam Constantinus ille, magnus apud omnes momentum et non en? Constantinus, ejus memoriam veluti spiritum quemdam inesse omnibus oportet, qui in necessitate summa tam magnifice et tam fortiter opem nobis tulit; Constantinus, artibus imperatoris magnus, prudentia incomparabilis, ardore autem erga Deum, magnisque rebus gestis, et certaminibus pro vera pietate susceptis, supra omnes quemadmodum sol super astra alia relucens. An tu vero, princeps optime, non certa illius es imago? Non speculam, mediusfidius, ita primum imaginis exemplar reddit, sicuti tu divinum animae illius specimen exprimens, atque illum admodum referens, refulgens, non aliter quam germanus filius patrem suum representaret. 21 Atque quidem, quamvis audaciam meam te improbatum sciam, qui maxime fugere et cavere talia solent, dicere illud tamen audacter sane non dubitem (quod te rogo ut patiare, et rationem mecum consideres, qui te filium Dei per gratiam et christum Domini praeter ceteros maxime esse sciam), imaginem te illius per omnia similem esse, qui vere piam illius

(1) Imperator longævus. Septuagenario enim major mortuus est.

formam et vim characteremque animalis sive imperatoriae ejus subsistentiae aperte obtineas. Id vero sic consideremus. Accepit ille, patriis moribus relictis, a Deo imperiale sceptrum: et divina potentia maxime fretus, scelestos et perniciosos tyrannos, in caelo victoriae tropaeo viso, devicit. Tu quoque ad eundem modum, summa rerum suscepta, et victrici armatura non semel, sed continue inspecta, atque in manibus gestata, seu potius in corde tuo, ut per quam solam et vivas et spires et moveare, circumdata, itidem, ut ille, fortiter adversarios superasti, quicumque opponere se tibi sunt ausi, invictoque Marte de eis triumphum egisti. Quis namque te aspicere saltem sustinuit, forti manu Dei et excelso brachio suffultum et confirmatum? Excitavit ille et extruxit Deo urbem imperialem, eandemque ad formam et magnitudinem ingentem extulit, non solum necessariis rebus abunde, verum etiam superfluis magnifice exornans, nec non tropaea de praedonibus, qui multo tempore ei incubaverant, ejectis, statuens. Liberasti hanc tu quoque ab eis qui eam occupaverant latronibus, novamque eam et juvenescentem reddidisti, muneribus solidis circumcirca ea vallata, aliisque ejus aedificiis perpulchre et ambitione exstructis, quae laeta ubique late sese oculis omnium ingerunt et consurgunt: effecistis adeo, ut suo, ita ut appellatur, respondeat nomini, qui alter scilicet conditor ejus es et deus tutelar. Ille fidei dogma confirmavit, et linguas male sentientium confudit, injustitiam in sublime loquentes: et perinde atque alter quidam Abraham, trecentis decem et octo vernaculis contractis, praese egit Arianos furentes, persequens eos atque confringens, germanumque et nativum jus Filio decreto suo et auctoritate stabilivit, non creaturam, sicuti homines desipientes opinati sunt, sed divinum, hoc est, consubstantiali Patri eum esse, nec non imaginem, sed eam illi per omnia similem, et characterem seu figuram subsistentiae patris statuens, et Patrem revera principii expertem Patrem: **22** id ipsum scilicet vere existentem faciens, et congruentem, ita ut aequum est, dignitatem ei tribuens. Tu vero quid? Annon eundem cum illo cursum de connaturali Spiritu tenuisti? Namque concilio coacto non equidem vernaculorum quorundam, sed Ecclesiae primogenitorum nostratium, veluti quidam novus Abraham, beatam rursus hospitio excepisti Trinitatem; et phalanges eorum qui e lingua laborarunt, disturbans, processionem unde ea proveniat liquido declarasti: ex solo videlicet Patre (1), unde etiam existentiam suam inexcogitabili modo, veruntamen ut genitus, habet Filius. Proinde et illud cum fidu-

(1) Imperatoris istius ductu, in concilio episcopi Orientales Spiritum sanctum ex solo Patre, contra Occidentales, procedere statuerunt. Sed non longe post, a nepote ejus Joanne Palaeologo imperatore auctore, in Florentina synodo, anno Domini 1459, Graeci in Latinorum sententiam pedibus discessere,

Α παῖς, ἀλλ' ἀεὶ ὁρῶν, καὶ χερεὶ τοῦτο διακατέχων. μᾶλλον δὲ περιφέρειν ἐγκάρδιον, ὡς αὐτῷ δὴ μόνῳ καὶ ζῆν καὶ πλεῖν καὶ κινεῖσθαι, ἐπίσης ἐκείνῳ κατακράτος περιγίγῃ τῶν ἑναντίων, ὅσοι δὴτ' ἀνταίρειν σοὶ γε τόλμης ἐγένοντο, ἀμάρην δυναστεῖα κατατροπούμενοι. Τίς γάρ σε καὶ προσβλέπειν εἶχε, Θεοῦ χειρὶ κραταῖς καὶ τῷ ὀφηλῇ βραχίονι τοῦτου ἐπεριδόμενόν τε καὶ στηριζόμενον; Ἀνίστησιν οὗτος πόλιν βασιλείον τῷ Θεῷ, καὶ εἰ; κάλλος ἐξαίρει καὶ μέγεθος, σεμνύνων οὐ τοῖς ἀναγκαίοις; διαρκῶς μόνον, ἀλλὰ γε δὴ καὶ τοῖς περιτοῖς, τρέπαιά τε κατὰ τὸ ἐκ πολλοῦ ἐμπνεύειν ἐκεῖ ληστρικὸν ἀνίστάς. Ἐλευθέραν καὶ οὐ ταύτην τῶν κατασχόντων πάλαι δεικνύεις ληστῶν, καὶ καμίνην τινα καὶ νέαν αὐθις ἐγκαστῆς· στερρόν περικύκλω βάλλων τὸ ταίχος, καὶ ἄλλα ταύτης εὐ μάλα φιλοτίμως ἐξεργαζόμενος; φαῖδρά φαῖδρῶς ἀπανταχοῦ ταῖς ὁμήσιν ἀπαντῶντα καὶ συναγίσχοντα, καὶ διδοὺς καλεῖσθαι δ' λέγεται, δεύτερος πολιοῦχος καὶ οἰκιστὴς κυρίως αὐτῆς καθ' αὐτῶς. Ἄλλ' ἐθράζει μὲν ἐκείνους τὸ δόγμα τῆς πίστεως, καὶ συγχέει γλώσσας ἀλλοφρόνων, ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος λαλούσας· καὶ ὡς Ἀβραάμ τις ἄλλος τοὺς τριακοσίους ἄνθρωπος οἰκογενεῖς, κατόπιν ἱλαύνει, τοὺς περὶ τὸν μαινόμενον Ἀρείον ἐπιδικῶν καὶ καταβάσσειν· καὶ τὸ γνήσιον τῷ Υἱῷ προσκυροῖ, οὐ κτίσμα κατὰ τοὺς ἄφρονας, ἀλλ' ὁμοούσιον τῷ Γεννήτορι δογματίζων, εἰκόνα τε αὐθις, ἀλλ' ἀπαράλλακτον, καὶ χαρακτηρὰ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, καὶ πατέρα ταῖς ἀληθείαις τὸν ἀναρχον Πατέρα, τοῦτ' αὐτὸ γε ὄντα ποιεῖ, τὸ προσηκόν ὡς προσηκόν ἀξιωμα χαρίζομενος. Τί δὲ καὶ σοὶ; Οὐκ ἴσος ἐκείνῳ ὁρμός περὶ τοῦ συμφυοῦς Πνεύματος; Συλλόγους καὶ γὰρ ἡθροικῶς οὐκ οἰκογενῶν δὴ τινον, ἀλλ' Ἐκκλησίαν πρωτοτόκων τῶν καθ' ἡμᾶς, ὥσπερ τις νέος καθ' αὐτῶς Ἀβραάμ, τὴν μακαρίαν καὶ αὐθις ἐκνίζεις Τριάδα, καὶ γλωσσαλγῶν φάλαγγα; διατέμνεις; κἀκεῖνο τρανὸς τὴν ἐκπύρρυσιν ὅθεν ἔχει διασπαρῖς, ὥσπερ ἐκ μόνου θηλαθὲ τοῦ Πατρὸς, ὅθεν τὸ εἶναι ἀπρηνότητος, πλην γιννότητος, καὶ τῷ Υἱῷ πρόσθεν. Ὅστε δὴ κἀκεῖνο ἂν θαρρόντως ἐρῶ, ὡς ὅπερ ἐκείνῳ περὶ τοῦ Υἱοῦ πρότερον ἐχαρίσθη, τοῦτό σοι γ' ἐν ὁστέροις ἐνεπνεύσθη περὶ τοῦ Πνεύματος, ἵνα κἀν τούτοις ὡς ἐγγωρῶν τὸ ἴσον ἔχοιτε, ἐπ' ἴσοις πράγμασιν ὑπερφυῶς ταυτιζόμενοι, τῇ τε σπουδῇ καὶ πόθῳ, καὶ τῷ ὑπερμιγθεῖ τῶν πράξεων. Τοῖνον καὶ οὐκ ἂν τι τοῦ σκοποῦ διεκπεσεῖν δέξοιμι, εἰ γ' ἐκείνῳ μὲν ὥσπερ τὸ θεμιλίον ὅσον τῶν ὁρίων τῆς Ἐκκλησίας δογματῶν καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι, ὅ δὲ οἱά τινα ὁρῶν πάγκαλον κλειδὸν τε αὐτῆς καὶ σφραγίδα ἄσυλον, καὶ ἄμφο τὸ μέγα τοῦτο χρῆμα τῆς εὐσταθείας τοῖς τῶν Πατέρων ἔροις ἐπίσης διατηροῦντας, καὶ οὐκ ἐπὶ πολλὴ τῆς γῆς, ἀλλ' ἀπανταχοῦ καὶ φθάνοντας καὶ σαρπίζοντας· εἰ γ' ἐκεῖνος μὲν καὶ ἄμφο τὰς γεννήσεις Χριστοῦ, σὺ δὲ τὰς

ita ut Spiritum sanctum ex Patre et Filio procedere profiterentur, cum persuasum eis esset, Latinos Deum Patrem unicum Filii et Spiritus sancti causam credere, duo vero principia, duae causas in consubstantiali Trinitate exsecrari.

bene exprimere potuerunt. Verum et isti omnes, A
 liquidem adessent, orationibus atque imaginibus
 et statuis suis pulchritudinem et magnificentiam
 eam rerum omnium, quæ extra saltem in impe-
 ratore meo coruscant, describere aut adumbrare
 omnino, quamvis novos verborum atque artis et
 flores et colores adhiberent, non possent. Nisi
 quis in materiam immortalem et vivam, radices-
 que sempiternas et pondus stabile atque immotum
 habentem, pulchre effigiem corporis tui imprimere
 norit: et Thracium sorte Atho, aut aliud quiddam,
 quod a cælesti sublimitate secundum in terris sit,
 Olympum videlicet, aut Caucasum, aut Parnassum,
 qui convenientem ac congruam latitudinem et su-
 blimitatem, 24 accomodata quoque membra et
 articulos artificii præbere possit, in evidentem B
 speciem tuam conformans, ita simulacrum vere
 tuum, quod tam pulchrum et magnificum est, ex-
 hibeat. Id quod hactenus fieri nullo modo potuit.
 Aurum porro et argentum, adhuc æs et ebur,
 ligna præterea, tincturæ et lapilli, ut exiguae qua-
 dam et venales effigies, quæ furtis sunt obnoxie,
 et tempore intereunt et corrumpuntur, quonam
 modo tibi, quod debetur et convenit, præsent?
 Itaque hoc ipsum, quod a nemine divinum et ani-
 mæ et formæ specimen tuum digne, et pro eo at-
 que decet, depingi aut delineari queat, in summam
 tibi laudem et gloriam cedat: et sit perinde atque
 in tabula inscriptio, effigies, columna, atque adeo
 imperii tui statua inimitabilis. Ad omnia hæc
 unum illud breviter addam, quod si tibi nihil re-
 rum aliarum adesset, quas quidem benignitate et
 dono Dei habes innumerabiles, ipsum sane veræ
 pietatis ærarium atque domicilium, quod quæcun-
 que aliquis mente concipere possit, bona prorsus
 continet omnia, novum hoc tabernaculum, alteram
 Sion, novum sanctuarium Dei, alteram et eam
 duplicem arcem, pulcherrimum totius orbis ocu-
 lum, seu potius cor ejus, rerum omnium opportu-
 nissimam, atque (ut simpliciter dicam) quidquid
 est in terris optimum omne, magnam hanc et im-
 perialem urbem Constantinopolim dico: quod
 eam per te habemus, et quod eo perveneris, ut certo
 Ecclesiæ decorem suum nitoremque restitue-
 res, viis omnibus quæ ad errorem ferunt concisis:
 sola ea salis tibi esse possent ad præclaram decus
 et ingentem gloriam una cum ævo ipso, et quam quisquam
 vel excogitare vel eloqui possit longius du-
 raturam, atque ad immensam quam iam, quæ non pudeat,
 spei erga Deum simul et libertatis fiduciam.

Hæc ego de rebus hisce quæ philosophus et di- D
 cam, habeo: qui sub te tanto principe et præside
 et curatore dego, beatam et felicem imperatorio
 modo meditante atque exercente philosophiam, et
 res Christianas in prospero statu et successu ad-
 ministrante, quemadmodum inquit Aristonius (1).
 Cæterum, imperatorum omnium humanissime,
 suscipe orationem hanc nostram, unum quiddam
 ex eis quæ apud te sunt rebus præclaris, atque id
 quidem breviter admodum et tenuiter, veram sci-
 licet pietatem prosequentem. Non enim instituti

λαίς τὴν ἑξωθεν ἀπαστρέφουσιν τῷ μὴ βασιλεὶ
 ἐν' ἅπταιν ὁρατότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν γράψαι,
 ἢ γούιν μορφοῦσαι ὁλως ἰσχύουσαι, κὲν καινότερα
 μορφοῦσιν καὶ λόγων ἀνθ' καὶ χρώματα· οὐκ οὐδ'
 εἰ μὴ τις εἰς ἀφάρτον καὶ ζῶσαν ὕλην, βίζας τ'
 αἰθέρου· ἔχουσιν, καὶ βάρος ἀκίνητον καὶ ἀσίτατον,
 καλῶς ἔγνωκε σου καταθέσθαι τὴν τοῦ σώματος
 ὁμοιότητα· τὸν θρόνον· Ἄθω τυχόν, ἥ τι ἄλλο μετὰ
 τὸ οὐράνιον ὕψωμα δεύτερον ἐπὶ γῆς, Ὅλομπον ἰσως
 ἢ Καύκασον ἢ Παρνασσόν, σχηματίζας εἰς μορφοειδῆ
 σὰ ἐκτυπώματα· κὲν τῷ σύμμετρα πλάτη καὶ ὕψη,
 ἀρθρα τε καὶ μέλη ἀποχωρῶντα παρατεῖν αὐτῷ,
 εἰκόνα σὴν ἀληθῶς εἶναι δειξάμεν, οὕτω κοσμήσας
 μόλα καὶ μεγαλοπρεπῶς ἔχουσιν, ὅπερ τίως ἀμύ-
 χανον. Χρυσὸς δὲ καὶ ἀργυρὸς, πρὸς δὲ χαλκὸς καὶ
 ἑλῖψας, εἰ δὲ ξύλα καὶ βαρὰ, καὶ ψηφίδες, σμικρὰ
 δὴ τινα καὶ ὠλητὰ ἐκμαγεία κλειπόμενα, καὶ χρίνω
 εἰκοντά τε καὶ συγχέομενα, πῶς ἂν τό γε προσέκον
 ἐπὶ σοὶ ὁράσαιεν; Καὶ γ' ἴστω τὸ μὴ κατ' ἐξίαν
 ἐπιχρῆσθαι δυνήθηναί τινα προσηκόντως γράψαι, ἢ
 γούιν εἰκονίσαι τὸ σὸν θεοειδὲς καὶ ψυχρὸς καὶ μορ-
 φῆς, εἰς ὑπερβάλλουσάν σοι δόξαν καὶ καύχημα·
 καὶ τοῦτο ὦ· ἐν πίνακι πρόγραμμα, εἰκὼν καὶ στήλη,
 εἰσὺν ἀνδριάς βασιλείας ἀμύμητος. Ἐπὶ δὴ πᾶσι
 τούτοις ἐν ἔρῳ καὶ σύντομον. Εἰ μὴ τί σοι τίως τῶν
 ἄλλων ἐνὶν, ὅν ἀπαίρων ἴσχυες πρὸς Θεοῦ χρηστέων
 τε καὶ δωρεῶν, αὐτὸ γε μὴν τὸ τῆς· εὐσεβείας τα-
 μιζόν ἀρετὴν ἅπαντ' ἔχον τῶν ἀγαθῶν, ὅσα οὐδ' ἐν
 νῷ τις ἂν ἰσχύοι περιλαβεῖν, τὴν νέαν σκηνὴν, τὴν
 ἁλλήν Σιών, τὸ νέον ἀγιαστήριον τοῦ Θεοῦ, τὴν δευ-
 τέραν καὶ διπλὴν κιθῶτον, τὸν τῆς οἰκουμένης κάλ-
 λιστον ὀρθαλμόν, ἢ μᾶλλον τὴν καρδίαν ταύτης, τὸ
 καιριώτατον, ἀπλῶς εἰπεῖν, τὸ πᾶν ὃ τι κράτιστον
 τῶν ἐν γῇ, τὸ μέγα καὶ βασιλεῖον αὐτοῦ, τὴν Κων-
 σταντίνου φημί, διὰ σου ἡμῖν προσγενέσθαι· καὶ τὸ
 γ' ἐν' ἀσφαλὸς σε βαίνειν παρασκευάσαι τὴν τῆς
 Ἐκκλησίας εὐπρέπειαν· συντρέψαντα πάσας τὰς
 ἐπὶ τὴν πλάνην φεροῦσας ὁδοὺς, ἀρκεῖν σοι ταῦτα
 δὴ καὶ μόνα πρὸς εὐδοξίαν καὶ μέγα κλέος, τῷ αἰῶνι
 παρεκτεινόμενον, καὶ ὑπὲρ ὃ ἂν τι; καὶ νοήσοι καὶ
 φράσοι, καὶ τῆς πρὸς Θεὸν ἐλπίδος τε ἡμῶν καὶ παρ-
 ῥησίας, ὑπερφυῆς τι θάρρος καὶ ἀναισχύοντος.

(1) Imo Aristonis filius, nempe Plato. Edit.

λοις παρείται, ἄλλος μάλ' ἐφευρε· πάντα δὲ καὶ παραλείπεται τοῖς πᾶσι καὶ λείκεται. Πολλῶν γὰρ ἐμβυσθέντων τοῖς σοῖς, τῷ μὲν πολλῷ, ἄλλῳ δὲ πλείεστα, τῷ δ' ἑτέρα, καὶ ἄλλῃ ἄλλα διαφύρω· εἰπεῖν ἐξέγενετο· οὐδενὶ γὰρ μὴ ἀπάντων εἰς ἅπαντα χωρῆσαι τόσον τόλμη· ἐπὶ ἦλθεν, εὐκρίτως ἀμύχανον ἅπασι τοῦτο κριθεῖν· ὡς δὲ καὶ ἡμεῖς· μέρο· τι τῆς σῆς φιλανθρώπου ἀρχῆς, τὸ περὶ τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ κατεσπουδασμένον καὶ εὐσεβὲς, λέγειν προὔθετα, ἅτε δὲ σοὶ τὴν ἡμῖν προσφάτως σπουδαθεῖσαν βίβλον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας προσφωνεῖν ἡρμήνιοι. Τίνι γὰρ ἂν ἄλλῳ τ' ἐχρῆν; Καὶ γὰρ ὁδῶν οὕτω πᾶσαν ταύτην εἰ, ἐν ἀθροίσαντες καὶ διοργανώσαντες, τὴν τε προτέραν, καὶ ὅση δὲ παραλείπεται, ἐν πολλοῖς καὶ διαφόροις συγγραφεῦσι καὶ πραγματεῖαι· ἀμωσγέντω· δισπαρμένην, τῇ σὴ γ' ὁρίστη ψήφῳ ταύτην προσανατίθεμεν· καὶ μὲν σοὶ κριθεῖν τοῦ καλοῦ μὴ διαμαρτεῖν, εὖ ἂν ἔχοι· εἰ δ' οὐν, ὡς εἰ μὴδ' ἐγένετο παρ' ἐμοὶ κριτῇ, καὶ πᾶσι σχεδὸν, λογισθήσεται. Δίεσι δὲ μοι τὸ σύγγραμμα, ὡς ἐγγωροῦν, προῖδον ἀπὸ τῆς ἐξ οὐρανοῦ καθόδου, καὶ τῶν πατρικῶν λόγων ἀμετάβολου κινήσεως τοῦ προσηνίου καὶ ὕψους καὶ λόγου τοῦ ἀνάρχου Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἱκανοῖς ἐν τμήμασι διαιρούμενον. Κάττεισι δ' ἐς ὅσον ἐξικέσθαι ἐχρῆν, ἀρκούντως πόρρω πη τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ὑποχωροῦν τε καὶ αἰωροῦμεν· ν, λέως καὶ ὁμαλῶς· μάλιστα προηγμένον, καὶ ὡς χρόνῳ τὰ γε τοιαῦτα φράσεως τε καὶ λέξεως καὶ συνθήκη· μάλιστα ἔχειν. Τοιγαροῦν καὶ πρόσσω δὲ μοι τὴν συγγραφήν εὐμενῶς· ἦν, ὡς εἴρηται, τῇ σὴ ψήφῳ προσάγομεν, μάλλον δὲ τῇ σὴ σεμνῇ καὶ βασιλικῇ κορυφῇ μετὰ δόξης· οἷα τινα στέφανον περιτίττειν, οὐκ ἐκ τινῶν λειμῶνων ρεόντων καὶ ἀπανθοῦντων ὡς τάχιστα, οὐδ' ἐξ ἀνθῶν μαρτινομένων τοῦτο δρεψάμενοι καὶ συλλέξαντες, ναὶ μὴν οὐδ' ἐκ λίθων περιφανῶν τινῶν, διαυγείαις τιεὶ καὶ χρυσοῦ περιλάμψεσιν ἡδὺ τι στιλβόντων καὶ χάριον, τοῦτον συμπλέξαντες, ὅστων μετακυλιόμενων καὶ στεφρομένων, καὶ νῦν μὲν τοῦτον, νῦν δ' ἐκεῖνον, καθάπερ ἐν ἀνείρῳ, πρόσκειρα θελγόντων τε καὶ περισκινόντων· ἀλλ' ἐκ τινῶν ἀκτράτων παραδείσων, καὶ ἀθανάτων ἀνθῶν ἐραυνάμενοι, οὕτε χρόνῳ, οὕτε μὴν γῆρα φθινόντων τε καὶ ἀμαυρουμένων, ἀλλ' ὥσπερ μετὰ τῆς θείας καὶ πνευματικῆς γεγραμμένων ὁμῆς, καὶ τι καὶ ὁρίσσω τῆς ἐξ Ἀερμῶν λειθομένην. Καὶ γε δὲ τοῦτον συμπλέξαντες, ὡς ἐνῆν, τῇ σὴ κορυφαίᾳ ἀκρότητι ἐπαρμύζομεν· ὄν οἶμαι καὶ ὁ μέγας αἰὼν, αἰδεσθεὶς τοὺς σοὺς ὑπερμαγέθεις ἀθλους, συντηρήσει ἀμάραντον· καὶ τις καὶ γλώσσα τέως ἀκόλαστος, καὶ πάλιδουσι ὁδρίστρια καὶ διάνοια, τὸ τῆς Γραφῆς· εἰπεῖν, οὐρανῷ τῆς σῆς δόξης ἔλοιτο βλαστημεῖν, καὶ βέλη πρὸς ἀέρα πέμπειν, λόγου· τ' ἀνασπῆν οὐκί τι, τὸ τῆς τραγωδίας, ὅπερ τινὰ τολμήσαι τέως οὐκ οἶμαι· ἀλλ' ὅρῳ σε τούτῳ δὲ στεφανούμενον καὶ κατακροτούμενον, ἐμφραγῆσται, καὶ ὀκίαν εἰς τὸ ὕψος λαλεῖν τάχως· ἀπελεγθήσεται· πηρό· τε τὰς ὕψεις· προσβίβῃ, μὴδ' ἀτενίσαι τῷ

A nostri est, sigillatim res omnes tuas commemorare, **25** quæ dudum a multis vel jam celebratæ sunt, vel adhuc celebrabuntur, et futuris sæculis commemorabuntur. Et quidem quæ ab aliis prætermisæ sunt, alii invenere : et omnia ab omnibus et præterita et dicta sunt. Posteaquam enim permulti se ad res tuas commemorandas, perinde atque in altum mare demiserant, hic quidem multa, ille autem plurima, quidam nonnulla, atque alius alia varie recensuerunt : nemini quidem omnium tanta incessit audacia, ut ad omnia describenda se conferret, quod id fieri omnino non posse, recte ab omnibus iudicatum sit. Quemadmodum et nos partem quamdam perhumani imperii tui, egregium in Ecclesiâ Christi studium et pietatem tuam, nobis dicendam proposuimus, quippe qui ecclesiasticæ Historiæ librum, recens a nobis conscriptum, dedicandum tibi statuerimus. Cui enim alii eum consecrarem? Cum namque visum nobis esset, historiam eam omnem in unum conferre codicem, prioremque et eam simul quæ ommissa est, in ordinem unum disponere, a multis et variis scriptoribus in operibus pluribus sparsim quodammodo tractatam, calculo et iudicio tuo optimo eam exhibendam duximus ; ac si quidem sententia tua comprobata fuerit, recte se res habebit. Sin minus, perinde atque nunquam exsistit, meo ipsius et omnium fere iudicio censebitur. Progreditur autem mihi opus hoc, pro eo atque fieri potuit, initio sumpto a descensu e cœlis atque intransitivo e paterno sinu, motu et transitu antesæcularis et Filii et Verbi æterni principioque carentis Dei et Patriæ Domini et Dei et Servatoris nostri Jesu Christi, in plures divisum tomos. Proccedit vero ad eum qui conveniebat locum, satis longe ante nostra tempora resistens atque su p nsum, facili atque æquali maxime ducto, quali scilicet elocutione, dictione et compositione scripta ejusmodi potissimum componi decet. Quapropter admitte, quæso, benignè ad te historiam hanc : quam, sicuti dictum est, ad calculum tuum producimur, ac potius venerando et imperiali vertici tuo, cum timore, veluti quamdam coronam imponimus ; non equidem in pratis aliquibus fluxis et **26** quam celerrime deflorescentibus, neque ex floribus marcescentibus decerpam, neque etiam ex pelticidis lapidibus fulgore quodam et auri splendore suave quiddam et gratum relucens, concertam atque compositam : quæ res celeriter hinc et inde volutæ transferuntur, et nunc quidem hunc, nunc vero illum perinde atque in somnis ad breve tempus delinunt atque demulcent : sed ex æterno paradiso quodam et floribus immortalibus collectam, qui neque tempore, neque sane senio ullo intereant et evanescent, verum divino quodam modo et spiritali odore picti atque imbuti sint, et aliquid de stillante rore montis Hermon delibaverint. Hanc coronam, pro eo atque fieri potuit, contextam, summæ sublimitati tuæ ada-

ptamus : quam, ut puto, ingens etiam ævum, maxima tua certamina et labores veritum, conservabit immarcescibilem. Etiam si aliquando lingua quæpiam impotens, atque castigatio et mens contumeliosa, ut Scriptura inquit, in cælum gloriæ tuæ blasphemare, atque tela in aerem mittere, et verba umbra quadam, quod in tragœdia est, tollere atque erigere cœperit, quod quidem minus aliquem unquam ausurum esse puto : sed ubi viderit te ea esse coronatum et exornatum, os ejus obturabitur, et injustitiam in sublime loqui ipse statim redargutus superseabit, capiusque oculis prodibit, ut qui intendere eos in ejusmodi ornamentum tuum, et quæ inde cum gratia prominet et lucem et vim, nequeat. Varios illa sane et omnigenos florum coruscantes et aureos habet colores, quam aliquis aptissime agri hortum herbarum omnium feracem dixerit. Potissimum vero illis mirifice abundat, qui pullulantes candescunt, et qui purpurea specie florent, quique nitore ad nigredinem magis vergentes, quam maxime relucet. Sunt vero ii ex quibus corona tibi quam pulcherrime contexta atque conserta est, hierarcharum atola, vitæ sanctitate supra solem ipsum coruscans : et martyrum vera et veneranda purpura, sanguine eorum prolixè tincta atque rigata : insuper lucis conciliatrix nigrescens et divinitus contexta vestis, illis admodum congruens, qui ad vitam angelicam contendunt atque aspirant. Ex quibus Christi Ecclesia, aureum prorsus virtutibus circumamicta ornatum, veluti quædam sponsa, rem omnium pulcherrimam universitatis hujus exhibet atque representat regi et imperatori. Eorum labores et certamina libere iste commemorat : **27** per quem tibi ut illis honore et dignitate equali, et hanc ex eis consertam coronam imponimus, qui rebus omnibus optimus es, et natura simul atque anima regius et imperialis. Hunc tibi nuncupamus atque dedicamus, cum quidem antea corona gloriæ magnopere sis exornatus : quam hic etiamnum quasi quemdam futuræ illius et cœptiæ arthabonem, et veluti præcœmium, hanc, inquam, pretiosissimam imperii coronam, mirificam virtutum, certaminum atque laborum tuorum, perinde atque bravium, coronarum largitor Christus tibi, qui pulcherrima tropæa, et splendidam, tuo ipsius respondens nomini (8), victoriæ mercedem tulisti atque statuisti, donavit.

Ergo age tu, qui solus natura, sicut ille dixit, omnia, quæque divinæ, quæque externæ sunt doctrinæ, præcipue vero propter eximium et solum in res quasque pulcherrimas studium tuum, quæ in disciplinis sunt arcana magis et sublimiora, nosti, utere ingenio tuo, et materiam adhibe igni incomparabilis tuæ eruditionis et iudicii : seu potius ad amussim tuam accommoda et explora lucubrationem istam. Quamvis sperem (nam quod antea recte dixi, id nunc quoque a me dicatur) nullum fore tam præfractum et audacem, ut scilicet post censuram tuam, vel digitam scripto huic adhibere audeat. Improbis vero et invidias linguas veneno paricidæ serpentis consumi et interire permittit. Quis namque, rogo, in te rebus omnibus incomparabilem, quod (malediceret, habuit? o divina vindicta, et tonitrua et fulmina cœlitus

A σφ' δὴ τούτων κόσμῳ, καὶ τῇ ἀνταΐθεν ἐκπηδῶσῃ μετὰ χάριτος αἰγλῇ δυνάμενος· ποικίλα μὲν γὰρ αὐτῷ καὶ παντοία τὰ ἐξ ἀνθρώπων στίλβοντα καὶ διαχρυσὰ χρώματα, εἴποι τις ἂν προσφόρως ἀγροῦ τὸ πημύδανον. Μάλιστα δὲ τούτων ὑπερφυῶς βρῖθει, ὅσα τε τῷ λευκῷ τέθλην, οἳ· τε τὸ φοινικούν ἐξανθίζῃ, καὶ ὧν τὸ μέλαν τοῦ ἀνθρώπου ἐς βάθος μάλιστα στίλβει. Ἐλεν δ' ἂν ταῦτα, ἐξ ὧν σοὶ καὶ ὁ στέφανος ὡς ἀριστα θύραθεν συνεπλάκη, ἥ τ' ἐξ ἱεραρχίας στολῇ τῷ βίῳ ὑπὲρ ἥλιον λάμπουσα, καὶ τῶν μαρτύρων ἡ ἀληθὴς καὶ σεμνὴ πορφύρα, ἱκανῶς τοῖς σφετέραις αἵμασι βεβαμμένη, καὶ γὰρ δὴ καταβεβρεγμένη· πρὸς δὲ καὶ τὸ φωτὸς πρέξενον μέλαν καὶ θεοφαντον ἰνδύμα, προσήκον μάλα τοῖς πρὸς τὸν ἀγγελικὸν βίον κατασπύδουσι καὶ ἐπιγομένοις· ἐξ ὧν ἡ Χριστοῦ Ἐκκλησία τὸν διάχρυσον καθάπαξ ταῖς ἀρεταῖς περιβαλομένη κόσμον, οἷά τις νόμφη, πύγκαλόν τι χρῆμα τῶν τῶν ὧν παρίσταται βασιλείᾳ· ὧν δὴ τοὺς ἀθλοὺς καὶ τοὺς ἀγῶνας ἡ βίβλος δείξει· οἳ δ' ἡς ὡς ὁμοτύμῳ τούτοις, καὶ τὸν ἐκ τούτων στέφανον περιτρεμένῳ σοι, τῷ πάντῃ ἀρίστῳ καὶ βασιλικῷ τὴν φύσιν τε ἅμα καὶ τὴν ψυχὴν, ταύτην προσφωνοῦντες δὴ καὶ ἀνατιθέντες, καὶ ταῦτα τῇ τῆς δόξης στέφανῳ μάλα διαχρισσομένην· ὃν κάνταῦθα, οἷδ' ἐν τῷ ἀρραβῶνι τοῦ μέλλοντος ἐκείνου καὶ αἰωνίζοντος, καὶ προσέμιον ὥσπερ, καὶ τὸν νῦν ὑπέρτιμον τῆς ἀρχῆς φημι στέφανον, τῶν σὺν ἀρετῶν, ὑπερφυῶν τ' ἀγῶνων καὶ ἀθλῶν οἶμαι ἐπαθλον, ὁ στεφοδότης Χριστὸς ἐδώρησάτο, τρόπαια κράτιστα καὶ λαμπρὰ βραβεῖα νίκης φερωνύμως ἀραμὲν καὶ στήσαντι.

C ἀραμὲν καὶ στήσαντι. Eorum labores et certamina libere iste commemorat : **27** per quem tibi ut illis honore et dignitate equali, et hanc ex eis consertam coronam imponimus, qui rebus omnibus optimus es, et natura simul atque anima regius et imperialis. Hunc tibi nuncupamus atque dedicamus, cum quidem antea corona gloriæ magnopere sis exornatus : quam hic etiamnum quasi quemdam futuræ illius et cœptiæ arthabonem, et veluti præcœmium, hanc, inquam, pretiosissimam imperii coronam, mirificam virtutum, certaminum atque laborum tuorum, perinde atque bravium, coronarum largitor Christus tibi, qui pulcherrima tropæa, et splendidam, tuo ipsius respondens nomini (8), victoriæ mercedem tulisti atque statuisti, donavit.

"Αγε τοίνυν, ὃ σὺ μόνος φυᾷ τὰ πάντα εἰδώς, κατὰ τὴν εἰπόντα, ὅσα τε θεῖα, καὶ ὅσα παιδείας μάλα τῆς θύραθεν, καὶ τούτων ὅσα μάλιστα ἀπόρρητα τῶν μαθημάτων καὶ ὑψηλότερα, τῇ πολλῇ σπουδῇ καὶ τῷ φιλοπόνῳ περὶ τὰ κάλλιστα, χρῶ τῇ σφ' φύσει, καὶ τὴν ὕλην πρέσας τῷ κυρί τῆς σφ' ἀπαρχμύλου γνώσεώς τε καὶ κρίσεως· μέλλον δὲ τῇ σφ' βασάνῳ παρὰ τριβε τὴν γραφὴν καὶ ἐξέταξι· καὶ ὅμοι πρότερον ἐπιβαλομένη λέγειν καλῶς· ἐρρήθη, καὶ νῦν εἰρήσεται· οὐδεὶς οὕτως αὐθόδης καὶ θράσους γέμων, ὥστε μετὰ βάσανον δῆτα τὴν σὴν τοι μὲν δάκτυλον αὐθὺς ταῖς γραφαῖς ἐπιθεῖναι· τὰς δὲ πονηρὰς καὶ βασάνους γινώσας· ἐὰν τῷ ἴπῳ τοῦ πατροκτόνου συνδραπανῶσαι καὶ διαφθεῖρασθαι ὅρῃ· τίς γὰρ οἱ τὸν ἴπῳ ἀπασιν ἀπαρχμύλου λέγειν εἰχε κακῶς; ὃ θεῖα δίκη, καὶ κεραυνοὶ, καὶ πρηστῆρες ἐνωθεν βέοντες· οὗ τῷ θεοειδεὶ καὶ μεγαλοπρεπεῖ

(1) Andronici videlicet.

τῆς ψυχῆς, καὶ τῷ τῶν πράξεων καὶ μεγέθει καὶ ὄγκῳ, οὐδ' ἐγκώμιον ἄξιον καὶ προσήκον μάλα ἔστιν εὐρεῖν, πλείστον δὲ καὶ ταῦτα πλείω· εἰπόντων, πολλὴν τε καὶ μακρὰν παρὶ σὲ καταπέφυκέντων σπουδὴν· καὶ πάντας ἀνακράτος ἥτους ἐλάττωται, οὐρανοὺς τολμῶντες ἐπάπτεσθαι, ἢ τὴν σφετέραν οὐκίαν καὶ ταλασίην ἐπιγόμενοι, ἀεὶ προχωροῦσαν καὶ διαφεύγουσαν καθόσον ἐπαίττονται. Τί λέγεις; Μέρψιν κατ' ἐκείνου, τοῦ ἀντικρὺς αὐτοδόξης τε καὶ αὐτοτιμῆς, ὃν τιμὴ καὶ δόξα μάλιστα δορυφοροῦσαι δοξαζόνται καὶ σεμνύνονται; ἢ μὴδ' ἂν ὁ παρ' Ἑλλήσι τιμώμενος ἐκείνος Μῶμος θεός, καὶ τῶν ὕβρειν εὐρετής; τε καὶ ἡγεμὼν, μήτοι γ' ἔγγυς ἔλθειν, ἀλλ' οὐδὲ προσδέξασθαι διὰ τὴν ἐτόλμησας; μάλλον δ' οὐδὲ Μῶμος ἐπὶ τοῦ λοιποῦ, φθαρεὶς καὶ διαρρηγμένη, ἅτε μήτι θυνηθεὶς αὐτοῦ καὶ μόνου δηλαδὴ καὶ οὐδ' ὁπωσοῦν προσεφάπασθαι. Ἄλλ' ἐγὼ μὲν ταῦτα· σὺ δ' ἂν εἴη, κράτιστε, παραμετρεῖν ἕκαστα, καὶ τὴν σὴν ψῆφον ἀρρεπῇ μοι βραβεύειν· θεοῦ γὰρ ἀντικρὺς ψῆφος ἢ σὴ. Τῷ γὰρ μεγίστῳ τῶν ἀθλῶν ἡμεῶν ἐπιβρίβεις, νῦν ἔγνων ὄντως δίκων τὰ φεύγοντα, καὶ κατόπιν ποταμίων βευμάτων ἐρχόμενος· καὶ συγγνώμῃ τῷ πάθει· ὃ καὶ πᾶς ἂν, οἶμαι, πάθοι, ἐπὶ τῶσον ἀγῶνα καθεῖναι πειρώμενος αὐτόν· μὴ θυνηθεὶς δ' ὅμως, ἐξικέσθαι τῷ ἀνεφίκτῳ σχεδὸν καὶ ἀπαραιμῶν τῶν πράξεων. Ὁ δὲ Βασιλεὺς τῶν βασιλευσάντων, καὶ Κύριος τῶν κυριουσάντων, ὁ τῷ ἰδίῳ αἵματι τὴν αὐτοῦ Ἑκκλησίαν οἰκοδομήσας στερέβῳς, σὲ δὲ τὸν κατὰ τὴν ἐκείνου καρδίαν προστάτην καὶ ὑπὲρμαχον γνήσιον ταύτης, ἂν ἐνυθραῖς καταστήσας βαφαῖς, εἴη τὴν σὴν εὐσεβῇ βασιλείᾳ εἰς ἀπειρα κύκλα αἰώνων διαφουρῶν, ἐν ἀκλονήτοις εὐθυμῆαι· τῶν περικύκλω πάντων κατευμεγεθεῖσιν ἐχθρῶν, καὶ ὑπὸ πόδας πάντας ἔως οὐ παντάπασιν ἐκτριβεῖν, τιθεὶς, ἔτι τε κρατύων, καὶ δόξαν ἐπὶ δόξῃ μείζονα χορηγῶν, καὶ δι' αἰῶνός σέ τε καὶ παῖδας, καὶ γένος ἀπαν, καὶ τίνες πόλιν, ἣς αὐτὸς καὶ πολιούχος καὶ οἰκιστής, θέλλειν διδοῦς· ὥς ἂν γε τῷ ἀφθόνῳ τῶν αγαθῶν ἐπὶ τὰς θουλουμένας χρυσᾶς ἐκείνας· Ἐννας· Ῥωμαῖοι ἀνέλθωμεν· μετὰ δὲ χρόνον μακρὸν, βαθὺ τε γῆρας καὶ λιπαρὸν, ἀπειρία σχεδὸν συνεξεταζόμενον, καὶ τῆς ἀδιαδόχου καὶ ἀρχῆς· καὶ βασιλείας καταξιώσασιν· καὶ τῇ τῶν πρωτοτόκων Ἑκκλησίᾳ ἐκείνῃ τῷ τῆς πίστεως ἀρχηγῷ βασιλεῖ σύνθρονον καὶ ἱσάριθμον ἀναδείξαι, τὸ γὰρ τῶν μακρῶν πόνων, ὑπὲρ τῆς Χριστοῦ Ἑκκλησίας καὶ ποίμνης, ὡς χρεῖν γε, κατ' ἄξιον καρπούμενον.

et molle, quod ad infinitum prope pertingat, senium, illo quoque, quod successionem nescit, sempiterno regno et imperio te dignetur: atque in illa primogenitorum Ecclesia in eundem thronum et numerum cum fidei principe imperatore referat, diuturnorum pro Christi Ecclesia ei grege susceptorum laborum, ita ut decet, honores et fructus condignos percepitum.

(1) Novam et caelestem Jerusalem. Est apud Cicer. in actione Verrina 6: «Aurea oppidum in umbilico Siciliae situm, soli fertilissimi et ob id

A cadentia! De quo, propter divinam et magnificam mentem, actionumque magnitudinem et pondus, neque encomiū laudemque condignam et decentem invenire licet, cum quidem plurimi plurima dixerint, multumque diu operæ et studii in rebus tuis posuerint: qui sane omnes inferiores eis esse sunt deprehensi, cælum attingere conantes, aut suam ipsorum umbram comprehendere contentes: quæ quo magis ei impendeant, eo cedat magis et diffugiat. Quid ais? Reprehenderene et carpere constituisti eum qui ex ipso prorsus nati-
væ obtinet gloriam et dignitatem, et quem honor et amplitudo maxime satellitio quodam stipantes illustant atque exornant: 28 ad quem neque ille qui apud Græcos pro deo cultus est convicio-
rum inventor atque auctor Momus, non modo non propius accedere, sed ne respicere quidem prorsus audeat? Quin potius, Momus deinceps nullus eostat, ut qui interierit atque diffuxerit, in hoc solo ne tantillum quidem quod perstringeret habens. Ceterum ego quidem ista. Tuum autem fuerit, princeps optime, ut consideres atque perpendas seorsim omnia, et æquum constantemque iudicii tui calculum mihi adhibeas. Dei enim plana tua fuerit sententia. Qui vero me ipsum in certamen maximum conjecerim, nunc demum fugientia me persequi, et a tergo fluentium aquarum ire comperio. Quæ res veniam profecto meretur. In qua nimirum, ut equidem puto, quilibet fallatur, qui scilicet se in certamen tantum demittere conetur: unde tamen, propter res prope incomprehensibiles atque inexpugnabiles, evadere non possit. Ipse vero Rex regum et Dominus dominantium Christus, qui sanguine suo Ecclesiam suam sacravit, et firmiter construxit, et te illi virum juxta cor suum auxiliatorem et defensorem germanum purpura decoratum constitui, piam imperium tuum in infinitos ævi annos custodiat: atque id in stabili et immota letitia, inter omnes qui circumcirca sunt, donec prorsus cuncti sub pedibus positi conterantur, inimicos, in majus excresecens servet, majoremque aliam super aliam gloriam subministrans confirmet: atque adeo te, liberos et genus omne, ipsamque hanc urbem, cujus es tutor et conditor, in perpetuum florere faciat, ut tandem bonis omnibus abunde accumulati, in decantatas illas aureas Eunas Romani (1) consecandamus.

Post longum vero tempus, protractumque denum

Cereri sacrum. » Christiani porro ad aureas Eunas, caelestem patriam, aspiramus.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS I.

CAPUT I.

A

ΚΕΦΑΛ. Α'.

33 Proæmium auctoris, consilium quo ad opus præsens conscribendum animum adjecerit, præterea breviter totius voluminis argumentum perstringit.

Προόμιον τοῦ συγγραφέως· ὡς ἐπὶ τῷ συγγραφεὶ τὴν παρούσαν πραγματείαν ἐλλήλυθεν· ἔστι δὲ καὶ σύντομος τῆς ὅλης βίβλου τῶν τόμων ἐπιδρομή.

Nicephorus Callisti filius ecclesiasticam historiam composuit, initio ab ipsa statim Servatoris nostri Jesu Christi apparitione in carne sumpto: opus id præclarum et lectoribus gratum fore ratus. Quod si enim non in parvis humilibusque rebus habetur, quin potius summa laude et veneratione dignum ducitur, si quis historiam profanam pulchro ordine colligens proponat, fructumque et utilitatem ejus studii in medium proferat, eam cognoscere volentibus: multo profecto laudabilius censeri debet, res gestas sacras in publica monumenta, quæ omnibus cognoscere liceat, referre, doctrinamque facilem et salubrem publicitus profuturam constituere. Equidem maximam deberi gratiam eis existimo, qui historias et res communes privato suo labore sibi conscribendas sumunt. Illi siquidem, quod in eis est utile et admirandum, non apud se tanquam privatas opes retinent, sed publicæ utilitati, edendis eis, inservire malent, administratos prorsus se divinæ providentiæ exhibentes, qui in uno scilicet opere varii generis res gestas, perinde atque in publico ærario reponentes, perscribant. **34** Facile quippe cuivis est, ex hujusmodi publico monumento exempla capere, atque ex aliorum erratis actiones suas probe constituere, et ad variam rerum mutationem non variare opinionibus; sed potius, quoad ejus fieri queat, eorum qui rebus recte sunt usi, facta imitari et virtutem. Porro si in consultationibus seniorum consilia excellunt, et experientiæ usum propter

Nικηφόρος ὁ Καλλίστου τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν συνέταξεν, ἀρχάμενος εὐθὺς ἀπὸ τῆς κατὰ σάρκα τοῦ Σωτῆρος ἐπιφανείας Χριστοῦ, λογισάμενος· γενναίαν μάλα καὶ ἀξίαν λόγου εἶσθαι τὴν σπουδὴν. Εἴπερ γάρ τι τῶν οὐ πάντῃ σμικρῶν τε καὶ ἀγεννῶν, κομιδὴ μὲν οὖν καὶ τῶν λίαν σεμνῶν, κοσμικὴν τινα ἱστορίαν ἀναλεξάμενον ἐρεξῆ· προσεῖναι, καὶ τὸ λυσitteλές τῆς σπουδῆς ἐν κοινῷ προσεῖσθαι πιασχευόσαι τῷ βουλομένῳ· ἢ που μέγα πάντως ἱερὰν τινα προθίμενον ἱστορίαν, ἅπασι κατὰ μέρος διεξελθεῖν, πρόχειρον διδασκαλίαν τοῦ κοινῇ συνοίσοντος προσηγάμενον. Ἐγὼ οὖν μεγίστην χεῖριν ὁμολογεῖν οἶμαι δεῖν τοῖς τὰς κοινὰς ἱστορίας ἱλίαν πραγματείαν πεποιημένοις· ἐπεὶ τοὶ γε τὸ φιλότιμον οὐ καθ' αὐτοὺς ἔχουσιν, ἀλλὰ κοινῇ τὸν βίον ὠφελεῖν ἠρεθίσαντο, ὁποῦργοι τινες τῷ ὄντι θείας προνοίας ἀναδεικνύμενοι, ὡς ὑπὸ μίαν πραγματείαν τὰς διαφόρους πράξεις καθάπερ εἰς τι κοινὸν ταμείου ἀπογραφάμενοι. Καὶ γε βέβαιον ἵκτασθαι ἡγορημένῳ παντὶ, τοῖς τῶν ἄλλων ἀγνοήμασι τὰ οἰκία εὐτίθεσθαι, καὶ πρὸς τὴν ποικίλην τῶν πραγμάτων ἐξέλλατῃν μὴ ζητεῖν ἀλριεῖσθαι· μισεῖσθαι δ' ὡς οἶόν τε τῶν καλῶς χρησαμένων τὴν ἐργασίαν. Εἰ δὲ καὶ προδχεῖν ἐν βουλαῖς τὰ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ τὸ τῆς παύρας καλὸν κρατεῖν ἀνάγκη διὰ τὴν ἐκ τοῦ χρόνου περυσίαν, καὶ ὡς λόγος, σύμπαν τὸ ἀρχαῖστέ τι διαφέρων αἰδῆσιμον· πάντως που τὴν ἱστορίαν, ὡς προβεβηκυῖαν τῷ χρόνῳ, καὶ τῷ τῶν πραγμάτων κληθεῖ προτερούσαν, ἀξίαν τῶν παντὸς εἶναι κρίνω· καὶ μάλλον τὴν ἱερὰν, ὡς τὸ χρήσιμον καὶ λυσitte-

λὲς ἅπασι καὶ ἐκκλησίαις καὶ πράξει χορηγοῦσαν. Ἡ μὲν γὰρ κακίαν ὡς χρεὼν πορρωτέρω πάντως αὐτὴ ποιεῖ· λοιδοροῦσα ταύτην, οἷα δὲ τῶν φαύλων καὶ δυσσεβῶν τοὺς ψόγους διεξιοῦσα· τοὺς δ' αὖ γενναίους καὶ ἀγαθοὺς ἀνδράς, καὶ περὶ τὰ πρῶτα τῶν καθ' ἡμᾶς μάλιστα τὴν εὐσεβείαν γέ καὶ ἀρετὴν πλείστην καταβεβλημένους σπουδὴν, λόγοις αὖ ἔκρουσι καὶ ἐγκωμίων στεφάνοις κατοξυῦσα, ἀξιολόγους ἐργάζεται· οἷς δὲ καὶ τοὺς ἐπιγενομένους εὖ μάλα προτρέπεται, τῶν καλλίστων ἐργῶν καὶ ἥ δοξάζειν περὶ τοῦ Θεοῦ χρεὼν ἐπίσης· ἐκείνοις ἀνθίστασθαι.

virtute et pietate plurimum studii posuerunt, quibusdam coronis exornans, admirandos imitandosque aliis efficit. Quibus quoque rebus posteritatem ipsam pulcherrime excitat, et sanctissimis operibus et factis, decentique et recta de divino Numine opinione, eorum virorum laudem æmulando consecrari cohortatur.

Ὅθεν καὶ ἡμεῖς δικαίως κρίνοντες ἀποδοχῆς τοῦ τοιαύτην περὶ τὰ κοινὰ πραγματευομένου σπουδὴν, ἐπὶ τὸν ὅμοιον τῆς ὑποθέσεως προήχθημεν ζήλον· οὕτε τὴν περὶ τὰς πράξεις ἀρετὴν ἐπιδεδειγμένοι, οὕτε μὴν τῇ εὐλογίᾳ ταθάρρηκότες, καὶ τῇ βίῳ τῶν λόγων· ἐπιστήσαντες δ' ὡς οἷόν τε τὸν νοῦν τοῖς περὶ ἡμῶν τὰ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν συγγεγραφοῖσι, τὴν μὲν προαίρεσιν τούτων μάλιστα πάντων ἀποδοχῆς ἡξιώσαμεν· οὐ μὴν καὶ πρὸς τὸ κοινὴν συμφέρον παντάπασιν ἐξεργάσθαι τὰς αὐτῶν πραγματείας· ἐδοκιμάσαμεν. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν, μὴ τῷ ὕγιαίνοντι λόγῳ εὐμεθαίνοντες, ἐν πολλοῖς οὐδὲ ἀξιοῦσιν τῶν σφίσι λεγομένων μάρτυρες εἶναι· ἐνθεν τοὶ καὶ τὸς ὡς ἀληθῶς παρ' αὐτῶν εἰρημένους ἀμφοισθεντοῦσιν οἱ πλείστοι διὰ τὸ τῶν δογμάτων μὴ ἐρρωμένον, οἱ δὲ τῷ καθάπερ διενεχέσθαι τῷ τῆς πίστεως λόγῳ, καὶ πρὸς ἀντίπαλον ἐκείνῳ καταστῆναι μοίραν· κἂν ἐς ὕστερον τὰ εἰκότα φρονῆσαι εὐνέδῃ, τῇ περὶ οὗς διαφέροντο ἔριδι τὰ πολλὰ παραλελοιπότες· οὐδὲ οὗτοι ἐμπεδὸν ἀραιφνῶς τὸ ἀξιόπιστον ἔχουσιν, καίτοι γέ ἄλλως, λόγου δυνάμει κρατοῦντες, καὶ τῷ τῆς γραφῆς βάλει, εἴ τι καὶ τῷ περὶ Χριστοῦ πόθῳ καὶ ζήλῳ, τῶν καθ' ἡμᾶς τὸ πρωτεῖον φέρειν διενιστάμενοι· αὐτίκα καὶ γὰρ ὁ μὲν Παμφίλου Εὐδελίδης ἀπὸ τῶν κατὰ Χριστὸν ἀρξάμενος χρόνων, μέχρι τῶν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου καιρῶν τὰ συμβάντα ταῖς ἐκκλησίαις διέρχεται· ἐκ τῶν Φλωνός τε καὶ Ἰωσήπου, Κλήμεντος τε τοῦ στρωματίως καὶ Ἠγησίου, Ἰππολύτου τε καὶ Παπῆ, καὶ τῶν καθ' ἑξῆς ἱερῶν διδασκάλων, τὴν ἱστορίαν ἱερασιάζμενος· ἐν ᾧ τὸ τε κακὸν τῆς αὐτοῦ αἰρέσεως ὑποφαίνει, κἂν ἐν ὁρθῶς δοξάζειν δοκῇ διατεταμένους, τῇ τε πρώτῃ καὶ αὐτὸν συνόδῳ παρίειναι, καὶ τῷ ὁμοουσίῳ στοιχεῖν, καὶ σκύμμασι δῖθεν βάλλειν τοὺς κτίσμα τιν Ἰῶν τοῦ Θεοῦ δογματίζοντας. Ἐρμείας μὲν τοὶ Σωζόμενος, ὁ καὶ Σαλαμίνιος, καὶ ὁ τὴν Κυρυστῶν προεδρεύσας σοφὸς Θεοδώρητος, τῇ τρίτῃ συνόδῳ πρὸς μάχην ἰών· εἴ τι δὲ καὶ ὁ θεωμιτῆς Φιλοστόργος· πρὸς δὲ καὶ ὁ τὴν προσηγορίαν, οὐ μὴν δι' ἡ καὶ τὴν προαίρεσιν καθαρὸς Σωκράτης, τὸ πέρας ἐκείνου ἀρχὴν τῶν ἰδίων πεποιημένοι πραγματεῶν, ἄχρι δὲ καὶ τῶν χρόνων Θεοδοσίου τοῦ νέου τὴν ἱστορίαν κατεβίβυσαν, ὑπόθεσιν μίαν οὐκ οἶδ' ἕως

A temporis diuturnitatem præstare necesse est, quodque dicitur, quidquid vetustate commendetur, venerabile id esse oportet: historiam omnino, ut quæ et diuturnitate temporis et plurimarum rerum usu valet, plurimi faciendam esse constat, in primis vero sacram, ingentem nimirum fructum atque utilitatem omnibus simul et ecclesiis et negotiis suppeditantem. Namque, ita ut æquum est, omne genus vitiorum ea ipsa traducens et damnans, quam longissime rejicit, malosque et impios justis conviciis execratur, et magnos laudatosque viros, qui in rebus religionis nostre maximis, excellenti verbis amplissimis laudumque præconis quasi historia scribenda ad publicam utilitatem tantum contulerunt studii, comprobantes, æmulatione ad eandem materiam tractandam proveci sumus, non nos quidem egregia virtutis nostre facta ostentantes, neque eloquentiam orationis vi et ubertate freti jactitantes: sed animum, quantum quidem fieri potuit, ad eos qui ante nos res ecclesiasticas scripserunt convertentes, institutum quidem et propositum eorum in primis complectendum duximus: sed non iidem scripta eorundem omnia ad publicam utilitatem facere judicavimus. Quidam enim ex eis sanæ doctrinæ non adherentes, multis in rebus non satis idonei dictorum suorum testes esse videntur: unde factum, quod quam plurimi etiam ea quæ ab illis vere sunt dicta, propter minime sanas eorum opiniones, in dubium vocant. Nonnulli autem, cum semel a verbo fidei discessissent, et ad adversas ei partes defecissent, etiamsi postea eos æqua et decencia sapere contigerit, adversandi tamen eis, a quibus aliquando dissenserant, studio, permulta in scriptis suis præmittentes, 35 non prorsus constantem et solidam obtinere apud lectores fidem, quantumvis viribus eloquentiæ et scribendi acumine excellentes, atque egregio erga Christum amore et ardore, inter nostri nominis homines, primas ferre contententes. Etenim Eusebius Pamphili statim a Christi temporibus usque ad Constantini Magni tempora, quæ in Ecclesiis acta sunt, prosequitur, ex Philone, Josepho, Clemente στρωματίῳ (hoc est, contextore), Hegesippo, Hippolyto, Papia, et aliis ordine ecclesiasticis scriptoribus, historiam mutuatus. In qua historia cacoethes hæreseos suæ prodit, quamvis quibusdam recte sentire videatur, ex eo id asseverantibus, quod et ipse primæ synodo interfuerit, et τῷ ὁμοουσίῳ (hoc est, consubstantiali) consensuerit: quodque conviciis reprehendens inceserit eos, qui Filium Dei creaturam esse opinantur. Hermias porro Sozomenus, qui et Salaminus dicitur: item qui Cyri episcopus fuit sapiens Theodorus, quique idem tertiam impugnavit synodum: item Deo invisus Philostorgius: præterea

cognomine quidem, sed animo minus καθαρὸς, (id est, purus) Socrates, finem illius initium suorum facientes operum, usque ad tempora Theodosii junioris historiam produxerunt: materia eadem, nescio quo consilio, omnes sibi proposita. Qui quidem in rebus quibusdam varie inter se dissentiant, et episcoporum inter ipsos contentiones, pro eo atque cuique visum est, commemorant. Omnes etiam isti varias quasdam et novas res, ab aliis minime dictas, historiis suis inseruerunt. Deinceps vero Theodorus, lector Byzantius, et Basilus Cilix, et expraefectus Evagrius, superiorum ante ipsos temporum res praetergressi, et tempora sua stylo prosecuti, eorum quos modo diximus historiis, suas junxerunt, operis difficultatem reformidantes: nonnulli etiam e vita inter scribendum excedentes, institutum opus minime compleverunt. Ipse quidem Evagrius illustri dignitate praeditus, historiam usque ad Justinianae aetate adducit, maxima ex parte res profanas tractans: quarum argumenta et materiam ex Eustathio Syro, Zosimo, Prisco, Joanne, Procopio Caesariensi, Agathis, qui illis temporibus ordine insignes fuerunt oratores, **36** et praeterea ex aliis non paenitendis historicis decerpit. Ceterum omnes isti multa non satis idonea et comoda importune recensent: non pauca vero, quae necessario scribenda erant, praetermittunt: sive id consulto affectibus duci fecerunt, seu quod non omnia attingere potuerunt, timore quodam et indignitate rerum perculsi: quodque fortasse eis non perinde stylo indulgere de rebus recte constitutis licuit, atque nunc, cum Ecclesia amplissime dicendi et scribendi libertate utitur: quam sane libertatem in nostro hoc opere in primis usurpabimus. Enimvero Eusebius trecentos et aliquot praeterea annos est complexus, Socrates autem et Theodorus, nec minus Sozomenus, centum fere et quadraginta, a primo scilicet Constantini Magni anno, cum is Caesar est renuntiatus, usque ad decimum septimum Theodosii Junioris annum. Deinceps porro et ipse Evagrius tempus prosequitur annorum circiter centum et quadraginta: ut historia a Christo nato omnis, quam si quos nominavimus historici conscripserunt, simul et seorsim non minus temporis quam sexingentorum annorum complectatur. Eorum autem quae postea subsecuta sunt temporum res ecclesiasticas, ad hanc usque aetatem, cum nec pauciores, nec minores quam illae essent, nemini uni eorum qui historiam scribere potuerunt, in mentem venit, unius operis volumine his cum illis conjunctis, complecti atque comprehendere: nescio socordiae et imbecillitatis ingenii rem tantam omittenti, an a magnitudine et difficultate argumenti abhorrenti. Quippe temporum simul rerumque historiis carptim et obiter in multos variosque scriptores et volumina conjectis, ardua et difficilis earum est cognitio et memoria, aliis scilicet alio loco rebus multifariam et sparsim

A πάντας προσηγάμενοι. Οἱ καὶ πρὸς ἀλλήλους ἐν τῇσιν ἔστιν ὅπου διαφωνοῦσι, τὰς πρὸς ἀλλήλους διενέξεις τῶν ἐπισκόπων πρὸς τὴν ἐκάστην δοκοῦν διόντες, καὶ ἑκάστοι ταῖς φωνῇ ἱστορίαις διαφορὰ τινα καὶ ξένα μὴ τοῖς ἄλλοις εἰρημένα προσεπιγράφοντες. Ἐνεκὸν δὲ πάλιν ὁ Βυζάντιος ἀναγνώστης Θεόδωρος, καὶ ὁ Κίλις Βασίλειος, καὶ ὁ ἀπὸ ἐπαρχίῶν Εὐάγριος, τὰ τῶν ἀνωτέρω χρόνων καὶ πρὸ αὐτῶν ὑπερβάντες, οἱ μὲν τοὺς οἰκίους χρόνους τοῖς ἐκείνων παρέξουσιν, τὸ τῆς πραγματείας δυσχερὲς ὑπολογισάμενοι· ἄλλοι δὲ καὶ τὸν βίον τῷ συγγραφεῖν ἀπολιπόντες, τὴν τῆς ἐπιβολῆς ὑπόστασιν ἤκιστα συντέλεσαν· ὃ γὰρ μὴν Εὐάγριος ὁ ἐπιφανὴς καὶ μέχρι τῶν Ἰουστινίου δὴ χρόνων τὴν ἱστορίαν καταδιδάξει, τῷ πλείστῳ μέρει πράξεις διατρέχων ταῖς κοσμικαῖς, ἐκ τῶν Εὐσταθίου τοῦ Σύρου, Ζωσίμου τε καὶ Πρίσκου καὶ Ἰωάννου, Προκοπίου τε τοῦ Καισαρέως, ἔτι δὲ καὶ Ἀγαθίου, τῶν κατὰ τὴν τῶν χρόνων ἐκείνων διαδοχὴν ῥητόρων, καὶ ἑτέρων ἄλλων οὐκ ἀγεννῶν συγγραφέων, τὰς ὕλας τῆς ὑποθέσεως πορίζοντες. Οἱ δὲ πάντες οὗτοι πολλὰ τε τῶν μὴ καιρῶν ἀναγράφουσι, καὶ τῶν ἀναγκαίων δὲ οὐκ ὀλίγα παραλιμπάνουσιν, εἴθ' ἔκόντες τοῦτο παθόντες τῷ προσπαθεῖν, ἔστε τῷ μὴ πᾶσιν ἐπιείκεσαι δυναθῆναι, δεῖ δὲ τινι καὶ ἀνελευθερίᾳ πραγμάτων περισχεθέντες· καὶ τῷ μὴ θαρρῆναι ἰσως τοῖς καλῶς δεδομένοις ἐνδιατρίβειν, ὥσπερ νῦν εἰς πλάτος οὕτω τῇ Ἐκκλησίᾳ παρρησιαζομένης, ὑπερτῇ περισσῇ μάλ' ἀναγκασιᾶ σπουδάζεται. Εὐσεβίου μὲν γὰρ τριακοσίων καὶ μικρὸν τι πρὸς ἐτῶν ἀριθμὸν ἀναγράφεται· οἱ δὲ περὶ Σωκράτην καὶ Θεοδώρητον ἑκατὸν πέντε καὶ τεσσαράκοντα ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ἀναγορεύσεως, δηλαδὴ ἕως ἐπ' ἀκακιδεύτου ἔτους τοῦ νέου Θεοδοσίου. Τοῖς δ' ἐφεξῆς Εὐάγριος δίδειν ὥστε χρόνον καὶ αὐτὸς ἐτῶν ἑκατὸν τεσσαράκοντα· ὥς εἶναι τὴν ἀπὸ Χριστοῦ ἱστορίαν πᾶσαν ἣν οἱ προειρημένοι συγγραφεῖς ἀνεγράφοντο ἰδίᾳ τε καὶ κοινῶς, χρόνον οὐκ ἦσαν ἢ ἑξακοσίων ἐτῶν. Τῶν δ' ἐφεξῆς χρόνων τὰς ἱερὰς πράξεις ἀκριδὲς καὶ ἐς δεῦρο, καίπερ πολλὰς καὶ μεγάλας ὄντας καὶ οὐκ ἦσαν ἢ ἐκείναι, οὐδὲν πᾶν τῶν εἰς ἱστορεῖν εἰδῶτων εἰς νοῦν ἐγένετο μὴ περιγραφῇ συντάξεως ἐκείνας τε καὶ ταύτας ὅψ' ἐν πραγματεύεσθαι· οὐκ οἶδα ἔστε βρασιώνῃ δὲ τινι παραλιπόντες τῆς φύσεως, ἔστε καὶ πρὸς τὴν μέγεθος τῆς ὑποθέσεως ἀποκνήσαντες. Καὶ γὰρ δὲ τῶν χρόνων καὶ τῶν πράξεων ἐκ τοῦ παρήκοντος ἐρήμυνον ἐν πολλοῖς καὶ διαφοροῖς συγγραφῆσι καὶ πραγματείαις, δυσχερὲς ἐσάγαν καὶ δύσληπτο· ἢ μνήμη τῶν γεγενημένων καθίστατο, ἄλλης ἀλλοῦ ἐπισπαρμένης ἀμωσγέντως τῶν πράξεων. Ἡμεῖς τοίνυν πῶς πολλῶν καὶ χρόνῳ τὴν ἐφ' ἐκάστην δόξασιν ἐξέτασσαντες, εἰς ψήθημεν ὑπόθεσιν μιαν ἱστορικὴν τῆς καθόλου Ἐκκλησίας ὅψ' ὀδηγοῦντι Θεῷ πραγματεύεσθαι· καὶ πρῶτα μὲν τὰ τῶν πρὸ ἡμῶν ἰδίᾳ, ὥς ὕψ' ἔνδον, φράσει καὶ συνεπλημένην παρὰσομαι διελθεῖν, τὸ τε περιτεθὲν καὶ τῷ χρόνῳ εἰκασίῳ τῇ ὑπόθεσιν ὁρᾶν παραλείπειν· τὸ δ' ἀναγκαῖον τῆς ἐννοίας κατὰ χώραν μένειν ἰδῆναι· καὶ τὰ ἐπόμενα

προσπιθεῖναι τοῖς ἐκείνων συγγράμμασιν· ὅσα θ' ἑκάστοις ἀναγκαῖα τῶν ἄλλων παραλειπτέων ἰσότη-
 ρισε, τῷ συγγράμματι ἐξωφῆναι· τὰς τ' ἐκείνων
 διαφωνίας· πρὸς τὸ χρόνῳ κρατήσαν ἔθος τῇ Ἐκκλη-
 σίᾳ διευθετῆσαι τε καὶ ρυθμίσαι, ὅσον νόθον καὶ
 κίβδηλον διωδούμενον, γλῶττι δὲ περιτράνῃ τὸ ὀρθόν
 τε καὶ ὕγιες τῆς πίστεως παρῆρσιάζόμενον· εἴτα
 καὶ ὅσα τῷ μετὰ ταῦτα παραλείπεται χρόνῳ, προσ-
 θεῖναι μάλα βιάσσομαι, μικρὸν ἀνωθεν τοῦ καθ'
 ἡμᾶς βίου τὴν ἱστορίαν διαπεραιώνων· ἣ δὲ, ὡς γε
 οἶμαι, καὶ μάλα πλείστα μὲν ὠφελεῖται διυνηθεῖν
 τοὺς ἐντυγχάνοντας, ἐλάχιστα δ' ἐνοχλήσει τοῖς περὶ
 αὐτὴν ἐλομένοις ἔχειν διατριβήν. Ἐξίσταται γὰρ ἐκά-
 στῳ ταύτης ὡς ἐκ μεγάλης πηγῆς τὸ χρήσιμον
 ἀπαντρεῖσθαι. Συνοβδαμένον γάρ πως μὴ βάδιον εἶναι
 σποράδας οὖσας τῶν τοσοῦτων συγγραφέων τὰς βί-
 βλους εὐπορεῖσθαι τινα, τὴν ἱερὰν ἱστορίαν πᾶσαν
 περιώμενον διεξέρχεσθαι. Ἐπειτα καὶ τὸ διάφορον
 τῆς φράσεως, πρὸς δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν συγγραμ-
 μάτων, δυσέφικτον πᾶν καὶ δυσκατάληπτον τὴν
 ἀνάληψιν ἵσπει τῶν πράξεων. Ἢ γε μὴν ἐν μιᾷ
 συντάξει· περιγραφῇ πραγματεία, τὸ ἑρῶμενον
 ἐφ' ἅπασι προβαλλομένη τῶν διηγήσεων, ἐκ τοῦ
 βάπτου τοῖς βουλομένοις ἐτοίμην μὲν παρέχεται τὴν
 ἀνάγνωσιν· τὴν δὲ κατάληψιν, εὖ μάλα ἐρεπομένην
 τῆς φράσεως τῷ ταυτῷ, οἷόν τινα σειρὰν πᾶν ἐφε-
 ξῆς ἀρμολογμένην, θαυμασίως τε ἐπιπλερόμενην καὶ
 διατρέχουσαν. Τοσοῦτον δ' ὑπερέχει ἔγωγε οἶμαι
 ταύτην τῶν ἄλλων, ὅσα χρησιμώτερον τὸ πᾶν τοῦ
 μέρους, καὶ τοῦ διηρημένου τὸ συνεχές. Οὕτω δὲ
 χρησιμωτάτης οὖσης τῆς ὑποθέσεως, ἡμεῖς οὐχ
 ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ πόνῳ ὅττα πολλὰ ταύτην συναλε-
 ξάμεθα, τῷ μεγάλῳ νεύ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας
 ἐξέτι νέου ἱκανῶς παρὰδεδόντες, καὶ ἐκ τῶν περὶ
 ταύτης ὑπομνημάτων τὰ πλείω ἐρανίζόμενοι. Τί
 γὰρ ἂν αὐτῇ χαρισάμεθα, πολλῶν καὶ μεγίστων
 ἡμῖν θαυμάσιως μεταδόσθῃ χρηστέων, καὶ τοῦ γε κάλ-
 λους αὐτῆς ἐντροφῇ ἀνείσθῃ, καὶ διαίτῃ δὲ καὶ κατ-
 αγωγῇ ἐν αὐτῇ πολλῷ τῷ μέσῳ χρόνῳ δωρησαμέ-
 νῃ, ὥστανε καὶ μαυροσπέρμῃ, καὶ ἐς τόδς ἡλικίας
 ἡμᾶς καὶ λόγου προαγαγούσῃ, ἣ τὸ τὰ αὐτῆς ἅπαντα,
 ἴσον δ' εἰπεῖν καὶ τὰ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας, ὡς
 ἐνόν γε, ἀρδὴν διαλαβεῖν, καὶ τοῖς βουλομένοις ἐς
 κοινὴν προθεῖναι ἀκρόασιν· οὐ φράσεως ἵκων, οὐδὲ
 λόγων κομψότητα περὶ πλείστου δὴ ποιουμένων,
 ἀλλ' ἀπλῶς· οὕτω γυνὰ τοῖς πᾶσι προθεῖναι τὰ κατὰ
 τὰς ἐκκλησίας· ἐξαρχῆς γεγενημένα διελεῖν περιώ-
 μένους, τὰ παρ' ἐκαστοῖς ἱστοροῦμενα κατὰ τοὺς
 ἀρχαίους χρόνους, ἐφ' ὅσον ἡμῖν ἡ περὶ λόγους δύνα-
 μεις εὐπορεῖ, καλῶ· καὶ ὡς προσήκον ἦν, ἐξετάσαν-
 τας. Ἐπεὶ δ' ἡμῖν ὑπόθεσις αὐτῇ, δεῖ δὲ σαφηνεῖας
 χάριν καὶ τινα περὶ τῆς ὅλης πραγματείας προδιο-
 ρίσαι· ἰστέον, ὡς ἡ μὲν βίβλος πᾶσα εἰς τόμους
 ἡμῖν διήρηται ιγ'.

prolixè contulit beneficia, et nos amœnitate deliciisque suis perfrui est passa, domicilium ibi et mansionem multo tempore nobis præbens, **38** et pietatem quasi cuiusdam obstetricis et nutricis

A descriptis. Ego vero labore et tempore multo, affectione et sententia cuiusque inquisita, facien-
 dum mihi putavi, ut argumentum et materiam omnem, unam historiam catholicæ Ecclesiæ mihi proponerem, et, Deo bene juvante, eam in unum opus redigerem. Et primam ea quæ ab iis scriptoribus, qui ante nos fuerunt, tradita sunt, stylo, quantum fieri poterit, nostro persequi conabimur: at si quid superfluum et vetustate jam præsentibus temporibus et ipsi materiæ inutile visum fuerit, id prætermittemus: quæ vero sententiæ et doctrinæ necessariæ sunt, eas suo loco collocabimus. **37** Præterea quæ deesse iudicabimus, scriptis illorum addemus: et quæcunque cognitione digna eorum quisquam, aliis omittentibus, adnotavit, operi nostro intexemus. Dabimus etiam operam, ut dissidentes illorum opiniones ad consuetudinem Ecclesiæ, quæ temporum præscriptione invaluit, dirigamus atque accomodemus. Quidquid insincerum adulterinumque fuerit, repudiabimus, et sermone simplici et aperto rectam sanamque fidei doctrinam cum legitima libertate profitebimur. Deinceps et ea quæ consequentibus præterita omis-
 saque sunt temporibus, adicere studebimus, non ita longè ante ætatis nostræ tempus historiæ finem imposituri. Ea vero, ut equidem puto, plurimum lectoribus prodesse poterit: minimum certe molestiæ versare eam volentibus offeret. Cuius enim ex ea, tanquam ex fonte olieriore, ingentem utili-
 tatem haurire licet. Satis enim constat, cum plures sint ecclesiasticorum historicorum sparsim scripti libri, non facile esse eos comparare et consequi, ei qui sacram historiæ omnem perle-
 gere et cognoscere velit. Præterea varietas styli et elocutionis, tum etiam librorum multitudo, efficiunt, ut ardua admodum et difficilis legentibus eveniat rerum cognitio. Opus vero perpetuum, unoque Scripturæ contextu compositum, res certas undequaque narrationibus dilucidis commemo-
 rans, facilem omnibus et promptam exhibet lectio-
 nem: et propter eundem elocutionis tenorem, consequentem quoque rerum ipsarum cognitio-
 nem, tanquam quandam catenam omni ex parte ordinè suo coaptatam, mirabiliterque inter se con-
 textam, et veluti procurrentem. Denique tantum nostram hanc historiæ aliis præstare puto, quan-
 tum parti totum præstat, et interpolato continuum opus. Quidquid autem est tam utilis libri, id non ita facile, sed multo sane cum labore, cum ad-
 huc a (1) pueris ad augustum ipsius Dei Verbi Sapientiæ templum essemus, et plurima ex eis quæ ibi sunt, voluminibus et commentariis petere-
 mus, collegimus. Quam vero aliam ipsi æternæ Sapientiæ referremus gratiam, quæ maxima in nos

(1) Volumen istud Nicephorus Constantinopoli ad templum Sophiæ, ubi bibliotheca insignis et monachorum asceterium fuit, composuit.

præstans, atque ad id nos ætatis et profectus deducens, quam ut res ejus, fortasse autem dicendum catholicæ Ecclesiæ, omnes, quantum fieri possit, uno volumine comprehenderemus, et il publice omnibus in communem usum utendum collocaremus? elocutionis pondus, verborumque ornamenta minus consecantes: sed oratione pura, res apertas, ut ab initio in ecclesiis sunt gestæ, cuius exponere conantes. Quod ut facere possemus, quantum eruditionis nostræ tenuitas permisit, cum cura et fide, quæ de rebus veterum temporum in monumenta sunt relata, perquisivimus. Verum enimvero cum ea nobis sit proposita scribendi materia, ut dilucidior res omnis fiat, de toto opere præmittendum aliquid duximus. Sciendum itaque, totum hoc volumen nobis in decem et octo tomos esse divisum.

Horum primus res gestas Servatoris nostri Christi Jesu complectetur, ut scilicet ille a proprio throno intransitive excitus, propter incomparabilis bonitatis affectionem et misericordiam, assumpta ex Maria virgine carne, et terreno vitæ cursu quam optime confecto, per salutarem passionem atque naturam omnem superantem resurrectionem, ad Paternum rursus ascenderit soliam, reconciliatione nostra suo ipsius Patri perfecta atque absoluta.

Secundus ea quæ ad Spiritum sanctum pertinent, comprehendet. Quas ille scilicet res per sacros apostolos peregerit: quibusque illi rebus gestis, qualem finem vitæ quisque eorum cepit, sacrosancta nobis scripta relinquentes. Quæ ea sint scripta, et quæ in eis vera, sincera et testamentaria.

Tertius primos apostolorum successores exponet, ubi et quomodo salutaris doctrina per orbem universum peragravit: quas calamitates et clades Hierosolyma propter cædem Servatoris Christi Jesu pertulerint: quos rursus tanquam hæredes ministerii sui, quæ item litterarum monumenta apostolorum successores post se relinquentes, martyrio pro Christi nomine sint coronati. Et quæ jam tum primum emergerint adversus salutarem doctrinam hæreses.

Quarti tomi argumentum erit, quinam falsæ et adulterinæ doctrinæ existerint duces, quosque contra eos **39** ecclesiasticos scriptores et doctores, quæ omnia bene disponit et dirigit divina Providentia, excitavit, apostolicis donis excellentes viros, simulque et vita et doctrina illorum evergentes insanas opiniones. Qui isti fuerint, et quæ tum de questione celebrandi Paschalis sint dissidia exorta.

Quinti materia erit sub Severo et Decio imperatoribus Ecclesiarum persecutio. Præterea qui multum sapientia valuit ipse Origenes, quæ ejus vita fuerit, quæ scripta. Tum qui in Oriente et in Occidente sanctissimi martyres sacrosanctum pro Christo certamen fortiter pertulerint. Item de Cypriano Africæ episcopo. Item de Dionysio, qui Alexandrinæ præfuit Ecclesiæ. Item de Christianis, qui in persecutione sub Decio pietatem abjurarunt, historiam texet.

Sextus commemorabit hæreses varias, quarum auctores fuerunt impius Manes, impurus Novatus, Apollinaris et Samosatenus Paulus. Describet etiam

Τούτων ὁ μὲν πρῶτος τὰ κατὰ τὴν ἑωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν περιέξει Χριστὸν, ὡς τῶν οὐρανίων θρόνων ἀμεταβάτως ἀπορρηθείς οὐκ ἐπὶ ἀνικαύστου χρηστότητος, καὶ σάρκα ἐκ Παρθένου ἀνελήψας, καὶ τὴν περιγίαν αὐτοῦ πολιτείας ἀρίστως διηγουκὸς διὰ τοῦ σωτηρίου πάθους καὶ τῆς ὑπερβοῦς ἀναστάσεως, πρὸς τὸν Πατῆρα αὐθις ἀνέει θρόνον, τὴν καταλλαγὴν ἡμῶν τῷ ἑαυτοῦ Πατρὶ ποιησάμενος.

Ὁ δεύτερος τὰ τοῦ παναγίου μοι διαλήφεται Πνεύματος, ὅσα ὄντα διὰ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων ἐνήργησε· τίνα τε αὐθις οὗτοι διαπραξάμενοι, τέλος τοῦ βίου ἐχρήσαντο ἕκαστος, τὰ ἱερὰ τούτων συγγράμματα καταλειπόντες ἡμῖν· καὶ τίνα ταῦτα, καὶ ὅσα γνήσια τε καὶ ἐνδιόθηκα.

Ὁ τρίτος τὰς πρώτας περιέξει μοι τῶν ἀποστόλων διαδοχὰς, ὅπῃ τε καὶ ὅπως ὁ σωτήριος λόγος τὴν οἰκουμένην διέδραμε· τίνα τε τῇ Ἱερουσολύμων τῆς Χριστοεκτονίας χάριν ἐπῆλθε θανά· καὶ τίνας αὐθις κληρονόμους τῆς σφῶν διακονίας καταλιπόντας οἱ τῶν ἀποστόλων διάδοχοι· καὶ πόσα καὶ τίνα τῶν συγγραμμάτων τῷ ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίῳ κατεκομῆθησαν· καὶ περὶ τῶν ἀρτι πρώτως ἀναφαισίων τῷ σωτηρίῳ λόγῳ αἰρίσεων.

Τοῦ γε μὴν τετάρτου ἡ περιοχὴ ἔσται, ὅσοι τῆς ψευδωνύμου γνώσεως ἐγένοντο ἀρχηγοί, ὅπως τε ἡ πάντα καλῶς διεξάγουσα Πρόνοια ἐκκλησιαστικῶς ἀνδρας συγγραφεῖς καὶ διδασκαλούς· ἑαίνους ἀνθίστησιν, ἀποστολικῶς χαρίσμασι διαπρίποντας, καὶ βίῳ καὶ λόγῳ τὰ ἑαίνων ἀνατρέποντας δόγματα· καὶ τίνας οὗτοι· καὶ ὅσα τῆνικαῦτα περὶ τῆς τοῦ Πάσχα ζητήσεως ἐπαγέγοντο.

Τῷ δὲ πέμπτῳ ὁ κατὰ Σελῆρον καὶ Δέκιον διωγμὸς ὑπόθεσις ἔσται· ἐπεὶ δὲ ὁ τὴν σοφίαν πολὺς Ὀριγῆνης, καὶ ἡ κατ' αὐτὸν πολιτεία καὶ συγγραφὴ· ὅσοι τε ἐν ἑσπερίᾳ καὶ ἐπὶ τῶν θεοφιλῶν μαρτύρων τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγῶνα γενναίως διήνεγκαν· περὶ τε Κυπριανοῦ τοῦ Ἀφρῶν ἐπισκόπου, καὶ τοῦ τῆς Ἀλεξάνδρου Διονυσίου· καὶ περὶ τῶν ἐν σέβας ἑξομοσασμένων Χριστιανῶν ἐν τοῖς κατὰ Δέκιον διωγμοῖς.

Ὁ ἕκτος τὰ κατὰ τὴν δυσσεβῆ Μάναντα, καὶ τὴν ἀκάθαρτον Ναυτίον, ἐπεὶ δὲ Ἀπολλινάριον, καὶ τὸν Σαμοσατέα διεξιῶμαι μοι Παῦλον· καὶ περὶ

τοῦ Ἀλεξανδρείας αὐθις διουσιού· καὶ ὅσοι τῶν μεγάλων πρόεδροι πόλεων ἔχρι καὶ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν πολιρχίας διέμεναν· καὶ περὶ τῶν τῆνικαδὲ ἀμαρσάντων ἐκκλησιαστικῶν συγγράφων, καὶ ἄλλως ἐπὶ σοφίᾳ ὁλῆς περιδοήτων ἀνδρῶν.

Ὁ ἑβδομος τὰ περὶ τῆς ἐριδος τῶν καθ' ἑμᾶς διαλέγεται ἐπισκόπων· ὅθεν καὶ τῆς θείας ἀμοιρήσαντες χάριτος πρὸς καιρὸν, δεινοί· περιέπεσον· ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν ἀλιτηρίων τυράννων Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανού, Μαξεντίου τε καὶ Μαξιμίνου, καὶ Λικινίου, ὅσα κατὰ τῆς Χριστοῦ ποίμνης· ὀδύσαντες, διεφθάρσαν· καὶ ὡς ὁ μέγας καὶ ἱσχυρότατος Κωνσταντῖνος, τούτων θείᾳ δυναστείᾳ παριγενόμενος, εἰρήνην ταῖς ἐκκλησίαις παρέσχε, καὶ πρῶτος Χριστιανὸν βασιλεὺς ἀναγορευθεὶς, τὴν ἐπὶ τῶν αὐτῶ πόλιν περιφανῶς ἀνίστη.

Τὸν δ' ὄγδοον καὶ αὐτὸν ὁ ἱσχυρότατος περιέξει μοι Κωνσταντῖνος, καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῦ ταῖς ἐκκλησίαις συμβάντα, τὰ τε κατὰ τὴν δυσσεβῆ Ἀρείου, καὶ τὴν πρώτην ἐν Νικαίᾳ σύνοδον· καὶ ὡς τὰ Χριστιανῶν εἰς ἐπίδοσιν ἤλθη· καὶ περὶ τῆς τῶν μοναχῶν ἀγγελικῆς πολιτείας, ὅθεν ἤρξατο, καὶ τίνας ἔσχεν ἀρχηγούς· ὅσα τε ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν τοῖς εὐσεβεῖν ἡρημένοις ἐπράχθη, καὶ μᾶλλον Ἀθανασίῳ τῷ μεγάλῳ, καὶ περὶ τῆς μακαρίας Ἐλένης, καὶ τῶν ταύτης θεωριῶν ἔργων· καὶ ὡς τέλος χρησαμένη τοῦ βίου, σὺν τῷ υἱῷ Κωνσταντίνῳ τῇ ἐκωνύμῳ αὐτοῦ κατετέθησαν πόλει.

Ὁ δ' ἕννατος τὰ ἐπὶ τῶν παιδῶν ἀφηγήσεται τοῦ ἱεροῦ Κωνσταντίνου, καὶ μᾶλλον τὰ ἐπὶ Κωνσταντίνου ταῖς ἐκκλησίαις γεγενημένα, καὶ τῶν τότε ἀμαρσάντων ἐπὶ τε τῇ ὁρῇ καὶ διοστραμμένη ὁδῇ· τίνας τε οἱ τῇ μοναχικῇ τῆνικαῦτα διαπραπίες πολιτείας ἀνά τε Παλαιστίνην καὶ Αἴγυπτον· καὶ περὶ διαφόρων συνόδων καὶ ἐκδόσεων πύστεως.

Ἐπὶ τούτοις ὁ δέκατος τὰ κατὰ τὸν θεομιστῆ διαλέγεται Ἰουλιανόν, ὡς εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν ἀποκλίνας ἐκ τῆς ὁρθῆς πίστεως, ποικίλως τὸν καθ' ἡμῶν ἀνερρίπισε διωγμόν· καὶ ὡς εἰσθαλὼν τῇ Περσίδι, κακῶς διεφθάρη· Ἐν μέρει δὲ καὶ τὰ κατὰ τὸν εὐσεβέστατον Ἰουλιανὸν περιέξει, ὅπως τῆς ὁρθῆς ὁδῆς γενναίως μάλα ὑπεριστάμενος, ἀπέβη.

Ὁ δὲ μετὰ τούτων ἐνδέκατος διεξιέθλο ὀρίστω, ὅσα ἐπὶ Οὐαλεντινιανοῦ καὶ τοῦ δυσσεβοῦς Οὐάλεντος ταῖς ἐκκλησίαις ἐπισυνέβη· περὶ τε τῶν καθ' ἑμᾶς μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας φωστήρων, καὶ τῶν εἰς ἀντίπαλον ἐκείνοις καταστάντων μοῖραν· καὶ ὡς τὰ τοῦ μοναχικοῦ εἰς μέγα ἐπιδόκιμος σχήματο· πόσα τε τῶν ἐθνῶν τὸν Χριστιανισμὸν παρεδέξαντο· καὶ ὡς διεφθάρη Οὐάλης, πυρὸς γενόμενος παρὰ νόημα.

Τῷ δωδεκάτῳ ἐστίται διηγούμενῳ τὰ κατὰ Γρατιανὸν καὶ Οὐαλεντιανὸν τὸν νέον, καὶ τὸν ἐξ Ἰσπανίας· μέγιστον θεοδόσιον, τὴν τε οἰκουμένην καὶ δευτέραν ἀγίαν σύνοδον· καὶ ὡς ἐπὶ τὸ μετ-

res Dionysii Alexandriæ episcopi. Et qui magnarum urbium usque ad Ecclesiarum oppugnationem permanserint episcopi. Ostendit quoque, qui tom temporis ecclesiastici scriptores, et aliter in divina sapientia clari viri floruerint.

Septimus contentionem et rixas nostrorum expediet episcoporum, unde illi a divina ad tempus exidentes gratia, in magna inciderunt pericula. Deinde de exitiabilibus tyrannis, Diocletiano et Maximiano, Maxentio et Maximino, et Licinio, quam crudeliter illi in gregem Christi sævierint, tractabit. Postremo, quomodo magnus et apostolis ipsis par Constantinus, divina ope ab iis victoriam reportans, pacem Ecclesiis conciliavit, et primus Christianorum imperator creatus, magnifice cognominem sibi urbem construxerit.

Octavum totum sibi vindicabit idem ipse apostolis non inferior Constantinus: et res quæ eo imperante ecclesiis acciderunt. Res item impii Arii: et primam quæ Nicææ est celebrata synodus. Et quemadmodum res Christianæ incrementum ceperunt. Item de angelica monachorum vita, unde initium sumpsit, et quos habuerit auctores. Item quæ Ariani contra veræ pietatis sectatores, et maxime adversus magnum Athanasium 40 moliti sint et fecerint. Præterea de beata Helena, et piis ejusdem Deoque gratis operibus: et ut finita vita, una cum filio Constantino, in cognomine ei urbe sit sepulta, idem narrabit.

Nonus res filiorum sacrosancti Constantini, et in primis ea quæ ecclesiis sub Constantio evenerunt, persequetur. Item qui viri tum et in recta et in perversa doctrina florescentes fuerint. Item qui eo tempore monastica vita per Palæstinam et Ægyptum excelluerint. Item de diversis synodis et variis professionis fidei expositionibus et formulis tractabit.

Decimus porro complectetur res Deo invisi Juliani, ut ille a recta pietate desciscens, et ad Græcorum idololatriam desciscens, variis subinde modis persecutionem contra nos concitavit, et ut bello Persis illato, malus male perierit. Aliqua etiam is tomus ex parte res piissimi imperatoris Joviani comprehendet, quomodo scilicet magno animo rectam doctrinam propagans, vitam finierit.

Porro qui hunc consequetur undecimus tomus, copiose testabitur, quæ Ecclesiæ sub Valentiniano et impio valente pertulerint. Item de magnis Ecclesiæ orthodoxæ luminaribus, et qui ex adverso eisdem exstiterint oppugnatores, ostendet. Præterea ut ordo monasticus in immensum creverit. Item quæ gentes Christianismum susceperint: postremo, ut Valens incendio perierit.

Duodecimo tomo describentur Gratiani et Valentiniani junioris, et ex Hispania oriundi Maximi Theodosii res. Item secundum universale sanctorum concilium: et ut pietas Christiana in majus sit

profectis, templis ubique quæ idolis consecrata fuerant eversis. Insuper de ejus temporis gravibus hæresiarchis, et sanctis etiam pilsque in Ecclesia nostris hominibus.

Trdecimus tempora Arcadii et Honorii prolixè exponet. Prætereaque res aurea lingua præstantis viri, Chrysostomi scilicet, et quæ insuper ea ætate Ecclesiæ contigerint, accurate prosequetur.

In quarto decimo tomo argumentum nobis Theodosius junior, et omnium admiratione digna femina Pulcheria suppeditabit; et acta concilii tertii Ephesi coacti commemorabit, 41 et præterea episcoporum successionem, qui maximis quibusque ecclesiis præfuerunt. Commemorabuntur etiam Eutyches et Dioscorus, hæretici. Item Eudocia et Pulcheria, reginæ seu imperatrices. Denique qui ea tempestate in Palestina et alibi Deo placentem vitam, monasticam scilicet, optime sunt professi et secuti.

Hunc qui sequetur decimus quintus, hæc complectetur: celeberrimi imperatoris Marciani et Leonis Magni res, et quartæ synodi acta, omnia ea abunde exponens: et insuper, quæ Antiochia et Alexandria in seditione evenere. Item quæ circa adjunctionem ter sancti hymni sunt facta.

In decimo sexto erant res Zenonis et Basilisci, hujusque circulares litteræ; et quæ tempore Anastasii Dicori Ecclesiæ evenerunt. Deinde res quoque Severi, Petri Gnaphei, Petri Mongi, Timothei Æluri, et aliorum insuper hæreticorum. Et item quæ denuo per seditionem de quarta sancta synodo sunt acta, accurate proponet.

Decimus septimus ex rebus Justinii primi, et successoris ejus maximi Justiniani, et actis quintæ sanctæ synodi constabit. His adjicientur Bellisarii res gestæ: item Justinii junioris res, et qui eodem tempore vita angelis æquali clari fuere monachi.

Decimus et octavus tomus clare explicabit, quæ sub Tiberio et Mauricio imperatoribus in ecclesiis sunt acta; item res Hormisdæ, Chosroe et Chagani Persarum; et ut Mauricius pœnas Deo persolvens, gladio perierit. Deinde quædam commemorabuntur de singularibus quibusdam dissidiis et hæresibus, scilicet Monophysitis, Tritheitis, Agnoetis et Theopaschitis; item de Jacobitis et Armeniis, et præterea quæ in iis ipsis hæresibus fuere dissidia. Postremo quam turpiter Phocas, qui Mauricio succedens, crudeliter tyrannidem gessit, sit jugulatus.

Ἄζον τὰ τῆς καθ' ἡμᾶς προεβλήθη εὐσεβείας, παντάπασι τῶν εἰδωλικῶν κατασπαράντων νεῶν. Ἐτι δὲ καὶ περὶ τῶν τότε θεινῶν αἰρεσιάρχων, καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἁγίων καὶ φιλοσόφων ἀνδρῶν.

Ὁ τρισκαίδεκατος τὰ περὶ Ἀρκάδιον καὶ Ὀνώριον λαμπρῶς διηγῆται. Ἐτι δὲ καὶ τὰ κατὰ τὸν Χρυσοῦν τὴν γλώτταν, εἰ; λεπτὸν ἐκτελεῖται μοι· ὅσα τε καὶ οἷα τῆνικαῦτα τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπισυνέβη.

Τῷ γε μὴν τεσσαρεσκαίδεκάτῳ τῶν τόμων ὁ νεώτερος Θεοδόσιος, καὶ ἡ θαυμαστὴ γυναικῶν Πουλχερίᾳ χορηγήσει τὰς ὕλας· καὶ τὰ κατὰ τὴν τρίτην ἐν Ἐφέσῳ σύνοδον εὖ μάλα διελεῖται· τὴν τε διαδοχὴν τῶν τότε τῶν μεγάλων ἡγησαμένων παροικιῶν· Ἐτι δὲ καὶ τὰ κατὰ τὸν Εὐτυχὴ καὶ Διόσκορον, καὶ Εὐδοκίαν καὶ Πουλχερίαν τὰς βασιλίδας· καὶ ὅσα τῆνικαῦτα ἐν Παλαιστίνῃ καὶ ἀλλαχοῦ τὴν κατὰ θεὸν πολιτείαν ἀρίστως μετήψαν.

Ἦρδς τοῦτοις ὁ μετ' ἔκλεινον πεντακαίδεκατος τὰ κατὰ τὸν δοιδίμον Μαρκιανόν, καὶ τὸν μέγαν Λέοντα, καὶ τὴν τετάρτην ἐκδιηγῆσθαι σύνοδον, ἄρδην τὰ ταύτης πάντα διαλεμβάνων, ὅσα τε ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρου ἐπὶ συστάσει ταύτης προέβη· Ἐτι δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς ἐν τῷ τρισσάτῳ ὕμνῳ προσθήκης· γεγεννημένα.

Ὁ μὲντοι ἐξκαίδεκατος τὰ περὶ Ζήνωνος καὶ Βασίλσκου, καὶ τῶν ἐγκυκλίων τοῦτου γραμμάτων, Ἐτι δὲ καὶ τὰ κατὰ τὸν Δίκτορον Ἀναστάσιον τῇ ἱεροσολῶν ἐπισυμβάντα συνοδιαλέφεται· ἔπειτα καὶ τὰ περὶ Εὐσέριου καὶ Πέτρου τοῦ Κνάρειος, Πέτρου τε τοῦ Μόγγου καὶ Τιμοθέου τοῦ Αἰλουρίου, καὶ τῶν ἄλλων ἐπὶ τοῦτοις αἰρεσιωτῶν, ἐρεῖ πρὸς ἀκρίβειαν· καὶ ὅσα δὴ αὐθὺς ἐπὶ συστάσει τῆς ἁγίας τετάρτης συνόδου ἐπρόχθη.

Τὸν ἐπτακαίδεκατον Ἰουστίνος ὁ πρῶτος καὶ ὁ μετ' ἔκλεινον μέγιστος Ἰουστινιανὸς οὖν τῇ ἁγίᾳ πέμπτῃ συνόδῳ καὶ τοῖς ἐν αὐτῇ πεπραγμένοις, πρὸς δὲ τοῖς κατὰ Βελισάριον ἔργοις ἀναπληρώσει μοι· Ἐτι δὲ καὶ ὁ νεώτερος Ἰουστίνος, καὶ ὅσοι βίῃ τῆνικαῦτα ἱσαγγέλω διαπρέποντες ἦσαν.

Ὁ δὲ γε ἑκάτος τε καὶ ὀγδοὺς λαμπρῶς περιέξει μοι, ὅσα ἐπὶ Τιβερίῳ καὶ Μαυρικίῳ τῶν αὐτοκρατόρων τις ἐκκλησίαις ἐγένετο· Ἐτι δὲ καὶ τὰ περὶ τῶν Περσῶν Ὀρμισδα, Χοσρόου τε καὶ Χαγάνου γεγεννημένα· καὶ ὡς Μαυρίκιος ποινὰς θεῶν εἰσπρατόμενος, ξίφει τὸν βίον μετήλλαξεν· αἷτα περὶ τινων σχισμάτων καὶ αἰρέσεων μαρικῶν διαλέφεται· Μονοφυσιτῶν, Τριθεϊτῶν, Ἀγνοητῶν καὶ Θεοπασιχιστῶν· Ἐτι δὲ περὶ τῶν Ἰακωβιτῶν καὶ Ἀρμενίων, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς διαίρεσεων· καὶ ὅπως ὁ μετὰ Μαυρίκιον κακῶς τυραννίσας, Φωκά; αἰσχυρῶς ἀπηλλάγη τοῦ ζῆν.

42 Posteriorum quinque tomorum argumenta alius auctoris esse videntur. Qui tomī in hoc opere non exstant.

Ὁ δ' ἰνωκαιδέκατος αὐτὸν τε Ἡράκλειον, τοὺς Α
τε παῖδας καὶ ἱγγόνους αὐτοῦ καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῖς
γενόμενα περιέξει· τὰ τε τῆς Περσῶν κινήσεως
καθ' ἡμῶν, τοῦ τε ἀκαθίστου Ὑμνου, καὶ τῆς Ἱε-
ροσολύμων ἀλώσεως· καὶ ὡς ὁ μουσάρης τηνικαῦτα
ἀνεφάνη Μωάμεθ· ἐπὶ δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς αἰρέσεως
τῶν Μονοθελητῶν, καὶ τῶν ἐπ' αὐτῇ γενομένων,
Σεργίου τε καὶ Πύρρου, Παύλου τε καὶ Πέτρου,
Μαξίμου τε τοῦ Θείου καὶ ὁμολογητοῦ· περὶ τε
τῆς εὐσεβοῦς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Πωγω-
νάτου· καὶ τὰ κατὰ τὴν ἁγίαν Ἐκτὴν καὶ οἰκουμε-
νικὴν σύνοδον, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πραχθέντα, καὶ
μετ' αὐτὴν, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Πρωτομάρτυ, καὶ
τῶν καθέξης βασιλέων, ἄχρι δὲ καὶ αὐτῆς
ἐλθῆς ὁρχῆς Ἀναστασίου τοῦ Διτάρου καὶ Θεοδοσίου
τοῦ Ἀτραμυτηνοῦ τῶν αὐτοκρατόρων.

Ἡ μὲντοι περιοχὴ τοῦ εἰκοστοῦ τόμου ἵσταται
Ἀλέων Κόνων ὁ Ἰσαυρὸς καὶ Εἰκονομάχος· ἴδεν τε
ἡ τῶν Εἰκονομάχων αἵρεσις ἀνεφύη· πρὸς δὲ καὶ
ὁ Κοκρῶννος Κωνσταντίνος, καὶ τὰ δι' αὐτοῦ γε-
γεννημένα ἀθίως· ἐν ταυτῇ δὲ καὶ Γερμανοῦ, καὶ
τοῦ Διμασκῶθεν Ἰωάννου, Στεφάνου τε τοῦ νέου,
καὶ τῶν λοιπῶν θεομιστῶν αὐτοῦ ἔργων, μεμνήσε-
ται· καὶ ὡς διεφθάρη αὐτὸς τε καὶ ὁ παῖς· Ἀλέων ὁ
ἐκ τῆς Χαζάρης τὴν ἱππονομίαν κεκληρωμένος.
Ἐπὶ συνδιαλέγεται καὶ τὰ περὶ τῆς εὐσεβοῦς βα-
σιλείας Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης· καὶ τὰ κατὰ
τὴν ἁγίαν ἑβδόμην καὶ οἰκουμένην σύνοδον· καὶ
τῆς τῶν ἁγίων εἰκόνων τιμῆς· πρὸς δὲ Ταρασίου
καὶ Νικηφόρου· ἐπὶ δὲ Πλάτωνος καὶ Θεοδώρου τοῦ
Στουδίτου· καὶ τῶν γενομένων ἐν τούτοις σχισμά-
των· καὶ ὡς ὁ ἀπὸ γενικῶν Νικηφόρος, Σταυρά-
κιος τε καὶ ὁ Παγκαλὸς Μιχαὴλ, τὸν βίον μετέ-
λαβαν.

Ὁ εἰκοστόπρωτος τε κατὰ τὸν δυσσεβῆ Ἀλέοντα
τὸν Ἀρμένιον διγγέσται· ὅπως τε ἡ δευτέρα γέ-
γονεν εἰκονομαχία· καὶ τίς ὁ ταύτης πατήρ· καὶ
ὡς ὑπερόριος διὰ ταύτην ὁ πατριάρχης Νικηφόρος
ἐγένετο, καὶ ὁ Στουδίτης Θεόδωρος, καὶ ἄλλοι πλεί-
στοι· περὶ τε τῆς βασιλείας τοῦ Ἀμορίου Μι-
χαὴλ, καὶ περὶ Μεθοδίου τοῦ πατριάρχου· καὶ τὰ
ἐν τῇ βασιλείᾳ Θεοφίλου πραχθέντα· καὶ τῆς παρ-
ήρσεως τῶν τηνικαῦτα ἁγίων ἀνδρῶν, τῶν γρα-
πτῶν μάλιστα, καὶ Μεθοδίου τοῦ ἱεροῦ, καὶ Ἰω-
σήφ τοῦ ὁμνογράφου· καὶ ὡς ἐν τέλει γενόμε-
νος ὁ Θεόφιλος, ταῖς ἱεραῖς εἰκόσι προσέβητο.

Τῷ δὲ εἰκοστῷ δευτέρῳ ἵσταται διγγομένῳ, ὅσα
ἐπὶ Μιχαὴλ καὶ Θεοδώρῳ τῆς ἁγίας αὐτοῦ μητρὸς
τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπράχθη· καὶ ἡ ἀναστήλωσις τῶν
ἁγίων εἰκόνων ἐγένετο· περὶ τε Ἰωαννικίου τοῦ
μεγάλου, καὶ τῆς διακρίσεως Μεθοδίου, καὶ τῆς
τῶν ἀνδρῶν καθαιρέσεως ἱερῶν, καὶ τῶν τότε
σχισμάτων· περὶ τε Λιζικιανῶν καὶ Μανιχαίων·
καὶ ὡς τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος τὸν Χριστιανι-
σμόν προσεδέξατο· ἐπὶ δὲ καὶ περὶ Ὑγιατίου καὶ
Φωτίου τῶν πατριαρχῶν· καὶ τὰ μεταξὺ τῶν δύο
τούτων συμβάντα· καὶ τὰ μέσον Φωτίου καὶ Νι-

In decimo nono tomo agitur de ipso Heraclio,
liberisque et nepotibus ejus, et rebus sub eis gestis.
Agitur præterea de Persarum adversus Christianos
motu. Item de sacrosancto hymno, et Hierosoly-
morum captivitate. Et ut execrabilis et abomi-
nandus ea ætate Mahomethus coortus sit. Item de
heresi Monothelitarum, et qui eam sectati sunt,
Sergio, Pyrrho, Paulo et Petro; item de Maximo,
divino confessore; item de pio imperio Constantini
Pogonati sive Barbat; item de sancto sexto uni-
versali concilio, rebusque in eo et post id gestis,
tempore Justiniani Rhinotmeti, et succedentium
Imperatorum, usque ad integrum imperium Ana-
stasii Dicori, et Theodosii Atramyteni impera-
toris.

Vicesimi tomi materia erit Leo Conon Isaurus,
imaginum debellator: unde etiam hæresis et secta
imagines debellantium est exorta. Præterea Con-
stantinus Copronymus, et quæ ab eo imple sicut
facta. In eodem tomo mentio quoque sicut Germani,
Joannis Damasceni, et Stephani junioris, et item
reliquorum Deo in visorum factorum ejusdem Con-
stantini: et ut ipse, filiusque ejus Leo, cognomen
a Chazara, sive recessu, adeptus, interierint. Com-
plectitur idem tomos res gestas pii imperii Const-
antini et Irenæ, et sanctæ septimæ universalis synodi
acta, et restitutos sacris imaginibus honores. Age-
tur quoque de Tarasio et Nicephoro, item de Pla-
tone, et Theodoro Studita, et quæ horum temporum
fuerint schismata et dissidia; et quomodo Nice-
phorus nobilis, Stauracius, et Michael Rancuba
vitam finirent.

Vicesimus primus tomos impii Leonis Armeni
gesta: et quomodo secundum imaginibus bellum
sit illatum, quis ejus belli auctor; et ut ea de causa
Nicephorus patriarcha, Theodorus Studites, et
complures alii in exsilium sint acti, recensent.
Complectitur quoque imperium Michaelis Amoræi,
et res Methodii patriarchæ. Item res sub imperio
Theophili gestas. Item dicendi libertatem sancto-
rum eo tempore virorum, præcipue in pictis ima-
ginibus defendendis. Agitur item de sancto Metho-
dio, et Josepho hymnorum scriptore; et ut in fine
prope vitæ Theophilus sacras imagines approbaris.

In vicesimo secundo recensentur, quæ sub
imperio Michaelis, et Theodoræ matris ejus, san-
ctæ semine, Ecclesiæ acciderint, et restitutio sa-
cerum imaginum. Dicitur quoque de Joannico
Magno, de meditationibus Methodii, de impiorum
abrogatione sacerdotum: de ejus temporis dissidiis
et schismatibus, præcipue vero de Lizicianis et
Manicheis, ut gens Bulgarorum Christianismum
susceperit: de Ignatio et Photio patriarchis, et
quæ medio inter istos tempore acciderint. Item
quæ inter Photium et Nicolaum papam sint acta.

Et ut Bardas Cesar, et imperator Michael sit oc-

Vicesimi tertii tomi argumentum erit Basilus Macedo, et filii ejus, Leo Sapiens et Alexander, et quæ sub his Ecclesiæ evenerint. Et rursum res Photii et Ignatii. Item æta ejus quæ dicta est octava universalis synodus. Præterea scandala et offendicula, quæ tum per Photium exstiterunt. Item ut gens Rhutenorum sit Christiana facta. Item de patriarcha Stephano, qui Photio successit, et schismate propter ipsum Stephanum exorto. Insuper de quatuor conjugii imperatoris Leonis Sapientis, et schismatibus synodisque ea de causa habitis. Item de Nicolao et Euthymio patriarchis Constantinopolitanis, rebusque sub eis actis. Postremo, ut Leo sapientissimus imperator sit mortuus.

Et hæc quidem accuratius clariusque tui operi præmittere volumus, eo consilio, ut animis lectorum propositum argumentum eo perspectius esset. Ne cui autem historiam nostram depravare facile casset (consequerunt enim multi aliena scripta ex arbitrio suo, prout eis est visum, digerere atque disponere) primas sive capitales litteras tomorum, qui quidem tomi annorum suorum numerum quisque expressum continent, ita posuimus, ut certioris fidei gratia nomen et cognomen nostrum referant atque complectantur. Quamobrem peto, si quæ a nobis per totum hoc opus recte sunt exposita, ut ea extra invidiam sint collocata, quæ optimis quibusque rebus præcipue imminere consuevit. Sin vero in aliquibus ignorantia lapsi sumus, ea ut ab aliis, qui et doctrinæ et eloquentiæ, atque etiam experientie virtute pollent, corrigantur. In juvenili enim ætate opus hoc conscribere aggressi sumus, idemque nondum sextum et tricesimum annum egressi perfecimus. Quandoquidem autem abunde omnia ea quæ opus esse putavimus, hucusque præfati sumus, agendum divini Numinis ductu primis historiæ nobis firmamentum, ipsam scilicet

CAPUT II.

De vetustate nostræ Christianæ religionis, et de divinitate atque æternitate Filii; et ut ante legem, et post legem latam, sanctis et piis viris mysterium de divinitate Christi perspectum fuerit.

Res Christianorum a prima sua origine repetere, qui sint, unde, et quomodo tanta ceperint incrementa, eoque magnitudinis et gloriæ pervenerint, intempestivum, atque adeo supervacuum esse peto, ut in præsentia de eis perquiratur: cum sacra oracula et acta, innumerabilesque aliæ ex ordine res, aperte satis et accurate declarent, longissime ante, et ab initio, cumque ipsis conditi mundi principii, dogma nostrum una esse jactum et fundatum, seu

Α καλῶς τοῦ πάπα γεγεννημένα· καὶ ὁ; ἀσφαγῆ Βάρδας ὁ Καίσαρ, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἀνήρηται Μιχαήλ.

Τοῦ δὲ εἰκοστοῦ τρίτου ἡ περιληψὶς ἐστὶν Βασίλειος ὁ Μακεδὼν καὶ οἱ παῖδες αὐτοῦ, Λέων ὁ Σοφὸς καὶ Ἀλέξανδρος· καὶ τὰ ἐπὶ τούτων τῇ Ἐκκλησίᾳ συμβάντα· καὶ αὖθις κατὰ Φώτιον καὶ Ἰγνατίον· καὶ τὰ περὶ τῆς λεγομένης ὁδοῦ οἰκουμένης συνόδου, καὶ τῶν τηλικαῦτα σκανδάλων διὰ τὸν Φώτιον· καὶ ὅπως τὸ ἔθνος τῶν Χριστιανισμὸν παρέδωκεν· καὶ περὶ τοῦ μετὰ τὸν Φώτιον πατριάρχου Στεφάνου, καὶ τοῦ δι' αὐτοῦ σχίσματος· ἐπὶ δὲ καὶ τῆς τετραγαμίας τοῦ βασιλέως Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, καὶ τῶν δι' αὐτὴν γενομένων σχισμάτων τε καὶ συνόδων· περὶ τε Νικολάου καὶ Εὐθυμίου τῶν τῆς Κωνσταντινίου πατριαρχῶν· καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις· καὶ ὡς ἀπεβίω Λέων ὁ σοφώτατος βασιλεὺς.

Ταῦτα μὲν ἐς τὸ ἀκριβὲς προδιωρισάμεθα, ἡρημένοι τὴν τῶν ἀναγινωσκόντων διάνοιαν ἐκ τοῦ σχεδὸν τὴν τῆς ὑποθέσεως πρόθεσιν εὐσύνουτον ἔχειν· ἵνα δὲ μὴ τινι ἐξῇ λυμαινέσθαι τῷ συγγράμματι· εἰώθασι γὰρ οἱ πλείστοι τὰς ἀλλοτρίας πραγματείας διασκευάζειν πρὸς τὸ δοκοῦν· τὰς μὲν τῶν τόμων ἀπροστιγίδας τῷ ἐμῷ προσηφαλισάμην ὀνόματι τε καὶ ἐπωνύμῳ (1), διὰ πάντων χρόνων ἐτῶν συγκαλειόντων. Καὶ τοίνυν αὐτῷ, ἀ μὲν καλῶς ὑπὸ γόρεται παρ' ἄλλην τὴν συγγραφὴν, μὴ μετατέτω φθόνου, ἐς τοὺς καλοὺς πρὸ τῶν ἄλλων ἐπιφύεσθαι εἰώθεν· ἀ δὲ ἀγνοῆσαι συνήπειες, παρὰ τῶν οὗς λόγου δύναμις καὶ πείρας, διορθώσιν· νέοι γὰρ ὄντες ἡμεῖς, καὶ μὴ ποτὶ ἔκτου καὶ τριακοστοῦ τῆς ἡλικίας ἐπιβάντες· ἐν αὐτοῦ, ἥνικα τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦς ἐκδεδώκαμεν, τὸ προκείμενον διηγεσάμεν. Ἐπὶ δ' ἀποχρώντως ὅσα γε προσήκον εἶναι λελογίστα· προσθέμεθα, τῆς θείας ἡγουμένης βοήθης, κατάρξομαι γε τῆς ὑποθέσεως ὅθεν ἀρχεσθαι ἄμεινον, πρὸ πάντων τὸ τῆς ἱστορίας τιμὴν ἀσφαλῆς, τὴν ἀληθεῖαν.

rem ipsam, unde maxime convenit, ordiamur: in veritatem, consecrandam proponentes.

D

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Περὶ τῆς ἀρχαιότητος τοῦ καθ' ἡμᾶς τῶν Χριστιανῶν δόγματος, καὶ περὶ θεολογίας καὶ διδασκαλίας τοῦ Πνεύματος καὶ ὡς τοῖς πρὸ τοῦ νόμου καὶ ἐν τῷ νόμῳ θεοφιλέσι τὸ κατὰ Χριστὸν προκείμενον μυστήριον.

Τὸ μὲν οὖν τὰ Χριστιανῶν ἀρχαιολογεῖν, τίνας ὄντας, καὶ ὅθεν, καὶ ὅπως ἐπὶ τόσον τὸ κατ' αὐτοῦς ἐπιδέδωκε, καὶ εἰς τότε προεβλήθη δόξης, ἀκαιρὸν τε καὶ ἄλλως περιττὸν εἶναι τῷ παρόντι διερευνᾶσθαι, τῶν ἱερῶν λογίων καὶ πράξεων, καὶ μυρίων ἄλλων τῶν καθέξῃς, διαβρήδην ταῦτα μετ' ἀκριβείας διεξιόντων, ὡς ἀνωθέν τε καὶ ἐξαρχῆς, καὶ ὁμοῦ ταῖς τοῦ κόσμου χρησίμαι, τὸ ἡμέτερον δόγμα συγκαταβλήθη· μᾶλλον δὲ καὶ χρόνον ἐπίκεινα καὶ

(1) Primæ decem et octo tomorum istorum litteræ, ἀπροστιγίδες compositæ, nomen auctoris in Græco exemplari expriment, Νικηφόρου Καλλιστου.

αἰῶνας ἦν· εἰ γὰρ χρὴ πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῆς πί-
στεως ἡμῶν ἀπορῶν Θεὸν Λόγον, τὸν Κύριον ἡμῶν
Ἰησοῦν Χριστόν. Αὐτοῦ γὰρ ὄντος τοῦ κατ' αὐτὸν
μυστηρίου, καὶ τοῦ μὴ οἶσιναι τινος κεφαλῆς
ἐγνωσμένου, ὅσα γὰρ περὶ τὴν ἀναρχὸν αὐτοῦ καὶ
προαιώνιον γέννησιν ἀνατρέχει· τοῦ δὲ, ὡς ἂν τις
εἴποι, ὑστέρου καὶ τελευταίου, ὅσα περὶ τὴν κάτω
καὶ ἐν ὑστέρω τῶν χρόνων ἐκ παρθένου σάρκωσιν,
περίγειον τε πολιτείας καὶ ἀγωγῆν· τὰ μὲν πρῶτα
λέγειν καὶ διακριβολουμένην ἡκιστα γὰρ προσή-
κον παρίστη· περὶ γὰρ ἐκείνων εἰ τις ἐπαίσει, ὁ
λόγος πάρεργον ὢν, πλεον ἂν ἔργον ἢ ὢν ἕνεκα
λέγειν προύθετο παρίσχει. Ἐπεὶ γὰρ οὐ χρόνῳ,
ἀλλ' οὐδ' αἰὶνι μερίτῃ ἐκείνοις γενέσθαι ἐυνέπ-
σεν, οὐδέ τινα παρίνασι καὶ θαλάσῃ καὶ θαλάσῃ
ἐξεχωρήθη τὰ ὑπὲρ ἔννοιαν δρώμενα, ταῦτα μὲν τῷ
ἀκινδύνῳ τῆς σωπῆς· τιμῶν ἐπαχέσμεν· μᾶλλον
δὲ μηδὲ πολυπραγμονεῖν ταῖς ἐννοίαις· ἡμῶν τὰ
τοιαῦτα σφοδρῶς ἐπιτάξομεν, ἅτε νοῦ καὶ λόγου καὶ
διανοίας· ὑπέρτερα· ἡμῶν δ' ἀπόχρη μόνῃ τὰ ἐκ
τῶν θείων παράγειν Γραφῶν· ὡς, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ
Λόγος· καὶ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν· καὶ Θεὸς
ἦν ὁ Λόγος. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ χωρὶς
αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, ὁ γέγονε· καὶ ὡς ὢν αἰὶ
Θεός, ὁ ἀναρχὸς τε καὶ προαιώνιος, ὡς ἐκεῖνον μόνον
γνωστὸν, πρὸ τῶν αἰώνων γεννᾷ τὸν ἑαυτοῦ Ἰῶν
τὸν ἀληθῆ Θεὸν Λόγον ἀνεκκοήτως, ἀκαταλήπτως,
ὑπὲρ πάντα νοῦν καὶ διάνοιαν· σύνμα δὲ καὶ τὸ
πανάνυον αὐτοῦ Πνεῦμα· προβάλλει, οὐ γεννητὸς,
ἀλλ' ἐκπορευτὸς· Θεὸν καὶ αὐτὸ τέλειον ὁμοούσιον
τε τούτοις καὶ ταυτοδύναμον· τὰ τρία ἓν· μία φύ-
σις καὶ οὐσία καὶ δύναμις· μεθ' ὧν καὶ δι' ὧν τὰς
τε ἀγγελικὰς δυνάμεις καὶ τὸν κόσμον τοῦτον πα-
ράγει τε καὶ δημιουργεῖ μὴ πρότερον ὄντα· καὶ
τὸ δρώμενον σύμπαν· τὸ τε ψυχὴ καὶ μὴ χρω-
μένον.

cogitationem, cognitionemque omnem : simulque
sanctissimum suum profert Spiritum, non ut geni-
tum illum, sed ut procedentem : Deum et ipsum perfectum atque consubstantiali-
plane virtutis et potestatis. Et quod tres isti unum sunt, una natura et essentia et potestas, cum qui-
bus et per quos simul et angelicas potestates et mundum hunc universum produxit et condidit, cum
is antea non existerit ; et praeterea id quod in visum cadit conspiciaturque omne, quodque anima
agitatur, et quod anima caret (1).

Περὶ μὲν δὲ τοῦ αὐο γένους Χριστοῦ τοῦ τῆς
πίστεως ἡμῶν ἀρχηγού, καὶ τῆς ὀξίας τούτου καὶ
φύσεως, τοσαῦτά μοι λελέχθω. Τίς γὰρ ἂν αὐτάρ-
κης ἐκείνοις γίνοντο λόγος, καθὰ δὲ πού καὶ ὁ θεὸς
ὑποφαίνει χρησμός, Τὴν δὲ γενεάν αὐτοῦ, λέγων,
τίς δηγήσεται; Οὐδὲ γὰρ τις τὸν Πατέρα κατ'

¹ Joan. 1, 1, 3.

(1) Totus et lingua et mente et cogitatione hor-
reo, quando de Deo verba facio. De Deo autem
cum dico, unum vos circumfulgeat lumen, et tria.
Tria quidem, juxta proprietates sive subsistentias
seu personas : unum vero, secundum rationem
essentiae sive deitatis. Distinguitur enim insepara-
biliter, et coagmentatur separabiliter. Unum namque
in tribus Deitas ipsa, et ipsa tria unum, in quibus
veritas, seu quae Deitas sunt. (Greg. Theologus.)
Unus Deus, tres personae, una essentia, potentia,

A potius ultra tempora et saecula omnia id existisse,
si quidem ad auctorem et ducem professionis et
fidei nostrae Deum Verbum Dominum nostrum Je-
sum Christum respicere oporteat. Quandoquidem
enim duplex considerandum venit mysterium, et
alterum quidem tanquam quoddam caput contem-
plamur, quod scilicet ad aeternam, principio caren-
tem, saeculaque omnia praecedentem generationem
refertur ; alterum autem quasi posterius quiddam,
ut ita dicam, et ultimum spectamus, quod nimi-
rum ad inferiorem hanc et postremis temporibus
ex Virgine incarnationem factam, terrenamque
conversationem et vitam pertinet : prius illud
exponere, et accuratius oratione persequi, minime
omnium convenit. De eo enim si quis disserere
instituat, cum oratio talis extra propositum opus
sit, tum plus operae et negotii quam opus ipsum,
et ea de quibus tractare decreverimus, exhibeat.
Siquidem, cum neque tempus, neque saeculum ei
mysterio intercesserit, et proinde neque adesse
illi, neque contemplari et eloque id quod supra in-
telligentiam nostram est, concessum sit, quidquid
id est, tuto silentii praemio permittimus : ac po-
tius ingentis nostris, ne in talibus rebus curiosita-
tem nimium exerceant, imperabimus, utpote sensu,
ratione, et acumine mentis nostrae longe superio-
ribus. Nobis vero sacris fuerit sola et divinis Scri-
pturis adducere testimonia ; ut : *In principio erat*
Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat
Verbum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso
factum est nihil, quod factum est ; et insuper scire,
quod Deus semper existens, principioque carens,
et saecula praecedens, ita ut ipsi soli cognitum est,
ante ipsa saecula gignit suum ipsius Filium, verum
Deum Verbum, supra omnis intelligentiae et depre-
hensionis captum, et supra mentis sensum et co-

gitationem, cognitionemque omnem : simulque
sanctissimum suum profert Spiritum, non ut geni-
tum illum, sed ut procedentem : Deum et ipsum perfectum atque consubstantiali-
plane virtutis et potestatis. Et quod tres isti unum sunt, una natura et essentia et potestas, cum qui-
bus et per quos simul et angelicas potestates et mundum hunc universum produxit et condidit, cum
is antea non existerit ; et praeterea id quod in visum cadit conspiciaturque omne, quodque anima
agitatur, et quod anima caret (1).

D. Atque haec quidem de superno Christi, persua-
sionis et fidei nostrae principis, genere, ipsiusque
sublimi dignitate et natura, nobis dicta sufficiant.
Quae enim rebus tantis explicandis idonea suppe-
ditet oratio ? pro eo atque divinum id quoque os-
tendit oraculum : *Generationem vero ejus*, inquit,

sapientia, bonitas, una et indivisa Trinitas. Deus,
Dominus, Paracletus, Genitor, genitus, regenerans.
Ab uno omnia. A quo, per quem, in quo omnia.
Unus a se, unus ab uno, unus ab ambobus, ὅν a
se, ὅν ab altero, ὅν ab utroque. Pater, Filius, Spi-
ritus Sanctus. Una pater, Λόγος, Παράκλητος; que,
essentia, una virtus, una beatitudo : a quo, per
quem, et in quo beata sunt omnia, quaecumque
beata sunt. (Augustinus).

quis enarrabit? Neque enim quisquam Patrem, pro eo atque decet, satis cognoverit, præterquam Filius; neque rursum Filium, præterquam qui illum genuit Pater. Ad quem, ut est apud veterem Moysen, loquens Pater in creatione universi hujus:

- *Faciamus, inquit, hominem ad imaginem nostram et similitudinem*¹. Hunc ipsum sane, quicumque virtute et in Deum pietate aliis præstare primis temporibus dicti sunt, ut Abraham et Moses, **45** et insuper quicumque ante et post eos justi morum mutatione fuerunt prophætæ, et alii Deo placiti et grati homines, mentis oculis sincere et clare contemplati, prolixè cognoverunt, et tanquam germano Dei Filio præstantissimum pietatis honorem tribuerunt. Ille porro persuasionem fidemque ejusmodi remunerans, et Patris et sui cognitionem perfectiorem absolutioremque illis adauxit. Est quippe vetus oraculare verbum, neminem eorum qui antiquitus Deo placuerunt, sine fide in Christum finem vitæ consecutum esse. Siquidem per conjecturam id colligere licet, ex multifariam visionibus, quas alias aliis accumulavit, pro eo atque eas quisque ferre potuit. Atque equidem in hominis specie ipsi Abraham frequentius, progenitusque ex eo apparuisse creditur, quandoque per se ipsum, quandoque per administratos suos angelos, oraculis eos admonens, et docens de rebus optimis. Quod quidem culvis vel inde facile est existimare et credere. Angelum enim Dominum, vel etiam Deum appellare, consuetudo Scripturæ non est: sed ita simpliciter, nudo scilicet nomine, angelum: illum vero semper insignibus et excellentibus extollit et celebrat nominibus, Deumque et Dominum aperte et clare vocat. Itaque Verbum, quod colimus (1), æternum, et sæculis temporibusque universis antiquius fuisse, et veteribus olim, etsi non omnibus, quibusdam tamen, in mysterio apparuisse, paucis hisce dictum esse satis sit.

CAPUT III.

Quam ob causam non olim Servator Christus, sed in postrema temporum ætate, hominem assumpserit: et de perpetuo et sempiterno ejus regno.

Minime vero mirari oportet, non dudum antea, ita ut nunc, omnibus hominibus et gentibus Christum innotuisse. Doctrina enim Christi omnium consummatissima atque perfectissima, omnique sapientiæ et virtutis genere absolutissima, non **46** apta, opportuna et congruens omnino veterum hominum vitæ et moribus fuit. Quandoquidem a primis statim initis, qui incorruptibilem senique experient et beatam vitam acceperat, primus videlicet homo, et generis nostri auctor, minimum dati præcepti memor, immortalem fatali commutavit vita. Qui vero ex eo sunt progeniti, longe deteriores, uno atque altero excepto, agrestem quamdam, feram et prope belluinam omnes, appositionum suarum impetu ducti, egerunt vitam. Non itaque illi urbes incolere, non artibus aut

ἀξίαν γνώσιν εἰ μὴ ὁ Υἱός· ἀλλ' οὐδὲ τὸν Υἱὸν αὐδῆς, εἰ μὴ ὁ γεννήσας Πατὴρ· πρὸς δὲ κατὰ τὸν πάλαι Μωσεία κοινολογούμενος ὁ Πατὴρ τῇ παραγωγῇ τοῦ παντὸς τοῦδε, *Ποιήσωμεν, φησὶν, ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν*. Τοῦτον μὲν οὖν καὶ ὅσοι ἀρετῇ καὶ θεοσεβείᾳ τῶν ἄλλων διανεγκνίην λέγονται ἀνωθεν, οἱ τε περὶ τὸν Ἀδραμ φημι καὶ Μωσῆα, καὶ ὅσοι γε πρὸ ἐκείνων καὶ μετ' ἐκείνων δίκαιοι τῷ ἐξῆλλαγμένῳ τῶν τρόπων γέγινηται, προφῆται καὶ ἄλλως εὐάριστοι, δμῶσι διανοίας ἀκραίονως φαντασθέντες, λαμπρῶς ἔγνωσαν· καὶ οἷα Θεοῦ παῖδι γνησίῳ, γέρας ἐξελίσιν εὐσεβείας ἀπένειμαν. Ὁ δ' αὖ τῆς πίστεως ἀμειβόμενος τὴν Πατρικὴν τε καὶ αὐτοῦ γνῶσιν, ὥσαντι ἐνταλαστέραν, προστιθεὶς ἦν· καὶ γε λόγος ἀρχαῖος αἰρεῖ μὲν δὲ τὰ ἀνωθεν εὐφραιστηκότων Θεῷ δῖχα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως τὸ τοῦ βίου πέρας κληρώσασθαι· εἰ γε τοῦτο τεκμηριώσασθαι ἔξεστιν, οἷς διαφόρους πληθύνων ὁράσεις, πρὸς ὅπερ φέρειν ἕκαστος οὐδ'· τε ἦν, καὶ ἐν ἀνθρώπῳ σχηματίζομαι τῷ τε Ἀδραμ διαφόρως καὶ τοῖς ἐξ ἐκείνου πιστεύεται, καὶ ποτὲ μὲν δι' αὐτοῦ, ποτὲ δὲ διὰ τῶν λειτουργῶν αὐτοῦ ἀγγέλων χρηματίζων τὰ κρείττονα. Ὡς ῥῥδιον εἶναι παντὶ τῷ καὶ τοῦτο ἐνταῦθεν πιστώσασθαι. Τὸν μὲν γὰρ ἀγγέλον, οὐ Κύριον, οὐδὲ μὴν Θεὸν προσαγορεύειν ἔθος ἐστὶ τῆς Γραφῆς· ἀλλ' ἀπλῶς ἐπὶ τῶν ἀγγέλων φιλῶ καλεῖ τῷ ὀνόματι· ἐκείνον δ' αἰετ ἁμενούς καὶ ὑπερβεβηκόσιν ἐξαιρεῖ ὀνόμασι, καὶ Θεὸν καὶ Κύριον ἀριδῆλως κατονομάζουσα. Ὡς μὲν οὖν προαιώνιος ὁ καθ' ἡμᾶς Λόγος, καὶ τῶν αἰώνων πάντων καὶ χρόνων ἀρχαιότερος, καὶ ὥς τισὶ τῶν παλαιτέρων μυστικώτερον ὥφθη, εἰ καὶ μὴ σύμπταισι, αὐτάρκως εἰρήσθω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Δι' ἣν αἰτίαν μὴ ἀνωθεν ὁ Χριστὸς ἐκ τῆς ἀνθρώπων γενέσεως, ἀλλ' ἐν ὁστέρω τῶν χρόνων καιρῷ· καὶ περὶ τῆς αἰτίας τοῦ αἰώνιου βασιλείας αὐτοῦ.

Ἡκιστα δὲ θαυμάζειν χρή, ὅτι μὴ ὥσπερ νῦν, ἐκ πολλοῦ ἀνθρώποις πᾶσι καὶ ἔθνεσιν ἔγνωρίζετο· ἡ γὰρ πάσης ἀκριβείας καὶ τελειότητος πάνσοφος καὶ πανάρετος τοῦ Χριστοῦ διδασκαλία οὐχ οἷα τε ἦν τῷ πάλαι τῶν ἀνθρώπων βίῳ, καὶ μάλιστα γε προσήκουσα· καὶ γὰρ εἰ προοιμίῳ εὐδὸς, ὁ τὴν ἀγγέλω καὶ μακαρίων ζωὴν ἐπιφύας, ὁ πρῶτος δευλαδὴ ἀνθρώπος, καὶ τοῦ γένους ἡμῶν ἀρχηγός, ἐλάχιστα τῆς δεδομένης ἐντολῆς φροντισίας, ἀντὶ τῆς ἀθανάτου τὴν ἐπίκληρον ἠλλάξατο βιοτήν. Καὶ γε οἱ ἐξ ἐκείνου πολλοὶ χεῖρους γενόμενοι, πλὴν ἐνός που καὶ οὗ, ἀγρίον τινα καὶ θηριώδη σκεδὸν πάντας ἐπανήρηντο βίον, οἱστῶν τῶν ἰδίων ὀρέξεων ἐκφερόμενοι. Οὐ τοίνυν πόλεις· φρουρὰς, οὐ τέχνην, οὐκ ἐπιστήμης μετῆσαν· πολλοὺ γε μὴν ἐκείνοις ἔδει νόμων τε καὶ θεῶν δικαιοματίων. Ἀρετῇ τε καὶ

¹ Isa. LIII, 8. ² Gen. I, 26.

(1) Hoc exquisite et luculenter in Tryphone suo tractat S. Justinus.

φιλοσοφία παρ' αὐτοῖς οὐδὲ μέχρις οὐράτου· ἐγνωρίζετο. Νομάδες δὲ τινες· ἐπ' ἐρημίας διήγον, τὰ μὲν ἐνσπαρέντα τῇ φύσει λογικὰ σπέρματα διαφθείροντες· κακίαν δὲ πᾶσαν ἐξ αὐτοπροαιρέτου γνώμης ἀναπαύσσοντες, σὺμπαν, ἑπερ χερίστον αὐτοῖς, ἀδελῶς διεπράττοντο· ὥς ποτὲ μὲν φθοραῖς τε καὶ φόνοις τοῖς κατ' ἀλλήλων ὀπλίζεσθαι, ἐπὶ δὲ θεομαχεῖν αἰρεῖσθαι, καὶ τολμᾶν ἐπιτείχειν γῆν οὐρανῷ, κίχαινον προσαράσσειν τὴν κεφαλὴν· καὶ ἐπὶ τόσων κατ' αὐτῶν ἐγείρειν τὴν ἔμπαυον δύναμιν μετιούσαν τὸ αὐθαδὲς τε καὶ ἀκαρπον, καθά τινα ὕλην ἄγριαν κατὰ πάσης καχυμένην τῆς γῆς· ὥς ποτὲ μὲν θεὸν ὑπερβολαῖς ὑδάτων τούτους ἀμύνεσθαι, ἄλλοτε δὲ πυρὸς ὄχτοις καὶ κεραυνῶν ἀνημέροις βολαῖς ἀναστῆλιν παρῶσθαι τὴν ἐκείνων τῆς κακίας ἀσχετον ῥύμην, λιμοῖς τε ὁμοῦ καὶ λοιμοῖς, εἰδῶσι τε διαφῶρον πόλεμον, πρὸς τὴν τῶν κακῶν ἀνέλογον κίνησιν χρώμενον, καὶ ὥς οἷον εἰπεῖν, τὴν οὕτως ἀπηνῶς ἐπινοημένην τῶν ψυχῶν νόσον, καὶ δεινῶς ἔρπουσαν, δραστηριωτέροις κολαστηρίοις ἀνακαθαίροντα.

malignitatis eorum impetum reprimere aggredieretur: et praeterea fame simul et peste, et variis bellorum generibus ad indecentem et importunam malorum molitionem tollendam uteretur: tantamque animorum (ut ita dicam) luem impune omnia depascentem, graviterque invalescentem, efficacioribus repurgaret remediis et poenis.

Ὁμηνίκα τοίνυν ὁ τοσοῦτος τῆς κακίας κάρος κατὰ πάντων σχεδὸν ἐπαχέτο· οἷά τις μέθῃ δεινῇ, τὰς σῶν ἐπισκοποῦσα ψυχὰς, αὐτὸς ὁ πανάγαθος τοῦ Θεοῦ Λόγος ὑπερβολαῖς τῆς οἰκείας ἡττημένος χρηστότητος, τῇ τε φυσικῇ νόμῳ, ἄλλοτε δ' ἀγγέλων ἐπιστάταις, ἐπὶ δὲ καὶ δι' αὐτοῦ μυστικαῖς τισιν ἐπιφανείαις τῶν πάλαι περιδοῦντων ἐν θεοφιλίᾳ ἀνδρῶν ὀλίγοις που ἐκφαίνετο, ἀνθρώπου μορφὴν ὁπῶν· οἷα γὰρ μὴδ' ἄλλως ἦν ὁρᾶν αὐτοῖς ἐπικτόν. Ὡς δ' ἀρχοῦντος οὕτω διὰ τῶν θεῶν ἐκείνων ἀνδρῶν τὰ τῆς θεοσεβείας εἰς πολλοὺς κατεβάλετο σπέρματα· ἔθνος τε θεοσεβεῖν προσηύχον, ἐκ τοῦ κατὰ βραχὺ ἐλόκληρον ὑπέστη καὶ ἐγνωρίζετο· ὥς εἰς ῥίξαν ἀναφέρον βλάστης τὸν Ἀβραάμ, τοῦτο μὲν ὡσαύτῃ ταῖς πάλαι καὶ πρὸ βραχέος διαταῖς καλῶς ἐντετραμμένον, νόμῳ τῷ διὰ Μωσέως οἷά τινα χειραγωγῇ πρὸς μέλζονα θεοσεβείαν ἐγχειρίζει· σὺμβολὰ τε καὶ εἰκόνας Σαββάτου καὶ περιτομῆς, καὶ τινος ἑτέρας εἰσαγωγὰς θειωτέρων νοημάτων καὶ μυσταγωγίας παραδεικνύει, οὐκ ἀναργεῖς μέντοι, ἀλλ' ἀμυδράς τε καὶ σκιδεύεις καὶ ταύτας παραδιδούς. Ὡς δ' ἐνταῦθεν πανταχόθεν τούτου διαδοθέντος, ἐκ τοῦ ἀπηνῶς ἐκείνου καὶ ἀγρίου βίου ἥριμα μετεβδουμίζοντο, φιλοσοφεῖν τε ἐπέδωλον, καὶ πρὸς ἀλλήλους φιλίας τε καὶ ἐπιμιξίας ἔχειν κατήρχοντο· τῷ παιδαγωγῷ νόμῳ οἷά τινα κανόνι χρώμενοι καὶ ἐκπαιδευόμενοι· καὶ πρὸ γὰρ πάντων ἐμπειρὸς ἡ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς γνώσις· ἐκείνοις καταβρῆχοντο δεξιᾶί τε καὶ ἐπιτίθειτο καὶ πρὸς παραδοχὴν μειζόνων σπερμάτων θεογνωσίας ὡσαύτῃ ἦσαν· τῆνικαῦτα δ' αὐτοὺς πάλιν τῶν πρώτων τῆς ἀρετῆς σπερμάτων καταβολαῖς, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ὁ ἀναρχός τε καὶ προαιώνιος· ἐπὶ μὴδ' ἄλλως ἦν ἐγχωροῦν τὸ ἡμέτερον τῆς ἐπικαχυμένης καθάπαξ ἀπαλλαγῆνα· ἀρξ· καὶ πρὸς

A doctrinis scientisque ingenia excoluere, longe etiam a legibus divinisque cultibus et justificationibus absuere. Virtus porro et philosophia ne de nomine quidem apud eos nota fuisse: sed perinde atque quidam nomades, palantes in solis locis vivere, et insita sibi a natura rationis semina corrompentes, ac villositatem malitiamque omnem ex liberi arbitrii sententia resingentes, quidquid esset pessimum, timore deposito peregere: usque adeo, ut quandoque quidem ad mutuas cardes et homicidia inter se armati consurgerent, aliquando vero Deo bellum inferre inciperent, superque terram munitiones et niuros construere adversus caelum, et caput ad id illidere, ac in tantum denique inexpugnabilem vim et potentiam in se provocare atque excitare auderent, ut ad coercendam eorum simul et praefractam temeritatem, et inane inutileque coeptum, tanquam perniciosam nocentis herbae sylvam per universam terram effusam, Deus nunc immensis aquarum diluviis vindicare, nunc horrendis ignis imbribus compeescere, et violentum

Posteaquam igitur tanta malignitas, vitiorumque omnium gravado, perinde atque damnoosa quidam ebrietas, per omnes fere est grassata, caliginemque eorum animis offudit, ipsum omnium optimum Deo Verbum, magnitudine bonitatis propria coactum, nunc per naturae legem, nunc per angelorum adventum et praesentiam, quandoque etiam per se ipsum mysticis quibusdam et arcanis apparitionibus, paucis quibusdam qui antiquitas pietate et amore Dei clari existerunt viris, alicubi se exhibuit, hominis forma assumpta: quod aliter id ipsis aspicere concessum non esset. Cum porro satis ad eum modum per divinos illos viros in multos homines pietatis cultusque Dei conjecisset semina, et gens tali cultui dedita paulatim in dies magis magisque in unum coalesceret corpus, et quasi germen quoddam radice sua, Abrahamo niti cognosceretur: ei genti quae et antiquitus, et non ita pridem vita et moribus rite exculia

esset, legem per Moysen, perinde atque quemdam ducem et manuductorem, ad praestantiorē pietatem, Deique cultum, tradidit: symbola et signa, figurasque et imagines Sabbati et circumcisionis, et alia quaedam elementa seu principia divinarum consiliorum et contemplationum, mysticasque praeterea caeremonias, non apertas illas et claras, sed obscuras, tennes et umbratiles illis ostendens, et praebens. At ubi deinceps lege ubique divulgata, ex dura illa et agresii vita homines paulatim ad humanitatem sunt exculi et ad philosophandum animum adjecerunt, invicamque amicitias colere, et consuetudinem inter se habere coeperunt (paedagogo et doctore lege quasi regula utentes, sequē erudientes) atque in primis firmior stabilior-

que Dei Patris notitia apud eos radices egit, aptique jam et idonei tanquam ad semina majora Dei cognitionis suscipienda fuerunt: tum idem illud rursum, quod antea virtutis semina severtat, Dei Verbum principii expers, seculaque præcedens, quandoquidem aliter fieri non potuit, ut hominum genus tandem prorsus ab infusa ei liberaretur execratione et pernicië, et ad immortalem illam atque beatam reduceretur vitam, postremis temporibus, Romanorum imperio orbem obtinente, natura et conditione nostra accepta, nulla re a nostra (fatalibus duntaxat peccati inquinamenti exceptis) differente, ea et fecit et perpassum est, quæ æquum erat Deum facere corpore, in hac vita, peregre versantem. In qua ille nativitatem mirificam, opinionemque omnem excellentem, conversationemque insolitam, et doctrinam novam omnique naturæ miraculo superiorem mortem et sepulchram et resurrectionem reditivam exhibuit. Quæ omnia sigillatim vaticiniis prophetarum prædicta fuerant et promulgata. Quemadmodum et regnum ejus in fine sæculi divinus Daniel spiritu libiore et puriore perspexit, et hisce verbis humano more visionem eam descripsit: *Spectabam*, inquit, *donec throni ponerentur, et Antiquus dierum consedit*¹. Et commemorans res ipse suas, **48** *inseti* rursus: *Judicium consedit, et libri aperti sunt*. Et deinceps: *Spectabam*, inquit, *et ecce cum nubibus caeli tanquam filius hominis veniens, et aque ad Antiquum dierum pervenit, et in conspectum ejus adductus est, et ipsi traditus est principatus, et robur et regnum, et omnes populi tribus et lingue servient ipsi. Potestas ejus potestas sempiterna, quæ non præteribit, et regnum ejus non corrumpetur*². In quem vero alium hæc quædam, quam prorsus in Servatorem nostrum Christum, hominis filium, propter postremam ipsius per assumptionem carnem humanitatem, per oraculum propheticum nominatum?

CAPUT IV.

Quod nomina Dei, ejusdemque hominis Verbi, Christus scilicet et Jesus, longe antea ab ipso usque Moysæ symbolice, et sub certis indicibus in honore et pretio fuerint: præterea et sacerdotes ipsi, et reges, et prophete, Christi, per adumbrationem quandam sunt dicti.

Reliquum est ut demonstremus, ipsum æternum principioque earentem Deum Verbum non solum antiquitas pilis, Deoque charis hominibus cognitum, suoque tempore apud nos corporaliter, tanquam peregrinum versatum fuisse: verum etiam divinas ejus appellationes, Jesu scilicet, et Christi, non nobis solis, sed et veteribus prophetis in maximo habitas esse honore. Primum siquidem magnus ille Dei spectator Moses, cum imagines et symbola signaque quædam arcana et nova, juxta typum et figuras quæ ei in monte divinum ostenderat oraculum, institueret, pontificem Dei fratrem suum Aaronem renuntiavit: excellentemque ei honorem, præminentiam, et gloriam tribuens, Christum et unctum Domini pronuntiavit: et nomen id illi accomodavit, arcane per mysterium celebrans et cohonestans appellationem eam, illud-

Α την ἀρχήν και μακαρίαν ἐκείνην ἐπανελθόν βίωσθαι ἐκ τῶν ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, τῆς Ῥωμαίων βασιλείας ἀρχομένης, τὴν ἡμετέραν φύσιν ἀναλαβὼν, κατὰ μὴδὲν διαλλάττουσαν τῶν ἐκτικτῶν κηλίδων, τοιαῦτα ἐβρασί τε καὶ ἐπαθεν, ὅσα ἦν εὐδὸς Θεὸν δρᾶν μετὰ σώματος τῷ βίῳ ἐπιδημήσαντα· γέννησιν τε παράδοξον προβαλλόμενον, ἀθήνη τε βίωσθαι καὶ ξένην διδασκαλίαν, ὁπαρῶν τε αὐθις νέκρωσιν καὶ ταφήν καὶ ἀνάστασιν· ἃ δὴ πάντα κατὰ μέρος πάσαις ταις προφηταίς ἀνεκρῦντο· ὥς δὴ καὶ τὴν ἐπὶ τέλει βασιλείαν αὐτοῦ ὁ θεοτάτος Δανιὴλ τῷ νοερῷ πνεύματι κατείδεν, οὕτως πως τὴν θεωρίαν ἀνθρωπικώτερον υπογράφει, Ἐθεώρουν, λέγων, ὥς οὐ θρόνοι ἐτέθησαν· καὶ Παλαὶς ἡμερῶν ἐκδόσιν. Καὶ διεξῶν τὰ περὶ αὐτοῦ, ἐπιφέρει αὐθις. Κριτήριον ἐκδόσιν, καὶ βίβλοι ἠνεψήθησαν. Καὶ ἐξῆς, Ἐθεώρουν, φησί, καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος· καὶ ὅς τοῦ Παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἐβρασίς· καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ προσήνέθη· καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία καὶ πάντες οἱ λαοὶ, συνλαλῶσαι, αὐτῷ δουλεύουσιν· ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος, ἥτις οὐ παρελευσεται· καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρείσεται. Τίτι δ' ἂν ἄλλο ταῦτ' ἐφαρμόσαιεν ἢ πάντως τῷ ἡμετέρῳ Σωτῆρι Χριστῷ, ἀνθρώπου υἱῷ διὰ τὴν ὑστάτην αὐτοῦ ἐνανθρώπησιν χρηματίσαντι;

nubibus caeli tanquam filius hominis veniens, et aque ad Antiquum dierum pervenit, et in conspectum ejus adductus est, et ipsi traditus est principatus, et robur et regnum, et omnes populi tribus et lingue servient ipsi. Potestas ejus potestas sempiterna, quæ non præteribit, et regnum ejus non corrumpetur.

C

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Ὅτι καὶ αἱ ἀλήθειαι τοῦ θεανθρώπου Λόγου, ἡ Χριστὸς δηλοῦσι καὶ Ἰησοῦς, ἀνέθεν ἀπὸ τοῦ Μωϋσῆος συμβολικῶς ἐσημειώοντο καὶ ἐν τῇ αἰσῇ ἦσαν· διὸ καὶ οἱ λεπίς, καὶ οἱ βασιλεῖς, καὶ οἱ προφῆται, Χριστοὶ σκιαῶς ἀνομάζοντο.

Ἐξῆς δ' ἂν εἴη δεικνύσαι, ὥς οὐ μόνον αὐτὸς ὁ προάνάρχος Θεὸς Λόγος τοῖς πάσαις θεοφίλεισιν ἐγνωστο, καὶ ὅτε προσήκων καιρὸς καὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς διαμεικτῶς ἐπιδημήσιν· ἀλλ' ὅτι περ καὶ αἱ θεοτάται ἀλήθειαι αὐτοῦ, ἡ τε Ἰησοῦς δηλαδὴ, καὶ Χριστὸς, οὐχ ἡμῖν μόνοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐκ παλαιοῦ προφήταις διὰ πλείστης ἡγόντο τῆς τιμῆς. Πρώτος τοίνυν αὐτὸς ὁ θεοπτικώτατος Μωϋσῆς, εἰκόνας καὶ τινα σύμβολα καινότερα καὶ ἀποκρυφα παραδίδους, κατὰ τοὺς τύπους, οὓς ἐν τῷ βραίῳ ἡ χρησιμοφύσεως ἐπέθετο, ἀρχιερεῖα Θεοῦ τῶν ἀδελφῶν Ἀαρὼν ἀναδείκνυσιν, ὑπερβάλλουσάν τε τιμὴν ἐκείνῃ καὶ πρεσβείαν καὶ δόξαν διαταξάμενος, Χριστὸν Κυρίου ἀναγορεύει· καὶ τοῦτο ὄνομα αὐτῷ περιτίθει, μυστικῶς σημνύων τὴν κλήσιν, καὶ προδιαγράφων ἐκείνην, ὥς τε θεῶν καὶ ἐξουχον ἡγόμηναι. Οὐ μὲν δὲ ἀλλὰ καὶ τῇ Ἰησοῦ προσήγορίαν, αὐτὸς

¹ Dan. vii, 9. ² ibid. 13, 14.

αὐθις πρῶτος θεῖον Πνεύματι ἐμπνευσθεὶς, μὴ μὲν
 πρότερον τοῦτ' ἀκουσθὲν ὄνομα, τῷ τοῦ Ναυῆ μόνῳ
 σοφῶς περικέχρηται, γέρας ὡς αὐτὸν τι ἐξαίρετον, καὶ
 βασιλικῶς διαδήματος ἐντελέστερον, τοῦτον θεωροῦ-
 μενος ἐν συμβολικῶς ἔργῳ μετὰ τὴν ἐκείνου τελευ-
 τὴν, τὴν κατὰ πάντων ἀρχὴν ἐκδεχόμενον, Εἰκόνα
 καὶ γὰρ φέρων ἦν ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦ· τοῦ Σωτῆρος
 ἡμῶν· ὃς μόνος μετὰ Μωσῆα καὶ τὸ συμπέρασμα
 τῆς δι' ἐκείνου συμβολικῆς λατρείας τὴν ἀρχὴν τῆς
 ἀληθοῦς καὶ διαυγοῦς εὐσεβείας σαφῶς διεδίδατο.
 Ὁ μὲν οὖν Μωσῆς, ἥπερ μοι εἰρηται, διχῇ διελθὼν
 τὰς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κλήσεις, τοῖς ἐξόχως τιμῇ
 καὶ δόξῃ παρ' αὐτῷ δοξασθεῖσι, τῷ μὲν ἀρχιερεὶ
 τῇ Χριστῷ, τῷ δὲ μετ' αὐτὸν ἡγήτομακρ τὴν
 Ἰησοῦς ὑπερφύως σερμύων, συμβολικῶς αὐτοῖς
 περιέθηκε. Καὶ ἄλλοι δὲ μετ' αὐτὸν ἀριθμῶς τῶν
 προφητῶν Χριστὸν τὸν Σωτῆρα ὀνόμαζαν. Πνεῦμα
 γὰρ, φησὶν Ἱεραιας, ἀπὸ προσώπου ἡμῶν· Χρι-
 στὸς Κύριος συνελήφθη ἐν ταῖς διαθροαῖς αὐ-
 τῶν. Καὶ Δαβὶδ δὲ φησι, Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς
 τῆς γῆς, καὶ οἱ ἀρχόντες συνήχθησαν ἐπ' αὐτὸν·
 κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ Χριστοῦ αὐτοῦ. Οἱς
 ἐξῆς ἐπιφέρει λέγων, Κύριος εἶπε πρὸς με, Υἱὸς
 μου εἰ σὺ· ἐγὼ σήμερον γενήνηκα σε. Ταῦτ' ἄρα
 τὸ τοῦ Χριστοῦ σεβάσμιον ὄνομα οὐ τοὺς ἱερωτάτη
 μόνον τετιμημένους τῷ σκευαστῇ κατασκευαίται
 συμβολικῶς, ἀλλὰ καὶ τοὺς βασιλεῖς αὐτοῦς. Θεῖον
 γὰρ τοῦτους χρίοντες Πνεύματι οἱς τοῦτ' ἐπιτί-
 τραπτο, Χριστοῦς κατ' εἰκόνα εἰργάζοντο καὶ ὀνό-
 μαζον. Ἐκεῖ τοι γὰ καὶ αὐτοῖς πάντας τοὺς τοιοῦ-
 τινὰς ἐνέσαν τῆς κατὰ πάντων ἀληθοῦς ἀρχῆς καὶ
 ἐξουσίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Να
 μὴν καὶ τῶν προφητῶν τινὰς Χριστοῦς γὰ εἶναι τῷ
 θεῷ Πνεύματι καταδείχσαν. Καὶ γὰρ πῶς οὗτοι
 πάντες πρὸ· τὸν μόνον ἀρχιερεῖα τῶν ὧν καὶ πά-
 σης κτιστοῦς βασιλεῖς, καὶ μόνον προφήτην ὄντα τῶν
 προφητῶν, τὸν Σωτῆρα Χριστὸν, τὴν ἀναφορὰν
 εἶχον. Ἀποδείξεις δ' ἀναγρῆς τὴ μὴ τινὶ τῶν ἀρχιε-
 ρέων καὶ βασιλέων καὶ προφητῶν, τὸν συμβολικῶς
 κεχρισμένον τῷ τοῦτου ὀνόματι, τοσαύτην προσγα-
 νίσθαι δύναμιν θεοειδοῦς ἀρετῆς, ὅσην ὅλητα ὁ Κύριος
 ἡμῶν Ἰησοῦς καὶ ταῖς ἀληθείαις ὄντως Χριστὸς
 ἐπεδείξατο, οὐκ ὅθεν ἔχων. Ἀλλ' οὐδὲ τινι τῶν ἀπάν-
 των ἐγένετο τοὺς ἐξ ἐκείνου εἰς ὑπῆκοον καταστάν-
 τας ἐκ τῆς εἰκονικῆς ὀνομασίας προσαγορευομένους
 Χριστιανοὺς, καὶ ταῦτ' ἐπιπολὺ δόξης τε καὶ τιμῆς
 προσέθενται. Οὐδὲ τοσαύτη ἄλλη γὰρ περιήφθη τιμῇ
 τοῦ σεβάσματος καὶ μετὰ τὴν τελευτήν, ὡς καὶ ὁ παρ
 αὐτοῦ· τινὰς τὸ ἔξῃ ἐκ τοῦ βῆστος ἔστιν ποιεσθαι.
 Ἀλλ' οὐδὲ σεισμὸς τις οἰκουμένης καὶ κίνησις περὶ
 τοιαῦτων ἐξ αἰῶνος τοσαύτη ἐγένετο, ὅση περὶ αὐ-
 τῶν· ὅτι γὰ μὴδὲ ἱκανὴν εἶναι τοῦ τύπου τὴν δύνα-
 μιν τοσαύτ' ἀνεργεῖν, ὅσα ὅλητα καὶ τὴν γῆ· ἀληθείας
 παράστασις, ἣ διὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀριθμῶς
 ἐδείκνυτο· ὃς γὰ οὐδὲ τι τῶν ὄσα σεμνὰ τε καὶ τίμια
 παρὰ τοῦ λαβῶν, ἀλλ' οὐδὲ τὸ γένος ἐξ ἱερῶν τάχα
 κατέγων· οὐδὲ τοιοῦτα δυναστείας ἐπὶ τὴν βασιλείαν

A que divinando adumbrans, divinum quiddam et
 excellens esse ducem et principem. Porro Jesu
 quoque cognominationem ipse primus divino affla-
 tus Spiritu, cum nunquam antea hoc nomen au-
 ditum fuisset, filio Nave soli sapienter indidit:
 voluit præcipuum, et regio diademate præstantio-
 rem perfectioremque honorem illi habens, 49
 quem per symbola cognoverat, post obitum suum
 imperium in omnes suscepturum esse. Imaginem
 enim Jesus Nave filius Servatoris nostri ferebat:
 qui vixit post Moysen atque consummationem sym-
 bolici umbratilisque cultus illius regnum veræ et
 illustris pietatis manifesto suscepit. Moses itaque,
 ut dixi, disinctis Servatoris nostri appellationibus,
 quas summo honore et gloria extulit et condeco-
 ravit, pontifici quidem, Christi; successori vero
 suo duci, Jesu nomen magnificentissime, non sine
 arcano et ingenti mysterio, tribuit. Quin et alii
 post illum prophetae, aperte et significanter admo-
 dum, Servatorem Christum nominarunt. Spiritus
 enim, inquit Jeremiás, ante faciem nostram: Chri-
 stus Dominus comprehensus est in corruptionibus
 eorum. Et David: Assiderunt, ait, reges terræ, et
 principes convenerunt in unum, adversus Dominum,
 et adversus Christum ejus. Quibus verbis deinceps
 illa inferi: Dominus dixit ad me, Filius meus
 es tu, ego hodie genui te. Hoc ipsum porro Christi
 veneratione dignum nomen, non solum eos qui sa-
 cerdotio cohonestati essent, facillio exornavit oleo,
 C idque per symbolum, sed et reges ipsos. Divino
 enim hosce inungentes Spiritu, quibus id fuerat
 commissum, Christos per imaginem et faciebant,
 et ungebant. Quandoquidem et regibus omnino
 typi quidam et figure inerant, veri regni et po-
 testatis Servatoris nostri Jesu Christi in ombes.
 Cæterum et prophetas quosdam Christos esse, di-
 vini Spiritus instinctu percipimus. Etenim si
 omnes, ad unicum Pontificem omnium, et creature
 omnis regem, solumque prophetarum Prophetam,
 Servatorem Christum, respectum suum habderunt.
 Id illud clarissime ostendit, quod nulli omnium
 pontificum, regum, et prophetarum, qui symbolico
 hujus nomine uncti honoratique sunt, tanta di-
 vine virtutis vis fuit et potestas, quantum scilicet
 Dominus noster Jesus, et reipsa vere Christus,
 D nativam et propriam eam habens, ostendit atque
 exhibuit. Sed nulli etiam ex omnibus hoc contigit,
 ut eos qui se illis ut subditos subjecerunt, Imagi-
 nario et umbratili nomine Christianos cognomina-
 rent: 50 cum illi tamen ad ingentem gloriam et
 honorem processissent. Jam nec alii cuiquam tan-
 tas etiam post obitum attributus est cultus, et ve-
 nerationis honor, ut pro ejus nomine ipsam quo-
 que vitam aliqui non gravate vilem habuerint,
 amiserintque. Insuper neque circa quemquam a
 mundo conditio, tantus motus et cohabitatio habita-
 bilis terræ, quantus circa eum, fuit. Enimvero

fieri neutiquam posse, ut vis et virtus typi atque imaginis tantum perficiat, quantum nimirum veritatis ipsius representatio et exhibitio, ea quæ in Servatore nostro est perspecta potestas, manifestissime comprobatur et declarat. Qui quidem cum nihil eorum quæ magnifica et præstabilia habentur, a quopiam accepisset: sed neque genus fortasse ex sacerdotum ordine duxisset, neque opibus aliquibus ad regnum erectus esset: neque pro propheta, ut veteres illi, se gerisset, neque dignitate aliqua a Judæis auctus esset; quamvis per se ipsum revera omnia a Patre, et non per symbola aut figuras haberet: Christus tamen præ omnibus illis maxime est renuntiatus, atque declaratus: et cum orbe habitabili universo cognomen simul suum, simul et veneranda et sancta instituta moresque suos communicavit: non umbras, typos et imagines, ut antea factum fuerat, rerum pulcherrimarum, sed manifestas ipsas et veras virtutes exhibens, vitamque quamdam sublinem et cælestem, una cum veritatis dogmatibus, eis ipsis qui sacris ejus iniuncti essent, relinquens, ipsissimus scilicet et verissimus Christus, perfectissimus Dei Verbum, qui non facillito perinde atque relligui, sed divino naturaliter unctus esset Spiritu. Cujus rei certissimam fidem facit illud Isaie verbum: *Spiritus Domini super me, propterea quod unxit me*, et quæ sequuntur¹. Rursus illud divini Davidis: *Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis, præ consortibus tuis*². Ubi id etiam quod longissime eis præstat, qui quondam imaginarii uncti fuerant, satis subindicat et describit. Idem David alibi quoque: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*³. Qui introducitur, non facticio oleo ad sacerdotum ministerium unctus, neque quidquam ad Hebræorum sacerdotum pertinens: qui in catalogum et generis concatenatam continuationem solemniter perscribebantur. Quapropter secundum ipsius ordinem, non autem juxta aliorum qui symbola, typos et figuras acceperant, ritum, Christus et Pontifex receptio jurejurando, Servator noster est promulgatus. **51** Unde illum neque corporaliter unctum, neque ex sacerdotali tribu natum, qui attente et diligenter historias legendo observavit, inveniet: quippe qui ab ipso Deo et Patre, ante sæcula condita, sempiternum ab æterno et in æternum sacerdotium, tanquam munus quoddam et honorem præcipuum obtineat. Illud quoque non minus est incorporare divinitasque advenientis unctionis signum et indicium, quod hunc ex omnibus unum, per omnem terram, Barbari simul et Græci Christum nominant. Et jam inde a temporibus ejus ad hunc usque diem in eum credunt, ut verum Deum et Regem unicumque Pontificem Dei et Prophetam: eum colunt et venerantur: quique (quod orationem et rationem omnem excellit) nomine ejus censentur, persuasum illud habent, ut non labiis tantum et verborum strepitu illum, sed omni prorsus animi affectione et virtute colant: usque eo, ut de facili consilium capiant et statuunt, et ipsam propter eum ponere animam et vitam.

A ἀχθείς, οὐτε μὴν προφήτης ὡς οἱ πάλοι γινόμενος, ἀλλ' οὐδέ τις ἀξίας παρὰ Ἰουδαίους ἐνευπορήσας· καὶ ταῖς ἀληθείαις πάντα εἶχε πατρῶθεν, εἰ καὶ μὴ συμβολικῶς, Χριστὸς μᾶλλον ἐκείνων πάντων ἀνυγορεύθη· καὶ πάση τῇ οἰκουμένῃ τῆς σφετέρας προσηγορίας καὶ τῆς σεμνῆς πολιτείας μετέδουκεν· οὐ σικὰς καὶ τύπους καὶ εἰκόνας, ὡς τοπρίν, τῶν καλῶν, ἀλλ' αὐτὰς γυμνὰς τὰς ἀρετὰς παρασχόν· βλον τε τινα διηρμένον καὶ οὐράνιον μετὰ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων τοῖς διασώταις καταλιπόν, ἅτε ὦν αὐτὸς ταῖς ἀληθείαις Χριστὸς, ὁ τοῦ Θεοῦ παντάλῃς Λόγος, ὁ μὴ τῷ σκευσθεῖ, ὥσπερ δῆτα καὶ οἱ λοιποὶ, ἀλλὰ τῷ θεῷ φυσικῶς χρισθεὶς Πνεύματι· εἴπερ ἐκεῖνο τοῦ Ἑσίου τὴν μαρτυρίαν παρέχεται· **B** ἀξιόπιστον Πνεῦμα Κυρίου ἐκ' ἐμῆ, οὐ εἰνεκεν ἐχρισέ με, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ τὸ τοῦ θεοῦ πάλιν ἐκεῖνο ἀπεδιδ, διὰ τοῦτο ἐχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, ἑλπιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοῦς μετόχους σου. Ἐν ᾧ καὶ τὸ καθ' ὑπερβολὴν κρίτεον τῶν πάλοι εἰκονικῶς καχρισμένων καθυπογράφει. Ὁ δ' αὐτὸς καὶ ἀλλαχοῦ· *Εὐ εἰ λαρεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ*. Ὅς εἰσάγεται, μὴ τῷ σκευσθεῖ ἑλπίει εἰς τὴν λαρετείαν χρισθεὶς, ἀλλ' οὐδὲ τῇ καθ' Ἑβραίων λαρεσύνῃ προσήκειν, ὅσα γὰρ τῇ τοῦ γένους· σερῖ ἀναγέγραπται· διόπερ κατὰ τὴν αὐτοῦ τάξιν, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν τῶν ἄλλων τῶν σύμβολα καὶ τύπους εἰληφόντων Χριστὸς καὶ ἀρχιερεὺς μετὰ παραλήψεως· ὅρων ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀνηγόρευται. Ἐνθεν τοι οὐδὲ χρισθέντα αἰματικῶς, οὐδ' ἐκ πολὺς λαρετικῆς γινόμενον, προσεχῶς τις ὁροῖ που τὰς ἱστορίας ἀναλαγόμενος· ἐξ αὐτοῦ μέντοι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς πρὸ τῶν αἰώνων ἀγῆρευ προαιωνίως καὶ ἑσσεὶ τὴν ἱερωσύνῃ ὥσπερ τι γέρας διακατέχοντα· οὐχ ἦτον δὲ καὶ τὴν ἀσωμάτου καὶ ἐνθεοῦ χρίσεως μέγα τακμήριον, τὸ καὶ μόνον ἀπάντων ἐφ' ὅλῃ τῇ γῇ, ἐν τε βαρβάρους καὶ Ἑλλησι, Χριστὸν αὐτὸν ἐνομάζεσθαι· καὶ ἐξ ἐκεῖνου ἐς δεῦρον παρὰ τοῖς εἰς ἐκεῖνον πεπιστευμένοις, καὶ ὡς ἀληθῇ Θεὸν καὶ Βασιλέα καὶ μόνον ἀρχιερεὰ Θεοῦ καὶ προφήτην τιμᾶσθαι τε καὶ σεβάζεσθαι· καὶ τὸ γὰρ λόγου ἐπέκεινα, ὡς μὴ γέλλεσι μόνον, μηδὲ φόβοις ῥημάτων τοῦς τὴν αὐτοῦ κλησὶν ἐνδεσμένους τιμᾶν παύεσθαι, ἀλλὰ πάσῃ διαθέσει ψυχῆς· ὡς ἐκ τοῦ **C** ῥάστου ἐνελεῖν, τοῦτοις δ' αὐτὸν καὶ αὐτὴν προεδόνα· ψυχὴν αἰετίζεσθαι.

¹ Isa. lxi, 1; Luc. iv, 18.

² Psal. xlv, 8.

³ Psal. cix, 4.

ΚΕΦΑΛ. Ε.

A

CAPUT V.

Ὡς καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ διδασκαλία καὶ ἡ κατὰ τὸ
Εὐαγγέλιον πολιτεία τῶν Χριστιανῶν σύγχο-
ρος τῷ τῶν ἀνθρώπων ἢ γένει, καὶ κατὰ τῶν
πάλαι θεοφιλῶν καὶ ἀγίων ἐτηρηγέτο ἀνδρῶν·
ὡς καὶ Ἀβραὰμ ἐδείξαι πίστεϊ δικαιοσύνης ἀπὸ
τῆς περιτομῆς.

Ἐπὶ τούτοις, ὅτι μὴ πρόσφατος ἡ τοῦ Σωτῆρος
διδασκαλία, ὡς ἂν ἐν ὑστέρω τῶν χρόνων συστάσα,
μᾶλλον ὑπὸ τινος ἐλάχιστα τῶν πολλῶν διαφέροντος·
ἀλλ' ὡς ὅσον εἰπεῖν ἐκ πρώτης ἀνθρώπων γενέσεως
τῷ φυσικῷ νόμῳ παρὰ τῶν ἐκ παλαιοῦ θεοφιλῶν
καὶ δικαίων κατορθοῦτο ἀνδρῶν καὶ ὁ τῆς ἀγωγῆς
τρόπος μετὰ τῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων σύγχο-
ρος τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει θεῶθεν διγνωστο, καὶ
οὐκ ἐναγχοῖς τιτι διαπέπλασται, παριστᾶν ἥδη δι-
καιον. Ὅτι μὲν οὖν ἡμεῖς νέοι πάντως τὸ καινὸν
ὄνομα Χριστιανοὶ καλεῖσθαι χθές· τοῦ καὶ πρότερον
πεπλουτήκαμεν, εὐδὸλον· ὅτι γε μὴν τῇ τοῦ Σωτῆ-
ρος ἐπιφανείᾳ ἀθρόον ἐκφανὲς κατέστη οὐ σμικρὸν
τι ἔθνος, καὶ κάτω του καίμενον, οὐδ' ἐπὶ μίδς ἰδρυ-
μένον γυνίως, ἀλλὰ σχεδὸν πᾶσαν τὴν γῆν διελθόν,
καὶ διὰ τοῦτο θεοσεβεία τε διαφέρων, καὶ ἀριωγῇ
θεῶς ἀήτητόν γε ἰσόμενον καὶ ἀνυπερβόν, κατὰ
τὴν, οὗ τῇ κλήσει σεμνύνεται, ἀνωθεν τε καὶ τὸ τῆς
αὐτοῦ διαίτης καὶ πολιτείας εἰκόνηστο, ὡς ὁλόν τε
δείξει· περὶ σομαι· ὁ δὲ καὶ τινι τῶν προφητῶν
θεῶν Πνεύματι τὸ ἀθρόον προορῶναι τοῦ μέλλοντος,
ὡς ἂν ἐν ἐκκλησίᾳ εἰπεῖν ἐξεγίνετο· Τίς ἤκουσε
τοιαῦτα· καὶ τίς ἀσώδρακεν οὕτως· Εἰ ὁδὸν γῆ
ἐν μὲν ἡμέρᾳ, καὶ ἐν ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ εἰσάραξ. Εἰτα
καὶ τὴν μέλλουσαν ἐμφανίει προσηγορίαν τοῖς δὲ
δουλοῦσιν μοι, λίγων, κληθήσεται ὄνομα και-
νόν, ὃ εὐλογηθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸ μὲν δὲ
τῶν Ἑβραίων γένος αἰδέσθαι πάντως, ὡς διαφέρων
καὶ ἀργαιότητι. Ἐπὶ δὲ τούτῳ ἀνδρες σπάνιοι μὲν,
πλὴν θεοφιλῆ καὶ δικαιοσύνη καὶ τῇ λοιπῇ ἀρετῇ
διανεγχεῖν ἀναγράφονται καὶ πρό γε τοῦ κοσμικοῦ
κλύδωνος καὶ μετέπειτα· Ἐθὺ οὗτοι, καὶ ὁ Ἐνός,
καὶ ἄλλοι, ὁ τε Νῶς· πρὸς δὲ καὶ οἱ παῖδες· τούτου,
καὶ οἱ ἀπόγονοι. Εἰς δὲ τούτων καὶ Ἀβραὰμ, ὃν
προπάτορα ὁρῶν Ἑβραίων παῖδες μεγαλυνοῦσι,
καὶ οἱ κατὰ γένος ἐκείνῳ προσήκοντες· οἱ ἐπὶ δι-
καιουσύνη καὶ θεοσεβείᾳ λαμπρῶς μεμαρτύρηται.
Εἰγε τοίνυν τίς ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ κάτωθεν ἀπαρ-
ξίμενος, εἰς τὸν πρῶτον ἀνθρώπον ἀναδράμοι, ἔργῳ
πάντας εὐφραίνει Χριστιανούς· ὅσοι δηλαδὴ μεμαρ-
τύρηται, εἰ καὶ μὴ τῇ προσηγορίᾳ τῆς κλήσεως·
ὁ γὰρ βούλεται τὸ Χριστιανὸν ὄνομα παριστᾶν, ὡς
γνώσιν ἔχει πίστεως καὶ διδασκαλίας Χριστοῦ, σω-
φροσύνης τε καὶ δικαιοσύνης ἐμπρέπει, ὁρθοῦ τε βίου
καρτερία, τῷ τε ἀνδρείῳ τῆς ἀρετῆς, καὶ τὸ ἀκλό-
νητον ἐστάναι τῇ τῆ· εὐσεβείας ὁμολογία τοῦ ἐπὶ
πάντων Θεοῦ, τοῦτο κάκεινοις ἐπίσης ἡμῖν ἔσπου-
δάτε· οὐ γὰρ τοῖς πολλοῖς ἦν ἐκείνοις περιτομῆς τε
Σαββήτων παρατηρήσεως, οὐδὲ τροφῶν παραφυλα-

Quod Christi doctrina, et vita ex præscripto Evangelii
Christiana, cum ipso hominum genere existerit,
et quod ea antiquitus in sanctis et Deo dilectis
hominibus efficax fuerit : quod ipsum et Abraham
declaravit, fide justificatus ante circumcisionem.

Sub hæc (1), doctrinam Servatoris nostri non
novam ac recentem, posterioribusve temporibus a
quopiam, qui minimum multis præstet, insituta-
tam : sed potius, quantum dicere possum, a prima
hominum origine, lege naturæ, antiquitus a piis
Deique amantibus et justis viris, rectissime tracta-
tam : disciplinæque ejus morem, unâ cum pietatis
et religionis dogmatibus, tempore, generi humano
æqualem cognitum, et non nuper admodum inven-
tum atque excogitatum esse, æquum est visum
astruere. Et quod nos quidem recentes omnino,
novo nomine, ut Christiani vocemur, heri quodam-
modo et nullius in aucti simus, talis constat.
Ceterum quod in ipsa Servatoris apparitione, quæ
clara et illustris prorsus coaluit gens, non exigua
illa et infimum locum oblinens, neque in uno ali-
quo orbis angulo collocata, sed quæ fere univer-
sam pervaserit terram : ob eamque causam cum
pietate in Deum excellens, tum ope divina invicta
futura est et incolumis, ad ejus speciem, cujus
nomine gloriatur, ejusdemque mores et instituta,
longe etiam antea conformata sit, 52 quoad ejus
fieri poterit, ostendere conabor. Id quod propheta
etiam cuidam, ut quod omnino futurum esset,
divino Spiritu illustratus videret, et quasi mente
consternatus prædiceret, contigit : *Quis audivit
taliam, et quis sic vidit ? Si parturit terra dia uno,
et si gens progenita est nix uno* 53. Deinde futuram
quoque indicat appellationem : *Servientibus autem
mihi, inquit, indetur nomen novum, quod benedi-
cetur in terra* 54. Genus equidem Hebræorum vene-
ratione dignum est prorsus, vetustate nimirum
insigne et præstans. In eo genere raros quidem
illos, sed tamen in Deum amores, justitia, et cæte-
ris virtutibus excellentes viros fuisse, publicis
scriptorum monumentis est testatum, et ante et
post universale orbis diluvium. Inter eos Seib, et
Enos, et alii, ipse Noe cum liberis nepotibusque et
posteris suis : atque horum unus etiam Abraham
fuit, quem progenitorem suum Hebræi gloriabundi
factant : cumque iis una, qui cognatione genus
illius attingant, et amplum iustitiæ, religionis et
pietatis in Deum testimonium reportarunt. Quod
si quis ab ipso Abraham, et posterioribus ab eo
temporibus, ratione inita ad primum usque homi-
nem recurrat, quamvis non nominis ipsius appel-
latione, sed tamen re omnes ipsa, de quibus testa-
tum aliquid sit, Christianos inveniet. Quidquid
enim complectitur Christiani nomen, ut scilicet

11 Isa. LXVI, 8. 12 Isa. LXII, 2.

(1) Ex hoc capite p'i omnes discere possunt,
quid sibi velit Paulina illa conclusio : Arbitramur

fide justificari hominem, absque operibus legis. (Rom,
III, 28.)

obtineas fidei et doctrinæ Christi cognitionem, ut sobrietate, temperantia et iustitia polleas, ut sanctiorem vitam virtutemque virilis et magni animi perpetuo tenore constanter continues, interritusque et impavidus in professione pietatis in Deum, per omnia persistas; id omne non minus atque nos, illi quoque præstare studuerunt. Non enim illis admodum curæ fuit vel circumcisio, vel Sabbathorum festorumque dierum cæremonia, vel etiam alimentorum et ciborum observatio et delectus, aliarumque rerum discrimen, quæ Moses primus ut symbola et imagines instituens, posteris suis per manus tradidit: et ne nobis quidem observandi ea necessitas imposita est. Certo autem et liquido illis constitit, ipsum Christum Deum visum esse ab Abrahamo, eundem responsa dedisse Isaac, collocutum esse cum Jacob; cum Mose autem, et qui post eum fuerunt prophetis, sermonem contulisse; pro eo atque id sacræ indicant Scripturæ. Quam ob causam et illos omnes obscura quadam et tenui nominis sui appellatione dignatus est, juxta illud oraculum verbum: *Nolite tangere Christos meos: et in prophetis meis ne malignemini.* 53 Ut jam summam dicere et colligere liceat, quam antiquitus Abraham ostendimus fuisse erga Deum pietatem et religionem, eam non aliam fuisse ab ea quam auper per doctrinam ipse suam Christus in omnes ubique vulgavit gentes. Neque hule rationi quidquam illud obest, quod is longo post tempore circumcisionem acceperit. Ante hanc enim ipsam fide justificatum eum fuisse, testimonio Scripturæ comprobatur. Quod per illud astruitur: *Credidit autem Abraham Deo, et imputatum est ei ad justitiam* 54. Porro eidem etiamnum incircumciso (1), oraculo divino (fuit autem id ipsum Dei Verbum Christus) de eis qui eodem quo ipse modo in futurum justificari deberent, talibus est renuntiatur verba: *Et benedicentur in te omnes tribus terræ.* Quod sane ipsum in nobis consummatum esse, satis constat. Sicut enim ille fide, quam apparenti sibi Verbo Deo habuit, justificatus, pristina vita patriæque religione relicta, ac professione pietatis omni, in unicum rerum omnium gubernatorem et Dominum Deum collata, non Mosaicæ illius legis cæremoniis, sed virtutis factis coluit: eundem et in presentia, eundem ipsum pietatis erga Deum ritum, per habitabilem terram omnem apud solos Christianos in usu esse, manifesto satis apparet. Ut jam nihil obstat, quin colligere inde et concludere possimus, ut unam eandemque et nunc esse, et olim fuisse vitam, et nobis Christianis, et qui antiquitus ex præscripto Dei vixerunt omnibus neque novum aut peregrinum esse institutum nostrum, sed (si quidem liberis dicendum est) primum hunc esse et solum verumque Dei cultum, qui per Christum est: qui cultus olim quidem tenuiter et obscure sit ostensus, nunc vero tanquam quadam fax lucidior orbi universo illuxerit.

53. Gen. xv, 6.

(1) Hæc quæ est in præputio fides, finem conjugens principio, et prima et novissima facta est. Et enim et ante circumcisionem erat in Abraham

αἱ κῆς, καὶ τῆς τῶν ἁλλων διαστολῆς. Ὁ Μωσὴς ἐν συμβόλοις πρῶτος ἀρξάμενος, τοῖς μετέπειτα παραδέδωκεν· ἐπεὶ τοῖς γὰρ οὐδ' ἡμῖν δι' ἀνάγκης ταῦτά ἐστιν. Ἦδισαν δ' ἀκραίως αἱ τὸν Χριστὸν τὸν Θεόν ὡς ὁπτανέσθαι μὲν Ἀβραάμ, χρηματίζεσθαι δὲ Ἰσαάκ, λαλεῖν δὲ Ἰακώβ, Μωσὴ δὲ καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν προφήταις διωμολογεῖσθαι, καθὰ γέγραπται· οὐ χάριν καὶ τῇ· ἐκείνου πάντας οὗτοι κλησίου ἀμυδρῶς κατηξέοντι, κατὰ τὴν, *Μὴ ἀπείσθῃς τῶν Χριστῶν μου.* φάσκουσιν χρησιμεῖαν καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ ποιεῖνθεσθαι. Ὅστε συνάγειν ἐστίν, ἣν ἀρχαίαν ἐδίδικονμεν θεοσεβείαν τοῖς περὶ τὸν Ἀβραάμ πρόβαλοι γινωμένῃ, μὴ ἄλλην εἶναι, ἀλλ' ἣν ὅρι Χριστὸς διὰ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας ἐκφανῇ τοῖς ἀπανταχοῦ πεποιθέντι Ἰουδαίῳ. Οὐ γὰρ ὅπου πάντως τῷ λόγῳ λυμῖνεται τὸ πολλῶ γέ ὕστερον περιτομὴν αὐτὸν ἐληξέναι· πρὸ γὰρ ταύτης μεμαρτύρηται τῇ πίστει δικαιοδοτεῖ· καὶ τοῦτο παρίσται τὸ, *Ἐπίστευσεν δὲ Ἀβραάμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην.* Καὶ γὰρ ἀπεριμήτω δυτι, ὁ χρηματίζων (ἦν δ' αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος Χριστός) περὶ τῶν ἐπιστῶν αὐτῷ δικαιοδοτεῖται μελλόντων τοῖς διὰ προφηγγεῖται λεγόν· *Καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πάντα αἱ φυλαὶ τῆς γῆς·* ὁ δὲ καὶ πέρας ἐληξὲς ἐν ἡμῖν ἀναδίδωκεται. Ὡς γὰρ ἐκείνος πίστει τῷ ὁφθέντι Λόγῳ Θεῷ δεδικαιώται, τὸν τε πρότερον βίον καὶ τὴν πατρῴαν ὁρησικίαν ἀπολιπόν, ἐν αὐτῷ τῶν ὁλων πρῶταν ὁμολογήσας Θεόν, καὶ ἔργους ἀρετῆς, οὐ ὁρησικίᾳ τοῦ Μωσέως νόμου, θεραπεύσας αὐτόν· οὗτω δὲ καὶ ἐν τῷ παρόντι ὁ αὐτὸς οὗτος τῆς εὐσεβείας τρόπος ἐξ ἀπάσης τῆς οἰκουμένης παρὰ μόνοις Χριστιανοῖς ἀσκούμενος ἐναργῶς διαδείκνυται· ὥς μὴδὲν ἐμποδὼν καθεστάναι, ἐν μὲν τὸν νῦν καὶ τὸν πρόβαλοι βίον εἶναι ἡμῖν τε τοῖς ἀπὸ Χριστοῦ καὶ τοῖς ἐκ παλαιᾶ κατὰ Θεὸν ζήσοι, πάντεςθιν συνάγεσθαι, μὴ ἐξήν τινὰ καὶ νέαν πολιτείαν εἶναι τὴν ἡμετέραν, ἀλλ' εἰ χρεὼν φάναι παρρησίᾳ γράμμενον, πρῶτην ταύτην καὶ μόνην καὶ ἀληθῆ θεοσεβείαν, τὴν διὰ Χριστοῦ πάσαι μὲν ἀμυδρῶς παραδειχθεῖσαν, νῦν δὲ εἰς τὴν κοινὴν καὶ ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐκλήμψασθαι.

et in reliquis iustis, qui placuerant Deo. Et rursus in novissimis temporibus orta est in humano genere per Domini adventum (Iren. lib. iv, cap. 42.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Α

CAPUT VI.

Ἱστορία κατὰ λαϊκὴν ἔνδοξον τὰ Ἑβραϊκὰ διεξιοῦσα, καὶ ἄχρις Ἡρώδου τοῦ ἐξ ἀλλοφύλων ἀρξάντος τοῦ Ἰουδαίου ἔθνους κατιούσα, διήλην καθιστώσα τὴν προφητείαν, τὴν, ὅτι ἐκλείψει ἀρχὸν ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγοῦμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἔως ἔλθῃ ὃ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸν εἶναι προσδοκίαν ἔθνων.

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, καὶ ἀναγκαιῶς προαναβεγγόμενον, λοιπὸν δὴ ἀπὸ τῆς κατὰ σάρκα τοῦ Σωτῆρος ἐπιφανείας, οἷά τινος δεξιᾶς ἀληθείας, τῆς ἱστορίας ἀφόρετα συλλήπτορα καὶ χειραγωγὸν αὐτὸν τὸν ἀνορχον τοῦ Θεοῦ λόγον ταῖς ἀρχαῖς τοῦ κατ' αὐτὸν λόγου προβεβλημένοι, ὥς μὴ τῆς ἀληθείας διαμαρτεῖν. Μικρὸν δὲ ἀνοθεύει ἀνακτίων τὸν λόγον. Τὸ Ἰουδαίων ἔθνος, ἥπερ μοι εἰρηται, πρὶν ἡ Μωσθεὶς θεόθεν τοῦ ἔθνους ἡγήσασθαι, αὐτόνομον εἶον ἦν καὶ αὐθάκαστον, προπάτορα μὲν αὐτοῦ τὸν Δικαίον Ἀβραάμ, ἀμυδρὸν δὲ θεογνωσίᾳ τῶν ἄλλων διαφέρον ἔθνος. Ἐπει δ' εἰς Αἴγυπτον ἦκε διὰ τὸν Ἰωσήφ, καὶ ἐστὶ διδούλωτο τετρακίσια, ἐξάγει μὲν ἐκεῖθεν αὐτὸ Μωσθεὶς· ὃς πολλοῖς σημείοις καὶ τέρασιν ὑπερφυῆς τις ἀναφανείας, ὥς καὶ Θεῷ συλλαλεῖν, κἀκεῖθεν ἐλκεῖν τὸν πρακτικὸν τὴν δόξαν, ἡγεῖται τοῦ ἔθνους, καὶ βασιλεὺς καὶ λερεὺς αὐτὸς αὐτοῖς ἐχρημάτιζεν. Μετὰ δὲ τούτου ὁ τοῦτου διάδοχος ὁ τοῦ Νεφθὴ Ἰησοῦς τὴν ἡγεμονίαν τοῦ ἔθνους ἀλάμβανε. Τό γε μὴν λεγέσθαι Ἀαρὼν ἐκληροῦτο, Μωσθεὶς μερισμίου, ὃς ἦν Ἀαρὼν ἀδελφός. Μετὰ δὲ τούτους ἀρχόντας τὸ Ἰουδαϊκὸν διετίθη· οἱ κριταὶ ἀνομάσθησαν, δοκαλόμενοι ὄντες τὸν ἀριθμὸν, ἐκ διαδοχῆς ἀλλήλοις ἀνέναντι ὑπεκρίνμενοι. Εἰς Ἑβραίους πρὸς τὴν τοιαύτην ἀρχὴν ἐνταράσσοντες, βασιλεύουσι ἦσαν. Καὶ Σαουλ πρῶτος ὑπὸ τοῦ προφήτου Σαμουὴλ εἰς βασιλεὺς τοῦτοι· ἐχρίετο, Θεοῦ χρηματίζοντος. Τούτων δὲ Δαβὶδ διεδέξατο· ὃν ὁ παῖς Σολομῶν, καὶ καθέξῃς· ἔτεροι δ' καὶ ἄλλοι ὄντες τὸν ἀριθμὸν, ἐστὶ καθηγγησάμενοι πρὸς τοὺς ὀκτὼ τεσσαράκοντά τε καὶ τετρακίσια. Ἐπειτα τοῦ Βαβυλωνίου Ναβουχοδονόσορ τοῦτοι ἐπιστρατεύσαντες, ἦ τε πόλις καὶ τὸ ἱερὸν καταστρέφεται· καὶ ὁ λαὸς σιγμάλοντες εἰς Βαβυλῶνα ἀναγύρεται ἐστὶ ὁ. Καὶ τοῖσιν Χαλδαῖσι, ἐξούσιον Βαβυλωνίων, καὶ αὐτῶν τὰ ἔα πεπονησάντων τοὺς Ἰουδαίους, τῶν Μήδων ἐκείνοι· ἐπὶ νικητῶν καὶ ἐς τ' ἐμλίετα ἐστὶ τὴν ἀρχὴν ἐκείνων κατασχευόντων, τὸν ὑστατὸν αὐτῶν βασιλεὺς, ὃς Ἀστυάγης· ἦν ὄνομα, Κύρος δ' Πέρσης· ἐπικρατὴς καθέξῃς· καὶ τὴν ἡγεμονίαν εἰς Πέρσας ἐκ Μήδων μεταβιβάσει. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι, οὐκ ἔλαττον ἢ ἐστὶ πρὸς τοὺς εἰκοσι διακόσια ἡγησάμενοι, ἄχρι Δαρείου τοῦ Ἀρσάμου ὑπὸ τοῦ Μακεδόνα Ἀλεξάνδρου ἐξίστανται τῆς ἀρχῆς· ὃς εἰς μοναρχίαν τὸ κράτος περιέλασσε, μετὰ δωδεκάκρον ἔτος τελευτών, τοὺς παῖσιν αὐτοῦ Μακεδόνι τὴν ἀρχὴν κατεμίκανεν, οἱ Πτολεμαῖοι κατωνομάζοντο. Ἐκ δὲ διαδοχῆς τρεῖς καὶ δέκα γενόμενοι, τῆς Περσικῆς ἀρχῆς· ἐστὶ ἐκράτησαν οἱ, πρὸς τριῶν. Ἀρσάκης τοῖσιν ὁ Πάρθος, τῷ ὑστάτῳ Πτολεμαίῳ ἐπανάστας, ὃς καὶ Διονύσιος ἐπικράτητο, οὗ θυγάτηρ ἦν

Historia brevis succincte res Hebraicas exponens usque ad Herodem advenam, seu alienigenam, qui Iudaeorum regnum obtinuit: quae historia prophetiam illam declarat: « Non deerit princeps ex Iuda, et dux ex semore ejus, donec veniat cui repositum est, et ipse est expectatio gentium. »

Hec cum ita se habeant, necessarioque sic sint praemissa, deinceps ab apparitione Servatoris secundum carnem, tanquam auspiciata et felici viae duce, adiutorem atque auctorem ipsum principio carens Dei Verbum, initio ejus quae de eo suscepta est orationis praeficientes, ne scilicet a veritate aberramus, historiam ordiemur. 54 Paulo vero altius res ipsa repetenda. Gens Judaeorum, ut dictum est, priusquam divina providentia Moses dux ei praefectus esset, libera quodammodo et sui juris fuit: et progenitorem factans justum Abraham, tenui cognitione Nominis alius antecelluit populis. Ille postquam in Aegyptum venit, propter Josephum, in servitute ibi fuit annos quadringentos. Inde autem illam, eduxit Moses: qui miraculis et prodigiis edendis, in tantum supra ipsius naturae capium pollebat, ut etiam colloquio Dei frueretur, ab eoque rerum agendarum consilia et rationes peteret. Praefuit ergo genti ille, ac rex ipse et idem sacrorum antistes ius populo dixit. Rerum tamen sacrarum curam Aaron sortitus est, communicata ei per Moysen tali functione, qui Aaronis frater fuit. Post hunc autem successor ejus Jesus Nave filius, rerum administrationem suscepit. Deinde rem Judaicam principes rexerant, Judices dicti: qui numero duodecim fuerunt, per successionem ordine in defunctorum locum surrogati. Postea talem rerum administrationem aegre ferentes Judaei, regem sibi creari depoposcunt. Et Saul primus eis a propheta Samuele rex unctus est, idque Deo per oraculum jubente. Hunc David successit: Davidi filius Salomon. Deinde ordine alii reges, viginti quatuor numero: qui quidem rebus Judaicis annos quadringentis quadraginta octo praefuerunt. Postea cum Babylonius Nabuchodonosor bellicam contra eos expeditionemumpisset, una cum urbe templum est eversum, et populus Babylonem captivus ductus ad annos septuaginta. Cum equidem Chaldaei sive Babylonii antea idem quod Judaei perpeassi fuissent a Media, bello illis Mito, qui ad trecentos usque annos fero regnum eorum tenuerunt. Medorum vero regem ultimum, cui Astyagis nomen erat, Cyrus Persa bello oppressit, imperiumque a Media ad Persas transtulit. Ceterum et il non minus quam ducentis viginti annis imperio potuit, usque ad Darium Arsami filium (1), ab Alexandro Macedone eo sunt exuti. Qui regno in monarchiae formam reducto, post duodecimum rerum suarum gestarum annum, vita excedens, posteris suis Macedonibus, qui Ptolemaei cognominaban-

(1) Darium istum Arsami filium alii dicunt (Just. lib. x.)

tur (2), regnum reliquit. **55** li per successionem (3) tredecim numero, Persarum res obtinuerunt annos ducentos nonaginta tres. Arsaces porro Parthus Ptolemæo ultimo, qui etiam Dionysius dicebatur, Cleopatæ patri, in qua postrema Macedonum apud Ægyptios defecit regnum, bellum intulit, Parthisque Persarum imperium tradidit. Nec ita multo post Macedonum ditio in Romanorum pervenit potestatem: et inde Parthorum reges nomen quoque Arsacidarum habuere. Porro qui ab Arsace progeniti regnum obtinuerunt, usque ad Artabanum pervenerunt, rerum administratione annis ducentis septuaginta retenta. Post Artabanum vero, Chosroe genus Persis imperare cepit. Ariaxares enim pater Chosroe Magnus, dolo Artabanum aggressus occidit, primusque inter Persas cidarim sumpsit: unde et apud ipsos celebre Magorum nomen fuit. Alexander autem Mammææ filius appellatus Romanum administravit imperium, cum Parthus adhuc Persis rex præsesset. Enimvero Judæi a Dario primo, seu (ut alii tradunt) a Cyro, post annos septuaginta, captivitate soluta, libertate donati, urbem simul suam et templum, quæ David et Solomon construxerant, restaurant: et patriis sacris, ritibus, atque caeremoniis operati sunt, non regia (ut antehac) potestate et administratione, sed paucorum optimatum gubernatione utentes. Sacerdotes (4) enim res eorum rexerunt. Et ad aliquod usque tempus satis feliciter atque ordine res eorum gerebantur. Postea vero inter potentiores Judæorum dissidium exortum est: quo tempore Antiochus Epiphanes de cuncta Syria adversus Ptolemæum sextum (5) bello decertabat. Causa vero dissensionis erat, quod nemo optimatum æquali et ejusdem sortis homini subjici aut parere voluerit. Et Onias quidem pontifex, Tobie liberis urbe expulsis, superior erat. Illi vero Antiochum Epiphanem adversus urbem duxere, jampridem sua sponte consilia eo animo agentem, et tanquam cupiditatem parientem, ut urbe eorum potiretur. Ducibusque illis urbem cepit, prædam multam egit, templo quoque Dei spoliato: et religionem (6) omnem cum victimis et caeremoniis sustulit (7), ad annos tres cum dimidio. Præterierant tum anni quadringenti quinquaginta quinque, ex quo populus Babylone **56** redierat. Sedenim Onias ad Ptolemæum profugit, qui tum ab Antiocho dissidebat, et in Heliopolitarum præfectura urbem aliam et templum condit, structura omni ad eam quæ Hierosolymis erat, conformata. Antiochus porro ex luxuria et intemperantia majorem in modum arrogans, Judæis persuadet, ut patrios ritus despiciant, suæ ad aras pro victimis immo-

(1) Macedonum chronographi Ptolemæos in Ægypto regnasse tradunt an. 296.

(2) Justinus, lib. xiii, de Perdicca loquens: « Inter principes, inquit, provincias dividit, simul ut remaneret æmulus, et munus imperii beneficii sui faceret: primo Ptolemæo Ægyptus, et Africa, Arabæque pars sorte venit, » etc. Chronici scri-

Κλεοπάτρα, εἰς ἣν ὑστάτην ἡ τῶν Μακεδόνων κατέληξε δυναστεία, Πάρθοις τὴν Περσῶν βασιλείαν παραδόντες, τῆς τῶν Μακεδόνων ἀρχῆς οὐ πολλὰ ὑστερον πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἔξουσ' ἀν μεταπιστοῦσης· κινεῖσθαι καὶ οἱ Περσῶν βασιλεῖς Ἀρσακίδα ὄνομα ἔσχον. Οἱ μὲντοι ἀπὸ Ἀρσάκου ἀρξάμενοι ἄχρι δὴ καὶ ἐς Ἀρτάβανον ἦγον, ἐπὶ ἑβδομήκοντά τε καὶ διακόσια παραμένοντες ἐπὶ ἀρχῇ. Μετὰ δὲ τὸν εἰρημένον Ἀρτάβανον τὸ Χοσρόου γένος τῶν Περσῶν βασιλεύειν καθήρχετο. Ἀρταξέρξης γὰρ ὁ τοῦ Χοσρόου πατήρ μάγο· ὢν, δόξω τὸν Ἀρτάβανον κτείνειν, κίδαριν πρώτος· Περσῶν περιθιόμενος, ἐξ οὗ καὶ παρὰ Πέρσαις οἱ μάγοι ἐπισκοφοί. Ἀλέξανδρος δ' ὁ Μανμαίας ἐπικληθεὶς ἐπὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν σκήπτρων ἦν, ὀνηγίκα ὁ Πάρθος· ἐπὶ Περσῶν ἰδεομένης. Οἱ γὰρ μὴν Ἰουδαῖοι, πρὸς Δαρείου τοῦ πρώτου, ὡς δ' ἔτεροι, πρὸς Κύρου μετὰ ἐπὶ ἑβδομήκοντα, τῆς αἰχμαλωσίας λυθέντες, τὴν τε πόλιν σφῶν καὶ τὸ ἱερὸν, ἃ Δαυὶδ καὶ Σολομὼν φιλοδόμησαν, ἤγειραν, καὶ τῆς πατρίδας θρησκείας αὐτοῖς καθήρχοντο· οὐ βασιλικὴ δυναστεία καὶ πολιτεία, ὡς πρότερον, ἀλλ' ἀριστοκρατικῇ μετὰ ὀλιγαρχίας χρώμενοι· οἱ γὰρ ἱερεῖς αὐτοῖς προεστῆχαισαν τῶν πραγμάτων. Καὶ μέχρι μὲν τινος καλῶς αὐτοῖς καὶ ἐξ οὐρίας τὰ πράγματα ἦγοντο, ὑστερον δὲ στάσεως ἐν τοῖς δυνατοῖς τῶν Ἰουδαίων ἐμπιστοῦσης· καθ' ὃν καιρὸν Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανὴς περὶ τῆς ὅλης Συρίας πρὸς Πτολεμαῖον τὸν ἕκτον διεφύρετο· ἣ δὲ διάστασις ἦν, ὅτι ἕκαστος τῶν περιφανῶν ἡκίστα τῷ ὁμοῦ ὑποτάττεσθαι ἤθελε· κρατεῖ μὲν Ὀνίας ὁ ἀρχιερεὺς, τοὺς Τωβία παῖδας ἐξελθούσας τῆς πόλεως· οἱ δ' Ἀντίοχον τὸν Ἐπιφανῆ κατὰ τῆς πόλεως ἄγονται, πόλιν καὶ αὐτὸν πρὸς τοῦτο κεινὴν μένον, καὶ πολλὴν ὀδόνοντα τῆς σφῶν πόλεως ἔρωτα, καὶ ὅψ' ἡγεμόσιν ἐκείνοις τὴν τε πόλιν αἰρεῖ, καὶ λαὸν ἀγει πολλὴν, σὺλῃσας μὲν τὸ ἱερὸν τοῦ Θεοῦ, παύσας δὲ καὶ τὸν ἐναγισμὸν ἐπὶ ἐπὶ τρία πρὸς τῷ ἡμῖσι. Ἐπὶ γὰρ μὴν παρῆλθον τῷ τότε ὅψ' οὐ δὲ λαὸς ἐπαυῖσθαι ἐκ Βαβυλῶνος, πάντα πρὸς πενήκοντά τε καὶ τετρακόσια. Ὀνίας μὲντοι διαφυγὼν, πρόσωπι Πτολεμαῖον, ὅς ἐτινέκεντα πρὸς Ἀντίοχον διεφύρετο· καὶ ἐν τῷ Ἠλιοῦ πολλὴν νομὴν πόλιν ἐτίραν καὶ νεὼν ἀντανίστησι, κατὰ πάντα τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις ἀπικασμένα. Ὁ δ' Ἀντίοχος ὁπὸ ἀκρασίας μείζον φρονήσας, τὰ τε πατρία Ἰουδαίοις ἐπιθεὶς παρορῶν, καὶ οὗς μὲν τῷ βωμῷ ἐπιθέειν, ἀπεριτμύχτα δὲ καὶ τὰ βρέφη διατηρεῖν· καὶ ἀπλῶς πᾶσαν τὴν νομικὴν διαπύειν λατρείαν, ὡς οὐδὲν εὐσαν, ἐνεκείλετο. Βαρχιδῆς δὲ τις ὅπουργος τῷ δυσσεβήματι, ἀνὴρ μανίας οὐδὲν ἑλλείπων. Τοῦτον Μαθθίας Ἀσσυριωναίου παῖς, τῶν ἱερῶν δὲ εἰς ἐγγύχαινον ὢν, κόμης Μωδετμ ὄνομα συνασπίδας μετὰ τῶν παλίων, πάντα δὲ ἥσαν· κοπίων ἀναρεῖ τὸν Βαρχιδῆν· καὶ δεισας, τὰ μετωρότερα κατεδάμνα-

ptores Medorum imperium durasse notant annis 265, vel, ut alii volunt, 293· Persarum, annis 251.

(3) I Esdræ vi.

(4) Fuit is Ptolemæus Evergates secundus.

(5) I Mach. i.

(6) Idolom etiam templo imposuit, (Joseph. lib. xii, cap. 6.)

νεν. Ἐπειτα δὲ καὶ στρατεύματα ἡθροικῶς, κάτεισι καὶ συμβαλὼν μάχην κρατεῖ τοὺς περὶ Ἀντίοχον, καὶ αἰσχυτὰ τῆς πόλεως ἀπελαύνει, καὶ τοῦ σφετέρου ἔθνους ἀρχαί ἐκόντος· τελευταῖ δὲ οὐ πολλὴ ὕστερον, Ἰούδας τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν παίδων λιπὼν τὴν ἀρχὴν. Οὗτος γὰρ μὴν δεδωὶς τὸν Ἀντίοχον, μηδὲ γὰρ ἡμεῖς σιν ἐκείνον ἔσται, δυνάμειν τε τὴν ἐπιχώριον ἡθροικῶς· καὶ πρὸς Ῥώμην πρέσβεις πρῶτος διαπαμφάμενος, τοῖς στρατηγοῖς ἐκείνων ἐσπένδεται. Οὗτος καὶ τῷ διαφέροντι τοῦ σεβάσματος τὸ τε ἱερὸν ἐκκαθαίρει, καὶ καινὰ σκευὴ τῇ θυσίᾳ ἑγκαθίστη. Ἐπὶ τοῦτοις ὁ μὲν Ἀντίοχος ἐτελεύτα· ὁ δὲ καὶ πατρὸς αὐτοῦ, Ἀντίοχος δὲ καὶ αὐτὸς ὠνομάζετο, σίρει ἀπείρων τοῖς Ἰουδαίοις ἐπίστατο. Συρραγαίης τοίνυν τῆς μάχης, ὑπαρχὸς αὐθις φρουρὰν τῇ πόλει καταλιπὼν. Ἰούδας δὲ, ταῖς τοιαύταις μάχαίς ἀναφανὲς ἀριστος, καὶ πολλοὺς τῶν Ἀντιόχου τῷ εἶφι ἐπαγαγὼν, ἐς ὕστερον καὶ αὐτὸς ἀναίρεται· πρὸς δὲ καὶ ὁ ἀδελφὸς Ἰωνάνης. Ἡ δὲ ἀρχὴ ἐκείνου πρὸς Ἰωνάνην μετέβαινε τὸν ἕτερον ἀδελφόν· ὃς δὴ τὰ τὴν πρὸς Ῥωμαίους φιλίαν ἐπιμαλλὼν ἀσφαλίσάμενος, καὶ πρὸς τὸν Ἀντιόχου παῖδα τὰς διαλλαγὰς ἐποιεῖτο, παρ' ᾧ καὶ φιλικῶς καταλύσας, πρὸς τοῦ ἐπιτρόπου Τρύφωνος φθείρεται, τοῦ ἀδελφοῦ μετ' ἐκείνου κρατήσαντος Σίμωνος· ὃς δὲ καὶ γενναίως ἀφηγούμενος τῶν πραγμάτων, Ἀντιόχῳ σύμμαχος γίνεται στρατεύοντι κατὰ Τρύφωνα, αὐτῷ οἱ ἐπαναστάσαντες· καὶ συνελθὼν Τρύφωνα οὐδαμῶς ἐκείνου φίλα οἱ φρονήματα ἔγνω ἐς ὕστερον· Κενδεβαλον γὰρ τὸν αὐτοῦ στρατηγὸν πέμψας, ἐρῶν τε τὴν Ἰουδαίαν ἐπάταττε, καὶ Σίμωνα ὑποχείριον ἄγειν. Ὁ δὲ λαμπρῶς νικήσας τὸν Κενδεβαλον, μυριάριον ἐπαγόμενον στρατεύματα, πάσαις ἐπιβολαῖς τῆς τῶν Μακεδόνων ἐπικρατείας, τὸ δόρυφον ἀπαλλάττει μετὰ ἔδδομήκοντα ἔτη καὶ ἑκατὸν· καὶ ἀρχιερεὺς ἀναδείκνυται. Μικρὸν δ' ὕστερον καὶ οὗτος ὁ Σίμων ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ Πτολεμαίου ἐν συμποσίῳ κτείννυται· ὃς δὲ Πτολεμαῖος, τὴν τε γυναῖκα καὶ τοὺς δύο παῖδας καθείρεται, Ἰωνάνην τὸν τρίτον, ὃς καὶ Ὑρκανὸς ἐκαλεῖτο, κτείνειν ἐξέπεμπε. Φθάνει γὰρ μὴν ἐκείνος τὴν ἐπὶ θάνατον ἀπαγόμενος, τὴν Ἱερουσαλὴμ εἰσιὼν· καὶ τὴν πατρίαν ἀρχιερωσύνην δεξάμενος, θεῷ τε θύσας τὰ χαριστήρια, τάχος θύον ἐπὶ τὸν Πτολεμαῖον ὄρωμα, τιμωρήσων τῇ μητρὶ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς. Ἄλλ' ἐκείνους μὲν, ἀμυνόμενος τὸν Ὑρκανόν, ἔκτεινε Πτολεμαῖος· ὁ δ' αὖ γὰρ νέος Ἀντίοχος κατ' ἀρχὴν ὢν ὑπὸ Σίμωνος πέπονθε τοῦ πατρὸς Ὑρκανοῦ, κατὰ τῶν Ἱερουσαλὴμων αὐθις ἐστράτευεν. Ὑρκανὸς δὲ τὸν Δαυίδου τάφον ἀνοίξας, τριακοσίων ταλάντων ἔλυσε τὴν ποιορκίαν. Ἐς ὕστερον δ' ἐνευκρηγῆσαντι καὶ πολλὴν περιβαλομένῳ χώρῳ, Ἀριστοβούλου καὶ Ἀντιόχου τῶν ἰδίων παίδων συστρατηγούτων αὐτῷ, φθόνος πρὸς τὸν ἐπιχωρίων ἐγείρεται μέγιστος· εἰς τὸν οὖτον δ' ἐκρηγνόντες ἐκείνῳ πόλεμον, ἤτηνται.

A lent, infantes incircumcisos relinquant, denique ut cultum legis omnem tanquam rem nihili despiciant, mandat. Bacchides autem quidam, impietatis ejus administer erat, vir qui ad summam insaniam nihil fecisset reliqui. Hunc Matthias (8) Assamonæ filius (scilicet is ex sacerdotibus unus, ex vico cui nomen erat Modeim ortus) armatis secum quinque filiis occidit: et per metum loca superiora capit. Unde postea manu armatorum contracta descendit, praelioque commisso Antiochum vincit, sedissimæque urbe expellit. Is popularibus suis, ut princeps, non invitis præest: brevique moritur, Judæ maximo natu filio rerum administratione relicta. Judas (9) porro Antiochum timens (minime enim illum quieturum putabat) militem ex popularibus conscribit: et primus legatis Romanis missis, cum Romanis ductibus pacem societateque paciscitur. Idem pro insigni pietate sua, templum simul repurgat, et vasa nova ad sacrificiorum usum procurat. Interea Antiochus moritur, et filius ejus (Antiochi (10) ei quoque nomen fuit) cum maximo exercitu contra Judæos progreditur, praelioque commisso retrocedit, et partem copiarum ad obsidionem urbis relinquit. Ibi Judæ in præliis omnibus virtus in primis enituit, qui cum fortiter dimicans, multos ex hostibus ferro cecidisset, tandem ipse quoque cæditur, cumque eo frater Joannes. Ejus sedenim potestas ad Jonathanem, fratrem quoque ejus, pervenit: qui magis etiam confirmata cum Romanis amicitia et societate, socius insuper cum Antiochi (11) filio init: apud quem cum pro hospitii atque amicitie jure versaretur, a tutore ejus Tryphone (12) necatur. Simon porro frater in locum ejus succedit: et rem strenne gerens, Antiocho se belli societate conjungit, contra Tryphonem, qui ei bellum intulerat, ducenti. Cæterum cum Antiocho in Tryphone opprimendo egregiam navasset operam, postea illum minime amicum sibi esse cognovit. 57 Ille enim Cendebæo duce misso, et terram Judæam vastare, et Simonem captum ad se adducere jussit. Sedenim Simon Cendebæum cum exercitu plurimorum millium advenientem, prælio et conflictu omni fortissime vincit, popularesque suos a vi et impetu Macedonum liberat (14), post annos centum septuaginta, et pontifex creatur. Sed brevi postea et ipse Simon a genero Ptolemæo in convivio interimitur. Ptolemæus sane uxorem quoque ejus, et duos filios, in vincula conjicit: et percussos, qui Joannem tertium filium (erat huic quoque Hyrcani nomen) necarent, disponit. Sed ille Hierosolyma profugiens, structas sibi caedis insidias effugit: et paterno per successionem pontificatu accepto, gratisque per sacrificia Deo actis,

(1) Hic Matthias in libro Machab. dicitur.

(2) I. Machab. viii.

(3) Antiochus Eupator.

(4) Antiochus Soter.

(5) Tryphon, interfecto Antiocho, regnum Sy-

riæ invaserat. (Justin. l. xxxvi.)

(6) Joseph. l. b. xiii, cap. 11.

(7) Ex quo scilicet illi apud Ægyptios regnare cœperunt et Syros.

quanta potest celeritate contra Ptolemæum progreditur, auxilium matri et fratribus laturus. At illos Ptolemæus, ut Hyrcano ægre faceret, occidit. Porro Antiochus junior indignatione simul et recedatione earum rerum quas a Simone Hyrcani patre perpressus fuerat, commotus, adversus Hierosolyma exercitum hierum ducit. (1) Hyrcanus autem, Davidis recluso sepulcro, obsidionem urbis trecentis redemit talentis. Post hæc, cum prosperis uteretur rebus, et longe lateque dititionem suam propagaret, Aristobulo et Antigono filiis ejus cum eo rem militarem administrantibus, invidia popularium quam maxima contra eum est exorta: qui tamen aperte contra eum suscepto bello occubuerunt. Sedenim (2) Hyrcanus, qui et Joannes dictus, satis feliciter peracta vita, quinque relictis filiis, et optime republica annis triginta tribus gesta, vitam finit. Ejus deinde maximus natus filius Aristobulus, administrationem rerum confestim in regni formam redigit, et primus sibi diadema imponit, post annos quadringentos septuaginta et unum, et menses tres, ab eo tempore, cum populus servitute Babylonica liberatus, in patriam suam rediit. Atque hic quidem matrem fame enecat: mox quoque ex fratribus eum, quem maxime dilexerat, Antigonom: quomodo autem ea cædes peracta sit, Josepho eam commemorandam relinquinus. Sedenim cum nec ultra unum annum rebus præfuisset, moritur. Cujus uxor fratres ejus ex custodia et vinculis emittit: et alterum, qui ætate grandior videbatur, Alexandrum nomine, regem **58** constituit, qui mox alterum, regnum affectantem, trucidat: tertium vero, qui oculos sibi delegerat vitam, privatum agere patitur. Alexander iste, cum Cleopatra filio Ptolemæo (3), cognomento Lathuro, prælio congressus, fortiter victoriam reportavit: et Ptolemæus a matre Cleopatra pulsus, in Ægyptum profugit. Alexander autem, cum populares gravibus affectisset injuriis, adeo ut octingentos in crucem egerit, quartana febris confectus, vitam finiens, conjugi Salinæ, quæ etiam (4) Alexandra dicta est, regnum reliquit. Eodem tempore et Damasceni Arctam Parthum contra Ptolemæum ducunt, et Cæsæsyria regem constituunt: qui victoria contra Judæos politus, inde ex pactis conventis retrocessit. Salinæ duo erant filii, quos Alexandro progenuerat. Ex his ætate proveciore, cui Hyrcani nomen inditum erat, desidem, et ad res gerendas minime idoneum, pontificatu cohonestat: alterum vero Aristobulum, propter animi et corporis vigorem, privatum esse jubet. Qui deinde, cum mater Alexandra graviter ægrolaret, occasione ea arrepta, et eorum manu, quorum sibi studia conciliaverat, coacta, magna-

Α Ὑρκανὸς δὲ τοῦ λοιποῦ, ὃ καὶ Ἰωάννης, εὐδαίμωνι βίον διηγουκός, ἐπὶ πάντας υἱοὺς ἐτελεύτα τὸν βίον, κάλλιστα τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τοῖς τριῖσι καὶ τριάκοντα ἔτεσι διοικήσας. Ὁ γὰρ μὴν τῶν υἱῶν πρῶτος ἀριστοβούλος, τὴν ἀρχὴν εὐθύς εἰς βασιλείαν μετέστησι, καὶ πρῶτος διὰ δῶμα περιτίθεται μετὰ τετρακοσιῶν καὶ ἑβδομηκοντὸν πρῶτον ἔτος, πρὸς δὲ μῆνας τρεῖς, ἐξ οὗ περ ὁ λαὸς τῆς ἐν Βαβυλῶνι δουλείας ἀπαλλαγεί, εἰς τὴν χώραν ἦκεν. Οὗτος τὴν μὲν μητέρα κτείνει λιμῷ· μετ' ὀλίγον δὲ, καὶ ὁ ἐφ' αὐτὴν μάλα τῶν ἀδελφῶν, Ἀντίγονον. Τὸ δ' ὅπως, Ἰωσήφου παραχωρεῖν διηγεῖσθαι θέμις. Οὐ πλεον ὁ ἐν αὐτοῦ καὶ αὐτὸς ἡγησάμενος, ἐτελεύτα. Ἡ δὲ γυνὴ τοῖς ἐκείνου ἀδελφοῖς λύσασα τὸν δεσμὸν, χ' ἄτερον μὲν τὸν καθ' ἡλικίαν προέχειν δοκούντα βασιλεῖα καθίστασθαι, Ἀλέξανδρον ὀνομα· ὃς τὸν ἑταῖρον τῶν ἀδελφῶν βασιλειῶντα γνοῦς, ἔκτεινε· τὸν δ' ἄλλον δίχα πραγμάτων ζῆν αἰρούμενον, εἴσαεν ἰδιοπραγεῖν. Τούτῳ δὲ πρὸς τὸν Κλεοπάτρας υἱὸν Πτολεμαῖον τὸν Λάθουρον ἐπικληθέντα συμβολὴ γίνεται· καὶ νικῶν κατακράτος Ἀλέξανδρος· διωχθεὶς δὲ Πτολεμαῖος ὑπὸ τῆς μητρὸς Κλεοπάτρας, μετεχώρει πρὸς Αἰγυπτὸν. Πολλὰ δὲ τοῖς ἀμφόλοις δράσας Ἀλέξανδρος· δυσχερῆ, ὧς καὶ ὀκτακοσίου ἀνασταυρῶσαι, τεταρταίους ληθεὶς πυρετῶν περιόδοις, τὸν βίον μετέλλαξε, τῇ γυναίκῃ Σαλίνῃ, τῇ καὶ Ἀλεξάνδρᾳ, τὴν βασιλείαν καταλιπὼν. Τηνικαδὲ δὲ καὶ Δαμασκηνοὶ τὸν Πάρθον Ἀρέταν κατὰ Πτολεμαῖον ἐπάγουσι, καὶ τῆς Κολλῆς Συρίας βασιλεῖα ἐγκαθίστουν· ὃς μάχῃ τῶν Ἰουδαίων περιγενόμενος, ἐκείθεν κατὰ συνθήκας ἀνεχώρει αὐθις. Τῇ δὲ Σαλίνῃ, δύο θυτῶν υἱῶν ἐξ Ἀλεξάνδρου, τὸν μὲν χρόνῳ προήκοντα, Ὑρκανὸς ἐπικέκλητο, μετ' ὃ καὶ ἄλλως ἀπράγμονα ὄντα, ἀρχιερωσύνην ἔτιμα· ἑτέρον δὲ τὸν Ἀριστοβούλον διὰ θερμότητος τοῖς ἰδιώταις ἐνέταττεν· ὃς ἐς ὑστέρον νόσῳ τῆς μητρὸς Ἀλεξάνδρας· περιπεσούσης, τὸν καιρὸν ἀρπάσας, καὶ τὸ περὶ αὐτὸν συναθροίσας εὐνοίχων, χρήματά τι πλείστα περιβαλλόμενος, βασιλεῖα ἑαυτὸν ἀνέειπεν. Ἄλλ' ἐν τούτῳ μὲν ἡ Ἀλεξάνδρα, πρὶν τὰ τῶν παίδων διαθεῖσθαι πρὸς τὸ δοκοῦν, τοῦ βίου ἐξίστατο. Συμβολῆς δὲ γενομένης, ἐξ Ὑρκανοῦ πρὸς τὸν Ἀριστοβούλον μετεχώρει τὸ πλῆθος· καὶ Ὑρκανὸς ἄκων ἐξίσταται τῆς ἀρχῆς τῷ ἀδελφῷ, καὶ ἰδιόζειν αἰρεῖται. Τούτων δ' οὕτω γαγενήμενων, ἑὸς εἰσπρέχει πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοις, μάλιστα δὲ Ἀντιπάτρω, ὃς Ἡρώδου πατὴρ ἦν. Διδόρος γὰρ Ἀριστοβούλῳ καθίστατο, φίλος ὢν ἐς τὰ μάλιστα Ὑρκανῷ. Ἐξ Ἰουδαίων γὰρ ἔλκων τὸ γένος, πλοῦτον καὶ περιφανεῖα τοῦ ἔθνους πρωταῦν ἦν. Οὗτος τοίνυν Ὑρκανὸν πείσας, πρὸς Ἀρέταν τὸν Σύρων βασιλεῖα ἦκει, ὥστε μετὰ δυνάμει αὐτῷ τὴν βασιλείαν περιποιεῖν. Καὶ ὁ μὲν ἦκε· καὶ Ὑρκανῷ αὐθις τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν πόλιν ἐπέειρε, εἰ μὴ Πομπήσιος τηνικαῦτα πρὸς Τυγράνην ἐν

cæpit.

(3) Alexander iste propter crudelitatem, Trucida cognominatus est. (Joseph.)

(4) Sub Alexandra Pharisei rempubl. Judæorum administrarunt. (Idem.)

(1) In festo Tabernaculorum Antiochus Hyrcano in holocaustum taurum dono dedit. (Jos.)

(2) Hyrcanus Iudæam subegit, et Judæis legibus ei vivere permisit. Idem Joseph. Hic etiam n. unus apud Hebræos peregrinum militem alere

Ἀρμενίᾳ μαχόμενος διεκώλυσε. Πρὸς δὲ Ἀντίπατρος
 τε καὶ Ὑρκανὸς διαβάντες, πείθουσιν Ἀριστόβου-
 λον μὲν παριδεῖν, Ὑρκανῷ δὲ ἀδικουμένῳ προστεχεῖν.
 Καὶ δεσμώτης μὲν εὐθὺς Ἀριστόβουλος σύναμα γυ-
 ναικῇ καὶ τέκνοις, Ὑρκανὸς δ' ἐπὶ τῆς ἀρχῆς καθί-
 σταται αὐθις, Πομπηίου τὴν πόλιν πορθήσαντος, καὶ
 τὰ ἐν τῷ ἱερῷ μυστικὰ καταβρῆσαντος, φόρον τε
 Ῥωμαίοις τελεῖν ἐπιτάξαντος. Καὶ Πομπήιος μὲν
 τὸν Ἀριστόβουλον ἄγων ἐς Ῥώμην ἦει, καὶ Ἀλέ-
 ξανδρον τὸν υἱὸν, Σκαύρου διέπειν τὰ κατὰ τὴν Κοί-
 λην Συρίαν ἑάσας. Πομπήϊον δὲ χρήσιμος Ἀντίπα-
 τρος ἔδοξε, τῇ στρατιᾷ Ῥωμαίων διαμαχομένη
 πρὸς Ἀραβίας δι' Ὑρκανοῦ τὰ χρεώδη κομίζων,
 σπάνει τῶν ἐπιτηδεύων πεσομένη. Ἐν ταύτῃ δὲ ὁ
 μὲν Ἀριστόβουλος παῖς, Ἀλέξανδρος, Πομπήϊον δια-
 δράς, καὶ ἱκανὴν χεῖρα συναγαγών, βαρὺς καθίστατο
 Ὑρκανῷ. Ὑπὸ Γαβίνου δὲ ἀλοῦς καὶ αὐτὸς ἡρέμα
 εἶχε. Τῷ δ' Ὑρκανῷ Γαβίνος τὴν τοῦ ἱεροῦ κηδε-
 μονίαν ἐκδοῦς, τὴν ἄλλην πολιτείαν ἐπὶ προστασίᾳ
 τῶν ἀρίστων καθίστησι· καὶ τὸ πᾶν ἔθνος εἰς πάντα
 συνόδους διεῖλε· καὶ τῆς ἐνδὲς ἐπικρατείας τὸ ἔθνος
 ἀπαλλαγὴν, τὸ λοιπὸν ἀριστοκρατίᾳ καλῶς διακοῦν-
 το. Οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον καὶ Ἀριστόβουλος ἐκ Ῥώ-
 μης διαφυγών, καὶ τοῖς μεταβολῆς ἔρωντας ἀπορ-
 σας, μάχῃ καρτερᾷ συρρήγνυται Ὑρκανῷ. Ῥωμαίων
 δ' ἐπιδοθεύοντων ὑπὸ στρατηγούντι τῷ Γαβίνῳ,
 ἡττᾶται μὲν Ἀριστόβουλος καὶ ἀλλίσκεται· καὶ σὺν
 τῷ υἱῷ Ἀντιγόνῳ εἰς Ῥώμην αὐθις ἐκπέμπεται.
 Ὁ δ' Ὑρκανὸς καὶ Ἀντίπατρος Γαβίνῳ πρὸς Αἰ-
 γυπτον τὴν παρ' Εὐφράτης διάγοντι χρήματα καὶ σί-
 τον, ὅπλα τε καὶ ἐπικουρούς χορηγούντες οὐ διέλι-
 πον. Καὶ Κράσιος μὲν Γαβίνιον διεδέξατο· τούτου δὲ
 Κάσιος, Οὐδὸς ὑπὸ συμβούλῃ τῷ Ἀντίπατρῳ τοῦς
 Ἀριστόβουλου κτείνει στασιαστάς· μεθ' ὧν καὶ Πει-
 θάειον. Ἀντίπατρος δὲ ἐξ Ἀραβίας ἀγεται γυναῖκα
 Κύπριν ὄνομα· ἐξ ἧς παῖδων τεσσάρων πατὴρ γίνε-
 ται· Φασάηλος καὶ ὁ βασιλεὺς Ἡρώδης, ἐπὶ δὲ Ἰώ-
 σηπος καὶ Φερώρας ἦσαν αὐτοῖς τὰ ὀνόματα. Τοῖς
 δὲ δυνατοῖς πάντας δούροις ἐξοικειούμενος, μάλιστα
 πάντων διὰ τὴν ἐπαγαμίαν Ἀρέτα τῷ τῶν Ἀράβων
 βασιλεῖ προσφειλωτο. Τὸν Ἀριστόβουλον γοῦν δε-
 δοικώς, ἐκείνῳ παρακαταθήκην τὰ τέκνα ἐτίθει.
 Καίσαρ δὲ Πομπηίου φυγόντος τὴν Ῥώμην πρὸς τὸν
 Ἰόνιον, λύσας τὸν Ἀριστόβουλον εἰς Συρίαν ἐπεμ-
 πειν· ἀλλὰ θῆναι φαρμάκῳ διαφθαρεῖ· ὑπὸ τῶν τὰ
 Πομπηίου φρονούντων· ἐν μέλει δὲ ταῖς δὲ ἐκείνου
 νεκρῷ, ὅπ' Ἀντωνίου ὕστερον τοῖς πατέροις ἐνθά-
 πτεται μνήμασιν. Ὑπὸ Σκιπίωνι δὲ καὶ ὁ υἱὸς αὐ-
 τοῦ Ἀλέξανδρος πελᾶται ἀνηγεται, Πομπηίου κτενύ-
 σαντος. Τούτου τὴν θυγατέρα καὶ τὸν υἱὸν Ἀντίγο-

A que pecunie vi parata, regem se ipsum renun-
 vit. Et Alexandra, priusquam filiorum negotia pro
 arbitrio suo composuisset, e vita migravit. Et
 conflictu inter fratres commisso, ab Hyrcano ad
 Aristobulum multitudo defecit. Ita Hyrcannus vel
 invitus fratri regno cedit, et privatam sibi vitam
 degendam sumit. His ita gestis, cum multis aliis,
 tum maxime Antipatro, qui Herodis pater erat,
 metus incessit. Inimicitias enim contra Aristobulum
 (1) gerebat, Hyrcano quam maxime amicus. Ex
 Idumæis enim genus trahens, opibus et splendore
 apud eam gentem facile princeps erat. Is itaque
 Hyrcano auctor fuit, ut ad Aretam Syriæ regem
 se conferret, et auxilia ab eo ad regnum recupe-
 randum peteret. Et Aretas quidem Hyrcano subsi-
 dium ferens, regnum et ipsam urbem illi restituit, nisi
 Pompeius adversus Tigranem in Armenia bellum
 gerens id prohibuisset. Ad quem Antipater et Hyrcan-
 nus profecti, ei persuadent, ut Aristobulum contem-
 nat, et se Hyrcano qui injuria esset affectus, conjun-
 gat. 59 Ita Aristobulus (2) una cum uxore et liberis
 vincitur, Hyrcannus autem in regnum restituitur :
 cum quidem (3) Pompeius urbem ipsam devasta-
 sisset, et res sacras arcanasque in templo omnes
 explorasset (4), vectigalque Romanis pendendum
 Judæis imposuisset. Pompeius vero Aristobulum, et
 Alexandrum filium ejus, Romam secum ducons,
 profectus est : Scauro administratione (5) Cæle-
 syriæ permissa. Eidem Pompeio idoneus et utilis
 visus est Antipater Romanorum exercitui, bellum
 contra Arabes gerenti, et inopia rerum necessa-
 riarum laboranti, quod is per Hyrcanum con-
 meatum in castra subreheret. Interea Aristobuli
 filius Alexander a Pompeio profugit : et satis magna
 collecta manu, negotium periculumque sacrasit
 Hyrcano. Sed a Gabinio captus, postea quietus
 fuit. Enimvero Gabinus, Hyrcano cura templi de-
 mandata, reliquam rerum administrationem ditioni
 optimatium commisit, et gentem universam in
 quinque conventus distribuit : Judæique unius
 tandem dominatione liberati, deinde optimatium
 gubernatione rite regebantur : nec multo postea
 intercedente tempore, et Aristobulus Roma pro-
 fugus, exercitu ex eis qui novandis rebus studerent
 collecto, gravi pugna cum Hyrcano decertavit :
 sed Romanis Hyrcano opem ferentibus, a Gabinio,
 qui tum pro consule exercitui præerat, Aristobulus
 et victus et captus, et una cum filio Antigono Ro-
 manis rursus abductus est. Hyrcannus autem et Anti-
 pater Gabinio, qui tum ad Ægyptum quæ ad Eu-

(1) Joseph. Arabum regem dicit, *De bell. Judaic.* lib. 1, cap. 12.

(2) Joseph. lib. xiv, cap. 9.

(3) At Cn. Pompeius captus Hierosolymis victor ex illo fano nihil attigit. In primis hoc, ut multa alia, sapienter, in tam suspiciosa et maledica civitate locum sermoni obtrectatorum non reliquit. Non enim credo religionem et Judeorum et hostium impedimento præstantissimo imperatori, sed pudorem fuisse. (Cicero. pro L. Flacco.) • Romanorum primus Cn. Pompeius Judeos domuit,

templumque jure victoriæ ingressus est. Inde vulga-
 tum, nulla intus Deum effugie, vacuum sedem, et
 insania arcana. (Tacit. lib. xxi.)

(4) Paulo post, M. Crassus cundo ad bellum Parthicum, pecunias, quas Pompeius non tetigerat, e templo abstulit. (Joseph. lib. xiv, cap. 14.) Sed is infeliciter adversus Parthos pugnavit. Perit in eo prælio filius ejus, et ipse cum universo fere exer-
 citu. (Plutarchus, in Crasso, et Pompeio.)

(5) Hanc nonnulli inferiorem Syriam vocant.

phratem est, castra habebat, pecunias, frumentum, arma, et auxiliares copias submittere non intermittebant. Deinde Crassus quidem Gabinio, huic autem successit Cassius (1). Hic auctore et suatore Antipatro, quicumque essent factionis Aristobulli, atque inter hos Pitholaum, interficit. Antipater vero ex Arabia uxorem ducit, Cyprum nomine, ex qua quatuor filiorum fuit pater (2), quorum nomina erant: Phasaëlus, Herodes rex, Josephus, et Pheroras. Sed enim potentissimos quosque muneribus sibi concilians, potissimum per conjugem suam, Aretæ Arabum regi se familiariter insinuavit, et Aristobulum timens, liberos suos illi, depositi instar, commisit. Caesar porro, cum Pompeius Roma ad Ionium profugeret, Aristobulum libertate donatum, in Syriam dimisit. Sed effugere non potuit, quin veneno necaretur a 60 Pompeianis: cujus cadaver in melle repositum (3), ab Antonio postea paterno illatum est monumento. Filius quoque ejus Alexander a Scipione, Pompeii jussu, securi percussus est. Hujus filiam, filiumque Antigonom, Philippion Ptolemæi filius suscepit: et puella amore captus, matrimonio sibi eam junxit, eaque illi mortis causa exstitit. Pater namque hujus Ptolemæus, consuetudine conjugali cum Alexandra congressus, propter illius amorem filium necavit. Et deinceps, propter conjugium ejus, fratribus ejusdem curatoris affectionem et officium benigne exhibuit. Verum enimvero, cum Caesar Pompeio devicto, bellum in Syria et contra Mithridatis filium gereret, Antipater ei auxilium tulit: in quo bello ille utraque re eximius, hoc est, et consilio et manu promptus visus est. Itaque et ipse, et Hyrcanus, a Cesare Romana civitate est donatus: quin et pontificatum Caesar Hyrcano confirmavit, et Antipatrum totius Judææ procuratorem constituit: eo modo utrumque, ob auxilium operamque sibi navatam, remunerans (4). Antipater sane Herodem filium, quindecimum ægentem annum, ducem Galitiæ illico declarat: Phasaëlum autem urbi Hierosolymitanæ (5) præficit. Herodes ergo, ab initio statim, indolis et naturæ suæ industriam ostendens, Ezechiam prædonum ducem interficit. At Julio Cesare a Cassio et Bruto interempto, in Syriam Cassius venit, copias militares, quæ tum ad Apameam erant, recepturus. Cui tributum in earum regionum urbibus colligenti, non minima lucris pars Herodes fuit. Et cum Malichus quidam Antipatrum Herodis patrem veneno sustulisset, ipse quoque ab Herode filio occisus est. Ut vero Cassius quoque ab Antonio et Augusto Cesare cæsus est, et Augustus quidem Italiam petiit, Antonius autem in Asiam venit: appulerunt Hierosolymis ad Antonium legati, Herodem et fratrem ejus accusantes, quod scilicet nomine tantum regis Hyrcano relicto, ipsi per vim, rerum in Judæa po-

νον Φιλippiών ο Πτολεμαίου λαβών, καὶ τῷ ἑρωτι τῆς νεωτέρας ἀλφειᾶς, ἐγγίμει ταύτην· δι' ἣν καὶ σὺ τὰ κτείνεται. Ὁ γὰρ τοῦτου πατὴρ Πτολεμαῖος, τῇ Ἀλεξάνδρᾳ πρὸς γάμον συνέρχεται· καὶ τὸν υἱὸν διὰ τὸν ταύτης ἑρωτα κτείνει· καὶ τοῦ λοιποῦ κηδεμονικώτερον πρὸς τοὺς ἀδελφούς· ἐκείνης διὰ τὸν γάμον ἐτόγγανι διακείμενος. Τῷ δὲ Καίσαρι, Πομπήϊον νενικηκότε, εἰς Συρίαν τε διαμαχομένῳ τῷ Μιθριδάτῃ συμμαχῆσας Ἀντίπατρος, καὶ κατ' ἀμφοτέρους πολέμους γενναίως ὀφείλει, πρὸς δὲ καὶ ὁ Ἰρκαῖος, ὅπ' ἐκείνου τῇ Ῥωμαίων πολιτείᾳ ἐτίμηται· ἀμείλει καὶ τῷ μὲν Ἰρκαίῳ Καίσαρ τὴν ἱερωσύνην ἐπικυροῖ. Ἀντίπατρον δὲ τῆς ὅλης Ἰουδαίας ἐπιμαλῆτην καθιστῶ, τῆς συμμαχίας αὐτοῦ ὁμαιοδόμενος. Ὁ δ' Ἀντίπατρος τὸν υἱὸν Ἡρώδην παντεκαίδεκα ἐτῶν ὄντα, στρατηγὸν τῆς Γαλιλαίας εὐθὺς ἀναδείκνυσιν· Φασάηλον δὲ τῇ Ἱεροσολύμων ἐτίησιν. Ἡρώδης γὰρ μὲν τὸ τῆς φύσεως δραστήριον εὐθὺς καὶ ἐκ προοιμίων δεικνύς, Ἐξελίαν τὸν ἀρχιγυμνητὴν ἀναίρει. Τουλίου δὲ Καίσαρος ὑπὸ Κασσίου καὶ Βρούτου ἀνααιρεθέντος, ὁ μὲν Κάσσιος εἰς Συρίαν ἔκει, τὰς περὶ Ἀπάμειαν δυνάμεις ἀγρόμενος· φιλολογουμένη δὲ τὰς ἐκείσε πόλεις, οὐκ ἐλαχίστη μάλιστα καὶ Ἡρώδης αὐτῷ ἐγγίγνεται· ὀνηνίκα καὶ Μάλιχος τις τὸν Ἀντίπατρον, δὲ Ἡρώδου πατὴρ ἦν, φαρμάκῳ ἀνέλει· καὶ πρὸς τοῦ παιδὸς Ἡρώδου καὶ αὐτὸς κτείνεται. Ὡς δὲ καὶ Κάσσιος ὅπ' Ἀντωνίου καὶ Λύγουστον τοῦ Καίσαρος ἀνιέρθη· καὶ ὁ μὲν Λύγουστος εἰς Ἀσσίαν, εἰς Ἀσίαν δὲ ὁ Ἀντώνιος ἔκον, προσίσσιν ἐξ Ἱεροσολύμων Ἀντωνίῳ πρὸς οὐκ, Ἡρώδου καὶ τῶν ἀδελφῶν καταλόντες, ὡς ὄνομα μόνον Ἰρκαίῳ βασιλείας, βίβ' δὲ οὗτοι τῶν ἐν Ἰουδαίᾳ πραγμάτων ἀρχοῦσι· δεύσας δὲ ὁ Ἡρώδης, χρήμασι τὸν Ἀντώνιον ὑπελθὼν, αἰρεῖ κατακράτος αὐτὸν Ἰρκαίου συμμαχοῦντος, ὃς τὴν θυγατρίδην Μαρδάρην τὴν Ἀριστοβούλου γεγεννημένην μετὰ μέρος σῆς ἐξ Ἀράβων γυναῖκος ὁ Ἡρώδης ἡγάγετο. Πολλῶν τοίνυν κατηγορούντων Ἡρώδου καὶ τῶν ἀδελφῶν, τοσούτων ταῖς κατηγορίαις προσέειπεν Ἀντώνιος, ὥστε καὶ εἰς τέσσαρας ἀρχὰς τὴν πατρῴαν ψῆσιν ἔξουσίαν διαμερίσας, τοὺς ἀδελφούς ἐνεχείρισεν. Ὁ γὰρ μὲν παῖς Ἀριστοβούλου Ἀντιγόνος παρὰ Φιλippiῶνι τῷ Μινναίῳ διατρίβων, ὡς εἰρηται, ἐπὶ ἐκείνῳ ἐτελεύτα τὸν βίον, καὶ Λυσανίας ἦν τὴν πατρικὴν διαδεγμένος ἀρχήν, παῖδας Πάρορον καὶ Φαρνάδαζον, ἐπὶ ὑποσχέσει χιλίων ταλάντων, Ἀντιγόνον μὲν· κατάγειν, καταλύειν δὲ Ἰρκαίον. Καὶ ὁ μὲν ἀπὰς εἰς τὴν Ἰουδαίαν εὐθὺς ἤλκευεν· οἱ δ' ἐν βραχείᾳ χρόνῳ Ἰρκαίον καὶ Φασάηλον χειρωσάμενοι, Ἀντιγόνῳ τὴν τῶν ὅλων ἐπιτροπὴν ἀγχειρίζουσιν. Ὁ δ' Ἡρώδης δρασμῷ χρησάμενος, εἰς Ῥώμην πρὸς Καίσαρα διασώζεται· πρὸς Ἀντωνίου δὲ, τὰ εἰκότα μαρτυρηθείς, τῇ τε συγκλήτῳ καὶ Καίσαρι, βσιλεύς Ἱεροσολύμων παρὰ Καίσαρος προχειρίζεται. Ὡς γοῦν ἐβάνηκε στράτευμα παρ' Ἀντωνίου λαβὼν, περὶ γὰρ Συρίαν διέτριβε, δια-

(1) Cassius Syriæ prætor Parthos Syria expulit. (Eutrop. lib. vi.)

(2) Suscepit præterea ex ea filiam Salomem.

(3) Hegesipp. lib. i.

(4) Muros urbis Hierosolymitanæ is refecit.

(5) Tanquam præfectum.

φόρος μάχη προσβαλὼν Ἀντιγόνῳ, κλειστότας καὶ Ἀποκροῦσαι· ἐσώτερον δὲ Σόσιον ἐπαγαγὼν, φόνον γεγενημένων πολλῶν, κατακράτος εἶεν Ἰεροσολύμα. Ἀσὺλα δὲ τὰ περὶ τὸ ἱερὸν ὁ Ἡρώδης φυλάξας, δέσιμον λαβὼν τὸν Ἀντίγονον, Σοσίῳ δίδωσιν· ὁ δὲ πρὸς Ἀντώνιον εὐθὺς ἀγει. Ἡρώδης δὲ μὴν δεισας τὴν τοῦ Ἀντιγόνου εὐγένειαν, μήπως εἰς Ῥώμην διαβάντος, καὶ τὰ σφέτερα δίκαια τῇ συγλήτῳ προσβαλομένου, Ῥωμαῖοι μὲν ἐκείνον ὡς ἰδιώτην καὶ ἀλλόφυλον ἀποσελίσσονται, αὐτῷ δὲ ἡ τοῖς ἐκείνου παῖσι τὴν βασιλείαν περιποιήσονται, παῖδες γὰρ ἡμαῖσι τὸν Ἀντώνιον ὑποφθείρας, διαχειρίσασθαι τὸν Ἀντίγονον. Καὶ ὁ μὲν εὐθὺς παλὺν ἀνήρητο· Ὑρκανὸς δὲ καὶ αὐτὸς πρὸς Πάρθων ἀπολυθεῖς, Ἡρώδῃ πρόσεισι· καὶ τὰ μὲν πρῶτα ἐν τιμαῖς ἡγαν αὐτόν· ὑποπτον δὲ γενόμενον ὕστερον ἐκτείνειν, ὡς καὶ τὸν ἀδελφὸν Μαρίας· τῆς αὐτοῦ γυναῖκος· ὃν καὶ ἀρχιερεὶ διὰ τὸ κῆδος τέχνη δὴ τινι ἀναικῶν, ἐσώτερον θέρους ὥρᾳ πτωλεῖ διανηχόμενον, ἐναπέπνευε. Κύριος δὲ μόνος καὶ βασιλεὺς αὐτοῦ τῆς ὁλῆς Ἰουδαίας καθίσταται· πρῶτα μὲν Ἀντωνίου κυρώσαντος αὐτῷ τὴν ἀρχήν. Ἐπειδὴ ἐκείνος τῷ τῆς Κλεοπάτρας ἡμέρῳ ἔδωκε, καὶ Καίσαρ Αὐγουστος περὶ τὸ Ἀκτιον συμβαλὼν ἐκείνῳ, κατακράτος ἐνέκα, καὶ ἐπὶ Συρίαν διέβαινεν, Ἀντωνίος τε καὶ Κλεοπάτρα τοῦ ζῆν ἀπηλλέγησαν, καὶ αὐτὴς αὖθις Ἡρώδῃ τὸ διάδημα περιτίθει, καὶ βασιλεῖα τῆς ὁλῆς Ἰουδαίας ἀνακηρύσσας, κλειστότην μὲν καὶ ἄλλην χώραν αὐτῷ ἀνατίθει· προσεῖ δὲ καὶ τὴν τῆς Ἀραβίας ἐγγειοῖται ἐπιτροπήν. Ἄλλ' ὅπως· τὰς ὑπαίθρους εὐπραγίας ἡ τύχη τοῖς κατ' οἶκον ἀνιαιροῖς ἐναμέσσει τῷ Ἡρώδῃ, καὶ ἐκ γυναικὸς κακῶς πάσχειν ἤρξατο, ἐμφυλίοις καὶ τῶν γνησίων χρανθεῖς οἰμασί, νῦν οὐ λέγειν καιρός. Καὶ ταῦτα διήλθον, παραστῆσαι θέλων τὴν προφητείαν ἀντιδελφον, ὅτε ἐκλεῖψαι, λέγουσαν, ἀρχὼν ἐξ Ἰουδα, καὶ ἡγοῦμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ὥς οὐ ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται· καὶ αὐτὸς ἐστὶ προσδοκία ἐθνῶν. Ὅς γὰρ οἱ ἐξ Ἰουδα τὴν τοῦ γένους σαρὰν κατὰγοντες διαλειοῖσιν ἀρχοντες, καὶ ὡς ὁ ἐξ Ἰουδαίων Ἡρώδης ἀλλόφυλος ὢν ἤρξεν Ἑβραῖον, ἱκανῶς ἀποδέδεικται· ὁ γινώσκων καὶ ἡ προφητεία τέλει ἐλάμβανεν, ὡς μικρὸν προῖον, σαφηνείας ἐνεκα διαλήφομαι· Αὐγουστοῦ γὰρ εἰς Ῥώμην ἐπανιόντος, καὶ εἰς μοναρχίαν τὸν Ῥωμαίων κράτος περιελάσαντος, δευτέρου καὶ τεσσαρακοστὸν ἔτος ἐστὶ ἀνύοντος τῇ ἀρχῇ, δόγμα τε καὶ ὁλῆς τῆς ἀρχῆς διαπύφαντος, ἔκατον εἰς τὴν ἱδαν πάλιν ἐναγογράφασθαι, τῆν καὶ αὐτὰ καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τίττεται τὸ παραδοξότατον. Τίς δὲ ἡ γειναμένη καὶ ὁ τῆς κυήσεως τρόπος, ἔσθην ἡδὴ ἐρῶ συνελὼν ὅσον ἐνδέχεται.

(1) Alii Mariammen Alexandri filiam fuisse dicunt.

(2) Lysanias Ptolemæi Minæi, qui ad Libanum habitavit, filius.

tirentur. Herodes porro sibi metuens, pecunia Antonium aggressus, expugnat, adjuvante Hyrcano : cuius ex filia neptem Mariammen Aristobolo progeneratam (1), post obitum 61 uxoris, quam ex Arabia duxerat, Herodes matrimonio sibi junctam habebat. Multis itaque Herodem fratresque ejus accusantibus, ita querelis eorum animum Antonius attendit, ut in quatuor ditiones universum patrum regnum divisum, fratribus traderet. Cæterum Aristobuli filius Antigonus, qui apud Philippionem filium Minæi fuit, postquam ille e vivis excessit, et Lysanias (2) in patrium successit regnum, persuadet Pacoro et Pharnabazo (Parthi hi fuerunt) sub mille talentorum sponione, ut se in patriam reducant, Hyrcanum autem pessumdent. Atque hic quidem, nulla interposita mora, in Judæam irruptionem facit : illi vero brevi Hyrcano et Phasaelo captis, Antigono rerum omnium administrationem tradunt. Herodes autem saga sibi consulens (3), et Romam ad Cæsarem profugiens, servatur : atque ibi Antonii testimonio commendatus senatui et Cæsari, rex Hierosolymorum a Cæsare designatur. Itaque ut Roma reversus exercitum ab Antonio (circa Syriam is erat) accepit, variis certaminibus cum Antigono congressus, sæpius repellitur. Postea autem Sosio adducto, et multa cæde facta, vi magna Hierosolyma capit. Et sacri templi rebus a direptione conservatis (4), Antigonus vincitum Sosio tradit, illumque hic statim ad Antonium ducit. Herodes porro rursus suspectam habens et metuens Antigoni generis nobilitatem, ne scilicet ille Romam profectus (5), jura sua apud senatum exponeret, et Romani se quidem ut privatam et advenam rejicerent, illi vero, sut saltem filius ejus regnum redderent, persuadet corruptique pecunia Antonium, ut Antigonus occidat. Sic ille confestim securi percutitur. Hyrcanus vero et ipse a Parthis ex captivitate dimissus, ad Herodem confugit : et ille quidem eum in pretio primum habuit, suspectum autem postea sibi interemit. Postquam vero fratrem quoque Mariammes conjugis suæ, quem pontificem arte quadam, per speciem tutelæ et curæ, creaverat, æstatis tempore in solio lavantem et natantem suffocavit, unus ipse dominus et rex cunctæ Judææ factus est. Primum equidem Antonius illi regnum auctoritate sua confirmavit. Simul atque vero ille Cleopatraz desiderio et amore captus est, et Cæsar Augustus ad Actium prælio commisso eum fortissime devicit, atque in Syriam pervenit, ac paulo post Antonius et Cleopatra vivere desierunt : 62 ipse quoque Augustus Herodi diadema imposuit, regemque totius

(3) Herodes primus ex advenis Judææ rex.

(4) Antonius hunc securi percussit. (Joseph.)

(5) Joseph. lib. xiv, cap. ult.

unique ab uxore adversa pati cœperit, civium (1), familiarium, cognatorumque suorum sanguine pollutus, nunc dicendi locus non est. Atque hæc sic exposui, ut prophetiam dilucidam clarumque producerem, quæ dicit : *Non deficiet princeps ex Juda, nec dux ex femore ejus, donec veniat is cui repositum est, et ipse est expectatio gentium* ¹¹. Ut namque, qui a Juda generis conjunctionem traxere principes defecerint, et ut Herodes ex Idumæis advena Hebræis rex præfuerit, satis est declaratum, cum scilicet finem exitumque suum prophetia est consecuta : sicuti paulo post longius progressi, apertioris cognitionis gratia exponemus. Cum enim Augustus Romam reversus, Romanorum imperium in unius redegisset potestatem, quadragesimum secundum eo imperii annum agente, et cum per universum imperium edictum promulgatum esset, ut in sua quisque urbe recenseretur atque describeretur : tum etiam Salvator noster Jesus Christus natus est, idque eo qui opinionem fidemque omnem superat modo. Quæ vero genitrix, et qui partus ipsius fuerit modus, inde jam, quam fieri poterit brevissime, dicam.

CAPUT VII.

A

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

De sanctis Joachimo et Anna, et de nativitate atque educatione sanctissimæ Dei Genitricis in templo, et ut desponsata Josepho fuerit.

63 Posteaquam enim perfeci atque exhiberi debuit ingens illud, naturamque omnem longe superans mysterium, opus fuit prorsus instruere et præparare vas, quod eum qui incomprehensibilis est comprehenderet. (2) Inventa itaque est beata Virgo Maria, dignum Deumque decens Verbi domicilium, etiam ante nativitatem (3) Deo consecrata, atque ex membris senilibus, et longe a naturæ fervore alienis, tanquam quidam divinitus datus fructus producta. Joachim et Anna parentum erant nomina. Ambo accurate, juxta præscriptum legis, vita præstantes et clari, nec non primis quibusque et splendidissimis nobilissimisque genere connumerati. Vitam autem ad senectutem, sine prole edita, produxerant. Erat enim ad liberos procreationem Anna alvo infecunda. Et cum ob sterilitatis causam non haberet communes cum matronis et matribus a lege tributos honores, exemplo matris Samuelis ipsa quæque sit supplex Deo, et in templo sedulo versatur, ne scilicet a benedictionibus legis excluderetur, sed uti matrem esse liceret, orans, ac quod paritura esset, ipsi Deo dicaturam se esse vovens. Sed enim divino nutu, ad eam quam pelierat gratiam, Anna confirmata atque roborata, postquam puella e maternis prodiit locis, Mariam eam statim nominavit, senigmate latenter a Deo acceptam gratiam declarans. Ut vero infans a lacte materno jam abhorrui, et mammas attingere noluit, promissionem mater adimplet : et in templum ascendens, juxta votum, eam Deo consecrat, tertium jam tum ætatis annum. Et sacerdotes quidem tum eam tanquam sanctius quoddam donarium suscipere, et puellam in sacrario fovendam esse duxere, ad anti-

Περὶ τῶν ἀγίων Ἰωακείμ καὶ Ἀννῆς· καὶ περὶ τῆς γεννήσεως καὶ ἀνατροφῆς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐν τῷ ναῷ· καὶ ὡς ἐμνηστεύθη τῷ Ἰωσήφ.

Ἐπεὶ γὰρ ἐμῆκεν ταλεῖσθαι τὸ μέγα καὶ ὑπὲρ φύσιν μυστήριον, χρίων που πάντως προηυρεπίσθαι σκεῦος τὸ χωρήσον διὰ τὸν ἀχώρητον. Εὐρέθη τοίνυν ἡ μακαρία παρθένος Μαρία, ἥτις ἐστι καὶ Θεοπατρὶς τοῦ Λόγου κατοικητήριον, καὶ πρὸ γενέσεως μὲν ἀνατεθειμένη Θεῷ, ἐκ μελῶν δὲ γηραιῶν καὶ πόρρω τῶν τῆς φύσεως κραμάτων οἷα τις καρπὸς Θεόδοτος προηγμένη. Ἰωακείμ καὶ Ἀννα ἦσαν τοῖς γεννητοῖσι τὰ ὀνόματα, ἐπίσημοι μὲν καὶ ἀμφοῖν ἐν τῇ κατὰ νόμον ἀριεὶ πολιτείᾳ, οὐ μὲν δ' ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς πρώτοις καὶ καλλίστοις καὶ τῶν εὖ γεγονότων συναριθμοῦμενοι. Κατεγύρουν δὲ τὸν βίον γονεὺς ἀμοιροί. Πρὸς γὰρ παῖδων γονὰς λιθώδη τὴν μήτηρ ἢ Ἀννα προῦδεδίχτο· καὶ ἐπεὶ ὡς ἀγονος οὐ τῶν ἰσῶν μετείχετο ἐκ νόμου ταῖς μητρῶσι τιμῶν, κατὰ τὴν τοῦ Σαμουὴλ μητέρα καὶ αὕτη ἰκέτις ἐγένετο τοῦ Θεοῦ τῷ νεῷ παρεδρεύουσα μὴ πόρρω εἶναι τῶν τοῦ νόμου ἐλογίων· γενέσθαι δὲ μήτηρ, καὶ τὸ ἐκτόκῳ ἀφιερῶσαι αὐτῷ. Καὶ δὴ νεύματι Θεῷ δυναμώθεισα πρὸς τὴν χάριν ἦν ἡτήσεν, ἐπεὶ τὸ παιδίον τῶν μητρικῶν θαλάμων προέθορον, εὐθὺς μὲν αὐτὴν Μαριάμ κατωνόμασε, τὸ Θεόδοτον αἰνιττομένη τῆς χάριτος· ὡς δὲ πόρρω γάλακτος ἦν, καὶ ἡκιστὰ γε θηλὴ προσανέγειν ἡθοῦλετο, πληροὶ μὲν ἢ γειναμένη τὴν ἐπιγγεῖλαι· καὶ πρὸς τὸν νεῶν ἀνιῶσα, ταύτην ἀφιέρου Θεῷ κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν, ἐρίτον ἤβη τῆς ἡλικίας ἔτος ἀνύουσαν. Οἱ δὲ ἱερεῖς τῷ μὲν προσέλετο τὸ ἀνάθημα· καὶ ἐν τοῖς ἁγίοις ἀνατρέφειν τὴν παῖδα δεῖν ἔκρινον, καθ' ὁμοίωσιν τοῦ παλαιοῦ Σαμουὴλ. Ἦν οὖν τῷ νεῷ θεῖόν τι χρῆμα καὶ δούλον τοῖς ἀδούτοις ἀνδραγωγέον. Ἐπεὶ δ' ἡβέητο, συνιόντες οἱ ἱερεῖς ἐν βουλαῖς ἦσαν, τί ποιήσαντες εἰς τὸ ἱερὸν ἐκείνο σῶμα μὴ ἂν ἐδῶσαν ἀμαρτανῶν ἱεροσυλεῖν γὰρ ἀντικρυς ἰνομίκετο, εἰ γε καὶ ταύτην ἀνδρὶ παραδοῖεν, καὶ νόμῳ γάμου κατα-

¹¹ Gen. XLIX, 10.

(1) Herodes Mariammen uxorem et amicos necessarios suos occidit. (Joseph. lib. xv, cap. 9.)

(2) Mariam Virginem matrem ante Christum Jesum filium ejus natum anno quindecimo genitam esse, Chronici scriptores memorant.

(3) De sanctificatione Virginis Dei Genitricis

sententia est Gregorii Theologi, in homilia Paschali : « Christus secundum omnia, præter peccatum, fit homo, e virgine prognatus, carne simul et anima prius per Spiritum purgata. Oportuit enim et nativitatem honorari, et virginitatem præhonorari. »

δουλώσει, καθάπαξ ἀπερρωθείσαν Θεῷ. Αὐτὸς δὲ ἄνακτόρων περιπολεῖν, οὐτ' ἐπειμένον τῷ νόμῳ δεῖν φροντοῦ· καὶ ἅμα τῷ πράγματι τὸ σεμνὸν οὐ προσῆν. Πολλὰ τοιγαροῦν καὶ πολλάκις περὶ τούτου διασκοπεύμενοις, γίνεται τις θεοδὲν ἐπισκοπὴ, ἐνὶ τινι τῶν περὶ τὸ ἱερὸν μνηστείας δόματι δοῦναι τὴν παιδα· ἐκείνῳ δ' εἶναι τοιοῦτον, ὥς πρὸς φυλακὴν τῆς παρθενίας διεκίωσεν. Οὐκ ἄλλος τοίνυν τοῦ Ἰωσήφ ἐδόκει ἀρμόδιος πρὸς τὴν τῆς μνηστείας μόνης συνάφειαν, προσήκων τε κατὰ γένος αὐτῇ· τῆς γὰρ αὐτῆς φυλῆς ἦν, καὶ ἄλλως γήρῃ καὶ σεμνῇ πολιτείᾳ ἐκ πολλοῦ τὸ ἀξιόπιστον εἰληφώς.

ad templum sedulo essent, sponsæ nomine committerent. Eum vero talem esse debere, cui recte virginitalis custodia demandaretur. Porro non alius ipso Josepho visus est esse magis idoneus, ad solum sponsalium conjunctionem contrahendam: quippe qui propinquitate generis eam contingeret (ejusdem enim tribus erant), Insuper vero (1) et senio et honestate morum jampridem bonæ fidei existimationem consecutus esset.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Περὶ τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου· καὶ περὶ τῆς ἀγίας Ἐλισάβετ, καὶ τῆς κυοφορίας αὐτῆς· καὶ περὶ τῆς ταραχῆς τοῦ μνήστορος Ἰωσήφ διὰ τὴν ὑπερφυὰν τοῦ Ἰησοῦ σὺν.Ιησὺν.

Καὶ δὴ ἐν Ναζαρέτ συνοικεῖς γενομένη τῷ Ἰωσήφ, παρὰ τοῦ ἀρχαγγέλου εὐαγγελίζεται Γαβριὴλ, Χαίρε, λέγοντος, *νεχυριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ*· καὶ ἅμα τῷ λόγῳ, ἀμεταβάτως κατείσιν ὁ προαῖνιος τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ τὴν ἡμετέραν φύσιν ἀρρήτως καὶ ὑπερφῶς ὑποδέχεται, κραθεὶς καὶ μαγείας ἀνενοήτως τῷ ἀνθρωπίνῳ φερόμενος. Ἄλλ' ὁ μὲν ἄγγελος τὸν ἀσπασμὸν δοῦς αὐτῇ, ἀππλάττετο· ἐκείνη δὲ σπουδῇ τῇ ὀρενῇ πρόσεισιν, ὁμοῦ μὲν καὶ τὸν κατ' αὐτὴν διὰ τοῦ ἀγγέλου παράδοξον τοκετὸν διαγνοῦσα· ἅμα δὲ καὶ μαθεῖν σπεύδουσα τὸ κατ' αὐτὴν γαρονδὲς προσήκουσάν τε τῷ γένει οὖσαν τὴν Ἐλισάβετ ἀσπάζεσθαι, ἔξω χρόνον καὶ αὐτὴν τὸν Ἰωάννην εἰς ἔκτον μῆνα ἤδη κυοφοροῦσαν· ἄλλως τε δὲ καὶ τῷ πολλῷ χρόνῳ οἰομένη ἔχειν τι καινότερον ἐκείνην ἐπὶ τῷ καινῷ τῆς συλλήψεως ἀπαγγέλλειν. Πρόσεισι τοιγαροῦν καὶ ἀσπάζεται. Ὁ δὲ παῖς αὐτῇ ἔκτον ἤδη μῆνα πληρῶν ἤδὴ τὴν ἐκέρτα· καὶ ὁ ἐγγάστρις θυλὸς τῇ ἐν γαστρὶ Λεοσπότη τὴν προσκύνῃσιν ἀφωσίει, καὶ τὸ σῶμα τῇ μητρὶ δανειζόμενος, ὑπερφῶς προσφύεται, μητέρα τε τοῦ Κυρίου ταύτην καλῶν, καὶ ἐν γυναικὶν εὐλογημένην, καὶ καρπὸν κοίλας ἐδ' ἐν ταύτῃ κυοφορούμενον, μὴδὲν δηλαδὴ συμβαλλομένης τῆς ἀνδρώας γονῆς. Ἐντεῦθεν κάκεψιν τοῖς κατὰ σκοπὸν ἐντυχούσα, θίγει τε καθυκηρετοῦσα Πνεύματι τῷ φύῳ ὡς πορρωτάτω κενοῦ, ἐαυτὴν τε μαχαρίζει, καὶ τὸ ἐσόμενον ἀρεθιλότατα διαγγέλλει. Ἐπεὶ δ' εἰδόμεν ἦν

res divina, intacta, et sacrosancta, in templi sanctiore loco et adytis ipsis vivebat. Postquam autem adolevit, consilium sacerdotes agitarunt, quid de ea statuerent, ne in sacrum ejus corpus admittere quidquam viderentur. Sacrilegium namque prorsus se commissuros putabant, si viro eam conjungerent, 64 atque in servitutem conjugalis legis redigerent, quæ semel Deo dicata esset. E diverso autem puellam eo ætatis flore, in sacratiore templo versari, nec permissum lege putabant, nec rem satis honestam et decoram esse videbant. Sæpe itaque et multum re deliberata, divinitus eis per inspirationem ostenditur, ut eam alicui ex iis qui

B

CAPUT VIII.

De Annuntiatione sanctissimæ Dei Genitricis; de sancta Elisabeth, ejusque uteri gestatione; et de conturbatione sponsi Joseph, propter divinam et supernaturalem Jesu conceptionem.

Itaque in Nazareth cum Josepho domicilium illa habens, ab archangelo Gabriele ætium accipit nuntium: Ave, dicente, *gratia plena, Dominus tecum*, et simul cum ea ipsa voce intransibiliter æternum et ætenseculare Verbum Dei descendit, et conditionem naturamque nostram, inenarrabili naturamque superante modo subit, supra mentis intelligentiæque nostræ captum, massæ et fermento humano mistum atque temperatum. Et angelos quidem salutatione legationeque sanctus, ab ea discessit. Ipsa vero festinabunda ad oram montanæ concessit, simul et parum præter opinionem sibi ab angelo denuntiatum considerans, et id quod de se accidisset cognoscere festinans: præterea, ut cognatam suam Elisabeth salutaret et alloqueretur, quæ et ipsa, præter ætatem, in sextum jam mensem, Joannem in utero gravida gestabat. Putabat denique illam, quod profectionis esset ætatis, novi quidquam sibi dicturam annuntiationemque esse de nova sætus sui conceptione. Adit itaque eam et salutat. Infans autem illius sextum jam implens mensem, suaviter subsilit et exsultat: 65 famulusque in utero conclusus Domino, qui et ipse in utero gestabatur, debitum adorationis honorem sanctius dicat: et ore materno quasi mutuo sumpto, supra naturæ captum vaticinatur, matrem eam Domini vocans, simulque inter mulieres benedictam: nec minus ventris fructum,

exemplo magnifice fidelibus insinuat conjugibus, etiam servata pari consensu continentia, posse permānere vocarique conjugium, non permisto corporis sexu, sed custodio mentis affectu. (August. *De consensu evang. lib. II, cap. I.*) Josephus senex admodum fuit, octuaginta plus minus natus annos, et sex ex priore conjugē habuit liberos. (Epiphani.)

(1) « Homo justus, et ad testimonium conjugalis semper mensuræ virginitalis electus. » (Augustin.) « Non conjugii, sed custodiæ gratia, ad testimonium rei futuræ, non notham sive illegitimam videlicet accidisse Christi in carne provinciam obeundam, sed veritatis attestacione sine viri semine in Spiritu sancto certo dispensatam fuisse. » (Epiphani. *Contra Antidicomarianitas.*) « Ille autem

qui ab ea gestabatur, ad quem scilicet nihil virilis seminis esset collatum, benedictum. Inde porro et ipsa, id quod proposuerat quæsi veratque consecuta, divino subserviens Spiritui, inani gloria et arrogantia quam longissime semota, cum se ipsam beatam prædicat, tum id quod futurum esset, apertissime prænuntiat. Cum autem in moribus esset, ut virginis, cum partus gravidæ mulieri et jam partorienti immineret, accederent: tertium cum ea versata mensem, quod jam ex immensa illa consternationis atque admirationis addubitatione magis magisque aliquid remitteret, domum suam revertitur. Interim ei venter tumescere, et Joseph de ea, quod minus deceret, agere in animo habebat, mysterium ignorans: quin etiam occultam ab ea discessionem meditari, quod vir justus esset, et rem actam eliminare atque vulgare nollet. Sed confestim talia cogitanti, cum læto nuntio assistens angelus, dubitationem eam seni solvit. Oportebat enim clarissimo gratiæ receptaculo et vasi nihil reprehensionis, indignitatis et injuriæ interiri: quod nimirum vel ipsius solis radiis sit splendidius et illustrius. Porro et filium David illum angelus vocat, per insinuationem declarans, unde exoptatus expectatusque ille proditorus esset. Ipsam quoque uxorem sive sponsam nominat, quasi diceret: Cave, te cogitatio deliberatione ulla conturbet, ut vereare, ne Deum offendas, tanquam adulteram uxorem domi cohabitantem habens. Tantum enim a piaculo et macula omni abest, ut etiam longe supra naturam sit ista in utero fetus gestatio. Ne igitur dubites, aut timeas ipsam rorsus recipere, quam tu (quantum in te est) repudiasti et extrusisti. Quin gaudio exsilire te magis decet, et animum lætitia et voluptate, quæ naturam excellit, adimplere. Quod enim, inquit, in ea editum est, ex Spiritu sancto est.¹²

CAPUT IX.

De genere Antipatri et Herodis, et de Hyrcano et Aristobulo pontificibus; et ut a Cesare Augusto Herodes Judæorum rex creatus, propterea quod advena esset, tribus Judæorum ab Esdra conscriptis igni combusserit, atque Pontificatum venalem emere volentibus proposerit.

66 Nunc sane necessarium mihi esse videtur, ita ut pollicitus sum, ut ostendam, ad finem exitumque suum prophetiam illam pervenisse: Non deficiet princeps ex Juda, nec dux ex semore ejus, donec veniat cui repositum est, et ipsum esse expectationem gentium¹³. Quæ prophetia de Salvatore nostro hoc liquidissime profert. Tunc enim ille advenit, quum Judæorum duces in Romanorum potestatem redacti defecerunt, et sceptro imperioque eorum præerunt. Sub jugum enim servitutis ab illis missi, tributum illis solvere coacti sunt, et una cum adventu Christi prima illa descriptio et census est actus. Oportebat enim in descensu Regis cælorum in terram, etiam terræ principes suum ministerium et munus ei præstare. Verum enimvero nihil obstat, quominus deano per compendium historiam percurramus: ut et ea quæ præmissa sunt, certius clariusque intelligantur. A demporibus enim Moysis, et quæ illum præcessere,

¹² Matth. i, 20. ¹³ Gen. xlii, 10.

τὰς παρθένους ὑποχωρεῖν, τῆς δ' ἐν γαστρὶ ἐχούσης: τίττειν ἥδη ἐπαιγομένης, τρίτον μῆνα ταύτην διαγαγούσα, καὶ τῷ τῆς ἐκπλήξεως ἀπόρου λύσειν τινὰ λύω, λαβούσα, εἰς τὴν οἶκον ταύτης ἀνέστρεψεν. Ὡς δὲ καὶ αὐτῇ εἰς ἔγκυν ἡ γαστήρ ἐπῆρτο, οὐκ ἀπρεπῆ διενεῖστο πράττειν ὁ Ἰωσήφ, ἀγνοῶν τὸ μυστήριον· ἀμφίει τοῖ καὶ λαθροῖαν τὴν ἀπίστευσιν αὐτῇ ψυχονόμει, δίκαιος. φησὶν, ὦν, καὶ οὐδαμῶς ἐκπομπέσαις ἀθέλων τὸ γεγονός. Ἄλλ' εὐθύς τῷ διανοήματι ἐπιστάς ὁ εὐαγγελιστάμενος ἀγγελος, λύει τὸ ἀπορον τῷ προσβύτῃ· ἐχρῆν καὶ γὰρ τῷ διαφανεῖ ἔσχατον τῆς χάριτος μηδὲν τι μώμου καὶ ὕβριος προστριβῆναι, καὶ τῶν τοῦ ἡλίου ἀκτίων ὄντι διαυγαστέρῃ. Ἀμφίει τοι καὶ υἱὸν Δαυὶδ ἐκείνον καλεῖ, ἀνιττόμενος, ὅθεν προελθεῖν ὁ προσδοκώμενος· ἐμῆλλε· καὶ αὐτὸς γυναῖκα αὐτὴν εἶπουν μνησθῆναι αὐτὴν ὀνομάζει· Μὴ τίς σε, λέγων, λογισμὸς; ταρᾶττω, δεδοικῶς μὴ προσκρούσης Θεῷ, μοιχαλίδα δῆθεν σύνοικον ἔχων. Τσοῦτον γὰρ τοῦ ἀγίου ἀπήλλαξε, ὥστε καὶ κρείττων φύσεως ἡ κυοφορία. Μὴ τοίνυν φοβοῦ αὐδὴς παραλαβεῖν αὐτὴν, ὅσον τὸ νατὰ οὐδ' ἀπολειμμένην καὶ ὕβραζε οὖσαν· σκιρτῶν δὲ μᾶλλον κροσσῶν, καὶ ὑπερφυοῦς τῆς ἡδονῆς· ἀνατίμπασθαι. Τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματος ἑστὶν ἀγίου, φησὶν.

C

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Περὶ τοῦ γένους Ἀριστάρχου καὶ Ἡρώδου· καὶ περὶ Ὑρκανοῦ καὶ Ἀριστοβούλου τῶν ἀρχιερέων· καὶ ὡς ὑπὸ Κλισάρου Ἀγροῦστου βασιλεὺς Ἡρώδης τῶν Ἰουδαίων γενόμενος, διὰ τὸ ἀλλόφυλος τὰς ἀπὸ τοῦ Ἑσδρα ἀνωγραφὰς τῶν φυλῶν περὶ διδοῦσι· καὶ τὴν ἀρχιερωσύνην ἐπὶ ὧν τῷ βουλομένῳ εἶσθαι.

Τοῦ λοιποῦ δ' ἔμοιγε ἀναγκαῖον εἶναι δεῖξαι τε εἰς πᾶρας τὴν προφητείαν ἰλθοῦσαν, ὡς ἡ ὑπόσχεσις, Οὐκ ἐκλείψει ἀρχὼν δὲ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ὥς ἔλθοι ὃ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸν εἶναι προσδοκίαν δυνάμεως, σαφῶς περὶ τοῦ Ἰωσήφ ἡμῶν τοῦτο διατρανοῦσαν. Τηνικαδὲ γὰρ ἐκεῖνος· ἐπιφοιτᾷ, δηνήκα οἱ τῶν Ἰουδαίων ἀρχόντες, ὑπὸ χεῖρα Ῥωμαίοις γενόμενοι, ἐκλαλοῦσθαι, τῷ Ῥωμαίῳ στήπτηρι καθυποκλίναντες. Ζεύγῃ γὰρ τῆς ἐκείνων ὑπαχθίντας δουλείας, φόρους τελεῖν ἠναγκάζοντο· ὁμοῦ τε τῇ τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ καὶ ἡ πρώτη ἐκείνῃ ἀπογραφὴ γίνεται. Ἐχρῆν καὶ γὰρ τῇ πρὸς γῆν καθόθεν τοῦ τῶν οὐρανῶν βασιλεύοντος· καὶ τοὺς ἐπὶ γῆς ἀρχοντας λειτουργίαν εἰσενεγκεῖν. Οὐδὲν δὲ οἷον καὶ αὐδὴς ἐν ἐπιτόμῳ τὴν ἱστορίαν διαδραμεῖν σαφηνεῖς· χάριν τῶν προκειμένων. Ἐκ γὰρ τοι Μωσίου καὶ πρὸ ἐκείνου, ὡς μοι προσέφηται, ὑπὸ τοῖς οἰκειοῖς τοῦ Ἰθνοῦ· ἀρχοῦσι, τοῖς ἐκ φυλῆς Ἰούδα κατάγουσι τὴν

στειν, τὸ Ἰουδαίων ἔθνος πάλαι βασιλευμένον ἦγοντο, ἄχρις οὗ Αὐγούστος μονάρχος ἀνηγόρευτο· ἐφ' οὗ πρῶτος Ἡρώδης ἀλλόφυλος ὢν, τὴν τῶν Ἰουδαίων πρὸς Ῥωμαίων ἐπιτέταται βασιλείαν, Ἰουδαίους ὢν τὸ γένος, ὡς Ἰωσήφ δοκεῖ, ἐκ πατρὸς, Ἀράβιος δὲ κατὰ τὴν μητέρα. Ἀντίπατρος γάρ ὁ τοῦτου πατήρ, ἐξ Ἀραβίας ἀγεται γυναῖκα Κύπριν ὄνομα, ἣ πατέρα τεσσάρων παίδων ποιεῖ· ὢν εἰς οὗτος Ἡρώδης ἦν. Ὡς δ' Ἀφρικανὸν ὤψαν καὶ τοῦτο πλείστην ἐκ τῆς συγγραφῆς περιβαλλομένων, ἡ Ἀντίπατρος, φησὶν, ὁ Ἡρώδου τινὸς Ἀσκαλονίτου, δοῦλος ἱερῶς τινὸς τῶν περὶ τὸν νεῶν τοῦ Ἀπόλλωνος διακονουμένων. Οὗ τὸν παῖδα Ἀντίπατρον εἶτι ἔπιον ὄντα, Ἰουδαίους λησταὶ διαπράσαντες, παρ' ἐαυτοῖς εἶχον· ῥύσασθαι γὰρ αὐτὸν ὁ πατήρ ἀπορος ἦν χρήματα καταθέμενος. Καὶ τοῖνυν ὅπ' ἐκείνοις τραφεῖς, ἔδωκεν Ἰουδαίους εἶναι. Ἐσώτερον δὲ Ὑρκανὸν τῷ Ἰουδαίᾳ ἀρχιερεῖ, δὲ Ἰουδαίων πρῶτος διάδημα περιέθετο, φίλος γενόμενος, καὶ ἐν ταῖς πρὸς τὸν ἀδελφὸν Ἀριστόδουλον ἐκείνου διαφοράς χρήσιμος ἀναφανείς, καὶ τὴν βασιλείαν ἐλευθερώσας αὐτῷ περικκοπτομένην ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ, ἔπειτα δὲ καὶ Ῥωμαίοις ἐφ' ἅπασι δεξιὰς γεγονώς, πρὸς Αἰγυπτίον τε καὶ Ἀραβας διακονουμένους, ἐπέπερ Ἀριστόδουλος μὲν ὑπὸ Πομπηίου δέσμιος αἰσχροῦς ἐπὶ Ῥώμην ἐπαφθὼν, καὶ τὸ Ἰουδαίῳ ἔθνός δεδοικώς, ἡτύχησεν οὗτος ἐπιμελητῇ· τῆς Παλαιστίνης· γενέσθαι. Ἐπεὶ δ' εὐσώτερον αἰχμάλωτος καὶ Ὑρκανὸς ὑπὸ Πάρθων ἐλάτῃ, εἰς ὃν ὕστατον τὰ τῆς τῶν ἀρχιερίων περιέστη διαδοχῆς, καὶ Ἀντίπατρος ἐναυθὼν μάγας γενόμενος Μαλίχῃ τινὶ δολίᾳ ἀνήρηται, δὲ Ἡρώδου πατήρ ἦν· οὗτος πλείω τὰ τινὰ τοῖς Ῥωμαίων στρατηγοῖς καταθέμενος χρήματα, καὶ ὅλος εἶχε ἐν ταῖς ἐκείνων προσταγαῖς ὑποσχομένος, τὴν ἀρχὴν ἐγγχειρίζεται· τοῦ γὰρ Καίσαρος Αὐγούστου μετὰ βαρεῖα· δυνάμει τοῖς κατ' Αἰγύπτου σκηπτὸς δίκην ἐπαλθόντος· σκοπεῖ δὲ αὐτῷ Κλεοπάτραν χειρώσασθαι, εἰς ἣν ὑστάτην ἦ τῶν ἐξ Ἀλεξάνδρου Πτολεμαίου Μακεδονικῆς δυναστείας κατελθῆς· πρὸς δὲ καὶ Ἀντώνιον, τοῖς ἐκείνης ἡμέροις ἐαλωκότα, πρόσκειναι Ἡρώδης οὗτος, σύμπανθ' ἱτοιγὰς χορηγεῖν ὅσα γ' ἐκείνῃ θυμῆρη, ὅσα καὶ ὅπλα καὶ χρυσίον οὐκ εὐαρίθμητον, καὶ συμμαχίαν τὴν ἐπικτήν. Ὡς δὲ καὶ Αἰγυπτίους καὶ Κλεοπάτρα ὅπ' ἑλπεῖ Καίσαρι· καὶ Ῥωμαίοις γαγνήνται, δυσὶ πρὸς τοὺς δέκα ἔτεσι τῷ Αὐγούστῳ διανύοντι τῇ ἀρχῇ, εἰς Ῥώμην τε ἦσαν Ἡρώδης οὗτος, ὃν καὶ τῆς θεραπείας ἀμειδόμενος Αὐγούστος, βουλῇ τῆς Ῥωμαίων συλλήτου διάδημα περιθέμενος τοῦτο, βασιλεῖα τῆς Ἰουδαίας ἀνέβη· δὲ ἐπὶ τῶν Ἱεροσολύμων ἐκράτησε, τοὺς Ἰουδαίους γνοὺς τὸ ἀλλόφυλον, καὶ ἄλλος τῆς αὐτοῦ φύσεως τὸ ἀπηνὲς καὶ θυριδὲς ἐκτεροποιούντος ὡς μάλιστα, τοὺς μὲν ἀπῆλασεν· ἄλλους δὲ καὶ κακῶς διέθετο· τοὺς δὲ καὶ ξίφει διεχειρίσατο· σκυλεῖται τε τὸ ἱερὸν, καὶ τὴν πόλιν ἀναστατῇ, μοχθηρῶς τῇ ἐξουσίᾳ χροόμενος. Πρὸς δὲ δὴ τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο κακῶς διαπράττεται. Τὰ γὰρ τῶν φυλῶν ἀπάσας δημοσίας ἀναγραφάς, αἱ ἀπὸ τοῦ Ἑσδρα ἐτύγχανον, μανικῶς διακείμενος, ἔργον ποιεῖται φλογός. Τὸ δὲ βούλημα,

ut antea dixi, a suis principibus, qui ex tribu Judæ genus ducerent, gens Judæorum olim regio more regebatur, donec Augustus unus solasque imperator est renuntiatus : sub quo primus Herodes, advena et alienigena, a Romanis demandatum sibi Judæorum regnum accepit. Fuit is paterno genere, ut Josephus opinatur, Idumæus, materno autem, Arabs. Antipater enim, hujus pater, ex Arabia uxorem Cyprum duxit : quæ cum quatuor filiorum patrem fecit, quorum unus Herodes hic fuit. Ut autem Africano videtur, qui et ipse magnam est in scribendis historiis laudem consecutus : Antipater (sic ipse scribit) Herodis pater, filius Herodis cujusdam Ascalonitæ fuit, sacerdotis cujuspiam servi, cui in templo Apollinis sacrorum cura demandata fuerat. Ille filium Antipatrum adhuc tenerum prædones Idumæi captum apud se retinuerunt. Redimere enim pater eum, propter pecunie inopiam, non potuit. Itaque quod apud eos est educatus, pro Idumæo habitus est. Postea vero in Hyrcani Judææ Pontificis amicitiam pervenit, et in certaminibus illius adversus fratrem Aristobulum commodus compertus est : 67 regnumque ejus admodum a fratre acclisum, in libertatem asseruit. Deinde autem Romanis in rebus omnibus se utilem et industrium, cum adversus Ægyptios et Arabes bello occupati essent, præbuit. Et postquam Aristobulus quidem a Pompeio turpiter victus, Romam missus, et Judæorum natio servitute oppressa est ; beneficio fortunæ huic contigit, ut procurator Palæstinæ fieret. Et cum deinceps Hyrcanus quoque a Parthis captus, in quo ultima dignitatis pontificis constitit successio, et Antipater Herodis pater, qui inde magis magisque creverat, Malichi cujusdam dolo necatus esset : is ipse Herodes, magnam vim pecunie Romanis ducibus largitus, eorumque se imperata facturum pollicitus, regnum ab eis traditum accepit. Cum enim Cæsar Augustus, cum ingenti exercitu, procella et fulminis instar, impetum in Ægyptum faceret, eo consilio, ut Cleopatram, ad quam postremam Macedonica Ptolemæorum ab Alexandro potestas et ditio pertigit, et ipsum Antonium illecebris ejus detentum debellaret, se caperet : Herodes iste se ei conjunxit, paratus quæcumque illi placerent, præbere et suppeditare : frumentum, arma, et pecunie numerum ingentem, et quæcumque præterea posset præstare auxilia. Ibi Ægyptus et Cleopatra in potestatem Cæsaris et Romanorum venit, duodecimo anno postquam Augustus imperium suscepit. Hic sane Herodi, cum Roman venisset, et Augustus referre ei aliquam pro præstitis sibi officiis gratiam vellet, de Romani senatus consilio et voluntate, diadema imposuit, et regem Judææ creavit : qui Hierosolymis potius, quod sciret Judæos generis obscuritatem, quod scilicet advena esset, et præterea crudelitatem naturæ ejus ingeniumque ferox quam maxime aversari et odisse : quosdam ex civibus

urbe exegit, quosdam per injuriam male tractavit, A nonnullos etiam ferro necavit: templum denique spoliavit, et urbem vastavit ac diripuit (1). Ad hæc tanta facinora illud quoque flagitiosissime addidit. Publicas enim tribuum descriptiones omnes, quæ ab ipso usque Esdra duraverant, furor percitus flammis consumpsit, illud pessimum omnino secutus consilium, ut qui eo nomine arroganter superbirent, de cætero ignorarent, unde quisque genus traheret, qui 68 indigenæ, quive inquilini (quos γειώνας, hoc est, advenas etiam et alienigenas vocant) essent. Qui cum stulte admodum et sordide de rebus hujusmodi judicavit, tum pontificis quoque magnificentiorē vestem ipse primus arcæ inclusit, signoque annuli munivit: quibuscunque etiam vilissimis nudinari volentibus, hoc pacto (2) pontificatum venalem, annuis reditibus et pensionibus, præteritis spretisque qui generis vetustate celebres essent, proponens. Idemque et de pontificia veste, et de sacerdotiis ipsis, alium quoque ejus Archelaum, quique post illum a Romanis Judæorum obtinuerunt imperium, fecisse, Josephus tradit. Hæc porro, ne quisquam putet tanquam per digressionem, obiter et extra propositum a me dicta esse. Sunt enim etiam propter aliterius prophetiæ, quæ apparitione et adventu Salvatoris impleta est, declarationem, et propter veram temporum observationem adducta (3). Hebdomades enim, quæ apud Daniele sunt, eo tempore Christo imperium obtinente, numerum suum compleverunt: in quibus, simul atque finitæ essent, clarissime Judæorum unctiōnem sublata iri, spectator Dei prædicit propheta: id quod adventu Christi in terram est factum, atque completum.

CAPUT X.

De ea quæ ab Augusto Cæsare, Cyrenio præside, facta est descriptio: et quæ de Cyrenio Josephus scribat, item de Juda Galilæo.

Agebatur (4) tum annus a mundo condito quinquies millesimus quingentesimus quintus, ab Augusti imperio quadragesimus secundus, et a Macedonice ditionis solutione vicesimus octavus: cum Salvator noster, sub eo qui tum agebatur censu, Cyrenio (5) Syriæ præsidente, in Bethleem natus est: ita ut etiam per prophetiam est prædictum. Exiit itaque edictum census et descriptionis, invitosque etiam, in serena illa tranquillitate pacis, quæ ex unius imperio obvenerat, patriam quemque suam petere, ibique censi atque describi coegit. Cum aliis porro et 69 Joseph, una cum Maria, ad-

(1) Herodes templum, post captivitatem Babyloniam a Zorobabel et Esra edificatum, funditus diruit, et maximis sumptibus, summæque magnificentiæ, aliud secundum formam primi illius, quod Solomon extruxerat, denuo condidit. (Joseph. lib. xv, cap. 11, *De bell. Judaic.* lib. 1, cap. 27.)

(2) Idem Simonem sacerdotem suum sacerdotio privavit, et Matthiam Theophili filium pontificem designavit. (Idem, lib. xvii, cap. 5.)

(3) Si hebdomades Danielis computentur a secundo anno Artaxerxis Longimani, aut circiter, usque ad mortem et resurrectionem, et quod eam consecutum est regnum Christi et justitiam sempiternam, et per paucos insuper annos, complete ille certa ratione inveniantur. Resultant enim ex 70 hebdomadibus anni 490: aut certe de duobus saltem aut tribus annis ambiguitas reliqua est. Cete-

ως κομιδῇ πονηρὸν, ὥς ἂν ἀγνώτες τοῦ λοιποῦ εἰεν οἱ περὶ ταῦτα φροσώμενοι, ὅταν δὴ τὸ γένος ἔλκουν· καὶ τινὲς μὲν οἱ ἀγχώριοι, τινὲς δ' αὖ οἱ ἀλλότριοι, οὓς καὶ γειώνας καλοῦσι. Ἀνοήτως δ' ἔχων περὶ ταῦτα καὶ ἀγεννῶς, καὶ τὴν τοῦ ἀρχιερέως στολὴν πρῶτος οὗτος κιδνωτὶ περιόρισας, καὶ τῷ σπαργιστρῇ δακτυλῷ ἀσφαλιζόμενος, τοῖς τυχοῦσι καὶ βουλομένοις ὄνιον τὴν ἀρχιερωσύνην προτείνει· ἐπαταίσις ταῖς εἰσφοραῖς, τοὺς ἐξ ἀρχαίου γένους ὑπεροπῶν. Ταῦτα δὲ πρᾶξαι περὶ τὴν στολὴν καὶ τοὺς ἱερεῖς, τὸν τε υἱὸν τοῦτου Ἀρχέλαον, Ἰώσηπος ἱστορεῖ, καὶ τοὺς μετ' ἐκείνῳ ἐκ Ῥωμαίων τὴν τῶν Ἰουδαίων ἐπιτραπίντας ἀρχὴν. Ταῦτα δ' ἡμῖν μὴ περιγῶς εἰρησθαι δοκεῖτω τίσιν, ἀλλὰ καὶ κατ' ἄλλης προφητείας ἐπιδείξιν, πέρας λαοσύνης τῇ τοῦ Σωτῆρος ἐπιφανείᾳ, καὶ κατὰ τὴν ἀληθῆ τῶν χρόνων δὴ παρατήρησιν. Αἱ γὰρ κατὰ τῷ Δανιὴλ ἑβδομάδες ἐν ταῦθα Χριστοῦ ἡγουμένου τὸν ἀριθμὸν συμπάρισκον· ἐν αἷς μετὰ τὸ τοῦτων συμπέρασμα, σαφίστατα τὸ κατὰ Ἰουδαίους χρίσμα πέμπαν ἐξολοθρευθῆσθαι ὁ θεόπτης προαγγέλλει προφήτης· ὁ δὲ καὶ πεπλήρωται τῇ ἐπὶ γῆς παρουσίᾳ Χριστοῦ.

B ὅταν δὴ τὸ γένος ἔλκουν· καὶ τινὲς μὲν οἱ ἀγχώριοι, τινὲς δ' αὖ οἱ ἀλλότριοι, οὓς καὶ γειώνας καλοῦσι. Ἀνοήτως δ' ἔχων περὶ ταῦτα καὶ ἀγεννῶς, καὶ τὴν τοῦ ἀρχιερέως στολὴν πρῶτος οὗτος κιδνωτὶ περιόρισας, καὶ τῷ σπαργιστρῇ δακτυλῷ ἀσφαλιζόμενος, τοῖς τυχοῦσι καὶ βουλομένοις ὄνιον τὴν ἀρχιερωσύνην προτείνει· ἐπαταίσις ταῖς εἰσφοραῖς, τοὺς ἐξ ἀρχαίου γένους ὑπεροπῶν. Ταῦτα δὲ πρᾶξαι περὶ τὴν στολὴν καὶ τοὺς ἱερεῖς, τὸν τε υἱὸν τοῦτου Ἀρχέλαον, Ἰώσηπος ἱστορεῖ, καὶ τοὺς μετ' ἐκείνῳ ἐκ Ῥωμαίων τὴν τῶν Ἰουδαίων ἐπιτραπίντας ἀρχὴν. Ταῦτα δ' ἡμῖν μὴ περιγῶς εἰρησθαι δοκεῖτω τίσιν, ἀλλὰ καὶ κατ' ἄλλης προφητείας ἐπιδείξιν, πέρας λαοσύνης τῇ τοῦ Σωτῆρος ἐπιφανείᾳ, καὶ κατὰ τὴν ἀληθῆ τῶν χρόνων δὴ παρατήρησιν. Αἱ γὰρ κατὰ τῷ Δανιὴλ ἑβδομάδες ἐν ταῦθα Χριστοῦ ἡγουμένου τὸν ἀριθμὸν συμπάρισκον· ἐν αἷς μετὰ τὸ τοῦτων συμπέρασμα, σαφίστατα τὸ κατὰ Ἰουδαίους χρίσμα πέμπαν ἐξολοθρευθῆσθαι ὁ θεόπτης προαγγέλλει προφήτης· ὁ δὲ καὶ πεπλήρωται τῇ ἐπὶ γῆς παρουσίᾳ Χριστοῦ.

C ΚΕΦΑΛ. Γ.
Περὶ τῆς ἐκ Διόδοτου Καίσαρος γενομένης κατὰ Κυρήνιον ἀπογραφῆς· καὶ ὅσα περὶ αὐτοῦ Ἰώσηπος ἱστορεῖ· καὶ περὶ Ἰούδα τοῦ Γαλιλαίου.

Κόσμου μὲν οὖν ἔτος τεχνικαῦτα ἐνίστατο πέμπτον καὶ πανταχόσεόν τινος πρὸς τῷ παντάκτι χιλιεστῷ· Διόδοτου δὲ Καίσαρος· δεύτερον καὶ τεσσαρακοστὸν ἦν· μετὰ δὲ τὴν τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας κατάλυσιν ὄγδοον πρὸς τῷ εἰκοστῷ· ἤνικα καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐπὶ τῆς τότε ἀπογραφῆς, Κυρήνιου τῆς Συρίας ἡγεμονεύοντος, ἐν Βηθλεὲμ γεννᾶται· ὥς δὲ καὶ τῇ προφητείᾳ δοκεῖ. Ἐξῆλθε τοίνυν τὸ δόγμα τῆς ἀπογραφῆς· συνῶναι δὲ καὶ ἀκοντας· πάντας ἐν γαλῆνῃ τῇ ἐκ τῆς μοναρχίας δέθεν πρὸς τὴν σφετέραν πατρίδα, κίχαι ἀπογράφεσθαι· σὺν ἄλλοις δὲ καὶ Ἰωσήφ σὺν ἑαυτῇ τῇ θυγατρὶ Μαρίας πρὸς

rum certior adhuc computatio fuerit, si 70 istæ septimannæ exordium sumant a 32 anno Darii Hystaspis filii, quo anno mari Jerusalem sunt absoluti. (II Esdr. v et vi.) Reperiuntur namque usque ad Christum natum anni 490.

(4) Variant in annotatione anni hujus nativitatæ Christi chronographi et temporum observatores. Nam quidam etiam Christum natum esse asserunt anno a mundo condito 3944, nonnulli 3962, quidam etiam 3979.

(5) Cyrenium alii Cyrinum nominant. Fortasse autem Censorinus fuit. C. enim Marius Censorinus cum C. Asinio Gallo consulatum gessit, an. ab Urb. condit. 746. Paulo ante vero, anno 742, cons. fuere M. Valer. Messala et P. Sulpitius Quirinus, quem multi Cyrenium hunc fuisse putant.

τὴν ἰδίαν μεταχώρει πάλιν τὴν Βηθλεὲμ, τῷ περι-
χώρῳ τῆς Ἰουδαίας ἡριθμημένην, ὡς ἐκ αὐτοῦ ἔλ-
κων τὸ γένος, λιπὼν ἦν παρῄκει πάλιν τὴν Ναζαρετ
ἀλλοτριαν οὖσαν· ἦν οἰκεῖν τηλικῶδες εἴλετο, τῆς
χώρας τοῖς πρότερον συνεχέσι πολέμοις ἔνθεν κάκει-
θεν μεταχωρούσης. Συνήλαυνε γὰρ μὲν τὸ δόγμα τοῦ
Καίσαρος, πρὸς τὴν ἰδίαν πάλιν τὴν Ἰωσήφ. ἵνα καὶ
ἡ προφητεία μὴ διαπύση. Καὶ σὺ, Βηθλεὲμ, γῆ
Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἰ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν
Ἰούδα, θεσπίσους. Τῆς δ' ἀπογραφῆς ταύτης βα-
ρεῖας τῷ Ἰουδαίῳ ἔθνεϊ γεγεννημένης, καὶ ὁ φιλα-
λήθης Ἰώσηπος ἐν τῇ ὀκτωκαιδεκάτῃ τῶν ἱστοριῶν
ἐμνημόνευσεν, οὕτω διεξίω· «Κυρήνιος δὲ τῶν εἰς
τὴν βουλὴν συναγομένων, ἀνὴρ τὰς τε ἄλλας ἀρχὰς
ἐπιστελεσκῶς, καὶ διὰ πατρῶν δεδύσας ὑπάτος γενέ-
σθαι, τὰ τε ἄλλα ἀξιωματὶ μέγας, σὺν ὀλίγοις ἐπὶ
Συρίας παρῆν, ὑπὸ Καίσαρος δικαιοδότης τοῦ ἔθνους
ἀπεσταλμένος, καὶ τιμητῆς τῶν οὐσίων γενησόμενος. »
Καὶ μετ' ὀλίγα· «Ἰούδας δὲ Γαλιλαίτης, ἀνὴρ ἐκ πό-
λεως ὀνόμα Γαμάλας, Σάδδοκον Φαρισαῖον προσλαβό-
μενος, ἠπειγέτο ἐπὶ ἀποστασεῖ, τὴν τε ἀπειρήσιν
οὐδὲν ἄλλο ἢ ἀντικρὺς δουλείαν ἐπιφέρειν λέγοντες,
καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐπ' ἀντιλήψει παρακαλοῦντας τὸ
ἔθνος. » Καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ δὲ τῶν Ἰουδαϊκῶν πο-
λέμων· «Ἐπὶ τοῦτους, λέγων, ἀνὴρ τις Γαλιλαῖος
Ἰούδας ὄνομα, εἰς ἀποστασίαν ἔνγηε τοὺς ἐπιχω-
ρίους· κακίῳν, εἰ φόρον τε Ῥωμαίοις τελεῖν ὑπομέ-
νουσι, καὶ μετὰ τὸν θάνατον οἴσουσι θνητοὺς δεσπότας. »
Ὁ συνωβὺς καὶ Λουκᾶς ἐν ταῖς ἱεραῖς Πράξεσι φθέ-
γεται, Μετὰ τοῦτον, λέγων, ἀνέστη Ἰούδας ὁ Γα-
λιλαῖος ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀπογραφῆς, καὶ
ἀπέστησεν ἱκανὴν λαὸν ὁπίσω αὐτοῦ· κακῆϊρος
ἀπόστολος· καὶ πάντες ὅσοι ἐπεισθόσιν αὐτῷ,
δισκορπίσθησαν. »

descriptionis, et per defectionem avertit populum
persuasi fuerant, dispersi sunt.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Ἐπιστολὴ Ἰουλίῳ Ἀφρικανῷ τοῦ ἱστορικοῦ
πρὸς Ἀριστέλῃν περὶ τῆς ἐν τῇ γενεαλογίᾳ
Χριστοῦ δοκούσης διαφωνίας τῶν θεῶν εὐαγ-
γελιστῶν Ματθαίου τε καὶ Λουκᾶ.

Ἐπεὶ δὲ Ματθαῖος τε καὶ Λουκᾶς οἱ θεσπίστοι
τὴν περὶ Χριστοῦ γενεαλογίαν διαφόρως ἐξέδωκαν,
καὶ περὶ τὴν δοκούσαν διαφωνίαν τῶν περὶ τὰ τοι-
αῦτα δεινῶν οὐκ ὀλίγοι βιβλίου· ὅλας ἐνέταξαν, ἐγὼ
τίλλα παρείς, Ἀφρικανῷ χρῆσθαι ἱστορικῶ, ἀπε-
λέγχοντι μὲν τὰς τῶν ἄλλων ὁδοὺς, ὡς μὴ τάληθους
ἐπιχορμῆνας, ἦν δ' αὐτὸς ἐκ τῶν ἀρχαίων περιελθὼν
ἐν οἷς περὶ τῆς τῶν Εὐαγγελίων διαφωνίας πρὸς
Ἀριστέλῃν ἐπιστέλλει γράφων, ἐκδόσθαι τῷ συν-
τάγματι. Λίγαι δὲ αὐταῖς λέξιν οὕτως· «Ἐπειδὴ
γὰρ ὀνόματα τῶν γενῶν ἐν Ἰσραὴλ ἡρώμητο ἢ
φύσει ἢ νόμῳ· φύσει μὲν γινώσκου σπέρματος δια-
δοχῇ, νόμῳ δὲ ἑτέρῳ παιδοποιουμένων εἰς ὄνομα
τελευτήσαντος ἀδελφοῦ ἀτέκνου· ὅτι γὰρ οὐδέπω
δίδωτο ἑλπίς σαφὴς ἀναστάσεως, τὴν μέλλουσαν
ἐπαγγελίαν ἐμμοῦντο ἀναστᾶσαι θνητῇ ἵνα ἀνέκλει-

A miratione inter mulieres omnes dignissima, ad
civitatem suam Bethleem, intra Judææ fines sitam,
(quippe qui ex Davide genus traheret) est profe-
ctus; eam quam tum incolebat, Nazareth scilicet,
relinquens. Erat ea illi aliena, sed ibi tum domi-
cillum habebat: quod Judææ regio, proximis con-
tinuis bellis, nunc in hujus, nunc in illius pote-
statem transisset. Edictum autem Caesaris in suam
civitatem ipsum Josephum coegerat, ne quid de
vaticinante prophetia illa intercideret: *Et tu, Beth-
leem, terra Juda, nequaquam minima es in principi-
bus Juda*. Census et descriptionis hujus, quæ
gravis admodum Judæorum genti fuit, et ipsa ve-
ritatis consecrator Josephus in decimo octavo Ili-
storiarum suarum libro meminit, hisce verbis:

B Cyrenius, vir senatorii ordinis, gestis ordine alia
magistratibus, cum alia omnis generis dignitate
clarus fuit, tum ad consulatum etiam pervenit. Is
cum paucis in Syria erat, a Cesare eo missus,
ut jus diceret, iustitiamque populo administraret,
et præterea censum ibi ageret. Et post pauca delin-
ceps: «Judas Gaulanites, ex oppido Gamala oriun-
dus, Saddoco Phariseo partibus suis adjuncto, ad
seditionem et defectionem plebem sollicitabat,
censumque nihil aliud quam meram prorsus ser-
vitutem afferre prædicabat, populumque ad liber-
tatem asserendam cohortabatur. » In secundo quo-
quo belli Judaici libro, ita inquit: «Vir quidam
Galilæus, Judas nomine, populares ad defectionem
sollicitavit, maledictis probrose illos insectans, si
Romanis tributum pendere perseverarent, et æc-
cundum Deum mortales ferrent dominos. » Cui
Lucas in sacris Actis consona quoque scribit. Post
hunc, inquit, exstitit Judas Galilæus, in diebus
multum. Perit autem ipse, et omnes quicunque ab ea

CAPUT XI.

Epistola Julii Africanus historici ad Aristideum, de ea
videatur esse in genealogia Christi dissonantia
apud Mattheum et Lucam evangelistas.

70 Quandoquidem autem divi evangelistæ Mat-
thæus et Lucas, genealogiam Christi varie prodide-
runt, et non pauci, qui talibus rebus persequendis
magni clarique habitus sunt, de ea dissonantia integros
libros composuerunt: ego prætermisissis aliis, Afri-
cano historico utar auctore, qui aliorum opiniones,
utpote quæ ad veritatem non pertingant, repre-
hendens atque refellens, quam ipse a vetustioribus
acceptam, in Epistolis de Evangeliorum dissonan-
tia ad Aristideum exposuit, inde translata verbis
ipsius in opus hoc inseram sententiam. «Nomina
ejusdem gentis et familie in Israel numerabantur,
censebanturque vel natura, vel lege. Et natura qui-
dem, legitimis et naturalibus liberis patribus suis
succedentibus; lege autem, alio sobolem, sub no-
mine fratris sine liberis defuncti, creante. Quoniam

enim nondum satis manifesta data fuerat spes resurrectionis, futuram promissionem mortali quadam imitabantur resurrectione, ne nomen mortui prorsus intercederet. Et cum ex eis qui in genealogiam eam relati sunt, quidam ut legitimi et naturales germanique filii patribus successerint, quidam vero ex aliis quidem procreati, aliorum autem nomine, quasi per adoptionem scilicet censi sint, utrorumque facta est mentio : et eorum videlicet qui genuissent, et eorum qui quasi genuissent. Sic neque hoc, neque illud Evangelium, vel a naturæ, vel a legis necessitudine atque conjunctione genus deducens et numerans, falsi quidquam habet. Implicita enim inter se sunt genera, et quod a Salomone, et quod a Nathan descendit, representatione eorum qui liberos non creassent, secundisque nuptiis ac resurrectione seminum : ut recte iidem quandoque huius et illius filii fuisse existimati sint, cum quidem si viderentur esse, illi autem essent patres : et utraque generis commemoratio veritate nixa, ad ipsum Josephum, multipliciter quidem illa et varie, sed tamen certo deducatur. Porro ut clarius manifestiusque sit, quod modo dictum est, mutationem ipsam generis exponam. A Davide per Solomonem progeniem dinumerando, tertius a fine, juxta Matthæum, reperitur Matthæus, qui Jacob genuit, patrem Josephi. A Nathan autem Davidis filio, juxta Lucam, iidem tertius a fine est Melchî : cuius filius Eli, ipsius Josephi pater est. Cum itaque quasi scopus nobis sit propositus Joseph, ostendendum venit, quomodo uterque ipsius pater dicatur : **71** ipse videlicet Jacob a Solomone, et Eli a Nathan genus ducentes. Simulque quomodo primum duo isti Jacob et Eli fratres, et ante hos, eorum patres Matthæus et Melchî, seorsim alter post alterum, eandem ducendo uxorem, uterinos procreaverint fratres : lege videlicet non prohibente, mulierem, vel per repudium, vel per prioris mariti obitum viduam, alii nubere. Namque ex Estha (hoc enim nomen mulieris fuisse traditur) primus Matthæus a Solomone originem trahens, Jacob generat : Matthæus autem mortuo, Melchî ad ipsam Nathan genus referens, viduam relictam, ipse quidem ejusdem tribus, sed non ejusdem generis, sicuti antea dixi, uxorem duxit, et ex ea filium Heli suscepit. Hoc modo, diversorum duorum generum Jacob et Heli existisse, eosdemque uterinos reperiimus fuisse fratres. Quorum fratrum alter Jacob, alterius, Heli scilicet, qui nulla creata prole decesserat, uxore ducta, tertium ex ea suscepit Josephum filium, juxta naturam quidem et rationem sibi ipsi (proptereaque scriptum est, Jacob autem genuit Joseph), juxta legem autem, ipsi Heli, ei enim frater Jacob semen suscitavit. Quapropter ea quæ de eo texitur genealogia, irrita non est. Quam genealogiam Matthæus evangelista dinumerans, Jacob autem (inquit) genuit Joseph : Lucas vero, qui erat, ut putabatur (nam et hoc addit), Joseph, qui fuit Heli, qui Melchî. De generatione enim ea quæ ex consuetudine et præscripto legis est, significantius quidquam dicere non potuit. Et verbum, Genuit, in hac parandorum quasi per adoptionem liberorum ratione, per omnia ad finem usque subiecit, relatione generis usque ad ipsum Adam, qui fuit Dei per recensionem facta. »

Α πτον τὸ ὄνομα μὴν τοῦ μεταλλάχοντος· ἐπεὶ οὖν οἱ τῇ γενεαλογίᾳ ταύτῃ ἐμφερόμενοι, οἱ μὲν διεδίδξαντο πατρὶς πατέρα γενέσθαι· οἱ δὲ ἐτέροις μὲν ἐγεννήθησαν, ἐτέροις δὲ προστετέθησαν τῇ κλήσει, ἀμφοτέρων γίγονιν ἡ μνήμη, καὶ τῶν γεγεννηκότων, καὶ τῶν ὡς γεγεννηκότων. Οὕτως οὐδέτερον τῶν Εὐαγγελίων φεῦδεται, καὶ φύσιν ἀριθμοῦν καὶ νόμον· ἐπιπλάκη γὰρ ἀλλήλοις τὰ γένη, τὸ τε ἀπὸ τοῦ Σολομῶνος· καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ Νάθαν, ἀναστάσεσιν ἀπέκνων καὶ δευτερογαμίαις καὶ ἀναστάσει σπυρμάτων· ὡς δικαίως τοὺς αὐτοὺς ἄλλοτε ἄλλων νομιζεσθαι, τῶν μὲν δοκούντων πατέρων, τῶν δὲ ὑπαρχόντων ὡς ἀμφοτέρως· τὰς διηγέσεις ἀληθεῖς οὖσας, ἐπὶ τὸν Ἰωσήφ πολυπλόκως μὲν, ἀλλ' ἀκριδῶς καταθεῖν. Ἵνα δὲ σαφὲς ᾖ τὸ λεγόμενον, τὴν ἀναλλαγὴν τῶν γενῶν διηγέσθαι, ἀπὸ τοῦ Δαυὶδ διὰ Σολομῶντος τὰς γενεάς καταριθμούμενος. Τρίτος ἀπὸ τέλους κατὰ τὴν Ματθαῖον εὐρίσκεται Ματθάν· ὅς καὶ ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ τοῦ Ἰωσήφ τὸν πατέρα. Ἀπὸ δὲ Νάθαν τοῦ Δαυὶδ κατὰ τὸν Λουκᾶν, ὁμοίως τρίτος ἀπὸ τέλους· Μαλχὶ, οὗ υἱός· ὁ Ἥλαι δὲ τοῦ Ἰωσήφ πατὴρ. Ἐκκοπὸν τοίνυν ἡμῖν καίμενον τοῦ Ἰωσήφ, ἀποδείκνυν τὴν ἐκτέλεσιν· αὐτοῦ πατὴρ Ἰσορραφαί· ὁ τε Ἰακώβ, ὁ ἀπὸ Σολομῶνος, καὶ Ἥλαι δὲ ἀπὸ τοῦ Νάθαν ἐκτέλερο· κατέγοντες γένος· ὅπως τε πρότερον οὗτοι δὴ ὁ τε Ἰακώβ καὶ ὁ Ἥλαι δύο ἀδελφοί· καὶ πρὸ γε τούτων πῶς οἱ τούτων πατέρες Ματθάν καὶ Μαλχὶ ἐν μέρει τὴν αὐτὴν ἀγαγόμενοι γυναῖκα, ἐμνηστέρους ἀδελφούς ἐκαιοποιήσαντο, τοῦ νόμου μὴ καλύοντος χηρ. οὖσαν ἦτο ἀπολειυμένην, ἣ καὶ τελευτήσαντος τοῦ ἀνδρός, ἄλλῃ γαμίσθαι· ἐκ δὲ τῆς Ἑσθᾶ, τοῦτο γὰρ καλεῖσθαι τὴν γυναῖκα παραδίδοται, πρῶτος Ματθάν ὁ ἀπὸ τοῦ Σολομῶνος τὸ γένος· κατέγων, τὸν Ἰακώβ γεννᾷ. Καὶ τελευτήσαντος τοῦ Ματθάν, Μαλχὶ ὁ ἀπὸ τοῦ Νάθαν κατὰ γένος ἀναφερόμενος, χηρεύουσαν, ἐκ μὲν τῆς αὐτοῦ φυλῆς, ἐξ ἄλλου δὲ γένους ὦν, ὡς προσέπον, ἀγόμενος, αὐτὴν, ἴσχαν υἱὸν τὸν Ἥλαι. Οὕτω διαφέρων δύο γενῶν εὐρήσμεν τὸν τε Ἰακώβ καὶ τὸν Ἥλαι, ἐμνηστέρους ἀδελφούς· ὦν ὁ ἑταίρος· ἀδελφός, ἀπέκνων τοῦ ἀδελφοῦ τελευτήσαντος· Ἥλαι τὴν γυναῖκα παραλαβὼν, ἐγέννησεν ἐξ αὐτῆς τρίτον τὸν Ἰωσήφ, κατὰ φύσιν μὲν αὐτῷ καὶ κατὰ λόγον. Διὸ γέγραπται· Ἰακώβ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰωσήφ· κατὰ νόμον δὲ τοῦ Ἥλαι υἱός ἦν· ἐκείνῳ γὰρ ὁ Ἰακώβ ἀδελφός ὦν, ἀνέστησε σπέρματα· διότι οὐκ ἀκυρωθήσεται καὶ ἡ κατ' αὐτὴν γενεαλογία· ἣν Ματθαῖος μὲν ἐς εὐαγγελιστὴς ἐξαριθμούμενος, Ἰακώβ δὲ, φησὶν, ἐγέννησε τὸν Ἰωσήφ. Ὁ δὲ Λουκᾶς ἀνάπαλιν, ὅς ἐνομίζετο· (καὶ γὰρ τοῦτο προστεθῆσι) τοῦ Ἰωσήφ, τοῦ Ἥλαι, τοῦ Μαλχὶ. Τὰ γὰρ κατὰ νόμου γίνεσιν ἐπιστημότα, αὐτὸς ἦν ἱερεὺς. Καὶ τὸ, Ἐγέννησεν, ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ παιδοποιίᾳ ἀχρι τέλους ἀνεσιώπησης· τὴν ἀναφορὴν ποιησάμενος ἕως τοῦ Ἀβὴμ, τοῦ Θεοῦ, κατ' ἀνάλυσιν. »

Ἐπὶ τοῖς τε κατὰ τὴν γενεὴν Ἡρώδου ἐπεξῆς Α ὁ Ἀφρικανὸς καταλέγων, ἐκ τῶν συγγενῶν Χριστοῦ παρελημμένα οὕτως πρὸς διέξειναι· τὸν Ἑβραίων γένων ἀναγράφων ἐν τοῖς ἀρχαίοις βιβλίοις, καὶ τῶν ἀπὸ προσελύτων ἀναφερομένων, ἕως Ἀχὶὼρ τοῦ Ἀμανίτου, καὶ Ρούθ τῆς Μωαβίτιδος, τῶν τε ἀπ' Αἰγύπτου συνεκπισσόντων ἐπιμεικτών, ὁ Ἡρώδης οὐδέν τι συμβαλλομένου τοῦ τῶν Ἰσραηλιτῶν γένους αὐτῷ, καὶ τῷ συνειδῶτι τῆς δυσγενείας κρούμενος, ἐνέπρησεν αὐτὸν τὰς ἀναγραφὰς τῶν γενῶν οἰόμενος εὐγενὴς ἀναφανίσθαι, τῷ μὴ ἄλλων ἔχειν ἐκ δημοσίου συγγραφῆς τὸ γένος ἀνάγειν ἐπὶ τοὺς πατριάρχας ἢ προσελύτους, τοὺς τε καλούμενους γεωγράφους τοὺς ἐπιμεικτοὺς· ὅλγοι δὲ τῶν ἐπιμελῶν, ἰδιωτικὰς ἑαυτοῖς ἀπογραφὰς, ἢ μνημονεύσαντες τῶν ὀνομάτων, ἢ ἄλλως ἔχοντες ἐξ ἀντιγράφων, ἐναδρύνονται, σωζομένης τῇ μνήμῃ τῆς εὐγενείας· ὧν ἐτύγχανον οἱ προσηρημένοι διαπόσυνται καλούμενοι διὰ τὴν πρὸς τὸ σωτήριον γένος συνάφειαν, ἀπὸ τε Ναζαρεθ καὶ Χωχὰδ κομῶν Ἰουδαϊκῶν τῇ λοιπῇ γῇ ἐπιφοιτήσαντες· καὶ τὴν προκειμένην γενεαλογίαν ἐκ τῆς βίβλου τῶν ἡμερῶν ἐς ἴσον ἐξικονοῦντο ἐξηγησάμενοι. Εἰς' οὖν οὕτως, εἰς' ἄλλως ἔχει, σαφέστεραν ἐξήγησιν οὐκ ἂν ἔχοι τις ἄλλως ἐξευρεῖν, ὥς ἔγωγε νομίζω, πᾶς γὰρ δε εὐγνώμων τυγχάνει. Καὶ ὑμῖν αὕτη μελέτω, εἰ καὶ ὁμαρτυρὸς ἐστὶ, τῷ μὴ κρείττονα ἢ ἀληθέστερον ἔχειν εἶπαι. Τὸ γὰρ καὶ θεῖον καὶ ἱερὸν Εὐαγγέλιον πάντως ἀληθεύει. Καὶ ταῦτα δ' ἐν τῷ ἐλαί τῆς εἰρημένης ἐπιστολῆς ἐπιτίθεται· Ματθᾶν δ' ἀπὸ Σαλομώνος, ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ. Ματθᾶν ἀποθανόντος, Μελχὶ δ' ἀπὸ Νάθαν ἐκ τῆς αὐτοῦ γυναίκος ἐγέννησε τὸν Ἡλὶ. Ὁμομήτριοι δ' αὖ ἀδελφοὶ Ἡλὶ καὶ Ἰακώβ. Ἡλὶ ἀτίκτου ἀποθανόντος, ὁ Ἰακώβ ἀνίστησεν αὐτῷ σπέρμα, γεννήσας τὸν Ἰωσήφ κατὰ φύσιν αὐτῷ, κατὰ νόμον δὲ τῷ Ἡλὶ· οὕτως ἀμφοτέρων ἦν υἱὸς ὁ Ἰωσήφ. »

quoque in fine ejus, quam diximus, epistolæ addit: Mathan mortuo, Melchi a Nathan ortum ducens, ex conjugē ejus procreavit Heli. Uterini itaque sunt fratres Heli et Jacob. Heli, absque sobole suscepta, defuncto, Jacob ei semen resuscitavit: et ipsum Josephum sibi ipsi quidem juxta naturam, ipsi autem Heli juxta legem, genuit. Sic amborum Joseph filius fuit. »

Ταῦτα μὲν ὁ Ἀφρικανός. Συνάγεται τοίνυν δυναμὶ καὶ τὴν Μαρίαν ἐκ τῆς αὐτῷ ἐκείνης εἶναι φυλῆς· ἐκεῖ τοί γε κατὰ τὸν Μωσαϊκὸν νόμον, τὴν φυλὴν μὴ ἄλλαις φυλαῖς ἐπιμίγνυσθαι ὁρίσται· ἵνα γὰρ μὴ ὁ κληρὸς ἀπὸ φυλῆς εἰς φυλὴν περιτρέφοιτο, ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ δήμου καὶ τῆς αὐτῆς πατρίδος τὰς τῶν γάμων ἐπιμείζας ἐνομοθετήσε γίνεσθαι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Περὶ τῆς θαλάς γεννήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐπὶ δὲ περὶ τῆς περιτομῆς καὶ τῆς ὀνομασίης· καὶ διηγήσεως περὶ Συμεὼν οὗ θεοδόχου.

Καὶ δὲ τοῦ δόγματος καταπαύοντος, καὶ Ἰωσήφ σῶμα τῇ μνηστῇ Μαρίᾳ, τῷ ὑπερφυεῖ κόφῳ· βεβρωμένη φόρῳ, ἀπῆλθε τῇ πατρὶδι ἀπογραφόμενος.

Posthæc Herodis genus ordine Africanus prosecutus, a propinquis et cognatis Christi ea quæ æquuntur accepta, ad hunc modum exponit. Cum Hebraicarum familiarum genealogiæ in scriptis relatae, in archivis et publico tabulario, atque in his etiam eorum qui ad proselytos et advenas, usque ad Achior Amanitem, et ipsam Ruth Moabitidem, quique ad eos qui ex Ægypto promiscue prognati prodierunt, referebantur, asservarentur: Herodes, quod nihil ad eum Israelitarum genus pertineret, et quod obscuritatis suæ sibi consiliis esset, ea ipsa genealogiarum monumenta combussit, 73 tum demum se nobilem genere et illustrem vulgo fore putans, si neque alius quisquam ex publico scripto genus suum ad ipsos patriarchas aut proselytos, ipsosque etiam alienigenas promiscuos, qui γεωγραφὶ vocabantur, referre posset. Pauci sane diligentes homines, privatos sibi ipsis genealogiarum commentarios, aut nomina ipsa memoria tenentes, aut ea ab exemplaribus potentes, studio eo delectati, condiderunt: per quos nobilitatis memoria est conservata. In eos commentarios inciderunt, de quibus diximus διαπόσυνται, seu διαποτιχοι, hoc est, Dominici seu Domicelli et heriles cognominati, propter eam quæ illis cum Salvatore intercessit generis conjunctionem: qui ex Nazaris et Chocaba Judææ vicis, frequentius reliquam terram visentes, ejusmodi genealogiam etiam ex diurnarum rerum libris, quoad poterant, vulgaverunt. Cæterum, sive ita, seu aliter se res habeat, dilucidiorum expositionem alius quisquam non invenerit: ut mihi quidem, et unicuique qui æquo candidoque ingenio præditus sit, videtur. Eam vērὸ ipsi quoque probate, quamvis nullo certo testimonio sit confirmata: quod scilicet certius aut verius quidquam afferri nequeat. Ipsum sane quidem divinum sacramque Evangelium omni ex parte verum est. Sed illa Mathan a Salomone proveniens, genuit Jacob. conjugē ejus procreavit Heli. Uterini itaque sunt

Hæc quidem sic Africanus. Certo autem colligere quoque licet, Mariam ipsam ex eadem, quæ Josephi fuit, fuisse tribu, quandoquidem ex præscriptio legis Mosæicæ, tribum alia tribu commiscere prohibitum est. Ut namque hæreditates et successiones bonorum a tribu in tribum non transferrentur, ex eadem gente et familia nupiarum conjunctiones contrahi debere, legislator decrevit.

73 CAPUT XII.

De admiranda et divina nativitate Domini nostri Jesu Christi: item de ejusdem circumcisione, et oblatione, quæ ei honoris causa in templo facta est. Item commemoratio de Symeone, qui eum ulnis suis excepit.

Verum enimvero, edicto cogente, cum Joseph simul cum sponsa Maria, pondus ventris naturam ipsam supergressum leviter admodum serenit, in

patriam suam, ut ibi censeretur, iret, neque dum ad domum pervenissent, in agrum quemdam diverterunt, qui ager Salomae erat. Vicesimus autem et quintus tum mensis Decembris erat dies, cum ibi ineffabile pietatis et amoris erga genus humanum tuæ, Verbum Dei, maximumque inenarrabilis partus perficitur mysterium. Tugurium humile, et præsepe ad jamenta excipienda constructum, cæli et terræ Regi genito hospitium præparatum fuerat. Illic ibi fasciæ circumvolvunt: et quod honoratior in diversorio locus non esset, in præsepi omnium altor reponitur. Necesse enim erat, quamplurimis ad censum et descriptionem confluentibus, multam posterius advenientibus locorum reliqui penuriam. Itaque hospiti inopia ad eum modum laborantem opifice rerum omnium Deum Verbum, animantium præsepe excepit. Ibi pastores, greges suos noctu custodientes, præsentia angelica circumtulsi: et cum in timorem eos spectaculum id conjecisset, timorem eum rursus illico posuerunt, angelo propius ad eos accedente, et futuram orbi militiam, per eum qui genitus esset, indicante. Cujus sermonem fides statim vera atque divina est consecuta. Namque una cum illo innumerabilis cælestium virtutum ac potestatum multitudo, circum tuguriolum volitans, laudem omnium summam Domino concinebant: *Gloria, dicentes, in excelsis Deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas*. Hoc modo, cum duplex esset, Deus (1) idemque homo Verbum, humillime simul et magnificentissime primordia primi ipsius in terram per nativitatem descensus exhibuit: atque ut certo suam cum Judæis cognationem confirmaret, hominis more Moysiæ legi, ita ut decebat, debitum suum tributum. Et die octavo, Dominico scilicet, circumciditur in Bethlehem, in domo Josephi, et ibi nomen Jesu accipit (*salutem* porro id significat), pro eo atque, antequam conceptus esset, id nomen divinus 74 per oraculum præscripserat Gabriel. Deinde et purificationis expectat tempus. Postquam vero status, decennario numero quater revoluta, aderat dies, ut masculus, et qui primus omnino et solus vulvam adapterisset, in Hierosolymitanum a parentibus deportatur templum, ut ibi, juxta receptum morem sacrificium offerret, par turturum, aut pullos duos columbarum, sobrietatem scilicet, temperantiam, et simplicitatem in omnibus subindicans. Ibi sane aderat, qui Spiritu ferebatur Simeon, et grandæva Anna: eumque, qui in curru Cherubin vehitur, senilibus Simeon excipit manibus. Ambo vero cum infantem parvulum viderent in materno sinu subilientem, magnum Israelis in eo perspiciebant Deum. Et postquam de eo quæ debebant prædicassent, et id quod futurum erat, quamvis sub

Μήπω δὲ τὴν οἰκίαν περπατοῦντες, ἐν ἀγρῷ τινὶ καταλύοντες ἦσαν. Σαλώμης δ' ἦν ὁ ἀγρός. Πέμπτῃ καὶ εἰκοστῇ εἶχε μὲν ὁ Δεκέμβριος· καὶ τῆνικαδὲ τῆς ἀφάτου σου, Λόγε, φιλανθρωπίας τὸ μέγα τοῦ ἀφράστου τόκου τελεῖται μυστήριον. Σπήλαιον γὰρ ταπεινὸν, καὶ φάτνη πρὸς ὑποδοχὴν βοσκημάτων ἐτόμη, τῷ τοῦ οὐρανοῦ καὶ γῆς βασιλεῖ γεννωμένῳ ὑπὲρ πᾶσι. Καὶ σπάργματα τοῦτον διαλαμβάνει· καὶ ἐν τῷ μὴ εἶναι σεμνότερον τόπον τῷ καταλύματι, φάτνη δὲ τοῦ παντός· τροφὴς ἀνακλίνεται. Εἰκὸς γάρ ἦν, κλειστων πρὸς τὴν ἀπογραφὴν συρρέοντων, πολλὴν τοῖς ὑστερον ἐπιγινόμενοις τῶν τόπων τὴν ἀπορίαν εἶναι. Ἀλλὰ τόπου μὲν οὕτω διαπορούμενον τὴν πάντων δημιουργὸν Λόγον ἢ τῶν ἀλόγων φάτνη ἐδέχετο. Ἐκεῖ δὴ καὶ ποιμαῖο φυλακὴν περὶ τῆς σφετέρας ποιμνῆς νυκτὸς ποιούμενοις, ἐπιστάταις τε· ἀγγελικῇ περιήστραφεν· καὶ κατάφοβοι τῷ θεάματι γαγονότες, ἔξω φόβου πάλιν ἦσαν ἐδῶς ἀγγέλου ἐπιδημήσαντος, καὶ τὴν ἐσομένην τῷ κόσμῳ χάριν διὰ τοῦ γεννωμένου μηνύσαντος. Καὶ τῷ λόγῳ πίστις ὥς ἀληθῆς· ἐδῶς καὶ θεῖα παρείπετο ἄμα γὰρ ἐκείνῳ, καὶ στίφος ἀπειρον δυνάμεων οὐρανίων ἐδὲ σπῆλαιον περιθόν, αἶνον ὑπερπᾶ τῷ Δεσπότη ἀνέπεμπον, ἄδῃ, λεγόντων, ἐν ὕψιστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. Οὕτω διπλοῦς ὢν ὁ θεῖανθρωπος· Λόγος, ταπεινὸς τε καὶ θεϊκρῶς τὰ τῆς πρώτης· αὐτοῦ εἰς γῆν καθόδου διὰ γεννήσεως καθυπδαίξει· βεβίαν δὲ καὶ τὴν πρὸς Ἰουδαίους συγγένειαν παριστῶν, καὶ ὡς ἀνθρώπος· τῷ Μωσείῳ νόμῳ ἀφοσιῶν τὸ εἶδος· καὶ κατὰ τὴν ὁρδὴν, αἰτῶν κατὰ τὴν Κυριακὴν περιτέμνεται· ἐν τῇ κατὰ τὴν Βηθλεὴμ οἰκίᾳ τοῦ Ἰωσήφ· καὶ τὴν Ἰησοῦς καταδέχεται προσηγορίαν· οὐτηρίαν δὲ τοῦτο σημαίνει, καθὰ καὶ πρὸ τοῦ συλληφθῆναι ὁ θεός· ταύτην ἔχρησε Γαβριήλ. Εἶτα καὶ τὴν τοῦ καθαρισμού ἀναμένει καίρῳ. Ὡς δὲ ἡ κυρία παρὴν τῆς δεκάδος κυκλομένης τετράκις, ὡς ἄρσεν καὶ πρῶτος· ὅντως καὶ μόνος διανοήσας μῆτραν, εἰς τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις ἄγεται· ἱερὸν ὀπὴ τῶν τεκόντων ὥστε δοῦναι θυσίαν κατὰ τὸ εἰδημένον, ζεύγοις τρυγόνων, καὶ δύο νεοσσούς περιστέρων, τὸ σῶφρον καὶ ἀκέραιον ἐπ' ἅπασιν ὑπογράφων. Ἐκεῖ δὴ πρὸς παρὴν καὶ ὁ πνευματοφόρος Συμεὼν καὶ ἡ πρεσβύτις Ἄννα· καὶ τὸν ἐν ἄρματι Κερουβὶμ ἐποχούμενον γηραλδαῖς χερσὶν ὑποδέχεται, ἐν βραχεὶ βρέφει κόλπῳς μητρικῶς ἐπισκάλροντι, τὸν τοῦ Ἰσραὴλ μέγαν ἐνορῶντες Θεὸν, καὶ τὰ εἰκότα αὐτῷ προσαλήσαντες, τὸ ἑὸς ἀμεν ἀριθλοτάτα αἰνεῖσθαι, ὡς εἰς πᾶσι καίται πολλῶν καὶ ἀνάστασις, καὶ εἰς σημεῖον ἔσται ἀντιλεγόμενον· καὶ ὡς τὴν παρθενικὴν ψυχὴν βομφαία λύπης διείδοι· ὥς ποτε δι' αὐτὸν, τῶν σαρκίνων ἐξ αὐτῆς δεσμῶν ἀπαλύοντο, Ἐγὼ δὲ λόγος ἔχει τῶν ἐπ' ἀρετῇ καὶ σεμνότητι ἀκριβεῖς τε βίῳ διακονούντων τοῦτον εἶναι τὸν Συμεῶν· ᾧ δὴ ποτε τῷ κατὰ τὸν προφήτην Ἠσαίαν

(1) Θεάνθρωπος. Cujus hic persringitur primus, isque humilis in terram adventus: In similitudine enim hominum factus, et habitu inventus ut homo. (Philipp. ii, 7.) Et sic, quia forina Dei accepit

formam servi, utrumque Deus, utrumque homo. Atque hoc totum et Deus dicitur propter Deum, et homo propter hominem. (Ambr. De myster. incarn. lib. iv, cap. 21.)

χρησῶ πιστώσαντι· ὃς φησιν, Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ λήψεται υἱόν, διαπιστεῖν ἔφηται τῷ θαύτῳ θεοπίσματος· οὕτω δ' ἔχοντι ἀγγελὸν ἐπιστῆναι φασὶ χρώντα, μὴ ἂν ἀπολυθῇαι τῶν τοῦ βίου δεσμῶν, εἰ μὴ τὸ παρ' αὐτοῦ διαπιστούμενον ἐπὶ θύραις ὅσον ἦδη ἐγγίζον καὶ ὄψεσιν οἰκείαις πιστώταιτο, οὐ δὲ χάριν καὶ εἰς βαθὺ γῆρας ἀηλαχῶς, καὶ τὸν Χριστὸν Κυρίου ἰδὼν ὀφθαλμοῖς, καὶ τοῖς οἰκείαις κόλποις διαβαστάσας, τῆς σαρκὸς εὐδὲ ἀπολέλυται.

et concipiet filium¹⁾, et de divini ejus responsi fide ambigeret, angelum ita fluctuanti ei assitisse ferunt, cum oraculo ejusmodi: non illum prius vitæ hujus vinculis solutam iri, quam id, de quo credendo addubitasset, pro soribus primo quoque tempore appropinquans, et oculis ipso suis conspectum, testimonio suo confirmaret. Quam ob causam ad tantum senium proventus, cum Christum Domini oculis suis conspexisset, eundemque in unis gestasset, carnis mole protinus solutus atque liberatus est.

ΚΕΦΑΛ. Π'.

Περὶ τοῦ ἐξ Ἀνατολῆς παραδόξου ἀστέρος τῇ γεννησίᾳ ἀναφανέντος Χριστοῦ· καὶ περὶ τῶν σωροφόρων Μάγων· καὶ τῆς Ἡρώδου ἀπάτης.

Ἐνταῦθεν οἱ γονεῖς τὸ παιδίον ἀναλαβόμενοι Ἰησοῦν, οὐκ ἔδειξεν εἰς Ναζαρεθ ἐπαυῆσαν. Καὶ γὰρ ἦν εἰκὸς διὰ τῶν μ' ἡμερῶν, ὡς θεολογούμετας τὸ εἶδος ἀφροσυσαμένους τῇ ἀπογραφῇ, πρὸς τὴν εἰς Ναζαρεθ οἰκίαν αὐθις ἀναδραμεῖν, διὰ τὴν προσοῦσαν τοῦτοις τέως ἐκεῖσε περιουσίαν· καὶ ἐν ἀμφοτέραις γὰρ διατρίβοντες ἦσαν· τὸ πορισμὸν τινα, ὡς γὰρ εἰκάζειν, ἐκατέρωθεν ἔχουν. Καὶ ὅσα δύο ἐξῆς παραγχεῶν ἐνιαυτῶν μετὰ τὴν ἀσπορον-ἐκείνην κυοφορίαν, ἐν τῇ κατὰ τὴν θεολογίαν οἰκίᾳ διατρίβουσα, τῆς θεομήτορος ὡς δ' ἑτέροι, πρὸ δύο μύλλων ἐνιαυτῶν τῆς θείας· γεννησῶς τῶν οἰκοὶ ἀπάραντες, ἐνφάντη καὶ σπαργάνοις ὅντι Χριστῷ, καὶ ἐν τῷ καταλύματι εἴσονται ἐν τῷ σπηλαίῳ ἐπὶ οὐραίας τῆς θεομήτορος, [οἱ Μάγοι ἀπὸ Ἀνατολῶν] παραγίνονται· ὃ δὲ καὶ ἀκριβέστερον. Σοφοὶ δὲ τινες οὗτοι καὶ τῶν εὐγεγονότων, καὶ κράτει πολλῷ διαφέροντες· ἀστέρα καὶ γὰρ τινα κατιδόντες ἐπὶ χώρας, οὐχ ἕνα τινὰ τῶν ἐξαρχῶν τῷ οὐρανῷ στερεῶματι καταπεπηγῶτων· οὐδὲ οἷον εἶναι βασιλεὺς διαδοχὴν ὑπανίστασθαι· οὐδὲ βοδύνας καὶ πωγωνίας, δοκίμας τε καὶ ἀκοντίας καὶ κομήτας, πρὸς τοὺς ἐκείνων διαφόρους σχηματισμοὺς ὀνομάζουσιν. Ὅν πάντων τὴν γένεσιν, ἀπὸ τῆς ὑπὲρ τὸν ἀέρα περὶ τὸ αἰθέριον κύτος ὑπερχομένης καὶ ἐκκασιμένης ἀναθυμιάσεως, οἱ περὶ ταῦτα κομποὶ φασὶ τὴν σύστασιν ἔχειν· οὐ τοίνυν ἀστέρα τοιοῦτον καταθεώμενοι, ἔξον δὲ τινα καὶ ἀήθη, πρόσγειον καὶ ὑπεράλαμπρον, καὶ παραπλήσιον μὲν τοῖς ἐν οὐρανῷ ἀστράσι, καταφανῆ δὲ ἄλλως· μόνοις τοῖς περὶ ταῦτα ἐσχαλασέσι· καὶ ταῦτ' οὐκ ἐν βραχεὶ χρόνῳ, ἀλλ' ἐπιτέλλοντα ἦδη πρὸ

¹⁾ Isa. vii. 14.

(1) Hanc sententiam sequitur Epiphanius *Contra Alogos*.

(2) « Gentis Persarum Magi sunt in observatione rerum sublimium, imposturis, incantationibus, naturalibusque contrariarum consensionibus vacantes. Hujusmodi præstigiis quoque videtur studuisse Balaam, qui a Balaac evocatus est, ut quibusdam

A involucro, aperitissime tamen, ostendissent, ut scilicet in mulierum positus esset ruinam simul et resurrectionem, et in signum cui contradiceretur: denique ut virginali animam, propter eum, doloris gladius olim pertransiturus esset: carnis vinculis deinde sunt soliti. Hunc Symeon fama est ex eis fuisse unum, qui virtute, dignitate, vitæque sanctitate excelluerunt: qui cum aliquando illi prophetae Isaie oraculo legens incumberet, quod ait: *Ecce virgo utrum gestabit,*

fide ambigeret, angelum ita fluctuanti ei assitisse ferunt, cum oraculo ejusmodi: non illum prius vitæ hujus vinculis solutam iri, quam id, de quo credendo addubitasset, pro soribus primo quoque tempore appropinquans, et oculis ipso suis conspectum, testimonio suo confirmaret. Quam ob causam ad tantum senium proventus, cum Christum Domini oculis suis conspexisset, eundemque in unis gestasset, carnis mole protinus solutus atque liberatus est.

B

75 CAPUT XIII.

De stella, que præter omnem opinionem de Oriente ad nativitatem Christi apparuit: et de muneratoribus Magis, et de Herodis dolo.

Deinde parentes, puero Jesu recepto, domum in Nazareth sunt reversi. Congruebat enim, cum per quadraginta dies, Bethlehemite scilicet, munus suum, in censu et descriptione, eo loco rite obissent, ut ad domicilium suum in Nazareth redirent, propter eam, quæ tum ibi eis erat, substantiam et possessionem. Utroque enim habitabant, quod utroque loco proventus aliquem, ut conjicere licet, haberent. Porro duobus elapsis annis, post spontaneam illam æminisque experient conceptionem, uterique gestationem, cum in domicilio (1) Bethlehemitico virgo Dei mater esset, seu potius (ut alii tradunt) duobus ante divinam natiuitatem annis, patria relicta se in viam Magi Persici dedere: atque itinere peracto, cum etiamnum in præsepi fasciisque jaceret Christus, et simul in diversorio illo sive spelunca versaretur Dei genitrix, in Bethlehem advenere: quod quidem certius est (2). Sapientes autem ii, nobilitateque generis et opibus insignes fuere. Stellam quippe in regione sua conspexerant, non ex illis unam, quæ a primordio rerum firmamento cæli affixa sunt: neque ex eis, quæ prodigio et quasi ænigmate regum successiones prænuntiant, et dolia, barbatæ, trabes, jacula, et comete seu crinitæ, pro formarum varietate nominantur: quarum sane omnium ortus ab exhalationibus quæ supra aerem, circum ætheream cælestemque amplitudinem effuse accenduntur, substantiam capiti (ut quidem illi, qui ejusmodi rebus inquirendis laudem sibi et gloriam comparant, tradunt). Non itaque stellam ejus generis

D

verbis malediceret Israeli. Ille vero: *Exoriatur, inquit, stella ex Jacob, et exsurgat homo ex Israel, etc.* (Num. xlii.) Quapropter locum Judææ querentes, recordatione veteris historie venerunt, ut cognoscerent ubi natus esset rex Judæorum, (Basilica, in *Serm. Natalis Domini*.)

verbis malediceret Israeli. Ille vero: *Exoriatur, inquit, stella ex Jacob, et exsurgat homo ex Israel, etc.* (Num. xlii.) Quapropter locum Judææ querentes, recordatione veteris historie venerunt, ut cognoscerent ubi natus esset rex Judæorum, (Basilica, in *Serm. Natalis Domini*.)

illi viderant, sed novam plane et insolitam, ad terram vergentem et plurimum relucens, persimilemque adeo reliquis coeli astris; neque aliis, quam qui sideribus cognoscendis operam dedissent, conspicuam et apparentem. Et illa quidem non brevi, sed duos ante annos, quam Christus natus esset, exorta apparuit, ne quis duobus post nativitatem annis editam putet. Sedenim Magi, cum novo isto apparentis stellae spectaculo in ambiguum considerationem conjecti essent, et de ea diu multumque inquirendo deliberarent: haberentque simul veterem illum Balaam, qui de eo, quod futurum erat, Numine affatus cecinerat: et fortasse etiam ab eis quos in veneratione atque admiratione habuere, sacerdotibus paulatim per doctrinam, ad mysteria ejus quae rationem omnem excellit, Dei Verbi nativitas, deducti essent (1): **76** maxime vero Deus ipse animos eorum ad hoc excitaret: proindeque summi omnium regis Christi nati providentia stellam, perinde atque animatam quamdam intelligentiaeque participem vim, ex Perside Judaeam versus moveri intelligerent: tanquam via duce usi praecedente ea, omnibus posthabitis rebus, pone sunt secuti. Et jam prope Judaeam ipsamque adeo Jerusalem erant, cum: via dux stella, quo (ut equidem puto) nativitas ea quae opinionem fidemque omnem superat fama increbesceret, manifesta que fieret, dorepente disparet. Cum ergo dubitantes illi de nativitate recens nati regis inquirerent (Ab Oriente enim, dicentes, venimus, ut congruentem illi cultum et adorationem pio persolvamus), cuncta urbs tumultu impletur: maxime vero, qui tum regnum ibi obtinebat, Herodes (2) conturbatur. Metuebat enim regno: et plurimum ne id ei abrogaretur, sollicitus erat. Itaque Judaeorum sacerdotes ad se convocat, accuratiusque singula percunctatur: et potissimum, ubinam Christum apud ipsos nasceretur propheta vaticinati essent, inquiri. Hic illi Bethlehem Judaeae indicant, et prophetam Michaeam testem laudant, ut verbis suis fidem astruerent. Celebrat autem laudibusque Bethlehem illis offert, progressurum inde Israelis ducem divino instinctu praedicens. Tum Herodes secretis colloquiis sollicitus et diligenter tempus perquiri, ex quo nova illa illuxisset stella: occulteque et latenter cum Magis sermone communicato, ire quidem illos, et eum qui natus esset inquirere, cumque invenissent, ad se reverti jubet, ut cum magnifico illos viatico adjuetos domum suam remitteret, tum ipse quoque profectus justum recens genito regi honorem praestaret. Illi igitur insidiosus Herodis verbis decepti, Hierosolymis exeunt, et rursum in stellam via ducem incidunt: quae ab Oriente eis praecedens,

A δύο μάλιστα τῶν ἑνισταυτῶν, καὶ οὐχὶ μετὰ τοῦ τοῦ γεννήσεως ἔτη, ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ δηλαδὴ γεννηθῆναι· ἐν ἀπόρρῳ τε καθεστῶτες τῷ ἔθνει τῆς θείας, καὶ ταῖς περὶ αὐτοὺς ζητήσεσι πλείστον χρόνον ἐκδραπνήσαντες, ἔχοντες τε ἀπὸ καὶ τὸν πρόκαλοι Βαλαάμ, περὶ τοῦτου τὸ ἐσόμενον προφορέσαντα· ἴσως δὲ καὶ παρὰ τῶν αὐτῶν σεβομένων ἡρέμα μυσταγωγούμενοι περὶ τῆς ὑπὲρ λόγον τοῦ Θεοῦ λόγου γεννήσεως, Θεοῦ δὲ τὸ πλεον τὴν ψυχὴν ἐκείνων εἰς τοῦτο διαρεθίζοντες· ἐπηνίκα δὲ οὖν προνοίας τοῦ γεννηθέντος· παμβασιλέως Χριστοῦ, τὸν ἀστέρα οὐρανὸν ἐμφυχόν τινα καὶ νοερὰν δύναμιν ἐκ Περσίδος πρὸς Ἰουδαίαν κινούμενον κατενόησαν, ὥσπερ ὁδηγὸν ἐκείνῳ χρησάμενοι, ἐν δευτέρῳ ὁρῶμενοι πάντα, κατόπιν καὶ αὐτοὶ εἰπόντο. **Β** Ἀγχιστα τοίνυν τῆς Ἰουδαίας περὶ Ἱερουσαλὴμ γεγονότας, ὡς ἐν, οἶμαι, παρὶφάνῃ· καὶ ἐξάκουστον γένηται τὸ παρόδοξον τῆς γεννήσεως, ὁ μὲν ὁδηγὸν ἀστήρ εὐθὺς· ἀφανὴς ἦν. Ἀπορούμενοι δ' οὖν ἐκείνοις καὶ διαπυθανομένοις τοῦ τιττομένου βασιλέως τὴν γέννησιν· Ἐξ ἑν γάρ, φασίν, ἤκουσαν ἐκείνῳ ἀπορώσασθαι τὴν προσκύνησιν· πᾶσά τε ἡ πόλις μετὰ τὴν θορύβον ἦν, καὶ πολλὸν δ' ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τῆς πόλεως ἔχων Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς. Ἐδεξίαι γὰρ περὶ τῆς ἀρχῆς, καὶ ἐν ἀγωνίᾳ μάλιστα ἦν, τὴν αὐτοῦ καταλύειν ὑφορώμενος. Διό τοι καὶ εἰς ταῦτα συνεκαλεῖτο τοὺς ἱερῶς λαχόντας τῶν Ἰουδαίων· καὶ οὖν ἀκριβεῖς διακονοῦντες ἐκαστος, τοῦ μάλιστα τὸν παρ' οὗτοῖς Χριστὸν γεννηθῆναι τοῖς προφήταις προεῖρηται. Οἱ δὲ ἐν **Γ** Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ἐστήμασιν. Καὶ ὁ προφήτης Μιχαὴς μάρτυς παρήγατο τὸ ἀξιόπιστον τῷ λόγῳ διδοῦς· σφηνύων τε ἀπὸ τὴν Βηθλεὲμ, κάκειθεν ἐξελεύσεσθαι τὸν τοῦ Ἰσραὴλ ἡγησόμενον προφορέων. Ὁ δὲ λαοκρατίας ταῖς ἐπιταγαῖς ἐξηκρίβου τὸν χρόνον, καθ' ὃν ὁ καινὸς ἐκείνος ὑπερεφάνη ἀστήρ· καὶ ἐν τῷ λεληθῆαι ταῖς· Μαῖοι, διακονολογεῖτο, ἀπὸ τῆς μὲν ἐκείνους καὶ ζητεῖν τὸν τιττομένου· ἐκόντας δὲ αὐτοῖς καλινωτεῖν, ὡς ἂν ἀδελφοῖς ἐποῖοις οἰκαδὲ σφᾶς μὲν ἀναπέμψῃ, εἰτα δὲ καὶ αὐτοὺς ἀπελθόν, τὸ εἰκὸς ἀποτίσῃ τῷ ἀρτιγενεῖ βασιλεῖ. Οἱ μὲν οὖν οὕτω τοῖς τοῦ Ἡρώδους παραδουλοκλήθεντας λόγοις, τῶν Ἱεροσολύμων ἐξήσαν. Καὶ αὐτοῖς τῷ ὁδηγῷ ἀστέρι περιτυγχάνουσιν· δὲ ἐξ ἑν ποδηγῶν αὐτοὺς, εἰς Ἰουδαίαν ἰούσιν ἐκρύβη· καὶ δὴ σφῶδερα **Δ** ἡσθέντες, ταῖς ἐκείνου καὶ αὐτοῖς εἰπόντο ἡγεσίαις, ἀρρήτου ἐμπλεῖ ἡδονῆς. Ὡς δὲ ἐφάσα· ἐπὶ τὴν οἰκίαν ὁ ἀστήρ ἔστη, ἐν ᾗ ἡ τε μήτηρ καὶ ὁ ἀρχικώτατος ταύτης υἱὸς ἦν, καὶ ὥσπερ στηριχθεὶς ἀκίνητος ἔμεινεν, ἔνταυθά που κρύπτεσθαι τὸ ζητούμενον καλῶς οἰσθέντες, τοῦ πρόσω ἵνα ἔστησαν. Ἐπεὶ δὲ καὶ οἰκίας εἰς γεγενᾶσι, τὴν μῆτέρα καὶ τὸ παιδίον δώμενοι κατησπάζοντες, ὅπῃ καλύβῃ ἀστέμῳ καὶ πανυχρᾷ διατρίβοντας, καὶ τὰλλα τῆς εὐταλείας, οὐδὲ μὲν ἀπολιπόντας ὑπερβολῇ. Ἀμίλει

praestiterant. (Basilios, *ibid.*)

(1) Fortasse vero, cum apparitione Domini adversaria potestas reddita esset infirmior, Magi etiam efficaciam suam abolitam esse sentientes, magnamque potestatem nato regi attestantes, propterea muneratione sua pueri adorationis honorem

(2) Tricesimo tertio anno regni Herodis natus est Jesus. Tricesimo quinto advenerunt ad eum Magi, et tricesimo septimo mortuus est Herodes. (Epiph. *Contra Alogos.*)

τὸ παιδίον καὶ παρὰ τὸν τῆς ἡλικίας χρόνον διαλλόμενον ὥσπερ καὶ συνιέν, τὴν δεξιῶσιν τε ὁμοῦ καὶ προσκύνειν τῶν Μάγων προσέειπε· πρὸς δὲ καὶ τὰ ἑωρὰ δὲ καὶ θεὸν ἐδέχου τοῦτον καὶ βασιλεῖα· τοῦτο γὰρ ἰδοῦναι, τὸ μὲν ὁ χρυσὸς, τὸ δ' ὁ λίθινος· ἡ δὲ σμύρνα τὴν δὲ ἐμὲ νέκρωσιν προγράφουσα ἦν. Ἀρκούντως οὖν καταπροσκυνήσαντες, καὶ περιδεδίωκα κατασπασάμενοι, καὶ ὡς Υἱὸν Θεοῦ καὶ βασιλεῖα τῶν ὅλων τετιμηκότας, ἐν τῷ καταλύματι διανυκτερεύσαι δεῖν ἔκριναν, οἰκίσωσιν ὥσπερ τὴν πρὸς αὐτὸν ἐξόχως θηριώμενοι, καὶ τίμια ἐνταῦθεν ὡς εἰκὸς αὐτοῖς μνηστευόμενοι. Κατ' ἐκείνην δὲ τὴν νύκτα τοῦ ὁδηγούτου· αὐτοῖς ἀγγέλου χρήσαντος, ὡς βόσκανον τὸν Ἡρώδην παραδραμεῖν, δι' ἄλλης ὁδοῦ πρὸς τὰ οἰκία ἐπανεστρέφον ἤθη, ὡς ἂν διδάσκαλοι πρὸς τάχως· τῇ Περωὼν ἐκτεμψθῶσι χώρῃ· καὶ ἡ τοῦ τυράννου διακοπὴ μανία, καὶ μάθοι ἀνηνύτοι· ἐπιχειρῶν.

mortem, mea causa susceptam adumbrabat. Sed enim cum eum, pro eo atque æquum fuerat, adoratione prosecuti essent, dextreque admodum et auspicio salutassent, et ut Filium Dei et rerum omnium regem honorassent, in ipso diversorio sibi pernoctandum esse statuerunt, tanquam familiarem cum eo consuetudinem studiosæ ambientes, et eximium quiddam ipsis (sicuti decebat) conciliare studentes. Sed enim ea ipsa nocte angelus, qui dux viæ eorum fuerat, illos oraculo admonuit, ut Herodis invidi congressum fugerent. Ita factum, ut per aliam viam in suam reverterentur regionem, videlicet, ut quam celerrime in Persarum regionem doctores et nuntii tantæ rei venirent, et præterea, ut tyranni inhiaberetur furor, simulque ut ipse conatum se esse, quæ pericli non possent, intelliceret.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ.

Περὶ τῆς εἰς Αἴγυπτον τοῦ Σωτῆρος φυγῆς· καὶ ὡς Ἡρώδης τὰ ἐν Βηθλεὲμ βρέφη ἀνέλε· καὶ περὶ τοῦ προδρομοῦ Ἰωάννου· καὶ περὶ τῆς ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Σωτῆρος διδασκαλίας, ἥτις ἀδάδαμα ἐτῶν ἦν.

Ὁμοῦ τοίνυν τῇ τῶν Μάγων ἐξέδῳ καὶ Ἰωσήφ κατ' ὅσα ἐ χρηματίζετο, μηδὲν μελλήσαι, ἀλλὰ γε τὴν μητέρα καὶ τὸ παιδίον ἀναλαμβάνειν, καὶ οἱ ποδῶν ἔχειν, ἐς Αἴγυπτον τὴν φυγαδεῖαν ἰσθῆν, τὸν φόνον τοῦ τυράννου διαδοράσκοντα· χάριτες δὲ τὰς διατριβὰς ἔχειν, ἄχρις ἂν δὲ τοῦ παιδίου ζητῶν τὴν ψυχὴν, τὴν ἰδίαν ψυχὴν ἀπαρξέται. Ὁ μὲν οὖν Ἰωσήφ οὕτως ἰποίη· καὶ ἐπὶ τρία ἔτη ἐν Αἴγυπτῳ τὴν φυγαδεῖαν ἐτίθει. Οὐ πολλῶ δ' ὕστερον τοῦ Ἡρώδου τὸ (ᾧ) αἰσχρῶς ἀπορρήξαντο, αὐτὸς χρηματισθεὶς, σὺν αὐτῇ μητρὶ καὶ τῷ ὀπρῶσιν τοκετῷ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτὸς προσεφύκατο περὶ δα. Ὁ γὰρ μὴν Ἡρώδης διαμαρτῶν τοῦ σκοποῦ, τοὺς διαπαίξαντας ἀμυνόμενος· Μάγους καὶ διὰ τὴν ἀρχῆς διος, κατὰ τὸν οὐδὲν ἡδικοῦντων παιδῶν ὅλον τὸν θυμὸν ἐκρήσσει, καὶ κατὰ πάσης ὁρμῆς τῆς φύσεως, καὶ τοὺς ἐν Βηθλεὲμ ἀπαντας παῖδας ἀπὸ διατοῦς, καὶ ἑκατον, ἰδίᾳ πικρῶς ἀναιρεῖν, ἐν τῇ κοινῇ τῶν ἀνευθύνων σφαγῇ συνανελείναι τὸν ἐπὶ ζῆλον πάντως ολόμενος· θρηνηῖν πάντας (ὧ τῆς ἀναληθείας!) παρασκευάσας, ἵν'

- (1) Regem Deumque annuntiant
Thesaurus et fragrans odor
Thuris Sabæ, at myrrheus
Pulvis sepulcrum prædocet.

(PRUDENTIUS.)

- (2) Biennii, Epiphani.

A in Judæa euntibus evanuerat. Admodum sane læti, atque incredibili voluptate repleti, rursum dictum illius sequuntur. Postquam autem stella supra domunculam constitit, et quasi loco firmius affixa, immota permansit, ubi scilicet et mater ipsa et divinissimus ejus filius erant: 77 ibi latere quod quærebant, recte existimantes, longius progredi supersederunt. Ut autem in domum sunt ingressi, matrem et puerum conspexerunt, in ob-cura, humili et paupere casa viventes, et in rebus omnibus ad summam parcimoniam et frugalitatem nihil reliqui facientes. At puer ipse, præter etatem quasi exsultans, et intelligens exceptionem officiumque, quod per dextrarum porrectionem fcebat, adorationemque Magorum, et munera item eorum agnoscendo admittebat, quæ munera Deum ipsi et regem esse declarabant (1): hunc siquidem aurum, illum autem thus indicabat: myrrha porro

enim cum eum, pro eo atque æquum fuerat, adoratione prosecuti essent, dextreque admodum et auspicio salutassent, et ut Filium Dei et rerum omnium regem honorassent, in ipso diversorio sibi pernoctandum esse statuerunt, tanquam familiarem cum eo consuetudinem studiosæ ambientes, et eximium quiddam ipsis (sicuti decebat) conciliare studentes. Sed enim ea ipsa nocte angelus, qui dux viæ eorum fuerat, illos oraculo admonuit, ut Herodis invidi congressum fugerent. Ita factum, ut per aliam viam in suam reverterentur regionem, videlicet, ut quam celerrime in Persarum regionem doctores et nuntii tantæ rei venirent, et præterea, ut tyranni inhiaberetur furor, simulque ut ipse conatum se esse, quæ pericli non possent, intelliceret.

C

CAPUT XIV.

De fuga Servatoris in Ægyptum, et cæde infantum, quam Herodes in Bethleem fecit; de Præcursore Joanne, et de doctrina Servatoris in templo, cum duodecim esset annorum.

78 In ipsa quoque Magorum abitione, Joseph in somnis oraculo divino admonitus est, ut citra moram et cunctationem, matre et puero receptis, quo tyranni cædem evitaret, celeriter in Ægyptum profugeret, ibique tam diu moraretur, donec qui pueri animæ insidiretur, ipse animam exhalaret. Et Joseph quidem id facit, triennique (2) apud Ægyptios exsilium tolerat. Nec multo post Herodes turpiter vitam finit: et Joseph rursum divino responso commonitus, una cum matre et supra naturæ captum genito filio, in suam revertitur patriam (3). Enimvero Herodes, cum voto suo excidisset, cæptumque ei consilium minus successisset, cum vindicte in Magos cupiditate, a quibus sibi illud esse putabat, incensus, tum periculo regni amittendi concitatus contra infantes, qui nihil ei injuriæ intelissent, indignationem iramque omnem eromit, et adversus naturam omnem insurgit. Bethleemiticos (4) enim pueros universos, qui bimuli tenerioresque essent, edicto inter-

- (3) Etatis Christi anno sexto fere completo.

(4) Augustus Cesar, cum audisset, inter pueros, quos in Syria Herodes rex Judæorum intra bimatum jussit interfici, filium quoque ejus occisum, ait: Melius est Herodis esse porcum, quam filium. a (Macrob. lib. ii, Saturn. cap. 4.)

ciendos sancit : in communi et universali innocentium cæde, simul occisurum se esse eum, cui per æmulationem insidias struebat, existimans : et (1) lugere ejulareque omnes alios (proh hominem ab omni misericordiæ humanitatisque sensu alienum!) volens, ut ipse modo metu omni levaretur. Observaverat is certo stellæ exortum, quod eam biennio ante a se in Perside visam Magi dixissent, atque inde conjectura accepta, extra sensum affectionemque omnem positus, Infantes contrucidavit : quod profecto quispiam ne adversus inanitas quidem commiserit. Quippe tenellas plantas conspiciens, per commiserationem ab eis excidendis se abstinere, neque carpere (ut ita dixerim) pergeret, quæ comprehendi non possent. Porro eam infantium cædem Jeremias etiam multis antea temporibus vidit et prædixit, Rachelem inducens deplorantem liberos suos, minimeque consolationem ullam, propter immanitatem facinoris tragici, admittentem. Deus autem, cum inhibere facile posset, ineffabili tamen ratione et consilio, per bonitatem suam, id permisit. Et Servator quidem, ita ut dictum est, in Ægypto exulabat. Filius autem Zachariæ Joannes, in cujus nativitate patris vox soluta est, cum prius ab illo Joannis nomen in tabula fuisset exaratum, alterum cum dimidio annum agebat : **79** et una cum matre Elisabetha in spelunca quadam ad regionem montanam salvus conservabatur, fortasse Herodis sanguinariam effugiens manum. Atque inde in solis locis libenter versari solitus, angeloque duce usus, in remotiores silvarum recessus secessit. Ibi tenerioribus arborum (2) frondiumque summitatibus pro cibo, cameli pilis pro tegumento, pelliceæque insuper zoma utebatur : quoad usque inde progressus, Israeli se exhibuit, clara efficacique voce pœnitentiam prædicans, et per baptismum homines quasi manu ducens ad Christum. Jesus autem crescebat sapientia et gratia, atque ita quidem, ut paulatim magis magisque virtutes eæ elucescerent, non tamen incrementum aliquod caperent. Cum autem duodecimum jam ageret annum, ascendit simul cum matre et Josepho Hierosolyma, festum ibi Paschæ celebraturus. Quod ubi peractum est, illi quidem reverti, Jesus autem latenter in templo manere : et quod præcessisse eum in comitatu putarent, domum ipsi ire. Sic eis ille totum triduum invisus fuit. Postea autem se eis, admodum fatigatis et dolentibus, exhibuit in templo sedens, et cum doctoribus legis disputans. Quibus ille, cum propter quæstiones, quas novas inveniebat, tum quod obscura et abdita loca Scripturæ declararet, admirationi fuit. Ad eum porro cum mater, ex affectu eo quo unice eum prosequeretur, diceret : Cur hoc sic, fili, fecisti, ut tantum parentibus dolorem conciliares? Sic enim illa simul ejus qui

ἐκεῖνος φόβου λυθῇ· τὴν γὰρ ἐπιτολὴν τοῦ ἀστέρος ἠκριβού, πρὸ δύο ἐκείνων ἐτῶν ἐν Περσίδι ὤφθαι τοῦτον τῶν Μάγων εἰπόντων· ἄφ' οὗ τεκμαίρομαι, ἀνοήτως ἀνῆραι τὰ βρέφη. Ὁ καὶ εἰς Ἀβυχα ὁρᾶσαι τις ἂν ἐφείσαστο, καὶ νεαρὰ ψυτὰ βλέπων, ἠλέησεν ἐκτεμεῖν, διώκων, ὡς ἂν τις ἐρῇ, τὰ ἀκίχρητα. Τὴν γε μὴν παιδοφονίαν ταύτην, καὶ Ἱερεμίας πολλοῖς ἀνωθεν χρόνοις ἰδὼν προηγόρευε· καὶ Παῦλος εἰσήγαγε κλαίουσαν τὰ τέκνα αὐτῆς, καὶ ἡκιστα γε παραμυθουμένην τῆς τραγῳδίας τῷ ὑπερβάλλοντι, λόγοις ἀπορρήτοις Θεοῦ εἰργεῖν μὲν δυναμένου, παραχωροῦντο; δὲ τῇ χρηστότητι. Ἀλλ' ὁ μὲν Σωτὴρ εἰς Αἴγυπτον, ὡς περ εἰρηται, πεφυγάδευτο· ὁ δὲ τοῦ Ζαχαρίου παῖς Ἰωάννης, ἅμα τῇ γεννήσει τῆς τοῦ πατρὸς διαλυθείσης φωνῆς, τῷ πίνακι τῆς Ἰωάννου κλήσεως πρώτως ἐγγαρχαθείσης, δύο δ' ἐτῶν πρὸς τῷ ἡμίσει ἐτύγγανεν, ἅμα τῇ μητρὶ Ἐλισάβετ ἐν τινὶ σπηλαίῳ πρὸς τὴν ὀρεινὴν διεσώζετο, ἰσως τὴν Ἡρώδου μαιφόνον χεῖρα διαδιδράσκων· κἀντεῦθεν καὶ ταῖς ἐρήμοις ἐμφιλοχεῖν ἐβόλως, ἀγγέλω χρώμενος δόγηγ', πρὸς τὸ βαθὺ τῆς βίης ἐχώρει ἀχροὺς δρυὼν πρὸς ἀποτροφὴν χρώμενος· θριξὶ τε καμῆλου ἐσκέπτετο, καὶ δερματίνῃ ζώνῃ ἐχρῆτο· ἀχρις οὗ ἐκείθεν ἤκων, τῷ Ἰσραὴλ ἀνεδείκνυτο, φωνῇ διαπρυσίῳ κηρύττων μετάνοιαν, καὶ χειραγωγῶν πρὸς Χριστὸν διὰ τοῦ βαπτίσματος. Ἰησοῦς δὲ προέκοπτε σοφίᾳ καὶ χάριτι, τῷ κατὰ μικρὸν αὐτὰ παραδείκνυσθαι, οὗ τῷ λαμβάνειν ἐπιβόλον. Ἐπεὶ δὲ καὶ δώδεκα ἐτῶν γεγονώς ἦν, ἀνεῖσι συναμα τῇ μητρὶ καὶ τῷ Ἰωσήφ εἰς Ἱεροσόλυμα, τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα δὴ τελεσόμενος. Ὡς δὲ πέρας τὰ τῆς ἑορτῆς εἶχαν, ἐκείνοι μὲν ὑπέστρεφον· Ἰησοῦς δὲ λαθὼν, τῷ ἱερῷ περιέτριβεν. Καὶ οἱ μὲν νομισάντες τῇ συνόδῳ τὸ παιδίον προσελθεῖν, ἐκῆλθε ἱερόν· ὁ δὲ τριῶν ἡμέρων ἀθλος ἦν. Πολλὰ δὲ χαμοῦσιν ὑστερον, φανερὸς αὐτοῖς γίνεται, τῷ ἱερῷ μὲν προσεδρεύον, τοῖς διδασκάλοις δὲ τοῦ νόμου διαλεγόμενος, καὶ θαῦμα ἐκείνοις γινόμενος οἷς ἐπυνθάνετο, τὸ τῆς Γραφῆς βάθος ἀναμοχλεύων, καὶ καινὴν ζητημάτων γινόμενος εὐρετής. Πρὸς δὲ ἡ μήτηρ, περιπαθέστερον διατεθείς, Ἰρα τὶ, φησὶ, τέκνον, τοῦτο κεκοίμηκας, δόνην τοῖς τογεῦσι προὔξενηκώς; καὶ τοῦ δοκοῦντος πατρὸς ἅμα ἐμμένητο· αὐτὸς δὲ τὸν γνήσιον ὄντως Πατέρα ἡρέμα παραδεικνύς, δεῖν εἰλεγε τοῖς τε λόγοις καὶ ἔργοις ἐμφιλοχεῖν τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐν τοῖς ἐκείνου διατρίβειν αἰρεῖσθαι. Τί δὲ τῶν ἐπὶ γῆς ἐκείνῳ κρείττον τοῦ ἱεροῦ; Καὶ ὁ μὲν ἀπῆει τὸν τέλος τῆς ἡλικίας ἀναμένων χρόνον, γονεῦσι τὰ εἰκότα νέμων, καὶ τὴν προσήκουσαν ὑπαταγὴν αὐτοῖς ἀνδεικνύμενος· ἀμεταί; ἐνθίοις καὶ πᾶσι διαπρέπων ἔργοις ὑπερφῶς ἀγαθοῖς· μὴ δὲν μέντοι πράσων τῶν παραδόξων, ἀχρις οὗ τριακοστῆς ἡμερῆς αὐτῷ ἡδὴ συνετελείετο. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

(1) « Herodes Phariseos, quia finem regni sui adesse prædixerunt, neci dedit, omnemque uxoris suæ cognationem ferro sustolit. » (Joseph. lib. xvii, cap. 3.) Ubi Innocentium quoque cædem perstrin-

gere videtur. Pheroram fratrem idem veneno necavit.

(2) Ἀχροὺς δρυὼν, quæ in Evangelio dicuntur ἀκρίδες, quo nomine etiam locustæ appellantur.

putabatur esse, patris meministi : ille nativum germanumque patrem sensim demonstrans : oportere se respondit verbis operibusque Patris vacare et incumbere, atque in illis potius quam aliis locis versari; nihil quippe illius in terris templo esse præstantius. Sic ille tum abiit, perfectam expectans ætatem : parentibus, quæ decebat, tribuens, et competentem illis subjectionem exhibens, virtutibusque divinis omnibus operibusque mirifice pollens, nihil tamen quæ opinionem fidemque superarent, edens miraculorum, donec tricesimum expleret annum. Et de his quidem satis.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Ὅς ὁ πρῶτος Ἡρώδης, θεηλάτῳ πλητὺς μάστιγι, βιαίως ἐξέρρηξε τὴν ψυχὴν, διήγησις ἐκ τῆς ἐπτακαίδεκάτης τῶν Ἀρχαιολογιῶν Ἰωσήπου.

Ἡρώδης δὲ τῆς οἰκίας μανίας δραπεύμενος τοὺς καρπούς, δλον τὸ σῶμα θεηλάτῳ μάστιγι πλήττεται, καὶ κακῶς διαφθείρεται, μεταγῶς αὐτοῦ τῆς βασιλείας διαιρεθείσης· τέσσαρες δ' ἦσαν παῖδες αὐτοῦ· ὁ μὲν οὖν Ἀρχελαός, τῆς Ἰουδαίας ἄρχων καθίστατο· Ἡρώδης δὲ ἡ Γαλιλαία προσεκυροῦτο· Φίλιππον δὲ ἡ Ἰτουραία μετὰ τῆς Τραχωνίτιδος εἶχε· τῷ γε μὴν τετάρτῳ Λυσάννῃ ἡ Ἀβιληνὴ τὸ ὑποχείριον ἦν. Ὡς γοῦν ἡ θεία δίκη μετὰ τὴν ἀδικον μισοφονίαν τὸν Θεομάχον μεταλήλυθε, προσέμεινεν ὡς ἂν τις εἴποι τῶν ἐσομένων ἐκείσε κακῶν ὑποφαίνουσα, ἀξιὸν διελθεῖν. Τὰς μὲν οὖν κατ' οἶκον αὐτοῦ δυσπραγίας, τὰς τ' ἐκ γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων, εἴ τι δὲ καὶ τῶν τῷ γένει προσηρόντων συμφάσας αὐτῷ συμφορὰς καὶ μισοφονίας, καὶ τραγικὴν ἅπασαν δραματουργίαν ἐν δευτέρῳ τιθείσας, ἀ; λαμπρῶς ὁ φιλαλήθης Ἰωσήπος ἐν τῇ κατ' αὐτὸν Ἰουδαϊκῇ διελήλυθεν ιστορίᾳ, τὸ γε νῦν ἔχον διεξέναι οὐ πρέπων οἶμαι καιρὸς· ὅπου δὲ θεομαχεῖν ἤρτο μένος θεηλάτῳ πλητὺς μάστιγι ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο, δίκαιον πάντως καὶ αὐτῶν ἱσακοῦσαι τῶν τοῦ συγγραφέως ῥημάτων, ἐν ἐπτακαίδεκάτῃ τῆς Ἀρχαιολογίας τῇ τοῦ βίου τούτου καταστροφῇ οὕτω διεξόντος· Ἡρώδης δὲ μεζίδωνας ἡ νόσος ἐνεπικραίνετο, δίκην ὧν παρενόμηνεν ἐκπρασσομένου Θεοῦ. Πῦρ μὲν γὰρ μαλακὸν ἦν, οὐδὲ πολλὴν ἀποσημαίνον τοῖς ἐκπαρώμενοις τὴν φλόγῳσιν, ὅσην τοῖς ἐντοῖς προσετίθει τὴν κάκωσιν· ἐπιθυμία δὲ δεινὴ τοῦ δεξασθαι τι ἀπ' αὐτοῦ· οὐ γὰρ ἦν μὴ οὐχ ὑπουργεῖν· καὶ ἑλκυσίς τῶν ἐντέρων, καὶ μάλιστα τοῦ κόλου δεῖναι ἀλγυδόνες· καὶ φλέγμα ὕγρον περὶ τοὺς πόδας· καὶ διαυγές· παραπλησία δὲ καὶ περὶ τὸ ἥτρον κάκωσις ἦν· καὶ μὴν καὶ τοῦ αἰδοῖου στήφης σκόληκας ἐμποιοῦσα· πνεύματός τε ὀρθία ἐντασις, καὶ αὕτη λίαν ἀγῆδης ἀχθηδόνι τε τῆς ἀποφορᾶς καὶ τῷ πυκνῷ τοῦ ἀσθματος· σπασμός τε περὶ πᾶν ἦν μέλος, ἰσχυρὸν οὐχ ὑπομένητην προστιθέμενος· Ἐλέγετο γοῦν ὑπὸ τῶν θαλάζοντων, καὶ οἷς ταῦτα προκαποθέγγεσθαι σοφία προῦκαίτο, ποιήνῃ τοῦ πολλοῦ δυσσεβοῦς ὁ θεὸς εἰσπράττεσθαι παρὰ τοῦ βασιλέως· Ταῦτα μὲν ἐν τῇ δηλωθείσῃ γραφῇ παρασημαίνεται ὁ Ἰωσήπος· ἀλλὰ μὴν καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν ιστοριῶν τῆς ἀλώσεως τὰ παραπλήσια διεξέρχεται ὡς ἐκ παλαιῶν γράφων· Ἐνθεν αὐτοῦ τὸ σῶμα πᾶν ἡ νόσος διαλαβοῦσα, ποικίλοις πάθεσιν ἐμπερίζετο. Πυρετὸς

A

90 CAPUT XV.

Ut Herodes primus immissa divinitus plaga, violenter mortuus sit; historia ex decimo septimo libro Antiquitatum Josephi excerpta.

Herodes vero furoris sui percipiens fructus, in toto corpore divinitus provenientibus plagis affligitur, et male perit. Hujus regnum postea in quatuor partes divinum est. Quatuor enim reliquit filios. Et Archelaus quidem Judææ princeps constitutus est, Herodi Galilææ attributa (1). Philippus porro Ituræam et Trachonitidem regionem consecutus est; quarto vero, Lysaniz scilicet, Abilene obtigit. Quomodo, autem post injustissimam illam cædem, divina vindicta Herodem hunc (2), bellum Deo moventem sit ulta, quasi præcmium (quod dicitur) futurorum malorum exhibens, opera prelium est commemorare. Atque equidem domesticæ ejus calamitates, et qui ei ex uxore, liberis, eisque qui genere ei propinqui fuerunt, accidere casus sanguinarios, cædesque nefarias, quæ omnes omnium tragædiarum actiones longe post se relinquant, cum eas luculenter veritatis amator Josephus in Judaica temporum suorum historia commemorarit, in præsentia exponere tempestivum et commodum non est. Ut vero impius ille suscepto adversus Deum bello, divino multatus flagello, ex hominibus excesserit, æquum omnino est ex ejusdem historici cognoscere verbis : qui in decimo septimo *Antiquitatum* libro, ultimum vitæ ejus actum ita prosequitur : « Herodi autem morbus etiam atque etiam adaugebatur, vindictam atque supplicium pro flagitiis sceleribusque ejus ab eo sumente Deo. Lentus ei inerat ignis, non tam magnam contrectantibus ostendens inflammationem, quam intrinsecus sævam efficiens vexationem. Ab hoc malo gravis sumendi cibi proveniebat cupiditas, quem quidem non licebat illi non subministrare. Accedebat intestinorum exulceratio, potissimumque coli acres et acerbi dolores. Item inflammatio humidæ, quasi pellucens in pedibus. Nec absimilis in imo ventre exstabat excruciatio. Præterea et pudendorum putredo, vermes procreans. Item spiritus ardua et difficilis intensio, multum molestiæ acerbitatique afferens, gravitate et dolore respirationis, frequentiaque anhelitus. 91 Insuper rigor et distensio membrorum omnium, cum vehementia et vi intolerabili. Itaque, qui Numine afflantur, divini, quique prædicere talia pro sapientia habent, Deum poenam a rege ob pluri-

B

C

D

(1) Herodes iste etiam Antipas dictus

(2) Herodes præter uxores alias, Mariammen ex

fratre neptim, et alteram neptim filiam Simonis pontificis Samariten, in matrimonio habuit.

ma ejus impie facta, sumere renuntiabant. » Hæc A quidem eo quo diximus loco adnotat Josephus. Sed enim in secundo quoque libro *Belli Judaici*, persimilia ad hunc modum scribit : « Corpus ejus omne morbus complexus, variis admodum doloribus distinebat. Febris id affligebat non admodum vehemens, pruritus extrinsecus obtinebat intolerabilis. Erant coli continui dolores, in pedibus tumores tanquam hydrops exstabant : accedebat imi ventriculi incensio, et membri pudendi putredo, vermes generans. Ad hæc et directa arduaque et difficilis gravisque spiratio, convulsionesque membrorum omnium, adeo ut divini poenam scelorum tot morbos esse dicerent. Ille porro, cum tot tantisque conficiens malis, nihilominus vitam retinere conabatur : incolumitatemque sperans, curationem valetudinis meditabatur. Itaque Jordane transmisso, aquis calidis ad Callirrhoen, quæ in Asphaltiten lacum influunt, et propter dulcedinem potioni commodæ sunt, utebatur. Ibi cum medicis visum esset corpus ejus calido oleo fovere, in labrum demissum, ita dissolutum est, ut etiam lumina quasi mortuus resoluta torqueret. Cum autem tumultus a famulis moveretur, ad clamorem illorum, ad se rediit : et deinceps salute desperata, millibus quinquagenas viritum drachmas numerari, et ingentem pecuniam ducibus atque amicis dari jussit. Ipse porro in reditu Jerichuntem pervenit, insaniam jam correptus, et tantum non morti ipsi quidquam minitans. Hic prioribus suis sceleribus infandum adjecit flagitium. Convocatos enim ex quoquo locis Judææ vici insignes præcipuosque viros, in locum qui Hippodromus dicitur, recendi jubet. Tum Solome (1) sorore et Alexa viro ejus accitis : Scio, inquit, Judæos propter mortem meam festos per lætium acturos dies. Ego autem per aliorum luctum complorari, et splendidas habere exsequias possum, si vos jussis meis et dictis audientes esse voletis. Viros hosce qui in custodiam sunt coniecti, simul atque expiravero, circumfusus millibus, celerrime contrucidate, **82** ut cuncta Judæa evacueturque familia in funere meo lærentur. » Et post pauca verba idem historicus ait : « Rursum vero cum inedia tussique convulsiva distinebatur, dolorum impatiens, fatalem mortem prævenire statuit, acceptoque malo, cultrum quoque poposcit; consueverat enim eo per resectionem purgato, vesci. Deinde circumspiciens, ne quis, qui eum inhiberet, adesset, dextram sustulit, tanquam seipsum percussurus. » Insuper idem Josephus memorie mandavit, cum paulo ante mortem nativam germanumque filium jam tertium (2), quod antea duos per eadem sustulerat, necari jussisset, eum confestim vitam cum magno dolore et cruciati finisse.

μὴν γὰρ ἦν ὁ λάβρος· κνημὲς δ' ἀφόρητο; τῆ; ἐπιφανείας ὀλῆς· καὶ κώλου συνεχεῖς ἀλγῆδόνες· περὶ τε τοῦ πύθας ὡς ὕδροπιδῶντος· οἰδήματα· τοῦ τε ἡτροῦ φλεγμονῇ, καὶ αἰδοίοις σηπηδῶν σκώληκας γεννώσα· πρὸς τούτοις ὀρθόπνοια καὶ δύσπνοια, καὶ σπασμοὶ πάντων τῶν μελῶν· ὥστε τοὺς ἐπιθειάζον-
τας ποινὴν εἶναι τὰ νοσήματα λέγειν. Ὁ δὲ παλαιὸν τοσαύτοις πάθεσιν, θμῶς τοῦ ζῆν ἀντείχετο, σωτη-
ρίαν τε ἠλπίζε καὶ θεραπείας ἐπυνόει. Διαδὰς γούν τὴν Ἰορδάνην, τοῖς κατὰ Καλλιρρόην θερμοῖς ἐχρήτο· ταῦτα δ' ἔχει· μὴν εἰς τὴν ἀσφαλτίνην λίμνην· ὅπῃ γλυκύτης δ' ἐστὶ καὶ πόσιμα. Δόξαν δ' ἐνταῦθα τοῖς ἱατροῖς· ἐλαίῳ θερμῷ πᾶν ἀναβάλλει τὸ σῶμα, χαίρειν εἰς ἐλαίου πλῆρη πύελον, ἐκλῖαι καὶ τοὺς ὑφθαλμούς. Ὡς δὲ ταυτέως ἀνίστατο, θορύβου τε ὅπῃ τῶν θεραπευόντων γενομένου, πρὸς μὲν τὴν φω-
νὴν ἀνήνεγκεν, εἰς δὲ τὸ λοιπὸν ἀπογνοὺς τὴν σω-
τηρίαν, τοῖς τε στρατιώταις ἀνὰ δραχμὰς πεντή-
κοντα ἐκάλεισε διανεῖμαι, καὶ πολλὰ χρήματα τοῖς ἡγεμόσι καὶ τοῖς φίλοις. Αὐτὸς δὲ ὑποστρέφων, εἰς Ἱερικουδὴν παραγίνεται, μαλαγγολῶν ἤδη, καὶ μό-
νον οὐκ ἀπειλῶν αὐτῷ τι τῷ θανάτῳ. Προέκοψε δὲ εἰς ἐπιβουλὴν ἀθεμίτου πράξεως· τοὺς γὰρ ἀφ' ἐκά-
στης κώμης ἐπιστήμους ἀνδρας ἐξ ὅλης Ἰουδαίας συναγαγὼν, εἰς τὸν καλούμενον Ἰππόδρομον ἐκάλεισε συγχλίσαι. Προσκαλεσάμενος δὲ Σαλώμην τὴν ἀδελ-
φὴν καὶ τὸν ἄνδρα ταύτης Ἀλεξάνδρῳ, ὅλῃα, ἔφη, Ἰου-
δαίους τὸν ἐμὸν ἑορτάζοντας θάνατον· δύναμαι δὲ πενθεῖσθαι δι' ἐτέρων καὶ λαμπρὴν ἐπιτάφιον σχεῖν,
ἂν ὁμῶς θελήσητε ταῖς ἐμαῖς ἐντολαῖς ὑποαρχῆσθαι. Τούτους τοὺς φρουρουμένους ἀνδρας, ἐπειδὴν ἐκπνεύσω τάχιστα κτείνετε, περιστήσαντες τοῖς στρατιώταις, ἵνα πᾶσα ἡ Ἰουδαία καὶ πᾶς ὁλοος ἐπ' ἐμὲ δακρύσῃ. Καὶ μετὰ βραχέα φησὶν Ἀλθίς δὲ, καὶ γὰρ ἐνδείη τροφῆς καὶ βραχὶ σπασμῶδεις διετίνετο, τῶν ἀλγῆ-
δόνων αἰσθηθεὶς, φθάσαι τὴν εἰμαρμένην ἐπεβάλετο. Λαβὼν δὲ μῆλον ἤγησε καὶ μαχαίριον· εἰσάγει γὰρ ἀποτέμνων ἐσθλίαν· ἐπειτα παριαθρήσας, μὴ τις ὁ κωλύσων αὐτὸν εἴη, ἐπήρε τὴν δεξιὰν ὡς πλῆξων ἑαυτόν. « Ἐπὶ δὲ τούτοις ὁ αὐτὸς συγγραφῆς ἱστο-
ρεῖ, ἔπειρον αὐτοῦ γνήσιον παῖδα πρὸ τῆς ἐσχάτης τοῦ βίου τελευτῆς τρίτον ἐπὶ δυσὶν ἤδη προσηρη-
μένοις δι' ἐπιταγῆς ἀνελόντα, παραχρῆμα τὴν ζωὴν
ὃ οὐ μετὰ σμικρῶν ἀποβῆξαι τῶν ἀλγῆδόνων.

(1) Salome Herodis regis soror, Mariammæ filios Alexandrum et Aristobulum, parricidii apud fratrem accusavit : quos ille primum in vincula con-

jectos, deinde innocentes laqueo necari jussit.

(2) Fuit is Antipater, quem ei adhuc privato Dosis conjux genuerat.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

A

CAPUT XVI.

Περὶ τῆς τετραρχίας τῶν παίδων Ἡρώδου· καὶ ὡς Ἀρχελαῖος τῆς ἰδίας τετραρχίας τῶν Ἱεροσολύμων πρὸς τοῦ Κεῖσαρος ἀπελαθέντος, Πόντιος Πιλάτος τῷ δωδεκάτῳ ἔτει τῆς Τιβερίου ἀρχῆς διάδοχος τῆς ἐκείνου τετραρχίας γίνεται.

Τὸ μὲν οὖν πέρας τῆς Ἡρώδου τελευτῆς τοιοῦτον, ποιήν διχαίαν ἐκείνοντος τῆς τοῦ Σωτήρος ἐπιβουλῆς· δι' ἣν καὶ τὴν ἐν Βηθλεὲμ νεολαίαν ἀπηνώς ἐξεθέρισε. Τοῦτον δὲ Ἀρχελαῖος· ὁ παῖς διαδέχεται· ὁ δὲ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς φησιν, Ἀκούσας δὲ, λέγων, τὸ Ἰωσήφ εἶπεν Ἀρχελαῖος βασιλεύσει ἀπὲρ Ἡρώδου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Ἐναγχας γὰρ τῆς τελευτῆς γενομένης, οὐκ εἰς ἀρχὰς πολλὰς ἡ βασιλεία διήρπητο. Συνάδει δὲ τῷ λόγῳ καὶ ἡ προφῆθελς συγγραφάς· Ἐκ διαθηκῶν Ἡρώδου τοῦ πατρὸς, κρίσις τε Αὐγούστου τοῦ Καίσαρος, λέγων, τὴν τῶν Ἰουδαίων βασιλείαν κληρώσασθαι τὸν Ἀρχελαῖον, τοῦ δ' ἀδελφοῦ αὐτοῦ τρίτημέριά που ἕκαστον τῆς πατρικῆς ἀρχῆς ἔχειν. Καὶ οἱ μὲν τὰς σφῶν τετραρχίας διείπον ἕκαστος· ὁ δ' Ἀρχελαῖος μετὰ ἡγεστικῆς χάριτος τῆς ἀρχῆς ἀποσφαιρισθεὶς, τὸν Πόντιον Πιλάτον ἐπὶ τῇ αὐτοῦ τετραρχίᾳ ἔσχε διάδοχον, κατὰ τὴν δωδεκάτην ἔτος τῆς Τιβερίου ἀρχῆς· ὡς ὁ αὐτὸς καὶ τοῦτο ὑποθηλοῖ συγγραφάς, « Δωδεκάτῳ ἡμερῶν τῆς Τιβερίου βασιλείας, λέγων, ἐπίτροπος τῆς Ἰουδαίας καθίσταται Πιλάτος, φίλος αὐτῷ καὶ συνήθης ὢν ἐν τοῖς μάλιστα. Ἐφ' οἷσις τε δέκα ἔτησι τῇ ἐπιτροπῇ παραμένει, καὶ ἐς αὐτὴν σφῶν τοῦ Τιβερίου τὴν τελευτὴν· ὡς ἐντεθεν ἐπὶ ἀσφαλείᾳ συνάγεσθαι τὰ κατὰ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν ὑπομνήματα, ὑπερὰ που πολλῶ τῷ χρόνῳ γεγεννημένα· καὶ ὁ χρόνος πρὸ τίνος ἄλλου εἰς διερχόν τοῦ ψεύδους καθίσταται· περὶ που γὰρ τὸ ἐξδοκον ἔτος τῆς Τιβερίου ἀρχῆς τὰ κατὰ σωτήριον τοιμηθέντα περιέχει πάθος ἐκείνα· καθ' ὃν καιρὸν οὐκ Πιλάτος τῇ Ἰουδαίᾳ ἐπέστη, ὡς ὁ δηλωθεὶς Ἰωσήφος ἱστορεῖ, κατὰ τὸ δωδεκάτον ἐπὶ ἀπὲρ αὐτὸν τῆς Ἰουδαίας σφῶν παριστῶν. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως. Josephus ipse scribit, duodecimo scilicet demum anno cum Judæa præfectum esse aperte astringens. Ac de his hæc sic dicta sint.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

D

CAPUT XVII.

Περὶ τῆς τελευτῆς τοῦ Καίσαρος Αὐγούστου καὶ τῶν ἐπ' αὐτοῦ γενομένων· καὶ περὶ τοῦ προγόνου αὐτοῦ Τιβερίου τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ διαδεξάμενον· καὶ περὶ τῶν κατ' αὐτὸν μαρτυρῶν διηγήσεις.

Καίσαρ δὲ Αὐγούστος πλείστοις κατορθώμασι μέγας γενόμενος, καὶ μόναρχος πρῶτος ἀναβῆθαις, ἦδη δὲ καὶ τῷ χρόνῳ προήκων, Πυθιδῆ παραγίνεται. Ἐκατόμηδην δὲ τῷ δαίμονι θύσας, διεκυνθάνει· τίς δὲ μετ' αὐτὸν τοὺς Ῥωμαίους ἄξονας διδύμειεν. Ἐπεὶ δ' ἐκείθεν οὐ προΐει ἀπώριστος, καὶ ἐντέραν προσῆγε θυσίαν· καὶ αὐθις ἀνέστη, ἵνα

De tetrarchia filiorum Herodis : et ut Archelaus ex Hierosolymorum tetrarchia a Caesare dejecto. Porcius Pilatus duodecimo anno imperii Tiberii successor in illius tetrarchia factus sit.

Hic igitur Herodis obitus fuit, iustam poenam ab eo summentibus his, quas Servatori tetenderat, insidiis : per quas et in Bethlehem novum innocentium infantum examen crudelissime concidit. Huic autem Archelaus (1) successit filius, quod ipse etiam evangelista dicit, cum inquit : Audienti autem Joseph, quod Archelaus pro Herode patre ipsius regnaret, etc. Quod enim nuper admodum ille mortem obisset, eundem in plures ditiones regnum fuerat divisum. Consentit vero cum his etiam quem antea nominavimus scriptor, ex testamento Herodis patris, et iudicio Augusti Caesaris, inquit, Judæorum regnum Archelaum consecutum esse : fratres autem ejus trientem quemque reliqui paterni regni obtinuisse. Atque illi suas quidem quisque administrarunt tetrarchias. Archelaus autem nono exacto anno, regno pulsus (2), Pontium Pilatum in tetrarchia sua successorem habuit, duodecimum imperante Tiberio annum, ut idipsum idem scriptor subindicat, « Duodecimo Tiberii anno, inquit, procurator Judææ constitutus est Pilatus, Tiberio quam maxime amicus atque familiaris : totosque annos decem procuracionem eam, ad ipsum prope Tiberii obitum, obtinuit. » 83 Ut inde facile sit colligere, signum esse, quæ de actis monumentisque Pilati contra Servatorem nostrum editis sunt jactata (3) : utpote cum ea longo tempore posteriora reperiantur, tempusque ipsum ante alia præcipue mendacium redarguat. Siquidem ea ipsa acta et monumenta salutarem passionem et necem, quæ temerario ausu Christo est illata, in septimum imperantis Tiberii annum referunt : quo tempore nonnulli Pilatus Judææ præfuit, ut

De obitu Augusti Caesaris, et qui sub eo occiderint ; et de Tiberio qui ei successit, rerumque sub Tiberio actarum ex parte quadam commemoratio.

Cæsar autem Augustus quam plurimis præclare feliciterque gestis rebus clarus, primusque ipso monarcha renuntiatus, proreclora jam ætate ad oraclum Pythii Apollinis venit : et sacrificio omnium maximo, quod beætombe dicitur, divini oblato, quæsit, quissam post eum Romanum administraturus esset imperium ? At cum

(1) Archelaus Herodis filius Judææ rex, Glaphyram Archelai Cappadocum regis filiam, Alexandri fratris sui relictam viduam, contra leges uxorem duxit.

(2) Archelai exsilium Viennæ Galliæ, ubi etiam mortuus est.

(3) Acta quæ sub nomine Pilati adversus Christum olim circumferebantur fictitia.

nullum adcretur responsum, alterum quoque ad-
jecit sacrificium, denuoque rogavit, quid ita ora-
culum pluribus verbis tibi solitum, nunc tandem
ad hunc modum respondit :

Me puer Hebraeus (1), divos Deus ipse gubernans,

Cedere sedē jubet, tristemque redire sub Orcum :
Arīs ergo dehinc tacitus abscedito nostris.

Tali responso accepto, Caesar Romam est reversus,
atque ibi in Capitolio aram maximam exstruxit, cum
ejusmodi Latina inscriptione : *Ara primogeniti Dei.*
Hoc imperante, Athenienses seditionem rebellio-
nemque primum sunt moliti. Ceterum cum brevi
pœnas excitati tumultus dedissent, a cœpto destite-
runt. Is quoque Romanorum civium censu acto, nu-
merum inivit : invenitque myriades tredecim, his
mille et triginta septem. Sed enim cum quadraginta
tres, sive, ut aliis placet, quadraginta octo annos
ipse imperator fuisset (2), et supra septuaginta
quinque annos vitæ totius cursum produxisset,
morbo tandem oppressus, inter homines esse
desiit. **86** Quo tempore solis traditur fuisse deli-
quium, et fames præterea maxima, ut scilicet
denariis multis unus frumenti compararetur me-
dimnus. Ubi porro ille ita vitam finit, Tiberius,
privignus ejus, Romanum suscepit imperium. Sub
quo quatuordecim minoris Asiæ urbes terramotu
concidisse (3), memorie proditum est : quarum no-
mina sunt, Ephesus, Magnesia, Sardis, Mœsthe-
ne, Hierocæsarea, Philadelphia, Timolus, Timus,
Myrina, Cyme, Apollonia, Hyrcania Dia [Ciby-
ra (4)]. Tiberius porro maximis copiis contra Per-
sas progressus, legationibus eorum cessit, bellum
solvit, et tributum eos pendere coegit. Ac illi
quidem imperata fecere. Ipse autem ab expeditione
ea revertens, Antiochiam divertit : quam splendi-
dus magnificentiusque exornare constituens, muro
firmo et inexpugnabili cinctis, porticus exstruxit,
columnis æreis, statuīs, aliisque ædificiis variis
exornavit. Tempia quoque Jovi, Dionysio, Casto-
rique et Polluci ædificavit. Plurimaque præterea
alia illum opera ibi perfecisse ferunt. Opus quoque
ejus est Judææ celebris urbs Tiberias, et quæ in
Thracia est Tiberia. Expulsis autem qui Cæsareæ
Cappadocum post Archelaum tyrannidem exerce-
bant, vectigalem eam Romanis fecit. Porro ad
urbium rectores ac magistratus scripsit, ei quid
forte eum contra leges mandare contingeret, eos
id approbare et exsequi, utpote per inscitiam com-
missum, non debere. Morem quoque illum habuit,
ut non facile aut celeriter magistratus et præfectu-
ras mutaret, aut administrationem eis abrogaret,
qui rerum publicarum gubernationem sortiti essent.
Ejusque rei quibusdam causam inquirentibus,

(1) Παῖς Ἑβραῖος κέλεται με, Θεὸς μακάρεσσιν

Τῆνδε δόμον προλιπεῖν τε καὶ αἰὶδος αὐτῆς

Λοιπὸν ἀπὸ τοῦ σιγῶν ἐκ βωμῶν ἡμετέρων.

[Suidas, in dictione Ἀγνοῦστος.

Α τί τὸ πολυφόβου μαντεῖον οὐκ ἀνάντων · τὸ δὲ με-
κρὸν διατίπιν ἀνέβλεν αὐτῷ ·

Παῖς Ἑβραῖος κέλεται με, Θεὸς μακάρεσσιν ἀνὰ
[σωρ,
Τῶνδε δόμον προλιπεῖν καὶ αἰὶδος αὐτῆς λυσεῖσθαι.
Λοιπὸν ἀπὸ τοῦ ἐκ βωμῶν ἡμετέρων.

Τοιαῦτα δ' ὁ Καῖσαρ χρεώσθαι, ὑπανάγκων εἰς Ῥώμην
περὶ τὸ παρ' αὐτῷ Καπιτωλίῳ βωμὸν μέγιστον
ἱερυσάμενος, τοιαῦτα Ῥωμαῖοι· ἐπέγραψε γράμ-
μασι· Βωμὸς οὗτος ἐστὶ τοῦ πρωτοτόκου Θεοῦ.
Τούτου δὲ τὴν ἀρχὴν διειδόντες, στασιάζειν Ἀθη-
ναῖοι πρώτως ἐπέβαλον. Οὐκ ἐπὶ πολὺ δὲ δικὰς τῆς
στάσεως εἰσπραχθέντες, τῆς πείρας ἀπίσχησαν. Οὗ-
τος δὲ καὶ τοὺς τῆς Ῥώμης ἱποκίτους ἀριθμῶ δια-
θέμενος, εἴρεν ἀνδρῶν μυριάδας τρισκαίδεκα, καὶ
πρὸς ἑπτὰ καὶ τριάκοντα διαχιλίου. Τρία μὲν οὖν
καὶ τισσάρκοντα ἦν, ὧς δ' ἑτέρους δοκεῖ, ὁκτώ τε
καὶ μ', μονοκράτωρ ἐγένετο, ὁπάρ δὲ τὰ ε' καὶ σ'
τὸν ἔλεον τῆς ζωῆς διανύσας χρόνον· τούτων δὲ ε'
καὶ ν' τὸ σὺμπαν βεβασιλευκώς, καὶ νόμῳ περιπα-
σὼν, ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο. Καθ' ὃν ὄντα καιρὸν
ἡλιακὴν ἔκλειψιν καὶ μέγαν ἰσθόρηται γενέσθαι λι-
μὸν, ὧς θνητῶν πολλῶν τὸν τοῦ οἴτου πικρὰς
σθαι μείδμενον. Ἐκείνου δ' οὕτω τὸ βιοῦν ἐκ ἐπὶ-
σαντος, ὁ τούτου πρόγονος Τιβερίος τὴν τῶν Ῥω-
μαίων ἀρχὴν διαδέχεται· ἐφ' οὗ καὶ δεκατέσσαρες
πόλεις τῆς μικρᾶς Ἀσίας οὐσιμῶ πεσεῖν ἰσθόρου-
νται· αὗται δ' εἰσὶν Ἑρεσος, Μαγνησία, Σάρδεες,
Μωστηνὴ, Ἱεροκαίσαρεια, Φιλαδέλφεια, Τρωίλος,
Τίμος, Μυρίνα, Κύμη, Ἀπολλωνία, Ὑρκανία, Δία,
καὶ * Χαιρὶ δὲ βαρεῖα Τιβερίος κατὰ Περσῶν ἐκ-
στρατεύσας, ἐπέπερ ταῖς ἐκείνων εἰκῶν πρεσβείαις
τὴν μάχην δέδωκε, φόρους τελεῖν κατηνάγκαζε. Καὶ
οἱ μὲν ἐκείθεν· ἐκείθεν δ' ἐπανάγκων τὴν Ἀντιό-
χου εἰσέλαυνε. Φιλοτίμως δὲ περὶ ταύτην διατεθεὶς,
τελεῖται μὲν αὐτὴν περιβάλλει στερεῶς καὶ ἀσχυραν-
τίῳ· ἐμβόλοις τε ἀνεγείρει· στήλαις τε χαλκαῖς,
καὶ ἀγάλμασι, καὶ ἄλλαι· ποικιλίαι κατεκόσμη-
σαύτην οἰκοδομαῖς· καὶ νεῶς, ἀνίστη αἱ τε καὶ Διο-
νύσιον καὶ Διοσκουροῖς· καὶ πλεῖστα ἑτέρα θαύματος
ἔργα τοῦτον ἐκεί τελέσαι φασίν. Ἔργον τῆς ἐκείνῃ
χειρὸς καὶ ἡ κατὰ τὴν Ἰουδαίαν περιφανὴς πόλις
D Τιβερίδας, καὶ ἡ κατὰ τὴν Θράκην ἑτέρα Τιβερία
ὄνομα ἔσχεν. Ἐξελάσας δὲ καὶ τοὺς μετ' Ἀρχελαὸν
τῆς Καππαδοκῶν τυραννεύοντας, ὑπόφορον Ῥωμαίοις
τὴν Καίσαρεαν ἱποκίσατο. Τοῖς μὲν τῶν πόλεων
ἀρχουσιν ἔγραψεν, ὧς εἴ τι δ' ἂν παρὰ τοὺς νόμους
ἐπιτάξει μὴ γένοιτο, μὴ προσέχιν ὧς ἀγνοεῖς πρί-
τοντα. Εἰσήκουσεν δ' αὐτῷ μὴδὲ ταχέως ἀμείβεσθαι καὶ
τῆς διοικήσεως ἐξίστην τοὺς τὰ κοινὰ διέπειν λα-
χόντας. Τινῶν δὲ πυνθανομένων τὸ αἴτιον, ἀποκρί-
νασθαι, φέρεται, λέγων, τοῖς ἀρχούσι τὸ πλεονέκτην,

(2) Quinquaginta septem. (Euseb. lib. 1, *Histor. eccles.* cap. 9.)

(3) Terræmotus sub Tiberio existimatur is esse, qui in passione Christi accidit.

(4) Plin. lib. 11, cap. 84; Cornel. Tacit. lib. 11.

καὶ ἡ τοῦ πλείονος ἔφεσι αὐτοῖς· ἐστὶ περισπούδα-
στος. Νωθεὶς ταῦν περὶ τὸ κτεῖσθαι τὰ πλείονα,
ταῖς ἀρχαῖς ἰγχνονίζοντες· ὥσπερ δὲ καὶ αἱ μυῖαι,
ἐπιπολοὶ τοῖς τῶν σωμάτων ἑκαστῶν ἐπιζάνουσαι,
ἐλαττον ἀνίσταται, τοῦ ἰγχνος· καὶ τῶν ἑλκῶν εἰς
κόρον ἐμποροῦνται. Χείρον δ' ἀν' ἀνάσταται ὁ βρώων
τοῖς ἑκταῖς, εἴγε τις τὰς κοροσθεῖσας μωπίσας,
λιμωτούσας ἄλλα· ἐπιθέσθαι παροικεῦσαι τοῖς
τραύμασιν. Οὗτος καὶ τὸν Πόντιον Πιλάτον, ὡς εἴ-
ρηται, ἀντὶ Ἀρχελαῶ του υἱοῦ Ἡρώδου ἡγεμόνα,
οὐ βισαῖτι, τῇ Τουδαίᾳ ἐκπέμπει, δωδέκατον τῇ
ἀρχῇ ἐνιαυτὸν διανύων.

ΚΕΦΑΛ. ΙΙΓ.

Περὶ τοῦ κηρύγματος καὶ τῆς διδασκαλίας Ἰωάν-
νου τοῦ Βαπτιστοῦ· καὶ περὶ τοῦ βασιλεῖ-
ας τοῦ Χριστοῦ· ἐτι δὲ καὶ περὶ τῆς μαρτυ-
ρίας τοῦ Ἰωάννου.

Ἔτι δὲ πεντακαίδεκάτῃ μὲν Τιβεριῷ, τρίτῃ δὲ
τῆς ἡγεμονίας Πιλάτου, καὶ τῶν τριῶν τετραρχούν-
των, Ἡρώδου τοῦ νεωτέρου, Φίλιππου τε καὶ Λυ-
σανίου, τῶν ἀδελφῶν μὲν Ἀρχελαῶ, παίδων δὲ τοῦ
πρώτου Ἡρώδου, Ἄννα δὲ καὶ Καζάρᾳ τὴν ἀρχιε-
ρατεῖαν κατὰ τὰς ἐφημερίας διουνοῦντων αὐτῶν,
τότε δὲ κατὰ τὸν θεοπνευστον εὐαγγελιστὴν ῥῆμα
κυρίου ἐπ' Ἰωάννην τὸν Ζαχαρίου υἱόν, ἔτος ἐπὶ
τῆς ἐρήμου τριακοστὸν καὶ μικρόν τι πρὸς διατρι-
βοντα γαρονδῆ, βάπτισμα μετανοίας κηρύττειν ἐπὶ
τὴν Τουδαίαν ἐπέταττε. Καὶ παρὴν ὁ Ἰωάννης, ἀν-
θρωπος μὲν τὸ φαινόμενον, θεοειδὴς δὲ τις καὶ ὑπερ-
κόσμιος τὸ νοούμενον· καὶ ὡς ἂν τις εἴποι, ἄγγελος
μετὰ σώματος, μόνῃ γυναικὶ ἐσχολακῶς τῷ θεῷ·
ἦθος ἀμικτον καὶ πάμπαν ἀλλοτρίον τῆς κοσμικῆς
ματαιότητος· ἀκησίγῃ πανταῖς καὶ ἀσπίς, ἀγνό-
ητὶ τε βίου καὶ ἀπαθείας, καὶ νοὸς ἀπλότητι σφόδρα
κατακοσμούμενος· οὐδένα μὲν ἀνθρώπων ἐπαγόμε-
νος, περικύκλῳ δὲ πάσαις ἀρεταῖς οἷα τις δορυφο-
ρούμενος βασιλεὺς. Καὶ δῆτα ἐστῆκε πᾶσι τὸ θε-
γρόν στόμα ἀνελί, καὶ κατὰλληλον ἑκάστῃ θεοπνεύ-
στως διδασκαλίαν ἐπισυνείρων, καὶ γλυκίῳ μίλιτος
ῥέων αὐδῇ· καὶ πλουτοῖς μὲν τὴν ἐλεημοσύνην
παρασκευῆς, ἀρχοῦσι δὲ τὰς τῆς δικαιοσύνης ἰσονο-
μίας· τελόναις δὲ καὶ εἰσπραττοῦσι τὸ ἀνεπαχθές
τε καὶ ἡμερον, καὶ τὸ μὴ πέρα τοῦ διαταταγμένου
ποιεῖν· στρατείᾳ δ' ἐσχολακῶς ὑπετίθει ἡχίστα
τοὺς πηλοῖον διασείειν, ἢ συκοφαντεῖν αἰρεῖσθαι,
τοῖς δὲ ἰδοῖς ὀφειλοῖς ἑκάστον ἀρκυῖσθαι ἐννομοθί-
τοις. Καὶ νέοις μὲν τὴν κατὰ τῶν παθῶν εἰσηγείτο
ἐγκράτειαν· γέρονσι δὲ καὶ πᾶσιν ἀπλῶς νοῦν ἔχουσι
φρόνησιν ἀνέτιθει, καὶ πρὸς τὴν ἀληθεῖ θεογνωσίαν
ἐνῆγε· καὶ τέλος ἀριθῆλως ἰδοῖκον καὶ συνεδίζαν,
ὥστ' εἰδέναι πάντας σαφῶς, αὐτὸν μὲν προεπιστάλ-
θαι τοῦ ὅσον ἦδη ἤκοντος· Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ
προλαβεῖν ἐς ὅσον τὰς ὁδοὺς ἐκείνου προετρεπέοντα
τῇ μετανοίᾳ καὶ τοῦ ὕδατος βαπτισμῷ· αὐτὸν δ'
ὅσον οὕτω παρῆναι, κυρὶ καὶ ἀγίῳ βαπτίζοντα
ἡνεύματι, διακρινούντά τε τὸν σίτον, καὶ ὅσοι τὸν
ἀχυρῶδη βίον προσέλεοντο. Οὕτω ἡ πρόδρομος τοῦ

A respondit: Natura esse omnes, qui rerum admi-
nistrationi præsint, pecuniæ cupidos, plurimum-
que studii ad rem magis magisque augendam eos
collocare. Ceterum si diutius in magistratu versen-
tur, segiores ad quæstum faciendum fieri: Iidem
ut muscas, quæ si longius corporum ulceribus in-
sileant, minus graves aut molestæ sunt, quippe
sanie ulcerum ad satietatem usque refertæ: et cum
qui ulceribus sateat, durius acceptum afflictum-
que iri, si saturis jam repulsis, Gamelicas alias ad
vulnera admittere velit. Is quoque, ut dixi, Pon-
tium Pilatum, pro Archelao filio Herodis, præsi-
dem, non regem, in Judæam misit, duodecimo
imperii sui anno.

B

85 CAPUT XVIII.

De præconio et doctrina Joannis Baptistæ, et de
baptismo Christi; insuper et de testificatione
Joannis.

Verum enimvero, quintum decimum annum Ti-
berio imperante, tertium vero Pilato Judææ præsi-
dente, tribusque tetrarchis, videlicet Herodo ju-
niore, Philippo et Lysania, Archelai quidem fra-
tribus, Herodis autem filiis ditiones suas regenti-
bus, nec non Anna et Coipha pontificatum per
vices suas administrantibus, juxta divinitus affla-
tum evangelistam, verbum Domini super Joannem,
Zachariæ filium, qui tricesimum jam annum, et
paulo longius in solitudine vixerat, factum, ut in
C Judæa baptismum poenitentiae prædicaret, et in jun-
xii. Et presto erat Joannes; homo quidem illi
aspectu primo visus, cæterum mente ipsa et animo
divinus prorsus atque magnificentissimus, et ut
quispiam dicat, angelus corpore assumpto, uni
sincere omninoque vacans Deo, moribus puris,
et ab omni mundana vanitate alienissimus. Nihil
possessio illi, non alimenta aliqua erant: cæterum
innocentia sanctitasque vitæ, et mens nullis ob-
noxia affectionibus, animusque simplicitate orna-
tissimus. Nec ille hominem quemquam aut comi-
tatum secum ducendo trahebat: at circumcirca
omni omnium virtutum genere, perinde atque sa-
telliitio plurimo conspicuus rex, circumdatus erat.
Stabat itaque ille ad omnes divinum plane os ape-
riens, competentem unicuique, eamque divinitus
D inspiratam doctrinam proponeus,

Melleque depromens dulcem magis ore loquens.

Siquidem divitibus et opulentis eleemosynam et
misericordiam commendabat: principibus viris et
magistratibus æquas justitiæ proponebat leges:
publicanis tributorumque exactoribus, ne cuiuspiam
graves essent et molesti, neve quidquam præter
constitutum peterent, lenitatem subijcebat et ele-
mentiam: stipendia autem facientes militumque
sectantes, ne proximos suos concuterent, arteve et
dolo malo per sycophantiam circumvenirent, sed
ut quisque eorum stipendio suo contentus esset,
cohortabatur. Juvenes porro moderationem allo-

etionum et continentiam perturbationum docebat; senibus omnibusque aliis mente acri valentibus prudentiam deprædicabat, et ad uberiores eos Dei cognitionem adducebat. **86** Postremo aperte, ne id quæquam lateret, declarans confirmabat, se præmissum esse ei qui jam prope adesset, Servatori Christo, ad occupandas quamprimum expediendasque vias illius, penitentiae disciplina et aquæ baptismo. Illum autem ipsum jamjam affuturum, qui igne et Spiritu sancto baptizaturus, atque triticum (1) et eos qui inutilem et infructuosam atque adeo palearem vitam egissent, discreturus esset. Ad hunc modum prævia Verbi vox ad se accedentes Jordanis fluvii undis, præcedente peccatorum confessione, immittebat, prædicaneisque expiationibus per aquam purgabat, et advenienti illi reponebat certoque reservabat. Cum et expectatus ipse Jesus ex Galilæa progressus, tanquam unus e vulgo advenit, baptismum subiturus: fortasse quidem, ut contactu suo undam sacraret et benediceret, revera autem simul et baptistam ipsum divinum attingentem testificem sanctificaret, et aquam cum fide excepturis Spiritum suum communicaret, fidemque faceret, mandatum a Deo esse baptismi Joannis ministerium dudum ad justitiam, id admittentibus et recipientibus datum. Itaque cum manu ejus tingitur et baptizatur, qui terra genitus esset, tum undis abluitur ille, qui naturâ inviolatus, solusque mundus et purus est, nimirum me a peccato repurgans (2). Sed enim hujus tantæ et tam sublimis, quæque naturam ipsam superet, submissionis et humiliatis, maximum illum naturamque iidem supergredientem retulit honorem, quod ei ex undis prodeunti portæ cœli aperiuntur, et Spiritus sanctus columbæ specie super ipsum descendit, perpetuoque in ipso corporaliter manet. Factum id, cum propter volucris ipsius puritatem, tum quod columba olim diluvii finem læto prædixit nuntio; et nunc quoque secum, in eum qui testimonio comprobatur e cœlo fulminis sono, Patris vocem traxit clare et diserte, Filium hunc dilectum et unigenitum, voluntatemque suam in hoc uno, beneplacitumque omne et benedictionem esse, promulgantem. Hic igitur Joannes, major omnibus ipsissimæ veritatis testimonio confirmatus, baptismi ministerio, ita uti decuerat, quam optime defunctus, sponsam Christo sponsam Ecclesiam decentissimo amplissimeque desponsavit. **87** agnum Dei Christum voce clarissima mundi totius peccatum corpore suo, quod

(1) Paleæ sunt apostasia. Frumentum illi qui ad Deum fide fructificant. (Iren.)

A Λόγου σωτή, τοὺς προσέχοντας τοῖς ἰσχυροῦς ἐνεῖ-
σα βέλτοροι, προηγουμένης τῆς τῶν ἐπιστημῶν
ἐξαγορεύσεως, καὶ ταῖς προτελεσθησέσιν; καθάρσεσι
διὰ τοῦ ὕδατος προαγγίζουσα. εἰς τὸν μὲν αὐτὸν ἐρ-
χόμενον ἐταμιεύετο ἀσφαλίστατα. Εὐθύ, οὖν καὶ αὐ-
τὸς ὁ προσδοκώμενος Ἰησοῦς, τῆς Γαλιλαίας ἀφορ-
μηθεὶς; ὡς εἶ; τῶν πολλῶν, πρόσεισι τὸ βάπτισμα
ἐκδεχόμενος; τυχὸν μὲν ὡτα καὶ τὸ ὕδωρ τῇ ἀφ᾽
εὐλογησά, ἀγιάσων διὰ καὶ τὸν Βαπτιστὴν τῆς θαλά-
σσης ἀπτόμενος κορυφῆς, καὶ τοῖς καταδεγμένοις
τὸ ὕδωρ ἐκ πίστεως; καὶ τὸ Πνεῦμα παρ' αὐτοῦ
προσπεσέσθαι; πίστιν τε διδοῦς, ὡς ἐνταλὴ Θεοῦ ἡ τοῦ
βαπτίσματος; Ἰωάννου διδασκαλίας, ἀνωθεν εἰς δικαιο-
σύνην τοῖς προσελαμένοις διδωρημένη. Ταῦτ' ἄρα
καὶ παλάμη βαπτίζεται; γηγενούς, καὶ ὁ τῇ φύσει
B ἀπρόσβουτος καὶ μόνος καθαρὸς ὕδατι ἀπολούεται,
ἐπὶ τῆς ἁμαρτίας ἀποκαθαίρων. Καὶ γὰρ τῆς; ὑπερ-
φύσης; αὐτοῦ ταπεινώσας; γέρας οἷον ἀξίων καὶ
ὑπερρυτῶν ἐκομιζέτο τὸ ἀνεπύχθαι μὲν αὐτῷ ἀνερ-
χομένῳ τοῦ ὕδατος; τὰς; πύλας; τοῦ οὐρανοῦ, τὸ δι
Πνεῦμα ὄντων εἰσεῖς περισσεύει; ἐκ' αὐτὸν εἰσεῖς,
καὶ εἰσεῖς μῖναι σωματικῶς; ἐκ' αὐτόν. Ὁμοῦ μὲν
διὰ τὸ καθαρὸν τοῦ πηγνοῦ, ἅμα διὰ καὶ διὰ περι-
στερὰ πάσαις; ποτὶ τὴν τοῦ κατακλυσμοῦ λύσιν εὐχα-
γέλισται, καὶ νῦν εἰσὶν ἐπὶ τὸν μαρτυρούμενον τὴν
φωνὴν τοῦ Πατρὸς ἀνωθεν ἤκουσσαν βροντῆς, διὰ τοῦτον
ἐξηκούσαν. Ὑπὸν τοῦτον ἀγαπητὸν ἄτε δὴ μονογενῆ
ὄντα προσμαρτυρούσαν, καὶ τὸ ὄλλειν ἐκείνου ἐν
τούτῳ ὄν, καὶ τὴν τοῦ καλοῦ παντὸς ὁδοῦσιν τε καὶ
εὐλογίαν. Ὁ μὲν οὖν Ἰωάννης μετῶν πάντων ὄντι
C τῆς; αὐτοκαταλείψεως μαρτυρησά, καὶ τὴν τοῦ βαπτί-
σματος; διακονίαν ἄριστα καὶ ὡς ἐχρὴν ἐκείνῳ ἐξη-
νυκῶς, καὶ τῷ νομίῳ Χριστῷ τὴν νόμφην ἔκ-
κλησίαν θεοπεριεπῶς καταγγυησάμενος; καὶ ἁμὸν
Θεοῦ τὸν Χριστὸν τοῖς; πᾶσι διατρανώσας, τὴν κο-
σμικὴν ἁμαρτίαν τῇ ἰδίῃ καὶ ἀπαθεί αἵροντα σώ-
ματι, οὐ τῷ Ἀνδρᾷ καὶ Πάτρῳ μόνον, καὶ πᾶσι
τοῖς; τηλικαύτως ὁμιλοῦσιν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ παντὶ τῷ
κόσμῳ, καὶ ταῖς; ἐφεξῆς; ἀπάσαις; δηλαδὴ γενεαῖς;
τῶν ἀνθρώπων, Ὑπὸν Θεοῦ καὶ Θεὸν Λόγον ἀνωθεν
ἐπὶ σωτηρίᾳ πάντων ἐρχόμενον, δοτῆρά τε τοῦ
Πνεύματος, καὶ τῆς; υἱοθεσίας; ἀρχὴν καὶ πηγὴν
ὄντα τοῖς; αὐτῷ πιστεύουσιν ὁ θεοπικνύτατος ἀναγ-
γέλλων, καὶ φίλον μὲν αὐτὸν τῷ τῆς; φιλοφρω-
D πίας; ὑπερβάλλοντι εἶναι ἐκείνου, μὴ οἷον διὰ ὄντα
τῶν τῆς; οἰκονομίας; λόγων; μηδὲ τὴν ἐσχάτην καὶ
βραχυτάτην λύσιν εὐρεῖν, διὰ τὴν φυσικὴν ταπεινώ-
τητα, τρανῇ πᾶσι γλώσσῃ ἐκλήρυξεν τε καὶ ἐπιστή-
σατο.

affectionibus deterioribus omnibus carere, tollentem qui tum cum eo conversabatur, sed et toti mundo
et omnibus deinde generationibus hominum designavit: Filium illum Dei, et Deum Verbum, cœlius
propter salutem omnium demissura, datoremque Spiritus, et adoptionis filiorum Dei principium et
fontem, omnibus illi credentibus, spectator ipse Dei annuntians. Et amicum quidem eo ejus, pro
excellenti illius in genus humanum charitate est ministrum: sed ita tamen, ut œconomiz et admi-
nistrationis ejus rationum ne infimam quidem et inquisitionem invenire posset. Id ille ore claro et diserto
omnibus deprædicavit, et persuadere est conatus.

(2) Peccata quæ non detolli, nos ablucendo sus-
tulit.

ΚΕΦΑΛ. 19.

A

CAPUT XIX.

Ὁ εἰς ἑλεγχον ὁ Ἰωάννης τῷ Ἡρώδῃ κατέστη διὰ τὴν Ἡρωδιάδα καὶ ὡς ἐτιμήθη ἐν τῷ συμποσίῳ τὴν κεφαλὴν, καὶ τοῖς ἐν θῶκῃ κηρύξων προήλθε.

Ἐπεὶ δ' ἔχρην, ὡς περ τοῖς ἐν σώματι ζῶσι, τὴν ἑσώμην Χριστοῦ παρουσίαν ἐκέρυξεν, ἴν' ἑνταῦθ' ἢ τὸ ἔργον αὐτῷ, κἀν τῷ θῶκῃ γενέσθαι, κἀκεῖσε δὴ προαναγγεῖλαι ταῖς ἐκεῖ καθειργμέναις ψυχαῖς τὴν διὰ πίστεως ὅσον ἦδη ἐσόμενῃ σωτηρίαν καὶ ἀπολύτρωσιν· διὰ τοι τοῦτο εἰς ἑλεγχον μὲν τῷ Ἡρώδῃ καθίσταται, ὃς τῆς ἰδίας ὑπεριδίων γυναικὸς (θυγάτρε δὲ τῇ αὐτῇ τοῦ Ἀράβων βασιλέως, Ἀρέτα), καὶ τὸ πρὸς αὐτὴν ἀτιμάτας φιλοτρον, τοὺς πρὸς Ἡρωδιάδα διακόνους ἱερωτάς τοῦ παντός ἡξίου. Ταύτην καὶ γὰρ γυναῖκα οὖσαν τοῦ ἀδελφοῦ Φιλίππου ἡγάγετο, μὴ τῷ νόμῳ δοκοῦν· σπέρμα γὰρ εἶχεν ἐκ τῆς αὐτοῦ, καὶ ταῦτα εἴτι τῷ βίῳ περιόντος· ὡς ἰωσήφ τοκεῖ· ἐκείνοις γὰρ ἐφαίετο μόνους τοῦτο ποιεῖν, τοὺς παθόντων ἀνὴρ ἀπολοιποῦσι τὸν βίον· κατὰ πρόνοιαν πάντως, ὥστ' ἀναστήσῃ σπέρμα τοῖς ἀδελφοῖς. Ἰωάννης δ' ἐλέγχων τὸ παράνομον οὐκ ἀνείκε. Ὁ δὲ, καίτοι πρότερον φθίως ἀκούων αὐτοῦ, καὶ γε εἰδὼς πολὺ τὸν μέγαν τὸ ἀδίστατον ἔχοντα, ὁμοῦ ἰσχυρότερος ὁ τῆς Ἡρωδιάδος· ἔρωσ' αὐτῷ ἐμπιστῶν, κατημέλει τὸν ἐκείνου λόγιον. Καὶ τὸν μὲν εἰδὼς φρουρεῖ· εἰδὼς δὲ ὁ Ἰωάννης ἔσον ὅπως ἔσται τὸν βίον ἀπολιπὼν, δὶε πέμπει τῶν μαθητῶν Ἰησοῦ, τὴν περὶ αὐτοῦ ὀνόνειαν ἀναγρῶν· πολλῶν γὰρ μετὰ τὸν Ἰωάννην φονεὶ τοῦ Χριστοῦ. Ὁ δὲ μηδὲν πρὸς τὴν ἐρώτησιν ἀπεκρίθη, τὰ σημεῖα ἔλεγεν ἀναγγέλλειν τῷ Ἰωάννῃ ὡς αὐτοῦργος ἦν. Ὡς δ' ἐκείνοι ἐν τῷ βεβαίῳ ἦσαν, βουλόμενοι· ὁ Χριστὸς καὶ τοῖς παρυστοῖσι τάληθες ὁποδεῖται, δι' ἐπαίνου τὸν Ἰωάννην παῖσται, ὑπερεχὴν αὐτῷ μεγίστην προμαρτυρίαν· καὶ μετίζονα πῶν ἐν γεννητοῖς καὶ περισσύτερον προφήτου ἀνακηρύττει. Ἐπειτα τὴν τῆς κοιλίας· ὀνόνειαν ἀναγρῶν, μικρότερον μὲν ἐαυτὸν κατὰ τὴν ἐκείνων δόξαν καλεῖ, μετίζονα δὲ αὐθις ἐκείνων ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Μετὰ ταῦτα δεικνὼν Ἡρώδῃς ἐπὶ τοῖς γενομένοις αὐτοῦ. Καὶ πρὸς μὲν ὁ πῶτας, καὶ ψυχαιωγίαι ἦσαν ὡς κλεισται. Ἐπὶ δὲ τοῖς καὶ ἡ τῆς μεγαλίδος κέρη παρήκτο, ἀσέμνους περιελαμένη λυγίσματα· καὶ ταῦτα παρθένος μὲν αὐτῷ δοκεῖν, καὶ βασιλέως θυγάτρε, καὶ ὑπὸ τόσους ἀφρόνων δρᾶσαι· πρᾶγμα σφόδρῃς ὀφθαλμοῖς οὐκ ἀπλῶς ἀφρον μόνον, ἀλλὰ καὶ φυγῆς ἄξιον. Γνωρίζον δὲ ἄρα καὶ τὸ δένδρον ἐκ τοῦ καρποῦ. Τάκον δ' ἦν τῷ ἀπολάττω τὸ ἀρεστὸν, καὶ περ μὴδ' ἐκείνης εἰσησαμένης, (ὡ βασιλικῆς ἐκείνης μεγαλοδωρεῖς!) ὡς καὶ τὴν βασιλείαν συνδιείδετο αὐτῇ θαλῆσαι, καὶ διαρθεῖσαι ζητῆσαι· ἡ δὲ τὸ γέννημα τῆς ἐχθρῆς ὑπὸ τῆς μητρὸς ἀχθεῖσαι, καὶ πολλῶν μετὶν αἰετῶν, πρᾶγμα βασιλείων ἀπασῶν ὑπερχαίμενον, τὴν παντὸς ἄξιαν Ἰωάννου κεφαλὴν, καὶ ὁ μὲν τῶν δοκῶν θῆθεν

Ut Joannes Herodemi in faciem arguerit propter Herodiadem; et ut in convivio capite truncatus, ad inferos, prædicaturus ibi, processerit.

Quamloquidem vero decebat, quemadmodum iis qui in corporibus versantes vivunt, corporalem Christi præsentiam prædicaverat, quo eis opus minusque tale omni ex parte perfectum constaret, ut ad inferos quoque mearet, et ibi etiam animabus conclusis, jamjam per fidem advenientem salutem et liberationem annuntiaret: ea ipsa de causa Herodem (1) manifeste in faciem reprehendit, qui propria rejecla conjugis (filia hæc erat Arabum regis Arete), amoribusque ejus avulso remisso, vanam et effectam erga Herodiadem affectionem rebus omnibus anteponebat. Hanc ille, cum uxorem esse scires fratris Philippi (2), contra legis constitutionem (semen enim habebat ex fratre) et quidem eo adhuc superstitie, ut Josepho videtur, duxerat. De illis enim hoc aulis facere permittitur, qui non procreatis liberis excedunt e vita: idque providentia consilioque eo factum, ut fratribus semen resuscitaretur. Itaque Joannes delictum id arguere non cessabat. Ille vero quamvis antea eum libenter audivisset, quod admiratione animi et veneratione dignum virum esse compertum haberet: tamen vehementioribus Herodiadis amoribus, quibus erat captus, sermoneque cohortationesque ejus posthabens, in custodiam hominem domavit. Is porro, cum se brevi rito excessurum videret, duos ex discipulis suis ad Jesum mittit, opinionem eorum quam se habebant aboliturus. Majorem enim multo Christo Joannem esse putabant. Christus vero nihil ad interrogata respondens, miracula eos, quæ virtute ipse sua ederet, Joanni renuntiare jubet. Et cum jam illi in veriore opinione confirmati essent, volens Christus et aliis circumstantibus veritatem indicare, Joannem laudibus vehit, maximam illi tribuens dignitatem, et majorem omnibus qui ex muliere geniti essent, præstantioremque prophetam esse declarat. Deinde assentationis suspiciōnem auferens, minorem quidem se, juxta eorum opinionem, majorem vero rursus illo in regno cælorum vocat. Posthæc convivium Herodes natali suo die parat. In hoc, cum largior compositio, tum omnis generis delicie afflere: quibus et adulteræ illius puella est superinducta, infractos et indocentes corporis motus et saltationes, cum quidem et virgo esse existimaretur, et regis filia, in tot virorum conspectu exhibens: rem modestis et pudicis oculis non tantum ingratam prorsus, sed effugio etiam dignam. Sed arbor ex fructu cognoscitur. Tantæ autem impudicæ saltationis fuisse illecebræ, ut quamvis illa non posceret, Herodes tamen (proh regiam illam manifestantiam!) cum ea

(1) Herodes hic, Antipas cognominatus, regnavit annis 21.

(2) Defuncti, Tertull. « Habentis filiam ex illa, non alia. » (Idem.)

regnum divisum communicare voluerit, irritan-
damque eam ad id duxerit. At illa, viperæ soboles,
a matre edocta, remi longe majorem, regnisque om-
nibus præstantiorem, Joannis caput, pretium om-
ne superans, petit. Ille autem, quasi jurisjurandi
religione obstrictus, re autem ipsa acri Herodiadis,
cui satisfactum volebat, amore distentus, evesti-
gio ferro caput Joannis amputat (1): et id etiam-
num cruore tabido et pulvere respersum, et la-
impositum, in convivium omni luxuriæ genere
diffuens, inferri jubet: spectaculum convivis qui-
dem ipsis inamicum et triste, matri vero puellæ
gratum et jucundum. Admodum enim optaverat
quæviseratque caput id, quod ei, quas concupiverat,
rebus ex sententia et libidine sua uti inhiabat,
ita resectum spectare, et linguam zelo et æmula-
tione sancta veluti cote acutiorem redditam, pos-
tremo mutam despicere. Atque sic ille quidem
est occisus: caputque ejus longe præstantissimum,
mollioris saltationis præmium, menadi illi et furi-
bonda, tanquam munus honorificentius datum. 89
At ipsa Joannis reprehensionem quodammodo
etiam post capitis resectionem verita, conjunge-
reque id rursus reliquo corpori timens, apud se,
remotis arbitris, in abstrusiore regni loco sepe-
liendum duxit: truncum autem ipsum abicere quo-
piam jussit. Eum porro solum discipuli ejus furtim
sublatum, cum solemnī veneratione in celebri qua-
dam sepeliere loco. Enimvero Jesus cum ea quæ Joanni accidissent, audivisset, magnum de eo con-
cepit mœrorem: et navigio conscenso, in locis desertis versatus est, solitaria viæ tranquillitate eum
dolorem solans. Joannes igitur præter res alias, quibus pulcherrimis pollebat, martyrio quoque pro
Christi nomine cohonestatus, cælorum, quibus dignus erat, consecutus est domicilium: triginta
et duobus annis, et mensibus insuper sex, munere in terris suo explendo peractis.

CAPUT XX.

De turpissima filii Herodiadis morte, et Herodis
obitu, et quæ de eo Josephus commemorat, et ut
idem Baptistam magnis ornet laudibus.

Furibonda sedenim, et adultera, incestaque
sævo illa, quæ quidem Herodis habebatur, revera
autem Philippi erat conjux, vita longius acta, cum
prius filiam et saltatricem acerbo sato sublatam
vidisset, deinde ipsa quoque decessit: futuri sæ-
culi iudicio et supplicio reservata, meras ibi quam
citissime divinæ iræ facies, intolerabilisque inli-
gnationis Domini calicem haustura. Filie autem
ejus (dignus enim est qui memorie commendetur)
talīs fuit obitus. Eundem ei quopiam brumali tem-
pore erat, et fluvius trajiciendus: qui cum glacie
constrictus coagmentatusque esset, pedes eum trans-
ibat. Glacie autem rupta (idque non sine Dei nu-
mine) demergit illa statim capite tenns (2): et
inferioribus corporis partibus lascivens, mollius-
que se movens saltat, non in terra, sed in undis:
caput vero scelestum frigore et glacie concretum,
deinde etiam convulseratum, et a reliquo corpore,
non ferro, sed glaciei crustis resectum, in glacie

A γενόμενος, τὸ δ' ἀληθὲς τοῦ θρίψε; τῆς Ἡρωδιά-
δος ἔρωτος θεραπεύειν ἐθέλων, ἔβαντες ξίφει τὴν
κεφαλὴν ἀναίρει· καὶ ἐν τῷ λούτρῳ περιβρανωμέ-
νην, ἐπὶ πίνυκος εἰσῆγε· τῇ πάντας αἰ· θέαμα σκυ-
θρωπὸν μὲν τοῖς δαιτυμόσι, τῇ μητρὶ δὲ τῆς κόρης
ἡδονῆς ἔξινον. Καὶ γὰρ οὐχ ἦτον ἐξῆται ταύτην εἰρ-
γούσαν τοῖς κατὰ γνώμην χρήσθαι, οὕτως ὄραν, καὶ
γλωττὰν ζῆλῳ τεθηγγμένην, ἐσχάτως· ἄφωνον κατι-
θεῖν. Ἐπεὶ δὲ οὕτως ἀνήστητο, καὶ ἄδλον ὀρχήσεως
ἢ περιμάχητος· τῇ μαϊνὰσι πεφιλοτήρητο κεφαλῇ.
ἔκεινεν τοῖς ἀλέγγους ὥσανει καὶ μετὰ τὴν ἐκτομὴν
ὀπιδομένη τοῦ Ἰωάννου, συνάπτειν μὲν ταύτην καὶ
αὐθὺς τῷ λοιπῷ σώματι δέδοται· παρ' ἐκαστῇ δὲ κατ-
ορῶνται ἀσάως· ἐν τινι παραδύστω τόπῳ τῶν βα-
σιλείων ἔκρινε δεῖν· τὸ δὲ λοιπὸν σῶμα ἔξω που
ρίπτειν διακέλευτο. Ὁ δὲ οἱ μαθηταὶ μόον, κλο-
πῇ περιστάλαντες, σιμῶς ὑπὸ τινι ἐπισήμῳ τόπῳ
κατίθεντο. Ἰησοῦς μὲν τοι τὰ τῷ Ἰωάννῃ συμβάν-
τα ἠνωτισμένοι, καὶ τῇ περὶ αὐτὸν λύπη κατὰσχεται·
γεγονών· ἐπιβὰς πλοῖον περὶ τὴν Θηβαίδα διέτριβεν,
ἐν ἡσυχίᾳ τῇ βιοτῇ τὸ πολὺ τῆς λύπης παραμυθού-
μενος. Ὁ μὲν οὖν Ἰωάννης· πρὸς τοῖς ἄλλοις οὐ
ῆρχει καλοῖς· καὶ τῷ ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίῳ τιμη-
θείς, τοῖς οὐρανοῖς ὧν ἦν ἔξω· εὐλχεα κατοικίαν,
ὕψος καὶ ἀ' πρὸς· μετὴν δὲ τὰ πρὸς τὴν γῆν ἅπαντα
διανύσας, ἔτη.

C

ΚΕΦΑΛΑ. Κ'.

Περὶ τοῦ ἀλογίστου μόρου τῆς Ἡρωδιάδος, καὶ
τοῦ θανάτου Ἡρώδου· καὶ ὅσα περὶ τοῦτου
ἱστορήσεν ὁ Ἰώσηπος· καὶ ὡς δι' ἐκείνου τὸν
Βαπτιστὴν ὄγει.

Ἦ μαϊνὰς μέντοι καὶ μοιχαλὶς ἐκείνη, καὶ τὸ
δοκούν μὲν Ἠρώδου, Φιλίππου δὲ ταῖς ἀληθείαις
γυνή, πῆχιστον μὲν βίον διηνηκυία, παρῶν δὲ μόρῳ
τὴν θυγατέρα καὶ ὀρχηστρίδα τὸν βίον καταλύσαν
πρότερον κατιδύσα, εἰτα καὶ αὐτὴ κατέβηκε τὴν
ζωὴν, τοῖς ἐκείσε δικαιοηγήροις ταμειουσμένη, ἀκρα-
τον ὅσον οὐκ οὐκ ποιεμένη τὸν τῆς ὀργῆς Κυρίου τρω-
γλαν καὶ τὸ κῶδον τοῦ ἀστέκτου ἐκείνου θυμοῦ. Ὁ
δὲ γὰρ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς θάνατος (ἔξινον γὰρ αὐτὸν
διηγέσασθαι) τοιόδε τις ἦν· Ἐπὶ τινι τόπον ταύτῃ
D δέσσαν ὥρᾳ χειμῶνος· πορεύεσθαι, καὶ ποταμὸν δια-
βαίνειν, ἐκείνῳ ἐκείνῳ· κερυστάλλωτο καὶ πεπη-
γὼς ἦν, ὅπῃρ νότος αὐτῇ διῆμι πικρῶς. Περιβρι-
γίντες δὲ τοῦ χρυστάλλου, οὐκ ἀβία δὲ πάντως· τὸ
συμβαλὴν γινώσκον μὲν εὐδὺ· καὶ αὐτὴ ἄγχι δὲ
του καὶ κεφαλῆς· καὶ ὑπὸ τῆς σπινθῆρας καὶ
ὕδατος· λιγυρομένη, οὐκ ἐν γῇ, ἀλλ' ἐν ὕδατι. Ἦ δὲ
κεφαλὴ τῷ χροῖι παγίστα, εἰτα καὶ διαθραυσθεῖσα,
καὶ τοῦ λοιποῦ διασπείσασθαι σώματος, οὐ ξίφει, ἀλλὰ

(1) En quomodo periit iustus, quasi non esset
Deo dilectus.

(2) Quibus rebus peccamus, eisdem plerumque
pœnas damus.

κρουστάλλῳ, ὑπὲρ τῶν πάγων ὥρχετο καὶ αὐτὴ τὴν
ἐπιθανάτιον ὀρχησιν· καὶ ὅπ' ὅσιν ἔκειτο πᾶσιν ἡ
μιαρὰ κεφαλὴ εἰς ὑπόμνησιν ὧν ἔδρασε τοῦ; θεο-
μένους ἀνάγουςα. Ναὶ μὴν καὶ Ἡρώδης αὐτὸν οὐκ
εἰς μακρὰν ἢ θεῖα δίκη, καίπερ βραδύνειν ὡς τὰ
πολλὰ εἰσθεύει, μέτεισι, τὴν ὑπερβολὴν, οἶμαι, τοῦ
μίσματος; ἐκτόπως; μισήσασα. Ὡς γὰρ ἀποστό-
γως; εἶχε πρὸς τὴν γυναῖκα διὰ τοὺς πρὸς τὴν μοι-
χαλίστα δριμεῖς; ἔρωτας; καὶ ταύτην τῶν οἰκῶν ἐξη-
λυσεν, ἐκείνη τὴν ὕβριν οὐκ ἐνεγκούσα, τῷ ἰδίῳ
πατρὶ πρόστεισιν· Ἀράθιν δὲ βασιλεῖα εἶναι τοῦτον
Ἀρέταν φθάσαντες; ἀνωθεν διελάθομεν· καὶ τὴν τε
τοιαύτην ὑπερβολὴν καὶ τῆλλα πρὸς λεπτόν ἀναγ-
γέλλει· καὶ τὴν ἔκτισιν; ἤγει τοῦ ἀφορήτου γυναίκα
πράγματος. Ὁ δ' οὐκ ἦτον ἰδίαν ἢ τῆς θυγατρὸς
ἔκρινεν εἶναι τὴν ὕβριν· καὶ τὰς περὶ αὐτὴν ἀπο-
στα; δυνάμεις, ἐπιτίθεται τῷ Ἡρώδῃ· καὶ τὴν αὐ-
τοῦ στρατιῇ εἰς τέλος διαφθείρας; καὶ τὴν χώραν
πᾶσαν αὐτοῦ πωρὶ παραδούς; τε καὶ ἀνδραποδισάμε-
νος; σύμπαν τε τὸ κατὰ νοῦν αὐτῷ κραταῖως ἐργα-
σάμενος; ἐπὶ τὰ οἰκεία ἤθη ἀνέστρεφεν. Ταῦτα δὲ
οὐ μόνον ἢ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων βιβλός; ἀλλὰ καὶ
ὁ φιλαλήθης; Ἰωσήπος; μαρτυρεῖ, τῆς τε Ἡρωδιάδος
μνήμην ποιούμενος· ὡς Ἡρώδης ζῶντος; μὲν τὰ
δελοῦ διαστήσας τὴν γυναῖκα ἐκείνου καὶ οἰκεί-
οισι; ἀθετήσας δὲ τὴν πρότερον ἐκ νόμων γεγενη-
μένην αὐτῷ, Ἀρέτα τοῦ Πετραίου βασιλεῶς; θυγα-
τέρα, κίχαινην πρὸς γάμον ἀγαγίσθαι καὶ συν-
οικίαν· δι' ἣν καὶ τὸν Ἰωάννην ἀνελόν, πόλεμον πρὸς
Ἀρέταν ἔκρατο, ὡς ἀνῆμιμμένης τοῦτοῦ τῆς θυγα-
τρὸς· ἐν ᾧ πολέμῳ πάντα τὸν Ἡρώδου διαφθαρῆναι
στρατὶν ἱστορεῖ, παθεῖν δὲ ταῦτα διὰ τὴν τοῦ Ἰωάν-
νου παραλογιστὴν ἀναίρεσιν. Δικαιότατον δὲ τὸν
Ἰωάννην προσημαρτυρεῖ, καὶ τοῦ βαπτισματος; μέ-
μνηται, τῷ Εὐαγγελίῳ κατὰ πᾶν ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ
συμφωνῶν. Ἰστορεῖ δὲ διὰ τὴν Ἡρωδιάδα καὶ τῆς
βασιλείας; τὸν Ἡρώδην ἀποπεινωκέναι· μεθ' ἧς
καὶ εἰς ὑπερβολὴν κατακρ.θῆναι· Βίβντα δὲ ἦν αὐτῷ
τὸ φυγαδεύτηριον· ὁμορὸς; αὐτῇ πόλιν τῶν Γαλιλῶν,
πρὸς τὸ βάθος; τῆς ἐσπέρας; κειμένη. Ἐν μέντοι τῷ
τῆς Ἀρχιολογίας; ὁκτωκαιδεκάτῳ αὐταῖς; που λί-
ξισι καὶ τάδε περὶ Ἰωάννου φησὶ· Τισὶ δὲ τῶν
Ἰουδαίων ἔδωκε; ὀλωλέναι τὸν Ἡρώδου στρατὸν ὑπὸ
τοῦ Θεοῦ, καὶ μάλα δικαίως; τινυμμένου, κατὰ ποινὴν
τοῦ Ἰωάννου τοῦ ἐπικαλουμένου Βαπτιστοῦ· κτείνει
γὰρ τοῦτον Ἡρώδης; ἀγαθὸν ἄνδρα, καὶ τοῖς Ἰου-
δαίοις; κλειύοντα ἀρετὴν ἐπακούσιν, καὶ τὰ πρὸς
ἀλλήλους; δικαιοσύνη καὶ πρὸς τὸν Θεὸν εὐσεβεῖς;
χρωμένοις, βαπτισμῷ συνέναι. Οὗτω γὰρ καὶ τὴν
βάπτισιν ἀποδεκτὴν αὐτῶν φανεῖσθαι, μὴ ἐπὶ τινων
ἀμαρτάνων παρητήσεται; χρωμένων, ἀλλ' ἐφ' ἀγνεῖς
τοῦ σώματος, αἵ τε δὲ καὶ τῆς ψυχῆς; δικαιοσύνη
προικεκαθαρισμένης· καὶ τῶν ἄλλων συστροφόμε-
νων, καὶ γὰρ ἡρότηται; ἐπὶ πλείστον τῇ ἀκρόσει τῶν
λόγων, δείξας; Ἡρώδης; τὸ ἐπὶ τοσούτοις τιμὰν αὐ-
τοῖς; ἀνθρώποις, μὴ ἐπ' ἀποστάσει τινὲ φέροι,

(1) Aretas Arabum rex contumeliam illiæ suæ ab
Herode per repudium illatam, bello vindicat. (Jo-
seph. lib. xiiii.)

A ipsa saltationem iethalem exhibet: 90 spectan-
loque eo omnibus præbito, in memoriam ea quæ
feverat, spectantibus revocat. Herodem porro ipsum
non multo post, vindicta divina, quamvis tardior
lentiorque ut plurimum esse solita, itidem prose-
quitur, tantummanem, ut equidem poto, nefarii
sceleris impuritatem præcipue ægre ferens. Quod
enim Herodes alieno prorsus, propter vehementem
aeremque adulteræ amore, ab uxore erat animo,
domo eam exegit. Hæc vero tantam contumeliam
non ferens, ad patrem suum se contulit (Aretam
autem (1) Arabum regem hunc fuisse, supra me-
minimus) et illi tam protervum despectum, alia-
que omnia ad minimum usque recensens, vindi-
ctam tam indignæ mulierique non ferendæ rei po-
tuit. Ille vero non minus suam quam illiæ contume-
liam eam esse iudicans, contractis copiis suis om-
nibus, bellum Herodi insert: exercitum ejus pro-
sus incidit, regionem omnem igni vastat, homi-
num vim magnam capit et abducit: omnibusque
rebus ex sententia confectis, in regnum suum redit.
Atque hæc quidem non solum sacrorum Evange-
liorum liber, verum etiam veritatis amans Josephus
testimonio suo confirmat, Herodiadis mentionem
faciens: ut scilicet Herodes vivo adhuc fratre, con-
jugem illius, opera sua ab eo abalienatam, sibi ipsi
conjunxerit, in matrimoniumque et domum duxerit:
eam autem quæ ei legibus nupta fuerat, Aretæ re-
gis Arabiæ Petriæ filiam repud'averit. Et ut prop-
ter adulteram Joanne cæso, bellum Aretæ, tan-
quam filia ejus ignominiose tractata armorum cau-
sam præbuisset, intulerit: in quo bello universas
Herodis copias contrucidatas esse commemorat.
Atque id ita accidisse addit, propter Joannis te-
merariam et nefandam cædem. Joannem porro
justissimum fuisse testatur, et baptismi mentio-
nem facit: de rebus ejus per omnia Evangelio con-
sona scribens. Refert quoque, propter Herodiadem
regno Herodem excidisse, cum qua exilio quoque
sit mulctatus (2). Exsulasse autem eos Viennæ:
quæ urbs Galliis finitima, occidentem versus est
sita. In decimo octavo *Antiquitatum* sane libro
hisce verbis de Joanne memorat: Quibusdam Ju-
dæis Herodis exercitus per justam vindictam a Deo
concisus esse visus est, ut pœnas is penderet
Joanni, qui Baptista cognominatus est. 91 Occi-
dit enim hunc Herodes ut viram bonum, qui Ju-
dæos virtute exercenda, justitia colenda, pietate
que in Deum prestanda, ad baptismum convenire
jubebat. Tum demum enim gratum acceptumque
Deo docebat eorum fore baptismum, si non tan-
tum peccata quedam per confessionem deprecarentur,
verum etiam munditiæ et puritati corporis,
anima simul justitiæ cultu repurgata, aliis-
que virtutibus omnibus studerent. Valde enim ora-
tione ejus permovebantur. Herodes sedenim elo-

(2) Herodes exilio mulctatus. (Joseph. lib. xiii,
cap. 7.)

quentiam viri, quod hominibus persuadendis efficax esset, suspectam habens, et rem in defectionem evasuram timens (omnia enim de consilio Joannis Judæi facituri esse videbantur), multo melius esse duxit, antequam quidquam ab eo novatum esset, hominem occurrere et e medio tollere, quam ut rerum mutatione facta, tum primum in ipso tumultu et periculo penitentia duceretur. Itaque ille, propter hujusmodi Herodis suspicionem, in castellum Machæruntem conjicitur, atque ibi cæditur.

Ἀ πάντα γὰρ ἰσχύσαν τοῦ δουλοῦ τῇ ἐκείνου πράξει, πολλὸν κραίτερον ἦλται, πρὶν τι νεώτερον οὐ αὐτοῦ γενέσθαι, προλαβὼν ἀναίρειν, ἢ μεταβολῆς γινομένης, εἰς πράγματα ἱμπεδῶν μετανοεῖν. Καὶ ὁ μὲν ὑποφύει τῇ Ἡρώδου δέσμιος εἰς τὸν Μαχαιρούνα πεμφθεὶς τὸ φρούριον, ταύτῃ κτείνωται. Ταῦτα καὶ ὁ Ἰωάννης.

propter hujusmodi Herodis suspicionem, in castellum Machæruntem conjicitur, atque ibi cæditur. Hæc Josephus.

CAPUT XXI.

De tentatione Servatoris, et de electione duodecim et item septuaginta discipulorum, et de Evangelii prædicatione.

Itaque Joannes etiam iis qui apud inferos erant, præcursor advenit, præsentiam ibi quoque Christi annuntians. Jesus autem divino Spiritu solus in solitudine agitur: atque ibi otio pietatis vacans, cæcæ prorsus dies noctesque quadraginta continuas persistit, oratione mentisque agitatione atque contemplatione refocillatus atque confirmatus. Cum autem naturæ congruenti affectione afficeretur, fameque percelleretur, sua sponte oppugnandum se tentatori permisit. Qui divinam aggressus mentem et intelligentiam, mentis quoque et intelligentiæ prætextum, experiri tentareque eam volens, attulit. Atque cum tribus, eisque potentissimis congressus affectibus, primum quidem: Si filius (inquit) Dei es, ita ut suspicor, jube in panes verti lapides istos. Deinde vero in pinnaculum templi ductum, ut se dejiciat præcipit, nihilque periculi ei rei subesse subicit: confestim congruentem quoque prophetiam adducens. Adhæc, inanem quoque gloriæ cupiditate eum capere studet, et cuncta ei regna ostendit, daturumque se illi ea pollicetur, si procidens se adoraret: periculum scilicet faciens exhibendæ declarandæque divinitatis. Posteaquam autem in rebus omnibus tentatori oracula Scripturæ obijciens resistit, Satanam a se repulit, et non modo, quas modo diximus, concertationum, sed etiam omnium aliarum incursionum oppugnationumque illius victor descendit, humana conditione superior, omnibusque facultatibus ac virtutibus divini Spiritus instructus, atque angelici satellitii, pro eo atque decebat, ministerio cohonestatus, solitudinem relinquit, et ad Judææ atque Galilææ civitates accedit, omnemque Israelis gentem visitans, ad penitentiam et resipiscentiam omnes cohortatur: appropinquare jam, atque adeo præsto esse regnum celorum, læto prædicans nuntio. Atque inde initio Evangelii facto, et quasi quibusdam communis naturæ sacris primitiis primordiisque jactis, Deus Verbum, non longe ab ejus prædicationis tempore, duodecim sacros deligit discipulos: quos apostolos etiam, præcipue quodam honore prosequens, nominat. Horum Andreas primus, utpote a Præcursore in disciplinam cooptatus, a quo etiam de rebus Christi accurate edocui fuerat; et cum hoc

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ΄.

Περὶ τοῦ πειρασμοῦ τοῦ Ἰωάννου, καὶ περὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν δ' καὶ ο' μαθητῶν· καὶ περὶ τοῦ ἐδάγηματός τοῦ κηρύγματος.

Ὁ μὲν οὖν Ἰωάννης οὕτω καὶ τοῖς ἐν ἔθου πρόδρομος ἴστω, καὶ τοῖς ἐκείσε τὴν παρουσίαν κηρύξων Χριστοῦ. Ἰησοῦς δὲ τῷ θαλῶ Πνεύματι μονώτατος εἰς τὴν ἔρημον ἦγετο· καὶ δὴ ἐκείσε σχολάζων δασυτοῦ καθάπερ νύκτας καὶ ἡμέρας ἐτέλειτο μ', τῇ προσυχῇ καὶ τῇ κατὰ νοῦν θεωρίᾳ τρεφόμενος· τε καὶ στριγγόμενος. Τὰ προσήκοντα δὲ τῇ φύσει παθῶν, ὅτε δὴ πάλιν ἀγέλης, ἐκὼν ἀνίστατο τῷ πειράζοντι, ὃς καὶ νοστής τῷ θαλῶ προσέκλινον νοῦ, τὴν πείραν προσῆγε· καὶ τοῖς τριτοῖς καὶ ἐπικρατεστέροις τῶν παθῶν προσγυμνάζων, πρῶτον μὲν, Ἐλεπε, φησὶν, ὡς ὑπάλαβον, υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, μεταποιήθητι τοὺς λίθους εἰς ἄρτους κἀλένε· αὐτοῖς δ' ἐπὶ τὸ πτερόγιον ἀνῆγε τοῦ ἱεροῦ, καὶ βάλλειν ἐαυτὸν κάτω ἐνεκέλευστο· καὶ τὸν κίνδυνον ἥμισυ ἀφορᾶσθαι προσυπατίθει. Ἐπ' εὐθείας καὶ τὴν προφητείαν προῆγε κατὰλληλον. Ἐπὶ τούτοις καὶ τῇ καυδοσίᾳ ἐλεῖν σκουδάζων, πάσας ὑπεδείκνυε τὰς βασιλείας· καὶ δοῦναι τούτῳ ταύτας καθυπισχεῖτο, εἰ πασῶν αὐτὸν προσκυνήσεις, πειράζων τὴν ἐπίδειξιν τῆς θεότητος. Ὡς δ' ἐπὶ πᾶσιν ἀνθίστατο τῷ πειράζοντι, τὰς γραφικὰς μαρτυρίας παραδεικνύς, ὅπως τε τὸν Σατανᾶν ἐπεμπε, καὶ νικηφόρος ἐκείθεν κατήει, οὐ κατὰ τῶν εἰρημένων μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ πάσας τῆς προσβολῆς ἐκείνου τῷ ἀνθρωπίνῳ μέρει χρεῖται γινόμενος· ὅλαις δ' οὖν καὶ ταῖς ἐνεργείαις καὶ δυνάμει τοῦ θαλοῦ Πνεύματος συγκατοῦμενος, ἀγγέλων τε δορυφορίας καὶ προσῆκον διακονοῦμενος, τὴν μὲν ἔρημον καταλείπει, ταῖς δὲ πόλεσι τῆς Ἰουδαίας καὶ Γαλιλαίας· ἐπιστο· καὶ τῷ ἔθνεϊ παντὶ τοῦ Ἰσραὴλ ἐπιδημῶν, μετανοεῖν παραγγέλλει· παρῆναι γὰρ, καὶ ἤδη ἐπὶ θύραις εἶναι τὴν τῶν οὐρανῶν εὐηγγελίζετο βασιλείαν. Ἀρχὴν δ' ἐνταῦθεν τοῦ Εὐαγγελίου ὑποβαλόμενος ὁ θεαρχικὸς Λόγος, οἶον τινα τῆς κοινῆς· φύσιως ἀπορρίβει καὶ ἱσθὰς ἀπαρχὰς, οὐ μετὰ πλείστον τοῦ κηρύγματος χρόνον τὴν δωδεκάδα τῶν θαλῶν ἐπιλέγειται μαθητῶν, οὓς καὶ ἀποστόλους· κατὰ τι γέρας ἐξαίρετον κατανόμασι. Καὶ δὴ· Ἀνδρέας μὲν πρῶτιστος, ὅτε δὴ τῷ Πρόδρομῳ τελέσας εἰς μαθητὴν, καὶ τὰ παρ' ἱερίου παρ' ἐκείνου πρὸς ἀκρίβειαν ἠγωνισμένος, σὺν ὀνόματι Πέτρῳ τῷ ἀδελφῷ τὸν πατέρα καὶ τὸ πλοῖον, καὶ ἄλλοι εἰ τι προσῆν αὐτοῖς διαβρίψαντες, πρόσεισιν. Ἐπειτα Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, οἱ τῷ Στεφάνῳ γεννηθέντες, οὓς καὶ υἱοὺς· βροντῆς ἐπωνόμασιν, ἐπίσης καὶ

οὗτοι διαπραξάμενοι, πατέρα τε καὶ πλοῖον ἀφέντες, κατόπιν εἵποντο. Φίλιππο· ἐπὶ τοῖς ἀπὸ Βηθ-σαῖδᾶ ἰγγεϊτόντων τὴν οἰκίαν ἔχων Ἀνδρέα καὶ Πέτρον, μαθητὴς ἔχρημά·ϊζεν. Ἐπειτα Θωμᾶς ὁ καὶ Διδυμος κεκλημένος· παρείπετο. Ἐδδμο· ὁ Βαρ-θολομαῖος συνῆν αὐτῷ· καὶ Ματθαῖος ὁ ἐκ τελωνίου πρὸς τοῖς. Σίμων ἐπὶ τοῖς ὁ Κανανίτης, καὶ ὁ τοῦ Ἀλφαίου υἱὸς Ἰάκωβος· ἐν οἷς καὶ Ἰούδας, ἀδελφὸς μὲν Ἰακώβου, δεῖ ἐπεκλήθη καὶ Ἀδελφός· τοῦ μνηστέρου· δὲ καὶ ἄμφω παῖδες ἦσαν. Ὑστάτος δὲ καὶ διδύκατος Ἰούδας ὁ καὶ Ἰσκαριώτης καλοῦ-μενος. Καὶ αὗτοι ἑτέρους ἐπιλέγεται ἑδδομήκοντα· οὓς καὶ αὐτοὺς ἀνὰ δύο ἐπὶ πόλιν καὶ χώραν πρὸ προσώπου αὐτοῦ ἐπαμειν, ὅπου δὴ καὶ αὐτὸς ἐς ὕστερον ἀπέρχεσθαι ἐμελλε. Τούτους δὴ τοὺς δώδεκα τε καὶ ο' ὁ Κύριος προσεταίρισάμενος, καὶ αὐτῷ προσήκειν κατ' ἐλογίην, ὑπερίτατος πιστοῖς ἔχρητο, καὶ συναγούς τοῦ Εὐαγγελίου· ἐκονῶναι τε τοῖς ἡρίμα τῶν ἀπορρήτων καὶ θεωρητῶν τελετῶν, προ-διδάσκων εἰς τελειότητα· καὶ γε τοὺς τῶν οἰκείων παιδὶ χρώμενος, οὕτω διέειπεν πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν. Καὶ πρῶτον μὲν τὸ δοκοῦν οἰκεῖον ἔθνος· τὸν Ἰσραὴλ περιήρχετο· καὶ γὰρ ἔχρην τῶν εὐ πράττειν ἀρχόμε-νον τοῖς οἰκείοις πρῶτα τὰς χρηπείδας τούτου κατα-βαλεσθαι· αἰδ' οὕτω καὶ τοὺς πόρρωθεν ἐπιφθάνειν τὴν χάριν ὑπερχομένην καὶ ἐπελῶζουσαν.

regionem perambulabat. Et primum quidem ad eam quæ peculiaris ei esse videbatur, Israelis accessit gentem. Equam quippe erat, bene atque benigne facere incipientem, primum apud familiares suos benignitatis facere fundamenta, ac sic deinceps eos quoque qui remotiores essent, in exuberantem ac redundantem recipere gratiam.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΒ.

Τίς ὁ σκοπὸς τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας τῶν ἐντολῶν· καὶ τίς ἡ τῶν παραβολῶν δύναμις· δεῖ διὰ πράξεως καὶ θεωρίας εἰς τὴν δειὰ καὶ τελείαν ἀγάπην ἀγόμεθα, θεοοιδοὶς γινόμε-νοι καὶ συγκαληρονόμοι Χριστοῦ.

Λόγοις τοιγαροῦν καὶ ἔργοις· ἐφ' ἅπασι τῆς εὐε-ργεσίας θεωρουμένης. Λόγοις μὲν σοφίας ὑπερτελοῦς ὁ διερρηφόρος· Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ συνέσεως ὀνίου, καὶ νόμοις ὑπερφύσει τοῦ Πνεύματος· τῆς ζωῆς, τοῦ μαθητιῶντος· ἀκρῶς ἦσκει, πρὸς θεωρίαν Θεοῦ ἐνάγων καὶ κατανόησιν· εἶτι δὲ καὶ πρὸς πρᾶξιν Θεοῦ· καὶ πρὸς μέμνησιν Θεῶν, κατ' ὅλον ἐπι-δύκων τοῦ· οὗς τὰ τῆς ἀρετῆς χρώματα· ἔργοις δὲ τερπνῶν καὶ σημείων ἐξαίστων τὸ τῆς Θεοδου γνώσεως ὕψος· πιστοῦμενος, εἰς συγκατάθεσιν καὶ πίστιν ἦγε τῆς προσθεωρημένης ἀληθείας· καὶ διὰ πίστεως, τῇ τῆς τελειότητος ἐλπίδι συμβιβάσκων καὶ συγκρατῶν δι' ἄμφω, τῇ κορυφαίᾳ καὶ ἀκροτάτῃ προσάνηγε τῶν ἀρετῶν· τῇ ἀγάπῃ δηλαῇ τοῦ Θεοῦ. Καὶ τοίνυν οὕτω τοὺς οἰκείους ἀκροατὰς τε καὶ θεατὰς ἐκπαίδευει, ἔργοις τε καὶ λόγοις, ὡς γε ἦν εἰδὸς. δὲ πίστεως καταρτισάμενος· καὶ παντὶ τῷ κόσμῳ αὐτοὺς παρατρίων, πᾶσαν εὐδοίαν ψυχὴν διὰ τῆς αὐτῶν διδασκαλίας ἐκπαίδευει καὶ προσοι-καίει αὐτῷ, καὶ ὡς ἐνόν γε, θεοὶ καὶ τῆς δικαιο-

A Petrus frater, patrem, navigium, et quicquid prae-terea habuerant reliquum, abicientes, se ei con-jungunt. Deinde Jacobus et Joannes Ze' edro pro- geniti, quos etiam filios tonitrus cognominavit; itidem ut illi facientes, patremque et navigium re- linquentes, eum sequuntur. Philippus quoque a Bethsaida, vicinam Andree et Petro domum ha- bens, hosce consecutus, discipulus esse iubetur. Deinceps Thomas, qui et Didymus dictus est, sep- timusque Bartholomæus eum comitantur: item Mathæus, ex publicanis: et Simon Chananæus. Illis accedit Alphæi filius Jacobus (1), et Judas Jacobi germanus, qui frater Domini cognominatus est: uterque autem sponsi, Josephi scilicet, filii fuere. Ultimis porro et duodecimus Judas fuit, qui et Iscariotes dictus est. Insuper vero alios quoque allegit septuaginta, quos et ipsos in civi- tatem et regionem omnem binos ante faciem suam,

93 quo postea ipse iuratus fuerat, dimittit. Hisce duodecim ei septuaginta Dominus in societatem arcitiorem accitis atque delectis, fidelibus uteba- tur ministris, Evangelique cooperariis: sensim- que cum eis arcana, ineffabilia, deisæque prorsus communicabat sacra, magis magisque eos ad perfectionem producents, ac non aliter atque propriis illis eis utens, omnem civitatem atque eam quæ peculiaris ei esse videbatur, Israelis ac-

C

CAPUT XXII.

Quis finis sit præceptorum evangelicæ doctrinæ, quæ parabolarum vis, quod scilicet per opera et con- templationem ad divinam et perfectam ducamur charitatem, Deo similes facti, et coheredes Chri- sti.

Beneficentia porro ejus in sermonibus et factis omnibus egregie est spectata. Siquidem sapien- tissimum Verbum Dei sermonibus perfecte sapien- tiæ et sanæ intelligentiæ, necnon naturam supe- rantibus Spiritus vitæ legibus discipulos suos cer- to et accurate exercebat, ut eos ad contempla- tionem et cognitionem Dei, præterea ad actiones Deo placitas, imitationemque divinam adduceret, pau- latim eis virtutis colores adumbrans: factis vero prodigiorum et miraculorum immensorum magni- tudinem cognitionis divinæ confirmans, ut crede- rent, fideque certa assentirentur a se prædicatæ veritati, persuadebat. Atque per fidem et spem perfectionis concepam eos producents, ac per utramque conservans atque protegens, ad præci- pui et summam virtutem, amorem scilicet Dei, provehebat. Enimvero ad eum modum familiaribus auditoribus spectatoribusque suis edoctis, factis- que et doctrinis per fidem, ut par erat, confirma- tis co roboratisque, in orbem eos universum mit-

(1) Jacobus iste alter est a Jacobo Alphæi, primus ab apostolis Hierosolymorum episcopus crea- tus, cujus existat epistola canonica.

rit, animamque rectam omnem per doctrinam eorum erudit, sibi ipsi familiariter adjungit, et, quoad ejus fieri potest, deificat, justitiæque dignatur. Accuratiorem sane exactioremque evangelicæ doctrinæ **94** orationem, et magnificam miraculorum Christi, et sigillatim quæque exponentem commemorationem, quaternio discipulorum eorumdemque evangelistarum Christi repræsentat. Æquum vero mihi videtur, hæc denuo persequi, et non illa quidem, quasi præsentis sint instituti aut propositi, ut fusius, sed summam tantum perstringantur, peropus esse duco: itidem ut in arte et disciplina omni necesse est, finem et utilitatem ejus cognoscere, siquidem non otiose et quasi aliud agens quispiam doctrinæ ei incumbere velit. Sicuti igitur in aliis, ita in hoc quoque studio, eos qui ex præscripto Evangelii vitam sibi agendam constituerunt, finem ejus in primis, videlicet quænam utilitas eos qui per id ad perfectionem consequendam aspirant, consequatur, scire convenit. Itaque quemadmodum doctori omni ille finis propositus est, ut discipulum, quoad ejus fieri potest, disciplinæ communicatione sibi reddat persimilem: itidem præceptori Christo Jesu, qui revera summe bonus est, constitutum scilicet est, quantum humana permittit conditio et fragilitas, unumquemque per Evangelium ad se accedentem sibi ipsi conformare, atque ita conformatos filios suo exhibere Patri, et hæredes quidem Dei, coheredes vero per eam adoptionem quæ gratia obigit, ipsius unigeniti et primogeniti Jesu Christi constituere. Quapropter ad hunc tam magnum et mirificum Evangelii finem, et tam insignis adoptionis honorem spectantes, unumquodque seorsim præceptum ejus ad animum adducere, et penitus perspicere debemus. Horum siquidem aliqua rationalis animæ partem repurgant, longeque ignorantiam inscitiamque omnem exigentia, quicquid est in rationis nostræ cogitationibus vanitatis, obijciunt atque repellunt, et pro eis cognitionem Dei amantem Deoque gratam, prudentiamque cum ratione recta inducunt. Quædam vero ferociores animi affectus ordinant atque constituunt; incompósitos enim, inobedientes et rebelles, quasi catenis constringunt, iramque et vociferationem vehementiorem atque deformiorem omnem, præterea blasphemiam et maledictionem vel diminuentia, vel prorsus eximentia tollunt: morem vero mitem et mansuetum, animumque æquum et fortem, rite atque ordine omnia exsequentem, substitunt. Nonnulla autem, cum cura et diligentia servata, partem animæ cupiditati obnoxiam erudientia, componunt: stuprum, omnemque aliam impuritatem et immunditiam, et (ut uno verbo simpliciter dicam) omnem cordis malam affectionem atque perturbationem abolent et extingunt: **95** puritatem vero, sobrietatem, temperantiam, pudorem, omnique appetitu malo caren-

Α σύνης καταξίωσι. Τὴν μὲν οὖν ἀκριβῆ καὶ πρὸς λεπτόν τῆς εὐαγγελικῆς φωνῆς ἐξηγήσιν, καὶ τὴν ἐν μέρει τῶν Χριστοῦ θαυμάτων μεγαλοπρέπειαν, ἢ τετρακτὶς τῶν Χριστοῦ μαθητῶν παρίστησιν εὐαγγελιστῶν. Εἰκαλὸν δ' ἔμοιγε φαίνεται καὶ αὐτῆς αὐτὰ διεξέρχασθαι, μὴ τῷ παρόντι σκοπῷ προσήκοντα· ἐν κεφαλῇ μὲν τοὺς ταῦτα διαλαβεῖν χρεῖων μάλιστα γὰρ καὶ ἀναγκαλόν ἐστιν. Ὅσπερ τοίνυν ἐφ' ἐκείνου πράγματος καὶ ἐπιστήμης ἀνάγκη τὸν σκοπὸν εἰδέναι, καὶ τὸ ὠφέλιμον τὸ ἐκ τοῦ μαθήματος· εἰ τῷ μὲν παρέργως μέλοι τοῖς μελέταις συντελεσθαι· ὥσπερ οὖν ἐν τοῖς ἄλλοις, οὕτως καὶ τὸν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ἡρημένον ζῆν τὸν τοῦτο σκοπὸν εἰδέναι πρῶτον χρεῖων, καὶ τίς ἡ ἐνταῦθεν δυσις τοῖς κατ' αὐτὸ γὰρ τὴν ταλείωσιν λαβοῦσιν ἐξέπεται· καὶ τοίνυν ὥσπερ σκοπὸς παντὶ διδασκάλῳ, ὥς γ' ἐφικτὸν ἐκείνῳ τῇ τῶν μαθημάτων κοινωνίᾳ τὸν μαθητὴν ἐμοιωσάι· οὕτω τῷ ὄντως ὄντι ὑπεραγάθῳ διδασκάλῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, ὅσον ἀνθρωπίνῃ φέρεται φύσει, ἐαυτῷ τὸν διὰ τοῦ Εὐαγγελίου προσιόντα πάντα σκοπὸς ὁμοιῶν· οὕτω δ' ἐξομοιωθέντα, τίκνα τῇ ἐκείνου ἀναδειξάι Πατρί· κληρονόμους μὲν Θεοῦ, συκληρονόμους δὲ διὰ τῆς κατὰ χάριν υἱοθεσίας καταστήσαι αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς καὶ πρωτοτόκου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐνθὺν τοι καὶ πρὸς τὸν οὕτω μέγαν καὶ ὑπερβῆναι τοῦ Εὐαγγελίου σκοπὸν, καὶ πρὸς τὴν τῆς τηλικαύτης υἱοθεσίας ἀποσκοποῦντας γέρας· καὶ τὰ κατ' ἕκαστον ἐντολὰς ἐνάγειν καὶ θεωρεῖν δεῖ· ὥς αἱ μὲν αὐτῶν τὸ λογιστικὸν ρυθμίζουσαι καὶ ἀνακαθαίρουσαι, μακράν που διωδοῦσι πᾶσαν ἀγνοίαν καὶ ἀγροσύνην· καὶ ὅσον τῆς ματαιότητος ἐν λογισμῷ· ἀποσοβοῦσι καὶ ἀπελαύνουσι· θεοφιλεῖ δὲ γινώσκιν καὶ φρόνησιν εὐλογον ἀντιστάγουσιν· αἱ δὲ τῶν ἐντολῶν τὸ θυμοειδὲς τάττουσι, καὶ ἀτακτοῦν ἀναστειράζουσι· φθόνον τε πᾶσαν κραυγὴν τε καὶ βλασφημίαν ἐξίρουνται, μειοῦσαι ἢ ἀναίρουσαι· παρότητα δὲ πᾶσαν καὶ ἐπισείαν ἐν ἀνδρίᾳ ψυχῆς κατορθοῦσιν. Ἄλλαι δὲ ἀκριβῶς τηρούμεναι, τὸ ἐπιθυμητικὸν καθιστῶσι, πορεύειν καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀκαθαρσίαν, καὶ σύμπαν ἀπλῶς εἰπεῖν πάθος καρδίας μαραινόμεναι καὶ ἐξερπνίζουσαι· ἀγνείαν δὲ καὶ ἀσφροσύνην καὶ ἀπάθειαν, καὶ οἷον παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος καθαρότητα καὶ σεμνότητα εἰσοικίζουσιν· αἱ δὲ ἄλλην ἀλθιστὴν παιδαγωγοῦσι, καὶ τὴν γλῶσσαν ρυθμίζουσι. Πᾶσαι δ' οὖν καλῶς τῷ πνεύματι ἐνεργοῦμεναι εἴτουν κατορθοῦμεναι μετὰ διακρίσεως, πρακτικῶς· τοὺς οὕτως ποιητὰς ἐνεργοῦσιν· ἀγαθοὺς τε καὶ δικαίους, χρηστοὺς τε ἅμα καὶ ἐπισείας, ἐλεημονὰς τε καὶ φιλοθεοῦς· καὶ συνόλους εἰπεῖν, πᾶσαν ὀδύνην καὶ παρανομίαν εἰς τέλος ἐκ καρδίας ἀποστρέφειν· παρασκευάζουσι· δικαιοσύνην δὲ πᾶσαν καὶ ἀρετὴν κατὰ τὸ ἀναλογεῖν τῆς πρὸς τὸν διδασκαλὸν ὁμοιώσεως ἐξασκεῖν· ὥς ἐνταῦθεν καὶ εἰς διάθεσιν καρδίας εἴτουν ἐξ· ἐν τάχα τοῦ πεφθοσκότας, καὶ ὥς ἐνόν γὰρ διατηροῦντας, μηκίῳ ἁμαρτάνειν δύνασθαι κατηρτισμένους εἰς τελειότητα, ὥς ἀνθρ' ἑπὶ δύναμις πάρεστιν· ὥσπερ ὁ τῶν καλλίστων αὐτοῖς ἡγεμὼν καὶ διδασκαλός. Οὕτω δὲ ταλειαθεῖται διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν

πρακτικῆς γνῶσις, ἐξ ἐπιφάνου εἶναι αὐτοῖς· διὰ τῆς πρακτικῆς καὶ τὴν τῆς θεωρίας ἐπέδρασαν. Καὶ γοῦν τις φόβῳ Κυρίου τὰς ἐντολάς ἐστι κατορθῶν, καὶ ἅμα τῆς θείας γλυκύτητος καὶ ἀγάπης καταβιβάζεται· καὶ ὡς περὶ τὴν ἐπαθλὸν ταύτης κατ' ἀναλογίαν τῆς προκοπῆς, τῷ θεῷ μυστηρίων καρποῦται τὴν ἀποκάλυψιν· καὶ ὧν οὐδὲ ἀκοῶσιν οἱός τ' ἐστίν, ἀπρακτοὶ ὧν, διὰ τῆς πράξεως ἥκων, σαφῶς καταβραβεῖ· ὧν τε οὐ συνήσιν ἐρμηνευομένων, πόρρω πράξεως ὧν, αὐτοὶ ἐρμηνεύει· καθίσταται ἀριστος, τὴν πρακτικὴν μετιών. Καὶ γ' ἐπιβόλος τῶν ἀρρήτων τῇ θεωρίᾳ κομιδὴ γίνεται· καὶ τὸ τῶν θεῶν βίβλος παρὰ βολῶν, ἐρευνᾷ, καὶ ἀκλύστως τοῖς τῆς σοφίας βυθοῖς ἀνανήχεται. Παραβολὰς οὖν ὁ τοιοῦτος· καὶ αὐτὴν πρὸς οἰκοδομὴν τῶν μαθητευομένων τῷ ἱερῷ πνεύματι προτιθεῖται· καὶ ἀναβάσσει· ἐν καρδίᾳ νοερώς οἰκοδομεῖ, τὰ τῆς Θεοῦ σοφίας ἀδηλά τε καὶ χρύφια ἱερῶς καὶ ἅμα καὶ μυστικῶς θεωρῶν. Ἀλλ' ἡ μὲν τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν καὶ παραβολῶν, ὧν ἐν βραχείᾳ φάσαι δύναμις, ἐν τοῖς πρακτικῶς· τε γὰρ καὶ θεωρητικῶς καὶ φιλοσόφους τῷ ὄντι, καὶ ἀποστολικῶν ἐπανηρημένους βίον, ἀδελφούς τε καὶ συμμεριστά· τοῦ Χριστοῦ τοὺς κατ' ἐκείνας ἐντελεῖς, ἀποραίνουσιν. Ἐπεὶ δ' ὅν τῶν ἀμνησίων ἐστὶ καὶ τῶν μὴ δυνατῶν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν οἰκοθεῖν κινουμένην τῇ φυσικῇ βίῳ· ἐλς τὸ τέλειον τῆς πράξεως ἐπιβῆναι, ἢ τῷ ὄντι τῆς θεωρίας ἐπιβλεῖν, εἰ μὴ τις τοῖς τῆς κηρύξεως μυχοῖς τὸν Σωτῆρα Κύριον ὡς Θεὸν τέλειον καὶ ὁμοσθενῆ τῷ Πατρὶ καὶ ἀνθρώπων τέλειον οἶα τινα θεμέλιον ἀρραγῇ προβάλλοιτο, καὶ αὐτῷ ἀρωγῷ κεχρημένος προσέχοιτο, πρὸς τὴν πρᾶξιν καὶ θεωρίαν εὐθυνοθεῖ· ὃ δὲ τότε μὲν αὐτοὺς δι' αὐτοῦ τοῖς ἰσχύσις ὁ Κύριος Ἰησοῦς ὑπέσφηεν διασώσεται, ἐξῆς δὲ καὶ πάσαις ταῖς τῶν ἀνθρώπων γενεαῖς διὰ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων καὶ διδάσκει καὶ καταγγέλλει, Θεὸν καὶ ἀνθρώπων εἶναι τέλειον αὐτῶν ἐμφανῶς παριστῶν. Τοῦτο χρὴ καὶ ἡμᾶς· πρὸ παντὸς ἐννοοῦντας, Θεὸν τε καὶ Κύριον ὁμολογεῖν καὶ ἀνθρώπων τέλειον· καὶ ὑπὸ τῶν τούτου ἐντολῶν καταρτιζομένους, ἀνατρέχειν πρὸς τὴν ἐνθεον ἐκείνην τελειώσιν.

innat. Itaque is parabolas et ænigmata ad ædificationem discipulorum eodem proponit spiritu, et quasi gradus et ascensus in corde sibi per mentis acumen construit : res obscuras, abstrusas et abditas sapientiæ Dei, sancte simul et mystice contemplant. Sedenim præcepta et parabolæ Evangeliorum, quatenus eas breviter dici possunt, in his quæ perstrinximus sunt sitæ. **96** Effectores namque operum atque contemplatores, verosque philosophos, qui apostolicam plane vitam degendam eligant, imo fratres etiam et participes Christi, eos qui juxta ea præcepta ad perfectionem pertinent, efficiunt. Porro fieri effique non potest, ut hominis natura et tenuitas, proprio concita motu et vi nativa, vel ad perfectionem effectricis virtutis pertingat, vel ad altitudinem contemplationis aspiret, nisi quis in immo corde suo Salvatore Dominum, ut Deum perfectum, atque eadem cum Patre potentia et virtute, eundemque hominem perfectum, tanquam quoddam firmissimum fundamentum jecerit : atque eo adjutore utens, sedulo oret, ut ei simul et operum effectio, et arcanorum contemplatio recte succedat. Quod sane tum quidem ipse per seipsum Dominus Jesus scds. ostendit sectatoribus : deinceps vero et omnes omnium hominum nationes, per sacra Evangelia docuit, videlicet, Deum se et simul hominem perfectum esse clare et diserte astruens. Id nos quoque in primis considerantes, Deum ipsum et Dominam, eundemque hominem perfectum profiteri oportet, et per præcepta ejus probe instructos, ad divinam illam contendere et anhelare perfectionem.

A tem constantiam, denique innocentiam et munditiam, atque omni carnis simul et spiritus contaminatione et inquinamento vacuum castitatem introducunt. Omnia denique, aliud alium sensum, pedagogorum more, erudiunt atque instruunt, et linguam recte formant atque frenant. Omnia etiam ea præcepta, per spiritum efficaciam suam consecuta, riteque et cum judicio in animo concepta, alacres et vividos exsecutores eorum efficiunt, bonos scilicet et justos, placidos simul et æquos, item misericordes et Dei amantes : et, ut summam dicam, injustitiam et iniquitatem quamque nos omnino ex corde ejicere, atque eas aversari, justitiam vero omnem et virtutem, juxta proportionem conformationis et similitudinis ad doctorem ipsum, exercere et meditari docent : ut deinde, cum jam ad dispositionem affectionemque cordis, atque adeo ad boni habitum perlegerint, et ea quantum fieri potest observarint, non amplius peccare possint : quippe ad perfectionem, quam vis humana capit, compositi atque deducti, perinde scilicet atque ipse qui eis prælit rerum optimarum magister et præceptor. Caterum ad eum modum per effectricem cognitionem præceptorum ad perfectionem perductis, proclivis facilis sit, per effectricem eam vim, ad contemplativam sublimitatem transitus. Si quis enim præcepta recte exsequendo, per timorem Domini, implet, eum ille simul divina dulcedine et charitate dignatur. Ita is demum effectricis operum virtutis, tanquam præminum, juxta profectus proportionem, revelationis divinorum mysteriorum percipit fructus. Et quæ res ne audire quidem potest, cum ab effectricis virtute otiosus abest, eas, per opera aditum situ faciens, clare et evidenter contemplatur. Et quæ intelligendo non assequitur per interpretationem exposita, ab operum effectricis remotus, ea effectricem persequens ipse quam optima interpretatur, composque sit rerum arcanarum et ineffabilium omnino per contemplationem : ac divinarum scientiarum altitudinem aggressus, eas inquiri, sapientiæque profundo libere atque sine periculo

CAPUT XXIII.

A

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΓ'.

Quamquam opera in Evangelio descripta, Christum perfectum hominem, quæ item perfectum Deum esse declarant.

Vorum enimvero, quod perfectus natura homo Dominus sit, citra tamen nature iniquationem et sordes, aperte astruit novem illa mensium, qua in utero gestatus est, lactura, natiuitas ejus, educatio, baptismus, tentationes, fames, sitis, labores, fatigationes, lacrymæ, angores, somnus, tedium, et quæcunque sunt hominum naturales et irreprehensibiles affectiones: adhuc alape, colaphi, flagra, contumelie, irrisiones, sputus (1), sanne, ludibria, et reliqua ejusmodi: præterea crux, clavi, acelum, sel, lancea: postrema denique, mora, funus, et sepultura. Atque hæc quidem a discipulis tum, ad confirmandam carnis ejus fidem, sunt spectata, posteris autem ex ordine omnibus ea sacrorum Evangeliorum scripta exhibent atque representant. Itaque hæc omnia, Servatorem verum esse hominem, satis indicant. 67 Quod vero idem perfectus sit Deus, extra confusionem et contaminationem omnem (ut qui ad subsistentiam suam divinam, humanam inseparabili modo naturam suscepit, peculiareque ejus nature conditiones sibi proprias reddiderit, neque dedecere se quicunque illi sunt naturales et irreprehensibiles affectus putaverit) manifesto declarat: primum expers seminis e virgine natiuitas, et qui circa eam auditi sunt, coelestis et angelicæ militiæ, gloriam canentis, magnifici hymni: stella itineris Magorum dux, horumque secreto res magnas insinuans muneratio et adoratio: præterea circa baptismum extimia Joannis testificatio: eaque longo sublimior, quæ caelis apertis prorupit, paterna vox: et qui inde in columbæ specie super ipsum descendit Spiritus, vocem eam in eum qui baptizabatur peculiariter tradens, Filium dilectum cælestis intonans: et alia multa, quæ sigillatim recensere præsentis operæ non est. Satis porro ea quæ dicta sunt, divinitatis ejus fidem fecerint illis, qui perspicere eam et intelligere solide possint. Cæterum, ut ardens quoque isto et fenebris obsitus mundus illustraretur, et homines in caligine versantes immensam incredibilis et plusquam infiniti divini in genus humanum amoris lucem conspicerent, divitiasque bonitatis ejus cognoscerent, prodigiis et miraculis longe maximis edendis, fidem hominum luculentius adaugens et confirmandam, magis atque magis per ea Deus idemque homo Verbum divinitatem suam comprobavit.

CAPUT XXIV.

Brevis commemoratio admirandorum et supernaturalium miraculorum Domini nostri Jesu Christi, in quatuor Evangeliiis expressorum, quæ quidem miracula certissimum divinitati ejus perhibent testimonium.

Et singula quidem seorsim miracula, quibus divinitas ejus est declarata, in præsentia oratione complecti et explicare, tantum abest ut nostræ,

Tira tōw ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἔργων ἀνθρώπου τέλειον ἐμφανίῃσι τὸν Χριστὸν· τίνα δὲ καὶ αὐτὸν τέλειον.

Ἄλλ' ὅτι μὲν ἄνθρωπος τέλειος τὴν φύσιν ὁ Κύριος, ἐκτὸς θηλασθῆ τῶν τῆς φύσεως μολυσμάτων, παρίσταισι σαφῶς ἡ ἰννεξήμνος κύνησις, ἡ γέννησις, ἡ ἀνατροφή, τὸ βάπτισμα, οἱ πειρασμοί, ἡ πείνα, ἡ δίψα, ὁ κόπος, τὸ δίκαιον, ἡ ἀγωνία, ὁ ὕπνος, ἡ ἀκηδία, καὶ ὅσα φυσικὰ τοῖς ἀνθρώποις πάθη καὶ ἀδιὰβλητα· πρὸς τοῦτοις τὰ βαπτίσματα, τὰ κολαφίσματα, αἱ μάστιγες, οἱ θανάσιμοι, οἱ γέλωτες, τὰ ἐμπύσματα, ὁ मुखηρισμός, ἡ χλεύη, καὶ τὰ λοιπα· πρὸς δὲ ὁ σταυρός, οἱ ἥλοι, ὄξος, χολή, λόγχη, καὶ τὸ τελευταῖον, θάνατος, κηδεῖα τε καὶ ταφή. Καὶ ταῦτα μὲν τοῖς μαθηταῖς τὴν κἀδὲ ἰωρῶτο εἰς πίστωσιν τῇ· σαρκὶ· πᾶσι δὲ τοῖς ἱερεῖς· ἡ τῶν θεῶν Εὐαγγελικὸν παρίστανει γραφή· καὶ ταῦτα μὲν, ὅτι τέλειος ἄνθρωπος ὁ Σωτὴρ· ὅτι δὲ ὁ αὐτὸς καὶ Θεὸς τέλειος, συγχύσεως δίχα καὶ φυρμού, ἀδιαίρετος· τῇ ταυτοῦ ὑποστάσει τὴν ἀνθρωπίνην προσελάβετο φύσιν, καὶ αὐτὸν ἰδιώματα ταῦτα τῆς προσωπεύωσατο, μὴ δὲ ὄντας ἐν ἀλογύνῃ· λόγῳ ποιούμενος. Καὶ ὅσα ταῦτα προσέσται πάθη φυσικὰ τε καὶ ἀδιὰβλητα, σαφέστατα παρίσταισι πρῶτον ἡ ἁσπορος ἐκ παρθένου γέννησις, καὶ ἡ ἐκ αὐτῆς δοθολογία τῆς οὐρανίου καὶ ἀγγελικῆς στρατιᾶς, ἀπὸ τῆς ποθηγῶν Μάγους, καὶ ἡ ἐκείνων μετὰ συμβολικῶν δώρων προσελάβετο φύσιν, καὶ ἡ ἐκ τῷ βάπτισμα μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου, καὶ ἡ μετὰ αὐτοῦ αὐτῆς, ἡ τῶν οὐρανῶν ἀνεψυγῶτων καταβραβεύσα φωνὴ Πατρικῆ, καὶ τὸ περισσεύειν εἶδει ἐκείθεν ἐπιπτάμενον Πνεῦμα, τὴν φωνὴν ὥστε πρὸς ἑλκον ἐπὶ τὸν βαπτιζόμενον, Ἰδὼν ἀγαπητὸν εἶναι τοῦτον βροντήσας ἀναθεῖν· καὶ τὰλλα δὲ κατὰ μέρος διεξιέναι οὐ τῆς παρουσίας πραγματείας ἐστίν. Ἰκανὰ μὲν οὖν καὶ ταῦτα τοῖς ἐντελῶς ὁρᾶν δυναμένοις εἰς πίστωσιν τῆς θεότητος· ἵνα δὲ καὶ ὁ παῖς καὶ ὡσανεὶ ἐν σκότῳ κείμενος κόσμος διλυγασθῇ, καὶ τὸ μέγα τῆς ὑπερακαίρου φιλανθρωπίας φῶς ἐν ἰσχύρ κείμενον καταθεωρησῶσι, καὶ ὁ πλοῦτος γνωριθεῖ τῆς χρηστότητος, καὶ σημαίους τε καὶ τέρασιν ἐξαισίους, φωτίζων τε ὁμοῦ καὶ στηρίζων τῇ πίστει, ἐκφανῇ καὶ διὰ τοῦτων ὁ θεὸς ἄνθρωπος. Ὁ γὰρ τὴν αὐτοῦ θεότητα πιστώσατο.

D

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΔ'.

Ἐπιτομή τῶν ἐν τοῖς τέσσασιν Εὐαγγελίοις παραγινώσκων τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν τοῦτον ἀληθοφαιούτων, θεότητα.

Τὰς μὲν οὖν καθ' ἑκάστη τῶν αὐτοῦ θεοσημαῖων τοῦ γε νῦν τῷ λόγῳ διατρανοῦν μετῴσι γε ἡμῖν τοῖς πολλοῖς τῷ χρόνῳ καὶ τῷ τόπῳ τῆς ἀπειρίας ὑπερστώσι

(1) « Impurato ore expuient venenosos sputus. » (Lactant.)

θεωρίας δυσέφικτα· ἀλλ' οὐδ' αὐτοῖς τοῖς θεοῖς εὐαγγελισταῖς ἕκαστα τῶν ὁραθέντων ὑπῆρξεν διεξι-
θεῖν· ὥσπερ ἡλιακὰς ἀκτῖνας καὶ κυμάτων ἐπιμ-
βολὰς, δυσχερὲς παντάπασιν θεωρεῖν καὶ ἀναμειβεῖν.
Ἐκεῖνοις καὶ γὰρ τὰ ἐπιστημώτατα καὶ εἰς περὶ
εὐπερὰδεκτα τιλῶν ἀκοῦουσιν εἰπεῖν ἐξεγένετο, τὰ
πλείω παραλιπώσιν, ἅτ' εἰδότες μὴ βῆδιδ' γε εἶναι
τῷ κόσμῳ πιστεῦσθαι, καὶ τοῖς τὰ τούτου φρονούσι,
καὶ παχυτέροις τὸν νοῦν. Εἰς τοῦτο γὰρ οἶμαι συν-
τείνει καὶ τὸ, Ἐάν γράφηται καθ' ἐν, μὴδ' αὐτὸν
οἶόν τι τὸν κόσμον χωρήσειν τὰ γραφόμενα βιβλία.
Δὲ καὶ ἡμεῖς, ὅσα πρὸς τὴν ἀφ' ἧς εἰς ἐπιτόμιος
διελθεῖν συντείνοντα ἡρημένον, πρὸς τὰ ἐφεξῆς τοῦ
λόγου χωρήσομεν. Τίνα τοίνυν εἰσὶν ἃ τὴν Ἰησοῦ
πληροφοροῦσι θεώτητα; Ὑῶρ εἰς οἶνον ἐν Κανᾷ
γάμῳ λόγῳ μόνῳ μεταβληθέν· Ιασι; τε πυριτοῦ
δραπνεύοντος λόγῳ, τῆς τε πενθερᾶς Πέτρου, καὶ
τοῦ παιδὸς τοῦ βασιλικοῦ· λεπτῶν κάθαρσις μόνῃ
θελήματι· ῥῶσις· χυλῶν ἐν μόνῳ προστάγματι·
τυφλῶν πολλῶν καὶ ἐκ γενετῆς· ἀνάστροφος· κωφῶν,
ἀλάλων καὶ μογιδίων γλώσσης τε καὶ ἀκοῆς διὰ
θρησκείας τε καὶ τράνωσις· συνδρομή μελῶν ἐς ταυτό-
τητα χρόνῳ διαλυθεῖσα· ἔδειξεν ὁ ἐκ κεράμων τίς-
σαρσι χαλασθεῖς· σχοινοῖς, καὶ ὁ ἐπὶ τῇ τοῦ Σολο-
μῶντος· προδατικῇ λη' ἔτη ταλαπωρήτας· ξηρῶν
χειρῶν τὰ δεσμὰ ἀνιμένα· χαμῆς νεύοντων ἀνδρ-
θωσις· κλειστων παρεμβολῇ δαιμόνων ἀθρόα εἰς
φυγὴν τριπομένη· τῶν ἐκ σελήνης· παθόντων κάθαρ-
σις· ἀφ' ἡρασι τοῦ ῥύσις· Ισταμένη λαθραία τοῦ
αἵματος· ὁ τοῦ ἐκατοντάρχου παῖς τοῦ προσδοκω-
μένου κινδύνου ῥυόμενος· Ἰαίρου θυγάτριον θανά-
του λυτροῦμενον· παντοίων καὶ ποικίλων πονηρῶν
πνευμάτων διωξίς καὶ ἀπέλασις, καὶ σὺν ἀγέλῃ χοί-
ρων, ἀποπνιγμένη τοῖς ὕδατιν. Ἐπὶ τούτοις πάντες
ἄνθρωποι καὶ ἰχθύες δύο, πεντακισχιλίους εἰς κόρον
τρέφοντες, καὶ ἡ τούτων περισσεύα διώδεκα κόρι-
νοι· ἐν ἑπτὰ δὲ πάλιν τετρακισχίλιοι τριφόμενοι
ἔσποροι, καὶ ἑπτὰ σπουρίδες θαυμαστῶς περιτεύου-
σαι· θαλάττης ὡς ἐπὶ στερέρωτῃ ἐδάφους περίκα-
το; οὐκ αὐτοῦ μόνου, ἀλλὰ καὶ Πέτρου τοῦ κορυ-
φαίου τῶν μαθητῶν, κατὰ προτροπὴν Ἰησοῦ· σφο-
δρῆς ἐπιτίμης κατὰ χιτῶνος, φημιμένης θαλάσσης,
καὶ πρὸς ἀθρόαν μεταβαλλομένης γαλήνης ἐκ κλύ-
δωνος· ὀδρωπικοῦ τε γαστῆρ συσταλέα τῷ νεύ-
ματι· καὶ Ναὶν δὲ ἡ πόλις τὸν τε χήρας υἱὸν ἐκφο-
ρούμενον ἐμπνουν αὐθις ὄρεϊ. Καὶ συνόλως εἶπεῖν,
πάσης καὶ παντοίας σωμάτων μαλακίας καὶ ἀσθε-
νείας· θεραπεία καὶ Ιασι.

in mari non alia quam in solido pavimento deambulatione, nec ipsius ea tantum, verum etiam Petri
discipulorum principis, ipsius Jesu cohortatione suscepta; vehementis increpatio procellæ, quæ
mare paravit, atque ex tempestate ævæ ad maliciam et tranquillitatem summam reduxit; hydro-
pici venter, nutu contractus, atque ad statum suum reductus; civitas quoque Naim, quæ elatum
viduæ filium redivivum conspexit; atque, ut semel dicam, varii et omnis generis corporum languo-
ris et imbecillitatis auxilium præbens et curatio.

A qui et temporibus et moribus longissime ab eorum
ahsumus contemplatione, sit facultatis, ut ne ipsi
quidem divini evangelistæ quæque sigillatim, quæ
viderunt, referre potuerint: perinde atque radio-
rum solis, et fluctum sibi ipsis conferim, ingruen-
tium, rationem et numerum finire omnino non est.
Illis siquidem celeberrima quæque, ut quæ fidem
maxime apud auditores habitura essent, commemo-
rare satis fuit: maximam eorum partem quæ
non facile in vulgus probabilia essent, mundove, et
qui hujus studiis tenentur, crassiorique mente
sunt, ut crederentur, persuaderi possent, persequi
supersedentibus. Hoc enim referri illud arbitror:
Si omnia sigillatim perscribantur, 98 ne ipsum
quidem mundum recepturum esse, qui scribendi
essent, libros. Proinde et nos eorum quæ ad præ-
sentem narrationem sunt accommodata, compen-
diose exponendorum delectu habito, ad reliqua
instituti nostri ordine persequenda progrediemur.
Quenam igitur sunt, quæ certam plenamque divi-
nitatis Jesu faciunt fidem? Aqua in vinum solo
verbo versa in nuptiis in Cana, febris verbo idem
propulsata, quæ apud Petri socrum, quæ apud
regii hominis puerum, curatio; leprosorum volun-
tate sola purgatio; claudorum item mandato solo
sanatio; multorum etiam a natiuitate cæcorum
illuminatio, sordorum, eorumdemque vel difficulter
vel omnino non loquentium, linguæ simul et au-
ditus articulata et clara expeditio; membra quæ
longiore temporis spatio soluta fuerant, ad officium
suum reducta, cum in eo qui a quatuor bajulis ex-
tecto per regulas funibus demissus fuerat, tum in
eo quoque qui ad Probaticam Solomonis triginta
et octo annos æger decubuerat; aridarum manuum
laxata vincula; eorum qui in terram corporis in-
clinatione vergerent, directæ restitutio; plurimorum
dæmonum præsidia et castra uno impetu in fugam
versa; lunatici morbi expulsi; fluxus sanguinis
oculto ambria vestis contactu consistens; cen-
turiæ puer expectato et jam imminente periculo
liberatus; Jairi filia a morte reducta; multifariam
variorumque malorum spirituum propulsatio et
ejectio, atque una cum grege porcorum in undis
submersio. Jam quinque panibus, duobusque pis-
cibus quinquies mille viri ad satietatem usque
refecti, horumque reliquæ duodecim cophini; ac
septem rursus panibus quater mille passi alii, et
sportæ septem, quæ insigni superfuerunt miraculo;

99 CAPUT XXV.

De divina transfiguratione Servatoris, et de mirifico miraculo in amico Lazaro exhibito.

Sedenim divinorum miraculorum omnium ad fidem divinitatis ejus facientiam potissimum, maximum et evidentissimum est, in montem cum discipulis ascensus ille, et corporis ad divinæ similem formam mutatio; cujus spectatores ut leni-
culibus admodum vestigiis flerent, præcipui ex discipulis, honore tanto digni reputati, obtinuerunt, Petrus et Zebedæi filii. Orante enim eo, instar solis, multoque etiam clarius, facies ejus reluxit, ac vestes perinde atque lux resplenduerunt. Ex imo autem inferiorum recessu legis ad-
minister Moses apparet, et simul Helias ex occultis latebris existens, præsto fuere. Uterque porro cum eo collocuti sunt de migratione ejus per crucem, quam brevi peracturus fuerat in Jerusalem. Cæterum, qui per tam sublimis miraculi conspectum arcanis illius sacris initiati essent, magnitudine ejus consternati, tum id quidem silentio texere, supra naturæ captum id arbitantes esse. Cum autem postea eo majus vidissent prodigium, ipsam scilicet ex mortuis resurrectionem ejus; tum demum et hoc una cum aliis, manifestioris certiorisque fidei faciendæ et confirmandæ gratia, omnibus promulgarunt. Præcellit porro et illud, quod in amico Lazaro, ex vico Bethania orto, Marthæ et Mariæ, quæ ei inserviebant, fratre præstitit. Eo
jamjam morituro, ad Jesum germanæ nuntium mittunt, qui ei id significet, opemque ejus imploret. At ille, gloriæ id sibi fore sciens, cum discipulis familiaris colloquitur, ac paulo post Lazarum obdormivisse, latarique se eis dixit eorum causa, quod ibi tum non affuerit. Ut vero defunctus ille quartum jam diem in sepulcro clausus jacuit, præsto adest Servator: et cum sorores multa miserabiliter cum lacrymis prolocutæ essent, ad monumentum tandem accedit et lapidem auferre jubet. Ille autem, nervis in compage et connexionē corporis diffluentibus, jam putrescebat, graviterque olebat. Servator porro, cum orationi incubuisset, atque serius infremuisset, invocato cœlitus paterno auxilio, « Lazare, veni foras, » inclamat. Itaque defunctus, perinde atque vivens, et amico semper assistens, consequitur; **100** et sepulchralibus fasciis ligatus, celeberrimum omnibus spectaculum prodit, vinculisque eis solutus domum vadit. Multitudine autem tumultuante, ac pontificibus ei ipsius et Lazari occidendi consilium rationemque quaerentibus, Hierosolymis relictis, inde secedit: et finitimum, qui Ephrem dicitur, incolit locum. Ac nova quidem et supra naturam omnem posita miracula sic se habent.

CAPUT XXVI.

Parabolarum omnium Servatoris commemoratio.

Fortasse autem non intempestivum fuerit, oratione brevi et ea quæ ille per parabolas locutus est, quoad ejus fieri potest, clarioris intelligentiæ

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Περὶ τῆς θεῆας μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος. καὶ τοῦ κατὰ τὸν φίλον αὐτοῦ Λάζαρον ὑπερφυοῦς θαύματος.

Καὶ τὰ πάντων χράτιστόν τε καὶ ἀριστόν πρὸς τὴν τῆς θεότητος πίστιν ἐν ἀναγίστατον τῶν θεοσημίων ἢ πρὸς τὴν ἑρὸς μετὰ τῶν μαθητῶν ἀνοδος, καὶ πρὸς τὴν θειοτάτης μορφῆς τοῦ σώματος ἀλλαγὴν ἥ: αὐτόπται ἀμυδροί; ἴχουσιν οἱ τῶν μαθητῶν πρῶτοι κατηξιώθησαν, Πέτρος καὶ οἱ τοῦ Ζεβεδαίου υἱοί. Προσευχομένου μὲν γὰρ αὐτοῦ, εἰς εἶδος ἡλείου καὶ τοιῶν μείζον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀνέλαμψε: τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ὀλίγοις φῶς περιήγαζον. Ἐκ τῶν τοῦ ἁδου δὲ πυθμένων καὶ ὁ τοῦ νόμου χορηγὸς ἀνέτερχε Μωϋσῆς, καὶ Ἡλίας τῆς ἀποκρυφῆς ἀποστάς, ἐμφανῆς ἀνεδείκνυτο: καὶ ἄμφω δὲ συμπάρησαν διομιλούμενοι περὶ τῆς κατ' αὐτὸν πορείας διὰ σταυροῦ, ἣν ἐμελλίς μετ' ὀλίγον παραινέειν ἐν Ἱερουσαλὴμ. Ὁ δὲ τότε μὲν οἱ μῦσαι κατακλιγάντες, τέλω: εἶχον σιγῇ, ὑπερφυοῦς λογίζομενοι: ὅτε γε μὴν τὸ μείζον τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἐθεάσαντο, τηλικάδε καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰς πίστιν τρανότερον ἅπασιν διεκήρυξαν. Καὶ πρὸς γε τοῦτο, ὃ δὴ π. ὁδ. τὸν φίλον αὐτῷ ἐνήργησε Λάζαρον, ἀπὸ Βηθανίας τῆς κώμης ἐρμώμενον, κασιγνητὸν γε μὴν ὄντα Μάρθας καὶ Μαρίας αἱ διηκόνουν αὐτῷ. Τοῦτου θανέν ἐγγίζοντος, αἱ σύγγονοι πέμψασαι ὁπισθήμενον, καὶ ἀμύνειν ἐκείνῳ ἰκέταυον. Ὁ δὲ, πρὸς, ὁδῶν εἶναι ἐλ αὐτῷ, θεωμιλεῖτο τοῖς: μαθηταῖς, μετ' ὀλίγον δὲ φένας κεκοιμηθῆσαι τὸν Λάζαρον, καὶ χαίρειν ἐκείνων χάριν τῷ μὴ παρῆναι. Ὡς δ' ἐκείνος θανὼν τῷ τάφῳ τεταρταίος περιεκλείετο, ἐφίσταται μὲν ὁ Σωτὴρ καὶ πολλὰ τῶν συγγόνων ἰλασιν ὅν δακρυοὺς ἐπι-
λεγουσῶν, τέλος ἐπὶ τὸν τάφον ἐφίστατο, καὶ τὴν λίθον ἀφρεῖν διεκείλευτο. Ὁ δὲ μυθῶν ἦν καὶ ὁδῶν θινὸν, ἥδη τῶν τόνων τῆς σωματικῆς ἀπορρυέντων συμπήξεως. Εὐχὴ δὲ δοῦς ἑαυτὸν, ἐμφορητάμενός τε καὶ ἀνοθεν τὴν πατρικὴν βοήθειαν ἐπικλιεσάμενος, Λάζαρε, εὐδρο ἔξω, βοᾷ: καὶ ὁ τεύνηκός, ὡς περ ζῶν τῷ φίλῳ καὶ αἱ συμπάριον εἶπετο: κειρίαις τε ἐσφιγμένο: προήει, πᾶσιν ἐξάκουστον γινόμενος θάμα: καὶ λυθεῖς τῶν σπαργάνων, οὐκ ὁδῶν ἴετο: τῶν γε μὴν δχλων ταρattoμένων, καὶ τῶν ἀρχιερέων αὐτόν τε καὶ τὸν Λάζαρον κτείνειν ποιούμενων μελέτην, αὐθὺς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀφείς, ἐκείθεν ἐχώρει: καὶ περὶ χώρον ὃς Ῥαφαῖμ καλεῖται, ἠύλῃετο. Καὶ τὰ μὲν τῶν ζῶντων καὶ ὑπερφυῶν τεραστίων ἐν τούτοις ἦσαν.

D

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Περὶ πασῶν τῶν παραβολῶν τοῦ Σωτῆρος ἐπιδρομή.

Ὁὐκ ἀχαίρον δὲ ἴσως συντόμῳ λόγῳ καὶ περὶ τῶν παραβολικῶς αὐτῷ εἰρημένων, ὡς γ' ἐνδὸν, σαφηνείας χάριν διεξελθεῖν. Παρὰ μὲν ὅν τῷ Ματθαίῳ πρώτῃ

ὁ πρῶτος ἐκ τοῦ πατρικίου· σπῆρος· εἰς γῆν· ὁ δὲ
 ὡς βλαστήσας, ἔτε καὶ ἐκτὸν. Διούταρος δὲ ζιζάνιοι·
 ἀναψυαί, καὶ διὰ τοῦτο φειδούς ἀξιοῦμενος. Καὶ ὁ
 τοῦ νέπου· κόκκος· εἰς δένδρον μέγα ὄψόμενος·
 ἦ τε ἀλκυον ζῶμα παραδουμένη τρισὶν ἄγρῳ· τε
 πολλὰ χροσφά ἐπὶ κλήμας τοῦ ἐκείνου· τῆ χάριν κατο-
 ρωρυγμένου χρυσοῦ· καὶ ὁ πολυτίμος μαργαρίτης,
 ὃν ἐπὶ κέρδει ὠφέλιμα ἐμπορος· πάντα γὰρ τὰ ἀσπα-
 λίστας σιγήν περιελκίσμενος· εἴτα ἡ τῶν ἐκτὸν
 προβάτων ἀγέλη, καὶ τὸ ἐκείθεν πόρρω γεγόνος· ἐν,
 καὶ τῷ καλῷ ποιμένι ἀνασώδην· ὁ τῶν μυρίων χροσ-
 φιλῆτης· τάλαντων· ἦ γε τῶν ἐργατῶν μισθονίς,
 ἐν ἀνίσφῳ ἰσότητι· δικαιοῦσα τὸ δοκῶν ἀδικον. Οἱ
 διτοὶ τε παῖδες ἐνηλλαγμένως διαπραξέμενοι, τοῦ
 πατρὸς· κικληκότες ἐπὶ τὸν ἴδιον ἀμπελῶνα. Ἐπὶ
 τοῦτοι· οἱ κακίστοι γεωργοί, φόνον τῷ υἱῷ τοῦ δεσπό-
 του· ἐγκρασαμένοι· καὶ βασιλεῦς· γὰρ οὐ· τῷ υἱῷ
 ποῦνται· ἐνεργῶν, καὶ δαιτυμόνι ἐκ τοῦ σχεδὸν
 παρευρεθείσι συνεστιώμενος· αἱ τε πενταδικαὶ τῶν
 φρονίμων καὶ μωρῶν παρθένων λαμπάδες, ἡμῖναι
 τε καὶ ἀποσυννύμεναι· δεσπότης τέγῃ νέμων τοῖς
 σφετέρους· δούλοις· τὰ τάλαντα, καὶ ποιμὴν διαιρῶν
 ἐπιστήμη· τὰ πρόβατα ἐκ δεξιῶν τε καὶ ἐξ ἐναντιῶν.
 Ταῦτας μὲν ὁ Ματθαῖος· Μάρκος δὲ ὁ μόνος· ἐκ τοῦ-
 των ἐπὶ τὸν εἰπεῖν· διτῶν σπόρων τὴν ἀνίσον· δό-
 σιν τῆς· εἰσφορᾶς· καὶ τῶν ἐκείνων τὰ ζιζάνια τὸν
 δεσπότην ἐκδυσωπούντων· τό τε τοῦ νέπου· δέν-
 δρον· καὶ ὃ ἦν ἀμπελῶν κληρονόμος κακῶς παρὰ
 τῶν δούλων θανόν. Ὁ δ' αὖ θεὸς Λουκᾶς· πλείστας
 μὲν συγγράζει· σὺν ἄλλαις δὲ καὶ ταύτας· ἐκτίθησι.
 Πρῶτον, ὃς οἶκον ἐπὶ πέτρᾳ· ἐρείδει, καὶ οὐκ ἐπὶ
 ψάμμῳ· πέγνῃσι τὰ θεμέλια· ὁ πολλαὶ τε παθῶν εὖ,
 καὶ ἀφελῆς· μέζονα τῷ δεσπότη· ἔνθεν καὶ ὀρεῖων
 πλείω· φίλιν· ὁ τε παρὶπεσὼν τοῖς· λησταῖς· ὀδῆτης,
 καὶ τῷ· Σαμαριτῇ· τὰ τῆς ἐπιμελείας κτησάμενος.
 Ἐπὶ δὲ ὁ ἀκαίριος μὲν νυκτὸς· προσιών, καὶ τῇ βίᾳ
 λαμβάνων· πατὴρ τε βιαζόμενος· παιδὶ μὴ· πονηρῶ
 νέμων, λίθον· δηλαδὴ καὶ· σκορπίον· πονηρὸν τε
 πνεῦμα· τὸ ἐσαρωμένῃ τὴν οἰκίαν· εὐρὴν, καὶ μεθ'
 ἐτέρων· ἔπεισοιζόμενον, καὶ· χεῖρωνα τῶν· προτέ-
 ρων διαπραττόμενον. Σκόπει δὲ καὶ τὸν δούλον ἐκ
 γάμου τῷ δεσπότη· ἐπὶ ἀνῆκοντα· προσδεχόμενον·
 καὶ· σὺκῃν κόπρον· προσιεμένην ἐς τρίτον ἔτος, καρ-
 ποῦ δὲ· στερήσει· ἐκκοπτομένην τῷ γεωργῷ. Ἄλλην
 αὖτις· σὺκῃν ἀκαίριον· ἐπὶ ἀνῆκοντα. Σαροῦσά τε
 τὴν οἰκίαν· γυνή, καὶ τῇ τῆς δραχμῆς· εὐρέσει, τὰς
 ἐγγεϊτόνων· χαλοῦσα, καὶ ὑπερφύως· χαίρουσα. Ἀσω-
 τὸς τε· πατρὶ συμπαθεῖ· προσίω, καὶ τῆς πατρικῆς·
 υλοθεσίας· παρὰ δόξαν· καταξιοῦμενος· οἰκονόμος τε
 τῆς καλῆς· ἀδικίας· ἐκ· προμηθείας· ἄλλῃ χάριν ἐκ
 τῶν· χροσφῶν· ὑφαίρουμενος· καὶ· πάντας· Ἀδάρας· ἔλ-
 κει· βρώων, καὶ· ἀσυμπαθῆς· πλοῦσις· ἐν μέτρῳ· φλογὶ
 τῆς· καμίνου· ὀρέσων· αἰτών. Ἐπὶ τοῦτοι· καὶ· τειλῶ-
 νης, τῶντων μὲν· τὸ στήθος· τεταπεινωμένην· φρονή-
 ματι, καὶ· οὐρανοῦς· ἀνοίγων· Φαρισαῖος δὲ· τύφῳ
 κενῷ· τῷ ὀφειδῶν· πίπτων· χαμαί· καὶ ὁ τῶν μνῶν
 μερισμὸς, τοῖς· δέκα· δούλοις· διανεμόμενος. Ἄλλ' ἐν
 τοῦτοις μὲν καὶ αἱ· παραβολαί· μεθ' ὧν καὶ· τινα
 ἑτέρα· αἰνιγματωδῶς· παρέπλαξε, τὴν τε· παλαιάν καὶ

A causa referre. Itaque prima apud Matthæum para-
 bola est, semen, pro eo atque dicebat, in terram
 cadens, partim trigecuplum, partim sexagecu-
 plum, atque etiam centuplum germinans. Secunda,
 ager zizania superinsita habens: cui ob id ut par-
 ceretur, dignum visum est. Sequitur sinapis gra-
 num, in altam arborem exerescens. Et farinæ fer-
 mentum, tribus satis exceptum. Item multo auro
 comparatus ager, propter defossum ibi auri the-
 saurum. Pretiosa item illa margarita, quam lucri
 causa mercator emit. Præterea omne genus pis-
 cium, sagena piscatoris conclusum. Postea centum
 ille ovium grex: et ovis una, quæ longius inde
 aberrans, bono pastori servata est. Decem millium
 debitor talentorum. Operarum mercede conductio,
 in inæquali æqualitate ad æquitatem deducens quod
 videbatur iniquum. Duo filii, qui a patre vocati, et
 in vineam suam missi, ordine inverso opus faciunt.
 Illis succedunt pessimi agricolæ, qui herili filio
 necem creant. Insuper rex magnificas filio nu-
 ptiis struens, et cum convivis ex tempore conqui-
 sitis convivium celebraus. Item quinz et prudentium
 et fatuarum virginum lampades, vel ardentes, vel
 extinctæ. Paterfamilias prudenter servis suis ta-
 lenta dividens. Et pastor prudenter oves ad dex-
 tram et sinistram segregans. Et has quidem Mat-
 thæus habet. Marco vero quatuor tantum ex his
 referre in mentem venit. Inæqualem scilicet reli-
 gionem duplicis seminis: et eos qui patremfamilias
 suadendo orant, ut zizania evellere permittat: sina-
 pis arborem, et vineæ hæredem pessime a servis
 casum. **101** Lucas porro divinus plurimas con-
 gregit: et inter reliquas has quoque exponit. Pri-
 mum, de eo qui domum super petram firmiter
 construit, et non in arena fundamenta facit. De
 eo qui a domino per grandioris debiti remissionem
 magno affectus est beneficio, unde eo plus atque
 vehementius eum amare debuerit. Deinde viator,
 qui in prædones incidit, et a Samaritano curatu-
 ram obtinuit. Ad hæc is qui intempesta nocte ac-
 cedit, et importunitate, quod petit, impetrat. Item
 pater puero cogenti, non res malas, ut lapidem
 aut scorpionem, tribuens. Præterea spiritus mali-
 gnus domum scopis purgatam inveniens, et in eam
 cum aliis septem immigrans, prioribusque dete-
 riora faciens. Observa mihi et servum, qui ex nu-
 ptiis dominum redeuntem exspectat. Nec minus et
 sicum, quæ tertium jam annum stercorationem ad-
 miserat: quod autem fructum non tulit, ab
 agricola excisa sit. Alteram item sicum quæ propter
 sterilitatem arefacta est. Insuper mulierem scopis
 domum purgantem, et ob drachmæ inventionem
 vicinas vocantem, maioremque in modum gauden-
 tem. Est præterea luxu perditus filius, commise-
 rantem patrem complexus, adoptionemque pater-
 nam præter spem et opinionem consecutus. Dis-
 pensator item bonæ laudatæque iniquitatis, qui
 singulari provida quoque solertia aliam gratiam sibi
 ex debitis pecuniis paravit. Pauper quoque Laza-

rus, ulceribus scatus; immiscericorsque rursus A
dives, in media camini flamma aquae rorem petens.
Insper publicanus, poctus submisso atque humili
animo percutiens, et coelum aperiens; Phariseus
ediverso, vano timore sublatus, humi decedens.

Minarum distributio in decem servos facta. Atque in his quidem parabola consistunt. Cum quibus
ille et alia quaedam per obscuram instructionem implicuit, vetus et novum Testamentum significans,
et simul futuri regni absolutam perfectionem, simul incrementum doctrinae et praedicationis optime
per ea adumbrans: tantisper dum imperfecti etiamnum, nec dum absolutioribus sacris satis initiali
essent discipuli.

102 CAPUT XXVII.

Ut triginta tribus annis expletis, Servator Bethaniam
venit; et de muliere meretrice, et de palmarum
ramis, item de arefacta fieu.

Deinceps, cum triennalis temporis Filii Dei in
terris, doctrina sua promulganda, conversatio fi-
nem suum haberet, oporteretque ipsum pro eo
atque a mundi constitutione praesinitum constitu-
tumque, atque oraculis sanctorum Scripturarum
praedictum fuerat, vitam suam pro mundi vita et
salute ponere, nec non per mortem ad inferos
descendere, ut dignos idoneosque, qui videlicet
constanter in fide perseverassent, in vitam, ipsum-
que adeo paradisum, tanquam princeps et auctor
vitae aeternae reduceret: cumque ejus rei gratia
summum Dei Verbum jam perfecisset omnia, ac
discipulis suis laeto significasset nuntio, appropin-
quare regnum coelorum; a Satana quoque capitis
libertatem, eisque quorum animi tenebris obsu-
scati atque incredulitate excaecati essent, ingens
lumen affaturum annuntiasset, ad praedicandum
annum Domini acceptum, et diem retributionis,
consolationem vero lugentibus in Sion: receptis
secum, quos sacris mysteriisque suis imbuerat,
accedit ad Bethaniam vicum, qui Hierosolymis ad
stadia maxime quindecim adest. Ibi enim Simon
leprosus hospitio excipit (1), quem apocryphi libri
patrem Lazari fuisse aperte tradunt. Apud hunc,
cum cibum esperet, convivam simul, quem non ita
pridem in vitam restituisset, Lazarum habuit. Ibi
quoque Lazari soror Maria (2), humaniter excepto
Jesu, tanquam Deo, propter redivivam restitutio-
nem fratris, unguento pretioso caput ejus imbut.
Quemadmodum scilicet et alia antehac circiter
medium praedicationis tempus: atque iterum alia
mulier quae vitam meretricio quaestu toleraverat,
paulo ante passionem extra Hierosolyma unguento
ingentis ponderis et pretii, pedes Jesu lavit, re-
pulture adumbrans et representans mysterium.
Quae sane mulier, quibus multos in perditionis
attractat lubricitatem, capillis, tanquam spongiis,
pedes ejus extersit, unguentumque lacrymis mi-
scens, gravi peccatorum est catena liberata. Deinde,
ut competentem debitumque finem Scripturae de
eo proditae haberent, 103 pullo subjugalis ju-

την νίαν διαθήκην ἐμφαίνων, καὶ τῆς ἐπομένης βα-
σιλείας τὸ ἐντελές, καὶ τὸ τῆς ἐπιδόσεως τοῦ κτρί-
ματος, ἀρίστως διὰ τούτων ὑπαυξίμενα: ὥς οὐ
ἀτελεῖς ἦσαν οἱ μύσται μήπω μετῴντες τὰ τελευ-
τάρα.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ.

Ὅς τῶν τριῶν χρόνων ἐτῶν συμπεπραπωμή-
των, εἰς Βηθανίαν ὁ Σωτὴρ ἦκει· καὶ περὶ
τῆς πόρνῃς καὶ τῶν βαίων, καὶ τῆς ξηρανθεί-
σης συκῆς.

Μετὰ δὲ τοῦτο, ἔπει δὲ τριᾶς: τῷ γὰρ τοῦ Θεοῦ
χρόνος τῆς ἐπὶ γῆς διατριβῆς· ἐν διδασκαλίᾳ πείρας
εἶχεν· ἐρχῆν δὲ ἄρα αὐτὸν κατὰ τὰ ἐκ προκαταβολῆς
κόσμου διορισμένα, καὶ Γραφαὶς ἁγίας ἐθεσπι-
σμένα, προῖναι μὲν τὴν αὐτοῦ ζωὴν ὑπὲρ τῆς τοῦ
κόσμου ζωῆς τε καὶ σωτηρίας· θανάτῳ δὲ πρὸς τοὺς
ἐν βίου γενόμενον τοὺς ἀφίους ζωῶσαι, ὅσοι δὴ καὶ
πιστεύσαι ἠνέσχοντο, καὶ πρὸς τὸν παράδεισον ἀνα-
σῶσαι, ἀρχηγὸν καὶ αἰτίον ζωῆς· αἰωνίου γὰρ ὄντων.
Διὰ τοι τοῦτο μετὰ τὰ ταῦτα πάντα πρῆξαι τὸν θαυ-
ρακώτατον Λόγον, καὶ τοὺς βίους ἐδαγγελλασθαι
μοθηταῖς, ὅσον ἦδη ἔγγυς εἶναι τὴν τῶν οὐρανῶν
βασιλείαν, καὶ τοὺς αἰχμαλωτισθεῖσι τῷ Σατανᾷ
κηρύξαι τὴν ἀφ᾽ αὐτοῦ, πρὸς δὲ καὶ τοὺς ἐσκοτισμένους
τὸν νοῦν, καὶ τῇ ἀπιστίᾳ πεπληρωμένους, ὥς ἀνα-
λάμψαι μέγα· καὶ καλεῖσαι μὲν ἐνιαυτὸν Κυρίου
δεκτὴν, καὶ ἡμέραν ἀνταποδόσεως, παράκλησιν δὲ
τοὺς πεινοῦσιν ἐν τῇ Σιών τοὺς αὐτῷ μυσταγωγη-
θέντας παραλαβῶν, ἐγγίζει μὲν εἰς Βηθανίαν τὴν
κώμην· δίδει δὲ αὕτη τῶν Ἱεροσολύμων ὡσεὶ σά-
ββατον· διὰ τοῦτο πάντα καὶ δεκά. Σίμων δὲ ὁ λεπρῶς
αὐτὸν εἰς ξενίαν ἐκάλει, ὃν ἀποκρυφοὶ βίβλοι καὶ
πατέρα εἶναι τοῦτον Λαζάρου σαφῶς ἡμῖν ἐκτε-
δῶκασιν· ἔνθα δὲ καὶ τρωφὴς ἀπόμνημος, συνισθίοντα
εἶχε καὶ ὃν πρὸ βραχέος ἀνέστης Λαζάρου. Ἐκεῖ δὲ
καὶ ἡ τοῦ Λαζάρου ἀδελφὴ Μαρία δεξιουμένη τὸν
Ἰησοῦν, οἶα Θεὸν, ἐπὶ παλινζῶντα τοῦ ἀδελφοῦ, μύρω
πολυτίμῳ τὴν κεφαλὴν καταδάσκει κεφαλὴν· ὥσπερ
θῆτα καὶ ἄλλη πρότερον περὶ τὰ μέλας τοῦ
κεφάλματος, καὶ αὐτὴς ἄλλη γυνὴ, πορνείᾳ τὸν
πάντα βίον συζήσασα πρὸ τοῦ πάθους βραχὺ, τῆς
Ἱεροσολύμων ἐκτὸς, μύρω βαρείας ὄντι δολχῆς, τῶν
ποδῶν κατέρρει τοῦ Ἰησοῦ, τὸ τοῦ ἐνταφιασμοῦ
προτυποῦσα μυστήριον· καὶ ταῖς θριβίαις ὃν πολλοὺς
εἰς τὸν τῆς ἀπολείας καθέλικυσεν ὄλισθον, οἶα
σπότης χρομένη, καὶ τοὺς ἐκμάσουσας· ἡ δὲ
καὶ δάκρυσι τὸ μύρον μινύουσα, τῆς τῶν ἀμαρτιῶν
βαρείας ἀλύσεως ἀπηλλάττετο. Ἐνταῦθα ἴν' αἰτίον
πείρας αἱ περὶ αὐτοῦ πᾶσαι οἰοῦν Γραφαί, πῶς
μὲν υἱὸς ὑποζυγίου ὁ θρόνος χειροδικεῖς ἐποχοῦμε-
νος ἐμφαίνεται, καὶ διὰ τῶν πυλῶν εἰσέλθωνεν Ἱερου-

(1) Simon is Lazari pater.

(2) A tribus mulieribus Christus unctus est. Unde nonnulli doctores tres Marias faciunt

σαλήμ. Ὁ δὲ ὄχλος ἐλαβὼν τιμὴν αὐτῷ σχεδιάζον-
 τε, οἱ αὖτις ἐξαισῶν καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων κυρίῳ τῷ
 ὄντι καὶ βασιλεῖ, ψάλας δημοσίου· ἐπέπλεον. Πρὸς
 δὲ καὶ πληθεὺς νηπίων περὶ αὐτὸν ἡθροίστο, παιδνα·
 θαύους ἐξέβουσα· καὶ οἱ μὲν αὐτῶν τὰ ἱμάτια τῇ
 γῇ ἐπιστρώνουσιν· εἰσὶ δὲ οἱ καὶ κλάδους ἑλαιῶν
 καὶ φοινίκων κατακλύντες, τοὺς μὲν τοῖς ποσὶν
 ὑπερβρίπτον· ἄλλοι δὲ καὶ χερσὶν ἀναστίντες, ἐπε-
 κρότουν ἐξαισῶν ψάλας· ἵσα τινι τροπαιοῦχῳ καὶ νι-
 κητῇ, *Μωσάρρ* τῷ υἱῷ *Δαυὶδ*, λέγοντες· ἐδ. λογη-
 μένος δ' ἐρχόμενος ἐν ὄσφρατι Κυρίου. Θεὸς
 Κύριος, καὶ ἐπέφανε ἡμῖν. Καὶ ταῦτ' ἐπεδὼν
 μακρὰν τοιοῦμενοι προπομπήν, ἄχρις οὗ εἰσῆναι
 μετὰ δόξης τῷ ἱερῷ. Ὅθεν καὶ τοὺς θεοκρατῆλους
 ἐξελάσας τῷ φραγγελίῳ μετ' ἐξουσίας οὗ κλειστής
 καὶ παρρησίας πολλῆς, εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ φθόνον,
 καὶ τὴν λυσισθῆ μανίαν ἐκείνην, τοὺς ἐναγείς διανέ-
 στησε. Τόπον δὲ τῇ ὁρῇ διδοὺς (πρὸς γὰρ φθόνον
 ἦσαν ὁρμῶντες, ἅτε δὴ τὸν κόσμον ὀπίσω αὐτοῦ
 βλέποντες ἐκπομπέον), ἐξείσιν αὖθις τῆς Ἱερουσα-
 λὴμ δ' Ἰωθὴρ εὐχῆς ἕνεκα. Ἰκανῇ δὲ χρόνου τριβῇ
 ἐπανήκων αὖθις, πρῶτα δὲ ἦν, καὶ πρόσπεινος ἤδη
 γενόμενος, δ' ὅσα οικεῖον τῆς ἀνθρωπότητος ἦν,
 πρὸς τινὰ σукὴν ἀποκλίνει. Ἐπει δὲ μὴ καρπὸς
 ἐκείνη παρῆν, ἐπαρταί μὲν αὖθις ἐκείνη τὰ ἔσχατα,
 οἷα δὲ ἀρχηγῶ τὰ πρῶτα· γενομένη τῆς παραδόσεως·
 καὶ ἀδρόν τῆς ὁγρότης ἀπάσης διατακίσεως αὐτῇ,
 ξηρὰ τοῖς πόσι καθευράτο. Ὁ δὲ τῆς ἐν αὐτῷ διε-
 τητος ἔργον πάντως ὑπερβόλῃσιν· καὶ γὰρ ὡς περ
 φυσικῇ θλίψει ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ καὶ θλίψεσι κατὰ
 φύσιν Θεοῦ, οὕτως καὶ ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ ἐνέργεια
 ἐν τῷ αὐτῷ ἔωρατο. Φύσις γὰρ ἑκατέρα τὰ οικεῖα
 αὐτῇ καὶ ἡθελε καὶ ἐνῆργει μετὰ τῆς θατέρου κοι-
 νωνίας. Οὐ γὰρ ἀκοινωνήτως ἑκατέρα φύσις τὰ ἴδια
 ἐκπεταίν· ἀλλὰ καὶ ἡ θεότης μετὰ τῆς ἀνθρωπότη-
 τος, καὶ ἡ ἀνθρωπότης αὖθις ἐν τῇ θεότητι, τὰ
 προσήκοντά γε ἐκδοτῇ ὑπερφύως ἐκπαιτῶν. Ἐνθεν
 τοι, ὡς περ τὰ τῆς θεαρχίας ἴδια τῷ τοῦ ἀνθρώπου
 γίγνεται μεταδίδονται, οὕτως αὖθις ἐκ τοῦ ἀνθρώπου
 φυσικὰ ἀσθενήματα τῷ Θεῷ ἁλγῶ σαφῶς ἀντιδίδο-
 ται· διὰ τὴν καὶ ὑπόστασιν ἑνωσιν. Ἡνίστατο δ'
 ἰσως ἡ σукὴ ξηρανθεῖσα καὶ τὴν τῆς συναγωγῆς
 ἀκαρπείαν τῶν Ἰουδαίων· καὶ τοίνυν πᾶσα ψυχὴ
 λογικὴ τῇ πρὸς Χριστὸν ἀπιστίᾳ κεκατημένη, καὶ
 τοῖς τοῦ γράμματος νόμοις οἷα τισι φύλλοις μάλα
 κομψῶν ἐκλογίζεται, τοῦ τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως νό-
 μου, ὃ ἐκείνους μάλιστα ἐρέσεται, διακρίπτουσα, τῇ
 τοῦ Θεοῦ εὐλογίας πόρρῳ γινόμενῃ, ξηραίνεται.

mentis, qui thronis Cherubim vehitur, insidens,
 patentibus portis Hierosolyma ingreditur. Ibi mul-
 tudo honorem eum qui ex itinero adventantibus
 debetur, deproperans, quasi euidam præsanti,
 hominemque superanti, reveraque Domino et Regi,
 carmina publicitus canit. Puerorum præterea te-
 nerorum catervæ circa eum congregantur, divinos
 prænas et victoriæ carmina accinentes: alique ex
 his alii vestimenta humi sternunt, alii olivarum et
 palmarum ramos frangentes, partim pedibus ejus
 subficiunt, partim manibus quatientes, magnificè
 ei applaudunt appreciationibus, perinde atque tri-
 umphatori et victori euidam: *Hosanna*, dicentes,
filio David: benedictus qui venit in nomine Domini.
Deus Dominus, et apparuit nobis. Atque ita vocife-
 rantur longius eum prosequentes, donec cum
 laude et gloria in templum est ingressus. Unde illo-
 rerum sacrarum nudiores, sanctorumque ce-
 remoniarum et mysteriorum depravatores, flagello
 cum libertate plurima ac potestate maxima, ad in-
 vidiam usque, et furibundam illam eorum insaniam,
 expellens, aceleratos et impios everit. Iræ deinde
 cedens (jam enim in eadem ejus ruebant, tanquam
 mundum ipsum post eum euntem conspicati) Hie-
 rosolymis Servator præcationis ergo egreditur. Pos-
 tea vero, interposita aliqua temporis mora, eo
 revertens (mane tum erat) cum famæ ei incessis-
 set, quod scilicet proprium humanæ conditionis
 erat, ad quamdam diverit hieum: cui cum nullus
 inesset fructus, ultima statim ei per execrationem
 imprecatur, utpote quæ auctor primum et dux
 transgressionis fuerit (1). Atque illa, humore pro-
 tinus omni prorsus exarescente, arida omnibus
 exhibetur. Quod sane in eo spectatissimum omni-
 bus modis divinitatis opus fuit, Etenim, sicuti na-
 turalis simul et hominis et idem Dei voluntas, ita
 simul et hominis et Dei efficacia atque actio in
 ipso eodem conspiciuntur. Utraque namque na-
 tura, quæ propria ei essent, simul et volebat et
 efficiebat, cum alterius naturæ scilicet communica-
 tione, utraque natura nativa et propria munia
 faciebat: verum et divinitas cum humanitate, et
 rursum humanitas cum ipsa divinitate, quæ cujus-
 que essent officii, supra naturæ captum efficiebant.
 Siquidem quemadmodum propria divinis sublimi-
 tatis munera Filio hominis communicata: itidem
 rursum naturales hominis imbecillitates 104 Deo
 Verbo manifeste, per quamdam quasi remunera-

¹⁰ Matth. xxi, 9.

(1) De pomo sci primi parentes nostri gustarunt.

CAPUT XXVIII.

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

De mystica cena, de sacra pelvi, et de Christi praecatione.

Sub hac cena patatur in domo, ut aiunt, Joannis Evangelistae : quam ille, possessione sua (non exigua autem ea fuit) in Galilea Annae, ejus temporis Judaeae pontifici vendita (cujus gratia etiam illi notus exstitit, sicuti ipse alicubi sacro auctore testimonio astringitur), in locis circum Sion montem situs comparaverat. Ibi igitur discipuli apud hominem certum, priusquam Azymorum instaret dies, ita ut illis mandatum praescriptumque fuerat, legis Pascha instruunt. Verum enimvero, cum peropus esset, Pasceves die ad vesperam, ut lex praecipit, agnum immolari : nihilominus tamen eo verum agnum, qui jam jam pro nobis Pascha immolandus erat in cruce, praeveneri, et typum imaginemque legis Paschae complecti, circiter quinta diei vesperam oportebat. Opinio sane obtinet, cum multis aliis, tam ei praecipue comprobata, cui os aureum nomen indidit, irrationalem tum agnum primum, ita ut par erat, Christum cum discipulis omnino edisse : deinde cum ad mysticam arcanamque illam cenam consedisset, parva interposita mora consurrexisset, vestimenta (utpote quae eum fortasse gravarent, et in ministerio obeundo impedirent) statim deposuisse, linteum sibi circumcinxisse, atque ita prompte et alacriter discipulorum pedes lavasse, ut simul et novam submissionis atque humanitatis ostenderet sublimationem, et per symbolum atque signum ipsis proprie competere membris corporisque expiationem et purificationem declararet. Insuper vero illud eis insinuans, pedes eorum ad professionem in gentes aptos atque idoneos esse. **105** Adhuc, obscure etiam, divinorum pedum, pacem lata praedicatione annuntiantium, pulchritudinem insinuans. Cum vero rursum discubisset, mysticum tradidisse sacrificium horrendorum simul et vivificorum nostrorum mysteriorum, pane fermentato (1), et vino ex vite expresso. Eaque cum per gratiarum actionem et sanctificationem benedixisset, discipulis dedisse : et cum vere corpus et sanguinem suum esse, quasi fide sua interposita, confirmasset, accipere et participare eos illa, quippe nulla re a divina carne sua discrepantia, jussisse : atque id, ad eundem modum, in futurum deinceps fidelibus faciendum, ad sinceram evidentemque sui memoriam, per manus tradidisse. Itaque cum quibus oportuit celestibus mysticisque sermonibus convivas sodalesque suos instituisset, novasque et arcanas res prolocutus esset, adventumque Spiritus, qui a Patre [Filioque] procedit, secretiore ac sanctiore modo eis spondidisset, novum denique postremo omnium testamentum exposuisset, in Gethsemani agrum oratorum una cum illis egreditur. Atque ibi humanam im-

Περὶ τοῦ μυστικοῦ δείπνου, καὶ τοῦ θείου ριπίτηρος, καὶ τῆς προσευχῆς.

Δείπνος ἐκὶ τούτοις ὑπερέκτισται ἐν τῇ οἰκίᾳ, ὡς φασι, Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ· ἦν ἐκείνος τὴν προσοῦσαν κτήσιν ἀπεμολήσας ἐν Γαλιλαίᾳ (τοῦ σμικροῦ δὲ τις ἦν) Ἀννᾷ τῇ τηλικαύτῃ τῆς Ἰουδαίας ἀρχιερεῖ, ὃς χάριν καὶ γυναικὸς· ἐκείνῳ ἐτύγγανεν ὢν, ὡς αὐτὸς τοῖς ἱεροῖς λόγοις παρίστησιν, ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Σιών ἐκτέθεσται. Ἐκεῖ οὖν οἱ μαθηταὶ πρὸς τὸν δεῖνα, πρὶν ἢ τὴν τὸν Ἀζύμων ἐπιστῆναι ἡμέραν, καθά σπρίτον ὥριστο, τὸ τοῦ νόμου Πάσχα ἡτοίμασαν· καίτοι γε δεῖον ὄν, κατὰ τὴν Παρασκευήν πρὸς ἑσπέραν, ὡς ὁ νόμος διηγόρισε, θύεσθαι τὸν ἀμνὸν ὅπως μέλλοντι τῷ ἀληθινῷ ἀμνῷ τὸ ὅπκιρ ἡμῶν Πάσχα θύεσθαι ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἔχρη προφάσαι, καὶ τὸν τύπον πληρῶσαι Πάσχα τοῦ νομικοῦ κατὰ τὴν τῆς Πέμπτης ἑσπέραν. Καὶ γε λόγος ἔχει πολλοί· μὲν καὶ ἄλλοις, μάλιστα δὲ τῷ χρυσῷ τὴν γλώτταν πιστούμενος, τὸν ὄλον καὶ τότε ἀμνὸν πρῶτον, ὡς γε θεμὸς ἦν, μετὰ τὸν μαθητῶν πάντως φαγεῖν τὸν Χριστόν· ἔπειτα τῷ μυστικῷ δείπνῳ ἀνακλιθέντα διεγερθῆναι αὐθις βραχὺ τι διακινῶν, καὶ τὰ ἡμέτια, οὐκ ἀπερῶσαι· βαρύνοντα καὶ ἐμποδὼν πρὸς τὴν διακονίαν καθισταμένη, εὐθὺς ἀποθέσθαι, περιζώσασθαι τε τὸ λέγτιον, καὶ οὕτω προθύμως τοῖς πόδα· ἐκκαθαίρειν τῶν μαθητῶν, ὁμοῦ μὲν ἐν καὶνὸν ὅφει τῆς ταπεινώσεως παραφαίνοντα, συμβολικῶς τε παραδελούοντα τῆς κατὰ νόον καὶ σῶμα τούτοις καθάρσεως τὴν οἰκίαν· ἔτι δὲ καὶ τὸ τοῖς σπῶν πόδας εὐθὺς ὡς αἰνῶ τῆς εἰς τὰ ἔθνη πορείας· πρὸς δὲ καὶ τὸ ὅραλον θανάσιμους τῶν εὐαγγελιζομένων τὴν εἰρήνην θεῶν ποδῶν· εἰς αὐθις ἀναπασόντα, τὴν μυστικὴν παραδοῦναι θυσίαν, τῶν καδ' ἡμᾶς φρικτῶν τε καὶ ζωοπαίων μυστηρίων, ἐν ὅμῳ ἄρτῳ καὶ οἴνῳ ἐξ ἀμπέλου γαστριμύκῳ. Ἀ καὶ εὐλογῆσαι· μετ' εὐχαριστίας καὶ ἀγασμοῦ, καὶ χάριτος μεταδοῦς, καὶ ὡς ἀληθὺς σῶμα καὶ οἶμα αὐτοῦ ταῦτ' εἶναι μετὰ πίστεως περιγυγνόμενος, μετὰσχέιν ἐκείνου· παρασκευάσαι, ἅτε δὴ τὰ κατὰ μὴδὲν τῆς αὐτοῦ θέας σαρκὸς διατρέποντα. Οὕτως δὲ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τοῖς πιστοῖς πρότειναι εἰς μυσίαν αὐτοῦ ἀκριβοῦς παραδέδεικται. Καὶ τοίνυν ὅσα γ' ἔχρη διὰ λόγων ὁρατῶν καὶ μυστικῶν τοὺς διασώτας μυσίας, εἶνα τε καὶ ἀπόρρητα ἐκείνων, καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος παρουσίαν δὲ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, μυστικώτερον κατεγγυημένος, καὶ καὶνὴν τινα διαθήκην αὐτοῖς πέντων διελέθων, εἰς Γεθσημανὴ τὸν χώρον ἂν· ἐκείνοις ἐξέρχεται προσευξάμενος· καὶ δὴ τὸ ἀνθρώπινον ἐνδεικνύμενος, τῇ προσευχῇ παρηλάττω· εἶπα δὲ τῷ Πατρὶ βουλήν τὴν τοῦ θανάτου ποτήριον αὐτῷ παραλαβεῖν. Οἱ γε μὴν μαθηταὶ τῷ τοῦ ὕπνου κάρφ βαδισμένοι, βέβηκοι τε ἦσαν, καὶ ὡς τύχοι ἱερατοῦ ἀμνηστῆ κατέμεινον. Ὁ δὲ διδασκαλὸς εἰς ἐλπίαν τούτοις καθίστατο, καὶ μά-

(1) Ἐνζύμῳ ἄρτω. Hoc s.c. ut ab homine Graeco dictum.

λίστα Πάτριθ θερμότηρ γε ὄντι τῶν ἄλλων, καὶ Ἀ imbecillitatem declarans, precatōne, siquidem ἐπαγγαλλομένων τοῖς κινδύνοις ἔγκαρτεσθιν.

Patri ita visum esset, ut ab eo mortis poculum abiret, deprecatur. Discipuli sanè gravedine somni pressi, segnes admodum esse, et quomodoconque, ubi sors tulit, concidenties, quisque obdormire; ipse vero magister eos reprehendens objurgare, et præcipue Petrum, aliis ferventiorē acrioremque, et qui constanter se in periculis persilurum esse fuisset pollicitus.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ.

Περὶ τῶν ἀρχιερέων Ἄννα καὶ Καϊάφα· καὶ περὶ τοῦ χρόνου τῆς τοῦ Σωτῆρος διδασκαλίας.

Εἰδέναι μέντοι χρῶν, ὡς ἡ Θεία Γραφή τὸν πάντα τῆς διδασκαλίας χρόνον ταῖσαι τὸν Σωτῆρα λέγει ἐπὶ ἀρχιερείῳ Ἄννα καὶ Καϊάφ, ἵπαιπερ ἐν τοῖς μεταξὺ τούτων ἔσσι τῆς λειτουργίας ὁ τῆς Ἰησοῦ διδασκαλίας σύμπαρ διεπαιρωθῆ χρόνος, ἀρχάμενος μὲν κατὰ τὴν τοῦ Ἄννα ἀρχιερωσύνην, συντελεσθεῖς δὲ ἔχρι δὴ καὶ τῆς τοῦ Καϊάφ ἀρχιῆς. Ὁ δὲ πᾶς χρόνος τῆς τοῦ Σωτῆρος διδασκαλίας οὐδὲ τετραετῆς περιστάται. Τῶν γὰρ νομικῶν θεσμῶν ἡρέμα πως καταλυομένων, λήυτο πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ὧ διὰ βίου καὶ τῆς τῶν προγόνων διαδοχῆς διέφερεν ἡ τοῦ Θεοῦ θεραπεία καὶ λειτουργία. Ὑπὸ γὰρ τὴν κατὰ καιροῦ πεμπομένων ἡγεμόνων ἐκ Ῥώμης ἄλλοτε ἄλλοι τὴν λειτουργίαν χρημασιν ἐξουνοῦμενοι, οὐ πλεον ἔτους ἐνὸς ἐπ' αὐτὴν διατέλουν. Ὅτι δ' ἀληθὲς τὸ λεγόμενον, Ἰωσήφω μάρτυρι χρῆσθαι, μετὰ τὸν Ἄνναν τέσσαρας κατὰ διαδοχὴν ἐπὶ Καϊάφω ἀρχιερεῖς διαγενέσθαι, κατὰ τῆς Ἀρχαιολογίας γραφῇν ἱστοροῦντι, καὶ οὕτω κατὰ λέξιν διεξόντι· οὐδ' ἄλλοις Γράτος, παύσας ἱερᾶσθαι Ἄνανον, Ἰσμάηλον ἀρχιερεῖα ἀποφαίνει τὸν τοῦ Θεοῦ. Καὶ τοῦτον δὲ μετ' οὐ πολὺ μεταστήσας, Ἐλεάζαρον τὸν Ἀνάου τοῦ ἀρχιερέως υἱὸν ἀποδείκνυσιν ἀρχιερεῖα. Ἐνιαυτοῦ δὲ διαγενομένου καὶ τόνδε παύσας, Σίμωνι τῷ Καμῆθου τὴν ἀρχιερωσύνην παραδίδωσιν. Οὐ πλέον δὲ καὶ τῷδε ἐνιαυτοῦ τὴν τιμὴν ἔχοντι διεγένετο χρόνος, καὶ Ἰωσήφος, ὁ καὶ Καϊάφ, διάδοχος ἦν αὐτῷ. Συνάγεται τοίνυν ἐκ τούτων μὴ ὅλος τετραετῆς εἶναι τῆς διδασκαλίας τοῦ Σωτῆρος ὁ χρόνος, τεσσαρῶν ἐπὶ τέσσαρσιν ἔσσι ἀρχιερέων ἀπὸ τοῦ Ἄννα καὶ ἐπὶ τοῦ Καϊάφ κατὰστασιν ἐνιαύσιον λειτουργίαν διατελεσκότων. Τὸν γὰρ μὴν Καϊάφω, ἀρχιερεῖα τοῦ ἐνιαυτοῦ καθ' ὃν τὰ τοῦ σωτηρίου ἐτελεῖτο πάθος, ἡ τῶν Εὐαγγελίων γραφὴ παριστᾷ· ἐξ ἧς καὶ αὐτὸς σύμφωνος τῆς προκειμένης ἐπιτηρήσεως ὁ τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας χρόνος σαφῶς ἀποδείκνυται.

(1) De quadriennii istius observatione Nicephorus Eusebium lib. 1, cap. 10, est imitatus. Verum ea cum 18 cap. hujus libri, et cum Luc. III, non convenit. Et Valerius Gratus ante annos fere decem, prius quam Pilatus Roma in Judæam præses missus est, provincie ejus præfectus fuit. Quid vero eodem tempore Hierosolymis Gratus faceret, cum ibi eorum obtineret administrationem Pilatus?

CAPUT XXIX.

De Anna et Caipha pontificibus, et de tempore doctrinæ Serratoris.

Seire autem convenit, divinam Scripturam innuere, Servatorem ipsum omnem doctrinæ suæ cursum sub Anna et Caipha pontificibus absolvisse: quandoquidem intra istorum pontificatus rerumque administrationis annos totum Jesu doctrinæ tempus ad finem suum pervenit. Initium enim docendi Annæ pontifex fecit, et munus id usque ad Caiphæ administrationem consummavit. Tempus autem doctrinæ Servatoris omne non totum explevit quadriennium (1). Cum enim constitutiones legis paulatim solutæ intirent, præter alia etiam is qui ex majorum successione per sanctioris vitæ mores excellēbat Dei cultus, sacrumque ministerium collapsum intercidi. A ducibus enim et præsidibus (2), qui temporibus quisque suis Roma mittebantur, alias alii ministerium æcerum pecunia comparantes, non uno longius anno in eo perseverabant. Quod autem id verum sit, teste Josepho utar, qui post Annam quatuor per successionem pontifices usque ad Caipham fuisse in Antiquitatibus suis hisce verbis prodit: «Valerius Gratus Ananō pontificatu abrogato, Iamaelū pontificem creat, Phabi filium (3). Sed et huic cum paulo post dignitatem eam ademisset, Eleazarum Anani pontificis filium pontificem designat. Anno porro exacio, et isto quoque a pontificatu rejecto, Simoni Camithi filio summum sacerdotium tradit. Verum et huic honorem eum obtinenti, non annuo longius tempus fuit: cui Josephus, qui et Caiphas dictus est, successit. Ex his igitur consequitur, non prorsus quadriennii integri Servatoris nostri doctrinæ fuisse tempus, cum quatuor annis quatuor pontifices, ab Anna usque ad Caiphæ ordinem et creationem, annuo functi sint ministerio. Caipham vero ipsum pontificem ejus anni, in quem salutifera incidit passio, fuisse, scripta evangelica attestantur. Unde et hæc illi, de tempore Christi doctrinæ, quæ modo proposita est, consona esse observatio, liquido ostenditur.

De alio itaque tempore Josephi verba ista sunt accipienda. Et auctori ipsi in cap. 18, atque præcipue Luc. cap. 3, hæc in re fides habenda. Hoc etiam declarat cap. 4, lib. II, infra.

(2) Caesaris procuratores pro sua libidine et avaritia sacerdotium conferebant. (Eutrop. lib. 1, cap. 11.)

(3) Alii legunt, Jabi fil. (Joseph. lib. XVII, c. 7.)

CAPUT XXX.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

De prodizione Judæ, de divinis cruciatibus Christi Jesu, et salutari cruce ejusdem.

Περὶ τῆς προδοσίας τοῦ Ἰουδα καὶ περὶ τῶν θείων παθῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ περὶ τοῦ σωτηρίου σταυροῦ.

Ab hoc ipso Caipha et improbo scribarum consilio corruptus Judas Iscariotes, et quasi morbo avaritiæ correptus, qui dicendorum læcendorumque ac rerum præterea omnium cum reliquis discipulis particeps a Salvatore factus fuerat, cum alienum seipsum et experientiam divinæ gratiæ, per excellentem malignitatem suam reddidisset, post lotionem ipsam, atque arcanorum sacrorum initiationem (1), 107 vitalemque ipsius panem, vivus etiam in potestatem inimici captus pervenit, cui se antea quoque voluntatis animique destinationem dederat. Itaque ab apostolorum choro sejunctus, quæ cum Scribis et Phariseis inierat pacta conventa adimplet. Cohorte enim cum tribuno et multitudine ea quæ rapinis et latrociniiis gaudet, adducta, quibus quidem laterum et faces accensæ et fustes in manibus erant, osculo Dominum prodit, et abit. At ille captus, ut ovis innocens ad mortem fertur. Neque enim contentionem ullam subindicans, neque percussorum impetum ægre ferens, placido quietoque animo trahentes sequebatur. Nec id ille tantum præstitit, sed et servidiorem discipulis aliis Petrum, qui gladium strinxerat, objurgat, ferrum in vaginam suam reponere jubet: tum autem pontificis servi, cui Malchî nomen erat, resectam aurem restituit: non inopia aut imbecillitate hæc se pati, quippe cui legiones quamplurimæ auxiliares, si vellet, præsto essent, sed arbitrio alterius ea permittere: et superari in præsentia, ut quæ in Scripturis essent constituta, legitimum debitumque caperent finem, testatus. Sic itaque abductus ad Annam primum, deinde et ad Caipham, qui ejus anni pontificatum sortitus fuerat, ducitur. Atque ibi jurejurando obstringitur, ut profiteretur an ipse sit, quem expectabant, ille Christus. Ut autem quod verum erat, pontifex audivit (non gravate enim Christus se Dei Filium esse proditebatur), confestim vestem discindit, impium atque blasphemum vocat, dignumque morte præjudicat. His a pontifice dictis, in faciem alapæ impinguntur, vultus conspuitur, atque per noctem totam omni ludibrii genere per vinum et temulentiam importunorum hominum, probrisque et contumeliis afficitur. Porro autem cum illuxit, manibus eum vinctis ad Pilatum ducunt. Et jam dies erat, præsesque pro tribunali consederat. Ibi Judæi tanquam rabie agitati, eum circumstant, conviciisque proscindunt: ille contra silentio et placabilitate eorum obturat et refellit accusationem. Pilatus vero tam acerbum, ab

Ἰπὸ τοίνυν τῷ Καίφῃ τοῦτῃ καὶ τῷ πονηρῷ συνεδρίῳ τῶν γραμματέων διασφαλὲς Ἰούδα; ὁ Ἰσκαριώτης, ὅτε νόσῃ τῆς φιλαργυρίας διόδῃ, βητῶν τε καὶ ἀρρήτων καὶ πάντων τοῖς λοιποῖς κοινωνῶς τῷ Σωτῆρι γινόμενος, ἀλλότριον ἑαυτὸν καὶ γυμνὸν καταστήσας τῆς θείας χάριτος δι' ὑπεβολὴν πονηρίας, μετὰ τὸν νικτῆρα, μετὰ τὴν μύσιν, καὶ τὸν ζωτικὸν ἄρτον, ὅλος ζωηρεθείς τῷ ἔχθρῳ, ᾧ καὶ πάλαι τῇ προαίρεσιν ψευκίωτο, τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων διαζυγίς, τὴν μετὰ τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων συμφωνίαν ἐπλήρου. Τὴν σφαίραν γάρ, καὶ τὸν χιτάρχον, καὶ τὸ ληστίαίς χαίρον καὶ ἀρπαγαῖς πλήθος προσεπιγόμενος· φανὸς δ' ἦσαν τοῦτοις ἀπτόμενοι καὶ λαμπάδες, καὶ τὰ βότῃλα ἐν χερσὶ· φιλήματι καταπροδίδους τὸν Κύριον, ἀπηλάττετο. Ὅ δὲ σχεθεῖς, ὡς ἄρτιον ἀνακον, τὴν ἐπὶ θάνατον ἤγετο, ἱριδὸς μὲν οὐδὲ τι παρυστοφαίνων, οὐδὲ τὴν φονικὴν ἐπισύστασιν δυσχεραίνων· ἀλλ' ἡσύχῃ καὶ ἀπαρὰ φρονήματι τοῖς ἑλκουσιν ἤγετο. Οὗ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ θερμότερῳ τῶν μαθητῶν ἐπιτιμῇ Πέτρῳ ἔλκυσαν μάχαιραν· καὶ τὸ οὗς τοῦ ἀρχιερέως· θούλου, ᾧ Μάλαχος ἦν ὄνομα, πεπληγὸς ἵσται· καὶ τὴν μάχαιραν ἀναστρέφειν περὶ τὴν θήκην αὐδὸς κτελεῖται. Μὴ γὰρ ἀδυναμῇ πάσχειν λαγύνας γὰρ οἱ ὡς κτείντας αὐτῷ παραίνα, εἰ γε θέλοι, συμμαχεῖν ἡρημένα· ἀναβάλλεσθαι δ' οὖν, ὡς ἂν γε τὰ ἐν Γραφαῖς διωρισμένα πέρας αἰσίων σχοίη. Οὕτω τοίνυν ἡγμένους πρὸς Ἄνναν πρῶτον, εἰτα καὶ πρὸς Καίφῃ τὸν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἱεραρχεῖν λαχόντα ἀπάγεται· εἰτα ὁρχίζεται ὁμολογῆσαι· εἰ αὐτὸς ἐστὶν ὃν προσεδέχων Χριστὸν. Ὡς δὲ τάλῃθις ἤχηκε αἱ ἱερεῖς, βεβίως τοῦ Χριστοῦ ἑαυτὸν θεὸν καὶ Θεοῦ Υἱὸν ὁμολογήσαντος, βήγγυσιν τὴν ἀναβολὴν εὐδὲς, βλάσφημον καλέσας, καὶ θανάτου δέιον ἀπορήναι. Τοῦτων τῷ ἀρχιερεὶ ἐληγμένων, ἐπὶ κόρῃ· αὐτῷ βασιμῆματα προσετρίβοντο, καὶ κατὰ πρόσωπον ἑμπυσμοί, καὶ αἰτὰ ἑμπροσθεν· διὰ πάσης νυκτὸς, πρῶτα· διαυγασούσης πρὸς Πιλάτον χεῖρας πεδίσαντες ἀγορεύον. Ἐπὶ δὲ ἡμέρᾳ παρῇ, καὶ ὁ ἡγεμὼν προῦκάθετο ἐπὶ βήματος, Ἰουδαῖοι οὐκ ὅστις λυσσητῆρας περιεκύκλουν βάλλοντας ὑβρεῖσιν· ὁ δὲ σιωπῇ καὶ πραυτῇ ἐπιστόμιζε τὴν κατηγορίαν. Πιλάτος δὲ τὴν οὕτω πικρὰν καὶ ἀπάνθρωπον ὕλακην ὁρῶν, τί ἂν εἴη τὸ αἴτιον ἐπονθάνετο. Ὁ Σωτὴρ δὲ οὐδὲ ἀποκρίσεως ἐκείνων ἤλθου. Κραυγὴ δ' ἐξηκούετο σταυρώσαι τοῦτον ἐκδυσωπούτων. Ἐκείνος δὲ, πῇ μὲν ὁπὸ Πρέκλῃς τῆς αὐτοῦ γυναῖκος διατίμωμινος ἐραδισόμενος μηδὲν τι τῶν ἀπορήμων κατὰ τοῦ δικαίου φηφίσασθαι, πῇ δὲ καὶ τῷ οἰκείῳ συνειδέσθαι πληττόμενος, λύων μὲν ἐπιχείρει· μηδὲ γὰρ εἶναι

(1) Augustinus apostolos reliquos in cœna Dominica panem Dominum, Judam vero panem Domini contra Dominum sumpsisse scribit, in Joan. tract. 59. « Si Dominus hoc (Eucharistiam) quod

isti cavendum putant, vellet intelligi, non ipse suo traditori dedisset quod in suam illi perniciem sine culpa dantis, cum dignis indignus acceperit. » (Id. lib. 1, De adul. conjug. ad Pollent. cap. 27.)

τὰ ἐγκλήματα ὑπὸ θάνατον ἄγοντα· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ Ἡρώδης τῆνικαδὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπισημοῦντι τοῦτον ἀνέπειπεν, ὥστε ἑλέγχῃ γνωσθῆναι, εἰ θανάτου τι δέξιον διεπράξατο· ὡς δὲ καὶ οὗτος οὐδὲν εὐρίσκει, Πιλάτῳ αὖθις παρίστατο. Καὶ ὁς τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα προῦδάλετο· οἱ δὲ τῷ τῆς καθοσιώσεως ὑπῆγον αὖθις ἐγκλήματι, ἅτε δὴ βασιλεῖα ταυτὸν καθιστάντα· καὶ ἀπολύειν αἰρουμένῳ, Ἀμαρτίαν πάντως ἰσχύεται τῇ φιλίᾳ τοῦ Καίσαρος, ἔλεγον. Ταῦτ' ὁ Πιλάτος ἠνωτισμένος, καὶ δεισας μὴ τι καὶ μώμου αὐτῷ προστριβῇ διὰ τὸν Καίσαρα, κἀντεῦθεν καὶ τῶν δέσμων τῆς ἡγεμονίας ἐκκυλισθεῖν, τῷ φιλαρχεῖν καὶ ἀνθρώποις ἀρεστὸς δοκεῖν ἦσαν γινόμενος, φραγγέλιον τοῦ τραχήλου ἐξάψας, τοῖς μισαιφόνοις ἀνῆκε· καὶ τὸ πραιτώριον πάλιν εἶχεν αὐτὸν, τοῦ πολλοῦ ὄχλου καὶ σύρρακος ἐπ' αὐτὸν, εἰ τι καὶ βούλοιντο ὁρᾶν, ἄδειαν εἰληφότος. Καὶ ὅτε αἱ οἱ μὴν τὰ ἱμάτια αὐτὸν περιδύσαντες, καὶ τινα χλαμύδα κοκκίνην ὡς πορφυρίδα ἀμφιασάμενοι, ἀκάνθινῳ τε στεφάνῳ τὴν κεφαλὴν ὡς βασιλεὺς περιτέψαντες, κάλαμόν τε ἔχειρίζον ὥσπερ σκήπτρον βασιλικόν· οἱ δὲ γόνυ κλίνοντες, τὴν προσκύνουσιν ἀφωσίουσιν αὐτῷ, Χαῖρε, ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, δατυθάζοντες. Ἄλλοι καλὰμοις τὴν κεφαλὴν παύοντες ἐπεκρότου. Εἰσὶ δὲ οἱ καὶ βαπτίζοντες τὰς σιαγόνας, γέλωτι मुखῆρα παρασκευύοντες, ἐπυνθάνοντο, Προφήτευσον ἡμῖν, Χριστέ, τίς ἐστίν ὁ παῖσας σε. Ἔκτα τοῖς ἰδοῖς αὖθις τοῦτον ἱματίοις ἀμφιασάμενοι, τὸν σταυρὸν ἐπ' ὧμων ἀφρεῖν διεκάλειοντο· καὶ τῆς πύλης ἐξῆγγετο. Ἐκεῖ δὲ καὶ εἰς τὸν Κρανίου τόπον οἱ μισαιφόνοι κατέλαβον, καὶ ὁ σταυρὸς κατεπήγγυτο, ἀνηρτάτο, τοῖς ἥλοις ἐκείρετο, καὶ παρὰ τῶν παριόντων πλεῖστα διετυθάζετο. Ἰνα δὲ καὶ ὡς κακοῦργος λογιζοιτο, δύο ληστὰς παρ' ἐκάστηρα τὸν ἴσον τρόπον ἐκθάζον· καὶ τίςτος ὑπὲρ κεφαλῆς τὴν αἰτίαν τῆς καταδίκης τριτοῖς ἐσημαῖνε γράμμασι. Τῶν ληστῶν δ' ὁ μὴν ὁμολογῆσας Θεὸν τὸν καταδίκων τὸν παράδεισον ἔσθλα, καὶ ἔνδον ἀνὰ κράτος ἐσθλαυέν· ἕτερος δὲ ὡς βλάσφημος ὑπερώθη. Ἐκεῖ δὲ ἅπαντα πέρας εἶχε, Διψῶ, ἐπιλέγει. Οἱ δὲ ταχεῖς εἰς κακίαν βέος χολῇ συκραθέν αὐτίκα προσάγουσιν· οἷς ὕδωρ ἐν ἀνύδρῳ πάλαι διψήσασιν ἔρρει πέτρα πηγάζουσα· καὶ οἱ τὸ μέλι θηλάσαντες τὴν χολὴν προσῆγον. Ἐπειτα μέγα ἀνακραγὼν, καὶ εἰς χεῖρας τὸ πνεῦμα τῷ Πατρὶ παραθέμενος, ἀφίει τὸ ζῆν, καὶ νεκρὸς ἐπ' ἱκανοῦ ἀπνῶρητο. Ἐντεῦθεν τῶν τριῶν στρατιωτῶν τῷ Ἰουδαίῳ χαρίζμενος ἔθνεαι, τὴν πλευρὰν τῇ λόγχῃ διώρυττε· καὶ τῇ θίξει αἷμα καὶ ὕδωρ παραδόξως ἐξέβλυσε. Πάντων δ' ἐκποδῶν γενομένων τῷ φόβῳ τῶν φονευστῶν, μόνη παρῆν ἡ μήτηρ καὶ ὁ φιλούμενος μαθητῆς, τὰ πρὸ τῆς νεκρώσεως καὶ μετὰ τὴν νεκρῶσιν ὀφθαλμοῖς οἰκείοις ἕκαστα θεωροῦντες. Τό γε μὴν αἷμα καὶ ὕδωρ, τῆς πλευρᾶς ὥσπερ ἐκ ζώντος καινῶς ἀποβέοντα, ταῦτ' ἐκείνοι λίαν εὐλαβεῖς τὰ δμα καὶ φιλοτίμω· σκευαὶ ἀρῶνται. Ἐπειτα καὶ μήτηρ ἡ

A omnique humanitate alienum latratum eorum audiens, quænam ejus causa esset, rogat. Servator autem eum responso non dignatur. Interim clamor, ad crucem eum condemnandum esse, minaci horribiliq[ue] voce deposcentium, exaudiebatur. Ille autem, cum a conjuge sua Procle per internuntium, ne quid adversi contra hominem justum decerneret, admonitus, **108** tum sua ipse conscientia percussus, absolvere eum contendit; nihil enim capitalis afferebatur criminis. Sed enim ad Herodem, qui tunc Hierosolymis diversabatur, eum mittit, ut ille anquireret, si quid capitali supplicio dignum commisisset. Ut vero ne ille quidem quidquam invenit, apud Pilatum rursus sistitur. Tum illi crimen ei læsæ majestatis intendunt, tanquam regem seipsam constituerit: et Pilatum ad absolvendum propensum, contra Cæsaris amicitiam facturum, si eum dimitteret, dicunt. Quid ubi Pilatus audivit, metuens ne malam a Tiberio iniret gratiam, proindeque prefecturæ dignitate excideret: atque honorem retinendi, hominibusque placendi studio victus, flagellum de collo ejus suspendit, et sanguinaris carnificibus flagellandum permittit. Et jam rursus in prætorio Salvator erat: multitudoque et vilissimi quique ex plebe impunitatem sibi quodcumque vellent adversus eum faciendi sumpserant. Ibi ex impuris illis quidam vestimenta ei detrahunt, atque chlamydem coccineam in morem purpuræ circumdant. Præterea corona spinea caput ejus tanquam regis coronant, et arundinem sceptri loco in manibus reponunt: nonnulli genibus flexis adorationem gestu ei offerunt, Atque, rex Judæorum, cum risu contumelioso ingerentes. Aliqui arundine caput pulsantes plausum addunt. Erant qui colaphis maxillas ejus cedentes, irrisionemque naso per sannas suspensio jungentes, quærerent: *Vaticinare nobis, Christe, quis est qui te percussit?* Postea suis ipsum vestibus rursus indutum, crucem in humeros tollere jubent, et extra portam producunt. Posteaquam autem ad Calvarie locum est ventum, ibi crux compingitur, Servator in eam sus tollitur (1), clavis affigitur, et a prætereuntibus plurimisque conciliis exagitatur. Ut vero maleficus etiam existimaretur esse, duos latrones ad partem utramque eodem supplicii genere torquent. Titulus porro supra caput ejus positus, condemnationis causam triplici litterarum genere indicabat. Ex prædonibus vero alter, ipsum qui sic condemnatus esset, Deum professus, paradisum rapit, eumque per vim ingreditur: alter autem, ut blasphemus despicitur. Cæterum cum omnia jam consummata essent, *Sitio*, inquit. Illi porro ad malitiam celeres, acetum fello mistum confestim afferunt: **109** quibus olim in locis aridis siti pressis, petra fontem provolvens, aquam subministraverat. Et fel præbent, qui mel

(1) « Jesus verbum Dei incarnatum suspensum est super lignum. » (Iren.) « Periculum vero Deo status sui nullum fuit. » (Tert.)

antiquitus suzerant. Postremo, cum voce magna **A** θεομήτωρ χρηματίζει τῷ μαθητῇ, τοῦ υἱοῦ τὸ ἐπι-
conclamasset, et in manus Patri spiritum commen-
dans deposuisset, vitam finit. Et corpus mortuum

aliquandiu ita pendeat, cum ex militibus quidam, Judæorum genti gratificaturus, latus ejus lancea
perforat : ex quo vulnere sanguis et aqua, præter opinionem omnem, profluxit. Cum vero metu homi-
cidarum omnes profugissent, sola ibi aderat Mater, et quem diligebat discipulus, qui omnia
quæ vel ante vel post mortem ejus gesta essent, oculis ipsi suis spectarunt : sanguinemque et aquam
e latere ejus, quasi adhuc viventis, recens profluentem, religiose simul et honorifice admodum
vasculo exceperunt. Deinde et Deipara mater, discipuli mater dicitur : cui a se multum amato
Filius eam commendans, ut pietatem quam parentibus debent liberi, ei præstaret, injunxerat.

CAPUT XXXI

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'.

*Ex divinis passionibus quasnam Christo ut Deo
eidemque homini, et quasnam ut Deo ascribere
conveniat; et de Christi, quoad animam, descensu
ad inferos : quando et quomodo eos quoque qui
apud inferos vincti fuerant, solutos liberaverit.*

Enimvero affectiones et perpressiones, quas dixi-
mus, Christo, non ut puro homini, sed ut Deo,
videmque homini carne accidere (1). At quæcun-
que supra humanæ naturæ conditionem, et ante
mortem, et post depositionem de cruce, sepultu-
ramque ipsam magnifice, ut Deum decet, in eo
evenere, citra controversiam, certo et evidenter
ipsius declarant divinitatem. Quenam vero ea
sunt? Tenebræ densæ, et prope contrectabiles,
a sexta usque ad horam nonam. Sol non ordine
aut ratione naturæ (2), sed quod Creatori compa-
teretur, per deliquium extinctus, et rursum relu-
cens : terræ motus immanis, petrae ruptæ, templi
velum scissum, monumenta aperta, et mortui e
sepulcris exsistentes, multisque sibi notis, qui
scilicet digni atque idonei visi fuerant, manifesto
apparentes : nec non resurrectionem ejus, qui eos
excitaverat, certissime comprobantes. Ipse enim
justitiæ Sol Christus, anima sola per mortem a
corpore segregata (3), apud inferos justorum ani-
mis præsto fuit : et dux itineris ad paradysum
ferentis præiit, lucis princeps viæque ductor eis
perinde atque latroni factus. **110** Eadem namque
die, ac potius eadem hora ab inferis rediit : ut
quidem cum alii nonnulli, tum is cõi aurea lingua
nomen indidit, in primis hæc accuratius certius-
que exposuero. Nec enim rationi consonum erat,
animam ejus apud inferos retineri, qui nihil prorsus
a primi parentis maledictione et exitio secum

*τίνα τῶν θείων παθῶν ὡς θεοσώζοντα, καὶ τίνα
ὡς θεῷ προσήκει λογιέσθαι· καὶ περὶ τῆς ἐν
ἅδου μετὰ ψυχῆς καθόδου Χριστοῦ· πότε καὶ
πῶς καὶ τοὺς ἐν ἅδῃ τῶν δεσφῶν ἡλευθέρω-
σεν.*

B Τὰ μὲν οὖν εἰρημένα πάθη οὐχ ὡς ἀνθρώπου
φιλῶ τῷ Χριστῷ προσεγίνοντο, ἀλλ' ὡς θεοσώζοντα
κατὰ τὴν σάρκα· τὰ γὰρ μὴν ὑπὲρ φύσιν ἀνθρωπίνην
ἔσα τε πρὸ τοῦ θανεῖν καὶ μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ὕλου
καθαίρεσιν καὶ ταφῇ θεοπραπῶς ἐπ' αὐτῷ γεγο-
νότα ὁμολογουμένως τὴν αὐτοῦ ἡκριβωμένως ἐμ-
φαίνει θεότητα. Ταῦτα δὲ τίνα; Ἰσχύος φηλαφητὸν
ἀπὸ τ' ὅρας ἕως θ' ἡλίου οὐκ ἀπολυθείς φύσεως
ἐκλείπειν, τῷ δὲ κτίσαντι συμπάσχον τε καὶ ἀπα-
θενύμενος, καὶ αὐτὸς ἀναλαμπόμενος· γῆ εἰσιμένη·
πέτραι βρηγνύμεναι· τὸ τοῦ νοοῦ σχιζόμενον κατα-
πίτασμα· μνημάτα τε διαβρηγνύμενα, καὶ νεκροί
τῶν τάφων ἀλλόμενοι, καὶ πολλοὶ τῶν ἀξίων γνω-
στοὶς ἐμφανεῖς καθιστάμενοι, καὶ τὴν τοῦ ἀνιστάν-
Cτος αὐτοῦ ἀνάστασιν ἀκριβέστατα παριστάνοντες.
Ὁ γὰρ ἡλῖος τῆς δικαιοσύνης Χριστὸς μετὰ ψυχῆς
μόνης διαίρεθείσης τῷ θανάτῳ τοῦ σώματος, ἐπι-
φανεῖς ταῖς ἐν ἅδου τῶν δικαίων ψυχαῖς, τῆς πρὸς
τὸν παρόντιον ὁδοπορίας ὁδηγὸς ἐχηρημάτις, φω-
τὸς ἀρχηγὸς καὶ ἡγεμὼν αὐτοῖς τῆς ὁδοῦ, ὥσπερ
ὅθι καὶ τῷ ληστῇ γεγονώς. Καὶ γὰρ αὐθημερὸν,
μᾶλλον δὲ αὐθιγὰ τοῦ ἡῶς ἀνέθορον, ὡς τισι καὶ
τῷ χρυσῷ τὴν γλῶσσαν μάλιστα διηκρίβωται· οὐ
γὰρ πῶς ἦν τὸν εὐλόγον, καὶ τὴν ἐκείνου ψυχὴν
τῷ ἅδῃ κατέχευθαι, μηδὲν τι τῆς πατρώας ἐπαγο-
μένην ἀρετῆς· ἀθρόον δὲ, καὶ οἶον φάναι· ἀστραπῆς
τάχει, ταῶς γὰρ ἀξίως διὰ τοῦ φωτὸς τῆς ὑπερα-
στραπτούσης θεότητος καταυγάζας, καὶ τῶν ζοφε-
Dρῶν ἐκείνων καὶ ἀνηλίων κευθμώνων ἀπείρῳ δυνα-

(1) Tertullianus, in *Apologetica*, cap. 21, de Pas-
sione et morte Christi : « Postremo, inquit, obla-
tum Pontio Pilato, Syriam tunc ex parte Romana
procurantem, primores Judæorum violentia suffra-
giorum in crucem Jesum dedi sibi extorserunt.
Prædixerat et ipse ita facturos. Parum hoc, si non
et prophetae retro etiam. Tamen auxilium, multa
mortis illius propria ostendit insignia. Nam spiritum
cum verbo sponte dimisit, prævento carnificis
officio. Eodem momento dies, medium orbem si-
gnante sole, subducta est. Deliquium utique puta-
verunt, qui id quoque super Christo prædicatum
non scierunt. Et tamen eum mundi casum relatum
in archivis vestris habetis, » etc.

(2) « Defectus iste solis mirabilis erat et prodi-
giosus, » (August.)

(3) « Quid fecit Christi passio? quid fecit mors,

nisi corpus ab anima separavit, animam vero a
Verbo non separavit? » (August. *sup. Joan. tract.*
47.) « Christo Domino omnia tradita sunt, et po-
testas in celo et in terra, a Patre videlicet, tum
vera tradita et data, cum Verbum caro factum est.
Ut quemadmodum in caelis primas (τὰ πρωτεία)
habuit Verbum Dei, sic et in terris primas obline-
ret ut homo justus, qui peccatum non fecit, nec
inventus est dolus in ore ejus : primas quoque eo-
rum quæ sub terra sunt ferret, primogenitus ipse
mortuorum factus, ut viderent omnia regem suum,
et in carnem Domini incurreret paterna lux, et a
carne ejus splendida veniret in nos, ac sic demum
veniret homo in incorruptibilitatem lumine paterno
circumdatus » (Iren. lib. iv, cap. 37.) Hic videre
est causam descensus Christi ad inferos, et fructum
primogenituræ ejus ex mortuis.

οτεῖς ἐξαγαγών, ὅτε δὴ συντρίψας τοὺς ἐκείνους πρῶ-
τοστάτας τοῦ σκότους καὶ ἀρχηγούς τῶν κακῶν,
ταῖς τῆς θεαρχίας αὐγαῖς, καὶ τῇ στρατιᾷ τῶν ἀγ-
γελικῶν παρατάξεων, ἀγρόνως, ἀκόπως, καὶ ἐν
ῥῶνι φάναι θεοκρατῶν, πρὸς τὰς ἱερὰς καὶ φωτὶ
ἀπλήτῳ καταλαμπομένας τοῦ παραδείσου ἀκαριαῖα
βοῇ μεταγεί σκηνάς· καὶ ταύτας οἰοῖντι τινὰς
ἀρραβῶνας καὶ ἀπαρχὰς τῶν ἐν οὐρανοῖς ἡτοιμα-
σμένων ὅψι ποτε τοῖς θεοῖς μόνων τε καὶ διαωνι-
ζόντων κληρώσιν, μετὰ τὴν τῶν πάντων δηλαδὴ κοι-
νήν ἐξανάστασιν, καὶ προσήκον ἀποχαρίζεται. Ὁσ-
πὺρ οὖν γυμνὴ τῇ ψυχῇ, γυμναῖς ταῖς ἐν ἔδου ψυ-
χαῖς ἐπιφανείῃ ἐν τῷ θρόνῳ, ἐν εἰρηταί τρόπον, κατὰ
τὴν τῆς Παρασκευῆς ἐσπέραν προϋπέδειξε τὴν
ἐξανάστασιν· οὕτως αὖθις μετὰ τρίτην ἡμέραν, ὁρ-
θρου βαθείας τῆς τῶν Σαββάτων μᾶς, ἡλίου μὲν
ἔρρι κατὰ τὸν ἐν Ἐδέμ παράδεισον ἀνατέλλοντος,
καὶ τὰ μετέωρα καὶ ἀκρωὺς ὀψηλότερα τῶν ὀρίων
καταλαμβάνοντος· περὶ δὲ γε τὸν καθ' ἡμᾶς ὀρι-
ζοντα ἑξόδοις, ὡς εἰπεῖν, ἣ καὶ ὁδόος ἐπιχού-
σης ὥρας νυκτερινῆς, μετὰ τοῦ ζωαρχικοῦ αὐτοῦ
καὶ θεοειδοῦς, ἐμφύγου τε καὶ νεοῦ σώματος
ἐκ τοῦ τάφου ἀνίσταται, ὡς γε ὅττα προσπηγγε-
λατο.

nostrum autem horizontem septima propemodum,
aut etiam octava obtineret hora nocturna, cum
vitæ principe, Deo simili, animato et pure intellectuali corpore, ex sepulcro prodians, ita ut antea
prægnatiaverat, resurrexit.

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΒ΄.

Ἀποδείξεις ἐναργῆς ἐκ τῶν τότε γεγενημένων
ὑπερφυῶν σημείων, ὡς ἀνέστη ὁ Κύριος ἐκ
ταφῶν.

Καὶ τοῖνον ὁ θάνατος αὐτῷ τῷ Θεανθρώπῳ οὐκ
ἐν παραδύσει καὶ γυνί, ἣ τιμὴ ἀποκρύφῳ χρόνῳ
καὶ τρόπῳ κατατρέχεται· ἐπὶ ἔδου δὲ μετεωρισθείς,
ἐδῶν τε καὶ τοῦδαίων ὁρώντων, καὶ ἐν τόπῳ καὶ
ἡμέρᾳ ἐπιστήμῃ τῆς ἰστορίας τοῦ Πάτχα τὴν τελευ-
τὴν ἐπιστάσαστο. Οὕτω καὶ ὁ τάφος ἐκείνῳ ἐπιστή-
μος· ἀνθρώπου γὰρ πλουσίου, καὶ καινὸς ἦν ἐπὶ
ἔρρι λατομηθεῖς. Οἶα δὲ καὶ ἡ κηδεία, καὶ ἡ ταφὴ!
ἀλλοτρίῳ γὰρ καὶ σμύρνα ἀκρωὺς συμφοραθείσαι, συν-
δόνων καὶ ὀπλῶν παρειλημμένων, τὸν νεκρὸν πε-
ριελθόντων, καὶ εἰς τὸ ἀκριβὲς συνελθόντων τε καὶ συν-
σφιγγόντων, ὡς σῶμα ἐν τῷ ῥῶνι εἶναι δοκεῖν, κἀλλῆς
ἀπάσης δραστηριώτερον τῶν εἰρημένων ἀρωμάτων
ἐξισχυόντων συνέχειν, ἢ προσγένοντο ἀλειψόμενα.
Ὁσπὺρ τοῖνον ὁ θάνατος τῷ Χριστῷ καὶ ἡ ταφὴ τὸ
πιστὸν καὶ ἀνανεώρητον ἔχουσιν, ἐν ἐπιστήμῃς τό-
ποις γενομένα· οὕτως ἄρ' ἐχρὸν αὐτοῦ ἀνάστασιν
ἀκολούθως τὸ ἐνταλὲς αὐτοῦ· εἰς πιστοῖσιν σχεῖν,
πανεὶ τρόπῳ τὸ βέβαιον τοῖς ἀέλοις καὶ ἀναμφίβο-
λον τῆς πίστεως παριστάνουσαν. Τὰ μὲν οὖν ζωο-
ποιὰ πάθη καὶ αἰσθητὰ, ὡς τὴν ἡμετέραν οὐσίαν
πλήν ἀμαρτίας ἀναλαβόντων, κατενώπιον πάντων
ὁπείσεν, ὥσπερ ὅττα καὶ διαλέδομεν. Τὴν γε μὴν

(1) i. Propheticum quoque (προφητικόν) adest
Abrahæ, id est prophetarum domicilium, et dignam
habitationem unaquæque gens percipit, etiam ante
iudicium. (Iren. lib. ii, cap. 61.) i. Cur non capiat

A attulisset. Subito vero, et, ut ita dicam, fulgetri
celeritate, dignos atque idoneos luce summe co-
ruscantis deitatis illustrans, ac immensa potentia
ex caliginosis illis soleque carentibus latebris re-
ducens: et principibus ibi tenebrarum, docibus-
que malorum, divinæ potestatis splendore, et
angelicarum cohortium milia quasi obtritis, nullo
tempore, et labore nullo, atque (ut semel dicam)
eo qui solum Deum decet modo, in momento uno,
ad sacra immensaque luce relucens paradisi
tabernacula traduxit (1): eaque tabernacula, per-
inde atque quosdam arrhabones et primitias earum
quæ in cælis aliquando, post communem scilicet
illam resurrectionem omnium, condignis atque
idoneis paratæ sunt, mansorum, sempiternorum-
que hereditorum, ita ut par erat, eis donavit. Et
quemadmodum nuda anima nuda apud inferos
animabus, eo quo dictum est modo, Salvator
vespertina Parasceves diei hora præsens affuit,
resurrectionemque quodammodo subindicavit: sic
rursum tertia post die, cum prædictum etiam unum
una Sabbatorum esset dilectulum, ac sol quidem
tum circa paradisum in Edem orietur, alioraque
et sublimiora montium juga attingeret, circa

C

111 CAPUT XXXII.

Demonstratio clara, ex eis quæ acciderunt superna-
turalibus miraculis, quod Dominus ex mortuis
resurrexerit.

Atque equidem Deus ipse, idemque homo, non
in angulo aut occulto quopiam loco, non etiam
obscuro vel tempore vel modo, est defunctus: sed
in ligno sublime sublatus, gentibus simul et Ju-
dæis spectantibus, et quidem in loco atque die
celebri et insigni festi Paschæ, vitam finit. Nec
minus sepulcrum magnificum illi fuit; hominia
quippe opulenti, et novum, nuperque adeo in la-
pide excisum. Quale et funus, ipsaque sepultura
fuit. Aloe siquidem et myrrha admodum commixte
corpus mortuum sindone et linteis exceptum com-
plectebantur, atque arctissime continentes, usque
adeo constringebant, ut omnia ea corpus unum
esse existimarentur: quod quovis glutine ea quæ
diximus aromata, cuiusque junganter rei, arctius
potentiusque eam constringere possint. Et quem-
admodum mors et sepultura Christi irrefragabilem
in conspicuo peractæ loco fidem sunt consecutæ:
itaque eam consequens erat, decebatque resurre-
ctionem ejus, ad fidem faciendam, certum quiddam
absolutumque habere, ut omnibus modis firmam
indubitamque dignis et idoneis perquisitionem
credulitatemque aspueretur. Itaque qui substantiam

(ἐνδείκται) signum Abrahæ dici temporale aliquod
animarum receptaculum, in quo jam delineatur
futuri imago, ac candida quædam utriusque, indicii
prospiciatur? (Tertull. Advers. Marc. lib. iv.)

nostram, excepto peccato, suscepit, vivificas et salutare persequens in conspectu omnium sustinuit, ita ut recensimus. Ceterum vitalem tri-duanamque ex mortuis resurrectionem suam, non omnibus profanis simul et sacris eodem modo perspicendam permisit: quod nec æquum, nec sublimis, divini, et iusti iudicii Dei esse creditum sit, impuris ingratisque oculis talia committere, et per-versitati cordis in periculum et experientiam rur-sum sanctum Israelis tradere, ut in ancipiti du-biaque consistentes opinione, quemadmodum etiam ante, et in cogitationibus variantibus non rectum adhibentes iudicium, cum reproarent atque repu-diant: illis vero qui mentem rectam et cor quam maxime purum obtinerent, claram et ab omni an-cipiti dubitatione alienam resurrectionem suam exhibuit, fideque certa comprobavit: primum qui-dem a matre et reliquis conspectus mulieribus; deinde a delectis discipulis, alias aliis, per dies quadraginta visus: 112 ac verbis novis atque in-solitis, simulque signis et prodigiis naturam supe-rantibus, omnem illis (quantum fieri potuit) sol-vens atque adimens resurrectionis ambiguitatem. Non his autem solis, sed aliis quoque miraculis se-pulcrum consecutis, fidem resurrectionis suæ con-firmavit. Quæ vero ea sint, agendum dicamus. Pri-mum, sigillum sepulcro impressum, quod intactum permansit: et custodia militaris illa, et genere alienigena, quæ in propinquo sigillum id observa-tat. Præterea ingens ille lapis ad os sepulcri appo-situs, qui inde defluens, ac potius manu et robore angeli devolutus (quod sane in his omnibus opi-nionem omnem excedit), ne ipse quidem vel mini-mum signum suum corruptit. Traditum enim nobis est ab antiquis, Judæos lapidem eum qui in saluti-ferum illud sepulcrum pro operculo positus fue-rat, ad summum monumenti labrum, petramque inferne illi se conjungentem, ferramentis quibus-dam fabrilis lapidearum arte perforasse, ferrum-que ingens a fabro ex propinquo acceptum, per-nitumque foramen immisisse, et in circi sive an-nuli formam circumegisse: atque ita firmiter ca-pitibus commissis, omni ex parte quasi vinculum circumduxisse, ut lapis, qualicunque modo, loco suo revelli, aut saltem ratione aliqua moveri (nisi arte quapiam et vi adhibita, necessario aut ferrum confringeretur, aut petra perrumperetur) non po-terit. Atque ad hunc modum cum magna cura, atque etiam signo appresso, cum sepulcrum firmis-sime communissent, custodia insuper competenti adhibita, eos abiisse. Quapropter, cum nihil prop-sus de signis illis motum mutatumve esset, et la-pis absque fragore et sonitu inde defluxisset (qui quidem magnus fuisse perhibetur), ita ut unguenta afferentibus mulieribus, et discipulis ipsis acce-scentibus, locum is, ubi corpus depositum fuerat, magnitudine sua aperte indi-arit: quis non evi-dentem hanc et irrefragabilem resurrectionis pro-pagationem atque demonstrationem agnoscat? Et ta-

ζωοποιῶν καὶ τριήμερον ἐκ νεκρῶν ἐκείνου ἀνάστα-σιν τοῦ πᾶν ἀνθρώπου βεβήλους τε καὶ ἀγίων ἐν ταυ-τῷ κατείδεν· ὅτι περ οὐδὲ τῶν δικαίων εἶναι τοῦτο λελογίσται· οὐδὲ γὰρ μὴν τῆς ἐνθέου καὶ ὀφειλῆς δικαιοκρατίας Θεοῦ βεβήλους καὶ βασκανούς ὁρθο-μοίς τὰ τοιαῦτα καταπιστεύειν, καὶ στρεβλότῃ καρδίᾳ εἰς πείραν αὐθις τὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραὴλ παραβιβασθαι, ὥστε καὶ ἐν ἀμφιβολίᾳ καθιστάναι καθά καὶ τὸ πρότερον, λογισμοίς τε κρίνιν μὴ προβεβλημένους ὁρθεῖν ἀποδοκιμαζέσθαι· τοὺς δὲ γὰρ τὸν νοῦν εὐθέει καὶ τὴν καρδίαν καθαρὰν ὡς καὶ μάλιστα κατηγμένους σαφῇ τε καὶ ἀμφιβολίας ὡς πορρωτέρω τὴν αὐτοῦ ἀνάστασιν ὑπέδειξε τε καὶ ἐπιστεύσασιν· πρῶτον μὲν τῇ μητρὶ καὶ ταῖς λοι-παῖς ὁφείλεις γυναῖξιν· εἴτα τοὺς ἐκκρίτους τῶν μα-θητῶν, καὶ ἄλλοτε ἄλλοις δι' ἡμερῶν μ' ὀπτανόμε-νος· λόγους τε ἐνερίζουσι καὶ ὑπαφρυεῖσι σημείοις καὶ τέρασιν ἐξαίρων ὡς ἐνὸν γὰρ ἦν ἐκείνους καὶ τὸ ἀμ-φιβολον διαλύων τῆς ἀναστάσεως. Οὐ τοῦτοις δὲ μόνον τὴν ἰδίαν ἐπιστοῦτο ἀνάστασιν, ἀλλὰ γὰρ δὴ καὶ τοὺς τῷ τάφῳ παρακολουθήσασιν τερασίοις. Τίνα δὲ ταῦτα; Πρῶτον μὲν ἡ ἐπὶ τῷ τάφῳ σφρα-γίς, ἀθιγῆς διαμμενηκυῖα· ἡ τε κουστωδία ἐγγει-τόνων ταύτην παραφυλάττουσα, στρατιωτικὴ τε οὖσα καὶ ὀφείλει τῷ γένει, καὶ ὁ πάμμεγας ἐκεῖν-ος λίθος, τῷ στόματι ἐπιτεθείς τῇ; σοροῦ, κἀκεῖθεν ἀπορρῦει, μᾶλλον δὲ χεῖρ καὶ σθένει ἀγγέλου ἐκκυλισθείς· καὶ τὸ ἐπὶ πᾶσι τοῦτοις ὄντα παρι-δοξον, μὴδὲ τὴν ἑαυτοῦ σφραγίδα καὶ αὐτοὺς κἂν πρὸς βραχὺ διαλυμηνάμενος· καὶ γὰρ ἐξ ἀρχαίων ἡμῖν παραβιβασται, τὸν τὸν ζωοφόρον τάφον ἐπιπομα-τίζοντα τουτοῖν λίθον, πρὸς τῷ ἄκρῳ τοῦ χειλέως, καὶ τὴν κάτωθεν ἀπὸ τοῦ τάφου ἐγγιζούσαν πέτραν ἐργασίοις τισὶ λατόμῳ τέχνῃ διατρήσαντες Ἰου-δαῖοι, σιδηρόν τε παχὺν χαλκῶν ἐκ τοῦ σχεδὸν προ-γενόμενον δι' ἀμφοῖν τῶν τρημάτων ἐλάσαντες, καὶ εἰς κρῖνον σχῆμα τουτοῖν περιωγαγόντες, καὶ οὕτως ἐν τῷ ἀσφαλὲι ἀπανταχοῦ συγκαταλειώσαν-τές τε καὶ περιδύσαντες, ὡς μὴ οἷον γὰρ εἶναι τὸν λίθον ὅπως οὖν τῆς ἔδρας ἐκστήται, ἡ γοῦν ὥπως δὴ ποτὲ κινήσῃ, εἰ μὴ τινι ἀρα τέχνῃ ἀνάγκῃ καὶ βίᾳ ἡ ὁ σιδηρὸς διαθραυσθείῃ, ἡ ἡ πέτρα διαβρα-γείῃ· οὕτως οὖν ἀκριβῶς ἐπισφραγισμένοι, ἔχον-το, φυλακὴν ἀνήκουσαν ἐπαφέντες αὐτῷ. Καὶ τοί-γην τῶν σημείων ἐκεῖνον οὐδαμῶς μετακινήθέντων, τοῦ λίθου τὴ ἀφορητὴ ἐκείθεν ἀπορρῦντος, μεγά-λου σφόδρα εἶναι μαρτυρουμένου, ὡς καὶ ταῖς μύρα κομιζούσαις, καὶ αὐτοῖς μαθηταῖς, τὸν χῆρον ἐνθα τὸ σῶμα ἔκειτο, δι' ἐκεῖνον προφανῶς καταδείκνυ-σθαι προλοῦσι, πῶς οὐκ ἑαρηγῆς αὕτη καὶ ἀναντίρ-ρητος τῆς ἀναστάσεως ἡ ἀπόδειξις; Τοιαῦτα μὲν δὴ καὶ ταῦτα, τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χωτήρος· τεκ-μήρια ἐκδηλότατα· τὸ δὲ τῶν ὀθνίων εἶπουν σινδό-νων, εἰ δὲ βούλει, καὶ ἐν τῇ κεφαλῇ σουδαρίῳ αὐ-θις ἐποίησιν; Ταῦτα καὶ γὰρ τῇ σμύρῃ καὶ ἀλῶν καὶ τῷ ζωαρχικῷ σώματι ἐκεῖνον προσηρρίετα, καὶ οἰοῖται ἐν σῶμα τῇ τῶν ἀρωμάτων δυναστείᾳ γεγε-νημένα, οὐδαμῶς ὑπὸ κλοπῇ τὸ σῶμα συγχωρεῖ γενέσθαι κατὰ τὴν Ἰουδαϊκὴν φρενοβλάβειαν. Πῶς;

Maria sponsi Josephi filia, ex Cleophae fratris ejus, qui sine liberis procreatis decesserat, conjuge procreata, atque cum aliis familiarem consuetudinem habens, obsequi et ministrare Christo et discipulis ejus non intermisit. Magdalenam porro istam Chananae illius filiam esse quidam prodiderunt. Cum eis autem, quas diximus, alia rursum Maria erat, Judae Josephi filii, unius ex duodecim conjux (1): quam etiam minoris Jacobi et Josae matrem nonnulli memorant (2). Item Joanna filiorum Zebedei, Jacobi et Joannis mater. Has, quod matri Jesu, nec minus ipsimet Serratori omnibus officiis praestandis fideles essent, aliae plures ex Gallilaea sequebantur, ad vestimentorum usum reliquumque ministerium percommoda. Hae igitur desiderio magistri flagrantes, metu autem persecutorum sese cohibentes, in Sabbato quiete esse, ut decebat, cogebantur. Sero autem Sabbatorum, hoc est, post Sabbata omnia (consuevere autem Judaei ipsos dies septem Sabbata vocare), post totius videlicet hebdomadis peractum circuitum, et post mediae noctis horas unius Sabbatorum, ipsa nimirum illucescente Dominica, Maria Magdalena, et alia Maria (Dei vero Genitricem hanc esse, sacri nobis prodidere libri), ut reliquis fervidiores, vehementioreque affectu dolore, unguenta quaedam rite praeparata habentes adveniebant, de Judaeorum consuetudine Jesum unctione, atque ex matulino tempore comploraturae, lacrymasque adeo animorum moerore exsatiaturae. Ecce autem lapidem conspicient longe a foribus devolutum, angelumque ei insidentem, lucis fulgore oculos perstringentem, bonoque animo eas esse, atque e vestigio redeuntes, mystis discipulisque cum laetitia resurrectionem renuntiare jubentem. Revertentibus itaque illis obviavit si Christus, salvere eos jubens, Petroque et discipulis dicere, ut primo quoque tempore in Gallileam, desideratum ipsum visuri, irent. Atque illae quidem stupore multo percussae, ita abiit. Prima haec post resurrectionem duabus Mariis apparitio atque exhibitio facta, quam **115** Matthaeus et Marcus deprædicant. Illae igitur, ut dicere cepi, abiit, timore a se ipsas dissidentes, neque quidquam eorum quae vidissent nuntiantes. Magdalena certe quidem, sicuti Joannes scribit, desiderio tabescens, ad monumentum rediit, iterumque lapidem sublatum videns (somnia enim seu visionem sibi vidisse visa fuerat) confestim cucurrit, Petro et Joanni qui reliquis acriores calidioresque erant apostolis, sublatum quidem e monumento esse Jesum, se autem ubi locorum esset ignorare, annuntiatura. Illi porro solliciti atque anxii confestim ad sepulcrum accurrere, atque intus rite locoque suo sepulchralia lintea composita cernere, et verborum quae is qui resurrexerat prolocutus fue-

(1) Malim legere, *mater*. Sedenim et Judas Jacobi, ac proinde et Domini frater, infra lib. II, cap. 10, nepotes ex filio, itaque et conjugem, ex qua illum suscepit, habuisse scribitur. Verum eam

A ναικός, ἀπαίδος ταβηκίτος, αὐτῇ γεννηθείσῃ, συν-
οῦσα, καὶ ταῖς λοιπαῖς θεραπεύουσα καὶ διακονοῦσα
Χριστῷ τε καὶ τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς οὐκ ἄναι.
Τὴν Μαγδαληνὴν δὲ ταύτην καὶ θυγατέρα τῆς Κα-
ναναίας εἶναι τινες ἐκδιδώκασιν· μετὰ γὰρ μὴν τῶν
εἰρημένων καὶ Μαρίας ἄλλην, Ἰούδα μὲν υἱοῦ Ἰω-
σηφ ἐνὸς τῶν δώδεκα ἀδελφῶν, ἣν καὶ μητέρα Ἰα-
κώβου τοῦ μικροῦ καὶ Ἰωσή Ιστροῦσι· καὶ Ἰωάν-
ναν μητέρα τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου, Ἰακώβου θηλονότι
καὶ Ἰωάννου. Ταύταις οὖν ὡς τὰ πιστὰ τῇ μη-
ρὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ αὐτῇ γ' ἐκείνῃ φρονούσαις καὶ δι-
λαι πλείους ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐψέποντο, πρὸς τὴν
τῶν ἐνδομάτων χρῆσιν καὶ ἄλλην διακονίαν διεκτα
καθορῶμεναι. Αὗται τοίνυν τῷ πόθῳ τοῦ διδασκά-
λου φλεγόμεναι, τῷ δὲ φόβῳ τῶν διωκτῶν συσταλ-
λόμεναι, τὸ μὲν Σάββατον ἡσυχῇ μένειν ἢ θέμις
κατηναγκάζοντο· ὅψι δὲ Σάββάτων, δὲ θηλοῦν ἔστι
μετὰ πάντα τὰ Σάββata· ἔθος δὲ Ἑβραίων Σάβ-
βata τὰς ἐπὶ τὰς ἡμέρας καλεῖν, οὐλοῖ μετὰ τὴν τῆς
ἐβδομάδος ἄλλην περίοδον· μετὰ τὰς μεσονυκτίους
ὥρας τῆς μετὰ Σάββάτων, εἴτουν αὐτῇ· ἐπιφωσκού-
σης Κυριακῆς, ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία, καὶ ἡ ἄλλη
Μαρία· τὴν Θεοτόκον δ' εἶναι ταύτην ἱερὰ βίβλις
ἡμῖν ἐκδιδώκασιν· ὡς τῶν ἄλλων θερμότεραι καὶ
περιπαθέστεραι, μύρα τινα εὐτεπιστάσαι, παρη-
γίνοντο, ὥσπερ ἦν Ἰουδαίους ἔθος, μυρίσαι τὸν
Ἰησοῦν, κλαῦσαι τε ἐξ ἐσθίου, καὶ τοῖς δάκρυσι
τὸ τῆς ψυχῆς ἄλγος ἀκίσασθαι. Καὶ δὴ τὸν λίθον
ὥρῳ μακρὰν τῆς θύρας διαπισόντα, καὶ ἀγγελοῦ
τούτῳ ὑπεκραθήμενον, φωτὸς ἀστριπτῇ τὰς ὄψεις
ἐκπλήττοντα, θάρρειν τε ἰσχυαυόμενον, καὶ ὁρῶ-
τον ἀκίνας τοῖς μύσταις εὐαγγελιστάσαι τὴν ἀνά-
στασιν. Ὅπισθεν τοίνυν ἀνατρεχούσαις προσυπήν-
τα ταῦται· Χριστὸς, Καίρετε, προσεγγεγόμενοι,
Πέτρω τε καὶ τοῖς μαθηταῖς ἀπαγγέλλειν, οἱ πο-
δῶν ἔχειν ἔχειν εἰς Γαλιλαίαν, καὶ θεσθαὶ δὴ τὸν
ποδοῦμενον. Καὶ αἱ μὲν θάρρει περισχεθεῖσαι
πολλῶ ἀπήσταν. Πρώτῃ αὐτῇ μετὰ τὴν ἀνάστασιν
ταῖς δυοῖς Μαρίαις ἐμφάνει, ἣν Ματθαῖος τε καὶ
Μάρκος διαγορεύουσιν. Αἱ μὲν οὖν οὕτω ἀπῆλθον,
τῷ φόβῳ διαφωνήσασαι, μὴδὲν εἰπῶσαι ὧν ἐωρά-
κισαν. Ἡ μόντοι Μαγδαληνὴ, κατὰ τὸν Ἰωάν-
νην, τῷ πόθῳ ἐκτεκομένη, πάλιν ἐπὶ τὸ μνημα
ἦκει· τὸν τε λίθον ἀρβύτα ἰδοῦσα αἰδοῖς, ὅσα γὰρ
ἔρετο ἃ προέωρακε, δραμεῖν αὐτίκα καὶ Πέτρω τε
καὶ Ἰωάννῃ τοῖς θερμότεροις ἀπαγγέλλαι τῶν μα-
θητῶν, ἡρθεῖν μὲν τοῦ μνημείου τὸν Ἰησοῦν, ἀγ-
νοεῖν μὲντοι πῶς ἦν. Ἐν ἀγῶνι δ' ἐκείνους
γεγονότας, ἐπὶ τὸν τάφον εὐθὺς ἀπικέσθαι. Ἐνδὸν
δὲ γενομένους· καὶ ἐν κόσμῳ καίμενα τὰ ὀδόνια
κατιδόντας, τῇ μὲν ἀναστάσει πιστεύουσαι, τῶν τοῦ
ἀναστάντος ἐν μνήμῃ γεγονότας φωνῶν· διὰ γὰρ
μὴν τὸν φόβον αἰδοῖς πρὸς ἑαυτοὺς συσταλῆναι·
Μαρίαν δ' εἰπῶσαν πρὸ τοῦ μνημείου κλαίειν, καὶ
ἐν ἀπόρῳ ποιέσθαι, πῶς ποτε ἄρα ὁ νεκρὸς ἀπό-
conjugem, si Maria nominata fuit, aliam a matre
Jacobi et Josae, etc., fuisse necesse est.

(2) Discrepant ista a cap 3 libri sequentis.

δημος ἦν. Αὐο δὲ ἄρα φετοφανείς παρακλιόμενοι ἄγγελοι, ὧν ὁ μὲν πρὸς τῷ τόφῳ τῆς κεφαλῆς, ἄλλος δὲ πρὸς τὸ κάτωθεν ὑψιζέτο μέρος, τοῦ χάριν ἐκείνην ὁ θρῆνος διεκτυδάνοντο· τὴν δὲ τὸ μὴ παρῆναι τὸν Κύριον ταύτῃ, καὶ τὸ μὴ εἶδέναι τοῦ οὐδὲν εἶναι, προβαλίσθαι. Τούτων λεγομένων, ἐκ τῶν ἐπισθεν ταύτῃ ἐφίσταται ὁ Σωτὴρ. Οἱ δὲ ἄγγελοι εὐθὺς ἐκείνον ἰδόντες, ἀνίσταντο. Ἐκείνη δὲ κατακλαγείσα τῶν ἀγγέλων τὴν στάσιν, εἰς τοῦ πτω ἰστέφεται· καὶ θεωρεῖ τὸν Ἰησοῦν ἰστώτα. Κι ποῦρὸν δὲ αὐτὸν οἰομένη, ὅτι γὰρ τὸ μνημα ἐν κήπῳ ἦν, ἐρρόμενῳ τοῦτο τὰς τῆς ὀλιγοπιστίας ἀφῆκε φωνάς, Εἰ σὺ, λέγουσα, τοῦτον ἐνταῦθεν μεταθίξεις ἐδάστασας, λέγε μοι ὅπου δὴ τῆς γῆς εἶναι, κἀγὼ αὐτὸν ἀρῶ. Ἄλλ' ὁ Κύριος τὴν ἀνοίαν καὶ ἀπιστίαν ταύτης προσηγορίᾳ διαρροῦτο μῆ. Τὴν δ' αὐτίκα τῆς συνήθους καὶ γλυκείας ἐν ἀλοθῆσει γεγεννημένην φωνήν, διδάσκαλόν τε ἐκ περιχαρείας εἰπεῖν, καὶ πιστεύσασαν τῷ μυστηρίῳ, αὐτίκα τῶν ζωαρχικῶν ποδῶν ζητεῖν ἄπτεσθαι· αὐτὴν δὲ μὴ ἀπτεσθαι γὰρ οὕτω παχέως ἔχουσαν παρεγγυῶν, ἕως ἂν πρὸς τὸν Πατέρα καλινδρομήσει. Τότε γάρ, ὁ θυνάμενος ἐν πνεύματι προσκολῶσθαι τῆς ἐξουσίας ἀπολαύτω, φησὶν. Ἦ μὲν οὖν Μιχαλὴν τρις τῷ τόφῳ παραγενομένη, δις ἐώρακε τὸν Χριστὸν· μετὰ τῆς Θεοτόκου τὴν πρώτην, ὡς ὁ μακάριος Ἰσοπέρι Ματθαῖος· τὴν δευτέραν δὲ καὶ τρίτην, κατὰ μόνας, κατὰ τὸν θεοπέσιον Ἰωάννην. Ἡδὲ δὲ καὶ τέταρτον πρόσεσι. Συμπαροῦσαν δὲ ταύτῃ ἦ τε Ἰακώβου Μαρία, καὶ Ἰωάννα, καὶ Σαλώμῃ, καὶ ἄλλαι πλείνται αἱ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας συναναστῆσαι, ἡλίου ἄρτι τὸ πρωῒνδον ὑπαυγάζοντος. Αἱς κατὰ τὸν θεῖον Λευκὸν οἱ ἐξαλλοὶ ταῖς στολαῖς ἐκείνοι καὶ φωτεινοὶς ἤροντο ἄγγελοι, μὴ τὸν ζῶντα μετὰ τῶν τεθνεώτων πολυπραγμονεῖν· ἐγγιγῆναι γὰρ καὶ μὴ παρῆναι τῷ τόφῳ διεμαρτύροντο· καὶ τῶν ἐκείνου βημάτων ἐν μνημείᾳ γενέσθαι παρηγγύουν, καὶ τοῖς μαθηταῖς πορευθείσας τὰ ἴσα διαμηνύσθαι. Καὶ δὲ ὅ' ὁποστέφουσι σύνεμα τῇ θερμότητι Μαγδαληνῇ, τὰ ὁραθέντα τοῖς ἑνὶ καὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς ἀνήγγελλον. Ἀφρον δὲ γυναικῶν τοὺς λόγους ἡγούμενοι, πιστεύουσιν ἥκιστα εἶχον. Τῆς δὲ φήμης περὶ λαθούσης, καὶ ἀπανταχοῦ γὰρ διατρεχούσης ἅμα ἡμέρᾳ ὡς ἐκ τῶν νεκρῶν ἀνέστη ὁ Ἰησοῦς, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ τοῦ συνέδριου ἐν λόγοις ἤσαν, βουλὴν ὑφάνατες, ἀργυρίῳ τε τὰς τῶν στρατιωτῶν δεξιάς· διαφθείραντες, πείθειν ἀπαχέλου ὡς οἱ μαθηταὶ σὺλῆσαι τὸν τοῦ διδασκάλου νεκρὸν, βαθεῖ τῷ ὑπὸ κατεχομένῳ αὐτῶν. Ὁ δὲ καὶ ἐς δεῦρο, φησὶ, παρ' ἐκείνοις διαφημίζεται, discipulos corpus defuncti magistri rapuisse: quod ad hunc usque diem apud eos evangelista falso jactari dicit.

rat, meminisse, resurrectionique fidem habere, exterum propter metum rursum se ipsos cohibere. Maria autem stans ad monumentum flere, et dubitans ambigere ubinam corpus esset. Tum ibi humana specie angeli duo, alter quidem ad capitis locum, alter autem inferiore parte, sedentes, quoniam luctus stetusque ejus causa esset eam rogant. Quibus illa respondet: non adesse eo loco Dominum, seque ubinam positus esset nescire. His dictis, a tergo ei præsto adest Servator. Angeli autem, eo viso, illico consurgunt. Illa porro angelorum assurgentium statu exterrita, convertitur, Jesumque astantem videt. Cæterum hortulanum eum esse existimans (in horto enim monumentum erat), ad interrogationem ejus modicæ fidei profert vocem: Si tu, inquiens, illum inde sublatum quoniam deportasti, dic sodes ubi locorum sit, et ego illum tollam. Sed enim Dominus amentiam incredulitatemque ejus una appellatione corrigit et emendat. Ibi illa statim consuetam dulcemque agnoscens vocem, ex lætitiæ abundantia, magistrum eum vocat, et mysterio fidem adhibens, vitales pedes subito contingere parat. Eamque ille, quod tam crassa etiamnum mente esset, ne se tangeret, donec ad Patrem reverteretur, inhibet. Tum enim eos qui spiritu adherere adjungique ei possent, potestate ea frui debere dixit. Itaque Magdalena ter ad sepulcrum venit, et bis Christum vidit: primum, cum ipsa Dei Genitricis, ut beatus commemorat Matthæus; secundo autem et tertio, sola. ut quidem divinus scribit Joannes. 116 Jam vero et quarto advenit. Erant autem cum ipsa Maria Jacobi, Joanna, Salome, et alie plures, quæ a Galilæa simul ascenderant, sole recens admodum orto. Quibus, juxta divum Lucam, coruscantibus stolis præstantes humana specie angeli dicunt, viventem eum mortuis querendum non esse. Resurrexisse enim, et non adesse eum in monumento, testificantur: verbaque ejus in memoriam revocare, atque discipulis abeuntes eadem indicare jubent. Ita demum illæ cum fervidissima Magdalena reversæ, undeclm illis, prætereaque aliis omnibus, quæ viderant, renuntiant. At illi muliercularum verba pronugis habentes, animum ad credendum inducere non potuerunt. Et jam fama, viribus magisque sumptis, passim una cum die Jesum ex mortuis resurrexisse increbrescebat: cum pontifices, et qui in concilio alienijus essent nominis et estimationis, consilium texunt, et argenteo dato milites corrumpunt, ut persuadere omnibus conarentur, cum ipsi somno profundiore consopiti essent,

discipulos corpus defuncti magistri rapuisse: quod ad hunc usque diem apud eos evangelista falso jactari dicit.

CAPUT XXXIV.

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΙ'.

Quoties et quibus ex discipulis apparuerit: ut primum scilicet Luca et Cleopa, deinde vesperi undecim apostolis clausis januis videndum se præbuerit: et ut post dies octo ab apostolo Thoma sit contractatus.

Deinceps, quoties discipulis apparuerit, quibusque signis et miraculis, eis percussis cognitus sit, ne ipsis quidem, qui suis ipsorum oculis ea spectarunt, in publica monumenta referri oportere visum est, sublimi Deumque decente terrore simul et admiratione facili compendiarique orationis occasionem illis præbente: quippe quibus illud studio fuerit, ut ea tantum exponerent, quæ ad fidem non satis idoneis parumque credulis hominibus faciendam sufficerent, plurima autem securitati silentii committerent. Diebus enim, divinus inquit Lucas, quadraginta ex intervallis se illis exhibens, et quidem non sine miraculis et prodigiis, quæ regni Dei essent, tanto recensuit nuntio. Primum itaque, sicuti antea dictum est, mulieribus, utpote fide ferventioribus ac desiderio cordis magis flagrantibus, conspectus est. **117** Deinde Simoni Petro, et ipsi singularem ardorem erga magistrum obtinenti, in primisque lingue lubrico lapso, atque majorem in modum supra alios rerum suarum sagittanti. Ac eadem ipsa, tertia quidem illa, sed prima resurrectionis die, a Luca (1) et Cleopa, iter carpatibus, cum vespere ad cœnam cum eis consedisset, per panis nimirum fractionem, cognitus est: qui, cum e conspectu eorum evanisset, ipsi cœna relicta, nullaue mora interposita, eo ipso tempore cum festinatione Hierosolyma reversi sunt, atque in cœnaculum, ubi et cœna peracta fuerat, et tum discipuli metu percussorum confertim convenerant, quam primum ascendunt. Ibi eis apparitio Christi, Simoni Petro exhibita, aliaque de ipsa Magdalena, de lapide, et de angelis, præstantissimis vestimentis coruscantibus, magna cum voluptate reuuntiata sunt. Et ipsi vicissim, quod illis in itinere evenisset, et ut eum panem frangentem cognovissent, commemorarunt. Sed enim non exigua quoque tum ibi excitata est turba ab eis, qui inter se ancipites adhuc erant. Cæterum illis ita ambigentibus, propter earum rerum quæ dicebantur novitatem, circa ejus ipsius diei serum, vespera increbrescente, cum fores firmiter clausæ manerent (metuebant enim, ne quis clam ingrederetur), derepente in ipsorum addubitantium medio consistens Dominus, serenam tranquillitatem animis eorum immittit, ac turba sedata, pacem eis more suo apprecatur, manus quoque et pedes, præterea et divinum latus contractandum permittens, fluctuantem eorum de resurrectione opinionem dissolvit, et plenam illis certamque facit fidem, ut firmiter constanterque crederent, se eum ipsum, qui clavibus nuper admittendum transfixus fuerat, non spiritum esse. Quomodo

Ὅσάκις καὶ τοῖς τῶν μαθητῶν ἀνεσθῆναι· καὶ ὡς πρῶτον τοῖς περὶ Λουκᾶν καὶ Κλεόπαν, εἰτα ὀψίας τοῖς ἑνδεκά τῶν θυρῶν κλεισμένῶν ὤσθη· καὶ μεθ' ἡμέρας ὀκτώ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου ἐψηλαφηθῆναι θωμά.

Ἐντεῦθεν ὅσάκις ἐμφανῆς τοῖς μύστοις ἐγένετο, τοῖς τε σημείοις καὶ τέρασιν καταπλήτων αὐτοῖς ἐγνωστο, οὕτε τοῖς αὐτόπταις ἀναγράφασθαι δεῖν ἰδοῦναι, τῆς θεοπεποῦς γοργότητος τοῦ συνεταρμημένου λόγου δίδόντος τὸ πρόχειρον· μετέτην τε ποιούμενοι, ὅσα πρὸς πιστὴν ἐξακρίβην τοῖς ἀναξίοις καὶ ὀλιγοπίστοις ἐμελλε, ταῦτα δὲ παραθεῖναι· τὰ δὲ πλεῖστα τῷ τῆς σιωπῆς ἀκινδύνῳ κατέκρυψαν. Ἐν ἡμέραις γάρ, φησὶν ὁ θεηγόρος Λουκᾶς, μ', ἐκ διαλειμμάτων αὐτοῖς ἐμφανῆς γινόμενος, καὶ οὐκ ἀνευ τεράτων καὶ σημείων καιρῶν τὰ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας τούτοις εὐήγγελλετο. Πρῶτον μὲν οὖν, ὡς γε εἴρηται, ταῖς γυναῖξιν ὁλόπερ θερμότεραις τὴν πίστιν καὶ τῷ πόθῳ τῆς καρδίας ἐκκαυόμεναις ὁπτάναται· εἰτα τῷ Σίμωνι Πέτρῳ, ὅτε δὴ καὶ αὐτῷ ζέοντι περὶ τὸν διδάσκαλον, ἄλλω, τε καὶ ὀλίθῳ γλώττης περιπεσόντι, καὶ περβαλλόντως τῶν ἄλλων μάλιστα διαπονούμενῳ. Καὶ κατ' αὐτὴν γε δὴ τὴν τρίτην μὲν, πρῶτην δὲ ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως, τοῖς περὶ Λουκᾶν καὶ Κλεόπαν τὴν ὁδὸν παρῶντι γνωρίζεται, πρὸς ἐσπέραν εἰς δειπνον αὐτοῖς συγκατακλιθεὶς, καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου τούτοις ἐπιγνωθεὶς, καὶ ἀφανῆς ἐκ μέσου τούτων πάλιν γενόμενος. Αὐτοὶ δὲ τὸ δειπνον λήγοντες, μηδὲν τε μελλήσαντες κατ' ἐκεῖνο δὴ τοῦ καιροῦ σπουδῇ ἀνέστρεφον εἰς Ἰερουσόλυμα· καὶ τὸ ὑπερῶν τάχος ὅσον ἀναβάντες, ὅπου δὴ καὶ ὁ δειπνος τετέλεστο, ἔθθα καὶ οἱ μαθηταὶ ἄνθρωποι τῷ φόβῳ τῶν φονεῦντων κατεδύοντο, τὴν πρὸς Σίμωνα Πέτρον ἐμφάνειαν τοῦ Χριστοῦ ἡδέως τούτοις κατήγγελλον· καὶ τάλλα δὲ περὶ τὴν Μαγδαληνὴν καὶ τὸν λίθον, καὶ τοὺς ταῖς ἐξάλλοις ἀστράπτοντας ἀγγέλους στολαῖς. Ἐκεῖνοι δ' αὖ τὰ κατὰ τὴν ὁδὸν διεξήσαν, καὶ ὡς κλύον τὸν ἄρτον διεγνώσθη αὐτοῖς· ἔθενεν τοι καὶ τάρachος οὐκ ἐλάχιστος ἱπὺν γέειρετο τοῖς παρ' ἀλλήλων ἐν ἀμφιβολίᾳ δὴ γενομένων. Τούτων δ' οὕτως ἀμφοσθητούντων τῷ τῶν διηγημάτων ξενίζοντι, ἐν τῇ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐσπέρῃ, τῆς ὀψίας ἐπὶ ἐπιπολαζούσης, τῶν τε θυρῶν ἐν τῷ ἀσφαλεῖ μενουσῶν, ἐδεδίεσαν γὰρ μὴ τις λάθῃ παραιοῦς, ἄνθρωπον ὁ Κύριος διαφερομένους ἐπὶ μέσῳις σταῖς, γαλήνην τε εὐθὺς ἐνίησι ταῖς ψυχαῖς· καὶ τὸν τάρachον καταστείλῃ, εἰρήνην αὐτοῖς, τὸ εὐνήθεας, ἐκπεθέγγετο· τὰς τε χεῖρας, καὶ τοὺς πόδας, πρὸς δὲ καὶ τὴν θείαν πλευρὰν ἀνεῖς ψηλαφῆν, τὸ τῆς ἀναστάσεως ἀμφιβολίαν ἀελύετο· ἐν βεβαίῳ καθιστάναί πληροφωρῶν, αὐτὸν εἶναι τὸν χθὲς καὶ πρότερον τοῖς ἡλοῖς ἐμπαγίντα, μὴ πνεῦμά τε ὄντα. Ἡ πῶς ἂν τὸ πνεῦμα σαρκὶ καὶ ὁσείοις προσχρήσται, ὡς ἐκεῖνος παρικείμενος ταῦθ' ἐωρᾶτο; Πῶς δ' ἂν καὶ ἀφ' ἡρήσται, ἀναφῆς παντάπασιν ὄν; Ἐγὼ τούτων, εἰμὶ, φησὶ, μεθ' ὧν ἄλλοι μετὰ.

(1) Non Lucam hunc, sed Nathanaelem fuisse, arbitratur Epiphanius.

Καὶ γε ὑμῖν ἔρτι πρῶτο· τὰς ἀπαρχὰς τοῦ Παρα-
κλήτου ἐκπνεῖν ταῖς ὕψεσι, λάβετε, λέγω, Πνεῦμα
ἄγιον· δι' οὗ καὶ κράτος ἔστι χαρίζομαι, λύειν τε καὶ
δεσμεῖν ὅτινι ἀνθρώπων ἀμάρτια κτείν γένοιτο. Γινώσκει
δὲ δὲ προσήκον, ὡς γὰρ μοι καὶ πολλὰκις ὑμῖν εἰρη-
μὲνον, ὡς οὕτω δεῖ γενέσθαι, παθεῖν τὸν Χριστὸν
τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ γράμματος, καὶ εἶσω τῆς σφετέρως
δόξης αὐτοῖς χωρηῖται. Ὡς ἂν δὲ μὴ τῇ ὕψει μόνον,
πρὸς δὲ τῇ ἀκοῇ τε καὶ τῇ ἀφῇ, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ γένοιται
τὰ πιστὰ σχοίηται, ὡς οὐ φάσμα, ἀλλ' ἐγὼ εἰμι, ὃ
ἥμῃς μὲν θανάτῳ, τάφῳ δὲ καθειργθεὶς, ἐκείθεν δὲ
τῇ θεῇ δυναστείᾳ ἀναβήσας, καὶ εἰ τι ὑμῖν πρὸς
τροφὴν σχέδιον, παρίτω. Καὶ οἱ μὲν μέρος προὔτιθε-
σιν ἰχθύος ὅπου, πρὸς δὲ καὶ μελὶ κηρίῳ σύμμι-
κτον· καὶ ὑπὸ ταῖς ἀπάντων ὕψεσι ταῖς χερσὶ τῶν
προκειμένων ἀψάμενος ἦσθε, καὶ πόματος ἀπειρό-
στο, τὴν ἐκ νεκρῶν τοῦ σώματος ἀνάστασιν ἐν
βελαιῇ τῇδε. Τὴν μὲν οὖν τοιαύτην τοῦ Σωτῆρος
ἐμφάνειαν πρὸς τοὺς μαθητὰς ὃ τε θεὸς Λουκᾶς καὶ
ὁ θεσπίσιος Ἰωάννης ἀρίστως ἐδηγγάλλσαντο. Τὰ δ'
ἐξῆς τούτων ὃ τῆς βροντῆς ὕψος ἐπεδρόντησιν.
Θωμᾶς γάρ, ὃ Ἀλβυμος ἦν τὸ ἐπώνυμον, τῇ ὀφιατί-
ρῃ οὐ παρῆν θεωρίᾳ τοῦ Ἰησοῦ· ὅθεν καὶ τῶν λοι-
πῶν ἐπαυήκοντι διηγουμένων σὺν χαρᾷ τὴν ὄψιν,
ἰδάνετο τε καὶ ἡδ.κῆσθαι ἥτο· καὶ τὴν ψυχὴν
ἐμερίζετο, ἐν ἀμφιβολίᾳ καθεστῶς, οὐ τοῖς λέγουσιν,
ἀλλ' ὅτι οὐδὲ ἀνέστη· πῶς γάρ, ἀνθρώπος· ὢν· καὶ
γε τοῖς λέγουσι διατίετο πόρρω πίστεως εἶναι, εἰ
μὴ γε καὶ αὐτὸς ἰδίας χερσὶ τὰς τῶν ἡλίων ἐπαφώ-
μενος τῆςδε, καὶ κατὰ τῆς πλευρᾶς εἶσω θῆτα·
τὴν χεῖρα, τάσφαλός σχοίῃ τῷ ψηλαφῶν. Ἐπεὶ δ'
ὀρθὴ ἐξ ἐκείνης ἡμέρας διέδραμε, τῶν θυρῶν ἐν
σχῆματι ἐπιζυγομένων, πάντων τε τῶν Χριστοῦ
ὁπαδῶν ἐπίσης τῷ δεξιῷ συνηθροισμένων, παρῆν δὲ
ἄρα τούτοις καὶ ὁ Θωμᾶς, αὐτοῖς δ' Ἰησοῦς ἀφοφῆτι
παραγίνεσθαι· ἡσυχῇ τε τῷ πνευματικῷ, καὶ τῷ
διὸν φάναι, θεοσιδεῖ ἐκείνῳ σώματι, μὴ τινὸς ἐμπο-
δῶν γεγονότος, ἐν μ. σοῖς τούτοις γενόμενος, τὴν ἐξ
ἑβους προσφώνησιν ἐπιφώνει. Εἰτα καὶ τῷ Διδύμῳ,
τὸ ἀμφιβολὸν διαλύων, καὶ δι' ἐκείνου πᾶσιν ἐνεί-
ασφαλεῖς τὰς κρηπίδας τῆς ἀναστάσεως, χεῖρας τε
καὶ πόδας καὶ τὴν πλευρὰν παραδείκνυ· ἀκριβῶς
τε ψηλαφῶν παρηγγύα τοὺς τύπους τῶν ἡλίων, καὶ
τὴν ἐς πολὺ τι βάθους τοῦσαν τῆς πλευρᾶς· ὅξιν.
Τὸν δ' ἐς τοσοῦτον τῇ ἀφῇ πιστωθῆναι, ὡς καὶ
Κύριον καὶ Θεὸν μεγάλῃ ἀναικτεῖν αὐτὸν τῇ φωνῇ.

nullo obstante impedimento, in medio eorum astans, consuetam sibi vocem profert. Deinde et Didymum dubiam ambiguitatem adimens, et per illum apud alios omnes certa firmaque jacens resurrexionis fundamenta, manus simul et pedes ipsumque latus ostentat, accurateque et dili-
genter pertractare jubet clavorum vestigia, et quæ satis alta erat, lateris fissuram. Itaque in tan-
tum illius fides ea contractatione est confirmata, ut voce magna et Dominum et Deum ipsum pro-
fiteretur.

ΚΕΦΑΛ. ΑΕ'.

Ὡς μετὰ τοῦτο ἐκ τῆς Τιβεριδίδος θαλάσσης
ἐφῶντῃ Πέτρῳ, Θωμᾷ, καὶ Ναθαναὴλ ἐν τῇ ἀγρῷ
τῶν ἰχθύων, ἐνθα δὴ καὶ τροφῆς μετέσχον.

Μετὰ δὲ τοῦτο Πέτρῳ πάλιν, Θωμᾷ τε καὶ Να-
θαναὴλ, τοῖς τε Ζεβεδαίου παισὶ, δυσὶ τε ἄλλοις ἐπὶ

an enim spiritus carne et ossibus uteretur? sicuti illi
illum habere viderent; aut quomodo attactum
admitteret, qui prorsus incontractabilis esset?
Itaque ego, inquit, sum, non prorsus omnique ex
parte mutatus. Atque equidem primus nunc pri-
mitias Paracleti vobis in faciem spirans, Accipite,
dico, Spiritum sanctum, per quem potestatem
etiam tribuo solvendi ligandique quicunque pecca-
verint homines. Convenit autem vos scire, id quod
sæpenumero vobis a me est dictum, sic omnia
oportuisse fieri, Christumque ex præscripto litte-
ræ pati, et ad gloriam **118** suam reverti. U
autem non oculis modo ipsis, audituque et tactu,
verum etiam gustatu, fidel confirmationem habea-
tis, quod scilicet non spectrum, sed ego ipse sim,
qui in ligno quidem mortuus, et in sepulcro clau-
sus fuerim, inde autem divina vi et potentia eva-
serim; si quid vobis in promptu est cibi, profera-
tur. Atque illi partem piscis assi, et mel favo suo
mistum, ei apponunt. Itaque in conspectu om-
nium, manibus, quæ proposita erant, carpens,
edit: et præterea potum degustat, ex mortuis
corporis resurrectionem confirmans. Et talem
quidem Servatoris apparitionem et exhibitionem
apud discipulos divi Lucas et Joannes optime in
Evangelii suis promulgarunt. Ea autem quæ porro
sequuntur, tonitrus illius intonuit. Thomas nam-
que, cui et Didymi cognomen erat, vespertino
spectaculo Christi non aderat. Quapropter cum
reliquis discipulis cum gaudio adveniens ei appa-
ritionem annunciarent, moleste cum sermonem
ferebat, atque injuria se affici putans, animo
propter fluctuantem opinionis ambiguitatem in
partes varias dividebatur, non modo ut annun-
tiantibus non crederet, verum etiam illum resur-
rexisse negaret. Qui enim id, homo cum esset, fa-
ceret? Quin et obnixè contra asseverantes contē-
debat, se non crediturum, nisi manibus ipse suis
clavorum fissuras attingens, manumque intra latus
immittens, rem ipsam per contractationem certo
deprehenderet. Postquam autem deinceps octava
advenit dies, foribus modo suo rite oclusis, sec-
tatoribus Christi omnibus simul ibi metu congre-
gatis (aderat autem cum eis et Thomas), rursum
D Jesus sine strepitu omni adest, taciteque spiri-
tuali, et ut uno verbo dicam, divino corpore illo,

119 CAPUT XXXV.

Ut posthac ad vars Tiberiadis Petro, Thomæ et
Nathanaeli apparuerit, in captura piscium: ubi
etiam cibum cum eis cepit.

Postea rursum Petro, Thomæ et Nathanaeli,
Zebedæi liberis, et duobus præterea aliis, in Ti-

heriadis mari capiendis piscibus occupatis, cernitur. Nox vero tota illis abierat, cum admodum laborassent, nihil autem prorsus ejus quod sperassent consecuti essent. Ceterum una cum diluculo Jesu appetente, et verriculum ad dextram immittere laxareque jubente, tanta vis piscium extrahitur, ut sagenam pertrahere non possent. Piscium igitur immensa opinionemque excedente captura, quisnam esset, qui in littore astabat, cognoscitur. Et Petrus continuo natis (circiter enim ducentos cubitos a terra aberant). Ardenti namque desiderio concitus ille, cum linteolo quod ei tum subito tempus suppeditaverat, lumbos circumcirca cinxisset, undis innatans, suavissimeque subinde aquam spiritu attrahens atque remittens, ad Christum contendit. Reliqui vero navi piscatoria remigantes, ad littus appellant. E navi itaque digressi, desideratum illum suaviter salutant et amplectuntur. Et ecce, in solo prunas et piscem cum pane positum cernunt, sanctorum scilicet angelorum, ut puto, manibus jentaculum præparatum. Jubentur præterea et ex recens capitis piscibus aliquid afferre ad epulas. At illi conscenso navigio, rete pertrahunt piscibus confertum, et numero et magnitudine præstantibus: ad centum enim quinquaginta et tres erant. Mirandum autem erat, cum tot et tanti illi essent, verriculum ruptum prorsus non esse: adeo ut eo ipso prodigio certo illis Dominum eum esse constaret. Quapropter magna inter se affecti sunt voluptate atque lætitia: et ille cum eis ex eo quod propositum fuerat, communicavit cibum. Enimvero, cum admirandum illud jentaculum finem suum haberet, non semel, sed iterum ac tertio Dominus Simonem interrogavit, an se plus aliis diligeret? non ille quidem rescire hoc volens (quomodo enim id ei opus esset, qui manifesta compertaque, etiam quæ nondum facta essent, haberet?), sed ut per triplicem expressam prosessionem, triplici maderetur negationi. **120** Ut autem ille celerissime amorem esse professus, hæcenus auditur se verum amoris indicium exhibiturum, quatenus re ipsa et opere rationales oves pasceret. Id vero tum demum fore, si animam quoque, sicuti ipse, pro illis ponere vellet: futurum enim, ut ipse ovibus præfectus, iidem per crucem Deum glorificaret. Id namque innuit verbum illud, juniorem ipsum quidem, quocumque voluisset, ivisse, senem autem alii manus ad vincendum præbiturum, viamque ad mortem ferentem, quam natura, vitam quam longissime producere cupiens, abhorreret, iurum. Intellexit ille quæ dicta fuerant, et discipulum eum qui super pectus Domini recubuerat, pone sequentem vidit. Itaque et de fine obituque ejus quesivit. Ceterum Dominus, eo, quod temere et frustra arcana inscrutabilis iudicii Dei inquirere et investigare vellet, acrius objurgato: Si eum, inquit, volo in præsentī vita cum corpore manere, donec veniam (casum Hierosoly-

της Τ. διερίδος θαλάσσης: περί τήν τῶν ἰχθύων διακονουμένοις ἄγαν, ἐπιτάσσεται. Νῦν μὲν γὰρ ὅλη αὐτοῖς ἀνηλίσχεται, κλεισται παπωνιχόσι, μῆδὲν δ' ὄλω; τῶν ἡλιπομένων ἔχουσιν. Ἄμα δ' εἰς τοῦ Ἰησοῦ ἐπιστάτης, καὶ χαλᾶν τὸ δίκτυον τοῖς δεξιῇς ἐκκαλουμένου, πλήθος τοσοῦτον ἰχθύων ἐβλήτο, ὥς μὴδ' εἴκειν αὐτοῦ; τὴν σαγήνην ἱκανῶς ἔχειν. Τῷ τοίνυν παραδίξῃ τῆς ἄγρας ὅστις εἴη γνωστὸς ὁ ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ, Πέτρον μὲν αὐτίκα εἶχεν ὁ πλοῦς· πήχυσι γὰρ διακοσίους τῆς γῆς ἀπειροτέλειαν· καὶ τῷ θερμῷ τοῦ πόθου διαπλοκόμενος, ὁδονίῳ ἐκ τοῦ σχεδὸν ἐδρεθέντι, τὰ περὶ τοὺς μηρούς κύκλῳ διαζωοσάμενος, ἀναφυσῶν ὥς ἡδιστα καὶ ἀναπνέόμενος, πρὸς Χριστὸν ἴστα. Οἱ λοιποὶ δὲ τῷ ἀκατίῳ πρὸς τὸ ξηρὸν διελαύνοντες ἤκου. Ὡς δ' ἀπέβησαν, καὶ τὸν ποδοσάμενον ἡδέως ἡσπάσαντο, ἰδοὺ ἐπ' ἐδάφους ὥρῳσιν ἀνθρακίαν καὶ ὀφάριον καὶ ἄρτον προκειμένα, χερσὶν ἁγίων, οἶμαι, ἀγγέλων τὸ ἄριστον ἐκείνο ἐξαιργασμένων. Ἐνεγκέιν μὲντοι καὶ ἀπὸ τῶν ἀρτίων καλῶν ἰχθύων διακαλούμενος πρὸς ἐστίασιν· καὶ δῆτ' ἀναδάντες, εἶκον τὸ δίκτυον. Ἐμπλεῶν δ' ἄρα ἦν ἰχθύων μεγάλῃ τε μεγίστων καὶ ἀριθμῷ πλείστον· αἱ τρεῖς γὰρ καὶ ν' καὶ ρ' τὸν ἀριθμὸν διαπέραινον. Καὶ τὸ δὲ θαυμάσιον, ὅτι γε καὶ πολλῶν καὶ τηλικούτων ὄντων τὸ μέγεθος, τὸ δίκτυον διαβρωγὸς οὐδαμῶς ἦν. Ὡς ἀνταυθὲν τὰς παλῆς ἐαχνησίων αὐτὸν εἶναι τῷ τεραστίῳ τὸν Κύριον, παρ' ἁλλήλων ἐν ἡδονῇ καθίσταναι, καὶ ἀμφὺς αὐτοὺς ἐκείνου τῶν παρακειμένων εἰς βρωσὴν μεταδιδόντες. Ἐκεῖ δὲ τὸ θαυμαστὸν ἐκείνο ἄριστον πέρας εἶχεν, οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ καὶ δις καὶ τρίς ὁ Κύριος ἀπαπειροτο τοῦ Σίμωνος, εἰ πλείω τῶν ἄλλων ἐρῶν αὐτοῦ, οὐ γινῶναι τοῦτο βουλόμενος (πῶς γὰρ ᾧ δῆλα καὶ τὰ μήπω γινώμενα;), ἀλλ' ἵν' ὁμολογίᾳ τρισσῇ τὸ τρίτον ἰσάτω τῆς ἀρνήσεως. Ὡς δ' ἐκείνος ὁδόντων ὁμολογῇ, ἐν τούτῳ ἤκουεν ἱκανῶς ἔχειν τὸ γνήσιον παριστάδην, εἰ γε ποιμάνοι ἔργῳ τὰ λογικὰ πρόβατα. Τὸ δ' ἔστιν, εἰ καὶ τὴν ψυχὴν ὥς ἐκείνος βούλοιο τιθεῖναι ὅπερ αὐτῶν· ἐπίσης γὰρ καὶ αὐτῷ ἐστὶν τῶν προβάτων ὁ παρισταμένῳ, διὰ σταυροῦ ἑλθόντι τὸν θέν· τοῦτο γὰρ ἠνέκα τὸ νέον μὲν ὄντα ὅπου γ' ἐθέλειν εἶναι, γερῶντα δὲ ἄλλῳ ζῶνυσθαι χεῖρας ἐκτείνοντα, καὶ τὴν πρὸς θάνατον ἀγεσθαι, ὅπου τῇ φύσει μὴ θέλητον, τὸ ζῆν ἐρημένη διηνεκῶς. Ὡς δὲ τῶν εἰρημένων συνήκε, τὸν κατόπιν ἐπόμενον Ἰησοῦ θεασάμενος τὸν ἐπιστήθιον μαθητὴν, καὶ περὶ τῆς τελευταῖας ἐκείνου διαπυνθάνετο. Ὁ δ' ὡς μάτην καὶ εἰς τὸς ἀνεπίστοις τῶν θεῶν κριμάτων τὸ βάθος ἀναβίβην καὶ ἐξιχνιάζειν ἐθέλοντα ἐπισκώπτων, Ἐάν αὐτὸν, φησί, ὅλλω τῇ παρούσῃ ἐμμένειν ζωῇ μετὰ σώματος ἕως ἔρχομαι, ἐπειδὴ τὰ κατὰ τὴν ἱερουσαλήμ, ἣ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐβλαβή παρουσίᾳ, εἰ τοῦτο πρὸς σέ; Εἰ, καθὼς ὠρίσθη; ἰαχολούθως ἐμοὶ πρὸς τὸν διὰ σταυροῦ θάνατον εὐτεπέμψου. Περὶ δὲ Ἰωάννου ἢ τινος τῶν ἁλλῶν οὐ σοί, ἀλλ' ἐμοὶ μέλλοσι. Κάντεῦθεν καὶ φήμη διέπτη, μὴ τὸν μαθητὴν ἐκείνον θάνατον κατεῖδεν. Τὴν γε μὴν τῶν πολλῶν ὑπόνοιαν διορθώμενος ὥς οὐκ ἑκατέρως ἐπαληθεύσαν, Ὅκχι εἴπεν

αὐτῷ, φθεῖν, ὃ Ἰησοῦς, ὅτι οὐκ ἀποθνήσκει· καὶ γὰρ θανέσκει μὲν ἐπὶ τῇ Θεομήτορι· αὐτίκα δὲ ζήσεται τε καὶ ἀναστήσεται ἐν ἀφάρτῳ οἰονεῖ σώματι, τὴν δευτέραν τοῦ διδασκάλου ἐκδεχόμενος παρουσίαν.

huit, discipulum illum mortem non visurum. Quam minusque veram ipse corrigens, Non dixit ei, inquit, Jesus, quod moriturus non sit; moriturus est enim eo, quo Dei Genitrix, modo: confestim vero reviviscet ac resurget, incorruptibili scilicet corpore alterum magistri expectaturus adventum.

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ΄.

Ὡς τελευτᾷ τὸν εἰς τὴν Γαλιλαίαν ὄρθην, καὶ ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἐλαιῶν περὶ τὸν ἀνελθόντα εἰς οὐρανόν, καὶ ἐκδόσαν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ.

Ἔπειτα, κατὰ τὸν ὄψλην Ματθαῖον, ἐν τῷ τῆς Γαλιλαίας ὄρει τοῖς ὀπτανέται· τὸ τε τῆς ἐξουσίας κράτος οὐρανοῦ καὶ γῆς δοῦσθαι πρὸς τοῦ Πατρὸς, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον δηλαδὴ, τοῖς ἐκδοῦντο· εἰς τε τὰ ἴθνη ποιεῖν προτρέπεται· μουσὶν τε καὶ βαπτίζεῖν εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος τοῦ· πιστεύοντες, τὰς ἐντολάς τε φυλάττειν ἀπίστας, καὶ μετ' αὐτῶν διατρίβειν πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς τοῦ νῦν αἰῶνος συντελείας. Μετὰ δὲ τοῦτο διὰ τῆς Βηθανίας ἐξάγει μὲν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν· καὶ τὴν ἐπαγγελίαν ὑποσχέται τοῦ Πνεύματος, ἐν Ἱερουσαλὴμ δηλαδὴ καθήμενος, ἕως οὗ τὴν ἀνωθεν πανοπλίαν ἐνδύσωνται. Τὰς γὰρ μὴν ἐξουσίας ὁπαγορεύσας τῆς ἀποστολῆς ἐντολὰς εὐλογίας τε, ὡς ἔχρηγ, αὐτοῖς μεταδούς, βλέπόντων αὐτῶν, εἰς οὐρανὸν ἀναφέρεται, φωταῖδους νεφέλης περισχοῦσης αὐτόν· καὶ ἀνελθὼν μετὰ τοῦ προσλήμματος θεωθέντος, ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς. Ἵνα δὲ μὴ διὰ λύπης αὐτοῖς τὸ πρᾶγμα γένηται· ὀδύνην γὰρ ἦν εἰκὸς ἐμβάλεῖν αὐτοῖς ἀπειρον, τὴν τοῦ διδασκάλου στήρῃσιν· καὶ τοῦτο ἐμῆλθον τῷ καλῷ ποιμένι· ἀγγέλους γὰρ διετοῖς ἐπιπέμπει, τὴν τε πρὸς οὐρανὸν ἀνοδὸν ὁπαγοῦντας, καὶ θαυμαστῆς τινος καὶ ἀρήγτου ἐμπαιλῶντας τῆς χαρμονῆς, τῷ αὐτῷ ἐπαγγελιασθαι ἔχειν οὕτω τοῦτον μετὰ περιφανοῦς τῆς λαμπρότητος. Ταύτην τοι καὶ προσκυνήσαντες, ἀσμενοὶ πάλιν οἰκαδε ἐπαύησαν, ἐν τῷ ὑπερῷ τὴν τοῦ Παρακλήτου ἐκδεχόμενοι παρουσίαν. Εὐχὴ δὲ ἦν αὐτοῖς ἡ διατριβὴ, ὡς καὶ Λουκᾷ τῷ ἑσπερ δοκεῖ· τὸν γὰρ κατάλογον τῶν ἐνδεκα ἀπαριθμωθέντων, εἰτα ἐπάγει· Καὶ οὗτοι πάντες ἦσαν προσκατερούντες ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει σὺν γυναιξὶ καὶ Μαρίᾳ τῇ μητρὶ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ σὺν τοῖς

morum, aut secundum adventum suum scilicet innuens), quid il ad te? Tu, quemadmodum tibi constitutum est, itidem ut ego, ad crucis mortem te para. De Joanne vero, aut aliquo aliorum, non tibi, sed mihi cura erit. Atque inde fama incre. quidem multorum opinionem tanquam importu- nam minusque veram ipse corrigens, Non dixit ei, inquit, Jesus, quod moriturus non sit; moriturus est enim eo, quo Dei Genitrix, modo: confestim vero reviviscet ac resurget, incorruptibili scilicet corpore alterum magistri expectaturus adventum.

CAPUT XXXVI.

Ut postremo in Galilæa sit visus: et cum in montem Olivæ conscendisset, receptus in cælum ad dextram Dei consederit.

Deinde, juxta sublimem Matthæum, ab eis conspicitur in Galilææ monte, et ibi a Patre potestatem summam cœli et terræ sibi, juxta humanitatem scilicet (1), traditam esse confirmat: eosque cohortatus, prodisci ad gentes omnes jubet, arcanis sacris initiandos: baptizandosque in nomen Patris et Filii et Spiritus sancti, credentes, præceptaque servaturos omnia: se quoque futurum cum eis per dies omnes, ad consummationem usque sæculi præsentis, pollicetur. Postea per Bethaniam eos in montem Olearum ducit, et promissionem Spiritus promittit, in Jerusalem videlicet sedentibus, expectantibusque, 121 donec militus divinarum omnia generis armorum spirituali apparatu instruerentur. Et cum præcipua mandata et munera functionis apostolicæ concionans exposuisset, benedictionemque eis, pro eo atque decebat, largitus esset, spectantibus eis, lucidissima nube circumdatus, in cœlos sublatus esset (2), et cum ea, quam receperat, accessione deificata, reversus ad dextram Patris consedit. Ne autem ea res mœrorem eis crearet (quod non iniquum esset, eos magistro orbatos immenso corripere dolore), et hoc ipsum pastori bono curæ fuit. Angelos enim duos demisit, qui reditum ejus in cœlos indicarent, admirandaque et ineffabili eos implearent lætitia, sic illum cum illustri magnificèntia reditum annuntiantes. Itaque adoratione peracta, libentes domum redeunt (3), et in cœnaculo illo Paracleti expectant adventum. Precatio autem eorum erat exercitium, ut divus Lucas testatur. Catalogo namque undecim discipulorum recensito, deinceps addit: Et omnes isti unanimiter constanter orationi et precationi incumbant, uno cum mulie-

(1) Et exinanitionis formam.

(2) « Ut corpus non tam in terrenis, sed in celestibus, et in Patris dextera collocaret. » Rufinus. « Hæc evangelici sacramenti et humane spei veritas est, humanam naturam corruptibilemque carnem, per hujus gloriæ demutationem in æternam esse transformatam substantiam. » (Hilar. Psal. cxliii.). « Unigenitus Filius si queritur, in sinu Patris evangelico spirita reperitur. » (Ambr. De incarn. Dom. sacr. cap. 15.). « Revera magnum et admirabile et stupore plenum est, carnem nostram sursum sedere, et adorari ab angelis et archangelis et Cherubin et Seraphin. Hoc sæpe in mente me-

cum versans, excessum patior, et majora de genere humano imaginor. Majora quippe video et clara exordia, nullam Deo satigente pro natura nostra. » (Chrysostomus, Hebr. ii.).

(3) Ut quidem conjectura colligere licet, post dies duos Hierosolyma sunt reversi in Sabbato. Hujus enim gratia et Sabbati habebant viam, ut divus Lucas dixit. Est autem Sabbati fieri passus bis mille, quantum videlicet castra a tabernaculo testimonii aberant; quemadmodum divinus constituit Moses. Sancta porro et divina ascensio die quinta est facta. (Niceph.).

ribus, et ipsa Maria matre Jesu, cumque ipsius fratribus, tantisper dum Paracletum decimo ab ascensione, quinquagesimo autem a tridua resurrectione die, substantialiter descendente acciperent.

CAPUT XXXVII.

Qua ratione tridua Domini fuerit resurrectio, qua item quadragesimo post die in caelos ascenderit.

Verum enimvero, fortasse quispiam eorum qui discendi studio nullum refugiant laborem, et ejusmodi rebus inquirendis delectantur, quaesierit, quam ob causam tertio quidem die Domini resurrectio, reditus autem in caelum quadragesimo peracta sit: decimo porro deinde, a sancta autem resurrectione quinquagesimo, Spiritus divinus, ita ut promissus fuerat, missus in apostolos descendit. 122 Arbitror enim nihil temere et casu aliquo, singulari quapiam consideratione, a Servatore Verbo, cum ratione et ordine decenti, ut par est, exsequenti omnia, factum esse: nisi quod propter cognitionis incomprehensibilis difficultatem humanae mentis ea superant capium. Mihi quidem nonnihil super intelligentiam ipsam et notitiam audenti, universitatis hujus Dominus resurrectionem suam propterea in diem tertium contulisse videtur: cum tres praecipui ordines, sive aetates hominum vitae, ex quo patria nostra ejecti sumus, numerentur, eorum nimirum qui ante legem datam, deinde qui sub lege ipsa, postremo qui post eos exsistite (qui etiam vitae, quae per gratiam est, participes sunt), quod is qui pro salute omnium mortem obeundam susceperat, restituere triduanam mundo vastitatem et direptionem debuerit, unicuique parti earum aetatum quasi signo impresso, libertate a corruptione et pernicie, accommodata convenientique proportionem descensus ad inferos, seu potius corporalis in sepulchro mansionis mortificationisque suae, confirmans. Quod si cui placeat, generis humani in principia elementaque sua resolutionem, ejusdemque restitutionem, ad causam Dominicae resurrectionis referre: et propterea quod ea a perfectrice rerum cunctarum Trinitate effecta sit, tribus, a Domino omnium, diebus mortem esse abolitam, affirmare: ab eo quoque nostra non dissentiet contemplatrix consideratio. Lazarus siquidem, mundanae corruptionis elementarisque resolutionis et regenerationis typus et exemplar, in fatalem se morti etiamnum obnoxium restituitur ordinem, quem in elementaribus eodem numero principiis ipse Christus constituerat. Quadragesimo autem die ad caelos paternumque revertitur thronum et figura, illis qui ex corruptione progeniti essent, per hunc numerum, quasi aetherum ductorem, aditum et ingressum ad sacra adyta permittit. Eam scilicet ob causam etiam nunc primogenitus ex mortuis factus Christus (1), immortalitatemque

αδελφοῖς αὐτοῦ· ἔως οὗ τὸν θεῖον Παράκλητον μετὰ δεκάτην ἡμέραν τῆς ἀναλήψεως, πεντηκοστῇ δὲ ἀπὸ τῆς τριημέρου ἐγέρσεως, οὐσιωδῶς κατιόντα ἐδέξαντο.

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΖ.

Τίτι λόγῳ τριημέρος μὲν ἡ τοῦ Κυρίου ἀνάστασις· μετὰ δὲ μ' ἡμέραν ἡ εἰς οὐρανὸς αὐτοῦ ἀνοδος ἐγείνεται.

Ἄλλ' ἴσως ἐν τις τῶν σφόδρα φιλοπνεῖν ἡρημένων, καὶ τοιοῦτοι· δὴ κατεξισταμένων, ἔροιτο, τίνας χάριν τριημέρος μὲν ἡ τοῦ Κυρίου ἀνάστασις, ἡ δ' εἰς οὐρανὸν αὐτοῦ ἀνοδος μετὰ τεσσαρακοστὴν ἡμέραν διαγεγόναι· δεκάτῃ δὲ τὸ ἐξ ἐκείνου καὶ πεντηκοστῇ δ' ἀπὸ τῆς ἱερᾶς ἀναστάσεως τὸ θεῖον Πνεῦμα τοῖς ἀποστόλοις ἐπιδίδωται, πεμπόμενον ὡς ὑπόσχεσις· ὅμοιαι γὰρ μηδὲν εἰπὴ, μηδ' ἀδωρῆτον, καὶ ὡς ἔτυχε τῷ Σωτῆρι πεπρωθῆαι λόγῳ, σὺν λόγῳ πάντα καὶ ἁρμονίᾳ, οἷα εἰκός, διεξάγονται, καὶ καὶ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν ὑπερβαίνει τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς γνώσεως. Δοκεῖ οὖν μοι τολμῶντι τοῖς ὑπὲρ ἔννοιαν τὸν ἀπάντων θεοπότην μετὰ τρίτην ἡμέραν τὴν ἀνάστασιν διαπραγματεύεσθαι, ὅτι περ τριπλῆς εὐσεφείας τάξεως τῆς τῶν ἀνθρώπων ζωῆς, ἀπ' οὐκ ἐκ τῆς πατρὸς ἡλᾶσθαι, καὶ τῶν μὲν πρὸ νόμου, τῶν δ' ὑπὸ νόμον, τῶν δὲ μετ' ἐκείνου, οἱ καὶ τῆς ἐν χάριτι ζωῆς μεταλήξασιν, τὸν ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας θανεῖν ἐλθόμενον, τρίτημερον ἐγκαίνισαι ἔχρην τῷ κόσμῳ καὶ τὴν ἀνάστασιν, ἐκαστῇ μοίρᾳ τοῦ γένους· τὴν

Dominus: quod et lex, rerum futurarum exemplar creaturae suae per restitutionem asserens, ad

(1) Primogenitus mortuorum et princeps vitae Dei. Nam Deus transiit in hominem, ut homo transeat in Deum. (Iren. lib. iv, cap. 59.)

supercoelesste nullaque manu factum, necnon omnium sacrorum sacratissimum ipsius Sanctum sanctorum splendide ac magnifice contendens recipitur.

ΚΕΦΑΛ. ΑΗ.

Α

123 CAPUT XXXVIII.

Ποῖον λόγον πεντηκοστῇ μὲν μετὰ Ἀνδρασιον, δεκάτῃ δὲ μετὰ τὴν Ἀνδληψιαν ἡμέρᾳ ὁ Παράκλητος τὸ θεῖον Πνεῦμα οὐσιωδῶς τοῖς ἀποστόλοις ἐπισημεῖ.

Quali ratione quinquagesima quidem post Resurrectionem, decima autem post Ascensionem die, Paracletus, divinus videlicet Spiritus, substantialiter ad apostolos venerit.

Τὴν γε μὴν πεντηκοστὴν εὐρίσκω, οὐχ ὅτι περ ἱερὰ καὶ ἐξ ἱερᾶς ῥίζης ἔχει τὴν γένεσιν, ἐκείνης τῆς ἡμέρας, ἐν τῇ πρὸς αὐτὴν ἀνακυκλῆσθαι ταύτην γεννώσης, ἥ ἀπὸ πάντων ἀνεπαύσατο ὁ δημιουργὸς ὑποτέρων βούλει τῶν ἔργων, τῶν τῆς ἐκδημίας, ἥ τῆς δημιουργίας· ἀλλ' ὅτι καὶ τύπον ἐπλήρου τῆς ἀφείσιμου καὶ ἀνεσπέρου ἡμέρας· διὰ τοῦτο καὶ παρ' οἷς τὸ παλαιὸν ἐπολιτεύετο γράμμα, ὥσπερ ἐν σκιᾷ προφαινομένη, εἰδίδω πάντων ἐλευθερίαν, ἐπὶ τοῦτο ἀριθμοῦ τοῦ τῶν ἐνιαυτῶν κύκλου καθισταμένου, δηλούντων, οἷμαι, τῶν τελουμένων, ὥς μετὰ τὴν ἐβδοματικὴν ταύτην περίοδον τῆς ἐκκλησίας καὶ βουλικῆς ἡμῶν ζωῆς ἐπιστήσεται ἐκείνη ἡμέρα, καθ' ἣν-τὴν εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατάστασιν ἀναλαβεῖν δεήσει, καὶ τὴν ἀνωθεν καὶ πρῶν ἐλευθερίαν. Ἐπεὶ οὖν καὶ νῦν ἡ τοῦ Πνεύματος ἐπισημία νέαν ἡμῖν ἤλθε βίβλου κατὰστασιν διαθήσουσα, καὶ πρὸς ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἀπὸ τοῦ σκότους τῆς ἐν τῇ παρόντι βίῃ νυχτὸς διεγείρουσα· διὰ τοῦτο ἐν ταύτῃ παραγίνεται ἡ ἡμέρα. Τὸ δὲ γε μετὰ τὴν ἀνοδὸν εἶναι δεκάτην, ὅτι ὥσπερ ἡ ἐβδόμη ἐφ' ἑαυτὴν κυκλουμένη, τὴν τῆς ἀφείσεως πεντηκοστῆς ἡμέραν προηγεῖται· οὕτως αὖθις καὶ ἡ τρίτη ἐφ' ἑαυτὴν ἀνακυκλουμένη, ταύτην ἡμῖν τὴν ἱερὰν ἡμέραν ἀνέτειλεν τῆς οὐσιωδούς ἐπισημίας τοῦ Πνεύματος. Ἦν δ' ἀκόλουθον ἄρα καὶ τοῦτο, οὐ μόνον διὰ τὴν τῆς θαρρείας τριτην, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ μέγα τοῦτο ἔργον τῆς τοῦ κόσμου ἐγέρσεως τριταῖος ὁ Λόγος διεπραγματεύσατο λόγοις μυστικοτέροις, ὥς μικρὸν ἀνωθεν διελάδομεν. Εἰρηται μέντοι τίσι, ὡς δεκάτῃ μετὰ τὴν ἀνοδὸν τὸ Πνεῦμα, ὁ ἄλλος Παράκλητος, ὅτι περ ἀνιόντι μετὰ τοῦ τεθεωμένου προσλήμματος τῷ θεῷ Λόγῳ, ἐκδότη τάξις τῆς ἐνεαριθμοῦ τῶν ἀγγέλων τελεταρχίας, προσιοῦσα καθ' ἐκαστήν, ὡς ὁμοῦ τῷ προσλήμματος γεγεννημένῳ, σὺναμα τῷ θεῷ Λόγῳ τὴν προσκύνῃσιν ἀφωσίον, τὰ τῆς καταλλαγῆς τοῦ ἡμετέρου γένους πανσόφως οἰκοδομήσαντι· καὶ τὸ μετὰ ταῦτα πέμπει τὸν θεῖον Παράκλητον ὡς ὑπόσχεσις. Οὕτω μὲν οὖν ἐπῆλθεν ἡμῖν περὶ τούτων εἰπεῖν. Οὕδιν γὰρ εἰκὴ οὐδὲ ἀθεώρητον ὁ Λόγος ἐπλήρου. Εἰ δέ τι καὶ ἄλλο μυστηριώδες ἔστιν, ἐπάξιον τῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ φιλήτητος, εἰδείην ἂν οἱ εἰς βάθος θεωροῖς ὀφθαλμοῖς τοῖς ἀπορρήτοις τῶν θεωρῶν τελουμένων ἐγκύπτοντες.

venit; nihil enim temere, aut citra singularem

insignis considerationis contemplationem, Verbum solum quod ipsa sacra, e radice sacra orium ducat, ex illa nimirum die, sua ipsius circulari in se ipsam revolutione emergens, qua die, ab omnibus quaecunque voluisset operibus, seu in peregrinatione sua, seu in mundi constitutione effectis, Creator ipse conquievit, verum etiam, quod typum et imaginem implevit perpetuæ illius omnisque vespere expertis remissionis diei. Quapropter etiam eis qui juxta veterem litteram vivebant, tanquam per umbram exhibita, libertatem rerum omnium concedebat, circulari annorum cursu in numero isto consistente: eisque rebus, quæ tum agebantur, indicantibus, post septimanum hunc satis ac servituti obnoxie vitæ nostræ circuitum, adventuram esse diem illam, qua in antiquum nos statum recipi, pristinamque et coelestem libertatem restitui oporteret. Cum itaque et nunc Spiritus sancti adventus ita comparatus sit, ut novum nobis vitæ modum præscriberet, et ad illam ipsam diem, ex obscura et caliginosa præsentis vitæ nocte, nos excitaret: ideo in hac ipsa advenit ille die. Decima autem ea est post Ascensionem dies, quod, sicuti septenaria in seipsam per circuitum reversa, quinquagesimam remissionis diem profert: itidem et tertia in seipsam revoluta, hanc ipsam nobis sacram substantialis Spiritus adventus diem creat. Erat quippe hoc sic consequens et consentaneum, non tantum propter divinam rerum omnium principis Trinitatem, verum etiam quod ingens hoc resuscitationis et restitutionis mundi opus quod tertium in Trinitate est Verbum, arcano admodum, ut paulo antè memoravimus, ratione peregit. Dictum præterea a nonnullis est, decima ab Ascensione die Spiritum, alium quippe Paracletum, propterea venisse, quod revertente cum deificata humanitatis accessione Deo Verbo, ex novenaria principum angelorum classe, ordo quilibet seorsum accedens, accessioni ei deificatæ una cum divino Verbo (1), debitam sacrarum atque præstiterit adorationem: quippe quæ res reconciliationem generis nostri sapientissime optimeque administravit: 124 et postea juxta promissionem, divinum missum esse Paracletum. Ad hunc quidem modum nobis hæc dicere in mentem

gloriam admirantur: letantur et delectantur in eo, quod forma servi reversa sit in formam Dei, et exinanitio humilitatis ad depositæ altitudinis redierit majestatem. (Cypr. Serm. Paschal.) Inde Theologus Pascha Domini dicit esse τὴν τῆς Τριᾶδος, hoc est, honorem sive decus Trinitatis.

(1) Descripta sunt hæc ex veteribus Græcis theologis. Quid vero ad ea dicent nostræ ætatis theologo, qui carnem Christi glorificatam, etc., in ordinem creaturarum redigant, et adorationem ejus in dubium vocant? Agunt in cælestibus paschalia gaudia ipsi angelici spiritus, et resurgens Domini

fecit atque implevit. Si quid vero est alterius arcani mysterii, abditarum secretarumque rerum Jesu amplitudine dignum, id illi viderint, quibus profundam altitudinem rerum ineffabilem divinitusque peractarum, acrioribus contemplationis oculis perspicere est concessum.

CAPUT XXXIX.

Quod et ipse Josephus Servatoris nostri Jesu Christi in decimo octavo libro Historiarum suarum mentionem fecerit, et quibus de eo verbis sit usus.

Atque equidem quæ de Christo in sacrorum Evangeliorum librum relata sunt, ut ea quam brevissime exponi potuerunt, ad hunc sese habent modum. Reliquum nunc esse puto, Josephum quoque, veritatis amantem apud Hebræos historicum, in medium producere, et quæ is in decimo octavo Antiquitatum libro de Servatore nostro Jesu Christo scripta reliquerit, primo huic historiarum libro, tanquam coronidem apponere. Cum enim de præcursore Joanne, ea quæ paulo ante recensimus, exposuisset, deinde de Christo verbis hisce ita scribit: « Exstitit eo tempore Jesus, vir sapiens, si quidem virum eum dicere fas est. Erat enim operum, opinionem fidemque omnem excedentium, effectus, et hominum eorum qui libenter veritatem complecterentur, magister. Multos enim simul et ex Judæis, et ex Græcorum superstitione, in disciplinam suam ascivit. Christus is fuit. Et cum eum, principum apud nos virorum delatione, Pilatus crucis supplicio affectisset, non tamen, qui ante eum erant complexi, consecrari supersederunt. Apparuit quippe illis tertio post die superstes ac rediivus, quandoquidem divini prophetæ et hoc et alia de eo admiranda vaticinati fuerant. Et ad hodiernum usque diem, quæ ab eo est cognominata, Christianorum gens non defecit. » Hæc Josephus.

125 CAPUT XL.

De divina humanaque oris corporisque figura et forma Servatoris nostri Jesu Christi.

Porro effigies formæ Domini nostri Jesu Christi, sicuti a veteribus accepimus, talis propemodum, quatenus eam crassius verbis comprehendere licet, fuit. Egregio is vivoque vultu fuit. Corporis statura ad palmos prorsus septem. Cesariem habuit subflavam, ac non admodum densam, leniter quodammodo ad crispas declinantem: supercilia nigra, non perinde inflexa. Ex oculis fulvis et subflavescentibus mirifica prominebat gratia (1). Acres ii erant, et nasus longior. Barbæ capillus flavus, nec admodum demissus. Capitis porro capillos tulit prolixiores. Novacula enim in caput ejus non ascendit, neque manus aliqua hominis, præterquam matris, in tenera dumtaxat ætate ejus. Collum fuit sensim declive, ita ut non arduo et extento nimium corporis statu esset. Porro tritici referens colorem (2), non ro-

(1) Gen. XLIX de Juda dicitur, *χαροποι οὗ ὄφθαλμοι αὐτοῦ ὡς ὄλῳ*, *fulvi oculi ejus a vino*. Fuerunt et Domino Christo oculi *χαροποι*, id est, suavi, splendescentes, nigroris habentes aliquid. Theo-

A

ΚΕΦΑΛΑ. ΔΘ'.

Ὅτι καὶ ὁ Ἰωσήπος μέμνηται τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ ἡ' αὐτοῦ συγγραφῇ· καὶ ὅλα περὶ αὐτοῦ αὐταῖς λέξεσιν ἱστορεῖ.

Ὅσα μὲν τῇ διαίτῃ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων βιβλίῳ περὶ Χριστοῦ ἀναγράφονται, ὡς συντεμόντα ἦν εἰπεῖν, τοῦτον ἔσχα τὸν τρόπον. Ἀκόλουθον δ' οἶμαι, καὶ τὴν φιλαλήθη παρ' Ἑβραίοις ἱστορικὸν Ἰωσήπον εἰ· μέσον προθέμενον, ὅλα περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διέξισιν ἐν τῇ ἡ' τῆς Ἀρχαιολογίας, ὡσπερ τινὰ κορωνίδα, τῇ πρώτῃ μοι τῶν ἱστοριῶν ἐπιθεῖναι· περὶ γὰρ τοῦ Προδρόμου Ἰωάννου διεξελθὼν, ὅσα μικρὸν ἀνωθεν διελάθεμεν, εἰτα καὶ περὶ τοῦ Χριστοῦ αὐταῖς λέξεσιν οὕτω φησὶ· « Γίνεται δὲ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον Ἰησοῦς, ἀνὴρ σοφὸς, εἰ γὰρ ἀνδρὰ λέγειν αὐτὸν χρή. Ἦν γὰρ παραδόξῳ ἔργῳ ποιητῆς, διδάσκαλος ἀνθρώπων τῶν ἡδονῇ τάληθῃ δεχομένων. Καὶ πολλοὺς μὲν τῶν Ἰουδαίων, πολλοὺς δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπηγάγετο. Ὁ Χριστὸς οὗτος ἦν. Καὶ αὐτὸν, ἐνδείξει τῶν πρώτων λόγων παρ' ἡμῖν, σταυρῷ ἐπιτετιμηκὸς Πιλάτου, οὐκ ἐπαύσαντο οἱ τὸ πρῶτον αὐτὸν ἀγαπήσαντες. Ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς, τρίτην ἔχον ἡμέραν πάλιν ζῶν, τῶν θεῶν προφητῶν ταῦτά τε καὶ ἄλλα περὶ αὐτοῦ θαυμάσια εἰρηκότων. Εἰσέτι τε νῦν τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τοῦδε ὄνομασμένων οὐκ ἀπλείπει τὸ φύλον. » Ταῦτα καὶ ὁ Ἰωσήπος.

C

ΚΕΦΑΛΑ. Μ'.

Περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ θαυμάσιας μορφῆς τε καὶ διαπλάσεως.

Ἡ μέντοι διάπλασις τῆς μορφῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς ἐξ ἀρχαίων παρειλήφαμεν, τοιάδε τις, ὡς ἐν τύπῳ περιλαβεῖν, ἦν. Ὁραῖος μὲν ἦν τὴν ὄψιν σφόδρα· τὴν γὰρ μὲν ἡλικίαν, εἰτὸν ἀναδρομὴν τοῦ σώματος, ἐπὶ ταπεινῶν ἦν τελείων, ἐπὶξανθον ἔχον τὴν τρίχα καὶ οὐ πᾶν θασίαν, μάλλον μὲν οὖν καὶ πρὸς τὸ οὐλον μετρίως πως ἀποκλίνουσαν. Μαλακίας δὲ γὰρ τὰς ὀφρῦς εἶχε, καὶ οὐ πᾶν ἐπιχαμπεῖς· τοὺς δὲ ὀφθαλμοὺς χαροποὺς τιμῆς καὶ ἡρέμα ἐπιξανθίζοντας. Εὐφθαλμος δ' ἦν καὶ ἐπὶ τὸν. Τὴν μὲντοι τρίχα τοῦ πώγωνος ξανθὴν τινα εἶχε, καὶ οὐκ εἰς πολὺ καθεμένην. Μακροτέρην δὲ τὴν τρίχα τῆς κεφαλῆς περιέφερεν. Οὐδὲ ποτε γὰρ ἔσχατος ἀνέβη ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, οὐδὲ χεῖρ ἀνθρώπου, πλην τῆς μητρὸς αὐτοῦ νηπιάζοντος. Ἠρέμα ἐπικλινῆς τὸν

dorus Gaza *fulvos* veritit in Aristotele, qui leonem oculos habere scripsit *χαροπούς*.

(2) De colore tritici maturescentis hoc intelligendum, qui cum moxica fuscitudine rubescit.

αἰχένα, ὥς μὴδὲ πᾶνυ ὄρθιον καὶ ἐντεταμένην
 ἔχειν τὴν ἡλικίαν τοῦ σώματος. Σιτόχροος δὲ, καὶ
 οὐ στρογγύλην ἔχων τὴν ὄψιν ἐτύγγανεν, ἀλλ'
 ὥσπερ τῆς μητρὸς αὐτοῦ μικρὸν ὑποκαταβαίνουσαν,
 ὀλίγον δ' ἐπιφοινισσομένην, ὅσον ὑποφαίνειν τὸ
 σεμνὸν τε καὶ συνετὸν τοῦ ἡθους καὶ ἡμερον, καὶ
 τὸ καθάπαξ ἀόρητον. Κατὰ πάντα δὲ ἦν ἐμ-
 φερὴς τῇ θεῷ καὶ πανασπλῆ ἐκείνου μητρὶ.
 Τὰυτα μὲν ἐν τούτοις. Περιέχει δὲ ἡ παρούσα μοι
 πρώτη τῶν ἱστοριῶν χρόνον ἐτῶν τριῶν πρὸς λ',
 ἀρξαμένη μὲν ἀπὸ τοῦ τεσσαρακοστοῦ δευτέρου
 ἔτους τῆς μοναρχίας Αὐγούστου Καίσαρος, ἥδη λή-
 γοντος, ὅτε καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς
 μετὰ σαρκὸς ἐκ τῆς ἀγίας προῆλθε Παρθένου·
 καταλήξασα δὲ ἄχρι καὶ τοῦ ἐννεακαιδέκατου ἔτους
 Τιβερίου Καίσαρος ἥδη καταρχομένου· ὁπνίχα B
 κόσμου μὲν ἔτος ἐφ' ὃ, ἀπὸ δὲ τῆς θεῆς τοῦ
 ἐπεραινέτο.

(1) Nicephorus, atque alii itidem auctores, pas-
 sionem Christi Jesu Salvatoris nostri, in decimum
 nonum imperantis Tiberii annum referunt : quo
 anno consules fuerunt Fur. Camill. Aruntius Scribo-
 nianus, et Cn. Domitius Enobarbus. At Lactantius,
Instit. divin. lib. iv, Tiberii, inquit, anno quin-
 decimo, id est, duobus Geminis consulibus, ante
 diem septimum Cal. Aprilium, Judæi Christum cruci
 affixerunt. Eorum consulum integra nomina fue-
 runt : C. Rubellius Geminus, et C. Fulvius Geminus.
 Lactantius Tertulliani sententiam est secutus, cu-
 jus hæc verba sunt in lib. *Adversus Judæos* : « Ti-
 berii quintodecimo anno imperii passus est Christus,
 annos habens quasi 50. cum pateretur, etc. Quæ
 passio perfecta est sub Tiberio Cesare, cons. Ru-
 bellio Geminio, et Rufino Geminio, mense Martio,
 temporibus Paschæ, die octavo Cal. April. die
 prima Azymorum : quo agnum ut occiderent ad ves-
 peram, a Mose fuerat præceptum. »

(2) Hic mihi ingenue fatendum est, cum ingen-
 tem esse viderem inter veteres et novos chronologos
 et temporum observatores dissonantiam, annis a
 condito mundo notandis, me in Nicephori nostri
 prioris editionis libris ubique mille annos detra-
 xisse, ut notatio ejus et computatio propius ad

tandam aut acutam habuit faciem, sed qualis ma-
 tris ejus erat, paulum deorsum versum vergentem,
 ac modice rubicundam : gravitatem atque pruden-
 tiam cum lenitate conjunctam, placabilitatemque
 iracundiæ expertem præ se ferentem. Persimilis
 denique per omnia fuit divinæ et immaculatæ suæ
 Genitrici. Ac hæc quidem hæcenus. Complectitur
 autem primus hic historiarum liber annos triginta
 tres, initio sumpto a quadragesimo secundo Au-
 gusti Cæsaris jam senescentis imperii anno, quo
 Dominus noster Jesus Christus cum carne ex
 sancta processit Virgine : sine autem in decimum
 nonum (1) Tiberii Cæsaris Imperantis annum desi-
 nente. Qui quidem a mundo condito (2) quinque
 millesimus quingentesimus tricesimus nonus, a na-
 tivitatem autem Domini tricesimus tertius fuit (3).

Κυρίου γεννήσεως τρίτον πρὸς τοῖς τριάκοντα

recentiorum quas e sacris Bibliis acceperunt ratio-
 nes, accederet. Sed in posteriore ista et accuratiorē
 editione, millenos eos annos ubique restitui, ita ut
 in Græco exemplari positos reperi. Feci id ea po-
 tissimum adductus ratione, quod et Lactantium et
 Augustinum viderem scripsisse, ætate eorum sex-
 tum mundi millenarium cucurriasse. Lactantius,
 lib. *Instit.* vii, cap. 14 : « Sciant, inquit, philoso-
 phi, qui ab exordio mundi sæculorum millia enu-
 merant, nondum sextum millesimum annum esse
 conclusum, quo numero expleto consummationem
 fieri necesse est, et humanarum rerum statum in
 melius reformari. » August. *De civit.* lib. xx, c. 7,
 de mille annis Apocalypseos scribens, « In ultimis,
 inquit, annis mille ista res agitur, id est, sexto an-
 norum milliario, tanquam sexto die, cujus nunc
 spatia posteriora volvuntur, seculo deinde Sab-
 bato, quod non habet vesperam. » A qua ratione
 non multum annotatio Nicephori annorum mundi
 discrepat.

(3) Neoterici chronologi admodum a veteribus
 discrepant. Quorum quidam hunc annum mundi
 conditi censent esse 3995. Theodorus Bibliander
 ponit 4011.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΧΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Β΄.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS II.

130 CAPUT I.

Ut post ascensionem Domini Matthias pro Juda in numerum duodecim apostolorum sit cooptatus.

Primo libro, quæ opus fuit, de Verbi divinitate, et doctrinæ Christianæ antiquissima origine, quod videlicet institutum ex præscripto Evangelii vivendi, una cum ipso mundo exstitit, a veteribus Deo dilectis hominibus, quasi per ambram frequentatum: præterea quod appellationes Servatoris nostri in magnum antiquitus fuerint honorem, et quomodo Judæorum regnum jam inde ab initio ad Herodem usque sit deductum: tum autem de apparitione et præsentia Servatoris Christi in terris, simulque de vita et institutis ejus: insuper de apostolorum electione, de baptismo, divina passione, resurrectione, et reditu ejus in cælos, denique de restitutione mundi exposuimus. Deinceps ea quæ post ascensionem Servatoris acta sint, breviter percurramus, rebus apostolorum gestis statim immorantes, ubinam et quomodo salutiferum Verbum per habitabilem orbem increbuerit, quaslibet etiam uniuscujusque eorum per Spiritum effectiones et opera, et quem quisque vite finem habuerit, quasve ex gentibus constituerit Ecclesias; postremo quibus functionis suæ illi reliquerint successiones. Eaque partim ex divinis Litteris collegimus, partim ex aliis historicis, ut sese **131** quisque locus dabit, afferemus. Itaque sacri et divini apostoli, cum ex monte Oliveti in domum Joannis evangelistæ ad Sion sitam (ubi quoque Dei Genitrix a virgine eodemque discipulo servata usque ad vitalem obitum ejus, ut antiquitus fama obtinet, vixit) reversi essent, orationique et precationi

A

ΚΕΦΑΛ. Α΄.

Ὅτε μετὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀνάληψιν Ματθαῖος ἀντὶ τοῦδα τῶ τῶν δώδεκα ἀποστόλων συγκυρῶν ἐκλήθη χορῶν.

Ἰδίᾳ μὲν οὖν ὅσα γ' ἐγράψην περὶ τῆς θεολογίας καὶ τῆς ἀρχαιότητος τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος· ἐτι δε ὡς σύγχρονος ἦν ἡ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον πολιτεία τῶ κόσμῳ, παρὰ τῶν πάλαι σκυθεῶς θεοφιλῶν ἐνεργουμένη ἀνδρῶν· καὶ ὡς αἱ κλήσεις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν δι' αἰδούς ἤγοντο καὶ τοῖς παλαιοῖς· καὶ περὶ τῆς ἀνωθεν εἰς αὐτὸν Ἡρώδην καταβολῆς ἀρχῆς· καὶ μὴν καὶ περὶ τῆς εἰς γῆν ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος, Χριστοῦ, τῆς τε πολιτείας καὶ ἀγωγῆς, καὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἐκλογῆς, οὐ μὴν δε ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τοῦ θεοῦ πάθους αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ εἰς οὐρανούς αὐτῆς ἀνάβου τοῦτου καὶ ἀποκαταστάσεως, ἐν τῷ πρώτῳ διεξήλθομεν τόμῳ. Ἐξῆς δ' ἂν εἴη τὰ μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος γεγενημένα συντεμέντας διαδραμεῖν. Πράξεισι τῶν ἀποστόλων ἐμφιλοχωροῦντας, ὅπη τε καὶ ὅπου· ὁ σωτήριος· λόγος τὴν οἰκουμένην διέδραμε, τὰς τε καθ' ἕκαστον αὐτῶν τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας· καὶ οἱ καὶ οὗτοι τέλει χρησάμενοι, τὰς ἐξ ἐθνῶν κατεστήσαντο Ἐκκλησίας· ἑτέροις τὰς αὐτῶν καταλιπόντας διαδοχὰς, τὰ μὲν ἐκ τῶν θείων γραμμάτων ἐρανίζοντο, τὰ δε καὶ ἐξ ἄλλων ιστορικῶν πορίζοντο, ὡς ἐν τοῖς τόποις γινόμενοι λέξομεν· καὶ τοίνυν τῶν θείων καὶ ἱερῶν μυστηρίων ἀπὸ τοῦ Ἐλαῖωνος ἐπίσω ἀναστραφέντων εἰς τὸν ἐν τῇ Σιών οἶκον Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, ὅπου δὴ καὶ τὴν Θεοδόκον, πρὸς τοῦ παρθένου καὶ μαθητοῦ φυλαττομένην, ἀχρι δὲ καὶ τῆς ζωοφόρου αὐτῆς τελευτῆς λόγος ἀρχαῖος τὴν διατριβὴν ἔχειν ἐτι κρατεῖ· δεήσει τε καὶ ἰπρο-

B

C

εὐχὴ προσανεχόντων μετὰ μικρὸν ὥσπερ ἤθροισαν, Πέτρος δὲ μετὰ τὸν δώδεκατον ἀριθμὸν τῆς ἀποστολικῆς ἐκλογῆς ἀναπληροῦν ὥσπερ δεῖν· καὶ δὴ τοὺς λόγῳ καὶ ἔργῳ διαφανεῖς ἐκ τῶν ἐβδόμηκοντα, δύο δὲ ἦσαν οἱ τοῖς, προέστα ἐκάτερον, ὡς ἓν αὐτῶν ἀντὶ τοῦδα, ὅς τὸν οὐ καὶ ἐκείνου διδάσκαλον, τὸν τόπον τῆς διακονίας μεταλαγίσαι. Ἰούστος δὲ καὶ Ματθίας οἱ ἐπιλεγέντες ἦσαν. Ἰερῶν δὲ κλήρων εὐχὴ τῇ προσηκούσῃ γεγεννημένων, ὥστε δὴ τὸν ἀποχρῶντα τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου ψήφῳ τῇ ἀνωθεν τεκμηρίῳ δὴ τινι ἐκφανθῆναι εἶναι, ὁ κλήρος ἐπὶ Ματθίαν ἐχώρει· καὶ εὐθὺς τὸν ἄγιον ἐπλήρου χορδὸν, τῇ δωδεκάδι τῶν ἀποστόλων ἀναριθμῶς καταστάς ταῖς τῶν χειρῶν ἐπιθέσσει.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Περὶ τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐν τῇ Πεντηκοστῇ ἐπελευθέρως· καὶ τῶν γενομένων τοῖς ἀποστόλοις σημείων· καὶ περὶ τῶν πιστῶν ὁμοφροσύνης καὶ διαγωγῆς· καὶ τῆς τῶν ἑπτὰ διακόνων προχειρίσεως.

Καὶ δὴ δεκάτῃ μὲν ἡμέρᾳ παρῆν μετὰ τὴν Ἀνάληψιν, πεντηκοστῇ δὲ μετὰ τὴν Ἀνάστασιν, καὶ ἄνθρωποι πάντες τῷ ὕπερφῳ ἦσαν. Καὶ εὐθὺς, τρίτῃ δὲ ὥρᾳ τῆς ἡμέρας ἦν, ἥχός τις βίαιος ἔβηκετο, ῥεούσης ὥσπερ ἀγνῆς πνοῆς, τὸν τε οἶκον ἅπαντα ἐμπιπλῶν· καὶ πυρὸς δὲ γλώσσαις τοῖς μαθηταῖς ἱσάριθμοι διαμερισθεῖσαι, ἔφ' ἐνὶ τοῦτων ἐκάστῳ ταῖς κορυφαῖς προσκαθήμεναι ἐώρωντο. Κάντεῦθεν πλήρεις τοῦ παναγίου γενομένοι Πνεύματος, γλώσσαις διαφόροις ἐλάλουν τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, καὶ τὴν Ἰησοῦ θεότητα τοῖς ἐνδοξαμοῦσιν ἐκήρυττον. Συνεχούθῃ γάρ, φησί, τὸ πλῆθος τῷ τῆς βροντῆς ἥχῳ, καὶ περὶ τὸ δωματίον ἔθειον, τὸ διάφορον ἐνωτιζόμενοι τῶν γλωσσῶν. Παρῆσαν γάρ ἐξ ἀπάσης γῆς σχεδὸν διὰ τὸ τῆς ἡμέρας ἐπίσημον Πάρθοι, Μήδοι καὶ Ἑλαμίται, Σύροι τε ἅμα καὶ Ἀραβες, Ῥωμαῖοι καὶ Ἰουδαῖοι, Φρύγες καὶ Καππαδόκαι· καὶ τοσοῦτον κατάπληκτοι ἦσαν τῷ θαύματι, τῷ τοὺς μὲν συνίναι, τοὺς δὲ μὴ, ὥς καὶ μέθην ἐγκλεῖν ἐκείνοις, καὶ διαλοδορεῖσθαι τῇ ποικίλῃ καὶ διαφόρῳ τῶν πυνθανομένων διαμιλλᾷ. Οἱς δὲ θεὸς Πέτρος θεσπέσιον ἀνοίξας στόμα, καὶ τὸ τῶν γλωσσῶν ὑποδεικνύς αἰτίον, μὴ τὸν οἶνον ἐλεγεν εἶναι, τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον, ὃ διὰ τοῦ θεόπτου ἐπήγγελλται Ἰωὴλ, ταῖς ὑστάταις τῶν ἡμερῶν ἐκχεῖν Θεὸν ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· καὶ παρίστα τὸν λόγον, λόγοις ἀδαμαντίνους τὰ κατὰ τὸν Σωτῆρα διεξίψιν. Καὶ προετρέπετο πᾶσι μεταμελῆ χρῆσθαι, καὶ ἐπὶ τῷ σωτηρίῳ τοῦ Ἰησοῦ ὀνόματι βαπτίζεσθαι, καὶ τὸ Πνεῦμα λαμβάνειν· αὐτοῖς γὰρ εἶναι τὴν ἐπαγγελίαν καὶ τοῖς τέκνοις τούτων διεσέσθαι, καὶ οὗς ἂν ὁ Κύριος προσκαλέσεται. Καὶ αὐτίκα ὥσπερ τρισχλίοι τῷ θείῳ προσήλθον βαπτίσματι, οἱ καὶ τῇ κοινωνίᾳ διδάχῃ τε ἅμα καὶ προσευχῇ καὶ συνέστισι τῶν ἀποστόλων προσέμενον. Καὶ πολλῶν σημείων διὰ τῶν θείων ἀποστόλων

A vacarent; paulo post, cum eo quasi centum et viginti convenissent homines, Petrus, concione habita, primus duodenarium apostolicæ electionis numerum suppleendum esse arbitratur: et ex septuaginta illis, qui et sermone et opere illustres essent, duos producit, ut ex eis alter pro Judæa, qui suum ipse prodiderat Magistrum, locum ministerii sortiretur. Justus et Matthias delecti isii erant. Cum autem sortes misse essent, adhibita congruenti oratione, ut, qui idoneus verbi ministerio esset, cœlesti suffragio et iudicio declararetur, sors in Matthiam pervenit. Ita sacratus ille numerus suppletur, Matthiasque impositione manuum duodecim apostolis adscribitur.

B

CAPUT II.

De Spiritus sancti ipso die Pentecostes subito adventu, et miraculis per Apostolos editis. De fidelium unanimitate et vita, et de septem diaconorum seu ministrorum electione.

Etiam decima ab Ascensione, quinquagesima autem ab Resurrectione aderat dies, omnesque una in cœnaculo congregati erant: cum derepente tertia diei hora sonitus ingens, tanquam vento subito et vehementi flante, exauditur, totamque is complet domum, et linguæ igneæ pari cum discipulis numero dispersitæ, in uniuscujusque vertice considerare videntur. Itaque illi sanctissimo Spiritu pleni, variis linguis gloriam Dei loquuntur, divinitatemque Jesu eis qui confluebant, deprædicant. Accurrebat enim, inquit, multitudo ad tonitruum sonitum, et circum domum eam eurrebat, varietatem audiens linguarum. Aderrant quippe tum ibi, propter diei celebritatem, ex omni prope orbe, Parthi, Medi et Elamitæ, Syri simul et Arabes, Romani et Judæi, Phryges et Cappadoces. Et illi usque adeo miraculo eo sunt consternati, quod quidam loquentes intelligerent, quidam vero minus, ut ebrietatem quoque eis probrose objicerent, et vario multiplicique percunctantium colloquio conviciarentur. Ad quos divus Petrus, 132 divino aperto ore, causam varietatis linguarum indicans, non vinum id, sed Spiritum sanctum esse dicebat, qui per spectatorem Dei Joel promissus esset, extremis videlicet diebus eum a Deo super carnem omnem effusum iri. Oraculumque id allegans, firmissimis sermonibus Servatoris res gestas confirmabat, omnesque cohortabatur, ut per pœnitentiam resipiscerent, in salutifero Jesu nomine baptizarentur, et Spiritum acciperent. Ipsi enim, liberisque eorum, et quos præterea Dominus vocasset, promissionem peculiarem esse confirmabat. Et confestim ad tria millia hominum ad divinum accedunt baptismum, qui etiam inde per communionem in doctrina simul et oratione, atque etiam mense participatione cum apostolis perseverabant.

¹¹ Joel 11, 28.

Et cum multa miracula per divos apostolos ederentur, timor animum omnem occupabat. Multi porro facultates suas vendentes, ad apostolorum pedes ponunt, et quæ ad necessarium usum essent, duntaxat capiunt. Communia quippe omnia erant omnium, et uno vivebant in loco: neque cuiquam dicere licebat, se quidquam habere proprii. Quod sane cum Ananias et Saphira audendum sibi putarent, ut qui divino mentiti essent Spiritui, repentina morte tolluntur. In templo quoque conveniebant, laudibus Deum vehementes, et cibum cordis simplicitate communem habentes. Quamplurimi autem ad divinum admittebantur lavacrum, et divina vis atque virtus apostolos conseqnebatur: nihil prorsus erat malorum, quod non presentia et tactu illorum celerrime diffugeret. Itaque proforibus et sub dio in plateis deponebantur, qui diuturnis confecti erant morbis, ut saltem umbræ Petri participes facti, ab ea qua premebantur ægitudine liberarentur. In quibus ille quoque fuit, qui a nativitate sua pedum usu privatus, ad templum decumbebat: tactu enim apostolicarum manuum, artubus recuperatis exsillire est visus. Inde vero contra eos invidia exoritur, quæ nomen Jesu profundo silentio premendum hortabatur. Illis autem id haudquaquam tolerandum fuit. Cum ergo multa cum libertate verbum publicitus prædicarent, in publicam concijciuntur custodiam. Cæterum per angelos inde educti, et templum ingressi, idem quod antea facere pergunt. Deinde ab Anna et Caipha concilium cogitur: **133** et qui facile apud eos princeps erat Gamaliel ²², non prohibendum apostolorum opus esse suadebat, hortabaturque, coalescere et obtinere id necessario oportere, si ita Deo visum esset: etiamque atque etiam videntum eis esse dicens, ne bellum contra Deum susciperent. Theudam quoque quemdam et Judam Galileum in medium afferebat, qui censui et descriptioni primæ, multitudinis manu coacta, restitisset: et, quod contra voluntatem Dei conatu suo venisset, periisset. Tum illi apostolos plagis multandos curant: et absolutis, ne quid posthac in nomine Jesu vel dicerent, vel facerent, præcipiunt. Sed enim cum ingens magis magisque ad fidem conflueret multitudo, indignatio in ea et murmur Græcorum exoritur, quod viduæ eorum despicerentur. Ita Stephanus, et cum eo sex viri, divini participes Spiritus, precatione et manuum impositione ad ministerium publicum delecti ordinantur. Ipsi vero apostoli soli sibi verbo vacandum esse statuunt.

CAPUT III.

De ordinatione Jacobi fratris Dei, et expositio de genere Josephi, sponsi Mariæ et Joannis Baptiste, nec non sanctissimæ Dei Genitricis: ex scriptis Clementis collectoris, Evodii, et Hippolyti, qui apostolorum successores fuerunt, decrepta.

Sane quidem et Jacobum, qui frater Domini dicebatur, quod sponsi Josephi filius is, et mater Jesu sponsa Josephi esset, propter excellentem

²² Act. v, 39.

γεγεννημένων, δὲος ἐπὶ πάσῃ ψυχῇ ἦν. Πολλοὶ δὲ τὰ προσόντα διαπικράσκοντες, τοῖς ποσὶ τῶν ἀποστόλων ἐτίθουν, καὶ τὸ πρὸς χρεῖαν μόνον λαμβάνοντες ἦσαν. Κοινὰ δὲ πάντα ἦν τοῖς πᾶσιν, ὁμοῦ τε ἔσαν, οὐδενὶ τε ἐξῆν εἰπεῖν ἑῷν τι κακῆσθαι· ὁ δὲ τ' Ἀνανίας καὶ Σάπφειρα πράττειν νομίσαντες, ὡς τῷ θεῷ διαφυσάμενοι Πνεύματι, ἀφνης ἀνάρπαστοι θανάτῳ ἐγένοντο. Καὶ τῷ ἱερῷ δὲ ἅμα συνέγοντο, αἰνοῦντες μὲν τὸν θεόν, καρδίας δὲ ἀπλότῃ τῆς τροφῆς συμμετέχοντες. Ὡς πλείστοι δὲ προσήσαν τοῦ θεοῦ βαπτίσματος ἀξιούμενοι, θαλά τε δύναμις τοῖς ἀποστόλοις παρεῖπτο· καὶ οὐδὲν ἦν τῶν δεινῶν, ὃ μὴ τῇ παρουσίᾳ καὶ ἀφῇ ἐκείνων ὡς τάχιστα ἐραπέευσεν. Προδύκαινο τολῶν ἐπὶ θυρῶν καὶ ἐν ὑπαίθροις οἱ χρόνιαι νόστοι ἐκδαπανώμενοι, ὡς ἂν γε, σκιάς τοῦ Πέτρου ἡμίροηκότες, τὸ πείζον ἀπόδονται· σὺν οἷς καὶ ὁ τοῦς πόδας ἐκ γενέσεως πεπηρωμένος, καὶ τῷ ἱερῷ προσεδρεύων, τῇ τῶν ἀποστολικῶν χειρῶν ἀφῇ ἀρτιμελής καὶ ἀλλόμενος ἀνεδείκνυτο. Ἐντεῦθεν καὶ τούτοις φόβος ἐφύετο, καὶ τὸ τοῦ Ἰησοῦ ὄνομα σιγῆς βυθοῖς ἐγκαταβύειν προὔτρεποντο. Τοῖς δ' ἀνασχέτον ἦν οὐδαμῶς· ἀλλ' αὖθις τὸν λόγον παρρησίᾳ κηρύττοντες, ἐν τηρῇσι δημοσίᾳ καθίστανται. Ἀγγελικῇ δὲ δυναστείᾳ ἐξάγονται· καὶ τῷ ἱερῷ γενόμενοι, τὰ ὅμοια διεπράττοντο. Συνέδριον ἐπὶ τούτοις τοῖς περὶ τὸν Ἀναν καὶ Καϊάφαν καθῆστο· καὶ ὁ παρ' ἐκείνοις τὰ πρῶτα ἔχων, Γαμαλιήλ οὗτος ἐλέγετο, ἀφίνειν μᾶλλον τὸ κατὰ τοὺς ἀποστόλους ἔργον παρῆναι καὶ συνιστάσθαι· συνίστασθαι γὰρ ἀνάγκη, εἰ θεῷ βουλομένῳ ἔστι· Μὴ καὶ θεομαχεῖν ὁμῖν γένοιτο, σκοπεῖν χρῆ, ἐπιλέγων. Καὶ θεῶν τινα καὶ τὸν Γαλιλαῖον Ἰούδαν τῷ μέσῳ παρῆγε τῇ πρώτῃ ἀντιστάντα ἀπογραφῇ, καὶ πλῆθος ἐπεικυσάμενον· καὶ διαφθαρέντας, τῷ μὴ κατὰ βούλησιν ἐνηργηκεῖναι θεοῦ. Καὶ οἱ μὲν πληγαῖς ὑποβαλόντες τοὺς ἀποστόλους, ἀπέλυνον, μὴ ἐπὶ τῷ Ἰησοῦ ὀνόματι πράττειν τι ἢ λέγειν παρεγγυώμενοι. Στίλους γε μὴν ὡς πλείστου τῇ πίστει συρρέοντος, γογγυσμὸς πρὸς τὸν Ἑλληνιστῶν ἦν, ὡς τῶν σφετέρων παρεωραμένων χερῶν. Καὶ δῆτα οἱ περὶ Στέφανον θεοῦ μέτοχοι Πνεύματος, ἐπὶ τὰ δὲ ἦσαν, εὐχῇ τε καὶ ἐπιθέσει χειρῶν διακονοῖν τοῖς κοινοῖς ἐπιτρέπονται· ἐκεῖνοι δὲ τοῦ θεοῦ λόγου μόνου προσεστῖναι

δὲ ἐν ἔκρινον.

ΚΕΦΑΛΑ. Γ'.

Περὶ τῆς χειροτονίας Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ καὶ διήγησις περὶ τοῦ γένους Ἰωσήφ τοῦ μνηστορος καὶ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, καὶ τῆς ἀγνῆς Θεομήτορος· ἐκ τῶν Κλήμεντος τοῦ στρωματώχου, Εὐδωδίου τε καὶ Ἰακώβου, οἱ διάδοχοι τῶν ἀποστόλων ἐγένοντο.

Καὶ δὴ καὶ Ἰακώβον, ὃς τοῦ Κυρίου ἀδελφὸς ἐλέγετο, διτι περ τοῦ μνηστορος Ἰωσήφ καὶ· ἐτύγχανεν ὢν, μνηστήδ ὃς οἱ αὐτῷ ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ· τοῦτον

ὄν τὸν Ἰάκωβον, ὃν τῷ περίοντι τῆς ἀρετῆς καὶ τοῖς λοιποῖς προτερήμασι Δίκαιον ἅπαντες ἐπικάλουν, τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκκλησίας πρῶτον τὴν ἐπίσκοπὸν ἔχειν τρεῖς. Καὶ μαρτυρεῖ Κλήμης ἐν ζ' τῶν Ὑποτυπώσεων ὁ στρωματεὺς, οὕτως γράφων· « Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος, ὡς ἂν καὶ ὑπὸ τοῦ Κυρίου προτετιμημένους, μὴ ἐπιδιχάζεσθαι δόξης· ἀλλὰ Ἰάκωβον τὸν Δίκαιον, ἐπίσκοπον τῶν Ἱεροσολύμων ἐλέγχει. » Ἐν δὲ τῷ ἐδόμῳ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἐστὶ καὶ ταῦτα περὶ αὐτοῦ διεξέρχεται· « Ἰακώβῳ τῷ Δικαίῳ καὶ Ἰωάννῃ καὶ Πέτρῳ μετὰ τὴν ἀνάστασιν παρέδωκε τὴν γνῶσιν ὁ Κύριος. Οὗτοι δὲ τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις παρέδωκαν· οἱ δὲ λοιποὶ ἀπόστολοι τοῖς ἐβδομήκοντα· ὧν εἰς ἦν καὶ Βαρνάβας. Αὗτο δὲ γεγόνασιν Ἰάκωβοι· εἰς ὁ Δίκαιος, ὁ κατὰ τοῦ περυγίου βλήθεις, καὶ ὑπὸ κναφῆος ξύλῳ πληγείς εἰς θάνατον· ἑταίρος δὲ ὁ κατατομηθείς. » Αὐτοῦ δὲ τοῦ Δικαίου καὶ οὐδὲ Παῦλος μνημονεύει γράφων· « Ἐτέρων δὲ τῶν ἀποστόλων οὐκ εἶδον εἰ μὴ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου. » Ὁ δὲ πολλὸς τὰ θεῖα Εὐδῶδιος, τῶν ἱερῶν δ' ἀποστόλων καὶ οὗτος διάδοχος, ἐν τοῖς αὐτοῦ συγγράμμασι, μάλιστα δὲ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἣν φῶς ἐπέγραψε, καὶ ταῦτα προστίθῃσιν, « Ὁ Χριστὸς, λίγων, ἰδίαις χερσὶ τὸν Πέτρον μόνον ἐβάπτισεν· Πέτρος δὲ Ἀνδρέαν καὶ τοὺς Ζεδεδάου υἱοὺς· Ἀνδρέας δὲ καὶ οἱ τοῦ Ζεδεδάου τοὺς λοιποὺς ἀποστόλων. Τοὺς δὲ ἐβδομήκοντα Πέτρος καὶ Ἰωάννης ὁ θεολόγος βαπτίζουσι· » προσπιλέγων καὶ ταῦτα· « Ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἕως τοῦ πάθους Χριστοῦ ἔτη διελαβεῖν τρία· ἀπὸ δὲ τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ ἀναλήψεως εἰς οὐρανὸς μέχρι τῆς λιθοβολίας Στεφάνου ἔτη εἶναι ἐπτά· ἀπὸ δὲ τῆς μαρτυρίας Στεφάνου μέχρι τοῦ φανέντος τῷ Παύλῳ φωτὸς μῆνας ἑξ· ἀπὸ τοῦ φανέντος τῷ Παύλῳ φωτὸς μέχρι τῆς τελειώσεως τῆς ἁγίας Θεοτόκου ἔτη γ'. Τὰ δὲ πάντα ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ ἄχρι τῆς μεταστάσεως τῆς ἁγίας Θεοτόκου ἔτη λέγει εἶναι μδ'. Τὸν δὲ ὅλον τῆς ζωῆς αὐτῆς χρόνον ἔτη εἶναι νθ'. Τριετὴς γὰρ γενομένη τῷ ἱερῷ προσήχθη, καὶ ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν ἁγίων ἔτη ἑνδεκα διεβίβασε, καὶ εὐθὺς διὰ χειρὸς τῶν ἱερῶν τῷ Ἰωσήφ πρὸς φυλακὴν παρεδόθη. Τέσσαρας δὲ μῆνας ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἰωσήφ διετέλεσε· καὶ ὑπὸ τοῦ ἀρχαγγέλου εὐαγγελίζεται Γαβριὴλ· καὶ τέκεται τὸ φῶς τοῦ κόσμου, χρόνων ὑπάρχουσα ιε', τῇ εικοστῇ πέμπτῃ τοῦ Δεκεμβρίου μηνός. Ἔτα ἑτέρα λγ' ἔτη ζη'· καὶ ὁ προαιώνιος Λόγος καὶ Υἱὸς αὐτῆς ἐπὶ τῆς γῆς διεβίβασε· καὶ μετὰ τὴν σταύρωσιν ἐν τῇ τοῦ Ἰωάννου οἰκίᾳ ἔτη διετέλεσεν ια'· ὡς ὁμοῦ τὰ ἔτη ταύτης ν' καὶ θ' συναγεσθαι. Ἐν δὲ τῇ εἰρημνίᾳ οἰκίᾳ τοῦ Ἰωάννου τὸ πρῶτον τοῦ Πάσχα μυστήριον ὁ Κύριος σὺν τοῖς μαθηταῖς πράττει. Ἐκείθεν ὁμνήσαντες, ἐξήλθον εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν εἰς χωρίον Γεθσεμανῆ. Ἐκεῖ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων περιεκλείοντο. Ἐκεῖ τῶν θυρῶν καλεισμένων, ἀναστὰς· ὤφθη τοῖς μαθηταῖς· καὶ εἰς πρόσωπον αὐτῶν ἔμυσσεν, καὶ τὸ

A ejus virtutem et præcipua alia ornamenta, Justum ab omnibus cognominatum, primum Hierosolymitanæ Ecclesiæ episcopum creant. Testatur hoc Clemens contextor in sexto *Dispositionum* libro, ad hunc modum scribens· « Petrus et Jacobus et Joannes, quos Dominus præcipuo dignatus fuerat honore, post ascensionem ejus, gloriam non affectant, sed Jacobum Justum episcopum Hierosolymorum elegerunt. In septimo autem ejusdem argumenti libro hæc quoque de eo commemorat· « Jacobo Justo, et Joanni, et Petro post resurrectionem Dominus cognitionem et scientiam tradidit. Hanc illi reliquis apostolis, atque ii rursum aliis septuaginta, quorum unus quoque Barnabas fuit, tradiderunt. Duo autem fuere Jacobi· alter Justus, qui ex templi pinaculo dejectus, et a fullone fusile ad necem usque cæsus est; alter autem qui capite est ab Herode plexus. » 134 Justi porro istius et Paulus mentionem facit, scribens· *Alium autem ex apostolis quemquam non vidi, præter Jacobum fratrem Domini* ». Porro divinus Evodius, qui et ipse sanctorum apostolorum successor fuit, in Commentariis suis, præcipue autem in epistola quam *Lucem* inscripsit, hæc quoque posuit, « Christus, inquit, manibus ipse suis Petrum tantummodo baptizavit. Petrus porro Andream, et filios Zebedæi. Ii deinceps reliquos apostolos. Septuaginta autem illos Petrus et Joannes Theologus dictus baptizarunt. » Adjicit is præterea illa· « A baptismo usque ad passionem Christi intercessisse annos tres· a passione vero, resurrectione, et ascensione ejus in cælos, usque ad lapidationem Stephani annos septem· a Stephani deinde martyrio, usque dum Paulum lux circumfudit, menses sex. Inde usque ad sanctæ Dei Genitricis decessum, annos tres. Cæterum tempus omne a nativitate Christi usque ad Dei Genitricis migrationem, annos fuisse dicit quadraginta quatuor. Totius autem vitæ ejus, annos quinquaginta novem. Siquidem trimula cum esset, in templum est præsentata, et ibi in sanctis sanctorum traduxit annos undecim. Deinde vero sacerdotum manibus Josepho ad custodiam est tradita· apud quem cum menses peregisset quatuor, ab angelo Gabriele D lætum illum accepit nuntium. Peperit autem mundi ipsius lucem, annum agens quindecimum, vicesima quinta die mensis Decembris. Deinceps alios annos peregit triginta tres, quos etiam æternum et antæsculare Verbum et Filius ejus in terris exegit. Post crucis autem supplicium illud in domo Joannis annos implevit undecim· ut ætatis ejus anni simul collecti sint quinquaginta et novem. In ea ipsa Joannis domo primum Pascha mysticum convivium Dominus cum discipulis instituit. Inde hymno dicto in montem Olivarum exierunt, ad villam Getsemani. Ibidem propter metum Judæorum discipuli claudabantur. Ibidem etiam foribus

clausis, cum resurrexisset, ab ipsis est visus, cum A in faciem quoque eorum inspiravit, et Spiritum eis sanctum dedit. Ibi octavo post die Thomæ fides est confirmata: **135** eo Spiritus sanctus, specie linguarum, ipsa Pentecoste advenit. Ibidem Jacobum Justum primum Hierosolymorum episcopum apostoli ordinarunt, et Stephanum cum reliquis sex diaconis legerunt. » Hanc porro domum Joannes fertur comparasse post mortem patris sui Zebedæi, qui quidem propriæ navis rector fuisse perhibetur, celebris inter Galilææ incolæ viz. Decedens autem in Galilæa, filiis ambobus Jacobo et Joanni hereditatem reliquit. Joannes igitur partem suam, quæ ex hereditate ei cesserat, Caiphæ ejus anni pontifici vendiderat. Quapropter, per venditionis ejus additionem, notus quoque ei erat, sicuti ipse in Evangelio suo dicit. Alienata autem ad eum modum, quæ ei obvenerat in Galilæa, possessione, aliam domum Hierosolymis ad sanctam (ita enim dicta erat) Sion, sibi comparavit, in qua deinde purissima mater Christi, ad extremum usque diem suum vitam peregit. Consimiliter vero et frater Jacobus fecit; nam et is, bonis suis in Galilæa alienatis, Hierosolymis fuit, atque ibi salutæ verbum duodecim tribubus Israel prædicavit. Non importunum equidem, ut puto, fuerit, præsentis inserere historię, quæ divinus Hippolytus Portus veteris Romæ episcopus, de Jacobo (1) fratre Dei memoriæ mandata reliquit: « Joseph, inquit, faber, ex uxore sua Salome (quæ quidem filia fuit Aggæi, fratris Zachariæ prophete, ejusdemque Joannis Baptistæ patris: Zacharias vero et Aggæus filii erant Barachiz sacerdotis) quatuor suscipit masculos filios, Jacobum, Simeonem, Judam, et Josen: et item filias duas, Esther et Thamar (2): ita ut Salome ipsa, et Joannes Baptista, duorum fratrum marium liberi fuerint. Etenim Aggæus filius quidem est Barachiz, patruus autem Joannis. Similiter et Zacharias frater quidem Aggæi, patruus autem Salomæ Josephi conjugis. Salomen porro dico, non illam in Bethleem obstetricem (illa enim Bethleemita, consobrina Elizabethæ erat, et item sanctæ virginis Mariæ, ut hoc sacrum Lucæ Evangelium indicat), **136** siquidem tres fuere sorores Bethleemiticæ, filiz Mathan sacerdotis, et Mariæ conjugis ejus, sub Cleopatrz et Casoparis Persæ regno, ante Herodis Antipatri filii regnum. Primæ Mariæ, secundæ Sobæ, tertiæ Annæ nomen erat. Nupsit prima in Bethleem Maria, et peperit Salomen obstetricem. Nupsit quoque secunda iidem in Bethleem Sobæ, et genuit Elizabetham. Nupsit postremo et tertia Anna in terra Galilæa, et protulit Mariam Dei Genitricem, ex qua nobis

(1) Epiphanius, adversus Nazarcos, scribit Jacobum hunc primogenitum filium Josephi, non ex Maria virgine matre, sed ex conjuge alia susceptum et sanctificationem fuisse: eidemque fratres addit, Josen, Judam et Symeonem; iidem ut Hippolytus. Hoc ipsum quoque Epiphanius scribit adversus

Πνεῦμα τὸ ἅγιον διδοῦν. Ἐκεῖ τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ τὰ κατὰ τὸν Θωμᾶν ἐπιστοῦτο. Ἐκεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἵβῃ γλωσσῶν κατὰ τὴν Πεντηκοστὴν ἐπεδήμησεν. Ἐκεῖ καὶ τὸν δικαῖον Ἰακώβον πρῶτον ἐπίσκοπον τῶν Ἱεροσολύμων ἐχειροτόνησαν, καὶ Στέφανον καὶ τοὺς ἐξ διακόνους προέβαλον. » Τὴν δὲ οἰκίαν ταύτην τὸν Ἰωάννην πρᾶσθαι μετὰ θάνατον, λόγος, τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ζεβεδαίου, ὃς ἰδιοναύκληρος λέγεται: ἐπίσημος; ὃ ἦν τῶν ἐν Γαλιλαίᾳ μετακινούντων ἀνδρῶν. Τελευτῶν γὰρ, ἔμφω τοῖς υἱοῖς τὸν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ κληρὸν εἶασεν, Ἰακώβον καὶ Ἰωάννην. Ὁ μὲν οὖν Ἰωάννης τὴν κατὰ κληρὸν αὐτῷ διαφέρουσαν κτῆσιν κατὰ τὴν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου ἀρχιερεῖ ἀπημιόλει. Οὐ χάριν διὰ τὴν καταλλαγὴν καὶ γνωστὸς αὐτῷ ἦν, ὥς ἐν τῷ κατ' αὐτὸν Εὐαγγελίῳ φησὶν. B Ἀποβαλόμενος δὲ τὴν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ κτῆσιν, οἶκον ἐν Ἱεροσολύμοις ἐν τῇ λειτομένῃ ἀγίᾳ Σιών προσεκτήσατο ἑτερον: ἔνθα ἡ πάναγος μήτηρ Χριστοῦ ἔχει καὶ τῆς ἐσχάτης αὐτῆς διήγεν ἡμέρας. Ἐπίσης: δὲ καὶ ὁ ἀδελφὸς Ἰάκωβος; ἐπραττε: καὶ οὗτος γὰρ τὴν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ κτῆσιν παρωσάμενος, εἰς Ἱεροσόλυμα γεγωνῶς, κηρύσσει ἦν τὸν σωτήριον λόγον ταῖς δώδεκα φυλαῖς τοῦ Ἰσραὴλ. Οὐκ ἀκαιρον δὲ οἶμαι καὶ ταῦτα παρενέειναι τῇ ἱστορίᾳ, τῷ θεῷ Ἰησοῦ, ὃς Πόρτου τῆς πρεσβυτέρως Ρώμης ἐπίσκοπος ἐτύγγανεν ὄν, εἰρημνία, περὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἰακώβου. Ἰωσήφ, λέγων, ὁ τέκτων, ἐκ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Σαλώμης, ἥτις ἦν θυγάτηρ Ἀγγαίου, ἀδελφοῦ Ζαχαρίου τοῦ προφήτου καὶ πατρὸς τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, ὁ δὲ Ζαχαρίας καὶ Ἀγγαῖος υἱοὶ ἦσαν Βαραχίου τοῦ ἀρχιερέως, τέσσαρας ἀρρένας υἱοὺς γεννᾷ, Ἰάκωβον, Σίμωνα, Ἰούδαν καὶ Ἰωσὴφ: καὶ θυγατέρας δύο, τὴν Ἑσθήρ τε καὶ τὴν Θάμιν: ὥς εἶναι τὴν Σαλώμην καὶ τὸν Βαπτιστὴν Ἰωάννην ἀδελφῶν δύο τέκνα ἀρρένων. Ὁ γὰρ Ἀγγαῖος υἱὸς μὲν ἐστὶ Βαραχίου, θεὸς δὲ Ἰωάννου: ὁμοίως καὶ Ζαχαρίας, ἀδελφὸς μὲν Ἀγγαίου, Σαλώμης δὲ θεὸς τῆς γυναικὸς Ἰωσήφ. Σαλώμην δὲ φημι οὐ τὴν ἐν Βηθλεὲμ μαῖαν: ἐκείνη γὰρ ἀπὸ Βηθλεὲμ οὖσα, ἀνεψία τῆς Ἑλισάβετ ἦν, καὶ τῆς ἀγίας παρθένου Μαρίας, ὥς δηλοῖ τὸ κατὰ Λουκᾶν ἱερὸν Εὐαγγέλιον. Τρεῖς γὰρ ἦσαν ἀδελφαὶ ἀπὸ Βηθλεὲμ, θυγατέρας Ματθᾶν τοῦ ἱερέως, καὶ Μαρίας; τῆς αὐτοῦ γυναικὸς, ἐκ τῆς βασιλείας Κλεοπάτρας καὶ Κασώπαρος τοῦ Πέτρος πρὸ τῆς βασιλείας Ἡρώδου υἱοῦ Ἀντιπάτρου. Ὁνομα τῇ πρώτῃ Μαρίας καὶ τῇ δευτέρᾳ Σόβη, τῇ δὲ τρίτῃ Ἀννα ὄνομα ἦν. Ἐγγυμὴν ἡ πρώτη ἐν Βηθλεὲμ ἡ Μαρία, καὶ ἔσχε Σαλώμην τὴν μαῖαν: ἔγγυμὴν ἡ δευτέρα ἐν Βηθλεὲμ ἡ Σόβη, καὶ ἐγέννησε τὴν Ἑλισάβετ. Ἐγγυμὴ καὶ ἡ τρίτη Ἀννα εἰς γῆν τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἐγέννησε Mariam τὴν Θεοτόκον, ἐξ ἧς ἀνέτειλεν ἡμῖν Χριστὸς ἡ ἀλήθεια. Ὡς εἶναι τὴν τε Σαλώμην ἐκείνην τὴν μαῖαν, τὴν Ἑλισάβετ,

Antidicomarianitas. Hieronymus: « Jacobus, qui appellatur frater Domini, cognomento Justus, ut nonnulli existimant, Josephi ex alia uxore, ut autem mihi videtur, Mariæ sororis matris Domini, cujus Joannes in libro suo meminit, filius. »

(2) Mariam et Salomen. Eoiph.

καὶ τὴν Θεοτόκον, ἀδελφῶν τριῶν θηλειῶν θυγατέ-
ρας. Ἐντεῦθεν οὖν ὁ Βαπτιστὴς Ἰωάννης, καὶ Ἰη-
σοῦς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, ἀνεψιοὶ λέγονται εἶναι,
εἴτουν ἐξιδέλφοι. Ἰδὼς δὲ τοῦ Ἰωσήφ ὁ Χριστὸς λέ-
γεται εἶναι, ἐπειδὴ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἀδελφός ἐστιν,
ἐκ τῆς συναναστροφῆς καὶ συγγενείας τοῦ Ἀγγαίου,
ἀδελφοῦ Ζαχαρίου τοῦ ἱερέως. » Ταῦτα μὲν δὴ καὶ
Ἰππόλυτος.

ΚΕΦΑΛΑ. Δ'.

Περὶ τῶν παρ' Ἑβραίοις ἀρχιερέων. ὅσοι ἀπὸ
Ἀαρὼν μέχρι Ἰακώβου τοῦ πρώτου Ἱεροσολύ-
μων ἐπισκόπου, καὶ αὐτῆς αἰώσεως Ἱερουσα-
λὴμ διεγένοντο.

Ἐγὼ δὲ καὶ ὅσοι ἀρχιερεῖς ἀρχάμενοι ἀπὸ Ἀαρὼν
ἐς Ἰακώβον δὴ τοῦτον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου, καὶ
ἀχρι· οὗ ἡ πόλις ἐβλῶ, τῇ συγγραφῇ παραθήσομαι.
Τοῦ Ἰακώβ τρίτος παῖς γέγονεν ὁ Αὐτὶ τοῦ Αὐτὶ
Καθὼ τοῦ ἐκ Καθὼ Ἀβραὰμ ἑτερος, ἐξ οὗ περ γίνε-
ται Μωσῆς· τὴ καὶ Ἀαρὼν. Καὶ ὁ μὲν Μωδοῦς ἡγε-
μόνευσε ἐπὶ τοῦ λαοῦ πορείας ἐξ Αἰγύπτου τῷ
Ἰσραὴλ· Ἀαρὼν δὲ πρῶτος ἀρχιερεὺς ὑπὸ τοῦ ἀδελ-
φοῦ Μωσέως χρίεται. Πρῶτος οὖν Ἀαρὼν· δεύτερος
Ἐλεάζαρ· τρίτος Φινεὺς· τέταρτος Ἐλιέζερ· πέμ-
πτος Βοχί· ἕκτος Ὀζι· ἑβδομος Ἡλεὶ· ὀγδοος
Ἀχιτάβ· ἐφ' οὗ ὁ προφήτης Σαμουὴλ προφήτης ἦν
ἄμα καὶ ἱερεὺς, καὶ κριτὴς τοῦ λαοῦ· ἔνατος Ἀβι-
μέλεχ, ὃν ἀνέβλε Σαούλ μετὰ τῶν ἱερέων διὰ τὴν τοῦ
Δαυὶδ δεξιῶσιν· δέκατος Ἀβιάθαρ, ὃς μόνος διασω-
θεὶς ἀπὸ τῶν ἀναιρεθέντων ἱερέων παρῆν· ἑνδέκα-
τος Σαδόκ, ἐφ' οὗ ὁ ναδελὺν τοῦ Σολομῶντος φκοδο-
μήθη· εἴτα Ἀχιμάς· τρισκαίδέκατος Ἀζαρίας,
ἡρώδης ἐπὶ τούτῳ· ἔπειτα Ἰωδᾶς, ὃς ἐπὶ ρλ' ἐξῆσεν·
οὗτος καὶ τὴν Γοδολίαν ἐξαλείφει τὸ τοῦ Δαυὶδ γένος
βουλομένην ἀνέβλε· μετὰ τοῦτον Ἀζιωράμ· Φαδαῖος
ἐπ' ἐκείνῳ· καὶ ἄλλος Σουδαῖος· Ἰκούλος ἑτερος·
καὶ εἰκοστὸς Ἰωάθαμος· Οὐρίας δὲ ἐπὶ Ἀχαὶ καὶ
Ἐζεκιου ἱερατεύει· Νηρί, Ἰωδᾶς, Σελμά, Χελκίαι,
ὃς ἐπὶ Ἰωσίου τοῦ εὐσεβοῦς ἱεράτευε· Σαρίας, Ἰω-
σεδᾶκ, ἐφ' οὗ ὁ λαὸς αἰχμαλώτης ὑπὸ τοῦ Ναβουχο-
δονόζωρ ἦχθη· Ἰησοῦς ὁ Ἰωσεδᾶκ, ἐφ' οὗ οἱ Ἰουδαῖοι
ὑπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ὑπὸ Κύρου ἀνέστησαν, καὶ
μετὰ τοῦ Ζοροβάβελ τοῦ λαοῦ προέστη· Ἰωακαίμ,
ἐφ' οὗ Ἐσδρας ἀνέγνω τοὺς νόμους· τριακοστὸς ὁ
Ἐλιασῆφ· εἴτα Ἰωάχας, ἐφ' οὗ τὰ κατὰ τὴν Ἑσθῆρ
καὶ τὸν Μαρδοχαίου ἐγένοντο· Ἰωάννας, ἔπειτα
Ἰσβαῖος, ἐφ' οὗ ὁ ἐν Γαριζὶν φκοδομήθη ναὸς· Ὀνίας,
Σίμων, Ἐλεάζαρ, ἐφ' οὗ αἱ βίβλοι ὑπὸ τῶν οὐρ,
Πτολεμαίου τοῦ δευτέρου βουλευθέντος, πρὸς τὴν
Ἑλλάδα μεταβλήθησαν γλῶσσαν· Μαννάσης, Ὀνίας,
Σίμων. Τεσσαρακοστὸς δ' ἦν Ὀνίας· Ἰησοῦς ἔπειτα
καὶ Ὀνίας ἑτερος, ἐφ' οὗ τὰ δεινὰ ὑπὸ τοῦ Ἐπιφα-
νοῦ· Ἀντιόχου τῷ λαῷ συνέβη· Ἀλκιμος, ὃν κατ-

A exortus est Christus, ipsa veritas. Ita ut Salome
ista obstetrix, et Elizabeth, et Dei mater, trium
sororum reperiantur filiae. Proinde Joannes Ba-
ptista, et Jesus verus Deus noster, consobrini-esse
dicuntur. Josephi vero filius Christus esse dicitur,
quod filiorum ejus frater esset, propter conversa-
tionem familiarem et cognationem Aggæ, fratris
Zachariæ sacerdotis. » Atque hæc quidem Hippo-
lytus.

CAPUT. IV.

De pontificibus Hebræis, qui ab ipso Aaron ad Ja-
cobum primum Hierosolymitanum episcopum et
ipsam captivitatem Hierosolymorum usque ordine
successerunt.

B Ego vero etiam, qui pontifices, ab ipso Aaron
incipiens, ad Jacobum istum fratrem Domini, et
ad captam usque urbem fuerint, historiæ huic
attexam. Jacob ipsius tertius filius fuit Levi, hujus
autem Casth, hujus rursus Abraham (1) alter, ex
quo Moses et Aaron geniti sunt. Et Moses quidem
dux protectionis populi Israel ex Ægypto fuit.
Aaron (1) autem primus pontifex a fratre Mose est
unctus. Primus itaque Aaron, secundus Eleazar,
tertius Phinees, quartus Eliezer, quintus Bocchi,
sextus Ozi, septimus Eli, octavus Achitob, sub
quo vates Samuel, simul propheta et sacerdos et
judex populi fuit. Nonus Abimelech, quem una
cum sacerdotibus Saul, propter Davidem benigne
ab eo acceptum, occidit. 137 Decimus Abiathar,
qui unus ex cæsis illis sacerdotibus salvus super-
fuit. Undecimus Sadoc, sub quo templum a Solo-
mone constructum est : huic successit Achimaas,
illi rursus tredecimus Azarias. Hunc secutus
Joram : illum Jolas, qui annos centum et triginta
vixit, et Godoliam Davidis genus extinguere vo-
lentem interemit. Huic ordine successerunt Axio-
ram, Phadæus, Sudaus, Iculus alter, et vicesimus
Joathamus : hunc secutus Urias, qui temporibus
Achaz et Ezechie sacris præfuit : illum Neri, Joas,
Selam, Chelcias, qui sub pio Josia pontificatum
administravit. Post hunc fuit Sareas : deinde Jo-
sedec, sub quo populus a Nabuchodonosor capti-
vus est abductus : postea Jesu Josedec filius, sub
quo Judæi e captivitate a Cyro liberi dimissi
sunt : is una cum Zorobabel Judæorum genti præ-
fuit. Huic successit Joachim, sub quo Esdras leges
recitavit. Hunc secutus tricesimus Eliaseph. 1111
Joachaz, in quem res ipsius Esuer et Mardochæi
inciderunt. Deinde fuerunt Joannes (3), itemque
Jadæus (4), quo tempore templum in Garizim ædifi-
catum est, Onias, Simon (5), Eleazar : sub quo (6)
libri sacri de Ptolemæi secundi sententia a septua-
ginta duobus interpretibus in Græcæ sunt trans-

(1) Amram is dicitur Exod. vi, Num. iii.

(2) Catalogus pontificum Judaicorum et Hieroso-
lymitanorum, usque ad Jacobum fratrem Domini,
initio ab Aaron sumpto.

(3) Post Joannem istum, alii Judam summum

sacerdotem ponunt, qui Jesum fratrem suum ger-
manum Hierosolymis in templo interfecerit.

(4) Hunc alii Judam vocant.

(5) Hic Justus appellatur.

(6) Joseph. lib. ii, cap. 8.

lati sermonem. Manassés, Onias (1), Simon. Quadragesimus numerus Onias, Jesus (2), et Onias alius: quo tempore populus ab Antiocho Epiphane graviter est afflictus. Alcimus (3), quem, cum non esset ex tribu sacerdotali genitus, Antiochus, Onias caeso, pontificem constituit. Hujus ætate fuit Onias, Onie filius, qui in Ægyptum profugiens, templum ibi Hierosolymitano simile in Heliopolitarum præfectura extruxit. Post hunc quadragesimus quartus ex Asamonæi filiis, Judas Machabæus: cui ordine successerunt, Jonathas frater, rursus Simon frater: Joannes, qui et Hyrcanus dictus: Aristobulus, qui primus diadema sibi imposuit: Jannæus, cui etiam Alexandri nomen fuit. Quinquagesimus porro fuit Hyrcanus, sub quo Pompeius Romanus dux, urbe vastata, sacra quoque templi donaria secum abstulit. Quinquagesimus primus Antigonos (4), qui Parthos propter Hyrcani inimicitias adversus templum adduxit, et ab Herode pontificatu dejectus est. Quinquagesimus secundus Anaelus ab Herode, cum non esset sacerdotalis generis, pontifex creatus est. 138 Quinquagesimus tertius Aristobulus, quem Herodes, Anaelo rejecto, substituit: idemque rursus, Aristobulo dolo caeso, Anaelum restituit. Anaelo Jesus Phabi filius (5) successit: deinde Simon Herodis socer pontifex fit: post hunc Matthias, deinde Josephus, cui Jozarus successit. Sexagesimus porro fuit Eleazarus, sub quo Herodes pessime periit. Ei vero ordine successerunt, Jesus Sææ filius, Ananus Caiphæ socer (6), Ismaelus filius Phabi (7), Eleazarus Anani filius, Simon Camithi filius. Sexagesimus septimus fuit Caiphæ, qui etiam Josephus dictus est, sub quo pro nobis salutiferam mortem Dominus obiit. Post hunc Jonathas (8) Anani filius, Theophilus ejus frater, Simon Boethi filius, deinde Jonathas Anani filius, post hunc frater ejus Matthias, mox Elinæus: rursus Josephus Camæ filius: quem insecutus est Ananus Anani filius (9), qui Jacobum fratrem Domini, primum Hierosolymorum episcopum, interemit. Huic quoque, magna dicendi libertate usus Paulus, *Percussurus est te Deus, dixit, paries deulbæ*.¹¹ Ei porro successit Gamalielis filius Jesus, huic Mathias Theophili filius: sub quo, octavo Claudii Caesaris anno, bellum contra Romanos susceptum, initium habuit. Postremus omnium Phinæus fuit, sub quo urbs, templum, et gens cuncta a Tito capta, omnesque et templi et legis res prorsus exstinctæ corruerunt. Atque hæc quidem sic se habent. Nos vero ad apostolicarum rerum historiam ex diverticulo redeamus.

¹¹ Act. xiiii, 3.

(1) Apud alios Onias iste non recensetur, sed Manassæ Simon substituitur.

(2) Hic etiam Jason dictus. Huic Antiochus sacerdotium abstulit, et id Onie, qui et Menelaus dictus, concessit. Unde seditio mota, propter Jasonem et Menelaum fratres.

(3) Alcimus a Lysia summus sacerdos constitutus.

(4) Pacorus Parthorum rex Judæis bellum indixit: Antigonos a Parthis, victis et captis Phaselo et Hyrcano, rex constituitur. Phaselus sibi mortem conscivit, Antigonos Hyrcano aures præ-

acidit. (Hegesipp. lib. i; Joseph. lib. xiv, cap. 24.)

(5) Alii habent, *Sabæthi fil.*

(6) Ananum Cyrenius summum pontificem constituit. (Joseph. lib. xviii, cap. 5.)

(7) Ismaelus Jabi filium, Valerius Gratus Anano amoto pontificem creavit, ut supra lib. i, cap. 29.

(8) Sed non pontificatus hujus tempore. Nam hic in annum a Christi nativitate 22 incidit. Anno porro Christi 33 idem Caiphæ pontifex fuit, cum Christus pro nobis, etc.

(9) Pro Anano in Evang. legitur *Annas*, et in Act. apost. *Ananias*.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Α

139 CAPUT V.

Περὶ Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος, καὶ Παύλου τοῦ σκευὸς τῆς ἐκλογῆς.

De Stephano primo martyre, et Paulo vase electionis.

Στεφάνῳ πλείστη χάρις τοῦ Πνεύματος ἦν, πολλῶν τε αὐτοῦργῆς ἐγένετο τεραστίων. Ἐπεὶ δὲ καὶ λόγου δυνάμει κρατῶν δημογερῶν οὐκ ἀνίει, πείθων πάντας σίβειν τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον· ἐξάπτει μὲν εἰς μανίαν τὸ Ἰουδαϊκόν· καὶ ἀφθόνοις λίθοις παρ' ἱεραίων βληθεὶς, πρῶτος τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ ἀνεδήσατο στέφανον. Ἐτι δ' οὖν ἐμπνέων, δόξῃ θείᾳ καταυγασθεὶς, διεβρώγεται μὲν ἑώρα τοὺς οὐρανοὺς, τὸν δὲ Σωτῆρα ἐκ δεξιῶν ἑστῶτα Θεοῦ, ἐπιβρώννυτα δῆθεν αὐτόν. Ἐκείνος δὲ, ὅλη ψυχῇ πρὸς τὸν ποθοῦμενον διαβαίνων, ὑπὲρ τῶν φονεῦντων ἠγόρεε, μήτι τὴν ἀμαρτανάδα τούτων ἐν λόγῳ ποιεῖσθαι Θεόν. Ὁ μὲν οὖν οὕτω διέβαινε πρὸς Θεόν. Μαγίστου δ' ἐντεῦθεν καὶ πρώτου διωγμοῦ πρὸς αὐτῶν Ἰουδαίων κατὰ τῆς ἐν Ἱερουσολύμοις Ἐκκλησίας γεγεννημένου, καὶ τῶν μαθητῶν ἀπάντων πλήν τὸν δώδεκα ἀνά τε τὴν Ἰουδαίαν καὶ τὴν Συμαρίαν διασπαρέντων, τινὲς τούτων καὶ ἑως Φοινίκης καὶ Κύπρου καὶ Ἀντιοχείας ἦγον, οὐκ μὲν τολμῶντες τοῖς ἔθνεσι τοῦ τῆς πίστεως λόγου μεταδίδοναι· μόνοις γὰρ μὴν Ἰουδαίοις τούτον κατήγγελλον. Τηνικάδε καὶ Παῦλος ἐκ Ταρσοῦ μὲν τῆς πόλεως ὢν, τῷ πατρὶσι δὲ νόμῳ, Φαρισαῖος γάρ ἦν, ὑπὸ διδασκαλίᾳ Γαμαλιηλ ἐκ ἀκριβείαν παιδευθεὶς, καὶ τῷ νομικῷ ζήλῳ διακαιομένος, ὁρῶν τούτον ἤδη ταῖς ἀποστολικαῖς κατασειόμενον ἐμβολαῖς, τὴν Ἐκκλησίαν σφοδρῶς ἰλουαίνετο. Καὶ δὴ πρῶτα μὲν τῇ ἀναίρεσει Στεφάνου σύμβουλος ὢν, τὰ τῶν λίθοις αὐτὸν βαλόντων ἱμάτια διετήρει· τοῖς οἰκοῖς δὲ τῶν πιστῶν προσβάλλων, ὅλᾳ τις θῆρ ὥμῳς τε καὶ ἀγριος, ἀνδρας τε καὶ γυναῖκας εἴλας, καὶ φυλακῆς οἰκοῖς παρεδίδου, κἰν ἐς ὕστερον ὅτῃ ποτε σφοδρῶς ἐπαίγιζον, ἐπιστολαῖς πρὸς τῶν ἱερέων αἰτῶν ἄδειαν τοῦτω ἐπαφίσεας, τὸ πρὸς βουλῆς κακῶν τῇ ἐν Ἀμασκῷ Ἐκκλησίᾳ διαπράττεσθαι· ἐκλογῆς σκευὸς οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων, ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ Θεοῦ Πατρὸς, τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀπόστολος μέγιστος ἀναδείκνυται, οὐρανίῳ φωτὶ τὴν ἑξὶν κατασθεῖς, καὶ φωνῇ ἐκείθεν ἀνελκυσθεὶς, *Σαούλ, Σαούλ*, λεγούσῃ, *τί με διώκεις;* δὲ, Ἀνανίου τὰς χεῖρας ἐπιβαλόντος· εἰ ἀποκαλύψεως, εἶδεν αὐθις· καὶ τὰ ἔνδον μάλλον καταυγασθεὶς, αὐτίκα οἶος· καθ' ἡμῶν ἔπνει, τοιοῦτος ὑπὲρ ἡμῶν ἦν· ὥς τάχιστα παντὶ τῷ προστυχόντι παριστῆναι ἔχειν ἐκ τῶν Γραφῶν, ἀληθῆ Θεὸν εἶναι Χριστόν· ἐς τοσοῦτον δὲ μῖσος τοῖς ὁμοφύλοις ἔλθειν, ταῖς τῶν λόγων πλεκτάναϊς ἀφυκτον ἔχουσι τὴν ἀπολογίαν, ὥς καὶ κρύφα θάνατον αὐτῷ βούλεσθαι σκαιωρεῖν· ἐψηδρευόν τε, ταῖς πόλαις τῆς πόλεως Ἀμασκῷ· καὶ οἱ μαθηταὶ τὸ ὄρμα διεγνωκότες, καθῆκαν διὰ τοῦ τείχους χαλάσαντες ἐν σπυρίδι· δὲ καὶ ἐν Ἱερουσολύμοις γενόμενοι, πείραν προσῆγεν ἐς ταῦτ' συνελθόντες τοῖς μαθηταῖς. Ἄλλων δ' ἔκεινοι τὰ Παύλου οἰόμενοι, ἐξέτρε-

Stephano plurima Spiritus gratia erat, multaque is prodigia edebat: et cum eloquentia multum valeret, concionarique non cessaret, omnibus Servatoris et Domini cultum suadens, furorē Judæi accenduntur. A quibus ingenti vi lapidum obrutus, primus ipse pro Christo mortuus, στέφανον, hoc est coronam accepit. Cæterum cum adhuc spiraret, divina illustratus gloria, cælos apertos, et Servatorem ad dextram Dei stantem, seque confirmantem vidit. Itaque ipse anima tota ad desideratum illum anhelaus, pro percussoribus suis, ne eorum peccata Deus in rationem aliquam computaret, orans, ita ad Deum migravit. Maxima vero inde et prima a Judæis Ecclesiæ Hierosolymitanæ coorta est persecutio. Porro discipuli omnes, extra duodecim illos, per Judæam et Samariam dispersi sunt. Quidam etiam eorum ad Phœnicem, et Cyprum, et Antiochiam usque pervenerunt, nondum illi gentibus ipsis fidei verbum communicare ausi, solisque tantum Judæis id annuntiantes. Tum Paulus quoque, Tarso civitate ortus, cum in lege patria (Pharisæus enim erat) accurate et diligenter a præceptore Gamaliele eruditus esset, æmulatione legis flagrans, eamque apostolico Marte admodum conenti videns, multum detrimenti Ecclesiis asserēbat. Ac primum quidem cædis Stephani suasor erat, eorumque vestes, qui lapides in illum jecerant, servaverat. Deinde in domos fidelium impetum, tanquam agrestis quæpiam et immanis fera, faciens, viros simul et feminas vinctas trahebat, et in carcerem conjiciebat. Sed is postea, serius aliquanto, ingens admodum minas spirans, epistolasque a sacerdotibus, impune ei fore quidquid adversi, arbitrio suo, in Ecclesiam Damascenam contulisset, petens, Electionis vas, non ex hominibus, neque per homines, sed per revelationem Jesu Christi **140** et Dei Patris, qui illum ex mortuis suscitavit, maximusque Apostolus designatur, cum quidem cœlesti lumine oculi ejus perstricti atque extincti, et voce cœlitus ab instituto suo retractus esset, *Saul, Saul*, dicente, *quid me persequeris* ²²? Hic, cum ei Ananias per arcanam revelationem manus imposuisset, visum recipit: et in animo suo longe etiam magis illustratus, confestim quam antea contra nos ferociter spirabat, tam acriter pro nobis stare incipit, ita ut celerrime omnibus qui cum eo sermonem sererent, astrueret, atque ex Scripturis probaret, Christum verum esse Deum. In tantam autem apud populares suos, qui in perplexibili oratione summam et inevitabilem defensionem collocabant, pervenit invidiam, ut per dolum occulte eadem ei struerent, eaque de causa ad portas civitatis Damasci in insidiis excubarent. Sed enim discipuli, tecum ea cognita, e-

²² Act. ix, 4.

muro eum in sporta demiserunt. Qui cum Hierosolyma pervenisset, periculumque, ut ei cum discipulis convenire liceret, fecisset, fraudulenter eum illi agere credentes aversabantur, neque persuaderi poterant, eadem eum cum ipsis sentire. Certo quippe sciebant, quam adversus illos fuerit, qui veluti ignem prorsus contra Ecclesias spiravit. Ac nisi Barnabas, clarus in septuaginta illorum ascripto ordine vir, oratione sua, vera esse, quæ ille præ se ferret, confirmasset, et quæ illum facientem vidisset, testificatus esset, res infecta abisset. Itaque Barnabæ suasu admittitur: qui deinde, eadem quæ alii faciens, Hierosolymis disputabat, argumentisque Christum verum Deum esse confirmabat. Cæterum cum Hellenistæ ei adversarentur, eademque homini implerentur, discipulorum providentia Cesaream deducitur. Inde porro Tarsum credentes semper adjiciens. Sed de his postea.

CAPUT VI.

De Philippo uno ex septem diaconis, et de Simone Mago. Item de Candace dynasta reginæ Æthiopum. Item de miraculis divi Petri. Præterea de Cornelio centurione, et eis qui ex ethnicis animum applicuerint Christo. Et ut Antiochiæ Barnabas et Paulus primi fideles ipsos Christianos cognominaverint.

Persecutione in primis contra Stephanum excitata, Philippus ex his unus, qui cum Stephano ad diaconatum erant electi, per dispersionem eam in Samaria erat, edendorum miraculorum vi oppido quam pollens. Siquidem tantum ab ea virtute valuit, ut et Simoni arti suæ nuntium remittere persuaserit, qui magicis præstigiis longo tempore populum seduxerat. Usque adeo enim imposturis et incantamentis homines **139** ceperat, et tam celebrem ea ætate magia arte famam consecutus fuerat, ut Simonem illi magnam virtutem Dei esse arbitrantur. Is igitur Simon talis cum esset, mirificis tamen Philippi rebus, quas supra opinionem fidemque hominum edebat, consternatus, baptismum una cum reliqua Samaria subit, et verboteenus professionem et fidem in Christum egregie simulat: id quod et alii, qui abominandam ejus sectam erant complexi (1), faciebant, fraude et dolo auctoris sui venenum pestiferum in ipsis occultatum, quoad possent, eis qui id auscipiebant, communicantes: qui tamen postea, cum malitia perversitasque eorum deprehensa esset, merito sunt rejecti. Quemadmodum et Simon iste a divo Petro, qui impositione manuum Spiritum continebat, manifesto deprehensus est gratiam eam venalem esse arbitrari: eoque nomine, ut nullius rei homo reprobatus atque repulsus est. Itaque ille æmulatione percitus contra apostolos eorumque doctrinam se armavit. Porro, cum divina predicatione instar incendii per omnem jam serperet terram, Candaces, satrapa Æthiopum reginæ (patrio

ποντί τε καὶ ἥμισυ παίδεσθαι εἶχον, ἐκείνοις ὁμόφρονα καθιστάναι, ἀκριβῶς γε εἰδότες, ὡς ἀντιβαίνων ἦν, καὶ πῦρ ἀντικρυς πνέων κατὰ τῆς Ἐκκλησίας· ὥστ' εἰ μὴ Βαρνάβας· ἐπίσημος δὲ ὁ τότε τῶ τῶν οὐ κατελεγμένων χορῶν συνίστα, λόγοις ἀληθῆ γε εἶναι τὰ κατ' αὐτὸν πείθων, καὶ ὅσα ἑώρα πράττοντα διαμαρτυρούμενος, κἰν κενὸς ἀπῆλλε. Νυνὶ δὲ καὶ εἰσδέχεται καὶ τὰ ἴσα πράττων ἦν τοῖς ἐν Ἱερουσόλοις διαλεγόμενος, καὶ πείθων τὸν Χριστὸν ἀληθῆ θεὸν εἶναι. Τῶν δ' Ἑλληνιστῶν ἀντικαθισταμένων αὐτῶ, καὶ κτείνει μελέτην δὴ ποιουμένων τὴν ἀνδρα, τῆς ἀπὸ τῶν μαθητῶν προμηθείας τυχῶν, κατὰγεται εἰς Καισάρειαν· εἰτα εἰς Τάρσον ἀναπέμπεται, τὴν Ἐκκλησίαν ἐπαύξων Χριστοῦ, καὶ προστιθεὶς αἰεὶ τοὺς πιστεύοντας.

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον.

mittitur, Christi Ecclesiam adaugens, et aliquos illi

ΚΕΦΑΛΑ. Γ.

Περὶ Φιλίππου ἐνὸς τῶν ἐπὶ τὰ διακόνων· καὶ τοῦ μάγου Σίμωνος· ἐστὶ τε Κανδάκου τοῦ δυνάστου τῆς βασιλείας Αἰθιοπῶν· καὶ τῶν τοῦ θεοῦ Πέτρου τειρόντων· περὶ τε Κορνηλίου τοῦ εκατοστάρχου, καὶ τῶν ἐξ ἐθνῶν προσελθόντων Χριστῷ· καὶ ὡς ἐν Ἀντιοχείᾳ Βαρνάβας καὶ Παῦλος πρῶτοι τοὺς πιστοὺς Χριστιανοὺς κατονόμασαν.

Τότε δὲ τοῦ κατὰ Στέφανον διωγμοῦ γενομένου, Φίλιππος εἰς τῶν ἅμα Στεφάνῳ εἰς τὴν διακονίαν προχειρισθέντων ἐν τοῖς διασπαρίσι γενόμενος, Σαμαρείᾳ προσίχει, θεῶν τεραστίων πεπλουτηκὼς δύναμιν. Τοσοῦτον δ' ἦν ἐκείνῳ τὸ περισθὲν τῆς δυνάμεως, ὡς καὶ Σίμωνος ἀποστῆναι πείσαι, μαγείας ἐκ πολλοῦ ἐπιστῶντος τὸ ἔθνος. Ἐπὶ τόσον γὰρ ταῖς γοητείαις ἐκεῖνο χειρώσασθαι, καὶ διαβόητον ταῖς ἐξηπάταις κατ' ἐκεῖνο εἶναι καιροῦ, ὥστ' ἐκείνους τὸν Σίμωνα τὴν μεγάλην ἡγεῖσθαι δύναμιν τοῦ θεοῦ. Σίμων δ' οὖν ὁμῶς, καίπερ τοιοῦτος ὢν, τοῖς παραδόξοις τῶν ὑπὸ Φιλίππου γενομένων καταπλάγεις, ὑπέρχεται καὶ οὗτος τὸ βάπτισμα σὺν τῇ λοιπῇ Σαμαρείᾳ, καὶ μέχρι λόγου τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν καθυπεκρίνεται· δ καὶ οἱ τῇ μυστῶν ἐκείνου διαδεχόμενοι αἵρεσιν πράττοντες ἦσαν, τῇ τοῦ σφῶν προπάτορος μεθόδῳ τῆς νόσου μεταδίδόντες· τὸν ἐν ἐκείνοις ἐγκυρῶμενον ἰόν· ὡς ἂν οἱ τοῖς ὄντες τοῖς δεχομένοις, κἰν ὅποιοι τινες ὄντες· τὴν μοχθηρίαν, ἐς ὕστερον ἄλδοντες, ἀπόσθησαν· ὥστε πρὸν καὶ Σίμων αὐτόν, πρὸς τοῦ θεοῦ καταφωριθεὶς Πέτρου, τῇ τῶν χειρῶν ἐπιθέσει τὸ Πνεῦμα κατὰγοντος, ὧνιν χρημάτων τὴν χάριν ἡγοῦμενος, ἀπῆλγε μὴδὲν ὢν· κἀντεῦθεν ζῆλον τρωθεὶς, κατὰ τε τῶν ἀποστόλων καὶ τοῦ δόγματος καθυπακούσας. Τοῦ δὲ θεοῦ κηρύγματος πυρὸς δίκην ἀνὰ πᾶσαν ἤδη τὴν γῆν ἔρποντος, Κανδάκης ὁ τῆς βασιλείας Αἰθιοπῶν δυνάστης· κατὰ τὴν γὰρ πάτριον ἔθος· ὑπὸ γυναικὸς τὸ ἔθνος ἐδρασκεύετο· θεῖα τινὶ οἰκονομίᾳ ἀπαρχὴ τῶν ἐξ ἐθνῶν προσείδωντων Χριστῷ γίνεται· δι' ἐπιφανείας γὰρ Φιλίππου τὴν ὁδὸν διδόντι προσ-

(1) Omnes qui quoquo modo adulterant veritatem, et præconium Ecclesiæ lædunt, Simonis Samaritani magi discipuli et successores sunt.

κολληθεῖς, καὶ διὰ μᾶς ῥήσεως Ἑσαίου τοῦ προφήτου τὰ ὄργια τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου μυθεῖς, καὶ τὸ βάπτισμα εἰσεδεξιόμενος, ἐπὶ πρὸς τὴν πατριὸν γῆν ἐπαλινδύσεται, τοῖς ἐν Αἰθιοπία πρώτος τὴν κατὰ τὸν Θεὸν τε καὶ τὸν Σωτῆρα γνῶσιν εὐηγγελίζετο. Κάκεινο τὸ τῆς προφητείας ἔργον πληρῶν ἦν δι' αὐτοῦ, τὸ, Αἰθιοπία προφθάσει χεῖρα αὐτῆς τῷ Θεῷ· ἐπὶ τούτοις τὰ κατὰ τὸν Παῦλον, ὡς μικρὸν ἄνωθεν διαλάβομεν, ἐτελείτο. Πέτρος δὲ εἰς Λύδαν καὶ τὸν Ἀσάρωνά ἤκει· καὶ ῥήματι τὸν κλινοπέτη Αἰνέαν ἐπὶ λῆ' ἔτεσιν ἐξίαται. Ἐν δὲ Τόπη γενόμενος, περιστάντων αὐτὸν πενήτων τε καὶ ὁσὰ χρεῖα συνέζων, ὑπὲρ τῆς θανοῦσης ἐκέλευον Ταθθαδς, ἰμάτια καὶ ἄλλ' ἅτα ὅσα γε αὐ ποιοῦσα ἡ Δορκὰς εἶδεν, ἐπιδεικνύμενοι· καὶ τὴν μὲν θάπτον ἡ λόγος ἀνίστα· τὸ δὲ πλήθος ἅπαν τῷ σωτηρίῳ ὑπῆγε' λουτρῷ. Ἐκεῖθεν εἰς Καισάρειαν τὰ κατὰ τὸν ἑκατοντάρχην Κορνήλιον ἔπραττε, τὴν ἐκ τεσσάρων ὁδὸν ἀνωθεν καθιεμένην ἑωρακώς. Καὶ ὅττα Κορνηλίῳ καὶ τοῖς περὶ ἐκεῖνον διομιλουμένῳ, ἀθρόον ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις ἐφίπτατο· καὶ τῇ τῶν γλώσσων ποικιλίᾳ ἡ χάρις ἀριδῆλως ἐφαίνετο. Τούτων δ' οὕτω παρὰ δόξαν γεγενημένων, καὶ τὸ διὰ τοῦ ὕδατος θεῶν ἠκολούθει λουτρόν· καὶ οἱ ἐκ περιτομῆς, μὴ τὴν χάριν συνιέντες, ἐν Ἱεροσολύμοις Πέτρῳ παλινωστήσαντι, περιοργεῖς ἦσαν, ἁλῶν καὶ μυστηρίων κεκοινωνηκότες ἀνδράσι περιβεβλημένοις ἀκροβυστίαν· οἷς μαθοῦσι τὴν πράξιν, ἡσυχάζειν ἦν, ἐκπεληγμένοις ὡς ἀρα γε Θεὸς καὶ τοῖς ἴδονσι τὴν μετάνοιαν ἔδωκεν εἰς ζωὴν. Οἱ γε μὴν διασπαρῆντες ἐν τῇ Φοινίκῃ καὶ Κύπρῳ καὶ Ἀντιοχείᾳ, μένοισι Ἰουδαίοις ἐκῆρυττον τὰ τῆς πίστεως· Κύπριοι δὲ τινες καὶ Κυρηναῖοι ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενοι, χεῖρς αὐτῶν θείας ἀντιλαμβανομένης, πολὺ τι πλῆθος Ἑλληνιστῶν καὶ ἀριθμοῦ χρεῖττον ἡγάγοντο· ὃ τῇ ἐν Ἱερουσαλὴμ Ἐκκλησίᾳ ὅλον γενόμενον, Βαρνάβαν στέλλειν ἄχρι δὴ καὶ Ἀντιοχείας ἡπείγειν, ὃς δὴ χάριτος θείας ἐμπλεὺς ἦν. Καὶ δὴ ἐκ Τερσοῦ τὸν Παῦλον ἀναζητήσας, ἄμφω τῇ Ἀντιοχείᾳ προσβάλλουσιν· ἀπειρά τε προσήγαγον τῷ Χριστῷ πλήθη, ἐπ' ἐνιαυτοῦ τὰς διδασκαλίας ποιοῦμενοι· κάκεισε τοὺς μαθητὰς Χριστιανοὺς καλεῖσθαι πρώτως θεσπίζουσι. Καὶ Ἀγαθὸς μὲν εἰς τῶν συνόντων αὐτοῖς προφητῶν τὸν ἐσόμενον λιμὸν προεμήνυε. Παῦλος δὲ αὐ καὶ Βαρνάβας τῇ τῶν ἀδελφῶν διακονίᾳ ἐξυπηρετησόμενοι διὰ τὸν εἰσχωμάσαντα λιμὸν ἅπαντα· τοῦ παρεπέμποντο.

Sedenim Agabus, unus ex his qui cum eis erant prophetis, famem futuram prædicit. Paulus porro et Barnabas fratrū ministerio subservituri, propter famem ingruentem, passim in loca omnia mittuntur.

(1) *Æthiopia præveniet manus ejus Deo*, hoc est, filii Æthiopiæ current ad expandendum manus suas in oratione coram Deo. (Psal. LXVII, 32.)

A quippe more gens ea a muliere regebatur), divina dispositione, primitiæ ex gentibus in Christum credentibus sit. Cum enim in Philippum iter ex visionem facientem incidisset, et per unicum Isaiæ prophetæ oraculum, arcanis sacerdotum nostrorum mysteriis ab eo initiatus et baptizatus fuisset, in patriam ipse suam reversus, primus in Æthiopia hominibus Dei Servatorisque nostri cognitionem læto attulit nuntio. Per quem prophetia illa reipsa est adimpleta: *Æthiopia præveniet manus suam Deo* (1). Atque in iis quidem res Pauli, quas paulo ante perstrinximus, consistebant. Petrus autem, Lyddam et Assaronem veniens, Æneam triginta octo annos lecto affixum verbo solo sanat ac restituit. Joppæ autem cum esset, cumque inopes et viduæ circumstantes, pro defuncta Tabitha, vestes aliasque res, quas eis Dorcas, pro eo atque debebat, dederat, ostendentes supplicarent: dicto citius illam quidem resuscitat, multitudinem autem eam omnem sacro initiat lavacro. 142 Deinde Cæsareæ centurioni Cornelio officium suum præstat, cum linteum illud a quatuor partibus superne demissum vidisset. Ita Cornelio, et qui cum eo erant, per doctrinam initiatis omnibus, gratia Spiritus sancti supervenit, et linguarum varietate gratia ea manifesto apparet: quibus ad eum modum mirifice peractis, divinum deinde illi per aquam consequuntur lavacrum. Enimvero Petro revertenti, qui Hierosolymis ex circumcissione erant, gratiam ipsam non satis intelligentes, maxime opere succensebant, quod salem ac mensam arcanaque mysteria viris præputio obductis communicasset. Qui sane rem eam edocui statim conquiverent, animis eorum admiratione consternatis, quod Deus etiam gentibus poenitentiam concesserit ad vitam. Qui vero passim dispersi erant in Phœnicia, et Cypro, et Antiochia, fidem solis Judæis prædicabant. Cyprii tamen quidam, et Cyrenæi, Antiochiæ, divina eis opitulante manu, multitudinem ingentem ex Hellenistis numeroque superiorem ad fidem adduxerant. Quod cum Ecclesiæ Hierosolymitanæ innotuisset, Barnabam Antiochiam mittere properat: qui sane divina refertus gratia, Tarsensi conquisito Paulo, cum eo Antiochiam proficiscitur. Atque ibi anno toto docentes, innumerablem ad Christum pertrahunt multitudinem, ibique primum discipulos Christianos vocari debere sanciunt. Sedenim Agabus, unus ex his qui cum eis erant prophetis, famem futuram prædicit. Paulus porro et Barnabas fratrū ministerio subservituri, propter famem ingruentem, passim in loca omnia mittuntur.

143 CAPUT VII.

A

ΚΕΦΑΛ. Ζ.

Ea quæ ab Abgaro, in civitate Edessa, per apostolum Thaddæum sunt acta : et de imagine Servatoris Christi, nulla manu interveniente, picta.

Operæ pretium quoque (1), ut sciatur, illud est, quod Servatoris nostri divinitas et operum supra fidem et opinionem omnium effectrix virtus, per terram universam decantata, multos quoque ex longinquissimis regionibus sanationis incurabiliū morborum spe permoverit. Unde toparcha Abgarus ditionem suam ultra Euphratem cum laude administrans, eo quod incurabili torqueretur morbo, cum nomen Jesu celebre per terram increbrescens audisset (testificabatur nimirum famæ et res ipsa), supplex ei per epistolam sit, liberationem a morbo eo rogans. Ille vero ad eum quidem venire supersedit, per epistolam tamen manibus suis scriptam ei respondit : oportere se, commemorans, cum quæ ei a Patre imperata essent perfecisset, ad eum reverti. Protectione vero ea confecta, ex sectatoribus suis unum, Thaddæum nomine, ad illum missurum, qui cum morbum illum sanaturus, tum vitæ sibi suisque melioris administrator futurus esset. Itaque post resurrectionem a mortuis, et ascensionem in cælos, Thomas ex duodecim unus, divino quodam motu, Thaddæum, qui ex septuaginta illis esse cognitus est, ad Edessam præconem et Evangelistam mittit, ut per eum quæ Christus promiserat, omnia exitum suum consequerentur. Atque ibi Thaddæus cum esset, Tobia cujusdam hospitio exceptus, omnem curabat agritudinem. Quod ubi audivisset Abgarus, quæ ei a Jesu per epistolam scripta fuerant, in memoriam revocans, statim illum accersit : cujus cum faciem conspexisset, et ad splendorem inde emicantis lucis obstupisset, in conspectu primariorum circa se virorum procidens, adorationis reverentiam Thaddæo præstat, diligenterque, an ejus qui epistolam ad se misisset Jesu, discipulus esset, inquiri. Tum ille ejus se esse dicit, propitereaque venire, ut fidei fide digna præstaret. Quod si in priore perseveraret sententia et fide, majora eum visurum, et optata cordis ejus ad debitum finem suum perventura. Abgarus vero, « Ea est, inquit, fides et persuasio mea, ut etiam non dubitarem, exercitu coacto, contra eos qui illum in crucem egerunt, bellum suscipere : nisi a Romanis, quibus colla ipsi submittimus (2), metus et periculum immineret. » Thaddæus vero, « Dominus noster Jesus, inquit, 144 manu et auxilio humano non indiget, qui voluntate Patris sui completa, ad ipsum est reversus. » Abgarus rursum, « Sed ego, ait, ipsi Patrique ejus, quæ fidei sunt, rependerem. » « Si hoc ita est, infert Thaddæus, en tibi in nomine Jesu Christi manum meam impono. » Simulque cum tactu et morbus profugiens evanescit,

Τὰ ὑπὸ Ἀβγάρου ἐν Ἐδέσῃ τῇ πόλει γενόμενα διὰ τοῦ ἀποστόλου Θαδδαίου, καὶ περὶ τῆς ἀχειροποιήτου εἰκόνης τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ.

Εἰδέναι μὲν τοι καὶ τοῦτο τῶν ἀναγκαίων ἐστίν, ὡς ἡ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν θεότης καὶ παραδοξοποιὸς δύναμις ἀπανταχοῦ τῆς γῆς διαδοσμένη, πολλοὺς καὶ τῶν ἐξ ἀλλοδαπῆς ἑλπίδι νόσων ἀνιάτων θεραπείας ἡγάγετο· ἔθεν τοι καὶ ὁ τοπάρχης Ἀβγαροῦ, τῶν ὑπὲρ Εὐφράτην ἐπιστήμῳ δυναστεύων, πάθει ἀνιάτῳ καὶ οὕτως ἐκπιαζόμενος, ἐπεὶ τὸ Ἰησοῦ διακούσειαν ὄνομα πολὺ τι διαθέν τὴν γῆν, ἐμαρτύρει δὲ ἄρα καὶ τῇ φήμῃ τὰ πράγματα, ἐκίτης αὐτοῦ δι' ἐπιστολῆς ἐγένετο, τὴν τῆς νόσου ἀπαλλαγὴν αἰτῶν. Ὁ δ' ἤκειν μὴ ὑπακούσας, ἀντίγραφον δ' ὅμως οἰκταίς διασημῆνας χερσίν, ἀποστέλλει, δεινὸν αὐτὸν, διεξιῶν, ὅσα γε πρὸς τοῦ Πατρὸς ἐντάλματα διανύσαντα, πρὸς αὐτὸν ἀνελθεῖν. Ἦνικα δ' ὄν πρὸς ἐκεῖνον στασιασθαί μοι γένοιτο τὴν πορείαν, ἵνα σοι τῶν ἡμῶν ὁπαδῶν ἐπιπέμω, Θαδδαίου ὄνομα· ὃς καὶ τὸ σὺν ἱασάμενος πάθος, καὶ ζωῆς μείζονος σοὶς τε καὶ τοῖς σὺν σοι γένηται χορηγός. Καὶ τοῖσιν μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν καὶ εἰς οὐρανὸς ἀνοδοῦ Θωμᾶς ὁ τῶν δώδεκα εἰς, θεῖα τινὶ κινήσει Θαδδαίου, εἰς δὲ τῶν σ' οὕτως ἀνεγνωρίζετο, τῇ Ἐδίσῃ κήρυκα πέμψει καὶ εὐαγγελιστὴν, ὡς ἂν γε δι' αὐτοῦ, πέρῃς τὰ κατὰ Χριστὸν ἅπαντα σχοίῃ. Καὶ δὴ Θαδδαῖος ἐκεῖσε γενόμενος, παρὰ τινι Τωβίᾳ εἰσοικισθεὶς, πᾶσαν νόσον ἰώμενος ἦν. Ὁ δὲ ἐνωτισάμενος Ἀβγαρὸς, καὶ ἐν μνήμῃ τῶν ἀπεσταλμένων τῷ Ἰησοῦ γενόμενος, εὐθὺς αὐτὸν μεταστέλλεται. Καὶ δὴ τὰς ὅψεις αὐτῷ προσβαλὼν, καὶ τῇ ἐκείθεν ἀστραποῦσῃ αἴγλῃ καταπληγείς, πεσὼν ἐνώπιον τῶν ὑπερεχόντων αὐτῷ, τὴν προσκύνησιν τῷ Θαδδαίῳ ἀπένειμε, καὶ ἀκριβῶς ἀνηρένα, εἰ τοῦ γράφαντο· Ἰησοῦ τὴν ἐπιστολὴν ἐστὶ μαθητής. Τὸν δὲ φάναι, ἐκεῖνον τε εἶναι, καὶ δι' αὐτὸ γε ἤκειν τῇ πίστει τὰ πιστὰ δοῦναι. Καὶ εἶπε τοῖς προτέροις ἡμέτεροι, μείζονά τε ἰδεῖν, καὶ τὰ τῆς καρδίας αἰτήματα ἐντελεῖ καθεστῶτα. Ὁ δὲ, « Ὁδὴ πιστεύω, φησὶν, ὡς καὶ δύναμιν ἀναλαβεῖσθαι αἰρεῖσθαι, καὶ κατὰ τῶν σταυρωσάντων ἐκεῖνον, πόλεμον ἀνεγείρειν, εἰ μὴ δέος ἦν ἐκ Ῥωμαίων, ἡμῶν ἐκείνοις τὸν αὐχένα κλινάντων. » Ὁ δὲ Θαδδαῖος, « Ὁ Κύριος ἡμῶν, φησὶν, Ἰησοῦς οὐκ ἐπιδεδῆς ἐστὶν ἀνθρωπίνης χειρός· τὸ θελημα τοῦ Ἰδοῦ Πατρὸς ἐκπληρώσας, πρὸς αὐτὸν ἀνελήφθη. » Ἀβγαρὸς δὲ, « Ἄλλ' ἐγὼ, φησὶν, αὐτῷ τε τὰ τῆς πίστεως ἀπεδόμην, καὶ τῷ αὐτοῦ Πατρί. » « Κεῖ εἰ τοῦτο, ἐπάγει Θαδδαῖος, Ἰδοὺ ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν ἐμὴν χεῖρά σοι ἐκτίθημι. » Ἀμα δὲ τῇ ἀφῇ καὶ ἡ νόσος δραπέτουςα ἦν. Καὶ αὐτὸς ἀκαρεῖ ὥσπερ ἦν πρὸ τῆς νόσου ἀνεγνωρίζετο. Οὐκ αὐτὸς δὲ μόνος, ἀλλὰ καὶ Ἀῦδος ὁ παῖς, νόσῳ καὶ αὐτὸς τοὺς πόδας ἀλγῶν. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι τῶν τῆς πόλεως νόσους ποικίλαις παλαίοντες, εὐχῇ τε ἅμα καὶ τῇ ἀφῇ ὁρῶντων

(1) Hagiographum hoc. (Enseb. lib. 1. cap. 43.)

(2) Est hoc submissionis Orientalium populorum Græcorum et Ruthenorum.

δυσχερῶν ἀπηλλάττοντο. Ἐπὶ δὲ τοῖς τὴν πόλιν ἄπασαν ἐκκλησιάσας, τὴν κατὰ τὸν Σωτῆρα Χριστὸν οἰκονομίαν ἄπασαν ὁ ἀπόστολος διεξῆκε· τὰ τελεώ-
 τερα δὲ τοῖς μυσήσας, τοῦ τε θεοῦ καταξιώσας
 λουτροῦ, ἱερέας τε καταστησάμενος οὗς γε χρεῶν
 ἦν, καὶ ἅλλα πάντα καλῶς διαθέμενος, πᾶσαν
 ἐκείνην ἀπείρυσσε τῷ Θεῷ. Χρημάτων δ' ἐντεῦθεν
 διὰ ταῦτα τῷ ἀποστόλῳ πρὸς Αὐγάρου κομιζομένων,
 ἀπέπατο δέξασθαι, « Εἰ τὰ ἡμέτερα, εἰπὼν, κατα-
 λείψαμεν, πῶς ληφόμεθα τὰ ἄλλοτρια; » Ἡ γὰρ μὴν
 τοῦ Αὐγάρου ἐπιστολὴ πρὸς Χριστὸν, ἣν δι' Ἀνανίου
 ταχυδρόμου καὶ κούρωρος ἐξαπέστειλεν, ὡς ἐν
 τύπῳ διαλαβεῖν, τάδε λέξεσιν αὐταῖς περιεῖχε·
 « Περὶ σοῦ καὶ τῶν σὺν ἰσάσιον ἀκηκοώς, ὡς φαρ-
 μάκων ἀνευ καὶ βοτανῶν, λόγῳ δὲ μόνῳ τυφοῖς μὲν
 τὸ βλέπειν, χυλοῖς δὲ τὸ περιπατεῖν, λεπροῖς δὲ τὴν
 καθαράν, καὶ τοῖς μακραις νόσους πιεζομένοις
 κατὰλληλον τὴν ἱατρειάν ἀμισθὶ καὶ ταῦτα παρέχεις,
 καὶ ἅλλα πολλὰ μεῖζω καὶ ὑπερτέρας ἢ καθ' ἡμᾶς
 δυνάμεω; ἔργα ποιεῖς, κατὰ νοῦν ἐθέμην, ὁύτερον
 τῶν δύο εἶναι σε λογίζεσθαι· ἢ ὅτι σὺ εἰ ὁ Θεός, καὶ
 λιπὼν τοὺς οὐρανοὺς ἐπεχωρίασας πρὸς ἡμᾶς· ἢ
 Υἱὸς εἰ τοῦ Θεοῦ, τοιαῦτα παράδοξα ἐργαζόμενος;
 δι' ἃ τοὶ καὶ γράφας, δέδομαι σου σκυλῆναι πρὸς με,
 καὶ τοῦ πάλαι με πιεζόντος ἀπαλλάττειν πάθους.
 Πείπεισαι δὲ ὅτι καὶ Ἰουδαῖοι πονήρω; πρὸς σέ
 διακειμένοι, οὐ καλὰ περὶ σοῦ φρονοῦσιν· ἐμοὶ δ'
 ἔστι πόλις, μικρά τε καὶ ἀσχυρὰ· πλὴν καὶ ἀμφο-
 τέροις ἀρκέσει. » Ἐπεὶ δὲ ὁ Αὐγάρους γράφων ἥκιστα
 εἶχε πείθειν, ἀπέγνων γὰρ τὴν Ἰησοῦ παρουσίαν τῇ
 ἀντεπιστολῇ, λοιπὸν ἐν ἀμνηχνῶν καθεστὼς, τῷ
 πρὸς Χριστὸν δ' ὅμως βεβλημένος πόθῳ, γράφειν
 εὐ εἰδὼτα ἄνδρα διέπεμπε· καὶ τὸν τοῦ προσώπου
 τύπον ἀκριβῶς γράφειν ἐπέταττε, καὶ αὐτῷ ἐκίειν
 τὸ εἶδος ἀντὶ τοῦ ποθομένου κομίζειν. Καὶ ὁ μὲν
 ἦκε, καὶ στάς ἐπὶ μετώρῳ, γράφειν ὡς εἰκὸς ἐπα-
 χείρει· ἐπεὶ δ' οὐκ ἐφικνεῖτο τοῦ ἔργου, ἐμποδὼν
 καθισταμένης ἐκείνῃ τῆς ἐκείθεν ἀστραπτουσύνης τῷ
 προσώπῳ θείας ἀγλῆς καὶ χάριτος, τὸ δρῶμενον
 γνοὺς ὁ Σωτῆρ, ὕψαστα ἐκ λίνου πεποιημένον αἰτεῖ-
 νυφάμενος· δὲ καὶ τὴν ἰδίαν ὄψιν τῇ ὁθύνῃ ἀπομορφά-
 μενος, τῷ Αὐγάρῳ ἀπέστειλε. Λόγος γὰρ μὴ ἔχει,
 καὶ τὸν Περσῶν βασιλεῖα, εὐφυᾶ τὰς χεῖρας ζωγρά-
 φον διατεμψάμετον, αὐτοῦ τε Χριστοῦ τὸ εἶδος καὶ
 τῆς αὐτοῦ ὑπερφύως τετοκυίας ζέοντι πίστει πόθῳ,
 ὅτι τάχιστα γράφαι καὶ ἀπολαβεῖν κτησάμενον.
 Ταῦτα δ' ἐκ τῶν ἀνὰ τὴν Ἐδεσσαν ἐννεκαῦτα βασι-
 λευομένην πόλιν γραμματοφυλακείων ἐλήφθη· δη-
 μοσίους γὰρ ἦσαν χάριται ἐμπεριελημμένα. Τὰ γὰρ
 κατὰ τὸν Αὐγάρου πρᾶχθέντα βιβλία καὶ ταῦτα δὴ
 περιεῖχον, ἐκ τῆς Σύρων μεταληφθέντα γλώσσης· ἃ
 καὶ προσηκόντως ἐνταῦθ' αὖ μοι τίθενται.

modo genuit, matris, quam celerrime imaginem depictam accepisse. Atque hæc quidem ex tabulariis et archivis civitatis Edesse, quæ tum regia administrabatur potestate, sunt desumpta. Fuerant enim in publica librorum monumenta relata. Et libri de Abgari rebus conscripti hæc quoque completebantur, ex Syrorum lingua translata. Quæ a me recte hoc loco opinor esse exposita.

et ipse brevi momento, qualis ante morbum fuerat, agnoscitur. Ac non ipse modo, verum etiam Audus filius ejus, pedom morbo laborans, multique præterea alii civitatis ejus, variis conflantibus morbis, oratione simul et tactu celeriter gravamine omni liberantur. Post hæc, convocata ad concionem civitate omni, apostolus obitam salutis nostræ Servatori Christo functionem omnem exponit, perfectioribus eos sacris imbuunt, ad sacrum admittit lavacrum, sacerdotes, quos opus erat, creat, alia omnia rite et ordine constituit, urbemque omnem Deo consecrat. Cum vero ab Abgari ad apostolum deinde pecunie mitterentur, accipere eas renuit: Si enim, inquiens, nostra reliquimus, quomodo accipiemus aliena? Porro Abgari epistola ad Christum, quam per Ananiam expeditum et celerem cursorem misit, quoad crassiore modo concipi potuit, verbis suis hanc complexa est sententiam: « Cum de te curationibusque tuis audirem, te sine remediis et herbis, solo verbo, cæcis visum, clausis pedes suos, leprosis corpus mundum, et qui diuturnis premuntur morbis congruentem valetudinem, et quidem gratuito præbere, aliaque multa viribus nostris majora efflere opera, in mentem mihi venit, alterum te duorum istorum esse arbitrari: vel Deum, qui cælis relictis ad nos secesseris, vel saltem Dei Filium, reâ tantis supra fidem et opinionem omnem gerentem. Itaque te hoc scripto oro, ut laborem suscipias ad me accedendi, meque, qui jam dudum affligit, inveterato morbo liberares. Persuasum porro habeo, cum Judæi iniquo erga te sint animo, non optima eos de te capere consilia. Mihi vero civitas est modica quidem nec admodum celebris, utrique tamen nostrum percommoda. » Postquam autem Abgari scripto suo persuadere ei quod voluisset non potuit, desperato Jesu, propter responsum, adventu, **145** quid caperet consilii incertus, eo tamen quo in Christum tenebatur desiderio percussus, pictorem eximium ad eum misit, eique ut diligenter et accurate faciem ejus in pictura efflingeret, inaginemque pro desiderato illo sibi afferret, imperavit. Et ille quidem venit, atque in loco sublimiore stans pingere Christi vultum, ut decebat, conabatur. Cum vero ceptum opus non succederet (divinus quippe splendor et gratia in vultu ejus coruscans impedimento erat), re ea cognita Salvator textum lineum petit, in eoque prius loco faciem suam exprimit, et ad Abgarum mittit. Dicitur quoque Persarum rex manu ingenioque promptum pictorem misisse, et per hunc, ferventi fidei desiderio, simul et ipsius Christi, et quæ eum divino

CAPUT VIII.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Ut Tiberius Cæsar, rebus Servatoris Christi ex litteris Pilati cognitis, sit permotus: et quæ de eo Tertullianus memoria commendavit.

Et jam ubique terrarum mirifico verbo disseminato, sermonibus omnium resurrectio, ascensio, et alia divinam potentiam testantia miracula publice ferebantur. Consuetudo autem jam inde a plurimis annis obtinebat, ut qui præfecturas aut provinciæ sortiti essent, res novas, quæ sub eis accidissent singulas, summum imperium habenti Cæsari significarent, ut illum nihil prorsus rerum omnium lateret. Itaque de resurrectione ex mortuis, aliisque prodigiis Jesu Christi, Tiberio Cæsari scribens Pilatus, cum res ejus plerasque, tum, quod ex mortuis redivivus, sibi que ipsi superstes, Deus jam a multis, et quidem præcipuus inter alios Deus esse crederetur, renuntiavit. Quam rem Tiberius ad senatum Romanum retulit. Senatus autem, non esse deliberandum de ea censuit, sub illo quidem prætextu, quod ille non prius, veteri more, ipsius senatus sententia, in deos esset relatus: **146** re autem ipsa, quod divinæ doctrinæ disciplina humano prorsus non indigeret auxilio. Sed enim etiam si senatus ad eum modum verbum de Servatore rejecisset, Cæsar tamen in sententia sua perstitit, salutarique prædicationi impedimento non fuit. Scriptum hoc nobis reliquit Tertullianus, vir insignis, accuratæque legum et actorum Romanorum peritia clarus, in ea quæ ab ipso Latina quidem lingua scripta, in Græcam vero translata est. pro Christianis Apologia: in qua hæc quoque commemorat, ita scribens: « Ut de origine aliquid retractemus ejusmodi legum, vetus erat decretum, ne quis Deus ab imperatore consecraretur, nisi a senatu comprobaretur. Tiberius ergo, cujus tempore nomen Christianum in sæculum introivit, annuntiatam sibi ex Palestina veritatem dogmatis istius (ibi enim prima initia sumptis) ad senatum retulit, cum prærogativa suffragii sui. Senatus, quia ipse non probaverat, respuit. Cæsar in sententia mansit, comminatus mortem Christianorum accusatoribus. » Cælesti nimirum providentia, per ordinationem atque dispositionem competentem, hoc illi suppeditante, ut nullo obstante impedimento, Evangelii verbum per terras passim omnes cursum suum teneret. Sic scilicet vi et efficacia cælesti salutare verbum, quasi quoddam solis lumen, universum habitabilem orbem prorsus illustravit. Confestim namque, juxta divinarum Scripturarum præscriptum, *In omnem terram exivit sonus divinorum evangelistarum et apostolorum ejus, et in fines orbis terræ verba eorum* **22**. Proinde per urbes et vicos omnes, copiosissimæ messis instar, frequentissimæ numerosissimæque passim Ecclesiæ sunt constitutæ: et qui majorum suorum succes-

« Ὁς ὁ Καῖσαρ Τιβερίος τὰ κατὰ τὸν Σωτῆρα Χριστὸν ὑπὸ Πιλάτου γινόμενα γινούσας, ἐκινήθη· καὶ ὅλα Τερτυλλιανὸς περὶ αὐτοῦ ἱστορεῖ.

« Ἦδη δὲ τῆς γῆς ὅπουδῃποτε τοῦ παραδόξου λόγου διεσπαρμένοι, περιβόητος μὲν ἡ ἀνάστασις, ἐξάκουστος δὲ ἡ ἀνάληψις, καὶ τὰλλα τῶν θεοσημαίων. « Ἔθους δ' ἐκ πολλοῦ κακραιτηκός τοις ἀρχαῖν λαχοῦσιν ἔθνους τὰ παρὰ φύσει καινοτομούμενα τῷ ἀρχαῖν λαγόντι βασιλικῶς ἑκαστὰ γὰρ παρασημαίνειν, ὥς ἂν μὴδὲν ἔκλινον ἔχει διαδιδράσκειν, τὰ περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ τὰλλα τῶν τεραστίων ἡγεσθὶ Χριστοῦ, γράφων τῷ Καίσαρι Τιβερίῳ Πιλάτος ἀνέγγειλεν, ὅπως τε τὰ κατ' αὐτὸν ἦν, καὶ ὥς ἐκ νεκρῶν ἀνάστας, θεὸς ἦδη παρὰ πολλοῖς εἶναι καὶ ἔξοχος τῶν ἄλλων πιστεύεται. Καὶ Τιβερίον μὲν τὸν λόγον κοινώσασθαι τῇ Ῥωμαίων βουλῇ· ἐκείνην δὲ μισήσαι ἀκούσασαν, τῷ φαινόμενῳ μὲν, ὅτι μὴ πρότερον ἔκλινεν ψῆφον, κατὰ γὰρ τὴν κρατήσαν ἔθος, θεὸς ἀνηγόρευτο· ἂν δ' ἀληθὲς, ὅτι μὴδ' ἀνθρωπίνης ἐπικουρίας ἡ τοῦ θεοῦ δόγματος ἰδεῖτο διδασκαλία. Οὕτω δὲ τῆς συγκλήτου βουλῆς ἀποβαλομένης τὸν περὶ τοῦ Σωτῆρος λόγον, τὸν Καίσαρα μείναι μὲν ἐπ' αὐτοῦ καὶ αὐθις, καὶ μὴδὲν ἐμπρόδων καθεστάναι τῷ σωτηρίῳ κηρύγματι. Τερτυλλιανὸς ταῦθ' ἡμῖν ἱστορεῖ, ἀνὴρ ἐπιφανὲς καὶ τῶν ἐπὶ Ῥώμης λαμπρῶν κατὰ νόμον ἀρίστειαν, ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ Ῥωμαίων γλώσσει γραφείῃ, εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲ γλώσσειαν μεταβληθείῃ ὑπὲρ Χριστιανῶν ἀπολογία· ἐν ᾗ καὶ ταῦτα διέξεισιν, οὕτως λέγων· « Ἰνα δὲ καὶ ἐκ τῆς γενέσεως διαλεχθῶμεν τῶν τοιοῦτων νόμων, παλαιὸν ἦν δόγμα, μηδὲν θεὸν ὅν βασιλεὺς καθιερούσθαι, πρὶν ὅν τῆς συγκλήτου δοκιμασθῆναι. Τιβερίος οὖν ἐπ' οὗτῳ τῶν Χριστιανῶν ὄνομα εἰς τὸν κόσμον εἰσέλθουθεν, ἀγγελλέντος αὐτῷ ἐκ Παλαιστίνης τοῦ δόγματος τοῦτου εὐδα πρώτως ἤρξατο, τῇ συγκλήτῃ ἀνεκοινώσατο, δῆλος ὢν ἐκείνους, ὥς τῷ δόγματι ἀρέσκειται. « Ἡ δὲ σύγκλητος ἐπεὶ οὐκ αὐτὴ δεδοκιμάκει, ἀπόστατο. « Ὁ δὲ ἐν τῇ αὐτῆς ἀποφάσει ἱμεινεν, ἀπειλήσας θάνατον τοῖς τῶν Χριστιανῶν κατηγόροις· « τῆς οὐρανίου προνοίας κατ' οἰκονομίαν, τοῦτ' αὐτὸ πρὸς νοῦν βαλομένης· ὥς ἂν ἀπαρτιομένης ἔχων ὁ τοῦ Εὐαγγελίου λόγος πανταχόσε γῆς διαδράμοι. Οὕτω δῆτα οὐρανίῳ δυνάμει καὶ συνεργίᾳ ἀθρόως, ὅς τις ἅλλου βολῆ, τὴν σύμπασαν οἰκουμένην ὁ σωτῆρς κατηύγαγε λόγος. Αὐτίκα δὲ ταῖς θεαῖς ἐπομένως Γραφαῖς ἐπὶ πᾶσιν προῆσι τὴν γῆν ὁ πόθῃρος τῶν θεσπεσίων εὐαγγελιστῶν τε αὐτοῦ καὶ ἀποστόλων, καὶ εἰς τὰ πάρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. Καὶ δῆτα ἀνὰ πάσας τὰς πόλεις καὶ κόμας, πληθούσης ἁλῶνος δέκην, μυριάνδρῳ καὶ πεμπληθεὶς ἀθρόως ἐκκλησίαι συνέστησαν· οἱ τ' ἐκ προγόνων διαδοχῆς καὶ τῆς ἀνιχνυθῆναι πλάνης παλαιᾷ νόσῳ εἰσιδαίμονια εἰδῶν τὰ· ψυχὰς πεπωμένους, πρὸς τῆς τοῦ Χριστοῦ δυνάμει, διὰ τῆς τῶν φοιτητῶν αὐτοῦ διδασκαλίας, τε ὁμοῦ καὶ παραδοξοποιίας, ὥς περ δεινῶν θεοπο-

²² Psal. xlviii, "

τῶν ἀπ' ἀλλήλων, αἰρῶν τε γαλεπωτάτων λύσιν εὐράμενοι, πάσης μὲν δαιμονικῆς κατέπτυν πολυθεΐας· ἵνα δὲ μόνον εἶναι Θεὸν ὁμολόγουν, τὸν τῶν συμπάντων δημιουργόν· τοῦτόν τε αὐτὸν θεοῖς ἀληθοῦς εὐσεβείας δι' ἐνθέου καὶ σώφρονος θρησκείας, τῆς ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τῷ τῶν ἀνθρώπων βίῃ κατεσπαρείσης, ἐγείρειν.

que et solum Deum esse constantes, qui omnia condidisset, 147 eum ipsum veræ pietatis legibus, divinoque et sobrio cultu, per Servatorem nostrum generi humano illato, coluerunt.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Ὡς γὰρ τὸν Τιβέριον διαδέχεται· καὶ περὶ τῆς εἰς αὐτὸν πρεσβείας τοῦ Φίλωνος· καὶ ὅσα περὶ αὐτοῦ Φίλων τε καὶ Ἰωσήπος ιστοροῦσιν· καὶ ὡς ἐρταῦθεν ἡ κατὰ τῶν Ἰουδαίων Ῥωμαίοις ἡρέετο λύσσα.

Αὐο δὲ πρὸς τοῖς εἰκοσι καὶ ἡμίσει Τιβέριος βασιλεύσας ἐνιαυτοί, τῷ υἱῷ Γαίῳ τὸ κράτος τελευτῶν ἐπαρήκον. Ἐκείνος δ' εὐθὺς Ἀγρίππῃ τὸ διαδῆμα περιθέμενος, βασιλεὺς τῆς Ἰουδαίας ἀνέβη· τὴν τε Φιλίππου καὶ Λυσανίου τετραρχίαν τῶς αὐτῷ ἐγχέριζεν. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ τὴν Ἡρώδου, ὅς τὸν Ἰωάννην ἀπέκτεινεν, ἀρχὴν ἐπιδικῶσιν· ἐκείνον συνάμα τῇ Ἡρωδιᾷ τῇ γυναικὶ ἀδελφὸς πρὸς ἐσπέρην ζημιώσας φυγῇ κλειστών ἐνεκὶν αἰτιῶν, ὡς καὶ Ἰωσήφῳ δοκεῖ. Κατὰ δὲ τούτους τοὺς χρόνους καὶ Φίλων ἀνεγνωρίζετο, ἀνὴρ, οὐ μόνον παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς θύραθεν ἐν φιλοσοφίᾳ ἐπίσημος. Τὰ μὲν οὖν πατρία τοῦτον Ἑβραῖος ἦν, διαφανὴς δὲ τῶν ἐπ' Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν ἐν τέλει. Ὅσος μὲν οὖν κόπος περὶ τὰ πατρία μαθήματα, καὶ πηλίκος αὐτῷ καταδίδεται, ὅλος αὐτοῖς καθίσταται πράγμασιν· ὅλος δὲ καὶ περὶ τὰ ἐλευθέρια τῆς ἔξω φιλοσοφίας μαθήματα ἦν, τί χρὴ καὶ λέγειν; Τὴν γὰρ κατὰ Πλάτωνα καὶ Πυθαγόραν ἀγωγὴν ἐς ἄκρον ἐξηλικώς, τοὺς καθ' ἑαυτὴν ἅπαντας διανεγχεῖν λέγεται. Τοῦτο τὸν οὖν καὶ τὰ κατὰ Γάϊον Ἰουδαίους συμβάντα ἐν πέντε βιβλίοις ιστορεῖται, ἐν οἷς τὴν ἐκείνου τῶν φρενῶν ἔκστασιν διεξέρχεται, μυρία περὶ τὴν ἀρχὴν ἐνυδρίσαντος· ἐπὶ δὲ καὶ τὰς ἐπ' αὐτοῦ δυσπραγίας τῶν Ἰουδαίων· δι' οὗς καί ποτε πρεσβεῶν εἰς Ῥώμην ἦκε· καὶ ὡς ἐκεῖνον παραστάς ὑπὲρ τῶν πατρίων ἰθὺς, γέλωτος οὐδὲν τι πλέον ἠνέγκατο, μικροῦ δεῖν καὶ τὸ ζῆν κινδυνεύσας· ἀποβαλεῖν· καθὰ δὴ ποτε τῶν ἱστορίων τῆς ἑκτωρικαιδεκάτης πρὸς τῷ τέλει καὶ Ἰωσήφῳ μέμνηται. Ἡ στάσις γὰρ, φησὶν, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενομένης Ἰουδαίων τε οἱ ἐνοικοῦσι καὶ Ἑλλήνων, τρεῖς ἀπ' ἑκατέρας τῆς στάσεως πρεσβεύται αἰρεθέντες, παρήσαν ὡς τὸν Γάϊον· καὶ ἦν γὰρ τῶν Ἀλεξανδρινῶν πρέσβευον εἰς Ἀπίων, ὅς πολλὰ εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἐβλασφήμησεν· ἄλλα δὲ λέγων, καὶ ὡς τῶν Καίσαρος περιόρων τιμῶν. Πάντων γὰρ ὅσοι τῇ ἀρχῇ Ῥωμαίων ὑποτατεῖς, βωμολοχῶν τῷ Γαίῳ καὶ νεῶς ἱδρυμένων, τὰ τε ἄλλα ἐν

sione, veterisque erroris et idolorum superstitionis contagione, animis suis infecti, divina Christi vi atque virtute intercedente, per sectatorum discipulorumque ejus doctrinam, simul et miracula, tanquam a gravibus molestisque dominis liberati, vinculisque durissimis soluti, omnem illam diabolicorum deorum multitudinem conspuerunt, unum-

que et solum Deum esse constantes, qui omnia condidisset, 147 eum ipsum veræ pietatis legibus,

CAPUT IX

Ut Caius Tiberio successerit, et de Philonis ad eum legatione, et quæ de Caio Philon et Josephus memorent, et ut inde Romanorum in Judæos furor et rabies coorta sit.

Tiberius autem annis viginti duobus cum dimidio, imperio administrato, Caio moriens id relinquit. Illic confestim Agrippæ diademate imposito (1), regem eum Judææ creat. Philippi quoque et Lysaniæ tetrarchias eidem tum attribuit; neque ita multo post Herodis quoque regnum, qui Joannem occiderat, addit: Herode ipso una cum Herodiade uxore, plurimis de causis, ut et Josepho videtur, perpetuo in occidentis exilio mulctato. Ea ætate et Philo floruit, vir non tantum apud nostros, verum etiam apud profanos philosophos celebris. Genere is Judæus fuit, inter cives et magistratus Alexandrinos clarus. Quantum ille quidem in patriis disciplinis fuerit, quantoque in eas labore incubuerit, ipsa res declarat. Quantum vero etiam in liberalibus externæ philosophiæ artibus, quid attinet dicere? Platonis namque et Pythagoræ institutum summo opere æmulatus, omnes sui temporis philosophos longe superasse dicitur. Hic res Judaicas sub Caio quinque libris est complexus, in quibus etiam vesaniam ejus dementiam (2), et quæ illo contumeliosissime improbiissimeque in imperio suo egerit (3), et quas sub eorum Judæi pertulerint calamitates, persequitur. Illorum nimirum gratia orator quoque Romam venit, ubi cum apud Caium pro Judæis (4) patriisque eorum legibus et moribus orationem haberet, risum inde, et præterea nihil retulit. Parum vero absuit etiam, quin de vita quoque ibi periclitaretur, quemadmodum ejus in decimo octavo Historiarum libro circa finem Josephus meminit: « Seditione, inquit, Alexandriæ inter Judæos ibi incoletas et Græcos orta, ierni ab utraque factione oratores lecti, apud Caium aderant. Unus ex legatis Alexandrinis Appion fuit. Is (5) cum multa acerbie in Judæos dixisset, tum illud quoque adjecit, quod Cæsaris negligenter atque despicerent honores. 148 Cum enim alii populi omnes, qui sub Ro-

vitiis omnibus, monstrum exhibuit.

(4) Fuit is Rome apud Caium pro Judæis Alexandrinis orator: sed parum ab eo est humaniter acceptus.

(5) Judæi jussi a C. Cæsare effigiem ejus in templo locare, arma potius sumpserunt: quem motum Cæsaris mors diremit. (Tacit. lib. xxi.)

(1) Agrippam Caius Cæsar e vinculis liberatam, regem tetrarchiæ Philippi et Lysaniæ fecit. (Joseph. lib. xviii, cap. 15; De bell. Jud., lib. ii, cap. 5.)

(2) Lib. ix, cap. 7.

(3) Initio Caligula se popularem ostendit, animosque et studia hominum in se incendit. Deinde vero luxu, incontinentia, atrocitate, avaritia et

manu essent imperio, aras et templa Caio construerent, rebusque aliis omnibus, ut Deum, venerarentur: solis Judæis absurdum videri, statuis eum honorare, aut per nomen ejus jurare. Hæc aliaque multa cum Appion dixisset, quibus Caium, pro ingenio ejus, ut par erat, elatum iri sperabat, Philo princeps legationis Judæorum, magna gloria vir, et philosophiæ non imperitus, Alexandri Alabarchi frater, per defensionem objecta diserte refellit. Explosit autem eum Caius, abire a se statim jubens. Atque ille ira percitus, videbatur grave quiddam in eos decreturus esse. Philo porro contumeliose rejectus, exiit, et ad eos qui secum erant Judæi: Fidendum esse, inquit, animumque sumendum. Caium enim iratum quidem eis esse verbis, reipsa autem Deum adversus ipsum jam adiutorem adesse, et liberatorem. Hæc quidem Josephus. Sed et ipse Philo sigillatim quæ in legatione illa acciderunt, commemorat: ex quibus equidem alia prætermittam, et illa tantum oratione persequar, per quæ perspicuum fiat, quæcunque non multo post Judæis accidere, propter particularem temeritatem, quam in Christo necando exhibuerunt, accidisse. Itaque ille primum refert, Sejanum quemdam (1), qui plurimum apud imperatorem Tiberium auctoritate valuit, illud in primis studuisse, ut funditus tota gens Judæorum deleteretur. Delatæ Judææ præsidem Pilatum, sub quo piaculum illud in Christum est commissum, stante adhuc Hierosolymis templo, novum quiddam atque insolens contra leges, sanctiones morisque eorum fecisse, eosque per id in magnam conturbationem et motum cōjecisse (2). Post Tiberium autem idem memorat, Caium imperio suscepto, cum multis alios multis et innumeris contumeliis injuriisque affecisse, tum maxime omnium universam Judæorum gentem maximis detrimentis atque cladibus affixisse. Quæ ut omnes ex ipsius oratione intelligere: commodius esse duxi, eam hic referre. Verba ejus hæc sunt: «Tanta morum Cali erga omnes, præcipue vero in Judæorum gentem, quibus gravissime erat infensus, fuit peruersitas, ut in plerisque urbibus, ab Alexandria exorsus, ornamenta eorum signis et statuis imaginis formæque suæ complens, sibi ipsi arrogaret atque dicaret. Quæ enim ab aliis sacra erant, concupiscens ipse vi occupabat. 149 Templum autem sanctæ civitatis, quod sacrosanctum, inviolatum, et a direptione omni liberum permanserat, in proprium mutaret et transformaret delubrum Jovis id illustris, novi Dei, Cali, nominari jubens.

CAPUT X.

Quæ mala Judæis conciliaverit atque intulerit Pilatus, et ut is illata sibi ipsi manu interierit.

Innumerabiles insuper alias calamitates orationem omnem superantes Judæis Alexandrinis accidisse, idem Philo, sub eo quem diximus Caio, in

(1) Perstringuntur calamitates Judæorum quas sub Tiberio et Caio pertulerunt, extremi excillii urbis Hierosolymitanæ procemia.

(2) Tumultus Judæorum ingens propter Cæsaris

A πάντων οὐτοὺς ὡς περ τοὺς θεοὺς δεχομένων, μόνους τοὺς αὐτοὺς ἀδοξάζει ἀνδρίσθαι τιμᾶν, καὶ ὅρκιον αὐτοῦ τοῦ νομα ποιεῖσθαι. Πολλὰ δὲ καὶ χαλεπὰ Ἀπίωνος εἰρηκότος, ὃν ὡς ἀρθήναι ἤλπιζε τὸν Γάϊον, καὶ εὐχὴ ἦν, Φίλων δὲ προσιὼς τῶν Ἰουδαίων τῆς πρεσβείας, ἀνὴρ τὰ πάντα ἐνδοξος, Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀλαδάρχου ἀδελφὸς ὢν, καὶ φιλοσοφίας οὐκ ἀπείρος, οὗτος τε ἦν ἐπ' ἀπολογία χωρεῖν τῶν κατηγορημένων. Διακρίσει δὲ αὐτὸν Γάϊος, καλεῖσθαι ἐκποδὼν ἀπελθεῖν· περιτογγῆς τε ὢν, φανερός ἦν ἐργασόμενός τι δεινὸν αὐτοῦς. Ὁ δὲ Φίλων ἔξεισι περιουρισμένος· καὶ φησὶ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· οἱ περὶ αὐτὸν ἦσαν, ὥς χρὴ θαρσεῖν, Γαίου λόγῳ μὴ αὐτοῖς ὀργισμένῳ, ἔργῳ δὲ ἡθῆ τοῦ θεοῦ ἀντιπαρεξάγοντος. « Ἐν τοῦτοις μὲν ὁ ἰώστηκος.

B Φίλων τὰ κατὰ μέρος γενόμενα διεξέρχεται τῇ πρεσβείᾳ. Τὰ μὲν οὖν ἅλλα παρήσω· ἐκεῖνα δὲ μόνον ὧσω τῷ λόγῳ, δι' ὃν ἐκείναι σαφῆ, ὅσα οὐδὲ πᾶν πόρρω Ἰουδαίους ἐπισυνέβη, ὡς εἰς Χριστὸν τετολμήκασιν ἐνεκα. Ἰστορεῖ μὲν οὖν πρῶτον ἐπὶ Τιβερίῳ Σελιανὸν τίνα κλειστόν καὶ μέγιστον παρὰ βασιλεῖ δύναμενον, σπουδῇ τινι κλειστὴν εἰσάγοντα, ἀρθὴν ἅπαν τὸ Ἰουδαίων ἔθνος· ἐξοφανίσκειν καὶ τὸν ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας Πιλάτον, καὶ ὃν τὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐτολμήθη, εἶ τοῦ ἐν Ἱερουσαλὺμοις ἱεροῦ καθιστώτος, ξῖνον τι καὶ ἀθῆς παρὰ τὰ ἐκείνοις θέσμινα διαπράττειν, εἰς μέγα τε ταραχῆς αὐτοῖς ἐμβολὴν διαπεπραγμένον. Ματὰ δὲ τὸν Τιβερίον Ἰστορεῖ Γάϊον διαδεξάμενον τὴν ἀρχὴν, πολλὰ μὲν καὶ εἰς πολλοὺς καὶ ἅλλα ἐνδοξοῖσι μυρία ἐπέκεινα δὲ πάντων τὸ Ἰουδαίων ἔθνος· τὰ μέγιστα καταδράψαι. Ἀ δὲ τῶν αὐτοῦ φωνῶν πάντας εἰδέναι κάλλιον ἡγήμαι· γράφει γὰρ κατὰ λέξιν οὕτως· «Τοσαύτη μὲν οὖν τις ἡ τοῦ Γαίου περὶ τὸ ἡθὸς ἦν ἀνωμαλία πρὸς ἅπαντας, διαπερόντω· δὲ περὶ τὸ Ἰουδαίων γένος, ὃ χαλεπῶς ἀπεχθανόμενος, τὰς μὲν ἐν ταῖς πόλεσι προσευχὰς ἀπὸ τῶν κατὰ Ἀλεξάνδρειαν ἀρξάμενος σφετερίζεται, καταπληθούς εἰκότων καὶ ἀνδριάντων τῆς ἰδίας μορφῆς· ὁ γὰρ ἐτέρων ἀνατιθέντων ἐπιείκεις, αὐτοὺς ἰδρύει δύναμαι· τὸν δ' ἐν τῇ ἱερᾷ πόλει νεῦν, ὃς λοιπὸν ἦν ἀφανιστός, ἀτυλὴς ἡλωμένος τῆς πάσης, μεθηρμόετο καὶ μετасχημάτιζεν εἰς οἰκεῖον ἱερὸν ἵνα διὰς ἐπιφανοῦς, νεοῦ θεοῦ, χρηματίσῃ Γαίου.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

D Ὅπως Πιλάτος τοῖς Ἰουδαίους ἀποδέδεικται τὰ κακὰ· εἰ δὲ, ὥς διεσπάρη καὶ οὗτος, αὐτόχρητος γένόμενος.

Μυρία μὲν οὖν ἅλλα δεῖναι καὶ πέρα πάσης διηγήσις· ὁ αὐτὸς κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν συμβεβηκότα Ἰουδαίους ἐπὶ τοῦ δηλουμένου ἐν δευτέρῳ συγ-

statuas in templum a Pilato inductas. (Joseph., De bell. Jud. lib. ii, cap. 3; Hegesipp., lib. ii, cap. 5.) De hoc in cap. seq.

γράφματι, ᾧ ἐπιγράφει *Περὶ ἀρετῶν*, ἐν εἰρωνίᾳ λόγῳ ἱστορεῖ. Σύμφωνας δ' αὐτῷ καὶ Ἰωσήπος· ὁμοίως ἀπὸ τῶν χρόνων Πιλάτου καὶ τῶν κατὰ τοῦ Σωτῆρος τετολημμένων τὴν ἐκδοὺν σχεῖν τὰς τῶν Ἰουδαίων μάλιστα συμφοράς. Οἱ γοῦν καὶ αὐτοὶ ἐν δευτέρῳ τοῦ *Ἰουδαϊκοῦ Πολέμου* διέξιαισι, ἀκούειν χρειῶν· « Περὶ θείας, φησὶν, εἰς Ἰουδαίαν ἐπιτροπὸς ὑπὸ Τιβερίου Πιλάτου, νύκτωρ κικαλυμμένας εἰς Ἱεροσόλυμα παρεισχομεῖται τὰς Καίσαρος εἰκόνας· σημαῖαι καλοῦνται· τοῦτο μεθ' ἡμέραν μεγίστην παραχὴν ἡγεῖται τοῖς Ἰουδαίοις· οἱ τε γὰρ ἔγγυς πρὸς τὴν ὄψιν ἐξεπλάγησαν, ὡς πεπαιγμένων αὐτοῖς τῶν νόμων· οὐδὲν γὰρ ἀξιοῦσιν ἐν τῇ πόλει δεικνύον τιθεσθαι. » Ταῦτα δ' εἰ τις τοῖς εὐαγγελικοῖς λόγοις παράθοιτο, τάληθες εὐρήσεται μετῆλθε γὰρ αὐτοῖς ὡς τάχος ἢ δίχη· δι' ἣν ἐβόησαν ἐπ' αὐτοῦ Πιλάτου φωνήν, μὴ τινα ἄλλον ἔχειν βασιλεῖα κεκραγόντων εἰ μὴ Καίσαρα. Μετὰ μικρὸν δὲ καὶ ἄλλην συμφορὰν αὐτοῖς μεταθεῖν ὁ αὐτοῖς Ἰωσήπος ἱστορεῖ λέγων· « Μετὰ δὲ ταῦτα παραχὴν ἑτέραν ἐκίλει Πιλάτος· τὸν ἱερὸν θησαυρὸν, καλεῖται δὲ κορβανάς, εἰς καταγωγὴν ὕδατων ἐξανάλισκων. Κατῆλθε δὲ ἀπὸ τριακοσίων σταδίων. Πρὸς τοῦτο τοῦ πλῆθους ἀγανάκτησις ἦν. Καὶ τοῦ Πιλάτου παρόντος εἰς Ἱεροσόλυμα, περιστάντες τὸ βῆμα κατεβόων. Ὁ δὲ (προφθίει γὰρ αὐτῶν τὴν παραχὴν) καὶ τῷ πλῆθει τοὺς στρατιώτας ἐνόηκεν· ἐσθῆσεν στρατιωτικὰς κεκαλυμμένους· ἐγκαταμίξας, καὶ ἔφει μὲν χρῆσθαι κυλώσας, ξύλους δὲ παῖσιν τοὺς χειρουργοὺς ἐγκατευσάμενος, σύνθημα δίδωσιν ἀπὸ τοῦ βήματος· « Τυπόμενοι δὲ οἱ Ἰουδαῖοι, πολλοὶ μὲν ὑπὸ τῶν πληγῶν, πολλοὶ δὲ ὑπὸ σπῶν αὐτῶν καταπατηθέντες ἀπώλοντο. Πρὸς δὲ τὴν συμφορὰν τῶν ἀνηρημένων καταπλεγὼν τὸ πλῆθος· ἐσώπησεν. Καὶ ἄλλα, δὲ μυρίας νεωτεροποιίας ὁ αὐτοῖς ἱστορεῖ συγγραφεὺς· δι' ὧν παρίσταται, ὥς οὐδαμῶς ἐκ τῆς κατὰ τὸν Σωτῆρα τόλμης διεκίονεν τῇ τε πόλει αὐτὴν καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν Ἰουδαίαν στάσεις καὶ μάχαι, καὶ κακῶν ἀφορήτων ἐπ' ἀλλήλοις προσβολαί, ἕως οὗ ἡ πάντων δεσπότη πολιτορχία κατὰ Οὐεσπανιανὸν τοῦτους μετῆλθε, καὶ πάμπαν ἠφάνισεν. Ὅν μὲν οὖν εἰς Χριστὸν ἐξήμαρτον Ἰουδαίαν, οὕτω τὰ τῆς θείας ἐπιειρώοντο δίχης, ἥρμα ἐπαγομένης. Οὐ μὲν δὲ ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ· ὁ ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος Πιλάτος ἐπὶ τε Τιβερίῳ, τῆς ἐκ Μαγδόλων Μαρίας Ῥώμῃ τε προσβαλοῦσης καὶ τὰ κατὰ τὸν Σωτῆρα ἀνευγκούσης, κλειστά μὲν περιυδρισθῆναι λέγεται· ναὶ μὲν καὶ κατὰ Γάλον ἑσπερον τοσαύταις συμφοραῖς λόγος ἔχει· τοῦτον παρὰ ληφθῆναι, ὡς φασιν οἱ τὰς Ἑλλήνων Ὀλυμπιάδας καὶ τὰ ἐπ' αὐταῖς πεπραγμένα συντεταγόντας, ἐς ὅσον ἤκειν ἀνάγκης Πιλάτον περιπεταῖα τῶν συμφορῶν, ὡς αὐτόχειρα καὶ τιμωρὸν αὐτὸν εὐαυτῇ καταστήναι· τῆς θείας δίχης, ὥς γε εἰκάσειν χρειῶν, οὐκ εἰς μακρὰν μεταδούσης αὐτὸν, καθὰ δέησαν καὶ Ἀνναν, καὶ Καϊάφαν, καὶ ὅσοι τῶν γραμματέων ἦσαν καὶ Φαρισαίων· καὶ αὐτὸν ὄξιν

A secundo libro, cui titulus est *De virtutibus*, sermone assimulato commemorat; cui et Josephus consentit; itidem a Pilati, et in Servatorem commissi piaculi temporibus, calamitates Judæorum initium sumpsisse memorans. Qualia igitur et is in secundo *Judaici Belli* libro scribat, audire est operæ pretium: « Pilatus, inquit, a Tiberio procurator in Judæam missus, noctu velatus tectasque Hierosolymam infert Cæsaris statuas; signa eæ vocantur. Qua rei novitate interdiu maxima a Judæis turba est excitata. Qui enim propius assistebant, ad conspectum earum consternati sunt tanquam aperte legibus eorum proculcatis: quippe simulacrum aliquod in civitate habere, illis religio erat. » Hæc si quis evangelicis addat verbis, veritatem ipsam inveniet: celeriter enim eos vindicta est consecuta, propter eam, quam apud Pilatum insolenter edidit vocem: non alium se, clamantes, habere regem, præterquam Cæsarem. Paulo post alia quoque calamitate pressos, idem Josephus scribit: « Post hæc, dicens, aliam quoque turbam concivit Pilatus, sacro thesauro (cui nomen Corbona) in aqueductus constructionem consumpto, qui quidem ad trecenta dirigebatur stadia. 150 Agre ferebat eam indignitatem multitudo, et presente Hierosolymis Pilato, tribunal circumstantes vociferabantur. Ille porro, quod Judæorum prævidisset tumultum, turbæ eorum milites armatos, qui militaribus operi essent vestibus, immiscens, ferro quidem petere quemquam prohibuit, fustibus autem vociferantes pulsare præcepit: ejusque rei causa signum, uli convenerat, eis pro tribunali dedit. » Quapropter Judei ad eum modum ictibus cæsi, multi plagis sunt interempti, multi etiam a suis inter tumultum prostriti interierunt. Multitudo porro ipsa, tanta clade percussa, conquevit. Alias item innumerabiles, novandis rebus, excitatas calamitates, idem historicus persequitur, per quas astruit atque probat, quod a perpetrato in Salvatore piaculo, nunquam et in urbe ipsa, et in Judæa omni, esse desiderint seditiones, tumultus, pugnæ, aliarumque intolerabilium cladum alie super alias incursiones, donec postrema omnium urbis sub Vespasiano obsidio eos invasit, ac prorsus exstinxit. Atque eorum quæ Judæi in Christum commiserunt, talem illi divinitus sunt experti vindictam, sensim eos carpentem. Verum enimvero et ipse Servatoris iudex Pilatus (1), cum sub Tiberio (quod Maria Magdalena Romam adierat, et Servatoris res ibi retulerat) maximis affectus esse dicitur contumeliis: tum Cæii temporibus postea extrema calamitate oppressus esse scitur: quemadmodum id tradunt, qui Græcorum Olympiadas, quæque in eis acta sunt, composuere. Ad eas enim necessitatis angustias variis adversisque casibus est redactus,

(1) L. Vitellius Syriæ præfectus Pilatum propter Judæorum accusationem Romam ire jussit, et

Marcellum Judæis præfecit. (Joseph., lib. xviii, cap. 11.)

ut manus ipse sibi attulerit, et sui ipsius vindex ipse factus sit : ultione divina (ita enim conjicere oportet) brevi eum consequente. Id quod et de Anna, et de Caipha, aliisque item Scribis et Pharisæis dicitur : qui et ipsi dignas variasque dederunt pœnas ejus, quam Christo intulerunt, iniquæ et injustæ necis.

151 CAPUT XI.

De imperio Claudii Cæsaris, qui Caio successit : et de fame, quæ sub ipso invaluit, et de Thenda præstigiatore.

Deinde nondum quatuor prorsus exactis annis, Caius, qui tum imperium tenebat, furore correptus, et usque adeo est effeminatus, ut vestimentis, plicaturis, aliisque ornamentis muliebribus uteretur: quapropter in balneis cæsus, Claudio successoris imperium reliquit : sub quo ingens illa fames dono clarus futuram prædixerat. Eaque de causa Barnabas quoque et Paulus ex Antiochia fratribus per ministerium suum corrogatum victum submittebant. Quo tempore etiam Adiabenorum gentis regina, Helena nomine, Josepho teste, ingenti pecunia, frumento in Ægypto comparato, indigentibus id trans mittebat. Hujus sane Helenæ, cujus, quem modo diximus, historici meminit, statuæ illustres in suburbanis Eliæ locis longo post tempore sunt visæ. Idem Josephus et Theudæ impostoris et malefici, de quo in Actis quoque apostolorum mentio sit, meminit hisce verbis : « Cum Fadus Judææ procurator esset, præstigiator quidam Theudas nomine, persuadet ingenti hominum multitudini, ut facultatibus suis secum receptis, ad Jordanem fluvium se consequerentur; dicebatur enim propheta esse. Is, quod se jussu suo fluvium eum divisurum, facileque eis transitum præbiturum esse polliceretur, multos seduxit. Cæterum Fadus eos ea vesania non diu sui passus est. Turmam enim equitum in eos immisit, qui illos ex improvise oppressos, partim trucidant, partim captivos abducunt. Ipse quidem Theudas vivus in eorum lyra perlatus est.

CAPUT XII.

Martyrium Jacobi apostoli, filii Zebedæi : ejusdemque fratris Joannis Theologi.

Hic deinceps historici idem Josephus magnam illam famem addit, sicuti et Lucas in Actis, et ea ipsa fame, apostolorumque ministerio exposito, illud deinde infert : « Eo autem tempore, sub Claudio videlicet, Herodes rex (2) (quem Agrippam Josephus nominat, Lucas autem Herodem vocat, quod fortasse binominis fuerit) manus in nonnullos 152 ex Ecclesia, ut eos affligeret, injecit. Occidit autem Jacobum fratrem Joannis gla-

(1) De ea historici variant.

(2) Claudius Agrippæ regnum confirmavit, omne Herodis imperium et Lysaniæ addens. Herodem Agrippæ fratrem Chalcidis regem constituit. (Joseph., lib. xix, cap. 4, *De bell. Judaic.*, lib. ii, cap.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Περὶ τῆς τοῦ Κλαυδίου Καίσαρος ἀρχῆς μετὰ Γάϊου· καὶ τοῦ τετυρότος λιμοῦ· καὶ περὶ Θεοῦ τοῦ γόητος.

Ὁ πολλὴν δὲ ὑπερτον ἐν οὐ πᾶν τι πεπλησμένοις τέσσαρσιν ἔτεσι Γάϊος τὴν ἀρχὴν ἐσχηκώς, μανίᾳ λαφθεὶς, ἔγυναικίζετο, σιτολαῖς καὶ πλοκαμίσι χρώμενος θηλυτέροις. Ὅθεν ἐν βαλανεῖω ἀναισθηθεὶς, Κλαυδίῳ τὴν ἀρχὴν καταλείπει· ἐφ' οὗ καὶ μέγαν ἱστοροῦσι γενέσθαι λιμόν· ὃν καὶ Ἀγαυὸς προφητεύων, ἐμήνυνε ἔσσεσθαι· καὶ Βαρνάβας καὶ Παῦλος ἐστειλλόντο, τοῖς ἀδελφοῖς ἐξ Ἀντιοχείας· διακονίαν ἐρανιζόμενοι· ὅτε δὴ καὶ ἡ τοῦ Διαθετῶν ἔθους βασίλισσα, Ἑλένη ὄνομα ἦν αὐτῇ, ἰωσήφῳ ταῦτα πείθεσθαι ἱστοροῦντι, οἷον ἐξ Αἰγύπτου χρήμασι πλείστοις ὠνησαμένη, τοῖς ἐνδεῶς ἔχουσι διεπέμπετο. Τῆς γε μὴν Ἑλένης, ἥς καὶ ὁ εἰρημένος ἐμνημόνευε συγγραφεὺς, ἐν τοῖς γράμμασιν αὐτῆς τῆς Αἰλίας στήλαι διαφανεῖς μέχρι πολλοῦ ἐγνωρίζοντο. Μέννηται δ' ὁ αὐτὸς καὶ Θεοῦ τοῦ γόητος· περὶ οὗ καὶ αἱ Πράξεις διαλαμβάνουσι, κατὰ λέξιν οὕτω διεξιών· « Φάδου τῆς Ἰουδαίας ἐπιτροπεύοντος, γόης τις ἀνὴρ, Θεοῦδ· ὄνομα, πείθει τὸν πλείστον ὄχλον ἀναλαβόντα τὰς κτήσεις, ἵππεσθαι πρὸς τὸν Ἰορδάνην αὐτῶν ποταμὸν· προφήτης γὰρ εἶναι· καὶ προστάγματι τὸν ποταμὸν σχίσας, δίοδον ἐφη παρέξειν αὐτοῖς βάρδιαν· καὶ ταῦτα λέγων, πολλοὺς ἠπάτησεν. Οὐ μὴν εἰσάγει αὐτοὺς τῆς ἀπροσύνης, δοῦσθαι Φάδος· ἀλλ' ἐξέπεμψεν Πλην ἱππέων ἐπ' αὐτοὺς· ἧτις ἀπροσδόκητος ἐπιπλοῦσάς, πολλοὺς μὲν ἀνέκτε, πολλοὺς δὲ ζώντας ἐλάθεν. Αὐτὸν δὲ τὸν Θεοῦδον ζωγρήσαντες, ἀποτέμνουσι τὴν κεφαλὴν, καὶ κομίζουσιν εἰς Ἱερουσόλυμα.

pervenit potestatem, ejusque necati caput Hieroso-

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Μαρτύριον Ἰακώβου τοῦ ἀποστόλου, υἱοῦ μὲν Ζεβεδαίου, ἀδελφοῦ δὲ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου.

Ἐξῆς δὲ τούτῳ καὶ τὰ κατὰ τὸν μέγαν ἱστοροῦσι γενέσθαι λιμόν, ὡς καὶ Αὐκεῖς ἐν ταῖς Πράξεσι τὰ κατὰ τὸν λιμόν καὶ τὴν τῶν ἀποστόλων διακονίαν εἰπὼν, εἰτα ἐπάγει· « Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν, τὸν ἐπὶ Κλαυδίου θηλασθ', ἐπέβαλεν Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς (ὃν δὲ Ἀγρίππαν Ἰώσηπος λέγει, τοῦτον δὲ Αὐκεῖς Ἡρώδην καλεῖ· ἰσως διώνυμος ἦν)· ἐπέβαλε τὰ· χεῖρας κακῶσαι τινὰς τῶν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Ἀνέκτε δὲ Ἰακώβον τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννου

4.) Idem Herodes sacerdotum et templi administrationem a Claudio impetravit. (Joseph., lib. xi, cap. 4.) Eodem mortuo, regnum ejus Agrippæ juniori Claudius tradidit : qui id usque ad vastationem Hierosolymorum obtinuit. (Ibid., cap. 9.)

μαχαίρῃ. « Περὶ οὗ καὶ Κλήμης ὁ στρωματεύς ἐν τῇ ἑβδόμῃ τῶν Ἰστοριῶν μνήμης ἔστιν ἱστορεῖ, ἐκ τῆς ἀνωθεν παραδόσεως ἐληφέναι φάσκων αὐτὴν. « Ὅτι περ οὖν οὗ μαρτύριον ἀγαθὸν αὐτὸν, ἰδὼν αὐτὸν γενναίῃ ψυχῇ παρὰ στήματι διαγωνιζόμενον, Χριστιανὸν καὶ αὐτὸς ἐαυτὸν εἶναι ἀνυπολόγει· καὶ ἀμφοῖν, φησί, συναπήχθησαν· καὶ κατὰ τὴν ἑβδὴν ἡμέραν αὐτῷ ἀπεθῆναι ὑπὸ Ἰακώβου· ὁ δ' ὀλίγον σκεψάμενος, Εἰρήνῃ σοι, εἶπε· καὶ κατεφίλησεν αὐτόν· καὶ οὕτως ἀμφοτέροις ἱκατομνηθήσαν. Ἰδὼν γε μὴν Ἡρώδης, ὡς φησὶν ἡ θεία Γραφή, ὡς πρὸς ἡδονῆς ἦν Ἰουδαίος ἢ τοῦ Ἰακώβου ἀναίρεσις, καὶ Πέτρον εὐαγέον, ὑπὸ φρουρᾶν ἔτιθει, ἀλύσει βριεῖα περιβαλὼν, καὶ τὴν ἐκεῖνον ἀναίρεσιν ἐν μελέτῃ δὴ εἶχε. Κἂν ἐπράξε τὸ ἀνόσιον, εἰ μὴ νύκτωρ ἄγγελος ἐπιστάς, τῶν μὲν δασμῶν ἀνῆκεν· εἰς δὲ τὴν τοῦ κηρύγματος αὐτοῦ ὥδοποιεῖ διακονίαν. Καὶ τὰ μὲν τῆς κατὰ Πέτρον θείας οἰκονομίας ἐν τοῦτοις· τὰ δὲ τῆς κατὰ τὸν ἀποστόλου ἐπιχειρήσεως Ἡρώδου οὐκ ἐν ἀναβολαῖς ἦσαν τῇ δίκῃ, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς μετῆι, καί περ εὐθυσία βραδύνειν ὡς τὰ πολλὰ.

ut plurimum tardior esse consuevit, tum præstatim affuit.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Ὁς Ἀγρίππας, ὁ καὶ Ἡρώδης, τοὺς ἀποστόλους ἐλάσας, θείας δίκης αὐτοὺς ἀπειλεῖται.

Ἐπεὶ γὰρ μετὰ τὴν κατὰ τῶν ἀποστόλων ἐπιχείρησιν εἰς Καισάρειαν ὤρμησιν, ἐν ἡμέρᾳ τῶν ἐπιστῶν ἐπεθῆναι περιφανῆ κοσμησάμενον, διάτορον τε καὶ λαμπρὸν πρὸ τοῦ δικαστικοῦ βήματος δημηγοροῦντα, καὶ ταύτῃ δὴ τοῦ δήμου ἐπιβουλή, θεοῦ φωνῇ καὶ οὐκ ἀνθρώπων· αὐτίκα, τὸ ἐκόν φησι λόγιον, ἄγγελον τοῦτον ἀοράτῳ πληγῇ παύσαι· κἀντεῦθεν ἀποφύξει γενόμενον σκοληκόβρωτον. Καὶ δὴ σὺν ἄλλοις καὶ τοῦτο θαυμάζειν μοι ἐπιστῶν, ὅπως ὁ παρ' Ἑβραίων Ἰωσήφης καθάπαν συνάδει εἶκοις τῇ θείᾳ Γραφῇ· οἱ γὰρ καὶ περὶ τῆς τελευτῆς Ἡρώδου ἐν τῷ ἴδ' τῆς Ἀρχαιολογίας διέξεισιν, αὐταῖς λέξεσι παραθήσομαι. « Τρίτον, φησὶν, ἔτος αὐτῷ τῆς ὁλῆς Ἰουδαίας βασιλεύοντι πεπλήρωτο· καὶ παρὴν εἰς πόλιν Καισάρειαν, ἣ τὸ πρότερον Στράτιονος πύργος ἑκαλεῖτο. Συνετέλει δ' ἐνταῦθα θεωρίας εἰς τὴν Καισάρως τιμὴν, ὑπὲρ τῆς ἐκεῖνον σωτηρίας ἐορτὴν τινα ταύτην ἐπιστάμενος· καὶ παρ' αὐτὴν ἡρώιστο κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ἐν τέλει καὶ προδεδοχότων εἰς ἄξιαν πληθος. Δευτέρᾳ δὲ τῶν θεωριῶν ἡμέρᾳ, στολὴν ἐνδυσάμενος, ἐξ ἀργύρου πεποιημένην πᾶσαν, ὡς θαυμάσιον ὄντιν εἶναι, παρῆλθεν εἰς τὸ θέατρον ἀρχομένης ἡμέρας. Ἐνθα ταῖς πρώταις τῶν ἡλιακῶν ἀκτίων ἐπιβολαῖς, ὁ ἀργυρὸς καταυγασθεὶς, θαυμασίως ἀπαστῆκε· μαρμαίρων τι φοβερὴν καὶ τοῖς εἰς αὐτὸν ἀτνέλλουσιν φρικτῶδες. Εὐθὺς δὲ οἱ κόλακες τὰς οὐδ' ἐκεῖνον πρὸς ἀγαθοῦ ἄλλος ἄλλοθεν φωνὰς ἀνέβδων, θεὸν προσπαρονοῦντες· Εὐμενὴς εἴης, ἐπιλέγοντες·

A dio. » De quo Clemens quoque στρωματεύς, seu contextor, memoria quiddam dignum in septimo *Dispositionum* libro ex majorum traditione acceptum scripsit: « Quod is, qui illum ad martyrium ducebat, cum eum generose admodum, et magna cum constantia ad supplicium ire videret, se quoque Christianum esse professus sit. Uterque igitur, inquit, simul abducti sunt. » Atque inter eundem, noxam sibi ille a Jacobo remitti rogavit. Jacobum porro paululum deliberasse: moxque ad illum, Pax tibi, dixisse: osculumque ad vocem eam addidisse, et sic utrumque capite truncatum esse. Herodes autem, ut sacra inquit Scriptura, cum gratam esse Judæis Jacobi cædem videret, Petrum itidem comprehensum, gravique catena vinctum, in custodiam confecit, eidemque supplicium itidem capitale molitus est. Et perfecisset ille impiam illam cædem, nisi angelus noctu adveniens, vinculis illum liberasset, et in pristinum prædicandum verbi ministerium reduxisset. Atque equidem res divinæ dispositionis de Petro, sic se tum habuere. Cælerum vindicta conatum Herodis in apostolos nefarium persecutura, minime cessabat; sed quæ alias

CAPUT XIII.

Ut Agrippa, qui et Herodes dictus est, persecutione in apostolos cepta, divinam statim vindictam sit experius.

Cum etenim post eum, qui dictus est, in apostolos susceptum conatum, Cæsaream venisset, celebri quodam die, splendida ornatus veste, magna vocis contentione vehementius copiosiusque pro tribunali ad populum verba fecit. Ad cujus orationem cum plebs acclamasset: *Dei vox, non hominis, confestim*, ut sacre Litteræ inquirunt, angelus occulta plaga eum mulcavit: unde etiam a vermibus corrosus atque consumptus, animam egit. Enimvero præter alia, illud quoque mirari mihi in mentem venit, quod Hebræorum historicus Josephus, in universum divinæ Scripturæ consona scribere videtur. Qualia namque de Herodis 153 obitu in decimo nono *Antiquitatum* libro memoret (1), verbis ipsius referre libet: « Tertius, inquit, annus, ex quo totam Judæam regebat, peractus fuerat, cum is Cæsaream, quæ antea Stratonis turris vocata fuerat, esset, adebat ibi in honorem Cæsaris, pro cuius salute, festos quosdam instituerat dies, spectacula. Confluebat tum ex ea provincia, eorum qui magistratus et honores gerebant, ad eum multitudo. Porro secundo spectaculorum die vestem ex argento miro artificio contextam induit, et in theatrum cum prima luce venit. Ibi primis solarium radiorum ictibus argentum illustratum mirandum in modum coruscabat, metuendum atque horrendum quiddam inspicientium oculis splendore suo inferens. Itaque assentatores hinc et inde, vocibus ne ipsi quidem bono futuris,

acclamabant : Deum enim appellabant, et ut bene-
volus propitiusque eis esset, rogabant : si hucus-
que eum ut hominem veriti essent, de cetero hu-
mana natura superiorem prastantioremque pro-
fessuros esse, pollicentes. Non increpuit eos rex,
neque tam impiam assentationem est amolitus.
Sed paulo post caput suum sustulit, et bubonem
funiculo euidam insidentem conspexit, et statim
malorum hunc esse nuntium, qui bonorum olim
fuera, animadvertit. Itaque immensus illius pectus
dolor, ventremque cruciatus, cum vehementia
summa invasit : et ad amicos conversus : En ego,
inquit, Deus vester, vitam relinquere cogor, cum
jam fatalis et divina vis ementitas in me voces ve-
stras coarguat : et qui modo a vobis immortalis
sum dictus, nunc ad mortem abducor. Sed acci-
piendum venit, quod Deo est visum, salum. Non
obscuram tamen nos, sed felicioris splendidoris-
que sortis exegimus vitam. Hæc ubi dixisset, do-
loris eum intensiores cruciabant. Quapropter
magna celeritate in regiam est deportatus. Et fama
apud omnes passim increbuit, paulo post eum om-
nino morituro esse. Tum multitudo omnis una
cum conjugibus et liberis, sumptis patrio more
saccis, locisque omnibus fletu et luctu repletis,
Deo pro salute regis supplicarunt. Et cum in sub-
limiore cubiculo is decumberet, **154** et inde
homines supinos procumbentes prospiceret, ne
ipse quidem lacrymas continere potuit : ac quin-
que continuus dies ventris doloribus confectus, vi-
tam finivit (1) : ætatis quinquagesimum quartum,
regni septimum agens annum. Quatuor quidem ille
sub Caio regnavit annos (2), tetrarchia Philippi
tribus annis administrata, Herodis autem quarto
anno recepta. Tres porro reliquos annos sub Clau-
dii imperio consumpsit. » Dignus certe quidem est
Josephus iste admiratione, qui sic divinis consona
Litteris scribat.

CAPUT XIV.

*De Simone Mago, ejusque heresi, et ut ei restitit
in primis Romæ divus apostolus Petrus.*

Cum ad eum modum persuasio et fides in Ser-
vatore per omnem propagaretur terram, anti-
quus ille generis salutisque nostre hostis, omni
conatu et fraude urbem eam, in qua tum summum
esset imperium, præripere atque occupare con-
tendens, Simonem vico Gijthon ortum, qui antea
Orientem peragrans, incantamentis eum atque im-
posturis compleverat, eo mittit, ibique ille brevi
cives Romanos (paucis exceptis) magica sua arte
seducit. Eo autem impietatis pervenit, ut cum
deus esse crederetur, tam statua magnifica in
flumine Tiberi inter duos pontes honoraretur, cum
inscriptione tali : *Simoni deo sancto*. Atque inde
deus non tantum apud Samaritanos, verum in alijs

A εἰ καὶ μέχρι νῦν ὡς ἀνθρώπων ἐροῦνθῆμεν· ἀλλὰ
τοῦτε ὅθεν θνητῆς φύσεως κρείσσονα γε ὁμολογοῦ-
μεν. Οὐκ ἐπέπληξε τοῦτοις ὁ βασιλεὺς, οὐδὲ τὴν
κολακίαν ἀσεβοῦσαν ἀπετρέφετο. Ἀνακύψας δ'
ὁν μετ' ὀλίγον τὸν βουδῶνα τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς·
ὁπρκαθεζόμενον εἶδεν ἐπὶ σχοινίου τινοῦ, ἀγγελὸν
τοῦτον εὐθὺς ἐνόησε κακῶν εἶναι, τὸν καὶ ποτε τῶν
ἀγαθῶν γενόμενον. Καὶ διακάρδιον ἔσχεν ἐδύνην·
ἀθρόον δ' αὐτῷ τῆς κοίτης προσέφυσεν ἀλγῆμα
μετὰ σφοδρότητος ἀρδόμενον. Ἀναθιωρῶν οὖν πρὸς
τοὺς φίλους, Ὁ θεὸς ὅμιν ἐγὼ, φησὶν, ἦδη κατα-
στρέφειν ἐπιτάττομαι τὸν βίον, παραχρῆμα τῆς ἐλ-
μαρμένης τὰς ἀρετὰς μὲν καταφυσμένης φωνῆς
ἐλεγχούσης· καὶ ὁ κληθεὶς ἀθάνατος ὅψ' ὁμῶν ἦδη
θανεῖν ἀπάγομαι. Δεκτικὸν δὲ τὴν παρωμένην, ἥ
B θεὸς βεβούληται· καὶ γὰρ βεβούληκαμεν οὐδαμῇ φαύ-
λως, ἀλλ' ἐπὶ τῆς μακαριζομένης λαμπρότητος.
Ταῦθ' ἅμα λέγων, ἐπιτάσσει τῆς ἐδύνης καταπονεῖτο.
Μετὰ σπουδῆς οὖν εἰς τὸ βασιλεῖον ἐκομίσθη. Καὶ
διῆξε λόγος εἰς πάντας, ὡς ἔχει τοῦ τεθνᾶναι παν-
τάπας μετ' ὀλίγον. Ἡ πληθὺς δ' αὐτίκα πᾶσα σὺν
γυναιξὶ καὶ παισὶν ἐπὶ σάκκου καθεσθίσα τῷ πα-
τρίῳ νόμῳ, τὸν θεὸν ἐκείνου ὁπὲρ τοῦ βασιλεως.
Οἰμωγῆς τε πάντα ἦν ἀνάπλωσ καὶ ὀρήμων. Ἐν
ὀψιγλῶ δὲ βασιλεὺς ὁματῶν κατακείμενος, καὶ κάτω
βλέπων αὐτοὺς πρηνεὶς προσκίπτοντας, ἄδακρυς
οὐδ' αὐτὸς ἔμενε. Συναγῶς δ' ἐφ' ἡμέρας πάντα τῷ
τῆς γαστροῦ ἀλγῆματι διεργασθεῖς, τὸν βίον κατέ-
στρεφεν, ἀπὸ γενέσσεως ἀγων παντηχοστὸν ἔτος καὶ
C τέταρτον, τῆς δὲ βασιλείας ἑξῶτον. Τέσσαρας μὲν
οὖν ἐπὶ τοῦ Καίσαρος Ἰσβαυλεσάν Ἰνναυτοῦς, τῆς
Φιλίππου μὲν τετραρχίας εἰς· τριτίαν ἀρξας· τῷ
τετάρτῳ δὲ καὶ τὴν Ἡρώδου προσεληφώς· τρεῖς
δ' ἐπιλαβὼν τῆς Κλαυδίου Καίσαρος αὐτοκρατο-
ρίας· ὁ θαύματος ὄν ἀξίος καὶ ἰώσης, οὕτω
ταῖς θεαῖς συνῶδον Γραφαῖς.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΔ'.

*Περὶ τοῦ γένους Σίμωνος, καὶ τῆς τούτου αἰρέ-
σεως· καὶ ὡς ἀνέκραττε τούτῳ, καὶ μάλιστα
ἐν Ῥώμῃ Πέτρος θεὸς ἀπόστολος.*

Ὅτε γούνη κατὰ τὸν Σωτῆρα πίστεως ἀνὰ
πᾶσαν διαδεδομένης τὴν γῆν, ὁ ἀρχαῖος τοῦ γένους
D καὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν πόλεμος, μηχανῇ τῇ πάσῃ
τὴν τῆνικαδὲ βασιλεύουσαν προαρπάσαι σπεύδων
πόλιν, ἐκεί ὅθι τὸν Σίμωνα τὸν ἀπὸ κώμης Γιεθῶν,
τὸν τὴν Ἐω δευλόντα πρότερον καὶ τῶν γορτειῶν
ἐμπλήσαντα, συναλαύει· ὃς ἐν οὐ μακρῷ χρόνῳ,
πλὴν ὀλίγων, τοὺς Ῥωμαίους· τῇ σφετέρᾳ συνο-
πάγεται γορτεῖα. Ἐς τοσοῦτον δὲ ἤλασεν ἀσεβείας,
ὡς καὶ θεὸς νομισθῆναι, ἀναθέσει τε ἀνδριάντος
περιφανῶς τιμηθῆναι ἐν τῷ Τιβέρι ποταμῷ μεταφῶ
τῶν δύο γεφυρῶν· ἐν ᾧ καὶ ἐπιγραφῇ αὕτη ἐστὶ·
Σίμωνι δέω σάγκτω· τούτεστι Σίμωνι θεῷ ἁγίῳ.
Ἐντεῦθεν θεὸς οὐ μόνον παρὰ Σαμαρείταις, ἀλλὰ καὶ

(1) Sub Herodis nomine Lucas Agrippæ senioris
necem describere videtur, Act. xii.

(2) Claudius postea Agrippæ juniori Philippi te-
trarchiam Trachonitidem concessit.

ἐν ἄλλοις· ἔθνεσι καὶ πρώτος θεὸς προσκυνεῖται. Καὶ Ἑλένη δὲ τις συμπερινοστήσασα τούτῳ, πρό-
τερον δ' ἐπὶ τοῦ τέλους σταθεῖσα ἐν Τύρῳ τῆς Φοι-
νίκης, τῶν Ἰσων αὐτῇ ἀξιοῦται γερῶν· ἦν τὴν ἀπ'
αὐτοῦ πρώτην ἑνοῖαν λέγουσι. Ταῦτα ἐν τῇ πρὸς
Ἀντωνίνον ὑπὲρ τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος ἀπολογίᾳ
ὁ ἐν μάρτυσι φιλόσοφος Ἰουστίνος διέξεισι· τὰ ἴσα
δὲ καὶ Εἰρηναῖος ὁ Λουγδούνων ἐν τῇ Πρὸς τὰς
αἰρέσεις πρώτῳ λόγῳ αὐτοῦ, οὐ πολλὸν τῶν ἀποστό-
λων ὕστεροι γεγονότες· περὶ ὧν ἐν τῇ προσήκοντι
τόπῳ τὰ εἰκότα διελθόμεν. Πάσης μὲν οὖν αἰρέσεως
ἀρχηγὸς καὶ πρῶτος ὁ Σίμων εἶναι πιστεύεται·
ἐξ οὗ καὶ οἱ ἐς δεῦρο τὴν αὐτοῦ μετιόντες ὄξαν,
τὴν σὺν φρονᾷ καὶ ἀκρίβειαν τῆς κατὰ Χριστὸν φιλο-
σοφίας πολιτεῖαν ὑποκρινόμενοι, ἀπῆλλάχθαι μὲν
τῆς περὶ τὰ εἰδωλα πλάνης δοκοῦσιν· οὐδὲν δὲ
ἦτοσαν ταύτης ἀνέχοντες, εἰδωλα καὶ εἰκόνας αὐ-
τοῦ τε Σίμωνος καὶ Ἑλένης τῆς δηλωθείσης σπον-
δαί· καὶ θρησκείαις θρησκείειν ἐπιχειροῦντες αὐ-
τούς. Τὰ δὲ τούτων ἀπορήτεστα θαύματος ὡς ἀλη-
θῶς καὶ ἐκπλήξως γέμει, τοιαῦτά γε ὄντα, ὡς μὴ
γραφαῖς ἱκανὰ διδοσθαι εἶναι· πολλῶν γε μὴν ἐνδεί-
σιν ὑπερβόλῃ δι' ὑπερβολὴν ἀρρητοποιίας λα-
λεῖσθαι. Ὅτι ποτὲ γὰρ ἂν ἦ, ἡ ἐπινοηθεῖν, παντὸς
αἰσχροῦ μισρώτερον, τοῦτο πᾶν ὑπερχρόνιστον ἡ τῶν
δε μυσταριώδη αἰρέσις, ταῖς ἀθλίαις καὶ ἀμαρ-
τείαις σεσωρευμέναις γυναῖκιν ἐμπαιζόντων. Τοιού-
των πατέρα καὶ ἀρχηγὸν τῶν μεγάλων ἀνείπαλον
Χριστοῦ μαθητῶν εὐθύς καὶ ἐκ προοιμίου ἡ τῆς
τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας ἐπιβουλος καὶ πονηρὰ δύ-
ναμις προσέβαλετο. Ἀλλ' ἡ βεβαία χάρις καὶ ἀμαχος
δύναμις τοῖς ἐκείνῃ διακόνους τῇ σφῶν παρουσίᾳ
τῆν τῶν κακῶν φλόγα πανταχοῦ ριπίζομένην ὅσον
τάχος ἐσθένον, πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς
γνώσεως, τοῦ θεοῦ ταπεινούσα καὶ καταβύπτουσα.
Διὸ καὶ οὐδὲν τι τῶν κατ' ἐκείνους ἐπιφυνέντων
τοῖς χρόνοις εἰς ὑπόστασιν ἦγαν. Τὸ γὰρ τῆς ἀλη-
θείας φέγγος ὑπερφυῶς λάμπον ἐξήστραπτεν·
οὐρανὸθεν τε ἀρετὴ ἀνὰ γὰρ, ἀκαμάτως τις ἦν καὶ ἀκα-
ταγώνιστος· ὁ λόγος, τῇ τῶν ἀποστόλων πολιτείᾳ
διαφανισμένος· ὅθεν καὶ ὁ εἰρημένος γόνος, πρῶτον
ἐπὶ Ἰουδαίας πρὸς τοῦ θεοῦ Πέτρου ὡς ἐκ τινος
κρείττονος αἰγλῆς τὰς τῆς διανοίας κόρας πληγείς,
πρίσθαι τὴν χάριν ὁ θεὸς αἰὶν οἰηθεῖς, μεγίστη· καὶ
ὑπερπόντως πορεῖαν ἀπάρας, ἐκ τῆς Ἐν πρὸς Ἀν-
τωνίνον ἐχόμεν. Προκατασχὼν δὲ τὴν Ῥωμαίων πόλιν,
συνήργει δὲ ἄρα αὐτῷ τὰ μέγιστα καὶ ἡ ἐκείσε κα-
τάρχουσα ἐξουσία, ἐν βραχεὶ τοσούτον αὐτῷ τὰ πρὸς
βουλῆς ἐπεραινετο, ὡς πᾶσαν αὐτῷ τὴν πόλιν ὑπὸ
χεῖρὶ θέσθαι ταῖς μαγανταίαις, καὶ ἀναβῆσθαι, ὡς
γε εἰρηται, ἀνδρίδαντος, οἷα θεῶν καὶ αὐτῷ τὰ τῆς
λατρίας ἀφοσιῶν. Ἀλλ' οὐκ εἰς μακρὰν ἀπώνατο
τῆς ἀπάτης. Ἐπὶ γὰρ τῆς αὐτῆς βασιλείας, Κλαύ-
διος δὲ ἄρα ἦν, ἡ τὰ πάντα σοφῶς καὶ φιλανθρώ-
πως διεξάγουσα πρόνοια τὸν πρῶτον καὶ οἶον
ἀβραγῆ τῆς πίστεως πρόβουλον, τὸν ἀρετῆς ἐνεκα

(1) Nonnulli hanc *Selen* vocant.

(2) Heresis Simonis spurcissima et foedissima, quæ Christi nomine tanquam obtinet et prætextu

A quoque nationibus primus deus colitur. Quin et
Helena (1) quædam comæ ejus, quæ Tyri Phœni-
cum, ante hæc in lupanari corpore prostituta quæ-
stum fecerat, parum cum eo honorem consecrata,
primæ mentis nomen obtinet. Hæc sic in defensione
professionis nostræ ad Antoninum philosophus idem-
que martyr Justinus commemorat. Quibus similia
quoque scribit in primo suo *Contra Akræses* libro
Irenæus Lugdonensis episcopus. Uterque autem
non longe post apostolorum tempora vixit: de qui-
bus suo loco, quæ par est, exponemus. Harresium
porro omnia dux et princeps Simon iste habetur.
Unde in hodiernum usque diem, qui ejus sunt æ-
ciæ et opinionis (2), sobrium, 155 et sincerum
Christianæ philosophiæ institutum egregie assi-
mulantes, renuntiassæ quidem idolorum errori vi-
dentur: nihilominus tamen eam retinere conten-
dunt, simulacra et imagines Simonis et Helenæ
istius erigentes, libationibusque et cæremoniis eos
colere studentes. Horum res turpissimæ stuporem
et consternationem mentis hominibus afferunt.
Quippe quæ tales sint, ut tantum absit ut stylo
scriptis recte mandari possint, ut propter obscenæ
fœditatis exuberantiam, nullum eas modestum et
pudicum os eloquatur. Quidquid enim exstare aut
cogitatione concipi potest, quod turpitudinæ quavis
sit impurius, id omne hæresis ista omnium sce-
lestissima atque nefandissima hominum, qui mi-
seris et peccatis oneratis mulierculis illudunt,
longe superavit. Tantum parentem, auctorem, et
ducem, adversarium magnis Christi discipulis, jam
inde ab initio humanæ salutis insidiatrix versuta
illa vis objecit. At divina e diverso gratia et inex-
pugnabilis virtus, ministris ipsa suis sedulo assi-
stens, tantorum malorum faciem ubique incendium
spargentem, quam celerrime exstinxit, sublimita-
tem omnem quæ se adversus cognitionem Dei ef-
ferat, disjiciens atque pessumdans. Quapropter
nihil eorum quæ tum temporis succrescere cœpe-
runt malorum, ad statum et vigorem suum perve-
nit. Veritatis enim ipsius lux, mirifice resplendens,
coruscabat, et recens cœlitis relucens ineluctabile
vigeat verbum, apostolorum concionibus et insti-
tutis magis magisque invalescens. Proinde et ma-
gus iste, gratiam miser venalem esse existimans,
primum in Judæa a divo Petro, tanquam luce cla-
riore, mentis oculos perstrictus, maxima eaque
maritimâ profectiione suscepta, ex Oriente Occi-
dentem versus migrat, Romanamque urbem præoc-
cupat. Atque ibi cum cœptis ejus maxime supra
inserviret potestas, brevi admodum tempore usque
adeo res ex sententiâ succedunt, ut cum sibi in-
cantationibus et præstigiis totam conciliaret urbem:
tum statua posita, ut dictum est, divini ei tan-
quam Deo exhiberentur cultus et honores. Sed
enim non diu illi fraude ea uti concessum est:

quodam ad flagitia et probra omnia legenda abu-
tebatur.

nam sub eodem Claudii imperio, quæ omnia sapienter propter summum in genus humanum amorem dirigit providentia, quasi antesignanum et insuperabile atque invictum fidei propugnatorem, qui virtutis ardorisque gratia primas inter apostolos divinitus **156** est consecutus, Petrum perinde atque contra feram agrestem et perniciosam, excitavit. Is non secus atque fortis et generosus Dei dux, divinis instructus armis, occidentalibus ex Oriente supercæleste perfert lumen, arcanum scilicet de Christo mysterium, et regnum cælorum in Occidente evangelica reluceret lucerna, illicet confestim extinctus evanuit.

CAPUT XV.

De Evangelio secundum Marcum, et ut in Ægypto et Alexandria ab eo primum monachorum vita sit instituta.

Tantum autem in auditorum animis pietatis reliquit lumen Petrus, ut auditis contenti esse, et in iis quæ sine scripto, de divino verbo addidiciassent, permanere non possent. Quam ob causam Marcum, qui tum apostolum consecretabatur, magna animorum contentione obstantur, ut monumentum aliquod traditæ sine scripto disciplinæ, in litteras relatum, eis relinqueret: neque prius inde discederet, quam id quod rogatus esset, perfecisset. Quo cognito apostolus, divini instinctu Spiritus, perquam est tam eximia eorum virorum delectatus voluntate et cupiditate: proindeque scriptum id iudicio suo comprobavit, et ut in Ecclesiis legeretur constituit. Hanc quippe causam scripti a Marco Evangelii existisse, Clemens in sexto *Dispositionum* tradit. Atque his consona Hierapolitanus episcopus commemorat Papias. Proptereaque Petri, quod secundum Marcum est, dicitur Evangelium. Meminit porro Marci in priore Epistola sua Petrus, quam Romæ agens composuisse fertur, in qua etiam figurate Romam Babylonem nominat, ita inquires: *Salutat vos ea quæ in Babylone est, coelestia, et Marcus filius meus*. Quem Lucas quoque in Actis Joannem vocat. Dicunt præterea divinum hunc Marcum, primum in Ægyptum et Alexandriam missum, Evangelium quod conscripsit prædicasse, Ecclesias ordinasse, atque ei quæ ibi est Christianorum monachorum solitariae vitæ leges dedisse. Tanta autem virorum et mulierum a primo statim initio confluit multitudo, ut exercitii studiique eorum philosophiam, institutum, **157** mores, vitam, rationemque conservationis omnem, in scriptum retulerit, in utroque philosophiæ genere celeberrimus Philo: quem ad colloquium Petri, Romæ divinum Verbum prædicantis, fama est pervenisse.

CAPUT XVI.

Qualia sapientissimus Philon memoria prodiderit, de eis qui primum in Ægypto Christi philosophiam professi sint et exercuerint.

Non tantum vero is divina laude et prædicatione effert institutum ejus temporis apostolicorum ex

v¹ 1 Petr. v, 13.

A καὶ θερμότητος· τὰ πρωτεία κατὰ πάντων τῶν ἀποστόλων ἐπὶ τὴν ἀρετὴν Πέτρον, ὡς ἐπὶ θερρῇ ἀγρίῳ καὶ λυμῶνι ἀνθίστησιν· ὅς οἱ αἱ τις γενναῖος Θεοῦ στρατηγός τοῖς θεοῖς ἐπὶ τοῖς φρεσίν, τοῖς ἐσπερίοις τὸ ὑπερουράνιον ἐκ τῆς ζωῆς διακόμενῃ φῶς, τὸ κατὰ Χριστὸν δηλονότι μυστήριον, καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν εὐαγγελίζετο. Οὕτω δὲ τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου τὴν ἐσπέραν αὐξάνσας, παραχρῆμα ἢ μὲν τοῦ Σίμωνος πλάνη, καὶ αὐτὸς ἐκείνος, ἐθεέννυτό τε καὶ διαλύετο.

læo promulgat nuntio. Atque ad hunc modum cum Simon ipse una cum fraude et seductione sua,

B

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΥ.

Περὶ τοῦ κατὰ Μάρκον ἀγίου Εὐαγγελίου· καὶ ὡς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Ἀλεξανδρείᾳ ὑπ' αὐτοῦ πρώτη ἢ τῶν μοναχῶν πολιτεία καθιερέσθαι.

Τοσοῦτον δ' ἐνέχευε ταῖς τῶν ἀκρατιῶν ψυχαῖς· τὸ τῆς εὐσεβείας φέγγος ὁ Πέτρος, ὡς μὴ αὐτάρκως ἔχειν τοῖς ἡγουμένοις· μηδὲ τῷ ἀγράφῳ τοῦ Θεοῦ λόγῳ θέλειν ἐμμένειν· προσλιπαρήσαι δὲ Μάρκον, ὅς τῷ ἀποστόλῳ ἐπὶ τὴν ἐκείνου παρίστατο, ὑπόμνημά τι τῆς ἀγράφου διδασκαλίας, καὶ διὰ γραφῆς ἐκείνους ἔσθαι· καὶ μὴ πρότερον ἀπαλλάττεσθαι, ἕως οὗ τὸν ἀνδρα τὴν ἀξίωσιν καταργάσασθαι· ὁ γνόντα τὴν ἀποστολὴν τοῦ Θεοῦ μυσήσαντος Πνεύματος, ἡσθῆναι τῇ τῶν ἀνδρῶν προθυμίᾳ, καὶ ἐξ ἐκείνου κινεῖσθαι τὴν γραφὴν ταῖς Ἐκκλησίαις ἀναγινώσκεσθαι. Ταύτην αἰτίαν τοῦ κατὰ Μάρκον Εὐαγγελίου Κλήμης ἐν ἑκτῇ τῶν Ὑποτυπώσεων ἱστορεῖ. Σύμφωνον δὲ αὐτῇ καὶ ὁ Ἰσακ τοῖς ἐπισκοποῖς διέξεισι Παπίας. Διὰ τοῦτο καὶ Πέτρον τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον λέγεται. Μένεται δὲ τοῦ Μάρκου ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ ἐπιστολῇ ὁ Πέτρος, ἦν ἐν Ῥώμῃ διαγόντα λόγος ἔχει συντάξαι· ἐν ᾗ τροπικῶς καὶ τὴν Ῥώμην Βαβυλῶνα καλεῖ οὕτω λέγων· Ἀσπάσθαι ὑμᾶς ἢ ἐν Βαβυλῶνι συνεκλεχθῆ, καὶ Μάρκος ὁ υἱός μου. Ὅν Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσι καὶ Ἰωάννην καλεῖ. Φασὶ δὲ τὸν θεσπίσαν Μάρκον, καὶ πρῶτον ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Ἀλεξανδρείᾳ στελεχόμενον, τὸ Εὐαγγέλιον κηρύττειν ὁ συνεγράψατο, Ἐκκλησίας τε συστήσασθαι, καὶ τὴν ἐκείσε τῶν Χριστιανῶν μοναχικὴν πολιτείαν νομοθετῆσαι. Τσαύτη δὲ συνεβρόν πληθὺς ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν ἐκ πρώτης, ὁ φασιν, εἰσοδολῆς, ὡς καὶ τὴν δι' ἀσκήσεως αὐτῶν φιλοσοφίαν καὶ ἀγωγὴν, διαίτάν τε καὶ διατριβὴν, καὶ τὴν σύμπασαν πολιτείαν ἀνάγκαν δοῦναι τὸν περιβήτητον ἐπ' ἀμφοτέραις φιλοσοφίαις· Φίλωνα· ὃν Πέτρον κατὰ Ῥώμην τὸν Θεῶν λόγον κηρύττοντι λόγος ἔχει καὶ εἰς ὁμίαν ἐλθεῖν.

D

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΥ.

Ὁ αὐτὸς σωφρότατος Φίλων περὶ τῶν εἰς Αἰγύπτῳ τὴν κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίαν ἀσκειντῶν ἀρώτους ἱστορήσας.

Ὁ δὲ μόνον τολῶν θιαζῶν ἐστὶ τὴν πολιτείαν τῶν τότε ἀποστολικῶν ἀνδρῶν ἐξ Ἑβραίων, ὡς Ἰσικας,

γεγονότων, ἀλλὰ καὶ προσποδεχόμενος, καίπερ A
 πλείστα τῶν παλαιῶν Ἰουδαίων ἔθων τηνικάδ' ἐπισυρομένων. Ἀπὶ τυχρίζεται δὲ τὸ λόγον, μηδὲν
 τι τῆς ἀληθείας προτιμότερον θέσθαι, μηδ' ἐξ ἑαυ-
 τοῦ τι προστιθέναι αἰρεῖσθαι. Σῶζει γὰρ μὴ τὸ σύγ-
 γραμμα ἀκραφινεῖς τοῦ εἰσέτι νῦν τῇ Ἐκκλησίᾳ
 πεφυλαγμένους κανόνες. Ἡ δ' ἐπιγραφὴ αὐτῷ τοῦ
 λόγου, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, ἢ *περὶ ἱκετῶν* ἐστίν,
 θεραπευτὰς καλῶν τούτων τῇ τοιαύτῃ πολιτείᾳ
 μετερχομένους· ἢ τῷ οὕτως τηνικάδε καλεῖσθαι,
 μήπω τῆς Χριστιανῶν κλήσεως ἐτι παπλουμένης·
 ἢ ὅτι τῆς περὶ τὸ θεῖον καθαρᾶς καὶ εὐκρινούς
 θεραπείας ἐνέκα, ἢ τῷ, τὰς τῶν προσόντων ψυχὰς
 ἀπαλλάττοντας τῶν ἀπὸ κακίας παθῶν, ὡς περ ἰα-
 τρὸς ἀκαθεῖσθαι καὶ θεραπεύειν· ἢ ὅπως ἕποιστο
 ἄλλως ἔχει, ὅτι πᾶσι διατείνεσθαι ἀναγκαῖον. Οὗ-
 καταργεῖ τῶν οἰκείων ἐξίστασθαι λέγει καὶ τῶν
 προσόντων αὐτοῖς, φιλοσοφεῖν ἀρχομένοις· εἴτα δὲ
 καὶ πάσαις φροντίσι βιωτικαῖς ἀποταγὴν ποιησαμέ-
 νους, ἔξω τε τειχῶν γενέσθαι, καὶ ἐν τισι μονα-
 γείοις καὶ κήποις, ἢ καὶ ὁρεσὶ τισι τὰς διατριβὰς
 ποιεῖσθαι, τὰς τῶν ἀνομοίων ἐπιμειλίαν ὡς βλαβε-
 ρὴς οὖσας ἀκρετομένους, τὸν προφητικὸν βίον
 ἀσχοῦσι τε καὶ ζηλοῦσι πιστεῖ ζεοῦσιν. Οὐ μόνον δὲ
 ἐκεῖ, ἀλλὰ καὶ ἄλλαχού τῆς γῆς τοῦτο τὸ γένος
 εἶναι φησιν· εἶδε γὰρ ἀγαθοῦ τελείου καὶ τὴν Ἑλ-
 λάδα καὶ τὴν Βάρβαρον μετασχεῖν. Ἐν Αἰγύπτῳ δὲ
 καὶ μάλιστα πλεονάζον ὁράται περὶ τὴν Ἀλεξάν-
 δρειαν. Καὶ ἐν ἐκάστῃ δὲ μοναῖ ὀκνημα ἱερὸν ἔστιν
 ἰδεῖν· ὃ σεμνεῖον καλοῦσι καὶ μοναστήριον, ἐν ᾧ C
 μονοῦμενοι τὰ τοῦ σεμανοῦ βίου μυστήρια μυθῶνται·
 ἐν ᾧ οὐδὲν εἰσάγεται, οὐ σιτίον, οὐ ποτὸν, οὐδὲ τι
 ἄλλο τῶν πρὸς τὰς σωματικὰς χρεῖας ἐπιτηδεῖων·
 ἀλλὰ λόγους τε καὶ νόμους, ῥήσεις τε προφητῶν καὶ
 ὁμῶς θεοπνευστους, καὶ ἄλλα οἷς ἐπιστήμη καὶ
 εὐσέβεια εἰς αὐξήσιν ἡγουσται, τέλος ἀριστον κτῶν-
 ται. Τὸ δ' ἐξ ἑω μέχρι δὴ καὶ ἐσπέρας διάστημα
 ἀσκήσεως ἐστὶν αὐτοῖς. Ταῖς γὰρ ἱεραῖς ἀμφιλοσο-
 φούντας· Γραφαῖς τὴν πατριὸν φιλοσοφοῦσι φιλοσο-
 φίαν. Ὅσπερ γάρ τινα κρηπίδα πρῶτην προκατα-
 βαλλόμενοι τὴν ἐγκράτειαν, τὰς λοιπὰς τῶν ἀρετῶν
 ἐποικοδομοῦσιν αὐτῇ. Καὶ γὰρ οὐδὲν αὐτῶν ἐξίσταται
 πρὸ ἡλίου δύνοντος σιτίον ἢ ποτὸν προσενέγκασθαι.
 Τὸ γὰρ περὶ ἀρετὴν φιλοσοφεῖν φωτὸς ἔστιν ἐκείνοις
 ὡς εἰδὸς κρίνεται. Σκότους δὲ τὸ περὶ τὰς τοῦ σώ-
 ματος ἀνάγκας ἐστράφηται. Εἰοί δὲ οἱ καὶ διὰ τριῶν
 καὶ πλείονων ὁπομιμνήσκονται τροφῆς, οἷς πλείων
 ὁ πόθος τῆς ἐπιστήμης ἐνίδρυται. Τινὲς δ' οὕτως
 ἐνευφραίνονται καὶ τρωφῶσιν ὑπὸ σοφίας ἐστιώμε-
 νοι, ἀφθονα χορηγούσης τὰ δόγματα, ὡς καὶ πρὸς
 διπλασίονα χρόνον ἀντέχειν, καὶ μόλις δι' ἑξ ἡμερῶν
 τροφῆς ἀναγκαῖος μετέχειν προσεδιδῆναι. Αἱ γὰρ

A Judæis, ut videtur, progenitorum virorum : sed
 id quoque iudicio suo comprobatur, quamvis etiam
 tum plurimas veterum Judæorum consuetudines
 observarent. Asseverat quoque verbis disertis, ni-
 hil se veritate ducere prius aut antiquius, neque
 quidquam ex se ipso rei ipsi addere constituisse.
 Quapropter scriptum id, canones et regulas, quæ
 etiam nunc in Ecclesia servantur, liquido continet.
 Inscriptio autem libri est, et titulus, *De vita con-*
templatrice, sive *de supplicibus*. Eos autem qui
 vitam ejuscemodi amplexi essent, *θεραπευτὰς* (1),
 hoc est, cultores seu curatores vocat : vel quod
 ita tum appellarentur, nondum Christianorum no-
 mine late diffuso : vel propter purum sincerum-
 que Dei cultum : vel quod tanquam medici, exer-
 cerent, curarent, atque colerent eorum qui ad eos
 venissent, animos, omni eos vitiorum perturba-
 tione liberantes : vel aliam quamcunque ob cau-
 sam : neque enim de eo contendere necessarium
 est. Hos a principio, cum Christiana philosophia
 initiarentur, dicit, rem familiarem facultatesque
 suas relinquere solitos esse : ac deinde nuntio
 omnibus vitæ hujus curis et sollicitudinibus re-
 misso, extra muros in semolis aliquibus agris et
 hortis, aut etiam montibus versari atque vivere,
 dissimiliumque omnium consuetudinem tanquam
 perniciosam aversantes, vitam propheticam flagranti
 atque ferventi fide meditari atque æmulari. Non
 solum autem eo in loco, verum etiam alibi in orbe
 terrarum hoc genus fuisse scribit. Decebat quippe
 summi boni et Græciam et Barbariam participes
 fieri, in *Ægypto* tamen et maxime circa Alexan-
 driam institutum hoc frequentari. In unaquaque
 autem solitaria, inquit, mansione sacram domum
 reperias, quam σεμνεῖον (2), hoc est honestatis
 gravitatisque locum et monasterium vocant : in
 quo scilicet ab aliis sejuncti et solitarii, honeste
 sanctæque vitæ mysteriis imbuuntur. Eo nihil in-
 fertur vel frumenti, vel potus, vel etiam alterius
 rei ad necessarium corporis usum pertinentis.

158 Sermones tantum et leges, dictaque pro-
 phetarum atque hymnos divinitus inspiratos ibi
 meditantur, atque etiam alia, quibus doctrina
 et pietas augescens, summum consequitur bonum.

D Intervallum porro temporis ab ipso diluculo ad
 vesperam usque, in exercitio eos continet. Sacris
 enim incumbentes litteris, in patria sedulo desu-
 dant philosophia. Ac quasi fundamentum primum
 jacentes ipsam continentiam, reliquas ei super-
 struunt virtutes ; neque ante solis occasum alieni
 ex eis panem aut potum sumere licet. Virtutis
 enim studium luce dignum, ita ut par est : contra

(1) Jesus Hebraico sermone curator dicitur, sive
 medicus et salvator : et ab hoc fortasse nomine
 Jessai prius dicti sunt, quam Christianorum co-
 gnomen fideles obtinuerunt. Ab Antiochia namque,
 sicuti veritatis argumentum habet, discipuli et
 Ecclesia Dei universa Christiani dici ceperunt.
 Reperias ejus rei argumentum, si Philonis com-
 mentarius legeris in libro ejus quem *De Jessais* in-

scripsit. Qui horum vitæ consuetudinem et laudes
 exponens, et monasteria quæ in regione circa Ma-
 riaz lacum habuere commemorans, non de aliis
 quam Christianis primis, historiam texuit, locis eis
 peragratis. (Epiph. ix, *De Nazoræis*.)

(2) Σεμνεῖον non solum monachorum, sed homi-
 num Christianorum omnium oratoria.

autem ad tenebras perlinere eas, quæ ad necessarium corporis usum sumuntur, curas indicant. Sunt autem qui post tres aut plures dies demum cibi remigiscuntur, quibus videlicet major doctrinæ inest cupiditas. Nonnulli etiam ita lætantur, deliciisque affluunt circa sapientiæ epulas, plurimas suppeditanter doctrinas, ut duplicatum etiam id tempus se abstineant, et sexto vix die de necessario alimento participare consueverint. Expositiones porro sacrarum oraculorum per allegorias arcanas occultasque sententiis, et anagogas sive contemplatrices et mysticas intelligentias instituant. Studium siquidem, et quasi lex philosophorum istorum animanti persimile est, cuius corpus nuda verba sint, anima autem abstrusus in illis et invisibilis sensus. Sunt quoque apud eos et mulieres solitariae, θεραπευτρίδες, hoc est cultrices dietæ, quæ sacram hanc vitam et institutum sectantur: quarum pleraque modesta et sobria senectute ornata, puritatem et virginitatem non necessitate, sed spontanea animi destinatione colunt; nullamque corporis voluptatum curam aut rationem habentes, non mortalium, sed immortalium liberorum gignendorum cupiditatem obtinent, quales liberos sola ex seipsa Dei amans anima procreare potest. Verum enimvero cum duo sint hominum vitæ instituti genera: unius nimirum, ejusque inferioris conjugalis consuetudinis: alterius autem supermundanæ et angelicæ, Deo videlicet dilectæ virginitalis, ac solitariae puriorisque conversationis: si quis legitimum ac impoluitum sequatur matrimonium, longe ille quidem a reprehensione abest, sed pauciora ei contingunt charismata et dona. Sobrie enim pudiceque et is vivere dicitur, et triplex plura virtutis fert fructum, difficulter certe quidem sexagecuplum. **159** Cui vero sincere angelicam vitam degere sit datum, etiam si ea aspera sit et ardua, facile tamen ei fuerit sexagecuplum, atque etiam centuplum ferre fructum, certo scilicet ad perfectionem et summum bonum collimanti. Scripta autem his esse dicit veterum, qui auctores et duces professionis eorum exsistere, et multa monumenta idææ et formæ ejus quæ allegoriis delectatur post se reliquerunt, virorum: his illi quasi archetypis, primisque exemplaribus utentes, morem modumque eum imitantur. Ea porro monumenta divina apostolorum Evangelia, et Pauli Epistolas esse puto, interpretationem antiquarum Scripturarum rectam continentes. Non solum autem, inquit, contemplationi vacant, sed novos etiam hymnos, carmina, et laudes in Deum omni genere graviorum numerorum atque rhythmorum componunt. Videbitur fortasse cupiam, Philonem non hæc de evangelicæ vitæ institutis dixisse, ut quæ aliis quoque accommodari queant: sed is certum indubitatumque esse sibi persuadeat, nostram illum depinxisse vivendi consuetudinem. Cum ad hodiernum usque diem non apud alios quam apud nostros homines regulas tales vivendique mores

A μὴν τῶν ἱερῶν ἐξηγήσεις λογίων ἐν ἀλληγορίαις αὐτοῖς δι' ὁποίων καὶ ἀναγωγῶν ἐννοίων κατασκευάζονται. Ἡ γὰρ νομοθεσία τοῖς φιλοσόφοις τοῖς ζῶν προστίκασται· καὶ σῶμα αὐτῇ ἡ ῥῆτὴ λέξις· ψυχὴ δὲ ἔστιν ὁ ἐναποκείμενος ταύτῃ ἀόρατος νοῦς. Εἰσὶ δὲ παρ' ἑκείνοις καὶ γυναῖκες μοναστρίαι καὶ θεραπευτρίδες καλούμεναι, τὴν αὐτὴν ἱερὰν πολιτείαν καὶ κατὰστασιν μετεργόμεναι· ὧν αἱ πλείους γῆρ᾽ κοσμοῦνται σῶφρονι, καὶ παρθενίαν· καὶ ἀγνείαν, οὐκ ἀγάγῃ, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως ἐκουστοῦ ἀσκούσι, καὶ τῶν περὶ τὸ σῶμα ἡδονῶν ἀλογίζονται, οὐ θνητῶν, ἀλλ' ἀθανάτων ἐκγόνων ὠρέχθησαν· ἃ μόνᾳ τίττειν ἀπ' ἐαυτῆς οἷα τὰ ἔστιν ἡ θεοφιλή· ψυχὴ. Καὶ τοίνυν δύο πολιτείων τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων οὕτων, μὴ· μὲν καὶ μετριωτέρας τῆς ἐν γάμῳ διαγωγῆς, ἑτέρας δὲ τῆς ὑπερκοσμίου καὶ ἀγγελικῆς, τῆς θεοφιλοῦς δηλαδὴ παρθενίας· τῆς μοναδικῆς δηλαδὴ καὶ καθαρᾶς βίωσις· ἐπὶ τὴν ἐννοήσιν καὶ ἀμείναντο λοιπὸν γάμον, μέμφεω· μὲν πόρῳ, πλὴν ἡτερόνων χαρισμάτων ἐπιτυχῆς γίνεται· συμφρόνως γὰρ καὶ οὗτος βίον λέγεται, καὶ ἐν τριάκοντα τὸν τῆς ἀρετῆς καρποφορεῖ ἀσταχυν· μᾶλλον γὰρ ἐν ἐξήκοντα· ὅψ δὲ μετίνειν ἀκριβῶς· τὴν ἀγγελικὴν ζωὴν γένοιτο, εἰ καὶ τραχέϊα τις καὶ ἀνάντης, ῥέθιδον γέ ἔσται· καὶ ἐν ἐξήκοντα καρποφορεῖται καὶ ἑκατὸν, εὖ μάλα τῆς τελειότητος εὐστοχήσαντι. Συγγραμματα δὲ αὐτοῖς εἶναι παλαιῶν ἀνδρῶν λέγει, οἱ ἀρχηγοὶ τῆς αὐτῶν δόξης γενόμενοι, πολλὰ μνημεῖα τῆς παρ' αὐτοῖς ἀλληγορουμένης ιδέας ἀπέλιπον· οἷς οἳ τισιν ἀρχετύποις χρώμενοι, τὸν τρόπον μιμοῦνται. Οἰομαι δ' εἶναι τὰ διὰ τῶν ἀποστόλων Εὐαγγέλια, καὶ τὰ· Παύλου ἐπιστολάς, ἐρμηνείαν γραφῶν παλαιωτέρων ὡς εἰκὸς διηγούμενα. Οὐ μόνον δὲ θεωροῦσι, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ὕμνους· νέους ποιῶσιν, ἄσματα καὶ ᾠδὰς εἰς Θεὸν διὰ παντοίων μέτρων καὶ ρυθμῶν σεμνοτέρων χαράσσοντες. Εἰ δὲ τῷ βίῳ μὴ τὸν Φίλωνα περὶ τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον πολιτείας ταῦτα διεξέειπαι ἀρμόττειν δὲ καὶ ἄλλοις δύνασθαι· ἀλλὰ γε μὴν πειδέτω ἀναμάρτιστον εἶναι, ὡς τὴν ἡμῶν διαγράφεται πολιτείαν· ὡς καὶ ἐς δεῦρο μὴ παρ' ἄλλοις ἀλλὰ παρ' ἡμῶν μόνους τοῦδε τοῦ κανόνα· καὶ τοὺς τρόπους τῆς πολιτείας διατηρεῖσθαι, τὰς τε ἐπὶ ταυτὶν συνέδους, καὶ τὰς ἰδίᾳ μὲν γυναικῶν, **D** ἰδίᾳ δὲ ἀνδρῶν διατριβὰς· καὶ τὰς ἐξ ἑθνῶν ἀσκήσεις εἰ νῦν παρ' ἡμῖν μόνους τελουμένας· ἃ· καὶ μᾶλλον ἀειτάς, καὶ δεήσεις, καὶ περὶ τὰ θεῖα λόγια σχολῆν ἐν ἐκονακίῳ προσευχαῖς, κατὰ τὴν τοῦ σωτηρίου πάθους ἑορτὴν καὶ πρὸ γε αὐτῶν ἐκτελεῖν εἰσθαμεν. Ἐν οἷς· προσιστορεῖ ὁ δηλωθεὶς σοφὸς τοῦ· τὴν λέγεσθαι εἰσδότα· παρ' ἡμῶν ὕμνους· καὶ ὡς ἐνὸς μετὰ ρυθμοῦ κοσμίως ἐπιφάλλοντος οἱ λοιποὶ καθ' ἡσυχίαν ἀκροώμενοι τῶν ὕμνων τὰ ἀκαρτελεύτεια συνεξηγουσιν· καὶ ὡς κατ' αὐτὸν γ' ἑκείνους τὸν καιρὸν, ἐπὶ σιβάδιον χαμευνούντες, οἷον μὲν τὸ παράπαν, ὡς αὐτὸς αὐτοῖς ῥήμασιν ἐπέγραφεν, οὐδὲ ἀπογεύονται· ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἐναιμῶν τινὸς ὕμνων δὲ μόνον ἔστιν αὐτοῖς ποτόν· καὶ προσέφημα μετ' ἄρτου ἑλῆς καὶ ὑσσωπον. Ἐπὶ τοῦτοι· τὸν τόπον

γράφει τῆς προστασίας, τῶν τὰς Ἑκκλησίας ἔχον-
χειρομένων· τὰς τε ἄλλα διακοίας, καὶ τὰς ἐπὶ
πᾶσιν ἀνωτάτω τῆς ἐπισκοπῆς προεδρίας. Ὅτι γε
μὴν περὶ τῶν πρώτων κερύων τῆς εὐσεβείας, καὶ
τῶν παρ' ἐκείνοις ἀρχῆθεν παραδεδωμένων ἰδῶν, ὁ
Φίλων ταῦτ' ἔγραψεν, εὐδελον· εἰ τῷ μετ' ἀκριβοῦς
ἐπιστάσι· τὴν δηλωθεῖσαν ἱστορίαν τάνδρως ἐκ-
θεῖν γένοιτο.

consuevimus. Addit insuper Philo et illud : Solere apud nos ita cantari hymnos, ut cum unus certis
conservatis numeris, rite atque decenter præcat, reliqui tacite illum audientes, hymnorum tandem
extremas partes concinant. Præterea temporibus suis illos humi in stibadiis torisque stramineis
jacere solitos, vinum prorsus, ut ipsius verbis utar, non gustasse, neque quidquam sanguinei attigisse
refert. Potum quippe illis fuisse aquam tantum, cibum autem cum pane salem et hyssopum. Ad hæc
morem quoque Ecclesiis præsentium præsulum describit : atque in iis, cum cæterorum ministro-
rum munia, tum summæ omnium ἐπισκοπῆς dignitatis sublimitatem. Quod vero hæc Philo de
primis pietatis præconibus et traditis ab eis antiquitus moribus scripserit, satis ei persuasum
fuerit, qui diligenter et accurate, quam diximus, historiam ejus viri legere voluerit.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Περὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Φίλωνος· καὶ οἷος
ἦν τὸν τρόπον.

Ὁ δὲ Φίλων πολὺς ἐστὶ τῷ λόγῳ καὶ πλατὺς βίαν
ταῖς διανοαῖς· μετέωρος δὲ τις καὶ ὀψήλδς ἐν ταῖς
τῆς θείας Γραφῆς θεωρίαις, ποικίλην τινὰ καὶ πο-
λύτροπον τῶν ἱερῶν Λόγων ποιοῦμενος τὴν ὀψήγη-
σιν· καὶ δεικνύσι τοῦτο μὲν ἐν ταῖς εἰς τὴν Γένεσιν
πραγματεῖαις αὐτοῦ, ὧς Ἱερῶν νόμων Ἀλληγο-
ρίας ἐπέγραψε· τοῦτο δὲ καὶ ἐν οἷς διαστολὰς τῶν
ἐν ταῖς Γραφαῖς ζητουμένων λύσεις τε καὶ ἀπορίας
κεφαλαιωδῶς εἰσάγει. Εἰσὶ δὲ αὐτῷ καὶ ἕτερα ἰδίως
πεποιημένα σπουδάζματα. Τὰ Περὶ γεωργίας δύο·
καὶ τὰ Περὶ μέθης τὸσαῦτα· καὶ ἄλλα διαφόρων
ἐπιγραφῶν ἡξιωμένα· οἷον, Ὁ Περὶ ὧν νήψας ὁ
τοῦς, εὐχεται καὶ καταρπύται· ὃ τε Περὶ συγχύ-
σεως τῶν διαλέκτων· καὶ ὁ Περὶ συγῆς καὶ αἰρέ-
σεως· ἐστὶ τε ὁ Περὶ φύσεως καὶ εὐρέσεως· καὶ ὁ
Περὶ τῆς περὶ τὰ παιδεύματα συνόδου· καὶ ἑ-
λλος· αὐτῷ πεπνήνεται, Τίς ὁ τῶν θεῶν ἐστὶ κληρο-
νόμος, ἢ περὶ τῆς εἰς τὰ ἴσα καὶ ἐναντία τομῆς·
καὶ ὁ Περὶ τῶν τριῶν ἀρετῶν· καὶ ἄλλος ὁ τῶν
μετονομαζομένων, καὶ ὧν ἕνεκα μετονομάζονται·
ἐν ᾧ καὶ Περὶ Διαθηκῶν λέγει συνταταχῆναι πρῶ-
τον καὶ δεύτερον· καὶ Περὶ ἀποικίας δὲ αὐτῷ καὶ
βίῳ σοφοῦ ἑτεροῦ ἐσπουδάζεθαι λόγος· καὶ Περὶ
τιγάντων ἄλλος· Περὶ τε τοῦ κατὰ Μωσῆ θεο-
πέμπτους εἶναι τοὺς ὄντιους πρῶτος, δεύτερος,
τρίτος, τέταρτος, πέμπτος. Καὶ τῶν μὲν εἰς τὴν
Γένεσιν εἰς ἡμᾶς ἔλθόντων τὸσαῦτα· εἰς δὲ τὴν
Ἑξῆδον ζητημάτων καὶ λύσεων πάντα ἔγνωμεν·
καὶ τὰ Περὶ τῆς σκηρῆς· τὸ Περὶ τῶν δέκα λο-
γίων· καὶ τὰ Περὶ τῶν ἀναφερομένων ἐν εἰδει
νόμων εἰς τὰ συντείνοντα κεφάλαια τῶν δέκα
λόγων, α', β', γ', δ'· καὶ τὸ Εἰς τὰς ἱερουργίας τῶν
ζώων· καὶ τίνα εἶδη τῶν θυσιῶν. Καὶ Περὶ τῶν
προκειμένων ἐν τῷ νόμῳ ἀδελῶν, καὶ ἐπιθυμιῶν
καὶ ἀρῶν. Εὐρηταὶ δὲ αὐτῷ καὶ μονόβια· οἷος
ὁ Περὶ Προνοίας, ὁ Κατὰ Ἰουδαίων, καὶ Ὁ πολι-
τικὸς· ἐστὶ δὲ Ὁ Ἀλέξανδρος, ἢ Περὶ τοῦ Λόγον
ἔχειν τὰ ἄλογα ζῶα· πρὸς τοῦτοις ὁ Περὶ τοῦ

B

160 CAPUT XVII.

De Philonis scriptis, et de moribus ejusdem.

Philo porro ipse et verbis est copiosus, et sen-
tentiis diffusus : exponendis autem per arcanam et
mysticam interpretationem divinis Scripturis altus
et sublimis, plurifariam sacrorum oraculorum
texens enarrationem. Ostendit id partim in com-
mentariis suis in Genesim, quibus titulum indidit,
Sacrarum legum allegoriar, partim in distinctio-
nibus, ambiguitatibus, et solutionibus earum Scri-
pturarum, quæ in questionem trahuntur, summa-
tim et per capita relata. Sunt præterea aliæ
quoque ejus seorsim editæ lucubrationes. De agri-
cultura duæ ; De ebrietate totidem. Alia item vari-
orum titulorum scripta ; quale est, Quas res mens
sobria per orationem vel precetur, vel deprecetur ;
item De linguarum confusione ; De rebus expetendis
et fugiendis ; De natura et inventionibus ; De congressu
querendæ eruditionis gratia. Alius præterea liber,
Quis sit rerum divinarum hæres, vel de ea quæ sit
in æqualia aut inæqualia sectione ; item, De tribus
virtutibus ; item De iis quorum mutantur nomina, et
quibus ex causis mutantur : in quo se quoque
scripsisse de Testamentis primum et secundum li-
brum testatur. Composuit etiam librum De secessu
et vita sapientis ; alium quoque De gigantibus. De eo
quod, ut est apud Moesem, somnia divinitus immittantur,
libros quinque. Atque hæc equidem sunt, quæ
in Genesim ab eo scripta, ad nos pervenerunt. In
Exodum vero questionum solutionumque quinque
libros ejus esse cognovimus ; unum De tabernaculo,
unum De Decalogo ; De iis quæ sub specie legum lata
ad Decalogum referuntur, libros quatuor ; De sacri-
ficiis animalium, et quæ sint sacrificiorum genera,
librum unum. Item De propositis in lege præmiis,
honoribus scilicet et panis. Inveniuntur etiam sin-
gulares ejus libri : 161 ut De Providentia, Contra
Judæos, De republica ; Alexander, sive De animan-
tibus irrationalibus rationem habentibus ; item, Ser-
vos esse malos omnes, Et qui hunc consequitur,

Omnibus modis bonos liberos esse. Secundum hos, A De vita contemplatrice (1), seu de supplicibus est compositus: unde ea transtulimus, quæ de apostolis et primis Christianorum institutis et moribus supra diximus. Hebraicorum quoque nominum in lege et prophetis interpretationes ejus esse perhibentur. Itaque Philo iste, Cæsar imperante, cum Romam venisset, libros de Cæli amentia et vercordia composuit, quos per urbanitatem et ironiam De virtutibus inscripsit. Eos deinde Claudii temporibus cum in senatu ibidem recitasset, tanta fuerunt in admiratione, ut digni iudicati sint, qui in Bibliothecam Palatinam referrentur.

CAPUT XVIII.

De Josephi veritatis consecratoris libris, et quales B

Eodem porro sæculo, paulo post et Josephus floruit (2), et ipse vir Judæus genere, et ex sacerdotibus ortus. Tantum autem disciplinarum doctrina excelluit, ut summam et patriæ et Græcæ linguæ peritiam sit consecutus. Multa is quoque volumina reliquit. *Mathabæorum* certe libros ejus esse ferunt: potissimumque eum qui inscriptus est, *Animum rationemque esse, quæ summum in homine obtineant imperium.* — *Antiquitates Judaicas* viginti libris est complexus. Septem autem *De bello Judaico* Hierosolymorumque eversione composuit, quos fama fert, Titum Cæsarem manu suarum subscriptione, publicari ubique, atque etiam in Romana bibliotheca reponi jussisse. Edidit etiam alios duos *De antiquitate* libros, in quibus Hebræos primos hominum omnium existisse, scriptaque eorum cæteris vetustiora esse ait. Præterea *Contra Appionem* grammaticum, qui tum orationes adversus Judæos invectivas scripserat: et contra alios iidem, qui patria Judæorum gentis instituta et mores calumniari ausi fuerant, refutationes. In quarum refutationum oratione prima numerum testamentariorum seu canonicorum veteris, quod dicitur, Testamenti librorum iniens, qui apud Hebræos majorum traditione recepti sint, **162** et citra ambiguitatem atque controversiam omnem pro legitimis verisque habeantur, hisce verbis docet (3): Non multa voluminum nobis sunt millia, dissonantium inter se atque pugnantium, sed viginti tantum et duo libri, acta temporum omnium complectentes, qui quidem iustis de causis divino afflatu scripti esse creduntur. Horum quinque sunt Mosis, legesque ipsas atque humani generis propagationem atque successionem ad illius obitum usque continent, quod tempus non ita multum a ter mille annis abest. Deinceps

δούλον εἶναι πάντα παύλον· ὃ ἐξῆς καὶ ὁ Περὶ τοῦ πάρα προυδαίων εἶναι ἐλευθερον. Μετ' οὗς ὁ Περὶ βίου θεωρητικῶ ἢ ἱκετῶν συντάκται, ἐξ οὗ τὰ τε περὶ τῶν ἀποστόλων, καὶ τὰ περὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν πολιτείας ἀρχῆθεν διεηλύδαμεν. Καὶ τῶν ἐν νόμῳ δὲ καὶ προφηταῖς Ἑβραϊκῶν ἐνομμάτων ἐρμηνεῖται τοῦ αὐτοῦ εἶναι λέγονται. Οὗτος οὖν Γαίου κρατοῦντος, τῇ Ῥώμῃ ἐπιφοιτήσας, τὰ περὶ τῆς Γαίου φρενοβλαβείας, ἃ μετὰ ἡθους καὶ εἰρωνείας Περὶ ἀρετῶν ἐπέγραψεν, ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων συγλήτου κατὰ τοῦς χρόνους Κλαυδίου διήλθε. Τοσοῦτον δὲ θαυμασθῆναι τοὺς λόγους αὐτοῦ, ὥς καὶ τῆς παρ' ἐκείνους βιβλιοθήκης ἀξιοῦσθαι.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΗ'.

Περὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ φιλαλήθους Ἰωσή- πον· καὶ οὗτος ἦν καὶ οὗτος.

Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους μικρὸν ὕστερον καὶ Ἰώσηπος ἔγνωρίζετο, ἀνὴρ καὶ οὗτος Ἑβραῖος μὲν γένος, καὶ ἐξ ἱερῶν ὢν, τοσοῦτον δὲ διαπρέφας ἐν τοῖς μαθήμασιν, ὥς καὶ τὴν Ἑλλάδα γλώσσαν καὶ πάτριον εἰς ἄκρον ἀσκήσαι. Καὶ πολλὰ μὲν καὶ οὗτο· συγγράμματα καταλείπειν· οὗ φασὶ καὶ τὰ *Μακκαδαῖα* συγγράμματα εἶναι, καὶ μάλιστα τὸν Περὶ τοῦ αὐτοκράτορος *Λογισμοῦ*. Ἐν εἰκοσι μὲν οὖν λόγοις τὰ τῆς Ἀρχαιολογίας ἅπαντα διεξέρχεται. Ἐπὶ δὲ αὐτῷ *Εἰς τὴν Ἱεροσολύμων συντάττονται* ἄλλωσιν· οὗς λόγος ἔχει καὶ τὴν Καίσαρα Τίτον ἰδίαις γεγραφέτα χερσὶ, δημοσιεύεσθαι πανταχοῦ προστάζει, καὶ τῇ ἐν Ῥώμῃ τῶν βιβλίων ἀναθέσει καταλείπειν. Συντάττονται δὲ αὐτῷ καὶ ἑταροὶ δύο λόγοι Περὶ ἀρχαιότητος, ἐν οἷς Ἑβραῖους πρώτους εἶναι πάντων ψεῖς, καὶ τὰς παρ' αὐτοῖς ἀρχαιοτέρας γράφας. Ἐστὶ δὲ καὶ ἀντιρρήσεις Πρὸς Ἀπίωνα τὸν γραμματικόν κατὰ Ἰουδαίων τηνικᾶδες συντάξαντα λόγους πεποιεῖται, καὶ πρὸς ἄλλους, οἱ διαβάλλειν τὰ πάτρια τοῦ Ἰουδαίου ἐπαχειρήσαν ἔθνους. Τούτων δ' ἐν τῷ προτέρῳ λόγῳ τὸν ἀριθμὸν τῆς παλαιᾶς τῶν ἐκδοθῆναι γραφῶν τίθησιν εἶναι τὰ παρ' Ἑβραίοις ἀντιρρήματα, ὥς ἂν ἐξ ἀρχαίας παραδόσεως αὐτοῖς ῥήμασι διὰ τούτων διδάσκων. Λέγει οὖν, ὥς· Οὐ μυριάδες βιβλίων εἰσι παρ' ἡμῖν ἀσυμφώνων καὶ μαχομένων· δύο δὲ μόνα πρὸς τοῖς εἰκοσι βιβλία· οἷς τὰ τοῦ παντὸς ἔχοντα χρόνον τὴν ἀναγραφὴν τὰ δικαίως θεῖα πεπιστευμένα. Καὶ τούτων πάντες μὲν ἐστὶ τὰ Μωυσείως· ἃ τοὺς τε νόμους περιέχει, καὶ τὴν τῆς ἀνθρωπογονίας παράδοσιν μέχρι τῆς αὐτοῦ τελευτῆς. Οὗτος ὁ χρόνος ἀπολείπει τρισχίλιον ὀλίγον ἔτων. Ἀπὸ δὲ τῆς Μωυσείως τελευτῆς μέχρι τῆς Ἀρταξέρξου, τοῦ μετὰ Σέρξην Περσῶν βασιλέως οἱ μετὰ Μωυσῆν προφηταὶ τὰ κατ' αὐτοὺς πραχθέντα συνέγραψαν ἐν τρισὶ καὶ δέκα βιβλίοις. Αἱ δὲ λοιπαὶ τέσσαρες ὕμνους εἰς

(1) Suidas, Philonis recensens lucubrationes, hunc libro titulum dat, *Περὶ τῆς διαγωγῆς τῶν Χριστιανῶν*.

(2) Vespasianus, Jotapata oppido subacto, Josephum cepit: eum Romam ad Neronem mittere statuit. At ille imperium Rom. ipsi Vespasiano et Tito deberi post Neronem divinus, eis perentias

ut captivum se in castris secum retinerent. Apud quos deinde Romæ in magno fuit honore; statua etiam ei, propter historici styli nitorem, ibi publicitus est posita. (Suid.)

(3) Josephus, *De canonicis Veteris Testamenti libris*.

τὴν θεὸν, καὶ τοῖς ἀνθρώποις ὑποθήκας τοῦ βίου αὐτοῦ περιέχουσιν. Ἀπὸ δὲ Ἀραξέρξου μέχρι τοῦ καὶ ἡμῶν χρόνου γέγραπται μὲν ἕκαστα· πίστεως δὲ οὐχ ὁμοίας ἤλθινται τοῖς πρὸ αὐτῶν, διὰ τὸ μὴ γενέσθαι τὴν τῶν προφητῶν ἀκριβῆ διαδοχὴν. Ἀπὸ δ' ἐστὶ πῶς ἡμεῖς ἐργῶ πρόσιμεν τοῖς ἰδίοις γράμμασι· τοσοῦτον γὰρ αἰὼνος ἦδη παρῴχηκότος, οὔτε προσθεῖναι τίς οὔτε ἀφαιεῖν ἀπ' αὐτῶν οὔτε μεταθεῖναι τετόλμηκε. Πᾶσι δὲ σύμφυτον ἐστὶν ἐκ πρώτης γενέσεως Ἰουδαίους τὸ νομίζειν αὐτὰ θεία δόγματα, καὶ τοῖς ἐπιμένειν, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν, εἰ δέοι, θνήσκειν ἡδέως. » Πρὸς δὲ τῷ τέλει τῆς α' ἀρχαιο-*λογίας* ἐμφαίνει ἐν τέσσαρσι συγγράμῃσι βιβλίοις *Περὶ Θεοῦ*, ὅσαι πάτεραι δόξαι, καὶ περὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, καὶ περὶ τῶν νόμων· διὰ τί κατ' αὐτοὺς τὰ μὲν ἐξεστὶ πράττειν, τὰ δὲ κεκώλυται. Καὶ ἄλλα δὲ αὐτῷ σπουδασθῆναι ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς αὐτοῦ καταλείπει συγγράμμασιν. Ἐν δὲ τῷ τῆς Ἀρχαιο-*λογίας* τέλει διαβάλλων Ἰουστον Τιβεριέα τινὰ κατὰ τοὺς αὐτοὺς αὐτῷ καιροῦς μὴ ἀληθῆ γέγραφέτα, σὺν πολλαῖς καὶ ἄλλαις ὅς ἐπάγει τοῦτ' εὐθύνας καὶ αὐταῖς λέξει ταῦτα φησὶν· « Οὐ μὴν ἐγὼ σοὶ τὸν αὐτὸν τρόπον περὶ τῆς ἡμαυτοῦ γραφῆς ἔδειξα· ἀλλ' αὐτοῖς ἐπέδωκα τοῖς αὐτοκράτορσι τα βιβλία, μονοῦ τῶν ἐργῶν ἦδη βλεπομένων. Συνῆδον γὰρ ἡμαυτῷ τετηρηκότι τὴν τῆς ἀληθείας παράδοσιν· ἐφ' ἣ μαρτυρίας τεύξεσθαι προσδοκῆσας, οὐ διημαρτον. Καὶ ἄλλοις δὲ πολλοῖς ἐπέδωκα τὴν ιστορίαν, ὧν ἕνιοι καὶ παρατετυχῆσαν τῷ πολέμῳ, καθάπερ βασιλεὺς Ἀγρίππας, καὶ τινες αὐτοῦ τῶν συγγενῶν. Ὁ μὲν γὰρ αὐτοκράτωρ Τίτος· οὕτως ἐκ μόνων αὐτῶν ἐβουλήθη τὴν γνώσιν τοῖς ἀνθρώποις παραδοῦναι τῶν πράξεων, ὥστε χαράξαι· τῇ αὐτοῦ χειρὶ τὰ βιβλία, δημοσιεύεσθαι προσέταξεν· ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀγρίππας ε' καὶ β' ἐγραψεν ἐπιστολάς, τῇ τῆς ἀληθείας παραδόσει μαρτυρῶν. » Α' φ' ὧν καὶ δύο παρατίθωσι. Τοσοῦτον δὲ τῷ συγγραφικῷ χαρακτῆρι ἀνθεῖ, τὸν Θεουκλίδην μιμούμενον, ὧς μηδένα τὸ ἐξ ἐκείνου ἔσαι τὸ πρωτεῖον κληρώσασθαι, ταῖς καιναῖς ἀεὶ χαίρων τῶν ὑποθέσεων, καὶ μετ' εὐκολίας πάσης· μὴ τοῦ τῆς τέχνης τόνου χαλῶν, ἥπιως μάλ' αὖ καὶ παρῶς διέρχεται, ὑπερφυῶς ἐκπράξων, κἂν τῷ δημηγορεῖν ἀδρυνόμενος. Ὁ μὲν οὖν Φίλων τῇ φιλοσοφίᾳ φαίνεται τὸ πλεον ἐυχολακῶς· Ἰωσήπος δὲ τῶν τῆς βῆτορας ὀργῶν ἔοικε πλεον μετεσχέκεναι· κακείνος μὲν πρὸς Πλάτωνα ἀπορῶν, οὗτος δὲ πρὸς τὸν Θεουκλίδην. Ἀλλὰ τὰ μὲν κατὰ Φίωνα καὶ Ἰωσήπον ἐν τοῖς. Ἡμεῖς δὲ πάλιν ἐπὶ τὴν ἀκολουθίαν τῶν ἀποστολικῶν ἐπανελθόμεν πράξεων, ἐν ἐπιτόμῳ αὐτὰς διερχόμενοι.

ut neminem in ea laude primas ferre patiat. Siquidem novis subinde gaudens argumentis, cum facilitate multa, nihil de artis vigore remittens, suavis admodum et laetus incedit : et cum mirifica ejus est elocutio, tum in concionibus gloriam et laudem meruit singularem. Philo certe quidem philosophiæ plurimum operæ navasse, at Josephus oratorum sacra magis coluisse videtur. Et ille ad

A vero (1) a Mosis morte usque ad Artaxerxis, qui apud Persas Xerxi successit, regnum, qui post Mosen fuerunt, prophetae, temporibus eis gestas, sunt persecuti libris tredecim. Qui vero sunt reliqui quatuor, hymnos et laudes in Deum compositas, et præcepta hominum vitæ habent. Ab Artaxerxe autem ad nostram usque ætatem perscriptæ quidem sunt res universæ : sed non eam libri tales, quam illorum qui eos præcesserunt apud nos meruerunt fidem : propterea quod non tam certa atque explorata prophetarum posteriorum sit successio. Satis porro res ipsa declarat, qua religione nos libros nostros adire atque versare soleamus. Cum enim tot jam sæcula præterierint, nemo unquam inventus est, qui vel addere quidquam, vel detrachere, vel mutare denique in sacrosanctis oraculis ausus fuerit. Omnibus quippe, ab ipso ortu, Judæis ingenitum est, divinitus proditam eam esse doctrinam credere, in eaque constanter perseverare, atque adeo, si opus sit, pro ea etiam non gravate ipsam adire et perferre mortem. » Ad finem autem vicesimi *Antiquitatum* libri indicat, quatuor se composuisse libros *De Deo*, quæ Judæorum de eo sint patriæ opiniones, de substantia ejus, et de legibus. Quapropter apud eos quædam permissum sit facere, quædam vero sint prohibita. Alia insuper a se edita esse idem ipse in operibus suis asseverat. Verum in fine *Antiquitatum*, in Justum quendam ex Tiberiade, qui de eisdem, quibus ipse temporibus et rebus, minus verè scripsit, stylo invehens, cum alia permulta ei vitio dat, tum hisce utitur verbis : « Non equidem, inquit, itidem atque tu, scriptis meis timui. Sed imperatoribus ipsis libros meos obtuli, cum res ipsæ gestæ propemodum adhuc cernerentur. Conscius enim ipse sum mihi, me veritatis consecrandæ præcepta conservasse. Cujus cum me testimonium consecuturum sperarem, non me sefellit opinio. Cum multis namque aliis historiis meam legendam exhibui, ex quibus nonnulli in bellum ipsum etiam inciderunt, quemadmodum Agrippa rex (2),

163 et quidam cognati ejus : tum imperator Titus, adeo per scriptorum meorum monumenta tantummodo rerum gestarum cognitionem in homines vulgari voluit, ut manus suæ adnotatione historiam consignatam publicari præceperit. Rex præterea Agrippa sexaginta et duas scripsit epistolas, quibus fidei atque veritatis Historiæ meæ perhibet testimonium. » Ex quibus duas quoque apponit. Tantopere autem historico, rebus gestis ad imitationem Thucydidis scribendis, stylo enitit,

(1) Euseb. lib. iii, cap. 40. Theodorus Bibliander a mundo condito ad Mosæ obitum, numerat annos 24.8.

(2) Sic Agrippa usque ad Hierosolymorum excidium duravit, Herodis Agrippæ (de quo Luc. in Act. circa finem scribitur) filius.

Platonem, hic ad Thucydidem respexit. Sed de Philone et Josepho satis. Ad ordinem enim et contextum actorum apostolicorum redire nos convenit, ut per compendium summatim ea percurramus.

CAPUT XIX.

A

ΚΕΦΑΛ. 18^ο.

Ut Paulus gentes ad professionem fidei Christianae perduceret: et de questione mota de lege Moisaica a gentibus servanda: et quid Hierosolymis congregati apostoli de ea per Epistolam decreverint.

Posteaquam Paulus et Barnabas ministerium fratrum complevere, et Hierosolyma reverti, a Spiritu sancto ambo designantur atque deliguntur, ad quod vocati fuerant opus. Ac per Seleuciam in insulam Cyprum, ipsamque Salaminem veniunt, Judæis divini Verbi Evangelium annuntiantes: Joanne, cui et Marci nomen fuit, eis inserviente: qui deinde a Perga reversus est Hierosolyma. Paphi autem Elymas magus, qui idem Barjesus est, increpatione acriore Pauli, oculos ad cecitatem usque perstringitur. Et proconsul Sergius concionibus Pauli credit. Inde porro 164 Antiochiam Pisidiæ pervenit, et in synagoga salutiferum verbum prædicat. Et jam ex gentibus ad fidei professionem accedunt non pauci. Opportuno autem tempore oblato, Paulus rursus concionatur. Ad quem cum infinita conflueret turba, emulatione maligna Judæi accenduntur, et Paulo adversantes resistunt. Ille vero ardoris et zeli melioris plenus, aversari quidem ipsos, et se ad gentes convertere dicit. Itaque ingens coorta est lætitia, quæ ita recipiebantur, gentium. Judæi autem techna quadam multitudinem eorum qui honores gerebant, primariorum virorum concitant, lapidibusque apostolos petere atque persequi persuadent. Quare apostoli inde Iconium, deinde Lysiram, et Antiochiam, Pisidiam et Pamphyliam: et ex Perga deinceps Antiochiam maximam perveniunt, atque ibi fratribus gentium fidem exponunt. Postmodum cum ex Judæa quidam venissent, qui ex præscripto legis Moisaicæ, eos qui ex gentibus ad fidei professionem accederent, primum circumcidi, atque ita demum in Christum credere, totamque Mosis legem servare debere, contendebant; Barnabas et Paulus Hierosolymam petunt, questionem eam ad majorum gentium apostolos relaturi. Atque ibi in conventu multorum Petrus legis jugum deprecatur: et Jacobus concinnans edicit, non esse facessendam molestiam eis, qui ex gentibus fidem suscipere: sed per epistolam illis significandum, ut se a contaminatione eorum quæ idolis essent sacrificata, a fornicatione, et a suffocatis abstineant. Ita cum Paulo et Barnaba Judas, qui etiam Barsabas dictus est, et Silas, ad fratres Antiochenos legantur: eisdemque, quæ apostoli Hierosolymis decrevisset, per epistolam insinuant. Neque ita multo post Antiochia illi rursus discedunt. Porro Paulus et Barnabas offensa et exacerbatione intercedente sejunguntur: et Barnabas quidem Marco assumpto in Cyprum trajicit, Paulus autem Sila sibi adjuncto Syriam

Ὅπως ὁ Παῦλος τὰ ἔθνη τῇ κατὰ Χριστὸν προσήγαγε πίστει· καὶ περὶ τῆς γενομένης ζητήσεως περὶ τοῦ τηρεῖν τοὺς δὲ ἔθνη καὶ τὸν νόμον Μωσέως· καὶ οἳ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις ἀπόστολοι περὶ τούτου ἐπέστειλαν.

Μετὰ τὸ πληρῶσαι Παῦλον καὶ Βαρνάβαν τὴν διακονίαν τῶν ἀδελφῶν, ὑποστρέφει· τε εἰς Ἱερουσόλυμα, ἀμφω ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀφορίζονταί· εἰς τὸ ἔργον ὁ προσεκλήθησαν· καὶ διὰ Σίλου καὶ τῆ νῆφ Κόπρυ προσβάλλουσι, καὶ αὐτῇ Σαλαμῖνι, Ἰουδαίοις τὸν θεῖον λόγον εὐαγγελιζόμενοι, Ἰωάννου τοῦ καὶ Μάρκου ὑπηρετούντος αὐτοῖς· καὶ ἐς ὕστερον ἀπὸ Πέργης· ἀνέστρεψαν εἰς Ἱερουσόλυμα. Ἐν δὲ τῇ Πάφῳ Ἐλύμας ὁ μάγος· οὗτος γὰρ ὁ Βαριετροῦς, ἐπιτιμῆσαι Παῦλον, τὰς κόρας τῶν ὀφθαλμῶν σέθενται. Ὁ δὲ ἀνθύπατος Σέργιος· τοῖς ὑπὸ τοῦ Παύλου κηρυττομένοις πιστεύει. Ἐνταῦθεν εἰς τὴν τῆς Πισιδίας παραγίνεται· Ἀντιόχειαν, καὶ ἐν τῇ συναγωγῇ τὸν σωτήριον λόγον δημηγορεῖ. Καὶ τῶν ἔθνων προσίστιν οὐκ ὀλίγοι· καὶ καιροῦ γενομένου, Παῦλος αὖθις ἰδημῆγορει. Ἀπίρου δὲ στίφους συρρέοντος, ὁ ἄλλος Ἰουδαῖοι ἐκκαλούνται, καὶ ἀντικαθίσταντο Παύλῳ. Ὁ δὲ ὁ ἄλλος πληθεύει, ἀπαστρέφεται μὲν αὐτοῖς, πρὸς δὲ τὰ ἔθνη ἐπιστρέφειν ἔλεγε. Καὶ χαρὰ μὲν ἦν τῶν ἔθνων οὕτω προσιμένων. Ἐκείνοι δὲ τεχνήντιος τὰ πλῆθη τῶν ἐν ὑπεροχαῖς ἀναστροφῶν, δίδωσιν λίθοι· τοὺς ἀποστέλλουσιν· ἐπιστάν. Καὶ οἱ μὲν ἐκείθιν εἰς Ἰκόνιον ἦγον, καὶ Λύστραν, καὶ Ἀντιόχειαν, Πισιδίαν καὶ Παμφυλίαν· καὶ ἐκ Πέργης εἰς Ἀντιόχειαν τὴν μεγίστην ἦγον, καὶ τοῖς ἐκεῖσε τὴν τῶν ἔθνων πίστιν ἀνήγγειλαν. Μετέπειτα δὲ τινῶν ἐξ Ἰουδαίας ἡρόντων, καὶ κατὰ τὸν νόμον Μωσέως περιτέμνεσθαι πρῶτον διατεινομένων τοὺς ἐξ ἔθνων προσιόντας, καὶ οὕτω πιστεύειν εἰς Χριστὸν, τηρεῖν τε καὶ ὅλον τὸν νόμον Μωσέως· Βαρνάβας καὶ Παῦλος περὶ τῶν τοιαύτης ζητήσεως ἀνέβησαν εἰς Ἱερουσόλυμα. Καὶ Πέτρος μὲν, συνελεύσεως πολλῶν γενομένης, παρηγόρει τὸν τοῦ νόμου ζυγόν· Ἰάκωβος δὲ δημηγορῶν, μὴ παρενοχλεῖν τοῖς ἀπὸ τῶν ἔθνων πιστεύουσιν παρηγγυά· ἐπιστεῖλαι γὰρ μὴ αὐτοῖς ἀπέχεσθαι τῶν ἀλλοσημάτων τῶν εἰδωλῶν, τῇ· πορνείᾳ, καὶ τοῦ πνικτοῦ. Σύναμα τε Παῦλος καὶ Βαρνάβας· Ἰούδας, ὁ καὶ Βαρσαβὰς· καὶ Σίλας, τοῖς εἰς Ἀντιόχειαν ἀδελφοῖς ἀνεπέμποντο· καὶ τὰ δεδογμένα τοῖς ἐν Ἱερουσαλὴμ ἀποστόλοις· δι' ἐπιστολῆς ἔλεγον. Καὶ μετ' ὀλίγον αὖθις ἀνέστρεφον. Διόσταται δὲ παροξυσμοῦ γενομένου Παύλος Βαρνάβαν, καὶ ὁ μὲν τὸν Μάρκον παραλαβὼν, εἰς Κύπρον ἀπέλας· Παῦλος δὲ Σίλας· ἐπιλεγείς, εἰπὼ εἰς Σορίαν· Λύστραν δὲ καὶ Δέρβην διῶν, καὶ τὸν Τιμόθειον προσλαμβάνεται, ὅδον Ἑλλήνων μὲν, Ἰουδαίους δὲ πιστῆς ὄντα παῖδα· ἐν καὶ διὰ τοὺς Ἰουδαίους οἰκονομῆν χρόνον· περιέτεμεν ὁ τῆς περιτομῆς ἀναίρετης. Πάντας γὰρ οἱ ἐξ Ἰουδαίων πιστοὶ ἤβρισαν πατὴρς ὄντα Ἑλλήνων. Διαρχόμενοι δὲ τὰς πόλεις, τὰ ἀποστολικὰ ὑπέσπειρον δόγματα.

Φρυγίαν γοῦν καὶ Γαλατίαν κηρύξαντες, καὶ τὴν Μυσίαν δὲ εἰσω τῶν λόγων θέμενοι, κατὰ τὴν τῶν Βιθυνῶν ἐπαρχίαν πρὸς βουλῆς ἦν ἐκεῖνοι πορεύεσθαι· οὐκ εἰκασί μὴν αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὴν ἐκείσε διέσταλλεσθαι. Εἰς Τρωάδα οὖν γενομένοις, ἀνείρω Παύλου πισθέντες, εἰς Μακεδονίαν διέβαινον. Καὶ διὰ ἀποδάντας τῆς νεώς, διὰ Σαμοθράκης καὶ τῆς Νεαπόλεως εἰς τὴν πρώτην τῶν Μακεδόνων ἡκουσι πόλιν· ἣ τῶν Φιλίππων αὐτὴ κολώνεια. Ἐκεῖθεν δὲ εἰς Θεσσαλονίκην καὶ τὴν ὁμορον ταύτῃ Βέρροϊαν ἐχώρουν· ἔπειτα εἰς Ἀθήνας· καὶ καθέξῃ τὴν ἐσπεραν τῷ Εὐαγγελίῳ διήσαν. Ἡ μὲντοι ἐξ Ἱερουλύμων ἐπιστολὴ, ἣν τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ, Συρίᾳ τε καὶ Κιλικίᾳ, καὶ πᾶσι τοῖς ἐξ ἰδῶν πιστεύουσιν ἐσταλὸν διὰ Σίλα, οὕτως ἐπὶ λίθους ἔλεγε· « Ἐπειδὴ ἡκούσαμεν ὅτι τινὲς ἀλθόντες ἐτάραξαν ὑμᾶς, λέγοντες, ὅτι δεῖ περιτέμνεσθαι καὶ τηρεῖν τὸν νόμον, οἷς οὐ δικαιοῦμεθα· ἔδοξε τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν ἐμοθυμαδὸν γενομένοις μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὅμιν βάρος πλὴν τῶν ἐπὶ ἀνάγκης τούτων· ἀπὶ γασθῆαι εἰδωλοθύτων, καὶ αἵματος, καὶ τῆς πορνείας, καὶ τοῦ πνικτοῦ. Ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς, εὖ πράξετε. Ἐρρώσθε. Ἀπεστάλακαμεν δὲ Ἰούδαν καὶ Σίλαν ἡγουμένους ἐν τοῖς ἀδελφοῖς σὺν Βαρνάβᾳ καὶ Παύλῳ, ὡς ἀγαπητοί· ἡμῶν ἀδελφοί, ἀνθρώποις παραδεδοκόσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὥστε παρακαλεῖσθαι ὑμᾶς ἐν τοῖς λόγοις τούτοις. »

ritui sancto et nobis unanimiter congregatis, nihil vobis ultra imponere oneris, præterquam hæc necessaria, ut vos abstineatis ab immolatis sacrificiis suffocatis. A quibus vos custodientes, bene ageris.

ex fratribus viros, cum Barnaba et Paulo, dilectis nomine Domini nostri Jesu Christi tradiderunt,

ΚΕΦΑΛΑ. Κ'.

Περὶ τῶν εἰς Μακεδονίαν ἀραχθέντων τῷ ἱεροκήρυκι Παύλῳ· καὶ περὶ Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ.

Ἐν Φιλίπποις δ' οὖσιν, ἧ ἐκ Θυατείρων πορφυρόπυλιν τῷ θεῷ λουτρῷ πρόσεισι· καὶ τὸ ἐν παιδίσκῃ πνεῦμα τοῦ Πύθωνος προσηγορίᾳ Παύλου ἐλαύνεται. Κάντεῦθεν τοῖς κυρίοις ἐκείνης τῆς ἐλπίδος· τῆς ἐκεῖθεν προσόδου περιαιρεθείσης, δεσμὰ τοῖς ἀποστόλοις· εἶχε μετὰ πληγὰς· καὶ ποδοκάμαι· σφοδρῶς ἐπιέχοντο ἅλλ' ἐν μέσuis νοεῖν εὐχὴ καὶ ἀκρόασις τῶν συνδεδεμμένων. Καὶ σείει μὲν τὴν γῆν ὁ θεός· αἱ δὲ θύραι καὶ ὅσα κλείδρα καὶ δεσμὰ ἀνίσταντο. Ὁ δὲ φύλαξ, μικροῦ ἂν αὐτόχειρ ἐγένετο ὅλας τὰς θύρας ἀνεγερμένας ἰδὼν, εἰ μὴ Παῦλος φωνῇ τούτων ἀνίστασθαι, ἅπαντας· ἔκδοι εἶναι εἰπόν. Καὶ φωνὴ διαρπάσας εἰσῆει, καὶ εἰ δόμοι πράττειν ἠρώτα. Καὶ οἱ μὲν τὸν λόγον κατήγγελλον· ὁ δὲ τὰς πληγὰς ἐθεράπευε, καὶ χλιαρῶ ἀπέπιψεν ὕδατι. Οἱ δὲ τὸ θεῖον ἐχορήγουν τούτῳ λουτρῷ· καὶ ἔχαιρε σὺν πᾶσι τοῖς αὐτοῦ Χριστῷ προσκύν. Ἀμα δ' ἔω ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τῆς εἰρητικῆς· ἀνίσταντο· καὶ δι' Ἀμφιπόλεως καὶ Ἀπολλωνίας τῇ Θεσσαλονικῇ προσ-

A petit: Lystramque et Derben peragrans, Timotheum quoque suscipit, Græci quidem patris, fidelis autem Judææ matris filium. Quem sane propter Judæos, consilium pro tempore capiens, et illorum se ingeniis accommodans, cum ipse circumcisionem abrogaret, nihilominus tamen circumcidit. Omnes namque ex Judæis fideles patrem ejus Græcum hominem esse sciebant. Itaque illi civitates passim advenit, et apostolica decreta promulgant. In Phrygia autem et Galatia, atque etiam in Mysia, cum verbum prædicassent, in animo habent provinciam quoque Bithyniam adire: **165** sed quo minus id faciant, Spiritus eis obsistit. Cæterum Troade cum essent, in somnis Paulo admonito, Macedoniam inde petunt. Et navi egressi, per Samothracem et Neapolim, et in primam Macedonicæ oræ civitatem Philipporum coloniam perveniunt. Inde porro Thessalonicam, et finitimam ei Berrhæam, mox quoque Athenas advenit: ac deinceps occidentem versus, Evangelium annuntiantes, proficiscuntur. Enimvero epistola illa quæ Hierosolymis ad eos qui Antiochiæ in Syria et Cilicia, locisque aliis omnibus ad fidem se ex gentibus contulissent, per Silam missa est, in hæc verba est concepta: « Quandoquidem audivimus, quod quidam venientes vos turbarent, dicentes: Oportere vos circumcidi, legemque servare, quibus id non mandavimus: visum est Spiritui sancto et nobis unanimiter congregatis, nihil vobis ultra imponere oneris, præterquam hæc necessaria, ut vos abstineatis ab immolatis sacrificiis suffocatis. A quibus vos custodientes, bene ageris. ex fratribus viros, cum Barnaba et Paulo, dilectis nomine Domini nostri Jesu Christi tradiderunt, ut verbis hisce vos consolarentur **22**. »

C

CAPUT XX.

De sacrosancti præconis Pauli in Macedonia rebus gestis: et de Dionysio Areopagita, librisque ejusdem.

Porro cum Philippis essent, purpure venditrix e civitate Thyatirorum femina ad divinum accedit lavaerum. Et spiritus Pythonis jussu Pauli ex puella profugit. Cujus dominis, cum spes questus ejus, quem ex ea capiebant, esset præcisa, illi ei plagæ et vincula apostolos arripiunt, et pedes eorum admodum constringunt. Sed enim intempestia nocte preces ab eis sumi, quas in eodem carcere vincti erant, exaudiunt. Ac Deus quidem terram movet et concutit: fores autem, claustra, et vincula omnia solvuntur. Custos porro carceris fores omnes apertas conspiciens, ipse sibi attulisset manus, nisi eum voce sua Paulus **166** cohibuisset, omnes adhuc intus esse dicens. Ita custos, lucerna arrepta, carcerem ingreditur, et quid sibi faciendum sit, rogat. Tum illi ei Verbum deprædicant, et ipse recentes eorum vibices sub calida lavat aqua: pro qua ab illis divinum sumit lavaerum, itaque is cum suis omnibus latius

²² Act. xv, 21 seqq.

Christo sese dicat. Deinde illi bene mane magistratus primariorumque virorum jussu carcere emissi, per Amphipolim et Apolloniam, Thesalonicam perveniunt. Ibi Judæi in fidelestumultum in urbe movent, et Jasoni, qui eos benigne hospitio exceperat, negotium facessunt. Nec minus et Berrhææ similia eis accidunt. Sed Paulus a fratribus ad mare deductus, Athenas venit. Eam urbem simulacrorum cultui deditam cernens, sermones et cum eis qui ex synagoga erant Judæis et cum philosophis Epicureis simul et Stoicis confert. A quibus tanquam nugigerulus, inanisque verborum sator, et peregrinorum deorum annuntiator, conviciis graviter exagitur: et comprehensus, in supremum ibi judicium, Areopagum, seu Martis collem nominant, producitur, atque ad iudicium subsellia sistitur. Novem li erant, sapientia, virtute, genere et opibus omnibus aliis præstantiores habiti, et ad iudicium munus obendum, prout quisque eorum visus et optimus, ad tribunal lecti. In medio horum consistens, superstitionem eorum, ac templi illius, quod apud eos Ignoto Deo consecratum erat, annuntiat: seque ejus apostolum et legatum esse asserit, quem et Dominum et creatorem cæli et terræ, quod scilicet per eum consistent omnia, ipseque nullius rei indigens, et nulli omnium materiæ similis sit, laudat. Illi insuper addens, nulla eum alia re quam piis bonorum operibus et veritatis cognitione coli: et peccata quidem, per ignorantiam huc usque a nobis commissa, eum dissimulare atque remittere; de cætero autem respiciendum, et verbis fidei credendum esse. Ac judicandi quoque eum potestatem propterea recepisse dicit, ipsum scilicet Jesum Christum, qui divinis prorsus factis et operibus Deus perfectus, et idem perfectus (citra tamen peccatum) homo declaratus, pro omnibus crucifixus sit, et a mortuis resurrexerit, omnibusque spectantibus ad suum in cælum redierit patrem, rerum nimium universarum Deum. Quibusdam itaque, quod resurrectionem ab eo audirent, res tota ludibrium et fabula videbatur; quidam autem verbis ejus credentes, eum sectabantur. In quibus et Dionysius Areopagita ille fuit, unus ex sapientibus illis et doctis viris. **167** Tanta autem fuit in Christum fides, ut non modo dignus divino lavacro esset, sed etiam ipsius Pauli manibus Atheniensium designaretur episcopus, mirificis prorsus: itque divinis charismatibus et donis pollens. Vixit etiam familiaris cum divino viro Hierotheo, quorum utrique res summas Paulus, ut eis in tertium usque cælum et paradysum ipsum raptus, initiatus fuerat, de theologia, Deique Verbi ratione scilicet, necnon cælesti hierarchia, rerumque omnium absolutissima dispositione atque ordinatione, communicans tradidit: quas res Dionysius postea etiam in scripta retulit. Qui porro, verbo pietatis verique cultus magnifice predicando, magna usus est libertate, multosque annos in partibus occiden-

Αἰθλον. Οἱ δὲ τῶν Ἰουδαίων ἀπαθεῖς τὴν πόλιν ἐτάραττον· καὶ Ἰάσωνι, ὃς αὐτοὺς ὑποδέδεκτο, πράγματα προσήγον. Τὰ Ἰσα δὲ καὶ ἐν Βεῤῥοίᾳ τοῖσι· ὕπνῃ τε. Ἄλλὰ Παῦλος διὰ τῶν ἀδελφῶν εἰς τὴν θάλασσαν ἤγατο, καὶ ἄχρις Ἀθηνῶν ἵκασθαι. Εἰδῶλοις δὲ σφόδρα τὴν πόλιν ὥρων προσανέχουσαν, τοῖς τε ἐκ τῆς συναγωγῆς διαμιλεῖτο, καὶ τοῖς ἐκείσε φιλοσόφοις, τοῖς τε ἀπὸ τοῦ Ἐπικουροῦ καὶ τῆς Στωῆς. Οἱ δὲ καὶ ὧς σπερμολόγος· καὶ ξένων δαιμονίων καταγγελεῖς περιῦριστος· καὶ ὅσα εἰσω χειρῶν ὀφείλου· καὶ τὸ παρ' αὐτοῖς μέγιστον δικαστήριον ἄγουσιν, ᾧ Ἄρειος πάγος ὄνομα· καὶ τῷ συνεδρίῳ τῶν δικαστῶν παραστήσαντες, ἐννέα δὲ ἦσαν οὗτοι, σοφία καὶ ἀρετῇ καὶ γένει καὶ πλούτῳ τῶν ἄλλων πάντων ὑπερσφείρειν δοκοῦντες, ἐπὶ τῶν δικαστικῶν ὁρώων ἀριστίᾳ ἐξελεγεμένοι προὐκάθηντο. Ὦν ἐν μέσῳ γενόμενος, τὴν δεισιδαιμονίαν ἐκείνων ἤγγελλε· καὶ τὸ παρ' αὐτοῖς νεῶς ὃς ἀγνώστω Θεῷ ἀνέκειτο, τοῦτου εἶναι ἀπόστολον ἔπεισεν· ὃν καὶ κύριον ἔλεγε καὶ κτίστην γῆς τε καὶ οὐρανοῦ, δι' οὗ τὸ πᾶν· καὶ ἀνεκείη τοῦτον καὶ ἀνέμοιοι εἶναι πάση ὀλῃ προὔτιθαι. Ἄλλ' οὐδὲ τιμι ἄλλῃ θεραπεύεται ἢ τοῖς τῶν ἀγαθῶν ἔργοις καὶ τῇ ἐπιγνώσει τῆς ἀληθείας· καὶ τὰ μέχρι τοῦδε ἀγνοήματα δι' ἡμῶν παρορμὴν λέγει· τοῦ λοιποῦ δὲ μετανοεῖν, καὶ λόγους εἰκὴν πίστεως· ὃς καὶ τὸ κρίνειν ἐκείθιν εἰληρώς ἐστιν· οὗτός ἐστιν Ἰησοῦς ὁ Χριστός· ὃς δι' ἔργων θεοπρατῶν Θεὸς τέλειος καὶ τέλειος· ἄνθρωπος· πλὴν ἀμαρτίας ἀναφανείς, ὑπὲρ πάντων ἐσταυρώται, καὶ ἐκ νεκρῶν ἀνέστη· καὶ πάντων ὀρώων, πρὸς τὸν οὐρανοῦ Πατέρα ἀνελήφθη τὴν τῶν ὀλων Θεόν. Καὶ τοῖς μὲν ἀνάστασιν ἀκηκοότες χλευή τὸ πρῶγμα· ἔδοξε· τινὲς δὲ αὐτῷ πιστεύσαντες εἶποντο· μεθ' ὧν καὶ ὁ Ἀρεοπαγίτης Διονύσιος· ἦν, εἰς, ὧν τῶν σοφῶν ἐκείνων καὶ ἐκρίτων ἀνδρῶν. Ἐπὶ τούτοις δὲ αὐτῷ τὰ τῆς πίστεως, ὧς μὴ μόνον τοῦ Θεοῦ καταξιοθῆναι λουτροῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ χειρῶν Παύλου Ἀθηνῶν προχειρισθῆναι ἐπίσκοπον, καὶ ὑπερφυῶν χαρισμάτων ἀξιοθῆναι, καὶ τῷ Θεῷ συγγενέσθαι ἱεροθῆναι· οἱς Παῦλος ὅσα καὶ ἐμύησατο εἰς τὸν τρίτον ἄρθεις οὐρανὸν καὶ εἰς τὸν παράδεισον καταπίστευσας, περὶ τε θεολογίας καὶ περὶ τῆς οὐρανοῦ ἱεραρχίας τε καὶ διακοσμησιως, ἃ ἐς ὑστερον καὶ γραφῇ παραδόθη. Διονύσιος δὲ τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας λαμπρῶς παρήρησιασάμενος, ἐπὶ πολλοῖς ἔπεισεν κατὰ τὴν ἐσπέραν δοξάζας Χριστὸν, εἰς βαθεῖ γῆρας ἤκων, καὶ τῷ ὑπὲρ αὐτοῦ μαρτυρίῳ κατακοσμήθῃ. Φασὶ δὲ αὐτὸν τὴν χάριν εἶπαι διακοπεῖσθαι ἀνὰ χεῖρας λαβόντα, ἐπὶ μίλια δύο ὕψους· ἐκείσε δὲ γυναικὶ ἐντυχόντα, παραθήσθαι ταύτην αὐτῇ. Ὅσα γὰρ μὲν συνεγράφατο θεωρίᾳ καὶ νοήμασι καὶ φράσει ἐξῶφ πάντη, καὶ ἀμείγει ταῖς, ὅσαι κατ' ἀνθρώπους ἐφάνησαν, τοῦτον ἔχουσι τὸν τρόπον· πρῶτον μὲν περὶ Θεοῦ ὁρομάτων λόγον συντάττει ἐν κεφαλαιοῖς τρισκαίδεκα· ἐν ᾧ ἑτέρα κεφάλαια ὑποτάσσεται ἄχρι τῶν ρ' προλόντα, θεοσοφίας μεσά· δεύτερος αὐτῷ συντάσσεται περὶ τῆς οὐρανοῦ ἱεραρχίας ἔχων ἐπιγραφὴν, κεφάλαια ἡ' προβαλλόμενος· τρίτος ἐπὶ τοῖς τῶν ὁ Παρ' τῆς ἐκ-

κλησιαστικῆς ιεραρχίας ἐν κεφαλαιοῖς ἐπτά· τὸ
τρίτον δὲ Περὶ μυστικῆς θεολογίας ἐν κεφαλαιοῖς
εἰς· καὶ ἐπιστολαὶ δέκα, ὧν ἡ τελευταία τῷ ἐπιστη-
θῆναι καὶ εὐαγγελιστῇ Ἰωάννῃ ἐστάλη. Ταῦτα μὲν τὰ
ἐξ οὐρο ἡμῖν ἐμπερόμενα· ὁ δ' αὐτὸς καὶ ἑτέρων
αὐτοῦ πραγματείων μνήμην ποιεῖται· ὧν μία αἱ
παρ' αὐτῷ θεολογικαὶ ὕπομνήσεις ἐνομασθεῖ-
σαι· ἡ τε Συμβολικὴ θεολογία· ἑτέρα ἡ Περὶ τῶν
ἀγγελικῶν ιδιοτήτων καὶ τάξεων· ἡ τε Περὶ ψυ-
χῆς αὐτῷ πραγματεία· ἑτέρα ἡ Περὶ δικαίων καὶ
θεῶν δικαιοτηρίου· καὶ ἡ Περὶ τῶν οὐρανῶν ἑνῶν
ἑτέρα· καὶ ἄλλη Περὶ νοσητῶν τε καὶ αἰσθητῶν.
Αἱ δὲ Πραγματεῖαι παντάπασιν ἀδεώρητοι, καθάπερ
μή· ἡμῖν, μήτε τοῖς πρὸ ἡμῶν γνωρισθεῖσαι. Ἀλλὰ
περὶ μὲν διονυσίου καὶ τῶν συγγραφέων αὐτοῦ,
τοσαῦτα.

Αἱ δὲ Πραγματεῖαι παντάπασιν ἀδεώρητοι, καθάπερ
μή· ἡμῖν, μήτε τοῖς πρὸ ἡμῶν γνωρισθεῖσαι. Ἀλλὰ
περὶ μὲν διονυσίου καὶ τῶν συγγραφέων αὐτοῦ,
τοσαῦτα.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΑ'.

Ὡς ἡ τοῦ Θεοῦ Μητέρα νόμῳ φύσεως τεθρηκνῆται,
πρὸς τὰς ὑπερκοσμίους σκητὰς σωματικῶς
μετετέθη.

Κατ' ἐκείνο δὲ καιροῦ, Κλαυδίου πέμπτου ἔτος
ἀνόντος· τῇ ἀρχῇ, ἐπεὶ τὴν πάναγνον τοῦ Θεοῦ
λόγου μητέρα θανάτου μετασχεῖν εἶδει (οἷ γε καὶ
ὁ ταύτης Υἱὸς κυρῶν τὸ ἀνθρώπος εἶναι ὡς ἀληθῶς),
οὐκ ἐξωρὸς δὲ ἀρα ἦν, ἐξηκοστοῦ γὰρ ἐνδὸς δέοντος
χρόνου γεγεννημένη μοῖεται μὲν δι' ἀγγέλου ἐκ τοῦ
Υἱοῦ τὸ πρὸς αὐτὸν ἐνδρμεῖν, καθὰ καὶ πρότερον,
ὁπνίκα φοιτῶν πρὸς αὐτὴν ἐμάλιν· ὡς οὖν ἔγνω
τὴν ἐνδεμίαν, χαρὰς ἀβύρτου πίμπλαται (καὶ τί
γὰρ ἥδιον ἐκείνῃ ἢ τῷ Υἱῷ συνεῖναι καὶ βασιλεῖ;)·
φῶτα τοῖον αἰσθητο, ἡ οἰκία τε ἱεραροῦτο, καὶ τὸ
προσῆκον γένει, ὡς εἰκός, μεταστῆλαιο, καὶ ὑπὲρ-
πιστο πρὸς τὴν ἔξοδον, τὴν τε μύσιν τοῖς συνοῦσι
δῆλῃν εἶθαι. Πρὸς δὲ καὶ τὸ νίκης τοῦ θανάτου τρό-
παιον, φοίνικος δὲ τοῦτο ἦν κλάδος, ὑπεδείκνυε.
Τοῦ δὲ καιροῦ ἐπιστάτης, ἐν τῇ Σιών ἐπὶ οὐλπο-
δὸς ἀνεκρίνετο. Καὶ παρῆν μὲν Ἰωάννης ὁ ταύτην
εἰσοικισάμενος, καὶ ἔσον ἐν Ἱεροσολύμοις διαφανὲς,
αἱ τε φίλαι καὶ γένει προσήκουσαι. Καὶ τῷ παρθένῳ
οὖν ἄλλοις ἡ Παρθένος ἐπέταττε, τοὺς δύο ταύτης
χιτῶνας ταῖς ἐκ γειτόνων χήραις αἱ τῶν λοιπῶν
διαφερόντως ἦσαν ταύτῃ προσκείμεναι, παρασχεῖν.
Δακρύων ἐπὶ τούτοις χύσις ἔβρε· πολλή, τὴν ἐκείνης
στέρησιν πάντων ἐδωρομένων. Εἰτα κάτεισι μὲν οὐ-

A talibus Christum glorificans, ad multam peruenit
senectutem, et pro ipso martyrii corona est coho-
nestatus. Ferunt autem eum caput anum, quod
gladio resectum fuerat, in manibus gerentem, ad
duo millia passuum tulisse: ibique id, in quam
indiderat, mulieri tanquam depositum tradidisse.
Quæ autem ille scripta, sublimi rerum divinarum
contemplatione, sententiis, et elocutione, admi-
randa prorsus et excellentia, longeque ab iis quæ
pro hominum capiti edita sunt, dissita composuerit,
sic se habent. Primum quidem opus *De divinis
nominibus* conscripsit, tredecim capitibus: in quo
ad centum quoque alia capita sunt adjecta divinæ
sapientiæ plena. Secundus ab eo liber scriptus est,
cui titulum fecit, *De cælesti hierarchia* (1), capita

B habens quindecim. Tertius *De ecclesiastica hierar-
chia*, capitum septem; quartus *De arcana seu
mystica theologia*, quinque capitum. Reliquit etiam
epistolas decem, quarum postrema evangelistæ
Joanni, qui supra pectus Domini recubuit, est
scripta. Atque hæc quidem ejus scripta hodie quoque circumferantur. Ipse autem aliarum quo-
que lucubrationum suarum mentionem facit, quales sunt, quæ ab eo *Theologicæ Dispositiones* sunt
nominatæ. Item *symbolica theologia*, præterea *De angelicis proprietatibus et ordinibus*. *Commenta-
rius De anima*, *De justo et divino judicio*; *De divinis hymnis*; item *De iis quæ vel intelligentia vel
sensu deprehenduntur*. Commentarii autem isti omnino visi non sunt, neque nobis, neque iis qui
ante nos fuerunt, cogniti. Sed de Dionysio operibusque ejus hæc satis sint.

168 CAPUT XXI.

Ut ipsa Dei Genitrix naturæ lege mortua, ad cælestia
tabernacula corporaliter sit translata.

Eo tempore, cum Claudius quintum imperaret
annum, et immaculatam Dei Verbi Matrem mortem
obire oporteret (quandoquidem et Filius ejus,
verum se hominem esse probavit et confirmavit),
ad grandiozem autem exoletæ senectutis ætatem
non pervenerat: undesexagesimum enim agens
annum, nuntium a Filio, per angelum, de migra-
tione et adventu ad se ejus, ita ut antea cum ipse
ad eam venturus fuerat, accipit. Itaque migratione
sua ad hunc modum cognita (2), immensa repleur
lætitiâ (quid enim dulcius ei, quam ut cum Filio
et rege suo esset, contingeret?); lumen ad eam in-
fertur, domus purgatur, genere propinqui, ut par
erat, accersuntur, ritque et ordine quæ ad tran-
sitionem eam pertinent, præparantur: nuntium
etiam illa, quem acceperat, iis qui cum ea erant,
exponit, et præterea victoriæ mortis tropæum
(erat autem palmæ ramus) monstrat. Etiam tem-
pus instabat, cum in Sion super humiliore lecto
reponitur: et aderat Joannes, qui eam domi suæ
soverat: et præterea quidquid Hierosolymis erat
feminarum celebriorum, quæ vel amoris necessi-
tudine, vel generis propinquitate ei conjunctæ
essent. Tum virgini discipulo et iisdem aliis ipsa

(1) Qui *hierarchiam* nominat, uno verbo summa-
tim rerum sacrarum omnium dispositionem ordi-
natam absolutamque dicit. Et qui *hierarchiam* vo-
cat, Numine afflatum, divinumque virum, sacræ
cognitionis peritum significat. (Dionys. Areopag.)

(2) Hier. ix, ad Paulam et Eustochium: « Ne si
venerit vestris in manibus illud apocryphum de

transitu Mariæ beatæ gloriose semperque Virginis,
dubia pro certis recipiatis: quod multi Latinorum
pietatis amore, studio legendi charius amplectun-
tur: præsertim cum ex his nihil aliud exprimi po-
test pro certo, nisi quod hodierna die migravit a
corpore. »

virgo præcipit, ut duas ejus tunicas vicinis vilis, quæ præter cæteras propensiore erga eam amore atque pietate fuissent, donent. Sub hæc vis lacrymarum ingens ex oculis omnium profuit, orbitatem suam migratione illius complorantium. Deinde cælestis Filius ejus, cum innumerabili angelorum exercitu descendit, animam illius sanctam prorsus et divinam assumpturus: et tonitrus atque nimbi sonitu confestim ex sinibus omnibus suos congregat discipulos. Hæc cum immaculata prorsus Virgo sciret, unicuique quæ optaret, precatur, benedictione omnes dignatur, et extremis illos vocibus compellat, vale dicens: migrationemque suam non lucu eos, sed gaudio potius prosequi jubet: et quæ ad exsequias sepulturamque ejus pertinerent, suaviter et læte exponit. Deinde Petrum ad se venire jubet, mox reliquos etiam apostolos vocat, ardentes habentes faces: et mirifice exsultans, labiaque aperiens, gratias Filio agit: **169** atque in lectum rursus reposita, manus reverenter et graviter, ita ut illam decebat, elevat, et venerandum prorsus soleque ipso purius corpus pulchre componens atque conformans (videbat enim illum angelorum gloria circumcincta tanquam satellitio stipatum) cum voluptate et miraculo: *Fiat mihi rursus secundum verbum tuum*, inquit, atque ita in charis illius manibus, perinde atque obdormiens, beatam illam deponit animam.

CAPUT XXII.

Ex Dionysio Areopagita, ut dicit apostoli, cum ipsius filio, ad producendum Dei Genitricis funus, ex ultimis terra sinibus universi convenerint: et de Judæo, cui manus exarscens decidit, (quod loculos seu feretrum diæ Virginis impie et irreverenter contractarit.)

Cæterum ne temere videar conventus apostolorum in dormitione Dei Genitricis meminisse, æquum esse duxi, proferre ea quæ Dionysius Areopagita, in tertio capite ad Timotheum Ephesium episcopum scribit, quod caput talem habet inscriptionem: *Quæ precatiois sit vis: de beato Hierotheo, et de religione atque theologica historia.* Verba ejus hæc sunt de Hierotheo: (Congressus etiam est cum hierarchis divinò Numine afflatus, cum et ego et ipse, alique multi ex sanctis fratribus nostris, ad spectaculum corporis, quod auctorem vitæ Deumque suscepisset, convenissemus. Aderat ibi Jacobus quoque frater Domini, et item Petrus, supremum atque venerandum theologorum fangulum. Deinde post id spectaculum, visum est, ut hierarchæ omnes, pro se quisque ut posset, hymno cantato, infinitipotentem divinæ virtutis bonitatem concelebrarent. Meministi tu satis, ut ibi secundum theologos ipsos, omnes alios sacros mystas longe superarit, totus a seipso secedens, totus mente extra seipsum degens, et prorsus convenientia eis quæ canebat patiens, ita ut a quibus audiebatur et conspiciebatur, simul et cognosceretur et non cognosceretur, Numine afflatus, et divinus hymnorum cantor judicatus. Sed quid tibi de his, quæ tum sancti illi viri theologati sint, dicam? cum, nisi mei quoque ipsius sim oblitus,

Α πανόθεν ὁ ταύτης ὕψος οὐκ ἀγγέλιον ἀπείρω στρατῶν, ψυχὴν ἐκείνης τὴν ὄντως θεῖαν ἀναληφόμενος· ἤδη δὲ βροντῆς καὶ νεφέλης ἀθρόον ἐκ περάτων ἡθροίζε τοὺς αὐτοῦ μαθητάς. Ὡς οὖν ἔγνω ταῦτα ἡ πάντα- γνος, καὶ ἅπερ ἐκάστη βουλομένη ἦν ἀνηγγέλη, καὶ τῆς παρ' ἐκείνης εὐλογίας ἤζήκοντο, τὰ ἐξέτρετα τέλος αὐτοὺς προσεφθέγγετο, χαίρειν τε παρηγγύα, καὶ μὴ λύπης, χαρὰς δὲ μᾶλλον οἰεσθαι τὴν ἐκδη- μίαν ἐνεκαλεῦστο· καὶ τὰ πρὸς τὴν ταφὴν αὐτῆς ἡπίως καὶ ἁπαρῶς διεῖχθη. Εἰτα Πέτρον μεταστέ- λετο· μετὰ βραχὺ δὲ καὶ τοὺς λοιποὺς ἐκάλει τῶν μαθητῶν. Καὶ τῶν λύχνων καιομένων αὐτοῖς, ἐκείνη ὑπερφῶς ἀγαλλωμένη, τὰ χεῖλη διάρασσε τῇ ὕψι εὐχάριστον ἀνέπαυε γλώσσαν. Καὶ ἐπὶ τῷ στή- ποδι αὐδῆς θνακλιθεῖσα, εἰς χεῖρας ὀφθαλμοῦ διάρασσε, σιμνῶς τε καὶ ὡς ἐχρῆν τὸ πάνσεμνον καὶ ἡλίου καθαρώτερον διαθεμένη καὶ σχηματίσασα σῶμα, ἑώρα καὶ γὰρ ἐκεῖνον ἀγγέλιον δόξῃ περικύκλω δο- ρυφορούμενον, εἰν ἡδονῇ καὶ θαύματι, *Γένοιτό μοι αὐδῆς κατὰ τὸ ῥῆμά σου*, ἐκπαιούσα, ταῖς ἐκεί- νου φιλαις χερσὶν ὡς ἐν ὑπνῳ παρατίθῃσι τὴν μα- καρίαν ἐκείνην ψυχὴν.

illum angelorum gloria circumcincta tanquam satel- litio stipatum) cum voluptate et miraculo: *Fiat mihi rursus secundum verbum tuum*, inquit, atque ita in charis illius manibus, perinde atque obdormiens, beatam illam deponit animam.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΒ'.

Ἐκ τῶν Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου· ὡς οἱ θεοὶ ἀπόστολοι ἀθρόον σὺν τῇ ταύτης ὕψι τῇ ἀποκομῇ τοῦ λαοῦ σκήνους τῆς Θεομήτορος ἐκ περάτων συνήχθησαν, καὶ περὶ τοῦ διακο- πέτος χεῖρας ἔβραλον.

Ἴνα δὲ μὴ λόγος ἄλλως δοκῇ τῶν ἀποστόλων ἐπὶ τῇ κοιμήσει τῆς Θεομήτορος ἀθροισμὸς, προσθεῖναι μοι δεόν λελογίσται, καὶ ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον ἐπισκοπῶν Ἐπιστολῇ τρίτῃ κε- φαλαίῳ φησὶν ὁ περὶ τοῦ, *Τίς ἡ τῆς εὐχῆς δύ- ναμις, καὶ περὶ τοῦ μακαρίου Ἰεροθέου καὶ περὶ ἐδλαβείας καὶ συγγραφῆς θεολογικῆς*, τὴν ἐπι- γραφὴν εἰληφεν. Ἔχει δὲ κατὰ λέξιν οὕτως· « Ἐπὶ καὶ αὐτοῖς θεολήπτοις ἡμῶν ἱεράρχαις ἦν ἡμεῖς, ὡς οἶσθα καὶ αὐτοί, καὶ πολλοὶ τῶν ἱερῶν ἡμῶν ἀδελφῶν, ἐπὶ τὴν θείαν τοῦ θεαρχικοῦ καὶ ζωο- δόχου σώματος συνεληλύθαμεν· παρὴν δὲ καὶ ὁ ἀδελφόςθεος Ἰάκωβος, καὶ Πέτρος, ἡ κορυφαία καὶ πρεσβυτάτη τῶν θεολόγων ἀκρότης· εἰτα ἰδοὺ μετὰ τὴν θείαν ὁμνήσαι τοὺς ἱεράρχας ἅπαντας ὡς ἱεραστὸς ἔχει, τὴν ἀπαιροῦντα ἀγαθότητα τῆς θεαρχικῆς ἀγίαςτας. Πάντων ἐκράτει μετὰ τοὺς θεολόγους, ὡς οἶσθα, τῶν ἄλλων ἱερομυστῶν, εἰς ἐκδημῶν, εἰς ἐξιστάμενο· αὐτοῦ, καὶ τὴν πρὸς τὰ ὁμνούμενα κοινωνίαν πάσων καὶ πρὸς πάντων ὡν ἡκούστο καὶ ἑωράτο. Καὶ ἐγινώσκετο καὶ οὐκ ἐγινώ- σκετο, θεολήπτος εἶναι καὶ θεὸς ὁμνολόγος· χρι- νόμενος. Καὶ τί ἂν σοι περὶ τῶν ἐκεῖ θεολογηθέντων λέγοιμι; καὶ γὰρ, εἰ μὴ καὶ ἐμαυτοῦ ἐπιλέλησμαι, πολλοὺς οἶδα παρὰ σοῦ, καὶ μέρη τινὰ τῶν ἐνθεα- στικῶν ἐκείνων ὁμνυδῶν ἐπακούσας. Ταῦτα μὲν ὁ Διονύσιος· οἱ δὲ ἀπόστολοι καὶ ὅσον ἦν ἐκκρεῖνον,

κύκλῳ τὴν κλίνην διειληφότες, εὐλαβῶς κατησά-
ζοντο· θαυμάτων δὲ χάσις ἔρρει. Τυφλοὶ ὄμμασι
παρὰ ὁδοῖς· ἐμῶν τὸν ἥλιον· κωφοὶ δὲ ἀκουστικῇ
δύναμις ἐπορίζετο· χαλοὶ τὰς βάσεις ἰδράζοντο·
καὶ τὸ ὅλον εἰπεῖν, σύμπαν νόστημα τῇ θίξει μόνον
ὀπχώρει ἀθρόον καὶ διελύετο. Ἐπειθ' ὁπὸ λαμ-
πάσι καὶ μύρων ἀνθεσιν, ἀγγέλων μὲν ἀνωθεν προ-
θεόντων, περιπταμένων, ἐρεπομένων, θείων δὲ Πα-
τέρων καὶ ἀποστόλων ψόδας τινὰς ἐξαισίας ἄδόντων,
ἡ νοητὴ κιθαρὶς ἐκ Σιών πρὸς Γεθσημανὴ ταί· ἀπο-
στολικάς ἐποχουμένην χειρὶν ἐκομίζετο. Τῇ δὲ χαρ-
μονίᾳ ταύτῃ καὶ τι χαλεπὸν ἐπιγίνεται λήθης οὐ-
δαμῶς ἄξιον. Τοῦ γὰρ θείου σκήνους, ὡς εἴρηται,
πρὸς Γεθσημανὴ μετακομιζομένου, ὅπου δὴ καὶ τα-
φῆς ἡζῶσθαι ἡ Θεομήτωρ ἐπέσκηπτεν, οἱ Ἰουδαῖοι
φθόνῳ διατακνέμενοι, μὴ οὐκ ἀνεχόμενοι, τὸ ἰνοι-
κουροῦν τῆς βασκανίας πάθος ἐξέβρῃσον. Καὶ δὲ
εἰς τῶν ἄλλων θραυτέστερος τε καὶ μανικώτερος, τοῦ
καταλόγου δὲ τῶν ἱερῶν ἦν, τοῦ ἱεροῦ σκήνους κο-
μιζομένου, φορὰς ἀλόγου πληθείας ὅλος ἐπῆει, εἰς
γῆν καταβράζει τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο σκήνος πρόθυμος
ὢν. Ἡ δὲ δίχῃ μέλλουσα ἦν οὐδαμῶς. Ἐξ ἀγκύων
γὰρ αἱ χεῖρες ἐκεῖναι διακοπείσκει, τῷ σίμῳ ποδὶ ἀπη-
ώρητο. Ἐμελλε δὲ ἄρα ἡ διὰ τὸ θεῖον τόκου χα-
ρὰ· τὴν οἰκουμένην πληρώσασα ἐν τῷ θνήσκειν μη-
δὲν λυπηροῦ τινος αἰτία γενέσθαι. Καὶ ἐπεὶ ὁ πα-
θὼν πονηρὸς μὲν ἦν, ἥκιστα δὲ ἀνίας, τὸ τῆς με-
τανοίας προβάλλεται φάρμακον. Καὶ χεῖρας μὲν ἐκ-
τείνειν οὐκ εἴχε· προὔβάλλετο δὲ τὰ δάκρυα· καὶ
ἄμα τῇ παιδείᾳ καὶ ἡ θεραπεία προσῆν. Ἐστὶ μὲν
οὖν ἡ κλίνη τοῦ πρόσω φέρεσθαι· καὶ τῶν τμημά-
των προσαρμωθέντων, ὅθεν ἐβρύθησαν, Πέτρου δὲ
τὸ ἐπιταγμα ἦν, παραυτίκα ὡς τὸ πρότερον ἦσαν.
Ὡς δὲ καὶ τὴν Γεθσημανὴ κατέλαβον, τάφῳ μὲν
τὸν Ἰῶν μισομένη δέδοται· δι' ἐκεῖνον δὲ πρὸς τὰ
θεῖα σκηνώματα μετατίθεται, λόγους οἷς οἶδεν ὁ
ταῦτα δράσας Θεός· ἐν αὐτῷ τῷ θείῳ δηλαδὴ πα-
ραβέσσει, ὅπου δὴ καὶ τὸ ξύλον πεφύτευται τῆς
ζωῆς.

habebat, protendere nequit, lacrymas profert, et simul cum castigatione, cura quoque adest. Fere-
trum enim constitit, et manus ad resectionem, unde deciderant, accommodatæ (Petri id jussu
factum) confestim pristinum statum suum recuperant. Ubi autem ad Getsemani perventum est, se-
pulture quidem illa, Filium imitata, traditur: per illum autem ad divina tabernacula (3), ad ipsum
scilicet paradisum, ubi et vitæ arbor consita est, ratione ea, quam qui hæc fecit, Deus novit, trans-
fertur.

(1) « Monstratur sepulcrum ejus cernentibus no-
bis usque ad præsens, in vallis Josaphat medio,
quæ vallis est inter montem Sion et montem Oliveti
posita, in qua sepulta fuisse prædicatur. Sed nunc
vacuum esse mausoleum cernentibus ostenditur.
Hæc ideo dixerim, quia multi nostrorum dubi-
tant, utrum assumpta fuerit simul cum corpore,
an abierit relicto corpore. (Hieronym.)

(2) Epiphani. adversus Antidicomarianitas, non
se præse affirmare et dicere scribit, de Genitrice
Dei, vel quod immortalis permanserit, vel quod
vitam morte commutavit.

A meminerim. me multos hymnos et partes quasdam
divinitus inspiratarum illarum laudum, te canente
audire? Hæc Dionysius. Apostoli autem, et qui
præterea ibi aderant, viri egregii, lectum corona
circumdantes, reverenter illum exosculabantur.
Ad quem deinde quam plurima fiebant miracula:

170 cæci namque, præter spem expectatio-
nemque omnem, oculis suis solem cernebant,
surdus auditus suus dabatur, claudi gressus reci-
piebant: et ut semel dicam, omne morbi genus
attactu solo prorsus cedebat et profugiebat. Deinde
cereis ardentibus prælatis, ei unguentis floribusque
sparsis, atque angelis cælitus, feretrum (1) vel
præeuntibus, vel stipantibus, vel etiam consequen-
tibus, divinis Patribus et apostolis mirifica quedam

B carmina concinentibus, intellectualis illa atque
spiritualis arca, ex Sion in Getsemani, apostolicis
eum gestantibus, manibus feritur (2). At enim in
hanc tantam lætitiā, molestum et durum quiddam
incidit, quod silentio prætereundum non sit. Cum
enim divinum illud corpus, ita ut dictum est, ad
Getsemani portaretur, ubi Dei Genitrix sepeliri se
mandaverat, Judæi invidiis tabescentes, cum oculi-
tare non possent, eum qui in mentibus eorum
fovebatur, livoris affectum produunt. Inter quos
aliis quidam confidentior, furibundusque magis
(erat autem ex sacerdotum ordine), cum sacrum
tabernaculum portaretur, impetu quodam præter
rationem percitus, in id ferebatur, humi prosternere
sacrum illud corpus, atque pessumdare in
animo habens.

C Sed enim vindicta nequaquam morata
est. Namque ab ulnis manus illius recisæ, ex fere-
tro dependenter. At quæ divina nativitate aua,
lætitia habitabilem orbem omnem repleverat, ne
in obitu quidem enupiam molestiæ aut ærumnæ
alicujus causa futura erat. Porro is cui hoc contig-
erat, cum malus quidem, sed tamen non prorsus
desperatus et incurabilis esset, pœnitentiæ ritæ
præstendit remedium: et quoniam manus quas non

D (3) « Quod, quia Deo nihil est impossibile, nec
nos de beata Maria factum abnuimus. Quanquam
propter cautelam salva fide, pio magis desiderio
opinari oporteat, quam inconsulte definire quod
sine periculo nescitur. » (Hieronym.) « Quomodo
Maria sancta una cum carne regnum cælorum non
cernat, quæ neque lascivierit, neque fornicata
fuerit, neque adulterium commiserit, sed neque
aliquid infandum carnis opus patraverit, sed im-
polluta permanserit? » (Epiphanius, *Adversus Mar-
cionem*.)

171 CAPUT XXIII.

Qualia etiam Juvenalis Hierosolymitanus de sacrosancta assumptione purissimæ Dei Genitricis memoret : et de ejusdem forma moribusque.

Porro vitalis et salutiferi corporis hujus translationem, cum multi alii disertis verbis clare deprædicant, tum omnium maxime Juvenalis Hierosolymorum episcopus, magnus sane divinoque afflatus Numine vir, ex vetusta traditione acceptam, rem hanc sic gestam, scriptis suis cum fide confirmat. Dicit enim, totum triduum apostolos ad monumentum id, divinorum hymnorum carmina audientes, perseverasse. Accidit autem rursus, ut Thomas ab eis abesset, videlicet ut nota perspectaque divæ Genitricis fieret assumptio, itidem ut antea Filii ejus. Cum ergo post diem tertium advenisset, ingenti affliciebatur dolore, neque quieto animo esse poterat, quippe qui tanti boni non fuisset particeps. Sacer autem ille chorus, iniquum esse judicans, si ille quoque divinum Virginis matris corpus non spectaret atque complecteretur, aperiri monumentum jubet. Quod quidem ubi ita est factum, desideratum illud corpus non comparuit. Sepulcralia tantum lintea rite composita loco suo manebant, itidem ut Filii quoque ejus in sepulcro relictæ. Quæ et ipse, et qui cum eo aderant, cum veneratione exosculati, incredibilique voluptate, odorisque suavitatis repleti, sepulcrum quidem ad pristinum conformant modum : miraculum autem ipsum quasi per manus subinde posteris traditum, ad nos quoque transmiserant. Quod vero divinum hoc Dei Genitricis corpus resurrecturum fuerat, propheta quoque David prædixit : *Exsurge, inquit, Domine, tu et arca sanctificationis tuæ* ". Inde fama est, non ita pridem sanctissimæ Virginis quoque sacra primum celebrari cœpta esse. Mores autem, formæque et staturæ ejus modus, talis, ut inquit Epiphanius, fuit. Erat in rebus omnibus honesta et gravis, pauca admodum eaque necessaria loquens, ad audiendum facilis, et perquam affabilis, honorem suum et venerationem omnibus exhibens; statura mediocris, quamvis sint, qui eam aliquantulum mediocrem longitudinem excessisse dicant.

172 Decenti dicendi libertate adversus homines omnes usa est, sine risu, sine perturbatione, et sine iracundia maxime. Colore fuit triticum referente, capillo flavo, oculis acribus, subflavas, et tanquam oleæ colore pupillas in eis habens. Supercilia ei erant inflexa, et decenter nigra : nasus longior, labia florida, et verborum suavitate plena : facies non rotunda et acuta, sed aliquanto longior, manus simul et digiti longiores. Erat denique fastus omnis expers, simplex, minimeque vultum fingens, nihil mollitiei secum trahens, sed humi-

²² Psal. cxxxi, 8.

A

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Οὗ καὶ ὁ Ἱεροσελίμων Ἰουδηνάλιος περὶ τῆς ἱερῆς μεταστάσεως τῆς ἀγνῆς Θεομήτορος ἱστορεῖ, καὶ τῆς θείας διαπλάσεως καὶ τοῦ ἡθους αὐτῆς.

Τὴν γε μὴν τοῦ ζωοδόχου ταύτης σκῆνους μετὰ θεοῖν πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι διαβρόθῃν κηρύττουσι, μάλιστα δὲ πάντων Ἰουδηνάλιος τῶν Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος· μέγας δὲ καὶ θεοφόρος ὤντος, ὅς ἐξ ἀρχαίας παραδόσεως καὶ ἐς αὐτὸν ἔλθειν τὸν λόγον πιστοῦται. Τρεῖς γάρ φησιν ἡμέρας μετὰ τὴν ταφὴν ἐπιμεῖναι τοὺς ἀποστόλους τῷ μνήματι θείᾳ ὁμνῶντας ἀκρωμένους. Συμβάν δὲ αὐτοῖς ἀπόδημον καθεστάναι θωμᾶν, ὡς ἂν γινώσκοντες καταστατῇ ἡ τῆς θείας Θεοτόκου μετάστασις, ὥσπερ πρότερον καὶ ἡ τοῦ Υἱοῦ ἐκείνης· ἀνάστασις, ὡς ἐπανήκε μετὰ τὴν τρίτην, τῇ ἀμετρίᾳ τῆς λύπης συνείχετο, καὶ ἡκιστὰ γε εἶχεν ἡρέμα, ἅτε δὴ καλοῦ τοιοῦτου ἀπολειφθεῖς. Ὁ τοίνυν ἅγιος ἐκεῖνος χορὸς, μὴ δεῖν εἶναι διεγνωκότες, μὴ κἀκείνον τὸ θεῖον ἐκεῖνο σῶμα καὶ προσπτόεσθαι, ἐκίλευον τὸ μνῆμα διανοιγῆναι· καὶ τὸ μὲν ἐγίνετο· τὸ δὲ ποθοῦμενον ἦν οὐδαμοῦ· τὰ δ' ἐντάφιος σωφρόνως ἦσαν κατὰ χώραν μένοντα, καθὰ δὴτα καὶ τοῦ ταύτης Υἱοῦ τῷ τάφῳ καταλειφθέντα· ἃ καὶ σεβασμῶς αὐτοῖς, καὶ οἱ συμπαρήσαν κατασπασάμενοι, ἀρρήτου τε ἡδονῆς καὶ εὐωδίας καταπληθύντες, τὸν μὲν τάφον ἐπὶ τοῦ προτέρου καθιστῶσι καὶ αὐτοῖς σχήματος· τὸ δὲ θαῦμα καὶς παρὰ πατρός διαδεξάμενοι, καὶ εἰς ἐμὲ διεσώσαντο. Ὅτι δ' ἀναστῆναι τὸ θεῖον ἔμελλε σκῆνος τῆς Θεομήτορος, καὶ ὁ προφήτης αὐτὸς προσημαινεν. Ἀνάστηθι, λέγων, Κύριε, σὺ καὶ ἡ κίβωτος τοῦ ἀγιασματοῦ σου. Ἐνταῦθεν λόγος ἀρτιπρώτως καὶ τὴν τῇ Παναγίας κατάρχεσθαι τελετὴν (1). Ἦν δὲ τὸ ἦθος καὶ ἡ θέσις τῆς μορφῆς καὶ τῆς ἡλικίας αὐτῆς οὕτω· ἔχοντα, ὡς φησιν Ἐπιφάνιος· Ἐμνή, φησὶν, ἦν κατὰ πάντα· ὀλίγα τε καὶ ἀναγκαῖα λαλοῦσα· ταχεῖα πρὸς ὑπακοήν καὶ εὐπροσῆγορος· τιμῶσα πάντας καὶ προσκυνοῦσα· μέση δὲ τὴν ἡλικίαν ἦν. Εἰσι δὲ οἱ καὶ πλεονεξιοῦντες οὗτοι ἔχουσιν αὐτὴν φάσι. Τὸ εὐπαρήσιαστον δὲ πρὸς πάντα ἄνθρωπον εἶχε· πόρρω γέλως, ἔξω τε ταραχῆς καὶ ἀργητοῦ· μάλιστα· σιτόχροος δ' ἦν καὶ ξανθότριξ· ὀδύφθαλμος· ὀποξανθοῦσας καὶ οἰοῦνται ἐλαιώδεις τὰς κόρας τῶν ὀφθαλμῶν ἔχουσα· περιγμένας καὶ μελαίνας περιβεβλημένην ὀφρὺς ἀποχρώντως· ἐπὶ ῥῖν· χεῖλη ἐπανθούonta ἔχουσα καὶ τῆς ἐκ τῶν λόγων γλυκύτητος γέμοντα. Πρόσωπον οὐ στρογγύλον, ἀλλ' ὥσπερ ἐπίμηκας κεκτημένη. Μακρόχειρ τε καὶ μακροδάκτυλος ἦν· ἀτυφός τε καὶ ἀσημάτιστος· μὴ βλακῆσαν ἐπισυραμένην τινὰ· ταπεινῶσαν ὑπερόβουσαν ἔχουσα· ἱμάτια αὐτόχροα φοροῦσα, καὶ ἀγαπῶσα, ὅποιον νῦν καὶ τὸ ἅγιον αὐτῆς μαφόριον δέκνεται· καὶ συνῶλος εἶπεν, ἐφ' ἅπασιν τοῖς αὐτῆς θείας χάριτος πεπληρωμένη. Τὰ δὲ ἐκ τῆς αὐτῆς οὕτως ἡριθμῆνται, ὡς μικρῷ πρόσθεν ἐβρόθην μοι. Ἐπὶ

(1) Τελετήν. Potest hic etiam legi τελευτήν, id est, finem, obitum, assumptionem.

δὲ τὰς ἀποστολικὰς καὶ αὐθις ἐπαινῶμεν πρὸς Α' litatem præcellentem colens : vestimentis quæ ipsa gestavit, coloris nativi contenta fuit, id quod etiamnum sanctum capitis ejus velamen ostendit. Et, ut paucis dicam, in rebus ejus omnibus multa divinitus inerat gratia. Ætas autem ejus sic se, ut antea dixi, habuit. Nunc ad apostolica acta revertamur.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΑ'.

Ὡς ὁ θεὸς Παῦλος ἐξ ἑω εἰς τὴν ἐσπέραν διέβη· καίθειεν αὐθις εἰς ἑω διαπερῶ, τὸν θεῖον εὐαγγελιζόμενος λόγον· καὶ ὡς ἐξ Ἐφέσου διαπτόριος εἰς Συρίαν ἰὼν, κατέλαβε τὰ Ἱεροσόλυμα.

Τῶν Ἀθηνῶν ὁ Παῦλος ἀπαλλαγείς, εἰς Κόρινθον ἔρχεται. Ἀκόλα τε τῷ σκηνοποιῷ σὺν Πρίσκιλλῃ ἐντυγχάνει τῇ γυναίκί Ἀρτί· Ρώμης ἰθὺς. Δόγμα γὰρ Κλαύδιος ἐξήνεγκε, πάντας Ἰουδαίους τῆς Ἰταλίας ἐλαύνεσθαι· οἷς συνδιῶγων, τὰς διφθέρας εἰργάζετο. Τὴν δὲ λόγον Παύλου διδάσκοντες, ἀνθίσταντο Ἰουδαῖοι. Θυμοῦ δὲ Παῦλος πλησθεὶς, τὸ αἷμα, εἶπεν, αὐτῶν ἐπ' αὐτοὺς· καθαρὸς ἐγὼ εἰς τὰ ἔθνη πορεύσομαι. Ἐκεῖ καὶ ὁ ἀρχισυνάγωγος Κρίσπος σύναμα γυναίκα καὶ τέκνοις τὸ θεῖον δέχεται βάπτισμα. Ἐνιαυτῷ μὲν οὖν πρὸς τῷ ἡμίσει τῇ Κόρινθῳ διέτριβε. Καὶ Γαλλίων μὲν ὁ τῆς Ἀχαΐας ἀνθύπατος τοῦ βήματος τοὺς Ἰουδαίους ἀπήλαυε. Σωσθένης δὲ τυπτομένου, ἐν οὐδενὶ λόγῳ τὸ πρᾶχθὲν Γαλλίων πεποιήται. Παῦλος δ' ἐκεῖθεν ἀπάρας, πρὸς τὴν Συρίαν ἔπει· εἰς Ἐφεσον δὲ ἰθὺς, μένειν ἡναγκαζέτο· τὴν δ' ἑορτὴν τῆς Πεντηκοστῆς ἐπὶ Ἱεροσόλυμα τελεῖν διὰ σπουδῆς ἔχων, ἐξῆει. Πλὴν δὲ χρησάμενος, τῇ τῆς Παλαιστίνης Καισαρείᾳ προσβάλλει. Ἐκεῖθεν δὲ εἰς Ἱεροσόλυμα γενοῦνς, εἰς τὴν ἐν Συρίᾳ Ἀντιόχειαν ἦκει· ἐκεῖθεν ἐξελθὼν, τὴν Γαλιταίαν καὶ Φρυγίαν διήρχετο, τὰς ἐκκλησίας ἐπισκεπτόμενος. Καὶ Ἀπολλῶς δὲ τις Ἀλεξάνδρειαν πατρίδα αὐχὼν, λόγου τε δυναίμει κρατῶν, ἀποδείξει στερῆρας πᾶσιν ἐδείκνυ τὸν Χριστὸν εἶναι τὸν παρ' αὐτοῖς προσδοκώμενον. Ἐξ Ἐφέσου δὲ εἰς Κόρινθον γενοῦνς, παρήσεια τὸν τῆς πίστεως λόγον ἐκήρυττεν. Ἐν τούτῳ δὲ Παῦλος ἐκ Σύρων γῆς εἰς Ἐφεσον ἦκει. Καὶ οἱ μὲν δὲ Πνεῦμα ἁγίον ἔστιν ἥθεισαν, τῇ ἐπιθέτει τῶν ἐκείνου χειρῶν ἀθρόον ἔσχον, ξενίζοντι λόγῳ καὶ ὁμιλίᾳ χρώμενοι, καὶ διέτιαν ὅλην εἰς Ἀσίαν διατελέσαντος ἐν σχολῇ τινὸς Τυράννου τὴν κλήσιν· ὡς καὶ πάντας Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλληνας εἰσω τοῦ λόγου θέσθαι, δυνάμεσιν τε ξέναις ἐκδηλον γενέσθαι, ὡς καὶ σουδάρια τινα καὶ σιμικίνθια, ὀθόνια ὀρθασθ' ἑπτά, τοῦ χρωτὸς ἐκείνου ἀπτόμενα μόνον, νόσους ἰσθῆναι, καὶ δαίμοσι φοβερὰ καθίστασθαι· καὶ τινὰς, ἱερῶς δ' ἦσαν παῖδες Σκευᾶ τὴν κλήσιν ἑπτά, ὀρκίζεον ἐπὶ τῇ κλήσει Παύλου τοῦ δαίμονος καὶ ἐλαύνειν· ἐλαυνόμενους δὲ λέγειν, τὸν μὲν Παῦλον εἶδέναι, ἐκείνους δὲ ἡκιστὰ γε γινώσκειν· καὶ ἐφαλλομένους τραυματίας ἐποιοῦν μᾶλλον ἐκείνους· ὡς καὶ δέο; ἀκουσθὲν ἅπανσιν ἐνέειναι ὁδόν· καὶ τοὺς ἐν περιεργίᾳ ζῶντας πυρὶ διδόναι τὰς βίβλους, καὶ τὴν τιμὴν ἐκείνων ἐς μυριάδας

CAPUT XXIV.

Ut divus Paulus ex Oriente in Occidentem transierit : et inde rursus, in Orientem migrarit, divinum et angelicum annuntians sermonem : et ut Epheso mari in Syriam vadens, Hierosolyma pervenit.

Paulus Athenis discedens, Corinthum venit. Ibi in Aquilam tentoriorum textorem, et Priscillam conjugem ejus, qui nuper admodum Roma venerant, incidit. Edicto enim Claudii, omnes ex Italia Judæi ejecti erant. Cum iis Paulus versabatur, et pelles concinnabat. Judæi autem Pauli doctrina audita, ei resistunt. Quapropter is ira percussus : Sanguis, inquit, eorum super eos : a quo ipse purus, ad gentes proficiscar ²⁰. Ibi quoque Synagogæ princeps Crispus, una cum conjuge et liberis, divinum suscipiunt baptismum. Annum porro integrum cum dimidio Corinthi Paulus fuit, et Gallio Achaïæ Proconsul a tribunali Judæos repellit : idemque, cum Sosithenes verberaretur, pro nihilo eam rem habuit. Paulus vero inde profectus, in Syriam navigat. Ephesum autem cum venisset, manere quidem ibi tempore aliquo cogebatur : festum autem diem proximum Hierosolymis peragere cupiens, inde abiit, et mari Casaream Palestinæ pervenit. Inde Hierosolyma profectus, mox Antiochiam Syriæ rursum tendit. **173** Unde deinde egressus, Galatiam et Phrygiam, ecclesias visitans, peragrat ²¹. Apollos vero quidam, patria Alexandrinus, eloquentiæ vi pollens, argumentis demonstrationibusque certis atque firmis omnibus demonstrabat, Christum eum esse qui ab ipsis exspectaretur. Hic Epheso profectus, Corinthum appulit, atque ibi magna cum libertate fidei verbum deprædicavit. Interea Paulus ex terra Syria Ephesum venit : et qui ibi adhuc Spiritum sanctum esse nesciebant, eum manuum illius impositione abunde suscipiunt, peregrinisque sermonibus et linguis loquuntur. Biennium totum in Asia Paulus peregit in cujusdam schola, cui nomen Tyranno erat. Ibi omnes et Judæos et Græcos ad verbum audiendum pertraxit. Fama porro inauditorum antea miraculorum ejus increbroscebat, adeo ut sudaria quædam et semicinctia (tenues videlicet fasciæ) quæ corpus ejus attigissent, cum morbos curarent, tum dæmonibus formidolosæ essent. Erant præterea Scævæ cujusdam sacerdotis filii septem, qui nomine Pauli dæmones adjurare et expellere audebant : qui ita fugati, Paulum se quidem scire, illos autem minime nosse, dicunt : atque cum impetu in illos insistentes, eos convulnerant. Quapropter res ea audita, omnibus timorem inculcit. Mox etiam qui ex

²⁰ Act. XVIII, 6. ²¹ Act. XVIII.

curiosis artibus vivebant, libros suos vendentes, A pretium eorum ad quinque myriades denariorum redigunt (1). His porro ita actis, in animo habebat Paulus per Macedoniam petere Achaïam, et inde reverti Hierosolyma, deinde Romam etiam videre. Cum autem adhuc in Asia esset, Timotheum et Erastum in occidentem misit. Ibi tum Demetrius, faber argentarius, quod aurei, quos faciebat, dii, Paulo illos despiciere persuadente, negligenter, tumultum non parvum Ephesi excitat: Actum esse de diis, periclitarique etiam templum, quæ apud ipsos colebatur, Dianæ, quiritis. Vulgus itaque furore et indignatione percitum, *Magna*, exclamat, *Ephesiorum Diana*: et impetu belluino quosdam ex Pauli sectatoribus comprehendit. Ac nisi Alexander scriba consistens, sublata in altum manu, suavis multitudinem demulisset verbis, fortasse Paulum ipsum etiam interemissent. Qui Epheso discedens, in Macedoniam proficiscitur, ecclesias confirmandas. Atque inde in Græciam venit. 174 Cæterum cum ibi a Judæis ei struerentur insidiæ, rursum per Macedoniam revertitur. Sequebantur eum Sopater, Aristarchus, et Timotheus. Tychicus autem et Trophimus, Asiani, qui præcesserant, Troade eos expectabant. Paulus porro una cum Luca (erant tum Azymorum dies) Philippis Troadem et ipse venit. Ibi die Sabbatorum una, cum Paulus concionem longam haberet, et oratio in mediam noctem produceretur, adolescens quidam Eutychus", qui in fenestra quadam sedebat, verborum suavitate delibutus, et in somnum profundiorē delapsus, ex tertia contignatione decidit, et moritur. Ei vero Paulus incumbens, bono animo esse, minimeque eos tumultuari jubet, esse adhuc in homine animam dictitans. Ita juvenis incolumis et salvus, multum eis qui congregati fuerant, præbuit lætitiæ et jucunditatis. Et colloquio ad auroram usque producto, inde abiit, atque Mitylenem, mox Somum venit; et Trongylli cum mansisset, inde Miletum adit, Hierosolymitanum iter urgens. Mileto porro sacerdotes Ephesiorum ecclesiarumque episcopos accessit, moremque et vitam eis suam commemorat, ut videlicet nihil eis earum rerum quæ profuturæ fuerant, indicare intermiserit, penitentiamque et fidem in Christum privatim et publice testificatus docuerit. Proinde eos hortatur, ut et se et greges, in quibus eos Spiritus sanctus episcopos constituerat, attente curarent, ut vigilarent, seduloque cohortationum præceptorumque suorum, quæ eos triennio toto docuisset, meminissent, et ut lupos ecclesiis graves jamjam adventuros caverent. Multisque præterea commodis atque utilibus rebus expositis, cum multo planctu, vix tandem ab eis avellitur, et cum ingenti desiderio, ipse simul et præbens ei excipiens oscula, in navem deducitur. Itaque in insulam Co deservitur. Deinde

²² Act. xx, 9.

(1) Quinquaginta millia argenti.

ἀργυρίου πάντα συνεψηφίσθαι· τούτων γινόμενων, πρὸς βουλῆς ἦν Παῦλος διὰ τῶν Μακεδόνων εἰς Ἀχαΐαν ἐλθεῖν, κἀντεῦθεν ἀναστρέφειν εἰς Ἱεροσόλυμα, μετὰ δὲ τοῦτο καὶ Ῥώμην ἰδεῖν. Τῶς δὲ ἐν Ἀσίᾳ διατρίβων, Τιμόθεον καὶ Ἑραστον εἰς ἐσπέραν διέπεμψεν. Ἐνταῦθα Δημήτριος ὁ ἀργυροκόπος, ὅτι περ αὐτῷ οἱ χρυσοὶ θεοὶ παρῶνται, Παύλου καταφρονεῖν πείσαντος, τάραχον οὐκ ὀλίγον Ἑρατοῖς ἦναι, ἀποκωλύειν λέγων θεοὺς, ἐν κινδύνῳ δὲ καὶ τὸ ἱερὸν τῆς παρ' αὐτοῖς τιμωμένης Ἀρτέμιδος εἶναι· οἱ δὲ καὶ θυμῷ νικώμενοι, Μαργάρη ἢ Ἀρτεμὶς Ἑρασίων, ἰδόν· καὶ ὁρμῇ οὐδὲι χρώμενοι, τινὰς τῶν τοῦ Παύλου συνέχον· καὶ εἰ μὴ ὁ γραμματεὺς στὰς Ἀλέξανδρος, τὴν χεῖρά τε εἰς ὄψος διαγαγὼν ἡπτόις λόγοις καθίστατο, τάχ' ἂν καὶ Παῦλον διεχειρίσαντο. Ἐξ Ἑφέσου δὲ, τοῖς μέρεσι Μακεδονίας προσβαλὼν ὁ Παῦλος, στηρίζων τὰς ἐκκλησίας, πρόεισι τῇ Ἑλλάδι. Ἐπιβουλῆς δὲ πρὸς Ἰουδαίων ραφείσης αὐτῷ, ἀνέστρεψε διὰ Μακεδόνων αὐθις. Οἱ περὶ Σώπατρον δὲ καὶ Ἀρισταρχον καὶ Τιμόθεον αὐτῷ εἰπόντο· οἱ γὰρ μὴν Ἀσιανοί, Τυχικός τε καὶ Τρόφιμος, προελθόντες ἐν Τρωάδι αὐτοὺς περιέμενον. Παῦλος δὲ σῶμα Λουκᾶ, ἡμεῖς δὲ τῶν Ἀζύμων ἦσαν, ἐκ Φίλιππων εἰς Τρωάδα καὶ αὐτὸς ἦκεν. Ἐκείσε δὲ τῶν Σαββάτων μετὰ διάλογον πλείστον Παύλου πεποιημένου, μέχρι μεσονυκτίου ὁ λόγος προήει. Νεανίας δὲ τις Εὐτυχος τῷ μέλει τῶν λόγων κηλούμενος, ἐπὶ τινος θυρίδος ὑπεκαθήμενος, ὑπὸν βαθεῖα κατὰσχετος γεγονώς, ἀπὸ τοῦ τριστεύου πεσὼν, νεκρὸς ἔκειτο. Παῦλος δὲ τοῦτω ἐπιπεσὼν, παρηγγύα μὴ θορυβεῖσθαι· ἐν αὐτῷ γὰρ εἴη τὴν ψυχὴν ἐπιζῶναι. Καὶ ὁ παῖς ὕγιης ἦν, πολλὴν τοῖς συνευλεγμένοις παρασχὼν εὐθυμίαν· εἰς ἃς δὲ τὴν ὁμίαν ἔκτεινας, ἔφη· καὶ διὰ Μιτυλήνης καὶ Σάμου ἐν τῷ Τρογγυλίῳ γενόμενος, εἰς Μίλητον ἦλθε, τὴν πρὸς Ἱεροσόλυμα ἡδὴ σταλλόμενος· ἐκ Μιλήτου δὲ τοὺς ἱερεῖς Ἑρασίων μεταστυλάμενος, καὶ τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν ἐπισκόπους, τὸν ἑαυτοῦ βίον καὶ τρόπον ὑπετίθει, ὥς οὐ διεσπείλατο μηδὲν τι τῶν ὀνησόντων εἰπεῖν, τὴν τε εἰς Χριστὸν μετάνοιαν καὶ πίστιν ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ διαμαρτυρούμενος· προσέχειν τε ἑαυτοῖς καὶ τῷ ποιμνίῳ ἐν ᾧ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτοὺς ἐπισκόπους καθίστα· γρηγορεῖν τε καὶ μνημονεύειν τῶν ἐπὶ τριετίᾳ ὅλην νοθεσιῶν αὐτοῦ, καὶ τοὺς ὅσον οὕτω ἐγερθησομένους λύκους τῇ Ἐκκλησίᾳ βαρεῖς· καὶ πολλὰ τῶν ὀνησόντων ἱταρὰ διελθὼν, μετὰ θρήνων πολλῶν, αὐτῶν ἀπηλλάγη μόλις· τῷ πολλῷ πόθῳ φίλων καὶ φιλούμενος, εἰς τὸ πλοῖον προσεπέμφθη. Ἀναχθεὶς οὖν εἰς Κῶ, εἶτα εἰς Ῥόδον ἔρχεται· κἀκείθεν διὰ Πατάρων εἰς Φοινίκην ἐξ οὐρίας ἐφέρετο· εὐώνυμόν τε τὴν Κύπρον λιπὼν, εὐθὺς Συρίας ἔπει. Τύρῳ τοίνυν προσσχὼν, πλὴν αὐθις χρησάμενος, εἰς Πτολεμαῖδα, εἶτα εἰς Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης ἦλθεν· εἰς τὸν οἶκόν τε τοῦ εὐαγγελι-

στοῦ Φιλίππου, εἰς δὲ τῶν ἐπὶ διακόνων οὗτος, ἅρξεται. Τούτῳ δὲ τῷ Φιλίππῳ καὶ θυγάτρια ἦσαν ὅ, προφητικῶν ἡξιώμενα χρησμάτων. Ἐνθα καὶ πλείους ἡμέρας διατρίβων ἦν. Ὅπου δὲ καὶ ὁ προφήτης Ἀγαθός, ἐκ τῆς Ἰουδαίας γενόμενος, τὰς τε χεῖρας καὶ πόδας τοῦ Παύλου ἱμάντι δήσας τῆς ζώνης αὐτοῦ, προσφοίδαζε, λέγων, « Τάδε λέγει τὸ Πνεῦμα ἅγιον· Τὸν ἄνδρα τοῦτον οὕτως δέξουσιν ἐν Ἱερουσαλὴμ Ἰουδαῖοι, καὶ παραδώσουσιν εἰς χεῖρας ἐθνῶν. » Καὶ δὲ πολλῶν ἐπεχόντων μηδαμῶς ἐκείσε δὲ γενέσθαι τὸν Παῦλον, ὁ δὲ τοσούτον ἀπέχευε πείθεσθαι, ὥς οὐ μόνον δεθῆναι διατείνετο, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐτοίμῳ ἔχειν ὑπὲρ τοῦ θανάτου Ἰησοῦ Χριστοῦ θανεῖν. Τῶν δὲ σὺν αὐτῷ, τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου, ἐπειπόντων, γενέσθω, ἀφεθείς τὴν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἡγέτο, ut ille persuaderetur, ut non modo vinciri vellet, paratum se esse contenderet. Eis autem qui cum eo erant, ut voluntas Domini fieret, inferentibus, dimissus ille Hierosolymam venit.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ΄.

Ὡς δὲ Παῦλος ἐν Ἐφέσῳ θηριομαχίᾳς ἐπὶ ἀρχόντος Ἱερωνύμου, θεῷ ἐνδράμει ὑπέρτερος ὡς ὅτι.

Οἱ δὲ τὰς Παύλου περιόδους ἀντιτάξασθαι, ἅλλα τε πλείστα παθεῖν τε ἅμα καὶ ὁρᾶσαι τοῦτον ἰσότησαν, καὶ δὴ καὶ τότε, ἥνικα δὲ τῇ Ἐφέσῳ παρῆν. Ἱερωνύμου γὰρ ἀρχόντος, παρρησιάζεσθαι μὲν τὸν Παῦλον· καὶ λέγειν μὲν εὖ ἐκείνῳ ἔχειν εἰπεῖν· μὴ μέντοι τῶν τοιούτων λόγων εἶναι καιρὸν. Ὁ δὲ τῆς πόλεως ἄρχων, μεμηνώς, θράσει, σιδήρῳ τοὺς Παύλου πόδας διαλαβὼν, εἰργε μὲν τῇ φρουρᾷ ἕως οὗ λέουσι παρατεθείη βορά· Εὐδοῦλλαν δὲ καὶ Ἀρτέμιλλαν γαμετάς τῶν παρ' Ἐφεσίοις ἐπιφανῶν, μεθητιώσας αὐτῷ καὶ νυκτὸς περιφουρένας, τὴν τοῦ θεοῦ λουτροῦ χάριν αἰτεῖσθαι· σθένει δὲ θειοτέρῳ, καὶ ἀγγέλοις δορυφορούσι, καὶ τὸν τῆς νυκτὸς ζῶον τῇ περιουσίᾳ τῆς ἐνοῦσης ἀγλῆς καταφωτίζουσι, τῆς σιδηρέας πέδης τὸν Παῦλον ἀπολυθέντα, τελέσαι μὲν ἐκείνας τῷ θεῷ βαπτίσματα παρὰ τὴν ἀκτὴν τῆς θαλάσσης γενόμενον· μηδεὶς δὲ τῶν τὴν φυλακὴν ἐπιτετραμμένων ἐπισηθέντων, αὐθις ἐπὶ τῶν δεσμῶν γενόμενον, ἐπὶ βορὰν τηρεῖσθαι τοῖς λέουσι. Λέων τοιγαροῦν μωγῆται μέγιστος καὶ τὴν ἀλκὴν ἀνυπόστατος κατ' αὐτοῦ ἀφαιρείς, προσδραμὼν ἐν σταδίῳ, παρὰ τοῖς ἐκείνῳ ποτὶν ἀνεκλίνετο. Πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων ὧμῶν θηρίων ἀφισμένων, οὐδενὶ φαίνειν τοῦ ἱεροῦ ἔξῃ σώματος ἀνεστηλωμένου τῇ προσευχῇ. Τούτων δὲ οὕτως γινόμενων, ἄρσεν βοῶν πολλῶν σφοδρὰ τις καὶ ὑπερφυῆς χάλας καταβράχυστα, συνέθλα μὲν πολλῶν ἀνδρῶν κεφαλὰς, οὐχ ἥμισυ δὲ καὶ θηρίων· καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Ἱερωνύμου μίαν φθάσας, ἀποκνίγει τὸ οὖς· κἀντεῦθεν μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ τῷ Παύλῳ θεῷ προσίων, τὸ σωτήριον ἐδέξατο βάπτισμα. Ὁ δὲ λέων φυγὰς εἰς ὄρη διέδρα· καὶ Παῦλος ἐκείθεν εἰς Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα κατέβη. Εἴς αὐθις δὲ καὶ Μακεδονίαν ἐλθὼν, εἰς Τρῳάδα καὶ εἰς Μίλητον ἦλθε· κἀκεῖθεν ἐστῆλ-

Rhodum, atque inde per Patara in Phœniciam secundis ventis pervehitur. Relictaque ad sinistram Cypro recta in Syriam navigat. Tyrum porro cum applicuisset, rursus navi Ptolemaidem, ac inde Cæsaream Palæstinæ venit. Hic hospitio evangelistæ Philippi, qui unus ex septem diaconis erat, excipitur. Ei quatuor filia suere quas Deus oraculari et prophetico dono dignatus erat. Apud hunc cum plures dies maneret Paulus, eo etiam Agabus propheta ex Judæa venit, 175 corrigiisque zonæ Pauli, manus pedesque vinciens suos, Numine afflatus : « Hæc, inquit, Spiritus sanctus prædicit : Ad hunc modum virum hunc Judæi in Jerusalem ligabunt, et in manus gentium tradent. » Quapropter cum Paulum multi a profectione Hierosolymitana dehortantes distinerent, tantum abfuit

CAPUT XXV.

Ut idem Paulus Ephesi sub præside Hieronymo ad belluas damnatus, cum eisdem depugnaret, et divino auxilio victor evaserit.

Verum enimvero qui profectiones Pauli descripserunt, cum quamplurima alia eum simul et feciase, et passum esse, tum hoc quoque cum Ephesi esset, de eo memoriæ mandarunt. Cum enim ibi principem locum Hieronymus obtineret, multa cum libertate Paulus est concionatus. Quare Hieronymus illum bene quidem et diserte dicere, sed orationem ejus non esse eorum temporum, testatus est. Plebs quidem certe, per insolentiam et furorem, Paulo compedibus injectis, carceri eum includit, donec leonibus vorandus obijceretur. Ibi tam Eubula et Artemilla, clarorum Ephesi virorum conjuges, fidem edocæ a Paulo (noctu enim ad eum veniebant) divini lavacri gratiam ab eo petunt. Itaque virtute divina atque angelici satellitii ministerio, caliginem noctis, exuberantia splendoris illustrante, Paulus ferreis compedibus liberatus, illas divino baptismo ad litus maris initiat : et cum id nemo omnium, quibus custodiæ cura mandata fuerat, sensisset, ad vincula rursum sua, in quibus leonibus esca asservabatur, rediit. Sed enim ingenti magnitudine et robore intolando, leo, contra ipsum inmissus (1), in arenam quidem ille procurrit : sed mox ad pedes Pauli consedit. Et cum iidem alia immanes feræ immitterentur, ne tangere quidem ulla sacrum corpus ad orationem erectum atque compositum, sustinuit. His ista actis, derепente fragore multo vehemens quædam et mirum in modum magna grando decedens, 176 multorum simul et virorum et ferorum animalium comminuit capita, ipsiusque etiam Hieronymi aurem amputat : qui deinde cum suis per Paulum Deo conciliatus, salutiferum suscipit lavacrum, Leo autem ille pro-

(1) Θηριομαχία, hoc est pugna cum feris, Pauli, de qua I Cor. xv.

fugus, in montes proximos evadit : et Paulus inde in Macedoniam et Græciam transmittit : mox rursum per Macedoniam vadens, Troadem et Miletum contendit atque inde tandem Hierosolyma proficiscitur. Mirandum vero non est, Lucam hanc Pauli cum belluis pugnam reliquis ejus actis non inseruisse. Nam etiam si ex evangelistis solus Joannes Lazarî resurrectionem commemoret, minus tamen de fide veritateque ejus ambigendum. Scimus enim, non omnes omnia scribere, credere, et nosse. Sed uti unicuique largitus est Dominus, et ut collibet dividit et dispensat Spiritus, ita etiam intelligit, credit, et scribit spiritualiter ea quæ sunt Spiritus.

CAPUT XXVI.

De seditione Hierosolymis sub Claudio orta, et de impudenti audacia sacerdotum sub Nerone et Felice : et de prædonibus sicariis, nec non pseudo-propheta Ægyptio.

Cum ad eum modum Paulus ab hierosolymis omnem circumcirca regionem ad Illyricum usque peragraret, Claudius Judæos Roma exigit. Qui cum adhuc sceptrâ Romani imperii gereret, ipsis Paschæ feriis Hierosolymis tanta seditio et tumultus in plebe exstitit, ut eorum tantum Judæorum, qui vi ex templo exire volentes, circa fores ejus se invicem premebant et collidebant, myriades tres proculcatæ inter se et enectæ sint (1). Quapropter festum id populo omni in ingentem est conversum luctum, et fere ad domos omnes dolor is et planeius pervenit. [Multa quoque præterea Judæi eo tempore experti perpessique sunt mala.] Hisce porro de rebus Josephus quoque scribens (2), ad hunc modum refert : « Claudius autem Agrippam Agrippæ filium, Judæorum regem creat, et Felicem regioni omni Samaritæ et Galilææ, et ejus insuper quæ Peræa seu trans Jordanem dicitur, procuratorem constituit. Qui Claudius imperio tredecim annis et mensibus octo administrato, decedit, et Neronem filium successorem reliquit. » Neronis porro temporibus, Felice Judææ præsidente (3), idem Josephus in vicesimo Antiquitatum libro, de civili inter se sacerdotum factione atque seditione, hisce verbis commemorat : **177** « Exoritur autem et Pontificum seditio contra sacerdotes et primores plebis Hierosolymitanæ. Atque quilibet temerarium novandarumque rerum studiosorum hominum coacta manu, dux erat. Itaque congressi inter se, cum conviciis atque maledictis alii alios proscindebant, tum lapidibus quoque se invicem petebant. Neque qui hæc prohiberet, quisquam aderat : sed hæc omnia quasi in urbe, tutore magistratuque omni carente, per

αὐτοὺς εἰς Ἱερουσόλυμα. Εἰ δὲ Λουκᾶς μὴ ταῖς λοιπαῖς πράξεσι καὶ τὴν θρησκομαχίαν ταύτην ἱστορήσῃ, θαυμάστων οὐδέν. Οὐδὲ γὰρ ἀμφοτέρωθεν δεῖ, ὅτι μόνος τῶν εὐαγγελιστῶν Ἰωάννης τὴν τοῦ Λαζάρου ἔγερσιν διηγῆσατο· καὶ γὰρ Ἰσμεν, ὡς οὐ πάντες ἅπαντα γράφουσιν, ἢ πιστεύουσιν, καὶ γινώσκουσιν· ἀλλ' ἐκαστὸν ὡς ἐμύρισεν ὁ Κύριος, ὡς ἐκαστὸν διαίρει τὸ Πνεῦμα, οὕτω καὶ νοεῖ, καὶ πιστεύει, καὶ γράφει πνευματικῶς τὰ τοῦ Πνεύματος.

et nosse. Sed uti unicuique largitus est Dominus, et ut collibet dividit et dispensat Spiritus, ita etiam intelligit, credit, et scribit spiritualiter ea

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΓ'.

Περὶ τῆς ἐν Ἱερουσόλοις ἐπὶ Κλαυδίου γενομένης στάσεως· καὶ περὶ τῆς ἐπὶ Νέρωνος καὶ Φηλικῶς τῶν ἱερῶν θρασυτήτος· ἐπὶ δὲ καὶ περὶ τῶν λεγομένων σικαρίων Ἀγριππῶν καὶ τοῦ Αἰγυπτίου ψευδοπροφήτου.

Οὕτω δὲ τοῦ Παύλου τὴν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ ἄχρι τοῦ Ἰλλυρικῶν διανύοντος, Ἰουδαίους Ῥώμης ἀπαλύνει Κλαύδιος. Τούτου δὲ ἐπὶ τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας ἰθύνοντος, κατὰ τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτὴν, τοῖς Ἱερουσόλοις τοσαύτη ταραχὴ καὶ στάσις ἐπισυνέβη τῷ πλήθει, ὡς μόνων τῶν βίᾳ περὶ τὰς ἐξόδους συνωθουμένων τοῦ ἱεροῦ, τρεῖς μυριάδες Ἰουδαίων συμπατηθέντας ὑπ' ἀλλήλων ἀποθανεῖν, εἰς πένθος τε στραφῆναι συμπαντὶ τῷ ἔθνει τὴν ἑορτὴν, σχεδὸν κατ' οἰκίαν σχοῦσαν τὸν θρήνον. (Πολλὰ δὲ καὶ ἅμα οἱ Ἰουδαῖοι κακὰ τηνικαδεῖ παθόν.) Ὁ δὲ καὶ Ἰώσηπος ἱστορῶν, οὕτω κατὰ λέξιν φησὶ· « Κλαύδιος δὲ Ἀγρίππαν Ἀγρίππου παῖδα, Ἰουδαίων καθίστησι βασιλέα, Φηλικὰ τε τῆς χώρας ἀπάσης Σαμαρείας τε καὶ Γαλιλαίας, καὶ προστίτι τῆς ἐπικαλουμένης Περσείας ἐπιτροπὸν ἐκπέμψας. Διοικήσας δὲ αὐτοὺς τὴν ἡγεμονίαν ἔτεσι τέττασι καὶ δέκα πρὸς μῆσιν ὀκτώ, τὸν υἱὸν Νέρωνα τῆς ἀρχῆς διάδοχον καταλιπὼν τελευτᾷ. » Κατὰ δὲ Νέρωνα Φηλικὸς τῆς Ἰουδαίας ἐπιτροπεύοντος, αὐτοῖς βήμασιν αὖθις ὁ Ἰώσηπος τὴν εἰς ἀλλήλους τῶν ἱερῶν στάσιν ὡς ποῦ ἐν εἰκοστῇ Ἀρχαιολογία γράφει· « Ἐξάπτεται δὲ καὶ τοῖς ἀρχιερεῦσι στάσις πρὸς τοὺς ἱερεῖς, καὶ τοὺς πρῶτους τοῦ πλήθους τῶν Ἱερουσόλυμων. Ἐκαστὸς τε αὐτῶν, σίφος ἀνθρώπων τῶν θρασυτάτων καὶ νεωτεριστῶν ἐαυτῷ ποιήσας, ἡγεμὼν ἦν. Καὶ συρράσσοντες ἐκαχολόγουν τε ἀλλήλους καὶ λίθοι· ἐβαλλόν· ὁ δ' ἐπιπλήξων ἦν οὐδὲ εἰς. Ἄλλ' ὡς ἐν ἀπροστατεύτῳ πόλει ταῦτ' ἐπράσσετο μετ' ἐξουσίας. Τοσαύτη δὲ τοὺς ἀρχιερεῖς κατέλαθεν ἀναίδεια καὶ τόλμα, ὥστ' ἐκπέμπειν δοῦλους ἐτόλμων ἐπὶ τὰς ἄλκωνας, τοὺς λεγόμενους τὰς τοῖς ἱερεῦσιν ὀρεῖλαιμνας δακτάς. Καὶ συνέβαινε τοὺς ἀπορούμενους τῶν ἱερῶν ὑπὸ

(1) Seditio inter Judæos et Samaritanos exorta : unde latrocinia provenerunt. Quadratus seditionis principes in crucem egit. (Joseph. lib. xx, cap. 11 et 12 ; Tacit. lib. xii.)

(2) Hoc sic iidem reperitur apud Euseb. lib. ii, cap. 19. Initium tantum tumultus ejus allegatur. Seditio autem ipsa sicut a Josepho commemoratur, non adducitur.

(3) Felix Judææ præfectus, Drusillam Agrippæ sororem, Azizari Amasorum regis conjugem, uxorem duxit. (Joseph. eod. cap. 14.) « Antonius Felix Claudii libertus, in Judæa per omnem servitiam ac libidinem jus regium servilli ingenio exercuit : Drusilla Cleopatras et Antonii nepte in matrimonium accepta. » (Tacit. lib. xii.)

ἐνδεῖας ἀπολλυμένους θεωρεῖν. Ὅπως ἐκράται τοῦ
δικαίου παντός ἢ τῶν στασιαζόντων βία. ὁ Πάλιν
δ' ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους
ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπισημῶναι ληστών τι εἶδος ἱστορεῖ·
οἱ μὲθ' ἡμέραν, ὥς φησι, καὶ ἐν μίσῃ τῇ πόλει
ἐφόνευσαν τοὺς συναντῶντας· μάλιστα γὰρ ἐν ταῖς
ἐορταῖς ἐκείνους μὲνυμένους τῷ πλήθει· καὶ ταῖς
ἐσθῆσεσιν ὑποκρύπτοντας μικρὰ ξιφίδια, τοῦτοις
γύττειν τοὺς διαφόρους. Ἐπειτα πεισθέντων μέρος
γίνεσθαι τῶν ἐπαγανακτούτων αὐτοὺς τοὺς πε-
φονευστάς· διδὼν καὶ παντάπασιν ὅτι ἀξιοπιστίας
ἀνευρέτους γενέσθαι. Πρῶτον μὲν οὖν ὅτι αὐτῶν
Ἰωνάθαν τὸν ἀρχιερεῖα κατασφαγῆναι· μετὰ δ'
αὐτὸν καθημέραν ἀναιρεῖσθαι πολλούς· καὶ τῶν
συμφορῶν τὸν φόβον εἶναι χαλεπώτερον· ἐκαστοῦ
καθάπερ ἐν πολέμῳ καθ' ὥρας τὸν θάνατον προδε-
χομένου. Ἐξῆς δὲ τούτοις ἐπιφέρει μὲθ' ἑτέρα λέ-
γων· «Μείζονι δὲ τούτων πληγῇ, Ἰουδαίους ἐκά-
κωσεν ὁ Αἰγύπτιος ψευδοπροφήτης· παραγενόμενος
γὰρ εἰς τὴν χώραν ἀνθρώπος γόης καὶ προφήτου
πίστιν ἐπιθεὶς ἑαυτῷ, περὶ τρισμύριους μὲν ἀθροί-
ζει τῶν ἡπατημένων· περιγαγὼν δὲ αὐτοὺς ἐκ τῆς
ἐρημίας εἰς τὸ Ἐλαιῶν καλούμενον ὄρος, ἐκείθεν
οἶδ' τε ἦν εἰς Ἱεροσόλυμα παρελθεῖν βιάσθαι·
καὶ κρατήσας τῆς τε Ῥωμαϊκῆς φρουρᾶς καὶ τοῦ
δήμου τυραννεῖν, χρώμενος τοῖς συμπεσοῦσι δορυ-
φοροῖς. Θάνατι δ' αὐτοῦ τὴν ὁρμὴν ἐπὶ τῇ ὕπαν-
τίσας μετὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν ὀπλιτῶν· καὶ πᾶς ὁ
ἔθνος συνεψήφιστο τῆς ἀμύνης. Ὅσα συμβολῆς
γενόμενης, τὸν μὲν Αἰγύπτιον φυγῆναι μετ' ὀλίγων,
διασφραττῆναι δὲ καὶ ζωρηθῆναι πλείστους· τῶς οὖν
αὐτῷ. Ταῦτα Ἰώσηπος ἐν τῇ δευτέρᾳ τῆς Ἰουδαϊ-
κῆς ἀλώσεως διέξεισι τῶν ἱστοριῶν. Τούτου δὲ τοῦ
Αἰγυπτίου καὶ αἱ πράξεις μέμνηται τῶν ἀποστό-
λων, ἐνθα τὸ Ἰουδαίων πλήθος τοῦ Παύλου καταστα-
σάμεν· λέγει γὰρ ὁ χυλλάρχος, ὅσα ἄρα σὺ εἰ δὲ
Αἰγύπτιος, ὁ πρὸ πάντων τῶν ἡμερῶν ἀναστα-
τάσας καὶ ἐξαγαγὼν ἐν τῇ ἐρήμῳ τοὺς τετρα-
κισχιλλίους ἀνδρας τῶν σικαρίων;

riarum libro refert. Hujus autem Ægyptii et Acta apostolorum mentionem faciunt, ubi Judæorum multitudo seditionem contra Paulum excitat. Dicit enim ad eum tribunus : Non tu Ægyptius ille es, qui paucis ante diebus tumultu per seditionem concitato in solitudinem ad quatuor millia hominum sicariorum eduxit ?

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΖ'.

D

CAPUT XXVII.

Περὶ τῶν τοῦ ἀποστόλου Πέτρου θαυμάτων, καὶ
τῶν τεράτων τοῦ Μάρκου Σίμωνος· καὶ ὡς ἀμ-
φοτέρους τῆς Ῥώμης ὁ Νέρων ἐξέηλασεν.

Νέρωνος δὲ τὴν ἀρχὴν διοικούντος, Σίμων ὁ Μά-
γος ἐν Ῥώμῃ, σημεῖα διὰ γοητείας τελεῶν ἦν. Κύνα
γούν πρῶτον πρὸ τῆς οἰκίας μέγιστον δαίμονος τισι
κατασχών, δι' ἐκείνου οὐς μὴ πρὸς γνώμης ἦν
αὐτῷ προσεῖναι ἀνείργει. Πέτρος δὲ ὁ μέγας ἐλθὼν
θεάσασθαι Σίμονα, καὶ τὸν κύνα ἀπηργισμένον,
καὶ φόβον ἐνείκτα ἰδὼν, γινούς τε ὡς πολλοῖς θανεῖν
αὐτίς· γέγονε πρὸ τοῦ Πέτρον ἐλθεῖν, εἰσιέναι ἐπι-

vim impune fiebant. Tanta porro pontificibus in-
cessit impudentia et audacia, ut non vererentur
servos suos ex urbe in prædia et villas, decimas
eas quæ sacerdotibus debebantur, direptum mit-
tere. Quapropter evenit, ut ex sacerdotibus non-
nulli ad eam penuriam redigebantur, ut inedia in
conspectu multorum morerentur : usque adeo fac-
tiosorum vis et injuria juri et æquitati omni præ-
valuerat. Idem ipse historicus, rursum eisdem
temporibus exortum prædonum quoddam genus
refert, « qui (ut ipse inquit) interdum atque in me-
dia urbe obvios interimebant. Potissimum enim
diebus festis se mediæ plebi immiscentes, et sicas
sub vestibus tectas habentes, adversarios (1) con-
fodiebant. Deinde collapsis hominibus illi inter
reliquos de scelere querebantur, qui eadem pat-
trarent : atque ita fiebat, ut eo prætextu bonæ
fidei habiti, deprehendi non possent. Primum
equidem illi Jonatham pontificem trucidare, et
post eum quotidie complures : et calamitate ipse
calamitatis metus gravior erat, cum pro se quis-
que, sicuti in bello, in horas mortem exspectaret. »
Beinde illa quoque paucis interjectis inferi :
« Majore insuper calamitate Judæos affectit pro-
pheta Ægyptius. Adveniens enim in regionem eo-
rum præstigiator, et qui prophetæ sibi fidem ar-
rogaret, ad triginta millium, quos seduxerat,
hominum multitudinem cogit. Eos ex solitudine in
montem qui Olivarum est dictus, ducit. Ex eo
loco poterat Hierosolyma vi capere : superatque
Romanorum præsidio, tyrannidem sibi in populo,
satellitio eo, quod secum impetum in urbem fac-
turum esset, fretus vindicare. Sed enim conatum
ejus prævenit Felix ; nam is Romanorum copias
una cum Hierosolymitanæ plebis auxiliis, contra
eum ducit : et pugna commissa, Ægyptius cum
paucis fugere cogitur, 178 et quam plurimi in
exercitu ejus vel creduntur, vel capiuntur. » Hæc
Josephus in secundo de captivitate Judaica Histo-

apostolorum mentionem faciunt, ubi Judæorum multitudo seditionem contra Paulum excitat. Dicit enim ad eum tribunus : Non tu Ægyptius ille es,

De Petri apostoli miraculis, et item Simonis Magi præstigiis : et ut utrumque Nero Roma expulserit.

Nerone autem imperante, Simon Magus Romæ miracula per imposturas et præstigia edebat. Canem autem maximum pro foribus catenis vinctum habebat, per quem ad se venire volentes, si ei minus placuissent, arcebat. Advenit porro magnus ille Petrus ad Simonem visendum : qui canem eum efferatum et horrendum in se ferri videns, cum auctorem eundem, ante adventum suum,

¹¹ Act. xxi, 38.

(1) Δι' αὐτῶν, pluri mos, varios.

mortis permultis fuisse, qui ingredi voluissent, A intellexisset, vinculis eum solvit, atque humana voce annuntiare hero suo, Petrum Christi servum adesse, jubet. Canis porro quo jussus fuerat modo, nuntium perfert. Ad eam rem, qui tum cum Simone erant, consternati obstupuerunt. Quibus ille: nihil id novi esse, se quoque eadem facere posse dixit. Itaque canem exire, et Apostolum ad se vocare jubet. Petrus accitus ingreditur. Ibi in colloquio mutuo multa inter se verba faciunt. Miraculis equidem et variis prodigiorum operibus Simon longe superatur. Quapropter multi ex illis ad Christum accedunt, atque baptismum subeunt. Enimvero et Simon ipse, dæmonium ei inservientium opera, multa admiranda faciebat. Nam ut statue moverentur curabat, et in ædibus vasa atque instrumenta domestica se sponte propria hinc inde transferebant, et ipse flammis circumdatus non urebatur. Ferebatur quoque volans in aere.

179 Ex lapidibus, fucō hominibus objecto, panes faciebat. Draconis quoque formam induebat, et in varias animalium species mutabatur: duplici facie indutus conspicebatur, in aurum sese totum transformabat, fores vectibus et claustris probe communitas et ocellas dicto aperiebat, vincula ferrea disrumpebat, in conviviis omnifariam formularum simulacra exhibebat, ut plurimæ ante eum præcederent umbræ efficiebat, quas defunctorum dudum esse animas nugaratur. Nec ipse modo, ad quem vellet, transformabatur speciem: C verum etiam alios quos voluisset, in variarum animalium formas mutabat. Quosdam autem, cum planum etiam et scurram esse coarguere et convincere tentarent, amicitie prætextu simulato, bovem sacrificans, ad epulas invitabat, et inde multiformibus eisque incurabilibus morbis et immanibus dæmonibus subiciebat. Hæc atque his similia, cum divus quidem Petrus vere ac reipsa, Simon autem falso et imposturarum fucō facerent, Nero utrumque evocat: et cum, quod melius esset dispicere non posset, tum quidem, ut insolentium prodigiorum effectores, ambos, tanquam erronei et scurras, Roma expellit. Postea autem animam ad impostorem et impurum Simonem, quippe et ipse impurus et impius, maxime con-

κεχειρηκότας, λύει μὲν αὐτίκα τὸν κύνα, καὶ ἀνθρωπίνῃ φωνῇ, εἰσαγγέλλειν ἐκείλευεν, ὡς Πέτρος ὁ τοῦ Χριστοῦ δοῦλος ἦκε πρὸς αὐτόν. Τοῦ δὲ κυνὸς καὶ ὃν προσετάγη τρόπον τὴν ἀγγελίαν τελεῖσαντος, ἔννεο μὲν ἦσαν οἱ συνῆσαν τῷ Σίμωνι· τὸν δὲ φάναι, μὴ ξένον οἰεσθαι τὸ πραχθῆναι· κάποι γὰρ ἰσχύς τὰ ὅμοια δρᾶν· καὶ τῷ κυνὶ ἐκείλευεν ἐξίνααι καὶ εἰσκαλεῖν τὸν ἀπόστολον. Καὶ ὃς εἰσῆμι μετακληθεὶς· πρὸς λόγου· τε ἦγον ἱκανῶς διαμυλληθέντες ἀλλήλους. Τοῖς γὰρ μὴν τεραστίοις καὶ ταῖς τῶν θαυμάτων πυκναῖς ἐνεργείαις ἀπειπεῖν Σίμωνα· πολλοὺς δὲ τῶν ἐκείνου Χριστῷ προσελθῆναι, καὶ τὸ βάπτισμα δεξασθαι. Πολλὰ δὲ καὶ Σίμων ἵποισι τοῖς παρεπομένοις δαίμοσιν ἐνεργουμένους· καὶ γὰρ ἀνδριάντας κινεῖσθαι ἵποισι· καὶ τὰ κατ' οἶκον σκεῦη, ἔθεν ἀκαίθην αὐτόματα μετεσθῆναι· αὐτὸς τε περὶ βαλλόμενος, οὐκ ἐκαίετο, καὶ εἰς ἀέρα ἀνίπτατο· ἐκ λίθων ἄρτους φαντάζων ἵποισι· δρίκοντός τε μορφήν ὑπέδυετο, καὶ εἰς διάφορα ζώων εἶδη ἡμειβέτο. Δύο πρόσωπα περιειμένους ἐώρατο· εἰς χρυσὸν ἀθρόως μετεβάλλετο. Θύρας μοχλοῖς καὶ κλειοῖς κατησφαλισμένας διήνοιγε ῥήματι· καὶ δεσμὰ ἐκ σιδηρῶν δίδυε· ἀν' τοῖς δαίμοσι δὲ παντοδαπῶν ἰδεῶν εἰδωλα παρίστη· σκιάς τε προηγέσθαι τούτου πλείστας παρεσκεύαζεν, ὡς ψυχὰς εἶναι τῶν πάλαι τεθνηκότων ἡλρώδει. Οὐκ αὐτὸς δὲ μόνος πρὸς τὸ δοκοῦν μετεσχηματίζετο, ἀλλὰ καὶ οὗς ἤθελε, πρὸς εἶδη παντοίων ζώων μετεβάλλε· καὶ τινὰς δὲ πλάνου πειρωμένους ἐλέγχειν, προσεπαίψατο τινὲς φιλικὰς ὑποποιουμένους, βούν θύων, συνεστῆναι ἵποισι· κἀντεῦθεν ποικίλαις καὶ δυσίατοις νόσοις καὶ δαίμοσιν ἀγροῖς ὑπέβαλλε. Ταῦτα δὲ καίτοι αὐτὰ τοῦ μὲν ἀληθῶς τοῦ θεοῦ Πέτρου, Σίμωνος δὲ ψευδοῦ φαντάζοντος, Νέρων καὶ ἄλλου εἰσεχάλει. Ἰκανῶς δὲ μὴ οἷός τε ὢν διαγινῶναι τὸ κρείττον, καὶ τὸν ἀληθῆ τοῦ γόητος διακρίναι, τῷ ὡς καινῶν τεραστίων ἐπιδημιουργοῦς, καὶ ἄλλω τόν τε Πέτρον καὶ Σίμωνα τότε μὲν τῆς Ρώμης ὥσαναι πλάνους· ἐξήλυνεν· ὕστερον δὲ, οἷάπερ καὶ αὐτὸς βέβηλος καὶ ἀνόσιος, τῷ βεβήλῳ καὶ γόητι μάλιστα Σίμωνι προσετίθη.

ἀνέστη δὲ καὶ ὁ Νέρων, καὶ τὸν Σίμωνα καὶ τὸν Πέτρον ἐκείλευεν ἀπὸ τῆς πόλεως ἐκβαλεῖν.

CAPUT XXVIII.

*U*t Paulus Hierosolymis cum esset, sese tempore et loco prudenter accommodavit, in eo quod ibi juxta veterem legis ritum vixit: et ut gravi catena vincens a tribuno concionabundus, quem ei acciderint, disernerit. Item ut Cæsaream ad præsidem Felicem sit deductus, in custodiamque conjectus.

Eisdem temporibus, Paulus una cum discipulis suis, collectis sarcinis, Cæsarea ascendit Hierosolyma: et die sequenti ad divum Jacobum hierarcham et presbyteros veniens, eos salutavit, et quæ Deus per ipsum apud gentes effecisset, exposuit. Illi porro gloriam primum Deo ferebant: deinde Paulum admonebant, quam plurima esse Judæorum fidelium millia, qui legis zelo et emulatione

D

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΗ.

Ὁς Παῦλος ἐν Ἱεροσολύμοις γενόμενος, οἰκονομῶν ἐχρήσατο, κατὰ τὸν πάλαι νόμον πολιτευόμενος· καὶ ὡς ἀλύσει πεδωθεὶς βαρεῖα φάδ τοῦ ἀνάρχου, διεξῆκε τὰ κατ' ἀδρόν δημηγορῶν. Καὶ ὡς εἰς Καισαρείαν τῷ ἡγεμόνι Φήλικι διεπέμφθη, κακείσθαι συνελθὼν παρ' αὐτόν.

Τούτοις δὲ τοῖς χρόνοις καὶ Παῦλος ἀπὸ Καισαρείας σύναμα τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς ἐπισκευασάμενος, ἀνέβησαν εἰς Ἱεροσόλυμα. Τῇ δ' ἐπισύσῃ, πρὸς τὸν θεὸν ἐκράχην Ἰάκωβον καὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἰλθόντων, ἡσπάσατο, ἐπαύρων, καὶ ὁ θεὸς δὲ αὐτοῖς τοῖς ἔθνεσι καταπράξατο. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα δόξαν ἀνέγον· εἰτα παρήγουν, ὡς Πολλὰ μυριάδες τῶν πιστευσάντων Ἰουδαίων εἰς τὴν γῆν τοῦ νόμου νο-

τόμενοι· οἱ καὶ περὶ τοῦ καθήκοντος, ὡς ἀποστα-
τεῖν ἐκείνου πάντας διδάσκεις, καταργεῖν τε τὴν
περιτομὴν, καὶ μὴ τοῖς πατράσι· ἰδεῖν ἰδεῖν
ἐμμένειν. Καὶ συνεβούλευον οἰκονομῆσαι χρώμενον,
ἀγνισθῆναι τε κατὰ τὸν νόμον καὶ ξυρῶ χρήσασθαι,
ἵνα μὴ δοκῶν εἶναι λύειν τὸν νόμον. Καὶ ὁ μὲν ἀγνι-
σάμενος, εἰσῆγε τὸ ἱερὸν· ὅ γ' ἐμὴν ἀπὸ τῆς Ἀσίας
Ἰουδαῖοι τοῦτον θεασάμενοι, χεῖρας ἔτεινον θυμῷ
στρατηγούμενοι. Καὶ παρακροτούντες ἀλλήλους, ὡς
βεβηλόντα τὸ ἱερὸν, ἐξεβλῶν ἐκείθεν τὸν Παῦλον,
καὶ κτείνειν ἰδίῳ. Ὁ δὲ τῆς σπείρας χιλιάρχος
τὴν σύγχυσιν ἠνωτισμένος τῆς πόλεως, δρόμῳ πολλῷ
καταπεύσας, τῶν μὲν χειρῶν ἐξήραψε τῶν φονών-
των· ὅσοι δὲ βαρελαῖς περιβαλὼν ἀλύττειν, εἰς τὴν
παρεμβόλην ἦγε. Καὶ τὸν Αἰγύπτιον εἶναι νομίσας,
περὶ οὗ πρὸ βραχέος εἰρήκαμεν, διηρώτα. Ὁ δὲ
Ταρσία μὲν αὐτὸν τῆς Κιλικίας εἶναι ἔλεγε· ἐπὶ
δὲ τῶν ἀναβαθμῶν στήσας, ἔπειτα λέγειν ἐκίλευεν.
Ὁ δὲ Παῦλος, τὰ κατ' αὐτὸν ἐστὼς διεξῆγε· ὡς
γνώριμος μὲν εἶναι τῷ πατρίῳ νόμῳ αὐτῶν,
παρὰ τῷ Γαμαλιῇ τὰκριδὲς τῆς θρησκείας μαθὼν,
καὶ ὡς ἐπιστολὰς παρὰ τῶν πρεσβυτέρων λαβὼν, εἰς
Δαμασκὸν ἦλανε, δεσμῷ περιβαλεῖν, οἱ Χριστὸν ἐκ-
ήρυσσεν· καὶ ὡς φῶς αὐτὸν ἀπείρον ἐξ οὐρανοῦ πα-
ριήστησε· καὶ ὡς φωνῆς τινὸς ἔκρινεν ἐν μετέξει
ἐγένετο. Πηρὸς τε ἐντεῦθεν γενόμενος περιῆγε· καὶ
ὡς ὑπὸ Ἀνανίῳ πάλιν ἔσχε τὸ φῶς· καὶ ὡς ἔσχε
τὸ βάπτισμα τῷ Ἰησοῦ ὀνόματι σφραγισθεῖς. Ἄ ὃ
πάντα διεξῶν, εἰς ὄχλον μαίζονα ἦρε τὸ πλῆθος,
Αἶρε αὐτὸν, λέγοντες. Οὐ γὰρ καθήκει ἔξῃ τὸν τοιοῦ-
τον. Καὶ ὁ χιλιάρχος, μάλιστα αὐτὸν ἥκειγε. Κἂν
ἐκείνος· Ῥωμαῖον αὐτὸν ἐπιτιπὼν, τῶν πληγῶν
ἀπηλλάττετο. Ἄμα δ' ἐν τάσφαλός ὁ χιλιάρχος γνῶ-
ναι ἰδέσθαι, τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τὸ συνέδριον μετα-
στέλλετο. Καὶ πάλιν ὁ Παῦλος δημηγόρος ὢν, ὑπὸ
Ἀνανίου τὸ στόμα ἐτύπτετο· ἐν ὃ Παῦλος ἀρχιερεῖα
γε ὄντα μὴ εἰδὼς, τοῖχόν τε κρονομένην ἐκάλει,
καὶ παρὰ τὸν νόμον τὴν κρίσιν ἐξάγοντα. Ἐκτα με-
θ' οὗ τινι φαρισαίῳ αὐτὸν ὀνόμαζε, καὶ ὡς ὅτι νε-
κρῶν κηρύττει ἀνάστασιν, εἰς χριστιανὸν παρεστήγε-
το. Αἱ οὐ καὶ πρὸς Φαρισαίων τὰ πιστὰ σχῶν, μη-
δὲν τι διαμαρτάνειν, ὑπὸ τοῦ χιλιάρχου ἀνῆρπιστο
δεδοκότες, μὴ τι τῷ πλῆθει γένοιτο πρᾶξαι τῶν
ἀπρεπῶν. Νυκτὸς δ' ἐπιστῆναι λόγος Χριστὸν, καὶ
θαρεῖν ἐγκαλεῖσθαι. Ἐπίσης τε ὡς καὶ ἐν Ἱερου-
σαλὴμ κἂν τῇ Ῥώμῃ μαρτυρεῖν ὀπετίθει. Ὅρκους
δὲ τινες ἡσφαλίζοντο, πείσαι μὲν τοὺς ἱερεῖς· ἐξάγειν
τὸν Παῦλον τῆς πόλεως· αὐτοὺς δ' ἐν τοίμῳ ἔχειν
κτείνειν αὐτόν. Ὁ δὲ Παῦλος μαθὼν, ἡγγελε γάρ
ὁ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ καὶ τὴν βουλὴν, τῷ χιλιάρχῳ
ἐμήνυνεν. Ὁ δὲ, Κλαύδιος δὲ Λυσίας· ἦν αὐτῷ
ὄνομα, δυσὶν ἐκατοντάρχους καὶ διακοσίους δεξιο-
λάβοις, σὺν ἱππεῦσιν ἐβδομήκοντα παρεδίδου τὸν
θεῖον Ἀπόστολον· κτήναι ἐπιθιδάσας εἰς Καισάρειαν
νυκτὸς, τῇ ἡμέρῃ θῆλκι· σὺν αὐτῷ ἐπιστολῇ τοῦτον
παρέπεμπε. Καὶ ἐξ ἐξάμενος τοὺς ἐξ Ἱεροσολύμων
ἦκοντας, κατ' αὐτοῦ εἰπὼν τοὺς κατηγοροῦντας ἐκ-
δίξιτο, τῷ πρακτικῷ Ἡρώδου φυλάττεσθαι πα-
ρυγγα

A perciti, de eo certiores facili essent, quasi omnes
doceret a lege deficere, circumcisionem abolere,
et patrios mores negligere: proindeque auctores
suasoresque ei erant, ut consilio ad tempus ac-
commodato, purificaretur, et ex legis præscripto
caput raderet, ne scilicet legem abrogare videretur.
Atque ille quidem ita purificatus, templum
ingreditur: Judæi autem Asiani eo conspecto,
180 ira vehementiore dueti, manus ei inferunt,
et alius alium cohortati, tanquam eum qui tem-
plum profanaret, inde extrahunt, et occidere mol-
liuntur. Cæterum cohortis tribunus, tumultu eo
civitatis audito, magna cum celeritate accurrit, et
Paulum ex percussorum manibus raptum, gravi-
bus duabus catenis vinctum, in castra ducit: et
B quod eum Egyptium illum esse, de quo paulo
ante diximus, opinaretur, idipsum inquirat. Ille
autem Tarsensem se ex Cilicia esse dicit. Deinde
cum eum in gradus statuisset, causam dicere ju-
bet. Ibi Paulus stans, de rebus suis commemorat,
quod spectatum scilicet satis esset, zelo se et æmu-
latione patriæ legis flagrantem, apud Gamalielem
cæremonias ejus accurate et diligenter didicisse:
acceptisque a senioribus epistolis, Damascus, ut
ibi in vincula, qui Christum prædicassent, conji-
ceret, contendisse. Immensam vero tum cœlitus
lucem circum se coruscasse, vocemque inauditam
antea ad se delatam esse: execratum inde cir-
cuisse, visum postea rursus ab Anania recepisse,
denique baptismo consignatum, Jesu Christo no-
men dedisse. Hæc omnia cum referret, magis
etiam magisque tumultuari multitudo incipit: tol-
lendum eum esse, neque talem hominem vivere
debere, clamantes. Tum tribunus Paulum flagellis
urgebat. At ille, cum Romanum se civem esse di-
ceret, plagis liberatur. Deinde, cum prima luca
tribunus, rem omnem certius cognoscere volens,
pontifices et consilium evocat: atque ibi cum
Paulus rursus concionaretur, ab Anania in os
verberatur. Quem Paulus pontificem esse nesciens,
eum parietem eum dealbatum vocat, tum illegiti-
mum iniquumque ei judicium objicit: deinde
consilio quodam pro tempore capto, Phariseum se
nominat: et quod mortuorum resurrectionem
D prædicet, propterea se in jus trahi dicit. Hoc-
modo, Phariseorum sibi, nihil eum criminis ad-
misisse credentium, conciliat studia: et tribunum
veritus, ne quid multitudo, quod minus deceret,
faceret, eum abducit. Noctu vero Christus Paulo
assistens, forti animo esse jubet: eumque sicut
Hierosolymis, ita Romæ quoque de se testificatu-
rum esse dicit. Erant autem quidam qui juramento
confirmaverant, persuasuros se quidem sacerdoti-
bus, ut Paulum e civitate producerent, ipsos vero
ad eum necandum paratos fore. Quod cum Paulus
cognovisset (nam id ad eum sororis ejus filius de-
tulerat), tribuno 181 significat. Ille porro, Clau-
dus scilicet Lysias (ita enim vocabatur) duobus
centurionibus, ducentisque hastatis, et septuaginta

equitibus, divinum committit Apostolum, ut noctu jumentis vehementem, Caesaream cum epistula ad Felicem ducerent. Et ille, cum eos qui Hierosolymis venissent, crepisset, expectaturumque se, qui eum accusarent, dixisset, in Herodis praetorio asservari illum jubet.

CAPUT XXIX.

Ut Paulus cum eis qui Hierosolymis venerant, se defendens disputavit. De Felice et Drusilla : item de Festo, qui Felici successit, apud quem libere causa dicta, appellavit Caesarem.

Quinque dies interessere, cum seniores Hierosolymis eo veniunt, Ananias pontifex, et orator quidam Tertullus nomine : qui cum alia multa Paulo, accusans, nugis suis et eloquentiae convenientia objicit : tum ut pestiferum et seditiosum hominem conviciis proscindit, profanantem sanctum, et templum ipsum. Insuper etiam, magni et gravis criminis loco adjicit, antesignanum hunc esse Nazarenorum sectae. Paulus vero facile criminibus aliis oratione suavi confutatis, colere se Deum, juxta eam quam illi dixissent sectam : neque se iis quae in lege aut prophetis sint, dictis refragari : neque aliter quam accusatores conviciatoresque suos credere constituisse : annuntiare etiam mortuorum qui vel pie, vel impie vixissent, resurrectionem, qua de re potissimum in praesenti causa judicium sit, profitetur. Quibus auditis, Felix judicium ad Lysiae tribuni adventum comperendinat. Qui tribunus quamprimum venisset, causam se iterum auditurum dicit. Paulum autem in custodiam mittit, neque quemquam ad eum adire, quaeque ei usui essent, subministrare volentem, prohibet. Caeterum paulo post Felix una cum Drusilla uxore accersitum Paulum, de salutifero verbo concionantem audit. Itaque metu ex concione ejus concepto, Felix paulatim eum absolvebat. Professionem vero fidei suscipere nolens, pecunias se ab eo accepturum sperabat : eamque ob causam frequenter eum eo accito familiaris libentiusque sermones conferebat. Enimvero biennio exacto, Portius Festus a Nerone successor Felici mittitur : qui cum Caesarea Hierosolyma ascenderet, Ananias pontifex, ut Paulum eo vocaret rogat : 182 eo nimirum consilio, ut in itinere clam ferro ille a conjuralis trucidaretur. Festus petitionem eam rejiciens, eos Caesaream, ubi controversia decideretur, venire jubet. Eo cum Festus et presbyteri venissent, Paulus pro tribunali crimina sibi ab eis objecta, tanquam aranearum telam solvit, nihil se vel in legem, vel in templum admisisse pulcherrime demonstrans. Ac Festus quidem, ut Judaeis gratificaretur, Hierosolyma Paulum venturum esse dicit. Id vero ille deprecatur, ad Caesaris tribunal se statutum attestans. Nemini quippe fas esse, hominem ad Caesarem provocantem, Judaeis per gratiam donare. Ad hunc modum cum Paulus techna quadam Festum constrinxisset, ille re in consilium relata atque deliberata, tandem, Caesarem, inquit, appellasti, ad Caesarem ibis.

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ.

Ὅς διελέχθη δ Παῦλος τοῖς ἐξ Ἱεροσολύμων ἡκούς· καὶ περὶ Φήλικος καὶ Ἀρουσίλλης καὶ Φήστον, ὃς διάδοχος ἦν Φήλικος· ἐπ' οὗ Παῦλος παρήσιασάμενος, ἐπεκαλεῖτο τὸν Καίσαρα.

Πέντε ἡμέραι τὸ ἐξ ἐκείνου ἦσαν· καὶ προσβύτι-
ροι ἐκείθεν ἦγον, Ἀνανίας τε ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ ῥή-
τωρ τις Τέρτυλος ὄνομα· ὃς κατ' ἄλλα μὲν τοῦ Παύ-
λου κατηγορῶν ἦν, ἀξία τῆς ἐκείνου φλυαρίας καὶ
πιθανότητος· τίως γὰρ μὴν ὡς λοιμὸν καὶ στασιώδη
ἐλοιδορεῖτο, βεβηλοῦντά τε τὸ ἅγιον καὶ τὸ ἱερὸν·
καὶ ὡς μέγα τι θεινὸν προσωνεῖδε, πρωτοστάτην
λέγων εἶναι τοῦτον τῆς Ναζωραίων αἰρέσεως. Παῦ-
λος δὲ τὰ μὲν ἄλλα ῥηδὶως ἀπωθεῖτο, ἥδιστα γὰρ
διακρουόμενος· λατρεῖν δὲ θεῷ καὶ ἦν ἐκείνου
ἐρασάν αἰρεσὶν ὁμολογεῖ, μὴ δ' ἀπο τῶν ἐν νόμῳ καὶ
προφῆταις εἰρημίων ὄν· ἐπίσης τε τοῖς λοιδοροῦσι
πιστεύειν αἰρεῖσθαι· προσβύτιν τε καὶ τὴν τῶν
νεκρῶν ἐξανάστασιν, τῶν τε ὁσίων βεβιωκότων καὶ
μὴ· ὅπερ οὐ κατ' ἐν δίκῃ μάλιστα τοῦτω ταύτην
γενέσθαι. Ὡς εἰρημίων Φήλις ἀκούσας, ὅπερ ἐτίθει
τὴν κρίσιν, Ἀυσίαν τὸν χιλιάρχον ἐκδέχεσθαι εἰπὼν·
οὐ ἥκοντος ὅσον ἤδη, τὰ τῶν λόγων αὐτοῖς γενέσθαι.
Καὶ φρουρὰ μὲν τὸν Παῦλον ἰδίζου· ἥκιστα δ' ἐκώ-
λυε τὸν βουλούμενον προσεῖναι τε καὶ τὸ πρὸς χρεῖαν
ἐκείνου ὑπηρτεῖν. Μετ' ὧν δὲ Φήλις σὺν ὀνόματι
Ἀρουσίλλῃ τῇ γυναίκῃ, τὸν Παῦλον μεταστεύλαμνοι,
ἤκουον τὸν σωτήριον λόγον διεξίοντα. Δέους δὲ πλη-
θεῖς, ἡρέμα τοῦτον ἀπέλυε, καὶ τὴν πίστιν λαβεῖν
οὐκ ἐθέλων, χρήματα προσεδόκα λήψεσθαι· δι' ὃ καὶ
συνεχῶς μεταπεμπόμενος, ἤδεις πρὸς λόγους ἤρ-
χετο. Διευτίας δὲ πληρωθείσης, Πόρχιος Φήστος ὑπὸ
Νέρωνος διάδοχος ἐπέμψθη Φήλικος. Ὁ ἀπὸ Και-
σαρείας εἰς Ἱεροσόλυμα ἀναβάντι, οἱ περὶ Ἀνα-
νίαν τὸν ἱεράρχην ἡξίου, εἰς Ἱεροσόλυμα τὸν Παῦ-
λον καλεῖν· ὡς ἂν γὰρ κατὰ τὴν ἑλθόν, κρύφα διαχει-
ρισθῇ τῷ ξίφει πρὸς τῶν συνωμοτῶν. Τὸν Φήστον
δὲ ἀπεπασθαι τὴν ἀξίωσιν· ἐκείνους δὲ τῇ Καισα-
ρεῖ προσβαλεῖν, καὶ τὸ ἀμφίβολον διαλύεσθαι.
Ἐπὶ δὲ Φήστος καὶ τὸ πρεσβυτέριον ἦγον, ἐπὶ βή-
ματος Παῦλος· τὰ παρ' ἐκείνων εἰσαγόμενα ὡς ἰσθὺν
ἀράχνης διέλυε, μὴδὲν τι ἐξημαρτηκέναι, οὔτε εἰς
τὸν νόμον, οὔτε μὴν εἰς τὸ ἱερὸν ἀποδεικνύς ἀρίστα.
Καὶ Φήστος· μὲν Ἰουδαίους χαρίζομενος, εἰς Ἱερο-
σόλυμα ἀναβαίνειν τὸν Παῦλον ἐλαγν. Ὁ δ' ἀπηξίου,
ἐπὶ τῷ Καίσαρι· βήματι παρεστάναι πάσχιον. Ἐν-
θεν οὐδενὶ ἔξεστι χαρίζειν Ἰουδαίοις ἄνδρα ἐπιμα-
λούμενον Καίσαρα. Οὕτω τοῦ Παύλου τέχνη κατα-
σχόντος τὸν Φήστον, ἐκείνος ὁκέψατο δοῦς τὴν τοῦ
πράγματος, Καίσαρα, φησὶν, ἐπιπέλασθαι· πρὸς
Καίσαρα πορεύσθαι.

D

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Περὶ Ἀγρίππα καὶ Βερνίκης, καὶ τῆς πρὸς αὐ-
τοὺς δημηγορίας τοῦ Παύλου.

Ἐπὶ τούτοις Ἀγρίππας ὁ βασιλεὺς, σὺναμα Βερ-
νίκῃ τῇ γυναίκί, εἰς Καισάρειαν ἀφίκοντο πρὸς
Φῆστον. Διατριβῆς δ' ἐφ' ἡμέρας πολλὰς ἐκείσε γε-
γεννημένης, Φῆστος τὰ κατὰ τὸν Παῦλον τῷ βασιλεὶ
ἀνείπεν· ὅπως· δι' οὗτος ὑπὸ Φίλικος καταληφθεὶς,
καὶ ὡς δίκην κατ' αὐτοῦ αἰτουμένων τῶν πρεσβυ-
τέρων καὶ ἀρχιερέων, ἐπὶ τὸ βῆμα τὸν ἄνδρα ἤγαγον
τῶν κατηγορῶν παρόντων· μηδεμίαν δ' αἰτίας τάν-
δρῃ φανείσης, ὡς γε ὀνομαζὴν ἦν, πρὸς γε μὴν αὐ-
τὸν, ζητήματά τινα προϋτεινον περὶ τῆς σφῶν δει-
σιδαιμονίας, καὶ περὶ τίνος Ἰησοῦ τεθνηκότος· ὃν
ἐρασκεῖν ὁ Παῦλος ζῆν. Ἐμοῦ δ' ἐν ἀπορίᾳ καθεστῶ-
τος πρὸς τὴν τούτων διάκρισιν, ὁ Παῦλος τὴν τοῦ
Καίσαρος διαγνώσιν ἐπικύκλῃται. Ὁ δ' Ἀγρίππας,
ἠβουλόμην, ἐπεὶ, καὶ αὐτὸς τάνδρῃ ἀκούσαι· καὶ
ὁ Φῆστος, Ἐς αὐρίου, εἶπε. Μιστὰ δόξης δ' ὅτι πλεῖ-
στης οὖν Βερνίκῃ ἅμα ἐφ' Ἀγρίππας· μέγιστον
συγκροτήσας ἀκροατήριον, συμπαρήν δὲ καὶ τούτι-
σημον ἅπαν τῆς πόλεως, Φῆστου κελεύσαντος, ἀγα-
ταὶ Παῦλος δεσμοῖς ἐχόμενος. Καὶ τοῦ λόγου Φῆστος
ἤγειτο, Ἀγρίππα βασιλεῦ, λέγων, καὶ οἱ συμπλη-
ροῦτε τὸν σύλλογον, οὗτος, περὶ οὗ μοι, τὸ τῶν Ἰου-
δαίων πλήθος ἐντυχὼν, θορύβου πλήρεις ἦσαν, μὴ
δεῖν αὐτὸν ζῆν ἀπάσῃ τέχνῃ διατεινόμενον. Ἐγὼ δὲ
μηδὲν τι αὐτὸν ἄξιον θανάτου πρᾶξαι καταλαβὼν,
καὶ αὐτοῦ δὲ τὴν τοῦ Σεβαστοῦ ἐπικρίσιν ἐκκαλου-
μένου, ἐκεῖ πέμψαι αὐτὸν δεῖν ἤγγμαι· μηδ' ἀφα-
λοῦς δ' ἐνόητος γράψαι, ἐπὶ τὴν σὴν προήγαγον δι-
κην, ἀναεῖ Ἀγρίππα· ὡς ἂν, διαγνωσθείσης τῆς δι-
κῆς, ἔχω τι παραδελούον. Καὶ γὰρ ἐμοίγε τῶν
ἀτόπων δοκεῖ, δέσμιον πέμποντα, μὴ καὶ τὰς αἰτίας
σημαίνειν ἐθέλειν τῆς δίκης. Ἀγρίππας δὲ τῷ Παύ-
λῳ ἐπεῖ, Ἐφαίται σοι ὑπὲρ σεαυτοῦ ἂ βούλει διεξιί-
ναι· συνηθεία δὲ τινι ὁ Παῦλος ἴσω· χρώμενος, τὴν
χεῖρα ἐκτείνας, εἶπε τοιάδε· Πρῶτον σοφίᾳ τινι,
ὡς· δίκαιον ἄνδρα, ἱερὴν δὲ τῶν κατὰ Ἰουδαίους ἐθῶν
τε καὶ ζητημάτων τὸν Ἀγρίππαν ἐπαίνων οὐκ ἀνεί-
ε, εὐδαίμονά τε αὐτὸν οἰόμενος, οἷς ἀκροατῇ περιτύ-
χοι τοιούτῳ· οὕτω δὲ ἡ προειμιασάμενος τὰ κατ' αὐ-
τὸν διεξῆμι, Ἐγὼ μὲν ἐκ νέου μοι, λέγων, τροφὴν εἶ-
ναι κατὰ τὴν ἀκριβὴ καὶ πάτριον τῶν Φαρισαίων
αἵρεσιν· καὶ νῦν δ' ἐστάναι πρὸ βήματος μὴ δι' ἐλ-
λῃν αἰτίαν ἥ ὅτι λέγων εἶμι ἀνάστασιν νεκρῶν ἔσε-
σθαι, ὃ τοῖς πατράσι πάλαι ποτὲ θεός· ἐπηγγειλα-
το. Περὶ μὲντοι τῆς κλήσεως· Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου,
ἐγὼ μὲν ἐδόκουν ζῆλον ὑπὲρ τῶν πατρῶν νόμων
αὐχῶν, πολλὰ τῶν μὴ καλῶν διαπράξασθαι· ὃ καὶ
δράσας ὤφθην· μάρτυς πᾶσα Ἱερουσόλυμα· καὶ γε
πολλοὶ κατακλείστοι φυλακαίς ὅπ' ἐμοῦ γαγέννηται,
τὴν παρὰ τῶν ἱερῶν ἐξουσίαν λαβόντες. Τόσον δ'
ἦν μοι τὸ τῆς μανίας περιῶν, ὥστε καὶ εἰς τὰς πόρ-
βω προήειν πόλεις, δώκων καὶ πάντα κάλων κινῶν,
τὸ τοῦ λόγου, ἀνατρέπειν ταύτην τὴν αἵρεσιν. Καὶ
ὁπτα καὶ εἰς Δαμασκὸν ποιοῦμένῳ μοι τὴν ὁδόν,
ἡμέρας τὸ μεσημέριον ἐπεχούσης, εἶδον οὐρανὸν
ὑπὲρ τὸν ἥλιον περιαστράψαν με φῶς. Καὶ τῇ ὑπερ-

CAPUT XXX.

De Agrippa et Berenice : et de concione, quam apud
eos Paulus habuit.

Interea Agrippa rex, una cum Bernice conjugē
Cæsaream ad Festum venit. Atque ibi cum plures
dies moraretur, Festus causam Pauli regi exponit,
ut scilicet is vincetus a Felice relictus fuerit, et ut
presbyteri et pontifices, officium iudicis adversus
eum implorarent : ut denique pro tribunali homi-
nem accusatoribus presentibus statuerit, atque ibi
nihil criminis in reo, quantum suspicari licuerit,
comptum sit, præterquam quod quæstiones quæ-
dam de superstitione ipsorum, et de quodam Jesu
defuncto, quem Paulus vivere assereret, ab accu-
satoribus ei objicerentur. Et cum ipse dubius an-
cepsque de iudicio hoc essem, Paulus ad cognitio-
nem Cæsaris provocavi. Ille Agrippa : Pervelim,
inquit, et ipse virum audire; et Festus : Cras au-
dies, ait. Itaque maximo cum apparatu prima luce
Agrippa cum Bernice frequens convocat auditori-
um. Et aderant ibi etiam, Festi jussu, quicumque
in ea urbe fuere viri clarī. Itaque Paulus vincetus
adducitur. Tum ibi Festus sermonem exorsus :
Agrippa rex, et quicumque in conventu hoc ad-
estis, inquit, hic ille est, quem Judæorum multi-
tudo, tumultu ingenti concitato, ad me veniens e
vivi tollendum esse omnibus modis contendit.

183 Ego vero, cum nihil eum morte dignum com-
mississe animadvertierim, et ipse iudicium Augusti
appellaverit, eo mittendum esse duxi. Cum vero ni-
hil certi, quod de eo scribam, habeam, ad iudicium
tuum eum produxi, rex Agrippa : ut causa cognita,
tandem habeam, quid de eo Cæsari significem.
Admodum enim absurdum mihi videtur, vincetum
quemquam mittere, et non simul causam vinculo-
rum indicare velle. Tum Agrippa ad Paulum : Per-
mittitur tibi, inquit, de te ipso quod visum est,
dicere. Ibi Paulus consuetudine fortasse quadam,
manu extenta, verba fecit. Et primum arte qua-
dam prudenter Agrippam, ut virum justum, con-
suetudinumque et quæstionum Judæarum egregie
peritum, laudare non omisit. Deinde felicem se eo
nomine, quod in talem auditorem causæ suæ inci-
disset, iudicavit; atque huiusmodi præfatione
præmissa, res suas exponens : Ab ineunte
ætate, inquit, accurate et diligenter in patria Pha-
risæorum secta educatus et doctus sum. Ac ne
nunc quidem alia de causa ad tribunal sto, quam
quod mortuorum resurrectionem futuram esse do-
ceo, quam Deus olim Patribus promisit. Quod qui-
dem ad nomen Jesu Nazareni pertinet, zelum et
defensionem patriarum legum spirans, multa quæ
non decuerunt admisi, eaque omnia aperte facere
sum visus. Testatur id universa Jerusalem; per-
multi enim a me, qui potestatem eam a sacerdo-
tibus acceperam, in custodias sunt conjecti. Tantum
autem in me furor is exuberaverat, ut etiam in lon-
ginquiores urbes sim profectus, persequens, om-
nique (quod dicitur) fure moto, evertere secliam

hanc contenens. Itaque Damascum cum iter facerem, meridie ipso lux sole illustrior cœlitus me circumfulsit. Cujus splendoris magnitudine oculos perstrictus, et proinde caligine obsitus, in terram decidi. Ad hæc vox de cœlo audita, quæ Christum persequi volebat, et mox ut exurgerem jubebat : eam ob causam visionem mihi talem oblatam esse indicans, ut me testem produceret earum, quas vidissem, quasque paulo post indicaturus esset, rerum : ut scilicet cæcorum aperirem oculos, et homines a tenebris ad lucem, et a potestate atque imperio Satanae ad Christum converterem, remissionem peccatorum, hæreditatemque inter sanctificatos, **184** per eam quæ in ipsum est, fidem et persuasionem recepturos. Visioni porro tali, quæ naturam omnem longe supergrederetur, non morem gerere, religio erat. Itaque Judæis simul et gentibus, ut per resipiscentiam et pœnitentiam ad Deum convertiantur, dignaque pœnitentiæ opera perficiant, annuntio, nihil prorsus extra prophetas et ipsum Mosem docens, nimirum quod Christus, qui passibilis fuerit, et primus ex mortuis resurrexerit, lucem gentibus, vitamque et salutem æternam proprio suo denuntiet populo. Hæc cum Paulus cum disertâ facilitate diceret, Festus, utpote animalis quidam homo, qui non satis ea quæ spiritus sunt assequeretur, stultitiamque adeo et insaniam ea esse suspicaretur, tanquam per multas litteras mente captum, neque satis quæ diceret intelligentem, cum convicio Paulum ridebat. Cui ille, non insanire se, sed veritatis et sobrietatis verba loqui asseverat. Quemadmodum id regi ipsi, ad quem hæc libere diceret, probe cognitus esset : quem nihil earum rerum lateret, omnibus quæ prophetae annuntiarant credentem. Ibi ad eum Agrippa perhumaniter : Modica ex parte, inquit, mihi, ut Christianus flam, persuades. At ille : Mihi vero in primis apud Deum in optatis est, non solum modica, verum etiam maxima ex parte, non te solum, verum etiam qui orationem meam hodie audierunt omnes, tales fieri, qualis ego sum : extra vincula duntaxat ista, quibus obstrictus sum, catenarum.

CAPUT XXXI.

De trajectione Pauli in Italiam, et de naufragio ejusdem.

Agrippa autem, et qui cum eo erant, ex consensu statim consurgentes, et seorsim consistentes, Nihil (inquiunt) homo iste, quod vinculis aut morte dignum sit, facit. Ad quod Agrippa adjicit, absolvendum eum fuisse, nisi Cæsarem appellasset. Ea porro de causa in Italiam ei navigandum esse, decernitur. Ita Julio cuidam ex cohorte Augusta committitur. Nacti autem navem Adrumetinam, in eam conscendunt. Porro cum Paulo erat Lucas, et Aristarchus ex Macedonia Thessalonicensis. Inde Sidonem sunt delati : mox progredientes, juxta Cyprum navigant ; et deinceps **185** Ciliciæ et Pamphylia mari transmissa, ad Myra Lycia: appellant. Ibi Alexandrina navi in Italiam tendente, inventa, Julius cum vinctis in eam imponitur. Et ad Gnidum cum propius accessisset, præter Cretam, juxta Salmonam vehitur. Dehinc ad locum, cui

A ὁλῇ τῆς ἀγλῆς; τὰς ὕψεις περιλαμψθεῖς, σκότειν πληρῆς γινόμενος, ἐπὶ γῆν ἐπιπτον. Φωνὴ δὲ τις ἄνωθεν ἐξηκούετο, μὴ με διώκειν Χριστόν. Ἐκάλειν τε ἀνίστασθαι· καὶ τοῦτου γε χάριν οὕτως ὤφθαι, ὥστε προβαλίσθαι με μάρτυρα ὧν τε εἶδον, καὶ ὧν μετ' ὀλίγον δεῖξαι· ἀνοίξαι τυφλῶν ὀφθαλμοὺς, ἀπὸ σκότους τε εἰς φῶς ἐπιστρέψαι, καὶ ἀπὸ τῆς ἐπικρατίας τοῦ Σατανᾶ εἰς Χριστόν· ὡς ἀρεσὶν ἀμαρτιῶν λαβεῖν, κληρόν τε ἐν τοῖς ἡγιασμένοις, διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν πίστεως. Ἀπειθεῖν τοίνυν τῇ ὑπερφυῇ ὁπτασίᾳ οὐκ ἦν. Ἰουδαίοις μὲν οὖν καὶ τοῖς ἐξ ἔθνων μετανοοῖς χρωμένοις πρὸς Θεὸν ἐπιστρέψαι λόγῳ ἔτιον ἔργῳ μετανοίας διαπραττόμενους· μηδὲν ὧν οἱ προφηταὶ καὶ Μωσῆς αὐτοὺς, ἐκτὸς καταγγέλλων· ὡς παθὴς ὁ Χριστὸς, καὶ πρῶτος ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς, φῶς τοῖς ἔθνεσι ζωὴν τε καὶ σωτηρίαν αἰώνιον τῷ οικείῳ καταγγέλλει λαῷ. Ταῦτα σὺν ῥαστώνῃ τοῦ Παύλου διεξίστημι, ὁ Φῆστος, ψυχικός τις ὢν ἄνθρωπος, καὶ μὴ ἱκανῶς ἔχων προσέειπαι τὰ τοῦ Πνεύματος, μωρίαν δὲ καὶ μανίαν ταῦτα ὑπονοῶν, ὡς ὑπὸ πολλῶν γραμμάτων ἐξεστηκότα, καὶ ἂν λέγει μὴ διετότα, διαιολοροῖτο τὸν Παῦλον· τὸν δὲ μὴ μαίνεσθαι φάναι, ἀληθείας δὲ καὶ σωφροσύνης ῥήματα λέγειν δυσχυρίζεσθαι, ὡς καὶ τῷ βασιλεῖ πρὸς ὃν τὰ τῆς παρήρησίας, ἀκριβῶς ἔγνωσται. Οὐ γάρ που οἶμαι τοῦτον λαυθάνειν μηδὲν, πιστεύοντα πάνσιν ἂν προφηταὶ κατήγγειλαν. Πρὸς δὲ Ἀγρίππας ἡδέως, Ἐν ὀλίγῳ με πείσεις, εἰπε, Χριστιανὸν γενέσθαι. Καὶ δε, Ἐμοὶ δὲ δι' εὐχῆς ἔσται καὶ ἐν ὀλίγῳ καὶ ἐν πολλῷ οὐ εἰ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντας οἱ τῶν ἐμῶν λόγων μετασχημάτεις εἰσὶν· ὅποτος δῆτα χιτῶν σήμερον· ἀνευ μέντοι τῶν δε περιβαίμαι ταῦτα· ἀλλοτεῖων.

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΑ'.

Περὶ τοῦ εἰς Ἰταλίαν ἀπόπλου τοῦ ἀποστόλου Παύλου, καὶ ὡς ναυαγίῳ ἐχρήσατο.

Ἀγρίππας δ' εὐθὺς καὶ οἱ συμπρόντες, τοῦ συνεβρίου ἐξαναστάντες, καὶ ἰδίᾳ γινόμενοι, Οὐδὲν, ἱφίσχον, ἄξιον θανάτου ἢ δεσμῶν ὁ ἄνθρωπος· οὕτως πρᾶσσι. Ὁ δ' Ἀγρίππας προσετίθει, ὡς καὶ ἀπολαλῶσθαι δίκαιος ὁ ἄνθρωπος ἦν, εἰ μὴ Καίσαρα ἐπεκίχλητο· καὶ δεῖν πλεῖν εἰς Ἰταλίαν ἐκρίνετο. Καὶ δῆτα Ἰουλίῳ τινὶ σπείρης σεβαστῆς παραδίδοδο. Καὶ τοίνυν ἐξ Ἀδραμυτίου πλοῖον περιτυχόντας, ἐπέβαινον. Ἦν δὲ καὶ Λευκάς σὺν τῷ Παύλῳ καὶ Ἀρίσταρχος, Μακεδὼν Θεσσαλονικεύς. Ἐκείθεν δὲ εἰς Σιδῶνα κατήχθησαν. Παραδούσαντας δὲ, τὴν Κύπρον ὑπέκλεισαν. Καὶ δῆτα τὸ διὰ Κιλικίας καὶ Παμφυλίας πέρατος διαπλεύσαντας, εἰς τὰ Μύρα τῆς Λυκίας κατήσαν. Ἐκείσε πλοῖον ἐξ Ἀλεξανδρείας περιτυχῶν ὁ Ἰούλιος, εἰς Ἰταλίαν πλεόντι, σὺν τοῖς δεσμώταις ἀνήγατο. Κατὰ τὴν Κνίδον δὲ γεγωνὺς, τὴν Κρήτην παρέπλει

κατὰ Σαλμῶνην. Ἐπειτα ἐν χώρῳ, ᾧ Καλοὶ λιμένες ὀνομα, ἤχθησαν. Πόλις δ' ἔγγυς ἦν ἐκείνῃ Λαζαία τὴν κλῆσιν. Ἐπισταλούς δὲ τοῦ πλοῦ ὄντος, Παῦλος προήγγελεν ὡς καὶ τὸν φόρτον ἀποβαλεῖται τὸ πλοῖον μεθ' ὑβρεως, καὶ ἐν χρεὼ κινδύνου ἀχρι δὴ καὶ ψυχῶν γενέσθαι· παρῆναι τε μὴ ἐκείθεν ἀνάγεσθαι. Ὁ δ' ἑκατοντάρχης τῷ κυβερνήτῃ μᾶλλον ἢ τῷ Παύλῳ ἐπαίθετο. Ἐκείθεν τοίνυν ἀνήγοντο, ἥκιστα παραχειμάσαι ἱκανοῦ ὄντος τοῦ λιμένος. Νότου δ' ἐκπνεύσαντος, ἀρπαντες Ἄσον, παρῆλθον τὴν Κρήτην. Τυφωνικός δ' ἄνεμος ἐκπνεύσας, Εὐροκλύδων ὀνομάζεται· καὶ τοῦ πλοίου συναρπασθέντος, ἀντοφθαλμεῖν τε μὴ ἰσχύοντος τῷ ἀνέμῳ, μικρὸν ἐπιδύντες ἐφέροντο· καὶ ὅττα νησιδίων τι ὑποδραμύντες, ᾧ Κλαύδῃ ἦν ὄνομα, μόλις τῆς σκάφης περικρατεῖς ἦσαν. Καὶ τῷ πλοίῳ ταύτην ἐνθιμένοι, ῥώμῃ πάσῃ τὴν ναῦν διεζώνονον, πρὸς τὰς ἐμβολὰς τῶν κυμάτων ἀντίχρην παρασκευάζοντες. Ἐν φόβῳ δ' ὄντες μὴ περὶ τὰς λεγομένας Σύρτις ἐμπέσωσι, τὸ ἱστίον τοῦ πολλοῦ τόνου ἀνέντες, ἐφέροντο. Σφοδρῶ δ' ἐγκειμένου χειμῶνος, τρίταιοι αὐτοχείρες τὴν σκευὴν τοῦ πλοίου ἀπασαν τῷ πελάγει ἀφίσταν. Ἰκαναὶς δ' ἐφ' ἡμέραις μὴ ἥλιος μῆτε ἄστρων ὁπὲρ οὐρανὸν ὀρωμένων, καὶ πολλοῦ τοῦ κλύδωνος περιδρόντος, πᾶσα ἡ τῆς σωτηρίας περιηρεῖτο ἔλπις. Ἀσιτία τε διὰ ταῦτα πεζομένων τῶν ἐν τῷ πλοίῳ πολλῇ, ὁ Παῦλος, Ἐχρὴν μὲν, Λεγε, παιθηνίους γε ὄντας, μὴ ἐκ τῆς Κρήτης ἀνάγεσθαι, τῆς τε ὑβρεως καὶ ζημίας ὡς πορθωτάτω εἶναι· ἀλλὰ καὶ νῦν παραινὼν εὐθύμως ἔχειν ὁμᾶς· πλην γὰρ τοῦ πλοίου, οὐδεμία τῶν ἔνδον ἀποπνεύσεται ψυχὴ. Ταύτῃ γὰρ δὴ τῇ νυκτὶ, Θεοῦ ἄγγελος ᾧ λάτρις εἰμι παραστὰς, παρηγγύα τε μὴ φοβεῖσθαι· Δεῖ γὰρ σε Καίσαρι παραστήναι· χάριν τε σοὶ πλεῖστον εἰδώς, τοὺς συμπλάτας πάντας σοὶ γε δωρεῖται. Ἐκπνεῖν δ' ἀνάγκη ἡμᾶς νῆσιν τινί. Τεσσαρεσκαίδεκάτῃ νύξ παρήλθε τὸ εἰς ἐκεῖνον, οἱ δὲ τῷ Ἀδρία ἑταλαιπώρου· καὶ τὸ βάθος ἀναδιφώμενοι, περὶ ὀργυίας εὗρισκον εἰκοσι. Τραχεῖ, δὲ τόπους ἐκπνεῖν δεδιότες, τέσσαρας ἀγκύρας ῥέψαντες πρόδυνθεν, ἡμέραν γενέσθαι ἰσοκλύτου. Οἱ δὲ ναῦται καὶ τὴν σκάφην ἐκ τοῦ πλοίου κατὰ πελάγους ἐρρίπτον, φύγειν διασκοπούμενοι. Εἰσηγγήσι δὲ Παύλου οἱ περὶ τὸν ἑκατοντάρχον, τὰς σχολοὺς ἐκείνης διατερόντες, τῷ πελάγει τὴν σκάφην εἰς ἀνέμοις φέρεσθαι. Πρὶν δ' ἡμέραν γενέσθαι, τροφῆς μετέχοντες παρῆναι ὁ Παῦλος· μὴδὲ γὰρ τρίχα ἐνδὸς τῶν ἀπάντων τῆς κεφαλῆς ἀποκίπτειν. Κάκεινο· πρῶτος θεῶ ἀποσοῦμενος τὰ εἶδετα, τροφῆς ἤπτετο. Ἐπίσης δὲ καὶ οἱ τοῦ πλοίου ἱποῖον, ἐξ ὄντος ἰσομήκοντά τε καὶ διακόσιοι. Ὡς δ' ἡμέρα ἦν, διαγνώναι μὲν οὐκ εἶχον τὴν γῆν· κολπον δὲ τινα ἔσρων αἰγιαλὸν ἔχοντα. Τὰς οὖν ἀγκύρας περιελόντες, καὶ τὰς τῶν πηδάλιων ζευκτηρίας ἀνέντες, μικρὸν δὲ μετεωρίσαντες τὸν ἀγέμενον, τῇ ἐκπνεούσῃ θυνάμει εἰς τὸν αἰγιαλὸν κατήγον. Ἦ μὲν οὖν πρῶτα ἐν τῷ ἀσφαλεῖ καθίστατο· ἡ δὲ πρῶτα τῇ βίχ τῶν κυμάτων ἐλύετο. Καὶ βούλευμα μὲν ἦν εἶσαι δια-

Boni portus nomen est, deferuntur : a quo non longe civitas erat, Lasza dicta. Et cum periculosa esset navigatio, Paulus navem tempestate ad jacturam usque cum injuria, vectoresque de vita ipsa summe periclitaturos pramonens, non transmittendum inde suadet. Sed centurio in eo gubernatorem navis, magis quam Paulum audiebat. Quapropter inde, quod portus ad hiemandum non satis idoneus esset, discedunt : et Noto spirante, Asso superata, Cretam legebant. Mox ventus exoritur typhonicus et turbulentus, quem procellosum Eurum, seu Euroaquilonem vocant. Itaque navē ab eo rapta, cum contra niti non possent, tempestati aliquantum cedentes, feruntur. Et ad insulam quamdam parvam, quæ Claudia dicitur, cursu directo, vix scaphæ compotes fieri potuerunt. Ea- que in navim sublata, navim ipsam quam possunt firmissime, contra incursiones et procellas fluctuum cingentes, instruunt et communiunt. Deinde ne in Syries, quæ dicuntur, inciderent verili, velo laxato vehuntur. Et turbulentissima coorta hieme et tempestate, tertio denum die jacturam faciunt, et manibus ipsi suis omnia navis arma-menta in pelagus projiciunt. Cum autem diebus pluribus, neque sol, neque astra in cælo conspicerentur, immanisque præterea immineret tempestas, omnis spes salutis præciditur. Ea- que de causa vectores cibi abstinentia et inedia longiore macerantur. Atque ibi Paulus : Decebat, inquit, vos mihi morem gerere, et e Creta non solvere. Sic enim tempestatis hujus injuria et jactura caretis. Sed nunc quoque quieto vos bonoque esse jubeo animo. Præter navim enim nulla vectorum intercidet anima. Hac enim ipsa nocte Angelus Dei, quem colo, mihi assistens, timorem me abjicere jussit : Oportet enim, dicens, apud Casarem te sisti. Et quod gratioris apud Deum es, vectores simul omnes tibi ille donat : in insulam autem nos quamdam ejici necesse est. Quarta decima deinde supervenit nox, 186 et illi in Adriatico affliguntur mari : atque altitudinem inquirentes undæ, ad viginti passus inveniunt. Et ne in aspera inciderent loca metuentes, quatuor e puppi anchoris projectis, diem a Deo precibus optant. Tum demum nautæ scapham e navī in mare projiciunt, et fugæ consilium capiunt. Centurio autem, Pauli suavis, funes scaphæ incidi jubet, eamque ventis auferendam committit. Et priusquam illucesceret, Paulus omnes, ut cibum capiant, hortatur, ne capillum quidem unicum e capite eorum omnium decisurum pollicens. Ipseque primus Deo quas decebat gratiis sacratis, cibum sumit : quod eisdem vectores reliqui, qui ducenti et septuaginta sex erant, faciunt. Ut autem dies illuxit, terram quidam cognoscere nequeunt : sinum vero conspiciunt litus habentem. Subductis itaque ancoris, gubernaculorumque remissis junculis, et artemone aliquantulum sublato, spirantis venti vi ad litus tendunt. Et prora quidem integra permanset, puppis

autem fluctuum violentia solvitur. Milites porro illud consilii capiunt, ut vinctos omnes interimant, ne ex eis quisquam natando evadat. Centurio autem, propter Paulum, cædem eam inhibet : et pro se quemque, ut posset, consulere sibi jubet.

CAPUT XXXII.

Ut in insula Melita manum Pauli vipera morsu violarit : de Publio, aliisque Pauli miraculis.

Et confestim omnes in littus evadunt. Insulae nomen Melita erat : ejus incolæ barbari quidem illi, non parum tamen crude et benignitatis naufragis exhibent. Itaque propter imbrem copiosiore, et frigus vehementius, pyram illi ingentem accendunt, et circumcirca consident. Ibi cum Paulus multa sarmenta congesta pyræ imponeret, et vipera, quæ in dumis eis latebat, calore eo excitata præreperet, manum ejus illa mordicus arripit. Quod ubi Barbari, ita scilicet feram eam ex manu illius dependere, conspiciunt, non bonum eum esse virum, sed homicidam, et inhumanam quempiam, qui etiam si sævæ tempestatis vim evasisset, præsentem tamen a venenoso serpente ictus, ne diutius viveret, vindictam sentiret, suspicantur. **187** Sed enim nihil inde periculi Paulo accidit : nam serpentem excussum in flammam conjicit. Illi vero existimantes eum evestigio vel in tumorem vertendum, vel examinatum pessum iturum, improba venenati morsus contagione : ut aliter rem evenire viderunt, retrorsum navim agentes (1), quod dicitur, et in contrariam partem transeuntes, longe diversa de eo loqui incipiunt, divinisque eum prosequuntur honoribus. Agri et prædia insulae ejus, Publii, primum ibi tenentis locum erant, qui per triduum ad summam hospitalitatem nihil faciens reliquit, benigne eis facit. Cæterum copiosam is humanitatis ejusmodi reportat gratiam : vehementes enim febres, et dysenteria, quæ mala Publii patrem dudum vexaverant, attracta Pauli pelluntur. Alii præterea quam plurimis afflicti morbis, dolore et cruciati statim omni, pristinae restituti valetudini, levantur. Unde magnus Paulo honor provenit, vectoribusque quæ ad navigandi usum pertinerent, abunde subministrantur.

CAPUT XXXIII.

Ut inde Paulus navi Alexandrina, per Syracusas Romam venerit, et cum primariis ibi Judæis sermones disputando contulerit. Et ut apud Neronem se steterit, et tum quidem absolutus fuerit : bienniumque Romæ permanens, regnum Christi, citra impedimentum, cum multa libertate prædicarit.

Ibi vero etiam aliud navigium Alexandrinum Castoribus, diis falsis, quorum imagines præ se ferebat, consecratum hiemabat. Quemadmodum enim Christianam pietatem colentes navium gubernatores, naves suas sanctis quibusdam dedicant, inscriptioneque id testantur : itidem olim, pro eo atque

(1) Πρύμναν ἀνακρούσθαι, hoc est, puppim impellere, sed sensim retrocedere, navigio non inverso. Qui enim se ita cedens recipit, puppim remigando impellit : id quod propterea facit, ne

χειρίσασθαι τοὺς δεσμούς, μή τις διανηξάμενος ἀποδράσῃ· ὃ δ' ἡγεμὼν διὰ Παῦλον ἐκώλυε τὴν σπαγὴν, ἐκέλευε τε πάντας, ὥς γ' ἐκάστω δύναμις ἦν, ἐξίναί.

ΚΕΦΑΛ. ΑΒ'.

Ὡς ἐν τῇ νήσῳ Μελίτῃ ἐχιδνα τῆς χειρὸς τοῦ Παύλου καθήγατο· καὶ περὶ Πουπλίου, καὶ τῶν ἄλλων τοῦ Παύλου θαυμάτων.

Καὶ αὐτίκα πάντες ἐπὶ τοῦ ξηροῦ ἦσαν. Μελίτῃ δὲ ἡ νῆσος ὠνόμαστο· ἥς οἱ ἔποικοι βάρβαροι τοὺς ναυαγῆσαντας κατείδοντες, οὐ μικρὰν τὴν θεραπείαν παρείχον. Τῷ τε γὰρ ἐπέχοντι λάδρω ὕετῳ καὶ τῷ σφοδρῷ ψύχει, πυρὰν μεγίστην ἀνάφαντες, περικύκλῳ ἐκάθισον. Φρυγῶνων δὲ ἀπόδεσμον ἔκωνδ Παῦλος τῇ χειρὶ συστρέψας, τῇ πυρᾷ ἐπατίθει· καὶ δὴτ' ἐχιδνα οἰκουρὸς οὖσα τῇ ὕλῃ, τῇ θερμῇ διαβαλὼσα, τῆς ἐκείνου καθήπτο χειρὸς. Ὡς δ' οἱ βάρβαροι τὸ θηρίον ἀπηρτημένον τῆς χειρὸς ἐκείνου κατείδον, οὐκ ἀγαθὸν ὑπαινέον ἄνδρα, ἀλλὰ τινα φονικὸν καὶ ἀνήμερον· οὐ χάριν καὶ τοῦ πολλοῦ κλύδωνος ὑπερβάντα τὴν βώμην, ἢ δίκην ζῆν οὐκ εἶα τῷ ἰοδῶνι πρῶθέντα. Παῦλῳ δ' ἐντεῦθεν οὐκ ἦν πονηρόν· ἀλλ' ἐπὶ τῆς φλογὸς τὸ ἔρπετον ἀποτινασσόμενος ἐβρίπτεν. Ὡς δὲ προσδύκοιμοι πάντες ἦσαν, αὐτίκα τοῦτον ἡ καταπίμπρασθαι, ἡ νεκρὸν ἐξάπναι πίπτειν τῇ κακεντρεχείᾳ τοῦ θήγματος, ὥς τοῦναντίον μᾶλλον ἐώρων, πρῶταν κρουσάμενοι (1), τάναντία λέγοντες ἦσαν, καὶ ἰσθίοις ἐτίμων τιμαῖς. Ἄγροί μὲν οὖν καὶ χωρία ἐκείσε τῷ τῆς νήσου πρωτεύοντι, Πούπλιος ἐκείνῳ τὸ ὄνομα, ἦσαν. Ὡς καὶ τρεῖς ἡμέρας τάχαθ' παρείχε, φιλοξενίας ἁλλείπων οὐδέν. Καί γε οὐ βραχέα τὸν ἔργου εἶχε τὴν ἀμοιβήν· σφοδροὶ γὰρ πυρετοὶ καὶ δυσεντερία διελύοντο τῇ ἀφῇ Παύλου, πάσαι τὸν πατέρα Πουπλίου πιέζοντα. Ἐπὶ δὲ τούτῳ καὶ ἄλλοι κλεισμένοι τῶν νόσων ἐξεταζόμενοι, εὐθὺς τὸ πιέζον ἀπεβάλλοντο, ῥῆσος γινόμενοι. Ἐντεῦθεν Παῦλῳ οὐκ ἐλαχίστη τιμὴ· καὶ τὰ χρειώδη ἀναγομένοις κλειστα ἐτίθετο.

ΚΕΦΑΛ. ΑΓ'.

Ὡς ἐκείθεν πλοῖον Ἀλεξανδρινὸν Παῦλος διὰ τῶν Συρακουσῶν εἰς Ῥώμην ἤλθε, καὶ τοῖς πρώτοις τῶν ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς λόγους ἤλθε, καὶ τῷ Νέρωνι παραστάς, τότε μὲν ἀπελύετο· καὶ ὁδοὺ ἐπὶ τῇ Ῥώμῃ διαγαγών, τὴν τοῦ Χριστοῦ βουλίσαν ἀκωλύτως μετὰ παρήρσιος ἐκήρυττεν.

Ἐκείσε δὲ καὶ ἄλλο πλοῖον παραχειμακὸς ἦν. Ἀλεξανδρεῖς προσήκον, Διοσκοῦροις ψευδωνύμοις θεοῖς ἀνεχόμενοι, κάκεινους ἐπὶ στήλης ἔχον. Τῶν ναυκλήρων γὰρ ἕκαστοι, ὥσπερ οἱ καθ' ἡμᾶς· εὐσεβεῖς χρώμενοι, ἅγιος δὲ τις τὰς αὐτῶν ναῦς ἀναφέρωντες, γράμμασι παρασημαίνονται· οὕτως

propalam fugere, dum se paulatim subduch, videatur, et ne tergum hostibus obvertat. Proverbialiter autem est, sententiam pristinam sensim mutare. Suid.

παλαι, καθάπερ ἐπέβουν, τοῖς ψευδυνόμοις ταῦτα γράφοντες παρεστήσανον. Ἐν τοίνυν τῷ τοιοῦτῳ πλοίῳ μετὰ τρίτον ἐπιβάντες, μήνα οἱ περὶ τὸν θεῖον Παῦλον εἰς Συρακούσας κατήγοντο· ἐκείθεν δὲ εἰς Ῥήγιον· καὶ δευτεράσι αὖθις ἤλθον εἰς Ποτίδουρον. Ἐνταῦθεν δὲ εἰς Ῥώμην διεσώζοντο. Ἀδελφοὶ δὲ τινες τὴν παρουσίαν ἡσημέριοι Παύλου, ἔχρις Ἀπίου Φόρου καὶ Τριῶν Ταβερνῶν προσηντων, Ἐμπορία δὲ ταῦτα τῆς Ῥώμης ἐξωθεν κείμενα. Τοῦς μὲν οὖν δεσμίους παραδίδου ὁ ἑκατοντάρχης, Παῦλον δὲ μόνον σὺν αὐτῷ εἶχε. Τρίτῃ τὸ ἐξ ἐκεῖνου ἡμέρα ἦν· καὶ ὁ Παῦλος τοὺς πρῶτους τῶν Ἰουδαίων μετεκαλεῖτο· καὶ λέγων διεβεβαίον, μηδὲν τι τῷ πατρίῳ νόμῳ διαμαρτεῖν, δέσμιος δὲ Ῥωμαίων παραδεδόσθαι χερσίν· οἱ καὶ τάληθες διαγνόντες, λύειν ἔκρινον δεῖν. Τῶν δ' ὁμοφύλων σφοδρῶς ἐχκεκίμενων, δι' ἀνάγκης ἤλθον ἐπικαλέσασθαι Καίσαρα· οὐχ ὡς τοῦ ἰσχυροῦ ἔχων τι κατεπιτεῖν, ἀλλ' ὥστε μᾶλλον ὑμᾶς ἰδεῖν καὶ προσλαλήσασθαι. Ἦν γὰρ ὁρᾶτε περικειμένην μοι ἄλυσιν, ταύτην ἕνεκα τῆς τοῦ Ἰσραὴλ ἐλπίδος περικείμεναι. Οἱ δὲ παρηγοῦντο καὶ αὐτόν, μηδὲν τι φλαυθρὸν περὶ αὐτοῦ ἢ ἀκοῇ ἢ γράμματι δέξασθαι. Διακούσαι γε μὴ ἀξιοῦμεν περὶ ὧν λέγειν ἔχοις. Ἰσμεν καὶ γὰρ, ὡς ἡ αἰρεσις αὕτη ἢ κατὰ Χριστὸν ἀπανταχοῦ ἀντιλέγεται. Καὶ δὴ ὁ ἡμέρας ὁριθείσης, παρῆσαν πάντες· καὶ δι' ὅλης ἡμέρας τὰ κατὰ Χριστὸν καὶ τὴν αὐτοῦ διεξῆκε βασιλείαν, πείθων ἕκ τε τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, καὶ ἕρ' ἐκάστη ἀρμόζουσαν τὴν μαρτυρίαν παρατιθεῖς. Καὶ οἱ μὲν πειθῆναι τοὺς ἦσαν καὶ ἡρέμα τοὺς λόγους ἰδέοντο· οἱ δὲ ἥκιστα εἶχον τοὺς εἰρημένους προστιθεσθαι· ἀσυμφώνως δ' ἔχοντες, διελύοντο. Τῶν δὲ γραμμάτων Φήστου τῇ ἐξῆς, τῷ Νέρωνι ἀποδοδόμενων, τῷ ἐκείνῳ παρίσταται βῆματι. Ἀπολογίας τοίνυν εὐλόγους καὶ πολὺ τι τὸ ἐπαγωγόν τε καὶ πάνσοφον ἐχούσας τὴν πολυπλοκὸν ἐκείνου θῆρα διαφυγῶν, οὕτε τῶν ὁμοφύλων καθέψατο, καὶ αὐτὸν ὡς εἶχε τῶν ἐγκλημάτων ἀπέλυε. Καὶ τὸ ἐξ ἐκεῖνου διετοῦς χρόνου παραρρῶντος, ἐπὶ Ῥώμης Παῦλος καθέστω, ἐν ἰδίῳ τῶν ἔργων μισθώματι διαζῶν, καὶ πάντας τοὺς πρὸς ἐκεῖνον ἥκοντας, ἀσμένως ὑποδεχόμενος, καὶ διττῶς τρέφων, καὶ πλὴν τῇ ἐνθέῳ καὶ οὐρανίῳ τροφῇ παρῆρησεν τε καὶ γλώσσει ἀνέτω τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν κηρύττων, καὶ τὰ κατὰ τὴν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐλευθέρῃ κηρύττων γλώσσει, καὶ ἀκωλύτως ἅπασιν εὐαγγελιζόμενος.

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΔ'.

Ὅς μετὰ ταῦτα ἐξῶν τῆς Ῥώμης ὁ Παῦλος ἀλλυ εἰς τὸ κήρυγμα ἐπορεύετο· αὐθις δ' ἐπὶ Ῥώμην γενόμενος, ὑφίσταται τὸ μαρτύριον· καὶ περὶ τῶν θεῶν ἐπιστολὰν αὐτοῦ.

Τὰ μὲν δὴ μέχρι τοῦ παρόντος ὁ ἱερός καὶ θεὸς ἀπόστολος καὶ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς τὴν τῶν ἀποστολικῶν Πράξεων ἀφήγησιν περιέγραψεν· ἐνταῦθεν δὲ τοῖς τὰς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἀριόκλως ἀναταξαμένοις κατόπιν ἐπόμενοι, τὰ ἐξῆς τῆς ἱστο-

PATROL. GR. CXLV.

volebant, falso creditis diis, pœnitis eas inscribēbant. Hac igitur navī, tertio post mense, divus Paulus conscensa, Syracusas, deinde Rhegium, atque inde perendino die Puteolos perfertur. Ac postremo salvus Romam pervenit. Verum enimvero fratres quidam, Pauli adventu cognito, usque ad Appii Forum et Tres Tabernas (quæ sunt emporia extra urbem Romam sita) obviam ei processerant. Romæ porro centurio cæteros quidem victos, quibus oportuit, tradit : Paulum vero secum ipse retinet. Triduo post Paulus primoribus Judæorum ad se vocalis, **168** oratione confirmat, nulla in re patriam legem se prævaricatum esse; cæterum cum vinculus in Romanorum manus esset traditus, illique, causa cognita, se absolvendum iudicassent, populares autem sui vehementius eum persecui essent, necessario se eo descendisse, ut Cæsarem appellaret. Non equidem, inquit, quod gentem meam in quopiam accusem, sed potius, ut vos viderem atque alloquerer. Quam enim circumdatam mihi cernitis, propter ipsam Israelis spem gero cætenam. Qui ipsi quoque suspicionem amoventes, nihil se quidquam mali vel sermonibus vel litteris de eo accepisse, paratosque esse, res, de quibus dicturus esset, audire, testantur : scire se, ubique sectæ Christianæ contradicere, allegantes. Designatur ergo dies, et illi omnes adsunt. Tum ibi die integro Paulus de Christo atque ejus regno orationem habet : atque ex lege et prophetis, ad locum quemque congruentem asserens iustificationem, probationes adducit. Illi porro partim quidem obsequuntur, paulatimque sermones ejus completuntur : partim vero, ut dictis ejus fidem haberent, non adducuntur, et sic in diversas opiniones scissi discedunt. Deinde Festi litteris Neroni redditus, Paulus ad tribunal ejus sistitur : et defensionibus disertis, admodumque prudenter ad persuadendum accommodatis, variam illam et versutam feram, non ille quidem populares suos perstringens, sed crimina tantum sibi objecta refellens, effugit. Ex eo tempore biennium Paulus Romæ permansit, mercede operis sui vivens : omnesque ad se venientes, perhumaniter exceptos, duplici, in primis tamen divina et cœlesti alimonia fovens. Atque ad hunc modum cum magna simul et animi et linguae libertate, regnum Dei et Dominum nostrum Jesum Christum, nullo interveniente impedimento, prædicans, Evangelium omnibus annuntiavit.

CAPUT XXXIV.

Ut postea Roma excedens, rursus ad prædicandum munus iteri; et denno Romam venerit, martyriumque subierit; et ac divinis ejus Epistolis.

Hactenus sacer et divinus apostolus et evangelista Lucas historiam Actorum apostolicorum scripsit. Deinceps porro ecclesiasticorum historicorum aperta vestigia sequentes, reliquas Historiarum nostræ res, Deo **169** confisi, exponemus, et Spi-

ritus sancti instinctu, quæ supersunt, adjiciemus. Ac tum quidem absolutus a Nerone Apostolus (1), ad concionum ministerium rursum est profectus. Cum autem iterum in urbem Romanam venisset, martyrio ibi vitam finisse creditur (2). Non mirum quippe erat, Neronem, quod ab initio humanitate quadam præditus esset, facile Pauli pro doctrina instituta defensionem acquiescere: postquam autem idem in impia atque nefaria flagitia tanquam in scopulos impigeret, ad alias aliorum cardes quoque apostolorum adjicere. Itaque tum primum, sicut dictum est, dimissus, priorem ad Timotheum scripsit epistolam, quem episcopum antea Ephesi constituerat (3). In hac tanquam in forma adumbrata, rationem et vitam hierarchicam copiose exprimit, qualibus moribus esse conveniat eos, qui Christianis sacris præses volunt, Spiritus afflatu scribens. Non solum autem Timotheo, et per illum ecclesiis Christi omnibus, sed etiam sacro Tito aliam epistolam scripsit: quem antehac insule Cræte episcopum ordinatum, ibi reliquerat, ut si quid in evangelica prædicatione sua adhuc accessit, ille adimpleret. Ad Corinthios etiam, Ephesios, Galatas, Colossenses, Philippenses, Thesalonicensis, præterea ad Judæos, et Romanos, et plerosque alios quos cum adire Spiritus sancti vis et gratia jusserat, quosque per fidem in Christum evangelicam magnifice regeneraverat, quæ præsens oratione sua dilucide docuerat, eadem per compendium absens in memoriam revocans, epistolam dedit. Ita vero ea quoque quæ secretioris mysterii, magisque abstrusa antea silentio præterierat, postea per sacra scripta sua, aut grandioris sapientie verbis accurate et dilucide declaravit, aut saltem (ut ita dicam) parabolarum more et specie tanquam per ænigmata adumbravit; neque propter eos qui ad res divinas audiendas idonei futuri erant, ea occultans, neque propter inepios atque indignos, dilucide prorsus et aperte, ad contemptum evitandum, exponens. Cum autem denuo, ut dictum est, post longam variamque profectionem et cursum, Romam venit, morte ibi pro Christo est multatus: quo tempore cum adhuc victus esset, posteriorem ad Timotheum composuit Epistolam, in qua, cum priorem defensionem suam ostendit, tum eam quæ jam sibi imminabat martyrii consummationem declarat. **190** In prima enim, inquit, defensione mea memo mihi affuit, sed omnes me destituerunt: ne id illis imputetur. Dominus autem mihi præsto fuit, et confortavit me, ut per me prædicatio impleta perficeretur, eamque omnes gentes audirent: et liberatus sum ex ore leonis.

²² II Tim. iv, 17.

(1) Secundo imperantis Neronis anno primum Paulus Romam venit. A quo etiam tum est absolutus, intra quinquennium illud, quo tolerabilis ty-

ραννος is fuisse dicitur. **A** πιας θεῷ θαρρόντες ἐκθησόμενοι, καὶ διὰ τῷ θεῷ ἐκόμενοι Πνεύματι, τοῖς ἐφεξῆς ἐπιβάλλομεν. Τότε μὲν οὖν πρὸς Νέρωνος ἀπεθείς ὁ Ἀπόστολος, ἐπὶ τὴν τοῦ κηρύγματος διακονίαν αὐθις ἐπέδρατο· δεύτερον δ' ἐπιστάνα τῇ αὐτοῦ πόλει, τῷ μαρτυρίῳ τελευτῶναι λόγος κρατεῖ· καὶ γὰρ ἦν εὐχὴ τοῦ Νέρωνος καταρχῆς ἡπιώτερον διακειμένου, βῆεν τὴν ὑπὲρ τοῦ δόγματος ἀπολογίαν προσήκασθαι Παύλου· εἰς δ' ἀθεμίτους ἐξουσιῶντα πράξεις, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὰς τῶν ἀποστόλων ἐπιτολῆσαι σφαγᾶς. Τότε μὲν οὖν ἀφαιμένος, τὴν πρὸς Τιμόθεον πρώτην γράφει ἐπιστολήν, ὃν ἐπισκοπὸν Ἐπίσου πρότερον καταστήσειεν, ὡς ἐν τύπῳ τὸν ἐπαρχικὸν βίον καὶ λόγον ἀναγκαίως διεξιῶν· ὅποδὸν τινα βίον χρᾶν μετέπειτα κατὰ Χριστὸν ἐκδοθῆαι βουλομένοις καθυπογράφων τῷ Πνεύματι, καὶ δι' ἐκείνου πάσαις ταῖς Χριστοῦ ἐκκλησίαις. Οὐ μόνον δὲ Τιμόθεῳ, ἀλλὰ καὶ τῷ ἱερῷ Τίτῳ ἄλλην ἐπέδρα γράφει· ὃν πρότερον τῆς νήσου Κρήτης καταστήσας ἐπίσκοπον διαφύκειν ἐκέλευε, τὰ κατὰ τὸ ἑδαγγέλιον αὐτοῦ ὁσιεργήματα ἀνερθεύοντα. Καὶ πρὸς Κορινθίους δι' καὶ Ἐφεσίους, Γαλάτας τε καὶ Κολασσαεῖς, Φιλιππησίους· τε καὶ Θεσσαλονικεῖς· ἔτι δὲ καὶ πρὸς Ἰουδαίους καὶ Ῥωμαίους, καὶ πάντας ἰσ' οὗ· αὐτὸν μετὰ σώματος ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δύναμις καὶ χάρις ἐκπέθειν παρεσκεύασεν· οὗ καὶ διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως τῷ ἑδαγγέλιῳ λαμπρῶς ἀναγίνωσθαι, ἀπαρὼν διὰ στόματος καταφύτιζε, ταῦτα δι' ἐπιστολῶν συντεταγμένῳ λόγῳ ὑπομνήσκων. Ἄ δὲ καὶ ὡς μυστηριώδῃ τε καὶ ἀνέριστα ἰδεῖν τῇ οἰκῇ πρότερον, ὕστερον διὰ τῶν ἱερῶν αὐτοῦ γραμμάτων, ἡ τελὴς μείζωνος λόγου θεοδοσίας ἀμειψόμεν, ἡ ἑλοσχερῶς ὡς ἂν τις εἴποι· ἐν εἰδῇ παραδόχῃς ὑπὸνίστατο, μήτε διὰ τοῦς ἀξίους ἀκούειν μέλλοντας· τὰ θεῖα ὑποκρυπτόμενος, μήτε διὰ τοῦς ἀναξίους· ταῦτα σαφὲς πάντῃ καὶ πρόχειρα, ἵνα μὴ περιφρονοῖτο, παραδιδούς. Αὐθις τοίνυν, ὡς εἰρηται, μετὰ τὴν πολλὴν περίοδον ἐπὶ Ῥώμῃν ἐληλυθὼς, τῷ ὑπὲρ Χριστοῦ τελεῖ ἐχρήσατο· ὅτε διὰ καὶ δεσμοῖς ἐχόμενος, τὴν πρὸς Τιμόθεον δευτέραν συντάττει ἐπιστολήν· ἐν ἣ τὴν τε προτέραν αὐτοῦ ἀπολογίαν ἐμφαίνει, καὶ τὴν παρὰ πόδας τελειώνει. Ἐρ τῇ πρώτῃ γὰρ μου, φησὶν, ἀπολογία οὐδεὶς μοι συμπαραστήτετο, ἀλλὰ πάντες με ἐγκατέλιπον. Μὴ αὐτοῖς λογισθῆναι. Ὁ δὲ Κύριός μοι συμπάρστη, καὶ ἐδυνάμωσέ με, ἵνα δι' ἐμοῦ τὸ κήρυγμα πληροπορηθῇ, καὶ ἀκούσωσι πάντα τὰ ἔθνη καὶ ἐξύψωσθιν ἐκ στόματος λέοντος· τὸν Νέρωνα διὰ τὸ ὑμῶν ἐμὸν καλῶν. Εἰδὼς γὰρ μὴ ἐν Πνεύματι τὴν ὁσὸν ὅπως ἐσομένην αὐτοῦ ὑπὲρ Χριστοῦ τελευτήν, ἐπιφέρει παρακλησιν· καὶ ῥύσεται με ὁ Κύριος ἀπὸ παντὸς ἐργου πορνείου· καὶ σώσει με εἰς τὴν

rannus is fuisse dicitur.

(2) Tredecimo imperii Neronis anno.

(3) E Laodicea Phrygiæ Pacatianæ metropoli.

βασίλειαν αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον· τὸ παρατίκτα μαρτύριον αἰνιττόμενος, ὃ καὶ σαφέστερον ἐν τῇ αὐτῇ προφορᾷ ἐπιτολῇ, Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, λέγων, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἡμῶν ἀναλύσεως ἐφύσθηκεν. Ἐπισημαίνει μέντοι ἐν τῇ τοιαύτῃ δευτέρᾳ πρὸς Τιμόθεον καὶ ὑστερὰ ἐπιτολῇ τὸν Λουκᾶν αὐτῷ συμπαραίνειν· κατὰ δὲ τὴν πρότεραν ἀπολογίαν οὐδὲ τοῦτον. Ὅθεν εἰκότως συνάγεται τὰς τῶν ἀποστόλων πράξεις τὸν θεῖον Λουκᾶν ἐπ' ἐκείνων περιγράφει τὸν χρόνον· καὶ τὴν κατ' αὐτοὺς ἱστορίαν λαμπρῶς ὑφηγήσασθαι, ἕως οὗ τῷ Παύλῳ συνῆν πρότερον. Καὶ ταῦτα διηλθομεν, δεῖξαι πειρώμενοι, μὴ τὸ μαρτύριον τῷ Παύλῳ γενέσθαι καθ' ἣν ὁ Λουκᾶς ἐπιδημιᾶν τοῦ Παύλου ἐπὶ Ῥώμης ἀνέγραφεν, ἀλλ' ἐς ὑστερον. Πᾶσαν γὰρ σχεδὸν τὴν γῆν διελθὼν, καὶ ἐπὶ πάντε καὶ τριάντονα ὑπὲρ Χριστοῦ τῷ Εὐαγγελίῳ διαβλεύσας ἑναιατοῖς, τελευταῖον ἐπὶ Ῥώμης τὸ δεύτερον γεγωνῶς, καὶ τῷ κορυφαίῳ τῶν ἀποστόλων Πέτρῳ ἐντετυχηκώς, ἐκείνου δύναμι τοῦτο τῆς ἀφθορίας ἀνεδήσατο στέφανον.

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ΄.

Περὶ τῶν ἀποδημιῶν Πέτρου τοῦ ἀποστόλου· καὶ περὶ τοῦ ἱεροῦ Κλήμεντος καὶ τοῦ γένους αὐτοῦ· καὶ ὡς ὑστερον καὶ αὐτὸς τὴν Ῥώμην κατέλαβε.

Οὐχ ἦντον γὰρ καὶ Πέτρος τὴν γῆν διελθὼν, καὶ τοῖς ἐκ περιτομῆς ἅπασιν, ἐν τε Παλαιστίνῃ καὶ Συρίᾳ καὶ τῇ ἄλλῃ σχεδὸν γῇ τὸ κήρυγμα διασπείρας, κἂν ταῖς ἀρχαῖς Νέρωνος τῇ Ῥωμαίων ἐπιδημίας, διὰ τὴν μυστὴρ Σίμωνος θεὸν ἑαυτὸν ἀναγράφοντα, καὶ ἐκ κατὰ Χριστὸν διαστρέφοντα κήρυγμα· ἔργους δ' οὖν καὶ λόγων δύναμι τοῦτον ἐλέγξας, τὴν τε Ῥωμαίων Ἐκκλησίαν πρῶτα μὲν Αἰνῶ, εἰς ἃ Ἀνεγκλήτω δοὺς διέπειν τρίτῳ δὲ μετ' αὐτοῦ, πρὸς τέλος ἦκων, τῷ σωφροτάτῳ Κλήμεντι τὰς κλεῖς ἐπιτρέψας, μετέβαινε πρὸς θεόν. Ὡς δ' οὖν μετὰ Σίμωνος ὑπὸ Νέρωνος οἱ τέρων αὐτοῦργοι καὶ ἐμφο τῆς Ῥώμης ἠλαύνοντο, πρὸς τὴν Ἱεροσολύμων αὐθις καὶ τὰς τῆς ἐφ' ἡμᾶς Πέτρος ἐχώρει πόλεις· καὶ τὴν ὑψηλὴν καταυγάζων τοῖς θαύμασι, Φαυστίῳ καὶ Φαυστιανῷ ἐντυγχάνει, εἰσὶν Νικήτα καὶ Ἀκύλᾳ· οἱ δὲ οὖν μὲν τοῦ περιδύου Φαύστου ἐν Ῥώμῃ ἦσαν, πρὸς γένος ὄντες τοῦ Καίσαρος, ἀδελφῶ δὲ Κλήμεντος. Τοῦτους δὲ τῆς τερατείας τοῦ Σίμωνος ἀποστήσας, τὰς πόλεις διῆκει, τὰ Σίμωνος σπέρματα ἐξ αὐτῶν ριζῶν ἀνασπῶν, ἐς ὑστερον δὲ καὶ τὸν ἱερὸν Κλήμεντα σαγηνεύσας· ὅτε δὲ τοῖς ἐκείνου ἀποβρέτοις περὶ ψυχῆς καὶ ἀποκαταστάσεως καὶ ἄλλων ζητημάτων τὸ εὐγενὲς τῆς λύσεως παρασχόν, καὶ θαύμασι πολλοῖς καὶ σοφίας ἀποβρέτου δύναμι ψικνωσά-

A ipsius pro Christo adesse moriem, simile quiddam infert: *Et liberabit me Dominus ab omni opere malo, et conservabit in regnum suum celeste* 20; martirium impendens significans. Id quod significantius in eadem ipsa, divino instinctu, prædicat Epistola, *Ego enim jam, inquit, delibor et offeror, tempusque resolutionis meæ instat* 21. Indicat porro in hac posteriore ultimæ ad Timotheum epistola. Lucam sibi affuisse: in priore autem defensione, ne cum quidem ipsum. Unde colligi recte potest, apostolorum Acta divum Lucam usque ad id ipsum tempus perscripsisse, historiamque omnem (1) et acta eorum magnifice, tantisper dum Paulo prius adfuit, prosecutum esse. Atque hæc quidem recensui, illud ostendere volens; Paulum testimonium suum, quod Lucæ perhibet, non ad id quod ille de adventu Pauli Romam in Actis suis scripsit, sed in posterius tempus referre. Toto enim fere orbe peragrato, atque triginta et quinque annis evangelio pro Christo certamine peracto, cum postremo iterum Romæ esset (2), et in coryphæum præcipuumque apostolorum Petrum incideret, una cum illo ibi immortalitatis coronam accepit.

CAPUT XXXV.

De peregrinationibus Petri apostoli: et de sacro Clemente, et genere ejus: et ut ipse quoque postea Romam venerit.

C Non minus etenim Petrus quoque orbe peragrato, et iis qui ex circumcissione erant, omnibus in Palæstina et Syria et ubique fere terrarum prædicatione promulgata, cum sub Neronis imperio Romam, propter detestandum illum Simonem, qui publicis inscriptionibus Deum se vocare, 191 prædicationemque Christi evertere est ausus, venisset, facillime illum simul et sermonum vi coarguisset, atque Romanorum Ecclesiæ, primum quidem Lino, deinde Anacleto, et post hos tertio, ad mortem vadens, sapientissimo Clementi claves commisisset, ad Deum migravit. Is porro una cum Simone, tanquam prodigiorum effector, a Nerone Roma pulsus, Hierosolyma rursum et Orientales civitates petiit: et orbem miraculis illustrans, in Faustinum et Faustinianum, sive Nicetam et Aquilam incidit, qui filii quidem clarissimi viri Fausti Romani, Cæsarem genere attingentes, fratres autem Clementis erant. Hos cum ab Simonis præstigii prodigiis abduxisset, civitates visibat, Simonis semina ubique radicitus evellens. Deinde vero etiam sacrum Clementem ad se pertraxit, eumque sibi ad arcinas obscurasque illius de anima et restitutione hominis, aliisque rebus ingentibus quæstiones, per appositæ solutiones rite et præsentis animo respon-

20 II Tim. iv, 18. 21 Ibid. 6.

(1) Lucas Acta sua apostolica ad priorem Pauli urbem Rom. adventum continuavit.

(2) Quo scilicet tempore posteriore ad Timo-

theum dedit epistolam, et vinculis a Nerone constrictus fuit.

sapientia vi familiaris conjunxit. Multis vero deinceps annis et Matthidiam, nobilem matrem eorum, quam in insula quadam ex naufragio ærumnose viventem reperit; quippe quæ Roma Athenas liberorum suorum doctrinæ gratia una cum illis navigans, naufragium passa fuerit: cum illi quidem alius alio divina providentia incolumes evasere, ipsa vero in insulam ejecta, vitam lanificio sustentavit. Hanc divus Petrus ibi inventam, cum ad spectandas vituliferas columnas divertisset, eumque (quos diximus) liberi illius tres sequerentur, matremque suam præter spem et expectationem omnem cognoscerent, divino regeneravit baptismo. Ut autem et pater eorum Faustus Roma ad uxorem et liberos querendos profectus (1), Ægyptumque, Syriam et Phœnicem peragrans, divino quoque nutu in Petrum suosque incidit, et itidem ut illi, sacrum suscepit lavacrum, una cum illis apostolum per orbem comitatus est. Ita illi longo tempore veri certique rerum ejus gestarum præcones fuere, simulque cum eo Christum prædicarunt. Petrus porro ad eum modum per orbem habitabilem passim vadens, ecclesias ubique constituit. Et Romanam, quos supra diximus, successoribus **192** commisit: Lino videlicet, Anacleto, et tertio sacro Clementi, ipse quidem Clemens se a Petro in obitu ejus lectum dicere, et a Petro secundum numerare videtur. Alii autem quartum eum a Petro esse referunt, in quibus etiam est Eusebius Pamphili. Alexandrinæ autem Marcum præfecit: in cujus sacro ministerio, Nerone octavum imperante annum, Anianus successit. Porro Antiochenam primum Evodio, deinde revera numine afflato Deumque ferenti Ignatio regendam tradidit: quem Ignatium tenellum etiamnum, tanquam simplicem et integrum, manibus suis sublatum Christus exhibuit: atque simplicitatem integritatemque discipulis ostendere et commendare volens, nisi ei ipsi similes fierent, nequaquam illos in regnum, quod tum prædicabatur, perventuros esse dixit¹⁷. Sæculorum vero ecclesie Paneratum, aliisque regionibus, insulis, et urbibus episcopos alios, qui ab eo sacram Christi disciplinam accepissent, præposuit. Ad hunc modum ipse in Palæstina, Syria, Phœnice, Ponto, Galatia, Cappadocia, Bithynia, breviter in totius Asiæ et Europæ oris, omnibusque adeo, qui in dispersione erant Judæis et Græcis, Evangelio Christi virtute et vi verbi (signis et miraculis accedentibus) promulgato, extremis Neronis temporibus Romam, urbium omnium regionem, cum ibi quoque Paulus esset, pervenit.

¹⁷ Math. xviii, 3.

(1) Divus Clemens cum duobus fratribus, et deinde parente utroque, comes et socius Petri prædicandi in orbe Evangelii, fuit.

Α μενος. Πολλοίς δ' ἐς ὑστερόν ἔτεσι καὶ Ματθιδίαν, τὴν εὐγενὴ τούτων μητέρα, ἐν τινὶ νήσῳ ἐκ παλαιού ναυαγίῳ ταλαιπωρουμένην εὐρών, ἃτε δὴ ἐκ Ῥώμης ἐκ' Ἀθήνας παιδείας χάριν τῶν παίδων σὺν ἑαυτῷ πῶς χρωμένην, καὶ ναυαγήσαντα καίκενους μὲν ἄλλον ἀλλαχόθι θεία δὴ προνοία περισσώθηναι, αὐτὴν δ' εἰς νῆσον ἐκθρασθεῖσαν, ἐριθεύσαν διαζῆν· ταύτην δὴ ὁ θεὸς Πέτρος· εὐρών ἐκείσε κατὰ θέαν τῶν ἀμπαλίνων στύλων εἰδὼν· εἰποντο δὲ οἱ καὶ οἱ ταύτης παῖδες τρεῖς· ἦν δὴ καὶ τοῖς πατὴρ παραδόξως γνωρίσθαι, τῷ θεῷ βαπτισματι ἀναγέννησαν· ὡς δὲ καὶ Φαῦστον τὸν τούτων πατέρα κατὰ ζήτησιν τῆς γυναίκος καὶ τῶν παίδων τῆς Ῥώμης ἐξιόντα, Αἰγυπτὸν τε καὶ Συρίαν καὶ Φοινίκην διελθόντα, Πέτρῳ τε ἐντυχεῖν θεοῦ προνοία σοφῇ, καὶ τοῖς οἰκείοις περιτρυφεῖν, ἐκείνους τοῦ θεοῦ λουτροῦ μεταστρεῖν, καὶ σὺν ἐκείνοις τῷ ἀποστόλῳ τὴν γῆν περιέρχεσθαι, κερυκαὶς ἀφενδεῖς τῶν ἐκείνῳ εἰργασμένων οἰκῶν· οἱ δὲ ἐν χρόνοις εἶναι, καὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν κηρύγματος συναρπάσθαι. Τὴν γε μὴν οἰκουμένην κύκλῳ περιῶν, τὰς ἀπανταχοῦ ἐκκλησίας καθίστα, καὶ Ῥώμην μὲν τοῖς εἰρημῶνι ἀνωθεν ἐκ διαδοχῆς ἐπεδίδου· Αἴνως οὗτος καὶ Ἀνέγκλητος, καὶ τριτὸς Κλήμης ὁ ἱερεὺς, ὅπ' αὐτοῦ Πέτρου, δὲ αὐτὸς φησὶ Κλήμης, χειροτονηθεὶς ἐν τῇ ταύτῃ. Ὁ μὲν οὖν ὑστερότερον μετὰ Πέτρον ταῦτα εἰργάσθη· ἑταροὶ δὲ τέταρτον ἀπὸ Πέτρου εἶναι φασιν· ὧν ἑστὶ καὶ ὁ Παμφίλιος Εὐσεβίος. Μάρκῳ δὲ τῇ κατ' Ἀλεξάνδρειαν ἐνεχειρίσαν ἐκκλησίαν οὕτῃ λειτουργίαν Ἀνιανὸς διαδέχεται, ὃς δὲον ἔτος ἔγνωτο· Νέρωνος. Ἐν δ' Ἀντιοχείᾳ πρῶτον μὲν Εὐδῶδιον, μετὰ δὲ τοῦτον τὸν ὄντως θεολήπτον τὸν ἀνφόρον ἐτίθει· Ἰγνάτιον· ὃν ἐτι νήπιον ὄντα, ὁ ἀπλοῦν καὶ ἀκέραιον ἐνδείκνυμενος, εἰ μὴ ἐπίσης ἐκείνῳ γένοντο, διαδείκνυσι, ἥμιστά ἴσως τῆς κηρυττομένης βασιλείας ἐπιτρυφεῖν. Τῇ δ' αὖ Σικελίῳ Παγκράτιον χειροτόναι· καὶ ἄλλων ἄλλης ἐκκλησίας ἐπιστάταιν, χώρας τε καὶ νήσου καὶ πόλεως· ὁ ἱερεὺς τοῦτο τῆς ἐν Χριστῷ μεταλλάξαντος μετεταστάς. Αὐτὸς δὲ Παλαιστίνην, Συρίαν τε καὶ Φοινίκην, Πόντον τε καὶ Γαλατίαν, Καππαδοκίαν τε καὶ Βιθυνίδα, καὶ συνόλους φάναι ὅσα τε Ἀσίας καὶ Εὐρώπης κλίματα ἐπιῶν, πᾶσι τε τοῖς ἐν τῇ ἀσπορᾷ Ἰουδαίοις τε καὶ Ἑλλήσι τέρασιν καὶ σημείοις, λογῷ τε λόγου καὶ πνεύματος τὸν Χριστὸν εὐαγγελισάμενος, οὕτω καὶ οὗτος κατὰ Παῦλον τὸν θεῖον ἐν τοῖς ἐσχάτοις Νέρωνος χρόνοις τὴν βασιλίδι Ῥώμην καταλομβάνει.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ΄.

A

CAPUT XXXVI.

Περὶ τῶν ἐν Ῥώμῃ θαυμάτων τῶν ἀποστόλων· καὶ περὶ τῆς ἀπολείας τοῦ Ἀντιχρίστου Σίμωνος· καὶ ὡς Πέτρος καὶ Παῦλος ἐν Ῥώμῃ τὸν τοῦ μαρτυρίου ἀγῶνα διέδραμον.

Θαύμασι δ' οὖν ἐξαισίσι καὶ ἀμφὶ τὸ πλῆθος ἱπαγομένων, ὡς ὑπὲρ ἀριθμὸν εἶναι τοὺς προσιόντας, ὁ Νέρων ταῦτα μαθὼν, ὡς κραταιούμενος τῇ ἀρχῇ, εἰς ἀνοσίους· ἐκτρέπόμενος· πράξεις, κατ' αὐτῆς τῆς εὐσεβείας ὠπλίζετο· καὶ πέμψας, ξίφει πολλοὺς ἀναιρεῖ τῶν παπιστευκῶν Ῥωμαίων· καὶ τοσοῦτους, ὡς καὶ τὴν σύγκλητον αὐτὴν δυσχερᾶναι τῷ τῶν ἀνηρημένων φόβῳ, ἀσθενῆ λίαν ἦδη τῇ ὀλιγανθρωπίᾳ γεγεννημένην. Ἐνταῦθεν τῷ Σίμωνι πολλὴ τις πάροδος, τοῖς ἀποστόλοις ἐπιτιθεμένην, ἐν τε συγκλήτῳ τε καὶ αὐτῷ Νέρωνι. Καὶ πάντα κἀλων ἦν, τὸ τοῦ λόγου, κινῶν, ἐκ μέσου θελίαι τὰς χεῖρας αὐτῶν, ὡς αἰτίων ἀπολείας τοσοῦτον πλῆθος γεγεννημένων. Καὶ Νέρων ὑστερον προσοχθείας αὐτοῖς, τῷ πλάνῳ Σίμωνι οἷα πλάνος μᾶλλον προσκίκετο. Πολλὰκις οὖν τῷ Σίμωνι ὁ Πέτρος ἀντικαταστάς, ἕστατον ἐν Ῥώμῃ τῆς ἀσεβείας ὑπερογκωθεὶς αὐτῷ, παρρησίᾳ πάντων, ἐκείνῳ τῷ Πέτρῳ ἔφη· Σὺ δὲ ἀρατὶ φῆς· μέγας ὁ σὸς Χριστὸς διτιπερ γῆθεν εἰς οὐρανὸν ἀνέσαι· Κἀμοὶ δὲ τοῦτ' ἐν ἐτοίμῳ πράττειν ἐστί. Καὶ εὐθὺς τείνας τὰς χεῖρας, ἄνω ἐφέρετο τοῖς ἀγούσι δαιμόνιοις· ταῦτον ἐπιτρέψας, Πέτρος δ' ἐν ἀγωνίᾳ μᾶλλον ἦν, καὶ τῷ Θεῷ ἐν καρδίᾳ διαμιλεῖτο. Καὶ Πνεύματος πληρῆς γενόμενος ἐπέτιμα ταῖς μετεωρίζουσαις δυνάμεσιν, ἀποχωρεῖν ἐκείνου. Καὶ αὐτίκα πρηνὴς ἀφ' ὕψους ἐφέρετο, καὶ συντριβεῖς, διεβράχθη θανάτῳ. Οἱ γε μὴν τῶν δῆμων οἷα Θεῷ τὸ σέβας αἰρουμένων εὐφθιμουν, ἐξοπίνης καλινωθῆσαν ἄδοντες ἦσαν, διεβρωγῶτα ὀρώντας· ῥωμαῖς τε διαπρούσαις, Εἰς, ἐδῶν, Θεὸς μέγας, ὁ ὑπὸ Πέτρου καὶ Παύλου σαφῶς κηρυττόμενος. Τῷ γε μὴν τῷ περ ἔφ' οὗ θέαμα ὀκτίστον πέπτωκεν, ὅμοια Σιμωνίου ἐς δεῦρο κυκλήσεται, τὴν τοῦ Ἀντιχρίστου Σίμωνος ἀπολείαν διελάγων. Ἀναδιδόναι μὲν οὖν αὐτῷς ἐδόκει τοῖς, καὶ ἐπὶ πλείστον προδικαίτο· ὡς δὲ διαβρῆσαι ἤθελε καὶ ὁδωδὸς ἦν, ἀπεικόνιτες ἐν ἀποβρῆτοις ἔθαπτον. Νέρων δὲ μαθὼν ὡς ὑπὸ Πέτρου καὶ Παύλου Σίμων διεβάρητο, Πέτρον μὲν νόμβωχόν οὕτως αἰτήσαντα, εὐλὴν ἀνεσχελῶσαι· ἀνάξιον ἡγοῦμενον ἐπίσης τῷ Λεβασάλῳ παθεῖν ἐν ὀρθίῳ τῷ σχήματι· καὶ ὡς ἂν γε κοφῶς ἔχοι τρέχειν εἰς οὐρανόν· Παῦλον δὲ τῷ ξίφει ἀνῆραι ἐπὶ ταυτῷ καιρῷ καὶ ἡμέρᾳ μιᾷ. Ἐτίθησαν δὲ ἐν ὀβ

De miraculis apostolorum Romæ editis. De interitu Antichristi Simonis: et ut Petrus et Paulus Romæ martyrii certamen absoluerint.

Sed enim cum ibi mirificis amborum miraculis tanta ad Christianismum conflueret multitudo, ut numerus ejus iniri non posset: Nero penes quem summa rerum erat, ad improba impiæque delapsus flagitia, ea re cognita, contra ipsam divini cultus armatur pietatem: et percussoribus dispositis, tot fideles ferro necat Romanos, ut etiam senatus admodum jam propter paucitatem sui ordinis hominum imbecillia, alias super alias accumulatas cædes ægre ferret. Inde Simoni admodum apostolos persequenti, aditus liber ad senatum, et Neronem datus. Atque is omnem (ut in proverbio est) movet funem, ut illorum etiam nomina e medio tolleret, tanquam qui cædis tantæ multitudinis auctores fuissent. **193** Itaque Nero apostolis infensus planum Simonem ipse quoque planus est complexus. Cum igitur Petrus, Simoni resistens, cum eo sæpe conflictatus esset, tumorque impietatis in maleficio illo supra modum excreverisset, postremo quam licentiosissime in conspectu omnium Romæ ad Petrum, Tu vero quid ais? inquit: propterea ne Christus tuus magnus est, quod a terra cælos conscendit? quin et mihi id facere proclive est. Et confestim manibus extensis, sursum versum, demonibus eum, quibus se permiserat, ducentibus ferebatur. Petrus autem admodum anxius esse, et cum Deo in corde per precationem colloqui, et tandem spiritu plenus, potestates illas quæ nefarium hominem in sublime attollebant, increpare, et ut ab eo discederent jubere. At ille statim præceps deorsum versum fertur, et humi alius mortuusque rumpitur. Ibi ex populo qui antea Simonem divinos usurpantem honores laudibus celebraverant, subito ita prostratum videntes, laudesque pristinas per psalmodiam recantantes, ingenti claraque vocē: Unus est magnus Deus, acclamant, quem Petrus et Paulus aperte et clare prædicant. Locus sane ipse, in quem luctuosum hoc spectaculum incidit, ad hodiernum usque diem Simonium vocatur, etiamnum Simonis Antichristi perniciem et interitum declarans (1). Et erant ibi nonnulli, qui eum revictorum esse opinarentur, et ob id diutius in publico jacuit. Cæterum ubi jam cadaver diffuere, maleque olere

(1) « Dicit Simon qui se magnam virtutem Dei, et meretriciam suam Spiritum sanctum appellavit, quomodo tempore certo Romæ debitum naturæ per successionem ad se delatum persolverit, quando in media ipsa urbe coincidens exstinctus est? » (Epiphanius. adversus Simonian. hæresim.) « Cum Simon se Christum diceret, et tanquam filium ad patrem se volando assereret posse conscendere, atque elatus subito magicis artibus volare coepisset, tunc Petrus fixis genibus precatus est Dominum, et precatione sancta vicit magicam levitatem, et velut vincitum illum de sublimi aere deposuit, et

præcipitio in saxo elidens crura ejus confregit, » etc. (Augustinus. in Sermonibus *De sanctis*.) Idem Aug. epist. 86. de jejunio diei Sabbati agens: « Est quidem, inquit, et hæc opinio plurimorum, quamvis eam plerique falsam perhibeant, quod apostolus Petrus Romæ cum Simone mago die Dominico perituros, propter ipsum magnæ temptationis periculum pridie cum ejusdem urbis ecclesia jejunaverit, et consecuto tam prospero gloriosoque successu, eundem morem tenuerit, eumque imitatus sint nonnulli occidentales Ecclesie: »

cepit, re desperata in ocellis illum sepeliere locis. Nero autem certior factus, a Petro et Paulo Simonem peremptum esse, Petrum quidem pedibus sursum versum sublati (nam id ita petierat: simul quod se indignum reputaret qui itidem ut Magister suus recto corporis statu pateretur, simul ut levior expeditiorque ei in caelum esset cursus) in crucem egit. Paulum vero gladio feriens occidit, eodem tempore, eodemque die. Sepulti autem sunt in Ostiensi, quæ dicitur, via tricesimo septimo post salutiferam Christi passionem anno. Ferunt autem Paulum Neroni antea testatum esse, se illi tertio a cæde sua die vivum representaturum. Quod ubi cum post mortem Paulus, ita ut prædixerat, certo et vere illi assistens, libere Christum esse verum Deum profiteretur, neque veram salutem in alio quam Jesu nomine esse ostenderet: illum quidem dicunt conatum esse, minime autem (quod visio ea repente evanuerit) comprehendere Paulum potuisse.

194 CAPUT XXXVII.

De crudelitate et turpitudine Neronis: qualia quidam ex ecclesiasticis scriptoribus nostris de eo, deque sacro obitu sanctorum apostolorum memorie prodiderint: et de divina eorum vultus facieque figura.

Et divini quidem apostoli ita martyrii cursum perfecere. Nero autem quo magis imperii ejus crevere vires, eo deterior factus, ad nefandissima quæque scelera est prolapsus, armis etiam contra eam quæ Deo præstatur pietatem sumptis. Illius vero improbitatem, morumque importunitatem percurrere, nequaquam præsentis videtur esse operæ. Quicumque autem hominis perversitatem, æperiumque suorem perspicere velli, is monumenta historiarum, quæ multa a multis de rebus ejus cum fide et cura sunt composita, consulere poterit. Cum enim permultorum interitus auctor extitisset, adeo se cadum pisculis contaminavit, nihil rerum omnium cum ratione et modo faciens ut postremo ne charissimis quidem capitibus parceret: et citharæ musicisque carminibus operam dantis, atque indecentibus prorsus, infamibus et meretriciis motibus ludens, ridiculeque prorsus in theatro publico solians, neque quidquam omnium quæ Deo ingratis invisæque sunt rerum intentatum relinquens, primus ipse acerbissimus verbi veræ pietatis hostis exstaret: et denuntiatis ei quæ contra illum structæ erant insidiis, matrem ipse suam, fratrem et conjugem ferro sustulerit: et innumerabiles præterea ex clarissimis Romanæ urbis civibus, qui etiam genere sibi propinqui essent, variis suppliciorum generibus perquam crudeliter interemerit. Ad quæ omnia illud etiam addidit, ut primus ipse imperatorum omnium impiebatis ejus quæ adversus Deum suscepta est, primitias tulerit. Itaque ad summam ejus insaniam hoc fuit reliquum, ut mente per intemperiam caput, manus tandem ipse sibi afferret: quatuordecim annis præter paucos admodum menses, imperio cum ignominia et probro summo administrato. Cujus etiam Tertullianus, Romanus scriptor, mentionem facit hisce verbis: « Consulite commenta-

τῇ λεγομένῃ Ὀστηνσίᾳ, ἔτους ἑξήμοιου καὶ τριακοστοῦ μετὰ τὸ σωτήριον πάθος Χριστοῦ διαγενομένου. Φασὶ γὰρ μὴν Παῦλον πρότερον καὶ διαμαρτύρασθαι Νέρωνι, ὡς μετὰ τρίτην ἡμέραν τῆς ἐκτομῆς· παρασταίῃ αὐτῷ ζῶν. Ὁ δὲ καὶ γενόμενος, εἰς ἐκκλησίαν ἦγεν. Ἐκεῖ γάρ, ὡς ἡ πρόβησις· εἶπε, μετὰ μόρον ὑπάρχειν παρίστατο, παρρησία τε τὸν Χριστὸν ἀληθῆ θεὸν ὁμολόγαι, καὶ τὴν ἀληθῆ σωτηρίαν μὴ ἐν ἄλλῳ ὀνόματι ἢ ἐν τῇ Ἰησοῦ προσηγορίᾳ ἰδεῖν. Τὸν δὲ πειρασθαι μὲν, ὡς λόγος, κρατεῖν, ἥκιστα δὲ δύνασθαι, τῆς βίβως αὐτίκα τῶν ἐκείνου ἀφιπταμένης χειρῶν.

est factum, in consternationem illum coniecit. Et vere illi assistens, libere Christum esse verum Deum profiteretur, neque veram salutem in alio quam Jesu nomine esse ostenderet: illum quidem dicunt conatum esse, minime autem (quod visio ea repente evanuerit) comprehendere Paulum potuisse.

B

ΚΕΦΑΛ. ΑΖ.

Περὶ τῆς ὁμότητος καὶ ἀισχρουρίας Νέρωνος· καὶ οἱ αἱρετικοὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν περὶ αὐτοῦ καὶ τῆς ἱερῆς τελευτῆς τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἱστορήσαν· καὶ περὶ τῆς θεοειδοῦς αὐτῶν μορφῆς καὶ διαπλάσεως.

Ὅτι μὲν οἱ ἀπόστολοι τὸ τοῦ μαρτυρίου διήνοσαν στάδιον. Νέρων δὲ ὅσον τὸ κράτος μίζον ἱλάσθαι, κατὰ τοσοῦτον ἐπὶ τὸ χειρὸν πρέκοντες, καὶ ἐπὶ τὰς ἀνοσιωτάτας τῶν πράξεων ἀπωλίσθαι, καὶ κατὰ τῆς εἰς θεὸν εὐσεβείας ἐπιμᾶλλον ὀπιλέζοτο. Τὸ μὲν οὖν τὴν ἐκείνου μοχθηρίαν, ὁποῖός τε τὸ ἦθος ἦν, τὸ γὰρ νῦν διατρέχειν ἥκιστα μοι ἐκ παρούσης σχολῆς προσήκον λελόγισται· ὅταν γὰρ μὴ φίλον τὴν σκαιότητα τάνθρωπος, καὶ τὴν ἀναργίᾳ καταθεωρῆσαι μανίαν, πάρεστιν ἐντυχεῖν ἱστορίων διηγήσεσι, πολλῶν τὰ κατ' αὐτὸν ἀκριβῶς διεληθόντων. Πολλῶν γὰρ ἀπολείας αἴτιος καταστάς, ἐπὶ τοσούτην ἥλασεν τὴν μαιφονίαν, οὐδὲν τι λογισμῷ πρᾶτον, ὡς μηδὲ τῶν φιλάτων ἐς ὑστερον φείσασθαι. Κιθαρίζαι· γὰρ καὶ ἀσέμνους καὶ πορνικοὺς λιγύσματα χρομένους, γελῶντας τε ἀπὸ τὸ θεῖον ἐξοργούμενος, καὶ μηδὲν τι τῶν θεοσυγῶν ἔργων ἀπολιπὼν, πρῶτος· τε δυνάστης τοῦ τῆς εὐσεβείας λόγου πικρῶτατος γεγονὼς, ἐπισβούλης αὐτῷ μηνυθείσης, τὴν τε μητέρα καὶ ἀδελφὴν καὶ τὴν ἐκ συγῶν τῇ ξίφει ὀπήγας. Μυρίους δὲ καὶ ἄλλους τῶν γίνεσθαι προσήκόντων ἐκ τῶν ἐπισήμων Ῥωμαίων, ποικίλαις θανάτων ἰδέαις ὑποβαλὼν, ἀπηγῶς ἀνέβη. Πρὸς δ' αὖ τοῖς πᾶσι καὶ τοῦτ' ἐνέδει, ὡς ἂν πρῶτος ἀποκρατορῶν τῆς κατὰ τὸ θεῖον ἀσεβείας ἀπάρεθῃται. Μανία δ' εἰς ἀπὸν ἰδέσθαι, κἀντιῶν τὰς φρένας διασπασθεῖς, ξίφει τὸ τελευταῖον ἐαυτὸν διεχρήσατο, τίςσασθαι πρὸς τοὺς δέκα χρόνους τὴν βασιλείαν, μηνῶν διόντων τινῶν, ἀκλεῶς διεθῶν. Τοῦτου δὲ καὶ μάλιστα ὁ Ῥωμαῖος Τερτυλλιανὸς ὁδὲ πως γράφων κωτεῖται· « Ἐντυχάτε τοῖς ὑπομνήμασι ὁμῶν. Ἐκεῖ δὲ εὐρήσατε πρῶτον Νέρωνα, τοῦτο τὸ ὄγμα, ἥνικα μάλιστα ἐν Ῥώμῃ, τὴν ἀνατολὴν πᾶσαν ὑποτάξας, ὡμὸς ἦν εἰς πάντας, ἡλιξάντα. Τοιοῦτόν τῆς καλῶσεως ἡμῶν ἀρχιγῶ κατάρχωμεθα. Ὁ γὰρ εἰδὼς ἐκείνου νοῆσαι δύναται, ὡς οὐκ ἂν, εἰ μὴ μέγα τι ἀγαθὸν ἦν, ὑπὸ Νέρωνος

κατακριθῆναι εἶχε. ταύτη γοῦν οὕτος ὁ θεομάχος
 πρῶτος ἀνακτιρυθείς, ἐπὶ τὰς τῶν ἀποστόλων
 ἐπὶ βῆθ σπαγὰς· καὶ Παῦλος δὲ νῦν ἐπ' αὐτῆς ῥώ-
 μης τὴν κεφαλὴν ἀπομαρτήσας, καὶ Πέτρος ὡσαύ-
 τως ἀνακτιομένην κατὰ ταυτὸν ἱστοροῦνται.
 Καὶ πιστοῦνται γὰρ τὴν ἱστορίαν ἢ Πέτρου καὶ Παύ-
 λου εἰ; δεῦρο κρατήσασα ἐπὶ τῶν αὐτέθι κοιμητη-
 ρίων πρόσρησι· ὁ μὲν δὲ Τερτυλλιανὸς ταῦτα.
 Οὐδὲν δὲ ἦντο καὶ ἐκκλησιαστικὸς ἀνὴρ ἑτερος,
 Γάιος ὄνομα, κατὰ Ζεφυρίων Ῥωμαίων γεγενηὸς
 ἐπίσκοπος, ὃς δὲ Πρόκλην τῆς κατὰ Φρύγας προύτα-
 μένης γνώμης διατεχθείς, αὐτὰ δὲ ταῦτα περὶ τῶν
 τύπων, ἐνθα τῶν εἰρημένων ἀποστόλων τὰ ἱερὰ
 σκηνώματα κατατίθειται, γράφει· Ἐγὼ δὲ τὰ ἐρ-
 ραία τῶν ἀποστόλων ἔχω δεῖξαι· ἐν γὰρ θαλάσσης
 ὁμιλίῃ ἐπὶ τὸν Βατικανόν, ἢ ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν
 Ὀστηνσίαν, ἐθήσεις τὰ ἐρραία τῶν ταύτην ἱερ-
 οαμένων τὴν Ἐκκλησίαν· ὧς κατὰ τὸν αὐτὸν
 ἄμφω καιρὸν ἐμαρτύρησαν, ὁ πρόπαλαι Κοριν-
 θίων ἐπίσκοπος· Διονύσιος ἑγγράφως Ῥωμαίοις
 ἐμὴν ὡς παρίστησι· Ταῦτα καὶ ὁμοίως διὰ τῆς
 τοσαύτης γουθεσίας τὴν ἀπὸ Πέτρου καὶ Παύ-
 λου φησεῖν γερρηθείσαν Ῥωμαίων τε καὶ Κο-
 ρινθίων συνεκράσας. Καὶ γὰρ ἄμφω καὶ εἰς
 τὴν ἡμετέραν Κορίνθον φητεύσαντες ἡμῶς,
 ὁμοῦς ἐδίδαξαν· ὁμοῦς δὲ καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν
 ὁμοῦς διδάξαντες, ἐμαρτύρησαν κατὰ τὸν αὐτὸν
 καιρόν. Ταῦτα δὲ παρεθέμην, ὥς ἂν γὰρ μέλλον τὰ
 τῆς ἀποστολικῆς ἱστορίας ἀκριβῶς πιστωθεῖν. Οὐκ
 ἄνωγ' γὰρ μὴν, ὥς εἰσιν οἱ λέγουσι μετὰ τῶν χρί-
 στου παρῆλθον κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῷ μαρ-
 τυρίῳ τὸν καὶ Παῦλον τελευτήσαντας. Εἶχον γὰρ μὴν
 τῆς θέσεως τῆς μορφῆς καὶ τοῦ σώματος οἱ θεοὶ
 οὗτοι ἀπόστολοι, ὥς ἐν τύπῳ διαλαθεῖν, οὕτως· Ὁ
 μὲν θεὸς Πέτρος τὴν ἡλικίαν μέτριος ἦν, ἐπὶ τὸ
 ὄρθιον ἔχων αὐτὴν ἀναβαίνουσαν. Ὑπώχρος δὲ τὴν
 ὕψην καὶ μάλα λευκός· οὐλος τὰς τρίχας τῆς κεφα-
 λῆς καὶ τοῦ πώγωνος καὶ θαυδῶ· οὐ μὴν καὶ κα-
 θεμίνους ἔχων αὐτάς· ὡφαιμούς· ὡς περ καὶ οὐνο-
 ποὺς προβάλλων τοὺς ὀφθαλμούς· ἀνεπακῶς τὰς
 ὀφρῦς· καὶ βίνα μακρὰν μὲν, εὐ μὴν δὲ καὶ εἰς
 ὄψιν καταλήγουσαν, ἀλλ' ὡσαυτὶ σιμὴν κεκτημένος.
 Ὁ δὲ γὰρ θεοπέσιος Παῦλος· μικρὸς ἦν καὶ συνεσταλ-
 μένος τὸ τοῦ σώματος μέγεθος, καὶ ὡς περ ἀγκύλον
 αὐτὸ κεκτημένος, σμικρὸν καὶ κακυφές· τὴν ὕψιν
 λευκός, καὶ τὸ πρόσωπον προσηρής· φίλδς τὴν
 κεφαλὴν· χαροποι δὲ αὐτῷ ἦσαν οἱ ὀφθαλμοί· κάτω
 δὲ καὶ τὰς ὀφρῦς εἶχε νεουούσας· εὐκαμπῆ καὶ
 βέπουσαν ὅλην τῷ προσώπῳ περιέτρων τὴν βίνα.
 Τὴν ὕψην δασεῖαν καὶ καθεμίνην ἀρκοῦντος
 ἔχων· βαινομένην δὲ ταύτην καὶ τὴν κεφαλὴν ὑπὸ
 πολιαῖς ταῖς θριξίν. Ὁρώμενοι δὲ καὶ ἄμφω οἱ
 Χριστοῦ μαθηταὶ θεοειδεῖς τινες ἦσαν, Πνιθύματός τε
 ἀγίου καὶ θαλάς χάριτος ἐμπλήρ· ὥς καὶ τοῖς ὁρώσι
 πιστοί, καὶ μόνως θείας ὁράσεως ἐνέειναι χάριν
 αὐτοῖς· ὥστε ρομφαίαν τὸν μετὰ πίστεως βίον, καὶ
 πρὸς τὸ βέλτιον ἀγεσθαι. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν κο-
 ρυφαίων Χριστοῦ μαθητῶν ἀοχαί τοιαῦτα.

arios vestros: illic reperietis primum Neronem in
 hanc sectam tum maxime Romæ orientem, Cæsa-
 riano gladio ferocisse. 195 Sed tali dedicatore
 damnationis vestræ etiam gloriamur. Qui enim
 scit illum, intelligere potest, non nisi grande ali-
 quod bonum a Nerone damnatum. Ad hunc modum
 primus iste Dei oppugnator renuntiatus, ad eandem
 apostolorum est actus. Et Paulus quidem Romæ
 capite plexus, Petrus autem crucifixus esse eodem
 tempore traduntur. Rem hanc confirmat Petri et
 Pauli lucusque etiam oblinens eorum quæ inibi
 sunt cæmeteriorum appellatio. Atque hæc qui-
 dem, quem paulo ante allegavimus, Tertullianus.
 Sed non minus et alius scriptor ecclesiasticus.
 Caius nomine, qui Zephyrini Romani episcopi
 tempore vivens, contra Proclum Cataphrygas hæ-
 resis ducem scripsit, de locis ubi sacra taberna-
 cula eorum apostolorum reposita sunt, hæc refert:
 « Ego vero apostolorum tropæa demonstrare
 possum. Si enim in Vaticanum aut Ostiensem
 viam ire velis, apostolorum quæ Ecclesiam hanc
 fundarunt, tropæa invenies. » Quod autem eodem
 tempore ambo martyrium subiere, dandum Diony-
 sius Corinthiorum episcopus ad Romanos scribens,
 ita astruit: Sed et vos per talem doctrinam et
 cohortationem, plantationem Romanæ et Corinthiæ
 Ecclesiæ a Petro et Paulo consitam, conjunxistis.
 Ambo enim et Corinthi apud nos verbum accentes,
 eadem docuerunt: et isthic in Italia apud vos, cum
 eadem simul promulgassent, eodem tempore marty-
 rio sunt perfuncti. Cæterum hæc propterea sunt
 adducta, ut certiore fide res apostolicæ historiæ
 confirmarentur. Non enim ignoro, esse quosdam
 qui dicunt, uno exacto anno, die eodem, martyrio
 Paulum quoque finem vitæ cepisse. Statutam au-
 tem et corporis formam divi apostoli, quantum
 per descriptionem simplicioreni assequi licet, ta-
 lem habuere. Petrus equidem non crassa corporis
 statura fuit, sed meliocri et quæ aliquando esset
 erectior, facie subpallida et alba admodum: ca-
 pilli et capitis et barbæ criski et densi, sed non
 admodum prominentes fuere: oculi quasi sanguinea
 respersi et nigri, supercilia sublata: nasus autem
 longior ille quidem, non tamen in acumen desi-
 nens, sed pressus, sinusque magis. 196 Paulus
 autem corpore erat parvo et contracto, et quasi
 incurvo, atque paululum inflexo, facie candida,
 annosque plures præ se ferente, et capite calvo;
 oculis multa inerat gratia, supercilia deorsum ver-
 sum vergebant; nasus pulchre inflexus, idemque
 longior; barba densior, et salis promissa: eaque
 non minus quam capitis coma, canis etiam res-
 persa erat. Ambo autem Christi discipuli, cum
 inspicerentur, divinum quiddam præ se ferebant,
 Spiritu sancto et divina gratia ita referti, ut qui
 eos viderent fideles, ex aspectu solo arcanam quam-
 dam et latentem contingerent gratiam, morsque et
 vitam una cum fide rite conformarent, et in melius
 converterent.

CAPUT XXXVIII.

Quomodo frater Domini Jacobus certamen pro Christo peregerit.

Sed hæc de primoribus Christi discipulis sint satis, quorum martyriis expositis, cum ad hunc locum pervenerimus, consequens esse videtur, et reliquorum decem vitæ finem in secundo hoc tomo perstringere: non quod eodem tempore beatum felicemque exitum omnes sint consecuti, sed id fieri oportere duximus, ut et compendiosa et dilucida nobis constet historia. Deinde qui eorum conjugium sint complexi, quique sincera Ecclesiæ scripta reliquerint, memoratori, sineinque ita secundo huic sacra Historiæ volumini imposituri: ut scilicet post primum, qui Christi res omnes continet, secundum hunc de duodecim apostolorum ætis absolvamus librum: quamvis longius nobis instituta excreseat historia. Sed enim post Petri et Pauli obitum, Jacobi, qui frater Domini est nominatus, et Ecclesiam Hierosolymitanam primus ab ipso Servatore Christo, seu: (ut quidam volunt) ab ipsis etiam postea apostolis sibi commissam administrandam suscepit, Obliasque (1), hoc est Justus, appellatus est, mortem exponam. 197 Quod enim divus Paulus Judæorum dolum, per festum et provocationem ad Caesarem, effugisset: illi quæ in Paulum structæ non processerant, eas in Jacobum convertunt insidias. Qualem autem is habuerit finem, Hegesippus, qui primæ successionis apostolorum temporibus vixit, in quinto Commentariorum suorum libro ad hunc modum recenset: «Nasci- pit autem Ecclesiam una cum apostolis administrandam frater Domini Jacobus, qui ab omnibus Justus cognominatus est, ab ipso Domini ad nostra usque tempora. Plures equidem hoc nomine fuisse Jacobi: sed iste ex ipsa matris utero sanctus fuit: vinum ei siceram non bibit, neque de animante quorpiam comedit, novacula super caput ejus non ascendit, oleo unctus non est, balneo quoque minime usus. Huic uni in sancta ingredi fas erat: neque vestem laneam ullam, sed lineam tantum gestabat. Solus quandoque in templum ibat, ibique in genua procumbere, et pro remissione peccatorum populi orare compelleretur. Genua quidem ejus cameli instar per callum induruerant, propterea quod semper ea inflecteret, adorans ad Deum. Cum itaque multi etiam ex principibus fidem amplecterentur, tumultus concitatus est a Judæis, scribis et Phariseis: qui eo periculi rem devenisse dicebant, ut populus omnis Jesum pro expectato illo Christo haberet. Quare, ad Jacobum convenientes, inquirunt: Cohortamur te, ut cohibeas populum, qui de Jesu ipso seductus est, Christum eum esse existimans. Dissuade, quesumus, iis qui ad diem Paschæ huc venerē, opinionem et fidem de Jesu. Tibi enim paremus omnes, et cum populo universo testifi- camur te justum esse, neque personarum rationem

A

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΗ'.

Ὅς ὁ τοῦ Κυρίου ἀδελφὸς Ἰακώβος τὸν κατὰ Χριστὸν διεξήλθεν ἀγῶνα.

Ἐμοὶ δὲ ἀρα ἐνταῦθα γενομένου τοῦ λόγου, καὶ τῶν κορυφαίων ἀποστόλων τὸ τέλος διεξελθούσῃ, ἀκούουσαν εἶναι κρίνεται καὶ τῶν λοιπῶν δέκα τὸ τοῦ βίου πέρας τῷ παρόντι μοι δευτέρῳ τῶν τόμων διαδραμαίνῃ· εἰ καὶ μὴ ἐν ἴσῳ χρόνῳ τοῦ μακαρίου τέλους τούτων ἕκαστος εἰλήχεν· ἀλλ' ἐν' εὐσύννοπον εἴῃ τὸ σύγγραμμα, οὕτω εἶναι ἡγήμαι· εἴτα διαλα- βείν, καὶ ὅτοι τοῦτων τὴν συζυγίαν ἡσπάσαντο· ὅσοι τε ἀκραιφνῆ σύγγραμματα τῇ Ἐκκλησίᾳ κα- ταλιπόντες ἀπήσαν, καὶ οὕτω καὶ τὸν δεύτερον τοῦτον τὸν τοῦ ἱερᾶς ἱστορίας διαπερᾶναι, μετὰ τὸν πρῶτον τὰ περὶ Χριστοῦ πάντα διεξίόντα, δεύ- τερον τοῦτον τὰ τῶν δώδεκα μαθητῶν καὶ ἀποστό- λων διαπερᾶνόντα· καὶ καὶ εἰς μέκος τὰ τῆς παρ- ούσης συγγραφῆς προχωρήσῃ μοι, καὶ δὴ μετὰ τὴν Πέτρου καὶ Παύλου τελειώσιν τὴν Ἰακώβου δὲ ἀδελφῆς τοῦ Κυρίου εἰλεγτο· καὶ τὴν Ἱερο- σολύμων Ἐκκλησίαν πρῶτος· παρὰ τοῦ Σωτή- ρος Χριστοῦ ἐγκρατερίστο· ὡς δὲ τινες, καὶ πε- ρὰ τῶν ἀποστόλων αὐτῶν ὑστερον (Ὁβλίς δὲ ἐκαλεῖτο, ὁ ἴσθι δίκαιος) διηγῆσθαι. Παύλου γὰρ τοῦ θεοῦ τὴν τῶν Ἰουδαίων ἐπιβουλὴν διὰ θήσους ἀποδράντος, αἵτε δὴ τὸν Καίσαρα ἐπικα- λεσάμενον, ἐκαίνοι τῆς ἐπιβουλῆς ἢ ἐκείνῳ ἤρουν ἐκπασόντες, ἐπὶ τὸν Ἰάκωβον ἐτίπονται. Ὅσον δὲ αὐτῷ τὸ τέλος, Ἠγήσιππος· ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἀπο- C στόλων διαδοχῇ γενομένος, τῇ πέμπτῃ τῶν Ἱερομη- μάτων αὐτοῦ τοῦτον ἱστορεῖ τὸν τρόπον· «Διαδέχ- ται δὲ τὴν Ἐκκλησίαν μετὰ τῶν ἀποστόλων ὁ ἀδελ- φὸς τοῦ Κυρίου Ἰακώβος, ὁ ὀνομασθεὶς ὑπὸ πάντων δίκαιος· ἀπὸ τῶν τοῦ Κυρίου χρόνων μέχρι καὶ ἡμῶν· ἔπει πολλοὶ Ἰακώβοι ἐκαλούντο. Οὗτος δὲ ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ ἅγιος ἦν· οἶνον καὶ σίκερα οὐκ ἔπιεν, οὐδὲ ἐμψυχον ἔφαγε· θυρὸς ἐπὶ τὴν κε- φαλήν αὐτοῦ οὐκ ἀνέβη, Ἐλαῖον οὐκ ἔλασιψατο, καὶ βαλανεῖον οὐκ ἐχρησάτο. Τούτῳ μόνῳ ἐξῆν εἰς τὰ ἅγια εἰσιέναι. Οὐδὲ γὰρ ἔρεον ἐφόρει, ἀλλὰ συνδύ- ναι· καὶ μόγος εἰσῆρχετο εἰς τὸν ναόν· εὐρίσκειτό τε κείμενος ἐπὶ τοῖς γόνασι, καὶ αἰτούμενος ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἄρεσιν· ὡς ἀπισκηνάμεναι τὰ γόνατα αὐτοῦ δίκην καμήλου, διὰ τὸ ἀεὶ κάμπτεν προσκυνούντα τῷ Θεῷ. Πολλῶν οὖν πιστευόντων καὶ τῶν ἀρχόντων, θόρυβος ἦν τῶν Ἰουδαίων καὶ γραμματέων καὶ φα- ρισαίων λεγόντων ὅτι· κινδυνεύει πᾶς· ὁ λαὸς Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν προσδοκᾷ. Ἐίεγον οὖν συνελθόντες τῷ Ἰακώβῳ· Παρακαλοῦμέν σε, ἐπίσχε· τὸν λαόν, ἔπει ἐπλανήθη εἰς Ἰησοῦν, ὡς αὐτοῦ ὄντος τοῦ Χριστοῦ· παρακαλοῦμέν σε παῖσαι τοὺς ἀλλόθοντας εἰς τὴν ἡμέ- ραν τοῦ Πάσχα περὶ Ἰησοῦ· σοὶ γὰρ πάντες πεθό- μεθα· ἡμεῖς γὰρ μαρτυρούμεν σοὶ καὶ πᾶς ὁ λαός, ὅτι δίκαιος εἶ, καὶ πρόσωπον οὐ λαμβάνεις. Πίσσον οὖν σὺ τὸν ὄχλον περὶ Ἰησοῦ μὴ πλανᾶσθαι· καὶ γὰρ πᾶς ὁ λαός καὶ πάντες πεθόμεθα σοί. Στῆθι οὖν ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ, ἵνα ἀνωθεν ἡς ἐπιφανῆς,

(1) Dictus etiam Oblias, hoc est munimentum populi et iustitia.

καὶ ἡ εὐαγγελιστὴ σου τὰ ῥήματα παντὶ τῷ λαῷ. Διὰ ἃ
 γὰρ τὸ Πάσχα συνεληλύθασιν αἱ πᾶσαι φυλαὶ μετὰ
 τῶν ἰδῶν. Ἔστησαν οὖν οἱ προσηρημένοι γραμμα-
 τεῖς καὶ Φαρισαῖοι τὴν Ἰακώβου ἐπὶ τὸ περὶ ὄριον
 τοῦ ναοῦ· καὶ ἔκραζαν αὐτῷ, καὶ εἶπον· Δίκαιε,
 σὺ πάντες πείθεσθαι ὀφείλομεν· καὶ ἔπει δὲ λαὸς
 πλανᾷται ὀπίσω Ἰησοῦ τοῦ σταυρωθέντος, ἀπάγ-
 γελον ἡμῖν τίς ἡ θύρα τοῦ Ἰησοῦ. Καὶ ἀπεκρίνατο
 φωνῇ μεγάλῃ· Τί με ἀπερωτᾷτε περὶ Ἰησοῦ τοῦ
 υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου; Καὶ αὐτὸς κἀθήσεται ἐν τῷ οὐρανῷ
 ἐκ δεξιῶν τῆς μεγάλης· δυνάμει· καὶ μέλλει ἔρχε-
 σθαι ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ πολλῶν πλη-
 ροφορηθέντων καὶ δοξαζόντων ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ
 Ἰακώβου, καὶ λεγόντων, Ὡσαννὰ τῷ υἱῷ δαβὶδ·
 τίτε κἀνὶ αὐτοὶ γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι πρὸς
 ἀλλήλους εἶλεγον· Κακῶς ἐποιήσαμεν τοιαύτην μαρ-
 τυρίαν παρασχόντες τῷ Ἰησοῦ. Ἄλλ' ἀναβάντες,
 καταβάλωμεν αὐτὸν, ἵνα φοβηθέντες, μὴ πιστεύσω-
 σιν αὐτῷ. Καὶ ἔκραζον λέγοντες· Ὁ δὲ, καὶ ὁ Δίκαιος
 ἐκτανύθη· καὶ ἀναβάντες, κατέβαλλον τὸν Δίκαιον,
 καὶ εἶλεγον ἀλλήλοις, Λιθάσωμεν αὐτόν· καὶ ἤρξαντο
 λιθάσαι. Ἐπὶ δὲ καταβληθεὶς οὐκ ἀπέθανεν, ἀλλὰ
 στραφεὶς εἶπεν τὰ γένητα λέγων· Παρακαλῶ, Κό-
 ρι· θεὸς Πάτερ, ἄφεσ· αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδουσιν· τί
 ποιοῦσιν· οὕτω καταλιθοβολοῦντων αὐτόν, εἰς τῶν
 ἱερῶν τῶν υἱῶν Ῥηχάβ τῶν μαρτυρουμένων ὑπὸ
 Ἱερემίου τοῦ προφήτου, ἔκραξε λέγων· Παύσασθε·
 τί ποιεῖτε; Εὐχεταὶ ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Δίκαιος· Καὶ λα-
 βὼν τις τῶν κναφῶν τὸ ὄβλον ᾧ ἐπέθε· τὰ ἱμάτια,
 ἤνευκε κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ δικαίου· Καὶ οὕτως
 ἐμαρτύρησεν, ἐπεισέδωκε τῆς ἀρχῆς Νέρωνος· καὶ
 ἔθαψαν αὐτὸν ἐπὶ τῷ τόπῳ περὶ τῷ ναῷ· καὶ ἐτι-
 αῦτη ἡ στήλη μένει ἐκεῖ· Μάρτυς οὗτος ἀληθὲς
 Ἰουδαίοις τε καὶ Ἑλλήσι γεγέννηται, ὅτι Ἰησοῦς ὁ
 Χριστὸς ἐστίν. Καὶ αὐτοῦς ἡ πολιτοκρία τοῖς Ἰουδαίοις
 ἀρχὴν ἐλάμβανεν. Οὕτω δὲ τις ἦν θαυμασιός· ὁ Ἰα-
 κώβος· καὶ ἐπὶ δικαιοσύνῃ διαδόχτος, ὥς καὶ τοὺς
 παρ' Ἰουδαίοις ἐμφρονάς ταύτην ἀνομιολογεῖν αἰτίαν
 τῆς πολιτοκρίας αὐτῶν, τὸ κατ' αὐτοῦ ἔργον· ὥς δὲ
 καὶ αὐτοῦς ἰωσήφους ἐγγράφως διαμαρτυρεῖται ὡς
 πη λέγων· Ταῦτα δὲ συμβέβηκεν Ἰουδαίοις κατ'
 ἐκδοκῆσιν Ἰακώβου τοῦ δικαίου· ὃς ἦν ἀδελφὸς Ἰη-
 σοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ· ἐπεὶ δὲ παρ' δικαιοσύνην
 αὐτὸν ὄντα οἱ Ἰουδαῖοι ἀπέκτειναν· καὶ μὴν καὶ
 ἐν τῷ εἰκοντῷ τῆς Ἀρχαιολογίας καὶ τὸν θάνατον
 αὐτοῦ διὰ τοῦτων δηλοῖ· Ἡμέμιν δὲ Καίσαρ Ἀλβί-
 νον εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐπαρχον, Φήστον τὴν τελευταίην
 πυθόμενος· Ὁ δὲ νεώτερος Ἀνανος, ὃν τὴν ἀρχι-
 ρευσίτην εἰσέμεν παρεληφέναι, θρασυς ἦν τὸν ἐρό-
 πον, καὶ τολμητὴς διαφερόντως. Αἰτίαν δὲ τὴν
 Σαδδουκαίων μετῆς, ὡς περ εἰσι περὶ τὰς κρίσεις
 ὡμοὶ παρὰ πάντας τοὺς Ἰουδαίους· Ἀτε δὲ οὖν
 τοιοῦτος ὢν Ἀνανος, νομίσας ἔχειν καιρὸν ἐπιτή-
 δειον, διὰ τὸ τεθνάναι Φήστον, Ἀλβίνον δὲ ἐτι κατὰ
 τὴν ὁδὸν ὑπάρχον, καθίζει συνέδριον κριτῶν· καὶ
 παραγαγὼν εἰς αὐτὸ τὸν ἀδελφὸν Ἰησοῦ τοῦ Χρι-
 στοῦ λεγομένου, Ἰακώβος ὄνομα αὐτοῦ, καὶ τινάς

A habere. Persuade ergo multitudini, ne de Jesu
 erret. Cunctus enim populus et omnes nos tibi
 obtemperamus. Consiste igitur in templi pinnaeulo,
 ut cum ex superiore loco omnibus sis conspicuus,
 tum verba tua ab omni exaudiantur multitudine.
 Propter festum enim Pascha convenerunt tribus
 omnes una cum gentibus. Statuerunt igitur, qui
 dicti sunt Scribae et Pharisei, Jacobum in pinnaeu-
 lum templi, et vociferati sunt dicentes : O Ju-
 ste, tibi omnes obtemperare debemus : et quando-
 quidem populus fide sua de Jesu crucifixo seducius
 errat, annuntia nobis, quod sit Jesu ostium. 198
 Ille vero voce magna respondit : Quid me de Jesu
 Filio hominis interrogatis ? Ipse sedet in caelis, ad
 dextram magnæ virtutis et potestatis, venturusque
 est in nubibus caeli. Ibi, cum multis sis conspicuus
 bitaque fide satisfactum esset, gloriabantur læti
 de Jacobi testimonio, et dicebant, Osanna filio Da-
 vid. Scribae autem ipsi et Pharisei inter se dice-
 bant : Male fecimus, qui tantum Jesu procuravimus
 testimonium. Verum age ascendamus, et deiciamus
 eum, ut populus conterritus non credat ei. Et
 simul exclamarunt dicentes : O, o, et Justus ipse
 per errorem seductus est. Haque pinnaeculum ascen-
 dentes, Justum ipsum posumdederunt, et alius
 ad alium dixit, Obruamus eum lapidibus : et ince-
 perunt eum lapidare. Cum autem dejectus in præ-
 cepta nondum mortuus esset, sed conversus genas
 posuisset, dicens : Obsecro te, Domine Deus Pater,
 remitte ipsis, nesciunt enim quid faciunt : sic,
 inquam, eum lapides in eum obtere pergerunt,
 unus ex sacerdotibus filiis Reobab, de quibus te-
 stificatus est propheta Jeremias, exclamans : Desi-
 stite, inquit, quid facitis ? Justus ipse pro vobis orat.
 Et fallonum quidam, ligno quo vestes complanabat
 arrepto, caput Justo comminuit : atque ille ita
 martyrio est defunctus (1), anno septimo imperii
 Neronis : et sepultus est in loco quodam juxta tem-
 plum, et columella ejus nomine inscripta adhuc
 ibi manet. Verus is testis Judæis simul et Grae-
 cis fuit, Jesum esse Christum. Postea statim Judæo-
 rum oppugnatio, urbisque Hierosolymitanæ obsi-
 dio cepit. Tam mirificus autem justitiae clarus
 fuit Jacobus, ut etiam prudentiores apud Judæos
 viri in piaculum adversus eum perpetratum cau-
 sam Judaici belli ex professo referant. Quemadmo-
 dum id ipse quoque Josephus scriptis suis testa-
 tur, alieubi ita dicens : « Judæis autem hæc accide-
 runt, propter Jacobum Justum, qui frater erat
 Jean, qui dictus fuit Christus, altione divina vin-
 dicandum : quandoquidem illum, cum justissimus
 esset, Judæi interfecerunt. » Sed in vicesimo
 Antiquitatum mortem etiam ejus hisce verbis expo-
 nit : « Caesar Festi morte audita, Albinum in Jude-
 am præfectum misit. Ananus autem junior, quem
 pontificatum iniuste diximus, moribus confidens,
 et audax admodum, ex secta Sadduceorum erat,

(1) Quidam eadem Jacobi in tertium Neronis imperii annum referunt : secundum scilicet, post-
 quam Paulus vincitus Romam est abductus.

199 qui in judiciis supra omnes alios Judæos sævi sunt et crudeles. Talis itaque cum esset Ananus, opportunum idoneumque tempus se, Festo defuncto, cum adhuc Albinus in itinere esset, nactum esse existimans, judicum consilium cogit: et fratre Jesu, qui dicebatur Christus, Jacobo ei nomen erat, quibusdamque aliis in judicium productis, et actione legum prævaricarum instituta, ut lapidarentur effecit. Quicumque autem in urbe æquiores legumque peritiores videbantur esse graviter id tolerare. Et ad imperatorum clam legatos misere oratum, ut ille ad Ananum, ne amplius talia faceret, scriberet: cum quippe nec antea recte fecisse asseverantes. Nonnulli etiam Albino obviam processere, Alexandria iter facienti, eumque docuere, non sicuisse Anano, citra ejus sententiam et voluntatem, consilium judicii faciendi gratia cogere. Albinus porro verbis ejusmodi persuasus, ad Ananum animo commoto scripsit, poenasque se ab eo sumpturum minatus est. Quin et Agrippa rex eam ob causam pontificatum ei, quem tres administraverat menses, ademisse, eumque Jesu Damnai filio (1) dedisse videtur. » Et Jacobi quidem res sic se habuere. Hujus esse creditur prima inter catholicas Epistola, ad omnes ecclesias: ut ipsius quoque Judæ, magnifice cum libertate multa scriptæ: quamvis utriusque vetustiores mentionem nullam faciant.

CAPUT XXXIX.

De Andrea et Bartholomæo sacrosanctis apostolis, quomodo martyrio pro Christo sint cohonestati.

Post hunc et Andreas, coryphæi Petri frater, qui primum Dominum Joannis indicio cognovit, germanumque suum ad eundem adduxit, rite vero, et ut decebat prorsus eum, qui vocatus fuerat primus, usque ad Christi in cælum ascensionem, vestigiis ejus insistent, officio suo functus est. Et collitus in specie ignearum linguarum Spiritus sancti gratia accepta, sorte quoque ei provincia ea obigit, ut ad gentes mitteretur: in Cappadociam scilicet, Galatiam et Bithyniam. Quibus ille peragratis, ad eam quoque accessit quæ Anthropophagorum dicitur, et ad Scytharum solitudines, ad utrumque Pontum Euxinum, 300 orasque septentrionales et australes, ad ipsum quoque Byzantii colum. Ubi ecclesie a se primum institutæ, primum episcopum divum Stachyn præfecit. Deinceps Thraciam, Macedoniam, Thessaliam, et Achaiam peragravit. In quibus provinciis omnibus, longo tempore sermonibus divinis, signisque et prodigiis mirificis Christum glorificans, tandem a proconsule Ægeato in crucem quoque est actus: illo ei crimine objecto, quod conjugem ejus Maximillam, fratremque Stratoclem, impietatem ejus detestari docuisset, et ad Christi fidem adduxisset. Philippus autem et Bartholomæus Syriam et Asiam superiorem sortiti sunt. Atque in eorum locorum civitatibus omnibus, fidei fundamentis jactis, templa construxerunt, sacerdotes

ἐπίτρους, ὡς παρηνουρησάντων κατηγορίαν ποιησάμενος, παρέδωκεν λυσισθημένους. Ὅσοι δ' ἴδόντων ἐπισκιάσονται τῶν κατὰ τὴν πόλιν εἶναι, καὶ τὰ περὶ τοὺς νόμους ἀκριβεῖς, βαρίως ἤνεγκαν ἐπὶ τοῦτο. Καὶ πέμπουσι πρὸς τὴν βασιλεῖα κρύφα, παρακλοῦντας ἐπιστεῖλαι τῷ Ἀνάνῳ μηκέτι τοιαῦτα πράττειν· μηδὲ γὰρ τὸ πρῶτον αὐτὸν ὀρθῶς πεπικηκέναι. Τινὲς δ' αὐτῶν καὶ τὸν Ἀλβίνον ὕπανόχουσι, ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας ὁδοιποροῦντα· καὶ δέδοσκουσιν, ὡς οὐκ ἔβην ἤν Ἀνάνῳ χωρὶς αὐτοῦ γνώμης καθίσει συνίδριον. Ἀλβίνος δὲ πισθεὶς τοῖς λεγομένοις, γράφει μετ' ὀργῆς τῷ Ἀνάνῳ, λέγεσθαι παρ' αὐτοῦ δίκαι· ἀπειλῶν. Ἔοικεν οὖν καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀγρίππας, διὰ τοῦτ' ἀπελόμενος αὐτοῦ τὴν Ιερουσόλην, δρῶντος μῆνας τρεῖς, καὶ Ἰησοῦ τῷ τοῦ δαμναίου αὐτὴν παρασχέιν. » Τοιαῦτα μὲν καὶ τὰ κατὰ τὸν Ἰάκωβον, οὗ ἡ πρώτη τῶν καθολικῶν εἶναι πιστεύεται ἐπιστολῶν, ὡς καὶ ἡ τοῦ Ἰούδα, πάσαις ἐκκλησίαις· λαμπρῶς παρῆρσιάζονται· κτλ καὶ τῶς· ἡ τινες τῶν λίαν ἀρχαίων μυθεῖαν τούτων πεποιήνται.

ΚΕΦΑΛΑ. ΛΘ'.

Περὶ Ἀνδρέου καὶ Bartholomæου τῶν ἱερῶν ἀποστόλων· ὡς τῷ ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίῳ κατεσκήθησαν.

Ἐπὶ δὲ τοῦτο καὶ Ἀνδρέας ὁ τοῦ κοροφαίου Πέτρου κασίγνητος, πρῶτον μὲν παρὰ Ἰωάννου τὸν Κύριον ἐπιγινούς, καὶ τὸν σύγγονον πρῶτος εἰς αὐτὸν ἐλκύσας, κἀλὼς τε καὶ ὡς· χρεὼν γὰρ ἦν τῷ πρωτοκλήτῳ, ἄχρι δὲ καὶ τῆς εἰς οὐρανὸν ἀνόδου Χριστοῦ κατ' ἔχρος πολιτευσάμενος, καὶ τὴν ἀνωθεν ἐν εἰδῇ κυρίων γλωσσῶν χάριν τοῦ Πνεύματος εἰσδεξάμενος, κλήρω καὶ οὗτος· τὴν εἰς τὰ ἔθνη ἐστειλάτο. Καππαδοκίαν μὲν οὖν αὐτῷ καὶ Γαλατίαν καὶ ἡ τῶν Βιθυνῶν διατέλλαντο. Ἐπὶ δὲ γὰρ μὴν καὶ τὴν, ἡ τῶν Ἀνδροποργίων ἐνομήσται, ἡ τε Σκυθῶν ἱερμεῖα, Εὐβαίνος τε πότις, ἐκάτερος· τὰ τε πρὸς Βορρᾶν καὶ Νότον αὐτοῦ κλίματα, τό τε Βόζαντος αἶθρ· ἐπ' ᾧ καὶ πρῶτον ἐπισκοποῦν τὸν θεῖον Στάχυν καταστήσας ἐν Ἐκκλησίᾳ ἣν ἔκειτο πρῶτος οὗτος ἐπέθετο· εἶτα διὰ Θράκης καὶ Μακεδονίας, Θεσσαλίας· τε καὶ Ἀχαΐας· ἰδὼν· ἐπ' οἷς ἅπασι λόγοις θεωρεῖται καὶ σημειοῖς καὶ τέρασι τὸν Χριστὸν δοξάσας οὐκ ἐλαχίστος ἐν χρόνῳ, ὑπὸ τοῦ ἀνθυπάρχοντος Αἰγαίου τῷ σταυρῷ καὶ οὗτος προσήλωται, ἐγκλημά οὐκ ἀπαγορεύοντος, οὐκ ἐπὶ τὴν γαμιντὴν αὐτοῦ Μαξιμίλλαν, καὶ τὸν ἀδελφὸν Στρατοκλέαν, Χριστῷ προσάγαγον, τὴν ἐκείνου βδελυξάμενος· δισσείδειαν. Φίλιππος δὲ καὶ Bartholomæος Συρίαν τε καὶ Ἀσία ἡ ἀνω κατέληποντο. Τὸν ἀρχαγὴ τοιγαροῦν τῆς πίστεως θεμελίον ἐπὶ τὰς ἐκείνων πόλεις· καταπῆξαντες, ναοὺς τε φεκοῦμενον, καὶ ἱερῆς προβάλλοντο. Ὅ γὰρ μὴ Φίλιππος τὰς· τῆς Ἀσίας διώκων

(1) Jesum hunc filium Gamalielis fuisse, dixit supra eodem cap. 4.

πόλεις, καὶ εἰς Ἱερὰ πόλιν τῆς Φρυγίας ἔρχεται, ἃ ἐπιστήμῳ τε οὖσαν, πλοῦτῳ πολλῷ βελούσαν, καὶ οὐκ ἀμοιροῦσαν δόματα· τόσον γὰρ μὴν εἰδῶσι· προστετηκυῖαν, ὥς καὶ ἔχιδναν θηρίον ἰοδδόν τε καὶ ἀκίθατον θαλαμῶν, ἐντίμῳ τε θεραπείῃ τιμῇ οἷα θεῶν, καὶ τισὶ θυσίαις ἐκτρέφειν, καὶ ὑπερφῶς· προσανέχειν αὐτῇ. Ἀλλὰ τοῦ Ἀποστόλου τῷ τόπῳ ἐπιδημήσαντος, συνείπατο δὲ οἱ καὶ ἡ σύγχρονος αὐτῷ Μαριάμνη, παρθενίαν ἐπανηρημένη τὴν διὰ βίου, εὐθὺς τὸ τε κατείδωλον τῆς χώρας ἰσθύνουτο, καὶ τὸ θράσος τῶν ἐπὶ οὐκὶν δαιμόνων ἀσθενεῖς ἦν. Ἡ γὰρ μὴν αἰρημένη θεὸς ἔχιδνα οἰκοδὸν ἀνερρίγνυτο, καὶ ὡς ἀπὸ πυρὸς φλέγοντος ἐξήλαυνετο, αἰσχύνῃ τε οἱ ταύτῃ δὴ προσανέχοντες ἐκάλυπτοντο. Θαυμάτων γὰρ καὶ τεραστίων διὰ κλισίων ἐπιβρόντων διὰ τὰ Φιλίππου καὶ Μαριάμνης, ἐτάτις τῷ πλῆθει ἀνερρίπιζέτο· οἱ μὲν γὰρ τῷ Βαρθολομαίου καὶ Φιλίππου θεῶν προσετίθεντο· ἦν γὰρ καὶ Βαρθολομαῖος ἐξ ὑπογῶς εἰς συναγίαν Φιλίππου παρὰ τοῦ Κυρίου ἀποσταλάς· οἱ δὲ καὶ ἐπὶ τῇ δαιμονιώδει προλήψει προστετηκότες ἦσαν. Οἱ καὶ ἐπιστάσις ποιησάμενοι, εἰσπεσόντες ἀδρόν, Φιλίππον μὲν ἐκείθεν ποδὲν διαρπάσαντες, καθάπερ τι σφάγιον ἐπὶ τινος κίονος κατὰ κεφαλῆς ἀπώρουν· Βαρθολομαῖον δὲ ὄρθιον ἐπὶ ξύλου κατὰ σχῆμα σταυροῦ ἀναρτῶσιν. Οὕτω δ' ἔχοντες σχήματος, τρέπονται μὲν εἰς εὐχὴν· ὑπενώσκει· οἱ δὲ χῶρος τοῦθ' εἰς βάθος μέγιστον συνίζανον· συγκατασπῶντο δὲ οἱ λαοί. Ἐν χρῶ δὲ κινδύνου καὶ ἡ πόλις πᾶσα καθίστατο. Αἰσθόμενοι δὲ οἱ περιεσφέντες ὡς ἐκτιστὶς ἀπώλει· τῆς εἰς τοὺς μύστας Χριστοῦ παροινίας ταῦτά ἐστιν, ἐξάπαντα πάντας τὴν κατὰ Χριστὸν ὑπακίζοντο πίστιν· καὶ οὐ μὲν Βαρθολομαῖος τῶν διαρπῶν ἀπώλετο· δὲ τὸν γενναῖον Φιλίππον ὅστις ἐτηνικαῦτα τῷ μαρτυρίῳ πελειωθέντα τῇ γῇ καταθέμενος, καὶ τὴν πόλιν πᾶσαν φωτίσας καὶ Χριστῷ παραθέμενος, μετὰ χρόνους εἰς ὕστερον καὶ αὐτὸς, ἐν Οὐρβανόκλει τῆς Κόλκων ἐπαρχίας σταυρῷ πάλιν ἀνατίθει, πρὸς τὸν μόνον ποδοῦμενον ἀνατρέπει Χριστίν.

defuncto, sepultura honore praxtilo, et urbe tota

Urbanopoli provincie Cilicie in crucem migravit.

ΚΕΦΑΛ. Ν΄.

Περὶ Θωμᾶ, Ἰακώβου τοῦ Ἀλφαίου, Σίμωνος τοῦ Ζηλωτοῦ, Ἰούδα τοῦ καὶ Ἀσβαίου, καὶ Μαρθίου, τοῦ ἀπὸ τοῦ προδότη καταλεγέντος.

Θωμᾶ δὲ τοῦ καὶ Διδύμου πῶς ἂν παραδράμοιεν τοὺς περιμάνεις διὰ Χριστὸν ἔρωτας· δὲ δὴ καὶ τὸν ἐπ' Αἰθίοπας καὶ Ἰνδοὺς κληρὸν λαγῶν, πρὸς τὴν πορείαν ἀποκναίων ἦν καὶ ἀναδύμενος· τὸ μέλαν καὶ δόμορπον τῆς ὄψεως, πρὸς δὲ καὶ τὸ τοῦ νοῦ ζῶφῶδες καὶ δύσκαλον ἐκτραπόμενος, τὴν πρὸς αὐτοὺς ἄριστον ἀνεβάλετο. Ἐμφανῶς δ' ὁ κάλλει ὤρατο· αὐτῷ παραστάς, ἀνηρέθισε τῆς διακονίας ἀντιποιεσθαι· καὶ γὰρ τάσφαλλ· πρωταγεῖον ἦν· συνεῖναι τε αὐτῷ διὰ βίου καὶ τοῦ δόλου συναίρεσθαι· ἀπέλει τε καὶ τινι τῶν Αἰθίοπων, ὃς ἐμπορικῶς καὶ ἤτταν κέρβους ὁ βίος, τοῦτον διακινεῖσκει. Καὶ οὕτω δὴ

que et episcopus eis praeceperunt. Philippus etiam Asiae urbibus peragratis, Hierapolim Phrygiae pervenit, civitatem opulentam atque celebrem, nominique ipsam suo respondentem. Adeo autem idolis addicta erat, ut etiam viperam, impuram venenosamque seram, sacerario inclusam, tanquam Deum magnifico praecipuoque cultu veneretur, sacrificiisque quibusdam soreret, et tota illi mirifice addicta esset. Sedenim cum eo apostolus pervenisset, una cum sorore sua Mariamne, quae eum, cum dudum vitam per virginitatem sibi exigendam statuisset, comitabatur: statim idolorum cultus in ea regione extinctus, et insolentia incoletium ibi daemoneum est labefacta. Siquidem vipera illa Deus appellata, ex domicilio suo erupit, et quasi ab ardente igne profugit. Illicet, qui illum tanto studio coluerant, pudore affecti sese occultant. Ceterum cum quamplurima a Philippo et Mariamne miracula ederentur, seditio in multitudine exoritur. Partim enim Bartholomaei et Philippi Deo adhaerebant (ex propinquo enim Bartholomaeus Philippo a Domino auxilio missus fuerat), partim vero daemoniace, per anticipationem conceptae praesumptioni intenti permanebant: qui etiam conjuratione et coitione facta, cum impetu prorsus in apostolos irruunt, eisque arreptis, Philippum quidem tanquam victimam quamdam in columna capite suspendunt, Bartholomaeum autem directum in lignum sub crucis forma agunt.

Atque illi talibus affecti suppliciis, ad preces convertuntur. Cedebat autem statim locus, in nullam altitudinem subsidens, simulque multitudo demergebatur, atque ita in summum tota urbs decedit periculum. Ibi, qui reliqui erant, sentientes perniciem et cladem, eam vindictam esse ejus, quae in sacros Christi ministros contumeliose patrata fuerat injuria, confestim omnes fidem Christi suscipiunt: et Bartholomaeus ab eis vinculis solvitur, qui Philippo sancte foriterque tum martyrio illustrata, Christoque dicata, aliquanto post tem-

rursus actus, ad unice desideratum Christum

CAPUT XL.

De Thoma, Jacobo Alphaei, Simone Zelote, Juda, qui et Lebbaeus est dictus, et de Matthia qui in locum proditoris est subrogatus.

Quomodo autem Thomae, qui et Didymus dictus est, vehementissimum in Christum amorem praeferamus? qui Aethiopes et Indos sortitus a profectione es abhorrens, sese subducebat: nigrosque et deformes earum gentium vultus, praetereaque caliginosas atque intractabiles earum mentes aversans, iter ad eos suum differebat. Aperte igitur et clare ei, is qui forma speciosus est, assistit, eumque ad ministerium suum capessendum cohortatur. Et ut certum securumque redderet, cum eo se pervitam omnem futurum, auxiliumque in certaminibus laturum pollicetur. Quia etiam euidam

ex Æthiopibus, quibus ex mercatura lucris inser-
viens est vita, ut vendatur effecit, atque ita ei
adiutur ad Æthiopes facit. Inde in notitiam Smin-
dai, regionis ejus principis, regnum illi celorum
studiosissime parans, pervenit, et miraculis pro-
digis etque maximis Parthos, Medos, Indos, ipsosque
Æthiopes in admirationem adducit. Adhuc, qui-
cunque in extrema Orientis ora, et ad ultimum
Oceanum colunt: insulam quoque quam Tapro-
banem vocant, gentemque Brachmanum predica-
tione verbi illustrat. Templisque ubique maximis,
aliisque pro eo atque decebat rebus omnibus sancite
ordinatis, postremo lanceis latus confossus, ad
eum cujus ipse perirectaverat latus, pervenit.

202 Porro Jacobus etiam Alphæi filius, et ipse
ex duodecim illis unus, juxta ejus qui eum regebat
Spiritus sancti voluntatem et ductum, ab aposto-
lorum corpore sejunctus, Gazæ primum, deinde
Eleutheropoli, et in vicinis ibi eorumdem popu-
lorum civitatibus versans, maxima quæque mira-
cula edit: et cœlestibus Spiritus sancti sermonibus
ex eo pacata quadam et incerni vi ad gentes delatis,
testimonium regni Christi maxima incrementa
capit. Posthæc ad Ægyptios extremamque eorum
regionem perveniens, et Christum Servatorem et
Deum esse annuntiâns, ad urbem tandem egi-
pti Ostracine nomen est, adit. Atque ibi cum satia
longo tempore vixisset, periculisque et certaminibus
plurimis confictatus esset, tandem ad confirman-
dam eorum quos docuerat salutem, cruci ipse
quoque a quibusdam, qui verbo fidei adversa-
bantur, affigitur, ut et in ipso non ita multum
imitatio mortis Magistri sui abesset. Operæ pretium
etiam fuerit, Simonem Cana Galilææ ortum,
qui propter flagrantem in Magistrum suum ar-
dorem, summamque evangelicæ rei per omnia
curam, Zelotes cognominatus est, hic referre.
Accepto enim in cœlis adveniente sancto Spiritu,
Ægyptum, Cyrenem, et Africam, deinde Mauri-
tiam, et Libyam omnem, Evangelium depræ-
dicans percurrit: eandemque doctrinam etiam
ad occidentalem oceanum, insulasque Britannicas
perferit. Permultis vero signorum et prodigiorum
miraculis, divinsque doctrina Christum, ita ut
debuit, celebrando, innumerabilibusque insuper
arumnis et afflictionibus obviam eundo, postremo
et ipse incredibili quadam lætitia mortem per
crucem subiens, ad Magistrum suum transiit. Non
minus et divus Judas, non Isacariotes ille, sed
alter, cui duplex cognomen fuit, Thaddæi scilicet
et Lebbei, filius quidem Josephi, frater autem
Jacobi, qui e pianoculo templi dejectus fuerat,
Judæam primum et Galileam, Samariam et Idu-
meam, deinde Arabiæ civitates, necnon Syriæ et
Mesopotamiæ regiones, sagena Evangelii cepit.
Postremo Edessam pervenit, Abgari civitatem,
ubi antea alter quoque Thaddæus ex septuaginta
illis unus Christum docuerat. **203** Atque cum
ibi, si quid adhuc ex alterius illius ministerio de-

την ἐκ' Αἰθιοπίας εἰσόδον ἐποιεῖτο. Ἐντεῦθεν Ἐμι-
δαίῳ τῷ τῆς χώρας ἀρχόντι καθίσταται γνώριμος,
ἀσπουργῶν ἐκεῖνον ἐν οὐρανοῖς τὰ βασίλεια. Θαύ-
μασι δὲ καὶ τεράτοις ἐξαιτίαις ἔργοις Πάρθους, Μή-
δους τε καὶ Ἰνδοῦς, πρὸς δὲ καὶ Αἰθιοπίας καταπλή-
ξας· ἐπὶ δὲ τοῖς τοῖς τε τὰ ἄκρα τῆς ἡῶας γῆς
Παχον κατοικεῖν, καὶ τὰ ἔσχατα τοῦ Ὠκεανοῦ μέρη·
νῆσόν τε ἦν Ταπροβάνην καλοῦσι, καὶ τὸ τῶν Βραχ-
μάνων ἔθνος αὐτῷ εἰσὼ θέμενος τοῦ κηρύγματος·
νῶς τε μεγίστους ἀπανταχοῦ, καὶ τὰλλα ὅσα δὲ
προσῆκε καταστησάμενος ἱερῶς, ἐν ὑπέριφῳ λόγῳ
διατρηθεὶς τὴν πλευρὰν, πρὸς τὴν οὐ τὴν πλευρὰν
ἐξηλάφησε, μετεχώρησε. Ναὶ μὴν καὶ ὁ τοῦ Ἀλ-
φαίου Ἰάκωβος, εἰς δὲ καὶ οὗτος τῶν δώδεκα, κατὰ
τὴν τοῦ ἀγούτος αὐτὸν βουλὴν τε καὶ ἡγεσίαν τοῦ
ζωοποιοῦ Πνεύματος, μακρὰν τῷ σώματι τῶν ἀπο-
στόλων γενόμενος, ἐν Γάζῃ μὲν πρῶτα, εἰτα ἐν
Ἐλευθερουπόλει, καὶ ταῖς ἐκεῖσε περιόχοις τῶν
ἐμαρτύρων πόλει διατρίψας, περίσσια ἅτα μέγιστα
διεπράξτε. Ῥήμασι δὲ Πνεύματος ἁγίου ὑπερφοῦσι
πρὸς τοὺς ἐξ ἰθὺν ἐπισφύρων λογιῶν ἀμάχῳ, τὸ
μαρτύριον τῆς Χριστοῦ βασιλείας ἀρίστα ἐπέδιδου.
Ἐντεῦθεν τῇ Αἰγύπτῳ προσβαλὼν, καὶ ταῖς ἐσχα-
ταῖς αὐτῆς, τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν Σωτῆρα καὶ Θεὸν
εὐαγγελισάμενος, τὸ τελευτάλον ἐπὶ τῇ Ὀστρακινῇ
λεγομένη πόλει γενόμενος, πολλῶν τῷ χρόνῳ τὰς δια-
τριβὰς· ἐκεῖσε πεποιηχὼς· κινδύνοις τε ἅμα καὶ
ἐθλοῖς ὡς πλείστοις ἐνηθληχῶς, ὑπερὸν εἰς βεβαίω-
σιν τῶν μαθητευθέντων αὐτῷ σωτηρίας, σταυρῷ καὶ
οὗτος· πρὸς τιναν ἀνδιεστημένον τῷ λόγῳ τῆς πί-
στεως· πρὸς τοῦτον, ἵνα κἀν τοῦτῳ μὴ πόρρω εἴη
τῆς τοῦ διδασκάλου μιμήσεως. Ἀξίον δὲ καὶ τὸν
ἀπὸ Κανά τῆς Γαλιλαίας Σίμωνα, ὃς Ζηλωτὴς διὰ
τὸν πρὸς τὸν διδάσκαλον διάπυρον ζῆλον, καὶ τὴν
ἐπὶ πᾶσι τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας ἀκρίβειαν οὕτως
ἀνόμεστο, τοῖς παροῦσιν ἐντάξει. Μὲτὰ γὰρ τὴν
ἐπιπτῶσαν αὐτῷ τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐπιφοίτη-
σιν, Αἰγύπτῳ Κυρήνῃ τε καὶ τῇ Ἀφρικῇ προσβα-
λὼν, Μαυριτανίαν τε καὶ ὅσων τῆς Αἰθιοπίας ἐστὶ, τῷ
εὐαγγελίῳ διδραμάων, καὶ πρὸς ἱσπερίον ὠκεῶν
εἰσβαλὼν, καὶ τὰς Βραταννικὰς νήσους εὐαγγελισά-
μενος· πολλοῖς δὲ σημείοις καὶ θαυμάτοις ἐπιδει-
ξέσι, θεολογία τε καὶ διδασκαλία Χριστὸν ὡς χρεῖον
ἀνυμνήσας· ἀπείροις δὲ τῶν ἐλπίσεων ἐξετασθεὶς,
τέλος καὶ οὗτος, τὸν διὰ σταυροῦ θάνατον ἀληκτῶ
τῷ χαρὰ εὐδοξάμενος, πρὸς τὸν αὐτοῦ διδασκαλον
μετεχώρησεν. Ὁπότις καὶ Ἰούδας ὁ θεῖος· οὐχ ὁ
Ἰσκαριώτης, ἀλλ' ὃς ἡ κλήσις διώνυμος· θαύματος
γὰρ καὶ ἀεθαῖος ἐκείνητο· οὐ πατὴρ μὲν ὁ Ἰωσήφ,
Ἰάκωβος· δὲ κατὰ τοῦ περὶ τοῦ βληθεὶς κασίγνη-
τος ἐτύχωνεν ὄν, ἐν Ἰουδαίᾳ πρῶτον καὶ Γαλιλαίᾳ,
Σαμαρείᾳ τε καὶ Ἰδουμαίᾳ· τῆς Ἀραβίας τε τὰς
πόλεις, πρὸς δὲ τοῖς Συρίας καὶ Μεσοποταμίᾳ·
πᾶσαν τὴν γῆν, τῇ σατήνῃ τοῦ εὐαγγελίου ζωγρή-
σας· Ἐδίση τε, ἡ Αὐγάρου πόλις ἦν, ὑπερὸν ἐπι-
στάς, ὅπου δὲ πρότερον καὶ ὁ ἑταρὸς θαύματος, ὃς
τῶν ἐξομνησθέντων ἦν εἰς, τὰ κατὰ Χριστὸν προσ-
εσλῆστας· καὶ ἐπὶ ἑνὸς ἐκεῖνον κάλλιστα ἐκκληρώσας,
λόγῳ τε θεῷ, καὶ ἐξαιτίαις ἔργοις δοξάσας· Χριστὸν,

εἰρηνικῶς εἴλει πρὸς αὐτὸν διαβαίνει. Ὁ δ' αὖ γε Ματθαῖος, ὁ τὸ ἑλλειμμα τῆς δωδεκάδος ἐπαρμολογῶν, οὗτος δὲ τῇ πρώτῃ Αἰθιοπία προσβαλὼν, καὶ τῇ θηριωδίᾳ καὶ ἀπερχομένῳ τῶν ἀλογίστων ἐκείνων ἰθὺν πλείστα πεπονηκὼς, ὅσα τ' ἐχρῆν λόγους καὶ ἔργους τῷ θεῷ Εὐαγγελίῳ ἐπιδειξάμενος, καὶ τῷ Χριστῷ τὰ πλήθη ὑπαγαγὼν, τῷ λογισμῷ κραταιούμενος, τὸν τοῦ μάρτυρίου στέφανον ἀνεδίχατο. annuntiando præstitisset, et Christo magnam intrepido et forti martyrii coronam suscepit (1).

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

Περὶ τοῦ ἀγίου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου.

Ἐκ δὲ τελωνίου Ματθαῖος παρεληπτai· πυρην δὲ γλώσση οὐκ ἔλαττον τοῖς πρώτοις τῶν ἀποστόλων κληρωσάμενος γέρας τὴν κατ' αὐτὸν ἱστορίαν τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων πρώτος Ἑβραίοις κατάρχεται. Πολλὰς τοιγαροῦν καὶ οὗτος ὁ θεὸς ἀπίστοις περιδοὺς τὸν Χριστὸν εὐαγγελισάμενος, χώραν τε ἐκ χώρας ἀμείβων, καὶ ἴθνη· ἐξ ἰθύνος, ἔλατον ὅπδ τοῦ ἀγοντος· αὐτὸν Πνεύματος καὶ ἐπὶ τὴν τῶν Ἀνθρωποφάγων χώραν ἀπάγεται, ἐν τινὶ πόλει, Μυρμήνη ἦν αὐτῷ ὄνομα· ἐπ' ἣ δὴ καὶ Πλάτων τὸν αὐτοῦ φοιτητὴν ἐπίσκοπον ἀναικῶν, αὐτὸς ἐπὶ τινὶ τῶν ἀγγιθῶρων τῇ πόλει ἀνιών ὀρέων, τὴν τοῦ ἱθύνος σωτηρίαν ἀποκαλυφθῆναι προσήχετο. Οὕτω δ' ἔχοντι τῷ ἀποστόλῳ, ὁ Κύριος Ἰησοῦς ὥραιο τὴν ὄψιν παιδὶ ἀφομοιωθεὶς, καὶ πλησίον στάς, εἰρήνην τε αὐτῷ ἐπιφθέγγεται· ἔπειτα ῥάβδον ἐγχειρίσας, ταύτην, ἔφη, κατιῶν ἐν τῇ πόλει πρὸς τῇ πύλῃ τῆς ἐκκλησίας, ἣν σὺ καὶ Ἀνδρέας ὠκοδομήσατε, καταφύτευσον, καὶ εἰς δένδρον μέγα καὶ ὑψηλὸν εὐθὺς ἐπιδώσει. Ὁ γε μὴ καρπὸς αὐτῷ πολὺς ἔσται σφόδρα, παραλλάττων τε τοῖς πολλοῖς· τῷ μεγέθει, κἂν τῇ γεύσει διαφέρων ὡς πλείστον· πηγὴ δὲ ἀφθόνου καὶ διεύδους ὕδατος, ἐκ τῆς αὐτοῦ ῥίχης καταρύσσουσα προσελύσεται· ἐν ᾧ τῶν Ἀνθρωποφάγων ὄσοι· λούσασθαι γένοιτο, ἣ τε ὅψις πρὸς τὸ εὐκρεπὲς μεταρρυθμισθῇ, αἱ τε καρδίαι τὸ ἀγρίον ἀποδέμναι, πρὸς τὸ εἰρηναῖον μεταχωρήσουσι, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον ἀλλοίωσιν ἔξουσι. Καὶ δὴ κατιόντι, ὁ τῆς πόλεως ἐκείνης βασιλεὺς προσυπήντα, σὺναμα γυναικὶ καὶ τέκνῳ. Φουλδιανὸς δὲ καὶ Φουλδιανὰ καὶ Φουλδιανὸς ἦσαν αὐτοῖς τὰ ὀνόματα, πνεύμασι πονηροῖς ἐξεταζόμενοι· οἷς τὰς χεῖρας εὐθὺς ἐπιθεὶς, ἐξήλαυνε τὸ λυκοῦν. Ἐπὶ τὴν δὲ καὶ τὴν ῥάβδον, καὶ εἰς δένδρον εὐθὺς μετεσκεύαστο. Καὶ ἡ πηγὴ ῥιζώσεν τὸ ὕδωρ προφει, πότιμον καὶ διεύδης ἀναδύσσομα. Ἐπὶ δὲ τὸ πλήθος συνέρρει, τὸ παράδοξον ἐκκλησούμενοι, ἐκείνος ἐπὶ μετώρῳ ἐστὼς, τῇ πατρίῳ ἐκείνων γλώττῃ τοῦ σωτηρίου κατήγγελλε κήρυγμα. Καὶ εὐθὺς ὅλη ψυχὴ τῷ ἐκείθεν ῥέοντι ὕδατι ἐβαπτίζοντο. Καὶ γε τοῦ καρποῦ τοῦ δένδρου μεταλαμβάνοντες, τὴν καλλίστην ὄντως ἀλλοίωσιν ἡλλοιοῦντο. Φουλδιανῶ δὲ μετέμελεν εὐθύς· καὶ τὸ πλήθος μεταρβέον τῷ ἀποστόλῳ ὀρῶν, ζήλῳ περικαίόμενος ἤχθετο· καὶ στρο-

esset, pulcherrime explevisset, Christumque simul et divinis concionibus et operibus admirantibus glorificasset, morie pacifica et quieta ad illum commigravit. Mattheus porro, qui jacturam duodenarii apostolorum numeri sarserat, primam Æthiopiam adiit: atque ibi a seris, infestis, immanibusque gentibus multa pertulit. Cum vero, quæ oportuit, et verbis et factis divino Evangelio hominum multitudinem accumulasset, animo

CAPUT XLI.

De sancto apostolo et evangelista Mattheo.

Mattheus autem, ex publicanis assumptus, ignea lingua non minorem quam primarii apostoli gratiam consecutus, sacrorum Evangeliorum historiam primus Hebraeis scripsit. Is quoque sanctus apostolus, profectionibus multis, ex alia regione atque gente in aliam subinde migrans, Evangelio predicando perfectis, ad postremum Spiritus sancti ductu ad Anthropophagorum terram, in civitatem cui nomen est Myrmenæ, pervenit: in qua Platone, sectatore suo, episcopo declarato, ipse in quendam civitatis proximum collem conscendens, ut sibi gentis ejus solus revelaretur, orat. Hoc ita agenti apostolo, Dominus Jesus formosi pueri specie assistens, eum pacem illi præatur, tum virgam in manus ei dat. Eam, cum descendisset, in urbe ad ecclesiæ, quam ipse et Andreas construxisset, portam plantare jubet, in arborem magnam et excelsam illico evasuram, fructumque plurimum magnitudine simul et sapore aliis longe superiorem laturam: fontem præterea copiosum et pellucidum, cum leni susurro, ex radice ejus erupturum esse pollicetur: in quo quicumque Anthropophagi lavissent, eorum simul et vultus ad formam decentiorem compositum et corda agresti feriate posita, ad placabilitatem et lenitatem conversum, prorsusque eos in melius mutatum iri. Descendenti igitur, civitatis ejus princeps una cum conjuge et filio (Fulvianorum patri et filio, Fulviæ autem matri nomina erant) obvius fit. Malignis autem illi excruciabatur spiritibus. Quibus cum manus statim imposuisset, demones illi turbatores profugerunt. Pangit vero et virgam illam, et confestim ea in arborem excrescit: simulque a radice undam, cum aspectu amoenam, tum potioni commodam, scatentem proferit. Hoc tam insigni miraculo multitudo consternata, cum eo conflueret: ille e superiore loco, patria ejus gentis lingua, salutiferum eis annuntiat Evangelium. Et statim ex intimo animi affectu, in eo ipso fonte, sacro lavantur baptismo: fructuque iidem arboris illius gustato, omnium pulcherrima illa mutatione perfruuntur. Fulvianus vero statim poenitentia ductus, et quod multitudinem ad apostolum confluere videret, emulatione sinistra

(1) Lapidibus pene obtutus, ad postremum securi percussus.

accensus, graviter id ferre, manumque militarem ad eum comprehendendum mittere. Quæ cum re infecta rediret, ipsemet quamplurimis secum ductis, contra apostolum it; atque inter eundem plaga invisibili ictus, visum amittit. Ibi multis precibus apostolo exorato, oculorum quidem vim pristinam recipit, cor autem ejus induratum eorumque permanet. Nulla enim interposita mora, apostolum clavis longis terræ affligi jubet, picique et bitumini ministri ejus multa superaccumulantes sarmenta, materiamque aliam facile ignem corripientem injicientes, ab inferiore parte eam accendunt. Verum ea res præter spem et expectationem in roris evadit refrigerium. Quod ubi multitudo vidit, Matthæi Deo aggregatur. Princeps autem diverso præstigias esse, quæ apostolo accidebant, credens, et ira exardescens, quos ex argento et auro habebat factitios deos (duodecim autem erant) efferi jubet: et eisque circum Matthæi pyram dispositis, ut videlicet eorum ope ignis officium suum faceret, incendere illam præcipit. Ita sarmenta quidem flammam corripiant, incendium autem adversus deos convertitur, eosque comminuit diffuentes. Unde simulacrum tanquam serpentis ardentis prosilit: et a tergo principis prorrepens, cum ingenti sibilo eum persequitur, ita ut non facile illi esset in regiam suam confugere. Quapropter desperatis rebus omnibus, ille denuo ad apostolum convertitur, eumque ut ab impetu consequentis eum serpentis liberetur, obsecrat. Apostolus autem, quod hora jam instaret qua ad desideratum sibi Christum transiret, rebus omnibus postpositis, ignem increpat: **205** atque is repente exstinguitur, et serpens ille evanescit. Principi autem extremis, quæ oportuit, mandatis expositis, omnibusque precatione confirmatis, in pace emitit spiritum, et ad Christum transit. Cujus quidem sacrum corpus in aureo repositum lecto, splendidisque involutum vestibus, palatio Fulvianus infert. Idque aræ ferreæ, plumbo insuper probe communita inclusum, demittere in mare jubet, hoc sic cogitans: Si is, qui illud ab igne conservatum tutatus esset, ab undis quoque ut in ferrea urna positum supernataret, vindicaret, se diis suis omnibus repudiatis, uni quem ille prædicasset Deo, per pietatis cultum servitutum. Cum ergo ita in mare projiceretur, statimque divina id cœlitus gubernante manu in litore rursum exponeretur: populus universus urbe effusus, Platone episcopo præeunte, hymnis laudibusque a Matthæo prædicatum concelebrat Deum. Fulvianus vero, rebus omnibus posthabitis, sacrum suscipit baptismum, et Matthæi sibi nomen arrogat, occulto quodam arcanoque apostoli ductu. Simulque, qui ejus imperio subditi erant, omnes patriam superstitionem rejicientes, divinum completuntur lavacrum. Deinde post annos tres episcopus quoque Plato ad sempiterna conscendit tabernacula. Porro Fulvianus adhuc vivente epi-

τιαν πῖμπων, συλλαβεῖν ἐπειράτο. Ὡς δὲ ἀδυνάτως εἶχον, αὐτὸς οὐκ ἐκείνους περιβαλλόμενος, ἀπεισι καὶ ἀοράτῳ μάλιστα τὰς ὕψεις πεπληρωτο. Πολλὰ δὲ τοῦ ἀποστόλου καταδηθείς, ἴστω μὲν τὰς ὕψεις· τὴν δὲ καρδίαν ἐν πηρὶ ἦν. Καὶ μικρὸν ὅσον καθ' ὅτι μὲν τὸν ἀπὸστολον ἦλοι; μακροῖς κατὰ γῆν· πίση δὲ καὶ ἀσφάλτῃ καὶ πολλὴν ἐπιφορῶσαντες κληματαῖς, καὶ ὕλην ἄλλην· κυρτὴν φλὴν ἐπιβαλόντες, πῦρ κάτωθεν ὑπανήκτον. Τὸ δὲ παρὰ ὅδαν εἰς ὄρεσσον ματισκευάζετο. Ταῦτ' ἰδόντες, τὸ πλῆθος, τῷ Ματθαίου Θεῷ προσετίθεντο. Ὁ δ' αὖ γε κρατῶν, γοητείας εἶναι τὰ τῷ ἀποστειλῶ τελούμενα οἰηθείς, καὶ τῷ θυμῷ περιεργῆς γεγινώς, τοὺς ἐξ ἀργύρου καὶ χρυσοῦ ποικιλιμένους αὐτῷ θεοῦ, δώδεκα δ' ἦσαν, ἐξενεγκεῖν ἐκίλευε, περικύβη, τὰς κατὰ τοῦ Ματθαίου πυρκαϊὰς στήσαντας, τὴν ὕλην ἀνάπτειν, ὡς ἂν γε τῇ αὐτῶν ἀρωγῇ τὰ οικία δράσῃ τὸ πῦρ. Τοῦτων δὲ γενομένων, ἀνῆκτον τὴν ὕλην. Τὸ δὲ πῦρ κατὰ τῶν θεῶν μάλλον ἐχώρει, καὶ τοῦτους ἐλέπτυνε φέοντας. Ὁμοίωμα δ' ἐκείθεν ὡς καιόμενον ἐξέθορε δράκοντος, καὶ τοῦ βασιλέως κατέπιθεν εἶρπε, καὶ συρίττον μέγα ἐδίδωκεν· ὡς μὲν ἐκ τοῦ βλάστου ἐκείνην ἐκείνη: τῶν βασιλείων εἰσὼ χωρεῖν. Ἀπεικὼν οὖν, ἐπὶ τὸν ἀπὸστολον αὐτοῦς ἐγίνετο, καὶ τῆς ὁρμῆς τοῦ καθέρποντος ἦντι δάει βυσθῆναι. Ὁ δ' ἀπὸστολος τῆς ὥρας ἥδη ἐνστάσης πρὸς τὸν ποδοῦμενον διαβαίνειν Χριστὸν, πάντων ἐξῶ γεγόμενος, ἐπέτιμα μὲν τῷ πύρ, καὶ αὐτίκα ἐσθύνοντο καὶ οὐδ' ὁ δράκων εὐθὺς ἀφανὴς ἦν. Τπεικὼν δὲ τῷ ἀρχοντι ὅσα ἐχρῆν, καὶ πάντας εὐχαῖς στηρίξας, ἐν εἰρήνῃ ἀφίει τὸ πνεῦμα, καὶ διέδωκεν πρὸς Χριστόν. Τό γε μὴν ἱερὸν τοῦ ἀποστόλου σῆγνο; ἐπὶ κλίνας χρυσῆς ἐν διαφανέσιν ἐσθῆμασιν ὁ Φουλδιανὸς ἐπιθείς εἰσάγει πρὸς τὰ ἀνάκτορα. Γνωσσοκόρῳ δὲ σιδήρου πεποιημένῳ καὶ μολύβδῳ ἀσφαλίστατος, κατὰ θαλάσσης ἀφέναι προστάσσει, τοῦτ' ἐν νῷ θέμενος, ὡς εἰ δὲ τοῦ πυρὸς ἐκείνου δαίτης ὑπέρτερον, εἴγε δὴ καὶ τοῦ ὕδατος· διακρίσθαι ὑπὸ σιδηρέᾳ τῇ λάβρᾳ κατισχύσει, τῷ ἐκείνου μόνῳ λατρεύσω Θεῷ, παρὰ ψαύον τοὺς ἑμοὺς θέμενος. Ἐπὶ δ' οὕτως ἔχον ἐρρίπτετο, καὶ μετὰ βραχὺ τῆς ἀνωθεν διακυβερνήσεως χειρὸς, τῇ χερσὶ αὐτοῦ ἐκτανύετο, ἡ πόλις πᾶσα χυθεῖσα τοῦ ἀστέος, τοῦ ἐπισκόπου Πλάτωνος ἡγουμένου, τὸν ὑπὸ Μ. τ. θαλοῦ κηρυττόμενον ἀνύμνον Θεόν. Ἀπεικὼν δὲ τοῖς ὅλοις καὶ Φουλδιανὸς, τὸ θεῖον εἰσάγειναι βάπτισμα· καὶ τὴν, Ματθαῖος, διαμεδέσαι κλῆσιν ἐν ἀπορρήτῳ τοῦ ἀποστόλου μυσταγωγίᾳ· καὶ αὐτίκα πάντες οἱ ὑπὸ χεῖρα τὴν πτερφάν δαΐσει· μοῖαν ἀποβαπτίζοντες, τὸ θεῖον λουτρὸν κατησπάζοντο. Τρίτο; ἐξέχει μετὰ τοῦτο ἐνιαυτός, καὶ Πλάτων μὲν ὁ ἐπίσκοπος πρὸς τὰς αἰωνίους μεταχώρει σκηνάς· Φουλδιανὸς δ' ἐν ζῶντος τοῦ ἐπισκόπου ἄλλῃ μὲν τῆς ἀρχῆς παρεχώρει, αὐτὸς δὲ ταπεινώσεως σχῆμα περιβαλλόμενος, τὰ ἱερὰ τε τῶν Χριστιανῶν μυσθεῖς ἔργια, τὴν τοῦ πρεσβυτέρου χειροτονίαν παρὰ τοῦ θεοῦ καταδέχεσθαι Πλάτωνος· οὐ μετὰ τὴν ἐνθῆναι ἀπαλλαγὴν, τοῦ θεοσεβοῦς ἀποστόλου διὰ νυκτερινῆς μυσταγωγίας, ἔκτισ, καὶ τὴν

ἔβλεπεν τῆς ἐπισκοπῆς ἀναδέχεσθαι· γνησίως δὲ τῷ Ἀσκόπῳ, ἡνίκα ἐπὶ τὴν ἐπισκοπὴν ἐβίβηκεν, καὶ πολλοὺς διὰ τῆς πίστεως οἰκισάσας Θεῷ, πρὸς τὴν ἀμείνων ζωὴν μεταβέβηκεν.

Ex hac vita decessum, ab sancto apostolo per nocturnam visionem admonitus atque consecratus, episcopalem quoque assumpsit honorem. Et cum rite sacro ministrasset Evangelio, multosque per fidem lucrificasset Deo, vitam quoque hanc meliore alia commutavit.

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ.

Περὶ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, καὶ τῆς θείας αὐτοῦ μεταστάσεως.

Λοιπὸς τοίνυν ἡμῖν ὁ ἡγαπημένος καὶ ἐπιστήμιος μαθητὴς· οὗ τὰς περιόδους καὶ τὰς ἐν αὐταῖς θεσημίας· καὶ ὑπαρφύεις πράξεις τε καὶ θεολογίας ἀφηγεῖσθαι εἰς λεπτὴν κατιόντας, ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων μαθητῶν καὶ ἀποστόλων, πρὸς τῷ ἀμυγνῶν καὶ τῇ ἀνὰ χεῖρας πραγματείᾳ τε καὶ σχολῇς ὡς πρῶτον τὰ μάλιστα εἶναι νομίζω. Ἰστορεῖται δ' οὖν, ὡς ὁ θεότατος οὗτος εὐαγγελιστὴς μετὰ τὴν εἰς οὐρανὸς ἀνοδὸν Ἰησοῦ συνῆν τῇ μητρὶ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ κατὰ τὴν Σιών οἴκῳ αὐτοῦ ἄχρι τῆς πρὸς Κύριον ἐκδημίας αὐτῆς· ἐπειτα δ' ἐν Ἀσίᾳ γενόμενος, εὐαγγελίζεσθαι τὸν Χριστόν· ἐνθα καὶ τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος· κατηδάφισεν· ἐν δὲ τῷ κατὰ δομητιανὸν διωγμῷ ἐν Πάτμῳ τῇ νήσῳ ὑπερορίᾳ καταδικασθῆναι τῷ τετάρτῳ καὶ δεκάτῳ ἔτει αὐτοῦ τῆς ἀρχῆς. Ἐνθα δὴ καὶ τὸ κατ' αὐτὸν Εὐαγγέλιον ἐρκευσθεὶς τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ὁμήλως ἀνεδρόντισεν· ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν ἱερὰν αὐτοῦ καὶ ἐνθεον Ἀποκάλυψιν. Μετὰ γε μὴν τὴν δομητιανοῦ τελευτὴν εἰς τὴν τῆς Ἀσίας Ἐφεσον ἀνελθὼν, τὰς αὐτοῦ ἐκκλησίας διαίει· καὶ πῇ μὲν νεὼς ἀνίστα, καὶ κλήρους ὄλους ἡρμόζετο, καὶ τῷ θαίῳ τὴν ἱερωσύνην κατήρτις Πνεύματι· ἐν τινὶ δὲ πόλει γενόμενος, καὶ τινα νεανίσκον ἰδὼν, ἀσταίον μὲν τὴν ὕψιν, ὑπόθερμον δὲ τὴν ψυχὴν, τῷ ἐπισκόπῳ ἐμβλέψας, *Τούτου, ἔφη, σοὶ παρακατατίθεμαι σπουδῇ τῇ πάσῃ ἐπὶ μάρτυρι τῷ Χριστῷ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ*. Καὶ ὁ μὲν ἰδέετο, ὑπεσχημένος ὅσα καθήκει μὴ ἐν δευτέρῳ ποιεῖσθαι· Ἰωάννης δὲ εἰς Ἐφεσον ἔκλει. Ὁ δὲ λαβὼν τὸν νεανίσκον, οἶκοι μὲν εἶχε καὶ τρέφων ἰθαλίᾳ· καὶ τῷ φωτὶ προσῆγε τῆς γνώσεως. Χρόνῳ δ' οὖν τῆς ἀκριβοῦς ἐπιμελείας ὕφισιν, ὡς τὸ τέλειον τῆς κατὰ Χριστὸν σφραγίδος ἐπιστήσεως αὐτῷ· τῷ δ' ἀνέστη· οὕτω πρὸ ὥρας ἐπιλημμένῳ προσφθεῖρονται τινες ἡλικίας ἄρτοι καὶ ἀπέρρωγες, ἰθάδες κακῶν καὶ ἀνάγωγοι. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα δι' ἐστίασιν ἀτόπων λιποθυεῖν συνεπάγονται· ἐπειτα καὶ δεύτερον καὶ τρίτον κακὸν συμπτᾶται ἡξίου. Ὡς δὲ χρόνῳ προΐοντι κατ' ὀλίγον τοῖς πονηροῖς προσπιθίσκο, καθά τις ἱκνῶς εὐθενῆς τὸν χαλινὸν ἐνδακῶν, κατὰ βαράθρων ἐφέρετο. Τῆς χρεῖστονος δ' ἐλπίδος διαπεσὼν, καὶ ἐν ἀπογνώσει τοῦ λοιποῦ τὸ σῶζεσθαι θέμενος, λησθηρίον συνεκρέτει. Καὶ αὐτὸς τοῦ πονηροῦ ἐκείνου συλλόγου ἐξῆρχε, χαλεπὸς τις ἐξαπίνης προσβάλλων τοῖς παριοῦσιν, ὡς τῶν ἄλλων διαφέρων μισοφονίᾳ τε καὶ ὀμότητι. Χρόνος ἐν μίτῳ συχρός. Καὶ ἐπὶ πάλιν παρ' ἐν ὁ

CAPUT XLII.

De sancto apostolo et evangelista Joanne, et de divina ejus translatione.

Superest nobis Joannes dilectus ille, quique supra pectus Magistri recubuit, discipulus: cuius profectioes, in eisque miracula divinaque opera edita, mirificosque et arcanos de Deo sermones, sicuti et aliorum discipulorum et apostolorum reas gestas, sigillatim exponere, præterquam quod virium nostrarum non est, ab instituto quod in manibus habemus opere **206** alienum etiam esse arbitror. Sedenim historiarum monumenta produnt, divinissimum hunc Evangelistam, post Jesu in cælum ascensum, cum Matre Dei in ea quam ad Sion fuisse scripsimus, domo sua vixisse, usque ad illius ad Dominum migrationem. Postea autem in Asia Christum per Evangelium promulgasse, ibique templum Dianæ solo æquasse. Cæterum persecutionis sub Domitiano tempore exilio damnatum et in insulam Patmum relegatum decimo quarto imperii illius anno, ubi scilicet Spiritu sancto plenus, Evangelium suum sublimem in modum intonuit, sacramque et divinitus inspiratam Apocalypsim protulit. Qui deinde post Domitiani obitum Ephesum in Asiam reversus, quæ ibi fuere ecclesias rexit, templa constituens, clerum omnem docens, ecclesiarumque sacros ministros instinctu Spiritus sancti ad perfectionem instituens. Et cum aliquando in civitate quadam esset, adolescentemque vultu quidem liberali et honesto, animo tamen et ingenio servido conspexisset, episcopum loci ejus intuitus, *Hunc, inquit, tanquam depositum tibi cura et diligentia summa, sub Christo atque Ecclesia ejus teste, commendo*. Atque ille quidem illum, nihil se in eo excolendo rerum omnium prætermissum pulchritudo, suscepit. Joannes autem Ephesum rediit. Episcopus porro ille adolescentem domi suæ fovebat, et ad cognitionis et doctrinæ lucem ducebat. Procedente autem delnceps tempore, attentiores illam diligentiam et curam remittit, ut qui supremum et perfectum Christi signaculum ei jam impressisset. Ille autem cum ante tempus potestati suæ permissus esset, atque insuper ab æqualibus suis otio corruptis, præfractis, malisque artibus imbutis, et disciplinæ omnis impatientibus corrumperetur, primum propter illi-cita inhiestivaque convivia prædatum ab eis ducitur, ac mox iterum ac tertio ad perpetranda maleficia invitatur. Deinde vero quo longius, eo quoque magis sceleribus atque flagitiis assuefactus.

perinde atque equus robustus irarum mordens in A
barathrum fertur. Et cum jam spe omni meliore
excidisset, salutemque ipse suam complorasset,
latronum prædonumque complectitur vitam, ipse-
que adeo malefactorum manipulo a se collecto tan-
quam dux præest : et alios feritate cædiumque
immanitate longe superans, impetum subinde in
viatores ex improvise facit. Intercedunt anni
aliquot, et apostolus rursus ibi adest. Qui ad
episcopum : *Age, inquit, quod tibi, Christo teste*
advocato, credidi, mihi depositum redde. 207 Ibi
ille obstupescit, pecuniamque a se, quam non ac-
cepisset, per sycophantiam exigi putat. Fidem
certe quidem Joanni dicenti non habere, prorsus
non licebat : neque rursus ad ea credenda, quorum
sibi conscius non esset, induci poterat. Ut autem
adolescentem ille, animamque ejus flagitabat, alie
admodum suspirio ducto illacrymans : Jamdudum,
inquit, ille mortuus est : perditus enim, et modis
omnibus perniciosus homo evasit, et ut caput tibi
malorum ejus indicem, prædo : nam Ecclesia re-
licta, et monte quodam occupato, prædonum ducit
manum. Tum apostolus veste scissa, et capite suo
cum ejulatu et planctu multo pulsato : *Egregium*
sane custodem, inquit, animæ fratris constitui. Sed
equus mihi detur, et dux itineris aliquis adsit.
Confestim itaque ex eo loco ab ecclesia ire pergit :
et cum ad regionem designatam pervenisset, ab ex-
ploratoribus illius comprehenditur, neque sugere
cupiens, neque quidquam deprecans. Quin imo ea
de causa venisse se dicit, seque ad ducem eorum
deduci petit. Ille porro tum ita forte, ut armatus
erat, in via stabat. Ut autem Joannem paulatim ad
se venientem cognovit, quam celerime potest re-
trocedit. Joannes autem senectæ suæ, ferumque
aliarum omnium oblitus, illum consequitur, in-
genti voce clare inclamans : *Quid me fugis, juvenis*
senem, patrem tuum, fili, nudum atque inermem
armatus ? accessit melius : adhuc tibi vitæ spes est
reliqua. Ego pro te Christo rationem reddam : ac
si opus fuerit, ipse pro tua animam meam statim
projiciam. Consiste, meque a Christo missum tibi
crede. Tum ille, his auditis, primum consistit,
oculis in terram demissis : deinde arma deponit,
ac tremore multo correptus acerbissime lamenta-
tur : accedentemque complectitur apostolum, et
lacrymis, quod potuit, noxam deprecatur, geni-
busque flexis dexteram solam sinu cohibuit. Tum
Joannes jurejurando addito, salutem, noxæque
remissionem illi a Salvatore pollicetur : dextram
ejus per poenitentiam jam expiata deosculatur,
eumque in ecclesiam reducit. Ibi frequentibus ora-
tionibus, jejuniisque continuis cum eo vacans,
suavique verborum Sirene tumorem animæ illius
tanquam iecantatione curans, non prius ex eo loco
abiit, quam valentem illum et firmum prorsus
Ecclesiæ restituit. 208 Magnum mediisfidius ille
hoc ecclesiis poenitentiae specimen, pulcherrimum-
que regenerationis exemplum, atque adeo tro-

ἀπόστολος, Ἄγε ὁθι, τῷ ἐπισκοπῇ ἔση, ἥν σοι
παρακαταθήκη ἐπὶ μάρτυρι τῷ Χριστῷ κατε-
πίστευσας, ἀπόδος ἡμῖν. Ὁ δ' ἐξεπλήττετο, χρή-
ματα οἰόμενος ἃ οὐκ ἔλαβε συκοφαντῆσθαι. Ἀπι-
στεῖν μὲν ὄν τῷ Ἰωάννῃ λέγοντι οὐκ ἐντὴν ἄλλῃ
οὐδὲ πιστεῖν πάλιν εἶχεν οἷς οὐ συνέγνωκεν. Ω;
δὲ τὸν νεανίσκον ἔση καὶ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν, βυθίον
τι στενάξας καὶ ἐπιδακρύσας, Πάλα, φησὶν, ἐκεί-
νος τίθησκειν. Ἐξώλης γάρ τις καὶ παμπόνηρος
ἐγένετο ἄνθρωπος· καὶ ἐν' ἑρῷ σοι τὸ κεφάλαιον τῶν
κακῶν, ληστῆς· καὶ τὴν Ἐκκλησίαν λιπὼν ληστρι-
κοῦ τινοῦ ἐξηγγέστα συνδράματο, τὸ ὅρος καταλή-
φως. Καταβρῆσσον δὲ τὴν ἐσθῆτα ὁ ἀπόστολος, οἰ-
μωγῇ τε πολλῇ τὴν κεφαλὴν τυφάς, Πρέπορτα γε
εὐλόγα τῆς τοῦ ἀδελφοῦ ψυχῆς κατέστησα.
B Α.Ι.Ι Ἰσχυρὸς ἤδη παρέστω, καὶ ἡγεμὼν τις γινέ-
σθω μοι τῆς ὁδοῦ. Καὶ εὐθύς αὐτόθεν ἔλαυνε, τὴν
ἐκκλησίαν λιπὼν καὶ φράσας τὸν χώρον, ὅπῃ τῶν
ἐκπληκτῶν ἐκείνου καταλαμβάνεται· μήτε φεύγων,
μήτε μὴν παραιτούμενος, ἀλλ' ἐπὶ τούτῳ φάσκων
ἐκκληθεῖναι· καὶ γ' ἐπὶ τὸν ἀρχόντα φῶν ἄγειν
προὔτρεπτο. Ὁ δὲ τῶς μὲν, ὡς περ ἔλαυνεν ὡκλιόμε-
νος, ἐνδοῖος ἴστατο· ὡς δὲ κατ' ὀλίγον προσίνατο τὸν
Ἰωάννην ἐγίνωσκεν, οἱ τάχους εἶχεν, ἐπισθεν ἤλαυνε.
Καὶ ὅς κατόπιν ὁ Ἰωάννης εἶδεν, ἀνακράτος
τοῦ γήρως καὶ τῶν ἄλλων ἐπιλαθόμενος, μέγα καὶ
διάτορον ἐκδοῶν, Τί με φεύγεις τὸν γέροντα, τὸν
σαυτοῦ κατέρα, τέκνον, τὸν θυμὸν τε καὶ δο-
κλον; Μὴ φόβος ὑπέστω· ἐγὼ σοι ζωῆς ἐλπίς
ἐρεστίω. Ἐγὼ τὸν ὑπὲρ σοῦ λόγον δώσω Χριστῷ·
C εἰ δέοι δὲ, καὶ αὐτὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῆς σῆς προη-
σσομαι τάχιστα. Στήθι καὶ πίστει, ὡς Χριστὸς
με ἀπέστειλεν. Ὁ δὲ τούτων ἀκούσας, πρῶτα μὲν
ἴστη κάτω βλέπων· εἶτα τὰ ὅπλα περιέδωκε καὶ
τρόμῳ πολλῷ συνέχόμενος, πικρῶς ἀνωδύρετο. Προσι-
όντα δὲ περιέβαλε τὸν ἀπόστολον, ὡς γ' ἐνὸν τοῖς
δάκρυσι παραιτούμενος, καὶ γόνυ κλίνων, μόνην
συνείχε τῷ κόλπῳ τὴν δεξιάν. Ὁ δ' ἐπομνύμενος,
κατηγγυῶ τὴν σωτηρίαν, καὶ ὡς ἄρεσις αὐτῇ παρὰ
τοῦ Σωτῆρος ἔστι. Καὶ τὴν γε δεξιάν ἐκείνου ὡς τῇ
μετανοεῖ κακαθαρισμένην καταφιλῶν, ἐπὶ τὴν ἐκκλη-
σίαν ἤγαγεν αὐδὺς. Εὐχῇ τοιγαροῦν θαυσιεὶ καὶ
συνεχεῖ τῇ νηστείᾳ τούτῳ μάλιστα συναιρόμενος,
τῇ τε γλυκερίᾳ τῶν λόγων σειρήνι τὸ οὐδαῖνον τῆς
D ψυχῆς αὐτοῦ καταπῆδων, οὐ πρότερον ἐκείθεν ἔβη,
πρὶν ἢ στερεῶς αὐτὸν ἐπιστήσας τῇ ἐκκλησίᾳ· μέγα
τοῦτο μετανοεῖας διδοὺς ἐκκλησίαις παράδειγμα,
γνώριμά τε κάλλιστον καλιγγενσίας, καὶ τρόπαιον
ἀναστάσεως πρὸ τῆς κοινῆς ὁρώμενον ἀναστάσεως.
Ταῦτα Κλήμης ὁ στρωματεύς ἐν τῷ, Τίς ὁ σωζο-
μενος πλουσιος, συγγράμματι καθιστόρησιν. Ἐγὼ
δ' ἐν ταῦθα γενόμενος, θεῖν οἶμαι καὶ τὸν τῆς ἱερᾶς
μεταστάσεως τρόπον τοῦ θεοῦ ἀποστόλου τούτου
ἐπιστημῆνασθαι. Ὡς γάρ ἤδη τὴν πρὸς θεὸν ἐκδη-
μίαν αὐτοῦ ἀνωθεν προδίδυνω, τὴν τε ἡμέραν καὶ
ῥῶαν, τοὺς ἱερεῖς καὶ λειτουργοὺς τῆς ἐκκλησίας
παραλαβὼν, καὶ ὅσοι πίστει ζῶντες ἦσαν τῶν ἀδελ-
φῶν, ἐξω τῆς Ἐρεσίης πόλεως γίνεσθαι· ἐπὶ τὴν δὲ
τῶν ἀγγιθῶντων γειῶλεον εἰσελθὼν ἐκείνους

ἐκ παραβάλλειν τε καὶ προσεῖχεσθαι, μεθ' ὧν εἰρη-
ται ἀναβῆ, τῇ εὐχῇ οὐτόνοτος γίνεται, καὶ τὰς ἐκ-
κλησίας ἀνετίθει Θεῷ. Σκαλλοὶ δὲ τισὶ καὶ δικέλλαις
ἐκ τὰρος ἀνορύττειν μνημεῖον διεκαλεῖτο· εἴτα
νουθετεῖν ἤρχετο. Θεολογίᾳ τοίνυν καὶ ὑποθήκαις
ἐξαισίαις καταρτίσας τοὺς περιόντας, τῇ τε πίστει
καὶ ἐλπίδι, ἐπιμάλλον δὲ τῇ ἀγάπῃ, εὐάπερ καὶ
ἡγαπημένος, τὰς ἐκείνων καρδίας ἐδράσας, ἀναβίς
τε τῷ Σωτῆρι Λόγῳ, καὶ τὸν ἐν Κυρίῳ ὑστατον
ἀσπαρμόν ἐπιδοὺς, ἐαυτὸν τε τῇ τοῦ σταυροῦ σφρα-
γίδι ἀσφαλισάμενος, πάντων ὁράωντων, εἰσέσι το
μνημεῖον. Ἀνορθέν τε τὴν πλάκα οἱ ἐπιθεῖναι διεκα-
λεῖτο, καὶ κραταίειρον ἀσφαλίσασθαι· εἰς τὴν
ἐξῆς δὲ ἰόντας, ἀοίγειν τε τὸ μνημα καὶ σαφῶς
διορᾶν. Ὁ μὲν οὖν ὡς τοῖς ἐνταφίοις ἦν διεσκευα-
σμένος, κατιῶν γε τὸ δορυγμα καὶ ἀναπαύων, εὐθύς
τὸν ὀρεϊλόμενον ὕπνον δικαιοῖς κεκοίμηται, εἰς βεθὺ
γῆρας ἰλθὼν, ἐξηκοστῷ ὀγδὼρ ἐνιαυτῷ μετὰ τὸ πά-
θος τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Δεῖ γὰρ αὐτῷ, μάλλον δὲ
Χριστῷ, καὶ τῷ σοφῷ πεθεσθαι Χρυσοστόμῳ εἰς
μαρτυρίαν τοῦ τεθνάναι παράγοντι τὸ, *Καὶ οὐκ
εἶπεν αὐτῷ τὸ Ἰησοῦς, οὗτις οὐκ ἀποθνήσκει, ἀλλ'.*
Ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν ὥς ἐρχομαι (τὴν Ἱερου-
σαλήμ ἀπολείπον· παρέμεινε γὰρ ἄχρι τότε καὶ
προσωτέρῳ ἐπὶ τῶν χρόνων Τραϊανοῦ), *εἰ πρὸς σέ;*
Τοῦτο μὲν οὕτως ἐγένετο· Θεοῦ δὲ τις ἀρρήτος δόξα
καθ' ἣν ὦραν αὐτὸς οἶδεν εὐθύς ἐπιλάμψασα, τὸ
φθαρτὸν ἐκείνου σῶμα καὶ γῆρῶν εἰς ἀχρήατον καὶ
φθαρτὸν (ὃ τοῦ θαύματος!) μεταστοιχειώσασα, ἐν
τῷ θεῷ ἀνελάμβανε παραδείσῳ μετὰ τῆς παννυμνί-
του καὶ Θεομητορος, ὡς μητὲρ αὐτοῦ γεγεννημένης
τῇ χάριτι. Ἐρχῆν καὶ γὰρ αὐτὸν ἡρέμα πως τῆς
ἀφθαρσίας καὶ τοῦτον μετεσχηκεῖναι, μητέρα κτη-
σάμενον ἀειπάρεθνόν τε καὶ ἀφθορον, ἡγαπημένον
δὲ ὑπερφῶς τῷ Χριστῷ, καὶ ἀδελφὸν τοῦ τῆς ἀθα-
νασίας ταμεῖου γεγεννημένον. Καὶ τοίνυν εἰς τὴν
ἐξῆς οἱς ἐπιτέτραπτο κατὰ τὸ ἐπιτάγμα ἐπιλθόντας,
τὸ πῶμα περιελόμενοι, ἄλλῳ μὲν οὐδενί, μόνους δὲ
τοῖς ἐνταφίοις σπαργάνοις περιτυγχάνουσι. Καὶ τὰ
μὲν περὶ Ἰωάννου ἐν τούτοις.

(1) De divorum apostolorum Petri, Pauli, Joan-
nis martyriis, Tertull. *De Præscriptionibus hereti-
corum*, « Felix, inquit, Ecclesia, cui totam docri-
nam apostoli cum sanguine suo profuderunt : ubi
Petrus passioni Dominicæ adequatur, ubi Paulus
Joannis exitu coronatur : ubi apostolus Joannes,
posteaquam in oleum igneum demersus, nihilque
ibi passus, in insulam relegatur. » Hieronymus :
« Nonnulli asstruere voluit, Virginem Mariam jam
resuscitatam beatam cum Christo immortalitate in

A pæum resurrectionis atque restitutionis ante com-
munem illam resurrectionem constituit. Quod sic
Clemens ὁ πρεσβύτερος, seu contextior, in commen-
tario eo qui inscriptus est : *Qui dixit saluus fiat*,
ad memoriam posteritatis scriptum reliquit. Verum
enimvero cum ad hunc locum pervenerimus, ne-
cessarium esse duxi, sacram quoque translationem
divi istius apostoli persequi. Cum enim datum
transitionem suam ad Deum, diemque et horam
ejus prævidisset, sacerdotibus ministrisque Eccle-
siae, et præterea quicumque flagranti essent fide
fratribus assumptis, extra Ephesiorum urbem pro-
greditur : et cum eis in vicinum quemdam tumu-
lum, quo frequenter ire precationi operam daturus
solebat, conscendit, ibi vehementius orans, Ec-
clesias Deo commendat : *innox sarculis quibusdam*
et lignis celeriter sepulcrum sibi fodi præcipit :
deinde eos qui tum aderant, arcanis de Deo verbis
et præceptis optimis de fide, spe et potissimum
dilectione (quippe dilectus ipse) erudit. Et corda
eorum confirmans, Servatori Verbo commendat.
Postremoque illis in Domino salvere ei valere
jussis, ubi se crucis signo communisset, in monu-
mentum descendit : operculumque ei imponere,
et id firmiter committere, denique reverti eos pos-
tridie, sepulcrum aperire diligenterque perspi-
cere mandat. Hoc modo cum ille, ut vestibus
sepulcralibus amictus erat, in fossam descendisset,
seque ad obitum composuisset, statim eo qui
justis debetur, sopitur somno : cum quidem ad
multam senectutem post passionem Servatoris
Christi sexagesimo octavo anno pervenisset. Opor-
tet enim nos ipsi, ac potius Christo, et sapienti
credere Chrysostomo, ad testificandam mortem
ejus illud adducendi : *Et non dixit ei Jesus, illum
morituum non esse : sed, Si volo manere donec
veniam* (Hierosolyma videlicet eversurus : vixit
enim ad id usque tempus, atque etiam aliquanto,
ad Traiani scilicet ætatem, longius, *quid ad te?* Et
Joannes quidem ita diem suum obiit : Dei autem
solus novit, hora illucescens, corpus ejus terre-
num (o miraculum ingens!) transmutavit, et in divinum

D coelestibus vestiri. Quod et de beato Joanne Evan-
gelista, ejus ministro, cui virgini a Christo virgo
commissa est, plurimi asseverant, quia in sepulcro
ejus (ut fertur) non nisi manna invenitur, quod et
scaturire cernitur. Verumtamen quid horum verius
censeatur, ambigimus. Melius tamen Deo totum,
cui nihil impossibile est, committimus, quam ali quid
temere definire velimus auctoritate nostra, quod
non probamus.»

CAPUT XLIII.

De sanctis apostolis et evangelistis Marco et Luca, qui ex numero septuaginta discipulorum fuerunt.

Ceterum Marcum quoque et sanctum Lucam, etiamsi inter septuaginta illos numerentur, adjungere tamen istis visum est, quod alter quidem Petri, alter autem Pauli fuerit discipulus: eosque ut evangelistas maximis duobus evangelistis connumerare convenit. Sed enim de Marco, ejusque in Ægypto prædicatione, in hoc ipso libro antea nobis satis est dictum. Is enim Petri sororis filius, imperante Tiberio, Ægypto et Libya Barbariarumque universæ, Christi verbum evangelizans annuntiavit, Evangelium suum dictante atque comprobante Petro scripsit, apud Cyrenæos et Pentapolitanos quam plurima admiranda fecit, ecclesias construxit: clerum et episcopos, atque alia insuper quæ opus erant, rite et ordine constituit. Et tandem Alexandriam est reversus: ubi cum quibusdam fratribus, in loco cui Buceli nomen erat, habitavit, libere Christum deprædicans. Atque tum ibi cultoris idolorum repente impetum in eum faciunt, funibus pedes constringunt, atque ita excedentem in modum per urbem rapiunt. Itaque corpus ejus saxis allisum, admodum consciunditur, et sanguis ex eo abunde profuit. Deinde carceri virum sanctum includunt. Ibi ei apparet Dominus, futuram illi gloriam prænuntians. **210** Denique autem ex carcere extractum, per plateas inhumanissime trahunt. Atque ad hunc modum raptatus, tantum spiritum Deo commendat, corporis ingenibus gratiis, animæ virtutibus mirifice collucentibus atque correspondentibus. Fuit autem is smura et æstis statæ, atque semicanus. Lucas autem Antiochiæ, quæ in Coelesyria est, oriens, arte quidem medicus, sed et pingendi peritissimus, Thebus, quæ urbs septem habuit portas, ad Paulum venit: atque ibi nuntio errori patrio remisso, ad Christum accessit, pro corporum curatore animarum medicus factus. Evangelium is suum Paulo dictante scripsit, atque iidem apostolorum Acta. Cum Paulo autem Romæ cum fuisset, in Greciam est reversus, plurimosque ibi divinæ doctrinæ et cognitionis luce illustravit: et tandem a divini Verbi contemptoribus ex fructifera oleæ arbore suspensus, quod aridi ligni unde crux fieret copia non esset, Deo spiritum commendavit, cum octuaginta, ut dicunt, annos natus esset. Ubi autem corpus ejus inter alia complura monumenta sepultum esset, fidelium oratione est indicatam. Sotabria enim Deus collyria cælitus in monumentum ejus demisit, ad indicium, ut opinor, curæ sanationisque ejus. Unde etiam sepulcrum ejus a fidelibus omnibus est cognitum. Fertur is quoque primus Christi, et quæ cum ita ut Deum decebat genuit, matris, atque item principum apostolorum edigiem pingendi arte adumbrasse: unde in omnem deinde habitabilem orbem tam venerandum et pre-

ΚΕΦΑΛΑ. ΜΓ΄.

Περὶ τῶν ἀγίων ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν Μάρκου τε καὶ Λουκᾶ τῶν ἐκ τῶν ἑβδομηκοντίων.

Ναὶ μὴν καὶ Μάρκον καὶ τὸν θεῖον Λουκᾶν, εἰ καὶ τοῖς ἑβδομηκοντα καθιέρωμνται, τοὺς παροῦσιν ἐντάξαι δεῖν οἶμαι, ὅτι δὴ τὸν μὲν Πέτρω, θάτερον δὲ τὸν Λουκᾶν Παῦλῳ μαθητευθέντας: καὶ ὧς εὐαγγελιστάς, τοῖς δυοῖν μεγίστοις εὐαγγελισταῖς συγκαταλέγειν χρεῖων. Ἀμέλει τοι περὶ μὲν Μάρκου καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν κηρύγματος ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν τῇ παρόντι τόμῳ ἡμῖν ὀρχοῦντος εἰρηται: οὗτος δὲ ἀδελφεοῦς ἦν Πέτρῳ τῷ ἀποστόλῳ. Ἐπὶ δὲ Τιβερίου Καίσαρος: τῇ Αἰγύπτῳ καὶ Αἰθιόῃ, ἐπὶ δὲ καὶ τῇ Βαρβαρικῇ πάσῃ τὸν Χριστοῦ λόγον εὐαγγελισάμενος, καὶ ὑπαγορεύοντας Πέτρου τὸ κατ' αὐτὸν εὐαγγέλιον συγγραφάμενος, ἐν Κυρῆνῃ τε καὶ Πανταπόλει πολλὰ καὶ ἀπειρα ἐργασάμενος, καὶ ἐκκλησίας ἀνοικοδομήσας, κλήρους τε καὶ ἐπισκόπους, καὶ ἄλλα προσηκόντως διενεργήσας, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν πάλιν ἐπάνεισι: ὅπου δὴ τὰς διατριβὰς ποιούμενος ἦν ἐν τοῖς Βουκλίου ὀνομαζομένοις μετὰ τινων ἀδελφῶν, παρήρσι τὸν Χριστὸν κηρύττων. Οἱ τοίνυν τῶν εἰδῶλων θεραπευταὶ αἰφνης αὐτῷ ἐπιθέμενοι, σχοινοῖς τοὺς πόδας διαλαβόντες, ἀκνήστιστον εἶλκον. Πέτραι δὲ ταῖς σαφὲν αὐτοῦ προσπίπτουσαι, ταύτας κατέβαινον, αἵματος καταρρέοντος. Φρουρὰ δὲ περικλείσιντων, ὀπτανέται αὐτῷ Κύριος, τὴν μελλούσαν αὐτῷ δοῖσαν προδιαγράφων. Πάλιν δὲ κατὰ τῆς πλατείας ἐξαγαγόντες, ἀπηνῶς εἶλκον. Οὗτοι δὲ σφοδρόμενος, τὸ πνεῦμα παρατίθει τῷ Θεῷ. Ἀντίλαμπον μένει αὐ τοῦ σώματος χάριτες ταῖς τῆς ψυχῆς ἀρεταῖς: μετῴλξεν δὲ τι καὶ μεσαιπώλιος ἦν. Λουκᾶ: δ' ἐξ Ἀντιοχείας εἶλκε τὸ γένος, ἥτις κατὰ τὴν Κοίλιν καίτοι Συρίαν, τέχνη μὲν ἱατρός, ἀκρως δὲ τὴν ζωγράφου τέχνην ἐξέπιστάμενος. Θῆβαι: δ' ἐν ἑκταπόλει τῇ θεοκρασίῳ περιτυχὼν Παῦλῳ, τὴν πατρίαν πλάνην ἀπάλατον Χριστῷ προσιών: ἀντὶ δὲ σμαράντων τὴν τῶν ψυχῶν ἡλλάξατο θεραπείαν. Καὶ δὴ τὸ κατ' αὐτὸν εὐαγγέλιον συνεγράφητο Παύλου ὑπαγορεύσαντος: ὡσαύτως δὲ καὶ τὰς τῶν ἀποστόλων Πράξεις. Συνδιαγαγὼν δ' ἐν Ῥώμῃ τῷ Παύλῳ, ἀπανήκει τῇ Ἑλλάδι αὐθις. Πολλοὺς δὲ τῷ φωτὶ τῆς θείας γνώσεως ποδηγήσας, ὑπὸ τῶν αἰσιτουντῶν τὸν θεῖον λόγον ἐπὶ καρποφόρου εἰλαῖς ἀναρτήσας, οὗ γὰρ ἦν ὕψλον ξηρὸν ὥστε εἰς σταυρὸν διασκευασθῆναι, τῷ Θεῷ τὴν ψυχὴν παρατίθουσιν, ἐγδοήκοντα ἐτῶν γενόμενος, ὡς φασιν. Ὅπου δὲ τὸ σῶμα αὐτοῦ κατετίθη μετὰ τῶν μνησίων πολλῶν, προσευχῇ τῶν πιστῶν καταμνησῆται: κολλύριον γὰρ ἱατρικὸν ὁ Θεὸς ὅσον ἀνοθεν τοῦ θεοῦ αὐτοῦ μνήματος, εἰς σύμβολον, οἶμαι, τοῖς αὐτοῦ ἱατρείας. Ἐξ οὗ καὶ γινώμετο: ὁ τάρος τοῦ αὐτοῦ πᾶσι καθίστατο. Φατοὶ δὲ αὐτὸν πρῶτιστον τὴν τε Χριστοῦ εἰκόνα καὶ τῇ: αὐτὸν ὁμοεπρεπῶς τεκούσης, ἐπὶ δὲ καὶ τῶν κορυφαίων ἀποστόλων, διὰ ζωγραφικῆς ἱστορησῆσαι τέχνης: κἀνεῦθεν εἰς πάσαν τὴν οἰκουμένην τὸ τοιοῦτον εὐσεβὲς καὶ πάντιμον ἔργον ἐξενεχθῆναι. Τὸ γε μὴν αἰδοῦς ἀπίστης ἄξιον τὸ ἱερὸν αὐτοῦ αε-

φανον Κωνσταντίος, ὁ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου υἱός, δι' Ἀρτεμίου τοῦ μεγίστου μάρτυρος ἐκ Θεῶν μετακομισάμενος, ὡσαύτως δι' καὶ τὸ τοῦ πρωτοκλήτου Ἀνδρίου ἐκ Πατρῶν τῆς Ἀχαΐας, ἐτι δι' καὶ ἐκ τῆς ἐν Ἀσίᾳ Ἐφέσου Τιμοθέου τοῦ ἀποστόλου, ἐν τῇ ἐπινύμῳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ πόλει τῶν ἱερῶν ἀποστόλων σηκῶ σεβασμῶς κατέθετο. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν θείων τοῦ Χριστοῦ φειγμένων ἀρκούντως ἂν ἔχοι. Ἐν μέντοι τῇ τρίτῃ βιβλίῳ καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἐκείνους διαδόχων ἱεροῦμεν, καὶ ὅσοι τούτων ἔγγραφα κατέλιπον ὑπομνήματα. Τέως γε μὴν ἐπὶ τῷ παρόντι τίνες ἦσαν οἱ μαθηταὶ Χριστοῦ ῥηθέν· τίνες δ' αὖ ἐκ τούτων τὴν συζύγιαν ἠσπάσαντο, καὶ ὅσοι τῶν Χριστοῦ διτρίδων κατέλιπον ὑπομνήματα· τίνες τε αὖθις ἐπιστολάς· τίνα τε τῶν συγγραμμάτων, ὡς ἀναντιρρήτα καὶ ἐνδιόθηκα ἡ Ἐκκλησία προσέηκατο· τίνα τε πάλιν ὡς νόθα καὶ πατέγγραπτα ἀπέωσατο.

ΚΕΦΑΛ. ΜΥ.

Τίτες εἰσὶν οἱ δώδεκα Χριστοῦ μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι, καὶ ὅσοι ἐκ τούτων γάμψω ὤμλησαν.

Δώδεκα μὲν οὖν ἦσαν οἱ ἀπόστολοι, ἐβδομήκοντα δὲ μαθηταί· ἄλλοι δ' ἐπὶ τούτοις μυρίοι. Ἐπεὶ δ' ἀγνοεῖν πολλοί, ἔπειτα, τίνες οἱ μαθηταί, ἀναγκαῖον φήσιν καὶ αὐτάς τὰς ἱεράς αὐτῶν κλήσεις τοῖς παρ-
οῦσιν ἐντάξει. Κορυφαῖοι μὲν οὖν τοῦ χοροῦ Πέτρος ἐστὶ· δεύτερος Ἀνδρέας· ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ· τρίτος Ἰάκωβος· ὁ τοῦ Ζεβεδαίου ἐπικληθεὶς· καὶ Ἰωάννης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὁ ἡγαπημένος, παρθένος τε ἄμει καὶ ἐπιστήθιος· πέμπτος Φίλιππος· ἕκτος Βαρθολομαῖος· ὅμως ἑβδομος· εἴτα Ματθαῖος εὐαγγελιστὴς ὁδοὺς· ἕνατος πρὸς τούτοις Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ἀλφαίου υἱός, οὗχ ὁ ἀδελφός· ὁ δέκατος Ἰούδας· ὁ θαδδαῖός τε καὶ λεθαῖος ἦν ἕτερον ὄνομα· ὁς υἱὸς μὲν ἐτύγχανεν ὧν τοῦ μνηστορος Ἰωσήφ, ἀδελφὸς δὲ Ἰακώβου, ὁς ἀδελφός· ἡ ἐπὶ τούτοις· Σίμων ὁ Ζηλωτής· καὶ δωδέκατος ὁ προδότης Ἰούδας· ὁ δὲ τῇ ἀπληστίᾳ τῆς φιλαργυρίας διαρραγάντος, Ματθίας τὸν δωδέκατον ἐκλήρωσεν ὁρισμένον. Οὗτοι μὲν οὖν οἱ ταῖς ἀληθείαις Χριστοῦ μαθηταί. Ὁ μόντοι Παῦλος, τὸ σκεῦος· τῆς ἐκλογῆς, οὔτε τοῖς δώδεκα συγκαταλέχεται, οὔτε μὴν ἐν τοῖς ἐβδομήκοντα· ἀλλ' ἐν πᾶσιν ἐστὶ καὶ πρὸ πάντων καὶ μετὰ πάντων, ὁ ὅπερ οὐρανὸν κληθεὶς, διατε-
ρόντως ὑπὲρ ἅπαντας τῷ θεῷ Εὐαγγελίῳ πεπον-
χίως. Ἐκ μὲν τούτων τὴν συζύγιαν οὗτοι ἠσπάσαντο, ὡς φησὶ Κλήμης ὁ στρωματεύς ἐν τῷ τρίτῳ τῶν λόγων, οὗ· *Στρωματεὺς ἐπιγράφει*· κατὰ γὰρ τῶν ἀθετούντων τοὺς γάμους μάλα φερόμενος, οὕτω κατὰ λέξιν καὶ τάδε διέειπεν· «*Ἡ οὗτοι γ' ἂν καὶ τοὺς ἀποστόλους ἀποδοκίμασσαι· Πέτρος μὲν γὰρ καὶ Φίλιππος ἐκαιοδοκίησαντο· Φίλιππος δὲ καὶ τὰς θυγατέρας ἀνδράσιν ἐξέβηκε. Καὶ ὁ γε Παῦλος οὐκ ἐκνεῖ ἐν τινὶ ἐπιστολῇ τὴν αὐτοῦ συζύγον προσαγο-
ρεῦσαι, ἣν οὐ περιέκομιζε διὰ τὸ τῆς ὑπηρεσίας εὐ-
σταλές.*» Περὶ μόντοι τοῦ θείου Πέτρου καὶ ἐν τῷ ἐβδομῳ στρωματεῖ τὴν μακάριον φησὶ τούτον τὴν οὐτοῦ γυναικα σεβασμένον ἀπαγομένην τὴν ἐπὶ δά-

A tiosum opus est illatum. Reliquias quidem certa ejus, honore quovis dignas, Constantius, Constans, Magni filius, per Artemium, maximum illum martyrem, Thebis, sicuti etiam qui primus ad apostolatam est vocatus, Andree, Patris ex Achaja, et itidem Timothei apostoli ex Asia Epheso, in cognominem patri suo urbem translatis, templo sanctis apostolis sacro intulit. Verum de divinis Christi discipulis haec dicta sufficiant. In tertio enim deinde libro, de reliquis apostolis, eorumque successoribus, et quae quisque eorum reliquerit scripta, historiam texemus. In praesentia illa persequenda veniunt, quinam fuerint Christi apostoli: **211** qui ex iis conjuges fuerint, qui rerum a Christo gestarum monumenta ediderint, qui etiam epistolas: quae item scripta, ut irrefragabilia et testamentaria, Ecclesia receperit: quae etiam ut spuria et adulterina rejecerit.

CAPUT XLIV.

Qui sint duodecim Christi discipuli et apostoli, et qui ex eis matrimonium contraxerint.

Atque equidem duodecim fuerunt apostoli: septuaginta autem discipuli. Et praeter hos, innumera-
biles alii. Quandoquidem vero multi, qui fuerint discipuli, ignorant, faciendum putavi, ut sacra eorum nomina scripto huic insererem. Coryphaeus itaque et princeps chori ejus, est Petrus; secundus, frater ejus Andreas; tertius, Jacobus, qui Zebedaei est dictus; quartus, Joannes frater ejus, dilectus ille, et virgo, qui supra pectus Magistri recubuit; quintus, Philippus; sextus, Bartholomaeus; Thomas, septimus; deinde evangelista Matthaeus, octavus; nonus post hos, Jacobus Alphai filius, non alter ille frater Domini; decimus, Judas, qui item Thaddaeus, atque etiam Lebbaeus est dictus: is filius quidem fuit Josephi sponsi, frater autem Jacobi quem fratrem Dei dixere; undecimus horum, Simon Zelotes; duodecimus, proditor Judas: qui cum inexplibili avaritia cupiditate crepuisset, Matthias duodenarium explevit numerum. Et ii quidem sunt revera Christi discipuli. Paulus vero, electionis vas, neque inter duodecim, neque inter septuaginta recensetur: sed in omnibus is est, et ante omnes, et cum omni-
bus; quippe qui caelitus vocatus sit, et supra omnes praecepit divino Evangelio propagando laboraverit. Ex his conjugium sunt amplexi, ut quidem Clemens contextor, in tertio libro eorum Commentariorum quos *Στρωματεῖς*; inscripsit, tradit: in oppugnatores namque conjugii acris invehens, sic verbis hisce utitur: «*An isti tandem apostolos quoque rejicient? Petrus siquidem et Philippus liberis creandis operam dederunt. Philippus porro filias etiam suas viris in matrimonium locavit. Paulus quoque non veretur in epistola quadam comparem suam salutatione compellare: 212* quam quidem ille propterea secum non circumduxit, ut facilius ei expeditiusque esset Verbi

ministerium. » De divo sane Petro, in septimo quoque eorum quos diximus, libro, « Beatus Petrus, inquit, cum uxorem suam ad mortem abduci videret, simul et ingenti est voluptate affectus, tum quod a Deo vocaretur, tum quod in proprium domicilium reverteretur; et pulchre admodum eam allocutus atque cohortatus est, ac de nomine quoque ita compellavit: *Memineris, o mea, Domini, obsecro.* » Et talis quidem beatorum hominum conjugii fuit status: tam perfecta eorum qui sibi essent charissiminter se, animorum affectio. Sed et Polycrates, ecclesie Ephesium episcopus, ad Victorem, Romanum episcopum, scribens, Philippi, filiarumque ejus, atque Joannis Evangelistae meminit hisce quodammodo verbis: « Etenim in Asia magna professionis nostrae conquiescunt et dormiunt initia, quae restituentur atque resuscitantur die extremo adventus Christi, in quo cum gloria e caelo veniet, et sanctos omnes resuscabit. Philippus videlicet, ex duodecim apostolis unus, qui Hierapoli dormit: et duae item filiae ejus, quae virgines consueverant. Et alia praeterea filia ejus, quae in Spiritu sancto vitae cursum pergit, Ephesi quiescit; itidemque Joannes qui supra pectus Domini recubuit; quique quod sacrorum antistes esset, insigne episcopale gestavit, testis et doctor egregius, Ephesi obdormivit. » Quin et Caius, cujus paulo ante meminimus, his similia ad Proclum quemdam ita scribit: « Post hunc prophetasse quatuor, Philippi filiae, Hierapoli in Asia fuere: ubi earum patrisque etiam est sepulchrum. » Mentionem itidem in Actis apostolicis divus Lucas facit alterius Philippi, non apostoli, filiarum, ut prophetici illae spiritus gratia fuerint condecoratae, cum Caesarea Palaestinae adhuc cum patre suo essent, in haec verba scribens: *Venimus Caesaream, et ingressi in domum Philippi evangelistae, unius ex septem, apud eum mansimus: ei erant filiae quatuor prophetantes.* » Multis autem, eisque magnis apud nos viris, non videtur Paulus conjugem habuisse: idque ex verbis ejus, quibus virginitatem et coelibatum commendat, colligit, cum dicit: *Pervellam equidem omnes esse, ut ego sum.* » *Illud vero, Salve mihi et tu compar* » non mulieri, sed viro cuiuspiam, ita forsasse nominato, dictum putant.

213 CAPUT XLV.

Qui ex apostolis testamentarios sive canonicos reliquerint libros: et de sacrosanctis quatuor Evangelis, ex quibus cunctis sint scripta, atque de eorum ordine. Item de apostolorum Actis, catholicisque et aliis sanctorum apostolorum Epistolis.

Hucusque de duodecim apostolorum nominibus, et qui inter eos mariti fuere, diximus. De iis vero qui scripta post se reliquerunt, quae legitima et testamentaria habentur, et de sacris quatuor Evangelis, ac divinis apostolorum Actis, tum autem de Epistolis catholicis, simul et aliis, insuper et de ordine earum, atque etiam quae Ecclesia ut

vaton, ηθεῖναι μὲν τῆς κλήσεως· χάριν καὶ τῆς ἐκ οἴκον ἀνακομιδῆς· ἐπιφωνήσαι δ' εἰς μάλα προεπιτικῶς καὶ παρακλητικῶς ἐξ ὀνόματος προσειπόντα· *Μεμνησο, ὦ αὕτη, τοῦ Κυρίου.* Τοιοῦτος ἦν ὁ τῶν μακαρίων γάμος, καὶ ἡ τῶν φιλάτων τέλει διαδοσις. Ἀλλὰ καὶ Πολυκράτης, τῆς ἐν Ἐφέσῳ δι' πατρικίας ἐπίσκοπος, ἦν, Οὐίκτωρι γράφων τῷ Ῥωμαίων ἐπισκόπῳ, τοῦ τε Φιλίππου μέμνηται, καὶ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ, καὶ Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, ὡς πῶς λέγων· « Καὶ γὰρ κατὰ τὴν Ἀσίαν μεγάλα στοιχεῖα κεκοίμῃται, ἅτινα ἀναστήσεται τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾗ ἔρχεται μετὰ δόξης ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἀναστήσει πάντας τοὺς ἁγίους· Φίλιππον τῶν δώδεκα ἀποστόλων ἓνα, ὃς κεκοίμῃται ἐν Ἱερραπόλει, καὶ δύο θυγατέρες αὐτοῦ γενηρακυῖαι παρθέναι. Καὶ ἡ ἑτέρα αὐτοῦ θυγάτηρ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι πολιτευσάμενη, ἐν Ἐφέσῳ ἀναπαύεται. Ἐτι δὲ καὶ Ἰωάννης ὁ ἐπὶ τὸ στήθος τοῦ Κυρίου ἀναπεσὼν, ὃς ἐγενήθη ἱερεὺς τὸ πάλαιον παφορικῶς, καὶ μάρτυς, καὶ διδάσκαλος, οὗτος ἐν Ἐφέσῳ κεκοίμῃται. » Ἀλλὰ καὶ Γάιος οὐ μικρῶ πρόθεον μὲναι ἐποικήσασθα, συνῶδά τοι· εἰρημένους πρὸς τινὰ Πρέκλον οὕτω φησί· « Μετὰ τούτων προφήτιδες τέσσαρες αἱ Φιλίππου γεγενῆνται ἐν Ἱερραπόλει τῇ κατὰ τὴν Ἀσίαν. Ὁ τάφος αὐτῶν ἐστὶν ἐκεῖ καὶ τοῦ πατρὸς αὐτῶν. » Μνημονεύει μέντοι καὶ ὁ θεός· Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσι καὶ τοῦ ἐτέρου Φιλίππου, οὗ τοῦ ἀποστόλου, τῶν θυγατέρων, ὡς καλεῖναι προφητικῶς χάριματος ἡγιώθησαν, ἐν Καίσαρειᾳ τῷ τότε τῆς Παλαιστίνης ἅμα τῷ πατρὶ διατρίβουσαι, κατὰ λέξιν οὕτω φάσκων· *Ἠλθομεν εἰς Καίσαρειαν, καὶ εἰσελθόντες εἰς τὸν οἶκον Φιλίππου τοῦ εὐαγγελιστοῦ ὄντος ἐκ τῶν ἐπτά, ἐμεινήμεν παρ' αὐτοῦ. Τοῦτοι δὲ ἦσαν παρθέναι θυγατέρες προφητεύουσαι.* Ταῖς πολλοῖς δὲ καὶ ἐκκλησίαις τῶν καθ' ἡμᾶς οὐ δοκεῖ Παῦλον ὁμιλεῖν γάμῳ, εἴ τι τεικμηρίωσασθαι τοῖς ἐκείνων ῥήμασιν ἔξιστιν, ἐν οἷς περὶ παρθενίας φιλοσοφεῖ, *Ἥθελον, λέγω, εἶναι πάντας ὡς καὶ ἐγώ. Τί δὲ, Καί, ἐμοὶ καὶ σὺ, σύζυγε, οὗ τῇ γυναίκῃ, ἀλλ' ἀνδρὶ τινι οὕτω πως καλούμενός τῃς γράφει.*

D

ΚΕΦΑΛ. ΜΕ'

Τίνας τῶν ἀποστόλων ἐνδιόθηκα βιβλία κατέλιπον· καὶ περὶ τῶν ἱερῶν καὶ ἁγίων τεσσάρων Εὐαγγελίων, ἐκ τοῖς αἰτίαις ἐγγραψέσθαι, καὶ περὶ τῆς αὐτῶν τάξεως, εἰς ὃς καὶ περὶ τῶν Πράξεων, καὶ τῶν καθολικῶν καὶ ἐκείνων ἑκαστοῦ τῶν ἁγίων ἀποστόλων.

Αἱ μὲν οὖν τῶν δώδεκα ἀποστόλων κλήσεις, καὶ ὅσοι ἐν συζυγίαις, οὗτοι· ὅσοι γε μὴν συγγραμματα καταλειποῖτες εἰσιν, ἃ καὶ ὡς ἐνδιόθηκα καταλεγεσθαι, εἰ δὲ καὶ περὶ τῶν ἱερῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων, τῶν τε θείων Πράξεων ἀποστολικῶν, καὶ τῶν ἑπιστολῶν τῶν τε καθολικῶν καὶ τῶν ἁγίων, καὶ τῆς αὐτῶν τάξεως, ἐξῆς ἀν εἴη ἐπὶ τοῦτον, ὅσα τε νόθα καὶ τῇ

²² Act. xxi, 8. ²³ I Cor. vii, 7. ²⁴ Philpp. iv, 5.

Ἐκκλησίᾳ ἀπέδωκεν. Καὶ πρῶτον περὶ τῶν θεῶν Α
μοι Εὐαγγελίων λατορησάντων. Ὑπομνήματα μὲν οὖν
τῶν τοῦ Κυρίου διητριβῶν διὰ μόνους τῶν δωδεκά
ἱμεν συγγραφεμένων· Ματθαῖον καὶ Ἰωάννην καὶ
ἐκ τῶν ὁ δύο ἑτέρους, Μάρκον καὶ Λουκᾶν. Καὶ πάν
τας δὲ δι' ἀνάγκης κατέχει λόγος ἐπὶ τὸ γράφειν
ἰλθεῖν. Αὐτίκα γὰρ πρῶτος Ματθαῖος· ὁ ἐκ τελωνίου,
Ἑβραίοις τὸν σωτήριον λόγον κηρύξας, ἐπεὶ περ
ἀπαίρειν ἐπ' ἑτέρα τῶν ἰθύνων διὰ σπουδῆς εἶχε, πα
τερὶον γλώττην τὸ κατ' αὐτὸν Εὐαγγέλιον μετὰ ἱε'
ἐτη τῆς Χριστοῦ ἀναλήψεως καταλειοπῶς, τὸ λει
πον τῆς αὐτοῦ παρουσίας διὰ τῆς γραφῆς ἀπεπλη
ρου. Χρόνῳ δὲ πολλῷ ὕστερον Μάρκου τε καὶ Λουκᾶ
ὕπὸ Πέτρου τὴν κατ' αὐτοὺς τῶν Εὐαγγελίων ἐκδοσιν
ποιήσαντων, Ἰωάννην πρότερον ἀγράφῃ· χρόμενον
τῷ κηρύγματι, μετὰ λ' καὶ ε' ἐτη τῆς εἰς οὐρανὸν Β
ἀνόδου Χριστοῦ, ὕστατον πάντων λόγος καὶ αὐτὸν ἐπὶ
τὸ γράφειν ἰλθεῖν, ταύτην αἰτίαν προβεβλημένον·
τῶν τριῶν εὐαγγελιστῶν τὰ συγγράμματα, πᾶσιν ἤδη
ἐκδοσόμενα, ἐπὶ καὶ εἰς χεῖρας ταῦτα ἦκον τῷ Ἰω
άννῃ, ἀποδοχῇ μὲν αὐτὰ πολλῆς ἀξίως, καὶ ἀλη
θειαν αὐτοῖς ἐπιμαρτυρήσαι· ἐνδεῖν γὰρ μὴν ἔρασκον
ἅτε διὰ τὰς γραφαὶς λειπόντων τινῶν, ὅσα γὰρ τῷ
Σωτῆρι ἐν τοῖς πρώτοις τοῦ κηρύγματος πέπρακται.
Καὶ γὰρ καὶ οἱ τρεῖς μόνα τὰ μετὰ τὴν κάθειρξιν
ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ τοῦ Ἰωάννου ἐπ' ἐνὶ ἐταί τῷ Σω
τῆρι πεπραγμένα συγγράμματα· καὶ γ' ἐν ταῖς κατ
αρχαῖς τῶν βιβλίων τούτ' ἐπισημαίνονται. Ὁ μὲν
γὰρ Ματθαῖος εὐθὺς μετὰ τὴν τεσσαρακονθήμερον
νηστείαν καὶ τὸν ἐπὶ ταύτῃ πειρασμὸν τοῦ χρόνου
τῆς ἰδίας· ἀγραφῆς ἀρχεται. Ἀκούσας γὰρ, φησὶν,
ὁ Ἰησοῦς δεῖ Ἰωάννην παραδοθῆναι, ἀνεχώρησεν
ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Τὰ δ' αὐτὰ
καὶ Μάρκος, Μετὰ δὲ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην,
λέγων, ἦλθεν Ἰησοῦς εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Παρ
κλησίαις δὲ καὶ Λουκᾶ· πρὶν ἢ τῶν κατὰ Χριστὸν
ἄρξασθαι πράξεων, τὰ περὶ Ἰωάννου καὶ Ἡρώδου
διεξιλθὼν, καὶ ὡς κατέκλεισε τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ
φυλακῇ, ἐπειτα τὰς τοῦ Χριστοῦ πράξεις ἐκτίθεισι.
Κάνεισθαι τὸν ἀπόστολον Ἰωάννην παρακληθέντα,
τὸν πρὸς τῆς κάθειρξεως Ἰωάννου χρόνον, καὶ τὰ ἐν
αὐτῷ τῷ Σωτῆρι διαπεπραγμένα τῷ κατ' αὐτὸν
Εὐαγγελίῳ συντάξασθαι· καὶ τοῦτο διαφόρως ἐπιση
μῆνασθαι, ποτὲ μὲν λέγοντα, Ταύτην ἀρχὴν ἐποίησε
τῶν παραδόσεων ὁ Ἰησοῦς· ἄλλοτε δὲ, μεταξὺ
τῶν Ἰησοῦ πράξεων μνήμην τοῦ Βαπτιστοῦ ποιοῦ
μενον, πολλὰ περὶ αὐτῶν διεξέρχονται· ὡς, Ἔτι
τούτου Βαπτίζοντος ἐν Αἰνῶν τῇ πόλει ἐγγὺς τοῦ
Σαλῆμ· ὅς δ' ἐπιφέρει καὶ τὸ, Οὐκ ᾔδω γὰρ ἦν
Ἰωάννης βεβλημένος εἰς φυλακὴν, τοῦτ' ἀριθ
μῶς περιστείνη. Εὐδελον οὖν, ὡς ὁ μὲν Ἰωάννης
τὰ πρὸ τῆς κάθειρξεως αὐτοῦ τῇ αὐτοῦ γραφῇ
παροδῶσιν, οἱ δὲ λοιποὶ τρεῖς τὰ μετὰ τὴν κάθειρ
ξιν. Κάνεισθαι τοῖς γὰρ ἀκριβῶς ἐπιστατοῦσιν οὐδὲ
διαφωνεῖν ἂν οἱ εὐαγγελισταὶ ὀφείλουν, εἰ γὰρ ὁ μὲν
τὰ πρῶτα τοῦ Χριστοῦ περιέλαβε, καὶ ὅσα γὰρ

notha et illegitima repudiaverit, reliquum est ut
scribamus. Ac primum quidem de divinis Evange
liis est dicendum. Haque de rebus Servatoris et
Domini nostri duos ex duodecim apostolis tan
tum historiam scripsisse scimus, Mattheum et
Joannem, et ex septuaginta illis itidem duos, Mar
cum et Lucam. Omnes autem isti necessitate qua
dam ad scribendum adducti esse videntur. Statim
enim primus Mattheus publicanus, Hebraeis salu
tifero Verbo praedicato, quandoquidem alio ad
gentes ire maturabat, sermone patrio Evangelium
suum, elapsis quindecim post Christi ascensionem
annis, scripsit: atque id eis relinquens, absentiam
suam profectus scripto praesenti compensavit.
Longo deinde intercedente tempore, Mareus et
Lucas Evangelia sua, jussu Petri et Pauli, compo
suerunt. Joannes autem (1), qui prius sine scripto
verbum deprædicasset, post triginta sex a Christi
ascensione annos, postremus omnium creditur ad
scribendum descendisse, tali ei præbita causa et
occasione. Trium priorum evangelistarum libri
passim jam publicati erant. Qui cum in Joannis
quoque manus pervenissent, recipiendos eos esse
censuit, fidem illis veritatis attestatus: desiderari
tamen in eis quædam dixit, quæ Servator initio
praedicationis gessisset. Etenim tres illi res tan
tammodo Christi unius anni, a vinculis Joannis
exorsi, prosequuntur: id quod in principiis scrip
torum suorum indicant. Siquidem Mattheus post
C expositum quadragesimale jejuniū, et quæ ill
consecuta est tentationem, ab eo tempore scri
ptum suum textit. **214** Audiens enim, inquit, Jesus,
quod Joannes traditus esset, reversus est ex Iudæa
in Galilæam. Consimiliter et Marcus scripsit:
Postquam autem traditus esset Joannes, venit Jesus
in Galilæam. Itidem porro et Lucas, priusquam
res Christi narrare incipit, de Joanne et Herode,
quomodo is illum in carcerem conjecerit, comme
morat, ac deinceps Christi acta exponit. Proinde
apostolus Joannes, rogatus, tempus quod Joannis
vincula præcessit, et res in eo a Servatore actas,
in Evangelium suum retulit. Atque id ipse diser
te et varie ostendit, aliquando quidem dicens: Hoc
initium miraculorum suorum fecit Jesus. Nonnun
D quam autem inter medias Jesu res, Baptistæ tan
tum faciens mentionem, pluribusque eas perse
quens, ut ibi: Cum ille adhuc baptizaret in Ænon
civitate prope Salim: et alibi item, cum illud in
fert: Nondum enim Joannes conjectus erat in car
cerem, hoc aperte confirmat. Satis igitur constat,
Joannem quidem res Christi ante Baptistæ vincula
ut plurimum prosecutum esse: reliquos autem
tres, quæ post id tempus ab eo sunt actæ, scri
psisse. Quapropter quibus ista accurata ratione
observabuntur, minime dissidere inter se evange
listæ videbuntur: si hic quidem priores Christi

(1) Epiphanius contra Ebionitas scripsit, Evan
gelium Joannis etiam ex Græco in Hebræum sermo

nem translatum in gazophylaciis Judæorum asser
vatum esse apud Tiberiadem.

res, quas illi praeferant, complectitur, illi autem A
posteriores commemorant. Ostendit id satis, quod
Joannes quidem Servatoris genealogiam carnalem
praeteriit, a Matthaeo et Luca antehac expressam.
Theologiam autem et divinam generationem ejus,
tanquam illa longe praestantior, et sibi a Spi-
ritu sancto reservatam, ab initio Evangelii sui
explicat. Fortasse autem et alias quasdam causas
asserre quis possit, quare Joannes Evangelium
suum scribendi consilium ceperit. Quod enim illi
praeceptum illud resuscitati Lazari miraculum
maximum futurae resurrectionis specimen omise-
runt, neque veram illam theologiam principioque
carentem generationem, tum autem neque supre-
ma morituri Salvatoris mandata, testamenti instar
obtinencia attigerunt, satis causae habuisse vide-
tur, cur ad illa tria Evangelium suum adderet.
Marcus autem, quia adductus causa suum quoque
scripserit, paulo ante in quindecimo libri hujus
capite retulimus. Cum **215** enim Petrus adver-
sus Simonem fortiter rem gereret, vastitatis il-
lius obviam iret, ac simul occidentali orae lucem
inferret, tantum concionum suarum in animos au-
ditorum immisit desiderium, ut viva voce con-
tenti esse non possent. Quamobrem illi Marcum,
qui tum apostolum comitabatur, rogarunt, ut con-
ciones a Petro habitas, in monumentum scriptis
relatas, ipsis relinqueret. Delectatus est apostolus
tam propenso illorum desiderio, et Marco Evange-
lium dictavit, atque ut id in ecclesiis deinceps
legeretur sanxit. Talem causam Evangelii secun-
dum Marcum recenset Clemens in sexto *Disposi-*
tionum libro; atque itidem Hierapolitanus episco-
pus Papias. Sanctus porro Lucas initio statim
cripti sui consilium, quo ad scribendum pervene-
rit, exponit. Dicit enim, plures quidem, de quibus
ipse certo edoctus esset rebus, temere scribere
ausos fuisse: se autem dubiis ancipitibusque libris
rejectis, et sermonum veritatis certitudine per-
cepta, quippe qui cum Paulo et ceteris apostolis
vixerit, illorumque hisce de rebus colloquiis, con-
victa, et familiari consuetudine sit adjutus, neces-
sario ad conscribendum Evangelium adductum
esse. Haec germana sunt et nativa apostolorum
Evangelia, jam inde ab initio promulgata, et quae
indubitatae certaeque fidei in Ecclesia habentur.
Idem vero Lucas et Actorum apostolicorum com-
positum librum, Pauli (ut aiunt) jussu. Atque equi-
dem duo ex duodecim, et duo item ex septuaginta
discipulis et apostolis, quatuor Evangeliorum
scripturam absolverunt. Porro divus Jacobus, fra-
ter Domini, duodecim tribus unam catholicam
conscripsit epistolam: duas itidem Petrus, et tres
divinus Joannes: unam autem Judas, Jacobi, for-
tasse autem et Domini dicendus frater: quas nu-
mero septem universas, ut germanas atque nati-
vas, dudum Ecclesia recepit, et in numerum Novi
Testamenti vernaculorum librorum quam maxime
retulit: sicuti etiam quatuordecim divi Pauli

ἐκείνοι παρέλιπον· οἱ δ' αὖ γὰρ τὰ ἐπὶ τέλει τοῦτο
γεγόμενα διεξῆλθον. Δείκνυται δὲ, οἷς ὁ μὲν Ἰωάν-
νης· τὴν μὲν σαρκικὴν τοῦ Σωτῆρος γενεαλογίαν
παρέδραμε, Ματθαίῳ τε καὶ Λουκᾷ προγραφεῖσαν·
τῇ· δι' θεολογίας κατάρχεται, οἷά τινος κρείττονος πρὸς
τοῦ θεοῦ Πνεύματος ταμειουθείης αὐτῇ. Ἰσως δὲ καὶ
δι' ἄλλ' ἅττα τεκμηριώσται· ἂν τις τὸν Ἰωάννην ἐλ-
θεῖν ἐπὶ τὴν γραφὴν, ὅτι τε τὸ κατὰ τὸν Δάσκαρον
ἐξαίσιον ἐκείνο τέρας παρήκων, μεγίστην ἐνδείξιν
τῆς ἐσομένης ἀναστάσεως μνηστεύμενον· καὶ ὅτι περ
ἥμιστά γ' ἐκείνοι τῆς ἀνάρχου γεννήσεως καὶ θεολο-
γίας· καὶ τῶν ἐπὶ τέλει διαθηκῶν ἐνταλμάτων μυσίαν
ποιήνται· ὧν δὲ χάριν τοῦτον ἐπὶ τὸ κατ' αὐτὸν Εὐ-
αγγέλιον ὁρμήσαι λόγος. Τῆς δὲ τοῦ κατὰ Μάρκον Εὐ-
αγγελίου γραφῆς αἴτιον, ὃ μικρὸν πρόσθεν ἐν τῷ α'
κεφαλαίῳ τοῦ παρόντος· συντάγματος διελέδομεν· ὡς
τοῦ Πέτρου κατὰ τοῦ ἐναγοῦς ἀνδριζομένου Σίμωνος,
καὶ τὴν ἐκείνου λύμην ἐκλύοντος, καὶ ἐν ἐσπέρα τὸ
φῶς ἐνέειντος τῇ· πίστει, τοσοῦτον ἡμερον τῶν
λόγων ἐκείνου ταῖς τῶν ἀκροατῶν ἐνδεῖναι ψυχαίς,
ὥς μὴ μέτρι λόγων ὅλαιν ἐμμένειν· λιπαρῆσαι δὲ
Μάρκον τριπλάσι τῷ ἀποστόλῳ ἐπόμηνον, ὑπόμνημα
ἐγγράφων τῶν ἀγράφως εἰρημένων τούτῳ καταλι-
πεῖν. Ἡ· θέντα τοιγαροῦν τὸν ἀποστόλον τῇ καλῇ τῶν
πιστῶν προθυμίᾳ, ὑπαγορεύσαι Μάρκῳ τὸ Εὐαγγέ-
λιον, καὶ ἐξ ἐκείνου κυρῶσαι τὴν γραφὴν ταῖς ἐκ-
κλησίαις ἀναγινώσκειν. Ταύτην αἰτίαν Κλήμης
τοῦ κατὰ Μάρκον Εὐαγγελίου ἐν τῇ ἐκτῇ τῶν Ὑδρο-
πώσεων ἱστορεῖ· ὡσαύτως καὶ ὁ Ἰσραπολίτης
ἐπίσκοπος Παπίας, ὡς μικρὸν ἀνωθεν πλατότερον
ἠκριβώσαμεν, τῷ πεντεκαίδεκάτῳ δηλαδὲ κεφαλαίῳ
τοῦ παρόντος συντάγματος· Ὅ γὰρ μὲν θεὸς Λουκᾶς,
ἀρχόμενος τοῦ συγγράμματος, τὴν αἰτίαν προτίθησι,
δι' ἣν ἐπὶ τὴν ἀναγραφὴν ἦλθεν· πολλὴν γάρ, φησί,
προπετὴς διήγησιν τιθεμένην, ὧν αὐτὸς· πεπληρο-
φόρηται λόγων, ἀκαλλάττων τῆς ἀμφιδόλου συντά-
ξεως, ὡς τάσφαλές τῶν λόγων τῆς ἀληθείας· εἰδὼς,
ἃ τε δὴ καὶ Παῦλος καὶ οἱ λοιποὶ ἀποστόλοις συν-
διαγαγόν, καὶ τῆς ἐκείνων συνουσίας ὁμιλίας τε
καὶ διατριβῆς πάμπαν ὠρελῆμένος, ἀναγκαῖος·
ἐπὶ τὴν τῶν Εὐαγγελίων συναλαθῆναι γραφὴν. Ταῦτα
γνήσια τῶν ἀποστόλων Εὐαγγέλια, καὶ ἀνέκαθεν
παραδεδομένα, καὶ ἀναμφέριστα παρὰ πάσης ἐκκλη-
σίας γινώσκονται. Ὁ δ' αὐτὸς Λουκᾶς· καὶ τὸ τῶν
ἀποστολικῶν Πράξεων βιβλίον συντάττει, ὡς φησι,
Παύλου καλεῦσαντος. Δύο μὲν οὖν ἐκ τῶν δώδεκα καὶ
δύο ἐκ τῶν ὁμαθῶν καὶ ἀποστόλων τὴν τῶν τεσσάρων
Εὐαγγελίων γραφὴν ἐκτίθεισι. Καὶ ὁ θεός· δι' ἰσ-
κωδός· ὁ τοῦ Κυρίου ἀδελφός· μίαν καθολικὴν ταῖς
δώδεκα φυλαῖς συντάττει ἐπιστολὴν· δύο δὲ ὁ Πέτρος
ἐκτίθησι, καὶ τρεῖς ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης· μίαν δὲ
ὁ Ἰούδας ὁ ἀδελφός τοῦ Ἰακώβου, Ἰσὺν δὲ εἰπεῖν
τοῦ Κυρίου· ἃ· δὴ ἐπὶ οὕτως ὡς γνήσια· ἡ
Ἐκκλησία προσέεται ἀνωθεν, καὶ ἐν τοῖς οἰκείαις
τῶν τῆς νέας διαθήκης βιβλίων ἐγκρίνει· ὡς· μάλι-
στα· πρὸς δὲ ταῦται· καὶ τὰς εἰς τοῦ θεοῦ Παύλου
ἐπιστολάς· ὅς ἐν παρασκευῇ λόγων δυνατώτατος,
νόημασί τε ἱκανὸς γεγονώς, οὐδὲν τι τούτων πλέον
γράφει προέλετο, καὶ ταῦτα μυρία καὶ ἀπόρρητα

λέγειν ἔχων, ὅτε δὴ καὶ ἐπὶ τὸν τρίτον ἀνακληθὼς ὡς
 οὐρανὸν, καὶ ἐπὶ τὸν θεοτερπὴ παράδοισιν ἱπάρχεις,
 καὶ τῶν ἀρρήτων ἐκείνων ἀκούσαι καταξιώσεις.
 Ὑστάτον δὲ καὶ τὴν τοῦ Ἰωάννου Ἀποκάλυψιν
 ἐπιστάμεθα, παραδεδομένην τῇ Ἐκκλησίᾳ. Τὰ δὲ
 παρὰ ταῦτα νόθα τε καὶ παρῖγγραπτα. Ὡς γὰρ μὴν
 ἔχουσι τάξις, τὰ βιβλία, οὕτω δὲ καὶ ἀπὸ ἐπὶ πλάτος
 τούτων εἰπεῖν τὰς αἰτίας διηγουμένης συγγραφῆς,
 καὶ τῶν ἐκθεμένων αὐτά.

Item, præter hæc, omnia illegitima sunt et adulterina. Ordo autem librorum simul, cum causam
 editionis auctoresque eorum exponerem, a me recensitus est.

ΚΕΦΑΛΑ ΜΓ΄.

Περὶ τῶν ἀρχαίων βιβλίων ἐν δαβὶ καὶ ἐν δαβὶ
 ὅπως ἐκ θεοτερπῶν τοῦ ἐμπεδον ἔσονται καὶ πρὸς
 τὴν ἀλλοτρίαν καὶ παρῖγγραπτον, καὶ
 αὐτὰ πρὸς ἀποδόχον.

Ἐπεὶ δὲ τινες τῶν ἀρχαίων πολλὰ τῶν εἰρημένων
 ὁδῶν τῶν ἀσφαλῶς τῇ Ἐκκλησίᾳ παραδεδομέ-
 νων, φέρε καὶ περὶ τούτων βραχέα διηληθότες, τὴν
 δεύτερον κατακίψωμεν τόμον, ἃ φησὶν Εὐστάθιος ὁ
 Παμφίλου πατριάρχης. Περὶ μὲν τῶν εἰρημένων
 τσσάων Εὐαγγελίων οὐδὲν πω μέχρι καὶ ἐς δεῦρο
 ἀμφίβολος ἐκράτησεν ἔννοια· γνήσια δὲ καὶ οὐκ
 ἄλλα τῶν συγγραφεμένων εἶναι ἀνωμολόγηται.
 Ἐπίσης δὲ φημι δοῦναι οὐκ εἶναι καὶ περὶ τῆς βίβλου
 τῶν Πράξεων. Ἐν ἀμφιβολίᾳ δ' ἦσαν ἡ τε πρώτη
 τῶν Καθολικῶν Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κυρίου,
 καὶ ἡ δευτέρα τοῦ Πέτρου ἐπιστολή, ὡς ὅτε καὶ
 ἡ δευτέρα τοῦ Πέτρου ἐπιστολή, ὡς ὅτε καὶ
 παλαιότες ἐν ἀμφιβολίᾳ γεγεννημένοι. Τῶν δὲ γὰρ
 τριῶν Ἰωάννου, πλὴν τῆς πρώτης, αἱ καθ' ἑξῆς δύο
 μέχρι πολλοῦ ἀντελέγοντο· καὶ ἄλλου πρεσβυτέρου
 Ἰωάννου εἶναι ταύτας λόγους κατεῖχεν, ὅς ἐν Ἐφέσῳ
 μετὰ τὴν Ἰωάννην παρῖγγραψαν, ὡς φησὶ Παπίας ὁ
 Ἱεραπολίτης, δύο μνήματα ἐν Ἐφέσῳ εἶναι ἱστο-
 ρῶν ὁμωνύμων Ἰωαννῶν· ὧν ἐνὸς τοῦ πρεσβυτέρου
 ἐπιλεγόμενου καὶ ὁμιλητῆν ἑαυτὸν λέγει. Καταλέγων
 γὰρ τοὺς πρεσβυτέρους τῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν
 δύο τούτων μένεται οὕτως φάσκει· «Εἰ δὲ πρὸ καὶ
 παρῖγγραψαί τις τοῖς πρεσβυτέροις ἔλθοι, τοὺς
 τῶν πρεσβυτέρων ἀνέκρινον λόγους· τί Ἀνδρέας, ἢ
 Πέτρος εἶπεν, ἢ Φίλιππος, ἢ Ἰάκωβος, ἢ τί Ἰωάννης,
 ἢ Ματθαῖος, ἢ τις ἕτερος τῶν τοῦ Κυρίου μαθητῶν·
 ἃ τε Ἀριστίων καὶ ὁ πρεσβύτερος Ἰωάννης. Οὐ γὰρ
 τὰ ἐκ τῶν βιβλίων τοσούτων με ὥφελον ὑπελάμβανον,
 ὅσον τὰ παρὰ ζώσης φωνῆς.» Τοῦτου γοῦν
 τοῦ πρεσβυτέρου τῆς ἐν Ἐφέσῳ παροιχίας τὴν δευ-
 τέραν καὶ τρίτην ἐπιστολὴν, πρὸς δὲ καὶ τὴν Ἀπο-
 κάλυψιν εἶναι τινες ἐφαντάσθησαν· τῶν δὲ ἐπιστο-
 λῶν Παύλου, πλὴν τῆς πρῆς Ἑβραίους, ἀναμφί-
 βητοι πάντες διέμειναν. Κλήμης δὲ καὶ αὐτῆς ὁ Πρί-
 μης μυστα ποιῆται, καὶ ῥητοῖς τισι τῶν ἐκείνης
 φερομένων ἐμπρέπει. Ὅθεν σαφὲς παρίσταται μὴ
 νῆον εἶναι ταύτης τὸ σύγγραμμα· καὶ γὰρ εἰδὼς
 τοῖς λοιποῖς τοῦ Παύλου συγγράμματι καταλέγεται.
 Τό γὰρ μὴν αἴτιον τῆς περὶ ταύτην ἀμφιβολίας τοῦτο
 γενέσθαι λόγος, ὅτι μὴ συνήθως ἐν ταύτῃ ὁ θεὸς
 Ἀπόστολος ἐκ αὐτοῦ προβάλλεται ὄνομα, ὥσπερ καὶ

A epistolas, qui simul et verborum et sententiarum
 apparatu instructissimus, nihil sibi præterea arri-
 bendum esse duxit, cum quidem innumeros de
 rebus arcanis et ineffabilibus potuisset componere
 216 libros, quippe qui in tertium usque cælum
 raptus, et in paradysum divinis voluptatibus af-
 fluentem sublatus, maximas ibi, quæ dicere non
 est, res audiverit. Deinde et Joannis Apocalypsim
 novimus Ecclesiæ postremum traditam. Alia au-
 tem, præter hæc, omnia illegitima sunt et adulterina. Ordo autem librorum simul, cum causam
 editionis auctoresque eorum exponerem, a me recensitus est.

CAPUT XLVI

De testamentariis libris quibusdam in dubium voca-
 tis, ut postea robur et auctoritatem obtinuerint.
 Item de spuris et adulterinis, omninoque repro-
 bandis scriptis.

Quoniam quidem vero apud antiquos quidam, ex
 eis libris quos retinimus, Ecclesiæ certo traditos,
 obelo quosdam confoderant : de ea quoque re ubi
 pauca dixerimus, et quæ Eusebius Pamphili tra-
 diderit adduxerimus, secundo huic tomo finem
 imponemus. Ac de quatuor quidem quæ dicta
 sunt Evangelii, nemo adhuc ad hanc usque diem
 controversiam movit, omnesque ea germana et
 nativa esse sunt professi. Idem quoque de Actorum
 libro dicendum. De quibus autem addubitatum
 sit, hæc sunt. Prima inter catholicas Jacobi, fra-
 tris Domini : et septima Judæ, fratris ejus : item
 posterior Petri epistola. De his enim anceps apud
 antiquos fuit opinio. Præterea ex tribus quæ di-
 cuntur esse Joannis, extra primam, reliquis dua-
 bus aliquandiu non integra data est auctoritas :
 nam alterius Joannis presbyteri esse creditæ sunt,
 qui Ephesi post Joannem habitaverit, et Papias
 Hierapolita dicit, duo monumenta Ephesi esse
 memorans, unius atque alterius Joannis : quorum
 unius, presbyteri dicti, discipulum seipsum nomi-
 nat. Recensens enim apostolorum seniores, et
 duorum istorum meminit, ita inquires : « Quod
 si quando quispiam, qui seniorum apostolorum
 sectator fuisset, advenisset, seniorum requirebam
 verba et sententias, quid scilicet Andreas dixisset,
 aut Petrus, aut Philippus, aut Jacobus : aut quid
 Joannes, Mattheus, aut alius quisquam Domini
 discipulorum : quæ item Aristion, aut Joannes
 presbyter. Non enim libris tantum me, quantum
 viva voce adjuvari credebam. » Ejus igitur pres-
 byteri ecclesiæ Ephesiorum secundam et tertiam
 epistolam, 217 et Apocalypsim insuper, nonnulli
 esse somniant : Pauli autem epistolarum, præ-
 terquam quæ ad Hebræos est, omnes indubie
 certæque permansere auctoritatis. Et Clemens Ro-
 manus, cum mentionem ejus ipsius epistolæ facit,
 tum auctoritatibus etiam locorum quorundam qui
 in ea sunt, decenter utitur. Unde satis apparet,
 non novam ejus esse editionem, recteque inter
 reliqua Pauli scripta censeri. Causa quidem, quod
 de ejus auctoritate sit addubitatum, illa esse vide-

tur, quod non itidem, ut in aliis suis epistolis fecit, divus Paulus nomen ei suum præfixerit. Id vero factum, ne in ipso statim procumio, tanquam ab eis descivisset, eos perturbaret. Quapropter recte nomen suum omisit, præsertim cum sermone patrio ad Hebræos eam Apostolus scriberet. Quam deinde alii quidem a Luca evangelista, alii vero a Clemente, quod verisimilius est, versam esse asserunt. Persimilis enim est epistolæ ad Hebræos stylus, per omnia, Clementis epistolæ. Sententiæ præterea utriusque non admodum inter se differunt. Sed enim libri ii, tametsi controversi ab antiquis sint habiti, postea tamen in omnibus quæ sub cælo sunt Ecclesiis, auctoritatem sacrosanctam et irrefragabilem obtinuerunt, et tanquam principia atque elementa pietatis nostræ sempiterna permanserunt. Cæterum illegitima et adulterina omnino scripta esse, scire debemus: Prædicationem, quæ dicitur, Petri, et quod secundum eum est Evangelium: Actorym item ejus librum, et quæ sub nomine ejus circumfertur Apocalypsim. Accepimus vero inter ambigua quoque auctoritatis scripta Actorum Pauli librum: et eum qui *Pastoris* habet titulum, quem Hermæ quidam ascribunt ei, cui in Epistola ad Romanos Paulus salutem nuntiari jubet. Nonnullis autem is admodum videtur esse necessarius, eis præcipue qui prima pietatis discunt rudimenta, multum afferens maturi fructus et utilitatis. Non pauci quidem certe apud antiquos eo sunt usi. Inter ascititia etiam est Barnabæ, quæ circumfertur, epistola: et quæ dicuntur Apostolorum doctrinæ. Eodem quoque loco habendum secundum Hebræos Evangelium: quo in primis, qui in Christum ex Hebræis crediderunt, sunt delectati. Verum enimvero necessitas quædam nobis imposita erat, ut mentionem inferremus librorum eorum, qui vel ex professo per veram constantemque traditionem ab Ecclesia accepti, vel controversæ quidem fuisse auctoritatis, **218** plurimorum tamen temporum usu et præscriptione comprobati, in testamentariorum atque canonicorum scriptorum numerum relati sunt: ut scilicet norimus, quæ legitime et propriæ sint Ecclesiæ scripturæ, et quæ item ab ea quæ falso nominatur scientia, in primariorum referuntur apostolorum nomina, Petri puta, et Thomæ, et Matthiæ, et fortasse aliorum etiam quempiam, Evangelia et Acta apostolorum complectentes: quales sunt, quæ Andreæ et Joannis præferunt nomina: quarum nullus apostolicorum successorum, aut ecclesiasticorum deinceps scriptorum mentionem facit. Stylus quoque earum longe ab elocutione et more apostolico abest. Et institutum etiam atque sententia earum, expectationi ei quam titulus promittit, minime respondet, et a recta ipsius veritatis doctrina longissime excidit. Unde astruere licet, scripta talia a viris dæmonum malorum intemperitiis agitalis esse conficta. Quam ob causam ea ut ascititia et adulterina attingenda non sunt,

Α ταῖς ἁλλαις ἐποίησε· τοῦτο δὲ, ἵνα μὴ ἐκ προνομιῶν ἐκείνους θορυβήσῃ ὡς μεταβληθεὶς· ὅθεν καὶ τὴν ἐαυτοῦ κλήσιν, ὡς λόγος, παρήκεν. Ἄλλως τε δὲ καὶ ἑγγρόφως τῇ πατρίῳ γλώττῃ Ἑβραίου τῇ ἐπιστολῇ διωμιλῆκότος· τοῦ Ἀποστόλου, οἱ μὲν τὸν εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν, ἄλλοι δὲ Κλήμεντα ταύτῃν ἑρμηνεύσαι φασιν· ᾧ καὶ πισθεσθαὶ ἄμεινον. Ὅμοιός τε γὰρ ἐφ' ἅπασιν ὁ τῆς φράσεως χαρακτήρ τῇ ἐπιστολῇ Κλήμεντος ὁ τῆς πρὸς· Ἑβραίους σαφῶς διασώζεται· τὰ τε νοήματα ἐν ἀμφοτέροις, οὐ πάντῃ διαστηκόντα. Ταῦτα μὲν εἰ καὶ ἀμφίβολα τοῖς πρότερον ἔδοξαν, ἀλλ' οὖν ἀπάσαις ἐς ὕστερον ταῖς ὑπ' οὐρανὸν ἐκκλησίαις τὸ ἀναντιρρήτον ἐσχηκόντα ἐγνώκαμιν· καὶ ὡς ἀρχαὶ καὶ στοιχεῖα τῆς καθ' ἡμᾶς εὐσεβείας, αἰώνια διαμένουσι. Παντάπασι γε μὴν ὡς νόθα καὶ περιγγραπτα ταῦτα εἶδεναι ὀφείλομεν, τὸ λεγόμενον Κήρυγμα Πέτρου, καὶ τὸ καθ' αὐτὸν Εὐαγγέλιον, καὶ ὁ Πράξεων αὐτοῦ βιβλίον ὀνόμασται, καὶ ἡ ἄδομένη αὐτοῦ Ἀποκάλυψις. Παρελήφαμέν γε μὴν ἐν ἀμφιλότοις εἶναι καὶ τὸ τῶν Πράξεων Παύλου βιβλίον, καὶ τὸ τοῦ Ποιμένος ἔχον ἐπιγραφὴν, ὃ Ἑρμᾶ σύγγραμμα εἶναι τινες ὁνοῦται· ὃν καὶ Παῦλος, ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους, προσφύσεως ἀξιοῖ. Τισὶ δὲ τοῦτο καὶ ἀναγκαιότατον ἔδοξε, τοῖς μάλιστα εἰσαγωγικαῖς οὐκ ἐλαχίστην παρέχον συντίλειαν. Οὐκ ὀλίγοι μέντοι τῶν παλαιῶν συγγραφέων τούτῳ ἐχρίσαντο. Ἐν νόθοις καὶ ἡ Βαρνάβα φερομένη ἐπιστολὴ, καὶ αἱ λεγόμεναι τῶν ἀποστόλων διδαχαὶ· ἥδη δ' ἐν τούτοις καὶ τὸ καθ' Ἑβραίου Εὐαγγέλιον ἀριθμησθὲν· ᾧ μάλιστα οἱ ἐξ Ἑβραίων Χριστῷ προσιόντες ἔχαιρον ἀσμενίζοντες. Ἐπ' ἀνάγκης δὲ μοι τούτων μνηστὴν ποιήσασθαι ἰξεγένετο, τὰς τε ἀνωμολογημένας τῶν βιβλίων κατὰ τὴν ἀληθῆ τῆς Ἐκκλησίας παράδοσιν, καὶ τὰς ἄλλας ἀντιλεχθεῖσας· μὲν, χρόνῳ δὲ κλειστόν βαδισαυθεῖσας, καὶ παρὰ πᾶσι ταῖς ἐκκλησίαις καταλεγεῖσας· ὡς ἂν ταύτας τε εἰδέναι ἔχοιμεν, ὅσαι γνήσιαι τῆς Ἐκκλησίας· γραφαί, καὶ ὅσαι πρὸς τῶν ἀπὸ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως ἐφ' ἐνὶ τῇ τῶν πρώτων ἀνατίθενται ἀποστόλων Πέτρου φέρε εἰπεῖν, Θωμᾶ τε καὶ Ματθαίου, ἰσως δὲ καὶ τινων ἄλλων Εὐαγγέλια περιχοῦσας καὶ Πράξεις ἀποστόλων ἑτέρων, ὥσπερ ἂς Ἀνθρείου καὶ Ἰωάννου προβάλλονται· ὧν οὕτως τῶν ἀποστολικῶν διαδόχων καὶ τῶν καθ' ἑξῆς ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων μνηστὴν ποιεῖται. Ὁ δ' αὖ χαρακτήρ πόρρω πῃ ἐλαύνει τῆς ἀποστολικῆς φράσεως καὶ τοῦ ἥθους. Ἀπάδει μέντοι καὶ ἡ τῶν ἐπιγγελαμένων ἐν τούτοις προαίρεσις· τε καὶ γνώμη· καὶ τοῦ ὁρθοῦ τῆς ἀληθείας δόξης μακράν που ἐκπίπτει, κάντεῦθεν ἀρστήταται ὡς ἐὰν τοιαῦτα κακοδαίμονιάς μεστῶν ἀνδρῶν εἰσιν ἀναπλάσματα. Τοῖνον μὴδὲ ὡς νόθοις τούτοις προσείπον, ἀλλ' ὡς ἀτοκα πάντα παραιτητέον, καὶ φυγὴ τῇ πάσῃ ψευκτεῖον τούτων ὡς μάλιστα· ἐκείνοις δὲ μόνους προσείπον ὡς θεοπνευστοίς, καὶ πιστευτέον ἀπλῶς ὡς ἔχουσιν οὕτω λέγειν· τε καὶ φράσεως. Οἱ γὰρ θεοειδεῖς ἀπίστολοι βίῃ διαλάμποντες· ὑπερφυεῖ, καὶ κατὰ κωσμοὶ τὰς ψυχὰς· ὑπάρχοντες ἀπάσῃ δὴτ' ἀρετῇ ἰδύονται· ὅ· ἄλλως ὅντες τὴν γλῶτταν, καὶ θάρρος γε

μήν οὐ μέτριον τῇ ἀνωθεν αὐτοῖς δεδορτημένη δυνά-
μει αὐχοῦντες, πειθοί λόγων τὰ τοῦ διδασκάλου
προσθεύειν μαθήματα, οὕτε ᾔδεισαν, οὕτ' ἐπείχε-
σθαι. Τῇ παραδοξοποιῇ δὲ δυνάμει τοῦ Πνεύματος,
καὶ ταῖς τῶν θαυμάτων ἐνεργείαις· εἰς ἀπόδειξιν
χρώμενοι, τὴν ὑπερ᾿ανωχισμένην γνῶσιν καθήγγελλον,
τοῦ τεχνηθέντος διομιλεῖσθαι καὶ γράφειν ἐν ἱλαρί-
στη μοίρᾳ ποιούμενοι. Τοῦτο δὲ ἦσαν διαπραττέ-
μενοι, εἰδότες· ὥς μέλονται τινι καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον
διακονίᾳ ὑπηρετούμενοι. Περὶ μέντοι Κλήμεντος,
Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου, Πολυκάρπου τε καὶ Ἰου-
στίνου, καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστολικῶν διαδόχων, καὶ
περὶ ὧν συνεγράψαντο, ἐν τῇ ἐφεξῆς βηθήσεται
ἱστορίᾳ. Καὶ τὰ μὲν τῶν ἀποστολικῶν πράξεων,
καὶ ὡς διέβησαν ἕκαστος τῶν ὁδῶν πρὸς Θεόν, καὶ
τίνα αὐτῶν συγγράμματα γνήσια τε καὶ ἀνδράσθηκα,
ἐν τούτοις. Ἐγὼ δὲ πέρας ἤδη καὶ τῇ δευτέρᾳ μοι
τῶν ἱστοριῶν ἐπιθήσω, εἰς μῆκος δὲ ἐκταθείη ἐξ
ἀναγκαίου· ἀρξαμένη μὲν ἀπὸ τοῦ ἐννεακαιδεκάτου
ἔτους Τιβερίου Καίσαρος, ληξάση δὲ ἄχρι καὶ τοῦ
τεσσαρεσκαίδεκάτου ἔτους Νέρωνος, καὶ ὁ Πέτρος
καὶ Παῦλος οἱ κορυφαῖοι τῶν ἀποστόλων τὴν τοῦ
μαρτυρίου ἀνεδήσαντο στέφανον. Περιττὸν δὲ καὶ
ἡ παρούσά μοι δευτέρα τῶν ἱστοριῶν χρόνον ἑτῶν
ἑβδομον καὶ τριακοστὸν· ὁπνηίκα κόσμου μὲν ἔτος
ἑξῆς, ἀπὸ δὲ τῆς θαλάσσης τοῦ Κυρίου γεννήσεως ἑβδο-
μηκοστὸν τέλειον ἐπεραινέτο.

Tiberii usque ad quartum decimum Neronis annum, quo apostolorum principes Petrus et Paulus
martyrii receperunt coronam, evasit magnitudinem, impono. Continet autem mihi et secunda
hec historia annos triginta septem: cum quidem a mundo condito quinquies millesimus quingen-
tesimus septuagesimus quintus (1), a Christi autem natiuitate LXXI omnino peractus esset annus (2).

(1) Secundum recentiores Chronicos 4048.

(2) Annus a natiuitate Christi Salvatoris 70 inci-
dit in tempus imperii Caesarum Ser. Sulpit. Galbæ

A sed omnino potius detestanda, et modis omnibus
quam maxime fugienda: atque aliis illis tantum,
ut diuinitus inspiratis incumbendum, atque sim-
pliciter ita ut etiam scripta sunt credendum. Di-
uini siquidem apostoli, sanctitate vite supra na-
turæ capium conspicui, et omni genere virtutis in
animis suis exornati, quamvis alioqui ore rudi
sermoneque inconspicio, fiduciam tamen ex concessa
eis collitus vi et gratia spirantes, Magistri sui
doctrinam oratione ad persuadendum composita
promulgare neque sciverunt, neque adeo tentarunt.
Sed Spiritus sancti res longe maximas efficiente
virtute, et miraculorum operibus demonstrationum
et probationum loco utentes, et artificiose vel lo-
cutionis vel ascriptionis rationem nullam habentes,
cœlestem disciplinam annuntiarunt. Idque ita fe-
cerunt, quod se majori cuidam, quam quod ho-
minum assaqueretur captus, ministerio inservire
scirent. Cæterum de Clemente et deifero Ignatio,
Polycarpo et Justino, aliisque apostolorum suc-
cessoribus, et quæ scripta in Ecclesiæ reliquerint,
in sequenti commemorabimus historia. Atque
equidem acta apostolorum et obitus, quo ex duo-
decim illis quisque ad Deum transierit, scriptaque
eorum germana et canonica, sic se, ut diximus,
habent. 219 Finem vero jam secundo quoque
tomo huic, qui necessario in tantam a decimo nono

mensium 7. M. Sylvi Othonis mens. 3. diem. 3. et
A. Vitellii mens. 8, diem. 10.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Γ'.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS III.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Τίτρε πρῶτοι διάδοχοι τῶν ἁγίων ἀποστόλων
ἐγένοντο.

Καλῶς δὲ ἄρα, οἶμαι, καὶ ὡς χρεὼν γε ἦν, ὁ δευ-
τέρος τῶν τῶμων ἡμῶν πέρας αἰσίων ἔσχε ταῖς ἀπο-

C

222 CAPUT I.

Qui primi sanctorum apostolorum fuerint succes-
sores.

Recte equidem, ut puto, nobis secundus tomus
est absolutus, qui apostolica acta et scripta, ita ut

deceit, complexans, secundo loco primas p.r.e reli-
quis tulit. In tertio autem, qui nunc nobis in ma-
nibus est, primam illorum successionem expone-
mus: quomodo scilicet divini Verbi predicatio per
universum orbem increbuerit, et qui viri maximis
quibusque ecclesiis prae fuerint. Continebit is quo-
que eam, quae totam ubique Judaeorum gentem,
metropolimque eorum Hierosolyma sustulit, inter-
necionem: nec non ecclesiasticos scriptores atque
doctores, qui post occidionem eam floruerunt, et
qui ex illis certamine fortiter et genere peracto
martyrii tulerunt coronam, quive rursus falso no-
minatæ scientiæ præcuerunt duces. Itaque divi apo-
stoli, sicuti diximus, per omnem dispersi terram,
provincias orbis ad Evangelium prædicandum sorte
partiti sunt. Petrus quidem Hierosolymis primum,
deinde Galatiæ et Bithyniæ, nec non Asiæ superiori,
Cappadociæ et Italiæ cunctæ verbum prædicavit.
Joannes autem in Asia annis pluribus cum do-
cuisset, diem tandem suum obiit. Andreas porro,
quæ sunt ad Euxinum oræ, Scythia **223** universa,
Byzantium, Macedonia et Graciæ continens, pro-
vinciæ fuere. Thomas vero Parthis, Indis et insulæ
Taprobane Evangelium promulgavit. Egyptum et
Libyam alius, alius item extremas Oceani regiones
et insulas Britannicas sortitus est. Quas provincias
prope omnes tanquam cœlestis quædam volueris,
Paulus orbem habitabilem circumeire peragrans,
pervolvit: et ab Hierosolymis exorsus, usque ad
Illyricum summa cura et fide veræ pietatis doctri-
nam disseminavit, firmissimæque Ecclesiæ funda-
menta jecit. Horum autem æmulatores adeo multi
fuerunt, ut eos numerare facile non sit, qui nimirum
abunde satis et de Verbo et de Spiritu cum per-
cepissent, ut fundatas ab illis ipsi construerent
ecclesias, idonei iudicati sunt, qui Domini pasce-
rent gregem, atque in apostolorum succederent
locum, accurate probeque ab illis ipsis apostolis
eruditi. Quapropter et quoque magno animo salu-
tifera regni cœlorum semina passim severunt. Acri
enim vehementique veræ philosophiæ amore per-
citi, primum juxta salutare præceptum egenis sub-
stantiam facultatesque suas distribuere: ac deinde
liberaliter, aliis quoque inobedientibus adhuc fidei
verbo gentibus, divinorum oraculorum prodidere
doctrinam. Atque ubi in recens jactis fundamentis,
ecclesiisque institutis, pastores ordinassent, alio
ipsi se contulere. Et gratia Dei miraculis uberrime
diffusa, nationes simul totas ad fidem pertraherebat.
Longum autem esset omnes, quicunque primæ
apostolorum successionis tempore per habitabilem
orbem pastores ecclesiarum apostolicam et evan-
gelicam susceperunt functionem, sigillatim recen-
sere. Satis autem fuerit ex multis paucos referre,
quos etiam monumenta apostolicæ Ecclesiæ indi-
cavere. Primus equidem divus Paulus complurium
in Epistolis suis meminit ⁴¹, quos et cooperarios ei

A στολικαῖς πράξει· καὶ γραφαῖς ἀποχρώντως ἐνδια-
πρίψας, καὶ ἐκ δευτέρου τοῦ τῶν ἄλλων πρωτίου
κητάμενος. Τῷ δ' ἀνὰ χεῖρας τρίτῳ γε ὄντι τὰ τῆς
πρώτης ἐκείνων διαδοχῆς· ἔσται διεξελθεῖν, ὅπως τε
εἰς πᾶσαν τὴν γῆν τὰ τοῦ θεοῦ κηρύγματος ἐπιδι-
δοῦκε· τίς τε τούτων τῶν μεγάλων παροικίων προ-
στίγναι ἐκρίθη· εἰ δὲ καὶ τὴν κατασχούσαν τῶ
παντὶ τῶν Ἰουδαίων ἔδνει πινωλεθρίαν, καὶ αὐτῇ
τῇ μητροπόλει αὐτῶν Ἱερουσαλὴμ διαλήφεται, καὶ
ἔσοι δὲ μετὰ ταύτην ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφῆς· καὶ
διδάσκαλοι ἀνεφάνησαν· καὶ τίνες ἐκ τούτων ἀνδρι-
κῶς διαγωνιζόμενοι τὸν τοῦ μαρτυρίου ἀνεδίεσαντο
στῆσαν· τίνες δ' αὖθις τῆς ψευδολογίας γνώσεως
καθηγῆσαντο. Οἱ μὲν οὖν θεοὶ ἀπόστολοι ἀνὰ πᾶσαν
διασπαρέντες τὴν γῆν, κλήρω τὴν οἰκουμένην δι-
μερίσαντο, καθάπερ ἐρρίθη μοι· καὶ Πέτρος μὲν ἐν
Ἱερουσαλὴμ πρότερον, ἔπειτα Γαλιταίᾳ καὶ Βιθυνίᾳ,
τῇ τε ἀνωτέρᾳ Ἀσίᾳ, Καππαδοκίᾳ τε καὶ Ἰταλίᾳ
πάσῃ ἐκήρυττεν· Ἰωάννης δ' ἐν Ἀσίᾳ διατρέψας,
χρόνῳ πολλῷ ὑπέτερον τὸ τέλος ἔσχεν. Ἀνδρέᾳ δὲ τὰ
περὶ τὸν Εὐξείνιον καὶ τὴν Σκυθίαν πᾶσαν, Βοζάν-
τιόν τε, Μακεδονία τε, καὶ ἡ περὶ τὴν Ἑλλάδα ἡπει-
ρος ὁ κληρὸς ἦν. Θωμᾶς δὲ Παρθοῖς· καὶ Ἰνδοῖς, τῇ
τε νήσῳ Ταπροβάνῃ ἐκήρυττεν. Αἰγυπτῶν δὲ καὶ
Λιβύῃν ἄλλος ἐδάγγα. Τοῖς δ' ἐσχάτοις τοῦ Ὀκε-
ανοῦ καὶ ταῖς Βρετανικαῖς νήσοις ἐφίστατο ἔτερος.
Ἐπὶ δὲ τούτοις πᾶσιν οἷά τις κτηνὸς αἰθρίας ὁ
Παῦλος διέθει, κύκλῳ διατρέχων τὴν οἰκουμένην,
καὶ ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ σπουδῇ τῇ
πάσῃ τὰ τῆς εὐσεβείας σπέρματα κρύπτων, καὶ
τὰ κρηπίδας ἀρραγέας τῇ Ἐκκλησίᾳ καταβαλλόμε-
νος. Ζηλωταὶ μὲν οὖν τούτων πολλοὶ καὶ σχέδον μὴ
ἀριθμῶ ὑποκίπτοντες γεγόνασιν, ἰκανῶς λόγου καὶ
πνεύματος ἔχοντες τὰς ἰδρυθείσας· τούτοις ἐκκλησίας
οἰκοδομεῖν, καὶ δοκιμαίᾳ κριθέντες ποιμαίνειν, καὶ
τὴν αὐτῶν ἐπὶ χόντες διαδοχὴν, οἷα τοῖς τοιοῦτοις
παίδευθέντες· οἱ καὶ τὰ σωτήρια σπέρματα τῆς τῶν
οὐρανῶν βασιλείας ἀδελῶς σπείροντες ἦσαν· τῷ σο-
δρῶ γὰρ τῆς ἐληθοῦς φιλοσοφίας νοτιόμενοι ἔρωσι,
ἐνδείξει τὰς οὐσίας ἐδόντες πρότερον κατὰ τὴν σω-
τήριον προσταγὴν, φιλοτιμῶς εἰχον ἑτέροις ἀνηκόοις
ἐθνικοῦ τοῦ τῆς πίστεως λόγου τὴν τῶν θεῶν λόγων
παραβιδόναι γραφήν. Εἰτα ἐπὶ τοῖς ξένοις θεμελίους
ἐγκαθιστώντες ποιμένας, αὐτοὶ ἐφ' ἑτέρα ἐπορεύον-
το. Ἐπεχέιτο γὰρ καὶ ἡ τοῦ θεοῦ χάρις αὐτανδρὰ
πλήθῃ ἐπισπωμένη τοῖς θαύμασι. Καὶ μακρὸν ἂν
εἴη πάντας καταλέγειν ἐξῆς, ὅσοι κατὰ τὴν πρώτην
διαδοχὴν ἐν ταῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησίαις
ποιμένες, καὶ ἐν ἀποστολικὴν καὶ εὐαγγελικὴν
ἐκπαινεμένοι βίον γεγόνασι. Πλὴν ἀρχαῖται δὲ ἐκ
πολλῶν ὀλίγους εἰπεῖν, οὗς ὑπόμνησις ἀποστολικῆς
Ἐκκλησίας ὑποσημῆνατο. Πρώτος· τοῖνον ὁ θεοσέ-
στις· Παῦλος· πολλὸν ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς αὐτοῦ μνηστὴν
ποιεῖται, οὗς καὶ συνεργούς καὶ συστρατιώτας κα-
λεῖ. Ἀλλὰ καὶ Λουκᾶς οὐκ ὀλίγων ἐξ ὀνόματος μνη-
μονεύει· οἷος ἐκεῖνος· Τιμόθεος· τὴν ἐν Ἐφέσῳ πρῶ-
τος· εἰληγὼς παροικίαν· ὧς καὶ Τίτος· τῶν ἐπὶ Κρή-

⁴¹ Philipp. II, 25.

της· Βαρνάβας τε καὶ Λουκᾶ· Μάρκος τε καὶ Κρήσκος τῶν Γαλλίων ἡγησάμενος· ἔτι δὲ καὶ ὁ ἐξ Ἀρείου πάγου σοφώτατος Διονύσιος, ὃς καὶ τῆς ἐκείσε καθηγῆσατο μητροπόλεως· Αἰνὸς τε καὶ Κλήμης ὁ ἱερεὺς· ὃς τε θεοφόρος Ἰγνάτιος, καὶ ὁ θαυμασιος Ἀπολλῶς, καὶ οἱ ἑβδομήκοντα· καὶ ἄλλοι, οὓς οὐ ῥᾶδ' ὀν τῷ λόγῳ διαδραμεῖν.

Linus item, et sacer Clemens, divinus Ignatius, admirandus Apollos. Item septuaginta illi omnes, atque etiam alii, quos oratione recensere facile non est.

ΚΕΦΑΛΑ. Β.

Περὶ τῶν μετὰ τοὺς ἀποστόλους· Ρώμης, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων τῆς Ἐκκλησίας ἡγησάμενων· καὶ ἑτέρων ἀποστολικῶς διαπρεσπόντων χαρίσματος.

Οἱ γὰρ μὲν τῶν μεγάλων παροικιῶν προεδρεύσαντες οὗτοι ἂν εἴεν. Μετὰ Πέτρον ἐν Ρώμῃ πρῶτος τὴν ἐπισκοπὴν διαδέχεται· Αἰνός, οὗ καὶ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον ἐκ Ρώμης γράφῳ, μνησθέντα πεποιήται. Οὗτος δ' ἐπὶ χρόνις δέκα πρὸς δυοὶ τὴν λειτουργίαν κατασχὼν, Οὐεσπασιανῷ καὶ Τίτῳ τοῦ παιδὸς κρατοῦντος, Ἀνεγκλήτω καταλιπὼν αὐτὴν, τοῦ βίου ἀκαλλάττεται. Τίτῳ δὲ τῆς ἡγεμονίας τῷ δευτέρῳ ἐνιαυτῷ, Ἀνέγκλητον Ἰσον δὴ χρόνον τῷ Αἰνῷ τὰς ἱεράς ἡνίας λαμπρῶς διοικήσαντα, ὁ σοφὸς διαδέχεται Κλήμης τῶν εὖ γεγονότων ὢν, καὶ εἰς Καίσαρα ἀναφέρων τοῦ γένους τὴν βλάστην· περὶ οὗ μικρὸν ὑστερον ἐρῶμεν. Τούτων συνεργὸν αὐτοῦ γενέσθαι Παῦλος Φιλιππησίους γράφον φησὶ· Μετὰ καὶ Κλήμεντος καὶ τῶν λοιπῶν συνεργῶν μου, ὡν τὰ ὀνόματα ἐν βιβλῷ ζωῆς. Τῆς δ' ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παροικίας μετὰ Μάρκον τὸν θεῖον εὐαγγελιστὴν πρῶτος Ἀνιανὸς τὴν ἐπισκοπὴν ἐκληροῦτο. Τετάρτῳ δ' ἔτι τῆς Δομετιανῷ ἀρχῇ· δύο πρὸς εἰκοσὶν ἀναπλήσας ἔτη, τὸ βίου ἀπολείπει. Δεύτερος δὲ μετ' αὐτὸν Ἀβὼλλιος τὸν θρόνον λαμβάνει· οὗ ἐπὶ δέκα πρὸς τρισὶ καλῶς ἱερασαμένου, Κέρδων τὴν ἐπισκοπὴν διαδέχεται. Ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ μετὰ Πέτρον τε καὶ Λουκᾶν, Εὐδῖος πρῶτος καθίστατο. Τούτου δὲ δευτέρως Ἰγνάτιος ἐγνωρίζετο. Ἐνιαυτοῦ δ' ἐπ' ἐννέα διαπρέψα, ἐπὶ Ρώμης Τραϊανῷ τρίτῳ ἐνιαυτῷ ὅπ' ὁδοῦσι θηρίων ἀλήθεται. Τούτου διάδοχος τρίτος ἀπὸ τῶν ἀποστόλων Ἦρως ὀνομα ἦν. Τῆς δ' ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκκλησίας μετὰ τὸν τοῦ Κυρίου ὁδελφὸν Ἰάκωβον, τριάκοντα ἑτη ἐπισκοπήσαντα, Σμύρην μετὰ τὴν τῶν Ἱεροσολύμων ἄλωσιν, ὁ τοῦ Κλεοφᾶ εἴτου Κλεόπα υἱὸς, ἀνεψιὸς δὲ τοῦ Σωτήρος εἶναι ἀλέγτο, διάδοχος ἦν. Τρίτος δ' ἐπ' ἐκείνῳ Ἰούστος τῶν ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκότων τηλικαῦτα πολλῶν εἰς ὢν. Ἄχρι δὲ καὶ τῶν χρόνων Τραϊανῷ τὴν ἱερατείαν οὗτοι παρελκον, ἔτι τῷ βίῳ περιόντος τοῦ ἡγαπημένου καὶ μαθητοῦ. Καθ' ὃν καιρὸν καὶ Πολύκαρπος ἐν Σμύρῃ τῆς Ἀσίας διέπρεπε παρὰ Ἰωάννου τὴν ἐπισκοπὴν ἐγκαχειρισμένου· Παπίας τε Ἱερραπολῆς τῆς ἀντὶρ λόγῳ κεκοσμημένος, καὶ τῆς Γραφῆς ὡς

A commilitones vocat. Sed et Lucas non paucos nominatim laudat: qualis Timotheus ille est, qui primus Ephesi sortitus est ecclesiam, scilicet et Titus Crete: qualis etiam Barnabas, et Lucas ipse, Marrus et Crescens, qui Gallias rexit. Præterea ex Areopagitis sapientissimus Dionysius, qui etiam Athenis metropolitane præfuit Ecclesiæ. 224

CAPUT II.

De iis qui post apostolos Romæ, Alexandriæ, Antiochiæ et Hierosolymis præfuerint Ecclesiæ, aliisque item viris apostolicis pollentibus donis.

Qui vero magnarum ecclesiarum præsides fuere, ii sunt. Post Petrum Romæ primus episcopatum suscepit Linus: cujus Paulus in ea quam Roma ad Timotheum scripsit Epistola, mentionem facit. Hic cum annis duodecim episcopale administrasset ministerium, Vespasiano filioque ejus Tito imperantibus, Anacleto id relinquens, vita excessit. Secundo porro imperii Titi anno, Anacleto, qui totidem annis magnifice Ecclesiam ibi gubernaverat, successit sapiens ille Clemens, illustri genere clarus, et ad Cæsarum gentem ortum suum referens: de quo paulo post plura. Hunc cooperatorem suum fuisse, ad Philippenses scribens testatur Paulus: Cum Clemente, inquam, et reliquis cooperatorem meo, quorum nomina in libro vitæ conscripta sunt¹¹. In Alexandria autem Ecclesiæ, post divum Marcum evangelistam, episcopatum primus obtinuit Anianus. Quarto autem imperii Domitiani anno, cum viginti duos annos Ecclesiæ præfuisse, vita est defunctus. Post hunc Abillius sedem eam recepit: qui eam tredecim rite gubernans annis obtinuisse, Cerdoni eam successori reliquit. Antiochenam autem, post Petrum et Lucam, primus Evodius gubernavit. Ab hoc secundus fuit Ignatius: is cum annos novem episcopatum decenter omnino ibi administrasset, Romæ tertio Trajani anno bestiarum dentibus est commolitus. Hujus successoris, numero ab apostolis tertii, nomen erat Heros. In Hierosolymitano vero episcopatu, quem frater Domini Jacobus triginta annos tenuerat, post Hierosolymorum eversionem, Symeon Cleophae filius, qui patruelis Serratoris fuisse dicitur (1), illi successit. Tertius ibi ex ordine Justus, eorum qui ex Judæis tum crediderant unus, episcopus fuit: qui quidem 225 episcopi ad Trajani usque tempora functionem suam perduxerunt, cum adhuc in vivis esset dilectus ille ac discipulus. Quo tempore et Polycarpus Smyrniæ in Asia floruit, ab eo ipso Joanne episcopus creatus. Papias quoque tum Hierapoli in sua ipso patria episcopatus magistratu est functus: vir cum

¹¹ Philipp. iv, 3.

(1) Cleopham fratrem fuisse Josephi, sponsi Virginis matris, Hegesippus contestatus est. Infra cap. 9.

eloquentia clarus, tum sacrarum Litterarum quam A maxime peritus. Sed et Quadriatus ea aetate prophetico dono, una cum Philippi filiabus, enituit: et alii præterea plures, apostolica gratia illustres atque conspicui, apostolorumque successionem sortiti. Verum de Clemente, Ignatio, Polycarpo et Papia, quæ par erit, deinceps in hoc ipso libro narrabimus. In præsentia enim ea tantum, quæ ad primam apostolorum successionem pertinent, ostendere instituimus.

CAPUT III.

Quæ causa Romanis fuerit Judæis belli inferendi. Quanto tempore Judæi post Christum bello impetiti non sint. Et ut fideles homines per revelationem admoniti Hierosolymam reliquerint, et Pellam migrarint. Et quanto tempore alienigenæ ex Herode progeniti apud Judæos regnum obtinuerint. B

Nunc vero operæ pretium est referre, quomodo Judæorum adversus Romanos motum sit bellum: quæ causæ simul et prodigia Hierosolymorum præcesserint eversionem: et quomodo tandem ea uris perpetrata in Christum impietatis insanæque vecordiae poenas luens, sit eversa. Atque equidem quæ sub imperio Neronis, et ante id Felice post Pilatum Judæam provinciam obtinente, Judæis acciderint (1), clades, cum pontifices civilibus armis contra se invicem et adversus primores civitatis armarentur, et unusquisque eorum ad res novas sportans, ducem se ipsum constitueret, nemine id prorsus prohibente: cumque summa esset et sacerdotum impudentia, et rebellium sicariorum licentia: tum autem cum pontifex C Jonathan et multi insuper alii præclari viri clam occiderentur: denique cum pseudopropheta Ægyptius quam plurimis seductis triginta millia hominum perderet, et reliqua in perturbato civitatis statu, nemine vel imperandi vel parendi officium præstante, committerentur, in proximo exposuimus libro. Decimo sane imperii Neronis anno maximum exortum esse bellum, magnamque universæ Judæorum genti accidisse calamitatem, Josephus commemorat (2): et præter plurima alia detrimenta, circiter decem millia eorum qui 226 honores magistratusque apud Judæos gesserunt, flagris concisos Hierosolymis, et tandem in crucem D actos a Floro (3): gravem præterea tumultum contra Judæos per omnem Syriam motum esse tradit, cum ex universa gente plerique a civitatum incolis non aliter atque ab hostibus tam crudeliter cederentur, ut passim in civitatibus loca omnia conspicerentur jacentium insepultorum cadaverum plena, puerorum simul et senum, mulierum quoque, quarum ne pudendæ quidem partes continerentur. Et quamvis tota ea provincia innumeris esset referta cladibus, tamen ea quæ fuerant ab unoquo-

μάλιστα ἔμπειρος, τῆς αὐτοῦ πόλεως ἱερατικῶς προεδρεύων. Ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ Κεῤῥῆτος διέλαμπεν προφητικῶς χάρισματι σύναμα ταῖς Φιλίππου θυγατράσιν ἰνδιαπρέπων. Καὶ ἄλλοι πλείους κατὰ τοὺς ἦσαν, ἀποστολικῶς χάρισμασιν ἐκφανεί, τὴν μετὰ τοὺς ἀποστόλους διαδοχὴν κληρωσάμενοι. Περὶ μέντοι Κλημεντος, Ἰγνατίου, Πολυχάρπου τε καὶ Παπίου τὰ εἰκότα τοῖς ἐφεξῆς ἡ παρούσῃ μοι διαλέγεται ἱστορία. Νῦν γάρ, ὅσον τὸ τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς, πρῶτως ἰνδείξασθαι προὔθετο.

ΚΕΦΑΛΑ. Γ'.

Τίνα αἰτία τῆς κατὰ Ἰουδαίους μάχης τοῖς Ῥωμαίοις ἐγένετο· καὶ πόσον χρόνον Ἰουδαῖοι μετὰ Χριστοῦ ἀπολείμνητοι διέμειναν· καὶ ὡς οἱ πιστοὶ δι' ἀποκαλύψεως λιπόντες τὴν Ἱερουσαλὴμ, εἰς τὴν Πέλλαν ὤκνησαν πόλιν. Καὶ ὅσον καὶ ἐπὶ πόσον χρόνον οἱ ἐξ Ἑβραίων ἀλλόφυλοι τοῦ Ἰουδαίου ἤρξαν ἔθνους.

Τοῦ λοιποῦ δὲ προῤῥγου γυνήσεται διαλεῖν τῷ παρόντι λόγῳ, ὅπως ἡ κατὰ Ἰουδαίους πρὸς Ῥωμαίους ἀνεκινήθη μάχη· τίνα τε αἰτία καὶ σημεῖα τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀλώσεως προσηγήσαντο, καὶ ὡς τῶν διανοηθέντων δικαίαν τινόντων δίκην τῆς κατὰ Χριστοῦ μανίας καὶ ἀσελγείας. Ὅσα μὲν οὖν τούτοις ἐν ταῖς ἀρχαῖς Νέρωνος, Φηλίκου τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἰουδαίας μετὰ Πιλάτου διεκόντες, συνέβη παθεῖν, τῶν ἱερῶν κατ' ἀλλήλων καὶ πρὸς τοὺς πρῶτους ἐπληρομένων τῆς πόλεως, καὶ ὡς ἕκαστος νεωτερίζων ἡγεμῶν ἦν, οὐδενὸς ὄντος τοῦ ἐπιπλήσσοντος· περὶ τε τῆς τῶν ἱερῶν ἀναδείας καὶ τῶν νεωτεριζόντων σικαρίων ληστῶν· εἰ δὲ ὡς ἀρχιερεὺς αὐτῶν Ἰωνάθης καὶ πολλοὶ τῶν παρ' αὐτοῖς ἐπιστήμων κρυφαί διαφθάρησαν· προσέτι δὲ καὶ ὡς τριτμυρίδας ψευδοπροφήτης Αἰγύπτιος ἀπατήσας πλείστους διέφθειρε· καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ἀναρχίας αὐτῶν ἰδόμενα ἐν τῇ πρὸς ταύτης διαδόμην ἱστορίῳ. Διότι δ' εἰσι τῆς ἀρχῆς Νέρωνος· μέγιστον ἀναβρίπτειν πῦλον Ἰωσήφους ἱστορίῳ, καὶ πολλὴν τῷ παντὶ εἶναι τῶν Ἰουδαίων γίνεσθαι τὴν συμφορὰν· ἐπὶ δὲ πλείστοις ἄλλοις μυρίους ὅσους τῶν παρὰ Ἰουδαίους ἐν τιμαῖς ὄντας· μέσσειν ἀκισθέντας ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ Φλώρου ἀνασταυρωθῆναι ὄχλον· καὶ τίνα δὲ εἰσὶν ταραχὴν Ἰουδαίους κατεληγμένους καθ' ὅλην τὴν Συρίαν πανταχοῦς τῶν ἀπὸ τοῦ ἔθνους πρὸς τῶν κατὰ πόλιν ἐνοίκιον τρόπῳ πολέμιων ἀνηλιῶ· πόρθουμένων, ὥστε ὄρεῖν τὰς πόλεις μετὰς ἀτάφων σωμάτων, καὶ νεκροὺς ἅμα νεκροῖς γέροντας ἐβρίμμενους· γυναῖκα δὲ μὲν τῆς ἐν αὐτῇ πόλεως μεταληγμένης· καὶ πᾶσαν μὲν τὴν ἐπαρχίαν μεσθὴν ἀδωγῆτων συμφορῶν· μέγιστον δὲ τῶν ἐκείνων τετολμυμένων τῇ ἐν τῷ τοῖς ἀπειλούμενοις ἀναστάσει. Ταῦτα μὲν πρὸ τοῦ πολέμου ἡγήσασθαι Ἰωσήφους ἱστορίῳ· ἐπὶ δὲ τὴν πρὸς Ῥωμαίους ὑποταγὴν Ἰουδαῖοι εἰς προὔπτον ἀπέσωσαν, Νέρων τῷ κατ' ἐκείνων ὑπερβύσιος θυμῷ. Οὐδισπισιανῶ καὶ τῷ ἐκείνων παιδὶ Τίτῃ, ἐξ Ἀχαΐας καὶ Ἰταλίας ἀγέ-

(1) Seditio et intestinum bellum obortum in singulis civitatibus, loca omnia in Judæa sanguine et cadaveribus implevit. (Joseph. *De bell. Jud.* l. b. iv, cap. 9; Hegesipp. lib. iv, cap. 6.)

(2) Lib. xx, cap. ult. *De bell. Judaic.* lib. ii, cap. 13.

(3) Tacit. lib. xxi de avaritia et crudelitate Cestii Flori, Judææ procuratoris.

μενον στρατιάν ἀδρόετα· κατὰ Ἱερουσαλὺμιν ἐπι-
 πει, τοῖς εἰρημένους ἐπιτρέψας πολιορκίαν. Οὐλοπι-
 σιανὸς τοιγαροῦν ταῖς κατὰ Ἰουδαίαν ἐναδρυνόμενος
 νίκαις, ἐπὶ μᾶλλον προύχων· Ἰουδαῖοι δὲ μὴ μό-
 νον κατὰ Ῥωμαίων ὠπλίζοντο, πολλῶν δὲ μᾶλλον
 κατὰ Χριστοῦ· μυριάς δ' ἐπιβουλαῖς κατ' ἐκείνων
 κεχρημένοι, καὶ τοῖς κατ' αὐτοῦ φόνους ἔχαιρον, ὡς
 εἶδετε Στέφανος· καὶ ὁ τοῦ Ζεβεδαίου Ἰάκωβος, καὶ
 ὁ αὐτῶ ὁμώνυμος· ὁ τοῦ Κυρίου κασίγνητος, καὶ
 ἄλλοι πλείστοι. Τῶν δὲ λοιπῶν ταῖς ἐκείνων ἐπιβου-
 λαῖς τῆς Ἰουδαίας ἀπεληλαμένων γῆς· οὐ μὴν δὲ
 ἀλλὰ καὶ τοῦ λαοῦ τῆς ἐν Ἱερουσαλὺμοις Ἐκκλησίας
 μυστικοῖς τισι καὶ θεοῖς χρησμοῖς τῶν τισι δοκίμων
 ἐκείσε ἀποβήτως δι' ἀποκαλύψαν· ἐκδοθείσι, πρὸ
 τοῦ πολέμου, λόγος ἔχει μεταναστῆναι τῆς πόλεως,
 καὶ τινι πλείε προσοικεῖν καλευσθῆναι· Πέλλα ἦν B
 αὐτῇ ὄνομα· ὡς ἂν γε παντάπασι τῶν θεῶν ἐκτε-
 λοπότων ἀνδρῶν, αὐτὴν ὡς οἱ καθεδρῶν καὶ μη-
 τρώπων ἀρχιεπὶν, καὶ τὴν ταύτης· περιχώρον Ἰου-
 δαίαν, ὡς πλείστα δὴ κατὰ Χριστοῦ καὶ τῶν θεῶν
 αὐτοῦ φοιτητῶν κατὰ διαπεπραγμένην, ἣ τοῦ Θεοῦ
 μετέλθοι διὰ, ἵνα γε πάμπαν ἡ γενεὰ ἐκείνων ἐξ
 ἀνθρώπων ἀφανισθεῖ. Ἐκ' ἐτη μὲν οὖν τεσσαρά-
 κοντα μετὰ τὴν εἰς οὐρανὸς ἀνοδὸν τοῦ Σωτῆρος
 ἀπείρατοι διαμεμένῃ κασι, τοῦ Θεοῦ μετάνοιās και-
 ρὸν ὑπανοίγοντος· ἐκ τε τῆς διατριβῆς· καὶ διδασκα-
 λίας, πρὸς δὲ καὶ παραδόξου ἐργασίας τῶν ἱερῶν
 ἀποστόλων. Ὡς δ' ἐπιστροφῆς ἥκιστα εἶχον, οἱ
 δὴ τινος ἔρχους ἀφαιρεθέντος, ἐφ' ἐα. τοῦς τὴν
 θεῖαν παλαιθερίαν, Θεοῦ τὰ εἰκότα κρύνον-
 το·, ἐπισπάσαντο. Ἐτη μὲν γὰρ ἑκατὸν ὑπὸ ἀλ-
 λοφύλων Ἰουδαίᾳ καθήρχοντο· Ἡρώδης μὲν γὰρ ὁ
 πρῶτος ἐτη ζ' πρὸς λ' ἤρξε, μετ' ὃν Ἀρχέλαος, ὁ
 οἰς αὐτοῦ ἐτη ἑννέα· τοῦτ' δὲ ὁ ἀδελφός· αὐτοῦ
 Ἡρώδης διαδοχὸς γίνεται· ὃς δὲ καὶ τὴν Βαπτιστὴν
 εἶπει ἀνέλε, τέσσαρα πρὸς τοῖς εἰκοσιν ἐτη διαγε-
 γωνός. Μετὰ τούτων Ἀγρίππας, ὁ καὶ Ἡρώδης κα-
 λούμενος, ὁ τὸν Ἰάκωβον ἀνελὼν μαχαίρᾳ, ἐτη ζ'.
 Τούτων δὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ διατέχεται. Ἀγρίππας δὲ καὶ
 οὗτος· ὠνόμαστο ὁ νεώτερος, ἐφ' οὗ Παῦλος παρ' ῥη-
 σίς ἐχρήσατο. Εἰκοσι δὲ πρὸς τρισὶν ἐτη τετελειώ-
 διαγγόνεν, ἕως οὗ τὴν παντελὴ παλαιθερίαν ἔσχον
 Ἱερουσαλὺμα.

Herodes (2) succedens, is qui Baptistam gladio sustulit, viginti quatuor annos regnavit. Deinde Agrippa, qui et Herodes (3) nominatus est, et Jacobum interemit, annos septem: atque hujus successor filius ejus fuit Agrippa et ipse, junior scilicet, appellatus: apud quem libere pro se Paulus causam dixit. Viginti autem et tres annos is regnum administravit, quoad usque occisione Hierosolyma prorsus interfere.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Ὅτι καὶ πρὸ καιροῦ σημεῖα θεοῦ ἐν μέγιστα ἐπὶ τὰ κατὰληφόμενα πάθη τὴν Ἱερουσαλὴμ προ-
 ετήματον.

Καὶ παράδοξοι δὲ θεοσημεῖαι τὸ μέλλον ὅσον οὐκ
 συμβαίνειν τακηρίοις δὴ τισιν ἀριθμοῖς· ὑπέβαι-

(1) Regnum ab Antonio Herodi datum, victor Augustus auxit: et gentem Judaeorum coercitam, regi Herodis quadripartito rexere. Sub Tiberio quies, C. Caesaris mors motum Judaicum diremit. Claudius defunctis regibus, aut ad modicum redactis, Judaeam provinciam equitibus Romanis aut

A que perpetrata scelera superabat ea, quae per minas denuntiata fuerat eversio. Haec quidem bellum praecessisse, Josephus scribit. Sed enim cum Judaei aperte Romanis rebellarent, Nero contra eos ira exarsit: et Vespasianum filiumque ejus Titum ex Achaia et Italia cum exercitu valido et insolenti adversus Hierosolyma, urbis ejus obsidione illis mandata, misit. Vespasianus porro ex plerisque, quas a Judaeis retulit victoriis, gloria parva, bellum id magis magisque prosecutus est: et Judaei non tantum contra Romanos, verum etiam contra Christum ipsum arma sumpserant. Et cum innumeras Romanis tetenderunt insidias, tum Christianorum caedibus sunt letati. Id quod satis indicavit Stephanus ipse, Zebedaei filius Jacobus, eique cognominis ipsius Domini consobrinus, atque alii quam plurimi. Si qui vero adhuc erant reliqui, persecutione eorum Judaei sunt expulsi. Quin imo plebs Hierosolymitanae Ecclesiae universa, arcenis quibusdam et divinis responsis, quae probatis quibusdam ibi viris per secretam revelationem reddita sunt, admonita, ante ipsum bellum civitate excessit: et in oppidum quoddam cui Pella nomen erat, ita ut jussa fuerat, commigravit: ut scilicet a piis divinisque viris omnibus derelicta ipsa Hierosolymorum civitas, tanquam cathedra et primaria metropolis, finitimaque ei Judaea, quod contra Christum divinosque ejus apostolos mala quam plurima perpetrassent, divinam exciperent vindictam, universaque eorum natio ex hominum numero tolleretur. Annis sed enim quadraginta post ascensionem Servatoris in caelos (1), Judaei aperto bello oppugnati non sunt: quod Deus illis poenitentiae tempus praeberet, eosque ad resipiscendum vita, doctrina 227 admirandisque operibus divorum apostolorum invitaret. Cum autem minimè ut converterentur curarent, tanquam claustrum quopiam et obice sublato, divinitus ingruentem sibi internecionem, justo judicio Dei, in seipsos pertraxerunt. Enimvero annos centum sub alienigenis fuerunt regibus. Herodes enim primus annis triginta septem eorum regnum tenuit, post hunc Archelaus filius ejus annos novem: cui frater ejus

C Ut ante bellum Judaicum maxima septem prodigia divinitus cladem Hierosolymitanam: porrederint.

D

CAPUT IV.

Ut ante bellum Judaicum maxima septem prodigia divinitus cladem Hierosolymitanam: porrederint.

Ceterum signa mirifica apertis quibusdam indicis cladem jamjam advenentem praedicebant, et

libertis permisit. Duravit tamen patientia Judaeis usque ad Cestium Florum procuratorem: sub eo bellum ortum. Tacit. lib. xxi.

(2) Antipas.

(3) Priscus.

etiam Josephus ipse in vi *Historiarum* libro ostendit. « Miserandam igitur plebem, inquit, seductores illi a Deo longe aberrantes, tum suadendo decipiebant, certisque et claris indicibus desolationem et vastitatem futuram aperte indicantibus, nec animum adhibebant, nec fidem habebant: sed tanquam fulmine afflati atque consternati, qui neque oculos, neque mentem haberent, prædictiones Dei contemnebant (1). » Sed quænam tandem ea fuere signa (2)? Stella equidem crinita, gladio persimilis, anno toto supra urbem lucere visa est. Die Azymorum quodam, Aprilis mensis nono, hora quoque noctis nona, lucis splendor aram et templum ipsum ita illustravit, ut dies clara esse videretur: atque is splendor ad dimidiam duravit horam. Tertio porta urbis ad orientem spectans, ex solido ære facta, quæ propter ponderis magnitudinem vix circa crepusculum a viginti clausa erat viris, **228** ferreis suffulta vectibus, altissimisque in solo firmata palis, circiter horam noctis sextam sua sponte vise est aperiri. Ante solis quoque occasum in nubibus sublimis currus, et acies emicantes urbesque obsidentes apparere. Die etiam quodam apud illos festo, Scenopegiam vocant, cum sacerdotes noctu more suo ad sacrum ministerium suum obeundum irent, fragorem et motum quemdam sensisse, ac deinceps vocem ingentem audisse tradunt, quæ migrandum inde esse denuntiaret. Quarto ante bellum anno vir quidam nomine Jesus, agrestis admodum et infimæ sortis homine (cui Anani nomen erat) prognatus, cum ingens pax et tranquillitas in urbe esset, derepente in templum ingressus: « Vox, inquit, ab Oriente, vox ab Occidente, vox a quatuor ventis, vox super Hierosolyma et ipsum templum, vox super sponsas et sponsas, vox super populum omnem. » Die autem noctique hæc vociferans circuibat. Quapropter nonnulli tanquam mali omnis sermone ejus commoti, comprehensum eum plagis mactarunt. Ille vero minime movebatur, neque quidquam de seipso verebatur, et verba ea jam sibi consueta inclamare pergebat. Quin etiam ad Romanum præsidem adductus, cum ibidem ibi verberaretur, non aliud prolocutus est verbum, neque etiam lacrymas emisit: sed miserandum tantum in modum lamentans, ad plagam unamquamque: « Væ, væ Hierosolymis! » exclamavit. Bos quoque Azymorum die festo ad sacrificium in medium adducta templum, spectantibus omnibus agnum edidit. Idem ipse Josephus aliud quiddam magis admirandum refert: oraculum videlicet quod tam in sacris Litteris inventum esse, eo ipso tempore (3) ex popularibus eorum quemdam

νον, ὡς καὶ αὐτοὶ ῥύσῃ πο: ἐν τῇ ἔκτῃ τῶν Συγγραφῶν ἱστορεῖ. « Τὸν γοῦν ἀδελων, φησί, δῆμον οἱ μὲν ἀπατεῶνες, καὶ φευδόμενοι τοῦ Θεοῦ τῆνικαὺτα παρίπαιθον· τοὶ δ' ἑναργεῖς καὶ προσμαίνουσι τὴν μίλλουσιν ἔσεσθαι ἐρημίαν οὐ προσείχον, οὐτ' ἐπισταυον· ἀλλ' ὡς ἡμεδερντημένοι, καὶ μήτε ὄμματα μήτε ψυχὴν ἔχοντες, τῶν τοῦ Θεοῦ κηρυγμάτων παρήκουον. » Τίνα δὲ τὰ σημεῖα; Ἀστὴρ μὲν γὰρ κομήτης ῥομφαίᾳ παραπλήσιος· ἐπ' ἐνιαυτὸν ὑπὲρ τῆς πόλεως λάμπων ἑωρᾶτο· ἐν δὲ τῇ τῶν Ἀζύμων ἡμέρᾳ ἐννάτῃ Σενθικῶ μηνὸς ἐν ὥρᾳ νυκτὶ· ἐνάτῃ, αἴγλη φωτὸς τὸν τε βωμὸν καὶ τὴν νεὼν περίεσχεν, ὡς δοκεῖν ἡμέραν φαίνειν λαμπρὰν· καὶ εἰς ἡμῶν ὥρας διέμεινε. Τρίτον ἡ πρὸς τῷ πύλῃ τῆς πόλεως χαλκοῦ πεποιημένη, τῷ στιβαρῷ τοῦ μεγέθους μόλις ὑπὸ αἰκῶσι κατὰ δεξιὰν περικαλεισμένη ἀνδρῶν, σιδηροῖς μὲν ἐπηρειδόμενη μοχλῇ, βαθυτάτους δ' ἔχουσα καταπήγας εἰς τὸν οὐδὸν, περὶ ἑκτῇ ὥρᾳ νυκτὸς αὐτομάτῃ ὥρῃ ἀνεψγμένη. Πρὸ δὲ ἡλείου δυσμῶν καὶ μετέωρα ἄρματα καὶ στρατόπεδα τῶν νεφαλῶν διάττοντα καὶ τὰς πόλεις κυκλῶντα ὥρθη. Κατὰ δὲ μίαν τὴν παρ' ἐκείνους κορυτῶν, Σκηνοπηγίαν καλοῦσιν αὐτὴν, νύκτωρ οἱ ἐπειρὶς ἐιθόντες, ὥσπερ ἦν ἱδοῖς ταῖς λειτουργίαις, κτύπου τινὸς καὶ κινήσεως αἰσθῆσθαι, ἔπειτα δὲ καὶ ἀθρόας ἀκούσαι φωνῆς λέγονται. Μεταβαλίνωμεν ἐνταῦθεν, λεγούσης. Καὶ πρὸ τεισάρων δ' ἐτῶν τοῦ πολέμου ἀνὴρ τις, ὄνομα Ἰησοῦς, ἄγροικος καὶ ἐξ ἰδιώτου προελθὼν, Ἄνανος τὴν κλήσιν, βασιλεὺς εἰρήνης ἐπεχούσης τὴν πόλιν, ἐξαπίνης κατὰ τὸ ἱερὸν εἰσδραμὼν, Φωνή, εἶπεν, ἀπὸ ἀνατολῶν, φωνὴ ἀπὸ δύσεως, φωνὴ ἀπὸ τῶν τεισάρων ἀνέμῳ, φωνὴ ἐπὶ Ἱεροσολύμοις καὶ τὸν νεὼν, φωνὴ ἐπὶ νομφίῳ· καὶ νύμφας, φωνὴ ἐπὶ πάντα τὴν λαὸν· νύκτωρ δὲ καὶ μεθιμέραν τοῦτο κειραγῶς περὶηται. Τινὲς οὖν πρὸς τὸ δύσφημον ἐβνόμενοι, συλλαμβάνοντες· ἔκλινον. Ὁ δὲ ἔκλινετα ἐπεστρέφετο· οὕτω μὴν περὶ αὐτοῦ δισσώπων ἦν· τὴ συνίθης δὲ βῶν διετίλει. Ἐπει δὲ καὶ τῷ Ῥωμαίων ἀρχόντι παριστάς καὶ τυπτόμενος· ἄλλο πλέον λέγειν οὐκ εἶχε, μηδ' αὖτις δὲ δακρύων, δλοφροδόμενος δὲ οἷον οἰκιστὴν πρὸς ἐκίστην πληγὴν, Ἄλ' Ἱεροσολύμοις! ἔδωκα. Καὶ βούς δὲ κατὰ τὴν τῶν Ἀζύμων ἑορτὴν εἰς θυσιάν ἀχθεῖσα ἐν μέσῳ τῷ ἱερῷ, πάντων ὀρώντων ἄρνα γεννᾷ. Ὁ δ' αὐτὸς ἱστορεῖ καὶ τι ἄλλο παραδοξότερον· χρησμὸν καὶ γὰρ φησιν εὐρεθῆναι τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν, ὡς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐγγνώριδ· τις αὐτῶν τῆς οἰκουμένης πάσης κατάρξει. Ὁ μὲν οὖν ῥύσῃ πο: εἰς Οὐδεσσιανὸν ἀνέλκει τὸν χρησμὸν. Ἀλλὰ μόνῃ· Ῥώμῃς, ὡ οὗτος, καὶ οὐχὶ πάσης ἀρχαί τῆς γῆς. Πολλῶ δ' ἂν εἴη προσήκων, πρὸς τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἀναφέρεισθαι, πρὸς ἔν καὶ ὃ ἐν Ῥωμαῖοις χρησμὸς ὡς ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἀνα-

(1) Hierosolymitanum exidm Petrus quoque et Paulus apostoli in sermonibus suis prædixerunt. (Lact. lib. iv, cap. 21.)

(2) Evenerant prodigia, quæ neque hostiis neque votis placare fas habet, gens superstitioni obnoxia, religionibus adversa. Visa per cælum concurrere acies, rutilantia arma, et subito nubium igne collucere templum. Expasæ repente delubri foras.

Et audita major humana vox: Excedere deos. Simul ingens motus excedentiam, quæ paci in metum trahent. (Tacit. ut supra.)

(3) Percrebuerat Oriente toto vetus et constans opinio, esse in fatiis, ut eo tempore Judæa profecti rerum potientur, si de imperatore Romano, quatum eventu postea patuit predictum, Judæi ad se transientes, rebellant: casoque præposito, lega-

φίρεται, Αιτησαι παρ' ἐμοῦ, λέγοντος, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν καρδίαν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. Οὗ τῶν μαθητῶν καὶ ὁ φθόγγος εἰς πᾶσαν ἐξήλθε τὴν γῆν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τῶν βημάτων ἡ δύναμις. Τούτων δὲ ἤδη προσηρμένων, ἐπὶ τὰ ἐξῆς τῆς ἱστορίας προΐωμεν.

tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ. Cujus etiam discipulorum vox in omnem exivit terram, et ad terminos orbis verba deveniamus.

ΚΕΦΑΛ. Ε.

Ὅς μετὰ Νέρωνα οἱ περὶ Γάλβαν καὶ Ὀθωνα, εἰτὰ Οὐεσπασιανῶς Ῥωμαίων ἀρχαί· καὶ κατάλογος μερικὸς τῶν ἐκ' αὐτοῦ γεγονημένων τῇ Ἱερουσαλὴμ θανάτων.

Νέρων μὲν οὖν τέσσαρας ἐπὶ ὅσα αὐταρχήσας ἐνιαυτοῦς, τοῖς περὶ Γάλβαν καὶ Ὀθωνα καὶ Οὐίττιλιον τὴν ἀρχὴν αἰσχυρῶς καταλιπὼν, τὸν βίον μετέβλεψε. Καὶ οὗτοι δ' ἐπ' ἐνιαυτῷ καὶ μηνὶ ἐξ ὁσίων διαφθαρέντες. Οὐεσπασιανῷ τῆς αὐτοκρατορίας παρχωροῦσι, τοῖς κατὰ Ἱερουσόλυμον τροπαίοις κληρονομήν. Καὶ τοῖνυν ὅπῃ τῶν συνόντων στρατευμάτων ἀναγορευθεὶς, τῷ μὲν υἱῷ Τίτῳ τὸν κατὰ Ἰουδαίων πόλεμον ἐγγεμίζει· αὐτὸς δ' οἱ τάχους εἶχεν, οὐαὶς ἡνίκαις τὴν ἐς Ῥώμην φέρουσαν ἤλαυνεν. Ἀλλ' ὅσα εἰς ἀπαντα τῆς Ἰουδαίας τὸν τόπον συνεβρύθη κακὰ· οἷαις τε συμφοραῖς δὲ Ἰουδαίων. Ἔθνος ἀπανταχοῦ συνελθὼν καὶ ὡς διαφόροις θανάτοις εἶδεναι, τὸ δὲ πλεον ἡμῶν καὶ ζῆραι μυριάδες ἡγῶν διεφθάρησαν· ὅσαι τε κατὰ χώρας πολιορκίαι προὔθησαν καὶ τὸ τελευταῖον, ὡς ἐπ' αὐτὴν τὴν Ἱερουσαλὴμ ὡς οἱ ἔρχοι· τῶν ἀμάχων καταπεφυγότες, οὐδ' ἀποῦσαι φορητὰ πεπνῶσθαι· τὴν τε διασκευὴν ἀπαντὸν τοῦ πολέμου, ἑκαστὰ τε τῶν ἐν μέρῳ ἑκάστοις ἐτηκῶδες γεγονημένων· καὶ ὡς τὸ πάλαι δὴ τοῖς προφήταις εἰρημένον, τὸ τῆς ἐρημώσεως βέλος ἐν τῷ περιδοθῇ ἱστῇ νεφί, πυρὸς εἰσάπαν ἀνάλωμα γενομένου, ἐκ τῶν τῷ Ἰωσήφῳ εἰρημένων πάρεστιν ἀναλίσσεται. Τοῦτο γὰρ μὴν προσήκον ὑποσημειῖσθαι, ὡς αὐτὸς οὗτος περὶ πού τὰς τριακοσίας μυριάδας ἱστορεῖ, καὶ ἔθος εἰσρῆναι ἐκ πάσης Ἰουδαίας κατὰ τὸν τοῦ Πάσχα καιρὸν, καὶ οἳ τινι περικλεισθῆναι φρουρῇ. Ἐχρῆν καὶ γὰρ κατ' αὐτὰς γὰρ πάντως τὰς ἡμέρας καὶ τούτους ὑποσθῆναι τῆς κατὰ τὸν Σωτήρα λύττης τὸν διέσθρον, καὶ τῆς θείας δίκης πειρασθαι, καθ' ἃς ἐκτείνον τὴν κατὰ Χριστὸν

“ Psal. II, 8. “ Psal. XVIII, 5.

tum insuper Syriæ consularem suppetias ferentem rapta aquila fugaverunt. (Sueton. in Vespas.) Pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum hieris contineri, eo ipso tempore fore ut valesceret Oriens, profectique Judææ rerum potirentur. Quæ ambages Vespasianum ac Titum prædixerant. (Tacitus.)

(1) Hierosolymorum urbem munitissimam fuisse, testatur Tacitus lib. XXI: « Sed urbem arduam situ opera molesque firmaverant, etc. Alia intus mœnia regie circumjecta, conspicuoque fastigio turris, Antonia in honorem M. Antonii ab Herode appellata. Templum in modum arcis, propriisque muri, labore et opere ante alios. Ipse porticus, quæis

A universo orbi imperatorum. Et Josephus quidem responsum id ad Vespasianum imperatorem retulit. Sed ille Romanæ tantum urbis, non universi terrarum omnium orbis imperium obtinuit. Rectius itaque oraculum tale Servatori et Domino nostro accommodetur, ad quem et illud Psalmi responsum a Patre refertur, *Postula a me*, dicens, et dabo terminos terræ. Cujus etiam discipulorum vox in eorum. Atque his ita præmissis, ad historiam ipsam

B

229 CAPUT V.

Ut post Neronem Galba et Otho et Vitellius, et deinde Vespasianus Romanis imperariis: et particularis commemoratio calamitatum, quæ sub Vespasiano Hierosolymis acciderunt.

Nero cum quatuordecim annos imperasset, Gallæ, Othoni et Vitellio turpiter imperio relicto, vitam finivit: atque ii etiam unius anni et mensium sex tempore cæsi disperierunt: et Vespasiano, qui tum adversus Hierosolyma bellum gerens multis fuerat tropæis nobilitatus, imperium relinquere. Ubi a militibus copiis quæ cum ipso erant, Imperator renuntiatus, filio Tito bellum Judæicum mandavit: ipse autem, quanta potuit celeritate, Romam contendit. Porro quanta in omnes Judææ partes mala pervenerint, quibusve cladibus ubique gens Judæorum sit conflictata, quam varia etiam moris specie, in primis vero fame et ferro, multa millia omnis ætatis hominum interierint, et quæ seorsim oppida obsessa fuerint: postremoque cum undequaque omnes ipsa Hierosolyma tanquam in propugnaculum inexpugnabile confugissent, quæ auditu quoque tolerabilia non sunt (1), pertulerint: item, qui bellii totius fuerit apparatus, aut quæ seorsim cuique tam dura atque acerba acciderint: denique ut desolationis abominatio, pro eo atque dudum a prophetis prædictum fuerat, in celeberrimo illo templo, quod quidem incendio fœde vastatum est, steterit: et omnia ex Josephi Historia peti possunt. Illud certe quidem modis omnibus indicare convenit, eundem ipsum historicum alicubi referre, ad ter centenas myriades hominum multitudinis ex universa Judæa (2), ipsis Paschæ feriis, Hierosolyma confluisse, atque eam ibi perinde atque in custodia et carcere circumclusam et obsessam esse (3). Equum enim erat, eis ipsis diebus, quibus

templum ambiebatur, egregium propugnaculum. Fons perennis aquæ, etc. Præviderant conditoris ex diversitate morum crebra bella: inde eunctis, quamvis adversus longius obsidium. Et a Pompeio expugnatis metas atque usus pleraque monstraverat. Atque per avaritiam Claudianorum temporum, empto jure muniendi, struxere muros in pace tanquam ad bellum, magna colluvie et cæterarum urbium clade aucti. (Hæc Tac. ut supra.)

(2) Hoc est, triplex centena millia hominum.

(3) « Multitudinem obsessorum omnis ætatis, virtutis ac muliebris sexus, sexcentena millia fuisse accepimus. » (Tacitus, ut supra.)

σμένην οίκίαν, σήμερον ἦν τούτο, τοὺς ἐν δὲν προσ-
 φέρεσθαι τροφά. Εὐθὺς δ' ἐξορράξαντες τὰς θύ-
 ρας, εἰσπήδον· καὶ μόνον οὐκ ἐκ τῶν παρυγῶν
 ἀναθλίβοντες τοὺς ἀκόλους ἀνέφερον. Ἐτύποντο δὲ
 γέροντες ἀντεχόμενοι τῶν αἰτῶν. Καὶ κόρας ἱστα-
 ράσσοντο γυναῖκες, συγκαλύπτουσαι τὰ ἐν χερσίν.
 Οὐδέ τις ἦν οἶκος πολιᾶς ἢ νηπίων· ἀλλὰ συν-
 ἀπείροντες τὰ παῖδια τῶν ψυχῶν ἐκπεριμάμενα, κατε-
 ἔειον εἰς ἑδάρας· τοὺς δὲ φθάσαι τὴν εἰσδρομὴν
 αὐτῶν, καὶ προκαταποῦσαι τὸ ἀρπαγησόμενον, ὡς
 ἀδικηθέντες ἦσαν ὁμότεροι. Δεινὰς δὲ βασιάνων ὁδοὺς
 ἐπενόουν πρὸς ἔρευναν τροφῆς· ὁρόβοι μὲν ἐμφράτ-
 τόντες τοὺς ἀθλοῖς τοὺς τῶν αἰδολῶν πόρους, βί-
 θοις δ' ὄρεται ἀναπείροντες τὰς ἑδάρας. Τὰ φρικτὰ
 δὲ καὶ ἀκοαῖς ἐπασχέ τις εἰς ἐξομολόγησιν ἐνὸς ἄρ-
 του, καὶ ἵνα μνηστὴρ δράκα μίαν κεκρυμμένην ἀλφι-
 τῶν. Οἱ βασιάνοι δ' οὐκ ἐπείνων· καὶ γὰρ ἤττον
 ἄνομον ἦν τὸ μετὰ ἀνάγκης· γυμνάζοντες δὲ τὴν
 ἀπόνοιαν, καὶ προπαρὰ σκευάζοντες ἑαυτοὺς εἰς τὰς
 ἐξῆς ἡμέρας ἐφόδια, τοὺς δ' ἐπὶ τὴν τῶν· Ῥωμαίων
 φρουρὰν νύκτωρ ἐξεπύρρυσαν ἐπὶ λαχάνων συλλογῇ
 ἀγρίων καὶ πῶας, ὑπαντῶντες δ' ἤδη τοὺς πολε-
 μίους διακρυφύειναι ἑδόντων, ἀφῆρπαζον τὰ κομι-
 σθέντα· καὶ πολλὰς ἐκτετεύοντων καὶ τὸ φρικτότα-
 τον ἐπικαλουμένων ὄνομα τοῦ Θεοῦ, μεταδόναι μέ-
 ρος αὐτοῖς ὧν κινδυνεύσαντες ἤγεγκαν, οὐδ' ὅτι οὖν
 μετέδωκαν. Ἀγαπητὸν δ' ἦν τὸ μή καὶ προσκαπολεῖσθαι
 πεσὺν ἡμιμόνον. «Τούτοις μετ' ἑτέρα ἐπιφέρει λέγων·
 «Τουδαίον· καὶ μετὰ τῶν ἐδόντων ἀπακοπή πᾶσα σω-
 τηρία· ἰλκίς. Καὶ βαθύνει ἑαυτὸν ὁ λιμὸς, κατ'
 οἴκου· καὶ γενεὰς τὸν δῆμον ἐπεδόσκειτο· καὶ τὰ
 μὲν τέγγε πεπληρωτὰ γυναικῶν καὶ βρεφῶν λελυ-
 μένων, οἱ στενωποὶ δὲ γερόντων νεκρῶν. Παῖδες δὲ
 καὶ νεανίαι διδοῦντες, ὥσπερ εἶδελα κατὰ τὰς
 ἀγορὰς ἀνελκύντο, καὶ κασιππῶν, ὅποι τινὰ τὸ
 πάθος καταλυμένα. Ὀπταῖναι δὲ τοὺς προσήκοντας
 οὗτοι· ἰσχυοὶ οἱ κάμνοντες, καὶ τὸ δευτερόν ὄκει,
 διὰ τε τὸ πλῆθος τῶν νεκρῶν, καὶ τὸ κατὰ σφᾶς
 ὄριον. Πολλοὶ γὰρ τοῖς ὑπ' αὐτῶν θαπτομένοις·
 ἐκπέθνησκον· πολλοὶ δ' ἐπὶ τὰς θήκας, πρὶν ἐπι-
 τεῖναι τὸ χρεῖον, προήλθον. Οὐτε δὲ θρήνος ἐν ταῖς
 συμφοραῖς, οὐτε ὀλοφύρομαι ἦν· ἀλλὰ ὁ λιμὸς ἤλεγε
 τὰ πάθη. Ξηροὶ δὲ τοῖς δῆμοις καὶ σεσηρόσι τοῖς
 στόμασιν οἱ δουθανάτορες ἐφεώρων τοὺς φθάσαν-
 τας ἀναπαύσασθαι. Βαθεῖα δὲ τὴν πόλιν περιεγε-
 σιγῇ, καὶ νύξ θανάτου γέμουσα· καὶ τούτων οἱ λη-
 σταὶ χαλεπότεροι· τυμφορῶντες γούν τὰς οἰκίας,
 ἐσὺλυν τοὺς νεκροὺς· καὶ τὰ καλύμματα τῶν σω-
 μίτων περισπῶντες, μετὰ γέλωτος ἐξήσαν· τὰς τε
 ἀκμάς τῶν ξυφῶν ἐδοκίμαζον ἐν τοῖς πτώμασι, καὶ
 τινὰς τῶν ἐρριμμένων ἐτι ζῶντας διήλαυνον ἐπὶ
 πείρᾳ τοῦ σιδήρου. Τοὺς δὲ ἐκτετεύοντας χρῆσθαι
 ὀφείσι δεξιάν καὶ ξίφος τῷ λιμῷ κατέλιπον ὑπαρ-
 φανούντες. Καὶ τῶν ἐκπεσόντων ἕκαστος ἀπὸ νῆας
 εἰς τὸν νεὼν ἐφεώρη, τοὺς στασιαστὰς ζῶντας ἀπο-
 λιπῶν. Οἱ δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τοῦ δημοσίου θη-
 σαυροῦ τοὺς νεκροὺς θάπτειν ἐκέλευον, τὴν δὲ μὴν
 οὐ φέροντες· ἔπειτα ὡς οὐ διήρουν, ἀπ' τῶν τε-
 χνῶν ἐρρίπτουν εἰς τὰς φάραγγας. Περιὼν δὲ ταῦτας

A quæ in rebus aliis obtinet verecundia, ea in famis
 et inelimi miseria proculcatur. Siquidem mulieres
 ex virorum, liberi ex patrum, et quod omnium
 luctuosissimum est, matres ex infantum ore cibum
 rapientes, extrahabant. Et cum dulcissima in ma-
 nibus earum pignora marcescerent, extremas ta-
 men illis vitæ sustinendæ reliquias auferebant. Ac
 ne sic quidem cibum fortim capientes latere potue-
 runt. Passim enim ipsis, rapisque eorum cibis,
 seditiosi prædones imminebant. Ubiqueque eam
 illi ædes clausas conspexissent, sumpto inde indi-
 cio, cibum intus capi existimantes, statim foribus
 perfractis, cum impetu in eas insilliebant: et tan-
 tum non ex ipsis faucibus miserorum minutissima
 frusta excutientes, reddere cogebant. Verberibus
 affliciebantur senes, opulas suas propugnantes:
 capillis rapiabantur mulieres, cibos quos habebant
 occultantes. Nulla cunctis, nulla teneræ ætatis erat
 commiseratio: sed pueros una cum ciborum fru-
 ctibus, quos in ore habebant, in sublime sublatis,
 solo allidebant. Si qui autem impressionem atque
 impetum eorum prævenissent, et id quod illi rap-
 turi fuerant degulissent, tum illi tanquam injuria
 affecti, ferociore crudelioresque debant, et gravis-
 sima ad cibum inquirendum tormentorum crucia-
 tumque genera excogitabant. Meatos namque pu-
 dendorum calamitosis hominibus: erro immisso
 obturabant. Quibusdam in arvana sedium loca (id
 quod audiri horrendum est) porticas acutas per
 vim immittabant ut vel panem vivum, vel occultate
 farinae pingillum indicarent. Carnifices autem illi
 non omnes egebant: et injuria violentiaque eorum,
 propter necessitatem, juris æquitasque locum
 obtinuissent, sed recordiam suam palmam præ se
 ferentes, alimentum tanquam vaticum sibi rapi-
 nis in futurum tempus parabant. Ac si qui noctu ex
 urbe clam in Romanorum castra et munitiones ad
 olera herbasque agrestes colligendas prorepasissent,
 cum miseri illi se hostium custodias fallendo eva-
 sisse crederent, in latrones eos incidebant, qui eis
 quod attulissent diripiebant: et cum saepe miseri-
 rimi illi mortales, horrendo dei invocato nomine
 prædonibus ad pedes eorum provoluti supplicarent,
 232 ut minimum saltem partem pabuli, quod
 extremo adhuc periculo attulissent, eis redderent,
 nihil prorsus recipiebant. Quin bene etiam secum
 agi putabant, si ad eum modum dispoliati, non
 contrucidarentur. His deinceps alia subiungit,
 dicens: «Judæis porro et exitus ad fugam omnis
 præclusus et spes salutis prorsus præcisa erat. Fa-
 mes autem invalescens, passimque per domos et fa-
 milias populum depascens crescebat. Domus mulie-
 rum et infantum cadaveribus plenæ erant. In angipor-
 tibus passim senes mortui jacebant. Pueri autem et
 adolescentes intumescens corporibus, tanquam
 idola et simulacra in foro circumeuntes, ubique
 quemque casus occupasset, concidebant. Sepelire
 vero genere sibi aut necessitudine illa conjunctos,
 imbecilli non poterant: valentiores autem horro-

lant, cum propter cadaverum multitudinem, tum quod ipsimet de vita sua incerti essent. Multi vero etiam eis quos sepeliebant, immoriebantur: multi in loculos suos et sepulera prius descendebant, quam extrema adesset necessitas. Neque plancius ullus, neque ejulatus in ejusmodi cladibus erat, sed fames affectiones tales præpediens redarguebat: siccis oculis et ore hianti, qui ægre moriebantur, alios se in morte prævenientes inspiciebant. In urbe altum erat silentium, et noctu plurima mortis imago: verumtamen tantis ærumnis et cladibus prædones longe erant graviore. Sepulcra enim effodientes, cadavera spoliabant: et tractis illorum vestibus cum risu etiam progrediebantur. Gladiorum acies in cadaveribus experiebantur: quosdam etiam qui humi strati jacebant, atque etiam tum paululum spirabant, enses periclitari confodiebant. Si qui vero supplices, illos, ut sibi præ famis intolerantia mortem inferrent, obsecrarent, eos contumeliose relictos præteribant. Et qui tam misere exspirabant, ad templum ipsum continue cum dolore, vivos relinquentes seditiosos, respectabant. Ac primum quidem publico sumptu cadavera, propter intolerandum foetorem, sepeliebantur: cum vero jam tumultandis eis libitinarum non sufficerent, e muro in fossas proiecebant. Quas Titus aliquando circumiens, cum corporibus repletas, et redundantem ex diffluentibus illis mistum tabo et sanie cruorem cernebat, suspiravit, et manibus sublatis Deum est testatus, non se tantæ cladis auctorem esse. Sub hæc quædam alia in medio commemorans, illa deinde infert: « Committere omaino nequeo, quin quod animus jubet, proferam. Ita enim judico: si Romani bello vindicare hiatu terræ, aut inundatione interituram, 233 aut certe Sodomæ fulmina expertum fuisse. Multo enim, quam qui talia olim sunt perpassi, tulit gentem deteriore, et impiam magis, propter cujus vecordiam populus simul universus interiit. » Rursus in vi libro ad hunc modum scribit: « Innumerabilis prorsus eorum multitudo fuit, qui fame in urbe perierunt, quibus incredibiles dictu acciderunt ærumnæ. In qualibet enim domo, ubi umbra saltem aliqua ciborum appareret, bellum gerebatur: et qui arctissima inter se amoris necessitudine erant conjuncti, manus conserebant, sibi invicem calamitosas miseræ vitæ reliquias eripientes. Cæterum ne morientibus quidem, quod nihil escarum haberent, fides habebatur. Nam prædones animas quoque jam agentes excubiebant, ne quis eorum cibi quidquam in sinu habens, mortem assimularet. Illi porro præ inopia insanientes, sicuti rabidi hiantesque canes, in ædes insiliebant, et huc atque illuc currentes ferebantur. Et fores, ebriorum hominum more identidem impellentes, propter inopotentiam animi, una eademque hora bis, quandoque ter, in easdem irrumpebant ædes. Atque cum jam necessitas eos fruges omnes consumere coegisset, collectis etiam rebus eis quæ impurissimis quibusque animantibus ad cibum accommodæ non sunt, vesci sustinuerunt. Siquidem ad postremum ne a cingulis quidem et calceamentis abstinere, et pelles scutis detractas macerarunt et comederunt. Nonnullis etiam veteris sæni rejectamenta escæ fuere. Et fuere qui collectas quisquillas parvi ponderis quatuor Atticis veadiderint. »

CAPUT VII.

De muliere Judæa, quæ unum sibi puerum devoravit in obsidione Hierosolymitana.

« Sed quid ego famis inverecundam impotentiam in rebus inanims persequor, ac non potius factum tale commemoro, quale neque apud Græcos, neque apud barbaros unquam est animadversum,

A ὁ Τίτος, ὡς ἰδιδάσαστο πεπλησμένους τῶν νεκρῶν, καὶ βαθὺν ἰγῶρα μολύντων, τὴν ὑποβάλλοντα τῶν σωματίων, ἐστὶναξί τε, καὶ τὰς χεῖρας ἀνατείνας, καταμαρτύρατο τὸν Θεόν, ὡς οὐκ εἴη τὸ ἔργον αὐτοῦ. Τούτοις δὲ τινα εἰπὼν μεταξὺ, ἐπιφέρει λέγων· Ὁὐκ ἂν ὑποστευδαίμην εἰπεῖν, ἢ μοι κτελεῖται τὸ πάθος. Οἱμαὶ Ῥωμαίων βραδυνόντων ἐπὶ τοὺς ἀλιτηρίους, ἢ καταποθῆναι ἂν ὑπὸ χάσματος, ἢ κατακλυσθῆναι τὴν πόλιν· ἢ τοὺς τῆς Σοδομῆνης μεταλαβεῖν κεραυνούς. Πολὺ γὰρ τῶν τοιαῦτα παθόντων ἦνεγκε γυναιάν ἀδυσίτηραν. Τῇ γοῦν τοῦτων ἀπονοίᾳ πᾶς ὁ λαὸς συναπώλετο. Καὶ ἐν τῷ ἑκτῷ δὲ βιβλίῳ οὕτω γράφει· « Τῶν δὲ ὑπὸ τοῦ λιμοῦ φθειρομένων κατὰ τὴν πόλιν ἀπείρον μὲν ἐπικτετο τὸ πλῆθος, ἀδήγητα δὲ συνέβαινε τὰ πάθη. Καθ' ἑκάστην γὰρ οἰκίαν, εἴ ποὺ τροφῆς παραφανείη σκιά, πόλεμος ἦν· καὶ διὰ χειρῶν ἐχώρουν οἱ φίλτατοι πρὸς ἀλλήλους, ἐξαρπάσσοντας τὰ ταλαίπωρα τῆς ψυχῆς ἐφόδια. Πίστις δ' ἀπορίας οὐδὲ τοῖς θνήσκουσιν ἦν· ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκπνέοντας οἱ ληστοὶ διηρέων· μὴ τις ὑπὸ κλέπτον ἔχων τροφήν, σκῆπτου τοὺς θάνατον αὐτῷ. Οἱ δ' ὅπ' ἰνδελίας λυσσώντες, ὥσπερ κεχρῆνότες κύνας, ἐφῆλλον· οὐ καὶ παρεφύροντο. Ταῖς τε θύραις ἐνσιόμενοι μεθύνων τῶν τρόπων, καὶ ὅπ' ἀμνηστίας τοὺς αὐτοὺς οἴκους εἰσπετῶντες· ἢ τῆς ὥρας μισθόν. Πάντα δ' ὅπ' ὀδόντας ἤγεον ἢ ἀνάγκη· καὶ τὰ μηδὲ τοῖς βυπαρτωτάτοις τῶν ἀλγῶν ζωῶν πρόσφορα συλλέγοντες, ἐσθίειν ὑπέφειρον· ζωστήρων γοῦν καὶ ὀποδημάτων τὸ τελευταῖον οὐκ ἀπέσχοντο· καὶ τὰ δέρματα τῶν θυρεῶν ἀποδίδοντες ἐμασώντο. Τροφή δ' ἦν τίς καὶ χορτοῦ παλαιοῦ σπαράγματα. Τὰς γὰρ ἑνας ἐνίοι συλλέγοντες, ἐλαχίστον σταθμὸν ἐπὶ τοῦ Ἀττικῶν τεσσάρων. »

D

ΚΕΦΑΛΑ. Ζ'.

Περὶ τῆς τοῦ οὐλοῦν τέκνον καταστροφῆς τυρανικῆς Ἰουδαίας ἐν τῇ τῶν Ἱεροσολύμων πολιορκίᾳ.

« Καὶ τί δαί τὴν ἐπ' ἀφύχους ἀναλίσταν τοῦ λιμοῦ λέγειν; εἰμι γὰρ αὐτῷ δηλώσω ἔργον, ὅποιον μήτε παρ' Ἑλλήσι μήτε παρὰ βαρβάρους ἰστορεῖται· φρικτὸν μὲν εἰπεῖν, φοικτὸν δ' ἀκούειν. Καὶ ἔγωγε μὴ ὀ-

ἔαμι τέρατεῦσθαι τοῖς ἄλλοις· ἀνθρώποις· κἀν παρ-
 ἑαυτὸν τὴν συμφορὰν ἤδωκε, εἰ μὴ τῶν κατ' ἑαυτὸν
 εἶχον ἀπειρους μάρτυρας· ἄλλως τε καὶ ψυχρὰν ἂν
 κατεθέμην τῇ πατρίδι χάριν, καθυφέμενος· τὸν λόγον
 οὗ πέποιθε τὰ ἔργα. Γυνὴ τῶν ὑπὲρ τὴν Ἰορδάνην
 κατοικοῦντων, Μαρία τοῦνομα, πατὴρς Ἐλεάζρου,
 κόμης Βαθεχζὼρ (σημαίνει δὲ τοῦτο, ὁikos ὁσώ-
 του), διὰ γένους καὶ πλοῦτον ἐπίσημος, μετὰ τοῦ λοιποῦ
 πηλθούς· εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καταφυγούσα, συνεπο-
 λορχαίτο. Ταύτης τὴν μὲν ἄλλην κτῆσιν οἱ τύραν-
 νοὶ διήρπασαν, ὅσῃν ἐκ τῆς περὶ αὐτὴν ἀνασκευα-
 σμένη μετήνεγκεν εἰς τὴν πόλιν· τὰ δὲ λείψανα
 τῶν χειμῶνων, κἀν εἰ τι ἄλλο τροφῆς ἐπινοήθει,
 κωθιμέραν ἐσπερδύντας ἥρπασον οἱ δορυφόροι. Δεινὴ
 δὲ τὸ γόνιμον ἀγανάκτησις εἰσῆλθε· καὶ πολλάκις
 λοιδορούσα καὶ καταρωμένη τοὺς ἄρπαγας, ἐπ' ἑαυ-
 τὴν ἠρέθιζεν. Ὡς δ' οὔτε παροξυνόμενός τις, οὔτε
 ἰσχυρὸν αὐτὴν ἀνῆρει, καὶ τὸ μὲν εὐρεῖν τι σιτίον
 ἄλλοις ἐκκρίαι, πανταχόθεν δ' ἀποροὴν ἦν ἤδη καὶ τὸ
 εὐρεῖν, ὁ λιμός· δὲ διὰ σπλάγγων καὶ μυελῶν ἐχώ-
 ρει, καὶ τοῦ λιμοῦ μᾶλλον ἐξέκαπον οἱ θύμοι· σύμ-
 βουλον λαβούσα τὴν ὀργὴν μετ' ἀνίγκης, ἐπὶ τὴν
 φύσιν ἰχώρει· καὶ τὸ τέκνον, ἦν δ' αὐτῇ παῖς ὑπο-
 μάστιος, ἀρπασαμένη, Βρῆφος, εἶπεν, ἀθλίον, ἐν
 πολέμῳ καὶ λιμῷ καὶ στάσει τίς σε τηρήσει; Τὰ
 μὲν παρὰ Ῥωμαίοις δουλεία, κἀν ζήσωμεν ἐπ' αὐ-
 τοῖς· φθάσει δὲ καὶ τὴν δουλείαν ὁ λιμός. Οἱ στα-
 σιασταὶ δὲ ἀμφοτέρων χαλεπώτεροι. Ἰδοὶ γενοῦ μοι
 τροφὴ, καὶ τοῖς στασιασταῖς ἐρινύς, καὶ τῷ βίῳ
 μῦθος, ὁ μόνος ἰλλεῖπων ταῖς Ἰουδαίων συμφοραῖς.
 Καὶ ταῦθ' ἅμα λέγουσα, κτείνει τὸν υἱόν. Ἐπειτ'
 ὀπτήσασα, τὸ μὲν ἥμισυ κατεσθίει· τὸ δὲ λοιπὸν
 κατακαλύψασα, ἐφύλαττεν. Εὐθὺς δὲ οἱ στασιασταὶ
 παρήσαν· καὶ τῆς ἀθεμίτου κνίσσης σπείσαντες,
 ἠπειλοῦν, εἰ μὴ δείξειε τὸ παρασκευασθὲν, ἀποσφά-
 ξει αὐτὴν εὐθὺς. Ἡ δὲ καὶ μοῖραν αὐτοῖς εἰπούσα
 καλὴν τετηρηχέναι, τὰ λείψανα τοῦ τέκνου διακά-
 λυψε. Τοὺς δ' εὐθὺς φρίκη, καὶ φρενῶν ἑκστασις
 ἦρει, καὶ παρὰ τὴν ὄψιν ἐπεπῆγσαν. Ἡ δ', Ἐρῶν,
 ἔφη, τοῦτο τὸ τέκνον γνήσιον, καὶ τὸ ἐργὸν ἐμὸν·
 φάγεται, καὶ γὰρ ἐγὼ βέβρωκα· μήτε γνήσθε μα-
 λακώτεροι γυναῖκες, μήτε συμπαθέστεροι μητέρες.
 Εἰ δ' ὅμως εὐσεβεῖς, καὶ τὴν ἐμὴν ἀποστρέψετε
 θυσίαν, ἐγὼ μὲν ὅμην βέβρωκα, καὶ τὸ λοιπὸν δ' ἐμοὶ
 μεινάτω. Μετὰ ταῦθ' οἱ μὲν τρέμοντες ἐξῆσαν, πρὸς
 ἐν τοῦτο δεῖλαι, ταύτη· τῆς τροφῆς παραχωρήσαντας
 τῇ μητρὶ· ἀνεπλήσθη δ' εὐθείας ὅλη τοῦ μύτους ἡ
 πόλις· καὶ πρὸ ὀμμάτων ἑκαστος τὸ πάθος λαμβά-
 νων, ὡς παρ' αὐτοῦ τολμηθὲν, ἐφριττε. Σπουδὴ δὲ
 τῶν λιμωτόντων ἐπὶ τὸν θάνατον ἦν· καὶ μαχα-
 ρισμός τῶν φθασάντων, πρὶν ἀποῦσαι καὶ θεάσασθαι
 κακὰ τετρακάτα. Ὁ ἕς ὕστερον δ' ὁ συγγραφεὺς τὸ
 πηλθός τῶν ἀνηρημένων τῷ τε λιμῷ καὶ ξίφει συν-
 αγωγῶν, ἑκατὸν φησι μυριάδας διαφθαρῆναι· τοὺς
 δὲ λοιπούς στασιώδεις καὶ ληστρικοὺς ὑπ' ἀλλή-
 λων μετὰ τῇ ἄλλῃ ἐνδεικνυμένους ἀνηρῆσθαι,
 τῶν δὲ νέων τοὺς ὑψηλοτάτους καὶ κάλλει σώματος
 διαφέροντας τετηρηθῆναι θριαμβῶ. Τοῦ δὲ λοιποῦ
 πηλθούς τοὺς ὑπὲρ ἐπτακαίδεκα ἔτη δεσμίου εἰς

A horrendum quidem dictu, horrendum vero et au-
 ditu? Atque equidem, ne prodigia quædam homi-
 nibus aliis recensere viderer, libens profecto iam
 calamitosum facinus præterissem, nisi innumeros
 ejus apud populares quoque meos haberem testes;
 et tenuem sane frigidamque a patria mea hinc
 gratiam, 234 si verbis non prosequer, quod
 illa reipsa perpessa est malum. Muller quædam
 erat, quæ trans Jordanem habitaverat, Maria no-
 mine, Eleazaro patre nata, in vico cui nomen Ba-
 thechzor (significat id hyssopi domum), et genere et
 opibus clara. Hæc, cum Hierosolyma cum reliqua
 multitudine confugisset, ibidem esse obsessa. Fa-
 cultates ejus alias tyranni raperant, quas vasis
 collectis patria excedens, secum in urbem tulerat.
 B Si quid autem ex rebus repositis pretiosioribus ei
 fuerat reliqui, et si quam præterea habuerat an-
 nonam, id omne sanguinari illi satellites, qui
 quotidie in domicilium ejus impetum faciebant,
 abstulerant. Itaque gravis indignatio muliercula
 incessit: et cum persæpe raptoris conviciis pro-
 cidisset, dirisque devovisset, postremo in seipsam
 acerbius est commota. Cumque non esset qui eam
 vel per iracundiam, vel per commiserationem interi-
 meret, difficiliorque ei aliquid frumenti aliis con-
 quirendi labor fieret (ægre enim id jam ex omni
 parte inveniebatur), et fames per viscera et me-
 dullas omnes magis grassaretur, fameque ipsa gra-
 vius etiam ira exandesceret, animi indignatione
 una cum urgente necessitate in consilium assump-
 ta, contra ipsam naturam infesta fertur. Nam filio,
 qui adhuc lactens erat, arrepto: O te infantem,
 inquit, bello, fame et seditione intestina miserum,
 ad quam te spem reservabo? Siquidem apud Ro-
 manos, si sub eis sit vivendum, servitus te manet:
 servitutem autem ipsam prævenit fames. Quibus
 calamitatibus duriores etiam sunt seditiosi isti
 prædones. Itaque agæ, mihi matri tuæ esca, præ lo-
 nibus vindex Erinnyis, et vitæ mortalium fabula-
 rum sermonumque materia esto: quæ una adhuc
 Judæis restat calamitas. Vix hæc fuerat elocuta,
 et filium necat, ejusque ad ignem assi partem di-
 midiam edit, partem alteram occultatani servat.
 Nulla intercedit mora, et latrones illi adsunt, et
 D nidorem infandum sentiant. Quapropter ei, nisi
 quamprimum quod parasset cibi proferret, eadem
 minantur. Illa autem partem se eis bonam reser-
 vasse dicit: et reliquias simul filii offert. Illi porro
 horrore confestim et mentis consternatione occu-
 pati, ad conspectum talem obstupescunt. Alique
 illa: Meus hic est, inquit, natus germanusque
 filius: meum hoc opus: manducate; nam et ipsa
 jam manducavi; neque vel molliores femina, vel
 misericordes magis matre ipsa sitis. Quod si vobis
 pietas obstat, meamque propterea aversamini vi-
 ctimam, maneant apud me cibi ejus, quo jam pasta
 sum, reliquiae. 235 Sic illi tremantes abeunt, ad
 hoc unum facinus timidi: et ægre de epulis ejus-
 modi matri ipsi cedunt. Repleta illico tota eo

piaculo urbs : et ob oculos quisque eo scelere sibi posito, tanquam a seipso patratum esset, exhorrescebat. Proinde ad mortem eo proclivius, qui fame premehantur, properabant : beatosque eos vocabant, qui prius decessissent, quam tantum audivissent et vidissent malum. Deinde Josephus numerum multitudinis ejus quæ vel fame vel ferro occubuit, colligens (1), centum myriadas hominum (2) ait interisse : factiosos autem et prædones, qui ex clade fuerunt reliqui, a seipsis inter se post urbem eversam interemptos : quicumque autem ex juventute proceritate et forma corporis præstitissent, ad triumphum reservatos : reliquam turbam eorum qui decimum septimum excessissent annum, victam ad Ægypti opera missam : plurimos quoque in provincias, ut in theatris et spectaculis vel ferro necarentur, vel bestiis objicerentur, distribuit : qui vero intra decimum septimum annum fuissent, captos, et sub corona venditos esse. Istorumque tantum numerum, præter eos quos diximus, ad novem myriadas (3) pervenisse dicit. Atque hæc ita acta sunt secundo imperatoris Vespasiani anno.

CAPUT VIII.

De verbis Christi, quibus Hierosolymis exitum prædixit : et de historia Josephi.

Hæc injuriarum atque contumeliarum Servatori illatarum præmia fuisse et auctoramenta. Quod si quis historicis ejus narrationi oracula Servatoris nostri Jesu Christi adjecerit, admiranda ei res videbitur. Veram enim claramque fuisse prædictionem, divinamque præcognitionem eorum quæ virtute divina prænuntiata fuerant, reperiet. Quæ enim futura erant, ea tanquam presentia prævidit atque prædixit : siquidem illacrymans aliquando, sicuti sacrorum Evangeliorum scripta testantur, ad Hierosolyma conversus, hæc dixit : Si cognovissetis et tu, in die hæc, ea quæ ad pacem tuam sunt : nunc autem abscondito sunt ab oculis tuis. 236 Quoniam venit dies in te, et circumducent tibi inimici tui vallum, et circumdabunt te, et circumpriment te undequaque, et ad terram prosternent, et liberos tuos. Et alibi rursus, de populo : Erit enim, inquit, necessitas ingens in terra, et ira adversus populum hunc : et cadent in ore gladii, et captivi ducentur ad gentes omnes, et Jerusalem conculcabitur a gentibus, donec impleantur tempora gentium. Et rursus : Cum videritis circumdatam ab exercitu Jerusalem, tum scitote quod appropinquaverit vastities et desolatio ejus. Et iterum : Vae autem gesiantibus utrum, et luctantibus in diebus illis. Orate vero, ne fuga vestra incidat in hiemem, neque in Sabbatum. Erit enim tum afflictio magna, qualis antea a mundo condito hucusque non fuit, neque postea futura est. Verum enimvero, quamvis hæc Servator noster ita prædixerit, plurifariamque medio tempore amoris erga genus humanum sui bonitatem exhibuerit, et non breve poenitentiae

Luc. xix, 42-44. Luc. xxi, 23, 24. ibid.

(1) De pertinacia obsessorum Hierosolymis Judæorum Tacitus : « Arma, inquit, cuncti qui ferre possent, et plus quam pro numero audebant. Obstinatio viris feminisque par. Ac si transferre sedes cogerentur, major vitæ metus quam mortis. »

(2) Euseb. lib. ii, cap. 7, μυριάδας ἑκατὸν καὶ

τὰ κατ' Ἀγυπτὸν ἔργα παραπεμφθῆναι. Πλείους δὲ εἰς τὰς ἐπαρχίας διανεναμῆσθαι θοαρησομένους ἐν τοῖς θαλάροις σιδήρων καὶ θηρίοις : τοὺς δ' ἐντὸς ἑπτακαίδεκα ἑτῶν αἰχμαλώτους ἀχθέντας διαπεπράσθαι. Καὶ τούτων δὲ μόνον τὴν ἀριθμὸν, ἐκτὸς τῶν προειρημένων, εἰς ἑννέα μυριάδας ἀνδρῶν συναχθῆναι. Ταῦτα δ' ἐπράχθη τούτων τὸν τρόπον δευτέρῳ ἐταί τῆς Οὐλοσπισιανοῦ βασιλείας.

B

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Περὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ προφῆσεων διὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ περὶ τῆς συγγρηγῆς Ἰωσήφου.

Τοιαῦτα τῆς εἰς τὸν Σωτῆρα ὕδατος αὐτῶν τὰ ἐπιχειρήματα. Ἀκολούθως δὲ θαυμάζειν ἔξεστι τῷ παντὶ πρὸς ἀπασαν τὴν ἱστορίαν τοῦ συγγρηγῆς τὰς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βῆσεις παρατιθεμέναι. Εὐρήσκει καὶ γὰρ πως ὡς ἀληθῶς προφῆσεως ἀπαιφνοῦς εἶναι, καὶ δεῖλα προγνώσεως τὰ λεχθέντα δεῖξαι δυνάμει : ὡς γὰρ δὴ παρόντα τὰ ἐσόμενα κατιδόντος καὶ προειπόντος : καὶ ποτὲ μὲν ἐπιδακρυόντος, ταῦτα λέγειν, ὡς ἡ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων γραφὴ παριστὰ πρὸς αὐτὴν Ἱερουσαλὴμ. Εἰ ἔγνωσεν καὶ γὰρ σὺ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ τὰ πρὸς εἰρήνην σου. Νῦν δὲ ἐκρύβη ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν σου : οὐ γὰρ ἔχουσιν ἡμέραι ἐπὶ σέ : καὶ περιβαλοῦσί σοι οἱ ἐχθροὶ σου χόρακα : καὶ περικυλώσουσί σε, καὶ συρῆσουσί σε πάντοθεν : καὶ ἐδαριούσιν σε καὶ τὰ τέκνα σου : ποτὶ δ' αὖθις περὶ τοῦ λαοῦ. Ἔσται γὰρ ἀνάγκη μεγάλη ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὁρτὴ τῷ λαῷ τούτῳ : καὶ πεσοῦνται ἐν στόματι μάχης : καὶ αἰχμαλωτισθήσονται εἰς πάντα τὰ ἔθνη : καὶ Ἱερουσαλὴμ ἔσται κατοικήμενη ἐκ τῶν ἐθνῶν, ἄχρις οὗ πληρωθῶσι καιροὶ ἐθνῶν. Καὶ πάλιν : Ὅταν ἴδῃς κυκλονμένην ἐκ σέρατοις ἐκ τῆς Ἱερουσαλὴμ, τότε γινώσκεις οὐ γὰρ ἔτι ἔτι μωσὶς αὐτῆς : καὶ αὖθις : Οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν ταύτῃ ἐχούσαις καὶ ταῖς θηλαζούσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις. Προσέχεσθε δὲ, ἵνα μὴ γένηται ἡ σὺ γῆ ὁμῶν χειμῶρος, μηδὲ θάλασσας. Ἔσται γὰρ τότε θλίψις μεγάλη, οἷα οὐκ ἐγένετο ἀπ' ἀρχῆς κόσμου ἕως τοῦ νῦν, οὐδὲ μὴ γένηται. Καίπερ δὴ ταῦτα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν προειπόντος, καὶ πολλῶν ἐν τῷ μέσῳ χρόνῳ φιλανθρωπίας ἐπιδειξαμένου χρηστέμενα, καὶ μετανοίας καιρὸν οὐκ ἐλάττωτον

20. ibid. 23. Matth. xxiv, 20, 31.

δεκά, hoc est, undecies centena millia : alii tantum centum myriades, hoc est, decies centena millia, habent, ut Joseph. ipse lib. vii, cap. 26, et hic Nicephorus, qui Josephum ex primario exemplari allegat.

(3) Hoc est, ad nonaginta millia.

ὁπανέντος, ὡς ἂν τοῦ χρεῖντο; γένόμενοι λογι-
σμοῦ, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν παροινίας τὴν δι' αὐτὴν διὰ με-
τανοίας ἀποδράσῃσι· καὶ τὴν ἀποστολικὴν πολιτείαν
καὶ μεγαληγορίαν, ἔτι δὲ καὶ τὴν τῶν ἐξαισιῶν τε-
ραστίων ἐπιδειξίν, καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη χρόνον
ἵκτεσαντος, καὶ τῶν μικρῶ πρόσθεν εἰρημνίων
φοδερῶν ἐν αὐτοῖς σημειῶν τὴν πανωλεθρίαν ἐπι-
σειόντων· οἱ δὲ καὶ ἐπὶ τῶ χεῖρονι προσέκειντο· καὶ
μὴ μόνον τὸν Σωτῆρα ἠγνόησαν καὶ παρίδραμον,
ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν πρῶτον νόμον ἀθλίως διακείμεντο,
οὐδὲν εἶδος παρανομίας παραλείποντες ὥστε μὴ
γυμνῇ πράττειν τῇ κεφαλῇ. Αἱ ἄπαι καὶ τοῦ Θεοῦ
μακροθύμον ἀναλύσαντες, πανώλεις τῷ ἀφανεί τῆς
κακίας· βυθῷ παρεμύθησαν. Καὶ τῷ βουλομένῳ
καταμαθεῖν ἵστιν ῥῥῆδιον, ἀκριδῶς ἐπιστατοῦντι τοῖς
καθ' ἑκάστον λεγομένοις τῷ συγγραφῇ, μεθ' ὅσης
χάριτος καὶ ἀδρότητος. Ἐγὼ δὲ καὶ μᾶλλον τοῦ
πάντα καλῶς οἰκονομοῦντος Θεοῦ θαυμάζω τὸ μέ-
γεθος, ἀνδρᾶ Ἑβραῖον καὶ τῶν ἀπίστων οὕτω κινή-
σαντα, καὶ γλῶτταν λαμπρὰν παρὰσχόμενον, ὥστε
δὴ ὡς· χρεῖν γὰρ ἦν κατὰ Ἰουδαίους ἱστορίαν
ἀρίστως διεξελθεῖν· ἵνα μὴ τις ἀντιλέγειν τῶς
ἔχοι· καὶ πρὸς τοῦτοις ἵνα καὶ τοῖς εἰρημνοῖς Χρι-
στῷ σύμφωνός τις εἴη καὶ τῶν ἐχθρῶν, τὸ καινότα-
τον. Τίς δ' οὗτος Ἰσώπτος, καὶ τίνα δὴ συνεγρά-
ματο, καὶ οἷον γένους καὶ ἀγωγῆς, ἐν τῷ πρὸ τοῦ-
του ἀρίστως διελάδομεν τόμῳ. Καὶ τὰ μὲν κατὰ
Ἰουδαίους ἐν τοῦτοις ἦσαν· ἡμεῖς δὲ καὶ καὶ αὐθις ἐπὶ
τὰ ἐξῆς· τῆς ἱερᾶς ἱστορίας προσώμεν.

Quis autem Josephus iste fuerit, quos libros scripserit, quo genere, quave institutione fuerit, in proximo satis exposuimus libro. Et Judæorum quidem res hunc habuere exitum. Nobis autem, ut ad reliquas quæ supersunt propositæ historiæ res revertamur, tempus esse videtur.

ΚΕΦΑΛ. Θ.

C

CAPUT IX.

Ὅς μετὰ τὴν ἁλωσιν Συμεὼν ὁ τοῦ Κλεοῦ ἐπί-
σκοπος Ἱερουσαλὴμ προχειρίζεται. Καὶ περὶ
τῆς Ἀρμετιανοῦ ὁμοιωτοῦ· καὶ περὶ τῶν κατὰ
σάρκα συγγενῶν τοῦ Σωτῆρος.

Φθάνει μὲν ὁ τοῦ Κυρίου ἀδελφὸς Ἰάκωβος, τῷ
ὅπῃ αὐτοῦ μαρτυρίῃ τελειωθείς· ἐπὶ δὲ καὶ Ἱε-
ρουσαλὴμ ἔλθω, ὡς εἴρηται, ἔπειτα κόσμου ἐνισταμένη
πεντακισχιλιοστῇ πεντακοστοστῇ ἐβδόμηκοστῇ ἐνά-
τῃ, τεσσαράκοστῃ δὲ μετὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀνάλη-
ψιν· οἱ τοῦ Κυρίου μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι, ὅσοι ἐπὶ
ἐπὶ περιῆσαν τῷ βίῳ, ἐς ταυτὸ βουλῆς γηγόντες,
ἀπανταχόθεν σύναμα τοῖς πρὸς γένος κατὰ σάρκα
Χριστοῦ, πολλοὶ δὲ ἦσαν ἐπὶ, τινὰ διὰδοχον τῷ Ἰα-
κώβου θρόνῳ σαφῶς ἐπιλέξασθαι διεσκόπου. Πάν-
τες οὖν ἐπὶ Συμεὼν τὸν τοῦ Κλεοῦ, ὃν καὶ τὸ ἱερὸν
Εὐαγγέλιον μνηστὴν ποιεῖται, ὁρῶσι· καὶ τούτῳ τὸν
τῆς Ἰσραήλ· ἐγχειρίζουσι θρόνον· ὃν δῆτα καὶ
ἀνεψίων εἶπουν ἐξ ἀδελφῶν τοῦ Ἰησοῦ ὁ Ἠγῆσιππος
ἱστορεῖ. Ὁ γὰρ Κλεὺς τοῦ μνηστορος ἦν ἀδελφὸς

Ut post Hierosolyma capta, Symeon Cleopha filius
episcopus ibi creatus sit. De Domitiani crudelitate
et de cognatis Servatoris nostri secundum car-
nem.

Jacobus frater Domini, ita ut antea est dictum,
martyrio pro ipso est functus. Cum vero Hieroso-
lyma sunt eversa (1), a mundo condito quinquies
millesimus quingentesimus septuagesimus nonus,
ab ascensione Domini autem quadragesimus age-
batur annus; tum discipuli et apostoli, qui adhuc
in vita erant, idem secuti consilium, ex locis omni-
bus una cum iis qui genere juxta carnem, Christi
propinqui essent (multi autem adhuc supererant)
convenierunt, et quemnam Jacobo successorem
aperte surrogarent, cum cura deliberarunt. Atque
equidem omnes in Symeonem filium Cleophae,
cujus etiam sacrum meminit Evangelium, oculos
conjiciunt, eique episcopalem sedem committunt:
quem Symeonem Hegesippus consobrinum sive

(1) Capta, exusta, et solo æquala est Hierosoly-
morum urbs, anno Domini 73. Septembris mensis
die 8. (Joseph. lib. vii, cap. 26.) Titus, ad per-
domandam Judæam relictus, novissima Hierosoly-
morum oppugnatione septem propugnatores totidem

sagittarum confecit ictibus, cepitque eam natai
filie suæ, etc. (Tranquill. in Tito.) Secundum
neotericos chronographos, Hierosolyma capta est
anno mundi 4050, a natali Salvatoris 73.

patrualem Jesu fuisse memorat : Cleophas (1) enim sponsi Josephi frater fuit. Enimvero Vespasianus Hierosolymis captis, ne quis ex tribu regia clam profugeret, quicumque a Davide genus deducerent, diligenter inquiri jussit. Unde rursus non exigua persecutio adversus Judeos est coorta. Et ea calamitas longius processit, Nam et Domitianus Vespasiani filius (2), qui post Titum Romanis imperavit, multos ex illustribus summoque loco natis Romanis civibus præter rationem omnem occidere, et bonis omnibus mulctare, et exilio damnare est aggressus. Atque is post Neronem secundus Deo bellum movit, persecutionemque gravem adversus Christi fideles, cum quidem Vespasianus pater ejus nihil acerbius in nos statuisset, excitavit. Quo tempore et apostolus Joannes adhuc in terris versans, propter pietatem cultumque Christi, ab eo in insulam Patrum circumscriptus esse memoratur, ubi ille sacram illam Evangelii sui detonuit vocem, **238** et simul ipsam scripsit Apocalypsim. De qua Apocalypsi Irenæus Lugdunensis episcopus in quinto *Adversus hæreses* libro, eo loco ubi de calculo nominis Antichristi, qui ibi fertur, tractat, hæc scribit : « Si temporibus iis palam nomen illius promulgari deberet, per hunc profecto qui Apocalypsim ipsam et revelationem vidit, dictum esset. Non enim ante multa tempora, sed nostra prope ætate circiter Domitiani imperii finem revelata est. » Non modo autem professionis fideique nostræ homines, sed multo etiam magis, qui alieno a nobis sunt animo, acerrimam illam sub Domitiano persecutionem, et eos qui tum maxime floruerunt homines, testificationemque et martyrium eorum conscripserunt, satisque certo et tempus ipsum indicarunt. Nam post plures alios, quinto decimo imperatoris ejus anno (3), Flaviam etiam Domitillam (4), Flavii Clementis (5) Romanorum consulum unius sororis filiam, propter ejus de Christo testificationem, in

insulam quamdam Pontiam relegatam esse commemorant.

Ἰωσήφ. Οὐδεσπασιανὸς δὲ μετὰ τὴν Ἱεροσολύμων ἄλωσιν, ἵνα μὴ τις τῆς βασιλικῆς· φολῆς λάθῃ διαφυγὼν, τοὺς ἐκ αὐτοῦ τὸ γένος κατὰγοντας μετὰ σπουδῆς ἀνευρίνυσθαι προσέτατε. Κάντευθεν οὐκ ἐλάχιςτος διωγμὸς Ἰουδαίοις ἀνέβριπτόθη, καὶ ἐπιπολὴ τὸ θεινὸν προφῆι, ὡς καὶ δομετιανὸν τὸν υἱὸν μετὰ Τίτον Ῥωμαίων· ἡγήσασθαι πολλοὺς τε τῶν ἐπιφανῶν καὶ Ῥωμαίων εὐπατριδῶν ἀνευλόγως κτείνειν ἐπιχειρεῖν, ζημιά τε ἄλλους οὐσιων, καὶ ὑπερορίᾳ τὸ τελευταῖον καταδικάζειν· ὡς καὶ μετὰ Νέρωνα δευτέρου θεομάχου αὐτὸν καταστήσαι, καὶ κατὰ τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων θεινὸν ἀναγεῖραι τὸν διωγμὸν· καίπερ Οὐδεσπασιανοῦ τοῦ πατρὸς μηδὲν καθ' ἡμῶν ἐπινοήσαντος ἀποπον· ὅτε καὶ τὸν ἀπόστολον Ἰωάννην ἐπὶ περιπολοῦντα τὴν γῆν, Πάτμῳ τῇ νήσῳ τῆς εἰς Χριστὸν εὐσεβείας Ἰνικα ὕπ' αὐτοῦ περιορισθῆναι ἰστέροται, ἐνθα δὲ καὶ γενόμενον τὴν ἱερὰν τῶν Εὐαγγελίων βροντῆσαι φωνήν, καὶ αὐτὴν Ἐποκάλυψιν· περὶ τῆς Ἀποκαλύψεως· Εἰρηναῖος ὁ Λουγδοῦνον ἐπισκοπὸς ἐν πάμπαν τῶν πρὸς τὰς αἰρέσεις περὶ τῆς ψῆφου κατὰ τὸν Ἀντίχριστον ἐκείσε φερομένης τάδε κατὰ ῥῆμα διέξεισιν· « Εἰ δὲ εἴσι ἀναφανδὸν ἐν τῷ νῦν καιρῷ κηρύττεσθαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, δι' ἐκείνου ἂν ἐρρήθη, τοῦ καὶ τὴν ἀποκάλυψιν ἑωραχότος· οὐδὲ γὰρ πρὸ πολλοῦ χρόνου ἑωράθη, ἀλλὰ σχεδὸν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γενεᾶς πρὸς τῷ τέλει τῆς δομετιανοῦ ἀρχῆς. » Οἱ μόνον δὲ οἱ τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως, πολλῶν δὲ μᾶλλον καὶ οἱ ἄλλοι τριῶς ἡμῖν ἔχοντες, τὸν ἐπὶ δομετιανοῦ σφοδρότατον διωγμὸν, καὶ τοὺς τυχινάδεις διαλάμποντας, καὶ τὴν ἐκείνων μαρτυρίαν συγγράφοντες, ἐπ' ὁκριδὲς καὶ τὸν καιρὸν ἐκδήλον καθιστώσι. Μετὰ δ' οὖν πολλοῦς ἄλλους τῶν πεντακαιδεκάτῃ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἐπὶ καὶ τινὰ Φλαυίαν δομετίλλαν ἀδελφίδην Φλαυίου Κλήμεντος τῶν ἐπὶ Ῥώμῃς ὑπάτων ἐνδὲς ἱστοροῦσι τῆς εἰς Χριστὸν μαρτυρίας χάριν νήσῳ τινι Ποντίας κατακρηθῆναι οἰκεῖν.

CAPUT X.

Ex Hegesippo, quod ad id usque tempus, qui familia et generis David fuere, inquisiti sint et occisi.

Ut autem eos quoque qui ex Davidis genere ortum habebant (6), interficere decrevit, traditum memorie est, ex hæreticis quosdam nepotes Judæ, eo nomine quod genus ex Davide ducerent, in ius

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Ἐκ τῶν ἡγησάμενων, οἱ ἀχρι τότε οἱ ἀπὸ γένους τοῦ Δαυὶδ ἀνείητοῦντο καὶ ἀνηρῶντο.

Ὅς δὲ τοὺς ἀπὸ γένους Δαυὶδ ἐπέβαλεν ἀναγεῖν, λόγος αἰρεῖ τῶν αἰρετικῶν τινὰς περὶ δίκας ἔλκεν τοὺς ἀπογόνους Ἰούδα, ὡς ἐκ αὐτοῦ τὴν αἰρὰν ἔλκοντες· ἀδελφὸς δὲ τοῦ Σωτῆρος κατὰ σάρκα Ἰούδας

(1) Hic supra libro I, cap. 35, Cleophas dictus. Et alius hic Symeon fuerit ab eo, qui supra est nominatus Josephi filius, Jacobi, Judæ et Josæ fratres.

(2) Primus Domitianus Dominum se et Deum appellari jussit : « Dominus et Deus noster sic fieri jubet. » (Tranquill.) Uxorem item suam, Augustam. (Eutrop.)

(3) Qui et ultimus fuit.

(4) Flavia Domitilla propter Christum in insulam sub Domitiano deportata. (Eutrop. lib. IX, in fin.)

(5) Flavii Clementis, qui patruelis Domitiani fuit, Tranquillus in Domitiano meminit, sicuti et

persecutionis Christianorum, sub Judaici fisci nomine : « Præter ceteros, inquit, Judaicus fiscus acerbissime actus est, ad quem deferrebantur, qui velut professi Judaicam intra urbem viverent vitam : vel dissimulata origine, imposita genti tributa non pendissent, » etc.

(6) « Domitianus signatos Salvatoris repositos propter inopiam contempsit et absolvit. Inter Judæos quoque acerbitate tormentorum et crudelitissime questionis exquiri genus David, atque interfici præceptum est : quasi adhuc futurus esset ex semine David, dum prophetis sanctis et invidetur et creditur, qui regnum possit adipisci. » (Eutrop.)

ἦν, ἅτε παῖς ὢν Ἰωσήφ· ὡς δηλοῖ καὶ Ἡγήσιππος· ὁ δὲ περὶ τῶν γένους τοῦ Κυρίου, υἱοῦ τοῦ Ἰουδα, τοῦ κατὰ σὰρκα λεγομένου αὐτοῦ ἀδελφοῦ· οὗς ἐδηλατοῦσαν ὡς ἐκ γένους ὄντας Δαυὶδ· τοὺτος δ' ὁ Ἡουδάκτος· ἦγαγε πρὸς Δομετιανὸν Καίσαρα. Ἐφοδεῖτο γὰρ τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ, ὡς καὶ Ἡρώδης· καὶ ἐπηρώτησεν αὐτοῦ· εἰ ἐκ Δαυὶδ εἰσι· καὶ ὠμολόγησαν. Τότε ἐπηρώτησεν αὐτοὺς πόσας κτήσεις ἔχουσιν, ἢ πόσων χρημάτων κυριεύουσιν. Οἱ δὲ εἶπον ἐννακισχίλια δηνάρια ὑπάρχειν αὐτοῖς· μόνα, ἐκάστη αὐτῶν ἀνθρώπου τοῦ ἡμέτερου. Καὶ ταῦτα οὐκ ἐν ἀργυρίοις ἔρασκον ἔχειν, ἀλλ' ἐν διατιμῇσι γῆς πλέθρων λθ' ὁμῶν· ἐξ ὧν καὶ τοὺς φόρους ἀναφέρειν, καὶ αὐτοὺς αὐτοῦργούντας διατρέφεσθαι. Εἶτα δὲ καὶ τὰς χεῖρας τὰς αὐτῶν ἐπιδεικνύσαι μαρτύριον τῆς αὐτοῦργίας, τὴν τοῦ σώματος σκληρίαν, καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς συναγωγῆς· ἐργασίας ἀναποτυπωθέντας ἐπὶ τῶν ἰδίων χειρῶν τύλους παριστάνας. Ἐρωτηθέντας δὲ περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ὅποια τις εἶη, καὶ πῇ, καὶ πότε φανησομένη, λόγον δοῦναι, ὡς οὐ κοσμικὴ μὲν, οὐδ' ἐπίγειος, ἐπουράνιος δὲ καὶ ἀγγελικὴ τυγχάνει, ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος γεννησομένη· ὅπῃ καὶ ἰδὼν ἐν δόξῃ, κρίνεις ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδώσει ἐκάστη κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ. Ἐφ' οἷς μὲν αὐτὸν κατεγνωκότα τὸν Δομετιανὸν, ἀλλὰ καὶ ὡς εὐτελῶν καταφρονήσαντα, ἐλευθέρους μὲν αὐτοὺς ἀνείναι, καταπαῦσαι δὲ διὰ προστάγματος τὸν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας διωγμὸν. Τοῦ δ' ἀπολυθέντος ἡγήσασθαι τῶν ἐκκλησιῶν, ὡς ἂν δὴ μαρτυρᾶς ὁμοῦ καὶ ἀπὸ γένους· ὄντας τοῦ Κυρίου, γενομένης τε εἰρήνης, μέχρι Τραϊανὸν παραμένειν αὐτοὺς τῷ βίῳ. Ταῦτα μὲν ὁ Ἡγήσιππος· Τερτυλιανὸς δὲ καὶ αὐτὸς τὴν Δομετιανοῦ πεποιθήται μνῆσιν, γράφων ὡς· Παίσιμα μὲν καὶ Δομετιανὸς ταῦτα ποιεῖν ἐκέλευε, μέρος δὲ τῆς Νέρωνος ὀμότητος· ἀλλ' οἶμαι ἅτε ἔχων τι συνείσας, ὡς τάχος ἐπαύσατο, ἀνακαλεσάμενος καὶ οὗς ἐξηλάκει.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Τελειωθὲς Ὀδεσπασιανὸν, Τίτον τε καὶ Δομετιανὸν καὶ Νερῶνα· καὶ περὶ τοῦ βασιλέως Τραϊανοῦ.

Κρατοῦντος δ' ἐτι Ὀδεσπασιανοῦ, λοιμὸν φασὶ μέγαν ἐπὶ Ῥώμῃ γενέσθαι, ὡς ὑπὲρ μυρίους καθέκαστην ἐπὶ πλείστοις ἡμέραις θνήσκειν· ὅπῃ καὶ τὸν ἐν Ῥώμῃ κολλοσσόν, χαλκοῦ πεπονημένον, στήλην Ῥοδίου τῷ Διὶ ἀναθεῖναι λόγος, ἐπὶ τῇ εἰσοδῇ καὶ ἐκαστὸν πόδας εἰς ὕψος ἐκτρέχοντα· καὶ τὸ ἐν Ῥώμῃ δὲ Καπιτωλίῳ πυρὸς δαπάνην γενόμενον οὕτως αὐθις ἀνήγειρεν. Ἐπὶ δέκα δὲ ἔτη τὴν ἀρχὴν διδύνας, τῷ παιδὶ Τίτῳ τὴν βασιλείαν λιπὼν, τελευτᾷ. Τότε δὲ καὶ τοῦ Βεσοῦβίου θρους βαγίντο, τοσοῦτόν φασιν ἐκείθεν πῦρ ἀναδιδύσαι, ὥστε τὴν παρακειμένην χώραν σὺν ταῖς ἀγγιθούροις πόλεσιν ἀφανίσαι. Δι' αἰῶνος δὲ ποιεῖται τὴν Ῥώμην εὐδαίμονα ἐν ὁλμοῖς ἔτεσιν ἀπορῆναι· σφοδρὰ γὰρ καὶ τὴν τῶν λόγων παιδείαν διαφερόντως ἡγάπα.

A traxisse. Fuerat autem Judas frater Domini, secundum carnem; Josephi quippe filius. Qua de re Hegesippus ita scribit: Supererant adhuc generis et familiae Domini nepotes ex filio Judae, qui frater Domini juxta carnem dictus est. Eos, quod gentis Davidis esse delati fuissent, Evocatus ab Domitianum adduxit. Metuebat enim, ita ut antehac Herodes, adventum Christi. Itaque eos ille, essentne familiae Davidis, rogat. Quod cum essent professi, rursus ab eis, quae eorum essent possessiones, et quantam pecuniarum summam haberent, quaerit. Atque ei illi respondent, non amplius eis esse quam novem millium denariorum patrimonium commune, quod divisum ex parte dimidia ad quemque eorum pertineret: neque id in pecunia numerata, sed in aestimatione et pretio undequadragesima agri iugerum consistere. Unde cum tributum penderent, tum ipsi manibus suis opus facientes, sumptus tolerarent. Deinde manus suas ostendunt, ut corporis duritia et callis continuo labore ductis, operas suas comprobarent. De regno autem Christi, quale id esset, ubi et quando habiturum esset initium, interrogati: Non mundanum id, neque terrenum, sed caeleste et angelicum fore testantur, in saeculi consummatione: cum adveniens ille cum gloria vivos et mortuos judicaturus, et cuique juxta studia et facia sua praemium redditurus esset. Sedenim re ita compta, Domitianus ipse illos non condemnat, sed tenuitate illorum contempta, simul et liberos eos dimittit, et edicto proposito persecutionem ecclesiarum inhibet. Ita illi absoluti, ecclesiis, ut testes simul et agnati Domini, praefuerunt: et pace redita, usque ad Trajani tempora pervenerunt. Hæc Hegesippus. Sed et Tertullianus Domitiani mentionem facit: Tentaverat, inquit, et Domitianus, portio Neronis de crudelitate, eadem quæ ille facere. Sed, ut opinor, aliquid habens rationis et prudentiae, mature destitit, revocatis etiam iis quos in exilium egerat.

CAPUT XI.

Obitus Vespasiani, Titij, Domitiani, et Neræ, et de imperatore Traiano.

D Imperante autem etiamnum Vespasiano, ingentem pestilentiam Romæ grassatam esse dicunt, ita ut diebus plurimis quotidie supra decem hominum millia exstinguerentur. Quo tempore fama etiam fert, Rhodios colossum æreum centum et viginti septem pedum Jovi in urbe sua dicasse. Romæ Capitolium, quod conflagraverat, Vespasianus restituit: qui imperio annis decem administrato, moriens filio Tito id reliquit. Sub hæc mons Vesuvius ruptus, tantum evomuit incendii, ut regionem proximam civitatesque vicinas prorsus vastarit. Maximopere is contendeat Romam brevi tempore beatam reddere et felicem; studium enim sapientiæ, liberaliumque artium disciplinam plurimum amavit. Josephum, ut virum egregium et præclarum, in

summo habuit honore. Cujus etiam libros manibus suis descriptos (1), in Romanam bibliothecam reposuit. Sed enim cum annos tres imperium tenuisset, et æstivo tempore interdiu iter faciens, plurimum e naribus sanguinem emisisset, atque inde animo defectus fuisset, Domitianus frater ejus, imperandi cupiditate victus, veneno cum sustulit, atque adhuc spirantem in loculos funeri paratos imposuit. Hic porro impie, et, ut paucis dicam, improbe prorsus imperium administrans, et seipsum secundum a Nerone veræ pietatis studiosorum hominum persecutorem constituens, non paucos necavit, ut paulo ante diximus. Sub hujus enim imperio et Timotheus, et Onesimus, et Dionysius Areopagita, cursum suum pro Christo martyrii stadio absolverunt. Ejus ætate Apollonius (2) quoque Tyaneus vixit, quem historiae produnt Roma Byzantium venisse, atque ibi demoniacis quibusdam præstigiis atque incantationibus magnam vim serpentum et scorpionum fugasse, et præterea ferocissimos quosque equos frenasse, aliaque multa prodigiosa fecisse. Hunc, quod Nervæ charus esset, Domitianus, cum prius totondisset, mox coniecit in custodiam. Sed cum Domitianus per quindecim annos imperium gessisset, a conjuratis in templo Jovis occisus, Nervæ (3) id invitus reliquit. Itaque senatus, actis ejus abolitis, exules revocavit, eisque bona sua restituit. Tum quoque Joannem apostolum ex Patmo, quo relegatus fuerat, Ephesum rediisse, atque ibi ecclesias rexisse ferunt. Sed enim et Nerva, cum anno uno et paulo diutius imperasset, defunctus Trajanum habuit successorem; sub quo adhuc discipulus ille, qui supra pectus Domini recubuit, in Asia vixit. Tristantur hoc Irenæus Lugdunensis episcopus, et Alexandrinus Clemens contextor, **241** qui ambo fidei verbum ædmodum promulgant. Horum alter in *xi Adversus hæreses* libro hæc verba facit: « Et omnes presbyteri, qui cum Joanne discipulo Domini in Asia sermones contulerunt, testes sunt, hæc a Joanne tradita esse. Mansit enim cum eis usque ad Trajani tempora, et verus est certusque testis traditionum ab apostolis acceptarum. Clemens vero in eo libro cujus titulus est, *Qui dices salvus fiat*, tempore hoc diserte indicato, et historia, quam ante narravimus de prædone per resipiscentiam servato, exposito, hæc quoque inferi ita scribens: « Audi fabulam, non fabulam, sed orationem veram de Joanne apostolo nobis proutitam, et memoria conservatam. Posteaquam enim tyranno (Domitianum autem prorsus dicit) defuncto,

ὡς καὶ αὐτὸν Ἰωσήπον οἷα δὲ λόγου ἄνδρα τιμαῖ; ὑπερβαλλούσαις τιμᾶν, τὰ τε ἐκείνου βιβλία ἰδίας γράψαι χερσὶ καὶ ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Ῥώμης ἐναποτάξαι. Τρισὶ δ' ἐπ' ἐνιαυτοῖς τὴν ἀρχὴν διωκχότα, ὥρᾳ θεαρίᾳ δι' ἡμέρας ἰδοιπορήσαντα, καὶ αἷμα διὰ τῶν μυκτηρίων οὐκ ὀλίγον προϊέμενον, κἀν τεύθειν λειποδρανούonta, Δομετιανὸς δὲ τούτου κασιγνήτος, τοῦ τῆς μοναρχίας ἔρωτος ἦττων γενόμενος, φαρμάκῳ αὐτὸν ἀναιρεῖ. ἔτι δ' ἐμπνέοντα ταῖς νικηκαῖς θήκαι; ἐναποτίθησι. Οὗτος δ' ἀθέως καὶ τὸ ὅλον φάναί μοχθηρῶς τῇ ἀρχῇ χρώμενος, μετὰ Νέρωνα δεύτερος δυνάτης τῷ εὐτρεβεῖ μέρει ἀναφανείς, οὐκ ὀλίγους διέφθειρεν, ὡς μικρὸν ἀνωθεν διελάβομεν. Ἐπ' αὐτοῦ γὰρ καὶ Τιμόθεος, καὶ Ὀνήσιμος, καὶ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ στάδιον ἔδραμον. Ἐπὶ τούτου καὶ ὁ Τυανεύς Ἀπολλώνιος ἠγωνίζετο, ὃν ἀπὸ Ῥώμης ἐ; Βυζάντιον ἤκοντα ὄφρων καὶ σκορπίων πληθεῖ; δαιμονικαῖς τισὶν ἀρρήτοις τοιαῖς καὶ ἐκκληΐται; φυγαδεύσαι φασί; χαλινύσαι τε πρὸς τούτοις καὶ τῶν Ἰησῶν τὴν ἀταξίαν· καὶ ἅλλ' ἅτα τεράτων ἀνάμεστα ἱστοροῦσιν αὐτὸν διαπράττειν. ὃν ὡς φίλον ὄντα Νερουῶ Δομετιανὸς ἐξέφρουρον εἶχε, πρότερον ἀποκείρας. Ἐπ' ἔτι δὲ πεντακαίδεκα καὶ οὗτος ὁ Δομετιανὸς τῇ ἀρχῇ διανύσας, καὶ τῷ νεφ' σφαγῆς τοῦ διδῶ, Νερουῶ καὶ δακνὸν παραχωρεῖ τῆς ἀρχῆς. Τοῖνον ἡ σύγκλητος λύσασα τοῖς ἀδίκως ἀπεληλαμένοις τὰς ἐξορίας, καὶ τῶν οἰκίαν σφισι μετέχειν ἀνήκε. Τότε δὲ τότε λόγος καὶ τὸν ἀπόστολον Ἰωάννην τῆς ἐν Πάτμῳ λυθέντα φυγῆς, ἐν Ἐφέσῳ πάλιν ἰλθεῖν, καὶ τὰς αὐτῇ ἐκκλησίας διέπειν. Νερουῶν δὲ καὶ αὐτὸν ἐνιαυτῷ καὶ μικρόν τι πρὸς αὐταρχήσαντα Τραιανὸς διαδichiται. Καὶ ἐπὶ τούτου δὲ ἔτι τῷ βίῳ περιῖν ὁ ἐπιστήθιος μαθητῆς ἐν Ἀσίᾳ ποιοῦμενος; τὰς διατριβάς; καὶ τὸ μαρτύριον τῷ λόγῳ διδόντων Εἰρηναῖος τα ὁ Λουγδούνων ἐπίσκοπος καὶ ὁ Ἀλεξανδρεὺς; Κλήμης ὁ στρωματεύς; καὶ ἄλλοι δὲ τὸν τῆς πίστεως; λόγον μέλα ἦσαν προσεβύοντες. Ὅν ὁ μὲν πρότερος ἐν δευτέρῳ τῶν Πρὸς τὰς αἰρέσεις; τάδε κατὰ βῆμᾳ φησὶ; « Καὶ πά;τες οἱ πρεσβύτεροι μαρτυροῦσιν οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἰωάννην τῷ τοῦ Κυρίου μαθητῇ συμβεβληκότες; παραδεικνύειν αὐτὰ τὸν Ἰωάννην. Παρέμεινεν γὰρ αὐτοῖς; μέχρι τῶν Τραιανου χρόνων· καὶ μάρτυς ἀληθής; ἔστι τῆς τῶν ἀποστόλων παραδόσεις;· ὁ Κλήμης δὲ καὶ αὐτὸς τὸν χρόνον ἐπιστηνόμενος ἐν τῷ, *Τίς ὁ σωζόμενος πλοῦσιος*, λόγῳ, καὶ τὴν μικρῇ πρόσθεν ἡμῖν εἰρημένην ἱστορίαν, ὅπως τὸν ληστὴν διεσώσατο, ἐπιφέρει καὶ αὐτὰ. γράφων οὕτως;· « Ἀκούσον μῦθον, οὐ μῦθον, ἀλλ' ὄντα λόγον, περὶ Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου λεγόμενον, καὶ ἡμῖν παραδεδομένον, καὶ μνήμῃ πεφυλαγμένον.

(1) Tranquillus scribit, Titum velocissime notis excipere solitum, cum amanuensis suis per jocum ludumque certantem, imitari chirographa quæcumque vidisset, ac proliteri sæpe, se maximum falsarium esse potuisse. Non mirum itaque fuerit, si libros ipse septem Josephi *De bello Judaico* manu sua descripserit.

(2) Hunc cum Domitianus punire vellet, repente

is in judicio dispartit. (Lart. lib. v, cap. 3.)

(3) Nerva omnes qui impietatis in deos rei fuerant, Christianos scilicet, absolvi voluit. Et edicto vetuit, ne servi deinde dominos criminarentur, neve liceret aut impietatis (Christianismi) aut Judaice sectæ quempiam dehinc insimulari. (Dion.) « Nerva pueros et puellas egenis parentibus natos sumptu publico per Italiam alii jussit. » (Eutrop.)

Ἐπεὶ δὲ γὰρ τοῦ τυράννου τελευτήσαντος (Δομα-
τιανὸν δὲ πάντως φησὶν) ἀπὸ τῆς νήσου Πάτμου
μετήλθεν εἰς Ἐφεσον, καὶ οὕτως ἔζη.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Περὶ τοῦ μετὰ τὸν Μάγον Σίμωνα δευτέρου αἰε-
τιάρχου Μεγάρδρου.

Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς, μετὰ Σίμωνα τὸν Μά-
γον, ἀξιόμαχον ὕπλον τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας
δεύτερον ἀναδείκνυται Μένανδρος, ἰκαίνο μὲν μα-
θητεύθει, Σαμαρεὺς δ' ἦν καὶ οὗτος ὡς καὶ ἑκεῖνος,
ταῖς γε μὴν γοητείαις καὶ τερατολογίαις ἐν δευτέρῳ
τὸν διδάσκαλον θέμενος· αὐτῷ γὰρ τῇ τοῦ Ἰωάννου
ἡμῶν ἀντίθεσι τιμῇ, καὶ ἀνωθεν ἀπεσταλθαι
ἐληρώδει τῆς τῶν ἀνθρώπων ἐνεκεν σωτηρίας. Ἐδί-
δοσκε γε μὴν, μὴ ἄλλως πρὸς ἰσχύος· ἔχειν τινὰ τῶν
κομποποιῶν ἀγγέλων περιγενέσθαι, εἰ μὴ τις διὰ
τῆς αὐτοῦ γοητείας διέλθοι, καὶ ὅπερ αὐτὸς παρεδί-
δου βάπτισμα λούσαιτο. Ἐφασκε γὰρ τοῦς τούτου
καταξωθέντας ἀγγέλως διαβιάσκειν, αἰδίου καὶ ἀθα-
νάτου μετέχοντα· βίωσις. Μέννηται τούτου ὁ τε
προφῆθις· Εἰρηναῖος, καὶ ὁ ἐν φιλοσόφοις μάρτυς
ἄριστος Ἰουστίνος, τοῦ τε Σίμωνος μνείαν ποιού-
μενος, καὶ αὐτοῦ δὲ τούτου, οὕτω λέγων· « Μέναν-
δρον δὲ τ.να καὶ αὐτὸν Σαμαρεῖα, τὸν ἀπὸ κόμης
καπαρτέως γενόμενον, μεθῆναι τοῦ Σίμωνος, ἐ-
στρηθέντα καὶ αὐτὸν ὑπὸ τῶν δαιμόνων, καὶ ἐν
ἁντιωσίᾳ γενόμενον, πολλοὺς ἐξαπατῆσαι διὰ μα-
γικῆς τέχνης οἶδμεν· ὁ καὶ τοὺς αὐτῷ ἐπομένους
ὡς μὴ ἀποθυσάσκοντας ἔπεισε· καὶ νῦν τινὲς εἰσιν
ἀπ' ἐκείνου τοῦτο ὁμολογοῦντες. » Ἦν δὲ ἄρα δια-
βολικῆς ἐνεργείας διὰ τῶν τοιούτων γοητῶν τὴν
Χριστιανῶν προσηγορίαν ὑπεδουμένον, τὸ μέγα
τῆς θεοσεβείας μυστήριον ἐπὶ μαγείᾳ σπουδάζει
διαβαλεῖν, διασύραι τε δ' αὐτῶν τὰ περὶ ψυχῆς
ἀθανασία· καὶ νεκρῶν ἀναστάσεως ἀκατήσαστικὰ
δόγματα.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Περὶ τῆς τῶν Ἐβιονιτῶν αἰρέσεως.

Οἱ μὲν οὖν οὕτως ἀπατῆς εἶχον· ἑτέροι δὲ τῆς
περὶ τὸν Χριστὸν διαβίσεως τὸν Θεοῦ Υἱὸν ἱκανῶς
ἀποσπᾶσαι μὴ ἔχοντες, εὐτελεῖ δοξάζειν περὶ αὐτοῦ
εἰσηγοῦντο. Ἐβιοναῖτοις τούτοις· οἱ πρὸ ἡμῶν ὠνό-
μασαν. Τοιαύτης δ' εἶχον προσηγορίας, εὐστόχως
τὴν τῆς διανοίας αὐτῶν πτωχείαν ὑποφαινούσης·
οὕτως γὰρ παρ' Ἑβραίοις· ὁ πτωχὸς ὀνομάζεται·
φίλδν καὶ γὰρ ἀνθρώπου μόνον τὸν Χριστὸν ἐδύα-
ζον, κατὰ προκοπὴν ἔθους δεδαικισμένον· ἡρμένον
μὲν καὶ γεγεννημένον ἀπὸ Μαρίας, καὶ ἐκ συναφείας
τοῦ Ἰωσήφ τὴν ἀρχὴν ἔσχηκότα· καὶ οὐ βῆδιν
ἔλεγον ὁ ἁ μόνος τῇ· κατὰ Χριστὸν πίστειος παρῆλ-
ναι τὸ σῶσθαι, εἰ μὴ καὶ τῆς νομικῆς θρησκείας
τις μέτοχος εἴη, κάκεινην δὲ τὴν πολιτείαν μέτατι.
Τῆς δ' αὐτῆς αἰρέσεως εἰς δύο διηρημένης, οἱ μὲν
ταῦτ' ἔλεγον· οἱ δὲ προσέειπον ἡ Πνεύματος μὲν
ἁγίου καὶ τῆς Παρθένου Μαρίας γεγεννηθῆαι Χριστὸν,
οὐ μὴν καὶ προὑπάρχοντα Λόγον τε καὶ σοφίαν τοῦ

A ex insula Patmo Ephesum rediit, et quæ sequun-
tur.

CAPUT XII.

De Menandro, secundo a Simone Mago heresi-
archa.

Sub eodem imperio, post Simonem illum Magum
insignem diabolicæ operationis et efficacæ arina-
turam exhibuit Menander, discipulus ejus, Samari-
tanus itidem ut ille, imposturis certe et carminum
præstigiis longe magistrum post se relinquens. Sibi
ipsi enim Servatoris nostri vendicabat hono-
rem, seque e cælo salutis hominum ergo demissum
esse nugabatur, illud etiam docens : neminem un-
quam aliter ex certamine cum mundi architectis
angelis congressum, victorem abiturum, quam si
disciplinam agitarum præstigiis suam omnem
probe teneret, et quem ipse tradidisset baptismum
subiret. Quo baptismo si quem dignatus esset, eum
expertem senectutis, sempiternam et immortalem
vitam victurum esse dicebat. Meminit hujus, quem
modo nominavimus, Irenæus, et item ex philoso-
phis martyr et testis optimus Justinus, Simonis il-
lius atque Menandri hujus mentionem faciens, at-
que ita dicens : « Menander quidam, et ipse Sama-
ritanus, in vico Caparatensi ortus, Simonis disci-
pulus, 242 non minus quam ille damoniorum
furore afflatus, permultos Antiochiæ vivens magica
arte seduxit, qui etiam sectatoribus suis nunquam
eos morituros esse persuasit. Exstant etiam nom
illius discipuli nonnulli, qui hoc idem profiten-
tur. » Verum enimvero diabolicæ plane hoc erat
solertiæ, per tales magos, qui Christianorum ubi
prætextus gratia, nomen sumpsissent, ingenti di-
vinæ pietatis mysterio magicarum præstigiis
inurere calumniam, atque ecclesiastica de anima-
rum immortalitate et mortuorum resurrectione
dogmata traducere atque evertere.

CAPUT XIII.

De heresi Ebionitarum.

Atque illi quidem ita homines seducebant. Alii
porro, cum hominis a professione et fide in Chri-
stum Filium Dei omnino abstrahere non possent,
D tenuiorem de eo opinionem induxerunt. Ebionæos
hos majores nostri nominarunt : dignos prorsus
qui appellationem eam obtinerent, directe et certo
mentis eorum inopiam et mendicitatem declaran-
tem : ita enim apud Hebræos mendicis voca-
tur. Siquidem purum tantum hominem Christum
esse docuerunt, morum proficiente accessione ju-
stificatum : qui ex Maria genitus primum exstite-
rit, et ex congressu Josephi initium sumpserit : et
præterea, quod non facile quisquam per solam
fidem in Christum salvus fieret, nisi etiam legis
cæremonias servaret, et eam vivendi rationem se-
queretur. Hæresi hac et secta in duas partes disse-
cta, alteri quidem, quæ modo diximus, senserunt,
alteri autem admiscerunt quidem illi, ex Spiritu

sancto et Maria virginis Christum natum esse, eundem autem quod antea ab aeterno fuerit, Verbum et sapientiam principio carentem et aeterni Dei esse pernegarunt. Proindeque et ii in eadem cum alteris illis versati sunt impietate. Idem enim, ut illi, legis cultum et observationem plurimum compleiebantur. Illicet et Apostoli epistolas omnes, apostatam et desertorem Paulum appellantes, rejiciebant : et soli quod secundum Hebraeos erat, Evangelio adherere perseverabant. Et cum Sabbatum aliamque eorum observationem omnem ex aequo cum illis servarent, nihilominus et nobiscum Dominicos dies ad Christi resurrectionis memoriam colebant.

243 CAPUT XIV.

De Cerintho haeresiarcho.

Eadem aetate et Cerinthum quemdam alterius haeresis ducem fuisse, scriptor ecclesiasticus Caius commemorat, ita dicens : (Sed et Cerinthus per revelationes velut a magno apostolo scriptas, verborum portenta nobis tanquam per angelos ei tradita mentitus inducit, post resurrectionem astruens terrenum futurum Christi regnum, et homines in carne conversationem cupiditatibus et voluptatibus subjectam denno apud Jerusalem habituros. Atque cum sacramen Dei Scripturarum sit hostis, seducere homines volens, mille tamen annorum nuptiarum celebritatibus destinatum refert (1).) Ejus etiam Dionysius Alexandrinus in secundo *Promissionum* de Joannis Apocalypsi libro meminit : (Cerinthus, dicens, qui et a se nominatam Cerinthianam haeresim instituit, condignum idoneumque dignum suo nomen sibi vulgo arrogare voluisse. Disciplinæ quippe ejus illam fuisse doctrinam, Terrenum Dei regnum fore : et quarum rerum ipse, qui corporis sui amans et admodum carnalis esset, cupiditate teneretur, ventris videlicet, et earum quæ sub ventre sunt partium voluptatis et exuberantiae, in eis tanquam in somnis vitam peractum iri : hoc est, in epulis, comotationibus, conjugis, et quibus hæc plausibilia gratiosioraque fore largiusque proventura putavit, diebus festis, sacrificiis, et victimarum ractionibus.) Hæc Dionysius. Irenæus autem, cum alia etiam plura vertiginis plena deliramenta ejus in primo *Contra hæreses* libro proposuit, tum in tertio ejusdem operis de memoria dignam historiam recenset, quam per traditionem Polycarpi Smyrnæi episcopi se accepisse dicit. Cum namque aliquando Joannem apostolum balneo uti oporteret, et cum jam illuc ingressurus Cerinthus intus esse cognovisset, quanta potuit celeritate inde refugit, ne sub eodem quidem tecto una cum illo manere justum esse opinatus : quod etiam iis qui cum eo erant persuasit : Fugiamus, inquiens, ne balneum concidat, in quo veritatis inimicus Cerinthus lavat.

(1) Chiliastarum sive Millenariorum origo.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Περὶ Κηρίνου τοῦ αἰρεσιάρχου.

Τῇ δ' αὐτῇ τοῦ χρόνου φορᾷ καὶ Κηρίνον τινα ἄλλης αἰρέσεως ἀρχηγὸν Γάιος ἐκκλησιαστικὸς ἀνὴρ ἱστορεῖ γενέσθαι : « Ἀλλὰ καὶ Κηρίνος οὗ δὲ ἀποκαλύψαν ὡς ὑπὸ ἀποστόλου μεγάλου γεγραμμένων τερατολογίᾳ : ἡμῖν ὡς δὲ ἀγγέλων αὐτῷ διδασκόμενος ψευδόμενος ἐπιστάγει, λέγων, μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπίγειον εἶναι τὸ βασίλειον τοῦ Χριστοῦ καὶ πάλιν ἐπιθυμίας καὶ ἡδοναί : ἐν Ἱερουσαλὴμ τὴν σάρκα πολιτευομένην δουλεύειν καὶ ἐχθρὸς ὑπάρχων ταῖς Γραφαῖς τοῦ Θεοῦ, ἀριθμὸν χιλιετίας ἐν γάμου ἑορτῇ θέλων πλανῆν λέγει γενέσθαι. » Τοῦ δ' αὐτοῦ καὶ Διονύσιος ὁ Ἀλεξανδρεὺς μὲνεται ἐν δευτέρᾳ τῶν Ἐπαγγελιῶν περὶ τῆς Ἰωάννου Ἀποκαλύψεως : « Κηρίνον, λέγων, τὸν κατήχησεν ἐκείνου καθεῖσαν Κηρινθιανὴν αἵρεσιν συστησάμενον, ἀξίωστος ἐπισημῶσαι θαλάσσαντα τῷ αὐτοῦ πλάσματι ὄνομα. Τοῦτο γὰρ εἶναι τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ τὸ δόγμα : ἐπίγειον εἶσθαι τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν καὶ ὡς αὐτὸς ὡρέγτο, φιλοσώματος ὢν καὶ πᾶν σαρκικὸς, ἐν τούτοις ὀνειροπολεῖν εἶσθαι γαστρός καὶ τῶν ὑπὸ γαστέρα πλησμονῶν, τοῦτο ἐστὶ σιτοῖς καὶ ποτοῖς καὶ γάμοι : καὶ δὲ ὡς εὐφημότερον ταῦτα ψήθη ποιεῖσθαι, ἑορταῖς καὶ θυσίαις καὶ ἱερῶν σφαγαῖς. » Καὶ Διονύσιος μὲν ταῦτα Ἐλεγεῖται, δὲ καὶ ἄλλα λίγῃ πληρεῖς φαντασίας ἐν τῇ πρώτῃ τῶν *Πρὸς τὰς αἰρέσεις* προθέμενος, ἐν τῇ τρίτῃ τῆς αὐτοῦ πραγματείας καὶ ἄλλην ἡμῖν περὶ αὐτοῦ λήθης ἱστορίαν οὐκ ἀξίαν ἐπιφέρει : ἥν ἐκ παραδόσεως Πολυχάρπου τοῦ Σμυρναίου ἐπισκόπου ἔχειν φησὶν : ὡς χρειαζόμενός, τὸν ἀπόστολον Ἰωάννην βαλάντιον χρησάσθαι : γινώτα δὲ, [ἐν] τῷ μέλειν εἰσεῖναι, Κηρίνον ἐνδὸν ὄντα, θύραζε ὅσον τάχος αὐθις ἀναπηδῆσαι, μηδὲ τῆς αὐτοῦ στέγης μεταλαχίῃν ἐκείνῳ δικαίον κρίναντα : εἰσηγγέσασθαι τε καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ τοῦτο, φύγωμεν, ἐπειπόντο, μὴ τὸ βαλάντιον ἡμῖν συμπέσῃ, ἐνδὸν ὄντο : Κηρίνου τοῦ τῆς ἀληθείας ἐχθροῦ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ΄.

A

244 CAPUT XV.

Περὶ τῆς αἰρέσεως τῶν λεγομένων Νικολαϊτῶν,
ὡς ἀπὸ Νικολάου, ἐνὸς τῶν ἑπτὰ διακόνων,
συνέστη.

Πρὸς τοὺτους τετάρτῃ ἀπὸ Σίμωνος· ἐπὶ βραχὺν χρόνον καὶ ἡ Νικολαΐτων λεγομένη αἵρεσις ἀνεφάνη, ἥς καὶ Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει μνησθεὶς ποιεῖται. Ἀρχηγὸς δὲ ταύτης· Νικόλαος ἦν. εἰς τὼν μετὰ Στεφάνου ἐπὶ τῇ τῶν ἐνδεῶν θεραπείᾳ ἐν ταῖς Πράξεσιν ἱστορίας ἀξιωματικὸς. Οὗτος τοιγαροῦν, ὥς δ' Ἀλλεξανδρεὺς Κλήμης ἐν τῷ τρίτῳ φησὶ Στρωματεῖ, ὥρῳθεν ἔχων γυναῖκα, μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάληψιν πρὸς τῶν ἀποστόλων ζηλοτυπίαν οὐκ ἐπιστάει, ἐπὶ μέσης αὐτὴν ἀγαγὼν, γῆμαι παντὶ τῷ προὔτραπετο· καὶ ῥῆσιν τῇ τοῖσδε πράξει καταλλήλων ἐπῆγεν, οὐ παραχρᾶσαι δεῖ τῇ σαρκὶ ὅπερ, ὥς ἐψῶμαι, οὐδὲν ἔτιον εἶναι, ἢ τὸ μὴ καταχρᾶσθαι εἰσηγεῖσθαι· οἷον· τὸ μὴ ἐνδιδόναι τῇ ὀρέξει τῶν τῆς σαρκὸς θελημάτων. Οἱ δὲ τὴν αἵρεσιν αὐτοῦ μετινόντες, τῷ γεγεννημένῳ καὶ τῷ εἰρημένῳ χωρὶς τινος βασιάνου κατακολουθήσαντες, ἀνέβην τῇ πορνείᾳ ᾠκνῶντες. Καίτοι γε λόγος τῶν Νικολαίων μὴ τινι ἐτέρᾳ παρ' ἣν ἐξημεν ὁμιλῆσαι· ἀλλὰ καὶ οἱ ἐξ ἐκείνου φύντες, αἱ μὲν θήλειαι καταγέρου παρθενίαν ἀσχοῦσαι· ἐν ἀσφορίᾳ δὲ καὶ τὸν ἐκείνου υἱὸν παραμένειν ἐγνωμένον. Τούτων δ' ὁμολογουμένων, ὅτι καὶ ὡς ἀποβολὴ πάθος ἦν ἢ ἐς μέσον τῶν ἀποστόλων τῆς ζηλοτυπομένης ἐγκυκλήσεως γυναῖκός· καὶ τῶν διὰ σπουδῆς ἡδονῶν ἐγκράτεια τὸ παραχρᾶσαι τῇ σαρκὶ εἰδίδασκε· μὴ γὰρ βούλεσθαι δυσὶ κυρίως δουλεύειν, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐντολὴν, ἡδονῇ καὶ Κυρίῳ. Φασι δὲ καὶ τὸν Μιτθίαν οὕτω διδάξει· σαρκὶ μὲν μάχεσθαι καὶ παραχρᾶσαι μηδὲν αὐτῇ πρὸς ἡδονὴν ἐνδιδόντα· ψυχῇ δὲ αἰεὶ ἐν διὰ πίστεως καὶ γνώσεως. Ταῦτα μὲν περὶ τῶν καταρχᾶ· παραχράττει τὸν ἀληθῆ τῆς πίστεως λόγον ἐπιχειρημάτων, θάττον δὲ διαφρύνει τῶν ἐπιτόμως εἰρηκαμένων κατὰ καιρὸν δὲ καὶ τοὺς λείποντας· θήσομεν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Ὅς ἐμαρτύρησε Συμείων ὁ τοῦ Κλοπᾶ· καὶ ὅθεν αἱ υἱρέσεις τοκατωρχὰς τῇ τοῦ Χριστοῦ εἰσ-
εσθάρησαν Ἑκκλησίᾳ.

Νέρων μὲν δὲ πρῶτο· τοῦ κατὰ Χριστὸν ἀπῆρξαντο
διωγμοῦ· Δομετιανὸς δ' ἐπὶ τούτῳ δεύτερος· κα-
τ' ἑρτὸς οὗτος Τραϊανός· ἐφ' οὗ καὶ μαρτυρῶ καὶ κατὰ
πόλεις δήμεν ἐπανισταμένων τὸν καθ' ἡμῶν διωγ-
μὸν πολλὸν τινα γενέσθαι λόγος ἀρχαῖος διαβιβλλεῖ-
καθ' ὃν καιρὸν καὶ Σουμῶνα τὸν ἐκ τοῦ θεοῦ τοῦ
Ἰησοῦ Κλωδᾶ γεννηθέντα, καὶ Μαρίας τῆς αὐτοῦ

De hæresi eorum, qui Nicolaitæ dicuntur, ut et a Nicolao, uno ex septem diaconis, orta exstiterit.

Præter has, quarta quoque a Simone brevi tem-
pore, quæ Nicolaitarum dicitur hæresis, vixit :
cujus et Joannes in Apocalypsi meminit. Auctor
ejus fuit Nicolaus, eorum unus qui una cum Ste-
phano ad pauperum curam et ministerium in Actis
apostolicis sunt delecti. Is, ut Alexandrinus Cle-
mens in tertio *Contextionum* libro ait, cum formo-
sam haberet uxorem, etique post Servatoris as-
sumptionem, ab apostolis zelotypia crimen obje-
ctum esset, in medium productam, quicumque vellet,
ducere eam jussit : etique facto congruens quoque
adjecit dictum, Abutendum esse carne (1), in-
quiens. Quo quidem ille verbo, ut ego puto, non
aliud, quam carne ad illegitimas voluptates non
utendum, neque appetitui libidinum ejus indul-
gendum esse insinnavit. Qui autem hæresim ejus
complexi sunt, factum simul dictumque ejus sine
judicio secuti, impudenter fornicatione utuntur.
Sed enim Nicolaum cum nulla alia muliere quam
conjuges sua consuevisse fama est : et ex liberis
quos genuit, feminæ quidem in virginitate conse-
nuerunt, filium autem in incorrupto cœlibatu quo-
que permansisse scimus. Quæ cum citra contro-
versiam ita se habeant, satis apparet, quod ille uxo-
rem, propter quam zelotypus visus esset, in me-
dium apostolorum produxit, id velut repudiationem
affectionis carnalis fuisse : eumque per abusus
carnis continentiam et accuratam voluptatum
compressionem docuisse, quippe qui, juxta Serva-
toris præceptum, duobus heris, voluptati scilicet
et Domino, inservire noluerit. Ferunt autem et
Matthiam docentem ita tradidisse : Expugnandam
quidem esse carnem, eaque abutendum, neque ei
quidquam ad voluptatem indulgendum ; animam
de augendam. Hæc de illis, qui a principio ve-

245 CAPUT XVI.

Ut Symeon Cleophae martyrium subierit: et unde
hæreses a principio in Ecclesiam Christi inva-
serint.

Nero quidem primus persequi Christum est exorsus, Domitianus secundus, tertius hic Trajanus; sub quo et privatim et publice, per urbes universis insurgentibus populis, antiquitus traditum est ingentem contra nos concitamentum fuisse persecutionem. Quo tempore Symeonem quoque, patruo Jesu Cleopha, et Maria conjugē ejus, quam

(1) De carnis huiusmodi abusu illustris est etiam sententia apud Cicer. lib. 1 *De legib.* : « Cum animus cognitis perceptisque virtutibus a corporis obsequio indulgentiisque discesserit, voluptatemque sicut labem aliquam dedecoris oppresserit, omnemque mortis dolorisque timorem effugerit, societatemque carnis eiecerit, tum omnibus se natura

et sororem (quippe veluti consponsam atque adeo A filiam) Dei Genitricis fuisse dicunt, non ex Anna et Joachimo, sed ex Salome et Josepho editam, ut dictum est, progenitum, martyrii cursum absolvisse constat: cui etiam post Jacobum Hierosolymitanæ Ecclesiæ sedes commissæ fuerat. Symeon iste a quibusdam hæreticis, velut unus posterorum Davidis (nam ad id usque tempus inquirebantur) et regalis tribus Judæ, ipsiusque adeo Christi agnatus, delatus est: et propter eum, quod libere pulchram professionem profiteretur, gravis æmulatio et invidia principibus incessit. Hic cum diebus pluribus dura verbera, quæ ei Atticus per tormenta inferebat, fortiter pertulisset, pari cum Christo supplicio est affectus. Namque in crucem sublatus, ad illum moriens transiit, cum quidem centum et viginti peregisset annos. Scribit sane Hegesippus, cum eo tempore Judæi regis stirpis et tribus inquirerentur, ipsius quoque Symeonis accusatores, quod videlicet ex eis essent, captos esse. Quod si quis veræ rationi atque observationi insistat, recte profecto Symeonem hunc ex illis fuisse dicat, qui Dominum suis ipsorum oculis viderint, et auribus audierint. Apertum nimirum indicium est longævitas ipsius: et quod divinarum Evangeliorum scriptura Mariæ Cleophae, ex quo hunc prognatum esse supra diximus, mentionem facit. Idem historicus alterius cujusdam, unius ex iis, qui ex genere orti erant Salvatoris, cui Judæ nomen fuerit, meminit, quem ad eam quoque ætatem vixisse dicit: post id, quod ante exposuit, quorundam sub Domitiano pro fide in Christum peractum martyrium. Scribit autem ad hunc modum: **246** Venerunt igitur et præfuerunt Ecclesiæ omni, velut martyres et testes, gentiles quoque Domini: et pace Ecclesiis reddita, usque ad Trajanum Cæsarem manserunt: donec etiam, quem diximus, Symeon Cleophae filius, patri Domini, per calumniam ab hæreticis eodem modo apud Atticum consularem delatus est. Qui dies multos tortus, ita martyrium obiit, ut omnes, atque ipse etiam Atticus, mirarentur, hominem centum et viginti annos natum tantum perferre tormenti. Et is tandem in crucem agi est jussus. Paululum autem historicus digressus, ubi ea quæ commemorata sunt dixit, deinde et illa addit: quod ad ea usque tempora Ecclesia pura et incorrupta permanserit virgo, in locis obscuris et caliginosis adhuc, si qui tum existerunt qui sanam doctrinam salutiferæ prædicationis corrumpere sunt conati, delitescantibus. Postquam autem sacer apostolorum chorus diverso mortis genere vitam finit, generatioque eorum præterit, qui auribus ipsi suis divinam sapientiam audiverant: tum primum impiorum seductorum, per peregrinorum doctorum deceptionem, colitio et conspiratio initium cepit. Qui deinde, nullo jam ex apostolis reliquo, nudo (ut dicitur) capite contra

γυναικός, ἣν δὴ καὶ ἀδελφὴν τῆς Θεοτόκου φασιν, ὡς συννημφον αὐτῆς οὖσαν καὶ θυγατέρα, οὐκ ἐξ Ἀννης καὶ τοῦ Ἰωακείμ, ἀλλὰ Σαλώμης καὶ Ἰωσήφ, ὡς εἰρηται, τὸ τοῦ μαρτυρίου στάδιον ὑπελθεῖν. Τοῦτω καὶ ὁ τῆς Ἱερουσαλὺμ Ἐκκλησίας θρόνος μετὰ Ἰάκωβον ἐπαράπη. Οὗτος τοίνυν ὁ Συμεὼν ὑπὸ τινων αἵρεσιωτῶν, ὡς ἀπόγονος ὢν τοῦ Δαβὶδ κατηγορηθεὶς (καὶ γὰρ ἄχρι δὴ καὶ τῶν χρόνων ἐκείνου ἀνιχνεύοντο οἱ ἐξ Ἰουδα τῆς βασιλικῆς κατηγμένοι φυλῆς), καὶ ὡς τῷ Χριστῷ πρὸς γένους ὢν, δι' ὃν καὶ οὐ μέτριος ὁ ζήλος τοῖς ἀρχουσιν ἦν, τὴν καλὴν ὁμολογίαν παρῆρσιτάμενος, καὶ ἐπὶ πλείστας τῶν ἡμερῶν αἰκίας καρτερήσας συγχνῶς. Ἀττικοῦ τὴν κάλσιν ἐπιφέροντος, Χριστῷ παραπλήσιον τὸ τέλος παθεῖν. Σταυρῷ γὰρ μετέωρος· ἐπαρθεί, πρὸς αὐτὸν ἐκθημαί, εἰκοσι καὶ ἑκατὸν διαζήσας ἐνιαυτούς. Ἰστορεῖ γὰρ μὴν ὁ Ἠγήσιππος, ὡς ἄρα καὶ τοὺς κατηγόρους αὐτοῦ, ζητούμενων τοτηνικῶτα τῶν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς φυλῆς Ἰουδαίων, ὡς ὃν ἐξ αὐτῶν ἦντας, ἀλῶναι συνέδῳ· λογισμῷ δ' ἄρα καὶ τὸν Συμεῶνα εἰκότι χρώμενος τῶν αὐτοκτῶν καὶ αὐτῶν αἰποι· ἂν τις τοῦ Κυρίου γενέσθαι, ἀκραιφνὲς τεκμηρίον τῷ μακρῷ τῆς ζωῆς αὐτοῦ προσεχρησάμενος, καὶ τῷ μνητὸν ποιῆσαι τὴν τῶν θείων Εὐαγγελίων γραφὴν Μαρίας τῆς τοῦ Κλεοφᾶ, ἐξ οὗ φῶναι ταύτην καὶ πρότερον ὁ λόγος ἱστορήσεν. Ὁ δ' αὐτὸς συγγραφεὺς καὶ ἑτέρων τῶν ἀπὸ γένους φερομένων ἀδελφῶν τοῦ Σωτῆρος ἐνός, ᾧ ὄνομα Ἰουδας, μνητὸν ποιῆται· ὃν φησι καὶ μέχρι τῆς αὐτῆς ἐπιβιώναι ἀρχῆς μετὰ τὴν ἡδὴ πρότερον ἱστορηθεῖσαν αὐτῷ ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἐπὶ Δομητιανῷ τινων μαρτυρίαν. Γράφει δὲ οὕτως· « Ἐρχονται οὖν καὶ προηγούνται πάσης Ἐκκλησίας ὡς μάρτυρες καὶ οἱ ἀπὸ γένους τοῦ Κυρίου· καὶ γενομένης εἰρήνης ἐν πάσῃ Ἐκκλησίᾳ, μένουσι μέχρι Τραϊανῷ Καίσαρος· ἄχρις οὗ ὃς ἐκ θείου τοῦ Κυρίου, ὁ προειρημένος Συμεὼν υἱὸς Κλεοφᾶ, συκοφαντηθεὶς ὑπὸ τῶν αἵρετικῶν, ὡσαύτως κατηγορήθη καὶ αὐτὸς τῷ αὐτῷ λόγῳ ἐπὶ Ἀττικοῦ τοῦ ὑπατικοῦ· καὶ ἐπὶ πολλαῖς ἡμέραις αἰκιζόμενος, ἐμαρτύρησεν· ὡς πάντας ὑπερβαυμάζειν, καὶ τὸν ὑπατικόν· ὃς ἑκατὸν εἰκοσι τυγχάνων ἐτῶν, ὀπίμεινε καὶ ἐκαλεῖσθαι σταυρωθῆναι. » Μικρὸν δὲ παρακατιὼν ὁ συγγραφεὺς, καὶ τὰ περὶ τῶν εἰρημένων εἰπὼν, ὕστερον D καὶ ταῦτα προστίθῃσιν· « Ὡς ἄρα μέχρι τῶν τότε χρόνων παρθένος καθαρὰ καὶ ἀδιάφθορος ἔμεινε ἡ Ἐκκλησία, ἐν ἀδόλῳ που σκοτίῳ φωλευόντων αἰετὶ τότε τῶν, εἰ καὶ τινες ὀπήρχον, παραφθεῖρειν ἐπιχειροῦντων τὸν ὀγτὴ κανόνα τοῦ σωτηρίου κηρύγματος. Ὡς δ' ὁ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων χορὸς διάφορον εἰλήφει τοῦ βίου τέλος, παρεληλυθεὶ τε ἡ γενεὰ ἐκείνη τῶν αὐταῖς ἀκοαῖς τῆς ἐνθέου σοφίας· ἀπακούσαι κατηγνώμενων, τηνικαῦτα τῆς ἀθέου πλάνης ἀρχὴν ἐλάμβανεν ἡ σύστασις διὰ τῆς τῶν ἑτεροδιδασκάλων ἀπάτης· οἱ καὶ αἱ μεθ' αὐτῶν τῶν αὐτῶν ἀποστόλων λειπομένοι, γυμνῇ λοιπὸν κεφαλῇ τῷ τῆς ἀληθείας κηρύγματι τὴν ψευδώνυμον γνῶσιν ἀντικηρύττειν ἐπεχείρουν. » Ὁ μὲν οὖν Ἠγήσιππος

ταῦτα ἡμεῖς δὲ τὸ λεῖπον τῆς Τραϊανῶς θανατίας· A veritatis prædicationem falso nominatam scientiam promulgare sunt ausi. Et hæc quidem Hegesippus. Nos porro reliquum Trajani imperium historice hic subjungamus.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ΄.

Περὶ τοῦ κατὰ Τραϊανὸν διωγμοῦ· καὶ ὅλον δόγμα οὗτος κατὰ Χριστιανῶν ἐξήνεγκας.

Ὁ μὲν οὖν διωγμὸς πολλὸς καὶ ἀμαζύων μάλιστα ἦν· καὶ τοσοῦτον, ὥς καὶ τινα Πλίνιον Σεκουῖνον, ἐν τοῖς ἡγεμόσι διάστημον, τὸ πλῆθος τῶν μαρτύρων ὄρῳστα, βασιλεῖ πρὸς λόγους ἐλθεῖν, καὶ τὸ πλῆθος τοῦ πλῆθους τῶν ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀναιρουμένων ὑποσημῆναι· καὶ ἅμα μνηύοντα, ἰσχυρὸν τι παρὰ τοῦ νόμου πράττειν Χριστιανούς ἀνίστην φάναι· πλὴν γε ὅτι ἅμα ἐπὶ ἐξανιστάμενοι τὸν Χριστὸν οἷα θεὸν εὐφημοῦσι· τῶν γε μὴν ἀθεμίτων ἔργων παντάπασι καθιστάσιν ὥς πορρωτέρω. Τοῦτοις δ' ἐπικλοσθέντα τοῖς ῥήμασι ἐν Τραϊανῷ, δόγμα θεῖναι τοίνυν· Τὸ Χριστιανῶν φύλον μὴ ἐκζητεῖσθαι μὲν, ἐμπεῖσον δὲ κολάζεσθαι. Κάντευθεν μέτριον μὲν ὅσον τὸν διωγμὸν ἀναγκαιεῖσθαι· μὴ πάντων δὲ καὶ τοῖς κακουργεῖν ἡσχημένοις ἀνεπιχειρητὰ τὰ ἡμέτερα εἶναι· ταῖς ἐκείνων ἐπιβουλαῖς, πῃ μὲν τῶν δῆμων αὐτῶν, πῃ δὲ καὶ ἀρχόντων κατὰ χώρα· ἥμιν ἐπεχειρομένων, ὥς καὶ προφανῶς μὴ ἐπικηρυττομένου καθολικοῦ διωγμοῦ· μερικῶς δ' ὅμως κατ' ἐπαρχίας κινεῖσθαι τινες, ὥς καὶ πολλοὺς· ἵνα τευθεν ἀναδεικνύσθαι μάρτυρας. Ταῦτα Τερτυλλιανὸς ἱστορεῖ ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ συγγραφῇ τῇ Ῥωμαικῇ ἀπολογίᾳ, οὕτως διεξιὼν· Καίτοι εὐρήκαμεν καὶ τὴν εἰς ἡμᾶς ἐπιζήτησιν κενωλομένην. Πλίνιος γάρ Σεκουῖνδος ἡγουμένος ἐπαρχίας, κατακρίνας Χριστιανούς τινες καὶ τῆς ἀξίας ἐκβαλὼν, παραχθὲς τῷ πλῆθει, διδὼν ἡγνῶσι τί αὐτῷ λοιπὸν εἴη πρακτέον, Τραϊανῷ τῷ βασιλεῖ ἀνεκοινώσατο, λέγων, ἔγω τοῦ μὴ βούλεσθαι αὐτοὺς εἰδωλολατρεῖν, μηδὲν ἀνίστην ἐν αὐτοῖς εὐρήκαί· Ἐμῆνος δὲ καὶ τοῦτο ἀνίστασθαι ἔωθεν τοὺς Χριστιανούς, καὶ τὸν Χριστὸν θεοῦ δίκην ὁμνεῖν· καὶ πρὸς τὴν ἐπιστήμην αὐτῶν διαφυλάσσειν, κολάζεσθαι φρονεῖν, μοιχεύειν, πλεονεκεῖν, ἀποστερεῖν, καὶ τὰ τοῦτοις ὅμοια. Πρὸς ταῦτα ἀνέγραψε Τραϊανός, τὸ τῶν Χριστιανῶν φύλον μὴ ἐκζητεῖσθαι· μὲν, ἐμπεῖσον δὲ κολάζεσθαι. cætera scelera prohibere. Ad quæ Trajanus rescipsit, Christianos inquirendos non esse, oblatos autem puniendos.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ΄.

Μαρτύριον τοῦ ἁγίου Κλήμεντος Ῥώμης, καὶ περὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ.

Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ ἔτι Κλήμης ἐν Ῥώμῃ διέπρεπε· πρὸς δὲ καὶ Ἰγνάτιος τὴν Ἀντιόχου διέπρε· Παπίας τε ἦν ἐν Ἱερραπόλει συγγραφέων· Παγχεράτιος τε καὶ ὁ τῆς Σμυρναίων πρόεδρος· Πολύκαρπος· ὧν οἱ μὲν Πέτρου, Πολύκαρπος δὲ τοῦ ἐπιστηθίου ἦσαν ἐμίλητα. Τοῦτων ὁ μὲν Κλήμης Ῥωμαῖος ἀνὼθεν ἦν, καὶ τῇ βασιλικῇ φυλῇ κατὰ γένος προσήκων, Φαύστου τινός· καὶ Ματθεῖα· υἱός, πάντοτε δὲ παιδείᾳ Ἑλληνικῇ συντηρεῖς, καὶ πᾶ-

(1) Alii habent, Faustini.

Et hæc quidem Hegesippus. Nos porro reliquum Trajani imperium historice hic subjungamus.

CAPUT XVII.

De persecutione sub Trajano, et quale edictum est contra Christianos promulgaverit.

Persecutio igitur tum ad summum pervenerat : adeo ut etiam Plinius Secundus, inter provinciarum rectores præcipuus, quod tantam martyrum esse videret multitudinem, ad imperatorem referendum, et turbam tantam eorum qui pro fide cæsi essent, ei significandam duxerit, illo etiam addito, non quidquam sceleris contra leges Christianos committere, præterquam quod cum primo diluculo consurgentes, Christum tanquam Deum laudibus celebrent, a sceleratis omnibus flagitiis alienissimi. Quibus verbis Trajanus flexus, et rescipsit : Christianorum quidem gentem non inquirendam esse, oblatos vero puniri debere. Proinde vis et persecutio ea aliquatenus quidem cohibita est, non tamen res Christianorum, ab insidiis eorum qui illos affligere constituisent, tutæ prorsus fuisse. Alicubi enim populus ipse, alicubi vero et præsidēs locorum contra nos insurgebant. Et quamvis publice in universum persecutio mandata et promulgata non esset, seorsim tamen per provincias ea exercebatur, ut sic quoque quamplurimi fierent martyres. Hæc Tertullianus in defensione sua, quam Romana conscripsit lingua, commemorat hæc prope verbis : Atqui invenimus inquisitionem quoque in nos prohibitam. Plinius enim Secundus, cum provinciam regeret, damnatis quibusdam Christianis, quibusdam gradu pulsus, ipsa tandem multitudine perturbatus, et quid de cætero ageret nescius, consuluit tunc Trajanum imperatorem, allegans, præter obstinationem non sacrificandi, nihil se scelerati de eis comperisse ; insinuans quoque et illud, surgere atque convenire summo mane Christianos, et Christum tanquam Deum carminibus laudare, et ad conservandam eorum disciplinam, homicidium, adulterium, fraudem, perfidiam, et cætera scelera prohibere. Ad quæ Trajanus rescipsit, Christianos inquirendos non esse, oblatos autem puniendos.

CAPUT XVIII.

Martyrium sancti Clementis Romani, et de libris ejus.

Eo tempore adhuc Romæ Clemens enituit, et Ignatius Ecclesiam Antiochenam rexit. Papias autem Hierapoli scriptis edendis operam dedit. Vixit etiam Pancratius, et Smyrnensis antistes Polycarpus : quorum illi quidem Petri discipuli, Polycarpus autem ejus qui supra pectus Domini recubuit, sectator fuit. Clemens porro Romæ illustri loco natus, genusque suum ad imperatores Romanos referens. Fausti (1) cujusdam et Mat-

τὸν τρόπον. Ὁ δὲ περιβόητος πᾶσιν Ἰγνάτιος, δευ-
 τερος ὢν τῆς κατὰ Ἀντιόχειαν Πέτρου διαδοχῆς,
 Τραϊανῷ εἰς τὴν Ἀντιόχειαν γενομένῳ, ἐπεὶ ἐλέγχων
 οὐκ ἄντις τὴν δεισιδαιμονίαν τάνδρως, ὁμοίον ἐκεί-
 νῳ εἰς Ῥώμην ἐκπέμπει λόγους παρακληθῆναι
 βορὰν, μὴ τὴν εἰς Χριστὸν ἐξομνύμενον πίστιν. Καί
 τοῖνον δέσμιος δι' Ἀσίας ἰὼν μετ' ἀσφαλοῦς τῆς
 φρουρᾶς, καὶ ταῖς κατὰ πόλιν παροικίαις ἐπιδημῶν,
 προτροπαῖς καὶ θμιλαῖς ἐπεβρώννυ ταύτας. Καί
 ἐπεὶ τῷ τηλικαύτῳ ἀρτί πρῶτως αἰρέσεις ἡρέμα πως
 ἐπαρρησιάζοντο, φυλάττεσθαι ταύτας προὔρρητο,
 καὶ τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως τοῖς ὅροις ἐς
 ἀκριβὲς ἐμμένειν τάσφαλές δὲ μνηστευόμενος, καὶ
 ἐγγράφως δεῖν ἡγεῖτο διατυπούσθαι. Καί γ' ἐν τῇ
 Σμυρναίων γενομένῳ, ἔνθα Πολύκαρπος ἱερῶς ἐξη-
 γεῖτο, μίαν ἐπιστολὴν τῇ Ἐφεσίῳν διέπεμπεν ἐκ-
 κλησίᾳ, Ὀνησίμου μεμνημένος τοιμίνος. Καὶ ἄλ-
 λην δὲ τῇ πρὸς Μαϊάνδρῳ Μαγνησίᾳ ἐπέσταλλε,
 δέμα τινὸς ἐπισκόπου μνείαν ποιούμενος· ἄλλην δὲ
 τοῖς ἐν Τράλλεσι, Πολυδίου τηλικαύτῳ διέποντο; τὴν
 ἀρχὴν. Τετάρτην ἐπὶ τούτοις τῇ Ῥωμαίων Ἐκκλη-
 σίᾳ γράφει, παρακλήσιν προτείνων, μὴ ἐμποδὼν
 αὐτῷ γενέσθαι τοῦ μαρτυρίου, καὶ μικροφύχως δια-
 τελέστας, τῆς προσδοκωμένης ἐλπίδος παρασκευάσαι
 διαπεσεῖν. Ἄξιον δὲ καὶ τινὰ βήματα τῆς ἐκείνου
 γλώττης πρὸς ἐνδειξιν τῆς μεγίστης ἀνδρίας ἐκεί-
 νου καὶ πίστεως τῇ συγγραφῇ παραθεῖναι. Γράφει
 δὲ οὕτως· « Ἀπὸ Συρίας μέχρι Ῥώμης θηριομαχῶ
 διὰ γῆς καὶ θαλάσσης, νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐνδεδω-
 μένος ὅκα λεοπαρθεῖς· ὃ ἐστὶ τάγμα στρατιωτικόν·
 οἱ καὶ εὐεργετοῦμενοι χειρὸς γίνονται. Ἐν δὲ τοῖς
 ἀδικήμασιν αὐτῶν μᾶλλον μαθητεύομαι· ἀλλ' οὐ
 παρὰ τοῦτο δεδικαίωμα. Ὀναίτην τῶν θηρίων
 τῶν ἐμοὶ ἐτοίμων· ἃ καὶ εὐχομαι, σύντομά μοι εὐρε-
 θῆναι· ἃ καὶ κολακεύσω, συντόμως με καταφάγειν·
 κὼν αὐτὰ δὲ ἀνοκτα μὴ θέλοι, ἐγὼ προσδέχομαι.
 Συγγνώμην μοι ἔχετε. Τί μοι συμπέρι; ἐγὼ γὰρ
 γινώσκω, εἰ μὴ νῦν ἀρχομαι μαθητῆς γενέσθαι, μη-
 δὲν με ζηλώσαι τῶν ἀοράτων καὶ ἀρατῶν, ἵνα
 ἡτοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω. Πῦρ καὶ σταυρὸς, θηρίων
 τε συστάσεις, σκορπισμοὶ ὁστέων, συγκατα μελῶν,
 ἄλλοι οἱ οἷου τοῦ σώματος, κολάσεις διαβόλου εἰς
 ἐμὲ ἐργεσθῶσαν μόνον ἡτοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω. »
 Ταῦτα μὲν ἀπὸ τῆς Σμυρναίων ἐπέσταλλε πόλεως·
 ἐπὶ δὲ Τρωάδος γενομένῳ, γράμμασι τῇ Φιλαδέλ-
 φείῳ ἐκκλησίᾳ προσομιλεῖ· καὶ Σμυρναίους ἄλλην
 διαχαράττει· καὶ αὐτῷ δὲ ἰδίᾳ τῷ προτέρῳ ταύτης
 Πολυκάρπῳ ἑτέραν ἐπέσταλλεν, ὁμοῦ μὲν καὶ ὡς
 θεῖον ἀδελφά τιμῶν, ὡς δ' ἀποστολικὴν τοιμμένα, οἷα
 δὲ καὶ αὐτὸς ταμὴν ἀγαθὸς τὴν ποίμνην τούτῳ
 παρατιθέμενος· φροντίζειν τε αὐτῆς ἀξιών, καὶ
 εἰσπλεῖσθαι ταύτῃ τὰ κρείττωνα. Ἐν δὲ τῇ πρὸς
 Σμυρναίους καὶ τοῖς χρίταις βήτοῖς περὶ τοῦ Χρι-
 στοῦ, οὐκ οἶδ' ὅπόθεν ἐρανισάμενος· « Ἐγὼ δὲ καὶ
 μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐν οὐρανῷ αὐτὸν εἶδον, φησὶ· καὶ
 πιστεύω ὅντα· καὶ ὅτε πρὸς τοὺς περὶ Πέτρον ἐξη-
 λυθὲς, καὶ ἔφη αὐτοῖς, Ἀδελφοί, ψήλασθε με καὶ
 ἴδετε, ὅτι οὐκ εἰμι δαιμόνιον σώματος· καὶ
 αἰδοῦς αὐτοῦ ἤψαντο καὶ ἐπίστευσαν, » Εἰρηναῖος·

A autem celebratus Ignatius, secundus in Antiochena
 Ecclesia Petri successor, cum Traiani, qui tum
 Antiochiæ erat, non desineret reprehendere su-
 perstitionem, vinctus Romam ut ibi leonibus esca
 objiceretur, si fidem Christi non abjuraret, missus
 est : et Asiam cum firma militum custodia vinctus
 peragrans, ecclesiasque oppidatim adiens, sermo-
 nibus familiaribus et cohortationibus confirmabat,
 et quoniam tum primum hæreses paulatim liberius
 se proferre audent, ut sibi ab eis caverent, doc-
 trinaeque apostolorum traditionum constanter
 insisterent, admonerat. Quod ut illis certius per-
 suaderet, in litteras cohortationes suas referendas
 esse duxit. Itaque Smyrnæ cum esset, ubi Poly-
 carpus ecclesiam regebat, epistolam unam ad
 Ephesiorum ecclesiam dedit, Onesimi pastoria men-
 tionem faciens. Aliam autem Magesiæ ad Mazan-
 drum sita scripsit, in qua episcopi eujusmodi namque
 meminit. Aliam item ad ecclesiam quæ Trallibus
 fuit, misit, cui tum Polybius præfuit. Quartam
 porro ad Romanam scripsit Ecclesiam, cum ampla
 exhortatione, ne quod martyrio ejus objicerent
 impedimentum, neve propter animorum imbecil-
 litatem quidquam agerent, ut ipse concepta opta-
 taque spe sua excideret. Operæ pretium vero est,
 verba aliqua linguæ illius, ad fortitudinis et fidei
 ejus magnitudinem declarandam, historię huic
 apponere. Scribit enim ad hunc modum : « Ab
 ipsa Syria Romam usque, terra marique, diu noc-
 tuoque cum bestiis mihi depugnandum est, cum
 decem videlicet leopardis, hoc est, militari mani-
 pulo, qui beneficiis affecti longe etiam deteriores
 sunt. Verum injuriis eorum magis etiam magisque
 erudior. Verumtamen ea de causa justificatus non
 sum. 250 Quam velim mihi jam adesse, quæ in
 me destinatæ paratæque sunt bestię, quas etiam ut
 quamprimum reperiam opto. Eas per assentationem
 et palpationem demulcebo, ut me quam celerrime
 deorent. Atque etiam si id facere nolent, ego eas
 vim illis inferens incitabo. Date mihi, quæso, hanc
 veniam. Quid mihi expedit, novi. Nunc enim
 demum discere incipio, nihil optare aut desiderare
 rerum omnium et invisibilium et visibilium, ut ad
 Jesum Christum veniam. Ignes, cruces, bestiarum
 cohortes, dissipationes ossium, membrorum con-
 cisiones, totius corporis commotiones, et diaboli
 tormenta et supplicia in me progrediantur, ut modo
 ad Jesum Christum perveniam. » Atque hæc Smyr-
 næ scripsit. Cum autem Troade esset, per litteras
 cum Philadelphię ecclesia colloquutus est. Episto-
 lam quoque ad Smyrnæos dedit, et aliam item
 seorsim ad episcopum eorum Polycarpum, simul
 et ut virum divinum honorans, et velut apostolico
 pastori (quippe et ipse pastor bonus) gregem com-
 mendans : additis quoque precibus, ut curam illius
 habere, et quæ optima essent, eum docere vellet.
 In epistola ad Smyrnæos verbis quibusdam insig-
 nibus de Christo utitur ; quæ unde desumpserit,
 non satis scio : Ego vero etiam post resurre-

ctionem in carne, inquit, eum vidi, credoque eum esse. Et cum ad Petrum et eos qui cum eo erant venit, eisque dixit: Accipite, contrectate, et videte me non esse daemonium incorporeum; statim eum tetigerunt, et crediderunt. Sed et ipse Irenæus martyrium ejus novit, et epistolarum ejus mentionem facit: « Quemadmodum nostrorum quidam dixit, propter professionem atque testificationem de Deo ad bestias condemnatus: Frumentum sum Dei, et per bestiarum dentes commolor, ut purus sincerusque inveniar panis. » Polycarpus autem, in epistola sua ad Philippenses, hisce verbis ejus meminit: « Obsecro igitur vos omnes, ut obediatis quibus debetis, et omnem patientiam exerceatis, quam ad oculum vidistis, non solum in patris viris Ignatio et Rufo et Zosimo, sed etiam in aliis nostræ professionis hominibus, atque adeo in ipso Paulo et reliquis apostolis, illud persuasum habentes quod illi omnes non in vanum cucurrerint, sed in fide et iustitia, et quod in debito destinatoque e's loco sint apud Dominum, cui etiam compassi sunt. Non enim præsens complexi amaverunt sæculum, sed eum qui pro nobis mortuus est, et qui propter nos a Deo resuscitatus. » **251** De epistolis ejus ita scribit: « Scripsistis mihi et vos, et Ignatius, ut cum quis in Syriam ierit, litteras ad vos perferat: quod quidem curabo, opportunum nactus tempus, vel ego ipse, vel is quem mitto, qui sit pro nobis nuntium illo perlaturus. Epistolas Ignatii ab eo ad nos missas, et alias item, quas nobiscum habuimus, ita ut jussistis, ad vos misimus; quæ quidem litteris hæc nostris sunt adjunctæ, quibus multum adjvari poteritis. Complectuntur enim fidem, et patientiam, et ædificationem omnem, quæ ad Dominum nostrum refertur. » Romæ porro cum prius varia tormenta pertulisset, neque quidquam de constanti decentique sua sententia remisisset, postremo in medio theatro duobus leonibus objectus, martyrio est defunctus: et carnes quidem ejus atque ossa teneriora bestie devorant: quæ cunque autem firmiora reliqua fuere, multo deinceps tempore Roma Antiochiam ab sodalibus sectatoribusque ejus sunt perlata. Hæc de ipso divino Ignatio.

CAPUT XX.

De Papiæ Hierapolita: et quæ ab eo, præter communem opinionem, memoriæ sint prodita.

Papias vero Hierapolitanus et ipse vita apostolica clarus fuit, multaque Ecclesiæ scripta reliquit: quorum quinque tantum, quæ Dominicalium sermonum expositionem inscripsit, circumferuntur. Eorum Irenæus quoque mentionem facit, ita inquit: « De iis Papias, Joannis quidem auditor, Polycarpi autem sodalis, vir præcæ, scripto testatur, in quarto voluminis sui libro. Quinque enim eorum composuit. » Papias porro ipse, in Proœmio scriptorum suorum, se oculis suis apostolos non vidisse, sed fidei professionem ab eis qui illis noti atque familiares fuerint, addidicisse, hisce verbis innuit: « Non gravabor enim, inquit, quæcunque a presbyteris recte didici, ac recte memoriæ man-

de et tū μαρτύριον αὐτοῦ οἶδε, καὶ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ μνηστὰς ποιεῖται, γράφων οὕτως: « Ὅτι εἰπέ τις τῶν ἡμετέρων διὰ τὴν πρὸς Θεὸν μαρτυρίαν κατακρίθεις πρὸς θηρία: Ὅτι οἷός εἰμι Θεοῦ, καὶ δι' ὁδόντων θηρίων ἀληθεύομαι, ἵνα καθαροῦ ἔρτος: εὐρεθῶ. » Μέννηται δὲ αὐτοῦ καὶ Πολύκαρπος ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίους τούτου ἐπιστολῇ, οὕτως ποί: διεξῶν: « Παρακαλῶ οὖν πάντας ὁμᾶς, κειθαρχεῖν καὶ ἀσκαῖν πάσαν ὑπομονὴν ἣν εἴδειτε κατ' ἐμφαλοῦς, οὐ μόνον ἐν τοῖς μακαρίοις, Ἰγνατίῳ καὶ Ρούφῳ καὶ Ζωσίμῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις τοῖς ἐξ ἡμῶν, καὶ ἐν αὐτῷ Παύλῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις: ἀπεισμένοι ὅτι οὗτοι πάντες οὐκ εἰς κῆνδρ ἔδραμον, ἀλλ' ἐν πίστει καὶ δικαιοσύνῃ: καὶ οἱ εἰς τὸν φειδόμενον αὐτοῖς τόπον εἰσὶ παρὰ Κυρίῳ, ᾧ καὶ συνέπαθον. Οὐ γὰρ τὸν νῦν ἡγάπησαν αἰῶνα, ἀλλὰ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα, καὶ δι' ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀναστάντα. » Ἐξῆς δ' ἐπιφέρει: « Ἐγράφετέ μοι καὶ ὁμᾶς καὶ Ἰγνατίος, ἵνα ἴδω τις ἀπέρχεται εἰς Συρίαν, καὶ τὰ παρ' ἡμῶν ἀποκριθεὶς γράμματα: ὅπερ ποιήσω, ἐὰν λάβω καιρὸν εὐθέστιον, εἴτε ἰγὼ, εἴτε ἐν πέμπτῳ προσεδύσονται, καὶ περὶ ὁμῶν. Τὰς ἐπιστολάς Ἰγνατίου τὰς πεμφθείσας ἡμῖν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἄλλας ἃς εἶχομεν παρ' ἡμῖν, ἐπέμψαμεν ὁμῖν, καθὼς ἐνεταίλασθε: αἰτῶν ὁποιακῶν: εἰσὶ τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ: ἐξ ὧν μεγάλη ἐμφαλθῆναι δοκῆσθε: περιέχουσι γὰρ πίστιν καὶ ὑπομονὴν καὶ πάσαν οἰκονομίαν τὴν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν ἀνήκουσαν. » Ἐν δὲ Ῥώμῃ γενόμενος, καὶ τοικαίως βασιλεῖς ἐξετάσας πρότεροι, καὶ μηδὲν τι τοῦ προσήκοντος καθυστερῆς φρονήματος, τέλος ἐπὶ μέσου θεάτρου δυοὶ λέοντες παραβιβάς, τίλει τοῦ μαρτυρίου ἐχρήσατο. Τῶν οὖν σαρκῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἀπαλωτέρων ὀστέων καταδρυνθέντων, ὅσα τῶν στερότερον ὑπελείφθη, χρόνῳ πολλῷ ὑστερον ἐκ Ῥώμης εἰς Ἀντιόχειαν οἱ ἐκείνου διασώτῃ ἀνήγαγον. Τοιαῦτα καὶ τὰ κατὰ τὸν θεὸν Ἰγνατίου.

ΚΕΦΑΛΑ. Κ'.

Περὶ τοῦ Ἱεραπολίτου Πάπια, καὶ τῶν παραδόξως ἱστορηθέντων αὐτοῦ.

Πάπιας δ' ὁ Ἱεραπολίτης ἀποστολικῶ καὶ οὗτος διαπρέφας βίῳ, πολλὰ συγγράμματα τῇ Ἐκκλησίᾳ κατέλιπε: πέντε δ' οὖν αὐτῷ μόνα ἐφάρετο, ἃ λόγιον Κυριακὸν ἐπιγράφειν ἐξηγήσεως. Ὅν καὶ Εὐρηναῖος μνηστὰς ποιεῖται, οὕτω φάσκων: « Ταῦτα καὶ Πάπιας, Ἰωάννου μὲν ἀκουστής, Πολυκάρπου δὲ ἐπαίρος γεγονώς, ἀρχαῖος ἀνὴρ, ἐγγράφως ἐπιμαρτυρεῖ ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν αὐτοῦ βιβλίων: ἔστι γὰρ αὐτῷ πέντε βιβλία συντεταγμένα. » Πάπιας δὲ οὐκ αὐτόπτην αὐτὸν ἐν τῷ προοίμῳ τῆς βιβλίου τῶν ἀποστόλων λέγει: τὰ δὲ τῆς πίστεως εὐληφέναι φησὶ παρὰ τῶν ἐκείνους γνωρίμων, δι' ὧν ἐπιστημαίνεται λέγειν: « Οὐκ ὀκνήσω γὰρ σοι, φησὶ, καὶ ὅσα ποιεῖ παρὰ τῶν προσκυτέρων καλῶς ἐμαθὼν καὶ καλῶς

ἐμνημόνευσα, συντάξαι, ταῖς ἐρμηνείαις διαβεβαιού-
μενος ὑπὲρ αὐτῶν ἀληθειαν. Οὐ γὰρ τοῖς πολλὰ
λεγουσιν ἔχαιρον, ὥσπερ οἱ πολλοὶ, ἀλλὰ τοῖς τὰ
ληθὲ διδάσκουσιν· οὐδὲ τοῖς τὰς ἀλλοτρίας ἐντολάς
μνημονεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς τὰς παρὰ τοῦ Κυρίου τῇ
πίσει δεδομένους, καὶ παρ' αὐτῆς παραγινόμενοις
τῆς ἀληθείας. Εἰ δὲ που καὶ παρηκολουθῶν τις
τοῖς πρεσβυτέροις ἔλθοι, τοὺς τῶν πρεσβυτέρων ἀνε-
κρινον λόγους· τί Ἀνδρέας, ἢ τί Πέτρος εἶπεν, ἢ τί
Θωμᾶς, ἢ Φίλιππος, ἢ τί Σίμων, ἢ Ἰακώβος, ἢ τί
Ἰωάννης, ἢ Ματθαῖος· ἢ τις ἑτέρος τῶν τοῦ Κυρίου
μαθητῶν, ἃ τε Ἀριστίων καὶ ὁ πρεσβύτερος Ἰωάν-
νης, τοῦ Κυρίου μαθητῶν, λέγουσιν. Οὐ γὰρ τὰ ἐκ
τῶν βιβλίων τοσούτον με ὠφελεῖν ὑπελάμβανον, ὅσον
τὰ παρὰ ζώσης φωνῆς καὶ μενούσης. Ἐπιστημή-
νασθαι δὲ χρὴ, ὥς δις τὴν Ἰωάννου ὁμωνυμίαν τῇ
συγγράμματι καταλέγει· ὣν τὴν μὲν τοῖς ἀποστό-
λοις συγκαταλέγει, ὥς ἔξον εἶναι τὸν ἡγαπημένον
νοεῖν τῇ δὲ προστίθῃσι Ἀριστίων, καὶ πρεσβύ-
τερον ὀνομάζει· οὗ τινες ἀγνοήσαντες τὴν ὁμωνυ-
μίαν, τὰς μετὰ τὴν πρώτην δύο Ἐπιστολάς Ἰωάννου
καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν εἶναι ἰνόμεσαν· ἐν Ἐφεσῷ γὰρ
καὶ οὗτος ὁ πρεσβύτερος διατρίβων ἦν, ἐνθα καὶ δύο
μνήματα λόγος εἰσέτι σώζεσθαι ἀμφοτέρω Ἰωάννου
μνημεῖα ὁμωνύμως λεγόμενα. Ἐπεὶ δ' ὁ εἰρημένος
Παπίας καὶ ἄλλα τινὰ παραδόξα ἱστορεῖ ταῖς ταυ-
τοῦ βίβλοις, ὥς ἐκ παραδόσεως τῶν πρὸ ἐκείνου εἰς
αὐτὸν ἔλθοντα, φέρε καὶ περὶ τούτων βραχεία διαλη-
ψώμεθα. Αὐτίκα γὰρ τὸν κατὰ τὴν Ἱερὰ πόλιν Φί-
λιππον, οὗ καὶ τὰς θυγατέρας προφήτιδας εἶναι ὁ
λόγος διεβλήφεν, ἕνα τῶν δώδεκα φησὶν ἀποστόλων,
οὗ τῶν ἐπτά διακόνων, ὥς Λουκᾶς ἐν Πράξεσιν ἱστο-
ρεῖ. Ὁμιληκέναι δὲ καὶ ταῖς ἐκείνου θυγατέρας λέ-
γει· παρ' ὧν γυνὴν φησὶ καὶ νεκροῦ ἀνάστασιν
κατ' ἐκεῖνο γενομένην καιροῦ. Περὶ μὲν τοι Βαρ-
σαβᾶ, ὃς ἐπεκλήθη Ἰούστος, οὐ αἱ Πράξεις μυελαν
ποιοῦνται, λέγει, ὥς δηλητηρίου φαρμάκου ὑπέρ-
τερο· ὥρθη διὰ τὴν τοῦ Κυρίου χάριν πῶν. Καὶ
ἄλλα δὲ πλεῖστα ὥς ἐκ παραδόσεως ἀγράφου παρα-
βολὰς τινὰς καὶ διδασκαλίας τοῦ Σωτῆρος, καὶ τινὰ
ἄλλα ὥς ἂν μυθικώτερον ἱστορεῖ. Καὶ χιλιὰς δ'
ἐτῶν ἔσεσθαι μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν τῆς
Χριστοῦ βασιλείας σωματικώτερον ἐπὶ ταυτησί τῆς
γῆς ὑποστησομένης· ἃ οἱ μὲν ἀγνοήσαντα τὰ ἐν ἐπαγ-
γελίαις τήρημένα μυθικῶς, παχύτερον ἐκλαθεῖσθαι·
ἅτε δὲ καὶ τὸν νοῦν τοιοῦτος, ὥς ἐκ τῶν αὐτοῦ λό-
γων τεκμηριώσασθαι ἔξεστι· πλὴν πολλοὺς εἰς τὸν
ὁμοιον ζῆλον ἐβλυσσε τὸ ἀρχαῖον τοῦ ἀνδρὸς αἰδο-
μένους· ὥσπερ οὖν Εἰρηναῖος, καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἐκείνων
ἐπίσης φρονούν ἐναπέφηνε. Καὶ ἄλλαι δὲ παραδόσεις
ἐκ τῶν προδεδωγμένων Ἀριστίωνος καὶ τοῦ πρεσ-
βυτέρου Ἰωάννου ἔχουσιν φησὶν· ἐφ' ἃς τοὺς φιλομα-
θεῖς παραπέμφαντες, ἀναγκαίως ἃ φησὶ περὶ Μάρ-
κου καὶ Ματθαίου τῶν εὐαγγελιστῶν διαληφθῆναι.
Λέγει δὲ οὕτω· « Καὶ τοῦδ' ὁ πρεσβύτερος εἰσγεν
Ἰωάννης· Μάρκος μὲν ἐρμηνευτὴς Πέτρου γενόμε-
νος, ὅσα ἐμνημόνευσεν, ἀκριδῶς ἔγραψεν. Οὐ μὲν-

A davi, veritatem eorum interpretatione confirmans,
tibi exponere. Minime enim iis sum, ut vulgus
hominum solet, delectatus, qui multa dicerent, sed
qui vera docerent : neque qui aliena, sed qui a
Domino, et ab eis quibus cum ipsa veritate consue-
tudo fuit, de fide tradita præcepta commemorarent.
252 Quod si quando aliquis presbyterorum secta-
tor adveniret, eorum ipsorum requirebam sermo-
nes : quid scilicet Andreas, quid Petrus dixisset :
quid Thomas, aut Philippus, aut Simon, aut Jaco-
bus : aut quid Joannes, aut Matthæus, aut quid
alius quisquam Domini discipulorum : aut quid
etiam Aristion, et Joannes presbyter, et ipsi disci-
puli Domini dicant. Non enim tantum me libris
adjuvari, quantum viva et præsentī voce, arbitra-
tus sum. » Notandum porro est, his eum in scripto
hoc Joannis nomine uti : primo quidem, ubi apo-
stolorum nomenclaturam instituit, ut dilectum
illum intelligere liceat ; secundo autem loco,
Aristionem et Joannem adjicit, et presbyterum
vocat. Cujus quidam ignorantes commune cum
apostolo nomen, posteriores duas Joannis Epistolas
et Apocalypsim apostolo ipsi ascripserunt. Ephesi
namque presbyter quoque iste vixit, ubi etiam
nunc duo exstare dicuntur monumenta, quæ eodem
nomine Joannis feruntur. Quandoquidem autem
idem Papias alia quoque admiranda quædam in
libris suis refert, a decessoribus suis per manus
sibi tradita, agendum de eis quoque pauca dicamus.
Statim enim Philippum, eum qui Hierapoli fuit,
et filias prophetissas, ut antea dictum est, habuit,
unum ex duodecim apostolis, non ex septem illis
diaconis, quos in Actis recenset Lucas, fuisse me-
morat ; et se cum filiabus ejus collocatum esse ait,
unde intellexerit ætate ea mortuum quemdam re-
surrexisse. De Barsaba sane quidem, qui Justus
cognominatus est, et cujus in Actis fit mentio, illud
refert, quod, veneno pestifero hausto, nihil sen-
serit per Domini gratiam detrimenti. Sed et alia
plurima ex majorum sine scripto traditione accepta,
ut parabolas et doctrinas Servatoris quasdam, et
item alia fabulose quodam modo commemorat.
Mille quoque annorum post mortuorum resurre-
ctionem fore dicit Christi regnum, corporaliter
in hac terra producendum, quod illum, ignorantem
promissiones arcano quodam mysterio esse editas
ita crassius accepisse credo, quippe qui mente
acer non fuerit, id quod ex libris ejus conjicere
licet ; multos tamen in eandem æmulationem, ve-
luttatem viri admiratos, pertraxit : 253 sicuti
Irenæus, et si quis præterea alius ejusdem cum
illo est sententiæ et opinionis (1), ostendit. Quin
alias etiam se, ab eis qui dicti sunt, Aristione et
presbytero Joanne, traditiones habere dicit : ad
quas studiosos rejiciens, quæ de Marco et Matthæo
evangelistis tradit, necessario hic persequenda esse
putavi. Ita enim scribit : « Hoc quoque Joannes

(1) Qui opinionibus et hæresis ejus sunt, Χίλιετα, hoc est, Millenarii dicuntur.

presbyter dixit. Marcus, quod Petri esset interpres, A
quæ memoriæ commendaverat, certo et diligenter
conscripsit, non tamen servato dictorum factorum-
que Christi ordine. Non enim audivit, neque con-
sectatus est Dominum, sed posterius, ut dixi, Petri
discipulus fuit : qui quidem ex usu auditorum do-
ctrinam suam promulgavit, non ordine sermones
et oracula Domini commemoravit. Quapropter mi-
nime hallucinatus est Marcus, sic pleraque scribens,
ut ea memoria fuerat consecutus. Unum enim hoc
sibi in scribendo proposuerat, ne quid eorum quæ
audisset, omitteret, neve a veritate aberraret. Mat-
thæus vero sermone Hebraico librum suum com-
posuit, quem deinde, ut quisque potuit, est inter-
pretatus. » Utitur idem Papias testimoniis et
auctoritatibus ex priore Joannis, et iidem ex
priore Petri Epistolis. Addit præterea historiam
Dominum sit delata (1). Et Papiæ quidem scripta

τοι τάξει τὰ ὅσα τοῦ Χριστοῦ ἡ λεχθέντα ἢ πρα-
χθέντα· οὗτοι γὰρ ἤκουσε τοῦ Κυρίου, οὗτοι παρηκα-
λούθησαν αὐτῷ· ὕστερον δὲ, ὡς ἔφη, Πέτρος, ὁ
πρὸς τὰς χρείας ἐποιεῖτο διδασκαλίας· ἀλλ' οὐχ
ὥστε σύνταξιν τῶν Κυριακῶν ποιούμενος λογίων
ὥστε οὐδὲν ἡμαρτε Μάρκος οὕτως ἕναι γράφας ὡς
ἀπεμνημόνευσαν· ἐνδὲς γὰρ ἐποίησται πρόνοιαν,
τοῦ μηδὲν παραλείπειν ὃν ἤκουσεν, ἢ ψεύσασθαι τι
ἐν αὐτοῖς. Ματθαῖος δ' Ἐβραῖοι διαλέκτῳ τὰ λόγια
συνετάξετο· ἡρμήνευσε δὲ αὐτὰ ὡς ἦν δυνατὸς ἑκα-
στός. » Κεχρηται δὲ αὐτὸς μαρτυρίαις ἀπὸ τῆς
Ἰωάννου προτέρως· Ἐπιστολῆς καὶ ἀπὸ τῆς Πέτρου
ὁμοίως. Καὶ ἄλλην δὲ ἱστορίαν προτίθησι, κατὰ γυ-
ναϊκὸς ἐπὶ πολλαῖς ἀμαρτίαις διαβηθείσης ἐπὶ τοῦ
Κυρίου. Ἀλλὰ καὶ τὰ τῷ Παπῇ συγγραφέντα τοῦ-
τον ἔχεισι τὸν τρόπον.

aliā, de muliere, quæ multis criminibus apud
ad hunc se habent modum.

CAPUT XXI.

De Quadrato et Aristide, apostolicis plane viris,
qui pro defensione fidei nostræ Apologias scri-
perunt.

Floruit autem eo tempore divinus quoque Qua-
dratus : cui nihil eorum donorum, quæ apostolicis
decent successores, defuit. Iidem vero et Aristi-
des, vir ætate ea ingenti fidei nostræ emulatione et
ardore flagrans. Ambo doctrina, fervore, et vitæ
Christianæ moribus pares : ambo etiam orationes
ad Ælium Adrianum, qui Trajano in imperio suc-
cessit, quibus Christianum dogma defendunt, com-
posuerunt, cum improbi quidam homines Ecclesias
urgere atque persequi aggredirentur. In quibus
orationibus videre est non exigua eorum virorum
splendide mentis apostolicæque et rectæ doctrinæ
indicia. Quadratus quidem certe priscam sincerita-
tem et fidem suam satis declarat iis ipsis quæ se-
quuntur verbis : « Servatoris autem nostri opera
semper præsto fuere, 254 quippe quæ vera es-
sent : qui sanati fuerant, qui a mortuis suscitati,
non solum cum curarentur et exsuscitarentur, sed
postea etiam viventes continue apparuerunt : et
non tantum cum Salvator in terris versaretur, ve-
rum post discessum quoque ejus longo vixerunt
tempore, adeo ut nonnulli etiam ad nostram dura-
verint ætatem. »

CAPUT XXII.

Quæ etiam sub Trajano Judæis acciderint clades.

Ac res quidem nostræ ita florebant, quotidia-
numque incrementum capiebant, radicibus aposto-
licorum virorum, qui tum multi in vita erant,
doctrinæ altè actis, et sanctorum martyrum san-
guine ubertim rigatis. Judæorum autem natio
frequentibus aliisque super alias accumulatis cla-
dibus admodum accidebatur. Decimus octavus im-
perii Trajani agebatur annus, cum Judæorum rursus

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΑ'.

Περὶ Κοδράτου καὶ Ἀριστείδου, ἀποστολικῶν
ἀνδρῶν, ὅπερ τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως ἐγγρά-
φως ἀπολογία ποιησαμένων.

Καὶ Κοδράτος δὲ ὁ θεὸς τηλικαῦτα διέπρεπε,
κατὰ μηδὲν ἐνδέων τῶν τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς
χαρισμάτων. Ὡσαύτως δὲ καὶ Ἀριστείδης, ἀνὴρ
τηλικάδε τῷ ὕπερ τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως ζήλῳ
पुरοῦμενος· παραπλήσιοι δὲ καὶ ἄμφω τὸν τι λό-
γον καὶ ζῆλον, καὶ τῇ ἀσκήσει τῆς κατὰ Χριστὸν
πολιτείας. Ἀμφότεροι δὲ λόγους τῷ μετὰ Τραϊ-
ανὸν Αἰλίῳ Ἀδριανῷ προσφωνοῦσιν ὕπερ τοῦ καθ'
ἡμᾶς δόγματος, τινῶν γε πονηρῶν τοῖς ἡμετέροις
ἐπιτίθεσθαι πειρωμένων· ἐν οἷς ἐστὶ κατανοῆσαι
οὐ μικρά τινα τεκμήρια τῆς τῶν ἀνδρῶν λαμπρᾶς
διανοίας καὶ τῆς ἀποστολικῆς ὁδοτομίας. Κοδρά-
τος μέντοι καὶ τὸ ἀρχαῖον αὐτοῦ σοφῶς παραβαί-
κνυσιν, ἐξ ὧν φησὶν αὐταῖς λέγειν γράφων· Ὁ
δὲ Σωτὴρ ἡμῶν τὰ ἔργα αἰ παρ' ἡμῶν· ἀληθὴ γὰρ
ἦν· οἱ θεραπευθέντες, οἱ ἀναστάντες ἐκ νεκρῶν, οἱ
οὐκ ὤφθησαν μόνον θεραπευόμενοι καὶ ἀνιστάμε-
νοι, ἀλλὰ καὶ αἰ παρόντες· οὐδὲ ἐπιδημοῦντες·
μόνον τοῦ Σωτῆρος, ἀλλὰ καὶ ἀπαλλαγέντες, ἦσαν
ἐπὶ χρόνον ἱκανόν· ὡς καὶ εἰς τοὺς ἡμετέρους
χρόνους· τινὲς ἀφίκοντο. »

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΒ'.

Ὅσα καὶ ἐπὶ Τραυταροῦ Ἰουδαίοις ἐπισυνέβη
κατὰ.

Τὰ μὲν οὖν ἡμέτερα οὕτως ἦνθαι, καὶ καθ' ἡμέ-
ραν εἰς ἐπίδοσιν ἦγοντο, ῥίζας βαθείας καταβαλ-
λόμενα ταῖς καὶ τῶν ἀποστολικῶν ἀνδρῶν διδασκα-
λαίαις (πολλοὶ δὲ ἦσαν τῷ βίῳ) καὶ τοῖς τῶν μαρτύ-
ρων αἵματι παινόμενα· τὰ δὲ τῶν Ἰουδαίων συγ-
νοί, καὶ ἀλλεπαλλήλοισι ἡμαρτε τοῖς κακοῖς. Ὅρθου
μὲν οὖν καὶ δέκατον ἔτος τῷ αὐτοκράτορι τούτῳ τῇ
ἀρχῇ ἐγένετο, καὶ Ἰουδαίων κίνησις αὖθις ἦγει-

(1) Eam Evangelium secundum Hebræos continet. (Euseb. lib. iii, cap. ult.)

πρὸς τὸ περιλειφθὲν τοῦ πληθοῦς ἠφάνιζε. Δι-
νοῦ γὰρ καὶ στασιῶδους πνεύματος ἐμπροσθεν
αὐτοῖς, καὶ τὸν θυμὸν μᾶλλον ἀναβρισκόντος, πρὸς
τοῖς συνοίκους ἐστασίαζον Ἕλληνας. Καὶ τοῦτ' ἐν
Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Αἰγύπτῳ καὶ τῇ προσέκῳ Κυ-
ρήνῃ ἐπράττετο. Κατὰ μικρὸν δὲ τὴν στάσιν αὐ-
ξήσαντες, τῷ μετ' ἐκείνων ἐνιαυτῷ μέγιστον κατ'
ἀλλήλων συνῆψαν τὸν πόλεμον. Ἦγαιτο δὲ τῆνι-
κάδε Λούπος Αἰγύπτου. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα τὰ τῶν
Ἰουδαίων ἐκπράττει· οἱ δ' Ἕλληνες φυγῇ ἀποδύμῳ
χρησάμενοι, τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀπρόοπτος ἐπι-
θήμενοι Ἰουδαίοις, ζωγραφίσαι τε αὐτίκα καὶ μαχαί-
ρας ἔργον ποιοῦνται. Συμμαχίας γοῦν οἱ ἐν Κυρήνῃ
τῆς ἐκείνων ἀποτυχόντες, καταθέουσι τῆς Αἰγύπτου
πίσης ἐπὶ ἡγουμένου Λούπου· καὶ ὁ δρῶν κακὸν
εἶχον, ἀδελφὸς ἑπρασσόν. Δείσας τοίνυν Τραϊανὸς,
πέμπει Μάρκιον Τούρβωνα μετ' ἀξιωμαχοῦ δυνά-
μεως, ὑπαντίσσει κατὰ στόμα τοῖς Ἰουδαίοις. Ἐν
δὲ τῇ ναυτικῇ περικτῇ καὶ ἱππικῇ παρασκευῇ δό-
ναμις· ὅς καὶ ἐν ἐλαχίστῳ χρόνῳ πολλὰς τε καὶ
παντοδαπὰς μάχαις τὸν πρὸς αὐτοὺς πόλεμον γενναίως
διεπεγόν, πλείστας μυριάδας Ἰουδαίων οὐ τῶν
ἀπὸ Κυρήνης μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπ' Αἰγύπτου
τῶ σφῶν βασιλεῖ συμμαχοῦντων, Λούκιος τῇ αὐτῇ
ἡμέρᾳ, ἀναίρει. Ὑπόπτως δ' ἔχων μὴ τοῖς ὁμοφύ-
λοις καὶ οἱ ἐν Μεσοποταμίᾳ ἐπίσης ἐπιθωνται,
Λουκίῳ Κυστίῳ προσέτατε τῆς ὑπ' αὐτὸν ἐκπα-
ρίας ὅσον τάχος ἐκκαθαίρειν αὐτούς. Καὶ ὅς κρύφα
στρατηγικὴν τὴν παράταξιν ποιησάμενος, ὑπάγει
τῷ ξίφει πλῆθος ἐκείνων, οὐ βεβίως ἀριμῶ ὑπο-
πίπτων. Ὅς δὲ χάριν καὶ τῆς Ἰουδαίας ἡγεμονίᾳ δ'
αὐτοκράτωρ τὸν Λούκιον καθιστᾷ· ὃς καὶ οἱ ἔξω-
θεν ἀναγραφεῖς τῶν χρόνων ἐστέρησαν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Περὶ τοῦ τρόπου Τραϊανοῦ, καὶ τῶν ἐκ' Ἀντιο-
χείας ἔργων αὐτοῦ· καὶ περὶ τῶν ἐ' γυναικῶν
μαρτύρων.

Φασὶ γὰρ μὴ τοσοῦτον εἶναι τοῦ δικαίου φθόνον
Τραϊανὸν καὶ τὴν πονηρίαν μισᾶν, ὥς καὶ
ποτε βομφαίαν γυμνώσαντα, τῷ ἐπάρχῳ τῆς πό-
λεως παρρησίᾳ πάντων ἐπιδόντα εἰπεῖν· Δέξαι τὸ
ξίφος τοῦτ'· καὶ εἰ μὲν καλῶς ἄρχω, ὑπὲρ ἐμοῦ,
εἰ δὲ κακῶς, κατ' ἐμοῦ τοῦτ' χρῆσαι. Δάκας δὲ
πορθήσας, κατ' αὐτῶν ἐδιδράμυσεν. Παραδὼν δ' ἐπ'
αὐτοῦ τὴν Ἀντιόχου καταδραμόντων, καὶ ταύτην
λόγους εἰρηναίους καὶ σπουδαίς ἐληφθῶν, ὥστε καὶ
φόρους ἐλθεῖν εἰσφέρειν αὐτοῖς, εὐθὺς αὐτοῖς ἐπι-
πτάς, καὶ ἄγχι τῶν δρυὼν γενόμενος, ἐν ἀπορρή-
τοις ἐμήνους τοὺς εἰς φρουρὰν καταλειφθέντας τῆς

A excitatus est motus (1) : qui quod reliquum ejus
populi fuit, sustulit. Cum etenim gravis et seditio-
sus eos afflasset spiritus, qui iram vindictamque
vehementius commovit, tumultum adversus cives
suos Græcos in civitate Alexandrina, in Ægypto, et
vicina ei Cyrene concilverunt. Quo deinde paulatim
glisciente, qui proxime consecutus est, anno maxi-
mum conflavit bellum (2). Tenebat tum cum im-
perio provinciam Ægyptum Lupus. Et primum
quidem Judæi superiores esse : Græci autem ex
turpi et foeda fuga congregati, ex improvise Judæos
Alexandriæ adoriri, et partim ferro cadere, partim
captivos abducere. Itaque qui Cyrenæ erant, sub-
sidio tali amisso, eunctam percurrunt Ægyptum,
quam Lupus adhuc administrabat : et quam pos-
sunt, impune inferunt eiadem. Ea re permotus
Trajanus Martium Turbonem eo cum valido militi
exercitu, qui cum Judæis cominus congredederetur :
et classem maritimam peditum equitumque conse-
quuntur auxilia. Martius porro brevi multis variis-
que certaminibus commissis, belloque fortiter con-
fecto plurimas myriadas Judæorum, non Cyrenai-
corum solum, verum Ægyptiorum quoque, qui
regi suo Lucio (ita enim dicebatur) auxilia
tulerant arma, contrucidat. 255 Veritus autem
Trajanus, ne illi quoque qui in Mesopotamia erant,
pari modo popularibus suis bellum inferrent,
Lucio Quietō mandat, ut provinciam suam Judæis
oppressis repurget. Quapropter ille occulte copiis
militaribus comparatis, illos aggressus, tantam
eorum ferro concidit multitudinem, quanta non
facile sub numero cadere possit. Eamque ob
causam Lucium provinciæ Judææ præfecit impera-
tor, sicuti id quoque profani Annalium scriptores
memoriæ prodidere.

CAPUT XXIII.

De Trajani moribus et operibus, structurisque ejus,
quas Antiochia fieri curavit : et de quinque mar-
tyribus feminis.

Tam studiosus autem fuisse fertur Trajanus juris
et justitiæ, et tam ab improbitate alienus, ut ali-
quando ensem strictum præfecto urbi in conspectu
omnium dederit, atque dixerit : Cape ferrum hoc :
et siquidem recte Imperium gessero, pro me,
sin aliter, contra me hoc utere (3). Idem Dacos
vielt, et de eis triumphavit (4). Sub eo quoque
Persæ ad Antiochiam usque excurrerant : eique
urbi per pacis conditiones capite tributum simul
et præsidium imposuerant. Continuo auxilium fert
imperator : et cum ad fines eorum venisset, per
notas illis scribens, clam significat, ut præsidium

(1) Judæi hic ducem habuerunt Andream.

(2) In motu isto Judæi cadibus contenti non
fuerunt, sed humanis caribus vesci cœperunt.
Cyprii etiam ab eis ingenti clade, duce Judæorum
Artemione, sunt affecti. Judæi conspiratione facia,
passim ducentena et quadraginta millia hominum
contrucidarunt. (Dion., Oros.)

(3) Ego quidem in me, si omnium utilitas ita

posceret, etiam præfecti manum armavi. (Tra-
janus apud Plin. juniorem in Panegyrico.) Trajanus
quoque ad amicos dixit, talem se esse imperatorem
privatis et civibus, qualem sibi ipse imperatorem
privatus optasset. Idem fisciæ lienem vocavit :
quod eo crescente reliqui artus tabescerent.

(4) Decebalō eorum duci pacem dedit.

quod ibi Persarum rex reliquisset, necarent: se ad auxilium eis ferendum, Persicumque metum tollendum, præsto adesse. Illi, quod jussi fuerant, faciunt. Et ipse cum Persis prælio congressus, rege eorum cæso, clarissimæque reportata victoria, quem voluit eis regem dat. Et inde in eam urbem victor ingressus, multis eam ædificiis exornat, multos etiam Christianos interimit. In quibus et quinque virgines fidem palam profitentes comburit, et ossibus earum ad summum combustis, cineribusque æri commistis, ænea quædam et alia vasa fieri curat, eaque publico lavacro, quod ipse magnificentissime construxerat, dicat. Verum enimvero quicumque eo lavatum ingrediebantur, quamprimum calidas attigissent aquas, caligine simul et vertigine correpti, cum impetu inde procurrebant et concidebant. Causâ vero ejus mali cognita, Trajanus ut alia ex ære puro vasa balneo parentur mandat: 256 priora autem illa in fornacibus confusa, in quinque transformat statuas, easque virginum combustarum forma et habitu pro balneo collocat.

CAPUT XXIV.

De imperio Ælii Adriani, et de suprema sub eo Judæorum internecone.

Undeviginti annis et mensibus sex Trajanus imperium administravit, et moriens id Adriano sororis suæ (1) viro reliquit. Publica is statim civitatibus remittit debita, et vectigalia multa Romanis donat, unde ei in urbe divini decreti sunt honores. Nicæam et Nicomediam, quæ motu terræ multum detrimenti coeperant, armo circumdat muro. Leges quoque ad Draconis et Solonis Atheniensium legistorum imitationem promulgat. Rebelle etiam sub ipso Judæos et templum Hierosolymis restituere voluisse dicunt. Quæ de causa Adrianus quinquaginta et octo myriadas eorum uno die interfecit (2), et quæcunque ex vetustis ædificiis reliqua adhuc fuerant, diruit prorsus, et solo ita æquavit (3), ut ne lapis quidem super lapide permaneret, et oraculum Servatoris, ad exitum suum perductum, verborum ejus certitudine corroboraret: civitatique totius pomæiis plurimum contractis, denno eam suo sub nomine excitavit, et appellatione sua ei imposita, Æliam vocavit, atque in ipso templi adyto statuum ipse suam collocavit. Quam si quis non inepte abominationem desolationis nominet, in loco sancto, juxta Servatoris dictum, stantem, minime is judicio meo errarit. Solis autem Græcis incolendam eam dedit. Idem Adrianus templum etiam Cyzici extruxit, maximum et celeberrimum, et item urbem eam, quæ hodie quoque nomen ejus obtinet, Adrianopolim. Quæ vero et Ariston Pellæus de postrema Judæorum

πώλεως κτείνειν, οὗς ὁ Περσῶν κατέλιπε βασιλεὺς· ἱτοιμον δ' αὐτὸν ἐπικουρεῖν εἶναι, καὶ τὸν Περσικὸν φόβον περιαιρεῖν. Νύκτωρ δ' ἐπιπαισόντας, Ἀντιοχεῖς ἀνήρουν. Ὁ δὲ κρατῶν εὐθὺς τὰς Πέρσας ἐπέθετο, καὶ ἀναίρει τὸν ἐκείνων κατάρχοντα. Ἐμφανὴ δὲ κατ' ἐκείνων τὴν νίκην ἀράμενος, ὃν αὐτὸς ἐβούλετο τοῖς Πέρσαις βασιλεῖα καθίστη. Τροπαιόχους δ' εἰσαλάσας τὴν πόλιν, πολλὰς οἰκοδομήμασι κατακόσμη. Πολλοὺς δὲ τῶν Χριστιανῶν ἀνήρει· ἐν οἷς καὶ πάντα παρθένους τὴν πίστιν τρανῶς διακηρυττούσας περὶ παραδέδωκε. Τὰ δ' ὅσα τούτων σφεδρῶς κατακαύσας, καὶ τὴν ἐκ τούτων σποδὶαν τῷ χαλκῷ συμμείζας, τήγανά τε καὶ ἄλλα σκεύη τῷ συμμικτῷ ἐκείνῳ χαλκῷ τῷ δημοσίῳ ἀντίθει· λουτρῷ, ὃ αὐτὸς μεγαλοπρεπῶς ᾠκοδόμη. Καὶ τοίνυν ὅσοι περ εἰσῆσαν λούσασθαι, ἅμα τῷ τῶν θερμῶν ὕδατων ἄψασθαι, σκότου καὶ θίνης· πλήρεις γινόμενοι, φορὰν ἐξήγοντο καταπίπτοντας. Γνοὺς δὲ τὸ αἴτιον ὁ Τραϊανὸς, ἑτέρα τῷ λουτρῷ σκεύη χαλκοῦ ἀμύγους ὑπὲρτίξε· τὰ δ' αὖ πρότερα χωνεῖα παραδίδους εἰς στήλας διαμόρφωσι πάντα, καὶ πρὸ τοῦ βαλανείου ἀνίστα εἰς τὸ τῶν ὑπ' αὐτοῦ κεκαυμένων σχῆμα τύπων.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Περὶ τῆς βασιλείας Ἀλλίου Ἀδριανοῦ· καὶ περὶ τῆς κατ' αὐτὸν ὁσάτης τῶν Ἰουδαίων πικρῆς ἀπορίας.

Ἐκκοι δ' ἐκ' ἐνιαυτοῖς μηνῶν δέουσιν ἐξ τῆς ἀρχῆς κατεστηκώς ὁ Τραϊανὸς, Ἀδριανῷ τῷ ἐκ' ἀδελφῇ γαμβρῷ τὴν ἀρχὴν καταλείπει. Ἀνίσει δ' εὐθὺς τὰς δημοσίας τῶν πόλεων θυσίαις, καὶ πολλοὺς δὲ φόρους τοῖς Ῥωμαίοις χαρίζεται· ὅθεν ἡ πόλις θαῖκας ἀφωσίου τούτῳ τιμᾶς. Νίκαιαν δὲ καὶ Νικομηδείαν σεισμῷ παθούσας, ὄχυροί τε· χεῖρον αὐτὰς περιβάλλει. Καὶ νόμους δὲ συντίθει· ἐκ τῶν παρ' Ἀθήνῃσι νομοθετῶν ἀράκοντάς τε καὶ Σόλωνος τὰς ἀφορμὰς ἱσχυράς. Στατιάσαι δ' ἐπὶ τούτῳ καὶ τὸ Ἰουδαίων αὐθὺς φασί. Πρὸς βουλῆς δ' ἦν ἐκείνοις καὶ τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεὼν ἀνιστῆν. Μυριάδας δὲ τούτων ὀκτὼ καὶ πενήκοντά φασιν ἐπὶ μίᾳ ἡμέρᾳ αὐτῶν ἀναεῖν τῆς τοιαύτης· χάριν ἐπιχειρήσεως· ὅσα γὰρ μὴν τῇ πόλει περιλείφθη τῆς ἐκ παλαιοῦ οἰκοδομῆς λείψανα ἐρείπυσαι, καὶ παντάσας ἀφανίσαι· ἵνα μὴ δὲ τὸ μένειν λίθων ἐπὶ λίθῳ, λόγιον τοῦ Σωτῆρος εἰς πείρας ἁλθόν, τὰς φωνὰς τῶν λόγων ἐξακριβώσασιν. Εἰς ἅπαν δὲ τὴν πόλιν ἀπομεινῶσας ἐπὶ τῷ σφετέρῳ ὀνόματι ταύτην ἐγείρει, καὶ τὴν προσηγορίαν αὐτῇ δοῦς, Ἀλίαν ὀνόμασεν. Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ αὐτῷ τοῦ ἱεροῦ καὶ τὸ αὐτοῦ ἀνδρῶν εἰδωλὸν· ὃ ἂν τις προσφῶρας βέλυσμα ἐρημώσεως προσειπὼν ἐν τόπῳ ἄγλιῳ ᾗσας, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν, οὐκ ἂν οἶμαι ἀμάρτοι. Ἐλλῆσι δὲ μόνους τὴν πόλιν εἰδῶν, καὶ κατοικεῖν ἐπέτρεπεν. Οὗτος δὲ ὁ Ἀδριανὸς καὶ τὸν ἐν Κυζίκῳ νεὼν ἀνίστα, μεγίστον τινα καὶ περιφανέστατον· καὶ τὴν ἐς δεῦρο τὸ αὐτοῦ κτησαμένη

(1) Neptis ex sorore sua. (Dion.)

(2) Hoc est, quinquies centena et octuaginta millia.

(3) Jul. Severus in Judæam missus ab Adriano, arces 50 diruit, et vicos 980 ferro et igni vastavit. (Dion., Oros. lib. vii, cap. 13.)

νην πόλιν ὄνομα τὴν Ἀδριανούπολιν. Οἱ αὖτε καὶ Ἀριστάντος ὁ Πελλαῖος αὐτὸς περὶ τῆς ὑστάτης πολιουρίας αὐτῶν ἱστορεῖ, καλὸν αὐταῖς· λέξουσιν ἐπακοῦσαι. «Καὶ ὅττι τῆς Ἰουδαίων ἀποστασίας αὐθις· εἰς μέγα καὶ πολὺ προελθούσης, Ρούφος ἱπαρχὸς ὢν τῆς Ἰουδαίας, στρατιωτικῆς αὐτῇ συμμαχίας ὑπὸ βασιλείᾳ πεμφθείσης, ταῖς ἀπονοταῖς αὐτῶν χρώμενος, σφοδρῶς ἐπέζηει, μυριάδας θανάτων ἀνδρῶν ὁμοῦ καὶ γυναικῶν καὶ παίδων διαφθείρων, πόλεμον τε νόμῳ τὰς χώρας αὐτῶν ἐξανδραποδίζόμενος. Ἐστρατήγει δὲ τότε Ἰουδαίων Βαρχαγέδας, ὃ δὲ ἀστέρᾳ ὀνομαζόμενος, τὰ μὲν ἄλλα φονικὸς καὶ ληστρικός τις ἀνὴρ· ἐπὶ δὲ τῇ προσηγορίᾳ οἷα ἐπ' ἀνδραπῶν ὥς δὴ ἐξ οὐρανοῦ φαστὴρ αὐτοῖς κατελθὺς, καχομένους τε ἐπιλάμβηται τερατευόμενος. Ἀκμάσαντος δὲ τοῦ πολέμου ἔτους ὀγδοῦ καὶ δεκάτου τῆς ἡγεμονίας Ἀδριανοῦ, κατὰ Βιθθρὰ πόλιν, ἣτις ἦν ὀχυρωτάτη, τῶν Ἱεροσολύμων οὐ σφέδρα πόρρω διεστῶσα, τῆς τε ἐξωθεν πολιουρίας χρονίῳ γενομένης, λιμῇ τε καὶ δίψει τῶν νεωτεροποιῶν εἰς ἔσχατον ὀλέθρου περιελθόντων, καὶ τοῦ τῆς ἀπονοταῖς αὐτοῖς αἰτίου τὴν ἀξίαν ἐκτίσανσαντος δίκην, τὸ πᾶν ἔθνος ἐξ ἐκείνου καὶ τῆς περὶ τὰ Ἱεροσόλυμα γῆς πάμπαν ἐπιδαίνειν εἰργεται νόμου δόγματι καὶ διατάξεσιν Ἀδριανοῦ, ὥς ἂν μὴδὲ ἐξ ἀπόπτου θεωροῖεν τὸ πατρίων ἔδαφος ἐγκαλειουσαμένου. Ὁὕτω δὲ τῆς πόλεως εἰς παντελὴ φθορὰν τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους τῶν πόλεως οἰκητόρων ἰδούσης, ἐξ ἀλλοφύλου τε γένους συνοικισθείσης, ἡ μετέπειτα συστάσατο Ῥωμαϊκὴ πόλις· εἰς τὴν τοῦ κρατοῦντος Ἀδριανοῦ τιμὴν Ἀδρία προσεγορεύεται. Καὶ οὕτω μὲν Ἰουδαῖοι καὶ ἐπὶ τοῦτου τὴν ἐσχάτην τῆς κατὰ Χριστοῦ μανίας ἀπέτισαν δίκην· ἡμεῖς δὲ καὶ ἐπὶ τὴν διαδοχὴν τῶν θεϊκῶν ἀνδρῶν χωρήσωμεν.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΕ'.

Τινες κατὰ τοὺτους τοὺς χρόνους τῶν μεγάλων παροικιῶν τῇ ἱερατικῇ διακρίσει λειτουργοῦν.

Δωδεκάτῃ ἔτει τῆς Τραϊανοῦ βασιλείας Εὐαρίτου ὁγδοὸν ἔτος ἐπὶ Ῥώμῃς ἱερατεύσαντος, Ἀλέξανδρος πρέσβην ἀπὸ Παύλου καὶ Πέτρου κατέγων διαδοχὴν, τὸν θρόνον λαμβάνει. Τρίτῃ δ' ἔτει τῆς ἀρχῆς Ἀδριανοῦ ὀκτακτον ἔτος ἐκπληρώσας Ἀλέξανδρος, εὖστω ταύτης ἐξίσταται. Τῆς δ' ἡγεμονίας Ἀδριανοῦ δωδέκατον ἔχουσας ἔτος, εὖστω δεκάτῃ διαγεγνημένος χρόνον, τῇ τῆς Ῥώμης ἐπισκοπῇ ἔδδομος ἀπὸ τῶν ἀποστόλων Τελεσφόρος διαδέχεται. Καὶ τοῦτου δ' ἐνδεκάτῃ τῆς λειτουργίας ἐνιαυτοῦ τὸ βίον μεταλλάξαντος· τέλει μαρτυρίου, ὡς φησὶν Εἰρηναῖος, Ὑγῖνος τὸν κληρὸν τῆς ἐπισκοπῆς ἐκλήροῦτο, ἔτος πρῶτον Ἀντωνίνου, ὃς Εὐσεβὴς ἐπεκάλητο, ἔχοντος τῇ ἀρχῇ. Ἀλλὰ γὰρ μετὰ τέταρτον τῆς ἐπισκοπῆς ἔτος ἀποβαλλομένου

obsidione litteris prodiderit, commodum fuerit ex verbis ejus cognoscere: Porro rebellione atque defectione Judæorum longius rursum progressa, Rufus Judææ præfectus, acceptis ab Imperatore militaribus copiis, et recordia eorum, pro occasione bene gerendæ rei, subinde usus, infestis contra eos signis est progressus, 257 et plurima passim millia virorum simul et seminarum, atque etiam puerorum concidit, bellicque jure loca eorum direpta in potestatem suam redegit. Dux Judæorum tum Barchochebas (1) erat, quod nomen stellam significat: cætera vir sanguinarius et prædator: ex nomine autem suo perditis mancipiis prodigiose persuaserat, cœlis se lucem demissum esse, quæ afflictos atque oppressos illustraret. Quam maxime autem bello flagrante, decimo octavo imperii Adriani anno, ad Biththeram civitatem munitissimam, nec ita longe a Hierosolymis sitam, cum diuturnior obsidio instituta, rebellesque ei rerum novarum studiosi fame ac siti ad extremum exitium reducti essent, et qui eis tanta recordia auctor fuisset, dignas per vindictam dedisset pœnas, gens tota ex eo tempore vicinam in circuitu Hierosolymis regionem prorsus attingere prohibita est, idque sic constitutione et sanctione Adriani factum: qui hoc sic jussit, ut illi ne aspicere quidem ex loco quopiam editiore patrium solum possent. Ad hunc modum urbs Hierosolymorum Judæicum populum, antiquissimos suos colonos, interneccione summa amisit, et postea ab advenis culta atque inhabitata, ut Romana plane civitas, in imperatoris Ælii Adriani honorem Ælia est appellata. Ac sic quidem etiam sub hoc Judæi extremum contra Christum per furem perpetrati piaculi luerè supplicium. Nos autem rursum ad divinorum virorum descendamus successionem.

CAPUT XXV.

Qui ea ætate maximis quibunque ecclesiis episcopi ministerio præfuerint.

Duodecimo imperantis Trajani anno, cum Evaristus pontificatum Romæ octo annos gessisset, Alexander quintus a Paulo et Petro successor ecclesiam regendam suscepit. Qui tertio Adriani imperii anno, decennio in episcopali functione expleto, Xysto eam concessit. Duodecimo porro Adriani anno, cum Xystus decennium iisdem ecclesie præfuisset, Telesphorus ei successit. Verum et hoc, undecimo pontificalis ministerii sui anno, 258 vita per martyrium defuncto, ut Irenæus inquit, Hyginus provinciam ejus est sortitus, primo imperii Antonini, qui Pius est dictus, anno. Hygino porro post quartum annum mortuo, Pius successit (2). Atque huic rursum Anicetus, vicesimo imperantis Pii anno. Anicetus autem undecim

(1) Barchochebas perduellis iste, Justino philosopho et martyre teste, apud Euseb. lib. iv, cap. 8, Christianos solos, nisi Christum abnegassent, atque

blasphemiis incesserent, ad gravissima supplicia trahi jussit.

(2) Pius annis 15 cathedram obtinuit.

annis Ecclesia Romana administrata, octavo imperatoris Veri anno, Soteri eam reliquit. Cui post annos octo Eleutherus est successus, duodecimus a Petro successor, cum decimum septimum annum M. Antoninus (1) cum filio Romanum regeret imperium. In Alexandrina ecclesia Primus quartus ab apostolis episcopus fuit. Ei, cum duodecim annos pontificale obisset munus, Adriano tertio imperante annum, Justus est surrogatus. Circiter duodecimum autem ejusdem imperii annum, anno præterea uno et mensibus aliquot intercedentibus, ecclesie ejus administrationem Eumenes est sortitus, cum quidem Justus undecim ei præfuisset annis. Eumenes vero tredecim annis episcopatum tenuit. Cui Marcus succedens, decem annis curam pastorem gessit. Marco Celadion successus, qui quatuordecim annis episcopatu functus, successorem habuit Agrippinum, nonum ecclesie ejus ab apostolis episcopum. Apud Antiochenos post Heronem ecclesiam rexit Cornelius. Huic quinto apostolicæ successionis gradu Eros in episcopatu successit: deinde sextus Theophilus, et post hunc septimus ab Apostolis Maximinus. Hierosolymitanorum autem episcoporum tempora litteris mandata non sunt, quos brevis admodum ævi fuisse constat, quindecim ex ordine, ut quidem memoria sine scripto est proditum, Hebraei generis omnes, recteque officio suo functos, quod Christi doctrinam et professionem probe tenuerint; quæ res effectit, ut ad episcopatum eum ab ecclesia Hierosolymitana, quæ ab apostolorum tempore ex fidelibus Judæis fere tota constabat, et usque ad extremam obsidionem perdurabat, sint delecti. Eorum itaque episcoporum qui ex circumcisione Christianam professionem rite sunt complexi, et mutuis Judæorum seditionibus atque vesanis fuerunt reliqui, catalogum a primordio exponere convenit.

259 Primus itaque fuit Jacobus, frater Domini dictus; secundus, Symeon; tertius, Justus; quartus, Zachæus (2); quintus, Tobias; sextus, Benjamin; septimus, Joannes; octavus, Matthias; nonus, Philippus; decimus, Seneca; undecimus, Justus; Iebes (3), duodecimus; Ephrem, tredecimus; quartus decimus, Joseph; et quindecimus, Judas. Quibus, post eversionem urbis, ex gentibus successit Marcus. Tot Hierosolymis ab ipsis u quo apostolis ad eum quem diximus Judam ex circumcisione fuerunt episcopi. Totidem, ut exposuimus, aliarum maximarum ecclesiarum gubernatores.

τρεκαίδεκατος· οὗς ἐξ ἐθνῶν μετὰ τὴν ἄλωση διαδέχεται Μάρκος. Τοσούτοι μὲν ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἐς τὸν εἰρημνιστὴν Ἰούδαν ἐπίσκοποι ἐκ περιτομῆς ἐν Ἱερουσολύμοις γεγόνασιν. Ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ τῶν ἄλλων μεγίστων παροικιῶν.

(1) M. Ælius Antoninus Philosophus, et L. Ælius Commodus Verus, Divi fratres, æquo jure imperium administrarunt annis 11. M. Antoninus solus

Ἰγνίου τὸ ζῆν, Πίος τὴν τῆς Ῥώμης ἐπισκοπὴν ἐγχειρίζεται· ὃν Ἀνίκητος διαδέχεται. Ὀγδοὺς δ' ἔτος Οὐέρου ἐλαύνοντος, Ἀνίκητον ἐνδεκα τοῖς πᾶσιν ἔτεσι διαδόντα διαδέχεται Σωτήρ· ὃν ἐπὶ ὀγδοὺν ἡγησάμενον ἔτος Ἐλευθέριος διαδέχεται, δωδέκατος ἀπὸ τῆς Πέτρου διαδοχῆς γινωριζόμενος. Ἦρχε δ' εἰσεῖν Ἀντωνίνος Οὐέρου· σὺν οὐρ ἔτος πρὸς ἑξάμην δέκατον. Καὶ Πρίμον δὲ τέταρτον ἀπὸ τῶν ἀποστόλων τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παροικίας τὸν θρόνον κακληρωμένον, τρίτῳ τῆς ἡγεμονίας ἐπὶ Ἀδριανῷ, δωδεκάτῳ καὶ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ ἐκκληρώσαντα, διαδέχεται Ἰούστος. Ἀμφὶ δὲ τὸ δωδέκατον τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς ἔτος· ἐνιαυτοῦ μεταξὺ καὶ μηνίων τινῶν διαγενομένων τῆς Ἀλεξανδρίνης Ἐκκλησίας τὴν προστασίαν Εὐμένης· κλήρω διαδέχεται, Ἰούστου ἐπὶ ἔτεσι δέκα πρὸς τῷ ἐνὶ διαρκείσαντος. Καὶ τούτου δ' οὐχ ἦρτον ἡ δέκα πρὸς τρεῖς τὴν λειτουργίαν ἀνύσαντος, Μάρκος ποιήν τῆς Ἀλεξανδρίου ἀνακηρύττεται. Δεκάτῳ δ' ἐπὶ παραδοῖς τὴν λειτουργίαν Κελαδίωνι, ἐκμετρεῖ τὸ βιωσμεν. Ἀλλὰ καὶ τούτου τέταρτον καὶ δεκάτῳ ἔτι τὴν ζωὴν μεταλλάξαντος, τὴν διαδοχὴν Ἀγριππίνος· ἐλάμβανεν, ἐννάτῳ ἄγων ἀπὸ τῶν ἀποστόλων διαδοχὴν. Ἐν δ' Ἀντιοχείᾳ μετὰ Ἡρώνα Κορήλιος τὰς ἱερὰς ἡνίας διαχειρίζετο· πέμπτῳ δὲ μετὰ τούτου βαθμῷ τῆς ἀποστολικῆς διαδόσεως Ἔρωκ ἐπίσκοπος γινωρίζετο. Ἐκτος δ' ἐπ' ἐκλήρω δέκατος διαδόχος ἦν. Τούτου δ' ἑξήκοντος ἀπὸ τῶν ἀποστόλων διαδέχεται Μαξιμίνος. Τῶν δ' ἐν Ἱερουσολύμοις ἐπισκόπων τοὺς χρόνους ἥκιστα γραφῇ διασώζεσθαι ἔγνωμεν· βραχυδίω· γὰρ αὐτοῖς γενέσθαι λόγος ἔχει. Πεντακαίδεκα μὲν οὖν αὐτοῖς ἡ ἱστορία ἐξ ἀγράφου παρῶκεν, οὗς Ἑβραῖοις ὄντας, ἀπαντας τὸ χρεὼν λειτουργήσαν, τὰ Χριστοῦ γνησίως ἀσπασαμένους· καὶ τοσούτον, ὥς καὶ παρὰ τῶν τηνικάδων καὶ εἰς τὴν τοσαύτην ἐγκριθῆναι παρωπῆν. Τὴν γὰρ πᾶσαν Ἐκκλησίαν σχεδὸν ἐκ πιστῶν Ἑβραίων ἀπὸ τῶν ἀποστόλων καθιστάναι ἱστορεῖται, καὶ μέχρι τῆς ὁσάτης διαρκείας πολιορκίας. Καὶ τοίνυν τὸν ἐκ περιτομῆς ἐκκλησιολόγον ἀρχιερεῖον ταῖς πρὸς ἀλλήλους Ἰουδαίων στάσεσι καὶ φρενοβλαβείαις, λοιπὸν δὲ εἴη, τὴν κατὰ Χριστὸν δεξαμένους γυνώσιν, ἀναθεῖν καταλέγει. Πρῶτος τοίνυν Ἰάκωβος ἦν ὁ τοῦ Κυρίου ἀγόμενος ἀδελφός· μεθ' ὃν ἦν δευτέρως Σωμὼν· τρίτος· Ἰούστος· Ζαχαρίας δ'· πέμπτος Τωβίας· ἕκτος· Βενιαμὴν· ἑξήκοντος δ' ὀγδοὺς Ματθίας· δ'· Φίλιππος· δέκατος Σενέκας· ἐνδέκατος Ἰούστος· δεκάτης δωδέκατος· Ἐφρὴς τρισεκαδέκατος· τεσσαρεσεκαδέκατος Ἰωσήφ· ἐπὶ δὲ τούτοις Ἰούδας πεντακαδέκατος.

annis 4, cum Commodus filio iidem annis 4.
(2) Alii Zachariam nominant.
(3) Alii Levi vocant.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

A

CAPUT XXVI.

Περὶ Ἰουστινίου τοῦ φιλοσόφου καὶ μάρτυρος,
καὶ τῆς πρὸς Ἀντωνίνου ἀπολογίας αὐτοῦ.
ἔτι δὲ καὶ περὶ Ἡγησιππου καὶ Μελλίτωνος.

Κατὰ δὲ τὸν χρόνον Ἀδριανοῦ καὶ Ἰουστίνου ὁ ἐν
φιλοσοφίᾳ μάρτυρ· ἀνεγνωρίζετα, γνήσιος τῆς ἀλη-
θοῦς φιλοσοφίας ὡς ἐραστής, καὶ τὰς παρ' Ἑλλήνων
ἡσυχαστικὰς διατριβαῖς· ὅστις τε καὶ οἷος ἦν, καὶ ὡς ἐκ
τῆς Ἑλλήνων πλάνης τὰ τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας
ἠσπάσατο, αὐτοῦ λέγοντος· ἀκούειν μάλιστα πρὸς τῷ
ἐλλόγῳ καὶ δίκαιον εἶναι γινώσκω. Οὗτος γὰρ ὡς
ἀριστα πρὸς Ἑλλήνας ὑπὲρ τῆς ἡμῶν ἀγωνισάμενος
πίστεως λόγοις τὸ ἀναντιρρήτον ἔχουσι, λόγοις ἐτέ-
ροις ἀπολογον προεβηλμένοις ὑπὲρ ἡμῶν Ἀντωνίνου
βασιλεῖ τῷ Εὐσεβεῖ ἐπικληθέντι, καὶ τῇ κατὰ Ῥώμην
συγκλήτῃ προσφώνει. Ἐπὶ γὰρ Ῥώμῃς τὰς διατρι-
βὰς ἐπιποιήσας. Γράφει δὲ οὕτως· « Αὐτοκράτορι
Τίτῳ Ἀδριανῷ Ἀντωνίνου Εὐσεβεῖ Καίσαρι·
Σεβαστῷ, καὶ Οὐρησισίμῳ υἱῷ φιλοσόφῳ, καὶ Λου-
κίῳ φιλοσόφῳ Καίσαρος φύσις υἱῷ, καὶ Εὐσεβοῦς·
εἰσποιητῇ, ἐραστῇ παιδείᾳ, ἐπαρτέῃ συγκλήτῃ, καὶ
παντὶ δῆμῳ Ῥωμαίων, ὑπὲρ τῶν ἐκ παντὸς γένους
ἀνθρώπων ἀδίκως μισουμένων, καὶ ἐπηρεαζομένων,
Ἰουστίνου Πρίσκου τοῦ Βικηλίου τῶν ἀπὸ Φλατίας
νέας πόλεως τῆς Συρίας Παλαιστίνης, εἰς αὐτῶν ὧν,
τὴν προσφώνησιν καὶ ἐνταυθὶν πεποίημαι. » Ἐν δὲ
τῇ αὐτῇ, ὅτι μὴ ἀλόγως, μετὰ χρίσεως δ' αὐτῷ γε-
γνηται ἡ ἐπὶ τὸ δόγμα μεταβολή, ἐπιφέρει· « Καὶ
γὰρ αὐτὸς ἐγὼ τοῖς Πλάτωνος χαίρων διδάγμασι,
διαβαλλομένους ἀκούων Χριστιανούς, ὁρῶν δὲ καὶ
ἀπόβου· πρὸς θάνατον, καὶ πάντα τὰ νομιζόμενα
φθερὰ, διενόουν, ἀθάνατον εἶναι ἐν κακίᾳ καὶ φιλη-
δονίᾳ ὑπάρχον αὐτούς. Τίς γὰρ φιλήδονος καὶ ἀκρα-
τής, καὶ ἀνθρωπίνων σαρκῶν βερὴν ἡζυόμενος, ἀγα-
θὸν θύναται· ἐν θανάτῳ ἀσπασασθαι, ὅπως τῶν αὐτοῦ
στερηθεὶς ἐπιθυμιῶν, ἀλλ' οὐκ ἐκ παντὸς ᾔσῃ καὶ
τὴν ἐνθάδε βίωσιν, καὶ λαμβάνειν τοὺς ἀρχοντας
περιβῆσαι, οὐχ ὅτι αὐτοὺς καταγγέλλειν φρονεῖν θέ-
μενον; » Ἐν δὲ τῇ αὐτοῦ ἀπολογίᾳ καὶ ταῦτά φησιν·
« Οὐκ ἔσονται δὲ ἐπιμνησθῆναι ἐν τούτοις; καὶ Ἀντι-
νόου τοῦ νῦν γενομένου· ὃν καὶ πάντας ὡς θεὸν διὰ
φῶς ἐδίδεν ὡρμήναι, ἐπιστάμενοι τίς τε ἦν καὶ
πόθεν ὀπῆρχε. » Τοῦτου δὲ τοῦ Ἀντινόου καὶ Ἡγη-
σιππου μνημονεύει· καὶ αὐτὸς δὲ τοῖς αὐτοῖς ἀνέ-
ζων καιροῖς, πολλὰ τῶν ἀποστολικῶν παραδόσεων
τοῖς αὐτοῖς συγγράμμασι παρατίθεται. Πέμψας δ' ἐπὶ
ταῦτα, ἀπολυστοδότη συντάξει γραφῆς τὰ τοῦ ἀποστο-
λικοῦ κηρύγματος σαφῶς μέλας διεξίοντα, δι' ὧν ἐμ-
φαίνει καὶ τὸν καθ' ὃν ἐγνωρίζετο χρόνον· ἐν οἷς
περὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς ἰδρυσάντων τὰ εἰδωλὰ ἱστορεῖ
γράφων οὕτως· « Οἱ· κενοτάφια καὶ ναοὺς ἐποίησαν
ὡς μέχρι νῦν· ὧν ἔστι καὶ Ἀντίνοος· ὃ καὶ ἀγῶν
ἔγειται Ἀντινόος· ὃ καὶ ἐφ' ἡμῶν γενομένων· καὶ
γὰρ πόλιν ἔκτισεν Ἀντινόου ἐπώνυμον. » Τῷ δὲ
αὐτῷ ἔστι τῆς αὐτῆς τοῖς· προσηρμένους διαίτης καὶ

*De Justino philosopho, eodemque martyre, et de
Apologetico ejusdem Antonino exhibito. Præterea
de Hegesippo et Melitone.*

Hæc ipsa ætate Adriani, Justinus etiam ex phi-
losophis martyr, inter præcipuos est habitus, ger-
manus et sincerus veræ philosophiæ amator, et in
Græcorum disciplinis egregie exercitatus. Sed enim
quis qualisve fuerit, et quemadmodum a Græcorum
erroribus ad germanam philosophiam transierit,
commodissimum fuerit ex ipsius verbis recogno-
scere. Cum enim adversus Græcos et gentiles pro
Christianis orationes scripsit, quibus repugnare
atque refragari illi non potuerunt, tum Romæ, ubi
vitam degebat, Antonino Pio imperatori et senatui
Romano pro nobis Apologiam exhibuit, ita eam in-
scribens· « Imperatori Tito Ælio Adriano Antonino
Pio Augusto, et Verissimo filio philosopho Cæsari, et
Lucio philosophi Cæsaris natura filio, et Pii adop-
tionis filio, amatori doctrinæ, sacroque senatui, et
populo Romano universo, pro eis qui ex omni homi-
num genere iniquissime invidia laborant et affli-
guntur· Justinus Priscus Bæcebii filius (1), Flavia
Neapoli Syriæ Palestine oriundus, unus ex illorum
numero, orationem atque deprecationem hanc ob-
tulit. » Et in eadem oratione se non temere, sed
judicio ad Christianam professionem pervenisse, ita
refert· « 260 Ego quidem, qui Platonis delectarer
disciplinis, cum Christianos calumniose deferri
audirem, videremque eos impavidos interritosque
esse ad mortem, et quæcunque horrenda mortalibus
videntur· consideravi ipse mecum, fieri omnino
non posse, ut illi in flagitiis delictisque viverent.
Quotus enim quisque voluptatis consecrator et
libidinosus, quique humanarum carniū cupibus
delectetur, bono sibi mortem esse putet, ut per
eam cupiditatibus delictisque suis privetur, et
non potius illud agat, ut semper hæc vitæ vivat,
magistratusque et leges fallat, nequæ scipsum ad
eandem offerat? » In Apologia ea illud quoque scri-
bit· « Non absurdum vero fuerit, Antinoi (2) quo-
que hic meminisse, qui non ita pridem vixit, quem
omnes veluti deum per timorem colere sustinue-
runt, cum quidem omnes probe acieverint, et quis
fuerit, et unde proveniret. » Antinoi et He-
gesippus mentionem inferit, qui et ipse eisdem tem-
poribus florens, permultas apostolicas traditiones
in Historiis suis, quarum quinque reliquit libros,
recenset, simplici dicendi genere clare prædica-
tionem apostolicam exponens. In quibus, cum
tempora quibus enituit ostendit, tum de his qui
primum idola et simulacra statuerint memorat, ac
deinceps ad hunc modum inferit· « Quibus ceno-
taphia sepulcrorumque simulacra et templa ad
hoc usque tempus construxerunt. Quorum unus

(1) Alii legunt, Prisci Bæcebii filius.

(2) Antinoos. eximie formæ puer, Adriano in
deliciis fuit. Ei in Ægypto mortuo, princeps is
urbem Antinoiam condidit. Templum quoque, sta-

tuas et sacerdotes instituit, etiam se ejus vidisse
asseverans. Deon. Antinonum istum, secundum quos-
dam auctores, Adrianus in magicis sacris diis suis
sacravit.

etiam est Antinous, cuius sunt ludi agones, Antinoi dicti, et etate nostra acti. Urbem quippe cognominem ei Adrianus condidit. Temporibus quoque eis, pari cum iis quos diximus instituto, parique in ecclesiam ardore, Sardensis episcopus Melito fuit: quem satis patet ea quoque etate floruisse. Indicat id defensio ejus quam pro Christiano dogmate ad Verum scripsit, luculentam admodum et utilem, orationis urbanitate et persuadendi virtute auditorem maxime movens atque afficiens.

261 CAPUT XXVII.

Ut Adrianus edicto pro Christianis publice proposito venierit, ne in nos, indicta et non indicata causa, scriberetur.

Memorie mandavit sapientissimus Justinus, Adrianum pro Christianis litteras a Graniano Serenio ad se scriptas accepisse: periniquum esse, quod illi vociferationi populi donarentur, nulloque justo pretextu indicta causa necarentur. Quapropter rescriptum is ad Minutium Fundanum Asiae proconsulem miserit, neminem de cetero occidi iubens, nisi legitima justaque precessisset accusatio. Rescriptumque id in librum suum de verbo ad verbum retulit, hæc præfatus: « Possumus hoc a vobis ex rescripto maximi et illustrissimi Caesaris Adriani patris vestri, qui ita ut per supplicem libellum rogavimus, judicia exerceri jussit, petere: idque non tam quod ab Adriano mandatum sit, quam quod justam esse petitionem nostram sciamus. Subjecimus autem epistolæ Adriani exemplum, ut hac quoque parte, veritate nos niti cognoscatis. Quæ epistola ex Romana in Græcam linguam translata, hanc complectitur sententiam: Adrianus Cæsar Minutio Fundano. Litteras a Serenio Graniano, viro clarissimo, cui tu in provincia successisti, accepimus. Inquirenda nobis res prorsus esse videtur, ne homines innocentes opprimantur, neve calumniatoribus occasio grassandi præbeatur. Quod si provinciales tui persecutiones adversus Christianos suas processu legitimo pro tribunali probare possunt, unam eam sequantur visum, neque solis petitionibus atque vociferationibus utantur. In primis enim convenit, si qui ad accusandum accedere velint, te causam legitime cognoscere. Itaque si quis eos detulerit, atque probaverit contra leges quidquam commisisse, tu pro delicti qualitate ita sententiam adversus eos feres, ut mehercule, qui calumniæ causa crimen cuiquam intendisse compertus fuerit, pro maleficii gravitate in eum modis omnibus animadvertas. » Rescriptum Adriani pro nobis editum, tale fuit.

262 CAPUT XXVIII.

De successore Adriani Antonino, ut et ipse prefectis in Asia suis scripserit, et persecutionem Christianorum prohibuerit.

Postquam vero is uno et viginti annis imperio administrato naturæ debitum persolvit, Antoninus Pius ei successit: ad quem et ad senatum Romanum Justinus memoratam Apologiam, Christianos

ἀγωνίης, καὶ τοῦ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ζήλου, καὶ Μελίτων τῆς ἐν Σάρδεσιν ἐκκλησίας ἐπίσκοπος ἦν. Ἀἷλον δ' αὐτοῦ ταυτὸν καθίστησι κατ' αὐτὸν γε τοῦτον ἐνακμάζων τὸν χρόνον ἐκ τῆς πρὸς Οὐῆρον ἀπολογίας· ὑπὲρ τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος· ἣ λαμπροτάτη οὖσα, καὶ χρησίμως μάλα διέξεισι, τῷ ἀστείῳ καὶ πιθανῷ τὸν ἀκρωμένον ἀγχοῦσα.

admodum et utilem, orationis urbanitate et persuadendi virtute auditorem maxime movens atque afficiens.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ.

Ὡς Ἀδριανὸς ἐπιστολὴν ὑπὲρ Χριστιανῶν ἔγραψε, ὥστε μὴ ἀκρίτως ἡμᾶς ἐλαύνειν.

Ἰστορεῖ γε μὴν ὁ σωφύτατος Ἰουστίνος ὑπὲρ Χριστιανῶν γράμματα δεξάμενον τὸν Ἀδριανόν, ὡς μὴ δίκαιον εἶναι βοῇ δήμου χαριζομένους, ἐπ' οὐδεμιᾷ προβάσει ἀκρίτως κτείνειν αὐτούς. Γρανιανὸς δὲ Σερεννίος· ὁ τὰ γράμματα διαπεμφθῆναι ἦν, ἀντιγράφαι Καίσαρος Μινουκίου Φουνδάνῳ τῆς Ἀσίας ἀποστατεύοντι, μηδὲνα κτείνειν ἀγκυλωμένον, εὐλόγου μὴ προηγουμένης κατηγορίας. Καὶ αὐτὴν δ' ἐκείνην τὴν ἐπιστολὴν, ὡς εἶχε λέξιως, προστίθει τῷ συγγράμματι, ταῦτα προλὼγων αὐτοῖς: « Καὶ ἐξ ἐπιστολῆς δὲ ταῦτα τοῦ μεγίστου καὶ ἐπιφανιστάτου Καίσαρος Ἀδριανοῦ τοῦ πατρὸς ὑμῶν ἔχοντες ἀπαταῖν ὑμᾶς· καθὰ ἡξιώσαμεν κτείνειν τὰς κρίσεις γενέσθαι, τοῦτο οὐχ ὡς ὑπὸ Ἀδριανοῦ κελευσθὲν μᾶλλον ἡξιώσαμεν· ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐπιστάσθαι δίκαιαν ἀξιοῦν τὴν προσφώνησιν. Ὑπετάξαμεν δὲ καὶ τῆς ἐπιστολῆς Ἀδριανοῦ τὸ ἀντίτυπον, ἵνα πάντες τοῦτοι ἀληθεύειν ἡμᾶς γνωρίζετε. Καὶ αὕτη ἐκ Ῥωμαϊκῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν δύναμιν μεταληφθεῖσα· Ἀδριανὸς Καίσαρ Μινουκίῳ Φουνδάνῳ· ἐπιστολὴν ἰδεξάμενην γραφισάν μοι ἀπὸ Σερεννίου Γρανιανοῦ λαμπροτάτου ἀνδρός, ὅντινα σὺ διεδέξω. Οὐ δοκεῖ μοι οὖν τὸ πρῶτον ἀζήτητον καταλείπειν, ἵνα μήτε οἱ ἀνθρώποι ταράττωνται, καὶ τοῖς συκοφάνταις χορηγία κακοουργίας μὴ παρασχεθῇ. Εἰ γοῦν σαφῶς εἰς ταύτην τὴν ἀξιῶσιν οἱ ἐπαρχιώται δύνανται διανοήσεσθαι κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ὡς καὶ πρὸ βήματος ἀποκρίνασθαι, ἐπὶ τοῦτο μόνον τραπῶσιν, ἀλλ' οὐκ ἀξιώσουσιν, οὐδὲ μόνον βοᾶς· πολλῶ γὰρ μᾶλλον προσῆκεν, εἰ τις κατηγορεῖν βούλοιο, τοῦτό σε διαγινώσκειν. Εἰ τις οὖν κατηγορεῖ καὶ δείκνυσσι τι παρὰ τοὺς νόμους πράττοντας, οὕτως ὀρίζε κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ ἀμαρτήματος· ὡς μὰ τὸν Ἡρακλέα εἰ τις συκοφαντίας χάριν τοῦτο προτείνει, διαλάμβανε ὑπὲρ τῆς δεινότητος· καὶ φρόντιζε οὕτως, ὅπως ἀν' ἐκδικήσεως. » Καὶ τὰ μὲν τῆς ὑπὲρ ἡμῶν γραφῆς Ἀδριανοῦ τοιαῦτα.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ.

Περὶ τοῦ μετ' Ἀδριανὸν Ἀντωνίνου, ὡς καὶ αὐτὸς τοῖς ἐν Ἀσίᾳ ἐπέστελλε, τὸν καθ' ἡμῶν διωγμὸν ἀναστέλλων.

Ἐπὶ δ' ἐκεῖνος μετὰ πρῶτον καὶ εἰκοστὸν τῆς ἀρχῆς ἔτος τὸ χρεῶν ὑπερουργήσας, Ἀντωνίνος ὁ Πίος, ᾧ καὶ Εὐσεβὴς ἐκκλησίας ἦν, τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ὑποκλῶννται. Πρὸς δὲ τὴν προειρημένην ὁ

Ἰουστίνος καὶ τῇ συγκλήτῳ γράφει ἀπολογίαν ὑπὲρ ἡμῶν. Ὅφ' ἧς ὁ βασιλεὺς κληθεὶς, καὶ ὁφ' ἐτέρων ἄλλων πλείστων ἀδελφῶν τῶν ἐπὶ τῆς Ἀσίας ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων δῆμων, σκώμασι καὶ ὕβρεσι διατω-
θαζομένων ὡς μάλιστα, τῷ κοινῷ τῆς Ἀσίας διεχά-
ραττε γράμματα· ἃ δὴ καὶ αὐτὰ, ὡς εἶχε λέξεως,
τῇ συγγραφῇ παραθήσονται. Ἀυτοκράτωρ Καῖσαρ
Μάρκος Ἀδριανὸς Ἀντωνίνος Σεβαστὸς, Ἀρμένιος,
ἀρχιερεὺς μέγιστος, δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ πρί-
μτον καὶ τὸ δέκατον, ὑπάτος τὸ τρίτον, τῷ κοινῷ
τῆς Ἀσίας χαίρειν. Ἐγὼ μὲν οἶδ' ὅτι καὶ τοῖς θεοῖς
ἐπιμελές ἐστι μὴ λανθάνειν τοὺς τοιοῦτους. Πολλὸν
γὰρ μᾶλλον ἐκείνοι κολάσαιεν ἢ τοὺς μὴ βουλομέ-
νους αὐτοῖς προσκυνεῖν ἢ ὑμεῖς, οὐς εἰς ταραχὴν
ἐμβάλλετε, βεβαιούμενους τὴν γνώμην αὐτῶν ἡνπερ
ἔχουσιν περὶ ὁμῶν ὡς ἀθέων κατηγοροῦντες. Εἴη δ' ὅ-
τι ἂν κἀκείνους αἰρεθῶν, τὸ δοκεῖν κατηγοροῦμένους,
τεθνάναι μᾶλλον, ἢ ζῆν, ὑπὲρ τοῦ οἰκεῖου θεοῦ. Ὅθεν
καὶ νικῶσι προέμμενοι τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, ἡνπερ πα-
θόμενοι οἷς ἀξιοῦτε πράττειν αὐτοῖς. Περὶ δὲ τῶν
σεισμῶν τῶν γεγενημένων καὶ γινομένων οὐκ ἀποπον-
όμεναι ὑπομνήσαι ἀθυροῦντας θάνατον ὥσι, παραβάλ-
λοντας δὲ τὰ ἡμέτερα πρὸς τὰ ἐκείνων. Οἱ μὲν οὖν
ἐπαρρησιαστέοι γίνονται πρὸς τὸν θεόν· ὑμεῖς
δὲ παρὰ πάντα τὸν χρόνον καθ' ὃν ἀγνοεῖν δοκεῖτε,
τῶν τε θεῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀμελεῖτε, καὶ τῆς θρη-
σκείας τῆς περὶ τὸν ἀθάνατον, ὃν δὴ τοὺς Χριστια-
νοὺς θρησκουόντας ἐλαύνετε καὶ διώκατε ἕως θανά-
του. Ὅτι περὶ τῶν τοιούτων ἦδη καὶ πολλοὶ τῶν περὶ
τὰς ἐπαρχίας ἡγεμόνων καὶ τῷ θεοτάτῳ ἡμῶν ἔγρα-
ψαν πατρὶ· οἷς καὶ ἀντέγραψε μὴδὲν ἐνοχλεῖν τοῖς
τοιούτοις, εἰ μὴ ἐμπαίνοντό τι περὶ τὴν Ῥωμαίων
ἡγεμονίαν ἔγχευοντες. Καὶ ἐμοὶ δὲ περὶ τῶν τοιού-
των πολλοὶ ἐσήμνησαν· οἷς δὴ καὶ ἀντέγραφα κατα-
κολουθῶν τῇ τοῦ πατρὸς γνώμῃ. Εἰ δὲ τίς ἐπιμένει
τινὲς τῶν τοιούτων εἰς πράγματα φέρων, ὡς δὴ
τοιούτων, ἐκείνους δὲ καταφερόμενους ἀποκτείνω τοῦ
ἐγκλήματος, καὶ ἐὰν φαίνεται τοιοῦτος ὢν· ὃ δὲ κα-
ταφύρων ἐνοχος ἐστί μοι δίχης. Προστέθη ἐν Ἐφέσῳ
ἐν τῷ κοινῷ τῆς Ἀσίας. Ὁ τοιαῦτα δὲ καὶ τὰ Ἀν-
τωνίνῳ ὑπὲρ ἡμῶν γεγραμμένα.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΘ.

Περὶ τοῦ ἀγίου Εὐσταθίου, τοῦ καὶ Πλακίδα·
καὶ τοῦ ἀγίου Εὐθυερίου τοῦ ἐν Ἰλλυριοῖς
ἐπισκόπου.

Πρὸ δὲ τῶν γραμμάτων τούτων πολλοὶ τῶν ὑπὲρ
Χριστοῦ ἀγῶνα διενεγκέναι λέγονται· ὧν εἰς ἐστὶ
καὶ ὁ ἀξιώνικος μάρτυς Εὐστάθιος· ὃς ἐπὶ Τραϊ-
ανοῦ τὴν τοῦ στρατηλάτου περιδελημένην ἀξίαν
Πλακίδας ὄνομα ἦν, τῶν εὖ γεγενημένων καὶ πλοῦτῳ
διάσημος ὢν. Μυρίοις δ' ἐνυπαρχίζομενος ἀγαθοῖς
καὶ τῆς ἀνωθεν κλήσεως κατηξίωται. Κατὰ γὰρ
τινα ἔρμηον κυνηγῶ ἐντολακῶτι, ὁ Χριστὸς ἐλάρου
κέραισι καθήμενος ὥπτε ἀπορρήτου σοφίας βουλῇ-
ματι, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἔλκει, καὶ τὰ μέλλοντα
ἡκεῖν αὐτῷ προηγόρευσεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦ θεοῦ
μετέσχε λουτροῦ, πανοικιστὶ Χριστῷ πρόσκειται.

A defendens, conscripsit. A quo ille, et simul ab aliis
quampulurimis fratribus, qui a provincialibus in
Asia conviciis et injuriis gravibus contumeliosis-
sime exagitabantur, permotus, litteras publice ad
Asie populos dedit, quas itidem ad verbum inse-
rere historiae nostrae est visum. « Imperator Caesar
Marcus Aurelius Antoninus Augustus, Armenicus,
pontifex maximus, tribun. potest. xv, cos. III,
communi Asiae salutem. Equidem scio, diis quoque
ipsis curae esse, ne tales homines lateant. Multo
enim magis illi vindicaverint eos qui cultum illis
tribuere nolint, quam vos, qui contra eos tumultum
commovetis : opinionem quoque eorum quam de
vobis conceperunt, ut atheos vos nullorumque
prorsus deorum crimententur, confirmantes. Qui-
bus praestabilis etiam est, dum accusari arguique
videntur, pro Deo suo mori potius, quam in vita
manere. Proindeque victores evadunt, animas ipsi
suas citius projicientes, quam ut a vobis persuasi,
quod vos vultis, faciant. De terramotibus autem,
qui vel fuere, vel adhuc sunt, non importunum
fuerit, vos, qui ea de causa animos despondistis,
admonere, ut scilicet res vestras cum rebus illorum
conferatis. Atque illi quidem liberioribus majori-
busque erga Deum sunt animis : vos autem toto
hoc tempore, quo causas eorum ignorare videmini,
deos et res alias negligitis, et Christianos a cultu
immortalis Dei quem illi venerantur arcetis, et ad
mortem usque persequimini. Ceterum de iis antea
quoque multi provincialium rectores divo patri
nostro scripserunt. Quibus ille rescripsit, nihil
molestiae facessendum esse illis, praeterquam si
quid contra imperium Romanum moliti esse de-
prehenderentur. Quin et ad me multi de eis litteras
dederunt : quibus de patris mei, quem mihi imi-
tandum esse duxi, sententia rescripsi. 263 Si vero
quispiam perseveraverit cuiquam Christianorum,
quod talis sit, negotium exhibere, delatus quidem
crimine absolvetur, quamvis talis esse compertus
sit : delator autem ipse poenas dabit. Proposita est
haec epistola Ephesi, in conventu publico Asiae. »
Haec sic et Antoninus pro Christianis rescripsit.

CAPUT XXIX.

D De sancto Eustathio, qui et Placidus dictus fuit. Item
de sancto Eleutherio Illirici episcopo.

Antequam autem ejusmodi ederentur litterae,
permulti dicuntur egregie certamen pro Christo
pertulisse : quorum unus etiam fuit victoria clarus
martyr Eustathius. Is sub Trajano ducis exercitus
gerens dignitatem, Placidus dicebatur, et genere et
opibus illustris. Cum vero plurimis eniteret orna-
mentis, postremo caelesti quoque vocatione est
cohonestatus. Etenim in solitudine quadam venanti
Christus cervi cornibus insidens apparnit, eumque
arcanæ sapientiae consilio ad se pertraxit, et simul
quæ ei eventura essent praedixit. Itaque baptizatus
cum tota domo sua, Christo se dedit. Verum

enimvero occulta et arcana exploratione atque A
excussione rebus omnibus statim est nudatus. Nam
opibus honoribusque omnibus projectis, uxore
etiam et liberis longo tempore caruit. Atque ita
aerumnis ferendis, veluti aliter quidam Job factus,
postea, quemalimodum et ille, Servatoris disposi-
tione, una cum uxore et filiis Agapio et Theopisto,
ad pristinam restitutus est felicitatem et gloriam.
Multis deinde victoriis ab hostibus reportatis, qui-
bus magno terrori erat, cum Romæ esset apud
Adrianum, qui de rebus multis eum est percun-
ctatus, quod demonibus sacrificare recusaret, in
aerem taurum igne candentem una cum conjuge
et liberis coniectus, vitam ibi morte commutavit,
cum quidem illis sic martyrio defunctis, ne pilum
quidem ignis consumpserit, nec detrimentum aliud
attulerit. Ea ipsa ætate præstanti virtute juvenis
Eleutherius in Illyrico erat. Romæ is quoque or-
tus, matre Anthia, quam magnus ille Paulus ad
professionem Christianam perduxisse fertur. Illa
vero filium quoque religionis ejus heredem fecit,
et Aniceto Romano episcopo tradidit : 264 a quo
sacras Litteras edoctus, sacro cleri numero inseri-
tur, et quinto decimo ætatis anno diaconi gradum
consequitur : mox triennio post presbyter crea-
tur : et deinde viginti natus annos Illyrici episco-
pus, deligitur, vita priore signis miraculisque
ingentibus edendis transacta. Ubi vero quamplu-
rimis ad Christum perductis, ab Adriano accersi-
tus, idem Christi constantissime defendit, primum C
in lectum ferreum ignium reponitur, deinde in
abenum oleo et arvina ferventi plenum conji-
citur, atque mox in foco igne conferto collocatur. Cum
autem his tormentis omnibus superior esset, in
fornacem igne ad summum calefactam, qui pri-
mum Ceraborem opificem ejus, quod Christi com-
plexus esset fidem, exceperat, protruditur. Porro
Eleutherius ex custodia deinceps extractus, indom-
itibus equis alligatus, huc atque illic trahitur :
et vi divina vinculis ejus solutis, montem quem-
dam conscendit, atque ibi aliquandiu versatur,
cum feris quas cicures reudebat habitans. Atque
cum Dei præcepta promulgasset, et quingentos ad
divinum perduxisset lavaerum, rursus in conspec-
tum imperatoris pertractus, bestili objicitur : et
cum ab iis quoque salvus conservaretur, ex mili-
tibus duo impetum in eum faciunt, atque occidunt.
Mater etiam filio vitam finienti circumfusa, itidem
ut ille, martyrii coronam excepit.

CAPUT XXX.

Quadam de Polycarpo apostolico successore memoria commendata.

Adhuc Anicetus Romæ ecclesiam gubernabat,
cum Polycarpus, Irenæo, referente, propter quam-
dam quæ de Paschate inciderat questionem, Ro-
mam venit, atque ibi eum Aniceto familiariter est
collocutus. Sed et alia Irenæus de Polycarpo com-

A
'Απορήτην δὲ τῇ δοκιμασίᾳ γυνὸς εὐθὺς γινόμε-
νος, καὶ τὰ περιττὰ τοῦ πλοῦτος καὶ τῆς θούης
ἀποβαλὼν, καὶ γυναῖκα καὶ παῖδων ἀλλότριος γε-
γονὸς χρόνῳ συγχῶν, πάντεσιν καὶ δευτέρως τις
ἰσὺς τοῖς ἐκείθεν πάθεισιν ἐκφάνει, ἐξ ὧν τερ-
κατ' ἐκείνων καὶ οὗτος ταῖς τοῦ Σωτῆρος προφη-
θείαις, σὺνάμα γυναικὶ καὶ τέκνοις, Ἀγαπίῳ καὶ
Θεοπίστῳ, εἰς τὴν προτέραν εὐδαιμονίαν καὶ εὐ-
κλειαν ἐπανήλθεν. Τρόπαια δὲ πολλὰ συστησάμε-
νος, καὶ φοβερός τις ἀγαν ἀναφανεί, ἐπὶ ἐν Ῥώμῃ
γινόμενος Ἀδριανῷ συγγίναται κλειστοὶ δὲ ἐκζητή-
σαντι, καὶ θυσίας τοῖς δαίμοσιν ἀνενεγκίαν ἀνη-
ξίου, ταύτην χαλεπὴν πετυρακτωμένην ἐμβάλλεται
σὺνάμα γυναικὶ καὶ τέκνοις· καὶ ἐν αὐτῇ τὸ τέλος
ἠνέγκαστο οὐ μέντοι ἀγχι δὴ καὶ τριχὺς τοῦ πυρὸς
λυμνημαίνον αὐτοῖς. Τῷ δ' αὐτῷ χρόνῳ καὶ ὁ πο-
λὺς τὴν ἀρετὴν κατὰ τὸ Ἰλλυρικὸν διέτριβεν Ἐλευ-
θέριος, ἐκ Ῥώμης μὲν καὶ οὗτος ὁρμώμενος, μη-
τρὶ δὲ Ἀνθίᾳ χρησάμενος· ἡ Παῦλος ὁ μέγας ὁμι-
ληκὼς, τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ὁδηγὸς χρηματί-
ζει. Ἡ δὲ τὸν παῖδα καὶ τῆς πίστεως κληρονόμον
ἐτίθει, καὶ Ἀνικήτῳ τῷ Ῥώμης ἐπισκόπῳ αὐτὸν
ἀνατίθει· παρ' οὗ τὰ ἐκτὸς γράμματα παιδεύθει,
τῷ καταλόγῳ τοῦ κλήρου ἀναριθμῶς γίνεσθαι. Πί-
πῳ δὲ καὶ δεκάτῳ τῆς αὐτοῦ ἡλικίας ἔπει τὸν τοῦ
διακόνου βαθμὸν ἐφείσιν· ὁκτὼ δὲ πρὸς τοῖς δέκα
γινόμενος, τῷ πρεσβυτερίῳ ἐγκαταλέγεται· καὶ
τῷ εἰκοστῷ ἔπει τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἐπισκόπου προχει-
ρίζεται, σημείοις πολλοῖς καὶ τέρασιν τὸν βίον πρό-
τερον κατακοσμήσας. Ἐπὶ δὲ πολλοῖς ἐπισπώμε-
νος εἰς Χριστὸν, πρὸς Ἀδριανῷ μετὰ κλήτος γε-
γονὸς, τὴν κατὰ Χριστὸν πίστιν μέλιστα βεβαιῶν
ἦν, πρῶτα μὲν κλινῇ σιδήρου πυρὶ τὴν μορφήν
ὁμοίᾳ ἐπανακλίνεται· μετὰ δὲ τοῦτο τηγάνῳ ἑλαίου
κλῆρει καὶ σιδήρῳ ἐκπυρωθέντων ἐμβάλλεται·
τοχάρα τε πυρὸς ἐπίσης ἔχουσα ἀπλοῦται. Ὡς δὲ
καὶ τούτων ὑπέρτερος ἦν, κλιθεὶς σφέδρα δια-
κρίνεται· ἐκδοθέντα, πρῶτον Κερίδωρα τὸν κατασκευά-
σαντ' ὁποδεξάμενον, τὴν εἰς Χριστὸν κατακο-
σάμενον πίστιν. Ἐλευθέριος δὲ, μετὰ φροσὸν
πῶλοις ἀγρίοις δεθείς, ἔλκεται· θεία δὲ Ῥώμῃ
λυθαῖς τῶν δεσμῶν, ὅρει προσπιβαίνει· θηροὶ
διατῆται, ἅ καὶ ἡμέρα δέδεικνυ. Τὴ δὲ τοῦ Θεοῦ
διαξιὼν λόγια, ὥστε παντακτοῦ τῷ θεῷ ὁπ-
ἀγει λουτρῷ. Τῷ βασιλεὶ δὲ καὶ αὐθις εἰς ὅψιν
ἐλθὼν, θηρίοις βορὰ παρτίθεται. Ὡς δὲ σῶος
διετηρεῖτο, δύο ἐπισπεύοντων στρατιωτῶν ἀναι-
ρεῖται. Καὶ ἡ μήτηρ τῷ παιδί ταλειουμένην περιγυ-
θεῖσα, ἐπίσης ἀκίῳ τὸν τοῦ μαρτυρίου ἀνέδραστο
στέφανον.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Τὰ κατὰ Πολυκάρπου τοῦ ἀποστολικοῦ διαδόχου
μνημονεύμενα.

Ἐπὶ δ' Ἀνικήτῳ τὰ τῆς Ῥώμης ἡγουμένους
πρόβλητα Πολυκάρπον Εἰρηναῖος ἱστορήσαντες περὶ
συμβάν τοῦ Πάτχα τῆς ἐκείνης ζήτημα εἰς Ῥώμην
τε ἀφικέσθαι, καὶ τῷ Ἀνικήτῳ εἰς ὁμίαν ἐλθεῖν.
Καὶ ἄλλα δὲ ὁ Εἰρηναῖος περὶ Πολυκάρπου διέξει-

σιν· ἃ καταλέγειν, καὶ τῇ παρουσίᾳ πραγματεῖα συνάπτειν, ὅσιον ἦν· Ἄμειν ἐν τῷ τρίτῳ τῶν Πρὸς τὰς αἰρέσεις, τάδε κατὰ ῥῆμα περὶ αὐτοῦ διδάσκει· «Καὶ Πολύκαρπος δὲ οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἀποστόλων μαθητευθεὶς, καὶ συναναστραφεὶς πολλοῖς τὸν Κύριον θεωράσας, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἀποστόλων εἰς τὴν Ἀσίαν κατασταθεὶς ἐν τῇ τῆς Σμύρνης ἐκκλησίᾳ ἐπίσκοπος, ὃν καὶ ἡμεῖς θεωράκαμεν ἐν τῇ πρώτῃ ἡμῶν ἡλικίᾳ, ἐπὶ πολλὴν γὰρ παρέμεινε καὶ πάνυ γεραίρος ἦν, ἐνδόξος καὶ ἐπιφανέστατα μαρτυρήσας ἐξῆλθε τοῦ βίου, ταῦτα διδάσας ἅλ, ἃ καὶ παρὰ τῶν ἀποστόλων ἔμαθεν· ἃ καὶ ἡ Ἐκκλησία παραδίδωσιν· ἃ καὶ μόνα ἴσιν ἀληθῆ. Μαρτυροῦσι τοῦτοις αἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν ἐκκλησίαι πᾶσαι, καὶ οἱ μέχρι νῦν διαδεδεγμένοι τὸν Πολύκαρπον θρόνον, πολλῶν ἀξιωματικώτερον καὶ βαδαιότερον ἀληθείας μάρτυρα ὄντα Οὐαλεντίνου καὶ Μαρκίωνος καὶ τῶν λοιπῶν κακοφρόνων· καὶ ἐπὶ Ἀνικητοῦ ἐπιδημήσας τῇ Ῥώμῃ, πολλοὺς ἀπὸ τῶν προεργημένων αἰρετικῶν ἐπέστρεψεν ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, μίαν καὶ μόνην ταύτην ἀλήθειαν κηρύξας ὑπὸ τῶν ἀποστόλων παρεληφέναι τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας παραδομένην. Καὶ εἰσὶν οἱ ἀκούσαντες αὐτοῦ, ὅτι Ἰωάννης ὁ τοῦ Κυρίου μαθητὴς, ἐν τῇ Ἐπίφω πορευθεὶς λούσασθαι, καὶ ἰδὼν ἔσω Κήρινθον, ἐξῆλθε τοῦ βαλανερίου μὴ λουσάμενος, ἀλλ' εἰπὼν, Φύγωμεν, μὴ καὶ τὸ βαλανεῖον συμπίσῃ, ἔνθεν ὄντος Κηρίνου τοῦ τῆς ἀληθείας ἐχθροῦ. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Πολύκαρπος Μαρκίονι ποτε εἰς ὅσιν αὐτῷ ἰδόντι, καὶ φήσαντι, Ἐπιγινώσκεις ἡμᾶς, ἀπεκρίθη· Ἐπιγινώσκω τὸν πρωτότοκον τοῦ Σατανᾶ. Τοσαύτην οὐ ἀπόστολοι καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτῶν εἶχον εὐλάβειαν, ὥς μὴ ἐπὶ λόγων κοινωνεῖν τινι τῶν παραχαρασσόντων τὴν ἀλήθειαν, ὥς καὶ Παῦλος ἔφησεν· Ἀρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν ρουθεσίαν παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος, καὶ ἀμαρτάνει ἄν αυτοκατακρίτος. Ὅστι δὲ καὶ ἐπιστολὴ Πολύκαρπου πρὸς Φιλίππισιους γεγραμμένη ἱκανωτάτη· ἐξ ἧς καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς πίστεως αὐτοῦ καὶ τὸ κήρυγμα τῆς ἀληθείας οἱ βουλόμενοι καὶ φροντίζοντες τῆς αὐτῶν σωτηρίας δύνανται μάθειν. Ταῦτα περὶ τούτου ὁ Εἰρηναῖος, Πολλὰς δὲ μαρτυρίας ἀπὸ τῆς προτέρας Πάτρου χρήται ἐπιστολῇ.

ΚΕΦΑΛ. ΑΑ'.

Περὶ τῆς διαδοχῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν αυτοκρατόρων καὶ τῶν ἑργῶν αὐτῶν.

Ὁ Πίος δὲ Ἀντωνίνος, ὁ καὶ Εὐσεβὴς ὄνομα σκὸν, ἐπὶ τρία καὶ εἴκοσι τὴν ἀρχὴν διεδύνας, Μάρκῳ Οὐδῆρῳ υἱῷ τῷ καὶ αὐτῷ Ἀντωνίνῳ ἐπικληθέντι, σὺν Λουκίῳ τῷ ἀδελφῷ τὴν αὐτοκρατο-

11 Til. III, 10.

(1) T. Aurel. Antoninus Pius, Adriani gener, ab eodem in filium adoptatus fuit, sicuti et ab hoc M. Antoninus gener. L. autem Annus Antoninus nepos Antonini Pii fuit. M. Antoninus, qui et Philosophus dictus, L. Annium Antoninum Verum

memorat, quæ referre et præsentī operi adjungere pium esse judico. In tertio enim *Contra hæreses* libro, hæc ita de eo refert : « Polycarpus vero non modo ab apostolis institutus, cum multis eorum vixit, qui Dominum ipsi viderunt, sed etiam per apostolos, Smyrnensi Ecclesiæ in Asia episcopus ordinatus est. Quem 265 et nos in prima nostra ætate vidimus : diutius enim vixit, et in multa senectute cum magna gloria magnificentissime martyrio obito, e vita excessit, ea semper docens quæ ab apostolis didicerat, et quæ Ecclesia tradit, quæ videlicet sola sunt vera. Testantur hoc ecclesiæ Asiæ omnes, et qui ad hunc usque diem in Polycarpi accessere locum, quod fidei majoris certiorque veritatis testis fuerit, quam Valentinus et Marcion, et item alii insanarum opinionum auctores ; qui cum Romam sub Aniceto pervenisset, multis ex eis qui dicti sunt hæreticis persuasit, ut ad Ecclesiam Dei redirent, unam et solam hanc veritatem, quam Ecclesia tradiderit, se ab apostolis accepisse prædicans. Exstant adhuc qui ex eo audiverint, Joannem Domini discipulum Ephesi lavatum aliquando ivisse ; cæterum cum in balneis Cerinthum vidisset, illotum inde profugisse, atque dixisse : Fugiamus, obsecro, ne balneum, in quo Cerinthus ; veritatis inimicus, est, concidat. Ipse quoque Polycarpus, cum ei Marcion in conspectum veniret, et diceret, Nosce nos : respondit, Nosce, inquiens, nosce primogenitum Satanæ. Tanta apostoli et discipuli eorum religione fuerant, ut ne verba quidem communicarent cum quopiam eorum, qui veritatem adulterant atque depravant : ut Paulus etiam dixit : *Hæreticum hominem post unam atque alteram admonitionem derelicta, sciens quod subversus est qui ejusmodi est, et delinquit, proprio judicio suo condemnatus* ». Est autem et epistola Polycarpi longissima ad Philippenses scripta, ex qua, qui voluerint, quique salutis suæ curam gesserint, simul et specimen fidei illius et doctrinam veritatis discere poterunt. Hæc de eo Irenæus. Multis autem testimoniis prioris epistolæ Petri Polycarpus, in ea ipsa quam modo diximus, epistola sua utitur.

Ἐπιστολῆς ὁ Πολύκαρπος ἐν τῇ αἰρημένῃ αὐτοῦ

De successione ejus temporis imperatorum, rebusque eorum gestis.

Antoninus, cui etiam Pii nomen fuit (1), viginti tres imperavit annos, et imperium Romanum decedens Marco Elío filio, et ipsi Antonino dicto, et Lucio fratri ejus reliquit. Pius porro iste imperii socium sibi adscivit. Et tum primum Rom. respub. duobus æquo jure imperantibus paruit, cum antea singulos semper habuisset Augustos. Utrumque Hadriani jussu Antoninus Pius adoptavit.

Alexandriæ, Antiochiæ, et in multis aliis celebribus urbibus lavacra, aliaque plurima publicitus ædificia, Romæ quoque Circum magnum construxit. Atque abrogata veteri C. Julii Cæsaris lege, qua senatorio viro de bonis suis testari non permiserat, nisi dimidiam eorum partem, qui pro tempore futurus esset, principi relinqueret, omnibus; per constitutionem, liberam dedit potestatem de facultatibus suis, ita ut vellont, disponendi. Marcus autem filius ejus justam illam legem tulit, qua patri liberi ab intestato succedunt. Idemque sauxit, ut filio, qui in testamento præteritus, a parentibus debitam gratiam non retulisset, quadrans paternæ hereditatis detur (1). Non diutius autem quam undecim annis Lucius (2) in imperio vixit, Antoninoque Philosopho id reliquit, qui et ipse octo prope annis imperavit: et cum unum et sexaginta circiter ætatis annos explevisset, ad Vindobonam decessit (3). Iis imperantibus, multi et apud Græcos præclari exsisterunt poetæ, oratores quoque et medici, omnis denique philosophiæ periti viri: in quibus Hermogenes rhetor, et Aristides orator nobilis, Galenus, Oppianus poeta, Alexandrinus Apollonius, ejusque filius Herodianus, grammaticæ artis auctores, atque item alii fuere, quos longum esset in præsentia enumerare. Illud scire convenit, Marcum Antoninum (4) filio suo institutionis imperialis librum a se compositum reliquisse, omnis generis profanorum exemplorum et disciplinæ plenum. Non apud Græcos vero tantum insignes tum, verum etiam in dogmate nostro plurimi maximeque, de quibus in sequenti agemus historia, floruerunt viri. Οὐ μόνον δὲ παρ' Ἑλληνι δοκίμοι ἄνδρες ἐδείχθησαν, ἀλλὰ καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος ὡς πλείστοι καὶ μέγιστοι· περὶ ὧν ἐν τῇ μετὰ ταύτην ἱστορίᾳ διαληφόμεθα.

267 CAPUT XXXII.

Ut Justinus philosophus religione Christiana, et scripto, et sine scripto, egregie defensus, martyrio pro Christi nomine sit exornatus.

Eo tempore adhuc Justinus, cujus paulo ante fecimus mentionem, enituit: et cum, quos diximus principibus aliam etiam pro dogmate nostro defensionem obtulisset, et contra oppugnatores Græcos et Judæos, in faciem eorum Christianæ professioni patrocinatus esset, atque etiam hæreticorum vanam linguæ loquacitatem, nocentemque mentis insaniam luculentis orationibus retudisset, fidem nostram firmis adamantinisque propugnans rationibus, abundeque veritatem certitudinemque ejus demonstrans, corona martyrii seipsum exornavit. Cui Crescens quidam philosophus, vita morumque æmulatione Cynicus, insidias struxit. Cum enim in multis sæpe colloquiis et disputationibus C. escentem, quod pleraque perperam faceret, fal-

σαν Ῥωμαίων καταλιπὼν ἔρχετο. Οὗτος δὲ ὁ Πίος, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ τῇ Ἀντιοχείᾳ καὶ ἄλλαις πόλεσι τῶν ἐπισήμων πόλεων λουτρὰ καὶ ἄλλα πλείστα οἰκοδομήματα δημοσίᾳ κατασκευάσας, καὶ τὸν μέγαν ἐν Ῥώμῃ ἀγῶνα ἐργασάμενος, τοὺς ἐκ παλαιῶν τε χάριτας ἐμπρήσας, οἷς Γάιος Ἰούλιος Καίσαρ ἐνομοθέτει, μὴ εἶναι συγκαλητικὸν διατιθεμένων ἄνδρα εἰς ἰδίους διατίθεσθαι, ἀλλὰ τὸ ἡμῶν μέρος τῆς ὑπάρξεως τῷ κατὰ καιροὺς ἀνατίθεσθαι βασιλεὶ, ἐκείνῳ δὲ καταπαύσας τὸν νόμον, ἐκείνῳ τῶν ἰδίων ἀπολαύειν, καὶ ὡς βουλομένην εἶη, διατίθεσθαι ἐπὶ τοῖς σφετέροις ἐπέτρεπε πράγμασι. Μάρκος δὲ ὁ τοῦτου υἱὸς τὴν δίκαιον τουτονὶ νόμον καθίστα· τοῦ καὶ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομεῖν τὰ τέκνα τὸν πατέρα· καὶ τῷ ἀχαριστουμένῳ παιδί τὸ τέταρτον μέρος τῆς πατρικῆς οὐσίας δίδωσθαι. Οὐ πλείω δὲ καὶ Μάρκος τῶν ἐκτὼ ἐτῶν διανύσας ἐν τῇ ἀρχῇ, Ἀντωνίνῳ Οὐέρῳ τῷ αὐτοῦ υἱῷ καταλείπει τὸ κράτος. Δέκα δὲ τοὺς πάντας καὶ οὗτος ἀναπλήσας ἐνιαυτοὺς, ἐπὶ βίου ἐξεμπετρήσιν ἐν Προκονήσῳ σφαγῇ, ὧν ὀλίγου δεῖν ἐτῶν τεσσαράκοντα. Ἐπὶ δὲ τούτων τῶν Καيسάρων, πολλοὶ τε καὶ τῶν παρ' Ἑλλήσιν εὐδοκίμων ἀφάνησαν ποιηταί, καὶ λόγων ῥητορικῶν καὶ ἱατρικῶν, ἔτι δὲ καὶ πάσης φιλοσοφίας ἐμπειροὶ· ὃ τε γὰρ Ἑρμογένης ὁ ῥήτωρ, καὶ Ἀριστέλης ὁ ἐπὶ εὐγενὲς τῶν λόγων διαφυλάξας, Γαληνὸς τε καὶ Ὀππιανὸς ὁ ποιητής, καὶ ὁ Ἀλεξανδρεὺς Ἀπολλώνιος, καὶ ὁ τοῦτου παῖς Ἡεροδιανὸς, οἱ τῆς γραμματικῆς τέχνης στοιχειωταὶ οὐδὲ μακρὸν ἂν εἴη καταλείπειν τῇ παρουσίᾳ σπουδῇ. Πλὴν γὰρ εἰδέναι χρεὶν, ὡς ὁ Μάρκος Ἀντωνίνος οὗτος καὶ βεβλὼν παιδείας τῷ παιδί Μάρκῳ συντάττει, πάσης κοσμικῆς ἐμπειρίας καὶ παιδείας ἐδείχθησαν, ἀλλὰ καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος ὡς πλείστοι καὶ μέγιστοι· περὶ ὧν ἐν τῇ μετὰ ταύτην ἱστορίᾳ διαληφόμεθα.

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΒ.

Ὁς ὁ φιλόσοφος Ἰουστίνος ἐγγράφως καὶ ἀγράφως ἀπολογησάμενος ὑπὲρ τῆς πίστεως, τῷ ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίῳ κατακοσμήσῃ.

Τίως γὰρ μὴ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἀκμάζων ἦν Ἰουστίνος, ὁ μικρὸν πρόσθεν ἡμῖν δηλωθείς· τοίς γὰρ εἰρημένους ἀρχοῦσιν καὶ ἑταρὸν βιβλίον ὑπὲρ τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος ἀναδούς, καὶ αὐτοπροσώπως δὲ τοῖς ἐλλείγοις τοῦ Χριστιανῶν ἀντιστάμενος δόγματος, Ἑλλήνας τε καὶ Ἰουδαίους, πρὸς δὲ καὶ τὴν τῶν αἰρετικῶν γλωσσολίαν καὶ φρενοβλαδίαν τῷ περίοντι τῶν λόγων ἀποτρεπόμενος, καὶ τὰ ἡμέτερα εὖ μάλα στεβέροις καὶ ἀδαμαντίνῳις περιέπων συλλογισμοῖς, ἀποκρώντως τε ἀληθῆ καὶ πίστει ἀποδεικνύς ἄλιστα, τῷ τοῦ μαρτυρίου στίφει αὐτὸν κατακόσμει, Κρήσκοντες τινος φιλοσόφου, τὸν κυνικὸν καὶ βίον καὶ τρόπον ἐξηλώκοτος, τὴν ἐπιβουλὴν αὐτῷ καταρτίσαντος· ἐπὶ τοίς γ' ἐν πολλοῖς καὶ πολλῶν διαλόγοις, εὐπρεπῆ

(1) Hodie legitima dicitur.

(2) L. Verus apoplexia interiit inter Alitum et Concordiam, cum fratre in vehiculo sedens.

(3) M. Philosophus in Pannoniis obiit ad Vindobonam, quam nonnulli Viennam esse volunt.

(4) Magna hunc diligentia curaque eduxit, ac citis undique viris doctrina claris, maximeque proposita mercede, uti mores pro se quisque illi ingeniumque excolerent. Herodianus.

την ἦσαν ἀπενεγκάμενος, ἐφ' οἷς οὐ καλῶς ἐπρα-
 τε, καὶ λέγων διετώθαζε τὰ ἡμέτερα, διεφάνη.
 Πονηροὶς γάρ τισι τῶν ἀρχεῖν λαχόντων μετὰ καὶ
 ἄλλων συσκευῇ κατ' αὐτοῦ ποιησάμενος, βασάνοις
 ὡς πλείσταις, καὶ τὸ τελευταῖον ἕλπεσι διακόπτει,
 ὡς τῷ ὄντι τὴν ἀληθῆ σοφίαν φιλήσαντα, καὶ πρὸς
 τὴν ποθοῦμενον οὕτως ἐχώρει Χριστόν. Ἄ δὲ πα-
 θεῖν ἐμελλεν, ἐν τῇ δηλωθείσῃ ἀπολογία φθάσας
 προαγορεύει, οὕτω κατὰ ῥῆμα διεξιὼν· Ἐγὼ
 οὖν προσδοκῶ ὑπὸ τίνος τῶν ὀνομασμένων ἐπι-
 βουλευθῆναι, καὶ ἐξ ὧν ἐντειναγῆναι· ἢ καὶ ὑπὸ
 Κρήσκατος τοῦ ἀφιλοσόφου καὶ φιλοκόμπου· οὐ γὰρ
 φιλόσοφον εἶπειν ἄξιον τὸν ἄνδρα, ὅς γε περὶ ὧν
 μὴ ἐπίσταται δημοσίᾳ καταμαρτυρεῖ, ὡς ἀδίων καὶ
 ἀσεβῶν Χριστιανῶν ὄντων, πρὸς χάριν καὶ ἡδονὴν
 τῶν πεπλανημένων τοῦτο πράττων. Εἴτε γάρ μὴ
 ἐντυχὼν τοῖς τοῦ Χριστοῦ διδάγμασι κατατρέπει
 ἡμῶν, παμμόνηρός ἐστι, καὶ ἰδιωτῶν πολὺ χείρων,
 οἱ φυλάττονται πολλάκις περὶ ὧν οὐκ ἐπίσταται
 διαλέγεσθαι καὶ ψευδομαρτυρεῖν· ἢ εἰ ἐντυχὼν οὐ
 συνῆκε τὸ ἐν αὐτοῖς μεγαλεῖον, ἢ συνείει· πρὸς τὸ
 μὴ ὑποταγεῖσθαι τοιοῦτος ταῦτα ποιεῖ, πολὺ μάλ-
 λον ἀγεννῆς καὶ παμμόνηρός, ἰδιωτικῆς καὶ ἀλόγου
 ὁδῆς· καὶ φόβου οὐκ ἐλάττων ὢν. » Ταῦτα μὲν
 Ἰουστίνος· ὅτι δὲ κατὰ τὴν αὐτοῦ πρόβησιν ὑπὸ
 τοῦτου ἦ τοῦ Κρήσκατος τὸ κατ' αὐτοῦ συρρά-
 ζαντος διαβούλιον τετελεσται, ἀπόκρη καὶ Τατι-
 ανῷ παριστῇ, ἀνδρὶ τὸν μὲν πρῶτον αὐτοῦ βίον ἐν
 τοῖς τῶν Ἑλλήνων μαθήμασι σοφιστεύσαντι, καὶ
 βασιεῖαν ἐσχηκότι δόξαν ἐν τοῖσι, οὐκ ἐλάχιστα δὲ
 καὶ μνήμης ἀξία διὰ λόγων ἡμῖν καταλειποῖσι.
 Γράφει τοίνυν ἐν τῷ πρὸς Ἑλληνας αὐτοῦ λόγῳ
 οὕτως· Ἐ καὶ ὁ θαυμασιώτατος Ἰουστίνος ὀρθῶς
 ἐξεφώνησεν, δοικέναι τοὺς προειρημένους ληστοῖς.
 Εἴτε καὶ τίνα ἄλλα περὶ τῶν φιλοσόφων εἰπὼν
 ἐπιφέρει· Ἐ Κρήσκης οὖν ἐνεστέλλεσας τῇ μεγάλῃ
 πόλει, παιδερασίᾳ μὲν πάντας ὑπερῆνεχε, φιλαρ-
 γυρίᾳ δὲ πᾶν προσεχῆς ἦν· θανάτου δὲ δ' ἀκατα-
 γρηστον συμβουλεύων, οὕτως αὐτὸς ἰδοῖται τὸν
 θάνατον, ὡς καὶ Ἰουστίνον, καθάπερ μεγάλῳ κακῷ,
 τῷ θανάτῳ περιβαλεῖν πραγματεύεσθαι. Διότι κη-
 ρύτων τὴν ἀλήθειαν, λίχνους τοὺς φιλοσόφους
 καὶ ἀπατεῶνας συνέλεγε. » Καὶ τοιαύτην μὲν
 αἰτίαν ἔσχε τὸ κατὰ Ἰουστίνον μαρτύριον.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

Περὶ ἄλλων μαρτύρων, ὧν αὐτὸς Ἰουστίνος ἐν
 ἰδίῳ ἐμνήσθη συγγραμμάτων.

Ὁ δ' αὐτὸς καὶ ἄλλων πρὸ αὐτοῦ μνημονεύει μαρ-
 τύρων ἐν τῇ κατ' αὐτὸν Ἀπολογίᾳ, χρησίμως τῇ
 ὑποθέσει καὶ ταῦτα παρατιθεῖς ὡς γυναῖον Ἰαμὸν
 ἀπὸ πείρας ἀκολάστῳ συνεζύγῃ ἀνδρὶ. Ὡς δὲ τὸ
 κατὰ Χριστόν ποθεν ἔγνω μυστήριον, σφόδρὰ τε
 βίον ἡσπάζετο, καὶ τὸν ἄνδρα οὕτω βίον ἐπειθε, τὸ
 τε μᾶλλον ὀπσημαίνουσα πῦρ τοῖς ἀκολασίᾳ χρω-
 μένοις καὶ ταῖς ἡδοναῖς φλεγόμενοις, ἐστὶ δ' ὅτι καὶ

A soque in professionem nostram criminans invehe-
 reitur, Justinus convicisset, cum improbis quibus-
 dam qui magistratus gerebant, atque itidem cum
 aliis ille conspiratione contra Justinum facta,
 tormentis quamplurimis eum affecit, et postre-
 mo gladiis etiam confecit, verè prorsus sa-
 pientie sectatorem. Ita ille ad desideratum sibi
 Christum transit. Quæ autem passurus fuerat, ea
 antea quoque in ea quam diximus, posteriore de-
 fensione divinans prædixit, ad hunc modum scri-
 bens : « Ego quidem insidias et fustuarium exspe-
 cto a quopiam, qui alicujus sit nominis, vel ab
 ipso etiam Crescente insipiente, arrogantis quippe
 magis quam sapientie amante. Indignus namque
 est, qui philosophus et sapientie amator dicatur :
 propterea quod publice de rebus quas ignorat, vi-
 delicet quod Christiani athei prorsusque sine Deo
 et impii sint, asseverat, ad gratiam et libidinem eo-
 rum qui ab eo sunt in errorem seducti, id faciens.
 Si enim doctrinam Christi, quam non attigit, re-
 prehendendo proscindit, improbissimus est, idio-
 tis atque indoctis hominibus multo deterior, 268
 qui sæpe de rebus quas ignorant, loqui et falso
 testificari supersedent ; sed si Christianam professio-
 nem didicit, aut amplitudinem ejus non intellexit,
 aut certe intellexit, et ne Christianus esse suspectus
 fiat, nos criminatur : itaque longe adhuc est impor-
 tunior, nihil ingenui et liberalis ingenii habens, ut-
 pote inepta et absurda opinione vir, timorique sor-
 dido obnoxius. » Hæc Justinus. Quod autem juxta
 suam ipsius prædictionem a Crescente, qui auctor
 initæ contra eum conjurationis fuit, sublatos sit,
 Tatianus satis testatur, vir egregius, qui primam
 ætatem Græcorum disciplinis docendis consumpsit,
 magnamque in eis laudem est consecutus, quique
 non pauca memoria digna nobis etiam scripta re-
 liquit. Is itaque in oratione sua ad Græcos ita scri-
 bit : « Et Justinus admiratione omnium dignissi-
 mus, recte eos de quibus diximus persimiles esse
 prædonibus exclamavit. » Deinde aliis quibusdam,
 de philosophis, rebus expositis, inseri : « Itaque
 Crescens cum in magna urbe domicilium collocas-
 set, lascivia quidem in pueros omnes exsupera-
 bat. Avaritiæ autem valde deditus erat. Qui vero

D

CAPUT XXVIII.

De aliis martyribus, quorum ipse Justinus in singu-
 lari quodam libello meminit.

Idem vero in Apologia sua aliorum quoque ante
 se martyrum meminit : et argumento proposito
 percommode subserviens, illud etiam addit : mu-
 lierculam rerum malarum usu temerariam, viro
 itidem luxurioso junctam fuisse. Ut autem ea
 mysticam Christi professionem alicunde perdidici-
 cit, cum ipsam moderatam continentemque vitam
 complexam e-sset, tum idem quoque marito sua-

sisse : propterea quod illi æternum illum ignem, qui impudicis et voluptuariis paratus sit, indicaret, et subinde promissiones quoque æternorum bonorum proponeret. Sedenim cum multa sæpe dicendo, nihil apud eum efficeret, et ille in procaci petulantia sua permaneret, mulierem improbis moribus suis a se alienavit. Illa enim impium esse judicans, cum tali deinceps viro consuevisse, **269** qui præter naturæ leges modis omnibus per libidines varias voluptatem consecraretur, secedere ab eo constituit. Ut vero eam propinqui, pro auctoritate sua, ab eo consilio sunt debortati, apemque ei fecerunt, virum in melius mutatum aliquando iri, manere cum eo est coacta. Postquam vero maritus Alexandriam profectus, longe etiam deterior factus esse dictus est, mulier verita, si de cætero eodem cum illo lecto eademque mensa uideretur, ne impietatis quoque ejus fieret particeps, misso illi repudii libello, ab eo sejuncta est. Ille porro cum conjugis suæ causa lætari debuisset, quæ scilicet priori suæ vitæ nuntium remisisset, simulque ebrietatem, lasciviam, et (ut uno verbo dicam) improbitatem omnem, ut amplius cum servis aliisque turpis quæstus gratia impudicis non congregaretur, nec in libidinum cæno volutaretur, valere jussisset, ipsi quoque ut meliora sequeretur suavisset : tantum abest ut id fecerit, ut ab ipsa statim discessione, accusationis libellum, Christianam eam esse, imperatori obtulerit. Mulier porro citata, supplici quoque libello principi dato, petiit sibi permitti, ut rem familiarem suam primum constituere, ac deinde accusationi ei respondere posset. Quod cum illa impetrasset, maritus accusatione abolita, illam quidem dimisit, ad Ptolemaum autem quemdam, qui illam pietatis dogmata docuisset, est conversus. Eum dolo aggressus, ut in vincula conjiceretur effecit. Centurioni enim cuidam sibi amico persuasit, ut Ptolemaum arreptum hoc tantum interrogaret, an Christianus esset. Illum quippe veritatis amantem, minimeque fraudulentum aut mendacem, statim se Christianum esse professurum. Itaque in vincula ille conjectus, longo tempore a centurione est tortus. Postremo, ubi ad Urbicium judicem adductus, et ab eo interrogatus est, propterea quod Christi doctrinam consecratus, bene sibi esset conscius, divinæ virtutis doctrinam est professus. Qui enim neget, vel quia professionem damnet, id faciat, vel quia indignum se et alienum a re tanta esse sciat, non profiteatur. Neutrum autem veri Christiani est. Urbicium igitur propter eam professionem duci Ptolemaum jussit. **270** Lucius autem quidam, et ipse Christianus, tum ibi astabat : qui improbato atque damnato iniquo Urbicii judicio, Quæ, malum, ratio hæc est? inquit. Num quid infamis maleficii vir hic admisisse convictus est? An, quod Christiani nomine tantum is gaudet et gloria, propterea ad puniendum cum commotus es? Non hoc decet imperatorem pium, non imperato-

τὰ ἐν ἐπαγγελίαις ἐπιφέρουσα ἀγαθὰ. Ὡς δὲ κλειστά λέγουσα ἤκιστα πειθήνιον εἶγεν, ἐκείνος ἐπιμένων τῇ ἀσελγαίνειν, ἀλλοτρίαν διὰ τῶν πράξεων ἵκποιετο τὴν γαμετήν. Ἡ γυνὴ δὲ τοῦ λοιποῦ ἀσεβῆς ἤγουμενὴ ἀνδρὶ τοιοῦτῳ συγκατακλινέσθαι, ἐξω φύσεως νόμου παντὶ γε τρόπῳ πόρους ἡδονῶν πειρωμένη ποιεῖσθαι, διαρρήγνυσθαι τοῦτο ἐβούλετο. Ὡς δὲ τῶν σφετέρων δυσωποῦντων καὶ ἐλπίζα προτεινόντων, εἰς ἐλπίδα μεταβολῆς ἤζοντος ποτε τοῦ ἀνδρός, μένειν ἠνάγκαζε. Ἐπεὶ δ' ὁ ἀνὴρ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἰών· πολλῶν χαλεπώτερα πράττειν ἤγγελλετο, ἡ γυνὴ δεδοικυῖα μὴ κοινοῦνς εἶναι τῶν ἀσεδημάτων τάνδρῳ, ὁμοκοίτος καὶ ὁμοδιαίτος αὐτῷ οὖσα, βιβλίον ἀποστάσιου πέμπουσα, ὃ βεπούδιον λέγεται, διαζεύγνυτο. Ὁ δὲ, δέον μᾶλλον χαίρειν ἐπὶ τῇ γυναίκῃ, ὅτι περ τὸν πρότερον βίον ἀπέπαιτο, χαίρειν εἰπούσα μῆθαι καὶ ἀσελγαίαι καὶ πάσῃ συνελόντα φάναι κακίᾳ, καὶ τῷ μετὰ τῶν ὁπηρετῶν καὶ μισθοφόρων κυλίσθαι, καὶ αὐτῷ γε σύμβουλος τῶν κραιπνόνων καθίστατο· ὃ δὲ αὐτίκα τῆς ἐκείνης συναφείας ἀπαλλαγεί, τῷ αυτοκράτορι βιβλίον κατηγορίας εἰδίδου, ὡς εἴη Χριστιανή. Ἐκείνη δὲ προσκληθεῖσα, βιβλίον ἀναδούσα, ἦται πρότερον συγχωρηθῆναι τὰ κατ' αὐτὴν διοικήσασθαι· ἵπαιτα περὶ ὧν κατηγορήσῃτο, ἀπολογίαν ποιεῖσθαι. Ἐπεὶ δὲ ἀνέειτο ἐκείνη ἡ αἰτήσις, ὁ ἀνὴρ ἀπειπὼν ἐκείνην μὲν εἶλας, πρὸς τινὰ δὲ Πτολεμαῖον διδάσκαλον ἐκείνη τῶν κατ' εὐσέβειαν δογμάτων γεγεννημένον ἐτράπετο. Καὶ δὴ τέχνη μετελθὼν, δεσμὰ περιβάλλει τάνδρῳ· κείθει καὶ γὰρ τινὰ ἐκατόνταρχον φίλον αὐτῷ ὄντα, λαβέσθαι τοῦ Πτολεμαίου, καὶ τοῦτο μόνον ἀνερωτῶν εἰ Χριστιανὸς ἐστὶ· καὶ τὸν Πτολεμαῖον, φιλαλήθῃ γε ἄλλως, καὶ μὴδ' ἀπατηλὸν τινὰ ἢ ψευδολόγον ὄντα, βῆστα ὁμολογῆσαι καὶ Χριστιανὸν ἑαυτὴν ἀνείπειν. Ἐν δεσμοῖς· τοῖνον γενομένην ἐπὶ πολὺ χρόνον, ὁ ἐκατόνταρχος ἐκολάσατο. Ὡς δὲ τὸ τελευταῖον Οὐρβικίῳ πρᾶτῃσθαι τῷ ἄρχοντι, αὐτῷς ἠρωτάτο· καὶ ὡς τὰ καλὰ συνεπιστάμενος ἑαυτῷ, ταῖς Χριστοῦ κατακολουθῶν διδασκαίς, τὸ διδασκάλιον τῆς θείας ἀρετῆς ὡμολόγησεν. Ὁ γὰρ ἀρνούμενος ἐτίθει, ἢ κατεγνωκώς, ἕκταρος γίνεται, ἢ ἑαυτὸν ἀνάξιον ἐπιστάμενος καὶ ἄλλοτριον τοῦ πράγματος, τὴν ὁμολογίαν φεύγει. Ὅν οὐδὲν τὰλθεῖ Χριστιανῷ πρόσσῃν. Ὁ μὲν οὖν Οὐρβίκιος ἀπάγεσθαι τὸν Πτολεμαῖον διὰ τὴν ὁμολογίαν ἐκέλευε. Λούκιος δὲ τις, Χριστιανὸς δὲ καὶ αὐτὸς ὢν, παρστώς, καὶ τὴν ἄλογον αὐτῇ κρίσιν Οὐρβικίου κατεγνωκώς, ἔφη· Τίμι λόγῳ μὴ τι τῶν ἐπιβήτων διελεγχθέντα πρᾶξαι τὸν ἄνδρα, ὅτι δὲ προσονυμίαν ἐπαυχεῖ τὴν Χριστιανὸς κολάζειν ἡρέθισαι; οὐ πρόποντὰ γε ταῦτα εὐσεβεῖ αυτοκράτορι, οὐδὲ φιλοσόφῳ Κασσαρὸς παιδὶ, οὐδὲ ἱερᾷ συγχλήτῳ κρίνεις, Οὐρβίκιε. Καὶ ὅς, οὐδὲν ἄλλο εἰπὼν πρὸς τὸν Λούκιον [ἡ.] Δοκεῖ μοι ἄρα καὶ σὺ τοιοῦτος ὢν ἐς δεῦρο λανθάνειν, τοῦ δὲ καὶ μάλιστα φήσαντος, καὶ αὐτὸν ἀπάγειν ἐκέλευε· Λούκιος δὲ καὶ χάριν εἶδέναι διωμολόγει· πονηρῶν γὰρ ἀπαλλάττεσθαι δεσποτῶν, πρὸς δ' ἀγαθὸν θεῶν Πατέρα καὶ βασιλέα μεταχωρεῖν. Καὶ τρίτος ἐπὶ τούτοις ἕτερος ἐπελθὼν, προσετίμηθη

τὴν κόλασιν. Ταῦτ' εἰπὼν, ἐπάγει ὡς περ ἀνῶθεν αὐ-
τοῦ φωνᾶς καταλέγειν· «Κἀγὼ οὖν προσδοκῶ ὑπό-
τινος τῶν ὀνομασμένων ἐπιβουλεύθηναι, καὶ τὰ
ἐξῆς. Πολλὰ δὲ καὶ οὗτος θείας καὶ παιδαγωγμένης
ὄντως ψυχῆς καταλείπειν ὑπομνήματα, πάσης θεο-
σοφίας καὶ ὑπερέργας γνώσεως ἐμπλεῶν περὶ ὧν
ἐν τῷ μετὰ τοῦτον ἐγκαίρως τόμῳ διαληφόμεθα.
regem optimum transire. Ad quos tertius alius itidem accessit, in quem supplicio quoque est anim-
adversum. His ita commemoratis, Justinus ea quæ supra exposuimus, subjicit verba: «Ego quidem
insidias et fustuarium exspecto, » etc. Multa vero is quoque, divina probe instructus doctrina, edidit
scripta, cœlesti sapientia supremaque scientia referta. De quibus in eo qui sequitur tomo, com-
mode dicemus.

ΚΕΦΑΛ. ΑΔ'.

Περὶ τῶν ἐν Ἀσίᾳ μαρτυρησάντων.

Πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους μάρτυρας λόγος ἔχει κατὰ
τὴν Ἀσίαν ἐνδιαπρέψαι, καὶ πρὶν ἢ Μάρκον Αὐρή-
λιον Ἀντωνίνον, ὑπὸ Ἰουστίνου καὶ τινῶν ἄλλων
παρακληθέντα, τῷ κοινῷ τῆς Ἀσίας ἐπιστελεῖται, ἣν
πρὸ βραχείας αὐτοῦ ἐπιστολῇ παρεθέμεθα, καὶ
παῦσαι τὸν διωγμὸν ὅτε μεγίστων κινήσεως κατὰ
τὴν Ἀσίαν γεγεννημένων, σὺν πολλῷ ὀρυδίῳ καὶ τὸν
ὁμιλητῇ τῶν ἀποστόλων Πολύκαρπον, τῷ μαρτυρίῳ
τελειωθῆναι φασιν· ὅς μετὰ τὸν θαυματουργὸν Βου-
κόλον τῆς Σμυρναίων ἐκκλησίας ἡγήσατο· καὶ εἰς ἐ-
πὶ ἔγγράφῳ τὸ μαρτύριον αὐτοῦ φέρεται· οὐ καὶ
τινα τῇ παρουσίᾳ ἐντάξει γραφῇ ἀναγκαῖον εἶναι μοι
φαίνεται. Ἡ δὲ γραφή, ἐκ προσώπου ἧς αὐτὸς ἡγεῖτο
κατὰ τὴν Ἀσίαν ἐκκλησίας ἐστὶ, ταῖς κατὰ Πόντον
παροικίαις· τὰ πρὸς τῷ τέλει τοῦτον γενομένα ἐμ-
φανῇ καθιστώσα· λέγει δὲ οὕτως· Ἡ ἐκκλησία τοῦ
θεοῦ ἡ παροικοῦσα Σμύρναν, τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ
θεοῦ τῇ παροικοῦσῃ ἐν Φιλομηλίῳ, καὶ πάσαις ταῖς
κατὰ πάντα τόπον, ἁγίας καθολικῆς Ἐκκλησίας
παροικίαις, εἰλεος, εἰρήνῃ, καὶ ἀγάπῃ θεοῦ Πατρὸς,
καὶ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πληθυνθεῖη. Ἐγγρά-
ψαμεν ὑμῖν, ἀδελφοί, τὰ κατὰ τοὺς μαρτυρησάντας
καὶ τὸν μακάριον Πολύκαρπον· ὅστις ὡς περ ἐπι-
σφραγίσας διὰ τῆς μαρτυρίας αὐτοῦ, κατέπαυσε
τὸν διωγμὸν καὶ ἀρχονταὶ γε εὐθύς· πρὸ τοῦ Πολυ-
κάρπου τῶν ἄλλων μαρτύρων θαυμάζοντες· τοὺς
ἄθλους, ὅπως κατέπληξαν τοῖς ἄθλοις τοὺς θεωμέ-
νους. Τινες μὲν γὰρ αὐτῶν οὕτω ταῖς μάστιξι· μέχρι
τῶν ἐνδοτάτων φλεβῶν τε καὶ ἀρτηριῶν καταξαι-
νοντο, ὥς καὶ τὰ ἐν μυχοῖς ἀπόρρητα τοῦ σώματος
αὐτῶν μέλη καὶ σπλάγχνα κατοπτρεύεσθαι· ἄλλοι
κῆρυξι τοῖς ἀπὸ θαλάσσης καὶ ἄλλοις ὀδελίσκοις
ὀξείᾳ κατὰ γῆς στρωννυμένοις· καὶ αὐτοὺς ἀνωθεν
ἐπισφύρεσθαι· εἴτα διὰ κακώσεων πλείωτων καὶ βα-
σάνων παντοίων καὶ στρεβλώσεων προδόντων, τέλος
θηρσιν εἰς βορὰν ἀνυρρίπτεσθαι. Φασὶ γέ μιν εὖ
μάλ' αὐτῷ μαρτυρίῳ διαπρέψαι Γερμανικόν, ὑπερβάν-
οντα σὺν θείᾳ χάριτι τὴν ἐμψυτον τοῦ σώματος
περὶ τὸν θάνατον δεῖλαι. Τοῦ δ' ἀνθυπάτου ὑπά-
γεσθαι τοῦτον βουλομένου, καὶ τὸ κομμίδι τοῦ σώμα-
τος ἀκμαῖον σὺν ὧρᾳ φειδῶ τινα ἔχειν προβαλλομέ-
νου, μὴ μελῆσαι τὸν ἱερὸν νεανίαν, ἀλλὰ προθύμως
τὸ θηρίον εἰς ἑαυτὸν ἐπισπάσασθαι, μονονοῦχι βίαν
ἐπάγοντα καὶ παροξύνοντα, ὥς ἂν γε τάχιον τοῦ

ris filium philosophum. Non ita, ut sacro senatui
convenit, judicas, Urbici. Et ille non aliud ad Lu-
cium dixit, quam eum quoque talem sibi, qui hac-
tenus latuisset, videri. Idque ille cum maxime
asseverasset, abduci eum simul præcepit. Cui se
gratiam quoque ille debere professus est: a malis
quippe dominis se liberari, et ad Deum Patrem ei

CAPUT XXXIV.

De aliis, qui in Asia martyrio sunt perfuncti.

Multos vero et alios martyres in Asia fuisse con-
stat, priusquam Marcus Aurelius Antoninus, Justinus
aliorumque Christianorum libellis permotus, epi-
stola, quam paulo ante retulimus, ad Asiæ populos
missa, persecutionem cohibuit: quo tempore in
maximis Asiæ motibus et ingenti tumultu, aposto-
lorum sectator Polycarpus martyrio est defunctus:
qui post Bucolum admirandum operum effectore-
rem, Smyræorum ecclesiæ præfuit. Martyrium
vero ejus, in scripto hodie quoque circumfertur,
quod in persona ejus quam in Asia rexit ecclesiæ,
ad ecclesias Ponti editum, extremum ejus vitæ
actum clare exponit. Unde aliqua nostro quoque
operi inserere placuit. Verba ejus hæc sunt: Ec-
clesia Dei quæ Smyrnæ est, 271 Ecclesiæ Dei
apud Philomelium, omnibusque ubique sanctæ ca-
tholicæ Ecclesiæ paræciis, misericordia, pax, et
charitas Dei Patris, et Domini nostri Jesu Christi
multiplicetur. Scripsimus vobis, fratres, de mar-
tyribus, et beato Polycarpo: qui veluti signaculo
quodam impresso, per martyrium suum persecu-
tionem cohibuit. Et initium scribendi faciunt ante
Polycarpum, de martyribus aliis, quorum egregia
admirantur certamina, quibus alii apud spectatores
stuporem excitant. Quidam eorum ita flagris ad
interiores usque venas et arterias sunt cæsi, ut in
abditis sinibus secreta corporis membra et ipsa vi-
scera conspicerentur. Quidam humi testis marinis
aliisque acutis spiculis constratis, super ea collocati,
atque hinc et inde raptati sunt: et mox plurimis omnis
generis pœnis, tormentis et cruciatibus afflicti, po-
stremo bestis sunt objecti. In primis vero martyrio
enituisse dicunt Germanicum, qui divina adjutus
gratia, insitum corpori mortis metum superavit.
Cum enim proconsul subducere eum ex reliquorum
martyrum numero vellet, parcendum esse atati
floranti et formæ excellenti suggerens, nihil mora-
tus est adolescens, sed magna animi cupiditate
bestiam in seipsam pertraxit, eam tantum non
per vim irritans atque concitans, ut scilicet quam
celerrime ab improbis impiorum hominum libera-
retur moribus. Tam fortiter certe et pulchre per
mortem propter Christum martyrium suum absol-
vit, ut eum multitudo demiraretur, et ad virtutem

totius Christianorum gentis cum sinpore conster-
naretur. Requirebatur autem Polycarpus.
τὸ λειψώντος τοῦ μαρτυρίου, ὡς καὶ τὸ πλῆθος ὑπερβαυμάσαι, καὶ τὴν καθόλου τοῦ ἔθνους ἀρετὴν τῶν
Χριστιανῶν ἐν ἐκκλησίᾳ ἀδρόα ποιεῖσθαι, ἀνεκζητοῦτο Πολύκαρπος.

CAPUT XXXV.

De martyrio Polycarpi episcopi Smyrnaei.

Quod cum ille cognovisset, constantiam robur-
que animi retinens, manere in civitate sua, et
expectare eos qui illum abducturi erant, consti-
tuit. Sedenim presbyterorum Ecclesie, quas mul-
tas prætendebant, precibus victus, in agrum quem-
dam non longe ab urbe situm concessit : atque in
eo cum paucis **272** habitans, continue jejuniis
et orationibus incumberebat, pacem omnibus per
orbem ecclesiis postulans : id quod ei alias quo-
que semper diu noctique facere in more erat. Ibi
triduo antequam comprehenderetur, noctu som-
nium, seu potius visionem vidit : orante scilicet
eo, culcitram, quam capiti supponere solebat,
ignem derepente concipere, omnemque conflag-
rare. Quo viso consternatus, e lecto surrexit, et
rem eis qui secum erant exposuit : debere se certo
per ignem, vita posita, ad Christum migrare, di-
cens. Magno autem studio inquirebatur : et qui
cum eo erant, intima animi amorisque erga eum
affectione expugnati, in alium eum abducunt
agrum. Confestim vero etiam qui eum perseque-
bantur, ad mansionis ejus locum adsunt. Et jam
vespera erat, et ipsum superior ædium locus habe-
bat : unde facile in domum aliam transire, et in-
sidias persecutorum effugere poterat. Sed id fa-
cere noluit, verbum illud usurpans : *Fiat voluntas*
Domini. Itaque læto hilarique prorsus vultu de-
scendit, suavique sermone, ac composito blando-
que more et gestu, liberaliter illos ad cœnam
invitat. Illi porro haud aliter quam si amici essent,
cibo copioso, somno deinde et quiete laxiore, ex
itineris labore fessi, se recreant. Ipse autem sine
timore omni, Christi gratia plenus, orationi inten-
tus erat : ita ut multi ex illis qui eum audiebant,
stupentes mirarentur, pœnitentiaque afficerentur,
si auctores ipsi fierent, ut tam venerandus et pius
senex occideretur. De quo id quod diximus scri-
ptum hæc sic insert : « Postquam tandem precatio-
nem finit, in qua omnium qui aliquando secum
visissent, humilium et magnorum, clarorum et
obscurorum hominum, atque adeo totius Ecclesie
catholicæ per universum orbem terrarum dispersæ
fecit mentionem : cum jam proficiscendi adesset
hora, asino eum inpositum, in civitatem duxerunt,
cum quidem magnum esset Sabbatum. Processe-
runt autem ei statim obviam, irenarcha (1) Hero-
des, et pater hujus Nicetes, qui in vehiculum
suum ei translati assidentes, ita suadebant :

(1) Εἰρηναρχῆς, irenarcha. Hujus officium est,
tranquillitatem publicam servare, et viatoribus se-
curitatem præstare. L. munera. ff. de munera. et

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ΄.

Ὡς ἐμάρτυρησε Πολύκαρπος ὁ τῆς Σμυρναίων
ἐπίσκοπος γεγονώς.

Ὁ γνοὺς ἐκεῖνος, εὐσταθὲς καὶ πάγιον τὸ τῆς ψυ-
χῆς ἥθος· διατηρῶν, ἐδούλετο μὲν ἀκίνητος μένειν
κατὰ τὴν ἐκείνου πόλιν, τοὺς ἀπάξοντας αὐτὸν ἐκδε-
χόμενος· ὑπὸ γὰρ μὴν τοῦ πρεσβυτερίου τῆς ἐκκλησίας
πολλὴν τὴν ἰκασίαν προβεβλημένων, εἶχε, ἐν ἀγρῷ
τινὶ οὐ πάνυ πόρρω διεστηκότες τῆς πόλεως ἐξείσιν
ἐν ᾧ σὺν ἄλλοις διατρίβων, νηστείας καὶ προσευ-
χαῖς διακατερῶν ἦν, εἰρήνην καὶ ἀνά πᾶσαν τὴν
οἰκουμένην ἐκκλησίαις αἰτούμενος. Τοῦτο δ' ἦν αὐτῷ
καὶ πάντοτε εἰσὼδὸς νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν πράτ-
τειν. Οὕτω δ' ἔχων πρὸς τριῶν ἡμερῶν τῆς συλλή-
ψεως, νυκτὸς ὄναρ ἰδεῖν, μᾶλλον δὲ ὄπτασίαν, εὐχό-
μενον, τὸ πρὸς τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ στρώμα ἀδρόαν
ἐξανασθῆναι, πυρὸς αὐτίκα διαπάνην γενέσθαι. Τῷ δ'
ἀδρόα καταπλαγέντα τοῦ φάσματος, τῆς κλίνης ἐπὶ
τούτῳ ἐξεγερθῆναι, καὶ τοῖς συνοῦσι τὴν ὄπτασίαν
διαταπεῖν ὡς θεοὶ αὐτῷ διὰ πυρὸς τὴν ζωὴν μετα-
λάξαι πρὸς Χριστὸν διαβάντι. Σπουδῇ δὲ τοῦτον
ἀναζητούντων, οἱ ἀμψ' αὐτὸν στοργῇ καὶ διαθέσει
ἐκδισσόμενοι, ἐφ' ἑτέραν ἀγρὸν ἀγούσιν. Εὐθὺς δὲ
καὶ οἱ ἐξελαύνοντες ἐφίσταντο τῇ καταγωγῇ· ὅτε δὲ
τῆς ὥρας ἦν· κακείνος μὲν ἐν τῷ μετασφῶ ὦν, ἐνθα
βόδιον ἦν ἐφ' ἑτέραν οἰκίαν μεταχωρεῖν, καὶ τῆς
ἐνέδρας σφῶν ἀπαλλάττεσθαι, οὐκ ἠδούλετο τοῦτο
δρᾶν ἐκπεικῶν, *Τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου γενέσθω*.
Καὶ δὴ δ' ὄπακατέλας φαιδρῶ καὶ γεγανωμένῳ μάλα
προσώπῳ, ἦδεν τε διαλεγθῆναι, καὶ μετὰ πᾶσι
πᾶν τῷ ᾗθει καὶ εὐσταθεῖ, ἐπὶ δαφιλῇ ἐξαναγῶγαι
τὴν τράπεζαν. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν οἷα φίλοι, ἀφρόνοις
τροφαῖς, ὕπνῳ τε καὶ ἀνέσει τὸν ἐκ τῆς ὁδοῦ κόπον
ἔσαν κουφίζοντες. Ἐκεῖνο· δὲ ὁδεῶς· σύντονος ἦν τῇ
εὐχῇ, ἐμπλεὺς ὦν τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ, ὡς καὶ
πολλοὺς ἐν ἐκκλησίᾳ ποιεῖσθαι ἐκεῖνων ἀπρωμένων,
μεταμείψ τε πλῆγτεςθαι, εἰ τοιοῦτον σεμνὸν καὶ
θεοπρεπὲς πρεσβύτην αἰτίῳ γένωνται ἀναίρειν. Τού-
τοι· δὲ κατὰ λέξιν ἡ περὶ αὐτοῦ γραφὴ ἐπιφέρει·
Ἐπειδὴ ποτε κατέπαυσε τὴν προσευχὴν, μνημο-
νεύσας ἀπάντων καὶ τῶν πρότετε συμβεβηκότων αὐ-
τῷ μικρῶν τε καὶ μεγάλων, ἐνδόξῳ τε καὶ ἀδόξῳ,
καὶ πάσης τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην καθολικῆς Ἐκ-
κλησίας, τῆς ὥρης ἰλθούσης τοῦ ἐξείναι, ὄναρ καθί-
σαντες· αὐτὸν, ἔχον εἰς τὴν πόλιν, θυγὸς Σαββάτου
μεγάλου. Ὑπῆλτων δὲ πινες εὐθὺς, ὁ τε εἰρηναρχὸς
Ἡράδης, καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ Νικήτας. Καὶ ἐπὶ τὸ
δῆγμα αὐτὸν μεταθέντες, ἐπειθὸν παρακαθεζόμενοι,
καὶ λέγοντες· Τί γὰρ κακὸν ἐστίν, Κύριε Καίσαρ,
καὶ θῆσαι, καὶ σῶζεσθαι· Ὁ δὲ τὰ μὲν πρῶτα οὐκ
ἀπεκρίνατο· ἐπιμεινόντων δὲ ἔφη· Οὐ μάλ्लω πρᾶτ-

honor. Hi etiam delicia notoria, quæ ubique ferent,
præsidibus denuntiabant. Tales in principum
curiis curiosi dicuntur. (C. De curios. et stationar.)

τείν δ' συμβουλευτέ μοι. Οὗ δὲ ἀποτυχόντες τοῦ
 παῖσαι αὐτὸν, δεινὰ ῥήματα ἔλεγον, καὶ μετὰ σπου-
 δῆς καθήρουν, ὡς κατιόντα ἀπὸ τοῦ ὄχηματος ὑπο-
 σῆραι τὸ ἀντικίνημιον. Μηδ' ὅμως δ' ἐπιστραφεῖς
 εἰσῆλθοντες εἰς τὸ στάδιον. Εἰσελαύνοντα δ' ὅν φωνὴν
 οὐρανῶθεν βαγθῆναι λέγεται· Ἰσχυε καὶ ἀνδρῆζου,
 Πολύκαρπε. Ὁ μὲν οὖν εἰπὼν ἀδέσους ἦν· πολλοὶ γὰρ
 μὴ τῶν ἡμετέρων ἐστῶτες ταύτης ὡς μάλα μετέ-
 σχον. Ἐπεὶ δὲ καὶ εἰσῆλθεν, εἰ αὐτὸς εἰς Πολύκαρ-
 πος, πρῶτον ἀνεπυθάνετα. Τοῦ δὲ συνθεμένου,
 αἰδεσθῆναι τὴν ἡλικίαν εἰσηγαίτο, καὶ τὴν Καίσαρος
 ἐμνύειν τύχην, μετανοεῖν τε τοῖς προγεγεννημένοις,
 καὶ μέγιστον ἀνακράειν, ἅπας τοὺς ἀθέους. Τοῦ δὲ
 μηδ' ὅμως ἐπιστρεφόμενου, ἀνάγκην ἐπέγχε τὴν
 Καίσαρος τύχην ἀναφέρειν, καὶ τὸν Χριστὸν λειδο-
 ρεῖν καὶ τοῦτο δρῶντα, εὐθὺς ἀπαλλάττεσθαι. Πο-
 λύκαρπον δὲ πρὸς ταῦτα εἰπεῖν· Ὁδοῦκόντα καὶ
 ἐξ ἐπὶ θουλεύω αὐτῷ, καὶ οὐδὲν με ἐκκίσις· καὶ πῶς
 δύναμαι βλασφημεῖν τὸν Βασιλέα τὸν οὐσαντά με;
 Εἰ δὲ εἰς προσκοτὴν ἀγνοεῖν ὅστις εἰμι, ἰσθὶ δὴ ὅτι
 Χριστιανός· εἰμι· εἰ δὲ σοὶ διὰ σπουδῆς τὸν ἡμέτερον
 ὅρον μαθεῖν, χώραν δίδου καιρῷ, καὶ μάθανε. Ὁ δ'
 ἀνθύπατος, Πάισον, ἔφη, τὸν δῆμον. Ὁ δὲ, Σὺ μὲν
 ῥηδεις, λόγῳ καταξιώ. Αἰδασχάλιον γὰρ ἔχομεν,
 ἔρχαις καὶ ἐξουσίαις ἀποκρῶσαν νέμειν τιμὴν, εἰ
 γὰρ δὴ μὴ τῷ εὐσεβεῖ προσέσταται. Δῆμον δ' ἄλλο-
 γίστω εἰς κοινωνία ἡμεῖς; Καὶ ὁς θηρίων ἡπείλει
 ἡμεῖς, εἰ ἥκιστα ἰθὺλοι μετανοεῖν. Κάλει, φασὶν ὁ
 Πολύκαρπος· οὐ γὰρ ἡμεῖς μετάνοια σαφῶς ὀρισθεῖν
 ἢ ἀπὸ τῶν κριτῶν ἐπὶ τὰ χεῖρα μεταθέσεις, ἀλλ'
 ἢ ἐκ τῶν χαλεπῶν ἐπὶ τὰ δίκαιά τε καὶ ὅσια. Πῦρ
 ἐπὶ τούτοις ὁ δικάων ἡπείλει. Ὁ δ', Ἀγνοεῖς οὐκ
 ἔστι, ἔλεγε, πῦρ ἐπιγέρων τὸ πρὸς ὥραν σθενύ-
 μενον, τὸ ἐς αἰὲ διαμένον ἐν γεννῇ τοῖς ἀσεβεῖν
 ἡρμῆνοις τηρούμενον. Τούτων καὶ ἄλλων εἰρημέ-
 των πειστών, θάρσους εὐθὺς τὸν ἄγιον υποπί-
 πτασθαι, ὡς καὶ τὸ φαδρὸν αὐτοῦ καὶ ὀπτήτορον τὸν
 δικαστὴν ἔγνωσαν σὺν θυμῷ θάμβος· εἶναι
 μετῶν. Καὶ τρις τῷ κτήρει ἡμῶν τῷ δῆμῳ, Πολύ-
 καρπος· πορβόρεια Χριστιανῶν ἐαυτὴν ὁμολόγησε.
 Τότε πᾶν τὸ πλῆθος Ἑλλήνων, καὶ μάλιστα Ἰου-
 δαίων τῶν τὴν Σμύρνην οἰκούντων, εὐθὺς ἔχον τοῖς
 τοιοῦτοις εὐ μάλα καθυπουργεῖν, κραυγαῖς ἑδῶν
 ἀσῆμοις· Ὁ πατὴρ τῶν Χριστιανῶν, ὁ τῶν ἡμετέρων
 θεῶν καθαιρέτης, ὁ μὴ θύειν μηδὲ προσκυνεῖν πᾶσι
 τούτοις· ἐγκαλεσόμενος, πυρὸς διαπάνη γενέσθω. Καὶ
 τὸν Ἀσιάρχην ἐπισκευδὸν Φίλιππον· ἔπει γὰρ αὐτῷ
 προφητικῶς γὰρ ὄντι ἀνδρὶ μὴ τὸ ὁραθὲν ἐκείνῳ δια-
 πεσεῖν ἐνδοθέντος οὖν, τὸ ἔργον ὅσπερ ἢ λόγος εἰς
 πέρας εὐθὺς ἐξέβρινε. Παραχρῆμα γὰρ τοῦ ὄχλου
 ὅσον περιέχον καὶ ἀνόντην καὶ τοῖς τοιοῦτοις μάλιστα
 χαίρον, ἐπὶ δὲ καὶ τὸν τὴν Σμύρνην οἰκούν· Ἰουδαίων
 εὐθὺς ἔχον τοῖς κατὰ Χριστιανῶν ὡς μάλα πρόθυ-
 μον εἶναι καὶ τὰ ἔσχατα ὑπουργεῖν, ἐκ τῶν ἐργαστη-
 ρίων καὶ βαλανείων ξύλα καὶ φρύγανα, καὶ ὅση
 ἄλλη εὐπρητος ὕλη, καὶ ὡς μάλα πρὸς προσμύλη;
 διαρπάζαντες, ὅσπερ ἀνῆπτον, ἔκαιον. Ἐπεὶ δ' ἡ
 φλόξ εἰς μέγα ἀνεβρίνιζτο, ἐκαίετο ὑπολύνειν ἀπο-
 θέμενος τὰ ἱμάτια, μὴ πρότερον τοῦ ἐνεργῶν

273 Quid rogo mali est, si dicas, Domine Ce-
 sar, et si sacrifices, salvusque ita maneas? Ille
 autem primum eis non respondit. Insistentibus
 autem amplius, Non sum, inquit, facturus quod
 suadetis. Tum illi, quod ei quæ vellent non per-
 suassissent, gravibus virum increparunt verbis, et
 cum impetu ex vehiculo delurbarunt: quo casu in
 iurgia est graviter læsus. Nihil autem rebus omni-
 bus commotus, aut commutatus, in stadium suum
 est progressus: et progredienti e caelo vox inton-
 uisse fertur: Fortis esto, et viriliter age, Poly-
 carpe. Atque qui hanc edidit vocem, invisibilis
 quidem ille fuit: sed plures ex hominibus nostris,
 qui tum ibi aderant, eam exaudierunt. Ut autem
 eo pervenit, an ipse Polycarpus esset, primum a
 proconsule est interrogatus: cumque fassus esset,
 tum ille cohortatus est, ut ætatis suæ haberet rationem,
 per Cæsaris fortunam juraret: ea quæ ante
 fecisset, per penitentiam aboleret: ac ingenti
 voce exclamaret, Tolle atheos deorumque con-
 temptores. Cum autem ad ea verba non permove-
 retur, necessitatem ei imponere proconsul perre-
 xit, ut per Cæsaris fortunam juraret, et Christum
 conviciis incesceret. Quod si fecisset, statim eum
 liberatum iri promisit. Tum ad ea Polycarpus
 dixit: Octuaginta et sex annos ei inservio, neque
 ulla ab eo sum affectus injuria; quomodo ergo
 animum inducere possim, ut per blasphemiam ei
 maledicam, qui me salvum fecit, Regem meum?
 Quod si dissimulas me quis sim, nosse, Christianus
 me esse scito: atque si studium habes profes-
 sionem nostram cognoscere, da locum et tempus
 opportunum, eamque addisce. Hic proconsul:
 Plebi hoc, inquit, persuade. Et rursus Polycarpus:
 Te equidem, ait, ægre veneratione aliqua dignor.
 Præceptum enim habemus, magistratui et pote-
 statibus debitum exhibendi honorem, si quidem
 divinae pietatis cultui non adversetur. Cum plebe
 autem, quæ nulla ratione ducitur, quæ mihi est
 communio? Deinde proconsul, nisi respiciere
 vellet, bestiarum ei furentem impetum minatus
 est. Ad quem ille: Accerere, inquit, eas: nunquam
 enim respicientiam esse, mihi satis probabitur, a
 melioribus ad deteriora transitum: sed eam quæ
 a perniciosius ad justa et sancta opera sit, mutatio-
 nem. Ibi rursus iudex igne eum terruit. Et ille:
 Qui mihi (inquit) ignem, qui hora nunc exstinguitur,
 minabundus inferi, prorsus ignorare videris, enim
 qui in gehenna impietatis sectatoribus preparatus
 est ignem sempiternum. **274** Mis atque aliis quam
 plurimis, hinc atque inde prolatis dictis, fiducia
 statim vir sanctus replebit, usque adeo ut iudex
 ipse stupescens lætum illius valium atque impa-
 vidum animum admiraretur. Atque ille præconem
 iter ad populum proclamare iussit, Polycarpum
 magna cum libertate se Christianum profiteri. Tum
 cuncta multitudo, Græcorum et Judæorum maxi-
 me, qui Smyrnam incolentes, in ejusmodi turbis
 admodum tumultuantibus subservire consueve-

rant, vociferationibus confusis et obscuris acci-
marunt: Pater Christianorum, qui deos nostros
aboleat, quique nec sacrificia nec adorandi atque
colendi honorem eis prestare jubet, in rogam
conjectatur: et Philippum (†) Asia rectorem urge-
bant. Oportebat namque virum prophetici spiri-
tus visione sua non excidere. Ac cum id ille an-
nuens permisisset, dicto citius res ad exitum
suum est perducta. Evestigio enim ex po, lo
otiosa et inutilis turba, tumultuaria actionibus
gaudens, et præterea Judæorum Smyrnen-
sium gens, Christianorum inimicis quam promptissime
extrema etiam quæque subministrans, ex propin-
quis officinis et balneis ligna, sarmenta, aliamque
omnem quæ incendio idonea atque accommodata est
materiam, rapientes, congerunt atque accendunt.
Postquam flamma multum jam excrevisset, vesti-
bus positis Polycarpus calcamenta quoque detra-
here sibi tentat: quod quidem antea non fecerat,
præditus scilicet atque præventus semper a suis.
Optimo enim vivendi instituto atque disciplina
etiam ante canitiem coonestatus fuerat. Ne vero
corpus ejus tum attingerent, quicumque super-
fuere fidelium, corporis ea parte quam oportuit a
scipso velata ac tecta, in ignem est progressus,
insignis alienius arctis instar, sicuti victima et
holocaustum quoddam e magno grege Deo produ-
ctus, talia fere ad verbum prius precatus: O Deus
et Domine omnipotens, dilecti et benedicti Filii tui
Jesu Christi Pater, per quem cognitionem tui ac-
cepimus: Deus angelorum atque potestatum, uni-
versæque creaturæ, ac totius generis justorum,
qui in conspectu tuo vivunt: benedico te, qui
dignatus me sis die hac et hora, ut reciperem par-
tem in numero martyrum, de calice Christi, in
resurrectionem vitæ æternæ cum anima et cor-
pore, in immortalitate et incorruptione Spiritus
sancti. In quibus martyribus suscipi me optarim
in conspectu tuo hodie, velat hostiam pinguem et
acceptam: quemadmodum præmanifestans atque
adimplens præparasti. Deus verax, et fallere ne-
scis. 275 Quapropter te de omnibus laudo et be-
nedico et glorifico per sempiternum Pontificem
Jesum Christum, dilectum Filium tuum, per quem
tibi sit cum ipso in Spiritu sancto gloria, honor
et laus in sæcula. Amen. Deinceps ea quæ se-
quuntur, epistola illa, quam diximus, inseri: « Ut
ignem homines accenderunt quibus extruendi fue-
rat cura commissa, et ingens illuxit flamma, mira-
culum visum est ab eis quibus id quidem videre
datum est: ex quibus aliqui servati sunt, qui ea
quæ accidissent, reliquis annuntiarent; etenim
ignis fornici sen cameræ speciem præbuit, qui
quasi velum navigii vento inflatum corpus omne
circumdedit martyris. Præterea vero et odor sua-
vis, cœu thuris, alteriusve pretiosi aromatis fra-
grantis ad nos est perlatus. Ad extremum, cum

A ἐκωλύετο δ' οὐν ἀγαθὴ γὰρ πολιτεία καὶ πρὸς τῆς
πολιτῆς ἐκαστομένη: ἵνα τοίνυν μὴ τοῦ χρωτὸς ἐφά-
πτοινο δοσι δὲ τῶν πιστῶν περιήσαν, δοα γε χρεῶν
περιθέμενος, εἰσῆαι τὸ πῦρ, οἷα τις κριδὶς ἐπίσημος,
θυσία τις καὶ δλοκαύτωμα ἐκ μεγάλου ποιμνίου
θεῷ προσαγόμενος, ταῦτα κατὰ λέξιν πρότερον
ἐπευξάμενος: Θεὸς καὶ Κύριος παντοκράτωρ, ὁ τοῦ
ἀγαπητοῦ καὶ εὐλογητοῦ Πατρὸς σου Ἰησοῦ Χριστοῦ
Πατὴρ, δι' οὗ τὴν περὶ σοῦ ἐπίγνωσιν εἰληφάμεν, ὁ
θεὸς ἀγγέλων καὶ δυνάμεων καὶ ἀπάσης τῆς κτίσεως,
ποντός τε τοῦ γένους τῶν δικαίων οἱ ζῶσιν ἐνώπιόν
σου εὐλογῶ σε διὰ τῆς ἐξίστάς με τῆς ἡμέρας ταύτης
καὶ ὥρας τοῦ λαβεῖν μέρος ἐν ἀριθμῷ τῶν μαρτύ-
ρων, ἐν τῷ ποτηρίῳ τοῦ Χριστοῦ, εἰς ἀνάστασιν
ζωῆς: αἰωνίου, ψυχῆς τε καὶ σώματος, ἐν ἀφρασίᾳ
B Πνεύματος ἁγίου ἐν οἷς προσεδεσθῆναι ἐνώπιόν σου
σήμερον, ἐν θυσίᾳ πίονι καὶ προδουκτῇ, καθὼς
προτοίμασας, προφανερῶσας καὶ πληρώσας, ἐξέ-
δης καὶ ἀληθινὸς θεός. Διὰ τοῦτο καὶ περὶ πάντων
σε αἰνῶ, καὶ εὐλογῶ καὶ δοξάζω, διὰ τοῦ αἰωνίου
ἀρχιερέως Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀγαπητοῦ σου παιδός·
δι' οὗ σοὶ σὺν αὐτῷ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι δοξά, τιμὴ
καὶ αἰνο: εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. » Τοῦτο δ' ἐπεξή-
κατέλεγεν ἡ ἐπιστολή, « Ὃς οἱ τοῦ πυρὸς ἀνθρωποι
ἐξήσαν. Μεγάλῃ δὲ ἐκλαμψάσης φλογὸς, θαυ-
εβόμεν οἱς ἰδεῖν ἰδόντες, οἱ καὶ ἐτηρήθησαν, εἰς τὸ
ἀναγγεῖλαι τοῖς λοιποῖς τὰ γενόμενα: τὸ γὰρ πῦρ
καμάρσας εἶδος: ποιῆσαν, ὥσπερ ὀδόντης πλοίου ἀπὸ
πνεύματος πληρουμένης, κύκλῳ περιστρίχουσε τὸ
σῶμα τοῦ μάρτυρος. Καὶ γὰρ εὐδοκίας τοιαύτης
C ἀπαλαμπάνομεν ὡς λιθαινοῦ πνέοντος, ἢ ἀλλο-
τινὸς τῶν τιμίων ἀρωμάτων. Τέλος ἰδόντες ὡς οὐδε-
μιὰ δύναμις τὸ πῦρ κατέσχευε τῆς σαρκὸς, ἐκείνου
τινα νύξαι ἔλαβε τὸν ἅγιον ἐξωθεν. Οὐ δὲ γενομένου,
πλήθος αἵματος: ἐξέρρηξεν, ὡς ἰκανῶς ἔχειν κατὰ-
μαραίνειν τὴν ἀκμὴν τοῦ πυρός: ὥστε καὶ εἰς θαύ-
δος τοὺς πολλοὺς ἐκείνου, εἰ τοσαύτη τις διαφορὰ
βεβήλων καὶ ὁσίων ἀνδρῶν, ὧν εἰς καὶ οὗτο: γέγονεν
ὁ θαυμάσιος, ἀποστολικὸς ἀνὴρ καὶ προφητικὸς. Ὁ
δὲ τοῖς καλοῖς καὶ ἐπεδρεῶν, ἰὸ πολὺ τῆς μαρτυ-
ρίας ἑωρακὸς, καὶ τὸ τῆς πολιτείας ἐκ νεότητος
ἀναπληροῦν, στέφανόν τε νίκης καὶ βραβεῖον ἀπὸ-
νηγεμένον, σπουδῇ δὲ πλείστην ποιεῖται, τῶν
ἀγίων αὐτοῦ σαρκῶν ἀποστῆσαι ἡμᾶς. Καὶ δὲ τινε-
D προσιόντες, ὑποβάλλουσι Νικήτην τὸν τοῦ Ἡρώδου
πατέρα, ὁδελφὸν δὲ Δαρκίης, πείσαι τὸν ἡγεμόνα, μὴ
τὸν νεκρὸν τοῦ μάρτυρος οὕτως εἶναι. Μὴ, φησί, τὸν
ἐσταυρωμένον ἀφίντες; τοῦτον ἀρξώμενοι σέβειν. Καὶ
τοίνυν ὑποθῆκαις τῶν Ἰουδαίων τὸ σῶμα τῷ πυρὶ
ἐπαφῆκεν. Οἱ δὲ περὶ ἐκείνον, τὰ περιλειφθέντα
ἀνελόμενοι τῶν ὁσίων, ὡς χρυσοῦ παντὸς τιμαλ-
φίσταρα, ταῦτο δὲ χρεῶν ἐθησαύρισαν: ἐξ
ἐκείνου τε ἐν ἀγαλλιάσει τὰ τῆς μνήμης ἐτάλουν. »
Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν περιβόητον Πολύκαρπον τοι-
ούτου κατηξίωτο τέλους, σὺν τοῖς ἀπὸ Φιλαδελφίας
δοκαλίσαντες τὸν ἱερὸν διανύσαντι δόλον.

homines viderent ignem nullam habere vim in

(†) Τὸν Ἀσάρχην Rufinus vertit munerarium.

artyris carnem, præceperunt cuidam, ut ab exteriori parte cuspidem virum sanctum confoderet: quo facto, tanta vis sanguinis effluxit, ut ignis violentiam omnem exstingeret. Per multos sane stupor admirantes invasit, tantum interesse inter profanos et sanctos viros: quorum unus hic fuerit, admiratione dignus, apostolicus plane et propheticus vir. Ille porro qui bonis seu per insidatur, cum tam celebre martyrium esse, et virum eum ab ineunte ætate irreprehensibili vivendi ratione vitam transexisse, et postremo victorie coronam et brabium retulisse cerneret, quam potuit maximo studio laboravit, ut sacro illius corpore nos excideremus. Quidam enim Nicetem Herodis patrem, fratrem autem Darcæ (1), subornarunt, ut præsidi persuaderet, ne ita martyris cadaver integrum relinqueret: periculum esse dicentes, ne crucifixo illo relicto, isti hunc tandem colere inciperent. Ita suggestione Judæorum corpus igni traditur. Sectatores autem illius, collectis ossum reliquiis, auro quovis pretiosioribus, sibi eas, quo decuit atque oportuit loco, velut thesaurum conservarunt. Et ab eo tempore, cum exultatione memoria ejus est celebrata. Et res quidem celeberrimi Polycarpi talem habuere finem, una cum duodecim illis ex urbe Philadelphia martyribus, qui sacrum istud strenue complevere certamen.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

Περὶ ἄλλων μαρτύρων κατὰ τὴν αὐτὴν τῶν χρόνων περίοδον σύναγμα Πολυκάρπου μαρτυροῦντων.

Κατὰ δὲ τὴν αὐτὴν τῶν χρόνων περίοδον ἐν τῇ Ἐφρησίῳ πόλει καὶ ἄλλα μαρτύρια διάφορα γινέσθαι ἢ ἀνωθεν ἐδήλωσεν ἡμεῖς· μεθ' ὧν καὶ Μητροδώρον τινα τῆς κατὰ Μαρκίωνα πλάνης, πρεσβύτερος δ' εἶναι ἐδόκει, ἀνηρῆσθαι, προσωμίληκός τε πυρὶ. Ἐν οἷς καὶ ὁ πολὺς τὴν μαρτυρίαν Πόντιος ἦν· οὐ τὰς κατὰ μέρος ὁμολογίας, τὴν τ' ἐπὶ μέσων δήμεν παρρησίαν καὶ ἀπολογίαν, καὶ μὴ καὶ τὰς ἐν καιρῷ δεξιώσεις τῶν διωγμῶν, τοῖς πρὸς αὐτὸν ἐν εἰρκῇ ὄντα ἀφικνουμένους, καὶ τὰς παραμυθίας, τὰς τε βασάνους, καθηλώσεις τε, καὶ τὰς ἐν πυρὶ καρτερίας, καὶ δοκιμασίας τὰς ἐπὶ πᾶσι τε καὶ ἀληγθόντας, καὶ τελευταίον τὴν ἀειμνήστου, τελευτήν, τοὺς φιλομαεῖς· ἐπὶ τὴν αὐτὴν μαρτυρίαν προπέμπομεν· οὐ γὰρ ἡμῖν σχολὴ κυάθει τὴν τῶν ἄλλων τῶν μαρτύρων θάλασσαν ἐκρετρεῖν. Τοῦ δ' αὐτοῦ ἔτους καὶ ἐν Περγάμῳ Κάρπον τε τὸν ἐπίσκοπον, καὶ Πάπυλον διάκονον, γυναῖκά τε Ἀγαθονικήν ἐπιδόξῳ τέλει χρῆσασθαι μαρτυρίου μετὰ πλείστας ὁ λόγος ἰστέργειν.

ἡμεν, morte pulchra post alias quam plurimas martyrio perfunctos esse, memorie prolium est.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Περὶ τῶν δύο Ἑβραίων τῶν ὑπὸ ἄμρον καὶ ὑπὸ παιδῶν ὑπερφανῶς βαπτισθέντων.

Ἐτι δὲ Μάρκου Αὐρηλίου Ἀντωνίνου τὴν αὐτοκράτορα Ῥωμαίοις διοικοῦντος ἀρχὴν, καὶ τοῦτο δὴ τὸ τηνικάδε πραχθέν οὐκ ἀνῆλθον τὸν χρόνον δοῦναι συγῆ. Ἑβραῖος γάρ τις τῆς αὐτῆς ἑδοῦ ἐν ἐρήμοις τόποις καὶ ἀνύδροις, τὸ ψαλμικὸν εἰπεῖν, κοινωνίς ἦν ἡμῖν. Ἐπεὶ δ' ἀρρώστια ἐπισκεψάσθαι ἀδρόν ἐκείνος πλῆγαι, προσδοκίμος ἦν ἐρπύσασθαι τὸ ψυχίδιον, καὶ τοῖς ἀνύδροις τόποις ἐκείνοις ἀπολιμπανέσθαι, ἐπέκειτο πᾶν σφόδρα καὶ καταδεῖτο λιπαρῶς ἐπιχειρῶν· τῶν συνοδῶν, μὴ οὕτω δὴ ἐξ ἀπερίσκεπτον, ἀλλ' ἀξιοῦν ἐκείνον τοῦ θεοῦ λουτροῦ· εἰς ἀπύοντας ἐξ. Ὡς δ' ἐκείνοι τὸ μήτε τὸν τελευταῖον εἶ· αἰ, ἰστέργει γὰρ ἔδει, καὶ τὸ ἐνδομὸν μάλα τοῦ ὕδατος ἐν αἰταῖς πεποιήνται, οἷς τὸ βάπτισμα ἔθος

(1) Al. Darcæ.

276 CAPUT XXXVI.

De aliis martyribus, qui eodem ipso tempore una cum Polycarpo, martyrio vitam finierunt.

Eadem hac ætate apud Smyrnceos et alia diversa martyria fuisse, epistola sæpius allegata declarat: in quibus et Metrodorus quidam Marcionis errorem secutus, presbyter autem esse judicialis, vivis combustus est. Præterea insignis ille martyr Pionius, cujus quidem vel sigillatim habitas confessiones, vel publicam in mediis populis dicendi libertatem, et fidei defensionem, præterea tempore persecutionum hospitalem benizantiam eorum qui ad se confugerent exceptionem, et cum in carcere esset, pavidorum plenas consolationis exhortationes, tormenta etiam, clavorum fixuras, inter ignis cruciatus patientiam, omnisque generis pœnas et excarnificationes, denique sempiterna memoria dignam moriem, qui cognoscere velint, eos ad eam quæ sæpe dicta est testificationem remittimus. Non enim nobis vacat, cyathio uno certaminum sanctorum martyrum mare metiri. Eodem ipso anno et Pergami Carpum episcopum, et Papyllum diaconum, et mulierem Agathonikem, morte pulchra post alias quam plurimas martyrio perfunctos esse, memorie prolium est.

CAPUT XXXVII.

De duobus Judæis, altero qui per arenam, altero qui a pueris mirifice est baptizatus.

Adhuc autem M. Aurelio Antonino imperium administrante, quod tum accidit, non prætereundum est silentio. Judæus enim quidam in locis desertis et iniquosis, ut cum Psalmista loquar, nobiscum iter faciebat. Cum vero morbo repentino ita affligeretur, ut crederetur moriturus, atque illi in locis illis iniquosis permansurus esse, magna contentione comitibus suis obsecrando insistit, ne cum ita præsidio omni destitutum relinquerent, sed ut divini lavacri participem facerent, ac deinde abirent. Ut autem illi, neque qui præstare hoc posset (sacerdote enim opus erat), neque aquæ copiam adesse, quæ in baptismo perniciosa, et consuetudine antiqua, et lege certa et inviolata

requirerentur, causati sunt, et propterea in tantum rerum penuria petitioni ejus non annuerunt: **277** Judæus porro in sententia sua permansit, et iurejurando eos, ut sibi satisfacerent, adiecit. Illi itaque detractis homini vestibus, arena quæ ibi erat, pro aqua usi, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, tertium arena in eum coniecta, baptizarunt. Per hanc tam insolitam et admirandam sacrorum mysteriorum initiationem, imbecillitate omni tanquam vinculo quodam is solutus, longe melius quam illi validus jam prorsus iter fecit. Postquam autem domum sunt reversi, rem eam ad Dionysium Alexandriæ episcopum retulerunt. Ille vero admiratione stupens, ecclesiam de ea consuluit. Cui visum est, aqua insuper ad eum modum initiatum, juxta Ecclesiæ traditionem abluendum esse: ut ita, quod sacro ei deesset, sarciretur. Simile quiddam accidisse etiam sub Athanasio Magno, historiæ tradunt. Verum ævo etiam nostro idem factum esse novimus. Christianorum pueris Hebræus puer familiaris erat: et cum eis ad mare colentibus natandi incessisset cupiditas, condecutus est eos Judæus. Hunc per ludum pueri nudum ad mare stantem baptizarunt, principio statim non invitum: posteaquam vero et tertiam divini Numinis appellationem nominarunt, et simul tertiam mersionem peregerunt, extrema lineæ vestis textura discissa, et qui circa hæc frequentatur, imaginario amictu facto, in capite ejus arcanam mysticamque galeam adumbrarunt: deinde pro cereo dextram ligno tenui armantes, quæ ejus sacri et ritus sunt, mysteria omnia absolverunt: postremo et circum vicinum templum psallentes obambularunt. Ut vero etiam templum ingressi sunt, sanctum munus receperunt. Idem porro ex æquo, qui ita baptismo initiatus erat, fecit. Quam rem per diligentem inquisitionem cognitam, qui ibi sacris præfuit ad Ecclesiam Constantinopolitanam renuntiavit. Eo puer etiam est accitus: cum quidem Judæi, ne id fieret, multa molirentur. Atque ibi quoque decretum, ut etiam in illo quod deesset, juxta mysterii executionem compleretur: atque id ita est factum. Qui puer, ubi ad justam ætatem pervenit, in sacerdotii ordinem est allectus: et æditus seu custos maximi templi factus, etiamnum ibi vivit. Hoc loco finem quoque tertio huic historiarum libro impono, qui annos continet centum et duos: initium quippe sumpsit a Galbæ et Othonis [et Vitellii] imperio: **278** exitum autem ad Marci Veri, filii Antonini primi, imperii finem habet: cum a mundo condito quinquies mille sexingenti et septuaginta septem (1), a divina autem Domini incarnatione et nativitate centum et septuaginta duo anni præterissent.

(1) Juxta recentiores chronicos 4119.

A ἐκ παλαιού καὶ νόμος οὗτος διενεργεῖσθαι ἀσάλευτος, ταῦθ' ὡς ἀμύχανα προβαλλόμενοι, ἀπηξίου καὶ τὴν αἰτήσιν ἀπέσιόντο. Ἐπιμένοντα δ' οὖν τὸν Ἑβραῖον καὶ ἔρκοι· ἐκδισζόμενον, οἱ ἄνδρες τῶν ἀμφίων ἐκείνον γυμνῶσαντες, εἴτα τῇ πορρακτιμένῃ τῷ τόπῳ ἄμμῳ χρῆσάμενοι ἀντὶ ὕδατος, ἐν τῷ ἐνέματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τοῦτον βαπτίζουσι, τρίτον τῆς ἄμμου καταχέμενοι. Τῇ δὲ παραδόξῃ μυσταγωγίᾳ ἀθρόον ἐκείνος· οἷά τινος πίδης τῆς ἀβήρωτις λυθείς, καὶ κρείττον ἢ ἐκείνῳ διήνυσεν τὴν ὁδὸν, ὅγτι· ὁλοῦ ἀναφανείς. Ὡς ἐκλαβεῖ ἱππὴν Ἰθὺν, Διονυσίῳ τῷ ἐπισκόπῳ τῆς Ἀλεξανδρείας ἀνέθετο τὸ πραχθέν. Ὁ δὲ μαθὼν καὶ ἐν ἐκλήξει τοῖς παπραγμένοις γενόμενος, τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐκινούσῃ τὴν πρᾶξιν. Καὶ ταύτῃ δόδοι καὶ τῷ ὕδατι ἐπιχλύσαι ἐς ὑστερον τὴν τῆς Ἐκκλησίας παράδοσιν, τῷ λοιπῷ τῆς τελευταίας ἀρκεσθεῖσαν. Ἐπίσης δὲ γέσθαι καὶ ἐπ' Ἀθανασίου τοῦ μεγάλου ιστορεῖται. Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς κατ' ἡμᾶς χρόνοις τοιοῦτον τι γενόμενον ἔγνωμεν. Χριστιανῶν παῖσιν Ἑβραίων παῖς συνόμιλος ἦν. Ἐπεὶ δὲ τῇ παλαιᾷ προσοικούντες κολυμβᾶν ἐκείνῳ ἐπῆει· συνείπιστο δὲ καὶ ὁ ἐξ Ἑβραίων παῖς, τοῦτον δὲ παίζοντες οἱ παῖδες, γυμνὸν τῇ θαλάσῃ ἐσώτα ἐβάπτισαν, ἐκόντα πρότερον καταθέμενον· ὥς δὲ καὶ τὴν τρίτην ὡς ἔθος ἐπιχλύσιν τῆς θεότητος, καὶ τὴν ἴσην κατάδυσιν ἐπραξαν, τὸ ἐκ λίνου ἔσχατο ὕψασμα εἰς μέρη διεσπένον, συμβόλαια τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα ἐποιοῦν ἀναβολῆς· καὶ ὕπερ κεφαλῆς τὸ μυστικὸν κρᾶνος εὖ μάλα ἐτύπου. Εἰς ἀντὶ κηρίου τὴν δεξιὰν λεπτῷ ξύλῳ ἀπλίσσαντες, τὰ τῆς μυσταγωγίας ἅπαντα ἐπετέλουν. Τέλος καὶ περὶ τὴν ἀγχιθυροῦντα νεῶν ψάλλοντες ἐπορεύοντο. Ἐπεὶ δὲ καὶ εἰσέστησαν, τοῦ θαύου μετελάμβανον ἀντιδύον. Ἐπράττει δ' ἐπίσης καὶ ὁ νεωστὶ μυηθείς. Ὡς ὁ ἐγνώσθη τῷ λειτουργούντι τὸ δρᾶμα δι' ἐρεύνης ποιησαμένων, ἐπὶ τὴν Κωνσταντινέου ἐκκλησίαν ἀνήγατο. Καὶ ὁ παῖς μετεστέλλετο, πολλὰ τῶν Ἑβραίων πειρωμένων ἀντίχεσθαι. Ἐκρίθη γοῦν καὶ ἐπὶ τοῦτον τὸ ἐνδόν τῇ μυσταγωγίᾳ ἀναπληροῦν· καὶ εἰς πέρας τὴν χρίθην ἤγατο· καὶ ὁ παῖς εἰς ἡλικίαν ἤκων, ἱεροσύνης ἐπέβαινε. Καὶ νεωστὶ τοῦ μεγίστου ναοῦ ἐχρημάτισε· καὶ ἐς ἐμὲ νῦν εἰσέτι τοῖς ζώοι διατελεῖ. Ἐνταῦθα δὲ γενόμενος, καὶ τῇ τρίτῃ μοι ταύτῃ πέρας τῶν ιστοριῶν ἐπιθήσω, χρόνος περιεχούσης δευτέρας πρὸς τῷ ἑκατοστῷ· ἀρεθισμένη μὲν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς Γάββα καὶ Ὁδωνος, ληξάνη δὲ ἀπὸ δὴ καὶ ὧς τῆς ἀρχῆς ἔτους Μάρκου Οὐγγρου υἱοῦ Ἀντωνίνου τοῦ πρώτου· ὁπνίκα κόσμον μὲν ἔτος 4119 ἔβδωμόν τε καὶ ἔβδωμην καὶ ἑκάστην, ἀπὸ δὲ τῆς θείας τοῦ Κυρίου σαρκώσεως εἰσὺν γεννήσεως ἑκατοστὴν καὶ ἔβδωμην καὶ δευτέραν ἐπεραίνετο.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΧΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Δ'.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS IV.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Η, ὡς κεθεσίς τῆς βιβλίου περὶ ὧν εἰρηκεν ἀνωτέρω ὁ συγγραφεὺς· καὶ περὶ ὧν καὶ ἐν τῇ τετάρτῃ δὴ ταύτῃ τῶν ἱστοριῶν διαλήφεται.

Ἡ μὲν οὖν τῶν ἀποστόλων πρώτη διαδοχὴ ἐπὶ τῷ θεσπεσίῳ Πολυκάρπῳ ἄχρι δὴ καὶ ἐς ἀρχὴν Ἀντωνίνου τοῦ ὑστεροῦ, δὲ καὶ Φιλόσοφος ὠνόμαστο, Μάρκου δὲ Οὐήρου υἱὸς ἦν, παρατάθη. Οἱ θεϊότατοι τοίνυν ἀπόστολοι ἀπλῶς τῆς διδασκαλίας τῷ λόγῳ χρησάμενοι, ταῖς τῶν θαυμάτων παραδόξοις ἐνεργείαις ὅς· ἑαυτοί· τὴν οἰκουμένην ὡς· ἰεῖς· ἐχειροῦντο, ὑπερτέρῃ δυναστείᾳ ἅπαν δρώντες, ταῖς πνευματικαῖς ἐπιδείξεσιν. Οἱ δὲ μετ' ἐκείνους, σμικρῶς τινι ἀποδόντες, οὐκ ἐπίσης μὲν. ἑγγὺς δὲ ὅμως τῇ λαμπρότητι τοῦ βίου ἐγένοντο, λόγῳ δὲ τινι οὐκ ἀπλῶς κεχρημένοι, ὥσπερ οἱ ἐκείνων διδάσκαλοι. Ἀλλ' ἡ μὲν πρώτη βιβλος ἡμῖν καλῶς γε ποιούσα, τὰ κατὰ Χριστὸν ἅπαντα διεξῆλθεν· ἡ δ' ἐφεξῆς τε καὶ μετ' ἐκείνην τὰ τῶν μαθητῶν ἐκείνου καὶ ἀποστόλων ὧς· γ' ἐνῆν περιέσχεν. Ἡ δὲ τρίτη τὰ τῆς πρώτης ἐκείνων διαδοχῆς συντόμως ἅπαντα περιέλαβε· τῇ δ' ἀνὰ χειρὸς ἡμῖν διελθεῖν ἐστίται, ὅσοι δὴ μετ' ἐκείνους, πονηροὶ τε καὶ γόητες, τῷ καθ' ἡμᾶς· δέθεν χρώμενοι δόγματι, τῇ Χριστοῦ ποίμνῃ παρεκθάρασαν. Οἷς δὴτα, εἰάπερ τισὶν ἀθέλοις ψυχῶν ὄργανοις διακόνους τε ἀπωλείας· ὁ μισόκαλος κεχρημένος, ἐτίραις κατεστρατήγει μεθόδοις, καὶ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ὠπλίξτε· καὶ ὅσους δὲ πάλιν ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια τοῖς ἀντιμαθίστα, λόγοις ἀληθείας ἐκσφενδονῶντα, καὶ τὰ ἐκείνων εὐχερῶς καταβάσσοντα, δι' ἑγγράφων ἀποδείξεων καὶ ἀγράφων, κατὰ τῶν ἀδελφῶν στρατευομένων· αἰρήσεων. Παραθῆσομαι δ' αὐτῶν τῶν διδασκάλων καὶ τῶν

A

281 CAPUT I.

Praefatio libri: de quibus rebus et antea dixerit, et deinceps in quarto hoc libro sit dicurus.

Prima quidem apostolorum successio in divino Polycarpo, usque ad Antonini posterioris tempora, qui et Philosophus nominatus est, et Lucii Veri frater (I) et in imperio consors fuit, duravit. Ac divi apostoli simplici in docendo oratione usi, stupescendis miraculorum factis orbem terræ, ita ut decuit, sibi subdidere, cœlesti vi atque virtute, et spiritus demonstrationibus omnia efficiētes. Qui vero eis succedere, aliquanto illis inferiores, virtutem eorum assecuti non sunt: prope tamen vite splendore ad eos accessere, non ita simplicem, ut magistri eorum, orationem consecrantes. Et primus sane Historiæ hujus liber, sicuti par fuit, Christi res omnes exposuit. Secundus, apostolorum et discipulorum ejus, quantum licuit, gesta prosecutus est. Tertius primam illorum successionem compendiose recensuit. In quarto hoc, qui nobis est in manibus, commemorabimus, qui post illos improbi et impostores, nostrâ abusi doctrina, 282 gregi Christiano plurimum attulere detrimenti. Eis nimirum veluti perniciosis animarum instrumentis et perditionis administris, honesti pietatisque inimicus ille, cum se contra Ecclesiam, aliud ejus impugnandæ stratagema aggressus, armaret, est usus. Et quos e diverso Dei providentia illis opposuerit viros, qui contra impias illorum hæreses forriter rem gerentes, verbisque veritatis pugnantes, facile cœpta eorum compressere: nominaque eorum doctorum, et scripta, et cum qua quisque hæresi

(1) Verus et Antoninus hi, prætores Divi fratres in jure civili dicuntur.

sit congressus, quæve præterea memoratu digna Ecclesiæ reliquerint monumenta, apponam. Deinde illustria sanctorum martyrum certamina exsequar. Et quem sine quaestione antiquitus de festo Paschæ orta acceperit: præterea de aliis quibusdam viris, apostolicis dotibus claris, commemorabo. Et sic, Deo adjuvante, extremam quoque huic libro imponam manum. Initium porro inde sumendum.

CAPUT II.

De hæresiarchis, qui eo tempore se in Ecclesiam Christi intulerunt, Saturnino et Basilide.

Jam verbum salutis per omnem peragrabat terram, orbemque ipsum, quoad ejus fieri potuit, occupabat. Et fidei doctrina altius in piorum hominum cordibus radicibus actis firmum habebat fundamentum, ex apostolica videlicet doctrina et vita, et quæ inde profluxerunt miraculis: tum autem ex apostolorum successorum sermonibus et libris, qui propter veritatem eorum inexpugnabilem refelli non potuere: insuper vero ex generatorum etiam martyrum certaminibus et luctis. Persecutiones enim lætiorem quoque et florentiorem reddidere Ecclesiam. Communis autem pietatis et religionis nostræ adversarius et hostis quietus esse non potuit. Cum enim cerneret, per omnes passim regiones Ecclesias luminarium instar clare atque splendide relucantes admodum florere ac vigere, simulque illam quæ est in Servatorem et Dominum nostrum Jesum Christum fidem, saluti hominum inimicissimus, **283** cum jamdudum omnes expertus artes, externis persecutionibus funditus eas esse extirpare conatus, ubi cæptum suum, fortiter repulsus et martyrum sanguine prope suffocatus, frustra esse vidit, alia rem via tentandam esse existimans, dolum talem excogitavit, ut viri seductores et impostores, Christianum sibi usurpantes nomen, simul et quos cepissent fideles in foveam perditionis impellerent: et qui technas illorum ignorarent, eis sani et salutaris verbi discedendi studium et desiderium corrumpere et depravarent. Primum igitur contra nos excitavit Simonem: deinde Menandrum, Cerinthum et Nicolaum, de quibus in superioribus diximus libris. Parvo deinde intervallo, temporibus eis quæ jam commemoravimus, monstra alia exhibuit. A Menandro namque, ambiguae bicipitisque contagionis viperina vis exorta, duarum hæresium progeniit duces, Saturninum (1) et Basilidem (2): quorum hunc Alexandria, illum Antiochia produxit: et alter in Ægypto, alter autem in Syria exosas Deo aperuere scholas. Irenæus Saturninum, eadem quæ

καίσεις καὶ τὰ συγγράμματα· ὅσα τε αἰρέσεις ἕκαστος τούτων ἀντικατέστη, καὶ ὅσα δὴ ἕτερα ἄξια λόγου καὶ συγγραφῆς τῇ Ἐκκλησίᾳ καταλελοίπασιν. Ἐπὶ δὲ τούτοις τὰ τῶν θεοφιλῶν μαρτύριον περιφανῆ ἀγωνίσματα διαλήφθαι, καὶ ὡς τὸ περὶ τὸ Πάσχα ζήτημα, ἀμφήριστον τοῖς πάλαι γενόμενον, ὅταν εἰληφῇ τὴν κατέστασιν, καὶ περὶ τινων ἄλλων ἀποστολικῶς διαπρεφάντων χαρίσματος. Καὶ οὕτω πύρας σὺν Θεῷ καὶ τῷ τετάρτῳ δὴ τόμῳ τούτῳ αἰσιὼν ἐπιθήσω. Ἀρχαίον δὲ οὕτω.

ΚΕΦΑΛΑ. Β'.

Περὶ τῶν ἐνικηδῶς τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ εἰσφρησάντων αἰρεσιάρχων, Σατορνίνου καὶ Βασιλίδου.

Ἡδὴ μὲν ὁ σωτήριος λόγος κατὰ πᾶσαν ἐφείτα τὴν γῆν, καὶ τὴν οἰκουμένην ὡς ἑνὴν διαλάμβανε. Τό τε δόγμα τῆς πίστεως τὸ ἑμπεδὸν εἶχε, ταῖς καρδίαις τῶν θεοφιλῶν ἀνθρώπων κατὰ βάθος ριζούμενον· τὸ μὲν τῇ ἀποστολικῇ διδασκαλίᾳ τε καὶ διαίτῃ, καὶ τοῖς ἐκείθεν πηγάζουσι θαύμασι· τοῦτο δὲ καὶ τοῖς τῶν διαδόχων λόγοις ἐκείνων τὸ ἀναντιρρήτον προεδεγμένους ἐφ' ἅπασιν· ἰσως δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις τῶν γενναίων μαρτύρων καὶ ἀγωνισμάτων. Οἱ γὰρ διωγμοὶ καὶ παίδροτέραν μᾶλλον τὴν Ἐκκλησίαν εἰργάζοντο. Τῷ δὲ κοινῷ τῆς ἡμῶν εὐσεβείας ἔχθρῳ τε καὶ πολεμῶν ὅκα ἦν ἔρμευν. Ὅρων γὰρ τὰς ἀνὰ πᾶσαν χώραν Ἐκκλησίας φωστῆρων δίκην φαίδρον ὅσον καὶ γεγαυμένον ἀποστειλούσας, γεννυῖον δὲ ὅσον ἀκμαζούσαν ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ τὴν εἰς τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν πίστιν, ὅσα δὴ κοινὸς ἔχθρος καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας πολεμιώτατος, ἐκ πολλοῦ τῆς κατὰ τῆς Ἐκκλησίας κινῶν μηχανῆς, πρότερον μὲν τοῖς ἔξωθεν ἐπισει διωγμοῖς, ἔρδην ἀνασπᾶσι ταύτην περιρῶμενος· ὡς δ' ἀπεκρούσθη καὶ ἀποκέχλειστο τῆς ἐπιχειρήσεως, τοὺς μαρτυρικοὺς καταπνιγόμενος αἵματιν, ἑτέραν ἐνέπρετο· καὶ δολερῶς δὴ· ἐπανεῖσι, ὡς ἂν ἀπατηλοὶ τε καὶ γόητες ἄνδρες, τὴν αὐτὴν ἡμῖν ὑποδύνας προσσηγορίαν, ὁμοῦ μὲν τῶν πιστῶν τοὺς ἀλίσκομένους εἰς βόθρονον ἑλίσσειν ἀπολείας· ἅμα δὲ καὶ δι' ὧν ὄρων ἐπιχειροῦν, οἷς ἀγνοεῖν συνδέβαινε, τὸ τὸν σωτηριῶν καὶ ὁγιῶς λόγου σπουδαζόμενον διαφθείρειν. Καὶ Σίμωνα μὲν πρότερον ἡμῖν ἐπανίστησιν· ἐπὶ δὲ τούτῳ Μένανδρον, καὶ Κήρινθον, καὶ Νικόλαον, περὶ ὧν πρότερον διαλάβομεν. Μικρὸν δὲ διαλιπὼν, ἑτέρους τερατώδεις ἐν τοῖς πρόσθεν ἡμῖν δεδηλωμένοις χρόνοις ἐξήγειρεν. Ἀπὸ γὰρ τοῦ προειρημένου Μενάνδρου ἀμφοτερόθεν τῆς καὶ δικέφαλος ἐμφυῆδος δύναμις προελθοῦσα, ἀρχηγούς διεῖν αἰρέσεων τίχεται· Σατορνίνος καὶ Βασιλίδης ἦσαν αὐτοὶ τὰ ἐνόματα. Ὁν καὶ τὸν μὲν Ἀντιόχεια, ἄστρον δὲ Βασιλίδην προίγαγεν Ἀλεξάνδρεια. Καὶ ἄμφο δὲ, ὁ μὲν κατὰ Συρίαν, ὁ δὲ κατ' Αἴγυπτον, διδασκαλείου κατήρσαν

(1) Saturninus etiam Christum phantasmate passum esse docuit, et resurrectionem negavit. (Tertull.) *De hæret.*

(2) Basilides, inter cætera deliramenta. Christum non a Deo, qui creavit omnia, sed ab Abraxas, in

phantasmate, non in substantia carnis missum: nec a Judæis cruci affixum, sed Simonem ejus vicem passum, et proinde crucifixum non adorandum esse, blateravit. (Tertullianus.)

θεομισους. Ὁ μὲν οὖν Εἰρηναῖος τὸν Σατορνίνον ταῦτα ψευδολογῆσαι τῷ Μενάνδρῳ φησί· τὸν γε μὴν Βασιλεῖδην τερατώδεις ἀναπλάσαι μυθοποιίας. Ἀπορρήτοτεριον δὲ σχηματίζόμενος μεταστῆναι, εἰς τὸ ἀπειρον ἔτεινε τὴν ἱπνοίαν. Πλείστον δ' οὖν κατ' ἐκεῖνον καιροῦ ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν λογικαῖς ἀπαντήσεσι τὸν ἀποστολικὸν κρατυνόντων ὄρον εἰσῆν. Οἱ τοῦτων καὶ προφυλακτικὰς ἐφόδους τῶν δηλωθεισῶν αἰρέσεων συγγράμμασιν ἰδίῳι καταλειοῖσιν· ἐν οἷ· καὶ Κάστωρ Ἀγρίππας ὄνομα Εἰσυχον τῆς Βασιλείδου δεινότητος καταλείπει, τὴν ἐκείνου μὲν γοῖτε· ἂν ἐκφαίνων· τὰ δ' ἀπορρήτα δεικνὺς τοῦ ἀνδρός, εἰς μὲν τὸ Εὐαγγέλιον τέσσαρα καὶ εἴκοσι φησὶ τοῦτον βιβλία ἐκθέσθαι· Βαρκαδδᾶν δὲ καὶ Βαρκύφ, ἀνυπάρχτους δὲ τινὰς προφήτας, εἰς κατὰ πληθύν τῶν βαρβάρων αὐτῷ ὄφιστ'. Πυθαγορικὴν δὲ εἰσηγείτω καὶ οὗτος σιωπῇ, ἀδιαφορεῖν τε ἰδιόσκα· καὶ γε καιροῦ καλοῦντο, ἀπαρφυλάκτως τὴν πίστιν ἐξόμνυσθαι, καὶ τῶν ἐν εἰδωλοῖς ταθυμένων ἀπογοῦσθαι. Καὶ περὶ Βασιλείδου δὲ παραπλήσια ὁ Εἰρηναῖος· εἰπὼν, τὸ τῆς ἐκείνου πλάνης αἰσχυρὸν εὐγενῶς κατεφώρσατο. Σύγχρονον δὲ τούτοις καὶ Καρποκράτην ἑσπερον ἱστορεῖ γενέσθαι, ὃς τῶν Γνωστικῶν λεγομένων ἀρχηγὸς ἀνεφάνη· καὶ εἰς προὔπτον τὰ τῆς μαγείας ἡξίου παραδιδόναι· οὐχ ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ Σίμων κρύβδην καὶ δολερῶς. Ἐσπεμύνετο δ' οὖν τοῖς κατὰ περιεργίαν ὑπ' αὐτῷ τιλούμενοις· φίλοις, ὀνειροπομποῖς, τιτα καὶ παρίδροις, δαίμοσιν. Εἰσηγείτο τε κρῆναι ὄρῃν ἅσπαν αἰσχυρογλίαν τοὺς εἰς τὸ τέλειον τῆς παρ' αὐτοῖς μυσταγωγίας βουλομένους ἀναδραμεῖν· ὡς μὴ ἔξθαι εἶναι τοὺς παρ' αὐτοῖς, καλούμενους ἀρχοντας διαδρᾶναι, εἰ μὴ πᾶσι τὰ δι' ἀρρήτοποιίας ἀπονεμείων χάρις.

ΚΕΦΑΛΑ. Γ'.

Περὶ Οὐαλεντίνου, Κέρδωνος, Μαρκίωνος τε τοῦ Πορτικοῦ καὶ Μάρκου.

Οὗτοι μὲν οὖν ἐπὶ τῆς Ἀδριανοῦ βασιλείας ἀκμαῖσι λέγονται· ἐπὶ δὲ τοῦ Εὐσεβοῦς κληθέντος Ἀντωνίνου, Ὑγίνου τῆς Ρωμαίων Ἐκκλησίας ἡγουμένου, ὁ αὐτὸς Εἰρηναῖος Οὐαλεντίνον καὶ Κέρδωνα ἰδίᾳ αἰρέσεως κατάρξαι φησὶν· οὗς καὶ ἀρχηγούς τῆς Μαρκίωνος πλάνης γενέσθαι. Ἐπὶ Ρώμῃ δὲ καὶ ἄμφω τὸ τῆς πλάνης θεομισὲς διδασκαλίαν συνέστησαν. Γράφει γὰρ οὕτως· ὁ Οὐαλεντίνος μὲν γὰρ ἦλθεν εἰς Ρώμην ἐπὶ Ὑγίνου· ἡλικίας δὲ ἐπὶ Πίου· καὶ παρμένειεν ἔως Ἀνικήτου. Κέρδων δὲ πρὸ Μαρκίωνος καὶ αὐτὸς ἐπὶ

A Menandrum, eumentum esse dicit: Basilidem autem portentosas confinxisse fabulas, et arcana-rum ineffabiliumque rerum præ se ferentem scien-tiam, latentem earum sensum et inventionem in infinitum extendisse. Et cum eo tempore quam plu-rimi ecclesiastici viri obviam illis, a recta ratione petitis argumentis, euntes, apostolica obtinerent decreta: fuere quoque inter eos, qui in libris suis contra insidias talium hæresium præservativa præ-cepta reliquerint. In quibus et Castor Agrippa re-prehensionem Basilidis importunitatis edidit: præ-stigiasque ejus et arcana proferens, in Evangelium viginti et quatuor libros eum composuisse ait: Bar-cabbamque et Barcoph prophetas, qui in rerum natura nunquam fuerint, ad barbarorum hominum terrorem sibi constituisse, Pythagoricum silentium in-luxisse, et res nullo in discrimine ponere do-cuisse: perinde atque tempore exigente, abaque exceptione omni præcise fidem abjurare, et gu-stare quæ idolis sint mactata, liceret. Atque equi-dem de Basilide Irenæus similia narrans, 284 pudendum errorem ejus pulchre in apertum produ-xit. Cujus idem fuisse cœvum refert Carpocratem, eorum qui Gnostici (1) appellantur, auctorem et ducem: quem non puduit propalam artem magicam exercere, quam pater ejus Simon clani et subdole professus fuerat. Gloriam is aucupabatur (2), et sese efferebat artibus curiosis, per ea philtora ama-toria quæ conficiebat per dæmones qui somniorum visiones immittebant, et illis assessores exsistebant. Docebat quoque, omnem eos oportere perpetrare turpitudinem, qui ad perfectionem arcanorum sa-crorum suorum pervenire vellent: neque fieri posse, ut quispiam eos effugeret, qui mundi prin-cipis apud eos appellarentur, nisi infandis sedita-tibus omnibus satisfacisset.

CAPUT III.

De Valentino, Cerdone, Marcione Pontico et Marco.

Atque ii quidem sub Adriani imperio exstitisse dicuntur: sub Antonino autem, qui Pius est ap-pellatus, Ecclesiæ Romanæ Hygino præsidente, idem Irenæus Valentinum (3) et Cerdonem hæresium suarum auctores fuisse scribit: qui Marcionis quo-que erroris duces exstiterint, et Romæ uterque seholæ et gymnasium in visi Deo dogmatis consti-tuerint. Scribit autem ad hunc modum: Valentino enim venit Romam sub Hygino: vixit autem tem-poribus Pii, duravitque usque ad Anicetum. Cerdon vero, qui ante Marcionem fuit, et ipse sub Hygino,

receptam. (Tertullianus.)

(3) Valentinus, usque ad triginta æonum fetus, tanquam Æoniæ serolis examen divinitatis effudit: et Christum in substantia corporis nostri fuisse negavit. (Tertull.) Cerdon duo introduxit initia, id est, duos deos: unum bonum, et alterum sæ-vum, etc. Christum item verum hominem, et vere passum esse negavit. (Idem.)

(1) De Gnosticis Irenæus, lib. i, cap. 24, *Adversus hæreses*. Alii ex ipsis signant: cauteriantes suos discipulos in superioribus partibus exstantiæ dex-tre auris, etc. Gnosticos se autem vocant, etc.

(2) Idem Carpocrates unam dixit esse in supe-rioribus virtutum principalem, ex hac prolatis an-gelos: Christum non ex Virgine, sed ex semine Joseph hominem genitum, virtute et justitia aliis præstan iorem: et solam ejus animam in cælum

qui in urbe Roma nonus erat episcopus, in Ecclesiam venit, et pietatem proficiens ac poenitentiam agens, ita ibi mansit, ut aliquando occulte doceret, aliquando autem rursus se poenitere confisteretur: nonnunquam etiam coargueretur de his quæ perperam doceret, atque etiam a fratribus cœtu excluderetur. » Hæc in tertio adversus hæreses libro. In primo autem de Cerdone etiam ita refert: « Cerdon vero quidam, a sectatoribus Simonis impietatis suæ occasionibus sumptis, Romam venit sub Hygino, nonum locum episcopalis **285** successionis ab apostolis sortito: ibique decuit, eum qui a lege et prophetis prædicatus est Deum, non esse patrem Domini nostri Jesu Christi: hunc quippe nosci, illum esse ignotum: et alterum quidem justum, alterum autem bonum esse. » Cui Marcion succedens, doctrinam eam adauxit, sine pudore et verecundia omni blasphemans. Valentini autem immensum profundum irenæus facile emensus, intimis obscuræ et erroneæ populique seductricis materiæ speluncis incubantem imposturarum serpentem, ubi dudum abstrusus latuerat, extraxit, et nudum in apicem produxit locum. Quo tempore Marcum etiam fuisse dicit, nequitie magicæ peritissimum. Quorum detestanda sacra talibus ostendit verbis: « Etenim quidam eorum thalamum nuptialem construunt, et arcanum quoddam initiandi genus celebrant, adjectis nonnullis super eis qui initiantur votis et precationibus: et spirituales nuptias, quas faciunt, esse dicunt ad similitudinem supernorum conjugiorum. Alii ad aquam eos ducunt, et baptizantes hæc verba addunt: In nomine ignoti patris omnium, in veritate matris omnium, et in eo qui descendit in Jesum. Sunt etiam qui Hebraica insuper afferunt nomina, ad eorum qui initiantur terrorem, et consternationem majorem. »

CAPUT IV.

De Tatiano et Severo, et de hæresi Encratitarum.

Post Saturnini et Marcionis Encratitarum hæresim confutari esse tradant: cujus princeps fuisse fertur Tatianus (1), qui discipulus Justini martyris fuisse perhibetur. Sed tantiaper dum cum illo erat, nihil rerum hujusmodi protulit. Postquam vero ille martyrio est defunctus, tumore discipline inflatus, tanquam aliis scientia superior, peculiarem cepit promulgare doctrinam: itidem ut Valentianus, aëcula invisibilia introducens: et eadem quæ Saturninus et Marcion de nuptiis, corruptione, et fornicatione, nugando effluens: ac præterea Adami salutem ex se repugnavit. Cujus successor Severus, hæresim illius magis etiam **286** adaugens, causam arripuit, cur sectatoribus illius ad se pertractis, a suo ipse nomine Severianos eos vocaret. Legem quidem, prophetas, et ipsa Evangelia illi quoque recipiant: propriis quibusdam interpretationibus, prout eis est visum,

A Ὑγίνου· ὃς ἦν ἑνατος ἐπίσκοπος, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἰδὼν καὶ ἰσομολογούμενος, οὕτω διέτρεσε· ποτὲ μὲν λαθροδιδασκαλῶν, ποτὲ δὲ πάλιν ἰσομολογούμενος, ποτὲ δὲ ἡλεγγόμενος ἐφ' οἷς ἰδίδασκε κακῶς, καὶ ἀπιστάμενος τῆς τῶν ἀδελφῶν συνοδίας. Ταῦτα μὲν ἐν τῷ τρίτῳ τῶν πρὸς τὰς αἰρέσεις· ἐν δὲ τῷ πρώτῳ αὐθις περὶ Κέρδωνος καὶ ταῦτα διεξίει· Κέρδων δὲ τις ἀπὸ τῶν περὶ Σίμωνος τὰς ἀφορμὰς λαβὼν, καὶ ἐπιδημήσας ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπὶ Ὑγίνου, ἑνατον κληρὸν τῆς ἐπισκοπικῆς διαδοχῆς, ὅπῃ τῶν ἀποστόλων ἔχοντος, ἰδίδασκε τὸν ὁπὸ τοῦ νόμου καὶ προφητῶν κεκηρυγμένον Θεὸν μὴ εἶναι πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· τὸν μὲν γὰρ γνωρίζεσθαι, τὸν δὲ ἀγνωστὸν εἶναι· καὶ τὸν μὲν δίκαιον, τὸν δὲ ἀγαθὸν ὑπάρχειν. Διαδεξάμενος δὲ αὐτὸν Μάρκιον ὁ Ποντικός, ἠδύνατο τὸ διδασκαλῶν ἀπηρυσσασμένως βλασφημῶν. Τὸν δ' Οὐαλεντίνου βυθὸν ἀπείρον ὁ Εἰρηναῖος εὐχερῶς διαπλεύσας, καὶ τὴν κάτωθεν ἀφανῆ καὶ λαοπλάνον ὁλὴν, τὸν ἐμφωλεῦσάντα θῆριν τῆς πλάνης ἐκείδεν ἐξέλκει καὶ ἀπογυμνοῖ, λεληθῆσθαι οὖσαν ὡς τὰ πολλὰ καὶ ἀπόκρυφον. Καὶ Μάρκον δ' ἑτερον κατ' αὐτοῦς γενέσθαι λέγει, κούβιας τῆς κατὰ μαγικὴν ἐμπειροτάτου· ὃν τὰς μουσὰς τελετὰς τούτοις δῆτ' ἐκφαίνει τοῖς γράμμασιν· Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν νομφῶνα κατασκευάζουσι, καὶ μουσαγωγίας ἐπιτελοῦσι μετ' ἐπιβήσεων τινῶν τοῖς τελουμένοις· καὶ πνευματικὸν γάμον φάσκουσιν εἶναι τὸ ὅτ' αὐτῶν γινόμενον κατὰ τὴν ὁμοιότητα τῶν θῶο συζυγιῶν· οἱ δὲ ἄγουσιν εἰς ὕδωρ· καὶ βαπτίζοντες, οὕτως ἐπιλέγουσιν, Εἰς ὄνομα ἀγνώστου πατρὸς τῶν ὅλων· εἰς ἀλήθειαν μητέρα πάντων· καὶ εἰς τὸν κατελθόντα εἰς τὸν Ἰησοῦν. Εἰσὶ δὲ οἱ καὶ Ἑβραϊκὰ ὀνόματα ἐπιλέγουσι πρὸς τὴν τῶν τελουμένων μάλλον κατάληξιν.

ΚΕΦΑΛΑ. Δ'.

Περὶ Τατιανοῦ καὶ Σευηριανοῦ, καὶ τῆς αἵρέσεως τῶν Ἐγκρατιτῶν.

Ἀπὸ μέντοι Σατορνίνου τε καὶ Μαρκίωνος τὴν αἵρεσιν τῶν Ἐγκρατιτῶν συστήναι φασιν· ἥς κατάρχει Τατιανὸν λόγος ἔχει, ὃς μαθητὴς Ἰουστίνου τοῦ μάρτυρος ἐξηγημάτιζεν. Ἄλλ' ὥς μὲν ἐκείνῳ συνῆν, οὐδὲν τι τοιοῦτον ἐξήνεγκε. Μετὰ δὲ τὴν ἐκείνου τελευτήσιν, οὐλίματι διδασκαλίᾳ φωστῶς, ὡς τῶν λοιπῶν ὑπερέφρων τῇ γνώσει, ἰδίου διδασκαλίου κατῆρξεν· ἑπὶ τῆς Οὐαλεντίνῳ αἰῶνος ἀοράτους ὁποστησάμενος· παραπλήσια δὲ Σατορνίνῳ καὶ Μαρκίωνι περὶ γάμου καὶ φθορᾶς καὶ πορνείας φληναφήσας· πρὶν αὐτῷ δὲ αἰτίαν ζῆλον τῇ τοῦ Ἀδάμ σωτηρίᾳ ἐπινοήσας· οὗ Σευήρος διάδοχος· τὴν ἐκείνου ἐπὶ μάλλον κρατύνας αἵρεσιν, αἰτίαν ἔσχε τῇ ἰδίᾳ Προσηγορίᾳ τοῦς ἐξ ἐκείνου πρὸς αὐτοὺς ἐφαλκυσσάσθαι, καὶ Σευηριανούς ὀνομάσαι· Νόμον μὲν οὖν καὶ προφήτας καὶ οὗτοι ἔχοντες, καὶ τὰ Εὐαγγέλια· ἰδίαις τινὲν ἑρμηνείαις πρὸς τὸ δοκοῦν ἐαυτοῖς, τὰ τῆς ἱερᾶς Γραφῆς μεθαρμύζοντες. Τὸν

(1) Tatianus, Encratitarum hæresis auctor. Encratitæ autem dicuntur, quasi continentes.

δ' ἀπόστολον Παῦλον βλασφημοῦντας, σκώμασι διαβάλλουσι· καὶ τὸ τῶν Ἐπιστολῶν αὐτοῦ βιβλίον παντάπασιν ἀθετοῦσιν· ἐπίσης δὲ καὶ τὴν βίβλον τῶν Πράξεων. Ὁ μάλιστα Τατιανὸς, συναγωγὴν τινα καὶ συνάφειαν τῶν θείων Εὐαγγελίων πεποιημένος, τὴν διὰ τεσσάρων ἐκείνῃ προσηγορίαν ἔδοτο· ἢ καὶ ἐπιπολὺ προῆγε τοῦ χρόνου. Φασὶ δὲ αὐτὸν καὶ τινὰς τοῦ Ἀποστόλου μεταφράσαι φωνὰς, ἐπιδιορθούμενος δὲθεν τὸ τῆς φράσεως ἀκαλλές. Πολὺ δὲ τι πληθεύς συγγραμμάτων ὁ Τατιανὸς καταλείπειν· ὧν ὁ μάλιστα διαδόχτος αὐτῷ λόγος ἐστίν, ὃς πρὸς Ἑλλήνας ἐπιγέγραπται· ἐν ᾧ τῶν ἐκ παλαιῶν χρόνων μνησθέντων, τῶν τε παρ' Ἑλλήσιν ἀρχαίων καὶ τῶν προφητῶν παλαιότερον τὸν Μωϋσῆν ἀποδείκνυσιν. Ὁς δὲ λόγος, πάντων τῶν αὐτῷ συγγραφέντων δοκεῖ κάλλιστος εἶναι καὶ ὡφελιμώτατος· ὧς καὶ οἱ ἀναγνώμαι ἐγένετο. Τοιαῦτα καὶ τὰ κατὰ τοὺς ἐκ Τατιανοῦ, εἰ δὲ βούλει, Σευηριανοῦ προέδωκεν.

ΚΕΦΑΛΑ. ΕΨ.

Ὅπως ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις τὰ τῶν οἰκτιρῶν διεσκέδασε, πολλὰ καὶ ἄλλα προκαλομένην ἀναστήσασα δὲ καὶ ἀνδράς τῇ αὐτοῦ Ἐκκλησίᾳ καὶ κατὰ λόγος τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραμμάτων.

Τούτων κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐπιρροῦντων, καὶ δι' αὐτῶν, τὸν ἀρχαῖον τοῦ γένους πολέμιον, τοὺς μὲν οἰκτιρῶς οὕτως εἰς ἀπόλειαν ἐξανδραποδίζοντα· τοὺς δ' ἔθνεσιν ἐνταῦθεν, ταῖς αὐτοῦ τερατείαις· καὶ αἰσχροπυργίαις, δυσφημίαις δὲ πλείστην περιουσίαν καὶ διαβολὴν τῷ παντὶ Χριστιανῶν ἔδωκε, καὶ τῷ ταύτης σωτηριῶδεϊ λόγῳ καταχεομένην ἐσάγοντα· ὧς συμβαίνειν τοιαύτην δὴ τινα ὑπόνοιαν ἵστασθαι τοῖς· μήπω πιστεύουσαι καθ' ἡμῶν διαδίδοσθαι, ὅσα περ ἀθεμίτοις ἔργοις πρὸς μητέρας καὶ ἀδελφὰς χρωμένων, ἀνθρώποις τε διαίταις καὶ πολιτείαις ἡμᾶς ἐνασχυνόμεναι· οὐκ ἤνεγκεν ἐπιπλεῖστον παραμένειν αὐτοὺς ὁ τῆς ἡμῶν κηδόμενος σωτηρία. Ὅθεν καὶ τὰ νόθα τῆς Ἐκκλησίας δόγματα καταμικρὴν διαφύγοντα, θάπτον ἐσθένουντο, καὶ ὅν' αὐτῶν ἀπηλέγχοντο, ἄλλων ἐπ' ἄλλοις καινοτομουμένων, καὶ ἐπανισταμένων ἀλλήλοις, ὥσπερ ἐν κυμάτων ἐπαναστάσεσιν ὑπὸ ῥέοντων ἀεὶ καὶ φθειρομένων· εἰς ποικιλίας τινὰς καὶ πολυτρόπους ἰδέας· καὶ τέλος εἰς τὸ ἀνυπόστατον καταληγόντων. Προέβαινε δὲ τὰ τῆς ἀληθείας, καὶ ἐπὶ τὸ μέλλον προῆγε· αὐξήσιν τινα καὶ μέγεθος συνεστῶς ποριζούσης ἐνταῦθεν· ἀεὶ γὰρ ὡσαύτως εἶχεν ἡ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας λαμπρότης τε καὶ κατὰστασις· τό τε σμῦνδον αὐτῆς καὶ ὡφρον καὶ ἐλευθερίον· καὶ τὸ τῆς ἐνθέου πολιτείας· αὐτῆς, καὶ εἰλικρινὲς τῆς φιλοσοφίας, Ἑλλήσιν τε καὶ βαρβάρους· ἀποστειλὼν μάλα καθεωρᾶτο. Καὶ τοῖσιν ἐκείνων οἷα δὴ· ἀνυποστάτων τῷ μακρῷ χρόνῳ διαβρύνειν, καὶ ἡ τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος διαβολὴ συνεβρόνυ. Μόνῃ δ' ἡ καθ' ἡμᾶς ἀνομολογούμενῃ διετέλει πίστις τε καὶ διδασκαλία ἐπὶ σμῦνδῳ τε καὶ ὡφρονι· καταστήματα, καὶ φιλοσοφία δογμάτων ἀπαιρυνῶν ἐπιπρίπουσα· ὧς μηδὲν τοῦ λοιποῦ

A sacras Scripturas accommodantes. Apostolum autem Paulum maledictis et conviciis proscindentes, Epistolarum ejus librum, et item apostolorum Acta prorsus rejiciunt. Tatianus porro iste quatuor Evangeliorum conciliationem et concordantiam fecit, eique libro nomen διὰ τεσσάρων imposuit, id est Unum Evangelium ex quatuor collectum, qui longo etiam duravit tempore. Ferunt eum quoque quasdam Apostoli transtulisse atque immutasse voces, ut scilicet inelaboratam elocutionis expoliret simplicitatem. Magnam præterea librorum vim is reliquit: in quibus maxime celebratur, quæ ad Græcos sive gentes scripta ab eo est oratio. In ea veterum temporum memoriam ac præscos persequens, omnium antiquorum apud Græcos et prophetarum vetustissimum fuisse Moysen ostendit: qui liber ejus omnium quos ille conscripsit, elegantissimus videtur, sicuti et me legere memini. Hæc de secta Tatiani, seu mavis, Severiani, dicta sufficiant.

CAPUT V.

Ut gratia Dei hæreticorum donatus discusserit: cum multa alias eis impedimenta obiciens, tum viros doctos, eloquentes et pios in Ecclesia exequans. Item catalogus ecclesiasticorum ejus temporis scriptorum.

Ad hunc modum temporibus illis hæreses suppullularunt: et per eas vetus generis nostri hostis hæreticos quidem miserabiliter in jus suum et perditionem pertraxit; apud gentes autem, suis ipse portentosis turpibusque scæditalibus, maximam contra Christianum nomen, et salutiferi verbi doctrinam, gravissimæ infamiae calumniam induxit: ut qui nondum ad fidei nostræ professionem essent pertracti, impiam admodum de nobis conceperent suspicionem, quasi nefandis libidinibus, matribus sororibusque nostris commisceremur, impuroque prorsus scelerate vitæ genere contaminaremur. Sed non diu hæreticos tulit, qui salutis nostræ curam gerit, Deus. Nam adulterina Ecclesiæ dogmata, quæ paulatim emicuerant, brevi sunt extincta, et a seipsis 287 inter se abolita, cum alii super alios novis rebus studerent, atque inter se conflictarentur: non aliter quam fluctuum commotiones insurgentes subinde, atque decidentes, in varias multiplicesque abeunt formas, et postremo ut nihil eorum appareat evanescunt. Contra, veritatis ipsius causa tum incrementa sua capiebat, magisque in diesangebatur, accessionem quamdam et robur certum ex hæreticorum insultu sumens. Semper enim sibi constabat Ecclesiæ catholicæ splendor et status: et castitas ejus, pudicitia, libertas, divinus vitæ morumque disciplina ordo, doctrinæque sinceritas, apud Græcos simul et Barbaros mirifice relucere cernebatur. Atque illis utpote quæ minime subsistant, temporis longinquitate diffluentibus, simul etiam coorta in doctrinam nostram invidiosa calumnia diffluit: solaque quam nos profitemur fides et doctrina,

sincerorumque dogmatum philosophia, in casto simul et puro statu suo pulchre atque decenter perstitit, ut deinceps nemo facile per calumniam contra eam infame quidquam et indecorum proferre auderet. Quam rem veteres, si qui aliquando adversus Ecclesie catholice doctrinam insurgerent, in primis studio habuerunt, propter impurorum et profanorum hominum vaniloquentiam. Et hoc quidem sic ipsa gratia et providentia Dei multis, ita ut decuit, modis efficiebat: nihilominus tamen illa alios quoque, qui ejusmodi deliramenta oppugnant, in medium produxit, cum perniciosius illis et consceleratis pedem collaturos, et non tantum editis libris, verum etiam sine scripto firmissimis demonstrationum atque rationum probationibus, impiarum heresim mendacia debellaturos. In quibus post Clementem, Ignatium et Polycarpum, primus Justinus ex philosophis martyr fuit: de quo in proximo, qui hunc præcessit, libro diximus. Post eum Hegesippus laudem multam obtinuit. Ab hoc tertius Dionysius, Corinthiorum episcopus. Quartus, Antiochenus Theophilus. Deinde Philip-
pus, et Modestus, Melito, Apollinarius et Musanus. Secundum hos decimum locum consecutus est Bardesanes Syrus. Qui sane omnes plurima varique reliquerunt scriptorum monumenta: de quibus, quantum poterimus, in præsentī dicemus tomo. **288** Sicuti in reliquis quoque faciemus: nec memoriam illorum qui hocce sunt subsequenti, intercidere patiemur. Faciemus etiam deinceps mentionem Pantæni, et Alexandrini Clementis, qui a volumine suo cognominatus est Στρωματεύς, seu Contextor: præterea Rhodonis et Μιλτιάδου, Απολλωνίου et Σεραπίωνος, Ιρηνæου et Ιππολύτου, et cæterorum usque ad ipsum doctissimum Originem: qui orationis virtute, doctrina, monumentisque librorum plurimum professioni Christianæ contulerunt momenti. De Papiā quidem, Quadrato, Aristide et agamus.

CAPUT VI.

De libris, quos Justinus inter martyres philosophus composuit.

Permulta is quidem edidit scripta: quæ autem ad nos pervenerunt, hæc sunt: Ad Antoninum qui Pius cognominatus est, et liberos ejus, Romanumque senatum, pro fide nostra, oratio. Altera quoque ejusdem argumenti, ad Marcum Verum Antonini successorem defensio. Oratio item alia ad Græcos scripta, in qua multa de natura dæmonum facit verba: quæ sane diu multumque et apud Græcos sapientes, et apud nostros agitata est questio. Liber rursus alius ad Græcos editus, cujus titulus est *Consultatio*. Item liber *De monarchia Dei*, cujus argumenta et locos non solum ex nostrorum, verum etiam profanorum auctorum libris decerpit. Præterea liber qui inscribitur *Psalter*. Scholium de anima, in quo questionibus variis philosophorum Græcorum expositis opiniones quædam apponit,

εἶναι δὲ σφηρόν τι καὶ ἀσπρόν τοιμὴν κατ' αὐτῆς χρωμένῳ διαβολῇ ἐπιφέρειν· ἃ δὲ τοῖς πάλαι διὰ σπουδῆς ἦσαν, ἐπισυνιστάμενοις κατὰ τοῦ καθόλου τῆς Ἐκκλησίας δόγματος τῆς τῶν βαθύλων χάριν κενωφονίας. Καὶ τοῦτο μὲν ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοιά τε καὶ χάρις πολλοὶ τρόποις ὡς χρῆναι διεπράττετο· ἕως δ' αὖ τοῖς τοιαύταις ἐρεσχέλαις ἀντιστρατηγούντας· καὶ τινὰς ἐτέρους πᾶρῃγεν εἰς μέσον, ὁμοσε τοῖς ἀλιτρητοῖς καὶ παλαμναίοις τοῦτοις χωροῦντας, οὐ δὲ ἔγγράφωιν μόνον κατὰ τῶν ἀθίων τοῦ ψεύδους αἰρέσεων στρατευομένοις, ἀλλὰ καὶ δι' ἀγράφων καὶ ἀδαμαντίνων ὡς εἰπεῖν ἀποδείξων. Ἐν οἷς πρῶτος μετὰ Κλήμεντα καὶ Ἰγνάτιον καὶ Πολύκαρπον, Ἰουστίνος ὁ ἐν μάρτυσι φιλόσοφος ἦν· ὅστις ἦν καὶ οἷος, ἐκείνου λέγοντος, ἐν τῇ πρὸ ταύτης διελάβομαν ἱστορίᾳ. Μετὰ δὲ τοῦτον Ἠγήσιππος ἐγνωρίζετο. Τρίτος ἐπὶ τούτῳ Διονύσιος· ἦν ὁ Κορινθίων ἐπισκοπος. Τέταρτος ὁ τῆς Ἀντιόχου Θεόφιλος. Φίλιππος ἐπὶ τούτοις καὶ Μόδεστος· εἰτα Μελίτων, Ἀπολλινάριος τε καὶ Μουσάνδος· ἐπὶ τούτοις τὸν δέκατον ἐπέραιεν ἀριθμὸν Βαρδήςανης ὁ Σύρος. Οἱ δὲ πάντες πλείστα καὶ διάφορα συγγράμματα καταλελοιπασ· περὶ ὧν ἑνὸς γε τῷ παρόντι τόμῳ διαληφόμεθα· ὡς δὲ καὶ τοῖς εἰσέπειτα δράτομεν, τῶν μετὰ τούτους ἐφεξῆς τὴν μνείαν ἀληστον διατηροῦντες. Πανταίνου γὰρ τὸ μετὰ τοῦτο μνησέσθαι, καὶ τοῦ Ἀλεξανδρείως Κλήμεντος, ὃς δὲ ἀπὸ τῆς βίβλου Στρωματεύς ὀνομάσθη· τοῦ τε Ῥόδωνος καὶ Μιλτιάδου, Ἀπολλωνίου τε καὶ τοῦ Σεραπίωνος, καὶ τοῦ Εἰρηναίου, καὶ Ἰππολύτου, καὶ τῶν καθ' ἑξῆς, ἄχρι δὲ καὶ αὐτοῦ τῶν πολυμαθεῶς Ὀριγένους· ἐν τε λόγου δυνάμει καὶ διδασκαλίᾳ, συγγραφαῖς τε βιβλίων, τὰ μέγιστα τῶν καθ' ἡμᾶς λόγῳ συναραμμένων. Περὶ μέντοι Παντίου, Κοδράτου, Ἀριστείδου καὶ Κάστορος προειρηκαμεν. Ἀλλὰ περὶ τῶν συγγραμμάτων Ἰουστίνου τό γε νῦν ἔχον διαληπτέον.

Castore antea diximus. Nunc de Justinī libris

ΚΕΦΑΛΑ Γ'.

Περὶ ὧν συνετάξατο λόγῳ Ἰουστίνος ὁ ἐν μάρτυσι φιλόσοφος.

Τούτῳ πολλὰ μὲν συνεγράφη βιβλία· ἃ δ' οὖν εἰς ἡμᾶς ἤλθον, ταυτὰ εἰσιν· ὁ πρὸς Ἀντωνίνον τὸν Εὐσεβῆ ἐπικληθέντα καὶ τοὺς αὐτοῦ παῖδας, τὴν τε Ῥωμαίων σύγκλητον προσφωνητικὴς ὑπὲρ τῶν καθ' ἡμᾶς δογμάτων γραφεῖς. Δεύτερος, ἀπολογία περὶ τῶν δευτέρων ὑπὲρ τῆς ἡμῶν πίστεως· ὃν πεποιήται πρὸς Μάρκον Οὐῆρον τὸν Ἀντωνίνου διάδοχον. Καὶ ἄλλος αὐτῷ λόγος πρὸς Ἑλληνας ἐπονήθη, ἐν ᾧ πολλὴν ποιεῖται περὶ τῆς τῶν δαιμονίων φύσεως λόγον, πλείστα δὲ καὶ πολλάκις παρὰ τε τοῖς Ἑλλήνων σοφοῖς καὶ παρ' ἡμῖν ἐπιζητηθείσης τῆς ὑποθέσεως. Κοι ἄλλον δὲ δεύτερον πρὸς Ἑλληνας γράφει, ὃς ἐπιγραφὴν ἔχει· Ἑλληνας· ἑταρος δὲ αὐτῷ Περὶ Θεοῦ μοναρχίας ἐγγραφή, τὴν οὐσασιν εἰληφῶς οὐ μόνον ἐκ τῶν ἡμετέρων βιβλίων, ἀλλὰ καὶ τῶν θύραθεν· ἐπὶ τούτοις δὲ ἐπιγράφει Ψάλλ-

της· καὶ σχόλιον δὲ συντάττει περὶ ψυχῆς· ἐν ᾧ διαφύρους πεύσεις τῶν παρ' Ἑλλήσι φιλοσόφων ἐκθέμενος, δόξας τινὰς παρατίθεται· αἷς δὲ καὶ λογικῶς ἀπαντήσαι ἐπαγγέλλεται, ἐς ὕστερον καὶ τὴν αὐτοῦ δόξαν ἐν ἐτέρω παραθεῖναι συγγράμματι. Ἐτερον δὲ καὶ κατὰ Μαρκίωνος τοῦ Ποντικοῦ συντάττει βιβλίον, ἐν ᾧ καὶ ταῦτα διέξεισι· «Μαρκίωνα δὲ τίνα Ποντικόν, ὃς καὶ νῦν ἐτι διδάσκων τοὺς παθομένους ἄλλον τινὰ εἶναι νομίζειν μείζονα τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ· ὃς καὶ κατὰ πᾶν γένος ἀνθρώπων δ' αὖ τῆς τῶν δαιμόνων συλλήψεως πολλοῦ· ἐπειτα βίβλασμα λέγειν, καὶ ἀρνεῖσθαι τὸν ποιητὴν τοῦδε τοῦ παντός Πατέρα εἶναι τοῦ Χριστοῦ· ἄλλον δὲ τίνα ὡς ὄντα μείζονα παρὰ τούτων ὁμολογεῖν πεποιημένον· καὶ πάντας οἱ ἀπὸ τούτων ὠρηγμένοι, ὡς ἔφαμεν, Χριστιανοὶ καλοῦνται· ἐν τρώπον καὶ οὐ κοινῶν ὄντων δογματῶν τοῖς φιλοσόφοις, τὸ ἐπικαλούμενον ὄνομα τῆς φιλοσοφίας· κοινόν ἐστιν.» Οἱ· ἐξῆς ἐπάγει λέγων· «Ἐστὶ δὲ ἡμῖν καὶ σύνταγμα κατὰ πασῶν τῶν γεγενημένων αἱρέσεων· ᾧ εἰ βούλεσθε ἐντοχεῖν, δώσομεν.» Καὶ διάλογον δὲ πρὸς Ἰουδαίους ποιεῖται, ἐν τῇ Ἐφεσίῳ διατριβῶν, πρὸς Τρύφωνα ἐπίσημον παρ' Ἑβραίοις ἄδρα προσφώνει· ἐν ᾧ σαφῶς παριστᾷ, ὅπως ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ἐπὶ τὸν τῆς πίστεως τούτου λόγον ἐπλυσεν· ὅπως τε τοῖς φιλοσόφοις μαθήμασι τὴν σπουδὴν κατανάλωσι· καὶ ὡς ἐντεῦθεν ἐκθύμω· ἐπὶ τὴν τῆς ἀληθείας ἔδραμε ζήτησιν. Αἰεὶ δὲ, ὡς καὶ Ἰουδαῖοι συσκαυὴν κατὰ τῆς Χριστοῦ διδασκαλίας· συνεστήσαντο, τοιαῦτα Τρύφῳνι διεξύν· «Ὁ μόνον δὲ οὐ μετενοήσατε ἐφ' οἷς ἐπράξατε κακῶς, ἀλλὰ ἄνδρας ἐκλεκτοὺς ἐκλεξάμενοι τότε, ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ ἐξεπέμψατε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν, λέγοντες αἱρεῖσιν ἄσθεν περᾶνθαι Χριστιανῶν, καταλέγοντές τε ταῦτα, ἅπερ καθ' ἡμῶν οἱ ἀγνοοῦντες ἡμᾶς ἅπαντες λέγουσιν· ὥστε οὐ μόνον ἀδικίας ἐν τοῖς αἵτιοις ὑπάρχετε, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀπλῶς ἀνθρώποις.» Γράφει δὲ καὶ ὅτι ἐπὶ τῶν αὐτοῦ χρόνων χαρίσματα προφητικά ἐπὶ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ διεπρέπε. Παρίσται δ' ἐν τούτῳ καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν ὁμολογουμένην εἶναι τοῦ Ἰωάννου· «Ἐτι γε μὴν ἐνίσταται διελέγων τὸν Τρύφωνα, ὡς Ἰουδαῖοι πολλὰ τίνα τῶν προφητικῶν ῥητῶν περιεῖλον διαρρήδην περὶ Χριστοῦ ἀναγγέλλοντα. Καὶ ἄλλοι δὲ πλεῖστοι πόνοι ἐμφέρονται τοῦ ἀνδρός. Οὕτω δ' ἦσαν διὰ σπουδῆς τοῖς παλαιῶς τὰ αὐτοῦ, ὡς καὶ Εἰρηναῖον ἐν τετάρτῳ τῶν Πρὸς τὰς αἱρέσεις καὶ τινὰς αὐτοῦ μνημονεύειν φωνᾶς, ἐν οἷς λέγει· «Καὶ καλῶς Ἰουστίνος· ἐν τῷ Πρὸς Μαρκίωνα συντάγματι φησιν, ὅτι Αὐτῷ τῷ Κυρίῳ οὐκ ἂν ἐπίσθην, ἄλλον Θεὸν καταγγέλλοντι παρὰ τὸν δημιουργόν· καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ δὲ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως πάλιν· «Καὶ καλῶς ὁ Ἰουστίνος· ἔφη, ὅτι πρὸ μὲν τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας οὐδέποτε ὁ Σατανᾶς ἐτόλμησε βλασφημεῖν τὸν Θεόν· ἀτε μηδέποτε εἶδω· αὐτοῦ τὴν κατακρίσιν.» Καὶ τὰ μὲν οὖν Ἰουστίνου ἐν τούτοις.

A adversus quas rationes suas se aliquando prolatum, sententiamque suam alio commentario expositurum pollicetur. Liber *Contra Marcionem Ponticum* compositus, in quo, sicut et in oratione ad Antoninum imperatorem, hæc quoque scribit : « Marcion Ponticus hodie quoque sectatores suos docet, alium quemdam majorem eo qui creavit omnia, esse Deum : qui etiam per omne genus hominum, dæmonum fretus auxilio, permultis persuasit, ut blasphema dicerent, 289 et pernegarent factorem totius hujus universi patrem esse Christi, sed alium quemdam isto majorem huic creasse profiterentur. Atque omnes qui ab iis provenerunt, quemadmodum diximus, Christiani vocantur : haud aliter quam, cum philosophis non sint communia dogmata, quod tamen philosophiæ dicitur, commune omnibus est nomen. » Quibus verbis postea illud addit : Est autem nobis contra omnes hæreses volumen compositum, quod vobis, si voletis, legendum dabitur. » Edidit quoque ad Judæos dialogum, quem Ephesi cum esset, Tryphoni, celebri apud Hebræos viro, quem etiam in eo secum disserentem introducit, dicavit. In eo clare profiteitur, divina gratia se ad fidei nostræ professionem esse pertractum : proindeque cum multum studii in philosophorum disciplinis consumpsisset, animo se percupido ad veritatis inquisitionem decurrisse. Dicit quoque multa Judæos contra Christi doctrinam insidiosè molitos esse, hujusmodi ad Tryphonem verbis utens : « Non modo autem non egistis super eis quæ male fecistis, pœnitentiam : sed viros eximios delectos Hierosolymis in omnes orbis partes misistis, qui Christianam sectam ut atheam et deos abolentem, impietatisque manifestæ compertam esse dicerent : eaque omnia de nobis, quæ qui nos ignorant, loquuntur, recenserent. Quapropter non vobis tantum ipsis, verum aliis etiam prorsus omnibus hominibus iniquitatis estis auctores. » Scribit præterea, ætate sua donâ prophetica in Ecclesia Dei enituisse. Asserit etiam pro confesso haberi, Apocalypsim Joannis esse. Redarguit denique Tryphonem acriter, quod Judæi multa prophetarum dicta, manifeste de Christo vaticinantia, sustulerint. Aliæ quoque plures ejus exsisterant lucubrationes. Adeo autem scripta ejus veteribus in pretio fuere, ut Irenæus in quarto *Adversus hæreses* libro dicta quædam ejus referat, dicens : « Recte vero Justinus in libro *Adversus Marcionem* inquit : « Quin Domino ipsi fidem non habebant, si alium quam rerum conditorem Deum denuntiaret. » Rursus in quinto ejusdem operis : « Recte Justinus dixit, quod ante Domini adventum non ausus fuerit Sathanas blasphemare Deum, quippe qui nondum condemnationem suam sciret. » Justiniani scripta sic se habent. »

290 CAPUT VII.

De Hegesippo et scriptis ejus.

Eadem ætate et Hegesippus viguit. Quinque is libris integram et simplicem evangelicæ professionis reliquit doctrinam : in quibus satis indicat, multos se convenisse, cum Romam proficisceretur, episcopos, a quibus unam eandemque doctrinam acceperit. Mentionem etiam facit Clementis ad Corinthios epistolæ, ejus loca quædam recenset. Commemorat quoque, ut in episcopi eorum Primi colloquium pervenerit, atque inde Romam trajecerit, cum episcopatum ibi Anicetus teneret. Cujus diaconum Eleutherum memorat, qui Soteri successit, sicuti is Aniceto. In urbibus porro omnibus sanam se testatur invenisse prædicationem, quemadmodum scilicet lex, prophetæ, et Dominus ipse docuerit. Meminit itidem initiorum hæresium quarundam, ita inquit : « Posteaquam Jacobus Justus martyrio est defunctus, sicuti et Dominus, idem ob verbum : in locum ejus patroi ejus Cleophræ filius Symeon est successus, quem omnes Domini fratrem consobrinum secundum esse retulerunt. Propterea autem Ecclesiam vocaverunt virginem, quod nondum esset inanibus et vanis corrupta doctrinis. Primus eam depravare cepit, quod in petitione episcopatus repulsam tulisset, Thebutus (1), unus eorum numero qui ex septem hæresibus in populo Judaico prosematis, oriebantur : a quibus et Simon est, unde Simoniani dicti : et Cleobius, unde Cleobiani : et Dositheus, unde Dositheani : et Gorthæus, unde Gorthæani : et Masbothæus, unde Masbothæani. Ab iis autem et Menandriani, et Marcionistæ, et Carpoeratiiani, et Valentiniiani, et Basilidiani, et Saturniniani. Hi pro se quisque proprias æorsim induxerunt opiniones. Ab iis Pseudochristi, pseudoprophete, pseudapostoli, qui unitatem Ecclesiæ dividerant perniciosis sermonibus adversus Deum et adversus Christum ejus. Scribit vero de Judeorum quoque hæresibus, dicens : « Fuerunt autem variæ quoque in circumcisione inter filios Israel adversus tribum Juda et Christum ipsum sententiæ et sectæ : videlicet Hæseæorum, Galileorum, Hemerobaptistarum, Masbothæorum, Samaritanorum, Sadducæorum, Phariseorum. » 291 Scribit insuper alia plurima, quorum partem antea suo quoque loco adducentes retulimus. Atque in iis quædam ex Hebræo et Syriaco Evangelio, et de Hebraica lingua affert. Tum autem satis indicat, a Judæis se ad Christianismum pervenisse. Mentionem quoque aliarum rerum facit ex Judaica sine scripto traditione. Et virtute omni refertam sapientiam Proverbia Solomonis vocat : non ipse vero tantum, sed et Irenæus, et plerique omnes qui vetustate sunt insignes. De iis autem libris qui Apocryphi dicuntur, dicit, ætate sua ab hæreticis quibusdam, ea quæ sunt conflicti, illis esse clam inserta.

(1) Al. Thebutis.

A

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Περὶ Ἡγήσιππου καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ.

Ἡγήσιππος δὲ καὶ αὐτὸς τοῖς αὐτοῖς ἀκμάζων ἦν χρόνιος. Πάντε μὲν οὖν συγγράμμασιν οὗτος πλήρη τε καὶ ἀπλουστάτης τῆς εὐαγγελικῆς ἀποδείξεως κατέλιπε τὴν διδασκαλίαν· ἐν οἷς ἐμφανὲς ἐστὶν ὡς πολλοῖς συνεγένετο τῶν ἐπισκόπων τὴν ἐς Ῥώμην στέλλόμενος, ἐξ ὧν μίαν τὴν διδασκαλίαν παρεληφέναι φησί. Μένονται δὲ καὶ τῆς Κλήμεντος πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς, μέρη τινὰ ταύτης διεξιῶν καὶ ὡς συμρίζει Πρίμῳ τῷ ταύτης ἐπισκόπῳ ἀφικέσθαι τε ἐκεῖθεν εἰς Ῥώμην, Ἀνικητὸν ἐπισκοποῦντος· οὗ διάκονον τὸν Ἐλευθέρου λέγει, ὃς τὸν Σωτήρα διδάξατο· οὗτος δὲ τὸν Ἀνικητὸν. Καὶ ἐν πάσαις δὲ ταῖς πόλεσιν ὅστις εὐρηκῆναι λέγει τὸ κήρυγμα, ὡς ὁ νόμος κηρύττει καὶ οἱ προφηταὶ καὶ ὁ Κύριος. Μένονται δὲ καὶ οὗτος ἀρχαῖς αἰρέσεων τινων, οὕτω διεξιῶν· « Καὶ μετὰ τὸ μαρτυρῆσαι Ἰάκωβον τὸν Δίκαιον, ὡς καὶ ὁ Κύριος ἐπὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ, πάλιν ὁ ἐκ θαύου αὐτοῦ Συμεὼν ὁ τοῦ Κλοπᾶ καθίσταται ἐπίσκοπος, ὃν προσθέντο πάντες ἀνεψιὸν εἶναι τοῦ Κυρίου δευτέρου. Διὰ τοῦτο γὰρ ἐκάλουν τὴν Ἐκκλησίαν παρθένον· οὕτω γὰρ ἐφάρτο ἀκραῖς ματαίαις. Ἀρχεται δὲ ὁ Θεοῦδης, διὰ τὸ μὴ γενέσθαι αὐτὸν ἐπίσκοπον, ὑποφθαίρειν· ἀπὸ τῶν ἐπὶ αἰρέσεων καὶ αὐτὸς ἦν ἐν τῷ λαῷ· ἀφ' ὧν Σίμων, ὅθεν οἱ Σιμωνιανοί· καὶ Κλεόβιος, ὅθεν Κλεοβιανοί· καὶ Δοσιθεός, ὅθεν Δοσιθεανοί· καὶ Γορθαῖος, ὅθεν Γορθαῖανοί· καὶ Μασθώθεος, ὅθεν Μασθωθεανοί. Ἀπὸ τούτων μὲν Ἀδριανιστᾶι, καὶ Μαρκιανιστᾶι, καὶ Καρποκρατιανοί, καὶ Οὐλεντινιανοί, καὶ Βασιλειδιανοί, καὶ Σατορνινιανοί· ἕκαστος ἰδίως καὶ ἐτέρως ἰδίαν διέξεν παρεισήγαγον. Ἀπὸ τούτων ψευδοχριστοὶ, ψευδοπροφῆται, ψευδαπόστολοι· οἵτινες ἐμέρισαν τὴν ἑνωσιν τῆς Ἐκκλησίας φθοριμαίους λόγους κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. » Ἰστορεῖ δὲ καὶ περὶ τῶν ἐν Ἰουδαίᾳ αἰρέσεων, λέγων· « Ἦσαν δὲ καὶ γινώμαι διάφοροι ἐν τῇ περιτομῇ ἐν οἷς Ἰσραὴλ τῶν κατὰ τῆς φυλῆς Ἰούδα καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐταί· Ἑσσαῖοι, Γαλιλαῖοι, Ἡμεροβαπτιστᾶι, Μασθωθαῖοι, Σαμαρεῖται, Σαδδουκαῖοι, Φαρισαῖοι. » Καὶ ἔτερα δὲ πλεῖστα γράφει, ὧν ἐκ μέρους ἤδη πρότερον μνείαν ἐποίησάμεθα, ἐν οἷσιν αἰροῖς καίροισι τὸ προσήκον παρατίθεμαι. Ἐν οἷς ἐκ τε τοῦ καθ' Ἑβραίου Εὐαγγελίου, καὶ τοῦ Συριακοῦ, καὶ ἰδίως ἐκ τῆς Ἑβραϊδὸς διαλέκτου, τινὰ τῆθῃσιν, ἐμφαίνων ἐξ Ἑβραίων Χριστῷ προσελθεῖν. Μνείαν δὲ καὶ ἄλλων ποιεῖται ἐξ Ἰουδαϊκῆς ἀγράφου παραδόσεως. Πανάρετον δὲ σοφίαν καὶ τὰ; Παροιμία, Σολομώντος καλεῖ· οὐ μόνον· δὲ οὕτος· ἀλλὰ καὶ Εἰρηναῖος, καὶ σχεδὸν πάντες οἱ ἀρχαῖοι· ἡτι διαφύροντες. Διέξισι δὲ καὶ περὶ τῶν λεγομένων Ἀποκρύφων, λίγων ἐπὶ τῆς κατ' αὐτὸν γενεᾶς πρὸς τινων αἰρετικῶν τινὰ τῶν ἐκείσε πεπλάσμενα παρανεύειν.

D

illis esse clam inserta.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

A

CAPUT VIII.

Περὶ Διονυσίου τοῦ Κορινθίων ἐπισκόπου, καὶ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ.

De Dionysio Corinthiorum episcopo, et epistolis ejus.

Μετὰ δὲ τούτων ἐπὶ τὸν Κορινθίων Διονύσιον βα-
διστέον τῷ λόγῳ, δεικνύντες, ὅτι τε τῆς αὐτοῦ πα-
ροικίας κατῆρχε, καὶ ὡς τῇ ἐνδόμῳ φιλοσοφίᾳ οὐ
μόνον τοῖς ὑπ' αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὑπ' ἄλλοδαπῆς
δαφιλῶς ἐχορήγει, πᾶσιν αὐτὸν παρέχων. οἷς καθο-
λικαῖς ταῖς ἐπιστολαῖς προσωμίλει· ὡν μία πρὸς
Λακεδαιμονίους ἐστὶ, κατῆχσιν περιέχουσα ὀρθο-
δοξίας, περὶ εἰρήνης τε καὶ ἐνωσεως ὑποτιθεμένη·
δευτέρα πρὸς Ἀθηναίους, πρὸς τὴν ἀκραιφνῆ πίστιν
αὐτοὺς διεγείρουσα· ἑλεγχὼν τε περιέχει ὡς ἂν ὁλι-
γώρως πρὸς τὴν ἀκριθεῖ τοῦ Εὐαγγελίου πολιτείαν
διαχειμένους· ὡς καὶ μικροῦ δεῖν ἀποστῆναι τοῦ
πράγματος· ἀφ' οὗ Πούπλιον τοῖς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ
διωγμοῖς, ἐπιστραγίσαι μαρτυρίῳ τὸν βίον συνέδη·
οἷς Κοδράτον μετὰ Πούπλιον ἱστορεῖ τῆς Ἐκκλησίας
ἡγεμονεύσαι, οὗ ταῖς σπουδαῖς· ἐπισυναχθῆναι πάλιν
αὐτοὺς φησι, καὶ τὴν ἀναζωπύρῃσιν αὐτῆς γενέσθαι
τῆς πίστεως. Ἐν ἡ ἐπιστολῇ δεικνυσιν, ὡς προτρο-
παῖς Παύλου καὶ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης τῆς ἐν
Ἀθῆναις ἐκκλησίας προέστη. Ἄλλη δὲ αὐτῷ πρὸς
Νικομηθεῖς ἑγράφη ἐπιστολὴ· ἐν ἡ τῇ Μαρκιανὸς
αἰρέσει σφόδρα μαχόμενος, τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνι
στοιχεῖ. Καὶ ταῖς κατὰ Κρήτην δὲ καὶ Ὀρτυρίαν ἐκ-
κλησίαις ἄλλη ἐμφέρεται· ἐν ἡ ἀποδοχῇ καὶ τὸν
ἐκεῖνης ἐπίσκοπον Φιλιππον ἀξιῶν, ὡς τὴν Ἐκκλη-
σίαν λαμπρῶς ἀνδραγαδοῦσαν διέποντα· φυλάττεσθαι
τε πρὸς τῷ τέλει παραίνει καὶ τὸ σχολὸν καὶ διὰ-
στροφὸν τῶν αἰρετικῶν. Ἀμαστρίδι δὲ καὶ ταῖς
κατὰ Πόντον ἐκκλησίαις ἐπιστέλλων, Βακχυλίδου καὶ
Ἐλπίστου, ὡς προτρεψαμένων, μνεῖαν ποιεῖται τῷ
γράμματι. Παλμῶν τε ἐπίσκοπον ἐκεῖνος παρση-
μαίνεται· ἐν ἡ ἐπιστολῇ πολλὸν Γραφικῶν λύσεις
διασαφῆ· εἰσηγείται μὴν ὡς πλείστα περὶ τε ἀγνείας
καὶ γάμου. Προσάττει γε μὴν καὶ τοὺς ἐξ οἰαση-
ποῦτον αἰρέσεως, ἢ πλημμελείας, ἢ ἀμαρτίας ἐπι-
στρέφοντας, ἀσμένως προσέσθαι. Ταῦτα δὲ καὶ ἡ
πρὸς Κνωσσίου· ἐστὶν ἐφεξῆς· ἐν ἡ τῷ ἐπισκόπῳ
αὐτῶν Πινυτῷ παραίνει, μὴ τὸ βαρὺ φορτίον τῆς
ἀγνείας ὡς ἐπάναγκες ἐπιτιθεῖναι τοῖς ἀδελφοῖς· τῆς
δὲ τῶν πολλῶν ἀσθενείας καταστοχάζεσθαι. Πρὸς τὴν
ἐκεῖνος ἀντιγράφων θιβάει τὸν ἄνδρα καὶ ἀποδέχ-
εται· ἔσται γε μὴν στερρότεροις γράμμασι τὴν
ἀρετὴν καὶ τελειὰν τροφὴν αὐτοῖς ἐπιχορηγεῖν· ὡς
ἂν μὴ τοῖς νηπιώδεσιν ἐντραφέντες, λάθωσι κατα-
γρησάντες τῇ διὰ γάλακτος ἀγωγῇ· δι' ἧς ἐπιστο-
λῆς καὶ τὸ τοῦ Πινυτοῦ περὶ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν,
ὅ τε λόγος καὶ ἡ περὶ τὰ θεῖα σύνεσις καὶ τὸ τῶν
ὀπληκῶν ὠφελιμὸν διαδεικνύεται. Καὶ Σωτήρι δὲ τῷ
τῆς Ρώμης ἐπίσκοπῳ ἄλλην ὑπαγορεύει ἐπιστολὴν,
ἐξ ἧς βραχέα παραδεῖναι δίκαιον ἡγημαί· ἐξ ὧν τὸ

Ab hoc ad Dionysium Corinthium oratio con-
vertenda, qui ecclesiæ ejus loci præfuit : et non
solum pio et sancto labore eis qui curæ ejus fue-
rant commissi, sed etiam qui in longinquis essent
regionibus, plurimum profuit, omnibus seipsum
facilem præbens, et epistolas catholicas ad eos
scribens : quarum una ad Lacedæmonios est, ca-
techesim et institutionem orthodoxiæ rectorisque
doctrinæ continens : cujus titulus est, De pace et
unitate. Secundam ad Athenienses dedit, qua eos
ad sinceram fidem complectendam excitat, cum
legitima objurgatione : quod parum essent ad æ-
curatum evangelicæ doctrinæ et vitæ institutum
intenti : quippe qui prorsus fere a professione
Christiana desciverint : ex quo in eorum tempo-
rum persecutione Publius episcopus eorum e vita
martyrio consignata excessit : cui Quadratum suc-
cessisse, ecclesia gubernanda, commemorans, stu-
dio diligentiaque ejus conventus fideliū denno
agi cōpisse, et fidei igniculos rursus excitatos
esse, dicit. In ea epistola quoque indicat, Pauli
cohortatione Dionysium Areopagitam episcopatum
ecclesiæ Atheniensium suscepisse. Scripsit aliam
quoque ad Nicomediam ecclesiam, in qua Marcionis
hæresim vehementer impugnans, ecclesiastico ca-
noni insistit atque innititur. Ad Gortynios etiam,
et reliquas per Cretam ecclesias alia circumfertur,
in qua, cum episcopum eorum Philippum, quod
ecclesiam suam fortitudinis et virtutis omnis laude
florentem rite gubernavit, commendat : 292 tunc
in fine eos hortatur, ut sibi a fraude et perversi-
tate hæreticorum caveant. Amastriidi porro et
Ponticis ecclesiis scribens, Bacchylidæ, et Elpisti,
qui eum ad scribendum sunt cohortati, et Palmæ
episcopi mentionem infert. In ea epistola multas
Scripturarum solutiones et declarationes exponit :
multa de castitate et conjugio refert. Jubet etiam
omnes qui a quacunque hæresi, delicto, et peccato
per penitentiam converlantur ad Ecclesiam, be-
nigne recipi. Has consequitur, quæ ad Gnosios
est data epistola : in qua episcopum Pinytum ad-
monet, ne cœlibatus onus tanquam necessarium
fratribus imponat (1), sed infirmitatibus multorum
rationem habeat. A1 quam ille rescribens, cum
virum eum admiratur, laudat, et complectitur :
tum ab eo maturiores firmioresque petit litteras,
quibus illis meliorem solidioramque cibum imper-
tial, ne puerilibus inoputriti alimentis, in lactic
nutritione consenscant. Per quam epistolam,
non modo Pinytus orthodoxam rectamque fidem,

(1) De onere cœlibatus divi Ignatii exstant sen-
tentia : « Si quis potest in castitate manere, ob
carnis Dominicæ honorem, citra glorificationem ma-
neat. Decet autem et nubentes et nuptas de sen-
tentia episcopi conjugium sustinere, ut nuptiæ
juxta Deum contrahantur, non secundum sædam

libidinem. Cœlibatus jugum nemini imposueris.
Est enim res periculosa, et custodiri, cum obtine-
tur, difficultis, quando ex necessitate servatur. Ju-
venibus nuptias permittit, priusquam meretriciis
amoribus corrumpantur. (In Gnomologio Græco,
lib. 1, cap. 12.)

sed eloquentiam, divinamque prudentiam et curam A
suam, quam de gregis sui profectu et utilitate ges-
sit, satis declarat. Sed ad Soterem quoque Roma-
næ urbis episcopum epistolam dedit, ex qua per-
panca hic inserere placuit, de consuetudine
ecclesiarum, quæ usque ad persecutionem duravit.
Eam cum ipse quoque approbet, ita refert: « Jam
inde ab initio hæc vobis est consuetudo, ut fratres
omnes vario beneficiorum genere afficiatis: et
ecclesiis multis, quæ passim sunt in urbibus, sub-
sidium mittatis: per quod jamdudum et egenorum
penuriam recreatis, et fratres in metallis opus
facientes allevatis, moremque Romanum a majori-
bus acceptum Romani retinetis. Quem non modo
conservavit, sed adauxit etiam, beatus episcopus
vester Soter, cum liberaliter munera sanctis sub-
mittendo, tum fratres ad nos redeuntes, ut filios
suos pater amantissimus, sermonibus beatis co-
hortando. » In ea ipsa epistola et Clementis ad
Corinthios epistolæ meminit, superioribus tempo-
ribus more antiquo in Ecclesia cum legi solitam
significans, 293 inquit enim: « Hodiernum tran-
segimus sacrum Dominicum diem, quo epistolam
vestram legimus, quam etiam deinceps semper
cohortationis institutionisque nostræ gratia lege-
mus: itidem ut alteram illam a Clemente ad nos
scriptam. » Insuper et de epistolis ipse suis, tan-
quam callide depravatis, ita scripsit: « Epistolas
enim fratrum rogatu scripsi, sed eas diaboli apo-
stoli zizanias compleverunt, quædam quidem ex-
pungentes, quædam autem inserentes. Quibus Vñ
illud est repositum. Non mirandum certe, si etiam
Dominica scripta nonnulli corrumpere sunt ausi,
quando nostris, etiam illis longe dissimilibus, insidias struxerunt. » Est etiam epistola ejus ad Chry-
sophoram, fidissimam sororem: cui ille convenientia scribens, rationali eam exsatiavit alimento.
Hæc de Dionysio.

CAPUT IX.

*De Theophilo Antiochiæ episcopo, et de Modesto,
eorumque scriptis.*

Theophili autem Antiochiæ episcopi ad Autoly-
cum tres feruntur Institutionum libri. Et adversus
Hermogenis hæresim liber, in quo multis utitur
testimoniis ex Joannis Apocalypsi. Exstant ejus
quoque scripta alia, divinis referta doctrinis. Cæ-
terum ea tempestate, cum hæretici zizaniorum
more, in sincera et pura semente Ecclesiæ, valde
succrescerent, ecclesiarum per orbem episcopi
illos perinde atque sylvestres feras propellendo
arcebant, aliquando quidem scriptis ad fratres
exhortationibus et præceptis, nonnunquam vero
etiam sola verborum vi in faciem hostibus ad eos
evertendos congressi; quandoque libris editis,
densis atque certis confutationibus eos longe aman-
dantes. Ex quibus etiam unus est, de quo nunc
agimus, Theophilus, fortis sane propugnator: quem
contra Marcionem strenue rem gessisse, erroremque
ejus et fraudem in publicum produxisse, ex libris
ejus qui adhuc circumferuntur, satis apparet. Sed
non is modo contra Ponticum Marcionem depu-

μέχρι τοῦ διωγμοῦ φυλάττεμενον ἱκεῖνοι; ἔθος πα-
ρίσταται. Ὁ καὶ ἀποδοχῆ; ἀξιῶν, οὕτως πως δ' ἐξ-
εῖπιν: « Ἐξ ἀρχῆς γὰρ ὅμιν ἔθος ἐστὶ τοῦτο, πάν-
τας μὲν ἀδελφούς ποικίλως εὐεργετεῖν· ἐκκλησίαις
τε πολλαῖ; ταῖς κατὰ πῖσαν πόλιν ἐφόδια πέμπειν·
ὥδε μὲν τὴν τῶν δεομένων πενίαν ἀναψύχοντας, ἐν
μετάλλοις δὲ ἀδελφοῖς ὑπάρχουσιν ἐπιχορηγοῦντας,
δι' ὧν πέμπεται ἀρχῆθεν ἐφοδίων· πατροπαράδοτον
ἔθος Ῥωμαίων Ῥωμαῖοι φυλάττοντας· ὃ οὐ μόνον
διατετήρηκεν ὁ μακάριος ὁμῶν ἐπίσκοπος Σωτὴρ,
ἀλλὰ καὶ ἠβήκεν, ἐπιχορηγῶν μὲν τὴν διαπεμπο-
μένην βαπτίσαι τὴν εἰ; τοὺς ἁγίους, λόγοις δὲ μα-
καρίοις τοὺς ἀνιόντας ἀδελφούς, ὡς τέκνα πατρὸς
φιλόστοργος παρακαλῶν. » Ἐν ταύτῃ δὲ ἐπιστολῇ
καὶ τῇ; πρὸς Κορινθίους τοῦ Κλήμεντος μυσίαν
ποιεῖται ἐπιστολῆς, δηλῶν ὡς ἀνάκαθεν ἔχει δὲ τινι
παλαιῇ ἐπ' Ἐκκλησίας ταύτην ἀναγινώσκεισθαι. Λέ-
γει γάρ: « Τὴν σήμερον οὖν Κυριακὴν ἁγίαν διηγά-
γομεν, ἐν ᾗ ἀνέγνωμεν ὁμῶν τὴν ἐπιστολὴν, ἣν καὶ
ἐξομεν αἰεὶ ποτε ἀναγινώσκοντες; νοθευεῖσθαι· ὡς καὶ
τὴν προτέραν ἡμῖν διὰ Κλήμεντος γραφείσαν. » Ἐτι-
γε μὴ καὶ περὶ τῶν ἰδίων ἐπιστολῶν οὗτος ὡς ῥα-
διουργησίων τοιαῦτά φησιν: « Ἐπιστολάς γὰρ
ἀδελφῶν ἀξιωσάντων με γράφειν, ἔγραψα· καὶ ταύ-
τας οἱ τοῦ διαβόλου ἀπόστολοι ζιζανίων γεγεμίσκων,
ἃ μὲν ἐξαίρουντες, ἃ δὲ προστιθέντες· οἷς τὸ οἶα-
κεῖται. Οὐ θαυμαστὸν ὅρα, εἰ καὶ τῶν Κυριακῶν
ῥαδιουργησάτινες ἐβδιδέχονται γράφων, ὅποτε καὶ
ταῖς οὐ τοιαύταις ἐπεδουλεύασαι. » Καὶ πρὸς Χρυ-
σοστόραν δὲ πιστοτάτην ἀδελφὴν ἄλλη τοῦτου ἐστὶν
ἐπιστολὴ· ᾗ δὲ τὰ κατάλληλα γράφων, τῆς λογικῆς
τροφῆς ἐνεπλήρωσα. Ἐν τοῖτοις μὲν καὶ τὰ διονυ-
σίου.

ΚΕΦΑΛΑ. Θ'.

*Περὶ Θεοφίλου Ἀντιοχείας, καὶ Μοδέστου, καὶ
τῆς συγγραφῆς αὐτῶν.*

Θεοφίλου δὲ, ὃν Ἀντιοχεῖα; ἐπίσκοπον ἔγνωμεν,
πρὸς Αὐτόλκωλον τρία ἐμφέρεται στοιχειώδη συγράμ-
ματα, καὶ πρὸς τὴν Ἑρμογένους αἵρεσιν ἑτέρον·
ἐν ᾧ καὶ πολλοῖς τοῖς χρῆται ῥητοῖς τῆς Ἰωάννου
Ἀποκαλύψεως· καὶ ἑτέρα δὲ αὐτοῦ βιβλία ἔγνωμεν,
ὅτε μιστὰ κατηχέων. Τῶν δ' αἱρετικῶν τι-
ναὶ ζιζανίων δίκην τῷ εὐαγγελίῳ τῆς Ἐκκλησίας
σπόρῳ συκῶ; ἐπιφυσόμενοι, οἱ ἀνὰ τὴν οἰκουμένην
τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόνες οἱ τινες ἁγίους; θῆρας
διαποδύντες ἀνέλκον, ποτὲ μὲν πρὸς τοὺς ἀδελ-
φούς; ἐγγράφοις νοθεύσαις καὶ εἰσηγγέσειν, ἔστι δ'
ὅτε καὶ ταῖς αὐτοπροσώποις; τῶν λόγων μάστιγι,
γυμνῶς οὕτω πρὸς ἀνατροπὴν χωροῦντες· ποτὲ
καὶ ἐγγράφοις ὑπομνήμασι τῷ συνεχεῖ τῶν ἀλέγων
καὶ ἡρεθωμένων μακρὰν ἀπελαύνοντες. Καθ' ὧν δὲ
καὶ ὁ νῦν ἡμῖν εἰς θεωρίαν προκείμενος Θεόφιλος;
ἀνδρικῶς στρατευσάμενος, δηλὸς ἐστὶ πολλὰς βίων
κατὰ Μαρκίονος, ἐξ ὧν εἰσὶν ἐμφερόμενοι οἰ-
κεῖων λόγων τὴν ἱκεῖνον πλάνην στεφρῶς ἐστηλι-
τευν. Οὐχ οὗτος δὲ μόνος κατὰ τοῦ Ποντικῶς Μαρ-

κίονος ἐνίσταται, ἀλλὰ καὶ Φίλιππος, ὃν πρὸ βρα-
χέος ἐκ τῶν Διονυσίου φωνῶν τῆς ἐν Γορτύνη
παροικίας ἐπίσκοπον ἔγνωμεν, σπουδαιότατον πάνυ
λόγον κατ' ἐκείνου ἐξήνεγκε· καὶ μὴν καὶ Εἰρηναῖος
καὶ Μόδεστος· ὁ δὲ τῶν ἄλλων ὡς πλεῖστον τὴν τοῦ
ἀνδρὸς καταφωράσας πλάνην, διαφερόντως ἐξήλεγξε.
Καὶ ἄλλοι δὲ πλείους ἀγῶνα κατ' αὐτοῦ ἐνεστή-
σαντο· ὧν καὶ τὰ ὑπομνήματα περὶ τοῖς φιλομα-
θείαις ἐς δεῦρο διαφυλάττονται.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Περὶ Μελίτωνος τοῦ Σάρδεων· καὶ περὶ ὧν ἔγρα-
ψε πραγματείῳ αὐτοῦ.

Κατὰ δὴ τοὺς χρόνους· τοὺς τοὺς καὶ Μελίτων τῆς
ἐν Σάρδεσιν ἐκκλησίας, Ἀπολλινάριός τε τῆς Ἱερα-
πολιτῶν ἐπίσκοποι ἔγνωρίζοντο, λόγοις τε διαπρε-
πῶς ἀμαρτύνοντες, καὶ τοῖς τῶν ἀποστόλων δόγμασιν
ἐπιπρίποντες· οἱ δὲ καὶ ἀμφω, Μάρκῳ Ἀντωνίῳ
τῷ νέῳ λόγους ὑπὲρ τῆς ἡμῶν πίστεως ἰδία ἐκάτερος
ἀπολογία ἔχοντας προσεφώνησαν. Ὁ μὲν τοῦ Μελίτων
καὶ οὕτως Περὶ τοῦ Πάσχα λόγους συντίθησιν·
ἐν οἷς ἐμφαίνει ἀρχόμενος, καθ' ὃν χρόνον τὰ βιβλία
συνέταττε, τοῖς τοῖς ῥήμασιν· Ἐπὶ Σερουί-
λου ἀνθυπάτου Παύλου τῆς Ἀσίας, ᾧ Σάγγαρις
καιρῷ ἐμαρτύρησεν, ἐγένετο ζήτησις πολλὴ ἐν Λαο-
δικαῖς περὶ τοῦ Πάσχα, ἐμπεσόντος κατὰ καιρὸν
ἐν ἡμερίαις ταῖς, ἡμέραις, καὶ ἔγγραφη ταῦτα. Τού-
των δὲ τῶν λόγων καὶ ὁ Ἀλεξανδρεὺς Κλήμης
μυστα ποιεῖται ἐν τῷ σφετέρῳ Περὶ τοῦ Πάσχα
λόγῳ· ὃν διὰ Μελίωνα συντάξαι ἱστορεῖ. Λόγος δ'
ἕτερος τοῦ Μελίτωνος φέρεται, ὁ Περὶ πολιτείας
καὶ προφητῶν· καὶ ὁ Περὶ Ἐκκλησίας καὶ ὁ Περὶ
Κυριακῆς. ἔτι δὲ ὁ Περὶ πίστεως ἀνθρώπου
καὶ πλάσεως τὴν ἐπιγραφὴν εἰληφώς· καὶ ὁ Περὶ
ὕπακοῆς πίστεως· καὶ ὁ Περὶ αἰσθητηρίων, ἐπὶ
δὴ τοῖς τοῖς ὁ Περὶ ψυχῆς αὐτῶ καὶ σώματος πι-
στωμένος ἐστίν. Ἐν οἷς καὶ Περὶ Λουτροῦ καὶ
ἀληθείας· καὶ ὁ Περὶ πίστεως καὶ γενέσεως Χρι-
στοῦ· καὶ ἕτεροι δὲ αὐτῷ συντάγησιν· ὁ Περὶ προ-
φητείας καὶ φιλοξενίας· ἔτι δὲ Ἡ κλεις· καὶ τὰ
Περὶ τοῦ διαβόλου, καὶ τῆς Ἀποκαλύψεως Ἰωάν-
νου· καὶ ὁ Περὶ ἐνσωμάτων Θεοῦ· καὶ τὸ πρὸς
Ἀντωνίνον ἐπὶ πᾶσι βιβλίον· ἐν ᾧ καὶ τινὰ τοιαῦτα
καθ' ἡμῶν τηλικάδε γινόμενα ἱστορεῖ· Ἐτὶ γὰρ οὐ
πόποτε γενόμενον, λέγων, νῦν διώκεται· τὸ τῶν
θεοσεβῶν γένος, καινοῖς ἐλαυνόμενον δόγμασι κατὰ
τὴν Ἀσίαν. Οἱ γὰρ ἀνακτεῖς συκοφανταὶ καὶ τῶν
ἀλλοτρίων ἐρασταί, τὴν ἐκ τῶν διαταγμάτων ἔχον-
τες ἀφορμὴν, φανερώς ληστεύουσι νύκτωρ καὶ μεθ'
ἡμέραν διαρπαζόντες τοὺς μηδὲν ἀδικούντας. Καὶ
εἰ μὲν σοῦ κλειψάντος τοῦτο πράττεται, ἔστω κα-
λῶς γινόμενον· δίκαιος γὰρ βασιλεὺς οὐκ ἀν' ἀδίκως
βουλεύσαστο πόποτε· καὶ ἡμεῖς ἡδῆς φέρομεν τοῦ
τοιούτου θανάτου τὸ γέρας. Ταύτην δὲ σοὶ προσέ-
ρομεν δέησιν μόνην, ἵνα αὐτὸς πρότερον ἐπιγνοὺς
τοὺς τῆς τοιαύτης φιλονεικίας ἐργάτας δικαίως
κρίνεις, εἰ δέοις θανάτου καὶ τιμωρίας, ἢ σωτη-
ρίας καὶ ἡσυχίας εἶσιν. Εἰ δὲ καὶ παρὰ σοῦ τὸ σῶμα
τῷ πυρὶ ἐπαφῇ, καὶ τὸ καινὸν τοῦτο διάταγμα, ὃ

A gnovit: 294 sed et Philippus, quem paulo ante
ex Dionysii verbis episcopum Gortynæ fuisse didi-
cimus, luculentum adversus eundem edidit librum,
sicuti et Irenæus: et Modestus, qui præ cæteris
maxime imposturas ejus et deprehendit et redar-
guit. Quin et plures alii certamen contra eum sus-
ceperunt: quorum monumenta ad hoc usque tem-
pus a studiosis sunt conservata.

CAPUT X.

De Melitone Sardensi episcopo, et opusculis ejus.

Eisdem temporibus Melito quoque Sardensis, et
Apollinarius Hierapolitanorum ecclesiæ episcopi,
eloquentia simul apostolicaque doctrina in primis
floruerunt: qui ambo seorsim Marco Antonino ju-
niori pro Christianæ religionis defensione scriptos
libros dicarunt. Melito sane duos *De Paschate* com-
posuit libros, in quorum principio, quo tempore
eos conscripserit, ostendit hisce verbis: « Sub
Servilio Paulo Asiæ proconsule, quo tempore San-
garis martyrium obiit, quæstio magna Laodiceæ,
de Paschate, quod tempestive in eos incidit dies,
est exorta, hæc quoque a me sunt perscripta. »
Istorum librorum Clemens quoque Alexandrinus
meminit in suo *De Paschate* opere, quod se pro-
pter Melitonem composuisse testatur. Præterea
Melitionis liber circumfertur, *De conversatione et*
prophetis, item *De Ecclesia*, alius *De die Dominico*,
alius *De natura et creatione hominis* inscriptus.
Item *De obedientia fidei*: *De sensibus* [eorumque
sedibus]. Alius præterea, *De anima et corpore*.
Rursus, *De lavacro et veritate*; *De fide*, et *de nati-
vitate Christi*. Insuper *De prophetia*, et *de hospita-
litate*. Item is qui dicitur *Clavis*: *De diabolo*, *De*
Apocalypsi Joannis, *De Deo corpore induto*. Ad
hos accedit liber Antonino oblatus, in quo contra
nos tum temporis patrata talia quædam memorat.
« Quod antea nunquam est factum, id nunc tandem
fit, ut cultores Dei affligantur, et novis edictis pro-
positis per Asiam proscribantur. 295 Impuden-
tissimi enim sycophantæ, et qui alienis bonis avi-
um per cupiditatem et avaritiam adjecere, occa-
sione ex principum constitutionibus arrepta, diu
noctumque propalam excutunt et rapiunt eos qui
nihil admisere mali. Ac si quidem hæc jussu tuo
fiant, sit sane recte factum. Justus enim princeps
nihil injusti statuerit unquam: et nos a quo li-
bentique animo cædium ejusmodi ferimus præ-
mium. Te vero illud modo rogamus, ut ipse prius
rem dispicias, auctoresque tantæ pertinaciæ inquit-
ras, atque ex æquo et bono decernas, supplicio
et morte, an salute et quiete sint digni. Sin autem
te quoque minime sciente nova hæc constitutio et
sanctio hæc est promulgata, ut inusitato prorsus
more in nos sæviatur, quod antea ne adversus
Barbaros quidem hostes fieri decuit: multo magis
obsecrandus nobis es, ne nos in tam aperia et pu-

in ea violentia et direptione despicias. Posthæc etiam illa refert : « Philosophia nostra antea quidem inter Barbaros viguit, et cum in Romani imperii provinciis, ex majoribus tuis uno Augusto Cæsare rerum potente, effloresceret, admodum imperio tuo commodavit. Ex eo namque tempore in immensum res Romana crevit : cuius tu, successor opatus factus, diutissime imperium administrabis, si una cum filio tuo, philosophiam istam, quæ cum imperio quasi simul nutrita, et cum Augusto incrementa sua cepit, conservaveris. Ea quippe et a majoribus tuis, præ cæteris religionibus, est habita in pretio. Professionem porro nostram reipublicæ bono esse, illud in primis indicat, quod vigorem suum habere cœperit vigente maxime imperio : et quod in Augusti rerum administrationem nihil adversi inciderit, sed ediverso prospera omnia et præclara ex arbitrio et voto omnium successerint. Soli reperti sunt Nero et Domitianus, qui ab invidiis et male conciliatis quibusdam hominibus persuasi, professionem nostram calumniam expositam esse voluerunt. A quibus, more iniquissimo, per illos impudentis sycophantiæ profluxit mendacium. Sed enim pii parentes tui imperitiam illorum correxerant, multis sæpe rescriptis eos objurgantes, qui de nobis præter leges et æquitatem, quidquam statuere aut tentare fuissent ausi. Inter quos avus tuus Adrianus, cum ad alios plures, tum ad Fundanum proconsulem Asiæ præfectum, ea de re scripsit. Pater quoque tuus, tecum imperii res administrans, in edicto eo quod ad civitates, **296** nominatim verò ad Larissæos, et Thessalonicenses, et Græcos omnes, ne quid rerum novarum fieret, dedit, de nobis scripsit. Te vero amplius etiam, qui de religione nostra eandem quam illi, imo vero humanitati et philosophiæ accommodatiorem oblines sententiam, facturum esse persuasum habemus, quæ petimus, omnia. » Hæc ille in oratione ad Antoninum. In eis autem, quas scripsit, Eclogis et Scripturarum compendiis, statim a principio, Onesiphoro cuidam eo opere inscripto, veteris instrumenti extra controversiam positos libros recenset. Eum autem virum laudibus vebit, quod et fide probata fuerit, et multum studii in Scripturis ad discendis posuerit. Hierosolyma autem se ea gratia profectum esse asserit, ut certa ibi de libris seiscanperet. Itaque numerum et nomenclaturam eorum proferens : « Quinque, inquit, sunt Mosis libri, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium : Jesus Nave, Judicum, Ruth, Regum quatuor, Paralipomenon duo, Psalmorum Davidis liber : Solomonis Proverbia, sive Sapientia ; Ecclesiastes, Canticum canticorum ; Job : Prophetarum, Isaiæ, Jeremie, et duodecim prophetarum liber : Daniel, Ezechiel, Esdras. Deinde infert : « Ex quibus Eclogas selectasque sententias et doctri-

nas collegi, in sex libris digestas. » Hæc de Melitone.
 μηδὲ κατὰ βαρβάρων πρέπει πρότερον πολέμιον, πολλὰ μὲν ἄλλων δόγματά σου μὴ περιδεῖν ἡμᾶς ἐν τοιαύτῃ δημῳδῇ ληλασίᾳ. » Τοῦτοις δ' ἐπιφέρει καὶ ταῦτα. « Ἡ γὰρ καθ' ἡμᾶς φιλοσοφία πρότερον μὲν ἐν βαρβάρους ἡκμασεν· ἐπαυθῆσασα δὲ τοῖς σοῖς ἐδνεῖ κατὰ τὴν Αὐγούστου τοῦ σοῦ προγόνου μεγάλην ἀρχὴν, ἐγενήθη μάλιστα τῇ σὲ βασιλείᾳ αἰσίων ἀγαθόν· ἔκτοτε γὰρ εἰς μέγα καὶ λαμπρὸν τὸ Ῥωμαίων ηὐξήθη κράτος· οὐδ' οὐ διάδοχος εὐκτατος γέγονας· τε καὶ ἔσθ', μετὰ τοῦ παιδός, φυλάσσων τῆς βασιλείας τὴν σύντροφον καὶ συναρξαμένην Αὐγούστου φιλοσοφίαν. » Ἦν καὶ οἱ πρόγονοί σου πρὸς ταῖς ἄλλαις θρησκείαις ἀτίμησαν. Καὶ τοῦτο μέγιστον τεκμήριον τοῦ πρὸς ἀγαθὸν τὸν καθ' ἡμᾶς λόγῳ συνακμάζει καὶ καλῶς ἀρξαμένην βασιλείᾳ, ἐκ τοῦ μηδὲν φαῦλον ἀπὸ τῆς Αὐγούστου ἀρχῆς ἀπαντῆσαι, ἀλλὰ τοῦναντίον ἅπαντα λαμπρὰ καὶ ἐνδοξα κατὰ τὰς πάντων εὐχάς. Μόνοι πάντων ἀναισιθένεις ὑπὸ τινων βασκανῶν ἀνθρώπων, τὸν καθ' ἡμᾶς ἐν διαβολῇ καταστήσαι λόγον ἡθέλησαν Νέρων καὶ Δομετιανός· ἅρ' ὧν καὶ τὸν σκευφαντία· ὁλόγω συνηθείᾳ παρὰ τοῖς τοιοῦτοις βυῆναι συμβέβηκε ψεῦδος. Ἀλλὰ τὴν ἐκείνων ἀγνοίαν οἱ σοὶ εὖσιδεῖς πατέρες ἐπηνωρώσαντο, πολλὰκις πολλοὶ ἐπιπλήξαντες· ἐγγράψας, ὅσοι περὶ τούτων νεωτερίζαι ἐτόλμησαν. Ἐν οἷς ὁ μὲν πάππος σου Ἀδριανός, πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι, καὶ Φουνδάνῳ δὲ τῷ ἀνθυπάτῳ ἡγουμένῳ τῆς Ἀσίας γράφων φαίνεται· ὃ δὲ πατὴρ σου καὶ σοὺ τὰ πάντα δοιοκῶντος ἐν τῇ ταῖς πόλεσι, περὶ τοῦ μηδὲν νεωτερίζειν, περὶ ἡμῶν ἐγραψεν· ἐν οἷς καὶ πρὸς Λαρισαίους, καὶ πρὸς Θεσσαλονικεῖς καὶ πρὸς πάντας Ἑλληνας. Σὲ δὲ μᾶλλον περὶ τούτων τὴν αὐτὴν ἐκείνους ἔχοντα γνώμην, καὶ πολὺ γε φιλελευθερωτέρων καὶ φιλοσοφωτέρων, πεπαισμηδὰ πάντα πράσσειν ὅσα σοὺ δόγματα. » Ταῦτα μὲν ἐν τῇ πρὸς Ἀντωνίνῳ· ἐν δὲ ταῖς γραφαῖς αὐτῶν ἐκλογαῖς εὐθὺς ἀρχόμενος, κατάλογον πρῶτον ποιῖται τῶν ὁμολογουμένων τῇ παλαιᾷ Γραφῇ βιβλίων, ὧν οὐσιφόρῳ τινὶ τὴν ἐκλογὴν προσφωνῶν· ὃν δὲ ἐκταῖον ποιῖται, ὅσα περὶ τὴν πίστιν δοκίμων, καὶ τὰ τῆς Γραφῆς εἶδέναι σπουδὴν τιθέμενον. Εἰς ἱεροσολύμα δὲ ἀρκεῖσθαι λέγει, καὶ ἡκριτικῶν σπουδῇ. Καὶ εὐθὺς ἀριθμῶν, καταλέγει αὐτὰς οὕτως· « Ἦν ἔστι τὰ δόγματα, Μωσῆος πάντα· Γένεσις, Ἐξόδος, **D** Ἀριθμοί, Λευιτικόν, Δευτερονόμιον· Ἰησοῦς Ναυῆ· Κριταί, Ῥούθ, Βασιλειῶν δ', Παραλειπομένων β', Ψαλμῶν, καὶ Σολομώντος Ἡροισμῶν, ἡ καὶ Σοφία· Ἐκκλησιαστής· Ἄσμα ψαλμῶν· Ἰώβ· Προφητῶν, Παύλου, Ἰερμίου, τῶν ἐν ἐν μονοβιβλίᾳ· Δανιὴλ, Ἰακωβίη, Ἐσδρας· ἡ Εἰς· ἐπιφέρει· « Ἐξ ὧν καὶ τὰς ἐκλογὰς ἐποίησάμην εἰς 25 βιβλία διελών. » Τοῦτο αὐτὰ δὲ τίνα καὶ τὰ τοῦ Μελιτῶνος.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

A

CAPUT XI.

Περὶ Ἀπολλινარიου τοῦ Ἱεραπολίτου· ἔτι δὲ καὶ περὶ Μουσάνου, καὶ Βαρδήςανου τοῦ Σύρου, καὶ τῶν συγγραφέων αὐτοῖς.

Τοῦ δ' Ἀπολλινάριου πολλὰ μὲν ἰσθόρουνται καὶ ἄλλα· μεθ' ὧν καὶ ταῦτα ὁ πρὸς Ἀντωνίνον λόγος· ὑπὲρ τῆς πίστεως· καὶ ἑτέρα πάντα συγγράμματα, πρὸς Ἑλλήνας ποιούμενα τὸν διάλογον· ἔτι δὲ καὶ περὶ ἀληθείας πρῶτον καὶ δευτέρον· ὡσαύτως δὲ καὶ πρὸς Ἰουδαίους ἑτέρα δύο· καὶ ἃ κατὰ τῆς τῶν Φρυγῶν αἰρέσεως συνετάξατο, μετ' οὐ πολὺν χρόνον καινοτομηθείσης, τότε δ' οὐν ἄρτι πρῶτως ἡρέμα φύειν ἀρχομένης, τοῦ Μοντανῶ ἅμα ταῖς αὐτοῦ ψευδοπροφηταῖς τὴν παρεκτροπὴν ἀρξάμενός. Ταῦτα καὶ περὶ τοῦ Ἱεραπολίτου Ἀπολλινάριου. Μουσάνου δὲ, ὃν ἀνωθεν ὁ λόγος διέλαβε, καὶ τούτου δὲ λόγος, καλλίστος φέρεται, Ἀποκρητικῆς, πρὸς τινὰς ἀδελφούς αὐτῷ συνταθείς, ἐπὶ τὴν τῶν Ἐγκρατιῶν αἵρεσιν ἀλογίστως ὑποκλιθέντας, καὶ ταύτην τοῖς τότε χρόνοις ἐπισκερθεῖσαν, ξένην τε καὶ φθοριμαίαν ψευδοδοξίαν τῷ κόσμῳ εἰσάγουσαν· ἥς ἀρχηγὸν γινώσκει πρὸ μικροῦ ἡ ἱστορία τὸν Τατιανὸν ὑπεσημῆνατο· ὃς καὶ τοῦ μάρτυρος Ἰουστίνου ἀκροάμενος· ἦν. Ἡδύτης δὲ Ξευθρος αὐτὴν ὑστερον· περὶ ὧν καὶ Εἰρηναῖος τάδε φησὶν· Ἐκ Σατορνίνου καὶ Μαρκίωνος οἱ καλούμενοι Ἐγκρατεῖς ἀγαμίαν ἐκέρχον, ἀθετοῦντες τὴν πρῶτην πλάσιν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡρέμα κατηγοροῦντες τοῦ ἁρσεν καὶ θήλυ εἰς γένεσιν ἀνθρώπων πεποιηκότος· καὶ τῶν λεγομένων παρ' αὐτοῖς ἐμφύχων ἀποχὴν εἰσπρήσαντο, ἀχαριστοῦντες τῷ πάντῃ πεποιητῇ Θεῷ· ἀντιλέγουσι τε τῇ τοῦ πρωτοπλάστου σωτηρίᾳ. Ἐν τούτοις δὲ καὶ ὁ Μουσάνος. Ἔτι· δὲ τῷ αὐτῷ τῆς τῶν Φρυγῶν αἰρέσεως καὶ ἄλλων περὶ τὴν Μίσσην πλημμυρούσης τῶν ποταμῶν, Βαρδήςανος· ὁ Σύρος· ἀνὴρ, ἰδρι· μὲν παντοίων λόγων, τῇ δὲ Σύρων φωνῇ διαλεκτικώτατος, καὶ ἱκανὸς τοῖς τοιοῦτοις ἀντιπελάσασθαι, πρὸς τε Μαρκίωνα καὶ τινὰς ἄλλους πάντε διαφόρων προσηταμένους δογματίων γενναίως συστησάμενος διὰ λόγου, τῇ ἑβραϊκῇ ἐξέδωκε μυστὰ καὶ ἄλλων συγγραφέων πλείστον αὐτῷ· οὗς οἱ τούτου ἀκροάμενοι, πολλοὶ δὲ ἦσαν, ἀνδρικῶς τῷ λόγῳ προσηταμένου, εἰς τὴν Ἑλλάδα ἦλθονσαν ἐκ τῆς Σύρων μετῴνεσαν· ἐν οἷς καὶ ὁ πρὸς Ἀντωνίνον περὶ εἰμαρμένης αὐτῷ πονηθείς ἱκανῶς τὸν Πατέρα τοῦ Λόγου χαρακτηρίζων ἔστιν· ἄλλα δὲ καὶ τὰλλα ὅσα προφάσει τοῦ διωγμοῦ λόγος ἔχει· τούτων συγγραφεῖναι. Τῆς Οὐαλεντίνου δ' οὗτος ταπρῶτα διατριβὴς ὦν, καταγνοὺς τούτου καὶ κατὰ τῆς ἐκείνου μυθοποιίας ἐλεγχον ἱκανῶς ἀνίστησας, δοκεῖ μὲν πως αὐτὸς αὐτῷ πρὸς τὸ τέλειον ἀνελθεῖν τῆς ὁρθότητος· οὐ μὴν παντάπασί γε καὶ τὸν τῆς παλαιᾶς ἐξέως ῥύπον ἐμφανὲς ἀπεξῆλθε.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Περὶ Γαίου καὶ Τερτυλλιανοῦ, οἳ αὖτε ὡς καὶ Μάρκου διψῇ τῆς στρατιᾶς ἐν Γαλλίαις καταχρησθέντες, ταῖς ἐνχαῖς τῶν ἡμετέρων ὁ Θεὸς ἀνῶθεν ὤψε, καὶ κεραυνῷ τοὺς πολεμίους διέσθερε.

Καὶ ἄλλοι δὲ πολλοὶ τὴν ἰσθὺν ἔχοντες· γινώσκον.

PATROL. GR. CXLV.

De Apollinari Hierapolita : item de Musano et Bardesane Syro, et de scriptis eorum.

Apollinaris autem, cum multa alia, tum hæc quoque seruntur. Ad Antoninum pro fide oratio. Quinque libelli in quibus cum Græcis seu gentilibus agit. De veritate liber unus et alter. Ad Judæos item libri duo, et quæ præterea contra Phrygum hæresim composuit : quæ non longe post res novas in Ecclesiam induxit, tum primum autem pullulare cœpit, ex quo Montanus cum pseudo-prophetis suis a vera fidei via declinavit. De Apollinari Hierapolitano tantum. Musani autem, cujus antea meminimus, pulcherrimus exstat *Dehortatorius* liber, ad quosdam fratres ab eo compositus, qui præter rationem ad sectam Encratitarum deflexerant : 297 quæ eis quoque temporibus exorta, novam perniciosamque hæresim et opinionem in urbem intulit. Ducem ejus et auctorem fuisse, historia nostra antea Tatianum, Justinum martyris auditorem, propagatorem autem Severum, indicavit. De Encratitis Irenæus quoque ita scribit : « A Saturnino et Marcione Continentes nominati, non contrahendum matrimonium docuerunt, simul et primam Dei creationem rejicientes, et tacite eum qui ad hominum propagationem masculum et feminam creasset, accusantes. Idem quoque abstinendum esse ab eis quæ ipsi animata dicunt, instituerunt : malam referentes gratiam, qui cuncta creavit, Deo. » Pernegant etiam primi hominis salutem. Hæc quoque de Musano. Ea ipsa tempestate, cum Phrygum aliorumque etiam hæreses in Mesopotamia exundarent, Bardesanes Syrus, cum linguarum aliarum, tum Syri sermonis peritissimus, præterea vero hæreticis refellendis exercitatissimus, adversus Marcionem et alios quosdam, quinque variantium inter se dogmatum auctores, strenue cum eis congressus, Dialogos, et insuper alia plurima scripta, sermone suo vernaculo edidit : quæ, quod fortiter fidei verbum propugnarent, plures e us auditores in Græcam transtulere linguam. In iis liber est, quem ad Antoninum de fato conscripsit, satis in eo Patrem Verbi exprimens. Sed et alia opuscula eum occasione ex persecutione accepta, edidisse ferunt. Atque hic quidem Valentini primum sectator fuit : quem cum improbasset, fabulosasque ejus doctrinas et opiniones satis refellisset, ipse quidem sibi ad perfectionem et finem rectæ fidei pervenisse esse vians : non omnino tamen veteris opinionis suæ, quæ in habitum abierat, sordes absternit.

CAPUT XII.

De Gajo et Tertulliano : qui scripsit, cum Marcel tempore in Germania exercitus siti laboraret, Deum precibus nostrorum militum exoratum pluuisse, hostesque fulmine concidisse.

Sed et alii prius æquali plane animo pro fide

nostra decertarunt, et adversus hæreses depugnarunt : Ecclesiæque statum et moribus receptis, aliisque quæ vel scriptis vel sine **298** scriptis a maioribus accepissent, in litteras relatis, libros plurimos posteritati reliquerunt. Quibus Cæsius et Tertullianus merito sunt enumerandi, qui plurima certe et pulcherrima ediderunt scripta : quæ sigillatim recensere, præsentis Instituti non est. Tertullianus porro iste presbyter fuit, patre centurione natus : cujus lectione Cyprianus plurimum est delectatus. Et quod eloquentia admodum polleat, multos sub Severo imperatore composuit libros. Sed postea propter cleri Romani invidiam, ad Montani est delapsus dogma, et libros aliquot adversus Ecclesiam, Montani opinionem defendens, edidit. Scripsit etiam *De pudicitia*, *De persecutione*, *De jejuniis*, *De monogamia*, *De extasi* libros sex ; *Contra Apollonium* septem, et plures alios. Quibus *Apologiam pro fide* ad senatum Romanum addidit, in qua commemorat : cum Marcus Antoninus bellum contra Germanos et Sarmatas gereret, aciemque adversus hostes strueret, exercitum ejus omnem, propter sitim gravem et diuturnam, ad rerum omnium inopiam et desperationem pervenisse, ac legione nostram in genua more nostro procubuisse, precantem atque Dei opem implorantem : eamque rem, ut novam et insolitam, hostibus terrorem ingentem incussisse. Atque illis ad eum modum orantibus aliud insuper majus, præter opinionem et expectationem, accidisse (1). Cum enim frequentibus fulminum ictibus hostes pulsos (2), tum qui ea sunt subsecuti, multa densorum imbrum vi, exercitum jamjam siti et aque penuria interiturum, recreatum et restitutum esse. Tam efficaces scilicet nostrorum fuisse preces. Hanc rem profani etiam historici tradidere, qui de Romanis imperatoribus scripserunt ; non illi quidem precibus nostrorum miracula tanta ascribentes (quomodo enim id facerent, qui alienis prorsus a nobis sunt animis?), sed qui partium nostrarum sunt, aut nobis favent, nulla depravati affectione, simpliciter et vere hominibus id factum nostris tribuunt. Ex quibus Apollinaris memoriæ mandavit, imperatorem statuuisse, ut legio ea quæ ex Christianis constaret militibus (3), prærogativa quadam (4) principem in exercitu obtineret locum, aliisque semper præiret copis : cui idem etiam imperator nomen Fulminatricis imposuit. Sed et Tertullianus

(1) Milites Christiani sub M. Antonino merentes, pluviam in summa siccitate, et victoriam in ultima prope desperatione, a Deo precatione sua impetrarunt ; ea victoria Antoninus Marcomanicum bellum confecit, et Pannonias Marcomannis, Sarmatis, Vandalis simul et Quadis extinctis, liberavit. (Oros. lib. vii, cap. 15 ; Jul. Capitolinus, Eutropius.)

(2) Fulmen de cælo precibus suis contra hostium machinamentum extorsit, suis pluvia impetrata, cum siti laborarent. (Jul. Capitolinus in Marco Philos.)

(3) Unam legionem Christiani nominis id impe-

A υπὲρ τῆς πίστεως ἀγωνιζόμενοι, πρὸς τὰς αἰρέσεις ἀπομαχόμενοι, συγγραφόντες τε καὶ ἱστοροῦντες τὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως ἱερίαι, ὅσα τε ἐγγράφως καὶ ἀγράφως παρὰ αὐτὸν, πλείστα καταλειπίαν· οἷς καὶ Γάιος καὶ Τερτυλλιανὸς ἀριθμείσθωσαν, πλείστα δὲ καὶ κάλλιστα καὶ αὐτοὶ συγγραφάμενοι· ἃ καθ' ἕκαστον καταλείγειν πόρρω τῆς παρούσης πραγματείας ἐστίν. Ὁ δὲ Τερτυλλιανὸς οὗτος προσβύτερος ἦν, πατὴρς κεντυρίωνος, ᾧ Κυπριανὸς ὁ μάρτυς σφόδρα ὠμίλησε. Αἰὶν δὲ λόγιος ὢν, πολλὰ συγγράμματα καταλείπειν ἐπὶ Ξευήρου. Ὅστιν φθόνῳ τῶν κληρικῶν Ῥώμης εἰς τὸ Μοντανῶν δόγμα ὠλισθήσῃ, καὶ λόγους τινὰς κατὰ τῆς Ἐκκλησίας συνεγράψατο τοῦ Μοντανῶν ὑπεραπολογούμενος· καὶ περὶ σωφροσύνης καὶ περὶ ῥησιμότητος, περὶ μονογαμίας καὶ περὶ ἐκστάσεως λόγους ἔχει· καὶ ἐπὶ τὰ Κατὰ Ἀπολλωνίου· καὶ ἕτερα πλείστα· γράφει δὲ πρὸς τοὺς καὶ Ἀπολογίαν τῇ Ῥωμαίων συγκλήτῳ ὑπὲρ τῆς πίστεως· ἐν ᾗ παρατίθεται ὡς ἐπὶ Μάρκου Ἀντωνίου ἐν Γερμανίᾳ καὶ Σαρμάταις μάχαις παραταττόμενον ὄψαι πεζομένης τῆς στρατιᾶς ἐν ἀμυχανίᾳ γενέσθαι· τὴν δ' ἀπὸ τῆς ἡμετέρας λεγόντων παράταξιν, γόνυ κλίσσασαν, ὡς ἔθος ἡμῖν, εἰς εὐχὴν τραπέσθαι καὶ δυσωπεῖν τὸν Θεόν. Ὁ δὲ ξένον καὶ ἀγνοῦν τοῖς πολέμοις φανέν, ἐκπλήκτον ἦν. Οὕτως δ' ἔχουσιν ἕτερον παραδοξότερον ἐπιγίνεται· σκηπτοῦς γὰρ εἰσπεσόντων ἀδρόων, ἱκείνους μὲν εἰς φυγὴν ἔβλυνεν· συχὺς δ' ὁμιλίας ἐπικαταβράχης, τὴν ὅσον οὐκ ἔμελλουσιν διαφθορῆσθαι στρατιὰν τῇ δὴν εὐθύ· ἀνεκτάτω ταῖς τῶν ἡμετέρων εὐχαῖς· ὡς δὲ καὶ τοῖς ἐξωθεν ἱστορικοῖς ἀναγράφεται, οἷς μέλλον γέγονε τὰ κατὰ τοὺς Καίσαρας ἀναγράφειν. Οὐ μὴν ταῖς ἡμῶν εὐχαῖς ἱκεῖνοι τὸ παράδοξον ἀναγράφουσι· πῶς γὰρ ἀνοικεῖως μάλα πρὸς ἡμᾶς ἔχοντες ; ὅσοι δὲ γε ἡμετέροι, καὶ ἡμῖν φίλοι, ἀπὸ καὶ ἀνακοῦνται τῷ τρόπῳ ἡμῖν τὸ πραχθὲν ἐπιγράφουσιν· ὥν εἷς καὶ Ἀπολλινάριος, ἱστορῶν τὴν τῶν ἡμετέρων ἱκεῖνην λεγόμενα ἐντάξει τὸν βασιλεῖα ἔσσει τοῦ στρατοῦ προσηγεσθαι, ἐκ πεισίων συνεστηκυῖαν ἀνδρῶν· ἣ καὶ τὴν κεραυνόβωλον προσηγορίαν ἐκ βασιλείας ἐκτίθεσθαι. Ναὶ μὴν καὶ ὁ Τερτυλλιανὸς ἀξιώσεως ἀν εἰν τάδε περὶ τοῦτον διεξιόν· « Μάρκου τοῦ συνετιωτάτου βασιλέως ἐπιστολὴς εἰσέτι νῦν φέρεται· ἐν αἷς αὐτὸς μαρτυρεῖται ἐν Γερμανίᾳ ὕδατος ἀπορία μέλλοντα τὸν στρατὸν διαφθεῖσθαι, ταῖς τῶν Χριστιανῶν εὐχαῖς σιωπῆσαι. » Τοῦτον δὲ φασὶ καὶ θάνατον ἀπειλήσαι τοῖς κατηγοροῖν ἡμῶν ἐπιχειροῦσιν, οἷς ἐπιφέρει·

trasse, Dion auctor est. Suidas rem omnem in Julianum quemdam mysten confecisse videtur.

(4) Divi fratres tanti Christianæ legionis beneficii memores, per rescriptum etiam Christianam religionem confirmarunt, Christianos accusari vetuerunt, et ejusdem conditionis cum cæteris esse in honoribus adipiscendis constituerunt. Constitutio eorum perstringitur l. Generaliter, §. fin. ff. De decuri : « Eis qui Judaicam superstitionem (Christianam professionem intellige) sequuntur, divi Verus et Antoninus honores adipisci permiserunt, sed et necessitatem eis imposuerunt, qui superstitionem eorum non haberent. » (Ulp.)

« Ποταποὶ οὖν οἱ ἄνομοι οὗτοι, οἱ καὶ ἡμῶν μόνον ἔπονται, ἀσεβεῖς, ἀδικοί, ὧμοί· οὗς οὐτε Οὐασπιανὸς ἐφύλαξε (5), καίτοι γε Ἰουδαίου· νικητὰς· οὗς καὶ Τραϊανὸς ἀκ μέρους ἐξουθενήσας, κωλύων ἐπιζητεῖσθαι Χριστιανούς· οὗς οὐτε Ἀδριανὸς, καίτοι γε πάντων τὰ περίεργα πολυπραγμονῶν, οὐτε ὁ Εὐσεβὴς ἐπικληθεὶς ἐπεκύρωσε· ὁ Γάιος δὲ ἐπὶ Ζεφυρίνου, διέλεξιν κατὰ Πρόκλου σπουδαστοῦ Μοντανοῦ γράφας, σφόδρα μεγίστην ἔσχε την ὁδὸν, εὐθύνων αὐτὸν προπτείας τῆς καινῆς προφητείας. Καὶ τὰ μὲν περὶ τούτου ταῦτα.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΓ'.

Περὶ Εἰρηναίου τοῦ Λουγδούνου ἐπισκόπου· ὡς καὶ ἐκ' αὐτοῦ παραδοξοὶ θεοσημίαι ἐγέρτο.

Εἰρηναῖος δὲ ὁ τῆς Λουγδούνου παροικίας χρηματίας ἐπίσκοπος, ἦν Ῥοδανὸς παραβρεῖ, διαδεξάμενος Ποθινόν, ἐφ' ὅλοις ἔτεσιν ἐνεσκήκοντα τῇ μαρτυρίᾳ σὺν τοῖς ἐν Γαλλίᾳ μάρτυσι τελειωθέντα, περὶ ὧν διαληφόμεθα ἐν βραχεῖ, ἀκουσθῆ· ἰγνέτο Πολυκάριπος κατὰ τὴν ἀπαλὴν αὐτοῦ ηλικίαν. Καὶ οὗτος δὲ πολλὰ καὶ διάφορα μνήμης ἀξία καταλείπειν ἐπομήματα. Πέντε δ' οὖν αὐτῷ μόνα νῦν φέρεται· ἃ αὐτὸς ἐπίγραφεν Ἑλεγχὸς καὶ ἀνατροπὴ τῆς ψευδωρύμου γνῶσεως. Ἐν τοίνυν τῷ δευτέρῳ συντάγματι εὐγνώως παρίστησιν, ὡς καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἔτι ταῖς ἐκκλησίαις τῆς θείας καὶ παραδοξοποιῶν δυνάμεως πλεῖστα ἦσαν τὰ ὑποδείγματα. Λέγει γὰρ οὕτως· « Τοσοῦτον ἀποδέουσι τοῦ νεκρὸν θείῳ, καθὼς ὁ Κύριος ἤγειρε, καὶ οἱ ἀπόστολοι διὰ προσευχῆς καὶ ἐν τῇ ἀδελφότητι δὲ πολλῶν· διὰ τὸ ἀναγκαῖον, τῆς κατὰ τόπον ἐκκλησίας πάσης αἰτησαμένης, μετὰ νηστείας καὶ λιτανείας πολλῆς, ἐπέστρεψε τὸ πνεῦμα τοῦ τελευτησάντος· καὶ ἐχαρίσθη ὁ ἄνθρωπος ταῖς εὐχαῖς τῶν ἁγίων. » Καὶ αὖτις· « Εἰ δὲ καὶ τὸν Κύριον φαντασιωδῶς τὰ τοιαῦτα πεποιηκέναι φήσουσιν, ἐπὶ τὰ προφητικὰ ἀνάγοντες αὐτοὺς, ἐξ αὐτῶν ἐπιδείξμεν πάντα οὕτως περὶ αὐτοῦ καὶ προσεῖρησθαι καὶ γεγονέναι βεβαίως, καὶ αὐτὸν μόνον εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Διὸ καὶ ἐν τῷ ἑκείνου ὄνοματι οἱ ἀληθῶς αὐτοῦ μαθηταὶ παρ' αὐτοῦ λαβόντες τὴν χάριν, ἐπιτελοῦσιν ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῇ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, καθὼς εἰς ἕκαστος τὴν ἐωρεὰν εἰσῆγε παρ' αὐτοῦ. Οἱ μὲν γὰρ δαιμόνας ἀλαύνουσιν, οἱ δὲ καὶ πρόγνωσιν ἔχουσι τῶν μελλόντων, καὶ ὁπτασίας καὶ ῥήσεις προφητικάς· ἄλλοι δὲ τοὺς κάρμυντας δὲ τῆς τῶν χειρῶν ἐπιδείξεως ἰσχύονται, καὶ θυμῷ ἀποκαθίστουσιν. Ἠὲν δὲ, ὡς ἔφαμεν, καὶ νεκροὶ ἠγέρθησαν, καὶ παρέμειναν σὺν ἡμῖν ἔτεσιν ἱκανοί. Καὶ τί γάρ· οὐκ ἔστιν ἀριθμὸν εἶπεῖν τῶν χαρισμάτων, ὧν κατὰ παντὸς τοῦ κόσμου ἡ Ἐκκλησία παρὰ τοῦ Θεοῦ

satis idoneus et locuples ejus rei fuerit testis, qui scribiti· « Marci prudentissimi imperatoris etiam litteras exstitisse, 299 quibus illam Germanicam sitim, cum jamjam aquarum penuria exercitus periturus esset, Christianorum militum precationibus impetrato imbro discussam contestatur. » Eodemque imperatorem capitis quoque poenam, et quidem tetriorem constituisse dicit Christianorum accusatoribus. Ac deinceps subjungit· « Quales ergo leges istæ, quas adversus nos soli exercent impii, injusti, crudeles? quas Vespasianus non servavit (1), quamvis Judæorum victor? quas Trajanus ex parte frustratus sit, vetando inquiri Christianos? quas neque Adrianus, quanquam curiositatum omnium explorator, neque qui appellatus est Pius, confirmavit? » Cajus autem sub Zephyrino, adversus Proclum Montani studiosum dialogo composito, in quo temerariam ejus audaciam taxat, quod novam induxerit prophetiam, maximam est consecutus laudem et gloriam.

CAPUT XIII.

De Irenæo Lugdunensi episcopo, ut ejus quoque ætate prædictiones et vaticinia divinitus, quæ prope fidem excederent, sint edita.

Cæterum Irenæus, Lugdunensis civitatis, quam Rhodanus præterfluit, episcopus, Pothini, qui nonaginta annos natus cum reliquis in Gallia martyribus, de quibus paulo post agemus, vitam finit, successor· in tenera sua ætate Polycarpi auditor fuit, et multa varique memoria digna reliquit monumenta. Sed quinque ejus exstant libri, quibus titulum fecit, *Confutatio et everso falso nominatæ scientiæ* (2). In secundo porro libro disertè astruit, adhuc suo tempore in ecclesiis plurimâ exstitisse divinar et miracula edentis virtutis indicia. Ita enim inquit· « Tantum abest ut exsuscitandorum mortuorum dono, per orationem, quemadmodum ipse Dominus 300 et apostoli fecerunt, polleant, ut persæpe, necessitate interveniente, inter fratres, ecclesia ejus loci omni orante, et jejunio accedente ac supplicationibus multis, spiritus in corpus defuncti reversus, homoque precibus sanctorum donatus sit. » Et rursum· « Quod si per spectra tantum, et quasi fuco objecto, hæc Dominum fecisse dicent, ad prophetica illis scripta deductis, ostendemus, omnia ista ista de eo prædicta, proindeque etiam certo facta esse, ipsumque solum Filium esse Dei. Quapropter in ejus quoque nomine veri germanique ejus discipuli, accepta ab eo gratia, aliis hominibus benigne facere, sicuti ab eo quisque donum est consecutus, perseverant. Nam quidam demones profligant, aliqui futura prænuntiant, visionesque et responsa habent prophetica. Nonnulli ægrotis subveniunt, et manuum impositione eos restituunt. Jam vero, sicuti diximus, mortui etiam resuscitati sunt, qui satis diu inter nos fuerant superstites. Quid enim dicam? cum numerum donorum Dei inire non liceat, quæ per orbem terrarum omnem Ecclesia a Deo accepta, in nomine Jesu Christi,

(1) Οὐκ ἐφύλαξε. Servari hic dictum, sicut apud Terentium, *Me insensus servat*.

(2) Gnosticorum hæreticorum videlicet.

sub Pontio Pilato crucifixi, quotidie populis benefaciendo exhibet et præstat? neque quempiam defraudans, neque argentum emungens. Sicuti enim gratuito a Deo accepit, ita etiam gratuito ea dispensat. Similia quoque alio loco profert: «Sicuti multos audimus fratres in Ecclesia prophetica dona habentes, variis per Spiritum linguis loqui, hominumque occulta in lucem, utilitatis eorum gratia, proferre, et mysteria arcanaque Dei consilia declarare.» Hæc hactenus.

CAPUT XIV.

Ut Irenæus Scripturarum divinitus inspiratarum meminerit: et de Apocalypsi Joannis, et de Septuaginta interpretum translatione.

Facit is etiam sacrarum Scripturarum mentionem, et testamentariorum librorum, primo loco quatuor Evangelia recensens, ita fere sicuti nos in fine secundi tomi exposuimus. In quinto autem argumenti ejus quod dictum est libro, **301** Joannis quoque Apocalypsis, epistolæque ejus, et item Petri epistolæ meminit. De Apocalypsi vero et hæc scribit: «Hæc sic habent, atque in omnibus emendatis et antiquis exemplaribus numerus iste invenitur. Testificantur hoc etiam illi qui Joannem de facie viderunt: verbaque insuper ipsa declarant numerum nominis bestię (1), juxta Græcorum calculum, per eas quæ in ea sunt litteras esse expressum.» Et rursum: «Nos equidem non periclitabimur de nomine Antichristi quidquam certo asseverare et confirmare. Quod si enim hæc ætate nomen ejus propalam prædicatum oporteret, per eum id indicatum fuisset, qui Apocalypsim et revelationem ipsam vidit. Non ita dudum namque is visus est, nostra prope ætate, circiter Domitiani imperii finem.» Mentionem etiam Irenæus facit Sapientiæ Salomonis. Recipit quoque eum qui dicitur *Pastoris* librum, cujus illo utitur testimonio et auctoritate: Recte igitur Scriptura dicit: «Crede in primis unum esse Deum, qui omnia creavit et perfecit.» Meminit item presbyteri ejusdam apostolicæ vitæ viri, cujus nomen non exprimit, Ego autem Joannem alterum esse puto, qui Ephesi fuit, presbyter ita cognominatus: cujus etiam enarrationes et dicta memorabilia multa scriptis suis inserit. Meminit præterea Clementis et Justinī, eorumque loca quædam allegat. Quæ is autem de Septuaginta interpretum translatione divinitus inspiratarum Scripturarum scribat, æquum visum est ipsius verbis referre. «Itaque Deus homo factus est, et ipse Dominus salvavit nos, virginis signo exhibitio: et non sicuti quidam dicunt, perperam transferre Scripturam ausi: *Ecce adolescentula uterum gestabit, et pariet filium*: ita ut Theodotio Ephesius, et Aquilas Ponticus, Judæi proselyti

λαβούσα, ἐν τῷ ὄνματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σταυρωθέντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου ἐκάστης ἡμέρας ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῇ τῶν ἰδῶν ἐπιτελεῖ, μήτε ἐξεπαύσει· μήτε ἐξαργυριζομένη. Ὡς γὰρ θεωρεῖν εἶδεν παρὰ Θεοῦ, θεωρεῖν καὶ διακονεῖ.» Καὶ ἐν ἑτέρῳ δὲ λόγῳ τὰ παραπλήσια λέγει: «Καθὼς καὶ πολλῶν ἀκούομεν ἀδελφῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ προφητικά χαρίσματα ἰχόντων, καὶ παντοδαπαῖς λαλοῦντων διὰ τοῦ Ἡνυμῆτος γλώσσας, καὶ τὰ κρύφια τῶν ἀνθρώπων εἰς φανερὸν ἀγίντων ἐπὶ τῷ συμφέροντι, καὶ τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ ἐκδιηγούμενων.» Ταῦτα μὲν οὕτως.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'

Ὅπως ὁ Εἰρηναῖος τῶν θεοσπευστῶν μνημονεύει Γραφῶν· καὶ περὶ τῆς Ἰωάννου Ἀποκαλύψεως· καὶ περὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἑβδομήκοντα.

Μνησὶν δὲ καὶ οὗτος τῶν θείων ποιεῖται Γραφῶν, καὶ τῶν ἰδιωθῆκων ταύτης βιβλίων· καὶ προηγούμενος μὲν τῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων ποιεῖται κατάλογον, ὡς δὴ καὶ ἡμῖν σχεδὸν ἐν τῷ τέλει τοῦ δευτέρου τόμου διεληφται· ἐν δὲ γὰρ τῷ πέμπτῳ τῆς αὐτοῦ ὑποθέσεως τῆς Ἰωάννου μνησὶν ποιεῖται Ἀποκαλύψεως, καὶ τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ Πέτρου. Περὶ δὲ τῆς Ἀποκαλύψεως καὶ ταῦτα λέγει: «Τούτων οὕτως ἔχοντων καὶ ἐν πᾶσι τοῖς σπουδαίοις καὶ ἀρχαίοις τῶν ἀντιγράφων τοῦ ἀριθμοῦ τούτου κειμένου, καὶ μαρτυροῦντων αὐτῶν ἐκείνων τῶν κατ' ἔβην τῶν Ἰωάννην θεωρούντων, καὶ τοῦ λόγου διδάσκοντος ἡμᾶς ὅτι ὁ ἀριθμὸς τοῦ ὀνόματος τοῦ θηρίου κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ψῆφον διὰ τῶν ἐν αὐτῇ γραμμάτων ἐμφαίνεται.» Καὶ πάλιν· «Ἡμεῖς οὖν οὐκ ἀποκινδυνεύομεν περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀντιχρίστου ἀποφαίνεσθαι βεβαιωτικῶς. Εἰ γὰρ εἶδε ἀναφανθῆναι τῷ νῦν καιρῷ κηρύττεσθαι τοῦνομα αὐτοῦ, δι' ἐκείνου ἂν ἐρρέθη τοῦ τὴν Ἀποκάλυψιν θεωράσαντος. Οὐ γὰρ πρὸ πολλοῦ χρόνου θεωρήθη, ἀλλὰ σχεδὸν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γενεᾆς, πρὸς τῷ τέλει τῆς δομετιανῶν ἀρχῆς.» Μένονται ὁ Εἰρηναῖος καὶ τῆς Σολομώντος Σοφίας. Ἀποδέχεται δὲ καὶ τὴν τοῦ Ποιμένους λεγομένην βίβλον, χρώμενος αὐτῆς καὶ ταύτῃ τῇ μαρτυρίᾳ. Καθὼς οὖν ἡ Γραφή ἢ λέγουσα, «Πρῶτον πάντων πιστεύουσιν, ὅτι εἰς ἐστὶν ὁ Θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας.» Μένονται καὶ πρεσβύτερον τινὲς ἀποστολικῶν τὸν βίον ἀνδρῶν, οὗ τὸ ὄνομα οὐ ὁλοῦ· ἐγὼ δὲ οἶμαι τὸν δευτέρου Ἰωάννην εἶναι τὸν ἐν Ἐφέσῳ, πρεσβύτερον οὕτω καλούμενον· οὗ καὶ ἐξηγήσεις καὶ ἀπομνημονεύματα πολλὰ τὰς αὐτοῦ γραφαῖς παρατίθεται. Ἐπὶ δὲ καὶ Κλημεντος καὶ Ἰουστίνου μνησὶν ποιεῖται, καὶ τινὰ τούτων ῥητὰ γραφῶν. Περὶ δὲ τῆς κατὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν θεοσπευστῶν Γραφῶν οἷα λέγει, εἰκασιον αὐταῖς λέξεσιν ἐκείνων ἀκούειν. «Ὁ Θεὸς οὖν ἀνθρώπος ἐγένετο, καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς, δοὺς τὸ τῆς παρθένου σημεῖον· ἀλλ' οὐχ ὡς ἐνίοι φασὶ τῶν νῦν τολμώντων μεθερμηνεύειν τὴν Γραφήν· Ἰδοὺ ἡ γενεὴ ἐν γαστρὶ δεῖται, καὶ τέξεται νόσος·

mina numerum 666, representantia lectori proponit, latænos, ταῖτάν, εὐάνς. Non enim hæc insigni carent mysterio.

(1) Ia Irenæo, de inquisitione numeri et nominis Antichristi timide simul et sollicitè agente, circa finem libri quinti, illud maxime observandum, quod fatidico spiritu, exempli gratia, tria ista no-

σταυ-
ας ἐπ'
αὐτοῖς
ἐλαβε
ἐτέρω
πολλῶν
χαρί-
α τοῦ
κόπων
ἀ μ-
βτος.

ρεῦει
αὐλο-
οντα.

φῶν,
γυ-
κα-
δου-
της

Απο-
ρου.

Τού-
και
κει-

κατ'
ιδά-

ρίου
μά-

πο-
του

δὲν
κεί-

Οὐ
της

ἀρ-
τος

γο-
συ-

ζέν

τά

ταί

οὐ

ιν-

θ-

η-

ὡς Θεοδοτίων ἡρμήνευσεν ὁ Ἐρπίσιος, καὶ Ἀκούας ὁ Ποντικὸς, ἀμφότεροι Ἰουδαῖοι προσήλυτοι· οἷς κα-
τακολουθήσαντες ὁ Ἑβριωνάιος, ἐξ Ἰωσήφ αὐτὸν γε-
γεννησθαι φάσκουσι. » Τοῦτοις μετὰ βραχέα φησι·
« Πρὸ τοῦ γὰρ Ῥωμαίου κρατῦναι τὴν ἀρχὴν αὐ-
τῶν, ἔτι τῶν Μακεδόνων τὴν Ἀσίαν κατεχόντων,
Πτολεμαῖος ὁ Λάγου, φιλοτιμούμενος τὴν ὑπὲρ αὐ-
τοῦ κατεσκευασμένην βιβλιοθήκην ἐν Ἀλεξανδρείᾳ
κοσμεῖν τοῖς πάντων ἀνθρώπων συγγράμμασιν, ὅσα
γε σπουδαία ὑπῆρχεν ἡτήσατο παρὰ τῶν Ἱεροσολυ-
μιτῶν, εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον ἔχειν αὐτὸν
μεταβιβλημένας τὰς Γραφάς. Οἱ δὲ, ὑπήκουον γὰρ
ἔτι τοῖς Μακεδόσι, τότε τοὺς παρ' αὐτοῖς ἐμπειροτά-
τους τῶν Γραφῶν καὶ ἀμφοτέρων τῶν διαλεκτῶν
ἰδδομήκοντα πρεσβυτέρους· ἐπεμψάν Πτολεμαίῳ,
ποιήσαντος τοῦ Θεοῦ ὅπρι ἠθούλετο. Ὁ δὲ, ἰδὼν
παῖραν αὐτῶν λαβεῖν θαλάσσης, εὐλασθεῖ· μὴ πῶς
ἄρα συνθίμενοι ἀποκρύψωσι τὴν ἐν ταῖς Γραφαῖς
διὰ τῆς ἑρμηνείας ἀλήθειαν, χωρίσας αὐτοὺς ἀπ'
ἀλλήλων, ἐκέλευσε τοὺς πάντας τὴν αὐτὴν ἑρμηνείαν
γράφειν. Καὶ τοῦτ' ἐπὶ πάντων τῶν βιβλίων ἐποίησε.
Συελθόντων δὲ αὐτῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ παρὰ τῷ Πτολε-
μαίῳ, καὶ συναντιβαλλόντων ἑκάστου τὴν ἑαυτοῦ ἑρ-
μηνείαν, ὁ μὲν Θεὸς ἰδοξάσθη· αἱ δὲ Γραφαὶ οὕτως
θεταὶ ἐγνωσθήσαν, τῶν πάντων τὰ αὐτὰ ταῖς αὐταῖς
λέξεσι καὶ τοῖς αὐτοῖς ὀνόμασιν ἀναγορευσάντων ἀπ'
ἀρχῆς μέχρι τέλους· ὥστε καὶ τὰ παρόντα ἔξω
γινῶναι, ὅτι κατ' ἐπίπνοιαν τοῦ Θεοῦ εἰς αὐτὴν ἡρμήνευ-
μέναι αἱ Γραφαί. Καὶ οὐδὲν θαυμάσιον τὸν Θεὸν τοῦτ'
ἰνῆργηκεν· ὅς γε καὶ ἐπὶ τῇ τοῦ Ναβουχοδονόσορ
αἰχμαλωσίᾳ τοῦ λαοῦ διαφθαρείων τῶν Γραφῶν,
καὶ μετὰ ὃ ἔτη τῶν Ἰουδαίων ἀνελθόντων εἰς τὴν
χώραν αὐτῶν, ἔπειτα ἐν τοῖς χρόνοις Ἀρταξέρξου
τοῦ Περσῶν βασιλέως· ἐνέπνευσεν Ἐσδρά τῷ ἱερεὶ
ἐκ τῆς φυλῆς· Ἀεὺ τοὺς προγεγονότας· τῶν προφητῶν
πάντας ἀνατάξασθαι λόγους, καὶ ἀποκαταστήσαι τῷ
λαῷ τὴν διὰ Μωσέως νομοθεσίαν. » Καὶ περὶ μὲν
τῶν θείων ταῦτα λέγει Γραφῶν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Οἱ αὐτοὶ περὶ τοῦ καταλόγου τῶν τῆς Ῥώμης
ἐπισκόπων ἱστορεῖ· καὶ ὅς οἱ ἐν Βιέννῃ ἱστο-
ρικαῖς μάρτυρες τῷ Ῥώμῃ Ἐλευθέρῳ Ἐρη-
ραῖον παρατίθενται.

Ἐν δὲ τρίτῳ τῶν Πρὸς τὰς αἰρέσεις τῶν τῆς
Ῥώμης ἐπισκόπων τὴν κατάλογον ποιεῖται ἄχρι δὲ
Ἐλευθέρου, ὃς μετὰ τὸν Σωτῆρα ἱερατεύει. Δωδέκα-
τον δ' ἐκ τῆς τῶν ἀποστόλων διαδοχῆς τὸν Ἐλευθέ-
ρον παριστᾷ· καὶ παρατίθεται τούτοις, ὡς καὶ ἡμεῖς
ἐν τῷ καταλόγῳ πρότερον διεθέμεθα. Ἐπὶ δὲ Κλή-
μεντος, οὐ πολὺν λόγον πεποιήται, καὶ τῆς ἐν Κο-
ρίνθῳ μέμνηται στάσεως, καὶ τῆς Κλήμεντος ἐπιστο-
λῆς· ἡ Ἰκωνοτατὴν γάρ, φησὶ, γραφὴν τῇ ἐν Κο-
ρίνθῳ ἣ ἐν Ῥώμῃ Ἐκκλησίᾳ ἀπέσταλκεν, εἰς εἰρή-
νην συμβιβάζουσαν αὐτοὺς, καὶ ἀναγεῖναι τὴν πίστιν
αὐτῶν, καὶ ἦν νεωστὶ παρὰ τῶν ἀποστόλων παράδο-
σιν εἰληφει. » Ἐνα δὲ τῶν ἐπισκόπων μετὰ Κλή-
μεντα τὸν Τελεσφόρον καὶ ἐνδόξως φησὶ μαρτυρῆσαι,

(1) Hieron. in præfatione in Pentateuchum, una
Basilica interpretes LXX congregatos contulisse

ambo verterunt : quos consecrati Ebionitæ, ex
Josepho eum prognatum esse dicunt. » Et paulo
post inquit : « Priusquam Romani imperium in
Judæos haberent, et Macedones adhuc Asiam ob-
tinerent, Ptolemæus Lagi bibliothecam, 302 quam
Alexandriæ magnifice instruxerat, ingenti studio
omnis generis bonorum librorum copia exornare
contendens, a Hierosolymitanis petiit, ut sibi habere
liceret in Græcam linguam eorum Scripturas trans-
latas. Tum illi, quod Macedonibus adhuc subjecti
essent, ex senioribus suis Scripturarum sacrarum
et utriusque sermonis peritissimos septuaginta
viros ad eum miserunt, Deo hoc sic disponente, ut
volebat. Ptolemæus autem eorum seorsim perien-
tum facere volens (1), simulque timens ne ex con-
ventionione, per versionem suam, Scripturarum veri-
tatem celarent et suppresserent, sejunctos eos a se
invicem, eundem librum omnes vertere jussit.
Idque in omnibus libris fecit. Deinde cum illi apud
Ptolemæum in unum convenirent, et versiones
suas inter se conferrent, simul et Deus est glori-
ficatus, et Scripturæ eo modo ad notitiam et cog-
nitionem hominum pervenerunt. Evenit enim, ut
omnes omnium translationes a principio ad finem
usque eisdem locutionibus et verbis sint conceptæ:
adeo, ut hodie quoque gentes omnes persuasum
habeant, de consilio Dei ipsius versas esse Scriptu-
ras. Neque mirandum est, Deum hoc ita ordi-
nasse, qui etiam Scripturis in populi captivitate
sub Nabuchodonosor amissis, cum post annos
septuaginta Judæi in terram suam, Artaxerxis
Persarum regis temporibus, reversi essent, Esdræ
sacerdoti e tribu Levi inspiravit, ut omnes qui
interciderant prophetarum libros denuo compone-
ret, et leges Mosaicas populo restitueret. » Atque
hæc quidem de divinis Scripturis dixit

CAPUT XV.

Quæ idem de catalogo Romanorum episcoporum
scripserit, et ut Deo dilecti Viennenses martyres
Irenæum Eleuthero Romano episcopo commenda-
runt.

In tertio autem Adversus hæreses libro per cata-
logum episcopos Romanos recenset, usque ad
Eleuthero, qui Soteri successit. Eleuthero
porro duodecimum per successionem ab apostolis
facit. 303 Enumerat autem eos, sicuti nos quo-
que prius in nomenclatura eorum recensuimus.
Ubi vero de Clemente pluribus agit, seditionis
etiam Corinthiæ et epistolæ Clementis meminit.
« Perlongam enim, inquit, ecclesiæ Corinthi episto-
lam Ecclesiæ Romana scripsit, ad pacem et
concordiam dissidentes reducens, fidemque eorum,
et quam ab initio ab apostolis accepisset traditio-
nem renovans. » Unum porro, post Clementem,
ex Romanis episcopis Telesphorum, magna gloria
scribit, non prophetasse, Aristæ et Josephi se-
cutus auctoritatem.

martyrium subliisse inquit : et postremo infort : « Nunc autem duodecimo loco ab apostolis episcopatus sortem ordine et doctrina sua obtinet Eleutherus, et apostolorum in Ecclesia iraditio et veritatis prædicatio ad nos quoque pervenit. » Quo autem ardore erga fidem divinamque professionem fuerit Irenæus, abunde testatur epistola, quam Viennenses et Lugdunenses martyres, cum adhuc in carcere inclusi affligerentur, ad Eleutherum Romæ episcopum, et Irenæum, qui tum presbyteri dignitate fulgebat, commendantes dederunt. Commendatio ea sic habet : « Salvere te, rebusque omnibus semper lætari optamus, pater Eleuthere. Litteras hasce nostras ut ad te perferret, fratri et participi nostro Irenæo persuasimus. Quem rogamus, ut tibi commendatum habeas, egregium scilicet testamenti Christi emulatorem. Quod si sciremus, ex loco et honore aliquo iustitiæ laudem cuiquam parari : ut presbyterum Ecclesiæ, qui ipse est, eum in primis tibi commendaremus. » Fit et aliorum Irenæi pulchrorum operum mentio, ut sunt quedam ad Blastum, et Florinum, et Marcianum scripta : et disputationum liber. Et item qui ab eo inscriptus est, *De scientia ad Græcos*, admodum necessarius liber; et ea quæ de Pascate ab eo sunt dicta, de quibus postea loco suo dicemus. Hæc de divino Irenæo.

CAPUT XVI.

De sanctorum martyrum in Gallia litteris : et de maxima, qua ibi afflicti sunt, persecutione.

Quandoquidem autem Irenæi et Viennensium Gallicanorumque martyrum fecimus mentionem (1), æquum visum est, de constantia fortitudineque eorum pauca referre. Declinus septimus agebatur imperii Antonini 304 Pii annus, cum in omnibus terræ partibus turbulento persecutionis Christianæ spirante vento, populisque per universum orbem præcipiti audacia adversus nos insurgentibus, plurima martyrum millia propter Christum mortem obiere : sicuti hoc facile est ex iis quæ apud certas gentes sunt facta, conjectura assequi. Testantur id quoque scripta ea, in quæ tam egregia illorum æternaque memoria digna certamina sunt relata. Verum enimvero alius quisquam, historia scribenda, ad memoriam posteritatis, stylo indulgens, transmittat victorias et triumphos ab hostibus devictis reportatos, imperatorias ducum artes, consilioque simul et manu res prudentes et fortiter gestas, ac strenuorum militum pro conjugibus, liberis et patria ipsa certamina obita, sanguinemque pro salute eorum multis præliis abunde profusum. Oratio autem nostra de moribus et institutis vitæ et religionis Christianæ suscepta, constantiam in certaminibus pro veritate susceptis, et pacatissima egregiarum animarum prælia,

(1) Alii hæc martyria in tempora divorum fratrum Veri et Antonini, oriente bello Marcoman-

A καὶ τελευταῖον ἀπάγει : « Νῦν δὲ δωδεκάτῳ τόπῳ τῆς ἐπισκοπῆς ἀπὸ τῶν ἀποστόλων κατέχει κληρὸν Ἐλεῦθερος τῇ αὐτοῦ τάξει καὶ τῇ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ : ἥ τε ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ παράδοσις, καὶ τὸ τῆς ἀληθείας κήρυγμα, κατήντηκεν εἰς ἡμᾶς. » Τίς δὲ τὸν ὑπὲρ τῆς θαλάσσης πίστειος ζῆλον ὁ Εἰρηναῖος, ἀρκίσει δὴ περιστῆν ἡ ἐπιστολὴ, ἣν οἱ ἐν Βιέννῃ καὶ Λουγδούνῳ μάρτυρες, ἐν εἰρηταῖς ἐτι ταλαιπωρούμενοι, Ἐλευθέρῳ τῷ Ῥώμης ἐπισκόπῳ συνιστῶντες : αὐτὸν ἐπιστέλλουσιν, ἐτι τῇ τοῦ πρεσβυτέρου καθέδρᾳ ἐνσημνυόμενον : ἡ δὲ λέξις οὕτως εἶπε : « Χαίρειν ἐν Θεῷ σε πᾶσιν εὐχόμεθα καὶ ἀεὶ, πᾶτερ Ἐλεῦθερε. Ταῦτά σοι τὰ γράμματα προετρεφάμεθα τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν καὶ κοινῶν Εἰρηναῖον διακομίσαι : καὶ παρακαλοῦμεν ἔχειν σε αὐτὸν ἐν παραστάσει, ζῆλωτὴν ὄντα τῆς διαθήκης Χριστοῦ : εἰ γὰρ ᾔδειμεν τόπον τινὰ δικαιοσύνης περιποιεῖσθαι ὡς πρεσβύτερον ἐκκλησίας, ὅπου ἐστὶν ἰπ' αὐτῷ, ἐν πρώτοις ἀν' παρθέμεθα. » Καὶ ἄλλα δὲ τῆς Εἰρηναίου φιλοκαλίας μνημονεύεται : τὰ τε πρὸς Βλάστον καὶ Φλωρίνον καὶ Μαρκιανὸν τινα, βιβλίον τε διαλέξων. Ἔτι δὲ καὶ ὁ *Περὶ ἐπιστήμης* ἐπιγεγραμμένος αὐτῷ πρὸς Ἑλλήνας λόγος, ἀναγκαιότατος : καὶ τὰ περὶ τοῦ Πάσχα αὐτῷ εἰρημένα : περὶ ὧν ἐμπροσθεν τοῖς προσήκουσι διαλέψομαι τόποις. Τοιαῦτα μὲν καὶ τὰ κατὰ τὸν θεσπίσιον Εἰρηναῖον.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΓ.

Περὶ τῆς ἐκ Γαλλίας ἐπιστολῆς διὰ τὸν δευτερόν γενόμενον σφοδρότατον διωγμόν.

Ἐπεὶ δ' Εἰρηναίου καὶ τῶν ἐν Γαλλίᾳ καὶ Βιέννῃ μαρτύρων ἐμνησθήμεν, δίκαιον οἶμαι καὶ περὶ τῆς αὐτῶν καρτερίας βραχία διαλαθεῖν. Ἔτος μὲν οὖν ἔσδομον πρὸς τῷ δεκάτῳ αὐτοκράτορι Ἀντωνίνῳ Πίῳ Οὐδῆρῳ ἦν, ἐν ᾧ κατὰ τινα μέρη τῆς γῆς σφοδροῦ κατ' ἡμᾶς πνεύσαντος διωγμοῦ, τῶν δῆμων ἡμῖν ἀλόγῳ θράσει ἐπανισταμένων, μυριάδας μαρτύρων, ὡς στογασμῷ εἰκάσαι, ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην γενέσθαι : ὡς ἀπὸ τῶν κατ' ἕκαστον ἔθνος συμδάντων ἐστι τεκμήρασθαι : ἃ καὶ γραφῇ περιετχεν, ἀλήστου τῆς μνήμης ἁγία γένηται. Ἄλλος μὲν οὖν ἀν' τις ἱστορικαῖς εἰσηγήσειν ἐπιτρέπων εἰκότως ἀντὶ τῆς συγγραφῆς περιδίδου νίκας τε καὶ τρόπαια κατ' ἐχθρῶν, ἀρσενία : τε στρατηγῶν, καὶ ὀπλιτῶν ἀνδραγαθίας, ὑπὲρ παίδων καὶ πατρίδος : τῶς ἡγωνομένων, αἵματι τε ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν κατὰ πολλὴν περιστάσιν ὅλῳ ἰκανῶς μανθόντων : ὁ δὲ τῆς κατ' ἡμᾶς πολιτείας διηγήσας, λόγος τὴν ὑπὲρ ἀληθείας ἐνστασιν, καὶ τοῦ, κατὰ ψυχὴν εἰρηνικωτάτους πολέμους, καὶ τὴν ὑπερφυᾶ καρτερίαν τῶν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας, μᾶλλον ἢ τῶν φιλότατων ἀνδρισσάμενων, τὰ τε τρέπαια, καὶ τὰς κατ' ἀντιπάλων ἀοράτων νίκας, καὶ τοὺς ἐπὶ πᾶσι τοῖς στεφάνους εἰς αἰῶνα ἀνακηρύξει μνήμην : οἷά τινα στήλην οὐκ ἀπὸ χαλκοῦ καὶ λίθου, ἀλλ' ἀδαμαντίνην ἀναγράφει τῷ αἰῶνι παρα-

nico, ad quod se ambo imperatores parabant, referunt.

διδούς. Ἡ μὲν οὖν χώρα καθ' ἣν τῶ; λαμπρὸν τὸ
στάδιον συγκεκρότητο, Γαλλία ἦν· ἥς διαδόητοι καὶ
πολὺ τῶν λοιπῶν προέχουσαι μητροπόλεις· εἰσι Λουγ-
δούνης καὶ Βιέννα· δι' ὧν ἀμφοτέρων τὴν πᾶσαν
χωρὰν πολλῶ τῷ βεβύματι περιβρέων ὁ Ῥοδανὸς διέξ-
εισι. Τὴν γοῦν τῶν μαρτύρων ἀναγραφὴν αἱ ἐν ταῖς
εἰρημέναι· πόλεις διαφανεῖς ἐκκλησίαι τοῖς ἐν Ἀσίᾳ
καὶ Φρυγίᾳ διαπίμπονταὶ οὕτως προοιμιαζόμεναι·
« Οἱ ἐν Βιέννῃ καὶ Λουγδούνῃ τῆς Γαλλίας· παροι-
κούντες δοῦλοι τοῦ Χριστοῦ ταῖς κατὰ τὴν Ἀσίαν
καὶ Φρυγίαν τὴν αὐτὴν τῆς ἀπολυτρώσεως ἡμῶν
πίστιν καὶ ἐλπίδα ἔχουσιν ἀδελφοὶς εἰρήνῃ καὶ χάρις
καὶ εὖξιν ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. » Εἰτα ἐπιβαλόντες τῷ
προοίμιῳ καὶ ἑτέρα, οὕτως κατάρχονται· « Τὸ μὲν
οὖν μέγεθος τῆς ἐνθάδε οὐλίφσεως, καὶ τὴν τοσαύτην
τῶν ἰθύνων εἰς τοὺς ἀγίους ὀργὴν, καὶ ὅσα ὑπέμειναν
οἱ μακάριοι μάρτυρες, ἐπ' ὁκρίδεις οὐδ' ἡμεῖς εἰ-
πὲν ἱκανοί, οὔτε μὴν γραφῇ περιληφθῆναι δυνατόν.
Παντὶ γὰρ σθένει ἐνέεικτεν ὁ ἀντικείμενος, προοι-
μιαζόμενος ἦδη τὴν ἀδελφῶν· μέλλουσαν ἔσεσθαι παρ-
ουσίαν αὐτοῦ· καὶ διὰ πάντων διήλθεν ἰδίῳ τὸν
ἐαυτοῦ, καὶ προγομνάζων κατὰ τὸν δούλων τοῦ Θεοῦ·
ὥστε μὴ μόνον οἰκῶν καὶ βαλανεῖον καὶ ἀγορὰν, ἐρ-
γεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ καθόλου φαίνεσθαι· ἡμῶν τινα αὐ-
τῶν, ἀπειρησθαι ἐν ὁποιμῶν τε τόπῳ. Ἀντιστρα-
τήγει δὲ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ· καὶ τοὺς μὲν ἀσθενεῖς
ἐβρῶννυτο· ἀντιπαρτάσσετο δὲ στύλους ἑδραίους
δυναμένους· διὰ τῆς ὑπομονῆς πᾶσαν τὴν ὁρμὴν τοῦ
πανηροῦ εἰς· ἐαυτοὺς ἔλκυσται· οἱ καὶ ὁμοῖα ἐχάρουν,
πᾶν εἶδος ὁμοδιεζυμῶ καὶ κοινώσεως ἀνεχόμενοι· οἱ
καὶ τὰ πολλὰ ὀλίγα ἡγοῦμενοι, ἐσπεύοντες πρὸς Χρι-
στὸν, ὅπως ἐπιδικνύμενοι, ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθή-
ματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν. Καὶ
πρῶτον μὲν σωρηδὸν πανδημεῖ τὰ ἐπιφερόμενα ἀπὸ
τοῦ θύλου ὑπέμεινον· ἐπιδοῦσαι, καὶ πληγὰς, καὶ
συρμούς, διαρπαγὰς καὶ λίβων βολὰς· καὶ συγκλίσεις,
καὶ πάνθ' ὅσα ἡγρωμένων πλήθει ὡς πρὸς ἔχθρου·
καὶ πολεμίους φιλεῖ γίνεσθαι. »

Idem confirmavit, stabiles autem eis opposuit columnas: eos videlicet homines, qui per tolerantiam omnem mali illius impetum in seipsos pertraherent: quique conferre pedem, omne contumelie et supplicii genus sustinere, et quæ plurima essent, perpaucæ et exigua esse ducere possent, et ita ad Christum venire festinarent: rebus ipsis ostendentes¹⁾, non esse condignas passionibus temporis huius ad futuram gloriam. Primum quippe confertim universi, quæ eis a multitudine inferrentur, pertulere, contumeliosas inlamationes, verbera, volutationes, rapinas, lapidationes et carceres: omnia denique alia, quæ ferocienti multitudini contra inimicos et hostes facere in mentem venire solent. »

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΖ.

Περὶ Οὐδέτιον, Σάγατον, Ποθινοῦ, Ἀλεξάνδρου,
Βιελιδίου, καὶ Βλανδίνης, καὶ ἑτέρων, ὡς τὸν
ὑπὲρ Χριστοῦ θόλον ἐν Γαλλίᾳ διήνεγκαν·
καὶ ἐν τῷ ποταμῷ ὑπερὸν ἀπεβρίσθησαν.

Εἰτα διέξισιν ἡ διήγησις, ὡς· « ὁπὸ τὸν χυλάρ-
χον ἤχθησαν, καὶ ἀνακριθέντες καθέρχθησαν· καὶ
τινα Οὐδέτιον Ἐπάγαθον, τῷ χρόνῳ νεάζοντα, καὶ
τῇ πίστει καὶ πλεοντεῖς πᾶσιν ἀγαθοῖς τῶν ἔργων
ἀκμάζοντα, τοῦ πληθοῦς ὑπερπατακτῆσαντα, ἀπο-

A admirandamque et omnem naturæ captum supe-
rantem patientiam et multitudinem eorum qui magis
pro pietate veroque Dei cultu, quam pro charissi-
mis sibi capitibus rem strenuè gesserant, tro-
pæaque et victorias adversus invisibiles hostes
partas, coronasque triumphales persequitur: atque
ea omnia veluti in columna, non aerea illa aut
marmorea, sed adamantina prorsus insculpet, ad
memoriam posteritatis omnis sempiternam. Exi-
mum porro ea tempestate martyrii tanquam sta-
dium Gallia provincia erat: in qua præter cæteras
celebres duæ sunt metropolitanæ urbes, Lugdu-
num et Vienna, quas reliqua eorum locorum
regione emensa, fluvius Rhodanus perstringit.
Martyriorum autem eorum commentarium, urbium
earum ecclesiæ illustres, ecclesiis quæ in Asia et
Phrygia fuere, misere, tali præfatione usæ: « Qui
Viennæ et Lugduni in Galliis habitant, servi
Christi, in Asia et Phrygia eandem nobiscum re-
demptionis fidem et spem habentibus fratribus,
pax, et gratia, et gloria a Deo Patre et Domino
Jesu Christo, Domino nostro. » Deinde præfationi
ejusmodi, aliis quibusdam verbis additis, tale scri-
bendi initium faciunt: « Afflictionum ærumnarum-
que nostrarum magnitudinem, et tantam gentium
adversus sanctos iram, atque eas quas beati mar-
tyres sustinuerunt calamitates, neque nos dicendo
accurate exprimere, nec ullum scribendo posse
complecti putamus. 305 Omnibus enim suis co-
piis in nos irrui adversarii: et in initio statim
ipso apparuit, nihil fore terrori nobis præsentiam
ejus, quasi prolusione quadam suum adventum
audacter futurum prænuntians, et omne genus
persecutionis atque afflictionis adhibens assue-
fecit ei exercuit suos adversus Dei ministros:
siquidem non aedibus tantum, balneis et foro
nobis, sed publico quoque prorsus, necubi nostrum
quisquam appareat, interdixerunt. Verum contra
eos pro nobis gratia Dei depugnans, infirmos qui-

C dem confirmavit, stabiles autem eis opposuit columnas: eos videlicet homines, qui per tolerantiam omnem mali illius impetum in seipsos pertraherent: quique conferre pedem, omne contumelie et supplicii genus sustinere, et quæ plurima essent, perpaucæ et exigua esse ducere possent, et ita ad Christum venire festinarent: rebus ipsis ostendentes¹⁾, non esse condignas passionibus temporis huius ad futuram gloriam. Primum quippe confertim universi, quæ eis a multitudine inferrentur, pertulere, contumeliosas inlamationes, verbera, volutationes, rapinas, lapidationes et carceres: omnia denique alia, quæ ferocienti multitudini contra inimicos et hostes facere in mentem venire solent. »

Idem confirmavit, stabiles autem eis opposuit columnas: eos videlicet homines, qui per tolerantiam omnem mali illius impetum in seipsos pertraherent: quique conferre pedem, omne contumelie et supplicii genus sustinere, et quæ plurima essent, perpaucæ et exigua esse ducere possent, et ita ad Christum venire festinarent: rebus ipsis ostendentes¹⁾, non esse condignas passionibus temporis huius ad futuram gloriam. Primum quippe confertim universi, quæ eis a multitudine inferrentur, pertulere, contumeliosas inlamationes, verbera, volutationes, rapinas, lapidationes et carceres: omnia denique alia, quæ ferocienti multitudini contra inimicos et hostes facere in mentem venire solent. »

D

CAPUT XVII.

De Vetio, Sancto, Pothino, Alexandro, Bibliade,
Blandina, et aliis: ut scilicet certamen pro Chri-
sto sustinuerint, et deinceps in fluvium sint ab-
jecti.

Deinde scriptum id exsequitur, « sanctos a tri-
buno militum abductos, atque interrogatos, in
carcerem conjectos esse. Atque inter eos Vetium
quemdam Epagathum, cum ætatis flore vigentem,
tum fide omnique honorum operum genere pollen-

¹⁾ Rom. viii, 18.

tem, tantam multitudinem abduci egre tulisse, et se ad defensionem perorandam eorum obtulisse, atque ob tam pulchram professionem cum aliis simul abreptum esse. Decem vero periculi magnitudine victos, martyrio renuntiassent: et sanctis timorem ingentem reliquisset, admodum metuendum propter dubium futuri casus exitum, ne scilicet de eo quoque periclitarentur, ut Christo existerent. Eorum tamen numerum alios paulatim explevisse. Optimos quosque ex utraque ecclesia delectos, et cum martyribus ipsis ex gentibus servos una comprehensos, eosque flagrorum vi et necessitate coactos, contra nos emenitos esse Thyestis coenas et Œdipi concubitus, 306 aliaque item plorina vulgasse, quæ neque auditu neque dictu credibilia essent: neque etiam unquam inter homines admissa essent, quod fidem obtinuissent. Quarum rerum infamia vulgo jactata, omnes (inquit) contra nos sunt efferati. Et qui hactenus propter familiarem consuetudinem et humanitatem moderatores fuerant, gravem in nos fremebundi acceperunt animum. Quapropter cruciatus orationis vim omnem superantes sancti martyres pertulerunt, Satana summo studio contendente, ut ab eis quoque blasphemiam quidquam proferretur. Præcipue autem multitudinis ipsius et militum et præsidis furor incubuit in Sanctum, diaconum Viennensem: in Maturum, recens quidem illum illuminatum, sed generosum et fortem decertatorem: in Attalum Pergamenum genere, columnen et firmamentum Gallicorum Christi fidelium: et in Blandnam, quæ statu quidem serva fuerat, ingenium autem et animum habuit perquam liberalem. In ea nimirum exhibuit atque representavit Christus, quæ apud homines vilia, ingrata, nulliusque adeo prelii habeantur, ea apud se in maximum esse honorem, propter egregiam in se piorum animorum affectionem et amorem. Cum enim omnes metuerent, heraque etiam ejus carnalis maxime de ea esset anxia et sollicita (aderat namque et ipsa, fortiter certantini pro Christo incumbens), ne illa naturæ imbecillitate, vel solam liberio rem professionem non perferret, tanto eam animi robore confortatam esse tradunt, ut tortores, qui sibi inter se succedentes a matutino tempore ad vesperam usque virgines et fustibus eam ceciderant, animos desponderent, victosque se profiterentur, quid rerum deinceps de ea agerent dubii. Obstupescerent etenim, mirabantur spiritum prorsus in ea remanere, cujus corpus circumquaque conscissum et apertum esset. At illa, perinde atque ab ineunte ætate certaminibus esset exercitata, perdurabat: laxamentumque ei et (ut ita dicam) indolentia plagarum et cruciatuum erat, quod subinde Christianam se esse proclamaret. Sanctus vero et ipse tanta animi præsentia, et tam genere et fortiter se carnisficiis opposuit, plurimamque eorum sevitiā et pœnis incutiendis feritatem adeo superavit, ut ab illis interrogatus,

λογίαν ἔπειν· καὶ τὴν καλὴν ἀνειπόντα ὁμοιογίαν, ἀνάρπαστον γεγονότα· δέκα δὲ τινες πρὸς τὸ μέγεθος τῶν κινδύνων ἀπαγορεύσαντας, ἡτηθῆναι, καὶ θεός· μέγιστον τοῖς ἁγίοις καταλαλεῖν, δεδῶκεν τὸ τοῦ μέλλοντος· ἐν ἀδήλῳ, μὴ καὶ τὸ διαπασεῖν Χριστοῦ κινδυνεύσωσιν. Ἄλλοις δὲ τὸν ἐκείνων ἀριθμὸν κατ' ὀλίγους ἐκλήψαι· ὥστ' ἐκ τῶν δύο ἐκκλησιῶν τοὺς σπουδαίους συλλεγῆναι, καὶ τοὺς ἐξ ἔθνων δ' οἰκίας τοῖς μάρτυσι συλλαμβάνεσθαι· οὗς καὶ καταψεύδεσθαι τοῦτων τῇ τῶν μαρτύρων ἀνάγκῃ· ὥς καὶ θεόστατα δειπνα καὶ οἰδοπόδεους μίξας, καὶ ἄλλ' ἅττα ἐπιφημίζειν ἐκείνοις, καὶ ὅσα μὴτ' ἀκοῇ φορητὰ, μὴτε γλώσσῃ εἶναι ρητὰ· ἀλλ' εἰ μηδὲ ποῦποτε παρ' ἀνθρώποις ἐγένοντο πιστὴν ἔχοντα. Ὁν φημισθέντων, πάντες, φησὶν, ἀπεθρησώθησαν εἰς ἡμᾶς· ὥστε καὶ εἴ τινες πρότερον δι' οἰκνότητι ἐμετρίαζον, τότε μεγάλα ἐχαλέπαινον καὶ διεπρίοντο. Διὰ ταῦτα ὑπεράνω πάσης ἐξηγήσεως ὑπέμνον κολλάσαι, οἱ ἅγιοι μάρτυρες φιλοτιμουμένου τοῦ Σατανᾶ, καὶ δι' ἐκείνων ρηθῆναι τι τῶν βλασφημιῶν· καθ' ὑπερβολὴν δ' ἐνσκήψαι τὴν ὀργὴν ἅπασαν τοῦ δόλου καὶ τῶν στρατιωτῶν καὶ τοῦ ἱγμένου· εἰς Σάγκτον διάκονον ἀπὸ Βιέννης, καὶ εἰς Μάτουρον νεοφώτιστον, ἀλλὰ γενναῖον ἀγωνιστὴν· καὶ εἰς Ἀτταλον Περιγραμνὸν τῷ γένει, στύλον καὶ ἰδρωματῶν ἐκείσε πιστὸν· καὶ εἰς Βλανδινὰν, δούλην μὲν, ἐλευθέρην δὲ μάλα προβαλλομένην τὸ φρόνημα· δι' ἧς ὁ Κύριος· εἰδείξεν, ὡς τὰ παρ' ἀνθρώποις εὐταλῇ τε καὶ ἀρῇ καὶ οὐδενὶ λογιζόμενα μέγιστος παρ' αὐτῷ δίξι· καταξιοῦνται τῇ πρὸς αὐτὸν στοργῇ τε καὶ διαθείσει· πάντων γὰρ δεδωκότων, καὶ τῆς σαρκὸς ἐκείνῃ δεσποίνης ἀγωνιώσης (παρὴν γὰρ καὶ αὐτὴ τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ ἁγῶνα στερόνως διαφέρουσα) μὴ οὐκ οἷα τι γένοιτο τῷ τῆς φύσεως ἀσθενεῖ καὶ τὴν φιλήν ὁμολογίαν παρῆρησάσασθαι, τοσαύτης αὐτὴν ἱστοροῦσι πληρωθῆναι ἰσχύος, ὡς ἀπειπεῖν τοὺς ἐκ διαβολῆς ἐξ ἐσθίου ἕως ἐσπέρας κολλάζοντας βάρδοις, καὶ τὴν ἡτταν ὁμολογεῖν, μὴ τι ἄλλο ποιεῖν ἔχοντας, καὶ ἐμπλήκτους εἶναι τὸ παραμένειν ὅλας ἡμῶν, παντὸς τοῦ σώματος περιεβρωγόντος τε καὶ ἀνεργμένου. Ἐκείνη δὲ ὥσπερ ἐνεαζέουσα τοῖς ἁθλοῖς διεγείνεται. Ἀνακλιχὴ δ' ἦν καὶ ὅσον φάναι ἀναληγία τῶν συμβαινόντων τὸ, Χριστιανὴ εἰμι, ἐπιλέγειν. Σάγκτος δὲ καὶ αὐτὸς τοσαύτην ὑπερβολὴν τοῖς ἐπαχθεῖσι καὶ ταῖς πλείσταις αἰκίαις ὑπέδειξεν, ἐν ὑποστάσει παραταττόμενος γενναίως, ὡς μὴ ἔθνος, μὴ πόλιν, μὴ ὄνομα, ἢ ἄλλο τι παρ' ἅπαντα τὸν ἁγῶνα εἶναι· ἀλλὰ πρὸς ἅπαν τὸ ἔρωτώμενον τὸ, Χριστιανὸς εἰμι, ἐπιλέγειν, καίπερ ἐκείνων ἀγεννῆς· τι καὶ ἀπόσημον ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν δεινῶν προσδοκούντων ἀκούειν. Ὅθεν καὶ τὸ φιλότιμον ἀπαγορεύσαντας τῶν δεινῶν, τελευταῖον χαλκᾶς λεπίδας ἱκανῶς πυρὶ προσωμυλχυίας τοῖς τρυφεροτέροις τῶν μελῶν τῷ μάρτυρι ἐπιφέρειν καὶ προσκολλᾶν. Κάκεινα μὲν ἐκάλειτο τῆς κνίσσης ἀναβρυθῆς· αὐτὸς δὲ μέλλον ἀκαμπτος ἦν καὶ ἀνένδοτος, στερόνως τὴν πίστιν ὑπὸ τῆς οὐρανίου πηγῆς τῆς τοῦ ὕδατος ζωῆς ἐξόντος δροσεύόμενος, καὶ ἰσχυροποιούμενος. Τὸ δὲ σωματικὸν μάρτυς ἦν τῶν συμ-

A non gentem suam, non patriam, non nomen, non aliud quicquam, sed unicum hoc in certamine et luctu tormentorum omni, Christianum se esse diceret: **307** cum quidem illi se ex eo, propter tam graves ac intolerabiles cruciatus, degenerem aliquam nobiscum infaustram atque ominosam vocem audituros sperarent. Itaque contentione illa cruciatuum summorum inferendorum fracta, ad postremum aeræ squamas candentes mollissimis et tenerrimis quibusque martyris membris asperserunt et agglutinarunt. Atque ita ex illis quidem sic auditis nidor et arvina profluebat: ipse vero constans et immotus permanebat, fideque stabilis, et aqua vitæ ex cœlesti fonte promananti conspersus atque recreatus, magis magisque confortabatur (1). Ac corpus testis erat earum rerum quæ acciderant, unum totum vulnus, una totum cruenta vibex, contractum prorsus, et ab humana specie, exteriori sua parte, alienissimum. In quo ipsemet Christus patiens, gloriam et laudem ingentem perficiebat, et adversarium destruebat. Apertum quippe reliquis omnibus exhibit exemplum, nihil illi esse terribile et metuendum, ubi adsit Dei Patris dilectio: nihil ærumnosum atque dolendum, ubi Christi gloria. Adversarii sane quidem incredibili animorum tumore et inflammatione effervescentes, ita demum se superiores fore sunt opinati, si ex intervallo aliquot diebus interjectis deinceps eadem inferrent tormenta, vel cum suppliciis immanibus immortuum, gravem reliquis allaturum esse timorem et terrorem. Quod ubi facere sunt aggressi, adeo sunt spe sua frustrati, ut ille corpore tormentis doloribusque omnibus relevato, confestim restitutus, usum membrorum formæque integram ita receperit, ut quæ ei iterum sunt illatæ pœnæ, non excruciatio, sed sanatio atque restitutio esse viderentur, cœlitus videlicet ei allato auxilio. Cæterum Bibliadem etiam quandam produxerant, eamque flagris crudelem in modum conscindenst, persuadere illi conabantur, ut nimirum execranda facinora nostra diceret. Illa autem veluti e somno excitata, longe aliud diversumque magis quam ipsi expectantes volebant, professa est, illud insuper adiciens: Quomodo vero homines isti infantes vorent, qui etiam ab animantium ratione carentium sanguine abstineant? Ac talia cum et pateretur et diceret generoso admodum animo, ordini martyrum est allecta. Enimvero postquam quesitores isti et carnifices, virtute Christi ad hunc modum infirmiores esse comperit, atque martyrum constantia et tolerantia prostrati sunt, ut in carcere eos affligerent, consilium ceperunt. Ita illi tetra horrentium tenebrarum caligine et pedore excruciantur, et pedum distractio ad quintum usque **308** fideularum foramen extenditur. Quapropter multi in vinculis sunt suffocati, multi ægre viventes, spiritum cum dolore traxerunt,

(1) Hoc etiam sic verti potest : « Ac corpusculum ipsum crudelitatem tantam testabatur.

omni prorsus humano destituti auxilio. Fuerunt etiam, qui licet tormentis antea cruciati non fuissent, simul atque in carcerem sunt coniecti, quod gravem ejus squalorem non ferrent, decessere, Christo Jesu variis martyres modis glorificante. Pothinus autem, cui Lugdunensis Ecclesie episcopatus ministerium erat conceditum, vir imbecillus, ut qui nonaginta supergressus esset annos, et naturali quidem infirmitate aegre corpori vitalem auram suppeditaret, spiritu autem propter obeundi martyrii desiderium esset validissimus, ad tribunal est pertractus, corpore tenui et soluto, perinde atque vasculo quopiam animam vix retinens. Atque ibi consistens, cum pulchram professus esset professionem, a tribuno, quisnam esset Christianorum Deus, interrogatus: Si dignus, inquit, fueris, scies. Quapropter violentius quoque statim acceptus, plagas tulit. Qui enim propius ei astabant, manibus pedibusque in eum insilientes, summa contumelia canos ejus affecerant; qui vero longius remoti fuerant, quæcunque locus subministrabat tela, in eum conjecerunt. Omnes quidem certe flagitium se et piaculum committere existimarunt, si quid insolentiae pervicacis et petulantiae protervæ in eum intermitterent: eoque modo se deos suos vindicare putaverunt. Deinde, cum aegre jam spiraret, in carcerem est coniectus: ubi biduo post spiritum Deo decedens commendavit. Porro qui Christum abnegaverant, ut malefeci in martyrum custodiam coniecti, quod viderent illos quidem jucundius relucere ac latius florere, hilarisque gloria et gratia abundantes, nec non suavitatem odoris Christi redolentes, unguento scilicet quodam, sicuti nonnullis visum est, ita delibutos, ut vincula eorum quasi comptorum sponsorum ornatum decentem præ se ferrent: seipsum autem deformes ac male olentes probrisque obsitos, vindictamque intra se et carnificem conscientiam in animis gerentes: qui videlicet ut illiberales parumque viriles, homicidii sibi ipsis crimen impingentes, omnium præstantissimum nomen rejicerent: ex martyrum conspectu confirmabantur, seque ab eis recipi rogabant. Atque illi eos non gravate, nullam prorsus suspicionem reliquam facientes, susceperunt. Ex eo tempore martyria varie sunt divisa atque distincta. Ex multifloribus namque et versicoloribus floribus coronam illi texentes, Christo eam obtulerunt, **309** et maximum illud immortalitatis præmium receperunt. Maturus quidem et Sanctus, Blandina et Attalus, in publicum producti, et in amphitheatro bestilis objecti, eosdem sunt angores experti: plurimisque tormentis superatis, tandem in sedili ferreo, cui ignis esset suppositus, sunt collocati, ubi ex corporibus eorum adustus nidor ingens redditus, carnifices compluit. Qui tantum ex constantia martyrum concepere dolorem, ut patientiam illorum tanquam furis agitati exsuperare contenderent. Ac Sanctus quidem et Maturus,

μῦρον τινὶ κεχρίσθαι, ὥς καὶ τὸ δεσμὰ δοκῇν κόσμον εὐπρεπῆ περικεῖσθαι, οἷα δὲ τινὰς νυμφίους κεκοσμημένους· ἑαυτοὺς δὲ δουσιδαίς τε καὶ δεινὸν ἔχοντας, ἀσχηροσύνης ἐμπλεῶς, τιμωρὸν τὸ συνιδὸς ἔχοντες καὶ πληττον ὥς μάλιστα· ὥς ἀγενεῖς καὶ ἀνανδροί, ἀνδροφόνων μὲν ἐγκλημα ἑαυτοῖς περιθέντες, τὴν πάντιμον δὲ προσήγοριαν ἀποβεβληκότες, ἐκ τῆς τῶν μαρτύρων θύρας ἐσττηρίζοντο, καὶ ἡξίουν προσέσθαι. Οἱ δ' ἐδέχοντο εὖ μάλα, μὴ τινος ἐννοίας ἐφεπομένης. Τὸ δὲ μετὰ τοῦτο εἰς ποικίλων τὰ μαρτύρια διηγεῖτο· ἐκ πολυανθῶν γὰρ καὶ διαφόρων χρωμάτων ἕνα στέφανον πλέξαντες, τῷ Χριστῷ προσήγον· δι' ὧν τὸ μέγα τῆς ἀφθαρσίας· ἐκείθεν ἐλάττανον. Μάτοῦρος μὲν οὖν καὶ Σάγκτος, Βλανδίνα καὶ Ἀττάλος τοῖς θηρίοις δημοσίᾳ ἀνέγοντο· καὶ τῷ ἀμφοθεάτρῳ ἀγόμενοι τὴν ἰσὺν δεινῶν καὶ αὐθις μεταίχον. Καὶ ὅτε διὰ πλείστων ἰλθόντες, καὶ ἐπὶ τὴν σιδηρὰν καθέδραν ἀνέγοντο· ὑφ' ἧς τηγανίζόμενα τὰ σώματα, κνίσσης αὐτοὺς ἐνεφέροι πολλὰς. Οἱ δὲ τοσοῦτον ἤλγουν, ὥς καὶ νικῆν βούλεσθαι τὴν ὑπομονὴν οἷα μαίνόμενοι. Δι' ἀγῶνος τοίνυν μεγάλου ἰλθόντες, Σάγκτος καὶ Μάτοῦρος ἐπὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐτύθησαν. Ἦ γὰρ μὴ Βλανδίνα τῷ ἔλλω διαταθείσα, βορὰ τοῖς θηρίοις προβάκετο· καὶ τὸ σχῆμα τοῦ δι' αὐτὴν σταυρωθέντος τοποῦσα, πολλὴν τοῖς συναγωνισταῖς παρίχη τὴν προθυμίαν, διὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ τοῦ ποθομένου σχῆμα βέβηκυσιν· ἐν ταυτῇ δὲ παύουσα, καὶ ὥς ὁ ὑπὲρ τῆς Χριστοῦ δόξης παθὼν κοινωνεῖ τοῖς πάθεσι τῷ ζῶντι Θεῷ. Τῶν οὖν θηρίων μὴ ἀφαιμένων, εἰς διουτέραν ἀμίλλαν ἐττρεῖτο· ὥς ἂν διὰ πολλῶν καὶ ποικίλων τὸν σκολὸν ἐκνικήσασα ὅσιν, προτροπῇ τοῖς ἀδελφοῖς εἴη ἡ σμικρὰ τε καὶ εὐτελής, μέγαν καὶ ἀκαταγώνιστον ἀθλητὴν τὸν Χριστὸν κεκτημένην, διὰ πολλῶν κλήρων τὸν ἀντικείμενον ἐκτίσασα, καὶ δι' ἀγῶνος μεγάλου τὸ τῆς ἀφθαρσίας στέφος ἀρκάσασα· ἐπὶ δὲ ταύτῃ ὁ Ἀττάλος ἤγειτο τῷ ἀμφοθεάτρῳ πίνακος προηγουμένου, ταῦτα δὲ λέγοντος, Οὕτως ἐστὶν Ἀττάλος· ὁ Χριστιανός. ἦν δὲ τῶν ἐπιστῆμων ἀνήρ, συναδελφὴν τε ἐβρώμενην ἔχων, καὶ τοῖς κατὰ Χριστὸν ὥς μάλα γαγυμασμένος καὶ ἀεὶ μάρτυς ἀληθείας ὢν. Σφριγῶντος δ' ἐπ' αὐτῷ τοῦ δήμου, τοῦτον ὡς Ῥωμαίων δ' ἡγεμὼν τῇ εἰρκτῇ συγκλείειν ἐκίλευσεν, ἔω· οὐ τῷ Καίσαρι περὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν ἀνεγχείοι. Ἐν τούτῳ δὲ οἱ πρότερον τῇ ἀρνήσει νεκροὶ τὸ πνεῦμα τῆς ζωῆς ἀνέλαβαν· καὶ οὓς νεκροὺς ἐξέτρεψε, τούτους ζῶντας· ἡ μήτηρ ἐδέχετο· καὶ ἐγλυκαίνοντο ὑπὸ τοῦ μὴ θείοντος τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ καὶ πρὸς τὸ παθεῖν ἀνερρώσθησαν. Καὶ γὰρ γραμμάτων ἐκ τοῦ Καίσαρος καταπεμφθέντων, ὅσοι ἦσαν Ῥωμαῖοι, τῇ διὰ ξίφους ὀπῇγοντο τελευτῇ· οἱ δὲ θηρίοις καὶ ἄλλοις τῶν δεινῶν παρεβέλλοντο. Πρῶτοι δὲ πάντων οἱ μεταμύω χρησάμενοι πρότερον ἀνητόζοντο, ἰλπίδος ὑποσπινούσης τούτους αὐθις ἔλειν. Ἀλλ' οἱ μὲν τῷ κλήρῳ τῶν μαρτύρων ἐτάσσοντο· εἰσι δὲ οἱ καὶ τῆς ἀπωλείας κατόπιν ἦκον· οἱ δὲ ἀνάξιοι τε ἦσαν καὶ ἀσκήριτοι περὶ τὴν ἐβὼν βλασφημίας ἔχοντες. Τῷ δὲ καταλόγῳ τῶν μαρτύρων καὶ Ἀλέ-

ἐνδύετο· ἡριθμεῖτο, ἱατρικῆς μὲν ἔμπειρος, τοῖς ἐν Ἀ
Γαλλίαις τε πᾶσι καταφανής, ἅτε δὴ πολλὰν τε λό-
γου παρρησίαν προδεδημένο· καὶ τῆς ἀποστολικῆς
οὐκ ἄμικρος χάριτος· παρστώδης γὰρ τῷ βήματι,
καὶ νύματι τοὺς μάρτυρας παρορμῶν, ὁ ἄλλος ἦν καὶ
αὐτὸς ὥσπερ ὠδίνων τοὺς ἀδελφούς· ἀμέλει τοι καὶ
καταφανὲς τοῖς περὶ τὸν δικαστὴν ἐστῶσι γενόμε-
νος, καὶ κατακρίθεις, οὖν Ἀτάλῳ περιήχθη θηροῖν
ὁδόντων ἐπαφθῆναι. Μηδενὸς οὖν δεινοῦ ἐντεῦθεν
παύσαν ἐπρησθήμενοι, διὰ πολλῶν ἀγώνων ἤκοντες,
τοῖς αἵματι· ἐτύθησαν καὶ αὐτοὶ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος μη-
δὲν εἰ ὢν Ἀτάλος δὲ, τῷ ἐπὶ τῆς σιδηρᾶς καθέδρας
ἐκκαλεσθαι, τῆς αὐτοῦ κλίσεως ἀναφερομένῃ, τοῦτο
μόνον Ῥωμαϊκῇ φωνῇ ἐπειπὼν, Ἰδοὺ τοῦτό ἐστιν
ἄνθρωπος· ἐσθίειν, ὅπερ ὁμεις ποιεῖτε. Ἡμεῖς δὲ
οὕτε ἀνθρώπους ἐσθίμεν, οὕτε ἑταρόν τι πυνήδον
πράσσομεν. Ἐρωτώμενος δὲ καὶ τί ὄνομα ἔχει ὁ
ὁ θεός, φάναι, Ὁ θεός· ὄνομα οὐκ ἔχει ὡς ἀνθρώ-
πος. Ἐπὶ δὲ τούτοις· πᾶσι τῇ τῶν μονομαχιῶν ἐσχάτῃ
ἡμέρᾳ μετὰ Ποντικῷ παιδαρχοῦ ὥσαι ἐκὼν ἢ ἡ
γένναία Βλανδίνα εἰσῆγγοτο. Ἐπὶ δ' ὁμνύειν κατὰ
τῶν εἰδῶλων ἠνάγκαστο, καὶ ἀπειθεῖς ἦσαν, ἐξαγρι-
οῦνται κατ' αὐτῶν τὸ πλῆθος, καὶ διγῆγον πλείστοις
δεῖνοις· ὁ μὲν παῖς ταῖς βασιάνοις ἀπαγορεύων, ἀπε-
δίδου τὸ πνεῦμα· ἐσχάτῃ δὲ ἡ Βλανδίνα οἷα μήτηρ
ὄντης παρορμήσασα, τέκνα καὶ νικηφόρους προ-
αίψασα πρὸς τὸν βασιλέα, ἀγαλλυμένην ἐπέσπευδε
καὶ αὐτῇ τῇ ἐξιδῶ ὡς εἰς νομικὸν δεῖπνον, οὐκ εἰς
θηρίων προδεδημένην βοράν· καὶ μετὰ τὰς μάστι-
γας, μετὰ τὰ θηρία, μετὰ τὸ τέταννον, τέλος εἰς
γύργαθον βληθεῖσα ταύρῳ δεινῷ παρεδίθη· καὶ
ἐκινῶς ἀναδελθθεῖσα τῷ ζώῳ, ὕστερον δὲ καὶ αὐτὴ
ἐτύθη ἐμφανέστατα, καὶ τῶν ὁμοτάτων ἐκείνων ἐλ-
πόντων, μὴ πώποτε παρ' αὐτοῖς τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα
γυναῖκα ἰδεῖσθαι παθεῖν. Τούτων δὲ γενομένων, ἄλ-
λῃν ἀρχὴν ἰδίαν ἢ τῶν ἀνδρῶν ὕβρις· ἐπὶ τοῖς σώ-
μασι τῶν μαρτύρων ἐλάμβανε. Τὸ γὰρ ὅτι ἐκείνων
αὐτοὺς νενικησθαι μᾶλλον εἰς ὀργὴν ἀνήπτε· καὶ
τοὺς ἐν εἰρατῇ, καὶ τοὺς ἄλλως διαφόροις· ἐξεσθῆν-
τας βασάνοις, κυσὶν ἐπιμελῶς φυλάττειν νύκτωρ
καὶ μεθ' ἡμέραν παρέδωκεν, ἵνα μήτις λάχοι ταφῆς.
Ὅσα δὲ οἱ θῆρες καὶ ὅσα τὸ πῦρ παρέδραμε λεί-
ψαν, διεσπαργμένα τε καὶ ἠνθρακωμένα, καὶ τὰς
κεφαλαῖς· οὖν τοῖς αὐτῶν ἀποτμήμασιν, ἐφ' ἡμέραις
συχναί· στρατιωτικῇ φάλαγγι ἐπιμελῶς ἐτήρουν.
Καὶ οἱ μὲν τοὺς ὀδόντας ἐτριζον κατ' αὐτῶν· καὶ
νεκροὺς γὰρ ἐπεμαίνοντο τοῖς λαΐψάνοις· οἱ δ' ἐν γέ-
λωτι ἐποιούντο· οἱ δ' ἐπεικνέστεροι δῆθεν, ποῦ ὁ
θεός· αὐτῶν, ἐκωνοιδίον· εἰ δὲ τῆς θρησκείας
ὄναντο, ἦν πρὸ τῶν ἰδίων ἔθεντο ψυχῶν· Ἐν πέν-
θαι δὲ τὸ σύνταγμα ἦν τῶν πιστῶν, τὴν μὴ δύνασθαι
κρύπτειν ταῦτα τῇ γῇ· οὕτε γὰρ ἡ νύξ καθυποούρ-
γει, οὕτε χρυσὴν μεταλθεῖν ἦν. Πολλῶν γε μέγον
ἐπειθε δέησις· κέρδος γὰρ ἐκείνοις τὸ κράτιστον
ἐλογίζετο τὴν μὴ ταφῆς ἐκείνους τυχεῖν. Ἐπὶ τοῦ-
τοις ἡ εἰρημένη διήγησις εἶλε· Ἐὰν μὲν οὖν σώ-
ματα τῶν ἁγίων ἐκείνων, παντοίως παραδειγματι-
σθέντα καὶ αἰθριασθέντα ἐπὶ ἡμέρας ἕξ, μετέπειτα
κάνετα καὶ αἰθαλωθέντα ὅπῃ τῶν ἀνδρῶν, κατεβ-

A certamine tanto obito, eo die cursum suum absol-
verunt, et gladio cæsi, veluti victimæ Deo sunt
oblati. Blandina autem in stipite distenta, bestiis
esca est proposita : faciemque supplicii ejus qui
pro ea est crucifixus referens, magnam concertato-
ribus suis attulit animi alacritatem, in sorore sua
habitum et formam exoptati illius insipientibus.
Quare illud quoque exhibebat, ac veluti persua-
debat, qui pro Christi gloria patitur, eum pas-
sionibus participem esse viventis Dei. Sed enim
cum bestiæ eam non attingerent, ad alium reser-
vata est agonem, ut simul et multis variisque col-
luctationibus devicto perplexo illo serpente, cer-
tum constantis fortitudinis exemplum fratribus
feret, vilis ipsa et imbecillis, et invictum habens
propugnatorem Christum, diversisque adversarium
certaminibus debellans, immortalitatis coronam
reportaret. Secundum hanc Attalus in theatrum
ducebatur, cui tabella præferebatur cum inscrip-
tione hujusmodi : Hic est Attalus Christianus.
Erat autem is ex clarorum virorum ordine, firmam
sanamque obtinens conscientiam, atque in certa-
minibus pro Christo susceptis probe exercitatus,
et constans veritatis testis. Quo producto, cum
petulantius plebs tumultuaretur, præces eum, ut
civem Romanum, in custodia asservari jussit,
donec Cæsaris de eo atque aliis explorasset senten-
tiam. Interea qui antea negatione mortui fuerant,
spiritum vitæ resipiscencia receperunt : et quos
tanquam ab ortu extinctos ejecerat, eos revivi-
scentes mater est complexa. Si dulciore doctrina
accepta, ab eo qui non vult mortem peccatoris,
virtutem et robur ad perpetuandum assumpserunt.
Nam allato a Cæsare rescripto, quicumque ex Chri-
stianis Romani essent, gladio sunt cæsi ; cæteri
bestiis sunt obiecti, aut aliis gravibus suppliciis
affecti. Primi autem omnium, qui antea penitentia
usi fuerant, inquirebantur. Spes quippe quæsitio-
ribus erat, **310** eos denuo captum iri. Verum illi
partim martyrum aggregati sunt ordini, partim
perditionem secuti : illi nimirum, qui indigni
parumque firmi fuerant, et de religione nostra mi-
nus recte senserant. Martyrum catalogo ascriptus
etiam est Alexander, artis medicæ peritus, et in
Galliis omnibus notus : erat enim multa dicendi
libertate præditus, et apostolicæ gratiæ non expers.
Etenim tribunali assistens, ac nutu martyres co-
hortans, deprehensus et ipse est veluti certamina
parturire. Itaque judici delatus, et capitis damna-
tus una cum Attalo, bestiarum feritati est obje-
ctus. Sed cum nihil adversi ab eis sensissent, plu-
ribus defuncti certaminibus, postremo et ipsi ut
victimæ sunt cæsi : Alexander quidem, nihil pro-
locutus : Attalus autem, cum in ferreo sedili
nreretur, nidorque ab eo prodiret, illud tantum
Romana lingua præfatus : En hoc ipsum est hu-
mana vesci carne, quod vos facitis ; nos vero ne-
que homines voramus, neque præterea mali quid-
quam facimus. Interrogatus etiam, quod Dei esset

nomen, respondit, Deus nomen non habet, ut A homo. Post hos omnes, ultimo gladiatorum die, cum Pontico puero quindecim circiter annos nato, generosa Blandina est producta. Ii per simulacra dorum jurare jussi, non paruerunt. Quapropter multitudinis animis adversus eos effertis, per multis sunt excruciatu tormentis. Et puer quidem suppliciis tantis cedens, reddidit spiritum. Blandina vero postrema, veluti mater generosa, excita, quae liberos victores ad regem suum praemisisset, festinabat et ipsa per mortem exultans, veluti ad nuptiale convivium, et non ad bestiarum, quibus obijcienda erat, lacerationem. Itaque post flagra, post bestias, post abenam, ad ultimum reticulo inclusa, tauro agresti et feroci est objecta: et cum diu multumque a bellua ea esset jactata, tandem et ipsa est manifestissime jugulata. Cujus tantam demirati fortitudinem inhumanissimi illi persecutores, haud unquam apud eos visam esse mulierem tot et tanta supplicia perpeti, testati sunt. Illis ita peractis, denuo contumeliosa iniquissimorum hominum injuria aevire in martyrum corpora cepit. Quod namque ab illis essent superati, **311** id in majorem evasit iram. Proinde et eos qui in carcere mortem obierant, et eos qui variis et exquisitis suppliciis excruciatu fuerant, ne quis eorum sepulturae honorem sortiretur, canum nocturnis simul et diurnis tradiderunt custodiis. Praeterea quae a bestiarum feritate et ignis violentia superfuerant reliquias, comminutas illas et in carbones redactas, capita quoque et resectamenta eorum per dies plures asservanda diligentius militaris manus excubitis mandarunt. Ac impii milites partim dentibus in eos stridebant, ut per furorem defunctorum quoque reliquiis insultarent: partim in ludibrium cadavera vertebant. Si qui vero viderentur esse alius aequiores, probrose, ubi Deus eorum esset, quidve illis religio eorum, cui animas ipsi suas posthabuissent, prodesset, requirebant. Grex autem fidelium in magno fuit mœre et luctu, quod humare martyrum cadavera non liceret. Neque enim ad hoc eis nox profuit, neque auro ea redimere potuerunt: nedum precibus ullus locus esset apud eos, quibus id maximum lucrum est visum, si illa sepultura carerent. Sub hac narratio, quam diximus, infert: «Itaque corpora sanctorum illorum omni genere ludibrii et probri traducta, et sex diebus sub dio jactata, postea autem combusta atque in cineres redacta, ab iniquis hominibus in Rhodanum fluvium ibi præterlabentem sunt sparsa, ut nihil prorsus eorum in terris amplius esset reliquum. Et hoc sic fecerunt, perinde atque Deum devincere, aut regenerationem eorum præpedire possent: ut ne quam (sic illi dicebant) resurrectionis spem habeant, qua ipsi adducti, peregrinam nobis et novam inducant religionem, et dura acerbique omnia despiciunt, prompti prorsus et parati cum gaudio adire mortem. Videamus nunc, an sint resurrecturi, et si potest eis opem ferre Deus eorum, et e manibus nostris eos erigere. » Atque hæc quidem commentarius ille refert. Facili autem conjectura et ratione convenienti colligere licet, quæ in reliquis etiam provinciis sint acta, quantave tum martyrum exstiterit ubique multitudo.

312 CAPUT XVIII.

Qualis visio Attalo martyri apparuerit, propter alium martyrem, qui duram nimis et austeram vitam debebat: et ut Christi martyres facile lapsis gratiam fecerint, veniamque concesserint.

In commentario eo aliud quiddam memoratu dignum traditur, quod ad multorum utilitatem, si hystorie huic inseruisssem, minime id invidiosum mihi fore duxi. Alcibiades quidam martyrum choro ascriptus, austeram plane et duram agebat vitam, et solo pane et aqua victitans, a cæteris cibis omnibus abstinebat. Quem morem cum in carcere quoque servare pergeret, Attalo, qui et ipse post primum obitum certamen eo conjectus fuerat, res ea est revelata. Is porro illum admonuit, non recte facere, qui creaturis Dei non uteretur, et multis exemplum scandali atque offendi- culi fieret. Proinde Alcibiades posthac nullo

πάνθῃ εἰς τὸν Ῥοδανὸν ποταμὸν πλησίον παρα-
ρίοντα, ὅπως μὴδὲ λείψανον αὐτῶν φαίνεται ἐπὶ
τῆς γῆς ἔτι. Καὶ ταῦτα ἔπαρτον, ὡς δυνάμενοι νυ-
κῆσαι θάιν, καὶ ἀφελίσθαι αὐτῶν τὴν καὶ γένεσιν.
Ἰνα, ὡς ἔλεγον ἐκείνοι, μὴδὲ ἑλπίδα ἔχουσιν ἀνιστά-
σθαι, ἐφ' ἣ παποθέας, ζήνην τινὰ καὶ καὶνὴν εἰσα-
γούσιν ἡμῖν θρησκείαν, καὶ καταφρονέουσι τῶν δει-
νῶν, ἑτοιμοὶ μετὰ χαρᾶς ἐπὶ τὸν θάνατον ἔχοντες.
Νῦν ἴδωμεν εἰ ἀναστήσονται, καὶ εἰ δύναται βοηθῆ-
σαι αὐτοῖς ὁ Θεὸς αὐτῶν, καὶ ἐξελίσθαι ἐκ τῶν χει-
ρῶν ἡμῶν. Ταῦτα μὲν ἡ γραφή· εἰκάζει δὲ συνέ-
γοντας· λογισμῷ καταστοχάζεσθαι πάρεστι καὶ τὰ
ἐν ταῖς λοιπαῖς ἐπιρχαῖς γεγεννημένα, καὶ ὅσοι τη-
νικᾶς μάρτυρες ἀναδείχθησαν.

diu multumque a bellua ea esset jactata, tandem et
peractis, denuo contumeliosa iniquissimorum hominum injuria aevire in martyrum corpora cepit.
Quod namque ab illis essent superati, **311** id in majorem evasit iram. Proinde et eos qui in carcere
mortem obierant, et eos qui variis et exquisitis suppliciis excruciatu fuerant, ne quis eorum sepul-
turae honorem sortiretur, canum nocturnis simul et diurnis tradiderunt custodiis. Praeterea quae a
bestiarum feritate et ignis violentia superfuerant reliquias, comminutas illas et in carbones redactas,
capita quoque et resectamenta eorum per dies plures asservanda diligentius militaris manus ex-
cubitis mandarunt. Ac impii milites partim dentibus in eos stridebant, ut per furorem defunctorum
quoque reliquiis insultarent: partim in ludibrium cadavera vertebant. Si qui vero viderentur esse
alius aequiores, probrose, ubi Deus eorum esset, quidve illis religio eorum, cui animas ipsi suas
posthabuissent, prodesset, requirebant. Grex autem fidelium in magno fuit mœre et luctu, quod
humare martyrum cadavera non liceret. Neque enim ad hoc eis nox profuit, neque auro ea redi-
mere potuerunt: nedum precibus ullus locus esset apud eos, quibus id maximum lucrum est visum,
si illa sepultura carerent. Sub hac narratio, quam diximus, infert: «Itaque corpora sanctorum
illorum omni genere ludibrii et probri traducta, et sex diebus sub dio jactata, postea autem com-
busta atque in cineres redacta, ab iniquis hominibus in Rhodanum fluvium ibi præterlabentem
sunt sparsa, ut nihil prorsus eorum in terris amplius esset reliquum. Et hoc sic fecerunt, perinde
atque Deum devincere, aut regenerationem eorum præpedire possent: ut ne quam (sic illi dicebant)
resurrectionis spem habeant, qua ipsi adducti, peregrinam nobis et novam inducant religionem,
et dura acerbique omnia despiciunt, prompti prorsus et parati cum gaudio adire mortem. Videamus
nunc, an sint resurrecturi, et si potest eis opem ferre Deus eorum, et e manibus nostris eos eri-
gere. » Atque hæc quidem commentarius ille refert. Facili autem conjectura et ratione con-
venienti colligere licet, quæ in reliquis etiam provinciis sint acta, quantave tum martyrum exstiterit
ubique multitudo.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

B

Ὅλα τῷ μάρτυρι Ἀττάλῳ γέγονεν ἐπιχάρεια διὰ
τὸν τὸν ἀσχηρὸν μετερχόμενον βίον μάρτυρα
ὡς καὶ τοῖς περιπεπαιωκόσι συντηγμῶν οἱ Χρι-
στοῦ μάρτυρες ἔδοσαν.

Τῇ δ' εἰρημένη γραφῇ καὶ ἄλλο τι μνήμης ἄξιον
ἱστορεῖται, ὅτι, πολλῶν ὡφέλειαν παραθέσθαι: τῇ συγ-
γραφῇ οὐδὲς ἂν ἐγγένετο φόβος. «Αλκιβιάδης γάρ
τι, ἐξ αὐτῶν τῇ μαρτυρικῇ καταλεγμένος χορῇ,
ἀσχηρὸν πᾶν καὶ σκληρὸν βίον μετήρχετο· καὶ τὸ
ζῆν ἐν ἄσπρῳ μόνῳ καὶ ὕδατι διασώζων, τῶν ἄλλων
πάντων ἀπέχετο. Ἐπὶ δὲ καὶ ἐν τῇ εἰρχτῇ οὕτω
ἐπαίρετο διδάγειν, Ἀττάλῳ ἀπικαλύφθη τῷ μάρτυρι
μετὰ τὸν πρῶτον ἀγῶνα καὶ αὐτῷ καθιργμένῳ,
ὡς αὐ καλῶς ποιεῖν Ἀλκιβιάδης, μὴ χρώμενος τοῖς
κρίσμασι τοῦ Θεοῦ, καὶ πολλοῖς τύποις σκανδάλου
γινόμενος. Ἐντεῦθεν πεισθεὶς ὁ Ἀλκιβιάδης, ὁ ἔην
πάντων πλὴν οὐκ εἰς πληρομήν μετέλμβανε· καὶ

τῷ Θεῷ χάριτας ἦδει τὸ ἔλλειμμα περισσεύοντι. Οὐ γὰρ ἀνεπίσκοποι χάριτες ἦσαν Θεοῦ· ἀλλὰ τὸ ἡνεῶμα τὸ ἄγιον ἦν αὐτοῖς πάντα συμβουλεύον καὶ μεθαρμόζον πρὸς τὸ χρησιώτερον. » Παρ' ἐκ τούτου ἐπισκοπῶν καὶ φιλανθρώπων αὐτῶν τοιαῦτα ἡ προβ-
 ρηθεῖσα διέξειεν ἱστορία· « Οἱ καὶ ἐπὶ τοσούτον
 ζηλῶται καὶ μμηταὶ γαγόναι τοῦ Χριστοῦ, ὥστε
 ἐν τῇ τοιαύτῃ δόξῃ ὑπάρχοντες, καὶ οὐχ ἅπαξ ἀλλὰ
 καὶ πολλάκις μαρτυρήσαντες, καὶ τὰ στίγματα τοῦ
 Χριστοῦ περικείμενοι, οὗτ' αὐτοὶ μάρτυρας ἑαυτοῦς
 ἀνεκέρυττον, οὐτε μὴν ἡμῖν ἐπέτρεπον τοῦτω τῷ
 ὀνόματι προπαγορεύειν αὐτοῦς. Ἄλλ' εἰ ποτὶ τις
 ἡρῶν δι' ἐπιστολῆς ἢ διὰ λόγου μάρτυρας αὐτοῦς
 προσεῖπε, πικρῶς ἐπέκλησον, ἡδῶς τὴν τε μαρ-
 τυρίαν προσηγορίαν παραχωροῦντες Χριστῷ τῷ
 ἀληθινῷ καὶ πιστῷ μάρτυρι, καὶ πρωτοτόκῳ τῶν
 νεκρῶν, καὶ ἀρχηγῷ τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ. » Ἐπιλείγει
 ὁ· « Ὡς καὶ τῶν τελειωθέντων ἐμμένοντο ἐκείνοι
 μάρτυρες, οὓς Χριστὸς πρὸς ἑαυτὸν εἰλασεν·
 ἡμεῖς δὲ μέτριοι καὶ οὐδαμῖνοι. Καὶ εὐχὰς ἦσαν
 ὥστε καὶ αὐτοῖς τὸν Ἰσὺν ἄθλιον διαδραμεῖν· καὶ
 τὴν μὲν δυνάμιν τῆς μαρτυρίας ἔργῳ πολλὴν παρ-
 ῥησιαν ἀγοντες· ἐπεδείκνυντο· παρητούτο δὲ ἐν
 τὴν προσηγορίαν, φόβῳ Θεοῦ, ὑπὸ τῇ κραταίᾳ
 αὐτοῦ ταπεινούμενοι χεῖρα, ὅφ' ἧς ἰκανῶς ὑψώθησαν.
 Καὶ ἀπελογούτο μὲν πᾶσι, κατηγοροῦν δὲ οὐδενός.
 Καὶ ἔλυον μὲν πάντας, ἐδέσμου δὲ οὐδένα. Καὶ
 ὑπὲρ τῶν ἐν δεινοῖς διατεθέντων αὐτοῦς· ἤχοντο·
 ὑπερ' ἧ καὶ Στέφανος πρότερον. » Καὶ πάλιν αὐταῖς
 λέγει μετ' ὀλίγα φθεῖν ἡ γραφή· « Οὗτος γὰρ
 μέγιστος αὐτοῖς πρὸς αὐτὸν ὁ πόλεμος ἐγένετο διὰ
 τὸ γνήσιον τῆς ἀγάπης, ἵνα ἀποκινηθεὶς ὁ θῆρ, οὓς
 πρότερον φρενὸς καταπεπωκέναι, ζῶντας ἐξεμέσῃ·
 ὡς γὰρ Ἰαθον καύχημα κατὰ τῶν πεπωκῶτων· ἀλλ'
 ἐν οἷς ἐκπεσόντες αὐτοὶ, τοῦτο τοῖς ἐνδεστοτέροις·
 ἐπήρουν, μητρικὰ σπλάγγνα ἔχοντες, καὶ πολλὰ
 περὶ αὐτῶν ἐκχέοντες δάκρυα πρὸς τὸν Πατέρα.
 Ζῶν ἡτήσαντο, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς, ἦν καὶ συνεμε-
 ρίσαντο τοῖς πλησίον· καὶ πάντες νικηφόροι πρὸς
 τὸν Θεὸν ἀπελθόντες, εἰρήνην ἀγαπήσαντες ἀεὶ, καὶ
 εἰρήνην ἡμῖν παρεγγυήσαντες, μετ' εἰρήνης ἐχώρη-
 σαν πρὸς τὸν Θεόν, μὴ καταλιπόντες· πόσον τῇ μη-
 τρι, μηδὲ στάσει καὶ πόσει τοῖς ἀδελφοῖς, ἀλλὰ
 χαρὰν, εἰρήνην, καὶ ὁμόνοιαν καὶ ἀγάπην. » Ταῦτα
 δὲ παρεθέμην τῆς τῶν παραπεπωκῶτων χάριν
 στοργῆς τῶν μακαρίων ἀνδρῶν, τῆς ἀπανθρώπου
 καὶ ἀνηλεοῦς ἔνεκα διαθέσεως τῶν μετὰ ταῦτα ἀφει-
 δῶς τοῖς Χριστοῦ μέλει προσενηνεγμένων, καὶ μὴ
 τὸ συμπαθεῖς ὡς προσηκόντως προβεβλημένων· καὶ
 ἵνα μὴ τὴν ὀφρὺν αἰροῖεν, εἰ καὶ τι τέως κατωρθω-
 κότα· εἰσίν. Ἡδὲ καὶ τῶν ἀμὲρ Μοντανῶν καὶ
 Ἀλκιβιάδων καὶ Θεόδοτον περὶ Φρύγας ἄρτι πρώτως
 τὴν τοῦ προφητεῖαι ὑπόληψιν ἀπανταχοῦ θρυλλου-
 μένων (εἰσὶ γὰρ τῶν θείων χαρισμάτων κατὰ
 διαφόρους ἐκκλησίας τελούμενων, ἔδωκε τοῖς πολ-
 λοις τῶν ἰσὺν μετέχειν· καὶ διὰ τούτου πιστῶν

A discrimine, omne genus cibi, citra satietatem
 tamen, cepit : et gratias Deo egit, qui quod ei
 defuisset, ita explevisset. Minime tamque suo
 destitutos obtutu reliquerat gratia Dei, sed Spi-
 ritus sanctus erat cum eis, omnia consulens atque
 dirigens in melius. » De eorundem martyrum
 æquitate atque humanitate scriptura ea quam ci-
 ximus, talia memorat (1) : « In tantum videlicet
 æmulatores fuisse Jesu Christi, ut cum in tanta
 essent gloria, sæpiusque martyrii agonem obirent,
 Christique adeo stigmata circumferrent, neque se
 ipsi martyres vocarent, neque nobis permitterent
 ut eos nomine eo compellaremus. Quod si quis
 nostrum vel in epistolis, vel in sermonibus marty-
 res eos nominasset, acris id reprehendebant :
 B perlibenter martyrii appellationem cedentes Chri-
 sto, vero et fideli martyri atque testi, eidemque
 primogenito ex mortuis, et duci autorique vilit
 Deo. Addit præterea illud, quod etiam defuncto-
 rum memoriam celebrarint : illos scilicet esso
 martyres, quos Christus ad se traxisset ; se autem
 viles esse, et nullius rei homines dicentes. Ora-
 tiones quoque pro se fieri petierunt, ut et ipsis
 certamine pari cum laude defungi l'ceret. Qui cum
 libertate multa freti, rebus ipsis martyrii virtutem
 præstarent, nomen tamen sunt deprecanti : timore
 Dei sub potenti manu ejus humiliati », a qua sa:is
 deinde sunt exaltati. Et ipsi quidem defenderunt
 omnes, accusarunt autem neminem. 313 Solve-
 runt itidem omnes, ligarunt neminem : atque pro
 C eis qui se summis affecissent malis, sunt precati,
 ita ut id antea fecerat Stephanus. » Deinceps
 scriptum id hisce de eis utitur verbis : « Maximum
 illis bellum contra adversarium fuit, per chari-
 tatis sinceritatem, ut bellus illa strangulata, quos
 prius sibi devorasse videbatur, vivos redderet.
 Non enim gloriati sunt super delinquentium casu,
 sed quibus ipsi abundarunt gratis et donis, de
 eisdem indigentibus communicarunt. Et matrina
 prorsus habentes viscera, multas pro eis ad patrem
 profuderunt lacrymas. Vitam petierunt, et dedit
 eis, quam proximum suis impetierunt, et omnes
 victiores ad Deum transierunt. Pacem semper
 complectentes, et pacem nobis commendantes, in
 D pace ad Deum pervenerunt : non laborem aut do-
 lorem patri, neque seditionem aut bellum fratri-
 bus, sed gaudium, pacem, concordiam et chari-
 tatem relinquentes. » Hæc addidi, tum propter
 sinceram piamque sanctorum illorum virorum erga
 lapsos affectionem, tum propter inhumanum im-
 misericordemque eorum animum, qui postea su-
 perbe et crudeliter membris Christi insultarunt,
 nullamque eorum per compassionis virtutem habu-
 erunt rationem. Qui sane etiamsi tum quidquam
 aut officiose fecerunt, aut recte statuerunt, non
 continuo tamen sibi placeant, vel supercilium eri-

1 I Petr. v, 6.

(1) Euseb. lib. v, cap. 2.

gant. Cæterum cum jam tum primum apud Phryges Montanus, et Alcibiades, et Theodotus, prophetarum opinionem passim fama obtinuissent (quod enim ea quoque tempestate varia dona Dei in multis florent ecclesiis, multis illi visi sunt charismatum eorum participes esse, proindeque prophetiæ fidem meruere), et sententiæ plurimorum de eis variarent, qui in Gallia fuerat fratres, primum rectumque de eis iudicium suum in scriptum, quod sæpe diximus, retulerunt, eidemque epistolæ inseruerunt, quas illi ex vinculis et carcere ad fratres in Asia et Phrygia de nonnullis ecclesiasticis questionibus dederunt. Atque hæc quidem hacenus.

314 CAPUT XIX.

Qui tum temporis in excelsis episcopalis dignitatis sedibus enituerint.

Antoninus (1) autem, Veri frater, septem annis et quatuor mensibus Romano administrato imperio, Commodus id reliquit. Cujus decimo anno Eleutherus Soteris successor Romæ episcopatum tenuit. Cui deinde, cum tredecim præfuisset annos, Victor est subrogatus. Ille Ecclesiam ibi decem gubernavit annis, et successorem Zephyrinum habuit, nono imperii Severi anno. Zephyrino, qui decem et octo annis Ecclesiam Romanam rexit, Callistus est successus: qui eam quinque annis administratam, Urbano successoris reliquit. In Alexandria Ecclesia Agrippinus duodecim annos episcopatum gessit. Et Julianus successit: qui decem annis munere sacro obeundo expletis, Demetrium successorem recepit (2). Apud Antiochenos post Maximinum, qui undecim annis Ecclesiæ gubernator fuit, Serapion episcopus creatus est, octavus ab apostolis successor. Qui satis diu cum laude Ecclesiæ præfuit, et eam Asclepiadi regendam reliquit. Eisdem temporibus Hierosolymis, in sancta Sion, adhuc admirandus ille Narcissus (3) sacrosancto fungebatur munere, quindecimum obtinens successionis locum, a secunda, quæ sub Adriano facta est, ejus urbis obsidione: ex quo, post eos qui ex circumcissione ibi fuerunt, episcopos, Marcum primum ex gentibus regendæ Ecclesiæ præfectum esse, antea diximus. Cui Cassianus, sicuti successiones ejus Ecclesiæ tradunt, est successus. Huic autem Publius, Publico Maximus, Maximo Julianus (4); cui ordine successerunt Cajus, Symmachus, Cajus alter, Julianus item alter, Capito, Valens, Dolichianus, et ab apostolorum successionem tricesimus celeberrimus Narcissus. Cæsareæ porro Palestinæ episcopale munus tum habuit Theophilus. **315** In Græcia autem Corinthi Bacchylus episcopus fuit, Ephesi vero Polycrates, et

παριχόν ὡς προφητεύουσι)· διαφωνίας τοίνυν περὶ τούτων οὐ μετρίως οὖσης, οἱ κατὰ τὴν Γαλλίαν ἀδελφοὶ τὴν ταυτῶν εὐλαβὴ καὶ ὁρθόδοξον κρίσιν ἐποτρύνοντες τῇ εἰρημένῃ γραφῇ, καὶ τινὰς ἐκθέμενοι τῶν διακλημμένων μαρτύρων ἐπιστολὰς, ὥς ἡμερῶν ὄντες τοῖς ἐν Ἀσίᾳ καὶ Φρυγίᾳ ἀδελφοῖς διεκρίψαντο περὶ τινῶν ἐκκλησιαστικῶν συζητήσεων. Καὶ τὰ μὲν τῆς ἐξ Ἰταλίας γραφῆς τοῖς ἐν Ἀσίᾳ καὶ Φρυγίᾳ ἐν τοῖς τοῖς ἦσαν.

quasdam eorum qui commemorati sunt martyrum epistolæ inseruerunt, quas illi ex vinculis et carcere ad fratres in Asia et Phrygia de nonnullis ecclesiasticis questionibus dederunt. Atque hæc quidem hacenus.

ΚΕΦΑΛ. 19.

Τίτρε τοῖς ἐψηλοῖς τῶν ἱερῶν ὁρέων τηλικαῖτα διέκρεπον.

Ἀντωνίνος· ὃς ὁ υἱὸς Μάρκου τέσσαρας μῆνας πρὸς δέκα διαγενοῦς τῇ βασιλείᾳ ἐνιαυτοῖς, Κομμοδῷ τῆς ἀρχῆς ὑπαξίσταται· ὃς τῷ δικαίῳ τῆς ἀρχῆς ἔπειτα Ἐλευθέρος ὁ μετὰ Σωτήρα τῆς Ρώμης ἐπισκοπήσας, ἔτη δέκα πρὸς τρεῖς λειτουργησάς, Βίκτωρι καταλαμβάνει τὸν ὅρον. Τοῦτου δὲ οὐχ ἥτιον ἢ δέκα ἔτησιν ἡγησαμένου, Ζεφυρίνος διάδοχος ἐγνωρίζετο, Σευήρου τῆς βασιλείας ἐννατον ἄγοντος ἔτος. Μετὰ δὲ τοῦτον ἔπειτα ἡ ὑπουργήσαντα τὴν κλήρον τῆς λειτουργίας Κάλλιστος ἀναλαμβάνει· ὃς ἔπειτα πέντε ἐπιθώσας, Οὐρβανῷ τὴν λειτουργίαν καταλείπει. Τῶν γε μὴν καὶ Ἀλεξάνδρειαν παρακλῶν Ἰουλιανὸς τὴν ἐπισκοπὴν ἐγχειρίζεται, Ἀγρίπινου ἐπὶ δυσκαίρῳ ἔπειτα τὴν ζωὴν μεταλλάξαντος. Καὶ τοῦτου δὲ δέκατον ἀποκλήσαντος ἔτος, τὸν ἑκατὸς παροικίων τὴν θείαν ὑπουργίαν Δημήτριος ἀνδρίχετο. Ἐν δ' Ἀντιοχείᾳ μετὰ Μαξιμίῳ ἐνέκατον ἡγησάμενος ἔτος, Σεραπίων τὸν τῆς διακονίας κλήρον ἰδμεθάνει, ὀρόβῳ ἔχων ἀπὸ τῶν ἀποστόλων διαδοχὴν· καὶ τοῦτω δ' ἐκωνὸς τῇ λειτουργίᾳ ἐμπρέφαντι Ἀσκληπιάδῃ διάδοχος ἀνεδείκνυτο. Κατὰ δὲ τοῖς αὐτοῖς χρόνοις τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ ἀγίας Σιών εἰσέτι Νάρκισσος ὁ θαυμάσιος τὴν λειτουργίαν εἶχε, πέμπτην καὶ δεκάτην ἄγων διαδοχὴν ἀπὸ τῆς τῶν Ἰουδαίων κατὰ Ἀδριανὸν δευτέρᾳ· πολλοῦ καὶ ἀπ' οὗ μετὰ τοῖς ἐκ περιτομῆς ἀπιστοῦς τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας Μάρκον καθηγῆσθαι πρῶτον ἐξ ἰθὺς ἐπισκοπὴν ἰδηλώσαν. Μετὰ δὲ τοῦτον Κασσιανὸν ἐγχειρισθῆναι τὴν λειτουργίαν αἱ τῶν αὐτῶν διαδοχὰς περιέχουσι· Πούπλιον δὲ μετὰ τοῦτον· εἰτα Μάξιμον· ἐπὶ δὲ τούτῳ Ἰουλιανόν, ὃν διαδέχεται Γάιος· τοῦτον δὲ Σύμμαχον, ὃς Γάιος ἔταξε· τὸν δ' αὖθις ἄλλος Ἰουλιανός· ἔπειτα Καπίον· καὶ μετὰ Οὐράντην Δολιχιανόν· ἐπὶ δὲ τοῖς τοῖς πᾶσι τριακοστὸς ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἐκ διαδοχῆς ὁ περιθώτος ἐγνωρίζετο Νάρκισσος. Κατὰ δὲ τὴν ἐν Καί-

(1) M. Antoninum 19 annis imperasse, scribit Euseb. lib. v, cap. 9.

(2) Anno Commodi i. (Euseb. lib. v, cap. 9.)

(3) In persecutione sub Severo Narcissus episcopus Hierosolymitanus annos aliquot in solis locis latuit. Quo tempore interim ei ordine substituti sunt Dius, Germanion, Gordius, ut infra libro quinto, cap. 10, scribitur, ubi alia hujus recessus

affertur causa. Alii auctores in hoc catalogo Symmachum et Cajum alterum non recensent. Eaque ratione Narcissus, cum e solitudine reversus episcopatum recepit, a Marco quindecimus, ab apostolis tricesimus fuerit Hierosolymis episcopus.

(4) Alii Julium habent.

σαρίη Παλαιστίνην Θεόφιλος ἦν. Καθ' Ἑλλάδα δὲ τῆς Κορίνθου Βάχχυλος ἐπίσκοπος· ἦν· καὶ τῆς ἐν Ἐφέσῳ παροικίας Πολυχράτης, καὶ ἄλλοι γε ὡς εἰκόσ· ἐπὶ τοῖς μυστοῖς, Κορόδου καὶ Σουήρου τὰ σκήπτρα διακόντων τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Κατάλογος καὶ αὐθις τῶν μετὰ ταῦτα τῆς γενεῶν γένεως ἀρχηγῶν· καὶ ὅσοι ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες τούτοις ἀντέστησαν.

Τῶν δ' εἰρημίων μικρῶ πρόθεν αἰρέσεων ἀρετῇ καὶ λόγῳ τῶν προειρημένων θεῶν ἀνδρῶν ἐς τὸ παντελὲς ἀπορρυσισίων, ὁ τῶν ζιζανίων σκορεὺς ἄλλος ἐπισπεύρειν ἐσπευδε. Πολλὰ δὲ καὶ παραφύδες ἐπὶ ἐκείνων ἦσαν, τὸν καθαρὸν τῆς Χριστοῦ γεωργίας κληρὸν συγχέουσιν. Πολλὰκι δὲ καὶ αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς ἐμερίζοντο, εἰς διαφόρους δισπαράμεναι γνώμας. Πολλὰ δ' αἴτησις ὡς ἐξ ὑπαρχῆς λαμβάνουσαι τὴν ἀρχὴν ἀνεδίδοντο. Πᾶσι δ' οὖν ὅπως τὰς ἀρχὰς ἀπὸ Σίμωνος, Σατορνίνου τε καὶ Κηρίνου τῆς ἀπόκου γνώσεως εἴκον. Ἀρτέμιον μὲν οὖν καὶ ὁ Μοντανὸς ἀρετὴν τότε ἐβύοντο· καὶ οἳ τινες ὄφρις φρῦνοι ἐλεθρον πνέοντες, ἰοδόλιον δίκην ἐρπετῶν, κατὰ τὴν τῆς Ἀσίας Φρυγίαν εἰρπον. Μαρκίανος δὲ ἡ ὁδὸς διήρητο. Καὶ ἄλλοι δὲ ἐπὶ Ῥώμῃ ἦσαν ἀμαζόντες· Φλωρίνος οὗτοι καὶ Βλάστος· κατονομάζοντο, νεωτερίζοντες καὶ ἀμειψοὶ περὶ τὸν ἀληθῆ τῆς ἀληθείας λόγον. Ὁ μὲν Φλωρίνος, τοῦ τῆς Ἐκκλησίας προσκυριεῖν ἀποπειρῶν· Βλάστος δὲ, παραπλησίῳ πτώματι συνισχόμενος· ἰδὲ δ' ἱερατοῦς τῆς ἀσθεῖας καθιστάμενος ἐργαστήριον, πολλοὺς τῶν τῆς Ἐκκλησίας πρὸς ἑαυτοὺς ἐπισπένδοντο. Ἀμέλαιο κατὰ μὲν Ἀρτέμιον καὶ τοῦ αὐτοῦ διαδόχου Θεοδότου Βυζαντίου τοῦ σκοτεινῶς ἐπὶ μάλλον τὰ τούτου αὐξήσαντες ὁ μακάριος Βικτωρ ἀνδρίζοντο· ἐλέγχει δὲ τὴν κατ' αὐτοὺς ἀσπίδα ὁ μικρὸς εἰρημίων Λαδύρινος, ὃν φασὶ τινὲς Ὀριγῆν συντάξαι. Ἄλλ' ὁ χαρακτήρ ἐλέγχει τοὺς λέγοντας. Μοντανὸς δ' ἀκαταγώνιστον ὅπλον ἐπαφῆκε θεῶ· τὸν, ὃς τῆς Ἱερουσαλὴμ ἦγετο Ἀπολλινάριος, ἀνὴρ πρὸς τῇ γνώσει τῶν θεῶν καὶ τὴν ἐξουσίαν παιδείαν προσειληφώς. Πρὸς τούτῳ δὲ καὶ Μιλτιάδης· καὶ Ἀπολλωνίος· καὶ Σεραπίων ὁ τῆς Ἀντιοχείας ἐκκλησίας ποιμὴν· καὶ ἄλλοι πλείστοι. Κατὰ δὲ Πρόκλιον τῆς αὐτοῦ αἰρέσεως προστατεύοντος Γάιος ὁ πρόθεν ἡμῶν εἰρημίων ἐγραψεν· τῇ δὲ Μαρκίανος διέξη καὶ διαρίσει ὁ σωφύτατος ἀνδρίζεται· Ῥόδων, Φλωρίνῳ δὲ καὶ Βλάστῳ τοῖς κατὰ Ῥώμην ἡγήσαμένους τοῦ σχίσματος ὁ προρήθεις Εἰρηναῖος παραγῶν γράφει, τῶν νεολογίων ἀποστάντας, τῆς ἀποστολικῆς δεχθῆναι παραδόσεως. Ἐγὼ δὲ τὰ εἰκότα πράττων, ἐκδησομαι μὲν καὶ τῶν εἰρημίων φλαύρων ἀνδρῶν τὰ νόθα καὶ παρῆγγραπτα δόγματα· ὡς δ' ἔστιν, τοῖς αὐθις ἀντιστήσω τοὺς εἰρημίων ἀνδράς, τοῖς πετροδόλοις τῶν θεῶν λόγων ἐλέγχοις τὰς ἐκείνων περικτεῖς ἐρεσχίλλας ἀνδρικῶς καταβάλλουσας.

si perniciosorum eorum hominum illegitima et adulterina dogmata exposuerō, et quantum licebit, eis præclaros illos viros opposuero, qui validis

alibi alii, ut par erat, quam plurimi, Commodo ac deinde Severo Romanum imperium administrantibus. De his nunc satis.

CAPUT XX.

Catalogus auctorum et ducum falso nominator scientiarum, qui postea exstituerunt : et qui ecclesiastici viri illis restiterunt.

Hæresibus autem, quas paulo ante diximus, divinorum, quos retulimus, virorum virtute et doctrina prorsus evulsis, zizaniorum sator alias insuper seminare non cessavit. Sed et priorum illorum multi adhuc restabant surculi, puræ agrorum Christi sationi officientes : sæpenumero etiam ipsæ inter se dividebantur, et in varias sententias discidebantur : multæ etiam derepente tum primum initium sumentes producebantur. Omnes tamen a Simone et Saturnino, atque ab absurda et importuna scientia Cerinthis orium traxerunt. Artemon et Montanus tum primum pullulabant, et tanquam serpentes rubetæ interitum spirantes, venenatorum reptilium more, per Phrygiam in Asia provolvebantur. Marcionis autem secta dissecta atque divisa erat. Quidam etiam Romæ vivebant, ut Florinus et Blastus, qui et ipsi novas opiniones de vero veritatis Verbo induxerunt. Et Florinus quidem, quod presbyteratus Ecclesiæ gradu abdicatus esset; Blastus autem, non ob dissimilem quoque lapsum. Quilibet vero eorum officina seorsim contra veram pietatem instituta, permultos ex Ecclesia in errorem suum pertraxit. Sed enim contra Ariemonem ejusque successorem Theodotum Byzantium coriarius, qui illius errorem multum provexit, beatus Victor depognavit. Redarguit quoque importunitatem eorum liber, qui parvus Labyrinthus dicitur, quem nonnulli ab Origene compositum esse autamant : sed eos stylus et elocutionis forma refellit. 316 Montano porro tanquam inexpugnabile propugnaculum Deus objecit Hierapolitanæ Ecclesiæ antistitem Apollinarem, virum eximium, qui ad divinæ doctrinæ cognitionem profanas etiam disciplinas adjecerat. Adversus hunc quoque scripserunt Miltiades, Apollonius, Serapion Antiochenæ Ecclesiæ episcopus, et alii complures : sicuti et contra Proclum, ejusdem hæreseos antesignanum, Cajus, quem antea quoque nominavimus. Marcionis autem opinioni, ejusque divisioni, sapientissimè restitit Rhodon. Ad Florinum autem et Blastum, qui Romæ schismatis et dissidii duces fuere, sæpe nobis nominatus Irenæus cohortationes scripsit : ut nuntio vanis atque inanibus sermonibus et concertationibus remisso, apostolicis inhaerent traditionibus. Enimvero recte me facturum esse puto, si perniciosorum eorum hominum illegitima et adulterina dogmata exposuerō, et quantum licebit, atque invictis divinorum oraculorum argumentis fortiter confutaverim.

CAPUT XXI.

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

De Artemone et Theodoto auctore, qui docuerunt Christum parum fuisse hominem, et ut ii primi Scripturas corrumpere inceperint: et de Anatolio confessore.

Artemon igitur, qui et Artemas dictus est, eadem quæ nos, de Deo universitatis hujus sensit, conditorem eum esse rerum omnium dicens. Dominum autem nostrum Jesum Christum asseruit merum esse hominem, ex virgine natum, et virtute prophetis præstantiorem. Atque eadem hæc apostolos quoque prædicasse asseveravit, perperam exponens atque depravans divinarum Litterarum sensum. Successores autem eorum divinitatem tribuisse Christo, cum antea Deus non fuerit, dixit. Coriarius vero quidam Byzantius, Theodotus nomine, discipulus ejus, alterius sectæ princeps exstitit, et multo adhuc pejora est commentus. Præclaram autem rem se facere existimavit, quod auctoritatem divinitus inspiratis Litteris abrogavit, et eas quas ipsemet recepit, corrupit. His Victor, episcopus Romanus, veluti doctrinam fidei adulterantibus generose restitit, coriariumque ab Ecclesia proscripsit. Qui parvum Labyrinthum composuit scriptor, hos redarguit, asserentes se ejusmodi doctrinam ab apostolis et successoribus eorum accepisse: **317** veritatemque usque ad Victoris tempora, qui decimus tertius a Petro Romanae urbis episcopus fuit, obtinuisse, et a successore ejus Zephyrino corruptam fuisse. Verba ejus sic habent: « Et fortasse id quod illi docebant, verisimile fuisset, nisi eis refragarentur primum divinæ Scripturæ, deinde fratrum quorundam Victoris tempore presbyterorum libri, quos illi et ad gentes et adversus hæreses pro veritate scripserunt: Justinus, inquam, et Miltiadis, Tatiani, Clementis, et aliorum complurium, in quibus omnis divinitas Christo tribuitur: nam Irenæi, Melitonis, et reliquorum, quis ignorat scripta Christum Deum eundemque hominem deprædicare? Psalmi etiam et carmina quæcunque jam inde a principio a fidelibus sunt composita, Verbum Dei Christum laudibus celebrantia, deitatem ei tribuunt. Quomodo igitur ecclesiastico dogmate a tot annis deprædicato defendi potest, usque ad Victoris tempora doctrinam hanc, ut ipsi dicunt, in ecclesiis obtinuisse? Quomodo etiam non erubescunt, hæc contra Victorem ementientes? cum certo sciant, Theodotum coriariam, qui post Artemonem pater et princeps hujus divinitatem negantis defectionis fuit, et Christum primum parum hominem esse dixit, a Victore esse a communionem repulsum? Si enim Victor eadem quæ illi sensisset (sicuti illorum docet blasphemia), quomodo is Theodotum hæresis ejus inventorem rejecisset? » Ad hæc illa adjicit: « Scripturas quidam sacras absque timore et pudore omni adulterarunt, antiquos fidei canones abiogarunt, Christum ignorarunt. Nec illi quid divinæ Litteræ dicant

Περὶ Ἀρτέμωνος καὶ Θεοδοτοῦ τοῦ σκυτίως. Ψαλὸν ἀνθρώπου δογματίζοντων Χριστὸν καὶ ὡς πρῶτον τὰς Γραφὰς διαφθελεῖν ἤρξαντο καὶ περὶ Ἀνατολίου τοῦ ὁμολογητοῦ.

Ἀρτέμων μὲν οὖν, ὃ καὶ Ἀρτεμῆς, τὰ μὲν παρὰ τὸν τῶν ὁλῶν Θεὸν παραπλησίως ἡμῖν ἰδόντων, εἰρηκῶς αὐτὸν εἶναι ποιητὴν τοῦ παντὸς καὶ δημιουργόν· τὸν δὲ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀνθρώπον εἶπε φίλον, ἐκ παρθένου μὲν γεγεννημένον, τὸν προφητῶν δὲ δι' ἀρετῆν κρείττονα. Ταῦτα δὲ καὶ τοὺς ἀποστόλους κενηρυχέαι· ἔλεγε, παρεμηνεύων τὸν Θεὸν Γραφῶν τὴν δίκαιον. Τοῖς δὲ μετ' ἐκείνους ἐπάσκα θεολογεῖν τὸν Χριστὸν, ὅτι ὅσα Θεὸν πρότερον. Σκυτίως δὲ τις Βυζάντιος, Θεοδοτος ὄνομα, μαθητὴς ἐκείνου γεόμενος, φρατρίας ἐτέρας καθήρετο, καὶ ἄλλα πολλὰ χείρῳ ἐπινοηκῶς. Προβόργου δ' ἐτίθετο τὰς θεοπνευστοὺς Γραφὰς ἀθετεῖν· παραφθελεῖν δὲ καὶ αὐτὸς παρεδίχετο. Τοῖς μὲν οὖν Βίκτωρ ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος, αἵτις δὴ τὰ τῆς πίστεως παραχαράττουσι δόγματα, γενναίως ἀνθίστατο· τὸν δὲ σκυτίαν καὶ ἐκκήρυκτον ἐπ' ἐκκλησίᾳ ἐτίθει. « Ὅ γε μὴν τὴν μικρὰν λαβὴν ῥινθον κατ' αὐτὸν συστησάμενος ἀπελῆχε τοῦτους, φάσκοντας ἀπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ καθεστῆ· ταῦτα παραλαβὴν καὶ διατετηρησθαι τὴν ἀλήθειαν ἀκριβῆ καὶ τῶν χρόνων Βίκτωρος, ὃς ἦν τρισκαίδεκάτος ἀπὸ Πέτρου ἐν Ῥώμῃ ἐπίσκοπος, ἀπὸ δὲ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Ζεφυρίνου παρακαλεσθῆναι τὴν ἀλήθειαν. Λέγει δ' ἐπὶ λέξεως οὕτως· « Ἦν δ' ἂν τυχόν τι μὲν τὸ λεγόμενον, εἰ μὴ πρῶτον μὲν ἀντίπικτον αὐτοῖς αἱ θεῖαι Γραφαί· καὶ ἀδελφῶν δὲ τινῶν ἐπὶ γράμματα πρεσβυτέρων τῶν Βίκτωρος χρόνων· ἃ ἐκείνοι πρὸς ἔθνη ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ πρὸς τὰς τότε αἱρέσεις ἔγραφαν· λέγω δὲ Ἰουστίνου καὶ Μιλτιάδου, Τατιανοῦ τε καὶ Κλεμεντος, καὶ ἐτέρων πλειόνων, ἐν οἷς ἅπασι θεολογεῖται ὁ Χριστός· τὰ γὰρ Εἰρηναίου τε καὶ Μελίτωνος, καὶ τῶν λοιπῶν, τίς ἄνολε βιβλία, Θεὸν καὶ ἀνθρώπον καταγγέλλοντα τὸν Χριστόν; Υἱοὶ δὲ θεοῦ καὶ φίλοι ἀδελφῶν ἀπ' ἀρχῆς ἀπὸ πιστῶν γραφαίται, λόγον τοῦ Θεοῦ τὸν Χριστὸν ὁμνοῦσι θεολογούντες. Πῶς οὖν τοσούτων ἐτῶν καταγγελλομένου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ φροσήματος, ἐνέχεται τοὺς μέχρι Βίκτωρος χρόνους οὕτως, ὡς οὗτοι λέγουσι, κενηρυχέαι; Πῶς δὲ οὐκ αἰδοῦνται ταῦτα Βίκτωρος καταφύεσθαι, ἀκριβῶς εἰδότες, ὅτι Βίκτωρ Θεόδοτον τὸν σκυτίαν, τὸν μετ' Ἀρτέμωνα ἀρχηγὸν καὶ πατέρα ταύτης ἀρνησιθεῖας ἀποστασίας, ἀπεκήρυξε τῆς κοινωνίας, πρῶτον εἰ πάντα φίλον ἀνθρώπον τὸν Χριστόν; Εἰ γὰρ Βίκτωρ κατ' αὐτοὺς οὕτως ἐπρόνοι, ὡς ἡ τούτων διδασκαλία βλάσφημος, πῶς ἂν ἀπέβαλε Θεόδοτον, τὸν τῆς αἱρέσεως ταύτης εὐρετήν; » Πρὸς τοῦτους καὶ ταῦτα ἐπάγει· « Γραφὰς μὲν θείας ἀφ' ὧς βασιδουργῆ κασι· πίστεως ἀρχαίας κανόνα ἡθετήκασι· Χριστὸν ἡγοήσαν· οὐ τι λέγουσιν αἱ θεῖαι Γραφαὶ ζητούντες. Εὐκλείδης δὲ καὶ Γαληνὸς ἰσχυροὶ αὐτοῖς προσκυνεῖται. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Διὰ τοῦτο ταῖς θεαῖς Γραφαῖς τὰς χείρας ἐπέβαλον, λέγοντας αὐτὰς διαφ-

θεῶν, πανουργία τὴν ἀλήτην τῶν θεῶν Γραφῶν δύ-
ναμιν κατηλεύτες, σοφωτέρους ἑαυτοὺς τοῦ ἀγίου
Πνεύματος ἀποφαινοντες. » Λέγει δὲ μὴ δὲ τοῦτο αὐ-
τοῦς διδρακέναι συμφώνως· ἀλλὰ ἄλλως μὲν τὸν
θεόδοτον, ἑτέρως δὲ τὸν Ἀσκληπιόδοτον, καὶ Ἑρμό-
φρον ἄλλως, καὶ τὸν Ἀπολλωνίδην ἑτέρως. Καὶ
τούτων δὲ ἕκαστον ἐπιδιόρθωσιν τῶν οἰκείων ποιή-
σασθαι· ὥστε πολλὴν εἶναι τῶν παρ' αὐτοῖς ἀντιγρά-
φων διαφωνίαν. Ἔνιοι δὲ αὐτῶν, φησὶν, οὐ παραχα-
ράττειν ἤξωσαν αὐτάς, ἀλλ' ἀπλῶς ἀρνησάμενοι τὸν
τε νόμον καὶ τοὺς προφῆτας, ἀνόμου καὶ ἀθέου διδα-
σκαλίας προβάσει χάριτος εἰς ἕσχατον ἀπωλείας
κατώλισθον. Ὁ δὲ τὸ κατ' αὐτῶν σύγγραμμα συ-
στησάμενος, καὶ τι περὶ τούτων διήγημα ἱστορεῖ, ὃ
τῇ παρουσίᾳ πραγματεῖται ἐκθέσθαι δίκαιον. Νατάλιον
γάρ τινα φησὶ τῶν γενναίων ὁμολογητῶν ἕνα γεγε-
νημένον ὑπ' Ἀσκληπιόδοτον καὶ θεοδότου ἑτέρου
τινὸς τραπίζιτου ἐξαπατηθῆναι. Μαθηταὶ δ' ἦσαν
θεοδότου τοῦ μετ' Ἀρτέμιωνα τῆς τοιαύτης αἰρέσεως
ἀρχηγοῦ, ὥστε προστεῖναι ἐπὶ μισθῷ τῇ· φρατρίδας
διὰ τὸ τῆς ὁμολογίας ἐπίσημον. Διηγήσας δὲ ἕκαστον
καὶ πενήκοντα καὶ ἑκάστην (1) ὑπισχυνοῦτο παρέ-
χειν αὐτῷ. Ὁ δ' οὐκ ἐγένετο μετ' αὐτῶν, δι' ὀνείρων
πολλάκις ἐπιστάς· αὐτῷ Χριστὸς δὲ τῶν ψυχῶν ἰατρός,
τῆς πλάτης ἀπαλλάττεσθαι παρήγει. Ἀπολείσθαι γὰρ
ἡμίσητος ἤθελεν ἐξω Ἑκκλησίας καθεστῆκότα, μάρ-
τυρα τῶν αὐτοῦ παθημάτων γενόμενον· προσετίθει
δὲ, ὡς οὐχ ὑπὲρ τούτων, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν εὐαγγελικῶν
ἐνηθληκέναι δογμάτων. Ἐπεὶ δὲ οὐκ εἴζε, τῇ τιμῇ
δεδουλωμένος ἦν ἔχειν ὑπελάμβανε, τὸν ἐξηπατη-
μένον ἡγοούμενος, ἰσως δὲ καὶ τῷ κέρδει δειλασζό-
μενος, οἷον ἀνθρώπος ὢν, νύκτωρ αὐθις ἐπιστάς
ἔσωσθαι, χαλεπὰς αὐτῷ δὲ ἀγγέλων ἐπήνεγκε μά-
στιγας· καὶ τῇ πείρᾳ μαθὼν ὅσον ἐστὶ κακὸν τὸ ἀν-
τιτελεῖν θεῷ, σάκκον καὶ σποδὸν περιέβηκε, ὅσον
τάχος ἄμα ἔν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀφίκετο· ποτὶ δὲ Ζεφυ-
ρίνου τοῦ τῆς Ἑκκλησίας ἡγουμένου Ῥωμαίων
προκυλινομένου, προσέειπεν ὑπὲρ αὐτοῦ τῷ φιλαν-
θρώπῳ προσάγειν εἰδεῖτο θεῷ, θριαμβεύων καὶ τοὺς
μυλωνὰς· ἐπὶ μέσου δήμου ὢν εἰλῆφαι πληγῶν.
Ὅτε δ' ἐλοφύρομενον ἐκείνῳ καὶ ποτνιόμενον
ψάτειρεν ἐκεῖνος, καὶ χεῖρα ὥρεξεν εἰς μετάνοιαν·
μόγις δὲ καὶ κοινωνίας ἤξωσεν.

quantum malum sit, se Deo opponere, sacco sumpto, et cinere conspersus, quam celerrime
cum ipso diluculo ad ecclesiam confugit, et ad Zephyrini Ecclesie Romanæ præsidis pedes pro-
voluit, orationem atque deprecationem pro se ad Deum generis humani amatorem fieri rogavit, pu-
blice in media plebe vibices, quas acceperat, plagarum ostentans. Eum vero ita ejulantem et qui-
rantem miseratus ille, manu correcta ad poenitentiam facile quidem recepit, ægre tamen ad
communione admisit.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ.

Περὶ τῆς αἰρέσεως Μοντανῶ· ἥτις αἰρεσις κατὰ
Φρύγας ὀνόμασται.

Ὁ δὲ Μοντανὸς ἀπὸ κώμης Ἀρδαβὰ καλουμένης
ὢν, τῆς κατὰ Φρύγας λεγομένης αἰρέσεως καθηγί-
σατο. Ὡς τὸν γὰρ φιλαρχίας, καὶ οἰήματι φιλοπρω-
τίας σχεθεὶς, ἑαυτὸν (βαβαὶ τῆς ἀπόκου βλασφη-

(1) Καὶ ἐκάστην, Niceph. μηνιαία θηρία, hoc est, menstruos. (Euseb. lib. v, cap. ult.)

A querunt, sed Euclidem fortasse et Calenum ado-
rant. » Et paulo post : « Propter eam causam ac-
ciliet divinis Litteris manus iniecerunt, emendare
se et castigare eas dicentes : et subdola improbitate
simplicem sacrarum Scripturarum vim et senten-
tiam depravarant, sapientiores se ipso Spiritu
sancto jactantes. » Memoriae etiam prodidit, non
uno consensu hoc eos fecisse. Aliter enim Theo-
dotum, aliter Asclepiodotum, aliter quoque Her-
mophilum, Apollonidem rursum aliter scripsisse.
Quemlibet etiam illorum castigationem propriorum
scriptorum edidisse : 318 idque variantium et
dissidentium inter se exemplarium discordantiam
indicare. Quosdam etiam istorum refert, non de-
pravasse Scripturas; sed lege et prophetis prorsus
abnegatis et abolitis, per iniquam et impiam plane
doctrinam, sub gratiæ obtentu, ad extremam
perditionis delapsos. Idem scriptor, qui librum
eum adversus illos edidit, de eis quiddam etiam
commemorat, quod huic operi inserere est visum.

Natalem enim quemdam, ex generosis et intrepidis
confessoribus unum, dicit ab Asclepiodoto, et
Theodoto alio quodam trapezita, qui Theodoti
illius, post Artemonem sectæ ejus ducis, discipuli
fuere, deceptum persuasumque esse, ut mercede
condicta (factum id propter confessionis ejus lau-
dem et celebritatem) sodalitati eorum præset, et
eosque illi centum et quinquaginta denarios diur-
nos daturus pollicitus esse. Itaque cum in eorum
hæresi esset, in somnis ei aliquoties Christus,
C verus animarum medicus assistens, ut se a tali
errore et seductione alienaret, hominem est co-
hortatus. Minime enim illum, quod passionum
suarum testis et martyr fuisset, ab Ecclesia se-
gregatum perire voluit, illo quoque adjecto, non
illum pro istorum opinionibus, sed pro evangelicis
dogmatibus, strenue decertasse. Minus tamen ille
visioni obsecutus est, honore eo, quem se, quod
deceptis atque seductis hominibus præiret, habere
credidit, captus : et fortasse lucri quoque splen-
dore, ut homo, inescatus. Itaque noctu rursus ei
Salvator insistens, graves per angelos flagris in-
talit plagas. Tum demum ille experientia edoctus,

319 CAPUT XXII.

De hæresi Montani, quæ quidem hæresis Cataphry-
gas, hoc est, Phrygum, seu secundum Phrygas,
nominatur.

Montanus autem, vico quodam cui nomen est
Ardaba ortus, hæresim quæ dicitur secundum
Phrygas invenit : et ambitione honoris atque di-
gnitatis percitus, et arrogantia cupiditateque pri-

matus transversim actus (o absurdam et importunam blasphemiam!) Paracletum se et divinum Spiritum nominavit. Mulierculas duas, conjuges suas, Priscillam et Maximillam, prophetissas suas vocavit, earumque scripta propheticos libros esse dixit. Maligno autem spirita plenus, sicuti et duæ illæ mulieres, nova quædam et insolentia dicere cœpit, insaniam aperit, et dæmonum intemperis actus. Cæterum ut adulterinus ille spiritus fidem sibi pararet, quædam per illos, conjecturis ductus, prædicebat et divinabat, seducens plerisque, et a recta via avertens, promissionumque tumenti magnitudine inflans, beatosque eos pronuntians, qui de se quamvis absurde, magnifice tamen sentirent. Non admodum tamen multi ex Phrygiis fuere, qui ab eo erant seducti. Universalem porro et quæ sub cælo est Ecclesiam omnem, omni pudore abjecto, impudentissimus ille dæmon calumniis proscindere non cessavit. Ea hæresi passim vulgata, qui in Asia fuere fideles sæpe multis in locis regionis ejus conventus egere, recens exortam peregrinamque inquirentes doctrinam : et tandem sectam eam, ut impiam et execrandam damnatam, e catholica Ecclesia ejecerunt, atque a communione propulerunt. Idem Montanus novorum quoque jejuniorum, præter Ecclesiæ consuetudinem, auctor fuit : et de solvendis dirimendisque conjugii legem tulit. De divina autem Trinitate, et mundi creatione eadem nobiscum docuit. Nonnulli tamen ex sectatoribus ejus postea tres divinitatis subsistentias unum esse sunt opinati : eundem esse Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, dicentes : unde etiam Sabellium Afrum principia hæresis suæ sumpsisse ferunt. Porro, qui Montani disciplinam secuti sunt, Montanistæ ab eo dicuntur. Vocatur quoque Cataphrygas, seu secundum Phryges hæresis, ab ipsa gente scilicet. Appellantur etiam Pepuziani a vico quodam, quem ille Jerusalem vocare solitus erat. **320** Priscillæ vero et Maximillæ prophetiam fide et veneratione sacrosancto præferunt Evangelio. De quibusdam sane eorum mysteriis nonnulli non pauca vulgaverunt, quæ illi non agnoscunt, sycophantice ea adversus se excogitata esse affirmantes.

CAPUT XXIII.

De Apollinari Hierapolita, quæ is contra ejusmodi hæresim scripserit.

Luculenter sane, id quod antea retulimus, contra hanc sectam scripsit Apollinaris Hierapolita, qui statim in principio scripturæ suæ se adversus eam argumentis quoque et confutationibus sine scripto depugnasse ostendit. Librum autem ad Abercium quemdam scripsit, talem exorsus præfationem : « Charissime Aberci Marcelle, mandato a te, ut aliquid adversus Aleibiadis, fortasse autem dicendum, Montani hæresim, componerem, aliquandiu deliberabundus et hæsitans me continui : non equidem, quod minus mendacium redarguere, veritatisque patrocinari possem ; sed

αίας!) Παράκλητον καὶ θεῖον Πνεῦμα ὀνόμασι. Δύο δ' ἔχων γυναῖκας, Πρισκίλλαν καὶ Μαξιμίλλαν ὄνομα, τὰς αὐτοῦ γυναῖκας προφητίδας αὐτοῦ προσηγόρευσε· καὶ τὰ ἐκείνων συγγράμματα προφητικὰς βίβλους ἐκάλει. Πονηροῦ δὲ πλήρης γενόμενος πνεύματος, παραπλησίως δὲ καὶ αἱ δύο γυναῖκες, ἕνα τινὰ λέγειν καθήρχετο, ἐνθουσιῶν ἀντικρυς καὶ διαμαρνόμενος. Ἰνα δὲ τὸ νόθον ἐκεῖνο πνεῦμα πιστὸν δοκῇ, καὶ τινα προὔλεγε δι' ἐκείνων στοχαστικῶς, ἐξαπατῶν καὶ τῆς εὐθείας παρεκτρέπον ὁδοῦ, ἐπαγγελίων δγκυ μακαρίζον τοῦς ἐκ αὐτῶ χανουμένους, καὶ φουσιῶν· ὁλογοὶ δὲ ἔσαν τῶν Φρυγῶν οἱ ἐξηπατημένοι. Τὴν δὲ καθολοῦ καὶ πᾶσαν τὴν ὀν' οὐρανὸν Ἐκκλησίαν ἀπηρυθριασμένως διαβάλλειν τὸ ἀναίδες οὐκ ἐπαύετο πνεῦμα. Ταύτης δὲ διαθρυλληθείσης αἰρέσεως, οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν πιστοὶ πολλὰκις καὶ πολλὰχοῦ τῆς Ἀσιатиδοῦ γῆς συνήλθον, τοὺς προσφάτους καὶ ξενοναυῖς ἐξετάζοντες λόγους. Τὴν γοῦν αἵρεσιν ἀποδοκιμάσαντες, ὡς βέβηλον καὶ μυσαρὰν, τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐξέωσαν, καὶ τῆς κοινωνίας ἀπέρξαν. Ὁ δ' αὐτὸς Μοντάνος καὶ καινότεριον νηστειῶν παρὰ τὸ τῆς Ἐκκλησίας ἔθος εἰσηγητὴς γέγονε· διαλύειν τε τοὺς γάμους ἐνομοθέτει. Τὸν δὲ περὶ τῆς θείας Τριάδος λόγον καὶ τὰ περὶ τῆς κόσμου δημιουργίας ἐπίσης ἡμῖν ἰδογμάτιζε. Τινὲς δὲ τῶν ἐξ αὐτοῦ ἐς ὕστερον τὰς τρεῖς τῆς θεότητος ὑποστάσεις ἐκ εἶναι ἐδόξασαν, τὸν αὐτὸν λέγοντες εἶναι καὶ Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἄγιον Πνεῦμα· ἐξ ὧν φασὶ καὶ τὸν Αἰθὺν Σαβέλλιον τὰς τῆς αἰρέσεως ἀρχὰς ἐκπορίσασθαι. Οἱ δὲ τῆς ἀπὸ τοῦ Μοντανοῦ διδασκαλίας ἐξηρητημένοι καλοῦνται μὲν ἀπὸ τούτου Μοντανισταί· καλοῦνται δὲ καὶ κατὰ Φρύγας αἵρεσις ἀπὸ τοῦ ἔθνους· Πεπουζιανοὶ δὲ ἀπὸ τῆς κώμης, ἣν Ἱερουσαλὴμ ἐκεῖνος ὀνόμασεν. Αἱ δὲ τῆς Πρισκίλλης καὶ Μαξιμίλλης προφητεῖαι ὑπὲρ τοῦ θεοῦ Εὐαγγέλιον παρ' αὐτοῖς τιμῶνται. Περὶ γε μὴν τῶν ἐν αὐτοῖς μυστηρίων τινὲς μὲν θρυλλοῦσι τινα· ἐκεῖνοι δὲ ὡς συνομολογοῦσιν, ἀλλὰ συκοφαντεῖσθαι διςχυρίζονται.

D

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Περὶ Ἀπολλινάριου τοῦ Ἱεραπολίτου· ὅσα κατὰ τῆς τοιαύτης αἰρέσεως συνεγράφητο.

Ἀμυρῶς γοῦν κατ' αὐτῆς ὁ Ἱεραπολίτης ἐνέστη Ἀπολλινάριος, ὡς προείπομεν. Καὶ τοίνυν ἀρχόμενος τῆς γραφῆς ἰμφαίνει, ὡς καὶ ἀγράφοις ἐλέγχος αὐτοῖς ἀντετάχτο. Ἀδερκίῳ δὲ τινι τὸ σύγγραμμα προσφώνει, οὕτως προαιμαζόμενος· « Ἀγαπητὲ Ἀδερκίς Μάρκελλε, ἐπιταχθεὶς ὑπὸ σοῦ συγγράψαι τινὰ λόγον εἰς τὴν τῶν κατὰ Μιλιτιάδην, ἴσον δ' εἶπαι Μοντανόν, αἵρεσιν, ἐπεκτικώτερόν πως μέχρι νῦν διεκείμην, οὐκ ἀπορίᾳ τοῦ δύνασθαι ἐλέγχειν μὲν τὸ ψεῦδος, μαρτυρεῖν δὲ τῇ ἀληθείᾳ· δεδιώς δὲ καὶ εὐλαβούμενος, μὴ πως δόξω τισὶν ἐπισυγγραφῆναι ἢ ἐπιδιατάσσασθαι τῇ τῆς σοῦ Εὐαγγελίου καινῆς

Διαθήκης λόγῳ· ὃ μήτε προσθεῖναι, μήτε ἀφαιεῖν
 δυνατόν τῷ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον αὐτὸ πολιτευέσθαι
 προσηρημένῳ· προσφάτως δὲ γενομένου· ἐν Ἀγκύρᾳ
 τῆς Γαλατίας, καὶ καταλαβὼν τὴν κατὰ τόπον ἐκ-
 κλησίαν, ὑπὸ τῆς νέας ταύτης, οὐχ ὥς αὐτοὶ φασί,
 προφητείας, ποῦδ' ἔτι ἄλλον, ὡς δειγθήσεται, ψευ-
 δοπροφητείας, διατεθρυλλημένης, καθ' ὅσον δυνατόν,
 τοῦ Κυρίου παρασχόντος, περὶ αὐτῶν τε τούτων καὶ
 τῶν προτεινομένων ὑπ' αὐτῶν ἑκαστὰ τε διελέχθη-
 μεν ἡμέραις πλείοσι τῇ Ἐκκλησίᾳ· καὶ ἡσθῆναι
 μὲν τὴν Ἐκκλησίαν, ἀντικρουσθῆναι δὲ τοὺς ἐξ
 ἐναντίας. Ἐμφανίει δὲ, ὡς τῶν ἐκείσε ἀξιώσαντων
 τὸν γενομένων τῷ τότε διάλογον καὶ ἔγγραφον αὐτοῖς
 ἐκδοῦναι, πρεσβυτέρου Ζωτικῷ τινος Ὀστρηνοῦ
 μνημονεύοντος. Εἴτα ἐκτίθησι μικρὴν ὑποκατιῶν τὴν
 κατὰ Μοντανόν, τίς ἦν, καὶ ὅθεν, καὶ τί ἐληρώθησε·
 σχεδὸν ὡς περ ἡμεῖς· τὰ περὶ αὐτοῦ διεξέλομεν. Καὶ
 ἐν μὲν τῷ πρώτῳ λόγῳ ταῦτα διεξίεισι, τῆς πλάνης
 τὸν ἐλεγχὸν ἱστορῶν· ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ περὶ τῆς
 αὐτῶν τελευταίας ταῦτα φησιν· « Ἐπεὶ δὲ τοῖνον καὶ
 προφητοφόντας ἡμεῖς ἀποκάλουον, ὅτι μὴ τὰς ἀμε-
 τροφῶνους αὐτῶν προφητείας ἐξεδεξάμεθα, τούτους
 γὰρ φασὶ εἶναι, οὓς ἐπηγγέλατο τῷ λαῷ πέμψειν
 ὁ Κύριος· ἀποκρινάσθωσαν ἡμῖν πρὸς Θεοῦ· Ἔστι
 τις, ὃ βέλτιστος, τούτων ἀπὸ Μοντανοῦ καὶ τῶν γυ-
 ναικῶν λαλεῖν ἀρχομένων, ὅστις ὑπὸ Ἰουδαίων ἐδιώ-
 χθη, καὶ ὑπὸ παρανόμων ἀπεκτανῆθαι· Ἄλλ' οὐδέ τις
 αὐτῶν χρητῆθαι ὑπὲρ τοῦ νόμου ἀνεσταυρώθη·
 οὐδὲ ἐν συναγωγαῖς Ἰουδαίων ἐμαστιγώθη. Ἄλλῳ δὲ
 θανάτῳ τελευτῆσαι Μοντανός, τε καὶ Μαξιμίλλα.
 Τούτους γὰρ ὑπὸ πνεύματος βλασφύροντος ἐκατέρους
 ὑποκινήσαντος λόγος ἀναρτῆσαι ἑαυτοῦ· οὐχ ὁμοῦ·
 καὶ οὕτω τελευτῆσαι, καὶ τὸν βίον καταστρέψαι
 Ἰουδα τοῦ προδότη διχην· ὡς περ δὴ καὶ τὸν πρῶ-
 τον ἐπίτροπον τῆς αὐτῶν προφητείας τὸν θαυμαστὸν
 Θεόδοτον αἰρόμενόν ποτε καὶ ἀναλαμβαίνοντα εἰς
 οὐρανούς, παρεκστῆναι δὲ καὶ καταπίστευσαι ἑαυ-
 τὸν τῷ τῆς ἀπάτης πνεύματι, καὶ δισχυθέντα, κα-
 κῶς τελευτῆσαι. Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ παρίσταιναι, ὡς
 καὶ περὶ θεοῖς ἄνδρες ἔπραν προσήγον τὸ ἐν τῇ
 Μαξιμίλλῃ πονηρὸν ἀπελέγχειν πνεῦμα· κωλύεσθαι
 δὲ πρὸς ἑτέρων δηλαδὴ τῷ πνεύματι συνεργούντων.
 Εἴτα καὶ τοῦ χρόνου προῦν, διελέγχει τὰς ψευδεῖς
 προφητείας Μαξιμίλλης, τρισκαίδεκατον ἔτος λέγων
 διελθεῖν, καὶ μὴδὲν γενέσθαι ὧν προεφείδασεν. Οὐδὲ
 γὰρ μερικὸς, οὐ καθολικὸς γέγονε πόλεμος· ἀλλὰ
 καὶ Χριστιανοὶ πολλοὶ εἰρήνην ἐξ εἰσέως Θεοῦ. Ἐν
 γε μὴν τῷ τρίτῳ διελέγχει τοὺς αὐχυντάς, ὡς
 πλείους παρ' αὐτοῖς μάρτυρες εἶναι· ὅπερ καὶ τεκ-
 μήριον πιστὸν εἶναι ἔλεγον τοῦ παρ' αὐτοῖς λεγο-
 μένου προφητικῷ πνεύματος. « Τὸ δ' ἐστὶν ἄρα ὡς
 εἴκοις παντὸς πολλὸν οὐκ ἀληθές. Καὶ γὰρ τῶν ἄλλων
 αἰρέσεων τινες πλείστους ὁδοὺς ἔχουσι μάρτυρας·
 καὶ οὐ παρὰ τοῦτο δέχου συγκαταθησόμεθα. Καὶ
 πρῶτον γε ἀπὸ τῆς Μαρκιωνος αἰρέσεως, Μαρκω-

A quod veritus sim et caverim, ne cui viderer scripto
 et lucubratione mea aliquid ad Evangelii et Novi
 Testamenti libros addere : quibus certe, qui sibi
 ex præscripto Evangelii vitam degendam consti-
 tuit, neque adjicit, neque adimit quidquam. Cum
 autem nuper Ancyram Galatiæ, et in ecclesiam
 ejus loci, quæ novæ istius, non ut ipsi dicunt,
 prophetiæ, sed potius, uti ostendetur, pseudopro-
 phetiæ nomine est decantata, venissem, pro virili
 mea, Domini gratia suppeditante, de eis ipsis, et
 quæ ab eis objiciebantur omnibus, diebus pluri-
 bus ecclesiæ, omnia disputans diasserui. Quod qui-
 dem, adversariis repugnantibus, Ecclesiæ pergra-
 tum accidit. » Ostendit præterea, quod rogatu
 quorundam, dialogum et disputationem tum ibi
 habitam in scriptum retulerit, Zoticus cujusdam
 Ostreni presbyteri (1) mentionem faciens. Deinde
 post brevem digressionem, res Montani, qui fuerit,
 unde prodierit, et quæ delirans nugatus sit, expo-
 nit : ad eum fere modum, sicuti nos de eo paulo
 ante scripsimus. Atque hæc quidem, fraudem se-
 ductionemque ejus arguens, in primo libro disserit.
 In secundo autem de obitu ejus ita refert. 321
 Quandoquidem vero propheticias nos vocant, quod
 immensas prophetiarum eorum ambages non reci-
 pinus (eos se namque jactant esse, quos populo
 missurum se Dominus promisit), respondeant nobis,
 per immortalem Deum : Estne quispiam, o
 viri boni, ex omnibus iis qui a Montano, ejusque
 uxoris provenientes docere cœperunt, qui per-
 secutionem a Judæis passus, et a legis transgres-
 soribus occisus sit? Sed neque quisquam eorum
 comprehensus, aut pro lege ipsa crucifixus, neque
 in Judæorum synagogis flagellis cæsus est. Aliam
 autem mortem obisse Montanus et Maximilla
 dicuntur. A spiritu namque vesano uterque agi-
 tatus (2), seipsum seorsim suspendit, eoque modo
 ad instar Judæ proditoris vitam finit. Sicuti etiam
 primus prophetiarum eorum defensor, admirandus
 ille Theodorus, cum se seductionis spiritui com-
 mendasset, potestatique ejus permisisset, jactatus
 atque sublati in cœlum (3), ac rursus delapsus
 pessime periit. » In eodem libro astruit, divinos
 quosdam viros periculum fecisse, ut Maximillæ
 spiritum malignum redarguerent, vanitatisque
 convincerent : sed ab aliis impeditos esse, qui
 dæmoni ei subservierunt. Progrediens deinceps,
 ex ipso tempore prophetias ejusdem falsas fuisse
 ostendit : Tredecimum, dicens, præterisse annum,
 nihilque earum rerum quæ ipsa divinaverat, ac-
 cidisse. Neque enim vel in universo orbe, vel in
 regione aliqua bellum fuit : sed et Christianis ex
 misericordia et gratia Dei pax et tranquillitas
 data. In tertio porro libro, gloriantes eos, quod
 plures apud se sint martyres, idque certum esse

(1) Zoticus Ostrenus presbyter, et Julianus Apa-
 menus, spiritum Maximillæ cohibere sunt aggre-
 si. (Euseb. lib. v, cap. 16.)

(2) Pseudopropheta, qui neque timore neque

tremore ducitur, in consternatione animi sinistra,
 a non voluntaria incipit inscitia, et in voluntariam
 desinit animæ insaniam. (Euseb. lib. v, cap. 17.)

(3) Euseb. lib. v, cap. 15.

iudicium prophetici, sicuti ab eis dicitur, spiritus, refellit. « Hoc vero ipsum longe omnium, inquit, est falsissimum. Siquidem et aliarum hæresum nonnullæ quamplurimos habent martyres, non ideo tamen pedibus in illorum imus sententiam. Ac primi statim a Marcionis secta Marcionistæ dicti plurimos habere martyres ferantur: verumtamen Christum ipsum juxta veritatem non profitentur. » Et paulo post: « Proinde cum Christiani ex Ecclesia ad martyrium et professionem veræ fidei et pietatis, una cum eis martyribus qui Phrygum hæresis dicti sunt, vocantur, seorsim, **322** nec assentientes eis, neque cum eis communicantes, moriuntur, propterea quod nolint in Montani concedere. Id autem verum esse, quod nostro quoque ævo Apameæ, quæ ad Meandrum fluvium sita est, accidit, exemplum declarat, in Caio et Alexandro Eumeniæ prognatis, qui martyrium subie-

CAPUT XXIV.

Quæ etiam Miltiades, vir ecclesiasticus, adversus eam scripserit.

Idem scriptum Miltiadis scriptoris quoque meminimus ejusdam, qui et ipse contra eandem hæresim docte scripserit, dicta quædam ejus ad hunc prope modum citans: « Hæc, cum in commentario quodam (2) Miltiadis fratris, in quo asserit et probat, prophetas non in exstasi et consternatione loqui oportere, invenissem, in epitomen et compendium redegi. Progre diens deinde oratione sua, Novi Testamenti prophetas enumerat, in quibus etiam Ammiam quamdam, et Quadratum recenset. Talem autem prophetam ex omnibus eis qui vel in Veteri, vel in Novo Testamento, spiritu sunt acti, nullum indicare poterunt: neque vel Agabum, vel Judam, vel Silam, neque etiam Philippi filias, aut Philadelphensem Ammiam, aut Quadratum, aut quosdam alios quidquam ad se pertinere gloriabuntur. Paulo post deinde: Ac siquidem post Quadratum et Ammiam, sicuti jactitant, Montani mulieres donum propheticum acceperunt, quinam alii post Montanum et ejus uxores per successionem id acceperint ostendant. Oportere enim charisma propheticum in omni Ecclesia esse usque ad supremum Christi adventum, Apostolus arbitratu est. Sed quem nobis indicent, non habent. Decimus quartus namque jam agitur annus, ex quo Maximilla mortua est. » Hæc quidem is scriptor. Miltiades autem iste alia etiam nobis studii diligentiaque sum de rebus sacris reliquit monumenta. Unum siquidem librum ad Græcos, **323** alterum vero ad Judæos perquam erudite composuit: sed et tertium scripsit ad principes, defensionem pro ea quam complexus est philosophia instituens.

CAPUT XXV.

Quod et Apollonius Romanus contra eam ipsam hæresim pugnaverit.

Utrum enim vero et Apollonius, scriptor ecclesiasticus, orationibus editis hæresim secundum

visata caloumēnoi, κλειστους ἔχαιν Χριστοῦ μάρτυρας λέγουσιν. Ἀλλὰ τὸν Χριστὸν αὐτὸν κατὰ ἀληθειαν οὐχ ὁμολογοῦσι. « Καὶ μετ' ὀλίγα. » Ἐνθαυτοὶ καὶ ἐπειδὴν τὸ τῆς κατὰ ἀληθείαν πίστεως μάρτυριον κληθέντες ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας τύχουσι μετὰ τινῶν τῶν ἀπὸ τῆς Φρυγῶν αἵρέσεως λεγομένων μαρτύρων, διαφέρονται πρὸς αὐτοὺς, καὶ μὴ κοινωνήσαντες αὐτοῖς, τελειοῦνται, διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι συγκαταθέσθαι τῷ διὰ Μοντανοῦ καὶ τῶν γυναικῶν πνεύματι. Καὶ οὗτοι τοῦτ' ἀληθές· καὶ ἐν ἡμετέροις χρόνοις ἐν Ἀπαμεῖα τῇ πρὸς Μαϊάνδρῳ τοῦ γένους γεγεννημένον, ἐν τοῖς περὶ Γάϊον καὶ Ἀλέξανδρον περὶ Εὐμενίας· (1) μαρτυρήσαντι πρόδωλον. »

B

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΔ'.

Ὅσα καὶ Μιλτιάδης ἐκκλησιαστικὸς ἀνὴρ κατ' αὐτῆς ἔγραψεν.

Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ συγγράμματι καὶ Μιλτιάδου μνησὶν ποιεῖται συγγραφῆς· τινὲς, ὡς καὶ αὐτοὶ λογικῶς τῇ τοιαύτῃ αἵρεσι προσαπαντήσαντος. Καὶ λέξεις δὲ τινὰς ἐκείνου παρατίθεται τῷ συγγράμματι οὕτω φάσκων· « Ταῦτα εὐρών ἐν τινι συγγράμματι Μιλτιάδου τοῦ ἀδελφοῦ, ἐν ᾧ ἀποδείκνυσσι περὶ τοῦ δεῖν προφήτα· ἐν ἐκστάσει λαλεῖν, ἐπετρεμμένον. Προϊὼν δὲ τῷ λόγῳ, τοὺς κατὰ τὴν Καινὴν προφήτας ἀπαριθμεῖ· ἐν οἷς καὶ Ἀμμίαν τινὰ καὶ Κοδράτον καταλέγει. Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον οὕτε τινὰ τῶν κατὰ τὴν Παλαιάν, οὕτε τῶν κατὰ τὴν Καινὴν πνευματοφορηθέντων, προφήτην δεῖξαι δυνήσκονται· οὕτε Ἀγαθον, οὕτε Ἰούδαν, οὕτε Σίλαν, οὕτε τὰς Φίλιππου θυγατέρας, οὕτε τὴν ἐν Φιλαδελφίᾳ Ἀμμίαν, οὕτε Κοδράτον, οὕτε τινὰς ἄλλους μὴδὲν αὐτοῖς προσήκοντας καυχῆσονται. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Εἰ γὰρ μετὰ Κοδράτον καὶ Ἀμμίαν, ὡς γέ φασιν, αἱ περὶ Μοντανὸν διεδίδξαντο γυναῖκες τὸ προφητικὸν χάρισμα, τινὲς ἄλλοι ἀπὸ Μοντανοῦ καὶ τῶν γυναικῶν διεδίδξαντο, δεῖξάτωσαν. Δεῖν γὰρ εἶναι τὸ προφητικὸν χάρισμα ἐν πάσῃ Ἐκκλησίᾳ μέχρι τῆς τελείας παρουσίας τοῦ Ἀποστόλου ἁγίου. Ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοιεν δεῖξαι· τεσσαρεσκαίδέκατον γὰρ ἤδη τοῦτο ἔτος ἀπὸ τῆς Μαξιμιλλῆς τελευτῆς. » Ταῦτα μὲν οὕτως· ὁ δὲ Μιλτιάδης οὕτως· καὶ ἄλλας ἡμῖν τῆς περὶ τὰ θεῖα σπουδῆς αὐτοῦ μνήμας καταλείπειν. Εἰς μὲν γὰρ αὐτῷ λόγος πρὸς Ἕλληνας, ἑτέρος δὲ πρὸς Ἰουδαίους, εὖ μάλα καὶ ἀμφω συνταθειμένοι· καὶ ἄλλος δὲ τρίτος αὐτῷ συνεγρᾶφη πρὸς ἀρχοντας, ἀπολογίαν διασκευάζων ὑπὲρ ἧς μετῆι φιλοσοφίας.

D

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΕ'.

Ὅς καὶ Ἀπολλώνιος ὁ Ῥωμαῖος κατὰ τῆς τοιαύτης αἵρέσεως ἀντετάχεται.

Οὐ μὴν δὲ ἄλλα καὶ Ἀπολλώνιος, ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς, λόγοις ἐλέγχων βάλλει τὴν αἵρημιν

(1) Περὶ Εὐμενίας μαρτυρήσαντι, Niceph. ἀπὸ
(2) Euseb. lib. v, cap. 17.

Eumenias. (Euseb. lib. v, cap. 16.)

αἴρασιν κατὰ Φρύγας τότε ἀκμάζουσιν, πρὸς λίξιν μὲν ἀνατρέπων τὰς ψευδεῖς αὐτῶν προφητείας, ἐξελέγχων δὲ καὶ τὸν βίον τῶν ἀρχηγῶν τῆς πλάνης αὐτῶν, οἷς οὕτως διέδειξεν. Ὁ δὲ οὗτος ἐστὶν ὁ διδάξας λύσεις γάμων, ὁ νηστείας νομοθετήσας, ὁ Πέπουσαν καὶ Τύμιον Ἱερουσαλὴμ ὀνομάσας· πόλεις δ' εἶσιν αὐταὶ μικραὶ τῆς Φρυγίας· τοὺς πανταχόθεν ἐκεῖ συναγαγαὶν ἐθέλων· ὁ πρακτικῶς χρημάτων καταστήσας· ὁ ἐπ' ὀνόματι προσφορῶν τὴν δωροληψίαν ἐπιτεχνώμενος· ὁ σάλαια χορηγῶν τοῖς κηρύσσουσιν αὐτοὺς τὸν λόγον, ἵνα διὰ τῆς γαστριμαργίας ἡ διδασκαλία τοῦ λόγου κρατῇ. Περὶ μὲν οὖν τοῦ Μοντανῶς ταῦτα· οἷα δὲ καὶ περὶ τῶν αὐτοῦ προφητῶν φησὶν, ἄκουε· ἡ δὲ ἀκίνομεν οὖν αὐτὰς πρώτας τὰς προφητείας, ἀφ' οὗ τοῦ πνεύματος ἐπληρώθησαν, τοὺς ἀνδρας λιπούσας. Πῶς οὖν ἐψέδοτο Πρίσκαν παθόνον ἀποκαλοῦντες; Ἐἶτα καὶ ταῦτα προτίθησιν· ἡ οὐ δοκεῖ σοι πᾶσα Γραφή κοινῶς προφητείας λαμβάνειν δῶρα καὶ χρήματα; Ὅταν οὖν ἴδω τὴν προφητὴν εἰληφύσαν καὶ χρυσοὺν καὶ ἀργυροὺς καὶ πολυτελεῖς ἐσθῆτας, πῶς αὐτὴν μὴ παραιτήσωμαι; ἡ Μικρὸν δὲ κατιῶν περὶ τινῶν κατ' αὐτοὺς ὁμολογητῶν ταῦτα φησὶν· ἡ Ἐτι δὲ θεωρῶντες τὴν ἀξίωσιν πλεονεξίαν ἀμφεσμένους, ὁ μὴ βασιτάς· τῆς ὁμολογίας τὸ σημεῖον (1), ἀλλὰ πληθεὶ χρημάτων ἀποθέμενος; τὰ δεσπῶ· ἐπὶ δὲ τοῦτο ταπεινοφρονεῖν ὡς μάρτυς καυχώμενος, ἐτόλμησε μιμούμενος τὸν Ἀπόστολον, καθολικὴν συνταξάμενος ἐπιστολὴν, κατήγειν μὲν τοὺς ἀμεινονταί· στυχότας, συναγωνίζεσθαι δὲ τοῖς τῆς κενωτικῆς λόγους, βλασφημῆσαι δὲ εἰς τὸν Κύριον καὶ εἰς τοὺς ἀποστόλους· καὶ τὴν ἀγίαν Ἐκκλησίαν. ἡ Ἐπὶ δὲ τοῖς ἐξελέγχει τινὰ παρ' αὐτοῖς μάρτυρα Ἀλέξανδρον, ὃν ὡς ληστὴν ἀλόντα, τῇ τοῦ κυρίου ἐπικλήτῃ ἀπολυθῆναι, καὶ συνεῖναι μὲν συνεστιώμενον τῇ προφητεῖ· καὶ χρηματίζεμενος· ἡ Ὁ, φησὶ, τὰς ληστείας καὶ τὰ ἄλλα τολμήματα ἐφ' οἷς κεκόλασται, οὐχ ἡμεῖς· δεῖ λέγειν· ἄλλ' ὁ ὀπισθοδρόμος ἔχει. Τίς οὖν τὴν χαρίζεται τὰ ἀναρτήματα; πότερον ἡ προφητεία τὰς ληστείας τῷ μάρτυρι, ἡ ὁ μάρτυς τῇ προφητεῖ τὰς πλεονεξίας; ἡ Καὶ πάλιν, περὶ ὧν αὐχοῦσι προφητῶν, ταῦτ' ἐπιλέγει· ἡ Ἐὰν ἀρῶνται δῶρα τοὺς προφήτας αὐτῶν εἰληφέναι, τοῦθ' ὁμολογησάτωσαν, ὅτι τὴν ἐλεγχθῶσιν εἰληφότες, οὐκ εἰσι προφῆται· καὶ μισίας ἀποδείξει· τούτων παραστήσομεν. Ἀναγκαῖον δὲ ἐστὶ πάντας καρποὺς δοκιμάζεσθαι προφήτου. Προφήτης, εἰπέ μοι, βάπτεται; προφήτης στιβίζεται; προφήτης φιλοκοσμεῖ; προφήτης ταύλας καὶ κύβους παίζει; προφήτης δανείζει; ἡ Πρὸς δὲ τοῖς καὶ τοῦτ' Ἀπολλωνίους τῇ αὐτοῦ πραγματείᾳ δεικνύουσιν, ὡς τεσσαρακοσίων ἔτος, ἐξ οὗ τῃ προσποιήτῃ καὶ δαιμονιῶδῃ προφητείᾳ ἐπέβαλε Μοντανὸς, ἐτύγχανε τῷ συγγράμματι. Ἱστορεῖ δὲ, ὡς καὶ Ζωτικὸς ὁ Ὀσσηνός, ὃς καὶ ὁ πρὸ τούτου ἱστορικὸς μνείαν πεποιήται, ἦδη Μαξιμιλιῆς τῷ προφητεύειν ἐπιχειρηκίας, ἐπιστάς, διελέγχειν τὸ δαιμόνιον ἐπείρετο. Ἐσθ' ὅθ' ὁ οὖν

A Phrygas tum vigentem oppugnavit, cum falsas eorum prophetias ad verbum refellens, tum vitam et mores auctorum ejus erroris traduceas his, qui sequuntur, verbis: «Hic ille est, qui matrimonia dirimere docuit: hic, qui jejunia legibus latis sanxit: hic, qui Pepuzam et Tymium, parvas Phrygiæ civitates, ubi quos undequaque ad se pertraxisset homines contrahere et congregare voluit, Jerusalem nominavit: hic, qui ærscutores et pecuniarum exactores instituit: qui sub prætextu et nomine oblationis avaritiæ sordes et munerum emunciones arte quadam invenit: qui salaria verbum ejus prædicantibus numeravit, ut per ventris curam doctrina ejus invalesceret atque confirmaretur.» Atque hæc de Montano: deinceps, quæ etiam de prophetis ejus dicat, audi: «Ostendimus igitur has ipsas primarias prophetissas, ex quo spiritu sunt repletæ, a viris suis profugisse: qui ergo sit, ut tam impudenter Priscam virginem appellant, mentiantur? Deinde hæc quoque addit: «Non tibi videtur Scriptura omnia prohibere, ne prophete numera et pecunias accipiant? cum itaque egregiam istam prophetissam aurum, argentum, et vestem pretiosam accipere viderim, quomodo eam non detester et abominer? Et paulo post, de quibusdam confessoribus eorum hæc dicit: «Præterea Theomison inexplēbilis avaritiæ sordibus obvolutus, qui quod confessionis signum perferre non potuit, magna pecunie vi vincula sua redemit: quo ille nomine, cum submissius se genere deberet, gloriosius promartyre venditavit. Ausus is etiam est ad imitationem Apostoli, catholicam ad universos conscribere epistolam: in qua, si diis placet, eos docet, qui melius quam ipse de fide sunt persuasi: et vaniloquentiam verba defendit, simulque blasphema et impia in Dominum et apostolos sanctamque Ecclesiam verba effudit. 324 Sub hæc quendam apud eos martyrem Alexandrum redarguit, qui ut prædicator, et domini appellatione solutus atque dimissus familiariter eisdem in sedibus cum prophetissa vixit, eique pecuniam ingentem quesivit: «Cujus, inquit, prædas et latrocinia, aliaque audacia facinora, propter quæ est exercitatus, non opus est nos commemorare, cum ea in acta publica relata, curia habeat. Itaque istorum quis cui noxam remittet? utrum prophetissa martyri latrocinia, an martyr prophetissæ avaritiæ lucra? Rursus de prophetis, quorum nomine ipsi sibi gloriantes placent, hæc inserit: «Quod si negant prophetas suos munera capere, illud confiteantur, si convicti fuerint eos dona recepisse, non esse prophetas: et innumerabilibus id exemplis probabimus. Per necessarium autem est, omnes prophetæ fructus explorare et exequere. Dic, rogo, mihi, num propheta cerussa lueatur? propheta stibio linitur? propheta formam excolit? propheta tabulis et talis ludit? propheta scenerat, ei lucro studet? Ad hæc idem Apollonius in opere suo illud in-

(1) Ὁμολογίας σημεῖον, hoc est, martyrium.

dicat quod quadragesimo post anno scriptum id A
condiderit, ex quo Montanus assimulatam et dæ-
moniacam prophetiam instituit. Memoriam quoque
tradidit, Zoticum Ostrenum, cujus superior histori-
cus mentionem fecit, cum jam Maximilla prophetare
apud Pepuzam cœpisset, dæmonium id convincere
instituisse: prohibitum tamen ab eis esse, qui sectæ
illius addicti fuero. Meminit quoque Thraseæ cu-
jusdam martyris. Præterea ex veterum traditione
se recepisse scripsit, Christum apostolis præcepisse, ut ne ante duodecimum annum Hierosolymis disce-
derent. Utitur quoque in multis locis testimoniis ex Apocalypsi Joannis petitis, quem etiam mortuum
exsuscitasse Ephesi dicit. Scribit insuper alia quædam, fraudem et errorem ejusmodi hæresis expla-
nans.

CAPUT XXVI.

*Hunc ipsum Apollonium (1), in omni genere doctrinæ
et sapientiæ clarus, Romæ martyrii perfecit cursum.*

Idem hic Apollonius (1), in omni genere doctrinæ
et sapientiæ clarus, Romæ martyrii perfecit cursum.
Nam sub Commodo per universum orbem pax et
tranquillitas religioni nostræ data est, 325 et
salutiferum verbum omnem animam ex omni ge-
nere hominum ad verum Dei cultum perduxit; et
Romæ totæ domus et familiæ simul ad fidem sin-
ceram pervenerunt. Quomodo autem id ferret is,
qui pulchris sanctisque rebus semper insidiatur?
Quapropter cum multa alia contra nos fraudulenter
excogitavit, tum scelestum quemdam ad suam
ipsius fraudem propensum instigavit, ut Apollo-
nium ad tribunal protraheret, accusationemque
contra eum constitueret. Is porro delator, quod
non legitime actionem intendisset, Perennio (2)
sententiam ferente, cruribus ejus fractis, debitas luit
pœnas: ex consuetudine quadam, quæ contra eos
Romæ invaluit, qui res tales ad iudices deferrent.
Ipse autem martyr, cum in sensu Romano, iudice
ita statuente, rationem professionis fidei suæ ora-
tione luculenta reddidisset, de sententiæ genatus (3)
capitali affectus supplicio, e vita migravit. Qui vero
certius accuratiusque res ejus cognoscere velit,
est, legendum cohortamur.

CAPUT XXVII.

*Ut Serapion Antiochiæ episcopus Montanum refelle-
rit, et de libris ejus.*

Scriptorum vero quæ Apollinaris contra hæresim
secundum Phryges composuit, etiam Serapion,
quem Antiochiæ ad Orontem Maximini in episcopatu
successorem fuisse indicavimus, meminit in episto-
la quadam ad Cariconem et Pontium (4), ita scri-
bens: « Ut vero intelligatis, quæ in toto orbe est
fraternitatem, detestari præstigiis ordinis et sectæ
ejus, quæ novæ prophetiæ dicitur, litteras beatis-
simi Claudii Apollinaris Hierapolitani in Asia epi-

(1) Secundi huc nomen fuit. Hier. de viris
illust., qui Apollonium senatorem urbis Romæ fuisse
scribit.

(2) Perennius præfectus multos nobilium inter-
fecit. (Lamprid., Herodian.)

(3) Eo quod lex Romæ esset, non debere absolvi

B

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΓ'.

*Ὅτι καὶ ἐν Ῥώμῃ ὁ αὐτὸς Ἀπολλώνιος ἐμαρ-
τύρησεν.*

Ὁ δ' αὐτὸς οὗτος Ἀπολλώνιος, καὶ ἐν παιδείᾳ καὶ
σοφίᾳ διαβόητος ὢν, ἐπὶ Ῥώμῃ καὶ τὸν μαρτυρι-
κὸν διήνυσε δίαυλον. Ἐπὶ γὰρ Κοράδου, πρὸς τὸ
πρῶτον τῆς περὶ ἡμᾶς εἰρήνης μεταβολῆσεως καθ'
ἑκτῆς τῆς οἰκουμένης, ὁ σωτήριος λόγος ἐπὶ τὴν
ἀληθῆ θρησκείαν πᾶσαν ψυχὴν τῶν ἐκ παντὸς
ὑπηγάγετο γένους. Ἐπὶ δὲ Ῥώμῃ καὶ οἷους οἷους
παγγενεὶ ὁμοῦ ἐκτραφέντι πίστει χωρεῖν παρ-
εσκεύαζε. Πῶς δ' ἂν ἐμελλε τοῦτο οἰστέον εἶναι τῷ
ἀεὶ τοῖς καλοῖς ἐπιδραύοντι; Ὅθεν πολλὰ μὲν καὶ
ἄλλα ἐπιτεχνώμενός ἦν, καὶ τινα δ' ἵνα γῇ τῷ Ἀπολ-
λωνίῳ· καὶ εἰς δικαιοσύνην ἀγεί. Καὶ ὁ μὲν μὴ
προσηκόντως τὴν δίκην ὀπαλῶν, τὰ σέλη διατέ-
θλαστο, Περέννιον τὴν δίκην ἐπαγαγόντος, κατὰ τι
ἔθος κρατήσαν Ῥωμαίων τοὺς τὰ τοιαῦτα κατα-
μηνύοντας πάσχειν. Ὁ δὲ μάρτυς, λόγον αἰτήσαντος
τοῦ δικάζοντος ἐπὶ τῆς συγχλήτου βουλῆς, καὶ ταύ-
την ἀξίως τοῦ σφετέρου λόγου ὑπὲρ τῆς πίστεως
παρασχών, τιμωρίᾳ κεφαλικῇ δόγματι τῆς συγχλή-
του τοῦ βίου ἐξίστατο. Εἰ τις τοίνυν ἐπ' ἀκριβὲς τὰ
κατ' αὐτὸν διαγινώσκαι θελήσει, τοῦτον τῷ ἐκείνου
μαρτυρίῳ ἐντυχάνειν προτρέπομαι.

eum ad martyrium ejus, quod in litteras relatum

D

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΖ'.

*Ὡς καὶ Σεράπιων ὁ Ἀντιοχείας τοῦς περὶ Μον-
τανῶν ἀπελέγχει, καὶ περὶ τῶν συγγρημμάτων
αὐτοῦ.*

Τῶν δ' Ἀπολλινάριον πεποιημένων κατὰ τῆς Φρυ-
γῶν ἀλφείως καὶ Σεράπιον δὲ ἐπὶ τῇ πρὸς Ὀρόντη
Ἀντιοχείᾳ μετὰ Μαξιμίαν διδάσκον τῆς ἐπισκοπῆς
ἐδηλώσαμεν, μέμνηται ἐν τινὶ τῶν ἰδίων ἐπιστολῶν,
Καρλίῳ καὶ Ποντίῳ πεμφθεῖση, γράφων οὕτως:
« Ὅπως δὲ καὶ τοῦτο εἰδῆτε, ὅτι τῆς ψευδοῦς ταύτης
τάξεως τῆς ἐπικαλουμένης νίας προφητείας ἐβδελύ-
κται ἡ ἐνέργεια παρὰ πάσῃ τῇ ἐν τῷ κόσμῳ ἀει-
φόβῃ, πέπομφα ὑμῖν καὶ Κλαύδιον Ἀπολλινάριον

hominem Christianum, qui pro tribunali causam
dixisset, nisi propositum mutaret. (Eusebius, lib. v,
cap. 21.)

(4) Euseb. Caricam habet, lib. v, cap. 19; itam
Ponticum. Alii etiam Carinum habent.

τοῦ μακαριωτάτου, ἐν Ἱερουσολέμοις γενομένου τῆς Ἀσίας ἐπισκόπου, γράμματα. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ τοῦ Σεραπίωνος ἐπιστολῇ καὶ ὑποσημασίαις φέρονται διαφόρων ἐπισκόπων· ὧν ὁ μὲν τις ὡδὲ πως ὁπσημνήματο· Ἀυρήλιος Κυρήνιος μάρτυς ἐβῶσθαι ὁμᾶς· εὐχομαι. Ὁ δὲ τις τοῦτον τὸν τρόπον· Ἀπλιος Πούπλιος Ἰούλιος, ἀπὸ τῆς δευτέρας κολωνείας τῆς Θράκης ἐπίσκοπος· Ζῆ ὁ Θεὸς ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, οἷι Σώτας ὁ μακάριος· ὁ ἐν Ἀγγιόλῳ ἡδέληγε τὸν δαίμονα τὸν Πρισκίλλης ἐκβαλεῖν· καὶ οἱ ὑποκρίται οὐκ ἀφῆκαν. Καὶ ἄλλων πλείονων τὸν ἀριθμὸν ἐπισκόπων συμφέρων τοῦτοις ἐν τοῖς δηλωθεῖσι γράμμασι αὐτόγραφοι φέρονται σημειώσις. Τὰ μὲν οὖν κατὰ Μοντανὸν καὶ τῆς κατὰ Φρύγας εἰρήσεως ἐν τοῦτοις.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΗ.

Ὅς καὶ ἡ τοῦ Μαρκεῖωνος ἀρετὴς εἰς πολλὰ διεπρέθη, καὶ τίνα ἐπερατεύοντο.

Μαρκεῖον δὲ ὁ Ποντικός, οὗ καὶ ἀνοθεν μυεῖαν πίπτοιμαι, τὸ τοῦ Κέρδωνος ἀσθεῖς ἐπιμύλλον αὐτῆς, τίς ταραξ ἀγεννήτους οὐσίας τῷ λόγῳ διεπλάσεν· ὧν τὸν μὲν ἀγαθὸν τε καὶ ἀγνωστον προσήγαρουν, ὃν Πατέρα τοῦ Χριστοῦ λέγει· τὸν δὲ δίκαιον καὶ δημιουργόν· τοῦτον δὲ πονηρὸν ὀνομάζει· καὶ πρὸς τοῦτοις ὕλην κακῆν τε οὖσαν, καὶ ὅτι ἄλλῳ τῷ κακῷ συντελοῦσαν. Τὸν γε μὴν δημιουργὸν περιγενομένον τοῦ κακοῦ τὴν ὕλην λαβεῖν καὶ δημιουργῆσαι τὰ σύμπαντα. Ἐκ μὲν τοῦ καθαρωτάτου τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἄλλα διεθῶν λέγει δημιουργεῖν· ἐκ παχύτερου δὲ τὸν τε παράδεισον, καὶ ἐκείθεν ἐκ βάλου τὸν Ἀδάμ· ἐκ τῆς οἰκείας δὲ οὐσίας· δοῦναι αὐτῷ τὴν ψυχὴν· ἀντεῦθεν εἶναι τὴν διαμάχην τῆς φύλης καὶ τοῦ σώματος. Ἀγαθότερον δὲ καὶ τὸν ὄντιν πλάττει τὸ δημιουργοῦ. Τιμᾷ δὲ αὐτὸς καὶ τὸν ὄντιν. Βλασφημῶν δὲ καὶ τοὺς πατριάρχας καὶ τοὺς προφήτας. Ἐκ μὲν οὖν τῶν Εὐαγγελίων τὸ κατὰ Λουκᾶν μόνον δέχεται, τὴν γενεαλογίαν περιαιρῶν. Ἐννέα δὲ μῆνας τοῦ Ἀποστόλου προσέτα· Ἐπιστολάς· καὶ τούτων περιεφάς τὰ πλεῖστα. Τὴν δὲ παλαιὰν Διαθήκην καὶ τοὺς Προφήτας ἀπελαύνει παντάπασιν, ὡς ὑπὸ ἄλλοτρίῳ δεδομένην Θεοῦ. Φαντασίαν δὲ καὶ ἀνθρώπων τὸν Χριστὸν γενέσθαι. Ἐξάγει δὲ τοῦ βίου καὶ τὴν ἀνάστασιν. Οὗτος τὸν μὲν Κάιν καὶ τοὺς Σοδομίτας λέγει σωτηρίας μεταστρεῖν προσκόντας ἐν ᾧ Χριστῷ· τὸν Ἀβελ δὲ, τὸν Ἐνὼχ καὶ τὸν Νῶε, τοὺς τε πατριάρχας καὶ προφήτας καὶ δικαίους, μὴ προσελθόντας ἐκείνῳ, τὸν ᾧ ἔξην οἰκεῖν. Καὶ ἄλλα πλεῖστα κατὰ Θεοῦ ἐλύττειν· ὧν τὰ πλεῖστα παρῆκα σιγῇ. Ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦτου φάλαγξ ὕστερον εἰς πολλὰ διεπρέθη. Ἀπελλῆς γάρ τις τοῖς ἐκείνου ἀγεννήτοις τίς ταραξ καὶ ἕτερον προσέθηκε πύρινον. Βιβλίον δὲ τι συνθεῖς Φιλομένης προφητεῖαν ὠνόμασε. Περιτέθεικε δὲ τῷ Χριστῷ καὶ σῶμα οὐκ ἀνθρώπινον, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ παρ' αὐτοῖς κόσμου οὐσίας.

(1) ἢ ἰgitur de calcaria, quod dici solet, in carbonariam, a Marcione ad Apellem: hoc est, a

scopi ad vos misi. In eadem Serapionis epistolâ adnotationes, sive subscriptiones plurium episcoporum recensentur, quorum quidam ita fere manu sua ei subscripsit: Autelius Cyrenius martyr opto vos valere. Quidam hoc modo: Aelius Publius Julius Debeli colonie Thracie episcopus: 326 Vivit Deus, qui in cælis est, quod beatus Sofas, qui est Anchiali, dæmonium Priscilla ejicere voluit: sed hypocrisis id non permisere. Et alii complures episcopi calculo et sententia sua litteras eas comprobantes, suis ipsorum manibus eis subscripserunt. Et Montani quidem atque secundum Phryges hæresis sic se habuit.

B

CAPUT XXVIII.

Ut Marcionis hæresis et secta in multas sibi dissecata partes, et quam monstruosas opiniones ea protulerit.

Marcion autem Ponticus, ejus antea quoque meminimus, Cerdonis impietatem adauxit, et quatuor substantias ingentis verborum portentis confinxit. Ex quibus unum quidem bonum, eundemque incognitum appellat, et Patrem Christi dicit: secundum vero justum et conditorem, pravum lamen nominat. Præterea materiam malam dicit: et ab alio malo perfectam atque absolutam. Et conditorem malo superiore, materiam accepisse, et condidisse omnia: et quidem ex purissimo quoque cælum et alia excolantem fecisse referi; ex crassiore autem parte paradisum, atque ex gleba ejus Adam: cui ex propria substantia animam indiderit, unde perpetua illa pugna inter corpus et animam easlet. Meliorem vero etiam serpentem creatore ipso fingit, ipsumque adeo serpentem honore etiam prosequitur. Blasphemiis et implis verbis invehitur in patriarchas et prophetas. Ex Evangeliiis solum id quod secundum Lucam est, rejecta tamen Genealogia, recipit. Novem tantum Apostoli Epistolas probat, atque in iis resecat loca quamplurima. Vetus Testamentum et Prophetas abjicit omnino, veluti ab alieno editos Deo: Christum phantasia tantum et specie hominem fuisse negatur. Tollit etiam e vita resurrectionem. Idem, Cain et Sodomitæ salutem consecutos esse scribit, quod ad Christum apud inferos accesserint: Abel autem, Enoch, Noe, patriarchas, prophetas, et reliquos justos, quod ad illum non venerint, apud inferos manere. Sed et alia quamplurima contra Deum per insaniam mentis elatravit: quorum pleraque silentio commendanda duximus. Sectatores autem ejus in multas divisi sunt sectas. 327 Apelles enim quidam (1) illius quatuor ingentis alium addidit igneum: et libro a se composito, Philumenam prophetia nomen indidit: Christo autem corpus tribuit non humanum, sed ex ejus qui apud ipsos est mundi substantia.

malo præceptore ad ejus discipulum. (Tertullianus.)

CAPUT XXIX.

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ΄.

De Rhodone, quæ contra Marcionem conscripserit : et de alijs ejusdem opusculis.

Contra hos, eorumque varias sectas, Rhodon Asianus genere, Tatiani, de quo antea dictum est, auditor, librum composuit : cum impietatem eorum refellens, tum auctores eorum dissectionis accurate recensens. Propterea, inquit, discordes inter se sunt, quod sententiam quæ consistere atque exstare nequaquam potest, tuentur atque defendunt. Ex cohorte enim eorum progressus Apelles, vita ipsa et senio venerationem quamdam consecutus, unum principium profitetur : prophetias autem ab adversario provenire spiritu dicit, dictis atque responsis virginis a demonio agitate, cui nomen Philumena fuit, persuasus. Alii autem, sicut et ipse Marcion, duo principia inducunt : ex quibus sunt Potimus et Basiliscus : Ponticum illum lupum secuti, qui nudis verbis, ac sine omni demonstratione atque probatione, duo principia constituit : Syneros vero tria posuit. Scribit item Rhodon, se cum Apelle congressum atque collocutum esse. Apellem namque profecta jam ætate, cum se nobis immiscuisset, multa perperam dixisse, atque etiam asseruisse, omnes homines in crucifixum credentes (1) salvos fieri, si modo bonis operibus explorati probatique sint. Deinde omnem ejus opinionem recensens, ita infert : Cum autem ei dicerem : Unde hanc habes demonstrationem ? aut quomodo unum principium esse asserere potes ? Dic nobis ; tum ille : Prophetiæ, inquit, quæ nihil prorsus vere dicant, seipsas refellunt, quippe dissidentes inter se, falsæ, et sibi ipsis adversæ. Quomodo autem unum sit principium, nescire se, ac tantummodo sic moveri et adduci, dixit. Deinceps juramento eum, ut verum diceret, adest. Et ille juratus, vera se dicere inquit : ignorare autem, quomodo sit unus ingenitus Deus ; sed tamen se ita credere. Itaque eum risi, et rejeci, 328 quod pro doctore se gereret, et doctrinam suam confirmare et defendere non posset. Rhodon iste in libro quem ad Callistionem scripsit, Romæ Tatiani se discipulum fuisse significat. A quo opus editum esse commemorat, in quo tectos et obscuros divinarum Litterarum locos se illustraturum expositurumque pollicitus sit ; ipseque Rhodon, proprio quodam scripto, se problematum et propositionum illius solutiones explanaturum promittit. Ferunt etiam varii ejus libri, multa etiam contra Mosaicam legem composuit, plurimum studii ad eam evertendam collocans. Hæc Rhodon adversus divisionem Marcionis opinionis conscripsit.

(1) Euseb. lib. v. cap. 13, ἡλικιότας, hoc est, sperantes. Idem Apelles dixit, prorsus opus non

Περὶ Ῥόδωνος ὡς κατὰ Μαρκίωνος συνεγράψατο· καὶ περὶ τῶν ἄλλων αὐτοῦ συγγραμμάτων.

Κατὰ δὲ τοῦτου, καὶ τὴν αὐτῶν διαίρεσιν, Ῥόδων Ἀσιανὸς γένος, τῷ προρρήθῃντι φοιτήσῃ· Τατιανῷ, βιβλίον ἐξήνεγκε, τὴν τε δυσσεβεῖαν αὐτῶν ἐξαλέγων, καὶ τοὺς τὴν διδασκίαν ἐπ' αὐτοῖς ἐνηργηκότας· πρὸς λεπτὸν ἀναγράφων· ὁ δὲ τοῦτο, λίγων, καὶ παρ' αὐτοῖς ἀσύμφωνον γέγονασιν, ἀσυστάτου γνώμης ἀντιποιτούμενοι. Ἀπὸ γὰρ τῆς τούτων ἀγίλης Ἀπιάλης μὲν ὅτιν πολιτείαν σεμνονύμενο· καὶ τὸ γῆρας μίαν ἀρχὴν ὁμολογεῖ· τὰς δὲ προφητείας ἐξ ἀντικειμένου λέγει πνεύματος, παιδόμενος ἀποφθέγμασι δαιμονιώδους παρθένου ὀνόματι Φιλουμένης.

Ἐταροὶ δὲ, καθὼς καὶ αὐτὸς Μαρκίων, δύο ἀρχὰς εἰσάγουσι· ἀπ' ὧν εἰσι Ποντικὸς τε καὶ Βασιλικὸς, καὶ οὗτοι τῷ Ποντικῷ Λύκιῳ κατακολουθήσαντες· ὅς δύο ἀρχὰς ἀπεφῆκετο φιλικῶς καὶ ἀναποδείκτως. Καὶ Σύνερος δὲ τρεῖς· εἰσαγγέστω. Γράφει δὲ ὡς τῷ Ἀπαλλεῖ εἰς λόγους ἦλθιν ὁ Ῥόδων· ὁ γὰρ γέριον Ἀπαλλῆς συμμίζας ἦν, πολλὰ μὲν ἔλεγε κακῶς ὑπάρχειν δὲ καὶ πάντας σὺλῃσθαι τοὺς τῷ ἑταυρομένῳ πιστεύσαντας, εἶγε μόνον ἔργοις ἀγαθοῖς ἐξετάζοιτο. Ἐπιφέρει δὲ καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ὁδόν, φάσκων οὕτως· ὁ λέγωντος δὲ μου πρὸς αὐτὸν, Πόθεν ἡ ἀπίστικος αὐτῇ σοι ; ἢ πῶς δύνασαι λέγειν μίαν ἀρχὴν ; Φράσον ἡμῖν· ἔφη, τὰς μὲν προφητείας αὐτὰς· ἐλέγχειν διὰ τὸ μηδὲν εἰσὶν ἀληθῶς εἰρηκέναι. Ἀσύμφωνον γὰρ ὑπάρχουσι καὶ ψευδεῖς, καὶ αὐτοῖς ἀντικείμεναι. Τὸ δὲ πῶς ἔστι μία ἀρχή, μὴ γινώσκειν ἔλεγεν· οὕτως δὲ κινεῖσθαι μόνον. Ἐἴτα ἐπομοσαμένου μου τάληθες εἰπεῖν, ὤμνουν ἀληθεύειν λέγων· μὴ ἐπίστασθαι δὲ, πῶς εἰς ἓστιν ἀγίνητος ὁ Θεός· τοῦτο δὲ πιστεύειν. Ἐγὼ δὲ γελῶν, κατέγνω αὐτοῦ, διότι διδασκαλὸς εἶναι λέγων, οὐκ ἔδει τὸ διδασκόμενον ὅτι αὐτοῦ κρατύνειν. Ὁ δ' αὐτὸς καὶ ἐν τῷ πρὸς Καλλιστίωνα προσφωνήματι ἐπὶ Ῥώμης μαθητευθῆναι λέγει Τατιανῷ, ὃ καὶ βιβλίον ιστορεῖ ἐκπορεύσθαι· δι' οὗ τὸ κεκαλυμμένον τῶν θείων Γραφῶν ὑπασχυνόμενος εὐδην παριστῆναι, ἐν ἰδίῳ συγγραμμάτων Ῥόδων οὗτος ; καὶ τὰς τῶν προβλημάτων ἐκείνου λύσεις ἐκθίσειςθαι ἐπαγγέλλεται. Καὶ εἰς τὴν ἑξαήμερον δὲ αὐτοῦ λόγοι διάφοροι φέρονται. Πολλὰ δὲ ὁ εἰρημένος Ἀπαλλῆς κατὰ τοῦ Μωσαϊκοῦ παρατάξιο νόμου, εἰς ἀνατριπὴν ἐκείνου οὐκ ἐλαχίστην ἔδειξάμενος· τὴν σπουδὴν. Τοιαῦτα καὶ εἰς τὰ κατὰ τὴν διαίρεσιν τῆς Μαρκίωνος ὁδὸς συγγραφέντα τῷ Ῥόδωνι.

libri in Hexameron. Apelles autem, quem diximus, multa etiam contra Mosaicam legem composuit, plurimum studii ad eam evertendam collocans. Hæc Rhodon adversus divisionem Marcionis opinionis conscripsit.

esse rationem fidei inquirere, sed in sua quemque persuasionem perseverare debere. (Id. ibidem.)

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Περὶ τοῦ κατὰ Βλάστον καὶ Φλωρίον ἐν Ῥώμῃ
γενομένου σχίσματος· καὶ ὅσα Ἑλληνικοῦ ἀν-
τιοῦ διαλέχθη· καὶ περὶ τῶν ἄλλων αὐτοῦ
συγγραμμάτων.

Τοῖς δὲ περὶ Φλωρίον καὶ Βλάστον κατὰ Ῥώμην
εἰς ἀντιπάλους μοίρας διακριθεῖσιν, οἷς κατὰ τι
σύμπτωμα τοῦ πρεσβυτέρου διαπεπνωκόσι, καὶ
ταῖς Μαρκίωνος δόξαις διὰ ζηλοτυπίας ἔρωτα περι-
ειλουμένοις, καὶ τὸν ἐκκλησιαστικὴν θεσμὸν περιω-
μένοις· παραχαράττειν, Ἑλληνικοῦ ἐστὶ περιών, καὶ
ἄμφω ἐπιστολάς ἔπεμπε· τὴν μὲν πρὸς Βλάστον
ἐπιγράφας Περὶ σχίσματος, τὴν δὲ πρὸς Φλωρίον
Περὶ μοναρχίας, ἣ περὶ τοῦ μὴ εἶναι τὸν Θεὸν ποιη-
τὴν κακῶν. Προσποισθὴς γὰρ οὗτος τῆς τοιαύτης
δόξης εἶναι ἐδόκει· δι' οὗ αὖθις καὶ ἐστὶ τῶ ἀσταθεί
τῆς γνώμης καὶ εἰς τὴν Οὐλανεῖνου δόξαν ὁποσο-
ύμενον καὶ ἑταρόν τῶ Ἑλληνικῷ σπουδάζεται σύγ-
γραμμα, ὃ Περὶ τῆς οὐδοῦς ἔχει ἐπιγραφὴν· ἐν
ὧ περ δεικνυσιν, ὡς τῆς πρώτης· καὶ οὗτος τῶν ἀπο-
στόλων μετέλληφει διαδοχῆς. Ἐν δὲ τῶ πέρατι τοῦ
συγγράμματος ἀσταίαν τινὰ παρασημαίων τιθε-
ται, ἣν δὴ καὶ ἐκθεῖναι τοῖς λοιποῖς οὐκ ἀπῆδον
ἐλογισάμην. Λέγει δὲ οὕτως· «Ὁρῶν σε τὸν με-
ταγραφόμενον τὸ βιβλίον τοῦτο κατὰ τοῦ Κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ κατὰ τῆς ἐνδόξου παρού-
σης αὐτοῦ, ἥς ἔρχεται κρίναι ζῶντας· καὶ νεκρούς,
ἵνα ἀντιβάλῃς ὃ μεταγράφω, καὶ κατορθώσης αὐτὸ
πρὸς τὸ ἀντίγραφον τοῦτο, ὅθεν μεταγράφω, ἐπιμε-
λῶς· καὶ τὸν ὅρκον τοῦτον ὁμοίως μεταγράφης, καὶ
θήσεις ἐν τῶ ἀντιγράφῳ. «Καὶ ταῦτα οὐ περιέργως
περιεβλέπων· ἀλλ' ἵνα εἰς ὑπόδειγμα ἔχωμεν τοῦς
ἱερεῖς ἐκείνους καὶ σπουδαίους ἀνδράς, ὅσων ἐποι-
οῦντο ἀσφάλειαν, διὰ τὸ μὴ παραχαράττειν τὰ
τῶν ἀρχαίων συγγράμματα. Τῇ δὲ πρὸς Φλωρίον
τοῦτου ἐπιστολῇ καὶ τῆς μετὰ Πολυκάρπου διατρι-
βῆς αὐτοῦ μέμνηται, τοῦτον ἱστορῶν τὸν τρόπον·
«Ταῦτα τὰ δόγματα, Φλωρίνε, ἵνα περισημένως
εἴπω, οὐκ ἔστιν ὀρθοῦς γνώμης. Ταῦτα τὰ δόγματα
ἀσύμφωνά ἐστι τῇ Ἐκκλησίᾳ, εἰς μεγίστην ἀσέβειαν
περιβάλλοντα, τοῖς παιδομένοις. Ταῦτα τὰ δόγματα
οὐδὲ οἱ ἔξω τῆς Ἐκκλησίας αἰρετικοὶ ἐτόλμησαν
ἀπορήνασθαι ποτε. Ταῦτα τὰ δόγματα οἱ πρὸ ἡμῶν
πρεσβύτεροι, οἱ καὶ τοῖς ἀποστόλοις συμφοιτήσαν-
τες, οὐ παρέδοκάν σοι. Εἶδον γὰρ σε παῖς· ὡν ἐστὶ ἐν
τῇ κάτω Ἀσίᾳ παρὰ Πολυκάρπῳ λαμπρῶς πρέσ-
σονται ἐν τῇ βασιλικῇ αὐλῇ, καὶ περιώμενον εὐδοκι-
μεῖν παρ' αὐτῷ. Μᾶλλον γὰρ τὰ τότε διαμνημονεύω
τῶν ἐναγχοῦ· γινόμενων. Αἱ γὰρ ἐκ παίδων μαθήσεις,
συναβύσσουσι τῇ ψυχῇ, ἐνοῦνται αὐτῇ· ὥστε με δύ-
νασθαι εἰπεῖν καὶ τὸν τόπον ἐν ᾧ καθέζεμενος· διελί-
γντο ὁ μακάριος Πολυκάρπος, καὶ τὰ· προσδύς αὐ-
τοῦ καὶ τὰς εἰσόδους, καὶ τὸν χαρακτήρα τοῦ βίου,
καὶ τὴν τοῦ σώματος ἰδίαν, καὶ τὰς διαλέξεις· ἃς
ἐποιεῖτο πρὸς τὸ πλῆθος, καὶ τὴν μετὰ Ἰωάννου
ἀνατροφὴν ὡς ἀπήγγελλε, καὶ τὴν μετὰ τῶν λοι-
πῶν τῶν ἑωρακῶν τὸν Κύριον· καὶ ὡς ἀπεμνη-
μόνευε τοῦς λόγους αὐτῶν· καὶ περὶ τοῦ Κυρίου,
τίνα ἦν ὁ παρ' ἐκείνων ἡγχιῶν· καὶ περὶ τῶν δι-

A

CAPUT XXX.

De schismate et dissidio Romæ propter Blastum et
Florinum exortis, et quæ ad eos Irenæus scripserit,
et de aliis ejusdem libri.

Ceterum adversus Florinum et Blastum, Romæ
rei ecclesiasticæ hostes judicatos, qui ob aliquem
lapsum presbyterii gradu abdicati, zelotypia qua-
dam et æmulandi studio, Marcionis errori involuti,
et ecclesiasticas sanctiones depravare conati sunt,
Irenæus adhuc superstes duas scripsit epistolas,
et alteram ad Blastum, de schismate et dissidio;
alteram ad Florinum de monarchia, sive Deum
non esse auctorem malorum, inscripsit, quod is
propugnator ejus erroris fuisse sit visus. Qui de-
inde propter variantem sententiæ instabilitatem,
etiam in Valentini hæresim protractus, causam
Irenæo præbuit, ut is aliud componeret opus, ejus
titulus est, de Ogdoadæ seu octonario: in quo
opere se primam apostolorum successionem alti-
gisse ostendit. Ad finem vero ejus libri, adnota-
tionem sane quam scilicet adjecit, quam hoc loco
referre non intempestivum esse judicavi. Verba
ejus hæc sunt: «Adjaro te, qui hunc librum de-
scripsisti, per Dominum nostrum Jesum Christum,
et per gloriosum adventum ejus, quo venturus est
judicare vivos et mortuos, 329 ut conferas quod
transcripsisti, et castiges ad exemplar istud unde
descripsisti, accurate: et juramentum hoc, ut
iidem describas, et exemplo tuo apponas. «Non
otiose sane hoc sic adjecimus, ut scilicet exem-
plum propositum habeamus, qua cura et providen-
tia sacri illi et boni viri caverint, ne veterum
scripta depravarentur. In epistola vero ad Flori-
num conversationis suæ cum Polycarpo meminit,
ad hunc scribens modum: «Hæc dogmata, Florine,
ut parce et modeste dicam, non sunt sanæ senten-
tiæ. Hæc dogmata dissona et diversa sunt ab Ec-
clesia, quæ eis obsequentes in maximam conjici-
unt impietatem. Hæc dogmata ne illi quidem,
qui ab Ecclesia sunt exclusi heretici, unquam pro-
mulgare sunt ausi. Hæc dogmata, qui ante nos
fuere, quique cum apostolis conversati sunt presby-
teri, tibi non tradidere. Vidi enim te, cum puer
adhuc in inferiori Asia apud Polycarpum essem,
splendidum habere locum in imperiali aula, et
famam laudemque apud eum aucupantem. Melius
namque eas res, quam quæ proxime acciderunt,
memoria teneo: quod res quas a pueris didicimus,
cum anima coalescentes, eidem prorsus uniuntur.
Itaque dicere possum locum in quo consideras
beatus Polycarpus disseruit: progressus quoque
et ingressus ejus, vitæ modum, et corporis for-
mam; orationes etiam quas ad multitudinem ha-
buit; præterea familiarem consuetudinem, sicut
ipse narravit, quæ ei cum Joanne et reliquis qui
Dominum oculis suis videre, intercessit; quomodo
etiam dicta eorum, et item Domini ipsius, quæ illi
ex eo audierant, recitari; item, quæ de virtutibus et

doctrinis ejus dixerit : ut denique Polycarpus omnia a spectatoribus ipsis vitam Verbi accepta, et Scripturis consonantia memoriter referre solitus sit. Hæc tum per eam quæ mihi concessa est Dei misericordiam, diligenter et studiose audiri, memorie mandans non in charia, sed in corde meo; quæ etiamnum semper per gratiam Dei sincere in intimo verso atque revolve animo. Et profecto affirmare et testari possum in conspectu Dei, quod si quid tale audivisset beatus ille et apostolicus presbyter, exclamans, et aures obturans, frequentiusque usurpatum illud sibi verbum vociferans, dixisset : **330** O bone Deus, in quæ tempora me conservasti, ut hæc sustineam? ex eo etiam profugisset loco, ubi vel sedens, vel stans hujusmodi audivisset sermonem. Sed et ex epistolis ejus, quas vel ad vicinas ecclesias, eas confirmandas, vel ad fratres quosdam, eos instruens et docens, dedit, puritas doctrinæ ejus colligi potest. » Hæc de illa qui Romæ Ecclesiam oppugnaverunt, ab ea segregati.

CAPUT XXXI.

De Hippolyto Portus urbis Romæ episcopo, et de scriptis ejusdem.

Temporibus Severi Hippolytus etiam Portus Romani episcopus floruit : qui cum alia plurima scripta prudenter et docte edidit, tum de Paschate librum composuit, in quo descriptione temporum et veluti Fastorum initia, et canone annorum sedecim de Paschate proposito, rationem temporum usque ad primum annum Alexandri deducit. Catalogus librorum ejus sic habet : *Liber in Hexameron* ; et alter post *Hexameron*, refutatorius contra Marcionem : *In Canticum canticorum*, in partes *Ezechielis*, de Paschate, opus *Contra hæreses omnes* longe utilissimum, *De adventu Antichristi*, *De resurrectione*; et alia plurima : *In Zachariam*, *De Psalmis*, *In Isaiam*, *In Danielen* (1), *De Apocalypsi*, *De Proverbiis*, *De Saul et Pythone* ; *De laudibus Domini nostri Jesus Christi*, de quibus presente Origene sermonem habuit. Quædam porro scripta ejus cum reprehensione non careant, martyrio postea pro Christi nomine absoluto, ignorantia ejus maculam detriti atque deterisit. Unde Origene aunt initium *Commentariorum* in sacras Scripturas scribendorum sumpsisse. Hæc de Hippolyto (2).

331 CAPUT XXXII.

De Pantænæ Alexandrino philosopho, viro apostolico, et de divino prorsus sacrarum Litterarum studio ejus.

Pantænus etiam sapientia clarus, sub Commodio, divine apud Alexandriam præfuit acholæ, jam inde ab antiquo sacrarum ibi Litterarum studio florenti; quod sane ad multa etiam duravit tempore, multis inter se in omni genere disciplina-

νάρσεων αὐτοῦ· καὶ περὶ τῆς διδασκαλίας· ὡς παρὰ τῶν αὐτοπτῶν τῆς ζωῆς τοῦ Λόγου παρεληφώς· ὁ Πολύκαρπος ἀπηγγέλλε πάντα σύμφωνα ταῖς Γραφαῖς. Ταῦτα καὶ τότε διὰ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ τὸ γεγονός ἐστι· ἐμοὶ σπουδαίως ἤκουον ὑπομνηματίζομενος αὐτὰ οὐκ ἐν χάριτι, ἀλλ' ἐν τῇ ἐμῇ καρδίᾳ· καὶ ἀεὶ διὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ γνησίως αὐτὰ ἀναμαρτυροῦμαι. Καὶ δύναμαι διαμαρτυρεῖσθαι ἐμπροσθέν τοῦ Θεοῦ, ὅτι εἰ τι τοιοῦτον ἀκηκαίει ἐκεῖνος· ὁ μακάριος· καὶ ἀποστολικός· πραεύτερος, ἀνακράξας δὲ καὶ ἐμπαράξας τὰ ὧτα αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὸ σύνθεας αὐτῷ εἰπὼν, « Οὐ καλὴ θαλᾶς οἶκος με καιροῦς τετήρηκας, ἵνα τούτων ἀνέγχαμαι· παύσῃσι δὲ καὶ τὸν τόπον ἐν ᾧ καθιζόμενος· ἡ ἰστοῦς, τὸν τοιοῦτον ἀκηκαίει λόγον. Καὶ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν δὲ αὐτοῦ ὡς ἐπισταλιν ἦτοι ταῖς γαϊνιωσάσι· ἀκκλησίαις ἐπιστηρίξων αὐτάς, ἡ τῶν ἀδελφῶν τισι, νοθευτῶν αὐτοὺς καὶ προτροπόμενος, δύναται φανερωθῆναι. » Ἀλλὰ ταῦτα μὲν καὶ περὶ τῶν ἐν Ῥώμῃ ἐξ ἐναντίας διαφερομένων.

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΑ'.

Περὶ Ἰππολύτου Πόρτου πόλεως Ῥώμης καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ.

Τοῖς δὲ κατὰ Σεῦηρον χρόνοις καὶ Ἰππολύτος· ὁ Πόρτου τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος γεγονώς ἀμαρῶν ἦν. Καὶ δὴ πολλῶν ὑπομνημάτων συντεώς αὐτῷ γεγραμμένων, καὶ τὸ περὶ τοῦ Πάσχα ἐκτίθεσθαι σύγγραμμα, ἐν ᾧ τῶν χρόνων ἀναγραφὴν ἐκθέμενος, καὶ τινὰ κανόνα ἐκκαδικαστηρίους περὶ τοῦ Πάσχα προθεῖς, ἐπὶ τὸ πρῶτον ἔταξ· Ἀλεξάνδρου περιγράφει τοὺς χρόνους. Τὰ γε μὴν αὐτοῦ συγγραμματα ταῦτα εἰσι· Βιβλίον εἰς τὴν Ἑξήμερον· ἑτερον εἰς τὰ μετὰ Ἑξήμερον· ἀντιρρητικὸς πρὸς Μαρκίωνα· εἰς τὸ Ἄσμα τῶν ψαλμῶν· εἰς μέρη τοῦ Ἰακωβίου· περὶ τοῦ Πάσχα· σὺνταγμα πρὸς πάσας τὰς ἀλφειὰς βυβαρίστας· περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Ἀντιχρίστου· περὶ ἀναστάσεως· καὶ ἄλλα πλείστα· εἰς Ζαχαρίαν· περὶ Ψαλμῶν· εἰς τὸν Ἠσαΐαν· εἰς τὸν Δαυΐδ· περὶ Ἀποκαλύψεως· περὶ Παροιμιῶν· περὶ Σαουλ καὶ Πύθωνος· περὶ ἀπαιτῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐν οἷς· παρόντος· Ὀριγένης ἀμύλησεν. Τινὰ δὲ τῶν συγγραμμάτων ἐπιλήψιμα ἔχων, τῷ ὅπῃ Χριστοῦ μαρτυρίῳ μετὰ ταῦτα ταλαιωθεῖς, τὸν τῆς ἀγνοίας ἀπερίφωτον μῶμον. Ἐξ ὧν φασὶ καὶ Ὀριγένην ἀρχὴν ἐσχηκέναι ταῖς θείαις ἐπιθέλλειν Γραφαῖς. Τοσαῦτα δὲ καὶ τὰ Ἰππολύτου.

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΒ'.

Περὶ τοῦ ἐν Ἀλεξανδρίᾳ Πανταίνου τοῦ φιλοσόφου, ἀποστολικοῦ ἀνδρός· καὶ τῆς περὶ τοὺς λόγους ἐκθέσεως αὐτοῦ σπουδῆς.

Καὶ ὁ πολὺς δὲ τὴν σοφίαν Πανταίνος ἐπὶ Κορνέλιου τῆς κατ' Ἀλεξανδρίαν θείας ἡγήτο διατριβῆς, ἔθι· ἀρχαίῳ ἱερῷ διδασκαλεῖον ἐκεῖνος δὲ συνιστῶτο· ὁ καὶ ἐπὶ πολὺ τοῦ χρόνου προήνεγχε τῆς περὶ τοὺς λόγους σπουδῆς, πολλῶν ἀνταῦθα τιθεμένων.

(2) Hujus passionem hymno proluxiore prosecutus est Prudentius.

(1) Hippolytus in visiones Danielis Commentarium scripsit, et in Proverbia Salomonis. (Suid.)

ων την ἀμιλλαν. Ἐν δὲ τοῖς πώποτε καὶ τούτων δὴ ἅρματα διαθρολληθῆναι λόγος, ὅτ' ἐκ τῆς τῶν Στωϊκῶν φιλοσοφίας διατριβῆς; ἐπὶ τοῦτ' ἀποκλίναντες. Τεσσαύτην δὲ φασὶ σπουδὴν εἰσενέγκασθαι τὸν θεῖον ἐπαυξῆσαι λόγον, ὥς καὶ κήρυκα τοῖς ἐπ' ἀνατολῆς ἔθνεσι τοῦ Χριστοῦ καταστήναι, καὶ τὴν μέχρι τῶν στετασθαι. Πολλοὶ γὰρ καὶ τῆνικαδὲ διέπρατον πρόθεσιν εἶναι μάλιστα γενναίαν προεδιλημένοι ἐπὶ καταβολῇ καὶ αὐξήσει τοῦ θεοῦ καὶ εὐαγγελικοῦ σπόρου. Ὃν εἰς καὶ ὁ νῦν ἡμῖν προκείμενος γεγενημένος, καὶ μέχρις Ἰνδῶν γενέσθαι ἥμισυ ὠκνησεν. Εὐρεῖν μέντοι ἔκεισε τὸ κατὰ Ματθαίον ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἱστορεῖ παρὰ τισι τῶν πιστῶν, ὑπὸ Βαρθολομαίου Ἑβραΐτι διαλέκτῳ προσφωνηθέν· ὥς καὶ ἐς μακρὸν προελθεῖν τοῦ χρόνου τοῦ πρώτως γράψαντος ἀκριβεῖς διασῶζον τοὺς χαρακτῆρας. Πολλοὶ δὲ κατορθώμασι διαλύμενοι ἀκριβῆς καὶ ἐς τέλος, τῆς κατ' Ἀλεξάνδρειαν ἱερᾶς ἡγήτο διατριβῆς, καὶ ζωῇ γλώσσῃ καὶ σοφοῖς ὑπομνήμασι τῶν θεῶν δογμάτων τὰς Γραφὰς ἀναπτύσσω.

· ΚΕΦΑΛ. ΑΓ'.

Περὶ Κλήμεντος τοῦ Στρωματέως, καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ· καὶ ὅσα περὶ τῶν θεῶν λέγει Γραφῶν.

Τῇ δ' αὐτῇ τοῦ χρόνου φορᾷ καὶ Κλήμης πρεσβύτερος, ὃς Στρωματέως ἐπεκλήθη, ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ αὐτὸς συνακουόμενος ἦν τῷ Πανταίνῳ, καὶ τὸν ἴσον δρόμον ἐκείνῳ καὶ τὴν σπουδὴν ἐπὶ διαίτῃ καὶ τῇ διατριβῇ κακτημένος. Καὶ πατέρα δὲ τῶν λόγων ἐν ταῖς αὐτοῦ οὕτως γεγραμμέναις· Ἰστορικῶς τὸν Πάνταινον ἱστορεῖ· καὶ ἐν τῷ πρώτῳ δὲ τῶν Στρωματέων τούτων δοκεῖ μοι αὐνέσθαι· ὅτε τοὺς ἔμπροσθεν τῶν ἀποστόλων διαδόχους ἀπαριθμεῖ, γράφων οὕτως· « Ἡδὲ οὐ γραφὴ εἰς ἐπιδαῖξιν τετρασμένη, ἀλλὰ μοι ὑπομνήματα εἰς γῆρας θησαυρίζεται, λήθης φάρμακον, εὐδωλον ἐναργῶς καὶ σκιαγραφία τῶν ἐναργῶν καὶ ἐμφύων ἐκείνων, ὧν κατηξιώθη ἐπακοῦσαι λόγων τε καὶ ἀνδρῶν, μακαρίων καὶ τῶν ἐν αἰσολόγων. Τούτων ὁ μὲν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ὁ Ἰωνικός, ὁ δὲ ἐπὶ τῆς μεγάλης Ἑλλάδος· τῆς Κοίτης θάτερος αὐτῶν Συρίας ἦν· ὁ δὲ ἅπ' Αἰγύπτου· ἄλλοι δὲ ἀνὰ τὴν ἀνατολὴν καὶ ταύτης· ὁ μὲν τις τῆς Ἀσσυρίων, ὁ δὲ ἐν τῇ Παλαιστίνῃ Ἑβραῖος ἀνίσταται. Ὑστάτω δὲ περιτυχὼν, δυνάμει δὲ ἄρα πρώτος ἦν, ἀνεπαυσμένη ἐν Αἰγύπτῳ, θηράσας λεληθότα. Ἄλλ' οἱ μὲν τὴν ἀλήθειαν τῆς θείας σώζοντας διδασκαλίας, παράδοσιν εὐθὺς ἀπὸ Πέτρου καὶ Ἰακώβου, Ἰωάννου τε καὶ Παύλου, τῶν ἁγίων ἀποστόλων, πατρὸς ἐκδεξάμενος, ὅτι οἱ πατέρας ὅμοιοι, ἦγον δὲ σὺν θεῷ καὶ εἰς ἡμᾶς, τὰ προγονικὰ ἔκείνα καὶ ἀποστολικὰ καταδιδόμενοι σπέρματα. » Τὸν δὲ Πάνταινον Κλήμης διαδεξάμενος, τῆς διατριβῆς καθηγεῖτο· ὥς κατ' ἐκεῖνα τοῦ καιροῦ καὶ τὸν Ὀριγῆν καὶ ὅσα παρ' αὐτῷ φοιτήσαι. Τὸν δὲ Στρωματέων τὴν βιβλίον ἱστορίων, τὸ πρῶτον σύγγραμμα εἰς τὴν Κομιδοῦ τελευταίην περιγράφει, ὥς ἂν χρονικὴν ἱστορίαν συγγράφων. Οὕτως δὲ οἱ πάντες εἰς Στρωμα-

rum emulatione concertantibus. Inter veteres illos Pantzenum hunc in primis celebrem fuisse ferunt, qui scilicet ex Stoicorum philosophorum familia ad nostram transierit professionem. Tam studiosus autem propagandi divini verbi fuit, ut Christum etiam Orientalibus populis prædicaverit, et ad Indos usque pervenerit. Permulti sane eo tempore exstiterunt viri generosis prorsus animis, qui cum magna laude divino et evangelico semini ubique terrarum serendo et amplificando incubuerunt. In quibus et hic noster fuit, qui tam longam atque difficilem profectionem etiam ad Indos usque non detrectavit. Refert is, apud quosdam fideles Matthæi Evangelium ibi inventum esse, a Bartholomæo Hebraico sermone expositum: quod in multa tempora formas litterarum ejus, qui id primum scripsit, illasas conservavit. Hic multis præclare ad finem usque vitæ actis illustris, sacre Alexandrinæ scholæ præiit, simulque et viva voce et doctis commentariis divinarum dogmatum Scripturas explicuit.

CAPUT XXXIII.

De Clemente contextore. et operibus ejus: et quæ de divinis Scripturis ille dixerit.

Eodem temporum curriculo et Clemens presbyter, qui Στρωματέως seu Contextor cognominatus est, Alexandriæ eidem studio cum Pantzeno incubuit, eundemque cursum et vivendi institutum et docendi consuetudinem tenuit. Patrem certe librorum suorum, in *Dispositionibus* quas vocat, suis, Pantzenum memorat. Et in primo libro Στρωματέων, seu Contextorum, obscure hunc mihi designare videtur, cum præclaros apostolorum successores enumerat, sic scribens: « Libri porro qui a me scribuntur, non sunt ad ostentationem instituti, sed monumenta memoriæ gratia ad senectutem composita, ut sint oblivionis remedia, simulacrumque evidens, et adumbratio dilucida et vivida illius doctrinæ, quam dignatione Dei audiui et didici a beatis illis et præstantibus viris: quorum quidem alius in Græcia Ionienus fuit, alius autem in magna Græcia, alius rursus in Coelestria, alius vero in Ægypto, alii porro in Oriente; ibique alius in Assyria, alius in Palestina Judæus a majoribus suis. In ultimum deinde incidi, qui reliquorum omnium vi atque virtute princeps fuit in Ægypto, atque ibi, quæ antea latuerant reperiis, alia inquirere desii. Illi siquidem veritatem divinæ doctrinæ conservarunt, et traditionem statim a Petro et Jacobo et Joanne et Paulo, sanctis illis apostolis, velut filii a patribus successione per manus acceperunt; pauci autem sunt patribus similes, eandemque Deo ducente, ad nos quoque transmiserunt, apud nos iidem majorum suorum ipsorumque apostolorum semina deponentes. » Pantzeno Clemens succedens scholam rexit, quam etiam eo tempore Origenes adhuc puer frequentavit. In volumine Contextorum primum librum us-

que ad Commodi obitum deducit, tanquam annales censcribens. *Contextorum* vero octo sunt libri : totidem, quos *Dispositionum*, seu informationum vocat, ubi magistri sui, sicut dictum est, Pantani mentionem facit, dictata quædam ejus et traditiones recensens. Scripsit quoque ad Græcos sive gentes librum exhortatorium, et tres alios libros, quos *Pedagogos* nominat. Alium item lectu dignum, et docte compositum, cujus titulus est : *Quis dives salvus fiat*. Præterea scriptum aliud, in quo de Paschate disserit. Item homilias de jejuniis, de obsecratione. Rursum Cohortationem ad patientiam. Alium quoque ad recens illuminatos. Insuper eum qui Ecclesiasticus canon ab eo est inscriptus, et quem contra judaizantes ad Alexandrum episcopum edidit. In *Contextorum* libris non solum pleraque ex divinis Litteris sternit atque contextit, verum etiam si quid apud Græcos est scitu dignum, affert ; et simul Græcorum atque Barbarorum dogmata, nec non falso nominatæ scientiæ heresiarcharum et philosophorum opiniones 333 explicans, multijugam omnis generis doctrinæ exhibet institutionem. Quapropter ex varietate materiæ merito illi talem sortiti sunt inscriptionem. Utitur in eis testimoniis Ecclesiastici Sirach, nec non Barnabæ, et Clementis epistolæ. Mentionem etiam facit libri Tatiani ad Græcos, et Cassiani, qui et ipse annales temporumque rationes scripsit : sicuti etiam Philonis, et Aristobuli, et Josephi, et Demetrii, et Eupolemi, Judaicorum scriptorum. Ex quibus astroit et probat, Mozen antiquissimis quibusque Græcorum vetustiore esse. Omnes certe libri viri ejus eruditione et doctrina utili sunt referti. Indicat quoque in libro primo, se proxime ad apostolorum successionem accessisse, et simul Commentarios se in Genesim relicturum pollicetur. In libro *De Paschate* coactum se a quibusdam dicit, ut quas a senioribus presbyteris acceperat historias et traditiones, ibi exponeret : Melitonem nominans, Irenæum, et alios quosdam, quorum etiam sententiis quasdam sibi dictas proponit. In libris vero *Dispositionum* totius Scripturæ testamentariorum sive canonicorum librorum, ut breviter dicam, compendiosam instituit enumerationem : non prætermittens etiam, quibus contradicitur, Scripturas ; ut Petri Apocalypsim, et Barnabæ epistolam. Epistolam sane ad Hebræos Pauli esse censet, Hebræis Hebraico sermone scriptam : a Luca autem ambitiosa splendide versam lingua, Græcis esse expositam. Ac recte quidem illum dicit, qui vos ei in aliis fuerat, Pauli nomen epistolæ ei non præfixisse. Quod enim Judæi tum præsumptione quadam suspectum cum haberent, ne statim in ipsa præfatione illorum a lectione abstergeret animos, prudenter fecisse, qui nomen suum prætermiserit. Quapropter eundem esse inquit orationis ductum in Epistola ad Hebræos, et in apostolorum Actis. Alibi quoque scribit : Porro sicuti beatus dixit presbyter, quando

ταῖς. Ἰσθρίθμωι δὲ τοῖς τοῖς καὶ οὐ; Ἰσθρίθμωι καλεῖ λόγους αὐτοῦ. Ἐνθα δὲ ὡς εἰρηται καὶ τοῦ διδασκάλου Πανταίνου μυσία ποιείται, ἐκδογὰς τε αὐτοῦ καὶ παραδόσεις παρατιθέμενος. Καὶ πρὸς Ἑλλήνας δὲ αὐτῷ λόγος ἐγράφη προτρεπτικός· καὶ τρεῖς ἑτεροί, οὗς Παιδαγωγούς ὀνομάζει. Ἐτερος δὲ αὐτῷ σπουδῆς ἀξίος, ἢς ὁ σωζόμενος πλοῦσιος, ἐπιγραφὴν ἔχων· καὶ σύγγραμμά τι περὶ τοῦ Πάσχα διειδόν· ἐμιλία τε περὶ νηστείας· ἐτι δὲ καὶ ὁ περὶ καταλαλίδς· καὶ δὲ ὁπομονὴν προτρέπεται· ἢ πρὸς τοὺς νεωστὶ φωτισθέντας· πρὸς τοῖς, δὲ Κανὼν ἐκκλησιαστικὸς ἐπιγράφεται· καὶ ὁ πρὸς Ἰουδαίους, ὃν Ἀλεξάνδρῳ τῷ ἐπὶ τῷ πρῶτῳ προσέειπε. Ἐν πρῶτῳ τοῖς Στρωματεύουσιν οὐ μόνον τὰ τῆς θείας Γραφῆς καταστρώνουσιν, ἀλλὰ καὶ εἰ τι τοῖς Ἑλλήσι περισπούδαστον, διεκτιθῆσι. Καὶ τοῖς τῶν παρ' Ἑλλήσι καὶ βαρβάρους δογμάτων, καὶ τῶν ἐκ τῆς ψευδονόμου γνώσεως αἰρεσιάρχων καὶ φιλοσόφων ἀναπτύσσων, πολλὴν τινα παιδείαν ὑπόθεσιν παρέχει· εἰκότως δ' ἐκ τῆς ὑποθέσεως καὶ τῆς τοιαύτης ἐτυχον προγραφῆς. Μαρτυρία δὲ χρῆται ἐν τοῖς ἐκ τοῦ Σαπφῆ, καὶ τῆς Βαρνάβα καὶ Κλήμεντος ἐπιστολῆς. Μέννηται δ' ἐν τοῖς τοῖς πρὸς Ἑλλήνας Τατιανῷ λόγῳ, καὶ Κασσιανῷ, ὡς χρόνων καὶ αὐτοῦ ἐπιστάσις καταλέγοντος· πρὸς δὲ Φίλωνος καὶ Ἀριστοδοσίου, Ἰωσήπου τε καὶ Δημητρίου καὶ Εὐπολείου, Ἰουδαίων σύγγραμματα· ἐξ ὧν παρίστησι Μωσῆα πρεσβύτερον τῆς παρ' Ἑλλήσιν ἀρχαιολογίας. Πολλῆς δὲ χρηστομεθείας εἶσιν οἱ τοῦ ἀνδρός λόγοι ἱερῶν. Ἀλλοὶ γε μὴν ἐν τῷ πρῶτῳ ὡς ἐγγιστὶ τῆς ἀποστολικῆς ἦν διαδοχῆς. Ὑποσχέται δὲ καὶ εἰς τὴν Γένεσιν καταλιπεῖν ὁπομνήματα. Ἐκδοσθῆναι δὲ φησι καὶ ἐν τῷ τοῦ Πάσχα λόγῳ παρὰ τινῶν, ὅς ἐτυχον εἰδὼς παρὰ τῶν πρεσβυτέρων ἱστορίας καὶ παραδόσεις ἐκδοσθαι. Ἐν αὐτῷ μυσία ποιείται Μελιτωνος καὶ Εἰρηναίου, καὶ τινῶν ἑτέρων ὧν καὶ τὰ εἰρημένα αὐτῷ παρατίθεται. Ἡ δὲ τῶν Ἰσθρίθμωι πρὸς τῆς ἐνδιαθήκῃς πάσης Γραφῆς, ὡς ἐν συντόμῳ εἰπεῖν, εὐσύνεπτον ποιείται διήγησιν, μὴ παρτρέχων καὶ τὰς ἀντιλεγόμενάς τῶν Γραφῶν· οἷον τὴν Πίπρου Ἀποκάλυψιν, καὶ τὴν Βαρνάβα ἐπιστολὴν. Καὶ τὴν πρὸς Ἑβραίους δὲ Παύλου μὲν εἶναι φησι, τοῖς δ' Ἑβραίοις Ἑβραῖδς γεγράφθαι φωνῇ· φιλοτίμῳ δὲ γλώττῃ τὸν Λουκᾶν μεταγλωττίσαντα, ἐκδοσθαι τοῖς Ἑλλήσι. Καὶ εἰκότως· δὲ λέγει, μηδὲ ὡς ἴδῃς τὴν Παῦλος κλήσιν προθεῖναι· κατ' ἐκείνου γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις· προήφην ἔχουσιν, ὡς ὁπποῦτος ὧν, ἵνα μὴ ἐκ προοιμίων ἀποτρέψῃ αὐτοὺς, συνεντὼς ποιῶν, κερήκε τὴν κλήσιν. Διὸ φησι καὶ τὸν ἴσον χρωτῆ εἶναι τοῦ λόγου τῆς τε πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῆς καὶ τῶν Πράξεων. Καὶ ἄλλως δὲ φησιν, « Ἡδὲ δὲ ὡς ὁ μικρῶς ἔλαγε πρεσβύτερος, ἐπὶ δὲ Κύριος, ἀπόστολος· ὧν τὸ παντοκράτορας, ἀπεστάλη πρὸς Ἑβραίους, διὰ μετρίτητά ὁ Παῦλος ὡς ἂν εἰς τὰ ἴδῃ ἀπισταλμένος, οὐκ ἐγγράφει αὐτὸν Ἑβραίων ἀπόστολον διὰ τε τὴν πρὸς τὸν Κύριον τιμὴν, διὰ τε τὸ ἐκ περιουσίας καὶ τοῖς Ἑβραίοις ἐπιστάλλειν ἰδῶν κήρυκα καὶ ἀποστόλον ὄντα. » Περὶ δὲ τῆς

τῶν Εὐαγγελίων τάξεως, ὡς αἰτῆται παρὰ τὴν τῶν πρεσβυτέρων, διέξεισι λέγων, προγεγράφθαι τῶν Εὐαγγελίων τὰ περιέχοντα τὰς γενεαλογίας. Τὸ δὲ κατὰ Μάρκον τὴν δ' ἁγχαίνει τὴν οἰκονομίαν· τοῦ Πέτρου τὸ Εὐαγγέλιον λόγῳ κηρύξαντος, τοὺς συνόντας, πολλοὺς ὄντας, παρακαλεῖται τὸν Μάρκον, ὡς ἐν ἀκλόουθον καὶ ἐκ πολλοῦ τῶν εἰρημένων τὴν δύναμιν ἐσχηκότα, ἀναγράψαι τὰ εἰρημένα· καὶ τοῦτο ποιήσαντα, δοῦναι τοῖς ἀξιόστατον· ὃ δὲ ἐς ὕστερον τὸν Πέτρον μαθόντα, μὴ ἐμπόδων γενέσθαι, μὴτε προτρέψασθαι. Τὸν δὲ Ἰωάννην ὑστατον εἰδόντα, καὶ ἰδόντα ὅτι τὰ σωματικὰ τοῖς Εὐαγγελίοις δεδῶλται πρὸς τῶν ἑτέρων, πολλῶ δὲ αἰεὶν Πνεύματι θεῷ κεινημένον, πνευματικὸν καὶ ὅσον θεολογίας ἀκριβειαν παριστάν, ποιῆσαι τὸ Εὐαγγέλιον. Τούτῳτα δὲ καὶ τὰ Κλήμεντος.

Πεῖθον πορρο εὐμ ἰδ rescivisset, neque impediasse ut is vulgaretur, neque admodum hortatum esse. Joannem autem postremum, cum animadvertisset, quod ab aliis quibuscumque in Evangeliiis corporalia satis essent exposita, divino Spiritu vehementius agitatū, ut spiritualia, et quæ theologiæ atque divinitatis propria sunt, accurate proferret, suum composuisse Evangelium. Hæc de Clemente.

ΚΕΦΑΛ. ΑΔ'.

Ἐπὶ περὶ Τερτυλλιανοῦ καὶ Γαίου, τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων.

Τοῦ δ' αὐτοῦ ἔτους καὶ ὁ προφῆθεις Τερτυλλιανὸς πρεσβύτερος μετὰ Βίχτωρα καὶ Ἀπολλώνιον τοῖς Ῥωμαίοις ψηφίζεται, ἐκ τῆς Καρχηδόνων μὲν ὁρμώμενος· Ἀφρικῆς, πατὴρ δὲ ὢν κεντυριωνος ἀνθυπατιανοῦ. Οὗτος, δεινὸς καὶ σφόδρα γε εὐφυὴς γενόμενος, ἐπὶ Σευήρου μάλιστα ἡνθῆος, πολλὰ βιβλίων συντάξας· τεύχη. Περὶ οὗ καὶ Παῦλος ὁ ἀπὸ Κομορβίας τῆς Ἰταλίας ἱστορεῖ γράφων, ὅτι τοῦ μακαριωτάτου Κυπριανοῦ νοτάριον λοιπὸν πρεσβύτερον, ἐπὶ νέος ὢν, ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπαρκεῖται, καὶ ἀνηκάνει παρ' αὐτοῦ, ὡς οὐδεμίαν σχεδὸν ἡμέραν διετέλεσε Κυπριανὸς ἀναγνώσμάτων Τερτυλλιανοῦ χωρὶς, συνεχῶς λέγοντος τοῦ Κυπριανοῦ, Ἐπίδωκε τὸν διδάσκαλον, Τερτυλλιανὸν ὁρλονότι μηνύων. Οὗτος ἔχει μέσης ἡλικίας, πρεσβύτερος τῆς καθόλου Ἐκκλησίας γενόμενος, καὶ κατὰ τοῦ Μοντανῶ δόγματος κάμπολλα συγγραψάμενος, ὕστερον εἰς τὸ ἐκείνου περιολισθῆσας δόγμα, πολλὰς βίβλους αὐθις ὑπὲρ ἐκείνου συντάξεν· ἐν αἷς καὶ τῆς καινῆς προφητείας μνείαν ποιεῖται· δι' αὐτὸς γὰρ μὴν τοῦτο καὶ ἰδικῶς Κατὰ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας βίβλον συντάττει. Οὐδὲν δὲ ἦτορ καὶ Περὶ σωφροσύνης ἑτερον σύγγραμμα καταλείπει· καὶ Περὶ μονογαμίας ἑτερον· ἐπὶ δὲ Περὶ διωγμοῦ καὶ νηστείας ἄλλο συγγράφει· πρὸς δὲ καὶ Περὶ ἐκστάσεως λόγους· ἐξ· καὶ ἔδωκεν κατὰ Ἀπολλωνίου, καὶ ἑτέρα πλείστα, παρατείναν τὸ ἔργον ἄχρι γήρως ἐσπλάγνυ. Γάτος δὲ καὶ αὐτὸς ἐπὶ Ζεφυρίνου τοῦ Ῥώμης ἐπισκόπου ἤμαρξεν. Ἐπὶ δ' Ἀντωνίνου υἱοῦ Σευήρου διέλεξεν κατὰ Πρόβλου σπουδαγοῦ Μοντανῶ σφόδρα μεγίστην συντάξεν, εὐθύνων αὐτὸν προφητείας τῆς καινῆς προφητείας ἐνεκεν· ἐν ᾧ τεύχει καὶ τρισκαίδεκα μόνες τοῦ θεοῦ Παύλου Ἐπιστολάς ἀριθμεῖται. Τὴν γὰρ πρὸς Ἑβραίους τσσαρεσκαίδεκάτην οὖσαν μὴ γνησίαν εἶναι αὐτοῦ μαρτυρεῖ· προστεθεῖσι δ' ὅτι καὶ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἄχρι τοῦ παρόντος οὐ τοῦ θεοῦ Παύλου εἶναι νομίζεται. Τούτῳτα καὶ περὶ τούτων εἰρησθῶ.

A quidem Dominus, apostolus Omnipotentis, ad Hebræos est missus, humilioris submissionis gratia Paulus, ut qui ad gentes legatus esset, non scribit se Hebræorum apostolum, tum quod eo honore Domino cedat, tum quod ex abundanti, eum gentium præco et apostolus sit, etiam ad Hebræos Epistolam mittat. De Evangeliorum ordine autem, sicuti a vetustioribus accepit, **334** primum ea edita esse dicit, quæ genealogias persequuntur. Marci autem Evangelium ejusmodi dispositione atque occasione scriptum: Cum Petrus Evangelium viva voce prædicasset, sectatores ejus et familiares, qui plures fuere, Marcum, comitem ejus sedulum, dictorumque ejus vim et virtutem tenentem, hortatos esse, ut conciones illius in scriptum referret: B id eum ita fecisse, librumque eum illis dediasse. B id eum ita fecisse, librumque eum illis dediasse. ut is vulgaretur, neque admodum hortatum esse. ut is vulgaretur, neque admodum hortatum esse. quod ab aliis quibuscumque in Evangeliiis corporalia satis essent exposita, divino Spiritu vehementius agitatū, ut spiritualia, et quæ theologiæ atque divinitatis propria sunt, accurate proferret, suum composuisse Evangelium. Hæc de Clemente.

CAPUT XXXIV.

Rursus de Tertulliano et Caio, ecclesiasticis scriptoribus.

Eadem tempestate et Tertullianus, quem antea diximus, presbyter post Victorem et Apollonium Romanis accensetur: Carthagine in Africa ortus, patre centurione Proconsulari. Hic, acer et ingeniosus admodum, sub Severo maxime floruit, et multos condidit libros. De quo et Paulus a Concordia, Italus, memorie mandavit, vidisse se etiamnum juvenem, Romæ beatissimi Cypriani notarium superstitem, jam grandævum: atque ex eo audivisse, nullam fere diem præterire passum esse Cyprianum sine Tertulliani lectione, identidem verba ista usurpantem, Cedo magistrum, Tertullianum videlicet designando. Is ad statam mediamque ætatem, in Ecclesia catholica presbyter, plura adversus Montani dogma conscripsit. Postea vero in illius delapsus errorem plures rursus libros pro illo composuit, in quibus novæ etiam prophetiæ mentionem facit, eamque ob causam et peculiarem *Contra Ecclesiam catholicam* librum edidit. Scripsit alium quoque *De pudicitia*; alium *De monogamia*. Item *De persecutione*; alium *De jejuniis*; præterea *De extasi seu consternatione* libros sex: **335** septimum adversus Apollonium, et plures alios. Vixit autem ad ætatem decrepitam. Floruit quoque sub Zephyrino Romæ episcopo Caius, Antonino Severi filio imperante. Is adversus Proclum, Montani studiosum, dissertationem copiosissimam composuit, temerariæ audaciæ et novæ prophetiæ nomine eum arguens: in quo volum ne tredecim tantum divi Pauli Epistolas numerat. Quæ enim ad Hebræos est, decimam quartam, negat esse Pauli germanam: illud addens, eam etiam a Romanis usque ad præsens non esse pro divini Pauli Epistola habitam. Hæc quoque de his dicta sufficiant.

Παύλου εἶναι νομίζεται. Τούτῳτα καὶ περὶ τούτων

CAPUT XXXV.

De aliis multis ecclesiasticis scriptoribus, scilicet, Juda, Heraclito, Maximo, Candido, Appione, Sexto, Arabiano, et aliis.

Multorum præterea ecclesiasticorum virorum commentarii, qui vetustate facile primas obtinuerunt, egregium de fide et vita Christiana specimen et studium complectentes, sunt celebrati, cum aliorum quorundam, tum ejus qui eo tempore cum reliquis enituit, Judæ historici, qui in hebdomadas Danielis plurimum operæ collocavit, et optimum de eis opus a se compositum reliquit. Siquidem veluti historiam instituens, scripturam eam usque ad decimum Severi annum producit. In eo libro aperto præ se fert, in ea se fuisse sententiarum, ut decantatum Antichristi adventum, temporibus eis in expectatione esse, et appropinquare crederet. Auxit vero eam opinionem, multorumque mentes ut rem tantam expectarent conturbavit, acerrima quæ tum mota est persecutio. Non pauca etiam Heraclitus vir divinus composuit, qui primus enarrationes sibi in Apostolum scribendas duxit. Maximus autem super questione illa, quæ hæresis in ore est, Unde sit malitia et vitiositas, et item de eo quod materia creata sit, solutiones atque declarationes irrefragabiles edidit. Sed et Candidus, cum plurima alia elaboravit, tum in Hexameron commentarios primus scripsit: in quo argumento itidem Appion magno studio est versatus. Sextus quoque resurrectionem scriptis suis cum magna laude comprobavit: et Arabianus insuper in aliis quibusdam sacris argumentis multum laboris et operæ posuit. Multorum præterea aliorum scriptorum plurima et maxima litterarum monumenta sunt vulgata, quorum neque tempora, neque argumenta sigillatim (nam id instituto presentis, historiarum nostrarum non admodum convenit) commemoranda duximus. 336 Atque si quidem ante Originem scriptores ecclesiastici, cum sacram historiam doctrinamque ordine per successionem continuaverunt, tum in eos qui nugis ac deliramentis depravare rectam fidei doctrinam in animam induxerant, cominus atque in faciem illis congressi, quasi divina tela coniecerunt: ita rerum omnium Deus in providentia sua disponente, ut post apostolos eorumdemque successores, rursum martyrum sanguine et doctrina, nec non sanctorum vite splendore, res Christianæ confirmarentur: et ad summum, ut immotæ et inexpugnabiles essent, stabilirentur. De his satis.

CAPUT XXXVI.

De dissensionibus, quæ tum de Paschate est exorta. De synodis propterea coactis, et ut omnes ad concordiam sint redacti.

Enimvero circa finem imperii Commodi inter Orientales et Occidentales ecclesias non parva incidit questio. Ecclesiæ namque Asiæ ex traditione vetusta, quæ ad eas usque ad id tempus transmissa erat, quantum decimum diem lunæ observandum esse necessario duxerunt, quando et Judæi ex præscripto legis agnum mactare, et Pascha suum manducare soliti sunt: perinde atque

A

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΕ.

Περὶ ἄλλων κλειστων ἐκκλησιαστικῶν συγγραμμάτων· Ἰουδα, Ηρακλείτου, Μαξίμου, Καρθίου, Ἀππιωνος, Σέξτου, Ἀραβιανού, καὶ ἄλλων.

Πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων ὑπομνήματα ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν τῷ χρόνῳ τὸ πρῶτον κληρωσάμενον διατεθρόλληται, σπουδὴν ἵναρτου πολιτείας ἐμπερικλείοντα· ὅσον ὅσπερ ἄλλοι καὶ ὁ συνακμάζων τῆνικαδὲ Ἰούδας ὁ συγγραφεὺς καταλείπειν· ὁ καὶ εἰς τὰς παρὰ τῷ Δανιὴλ ἑβδομάδας πολλὴν εὐεργειῶν τὴν σπουδὴν, ἐγγραφον ἀφῆκεν ἀρίστην ὑπόμνησιν. Ἰστορίαν γὰρ ὡς ἂν ἐκτιθεῖς, εἰς τὴν δωδέκατον ἔτος Σευήρου τὴν γραφὴν ἵστησιν· ἐν ᾗ δηλὸς ἐστὶν οἰόμενος τὴν πολυθρόλλητον παρουσίαν τοῦ Ἀντιχρίστου ἐπὶ τοῖς τότε χρόνοις ἐγγίζειν. Ἀντιρῶντις δὲ τοῦτο καὶ τὰς τῶν πολλῶν διανοίας ἐκύμαινε τοιαῦτα καρδοκενὴς τῆνικαδὲ κινήσεις σφοδρότατος διωγμῶς. Ἐτι δὲ καὶ ὅσα καὶ Ἡρακλείτος θεῶς ἀνὴρ συνετίθει, ὅς καὶ εἰς τὸν Ἀππιόλον πρῶτος σπουδάζειν ἐπέβαλλε. Μάξιμος δὲ τῷ ἡδονῶν ζητήματι τοῖς ἀλρεσιώταις, πόθεν ἡ κακία, καὶ Περὶ τοῦ γενητήν ὑπάρχων τὴν εἴη, λύσεις ἀνατιρῶντας παρέσχε. Καὶ Καννιδος δὲ πλείστα πονήσας, εἰς τὴν ἑξῆςμερον λόγους πρῶτος ἐκτίθησιν. Ὁσαύτως δὲ καὶ Ἀππιὼν ἐπὶ τῇ αὐτῇ πραγματείᾳ μάλα ἐσπούδασεν. Ἀλλὰ καὶ Σέξτος τῆνικαῦτα τὰ περὶ ἀναστάσεως συνέκροται· καὶ Ἀραβιανὸς ἐν ἄλλαις τῶν ἱερῶν ὑποθέσεων πλείστην εἰσῆγε σπουδὴν. Πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων συγγραμμάτων πλείστα καὶ μέγιστα ἐξνηνεγμένων σπουδασματα ἐξετίθετο, ὥν διὰ τὸ μὴ συμβάλλεσθαι τῇ παρουσίᾳ πραγματείᾳ, οὔτε τοὺς χρόνους, οὔτε τῆς αὐτῶν ἱστορίας μερικῶς ἀναγράφουσαν. Τοιοῦτοι μὲν οἱ πρὸ τοῦ Ὁριγένους ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς, ἱστορίαν τε ἐκ διζοχῆς κατὰγοντες ἱερὰ, καὶ ἄλλους τοῖς ἀρεσχαλείν ἡρημένους ἐὰν τινα θεῖα βίβη κατὰ σῶμα προσεπαπνῶντες ἐφίροντο· ὅτε τοῦ πάντων προνοομένου Θεοῦ, μετὰ τοῖς ἀποστόλοις καὶ τοῖς ἐξ ἐκείνων αὐτοῖς, αἵματι μαρτύρων καὶ λόγῳ, ἰοῦ τι λαμπρότητι, τὰ κατ' ἡμᾶς διευθύνοντο· καὶ στηρίζοντες ἐς ἀκράδαντον. Καὶ τὰ μὲν περὶ τούτων οὕτως.

D

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΓ.

Περὶ τῆς τότε γενομένης διαφωνίας περὶ τοῦ Πάσχα· καὶ περὶ τῶν γενομένων συνόδων· καὶ ὡς ἅπαντες ὁμοφώνησαν.

Περὶ δὲ τῆς ἐκείνου Κομόδου ἀρχῆς ζητήσι· ὁ μικρὰ τοῖς ἀνὰ τὴν ἰα καὶ ἐστίραν ἱερῶσιν ἐγένετο. Αἱ μὲν γὰρ κατὰ τὴν Ἀσίαν ἐκκλησίαι ὡς ἂν ἐκ παραδόσεως ἀρχαίας μέχρι δὴ καὶ εἰς αὐτοὺς ἐκθέσεως τὴν εἰς τῆς σελήνης δαίην ἡγούντο παρατηρεῖν· ὁπνίκα καὶ Ἰουδαίοις θύειν ἔδει τὸ πρόβατον, καὶ τὸ Πάσχα τὸ οἰκτεῖον ἐσθίειν· ὡς ἐκ παντὸς ἀναγκαῖον ὅν, ὅποια δ' ἂν περιτύχοι τῆς ἑβδομάδος

τῶν ἡμερῶν, καὶ αὐτὴν γ' ἐκίνησεν καὶ τὰς ἐξ
 ἑθνοῦς ἐπιλύσθαι ἀσέβειας, καὶ συνόλους φάνας, σύναμα
 Ἰουδαίοις καὶ αὐτὰς τὸ τοῦ ἡμετέρου Πάσχα μυστή-
 ριον ἐκκληροῦν. αἱ δ' ἀνὰ πᾶσαν τὴν ἄλλην ἐκ καὶ
 ἐσπέραν ἐκκλησίαι μὴ ἔχον εἶναι δισχυρίζοντο οὕτω
 πράσσειν· ἀποστολικαῖς δὲ παραδόσεσιν ἄνωγον
 ἐκμένους, τὸ ἐς δεῦρο κρατῆσαν ἔθος παραφυλάτ-
 τεσθαι· μὴδὲ γὰρ ἀν' ἐτέρᾳ προσήκειν τῶν ἡμερῶν
 τὸ Πάσχα ποιεῖν, τὴν νηστείαν ἀπαθουμένους, ἀλλ'
 ἢ κατ' αὐτὴν γε τὴν κυριώνημον ἡμέραν τῆς ἀνα-
 στάσεως. Ἐνταῦθεν τοίνυν ἀμφιβολίας πλείστης
 ὄσης ἐκικρατούσης ταῖς ἐκκλησίαις, ὥς καὶ εἰς
 ἀντίπαλον διακριθῆσαν μοῖραν, ἐκάστην τὴν ἐξ
 ἀρχαίων παραδόσιν περὶ τῶν κινήσεων, σύνδοι
 ἐπισκόπων κατὰ διαφόρους τόπους συνεκροτοῦντο.
 Πάντες δ' εἰς ταυτὲ τῆς γνώμης ἐλθόντες, ἐς ὅσταν
 καὶ ἐγγραφὸν δόγμα ταῖς ἀπανταχοῦ ἐκκλησίαις
 διετυπώντο, ὥς ἂν μὴ τοῦ λοιποῦ ἐν ἄλλῃ τῶν ἡμε-
 ρῶν, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ Κυριακῇ τὸ φρικτὸν τῆς
 ἀναστάσεως καὶ τοῦ Πάσχα τελείτο μυστήριον, ὥς
 τῆς νηστείας τεχνικᾶς διαλύσθαι ὀφειλούσης. Καὶ
 γραφαὶ δὲ τῶν τεχνικᾶς κατὰ τόπους γεγενημένων
 συνόδων ἐμφέρονται· ὧν ἡ μὲν ἐπὶ Πρώμης Βικ-
 τωρα ἡγουμένον ἱστορεῖ· τῆς δ' ἐν Ἱεροσολύμοις
 Νάρκισσον· καὶ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρίας
 Θεόφιλον· καὶ Κάσσιον τῆς Τυρίων παροικίας· καὶ
 τῶν ἐν Πτολεμαίδι Κλέρον. Τῆς δὲ κατὰ Πότον
 γεγενημένης Παλμῶν τὸν ἀρχαιότατον προκαθῆσθαι
 λέγει. Τῶν δὲ κατὰ Γαλλίαν τε καὶ ἐπὶ Ὀσροηνὴν
 τὸν Εἰρηναῖον ἱστορεῖ προτάττεσθαι· ἰδίᾳ δὲ Βάκχυ-
 λον, δὲ Κορινθίον ἐπίσκοπον ἱστορήσαντα· καὶ
 πλείστων ἄλλων οἱ μὲν ψήφῳ κατὰ τὴν κυριώνημον
 τὸ Πάσχα ἐπιτελεῖν ἐγγράφως ὥρισαντο. Οἱ γὰρ μὴν
 κατὰ Παλαιστίνην Νάρκισσός τε καὶ Κάσσιος ὁ
 Τύρου, καὶ ὁ Πτολεμαῖος Κλέρος, καὶ ὅσοι δὴ
 ἄλλοι ἐς ταυτὲ συνῆλθον, μυρία ἄντα πρότερον
 διαβόντες περὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς τῶν ἀποστόλων παρα-
 δόσεως τοῦ Πάσχα, καὶ ἐς αὐτοὺς ἐλθούσης, κατὰ
 τὸ τέλος τῆς συνοδικῆς γραφῆς καὶ ταῦτα δὴ προ-
 τείναι· «Τῆς δὲ ἐπιστολῆς ἡμῶν περὶ τῆς κατὰ
 πᾶσαν ἐκκλησίαν ἀντίγραφῳ διαπέμψασθαι, ὥπως
 μὴ ἐνοχοὶ ὦμεν τοῖς ῥηθῶν· πλανώσιν ἐαυτῶν τὰς
 ψυχὰς. Δηλοῦμεν δὲ ὑμῖν, ὅτι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καὶ
 ἐν Ἀ' εξακροῖα ἀγούσιν ἡμεῖς καὶ ἡμεῖς. Παρ' ἡμῶν
 γὰρ τὰ γράμματα κομίζεται αὐτοῖς, καὶ ἡμῖν παρ'
 αὐτῶν, ὥστε συμφώνως καὶ ὁμοῦ ἄγειν ἡμᾶς τὴν
 ἁγίαν ἡμέραν.»

ΚΕΦΑΛ. ΑΖ.

Περὶ τῆς ἐν Ἀσίᾳ διαφωνίας τοῦ Πάσχα· καὶ
 ὅσα ὁ Ἐφέσου Πολυχράτης Βίκτωρι τῷ προ-
 δρῳ τῆς Ρώμης ἐγραψεν.

Πᾶσι μὲν οὖν εἰς ὅρος ὁ ῥηθῶς ἐξενήκεναι· οἱ
 δ' ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐπὶ δισχυρίζοντο, καὶ χρῆναι μέ-
 χρι τέλους ταῖς ἀποστολικαῖς ἀντέχειν παραδόσεσι
 δεῖν φροντο. Τῆς δ' ἐπ' ἐκείνοις δόξης προασπίζων
 μέγιστα Πολυχράτης ἦν, ὁ τῆς Ἐφεσίων πόλεως

A necessitas prorsus quaedam imposita eis esset, in
 quemcumque diem hebdomadis incidisset, eo ipso
 die stata consuetudine solverentur jejunia, et (ut
 aemel dicam) una cum Iudeis, apud ipsas quoque
 sacerum nostri Paschatis mysterium celebraretur.
 Reliqua vero per Orientem, et item per Occidentem
 ecclesiae non licere id ita facere asseverabant: sed
 potius obtinente tum, quam antiquitas ex aposto-
 lorum traditionibus continuatam accepissent, con-
 suetudine standum esse. Non enim decere alio
 quam resurrectionis Dominico die, jejuniis reje-
 cto (1), Pascha celebrare. Hoc vero modo contro-
 versia et dissidio multo maximo in ecclesiis usque
 adeo exortio, ut inter se sibi adversariorum partes,
 utrinque antiquitas traditam consuetudinem obti-
 nere debere contendentes, sumerent, conventus
 episcoporum variis in locis sunt acti. Ubi cum in
 eandem concessissent sententiam, postea omnibus
 ubique ecclesiis decretum sive edictum scriptum
 promulgarunt et proposuerunt, ut de cetero non
 alio quam Dominico die tremendum resurrectionis
 et Paschatis mysterium, jejuniis tum solvendo,
 celebraretur. 337 Circumferuntur etiamnum ce-
 lebratarum eo tempore synodorum litterae, quae
 variarum hinc et inde ecclesiarum episcopos desi-
 gnant: Romanam scilicet Victorem, Hierosolymitanam
 Narcissum, Caesaream Palaestinae Theophilum, Ty-
 riorum Cassium, Ptolemaidis Clarum. Eadem lit-
 terae Ponti ecclesiis tum praefuisse indicant anti-
 quissimum Palmam: Galliae autem atque etiam
 Osroene ecclesiarum Lenaxum: Corinthi autem
 Bacchylum: et provinciarum aliarum alios, qui
 uno suffragio et sententia omnes Dominico die
 Pascha celebrandum sanxerunt. Narcissus sane, et
 Cassius, Palaestini, et Clarus a Ptolemaide, et qui
 praeterea in eandem convenere synodum, cum
 primum quamplurima de traditione, quam initio
 ab apostolis sumptam usque ad tempora sua con-
 servarant, exposuissent, circa finem synodalis de-
 creti haec quoque addidere: «Epistolae hujus
 nostrae facile ut ad ecclesias omnes exempla mit-
 tantur: ne scilicet rei atque participes simus eo-
 rum, qui facile animas suas decipiunt atque sedu-
 cunt. Certiores autem vos facimus, eodem prorsus
 die Alexandriae, quo apud vos, Pascha celebrari:
 litteras namque ea de re ad illos dedimus, sique
 illi itidem ad nos scripsere, ita ut uno consensu
 simul sanctum hunc peragamus diem.»

CAPUT XXXVII.

De dissensione Asianorum propter Pascha: et quae
 ea de re Polycrates Ephesus episcopus Victori Ro-
 mano episcopo scripsit.

Ad omnes igitur unum hoc praescriptum et re-
 gula est divulgata. Asiani autem sententiam adhuc
 suam retinebant, et se ad finem usque traditiones
 apostolicas defendere oportere opinabantur. Sen-
 tentiae eorum primarius potissimum propugnator

(1) Tum enim jejunare Christiani desinunt.

erat Polycrates, ecclesie Ephesiorum antistes. Hic, magnus et apostolicus vir habitus, traditionem et auctoritatem apostolicam ad tempora sua durantem Victori episcopo et ecclesie urbis Romanæ declarans, ad hunc modum scripsit: « Nos profecto diem hunc intemeratum atque inviolatum, neque addentes, neque auferentes quidquam, peragimus. In Asia namque ingentia primordia dormiunt ac conquiescunt, quæ quidem resurgent in adventus **338** Domini nostri die: quo die cum gloria e cœlis veniet, et exsuscitabit omnes sanctos: Philippus videlicet ex duodecim apostolis unus, qui Hierapoli obdormivit: duæque filie ejus, ad decrepitam usque ætatem virgines: et alia præterea filia ejus, in Spiritu sancto cursu vitæ absoluto, Ephesi quiescit. Idem et Joannes, qui supra pectus Domini recubuit, quiq[ue] sacerdos creatus pontificium insigne, petalum scilicet, sive lamina[m], martyr simul et doctor gestavit, Ephesi oblit. Præterea Polycarpus Smyrnensis episcopus et martyr; item Thræseas Eumeniæ episcopus, idemque martyr, qui Smyrnæ mortuus est. Quid Sangarim episcopum et martyrem dicam, qui Laodiceæ mortuus est? Præterea beatus Papyrius, et Melito eû-nuchus, qui per Spiritum sanctum vita peracta Sardibus humatus est, visitationem e cœlis expectans, in qua a mortuis resurget. Isti omnes retinuerunt et servarunt decimumquartum diem Paschatis, juxta Evangelium, nihil transgredientes, sed præscripto canon[i] fidei insistentes. Ego quidem vestrum atque adeo omnium minimus Polycrates, juxta cognatorum meorum, ex quibus quosdam sum consecratus (septem namque cognati mei episcopi tuere, ego octavus sum) traditionem ambulo. Et cognati mei semper diem hunc, (1) quando Judæorum populus azyma condit, celebrarunt. Ego, inquam, fratres, sexaginta et quinque annos natus in Domino, qui cum totius orbis fratribus hæc de re contuli, et Scripturam sanctam omnem perlegi, nihil moveor aut perturbor minacibus denuntiationibus et terroribus. Nam qui me longe majores fuere, plus obediendum esse Deo quam hominibus edixere. » In fine porro episcoporum omnium qui sententiæ suæ consentientes affuerunt, meminit, sic scribens: « Possem quidem episcoporum, qui mihi adsunt, edere nomina, quos ita ut voluistis, accersens evocaui: sed eorum nomina si adscriberem, multitudo eorum in immensum cresceret. Illi autem, iussitatis meæ probe conscii, epistolam sententiæ suæ comprobarunt: non ignorantes me non frustra canos circumferre: tum autem vitam me semper in Jesu Christo egisse sciunt.

(1) Euseb. lib. v, cap. 24. « Όταν ὁ λαὸς ἔσθῃ τὴν ζύμην. Niceph. addit, « Ὁ λαὸς τῶν Ἰουδαίων. Legendum tamen ἄζυμα, pro τὴν ζύμην puto, Et apud utrumque auctorem notioris τὴν ζύμην pro

Α τοῦ σίκακα· ἐγκαχειρισμένος. Ὁς δὲ τὰ, πολλοὶ τῆς καὶ ἀποστολικῆς εἶναι δοκῶν, τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν καὶ ἀδυστήριαν ἄχρι δὴ καὶ ἐς αὐτὸν εἰσεύσαν Βίττωρι καὶ τῇ κατὰ Ῥώμην Ἐκκλησίᾳ παραδελῶν, ἔγραφε τοιαύτη· « Ἡμεῖς οὖν ἀρροδοῦργτον ἀγορὴν τὴν ἡμέραν, μήτε προστιθέντες, μήτε ἀφαιρούμενοι. Καὶ γὰρ κατὰ τὴν Ἀσίαν μεγάλα στοιχεῖα κεκοιμήται, ὅτινα ἀναστήσεται τῇ ἡμέρᾳ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου, ἐν ᾗ ἔρχεται μετὰ δόξης ἐξ οὐρανῶν, καὶ ἀναστήσεται πάντας τοὺς ἁγίους· Φωλιππον τὸν τῶν ὀδώκα ἀποστόλων ἱνα, ὃς κεκοιμήται ἐν Ἱερραπόλει· καὶ δύο θυγατέρες αὐτοῦ γιγνηρακοῖαι παρθέναι· καὶ ἡ ἑτέρα αὐτοῦ θυγάτηρ, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι πολιτευσαμένη, ἐν Ἐφέσῳ ἀναπαύσεται. Ἐτι δὲ καὶ Ἰωάννης ὁ ἐπὶ τῷ στήθεος τοῦ Κυρίου ἀναπαύων· ὃς ἐγενήθη ἱερεὺς, τὸ πένταλον πεφορεῖς, καὶ μάρτυς καὶ διδάσκαλος. Ἐτι δὲ καὶ Πολύκαρπος· ὁ ἐν Σμύρνῃ καὶ ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς· καὶ Θρασεῖας, καὶ ἐπίσκοπος, καὶ μάρτυς ὁ ἀπὸ Εὐμενείας, ὃς ἐν Σμύρνῃ κεκοιμήται. Τί δὲ δεῖ λέγειν Ἀγγαριν ἐπίσκοπον καὶ μάρτυρα, ὃς ἐν Λαοδικείᾳ κεκοιμήται; ἔτι δὲ καὶ Παπύριον τὸν μακάριον, καὶ Μελίτιον τὸν εὐνούχον, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι πάντα πολιτευσάμενον, ὃς καί ται ἐν Σάρδεσι περιμέμων τὴν ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἐπισκοπήν, ἐν ᾗ ἐκ νεκρῶν ἀναστήσεται; Οὗτοι πάντες ἐτήρησαν τὴν ἡμέραν τῆς τεσσαρεσκαίδεκάτης τοῦ Πάσχα κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον μηδὲν παρεκβαίνοντες, ἀλλὰ κατὰ τὸν κανόνα τῆς πίστεως ἀκολουθοῦντες. Ἐτι δὲ καὶ γὰρ ὁ μικρότερος ὑμῶν καὶ πάντων Πολυχράτης, κατὰ παράδοσιν τῶν συγγενῶν μου, οὗς καὶ παρηκολούθησα τισιν αὐτῶν (ἐπὶ μὲν ἡσάν συγγενεῖς μου ἐπίσκοποι, ἐγὼ δὲ ὀγδοος, καὶ πάντοτε τὴν ἡμέραν ἡγαγόν οἱ συγγενεῖς μου, ὅτε τῶν Ἰουδαίων ὁ λαὸς ἔσθῃ τὴν ζύμην)· ἐγὼ γοῦν, ἀδελφοί, ἔσ' ἔτι ἔχων ἐν Κυρίῳ, καὶ συμβεβηκώς τοῖς ἀπὸ τῆς οἰκουμένης ἀδελφοῖς, καὶ πᾶσαν ἁγίαν Γραφὴν διεληλυθώς, οὐ πύρομαι ἐπὶ τοῖς καταπληροσμένοις· οἱ γὰρ ἐμοῦ μείζονες εἰρήκασιν, Παιθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις. » Ἐτι δὲ τῷ τέλει καὶ πάντων μέμνηται τῶν συμπαρόντων καὶ ὁμοδοξούντων αὐτῷ ἐπισκόπων, ταῦτα λέγων· « Ἡβουάμην δὲ τῶν ἐπισκόπων τῶν συμπαρόντων μνημονεύσαι, οὗς ὅμαί, ἡμῶς μετακληθῆναι ἐκ' ἐμοῦ· καὶ μετακαλεσάμην· ὧν τὰ ὀνόματα ἐν γράφῳ, πολλὰ κλήθῃ εἰσίν. Οἱ δὲ εἰδότες τὸν μικρόν μου ἀνθρώπον συνηνέδεκχαν τῇ ἐπιστολῇ, εἰδότες ὅτι εἰχ' πολιὸς οὐκ ἤνεγκα, ἀλλ' ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πάντοτε πεπολίτευμαι.

ἄζυμα scripsisse credo, ad Græcorum sententiam astuendam, qui in Eucharistia pane fermentato utuntur.

ΚΕΦΑΛ. ΑΗ'.

A

339 CAPUT XXXVIII.

Ὡς Βίκτωρ κληθεὶς, τὰς ἐν Ἀσίᾳ πόλεις, διὰ τὸ Πάσχα, ἀποδιωρεῖν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνώσεως ἐπέμειλε.

Βίκτωρ μὲν οὖν τῶν τοιούτων γραμμάτων εἰς χεῖρας ἰλθόντων ἐξ αὐτῆς τᾶς τῆς Ἀσίας Ἐκκλησίας, καὶ τὰς ὁμοίους αὐταῖς παροικίας ὡς ἑτέροδοξου προσηλαμένας δόγματος, ἀποδιαιρεῖν ἐπειράτο, καὶ τῆς καθολικῆς ἐνώσεως εἰργεῖν. Ἐνθεν τε καὶ γράμματα ἐπεδίδασκε, στηλιτεύων ἑκείνους καὶ ἀκοινωνησίᾳ περιβάλλων τοὺς ἑκείσε πάντας ἀθρόον. Καὶ ὁ μὲν οὕτως εἶχεν ὁρμῆς· οὐ μὴν γε καὶ τοὶ περὶ αὐτὸν ἐπισκόποις ταῦτ' ἤρρεσκιν· ἀλλὰ γε φίλα τε καὶ εἰρηνικὰ φρονεῖν εἰσηγούντο τοῖς ταυτὲ τῆς πίστεως δόγμα χρύττουσι· καὶ μὴ οὕτως ἀπραγματούτως τὴν τῶν πλησίων παραιτεῖσθαι ὠφέλειαν· ἥρεμα δὲ καὶ λόγῳ καὶ χρόνῳ τοῦτ' ἐξανύτειν. Καὶ πληκτικώτερον δὲ προσεφέροντο τῆς προτέρας ἐχομένης δόξης· μεθ' ὧν καὶ Εἰρηναῖος ἦν· ὡς ἀπὸ τῶν ὧν ἐξηρχεν ἐν Γαλλίᾳ παροικῶν Βίκτωρ· γράφων φαίνεται. Παρίσταται μὲν δὴ καὶ οὗτος, ὡς δεῖν εἶναι κατὰ τὴν κυριώνημον τὸ Πάσχα ἐπιτελεῖν· ἥμισυ δ' ἐνδίδωσι Βίκτωρι τόσον πλῆθος ἐκκλησιῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνώσεως διαιρεῖν, καὶ ταῦτ' ἀρχαίου καὶ ἀποστολικοῦ ἔθους παραφυλαττούσας παράδοσιν. Πολλὰ οὖν ὡς εἰκὸς ὁ Εἰρηναῖος περὶ εἰρήνης Βίκτωρι παραινῶν, ἐπιλέγει καὶ ταῦτα· καλὸν γὰρ καὶ αὐτὰ ἑκείνου παραθεῖναι τὰς συλλαβὰς, περὶ ἀναγκαῖων οὐσας τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὥσπερ δὴ καὶ τοῖς Πολυκράτους ἐποίησα. est, sicuti modo de Polycrate fecimus, verba ejus

Ut Victor permotus fuerit, civitates Asiaticas, propter festum Pascha, ab unitate ecclesiastica segregare.

Victor vero litteris ejuscemodi acceptis, exemplo Asiae, eique finitimas ecclesias, veluti alienum atque diversum dogma propugnantes, rejicere, et ab unitate catholica arcere, in animo habebat. Quam ob causam et subito litteras conscripsit, quibus illos publice notabat, omnesque simul a communione prohibebat. Atque ille quidem ejuscemodi sumpserat consilium. Verum id aliis, qui cum eo erant, episcopis minus placuit. Itaque illum sunt adhortati, ut benignius per consilia pacata de eis qui fidei praedicarent dogma, statueret: neque tam facile, re intentata, proximorum abjiceret et posthaberetur utilitatem: sensim id et doctrina et tempore aliquando corrigi ac perfici posse. Et acius severiusque cum illo, qui priori sententiae adhaereret, egerunt: inter quos et Irenaeus erat, ut quidem ex eo scripto, quod Gallicarum ecclesiarum, quas regebat, nomine ad Victorem dedit, apparet. Astruit quippe et ipse, debere quidem omnino Dominico die Pascha peragi: nequaquam tamen Victori permittit, ut tantam ecclesiarum multitudinem ab ecclesiastica unitate segreget, idque, cum vetustae et apostolicae consuetudinis observent traditionem. Multa sane praecclare, et ut par fuit, Irenaeus de pace et unitate ad Victorem scribens, haec quoque refert. Operae pretium enim perutilia et necessaria ecclesiae futura adju-

ΚΕΦΑΛ. ΑΘ'.

C

CAPUT XXXIX.

Ὡς ὁ εἰρηνικώτατος Εἰρηναῖος τὸ ἀστασιαστον ταῖς ἐκκλησίαις παρέσχε, τὰ τῶν διαδόχων τῶν ἀποστόλων διηγησάμενος.

Γράφει οὖν· « Οὐ γὰρ μόνον περὶ τῆς ἡμέρας· ἡ ἀμφισβήτησις, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ εἵδους αὐτοῦ τῆς νηστείας. Οἱ μὲν γὰρ ὁνοῦνται μίαν ἡμέραν δεῖν αὐτοῦ νηστεύειν, οἱ δὲ δύο· οἱ δὲ καὶ πλείους· οἱ δὲ μ' ὥρας ἡμερινὰς τε καὶ νυκτερινὰς συμμετροῦσι τὴν ἡμέραν αὐτῶν. Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ ποικιλία τῶν ἐπιτηρούντων, οὐ νῦν ἐφ' ἡμῶν γιγνομένη, ἀλλὰ καὶ παλὺ πρότερον ἐπὶ τῶν πρὸ ἡμῶν, τῶν περὶ τὸ ἀκριβὲς ὡς εἰκὸς κρατοῦ των τὴν κατ' ἀπλότητα καὶ ἰδιωτισμὸν συνήθειαν εἰς τὸ μετέπειτα πεποιθότων. Καὶ οὐδὲν ἑλαττον πάντες· οὗτοι εἰρήνευσάν τε καὶ εἰρηνεύομεν πρὸς ἀλλήλους· καὶ ἡ διαφωνία τῆς νηστείας τὴν ὁμόνοιαν τῆς πίστεως συνίστησι. » Ταῦτα λέγων, καὶ ἱστορίαν ἐπισυνάπτει, ἣν δὴ καὶ ταύτην προσθεῖναι δίκαιον· φησὶ γάρ· « Ἐν οἷς καὶ οἱ πρὸ Σωτῆρος· πρεσβύτεροι, οἱ προστάντες τῆς Ἐκκλησίας, ἧς οὐ νῦν ἀπηγγέλλομεν, ἀνίκητον λέγομεν καὶ Ἰβόν, Τυγινόν τε καὶ Τελεσφόρον, καὶ Ξύστον· οὗτοι αὐτοὶ ἐτήρησαν, οὗτοι τοῖς μετ' αὐτοὺς ἐπέτρεπον· καὶ οὐδὲν ἑλαττον αὐτοὶ μὴ τηροῦντες εἰρήνευσαν τοῖς ἀπὸ τῶν παροικῶν, ἐν αἷς ἐτήρειτο ἐρχομένοις πρὸς αὐτούς· καὶ τοὶ μᾶλλον ἐναντίον ἦν τὸ τηρεῖν τοῖς μὴ τηροῦσι·

Ut pacis studiosissimus Irenaeus ecclesiis tranquillitatem et concordiam restituerit, exempla successorum sanctorum apostolorum commemorans.

Irenaeus ita scribit: « Non modo enim de die, verum etiam de jejunii specie controversia et quaestio est. Quidam namque existimant, unum ipsos oportere diem jejunare, quidam duos, alii etiam plures, nonnulli autem quadraginta, et horis diurnis et nocturnis numeratis diem suum metiuntur. Atque varietas haec observationum non aetate nostra exorta est, sed longe antea apud majores nostros existit: qui ita ut decuit accurate conservatam 340 per simplicem sinceritatem consuetudinem, ad posterorū transmissere. Nihilominus tamen isti omnes pacem tenuere, atque etiamnum pacem inter nos retinemus, et jejunii dissensio fidei consensum commendat. » His verbis historiam adnectit, dignam profecto quae hic quoque inseratur. « Enimvero qui Soterem praecesserunt presbyteri, et ecclesiam quam tu nunc gubernas administrarunt, Anicetum dico, Pium, Hyginum, Telesphorum, et Xystum: neque ipsi ita Pascha et jejunium observarunt, neque eos qui cum illis fuere, observare permiserunt. Sed nihilominus ipsi non observantes, pacem tenuerunt adversus eos qui ad se ex ecclesiis, quae ita observarent,

venerunt. A'que equidem maximopere inter se ista, observare scilicet, et non observare, disidebant. Nunquam tamen eam ob rem aliqui sunt rejecti. Quia ipsi non observantes, qui ante fuerunt presbyteri, advenientibus ex ecclesiis observantibus Eucharistiam (1) miserunt. Ac cum beatus Polycarpus peregre Romam sub Aniceto venisset, et aliquantulum illi inter se de rebus non magnis dissiderent, eis statim compositis, deinceps nihil quidquam controversie inter se de hoc capite moverunt. Neque enim Anicetus Polycarpo persuadere potuit, ut non ita observaret, quippe qui id post Joannem Domini nostri discipulum, et reliquos apostolos cum quibus vixerat, semper observasset: neque Polycarpus Anicetum, ut observaret, induxit, consuetudinem eorum qui nos præcesserunt presbyterorum retinendam esse allegantem. Quæ cum ita se haberent, communionem inter se celebrarunt. Et in ipsa ecclesia Anicetus Eucharistiæ ministerium Polycarpo honoris ergo permisit. Atque ita in pace per discessum sunt sejuncti: pacem quoque ecclesiis, sive observarent, sive non observarent, retinentibus. Quapropter egregius, ut aptissimo nomini suo responderet, pacificator Irenæus fuit (2), qui sic intercessionem suam pacem Ecclesiæ conciliarit, et non modo cum Victore, sed etiam cum aliis permultis Ecclesiarum antistitibus, congruentia convenientisque eis quæ diximus, de proposita questione afferendo, egerit. Quod vero sermo non persuasit, id dies postea perfecit. Nam hac in re Asia vix tandem cessit: et ubique terrarum in orbe decretum est, ut non cum Judæis, **341** sed ipso Domini die mysterium Paschæ peragatur. Quamvis adhuc in Asia reliquæ quædam maleant, consuetudinem eam in paucis prorsus inviolatam retinentes. Unde etiam Quatuordecimani cognominati sunt, consuetudinem eam, et alia quædam ex illegitimis et ab Ecclesia rejectis libris decerpta servantes, et nominibus quorundam magnorum apostolorum ea in re abutentes. Porro de Paschate quæstio ita est decisa, cum qua et nos finem quarto huic libro afferimus: ex quo Commodus quidem post tredecimum imperii annum vitam finit, Severus vero post Pertinacis non dum prorsus menses sex in administratione ejus transegit. Continet vero hic liber annorum non integrorum viginti quatuor tempus, initiumque habuit ab Antonino Veri fratre (3), finem autem cum ipso Commodi et Pertinacis imperio:

(1) Eucharistiæ communis participatio, communionis, charitatis et unitatis Ecclesiæ certissimum symbolum.

(2)

Concedere Roma

Debit, atque, potius quam rumpere pacem, Illumant quæ juris erant, modo salva maneret Lex divina, fides Christi, doctrina, Senatus. Quam primus tulit ore suo, quia tradita ab ipso Christo erat humane doctore et lumine vitæ. Nec curandus erat morem euhæusis in unum. Uque adeo, dixit, etc.

Baptista Mantuan. lib. 1 Pastor. de S. Hilario, Et

καὶ οὐδὲ ποτε διὰ τὸ εἶδος τοῦτο ἀπὸ βίθρων τινῶν ἀλλ' αὐτοὶ μὴ τηροῦντες· οἱ πρὸ τοῦ πρεσβυτέρου, τοῖς ἀπὸ τῶν παρρησιῶν τηροῦσιν ἐπιμνησθῆναι. Καὶ τοῦ μακαρίου δὲ Πολυκάρπου ἐπιμνησθῆναι· ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ Ἀνικήτου, καὶ περὶ ἄλλων τινῶν μικρὰ ἔχοντας πρὸς ἀλλήλους, εἰρήνευσαν εὐθὺς περὶ τούτου τοῦ κεφαλαίου, μὴ φιλαριστήσαντες πρὸς ἑαυτοὺς. Οὕτως γὰρ ὁ Ἀνίκητος τὸν Πολυκάρπον πείσαι ἐδύνατο μὴ τηρεῖν, ἀλλὰ μετὰ Ἰωάννου τοῦ μαθητοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων οἱ συνδιέτριψαν αἰετ τηρησάτω, οὕτως ὁ Πολυκάρπος τὸν Ἀνικήτον ἐπιστολῇ τηρεῖν, λέγοντα τὴν συνθήκην τῶν πρὸ ἡμῶν πρεσβυτέρων ὁφείλαιν κατέχειν. Καὶ τούτων οὕτως ἔχόντων, ἐκοινωνήσαν ἑαυτοῖς. Καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρὶχώρησεν ὁ Ἀνίκητος τὴν Εὐχαριστίαν τῷ Πολυκάρπῳ, κατ' ἐντροπὴν δηλονότι. Καὶ μετ' εἰρήνης ἀπ' ἀλλήλων ἀπελλάγησαν πίστης· τῆς ἐκκλησίας εἰρήνην ἔχοντων, τῶν τηρούντων καὶ μὴ τηρούντων. Ὁ Θερινός μὲν· τοῖνον ὁ Εἰρηναῖος εἰρηνοποιᾷ· τις δὲ τὴν εἰρήνην ταῖς ἐκκλησίαις ἐπέσβευσεν· οὐ τῷ Βικτωρί μόνον, ἀλλὰ καὶ διαφόροις ἄλλοις ἐκκλησιῶν ἡγεμόσι καταλλήλως τοῖς εἰρημῶσι· περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος· διωκεῖσθαι. Καὶ ὁ λόγος οὐκ ἐπιστολῇ, τοῦτο χρόνος· ἐς ὑστερον ἔδρασι· καὶ εἰς γὰρ ἡ Ἀσία μόγις· καὶ ἀπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης μὴ μετὰ τῶν Ἰουδαίων, ἀλλ' ἐν τῇ κυριωνίᾳ τὸ τοῦ Πάσχα μυστήριον τελείσθαι διέγνωσται· καὶ ἐπὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ τὰ λείψανα διαμένει, ἀπαράτρωτον τὸ ἔθος διαμενεμένης ἐν ὅλοις πάντῃ, οἱ καὶ Τεσσαρεσκαίδεκάτῃαι προσωποποιῶντες· ταύτην τηροῦντες· καὶ ἄλλα τῶν νόμων καὶ ἀποβλήτων τῇ Ἐκκλησίᾳ βέβλωται, ὅνυμασι δ' οὖν τινῶν τῶν μεγάλων ἀποστόλων προσχωρήματα. Τὰ μὲν οὖν ἀμφοῖν τοῦ Πάσχα ζητήματος τοιοῦτον εἰρηγία πέρας, ἐν ᾧ καὶ ἡμεῖς τέλος τῇ τετάρτῃ ἐπάγομεν τῶν Ἱστοριῶν, Κορνήσιον μὲν ἐπὶ δέκα καὶ τρεῖς ἔτεσι τὸ βίον καταλύσαντος, Σευήρου δὲ μετὰ Περτιναξοῦ οὐδ' ὅλις ἔξ μηνὸς διαγενόμενον ἐπὶ τῇ ἀρχῇ καταστάντος. Περιέχει δὲ καὶ ἡ τετάρτη μοι αὕτη βιβλῖος τῶν συγγραφῶν χρόνον ἑτῶν δ' καὶ εἰκοσίων, ὀλίγου ὄντος, ἀρξαμένη μὲν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς Ἀντωνίνου υἱοῦ Μάρκου, καταλήξασα δὲ ἐπ' ὅλῃ τῇ ἀρχῇ Κορνήσιου τε καὶ Περτιναξοῦ· ὁπνίκα χρόνου μὲν ἔτος, ε' ψ α' ἀπὸ δὲ τῆς τοῦ Κυρίου θείας γεννήσεως· ἑκατοστὸν ἔκτον καὶ ἐνανηκοστὸν ἐπερβατο.

D

hæc certissima est de Adiaphoris omnibus regula.

(3) Hoc est, ab eo tempore, quo defuncto L. Vero, M. Antoninus Philosophus solus imperare cepit. Isti autem divi fratres æqua simul potestate imperium administrarunt annis 11. L. Vero mortuo, M. Antoninus solus 4. cum filio Commodus 5. Ita ut imperii M. Antonini tempus 19 prope annos complectatur. Nicephorus autem in eo fuit sententia, ut crediderit, L. Verum tantum 6 annis cum Marco imperasse, et postea Marcum annis 10, et aliquot insuper mensibus. Sed nos aliorum scriptorum auctoritatem versione nostra seculi summas. Sed enim post eadem Commodi, Pertinax imperi

cum a mundo condito quinquies millesimus septingentesimus et primus (1), a divina autem nativitate centesimus nonagesimus sextus (2) expletus esset annus.

mense 2, die 25, Didici autem Julianus mense 2, die 5, snnt interempti. Et L. Septimius Severus adversus Pescennium Nigrum, ab exercitu Syriaco Antiochiæ imperatorem creatum, copias suas duxit.

Hoc sic propterea adnotatum est, ut Nicephoro numerus et ratio annorum constet.

(1) Secundum neotericos chronologos, 4175.

(2) Quintus potius.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Ε΄.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS V.

ΚΕΦΑΛ. Α΄.

Διηγησὶς ἐν ἐπιτομῇ τῶν ἄνωθεν εἰρημέρων, καὶ μὲλλόντων τῷ τόμῳ ρηθήσεσθαι.

Θέρε δὴ τοὺς εἰρημένους καὶ τὰ λείποντα παραθεῖναι σπουδάζωμεν, ὥς ἂν γε καθ' εἰρημὸν τὴν δὲ λόγῳ· προῖη, ἄριτον τὸ σῶμα τῆς ἱερᾶς ἐξυφαίνουσιν ἱστορίαις. Τὰ μὲν οὖν πρῶτα τῆς συγγραφῆς, προσήκοντά γε οἶμαι δρῶντες, τῇ κεφαλῇ πάντων Χριστῷ ἀνεθέμεθα. Τὰ γε μὴν δευτέρα, τοὺς ἐκείνων φοιτήσας, τοὺς ἱεροὺς ἡμῶν καθηγεμένους ὁμοῖα ποιοῦντες, ἀφωσιώσαμεν. Τὸν δὲ τρίτον τόμον οἱ τὰ τῆς· πρώτης ἐκείνων διαδοχῆς ἐκλήρωσαντο. Ἐν γε μὴν τῷ τετάρτῳ, ὅσοι δὴ μαρτυρικῶς ἀγῶσι καὶ λόγοις τὰ τῆς κλάνης ὀχυρώματα καὶ τὴν ψευδώνυμον γνῶσιν κατέσεισαν, διεξήλωμεν· ὅσοι τε ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφαί· καὶ τίνα δὴ καταλειπόντες συγγράμματα ἀπηλλάγησαν· ἔτι δὲ καὶ ὅσα ἐπισυνέβη τῷ τοῦ Πάσχα ζητήματι. Ὅ δὲ πέμπτος οὗτος, τὰ κατὰ τὸν πολυμαθέστατον Ὀριγένην, τὸν καὶ Ἀδαμάντιον, εἰς λεπτὸν διελεῖν ὑποσχεῖται· καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν καὶ αὐτῷ πονηθεῖσιν ὑπὲρ εὐσεβείας· οἷός τε γέγονε καὶ ὅπως· ὅσην τε εἰσνεγκῶν περὶ τὰ θεῖα σπουδῇν, πολλοὺς εἰς τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγῶνα ἤρῃσι· καὶ πολλοὺς ἔρασις τε καὶ σπουδαστὰς τῆς αὐτοῦ φιλοσοφίας διέττης, ἔλαχε· καὶ οἷα ἐπιχειρήσῃ τελέμῃ παρθενίαν ἀσχεῖν βουλόμενος· καὶ ὥς τέλος τῆς εὐσεβείας ἀποσφαλῇς, ἀπατηλῶ δαίμονι πειθαρχήσας, τοῦ ὕψους ἐξετράπη

A

344 CAPUT I.

Succincta eorum quæ ante dicta sunt repetitio, et dicendorum isto tomo expositio.

Agedum quæ reliqua sunt, his adjungere pergamus, ut serie sua oratio nostra progrediatur, integrumque sacræ historiæ corpus contextatur. Ac primum quidem librum voluminis hujus recte sane, et ut par fuit, capiti omnium Christo dedicavimus. Secundum sectoribus ejus, sacris auctoribus, duobusque nostris, iidem merito consecravimus. Tertium primi eorum successores sortiti sunt. In quarto autem eos commemoravimus, qui vel certaminibus egregiis martyres, vel eruditis scriptis doctores, erroris mutationes atque falso nominatam scientiam expugnant; qui etiam ecclesiastici fuerint scriptores, quibusve illi post se relictis commentariis decesserint: tum autem, quænam de questione Paschatis acta atque decreta sint. Quintus porro liber iste, res eruditissimi Origenis, qui et Adamantius dictus est, plenissime expedit: quos ille pro vera pietate adierit labores; unde, et qui fuerit: et ut quam plurimum studii ad res divinas conferens, permultos ad certamen pro Christo obeundum excitaverit: quam item multos amatores atque sectatores 345 studiosos duplicis philosophiæ suæ habuerit: quæ in seipso ausus sit, cœlibatam atque virginitatem conservare volens: ut denique ad postremum seductori dæmoni obsecutus, et a recta via aberrari,

B

et a sana doctrina exciderit. Complectetur præterea alia quoque : gravem videlicet illam sub Decio persecutionem, ecclesiarumque sacrarum antistites, et quæ in eis acciderint res inopinae et admirandæ. Initium autem inde sumendum.

CAPUT II.

De persecutione sub Severo, in qua Leonides pater Origenis, propter Christum mortem subiit.

Commodo imperium administrante, res Christianæ pacatæ tranquillæque fuere (1). Postquam autem ille ex insidiis cæsus est, et Pertinax brevi admodum tempore imperavit, atque huic (sicuti diximus) Severus successit, tum quoque satis bono loco res nostræ fuere, indiesque fidei professio augmenta sua cepit, eorum quos recensimus ecclesiasticorum doctorum scriptis atque doctrinis illam provehentibus, idque in maximis quibusque potissimum urbibus, nimirum Alexandriæ, et in ea orbe quæ ab Antiocho est condita, Æliæ, et per Palestinam omnem, Ephesi, Cæsareæ, et occidentem versus Thessaloniciæ, Athenis, Corinthi : in Galliis, et Romæ maxime. Integri enim populi et domus totæ ad fidem accedebant, quidvis facere et pati paratæ, quam ut quidquam contra religionem nostram agerent, aut novarent. Quod ubi Severo minime tolerandum est visum, insignem statim contra Ecclesiam omnem movit persecutionem. Et subito per omnem terrarum orbem eximia instituta sunt martyria, maxime vero in Ægypto et Libya atque Thebaide. Alexandriæ porro veluti stadium veræ pietatis constitutum, ubi fortissimi quique et optimi delecti martyres, variis atque exquisitis tormentorum generibus mirificisque impressionibus exceptis, a Deo, cui chari fuere, præmia et coronas acceperunt. Quo tempore et Leonidem, Origenis patrem, obit pro Christi nomine martyrio, e vita excessisse tradunt, gladio videlicet cæsus, cum filium admodum adhuc puerum relinqueret. **346** Quantus autem Origenes fuerit, et quo studio animique destinatione in sacras Litteras incubnerit, citra invidiam exponi posse puto : non solum quod celebris is vir apud nos sit, verum etiam quod ingentem, vita sua, quamvis ad finem non integram prorsus, famam et gloriam post se reliquerit. Verum enimvero singulari otio opus esset, ad vitam ejus omnem litteris memoriæ mandandam. Sed nos e multis quæ de eo sunt tradita, plurimâ resecantes, aliqua tantum Historiæ huic inseremus, ut res tanti viri studiosis incognitæ non sint : quæ sane judicio multorum dignæ visæ sunt, ut vel ab ipsis incunabulis repetitæ, memoriæ traderentur.

CAPUT III.

De Origenis a puero studiis atque exercitiis, et ut etiamnum adolescens sermonem veritatis professus fuerit, et ut sese ad certamen pro Christo subeundum præparaverit.

Statim namque ab initio, tenera exacta ætate a patre divinis imbutus est Litteris. Cui illa prima

(1) Propter Divorum scilicet fratrum rescriptum.

φρονήματος. Διαλήφεται γὰρ μὴν καὶ ἄλλα ἱστορία· τὰ τε περὶ τοῦ κατὰ Δέκιον πικροῦ διωγμοῦ, τοὺς τε τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόνας, καὶ τὰ ἐπ' ἐκείνους παράδοξα. Ἀρκτέον δὲ οὕτω.

ΚΕΦΑΛ. Β.

Περὶ τοῦ κατὰ Σευήρον διωγμοῦ, ἐφ' ᾧ Λεωνίδης ὁ πατὴρ Ὀριγένης τὸ διὰ Χριστὸν τέλος ἔσχεν.

Εἰρήνην μὲν ἦσαν μετὰ τὰ ἡμέτερα, Κομμόδου τὴν ἀρχὴν διυθύνοντος· ἐπεὶ δ' ἐκείνους ἐξ ἐπιβουλῆς σφαγίντα Περτίναν χρόνον ἐπιδραχυν, καὶ τοῦτον Σεβήρος, ὡς εἴρηται, διεδέχτο, ἦσαν μὲν δὴ καὶ τοῦτω ἡρέμα πως ἔχοντα τὰ ἡμέτερα, καὶ τὰ τῆς πίστεως ἤμας καθήμεραν, λόγοις τε καὶ διδασκαλαῖς τοῖς προσηγμένοις τῶν ἐκκλησιῶν διδασκάλους ἐπιδιδόντα, καὶ μάλλον ἐν ταῖς μεγίσταις τῶν πόλεων. Αὗται δ' ἦσαν Ἀλεξάνδρεια καὶ ἡ τὴν Ἀντιόχον ἔσχε δομήτορα, τὰ τε περὶ τὴν Ἀσίαν πᾶσαν καὶ Παλαιστίνην, Ἐφῶσον τε καὶ Καισάρειαν, καὶ τὰ περὶ τὴν Ἑσπρίαν, Θεσσαλονικίαν καὶ Ἀθήνας· καὶ Κόρινθος αὐτὰ· καὶ τὰ περὶ Γαλλίας, καὶ τὸ πλεον ἐπὶ Ῥώμην αὐτὴν· ὡς καὶ αὐτανδρα πλήθην καὶ οἴκους δίκως προσείναι τῇ πίστει, καὶ πάντα ὅρῳ ἐν τοῖς ἔσχατοις ἡ τὴν νεωτερίαν κατὰ τῆς πίστεως. Ἐπεὶ δὲ Σευήρῳ ἥκιστα φορητὸν ἰδοῦναι, λαμπρὸν αὐτίκα τὸν διωγμὸν κατὰ πάσης Ἐκκλησίας ἀνεγείρειν ὥστε δεῖν. Καὶ γενναῖα μὲν ἀπανταχοῦ τῆς γῆς ἐσχεδίδετο τὰ μαρτύρια· μάλιστα δ' ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ καὶ Θηβαΐδι, καὶ κατ' αὐτὴν γὰρ τὴν Ἀλεξάνδρειαν συνίστατο ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας τὸ στάδιον, ἀριστίνδην ὥσπερ ἐξελγεμένων ταῖς ποικίλαις καὶ φιλοτίμοις τῶν βασιάνων ἰδέαις· καὶ ταῖς ὑπερρυσέιν ἐνστάσει, πρὸς Θεοῦ τὰ γένη τῶν θεοφιλῶν μαρτύρων ἀναδουμένων· ὅτε δὲ φασὶ καὶ Λεωνίδην τὸν Ὀριγένης πατέρα τῷ ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίῳ τελειῶσαι τὸν βίον, ἔλπει τὴν ζωὴν καταλῦσαντα, νέον κομιδῇ τὸν παῖδα λιπόντα. Ὁποῖος μὲν οὖν οὗτος ἐγένετο, οἷα τε σπουδῇ καὶ προαιρέσει περὶ τὸν ἱερὸν λόγον ἐχρησάτο, οὐ φθόνος ἀνέγοντο διελέειν· οὐ μόνον οἱ τῶν καθ' ἡμᾶς καὶ περιβόητος ἀνὴρ, ἀλλὰ καὶ τῷ πολλῇ δόξαν τὴν περὶ αὐτοῦ ἐπαφῆναι τῷ βίῳ, κινεῖ οὐκ ὀγιά τῶς. Καὶ γὰρ σχολῆς ἰδίας ἡ κατὰ τὸν βίον αὐτοῦ συνταξὶς δεῖται· ἄν. Ἄλλ' ἡμεῖς ἐκ πολλῶν τῶν περὶ αὐτοῦ εἰρημένων ἐπιτεμνόντες τὰ πλείστα παραδόμεν τῇ ἱστορίᾳ· ἵνα τοῖς φιλομαθεῖσι μηδὲ τὰ τούτου ἀγνωστα εἴη. Τὰ γὰρ τοῦ ἀνδρός, καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν σπαργάνων ἀξία μνήμης λειδύγεται.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Περὶ τῆς ἐκ παιδὸς ἀσκήσεως Ὀριγένης· ὡς ἐτι νέος ὢν, τὸν ἀληθῆ λόγον ἐπῆρσεν· καὶ ὡς εἰς τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγῶνα παρεσκευάσθη.

Εὐθὺς μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς τὴν ἀπὸ τῆς ἀποδόσεως ἡλικίαν, παρὰ τοῦ πατρὸς ταῖς βέλαις ἐνισκῶντο

Γραφαί, τοῦ πατρὸς αὐτῷ πρὸς τῇ τῶν ἐγκυκλίων παιδείᾳ οὐ παρέργως δὴ καὶ τῇ ἐκείνων ποιοιμένου φροντίδι· ὥστε δὴ καὶ πρὸ τῆς ἐκείνων μελέτης ταύταις ἐνασχολεῖσθαι, ἐκάστης ἡμέρας, μερικὰς ἐκείθεν ἐκμαθήσεις καὶ ἀπαγγέλλας εἰσπραττόμενον. Οὐ μὴν γε καὶ ἀπὸ προαίρεσιν· τῷ παιδί ταῦτα ἦσαν. Ὑπερβουεῖ δέ τινα προθυμίᾳ περὶ ταῦτα μάλλον ἤπερ περὶ τὸν Ἑλλήνα λόγον ἐπόνει, ὥς μὴδὲ τὸ ἀπλοῦν αὐτῷ τῶν ἱερῶν λόγων καὶ πρόχειρον εἰς μάθησιν ἐξαρκεῖν, ἀλλὰ καὶ πολυπραγμασεῖν αἰρεῖσθαι, καὶ τὸ ἐκτείνον αὐτὰς βάθος ἀνιχνεύειν πειρᾶσθαι, καὶ πράγματα τῷ πατρί παρέχειν, ἀναπυθνόμενον, εἰ ἂν ἀπὰ βούλοιο τὸ γράμμα νοεῖν. Τῷ δὲ πατρί θαυμάζειν μὲν εἴσθαι καὶ καθ' αὐτὸν καταπλήττεσθαι, γαγγήσει· οὐ θεὸς τοσούτου δὴ πατέρα παιδὸς γενέσθαι ἤξου· ἰδίᾳ γε μὴν πλῆτων ἦν τὸ δοκεῖν μὴδὲν παρ' ἡλικίαν καὶ περαιτέρω τῆς ἀελοῦς διανοίας ζητεῖν εἰσρηγόμενον. Τοσοῦτόν γε μὴν φασιν ἐθαμβοῦν εἶναι καὶ τῷ δοτῆρι τῶν ἀγαθῶν Θεῷ τὴν χάριν ὁμολογεῖν, ὥς ἐπιστῆναι μὲν πολλάκις εὐδοκίᾳ τῷ παιδί, ἀπογυμνοῦντα δὲ τὸ στήθον, σεβασμῶς μάλα καταφίλειν, οἷά τινας· ἔκδοι Θεοῦ Πνεύματος ἐνακηνοῦντος, καὶ τῆς αὐτεκνίας μακάριον αὐτὸν ἡγεῖσθαι. Κάντευθεν οὐ σιμῶς ἀφορμὰς ὁ παῖς τῶν τῆς πίστεως καὶ θείων λόγων καταβαλλόμενος, εὐ μάλα κοσμίως ἀνήγετο, τῷ αὐτῷ πατρί τε καὶ διδασκάλῳ χρώμενος, καὶ μεγάλα οἱς παραδείκνυ δρᾶσιν ὑπαισχυνόμενος. Ταῦτα καὶ τοιαῦτα δὴ τινα ἕτερα συγγενῇ τοῖς τοῖς τῆς παιδικῆς ἡλικίας Ὀριγένους μνημονεύμενα. Ἐπεὶ δὲ Σευήρῳ δέκατον μὲν τῆς ἀρχῆς ἔτος ἦν ὤνετο, Λαίτῳ δὲ ἡγεμὼν Αἰγυπτίου, καὶ Ἀλεξανδρείας καθίστατο, Δημοκρίτῳ δὲ μετὰ Ἰουλιανὸν ἀρτί πρώτως ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας θρόνος ἐνεχειρίζετο, ὁ δὲ τῶν ἐκκλησιῶν διωγμὸς εἰς μέγα ἀναβρίσκειτο, καὶ πολλοὶ γενναίως παρατατόμενοι τοῖς ἀλλοῖς τοῖς στεφάνους διήρκαζον· τοσοῦτόν φασιν ἱερῶτα μαρτυροῦν γενέσθαι καὶ Ὀριγένει, ἀπαλὴν κομιδὴν τὴν ἡλικίαν περιειμένῳ, ὥς οὐκ ἔτιν ἦδῃ, καὶ ὁρμῇ τινι ἀσχετῷ ὁμοίᾳ τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ κινδύνους χωρεῖν. Καὶ γ' ἀπηλλάντετο μαρτυρίῳ τοῦ ἥν, εἰ μὴ θεὸς ἑτέρῳ προνοίας λόγῳ τῇ· πολλὴν ὠφελείας χάριν ἱμποδῶν τὴν μητέρα ἐκείνην καθίστα. Εἰστούσα γὰρ ἐκείνου τὸν θάλαμον, φειδὼ τινα λαμβάνειν τῆς περὶ αὐτὸν μητρικῆς διαθέσεως καθιέχευε, καὶ μὴ οὐτως τὴν μητέρα καταλιπεῖν, καὶ θρήνοις ἀκατασχέτους περιβάλλειν πειρᾶσθαι. Ὡς δὲ ἰδὼν αὐτῷ ὁ πατήρ, καὶ δεσποτικῶς καθείρκετο, εἰ μάλλον ὁ ἱερὸς αὐτῷ ἐπεταίνετο, καὶ δορυμῆτος εἰσέρρει πόθος τοῦ μαρτυρίου, καὶ καθεκάζετο, ὥς εἰπεῖν, τοῦτον ἀνέφελες πυρπολῶν. Οὕτω δ' ὁρμῆς ἔχοντα ἡ μήτηρ τὸν Ὀριγένειν ὁρῶντα, τὴν ἰσθίαν πᾶσαν ἐκείνου ἀπέκρυπτε, καὶ οἶκος μένειν δι' ἀνάγκης ἵστατο. Ἐπεὶ δ' ἄλλο πράττειν οὐκ εἶχεν, ἀλείπτεις ἐτίνατο τῷ πατρί· καὶ τὰ πρότερον συντάτων ἀπέσταλλε, καὶ ταῦτα κατὰ λέξιν διεξίεν· Ἐπέχε μὴ δὲ ἡμᾶς· ἄλλο τι φρονήσης. Τοῦτο δὲ πρῶτον ἱερὸν δαίγμα σαφέστατον τῆς ἐκ πρώτης, ὃ φασί,

A cura fuit, ut filius non successiva, sed iusta opera, una cum cyclicis disciplinis eas addiceret. Quapropter ante earum disciplinarum exercitium quotidie ab eo, ex sacris Scripturis promissiones et certa loca, quæ memoriter didicerat, requirebat : quæ res minime præter iudicium et voluntatem puer fuit. Mirifica enim cupiditate magis in hæc studia quam in Græcorum artes scirebatur : usque adeo, ut non contentus esset ex sacris oraculis, quæ simplicia et non ita difficilia sunt, discere : sed curiositate uteretur, et ab illis eorum sensus scrutari conaretur, subindeque quidnam arcani sensus in littera lateret, percunctando, patri negotium faceretur. Is porro apud seipsum ea de causa cum admiratione stupebat, et valde gaudebat, quod Deus se patrem tali dignatus esset filio. Et quandoque privatim simulabat se eum acrius obijurgare, ne quid supra ætatem suam et simplicem sensum scrutaretur admonens. Tautopere vero admiratione ejus est consternatus, maximas se datori honorum Deo gratias debere professus, ut sæpenumero dormienti assisteret puero, pectusque ejus nudatum cum veneratione multa deoscularetur, perinde atque in eo divinus Spiritus domicilium suum haberet, beatumque prorsus se tam felici proflicatione judicabat. Quæ res magnam præbuit causam et occasionem, ut puer fidem sacrasque litteras ab ineunte ætate assequeretur : 347 et recte admodum educeretur, eundem et patrem et præceptorem habens, magnamque de se præbens expectationem. Hæc atque item alia his similia de puerili ætate Origenis sunt prodita. Postquam vero decimo Severi imperantis anno, Lætus Ægypto et Alexandriæ præfectus est, et Demetrius Juliano in episcopatu Alexandrino successit, ecclesiarumque persecutio admodum invaluit, ac multi certaminibus magno animo obviam euntes, coronas reportarunt : tantam dicunt martyrii cupiditatem Origeni incessisse, cum in juvenili admodum adhuc ætate esset, ut exsultans jam ardore quodam incredibili, pericula pro Christo toleranda adiret. Et finivisset ille jam tum martyrio vitam, nisi alia divinæ Providentiæ ratione, utilitatis multorum gratia, mater ejus intercessisset. Illa enim in cubiculum ejus ingressa, supplex ei fuit, ut ne, materno suo erga eum animo et amoris parens, egram se ita relinqueret, et intolerabili luctu et mærori obficere perseveraret. Ubi vero pater ejus captus et in vincula conjectus est, major enim etiam amor, acriusque martyrii desiderium invasit, indies id (ut ita dicam) ardore et igne novo excitante atque accendente. Quapropter cum ita animatum Origenem esse mater videret, omnem ejus vestem recondidit, necessitatemque ei domi manendi imposuit. Hic enim aliud facere non posset, alipten et uncto rem certaminis se patri præbuit, et frequenter cohortatorias ad illum litteras scripsit, inter alia verba ista usurpans : Sustine, et ne quid alterius sequi

tentia aut consilii nostra causa capias vide. Atque hoc primum sit evidentissimum, a primis (quod dicitur) carceribus, germanæ fidei, sincerique ejus erga Deum animi, specimen atque indicium.

CAPUT IV.

De institutione et educatione ejus, et eorum qui ejus consuetudine et doctrina usi sint. Et ut decem et octo natus annos, Alexandriæ fidelium præfuerit scholæ, clari prorsus nominis adolescens.

Patre ejus, sicuti diximus, vita per martyrium pro Christo defuncto, nondum prorsus septemdecim annos natus, cum apud matrem cum aliis sex natu minoribus liberis esset, et quod patrimonium ejus omne imperiali hæco illatum fuerat, una cum suis ærumnōse in magna rerum necessariorum angustia **348** et penuria viveret, divino ei succurrente Numine, incredibile consecutus est auxilium. Si quidem mulier quædam ingentibus divitiis et copiis clara, et aliter quoque Alexandriæ celebris, magni nominis virum Antiochenum genere, et inter hæreticos Alexandrinis primarium, consecrans atque completens, adoptato sibi filii loco Origene, cum maximi eum fecit, tum ei suisque omnibus ad quotidianum usum liberaliter et copiose omnia suppediavit. Familiariter ergo cum Paulo (1) (hoc enim nomen mariti ejus mulieris erat) vivens, nunquam a consueti sibi deflexit precatione, communicare preces cum Paulo hæretico nolens, ecclesiasticasque sanctiones accuratissime servans : cum quidem ad Paulum permulti frequentarent, non solum qui ex Græcorum essent superstitione, sed etiam nostri homines. Græcorum porro disciplinis jampridem a patre imbutus, magis etiam in Pauli schola proficiebat. Proinde postea ex eorum doctrinarum disciplina, cui præibat, abunde res familiaris ei suppetebat. Posteaquam autem persecutionis timore omnibus expulsis, nullus Alexandriæ sacrorum oraculorum enarrator fuit, multi ex gentibus ad Origenem accedentes, verbum Dei sunt professi : multique illorum patria sacra delestati, partim ut familiariter cum eo viverent, partim ut semper ei adessent, præ rebus omnibus studio sibi habuerunt. Ex his primus esse perhibetur Plotarchus, cum vite sanctitate, tum martyrii corona clarus. Alter ab hoc Heraclias recensetur, Plotarchi ipsius frater : qui tantum de se varioris philosophiæ studii specimen præbuit, ut postea in ecclesia Alexandrina Demetrio successor sit subrogatus. Porro decimum octavumque agens annum Origenes, scholæ catechistes in urbe Alexandrina est præfector. Et cum ibidem sub Aquila præfecto persecutio maxime exundans incrudesceret, magnum consecutus est nomen apud eos qui Christi nomine censentur : quod et notos sibi et ignotos familiariter excipiens complecteretur : et qui in vinculis erant, sedulo visitaret, alacritatem eorum

Α βαλίδος περί Θεὸν αὐτοῦ γνησίας πίστιν· καὶ διαθείσας.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Περὶ τῆς κατ' αὐτὸν παιδείας καὶ δγωγῆς· καὶ τῶν αὐτῷ φοιτησάντων. Καὶ ὡς δεκάκαιδεκα ὢν ἐτῶν, τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῶν πιστῶν ἡγεῖο διατριβῆς, περιβόητος ἀπὸ πάντων γυνόντων.

Τοῦ δὲ πατρὸς αὐτοῦ, ὡς εἴρηται, τὸ βίου ἐν ὁπῇ Χριστοῦ μεταλλάξαντος μαρτυρίῃ, τὸ πάντοτε πληρὴς ὢν ἐκτὸν ἐπιταλαιδεῖν, κατὰ τῇ μητρὶ μεθ' ἐτέρων ἐξ ὁραγυτέρων παίδων ταλαιπωρίων, τῆς πατρικῆς οὐσίας τοῖς βασιλεῦσι καταλαγίσσης, ἐν πλείστη σπάνει τῶν ἀναγκαίων γενόμενος· μετὰ τῶν πρὸς γένος, τῆς θαλάσσης ἀνταμιδωμένων ῥοπῆς, τῆς ἐκείθεν ὁρβήτου κατετόγγαναι δεξιόσσης. Γυνὴ γάρ τις, πλοῦτη μὲν κομῶσα βαθεῖ, περιφανὴς δὲ ἄλλως τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ τινα περιβόητον ἀνδρα, Ἀντιόχεια γε μὴν τὸ γένος, τῶν δ' ἐν Ἀλεξανδρείᾳ αἰρεσιωτῶν πρώτιστον περίπουσα, θεσπὺς οὖν τὸν Ὀριγένην ἐκείτῃ εἰσφικίζετο· καὶ ἐν τοῖς μάλιστα κατὰ δόξαν τὰ καὶ θαυμάσια τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν αὐτῇ τε καὶ τοῖς ἐκείνους ἐπῆρκεν· συνὼν δὲ τῷ Παύλῳ (τοῦτο γὰρ ἦν ὄνομα τῷ συζύγῳ τῆς γυναίκος), οὐδὲ ποτε τῆς συνήθους εὐχῆς παρεστῆναι, τοὺς ἐκκλησιαστικούς θεσμούς· ἐς ἄκρον διατηρῶν, καὶ ταῦτα πολλῶν ὄντων τῷ Παύλῳ φοιτῶντων, τῶν τε τῆς Ἑλλήνων θρησκείας, οὐκ ἐλαχίστων μέντοι καὶ ἡμετέρων. Τοῖς δὲ τῶν Ἑλλήνων μαθήμασι προτιλασθεὶς ἐκ τοῦ πατρὸς Ὀριγένης, ἐπὶ μᾶλλον ἐπιθεωρεῖ τῇ Παύλου σχολᾷ διατριβῇ· κἀνταῦθα καὶ θαυμάσιον τὸ ἀναγκάζειν τοῦτο μετῆν, καὶ ἐκ τοῦ καθηγεῖσθαι τὸ λοιπὸν τοῖς μαθήμασιν. Ὡς δὲ πάντων τῷ δέει τοῦ διωγμοῦ ἀπειληθέντων, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ οὐδεὶς τῶν ἱερῶν ἐξηγητῆς ἦν, πολλοὶ καὶ τῶν ἐξ ἐθνῶν τοῦτο δὴ προσέειπεν τῷ Ὀριγένει, τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καταγγέλλοντα· πολλοὶ δ' ἐξ ἐκείνων καὶ τὰ πατρια βόλευσόμενοι, σὺνεῖναι τὰν ἐρῆν, καὶ ἄλλοι δὲ φοιτῆν ἐσσεὶ σπουδῆς ἀπόσης ἐτίθον ὑπέρτατον. Τούτων δὲ πρώτων οὗτος ἐπισημαίνεται Πλουτάρχον· ὃς προσήκοντα τὸν βίον παρεσχικώς, καὶ μαρτυρικῶς κατακοσμήθῃ στερῶν· δεύτερον δὲ μετὰ τοῦτον Ἡρακλῆαν ἱστορεῖ· τοῦ προειρημένου δὲ Πλουτάρχου ἀδελφὸς ἐτύχων ὢν· ὃς καὶ αὐτῷ πολλὴν φιλοσόφου ἀσκήσεως εἰσενεγκεμένῳ ἀπέδειξεν, ὃ τῆς Ἀλεξανδρείας ὁρόνος μετὰ Δημήτριον ἐληφόρετο. Ὅγδοον δὲ πρὸς δεκάτῳ ἔτος τῆς ἡλικίας ἦν Ὀριγένης, ἡλικία τοῦ κατ' Ἀλεξανδρείαν προσηγνῆς διδασκαλείου τῆς κατηχέσεως· ὅτε καὶ τῶν κατ' Ἀκούαν διωγμῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐφάρδα πλημμυρησάντων, μέγα καὶ περιβόητον οὗτος ἐκτίθετο ὄνομα, ὡς δὲ ἐκ Χριστοῦ ἐν ἡν ὄνομα. Πᾶσι γὰρ καὶ γνωρίμοις καὶ μὴ πολλῇ

(1) Apud Eusebium, lib. vi, cap. 3, est Paulum istum a femina adoptatum, et Origenem cum eo apud illam versatum fuisse.

ἐχρήτο τῇ δεξιότητι· ἐν ταῖς δεσμοῖς οὖσιν, ἐπισκο-
πῆς ὀφείων, καὶ ὑπεγείρειαν τὸ πρόθυμον· ἤδη δὲ καὶ
τὴν ἐπὶ θάνατον ἀπαγομένους, θαρσαλέως τὴν πολλὴν
παρρησίαν προάγειν καὶ φιλήματι κατασπάζεσθαι·
ὥς καὶ πολλὰς τῶν ἐθνῶν τὸν δῆμον ἐπιμαίνου-
σιν καταλείβειν πειρᾶσθαι, καὶ παρὰ βλάσαν τῆς
ἀνωθεν δεξιᾶς· προασπίζουσας, βοηθοῦ κατατύγχανεν·
ὥστερ δὴ καὶ ἐπὶ πολλὰ καὶ πολλὰς τῶν προθύμων
τῆς περὶ τὸν θεῖον λόγον σπουδῆς τε καὶ παρρησίας
ἐπιβουλεύμενον, ἀνώτερον διετήρει. Τοσοῦτον δὲ
τὸν πόλεμόν αὐτῷ καθιστάναί, ὥς μετ' οὐκ ἀγε-
νῶς φάλαγγος τῇ οἰκίᾳ ἐν ᾗ κατέμενον ἐνδημαίν-
ων παρ' αὐτῷ κατηχομένων τὴν ἱερὰν παιδείαν
τὸ πλῆθος ὑπορωμένων. Καὶ τοσοῦτος ὁ κατ' αὐτοῦ
διωγμὸς ἀνῆπτο, ὥς ἀνὰ πᾶσαν αὐτὸν τὴν πόλιν
κρύφα περιεῖναι, οἰκίαν ἐξ οἰκίας ἀμείβοντα, τοῦ
στίφους χάριν τῶν δι' αὐτοῦ τῇ θείᾳ προσιόντων
ἀσκήσει τῶν λόγων· ἐπεὶ τοι γε οὐ λόγους μόνον,
ἀλλὰ καὶ τὸ παρ' ἐκείνῳ πραττόμενον γνησιωτάτης
φιλοσοφίας ἐτύγχανεν ἐνδείξις. Σύμφωνος δ' ἦν εἰς
μᾶλα καὶ ὁ λόγος τῷ ἔργῳ, καὶ ἑμπάλιν· Ἐνθεν τοι
καὶ τῆς ἀνωθεν συναιρομένης δυνάμεως πολλοὺς
ἔλας, καὶ ζηλωτὰς ἐπεσπάτο μυρίους.

ΚΕΦΑΛΑ. Ε΄.

Ὡς τελευτήσας φιλοσόφου διατριβῆς ἤψατο, καὶ
τὸν εὐαγγελικὸν εἰς ἀκριβεῖαν περιεβύλαττον
ὄρον.

Ὡς δὲ πλείους ἐκείνῳ ἐγένοντο φοιτητα τῆς δια-
τριβῆς τοῦ κατηχεῖν ἐπιτετραμμένης ἐκείνῳ ἐκ
ἀνημερίου, ἀσύμφωνον ὥς εἰκὸς λογισάμενος τὴν
τῶν ἐξωθεν λόγων παιδείαν τοῖς ἱεροῖς καταμίγνυ-
σθαι, ἀρίσταται μὲν ἐκείνης εὐδοκίᾳ τῆς διατριβῆς,
ὥς ἥκιστα τοσοῦτον ὠφελεῖν δυναμένης, τάναυτα δὲ
καὶ τοῖς ἱεροῖς εὐσηγομένης τῶν λόγων. Ἐπειτα
γενναίῳ καὶ ἀνδράδει, καὶ τὸ πλεῖον φάναι φιλο-
σόφῳ τῷ λογισμῷ, ἵνα μὴ ἄλλοτερας ἐπιποιρίας
ἐνδεῆς ὄρῃτο, ὅσα γε αὐτῷ ἦσαν τῶν βιβλίων ἐς
περιττὸν τῆς φιλοκαλίας ἐποικουσμένης λόγων· Ἐλ-
ληνικῶν ἐπὶ ὧν τῷ βουλευμένῳ προεβίβη, τέσσαρσιν
ὀβολοῖς ἐκείτης ἡμέρας πρὸς τοῦ ἐωνημένου· ἐκ-
ποριζόμενος, ἐπὶ πλείστον χρόνον οὕτω φιλοσοφῶν
διετίλει, πᾶσαν νεωτερίζουσαν ὀλην καὶ ἐπιθυμίαν
οὐ προσήκουσαν ἐξ αὐτοῦ ἀπαθούμενος. Ἡμέρας
μὲν οὖν ἐνδρῶν ὥς πλείστον, νύκτωρ πλείους ἐπι-
βίβου νόμους, τὸ πλεῖον μέρους τῇ τῶν θεῶν Γραφῶν
ἐκδραπνῶν. Εἰ δὲ που καὶ ὕμνον παραυνοῦσθαι εἶδει,
ἐπὶ φιλοῦ κατακειμένος τοῦ ὁδοῦ, οὐκ ἐπὶ στρω-
μνῆς μεταλαμβάνειν ἰδοῦαι, ὀλιγίστῳ πᾶντι καὶ
μεμετρημένῳ τοῦτ' ἀποσχόμενος, τῷ πλείστον
μὲν ἀνοεῖν, καὶ ἄλλοις φιλοσόφοις γυμνασίαις ἐγ-
κατερεῖν γενναϊότατα· τῶν δὲ τοῦ Σωτῆρος φωνῶν,
ἐκείνας μάλιστα φυλάττειν εἶν ὥστε, ὅσαι μὴ δύο
χιτώνας, μηδ' ὑποδήματα περιεσθαι, μήτε μὴν
ταῖς· εἰσέπειτα φρονεῖσιν ἐκδραπνᾶσθαι διακλειού-
σιν.

(1) Οἷον γοῦν τὸν λόγον, τοῖονδε παρὶ τὸν τρόπον
καὶ οἷον τὸν τρόπον, τοῖονδε καὶ τὸν λόγον ἐπιδεί-
κνυτο. Itaque ille qualem orationem, talem quoque

A excitans et adangens: tum autem eos qui ad mor-
tem raperentur, **349** enim multa fiducia et liber-
tate produceret atque exoscularetur. Quapropter
sepe est factum, ut ex gentibus plebes furore cor-
repta, lapidibus eum obruere contendit. Sed
illum præter expectationem, cœlitus dextra Dei
præsenti ope est tutata: quemadmodum etiam
sepe alias, propter summam alacritatem libera-
temque divini verbi docendi, insidiis expetitum
conservavit. Tantus porro adversus hominem ex-
stitit motus, ut plebe ethnica procurante, non
contemnenda militum manus, in ea ubi habitabat
domo versaretur, et turbam eorum qui ab illo in
sacris disciplinis instituerebantur, servaret. Denique
usque eo persecutio adversus eum invaluit, ut per
urbem omnem, domum domo mutans, clam circui-
ret, multitudinis ejus gratia, quæ doctrina ejus
adducta ad divinam accesserat professionem. Si-
quidem non verba solum, sed facta etiam ejus
certissimum germanissimæ philosophiæ ejus suere
indicium (1). Prorsus namque, orationi vitæ con-
gruens respondebat. Quam ob causam etiam vi
et ope divina auxiliante, multos ad se pertraxit,
innumerosque habuit imitatores.

CAPUT V.

Ut vitam attigerit philosopho perfectiorem, et præ-
scripta evangelica accuratissime servavit.

Enimvero ubi quamplurimos ad se discipulos
confluere, munere catechiste una cum schola ea
a Demetrio sibi commissa, vidit: absurdum (ita
ut par erat, arbitratus, profanarum litterarum
eruditionem sacræ commiscere doctrine, illic
externarum artium studium posthabuit; quippe
quæ tantopere utiles esse non possent, et diversa
a sacris oraculis afforre solerent. Deinde generoso
et virili, planeque (ut amplius quiddam dicam)
philosopho animo, ne externo quopiam subsidio
indigere videretur, quæcunque ei erant, Græcorum
librorum summa elegantia et venustate concinnata
volumina, venalia proposuit, et quatuor obolorum
in diem quemvis pretium sibi ab emptore penden-
dorum est stipulatus. Unde plurimo tempore ad
eum modum philosophari perseverabat, **350**
causam et materiam omnem, quæ allicere eum ad
res novas et illicitas posset, atque concupiscentiam
indecentem longe a se propellens. Et die sudo-
ribus ut plurimum peracto, noctu etiam multo
incumbebat labori, maximam ejus temporis partem
meditatione divinarum Scripturarum consumens.
Si quando etiam somnus obiter degustandus esset,
non in strato aliquo, sed in nuda humo jacens, eo
parcissime utebatur, jejuniis plurimum aliisque
philosophicis exercitiis constantissime semper in-
tentus. Ex Servatoris præceptis illa maxime ser-
vitam: et qualem vitam, talem etiam orationem
exhibuisse dicitur. Euseb. lib. vi, cap. 3.

vanda esse iudicabat, quæ prohiberent duas habere tunicas, aut calcamentis uti, aut animum futurum rerum cura et sollicitudine macerare velarent. Eaque ipsa servavit accurate, in frigore et nuditate, etiam præter ætatem, vitam exigens. Illis quoque rebus animi sui promptitudinem et ardorem satis declaravit, quod regiones multas temporibus multis peragrans, nullis usus sit calcibus: vinoque prorsus, aliisque rebus, extra necessarium alimentum, abstinerit: usque adeo, ut periculum et perniciem corpori suo conciliarit. Atque hoc modo vivens, exemploque suo optimum quidem sui extulit omnes. Eos autem qui dare aut familiares suos, aversatus est.

CAPUT VI.

Qui ab eo ducti et edocti, martyrii coronis sint exornati.

Complures sane ex sectatoribus suis, atque etiam ex eis qui adulterinæ erant doctrinæ, ad eundem philosophandi amorem excitavit. In quorum intimis animis ita divinum fidei verbum insevit, ut maturum uberemque deinceps caperet fructum: in tantum, ut ex eis quidam, persecutionum temporibus, martyrii coronis sint illustrati. Primus quidem, quem diximus, Plutarchus fuit: qui cum ad supplicium duceretur, parum absuit quin Origenes quoque ab illius occideretur civibus, ut qui auctor necis illius dictus esset. Idque factum profecto esset, nisi eum rursus (quæ res ejus omnes dirigebat) divina Providentia custodivisset. Secundus ab hoc martyr fuit Serenus, qui ex schola illius profectus, spectatam fidei constantiam in igne aperte exhibuit. Heraclides porro tertium obtinuit locum, 351 cum adhuc in sacra institueretur doctrina, utpote catechumenus. Quartus Heron symbola (1) adhuc et signa divinæ lucis circumferens (2): utrique ille gladio sunt percussi. Quintus ordine, schola illius alumnus, priori illi cognominis, Serenus alter, post quamplurima tormentorum discrimina, per capitis resectionem, pro veræ pietatis præmio, divinam gloriæ suscepit coronam. Sextus deinde Basilides, qui decantatam illam Potamizenam, ex commiseratione ab impudicorum multorum petulantii injuria vindicavit.

CAPUT VII.

De discipula ejus Potamiana martyre.

Ex feminis autem septima est Rais, quæ adhuc de fide et sacris nostris instituebatur, et baptismo (sicuti alieubi ipse dicit) per ignem suscepto, martyrium complevit. Octava porro Potamiana, ejus adhuc celebris est apud populares suos fama: ut scilicet plurima, contra amatores, pro pudicitia et virginitate sua tuenda, subierit certamina (accedebat enim in ea ad florentis animæ pulchritudinem, etiam forma, et vigor vultus ju-

(1) In sacro baptismo suscepta.

ται. Καὶ γ' ἐφύλαττε διαφερόντως αὐτὰ, ἐν ψυχῇ καὶ γυνώσκει διακατεργῶν καὶ παρ' ἡλικίαν· καὶ ἐν ταύταις ἐπιδειγνύμενος τὸ πρόθυμον ὡς καὶ τῇν πολλὴν χρόνους μακροῖς διερχόμενον, μηδαμῶς ὑποδήμασι χρῆσασθαι· οἶνον τε πᾶμπαν ἀποσχίσθαι καὶ τῶν ἄλλων πλὴν τῆς ἀναγκαίας τροφῆς· ὡς καὶ κίνδυνον καὶ διαφθορὰν τῷ σώματι προσενῆσαι. Οὕτω δὲ βιών, καὶ τῷ καθ' ἑαυτὸν ὑποδείγματι τὸν ἄριστον εἰκονίζων βίον, κατέπληττε μὲν ἅπαντας· εἰσφέρειν δὲ καὶ κοινῶν αὐτῷ τοὺς οἴκοι βουλομένους ἀπέτρεπε.

vivendi institutum ostendens, in admirationem communicare quidquam cum eo volebant, familiares suos, aversatus est.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Τίτες ὅπ' αὐτῷ καθοδηγηθέντες, μαρτυρικοῖς στεφάνοις κατακοσμήθησαν.

Πολλοὺς γὰρ μὴν καὶ τῶν φοιτητῶν ἐπὶ τὸν ὁμοῖον τῆς φιλοσοφίας αὐτῷ ἀνηρέθισαν ἔρωτα, καὶ τῶν ἀπὸ τῆς νόθου διδασκαλίας· οἷς δὴτα καὶ κατὰ βάθους ψυχῆς τὸν θεῖον τῆς πίστεως λόγον ἐγκασπείρων, οὕτως ὥριμον ἐδρέψατο τὸν καρπὸν, ὡς καὶ τινὰς αὐτῶν τῷ τῶν διωγμῶν καιρῷ μαρτυρίου στεφάνοις ἐνδείκνυται. Πρῶτος τοίνυν, θνείρηκαμεν, Πλούταρχος ἦν· οὗ ἀπαγομένου τὴν ἐπὶ θάνατον, μικροῦ καὶ Ὀριγένης· πρὸς τῶν ἐκείνου ἀνήρτητο πολιτῶν, ὡς αἴτιος αὐτῷ τῆς τοῦ βίου χρηματίας ἀπαλλαγῆς, εἰ μὴ τοῦτον αὐθις ἡ τὰ κατ' αὐτὸν διεξάγουσα θεία πρόνοια ὑπέρεπερον διετήρει. Σερῆνος δὲ μετὰ τοῦτον μάρτυς ἐδείκνυτο, τῆς διατριβῆς ἐκείνου συγγάμων· τὸ δόκιμον τῆς πίστεως ἐν πυρὶ καταφανὲς ὑποδείξας. Ἐπὶ δὲ τοῦτον τρίτος ἦν Ἡρακλείδης, ἐπὶ τὸν ἱερὸν κατηχούμενος· λόγον. Καὶ ἄλλος τέταρτος· Ἦρων ἦν αὐτῷ ὄνομα· ἐπὶ τὰ σύμβολα τοῦ θεοῦ φωτὸς· περιειμμένος. Καὶ ἄμφω δὲ ἔλπει τὸν βίον μετέλλαξαν. Ἐτερος δὲ Σερῆνος, τῷ πρώτῳ ὁμόνομος, πέμπτος οὗτος τῆς ἐκείνου σχολῆς, ἄθλον εὐσεβείας μετὰ πλείστην δόξαν πείραν δεινῶν, καὶ κεφαλῆς ἔκτορην, τὸν θεῖον τῆς δόξης περιέθετο στέφανον. Ἐκτο· ἐπ' ἐκείνῳ Βασιλείδης, ὁ τὴν περιβόητον Ποταμιαναὴν τῆς τῶν πολλῶν ἀκολάστου ὕβρεως ἀνείρξας, ἄλλῳ τῷ περὶ αὐτὴν χρησάμενος.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Περὶ τῆς μαθητρίας αὐτοῦ Ποταμιάνης τῆς μάρτυρος.

Ἀπὸ δὲ τῶν γυναικῶν ἐβδόμη μὲν ἐστὶν ἡ Ραῖς, ἐπὶ κατηχουμένη τὸ βάπτισμα, ὡς πού φησιν αὐτὸς, τὸ διὰ πυρὸς λαβοῦσα. Καὶ ἐπὶ τούτοις ὀγδὴ ἡ Ποταμιάνα, ἥς δὴ πολὺς τις λόγος παρὰ τοῖς ἐπιχωρίοις· ἐπὶ κρατεῖ· ὡς πλείστα δὲ ἀγωνισαμένης ὑπὲρ τῆς ἐνοῦσης αὐτῇ παρθενίας πρὸς ἐραστάς. Ἐπὴνθαι καὶ γὰρ αὐτῇ πρὸς τῷ τῆς ψυχῆς ὥραϊ καὶ τὸ τῆς ὕψους εὐφυεῖς, καὶ ἀκμαῖον ταμάλισμα. Πολὺ γούν τὸ γενναῖον ἐνδείκασμένης μετ' ἀφορήτους

(2) Neophytus videlicet.

βισάνους, τέλος σύναμα τῇ μητρὶ Μαρκελλῇ τὸν Α
διὰ πυρὸς εἰσδέξασθαι θάνατον. Λέγεται μέντοι τὸν
δικαστὴν Ἀκύλαν χαλεπῶς αὐτῇ τὸ σῶμα πρότερον
καταξάναντα, εἰς ἀκολάστοις¹ ναυαῖαις ἐπ' ὕβρει
δοῦναι προσπαλῆσαι. Ὁ δ' αἰσθάνεται, βραχὺ τι
διαλιποῦσαν ἀναπυθάνεσθαι· καὶ τὴν ἀπύκρισιν
γεννηκὴν εὖ μάλα ἐπαγαγεῖν, ὥς καὶ νενομισμένον
δύξαι τῷ δικαστῇ τι ἀσεβὲς ἐπιφθέγγασθαι· εὐθὺς
δὲ καὶ τῷ λόγῳ δεξαμένην τὴν δίκην πρὸς Βασιλεί-
δου τῷ τῆς καταδίκης τόπῳ ἀπάγεσθαι. Ὡς δὲ τὸ
πλήθος, βάλλειεν τὰ σκώμματα, καὶ λόγοις ἀκολά-
στοις² πρὸς αἰρετοὺς ἐνυδρῖζεν ἦν, Βασιλεῖδης φιλο-
θροώτερον περὶ τὴν μάρτυρα διατεθείς, εἰργί τε
καὶ ἀνεσώδει τὸ στίφος τῶν ὑβριστῶν. Ἡ δὲ τῆς
περὶ αὐτὴν κηδεμονίας ἀποδεξαμένη τὸν Βασιλεῖδην,
θαρβέειν τε ἐκέλευε, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν ἀξίαν αὐτῷ
τὰς ἀμοιβὰς ἐκέλευεν, παρὰ τὸν ἑαυτῆς δεσπότην
λοιπῶν. Ταῦτ' εἰρηκυῖαν, πῖτα διάπυρος καδ' ὅλου
διαχυθεῖσα τοῦ σώματος, ἐξῆγε τοῦ ζῆν. Οὐ πολὺς
ὁ χρόνος τὸ ἐξ ἐκείνου, καὶ Βασιλεῖδης ὅρκον ἤειπε
τοῖς συστρατιώταις δίδουσι, οὐκ ἀγενοῦς προηγη-
σαμένης αἰτίας. Ὁ δὲ μὴ ἐξελίξαι τοσούτην ὁμ-
νολογίαν εἶλετο· Χριστιανὸν γὰρ εἶναι· καὶ τοῦτο πᾶ-
σιν ὁμολογεῖν. Οἱ μὲν οὖν τὰ πρῶτα καλεῖν ᾤοντο,
καὶ ἐπ' ὕβρει τῶν ἡμετέρων προβάλλειν τὸν λόγον·
ὥς δ' ἐπέκειτο δυσχυρίζμενος, ἐπὶ τὸν Ἀκύλαν
ἀνήγετο. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐμφανῶς ὁμολογεῖ, δεσμὰ
διεδίχοντο. Τινῶν δ' ὥς αὐτὸν ἰόντων ἀδελφῶν, καὶ
τὴν ἀθρόαν μεταβολὴν ἐν θάμβει δὴ ποιοῦμένων,
ἐκείνων λόγος εἰπεῖν, ὥς ἄρα Ποταμίαινα πρὸ τρίτης
ἐπιστάσης φαιδρῶ καὶ γενναίῳ τῷ παραστήματι,
σέψανον τῇ ἐκείνου ἐπιθήσει κορυφῇ, φάναι τι ὥς
ὅπερ ἐκείνου πρεσβείαν πεποιημένην Θεῷ, μὴ δια-
πασεῖν τῆς αἰτήσεως, οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ αὐτὸν
μεθ' ἑαυτῆς ἰσχυρῆναι. Καὶ τοῖνον τῶν ἀδελφῶν
τὴν ἐν Χριστῷ σφραγίδα περιβαλόντων αὐτὸν, τῇ
μετ' ἐκείνην τῷ ὅπερ Χριστοῦ μαρτυρίῃ τελειω-
θῆναι, εἴποι τὴν κεφαλὴν ἐκτεμηθέντα. Οὐκ αὐτὸς
δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἑταροὶ ἀθρόον Χριστῷ
προσείναι κατ' Ἀλεξάνδρειαν τῷ εἰρημνῶν καθι-
στῶνται διωγμῷ, τὸν Ἰσον τρόπον τῷ Βασιλεῖδῃ
τῆς Ποταμίαινης ἐπιφαινομένης καδ' ὕπνου· καὶ
παρορμώσης ἐπὶ τὰ κρείττονα. Ἀλλ' οὕτοι μὲν ὑπ'
Ἀριγένους κατηχηθέντες τότε, τὸ θεῖον ἄλουν ἠνέγ-
καντο.

Christum transiisse, memoris sunt proditi : cum quidem eodem quo Basilidi modo, Potamizena eis
in somnis apparens, ad meliora eos esset cohortata. Et ii quidem ab Origene catechista eo tem-
pore de fide instituti, divinum sic consecuti sunt immortalitatis præmium.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Περὶ τοῦ τοιμηθέντος τῷ Ὀριγένει· τῇ ἐκτομῇ
τῆς σαρκὸς τῷ παρθενεύειν δεῖν αἰρεῖσθαι.

Οὗτω δ' ἔχοντι τῷ Ἀδαμαντίῳ, καὶ οὕτω γὰρ
διονύσιος Ὀριγένους ὠνόμαστο, καὶ ἐπ' Ἀλεξαν-
δρεία· ἐτι τῆς τῶν πιστῶν προϊσταμένη διατριβῆς,
πράγμα τι τολμᾶται, φρενὸς μὲν ἀτελοῦς καὶ νεανι-

(1) Δ' ἥ· ἰδὲ καὶ νενομισμένον τι αὐτοῖς ἀσεβὲς
ἐπιφθέγγασθαι. (Euseb. lib. vi, cap. 5.)

(2) Signaculum crucis, aut baptismum potius

genui et liberalis summus), et constanti generosi-
tate sua, post intolerabilia tormenta satis ostensa,
ad postremum una cum matre Marcella, in ignem
conjecta mortem obierit. Fertur equidem, Aquilam
judicem, cum corpus ejus primum graviter flagris
fustibusque cecidisset, minatum ei esse, juvenibus
petulantibus se eam ad contumeliam daturum :
eamque, quidam ex propositis conditionibus per
optionem eligeret, interrogatam, paululum secum
tacitam deliberasse, et perquam generosum animo
præsenti responsum dedisse : per quod (1), mori-
bus eorum, impium quiddam prolocuta visa est.
Itaque, cum illico sententia damnationis contra
eam lata, a Basilide ad locum supplicii abduce-
retur, et multitudo convicia atque impudica verba
per injuriam in eam conficeret, Basilides per com-
piserationem humanius erga eam affectus, turbam
injuriatorum hominum arcens, ab ea removit ac
propulit. Ibi illa curam officiumque tale gratum
habens, Basilidem confidere, et bono animo esse
jussit : brevi se ad Dominum suum euntem, condi-
gnam ei relaturam gratiam. 352 Hæc cum ita
dixisset, pix ignita per totum ejus corpus diffusa,
vitam ei ademuit. Non multum deinde interessit
temporis, et a Basilide juramentum non vili de
causa inter commilitones suos exigebatur. Ille
vero, non licere sibi prorsus jurare, asseveravit ;
Christianum enim esse, et id se propalam omnibus
profliteri. Commilitones porro primum eum ludere,
et ad contumeliam nostram ea verba proferre sunt
opinati. Ut autem id perseveranter confirmavit,
ad Aquilam est productus : apud quem ubi idem
disertis verbis est professus, illicet in vincula est
conjectus. Ad quem cum fratres quidam visendum
irent, et cum stupore tam repentinam ejus mira-
rentur mutationem : ille eis retulit, ut Potamizena,
tertio ante die, læto plane et liberali animi corpo-
risque statu sibi insistentes, et capiti suo coronam
imponens, dixerit : deprecata se esse pro eo
Deum, neque preces eas frustra fore, brevique se
eum secum habituram. Itaque fratres sigillum ei
Christi circumfuderunt (2) : postridieque ejus diei
gladio percussus, martyrium pro Christo absolvit.
Non ipse vero tantum, sed et multi alii confertim

D Alexandriæ, in ea quæ dicta est persecutione, ad

CAPUT VIII.

Origenem sustinuisse, ut seipsum castraret, ut scilicet
calibem peragere posset vitam.

Cum ad hunc modum Origenes Adamantius
Alexandriæ fidelium scholæ præset, rem quon-
dam aggredi ausus est, imperfectæ quidem illam
et juvenilis mentis, sed fidei castitatisque firma-

intellige. Græci Christiani baptismum σφραγίδα,
signaculum, dixere.

tem et stabilitatem satis declarantem. Quoniam enim adhuc juvenis, non solum viris, sed et mulieribus docendo salutare prædicabat verbum, volens calumniam omnem fœdæ suspicionis præcidere, et simplicius dicto illo Salvatoris intellecto: **Sunt eunuchi 353** quidam, qui seipsos castrarunt propter regnum cælorum²², adimplere id reipsa in primo habens, seipsum castravit: summa cura et diligentia familiares suos id factum celare studens, quod tamen difficile factum erat. Per multis enim ea res innotuit. Quam ubi etiam loci ejus episcopus Demetrius rescivit, cum facinus tale est admiratus, tum fervorem tantæ fidei non improbandum esse ducens, bono eum esse animo, nihilque eam ob rem metuere jussit. Atque tum quidem tali erga eum animo fuit episcopus. Procelescente vero deinceps tempore, cum hominem ubique celebrari laudique videret, humano quodam affectu seductus, ad episcopos scribens, premere atque obscurare famam est conatus, ceptumque hujusmodi absurdum in litteris suis exposuit. Cæterum cum in Palestina, Hierosolymorum et Cesareæ episcopi, gloria et dignitate cæteris præstabiliores, Origenem majore dignum duxissent honore, eaque de causa per manuum impositionem in presbyterorum ordinem cooptassent, ex eo tempore gloria ejus cre-scen²³e, nomineque et laude virtutis atque sapientie apud omnes fere homines maxime invalescente: Demetrius, quia non haberet, quod in tanto viro reprehenderet, id quod ille aliquando per juvenilem imperitiam fecerat, ad gravem iraxit calumniam: et aliquantum etiam eos qui illum dignitate presbyteri ornaverant, notavit. Verum serius hæc Demetrius est exorsus: ille enim impigre cum omnibus, qui ad se venirent, doctrinam communicabat, tempus omne et studium discipulis suis impertiens. Interea Severus decem et octo annis imperio flagitiose administrato, Antoninum Caracallam filium suum successorem habuit.

CAPUT IX.

De admiranda Narcisii Hierosolymorum episcopi miracula.

Ea tempestate Alexander, ex illis unus qui plurima in persecutione sub Severo pro vera pietate sustinuerant, a Deo servatus, administrationem ecclesiæ Hierosolymitanæ suscepit: Narcisso, qui ibi munus id gesserat, adhuc superstite. De quo Narcisso ejus loci homines cum multa alia admiranda opera inemorant, tum hoc etiam in litteras relatum tradunt. Dicunt enim, ad **354** vesperam Paschæ oleum ad usum lucernarum defecisse: quod cum populus ægre ferret, Narcissum mandasse, ut ejus rei ministri ex propinquo puteo quam haurirent, atque ad se afferrent. Hoc sic facio, illum præcatum esse, aquæ benedixisse, et germana certaque fide, ut in lucernas infunde-

²² Matth. xix, 12.

α κῆς, πιστεύς δ' οὗν καὶ σώφρωνος βίου καθυπογρά-
φον στερρότητα. Ἐπειδὴ γὰρ οὐ μόνον ἀνδράσι,
ἀλλὰ καὶ γυναῖξι νόο· ὡς ἐστὶ τὸν σωτήριον ὥρμαι-
νόν, πᾶσαν αἰσχρὰς ὑποβολὰς περιαιρεῖν ἐθέλων
διαβολὴν τοῖς ἀπίστοις, ἀπλουτέρον ἐκλαβόμενος
τὴν σωτήριον ἐκείνην φωνήν, τὸ, **Εἰσὶν εὐνοῦχοι**
οἱ τινες εὐνοῦχισαν ἐαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν
τῶν οὐρανῶν, καὶ τὴν ἐντολὴν ἐκπληρῶσαι θέλων
καὶ ἔργοις, ἀπέτεμεν ἑαυτὸν· οὐ μάλιστα διὰ σπου-
δῆς φροντίσας τοὺς περὶ αὐτὸν γυνώσκοντες· διαλαθεῖν
τὸ δ' ἄρα ἥμισυ ἦν εὐχερὲς· καὶ πολλοὶ μὲν γὰρ
ἔγνωστο, Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ τῆς παροικίας προσιτός
ἀγέρτης ἔγενετο, τῆς μὲν τέλμης ἰθαύμασον· ἀπο-
δοχῆς δὲ τὸ ζῆλον τῆς περὶ αὐτὸν πίστεως ἀξίων,
θαυρᾶν τε ἐπέλεσε, καὶ τοῦ ἔργου μᾶλλον ἀδεῶς
ἐχεσθαι προδέρπετο. Καὶ τότε μὲν οὕτω γνώμης
εἶχε περὶ αὐτὸν ὁ ἐπίσκοπος· χρόνῳ δὲ προϊόντι
ὁρῶν αὐτὸν ἀπανταχοῦ ὡς λαμπρὸν τε καὶ μέγαν
ἐπιδοσίμενον, πάσχει τι καὶ αὐτὸς ἀνθρώπινον, καὶ
τοῖς ἐπισκοπικοῖς γράφων, τὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν
ἀμαυροῦν διατρέχον, τὸ ἀποπον τοῦ ἐγγειρήματος
καταλείπων τοῖς γράμμασιν. Ἐπεὶ τοι γὰρ οἱ δόξη
καὶ τιμῇ κατὰ Παλαιστίνην ἐπίσκοποι Καίσαριος
καὶ Ἱεροσολύμων, ἀξίον ὑπερίστας τιμῆς δοκιμά-
σαντες, χεῖρας τε ἐπέθηκαν, καὶ τῶν τοῦ πρεσβυ-
τερίου πρεσβείων ἡξίουν· ἔκ τούτων τοῦτου, εἰς
μῆτα δόξης προήκοντα, ὄνομά τε καὶ κλέος ἀρετῆς
καὶ σοφίας παρὰ πᾶσι σχεδὸν ἀνθρώποις μέγιστον
κακτημένον ἦμισυ ἀγέρτης· ἄλλο τι ἔχων κατηγο-
ρεῖν τοῦ ἀνδρός, τοῦ πρόφατος τελεμνηθέντος τῇ να-
υικῇ ἡλικίᾳ δαινὴν ἐποικεῖτο διαβολὴν, ἡρόμα τοὺς
ἐκ τῶ πρεσβυτερίου καλούντας συμπεριλαμβάνων
ταῖς μέμφασιν. Ἄλλ' ὅφει ποτε ταῦτα· τότε γὰρ μὴν
ἀόκνως πᾶσι τοῖς προσέουσιν τὸ τῆς διδασκαλίας
ἐκφέρει νῆμα, τὴν πᾶσαν σχολὴν τοῖς ὡς αὐτὸν
φοιτῶσιν ἐνδιατρέχων. Ἐν τούτῳ δὲ Σευήρος ὁκτὸς
πρὸς δέκα ἔτασι μοχθηρὸς τῇ ἐξουσίᾳ χρησάμενος,
τῷ πατρὶ Ἀντωνίνῳ αὐτὴν καταλείπει, δὲ δὴ καὶ
Καρὰκαλλος ἐκπλήθη.

ΚΕΦΑΛ. Θ.

*Περὶ τῶν κατὰ Νάρκισσον παραδόξων θαυμάτων,
δὲ Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος ἦν.*

Κατ' ἐκείνην τούτων καιρῶν Ἀλέξανδρος· εἰς ὃν τῶν
ὑπὲρ εὐσεβείας πλείστα παθόντων τῷ κατὰ Σευήρον
διωγμῷ, πρὸς Θεοῦ δὲ τηρηθείς, τῆς Ἱεροσολύμων
ἐκκλησίας τοὺς ὁλακας ἐγγειρίζεται. Ἐν Ναρκίσσῳ,
δὲ ὅς ἐστι πρότερον, περιόντος τῷ βίῳ· ὅτε οὐ
πολλὰ μὲν οἱ ἐκείτος μνήμης ἔργα παράδοξα διασώ-
ζουσι, ἐν οἷς καὶ τοῦτο προσισηροῦται. Φασὶ καὶ
γὰρ ὡς κατὰ τὴν ἐσπέραν τοῦ Πάσχα ἡλείου τὸ
πρὸς χρεῖαν τῶν θρυαλλίδων ἐκπληκτικὸν ἐν δεινῷ δὲ
τοῦτο ποιούμενον τοῦ κλήρου, καταλαθεῖν τὸν Νάρ-
κισσον, ἔκ τοῦ παρακαλουμένου φράκτος ἀπαντῆσαι
τοῖς περὶ ταῦτα διακονοῦμένοις· ὅδωρ, καὶ ὡς αὐτὸν
ἀγαγῖν. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο παραχρήμα ἐγένετο, ἐπι-
ξέσθαι μὲν καὶ εὐλογῆσαι τὸ ὄδωρ· εἴτα πίστει

γνησίᾳ καλεῖται κατὰ τῶν λόγων ἔχουσιν. Καὶ ὡς ἅπαντες ἐδεδρακέντων, θίγα δύναμις τὸ ὕδωρ εἰς ἑλαίου φύσιν αὐτίκα μεταστοιχειωθῆναι καὶ χρώματι καὶ ποσότητι ὡς καὶ τῷ πυρὶ παρέχειν καινὴν τινα φωταυγείαν ἀπολαμβάνειν. Ἐξ οὗ καὶ πολλοὶ εἰς θεοῦ ματος χάριν ἄχρι θῆ πολλοὺ ἐφυλάττετο. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα περὶ τῆς τοῦ βίου ἀγωγῆς αὐτοῦ ἀξία μνήμης διαθρολλοῦσιν. ὣν ἐπιστήμον καὶ τότε ἐμφέρεται· ἀνθρώπῳ ἅπτα φαῦλα, σύντροφα μὲν ἀπάσῃ μοχθηρίᾳ, κακοῖς δὲ μυρίοις τὸ ζῆν διανθίζοντα, τὸ τοῦ ἀνδρὸς εἰδότας ἀνάνδοτον, δεδοικότες μὴ δίκας ἀλόντες· οἷς αἰσχροῖς ἐπικρατῶν ἀποτίσσει, βελιουργίαν τινὰ συσκευάζαντες, δεινὴν ἐποιοῦν αὐτῷ τὴν διαβολήν. Τὰ πιστὰ δὲ λέγειν παρέχοντες ἔνοισιν, ἔρκοις τὴν συκοφαντίαν ὡς ἀληθὴς εἴη κατασφαλίζοντο. Καὶ ὁ μὲν ἤ μὴ πυρὸς θαπνύματα γίνετο· ὁ δὲ παλαμναῖα νόσῳ διασφαλεῖ· ὁ δὲ τρίτος, ἡ μὴ τὰς θείας πληροῖσι ἀποβαλεῖν ὡνυον. Καίπερ δ' οὕτως τὰσφαλὲς τοῖς ἔρκοις ὑπισχυνομένοις οὐδὲν προεῖχεν ἦν, ἀκριβῶς εἰδότες τὸ τα σὺφρον τὰνδρὸς, καὶ τὴν ὡς ἐτίπαν λαμβούσαν ἀρατὴν τοῦ Ναρκίσσου. Ἐκεῖνος δ' ὡν τὴν τῶν ἀνδρῶν μοχθηρίαν μὴ οἶός τε ὡν φέρειν, ἀλλως δὲ καὶ τὴν ἡσυγῶν καὶ ἀπράγμωνα βίον μεταδιώκων, φιλοσόφως τε ζῆν ἡσυχμένοιο, καὶ πλῆθος ἅπαν παραλογισάμενος διαδράξαι, ἐπὶ πολλοῖς ἔτεσιν ἀπάνης ἦν. Κάκεῖνος μὲν οὕτω· εἶχε καὶ διατριβῆς καὶ διαίτης. Ὁ γὰρ μὴν μέγας τῆς δίκης ὀφθαλμοῖς οὐδαμῶς κρέμα· τοῦ δ' ἀλάστορας ἐκεῖνος μετὰ τὴν δσον τάχος· καὶ οἷς ἐλάττωσαν ἐπιπορούντες, ἱκανῶς κατὰ δίσματι. Ὁ μὲν οὖν πρῶτος, ἐξ οὐδεμιᾶς προφάσεως ἐνὸς σπινθήρος τοῦ λόγου ἀποσκηρτήσαντος, τῆς οἰκίας ὕψαφθεις αὐτῷ, παγγενεὶ καταφέρεται πυρὶ· θαπνὴν παρὰ δόξαν σὺν περιουσίᾳ πάσῃ καὶ τοῖς κατὰ γένος αὐτῷ προσήκουσι γεγονῶς· ὁ δ' ἀνδρὸν δεινὴν νόσῳ ἐνοκηφάσῃ καὶ ἀπαντος σώματος βύλλεται· ὁ δὲ τρίτος, τὴν ἐκδοσιν τῶν δεινῶν ἐν ἐκεῖνοι· σκοπήσας, καὶ τὸ ταχύπουν τῆς θείας δίκης τοῦ πάντων ἐφόρου Θεοῦ, τὰ κοινῇ σφίσιν τάνδρῳ ἐσκευασμένα εὐθὺς ὁμολογεῖ. Οἰμωγαῖς δὲ καὶ δάκρυσιν οὐ ἐξίλιπεν, ἔω· οὐ τὸ φῶς τῶν θυμάτων ἀπορρῶεν ἔγνω. Καὶ οἱ μὲν οὕτω τῆς κατὰ τοῦ ἀνδρὸς ἀπάναντο ψευδορκίας.

consulxissent, statim esse professus: neque luctus cum illis oculorum vim et aciem diffinere sensit.

ΚΕΦΑΛ. I.

Ὡς Ἀλέξανδρος Καίσαρ ἐπίσκοπος χρησιμῶς εἰς τὴν Ἱεροσολύμων μεταβῆθαι καθέβη. ἔτι ζῶντος τοῦ πρὸ αὐτοῦ Ναρκίσσου· καὶ δύο ἅμα δίκας, τὰ τῆς Ἐκκλησίας διείπον· καὶ περὶ τῶν Ἀλεξάνδρου συγγραμμάτων.

Τοῦ δὲ Ναρκίσσου δρασμῶ χρησαμένου, καὶ ἐς πολὺ τοῦ χρόνου ἐν τῷ ἀφανεί καθεστῶτος, τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν ἡγουμένοις δόξαν οὕτω, ἐπὶ χειροτονίαν ἐτέρου ἐτάραντο· καὶ αἰν τινὲν τὴν κλήσιν τὴν τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων ἐπιστάσαν ἐπέτερον· οὐ μετ' ὀλίγον ἀπειπαμένου τὸ ζῆν διδδοχος Γερμανίων ὄνομα ἦν. Καὶ τούτου πρῶτος πάλιν ἑταρος ὄνομα Γόρδιος· ἐφ' οὗ ὡς ἐκ τινὸς ποτὲν ἀναβῆναι.

reitur, jussisse. Qua re ut jussisset peracta, divina vi et efficacia aqua derepente in olei naturam colore et qualitate versa, igni novam quamdam clarioremque lucem praebeuit. Ex quo tempore id oleum a multis miraculi gratia diutissime est servatum. Plura praetera de vite ejus instituto memoratu digna referunt, in quibus et illud praecellens est. Homines quidam mali, qui per flagitia omnia et scelera innumera vitam exegerant, constantiam et severitatem viri noverant. Itaque judicium ejus timentes, ne in seculo deprehensi facinore, quas meriti essent, luerent poenas, fallaciam quamdam anteverientes comminiscuntur, et gravem ei impingunt calumniam. Atque ut opinionem se vera dicere apud homines consequerentur, sycophantiam perjurio confirmant: diris quoque sese si fallerent, devotentes: primus quidem, ut igni conflagraret; secundus, ut sontoico detestabilique morbo pefiret; tertius vero, ut oculis privaretur. Et quamvis illi calumniam juramenti et execrationis obtentu contexissent, nemo tamen eis fidem habebat: quippe omnibus Narcissi castitas et virtus spectata erat. Ille autem, cum improbatum tantam hominum eorum ferre nequit, aliterque a negotiis semotam, quietam, philosophicamque vitam persequeretur, multitudine, arte quadam decepta, profugit, atque annis multis non comparuit. Et ille quidem ita vitam, ac deinde dissolutionem instituerat. Ceterum magnus ille vindictae oculus nequaquam cunctabatur, sed quam celerime, pestiferos et perniciosos illos homines comprehensos, malis eis quibus seipsos juramento interposito obstrinxerant, maxime devinxit. Primus igitur nulla prope de causa, scintilla unica a lucerna prosiliente domo succensa, una cum omnibus genere sibi propinquis, atque etiam cum substantia omni, miserabiliter praeter opinionem omnem comburitur. 355 Secundus morbo gravissimo, qui totum ejus corpus invasit, corripitur. Tertius porro, cum tam gravem et durum in illis exitum rei videret, et celeritatem omnia speculantis divina vindictae consideraret, quae communiter inter se, per dolum et malitiam, contra virum optimam lacrymarumque prius modum fecit, quam una

Sic illi dignum perjurii tulere pretium.

CAPUT X.

Ut Alexander Casarea episcopus, oraculo divino ad Hierosolymorum episcopatum sit traductus, vivente adhuc decessore ejus Narcisso: atque duo simul episcopi ecclesiam ibi rezerint: et de Alexandri scriptis.

Cum vero Narcissus profligus longo tempore non appareret, ecclesiarum antistitibus visum est, alium episcopatum ordinare. Ita illi Diem quemdam Hierosolymorum praedicant Ecclesiae: cui, quod non multo post decessit, Germanion successor sufficitur, atque huic rursus tertius succedit Gordius. Sub quo Hierosolymis subito, veluti ex quadam reviviscentia praesto adest Narcissus, epi-

episcopatumque Ecclesiae ibi, fratribus plurimum co-
gentibus, recipit. Multum porro venerationis ei
accesserat, ex philosophico illo accessu: et prop-
ter alia plurima bona, etiam ex vindicta illa ne-
sariorum hominum, qua eum etiam absentem
Deus fuerat dignatus. Quandoquidem autem prop-
ter aetatem decrepitam (jam enim centum et sex
annos vixerat) ministerium suum obire nequibat:
Alexandrum, quem diximus, alterius provinciae
episcopum, una cum Narcisso, providentia et dis-
positio divina Hierosolymitanae Ecclesiae praeficit,
noctu per visionem ei designans omnia. Qua etiam
ille, veluti divinum aliquod oraculum perficiens,
ex ipsa Cappadocia, ubi episcopatum gerebat, ex-
citus, Hierosolymitanam protectionem precationis
ergo, atque ut res ibi peractas cognosceret, sus-
cepit. Itaque fratres Hierosolymis, affectione
amica et pia, Alexandrum domum redire passi
non sunt: ex alia videlicet, quae eis noctu fuerat
oblata, et idem bonis ibi omnibus denuntiaverat,
revelatione. Acceperant etiam, cum extra portas
obviam ei honoris ergo progressi fuissent, caelitus
vocem, dicentem: Quem vobis gratia divina mi-
sit, eum ultro suscipite episcopum. **356** Hoc ubi
sic factum est, finitinis episcopis etiam, qui cir-
cumfereba ecclesias regebant, designationi ei ac-
quiescendum esse visum est. Quamobrem cogentes,
ut ibi maneret, ei necessitatem imposuerant,
annuente etiam ipso Narcisso. Ejusmodi commu-
nis cum Narcisso episcopatus administrationis,
Alexander quoque ipse in epistola ad Antinoi-
tas (†) ab ipso scripta, circa finem hisce verbis
meminit: «Salutat vos Narcissus, qui ante me
locum episcopatus hujus tenuit. et nunc ad cen-
tum et sedecim annos vita extracta, orationibus
mecum incumbit, cohortans vos mecum, ut con-
sentientes idem sapiatis.» Mentionem etiam
Alexander Asclepiadae facit, qui Antiochia: Sera-
pioni successit, cujus paulo ante quoque in haeresi
secundum Phryges meminimus. Verba ejus sic
habent: «Alexander servus et victus Jesu Christi,
beate Antiochenorum ecclesiae in Domino salutem.
Facilia mihi et levia Dominus, custodiae meae
tempore, vincula effecit, cum intellexissem, sanctae
vestrae Antiochena ecclesiae episcopatum, divina
providentia, Asclepiadae propter eximiam fidem
maxime idoneo, demandatum esse.» Eam episto-
lam per Clementem, quem etiam commendat, se
ad eos mittere, hisce verbis indicat: «Litteras
hasce, domini fratresque mei, ad vos misi, cum
Clemente presbytero beatissimo, insigni spectata-
que virtute praedito viro, quem vos novistis, aique
etiam amplius cognoscetis. Is cum hic esset, per
providentiam et visitationem Domini, confirmavit
aique auxit Ecclesiam Dei.» Idem Clementis quo-
que et Pantani, ut familiarium sibi virorum, in

ταῖς· φανὲς Νάρκισσος, τῶν ἀδελφῶν ὡς πλεῖστα
βιασαμένων ἐπὶ τὴν τῆς· Ἐκκλησίας προστασίαν
ἀνιδανέν. Ἐμπρόσθον τῇ τῇ αἰδέσει· τῆς· ἡμε-
τέρης· καὶ φιλοσοφίας, καὶ πρὸς ἄλλοις πλε-
στοῖς χρηστοῖς, οἷς καὶ πρὸς Θεοῦ ἐπὶ τοῖς ἀνι-
στῶν· ἐκείνοι· τοιαύτης δίχης ἤξιστο, καὶ ταῦτα ὁ-
μῆ παρών. Ἐπεὶ δὲ χρόνῳ διὰ λιπαρὸν γῆρας (ὅ-
τι γὰρ πρὸς τοὺς ἑκατὸν ἔτη διεΐχεν), οὐχ οἷός τε τῇ
λειτουργεῖν, τὸν εἰρημίζον· Ἀλέξανδρον ἐτίρας
ἐπαρχίας ἐπίσκοπον ὄντα, θεία τις οἰκονομία ὅμα
Ναρκίσσῳ ἐπὶ τὴν τῆς· Ἐκκλησίας Ἱερουσαλήμ
εἰλκεν ἐπιστάσιν, νύκτωρ αὐτῷ πάντα καταμη-
νύουσα. Ταύτῃ τοι καὶ ὡς τινα· θείον χρησμὸν ἐκ-
τελῶν, ἐκ τῆς Καππαδοκίᾳ ἀπάρας, ἐν ᾗ καὶ τῇ
ἐπισκοπῇ εἶχε, τῆς ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα εὐχῆς χά-
ριν καὶ ἱστορίας τῶν ἐκείσε· ἱερῶς πεπραγμένων
ἤπτετο. Οἱ τοίνυν ἐκείσε ἀδελφοὶ φιλοφρόνως διατα-
θέντες, οὐκ εἴτι καὶ τῆς οἰκαδὲ πάλιν ἐπίτροπον
ἄπτεσθαι, καὶ ἑτέραν δηλαδὴ ἀποκάλυψιν, νύκτωρ
ὁ καὶ αὐτοῖς ὁφείσκειν, καὶ ταυτὸ πᾶσι τοῖς ἐκείσε
σπουδαίως χρῆσασαν· ἔλεγε δὲ ἡ ὄψις. Ἐξοι γενομέ-
νους πύλων, τὸν, ὃν ἡ χάρις ἐπίσκοπον αὐτοῖς
ἐκπεμπν, ὁδοδείχεται. Τοῦτο γενομένων, καὶ τοῖς
ἑμέροις τῶν ἐπισκόπων οἱ τὰς πίριε διεῖπον ἐκκλη-
σίας, δεῖν στέργειν λελογίστο. Καὶ προσήγον ἀνάγ-
κην, καὶ παρ' αὐτοῖς μένειν κατεβιάσαντο, συνεπι-
νύοντος αὐτοῖς καὶ Ναρκίσσου. Τῆς δὲ τοιαύτης
σύναμα Ναρκίσσῳ προσδρίας καὶ αὐτός· που μνη-
μονεύει· Ἀλέξανδρος· ἐν τῇ πρὸς Ἀντινοίτας αὐτῷ
γραφείῃ ἐπιστολῇ, πρὸς τῷ τέλει τοῦ γράμματος
τάδε κατὰ ῥῆμα διεξιών· «Ἀσπάζεται ὑμᾶς Νάρ-
κισσος· ὁ πρὸ ἐμοῦ διεῖπον τὸν τόπον τῆς ἐνθάδε
ἐπισκοπῆς, καὶ νῦν συνεσταζόμενός μοι διὰ τῶν
εὐχῶν, ἑκατὸν δέκα ἔξ ἔτη ἡνωκός· παρακαλῶν
ὅμας ὁμοίως ἐμοὶ ὁμορροῦνθαι.» Μέμνηται δὲ καὶ
Ἀσκληπιάδου Ἀλέξανδρος ὅς ἐν Ἀντιοχείᾳ Σερα-
πίωνα διεδίδετο, οὐ μικρὴ πρόθεσις ἐν τῇ κατὰ
Θρύγας εἰρέσει μνηστὴν πεποιθῆναι, γράφων οὕτως·
«Ἀλέξανδρος· ὁ δοῦλος καὶ δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ
τῇ μακαρίᾳ Ἀντιοχείᾳ Ἐκκλησίᾳ ἐν Κυρίῳ χαίρειν.
Ἐλαφρὰ μοι καὶ κούφα τὰ δεσμά· ὁ Κύριος ἐποίησε
κατὰ τὸν κειρὸν τῆς εἰρήνης, πυθομένων τῆς ἀγίας
ὁμῶν τῶν Ἀντιοχείων Ἐκκλησίας κατὰ τὴν θείαν
πρόνοιαν, Ἀσκληπιάδην τὸν ἐπιτηδεύσαντον κατ'
ἀξίαν τῆς πίστεως· τὴν ἐπισκοπὴν ἐγκατερίσμενον.»
Ταύτην δὲ καὶ διὰ Κλήμεντος πέμπειν ἐπισημαί-
νεται, ὃν καὶ συνίστησι, ταῦτα λέγων· «Ὑμῖν,
κύριοι μου ἀδελφοί, τὰ γράμματα ἀπίστευτα διὰ
Κλήμεντος· τοῦ μακαριωτάτου πρεσβυτέρου, ἀνδρὸς
ἐναρέτου καὶ δοκίμου· ὃν ἴσατε καὶ ὁμῶς καὶ ἐπι-
γνώσισθε· ὁ καὶ ἐνθάδε παρών, κατὰ τὴν πρόνοιαν
καὶ ἐπισκοπὴν τοῦ δεσπότου, ἐπιστήριξέ τε καὶ
ῥόησας τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν.» Ὁ δ' αὐτός
καὶ Κλήμεντος καὶ Πανταίου ἐν τινι πρὸς· Πριγί-
νην ἐπιστολῇ μνημονεύει ὡς γνωρίμων αὐτῶ τῶν
ἀνδρῶν, λέγων· «Τοῦτο γὰρ θέλημα Θεοῦ, ὡς οἱ-

(†) Antinous, Ἀντίνοος, Ἀγύπτου ὕψις, ἐν ὀνόματι Ἀντινοῦ, ὡς ὑπὲρ ὁρισμένον, ὡς ὑπὲρ ὁρισμένον, ὡς ὑπὲρ ὁρισμένον, ὡς ὑπὲρ ὁρισμένον.

δας, γέγονεν, ἵνα ἡ ἀπὸ προγόνων ἡμῖν φιλία μένη
 δουλος, μᾶλλον δὲ θερμότερα ἢ καὶ βαθιότερα·
 πατέρας γὰρ ἴσμεν τοὺς μακαρίους τοὺς προδεύ-
 σαντας· πρὸς οὓς μετ' ὀλίγον ἐσόμεθα· ἰλιανταίνον
 τὸν μακάριον ὡς ἀληθῶς καὶ κύριον· καὶ τὸν ἱερὴν
 Κλήμεντα, κύριόν μου γενόμενον καὶ ὠφελήσαντά
 με· καὶ εἰ τις ἕτερος τοιοῦτος. Δι' ὧν σε ἐγνώρισα
 τὸν κατὰ πάντα ἀριστον καὶ κύριόν μου καὶ ἀδελ-
 φόν. Ὁ Γράφει δὲ καὶ πρὸς Ἀντιοχείς ἐτίραν ἐπι-
 στολήν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πρὸς Ὀριγένην καὶ ὑπὲρ
 Ὀριγένους κατὰ Δημητρίου· ὅτι προσμαρτυροῦντος
 Δημητρίου πρεσβύτερον αὐτὸν ἔχειροτόνησεν. Καὶ
 ἄλλαι δὲ αὐτοῦ πρὸς διαφόρους ἐπιστολαὶ φέρονται.
 Τῷ δ' ἰεδδρῷ Δικίου διωγμῷ αὐδὺς τοῖς ἡγεμονι-
 κοῖς παρὰ τὰς δικαστηρίους, Ἀλέξανδρος συνελπίου
 περιπαταί, σερμὴν γάρ καὶ λιπαρὴν διαπρίπτων,
 ἀχθεὶς εἰς Καισάρειαν· ἐνθα χρόνιος καθέρχεται, τὸν
 δὲ μαρτυρίου στέφανον ἀπηνέγκαστο.
 præsidis productus tribunal, causam dicendo iudicii
 periculis venerandus : Cæsareamque ductus, atque ibi aliquandiu in carcere servatus, coronam martyrii
 reportavit.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Περὶ τῆς Ὀριγένους εἰς τὰς Γραφὰς ἐκιδέσσεως
 καὶ περὶ τῶν Ἑξαπλῶν παρ' αὐτῷ λεγομένων
 ἐκδόσεων.

Τῷ δ' Ὀριγένει ἔρωσ ἐνσκήπτει, Ζεφυρίνου τῆς
 Ἑκκλησίας ἡγουμένου, τὴν Ῥωμαίων πόλιν ἰδεῖν.
 Γενόμενος δὲ καὶ οὐ πολὺ χρόνον ἔκεισε μεμενηκώς,
 εἰς τὴν Ἀλεξάνδρου αὐδὺς ἐπάνεισι, καὶ τοῦ τῆς
 κατηχήσεως λόγου ἐξήρχε, Δημητρίου ἀντιβολοῦν-
 τος τοῦ ἔργου σπουδαίτερον ἔχεισθαι. Ἐκεῖνος δ'
 αὐτὸν ὁρῶν τῆς τε βαθυτέρας διανοίας τῶν νοημά-
 των Γραφῆς ἀπασχολούμενον, μὴ δὲ πνεῖν ἐν τῶν
 τῶν δαημέριαι παρ' αὐτῷ φοιτῶντων ἐξ ἐκδοτοῦ
 ὅχι δὴ καὶ ἐσπέρας αὐτῆς, τί ποιεῖ; Διανέμει τὰ
 πλήθη· καὶ Ἡρακλῆ μὲν τῷ τῶν φοιτητῶν ἐκκρίτω,
 ὅς ἀνδρὶ τε λογιωτάτῳ καὶ περὶ τὰ θεία οὐκ ἐλαχί-
 στην εἰσανηνοχότι σπουδῇ, καὶ τῷ φιλοσοφεῖν λαμ-
 πρῶς ἐπιβάλλοντι, συνεργῷ ἐχρήτο τῆς κατηχήσεως·
 καὶ δὴ τὰ μὲν εἰσαγωγικά τῶν ἀπὸ στοιχειομένων
 τῇ πίστει ἐκείνῳ ἐνῆκεν· αὐτῷ δὲ τῶν ἐν ἔξει τὴν
 ἀκρόασιν ἐφυλάσματο. Ἐπὶ τόσον δ' ἡ τῶν θείων
 λόγων αὐτῷ ἐξέτασις ἀπηκρίβωτο, ὥς καὶ τὴν
 Ἑβραίων γλῶτταν ἀσκήσαι, καὶ τὰς πρωτοτύπους
 παρ' αὐτοῖς βίβλους Ἑβραϊκοῖς κτήσασθαι γράμμα-
 σιν· ἀνιχνεύσαι γὰρ μὴν καὶ πάσας τὰς ἐκδόσεις τῶν
 παρὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα τὰς ἱερὰς ἡρμηνευκῶν
 Γραφῶν, καὶ τινὰς ἐτίρας παρὰ τὰς κατημαζεμε-
 νας ἡρμηνείας ἐναλλαττούσας, τὰς Ἀκύλα καὶ Συμ-
 μάχου καὶ Θεοδοτίωνος ἐκδόσεις, εὐρεῖν, ἐκ τινων
 ἀπορρήτων γῆς μυθῶν τὸν ἐκπάλαι διαδιδρασκούσας
 χρόνον, εἰς φῶς ἀγαγόντα. Δι' ὧν καὶ τὴν τῶν Ἑξ-
 απλῶν παρ' αὐτῷ λεγομένων σπουδὴν ἐτεχνάσατο.
 Τίς δὲ ἡ τούτων δύναμις, ἐντεῦθεν γνωσόμεθα.
 Συναγαγὼν γὰρ τὰς ἐκδόσεις τῆς ἱερᾶς Γραφῆς,
 ὅσαι γεγόνασι, πρῶτον μὲν τῶν ὁ, εἶτα καὶ τῶν
 μετὰ Χριστὸν γενομένων, ὧν τὴν μὲν Ἰουδαίος τις
 Ἀκύλα· ὁμοίαν πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν μετεφάρθρωσε,

A epistola ad Origenem meministi, ita scribens : Hæc
 enim voluntas Dei, ut scis, fuit, ut quæ a majori-
 bus nostris ad nos pervenit amicitia, sarta tecta,
 seu potius ferventior firmitorque esset. Pares ali-
 quidem agnoscimus beatos illos, qui nos præces-
 serunt, viros : cum quibus nos brevi saturi sumus.
 Pantænum dico, illum verè beatum et dominum :
 et sacrum Clementem dominum meum, et bene
 de me meritum : et si quis præterea fuit ejusce-
 modi, per quos te omnibus modis optimum do-
 minum et fratrem meum cognovi. Scripsit
 quoque aliam ad Antiochenos epistolam, aliam
 itidem ad Origenem, et rursum aliam contra De-
 metrium pro Origene ; 357 quod videlicet Ori-
 genem, Demetrio bonum ei perhibente testimo-
 nium, presbyterum creavit. Sed et aliæ ejus ad
 alios circumferuntur epistolæ. In persecutione
 autem septima sub Decio, Alexander rursum ad
 periculum subit, gravi et prope decrepita sene-
 cutie venerandus : Cæsareamque ductus, atque ibi aliquandiu in carcere servatus, coronam martyrii
 reportavit.

CAPUT XI.

De Origenis in sacris Litteris profectu, et de sextupla
 ab eo dicta Scripturarum translatione.

Origeni autem Romanæ urbis visendæ, cum ibi
 Zephyrinus Ecclesiam regeret, cupido incessit.
 Ubi cum non ita diu mansisset, et inde Alexan-
 driam rediisset, doctrinæ atque institutioni, ut
 catechumenorum magister, ibi præfuit, Demetrii
 rogatu adductus, ut eo majore studio operi ei in-
 cumberet. Cum vero animadverteret, abstrusiori
 se Scripturæ sensui scrutando atque erundo, ita
 ut volebat, vacare non posse, quod ne respirare
 quidem liberius ei liceret, per eos qui quotidie a
 sole orto ad vesperam usque scholam ejus fre-
 quentabant ; faciendum sibi putavit, ut tantam
 multitudinem divideret, et Heracliam, ex sectato-
 ribus suis præcipuum, virum doctissimum, qui in
 disciplinis philosophicis et sacrarum Litterarum
 eruditione plurimum collocaverat studii, sibi in
 instituendo socium et adiutorem ascisceret. Ita
 factum, ut primum laborem eorum docendorum,
 qui fidei elementa nuper assecuti essent, illi de-
 mandaret : sibi ipsi vero provinciam eos insti-
 tuendi qui perfectiores essent, divinamque doctri-
 nam veluti in habitum deduxissent, reservaret.
 Usque eo autem accuratam sacrarum oraculorum
 inquisitionem et studium produxit, ut Hebraicam
 etiam addisceret linguam, et Hebraicos libros ad
 prima exemplaria descriptos conquireret : insuper
 etiam omnes translationes diversas eorum qui post
 Septuaginta Scripturas verterant, ac præter eas
 quæ in usu erant, Aquilæ scilicet, Symmachi, et
 Theodotionis editiones, alias inveniret et ex oc-
 cultis abstrusisque terræ recessibus, ubi longissi-
 mo latuerant tempore, in lucem proferret. 358 Ex
 quibus omnibus opus quod ab eo Hexaplum sive

Sextuplum inscriptum est, composuit: cuius operis quæ vis et ratio sit, ex sequentibus intelligitur verbis. Translationes sacræ Scripturæ, quæcunque exstarent, collegit. Primam quidem Septuaginta interpretum, deinde eorum qui post Christum natum fuere, Aquilæ Judæi cuiusdam, qui eam Græce vertit, post hunc Symmachî, aliam rursus Theodotionis, et aliam deinceps innomipati atque incerti cuiuspiam auctoris: qui sane omnes Hebraici et Græci sermonis egregie periti fuere. Quarum translationum quamdam se Nicopoli (1), quæ ad Actium sita est, atque aliam alio tali quodam loco invenisse scribit. In Psalmorum autem Hexaplis, post quatuor celebriores editiones non quintam solum, sed et sextam, atque adeo septimam translationem se apposuisse ostendit, Jerichunte in dolio, temporibus Antonini Severi filii, repertas. Hasce igitur interpretationes atque editiones veterum inter se compositas, atque in unaquaque pagina una cum Hebraici exemplaris adnotatione digestas, proposuit. Unde certus Scripturæ sensus, translationumque consensus vel dissensus certo intelligi queat. Et sic ille nobis hexapla, sive sextupla reliquit exemplaria: cum quidem antea seorsim Aquilæ, Symmachî, Theodotionis, et Septuaginta interpretum translationem in volumine quod Tetrassum, sive quadruplum nominavit, composuisset.

CAPUT XII.

De Symmacho interprete, et discipulis Origenis.

Sciendum porro, Symmachum interpretem Ebionitarum sectæ fuisse, quæ (sicut in superioribus exposuimus) inopes quasdam et mendicæ opinionones de Christo induxit: illum scilicet purum esse hominem, et ex Joseph et Maria principium et ortum sumpsisse, legemque Judaico more observari oportere confirmans. Edidit quoque Symmachus in sacrum Matthæi Evangelium commentaria, ex quo hæresim suam astruere et stabilire videbatur. Ea vero 359 commentaria Symmachî una cum ejusdem Scripturarum versione, Origenes scripsit se a quadam femina Juliana recepisse: quæ quidem femina eos libros ab ipso auctore acceptos, apud se reservaverit. Interea et Ambrosius quidam hæresi Valentini admodum infectus, ab Origene coconvictus, veritatisque luce mentem illustratus, ad sinceram fidei doctrinam transiit. Et alii vero permulti, quorum aures oratione doctrinæque sue Origenes permulserat, undique ad eum conveniebant, periculum de perfecta ejus doctrina facturi. Atque in iis non pauci quoque ex hæreticis, plerique vero etiam ex viris præclaris et illustribus, qui utramque philosophiam pure addidicissent, magno studio ad eum confluabant. Et quos ille idoneos esse ad philosophicas disciplinas percipiendas videbat, eos ad geometriam, arithmetica, aliasque liberales artes producebat. Insuper autem et ad philosophorum sectas cognoscendas instruebat, dogmata eorum illis expo-

Α και μετ' αὐτὸν Σύμμαχος· ἄλλην δὲ Θεοδοτίαν, καὶ ἑτέρας τις ἀνώνυμος ἐκδεδωκασι, σοφοὶ γὰρ καὶ κατ' ἄμφω δὴ τὰς παιδείους ὄντες, τὴν Ἑβραϊστὴν καὶ τὴν Ἑλλην· ὧν αὐτὸς τὴν μὲν ἤσθιν εὐρεῖν τῇ πρὸς Ἀκτίῳ Νικοπόλει, τὴν δ' ἐν ἑτέρῳ τοιούτῳ τόπῳ. Ἐν δὲ τοῖς Ἑξαπλοῖς τῶν Ψαλμῶν μετὰ τὰς τίσσaras ἐπισήμους· ἐκδόσεις οὐ πικτήν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέην καὶ ἐβδόμην παραθεῖ· ἐρμηνείαν ἐπισημῶνεται, ὥς ἐν Ἱερικοῖς εὐρημένους ἐν πύθῳ κατὰ τοὺς χρόνους Ἀντωνίνου υἱοῦ Σευήρου. Τὰ τοίνυν τοιαύτας πάσας ἐκδόσεις εἰσὺν ἐρμηνείας τῶν παλαιῶν, ἀντιπαραθεῖ· ἀλλήλας, καὶ διελὼν ἐν μιᾷ ἐκδότῃ σιδή· μετὰ καὶ τῆς Ἑβραϊκῆς παρασημασίως, κἀντεῦθεν τὴν ἀκριθεὶ τῆς Γραφῆς ἐννοῖαν, καὶ τὴν πρὸς αὐτὴν τῶν ἐρμηνείων διαφωνίαν ἢ συμφωνίαν ἀσφαλίσάμενος, τὰ τῶν Ἑξαπλῶν ἡμῖν ἀντίγραφα καταλλοίπειν· ἰδίως τὴν Ἀκύλα καὶ Συμμάχου καὶ Θεοδοτίανος ἐκδοσιν ἅμα τοῖς ὅ· ἐν τοῖς Τετραστοῖς ὀνομασθεῖται αὐτῷ κατασκευασῶς.

B ἢ συμφωνίαν ἀσφαλίσάμενος, τὰ τῶν Ἑξαπλῶν ἡμῖν ἀντίγραφα καταλλοίπειν· ἰδίως τὴν Ἀκύλα καὶ Συμμάχου καὶ Θεοδοτίανος ἐκδοσιν ἅμα τοῖς ὅ· ἐν τοῖς Τετραστοῖς ὀνομασθεῖται αὐτῷ κατασκευασῶς.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Περὶ Συμμάχου τοῦ ἐρμηνεύου καὶ τῶν μαθητῶν Ὀριγένους.

Εἶδναι μέντοι χρὴ τῶν, ὥς τῶν ἐρμηνευτῶν ὁ Σύμμαχος· τῆς Ἑβραίων ἀλρίσεως ἦν· ἢ δὴ, ὥς ἀνωθεν διελάδομεν, πτωχὰ τινα καὶ εὐτελῆ περὶ Χριστοῦ δοξάζουσα ἦν· φίλῳ γὰρ ἀνθρωπίνῳ τὸν Χριστὸν ἔλεγεν εἶναι· καὶ ἐξ Ἰωσήφ καὶ Μαρίας τὴν ἀρχὴν ἐσχηκέναι· οἱ καὶ τὸν νόμον Ἰουδαϊκώτερον φυλάττειν χρῆναι ἀπισχυρίζοντο. Ἐξέδοτο δὲ ὁ Σύμμαχος· ὁπομνήματα καὶ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ἱερὸν Εὐαγγέλιον, ἀφ' οὗ καὶ τὴν αὐτοῦ αἵρεσιν εὐσιώτην καὶ κρατύνην δοκεῖ. Τὰ δὲ τοιαῦτα ὁπομνήματα μετὰ τῶν ἄλλων ἐρμηνειῶν Συμμάχου εἰς τὰς Γραφὰς Ὀριγένης ἱστορήσας παρὰ τινος Ἰουλιανῆς γυναικὸς ἐληφθῆναι· ἥτις πάλιν ἐκείνας ἐξ αὐτοῦ τοῦ συγγραμμένου διαδεξαμένη, εἶχε παρ' ἐαυτῇ καὶ ἐφύλαττεν. Ἐν δὲ τούτῳ καὶ Ἀμβρόσιος τις τὰ τῆς Ὑδαλεντίνου μάλα νεσῶν ἀλρίσεως, πρὸς Ὀριγένους ἀπελεγθεὶς, καὶ τῷ τῆς ἀληθείας φωτὶ περιλαμφθεὶς τὴν διάνοιαν, τῷ ἀραιφνεῖ τῆς πίστεως λόγῳ πρόσκειται. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι τῇ τῶν λόγων παιδείᾳ Ὀριγένους τὰ ὅσα κατακροτούμενοι, ἀπανταχόθεν ἑρῶντων, πείραν τινα τῆς περὶ λόγου· αὐτοῦ τελειότητος κατεῖδιν· οὐκ ἄλλιοι μέντοι καὶ τῶν ἐξ ἀλρίσεως φιλοσόφων, καὶ ἄλλοι δὲ τῶν ἑπικρανῶν μετὰ σπουδῆς ἔρρεον· καὶ ἄμφω τὰς φιλοσοφίας καθαρῶς ἐξασκούμενοι. Ὅσους γὰρ μὴ πρὸς ἀναλήψεις φιλοσόφων μαθημάτων δεξιῶς ἔχοντας ὥρα, καὶ ἐπὶ γεωμετρίαν καὶ ἀριθμητικὴν, καὶ ἄλλα τῆς παιδείας προῆγε τὰ ἔργα· ἐπὶ δὲ καὶ εἰς τὰς κατὰ φιλοσόφους αἰρήσεις ἐρρῶμιζε· καὶ τὰ ἐκείνων ἱστορεῖ ἐκδιη-

(1) Euseb. lib. vi, cap. 17. Est ad Actium promontorium ab Augusto Cæsare exstructa Nicopo-

lis. Est item non longe ab Euxino sita ejusdem nominis civitas.

γούμενος, ὑπομνήματα εἰς ἕκαστα καταλείπων· ὥς ἂν μέγαν εἶναι τὸν ἄνδρα καὶ παρ' ἑκείνους. Τῶν δὲ ἰδιωτικῶς ἔχοντων τινὰς καὶ ἐπὶ τὰ τῶν ἑγκυκλίων εἰσήγαγε μαθήματα, οὐκ ὀλίγην ἐντεῦθεν φάσκων συνάγειν ἐπιτηδεύοντα πρὸς τὴν τῶν ἱερῶν μαθημάτων παρασκευὴν. Ὅθεν καὶ μάλιστα καὶ αὐτὸν ἐξ ἀναγκῆς εἰς τὴν τῶν κοσμικῶν μαθημάτων ἀσκήσιν, διὰ τοῦτο ἐνέγκει. Καὶ μαρτυροῦσιν οἱ τότε τῶν φιλοσόφων αὐτῷ συνακματάντες. Οἱ δὲ ἡ τοῦ ἀνδρὸς μνήμη πολλῇ τοῖς συγγράμμασι, ποτὲ μὲν προσφωνοῦσιν αὐτῷ τοῦς σφετέρους λόγους, ἔστι δ' ὅτε καὶ εἰς ἐπικρίσιν ἀναφέροντι.

ΚΕΦΑΛΑ. II'.

Περὶ Πορφύριου, ὅσα περὶ τῆς ἐξ ἁλόνος σπουδῆς Ὀριγένους γράφει· ὅσα δὲ καὶ αὐτὸς περὶ τῆς εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ἀσκήσεως περὶ αὐτοῦ B

Καὶ τί δεῖ τῶν ἄλλων; ὅ-ου γε καὶ ὁ ἐκ Σικελίας Πορφύριος πλείστην ὁπὴν κατ' ἡμῶν ἐνταίνας σπουδὴν, καὶ τὰς θείας Γραφὰς ὥς μηδὲν οὐδας ἀπελέγχειν καὶ ἀνατρέπειν βουλόμενος, μυσίαν τε τῶν ἐπὶ ταύταις ἐσχολακῶν, καὶ τῶν εἰς βάθος ἐξηγησάμενιν κοσμήμενος, ἐπεὶ μηδὲν εἶχε τοῖς δόγμασιν ἐγκαλεῖν, ἀπορίας λόγων, ἐπὶ τὸ λοιδορεῖν τρέπεται, καὶ τοῖς ἐξηγηταῖς ἐπάγει τὰς μέμφεις· ἐν οἷς καὶ τὸν Ὀριγένην κατὰ τὴν ἀπαλὴν ἡλικίαν ἰδὼν, περιρᾶται μὲν ὕδασι πλύνειν· λήθη δ' ὅμως παρέχων ἐκείνῳ τὴν σύστασιν, πῇ μὲν διεξιὼν ἀληθῆ, ὅπου λέγειν ἄλλως οὐκ ἦν ἔγχωρον· οἷς δὲ λαθεῖν ἦτο, καὶ μάλα ψευδόμενος. Ὡς μὲν γὰρ Χριστιανοῦ, κατηγοριαν ἐνίσταται· ὥς δὲ φιλοσόφους ζῶντας, διαγράφων ἐν τῇ θαυμαζέειν. Οἷα γοῦν περὶ αὐτοῦ διεξίσιν, αὐτοῦ λέγοντος ἀκούειν χρῆσθαι· « Τῆς δὲ μοχθηρίας τῶν Ἰουδαϊκῶν Γραφῶν οὐκ ἀπόστασιν, λίσιν δὲ τινος εὐρεῖν προθυμηθέντας, ἐπ' ἐξηγήσεις ἐτρέποντο, ἀσυγκλῶστους καὶ ἀναρμόστους τοῖς γεγραμμένοις, οὐκ ἀπολογίαν μέλλον ὅπῃ τῶν ὁδυνῶν, παροχὴν δὲ καὶ ἐπαινοῦν τοῖς οικείοις φερούσας. Αἰνίγματα γὰρ τὰ φανερώς παρὰ Μωσέϊ λεγόμενα εἶναι κομπάσαντες, καὶ ἐπιθειάζαντες ὥς θεοπνεύματα πλήρη κρυφίων μυστηρίων, διὰ τὰ τοῦ τύπου τὸ κριτικὸν τῆς ψυχῆς καταγοητεύσαντας, ἐπάγουσιν ἐξηγήσεις. » Εἰτα μετ' ἄλλα· « Ὅ δὲ γρόπος τῆς ἀτοπίας ἐξ ἀνδρὸς, ὃ καὶ γὰρ κομιδὴ νέει ὧν ἐτι ἐντετύχηκα, σφόδρα εὐδοκίμησαντος καὶ ἐτι δι' ὧν καταλείπει συγγραμμάτων εὐδοκίμουντος, παρελήφθω, Ὀριγένους· οὐ κλέος παρὰ τοῖς διδασκάλοις τούτων τῶν λόγων διαδέδοται. » Ἀκροατὴς γὰρ οὗτος Ἀρμινίου τοῦ πλείστην ἐν τοῖς κατ' ἡμᾶς χρόνοις ἐπίδοτον ἐσχηκέντος γεγονώς, εἰς μὲν τὴν τῶν λόγων ἐμπειρίαν πολλὴν παρὰ τοῦ διδασκάλου τὴν ὠφέλειαν ἐκτήσατο· εἰς δὲ τὴν ὀρθὴν τοῦ βίου προαίρεσιν τὴν ἐναντίαν ἐκείνῃ πορείαν ἐποιήσατο. Ἀρμίνιος μὲν γὰρ, Χριστιανὸς ἐν Χριστιανοῖς ἀνατραφεὶς τοῖς γονεῦσιν, ὅτε τοῦ φρονεῖν καὶ τῆς φιλοσοφίας ἤφατο, εὐθὺς πρὸς τὴν κατὰ νόμους πολιτείαν μετεβέβατο· Ὀριγὲνης δὲ Ἑλλήν ἐν Ἑλλήσι παιδευθεὶς λόγοις, πρὸς τὸ βάρβαρον ἐξώκειλε τόλμημα, ὃ δὴ φέρων αὐτὸν τε καὶ τὴν ἐν τοῖς λόγοις

nens, et commentarios in res quasvis edens : ita ut apud philosophos quoque magnus habereetur. Quod si qui essent paulo rudiores, eos artes ecclicas docebat, magnam inde utilitatem comparari ad sacrarum disciplinarum doctrinam perhibens. Proindeque et seipsum necessitate quadam ad profanas litteras discendas descendisse testatus est. Confirmant hoc qui eo tempore cum eo intueri philosophi, in quorum libris multa ejus invenitur inventio. Quandoque etiam illi libros ei suos dedicarunt, nonnunquam autem eos judicio ejus submiserunt.

CAPUT XIII.

Quæ Porphyrius de singulari Origenis in eloquentiæ et omnis generis artium doctrinæ studio scribat : quæ ipse quoque Origenes de suis in Græcorum litteris studiis commemorat.

Et quid opus est aliis? quando et Porphyrius ex Sicilia progressus, qui plurimum studii ad id contulit, ut in Christianos inveheretur, et litteras divinas perinde atque nihil essent, reprehenderet et aboleret, mentionem inferens eorum qui in eis elaborarunt, earumque secretiorem sensum exposuerunt, cum nihil argumenti et verborum inopia haberet, quod contra nostra dogmata criminando afferret, ad convicia se convertens, et enarratores eorum carpens, 360 inter eos Origenem, quem in tenera ætate viderat, proscindere conatur. Quæ tamen in re commendationem illius legitimam vel ingratili affert, nunc quidem vera memorando, cum scilicet aliud quidquam dicere non posset : nunc vero mendacia confingendo, ubi se latere et fallere posse speraret. Siquidem eum ut Christianum criminatur : rursum vero, cum philosophice viventem describit, admiratur. Verum quæ de eo commemorat, rectius ex ipsis verbis intelliguntur : « Flagitiose improbitatis Judaicarum litterarum non abrogationem, sed solutionem quidam se inventuros sperantes, magna animorum alacritate ad expositiones et enarrationes se contulerunt, male coherentes, ineptas et Scripturis ipsis minime congruentes, et non tam defensionem peregrinæ disciplinæ, quam quæstum et laudem auctoribus ipsis affrentes. Magno enim fasto, apud Moysen, pleraque obscure dicta, atque ænigmata prorsus esse, præ se ferentes : et divinorum oraculorum, quæ arcanorum sensuum et mysteriorum sint plena, auctoritatem eis tribuentes, judicio eorum arrogantia præstigiis fascinato, enarrationes ejuscemodi insitunt. » Et paulo post : « Hujus absurditatis exemplum ab Origene sumatur (in quem ego adolescentulus admodum incidî), magna tum gloria viro : sicuti etiamnum magnam ejus est, propter ea quæ post se reliquit librorum monumenta, apud eos præcipue qui talia docent homines, nomen. Cum enim Ammonii, qui ætate nostra in maximo fuit pretio, auditor esset, plurimum in eloquentia et disciplinis omnibus apud eum magistrum est progressus; vivendi autem

instituto, contrariam illi secutus est viam. Ammonius namque Christianus, et a Christianis parentibus educatus, postquam sapere cepit, philosophiamque attigit, illico ad legitimam vivendi rationem se contulit. Origenes autem Græcus, et Græcis eruditus disciplinis, animum ad barbaram appulit temeritatem, in qua seipsum et maturitatem, quam in politiore doctrina adeptus erat, ad quæstum exposuit: Christiane quidem ille et injuste atque impie vivens, in persuasionem autem religionis atque in studiis lucubrationibusque suis Græcos consecrans, et Græcorum dogmata peregrinis subiciens fabulis. Semper enim versatus est in Platone, Numenio, Cronio, Apollophane, Longino, Moderato, Nicomacho. Plurimum etiam operæ in eorum libris posuit, qui inter Pythagoricos excellunt. Usus **361** quoque est Chieremonis Stoici et Cornuti libris, ex quibus allegoricum eorum quam apud Græcos sunt mysteriorum enarrandi morem didicit, et Scripturis Judaicis accommodavit. Hæc Porphyrius, in tertio eorum quæ contra Christianos scripsit librorum, refert. In quibus ea quidem quæ de multijuga viri eruditione commemoravit, vera sunt; alia vero apertissime mentitur. Quid enim ille, more sycophantæ, non reminisceretur, qui contra Christianos ita est dechacchatus? Ausus quippe est, Origenem affirmare a Græcorum superstitione transfugisse; Ammonium vero contra a veræ pietatis instituto ad peregrinam religionem transiisse: cum Origeni Christiana professio patria prorsus fuerit, sicut de eo statim a principio retulimus: Ammonius autem ad extremum usque spiritum constanter persuasionem fidei in Christum retinuerit, quem admodum id lucubrationes ejus, quibus magnam laudem et gloriam est consecutus, manifesto testatur, præcipue vero commentarius ejus, qui de Mosis et Jesu consonantia inscriptus est; ac deinde alii, qui ejusdem generis apud studiosos asservantur. Atque hæc propterea adduxi, ut simul et sycophantiam calumniatoris refellerem, et quantus in externis disciplinis Origenes fuerit ostenderem. Quo nomine, quod scilicet nimium in eas operæ et studii collocaret, cum a nonnullis reprehensus esset, talibus ad eos in quadam epistola usus est verbis: « Posteaquam totus divinarum Litterarum doctrinæ incubui, fama que de judicio ac studio meo increbuit, proindeque frequenter ad me advenierunt, nunc quidem hæretici, nunc autem Græcarum litterarum studiosi, et philosophi in primis: visum mihi est, et hæreticorum dogmata et philosophorum, quæ se de veritate asserre pollicentur, placita persequari. Qua in re imitati sumus, qui nos præcedens multis plurimum attulit utilitatis, Pantænum, non parum artibus profanis instructum: et qui nunc in ordine est Alexandrinorum presbyterorum, Heraclæum, quem ego operam talibus litteris navantem apud philosophiæ magistrum reperi, cum quidem quinque annis ille prius sectator philosophi ejus fuisset, quam ego disciplinis talibus vacare inciperem. Quam ob causam cum antea communi vestitu usus fuisset, eo deposito, postea philosophi habitum sumpsit, quem etiam ad hunc usque diem gerit, neque libros gentiliū etiamnum **362** evolvere pro viribus desistit. » Hæc de studio gentiliū disciplinarum suo Origenes refert.

Ἄξιον ἐκπαθέμεν, κατὰ μὲν τὸν νόμον Χριστιανῶς ζῶν καὶ παρανόμως, κατὰ δὲ τὰς περὶ τῶν πραγμάτων καὶ τοῦ θεοῦ δόξας Ἑλληνίζοντες, καὶ τὰ Ἑλλήνων τοῖς ὀνόμασι ὑποβαλλόμενοι μύθοις. Συνῆν τε γὰρ αἱ τῷ Πλάτῳ· τοῖς τε Νομηνίου καὶ Κρονίου, Ἀπολλοφάνους τε καὶ Λογγίνου καὶ Μοδερρίου, Νικομάχου τε καὶ τῶν ἐν τοῖς Πυθαγορείοις ἡλλογίμων ἀνδρῶν, ὥμιλαι συγγράμμασιν. Ἐχρητο δὲ καὶ Χαιρήμονος τοῦ Στωϊκοῦ, Κορνοῦτου τε καὶ βιβλίοις· παρ' ὧν τὴν μεταληπτικὴν τῶν παρ' Ἑλλήσι μυστηρίων τρόπον γινώσκ, ταῖς Ἰουδαϊκαῖς προσέφη Γραφαῖς. » Ταῦτ' ἐν τῷ τρίτῳ τοῖς κατὰ Χριστιανῶν γραφαῖς Πορφύριος εἰρηκεῖν· ἀληθὴ μὲν περὶ τῆς πολυμαθείας εἰπὼν τοῦ ἀνδρός, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις ψευδόμενος ἐμφανῶς. Καὶ τί γὰρ συκοφαντεῖν οὐκ ἐμμελὲν ἐστὶ κατὰ Χριστιανῶν οὕτω κινούμενο; ; ὅπου γε τὸν μὲν ἐξ Ἑλλήνων μετατεθεῖσθαι διατείνονται· τὸν δ' Ἀμμώνιον ἐμπαλιν ἐκ τοῦ θεοσεβοῦς βίου ἐπὶ τὴν ὀφειλὴν μεταπασεῖν. Τῷ τε γὰρ Ὀριγένης πάτριον τὸ σέβας ἦν, ὡς τὰ περὶ αὐτοῦ καταρχόμενοι ὁμολογεῖσθαι· Ἀμμωνίου δ' ὥς τὸ ζῆν ἐκεῖνον πατρὴν, ἀδιάνθρωπος ἢ κατὰ Χριστὸν ἐτηρήθη πίστις· ὡς καὶ οἱ αὐτῷ συγγραφέντες πόνοι ἀριθμήτως ἔχουσι παριστῆναι, ἐν τοῖς μάλιστα πολὺ τὸ εὐδόκιμον ἐπαχόμενοι· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ περὶ τῆς Μωσέως καὶ Ἰησοῦ συμφωνίας τὴν ἐπιγραφὴν κληρωσάμενος, καὶ δοσι ἄλλοι τῆς αὐτῆς σπουδῆς τοῖς φιλοκάλοις διατετῆρηται. Καὶ ταῦτα διηλθον τῆς συκοφαντίας χάριν τοῦ ψευδογράφου· ἅμα δὲ καὶ Ὀριγένην παριστῶν, ὁποῖός τις ἐμπειρία; ἔχων καὶ περὶ τὴν τῶν ἔξω μαθημάτων ἀνάληψιν· ὑπὲρ τῆς καὶ μάλλον πρὸς τινας ἐν αἰτίαις τιθεμένους τὴν ἐκείνου περὶ τὰ τοιαῦτα σπουδὴν, ταῦτα κατὰ βῆμα διείξαι ἐπιστάλλων· « Ἐπεὶ δὲ ἀνακειμένη μοι τῷ λόγῳ τῆς φήμης διατρεχούσης περὶ τῆς ἔξω ἡμῶν προσήεσαν ὅτι μὲν αἱρετικοί, ὅτι δὲ καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ· ἔδοξεν ἐξετάσαι τὰ τε τῶν Ἑλληνικῶν μαθημάτων, καὶ μάλιστα τῶν αἱρετικῶν δόγματα, καὶ τὰ ὑπὸ τῶν φιλοσόφων περὶ ἀληθείας λέγειν ἐπαγγελλόμενα. Τοῦτο γὰρ πεποίηκαμιν, μνησάμενοι τὸν τε πρὸ ἡμῶν πολλοῦς ὠφελήσαντα Πάντανον, οὐκ ὀλίγον ἐν ἐκείνοις ἐσχηκότα παρασκευὴν, καὶ τὸν νῦν ἐν τῷ πρεσβυτερίῳ καθεζόμενον Ἀλεξανδρίῳ Ἡρακλᾶν, ὅτινα εὖρον παρὰ τῷ διδασκάλῳ τῶν φιλοσόφων, ἥδη πάντες ἔτασιν αὐτὸν προσκαρτερήσαντα, πρὶν ἐμὲ ἀρξασθαι ἀκούειν ἐκείνων τῶν λόγων· οἱ δὲ καὶ πρότερον κοινῇ ἐσθλῇ χρόνως, ἀποδυσάμενος, καὶ φιλόσοπον ἀναλαβὼν σχῆμα, μέχρι τοῦ εὐρὸς τηρεῖ, βιβλία τε τὰ Ἑλλήνων κατὰ δύναμιν οὐ παύεται φιλολογῶν. » Ταῦτα περὶ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοῦ ἀσκήσεως ἱστορῶν λέγει.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Ὁς καὶ ἐν Ἀραβίᾳ ἦσαν Ὀριγῆνης· καὶ ὡς ἐν
Καίσαρειᾳ, μὲν ἀποστόλους ὦν, τῆς Γρα-
φῆς ἐπὶ κοινῶν τῆς Ἐκκλησίας ἡγήσεν.

Ἐντεῦθεν δ' ἐξ Ἀραβίας ἤκοντα γράμματα, ὡς
κοινωνίᾳ λόγων τῶν τρυφᾶς ἐκείνης ἡγουμένων,
προσπεμφθεὶς, ἐπὶ τὴν Ἀράβων ἐπέβλετο. Οὐ πολὺν
δ' ἐκεῖ παραμένειν χρόνον, εἰς Ἀλεξάνδρειαν αὐθις
ἐπανεῖται. Κάκειθεν πάλιν διὰ τὸν ἀναστασάντα πρ-
λαμον ἐξίω, καὶ τὴν Αἴγυπτον ὡς σφαλερὴν ὑπο-
πεύων, ἐπὶ Παλαιστίνῃ ἐχώρει· καὶ ἐν Καισαρείᾳ
τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο· διαλύεσθαι τε καὶ ἐπὶ
κοινῶν τῆς ἐκκλησίας τὰς θείας· ἐργασθεῖσαι Γρα-
φὰς, καὶ περ μὴδὲν τῆς τοῦ πρεσβυτέρου ἡγουμέ-
νον τιμῆς, αἱ τῆς ἐπισκοπῆς σὺν πρεσβείᾳ παραγι-
νοῦντες ἦσαν. Καὶ τοῦτο παρίσταται ἐξ ὧν τοῦ Δη-
μητρίου κατὰ Ὀριγῆνος πικνημένου, ὡς μικρὸν
ἀνῶθεν διαλάβομεν, καὶ τοῖς ἐν Παλαιστίνῃ γράφον-
τος σὺν ἄλλοις, ὅτι· Τοῦτο οὐδὲποτε ἡκούσθη, οὐδὲ
μέχρι νῦν γαίνηται, τὴν πορνείαν ἐπισκοπῶν,
λαϊκῶς ὁμιλεῖν. Ἐκεῖνοι ἀπόλογον ὑπὲρ τούτου τι-
θίντες, ὅ τε Ἱεροσολύμων Ἀλέξανδρος, καὶ ὁ Και-
σαρείας Θεόκλητος, οὐκ ἀληθῶς λίγαν ἐκείνων διωχυ-
ρίζονται· Ὁμοῦ γοῦν, φασί, ἐπίσκοπος αἱ ἐπι-
τήσεις πρὸς τὸ ὠφελεῖν τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ παρακλ-
ῶνται τῶν λαῶν ὑπὸ τῶν ἀγίων ἐπισκοπῶν, τοῦτο εὖ
πρόσοφμα· ὡς περ ἐν Ἀραβίᾳ· Ἐκείστις δὲ
Νέωνος, καὶ ἐν Ἰκονίᾳ Παυλίου· ὅπου Νέκκου, καὶ
ἐν Συναδῶς Θεόδωρος· ὅπου Ἀντιόχῃ, τῶν μακρίων
ἀδελφῶν. Εἰσὶ δὲ καὶ ἐν ἄλλαις τόποις τοῦτο γινε-
σθαι, ἡμεῖς δὲ μὴ εἰδέναι τοῦτο· Τελευτῇ γε τῇ
Ὀριγῆνης οὐ παρὰ τῶν ἐπιχωρίων μόνον ἐπισκοπῶν,
ἀλλὰ γε καὶ τῶν ἐπὶ ἔξω· παρῇ. Ἀλλὰ πάλιν
Δημητρίου γράφοντος, εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἦκει· καὶ
τῶν συνήθων ἐσχέτο ἔργων. Ἐξ τούτου δὲ τοῦ χρόνου
καὶ μῆρας ἄλλοι περὶ λόγους ἦσαν ἀχμαζόντες· ὧν
καὶ συγγράμματα καὶ ἐπιστολὴ ἐν τῇ κατ' Ἀλίαν
βιβλιοθήκῃ εἰσὶ τότε παραυλαττεσθαι Εὐσέβιος·
ὁ Παμφίλου ἱστορήσας· ἐξ ἧς ἐκείνων καὶ τὸς θί-
κων ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων ποιεσθῆναι φησι.
Τὴν δὲ βιβλιοθήκην ἐπισκοπεύσασθαι λέγει Ἀλέξαν-
δρον τὸν σὺν Ναρκεῖσι τῆς ἐπισκοπῆς κατὰ θεῖον
χρησμὸν διεξάγοντα. *Quod cum Alexander
episcopus et Narcissus in ecclesia interpretarentur,
quod in Arabiam Origenes quoque venerit, et quod
Caesarea uolendam praedigeret sacras litteras publice
in ecclesia exponenda tractari.*

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Περὶ Βηρύλλου τοῦ Βοστριῶν· καὶ Ἀμβροσίου·
καὶ ὡς Ὀριγῆνης ἐπὶ Ἀλεξανδρείας ἐξήγη-
σατο.

Πολλὸν σὺν περὶ λόγους ἀμαζόντων, καὶ πολλὰ
τῇ Ἐκκλησίᾳ συνταθέντων βιβλία, καὶ κατὰ τῶν
αἰρέσεων διαγωνισμένων τὰ μάλιστα, ἐν οἷς δὲ τε
τῆς κατὰ Βοστρίαν Ἀράβων ἦν Βηρύλλος, φιλομάλου
οπουδὴς συγγράμματα καταλείψας. Ἰππολύτος τε
ὁ Πόρτου Ρώμης· ἐπίσκοπος, καὶ Γάιος, ἐκκλησια-
στικοὶ συγγραφεῖς, περὶ ὧν ἡ προλαβοῦσα μοι δι-

CAPUT XIV.

*Quod in Arabiam Origenes quoque venerit, et quod
Caesarea uolendam praedigeret sacras litteras publice
in ecclesia exponenda tractari.*

Porro cum ex Arabia litterae uenirent, ut uerbi
doctrinam cum praeside regionis ejus communica-
ret, profectus est eo, ea ipsa de causa. Sed non
diu ibi moratus, Alexandriam rediit. Atque inde
rursus propter motus bellicos accedens, Egyptum
que eidem propter arminum discrimen suspectam
habens, in Palaestinam se recepit. Ibi cum Cas-
sarem degeret, episcopi Palaestini legatione quoque
ad eum missi, ei permisere, ut de sacris litteris
diceret, et publice eas in ecclesia interpretaretur,
quamvis nondum presbyteri honorem esset
consecutus. Id quod comprobatur ex scriptis eis,
quae Demetrius male erga Origenem affectus, ni
paulo ante meminimus, episcopis Palaestinis misit;
in quibus scriptis, praeter alis, illud erat: Nun-
quam ante auditis, nunquam factum esse, ut
praesentibus episcopis laici concitarentur. Qua-
propter illi, et potissimum Alexander Hierosolym-
itanus et Theodotius Caesariensis antistes, defen-
sionem ejus rei ad eum scripserunt, non uera illum
Aiecre asseuerantes. Ubi enim, inquit, repe-
riuntur idonei homines, qui doctrina sua prodesse
fratribus possint, et illi sanctorum episcoporum
jussu et permissione per cohortationes ad populum
verba faciant, id offendiculo non est: sicuti apud
Lazaros Eueclis a Neone, Iconii Paulinus a Celso,
Synadæ Theodorus ab Autico, omnibus illi beatis
fratribus invitati fecerant. Verisimile autem est in
aliis quoque locis, quod nos ignoramus, idem
esse factum. Tanto in honore Origenes non so-
lum apud cives et provinciales suos, sed etiam
apud externos episcopos fuit. Ceterum cum ei
aliquando Demetrius scripsisset, Alexandriam re-
uersus, docendi ibi munus laboremque solitum
obivit. Sed enim ad ea usque tempora quam plu-
rimis alii eloquentia et doctrina clari viri florere,
quorum scripta et epistolae in bibliotheca apud
Aliam ad istam etiam conservatae esse, Euse-
bius Pamphili memoria prodidit: unde sibi ar-
gumentum et materiam ecclesiasticae historiae componenda
suppeditatam esse ait. 363

CAPUT XV.

*De Beryllo Bostrensi; de Ambrosio, et quae Origenes
scripta sacrarum litterarum Alexandriam exponenda
tractari.*

Verum enimvero cum permulti eloquentiae et
eruditionis laude florerent, plurimaeque Ecclesiae
componerent monumenta, in quibus contra here-
ses maxime decertant: inter quos etiam Beryl-
lus Bostrensis Arabs, qui elegantia utriusque scripta
post se reliquit, et Hippolytus Portus Romani
episcopus (1), et Caius, scriptores ecclesiastici

(1) Ἰππολύτος ἑπίσκοπος· πού καὶ αὐτὸς ἐπίσκοπος προηλθίς· (Euseb. lib. vi, cap. 21.)

fuere, quorum antea quoque nobis facta est mentio : Origenes etiam ipse ad enarrationes Scripturarum componendas animum contulit, Ambrosio quodam cum ad id studii et laboris excitante : qui sane non admonitionibus verborum et cohortationibus tantum est usus, sed liberaliter etiam sumptus congruentesque impensas ei suppeditavit. Septem etenim ei attribuit celeres notis, qui certis designatis horis in scribendi opera sibi invicem succedebant. Ad hos totidem addidit alios, qui dictata illius formis pulchrioribus in libris accurate describerent. Aderant etiam puellæ in scribendo probe exercitate. Quibus omnibus Ambrosius ex facultatibus suis quotidie abunde sumptus præbuit. Quin etiam aliis pluribus modis ille alacritatem viri in tali divinarum Litterarum studio sedulo auxit, ut libentius prolixiusque, sic invitatus, in editionem commentariorum suorum incumberet. Equum autem esse puto, quæ studiorum suorum moimenta reliquerit, in presentia recensere. Alexandria quidem conscripisse dicitur in Evangelium Joannis libros sex. In totum Evangelium libros viginti duos (1). In nono autem eorum quos in Genesim scripsit libro (duodecim autem edidit) eos qui nonum præcesserunt, Alexandria etiam commentatum se esse dicit, sicuti et expositiones in viginti quinque primos Psalmos. Præterea in Threnos tomos novem : in quibus duorum librorum de resurrectione mentionem facit. Libros itidem de principiis, priusquam Alexandria demigraret, 364 et quos inscripsit Ἑρωμῆταις, seu contexta (sunt autem decem), Alexandria quoque composuit. In enarratione autem Testamenti hæc verbis recenset :

CAPUT XVI.

Quomodo ipse testamentariorum sive canonicarum Veteris et Novi Testamenti Scripturarum meminerit.

« Scire peropus est, testamentarios libros, ut Hebræi tradiderunt, esse viginti duos, ita ut is numerus cum ei mentis litterarum eorum conveniat. » Deinde inserit : « Sunt autem apud Hebræos viginti duo libri isrl. Qui apud nos inscriptus est Genesis, apud eos a principio titulum habet, *Be-reith*, quod est, *In principio*. Exodus, *Velleamoth* : hoc est, *Hæc nomina*. Leviticus, *Vaiera* : hoc est, *Et vocavit*. Numeri, *Valedabar* : hoc est, *Locutus est*. Deuteronomium, *Ellehadebarim* : hoc est, *Hæc sunt verba*. Jesus filius Nave, *Jehosua Ben Nun* : hoc est, *Jesus filius Nun*. Judicum, *Ruth*, apud ipsos in unum librum concluditur, *Josaphatim*. Regum, primus et secundus, apud ipsos unus est, et dicitur *Samuel* : hoc est, *a Deo vocatus*. Regum, tertius et quartus, in uno libro uterque, *Yammalech David*, seu *Regnum David*. Paralipome-

(1) Εἰς τὸ πᾶν Εὐαγγέλιον, Suid. Εἰς τὸ πᾶν Εὐαγγέλιον αὐτὸ δὴ τοῦτο. Euseb. lib. vi, cap. 24. Ubi in sexto in Joannem commentario, quinque Alexandria eum edidisse, qui sextum præcesse-

Α ἔχει γραφῇ· ἐπιβάλλει καὶ Ὀριγῆνης ταῖς εἰς τὴν Γραφὴν ἐξηγήσειν, Ἀμβροσίῳ τινὲς εἰς τοῦτο τὸν φιλόσοφον ἀρεθίζοντος, οὐ μόνον προτροπαῖς λόγων καὶ παρακλήσεσιν, ἀλλὰ καὶ χειρὶ ἐλευθέρᾳ χορηγούσῃ τὰ ἐπιτήδεια. Ἐκτὰ μὲν γὰρ αὐτῷ ταχυγρά-
φους ἐκμετρεῖ ἐκ διαλογῆς καιροῖς ὤρισμαίνουσιν ἀλλήλους ἀμειβόμεναι. Ἐπὶ δὲ τούτοις, οὐκ ἱλαττοῦ ἦσαν οἱ εἰς κάλλος ταῦτα ἀγγράφοντες. Καὶ κόραι δὲ παρήσαν, τὰς χεῖρας πρὸς τὸ γράφειν εὐ ἡσυχμῆ-
ναι. Οἱ δὲ ἀπὸσι δαπάνην ἀφθονωτάτην Ἀμβρόσιος ἐκ τῆς οἰκίας περιστήσας, ἐκδοτῆς ἡμέρας παρελχεν-
οὐκ αὐτὸ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλὴν ἐνέποιε καὶ ἀλλοτρίως τάνδρᾳ προθυμίαν τῆς περὶ τὰ θεῖα σπουδῆς· ἥ καὶ μᾶλλον αὐτὸν παρέθηκε καὶ ἐπὶ τὴν τὸν ὑπομνημάτων αὐτοῦ σύνταξιν. Καλὸν δὲ εἶναι νομίζω καὶ ἡ κατέλιπε σπουδῆς ὑπομνήματα, τῇ παροῇ ἐντάξει γραφῇ. Ἐπ' Ἀλεξανδρείας μὲν οὖν λόγος ἔχει τοῦτον συντάξει εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην μὲν βιβλία εἰς· τὰ δὲ λοιπὰ, δύο δὲ καὶ εἰκοσὶν ἦσαν, εἰς ἑξὼς τὸ Εὐαγγέλιον. Ἐν μὲντοι τῷ εἰς τὴν Γένε-
σιν ἐνῆν (βόδιον δ' ἐστὶ τὰ πάντα) τὰ πρὸ τοῦ θ' ἐπ' Ἀλεξανδρείας ὑπομνηματίσαι ψηφί· καὶ εἰς τοὺς πάντας δὲ καὶ εἰκοσι πρώτους Ψαλμοὺς· ἔτι τε τὰ εἰς τοὺς Θρήνους, ὧν εἰσι τόμοι θ'· ἐν οἷς μί-
μνηται καὶ τῶν περὶ ἀναστάσεως· δύο δὲ εἰσι ταῦτα. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τὰ περὶ ἀρχῶν πρὸ τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἀποικίᾳ γράφει. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπι-
γεγραμμένοι αὐτῷ Ἑρωμῆταις, ἕκκα δ' εἰσιν, ἔτι τὰς διατριβὰς ἐκεῖσε ποιούμενῳ, ἱστέονται. Τῷ δὲ πρώτῳ Ψαλμῷ τὴν ἐξήγησιν ἐπιβάλλων, κατάλογον ποιεῖται τῶν ἱερῶν τῆς παλαιᾶς Διαθήκης βιβλίων, οὕτω κατὰ λέξιν λέγων·

primi Psalmi numerum sacrarum librorum Veteris

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Ὅπως τῶν ἐκ διαθήκων καὶ οὗτος μνημονεύει Γραφῶν τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας.

« Οὐκ ἀγνοεῖται δὲ εἶναι τὰς ἐκ διαθήκων βιβλίους, ὡς Ἑβραῖοι παραβίβασιν, δύο καὶ κ', ὅσους ἀριθμῶς τῶν παρ' αὐτοῖς στοιχείων ἐστὶ. » Καὶ μετὰ τινὰ ἐπιφέρει λέγων· « Εἰς δὲ αἱ εἰκοσι δύο βιβλία κατ' Ἑβραίους αἵδε· ἡ παρ' ἡμῖν Γένεσις ἐπιγεγραμμένη, παρ' Ἑβραίοις δὲ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς βίβλου Βραχίδ, ὅπερ ἐστὶν, Ἐν ἀρχῇ· Ἐξοδος, Οὐδελλε-
σμιὸδ, ὅπερ ἐστὶν, Ταῦτα τὰ ὀνόματα. Λευϊτικόν, Οὐτὴκαδ, Καὶ ἐκάλεσαν· Ἀριθμολ, Ἀριθμοὶ, Δευτερονόμιον, Ἐκ δευτερονομίου, Οὗτοι οἱ λό-
γοι· Ἰησοῦς υἱὸς Ναυῆ, Ἰησοῦ Ἐβαντοῦ· Κριταί· Ρούθ, παρ' αὐτοῖς ἐν, Ἰωσαφάτιμ· Βασιλειῶν πρώτη, δευτέρα, παρ' αὐτοῖς ἐν, Σαμουήλ, Ὁ θεὸς ἀληθεὶς· Βασιλειῶν τρίτη, τετάρτη, ἐν ἐν, Οὐαμμελέχ Δαυὶδ, ὅπερ ἐστὶ βασιλεῖα Δαυὶδ· Παραλειπομένων α', β', ἐν ἐν, Διαβριαντίν· Ἐπερ ἐστὶν, Λόγοι ἡμερῶν. Ἐσθρας α', β' ἐν ἐν, Ἐσθρ·

runt, et in totum Joannis Evangelium tantummodo 22 tomos in manus hominum pervenisse dicitur.

ὑπερ ἰστί Βηθδός· βίβλο· Ψαλμῶν, Σφαρδα-
 λίμ· Σολομώνος Παροιμιαί, Μασλὼδ· Ἐκκλη-
 σιαστή· Κωλέθ· Ἀγία βιβλία· οὐ γὰρ, ὡς
 ὑπολαμβάνουσι τινες, Ἀσματα βιβλίων· Σφάχ,
 Σφίμ· Ποιήτας, Ἰεζία· Ἰερεμίας σὺν Θρήνοι· καὶ
 τῇ ἐπιστολῇ, ἐν Ἰερεμία· Δανιήλ, Δανιήλ· Ἰεζι-
 κήλ, Ἰεζεκιήλ· Ἰωβ, Ἰωβ· Ἐσθέρ, Ἐσθέρ· Ἐξω
 δὲ τούτων ἰστί τὰ Μακκαβαϊκὰ, ἅπερ ἐπιγέγραπται
 Σαρδὴθ Σαβανατέλ· Ταῦτα μὲν ἐν τῷ προειρημένῳ
 συγγράμματι τίθησιν· ἐν δὲ τῷ πρώτῳ τῶν εἰς τὸ
 κατὰ Ματθαῖον, τὸν ἐκκλησιαστικὸν φυλάττων κα-
 νόνα, μόνᾳ τέσσαρα Εὐαγγέλια εἶναι μαρτυρεῖται
 ἂδὲ πως· γράμματα· ὅ· ἐν παραδόσει μαθὼν περὶ
 τῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων, ἃ καὶ μόνᾳ ἀναντιρρήτᾳ
 ἴσθιν ἐν τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ·
 ὅτι πρῶτον μὲν γέγραπται τὸ κατὰ τὴν ποτὶ ταλ-
 νην, ὕστερον δὲ ἀπόστολον Ἰησοῦ Χριστοῦ, Ματ-
 θαῖον, ἐκδεσπότα αὐτὸ τοῖς ἀπὸ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ
 πιστεύουσαι, γράμμασιν Ἑβραϊκοῖς συνταξαμένων·
 δευτέρον δὲ τὸ κατὰ Μάρκον ὡς Πέτρος ὠφηγήσατο
 αὐτῷ ποιήσαντι, ἐν καὶ υἱὸν ἐν τῇ καθολικῇ Ἐπι-
 στολῇ διὰ τούτων ὠμολογήσε φάσκων· Ἀσπάζεται
 ὑμᾶς ἡ ἐν Βαβυλῶνι ἐκλεκτὴ, καὶ Μάρκος ὁ υἱὸς
 μου· καὶ τρίτον τὸ κατὰ Λουκάν, τὸ ὑπὸ τοῦ Παύλου
 ἐκταυρούμενον Εὐαγγέλιον τοῖς ἀπὸ τῶν ἰδῶν πα-
 ρομπότοι· ἐπὶ πᾶσι τὸ κατὰ Ἰωάννην· Καὶ ἐν τῷ
 πέμπτῳ δὲ τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Ἐξηγητικῶν
 ὁ αὐτὸς ταῦτα καὶ περὶ τῶν Ἐπιστολῶν τῶν ἀπο-
 στolorum φησιν· Ὁ δὲ Ἰκανοῦται διάκονος γενέσθαι
 τῆς κατὰ· διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύμα-
 τοῦ, Παῦλος ὁ πεπληρωμένος τὸ Εὐαγγέλιον ἀπὸ Ἰε-
 ρουσαλὴμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ, οὐδὲ πύ-
 σαι· ἔγραψεν αἷς εἰδόσιν ἐκκλησιαίς· ἀλλὰ καὶ
 αἷς ἔγραψεν, ὀλίγους στίχους· ἐπίστευτε, Πέτρος
 δὲ, ἐπ' ᾧ οἰκοδομεῖται ἡ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ἡ· πό-
 λαι θεοῦ οὐ κατισχύουσιν, μίαν Ἐπιστολήν ὁμολο-
 γούμενην καταλείπειν· Ἔστω δὲ καὶ δευτέρα· ἀμ-
 φιβάλλεται γε· Τί δὲ περὶ τοῦ ἀναπεσόντος ἐπὶ τὸ
 στήθος λέγειν τοῦ Ἰησοῦ, Ἰωάννου· Ὁ· Εὐαγγέλιον
 ἐν καταλείπειν, ὁμολογῶν δύνασθαι τοσαῦτα ποιή-
 σαι, ἃ οὐδ' ὁ κόσμος χωρῆσαι ἰδύνατο· Ἐγράψε δὲ
 καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν, καλεσθεὶς σιωπῆσαι, καὶ μὴ
 γράφαι τὰς τῶν ἐπὶ βροντῶν φωνάς· Καταλείπει
 καὶ Ἐπιστολήν πᾶν ὀλίγων στίχων· ἴστω δὲ καὶ
 δευτέρα καὶ τρίτη· ἐπὶ οὐ πάντες φασὶ γνησίας
 εἶναι ταύτας· κλην οὐκ εἰσὶ στίχων ἀμφοτέρᾳ ἑκα-
 τόν· Ἐκ πρὸς τούτοις περὶ τῆς πρὸς Ἑβραίους
 Ἐπιστολῆς ἐν ταῖς εἰς τὴν αὐτὴν ὁμιλίαις ταῦτα
 διαλαμβάνει· Ὅτι ὁ χαρακτήρ τῆς λέξεως τῆς πρὸς
 Ἑβραίους ἐπιγεγραμμένης Ἐπιστολῆς οὐκ ἔχει τὸ
 ἐν λόγῳ ἰδιωτικόν, τοῦ ἀποστόλου ὁμολογῆσαντος
 ἐκ τῶν ἰδιωτῶν εἶναι τῷ λόγῳ, τοῦτέστι τῇ φράσει·
 Ἀλλ' ἴσθιν ἡ Ἐπιστολὴ συνδύσει τῆς λέξεως Ἑλλη-
 νικωτέρα· Πᾶς δὲ ἐπιστάμενος κρίνειν φράσεων δια-
 φορὰς ὁμολογήσει· ἂν· Πάλιν τε αὖ, ἐπὶ τὰ νοήματα
 τῆς Ἐπιστολῆς θαυμάσιά ἐστι, καὶ οὐ δευτέρα τῶν
 ἀποστολικῶν ὁμολογούμενων γραμμάτων· καὶ τοῦτο

(1) Euseb. lib. vi, cap. 25.

A non primus et secundus, unus dicitur, *Diderus*
haiamin : hoc est, *Sermones dierum*. Esdræ primus
 et secundus, Esdras, qui unus est, et inscribitur
 Esra : hoc est, *Aurifiliator*. Liber Psalmorum,
Sphartellin. Proverbia Solomonis, *Maslor*. Eccle-
 siastes, *Coleleth*. Canticum canticorum, non au-
 tem (ut quidam putant) Cantica canticorum, *Sir-*
hasirim. Isaias, Jeremias cum Threnis et Epistola,
 uno nomine *Jeremis*. Daniel, Ezechiel. Job, Esther.
 Præter hos sunt libri Machabæorum, qui apud eos
 inscribuntur, *Sarbeth Sabanael*. Alque hæc in eo
 quem diximus commentario exponit. In primo au-
 tem in Evangelium secundum Matthæum libro,
 ecclesiasticum servans canonem, quatuor tantum-
 modo Evangelia se nosse, sic quodammodo testa-
 tur : « Ut quidem ex traditione didici de quatuor
 Evangeliiis, **365** sola ea sunt certæ auctoritatibus,
 et irrefragabilia in Ecclesia Dei quæ est sub cælo.
 Primum scriptum est ab olim publicano; postea
 vero apostolo Jesu Christi, Matthæo, et fidelibus
 Judæis, sermone Hebraico traditum. Secundum a
 Marco, sicuti a Petro illi est dictatum, quem is in
 Catholica Epistola sua eam ob causam filium
 agnoscit, inquit : *Salutat vos in Babylone electa,*
et Marcus filius meus. Tertium secundum Lucam,
 a Paulo laudatum est Evangelium, quod is genti-
 bus scribi curavit. His accessit, id quod secundum
 Joannem est. In quinto porro in Evangelium
 Joannis *Enarrationum* libro hæc etiam de Epistolis
 apostolicis refert : « Qui vero dignus iudicatus est
 minister fieri novi Testamenti, non litteræ, sed
 spiritus, Paulus, qui cursum Evangelii ab Jerusa-
 lem et circumcirca usque ad Illyricum absolvit,
 non ad omnes quas docuit, etiam scripsit eccle-
 sias. Ad quas autem scripsit, perpaucis usus est
 versibus. At Petrus (1), super quo edificatur
 Christi Ecclesia, adversus quam neque inferorum
 porta prævalebit, unam circa controversiam re-
 liquit Epistolam. Verum sit ejus etiam altera, quæ
 tamen in dubium vocatur. Quid vero de eo dicen-
 dum, qui supra pectus Jesu recubuit, Joanne?
 qui Evangelium unum ad posteros transmisit, tot
 se edere posse professus, quot universus non ca-
 peret in unum. Scripsit quoque Apocalypsim, Jos-
 sus tacere et non scribere septem tonitruum voces.
 Reliquit idem admodum paucorum versuum Epi-
 stolam : sed sit ejus et secunda, atque etiam tertia,
 quas non omnes germanas esse putant, et utraque
 centum versus non excedit. Ad hæc de Epistola
 ad Hebræos in ejusdem hominis hæc refert :
 « Stylus et elocutio Epistolæ ad Hebræos inscriptæ
 non redolet genuinum et radiorem Apostoli duc-
 tum : qui seipsum rudem esse professus est ser-
 mone, hoc est, elocutione. At Epistola ea verbo-
 rum compositione majorem habet Græci sermonis
 venustatem. Id sane, quicumque de elocutionum
 differentiis judicare potest, præstabitur. Rursum,

quod sententiae ejusdem Epistolae admiranda pror-
sus sint, et a scriptis eis quae ex professo aposto-
lica habentur, minime secunda, **366** et id qui
attente in apostolica lectione est versatus, non
negabit. Deinde illa subiungit: «Ego quidem
iudicium meum declarans discriam, sententias
prorsus Apostoli esse: elocutionem autem et con-
textum, alicuius qui apostolica dicta memoriae
gratia in scriptum retulerit, et verba magistri in
commentarium adnotans redegerit. Itaque si quae
ecclesia Epistolam eam pro Paulina habet, merito
ea isto nomine bene audiat. Non frustra enim ve-
teres eam Paulo ascripsere. Qui vero auctor ejus
scripti sit, solus id certo novit Deus. At enim quae
ad nos pervenit memoria rerum, partim a Cle-
mente Romano episcopo, partim a Luca qui Evan-
gelium et apostolorum Acta scripsit, editam esse
tradit. Atque haec quidem Origenes Alexandriae
versatus, lucubrans ediderit, paulo post recensebimus.

CAPUT XVII.

De Mamaea imperatoris Alexandri matre.

Post Antoninum (1), qui annos septem et menses
sex Romae rei praefuit, Macrinus (2) eam admi-
nistravit: qui nondum integro exacto anno ex-
stinctus, aliter Antonino imperii summam quatuor
tantum annos retinendam reliquit. Cujus successor
imperator Alexander fuit. Hujus Alexandri mater
Mamaea nomine, celebritate fama Origenis per-
motam, explorare atque cognoscere in divinis rebus
ab omnibus laudatam scientiam et prudentiam
ejus (pie enim divina colebat, moribusque, si quae
alia, et ipsa maximo castis et modestis erat) cu-
piens, cum Antiochia esset, virum eo ad se honesto
militaris manus satellitio et comitatu accersivit.
Ibi ille satis diu mansit. Cumque eam doctrina sua,
ita ut par erat, ad divini verbi Christianaeque di-
sciplinae amorem excitasset, eidemque Dei in rebus
omnibus sibi concessam gratiam exhibuisset, ad
consuetum sibi inde scholae suae laborem est re-
versus.

367 CAPUT XVIII.

*Ut in Palaestina Origenes ad presbyteri honorem sit
epectus, et qui successoris ejus in schola Alexan-
drina fuerint.*

Hujus imperatoris temporibus, ecclesiasticis qui-
busdam laboribus flagitantibus, in Graeciam trans-
missurus Origenes (3) Palaestinam adiit: eccle-
siasticoque ibi presbyterii honore, per impositionem
manuum ejus loci episcoporum, Alexandro auctore,
Caesarea Philippi ornatur. Verum quae simulitas ea
de causa inter ecclesiarum antistites sit exorta, et
quantum operae atque laboris ipse vivida adhuc
aetate in sacras Litteras collocaverit, quod aliter
sint historiae atque lucubrationis, ex aliis ea scri-

(1) Antoninus Caracalla a veste lalari Gallica,
quam militi et populo dedit, sic dictus, fratrem
Getae Caesarem in sinu matris occidit, et nover-
cam Juliam uxorem duxit.

Α ἂν συμφέροι· εἶναι ἀληθὲς πᾶς δ' ἀποδείκναι τῇ ἀνα-
γνώσει τῇ ἀποστολικῇ. «Ἐπειτα ἐπιφέρει λέγων·
«Ἐγὼ δὲ ἀποφανόμενος, εἶποιμ' ἂν ὅτι τὰ μὲν
νοήματα τοῦ Ἀποστόλου εἶναι· ἢ δὲ φράσι· καὶ ἡ
σύνθεσις ἀπομνημονεύσαντός τινος· τὰ ἀποστολικὰ.
καὶ ὥστε περὶ σχολιογραφῆσαντος τὰ εἰρημένα ὑπὸ
τοῦ διδασκάλου. Εἰτε, οὐκ ἐκκλησία ἔχει ταύτην τὴν
Ἐπιστολὴν ὡς Παύλου, αὕτη εὐδοκμαίτω καὶ ἐπὶ
τούτῳ. Οὐ γὰρ εἰρή· οἱ ἄρχαιοι ἄνδρες ὡς Παύλου
αὕτην παραδεδώκασι. Τίς δὲ ὁ γράψας τὴν Ἐπιστο-
λὴν, τὸ μὲν ἀληθὲς θεός· οἶδεν· ἢ δὲ αἱς ἡμῶς φά-
σαις ἱστορίαις ὑπὸ τινων μὲν λεγόντων ὅτι Κλήμης ὁ
γενόμενος ἐπισκοπὸς Ῥωμαίων ἔγραψε τὴν Ἐπιστο-
λὴν, ὑπὸ τινων δὲ, ὅτι Λουκᾶς· ὁ γράψας τὸ Εὐαγγέ-
λιον καὶ ταύτῃ· Πράξεις. «Ταῦτα μὴ εἴη» Ἀλεξανδρεῖς·
Β' ἐξηγήσατο· δ' ἐν Παλαιστίνῃ διατίθων καὶ ἀλλα-
χοῦ, μικρὸν ὑστερον ἐροῦμεν.

Quae vero in Palaestina, aut illi
versatus, lucubrans ediderit, paulo post recensebimus.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

*Περὶ Μαρίας τῆς τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου
μητρός.*

Τὸν δ' Ἀντωνίνον, ἐπ' ἐτὴ ῥ' καὶ μῆνας εἴς τὴν
Ῥωμαίων ἡνιοχῶσαντα βασιλεῖαν, Μακρίνος αὐτὴν
διαδέχεται· ὃς οὐδ' ἐπ' ἐνιαυτὸν διαγεγονώς, οὐδὲ
ἐτέρῳ Ἀντωνίνῳ καταλείπει τὸ κράτος· ὃς διὰ τοῦ
Ῥωμαίων αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ἀναδίδινυται,
Ἀντωνίνου τέσσαρα ἐτὴ μόνον τὴν ἡγεμονίαν κα-
τεσχέχκοτος. Τοῦτο δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου μήτηρ, Μα-
μαία ὀνομα, κατὰ φήμην Ὀριγένους τὴν ψυχὴν δια-
θερμανθεῖσα, πείραν ἤγει λαβεῖν τῇ· διὰ πάντων
ἐπιδωρόμενης τούτου περὶ τὰ θεῖα συνέσεως. Ἦν
γὰρ ἡ γυνὴ θεοσεβὴς· πολλὸν καὶ τὴν τρόπον εἰσιρ-
εις· μάλιστα εὐλαβής. Ἐπ' Ἀντιοχείᾳ· τοιγαροῦν δια-
τρίβουσα, δόρυφορίᾳ πολλῇ τὸν ἄνδρα ἐκείνῳ μετα-
στάλλεται. Ἐν ᾧ καὶ διατρίβας χρόνον συχρὸν, παλὰ
τε ὅσα ἦν εἰκὸς ἐκείνην ἐπὶ τὸν θεῖον λόγον καὶ τῇ·
ἐν ἀρετῇ διδασκαλίᾳ· παρορμήσας, καὶ τὴν ἐνοῦσαν
ἐφ' ἅπασιν χάριν ἐπιειξάμενος, ἐπὶ τὴν ἐξ Ἰδοῦ·
πάλιν ἐπανήγει διατρίβην.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

*Ὅς ἐν Παλαιστίνῃ Ὀριγένης τῆς τοῦ πρεσβε-
τερίου ἡρώδης τιμῆς. Καὶ τίνες διὰ τοῦ
ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σχολῆς.*

Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τούτου τοῦ αὐτοκράτορος,
ἐκκλησιαστικῶν δὲ τιμῶν κατεπαγόντων πραγμά-
των ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα σταλλόμενος· διὰ Παλαιστίνης
λὼν, καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καταξιοῦσθαι πρεσβυ-
τέρου Ὀριγένης, τὸν τῇδ' ἐπισκόπων ἐν Καισάρειᾳ τῇ·
Φίλιππον ἐπιθεμένων τὰς χεῖρας αὐτῷ, Ἀλεξάνδρου
κατάραντος. Ἀλλ' ὅσα μὲν ἐπὶ τούτῳ διὰ ταῦτα
γεγνηται, καὶ ὅπως οἱ τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόνες
κατέστησαν εἰς διαφορὰν, ὅσα τε ἄλλα ἐπὶ ἀρχαῖς·
ὡς ἐπὶ τῇ τῶν θεῶν λόγων σπουδῇ κατετίσιντο,

(2) Opilius Macrinus, Antoninus Heliogabalus,
Aurel. Alexander Severus, imperatores Romani.

(3) Convincendorum haeticorum gratia. (Rufin.)

ἁλλης πραγμάτων· ὅσα τε καὶ συντάξεως, ἐν ἄλλοις Ἀπτορίοις ἐπιτρέπομεν. Ἦδ' ὁ ἀπαύρων Ἀλεξανδρίας ἐπὶ τὴν Παλαιστίνην, δωδέκατον δ' ἔτος ἦν τηλικαύτης ἀρχῆς Ἀλεξάνδριον τῷ βασιλεῖ, Ὀριγίνης Ἡρακλῆν διδάσκον τῆς τοῦ θείου λόγου διατριβῆς καταλείπει. Οὐκ εἰς μακρὰν μέντοι τὴν διατριβὴν πῇ ὀδασκαλίᾳ παροίητο· βραχὺ γάρ τοι μετ' ὀλίγον ἀνητήριον τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας, μετὰ τρία καὶ τεσσαράκοντα ἔτη τῇ λειτουργίᾳ ἐνδιαπρέψαντο, κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ τὸ βίον μεταλλάξαντος, ὁ μὲν Ἡρακλῆς τὴν θρόνον ἀνέεισι τῆς ἐπισκοπῆς Διονύσιος δὲ ὁ μετὰ τοῦτον τὴν λειτουργίαν ἐγγεγραμμένος, τίως ἀντὶ Ἡρακλῆ τῆς τῶν κατηχήσεων διατριβῆς διδάσχος ἦν, πέμπτην ἀπὸ Πανταίου κατάγων διαδοχὴν. Πάνταιος μὲν γὰρ πρῶτος· καὶ μετ' ἐκεῖνον Κλήμης ἦν πρεσβύτερος· ὁ Στρωματεύς· τρίτος ἦν Ὀριγίνης· Ἡρακλῆς· τέταρτος· καὶ πέμπτος ὁ Διονύσιος· μετὰ δ' ἐκεῖνον ἕκτος ἦν Ἀθηνόδορος· περὶ οὗ μικρὸν ὑστερον ἐροῦμεν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Ὅσα καὶ ἐπὶ Παλαιστίνης ὧν ἐξηγήσατο· καὶ περὶ τῶν ἄλλων συγγραμμάτων αὐτοῦ.

Ἐν δὲ Παλαιστίνῃ Ὀριγίνης ποιούμενος τὰς εἰς τὸν Ἡσαΐαν καὶ Ἰεζεκιήλ συντάξεσσι· ὧν εἰς μὲν τὸ τρίτον μέρος ἀχρι τῆς ὁράσεως τῶν τετραπύδων τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐν τριάκοντα τόμοις ἐπέβαινον· εἰς μέντοι τὸν Ἰεζεκιήλ πάντα θη πρός· κ'· εἰ· δὲ τὸ ἄσφα τῶν ἁμαρτιῶν πρόσειν ἀχρι· δὲ καὶ τοῦ πέμπτου συγγράμματος· δέκα δὲ εἰσι καὶ ταῦτα τὸν ἀριθμὸν. Τῇ δὲ πίστει τοῦ καὶ ἡμᾶς· λόγου αὐξήν λαμβανούσης, οὐκ εἰκός, καὶ ἐπιδοσιν, ὅπῃ ἔστη τὸν Ὀριγίνην ἡδὴ γενόμενον, ἔξιν τε μεγίστην ἐκ τῆς μακρῆς παρασκευῆς συλλεξάμενον, τῆς τοῦ λέγειν ἑσθαρῆς ταχέως δυνάμει· τὰς εἰς μέσον διδασκαλίαν ταχυγρίφοι· ἐπὶ τρεπὲν ἐκλαμβάνειν, οὐ πρότερον τοῦτο συγκεχωρηκώς. Κατ' ἐκεῖνο τοῖνον τοῦ χρόνου καὶ τὰ κατὰ Κέλσου τοῦ Ἐπικουρείου κατὰ τῶν θείων λόγων ἐντειναιμένων πλείστην σπουδὴν τῷ Ὀριγίνῃ ὁκτὼ γενναῖα συντάγματα τίθεται. Πάντα δὲ ἔτερα βιβλία εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον αὐτῷ ἱσποιδάσθῃ· τὰ τε εἰς τοὺς ἱβ' Προφήτας· πολλὰ δὲ. Φέρει γὰρ μὴν αὐτῷ καὶ εἰς τὸν βασιλεῖ Φιλίππον ἐπιστολὴ· καὶ ἄλλη πρός Σαῦθραν τὴν ἐκεῖνου γαμετὴν ἐκπεμφθεῖσα· καὶ ἄλλαι διὰ φοροὶ πρός τινας. Γράφει δὲ καὶ τῷ κατὰ Ῥώμην ἐπισκόπῳ Φαβιανῷ, καὶ ἄλλοι· πολλοὶς ἀρχοῦσι καὶ ἡγεμόσι ἐκκλησιῶν. Περὶ δὲ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως πλείσι διαγορεύουσιν. Ἐν δὲ τῷ κατὰ Μαξιμίνον τὸν Καίσαρα διωγμῷ, πολλὴν γὰρ οὕτος κατὰ κόσμον τοῦ πρὸ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου προσκειμένου μάλα Χριστιανούς, καὶ σχεδὸν ἐξ ἡμῶν τὸν ἐκεῖνον συνιστῶτα οἶκον, ἐξέγειρε τάραχον· καὶ μέλλον τοῖς ἀρχοῦσι τῶν ἐκκλησιῶν ἐκμαίνετον, αἰτίοις οὖσι τῆς κατὰ

(1) Imperator iste Aurelius Alexander Severus doctissimos integerrimosque viros, Papiniani viri sanctissimi discipulos, a consiliis habuit, eosque plurimos. Lamprius. Eorum responsis libri Pandectarum juris civilis referri sunt. Tutorem habuit

ptioribus cognoscere volentibus petere permitimus. Cum autem Alexandria discens, in Palaestinam se conferret Origenes, duodecimo imperii Alexandri anno (1). Heracliam scholae suae, in qua divinum docuerat verbum, successorem reliquit. Qui non diu sacrae ibi doctrinae praefuit. Brevi enim Veneritius episcopus Alexandrinus, cum quadraginta tribus annis munus ecclesiasticum rite administrasset, decessit : ejus locum in episcopatu eo Heraclias recepit. Dionysius autem, qui postea Heracliae in episcopalli dignitate successit, tum quoque pro eo scholae sacrae Catechistes est creatus, quinto ab ipso Pantano, successionis ordine loco. Pantanus enim primus fuerat : post eum Clemens presbyter, contextor ille, secundus : Origenes, tertius : Heraclias, quartus : quintus, Dionysius : et post eum sextus Athenodorus : de quo paulo post dicemus.

CAPUT XIX.

Quos sacrae Scripturae libros in Palestina sit interpretatus : et de aliis ejusdem libri.

Porro in Palaestina cum Origenes esset, lucubrations in Isaiam et Ezechielem composuit. Quas in partem tertiam Isaiæ, usque ad visionem quadrupedum in solitudine, scripsit, 369 triginta tomis absolvit. In Ezechielem autem, quinque et viginli. Porro in Canticum canticorum ad quintum usque tum progressus est commentarium : qui quidem omnes decem sunt numero. Professione autem fidei nostrae magis ac magis, ita ut conveniebat, incrementa sua capiente, cum jam sexagesimum Origenes egressus esset annum, maximamque sibi et expeditissimam ex diutina meditatione et assuetudine comparasset eruditionem, docendi atque disserendi viriate ad summum progressus, quæ in medium proferebat præcepta et documenta, quod antea non permiserat, celeribus notariis excipienda dictavit. Quo tempore etiam contra Celsum Epicureum, qui maximo studio in divinam doctrinam invectus fuerat, octo præclaros illos conscripsit libros. Quinque vero alios in Evangelium secundum Matthæum, alios item plures in duodecim prophetas. Est etiam in manibus hominum ad imperatorem Philippum epistola : et præterea ad Severam conjugem ejus data altera : et ad alios quosdam alie. Scripsit etiam ad Fabianum Ecclesiæ Romanæ episcopum, et ad multos alios aliarum ecclesiarum antistites : quæ omnia rectam fidei professionem docent. In persecutione autem sub Maximino Cesare, maximum enim is, odio ejus qui eum præcesserat, Alexandri imperatoris, qui magna fuit in Christianos benevolen-

Domitium Ulpianum jurisconsultum. Bello autem Germanico in tumultu militari una cum matre Mammaria, non longe a Moguntia, ad oppidum Viciam, sive Vesaviam (Vesalia hodie dicitur) cæsus est : ubi quoque mater ejus jacet sepulta.

tia (1), omnesque fere in aula sua nostrae professionis familiares et ministros habuit, contra nos excitavit tumultum: potissimumque in ecclesiarum rectores, veluti doctrinae evangelicae auctores, in quos solos capitalibus suppliciis saevire jussit, est delacchatus. Eo itaque tempore praecelaram illam orationem, qua ad martyrium cohortatur, composuit, eamque Ambrosio et Protoceto Caesariensis presbyteris inscripsit: magna enim eis sollicitudo et anxietas propter persecutionis ejus vehementiam incesserat. In qua oratione ambo illi rationes explicatas habuerunt, ut fortiter in martyrii stadio certamen pro Christo sustinerent atque perferrent. Sed quid opus est certum scriptorum ejus viri numerum inire (2), cum ea res peculiari indigeat otio et labore? Atque Eusebius Pamphili, Pamphilum ipsum martyrem dignis prosequens ludibus, summumque ejus in rebus divinis studium celebrans, nomenclaturam et tabellas eum

369 Origenis aliorumque ecclesiasticorum scriptorum monumentorum in bibliotheca sua repositorum, sex libellis expluisse scribit, in quo scripto de epistolis quoque ejus Eusebius haec refert: «Quarum, inquit, quascunque apud plures variis in locis sparsim servatas conquirere potui, sigillatim in tomos suos digestas, ut ne interciderent, argumenta in sexto libro ejus, quam pro viro eo scripsimus, Apologie.»

CAPUT XX.

Cum de aliis ejus discipulis, tum de Gregorio naticis edendis claro: et quanto in pretio Origenes apud magnos ea tempestate episcopos fuerit.

Multos vero etiam Caesaree Palaestinae docens Origenes habuit discipulos, non eorum modo qui vicinas regiones incolebant, sed advenarum quoque, qui patriae dulcedinem, doctrinae consuetudinique ejus viri posthabuere. Inter quos praecelariores fuere: Theodorus (3), qui in Palaestina cum magna gloria sacerdotio est functus: et Athenodorus: atque hujus frater Theodorus, qui etiam Gregorius, atque insuper mirificus est cognominatus (4). De quo loco suo dicemus: nam postea episcopatum Neocaesareae in Ponto gessit. His Graecarum et Latinarum disciplinarum maxime studiosis, omnemque in eis operam ponentibus, cum Origenes verioris philosophiae venustatem ac pulchritudinem ostendisset, facile persuasit, ut

(1) «Alexander Severus Christianos esse passus est. Christo templum facere voluit, eumque inter deos recipere. Quod et Adrianus cogitasse fertur, qui templa in omnibus civitatibus sine simulacris jussu fieri, quae hodie idcirco, quia non habent numina, dicuntur Adriani, quae ille ad hoc parasse dicebatur. Sed prohibitus est ab his, qui consulentes sacra, reppererant omnes Christianos futuros, si id optato evenisset. et templi reliqua deserenda. Alex. Severus sententiam illam Christianam, Quod tibi non vis, alteri ne feceris, usque adeo dilexit, ut et in palatio, et in publicis perscribi juberet. Nomina eorum quos publicis praeficiebat munitis, proponebat, hortans populum, ut si quis quid haberet criminis, probaret manifestis verbis; si non probasset, poenam capitis

Α τὸ Εὐαγγέλιον διδασκῆς, οἷς δὴ καὶ θάνατον μόνως ἐπάγειν ἐκέλευεν· ἐν τοίνυν τῷ τότε καιρῷ τὸν προ-
 τρεπτικὸν εἰς μαρτύριον γενναῖον λόγον συντάττει, Ἀμβροσίῳ καὶ Πρωτοκλήτῳ τῆς ἐν Καισαρείᾳ παρ-
 οίκιας τὸ σύγγραμμα προσφωνῶν. Εἰσὶν γὰρ ἐκεί-
 νους οὐ μετρία τις ἀγωνία τῇ τοῦ θωγοῦ ἐκείνου σφοδρότητι· ἐν ᾗ καὶ ἀμφω λόγον ἔχουσιν, τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ ἄθλον λαμπρῶς ἀγωνίζασθαι. Καὶ τί δὲ πίντων τῶν τοῦ ἀνδρὸς συγγραμμάτων ἀκριβῆ ποιῆσθαι κατάλογον; Ἰδίας γὰρ δεῖται σχολῆς ἡ πρὸς λεπτόν τῶν συγγραφεύων κατάληψις τῷ ἀνδρὶ. Περὶ μέντοι τούτων ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος, ἐγκωμιάζων τὸν μάρτυρα Πάμφιλον, καὶ τὴν περὶ τὰ θεῖα σπουδὴν ἐκείνου ἐπέση τις ἣν καταγράφων τῷ λόγῳ, τοὺς πίνακας τῶν συναχθέντων ἐκείνου βιβλίων, τοῦ τε Ὀριγένους καὶ τῶν ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφεύων τῇ βιβλιοθήκῃ αὐτοῦ, ἐν ἑξή λόγοις παρέθετο ἑκαστὰ ἐπιλέγων· ἐν οἷς καὶ περὶ τῶν αὐτοῦ ἐπιστολῶν τάδε φησὶν ὁ Εὐσέβιος· «Ἐν ὁρίᾳ σποράδην παρὰ διαφόροις σωθεῖσας συναγαγεῖν δεδυνήμεθα, ἐν ἰδίαις τόμων περιγραφαῖς, ὡς ἂν μὴ διαβρίπτοιτο, καταλέξασιν ἑαυτὸν τὸν ἀριθμὸν ὑπερβαίνουσας. Ἐχέει καὶ τούτων τὰς ἀποδείξεις ἐν ἑκτῇ τῆς γραφείας ἡμῶν περὶ τοῦ ἀνδρὸς ἀπολογίᾳς.

supra centum collegi. Reperias quoque horum scripsimus, Apologie.»

ΚΕΦΑΛΑ. Κ'.

Περὶ τῶν ἄλλων αὐτοῦ μαθητῶν, καὶ Γρηγορίου τοῦ θαυματουργοῦ. Καὶ δόξα τιμῆς παρὰ τῶν τότε μεγάλων ἱερέων ἡξιοῦτο.

Πολλοὶ δὲ καὶ ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης δια-
 τρεῖσιν τῷ Ὀρίγηνι προσήσαν φοιτῆται, οὓς τῶν ἐκείσε μένον περιούκων, ἀλλὰ καὶ τῶν πόρρω τῆς πατρίδας ἔχόντων· ἃς ὡς οὐδὲν λογιζόμενοι, ἐκείνῃ συνδιατρέβειν πρῶτην ἐποιεῦντο σπουδὴν. Διαφανί-
 σταιροι μέντοι τῶν ἄλλων ἦσαν Θεόδωρος τε ὁ ἐν Παλαιστίνῃ σὺν λαμπρῇ τῇ ψῆμῃ ἱερατεύσας· καὶ Ἀθηνόδωρος· πρὸς δὲ καὶ ὁ ἀδελφὸς Θεόδωρος· ὅς καὶ Γρηγόριος μετεκλήθη, καὶ πρὸς τοῦτον καὶ τὴν θαυματουργὴν ἐπέκλυσιν ἔσχε· περὶ οὗ κατὰ χώραν λελέξεται. Τῆς κατὰ Πόντον δ' οὗτος Νεοκαισαρείας ἐπίσκοπος ἐχρημάτισε. Τούτους περὶ τὴν τῶν Ἑλλη-
 νικῶν καὶ Ῥωμαϊκῶν μαθημάτων δεινῶς ἐπιπομπόνους, καὶ πᾶσαν τὴν σπουδὴν τούτοις ἐκδραπνῶντας, τῆς ἀληθείας φιλοσοφίας παρανοήσας τὸ κάλλος,

subiret. Dicebatur grave esse, cum id Christiani facerent in praedicandis sacerdotibus qui ordinandi sunt, non fieri in provinciarum rectoribus quibus et fortasse hominum committerentur, et capitis. (A. L. Lampridius.) — Alexander in Iarrio, hoc est domestico sacello, Abrahami et Christi Salvatoris statuas habuit.

(2) Apud Suid. scriptum est, Origenem propterea quod tam multos composuerit libros, συντακτικῶν vocatum esse, quasi dicas compositorum: quae ei res causa hallucinandi, ut magnopere erraret, fuit.

(3) Theodorus Palaestinus apud Eusebium non recensetur.

(4) Euseb. lib. vi, cap. 30.

ἀμείψασθαι τὴν σπουδὴν ἐλπὴν περὶ αὐτὴν παρ-
εσκεύασεν. Οὐ πλείων δὲ ἢ πάντε παραμενηκότες
ἐπὶ αὐτῷ, τοσούτον ἐπέδωκαν πρὸς τὸ βέλτιον, ὥς
καὶ νῦν τῇ ἡλικίᾳ τῶν κατὰ Πόντον ἐκκλησιῶν καὶ
ἀμφὺ τὴν προστασίαν ἐμπιστευθῆναι. Τούτοις δ'
ἄρα καὶ διονυσίος ἦν, δεξὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῆς
διδασκαλίας σχολῇν, οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπι-
σκοπὴν διεδίδετο. Τοσούτῃ τις ἦν τῷ Ὀριγένῃ
περὶ τὴν ἀνάληψιν τῶν μαθημάτων φιλοκαλία, καὶ
οὕτως ἡ φήμη πάντας εἴλκε κατὰ θίαν τῆς αὐτοῦ
σοφίας καὶ γνώσεως· οὐδὲ γὰρ οἱ παιδείας λόγων
ἐρῶντες παρ' αὐτὸν ἐφοίτων μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ τῶν
τηνικαῦτα διαβήτοιο ἐτόγγχανον ὄντες. Τοσούτην
καὶ γὰρ καὶ Φιρμιλιανὸς ἔκεινος περὶ τὸν Ὀριγένην
δείκνυ σπουδῆν, τῆς δ' ἐν Καισαρείᾳ Καππαδοκίας
οὗτος τὰς ἐπὶ ἡνίας διαχειρίζεται, καὶ ποτὶ μὲν
αὐτὸν ἔκεινον τὸν Ὀριγένην πρεσβείαν πέμπων,
πρὸς τὰ κατ' ἔκεινον κλίματα εἰς ἐπίδοσιν τῶν ἐκ-
κλησιῶν μετεπέμπετο· ἄλλοτε δὲ αὐτὸν προσφάσει
πλάττομενον, ἔτι τὰ τῆς Ἰουδαίας ἐρχεσθαι μέρῃ·
καὶ χρόνον οὐκ ἐλαχιστον συνδιαγενόμενον, περὶ τὸ
θεῶν ὡς μάλιστα βελτιοῦσθαι, καὶ οὕτως οἰκασθε
ἐπανήκειν. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ὁ τῶν Ἱεροσολύμων
Ἀλέξανδρος, καὶ Θεόκτιστος ὁ τῆς Παλαιστίνης
Καισαρείας ἐπίσκοπος, σχεδὸν τὸν πάντα χρόνον
αὐτῷ συνῆσαν, οἷα διδασκαλῶν, καὶ τινι κρείττονι
ἢ περ τῆς καθ' ἡμᾶς φύσεως προσκινέοντες· ἀνέδην
τε παραχωροῦντες ἦσαν αὐτῷ, ὅσα δὲ τοῦ ἐκκλησια-
στικοῦ λόγου, καὶ μέλλον ὅσα τῇ τῶν θείων ἱερμῶ-
νι προσήκει Γραφῶν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Περὶ τοῦ συγγραφέως Ἰουλίου Ἀφρικανοῦ, καὶ
τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ.

Σύγχρονον δὲ εἶναι τῷ Ὀριγένῃ καὶ τὸν Ἰούλιον
Ἀφρικανὸν δὲ τῆς ἱστορίας διδῶσι λόγοι· καὶ τῶν
σπουδασιῶν ἕνα καὶ αὐτὸν γενέσθαι· δεξὴν συγγραφεὺς
ἀκριβοῦς τῶν χρόνων ἀναγραφῆς· ἐξηγημάτων, ἐν
πάντε σπουδασμασι ταῦτα καταλείπον· ἐν οἷς ἱστο-
ρίαι καὶ κατὰ μακρὰν φήμην τοῦ Ἡρακλᾶ πορεύειν
ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σταλασθεῖ. Οὗτος δὲ, καὶ τῶν ἐπι-
γραφωμένων καστῶν λόγων συγγραφεὺς ὢν, ἐπιστο-
λὴν σχεδίασας ἐπέμπετο Ὀριγένῃ· τὴν κατὰ Σωσά-
ναν κατὰ τὸ ἀντιῆλ ἱστορίαν ὡς ἂν νόθον τῆς Γρα-
φῆς ἀποσειόμενος σύγγραμμα. Πρὸς ἦν Ὀριγένης
ἀντιγράφων, δείκνυσαι μὴ νόθον εἶναι, ἀλλὰ καὶ μέ-
λων γνήσιον τῇ Γραφῇ, καὶ πληροστέτην πραγμα-
τευόμενον λυσιτελεῖν. Καὶ πρὸς Ἀριστέιδην ἄλλῃ
ἐπιστολῇ φέρεται τοῦ Ἀφρικανοῦ περὶ τῆς δοκού-
σης· μὲν, ἡμιστά δὲ ὁδοῖς διαφωνίας· ἐν τῇ γενεαλο-
γίᾳ Χριστοῦ παρὰ τῷ Ματθαίῳ τε καὶ Λουκᾷ· ἐν ἣ
δείκνυσιν ἕκ τινος ἱστορίας εἰς αὐτὴν ἀνωθεν κατα-
θέσης συμφωνεῖν τοὺς εὐαγγελιστὰς μέλλον, ἀλλὰ
μὴ διαφωνεῖν. Ἐν ἐν τῇ μετὰ χεῖρας πραγματεῖᾳ
ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ προσηκόντως κατετάξα. Τοιαύτη
μὲν δόξα παρὰ πᾶσι τῷ Ὀριγένῃ· αὐτὴ τῆς περὶ
τὰ ἱερὰ μαθήματα αὐτῷ ἡ σπουδὴ· οὕτως ὅπῃ τῶν

A cum ingenti desiderio priora studia sua meliore
doctrina commutaret : si quinquennio solo opera
in sacris Literis apud eum navata, tantum profe-
cerunt, ut eis ambobus adhuc juvenibus regenda-
rum in Ponto ecclesiarum cura recte demandaretur.
Una cum his etiam Dionysius fuit, qui Alexan-
driæ non solum divinam scholam catechistes,
370 sed etiam ecclesiarum episcopus rexit. Tanta
scilicet Origeni disciplinis tradendis inerat facili-
tas et elegantia, tantumque celebris ejus fama
plerosque ad spectandam doctrinam et sapientiam
ejus pertraherat. Nec tantum qui studiosi essent
dicendi, aliarumque artium, verum etiam qui præ-
clararum jam in eis nomen erant consecuti, ad eum
veniebant. Firmilianus quoque Cæsareæ Cappado-
cum episcopus tanti hominem fecit, ut aliquando
internuntium ad eum miserit, per quem eum ad
se ecclesiarum suarum emolumentum causa invita-
ret. Cæterum cum ille morarum subinde causas
neceteret, ipse in Judæam profectus, atque ibi ali-
quandiu cum illo versatus : tandem multo quam
antea fuerat sacrarum Litterarum peritior ad sursum
rediit. Sed et Alexander Hierosolymorum et Theo-
cristus Cæsareæ Palæstinæ episcopi semper fere
ibi cum eo ut magistro, qui in sacris doctrinis
major quam humana natura fert, esset, fuere,
operam ei navantes : et propalam, quæ vel ad
ecclesiasticam doctrinam, vel ad sacrarum Litera-
rum interpretationem pertinerent, ei conceden-
C tes.

CAPUT XXI.

De scriptore Julio Africano, librisque ejusdem.

Eodem tempore cum Origene etiam Julium
Africanum vixisse, historiæ tradunt : qui et
illius fuerit sector, et diligens annuall scriptor,
quos libris quinque est complexus. In eis porro
scribit, se præclara fama Heracle (1) exitum,
profectionem Alexandrinam suscepisse. Africa-
nus iste librorum eorum qui inscribuntur Cesti (2),
auctor perhibetur. Dedit is quoque ad Origenem
epistolam, in qua historiam Susannæ, voluit adul-
terinum scriptum, ex Daniele rejicit. Ad quem
rescribens Origenes, eam non illegitimam, sed
germanam potius esse Scripturam, quæ scilicet
plurimum afferat utilitatis, ostendit. Circumfertur
et alia Africani ad Aristidem epistola, de ea quæ
videtur esse, cum non sit, dissonantia genealogiæ
Christi apud 371 Matthæum et Lucam : in qua,
ex historia quadam, quam a veteribus acceperat,
evangelistas magis inter se consentire, quam dis-
sonantiam aliquam apud eos esse, probat. Eam
volumini huic nostro, loco suo, in primo tomo
inseruimus. Atque hæc quidem Origenis gloria
apud omnes fuit, hoc ipsius in sacris disciplinis
studium : in hæc quoque episcoporum fuit admi-

(1) Forte hic pro Heraclæ legendum Origenis.

(2) De Cestorum libris Suidas in dictione Ἀφρικανός.

ratione, quibus eisdem etiam usus est discipulis. Quantus autem eidem fuerit ardor, contra eos qui perversa et peregrina induxerunt dogmata, deinceps ostendere pergemus.

CAPUT XXII.

De Berylli errore et resipiscencia.

Beryllus, quem paulo ante Dostrensem in Arabia diximus fuisse episcopum, novas quendam, et ab ecclesiastico canone alienas protulit opiniones. Asseruit namque Dominum nostrum Iesum Christum non prius propriam essentiam subsistentiam habuisse, quam ad nos venerit: neque propriam obtinuisse divinitatem, solam autem paternam subsistentiam et Deitatem in eo apud nos versante exsistisse. De novo hoc et maligno dogmate, multi cum homine ecclesiarum antisites per disputationes congressi, avertere ab eo tam impiam sententiam sunt conati. Verum ille quam semel concepisset, pertinaciter retinuit opinionem. Posteaquam autem a multis excitatus, ad eum clarissimus pervenit Origenes, primum sermone cum eo collato, quoniam haberet, quæve doceret dogmata, ab eo quasivit. Ut vero rem omnem satis cognovit, firmis atque irrefragabilibus argumentis cum non recte sentire convictus: et vix tandem demonstrationibus certis persuasum, iussim et humaniter cum eo agens, ad sinceram veritatis reduxit doctrinam, pristinumque ei sanæ sententiæ restituit habitum. Monumenta synodi episcoporum propter Beryllum coactæ, longo tempore sunt asservata, quæ ipsius atque Origenis questionibus simul et solutiones ordine continent. Hæc de Berylli resipiscencia.

372 CAPUT XXIII.

De hæresi in Arabia exorta eorum qui animas mortales esse asserunt.

Qua tempestate alii quoque in Arabia exsisterunt, qui adulterinis opinionibus Ecclesiam turbarent, animam hominis ipsam una cum corpore in præsentia mori atque interire, et aliquando tandem in resurrectione futura una cum corpore suo revicturam esse, ac de cætero ad immortalitatem conservatum iri arbitrantur. Hæc cum illis ac per inaniloquentiam jactarent, conventus episcoporum sunt acti: in quibus, cum efficere nihil possent, Origenes est evocatus. Atque ille nulla interposita mora affuit. Et verbis hinc et inde factis, questioneque in medium proposita, ita ibi vir ille disseruit, eaque ex Scripturis in consensu illo attulit argumenta, ut adversarii deinde quod contra profferrent, non haberent, itaque statim ita sunt conversi, ut se ipsos erroris condemnarent, pœnasque a se ipsi exigereant.

CAPUT XXIV.

De hæresi Helcesaitarum.

Post has alia illis longe perniciosior, Helcesae quodam auctore, exorta est hæresis: quæ prius est

ἐπισκόπων διὰ θαύματος ἦν· καὶ τοιοῦτοι· ἐχρησάτο σπουδασταί. Ὅσοι δὲ αὐτῷ ἡ θαρμότη· καὶ πρὸς τοὺς ἐνδιδασκασταὶ καὶ ὀνόματι εἰσάγοντας δόγματα, ἐνταῦθα δὲ σαφὲς γινωσκόμεν.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΒ΄.

Περὶ τῆς Βηρύλλου παρατροπῆς τε καὶ διορθώσεως.

Βηρύλλος, ὃν μικρὸν πρότερον Βόστρων τῆς Ἀραβίας ἐπισκοπὸν ἱστορήσαμεν, ἔτινα τινὰ καὶ ἀλλόκοτα τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνι δόγματα εἰσάγων προσήγαγε. Εἶπε γὰρ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μὴ τινὰ ὑπόστατιν ὁμοίαν ἰδίαν κεντήσθαι, πρὶν ἡμεῖς καὶ ἡμεῖς ἐνδομεῖν· ἀλλ' οὐδὲ θεότητα ἰδίαν ἔχειν· μόνην δὲ Πατρικὴν ὑπόστασιν καὶ θεότητα ἐν τούτῳ ἐπιδημήσαντα πολιτεύσασθαι. Ἐπὶ δὲ τούτῳ τῷ κηκοῦν· καὶ καινῷ δόγματι πολλοὶ μὲν τῶν ἐκκλησιῶν ποιμένες διαλόγους· ἐκείνῳ ποιοῦμενοι, ἀποτρέπουν τῆς δυσσεβοῦς ἐπινοίας ἐσπούδαζον· ἡ δὲ τῶν καθάπερ ἡετογμένων οὐκ οὐκ ἐξίστατο. Ἐπὶ δὲ παρὰ πολλῶν παρακληθεὶς ἦκε καὶ ὁ περιβόητος· ὁ τότε Ὀρίγην, πρῶτα μὲν εἰς λόγους ἐκείνῳ ἦσαν, τινὰ νοῦν ἔχει καὶ τινὰ λέγει· ἀπεπιρᾶτο· ὡς δὲ κατακάτοι· σαφῶς ἅπαν, λόγους ἀναντιρρόητοις μὴ ὀρθὰ φρονούντα διήλεγχε. Μόλις δὲ πείσας τοῖς σκεδραῖς· ἀποδείξει, τῷ ἀκαιρῶνι προσήγαγε τῆς ἀληθείας δόγματι· ἡρέμα τε καὶ ἡπίως· προσανακώμωσαν, ἐπὶ τὴν προτέραν ἔξιν μετήγαγεν ὅγιον. Τῆς δὲ διὰ Βηρύλλον ἀδοξοποιήσεως τῶν ἐπισκόπων συνέδριον τὰ ὑπομνήματα χρόνῳ πολλῷ διασώζοντο, αὐτοῦ τ' ἐκείνου καὶ Ὀρίγην· τὰς δὲ ζητήσεις ἐκείνου καὶ τὰς λύσεις αὐτοῦ· τούτου καιρῶς ἐπιγινώσκοντες. Καὶ τὰ μὲν κατὰ Βηρύλλον ἦσαν ἐν τούτοις.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΓ΄.

Περὶ τῆς ἐν Ἀραβίᾳ ἐπιφυεῖσθαι αἰρέσεως τῶν σθητογυχνιῶν.

Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ ἄλλοι δὲ τινες ἐν Ἀραβίᾳ ἐπιφύονται, νέθοις δόγμασι τὴν Ἐκκλησίαν ταραττόντες· οἱ δὲ εἰσηγούντο τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν σύναμα τῷ σώματι, καὶ αὕτη πρὸς τὸ παρὸν ἀποθνήσκειν, καὶ σὺν ἐκείνῳ ὑφίστασθαι τῇ φθορᾷ· ὁ δὲ δὲ ποτὲ τῆς ἀναστάσεως ἐσομένης, ἀναβιώσκειν αὐτοῖς καὶ τῶν σῶματι, καὶ τοῦ λοιποῦ ἐς ἀφθαρσίαν διατηρεῖσθαι. Ταῦτα τούτων κενολογούντων, σύνοδοι ἐπισκόπων συνεκροτούντο. Ὡς δὲ τι πράττειν ἤκιστα εἶχον, τὸν Ὀρίγην καὶ αὐτοὶ μετεστέλλοντο· καὶ ὡς παρὴν οὐδὲν ἀναβίωσι. Λόγων δ' ἐκτελέσθαι κινεῖν θέντων ἐν κοινῷ τοῦ προκειμένου ζητήματος, ὅτε φιλοσοφῆσαι τὸν ἄνθρωπον, καὶ ταῦτα τῷ συνεδρίῳ παραγαγεῖν ἐκ Γραφῶν, ὡς τοὺς δὲ ἐναντίας μετὰ ἔχοντας τοῦ λοιποῦ ἀντιλέγειν, ὅστις μεταβληθῆναι, καὶ τῆς ἐσφαλμένης διανοίας σφίσι αὐθιγὰς αἰτίαι.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΔ΄.

Περὶ τῆς τῶν Ἐλεσαϊτῶν αἰρέσεως.

Μετὰ δὲ ταύτας καὶ ἄλλῃ χεῖρῳ τῶν προειρημένων ἀνέκφυεν, Ἐλεσαῖ τινος· ταύτης πρῶτον· κα-

τάραντος· ἢ κρινῆ φανῆναι· καὶ ταῖς αἰραῖς ριπ-
σθῆναι τοῦ πονηροῦ, θάττον ἐσθένυντο, τὸ ὕδωρ τῶν
Γραφικῶν χειμάρρων ἐκ τοῦ σχιδῶν Ὀριγένους
αὐτῇ καταχάντος. Οἱ γὰρ Ἑλεσαῖοι οὗτοι μύθους
ᾔδειν δὴ ποτὶ ἱκανοί· ταρατόμορφον τινα τὴν
ἰδίαν συντεθεῖσθαι πλάνην. Καὶ περὶ μὲν τὴν τῶν
ὧων ἀρχὴν σύμφωνοι πάντες· ἡμῖν· ἵνα γὰρ καὶ
οὗτοι τῶν τῶν ὧων καλοῦσι δημιουργόν· οὐχ ἵνα
μέντοι καὶ τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ πολλοὺς τε καὶ δια-
φόρους· καὶ ἵνα μὲν ἂν εἶναι, ἄλλων δὲ κάτω-
θεν καὶ πολλοῖς ἀνυπερβέναι πρότερον φάσκουσιν, ἐς
ὑστερον δὲ καὶ τῷ ἐκ Μαρίας υἱῷ ἐνοικῆσαι τῷ
Ἰησοῦ. Τὸν δὲ Ἰησοῦν ποτὶ μὲν ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι
φασί, ποτὶ δὲ παρθένον ἐσχηκέναι μητέρα· ἐν τοῖς
δὲ οὐδὲ τοῦτο λέγουσι. Τὸ δὲ Πνεῦμα, καὶ τοῦτο με-
τενσωματωσθαι, καὶ εἰς διάφορα εἰσεῖναι σώματα,
καὶ καθ' ἑκάστον καιρὸν διαφόρως δεικνυσθαι. Ἀνι-
μόνων δ' ἐπιβολαί· καὶ ἐπιχλήσεις χεῖρηνται, καὶ
βαπτίσμασιν ἐπὶ τῇ τῶν στοιχείων ὁμολογίᾳ. Ἀστρο-
λογίαν καὶ μαθηματικὴν πλάνην ἀσπάζονται, προ-
γνωστικούς ἑαυτοὺς ὀνομάζοντες. Τὸν δὲ θεῶν Ἀπό-
στολον παντάπασι διαγράφουσι· καὶ τινα δὲ βίβλον
ἐπισημασμένοι, ἐξ οὐρανοῦ πεπτωκέναι αὐτὴν
τεταυμέναι· καὶ τὸν ταύτης ἀκούσαι ἀξιώδεντα
ἄλλην ἀμαρτημάτων ἀρεσιν ἔχειν παρ' ἧν ὁ Χρι-
στὸς ἰδωρῆσται. Καὶ δὲ ταύτης καὶ Ἀλκιβιάδης
ἐξ Ἀπαμείας τῆς Συρίας κάμπολλα ἠγωνίσαστο.
Ὀριγένης δὲ τοῖς κατ' αὐτῇ· Ἀλλόχοις ἡρίστευε. Τῆς
δ' αἰρέσεως ταύτης καθομιλῶν ἐπὶ τοῦ κοινῷ Ὀρι-
γένει, ἐν τῷ ὁδοηγητικῷ δευτέρῳ ψαλμῷ ὥδε πως
μνημονεύει λέγων· « Ἐλθούθε τις ἐπὶ τοῦ παρόν-
τος μέγα φρονῶν ἐπὶ τῷ δύνασθαι προσεῖναι γνῶ-
μης ἀθλοῦ καὶ ἀσεβειότητος καλουμένης Ἑλεσαί-
των, νεωστὶ ἐκπαινομένης ταῖς ἐκκλησίαις. Ἐκείνη
ἡ γνῶμη ὅσα λέγει κακὰ, παραθήσομαι ὑμῖν, ἵνα μὴ
συναρπάξῃθε ἀθετεῖν τινα. Ἀπὸ πάσης Γραφῆς
κέρχεται· ῥητοῖς· πόλιν τε ἀπὸ πάσης παλαιᾶς τε
καὶ εὐαγγελικῆς τὸν Ἀπόστολον τέλειον ἀθετεῖ.
Φησὶ δ' ὅτι τὸ ἀρνήσασθαι ἀδιάρκον ἐστὶ· καὶ ὁ
μὲν νοήσας τῷ μὲν στόματι ἐν ἀνάγκαις ἀρνήσεται,
τῷ δὲ καρδίᾳ οὐκ. Καὶ βίβλον τινα φέρουσιν, ἣν
λέγουσιν ἐξ οὐρανοῦ πεπτωκέναι· καὶ τὸν ἀκηκόετα
ἐκείνης καὶ πιστευόντα ἀρεσιν λήψεσθαι τῶν ἀμαρ-
τημάτων παρ' ἧν ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς ἀφῆκε. » Καὶ
τὰ μὲν περὶ τούτων οὕτως· μυρία δ' ὄν καὶ ἄλλα
περὶ Ὀριγένους ἀξία μνημονεύεται· ὃ καὶ ὡς μὴ
τῇ παρούσῃ ἀνέχοντα πραγματεῖα, παρατρέχειν ὁ
λόγος ἐπαίγεται. Ὅσα δ' ὄν ἀναγκαῖα διγύμων εἴ-
ναι τῇ παρούσῃ σπουδῇ, καλῶς γε, οἶμαι, ἀνελεξά-
μην τε καὶ κατέστρωσα. Ἐν δὲ λέγεται φάναι περὶ
Ὀριγένους λοιπόν· ὡς φθόνῳ τοῦ πάντ' ἐνεργούν-
τος ὁ τοσοῦτος καὶ λόγος καὶ ἔργος, καὶ ἀκριβεῖς
φιλοσοφία ἐπὶ τόσον ἐνδιατρίψας, τῆς εὐθείας καὶ
οὐτος ἀπεπλανήθη· καὶ διαστρόφοις ἐνεκλήθη· δόγ-
μασι, τὴν τε παρούσαν καὶ τὴν μέλλουσαν διόφθειρε
δόξαν. Ἀλλὰ μήπω νῦν· τὸν δ' αὖ κατέλογον τῶν

(1) Mathematicus error, qui tanquam maleficus
prohibitus est. (C. De malefic. et mathemat.)

A exstincta, Origene aquis eam repente ex Scriptu-
rarum torrentibus hausitis obruentis, quam in aper-
tum maligni spiritus auris exsuscitata prodiret.
Hellesaitis namque isti undercung fabulis col-
lectis, portentosum sibi quendam composere
errorem. Et quidem de rerum omnium principio
nobiscum consentiunt: unum siquidem et ipsi re-
rum omnium conditorem asserunt: non unum au-
tem Christum, sed plures et diversos. Ac unum
quidem sursum esse, alium autem deorsum: quem
in multis antea inhabitasse, deinde vero etiam in
Mariæ filio Jesu habitasse dicunt. Jesum vero ali-
quando ex Deo esse, aliquando matrem habuisse
virginem referunt, nonnunquam autem de hoc
quidem aiunt. Spiritum porro ipsam quoque trans-
corporati, atque in diversa ingredi corpora, et
unoquoque tempore varie exhiberi sentiunt. 373
Utuntur invocationibus atque incantamentis dae-
monum, atque item baptismis in elementorum
professione (1). Astrologiam et mathematicum er-
rorem complectuntur, prognosticos et ariolos se
nominantes. Sanctum Apostolum, ejusque scripta,
inducunt prorsus et abolent. Librum quemdam
quem ipsi composuere, de cælo delapsum esse
prodigiose jactitant (2). Quod si quis dignus inven-
tus sit ut eum audiat, enim aliam quam Christus
dederit, peccatorum consequi remissionem. Adver-
sus hanc et Alcibiades Apamensis Syrus plurimum
depugnavit: Origenes vero ea convincenda primas
tulit. Ejus hæresis, ad populum pro concione ver-
ba faciens, in octuagesimo secundo Psalmo hisce
verbis meminit: « Advenit quidam hoc tempore vir
arrogans et elatus, qui sententiam flagitiosam prorsus
et impiam, quæ dicitur Hellesaitarum, promul-
gat, nuper admodum in ecclesias inductam. Ea
quæ perniciose profiteatur, exponendum vobis pu-
tavi, ne quos ad quædam fidei nostræ dogmata a-
broganda transversos abripiat. Utitur universæ
Scripturæ veteris et evangelicæ auctoritatibus. A-
postolum in ordinem redigit, atque adeo prorsus
abolet. Docet quoque liberum permissumque esse,
fidem abnegare: quod qui fidem stabilem in animo
conceptam habeat, ore quidem necessitate addi-
ctus abjuret, corde vero minime. Et librum cir-
cumferunt, quem e cælo decidisse aiunt: audien-
temque et credentem ei, nozarum remissionem,
aliam ab ea quam Christus Jesus instituerit, acci-
pere affirmant. Hac hactenus. Innumera præterea
alia memoria digna de Origene commemorantur,
quæ perinde atque non essent præsentis operis,
brevitatis etiam causa prætermittere est visum. Ac
quæ necessaria esse ut huius historiæ insererentur
putavi, recte (opinor) et ordine collegi atque con-
textui. Superest unum de Origene dicendum, invi-
dia ejus qui malorum omnium est auctor, virum
tantum, qui simul et verbis et factis eo magnitu-
metes.

(2) Fraudem hanc deinde imitatus est Maho-
metes.

dinis, continuis studiis suis, in certiore atque abso-
lutiore philosophia processit, a recta quoque via
per errorem esse digressum, perversisque involu-
tum dogmatibus, praesentem simul et futuram con-
taminasse gloriam. Sed non in praesentia. Ubi enim,
tum eorum qui imperio, tum eorum quoque qui
maximis quibusque ecclesiis praefuerunt, catalogum
et mortem ejus implam persequar: et sic finem quoque quinto huic libro, ut potero, faciam. Nunc
ergo de imperiis dicam.

CAPUT XXV.

*Catalogus imperatorum Romanorum, ut alius alii
ordine successerit: et ut primus imperatorum
Philippus Christianus sit factus.*

Severo, qui decem et octo imperavit annis, An-
toninus filius successit. Huic, septem annis et men-
sibus sex rerum potito, Macrinus. Macrino au-
tem, ante integram annum in imperio exactum,
defuncto, Antoninus id alter, Heliogabalus cogno-
minatus, obtinuit: quod is quatuor annis admini-
stratum, ad Alexandrum Mammææ filium trans-
misit: quam feminam religionis divinæque pietatis
perquam studiosam fuisse, antea diximus. Alexan-
der autem tredecim annos in imperio exegit, atque
in ejus locum Maximinus Caesar successit. Quem
Alexandri odio, quod in ejus domo plurimi fuerint
fideles, ecclesiarum antistites solos cadere jussisse
scripsimus. Post Maximinum (1), qui tribus annis
imperium gessit, Gordianus imperator factus: cui
non totis sex annis republica ab eo administrata,
Philippus una cum Philippo filio est subrogatus.
Hunc priquam aiunt ex imperatoribus ad Christi
fidem accessisse: eumque ultimo Paschalis pervi-
gilio, de reliquis orationum in ecclesia partici-
pare voluisse: non prius tamen in conventum fide-
lium accedere, intercessione et impedimento ejus
qui tum ecclesiae praefuit episcopi (2), permissum
esse, quam confiteretur, et penitentium numero,
qui ordine et loco suo segregati, disciplina certa
explorabantur, aggregaretur: quod non aliter licere
ille diceret, nisi hoc fecisset, propter multas ejus
notas, cum ecclesiae multitudine, conventus ejus
festi participem fieri. Eum vero, rebus ipsis timo-
rem divini numinis religionemque delitam rite
atque sincere declarantem, obsecutum illi esse fe-
runt (3). Philippi, qui septem imperavit annis (4),
Decius Christi persecutor successor fuit. 375
Atque is biennio in imperii culmine transacto, Gallo
rerum summam annum et menses octo obtinen-
dam reliquit.

CAPUT XXVI.

Qui tum magnarum urbium episcopi floruerint.

Qui vero sub his imperatoribus ecclesiis praefue-
runt, ii sunt. Romæ Alexandro imperante, Urba-

(1) Maximinus cum filio apud Aquileiam occi-
sus. Mox quoque Maximus Pupienus et Balbinus
impp. lecti, militari tumultu Jugulati, et Gordia-
nus junior solus imperavit.

(2) Episcopalis libertatis exemplum, Fabianus

ἡγχαζμένων τῆς τε βασιλείας καὶ τῶν μεγίστων ἐκ-
κλησιῶν πρότερον ἀναγράφας, εἶτα τὰ ἐνδιὰστροφα
τῶν δογμάτων αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀνοσίαν τελευτὴν ἐπι-
θῆτω. Ἐν ταυτῷ δὲ καὶ πέρας καὶ τῷ πέμπτῳ μοι
τῶν ἱερῶν δὴ τούτων τόμων, ὡς ἔδον, ἐπιγράψω.
Ἦδη δὲ περὶ τῶν βασιλείων διαίμι.

prius texuero, 374 deinde insana quoque dogmata,

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΕ'.

*Κατάλογος τῶν καθ' ἑξῆς τῆς Ῥωμαίων Βασι-
λείας διαδεξαμένων τὰ σκήπτρα· καὶ ὡς πρῶ-
τος Χριστιανὸς βασιλεὺς Φίλιππος γέγονεν.*

Σεῦθρον ἔτη ιη' ἡγχαζόμενον Ἀντωνίνος παῖς
διαδέχεται. Ἀντωνίνον δὲ τὸν Σευθρου παῖδα, ἔτη ζ'
Β βασιλεύσαντα πρὸς μῆσιν ἑξ', διαδέχεται Μακρίνος.
Τούτου δ' ἐπ' ἐνιαυτὸν διαγενομένου, ἑτερος Ἀν-
τωνίνος· ὃς Γάβαλο· ἐπικλήθη, τὴν Ῥωμαίων ἡγε-
μονίαν παραλαμβάνει, ὡς μοι προσηρται· καὶ τοῦ-
του δ' ἐπὶ τέσσαρα ἔτη ἡγχαζόμενος, Ἀλέξανδρος·
ὁ Μαμαίας υἱὸς διάδοχος ἦν· οὗ τὴν μητέρα θεο-
σεβῆ τε καὶ εὐλαθείας ἀντικεινομένην μικρῷ πρό-
σθεν ἀνεῖπον. Καὶ τούτου δὲ τὸν Ἀλέξανδρον δέκα
πρὸς τρεῖςιν ἔτεσι διανύσαντα, ὁ Καίσαρ Μαξιμίνος
ἐπὶ τῶν σκήπτρων καθίστατο· οὗ, ὡς εἴρηται,
κατὰ μῆνην Ἀλεξάνδρου, ὅτεπερ ὁ οἶκος αὐτοῦ ἐκ
πλεόνων συνειστῆται πιστῶν, τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν
ἡγεμόνας· μόνους ἀναρρεῖσθαι προσέτατε. Τοῦ Μα-
ξιμίνου δὲ τὸν βίον κατὰ τριετὴ χρόνον καταλιπόν-
τος, Γορδιανὸς ἐπὶ τοὺς ἀξίους τῆς ἀρχῆς ἐγνωρί-
ζετο. Οὐδ' ὅλοι· ἔτεσιν ἑξ' τὴν ἡγεμονίαν ἀνύσαντος·
Φίλιππος ἅμα παιδὶ Φίλιππῳ τῶν σκήπτρων ἐγχα-
ρτῆς ἦν. Τούτῳ φασὶ πρῶτον ἐκ τῆς ἡγεμονικῆς
ἀξίας· Χριστῷ προσελθεῖν· τῇ δ' ὁσάτῃ τοῦ Πάσχα
παννυχίδι τῶν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας εὐχῶν τῷ λοιπῷ
συμμετασχέιν θάλησαι· μὴ μέντοι πρότερον τυχεῖν
τῆς ἐφέσεως πρὸς τοῦ τῆνικαδὲ τῶν ἱερῶν ἐξηγου-
μένου, ἐμποδὼν ἐκεῖνον καθισταμένου, πρὶν ἢ ἐξο-
μολογήσασθαι, καὶ τῇ τῶν μετανοοῦντων καὶ σάσει
καὶ χώρῃ ἐξεταζομένων αὐτὸν καταλέξῃ· μὴδὲ γὰρ
ἂν ἄλλως· ἔδον εἶναι· εἰπερ μὴ τοῦτο εἴη ὁρά-
σαντα, συμμετασχέιν τῷ πλήθει τῆς πανηγύρεως
διὰ πολλὰς αἰτίας τῶν κατ' αὐτόν. Τὸν δὲ πειθαρχεῖν
ἐλθεῖν λόγος, ἔργους τὸ περὶ τὰ θεῖα δέος καὶ
τὴν καθήκουσαν εὐλάβειαν γνησίως ἐμφαίνοντα·
καὶ Φίλιππον δ' οὐχ ἥτιον ἢ ἐπὶ βασιλεύσαντα ἔτη
ὁ κατὰ Χριστοῦ μακεῖ διαδέχεται Δέκιος· ὃς δύο
ἔτη ἐπιθιούς, τοῖς περὶ Γάλλον ἔτος ἐν καὶ μῆνας
ὅκτω διαγενομένος τὴν ἀρχὴν καταλείπανεν.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΓ'.

*Ὅσοι τῶν μεγάλων πόλεων τῇ ἱερωσύνῃ διέ-
πρεπον.*

Οἱ δὲ τῶν ἐκκλησιῶν κατὰ τούτους ἡγχαζόμενοι
οὗτοι ἂν εἴεν. Τὸν μὲν ἐν Ῥώμῃ ὁρόνον, Ἀλέξαν-

Rom. antistes.

(3) Exemplum principis, ecclesiasticæ disciplinæ
sese submittentis, Philippus imperator.

(4) Eutropius quinque annos habet.

ἔρου τὰ σκήπτρα διαχειρίζοντος, Οὐρβανὸν ἔτισιν
 οὕτω λειτουργήσαντα, Ποντιανὸς διεδέχετο. Ἐπ'
 ἔτει δὲ καὶ τοῦτον δι' τῇ ἐπισκοπῇ καλῶς διαπρί-
 φαντα ἐπὶ Γορδιανοῦ, Ἀντίρως διάδοχος ἦν. Τοῦτον
 δ' ἐπὶ μῆνα διακονοῦμενον, Φαβιανὸς θεὸν ἐν
 τῇ λειτουργίᾳ κλήρον ἐλάβανεν· ὃν φασὶ μετὰ
 τελευτῇ Ἀντίρωτος ἀγρόθεν ἦκοντα μεθ' ἑτέρων
 διατρίβειν ἐν Ῥώμῃ. Τῶν δ' ἐν Ῥώμῃ ἐπισκόπων,
 καὶ τῶν ἀδελφῶν πάντων ἐπ' ἐκκλησίας περὶ τοῦ
 μέλλοντος τὸν θρόνον διεξοδῶν συγκατοῦντων συν-
 ἔδριον, καὶ τὴν ψῆφον ἐπὶ πολλοῖς τῶν λαῶν ἐνδύ-
 ξον περιφανῶν, ἐν ὁποίῳ τοῦ τοιοῦτου λειτουργή-
 ματος ὄντων, ἐκόντων, παρὼν καὶ Φαβιανὸς· οὐδενὶ
 μὲν τῶν ἐπισκόπων εἰς μνήμην ἦεν· ὁμοῦ δ' οὖν
 ἀπόρον ποδὲν περιστέρᾳ καταπτῶσα, τῇ ἐκείνου τε
 ἐπιστάσασα κεφαλῇ, δῆλον ἐποίησεν τὸν ἀνδρα. Ἐπα-
 νικαύσεσθαι γὰρ αὐτῷ τὸ Πνεῦμα ἐμήνοεν, ἐν εἰδῇ
 περιστέρᾳ· εἰσὼδὸς φαίνεσθαι· καθὰ δὴ καὶ τῷ Σω-
 τῆρι· πάλαι τὰσφαλὲς μαρτυροῦσα, τὴν φωνὴν εἰλκεν
 ἐπὶ τὸν λόγον. Ἐφ' ᾧ πάντα τὸν λαὸν ἐφησθέντα
 τῷ παραδόξῳ, ὁμοῦ προθυμηθέντα, καὶ τὸ· Ἄξιός,
 ἀναδοῦσαντα, ἐκ τούτου σχεδὸν ἐπὶ τὸν τῆς ἐπισκο-
 πῆς θρόνον ἐγκαθιδρύσαι· ὃν καὶ ἐπὶ τῷ κατὰ Δέ-
 κιον διωγμῷ μαρτυρίῳ σταφάνῳ τὴν πνευματικὴν
 καταστάσαντα κορυφῇ, Κορνήλιος τὴν ἐπισκοπὴν
 διεδέχετο. Κατὰ δὲ τὴν Ἀλεξάνδρειαν Ἀλεξάνδρου
 τοῦ τῆς Μαρμαρῆς ἡγεμονεύοντος, Δημήτριος τῶν
 ἐκείσε παροικίων τὴν λειτουργίαν μετὰ Ἰουλιανὸν
 πεισασάμενον καὶ τριτὸν ἔτισιν ἱερός ἡγούμενος,
 Ἡρακλῆ τῷ φιλοσόφῳ καὶ πρώτῳ τῶν Ὀριγένους
 ἀποδοκῶντων κατελείπει τὸν θρόνον. Καὶ τοῦτον δὲ
 μετὰ τρίτον καὶ δέκατον ἔτος τὸ βιώσιμον μετα-
 λάβαντος, ὁ πολλὸς Διονύσιος ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστι-
 κῶν οὐρανῶν τῆς Ἀλεξάνδρου ἀνέβαινεν, Γορδιανοῦ
 βασιλεύοντος. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν Ἀντιό-
 χου τὸν Ἀσκληπιάδην Φιλέτος διεδέχετο. Ἀλεξάν-
 δρου διέποντος τὴν ἀρχὴν· οὗ Ζίβανος αὖτις διάδο-
 χος ἦν. Τὸν δ' ἐπὶ Γορδιανοῦ τελευτήσαντα, ὁ
 ἱερομάρτυς Βαβύλας τὰς ἱεράς ἡνίας διαχειρίζετο·
 ὃν μετὰ τὴν ὁμολογίαν ἐν δεσμοτηρίῳ τὴν ζωὴν
 ἀμειψάμενον ἐπὶ Δεκίῳ, Φάβιος τῆς αὐτοῦ ἐκκλη-
 σίας προέστατο. Ἐπὶ πλεονεξίας τοῦτο κατὰ τὸν περι-
 πόνητον ἐς ὕστερον Νάρκισσον, μᾶλλον δὲ σὺν αὐτῷ,
 μετὰ Διον καὶ Γερμανιανὸν τε καὶ Γόρδιον, τῆς Ἱε-
 ρουσαλὴμων παροικίας τὴν ποιμαντικὴν διεκιν
 Ἀλέξανδρος, περὶ οὗ πολλὸν λόγον ἀνωκέν ἐποίησα-
 μην· ὃς δὴ καὶ Ὀριγένει τὰς χεῖρας ἐπιβαλὼν, τῷ
 τῶν πρεσβυτέρων τοῦτον ἐγκαταλέγει βαθμῷ. Ὅς
 πρότερον τῇ ὑπὲρ Χριστοῦ διαπρέφας ὁμολογί-
 τοις, πρότερον διωγμοῖς, μετὰ τὴν τῶν Ἱεροσολύ-
 μων προεδρίαν, βαθεῖ τε γῆρας καὶ λιπαρῷ κατε-
 σταμένους αὖτις ἐν Καισαρείᾳ τοις ὑπὲρ Χριστοῦ
 δικαστηρίοις, Δεκίου τὸν διωγμὸν εἰς μέγα ἀναβρί-
 πίζοντος, παρὰ τὰς, καὶ περιφανῶς μαρτυρήσας,
 ἐπὶ τῆς εἰρητῆς τὸν βίον ἐξέλειπεν. Ἦντο καὶ Βα-
 βύλας τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγῶνα διήνεγκεν ἐπὶ τῆς

no, qui octo annis Ecclesie ministerium ibi gessit,
 Pontianus successit. Hic annis sex sub Gordiano
 episcopatu rite functus, Anteroten successorem
 habuit. Quo post mensem unum in episcopali mu-
 nere mortuo, divinitus sacra administratio ad
 Fabianum est delata, quem dicunt post Anterotis
 mortem ex agro Romam venisse, atque ibi cum
 aliis versatum esse. Cum vero Romæ episcopi et
 fratres omnes in ecclesia ad episcopum creandum
 convenissent, atque suffragia deligentium, de mul-
 tis præclaris et illustribus viris, quibus eam digni-
 tatem collatum iri hominum opinio erat, varia-
 rent, affuit etiam Fabianus : et quamvis de eo
 nulli episcoporum in mentem veniret, derepente
 tamen alicunde advolans (1) columba, ac capiti
 ejus insidens, eum designavit, et Spiritum in eo
 acquiescere significavit, in columba specie appa-
 rere solitum : quemadmodum olim certum Serva-
 tori perhibuit testimonium, vocem celestem super
 ipsum Verbum pertrahens. Qua re tam admiranda
 universus populus delectatus, eadem alacritate,
 atque eodem simul ore omnes dignum eum esse
 et idoneum acclamaverunt, et continuo in episco-
 pali throno collocarunt. Atque in persecutione
 sub Decio spirituales veritatem martyrii corona
 exornatus (2), episcopatum ad Cornelium succes-
 sorem transmisit. Alexandriæ autem, Alexandro
 Mammææ filio imperante, post Julianum Deme-
 trius, qui quadraginta tribus annis sacrarum ec-
 clesiarum regendarum munus obierat. Heracliam
 philosophum, primumque Origenis discipulum,
 successorem habuit. 376 Sed et hunc, cum post
 annum tredecimum episcopatus sui decessisset,
 magnus Dionysius successit, Gordiano tum impe-
 rante. Rursum Antiochiæ sub Alexandri imperio
 in episcopali functione Asclepiadæ suffectus est
 Philetus : ejus deinde Zebeus successor fuit.
 Cæterum eo quoque sub Gordiano defuncto, Ba-
 bylas sacer martyr Ecclesiæ gubernacula ibi susce-
 pit : qui sub Decio post confessionem fortiter
 obitam in vinculis decessit, Ecclesiamque Fabio
 regendam reliquit (3). Porro Hierosolymis post
 decantatum illum Narcissum, seu potius cum Nar-
 cisso (Dio, Germanione et Gordio intervenienti-
 bus) pastoralis munere in Ecclesia functus est
 Alexander : de quo in superioribus multa fecimus
 verba. Is Origenem per impositionem manuum in
 presbyterorum ordinem legi. Et cum antea in
 prioribus persecutionibus confessionem pro Christo
 cum laude fortiter pertulisset, post episcopalem
 dignitatem, qua Hierosolymis est functus, multa
 jam et prope decrepita senectute venerandus, rur-
 sus Cæsareæ Decio plurimum adversus fideles sæ-
 viente, ad judicum subsellia pro Christo tractus,
 egregie martyrium obii, atque in carcere deces-
 sit. Quo tempore et Babylon apud Nicomediam pro

(1) Eusebius libro vi, cap. 29.

(2) Fabianus martyr annis 13 cathedram Roma-

nam tenuit, Cornelius annis 5.

(3) Alii hunc Fabianum vocant.

Christo fortiter decertavit. Alius hic Babylas est ab eo, qui Antiochia sub Numeriano pulchram professus est professionem. Hierosolymis post Alexandrum episcopus fuit Mazabbanes, cui longo post tempore Hymenæus successit, quem multis annis narrant Ecclesiæ præfuisse. Hæc de eorum temporum profana simul et sacræ ditionis successionibus. Nunc denuo ad historiam nostram revertendum.

377 CAPUT XXVII.

De persecutione sub Decio: et ut Cyprianus episcopus Carthaginensis martyrio sit affectus.

Decius ad imperialem evectus dignitatem, propter Philippi (1) odium, qui Christianismum fuerat complexus, gravissimam contra Christianos persecutionem excitavit. In qua multi quidem sacrum pro Christo obire certamen; in primis tamen ecclesiarum præsides, et quicunque alios apud nos eloquentia et sapientia antecellerent, infanda crudelitate tormenta tolerantes vitam reliquerunt. Sicuti Romæ Fabianus, in Palæstina Hierosolymis Alexander, Antiochiæ autem Babylas (cujus in episcopatu Fabius successor fuit) bonum certamen decertantes, episcopalem stolam sanguine multo imbuerunt. Accessit ad hos Carthagine in sapientia clarus Cyprianus, qui olim magicis libris incubuerat (2). Cum vero animum per amorem ad Justinam, eximia formæ pulchritudine præstantem puellam, adjecisset, cupidinemque suam dæmopocuidam carnali et libidinoso et ad amores illicitos conciliandos industria credidisset, neque tamen optatis amoribus perfui posset, quod puella virginitatem suam ante Deo consecrasset, et tum (ita ut par erat) jejuniis, precationibus atque aliis fidei armis castitatem tueretur: errorem suum agnovit et propalavit, fraudemque et seductionem diutinam, libris magicis in ignem conjectis, Vulcano dicavit: et per eam virginem Christo pulcherrime desponsatus, sacraque Christianorum complexus, mox in presbyterorum ordinem templi custos cooptatus, ac tandem toti Africæ sacrarum antistes præfectus est. In qua functione sermonibus scriptisque suis cohortatoriis permultos ad certamen pro Christo fortiter perferendum confirmavit: et ad postremum ipse quoque una cum admiranda illa Justina, in Deciana persecutione, episcopalem capitali supplicio cohonestavit. Quo tempore etiam Christophorus martyr, et Ephesii pueri, et alii prope innumerabiles, certaminibus pro Christo peractis, cum magna laude innotuere.

378 CAPUT XXVIII.

Quæ Dionysio Alexandriæ episcopo in ea persecutione sub Decio acciderint.

Ejusdem persecutionis tempestate, cum Alexandriæ etiam in Christianos maxime sæviretur, martyrium ibi quoque obibat Ecclesiæ antistes Diony-

(1) Sub Philippo, millesimus Romanæ urbis annus ingenti ludorum apparatu celebratus est.

A Νικομήδους ἄλλος οὗτος Βαβύλας παρὰ τὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐπὶ Νομαριανοῦ τὴν καλὴν ὁρολογίαν ἐμολογήσαντα. Τὸν δὲ θύον τῶν Ἱεροσολύμων Ἀλέξανδρον διαδέχεται Μαζαβδάνης· τὸν δ' Ὑμέναιος πολλῶν ὑπερὸν κληρῶχος ἐτῶν πολλῶν ἱστορούμενος. Καὶ τὰ μὲν τῆς κατὰ χρόνον διαδοχῆς τῆς κοσμητικῆς καὶ ἱερᾶς ἀρχῆς ἐν τούτοις ἡμεῖς δὲ πάλιν ἐπὶ τὰ ἐξῆς τῆς ἱστορίας προέλθωμεν.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΖ.

Περὶ τοῦ κατὰ Δέκιον διωγμοῦ· καὶ ὡς ἐμαρτύρησε Κυπριανὸς τῆς Ἀφρικῆς Καρθαγίνης ἐπισκοπός.

Δέκιος δὲ εἰς τὴν ἀρχὴν παραβάν, τῇ πρὸς τὸν Φίλιππον ἀπαχθεῖς, οἷα δὴ τὰ Χριστιανῶν ἀποσάμνον, διωγμὸν κατὰ Χριστιανῶν ὡς μέγιστον ἤγειρεν. Ἐνθα δὲ πολλοὶ μὲν τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγῶνα διήνεγκαν· οἱ δὲ τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόνες, καὶ οἱ τοῦ καθ' ἡμεῖς ἐν λόγῳ καὶ σοφίᾳ προϊστάμενοι, ἐκεῖνοι μᾶλλον τὰ ἀνέκιστα πάσχοντες, τοῦ βίου ἐξίσταντο. Ἐνθα τοὶ καὶ ἐπὶ μὲν Ῥώμῃς Φαβιανός, ἐπὶ δὲ Παλαιστίνῃς ὁ Ἱεροσολύμων Ἀλέξανδρος, καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ δὲ Βαβύλας, οὗ διάδοχος Φίλιππος, τὸν καλὸν ἀγῶνα ἀγωνισάμενοι, τὴν ἱερὰν στολὴν εἰς βάθος κατέκρωσαν. Πρὸς δὲ τούτοις αἱ Καρθαγίναν δὲ τὴν ὁσίαν περιβόητος Κυπριανός· ὁ δὲ πάλαι βίβλοις ταῖς μαγικαῖς ἐντραφεῖς, ἐπὶ καὶ Ἰουδαίᾳ προσέβαλλεν, ἀπατόν τι χρῆμα κάλλος ἔχειν μαρτυρομένην, θεῶ δὲ διὰ παρθενίας ἀνακειμένην, καὶ τὸν ἱερὸν δαίμονι τοῦ φιλοσάρκου καὶ δεξιῷ περὶ τὰ τοιαῦτα πιστεύσας, ὡς ἦν· ἀμόνην εἶχε τῷ ἱερῷ, τῆς παρθένου εὐχαρίστει καὶ νηστεύσας ὡς χρεῶν φραζομένης, καὶ τοῖς ἄλλοις ὅλοις τῆς πίστεως, σθλητίζουσι τὴν πλάσιν, καὶ τὴν μακρὰν ἀπάντην πυρὶ δαπανᾷ, τὰς γοητικὰς βίβλους φλογὶ παραδούς· καὶ τῷ Χριστῷ διὰ τῆς παρθένου καλῶς μνηστευθεὶς, τελεῖται μὲν τὰ Χριστιανῶν· καὶ νεκρός γενόμενος, ὑπερὸν πάσης καθυγέται τῆς Ἀφρικῆς. Τοῖς γὰρ μὴν τῶν λόγων προτρεπτικοῖς πολλοῖς τῷ κατὰ Χριστὸν ἀγῶνι ἐδράσας, τέλος καὶ αὐτὸς, συναμνητὴ θυμαστῇ γυναικῶν Ἰουδαίᾳ τῷ κατὰ Δέκιον διωγμῷ πολλὰς πρότερον βασάνους ἔστασθε, τῷ διὰ εἰσους μύρω τὴν ἱερωσύνην ἐκόσμη. Ἐφ' ᾧ καὶ Χριστοφόρος ὁ μάρτυς καὶ οἱ ἐν Ἐφέσῳ παῖδες, καὶ ἄλλοι σχεδὸν μὴδ' ἀριθμῷ ὑποκρίπτοντες, τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγῶσι διεπρέσαν, multis prius exploratus cruciatibus, dignitatem episcopalem capitali supplicio cohonestavit. Quo tempore etiam Christophorus martyr, et Ephesii pueri, et alii prope innumerabiles, certaminibus pro Christo peractis, cum magna laude innotuere.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΙΓ.

Περὶ τῶν συμβάντων Διονυσίῳ τῷ Ἀλεξανδρείας ἐπὶ τῷ κατὰ Δέκιον διωγμῷ.

Κατὰ δ' ἐκεῖνο καιρὸς, τοῦ διωγμοῦ καὶ τοῖς ἐν Ἀλεξανδίᾳ δεινὸν ἐπακμάσαντος, ἦν μὲν συνακμάζων ἐτηνικάδε τῷ ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίῳ καὶ ὁ

(2) Cyprianum Carthaginensem cum Antiocheno confudit.

ciatibus et tormentis toleratis, suppliciis, quæ a
subsecutura erant, fracti deficiebant. Qui vero
firmi stabilesque erant, totamque Christum in
pectoribus suis gerebant, ab eo confirmati, et
condignum inexpugnabilis fidei et constantiæ suæ
robur consecuti, præclaros atque illustres se regi
ejus exhibuerunt testes et martyres. Sed enim in
præsentia omnes eos qui tum pro Christo martyrio
vitam finirent, recensere, ac tempus, locum, et
modum tam insignium certaminum exponere, tam
id fieri non potest, quam arenam maris numerare
non est. Itaque perpaucos tantum, memoriæ gra
tia, quas a majoribus nobis traditas accepimus,
martyrum luctas hoc loco recte exsequemur : quæ
fortasse non eam fidem et opinionem in Ecclesia,
quam traditio tulit, sunt consecutura. Et facie
mus id breviter, et compendiose. Quæ autem me
moriam nostram subterfugere, eas secreto divini
scientiæ et opinionis relinquimus. Et sic agonibus
superiunt, progrediemur.

380 CAPUT XXX.

*De iis qui tum martyrium pertulerunt, Metra senex,
Quinta femina, Apollonia virgine, Serapione, Ju
liano, Besa, Macare, et aliis.*

Sed primus omnium admirandus ille senex de
prædicatur Metras (1), quem belluæ illæ crude
lissime raptum, ea dicere cogebant, quæ ad sum
mam injuriam, contumeliam, et blasphemiam in
Christum nihil facerent reliqui. Ut autem ille mi
nus eis est obsecutus, totum corpus ejus ævisime
fustibus diverberarunt, faciem arundine acuta
considerunt, oculos confoderunt, interiora quo
que et latentia corporis loca laniarunt : atque ad
ultimum, immanitati suæ quasi renuntiantes, in
genti vi lapidum eum obruerunt. Quintam vero,
feminam quandam, ad simulacrum adductam,
adorare illud jusserunt. Quod quia illa facere de
trecebat, alligatis atque suspensis ex pedibus ejus
funibus, per mediam eam distraxere Alexandriam.
Deinde durioribus atque acclivibus locis raptatam,
tandem in eundem, quo paulo ante Metram, lo
cum perductam, itidem ut illum, lapidibus allisam
corona martyrii decorarunt. Post hanc admiranda
adducitur Apollonia, virgo senectute jam venera
bilis, esca bestialis asservata : quæ cum lapidum
ictibus simul et maxillas et dentes omnes amisisset,
quod ad aram sacrificare prorsus nollet, in
pyram, quæ idolis parata fuerat maxima, accen
sam ingenti alacritate prosiluit : longo præstantis
simum esse ducens, ut sic ipsa Deo victima offer
retur. His accessit Serapion, patria Ephesus :
cujus eam membra omnia magna flagrorum vi
concidissent, articulosque corporis locis sedibus
que suis dimovissent, postea præcipitem eum ex
superiore loco dejectum enecarunt. Tum quoque
Julianus, ita pedibus arger, ut neque ambulare ne
que movere se posset, cum duobus aliis, qui eum

τινες ἦσαν καὶ ἕως εἰκοιχόμενοι τὸν Χριστὸν,
ὅτι ἐκείνους κραταυθύντες, καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς ἀπα
ταγωνίστου πίστεως ἀξίαν τῆς καρτερίας λαβόντες
λοχὸν, περιφανείς τῆς ἐκείνου βασιλείας ἀναφάνη
σαν μάρτυρας. Ἀλλὰ τότε νῦν ἔχον πάντας τοὺς
τηνικαδὲς τῷ ὀνότι Χριστοῦ μαρτυρίῳ τελευθώντας
καθ' ἅπαντα τὸν καιρὸν καὶ τόπον καὶ τρόπον ἐξ
αριθμῆσθαι πολλοὺς πολλοὺς ἀδύνατον ἡμῖν ἢ τὴν
παρὰ τῇ θαλάσῃ φάμμον ἀναμετρεῖν. Ὅλιστα δ'
οὖν ὑπομνήματος χάριν, ὅσα παρ' αὐτῶν προσβο
τήρων εἰς ἡμᾶς ἀφίκται, οὗ φθόνος τῷ παρόντι δι
λαθεῖν τῶν μαρτυρικῶν ἔθλων εἰ τοχὸν ἰσχύς οὐκ
δόξης τῆς παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἡ παράδοξις
εὐχον. Καὶ ταῦτ' ἐπιστομῇ λόγῳ ρηθῆσεται. Ὅσα
δ' οὖν καὶ τὴν ἡμετέραν διαπίπτου μνήμην, τῷ
βυθῷ τῆς θαλάσσης γνώστως ἐπαρτέμεν εἶδέναι καὶ
δοξάζειν ὡς βούλοιο. Ἡμεῖς δ' ὅσον μέτριν ὑπο
μνησάντες, πρὸς τὰ ἐξῆς βαδισόμεθα.

hujusmodi paucis commemoratis, ad ea quæ

ΚΕΦΑΛ. Α'.

*Περὶ τῶν τότε μαρτυρησάντων, Μητρᾶ, Κοῦρας,
Ἀπολλωνίας, Σεραπίωνος, Ἰουλιανοῦ, Βησᾶ,
Μάκαρος, καὶ ἑτέρων.*

Τοίνυν καὶ πρῶτος ἡμῖν ἐκείσθω τῷ λόγῳ ὁ
θεομάρτυς προσβότης Μητρᾶς. Ὁ γὰρ φθὲρ ἐκείνῳ
καὶ ὠρίσται διαρπάζοντας, ἐκείνη λέγειν ἀνέπι
θον, ὅσα μὴδὲν ἠλλοίπειν εἰς παρολίαν καὶ ὕβριν
καὶ βλασφημίαν Χριστοῦ ᾤοντο. Ὡς δ' οὐδαμῶς
πειθήμενος ἦν, ἔλοιο δυν τὸ σῶμα παίοντες ἀπει
δῶς, καλὰμοις ἐξέει το πρόσωπον ἤχιζον· καὶ τοὺς
ὀφθαλμοὺς κατεκέντουν, τὴν ἑσθὴν κλάσειν ἀμύσ
σοντας· εἰς ἕτερον δ' ἀπεικόντες, λίθοις ἀρθῶναι
βάλλοντες ἐφθεῖραν. Κοίταν δὲ εἴνα γυναῖκα ἐπὶ
τὸ εἰδωλὸν ἀγαγόντας, τὴν προσκύνειν ἀποσιεῖν
ἐκείνη προσέειπεν. Ἐπὶ δ' ἀπηγόρευε πράττειν,
σχολίους τῶν ποδῶν ἐκάρτησαντας, διὰ μέσης ἐλ
κὸν πρῶτον τῆς Ἀλεξανδρείας· ἐπειτα τοῖς ἀνέν
τεσι καὶ τραχυτέροις τῶν τόπων προσήγον. Καὶ
τέλος εἰς τόπον ἐφ' ᾧ καὶ τὸν προσηρμένον ἀγα
γόντας Μητρᾶν, τὸν ἴσον καὶ αὐτῇ διὰ τῶν λίθων
περιβάλλουσι στέφανον. Ἐπὶ δὲ ταύτῃ καὶ ἡ θαυ
μαστὴ καὶ ἀεικάρθετος Ἀπολλωνία, προσβότης,
εἰσῆγετο, θηρίοις διατηρουμένη βορᾷ. Αἰθῶν δ' οὖν
δύμῳ βολαῖς τὰς σιαγῶνας συντριβεῖσα, καὶ τοὺς
ὀδόντας σὺμπαντας ἐκρουσθεῖσα, ἐπὶ τὸ τελευ
ταῖον οὐδαμῶς ἐκιδύειν τῷ βωμῷ ἤθελε, τῇ παρ
καίμην ἐκείνης μεγίστῃ ἀναφείσῃ πορὰ πρόθυμος
ἦλτο, θυσιᾷ πολλῇ αὐτῇ προσκυνῆσαι αἰρουμένη
θεῷ. Πρὸς δὲ καὶ Σεραπίων Ἐφέσιος γένος εἰ
σῆγετο· εὐ τὰ μὴ ταῖς σφιδραῖς τῶν μαστίγων
ἐπιθίσει διακλάσαντας, τὰς τε τῶν ἀρθρῶν ἀρρο
νίας τῆς κατὰ φύσιν ἰδρας ἐκστήσαντας, αἶτα καὶ
πρηγὴ ἐξ ὑπερφύου καταβαλόντας, τοῦ βίου ἐξίστη
σαν. Τότε δὲ καὶ Ἰουλιανὸς ἀλγῶν μὲν τοὺς πόδας
ἀνὴρ, κινεῖσθαι δὲ ἡ βαδίζειν οὐκ οἶδς τε ὦν, ἀγεται
δοσι τοῖς, οἱ αὐτὸν ἀναίχον μετέωρον· ὦν δὲ μὲν

(1) Alii hunc martyrem *Metranum* nominant.

προς τὸ μέγεθος ἀπεικὼν τῶν δεινῶν, ἐξώμυτο μὲν οὕτως τὴν πίστιν, καὶ ἀπελύετο ἄτερος δὲ, ὃ Ἰσχυρίων μὲν ὄνομα, Εὐνούς δὲ τὸ ἐπώνυμον, μηδ' ἂν εἴ τι καὶ γένοιτο προσέσθαι τὴν καλὴν ἐμολογίαν, εἰ καὶ μυριάκις θεοὶ θανεῖν, Ἰσχυρῶς ἐνιστάμενος, σὺν Ἰουλιανῷ τὸν Ἰσον ἐγκειμένῳ ἐρόπον, ἔποχοι καμήλοισι γεγενημένοι, καὶ μετέωροι μαστιγούμενοι, διὰ μέσης τῆς πόλεως ἤγοντο, Εἴτα τοῦ δήμου ἄγριον αὐτοὺς καταγίλαντος, τῷ πυρὶ κατακάσαν. Ἄλλὰ καὶ Βησᾶς ἐκεῖ τὴν κλῆσιν, καλλίνικος ὄπλο- μάχος Χριστοῦ τῷ λόγῳ τῆς εὐσεβείας ἀριστεὺς δόκιμος ἔκφανεῖς, τὴν τῆς κεφαλῆς ὑψίστου ἐκτομήν. Καὶ ὁ φερώνυμος δὲ Μάχαρ, Αἰδύς τὰ πάτρια, πολλῆς αὐτῷ δεδομένης προτροπῆς εἰς ἀρνησιν, ἐκεῖ ἀνένδοτος ἦν, ζῶν πυρὶ καταπύματο. Ναὶ μὲν καὶ Ἐπίμαχος, καὶ Ἀλέξανδρος, δεσπᾶ, κάθαρξιν, τᾶλλα, καὶ ἑσπῆρας σιδήρῳ τεθηγμένους διενεγκόντες, τέλος τιτάνῳ προσριφέντες ζεοῦση, δεινῶς καταπλέγοντο.

terea Epimachus et Alexander, posteaquam carcerem, vincula, et super alia novaculas ferro acuminatas pertulissent, postremo in calcem ardentem projecti, gravissime sunt exusti.

ΚΕΦΑΛ. ΔΑ'.

Περὶ ἄλλων μαρτύρων ἐν Ἀλεξανδρίᾳ καὶ Παλαιστίνῃ μαρτυρησάντων.

Ἄλλ' οὐδὲ γυναῖκες τοῦ καλοῦ ἐκείνου ἀπελείποντο μαρτυρίου. Ἀρβένωθεῖσαι δὲ καὶ αἷται τὸ φρόνημα, ἀνδρικῶς ἠγωνίζοντο. Ὡς πρώτη Ἀμμωνάρια ἦν. Ἀπήγετο γάρ τὴν ἐπαγγελίαν ἀφ' αὐτῆς τηροῦσα· αἵτε δὲ μηδὲν ὦν δικαστῆς καλεοὺς φιλονηκῶν τὰς βασάνους νικᾶν, ἀποκρινάμενη. Ἐπὶ δὲ ταύτῃ καὶ ἡ θυμιαστὴ γυναῖκιν Μαρκουρία, καὶ ἡ πολὺπαις μὲν, τὸ δὲ πλεον φιλόθεος Διονυσία, τοῦ δικάζοντος ἐν αἰδοῖ ποιοῦμένη, τῷ ἀμπετρα βασανίζειν, οὕτως ὑπὸ γυναικῶν καρτερίας ἠγασθῆναι, σιδήρῳ τεθνῆσιν. Ἐπὶ δὲ τούτοις Ἦρων καὶ Ἀσθήρ, Τσιβίρος καὶ Διδάκορος, οὕτω πίμποντες καὶ δίκαιον ἔτος ἐξηνυκῶς· Αἰγύπτῳ δὲ προσοικούντες ἦσαν. Πυρὶ μὲν τοὺς ἄλλους ἐπιμπερα· τὸν δὲ νέον, ἀτοπόν τι οἰηθεὶς περὶ αὐτοῦ, ὡς μὴ ἐβρωμένον δῆθεν καὶ ἀνδρώδῃ ἐκαπατῆσαι, παρήκα μὲν, ὑπέρθεσιν φήσας τῷ νέῳ ἐπιμετρεῖν τοῦ τῆς ἡλικίας ἄωρου. Ἐτερος, Νεμεσίων ὄνομα, Αἰγύπτιος δ' ἦν καὶ αὐτός, συνοικίας δῆθεν ληστῶν ἐντραφεὶς, ὑπὸ δίκην ἤγετο. Ὡς δὲ τοῦ ἐγκλήματος τὸν μῦθον προσπατρίδετο, ὡς Χριστιανὸς λοιπὸν δέσμιος εἴχετο. Ὁ δὲ ἀέκως, καὶ μέλλον ἢ τοὺς ληστὰς λυμηνάμενος, μέσον ἐκείνων πυρὸς δαπάνην ἐποίησεν τὸν μάρτυρα. Σύνταγμα δ' ἐν τούτῳ στρατιωτῶν, Ἀράν, Ζήνων, Πτολεμαῖος, Ἰγγίνης, καὶ τις προσδύτης θεοφίλος, πρὸ τοῦ δικαστηρίου ἐστῶτες, καὶ καταθροόντες τοὺς ἀγωνιζομένους, ἐπειδὴ τινα πρὸς ἀρνησιν πέποντα ἴδρων, ἀσφάλλοντες μὲν ἦσαν καὶ διεκρίνοντο, καὶ πῇ μὲν ἀνένευον, πῇ δὲ καὶ τείνοντες ἦσαν τὰς χεῖρας, τὸ σῶμα πρὸς τὸ δοκοῦν διατιθέμενοι εὐφύως· ἐκεῖ δὲ ταῦτα πράττοντες ἐφωρόθησαν, ἐπὶ τὸ δικάσκειν ἀνήγοντο βῆμα. Καὶ θαρσαλέως μὲν ὁμολογούν· ἔς τσοῦτον, ὡς τὸν ἡγεμόνα καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν πολλὸν προεῖσθαι, ἐκείνους δὲ θάρσους πίμπασθαι· καὶ τοὺς μὲν δικαστὰς εἰς θεός ἀρῆγον

A sublimem sustinebant adducitur. Quorum aliter statim ad tantam malorum inhumanitatem animum despondit, fidem abjuravit, et liber dimissus est; alter autem, cui Ischyronis nomen, Euni autem cognomen fuit, reipsa satis eas appellationes comprobans, et persecutoribus fortiter repugnans: quippe sexcenties potius mori, quam quidquam de bona professione remittere paratus; ipseque Julianus, qui in eadem causa erat; camelis sublimes impositi, atque ita per mediam urbem recti, flagris caesi sunt, donec a plebe ferocius insultante in ignem conjecti conflagraverunt. **381** Sed et Beas ibi hoplomachus, seu armatus miles, et victor ope Christi egregius, quod se in veræ pietatis professione bellatorem spectatum præbuerit, capitis resectionem sustinuit. Macarius quoque, verum hoc obtinens nomen, in Libya ortus, cum plurimis esset ad negationem allectus modis, ipse autem inmotus permaneret, vivus est combustus. Præterea Epimachus et Alexander, posteaquam carcerem, vincula, et super alia novaculas ferro acuminatas pertulissent, postremo in calcem ardentem projecti, gravissime sunt exusti.

CAPUT XXXI.

De aliis martyribus, qui certamine obierunt Alexandria et in Palestina.

Mulieres quoque a tam pulchro certamine non aberant, quarum virilem habentes animum, sane quam fortiter depugnavunt. Quarum prima fuit Ammonaria; abducta enim est, promissionem suam constanter conservans: qua se nihil facturam receperat, quod iudex variis tormentorum generibus cum ea contendens, eamque expugnare stitens, jussisset. Post hanc et admiranda illa Mercuria: nec non multorum liberorum mater, et quod majus est, Dei amans Dionysia, cum quidem quesitorum ipsam jam puderet, quod in immensis carnis scinis suis a mulierum constantia vinceretur, ferro sunt necatæ. Deinde Heron, et Aster, et Isidorus, et Dioscorus, qui nondum decimum quintum expleverat annum, Egyptii omnes, producti; et cæteri quidem igni sunt combusti, adolescentulum autem iudex dimisit, absurda quædam de eo concepta opinione, quod illum nondum satis firmum, necdum virum, fraudi et seductioni idoneum esse putaret; moramque et tempus in eo completurum diceret, quod patri deesset. Hos consecutus est Nemesion, Egyptius et ipse, atque inter prædones educatus, quo nomine in iudicium fuerat pertractus: postquam autem, causa dicta, crimen id a se est amolitus, deinceps ut Christianus in vinetis est detentus. Quesitor porro iniquissimus, magis etiam in hunc quam in illos sæviens, martyrem inter prædones medium igni exussit. Turba deinde succedit militum: Amon videlicet, Zeno, Ptolemaus, Iagennus, et quidam affecta ætate Theophilus, pro tribunali apparentes: qui agonem decertantium martyrum spectantes, si quem viderent ad abnegationem propensum, **382** indignationem præ se ferentis, ringebantur, et aliquando quidem illis innuebant: quandoque vero manus suas exten-

denies, corpus suum pro arbitrio variis gestibus inclinabant. Quod cum ita facere in flagranti facio deprehensi essent, illicit ad questoris tribunal sunt abrepti, ubi tanta fiducia Christianismum sunt professi, ut praefectus ipse et assessores ejus vehementer conturbarentur, et incredibili timore corripenterent, cum illi contra fortitudinem animi magis implerentur, majoreque quam quae verbis explicari possit, exsultarent letitia, et tam magnifico triumpho victoriae suscipere coronas. Nec minus interea in pagis et villis plurimi ab infidelibus sunt male accepti. In quibus et Ischyrius ille fuit, cui a claro quodam ejus loci viro, domus procurator mandata fuerat. Eum dominus sacrificare ad aram deorum jussit. Et cum id ille recusaret, contumeliis primum, deinde etiam conviciis in eum est invecutus. Sed enim cum adhuc in sententia Ischyrius persisteret, scipione maximo comprehenso, per interiora eum ille viscera transossus occidit. Sed quid opus est turbam eorum recensere, qui in solis locis et montibus oberrantes, partim fame, partim siti, quidam acriore frigore aut morbo, nonnulli etiam a praedonibus oppressi, aut a bestis discepti interiere? Quorum omnium, qui ex eis superstitibus fuere, idonei existere testes. De his ex pluribus unum saltem exemplum referre necessarium esse duxi. Charemon erat, ejus urbis, quae Nilus dicitur, episcopus, vir multa sanctitate admodum venerandus: is una cum conjugis sua, cum in montem, qui Arabicus dicitur, profugisset, nunquam inde est reversus, neque aliquam eorum postea apparuit: sed neque deinceps cognitum. Quin multi quoque alii in baris capti, vel pecunia ab eis sunt redempti, vel haec quidem Alexandria et in Egypto acciderunt in Palestina fore. Sic passim plurimi martyres pertulerunt.

383 CAPUT XXXII.

Ut Origenes ad tribunal martyrii consistens, pietate Christiana abjurata, a scipio degeneravit.

Et ille quidem permultos fecit martyres: sed cum omnibus suis copiis hostiliter Satanas bellum ei moveret, omni vi et conatu adversus eum duceret, et acrius ei tum quam aliorum alicui, infestiusque immoleret, perfecta et absoluta virtute est destitutus: nimirum qui virtutum omnium parente submissione et humilitate, et quae per illam provenit immobili et recta animi constitutione atque indolentia excolisset. Alius enim, Deciana persecutione et ipsum comprehensum esse, et vinculis constrictum. Primum itaque tormentis gravibus corpore toto affictus, mox deinde in acerbissimum demissus est carcerem. Ibi ingentis ponderis ferramentum cum distingebat, et insuper supplicium ignis ei intendebatur: aliaque mala partim jam tum inferebantur, partim paulo post imminuebant, ac diebus pluribus quatuor vinculorum cincta pedes ejus distinebantur (1). Quae omnia ge-

τοχασθαι· τοὺς δ' ἐν ἀπορήτῳ ἀγαλλωμένους ἤθεσθαι, ἐπὶ καλῷ τῷ θριάμβῳ ἀναδουμένους· τὸν στίφανον. Πλείστοι δὲ καὶ ἄλλοι τῶν ἀπὸ πόλεως ὅπου τῶν ἰδῶν διεσπῶντο· ὧν εἰς καὶ Ἰσχυρίων ἐκεῖνος ἦν, ὃς τῶν κατ' οἶκον εἶχε τὴν ἐπιτροπὴν τῶν ἐπιστημῶν τεχνικᾶς τινός· ὃν ὁ τῆς οἰκίας δεσπότης ἐπιθεῖν ἐκέλευε τῷ βωμῷ, καὶ μὴ παθεόμενον ὀβριζέειν· εἰτα ἐλοιδορεῖτο. Ὡς δὲ καὶ ἐν ἐνστάτῃ, βακτηρίαν μεγίστην λαβὼν, διὰ τῶν ἀντέρων καὶ τῶν σπλάγχνων δώσας, ἀπέκτεινε. Καὶ τί δεῖ τὸ πλῆθος καταριθμεῖν, ὅσοι ἰσχυροὶ ὄντες πλανηθέντες· οἱ μὲν λιμῷ, ἄλλοι δὲ δίψει, καὶ τῷ σφοδρῷ κρύει, νόσῳ τε καὶ λησταίς, πρὸς δὲ καὶ θηρίοις ἀλόντες ὑφάρησαν· ὧν ὁ περιγεγνημένος τῇ· ἐκείνων εἰς ἐπιδοκίμοις μάρτυρες· ὧν ἐν ἔργῳ εἰς ἐθελῶσι παραθεῖναι δεῖν οἴονται. Καίρημων ἦν τῆς Νεῖλου καλουμένης ἐπισκοπικῆς πόλεως, ἀνὴρ βαθὺ γῆρα μάλιστα διαπρέπων. Οὗτος σῶμα τῇ αὐτοῦ συμβίῳ, περὶ τὸ, ὃ Ἀράβιον ὄρος καλεῖται, φυγὼν, οὐκ ἐπανάγκην αὐθις· οὐδὲ τις ἐκείνων ἰστέν τοῦ λοιποῦ ἰδουμένη αὐτοῦς· ἀλλ' οὐδὲ τὰ σώματα ἐκείνων ὅπου γῆς εἰσι, τῷ εἰσέπειτα χρόνῳ που ὥρθη. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι κατὰ τὸ εἰρημένον ὄρος Ἀράβιον ὅπου τῶν ἐκείνων προσποιούντων βαρβάρων ἐδύσαν· οἱ μὲν τῇ περιουσίᾳ τῶν χρημάτων λυθέντες· πολλοὶ δὲ καὶ τῷ ἀπορεῖν κακῶς παραπώλοντο. Ταῦτα μὲν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Ἀλεξανδρείᾳ ἐπαράχοντο τὰ δεῖν· ἐπὶ δὲ Παλαιστίνῃ· ὃν μέλους οἱ ἄλλοι καὶ τὰ παλαισμάτα. ὧν οἱ πλείστοι τοῖς προτρεπτικοῖς τῶν Ὀριγένους λόγων ἀνδρικῶς ἐν

quoniam corpora eorum pervenerint, cuiquam est Arabico eo monte, ab eis qui illum incolunt barpropter aetia inopiam misere ibi perierunt. Atque adversa. Ceterum non minores luctus et certamina cohortatoris Origenis orationibus viriliter agones

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΒ΄.

Ὡς καὶ Ὀριγένης τῷ μαρτυρικῷ παραστάς βήματι, τὸ σῶμα ἐξουσιάζοντα διασώζει.

Ἄλλ' οὗτος μὲν πολλοὺς ἐποίησε μάρτυρας· αὐτῷ δὲ πάντοτε ἐπαμύλῳ τοῦ Σατάν παραταξμένου, τάση τε μηχανῇ καὶ δυνάμει κατ' αὐτοῦ στρατηγήσαντος, καὶ διαπερόντως παρὰ τοῦς τεχνικὰς πολυμηθέντας ἀγρίως αὐτῷ ἐπιστήσαντος, τοῦ κατ' ἀρετὴν ἀποτυχάνει τελείως, ἀεὶ δὲ καὶ τῶν ἀρετῶν μητρός τῆς ταπεινοφροσύνης, καὶ τῆς δ' αὐτῇ ἀπαθείας ἀποποιεῖται. Καὶ γὰρ, φασὶ, τῷ κατὰ δέξιον διαγρηῖ συλληφέντῃ καὶ τούτων πρώτα μὲν δεσμὴ διελάνθων· βασάνους δὲ κατ' ἀπονοίας τοῦ σώματος· αἰκισθείς, πιχρὸτατῇ ἀπερρίπτετο τῇ φρουρᾷ. Κλειδὸς ἐπὶ τούτοις αἰδέσας, πάλιν ἦν πρὸς τὴν πάλαιον. Καὶ ἄλλα τὰ μὲν ἐπὶ γὰρ, τὰ δὲ ἐμύλλα. Πολλοὶ δ' ἐν ἡμέραις ὅτε τέσσαροι ὅλου διαμοῖς τοὺς πόδας ἐκτενόμενος, γενναίως ἤνεγκεν. Ἐκεῖνος μὲν οὖν θανεῖν ἵτοιμος ἦν· τῷ δὲ δικαστῇ εὐνομιᾷ πάλιν ἐτίθειεν τῆς ἐπέσεως ἀποσθῆναι παρασκευάσαι, καὶ εἶπει κολάζειν ἥκιστα ἤθελε.

(1) Euseb. lib. vi, cap. 29.

δαινοί: δ' ἄλλοις κατ' ὀλίγον ὑπεξάγειν τοῦ βίου ἡ
ἐκπαίδευσίς. Τέλος ὡς ἀναίτις κολάζων, διαιμονίῃ ἐπι-
βάλλει τῇ ἐπισκοπῇ. Γινούσιν γάρ τινες φιλόσοφον καὶ
ἀγνόν τινος ἀνδρὸς, τοῦτον καταστρατηγῶν ἡβούλατο.
Καὶ τῶν θεσμῶν μὲν ἀνίστησι, τῶν δὲ βωμῶν ἀσελγῇ
παρὰσπασας Αἰθίοπα, οὖν παρεκελεύετο Ὀριγένην,
καὶ κατὰ τοῦ βωμοῦ τὸ λιθανόντων ἐπιβάλλειν: ἢ μὴ
τοῦθ' αἰρουμένου, ταῖς μυσταρεῖς ὁμιλίαις πρὸς τοῦ
ἀσελγούς ἐκείνου τὸ σῶμα καταρτίζεσθαι. Καὶ ὁ
μὲν ταῦτ' ἔλαγεν· ὁ δ' ἐκλογῇ καὶ ἐπικρίσει τοῦ
χειρότερος ἐξομώσασθαι μάλλον εἴλετο, τὸν νοῦν ἀφρείως
κλιθεῖσθαι, ἢ τι καταρρυπῆναι τοῦ σώματος. Ἐν-
ταῦθεν καὶ τῇ: θείας δόξης ἀπολοισθῆναι καὶ χάρι-
τος, δίξας ἀλλοκότους, τοῦ ἐατὸν ἐνσπείροντος, ἡμισ-
φῆρει· δι' ὧν καὶ πολλοὺς τῆς ὕγιους δόξης παρα-
γαγών, χρόνῳ πολλῷ ὑστερον ἐκχρύκτο: τῆς Ἐκ-
κλησίας ἔγγενος Χριστοῦ. Ὁποίας δὲ, φησὶν
Εὐσέβιος, μετὰ ταῦτα καταλείπει φωνάς, καὶ αὐτὰς
πλήρεις τοῖς ἀναλήψεως, θεομένους ὥφελείας, κλει-
στοὶ ὄσαι τοῦ ἀνδρὸς ἐπιστολαὶ τῶν ὁμοίων καὶ
ἀκριβὲς περιέχουσιν. Ἐγὼ δὲ πάλιν οὐκ ὀκνήσω
καὶ αὐτὰς ἐκείνου τὰς φωνὰς παραθεῖναι, δι' ὧν
ἐλέγχεται προφῆτως, μὴ τοὺς ἀποστολικοὺς ὅροις
στοιχῶν· ἵνα γὰρ τὰς ἄλλας ἀτόπου· παρήσω δίξας
καὶ βλασφημίας, τούτων μόνων μνησθῆσθαι. Γρά-
φει γὰρ ὡςδε πως:

postea reliquerit voces, easque plures, ad eos qui
tiam, quam plurimæ ejus testantur epistolæ, 384
vero non gravale faciam, et verba ejus apponam, per quæ
manifeste arguitur, eum finibus et consi-
tationibus apostolicis non perstitisse. Atque ut alias
ejus absurdas opinionē et blasphemias omi-
tiam, harum tantum verbis ipsius meminerō. Sic enim scribit :

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

*Περὶ τῶν Ὀριγόνους βλασφημιῶν· καὶ ὡς ἐπὶ
Γάλλου τὸ βιοῦν ἐξεμύνησεν.*

« Νόες, φησὶν, ἦσαν ἀπ' ἀρχῆς δίξας πάντες ἀρι-
θμοῦ καὶ ὀνόματος· ὡς ἐνάδα ἀρχὴν πάντων εἶναι
τῶν λογικῶν τῇ ταυτοσίᾳ τῆς οὐσίας καὶ ἐνεργείας
καὶ τῇ δυνάμει. Καὶ ὡς χάρον λαδόντων αὐτῶν τῆς
θείας ἀγάπης καὶ θεωρίας, κατ' ἀναλογίαν τῆς ἐκά-
στου ἐπὶ τὸ χεῖρον τροπῆς, λεπτομερέστερα ἢ πα-
χυμερέστερα ἀμφιάσασθαι σώματα, καὶ ὀνόματα
κληρώσασθαι· πάνταθεν τὰς οὐράνας καὶ λειτουρ-
γικάς ἵπποσιναι δυνάμεις, ἀλλὰ μὴν καὶ ἥλιον καὶ
σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας, καὶ αὐτὰ τῆς αὐτῆς τῶν
λογικῶν ἐνάδος, ἐκ τῆς ἐπὶ τὰ χεῖρω τροπῆς τοῦτο
γεγονέναι. Τὰ δὲ ἐπὶ πλείον τῆς θείας ἀγάπης ἀπο-
φυγέντα λογικὰ ψυχὰς ὀνομασθῆναι, καὶ σώμασι
παχύτεροις τοῖς κατ' ἡμᾶς ἐμβληθῆναι· τὰ δὲ ἐπὶ τὸ
ἄκρον τῆς κακίας ἐληλυθότα, ψυχροὶ καὶ ῥογέροις
ἐκδοθῆναι σώμασι· καὶ δαίμονας γεγονέναι καὶ ὀνο-
μασθῆναι. » Ἐτι καὶ ταῦτα ληρωδεῖ· « Ὅτι ἐξ ἀγ-
γελικῆς μὲν καταστάσεως ψυχικῇ γίνεται κατὰστα-
σις, ἐκ δὲ ψυχικῆς δαιμονιώδους καὶ ἀνθρωπίνῃ· ἵνα
δὲ μόνον νοῦν ἐκ πάσης τῆς ἐνάδος τῶν λογικῶν

(1) Eadem de Origene Suidas. Contra est Hailoit
Not. ad Vitam Orig., fol. 59, item. fol. 53, 56, 57.

(2) « Origenis nonnulla opuscula, quæ vir bea-
tus Hieronymus non repudiavit, legenda suscipimus.

neroso ei forti animo pertulit. Et ille quidem mor-
tem obire paratus erat. Quæritori autem conten-
tiosa quadam crudelitate aliter visum est, homi-
nem a sententia desiderioque suo abducere. Ac
gladio quidem in ipsum animadvertere noluit,
aliis vero ærumnis paulatim vitam eum privare con-
stituit. Ad postremum, cum se tormentis victum
ab illo intelligeret, ad diabolicum prorsus consi-
lium animum adjecit. Quod enim philosophicum
plane animum castitatemque viri nosset, ea parie
oppugnare eum decrevit. Itaque e vinculis quidem
eum dimisit, sed ad aram, apud quam obscenum
impudicumque Æthiopem collocarat (1), sacrifi-
care, et thura in aram injicere jussit: quod nisi,
ut faceret, animum induceret, fore minatus est.
ut re detestanda dirisque omnibus exsecranda
corpus ejus ab impudico illo contaminaretur. Et
ille quidem hæc ei intentavit. Origenes vero, optio-
ne atque electione rei deterioris, abjurare fidem
maluit, animo præter utilitatem omnem conspu-
cato, quam sordes aliquis corpore excipere. Atque
inde a divina sententia et gratia delapsus, alienas opi-
niones, Satana instigante, induxit: per quas multis
a saniore sententia seductis longo post tempore ab
Ecclesia Christi per excommunicationem est pro-
scriptus (2). Quales autem, Eusebius inquit (3),
auxilio et utilitate indigerent receptionis in gra-
tiam, ipsam veritatem certo satis complectentes. Ego
vero non gravale faciam, et verba ejus apponam, per quæ
manifeste arguitur, eum finibus et consi-
tationibus apostolicis non perstitisse. Atque ut alias
ejus absurdas opinionē et blasphemias omi-
tiam, harum tantum verbis ipsius meminerō. Sic enim scribit :

CAPUT XXXIII.

*De Origene erroribus et blasphemis, et ut sub Gallo
vitam suavit.*

« Nentes, inquit, a principio erant, absque omni
numero et nomine, ex unitate principium ducenti-
bus, et rationalibus existentibus omnibus, substan-
tia, efficacia, et virtute eadem. Ut autem eas satietas
cepit divinæ charitatis et contemplationis, juxta
proportionem cujusque propensionis in deterius,
vel tenuiora vel crassiora sumpserunt corpora et
nomina. Unde cælestes etiam et ministrantes sub-
stiterunt virtutes: ipse quoque sol et luna et stellæ
omnes ab unitate illa rationalium, ex propensione
in deterius, sunt factæ. Ea verò rationalia, quæ
magis a divina charitate refrigerant, animæ sunt
appellatæ, et in crassiora corpora nostra conjectæ.
Quæ vero ad summam malitiæ et vitiositatis suc-
rant progressa, frigidis et caliginosis inclusa cor-
poribus, demones et facti et nominati sunt. » Ad
hæc illa quoque nūgatur: « Quod ex angelica qui-
dem constitutione animata facta est constitutio,
ex animata autem, demoniaca et humana. Unam
porro mentem et universa rationalium unitatem,

Reliqua autem omnia cum auctore suo dicimus
esse renuenda. » (Dist. 15, Sancta Rom. Ecclesia.)

(3) Eusebius Pamphili, sicuti et alii multi Pa-
tres, benignius de Origene senserunt.

inconcussam et immotam a charitate et contemplatione divina permanere, quæ mens et Christus et rex et homo sit facta. Item, quod perfectus futurus sit corporum interitus; cum ipse Dominus primum proprium deposuerit corpus, et reliqui item omnes. Præterea, quod universi reversuri ad eandem illam unitatem, mentesque futuri sint, quales antea in præexistentia fuerint: ipso videlicet diabolo quoque et reliquis demonibus, atque etiam nefariis et impiis hominibus ad eandem unitatem restituendis, cum divinis piisque viris, et cum celestibus virtutibus eandem **385** unitatem ad Deum habituris, quam et Christus habet, quemadmodum et omnes eam habentes exstiterint; ut Christus nihil prorsus sit habiturus præ rationalibus præcipuum, neque substantia, neque intelligentia, neque virtute. Hæc ille. » Decius autem post duos imperii sui annos, adversus Scythas (1), qui Istrum transierant, et ditionem Romanam vastabant, progressus, supra triginta millia ex eis primum victor concidit. Secunda autem pugna cum illis congressus, victus (2) una cum filio ab eis est interfectus. Sic imperium ad Gallum et Volusianum pervenit. Gallus porro, quod calamitatem Decii non didicisset, neque animadvertisset quæ de causa in tantam cladem incidisset, ad eundem impiegit lapidem. Cum enim imperium pulchre staret, et res omnes ei ex sententia succederent, viros sanctos, qui preces ad Deum pro pacata tranquillitate et valetudine ejus secunda fundebant, afflixit. Quapropter in eis viris simul etiam vota, et quæ pro eo fiebant orationes est persecutus. Sic duo isti statim, anno uno et mensibus quatuor imperio administrato, decesserunt. Quibus succedens Æmilianus quatuor imperavit menses, et rerum summam ad Valerianum et Galienum moriens transmisit. Gallo sedenim post Decium Imperante, Origenes undeseptuaginta annis peractis (3), miserabiliter infelix oblit. In quo et nos convenit finem suum libro huic imponere: cui quidem bonum initium Origenes præbuit, quamvis finis ejus principio non responderit. Habet autem hic tomus annos sexaginta et duos, cujus exordium a primo

A ἀκλόνητον διαμείναι, καὶ ἀκίνητον τῆς θείας ἀγάπης· καὶ θεωρίας· ὅς καὶ Χριστὸς καὶ βασιλεὺς καὶ ἄνθρωπος γέγονε. Καὶ οἱ παντελὲς ἴσται τῶν σωμάτων ἀναλυσίς, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου πρῶτον ἀποσιδεμένου τὸ ἴδιον σῶμα, καὶ τῶν λοιπῶν ἀπάντων. Καὶ οἱ ἀναχωροῦνται· πάλιν ἄπαντες εἰς τὴν αὐτὴν ἐνέδρα, καὶ γίνονται νέες· καθὰ καὶ ἐν τῇ προϋπάρξει ἐτύγγανον· ἀποκαθισταμένου ἐξηλονότι καὶ αὐτοῦ τοῦ διαβόλου, καὶ τῶν λοιπῶν δαιμόνων εἰς τὴν αὐτὴν ἐνέδρα· καὶ τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀθέων ἀνθρώπων, μετὰ τῶν θεῶν καὶ θεοφρόνων ἀνδρῶν, καὶ τῶν οὐρανῶν δυνάμεων, τὴν αὐτὴν ἔξουσίαν ἔνωσιν πρὸς τὸν Θεόν, ὅποιαν ἔχει καὶ ὁ Χριστὸς, καθὼς καὶ προϋπῆρχον· ὥς μηδμίαν εἶναι διαφορὰν τῶν Χριστῶ πρὸς τὰ λογικὰ παντελῶς οὕτε τῇ οὐσίᾳ, οὕτε τῇ γνώσει, οὕτε τῇ δυνάμει. » Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως· Ἀέκιος δ' ἐν δυσὶν ἔτι σιν ἡγησάμενος, τῶν Σκυθῶν τὸν Ἰστρὸν διαπερανομέντων, καὶ λυμαίνοντων τοὺς Ῥωμαίων προέγμισιν, ἐξῶν, ὑπὲρ τρισμυρίους πρότερον κτείνει· δευτέρᾳ δὲ συμβολῇ προσβαλὼν αὐτοὺς, ἤττητο· καὶ κτείνεται μὲν αὐτοὺς τῇ μάχῃ, πρὸς δὲ καὶ ὁ παῖς αὐτοῦ. Ἐπὶ Γάλλον δὲ καὶ Βολουσιανὸν ἡ ἀρχὴ μακροῦρε· ὁ Γάλλος μὴ τὸ ἀκλῆος κακὴν γνώρις, οὐδὲ ὅπως ἱσχυρῶν, ἐπὶ τὸν αὐτὸν προσέκοψε λίθον. Τῆς γὰρ βασιλείας αὐτῶν καλῶς φερομένης, καὶ τὸν πραγμάτων κατὰ νοῦν χωροῦντων, τοὺς ἱερῶς ἀνδρας, τοὺς περὶ τῆς εἰρήνης αὐτῶν καὶ τῆς ὑγείας προσεύοντας πρὸς τὸν Θεόν, ἔλασιν. Οὐχοῦν σὺν ἐκατοῖς ἐβίωξε καὶ τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ προσευχάς· καὶ οὗτοι δ' ἔτος ἐν καὶ μῆνας δ' διαγιγνόντες, ἐξ ἀνθρώπων γίνονται. Αἰμιλιανὸς δ' ἐπὶ τούτοις οὐχ ἤττητο ἡ τέσσαρας μῆνας ἐπιβίους, ἐπὶ Οὐαλλερτιανῶν καὶ Γαλιηνῶν τὸ κράτος παρέπεμπε. Τοῦ δὲ εἰρημένου μετὰ Ἀέκιον Γάλλον διέποντος τὴν ἀρχὴν, Ὀριγένης ἐνὸς δέοντος ὁ ἐπὶ διηνυκτικῶς ἐτελεύτα, ἀθλιῶς τὴν ψυχὴν ἀπορρήξας ὁ δεσπότης. Ἐν ὧν καὶ ἡμεῖς κέρας καὶ τῇ παρουσίᾳ ἱστορίᾳ δέδοται· ἀρχὴν μὲν χρηστὴν Ὀριγένους ἐπιβαλόντος αὐτῇ, καὶ καὶ τὸ τέλος ἀσώφρωνος ἐπέβηκε τῇ ἀρχῇ· περιέχει δὲ ἡμῖν καὶ ἡ ε' αὐτῇ μοι βέλους χρόνον ἑτῶν ε' καὶ δύο, ἀρξαμένη μὲν ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους Σαυήρου, καταλήξουσα δὲ ἔχει δὴ καὶ αὐτῆς ἀρχῆς Οὐαλλερτιανῶν καὶ Γαλιηνῶν·

(1) Non semel in hoc opere Nicephorus Gothos pro Scythia habet, sicut et hoc loco.

(2) » Decius bello adversus Gothos in Thracie palude submersus, et filius ejus occisus est. » (Eutrop.)

(3) Origeni industria et curiositas causa ut fœde laboretur, et multis præterea offendiculum exitilique occasio fuit. Cum enim nihil non in sacris litteris exponere vellet, seipsum in errorem coniecit. Unde multa nefanda et exitiosa protulit verba. Ex quibus Arius, sectatoresque ejus iniqualem Patri Filium esse asserentes: et reliqui impii hæretici dogmatum suorum materiam sumpserunt. Proteriti enim est ausus, unigenitum Filium cernere Patrem non posse, neque Spiritum sanctum ipsum Filium: sicuti neque angelos Spiritum, neque homines angelos. Et Filium non esse ex substantia Patris, sed creaturam; eumque gratia tantum filium dici, et animas hominum præexistere. Atque alia item absurda, blasphemata, et tur-

pia. Non ille Salomonem audire dicentem: » Fili, cave multos componas libros, ut ore tuo properes. Cor tuum non sit velox ad proferendum sermonem coram Deo. Deus namque in cælo sursum, et tu in terra deorsum. Proinde verba tua pauca sint. Multa enim verba multiplicat vanitatem. Noli esse justus multum, nec plus sapias quam necesse est. Justos enim disperit in justificatione sua. » Ab Ecclesia porro proscriptus, contumeliam eam non ferens, Alexandria relicta in Judæam est proleclus. Et Hierosolymam cum venisset, ab ordine sacerdotali, ut verba in ecclesia faceret (erat enim presbyter) rogatus primum, deinde etiam euacius, surrexit, et verba illa tantum recitavit: » Peccatori vero dixit Deus, Quidnam tu annuntias justificationes meas, et usurpas testamentum meum in ore tuo? » Libroque complicato, cum lacrymalis et ejulatu multo concessit, omnibus una cum eo plorantibus. Sepultus est autem Tyri. Suid.

ἐκνήκα κόσμου μὲν ἔτος αὐτῶν, ἀπὸ δὲ τῆς τοῦ Ἀ
Κυρίου θείας γεννήσεως διακοσιοστὸν πεντηχστὸν
ὄγδον ἐπαρτίετο.

Severi anno incoepit, Annis autem in Valeriani et
Galieni imperium incidit: anno a mundo condito
quinquies millesimo septingentesimo sexagesimo
tertio (1), a nativitate vero Christi ducentesimo
quinquagesimo octavo.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Γ΄.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS VI.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Προδηγήσις τοῦ τόμου ἀφηγουμένη ἡ διαλήψε-
ται.

Ὁ μὲν δὲ πέμπτος ἡμῶν τόμος, ἐκ τῶν Ὀριγέ-
νους καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν γενομένοις τῷ κατ' ἀεί-
νον χρόνῳ τὰς ἑλίας τῆς ιστορίας ἱκανὰς παρασχών,
τῷ ἐκείνου τέλει καὶ αὐτὸς καταλήγει· τὴν δ' ἔκ-
τον μοι δὲ τοῦτον, ὁ μέγας τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπί-
σκοπος Διονύσιος, δι' ὃν καταλείπει συγγραμμά-
των, ἑλίας ἀποχρώσεως ἐπὶ μετὰ χειρὸς πραγματείῃς
δαφνιδῶς χορηγούσας, ταῖς ἰδίαις συνεκπονήσει ψα-
ναῖς. Δώσει τοιγαυὶν τὰ μετὰ τὴν διωγμὸν Σαῦ-
ρου, Μαξιμίνου τε καὶ Δακίου γεγενημένα· ἴδεν τε
καὶ Ναυαῖτος ἀρξάμενος, καὶ νῆς αἰρέσεως τῶν Καθα-
ρῶν ἀρχηγὸν ταυτὸν ἀνέπει. Καὶ ἐτι ὡς ἀπελήλα-
ται, καὶ οἱ ἐν τῷ διωγμῷ παραπεσόντες, μᾶλλον
παραδοχῆς ἤλθινται. Ἐτι δὲ καὶ περὶ τοῦ μετὰ τὸν
διωγμὸν θείου λαοῦ τῶν τε ἄλλων αἰρέσεων.
Περὶ τε τῶν κατ' Αἰγύπτου καὶ Παλαιστίνης αὐθις
τοῖς εἰσεπίετα διατακταγμένων τυράννοις. Καὶ τι-
νων δὲ τεράτων ἐπιμνησθήσεται· τῶν τε Διονυσίου
ἐπιστολῶν. Πρὸς δὲ τοῦτοις περὶ τοῦ Νέμωτος, καὶ
τοῦ ἐκ Σαμοσατῶν Παύλου, καὶ τῆς ἑτεροδόξου τῶν
Μανιχαίων διαστροφῆς. Καὶ τέλος περὶ τῶν πη-
καῦτα διαπρεφάντων θείων ἀνδρῶν διαλήφεται, οἱ
καὶ ἄγρι τῆς κατὰ Διοκλητιανὸν καὶ Μαξιμιανὸν τῶν
ἐκκλησιῶν πολιορκίας παρέμειναν, Ἀρξομαι δὲ ἀντιῶθεν.

(1) Secundum chronicos nostros 4236.

B

389 CAPUT I.

Praefatio tomi dicenda exponens.

Quintus liber res Origenis, et alias praeterea quae
aetate ejus accidere, complexus, una cum morte
ejus suam quoque suam accepit. Sextus autem,
qui nobis est in manibus, argumentum habet
magnum Alexandriae episcopum Dionysium, scri-
ptis ejus quae post se reliquit, per proprias ejus
voce, materiam autem suppeditantibus. Exponemus
quoque in eo, quae post Severi, Maximini et Decii
persecutiones, in Ecclesia sint acta. Unde etiam
Novatus progressus, nequeum novae heresis Catha-
rorum sive Parorum ducem promulgavit. Praeterea
quomodo is rejectus sit, et illi postea qui in per-
secutione lapsi fuerant, in Ecclesiam recepti. Item
de divino lavacro, quod nonnulli post persecutio-
nem inducebant, et de aliis haeresibus. Item de
tyrannorum Aegypti et Palaestinae actis. Mentionem
quoque faciemus quorundam prodigiorum; item
Dionysii epistolarum: adhuc, Nepotis, Pauli Samo-
sateni, et perverse Manichaeorum opinionis. 390
Postremo divinos recensebimus viros, qui ea tem-
pestate usque ad Diocletianum et Maximianum, qui
quidem acerbissime ecclesias oppugnavunt, eni-
tuere. Initium autem inde sumendum.

Initium autem inde sumendum.

CAPUT II.

Ut episcopi, qui tum ecclesiis præsuerunt, eos qui sub Decio in persecutione lapsi fuerant, post justam poenitentiam in Ecclesiam receperint.

In persecutionibus, quas recensuimus, multi Christianorum fortiter per martyria cum hostibus congressi, debitum victoriae præmium reportarunt. Plurimi etiam propter animorum imbecillitatem, obviam quidem illi periculis sunt progressi, sed cum ea perferre non possent, simul et idolis sacrificarunt, et veræ pietatis cultum abjurarunt. Ii vero, persecutionis motu et ærumna conquiescente, cum in animis secum ipsi suis quoniam miserie calamitatis perveniscent, perpenderent, graviter afflictis vehemens incessit dolor et poenitentia. Iisque ad ecclesiarum ejus temporis antistites se contulerunt, poenitere se atque resipiscere, paratosque esse quicquid illis imperatum esset facere, proficientes. Porro divini illi viri, humanitatem et clementiam Dei imitati, non gravate eos susceperunt et complexi sunt, et cum legitima atque competenti poenitentia invitatos in Ecclesiam produxerunt, tum tempore quoque suo stationem et locum eis inter fideles (1), interveniente solummodo oratione, una cum manuum impositione, dederunt: id quod ita ex consuetudine longa in Ecclesia observabatur. Quam consuetudinem primus Cyprianus Carthaginiensis pastor mutandam esse censuit (2), non aliter et lapsos, quam per lavacrum expiandos, et quoscunque ex qualicunque hæresi resipiscentes, admittendos esse arbitratus. Atque ecclesiarum quidem episcopi ita se gerebant, et quotidie propalam perlibenter quoscunque revertentes suscipiebant.

391 CAPUT III.

De impuro Novato, rebusque ejus narratio, et quæ ejus fuerit doctrina.

Romæ autem eis temporibus præbyter erat Novatus nomine. Is fastu et jactantia inani sublatus, omnem (ut in proverbio est) moverat lapidem, ut Romanæ Ecclesiæ gubernationem consequeretur. Ubi autem omnia expertus, nihil egit (erat enim tumore, ambitione, et gloriæ cupiditate immensa correptus), in desperationem incidit: et tandem aliud quod faceret non habens, ab Ecclesia se ipsum segregans, proprios coetus cogere, et novam quamdam hæresim per defectionem instituere cepit: secessionis suæ obtentum illum prætexens, quod episcopi eos qui Deciana persecutione diis sacrificassent, per condignam poenitentiam in gratiam receperint. Brevi sane tempore permultis seductis, suum sibi constituit conventiculum: et eorum qui propter sordes Cathari sive puri (3) nominantur, ducem se fecit. Cum autem eum epi-

(1) Exomologesi peracta scilicet.

(2) Placuit hoc etiam plerisque omnibus Africæ, Numidiæ, Mauritanique episcopis. Ipsum etiam beatum Hilarium aliquando hujus sententiæ fuisse, ut ab Arianis baptizatos non reciperet, nisi rursus ab orthodoxis baptizarentur, palam scribit Hieronymus. Ab hoc dogmate hodie dissentit Ecclesia, et iterationem baptismi prohibent imperiales constitutiones. Nec satis esset tutum eam aperire de

A

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

Ὅς οἱ τότε τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόνες τοὺς ἐν τῷ κατὰ Δέκιον διωγμῷ παραπεσόντας μετ' ἀξιολόγου μετανοίας ἀποστρέφοντο.

Πολλῶν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν διωγμοῖς, τῶν μὲν γυνικῶς παραταξαμένων, καὶ τὸ τῆς νίκης βραβεῖον κληρωσαμένων, τῷ δὲ καὶ πλείστον τῷ ἀγενεῖ τῆς ψυχῆς ὁμοῖοι μὲν τοῖς κινδύνους χωροῦντων, οὐκ εἰσάπαν δὲ φέρειν οἶον τε θνῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἐπιθυνοῦντων, καὶ τὸ θεῖον σέβας ἐξομνυμένων, λωφῆσαντος τοῦ δαιμονίου, οἱ κακοῦ γίνοντο διαγνόντες, θεινῶς τε ἐκλήττοντο, καὶ πολλῶν ἔχρωντο τῷ μεταμύλῳ. Ἐνθὲν τοι καὶ τοῖς τηνικάδῃ τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόσι προσπίοντες, μετανοεῖν ἔλεγον, καὶ πᾶν ὁτιοῦν πράττειν ἐν ἐτοίμῳ ἔχειν ἀνάσσει. Οἱ μὲν οὖν Θεοῦ φιλανθρωπίας μιμούμενοι, καὶ γνησίως μάλα προσέκιντο καὶ ἡσπάζοντο· καὶ ἀναλόγῃ τῇ μετανοίᾳ εἰσεκαλοῦντο· καὶ κατὰ τὸν προσήκοντα χρόνον καὶ τῆς μετὰ τῶν πιστῶν στάσεως· κατηξίουσαν τῇ διὰ χειρὸς μόνῃ εὐχῇ. Ἔθος τοῦθ' ἐκ μακροῦ τῇ Ἐκκλησίᾳ μεμνηνῆς, δὲ δὴ πρῶτος Κυπριανὸς ὁ τῆς Καρχηδονίου ποιμὴν ἐναλλάττειν ᾤετο δεῖν· καὶ μὴδ' ἄλλως ἢ διὰ λουτροῦ τὴν πλάνην ἀποκαθαίρονμένους, καὶ τοὺς ἐξ ὁποιασοῦντος αἰρέσεως προσπίοντας εἰσδέχεσθαι. Καὶ οἱ μὲν οὕτως εἶχον· καὶ καθικάστην ἀδείας τοὺς θενδῆποτε προσπίοντας ἀμύλωνος ἰδέχοντο.

C

ΚΕΦΑΛ. Γ΄.

Περὶ Νάτρου τοῦ ἀκαθάρτου, καὶ τῶν κατ' αὐτὸν διήγησις· καὶ τί ὁδοματεύει.

Ἦν δὲ τις κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τῇ Ῥώμῃ διατρίβων πρεσβύτερος· Ναυτρός ὄνομα τῷ ἀνδρὶ· οὗτος τοῖνον τύφῳ καὶ διακνῶν φροῦδαγματι ἐπαρθεῖς, πάντα κάλλιον, τὸ τοῦ λόγου, ἐκίνει τῆς κατὰ Ῥώμην Ἐκκλησίας ἡγήσασθαι. Ἐπεὶ δὲ πάντα πράττων τοῦ σκοποῦ διημάριζε, τύφῳ γὰρ καὶ φιλοδοξίᾳ· ἔρωσι ἀμείψῃ κατὰσχέτος ὢν, εἰς κατήγωνταιν προδύκαιο· τέλος μὴ τι πράττειν ἔχων, τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ ἀπορρήξας, ἰδίᾳ ἐκκλησίᾳ συνῆγε, καὶ καινὴν τινα ἐπικαινουργεῖν αἰρεσιν ἤθελε, πρόσχημα δὲθεν ἔχων τῆς διαστάσεως, ὅτι περ τοὺς ἐπιθυσοῦντας ἐν τῷ κατὰ Δέκιον διωγμῷ διὰ μετανοίας ἀξιολόγου ἀποστρέφοντο. Ἐν ὁλίγῳ δὲ καιρῷ πολλοὺς ἀπατήσας, ὅψ' αὐτοῦ συνίστη συνδριον, καὶ τῶν διὰ ῥυπαρίαν Καθαρῶν ὀνομασθέντων καθίστατο ἀρχηγός. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῆς ἐκ πολλοῦ φιλίης ἰερωσύνης αὐτῷ μετέγειν ἔχρην, ὁδο τῶν τινα· ταῖς sacris caeremoniis fenestram, ut sacerdos impius nihil agere credatur. Quam opinionem obtinuerunt Donatistæ, sed enim in Polonia nunc quoque episcopi, homines ab Orientalibus sacerdotibus quales sunt in Moscovia et Russia omni baptizatos denuo tingunt, illis adjectis verbis, Si non es baptizatus. Adfui ipse ablutioni hujusmodi susceptor.

(3) Per antiphrasin videlicet.

τοῦ ἀποστελλας πάμπαν τῆς αὐτῶν σωτηρίας ἀπεγνωκότες, τρεῖς ἐξ Ἰταλίας ἀφανεῖς μεταστάλλωτο ἐπισκόπους εἰς Ῥώμην, ἀπλῶστους πάντῃ καὶ ἀγροικίᾳ συζῶντας· καὶ ἡ πρόφασις εὐλογος, ὡς ἂν γε, ψηλαί, τὴν μετὰβῇ ἐκείνων καὶ τῶν ἐπισκόπων ἐκ παλαιῦ διαλυθῶσιν ἐχθραν μεστέα γενόμενοι. Καὶ οἱ μὲν ἤκον ἀπλότῃ γνῶμῃ μὴ τι τῶν τοῦ πλάσματος ἐν νῷ θέμενοι. Ἐγκλειθεῖσιν οὖν βίαν ἐπιγόνους τῆς ἐκείνου συμμορίας, μέθῃ καὶ κραυγῇ κεκαρωμένοι, χειρῶν εἰκονικῇ ἐπιθέσει ἐπισκοπῇ· ἐκείνῳ παρέχιν ἀξίωμα. Οἱ μὲν οὖν καὶ ἄκοντες σφόδρα ἐκδεχάσμενοι, τὰς χεῖρας ἐκείνῳ ἐπιθέντο· τὴν χάριν δ' οὕτως ὡς ἰδοῦσι ἀνοσιῶς λαδῶν, ἀντιποιεῖτο ταύτης, καὶ διεκδικεῖν ἐπαίρειτο ἄνθρωπος, ὃ καὶ τὸ εἰς Χριστὸν πιστεύουσι πρόφασις ὁ Σατανᾶς ἦν ἐνοσηνῶσας αὐτῷ. Κατηχοόμενος γὰρ ὑπὸ τῶν ἐποικιστῶν νόσῳ περιέπεσε χυλεπῇ· ὥστε ἀποθανεῖσθαι προσδοκίμων ὄντα, τὸ ὕδωρ αἰτῆσαι λαβεῖν· ὃ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ κλίνῃ ἥ ἐκεῖτο περιχυθὲν, ὅθῃ ἐν ἐδίπτεζεν· εἰς γὰρ τὸ τοιοῦτον βάπτισμα ὀνομάσαι· ὃ γε οὐδὲ τῶν λοιπῶν τῆς Ἐκκλησίας συμβόλων ἤξιστο, ὧν χρεῖων τοὺς τοιούτους μεταλαμβάνειν κατὰ τὸν τῆς Ἐκκλησίας θεσμόν. Ἄλλ' οὐδὲ ὑπὸ ἐπισκόπων, τὴν νόσον διαφυγόν, ἐσπραγίσθη ἐς ὑστερον. Τοῦτων δὲ τῶν μυστικῶν μὴ τυχόν, πῶς ἂν ἁγίου Πνεύματος ἔτυχεν; Ἀλλὰ καὶ τῷ καιρῷ τοῦ διωγμοῦ διελίξαι σχεθεῖς, ἐξώμνυτο τὴν τοῦ προσκυτάου τιμὴν. Ἦν γὰρ τῶν διακόνων ἀξιούμενος, ὅσα θέμις ἱερεῖ βοηθεῖν ἀδελφοῖς, ἐν καιρῷ τῷ τῶν διωγμῶν ἐπιουρίας μάλιστα χρῆζουσι, τοσούτων ἀπέχευε πειθαρχῆσαι, ὡς καὶ χαλεπίζοντα ἀπαλλάττεσθαι, καὶ μὴ τοῦ λοιποῦ πρεσβύτερον ἐθέλειν εἶναι, ἐτέρᾳ φιλοσοφίᾳ τὰ κατ' αὐτὸν ἐπιτρέψαντα. Καὶ ἄλλο δὲ τι ἀπῆδον παντάπασιν διεπράττετο. Ποῖων γὰρ προσφορὰς, ὧς ἔδος ἱερεῖσι ποιεῖν, εἴτα πρὸς τὴν τοῦ ἄρτου μετάδοσιν γινόμενος, ἐπιτιδοὺς ἐκάστην τὴν μέτρον, ὁμνύει τοὺς τάλαιπώρους ἡνάγκασεν, ἀντὶ τοῦ μετ' εὐχαριστίας λαμβάνειν· κατέχων γὰρ καὶ ἄμφω τὰς χεῖρας τοῦ λαδόντος, οὐ πρότερον ἀνίστα ταῦτα ὁμολοῖεν· χρῆσθαι γὰρ τοῖς ἐκείνου ῥήμασιν· Ὁμοσόν μοι κατὰ τοῦ αἵματος καὶ τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μηδὲ ποτέ με καταλίπειν καὶ ἐπιστρέφειν πρὸς Κορνῆλιον· Ῥώμης δ' οὕτως ἐπισκοπος. Οἱ δὲ ἄθλιοι ἐκείνοι, οὐ πρότερον ἀπαγεύοντο, εἰ μὴ πρότερον ἐκείνῳ δὴ κατηρώντο· καὶ ἀντὶ τοῦ Ἀρὴν εἰπεῖν, τὸ μὴ ἐπανήκειν ἔλεγον. Τοῦτου τὴν κακίαν καὶ τὸ κακόηθες τῆς αἰρέσεως, Μάξιμος πρεσβύτερος καὶ Οὐρβανός, δις τὴν Χριστὸν παρρησιασάμενοι, ὅδῃαν τε οὐ ἐλαχίστην ἐκ τοῦ ὁμολογεῖσθαι καρπωτάμενοι, ἐπὶ δὲ Σιδωνίᾳ τε καὶ Κελερῖνος καὶ αὐτοὶ τὸν Ἰσὺν ἀγῶνα διαδραμόντες, πρῶτοι φωράσαντες, πρῶτοι προσκύνοντες, ἐς θράμβον ἐπὶ μέσου τῆς ἐκκλησίας προὔτιθον. Τῶν δὲ χειροτονησάντων αὐτὰ εἰς οὐκ εἰς μακρὰν

(1) Tales olim Clinici dicti.

(2) Euseb. lib. vi, cap. 43.

(3) Confirmationem hoc nunc vocamus.

(4) Τοῦτου δὲ μὴ τυχόν, πῶς ἂν τοῦ ἁγίου Πνεύ-

A scopali dignitate, quam tantopere dudum adma-
verat, potiri oporteret, per duos quosdam sectæ suæ
homines, qui salutem suam prorsus jam despera-
rant, tres ad se Romam obscuri nominis ex Italia
episcopos, eosque simplicibus atque adeo rusticis
moribus, ad simulandum et dissimulandum scilicet
minime idoneos, pertrahit: illo splendido præ-
textu usus, ut ipsi, partibus suis interpositis, me-
diatores inter se et episcopos, veteres similes
et inimicitias componerent. Illi porro, propter an-
te morum simplicitatem nihil tale veriti, ad eum ve-
nere. Ibi eis in conclavi conclusis quidam ex ejus
sodalitate, per animorum crapulæ et ebrietatis gra-
vedinem, vim asserunt, et imaginaria manuum im-
positione episcopalem dignitatem homini conferre
cogunt. Quod sane illi, vel invitati atque necas-
sitate adducti, fecere. Et Novatus honorem eum,
quem tam scelerate, ut videbatur, consecutus
fuerat, usurpabat, eundemque contra obiectatores
defendere parabat: homo, in quo Sathanas domi-
cilium habens, Christi nomen et fidem ad prætex-
tum, saltem uteretur (1). Cum enim ab exorcistis
de fide institueretur, morbo est correptus gravi:
cumque jam in expectatione mortis esset, æquam
petiit, qua in ipso lecto, ita ut decumberet, perfu-
sus, baptizatus scilicet est: si quidem tinctionem
hujusmodi baptismum vocare licet. 392 Sedenim
ille postea reliquis Ecclesiæ symbolis atque cere-
moniis (2), quibus ad eum modum tincti juxta Ec-
clesiæ sanctiones uti solent, minime dignus est
habitus: neque cum convalesceret, signaculum ab
episcopo deinde recepit (3). Porro cum mystica
hujusmodi symbola non sit sortitus (4), quomodo
Spiritus sanctum est assecutus? Sed et persecu-
tionis temporibus, per timiditatem, presbyteri ho-
norem abjuravit. Postquam enim a diaconis rogatus
est, ut periclitantibus fratribus, in tormentorum
discrimine maxime auxilio indigentibus, ita ut sa-
cerdotem deceret, præsto adesset: tantum abest
ut illis sibi obsecutus, ut cum indignatione magna
se subdlexerit, et de cætero presbyter esse nolu-
erit, aliud scilicet philosophiæ genus secutus. Aliam
quoque absurdam admodum rem in se admisiit.
Cum enim oblationes offerret, qui mos sacerdotibus
est, et jam ad distributionem panis pervenisset,
data cuilibet parte sua, pro eo quod cum gratia-
rum eam actione percipere debebant, jurare misce-
ros coegit: utramque enim percipientium manuum
comprimens (5), non prius eas remisit, quam
juratum ab eis esset (ut autem verbis ejus con-
ceptis): Adjura mihi per sanguinem et corpus Domini
nostri Jesu Christi, nunquam te a me discessurum,
et ad Cornelium (Romanus hic fuit episcopus)
rediturum esse. Miseri autem illi non prius quod
acceperant, degustarunt, quam se illi devoverunt:
ματος ἔτυχεν; Eusebius.

(3) Ea tempestate laicis etiam eucharistia in
manus dabatur: quod postea in Ecclesia est mu-
tatum.

et pro eo quod Amen, reversuros scilicet se ad A ἐναντίων τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸ ἔγκλημα ἀπαδόρετο· καὶ εἰσεβήθη λαϊκοῦ χώρον δούσης αὐτῶ. Εἰς δὲ τοὺς τόπους τῶν ἐπισκόπων ἄλλους χειροθετήσαντα ἱστάλλει.

Urbanus, quibus liberrime pro Christo decertarunt; et ingentem gloriam ex confessione reportarunt, præterea Sidonius et Celerinus, qui in eodem s. iio decurrerunt, primi deprehenderunt: primique cum ep. congressi, de eo triumphum in Ecclesia egerunt. Ex eis autem qui suffragio et consecratione sua Novatum episcopum ordinarant, unus non longe post ad Ecclesiam reversus, crimine per penitentiam et luctum abolito, receptus quidem, sed laici tantum ei concessa sors est, ac in episcoporum eorum locum alii sunt coacti.

393 CAPUT IV.

Quomodo Dionysius lapsorum enaserit receptum, et epistola ejus ad Novatum.

Hæresi ea longe lateque vulgata, ingens erat tumultus: et multi orationibus scriptis, multi etiam aliis modis aggressi sunt fundamenta ejus erroris evertere. Quæ vero in epistola quadam Alexandrinus Dionysius scripserit, audiamus. «Sancti ipsi apud nos martyres, Christi nunc assessores, regni ejus participes, participes etiam iudicii, et pro tribunali cum eo sedentes, lapsos quosdam fratres sacrificiorumque crimen sustinentes receperunt: conversionemque et penitentiam eorum videntes, atque acceptam gratamque fore ei existimantes, qui non ita vult mortem peccatoris, atque ipsius penitentiam, explorata ea atque comprobata, in Ecclesiam admiserunt, et ad eum modum receptis locum suum dederunt, orationemque simul et cibum cum eis communicarunt. Quodnam igitur, fratres, nobis de eis consilium datis? quid faciendum putatis? suffragatorumne et subscriptores illorum sententiæ erimus, iudiciumque et gratiam eorum servantes, benignos nos erga eos, quorum illi miseri sunt, exhibebimus? an iudicium eorum veluti iniquum reprohabimus, atque in sententiam eorum inquiremus, benignitatemque contristabimus, et quod bene est constitutum et ordinatum retractabimus, Deumque ipsum exacerbabimus?» Hæc Dionysius de eis qui per infirmitatem persecutionum temporibus lapsi fuerant, scripsit. Qualia vero ad ipsum Novatum Ecclesiam Romæ perturbantem scripserit, æquum est ut hic proferatur. Cum enim ille, sub obtentu quodam, in nonnullos fratres schismatis et dissidii causam, perinde atque ab illis ad consilia captivæ ejusmodi, per vim descendere coactus esset, conferret, vide, quæso, quibus ad eum utatur verbis: «Dionysius Novato fratri salutem. Si invitus, ut inquis, hoc consilii cepisti, idipsum, si voluntate et sponte tua in viam redieris, declarabilia. Et non minoris martyrii laudis et gloriæ fuerat, imo meo iudicio etiam majoris, Ecclesiam non scindere, quam idolis non sacrificare. Hoc enim parte alicui de una, eaque sua ipsius anima, suscipitur certamen: in illa autem, de Ecclesia universa martyrii subeundus est agôn. Proinde si vel persuaseris, vel coegeris fratres ad concordiam redire, illustrior tibi ipso lapsu fuerit resipiscencia: 394 et cum erra-

ΚΕΦΑΛΑ. Δ'.

Περὶ ὧν εἰσχεταῖται Διονύσιος εἰς παραδοχὴν τῶν παρασπικνωμένων· καὶ ἐπιστολὴ τοῦ αὐτοῦ πρὸς Ναυάτω.

Τῆς δὲ κατ' αὐτὸν αἰρέσεως πλεοναυμένης, πολλὸς ταραχὸς ἦν, καὶ πολλοὶ μὲν λόγους, πολλοὶ δὲ καὶ τρόπων ἕτερον, καταλύειν ἐπαγείρουσιν τὸ τῆς κλάνος θεμελίον. Οἷα δ' οὖν καὶ ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιστάλλα Διονύσιος, διακοσμοῦμεν. Ὁ αὐτοὶ τοίνυν οἱ θεοὶ μάρτυρες, οἱ νῦν παρ' ἡμῖν τοῦ Χριστοῦ πατέρες, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ κοινωνοὶ, καὶ μέτοχοι τῆς κληρονομίας αὐτοῦ καὶ συνδικάζοντες αὐτῶ, τῶν παρασπικνωμένων ἀδελφῶν τινὰς ὑποκλίνοντας τοῖς τῶν θυσιῶν ἐγκλήμασι γενομένους προσλαμβάνοντες καὶ τὴν ἐπιστροφὴν καὶ μετάνοιαν αὐτῶν ἰδόντες, δεκτὴν γινώσκειν θυνανμένην τῇ μὴ βουλομένῳ καθέλω τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὴν μετάνοιαν δοκιμάσαντες, εἰσεδείξαντο, καὶ συνήγαγον, καὶ συνέστησαν, καὶ προσευχῶν αὐτοῖς καὶ ἐστιάσεως κοινωνήσαν. Τί οὖν ἡμῖν, ἀδελφοί, συμβουλευέτε περὶ τούτων; τί ἡμῖν πρακτέον; Σύμφηται καὶ ἐμογενήμονες αὐτοῖς καταστήμεν, καὶ τὴν χρίσιν αὐτῶν καὶ τὴν χάριν φυλάξομεν; καὶ τοῖς ἐλεηθεῖσιν ὅπ' αὐτῶν χρησιτευσόμεθα; ἢ τὴν χρίσιν αὐτῶν ἄδικον ποιησόμεθα; καὶ δοκιμαστέα; αὐτοῖς τῆς ἐκείνων γνώσεως ἐπιστήσομεν; καὶ τὴν χρηστότητα ἀπτήσομεν; καὶ τὴν χάριν ἀνασκευάσομεν; καὶ τὸν θεὸν παραξυνώσομεν; Ταῦτα μὲν ὁ Διονύσιος περὶ τῶν ἐξηθευμένων ἐν τῇ διαγωγῇ γέγραπεν· ὅποια δὲ καὶ αὐτῶ ἐκείνῳ Ναυάτῳ τῇ ἐν Ῥώμῃ Ἐκκλησίᾳ διασκαλεύοντι γέγραπαι, παρατίθεσθαι δίκαιον. Ἐπειδὴ γάρ τις τῶν ἀδελφῶν προεδίδεχτο ἐπὶ προφάσει τοῦ σχίσματος, ὡς δὲ πρὸς αὐτὸν ἐκείνῳ ἐκθεδιασμένος ἔλθειν ἐπὶ ταῦτα, ὅρα τίνα τρόπον καὶ αὐτῶ γράφαι· «Διονύσιος Ναυατιανῶ ἀδελφῶ χαίρειν· εἰ ἄνωγ, ὡς φησὶ ἡχθὲς, εἰς εἰς, ἀν ἀναχωρήσης ἐκὼν. Ἐὰν μὲν γὰρ καὶ πᾶν ὅτι οὖν παθεῖν, ὑπὲρ τοῦ μὴ διακρίσθαι τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ· καὶ ἦν οὐκ ἀδοξαστέρα τῆς ἵνεκεν τοῦ μὴ εἰδωλολατρεῖσθαι γενομένης ἢ ἱνῆκα τοῦ μὴ σχίσαι μαρτυρίῳ· κατ' ἐμὲ δὲ καὶ μετ' ἐμῶν. Ἐὰν μὲν γὰρ ὑπὲρ μίσεως τῆς ἐκείνου φύχης, ἐν ταῦθα δὲ ὑπὲρ ὧλης τῆς Ἐκκλησίας μαρτυρεῖ. Καὶ νῦν δὲ εἰ παύσεις, ἢ βιάσαι τοὺς ἀδελφούς; εἰς ὁμόνοιαν ἔλθειν, μίσητον ἔσται σοὶ τοῦ σφάλματος τὸ κατόρθωμα· καὶ τὸ μὲν οὐ λογισθήσεται, τὰ δὲ ἐπαινιθῆσεται. Εἰ δὲ ἀπειθοῦντιον ἀδυνατοίης, ὡς ἔωσεν αὐτὴν αὐτοῦ φύχην. Ἐφ' ἧς

οὐδὲ σε ἔχονμενον τῆς εἰρήνης, ἐν Κυρίῳ εὖχομαι. **A** tum tibi vitio minime vertetur, tum castigatione maxime laudi erit. Quod si illos parum tibi obsequentes in potestate tua non habes, tuam saltem ipsius animam servans, servato. Valere te, quatenus pacem consecraris, in Domino opto.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Περὶ τῶν ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐν Ἀφρικῇ γενομένων συνόδων, αἱ τῇ τοῦ Ναυαίου ἀρεσκύν ἀπεκρίνανται.

Ναυαίος δὲ τῇ τῆς ψυχῆς υπερφανείᾳ ἄρθετε, διότι ἐν κηρύττων καὶ παρόρσησιν ἔμενος μὴ κίτ' εἶναι σωτηρίας ἐλπίδα τοῖς ἐν τῷ διωγμῷ παραπεσοῦσι, κἀν πάντα οὗτα πρὸς ἐπιστροφὴν γνησίαν καὶ ἐξομολόγησιν διατρέφονταί, εἰσπείσονται. Καὶ σύστημα οὐκ ἀγενὲς αὐτῷ συνηροῖτο· καὶ πολλοὶ τῶν ἐπιστῶν τῇ ἐκείνου καθυπάρχοντα πλάνη· οἱ δὲ καὶ κατὰ φυσικῶν λογισμῶν· καθάρους ἐαυτοῖς ἐπιγραφον, ὅσοι τιμὴ ἀρχηγῶ καὶ στρατάρχῃ σατανικῷ ἐξηγουμένου στρατοῦ τῷ Ναυαίῳ δοκῶν στρατηγούμενοι. Ὁρῶντες τοίνυν οἱ τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόνες τὴν λόμην οὐδὲν προβαίνουσιν, καὶ μᾶλλον ὁ Ῥώμης Κορνήλιος, καὶ ὁ τῆς Ἀφρικῆς Καρθαγίνης Κυπριανὸς (οὗτοι γὰρ ἦν τῷ θεῷ μαρτυρῶν στεφθεῖς)· ὁ μὲν σύνδοτον ἐπὶ Ῥώμῃς μεταστην, Κυπριανὸς δὲ κατὰ τὴν Ἀφρικῇ Καρθαγίναν, συνεκρότου· ὧν ἕξ μὲν ἦσαν ἐπίσκοποι, καὶ κληρὸς δὲ οἱ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων ἀπεχόν βαθεῖον· καὶ ἰδίᾳ δὲ ἄλλαι κατὰ τόπους καὶ ἐπαρχίας. Οἱς διασχεφόμενος μία ψήφος τοῖς πᾶσι πᾶριστατο, Ναυαίον μὲν καὶ τοὺς οἰν αὐτῷ ἐπισκόπους, καὶ ὅσοι τῇ ἀπανθρώπῳ γνώμῃ αὐτῶν συνηυδοκούν, ἀλλοτρίους πᾶσαν τῆς Ἐκκλησίας ἡγεῖσθαι· τοὺς δὲ τῶν ἀδελφῶν παραπεισθέντας καὶ προσέειπαι καὶ θεραπεύειν εὖ μάλα. Θέτω τῆς μεταβολῆς ἐπιδικουμένους τὰ φάρμακα. Ἀηλοῦσι τὰ κατὰ τὴν σύνδοτον ἐν Ῥώμῃ συγκροτηθέντα· ἴτι δὲ καὶ τὰ πρὶ αὐτῆς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Ἀφρικῇ, ἧς Κυπριανὸς, ὡς εἰρηται, καθήγειτο· Κορνήλιος τε τοῦ Ῥωμαίων ἐπισκόπου γραφαί· καὶ ἄλλαι δὲ Ῥωμαίων συνταγμέναι Κυπριανῷ καὶ τῶν ἄμα αὐτῷ ἐπισκόπων· δι' ὧν ἐμφανίζεται συνευδοκῶν ἅπαντας χρῆναι βοηθεῖν τοῖς ἡγηθεῖσι τῷ πειρασμῷ, καὶ τῆς ἀμνηστίας ἐπικουρίας κατατιγγάδων· ἴτι δὲ καὶ ὡς χρεῶν ἐκλήρυκτον εἶναι τὸν τῆς αἰρέσεως ἡγησάμενον, καὶ πάντας τοὺς ἐπίσης ἐκείνῳ φρονούντας· καὶ ἀλλ' ἡ Κορνήλιου γραφὴ πρὸς λατὸν τὰ τῇ D συνόδῳ δέξαντα διελθεῖν· καὶ αὖθις ἑτέρα τὰ κατὰ Ναυαίου διεχέουσα· ἣν Φαβίῳ τῷ τῆς Ἀντιοχείας ἀρχιερεὶ διευχάρων Ναυαίου ἐπὶ τοῖς τῆς ἡν. Ἐξ ἧς καὶ τὰ κλειῶ τῆς Ναυαίου βέλους· ἡ ἰστορία συγγαγῆται.

Unde etiam pleraque de ineptis et detestationibus ejus in nostram hanc transmissimus historiam.

(1) Recte ergo Prudentius Cyprianum sub Valeriano et Galieno passum scripsit.

(2) Hoc tantum de Rom. concilio refert Euseb., lib. vi, cap. 43.

(3) Hippolytus Portuensis episcopus et martyr cum ad supplicium rapereur, ut est apud Prudentium,

Respondit, Fugite, o miseri, execranda Novati

De synodis Romæ et in Africa coactis quæ hæresim Novati damnarant.

CAPUT V.

De synodis Romæ et in Africa coactis quæ hæresim Novati damnarant.

Novatus autem animi arrogantia transversim actus, propalam et impudenter magna libertate prædicans docebat, nullum esse salutis spem reliquam eis qui persecutionum temporibus lapsi essent, quamvis omnia quæ ad legitimam et veram pertinent conversionem et confessionem, perfecerint. Nec contemnendam ad se pertraxerat atque collegerat multitudinem, et plures ex viris celeberrimis ejus sequebantur errorem: qui per inflatas eorum mentes, Catharos et puros seipsos vocabant, a duce et imperatore diaboli examinis Novato turpiter et impure ducti. Talem autem Ecclesiam cladem latius serpentem, cum ecclesiarum antistes, in primis vero Romanæ Cornelius, et Carthaginiensis in Africa (1) Cyprianus, (nondum enim sacro martyrio coronatus fuerat) episcopi viderent, ille quidem Romæ, hic autem Carthagine synodos et conventus maximos egere: in quibus sexaginta fuere episcopi (2), presbyteri autem et diaconi longe plures. Celebrata quoque alia seorsim in multis locis et provinciis concilia: quorum omnium calculo uno decretum est, Novatum (3) quidem adherentesque ei episcopos, et quicumque præterea inhumaniore sententia opinionem illorum comprobarent, ab Ecclesia proscrubendos prorsus, lapsos autem fratres admittendos, humaniterque tractandos esse, condignos penitentia exhibentes fructus. Satis hoc ostendunt Romanæ synodi, atque etiam eorum qui ante eam in Italia et Africa (in qua sacrorum antistes, ut diximus, Cyprianus fuit) coacti sunt, conventuum acta et decreta: nec non Cornelli Romani episcopi, atque etiam Cypriani, aliorumque qui cum eo fuere episcoporum Latine composita scripta, certo confirmantia, omnibus tum visum esse, ut et lapsis in persecutione subveniretur, debitumque auxilium impertiretur, et auctor hæresis, ita ut par erat, una cum omnibus sectatoribus suis per excommunicationem proscrubereur. Exstat aliud quoque scriptum Cornelli (4), in quo copiose conventus consulta exponuntur: 395 aliud item, quod ad Fabianum Antiochenum episcopum est datum, in quo res Novati una cum ipso describuntur.

Schismata, Catholicis reddite vos populi. Una fides viget, prisco quæ condita templo est. Quam Paulus retinet, quamque cathedra Petri. Quæ docuit, docuisse piget. Venerabile martyr Cerno quod a cultu rebar abesse Dei.

(4) Insigne retractationis seu revocationis exemplum.

CAPUT VI.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

De Dionysii epistolis de penitentia : et nova narratio de quodam Serapione, qui in penitentia sacrosancta mysteria, extremum spiritum agens, percipit.

Ad Fabium eum (1), in Novati sectam aliquantulum inclinantem, quem modo diximus, divinus vir Dionysius scribens, plurima de penitentia disserit : et martyrum certamina jam inde ab initio discernens, sicuti et nos exposuimus, atque alia multa afferens, admiratione quiddam dignum memorat, quod hoc quoque loco tempestive referendum duxi. « Unum tibi, inquit, exemplum quod apud nos evenit, exponam. Serapion quidam nobiscum fuit senex fidelis, et qui sine crimine ad multum vixisset tempus, persecutionis autem tempestate lapsus esset. Is sæpe quidem ut reciperetur obtestatus fuerat, sed nemo illi advertit animum. Idolis enim sacrificaverat. Morbo vero deinde oppressus, tres continuos dies sine voce et sensu jacuit : paululum vero viribus recuperatis, quarto die nepotem ex filia ad se vocavit, et, « Quandiu me tandem, inquit, o filii, distinetis? accelerate, quæso, et me quamprimum absolvisse, presbyterorumque aliquem tu ad me voca. His dictis, rursus obmutuit. Puer cursu ad presbyterum contendit : erat autem nox, et ille æger decumbebat. Quapropter cum ad senem venire non posset, mandatumque a me haberet, ut e vita deceduri (2), si opus esset, et maxime si antehac suppliciter precibus id flagitassent, ut scilicet eo meliore spe satis concederent, absolverentur : paululum puero Eucharistiæ dedit (3), infundere atque insillare id in os seni iubens. Puer reddit : **396** cum non longe abesset, priusquam ad illum ingrederetur, erigens se rursus Serapion. Venisti, inquit, filii? Presbyter quidem venire ad me non potuit : at in celeriter, quod jussus es perfice, et me dimitte. Instillavit ei puer Eucharistiā, et simulatque ori ejus infudit, atque ille paululum id glutiendo demisit, confesum reddidit spiritum. An non aperte conservatus eo usque in vita perman- sit, donec absolveretur, peccatisque per multa quæ egit bona opera extinctis, consiliteri posset? » Hæc de Serapione. Idem porro Dionysius epistolam aliam de penitentia ad Ægyptios scripsit, in qua judicium suum de lapsis, ordines eorum et discrimina persequens, exponit. Aliam rursus, eandem inscriptionem de penitentia habentem, ad Cononem episcopum Hermopolitam. Aliam præterea cohortatoriam ad gregem suum Alexandrinum. Est item ejus alia epistola ad Origenem, de martyrio : alia ad Laodicenses, quorum episcopus fuit The- lymidris : sicuti alia etiam de penitentia, ad Armenios, quorum ecclesiæ præfuit Meruzanes.

(1) Alii Fabianum nominant.

(2) Olim mortuis quoque Eucharistiæ communicatio permissa.

(3) Audio quod dicant, mysticam benedictionem, si ex ea remanserint in sequentem diuinam reliquie,

Περὶ τῶν ἐπιστολῶν Διονυσίου τῶν περὶ μετανοίας· καὶ ἕτερον διήγημα περὶ τινος Σεραπίωνος, μετανοήσαντος καὶ μετασχόντος τῶν ἁγίων ὁρισμάτων ἐν ταλευταίαις ἀναπνοαῖς.

Τούτῳ δὲ αὐτῷ τῷ Φαβίῳ ἡρώμα πως ὑποκατακλιόμενῳ τῷ Ναυάτῳ στήσεται καὶ ὁ νῦν εἰρημένος θεὸς ἀνὴρ Διονύσιος ἐπιστέλλων, πλεῖστα περὶ μετανοίας διέρχεται· τοὺς τε τῶν μαρτύρων ἀγῶνας ἔκωθεν διαιρῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς διαλάβομεν, καὶ ἀλλ' ἅτα ἐπάγων· ἐν οἷς καὶ τὴ θαύματος ἄξιον ἱστορεῖ, ὃ καὶ τῇ παροῦσῃ πραγματείᾳ συντάττειν οὐκ ἀκαιρον ἡγήσατο. Λέγει δὲ οὕτως· « Ἐν δὲ σοὶ καὶ τούτῳ παράδειγμα παρ' ἡμῖν συμβεβηκός ἐκθῆσομαι. Σεραπίων τις ἦν ἐν ἡμῖν πιστὸς γέρον, ἀμειψτός μὲν τὸν πολλὸν διαβύσας χρόνον, ἐν δὲ τῷ πειρασμῷ πασῶν. Οὗτος πολλάκις ἔδειτο· καὶ οὐδεὶς προσεῖχεν αὐτῷ· καὶ γὰρ ἐτεθύκει. Ἐν νόσῳ δὲ γενόμενος, τριῶν ἡμέρων, ἀρηνός καὶ ἀναίσθητος διετίλεσε. Βραχὺ δὲ ἀνασφῆλας, τῇ τετάρτῃ προσανακαλέσας τὸν θυγατριδὸν· καὶ, Μέχρι με τίνος, ψοῖν, ὦ τέκνον, κατῆχαι; Δέομαι, σπασάτω, καὶ με ὁσπτόν ἀπολύσατε. Τῶν πρεσβυτέρων τινὰ κάλεσον. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, πάλιν ἦν ἀρηνός. Ἐδραμεν ὁ παῖς ἐπὶ τὸν πρεσβύτερον. Νῦν δὲ ἦν· κακείνους ἡσθῆναι· ἀφικέσθαι μὲν οὖν οὐκ ἔδυνήθη· ἐντολῆς δὲ ὅτι· ἐμοῦ δεδομένης τοῖς ἀπαλλατομένου· τοῦ βίου, εἰ δέοιντο, καὶ μέλιστα εἰ καὶ πρότερον ἔκτελούσαντες τύχοιεν, ἀφικέσθαι· ἵνα εὐδελπίδας ἀπαλλάττωται, βραχὺ τῆς Εὐχαριστίας ἔδωκε τῷ παιδάρῳ, ἀποδρέξει καλεῖσθαι, καὶ τῷ πρεσβυτέρῳ κατὰ τοῦ στόματος ἐπιστάξαι. Ἐκινήσκειν ὁ καὶς φίρων· ἔγγυς δὲ γενομένου πρὶν εἰσελθεῖν, ἀνανέγκας πάλιν ὁ Σεραπίων, Ἦκες, Ἰση, τέκνον; καὶ ὁ μὲν πρεσβύτερος ἰδοὺν οὐκ ἠδυνήθη· οὐ δὲ ποίησον ταχέως· τὸ προσταχθῆναι, καὶ ἀπάλλαττέ με. Ἀπέβρεξεν ὁ καὶς· καὶ ἅμα τα, ἐνέχαις τῷ στόματι· καὶ μικρὸν ἐκείνους καταδροχθίσας, εὐθὺς ἔδωκε τὸ πνεῦμα. Ἀρ' οὐκ ἐναργῶς διατρήθη, καὶ παρέμεινεν ἕως λυθῆ, καὶ τῆς ἁμαρτίας ἐξαλειφθεῖστος ἐπὶ πολλοῖς οἷς ἔπραξε καλοῖς, ἀμολογηθῆναι δυνήθη; » Ταῦτα μὲν περὶ τούτου· ὁ δ' αὐτὸς Διονύσιος καὶ τοῖς κατ' Ἀλγυπτὸν ἄλλῃν περὶ μετανοίας γράφει, ἐν ᾗ τὰ οἱ δοκοῦντα περὶ τῶν παραπεπτωκότων ἐκτιθεῖται, τάξεις αὐτῶν καὶ διαίρεσις ὑποτυπῶν. Καὶ τῷ τῆς Ἐρμουπολιτῶν Κόμων ἄλλῃν στέλλει. Περὶ μετανοίας καὶ αὕτη τὴν ἐπιγραφὴν ἔχουσα· προτρεπτικὴ δ' ἑτέρα πρὸς τὴν κατ' Ἀλεξάνδρειαν ποιήνην αὐτοῦ. Ἐπὶ δὲ τούτοις καὶ ἡ πρὸς Ὀριγῆν γράφεισά ἐστι περὶ μαρτυρίου· καὶ τοῖς κατὰ Λαοδικείαν, ὧν ποιμὴν Θηλόμυδρις ἐπίσκοπος ἐγνωρίζετο· ὡς δὲ καὶ τοῖς κατ' Ἀρμενίαν περὶ μετανοίας· ὧν ἤρχεν ἱερῶς Μερούσανης· ὄνομα. Καὶ Κορνηλίῳ δὲ τῷ κατὰ Ῥώμην γράμει διέξμενος· τὴν κατὰ Ναυάτου ἐκείνου ἐπιστολὴν· ᾧ καὶ ad sanctificationem inutilem esse. Sed insanienti hæc dicentes. Non enim alius sit Christus, neque sanctum ejus corpus immutabitur, sed benedictionis virtus et vividæ gratiæ perpetua manet in illo. Cyrillus ad Calosyrium episcopum.

ἄλλοι παράκλησιν εὐαγγέλιον ὑπὸ Ἑλένου, Ταρσοῦ τῆς Κιλικίας ἐπισκοποῦντος, Φιρμιλιανῶς τε τοῦ ἐν Καππαδοκίᾳ, καὶ τοῦ κατὰ Παλαιστίνην Θεοκτίστου, ὡς ἂν ἐπὶ τὴν κατ' Ἀντιόχειαν συνόδον ὕπαν-
τήσοι· ἔπου δὲ τινες κρατοῦντες τὸ κατὰ Ναυδὸν ἐπιχειροῦν σχίσμα. Ἐπιστέλλει πρὸς τοῦτω με-
νοβῆναι αὐτῷ, Φάβιον μὲν κεκοιμηθῆναι, Δημητρίου δὲ δάδοχον ἐκείνου τῷ θρόνῳ τῆς Ἀντιοχείας ἐγκαταστήναι. Περὶ δὲ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις· αὐτοῖς
ῥήσασαι ταῦτα διέξεισιν· Ὁ μὲν γὰρ θαυμάσιος Ἀλέξανδρος ἐν φρουρᾷ γενόμενος, μακαρίως ἀνε-
πίσματο. Ἐξ ἧς καὶ ἑτεραι δύο τοῖς ἐν Ῥώμῃ διατυποῦνται, ὧν ἡ μὲν περὶ εἰρήνης, ἡ δὲ περὶ
μετανοίας τὴν ἐπιγραφὴν ἔχον. Θάτεραν δὲ τοῖς ἐκείσε ὁμολογηταῖς, τῇ τοῦ Ναυάτου δόξῃ· συμ-
φορομένοις· οἷς δὲ καὶ μετατεθεῖσιν ἐπὶ τὴν Ἐκ-
κλησίαν ἄλλας ἐπέμπε δύο· καὶ ἄλλοις δὲ πλείο-
σιν ἐπιστέλλων, μεγίστην ὠφέλειαν καταλί-
λοιπε.

ΚΕΦΑΛ. Ζ.

Περὶ τοῦ κινήθεντος τηλικαῦτα ζητήματος περὶ
τοῦ θείου βαπτίσματος· καὶ ὡς κατ' ἐκείνου
καιροῦ ἐγένη Σαβέλλιος.

Κορνηλίου δὲ τῆς Ῥώμης προέδρου τὸν βίον ἀπολιπόντος μετὰ τρίτον ἔτος, Λούκιος κατέστη διάδοχος· ὃς μηνὶν οὐδ' ὀλίγοις ἐπὶ ἐξυγηρετήσας, Ἐστέφανον ἔσχε διάδοχον· ὃ δὲ Ἐστέφανον Διονύσιος ἐν περὶ τοῦ βαπτίσματος πρώτῳ σχεδιάζει ἐπι-
στολὴν. Τοῦ γὰρ τῆς Ἀφρων Κυπριανοῦ πρώτου διὰ λούτρου προσέσθαι τοὺς ἀπὸ τῶν αἱρέσεων ἔκοντας δεῖν ἡγουμένον, Ἐστέφανος μὴ παρὰ τὸ
κρατῆσαι ἔθος νεωτερίζειν· ἔλεγεν· ἀρκεῖσθαι δὲ τῇ διὰ χειρὸς εὐχῇ μόνῃ, ὡς ἔθος ἦν. Καὶ τοίνυν ὑπὲρ
τούτου ἀγανακτοῦντι, Διονύσιος πλείστα γράφων διωμύλετο· καὶ τέλος ἐδήλου, ὡς ἄρα τοῦ διωγμοῦ λελωρηκότος, αἱ πανταχοῦ ἐκκλησίαι τὴν κατὰ
Ναυδὸν νεωτεροποιῶν ἀποστραφεῖσιν, εἰρήνην ἔχον πρὸς αὐτάς. Γράφει δὲ ὕδα· Ἰσθὶ δὲ νῦν, ἀδελφε, ὅτι ἡνῶνται πάσαι αἱ πρότερον διεσχισμέ-
ναι κατὰ τε τὴν ἀνατολὴν ἐκκλησίαι καὶ ἐν προ-
σωτέρῳ· καὶ πάντες εἰσὶν ὁμόφρονες, οἱ πανταχοῦ προσεστώτες, χαίροντες καὶ ὑπερβολὴν ἐπὶ τῇ παρὰ
προσδοκίαν εἰρήνῃ γενομένῃ· Δημήτριος δὲ Ἀντιο-
χείᾳ, Θεόκτιστος ἐν Καισαρίᾳ, Μαζαδάνης ἐν Ἀλσίᾳ, Μαρῖνος ἐν Τύρῳ, κοιμηθέντος Ἀλεξάνδρου,
Ἡλιόδωρος ἐν Λαοδικείᾳ, ἀναπαυσθέντος Θηλυμίδρου, Ἐλενος ἐν Ταρσῷ καὶ πῖσαι αἱ ἐκκλησίαι τῆς
Κιλικίας, Φιρμιλιανῶς, καὶ πᾶσα ἡ Καππαδοκία. Τοὺς γὰρ περιφανεστέρους μόνους τῶν ἐπισκόπων ὠνόμασα, ἵνα μήτε μήκος τῇ ἐπιστολῇ, μήτε βάρος
προσά· ὡ τῷ λόγῳ. Αἱ μέντοι Συρίαι ὅλαι καὶ ἡ Ἀραβία, οἷς ἐπαρκεῖται ἐκάστοτε καὶ ὅ· νῦν ἐπιστέλ-
λας· ἡ τε Μεσοποταμία, Πόντος καὶ τὰ Βιθυνία· καὶ συνελόντι εἰπεῖν, ἀγαλλιώνται πάντες καὶ παντα-
χοῦ, τῇ ὁμονοίᾳ καὶ φιλαδελφίᾳ δοξάζοντες τὸν Θεόν. Ἐστέφανον μὲν δὲ ταῦτα ὁ Διονύσιος· τῷ δὲ μετ' αὐτὸν
Ἔστωρ δευτέραν ὁ Διονύσιος περὶ τοῦ βαπτίσματος γράφει ἐπιστολὴν, ἐν ταύτῃ Ἐστέφανον τε καὶ τῶν
λοιπῶν τὴν κρίσιν ἐμφαίνων. Ἐπεστάλας μὲν οὖν

A Scripsit quoque ad Cornelium Romæ episcopum, cum ab eo adversus Novatum accepisset episto-
lam. Cui etiam significat, rogatum se esse ab He-
leno Tarsi Ciliciæ, et a Firmiliano Cappadociæ,
nec non a Theocisto Palæstinorum episcopis, ut
Antiochenam synodum adiret, ubi nonnulli obti-
nere atque confirmare Novati hæresim conaban-
tur. Indicat eidem illud quoque, Fabium quidem
obdormivisse, Demetrianum vero pro eo ecclesie
Antiochenæ præfectum esse. De Hierosolymitano
autem episcopo ad eum hisce verbis scribit :
« Admirandus ille Alexander in carcere feliciter
est defunctus. » Deinde et alias duas ad Romanos
scripsit epistolas, alteram de pace, alteram de
penitentia. Aliam item ad eos qui ibi fidem sunt
confessi, Novati opinioni adhuc adherentes : et ad
eosdem rursum, cum ad Ecclesiam essent reversi,
alias duas. Ad alios quoque plures litteris datis,
plurimum omnibus attulit utilitatis.

397 CAPUT VII.

De questione tunc temporis de divino baptismo
coorta, et ut tum Sabellius sit coortus.

Porro cum Cornelius Romæ post tertium an-
num episcopatus sui decessisset, Lucius ei est
successor : qui non integris septem mensibus Ec-
clesia administrata, Stephanum habuit successo-
rem : ad quem Dionysius primam de baptismoscripsit
epistolam. Cyprianus quippe Afer primus opin-
tus est, oportere eos qui ab hæresi converterentur,
lavacro expiari et recipi. Stephanus contra nihil
ea in re præter receptam consuetudinem novan-
dum esse duxit : sufficere scilicet in eis veteri
more orationem solum, cum manuum impositione.
Itaque ad eum ægre dissensionem eam ferentem
Dionysius pluribus scripsit, et postremo certio-
rem eum facit, persecutione sopita, ecclesias om-
nes, novis rebus Novati repudiatis, pacem inter se
habere. Verba ejus hæc sunt : « Scito nunc, frater,
Orientales atque etiam ultiores ecclesias, quæ
antea dissidebant, ad unitatem esse redactas, om-
nesque ubique earum antistites unanimes et con-
sentientes supra modum de pace et concordia, quæ
præter expectationem accidit, lætari. Demetria-
num in primis Antiochenum, Theocistum Cæsa-
riensem, Mazabanem Eliensem, Alexandri defuncti
successorem, Marinum Tyrium, cum Alexander
obisset, Heliodorum Laodicensem, qui in locum
Thelymidris subrogatus est, Helenum Tarsensem,
et ecclesias Ciliciæ omnes, Firmilianum, et Cap-
padociam omnem : præcipuos enim episcoporum
nominavi, ne epistola longior fiat, neve multis
verbis sim molestior. Sed et universæ Syriæ et
Arabie, quibus semper aliquid suppeditatis doc-
trinae, et nunc etiam scripsistis. Mesopotamia ipsa,
Pontus, Bithynia, et (ut semel dicam) exsultant
ubique omnes, concordia et fraterna charitate
glorificantes Deum. » Hæc Dionysius ad Stephanum.
Ad Xystum autem, qui illi successit, secundam de

baptismo epistolam idem dedit, Stephani et reli-
quorum iudicium in ea ostendens. Scripserat
namque Stephanus prius de Heleno et Firmiliano,
omnibusque finitimis populis, **396** se cum illis
in communicuram, cum ipsam ob causam,
quod hereticos rebaptizarent. « Et considera, in-
quit, magnitudinem rei. Certum enim est, de ea
in maximis episcoporum conventibus, et audio,
decreta esse facta, videlicet, ut qui ex hereticis
per poenitentiam convertuntur, primum de recta
fide per catechesin instituuntur, deinde abluantur,
veteris et impuri fermenti deponentes sordes. »
Et paulo post : « Quin et dilectis nostris compres-
byteris Dionysio et Philemoni, qui antehac suffra-
gatores Stephani fuerunt, cum ad me de hisce rebus
scripissent, prius quidem paucis, nunc autem
pluribus respondi. » Et de baptismo nunc hæce-
nus. De hæresi autem Sabellii (1), quæ tunc emer-
gebat, mentionem faciens, « De dogmate, inquit,
quod Ptolemaïdo, quæ una ex quinque civitatibus
est, recens orio, impio prorsus, quippe quod mul-
tam blasphemiam in omnipotentem Deum, Patrem
Domini nostri Jesu Christi, multam infidelitatem
in unigenitum ejus Filium, primogenitum omnis
creaturæ, inhumanatum Verbum, insensibilitatem
autem Spiritus sancti continet, cum utrinque ad
me pervenissent et decreta, et fratres disputaturi,
quædam scripsi pro virili mea, Deo suppeditante,
explanatus exponens omnia. »

CAPUT VIII.

De visione quæ Dionysio apparuit.

In tertia epistola de baptismo, quam ad Phile-
monem presbyterum Romanum scripsit, hæc re-
fert : « Ego vero etiam in scriptis et traditionibus
hæreticorum lectione versatus sum, opinionibus
eorum impurissimis aliquantum animum meum
polluens, utilitatem autem illam ab eis capiens,
ut facilius eos apud me ipsum refellam atque re-
pudiem, magisque etiam execrer ac detester. At-
que equidem, frater quidam presbyter ab eis le-
gendis me arcebat, quod vereretur, ne in cæno
malitiæ una cum illis involverer, neve anima mea
noxam ei perniciem contraheret. Eumque cum
vera dicere sentirem, **399** visio quædam divi-
nitus exhibita et vox me confirmavit. Diserte
namque et clare mandavit, dicens : Omnes versato,
quos in manus acceperis, libros : disquirere enim,
castigare et explorare omnia potes, quæ tibi etiam
ab initio fidei complectendæ causa fuit. Visionem
eam accepi apostolice voci congruentem, quæ fir-
mioribus dieit : Estote spectati atque probati tra-
pezitæ (2). » Deinde cum quædam de hæresibus
omnibus dixisset, talia inferi.

(1) Negavit is, Christum Filium Dei et primo-
genitum omnis creaturæ esse : simulque Spiritus
sancti intellectum admisit.

A πρότερον καὶ περὶ Ἑλένου καὶ Φιρμιλιανοῦ, καὶ
πάντων τῶν ὁμορροῦντων ἰδόντων, ὡς οὐδὲ ἰκαίνοις
κοινωνήσων διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν ἐπειδὴ
τοὺς αἰρετικοὺς, φησὶν, ἀναβαπτίζουσι. « Καὶ σκέ-
παι τὸ μέγεθος τοῦ πράγματος. Ὅντως γὰρ δόγματα
περὶ τοῦτου γέγονεν ἐν ταῖς μεγίσταις τῶν ἐπι-
σκοπίων συνodoῖς, ὥς πυνθανομαι ὥστε τοὺς προσ-
εόντας ἀπὸ αἰρέσεων προκατηχηθέντας, εἰς ἀπο-
λούεσθαι καὶ ἀνακαθαίρεσθαι τὸν τῆς πλανάς, καὶ
ἀκαθάρτου ζύμης βύβον. » Καὶ μετ' ὀλίγα. « Καὶ
τοῖς ἀγαπητοῖς δὲ ἡμῶν καὶ συμπρεσβυτέροις Διο-
νυσίῳ καὶ Φιλήμονι, συμψήφοις πρότερον Στεφάνῳ
γινωμένοις, καὶ περὶ τῶν αὐτῶν μοι γράψουσιν,
πρότερον μὲν ὀλίγα, νῦν δὲ καὶ διὰ πλείονων ἐπι-
στολῶν. » Καὶ περὶ μὲν τοῦ βαπτίσματος ταῦτα.
B ἱματιῶν δὲ, ὡς τηλικαῦτα καὶ ἡ κατὰ Λαβέλλιον
αἵρεσις ἐπιπολάζουσα ἦν, ταῦτα φησὶ. « Περὶ γὰρ
τοῦ νῦν κινήθεντος ἐν τῇ Πτολεμαίδι τῆς Πενταπό-
λεως δόγματος, ἀσθεδὺς ὄντος καὶ βλασφημίας πολ-
λὴν περιέχοντος περὶ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ τοῦ
Πατρὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀπιστίαν
τε πολλὴν περὶ τοῦ μονογενοῦς Πατρὸς αὐτοῦ τοῦ
πρωτοτόκου πάσης κτίσεως, τοῦ ἐνανθρωπήσαντος
Λόγου, ἀναισθησίαν δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἰλ-
θόντων, ἐκατέρωθεν πρὸς τὴν καὶ προγραμματίαν,
καὶ τῶν διελειβομένων ἀδελφῶν, ἐπιστεῖλά τινα ὡς
ἡδυνήθησαν παρασχόντες τοῦ Θεοῦ διδασκαλικώτερον
ὄψι γούμενος. »

ΚΕΦΑΛ. Η'.

C

Περὶ τῆς ὁράσεως ἣν εἶδεν ὁ Διονύσιος.

Καὶ ἐν τῇ τρίτῃ τῶν περὶ βαπτίσματος, ἣν Φιλή-
μονι τῷ κατὰ Ῥώμην πρεσβυτέρῳ ἐκτίθησι, ταῦτα
φησὶν. « Ἐγὼ δὲ καὶ τοῖς συντάγμασι καὶ ταῖς
παράδοσις τῶν αἰρετικῶν ἐνέτυχον, χραίνων μὲν
μου πρὸς ὅλλων τὴν ψυχὴν ταῖς παρμιάρσις αὐτῶν
ἐνδομήσεσιν, ὄντων δ' οὖν ἀπ' αὐτῶν ταύτην λαμ-
βάνων, τὸ ἐξελέγχειν αὐτοὺς παρ' ἑμαυτῶν, καὶ
πολὺ πλέον βελούττεσθαι. Καὶ δὴ τινος ἀδελφοῦ
τῶν πρεσβυτέρων μὲ ἀπείργοντος καὶ διδασκομένου
συμφέρεισθαι τῷ τῆς πονηρίας αὐτῶν βορβόρῳ, λυ-
μανεῖσθαι γὰρ τὴν ψυχὴν τὴν ἑμαυτοῦ, καὶ ἀληθῆ
γα λέγοντο, ὡς ἡσθόμην· ὅραμα θεόπεμπτον προσ-
εἰδὼν ἐπὶ ῥήσέ με· καὶ λόγος πρὸς με γινόμενος,
D προσέταξε διαρρήθην λέγων· Πάνιν ἐντύγχανε, εἰ
χαίρας λάβοις. Διευθύνειν γὰρ ἕκαστα καὶ δοκιμά-
ζειν ἱκανὸς εἶ. Καὶ σοὶ γέγονε τοῦτο ἐξαρχῆς καὶ
τῆς πίστεως αἰτίον. Ἀπεδείκμην τὸ ὅραμα ὡς
ἀποστατικῇ φωνῇ συνετόχον, τῇ λαγύρῃ πρὸς τοὺς
δυνατωτέρους, Γίνεσθε δόκιμοι τραπεζίται. » Εἶτα,
τινὰ περὶ πασῶν εἰπόντων τῶν αἰρέσεων, ἐπιφέρει
λέγων.

(2) Euseb. lib. vii. cap. 7 : « Omnia legite, quæ
bona sunt tenete. » Rufin. : Utile est hæreticorum
nosse opiniones.

ΚΕΦΑΛ. Θ.

CAPUT IX.

Περὶ τῆς παμμέρους τῶν αἱρετικῶν ἀλάρης· ἔτι δὲ καὶ περὶ τοῦ ἀδελφῶν αὐτῶν βαπτίσματος· καὶ ὅσας ἐπιστολάς ὑπὲρ τούτου ἔγραψεν.

Τούτων ἐγὼ τὸν κανόνα καὶ τὴν τύπον παρὰ τοῦ μακαρίου ἡμῶν πάπα Ἡρακλῆ παρίλαβον τοῖς γὰρ προσιόντας ἀπὸ τῶν αἱρετικῶν, καὶ τοῖς τοῖς ἐκκλησίαις ἀποστάτας, μᾶλλον δὲ οὐκ ἀποστάτας, ἀλλὰ συνάγεσθαι μὲν δοκοῦντας, καταμνησθέντας δὲ ὡς προσφοριτῶνάς τινα τῶν ἐπεροδοσκαλούντων ἐπιτάσσας τῆς Ἐκκλησίας, δομῖνους οὐ προσήκατο, ὡς δημοσίᾳ πάντα ὅσα ἀκηκόασι παρὰ τοῖς ἀντιδιατεθειμένοις ἐξέπρασαν. Καὶ τότε συνήγαγεν αὐτοῖς, οὐ διεθείς ἐν αὐτῶν ἑτέρου βαπτίσματος. Τοῦ γὰρ ἁγίου πρότερον παρ' αὐτοῦ τετυχηκότων. Καὶ ἰκανῶς γυνάσκας τὸ πρόβλημα, ἐπιφέρει λέγων· Ἐμαρτήκα καὶ τοῦτο, ἔτι μὴ νῦν οἱ ἐν Ἀφρικῇ μόνον τοῦτο παρεστήγαγον, ἀλλὰ καὶ οἱ πρὸ πολλοῦ κατὰ τοὺς πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπους ἐν ταῖς πολυανθρωποτάταις ἐκκλησίαις καὶ ταῖς συνόδοις τῶν ἀδελφῶν, ἐν Ἰουρίᾳ καὶ Συνάδοις, καὶ παρὰ πολλοῖς τοῦτο ἐδοξεν· ὧν τὰς βουλὰς ἀνατρέπων, εἰς ἔργα καὶ φλονεχίαν αὐτοὺς ἐμβάλλειν οὐχ ὕπομνω. Οὐ γὰρ μετακινήσεις, φησὶν, ἔργα τοῦ πλησίον σου δ' ἔδοξε οἱ πατέρας σου. Ἢ δὲ πρώτη αὐτοῦ παρὰ τοῦ βαπτίσματος τῇ κατὰ Πάμην διανοουσίᾳ ἐσθλῇ, ἔτι τότε τοῖς πρεσβυτέροις καταλειγμένη. Ὅτι δὲ λόγος τε καὶ θαυμάσιος κήρυκτος, τεκμήριον ἐξέστιν ἐξ ὧν οὗτος γράφει. Ἐν δὲ τῇ πρὸς ἐκεῖνον ἐπιστολῇ καὶ ναύατος μέμνηται οὕτω λέγων· Ἐναυτιανῶ μὲν γὰρ εὐ-έως ἀπεχθονόμεθα, διακρίναντι τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τινὰς τῶν ἀδελφῶν εἰς ἀσεβείας καὶ βλασφημίας ἐκλύσαντι, καὶ περὶ Θεοῦ διδασκαλίαν ἀνοσιωπῆν ἐπισκοπικῆσαντι· καὶ τὴν χρηστότητα Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς ἀνελὲθ' ἀποφαντοῦντι· καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις τὸ λεύτερον ἀδελφῶν τὸ ἅγιον, καὶ τὴν τε πρὸς αὐτοῦ πίστιν καὶ ὁμολογίαν ἀνατρέποντι· τὸ τε Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐξ αὐτῶν, καὶ τις ἦν ἔλπίς τοῦ παραστῆναι ἢ καὶ ἐκκαλεῖν πρὸς αὐτοὺς, παντελῶς φυγαδεύοντι. Ἢ γὰρ μὴν πέμπτῃ ἀπὸ πρὸς τὸν Ἰωάννην Εὐστον ἐγράφη· ἐν ᾧ πολλὰ κατὰ τῶν αἱρετικῶν εἰπῶν, καὶ τοιοῦτόν τι γηγόνος ἐκτίθεται κατ' αὐτὸν, λέγων· Καὶ γὰρ οὕτως, ἀδελφε, καὶ συμβουλῆς δίδωμαι· καὶ γνώμην αἰσῶ παρὰ σοῦ, τοιοῦτου τινὸς προσελθόντος μοι πρᾶγματος, διδούς μὴ ἄρα σφάλλωμαι. Τὸν συναγωγὴν γὰρ ἀδελφῶν εἰς πιστὸς νομιζόμενος ἀρχαῖος, καὶ πρὸ τῆς ἐμῆς χειροτονίας, εἰμαι δὲ καὶ πρὸ τῆς τοῦ μακαρίου Ἡρακλῆ κατὰστάσεως, τῆς συναγωγῆς μετασχὼν, τοῖς ὑπὸ γουον βαπτισμένοις παρασχὼν, καὶ τῶν ἐρωτήσεων καὶ τῶν ἀποκρίσεων ἐπακούσας, προσήλθι μοι κλητῶν καὶ καταβηρῶν ἐαυτὸν, καὶ τῶν πρὸ τῶν ποδῶν μου, ἐξομολογούμενος μὲν καὶ ἐξο-

¹¹ Prov. xxi, 28.

(1) Inde est, quod hucusque resipiscentes ab heresi proptalam in ecclesia per r. cantationem,

De improbo hereticorum errore et seductione: item de impio eorum baptismo, et quas epistolas ex de re Dionysius acrisperit.

Hanc ego regulam et formam a beato nostro papa Heraclia accepi. Ille siquidem quosdam ab haeresibus revertentes, quod ab Ecclesia defecissent, seu potius non defecissent, sed quod convenire et communicare quidem nobiscum viderentur, indicati autem fuerant quendam aliena decentem consecrari, qua de causa ab Ecclesia erant repudiati, obsecrantes eos non prius admitti, quam publice hinc ab adversariis audivissent, omnia exposuissent (1). Et tum primum ad Ecclesiam eos perduxit, nihil prorsus in eis opus esse baptismo alio indicans: sanctum enim Spiritum antehac ab eo obtinuerant. Ac quæstiones hæc pluribus tractata, ita insert: Didicimus quoque, nam solum nunc Africanos hoc perperam induxisse, sed et ab eis qui dudum ante nos episcopi in frequentissimis ecclesiis fuere, in convantiis fratribus, Leonii et Synodis, et præterea apud multos ita decretum fuisse. Quorum consilium rejiciens, in contentionem et rixandi studium eos conjicere supercedo. Non enim movebis, inquit, terminos proximi tui, quas constituerunt patres tui. Quartam autem quam ad Dionysium Romanum de baptismo dedit epistolam, cum adhuc in in presbyterorum ordine esset, scripsit, quem Dionysium Romanum eximium et admirandum quoque fuisse, satis ex nostri istius Dionysii scriptis colligitur. Porro in epistola quam ad eum dedit, sic etiam Novati meminit: Novatum iustis profecto de causis odimus, qui Ecclesiam discidit, fratresque quosdam ad impietatem et blasphemias pertraxit, et impurissimas de Deo doctrinas iniecit. 400 Nam benignissimum Dominum nostrum Jesum Christum, ut immisericordem, more syrophœnitæ traducit. Ad hæc sacrum abolet lavacrum, fidem Christianam et confessionem evertit, et Spiritum sanctum ex hominum cordibus, al qua spes esset ut vel in eis maneret, vel ad eos reverteretur, prorsus propellit. In quinta vero epistola ad Xystum Romanum data, dum multa contra hereticos scribit, ejusmodi quiddam sibi accidisse hæc verbis refert: Sedenim, frater, consilia indigeo, et sententiam iudiciumque tuum requiro, posteaquam hujusmodi quosdam apud nos res accidia: vereor enim, ac halluciner. Fratribus quippe congregatis, fidelis quidem jam dudum ante meam etiam, imo quoque (ut opinor) ante beati Heraclie ordinationem habitus, cum in cœtum nostrum venisset, et eos qui tum baptizarentur videret, inter-

rogationesque et responsiones eorum audiret, accessit ad me flens, neipsumque complorans, atque sive revocationem, errorem suum confitentes expo-

ad pedes meos provolutus, confitens quidem et abjurans baptismum, quem ab hæreticis suscepit, non talem eum esse prorsus, neque quidquam cum hoc habere communionis dixit, quin etiam blasphemias illum refertum esse asseveravit. Animum vero suum admodum compunctum esse, seque non audere oculos suos ad Deum, propter nefariam impuritatem scilicet dictorum factorumque illorum quibus initiatus esset, tollere dicens, obtestabatur ut reciperetur, et ad parissimum baptismi nostri lavacrum gratiamque admitteretur. Quod sane ego facere non ausus, dixi sufficere eitam diuturnam nobiscum communionem, qui gratiarum actione exaudita, simul nobiscum Amen accinuerit, quique mense assistens manus ad exceptionem sancti alimenti porrexerit (1), et id suscepit, corporisque et sanguinis Domini nostri Jesu satis longo tempore particeps fuerit. Proindeque minime faciendum putavi, ut hæc denuo a principio retexerem atque renovarem. Bono autem animo eum esse jussi, et confidere, firmaque fide et conscientia bona ad communionem sanctorum mysteriorum accedere. Ille autem neque luctui modum fecit, neque præ timore et tremore ad mensam accessit. Atque ægre tandem eo est cohortationibus perductus, ut orationibus assistere sustineat. 401 Alia quoque exstat ad Xystum epistola, in qua multa de hac questione verba facit. Idem et alia de Luciano, et de questione eadem ad Dionysium Romanum episcopum data. De Dionysii epistolis in causa baptis-

mi, δ παρὰ τοῖς αἱρετικοῖς βαπτιστο, μὴ τοιοῦτον εἶναι, μὴδὲ ὅπως ἔχειν τινὰ πρὸς τοῦτο κοινωνίαν· ἀσεβείας γὰρ ἔχειν καὶ βλασφημιῶν πληρωθῆναι· λέγων δὲ πᾶν τι τὴν ψυχὴν κατανανύχθαι, καὶ μὴδὲ παρρησίαν ἔχειν ἐκβαλεῖν τοὺς ὀφθαλμοὺς μου πρὸς τὸν Θεόν, ἀπὸ τῶν ἀνοσιῶν ἔχειν ῥημάτων καὶ πραγμάτων ὀρμώμενος, καὶ διὰ τοῦτο δεόμενος τῆς εὐκρινεστάτης ταύτης καθάρσεως καὶ παραδοχῆς καὶ χάριτος τυχεῖν. Ὅσαρ ἐγὼ μὲν οὐκ ἐτόλμησα ποιῆσαι, φήσας αὐτάρκην τὴν πολυχρόνιον αὐτῷ κοινωνίαν εἰς τοῦτο γαγονῆναι. Εὐχαριστίας γὰρ ἱπακούσαντα καὶ συνεπιφροεζόμενον τὸ Ἄμην, καὶ τραπεζῇ παραστάντα, καὶ χεῖρας εἰς ὀδοχοὴν τῆς ἁγίας τροφῆς προτείναντα, καὶ ταύτης καταβιβάζμενον, καὶ τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ μετασχόντα ἱκανῶς χρόνον, οὐκ ἂν ἐξ ὀπαρχῆς ἀνασπειράσειν ἐνι τολμήσειμι. Θαρσύνει δὲ ἐκτελεῖν, καὶ μετὰ βεβαίας πίστews καὶ ἀγαθῆς συνειδήσεως τῇ μετοχῇ τῶν ἁγίων προσεῖναι. Ὅ δὲ οὐτε πενθῶν κίπτανται, πέρριπέ τε τῇ τραπεζῇ προσεῖναι· καὶ μολὶς παρακαλούμενος, συνιστάναι ταῖς προσευχαῖς ἀνέχεται. Καὶ ἄλλη δὲ εἰς τὴν ἐπιστολὴν φέρεται, ἐν ᾗ περὶ τοῦτου πολλὴν παρατείνει λόγον. Ὅμοιος καὶ ἄλλη περὶ Λουκιανοῦ περὶ τοῦ τοιοῦτου ζητήματος, διονυσίου τῷ Ῥώμης προσπεφρονημένῃ. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἐπιστολῶν διονυσίου τῶν περὶ τοῦ βαπτισματος ταῦτα.

CAPUT X.

De persecutione Valeriani: et quæ tum Mionysius Alexandrinus episcopus passus sit.

Valerianus, post Gallum imperio suscepto, primum clemens et bonus visus est, atque erga homines Dei benevolus atque benignus. Neque enim alius quisquam, qui ante eum fuerant imperatorum, in illos propensor humaniorque fuit, ne illi quidem qui manifesto Christianismus erant complexi: adeo se ab initio mitem et placidum nobis præbuit. Tota namque domus ejus divini numinis cultoribus plena erat, eaque prorsus nihil aliud quam Dei ecclesia esse videbatur. Sedenim magorum Ægyptiorum synagoge princeps et doctor, imposturas et præstigas magicas docens, ei persuadet, ut sanctos viros non tantum domo sua exigeret, et quam longissime repellat, sed ferro quoque tollat, ut qui artibus incantationibusque illorum obstarent et resisterent. Restabant enim adhuc, qui perniciosorum pestiferorumque demonum actiones solo aspectu suo ac voce missas reprimerent. Talibus igitur consilioribus usus, Christum confidentes crudelissime persecutus est, et ad accleratissima sacra animum adjiciens, impias obtulit victimas, pueros miseros occidens,

C

ΚΕΦΑΛΑ. I.

Περὶ τοῦ κατὰ Οὐαλεριανὸν διωγμοῦ· καὶ ὅσα ἐν ταύτῃ δὲ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐκείνου διενέσσιος.

Οὐαλεριανὸς δὲ τῶν περὶ Γάλλον ἐκποδῶν γενημένων, ἐπὶ τὴν ἀρχὴν παρελθὼν, τὰ μὲν πρῶτα ἡπιδίς τις ἰδέσκει καὶ ἀγαθός, τοῖς περὶ Θεὸν ἀνθρώποις· φιλὰ φρονῶν. Οὐδὲ γὰρ ἄλλος τις οὕτω τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλέων εὐμενὴς καὶ δεξιῶς πρὸς αὐτοὺς ἔσχεν, οὐδὲ οἱ προὔπτον τὸν Χριστιανισμὸν ἀσπασάμενοι, ὥς ἐκεῖνος προσφιλὴς τὸ καταρχὰς διετέθη. Πᾶς γὰρ ὁ οἶκος αὐτοῦ θεοσεβῶν ἔμπλεως ἦν· καὶ ἀντικρυς ἐκκλησίᾳ ἔθηκε Θεοῦ. Ἀλλὰ τῶν ἀπ' Αὐγῶντου Μάγων ὁ ἀρχισυνάγωγος, διδασκαλὸς γε ὢν τῆς μαγικῆς καὶ τερατικῆς, πείθει τοὺς μὲν ὁσίους ἀνδρας μὴ μόνον τῆς οἰκίας ἐξελκύνειν, καὶ ὥς πορρωτάτω ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ φόνον ὑπάγειν, ὥς ἐκποδῶν καθισταμένων· ταῖς ἐκείνων μαγικαῖς τε καὶ ἐπαοιδίαις· καὶ γὰρ που περὶ τῶν ἐκείνων, οἱ καὶ μόνον ὁρῶμενοι καὶ φθεγγόμενοι τὰς τῶν παλαμῶν δαιμόνων πράξεις ἀνίσταλλον. Τοῦτοις γοῦν συμβούλοις προσερχόμενος, τοὺς μὲν τὸν Χριστὸν ὁμολογοῦντας ἀπηνῶς ἐξεδίωκε· οὐσίαις δ' ἐξαγίοις ἐπέκειτο, καὶ ἀνάγκους ἐπέταλλε λειτουργίας, παῖδας ἀθλίου ἀποσφάττων, καὶ τέκνα πατέρων δυστήνων ἀπειθῶς καταδύων, νεογνά τε

(1) In manus olim communicantibus Eucharistia

data.

διαίρων σπλάγχνα , καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ πλάσματα
ἐς λεπτὸν διακόπτων , οὐόμενος ἐντεῦθεν εὐδαιμο-
νῆσαι. Αἰὶ καὶ τῆς μὲν Ἑκκλησίας πολέμιος γέ-
γνε· μακρὴν δὲ πού αὐτὸν καὶ τῆς ἐκ Θεοῦ φι-
λανθρωπίας ἵκποιε. Τόλυν μέγαν καὶ οὗτος ἀνε-
γείρει τὸν διωγμὸν. Καὶ ὅσοι τῆνικαῦτα δεινὸς
συνηλάβθησαν , ἀλλῃ· ἂν ἱστορίας προσδίδοιτο , εἰ τις
κατὰ λεπτὸν ἐκλάγεσθαι βούλοιοτο. Τίως καὶ διου-
νιστος ὁ ρηθὲς , τοῦ κακοῦ ἐπακμάζοντος , τοῖς
δικαστικοῖς παραστάς βῆμασιν , ἐξητάζετο , Αἰμυ-
λιανὸν τὴν κατ' Αἰγύπτου ἡγεμονίαν διέπωντος.
Συνῆν δὲ αὐτῷ καὶ ὁ πρεσβύτερος Μάξιμος· διὰ-
κονοὶ τε δύο , Φαυστός τε καὶ Εὐσέβιος· καὶ σὺν
Χαιρήμονι ἑτέρος· καὶ ἐπαῖθῃ σύνεμα τῷ ἱεράρχῃ
οὕειν διεκαλεῖσθον , ἀντίλεγον τὰ πρῶτα· Χριστιαν-
οὺς δὲ σφᾶς εἶναι ἠρολογοῦντες , μὴ δυνατόν εἶναι
ἐτέρῳ Θεῷ σέβας νέμειν· μήτ' αὐ δεδιέναι ἑτέρον.
Τούτων γὰρ εἶναι οὐρανοῦ τε καὶ γῆς δημιουργτὸν ,
καὶ βασιλεῖσιν ὀρισημένους· ἑτέσιν ἐπὶ γῆς παρί-
χοντα τὸ κρατεῖν. Ὡς οὖν καὶ ἄλλα ἐπισυνέειρων
πλείστα , ἀπέπειε τὸ παιθεῖν , μηδὲν ὑπερβήμενος ,
καίπερ νόσφ' ἀτάχαστον ὄντα τὸν διονύσιον , ἐπὶ
τινα τῆς Λιβύης τόπον ἔρημον καὶ ἀπάνθρωπον
ἐφυγάδευεν. Ἐνθα δὴ πολλοὶ τῶν ἐκ τῆς πόλεως ,
οὐκ ἐλάχστοι δὲ καὶ τῶν ἀπ' Αἰγύπτου ἐξίντες ,
τῇ τῆς κατ' αὐτὸν πίστει λόγῳ οὐκοδομουμένοι
διετέλουν. Εἰτα ἐκείθεν εἰς μέγαν καὶ χυλεπώ-
τεραν εἰσιταν ὑπερὸριον κατὰ τὴν Κεφρῇ λεγομέ-
νην ἀπήγετο. Κολύβιον ἦν ὄνομα τῷ τόπῳ. Ὁ δὲ
μακάριος διονύσιος πάντα γενναίως διεκαρτέρει
φέρων. Οὐχ ἥττον δ' ἦσαν καὶ τὸν ἀδελφῶν τινες ,
τῇ συνεχεῖ ἐπιθρημία τὸ σκληρὸν τοῦ τόπου λειψύ-
νουντες , καὶ παρακληθεὶς ἀμειπλῶντες τὸν ὄσον.
Ἡ δὲ βουλομένη ἐστὶ μαθεῖν ὅσα τοῖς κατ' ἐκεῖνον
καιροῦ πέποιθε διωγμοῖς , οὐκ αὐτὸς δὲ μόνος ,
ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἀριθμοῦ κρείττους ἐντυγχάνειν
προσεβόμεναι αἷς αὐτὸς φωναῖς κεχηρμένους· πρὸς
τινα τῶν κατ' αὐτὸν ἐπισκοπῶν , ᾧ ὄνομα Γερμα-
νός , κακῶς αὐτὸν ἀγορεύειν βουλομένων , ἀποτί-
νεται , φάσκων οὕτως καταρχά· « Εἰς ἀφροσύνην
κινδυνεύω πολλὴν καὶ ἀναισθησίαν ὄντως πεσεῖν ,
εἰ ἀνάγκη· ἐμειβαζόμενος διεγείτομαι τὴν θαυμα-
σίαν περὶ ἡμᾶς οὐκονομίαν τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' ἐπεὶ
μυστήριον , φησί , βασιλείως κρύπτειν καλὸν , τὰ δὲ
ἔργα τοῦ Θεοῦ ἀνακηρύττειν ἐνδοξον , ὁμῶς χωρή-
σω τῇ διεγῆσθαι· » καὶ τὰ ἐξῆς.

A infeliciū parentum liberos inhumanissime sacrificans, recens edita viscera dividens, et creaturas Dei in minutissimas partes concidens. Atque his rebus felicem se et beatum fore est opinatus. Quapropter et Ecclesie hostis factus est, et indignum se benignitate Dei effecit. Ita scilicet magnam is quoque concitavit persecutionem. Et qui temporibus eis, certaminibus obeundis sunt conflictati, et ad plenum omnes referri deberent, peculiari illi indigerent historia. Tum sane et Dionysius, quem diximus, malo eo invalescente, cum *Emilianus* prefectus *Aegyptum* provinciam teneret, pro tribunali causam dixit, 402 et cum eo Maximus presbyter: præterea duo diaconi, Faustus et Eusebius, et cum Cheremone alter quidam. Et cum li una cum hierarcha suo sacrificare jussi essent, renuerunt illi primum, deinde Christianos se esse, serierique omnino non posse ut Deum alium vel timerent vel colerent, professi sunt. Hunc namque esse qui cælum et terram condiderit: et qui principibus, designatis certisque temporibus, in terris potestatem et imperium concedat. Hæc atque alia cum ab eis afferrentur plurima, *Emilianus* in sententia persistit, et cum se hoc illis persuadere non posse videret, nulla interposita mora, Dionysium, quantumvis morbo correptum, in vias quosdam et a frequentia hominum longe dissitos locos in Libyam relegavit. Ad quem permulti ex urbe, non paucissimi vero etiam ex *Aegypto* convenerunt, atque ibi cum eo doctrinam fidei ejus addiscentes manserunt. Deinde vero ad longe du-
C riores gravioresque ærumnam, in regionem cui nomen est Cephro, et locum Colythium dictum, exsul est deportatus. Porro beatus Dionysius adversa omnia magno fortique pertulit animo. Nec minus et fratres quidam continua consuetudine sua loci asperitatem lenierunt, consolationisque pietatem ei præstiterunt. Qui vero accuratius cognoscere volunt, quæ ea persecutionis tempestate non ipse tantum Dionysius, sed alii etiam innumeri fratres adversa pertulerint, illi legere poterunt, quæ ipse ad temporis sui episcopum quemdam, nomine Germanum, obrectatorem ejus, scripsit, ita exorsus (2): « Stultus sane atque insanus fuero, si necessitatem eam mihi imponam, ut admirandam de nobis Dei curam atque dispo-
D nitionem Scriptura ait (*) arcanum regis celare pulchrum ad narrationem rerum propius accedam, » et ex-

ΚΕΦΑΛ. 1Α΄.

Περὶ τῶν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης μαρτυ-
ρησάντων.

Τῷ δὲ κατὰ Οὐαλλερικανὸν διωγμῷ πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανον ἀνεδήσαντο· ἐν δὲ τῇ κατὰ Παλαιστίνην Καισαρείᾳ, τρεῖς γεν-

⁵⁵ Tob. xii, 7.

(1) *Omnis potestas a Deo est.*

(2) Reperitur hoc scriptum apud Euseb. lib. vii, cap. 2.

CAPUT XI

De martyribus Caesareae Palaestinae.

Valeriana autem persecutione plurimi quidem alii martyrii coronam tulerunt. Cæsarem autem **403** *Palæstinæ, tres fortiter cum laude magna*

confessionem Christi perferentes, in divino decurrere stadio, ad bestias damnati. Nomina eorum sunt: Priscus, Malchus, et Alexander. Si dicuntur in agro habitantes, seipsos ut segnes et ignavos in re omnium pulcherrima accusasse: quod scribatur divinis propositis præmiis, per socordiam ea arripere negligerent, martyrii coronam designantes. Itaque re sic pulchre deliberata, confestim festinabundi Cæsaream contenderunt, et apud iudicem de professione Christi, quæ opuserant, dixerunt: ac mox bestialis objecti, felicem sunt consecuti finem. In eadem urbe semina etiam quedam Marcionis secuta hæresim, ut fertur, eodem est certamine defuncta.

CAPUT XII.

De pace sub Galieno: et epistola ejus quam pro Christianis edidit, et qualis is fuerit.

Valerianus (1) autem ad eum modum transversim raptus, non diu persecutionem continuavit. A Barbaria enim captus (2), et in servitutem reductus, Imperium ad filium Galienum (3) transmisit. Qui pro humanitate sua statim edictis promulgatis, Christianorum persecutionem inhibuit, liberiusque verbi antistitibus statuta solitaque officia sua peragere permisit. Litteræ ejus in hæc fere verba sunt conceptæ: « Imperator Cæsar, Publius Licinius Galienus, Felix, Pius, Augustus, Dionysius, Pinnæ, et Demetrio episcopis. Officium et benignitatem liberalitatis meæ per terrarum orbem omnem produci imperavi, ut ex locis omnibus, in quibus pie divina coluntur, decedatur. Quapropter et vos rescripti mei exemplo uti potestis, ut ne quisquam vobis sit gravis et molestus: et id quoad ejus fieri potest, a vobis adimpleatur, quod a me dudum est permissum. Itaque Aurelius Cyrenius summi ordinis præfectus (4), constitutionem a me promulgatam servabit. Circumsertur etiam alia ejus constitutio ad episcopos alios data, per quam, ut Christiani loca cœmeteriorum suorum reciperent, permisit. Talia quidem Galienus fuit. De quo Dionysius hæc quoque refert: « Atque (5) ille eorum qui ante se fuerunt imperatorum, hunc quidem deserens (6) atque destituens, illum vero (7) cum impetu invadens, cum omni genere suo funditus statim diaperiit.

(1) Valerianus in Rhætia a militibus, Galienus ejus filius Romæ a senatu, Augusti creati, æqua potestate imperium obtinuerunt.

(2) Valerianus in Mesopotamia a Persarum rege superatus, mox etiam captus, apud Parthos in servitutem contulit. Et quamdiu vixit, rex ejus provincie, cervici ejus insidens, equum conscendere solitus est. (Eutrop.) Idem Tamerlanes Scythia in Bajazethæ Turca fecit.

(3) Galienus imperavit annos sex cum patre Valeriano, novem solus. Eo tempore multi in diversis provinciis per seditionem creati imperatores: in quibus Macrinus fuit, qui in Illyrico una cum filio est interfectus. Odenatum autem ipse Galienus

Α ναιώς τῇ κατὰ Χριστὸν ὁμολογίᾳ ἐνδιακράδαντας· τὸ θεῖον διήκυσαν στάδιον, θηρίων δαπάνῃ γενόμενοι· Πρίσκο· καὶ Μάλχος· καὶ Ἀλέξανδρος· ἦσαν αὐτοί· τὰ ὄνματα. Τοῦτοις παρὰ κατ' ἀγρὸν εἰκούντας ὡς ἀναιμένους περὶ τὸ καλὸν ἔχοντας, δι' αἰτίας αὐτοῦς ἀγειν· ὡς δὲ βραδείων οὐρανίων περιχειμένων, ἐλιγυροῦν οὗτοι βῆθ'· μὲν ἔχοντες διαρπάξαι, τὸν τοῦ μαρτυρίου θεῖα δὲ στίφινον. Ταῦτα δὲ καλῶς διαγνόντας, εὐθὺς ἐπὶ Καισάρειαν ἐρμήσαι λίγαται· καὶ ἐπὶ τὴν δικαστὴν γενόμενους, καὶ τὸ εἰλεῖς παραγομένους· ταῖς ὑπὲρ Χριστοῦ ἀποκρίσεις, τοῦ μακαρίου τέλους τυχεῖν. Θηρίων γενομένους βορὰν. Ναὶ μὴ καὶ γυνὴ τις κατὰ τὴν αὐτὴν πλὴν ἰδὼν Ἰσὺν ἀγῶνα διδραμε· τὰ Μαρκίονος· δ' ἦν, ὡς λόγος, καὶ αἰρουμένη τε καὶ φρονούσα.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΒ'.

Περὶ τῆς κατὰ Γαλιήνον εἰρήνης, καὶ τῆς ὑπὲρ ἡμῶν ἐπιστολῆς αὐτοῦ, καὶ ὅλος ἦν.

Τοιαῦτα Ὀυαλλεριανὸς μεταστραφείς διείδε· Οὐκ εἰς μακρὸν δὲ, δουλείαν παρὰ βαρβάρους ὕμνευκὼν, μονάρχῃ ἀφίκει τὸν υἱὸν Γαλιήνον· δεσποτικώτερον διατεθείς, γράμμασι μὲν εὐθὺς ἀνίσταται τὸν κατ' ἡμῶν διαγμὸν. Ἐλευθερίως δὲ τοῖς τοῦ λόγου προεστῶσι τὰ εὐδοκία πράττειν ἀφίκει. Τὰ δὲ γράμματα οὕτω πως ἐπὶ λίξινος εἰχεν· « Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Πούπλιος Λικίνιος Γαλιήνος, εὐτυχῆς, εὐσεβὴς, σεβαστὴς, Διονυσίῳ καὶ Πιννῇ καὶ Δημητρίῳ ἐπισκόποις. Τὴν εὐαγγελίαν τῆς ἐμῆς ζωῆς διὰ παντὸς τοῦ κόσμου ἐκδόσεσθαι προσέταξα, ὅπως ἀπὸ τῶν τόπων τῶν θρησκουμένων ἀποχωρήσωσι. Καὶ δὲ ταῦτο καὶ ὁμαίς τῆς ἀντιγραφῆς τῆς ἐμῆς τῷ κύμῳ χρησθῆαι δύνασθε, ὥστε μηδὲνα ὅμιν ἐνοχλεῖν· καὶ τοῦτο ὑπὲρ κατὰ τὸ εἶδον δύναται ὑπ' ὁμῶν ἀναπληροῦσθαι· δὲ δὲ ὅτ' ἐμοῦ πρὸ πολλοῦ συγκατέχωμαι. Καὶ διὰ τοῦτο Αὐρήλιος Κυρήνιος ὁ τοῦ μεγίστου τάγματός (4) προστεθεινὸν τῶν τόπων τὸν ὅτ' ἐμοῦ δοθέντα διαφυλάξει· φέρεται δὲ καὶ ἄλλη αὐτοῦ διάταξις ἄλλοις ἐπισκόποις ἐκδομένη, ἐπειδὴ τὰ χωρία τῶν παρ' ἐκείνου κομητηρίων ἀπολαβεῖν. Τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ Γαλιήνος ἦν· ὑπὲρ οὗ καὶ Διονυσίος ταῦτα διείκυσιν· « Ἐκείνος μὲν τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλέων, τὸν μὲν προέμενος, τῷ δὲ ἐπιδέμενος, παγγενεὶ ταχέως καὶ πρόβριζος ἐξηρατίσθη. Ἀνδείχθη δὲ καὶ συνανωμολογήθη παρὰ πάντων ὁ Γαλιήνος παλαιὸς ἄμα βασιλεὺς καὶ νῦν, πρῶτος ὢν, καὶ μετ' ἐκείνου·

consortem imperii fecit, etc.

(4) Προέμενος, Euseb. lib. vii, cap. 13.

(5) Macrinum sive Macrianum designat. Macrianus, Galieno negligentius rempib. administrante, imperium in Oriente arripuit: deinde in Illyrico cum Aureolo, qui et ipse contra Galienum imperium sumpserat, duce Domitiano manum contulit. Sed victus cum filio Macriano est, et exirentis omnis Aureolo deditus. Uterque etiam et pater et illius cæsus, sicuti et alter illorum ejus ab Odenato in Oriente est interemptus. (Jul. Capitol. in Galieno.)

(6) Galienum.

(7) Aureolum.

παρίων. Κατὰ δὲ τὸ βῆθαι πρὸς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν, τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἰδοὺ ἤκασι, καὶ καινὰ δὲ νῦν ἀνατελεῖ. Ὡς περ γὰρ νέφος τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας ὑποδραμὸν, καὶ πρὸς ὀλίγον ἐκπλυθῶσαν ἐκείνου αὐτὸν, καὶ ἀντ' αὐτοῦ προσφάνη· εἴτα παρελθόντος ἡ διατακνέας τοῦ νέφους, ἐξέρχεται πάλιν ἐπανατελείας ἡ προανατελείας ὁ ἥλιος· οὕτω προτὰς καὶ προσπελάσας ταυτέν ὁ Μακρίνος τῆς ἐφεστώσης Γαλιήνου βασιλείας, ὁ μὲν οὐκ ἔστιν, ἐπεὶ μὴδὲ ἦν· ὁ δὲ ἔστιν ὁμοίως ὥς περ ἦν. Καὶ ὅσον ἀποδεμένη τὸ γῆρας ἡ βασιλεία, καὶ τὴν προσέδωκεν ἄρῃ καθήραμένη κακίαν, ἀκραιότερον νῦν ἐπανατελεῖ· καὶ πορρώτερον ὁρᾶται καὶ ἀκούεται καὶ διαφορεῖ πανταχοῦ. Ὡς ταῦτα καὶ περὶ τοῦτου ἱστορεῖ Διονύσιος.

ΚΕΦΑΛΑ. Π'.

Περὶ τοῦ ἐν Καισαρείᾳ Μαρίνου τοῦ μάρτυρος.

Τηνικαῦτα δὲ εἰρήνης ὕσης ἀπανταχοῦ, τῇ κατὰ Καισαρείαν Παλαιστίνῃ, Μαρίνος τις τῶν ἐν ἀξιώματι, πλοῦτον τε καὶ γένει περιφανῶν, διὰ Χριστὸν τὴν κεφαλὴν ἀπειρήθη, αἰτίαν τοιαύτην παρεσχότως. Ἐκάλει μὲν γὰρ αὐτὸν ἡ τοῦ βαθμοῦ τάξις ἐπὶ τινα, κατὰ δὲ ἔθος Ῥωμαίοις, ἀξιώματος προχοπὴν κλήμα τοῦτο ἐκάλουν, ἐκατοντάρχου τόπον ἐπέγον. Καὶ ὅτῃα μέλλοντος ἤδη ἔχουσαι τῆς τιμῆς, ἕτερος ὁμοίως φερόμενος παρίων ἐπὶ τὸ βῆμα, μηδάρως ἐξελθὼν αὐτῷ, Χριστιανῶν γε ὄντι, καὶ μὴ βασιλεῦσι ὄντι, τῆς ἐκ Ῥωμαίων τυγχάνειν ἀξίας, κατηγορεῖ αὐτῷ δὲ μᾶλλον προσηκῆναι τοῦ ἀξιώματος διατελεῖν καὶ τὸν δικαστὴν (ἦν δ' Ἀγαθὸς νόμος), δυσχεράναντα, Μαρῖνον εἰς λόγους ἰλθεῖν, εἰ τῇ γνώμῃ ἐμμένειν αἰροῖτο. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἀμετάθετον τοῦ ἀνδρὸς ἰδὼρα τῆς πρὸς Χριστὸν διαθεώσεως, τρεῖς ὥρας τοιοῦτον ἰδέσθαι τὴν αἵρεσιν διασκεψάσθαι, ἔβω τοῦ δικαστηρίου γενόμενος. Ὅν ἐξιώντα θεοτεκνὸς ὁ τῆς ἐκείνου παροικίας ἐπίσκοπος, τῆς χειρὸς λαβόμενος, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν εἰλκε, τὰ εἰκότα διομιλούμενος. Εἶσω δὲ ἀγαθὸν καὶ παρὰ τῷ ἀγιάσματι στήσας, τὸν χιτωνίσκον παραναστέλλας, τὸ προσηρηγμένον αὐτῷ ἕλκος ἰδέσκειν. Ὁμοῦ δὲ καὶ τὸ ἱερὸν παραγαγὼν Εὐαγγέλιον, ἐν μέσῳ προτίθει, εἰπὼν ὁπότερον τῶν δύο ἐλέσθαι βούλοιντο. Ὡς δ' εὐθύς τὴν δεξιὰν προτείνας, τὴν βίβλον ἰδέχεται, ἐξῆγεν εὐχαὶ καθομιλῶσα· τὸν μάρτυρα, ἐπὶ μᾶλλον ἔχουσαι παρεγγυησάμενος τοῦ Θεοῦ· εὐχεῖν γὰρ βῆστον εἶναι· γένετο πρὸς ἐκείνου βωνύμενον τῶν κατ' ἐφεσιν· καὶ μετ' εἰρήνης ἐξῆγεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ τῆς προδοσιμίας ἐκάλεσε καίριος, ὁ κήρυξ αὐτῆς μετεκαλεῖτο τὸν μάρτυρα. Παραστὰς οὖν καὶ μετίζονα τὴν πρεσβυτερίαν ἡ πρότερον ὁκτὶς Χριστοῦ ἐνδειξάμενος, εὐθύς ἐκείθεν τὴν ἐπὶ θάνατον ἤγειτο, καὶ εἶπει τὴν κεφαλὴν ἀφῆρετο.

αὐτὰν pro Christo alacritatem ostendens, exemplo

¹¹ Isa. XLIII, 19.

(1) Τιμὴ τίς ἐστι παρὰ Ῥωμαίοις τὸ κλήμα, οὗ τοῦ τυγχόντος φασὶν ἐκατοντάρχου· γίνεσθαι, τόπου

A 404 Declaratus autem, communibusque suffragiis ab omnibus renuntiatus est Galienus, velut simul et novus imperator. Cum enim ante eos fuisset, post eos quoque exsistit. Juxta id quod ad prophetam Isaiam est dictum: *Quæ a principio fuerunt, ecce veniunt, et nova sunt quæ nunc exorientur*¹¹. Quemadmodum enim nubes radios solis ambiens, et ad breve tempus eum umbra objecta obscurat, et ejus loco apparet, deinde vel prætereunte vel evanescente nube, sol sive subortus seu præortus resplendet: ita Macrinus imperium Galieni, cui præfectus fuerat, per tyrannidem invasit. Atque ille quidem nunc non exstat, quandoquidem nihil erat; hic autem itidem, ut antea fuit, constat, et imperium ejus, perinde atque senium deposuisset, et adhærens sibi vitium repurgasset, floridius etiam nunc viget, longiusque multo ubique spectatur, auditur, frequentatur. Hæc de illo narrat Dionysius.

B

CAPUT XIII.

De Marino Casariensi martyre.

Eo tempore, cum pax ubique esset, Casareæ Palæstinæ Marinus quidam, opibus, genere et dignitate clarus, pro Christo capite plexus est, per talem causam. Vocabat eum disciplina militaris ordo ad honorem, Romanorum more, majorem, gradumque dignitatis altorem (vitem vocabant (1), et eam qui consequantur, centuriones fiebant. Et jam honorem talem recepturus erat, cum alius æmulationis studio ad tribunal procedit, minimeque convenire criminando asserit, ut is Romanam dignitatem consequatur, qui Christianus sit, et imperatoribus non sacrificet: proindeque ordinem eum sibi potius deberi contendit. **405** Ibi judex (Achæus huic nomen fuit) id inique tulit, Marinumque an in sententia perseverare pergeret, interrogavit. Atque ubi constantem ejus in Christum animum firmamque affectionem vidit, tres ei ad deliberandum extra judicium concessit horas. Atque eum sic excurrentem, Theotecnus ejus loci episcopus manu apprehensum, in ecclesiam deducit, sermonesque cum eo, quos opus erat, confert: mox etiam in sacratiorem templi locum admittit, tunicaque ejus diducta, ensi quo accinctus erat, ei demonstrat, simulque sacrum Evangelii librum productum in medio proponit, optionemque ei, ut utrum vellet acciperet, permittit. Porro, postquam ille statim dextram ad librum ipsum accipiendum extendit, precatione martyrem armatum producit, eumque ut magis Deo obtemperando quam hominibus adhæretet, cohortatur. Facile enim eum ab illo confortatum, quæ maxime desideraret, consecuturum esse. Illumque sic cum pace dimittit. Atque ubi constitutum vocaret tempus, et præco martyrem rursus citaret, assistens ille, majoremque quam inde ad mortem est abductus, ei capite truncatus.

σχολάζοντος. Euseb. lib. vii, cap. 19. Spartianus in Adriano vitem pro centurionatu accipit.

CAPUT XIV.

*De Asterio, et admiranda fideique omnem excedente
rei per eum gesta historia.*

Veromenimvero Asterius, vir apprimè Dei amans, senator Romanus, claro loco natus, copiosus, et magno ab imperatoribus in pretio habitus, proindeque propter nobilitatem et opes nemini ignotus, morti martyris adfuit: et mox pretiosis allatis vestibus, martyris corpus in humeros sublatum, et (sicuti decebat) involutum, sane quam splendida et magnifica dignatus est sepultura. Hujus tri alia quoque plura sunt memoratu digna facinora. Quod vero in Cesareæ Philippi, quam Phœniceam Panæadem vocant, fecit, referre in historiam nostram non intempestivum est visum. Propinquum ei urbi montem esse ferunt, qui Panius dicitur: **406** ad radices ejus fontes sunt uberiores, unde etiam Jordanem profluere dicunt. In eos fontes, patrio quodam more accolæ celebri festoque die congregati, victimam dæmoni nescio cui projicere solebant: quæ quod mirifice derrepente vi et opera efficacis illius dæmonis disparebat, pro miraculo ingenti ubique ea res est celebrata. Et cum aliquando ibi adesset Asterius, simulque id quod fœbat videret, hominesque eo consternari animadverteret, miseratus primum errorem eorum, deinde, sublatis in cælum manibus, eum qui est super omnia Deus, invocat, ut cum seductorem populi dæmonem illum aquis innatantem dispelleret, tum fraude et errore tanto miseros illos liberaret. Et ille quidem sic orabat; confestim vero hostia illa supernatans emerit. Ita miraculum id hominunque de eo portentosa opinio, adeo est sublata, ut deinceps nihil quidquam ejusmodi in eo loco sit factum.

CAPUT XV.

*De status Domini nostri Jesu Christi in Panæade, et
ea quæ ad hanc statuum crevit herba.*

Quandoquidem autem Panæadis meminimus, nec aliam quamdam historiam prætermittendam esse duximus, dignam illam quæ sit in ore omnibus. Ex hac enim urbe fama fert ortam fuisse mulierem illam (1), quam sanguinis profluvio laborantem limbræ Christi tactu sanationem rapuisse divinorum Evangeliorum testatur Scriptura. Ibi domus quoque ejus magnifica adhuc visa est, simulque admirandum tropæum et monumentum collati in eam beneficii Servatoris permansit. Pro foribus namque domus ejus in columna quadam æreæ duæ statuæ stabant sublimes: quarum altera, genibus flexis, manibusque protensis, femine habitu, supplicantis faciem præ se tulit: altera autem ex adverso collocata, directo viri statu, diploide cum decenti quadam gravitate amicti, manum inclinatæ femine porrigere visa est. Ad hujus pedes in sta-

(1) Mulier sanguinis profluvio laborans in Evangelio, Cæsariensis fuit. Ea monumentum et sta-

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΔ'.

*Περὶ Ἀστέριου καὶ τῆς κατ' αὐτὸν παραδόξου
ἱστορίας.*

Ἀστέριος δὲ θεοφιλὴς ἀνὴρ ἐς τὰ μάλιστα, συγκλήτου τε βουλῆς ἐπὶ Ῥώμης μετέχων, διαφανὴς τε πλούτιον καὶ γένει περίεμπτος, βασιλεῦσι τε διαφέροντως τιμώμενος, εὐγενείας τε καὶ περιουσίας εἰνεῖα μηδὲν ἀγνούμενος, παρὼν τῇ τελειώσει τοῦ μάρτυρος, ἐσθῆτας πολυτάλας ἀγαθὴν, τὸ μαρτυρικὸν ἔκλεινο σῆμα μετέωρον ἐπ' ὤμων ἄρας, λαμπρῆς τιμῆς καὶ προσήκουσας ἡλίου ταφῆς, ὡς χρεὼν περιστελάς. Τοῦ δ' Ἀστέριου τοῦτου πολλὰ καὶ ἄλλα μνήμη ἀφαιρέται. Ὅ δὲ αὐτῷ πρῶται συνίδῃ ἐπὶ τὴν Φιλίππου Καισάρειαν, ἣν Φοίνικας Παναεῖδα προσαγορεύουσιν, οὐκ ἄχαίρον ἂν εἴη καὶ τῇ τῆς ἱστορίας παραδοῦναι γραφῇ. Ἀγχίδουρον μὲν γὰρ τῇ πόλει φασὶ τὸ ὄρος εἶναι ὃ Πάνιον κίχληται, πρὸς δὲ ταῖς ὑπερείαις τοῦτου τοῦ ὄρους πηγὰς μεγίστας ἀναδείκνυσθαι· καὶ Ἰερδάνη λόγος τὸ βεῦμα προχέσθαι. Ἐν δὲ ταῖς πηγαῖς ταύταις, κατὰ τι πάτριον ἔθος, ὁρτῆς ἡμέρᾳ οἱ περίοικοι ἀθροίζομενοι, σφάγιον δαίμονι τινι κατ' ὕδατος ἀπερρίπτουν. Ὅ δὲ παρὰ δόξαν ἀφανὴς ἦν τῇ δυνάμει τοῦ ἐνεργούντος. Καὶ θαῦμα περιδόντον ἀπανταχοῦ τὸ γινόμενον ἐκχυρότετο. Ἐπὶ δὲ ποτε παρὼν καὶ Ἀστέριος, τὸ τε γινόμενον εἶδε, καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦτο δὴ καταπληττομένους διέγνω, φκτιστὰ τε τῆς κλάνης· εἰτα καὶ χεῖρας εἰς οὐρανούς ἀνασχών, τὸν ἐπὶ πάντων ἐκάλει θεόν, τὸν τε λαοπλάνον δαίμονα τῷ ὕδατι ἐκινηγόμενον ἀπελθόν, κἀκείνους τῆς ἀπίστεως ἐλευθεροῦν. Καὶ ὁ μὲν ἠχέετο· ἄθροως δὲ τὸ ἱερεῖον ἐπεπλάζε τὰς πηγαῖς, ὥσπερ διανηγόμενον. Καὶ τὸ θαῦμα καὶ τὸ ἐπὶ τοῦτο παραδόξον διελύετο, ὡς μὲν τοῦ λοιποῦ τοιοῦτόν τι γεγενῆσθαι περὶ τὸν τόπον.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΕ'.

*Περὶ τῆς ἐν Παναεῖδι στήλης τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ἐκεῖσε φευμμένης βο-
τάνης.*

Ἐπὶ δὲ τῆς Παναεῖδος ἐμνήσθην, οὐκ ἄξιον οἶμαι παραδραμεῖν καὶ τινα ἐτίραν διηγήσιν, πᾶσι διὰ στόματος φέρεσθαι οὔσαν ἀξίαν. Ἐκ γὰρ τοῖς πόλεως ταύτης λόγος ἔχει τὴν αἰμόρρουν ἐκείνην ὀρμασθαι· ἣν Χριστοῦ κρασιῶν συλῆσαι τὴν ἑσπιν ἢ τῶν θεῶν Εὐαγγελίων διδάσκει γραφῇ. Καὶ γὰρ ἐπ' αὐτῆς εἰσέτι καὶ τὸν οἶκον ἐκείνη περιφανῇ δεικνυσθαι· καὶ τῆς ἐπ' αὐτῇ τοῦ Σωτῆρος εὐεργεσίας θαυμαστά τέρενα παραμένειν. Πρὸς γὰρ δὲ ταῖς πόλεις τοῦ οἴκου ταύτης ἀπὸ τινος κίονος μετέωρος στήλης ἐστάναι δύο, πεποιημένους χαλκοῦ ὡς ἀτρεμὲν ἐπὶ γόνυ κακλιμένη ἑστίν, εἰς τοῦμπροσθεν τρένουσα χεῖρας, καὶ ὡς οἶον εἰσεῖν ἐκτελούσας. Γυναῖς δὲ εἶναι τὴν ἑκπύων ἢ γλυφὴν διδωσαν. Ἡ δὲ ἀλλὴ κατανεῖχρ ἐστάναι εἰς ὄρθιον ἀνδρὸς στήμα, διπλοῖδα κοσμίως περιβεβλημένη, χεῖρα δεξιὰ τῇ γυναίκα προτείνειν κλινούσῃ. Τοῦτου δ' ἐν τοῖς το-

tuam Christo Cesareæ pro ædium suarum foribus crexit.

σιν ἐπὶ τοῦ ὑπερθεῖν τῆς στήλης βάθρου βοτάνην ἔχει λόγος ἐκφύεσθαι· ἦν δὲ ἄχρι τοῦ κρασπίδου τῆς τοῦ χαλκοῦ διπλοῦδος ἀνιούσαν, ἥκιστα παραιτέρω προβαίνειν. Ταύτην δ' αὖτε τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου κρασπίδου ἡμίτην, ἀλεξιφάρμακον παντοῦν νοσημάτων καθίστασθαι. Τὸν δ' ἀνδριάντα τοῦτον εἰς Χριστοῦ σχῆμα διαχυθῆναι παρὰ τῆς αἰμορροούσης, ἀληθῆς κατιούσα ἐς ἡμᾶς· ἱστορία παρίδωκεν, ἥ δὲ καὶ μέχρι τῶν χρόνων παρέμεινεν Ἰουλιανοῦ. Καὶ κατὸν οὐδὲν τοῖς πάλαι πρὸς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀγαθὸν τινος μετασχόντας τοιαῦτα τῷ Σωτῆρι ἀμείψασθαι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Περὶ τῶν μορφῶν τῶν ἁγίων ἀποστόλων, καὶ τοῦ θρόνου Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Θεοῦ.

Ὅπου γε καὶ τῶν ἱερῶν αὐτοῦ μαθητῶν Πέτρου καὶ Παύλου τὰς εἰκόνας, ἐπὶ δὲ καὶ αὐτοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς αὐτῶν τεκούσης ὑπερφύως, ἐν γραφῇ χρωμάτων εἰς δεῦρο σωζομένας πλείστας ἀνέγνωμεν, Λουκᾶ μὲν τοῦ ἀποστόλου πρώτως αὐτὰς ἀκριδῶς· εἰδούσις γράφειν χερσὶν ἱστορήσαντος, καὶ τοῦ ἔργου κατάρξαντος· ἔπειτα δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἀρχαίων ἀνδρῶν ὡς εἰκὸς εἶα σωτήρας, ἰδιωτικῇ τινι τάχει συνθεῖς δουλεύοντων, καὶ τοῦτον δὲ τὸν τρόπον τιμῶν εἰσθῆναι καὶ ἀπαρραλλάκτως (2) διενεργεῖν τοῦτ' αὐτὸ παραδιδόντων· ὑπερ ἢ Ἐκκλησία ἐκείθεν λαβοῦσα, εἰς μέγα τι ὑψέσθη καὶ ἐπιδόκει, Θεοῦ ἐδ' ἔργον οἰκονομήσαντος· οὐ μορφὰς δὲ μόνον καὶ στήλας, ἀλλὰ καὶ πῖπλα καὶ βάβλους καὶ σκίμποδας τῶν ἁγίων ἐκείνων ἀνδρῶν εἰς μνήμην δὲ ἐκείνων ἀληστον διασώζουσα· καθὰ δὲ καὶ τὸν Ἰακώβου θρόνον ἐπιπολὺ τοῦ χρόνου πεφυλαγμένον ἀνέγνωμεν· ὃν ἀδελφὸν μὲν τοῦ Κυρίου εἶναι, πρῶτον δὲ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπον, πρὸς αὐτοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων χρηματίσαι οἱ θεοὶ λόγοι παραδίδασιν. Περιεῖπον γὰρ οἱ μετ' ἐκείνου· ἐκείνου διὰ δοχοὶ, ταῦτα σαφῶς ἐπιδοδειγμένοι, οἷον περὶ τοὺς θεοφιλεῖς ἀνδρας ἀξιοχρεῶν τὸ εἶδος ἀπίστων· ὥσπερ δὲ καὶ ἐς ἡμᾶς τοῦτο μάλα πρεσβεύεται μνήμης ἔνεκα πολλῶν τῶν παρ' ἡμῖν σωζομένων. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ περιβοήτου ἐν θαύμασιν, ὡς τοῖς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ χρόνοις ἡμαῖς.

Τοῖς δὲ κατὰ Γαλιηνὸν χρόνοις ἡμαῖς καὶ λόγοις καὶ παραδόξων τέρασιν ἔργων Γρηγόριος ὁ τῶν κατὰ Πόντον ἐκκλησιῶν σὺν Ἀθηνοδόρῳ τῷ ἀδελφῷ ἡγησάμενος, τῆς Νεοκαισαρείων μὲν τὴν ἐπισκοπὴν ἔχων, τὴν γε μὴν τῶν κατορθωμάτων ἐνέργειαν ἐπινομήσαν ὡς εἰκὸς κληρωσάμενος· ὃς Ἕλληνας μὲν φῶς πατέρων, τὸ εἶδος μετέθετο, καὶ ἐπὶ μέλλον τὰ τῆς πίστεως αὐτῶν ὑψέσθην. Ὀριγένης γάρ

A lux ipsius basi herba excrecere (1), quæ cum ad simbriam æreæ diploidis pertigisset, non altius progrediebatur : eamque veluti sacram simbriam tangens illa, præsens adversus omne genus morborum auxillum habuisse dicta est. 407 Statuam porro istam a muliere illa sanguinis profluvio laborante, ad Christi formam et habitum constatam esse, vera certaque, quæ ad nos pervenit, historia tradidit. Atque ea ad Juliani usque tempora perduravit. Neque adeo mirum videri debet, qui aliquid beneficii olim a Servatore nostro accipere, eos per ejusmodi monumenta grati erga eum animi æmemoriam reliquisse.

CAPUT XVII.

B De figura et forma sanctorum apostolorum, et de throno Jacobi fratris Domini.

Cum etiam sanctorum apostolorum Petri et Pauli, ipsiusque adeo Christi, et quæ cum supra naturæ capium mirifice genuit virginis matris, coloribus adumbratas imagines, plurimas ad hunc usque diem conservatas esse norimus. Ac Lucas quidem apostolus primus ipsas accurate, opus id exorsus, manibus suis depinxit : deinde vero ex veteribus alii quoque viri, pro eo atque par erat veluti servatores suos in signis et picturis servantes, idem fecere : ethnica quidem illi fortasse consuetudine ducti, et morem eum colere soliti, absque tamen necessaria observatione obtinere id tradiderunt. Sed Ecclesia inde acceptum magis ac magis adauxit (providentia Dei curante atque disponente), non modo effigies et statuas, verum etiam vestes, baculos, et lectos sanctorum illorum virorum conservans, ad memoriam eorum sempiternam. Sicuti et Jacobi thronum ad multa tempora servatum esse scimus, quem fratrem ipsum Domini, primum Hierosolymorum episcopum, ab ipso Christo et apostolis creatum esse, sacra monumenta tradidere. Venerati sunt enim hunc successores ejus, asservatum : satis aperte declarantes, quo cultu et studio Deo dilectos viros sibi prosecuti. Quenadmodum id ad nos quoque est transmissum, apud quos multa etiam memoria gratia asservantur. Verum de his hæc dicta sufficiant.

408 CAPUT XVII.

D De sancto Gregorio miraculis claro, ut ea ætate floruerit.

Gallieni temporibus simul et doctrina et miraculis ingentibus floruit Gregorius, cum fratre Athenodoro ecclesias in Ponto gubernans. Ipse autem Neocesariensis obtigerat episcopatus, et ab efficacia miraculorum edendorum cognomen Mirifici. Gentilibus autem genitus parentibus religionem mutavit, et in fide maxime profecit : et Alexandriæ Origeni operam dāns, sacras atque

(1) Sub ea statua herba alexipharmacos excrevit. (Euseb. lib. vii, cap. 14.)

(2) Ἀπαρραλλάκτως, Eusebius, ut supra.

profanas litteras summe addidit. Ubi meretricula, quae calumniae causa ad eum venerat, a demone correpta, per orationem ejus sanationem est consecuta: ecclesiae autem praefectus (1), cum Phœdimus ei Amasenus episcopus manus imposuisset, rupem ingentem collis instar, cum ad eam esset perductus, oratione sola movit, et in alium transtulit locum. Deinde sacerdotem profanum templi custodem, ejecto atque recepto demone (2), ad Christi fidem pertraxit. Et lacum quemdam, de quo fratres duo ingenti contentione decertabant, siccum aridumque reddidit. Praeterea Lyci fluminis undas perniciosas repressit, scipione suo defixo, qui hucusque in ingentem excrevit arborem, et a viatoribus ibi ceratit. Judaeum quemdam, qui mortuum se esse simulaverat, revera mortuum effecit. Et cum cum aliquando quidam persequerentur, in arborem transformatus, ita orationi intendens constitit, ut a nemine videretur. Pestilentiam infidelibus conciliavit: et feminam quamdam, quae ad fidem accesserat, a morte liberavit. Huic Dei imago apparens, per Joannem evangelistam, professionem fidei nostrae, quantum ad theologiam (3) et divinitatis rationem pertinet, scriptam exhibuit. Ad multam autem pervenit senectutem, et ad Diocletiani usque tempora duravit (4), gratiarum actionis voces edere solitus, quod urbem frequentissimam, et infidelitatis plenissimam, ad contrarium professionis fidei redelegisset statum. Quantum enim ibi eorum adveniens repererat, qui ante se fidem receperant, tantum eorum qui in infidelitate perseverarent, moriens numerum reliquit. Haec breviter et compendiose de admirando Gregorio sint dicta.

409 CAPUT XVIII.

De Dionysii festis epistolis.

Dionysius autem Alexandrinus, nondum pace ecclesiis a Galieno reddita, ad eas quas diximus de poenitentia et baptismo, alias quoque de Paschate festas composuit epistolas. Quarum unam quidem ad Flavianum (5) dedit: aliam ad Didymum et Domitium, in qua etiam octo annorum canonem exponit, non alias quam æquinoctio verno Pascha celebrari oportere astruens. Aliam rursus ad presbyteros Alexandrinos, atque diversas alias ad alios scripsit. Pace porro exorta, ab exilio Alexandriae rediit. Ibi seditione et tumultu civili excitato, quoniam episcopali munere suo fungi non potuit, fratribus scilicet in alterutram partem factionis inclinatis, ipsis Paschae feriis ex ipsa Alexandria veluti exsul per litteras cum eis est collocutus. Dedit quoque ad Hieracem Aegyptium

A ἐπ' Ἀλεξανδρείᾳ γοιτήσας, τα τῆς θείας Γραφῆς καὶ τὰ τῆς ἑξῆς εἰς ἄκρον ἡσυχίᾳ. Ἐνθα δὲ ἱταίρων γύναιον ἐπὶ διαβολῇ αὐτῷ προσελθὼν, δαίμονι ληφθὲν, διὰ προσευχῆς τὴν ἱασιν ἔσχευ. Ἐπὶ δὲ τῆς Ἐκκλησίας τεθείλ, Φαεδίου αὐτῷ τὰς χεῖρας ἐπιβαλόντος, δὲ Ἀμασείας ἐπίσκοπος ἦν, ἐπὶ πρὸς αὐτὸν ἦγετο, λίθον μέγαν βουνῶν παραπλήσιον εὐγῇ μόνῃ κινήσας· εἰς ἑτερον μετήγαγε τόπον. Ἐνθα δὲ καὶ τὸν νεωκόρον τῇ τῶν δαιμόνων ἐκβολῇ τε καὶ ἐισβολῇ πρὸς τὴν κατὰ Χριστὸν πίστιν ἔλασε· καὶ τινὰ λίμνην διαφερομένην δυσὶν ἀδελφοῖς· ξηρὰν καὶ ἀνικμὸν δέδεικνυ. Ἀλλὰ καὶ τοῦ ποταμοῦ Λύκου τὸ βλαπτικώτατον ρεῖθρον, τῇ τὴν οἰκίαν καταπῆσαι βακτηρίαν, ἀνίσταται. Ἦτις δὲ καὶ ἐς δεῦρο, ἐς μέγα δένδρον διήκουσα, τοῖς προσκλάζουσι φαίνεται. Καὶ τὸν νεκροῦ σχῆμα πλάσσαντων Ἑβραίων ἔργον νεκρὸν καθίστη. Καὶ τοῖς διώκουσι τοῦτον, εἰς δένδρον μετασχηματισθεὶς, ἐστὼς ἐν προσευχῇ ἀθάνατος ἔμεινε. Καὶ λοιμὸν δὲ ἀπὸ τοῖς προέβησιν, καὶ τῇ πίστιν προσελθούσῃ τοῦ μόρου ἀπήλλαττεν. Ἐγγράφον δὲ τῆς θεολογίας τὴν πίστιν ἣ τοῦ Θεοῦ μήτηρ διὰ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου φανείσα τούτῳ παρέχει. Εἰς δὲ βαθὺ γῆρας ἦκων, ἄχρι καὶ ἀνοκλητησίου παρσένεας, εὐχαριστίας προήκει φωνάς· ὑπερ τὴν ἐπὶ τόσον κλήθεισαν ἀπιστίας πόλιν πολυανθρωποτάτην ὅσαν ἐπὶ τῆς ἐναντίας καταλείπει τάξως. Ὅσους καὶ γὰρ ἔλθων εὖρε τὴν πίστιν πρὸ αὐτοῦ παραδεχόμενους, τοσούτους τελευτῶν τῇ ἀπιστίᾳ παραμυνηθέντας καταλείπει. Τόσαῦτα ὡς ἐν συνόμῳ εἰπεῖν καὶ τὰ περὶ τοῦ θαυμαστοῦ Γρηγορίου.

C moriens numerum reliquit. Haec breviter et com-

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

Περὶ τῶν δογματικῶν Διονυσίου ἐπιστολῶν.

Διονύσιος δὲ ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας, μῆτις τῆς κατὰ Γαλιηνὸν ἐπιλαβούσης εἰρήνης, πρὸς ταῖς εἰρημύνας τῆς μεταβολῆς καὶ τοῦ βαπτίσματος καὶ τὰς περὶ τοῦ Πάσχα δογματικὰς συντάττει ἐπιστολάς· ὧν μίαν μὲν Θελαβιανῷ προσφωνεῖ, ἄλλην δὲ Διδύμῳ καὶ Δομητίῳ. Ἐν ἣ καὶ ὀκταετηρίδος κανὼνα ἐκτίθεται, μὴ δεῖν ἄλλοτε πλημὲς τῆς εἰρηνῆς ἰσημερίας τὸ Πάσχα ἐπιτελεῖν παριστάμενος. Τοῖς δ' ἐν D Ἀλεξανδρείᾳ πρεσβυτέροις ἄλλην συντάττει, καὶ διαφόρους ἄλλοις. Τῆς δ' εἰρήνης διαλαμπύτης, ἐκ τῆς ὑπερορίας ἐπαυῆκεν εἰς Ἀλεξανδρείαν. Στάσις δ' ἐκείσε καὶ πολέμου ἐπισυμβάντος, ἐπὶ μὴ τὰ τῆς ἐπισκοπῆς διεκίπει οἷός τε ἦν, ἅτε δὲ τῶν ἀδελφῶν εἰς ἐκτέννην τῆς στάσεως μέρος διακρινόμενων, ἐν τῇ τοῦ Πάσχα ἑορτῇ ἐξ αὐτῆς Ἀλεξανδρείας· καθά τις ὑπερόριος διατελὼν, ὥμλαι αὐτοῖς. Π.δ.

(1) Cum ecclesia in quodam loco arcissimo inter montem et fluvium posito construi deberet, et spatium sufficiens non esset, ipso sancto in orationibus pernoctante, mane facto, inventa est rupes tanto spatio loco cessasse, quantum erat competens pro ipsa ecclesia fabricanda. Hier. *De viris illust.*

(2) Euseb. lib. vii, cap. 25, Rufino interprete.

(3) Theologia haec reperitur apud Rufinum, *Ecles. hist. Eusebii lib. vii, cap. 25.*

(4) Imo alia etiam ejus miracula sub Constantino Magno referuntur infra lib. viii, cap. 55.

(5) Euseb. *Flavianum* habet, libro vii, cap. 20. Item, post æquinoctium vernum, μετὰ τὴν ἐαρινὴν ἰσημερίαν. Ibid.

ὁ καὶ Ἰράκι τῷ κατ' Αἴγυπτον ἐπισκόπῳ ἰορτα-
στικῇ ἐτέραν ἐχάραττεν, ἐν ἣ καὶ τῆς κατ' Ἀλε-
ξάνδρειαν στάσεως μνηλεὴν ποιούμενος, τοῦτον ὑπα-
γορεύει τὴν τράπον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

*Περὶ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενομένης στάσεως
τοῦ λαοῦ.*

Ἐμοὶ δὲ εἰ θαυμαστὸν, εἰ πρὸς τοὺς πορρῆστέρῳ
κατοικοῦντας χαλεπὸν τὸ κἂν δι' ἐπιστολῶν ὁμιλεῖν;
ὅτε καὶ τῷ πρὸς ἑμαυτὸν αὐτῷ μοι διαλέγεσθαι, καὶ
τῇ ἰδίᾳ ψυχῇ συμβουλευέσθαι, καθίστηνεν ἄπορον;
Ἡρὸς γούτ' ἐμαυτοῦ σπλάγγνα, τοὺς ὁμοσκήνους
καὶ συμφύλους ἀδελφοὺς, καὶ τῆς αὐτοῦ πολιτείας
καὶ Ἐκκλησίας, ἐπιστολαίων δεῖσθαι γράμματων.
Καὶ ταῦθ' ὅπως ἀνδιαπημφαίμην, ἀμήχανον φαίνα-
ται. Ῥῥον γὰρ ἂν τις οὐχ ὅπως εἰς τὴν ὑπερρίον,
ἀλλὰ καὶ ἀπ' Ἀνατολῶν ἐπὶ Δυσμὰς περαιωθεῖη, ἢ
τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἀπ' αὐτῆς τῆς Ἀλεξανδρείας
ἐπείθοι. Τῆς γὰρ ἐρήμου τῆς πολλῆς καὶ ἀτρίβοις
ἐκείνης, ἣν ἐν δυσὶ γενεαῖς διέδωκεν ὁ Ἰσραὴλ,
ἄπορος μᾶλλον καὶ ἀδωτός ἐστιν ἡ μεσσηνία τῆς
πύλως ὁδοῦ καὶ θαλάσσης· ἣν ἐκείνοι βαρύναν
καὶ διατειχισθεῖσαν ἔχον ἐκπύλατον· καὶ ἂν ἐν τῇ
λεωφόρῳ καταποντισθῇσαν Αἰγύπτῳ, οἱ γαλήνιοι
καὶ ἀκύματοι λιμένες γεγόναισι, εἰδὼς πολλὰς
φανέντας ἀπὸ τῶν ἐν αὐτοῖς φόνων, οἷον ἐρυθρὰ
θάλασσα. Ὁ δ' ἐπιρρέων ποταμὸς τὴν πόλιν ποτὴ
μὲν ἐρήμου τῆς ἀνύδρου ξηρότερως ὥφθη, καὶ μᾶλ-
λον ἀρχιμύτης ἐκείνης, ἣν διαπορεύμενος ὁ Ἰσραὴλ
οὕτως ἐδίφισεν, ὥς Μωσὴ μὲν καταδοξῇ· βυθῆναι
δὲ αὐτοὺς παρὰ τοῦ θαυμάσιου ποιοῦντος μόνου ἐν
πέτρας ἀκροτόμου ποτόν. Ποτὴ δὲ τοσοῦτος ἐπλήμ-
μυρην, ὥς πᾶσαν τὴν περιχωρον τὰς τε ὁδοὺς καὶ
τοὺς ἀγρούς ἐπικλύσαντα, τῆς ἐπὶ Νύκ γενομένης
τοῦ ὕδατος φορᾶς ἐπιγαγεῖν ἀπειλήν. Ἀεὶ δὲ αἶμα-
τι καὶ φόνους καὶ καταποντισμοὺς κάτεισι μεμιασμέ-
νος· οἷος ὑπὸ Μωσὴ γέγονε τῷ Φαραὶ μεταβαλὼν
εἰς αἶμα καὶ ἀποξείας. Καὶ πολλοὶ γίνονται ἀν τοῦ
πάντα καθαίροντος ὕδατος ὕδαρ ἄλλο καθάρσιον;
Πῶς ἂν ὁ πολλὸς καὶ ἀπείρατος ἀνθρώποις Ὀκεανὸς
ἐπιχυθεῖς, τὴν πικρὰν ταύτην ἀποσμήξεις θάλασσαν;
Ἡ πῶς ἂν ὁ μέγας ποταμὸς ὁ ἐκπορεύμενος ἐξ
Ἐδύμ, ἐπὶ τὰς τέσσαρας ἀρχὰς εἰς ἃς ἀφορίζεται,
μετοχτεύσας εἰς μίαν τοῦ Γαυὸν ἀποκλύσαι τὸ λυ-
θρον; Ἡ πῶς ὁ τεθλωμένος ὑπὸ τῶν πονηρῶν
πενταχόθεν ἀναδυμιάσεων ἀπὸ εἰλικρινῆς γένοιτο;
Τοιοῦτοι γὰρ ἀπὸ τῆς γῆς ἄνθρωποι καὶ ἀπὸ θαλάσσης
ἄνθρωποι, ποταμῶν τε αὐραὶ καὶ λιμένων ἀνελήσεις
ἀποπνεύουσιν, ὥς σηπομένων ἐν πᾶσι τοῖς ὑποκει-
μένοις στοιχείοις νεκρῶν, ἰχθύων εἶναι τὰς δρόσους.
Ἐἴτα θαυμάζουσι καὶ διαποροῦσι πόθεν οἱ συνεχεῖς
λοιμοὶ· πόθεν αἱ χαλεπαὶ νόσοι· πόθεν αἱ πανταδα-
παὶ φθοραὶ· πόθεν ὁ ποικίλος καὶ κοῦδς τῶν ἀνθρώ-
πων ὀλεθρὸς; διὰ τί μηκέτι τοσοῦτο πλῆθος οἰκητό-
ρων ἢ μεγίστη πόλις ἐν αὐτῇ φέρεται, ἀπὸ νηπίων
ἀρξαμένη πάλιν μέχρι τῶν εἰς ἄκρον γεγηρακότων·
ὅσους ὁμογέροντας οὐκ ἐλάλει πρότερον ὄντας, ἔτρε-
φεν; Ἄλλοι τεσσαρακοντούται καὶ μέχρι τῶν ὁ

A epistopum alteram festam sive Paschalem episto-
lam, in qua seditionis Alexandrinæ mentionem
faciens, ad hunc modum scribit:

CAPUT XIX.

De seditione populi Alexandrini.

Quid ego admiror difficile esse, cum eis qui
magna locorum intercapedine a nobis sunt dissiti,
per epistolas agere? Cum in dubium venerim,
quomodo ipse mecum colloquar, et ipse animæ
meæ consulam? Ad ipsa enim viscera mea, hoc
est, ad fratres qui ejusdem sunt contubernii, ejus-
dem animi, ejusdem vitæ instituti, et ejusdem
Ecclesiæ, epistolis opus est: easque quomodo
perferri curem, durum et prope impossibile est.
Facilis namque aliquis non dico in longinquum
exsiliū locum, sed ab Oriente ad Occidentem trans-
ierit, quam Alexandriam ex ipsa Alexandria per-
agret. Longe quippe solitudo illa deserta atque
invia, quam duobus milibus seu generationibus
filii Israel pertransierunt, periculosior **410** et
impeditior est media civitatis via: et mari item
illo, quod illi divinum et in pariatum forum re-
fugium late habuerunt pervium, et quieti tran-
quillique portus, eorum fluctibus, in quorum tra-
jectu Ægypti sunt submersi, speciem præ se
tulerunt, dum frequenter propter cades in illis
facilitas similes Rubri maris apparuerunt. Qui
vero per urbem ipsam profuit annis, aliquando
quidem solis illis et iniquis locis, per quos
Israel itedens usque adeo siti est pressus, ut
adversus Moesem vociferaretur, et ab eo qui solus
admiranda facit, ex altissima et durissima rope
unda profunderet, visus est multo aridior siccior-
que. Aliquando autem in tantum exundavit, ut
vicinam regionem universam, viasque et agros
omnes diluvio obruerit, eamque quæ sub Noe
fuit, se aquæ inundationem adducturum esse mina-
tus sit. Semper equidem cruore, cadibus civium-
que submersorum suffocationibus infectus fuit et
contaminatus: qualis ille Pharaonis per Moesem in
sanguinem conversus, et sanguinem olens fuit.
Quæ vero luminis ejus quod repurgat omnia,
reperietur expistris unda? Quomodo etiam im-
mensus et hominibus impermeabilis Oceanus, huic
superfusus, amarum hoc deteret atque abolebit
pelagus? Aut quomodo ingens ille fluvius qui ex
Eodem egreditur, si quatuor capita, in quæ dividi-
tur, in unum caput, nempe in alveum Geon deri-
vet, cruentam abluet saniem? Quomodo denique
aer, a cladium ubique tantarum impurissimis
exhalationibus infectus atque pollutus, purgabitur?
Tanti a terra vapores, a mari venti, a fluviiis auræ,
a portibus crassiores nebule feruntur, ut tabe-
scentibus ac diffuentibus, in omnibus subjectis
elementis, cadaveribus, cruore roret. Et admiran-
tur adhuc et dubitant, unde continuè proveniant

ἀφαιδούντες ἑαυτῶν καὶ ἀλλήλων ἐχθροί, ἐπισκοποῦντες ἀφυλάκτως τοὺς νοσούντας, λιπαρῶς ὑπηρετοῦμενοι, θεραπεύοντες ἐν Χριστῷ, συναπληθύνοντο ἑαίνοντες, ἀσμενέστατα τοῦ παρ' ἐτέρων ἀναπιμπλάμενοι πάθους, καὶ τὴν νόσον ἐφ' ἑαυτοὺς ἔλκοντες ἀπὸ τῶν πλησίων, καὶ ἔχοντες ἀναμασσόμενοι τὰς ἀλγυδόνας· καὶ πολλοὶ νοσοκομήσαντες καὶ ῥώσαντες, ἐτέρους, ἐτελεύτησαν, αὐτὸν τὸν ἑαίνων θάνατον εἰς ἑαυτοὺς μετασχημάμενοι, καὶ τὸ θημῶδες ῥῆμα μόνος ἀλὲ δοκῶν φιλοφροσύνης ἔχουσιν, ἔργῳ δὲ τότε πληροῦντες, ἀπίνοντες πάντων αὐτῶν περίφημα. Οἱ γοῦν ἀριστοὶ τῶν παρ' ἡμῖν ἀδελφῶν τοῦτον τὸν τρόπον ἐξελώρησαν τοῦ βίου, πρεσβύτεροι τὲ τινες καὶ διάκονοι, καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ λαοῦ λίαν ἐπαινούμενοι· ὥς καὶ τοῦ θανάτου τούτου τὸ εἶδος, διὰ πολλὴν εὐσεβίαν καὶ πίστιν ἰσχυρὸν γενόμενον, μὴδὲν ἀποδεῖν μαρτυρίου δοκεῖν. Καὶ τὰ σώματα δὲ τῶν ἁγίων ὑπὸ τῶν χειρῶν καὶ κόλποις ὑπολαμβάνοντες, καθαιρουντὲς τὰ ὀφθαλμοὺς, καὶ στόματα συγκλείοντες, ὡμοφοροῦντες τε καὶ διατιθέντες, προσκολλώμενοι, συμπλεκόμενοι, λουτροῖς τε καὶ περιστολαῖς κατακοσμοῦντες, μετὰ μικρὸν ἐτύγχανον τῶν ἰσων, ἀπὸ τῶν ὑπολειπομένων ἐπεπομένων τοῖς πρὸ αὐτῶν. Τὰ δὲ γε εἴθη πᾶν τούναντίον· καὶ νοσεῖν ἀρχομένους ἀπωθόντο· καὶ ἀπέφευγον τοὺς φιλάτους· καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς ἔρριπτον ἡμιθνήτας· καὶ νεκροὺς ἀτάφους ἀπεσκυβαλίζοντο, τὴν τοῦ θανάτου διάδοσιν καὶ κοινωνίαν ἐκτρέπομενοι· ἦν οὐκ ἦν καὶ πολλὰ μηχανωμένοι ἐκκλίνειν ῥάδιον. Μετὰ δὲ ταῦτα εἰρηνευσάντων τῶν κατὰ τὴν πόλιν τοῖς κατὰ τὴν Αἴγυπτον ἀδελφοῖς, ἰορταστικὴν αὖθις ἐπιστάλλει γραφὴν· καὶ μετ' ἐκείνην διαφόροις ἄλλοις ἔγραψε. Καὶ περὶ Σαββάτου δὲ αὐτοῦ γραφὴ φέρεται, καὶ περὶ γυμνασίου ἄλλῃ· καὶ πρὸς Ἑρμάμωνα δὲ, καὶ τοῖς κατ' Αἴγυπτον ὁμιλῶν δι' ἐπιστολῆς, καὶ ἄλλα μὲν φασιν, ἀλλὰ καὶ περὶ Δεκίου καὶ Γάλλου καὶ τῆς κακοτροπίας αὐτῶν διέξεισι. Τῆς δὲ κατὰ τὸν Γαλιγρὸν εἰρήνης μὲλαν ποιεῖται. fratresque Aegyptios litteras scribens, inter alia de commemorat: et tranquillitatis quæ sub Galieno fuit, mentionem facit.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ΄.

Περὶ Νέπωτος καὶ τῆς κατ' αὐτὸν αἵρέσεως.

Ἐπὶ τούτοις ἄπαι καὶ δύο βιβλία Περὶ ἀπαγγελίων συντάττει· ὧν ἡ ὑπόθεσις Νέπος ἦν, ἐπισκοπος· μὲν Αἰγυπτίων γενόμενος. Ἰουδαϊκώτερον γὰρ διακείμενος, τὰ ἐπηγγελμένα τοῖς ἁγίοις Χριστοῦ ἐν ταῖς Γραφαῖς, παχύτερα καὶ ὁμοιωτικώτερα εἶναι φρονῶν, ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶναι ἐτίθει κατὰ

violentiam suam compriment, an rapaces avaritiæ furentis insatiabilem semper ardorem vel matu mortis extinguant, an cervicem flectant superbi, an audaciam leniant improbi, an pereuntibus charis vel sic aliquid divites largiantur et donent sine hæredē morituri: Exercitia sunt nobis ista, non funera, dant animo fortitudinis gloriam, contemtu mortis præparant ad coronam. (Cypr. in *Serm. de mortalit.*)

(1) Veteres urbium expiationes anniversarias facientes, homines sacros, hoc est, qui peste aliove morbo expiando diis immolabantur, et Ca-

A atque alia, exercitium atque exploratio. Non illa quidem a nobis abstinuit, 412 verum multo maxime in gentes est grassata. Deinceps hæc inferi: « Plurimi itaque fratres, pro excellenti suo amore et fraterna charitate, sibi ipsis non parcentes, et alius ab alio invicem animis dependentes, sine metu omni ægrotos visitarunt: et magno studio et cura illis in Christo inservientes, una cum illis mortui sunt, perquam liberet aliorum dolore seipsos implentes, morbumque proximorum in se pertrahentes, ac non gravate dolores mitigantes. Multi curantes atque confirmandos alios, ipsi decesserunt, mortem illorum in seipsos transferentes. Ita vulgatum illud verbum, quod comitatus solius et benevolentie semper visum est, factis tum adimplerunt, dum ad eum modum decedentes, se peripsema (1) omnium esse declararent. Hoc pacto optimi apud nos fratres, presbyteri etiam quidam, et diaconi, et ex plebe laudatissimi quique, ex hac vita emigrarunt: ut jam id genus mortis pietate multa et fide roboratum, non multum videretur abesse a martyrio. Et sanctorum cadavera illi supinis manibus et sinu excipere, oculos comprimere, ora claudere, in humeros tollere, componere, ad se applicare, complecti, lavare, vestibus funeralibus exornare, et paulo post æquali sorte potiri, superstitesque eos qui præcesserant statim subsequi. Gentes porro contra omnia fecerunt, eos qui ægrotare cõpissent propellentes, et charissimos quosque refugientes, semimortuos in vias sternerentes, mortuos insepultos projicientes, successionemque et communionem mortis aversantes, quam tamen quantumvis multa molientibus evitare facile non erat. Deinde cum jam ea in urbe pacatiores essent res, Dionysius ad fratres in Aegypto Paschalem epistolam, et rursus aliis alias scripsit. Circumsertur etiam ejus de Sabbato scriptum, et aliud de exercitio: et ad Hermammonem Decio et Gallo, pravisque eorum moribus pleraque

413 CAPUT XXI.

De Nepote et heresi ejus.

Ad hæc duos libros *De promissionibus* composuit, quibus argumentum præbuit Nepos: qui Aegypti episcopus, Judaica opinione, quæ sancti Christi promissa sunt in Scripturis, sensu corporali crassius intelligens, ea ad præsens sæculum, et designatam quamdam mille annorum vitam referebat.

tharmi atque Pharmari vocabantur, in victimarum morem redimitos, e loco præcipiti in mare dejiciebant, Neptuno immolantes, cum solemnibus hisce verbis, περίφημα ἡμῶν γένου, ἦτοι σωτηρία καὶ ἀπολύτρωσις. Sis pro nobis peripsema, hoc est, piaculum, luitio, redemptio nostra, et servatrix urbis victima. (Suidas, et Nicolaus Leonicus, *De varia historia*, lib. iii, cap. ult.) « Tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus omnium peripsema: » hoc est, Nos tanquam piacula mundi facti sumus, et succidanæ pro populo victimæ. (1 Cor. iv, 13.)

Et quod is ex Apocalypsi Joannis opinionem suam se confirmaturum esse opinaretur, librum composuit, cui titulum Confutationis eorum, qui allegorias componunt, indidit. Cui Dionysius, in eis quos diximus libris respondens, in priorē quidem sententiam suam de illius dogmate exponit, in posteriore autem de Apocalypsi Joannis agit pluribus. « Quandoquidem, inquit, scriptum quoddam proferunt Nepotis, quo valde nituntur, veluti certo et irrefragabiliter ostendente atque probante, regnum Christi in terris futurum : in aliis quidem multis Nepotem recipio et complector, propter fidem, tolerantiam laboris, Scripturarum lectionem, et frequentes psalmodias, quibus hucusque multi delectantur fratres, hominemque ipsum observo. » Deinde progressus infert : « Sedenim si quid recte dictum sit, laudare id convenit. Rursum vero si quid secundum sanam doctrinam non sit scriptum, id castigare oportet. Ac si quidem ipse adesset, suis esset rationum in colloquio, per interrogationem et responsionem, ad persuasionem et conciliationem eorum quæ inter se opponuntur. Cum autem scriptum ejus satis ad persuadendum compositum, in hominum sit manibus, quo scripto legi et prophetis conviciatur, Evangelia nihil esse ducti, et apostolicos libros tanquam nullius prelii elevat ; ipsum autem perinde atque occultum et arcanum mysterium celebratur, **414** simpliciorum fratrum animos, nihil permittens magnum et sublime de certa, vera et gloriosa apparitione Christi, aut de nostra a mortuis resurrectione, atque ad ipsum aggregatione et assimilatione, sed humilia quedam et caduca, qualia presentis vite sunt, asperere et sentire : perquam est necessarium, ut veluti cum presente fratre nostro Nepote disserteres agamus. » Deinde commemorat, se in Arsenoite (1) fuisse, ubi hujusmodi emerit hæresis : ibique omnibus ecclesiasticis atque aliis item viris presentibus, tribus continuis diebus de Nepotis doctrina, libro ejus proposito, disseruisse. Fratrumque stabilem ac decontem morem admiratur (2), qui rite atque ordine responsionibus assensiones approbationesque suas accommodarint ; neque contentiose defendere perseverarint, quæ semel apud se constituissent : neque objectiones legitimas intermiserint, veritatem illi cognitam (quod pudore quodam aliqui, cum convincentur, non faciunt) prodientes : bonaque conscientia, quæ auctoritate divinarum Litterarum probata essent, citra simulationem et dissimulationem, cordibus ad Deum simpliciter compositis, suscipientes. Addit præterea, ut etiam ejus loci doctor Coracion dictus, vocibus eis quæ contra illius opinionem prolata veritate jam abunde satis perspecta, sibi de cætero

Α χριστοθην ζωης τινα ωρισμένην. Καὶ τοίνυν οὗτος ἐκ τῆς Ἀποκαλύψεως Ἰωάννου κρατύνειν τὴν αἵρεσιν οὐθεὶς, βίβλον συντάξας, Πλεχρον τῶν ἀλληγοριστῶν ταύτην ἐπέγραψεν. Πρὸς δὲ διονύσιον τοῖς ἐξηγημένους τούτου συγγράμμασιν ἀντιλέγων, ἐν μὲν τῷ πρώτῳ τὸ δόξαν περὶ τοῦ δόγματος ἐκτίθεισιν, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ περὶ τῆς Ἀποκαλύψεως Ἰωάννου διαλαμβάνει πλατύτερον, οὕτω διεξιὼν. « Ἐπειδὴ σύνταγμα τὸ προκομίζουσι Νέπωτος, ὃ λίαν ἐπιρείδονται, ὡς ἀναντιρρήτως ἐπιδεικνύντι τὴν τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν ἐπὶ γῆς ἵστασθαι, ἐν ἄλλοις μὲν πολλοῖς ἀποδέχομαι καὶ ἀγαπῶ Νέπωτα τῆς τε πίστεως, καὶ τῆς φιλοπονίας, καὶ τῆς ἐν ταῖς Γραφαῖς διατριβῆς, καὶ τῆς πολλῆς φιλανθρωπίας, ἥ μέχρι νῦν πολλοὶ τῶν ἀδελφῶν ἐνθυμοῦνται. καὶ πάντῃ δι' αἰδοῦς ἄγω τὸν ἀνθρώπον αὐτόν. » Εἰτα προλὼν, ἐπιφέρει. « Ὡς εἰ τι μὲν ὀρθῶς λέγοιτο, ἐκπαινεῖν χρὴ διευθύνειν δ' αὖθις εἰ τι μὴ ὀρθῶς ἴσται γεγραμμένον. Καὶ εἰ μὲν παρὴν ὁ ἀνὴρ, αὐτάρχης ἦν λόγος πρὸς ἐριώτησιν καὶ ἀποκρίσιν, κείθων καὶ συμβιβάζων τὸ ἀντιστάμενον. γραφῆς δ' ἐκείνου πιθικνωτάτης προκειμένης, ἥ γραφὴ νόμον μὲν καὶ προφητίαν διαλοιδορεῖται, εὐαγγέλιον δὲ τὸ μηδὲν ἡγηται. τὰ δὲ τῶν ἀποστόλων συγγράμματα ἐκφυλάττειται. αὐτῇ δὲ οἷα τι κεκρυμμένον μυστήριον περιφύεται. τὰς τῶν ἀκλουστέρων ἀδελφῶν ψυχὰς οὐδὲν ἐώντων ὀφελὸν καὶ μέγα φρονεῖν περὶ τῆς ἀληθείας καὶ ἐνδόξου ἐπιφανείας Χριστοῦ, ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῆς ἡμῶν ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπισυναγωγῆς τε καὶ ὁμοιώσεως. Ἄλλὰ μικρὰ καὶ θνητὰ οἷα τὰ νῦν, ἀναγκαῖον καὶ ἡμᾶς, ὡς πρὸς παρόντα διαλεχθῆναι τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν Νέπωτα. » Εἰτα διηγείται ὡς ἐν τῷ Ἀρσενόει γενόμενος, ἔνθα τὸ τοιοῦτον ἐκπολιὰς σχίσμα, πάντων σχεδὸν παρόντων τῶν ἱερατικῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ἄλλως ἐχόντων, τρισὶν ἡμέραις τὸν περὶ Νέπωτος ἀνεκτεῖν λόγον, τοῦ βιβλίου προβεβλημένου. Ἐνθα δὲ καὶ τὸ εὐσταθὲς τῶν ἀδελφῶν θαυμάζει, ἐπιεικῶς τὰς συγκαταθέσεις πεποιημένων ταῖς ἀποκρίσεσι, μήτε φιλονεικῶς περιχομένον τῶν ἀπαξ αἰρεθέντων αὐτοῖς, μήτε δὲ τὰς ἀνταγωγὰς ὑποσταλλομένων, μήτε, τι γνοίεν τάληθες, αἰδοὶ κρατηθέντες μὴ συνομολογεῖν. ἀγαθὴ δὲ συνειδήσις τὰ ταῖς θείαις Γραφαῖς παριστάμενα ἀποκρίσεως δόξα πρὸς θεὸν ἡπλωμένοι, καρδίαις καταδέχεσθαι. Ἐπιφέρει δὲ καὶ ὡς ὁ παρ' ἐκείνους διδάσκαλος, Κορακίων ἦν ἐκείνῳ ὄνομα, ταῖς τῶν ἀντιλεπόντων ἡρημίας φωναῖς, πάντων παρόντων, συνέθετο μὴ τοῦ λοιποῦ προσέξιν ἐκείνῳ, μηδ' εἰς μνίσαν ἔλθειν, μηδὲ διδάξαι, ὡς ἱκανῶς τάληθες διαγνοῦς. Καὶ τοὺς ἄλλους ἀδελφούς, ὅσοι χαίρειν τοῖς λόγοις καὶ τῇ πρὸς πάντας συγκαταθέσει καὶ συνδιαθείσει, fuerant persuasus, presentibus omnibus receperit, nihil futurum cum Nepote negotij, neque mentio-

(1) Auctore Plin. lib. v, cap. 9, inter reliquas multas Ægypti præfecturas, quas nomos vocant, Arsenoites nominatur : ab Arsinoe oppido sic dictus, quod Ptolemæus Philadelphus sub nomine sororis suæ, quæ ita nominatur, condidit. Idem,

annem qui Arsinoen præterfluit, Ptolemæum appellavit. (Plin. lib. vi, cap. 29.)

(2) Ἐνθα καὶ τὸ ἐνσταθὲς καὶ φιλόληθες καὶ τὸ εὐπαράκολοῦθον καὶ συνετὸν ὑπερηγάσθη τῶν ἀδελφῶν. Euseb. lib. vii, cap. 24.

nem se ejus facturum, neque doctrinam promulgaturum. Alios quoque fratres dicit lælatos delectatiosque esse dissertationibus eis, atque communi omnium conciliatione et consensu.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

A

CAPUT XXII.

Ὁ δὲ Διονύσιος ὁ Ἀλεξανδρεὺς περὶ τῆς Ἀποκαλύψεως Ἰωάννου ἱστορεῖ.

Quid Dionysius Alexandrinus de Apocalypsi Joannis scriptum reliquerit.

Ἐξῆς δὲ περὶ τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Ἰωάννου ταῦτα φησιν· ἃ δὴ πάντα κατὰ ῥῆμα, εἰ καὶ διὰ μακροῦ, ὅμως ἀναγκαῖα γέγοντα, ἐκθῆσομαι. «Τινὲς μὲν οὖν, φησὶ, τῶν πρὸ ἡμῶν ἠθέτησαν καὶ ἀνεσχεύσαν πάντῃ τὸ βιβλίον· καὶ καθ' ἕκαστον κεφάλαιον διευθύναντες, ἀγνοῦσθόν γε καὶ ἀσολόγηστον ἀποφαίνουσι, ψεύδεσθαι τε τὴν ἐπιγραφὴν Ἰωάννην γὰρ οὐκ εἶναι λέγουσιν· ἀλλ' οὐδ' Ἀποκάλυψιν εἶναι, τὴν σφῶρα καὶ παχεὶ κεκαλυμμένην τῇ τῆς ἀγνωσίας παραπατάσμετι· καὶ οὐχ ὅπως τῶν ἀποστόλων τινά, ἀλλ' οὐδ' ὅπως τῶν ἁγίων, ἢ τῶν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, τοῦτου γεγονέναι ποιητὴν τοῦ συγγραμματος· Κληρυθὸν δὲ τὸν καὶ τὴν ἀπ' ἐκείνου κληθεῖσαν Κληρυθιανὴν συστήσαντον ἀφρασί, ἀξιόπιστον ἐπισημίσει θελήσαντα τῷ ἑαυτοῦ πράγματι ὄνομα· τοῦτο γὰρ εἶναι τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ τὸ ὄγμα, ἐπιγίγειν ἵστασθαι τὴν τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν· καὶ ὃν αὐτὸς ὠρέγεται, φιλοσώματος ὢν καὶ πάνυ σαρκικός, ἐν τοῖς ὄντεσι περιπατεῖν ἵστασθαι· γαστρός καὶ τῶν ὑπὸ γαστέρα πλησμονῆς, τοῦτέστι σιτίου καὶ ποτοῦ καὶ γάμοις, καὶ δι' ὃν εὐφραμότερον ταῦτα φήθη ποιεῖσθαι, ὁρταῖς καὶ θυσίαις καὶ ἱερῶν σφαγαῖς. Ἐγὼ δὲ ἀθιγῆσαι μὲν οὐκ ἂν τοιμήσαιμι τὸ βιβλίον, πολλῶν αὐτὸ διὰ σπουδῆς ἔχοντων ἀδελφῶν. Μελίοντα δὲ τῆς ἑμαυτοῦ φρονήσεως τὴν ὑπόληψιν τὴν περὶ αὐτοῦ λαμβάνω. Καὶ γὰρ εἰ μὴ συνήμι, ἀλλ' ὑπονοῶ γε νοῦν τινα βαθύτερον ἐγκεισθαι τοῖς ῥήμασιν· οὐκ ἰδὼν ταῦτα μετρῶν καὶ κρίνων λογισμῷ, πίστει δὲ τὸ πλέον νέμων, ὀφηλοτέραν ἢ ὅτι ἐμοῦ καταληφθῆναι νενόμικα. Καὶ οὐκ ἀποδοκιμάζω ταῦτα, ἃ μὴ συνεώραχα· θαυμάζω δὲ μᾶλλον διὰ μὴ συνειδέναι. Ἐπεὶ τοῖς τὴν ὅλην τῆς ἀποκαλύψεως βασανίσας γραφὴν, ἀδύνατον δὲ αὐτὴν κατὰ τὴν πρόχειρον ἀποδείξας διάνοιαν νοεῖσθαι, ἐπιφέρει λέγων· «Συντελέσας δὲ πᾶσαν ὡς εἶπεν τὴν προφητείαν, μαχαρίζεται ὁ προφήτης τοὺς τε φυλάσσοντας αὐτὴν, καὶ δὴ καὶ ἑαυτὸν. Μακάριος γὰρ, φησὶν, ὁ τηρῶν τοὺς λόγους τῆς προφητείας τοῦ βιβλίου τούτου· καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ βλέπων καὶ ἀκούων ταῦτα. Καλεῖσθαι μὲν οὖν Ἰωάννην αὐτὸν, καὶ εἶναι τὴν γραφὴν Ἰωάννου ταύτην, οὐκ ἀντερῶ. Ἄγιός μὲν γὰρ εἶναι τις καὶ θεοπνεύστου συναίνων· οὐ μὴν ῥαδίως ἂν συνεισέμην τοῦτον εἶναι τὸν ἀπόστολον, τὸν υἱὸν Ζεβεδαίου, τὸν ἀδελφὸν Ἰακώβου, οὐ τὸ Εὐαγγελιστὴν τὸ κατὰ Ἰωάννην ἐπιγεγραμμένον, καὶ ἡ ἐπιστολὴ ἡ καθολικὴ. Τεκμαίρομαι γὰρ ἐκ τοῦ ἥθους ἑκατέρων, καὶ τοῦ τῶν λόγων εἶδους, καὶ τῆς τοῦ βιβλίου διεξαγωγῆς λεγομένης, μὴ τὸν αὐτὸν εἶναι. Ὁ μὲν γὰρ εὐαγγελιστὴς οὐδαμοῦ δὲ ὄνομα αὐτοῦ περιγράφει, οὐδὲ κηρύσσει ἑαυτὸν οὕτε διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, οὕτε διὰ τῆς ἐπιστολῆς. Καὶ μικρὸν ὑποκαταβάς πάλιν λέγει· «Ἰωάννης δὲ οὐδαμοῦ, οὐδ' ὡς περὶ ἑτέρου, οὐδ'

Deinde de Apocalypsi Joannis sententiam suam profert : quæ omnia quamvis sint longiora, tamen necessario verbis commemoranda putavi. «Nonnulli eorum, inquit, qui eos præcesserunt, aboleverunt, et plane irritum fecerunt librum ipsum, atque enim per capita omnia coarguentes, in eam formam redegerunt, ut cognosci non posset, et nulla ratione compositus esse videretur. Falsam quoque 415 inscriptionem habere dixerunt : neque enim Joannis esse, neque revelationem ullam habere, qui tam magno et erasso obscuritatis velo cooperitus esset ; et non modo non ab apostolo quopiam, sed ne a sancto quidem ullo aut ecclesiastico viro editum esse. Cerinthum autem, qui ejus quæ ab eo Cerinthiana dicitur hæresis auctor est, voluisse celebri nomine fide dignam auctoritatem figmento suo parare. Hoc enim esse professionis suæ dogma, regnum Christi terrenum futurum ; et quas ipse corporalis admodum et carnalis concupiverat res, in eis somniasse illud futurum, in ventris scilicet et eorum quæ sub ventre sunt libidine et ubertate : hoc est, cibo, potu, concubio, et (ut absurditatem tantam speciosis ornaret verbis) diebus suis, sacrificiis, et vicumparum maculationibus. Ego vero abrogare librum eum, quem fratres multi studiose legunt, non ausim ; majorem autem quam pro tenuitate mea decet, de eo concepi opinionem. Nam etsi non intelligo, suspicor tamen altiorem secretioremque in verbis ejus latere sensum, eumque longe sublimiorem, quam ut a me percipi queat. Id quod non arbitrio meo judico, sed fidei magis tribuo. Non rejicio quidem quæ non perspicio, magis autem admiram quod non intelligam. «Posthæc scriptura revelationis omni diligentius et exquisitius perpensa, intelligi non posse demonstrat, si eum sensum spectes, qui in promptu positus videtur ; ac deinde refert : « Absoluta vero, ut ita dicam, prophetia universa, beatos propheta renuntiat, qui eam servaverint, neque adeo ipsum. Beatus enim, inquit, qui servat verba prophetiæ libri hujus ; et ego Joannes, qui et vidi et audiui. D Vocari quidem Joannem eum, et Joannis esse scriptum id, non repugno. Et sancti alicujus ac divinitus afflati viri esse assentior ; non facile tamen apostoli esse concesserim, filii Zebedæi, fratris Jacobi, cujus Evangelium est quod secundum Joannem inscriptum est, et epistola catholica. Conjecturam enim facio, ex utrorumque scriptorum more et indole, ex verborum forma, et ex ipsius libri ductu, illius non esse. 416 Ac Evangelista quidem nusquam nomen suum ascribit : neque seipsum vel in Evangelio, vel in epistola deprædical. » Et paululum progressus rursus inquit : « Joannes quidem nusquam, neque tanquam de alio, neque tanquam de seipso ; qui vero Apo-

calypsim scripsit, statim a principio seipsum præponit : *Apocalypsis Jesu Christi, quam dedit illi Deus, palam facere servis suis celeriter, et significavit mittens per angelum suum servo suo Joanni, qui testimonium perhibuit verbo Dei, et testimonium ejus quæcunque vidit. Deinde etiam epistolam scribit : Joannes septem ecclesiis in Asia, gratia vobis et pax* ". Evangelista autem, neque in catholica epistola nomen suum præmisit, verum ineffabili quodam modo ab ipso statim arcano mysterio divine revelationis est exorsus : *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris* ". Cujus revelationis nomine etiam Dominus beatam deprædicavit Petrum, inquit : *Beatus es tu, Simon Bariona, quoniam caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus cælestis* ". Quin neque in secunda, quæ fertur, neque in tertia Joannis, quantumvis brevibus epistolis, Joannes nominalim præponitur; sed, sine adjunctione nominis, presbyter scribitur. Iste porro non satis habuit, ut semel nomine suo edito, consequentia exponeret; sed id repetit identidem : *Ego Joannes qui vidi et audivi ista* ". Deinceps indicat, Joannis quidem esse scripturam eam, illi cognominis, sed non dilecti illius; et per conjecturam esse arbitratur Asiatici Joannis, qui cognominatus est presbyter, de quo prius diximus, videlicet quod duo monumenta, idem Joannis nomen habentia, Ephesi moneantur. Multi enim, inquit, propter suam in apostolos propensionem et affectionem, nomina eorum liberis suis imponebant. »

CAPUT XXIII.

Quibus rationibus idem asserat, Apocalypsim non Joannis evangelistæ, sed alterius cujusdam Joannis esse.

Ostendit quoque ex compositione dictionis, sententis, et verbis ipsis, alium esse, quam Joannem evangelistam, ejus libri auctorem, ita scribens : « Consona enim sibi ipsis sunt Evangelium et Epistola, 417 et simile habent initium. Illud enim dicit, *In principio erat Verbum* : hæc autem eadem paucillum mutata : *Quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, et manus nostræ contractarunt de Verbo vite, et vita manifestata est* ". Hæc enim verba veluti præludens præmittit, contra eos contendens, sicuti in sequentibus ostendit, qui dicebant, Dominum in carne non venisse. Quapropter accurate et apposite connexit, *Et quod vidimus et annuntiamus vobis* "; ex seipso nimirum continue dependens, et a proposito non digrediens. Et sic, per eadem rerum capita et nomina, omnia persequitur : quorum aliqua nos compendiose commemorabimus. Qui vero attente ea leget, in utrisque inveniet multam vitam, multam lucem, detestationem tenebrarum, perpetuam veritatem, gratiam, gaudium, carnem et sanguinem Domini, judicium, remissionem peccatorum, Dei in nos

A ὡς περὶ αὐτοῦ, ὃ δὲ τὴν Ἀποκάλυψιν γράψας εὐθὺς τε ἐν ἀρχῇ αὐτὸν προτάσσει· Ἀποκάλυψις Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἣν ἔδωκεν αὐτῷ δεῖξαι τοῖς δούλοις αὐτοῦ ἐν τάξει· καὶ ἐσημάνει ἀποσταλάς διὰ τοῦ ἀγγέλου αὐτοῦ τῷ δούλῳ αὐτοῦ Ἰωάννῃ, ὃς ἐμαρτύρησε τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ ὅσα εἶδεν. » Εἶτα καὶ ἐπιστολὴν γράφει· Ἰωάννης ταῖς ἐκκλῃσιαῖς ταῖς ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη. » Ὁ δὲ γ' εὐαγγελιστὴς οὕτ' ἐν τῇ καθολικῇ ἐπιστολῇ προέγραψεν αὐτοῦ τὸ ὄνομα, ἀλλὰ ἀπορρήτως ἀπ' αὐτοῦ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας ἀποκαλύψεως ἤρξατο· Ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἀκηκάμεν, ὃ ἐπαράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν. Ἐπὶ ταύτῃ γάρ τῇ ἀποκαλύψει καὶ ὁ Κύριος ἐμακάρισε τὸν Πέτρον, εἰπὼν· Β Μακάριος εἰ σὺ, Σίμων Βῆρ Ἰωῤῥᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου ὁ οὐράνιος. Ἄλλ' οὐδὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ φερομένη καὶ τρίτῃ Ἰωάννου, καίτοι βραχέως οὖσαι ἐπιστολαί, Ἰωάννης ὀνομαστί πρόκειται· ἀλλ' ἀνωμόμως ὁ πρεσβύτερος γέγραπται. Οὗτος δὲ γε οὐδὲ αὐταρκῆς ἐνόμισεν αἰσάπαξ αὐτὸν ὀνομάσαι διηγέσθαι τὰ ἐξῆς, ἀλλὰ πάλιν ἀναλαμβάνει· Ἐγὼ Ἰωάννης ὁ βλεπὼν καὶ ἀκούων ταῦτα. Εἰδ' ἐξῆς δεικνυσιν, Ἰωάννου μὲν εἶναι τὴν γραφὴν ὁμωνύμου ἱερέως, ὃ μὴν τοῦ ἡγαπημένου. Αἰνίσσεται δὲ εἶναι τοῦ ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἰωάννου, ὃς ἐπεκλήθη πρεσβύτερος, περὶ οὗ καὶ πρότερον εἰπομεν, ὅτι καὶ δύο μνήματα ὁμωνυμίαν ἔχοντα Ἰωάννου, ἐν Ἐφέσῳ δεικνύνται. C Πολλοὶ γάρ, φησί, διὰ τὴν πρὸς τοὺς ἀποστόλους σχέσιν τὰς κλήσεις τοῖς αὐτοῦ ἐτίθουν πασι. »

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Ἐξ ὧν τρεῶν μὴ εἶναι τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τὴν Ἀποκάλυψιν, ἀλλ' ἑτέρου τινὸς Ἰωάννου παρίστησι.

Δείκνυσιν δὲ καὶ ἀπὸ τῆς συνθήκης τοῦ λόγου, καὶ ἀπὸ τῶν νοημάτων καὶ τῶν ῥημάτων ἕτερον εἶναι τὸν συγγραφεὰ παρὰ τὸν Εὐαγγελιστὴν· ὥδ' ἵκται γράφων· Συνέβουσι μὲν γάρ ἀλλήλοις τὸ εὐαγγέλιον καὶ ἡ ἐπιστολή· ὁμοίως τε γὰρ ἀρχονται. Καὶ τὸ μὲν φησιν, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος· ἡ δὲ τὰ αὐτὰ μικρῷ παραλλαγμένα· Ὁ ἀκηκάμεν, ὃ ἐπαράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς· καὶ ἡ ζωὴ ἐπαυερῶθη. Ταῦτα γὰρ προαναχρούεται διατινόμενος, ὡς ἐν τοῖς ἐξῆς ἐδήλωσε, πρὸς τοὺς οὐκ ἐν σαρκὶ φάσκοντας ἰληυθῆναι τὸν Κύριον· δι' ἃ καὶ συνήφεν ἱμνωδῶς· Καὶ ὃ ἐπαράκαμεν, καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν, ἔκται αὐτοῦ· καὶ τῶν προβέσεων οὐκ ἀφίσταται. Διὰ τῶν αὐτῶν κεφαλαιῶν καὶ ὀνομάτων πάντα διεξέρχεται. Ὡν τινα ἡμεῖς μὲν συντόμως ὑπομνηματίσαμεν· ὃ δὲ προσεγὼς ἐντυγχάνων εὐρήσει ἐν ἑκατέρῳ πολλὴν τὴν ζωὴν, πολὺ τὸ φῶς, ἀποτροπὴν τοῦ σκότους, συγχρὴ τὴν ἀλήθειαν, τὴν χάριν, τὴν χαρὰν, τὴν σάρκα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, τὴν κρίσιν, τὴν ἀρεσιν τῶν ἀμαρτιῶν, τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, τῆς πρὸς ἀλλήλους

» Apoc. i, 2. » I Joan. i, 1. » Matth. xvi, 17.

» Joan. xxi, 8. » I Joan. i, 1. » ibid.

ἡμᾶς ἀγάπης ἐντολὴν· ὡς πάσας δεῖ φυλάσσειν τὰς ἐντολάς. Ὁ Διαγχοῦ τοῦ κόσμου, τοῦ διαβόλου, τοῦ Ἀντιχρίστου· ἡ ἐπαγγελία τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἡ υιοθεσία τοῦ Θεοῦ· ἡ δὲ ὅλου πίστεως ἡμῶν ἀπαιτούμενη· ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς πανταχοῦ· καὶ ὅπως διὰ πάντων χαρακτηρίζοντας, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν συνορᾶν, τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς ἐπιστολῆς χρῶτα πρόκειται. Ἀλλοιοτάτῃ δὲ καὶ ξένη παρὰ ταῦτα ἡ Ἀποκάλυψις· μήτε ἐραπτομένη, μήτε γειννώσα τούτων μηδὲν σχεδὸν ὡς εἶπαι, μηδὲ συλλαβὴν πρὸς αὐτὰ κοινὴν ἔχουσα· ἀλλ' οὐδὲ μνήμην τινὰ οὐδὲ ἔννοιαν, οὔτε ἡ ἐπιστολὴ τῆς Ἀποκαλύψεως ἔχει (ἰὼ γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον), οὔτε τῆς ἐπιστολῆς· ἡ Ἀποκάλυψις· Παύλου καὶ διὰ τῶν ἐπιστολῶν, ἀποφάναντός τι καὶ περὶ τῶν ἀποκαλύψεων αὐτοῦ, ὅς οὐκ ἀνέγραψε καθ' αὐτάς. Ἐτι δὲ καὶ τῆς φράσεως τὴν διαφορὰν ἔστι ταυμάζεσθαι τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὴν Ἀποκάλυψιν. Τὰ μὲν γὰρ οὐ μόνον ἀπταίστως κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν φωνὴν, ἀλλὰ καὶ λογιστάτως λέξεσι, τοῖς συλλογισμοῖς, ταῖς συντάξεσι, ταῖς ἐρμηνείαις, γέγραπται. Πολλοὺ γὰρ δεῖ, βάρβαρον τινα φθόγον, ἢ σολοικισμόν, ἢ ὅπως ἰδιωτισμὸν ἐν αὐτοῖς εὐρεθῆναι. Ἐκότερον γὰρ εἶχεν, ὡς εἴκοι, τὸν λόγον, τὴν γνώσιν, ἀμφοτέρω αὐτῷ χαρισσαμένου τοῦ Κυρίου, τὸν τε τῆς σοφίας, καὶ τὸν τῆς γνώσεως. Τούτων δὲ ἀποκαλύψεις μὲν ἑωρακέναι, καὶ γνῶσιν εἰληφέναι καὶ προσηγεῖσθαι, οὐκ ἀντεῶ· διδάσκον μόντοι καὶ γλῶσσαν οὐκ ἀκριβῶς ἑλληνίζουσιν αὐτοῦ βλέπω, ἀλλ' ἰδιώμασι βαρβαρικοῖς χρώμενοι, καὶ που σολοικίζοντα. Ἀπερ οὐκ ἀναγκαῖον νῦν λέγειν· οὐδὲ γὰρ ἐπισκώπτων, μὴ τις νομίσῃ, ταῦτα εἶπον, ἀλλὰ μόνον τὴν ἀνομοιότητα διευθύνων τούτων τῶν γραφῶν. Ταῦτα ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν ἐπαγγελίων Διονύσιος καὶ περὶ τῆς Ἰωάννου Ἀποκαλύψεως πρὸς Νέπωνα ἐπιστάμενος εἶρηκε.

conviciandi et reprehendendi animo, sed ut dissimilitudinem tantum scripturarum istarum indicarem atque expedirem. Atque hæc in posteriore libro *Promissionum*, cum Nepote congressus, de Joannis Apocalypsi Dionysius scripsit.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΑ'.

Περὶ τῶν ἄλλων ἐπιστολῶν τοῦ Διονυσίου, καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ.

Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλαι κτείσται τοῦ εἰρημίνου Θεοῦ ἀνδρὸς ἐπιστολαὶ φέρονται· αἱ τε κατὰ Σαβελλίου πρὸς Ἀρμυαν, τὴν Βερονικέων ἐπισκοπὴν διέποντα· ἔτι δὲ ἡ πρὸς Τελεσφόρον καὶ πρὸς Εὐφράνορα· καὶ πάλιν πρὸς Ἀρμυαν τὴν καὶ Εὐφρόν. Περὶ δὲ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, καὶ ἕτερα τέσσαρα ὑπομνήματα γράφει, τῷ κατὰ Ρώμην ὁμωνύμῳ αὐτῷ ἐπισκόπῳ προσφωνῶν. Ἐτι δὲ καὶ παρὰ ταῦτα· ἄλλαι πλείους εἰσὶν ἐπιστολαὶ· λόγοι τε πολῦστοι, ἐν ἐπιστολῶν χαρακτηρὶ συγκαταρτημένοι· ὥσπερ οὗς Τιμοθέῳ τῷ παιδὶ συντάττει *Περὶ φύσεως* τὴν ἐπιγραφὴν ἔχοντας· καὶ ὁ *Περὶ πειρασμῶν* Εὐφράνῳρι προσπεφυγμένος· καὶ πρὸς Βασιλεῖδην δὲ γράφων τῶν κατὰ Πεντάπολιν ἐπίσκοπον παροικίων, καταρχὰς δεικνύσιν αὐτὸν ὑπομνήματα εἰς τὸν Ἐκκλησιαστικὴν γεγραφότα. Διάφοροι δὲ καὶ πρὸς αὐτὸν εἰσι σταλέσαι ἐπιστολαί. Γέγραφε δὲ καὶ κατὰ

A dilectionem, fraternæ inter nos charitatis mandatum, præceptorum omnium observationem, redargutionem mundi, diaboli, Antichristi, promissionem Spiritus sancti, adoptionem filiorum Dei, fidem quæ per omnia a nobis exigitur. Et quod Pater et Filius ubique designentur, quodque, ut summam dicam, si omnes Evangelii et epistolæ quasi dicendi formas notare libeat, vim utriusque tanquam filum orationis animadvertere in proclivi erit. Peregrina autem et aliena prorsus ab his est Apocalypsis, neque illis cohærens, neque proxime ad ea accedens, ex aliqua parte; quippe quæ, pene dixerim, ne syllabam quidem communem cum eis habeat. Sed neque mentionem ullam, neque sententiam, vel epistolam Apocalypsis (omitto enim Evangelium) vel Apocalypsis epistolæ habet: cum quidem Paulus, aliquid etiam in epistolis suis de revelationibus suis ostendat, quas tamen ipsas in scriptum peculiare non retulit. Præterea discrimen elocutionis Evangelii et epistolæ ad ipsius Apocalypsis ductum colligere et notare licet. Hæc enim non solum non vitiosis, juxta Græcorum sermonem, sed etiam exquisitis et egregiis verbis, syllogismis, compositionibus, et interpretationibus scripta sunt. Tantum scilicet abest, ut barbaram in eis vocem aliquam, aut solœcismum, aut omnino rusticitatem reperias: utrumque enim, ut videtur, habuit donum et sermonis et intelligentiæ; utraque ei a Domino et sapientiæ et cognitionis concessa gratia. 418 Hunc autem revelationes quidem vidisse, scientiamque et prophetiam accepisse, non eo inficias: cæterum in oratione sua eum sermonem Græcum accurate servare non video. Nam et rusticis barbarismis, et solœcismis alicubi utitur, quos quidem in præsentia adnotare non est necesse. Nec quisquam hæc dixisse me existimet

CAPUT XXIV.

De aliis Dionysii epistolis, scriptisque ejusdem.

Sunt et aliæ plurimæ divini ejus viri epistolæ: ut contra Sabellium, ad Ammonem Beronicensem episcopum, item quæ ad Telesphorum et ad Euphranorem, et rursus quæ ad Ammonem et Euphorum est scripta. Composuit præterea in eodem argumento libros quatuor, ad cognominem sibi Romanum episcopum. Insuper aliæ plures sunt epistolæ, et orationes proluxæ inter epistolas connumeratæ: sicuti quas Timotheo puero conscripsit, inscriptionem habentes, *De natura*. Sicuti etiam est ea quam ad Euphranorem composuit, *De temptationibus*. Ad Basilidem autem ecclesiarum Pentapolitarum episcopum scribens, ab initio commentarios se composuisse indicat in Ecclesiastem. Diversæ etiam ad ipsum datæ epistolæ. Scripsit itidem contra Paulum Samosatenum et Manetem, qui eo tempore existerunt. De eis autem postea

dicemus. Cum autem ad multam pervenisset senectutem, duodecimo imperii Galieni anno mortuus est, quo tempore contra Paulum Samosatenum Antiochie synodus est coacta.

CAPUT XXV.

Quæ de Dionysio Alexandrino in quadam epistola scribat magnus Basilus.

Quæ vero de Dionysii libris Basilus Magnus ad Maximum philosophum scribat, addendum hisce putavi. Quæ inquiris, inquit, Dionysii scripta, plurima ad nos pervenerunt. Quod autem librorum eorum copia **419** nobis non est. propterea ad te non misimus. De quibus sic nostra est sententia. Non omnia ejus viri laudamus opera. Sunt etiam nonnulla quæ prorsus abrogamus. Fere enim impietatis istius, quæ nunc passim divulgatur, eam dico quæ κατά τὸ ἀνθρώπινον, sive de inæqualitate est, quantum ego scio, ipse primus seminarium præbuit: non ille quidem improbitate mentis et sententiæ, sed quod vehementius acriusque oppugnare Sabellium valuerit. Quem ego comparare solitus sum plantatori, qui cum incurvum tenellæ arboris statum sedulo corrigere studeat, deinde immodica attractione peccat, a medio aberrat, plantamque ipsam in contrariam diversamque deducat formam. Simile quiddam enim et in hoc viro factum esse deprehendimus. Ille enim acius impietati Libyci hæretici congressus, non sensit, nimio contentionis studio se in contrarium ferri anulum. Cui satis fuerat ostendere, non idem esse subjecto ipso Patrem et Filium, et per hoc victoriæ laudem a blasphemo illo reportare. Ipse autem ut aperte admodum et prolixè illius convinceret, non tantum diversitatem subsistentiarum, verum etiam subsantis differentiam, et potestatis veluti remissionem, et gloriæ mutationem afferit. Ita ut eum per hoc contingerit malum ipsum malo alio commutare, et a recta doctrina aberrare. Itaque in scriptis suis varius est. Nonnunquam enim τὸ ὁμοούσιον sive consubstantialia tollit per ea quibus ad subsistentias abrogandas male utitur. Aliquando autem id admittit, in eis scilicet, quæ pro defensione ejus ad alibi cognominem composuit scriptis. Tum autem de Spiritu etiam sancto voces emisit, Spiritui minime congruentes, ab ea quæ adoratur, eum divinitate proscribens, et veluti in infimum ordinem creaturæ et ministræ naturæ redigens. Ac talis hic quidem vir fuit.

CAPUT XXVI.

De Sabellio, et ejus hæresi, et quod ea ætate floruerit.

Sabellii autem paulo ante meminimus. Nunc vero et quis fuerit, et quæ ejus fuerint blasphemix, clare exponam. Et ille quidem Libycus genere fuit, Pentapoli ejus regionis ortus. Docuit autem, unam subsistentiam esse Patrem et Filium et Spiritum sanctum, unamque trinominem personam. Et **420** in Veteri quidem Testamento, veluti Patrem legem

Παύλου τοῦ Σαμοσατίως καὶ Μάνητος κατ' ἐκείνη καιροῦ φανέντων· περὶ ὧν ἱεροῦμεν. Εἰς βαθεῖα καὶ γῆρας ἀληθινῶς, τελευταίᾳ κατὰ τὸ δοδὲκατον ἔτος τῆς Γαλιηνῆς ἀρχῆς, ὁπνίκα ἡ κατὰ τοῦ Σαμοσατίως, Παύλου ἐν Ἀντιοχείᾳ συνίστατο σύνοδος.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΕ'.

Οἱ δὲ μέγας Βασίλειος περὶ τοῦ Ἀλεξανδρείνης Διονυσίου ἐν τινὶ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ γράσκει.

Περὶ δὲ τῶν Διονυσίου συγγραμμάτων, οἱ δὲ πολλοὶ καὶ μέγας Βασίλειος πρὸς Μάξιμον τὴν φιλοσοφον γράσκει, καλὸν ἐν τῇ παρόντι παραθεῖναι συγγραμματα. Ἐὰ δὲ ἐπιζητεῖς, φησὶ, τοῦ Διονυσίου συγγραμματα, ἤλπε πρὸς ἡμᾶς, καὶ πάντοτε πολλά. Οὐ πάρεστι γὰρ μὴν τὰ βιβλία· διότι οὐκ ἀπεσταλμένοι. Ἐχομεν δὲ γνώμης οὕτως. Οὐ πάντα θαυμάζομεν τοῦ ἀνδρός· ἔστι δὲ ἃ καὶ πανταλῶς διαγράφομεν· σχεδὸν γὰρ περὶ τῆς νῦν ταυτησὶ θουλλομένης ἀσέβειας, τῆς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον λέγω, οὕτως ἔστιν, ὅσα γὰρ ἡμεῖς ἴσμεν, ὁ πρῶτος τὰ σπέρματα παρασχόν. Αὐτὸν δὲ οἶμαι οὐ πονηρὰ γνώμης, ἀλλὰ τὸ σφῖδρα βούλεσθαι ἀντιτείνειν τῷ Σαβελλίῳ. Εἰσθα γοῦν ἀπεικάζειν ἐγὼ φυτοκόμῳ νεαροῦ φυτοῦ διαστροφὴν ἀπυθύνοντι, εἴτε τῇ ἀμετρίᾳ τῆς ἀνθελικῆς διαμαρτόντι τοῦ μέσου, καὶ πρὸς τὸ ἐναντίον ἀπαγαγόντι τὸ βλάστημα. Τοιοῦτόν τι καὶ περὶ τὸν ἄνδρα τοῦτον γεγενημένον εὐρομεν· ἀντιβαίνων γὰρ ἀπὸ τῆς εἰς ἀσέβειαν τοῦ Αἰθίου, ἑλθὼν ἐαυτὸν εἰς τὸ ἐναντίον κακὸν ὁπὸ τῆς ἀγαν φιλονεικίας. Οὐ πενυχθεῖς· ἢ γὰρ τοσοῦτον ἐλαχιστὸν δεῖξαι, ὅτι οὐ ταυτὸν τῷ ὁμοουσίου Πατρὶ καὶ Υἱῷ, καὶ ταύτῃ ἔχειν κατὰ τοῦ βλαστημένου· τὰ νικητήρια. Ὅ δὲ, ἵνα πάντοτε ἐναργῶς ἐκ τοῦ παρόντος κατακρατῇ, οὐχ ἑτερότητα μόνον τῶν ὁμοουσιῶσεων τίθεται, ἀλλὰ καὶ οὐσίας διαφορὰν καὶ δυνάμει· ὕψους, καὶ δόξης παραλλαγὴν. Ὅτι· ἐκ τούτου συνέβη κακοῦ μὲν αὐτὸν κακὸν διαμαρτῆσαι, τῆς δὲ ὁρθότητος τοῦ λόγου διαμαρτῆσαι. Ταύτην τὴν καὶ παντοδαπὴν ἔστιν ἐν τοῖς συγγραμμάσι, νῦν μὲν ἀναγνῶν τὸ ὁμοούσιον διὰ τῶν ἐπ' ἀδότησει τῶν ὁμοουσιῶσεων κακῶς αὐτῷ χρημένων, νῦν δὲ προστιμένους ἐν οἷς ἀπολογεῖται πρὸς τὸν ὁμώνυμον. Πρὸς δὲ τοῦτοις καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος ἀφῆκε φωνὰς, ἡμιττα πρεπούσας τῷ Πνεύματι, τῆς προσκυνουμένης αὐτὸ θεότητος· ἐφορίζων, καὶ κάτω πῶς τῇ κτιστῇ καὶ λειτουργῇ φύσει συναριθμῶν. Καὶ ὁ μὲν ἄνθρωπος τοιοῦτος.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΖ'.

Περὶ Σαβελλίου, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἀλπέσεως, καὶ ὅτι ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις ἤκματε.

Τοῦ δὲ Σαβελλίου πρὸ βραχέος μάλιστα πεποιημένος, νῦν τίς τι ἦν, καὶ τί ἐβλάστησεν, διαφύκειν ἐκδήσομαι. Οὗτος Αἰθίος μὲν τὸ γένος ἦν, τῆς ἐκείθεν ὁρμημένος Πενταπόλεως· μὲν δὲ ὁμοουσιῶσιν ἰσογμᾶσιν εἶναι τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ ἄγιον Πνεῦμα, καὶ ἐν τριώνυμον πρόσωπον· καὶ τὸν αὐτὸν ποτὲ ὡς Πατέρα καλεῖν τὴν Γραφήν, ποτὲ δὲ

ὡς ὕδωρ, ποτὶ δὲ ὡς ἅγιον Πνεῦμα· καὶ ἐν μὲν τῇ Παλαιᾷ ὡς Πατέρα νομοθετῆσαι, ἐν δὲ τῇ Καινῇ ὡς ὕδωρ ἐνανθρωπήσαι, ὡς δὲ Πνεῦμα ἅγιον τοῖς ἀποστόλοις ἐπιφοιτῆσαι. Πρὸς τοῦτον δὲ Διονύσιος, ὡς τῷ μεγάλῳ Πατρὶ Βασιλείῳ διεληχται, ἀντιστάμενος, εἰς τὸ ἐναντίον περίστη δεινόν. Τοσαῦτα καὶ περὶ Σαβελλίου ὡς ἐν βραχεὶ φάναί.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΖ.

Περὶ τῆς αἵρέσεως Παύλου τοῦ Σαμοσατέως· καὶ περὶ τῆς πρώτης κατ' αὐτὸν συνόδου.

Τηνικαῦτα δὲ τοῦ κατ' Ἀντιόχειαν ἐπισκόπου ἀφημεριανεὺς τὸ βιοῦν μεταλλάξαντος, Παῦλος ὁ ἐκ Σαμοσατῶν τῷ ὁρῶν ἀντικαθίσταται. Ζηνοβίας γὰρ κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν τοπαρχούσης· Πέρσαι γὰρ Ῥωμαίους νενικηκότες, ἐκεῖνη τὴν τῆς Συρίας καὶ Φοινίκης ἡγεμονίαν παρέδωκαν. Παῦλος οὖτος τὰ πρὸς θεραπείαν ἐκεῖνη θέλων ποιεῖν τὰ Ἰουδαίων φρονούσαν, καὶ θεραπεύειν ὡς πλείστον παρώμενος, εἰς τὴν Ἀρτέμιονος ἐξώκειλεν αἵρεσιν. Καὶ γὰρ ταπεινά τινα καὶ χαμερπῆ περὶ Χριστοῦ ἰδογματίζεν· ὡς κοινὸς ἄνθρωπος ἦν τὴν φύσιν, μηδὲν τι πλέον κεκτημένος ἡμῶν ἄμωρος· δὲ θείας οὐσίας, ἐνοικῆσαι δ' ἐν αὐτῷ ὡς ἐν προφῆτῃ τὸν Θεοῦ ὕδωρ, καὶ πάλιν ἀπηλλάχθαι καὶ τοιαῦτά τινα παραπλήσια παρὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐνομοθεσίαν διδασκαλίαν. Τοῦτο μάθοντες οἱ τῇ νικαδὲ τῶν ἐκκλησιῶν ποιμένες, οὐχ ὑπερβαίειν τοσαύτην ἔρπουσαν νόσον ἰδοκίμασαν δεῖν καὶ ταῦτα συναργῶν τοῦ μίσους καὶ τοσαύτην μεγίστην πόλιν χειρωνακίαν. Καὶ ὁ μὲν τῆς Ἀλεξανδρείας Διονύσιος, ἐπίσημος ὢν ἀνὴρ, διὰ γῆρας ἀνεβέβλητο τὴν ἐνδύμειαν, καὶ δι' ἀσθενείαν κατεπιγύουσαν· γράμμασι δὲ κάκεινον παρήνεσε τὰ προσήκοντα, καὶ τοὺς συνδραμόντας εἰς τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας παρὰ τῆς ζήλων, καὶ τὴν σφειδραν γνῶμην ἣν ἔχει περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος ἐπεμπεν. Οἱ γὰρ μὴν λοιποὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόνες, ὡς ἐπὶ θῆρα καὶ λυμενῶνά τινα, ἀπανταχόθεν ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν κατ' ἐλλείους ἡθροίζοντο, φάσγανα καὶ δόρατα λαμβρόν ὑποστίζοντα, τάληθ' τῆς Ἐκκλησίας δόγματα προβαλλόμενοι. Τούτων δ' οἱ μάλιστα τὰ πρῶτα ἐπύοντο, καὶ ὡς περιφανεῖς ἀστέρες διεπρεπον, Γρηγόριος ἡνὸς μέγας, ὁ ἐν θαύμασι περιδότης, καὶ Ἀθηνώδωρος, τάδε φησὶ ἐκεῖνον καὶ φρονῶν καὶ λέγων καὶ πρῶτων, ἡγουμένος τῶν κατὰ Πόντον παροικιῶν· Φιρμιλιανὸς τε ὁ τῆς Καππαδοκίαν Καίσαρεας ποιμὴν, περιφανὴς ἀνὴρ, καὶ ἐκατέρως γνώσεως ἡκρεβωμένος ἔχων τὰς ἑταίρας· ἐπὶ τοῖς τοῖς Ἐλενός ὁ τὴν Κιλίκων Ἰδύνας μητρόπολιν ἐν Ταρσῷ· Νικομάς· τε ὁ τῆς Ἰκονίου κατακοσμησας τὸν ὁρῶν ἐκ δὲ Παλαιστίνης ὁ τὴν Ἱεροσολύμων ἐπισκοπήσας Ὑμέναιος· τῇ· τε ὁ μέρου ταύτῃ Καίσαρεας Θεότεκνος· Μάξιμος τε πρὸς τοῖς τοῖς, δ'· τῶν κατὰ Βόστραν ἀδελφῶν προεῖχεν· Θεόφιλος τε καὶ Πρό-

A dedisse, in Novo autem quasi Filium hominem factum esse, ut Spiritum sanctum vero ad apostolos advenisse. Huic Dionysius, sicuti a magno illo Patre Basilio dictum est, resistens, in contrarium delapsus est malum. Hæc de Sabellio paucis.

CAPUT XXVII.

De hæresi Pauli Samosatæni : et de prima contra eam coacta synodo.

Eo tempore, Demetrianus episcopo Antiochiæ defuncto, Paulus Samosatenus thronum ejus accepit, cum Zenobia ejus loci regnum obtineret (1). Persæ enim, Romanis victis, administrationem ei Syriæ et Phœniciæ tradiderant. Paulus porro iste, curare eam in religionē Judaizantem volens, plurimumque operæ et curæ in ea recte instituenda atque convertenda ponens, in Artemonis hæresim impexit. Nimis enim humilia atque humi serpentia de Christo docuit: Communem quippe hominem natura fuisse, neque quidquam præcipuum præ nobis habuisse, et divinæ substantiæ expertem exsistisse, atque in eo perinde atque in propheta Filium Dei inhabitasse, et rursus ab eo discessisse: nonnullaque hisce similia contra ecclesiasticam doctrinam censuit. Quod ubi tum ecclesiarum pastores cognoverunt, non despicendam serpentem jam tantam contagionem judicaverunt, præcipue cum piaculum id domicilium et tantam adjutricem tam magnam natum esset urbem. Atque Dionysius quidem Alexandrinus, vir celebris, propter ætatem affectam, et gravem imbecillitatem, proficisci eo distulit. Litteris autem et ipsum ad officium est cohortatus, et eos qui ad eum confluabant, ad ardorem et æmulationem veræ pietatis exacuit, judiciumque suum et sententiam de proposita questione ad eos misit. Reliqui verò ecclesiarum antistites, veluti ad vastantem et perniciosam feram conficiendam, Antiochiam undequaque alius post alium congregabantur, resplendentes enses et cuspides, verā Ecclesiæ dogmata, præ se ferentes. Eorum primi nominis et maxime celebres sicuti stellæ radiantēs præfulgebant: Gregorius magnus ille, miraculis edendis decantatus: et Athenodorus, sententiis, verbis et factis, fraterne **421** illi conjunctus: Ponticarum ecclesiarum episcopi, Firmilianus Cæsariæ Cappadociæ antistes, vir præclarus, et utriusque generis literatura summe doctus: Helenus metropolis Tarsi Cilicium episcopus: præterea Nicomachus Iconii, Hymeus Hierosolymorum, et Cæsariæ Palestinæ his finitimæ Theotecnus, episcopi. Maximus insuper, qui fratribus Bostræ præfuit: Theophilus, Proclus, Elellanus, Paulus, Babylonianus (2), Protogenes, Hierax, Eutychnus,

(1) In Oriente Odenatus Persas vicit, Syriam defendit, Mesopotamiam recepit, usque ad Ctesiphontem pervenit. Deinde vero cum filio Herode, Sapore vicio fuit autem Palmyrenorum princeps Odenatus, et a Galieno in societatem imperii adscitus) insidiis consobrii sui occisus est. Cuius

uxor Zenobia cum Herenniano et Timolao filia regnum obtinuit. Eam Aurelianus non longe ab Antiochia, magis prælii terrore, quam prælio, cepit: quæ currum ejus triumphantis Rom. præcessit. (Eutrop.)

(2) Alii, Bolanus.

Theodorus, Malchion, et Lucius, diversarum ecclesiarum presbiteri. Hi omnes, et alii quamplurimi, una cum presbyteris et diaconis, in eam quam diximus civitatem conveniunt. Cum igitur in unum congregati essent, saepe multumque sermones conferebantur, et in quolibet concessu quaestiones plures proponebantur. Ibi Paulus obumbrare, et quantum posset, haeresim suam tegere et occultare laborabat. Illis autem illud maxime studio fuit, ut illa proferretur, et tanta in Christum blasphemia omnibus propalam nota fieret. Quapropter suadendo primum et consulendo conati sunt Paulum a conceptione opinionis abducere, et in contrariam sententiam pertrahere. At cum ille, iuramento interposito, aperte errori ei renuntiaret, neque se quidquam ejusmodi sentire, sed apostolicis decretis et doctrinis adherere, eisque insistere confirmaret; tum quidem illi, communem Servatorem Deum de ecclesiarum consensu et concordia cum laudibus concelebrassent, synodum solverunt, et pro se quisque ad greges suos redierunt.

CAPUT XXVIII.

Ut in secundo conventu confutatus Paulus a Malchione sophista ex synodo sit eiecius.

Sedenim temporis processu, cum rursus ubique fama spargeretur de Paulo, qui ita a verae fidei professione degenerans descivisset, celeberrimi illi viri ne tum quidem statim ad illum deturbandum sunt progressi, sed litteris scriptis vulnus ejus curare sunt conati, lethalem se eo modo doctrinam oppressuros esse opinati. Dionysius equidem epistolam dedit, 422 auctorem erroris ejus ne allocutione quidem dignans, sed populum ecclesiae Antiochena instruens tantum et confirmans. Firmilianus autem Cappadox Antiochiam venit: sed statim dolo ab eo repulsus, resipiscantiam et conversionem denuo pollicente, inde decessit. Postea vero cum rursus cum eo congressurus esset, ut qui toties Deum negantis pravitatis ejus periculum fecisset, e vita excessit: quo tempore etiam Dionysius Alexandrinus est mortuus, duodecimo, ut dictum est, Galieni imperantis anno, cum quidem decem et septem annis rem ecclesiasticam administrasset. Atque hujus successor Alexandriae Maximinus fuit. Caeterum cum Galienus quindecim jam annis rerum potitus esset, Claudius ei successit, qui biennium tantum imperio administrato, Aureliano id reliquit: sub quo ultimus est contra Samosatenum, quamplurimis episcopis confluentibus, conventus peractus. Postquam enim illi multa admonendo, cohortationes adhibendo, et priorum promissionum atque conventorum pacta in memoriam revocando, in inficatione eum persistere viderunt, et accusatores eum confutaturi institerunt, concilium est coactum. Hic Malchion quidam qui prius Antiochiae sophisticae scholae Graecarum disciplinarum praerat, et postea propter egregiam ejus in Christum

χλος· Ἑλλειανός, Παῦλος καὶ Βαβυλιανός· Πρωτογένης, Ἰέραξ, Εὐτόχιος· καὶ Θεόδωρος καὶ Μαλχίων, καὶ Λούκιος, διαφόρων ἡγεμόνες ποιμνίων· καὶ ἄλλοι μυρίοι σύναμα πρεσβυτέρους καὶ διακόνους ἐπὶ τὴν εἰρημίνην πόλιν συνήβον. Πάντων τούτων ἐς ταῦτ' συνιόντων, πολλάκις εἰς λόγους ἦλθον· καὶ καθ' ἑκάστην σύνθεον ζητήσεις οὐκ ἀλλάχιστα προέβαινοντο. Οἱ μὲν οὖν περὶ τὸν Παῦλον συσχιάζοντες ἐπειρώοντο, καὶ τὴν αἵρεσιν ὧς γ' ἐντὴν ἐπικρόπτειν τοῖς· δὲ διὰ σπουδῆς ἐγένετο μάλιστα τὴν αἵρεσιν ἀναφαίνειν, καὶ τὴν εἰς Χριστὸν βλασφημίαν πᾶσιν ἐκδολῇ καθιστῆναι. Εἰσηγγέσει μὲν γὰρ τὰ πρῶτα καὶ συμβουλαὶς μεταδίδναι διαπειρώοντο τὸν Παῦλον, καὶ τοῦ ἐναντίου φρονήματος ἀπιστῆναι· ὧς δ' εἰς μέγα διομνύμενος προσηνύ· ἀπέλεγε μηδὲν τοιούτων φρονεῖν, τοῖς δ' ἀποστολικαῖς δογμασιν καὶ δόγμασιν ἐμμένειν, καὶ τούτοις στοιχεῖν, τότε μὲν τὸν κοινὸν σωτήρα θεὸν ἐπὶ τῇ τῶν ἐκκλησιῶν συμφωνίᾳ δυνήσαντες, διαλύοντο, καὶ ἐπὶ τὰ σφίτερά τε καὶ ἐκαστοὶ ἐπορεύοντο ποίμνια.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ.

Ὅς ἐν δευτέρῳ συνελεύσει ἐξελεγχθεὶς ὁ Παῦλος ὑπὸ Μαλχίωνος σοφιστοῦ παρὰ τῆς συνόδου ἐκδιέβληται.

Χρόνου δὲ διελθόντος, ἡ φήμη αὐτῆς πανταχοῦ διέβρε· τὴν ἐκτροπὴν τοῦ Παύλου μηνύουσα. Οἱ δὲ πανευφρόνιοι ἐκείνοι οὐδ' οὕτως· εἰς τὴν ἐκείνου εὐδοχίαν ἡχώσαν· ἐκτροπὴν· ἀλλὰ γράμμασι πρότερον τὸ τραῦμα θεραπεύειν ἐπειρώοντο, τὴν θανατηφόρον διδασκαλίαν φθεῖρην οἰόμενοι. Διονύσιος μὲν γὰρ ἐπιμναι γράμματα, τὸν μὲν ἡγεμόνα τῆς πόλεως, μηδὲ προσήκων ἀξίων, τὸν δὲ γε λαὸν τῆς ἐκείνου παροιχίας ἐγκραδιστῶν. Φιρμιλιανός δὲ ὁ Καππαδοκίας μετὰ καὶ ἄλλων παρῆν. Παρακρουσθεὶς δ' ὑπ' ἐκείνου πάλιν ὧς τὴν μεταδίδναι ἐπαγγελλόμενον, ἀνιχώρει. Πάλιν δὲ μὲλλον ἐκείνῳ ἐφίστασθαι, ὅτε δὴ παίρναι τῆς ἀρνησιθεοῦ ἐκείνου κακίας ἐληφώς, τέλος ἔσχε τοῦ βίου· ὅτε δὴ καὶ Διονύσιος ὁ Ἀλεξανδρείας ἐτελευταῖα κατὰ τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς Γαλιηνῶς βασιλείας, ὧς εἰρηται, ἔτεσιν ἐπτακαίδεκα τῆς Ἐκκλησίας προτάς· οὐ Μαξιμίνος ἐγγένει διάδοχος. Καὶ Γαλιηνῶς δὲ τηλικαῦτα πάντα πρὸς τοῖς δέκα ἔτεσιν ἀρξάντος, Κλαύδιος· κατὰ τὴν διάδοχον. Οὐ πλείον· καὶ οὗτος· τῶν δύο ἐτῶν ἡγεσάμενος, Αὐρηλιανῶς τῆς ἀρχῆς ὑπέβηται. Οὐ διέποντος τὴν ἀρχὴν, ὑστάτῃ καὶ τελευταίᾳ κατὰ τοῦ Σαμοσατέως σύνοδος συγκεκρότητο, πλείστον δὲ συνδραμόντων ποιμένων. Ἐπειδὴ γὰρ μετὰ πολλὰ παρανοοῦντες, παράκλησιν ἐπάγοντες, τῶν προγεγεννημένων ὑπομιμνήσκοντες συνθηκῶν, εἰθ' ἑώρων τὸν μὲν ἐξαρωρούμενον, ἐνισταμένους δὲ τοὺς κατηγορούς, καὶ διελέγγειν πειρωμένους, συνήλθον εἰς τὸ συνέδριον. Ἐνταῦθα Μαλχίων τις, πρότερον μὲν σοφιστικῆς διατριβῆς ἐπὶ τῆς Ἀντιόχειας τῶν καθ' Ἑλλήνας λόγων προτάς, καὶ πρεσβυτερίου δὲ, διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, καὶ τὴν ἰδίαν ἀρετὴν μετὰ ταῦτα ἡρώμενος· οὗτος εἰς λόγους ἐκείνῳ παρήσει· ἔλθων, ταχυγράφων τὰ

εἰρημένα χάρταις σημειούμενων, ἐξήλεγε τε καὶ αὐτὸν ἐκ τοῦ πρυθάνου καὶ ἐκείνου καὶ ἀπάτης γέμον φωράσαι καὶ τοὺς ἄλλους πεποιθεῖν. Καὶ τοίνυν ἐπερὶ τοῦ φωραθείς, ὡς ἀρχιερεὶς τῆς αἰρέσεως, τῆς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐκκληρυκτός γίνεται. Καὶ τοῦ κλήρου μὲν ἐξάγεται τῶν πιστῶν· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐκρίπτεται. Καὶ δόμος αὐτῷ αὐτοῦ τῆς Ἀντιόχου τοὺς οἰκίας ἐχειρίστο.

quæ sub cælo est, Ecclesia proscriptus, non solum fidei ordine motus, sed etiam Ecclesia est ejectus: et Dominus pro eo Ecclesiæ Antiochenæ gubernacula suscepit.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ.

Ὡς δὲ βασιλεὺς Αὐρηλιανὸς περὶ τῆς συνοδικῆς ψήφου κίτας· καὶ ὡς καθ' ἡμῶν κινουμένων καὶ οὗτος, ἀνωθεν ἐπεσχεῖ.

Ἐπεὶ δ' ἀντιείνων ὁ Παῦλος, καὶ ἔτι παρακατέειπεν τὴν τῆς Ἐκκλησίας ἐπιστάσιον ἡδούλετο, μὴ τὸ τῇ συνόδῳ δόξαν στέργειν αἰρούμενος, ἐπὶ Αὐρηλιανὸν ἐνικαυῶτα τῆς ἀρχῆς τὴν ἡγεμονίαν διέποντα, τὴν θρασυτέτηα τοῦ Παύλου ἀνέφερον. Ὁ δὲ δοιώτατα περὶ τοῦ πρακτέου διεσφεν· ἐκείνους δὲ τὸν θρόνον ἐχειρισθῆναι καλεῖται, οἷς ἂν οἱ τῆς Ῥώμης ἐπισκοποὶ ἐπιστέλλοντες εὐδοκῆσαιεν. Εἰ γὰρ καὶ τῇ δαιμόνιων θεραπείᾳ κατὰσχεταις ἦν, δίκαιόν γε τέως ἐκρίνε τὸν τῇ τῶν ὁμοπιστίων ἀντιλέγοντα ψήφῳ τῆς ἐκείνων συμμορίας ἀπομνησθῆναι. Καὶ ὁ μὲν οὕτως ἐκείθεν οὐ μόνον παρὰ τῆς κερδῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῆς κοσμητικῆς αἰσχρῶς ἐξελαύνεται. Καὶ τότε μὲν τοιοῦτος ἦν περὶ ἡμᾶς Αὐρηλιανός· χρόνῳ δὲ προκόπτων ἐν τῇ ἀρχῇ, ἄλλοιόν τι φρονεῖν παρὰ τινων ἀναπαύεται. Καὶ ἥρμα καὶ οὗτος διωγμὸν καθ' ἡμῶν ἐγείρειν ὕπηρθεῖτο. Καὶ λόγος οὐκ ἐλάχιστος τοῦ διωγμοῦ διεθρῦλλετο ἀπανταχοῦ. Ἐπεὶ δὲ μέλις εἴξας, ἀπάρτι καὶ παρασημειοῦσθαι τὰ κατὰ τῆς εὐσεβείας ἐμελλε γράμματα, θεία μετῆι δίκη, ἐξ αὐτῶν ἀγκυλών τοῦ πονηροῦ γραφῆως τὰς χεῖρας ἐπέχουσα, ἐμφαίνουσα τε πᾶσιν, ὡς οὐκ ἂν ποτε τοῖς καθ' ἡμῶν κινουμένοις ἐν βασιλῶν γένοιτο πράττειν τὸ παριστάμενον ταῖς αὐτοῦ ἐκκλησίαις, εἰ μὴ παιδείας ἐνεκα καὶ ἐπιστροφῆς· καθ' οὗς ἂν ἐκείνη καιροὺς δοκιμάζουσα, ἀρρήτῳ χρίσει συγχωρεῖν εἴοιτο. Ἐπεὶ δ' ὁ Σαμοσατεὺς μετ' αἰσχύνῃς ἀπῆλ-
λατο, οἱ ἐπὶ ταυτὸ συνδραμόντες ποιμένες, κοινὴν ἐπιστολὴν ἐγγαράξαντες, εἰς πρόσωπον τοῦ Ῥωμαίου ἐπισκόπου Διονυσίου, καὶ τοῦ Ἀλεξανδρείας Μαξιμίνου, ἀπανταχοῦ τῆς γῆς διαπέμπονται πρὸς λεπτὸν τὰ τῆς συνόδου ἐκδιηγούμενοι· τὴν τε αὐτῶν σπουδὴν, τὴν τε τοῦ Παύλου δυστροπίαν, τὰς τε διαλέξεις τὰς ἐπὶ κοινῷ, καὶ τοὺς ἐλέγχους· καὶ ἔτι τὸν τρόπον καὶ τὴν ἀκόλαστον ἐκείνου βίαν

A fidem singularemque virtutem, ad dignitatem presbyterii evectus fuerat, cum eo in publico colloquio congressus, celeribus notariis, qui verba omnia chartis exciperent, dispositis, illum convicit: et tectum latentiemque ejus sensum fraudulenta seductione plenum ita in lucem protulit, ut eum alii quoque manifesto deprehenderent. Itaque aliena opinari atque docere convictus, et ut hæresis dux et auctor, a catholica et universali

CAPUT XXIX.

Quæ imperator Aurelianus de suffragio et sententia synodali dixerit: et ut idem quoque contra Christianos persecutionem moliretur, cælitus sit prædictus.

Sedenim cum Paulus contra niteretur, Ecclesiæque administrationem retinere conaretur, et in synodi decreto acquiescere nollet, audacia ejus ad Aurelianium tum imperantem 423 est delata. Is sanctissime de ea re constituit, eis scilicet episcopis mandari jubens, quos Italici et Romani episcopi litteris suis comprobassent (1). Etiam enim demonum cultui deditus esset, tum tamen quod justum esset judicavit, ut qui in fidei professione consentientibus responsaret, decretumque eorum contemneret, ab illorum sodalitate et collegio rescaretur. Itaque Paulus ab Ecclesia, non tantum a sacra et ecclesiastica, verum etiam a profana et mundana potestate turpiter est pulsus. Aurelianus autem tum quidem tam æquum se erga nos præbuit. Procedente vero, una cum tempore, imperio ejus, ut alio in nos esset animo, a quibusdam persuadebatur: paulatimque ut ei ipse persecutionem adversus Christianos moveret (2), incitabatur. Et jam non minimus rumor de ea passim inerebrescebat. Cumque vix tandem suadentibus cederet, et subscribere litteris eis, quæ contra veram pietatem editæ fuerant, deberet, derепante oivina adfuit vindicta (3), quæ una cum ipso cubito improbi scribe manus inhiibuit, omnibus satis declarans, non semper eis qui in nos commoventur, facile esse adversus ecclesias ejus quod constituerint perficere: nisi illo arcano occultoque judicio, quo ei visum est tempore, explorationis, castigationis et conversionis nostræ gratia, id permisit. Porro Samosateno ad eum modum rejecto, ecclesiarum pastores convenientes, ad Dionysium Romanum et Maximinum Alexandrinum episcopos communem conscripserunt epistolam, eamque ad omnia terræ loca miserunt: in qua plenissime synodi acta, videlicet eximium

(1) Euseb. lib. vii, cap. 30.

(2) Aurelianus et ipse persecutionem contra Christianos molitur: « Primus hic apud Romanos diadema capiti innexuit, gemmisque et omni aurata veste, quod ad id tempus Romanis moribus incognitum fuit, usus est. » (Eutr.)

(3) Aurelianus cum persecutionem adversus Christianos, nonus a Nerone decerneret, fulmen

ante eum magno circumstantium pavore ruit. Ac non multo post inter Constantinopolim et Heracleam, Mnesthei notarii sui fraude, qui ad quosdam militares amicos ejus, nomina eorum adnotata pertulit, falso manum illius imitatus, perinde atque Aurelianus eos interficere constitueret, occisus est. (Eutrop. Fl. Vopiscus.)

studium suum, et Pauli morum improbitatem, A
disputationesque et confutationes publicas, atque
impuram impudicamque hominis vitam exposue-
runt. Unde pauca quædam huc asserre placuit.

424 CAPUT XXX.

*Epistola synodi Antiochenæ, immoderatam et luxu-
riosam Samosatensium vitam exponens.*

Et alia quidem prætermittam : quæ vero mores
ejus, veluti in columnam iuncta, declarant, per-
currant. Ea sic habent : « Postquam a canone et
regula sinceræ doctrinæ digressus, ad illegitima
et adulterina dogmata descendit, nihil opus est
actiones ejus extra Ecclesiam recensere : neque,
cum prius pauper fuerit et mendicus, quippe
qui neque a parentibus patrimonium aliquod ac-
cepisset, neque arie aut studio quopiam quidquam
parasset, quod ad immensas opes per fraudes ini-
quissimas et sacrilegia pervenerit : neque etiam
quos fratres executionis exegerit, præmia ab eis
quas injuria affecti capiens, et mercede se eis
opem laturum pollicens, quos tamen ipsos fefellit :
frustraque uberes fructus percipiens, ex propen-
sione et promptitudine eorum qui negotiis impli-
citi eo nomine illi dederunt, ut molestia litium
defungerentur, preventum atque vectigal Dei cul-
tum esse docens : neque ut ille superbierit, sobla-
tusque fuerit mundanis dignitatibus, ducenarius (1)
potius quam episcopus vocari volens : neque ut
per forum superbe incesserit, simulque et epistolas
legerit et dictaverit, cum satellitio publicitus in-
grediens, magno numero his præcedentibus, illis
sequentibus : adeo ut, propter fastum et arrogan-
tiam cordis ejus, fides nostra gravem invidiam
odiumque permagnam subierit. Non etiam in eccle-
siasticis conventibus monstrosam ejus superbiam,
jam aucupatione famæ et gloriæ, et oculorum
præstigiis, fœcundæque meditatione est mollius :
quibus rebus simpliciorum animas conterruit, et
consternatione implevit, tribunal quidem et thro-
num altiorem sibi construens, non ut Christi disci-
pulus, secretum vero sicuti mundi principes et ha-
bens et nominans (2) : subindeque femur manu
pulsans, et suggestum pedibus quatens. Quod si
qui hæc non laudarent, et quod in theatris fieri
solet, orationum et fasciarum tenuium jactatione
et percussione non applaudent, quive non acela-
marent, atque itidem ut qui circa ipsum stabant
factionis ejus exsiliirent, ab eis sibi injuriam fieri
putabat. Sic enim et viri et mulieres concionantem
indecore admodum audiebant. 425 Atque in eos
qui, ut in domo Dei, statu corporis ad gravem de-
centemque habitum composito sederent, acerbius

(1) Ducenarius princeps officii fuit, vel apud præfectum Augustalem, vel apud comitem Orientis, vel etiam apud alios provinciarum præfectos, ascitus ex schola agentium in rebus, qui adorna clementia principali cum insignibus exhibat. Is sub se habebat Cornicularium, Adjutorem, Commensariensem, Ab actis, Numerarios, Exceptores, etc.

ΚΕΦΑΛΑ. Α'.

*Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου, τὴν τοῦ
Σαμοσατέως διηγουμένην ἀδόξαστον βίαν.*

Τὰ μὲν οὖν ἅλλα παρήσω· ὅσα δ' ἐν τὸν ἐκείνου
ὡς ἐν στήλῃ βίον διαγορεύουσιν, ἐπιδραμεύμαι,
τοῦτον ὀρηγνύμενα τὴν τρέπον· « Ὅπως γε ἀποστή-
τοῦ κανόνος, ἐπὶ κίβδηλα καὶ νόθα διδάγματα με-
τέλθουθεν, οὐδὲν δεῖ τοῦ ἐξω ὄντος τὰς πράξεις
κρίνειν· οὐδ' ὅτι πρότερον πένης ὦν καὶ πτωχὸς,
μὴτ' ἐκ πατέρων παραλαβὴν μελεμαίαν εὐπορίαν,
μὴτε ἐκ τέχνων ἢ τινας ἐπιτηδεύματος κτησάμενος,
νῦν εἰς ὑπερβάλλοντα πλοῦτον ἐλήλακεν ἐξ ἀνομιῶν
καὶ τερροσυλῶν· καὶ ὦν ἀπαιτεῖ καὶ διασσεῖται τοῖς
ἀδελφοῖς, καταδραβεύων τοὺς ἀδικουμένους, καὶ
ὀπισθογυνομένης βοήθειαν μισθοῦ· φευδόμενος δὲ
καὶ τοῦτους, καὶ μάτην καρπούμενος· τὴν τῶν ἐν
πράγμασιν ὄντων ἐτοιμότητα πρὸς τὸ δοῦναι, ὅπῃ
ἀπαιτῶν τῶν ἐνοχλοῦντων, πορισμὸν ἡγοῦμενος·
τὴν θεωροῦσαν· καὶ οὕτως ὡς ὕψηλὰ φρονεῖ καὶ
ὀυπερήται· κοσμητικὰ ἀξιώματα ὑποδύμενος, καὶ
δοικινάριος μᾶλλον ἢ ἐπίσκοπος θέλων καλεῖσθαι,
καὶ σοδὸν κατὰ τῆς ἁγορᾶς, καὶ ἐπιστολὰς ἀναγι-
νίσκων καὶ ὑπαγορεύων ἅμα, βαδίζων δημοσίᾳ καὶ
δορυφορούμενος, τῶν μὲν προκοπευομένων, τῶν δὲ
ἐρεπομένων πολλῶν τὸν ἀριθμὸν· ὡς καὶ τὴν πύ-
στιν φθορῆσθαι καὶ μισεῖσθαι διὰ τὸν ὄγκον αὐτοῦ
καὶ τὴν ὑπερηφανίαν τῆς καρδίας· οὕτως τὴν ἐν ταῖς
ἐκκλησιαστικαῖς συνόδοις τερατεῖαν, ἣν μηχανᾶται
δοξοκοπῶν καὶ φαντασιοκοπῶν, καὶ τὰς τῶν ἀπο-
στοτέρων ψυχὰς τοῖς τοιοῦτοις ἐκκληστῶν, βῆμα
μὲν καὶ θρόνον ὑψηλὸν ἑαυτῷ κατασκευασάμενος,
οὐχ ὡς Χριστοῦ μαθητῆς, σίκρητον δὲ ὥσπερ οἱ
τοῦ κόσμου ἀρχόντες ἔχουν τε καὶ ἀνομιῶν· παλιν
τε τῇ χειρὶ τὸν μηρὸν, καὶ τὸ βῆμα ἀράσσουν τοῖς
νοοῖ· καὶ τοῖς μὴ ἐπαινοῦσι μὴδὲ ὥσπερ ἐν τοῖς
θεάτροις κατασειοῦσι ταῖς ὁδοῖς, μὴδὲ ἐκδοῦσι τε
καὶ ἀναπηδῶσι κατὰ τὰ αὐτὰ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν στα-
σιώται· ἀνδράσι τε καὶ γυναῖκας ἀκόσμως οὕτως
ἀκραιφνεῖς· τοῖς δ' οὖν ὡς ἐν εἰκῇ Θεοῦ σεμνο-
προσώπως καὶ εὐτάκτως ἀκούουσιν ἐπιτιμῶν καὶ
ἐνουβρίζων, καὶ εἰς τοὺς ἀπελθόντας ἐκ τοῦ βίου
τούτου παροινῶν ἐξηγητὰς τοῦ λόγου, φορετικῶς ἐν
τῷ κοινῷ, καὶ μεγαλορρημονῶν περὶ ἑαυτοῦ, καθά-
περ οὐκ ἐπίσκοπος, ἀλλὰ σοριστῆς καὶ γόης· φαι-
μοῦς τε τοῖς μὲν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν
παύσας, ὡς δὴ νεωτέρους καὶ νεωτέρων ἀνδρῶν
συγγράμματα, εἰς ἑαυτὸν δὲ, ἐν μίση τῇ ἐκκλησίᾳ
τῇ μεγάλῃ τοῦ Πάσχα ἡμέρᾳ φαίμεθα ἔνι γυναῖκα

Scotus de insignibus magistratuum. Ducenariorum mentio fit in L. *Matriculam*, de agent. in reb. 12. lib. Cod. Temporibus nostris, Ducenariis pares esse videntur apud reges et principes, *Cancellarii*.

(2) *Ἐσχηγορ*. Unde secretarii, et a secretis dicuntur.

παρὰ σκευάζων, ὧν καὶ ἀκούσας ἂν τις ἐφρίξεν· οἱ αὖ καὶ τοῦ; θωπεύοντες αὐτὸν ἐπισκόπους τῶν πόλεων ἀγρῶν τε καὶ πόλεων, καὶ πρεσβυτέρους, ἐν ταῖς πρὸς τὸν λαὸν ὁμιλίαις καθίησι διαλέγεσθαι. Τὸν μὲν γὰρ Ἰῆν τοῦ Θεοῦ οὐ βούλεται συνομολογεῖν ἐξ οὐρανοῦ κατεληλυθέναι· ἵνα τι προλαβόντες τῶν μελλόντων γραφῆσθαι θῶμεν. Καὶ τοῦτο οὐ λόγῳ φιλῶ ῥηθῆσεται· ἀλλ' ἐξ ὧν ἐπίμψαμεν ὑπομνημάτων, δείκνυται πανταγῶθεν. Οὐχ ἥκιστα δὲ που λέγει Ἰησοῦν Χριστὸν κατέωθεν· οἱ δὲ εἰς αὐτὸν ψάλλοντες καὶ ἐγκωμιάζοντες ἐν τῷ λαῷ ἀγγελὸν τὸν ἀσεβῆ διδάσκαλον αὐτῶν ἐξ οὐρανοῦ κατεληλυθέναι λέγουσι. Καὶ ταῦτα οὐ καλῶς, ἀλλ' καὶ λεγομένοις πάρεστιν ὁ ἐπερῆφανος. Τὰς δὲ συνεισάκτους· αὐτοὺς γυναῖκας, ὡς Ἀντιοχεῖς ὀνομάζουσι, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων· οἱ καὶ τοῦτο καὶ τὰ ἄλλα ἀμαρτήματα ἀνίστα ὄντα συγκρούσκει, συνειδῶ; καὶ ἐλέγχας ὅπως αὐτοὺς ὑπόχρεως ἔχη· περὶ ὧν λόγοις καὶ ἔργοις ἀδικεῖ, μὴ τολμῶντας κατηγορεῖν τῷ καθ' ἑαυτοὺς φόβῳ· ἀλλὰ καὶ πλουσίους ἀπέφηνεν· ἐφ' ᾧ πρὸς τῶν τὰ τοιαῦτα ζηλούντων φιλεῖται καὶ θαυμάζεται· τί ἂν ταῦτα γράφοιμεν; Ἐπιστάμεθα δὲ, ἀγαπητοί, ὅτι τὸν ἐπίσκοπον καὶ τὸν ἱερατεῖον ἅπαν παράδειγμα εἶναι δεῖ τῷ πλήθει πάντων καλῶν ἔργων. Καὶ οὐδὲ ἐκεῖνο ἀγνοοῦμεν, ὅσοι ὑπὸ τοῦ συνεισάγειν ἑαυτοῖς γυναῖκας ἐξέτισον· οἱ δ' ὑποπετεύθησαν. Ὅτε εἰ καὶ οἷη τις αὐτῷ τὸ μηδὲν ἀσελγὲς ποιεῖν, ἀλλὰ γε ὑπόνοιαν τὴν ἐκ τοῦ τοιοῦτου πράγματος φερόμενην ἔχρην εὐλαθεῖσθαι, μὴ τινα σκανδαλίση, τοὺς δὲ καὶ μισεῖσθαι προτρέψῃ. Πῶς γὰρ ἐπιπλήξειεν ἡ γουθετήσας ἑταρον, μὴ συγκαταβαίνειν ἐπιπλέον εἰς ταυτὸν γυναῖκα μὴ ὀλισθῇ φυλαττόμενον, ὡς γέγραπται, ὅστις μιαν μὲν ἀπέστησεν ἡδὴ, δύο δὲ ἀμχαζούσας· καὶ εὐπρεπεῖς τὴν ὅβριν ἔχει μεθ' ἑαυτοῦ· καὶ ἀπὴν που, συνεπιφέρει καὶ ταύτας, τρυφῶν καὶ ὑπερμακιδάμενος; Ὅν ἔνεκα στενάζουσι μὲν καὶ ὀδύρονται πάντες καθ' ἑαυτοὺς· οὕτω δὲ τὴν τυραννίδα καὶ δυναστείαν αὐτοῦ πεφρόνηται, ὥστε κατηγορεῖν μὴ τολμᾶν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ὡς εἰρηκαμεν, εἴθυσεν ἂν τις τὸν ἄνδρα, τὸ γοῦν φρόνημα καθολικὸν ἔχοντα καὶ συγκαταριθμούμενον ἡμῖν· τὸν δὲ ἐφορχησάμενον τὸ μυστήριον καὶ ἐμπομπάσαντα τῇ μιαιφῇ αἰρέσει τοῦ Ἀρτεμῖ (τί γὰρ οὐ χρὴ μάλιστα τὸν πατέρα αὐτοῦ δηλώσαι;) οὐδὲν δὲν ἡγοῦμεθα τοῦτων τοὺς λογισμοὺς ἀπαιτεῖν. Εἴτα ἐπὶ τέλει τῆς ἐπιστολῆς καὶ ταύτ' ἐπαλέγουσιν· Ὁναγκάσθημεν οὖν ἀντιτασσόμενον αὐτὸν τῷ Θεῷ, καὶ μὴ

A cum contumelia invehatur. Doctores etiam et enarratores verbi, qui ex hac vita migrassent, petulantius proscindebat. Gravis et molestus in publico, et magnifica de seipso prædicans, non ut episcopus, sed sophista et impostor. Psalmis porro de Domino nostro Jesu abrogatis, tanquam recentibus, et a recentioribus compositis, in media ecclesia, magno die Paschæ de seipso mulierculas laudes cantare insituebat, quas nemo sine horrore audiverit. Quemadmodum etiam, ut de se pro concione ad populum dicerent, ex finitimis agris et oppidis, per assentationem sibi adulantes episcopos et presbyteros summisit atque disposuit. Filium quidem Dei, non vult nobiscum profleri, e caelo descendisse: ut aliquid earum rerum quæ postea scribentur, præoccupantes afferamus: idque non nudis a nobis dicitur verbis, sed ex commentariis, quos ad vos misimus, omnino probabitur. Non minus vero etiam aficubi dicit, Jesum Christum e terra ortam habuisse. Qui autem in populo psalmis et laudibus impium huic hominem celebrant, angelum eum et magistrum ad se e caelo descendisse canunt. Et hæc ille superbissimus non prohibet, sed ea caventibus adest. Quid autem mulieres ejus subintroductas (3), ut Antiocheni nominant: quid ejus presbyteros et diaconos: quibus et hoc delictum, et alia inmedicabilia peccata permittit, eaque cum illis celat, conscius sibi eorum, et simul illos de eis arguens, ut sibi obnoxios habeat, dicamus? Quibus in rebus, verbis simul et factis eis est injurius, quod accusare eum, sibi ipsis timentes, non audeant. Sed eos ille quoque collocupletavit. Quapropter ab eis qui talia consecantur, amator, et in admiratione habetur. Quid hæc, inquam, scribamus? Scimus autem, dilecti, episcopum et sacerdotalem ordinem omnem multitudini exemplo esse debere bonorum operum omnium. Ne illud quidem ignoramus, perquam multos, qui sibi mulieres subintroduxissent, graviter lapsos esse: multos in sordam suspicionem pervenisse. Atque ut concedamus, usum aliquem in tali re nihil turpe atque impudicum committere: suspensionem tamen, quæ ex ejusmodi convictu nascitur, vitare oportet (4), ne quem offendat, aut ad imitationem male consuetudinis incitet. 426 Quomodo namque alium objurgabit, vel instituet, ut videat ne frequenter cum muliere conveniens labatur, sicut scriptum est, qui unam quidem jam repudiavit, duas autem ætate floren-

(3) *Subintroductos*, hoc est, subintroductas, neque uxores, neque concubinas, sed tertii ejusdem generis mulieres sunt, quas secum presbyteri, etc. non creandæ solum, neque libidinis gratia, sed pietatis studio, aut certe pietatis prætextu fovebant. De quibus præclara existit Chrysostomi homilia. Rufinus in canonibus Nicænæ synodi in *Eccles. hist. lib. 2, cap. 6, exirgnes mulieres* vertit. Sicuti etiam *extraneæ* dicuntur in L. Enn qui, C. de episc. et cler. Vid. Gregorius Theologus ad virgines Deo dicatas, contra subintroductas

(4) Cap. 3 Nicænæ concilii: « Interdixit per omnia sancta synodus, non episcopo, non presbytero, non diacono, non subdiacono, non alicui omnino qui in clero est, licere subintroductam habere mulierem, nisi forte aut matrem, aut sororem, aut amitam, aut etiam eas idoneas personas quæ sugiant suspensiones. » (Distinct. 32.) « Nullus missam audiat presbyteri, quem scit concubinam indubitanter habere, aut subintroductam mulierem. » (Ibid.)

δ' ἀνδράσιν στρατίαν ὁρῶνθ' ἄντα τὸν θεόν, μὴ ἔχειν ὃ τι χρῆσασθαι εἰς ἀμύνην. Ὅθεν μοῖραν ἀρπάσαντα τοῦ φωτός, οἷόν τι δέλαρ καταπέμψαι τῇ ὕλῃ. Τριβίβια δ' ἐκείνη καὶ καταπίουσα ἐκίσσηται. Ἀνακαθεντα δὲ τὸν θεόν, δημιουργῆσαι τὸν κόσμον· ὥστε διαλύσαι αὐτῆς τὴν σύστασιν, καὶ εἰς εἰρήνην ἀγαγεῖν τὰ μαχόμενα· καὶ τὸ ἀνακραθὲν τῇ ὕλῃ φῶς κατὰ βραχὺ ἐλευθερώσαι. Τὸν δὲ ἀνθρωπον οὐχ ὑπὸ θεοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ὑλάρχου Σούκλα πλασθῆναι· καὶ τὴν Εὐαν ὡσαύτως, πλὴν ἀψυχον πλασθῆναι καὶ ἀκίνητον· τὸν δὲ Ἀδάμ θηρίομορφον· καὶ ἄλλα παρόμοια λήρων συνετελεῖται. Τὸν δὲ ἥλιον καὶ τὴν σελήνην θεῖα ἐνόμιζε. Καὶ περὶ τούτων δὲ πολλὰ οἱ γῆς ἄξια πλείστα ἱερατεύετο. Τὸν δὲ διόβολον ποτὲ μὲν ὕλην, ποτὲ δὲ ἀρχοντα τῆς ὕλης ἐκάλε· τὸν δὲ γάμον τοῦ διαβόλου νομοθεσίαν εἶπε. Τὸν δὲ Κύριον οὐτε ψυχὴν ἀνελήφεναι, οὐτε σῶμα φησιν, ἀλλ' ὡς ἀνθρωπον φανῆναι μηδὲν ἀνθρώπινον ἔχοντα· φαντασίαν δὲ καὶ τὰ πάθη αὐτῇ γενέσθαι. Τὴν δ' ἀνάστασιν τῶν σωμάτων ὡς μῦθον ἀπαθεῖτο· οὐδὲν γὰρ τῇ· ὕλης μόνον ἔξιν σωτηρίας εἶπε. Ψυχῶν δὲ μετεσώματώσεις ἐδόξαζε, καὶ εἰς πτηνῶν καὶ κτηνῶν καὶ θηρίων σώματα. Ὅλα δὲ καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα ἐμψυχα εἶναι νομίζουσιν οἱ περὶ αὐτόν. Γοητείας δὲ διάφοροι τέχνηται, καὶ μυστήρια δυσαγῆ ἐκτελοῦσι. Διὸ καὶ δυσέκνιπτος ἡ ἐκείνων διδασκαλία, ταῖς τῶν δαιμόνων ἐπιδόαις τὰς ψυχὰς καταδεσμούσα τῶν τελομένων. elementa omnia animala esse arbitrantur. Utuntur variis imposturis ac præstigiis, nefariaque et execranda peragunt mysteria (2). Quapropter doctrina eorum inelutibilis habetur: dæmonum incantationibus animas hominum, qui ea sunt initiati, obstrictas tenentibus.

ΚΕΦΑΛ. ΑΒ.

Ὅς ὁ Μάνης τὴν δορὰν τοῦ σώματος ἀφαιρεθεῖς, κυσί παρεδόθη βορᾷ.

Τρεῖς δ' ὁ Μάνης κτησάμενος φοιτητάς, Ἀδδαν καὶ Θωμᾶν καὶ Ἑρμᾶν, τὸν μὲν Ἀδδαν Ἑβραίοις ἀπέστειλε κήρυκα· Ἰνδοῖς δὲ τὸν Θωμᾶν. Ἐπεὶ δ' ἐπαυῆλθον πολλὰ λέγοντες δεινὰ παθεῖν, μηδενὸς ἀνεχομένου τὸν Μάνητα διδάσκαλον δέξασθαι, ἐτόλμησεν ὁ παμκόνηρος καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὀνομάσαι, καὶ Πνεῦμα ἅγιον, καὶ ἄλλον Παράκλητον ἀπιστάλῃ. Καὶ δοξαζόμενα δὲ μαθητὰς ἐπαγόμενος, εἰς τὴν Μέσην τῶν ποταμῶν ἀφίκετο, τὴν τῶν Περσῶν βασιλίαν διαδιδράσκων. Θεραπεύειν γὰρ νεανισυόμενος τὸν τοῦ βασιλέως παῖδα, μετῴσοι κακοὶ περιέβαλεν. Ὡς δ' ἐκείθεν οἱ αὖ προφανὲς ἀνέβητο· ἐξηλέσθη, καὶ αὐτοῖς τὴν Περσίδα κατέλαβε, συλλήψθεῖς ὑπὸ τοῦ βασιλέως, τὴν Περσικὴν ὀφίσταται βόλῃ. Τῆς γὰρ δορὸς γυμνωθεῖς, κυσίεν ἐδόθη πόρᾳ. Τοιοῦτον τῷ δυσασθεῖ τὸ τέλος. Εἰ γὰρ τις τὸν φλὴναφον ἐκείνου

(1) « Sic et Basilides ab abraxa Christum in phantasmate carnis missum esse blateravit. » (Tertull.)—Ita enim sibi hæretici monstrosa consingunt vocabula.

(2) « Ἐναγίζεαι καὶ νυκτερινὰς καὶ παρανόμους μίξεις, καὶ ἀρρήτοποιίας· hoc est, execrandos, nocturnos et illegitimos concubitus, et flagitia infanda. » (Suidas.)

(3) « Persarum rex eum vivum excoriari iussit, ut filii sui necis auctorem. Egrum namque illum,

nisse. Et materiam cum demonibus et igne et aqua impetum fecisse in lucem dicit: Deum autem tam repentina exercitus ejus impressione conterritum non habuisse, quo tantam vim vindicaret.

Itaque illum partem lucis arreptam, veluti quamdam inescationem, contra materiam misisse. Hanc vero vulneratam, partemque ea lucis absorpta gravidam esse fatiam. Qua re adactum Deum, mundum condidisse, ut concertationem talem solveret, et ad pacem, ea quæ inter se pugnarent, reduceret. lucemque materię mistam paulatim in libertatem redigeret. Hominem porro non a Deo, sed a principe materię Sencla fictum esse: et Evam similiter, sed inanimatam creatam, et immobilem: Adam vero forma feræ, aliaque hisce similia nugatus est. Sollem et lunam divinum quiddam esse putavit, ac de eis multa silentio digna portentose confinxit. Diabolum nunc materiam, nunc materię principem vocavit. Conjugium diaboli legem et constitutionem esse dixit, Dominum autem neque animam neque corpus recepisse, sed hominem tantum visum esse, nihil humani habentem, asseveravit, perpersiones vero ei per speciem tantum et fucum accidisse (1). Resurrectionem corporum veluti fabulam repudiavit nullam enim materię particulam dignam salute judicavit. Animarum autem transitiones e corpore in corpus, et quidem etiam in volucrum et pecorum et ferarum corpora, docuit. Cujus sectatores etiam

C

429 CAPUT XXXII.

Ut Manes, detracta totius corporis pelle, canibus esca objectus sit.

Manes autem cum tres haberet sectatores, Addam, Thomam et Hermam, ex iis Addam ad Syros, ad Indos autem Thomam misit præcones. Qui reversi cum se dicerent multa dura passos esse, neque quemquam doctrinam ejus recipere voluisse, ausus est omnium hominum importunissimus, seipsum Christum nominare, et Spiritum sanctum aliumque Paracletum missum esse dicere. Et duodecim secum ducens discipulos, in Mesopotamiam pervenit, Persarumque regnum peragravit, ac temerario impotentique animo regis ibi filium se curaturum est pollicitus, sed ipsum majoribus oppressit malis. Posteaquam autem inde est, ut manifestus Dei contemptor, repulsus, cum eo radiisset, a rege comprehensus Persicum sustinuit supplicium (3). Detracta enim cute, ita nudus canibus

citra omnem omnium medicorum opem et operam se sanaturum curaturumque esse pollicitus est. Cum itaque medici, in quorum cura regius puer erat, dimissi fuissent, brevi ille mortuus est. Vei is Testamentum, perinde atque non boni Dei esset, Manes quoque rejecit; et Novum, tanquam boni approbavit. Christum autem opinione tantam ei phantasia apparuisse, omniaque per fucum gessisse, asseruit. (Idem Suidas.)

esca est obiectus. Atque talem impius ille consecutus est finem. Quod si quis nugamenta ejus persequi velit, compluribus is opus habeat libris. Et falsa hæc et impia dogmata ex innumeris jamdudum extinctis hæresibus congestit atque accumulavit, eaque ex Perside in orbem nostrum veluti quoddam mortiferum venenum evomuit. Tales doctrinas hominum animis versutissimus inspiravit serpens, talibusque antesignanis ordinumque ductoribus aciem contra veritatem struens usus est. Verum enimvero facile Dominus mendacium coarguit, et cohortem patronorum ejus, sicuti aranearum telam, solvit. Adversus hanc hæresim strenue libris compositis depugnavit Titus Bostræ, et Diodorus metropolis Ciliciæ, episcopi. Scripsit etiam contra eam Georgius Laodicensis, vir qui hæresim quidem Arianam defenderit, sed philosophicis disciplinis ab ineunte ætate apprime eruditus fuerit. Præterea Phoenix Eusebius. Hæc de hæresi Manentis (1), a quo multis adhuc nomen Manichæorum adharet. Ego porro ad reliqua istius historiæ descendam. Imperatorum enim, magnarumque ecclesiarum antistitum successionibus recensitis, mox etiam quæ monumenta tum ecclesiastici 430 scriptores ediderint, et qui ex eis usque ad impiorum tyrannorum persecutionem ecclesiarumque oppugnationem vitam produxerint, exponam.

CAPUT XXXIII.

De successione Romanorum imperatorum.

Post Decium Gallus duobus imperavit annis. Ab hoc ad Valerianum et Galienum imperium pervenit. Valerianus autem bello contra Persas moito, cum ad Edessam exercitus ejus fame magis quam ferro occideretur, Persæ aciem contra eum struxerunt. Cujus ille gentis impetum quod se sustinere non posse vereretur, conflicturum se cum hostibus assimulans, ad eos transfugit, pacem cum eis pacturus, exercitumque suum proditurus. Quod Romani quia animadverterunt, fuga tibi, non paucis amissis consuluerunt. Ibi ergo apud Barbaros et Saporem regem servitutem servit, et tandem jugulatus (2) imperium ad Galienum filium transmisit. II quindecim annos imperatores fuere, et Claudium successorem habuere. Et hic annum unum et menses decem rerum summa administrata (3), potestatem eam Aureliano reliquit. Cum autem is per insidias in novo quodam castello fraudulentem cæsus fuisset (4), imperiumque annos sex tenuisset, Tacitus ei successit, qui sex tantum menses in imperiali sublimitate transegit. Sub eo magnum illum Charitonem confessionem suam peregrisse ferunt. Post Tacitum Florianus imperator factus, menses tres rem Ro-

(1) Μάνης, Manes, genitivum facit *Manetis*. Sed quia is prorsus insanit, affinitate vocis Nicephorus lusit; *μανεὶς* enim insanienis, *μανέντος* genitivum habet: et *μανέντα*, *Manentem*, hoc est, *insanientem*, dixit.

(2) Alii historici non cæsum esse, sed in sæda

Α λίσσιν θαλάσσιαι, παμπόλλων ἀν δεηθείη βιβλίον. Καὶ ταῦτα ἐκ τὰ ψευδῆ τε καὶ ἀθεὰ δόγματα, ἐκ μυρίων τῶν πρόπαιαι ἀπεσθηκυῶν αἰρέσεων συμπεφυρμένους ἀθροίσας, ἐκ τῆς Περσῶν ἐπὶ τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην ὥσπερ τινὰ θανατηφόρον ὕδιν ἐξήμασε. Τοιαῦτα ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς ὁ παμπόνηρος ἐνήχρας δράκων· τοιοῦτοι· λοχαγοὶ καὶ ταξιάρχαις ἐχρήσατο κατὰ τῆς ἀληθείας παραταττόμενος. Ἀλλὰ ῥᾶπτον ὁ Δασύπτης· τὸ ψεῦδος ἀπήλεγε, καὶ τὴν συμμορίαν τῶν τούτου συνηγόρων ὡς ἱσθὴν ἀράχνης διέλυσε. Κατὰ δὲ ταύτης τῆς αἰρέσεως γενναίως παρταζάντο λόγοις Τίτος τε καὶ Διδώωρος, ὁ μὲν τὴν Βωστρηνῶν, Διδώωρος δὲ τὴν Κίλικιον ἰδούνας μητρόπολιν. Συνέγραψε δὲ καὶ Γεώργιος ὁ Λαοδικεὺς, ἀνὴρ, τῆς μὲν αἰρέσεως προστατῶν Ἀρείου, τοῖς δὲ φιλοσόφοις μαθήμασιν ἐντραφεὶς· πρὸς δὲ τούτοις καὶ ὁ Φοῖνιξ Εὐσέβιος. Ἐν τούτοις μὲν καὶ τὰ κατὰ τὴν δυσσεβῆ τοῦ Μάνεντος αἵρεσιν· ἀφ' οὗ δὴ καὶ τὸ Μανιχαίων ὄνομα τοῖς πολλοῖς εἰσὶν ἐπιπολάζει. Ἐγὼ δὲ ἐπὶ τὰ ἐξῆς τῆς ἱστορίας προθέσομαι. Ἐπειπὼν γὰρ τὰς τῶν βασιλέων διαδοχάς, καὶ τὰς τῶν μεγάλων παροικιῶν τῶν ἱερῶν ἀμοιβάς, εἰτα καὶ ὅσοι τῆς ἀνδρὸς ἐκκλησιαστικοὶ διέπρεπον συγγραφεῖς· εἰτα καὶ ὅσοι τούτων ἀκριτῆς τῶν ἐκκλησιῶν πολιτορχίας ἐπὶ τῶν δυσσεβῶν τυράννων παρέμειναν, διηγῆσομαι.

ΚΕΦΑΛΑ. ΔΓ΄.

Περὶ τῆς διαδοχῆς τῶν ἐν Ῥώμῃ τῆς βασιλείων διευνόντων ἀρχῆν.

Μετὰ Δέκιον οὐδὲ δύο ἔτη τοῖς περὶ Γάλλον ἡγεμονεύσασιν, τὰ Ῥωμαίων σκήπτρα πρὸς Οὐαλλεριανὸν καὶ Γαλιηνὸν μετέβαινε. Κατὰ Περσῶν δὲ κινούμενος· Οὐαλλεριανὸς, ἐπὶ ἐν Ἑδέσῃ γενόμενος τὸν στρατὸν λιμὸς τὸ πλεόν ἤ ξίφος· τοῦτον ἰδὲ περιζεν, ἐπ' αὐτὸν συνίσταντο. Τὴν δὲ τοῦ λαοῦ ἐκείνος ὑποπτέσας ὁρμήν, συμπλέκεσθαι Πέρσαις σχηματίζμενος, αὐτόμολος ἐκείνοις προσρύεται συνθέματος καὶ τὸ πλῆθος προδούει. Ὁ Ῥωμαῖοι αἰσθόμενοι, θάκτον ἱερουργοὺς, οὐκ ὀλίγων ἀνηρημένους. Ἐκείτοι γούνη παρὰ βαρβάρους· καὶ Ἐπαύριος δουλείαν ὑπενεγκὼν, καὶ τελευταῖον σφαγῆς, μόναρχον τὸν υἱὸν Γαλιηνὸν ἰδεῖν. Οὗτοι δ' ἐν πεντεκαίδεκα 4 ἔτεσι τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν διευνόντες, Κλαύδιον ἔσχον διάδοχον. Ὅς δὴ ἔτο· ἐν καὶ μῆνας δεκά προσδιαρκέσας, Αὐρηλιανῷ τοῦ κράτους τῆς ἀρχῆς μετέδιδου. Συσχευῆς δὲ κατ' αὐτοῦ γενομένης, καὶ ἐν καινῷ φρουρητῷ φόβῳ πολλὴν τὸν βίον ἐκμετρήσαντος, ἐτελευτα, ἐπὶ ἐξ ἔτη τῇ ἀρχῇ διαγεγονώς. Ἐπὶ δὲ τούτῳ Τάκτος ἤρχεν, ἐξ μῆνας διαδύσας· ἐφ' οὗ φασὶ καὶ τὸν μίγαν ἐμολογῆσαι Χαρίτων· ὃν Φλωριανὸς, οὐδὲ πρὸς μῆνας διηκωνίως, διεδέχετο. Καὶ ἄμφω δὲ οὗτοι μαχαίρας ἔργον γέγονα-

servitute consensuisse Valerianum scribunt.

(3) Post Fl. Claudii mortem, Quintilius frater ejus a militibus imperator lectus, et 17 imperii die jugulatus est. (Eutrop.)

(4) Castelli nomen est Cænophrurium.

σιν. Ἐπὶ δὲ Πρόβον ἡ βασιλεία μετακυβήσεται. Τέσσαρες γοῦν μῆνας καὶ οὗτος πέντε σὺν ἑταερίαν διαύσας, ἀναιρείται μὲν ἐν Ἐσμίῳ· Κάροϋ δὲ καὶ τοῖς ἐκείνου παῖσι, Καρίνῳ καὶ Νουμριανῷ, τὸ κράτος παρέπεμψε. Καὶ τούτων δὲ οὐδ' ὅλοις τριῶν διαγενομένων ἐν αὐτοῖς, μέτσει τὰ τῆς ἡγεμονίας ἐπὶ Διοκλητιανόν. Τῷ δὲ τοῦ Κάροϋ υἱῷ Νουμριανῷ, Ἀντιοχείᾳ προσβάλλοντι τῇ πρὸς Ὀρόντην, λόγος αὐτὸν καὶ ἐπὶ τὴν Χριστιανῶν ἐκκλησίαν ἐλθεῖν· ἡρμημένον δὲ καὶ τοῖς ἐκείνων μυστηρίοις ἀδελφῶς παρακλύπτειν, τὸν τῆς πόλεως ἐπίσκοπον Βαβύλαν, ἐπέχειν εἰς πρῶτον ἀντιβαίνοντα γενναίωτερον· οὐκ ἐξὸν εἶναι φάσκοντα τοῖς ἐκ τῶν εἰδωλικῶν θυσιῶν λύθροις μεμιασμένον, τὸν τοῦ Θεοῦ οἶκον εἰσελαύνειν ἄθρονον, καὶ τὰ θεῖα μυστήρια βεβήλοις ὁμμασι καταθρεῖν. Ἐφ' οἷς ἀγανακτήσαντα Νουμριανὸν, καλᾶσαι τοῦτον βασιάνοις καὶ ἀποκτεῖναι. Ὁ μὲν οὖν Κάρος, σκηπτὸς τῇ ἐκείνου σκηνῇ ἐνασκήψαντος, σὺν αὐτῇ καταφλέγεται. Νουμριανὸς δὲ ὑπὸ τοῦ ἰδίου πνεύματος ἀναιρείται. Ἀλλὰ καὶ Καρίνος αἰσχυρῶς τῇ ἀρχῇ κατηρμένως παρὰ τοῦ λαοῦ σφάττεται. Οὕτω δὲ τούτων γεγενημένων, Διοκλητιανὸς τὸ γένος Δαλμάτης ὢν, συγκλήτου τε βουλῆς ἐκ πολλοῦ μετασχὼν καὶ ὑπατίας τῆς πρώτης ἡξιώμενος, καὶ ἔργα δὲ χειρὸς πλείστα ἐπιδειξάμενος, ἐν τε πόλεσιν καὶ βουλαῖς ἀριστος εἶναι κρινόμενος, βασιλεὺς Ῥωμαίων παντὶ ἐκρίνατο τῷ στρατῷ.

ΚΕΦΑΛ. ΑΛ΄.

Ὅσοι τῶν μεγίστων πόλεων τὴν ποιμαντικὴν ἐκλήρουντο, καὶ ἄχρι τῆς τῶν ἐκκλησιῶν πολεμικῆς διέμειναν.

Ἐπεὶ δὲ τὴν κοσμικὴν ἀρχὴν ὡς ἐνὶν διαδόχον, φέρε καὶ τῶν ἐπὶ τούτοις· τὰς ἱερὰς ἡνίας ἐγκρατίζοντες τὴν μεγίστην παροιτίαν τὰς κλήσεις διαληφόμεθα. Ἐν μὲν οὖν Ῥώμῃ μετὰ τὸν πολὺν Κορνήλιον, τὸν Ναυάτον ἱκανῶς στηλιτεύσαντα, ἔτασι τριῶν ἡγησάμενον, Λούκιος τὴν ἐπισκοπὴν διεδέχετο· ὃς οὐδ' ὅλοις μῆσιν ὀκτώ παραμείνας τῇ λειτουργίᾳ, Στεφάνῳ τελευταῖον καταλείπει τὸν κληρόν. Καὶ οὗτος δ' ἐπὶ δυσὶν ἔτεσιν ἱερατεύσας, Εὐστον ἔσχε διαδοχόν. Οὗτοι μὲν ἐπὶ Ὑαλλεριανῷ· ἐπὶ δὲ Γαλιηνῷ, Εὐστον ἔτασι ἕξα πρὸς τῷ ἐνὶ διακονησαμένῳ, Διονύσιῳ· τὸν θρόνον ἐλάμβανε τῆς ἐπισκοπῆς. Ἐτασι δ' ἐννέα κληρωσάμενον καὶ τούτων τὴν λειτουργίαν, Φηλίῳ ἐπὶ τῶν ἱερῶν οἰάων ἀνήγετο. Καὶ τούτων δ' ἐπὶ ἐννέα ἐνιαυτοῖς· τῆς Ἐκκλησίας· προστάντα, Εὐτυχίαν διεδέχετο. Οὐδ' ὅλοις δὲ μῆσιν ὀκτώ οὗτος διαγενομένος, Γαίῳ μετεδίδου τῆς ἱερατείας τὸν κληρόν. Καὶ τούτῳ δὲ πεντακαίδεκα ἔτη ἱεουργήσαντι, Μαρκελλίνῳ ἐπὶ τοῦ θρόνου καθίστατο· ὃν καὶ ὁ διωγμὸς τῶν ἐκκλησιῶν κατέληψε. Ἐπὶ δὲ τῆς Ἀλεξάνδρου Διονυσίου τὸν πολὺν, ἔτεσιν ἐπτακαίδεκα τῇ ἐπισκοπῇ μετὰ Ἡρακλῆν διαμείναντα, δωδεκάτῳ τῆς Γαλιηνῷ ἀρχῆς

manam administravit. Utrique ii ferro trucidati sunt (1), et cæde eorum imperium ad Probum translatum est. Hic annis sex et mensibus quatuor eo potitus, atque in Sirmio occisus, Caro, ejusdemque filii Carino et Numeriano potestatem summam reliquit. Sed et ii non totis tribus annis imperium tenuerunt, et ab iis rerum summa ad Diocletanum pervenit. Enimvero cum Cari filius Numerianus 431 Antiochiam, quæ ad Orontem est, venisset, in ecclesiam Christianorum ingressus esse dicitur: et cum ibi libere quasi per transennam inspicere arcana eorum mysteria vellet, Babylas episcopus magno animo in faciem ei consistens, id prohibuit, non licere dicens, eum cruore ex idolorum sacrificiis pollutum, in domum Dei tam præcipitanter ingredi, et divina mysteria contaminatis oculis spectare. Qua re Numerianus offensus, excruciatum illum necavit. Et Carus quidem, cum tentorium ejus fulmine ictum esset, una cum eo conflagravit: Numerianus autem a socero ipse suo (2) interemptus est. Carinus etiam, quod turpiter se in imperio gereret, a populo est cæsus (3). His ita subactis, Diocletianus, genere Dalmata, jamdudum senator, et primo consulatu gesto clarus, quique plurima manu egregia fecerat facinora, et bello sirenuus, et consilio promptus, ab exercitu imperator Romanorum est renuntiatus.

CAPUT XXXIV.

Qui maximus quibusque urbibus episcopi præfuerint, et usque ad ecclesiarum oppugnationem manserint.

Hæc de mundano imperio. Nunc etiam nomina eorum qui maximas quasque ecclesias sacra administratione gubernarunt, recenseamus. Et Romæ quidem post Cornelium, qui Novatum proseripsit et suis scriptis confutavit, ac tribus annis Ecclesiam rexit, Lucius episcopus creatus est. Lucius, non integris octo mensibus ministerio ecclesiastico obito, sortem locumque suum Stephano reliquit. Et hic duobus annis episcopatu gesto, Xystum habuit successorem. Atque ii sub Valeriano fuere. Galieno autem imperante, Xystus episcopale munus undecim annis tenuit: eique Dionysius successit, qui episcopatu annis octo est functus. Felix autem successor ejus, 432 annis quinque Ecclesie Romanæ præfuit, eamque Eutychiano gubernandam reliquit. Is vix octo mensibus episcopali munere functus, Caium successorem habuit. Et hic annis quindecim sacram potestatem tenuit, et Marcellino eam reliquit, in quem ecclesiarum persecutio incidit. Alexandrie porro, Dionysio illi magno, qui post Heraclium decem et septem annis Ecclesiam gubernavit, duodecimo Galieni anno, Maximinus (4) successit. Post hunc, cum decem et octo

(1) Sic Vopisc., Oros.; sed Eutropius Tacitum intra ducentiesimum imperii diem, apud Tarsum febre interisse: Florianum incisum a semetipso venis obiisse, dicit.

(2) Apro scilicet.

(3) Tribuni ejus dextra, ejus conjugem polluerat. (Eutrop.)

(4) Alii Maximum vocant.

annos ecclesiae praefuisset, Theonas eam regendam suscepit. Hic decem et novem annis episcopus fuit, et Petrum successorem habuit. Qui quidem duodecim annis optime munere suo est functus. Nam tribus, ante persecutionem, faciliorem, reliquis autem diuorem vitam per gravia certamina exegit, communem ecclesiarum utilitatem quam maxime procurans. Et nono tandem persecutionis anno capite plexus, magnifice martyrii coronam est consecutus. Verum in Ecclesia Antiochena, episcopatu gerendo, Fabio Demetrianus, atque huic Paulus Samosatensis successit. Post eum loco suo pulsum, Dominus Demetriani filius ministerio eo est functus. Hic Timaeum, atque is rursum Cyrillum, Cyrillus Tyrannum successorem habuit: quo tempore maximus ille adversus ecclesias exortus est motus. Hierosolymis autem in Ecclesia sacram functionem post Hymenaeum Zabdas (1) obiit: qui quidem post annos plures, somno eo qui justos decet obdormivit, et Ecclesiae clavum gubernandum ad Hermonem (2) transmisit: atque hic ecclesiam eam, vita in annos multos producta, egregie apostolicam fidem tutatus, usque ad persecutionem administravit. Il sunt qui usque ad maximam illam Diocletiani et Maximiani persecutionem, primi nominis ecclesias ordine per successiones gubernarunt.

Οὗτοι μὲν οὖν ἐπὶ τῶν μεγάλων πόλεων ἄχρι καὶ τοῦ μεγίστου διωγμοῦ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ καὶ εἰρμὴν τὴν ἱερουσὺνην ἔσαν κατὰγοντες.

433 CAPUT XXXV.

De aliis ejus aetatis ecclesiasticis viris eloquentia et doctrina praestantibus.

Cum vero in aliis quoque paracletis sapientes et magnanimi viri fuerint, de eis etiam quam fieri potest brevissime dicamus. Ac de Gregorio illo miraculis claro, et de Athenodoro, ejus fratre; praeterea de Firmiliano, qui Cappadocum Ecclesis praefuit, atque etiam de Theoteco, Caesareae Palaestinae episcopo, quae opus fuit, antea retulimus. Dorotheus autem eo tempore Antiochiae, Tyranno (3) ibi episcopatum gerente, presbyter, in omni genere artium liberalium apprime eruditus, floruit. Qui adeo studiosus pietatis fuit, ut divinarum Litterarum gratia Hebraicam linguam egregie perdidicerit. Fuit is natura ex ipsa nativitate eunuchus. Quam ob rem illum etiam imperator, ut novum et insolitum quiddam habentem, in suam familiam ascevit, et honorem ei detulit, ut Tyrannus regis purpurae praesent. Docuit autem populum res sacras pro concione, ejusque auditorem se fuisse dicit Eusebius Pamphili. Alexandriae vero clarus fuit et celebris Pierius presbyter dignitate, et cum divitiarum contemptu, philosophiaeque et Graecarum disciplinarum scientia, tum sacrarum Litterarum studio et peritia, publicisque Scripturae enarrationibus et disputationibus admirationem

(1) Alii Labdas.

(2) Alii Thermonem legunt.

Ἄλλοι Μαξιμῖνος κατέστη διάδοχος· ὃν μετὰ τὴν Διονυσίου τελευτὴν ἀπὸ καὶ δεκά εἰς τὴν ἱερασίαν, Θεωνὰς τὸν τῆς διακονίας ἐκείνου ἐκκληροῦτο βαθμόν. Καὶ τοῦτον δ' αὖ ἐν ἐκκαθάρσει ἔτεσιν ἐξυπηρέτησάν τον, τῶν ἐπ' Ἀλεξανδρείας Πέτρος τὴν ἐπισκοπὴν ἀναλαμβάνων, ἀρίστως διαπρέψας τῇ λειτουργίᾳ ἐφ' ὅλοις δυοκαίδεκα τοῖς ἔνιαυτοῖς· πρὸ τοῦ διωγμοῦ χρόνοις ἐν τρισὶ τῆς λειτουργίας· τὸ δὲ τῆς ζωῆς λείπον ἀγῶσιν ὁσκήσεως μείζονιν ἐπέδιδου, τῆς κοινῆς λυσιτελείας τῶν ἐκκλησιῶν ὡς πλείστον ἐπιμελούμενος. Ἐν δ' ἐν ἑαυτῷ τοῦ διωγμοῦ καιρῷ ἔφηρει τῆς κεφαλῇ ἐκτεμήθει, τῷ τοῦ μαρτυρίου στεφάνῳ λαμπρῶς κατετίθει. Τῆς δ' Ἀντίχου, μετὰ Φάβιον Δημητριάδης τῆς Ἐκκλησίας ἡγήσατο· ὃν Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς διεδέξατο. Εἰς ἑκείνον ἐξελαθέντα, Δόμνος ὁ τοῦ Δημητριάδου παῖς τὴν λειτουργίαν ἐλάμβανε. Τὸν δὲ δὴ Δόμνον τοῦτον Τιμαῖος διεδέξατο. Μετὰ δὲ τοῦτον Κύριλλος τοῦς ἱεροῦς τῆς Ἀντιόχειας διεχειρίζετο οἶκας. Κυρίλλου δὲ τὴν ἐπισκοπὴν μετὰ ταῦτα Τύραννος ἐκκληροῦτο· καὶ δ' ὁ πολὺς τῶν ἐκκλησιῶν διωγμὸς ἀνεβρίπιστο. Τῆς δ' ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκκλησίας ὁ μετὰ Ὑμέναιον Ζαβδάς τὴν ἱερουσὺνην οὐκ ἔκρινεν. Τοῦτου δ' ἐπὶ χρόνοις τισὶ τὸν πρέποντα δικαίως ὄντων ἀναπαυσάμενος, Ἑρμῶν ἐπιπλείστον τῇ τῆς ἱερουσὺνης λειτουργίᾳ παραμεμενηκὼς, ἄχρι δὲ καὶ τοῦ διωγμοῦ τὸν ἀποστολικὸν ἐκείσε ἔρον εὐγνώως διετήρησεν.

Ἄλλοι Μαξιμῖνος κατέστη διάδοχος· ὃν μετὰ τὴν Διονυσίου τελευτὴν ἀπὸ καὶ δεκά εἰς τὴν ἱερασίαν, Θεωνὰς τὸν τῆς διακονίας ἐκείνου ἐκκληροῦτο βαθμόν. Καὶ τοῦτον δ' αὖ ἐν ἐκκαθάρσει ἔτεσιν ἐξυπηρέτησάν τον, τῶν ἐπ' Ἀλεξανδρείας Πέτρος τὴν ἐπισκοπὴν ἀναλαμβάνων, ἀρίστως διαπρέψας τῇ λειτουργίᾳ ἐφ' ὅλοις δυοκαίδεκα τοῖς ἔνιαυτοῖς· πρὸ τοῦ διωγμοῦ χρόνοις ἐν τρισὶ τῆς λειτουργίας· τὸ δὲ τῆς ζωῆς λείπον ἀγῶσιν ὁσκήσεως μείζονιν ἐπέδιδου, τῆς κοινῆς λυσιτελείας τῶν ἐκκλησιῶν ὡς πλείστον ἐπιμελούμενος. Ἐν δ' ἐν ἑαυτῷ τοῦ διωγμοῦ καιρῷ ἔφηρει τῆς κεφαλῇ ἐκτεμήθει, τῷ τοῦ μαρτυρίου στεφάνῳ λαμπρῶς κατετίθει. Τῆς δ' Ἀντίχου, μετὰ Φάβιον Δημητριάδης τῆς Ἐκκλησίας ἡγήσατο· ὃν Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς διεδέξατο. Εἰς ἑκείνον ἐξελαθέντα, Δόμνος ὁ τοῦ Δημητριάδου παῖς τὴν λειτουργίαν ἐλάμβανε. Τὸν δὲ δὴ Δόμνον τοῦτον Τιμαῖος διεδέξατο. Μετὰ δὲ τοῦτον Κύριλλος τοῦς ἱεροῦς τῆς Ἀντιόχειας διεχειρίζετο οἶκας. Κυρίλλου δὲ τὴν ἐπισκοπὴν μετὰ ταῦτα Τύραννος ἐκκληροῦτο· καὶ δ' ὁ πολὺς τῶν ἐκκλησιῶν διωγμὸς ἀνεβρίπιστο. Τῆς δ' ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκκλησίας ὁ μετὰ Ὑμέναιον Ζαβδάς τὴν ἱερουσὺνην οὐκ ἔκρινεν. Τοῦτου δ' ἐπὶ χρόνοις τισὶ τὸν πρέποντα δικαίως ὄντων ἀναπαυσάμενος, Ἑρμῶν ἐπιπλείστον τῇ τῆς ἱερουσὺνης λειτουργίᾳ παραμεμενηκὼς, ἄχρι δὲ καὶ τοῦ διωγμοῦ τὸν ἀποστολικὸν ἐκείσε ἔρον εὐγνώως διετήρησεν.

C

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΕ.

Περὶ ἄλλων τηλικούτων ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν ἐν λόγοις καὶ διδασκαλίαις διαπρεφάντων.

Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐν ἄλλαις τῶν παροικιῶν οὐκ ἄγενας ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ σοφοὶ διαγιγόντες, φέρεται καὶ περὶ τούτων ὡς ἐν ἑπιγράμειαις τῶν λόγων. Περὶ μὲν Γρηγορίου τοῦ περιδοήτου ἐν θαύμασι, καὶ Ἀθηνοδώρου τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ Φιρμιλιανῶ τοῦ τῆς Καππαδοκῶν προεδρεύσαντος, εἴ τι καὶ Θεοτίκτου τοῦ τὴν ἐν Παλαιστίνῃ Καισάρειαν διυθύναντος, φθάνομεν τὰ δέοντα περὶ αὐτῶν εἰρηκότες. Δωρόθεος δὲ ἐπὶ τῆς Ἀντιόχου, Τύραννου τὴν ἐπισκοπὴν κληρουμένου, ἀνὴρ παντοίων λόγων καὶ παιδείας ἐλευθερίου εἰς κόρον μετεσχέτως, καὶ προσεύτεριον ἔξω μένος, τηλικαῦτα διέπραπε. Φιλόκαλος δ' εἰς τοσοῦτον ἦν ὁ ἀνὴρ, ὡς καὶ τὴν Ἑβραϊὰ γλῶσσαν τῆς περὶ τὰ θεῖα σπουδῆς εἵνεκα εἰς ἔκρον ἀσκήσαι, καὶ μετ' ἐπιστάτης ἀκριβοῦς ἐντυχάνειν αὐτῇ. Εὐνούχος δ' ἦν τὴν φύσιν ἐξ αὐτῆς ὄντας γενέσεως· καὶ διὰ τοῦτο καὶ βασιλεῖα ὡς τι ἐνίσχυν αὐτὸν εἰσφικίσασθαι, καὶ τιμὴν αὐτῷ παρασχέειν, τὴν ἐν Τύρῳ βαρὴν ἀσουργὸν διέπειν· δ' ἐπ' ἐκκλησίας τὸν θεῖον λόγον τῷ πλήθει διωμείλειτο· οὐ φησὶν αὐτὸς, ἀκουσθὴν γενέσθαι τὸν Παμφίλου Εὐσέβιον. Ἐπὶ δὲ τῆς Ἀλεξανδρείας Πίτριος ἐπίσκοπος ἦν, προσεύτερος μὲν τὴν ἀξίαν, ἀκτινίστα δὲ βίου καὶ τῇ κατ' Ἑλλήνας παιδείᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ διδο-

(3) Euseb. lib. vii, cap. 32 Cyrillo.

κίμασμένος· ταῖς γὰρ μὴν περὶ τὰ θεῖα σπουδαῖς, καὶ
ταῖς ἐν κοινῷ διαλέξεσι καὶ ἐξηγήσεσιν, ὑπερφυῶς
θαυμαζόμενος· Θεωῶν δὲ τῇ ἐπισκοπῇ διατρέπον-
τος· Ἀλεξάνδρου, κατὰ ταυτὸν Πιερίῳ ἐν καθέδρᾳ
πρεσβυτέρων καὶ Ἀχιλλᾷ γνωριζόμενος ἦν, τὴν
τῆς διδασκαλίας ἔχων ἐπιτροπὴν τῆς ἱερᾶς ἐπιστή-
μης, φιλοσοφίας ἡκριωμένης τὸ ἔργον, καὶ τῆς
κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον πολιτείας τὸ γνήσιον, ἐναργέ-
στατα ἐπιδεικνύμενος. Μελίτιος δὲ ἐν τοῖς κατὰ
Πόντον ἐγνωρίζετο μέρεσιν· ὃν οἱ τῆς Ἑλλήνων
σοφίας ἀντιποιούμενοι τὸ μέλι τῆς Ἀττικῆς ἐκ-
λοῦν αὐτόν. Τοσούτον δὲ περὶ αὐτοῦ εἰπεῖν ἀναγ-
καῖον, ὥς εἰ τις τῶν ἐν λόγοις τελευτάτων διαγρά-
φαις ἐξῆται, ἐκείνον ἰδὼν ἀρεσθῆναι· ῥητορικῇ
μὲν γὰρ ἡ φύσις αὐτοῦ· ὥστε· εἰ κατὰ τοῦτο θαυμά-
ζοιμεν, τὸ προσήκον οὐκ ἂν εἰποιμεν. Τῆς γὰρ μὴν
ἄλλης αὐτοῦ πολυπαιρίας καὶ φιλομαθείας οὐδ' ἐν-
νοῆσαι τι πλέον ἐκείνου γένοιτο. Τὸν γὰρ ἐπ' ἐκίστη
ἐπιστήμῃ, τελευτάτων ἐκείνῳ συμπέζαντα, εἰποις
ἂν μόνην εἰληφέναι πείραν, οὗ τὸ κράτος ἔχειν νε-
νόμεστο πρότερον. Τὰ δὲ τῆς ὁρατῆς οὐ μόνον ἦσαν
ἐφάμιλλα, ἀλλὰ εἰ μὴδὲν ἐκείνῳ προσῆν, ἀρκεῖν ἐν-
τεῦθεν μηδενὸς τῶν περὶ ταύτ' εὐδοκίμων κατ' οὐδὲν
ὅσον γὰρ πρὸς δόξαν λείπεσθαι. Ὅν δὴ τα τοῖς τοῦ
διωγμοῦ καιροῖς τῆς Παλαιστίνης μέρεσι διατρέ-
θοντα ἔτη παραμένειν ἐπὶ λόγος ἔχει.

certabant, verum etiam si nihil [prorsus doctrinarum habuisset, hæc satis illi fuissent. Adeo in eis ad summam laudem et gloriam nihil fecerat reliqui. Hic in ipsa gravi persecutione, septem annos in Palestinæ partibus mansisse dicitur.

ΚΕΦΑΛ. ΑΓ'.

Περὶ τῶν ἐν Λαοδικείῳ ἱερατικῶς ἡγήσαμένων,
ἐπὶ σοφίᾳ διαβοήτων ἀνδρῶν.

Τῆς δ' ἐν Λαοδικείᾳ παροικίας, μετὰ Σωκράτην
Εὐσεβίος τὸ ἱερᾶσθαι λαγὼν, καθηγίτο. Τῆς γὰρ
Ἀλεξάνδρου ὁμήσας (αἰτία δ' ἦν Παῦλος ὁ ἐκ Σα-
μοσαίου ἐξεταζόμενος), τῇ Συρίᾳ προσέβαλλε. Πρὸς
δὲ τῶν ἐκείσε περὶ τὰ θεῖα ἐσπουδαζόντων οἰκᾶς
ἀναστρέφειν εἰργεταί, ἀκροθινίον τι τῷ τινικάδε
χρόνῳ τῆς περὶ θεὸν πίστεως γνωριζόμενος. Τοῦτον
δὲ Ἀνατόλιος διεδέξατο, ἀγαθὸς ἀρίστου διάδοχος,
τὴν Ἀλεξάνδρειαν μὲν καὶ οὗτος αὐτῶν πατρίδα,
τὰ πρῶτα δ' ἐν τῇ ἐξω σοφίᾳ καὶ καθ' ἡμᾶς, καὶ
τῶν ἱλάν ἐπισήμων ἀπάσαις ψήφοις κακῶν ῥωμένος·
ἄτε δὴ εἰ, ἄκρον, ὅση περὶ γεωμετρίας, καὶ ἀριθμῶν
ἀναλογίαν, καὶ ἀστρονομίαν, διαλεκτικὴν τε καὶ
φυσικὴν καὶ θεολογικὴν φιλοσοφίαν, πρὸς δὲ καὶ
τῶν ἐν ῥητορικῇ μαθημάτων ἐλάσας. Οὐδενὶ γὰρ τὸ
ἴσον ἔχειν παρήκεν αὐτῷ· ὃν λόγος ἔχει καὶ τῆς
κατ' Ἀριστοτέλην διατριβῆς πρῶτον ἀξιωθῆναι συ-
στήσασθαι τὴν σχολήν. Ἔργα μὲν οὖν ἄριστα τοῦτον
διαπράξασθαι κατ' Ἀλεξάνδρειαν ἐν τῇ τοῦ Βρου-
χίου πολιορκίᾳ ἱστόρηται. Καὶ περὶ τῆς ἰσημερίας
τοῦ Πάσχα ἀκριβεστάτους ὅρους ὑπέδειξε· καὶ εἰ-
σαγωγὰς δὲ ἀριθμητικὰς ἐν δέκα συγγράμμασι κα-
ταλείπει, καὶ ἄλλα πλείστα, ἐνδείξιν οὐκ ἐλαχίστην
τῆς περὶ τὰ καλὰ σπουδῆς αὐτοῦ παριστάνοντα.

(1) Euseb. ut supra, πυρρυσίων, publicæ anno-
næ et tritici, quod πυρὸς Græce dicitur, recepta-

A omnium meritis. Episcopatum ibi tum admini-
stravit Theonas. Et una cum Pierio Achilles quo-
que in presbyterorum cathedra laudem magnam
est consecutus, sacrarum Scripturarum doctrinæ
præpositus: qua provincia recte obeunda multum
ei profuit philosophiæ studium, quæ sincera Evan-
gelisti dogmata et instituta clarissime in apertum
protulit. In Ponti autem regionibus Melitius magni
nominis fuit: quem, qui Græcam consecrantur
sapientiam, mel Atticæ cognominarunt. De eo illud
nobis necessario dicendum est, ut si quis in om-
nibus præclaris studiis perfectissimum aliquem
hominem describere velit, ei tanquam absolutum
exemplar Melitius sufficiat. Ars enim oratoria nativa
in eo est visa. Ac si eum eo tantum nomine admi-
ra-
remur, minus ei quam meritis sit, tribueremus.

434 In aliis autem omnis generis studiis atque
doctrinis amplius quidquam, quam ille assecutus
sit, nemini in mentem venire potest. Quod si enim
in disciplina quaque absolutissimus quisquam cum
illo de ea verba contulisset, in ea sola eum erudi-
tum atque exercitatum fuisse dixisset; et rursus
de alia arte si quis cum eo egisset, in ea quoque
eum longius excellere, præ eo studio in quo prius
primas habere visus esset, iudicasset. Virtutes
porro non solum cum tam varia eruditione in eo

C

CAPUT XXXVI.

De Laodicenisibus episcopis, sapientia illustribus viris.

Laodicensis Ecclesiæ sacrum munus gessit post
Socratem Eusebius. Is, Alexandria profectus,
propter Paulum Samosatenum, in quem tum in-
quirebatur, in Syriam venit. Unde ab iis qui ibi
divinarum rerum studiosi erant, in patriam redire
est impeditus: quod maximum religionis atque in
Deum fidei præsidium et columen illis temporibus
censerebatur. Ejus deinde locum Anatolius obtinuit,
optimi decessoris bonus successor. Huic Alexandria
patria fuit. Præcipua certe laus ei in profana simul
et sacra philosophia, omnibus omnium præclaro-
rum virorum calculis est tributa: ut ei, qui a
summam peritiam geometriæ, proportionis nume-
rorum, astronomiæ, dialecticæ, physicæ, ipsiusque
adeo theologicæ sapientiæ, artiumque dicendi om-
nium pervenerit, neminemque sibi parem esse
passus sit. Quem fama etiam est dignum esse ju-
dicatum, qui primus Aristotelicam institueret
scholam. Multaque is Alexandriæ Bruchii (1) obsi-
dionis tempore in civili dissensione et famis disci-
mine, propter annonæ angustiam, optime fecisse
civibusque consuluisse traditur. Et rationes fines-
que certos, Pascha æquinoctiali tempore celebra-
ndum esse ostendit: Arithmeticas Institutiones de-

culum atque granarium. Refertur hoc ab Euseb.
lib. vii, cap. 52.

cem libellis composuit, aliaque plurima litterarum monumenta, quæ eximii ejus in honestis et liberalibus artibus studii salis magno sunt documento. Primus ei Cæsareæ Palestinæ episcopus Theodotus manum iniecit, episcopumque creavit, 435 Ecclesiæ suæ successorem eum designans atque destinans. Sed ambo non ita diu Ecclesiæ ei præfuerunt. Nam cum et hunc synodus contra Paulum coacta evocasset, et ipse per Laodicæam iter faceret, nuperque admodum ibi pietatis nomen referens episcopus Eusebius e vita migrasset, a fratribus detentus, ecclesiæ ei est præfectus. Anatolio huic, cum post annos complures decessisset, postremus ibi fidelium episcopus, ante persecutionis tempora, successus est Stephanus: satis ille quidem profanis artibus instructus, sed non itidem ut decessores ejus, in divinis Litteris institutus. Declaravit id persecutionis tempus, quod virum hunc meticulosum, ad simulationemque et dissimulationem compositum, alienum esse etiam a philosophia indicavit. Quod si talis ille fuit, nonne existimandum fuit ecclesiæ quoque ejus postea a recta fidei professione decessuram? Sedenim, Deo opitulante, se illa erexit atque confirmavit. Theodotus namque post illum episcopale munus sortitus, nomini suo factis ipsis respondit: et operibus qualem esse oporteat episcopum ostendit, animabus simul et corporibus recte curandis nemini secundus, humanitateque singulari, si quisquam alius, et ipse præditus. Sic ille affectionum accommodatione et condolentia, studium officiumque pastorale temperavit: atque utilitatem eorum qui se consulere, in hac vel in illa meditatione diligenter et fideliter procuravit.

CAPUT XXXVII.

De episcopis Cæsareæ Palestinæ, et de Eusebio Pamphili.

In Ecclesia Cæsariensi Palestinæ post Theodotum, Agapius magnopere est laudatus: quem bonum fidelemque episcopum fuisse, doctrina simul et vita ipsa declaravit. Recte enim pieque populo suo præiit, et munifica liberalique manu benigne egentibus facultates suas impertit. Eodem tempore, eruditione juxta et vitæ instituto philosophum Christianum, et presbyteri dignitate auctum, divinum Pamphilum floruisse scimus. Cujus vitam et actiones omnes, celebrem etiam quam ibi instituit profanæ divinæque philosophiæ scholam, 436 præterea constantem in variis persecutionibus confessionem, et certamina egregiumque pro Christi nomine martyrium, Eusebius sororis ejus filius, eidemque adeo charus ut ab eo cognomen acceperit, copiose peculiari scripto est prosecutus: ad quem eos qui accuratius hæc cognoscere voluerint, rejicio. Eusebius iste, disciplinis omnibus perceptus, sacrarum maxime Litterarum, in quibus conquevit, scientia enituit: et ad Constantii usque tempora vixit. Et cum Christianæ professionis studiosissimus esset, egre-giamque pro Christi honore æmulationem spiraret, quindecim tomis evangelicam Præparationem,

Χειρας δὲ τοῦτῃ πρώτῳ, ὁ τῆς Παλαιστίνης Καισαρείας Θεόκενος ἐπιβαλὼν, καθίστα ἐπίσκοπον, διάδοχον τῆς κατ' αὐτὸν παροικίας προμνήμενος· καὶ ἀμφὶ τοῖσιν ἐπ' ὀλίγον τῆς ἐκείσε δὴτ' Ἐκκλησίας προέστησαν. Τῆς δὲ κατὰ Παῦλον συνόδου καὶ τοῦτον καλούσης, ἐπεὶ ὑδοιπορῶν διὰ τῆς Ἀσασικίων παρῆει, ἀπὲρ τοῦ τῆς εὐσεβείας φερωνόμου μεταθεμένου τὸ ζῆν, πρὸς τῶν ἐκείσε βασιλεὺς ἀδελφῶν, τῆς Ἐκκλησίας προέστη. Ἀλλὰ καὶ τοῦτον δὴ τοῦ Ἀνατολίου μετὰ χρόνους ἱκανοὺς τὸ βίον μεταλλάξαντος, τελευταίος τῶν ἐκείσε πιστῶν πρὸ τοῦ διωγμοῦ καθίσταται Στέφανος, καὶ οὗτος ἀρκούντως μὲν λόγῳ καὶ παιδείᾳ τῆς ἐξω μετελλήφως, οὐκ οὐδ' ἐπιστῇ· καὶ περὶ τὴν ἐκείνῃ λατρεῖαν ἔχων τοὺς εὐρημένους· ἑλεγχος γὰρ αὐτῷ κατέστη ὁ τοῦ διωγμοῦ καιρὸς· μάλιστα γὰρ δειλίας καὶ εἰρωνείας ἀνάγκων, καὶ φιλοσοφίας, ὡς πορρωτάτω τοῦτον ἀπέδειξεν. Εἰ δ' ἐκείνος τοιοῦτος, οὐχὶ καὶ τὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸνναντίον μεταχωρεῖν ἐμελλε; Θεοῦ δὲ χεῖρα ὑπερτιθέντος, ἀνίσταται τε καὶ ἀνιέρωννυτο. Θεόδοτος γὰρ μετ' ἐκείνων τὸν θρόνον διαδεξάμενος, τὴν τε κλήσιν ἐπαληθεύουσαν ἔσχε· καὶ πράγμασιν αὐτοῖς ὅποιον εἶναι χρὴ τὸν ἐπίσκοπον εἰδείξε. Καὶ γὰρ ἀμφοτέρω, καὶ τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων τὴν θεραπείαν, οὐδεὶς ἐπὶ ἑτέρω δεύτερα· φιλόφρων, ὅς ἐπερ τις ὢν, συμπάσῃ τὴν σπουδὴν ἐπλήν, τὴν ὠφέλειαν τῶν προσκύνων, ὅποτέραν βούλει, σὺν ἐπιστήμῃ πραγματούμενος.

C

ΚΕΦΑΛ. ΑΖ'.

Περὶ τῶν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης ἀρχιερέων· καὶ περὶ Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου.

Τῆς δὲ κατὰ Παλαιστίνην Καισαρείας μετὰ Θεόκενον Ἀγάπιος ἐκηρύττετο· ὃν σπουδαῖον μὲν εἶναι ἦ τα πρῶτῃ καὶ ὁ λόγος ἐγνώρισεν· γενεῶς τε προέστασθαι τοῦ λαοῦ, καὶ θαυμάσια χεῖρς τοῖς δοκίμοις τὸ προσήκον ἐπαρόντα. Ἐφ' οὗ λόγῳ καὶ φιλοστόργῳ βίῳ διαζῶντα, καὶ τοῦ αὐτοῦ προεβίου ἡξιωμένον, τὸν θεῖον Πάμφιλον ἐγνώμεν· οὗ τὸν βίον καὶ τὰ καὶ ἑκάστον αὐτῷ πεπραγμένα, ἔτι δὲ καὶ περὶ τῆς συνεστήσαντο ἐκείσε λόγων θεῶν καὶ φιλοσόφων διατριβῆς, πρὶς δὴ τοῖς καὶ τὴν ὑπὲρ εὐσεβείας τοῦτον ἐν διαφόροις διωγμοῖς ὁμολογίαν, τοῖς τε ἀγῶνας αὐτοῦ, καὶ τὴν τελευταίαν ὡς τὴν τοῦ μαρτυρίου ἀνιέστητο στέφανον, Εὐσεβίος ὁ τοῦτου ἀδελφεὺς, καὶ τοσοῦτον ἐκείνῳ φιλούμενος· ὡς καὶ τὴν ἐκείνου κλήσιν ἐπιθετο σκεῖν, εἰς λατρίαν ἐν ἰδίῳ συντάγματι περιέλαβε· καὶ τοῖς ἀκριβῶς βουλομένοις τὰ ἐκείνου εἰδέναι, αὐτῷ παραπέμπομεν. Ὅς δὴ καὶ Εὐσεβίος, διὰ πάντων ἐλθὼν, μάλιστα τῇ περὶ τὰ θεῖα σπουδῇ ἐνακμάζει· ἀχρι δὲ καὶ Κωνσταντίου τὸν τῆς ζωῆς παρῆλκυσε χρόνον. Χριστιανὸς δὲ τὰ μάλιστα ὢν, καὶ πολὺν τὸν ζῆλον ὑπὲρ Χριστοῦ πνεῦν, ἐν δικαίοντα τόμοις τὴν εὐαγγελικὴν συγγραφὴν Προπορεσκυσὴν· καὶ ἐν δέκα πάλιν τὴν εὐαγγελικὴν Ἀπόκρίσιν. Καὶ πρώτῳ· οὗτος τῇ μετὰ χεῖρας ὑποθέσει

D

ἐπέβαλεν, Ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν πρῶτος ὀνομά-
σας τὴν βίβλον. Δέκα δ' ἐν τόμοις καὶ τοῦτο τὸ σύν-
ταγμα περιλαμβάνεται. Καὶ ἄλλη δὲ αὐτοῦ βίβλος
ἐμφέρεται, ἣν *Κανόνα* ἐπέγραψε, τὰς τῶν χρόνων
ἀκριβοῦσιν γραφάς. Καὶ εἰς τὸν βίον δὲ Κωνσταν-
τίνου, πάντα λόγους ἐξέδωκε· καὶ ἕτερον δὲ πρὸς
αὐτὸν, ὃν *Τριακοντάτηρικόν* ἐπιγράφει. Καὶ Στε-
φάνῳ περὶ τῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ἀπορου-
μένων ἕτερον ἀνατίθησι. Καὶ ἄλλα διάφορα συγ-
γράμματα καταλείπει, πολλὰν ὄντιν ἐπὶ Ἐκκλησίᾳ
εἰσφέροντα. Πλὴν τοιούτου ὧν, ἐν πολλοῖς φαίνεται
τὰ Ἀρείου πρεσβυτέρου, ὅτι δὴ κτίσμα τὸν Ἰῶν, ἐξ
ὧν συνάγειν ἔστι, καλῶν· καὶ *Σωκράτης* δ' ἐκ Ναυ-
άτου τὰ Ἐκκλησιαστικὰ καὶ αὐτὸς συντάττειν, ἐν
τῷ δευτέρῳ τῶν τόμων ἑνστάσιν οὕκ ἐλαχίστην πε-
ποιήται, ὅρθᾳ φρονεῖν ἀναπελθὼν τὸν ἄνδρα, καὶ
σοφοφανείαν ὀφίστασθαι γενναίως διατεινόμενος,
ῥήσεις τε τινας ἐκείνου ἐπὶ ἀπολογίᾳ καταστρωννύς,
τὸ ἀναμφίβολον δῆθεν ἔχουσας· καὶ τῷ τῇ πρώτῃ
συνόδῳ παρῆναι· καὶ σύμφηρον καθεστάναι τοῖς
τὸ ὁμοούσιον μᾶλα πρεσβεύουσιν. Ἐγὼ δ' εἰ μὲν
ἀγράφως τὴν ὀρθὴν ἡσάσατο δόξαν, συντίθεμαι·
εἰ δ' ἐξ ὧν ἐκείνου ἀνέγνων, πολλοῦ δέω ὑγιαίνου-
σαν καὶ ἀκίβδηλον τὴν ἐκείνου γνώμην περὶ τὴν
πίστιν ὀφλαθεῖν. Ἀλλὰ καὶ περὶ τούτου ἐνταυθὰ
μοι κεῖσθαι. Περιέχει δὲ καὶ ἡ περὶ οὗσα ἔκτη μοῖ
τῶν ἱστορίων χρόνον ἑτῶν τριάκοντα καὶ δύο, ἀρ-
ξαμένη μὲν ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους Οὐαλλεριανοῦ,
καταλήξασα δὲ ἄχρι τῆς ἀρχῆς Διοκλητιανοῦ· ὅπη-
νίκα κέσται μὲν ἔτος μϛϛ', ἀπὸ δὲ τῆς θείας τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γεννήσεως διακροιο-
στὸν καὶ ἐνενηκροστὸν ἐπεράσεται.

duorum tempus: **437** qui initium sumpsit a primo Valeriani anno, finem autem accipit incunte Dio-

A et decem aliis evangelicam demonstrationem est
complexus. Et primus ipse manum presenti argu-
mento admovit, primusque libros eos ecclesiasti-
cam Historiam appellavit, decemque eam tomis
absolvit. Est et aliud ejus volumen, in quo tem-
porum certam accuratamque rationem digessit, et
quem Canonem appellavit. Scripsit quoque de
Constantini Vita libros quinque. Edidit et alium
ad eundem, quem Tricennalem inscripsit. Ad
Stephanum item alium de iis quæ in Evangelis in
dubium seu disputationem vocantur. Sed et alia
varia reliquit scripta, quæ multum Ecclesiæ asse-
rant utilitatis. Verum enimvero etiamsi talis fue-
rit, in multis tamen eum apparet Arij sententiam
comprobasse, ut qui Filium (sicuti id ex ejus
scriptis colligere licet) creaturam vocet. Quamvis
Socrates, qui et ipse ex Novatianis res ecclesiasti-
cas scripsit, in secundo tomo maximopere persua-
dere contendit, recte eum virum sentire, eum-
demque sycophantice eo nomine a nonnullis impeti.
Atque ut id magno animo certius comprobe, in
defensione sua, dicta illius quædam, ambiguitatem
tamen complectentia, contextit: eundemque primæ
synodo affuisse, atque una cum aliis suffragio suo
et calculo eis τὸ ὁμοούσιον, sive in consubstantialie
consensisse refert. Ego vero, si ille quidem sine
scripto rectam complexus est opinionem, Soerati
non refragor; sin autem ex scriptis illius, quæ
legi, res sit dijudicanda, multum abest ut sanam
sinceramque ejus de fide sententiam fuisse pu-
tem. Verum de hoc etiam hæc satis sint. Et continet
hic quoque hujus historiæ liber annorum triginta
ducentesimo nonagesimo anno (2).

(1) Secundum neotericos chronologos, 4265.

(2) Al. 287.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Ζ.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS VII.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Περιοχὴ τῶν μελλόντων ρηθῆσθαι.

Ῥᾶστη μὲν ὅν μέχρι τοῦδε καὶ διὰ λείας τῆς
θεοῦ φερομένη ἡ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν ἱστορίας ὑπόθεσις;

D

CAPUT I

440 Expositio dicendorum.

Facilis hucusque nobis fuit labor, levique et
plana via sacra decurrit historia. Quamvis enim

antea quoque graviter adversus nos malignus spiraverit spiritus, simplex tamen et uniformis ea fuit calamitas. Deinceps vero horret progredi stylus. Interrumpitur namque, et quodammodo ingenti et violento variarum cladum impetu inhibetur : atque ei inundatione sanguinis martyrum, pelagi prorsus instar fluentis, cursum tenere non permittitur. Sed enim qui semel operi huic manus admoverimus, procedendum nobis est necessario. Itaque qui, ut potuimus, priora exposuimus, in hoc libro etiam res sub Diocletiano, eisque quos ille sibi in imperio adoptione ascivit, gestas persequemur. Sub his enim maxima omnium persecutio est excitata. Et non ita multis, quam certis in locis accidere calamitates, attingemus. Quasdam etiam singillatim memorabimus. Tum autem, quomodo tyranni aevissimi, qui supra modum crudelitatem in nos exercuerunt, ad palinodiam et tyrannidis suae recantationem sint redacti, postremoque intereptione interierint. Præterea, ut maximus ille Constantinus, Deo annuente, salutari instructus armatura, invictæque crucis signo armatus, regiones et terras omnes a prædonibus repurgari **441** tyrannis, substitutionemque Græcorum nefandam exstirpari, et res nostras oppido quam inclinatas, ruinamque jam minantes, auxiliari adhibita manu restituerit, atque in perpetuum divini numinis nutu permansuras confirmari, referemus. Et res sic habet.

CAPUT II.

Uti res Christianorum, quæ antea pulchre steterant, intestina dissensione atque contentione a divina visitatione exciderint. Quæ quidem ad tempus permissione divina sic acciderent.

Erat aliquando tempus, cum Christiana professio pulchre staret, gloriaque sua et libertate clara haberetur : Græcis juxta et Barbaris, quod divini verbi prædicatio ubique terrarum vigeret, grata et accepta. Hujus rei certa documenta sunt, cum magnorum principum erga homines nostros egregia benevolentia et humanitas, ac gentes quædam, quarum provinciæ Christianis administrandæ datæ sunt : tum imperatores ipsi Romani, et maximi quique magistratus, qui res vulgas et domesticas suas nostris curandas commiserunt. Eos quippe propter egregiam spectatamque fidem præcessit aliis, atque honore dignitateque præcellere oportere judicavit. Satis id declaravit Dorotheus ille, qui neminem honore ex magistratibus et præfectis omnibus, propter bonæ mentis integritatem et fidem habuit parem : et præclarus Gorgonius, atque alii eis pares : qui etiam ad supremum honorem sunt assumpti, propter fidei sinceritatem. Ac per ejusmodi viros in locis passim quibusque Ecclesiarum antistites non parum accidit opis et consolationis. Ostendunt id quoque plurimorum millium hominum in oratoris domibus cætos et conventus habiti : quæ oratoris, cum propter angustiam, confluentem tantam multitudinem non caperent, cernere erat, ex parvis initiis et fundamentis, in

A ἤν, δεινὸν μὲν καὶ τοῖς ἀνθρώποις πνεύσαντος τοῦ πονηροῦ κατὰ ἡμῶν πνεύματος, πληρὴ ἀπλῶς καὶ μονοειδῶς· οὐδὲν δὲ τοῖς ἐξῆς ὀκνεῖ προβαίνειν· ἀναστομύεται δ' ὅλον καὶ ὡς περ ἀναχαιτίζεται, τῇ πολλῇ μὲν καὶ βιαίᾳ φορᾷ τοῦ πολυπλόκου κακοῦ, καὶ τοῖς τῶν μαρτύρων δ' οὐχ ἦσαν αἵμασι κατὰ θαλάσσης ἀτεχνῶς ῥέουσιν, ἐπικλυζομένη, καὶ τοῦ πρὸς βαίνειν ἀνεργούμενη. Λέγειν δ' ἀνάγκη καθάπαξ χεῖρα τῇ ἔργῳ ἐπιβαλόντι. Καὶ τοίνυν τὰ προλαβόντα ὡς ἐνὸν διελθόντες, ἐν τῷ παρόντι τὰ ἐπὶ διοκλητιανοῦ καὶ τῶν μετ' αὐτὸν εἰσποιηθέντων ἐπὶ λθωμεν. Ἐφ' ὧν καὶ ὁ μέγιστος ἀνεκινήθη τῶν διωγμῶν. Μετρίως δὲ καὶ τῶν κατὰ τέπους δεινῶν ἐραφθμεθα· καὶ μνήμην δὲ ἰδίως τινῶν ὁ λόγος ἡμῖν διαλήφεται· ὅπως τε τοῖς τὰ ἡμῶν τυραννήσασιν παλινωδῶν ἔδειν ἐγένετο· τὸν τε πρόπον τῆς αὐτῶν ἐσάτης πανωλεθρίας· ἐτι δὲ καὶ ὡς ὁ πολὺς καὶ μέγιστος Κωνσταντῖνος, θεῷ νεύματι τῷ σωτηριώδει ὅπλῳ καθοπλισθεὶς τῷ ἀνικητῷ σταυρῷ, τὴν τε χώραν ἅπασαν τῶν τυράνων ἐκκαθαίρει λησῶν, καὶ τὴν τῶν Ἑλλήνων ἀπαικύνει θρησκείαν· τὰ τε ἡμέτερα, εἰς γόνυ κλίνοντα καὶ καταπεσιν ἐπειγόμενα, ἀποχρῶσαν παρὰσχὼν χεῖρα, ἀνὼρθωσέ τε, καὶ εἰσαὶ ἐν βεβαίᾳ ἑστάναι τῆς θεῆς ἡγουμένης ῥοπῆς, σταθρῶς παρεσκεύασεν. Ἐχει δὲ οὕτως.

numinis nutu permansuras confirmari, referemus.

ΚΕΦΑΛΑ' Β.

C Ὅπως τὰ ἡμέτερα πρότερον καλῶς ἔχοντα, τῇ πρὸς ἀλλήλους ἐριδί καὶ φιλονεικίᾳ ὁμοίᾳ τῆς θεῆς ἐπισκοπῆς ἐγένοντο οὐκ οὐκ καὶ πρὸς καιρὸν.

D Ἦν οὐτὰ τὰ ἡμέτερα εἶχε καλῶς, εὐξὴ καὶ παρρησία ἀνστημινομένη, τοῦ θεοῦ λόγου ἀπανταχοῦ τῆς γῆς διδόντος, Ἕλλησι τε καὶ βαρβάροις· παρὰ δέξιος εἰσδεχόμενα καὶ τιμώμενα. Καὶ οὐκ ἀγεννῆ τεκμήρια ἦσαν ἡ τε τῶν κρατούντων δειξίσις, καὶ ἔθνη τινα, ὧν τὴν ἡγεμονίαν ἡμῖν ἀνεχείριζον, τὰ τε βασιλεία, καὶ ὅσοι ἐπὶ τῶν ἀρχῶν ἦσαν, τὰ κατ' οἴκου· τοῖς ἡμετέροις ἐπιτρέποντες· οὐδὲ διὰ τὴν τῆς πίστεως περιφάνειαν ἐξόχους τε καὶ τῶν κατ' αὐτοὺς ὑπερέχειν ἔκρινον δεῖν. Ἐδείξε τοῦτο Δωρόθεος ἐκεῖνος, ὁ μὲν ἐν τῷ ἴσῳ ἔσας ἔχειν αὐτῷ τῆς τιμῆς τοῖς ἐν ταῖς ἀρχαῖς ἡγεμόσιν εὐνοίας χάριν καὶ πίστew· ὁ τε περιβόητος Γοργόνιος, καὶ ἄλλοι ἐπίσης αὐτοῖς ἔχοντες, καὶ τῆς ἀνωτάτης ἡξωμένοι τιμῆς διὰ τὸ τῆς πίστεως γνήσιον. Δι' οὗ καὶ οἱ κατὰ χώρας τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόνες οὐκ ἐλαχίστης θεραπειᾶς ἤξιωντο. Πρὸς δὲ τοῦτοις ἐναργῶς εἰδείκνυ καὶ ἡ μυριάνδρος ἐκείνη τῶν προσευκτηρίων οἴκων συναγωγῇ· ὧν στενωπορούμενων διὰ τὸ πλῆθος, εὐρείας ἦν ἐξ αὐτῶν ἰδεῖν κρηπίδων, εἰς πλάτος ἄρα καὶ μέγας κατὰ πάσας χώρας ἐκκλησίας ἀγειρομένης· ἃ δὲ καὶ τῷ χρόνῳ προσήκοντι εἰς αὐξήσιν καὶ αὐτὰ ἐπιείδου, οὐδὲνδὲ τολμῶντος εἰργεῖν, καὶ φθόνῳ βαρκαίνοντι ἀφανίζειν, τῆς θεῆς καὶ οὐρανοῦ χειρὸς φρουρούσης, καὶ τῶν ἐπιβουλῶν ἀνὼ τιθείσης αὐτά. Ἐπὶ δὲ τῷ πολλῷ τῆς ἐλευθερίας

ρίας ἐπὶ τὸ χαυνόν τε καὶ νοήρὸν τὰ καθ' ἡμᾶς με-
τεπλάττετο, ἡμῶν αὐτῶν κατ' ἀλλήλων τοῖς φθόνοις
ἐπιζομένων, καὶ δόρασι τοῖς λόγοις προσχωμένοι,
ἀγεννῶς οὕτως ἐστασιάζομεν, ὑπόκρισι· δὲ τις καὶ
εἰρωνεία εἰς ὅσον ἦν ἐγγυροῦν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς εἰς-
εφθάρη, καὶ ἡ κακία ἐπὶ μείζον προύχουσι, τὸ
μὲν θεῖον ὄμμα, ὡς περ ἔθος αὐτῶ, ποφεισμένως· τα
ἡμῶν ἦπτετο, καὶ μετρίως τὰ τῆς ἡμετέρας ἐποι-
εῖτο ἐπιτοκῆς· καὶ πρῶτα μὲν τὰ δεινὰ ἐπαύρησε
ἀπὸ τῶν ἐν ταῖς στρατείαις ἡμῶν ἀδελφῶν· ὥς δὲ
καὶ ἐπὶ πῖρρῳ ἦμεν αἰσθήσεως, καὶ οὐχ ὅπως
Παύσαςθαι τὴν καθ' ἡμῶν ὀργὴν ἐσκοπούμεν· τοῦ-
ναντίον δ' ἅπαν καὶ κακίας ἄλλας προσπατρίδομεν·
ὡς περ εἰ μὴδ' ἦν ὁ ἐπιτοκῶν καὶ πρὸς λόγους
ἐκαστα διευθύνω· οἱ τε δοκοῦντες ἐν ἡμῖν τῆς ὀρη-
σμίας· στηρίγματα, καὶ ποιμενικῶς ἐξηγουμένοι, B
τοὺς θεῖους θεσμοὺς παρωσάμενοι, φιλονεικεῖν
ἤρουντο, καὶ πρὸς ἀλλήλους ἀναφλεγόμενοι, ἐξ ἐρι-
δος εἰς ἔριν τὸ κατ' ἀλλήλων μῖσος ἐπὶ μέγιστον
ἠδύεσαν, τὴ φιλαρχεῖν διεκδοκούντες τυραννικότε-
ρον· τῆνικαῦτα τὰ τῆς Γραφῆς ἐκείνα ἦν ὁρᾶν·
Ἐγνώσκειν ἐν ὀργῇ αὐτοῦ Κύριος τὴν θυγατέρα
Σιών· καὶ κατέβησεν ἐξ οὐρανοῦ εἰς γῆν τὴν
δόξαν τοῦ Ἰσραὴλ. Καθεῖλε πάντα τοὺς φρα-
γμοὺς αὐτοῦ, καὶ κατέστρεψε τὴν διαθήκην τοῦ
δοῦλου αὐτοῦ· καὶ ἐδεδήλωσε εἰς γῆν, διὰ τῆς
τῶν ἐκκλησιῶν καθαιρέσεως, τὸ ἀνίστασθαι αὐτοῦ,
καὶ ὅσα ἐξῆς. Νεφ γὰρ ἐξ αὐτῶν ἀνασπώμενοι τῶν
κρηπιδῶν εἰς ἕδαφος κατηρράσσοντο· τὰ τε ἐπὶ
γράμματα ἐπὶ μέση· ἀγορᾶς προκείμενα, πυρὶ ἦν C
δανάν· οἱ δὲ προύχοντες ἐν ἡμῖν, ὡς κακίους δια-
διδράσκοντες, φυγῇ τὴν σωτηρίαν ἐπραγματεύοντο.
Ἄλλοι δὲ καὶ ζωγρούμενοι, αἰσχρὸν τὴν πατρίδιον
ἦσαν τοῖς ἡμῶν ἐπηρεασταί· ὅτε καὶ κατ' ἄλλον
ὄητα προφήτην, Ἐξουθὴ ἐξουδένως ἐπ' ἀρχον-
τος· καὶ ἐκλάνησεν αὐτοὺς ἐν δάδῳ καὶ οὐχ
ὀδῷ. Ἀλλὰ τὸ μὲν τοιαῦτα ἱστορεῖν οὐχ ἡμέτερον·
πλὴν ὅσον ἐνδείξασθαι τὴν θέλαν χρίσιν, καὶ δι-
καιώσασθαι κατὰ λόγον προφημίαν ἐν ἅπασιν.
Ἀλλὰ τούτων τέως· ἀρέμενοι, ἐπὶ τοὺς ἱεροὺς ἱσμεν
τῶν μαρτύρων ἄλλους, ἐν ἐπιτόμῃ τὰ κατ' αὐτοὺς
διερχόμενοι. Πρῶτον οὖν ὅπως εἶχε τὰ τῆς ἀρχῆς
διηγήσομαι.

saluti suæ consuluerunt. Alii porro in fuga excepti, Indignum fuisse eorum qui nobis insultant. Cum
etiam, iuxta alium prophetam, effusus est contemptus in principes, et errare fecit eos in invio, et non
via. Verum hæc persequi oratione nostrum non est, præterquam ut divinum iudicium indicemus.
eique justitiæ laudem tribuamus, quod videlicet certa et æqua ratione procedit in omnes. Sed his
nunc omissis, ad sacra martyrum certamina, breviter ea exposituri, procedemus. Primum autem
quomodo se Romani imperii res habuerint, dicemus.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Ὃς Διοκλητιανὸς Μαξιμιανὸν τὸν Ἐρκοῦλλιον
συνάργειν εἰλετο· καὶ ὡς τὸν καθ' ἡμῶν ἐλ-
νησε διωγμῶν.

Διοκλητιανὸς, ὡς περ εἴρηται, τὴν βασιλείαν πα-
ραλαβὼν, ἐπὶ κατὰ Χριστοῦ μάχην κινεῖν τῶν πό-
ποτε μνημονευομένων χαλεπωτάτην ἠρέτιστο, τὴν
τοῦ Χριστοῦ μαρτύρων γενναίαν ἐστασιν εἰδὼς· καὶ
ἀντιπαράταξιν ἐπὶ πρὸς τοιοῦτον· καὶ τοιοῦτον·

A augusta, amplitudine et magnitudine admiranda,
in locis omnibus excitari atque construi templa.
Quæ ipsa temporis processu deinde incrementa
quoque ampliora cepere, cum qui ea ædificari
atque augeri prohiberet, aut per fascinantem in-
vidiam aboleret, nemo esset. Sic ea cœlestis manus
custodivit, atque extra insidiarum omnium aleam
posita esse voluit. Posteaquam autem per multam
libertatem nostram, in molliem et languorem pro-
fessionem fidei convertimus, atque invidia stimu-
lati, armari ipsi contra nos cœpimus, orationibus-
que et scriptis pro hastis et spiculis usi, inrumpit
sordas seditiones excitavimus : 442 proindeque
simulatio quædam et dissimulatio quam potuit
maxime in Ecclesiam involavit, et malitia vires
majores accepit, oculus Dei more suo benigne nos
castigando visitavit, et paterne coercenti. Ac pri-
mum quidem ærumna a fratribus castra et mili-
tiam sectantibus incepere. A quarum sensu cum
adhuc longius abessemus, tantum abest ut de
placanda iusta Dei in nos ira cogitarem, ut etiam
insuper omne genus malitiæ et peccatorum alio-
rum, ad pristina delicta accumularem : perinde
atque non esset qui hæc consideraret atque spe-
cularetur, quive rationem istorum omnium flagi-
taret. Cæterum qui sibi religionis nostræ columnæ
esse videbantur, et munus pastorale gerebant,
divinis sanctionibus et legibus abjectis, ad con-
tentionis studium prolapsi, et vehementius inter
se ardore quodam concitati, dissidium ex dissidio
severe, ac mutua odia magis ac magis adauxere,
ambitionem et cupiditatem dominandi vindicantes,
et tyrannorum more contentiose ad se pertrahen-
tes. Tum scilicet evenire ea, quæ Scriptura referi,
vidimus : Obscuravit in ira sua Dominus filiam
Sion, et disiecit e caelo in terram gloriam Israel.
Destruit omnes macerias ejus, et evertit sedes servi
sui. Et profanando prostravit in terram, per eccle-
siarum vastationem, sanctificationem ejus, et quæ
sequuntur. Tempia namque, ex ipsis revulsa fun-
damentis, solo æquata sunt, et sacrosancta scripta
in medio foro conflagrarunt. Qui vero honore in-
ter nos excellebant, hinc et inde cursitantes, fuga

D

443 CAPUT III.

Ut Diocletianus Maximianum Herculium socium sibi
imperiū allegarit, et ut is persecutionem contra nos
instituerit.

Diocletianus, uti dictum est, imperio accepio,
cum contra Christum quantum antea nunquam
fuisset, bellum movere constituisset, martyrum
Christi magnitudinem animi, robur et fortitudi-
nem satis perspectam habens, quod cum tam

eximius bellatoribus sibi certamen fore videret, A in primis curandum sibi putavit, ut seipsum confirmaret, atque ita demum confidentius praelum iniret: homine pari secum ingenio et crudelitate Maximiano (1) Herculo reperto, eum sibi ut æqua potestate imperium administraret, ascevit. Quo tam eximio tyrannorum pari, accomodato sibi prorsus et proprio, maxime usus fidei nostræ hostis, tanquam volucris supra eam quæ sub cælo est terram volitavit, omnes in potestatem suam redigere, et Christi nomen ex ipsis, quod dicitur, fundamentis eruere satagens. Atque equidem primum non uno statim impetu persecutionem contra nos, sed insidiosè, atque, ut ita dicam, clandestinè est aggressus. A principio igitur Christianis affligendis, consilii sui in exercitu et castris B periculum fecit. Facile enim ex sententiæ cœptum sibi successurum putavit, si illos sensim quodammodo et arte circumventos vicisset. Et multi sane ex ordine militari, propter insignem erga divinum numen pietatem, vitam privatam honoribus quibuscunque prætulere. Postquam enim lustrator et repurgator exercitus, idemque persecutionis auctor, optionem militibus Christianis illam obtulit, ut vel ipsi obsequentes ordinibus ducendis honoribusque gerendis cum aliis participes fierent, vel constitutionum imperialium auctoritate contempta militiam relinquerent: quamplurimi tum Christi milites eam quæ videbatur esse felicitatem abiecerunt, parati non dignitatem et honorem tantum deponere, sed etiam mortem, si adversarius illis ærius instaret, obire. Id quod a principio in uno atque in altero est perspectum. Rarius enim id insidiosè cœpti auctor est ausus. Certamen namque cœptum usque ad sanguinis fidelium effusionem producere, simulque bellum contra omnes excitare, adhuc quadam quasi desidia distulit. Ut autem seipsum nudavit, totusque in persecutionem incubuit, oratione nulla explicari potest, quanta ubique per omnia fere loca et oppida fortissimorum Christi martyrum multitudo sit exhibita. Primum quidem ubique circumferebantur et proponebantur imperialia edicta (2), ut templa solo aquarentur, divinx Scripturæ 444 comburerentur, magistratus et honores gerentes cum ignominia in ordinem redigerentur, servi Christiani manum abjurantes libertate donarentur. Atque hæc quidem prima scripta complectebantur: deinde vero parvo intervallo alia sunt edicta proposita, quibus imperabatur, ut ecclesiarum præsidēs, ubicunque locorum essent, vincirentur: utque eisdem, quibuscunque fieri posset modis, necessitas dæmonibus sacrificandi imponeretur.

CAPUT IV.

De moribus sanctorum, qui in ea persecutione fortiter decertarunt.

Ibi tam videre erat, multos ex eo numero incredibiles tormentorum cruciatus constantissime perferre. Erant etiam qui animorum torpedine infirmiores, ad primum cederent terrorem. Et varia sane pœnarum proponebantur genera. Ille enim

h̄ν αὐτῷ ὁ ἀγὼν, ἔγνω δεῖν πρῶτον ἐπιβῶσαι αὐτὸν, καὶ οὕτω τὴν ἀγῶνα καταδύναι· θαρρῆσαι καὶ ὁ ἄνδρα εὐρὼν ὁμοίον αὐτῷ καὶ τρόπον καὶ τὴν ὁμότητα, τοῦτε συνδιαφέρειν τὰ τῆς ἀρχῆς· ἐπιτρέπει. Μαξιμιανὸς δ' Ἐρκεύλλιος οὗτος ἦν· οἷς εὐχῶς ἀριστὸν ὁ τῆς πίστεως· ἡμῶν τύραννος· προτρυφεὶς τε καὶ οὐκ εἰς μάλα χρησάμενος, τὴν ὑπ' οὐρανὸν πτηνός τις διέθει, πάντας εἰσω θέσθαι χειρῶν, καὶ τὴν Χριστοῦ κλησὶν ἐξ αὐτῶν, ὁ φασί, κρηπίδων ἀνασκάσαι περὶ ὁμῶν. Καὶ δὴ τὰ μὲν πρῶτα οὐκ ἀθρόως τῷ καθ' ἡμῶν ἐπέβαλε διωγμῷ· ἐπιβούλιος δὲ καὶ κρύβδην, ὡς ἂν τις φαίη. Εὐθὺς μὲν οὖν τοῦ στρατοπέδου ἀποπειρώμενος ἦν. Ὅτιο γὰρ οἱ ἐκ τοῦ ῥήσους προχωρήσειν αὐτῷ τὸ ἀγώνισμα, εἰ τούτων ἡρέμα πως καὶ τεχνικῶς περιγένοιτο. Πολλοὶ μὲν οὖν ἐκείνων τῆς περὶ τὸ θεῖον χάριν στήρηται· τὸν ἰδιωτὴν βίον ἡσυχάζοντο. Ἐπαὶ γὰρ ὁ φυλοκρινῶν καὶ δὴθεν ἀνακαθαίρων τὸ στρατοπέδον αὐτοῦς ἦν ἐγχειρῶν, ὡς ἂν τις εἴποι, τῷ διωγμῷ, αἰρεσὶν τε παρείχεν ἢ μεταίναί αὐτοῖς τῆς τιμῆς πιστομένοις, ἢ τοῖς βασιλικῶς θεσπισμασιν ἀντιφερομένοις ἀπολείπειν τὴν τάξιν· τῇναυτὰ πολλὴ πλείους Χριστοῦ στρατιώται τὴν νομιζομένην εὐπραγίαν παρωσάμενοι ἀνεδείκνυντο, οὐ τὴν ὀξίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ θάνατον αὐτὸν τῆς ἐνοστάσεως ἀμειδόμενοι. Εἰς ποῦ μὲν καὶ δύο καταρχαί· καὶ γὰρ σπανίως ὁ τὴν ἐπιβουλήν ἀνεργῶν ἐπιτόλμα. Καὶ μέχρ' αἵματος τῷ πικρῷ διαγωνίζεσθαι τῶν πιστῶν, ὁμοῦ τε κατὰ πάντων τὸν πόλεμον ἐφορμῶν, ἀποκινῶν ἦν ἐπὶ καὶ ὥσπερ ἀναδύμενος. Ὅς δὲ παρεγύμνησεν αὐτὸν, καὶ ὅλος τῆς ἐγχειρήσεως ἦν, οὐδὲ λόγῳ ῥῥῥῥῥῥ, ὅσοι καὶ οἱ κατὰ πάσας σχεδὸν καὶ πόλεις καὶ χώρας Χριστοῦ μάρτυρες ἀνεδείχθησαν. Ἀπανταχοῦ μὲν οὖν πρότερον γράμματα διεφοῦτα βασιλικὰ, νεὸς μὲν εἰς ἐδαφος καταβάλλειν, Γραφὰς δὲ θαλάσσης ἀφανίσαι πυρὶ καθίσταίν· τοὺς δ' ἐν τιμαῖς ἐν ἀτίμῳ εἶναι, καὶ τοὺς οἰκίτας ἐξομνυμένους ἐλευθερίᾳ τιμῶν. Τοιαῦτα μὲν ἡ πρώτη περιεῖχε γραφή· οὐ πάνυ δὲ διαλιπὼν, καὶ δευτέρα κατέπεμπε γράμματα, τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόνας, ὅπῃ ποτὶ γῆς εἴεν, δεσμοῖς περιβάλλεσθαι· εἰτ' ἀνάγκην εἶναι πλείστην ἐπάγειν, καὶ δαίμοσιν ἐπιθεῖν.

D

ΚΕΦΑΛΑ. Δ'.

Περὶ τοῦ τρόπου τῶν κατὰ τὸν διωγμὸν θγωνισαμένων.

Τῇναυτὰ ἦν ἰδεῖν πολλοὺς τῶν τοιούτων ἀμύθητόν τινα βασάνων παῖραν καρτερῶς διαφέροντας. Ἦσαν δὲ οἱ καὶ πρῶτης νάρκῃ ψυχῆς ἀσθενήσαντες, ὑπεχώρουν. Διὰφορὰ δὲ κολαστηρίων εἰσὶν προὐβέβληντο. Ὁ μὲν γὰρ μαστίγιας καθ' ὅλου τοῦ σώ-

(1) Al. Maximianum vocant.

(2) Ut hoc eodem tempore feriis Paschalibus ubique fieret, institutum mandatumque fuerat.

ματος ἔφερον· ὁ δ' ἐστρεβλοῦτο, καὶ τοῖς ἑσμοῖς ἐς βάθος διήκουσιν ἐκαρτέρει. Ἐν οἷς ἦσαν οἱ καὶ τὸ τοῦ βίου πέρας ἐλάβανον. Ἄλλοι δ' ἄλλως διηγωνίζοντο. Ὁ μὲν γάρ τις βίᾳ συνωθούμενος, τοῖς ἀνάγκαις θυσίαις προσήγετο, καὶ μὴ θύσας, ὡς θεοκῶς ἀπήλλακτο· ἄλλος μὴδὲ τὰ ἐναγῆ κατεδύν, μόνον ὅτι ἄλλος εἴρηκε τεθυμέναι, σιγῇ τὴν συκοφαντίαν φέρων ἀπήει· ὁ δ' ἀπαίρων ἔτι, ὡς τεθυγῶς παντάπην ἐρρίπτετο· ἄλλοι δ' ἐκείνων τοῖν ποδὶν σύροντες, εἰλικον, ὡς χάκινον συμπαλαβόντες τοῖς θύμασιν. Ἄλλος μέγα κράζων, τὴν συκοφαντίαν ἀπετρέφειτο, μὴ θύσαι διατινόμενος. Τῷ δὲ, Χρυστιανὸς εἰμι, μέγα βοᾶν, κόσμος ἦν. Ἄλλος, ὡς οὐ θύσαιεν, οὐδὲ γε θύσειν πώποτε στεγρῶς διετίετο. Ἄλλ' οὐδὲ οὗτοι ἀπαίρατοι θειῶν ἦσαν· στρατιωτικῇ δὲ χειρὶ κατὰ στόμα παιδευμένοι, πῶς τε παρειαί· καὶ πρόσωπα ἐνταίνόμενοι, ἐξηλαύνοντο ἐπιτρέπόμενοι τὴν σιγῇ. Οὕτως οὐ μόνον τὸ πρᾶξαι, ἀλλὰ τὸ δοῦναι ἀνύσαι περὶ πλείστον πεπονητο οἱ ἀλίστορες. Ἄλλ' οὐ κατὰ τῶν ἀληθῶν τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστῶν χώραν εἶχε ταῦτα καὶ παρῆρσιν· ὦν τὴν ἀκριθεὶ κατὰ μέρος διέγρησιν πόλις· ἂν ἀρκοίτοι παριστῇ λόγος;

nonsolum si quod volebant perfecissent, sed etiamsi id perfecisse viderentur, pestes illæ plurimi ducebant. Sed hæc adversus veros et germanos pietatis propugnatores atque decertatores locum non habebant: quorum constantiæ et fortitudinis accuratam plenamque commemorationem nulla profecto potest exsequi oratio.

ΚΕΦΑΛΑ. Ε΄.

Περὶ τοῦ τὸ δυσσεβὲς ἀρδισταγμα διαβόησαντος ἐν Νικομηδείᾳ, καὶ τῶν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς οἰκίας μαρτυρησάντων.

Πρῶτος τοίνυν τῶν ἐπιστημῶν ἀνὴρ τις, καὶ τῶν νομιζομένων ἐν ὑπεργουσίαις ἀρχαῖς διατρέψαι, ἅμα τῷ τὴν γραφὴν κατὰ τῆς εὐσεβείας ἀναγινώσκεισθαι κατὰ Νικομηδείαν, ζῆλον θεῶν βωσθεὶς, καὶ τὴν καρδίαν πυρποληθεὶς, ὡς ἐναγῆ τε καὶ ἐξάγιστον ἐπὶ μέσου δὴ προκειμένην λαβὼν, εἰς λεπτὰ διατέμνων ἐκπάρτεται· καὶ ταῦτα καὶ τῶν δύο βασιλέων τῇ πόλει ἐπιδημοῦντων. Τοῦτο τοίνυν δρᾶσαι, καὶ ὡς ἐπὶ μεγίστῳ τολμήματι, οἷα ἦν εἶδος, παθῶν, ἀκριθεὶς καὶ εἰς ἔσχον ἀναπνοῆς τὸ γενναῖον πρῶτως καὶ καρτερικὸν ἐν τε παρῆρσι καὶ ἄλλων ἀλλοκῆτοις ἐπιφοραῖς λαμπρῶς ἀνεδείξατο. Μετὰ δὲ τοῦτον οἱ κατὰ τοὺς βασιλικούς οἴκους, οἱ περὶ Πέτρον φημί καὶ Δωρόθεον, Μυγδονίον τε καὶ Γοργόνιον, τῶν πώποτε μνημονευομένων ἐν τῇ βαρβάρῳ καὶ Ἑλληνῶν ἐπ' ἀνδρείᾳ γηγόναι διαβόητοι. Δόξης γὰρ ἀρκούντως τοῖς δεσπόταις ἡξιώμενοι, ὡς μὴδὲν ἐνδείκνυν τῶν γνησίων παιδῶν ὅσον τὰ ἐς διδάσκειν, ἐν οὐδενὶ ταῦτα καὶ τὴν ἑλλην τοῦ βίου σκηνὴν ἐλογίσαντο· ὡς τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ παθεῖν ἐλθεῖν, καὶ πρὸς τὰ καινὰ τῶν βασάνων καινὴν ἐπιδεικνύσθαι καὶ τὴν προθυμίαν. Ὡς γὰρ ἐφωράθη Πέτρος, εἰλάκετο διὰ μέσης τῆς Νικομηδείας. Ἐπεὶ δ' ἀπηγόρευε θύειν, γυμνὸς μετάρσιος αἵρεται, καὶ ἀπειδῶς κατεβαίνειτο· ἵνα καὶ ἄνων ἐκδοκασθεὶς, ὁ ἀπηγόρευε δρᾶσαιεν. Ως δὲ καὶ ἐπὶ ἀνδριστάτῳ γενναϊότερον τῶν

A flagella corpore toto perfererebat, ille autem consuetius torquebatur, et ungulas alte penetrantes tolerabat. Cui supplicio quidam etiam immoriebantur, et alii aliter cum cruciatibus luctabantur. Quidam etiam per violentiam protracti, et ad impura sacrificia adducti, cum non sacrificassent, sed tamen veluti sacrificassent, liberi dimittebantur. Inveniebantur quoque, qui execranda sacra ne conspexissent quidem: sed quod ab aliis sacrificasse jam dicerentur, silentio fraudem eam et sycophantiam tegentes avibant. Aliquis adhuc spirans et decedens, tanquam jam mortuus omnino projiciebatur: atque eum ipsum alii pedibus tractum, periade atque cum aliis sacrificaturum corripiebant. Aliquis rursum ingenti clamore vociferans, dolumque et sycophantiam a se amolians, minime se sacrificasse affirmare perseverabat. Nonnulli ornamento erat, quod Christianum se esse acclamare pergebat. Alius se neque sacrificasse, neque unquam sacrificaturum esse, constanter contendebat. Verum ne illi quidem malorum expertes erant: milites enim pugnibus os, maxillas et facies eorum diverberantes, pulsabant, atque eos silere jussos repellabant. Adeo

C. 445 CAPUT V.

De eo Christiano, qui Nicomediæ impium imperatoria edictum concepsit: et de eis qui ex ipsius imperatoris aula martyrio sunt perfuncti.

Ex celebrioribus viris quidam, magnus defunctus honoribus, ubi Nicomediæ edictum contra pietatem legi audisset, ardore divino confirmatus, atque æmulatione vehementi in animo suo incensus, scriptum id, ut dirum et execrandum, sicut publice propositum erat, arripuit, atque in minutissimas partes conscidit, cum quidem ea in urbe uterque imperator adesset. Quo commisso facinore, periude atque inaudacissimo atque maximo crimine, gravissimas quales verisimile erat eum subiturum pœnas pendens (1), ad extremum usque spiritum, propalam in summis exquisitissimisque cruciatuum tormentis, liberum illum quem prius habuerat, generosumque et constantem animum magnifice ostendit. Secundum hunc, imperatorum domestici et familiares, Petrus, Dorotheus, Mygdonius et Gorgonius, omnium qui unquam apud Græcos et Barbaros celebrati sunt, fortitudinis laude maxime præstantes, cum abunde gratia et existimatione apud heros suos ita pollerent, ut illis non minus quam germani illi chari essent, pro nihilo tamen ea omnia reliquamque vitæ hujus scenam duxere, præ eo ut pro Christo paterentur, et ad novos carnicum cruciatus novam etiam animorum afferrent promptitudinem et alacritatem. Petrus namque comprehensus, per mediam Nicomediam est tractus:

(1) Ταῦτα οἷα καὶ εἶδος ἦν ὑπομείνας. Euseb. lib. viii, cap. 5.

atque ubi simulacris sacra offerre renuit, denudatus, atque in sublime suspensus, crudelissime est diverberatus, ut vel invitatus, et tantis tormentis adactus, quod recusaverat, facere cogreretur. Sed enim cum etiam tum fortiter in sententia persisteret, et jam ossa flagrorum fustiumque ictibus nudata apparent, salem aceto mistum tortores in membra diffuentia insuderunt atque intriverunt. Sed et hoc tormentum cum ille superasset, ignis est constratus, et craticula posita: super hanc ille collocatus: sic carnes ipsius, aliarum edulium carni-
um instar, paulatim igni totæ atque fixæ sunt. Et carnifices non prius se remissuros quidquam de tantis suppliciis, quam ille imperata fecisset, confirmant. Ille autem cum totus in eo esset, ut fortiter illis resisteret, in ipsis tantis cruciatibus vi-
ctoriæ corona ornatus decessit. Ac ille quidem martyrio ita est defunctus. Reliqui autem non minus fortasse tormentorum pertulere, quæ brevitatis causa prætermittimus: et illud duntaxat adjicimus eos post multos insustentabilesque cruciatibus postremo laqueo vitam finisse. 446 Qui omnes exsequiarum quidem et sepulchræ justa consecuti, deinde vero effossi, in mare sunt coniecti: ut ne, sicuti dicebatur, in sepulcris positi, dii esse judi-
carentur.

CAPUT VI.

De beato obitu viginti millium in Nicomedia martyrum: et de Inde eunucho, et Domna, martyribus.

Post hoc Domna virgo, et Indes eunuchorum fidelissimus, in judicium sunt producti. Postquam enim Anthimi Nicomediæ episcopi institutione et opera divinam consecuti fuerant gratiam, quidquid habuerant in Imperiali aula favoris, id omne fovendis curandisque pauperibus insumpserant. Et cum Diocletianus expeditionem bellicam adversus (1) Æthiopes suscepisset, præfectus eunuchorum, cui civitatis cura mandata fuerat, cognita in Christum fidei professione Indæ et Domnæ, quæ in aula principum sacerdos idolorum fuerat, in carcerem eos demisit. Ibi Domna vultu in speciem distorto, a dæmonio se correptam esse assimilavit: et ob eam causam Anthimo episcopo, cujus eximia erat ingentis adversus dæmones potestatis fama, tradita est. Reversus eo imperator, ubi eam rem cognovit, eunuchum statim securi percussit: furorēque suum omnem contra asceleria emisit, et persecutionem ab omni humanitate alienissimam in nos concitavit. Quo tempore puellæ multæ, quæ ibi piis studiis virginitatem conservare studebant, in martyrii stadio constantissime decurrerunt. Cum quibus et Glycerius, inter presbyteros primas tenens, cum varia tormenta egregie vicisset, totoque corpore nervis bubullis concisus fuisset, igni tandem est exustus. Permulti quoque senatores, et qui militariis ordinibus affecti fuerant, præclari viri, sunt jugulati: quibus omnibus non aliud quam veræ pietatis crimen est objectum. Verum enim vero cum natalis Christi festus adesset dies,

ὅστις διαφανομένων ἦν αὐτῶν, ὅς· σὺν ἅλατι μίξαντες, κατὰ τῶν διασπαίντων μελῶν βαλόντες ἀνέτριβον. Ὅς δὲ καὶ τούτων ὑπέρτερος ἦν, ὑπὸ στρωτῷ πῦρ, καὶ ἰσχυρὰ τῷ πυρὶ ἐπιτίθετο. Ὁ δὲ ἀνὼθεν ἤπλωτο· καὶ τῷ πυρὶ κατὰ βραχὺ αἱ σάρκες δίχην ἰσοδύμων κρεῖων ἀποτηγανίζεσθαι διεύθυντο. Οἱ δὲ καὶ μετὰ τὰ αὐτὰ οὐ πρὶν ἀνέλθαι διατίθεντο μέχρις ἂν τὸ προσταχθὲν ἐκτελέσει. Καὶ γ' ἐκείνοι· ὅλος τῆς ἐνστάσεως ὢν, ἐπ' αὐταῖς βασάνοις στεφανίτης ἀνέδραμε. Τοιοῦτον μὲν οὖν τοῦτ' ἐπὶ τῷ· οὐ μείον δ' ἰσως καὶ τοῖς λοιποῖς· ἃ λόγου συμμετρίας φοιδόμενοι παραλείψομεν, τοῦτο μόνον εἰπόμεν· ὡς ἐκεῖνοι μετὰ πολλὰς καὶ ἀφορήτους βασάνους βρόχῳ τοῦ ζῆν ἀπὸ ἀλλαγῆσαν. Οἱ δὲ πάντες· τῆς προσήκουσας ὁσίας τυγνόντες, ἐπαύ· ἀνορυθνόντες, μυχοὶ· θαλαττοῖς ἐναπορρίπτονται· ὡς ἂν γε, φασὶ, μὴ ἐν μνήμασι καίρονται, θεοὶ νομισθεῖν.

ΚΕΦΑΛΑ. Γ'.

Περὶ τοῦ μακαρίου ἐλίου τῶν ἀγίων δυσμυρίων τῶν ἐν Νικομηδείᾳ· καὶ περὶ Ἰνδῶν καὶ Δόμνας.

Πρὸς τοῦτοις ἡ παρθένος Δόμνα καὶ Ἰνδῆς, ὁ τῶν εὐνούχων πιστότατος, δικαστηρίῳ παρίσταντο. Πρὸς γὰρ Ἀνθίμου τοῦ τῆς Νικομηδείας ποιμένος ἀξιωθέντες τῆς χάριτος, τῇ τῶν πτωχῶν ἐπιμελείᾳ, ὅσα δὲ βασιλικῆς χάριτος ἦσαν αὐτοῖς, ἀνήλκιν. Μαξιμιανὸς δὲ κατ' Αἰθίοπων στρατεύοντος, ὁ ἀρχιευνοῦχος τὴν ἐπιτροπὴν τῆς πόλεως ἔχων, μαθὼν τὰ κατὰ τὸν Ἰνδῶν καὶ Δόμναν, ἰέρειαν οὖσαν τῶν κατ' οἶκον τῷ βασιλεῖ θεῶν, εἰρκτικῆς περιεῖργεν. Ἡ δὲ Δόμνα ἐν ὑποκρίσει διαστρέφουσα τὸ πρόσωπον, δαιμονῶν ὀπεκρίντο· καὶ διὰ τοῦτο τῷ ἐπισκόπῳ, Ἀνθίμῳ δ' οὗτος ἦν, ἀπαλλάττειν ἐβόητο, μαρτυρούμενος κατὰ τούτων δὲ πολλὰν κινήσθαι ἰσχύον. Ὅς δ' ἐπανήκων ὁ βασιλεὺς· μάθοι τὰ κατ' αὐτοὺς, τὸν μὲν ἀρχιευνοῦχον εὐθὺς ἔργον ἐποιεῖτο μαχαίρα· τὴν δὲ μανίαν ὄλην κατὰ τῶν ἀσκητηρίων ἐνσχέπει. Καὶ διωγμὸν ἀπάνθρωπον κατ' ἡμῶν ἤγειρεν, ὅτι δὲ καὶ πολλὰ τῶν παρθένων ἡρημένων ἀσκαῖν τὸ τοῦ μαρτυρίου στάδιον γενναίως διήνεγκαν. Μεθ' ὧν καὶ Γλυκερίας ὁ τοῦ πραιποσίτου τὰ πρῶτα φέρων· ὃν μετὰ πολλὴν ἐλεγχον, βῶν νεύροις σύμπαν καταξανάθηντα τὸ σῶμα, ἐπειτα πῦρ ὑπεδέχετο. Πολλοὶ δὲ καὶ τῶν τῆς συγκλήτου καὶ ἄλλοι τῶν στρατῶν κατελεγμένων ἐφθεῖροντο· οἷς ἐγκλημα ἡ εὐσεβεία. Ἐπεὶ δὲ ἡ τῶν Χριστοῦ γενεθλίων ἐνίστατο δογμῇ, καὶ σύμπαν τὸ Χριστιάνομον πλήθος ἐκ πάσης ἡλικίας τῷ ἐκείνῳ νεφ' ἡθροιστο πανηγυρίζοντες τὰ γενέθλια, ἀρπάσας ἐκείνους ὡς ἑρμαῖον τὸν καιρὸν, ὥστε τὴν αὐτοῦ μανίαν ἐκπλήσαι, πέμψας συνέλειπε, καὶ περικύκλω πῦρ ἀνῆπτεν εὐθὺς. Ὁ δὲ

(1) Fortasse legendum, *Ægyptios*. Ægyptum enim invasit Diocletianus, et Achilleum incubatorem imperii Alexandriæ vicit.

κῆρυξ ἑναντίον ἐπακρόυτεν· ὁ δὲ ἤναι αἰρετὸν, ἐξέ-
τω· καὶ τῷ παρακειμένῳ βωμῷ τοῦ αὐτοῦ ἐπαφίετο
λεθαιώσιν· εἰ δ' οὐκ, σὺν τῷ οἴκῳ τούτῳ τῷ πυρὶ δια-
πάνη γενήσεται· τότε δὲ τις τῶν ἑσθὸν στόμα τῷ
πλήθει γενόμενος, σὺν παρόντι λαμπρὰν ἀφῆκε
φωνήν· Χριστιανοὶ πάντες ἡμεῖς· ἕνα μόνον θεὸν
καὶ βασιλεῖα πιστεύομεν τὸν Χριστὸν· καὶ γε αὐτῷ
θύεσθαι, καὶ τῷ Πατρὶ αὐτοῦ, καὶ τῷ παναγίῳ Πνεύ-
ματι ὁλοκαρποῦσθαι εὐχερῶς ἔχομεν· Ἀμα δὲ τῷ
λόγῳ καὶ τὸ πῦρ ἀνέπτετο· Κύκλῳ δὲ περιδραμάμε-
νον τὸν νεὸν, ἀπαντας ἐν ἀκαρεὶ κατηράλωσεν,
ὡσαὶ διαμυρίους ὄντας τὸν ἀριθμὸν· Ἐπειτα δὲ ἡ
μακαρία δόμνα πολλοὺς ἐγκατετήσασα τοῖς δεινοῖς,
ἔφερε τὴν κεφαλὴν ἀφαιρεῖται· Καὶ Ἀνθίμος δὲ ὁ
θεαπέσιος πρῶτον μὲν ἀπηνῶς ἑαίνεται· τοὺς δ'
ἀσπράγγλους αὐθλαῖς πυρὸς μεστὰς· διαπερνοῦνται·
Εἰς τὴν ὁσπράνκοις ἠπλώτο, βάλλοις τε συντερίεις,
κρηπίδας χαλκοῦ παποιημένας, πυρὶ συνημένας·
ὑποδίδεται· τροχὸν ὑφίσταται· λαμπάσι κατὰφλε-
στος γίνεται· καὶ πέρας τοῦ βίου σίδηρος ἦν ἐκ-
τέμνων τὴν κεφαλὴν.

supplicia multa fortiter tolerata, gladio caput resecatur. Divinus autem Anthimus primum quidem crudelissime caditur, subulis igne candentibus talos perforatur, super fractis testis reponitur, baculis converberatur, crepidas aereas ignitas induitur, adiculis aliisque tormentorum instru-
mentis excruciat, facibus aduritur, et ad postremum securi percutitur.

ΚΕΦΑΛΑ. Ζ'.

Περὶ τῶν ἐν Μελιτινῇ, Αἰγύπτῳ τε καὶ Τύρῳ καὶ
Φοινίκῃ μαρτυρησάντων.

Τοιαῦτα μὲν κατὰ Νικομήδειαν ἐν ταῖς ἀρχαῖς
ἐπράχθη τοῦ διωγμοῦ. Καὶ ἐν Μελιτινῇ δὲ τῇ πόλει
οὐκ ἔλαττον διεπράττοντο. Καὶ ἐν Συρίᾳ πάλιν τὰ
ἴσα ἦν· γράμματα γὰρ ἐποίηται βασιλικά, εἰρκταῖς
τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν ποιμένας κατακλείειν. Καὶ ἦν
ἡ θέα τῶν γινομένων μάλα δεινὴ, κυρίων, ὡς εἰπὲν,
ἀπανταχοῦ συρρομένων καὶ σπαρασσομένων. Καὶ τὰ
πρὶν ἀνδροφόνους καὶ τυμωρύους κατεσκευασμένα
χορὸς ἐπλήρου πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, καὶ ὅσοι
δὴ τοῦ τοιοῦτου συντάγματος· ὡς μὴδ' εἶναι γώ-
ραν καὶ τοῖς ἄλλοις κατακρίτοις ἢ καὶ ληταῖς. Οὐκ
εἰς μακρὰν δ' ἑτέρα κατέφθανον γράμματα, τοὺς ἐν
εἰρκταῖς θύσαντας ἐλευθερίας καταξίου· ἢ μὴ βου-
λομένους, σύμψαν ἐπιτερίθειν τοῦτοις δεινόν. Ἀλλὰ
πῶς ἂν τις, τοῦτων ἀνεγνωσμένων, τὸ πλῆθος τῶν
μαρτύρων καταριθμήσειεν; οἱ δὲ κατὰ πᾶσαν ἐπαρ-
χίαν διηγνοῦντο· μάλιστα δὲ κατ' Ἀφρικὴν καὶ τὸ
Μαύρων ἔθνος· ἐπὶ δὲ κατὰ Θηβαῖδα τε καὶ τὴν Αἴ-
γυπτον· ἀπ' ἧς καὶ εἰς ἑτέρας μεταλθόντες πόλεις,
κἀκεῖ τὴν ὁπὲρ Χριστοῦ ἐνστασιν ἐπιδείξαντο. Οὐδ'
τί· ἀν ἰδὼν, οὐκ ἂν τὴν ἐνστασιν κατεπλάγῃ μάλ-
λον, καὶ τὰς ἀριθμοῦ χρεῖτους μάστιγας, ὅσον τὸν
μετὰ ταῦτα πρὸς θῆρας ἀγρίους ἀγῶνα; Παρεβ-
λας γὰρ καὶ ἀρκτοὶ, οὐς τε ἀγριοὶ, καὶ ταῦροι δὲ
τινες πυρὶ καὶ σιδήρῳ καυαυτηριασμένοι, δεινῶς
ἐκαφίετο· ὃν ἐκάστω θαυμασίαν ἐνὴν βλέπειν τῶν
γενναίων μαρτύρων τὴν καρτερίαν. Ἦν δὲ καὶ θαῦ-
μα ὁρᾶν, πῶς λιμῷ τὰ ἀνθρωποδόρα ἔχοντα πιεζό-

A et multitudo ætatis omnis, quæ Christi nomine
censetur, in templo natalem eum celebratura con-
venisset, tyrannus veluti opportunum tempus et
lucrosam occasionem nactus, per quam vesaniam
et furorem suum adimpleret, misit eo qui templum
clauderent, et ignem circumcirca accenderent. Ad-
erat ibi præco, qui voce clariore promulgabat, ut
qui vivere vellet, ex templo exiret, et in proxima
Jovis ara thura adoleret, alioqui nisi hoc fecisset,
una cum domo ipsa conflaturus. Tum vero in
templo ipso quidam pro multitudo ea omni, cum
libertate insigni propalam respondit, et pulcherri-
mam illam edidit vocem : 447 Omnes nos Chri-
siani sumus, unum eumque solum Deum et regem
credimus esse Christum : et ipsi, Patrique ejus, et
Spiritu sancto sacrificare, atque nos omnes una
offerre facile parati sumus. Vix hæc ille dixerat,
et ignis est accensus, qui in temporis veluti mo-
mento ecclesiam omnem complexus, illos omnes
circiter viginti millium numerum explentes, in
cinerem redegit. Deinde etiam beatæ Domus, post

Hæc sic apud Nicomediam in initio persecutio-
nis gerebantur. Non minus autem in Melitina urbe
(1) tyrannis grassabatur. Idem in Syria fiebat. Cir-
cumferebantur enim imperialia scripta, quæ eccle-
siarum pastores carcere includi jubebant. Et erat
ubique miseranda et gravis rerum facies, quod
plurima millia passim traherentur atque raptaren-
tur. Et quæ antea percussoribus, homicidis et se-
pulcrorum violatoribus erant præparatæ custodiæ,
hæc presbyterorum, diaconorum aliorumque ejus
ordinis sanctorum virorum choro replebantur : ut
jam maleficis, prædonibus aliisque condemnatis
hominibus locus in carcere non esset. Nec longe
post aliæ superveniunt litteræ : ut qui in custodiis
diis sacrificarent, liberi abirent ; qui id facere
recusarent, omni malorum genere affligerentur.
Sed enim quis tandem, qui talia legat, tantam
martyrum turbam dinumeret ? qui per provincias
omnes strenue decertant, maxime autem in Afri-
ca et Mauritania : item Thebaide et in Ægypto :
unde nonnulli etiam in alias divertentes urbes, ibi
fortitudinem suam pro Christo et constantiam ex-
hibuerunt. Quorum quis non, si videat, cum stu-
pore admiretur alacritatem, suppliciaque numero
longe superiora (2), potissimum autem, post hæc
omnia, cum agrestibus feris colluctationem ? Par-
dinamque ursi, apri, 448 et tauri silvestres, ferro et
igni ad feritatem excitati, gravissime in eos im-

CAPUT VII.

De Melitinensibus, Ægyptiis, Tyriis, et Phœnibus
martyribus.

Hæc sic apud Nicomediam in initio persecutio-
nis gerebantur. Non minus autem in Melitina urbe
(1) tyrannis grassabatur. Idem in Syria fiebat. Cir-
cumferebantur enim imperialia scripta, quæ eccle-
siarum pastores carcere includi jubebant. Et erat
ubique miseranda et gravis rerum facies, quod
plurima millia passim traherentur atque raptaren-
tur. Et quæ antea percussoribus, homicidis et se-
pulcrorum violatoribus erant præparatæ custodiæ,
hæc presbyterorum, diaconorum aliorumque ejus
ordinis sanctorum virorum choro replebantur : ut
jam maleficis, prædonibus aliisque condemnatis
hominibus locus in carcere non esset. Nec longe
post aliæ superveniunt litteræ : ut qui in custodiis
diis sacrificarent, liberi abirent ; qui id facere
recusarent, omni malorum genere affligerentur.
Sed enim quis tandem, qui talia legat, tantam
martyrum turbam dinumeret ? qui per provincias
omnes strenue decertant, maxime autem in Afri-
ca et Mauritania : item Thebaide et in Ægypto :
unde nonnulli etiam in alias divertentes urbes, ibi
fortitudinem suam pro Christo et constantiam ex-
hibuerunt. Quorum quis non, si videat, cum stu-
pore admiretur alacritatem, suppliciaque numero
longe superiora (2), potissimum autem, post hæc
omnia, cum agrestibus feris colluctationem ? Par-
dinamque ursi, apri, 448 et tauri silvestres, ferro et
igni ad feritatem excitati, gravissime in eos im-
et Tyri in Phœnice vidit ipse Eusebius (lib. viii,
cap. 7.)

(1) Χώρα, regione. Euseb.

(2) Quædam istorum martyriorum in Palestina

mittebantur. In quibus omnibus admirandum spectaculum erat, tanta generosorum et nobilium martyrum constantia et fortitudo. Verum et illud maximo fuerit miraculo, quod feræ illæ carnibus humanis vesci solitæ, et longa fame efferatæ, ab illis abstinerunt, neque martyrum corpora attingere ausæ fuerunt: sed in alios, eos videlicet qui extra arenam stantes, illas contra pios Deoque charos homines provocabant et concitabant, stridore et impetu multo irruerunt, sacrosanctos athletas, nudis consistentes corporibus easque manibus in se attrahentes, minime lædentes. Quod si aliquæ etiam incurrere in eos cøperant, cum quam proxime ad eos accessissent, derepente ibi tanquam vi quadam repulsæ, retrocedebant. Quod sane factum, consternatione homines implevit. Quippe cum in unum martyrem sæpius multæ immitterentur belluæ, infectis tamen ab eis rebus ferarum ductores abirent. Non minorem admirationem movit strenuorum illorum martyrum animus infractus, et quorundam in imperfecta adhuc ætate senilis constantiæ. Vidisses enim ibi juvenem nondum viginti totis expletis annis, vinculis liberum, manibus recto statu in crucis speciem extentis, intrepido, immolique corde tacite precibus ad Deum vacantem, neque vel se moventem, vel genua inclinantem: cum quidem circa eum feræ crudelitatem spirarent, graviterque rugirent, et jam pene divinas illius carnes invaderent et laniarent: coelestibus autem frenis ora earum obviarentur, et veluti catenis in eos qui post illos stabant retraherentur. Vidisses alium tauro objectum, qui aliis quidem, ex spectatoribus infidelibus, cornibus in sublime jactatis, cum eos ictibus suis percussos semimortuos reliquisset, minacius autem et ferocius martyri appropinquans, ne stringere quidem eum posset, sed sensim tantummodo cornu peleret, linguaque pedes lamberet, et religione quodammodo discederet. Et cum ad eum modum muliæ bestie in martyres immissæ essent, idemque omnibus accidisset, postremo carnifices ipsi animos despondentes, post plurima supplicia, aliamque gravium tormentorum vim illis illatam, ferro crudeliter omnes jugulabant, et in profundum mare dejiciebant. Atque hæc quidem sunt nobilissimorum Ægyptiorum athletarum, quæ Tyri decertarunt certamina.

449 CAPUT VIII.

De martyriis in Thebaide toleratis, et variis variorum suppliciorum modis.

Qui vero in patria sua martyrium obiere, quis vel eorum numerum inire, vel tot et tam varia tormentorum genera explicare queat? Quandoquidem quamplurimi una cum conjugibus et liberis propter Christum vitam ipsam prodidere, variasque mortis species adiere. Quorum aliqui post ungulas, flagella, et fideiculas, aliosque cruciatus, ad quorum mentionem solam animus exhorrescit, fortiter præsentī robore toleratos, tandem igni sunt consumpti. Alii, et quidem innumerabiles, scaphis impositi, in alto submersi pelago. Nonnulli etiam rescicare volentibus caput, magno animo jugulum præbuerunt. Multi fame enecti sunt, plures in crucem acti: et alii quidem eodem quo malefici

Α μανα, ἐπὶ πολλὸν διακαρτέρουν μὴ τοῖς μαρτυρικῇ σώματι θίγειν ἐπιτολῶντα· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τοὺς ἀλ-
λους οἱ δὴ· ἔβωθεν ἐσθώτε· ἔκλεινα κατὰ τῶν θεο-
φιλῶν ἡρεθίζον, ῥολῶ πολλῶν μάλα ἐφέροντο· τῶν
δὲ τῶν ἀθλητῶν, καίπερ γυμνῶ τῷ σώματι ἐστη-
κότων, ἐπὶ σφῆ· τὰ αὐτοὺς ἐπισπώντων χερσὶν,
ἤκιστ' ἐπίτρεχον. Εἰ δὲ που καὶ ὥρμησαν, ὅσον ἐγ-
γιστα γενέσθαι· εἰτα ὥσπερ ἐπὶ τινος δυνάμει·
ἀνεκρούοντο, καὶ εἰς τοῦτοιοῦ αὐθις ἐχώρουν. Ὁ καὶ
γινόμενον εἰς ἐκκλησίαν ἦγεν· ὥς καὶ πολλὰκις ἐπὶ
ἐκλείων, καὶ διάφορα τῶν ζώων ἀφίσταναι, ἀπράκτων
ἀπαλλαντομένων τῶν προσηγαγμένων θηρίων. Οὐχ
ἤττον δ' ἐκκλησίαν ἐνεποίη· τὸ τῶν γενναίων ἐκλείων
ἀπόστροφον, καὶ τὴν ἐν ἀτελεί ἡλικίᾳ γηραιάν ἐστα-
σιν. Καὶ γὰρ εἶδες ἂν νέον ἄνδρα οὐδ' ὅλα εἰκοσιν ἐτη
B διατελέσαντα δεισμῶν ἀνυῖ ἄνω τὰς χεῖρας ἀπλοῦντα
κατὰ σχῆμα σταυροῦ, καὶ ἀτρέπτῳ καρδίᾳ ταῖς
πρὸς θεὸν λιταῖς ἡρίμα ἐνασχολούμενον· μὴ κινού-
μενον, μηδὲ μετακινούμενον, τῶν θηρίων θυρὸν πνεύ-
των καὶ θειῶν ἐπαρουσμένων αὐτῷ, ἐν χρῶτι ὥσπερ
τῶν θείων ἐκλείων γινόμενων σαρκῶν· θείῳ δὲ τῷ
χαλινῷ φραττομένῳ τὸ στόμα, καὶ ἀναστειραζομένῳ
τοῖς ἐπισθεῖν. Εἶδες δ' ἂν ἑτερον παράδειγμα ταύτῃ
προκαίμενον· ὃν τοὺς μὲν ἄλλους τοῖς κέρασιν εἰς
ἀέρα ῥίπτων ἀνίστα, τὸ πλεῖον τῆς ζωῆς ταῖς πλη-
γαῖς παρσπών· ἀπειλὴ δὲ καὶ θυμῷ πλησιάζων τῇ
μάρτυρι, φαίνει οὐδ' ὅλω· οἷός τε ἦν· κηρύττων δὲ
ἡρέμα καὶ τῇ γλώσσῃ τὰ περὶ τοὺς πόδας προσχρώ-
μενος, εὐλαβῶ· ὅσον ἀπῆλλακτο· καὶ πολλῶν ἀφί-
C μένων καὶ τὰ ὁμοία διαπραγμαίνων, τέλος ἀμχα-
γούστας τοὺς δημίους, μετὰ πολλὴν αἰκίαν καὶ ἄλλον
δεισμὸν τῶν θειῶν ἔλκεσιν ἀπὸ νῶς κατασφάττειν
πάντας, καὶ τάφον αὐτοῖς σχεδιάζειν τὴν θάλατταν.
Ἄλλὰ τοιαῦτα μὲν καὶ τὰ ἐν Τύρῳ τῶν γενναίων
ἀθλητῶν ἀγωνίσματα.

ΚΕΦΑΛΑ. Η'.

*Περὶ τῶν κατὰ Θηβαῖδα γεγενημένων· καὶ τοῦ
τρόπου τῶν διαφόρων κολάσεων.*

D

Τοὺς δ' ἐπὶ τῆς οἰκίας γῆς μαρτυρήσαντας πῶς
ἂν τις τὸ πλῆθος διείδοι, καὶ τὸ ποικίλον τῶν βασά-
νων καὶ πολυσιδέει· οἱ εἰς γυναιξὶ καὶ τέκνοις διὰ
Χριστὸν τὸ ζῆν ὑπερείδον, διάφορον ὑπενεγκόντες·
τὸν θάνατον. Ὅν οἱ μὲν μετὰ ἑσμούς καὶ στριβλώ-
σεως, καὶ νιφάδας μαστίγων, καὶ ἄλλας φρίκης μόνον
καὶ ἀκούσαι μετὰς βασάνους γενναίῃ ψυχῇ παρ-
στήματι διανύσαντες, τὸ ὕστατον κυρί καταφλέχθη-
σαν· οἱ δὲ πλῆθος μυρίον ἐπὶ σκάφαις τοῖς θαλα-
ττοῖς βυθαῖς ἀπερίβησαν. Ἄλλοι δὲ ἀνδρείως τοῖς
τέμνειν θέλουσι τὰ κεφάλαια προὔτεινον. Οἱ δὲ καὶ
λίμῳ διεφθόρουν· ἀνεκκοπέθησαν δ' ἑτεροί, οἱ
μὲν ἴσον κακούργοι λαμβάνοντες θάνατον, οἱ δὲ
τοῦμπαιὸν κύμβαλοι προσηγώθιντες, τὸ ζῆν θειῶς

ἔπερον· ἄχρις οὐ στήματος οὕτως ἔχοντες, λιμοῦ γὰρ γόναι· παρανάλωμα. Ἄ δ' οἱ κατὰ Θεοβάρδα διηγεῖσθαι μαρτυρεῖται, οὐδὲ λόγῳ ἂν γένοιτο βῆδιον διηγεῖσθαι. Σώματα γὰρ διασπράκοις ἀντὶ δυνάμεως ἐξαίοντο, ἕως οὐ παρέμεινε τοῖς τοῖς ζῆν. Καὶ γυναικαὶ δὲ τινα μηχαναῖς τισιν εἰς ὕψος μετέωρα ἀναρτώμενα, ἐξ ἁπλῶς τῶν ποδῶν κατὰ κεφαλὴν οἷα τινα ἱερεῖα προσαπώρητο· μηδὲ τῆς ἐπ' αἰδῶ σκέπης μεταλαγχάνοντα, πᾶσαν ὠμότητα καὶ ἀπανθρωπίας ὑπερβολὴν τοῖς ὁρῶσι παρείχον. Ἀνδρῶν δὲ κλάδοις ἑτέροις ἐνδεδυμένοι, ἐθνησκον. Οἱ γὰρ στεννότεροι τῶν πρέμνων, τέχνη δὲ τινα ἐξ ταυτὸ συνιόντες, τὰ τῶν μαρτύρων σκέλη διατεινόμενα συνεδέσμευον· εἴτα ἀφαιρῶντες ἐκείνων εἰς τὴν κατὰ φύσιν πορείαν, ἀθρόον τὰ μέλη διασπῶντο, καθ' ὧν ἔγχευοντες ἦσαν τὴν σύνδεσμον. Ταῦτα δὲ πάντα οὐκ ἐπὶ βραχὺν ἐνηργεῖτο χρόνον, ἀλλ' εἰς ἔτη πλείω διατέταται· τὸ δεινόν· ἄχρι μὲν γὰρ δεκάδος καὶ τριῶς δέκα, καὶ δις τοσαῦτα, καὶ ἐκατὸν ἄλλοτε ἄνδρες ἀνήγγητο. Νέοι τε κομιδῇ καὶ γυναικὶς ἐνηλλαγμέναις τιμωρίαις καθεκάστην ἐκτείνοντο, ἀθρόα πληγὴ τὴν ἐκτομὴν ὑφίσταμενοι· ὥς καὶ αὐτὴν τὴν εἰσθερόν ἀμύλλινεσθαι τῇ τῶν αἱμάτων βαφῇ, καὶ καταβλάσθαι ἀπαγορευόμενα, τοὺς γὰρ μὴν κτείνοντας ἐξασθενοῦντας, συνεχῶς μεταμετρίων ἀλλήλους. Συνορᾶν δ' ἦν καὶ τὸ πρόθυμον τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως· οὐκ ἐφθάρων γὰρ οἱ προλαβόντες τὴν ἀπόφασιν εὐληφότες, καὶ ἄλλοι ἄλλοθεν εἰσπηδόντες, σφᾶς ταυτοῦς Χριστιανοὺς ὠμολόγουν, πρὶ τοῦ δικαστικοῦ ἀλλόμενοι βήματος, μήτε πρὸς τὸ πικρὸν τῶν βασάνων ὁρῶντες· ἀκαταπλήκτι δὲ παρρησίᾳ ὑπὲρ Χριστοῦ διαγωνιζόμενοι, σὺν θυμῷ πολλῇ τὴν ἐστέτην φῆγον προσέοντο· καὶ τοσοῦτον ὥς μετ' εὐχαρίστου γλώσσης ἄχρι τέλους ὄνους· ἐξυφαίνοντας εὐρύθμως ἀναπέμπειν Θεῷ.

Christo decertantes, cum magna animorum letitia usque adeo, ut cum gratiarum actione ad finem canerent.

ΚΕΦΑΛΑ. Θ.

Περὶ τῶν περιφανῶν μαρτύρων. Φιλορόμου καὶ Φιλαίου· καὶ τῶν κατ' Ἀλεξάνδρειαν ὑπὸ τῶν δυσσεβῶν γεγενημένων κατὰ Χριστιανῶν.

Καὶ πάντες μὲν οὖν θαύματος ἄξιοι οἱ τῆς εὐσεβείας ὑπέρμαχοι· πολλῶν δ' ὑπερφέροντες, οἱ πλουτέων καὶ γένει, δόξῃ τε καὶ λόγῳ σοφίας τοῖς περιφανέσι κηρυτταμένοι, εἴτα τῷ περὶ Χριστοῦ πόθῳ δεύτερα ἔθεντο. Οἷος ἐκεῖνος Φιλόρωμος τὴν πρώτην ἐκ βασιλείας ἔγχευσε ἀξίαν κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν· ὅς μετὰ τῆς ἐκ Ῥωμαίων τιμῆς δορυφόρους τε στρατιώτας ἔχων, ἐφ' ἑκάστης ἡμέρας δικαστηρίῳ παρίστατο. Πρὸς δὲ καὶ Φιλαῖος ἑτέρος τῆς Θεμουτῶν ἐκκλησίας· ἐπισκοπός· ὃς ἐν λειτουργίαις ταῖς κατὰ τὴν πολιτείαν ἀνηκούσαις μέλιστα διαπρέπων, ἐν φιλοσόφοις λόγοις μάλλον εἶχε τὸ κράτος. Πόλλων τοίνυν τῶν τε πρὸς γένος φίλων τε ἄλλως καὶ συνήθων καὶ τῶν ἐπ' ἀξίαις ὄντων αὐτῷ, ἐτι δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ δικαστοῦ σὺν ἐκείνῳ δεομένῳ, φειδῶ τινα ἑαυτοῦ καὶ παίδων καὶ γυναικὸς εἰκτον ὄφειν, οὐδ' ὅλως τὸ φιλόζωνον εἶχε, καὶ τὸ κατὰ Χριστὸν ἐξο-

A modo, supplicio affecti: alii autem inversi, pedibus videlicet in sublime sublatis, vitam diu graviterque traxerunt, donec in cruce ipsa ita suffixi fame perierunt. Per Thebaidem porro quæ sancti martyres pertulerint, oratione persequi facile non est. Corpora enim eorum testis ungularum vicantisper dum vita illis superesset, tortiores dilaniabant. Et machinis quibusdam mulierculas in sublime pede uno, capite dependente, tractas, victimarum more suspendebant, neque ea quæ natus pudor occulta esse voluit contegentes, et omnibus summæ inhumanitatis et crudelitatis præbentes spectacula. Quidam arborum ramis alligati, miserabiliter exarnificabantur. Rami enim robustiores vi et arte quadam contracti, martyrum crura ducta vinculis distringebant: ac deinde illis in naturalem statum suum redire permissis, subito membra, ut cuique erant alligata, sævissime disceperbant. Atque hæc omnia non brevi tempore sunt patrata, sed annis pluribus malum hoc duravit. Ad decem namque, et triginta, et bis totidem, atque etiam quandoque ad centum quotidie viri juvenesque admodum et mulieres suppliciis variis occidebantur, confertim veluti una plaga internecionem sustinentes: ita ut ferri quoque acies continua sanguinis tinctura hebetior fieret, et scindere amplius non valeret: carnificesque defatigati, infirmioresque facti, successores alios acciperent. 450 Animadvertere vero erat in hominibus nostris alicritatem, et fidei in Christum ardorem vividum: cum enim vix contra priores sententia condemnationis a iudice prolata esset, alii affluente confluentes, Christianos se esse conflabantur, pro tribunali ipso exultantes, neque tormentorum acerbitaltem respicientes: sed interrita prorsus libertate pro libentissime supremam excipiebant sententiam: usque perquam decenter hymnos laudesque Deo

CAPUT IX.

De Philoromo et Philao, illustribus martiribus: et quæ Alexandria impii contra Christianos perpetraverint.

Et omnes quidem eximii veræ pietatis propugnatores digni sunt admiratione: multo tamen excellentiores, qui divitis, genere, gloria et sapientie studiis, præclaram consecuti famam, omnia ea Christi desiderio posthabuere. Qualis Philoromus ille fuit, qui primariam dignitatem ab imperatore apud Alexandrinos consecutus, cum splendido militum satellitio, pro dignitate sua, Romano more, quotidie tribunali, causam dicens, astabat. Et Philas, Thmularum ecclesie episcopus, qui cum muneribus civilibus rite et decenter obeundis clarus fuit, tam maxime philosophicis artibus excelluit. Cum igitur propinqui, amici, et familiares, et alii magnas gerentes dignitates, ipse quoque iudex, eos obtestarentur, ut sibi ipsis parcerent, conjugumque et liberorum per misericordiam rationem haberent, nullo modo adduci

potuere, ut vite sue consularent, et cultum Christi abjurerent. Itaque illi, ambo constanti sapientiae, seu potius Dei amantis animae robore injurias tormentaue a iudice eis illata, et postremo genere admodum et fortiter etiam capitale supplicium sustinere. Quandoquidem autem Phileam paulo ante diximus eloquentiae vi longe alios antecelluisse, ipsemet prodeat, simulque et Alexandrina martyria exponat, et ipse sibi verbis suis certum praebeat testimonium: quae verba ipse ex vinculis prius ad ecclesiae suae plebem scripsit, quam extrema in eum est et capitalis lata sententia.

451 Cum enim prolixè martyres de egregia eorum in Deum aemulatione et Christi imitatione laudasset, hæc deinceps infert: Itaque aemulantes majora illa dona Christiani martyres, labores omnes et omnigenas poenarum species non semel, sed aliqui etiam bis pertulerunt. Et omne genus minarum, cum quidem militares satellites cum illis ambitiosa ferocitate contententes, eas non verbis modo, sed etiam factis intentarent, de concepta eos sententia minime deterruit, propterea quod charitas perfecta timorem ejiceret. Quorum virtutem, et in cruciatibus omnibus constantiam, quænam valeat commemorare oratio? Siquidem omnibus qui eos conviciis injuriisque afflicere vellent, potestate permissa, quidam fustibus verberabantur, aliqui virgis, nonnulli flagellis, alii loris, alii rursus funibus. Et tormentorum varium spectaculum plurimum laboris et ærumnæ habuit. Hi namque manibus post terga ligatis et ligno suspendebantur, et machinis quibusdam membra eorum omnia distrahebantur: deinde in corpora ad hunc modum distenta carnifices ex judicis præscripto atque mandato, non quemadmodum adversus homicidas fieri solet, in latera solum, sed etiam in ventrem ipsum, in suras et maxillas tormenta varie et crudeliter ingerebant. Illi vero ex fornice manu una alligati pendebant, quibus cruciatu omni gravior erat articuloꝝ membrorumque omnium distensio. Alii porro ad columnas, vultu ad eas verso, ita alligati erant, ut pedibus non insisterent. Unde fiebat, ut corporum mole deorsum vergente, vincula quoque ipsa magis constringerentur, gravioꝝque illis adferrent dolorem. Atque hæc non tantum, cum verbis cum eis conferrentur, aut præses ipsis instaret, sed tantum non diebus integris sustinebant. Cum enim ide ad alios progrediretur, apud priores cum potestate sua alios relinquebat, qui eis vicem suam adessent, sicubi aliquis tormentis victus de sententia decedere videretur. Jubebat ille quoque vinculis eos acriter constringere, ac deinde anima defectos, atque in terram repositos, hinc et inde trahere. Neque enim de nobis vel minima cura in eorum animis resedit: sed ea tormenta excogitarunt et adhibuerunt, ut nequaquam hæc secundas ferrent partes, præ eis quæ aliquando quidam crudelissima adversus hostes invenissent. Fuerunt

A μασσάσαι σίδας. Ἀλλ' ἄμφο ὁτοῖ, φιλοσόφῳ, μέλλον δὲ φιλοθέῳ ψυχῆς παραστήματι πρὸς τὰς ἐπαγομένας ἐκ δικαστοῦ ὕβρεις στάντες, ἐπὶ τέλει καὶ τὴν διὰ ξίφους γενναίῳ; ἤνεγκαν τελευτήν. Ἐπεὶ δὲ καὶ λόγων περιουσίᾳ τῶν πολλῶν προέχειν τὸν Φιλαίαν ὁ λόγος; ἀνέγραψε πρότερον, αὐτὸς παρίτω· ὁμοῦ μὲν καὶ τὰ κατ' Ἀλεξάνδρειαν γινόμενα μαρτύρια διηγεῖσθω, ἅμα δὲ καὶ ἐπ' ἀκριβὲς μάρτυς; αὐτοῦ διὰ τῶν οικειῶν λόγων γινέσθω, οὗς ἔγραψεν ἐπὶ δεσμότης ὢν, πρὶν ἢ τελευταίαν ἀπόφασιν δέξασθαι, τοῖς ὀπ' αὐτῶ τελοῦσι λαοῖς. Ἐκπαίνεις γὰρ ἀρκούντως τοὺς μάρτυρας τῷ πρὸς Θεὸν ζήλῳ καὶ οἷς μιμεῖσθαι εἶχον Χριστὸν, ἐπάγει καὶ ταῦτα· Ἀπὸ καὶ ζηλώσαντες τὰ μέζονα χαρίσματα οἱ Χριστοφόροι μάρτυρες, πάντα μὲν πόνον καὶ παντοίας ἐπινοίας αἰκισμῶν, οὐκ εἰσάπαξ, ἀλλ' ἤδη καὶ δις τινες ὀπίμειναν· πάσας δὲ ἀπειλὰς, οὐ λόγους, ἀλλὰ καὶ ἔργους τῶν δορυφόρων κατ' αὐτῶν φιλοτιμουμένων, οὐκ ἐναδίδου τὴν γνώμην, διὰ τὸ τὴν τελεσίαν ἀγάπην ἐξω βάλλειν τὸν φόβον. Ὡς καταλέγειν τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἐφ' ἐκάστῳ βασάνῳ ἀνδρίαν τίς; ἀν ἀκριβοῖ λόγος; Ἀνέσσης γὰρ οὕσης ἅπασιν τοῖς βουλομένοις ἐνδορίζειν, οἱ μὲν ἐύλοιος ἔπαιον, οἱ δὲ βάβδοις, ἄλλοι δὲ μάστιξιν, ἕτεροι δὲ πάλιν ἡμῶσιν, ἄλλοι δὲ σχοινοῖς. Καὶ ἦν ἡ θεία τῶν αἰκισμῶν ἐνηλλαγμένη καὶ πολλὴν κακίαν ἔχουσα· οἱ μὲν γὰρ ὀπίσω τῷ χεῖρι διεδύναντες, περὶ τῷ ἐξῶν ἐξήρτηντο, καὶ μαγγάνοις τοῖς διέτειναν πᾶν μέρος· ἄλλοι οὕτως διὰ παντὸς τοῦ σώματος ἐπῆγον ἐκ καλειούσης; οἱ βασανιστὰς, οὐ καθάπερ τοῖς φονεῦσιν ἐπὶ τῶν πλευρῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς γαστρός καὶ τῶν κνημῶν καὶ παρειῶν τοῖς ἀμυντηρίοις τὰς κολάσεις. Ἐτεροι δὲ, ἀπὸ τῆς στοδὸς μιᾶς χειρὸς ἐξήρτημένοι, ἤώρητο, πάσης ἀληθοῦς δεινοτέραν τὴν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ μελῶν τάσιν ἔχοντες. Ἄλλοι δὲ πρὸ τοῖς κίσιςιν ἀντιπρόσωποι ἰδοῦντο, οὐ βεβηκότες τοῖς ποσὶ, τῷ δὲ βάρει τοῦ σώματος; βιαζομένων, μετὰ τάσσης ἀνελχομένων τῶν δεσμῶν. Καὶ τοῦδ' ὀπίμεινον, οὐκ ἐφ' ὅσον προσδιέλογοντο, οὐδ' αὐτοῖς ἐσθλάζεν ὁ ἡγεμὼν, ἀλλὰ μονονοῦχι δι' ὅλης τῆς ἡμέρας. Ὅτε γὰρ καὶ ἐφ' ἐτέρους διέβαινε, τοῖς προτέροις καταλίμπανε τοὺς ἐπὶ ἐξουσίᾳ αὐτοῦ ὑπαγετομένους, εἰποι τις ἡγετῆς τῶν βασάνων, ἰνδιδόναι ἰδοῦναι· ἀπειθεῖς καὶ καλεῶν καὶ τοῖς δεσμοῖς προσμέναι· καὶ μετὰ ταῦτα, ψυχροβαρύνοντα; αὐτοῦ, κατατιθεμένους εἰς τὴν γῆν, ἔλκεσθαι. Οὐ γὰρ εἶναι καὶν μέρος φροντίδα αὐτοῖς περὶ ἡμῶν· ἀλλ' οὕτω καὶ διανοεῖσθαι καὶ πράττειν, ὥς μηκέτ' ὄντων ταύτην δευτέραν βάσανον ἐπὶ ταῖς πληγαῖς τῶν ὀπαναντίων ὑπερρύνων. Ἦσαν δὲ οἱ καὶ μετὰ τοῖς αἰκισμοῖς ἐπὶ τοῦ ἐύλου κείμενοι διὰ τῶν τεσσάρων ὀπῶν ἀντιταταγμένοι ἄμφο τῷ πόδε, ὥς κατὰ ἀνάγκην αὐτοῦ; ἐπὶ τοῦ ἐύλου ὀπίους εἶναι, μὴ δυναμένους διὰ τὸ ἐννοῦν τὰ τραύματα ἀπὸ τῶν πληγῶν καθ' ὅλου τοῦ σώματος ἔχειν. Ἐτεροι δὲ εἰς τεύδαφος βυβίντες, ἐκείντο ὅπῃ τῆς βασάνων ἀθρόας προσβολῇ, δεινότεραν τὴν ὄψιν τῆς ἀνεργείας τοῖς ὀρώσι παρέχοντες, ποικιλίας καὶ διαφόρους ἐν ταῖς σώμασι φέροντες τὰς τῶν βασάνων ἐπινοίας. Τοῦτων οὕτως ἔχόντων, οἱ μὲν ἐναπίθνησκον ταῖς βασάνοις

τῇ καρτερίᾳ κατασχόναντες τὸν ἀντίπαλον· οἱ δὲ ἡμιθνήτες ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ συγκλειόμενοι, μετ' οὐ πολλὰ· ἡμέρας ταῖς ἀληθέσι συνεχόμενοι, ἐταλαιώνοντο. Οἱ δὲ λοιποὶ, τῆς ἀπὸ τῆς ἀνακίσεως θεραπείας τυχόντες, τῷ χρόνῳ καὶ τῇ τῆς φυλακῆς διατριβῇ, θαρσαλέωτεροι ἐγένοντο. Οὕτω γοῦν ἡνίκα προσετέτακτο αἰρέσιως καίμενης, ἣ ἐπαφάμενον τῆς ἀναγούσης θυσίας ἀνεόχλητον εἶναι, τῆς παρ' αὐτοῦ ἐλευθερίας παρ' αὐτῶν τυχόντα, ἣ μὴ θύοντα, τὴν ἐπὶ θανάτῳ δίχην ἐκδέχεσθαι, οὐδὲ μελήσαντες, ἀσμένως· ἐπὶ τὸν θάνατον ἐχώρουν. Ἦδον γὰρ τὰ ἀπὸ τῶν ἱερῶν ἡμῖν Γραφῶν προορισθέντα. Ὁ γὰρ *Θυσιάδων, φησὶ, θεοὺς ἑτέροις ἐξολοθρευθήσεται· καὶ οἱ οὐκ ἔσονται σοὶ θεοὶ ἑτεροὶ πλην ἐμοῦ.* Ὡς τοιαῦτα φιλαία· ὁ οὐκ ἦτον φιλόθεος ἢ φιλόσοφος παρτίθῃσι, τῆς θεοσεβείας ἀπρὶξ παρορμῶν τὴν ὑπ' αὐτὸν παρικήαν.

imperialium esset, optione proposita, ut vel contactis diris illis sacrificiis molestia omni carerent, libertatemque quam a seipsis habebant, ab illis consequerentur, vel si non sacrificarent, capitalem sententiam exciperent: illi nihil morati, perlibentes ad supplicium ibant. Sciebant etenim, quæ nobis in divinis Litteris sunt proposita atque præscripta oracula; nam, *Qui, inquit, diis aliis sacrificat, exterminabitur.* Et rursum: *Non erunt tibi dii alii præter me.* Hæc Philæas, non minus Dei quam sapientiæ amator, sic recenset, ecclesiam suam, ut veram pietatem tenacissime retineret, cohortans.

ΚΕΦΑΛ. Ρ.

Περὶ τῆς ἐν Φρυγίᾳ πόλεως ὁδοῦν μαρτυρησάσης· καὶ περὶ Ἀδαύκου τοῦ μάρτυρος.

Ἄλλὰ τί χρήτὰς καθ' ἑκάστον τῶν θεοφιλῶν μαρτύρων ἀνδραγαθίας, καὶ τὰς καινοτέρας αὐτῶν ἀθλήσεις τῶν κατὰ πᾶσαν οἰκουμένην παρατιθέναι, ἐνδυνάστευεν ἡμεῖς, δι' ὧν ἂν τις παραστήσῃ θάπτον τὴν τε τῶν τυράννων θηριωδίαν, καὶ τῆς πρὸς Χριστὸν σχέσεως τῶν καλλινίκων μαρτύρων τὸ ἀδίκητον; Οὐ γὰρ ἓνα καὶ δύο, ἣ καὶ κατὰ συστήματα, ἀλλὰ καὶ πόλιν μὲν περὶ ποῦ τὴν Φρυγίαν, αὐτανδρον, σὺναμα γυναίξιν καὶ νηπίοις ἀδρόαν ὀκλίται περιλαβόντες, καὶ κύκλῳ πῦρ ὑψέφαντες, πυρὸς ἔργον ἐποίουν. Ἐγκλημα δ' ἦν οἱ καὶ στρατηγὸς καὶ οἱ ἐν τέλει, καὶ ὅλος δῆμος, Χριστὸν ἐπαδόν, καὶ πάμπαν ἀπειθεῖς ἦσαν τοῖς προσητάτοις ἐιδωλολατρῆν. Καὶ τὴν ἀνὴρ Ἀδαυκος διὰ πάσης ἐλθὼν τιμῆς, ἐν ἐπιστήμῳ γένει τῶν παρ' Ἰταλοῖς ἀξιόμορος, κοινὰς τε τῶν διοικήσεων ἐπὶ πλείστον ἀρχὰς διοικήσας, ὡς καὶ εἰς μεγίστων ἀξίωμα ἀναλθῶν, ἐπὶ δὲ τῇ πρὸς Θεὸν εὐσεβείᾳ καὶ ὁμολογίᾳ πάντας παρενεγκὼν, ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀξίας τὸν τοῦ μαρτυρίου ἀνεθέσθαι στέφανον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ.

Περὶ ἄλλων πλείστον μαρτύρων διαφόρως ἀγωνισάντων.

Ἄλλὰ τί δεῖ τοῖς κατὰ μέρος ἐπεξιδῆναι, ἣ τυχόν τὸ πλῆθος ἀναμετρεῖν, ζωγραφεῖν τε τῷ λόγῳ τὰ πολυειδῆ καλοσχηρία; Τῶν μὲν κοινῶν ἀνηρημένων, οἷα ἐν Ἀραβίᾳ πεπνύσθαι, τῶν δὲ συνθλωμένων τὰ σκέλη, ὥσπερ δὴ τοῖς ἐν Καππαδοκίᾳ συνήνησεν· ἄλλων μὲν θατέρου τοῖν ποδῶν κατὰ χάραν ἀνηρημένων, μαλθακῷ πυρὸς κάτωθεν ὑποκατομένου, καὶ

A qui post cruciatus in catasta per quatuor foramina pedibus utrisque distenderentur, 452 et necessario supini jacere in catasta ligno cogebantur: cum toto corpore a tot plagis recentia adhuc haberent et intima vulnera, nec substratas sibi testas ferre possent. Alii vero in solum ab omnis generis tormentorum vi projecti, jacebant: gravioresque etiam cruciatibus ipsis spectantibus speciem præbebant, varia quippe et multiplicia pœnarum genera corporibus præ se ferentes. Et cum crudelitas ipsa ad hunc modum sæviret, quidam inter ipsa tormenta decedebant, constantia sua adversariis pudorem incutientes: quidam semineces in carcere inclusi, post dies paucos doloribus constrieti emoriebantur. Nonnulli vero a tormentis medicorum cura resituti, diutiusque in custodiis detenti, animosiores etiam fiebant. Itaque cum

CAPUT X.

De civitate quadam Phrygiæ, quæ tota martyrium subit: et de Adauco martyre.

Sed quid opus est sigillatim Deo dilectorum martyrum fortiter facta et nova certamina, quæ per orbem omnem obiere, referre, cum alia assero liceat, per quæ facilius cum ipsorum tyrannorum effera crudelitate, tum egregiorum victorum incredibilem erga Christum affectionem et pietatem probare possimus? Non enim unum et alterum, aut etiam plures catervatim, sed oppidum totum Phrygiæ quoddam, cives scilicet una cum conjugibus et liberis universos, milites armati circumvallantes, igne injecto exusserunt. Crimen erat, quod et præfectus magistratusque et populus ejus omnis Christum invocarent, eisque qui idola colere eos jussissent, minus obsequentes essent. Vir etiam quidam Adauco nomine, omnibus honoribus functus, illustrique apud Italos loco natus, quique per magistratus et dignitates, quas plurimas gesserat, 453 ad sublimitatem magistri officiorum pervenerat, pietate autem et confessione Dei facile omnes antecellebat, in eo ipso munere martyrii coronam accepit.

CAPUT XI.

De aliis quam plurimis martyribus, plurifarum martyrio affectis.

Sed quid attinet sigillatim martyres ipsos recensere, aut etiam numerum eorum inquirere, suppliciorum denique tam varias species nullo persequi? cum eorum plerique securi percussæ, quod eis in Arabia accidit: nonnullis crura fracta, sicuti in Cappadocia factum: aliqui pede altero in sublime sublatis, capite in terram demisso, mol-

liore igne supposito, fumo ex materia viridiorē proveniente sicut suffocati, quod in Mesopotamia evenisse legimus. Quibusdam nares, labia, aures, manus etiam et pedes amputati, et ipsi veluti quædam victimæ in carnes dissecti: quod Alexandria vidit. Quis vero Antiochena supplicia memoret? ubi ignes et craticulæ sebant, non confestim mortem accelerantes, sed sensim martyrum corpora torrentes, suppliciaque et pœnas in longum extrahentes. Fuerunt ibi etiam, qui dexteras citius igni ardenti comburendas immitterent, quam exsecranda sacra et sacrificia attingerent. Reperti quoque sunt, qui prius se ex locis superioribus præcipites darent, quam periculum tormentorum adirent: mortem potius citam obire, quam ut implorari laqueis caperentur, properantes. Horrenda vero prorsus sunt et auditu intolerabilia, quæ in Ponto martyres sunt passi. Quibusdam enim in summis digitis præcutitis calamis ungues perfodiebantur. Alii vero plumbum igne liquefactum, picemque bullientem acupulis et dorso excipiebant. Nonnulli partibus eis quæ honeste non nominantur, cruciatus fœdos silentioque legendos perferebant: quos nobiles illi et fortes viri philosopho plane animo et pia quadam ambitione sibi contra recens inventa tormenta, exuberantem abundantiam constantiæ esse ostenderunt, generosam quamdam contentionem novis premiis adversus spurca et inhonesta supplicia instituentes. Postquam vero victi immanium tormentorum novi artifices cædibusque fatigati sunt, adimpleti jam ad satietatem usque torrentium instar, profluente martyrum sanguine, tandem ad adumbratam et luctatam bonitatem sunt conversi, ut scilicet amplius tam inhumaniter atque crudeliter nobiscum agere non viderentur. **454** Non enim popularium cruore civitates contaminari, neque inhumanitate imperatorum benignitatem calumniis objici debere, sed potius imperialis potestatis benevolentiam atque clementiam in universos extendendam esse dicebant. Quapropter edicto cautum est, ne Christiani neci dederentur: quod perinde id esset, atque si pœnis supplicisque modus finisque imponeretur. Imperatum vero, ut oculi hominibus nostris effoderentur, et pedum alter abscinderetur. Ita enim fore, ut inhumanitas ipsa humanior et ad vindictam lenior esse videretur. Facium sane per ejuscemodi humanam inhumanitatem impiorum hominum, ut jam verbis complecti non sit, quanta multitudo eorum quibus dextri primum oculi ferro excisi sunt, deinde ignis in vulnus ipsum injectus, veluti errabunda hinc inde circumierit: aut quanta vis fuerit eorum qui a sinistros pedes ignito ferro violentius adusti, eos post se traherent, quasi telluris inutile pondus facti: præterea eorum, qui inhumanissime per provincias ad metalla, non illi quidem necessitatis aut usus alienius gratia, sed ut ibi summis aerumnis vexarentur, sunt damnati. Alii porro aliter afflicti perduraverunt: quos referre, quia luctus certationesque eorum omnem superant orationem, perquam est difficile.

A καταπιγομένων τῷ ἀναρρόντι τῆς ὕλης καπνῷ· οἱ ἐν τῇ Μίσει τῶν ποταμῶν περᾶσαι ἀνέγνωμεν· ἄλλων βίνας καὶ χεῖλη καὶ ὄτα, ἐπὶ δὲ καὶ χεῖρας καὶ πόδας περιαιρουμένων, καὶ καθά τινα σφαγῆς χρεανομυμένων· ὅποια εἶδεν ἡ Ἀλεξάνδρεια. Πῶς δὲ τῶν κατ' Ἀντιόχειαν λόγος ὑπομνηθεῖται; Ἐσχάται πυρὸς ἔχει, οὐκ ἀθρόον τὸν μόρον ἐπάγουσαι, ἡρέμα δ' ἐξοπτῶσαι τὸ καταβραχὺ μακρὰν ἐπάγειν τὴν τιμωρίαν, καὶ δεξιὰ δ' ἔχειται ἡ θάττον σφοδρῶς πυρὶ καθιέμεναι, ἡ τῶν ἐναγῶν θυσιῶν καθαρπόμεναι. Ὅν δὲ τινες μὴδ' εἰς πείραν ἦκιν ἐθέλοντες, ἀνωθεν ἐξ ὑπερῶν ἑαυτοὺς κατηκόντισαν, τοῦ μόρου θάττον τυχεῖν ἐπιέμενοι, πρὶν ἢ τῶν θυσιῶν ἀλῶναι ταῖς πύλαις. Φρικώδης δὲ καὶ ἀκοαί· ἡκιστα φορητὰ κατὰ Πόντον ἔπασχον ἑσπεροί· ὧν οἱ μὲν καλῶμοι κατὰ τῶν ἀκρῶν δακτύλων τοὺς θυγα; διαπείρυντο· ἦσαν δ' οἱ μολιθδον διατακίοντα πυρὶ, πείσαν τε καχλάζουσιν τοῖς μεταφρῆνοις ἰδέοντο. Ἄλλοι τοῖς ἀπορρότοις τῶν μυλῶν αἰσχυράς τινας καὶ ἡκιστα λόγῳ θήτας συμφορὰς διαφέροντες ἦσαν· ὅς οἱ γένναίσι διατεταται φιλοσόφῳ φιλοτιμία κατὰ τῶν καινοτέρων κολάσεων περιούσιαν τινὰ καρτερίας ἐπεδείκνυντο, ἐμὴν οὐκ ἀγεννή συνιστάντες τοῖς καινοῖς βραδείσι τῶν ἀτίμων τιμωρίων. Ὅς δὲ μόλις ἀπειρηκότες ἦσαν οἱ καινοὶ τῶν κολάσεων σπουδασταί, καίνοντες τε ἀνέκαμον, ὑπερπύμπλυνά τε εἰς κίρον τοῖς ἐκρέουσιν ὄχτοις τῶν αἱμάτων, ἐπὶ χρηστότητα θῆθεν κερωσμένην ἔχουσαν· ὥς ἂν μὴ δοκοῖεν εἶναι καθ' ἡμῶν τὰ θειὰ πράττειν· μὴ δεῖν γὰρ εἶναι δημοφύλων αἵμασι μιᾶναι τὰς πόλεις ἐλεγον, μὴδ' ἀπανθρωπία τὴν τῶν κρατούντων εὐμεινίαν διαβάλλειν· τὸ δὲ πρῶτον καὶ φιλάνθρωπον τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ἐπὶ πάντας ἐκτείνεσθαι δεῖν. Ὅθεν ἐκέλευον μὴ θανάτῳ λύειν ἡμᾶς· ἴσων γὰρ εἶναι καὶ τοῦ τιμωριεῖσθαι πεπαισθαι. Ἐνθεν τοῖς καὶ ἐξορτυτῆσθαι μὴ ὀφθαλμοῖς, θάτερον δὲ πόδα πρόσφαριεῖσθαι προστάττοντο. Οὕτω γὰρ εἶναι αὐτοῖς; ἀπανθρωπον τὸ φιλάνθρωπον καὶ πρὸς τιμωρίαν πραότερον. Ὅς συμβαίνειν διὰ ταύτην τὴν ἀπανθρωπὸν φιλάνθρωπίαν τῶν ἀσθεῶν μὴκέτι οἶόν τε εἶναι λόγον διαλαβεῖν, ὅσοι μὲν τοῖς τῶν ὀφθαλμῶν θεσίῳς εἶπαι πρότερον ἐκκοπίντες, ἔπειτα πῦρ κατὰ τῆς τομῆς εἰσδεξάμενοι, πλανώμενοι περιήσαν· καὶ ὅσοι δὲ τῶν ποδῶν τοὺς λαίους καντηρί βίαιῳ χρησάμενοι, ὥς ἄχθο, ἐτώσιον ἦσαν, τοῖς ἀκυστοῦμένοι· εἴτε καὶ τοῖς κατ' ἐπαρχίαν μεταλλοῖς οὐ χρεῖας ἔμελλε τόσον, ὥς δὲ κακώσεως καὶ τλαιπωρίας, κατεδικάζοντο ἀπηνέστερον· ἄλλοι δὲ ἄλλως διακατέρουν· ἃ μὴδὲ λέγειν ῥέδιον· νικῶσι γὰρ πάντα λόγον τὰ ἐκείνων καλίσματα.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ΄.

A

CAPUT XII.

Περὶ τῶν κατ' Ἀντιόχειαν σωφρόνων τὸ μαρτύριον διελθουσῶν ὁραίων παρθένων.

Οὐκ ἄνδρες εἰ μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλὰ πλεόν γυναικας ἠνδρίζοντο. Οἱ αἱσινὴ ἐπὶ τῆς Ἀντιόχου, διὰ τὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὰλλα παρὰ πᾶσι διαδόχτος οὖσα· ἡ ζεύγους παρθένων ὥρα καὶ ἡλικίας ἀμυγρὰ διαπρέπον ἔχουσα, ἐπειδὴ τῷ πολλῷ φθόνῳ λαμβάνουσα ἦν ἐκ ἀλλοδαπῆς πεποιημένη τὴν διατριβὴν, ἐκάλει δὲ μολὲς αὐτὴν ἡ πατρίς, στρατιωτῶν δεκτοὶς ἡλίσκετο. Ὡς δ' ἐν ἀμυγρῇ αὐτὴν καὶ παιδᾶς καταθεσθῶ, ἔτε καραδοκεῖν ἔδει τῶν δεινῶν, ἀνεπείλει τῷ νῦν, καὶ τὸ τῆς πορνείας δόξας τοῖς βίαισταῖς ἀνείκετο· οὐ μὲν δ' ἀκροῖς ὥσιν ἀνεκτὸν οἰομένη, ὑπέστη ταῖς κόραις φυλάττειν μὲν ἀθιγῇ τὴν παρθέναν εἰς τέλος· πάσης δὲ καὶ φθορᾶς ἐπέκεινα καὶ θανάτου χεῖρω τὴν τῶν εἰδῶν λατρείαν εἶναι πάλιν ἐπεισηγεῖτο· ὅθεν καὶ μίαν λύσιν εἶναι τούτων, τὴν ἐπὶ τὸν Κύριον πάντως καταφυγὴν, σοφῶς ὑπέθετο. Καὶ δὴ μὲν ἀμφοῖν γνώμης γινόμεναι, κοσμίως τε τὰ σώματα περιστοιχίσαι, οἷς δ' καιρὸς ἐσχεδίαζε περιδύμασι, κατὰ μέτρον γινόμεναι τῆς οδοῦ, μικρὸν τι ἀναχωρήσασαι, καὶ τὴν τῶν φυλάκων ὅψιν παρακροῦσάμεναι, ἐπὶ τὸν ἐκείνῃ που παραρρέοντα ποταμὸν αὐτὰς κατηκόντισαν. Καὶ ἄλλῃ δ' ἀδελφῶν συνωρίς ἐπὶ τῆς αὐτῆς πόλεως, καὶ οὐχ ἦτον ἡ εἶναι καὶ παρθένου καὶ ἀδελφῆ τῷ ὄντι φρονούσαι, κλοῦν τε καὶ δόξῃ εὐδενὸς τὰ δεύτερα φέρουσαι, ἐπίσης τε τὰς θύεις ὁραταὶ καὶ τὴν ψυχὴν εὐγενεῖς· ἐφάμιλλαι δὲ οὐχ ἦτον καὶ τὴν ἐποῦδην ἐπὶ τοῖς ἰσοῦς τὸν ἀγῶνα διακονούμεναι, ὅς ἂν μὴ τῆς τῆς χωροῦσης τὰ τοιαῦτα καλὰ, θαλάττης κόλποις ἐρρίπτοντο. Οὕτω γὰρ ἐκείνου οἱ τὴν κακίαν ἀνείκαστο. Ἐγὼ δὲ καὶ εἰς τὸν παρθένου σεμνῆς ἀστέον εἰς διήγησιν παραθήσομαι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ΄.

B

CAPUT XIII.

Περὶ ἄλλων παρθένων καὶ ἀσκητῶν, ἐπὶ σωφροσύνῃ καὶ μαρτυρίᾳ περιδοῦν.

Ἄλλῃ δὲ τῇ πύχκαλόν τι χρῆμα καὶ ἄστυον ἀνάθημα παρθένια· εἶναι μαρτυρομένη, ἐπὶ συλλήφθεισα τὸ θύειν ὡς δεινὸν ἐξετρέπετο, ἀκολάστοις ἀνδράσι πρὸς αἰσχουρίαν ἔδιδετο. Ὡς δ' ἀπήγματο, κατ' ὅδον οὕτω συμβᾶν, ἐντυγχάνει τῷ προδρῶ τῆς πόλεως· Ἀνθίμος δ' τῆς Νικομήδους τὴν ποιμαντικὴν ἐνικαδὲς διαχειρίζων ἦν καὶ προσὼν, ἐπυνθάνετο, ὁπότερον ἔλοιτο μάλιστα δρῶν, ὁμοίως ὄντων ἀμφοῖν κακῶν. Τὸν δὲ, Καλὸν εἶναι, φάναι λόγος, τέκνον Εὐφρασία, καὶ τὸ τῆς ἀγνείας κάλλιστον δῶρον πολλῷ γε μὴν βέλτιον ἢ τῆς πίστεως ἐντολή· ἐπεὶ τοὶ γε κἂν περιστάσει πολλῷ χρεῖτον διαπαγγῆναι τὸ πᾶν ἡπὲρ αὐτὸ τὸ σῶμα· κἂν τοὶ παροῦσι δὲ πειρασμοίς, τὸ ἴσον χρῆναι διασκοπεῖσθαι. Εἰ μὴ ἀμφοτέρω διατηρεῖν ἔστιν ἐπιχρῶν, τὴν ψυχὴν ἀμεινότερον αἰετῶτερον ζητῆναι· καὶ τοῖ-

De virginibus Antiochenis forma excellentibus, quomodo martyrii stadium pudice decurrerint.

Nec viri tantum, sed multo etiam magis mulieres virilibus animis praeclare se gesserunt. Qualis Antiochena illa fuit, propter virtutem atque eximia ornamenta apud omnes admodum celebris. Quae filias duas virgines forma et aetatis flore excellentes habens, cum ad evitandam invidiam clam in longinqua terra latens aliquandiu mansisset, et in patriam revocata esset, a militum manu una cum illis capta est. Atque ut de seipsa et puellis iidem spem omnem abiecit, quaeque expectandae essent aerumnae atque calamitates secum ipsa in animo consideravit, et ab improbis illis violentisque hominibus de fornicationis periculo ea quae nec summis auribus ferenda esse viderentur audivit, cum filias ad virginis aemulatum ad vitae finem inviolatam conservandam est adhortata, tum vero idolorum cultum quovis interitu ac morte deteriorem esse illis persuasit: unum esse utriusque mali effugium sapienter asserens, si ad Dominum perfugerent. 455 Puella porro cum ambo in matris sententiam discederent, corporibus suis rite atque decenter eo habitu quem tum tempus suppeditabat amictis, quia in mediis erant itineribus, paululum a via digressae, custodibus deceptis, in fluvium qui ibi praeterfluebat se coniecere (1). Aliud quoque in eadem urbe sororum par, non minus quam illae virginis aemulatum, unanimi consensu, pulchritudine vultus, animorum generositate clare, divitiis quoque et praecleari nominis fama illis non inferiores, studio etiam et emulatione pares, eodem decurrentes stadio, ut tamen non sola terra ejusmodi obtineret ornamenta, in sinum maris seipsas praecipitarunt. Hoc enim ita eas facere, quorum incomparabilis esset: inprobitas, persecutores simul et impudici homines cogebant. Addam quoque aliud gravis et pudicae virginis, sanctum quidem illud, sed festivum etiam atque facetum factum.

De aliis virginibus et monachis, pudicitia simul et martyrio claris.

Alia quaedam puella, perpulchrum et inviolatum testimonio omnium virginis aemulatum, quia comprehensa deorum cultum et summum malum avertens fuerat, impotentibus et impudicis viris ad ludibrium et torporem liliidinem traditus est. Et illa jam ita abducebatur, cum ei casu quodam inter eundem antistes ecclesiae Nicomediensis Anthimus obvius sit. Ibi quoque ab illis interrogatus, utrum sibi e duobus aequalibus malis magis eligendum videretur, respondens ille: Filia, inquit, Euphrasia, pulcherrimum quidem est castae virginis donum, sed majus praestantiusque fidei praecceptum. Quandoquidem enim, si casus aliquis aut necessitas ita ferret, multo magis pallam ipsam praestaret quam corpus diripientibus dare, in praesentibus quoque malis et temptationibus eodem modo

(1) Euseb. lib. viii, cap. 13.

rem dispicere convenit. Et si permissum non est, ut utrumque retineas, ut saltem animam incontaminatam conserves, faciendum tibi esse duco, ut scilicet mente ipsa per fidem confirmata, carnem injuriis et contumeliis improborum permittas. Consilio viri ejus cognito, animo etiamnum **456** in utramque partem fluctuante, tandemque se ut utrumque salvum retineret confirmante, quo abducebatur sequitur. Atque ubi jam in eodem est conclavi cum improbo juvene clausa, techna quadam illum circumvenit (1). Veneficam se esse proficitur, mercedemque ingentem conservatae pudicitiae pollicetur, quae eam a morte conservet: pharmacum scilicet, quod ille perunctus, in bellorum contaminibus et praeliis nullo prorsus telo aut ferro violari aut confici posset. Quod si de tali remedio, inquit, periculum facere vis, illico id tibi manifesto exhibebo. Ille id statim parari permittit. Tum illa vere sapiens, ceram oleo liquefactam, manibusque subactam collo suo circumcirca inungens illini: quod ubi perfecit, petere eum jugulum suum ense quibus posset viribus adacto, remediumque ejus vim et efficaciam experiri jubet. Atque ille quam potuit validissime ensem in eam demisit, ac beatum illius caput ictu uno reseculit. Consimiliter huic virgo alia libidinis ad turpem concubitum data, ad eam venientibus, putridum contagiosumque ulcus se in tectis membris oculisque locis habere dixit: eodemque, ut sibi ipsis parcerent, ne scilicet consuetudine venerea se quoque eo malo contaminarent, rogavit: dilato fœdi congressus tempore, quam primum integram valetudinem recuperasset, se in potestate eorum futuram pollicita. Ad hunc modum insanis amatoribus deceptis, Deus pudicitiam ejus tali arte conservavit, et se illa ab illis absolvit. Alius enim juvenis quidam, sub libidinis et petulantiae prae-textu meretricularum curatorem lenonem accedens, noctem puellae ejus quinque nummis aureis mercatus, et ad eam ingressus, tunicam quidem ipse suam ei injectit, eamque ut agnosci non posset, probe connectam exire jussit: ipse autem vestibus illius amictus, et deprehensus, capitis ponnam dedit. Eodem tempore ascetes quidam, castitatem et virtutes alias piis studiis sedulo meditans, aequali decertavit agone. Is cum expugnari omnino non potuisset, nullamque adversarii vincendi spem reliquisset, post innumera tormenta in lecto vinculis ligatus reponitur: et mulier impudica ad eum immittitur, quae illum complectens, exosculans manibusque ipetulanter ad membra secreta adhibens, procacissime ad rem illicitam, nihil prorsus lasciviae et illecebrarum praetermittens, concitat. **457** Ille aliud quod faceret non habens, linguam ipse suam morsu concisam, dentibusque comminutam, in faciem meretricis expavit. Qua re sibi ipse quidem pro voluptate acres dolores, impudica autem

αὐτὴν τὸν νοῦν παριστάουσα ἐβρίωμένον τῇ πίστει, τὴν σάρκα ὑβρίζουμένην ἴδω. Ἐπεὶ οὖν ἴγω τὸ εἰρημένον, ἀμφίβροπος οὖσα τὸν νοῦν, τὴν προκειμένην ἰδὼδίζεν, ὁπίτερον ἰλίσθαι διτχυρίζουμένη. Ὡς οὖν εἰς ταυτὸ συνελκίσθη τῷ ὑβριστῇ, τέχνη δὲ τινὶ τοῦτον κατασφρίζεται· φαρμακί· γὰρ εἶναι διωμολόγει· καὶ μισθὸν τῇ ἀσουλᾷ φάρμακον ἐκείνῳ παρασχεῖν ὑποσχέται, τὸ μὴ θύησκειν ποτὶ προσένοῦν· ᾧ χριστάμενον ἐν ταῖς τῶν πολέμων ἀμύλλαις, ἀνάλωτον παραιρεῖναι σιδήρῳ. Εἰ δὲ γε καὶ πείραν, φησί, τοῦ λεγομένου κατελίσθαι βούλει, αὐτίκα δὲ σοι παρέξω μάλα λαμπράν. Καὶ ὅς αὐτίκα ἐπέτρεπε σκευάζειν τὸ φάρμακον. Ἡ δὲ σοφὴ τῷ ὄντι ἐκείνη, κηρὸν ἑλπίῃ συνήλασα, ταῖς χερσὶ κατεμάλασεν· εἴτα καὶ τὸν αὐχένα ἐκείνης περικυκλῶν ἤλειψε κατὰ τὰ χεῖρα. Ὡς δὲ πέρας εἶχεν αὐτῇ ἡ ἐπίνοια, πατάσσιν ὡς εἶχε τῷ ἔξωτι τὸν ἐκείνης αὐχένα ἐπέτασεν δὴ δύναμις, καὶ τὴν ἰσχύον ἐνταῦθεν τοῦ φαρμάκου πειρᾶσθαι. Ὁ δὲ χειρῶν ὡς εἶχεν ἐβρίωμένως μάλα τὸ ἔξωτος κατενεγκῶν, τὴν μακαρίαν ἐκείνης ἀπέπεμε κεφαλὴν. Ἐπίσης δὲ αὐτῇ καὶ ἄλλη παρθένος πρὸς αἰσχρὰν μίξιν ἐκδοθεῖσα τοῖς ἀκολάστοις, τοῖς εἰσιούσιν εἰλας σηπιδόνα ἑλκους ἐνείναι· οἱ τοῖς τῶν μελῶν ἀπορρήτοις· καὶ γε φειδεσθαι, μὴ τῇ συνουσίᾳ τῆς νόσου μετασχοίεν· ἐν μετεώρῳ δὲ θεμένη τὴν μίξιν, μετὰ τὴν ἐντελῆ ἔξιν τὸ πρὸς βουλῆς ὡς τάχος ἀνύειν. Οὕτω δ' οὖν τοῖς λόγοις τοὺς παράφρονας ἐραστὰς ἀποδοικολήσας, ἀπηλλάττετο, τοῦ θεοῦ τὴν σωφροσύνην τέχνη διατηρήσαντος. Καὶ γὰρ τις νειανίσκος ἑτερος ἀκολασίαν σχηματισάμενος, τῷ τῶν πορνῶν ἐπιστάτῃ προσιών, πέντε χρυσίοις τὴν ἐσπέραν ὥνειτο συγκαθευθεῖσαι τῇ κόρῃ· καὶ τῆς εἰσόδου τυχὼν, περιβάλλει μὲν ἐκείνη τὸν χιτωνίσκον, καὶ εὐφυνῶς ὡς μὴ φαίνοιτο συγκαλύψας, ἐπέτρεπεν ἐξείναι· αὐτὸς δὲ τὰ ἐκείνης ἀμψιασάμενος, ἐπὶ διέγνωστο, τὴν κεφαλὴν ἀσπείρειτο. Καὶ ἀσκητὴν δὲ τινὰ τὸν ἴσον ἀγῶνα διενεγκαῖν τηνικᾷς ὁ λόγος ἰστορήσεν. Ἐπεὶ γὰρ ἀπώμοτος ἦν, μετὰ πολλὴν καὶ ἀπειρίτον βάσανον· ἐπὶ κλίνης ἥκλωτο θέσμιος. Τυχὴ δὲ οὕτῳ ἀναίδης ἐπαφίετο ἡ φιλοῦσα, καὶ τὰς χεῖρας ἀναίδην τοῖς τῶν μελῶν ἀπορρήτοις προσάγουσα, πρὸς τὴν πονηράν ἢ ἀναίδης πρᾶξιν ἐξειδίκετο, οὐδὲν τι τῶν ἀτόπων πράττειν παρὰ λυμπάνουσα. Ὁ δὲ μὴ τι ἄλλο δρᾶν ἔχων, τὴν ἰδὴν ἐκδακὼν γλώσσαν, καὶ τῷ ἰσχυρῷ τοῦ δῆγματος ἐκτερνίσαν, καὶ ἰκανῶς αὐτὴν διαμασσησάμενος, κατὰ τοῦ προσώπου τῆς μαχλάδος προσέπτυσσε. Καὶ οὕτως ἐκτὸς μὲν πόνοους δριμύτις ἀντι-ἡδονῆς, τῇ ἀπειλῇ δ' ἐκείνῃ, αἰσχύνῃ καὶ ἐκπλήξιν σὺν ἀηδίᾳ παρασκευάσας, τῇ σφοδρᾷ ἐκείνῃ· ἐκρηγῆς· ὑπέρτερος διαγίγνετο. Ταύτης δ' ἀνώτερος γεγονὼς, μαρτυρεῖ τὸν βίον μετὰ βραχὺ ἐπισφράγιζεν.

suam morsu concisam, dentibusque comminutam, in faciem meretricis expavit. Qua re sibi ipse quidem pro voluptate acres dolores, impudica autem

(1) Nam et proxime ad lenonem daminando Christianam potius quam ad leonem, confessi estis labem pudicitiae apud nos atrociorē omni pœna

et omni morte reputari: nec quidquam tamen profuit. (Tertull. 9.)

illi probum atque stuporem cum acerbitate, tam vehementibus illis illecebrarum insultationibus superior, conciliavit. Et sicuti in certamine pudicitie adversus eam victor fuit, ita paulo post vitam martyrii sigillo confirmavit.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΔ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος καὶ τοῦ ἁγίου Εὐστρατίου, καὶ τῆς συνοδίας αὐτοῦ καὶ ἐτέρων μεγάλων μαρτύρων.

Ἔσσι δ' ἐκείνοι· καὶ Παντολέον, ὁ καὶ Παντελεήμων, ἀνεγνωρίζετο, λόγοις καὶ ἔργοις καὶ θαύμασι τεράτων τὸν Χριστὸν ἀνυψῶν· ἔργοις μὲν οἷς πρὸς ἀνυπολόγητον ἀντίσχε κολάσει· σιδήρῳ τέμνοντι καὶ μολεῖδ' ἑλόντι, τροχῷ τε διαθλῶντι μέλη, γεννικῶς ἀπειμάχετο· ἐποχοῦμενός τε νότοις θαλάττης, τὸν μυλιαζὸν λίθον, οἷά τι κούρον πτερὸν ἐπεσῦρετο καὶ κατωρχεῖτο τοῦ πελάγους, ὡς ἐπὶ ξηροῦ τοῦ ἐδάφους ὑπεραλλόμενος· θηρῶν τε καὶ ξιφῶν ὑπέρτερος ἦν σῶμα· Ἑρμοκράτῃ τῷ ἱερῷ, Ἑρμιππῷ τε καὶ Ἑρμοκράτῃ· καὶ οὗτοι τοῦ σώματος· λυόμενος, τῷ πνεύματι ἦκωτο· λόγοις δέ, οἷς θεητορῶν κατήσχυε τὸν ἀντίπαλον, τοῦ δ' αὐτοῦ ἔτους καὶ Κλήμης Ἀγκυρανῶν ἐπίσκοπος σὺν Ἀγαθάγγελῳ τοῦ ὑπερφυοῦς μαρτυρίου κατήρχετο. Ἐν εἰκοσι γὰρ καὶ ὀκτὼ ἔτεσι τὸ διὰ Χριστὸν ὑπέραμπρον δέηνους στάδιον. Τῶν γὰρ ἐξ αἰῶνος ἀπάντων τὴν ὑπὲρ Χριστοῦ ἀδελφὴν ἐσχηκότων πυρὶ τε καὶ σιδήρῳ, λίθοις τε καὶ ξύλοις, πρὸς δέ, θηρσὶν ἀγρίοις· καὶ θεσμοῖς πολυχρονίοις ταιλαιπωρησάντων, ποικίλως τε ἀγωνισαμένων, γῇ καὶ ἀέρι καὶ ὕδατι καὶ κρυμνοῖς· καὶ καύσεσιν ἐκδεδαπανημένων, καὶ ἄλλαις μηχαναῖς ἵσιν ἀπολειοκνῶν τὸ ζῆν· πάντων τούτων κατὰ γε τὸν ἐμὸν λόγον ὁ ἱερὸς οὗτος Κλήμης ὑπέρσχε, καὶ ὁ σὺν αὐτῷ Ἀγαθάγγελος· πρῶτα μὲν ἐπὶ Ῥώμης, ἔπειτα δέ κατὰ Νικομήδειαν, ἐκ διαδοχῆς πολλῶν ὠμότητι διαφερόντων προσπαλαίσαντες ὡς ἐπιλιπὲς πᾶσαν κολαστηρίων ἱπνίσαν· ἔπειτα δέ τὸ τελευταῖον ἀπομνησθέντες, τὴν ἀγῆρῳ ζωὴν ἀντηλάξαντο. Πῶς δέ ἄρα Εὐστρατίου καὶ τῆς αὐτοῦ συνοδίας ἐπιλαθεῖσθαι δυνήσομαι· δὲ ὠρμητο μὲν Ἀραβράκων· πρόσκοις δέ Ἀρμενίοις ἡ χώρα· φιλοσοφία δέ τῆς καθ' Ἑλλήνας παιδείας οὐδενὸς εἶχε τὰ δευτέρα· καὶ φιλοσοφῶν τὰ ἡμέτερα μάλιστα ἐν τῷ λεληθότι, ἐμφανῶς Αὐσίᾳ τῷ τῆς ζωῆς ἡγεμόνι ὑπηγεῖσθαι, δὲ τὰς τῶν εὐσεβῶν σφαγὰς πρὸς τὸν κρατούντων ἀσεβῶς ἐγκχεῖσθαι. Οὗτος τοίνυν σκρινάριος, εἶπουν ἀπογράφους τῆς δουκικῆς τάξεως πειφνῶς, τὴν τῶν μαρτύρων γενναίαν ἔνστασιν διορῶν, ζῆλῳ τὴν καρδίαν πληγείς οὐκ ἄλλων ἐδίδοτο τῶν κατηγόρων, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτὸν καταγγέλλων ἦν. Ὅθεν καὶ τὴν ἀνοιαν καὶ τὸ μάταιον τῶν δυσσεβῶν διελέγχων, διαίριος ἐκταθείς, σφοδρῶς κατεκόπτετο, πυρὶ τε τὰ σπλάγχνα ἑκαίετο· ὅλοι δέ καὶ ὄξει καταχόμενος, πρὸς δέ καὶ ἑσπράκοις διατριβόμενος, ὅλο· ἀθρόον τραῦμα ἰδαικνυτο. Ροπή δέ θεία τοῦ ἀδελφορικοῦ σώματος ὡσεὶ λεπίδων ἀπορρυσσῶν, καὶ ὡς· πρὸς τὸν ὀγδὲ· τὸ σῶμα φανέν, τῷ σταδίῳ καὶ ὁ ὁμάδων Εὐγένιος πρόσκειται. Πρὸς Νικόπολιν δέ ἀπέρχοντι τῷ Αὐσίᾳ, ἐκχυσμοῖς βίαιοις συμπεριέχονται. Ἐνθα δὲ καὶ Μαρδάριος ἦγετο·

A

CAPUT XIV.

De sancto Pantaleemone, et sancto Eustratio, comitaluque ejusdem, et de aliis magnis martyribus.

B

Eadem tempestate et Pantaleon, qui et Panteleemon dictus est, enituit, verbisque et factis miraculorumque prodigiis Christum exaltans magnificavit: factis quidem, quibus ille intolerabilibus cruciatibus fortiter restitit: depugnavit enim cum ferro secante, plumbo fervente, et rota membra comminvente; atque in aequore maris innatans, lapidem molarem perinde atque levem pennam secum traxit, in mediis undis non aliter atque in secco pavimento sublliens; bestiis quoque et gladiis una cum Hermolao episcopo, Hermippo et Hermocrate superior fuit; et ita corpore solutus, spiritu conjunctus, compactus atque unitus est; verbis autem, quibus Dei mysteria et virtutem deprædicans, adversarium ipsum pudescit. Hoc ipso anno et Clemens, Ancyranus episcopus, cum Agathangelo excellentissimum martyrium suum est exorsus. Viginii octo namque annis pro Christo splendidissimum absolvit cursum. Siquidem post mundum conditum quicumque pro Christo certamen igne, ferro, lapidibus, lignis obierunt, quive cum bestiis depugnarunt, et diuturnis vinculis afflicti sunt; præterea qui diversis modis in terra, in aere, in aqua, cum suppliciis sunt collectati; tum autem qui vel frigore vel calore nimio sunt consumpti, aut qui aliis quibuscunque poenis et tormentis vitam amiserunt, eos omnes meo quidem judicio sanctus ille Clemens, et cum ipso Agathangelo longe superavit: primum quidem Romæ, deinde Nicomedie, cum feritate et crudelitate aliis præstantes tortores, eis excruciantis, vices per successionem mutantes, ab omni jam tormentorum excogitatorum specie destituerunt; ad postremum autem gladio percussi, vitam hanc immortal illi commutarunt. Quomodo vero Eustratium comitesque ejus præteream? 458 qui ex Arabraxis regione Armeniis finitima ortus, in Græcarum quidem disciplinarum scientia nemini erat secundus, professionem autem nostram occulte discens, propalam Lysie Orientis præfecto inser-vivit, qui ibi impiorum imperatorum jussu cædes piorum hominum patrabat. Enimvero Eustratius scriniarius, sive ducalis ordinis scriba factus, cum mirificam nobilium martyrum constantiam vidisset, emulationemque eorum in animo concepisset, non alios exspectat accusatores, sed seipsum ipse desert. Nam impiorum amentiam et vanitatem coarguens, in sublime extensus, acriter verberatur, igne viscera ejus aduruntur, sale et aceto perfunditur: ad hæc fragmentis testarum ita obteritur, ut totus ipse unum videretur esse vulnus. Ut au-

D

tem divino nutu, corpus fortissimi martyris veluti squamis ab eo delapsis, ad pristinum fornice statum est reversum; idem stadium ejusdem cum eo animi Eugenius ingreditur, et item Auxentius. Lysis autem Nicopolim proficiscente, martyres crudelem in modum tracti atque raptati sunt. Ibi etiam Mardarius est productus. Et Auxentius quidem capite est plexus: Mardarius autem per talos in sublime suspensus, subulsiisque ignitis perforatus atque dispunctus, et facibus insuper exustus, vitam finit. Ceterum Eugenius, quod in impietatem invecus esset, lingua abscissa, deinde manibus atque pedibus ejus fractis, decessit. Sapiens vero Eustratius, cum Oreste ad Agricolaum Sebastianam abductus, per ignem uterque holocaustum Domino sunt oblati. Multiplices quoque et varie torturæ Eulampii et Eulampię in urbe Nicomediensi: Anastasie etiam, quæ Romæ membris est mutilata; alteriusque ei cognominis, quam post supplicia alia tolerata ignis tandem consumpsit. Insuper Agapæ, Irenæ et Chionis nobilissima martyria silentio præterseunda non sunt. Sicuti neque Sergii et Bacchii, egregiorum sane victorum ad finem usque conservata fortitudo; quorum alter sustium lethalibus verberibus, alter gladio interemptus est. Aliorum vero innumerabiliū, quis vel saltem ipsa nomina, vel martyriorum genera recensere queat?

459 CAPUT XV.

De celeberrimis martyribus, Georgio, Procopio et Demetrio Myroblyta.

Eisdem quoque temporibus Georgius ille, magni inter certatores istos nominis et agminis martyrum coryphæus, laborum pro Christo tolerantium veros perecepit fructus. Hic in Cappadocia adhuc adolescens forma præstanti, et qui nondum primam produxisset lanuginem, fortissime certaminibus pro Christo perferendis martyrium obliit. Captus enim, quod in dæmones acriter invecus esset, Imperatorumque impietatem deridisset, supra naturæ captum perquam acerbos sustinuit cruciatus. Namque post carcerem et vincula, ungula acutæ enim excipere: mox calee ardenti est adustus, fiducialisque rursum distractus, mucronibus membratim dissectus, plurimisque aliis pœnarum tormentorumque machinis attritus, generosam animi sui constantiam, firmitumque mentis suæ robur satis declaravit. Ad hæc Glycerii impostoris bovem evertit ac sustulit, Alexandramque reginam jamdudum defunctam oratione sola ab inferis revocavit: tandemque ut virum decet, gladio percussus, ex hac vita migravit. Nobilis quoque revera ille Procopius, Cæsarex Palæstinæ natus, inter martyres eodem tempore illustris maxime fuit, cui Diocletianus ducalem quidem Orientis dignitatem dedit, Christus autem eum e cælo ad se veluti Paulum vocavit. Et is quidem illa accepta, inexpugnabili vero crucis armatura perinde atque generosus et fortis miles armatus, primum adversus eos qui sensu percipiuntur, deinde etiam in eos qui mente

A θπου δὴ Αὐξέντιον μὲν ἐκτρηθῆναι, Μαρδάριον δὲ, τῶν ἀστραγάλων ῥωτημένον, σούδαίς τε πῦρ ἀποστελδοῦσαις ἐκνεκρούμενον καὶ διαφλεγόμενον, τὸν βίον ἀπολιπεῖν. Ὁ δ' Εὐγένιος τὴν αἰδέειαν διελύχων, τὴν γλῶσσαν ἀφῆρηται. Εἶτα καὶ χεῖρας καὶ πόδας θλάσας, ἀπέβη. Ὁ σαρὶς μέντοι Εὐστράτιος, ἅμα Ὁρίστη εἰς Σιδάστειαν ἀπαχθεὶς τῷ Ἀγροικολάῳ, διὰ πυρὸς διακαύτωμα τῷ Κυρίῳ γεγόναι. Τὰς δὲ πολυτελεῖς καὶ ποικίλας κόλασεις Εὐλαμπίου καὶ Εὐλαμπίας ἐν τῇ Νικομηδείῳ πόλει, ἐπὶ δὲ καὶ ἐπὶ Ῥώμης Ἀναστασίας τὰς ἐκκοπάς τῶν μελῶν, πρὸς δὲ καὶ τῆς ὁμονομίου ταύτης τὰς τε λοιπὰς τιμωρίας, καὶ τὴν διὰ πυρὸς τελείωσιν Ἀγάπης τε καὶ Εἰρήνης καὶ Χιονίας, ποῦ δίκαιον πιστῶν τοῦ ὑπερφυοῦς μαρτύριου; Ποῦ δὲ θήσεις Σεργίου καὶ Βάκχου τῶν καλλινίκων μαρτύρων τὴν ἄχρι τέλους ἑνότητα ἀνδρικῆν; τοῦ μὲν βάδων καίρῳ βολαί; ὀπιψύξαντος, τοῦ δὲ καίρῳ ἐνεγκόντος κατὰ τοῦ τένοντος. Τὰ δὲ τῶν ἄλλων καὶ ἀριθμὸν νικούντων, τίς ἱκανὸς ἢ τὰς κλήσεις ἐκείνων, ἢ τοὺς τρόπους τοῦ μαρτυρίου ἀπαριθμήσασθαι;

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Περὶ τῶν αἰδιδμῶν μαρτύρων, Γεωργίου, Προκοπίου καὶ Δημητρίου τοῦ Μυροβλύτου.

C Τούτοις δὴ τοῖς χρόνοις καὶ Γεώργιος, τὸ μέγα τῶν ἀθλητῶν ὄνομα, καὶ τοῦ χοροῦ τῶν μαρτύρων ὁ κορυφαίος, τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ πόνοις, γνησίῳ; ἐθέριζε τοὺς καρπούς. Ἐκ Καππαδοκίας γὰρ ὢν, νεάνις ἔτι, καὶ ἀγαλματίας τὴν ἔφιν, καὶ οὐτω ἰούλοις περιστάσεων τὸν πῶγωνα, γενναίως τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ ἀθλοῖς διεμαρτύρει. Ἐπεὶ γὰρ συσχεθεὶς διεκέρτμεται μὲν δαίμονας, τὸ δὲ τῶν κρατούντων διέπαιζεν ἀσέβεις, πικράς τινας καὶ ὑπερφύεις κόλασεις ὑφίστατο· ζυστήρας μὲν γὰρ αὐτὸν μετὰ δεσμῶν καὶ ψαλῆων διαλάμβανον· εἶτα τιτάνῳ πυρὸς κατεφλέγετο, τροχῷ κατεστέγνωτο, ἔφρισε μεληδὺν ἐκτεμνόμενον,· πολλὰς δὲ ἄλλαις μηχαναῖς συντριβόμενος, τὸ εὐγενὲς αὐτοῦ παράστημα τῆς ψυχῆς καὶ τὸ τῆς συννοίας ἀνεσταλμένον ἱκανῶς ἀνεδείκνυτο. D Ἐπὶ τούτοις τὸν τοῦ γόητος Γλυκερίου βουὴν ἀνίστα, καὶ τὴν βασιλεῖα Ἀλεξάνδραν πρόπαισι τὸν βίον ἀπολιποῦσαν ἐλχῇ μόνῃ τῶν τοῦ βίου πυθμένων ἐξῆγε. Καὶ τέλος ἀνδρικῶς ἐτελεύτα τῷ ἔθρει. Ναὶ μὴν καὶ ὁ γενναῖος ταῖς ἀληθείαις Προκόπιος τῆς ἐν Καισαρείᾳ Παλαιστίνῃς ὁρμώμενος, κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐγνωρίζετο ᾧ Διοκλητιανὸς δουρικῆν μὲν ἀξίαν τῆς ἀνατολῆς ἐνεχείριζε, Χριστὸς δὲ οὐρανόνθεν ὥσπερ Παῦλον ἐκάλε· καὶ τὴν [μὲν] Προκόπιος ἀντελάμβανε, σταυρῷ δὲ τῷ ἀπροσμάχῳ ὀκνῶν οἱ τις γενναῖος καθομίσθεις, πρὸς τοὺς αἰσθητοὺς μὲν πρῶτον πολέμους, εἶτα καὶ πρὸς τοὺς νοσητοὺς ἀντετάσσεται· τοὺς γὰρ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου πεποιημένους· αὐτῷ θεοῦ διαθλάσας, καὶ πένησιν ἐπιμερίσας, ἐπειτα τοῖς τῶν κιβδῶλων ὑπερμαχοῦσι συνεβράβη πρὸς

μάχην. Καὶ τὴν μὲν ἐκείνων στρατιῶν ἀσθένειαν, ἡ sola perscipiuntur hostes depugnavit. Aureis namque et argenteis, quos sibi fieri curaverat, diis comminutis, eorumque pretio in pauperes expenso, mox etiam cum eis qui frivolos adulatorinosque deos propugnabant, bello congressus, illorumque infirmitate per infamiam notata, ipsius vero Jesu Christi immensa naturamque supergressa potentia magnifice laudata, quas non ille pœnas fortiter toleravit? quæ illum adiculis et torturæ præteriere? quibus unguibus cutis ejus concisa non est? quos ignes quasve faces membra ejus experta non sunt? quorum ferramentorum mucronumque corpori ejus intentiorum acies hebetatæ non sunt? Per quas atque his similia tormenta, quam plurimis ex primis senatoribus martyrio coronatis ad Deum præmissis, postremo et ipse gladio percussus, cum **460** incredibili lætitia ad dudum sibi desideratum Christum concessit. Herculis autem, cum Thessalonicam venisset, Demetrium quidem, Christi martyrem, primum ejus loci virum, civilis-que adeo ipsius præfectum, quod ei Christum profliteri delatus esset, custodiri jubet. Civitati autem certamina et ludos equestres exhibet. Atque in iis luciatorem et pugilem nobilem a quo invictum, roboreque et viribus corporis incomparabilem, artis militaris et bellicæ peritum, ejus fortitudine Maximianus gloriari etiam solitus fuerat, nomen illi erat Lyxo, in arenam producit. Cum itaque is in medium processisset, neque quisquam esset qui cum illo congressi auderet, juvenis quidam Thessalonicensis civis, aspectu pulcher, moribus autem humanus et graciosus, ac martyri Demetrio maxime charus, Nestor nomine, celeriter ad Demetrium currit, ab eoque petit, ut cum ei cum pugile illo congressi permit-
C
tatur, tum oratione sua robur viresque angeat. Demetrius ei benedicit, et, Lyxum (inquit) vinces, simulque pro Christo martyrium sustinebis. Ille in certamen progressus, Lyxum in mucrones, qui in terra sursum versum delixi fuerant, prostratum occidit. Sed et ipse illico imperatoris jussu, qui ira contra eum exarserat, occiditur. Deinde quoque Demetrius, quod illum precatione confirmasset, hastis per latera pluribus confossus, e vita excescit: et in proximum conjectus puteum, ad hunc usque diem jugem unguentorum profert fontem. Hæc de celebribus illustribusque martyribus. Qui vero reliquorum multitudinem cognoscere vult, is diligenter Eusebii Pamphili volumen legat, quod *De cœtu martyrum* composuit, in quo ineffabilis Christi virtutis et potestatis clarissima indicia atque testimonia ostenduntur.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Περὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας προέδρων, ὅσοι διαφό-
ροις ἐν τόποις τὸ κατὰ Χριστὸν διήρτυσαν στά-
διον, καὶ περὶ τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον τῶν πραγ-
μάτων μεταβολῆς.

Ἀλλὰ τὸ μὲν ἔκαστον πρὸς ὄνομα μυρία ποιέ-
σθαι οὐ μόνον τῶν δυσχερῶν ἐμοί, ἀλλὰ καὶ τῶν
λίαν ἀδυνάτων λελόγισται· ὥς ἂν δὲ τύπῃ τοὺς ἐπι-
σημοὺς διαλαβεῖν, πρῶτος ὡς ἐν στήλῃ εὐσεβείας
ἀναγορευέσθω ὁ τῆς Νικομήδους ἐπίσκοπος Ἀνθι-
μος· τὴν κεφαλὴν ἐκτμηθείς. Εἶτ' ἀπὸ τῆς Ἀντιόχου

CAPUT XVI.

De Ecclesiarum episcopis, qui variis in locis curriculum Christi strenue percurrerant, et ut res Christiana in melius sit commutata.

Nam unumquemque eorum nominatim recense-
re, non modo difficile mihi esse, sed neque omnino
fieri posse videtur. Ut autem simplicius præcla-
rissimos quosque referamus, primus veluti in pu-
blica veræ pietatis columna illustrique loco propo-
natur, Nicomediæ episcopus Anthimus, capitis

supplicio defunctus. **461** Secundus sit, qui vitam omnem sanctissime peregit Antiochenus Lucianus, ecclesie urbis ejus presbyter: qui verbis juxta et factis Nicomedia in presentia imperatoris bonam professionem consummavit. Tulit quoque Phœnicia spectatos martyres, rationalisque gregis Christi præclaros pastores, ecclesiam Tyri episcopum Tyrannionem, et Sidonis presbyterum Zenobium. Sylvanus autem, Emesene ecclesie antistes optimus, cum quibusdam aliis, bestiis objectus, inter martyres celestibus perfruitur gaudiis. Antiochie porro duo præcipui, fortissime mortem perferentes, Deo victimam seipsos obtulerunt, alter in undas maris projectus, alter (erat is Zenobius, medicorum optimus) laterum tormentis immortuus. In Palestina apud Gazam Sylvanus episcopus, cum aliis undequadragesima, ad Phœnæ (1) æris metalla gladio est confectus. Peleus autem et Nilus, Ægypti episcopi, cum quibusdam aliis non paucis, igne sunt combusti. Hic accenseatur magnus ille et admirandus Cæsariensis Pamphilus, cujus filius (sicuti fertur: ut autem alii putant, sororis ejus filius) fuit Eusebius, ecclesiasticus historicus. Alexandrie vero et in Ægypto omni atque etiam Thebaide, primas fert episcopus Alexandrinus Petrus, certissimus episcopalis functionis canon et regula. Cum quo eodem stadio decurrerunt Faustus, Didymus et Ammonius. Præterea autem Philles, Hesychius, Pachomius et Theodorus, Ægyptii episcopi: et innumerabiles insuper alii satis celebres, qui in litterarum monumenta non relati, ab eis, apud quos martyrio sunt defuncti hominibus, magnis ornantur laudibus. Eorum vero labores et certamina historię huic inserere, quod præter institutum nostrum sit, visum non est. Restat nunc, ut palinodiam et recantationem perpetratę in nos crudelitatis attaxamus. Fuere quidem antea nobis a Romanis imperatoribus res quietę et tranquillę, quo tempore professio Christiana omnibus modis quam maxime floruit: ita ut totis decem atque etiam viginti annis, splendida **462** pacataque serenitate plurimum fulgente, frequentissimos ageremus conventus, jucunditatibus ac deliciis frueremur, et pace secure quasi diffueremus, libertate nostra magis ac magis gliscente, atque incrementa sua in dies capiente. Ecce autem de improvviso imperatores sententia mutata, circa clarigationem atrox illud et irreconciliabile contra nos bellum movent, quod prope perpetuum duravit bienium (2). Cum vero novum insolitumque quiddam auctori et duci importunitatis ejus et malitię accidisset, rursum id mutavit omnia, et ad statum inopinatum adduxit, rebus imperii in duas partes divisus: quod ante id tempus ad eum modum eam alius ab ipso initio repetens, quantum potero, exponam.

(1) Ἐν Φαινός, Euseb.

(2) Diocletianus et Heraclius biennio toto continenter Christianos affliserant. Persecutionem au-

τὴν πάντα βίον ἀριστα διελθὼν, καὶ προσδύτης τῆς αὐτῆς παροικίας, δεύτερος ἔτιω Λουκιανός, ἐν Νικομηδείᾳ καὶ αὐτὸς λόγοις καὶ ἔργοις ἐπὶ παροικίᾳ τοῦ βασιλέως τὴν καλὴν ὁμολογίαν διηγουκός. Ἦνεγκε δὲ καὶ αὐτὸν ἐνίκη διαφανεῖς μάρτυρας, καὶ τῶν λογικῶν θρεμμάτων Χριστοῦ ποιμένας ἐπισήμους: τὸν τῆς Τυρίων ἐκκλησίας ἡγροῦσμενον Τυραννίωνα· καὶ ἐν τοῖς κατὰ Σιδῶνα Ζηνόβιος προσδύτης ἦν. Σιλβανὸς δ' ἐν Ἐμέσῃ τῆς ἐκκλησίας ἀρίστος ἐπίσκοπος ἐχρημάτισεν. Ἀλλ' οὗτος μὲν οὐν ἑτέρους, θηροὶ βορὰ προσληφθεὶς, ταῖς ἀνὰ τῶν μαρτύρων νομίαις ἐκτυφραίνεται· ἐπὶ δὲ τῆς Ἀντιόχειας δύο ταῖς μέγραι θανάτου καρτερίας Θεῷ θυσίαν προσήνεγκαν ἑαυτοῖς, ὁ μὲν θαλαττίοις ἀποβρίβεις ἰδοῦσι, Ζηνόβιος δὲ ἐλατῶν ἀρίστος, ταῖς κατὰ πλευρῶν βασάνοις τὸ πνεῦμα λιπὼν. Ἐπὶ δὲ Παλαιστίνῃς ἀμφὶ Γάζαν Σιλβανὸς ἐπίσκοπος οὐν ἑτέροις ἐνὸς δέουσι τὸν ἀριθμὸν μ' κατὰ τὰ ἐν Φοινίᾳ χαλκοῦ μέταλλα ἕλπει τοῦ ζῆν ὑπεξάγονται. Αἰγύπτιοι δ' ἑτέροι· Πηλεὺς καὶ Νίλος ἐπίσκοποι μεθ' ἑτέρων οὐκ ὀλίγων τὴν διὰ πυρὸς ἐδέξαντο δλοκάρπωσιν. Ἐν δὲ τούτοις καὶ τὸ τῶν Καισαρείων θαῦμα ὁ πολὺς καὶ μέγας Πάμφιλος ἀριθμησάτω· οὐ παῖς, ὡς λόγος, ὡς δ' ἑτέροις ἀδελφίδους, δ' συγγραφεὺς Εὐσέβιος. Τῶν δ' ἐπ' Ἀλεξανδρείας, ἔτι δὲ πάσης Αἰγύπτου καὶ Θεβαίδος, πρῶτος Πέτρος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, ὅντως ἱερωσύνης κανὼν, ἱστορεῖσθαι· ἔτι δὲ καὶ οἱ οὐν αὐτῶ τὸν ἴσον δρόμον ἐτέλεσαν, Φαῦστος, Δίδυμος καὶ Ἀρμόνιος. Πρὸς δὲ τούτοις Φιλῆς τε καὶ Ἡσύχιος, καὶ Παχώμιος καὶ Θεόδωρος κατ' Αἰγυπτίους ἐπίσκοποι· μυριοὶ τε ἐπὶ τούτοις ἄλλοι διαφανεῖς· οἱ δὲ πρὸς τῶν κατὰ τόπον ἀνδρῶν ἀνάγραπτοι μνημονεύονται· ὧν τοὺς ἄλλους καὶ τὰ παλαισμάτα γραφῇ νῦν παραβιδύει οὐ τῆς παρούσης πραγματείας ἑστί· τοῦ λοιποῦ δὲ τὴν καλινωρίαν τῶν περὶ ἡμᾶς εἰργασμένων ἐπισυνάπτειν χρεών· ἦσαν μὲν οὖν γε πρότερον φιλία καὶ εἰρήνη τὰ τῶν ἀρχόντων τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἡμῖν· ἐν ᾧ μεγίστης εὐπορίας καὶ εὐετηρίας ἤξιον τὰ ἡμέτερα· ὡς καὶ δεκαετηρίδα· καὶ εἰκοσαετηρίδας ἐκκληשאνας, ἡμᾶς ἐν λαμπρῇ καὶ σταθερῇ τῇ γαλήνῃ πανηγύρεαι ἀγαίν, θαλαῖαι· τε καὶ τρυφαίαι ἐνδοκίμεσθαι, καὶ εἰρήνης ἀπολαύειν βασιλείας· καὶ ἐπὶ μέγα τὰ τῆς ἐξουσίας ἠύξητο, καθικύσθη ἐπιβιδύοντα, καὶ αὐτῶν οὐ μετρίαν λαμβάνοντα. Ἐξάπινα δ' οὐν ἡμῖν μεταθέμενοι, ἀκηρυκταί τὸν ἀσπονδὸν ἐκείνον καθ' ἡμῶν ἐγείρουσι πόλεμον. Καὶ δευτέρων που ἔτος τῆς τοιαύτης κινήσεως ὀδισχὺς ἦν. Ἐπειτα νεώτερόν τι γεγονός· τῷ ἀρχηγῷ τῆς κακίας, τὰ πάντα μετέστρεψε· καὶ εἰς ἀλλοίωσιν ἔλκην μετήγαγε, διχῇ τῶν πραγμάτων διαιρουμένων· ὃ μήποτε γεγονός ἱστορεῖται. Ἐγὼ δὲ ὡς ἔσχε τὰ τῆς μεταβολῆς, ὡς ἔνδον, ἀρχῆθεν ἀναλαδὼν διηγῆσομαι.

factum esse non legitur. Ego vero mutationem

tem reliquam annis octo tyranni successores sunt executi. Infra cap. 22.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ.

Ὡς δ' μὲν Διοκλητιανὸς γαμβρὸν μὲν Μαξιμίνον τὸν Γαλλέριον ἔσχε· Μαξιμιανὸς δὲ ὁ Ἐρκοῦλλιος Κωνσταντὰ τὸν Χλωρὸν βασιλικὸν καταγόμενον αἵματος, ὡς καὶ πατὴρ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ἐγένετο.

Διοκλητιανὸς εἰκοσιν ἔτη τὰ πάντα ἡγεμονεύσας, τῷ τετάρτῳ τῆς ἀρχῆς ἔτει, Μαξιμιανὸν τὸν Ἐρκοῦλλιον συμβασιλεύειν αἰρεῖται. Τούτων ὁ μὲν Διοκλητιανὸς, γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρὶ Γαλλερίᾳ, Μαξιμίνον δ'· καὶ Γαλλέριος ἐπεκλήθη, λαμβάνει· ὁ δ' αὖ Μαξιμιανὸς ὁ Ἐρκοῦλλιος ἐπὶ Θεοδώρᾳ τῇ ἰδίᾳ θυγατρὶ Κωνσταντὰ ἔσχε, ᾧ Πανώπετρος καὶ Χλωρὸς ἐπικλήσις ἦν, τὴν ἀξίαν τῆνικαυτὰ τὴν τριβούνου διέποντα. Ἀνεψιὸς δὲ Κλαυδίου ὁ Κώνστας ἐτύγχανεν ὢν, τοῦ πρὸς Δύρηλιανου καὶ Διοκλητιανοῦ βασιλεύσαντος. Εἰδέναι μέντοι χρεὼν, ὡς καὶ ἄμφω γαμετὰς ἔχοντες τῇ πρὸς τοὺς βασιλεῖς στοργῇ ταύτας ἀπέλιπον. Τῇ δὲ Θεοδώρᾳ Μαξέντιος ἦν ἀδελφός, ὁ κατὰ τὴν Φουβλίαν γέφυραν, ὡς ἔξῃς ἔρουμεν, διαφθαρὲς. Ἐξ ἧς Θεοδώρας, δύο ἔσχεν ὁ Κώνστας υἱούς· Κωνσταντίνον, δὲ Ἰουλιανὸν τὸν δυσσεβοῦς καὶ Γάλλου πατὴρ ἦν· καὶ Ἀναβαλίνον τὸν καὶ Δαλμάτιον, πατέρα Δαλματίου τοῦ νιού· καὶ θυγατέρα Κωνσταντίαν, ἣν Λικίνιος ἔγχε, Καῖσαρ δεύτερον ἀναγορευθεὶς. Γαλλέριος δὲ Μαξιμίνος, ὁ Διοκλητιανὸν γαμβρὸς, καὶ αὐτὸς δύο ἔσχεν υἱούς· Μαξιμίνον τὸν κατὰ τὴν ἑω, ἔφ' οὗ καὶ ὁ πρὸς πατρός τῷ μεγάλῳ Βασιλεὶ πατέρας διὰ τὸν αὐτοῦ διωγμὸν ἐν ἀδάτοις διέτριβον ἄρασι· καὶ Σευήρον ἕτερον κατὰ τὴν Ῥώμην Καῖσαρ ἀναγορευθέντα· οὗ τελευτήσαντος, Λικινίῳ τὸν ἐκείνου τόπον Ῥωμαῖοι ἀπένευμαν. χαρίζομενοι Κωνσταντίνῳ τῷ τῆς γαμετῆς ἀδελφῷ, τῆνικαυτὰ ἐν Γαλλίαις καὶ Βρετανίαις δὴ βασιλεύοντι. Ὁ δὲ εἰρημένος Κώνστας ὁ Χλωρὸς καὶ ἕτερον παῖδα ἐκ τῆς μακαρίας Ἑλένης τὸν Κωνσταντίνον γεννᾷ· ᾧ καὶ τὸ πρῶτος τῆς ἀρχῆς παρήκεν, ὡς τὰ Χριστιανῶν καλῶς ἐλομένῳ, παρωσάμενος τοὺς ἐκ τῶν γνησίων σπαρμάτων τῆς Θεοδώρας γεγεννημένους αὐτοῦ. Ὁ γὰρ μὴ τρόπος τῆς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου γεννήσεως οὗτος ἦν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ΄.

Περὶ τῆς γεννήσεως καὶ διαίτης καὶ ἀγωγῆς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ Ἰσαυροῦ δόλου.

Τῶν εἰρημένων τυράννων τὴν κατὰ Χριστοῦ μάστιγαν ἀσπονδὸν ἐπιδεδειγμένων, εὐθὺς τὴν Ῥωμαιοὺς γῆν παντοδαπὰς τινες ὄργαι θελήσασκεν διαλύειν. Πέρσαι καὶ Πάρθοι, πρὸς δὲ καὶ Σαρμάται καὶ ἄλλα πρόσθεν ἔθνη ὑπὸς Ὑδάρχου στρατηγούμενα, τὴν Ῥωμαιοὺς καταληγίζοντο· ὃν εἰρηναία φρονεῖν καὶ ὑπόσπονδον κατατεῖναι οἱ τῆνικαδὲ κρατοῦντες βουλομένοι, ἐκ Ῥώμης πρόσθεν τὸν Κωνσταντὰ ἔπεμψον, καταστήσαι τε τὴν εἰρήνην, καὶ ὅροις ὡς ἐνὸν ἔτησιν· τὸ βάρβαρον ὑπελθεῖν. Ἐπεὶ δὲ τὴν ἐσπέραν διελθὼν πρὸς τὴν ἑω ἔχουσι, καὶ περὶ τὸν, δὲ καλεῖται Ἀράπανον τόπος, ἐπήγγυστο τὴν σκηνὴν· περὶ δὲ τὸν κώλον τῆς Νικομηδείας τὸ Ἀράπανον,

(1) Nonnulli Maximianum vocant.

(2) Constantem alii Constantium vocant.

CAPUT XVII.

Ut Diocletianus generum sibi Maximinum Galerium, Maximianus Herculius autem Constantem Chlorum imperatorii sanguinis generum delegerit, qui Constante pater magni Constantini fuit.

Diocletianus ipse viginti duobus omnino annis imperium tenuit : et quarto imperii sui anno, cum æqua potestate, Maximianum Herculium sibi associavit. Horum Diocletianus generum sibi in filia Galleria legit Maximinum (1), qui etiam Galerius est cognominatus ; Maximianus Herculius autem Theodoram privignam Constanti (2), cui etiam Proceri et Chlorigenomen fuit, Claudii, qui ante Aurelianium imperavit, amittit (3), tribunitiam tum obtinenti dignitatem, in matrimonium locavit. Generi porro isti ambo uxores antea habebant, sed eas in imperatorum gratiam repudiaverunt. Theodora porro frater erat Maxentius, qui, sicuti deinceps dicemus, in Milyio ponte interit. Ex ea Constantius duos suscepit filios : Constantium, qui impii Juliani et Galli pater fuit, et Annibalinum, qui Dalmatius quoque dictus est, junioris Dalmatii patrem : et filiam Constantiam, quæ Licinio, postea Cæsari renuntiato, nupsit. Galerius Maximinus, Diocletiani gener, duos quoque habuit filios : Maximinum, qui Orientalem tenuit imperium, sub quo Basilii magni paterni parentes, propter ejus ærissimam persecutionem, 463 in desertis et inaccessis habitaverunt montibus : et Severum, Romæ Cæsarem declaratum : cujus in locum deinde Romani suffecerunt Licinium, Constantino gratificati, conjugia illius fratri, qui tum in Gallia et Britannia cum imperio fuit. Constantius enim Chlorus aliam quoque ex beata Helena sustulit filium Constantinum : cui etiam imperium, quod Christianam ritum suscepisset fidem, reliquit, reliquis, quos ei Theodora genuit, legitimis filiis (propter segnitatem) abdicatis. Constantini ejus ortus sic habet.

CAPUT XVIII.

De nativitate, educatione et institutione magni et æqualis apostolis Constantini.

Tyranni, quos diximus, cum irreconciliabilem prorsus furorem in Christum suum satis ostendissent, continuo variæ gravesque divina vindicta plagæ imperium Romanum obruerunt. Nam Persæ, Parthi, Sarmatæ quoque, et plerique alii finitimi populi, Varacho duce, Romanam dittonem vastaverunt. Ad quem per fœdera pacta placandum, qui tum rerum pollebantur imperatores, Constantem Romæ legatum misere, ut cum pacem cum eo componeret, tum annua ei dona, redimendi scilicet belli gratia, polliceretur. Is ab Occidente Orientem versus navigans, ad locum qui Drepanum (4) dicitur, applicat. Situm autem est Dre-

(3) Per filiam nepoti. (Eutrop.)

(4) Ab aliis Drepana nomenatur.

panum ad Nicomediam sinum, in altum mare longius prominens. Ibi Constanti desiderium concubitus incessit. Quod ubi cognovit hospes ejus, magnificentia et splendore cohortis ejus regio permotus, filiam ei suam (1), venusta forma et iatisque flore jam nubilem puellam, conciliat. Ille cum ea rem habet, concubitusque mercedem peplum ei **464** purpura intextum donat. Nocte ea Constanti mirifica visio est oblata, quæ eum timore quodam percussit. Quapropter et puellæ patrem est cohortatus, ut filiam, quæ insigne quoddam donarium gereret, impollutam diligentius asservaret, et quod ex ea natum esset, accuratius educaret. Vidisse quippe se, ea qua dictum est nocte, aiebat, in tabernaculo suo, præter naturam ab occidentali Oceano orientem solem. Cæterum legatione recte obita, Constans alio itinere Romam reversus, una cum Gallio Maximino Cæsar est creatus: nec ita longe post, uterque Augustus factus. Et Diocletianus Herculo imperatore Romæ relicto, ipse Nicomediam se recepit. Accidit deinceps, ut oratores alii ad Parthos mitterentur, qui et ipse Drepanum diverterunt. Et qui Constanti ex hospitibus filia Helena progenitus erat infantulus, puerilem ludens ludum, a quodam ex oratorum comitum numero offensus, admodum ei succensuit, et oburgationes illius indignissime tulit. Ibi tum mater, Constantis eum puerum esse indicavit: eamque rem, peplum illud purpura exornatum proferens, confirmavit, et facies ipsa indolesque generosa filium illius esse satis testabatur. Ea re Constans ex legatorum sermone cognita, postea comitata regio puerum una cum matre Romam adduci curavit. Veritus autem, ne illis absurdi quidquam a Theodora legitima (2) uxore sua per zelotypiam et conjugalem æmulationem accideret, Constantinum filium Nicomediam ad Diocletianum, qui ibi cum Gallio Maximino genero erat, misit. Atque ibi ille benigne susceptus, in palatio apud imperatorem vixit: et domesticus scholarum (3) electus, Græcæ disciplinas addidit, simulque Christianismum est complexus.

δεχθείς ἐν τῷ παλατίῳ διῆγε, δομestικός προχειρισθείς τῶν σχολῶν καὶ παιδείας τῆς τῶν Ἑλλήνων μεταίχε τὰ Χριστιανῶν ἀσπαζόμενος.

465 CAPUT XIX.

Ut magnus Constantinus divinitus paternum adeptus sit imperium, et qualis fuerit.

Cum autem videret illos Christiano gaudere sanguine, abhorrere ab eorum consuetudine et contubernio cœpit. Illi porro deorum superstitioni, ut nulli alii, quam maxime dediti, auguribus auspiciisque consultis, oculis cognoverunt, Constantinum non modo toto Romanorum imperio potiturum, verum etiam Græcorum idololatriæ

ἐπιπολὺ τῆς θαλάσσης προήκον ἐς τὸ δεξιότατον· ἐνταῦθ' ὁ Κώνστας γενόμενος εἰς ἔρωτα συνουσίας ἦκεν. Ἐπεί οὖν τὸν λόγον ὁ ξαναγὸς διέγνω, ἐφ' οὗ καταλύων ὁ Κώνστας ἐτύγγανεν, ὑποβάλλει πρὸς τὸ θυγάτριον, τὴν περὶ αὐτὸν βασιλικὴν δορυφορίαν ἰδὼν, ὡραν ἤδη γάμου ἔχον, καὶ ἀκμαῖον μᾶλα τὸ εἶδος· προσεβλημένον. Ὡς δ' ἐκείνη τὰ τοῦ γάμου τετέλεστο, μισθὸν τῆς συνουσίας, ἐπιπλὺν τι ποικίλον κορψύρα διειλημμένον τῇ γυναίκα ἔχαριζετο. Παράδοξον δὲ τι κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην τῷ Κώνστῃ συνέβη ὁρᾶν, ἃ καὶ εἰς θείας εἰσήγε· καὶ τὴν γυναίκα παραφύλαττειν ἔχρανεν, ὥς κερμήλιον τι φέρουσαν, τῷ ταύτης παρηγγύει πατρὶ, καὶ τὸ ἐκ ταύτης τεχθὲν ἀγαλῶδες φυλάττειν· ὁρᾶν γὰρ εἶλεγε κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα τὸν φωσφόρον ἔνδον τῆς σπηλῆς ἀνατέλλοντα παρὰ φύσιν ἑμπαλιν ἐκ τῆς παρ' ὤμων ἐκπερίας εὐνῆς. Ὁ μὲν οὖν τὰ τῆς πρεσβείας καλῶς διαθεμένος, δι' ἄλλης ὁδοῦ πρὸς τὴν Ρώμην ἀνήγει. Καὶ Καίσαρ σὺν αὐτῷ Μαξιμίνῳ τῷ Γαλλερῳ κατὰ Ρώμην ἀναγορεύεται. Ἐν οὗτοι πολλὰ δὲ μίσθον χρόνῳ καὶ Αὐγυστοὶ ἐφημίζοντο. Τὸν γὰρ Ἐρκοῦλλιον βασιλεῖα ἐν Ρώμῃ καταστήσας ἀιοκλητιανὸς, αὐτὸς διδόναι πρὸς τὴν Νικομήδειαν. Ὡς δὲ χρόνῳ προήκοντι πρεσβεία πάλιν ἐπὶ Πάρθους ἐπέβλετο, ἐπὶ τὸ Δρέπανον οἱ πρέσβεις αὐτὸς δια- νειμαίνοντο. Ὁ δὲ τῷ Κώνστῃ γεννηθεὶς ἐκ τῆς τοῦ ξαναγὸς θυγατρὸς Ἑλένης καὶ Κωνσταντίνος, μετράκιον ὢν, ἀθύρμασι τε παιδικαῖς διατρίβων, πρὸς τινος τῶν ξενωθέντων παροξυνθείς, οὗ μετρίως ἔχθρα, καὶ ἀκαθάρτως εἶχε ταίς ἐπιπλήξαι· ἡ δὲ μήτηρ ὡς εἶη καὶ Κωνσταντίνος διασάφει, παρεδείκνυ τε τὸ πικρὸν, κορψύρα δισκευασμένον, εἰσάγοντο. Ἦ δὲ τῆς μορφῆς ὁμοῦ οὐκ ἀγεννὲς σημειώσας εἶη καὶ ἐκείνου σαφῶς κατεμήνυνεν. Ὡς δ' ἔγνω Κώνστας ἕκαστα διηγουμένων τῶν πρέσβων, χρόνῳ ὑστερον βασιλικὴ δορυφορία τὸν τε πατέρα σὺν τῇ μητρὶ ἐς Ρώμην ἀνήγει. Διδοίκαί γε μὴν μὴ τι ἐκ ζηλοτυπίας τῆς ἐκ νόμων γοναϊκῆς Θεοδώρας ἀποπὸν τι τῇ Ἑλένῃ καὶ τῷ παιδί ἐπιγίνηται, τὸν μὲν Κωνσταντίνον ἐς ἀιοκλητιανὸν κατὰ τὴν Νικομήδειαν διατρίβοντα σὺν αὐτῷ γαμβρῷ τῷ Γαλλερῳ Μαξιμίνῳ ἀνέπεμπεν· καὶ δὲ, φιλοφρόνως ὑπο-

D ΚΕΦΑΛΑ. 19.

Ὅπως ὁ μέγας Κωνσταντίνος διεδοκίμησεν τὴν πατρικὴν βασιλείαν περιεβόσσαν, καὶ οὗτος ἦν.

Ὅρῳ δ' ἐκείνους τοὺς τῶν Χριστιανῶν αἰῶνας χαίροντας, διὰ μίσους ἐποιοῦτο τὴν συνοικίαν. Ἐκείνοι δὲ δεισιδαίμονες εἰπερ τινὲς γεγονότες, αἰωνίζομενοι τε καὶ ἡπατοσκοποῦντες, ἐγνωσαν ἀπορρήτως τὸν Κωνσταντίνον οὐ μόνον σὺν παντὶ τὸ κράτος ὑπ' αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἑλλήνων πλάνης καθαρῆς τε καὶ ἀφανιστῆς· Χριστοῦ δὲ καὶ Χριστιαν-

imperavit.

(2) Posteriori potius.

(3) Domesticus scholarum, quales etiamnum in principum aulis aluntur regii pueri.

(1) De Helena Constantini matre historiae variant. Græci eam nationi suæ arrogant, Latini Britonum regis filiam fuisse scribunt. Pater quippe Constantini Constans Gallie et Britannie

νῶν διάπυρον ἔραστην ἔρεσθαι. Ἀμίλει τοι καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μὲν διοκλητιανὸς, καίπερ γενναίος ἔργα χεῖρὸς δρᾶσαντα ἐν τῇ κατὰ τὸν Ἀχιλλέα τῆς Αἰγύπτου ἑπανάστασι, τὸν Κωνσταντίνον ἀνελθεῖν ἐπαχίρει· Γαλλέριος δὲ ἐν Παλαιστίνῃ τῆς ἐπιδουλῆς ἤπειτο. Τὸν γοῦν λαλήθοντα λόγον τῶν κρατούντων διεγνώκως, Θεοῦ δὲ ἦν ὅρα τοῦ πάντα σὺν λόγῳ δέκοντος, ὅρα· ἐκ τῆς Νικομήδους, ἐπὶ τὰς Γαλλίας πρὸς τὸν πατέρα μετέβαινεν, οὐχ ἦτον χάριτον τὸν παῖδα ἐπικολούμενον, οἷα δὲ τὰ Χριστιανῶν πρεσβεύοντα, καὶ ἐν τελευταίαις τῆς διαθήκης ὅσα ἀναπνοαίς. Ὁ δὲ καὶ μάλα ἡσθεὶς τῇ τοῦ παιδὸς παρουσίᾳ, καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας· παρωσάμενος, τῆς κλινῆς ἀνακαθίσας, τῆς τε συγκλήτου καὶ τῶν παίδων καὶ τοῦ πληθους παντὸς, καὶ τῶν ἐξ ἄλλοδαπῆς παρόντων, τὰ τῆς βασιλείας σύμβολα καὶ τὸν χρυσοῦν στέφανον αὐτῷ περίθετο, αὐτὸς κήρυξ τοῦ παιδὸς πρῶτος ἀναφανείς, καὶ πρὸς τὴν σύγκλητον καὶ τὸν παῖδα ταῦτ' ἀνείπων· Νῦν ὁ θάνατός μοι τῆς ζωῆς ἡδίων καθίσταται· νῦν μοι κατὰ γνώμην ἡ τελευταὴ ἐπέστη. Ἐγὼ γάρ μοι τὸ μέγιστον ἐπιτάφιον τὸν υἱόν. Τὸ γὰρ καταλείπειν ἐπὶ τῆς βασιλείας τὰ Χριστιανῶν δάκρυα σὺν θαλάσῃ δουλέμενον ἀπομόρφασθαι, καὶ δίκην λήψεσθαι τῶν τοῖς ἀθέοις τυράννοις τετολημμένων, τοῦτό μοι τὸ τῆς μακαριότητος ἔσχατον. Εἴτα πρὸς τὸν πληθὸν ἐπιστραφεὶς, θαρσαῖν τε ἐκέλευε τοῖς μὴ μεταθεμένοις τὸ πρὸς Χριστὸν σέβας· ὁλλέζεσθαι καὶ γὰρ ἐκείνων μετὰ Κωνσταντίνου λοιπόν. Ἦν γὰρ ὁ Κώνστας ἐν πολλῇ τῆς ἀθείας κραυπάλῃ νῆφειν εἰόμενος, καὶ τὰ Χριστοῦ κρατύνειν πλείστην ἐποιεῖτο σπουδὴν, τῷ πολλῷ τε τῆς ἀσεθείας κατακλυσμῷ, σπινθήρ τις ἀεδοτος διαμείνας. Πολλοῦ γὰρ μάχματος, ἱερφύλου τε φόνου τὴν οἰκουμένην κατέχοντος, αἱ δὲ ἐκείνων πόλεις ἀσπίλοι τῶν δεινῶν ἦσαν. Διμήν γάρ τις ἦν ἀλυστος ἡ ἐκείνου ἀρχὴ τῇ τῶν εὐσεβῶν πολιτείᾳ· καὶ ὡς εἰ· ἀλυστος γὰρ λιμένα οἱ κατὰ Χριστὸν διωκόμενοι, ἐκείσε δὲ παρωγότες, διαστήρητο. Καὶ ὁ μὲν τὸν Κωνσταντίνον ἀνείπων βασιλέα, κατὰ τὸν πρῶτον ἐνιαυτὸν τῆς σα' Ὀλυμπιάδος μακαρίως ἀπῆλλακτο, ἐξ μὲν καὶ πενήτημοντα τοὺς πάντας διαζήσας ἐνιαυτοῦς, τρία δ' ἐκ τούτων καὶ εἴκοσιν ἐπιδόξως ἡγεμονεύσας, καὶ οἷα θεὸς παρ' αὐτοῖς ἀναγορευθείς. Ἦπιος γὰρ ἦν καὶ πρὸς εἴπερ τις. Μηδὲν οὖν τι καθ' ἡμῶν ἐνεργήσας, μάλιν μὲν οὖν ἡμᾶς καὶ διασπρήσας, ὡς εἰρηται, ἄξιον καὶ τὸ τέλος τῆς πολιτείας ἀπελήσεν, ἐπὶ διαδόχῳ

aversorem, ac Christi et Christianorum exitium amatorem satutum. Itaque Diocletianus illum Alexandriae in Aegypto Achillis rebellionem (1), quamvis egregia manu edentem facinora, interficere est conatus: et Galerius in Palestina ei insidias aruxit. Quibus ille compertis, nutu Dei, qui omnia recte et sapienter dirigit, Nicomedia solvens, ad patrem in Gallias trajecit (2): qui illum etiam, Christianorum sacra pie colens, et propediem testamentum iam condito moriturus, ad se commodum evocaverat: quo majore etiam animi voluptate et letitia advenientem eum excepit. Assurgens igitur in lecto, aliis abdicatis, cum ei ipsi liberi, senatus populusque universus, et adventae quoque permulti adessent, insignia imperatoria et coronam auream Constantino imposuit, praecanis munus ipse pater in filio adimplens. Hæc enim ad senatum et filium ipsum est locutus: Nunc mihi mors vita ipsa dulcior est futura: nunc optatus adest obitus. Teneo siquidem maximum epitaphium, sepulcraleque monumentum, meum filium. Et quod in terris imperatorem relinquo, qui Deo bene juvante, Christianorum lacrymis absternens, et patratam ab impiis tyrannis crudelitatem vindicaturus est, id ego summæ mihi felicitatis loco esse ducō. Deinde ad multitudinem conversus, bono animo esse omnes jussit, qui a vero in Christum pietate non descivissent, quem deinceps cum Constantino in armis fore dicebat.

Constans namque in crapula illa impietatis sobrietatem conservaverat, et Christi religionem obtinere plurimum studuerat, atque in ingenti illa iniquitatis eluvione igniculus inextinctus permanensat. Cum etiam plurimum esset ubique pisculorum, et apud civiles per orbem universum grassarentur, quæcumque sub ejus ditione erant urbes, immunes ab ea contaminatione et clade erant. Et imperium ejus veluti tutissimus portus erat pietatis Christianæ (3), in quem, quicumque propter Christum affigerentur, rectissime perfugiebant, ibique conservabantur. Constans (4), Constantino imperatore facto, primo anno ducentessimæ primæ Olympiadis feliciter decessit (5), ætatis quinquagesimo sexto, cum annos viginti tres imperasset, tanta certe cum gloria, ut a Romanis quodammodo in deorum numerum referretur. Natura namque fuit maxima leni et cle-

(1) Achilles incubator imperii, Alexandria per menses aliquot obsessus, et in potestatem redactus, seris a Diocletiano objectus. Achilleum alii hunc vocant.

(2) Constantinus, paria ex Sarmatis egregia victoria, veritus ex ea laude gliscientem invidiam, ad patrem transfugit. (Bapt. Egnatius.)

(3) « Constans natura mitissimus, Italiae et Africae imperium suscipere recusavit, Britannia et Gallia contentus. » (Pomp. Laetus.)

(4) De Constante isto Eusebius lib. 1 *De Vita Constantini* memorat, percharum cum civibus et subditis suis fuisse, quos nullis exactionibus gravavit; et cum aliquando sive Diocletianum, sive

Maximianum per legatos pecunie ei penuriam objiceret, illum opulentissimos quosque, ut se pecunia ad necessarios usus praebeunda adjuvarent, evocasse: hi vero magna animi alacritate ingentem vim auri et argenti, de occasione principi suo gratificandi, sibi gratulantes, ad illum eis qui dicti sunt legatis presentibus attulerunt. Tum Constans ad legatos conversus, nunc deum sibi dixit representatum thesaurum esse, qui dudum apud cives suos servatus fuisset: legati renuntiare hoc Augusto jussi, cum admiratione discessere. Et Constans civibus suis pecuniam eam omnem restituit.

(5) Apud alios reperitur olympias 272, et hoc rectius.

menti, nec unquam quidquam contra nos egit: A
 imo nos ille semper fovit et servavit, sicuti est
 dictum. Quapropter dignam etiam tali vita est
 consecutus mortem, tam moderato et pio illo
 successore et imitatore absolutissimo sibi consti-
 tuto, defunctus. Hæc de Constantino, qui ita divini Numinis providentia ad imperatoriam subli-
 mitatem est erectus (1), satis sint. Nam hæc de re deinceps quoque dicemus.

CAPUT XX.

De Diocletiano et Maximiano, ut imperio deposito
 interierint, et qui eorum fuerint successores.

Non multum intercessit temporis, et Diocle-
 tianus (2) una cum imperii sui consorte Herculio
 Maximiano ex constituto Salonæ convenere: ibique
 inter se constituere, ut die uno ambo imperiali
 potestate deposita, privatorum vestem sumerent:
 ut quidem Eusebius Palestinianus ait, quod mente
 capiti desipere cœperint: 467 ut reliqui vero
 acriptores referunt, quod Græcorum philoso-
 phorum vitam sibi degendam legerint. Cum etenim
 satis diu imperio gerendo summa potestate usi,
 et deliciis affluxissent, et gloriam magnam sibi
 comparasse viderent, generos etiam suos in
 locum suum surrogassent, ad philosophandum se
 etiam per excellentem et superbam ambitionem
 contulerunt: ut scilicet, quod se imperium optime
 administrasse existimarent, ex philosophica quo-
 que vita gloriam aliquam apud posteros conseque-
 rentur. Atque Herculus quidem fure succubus,
 vitam finit. Diocletianus cum ad extremam prope
 pervenisset senectam (3), misere quoque perit (4).
 Galerius Maximinus autem divinis expetitis plagis,
 toto primum corpore tumorem ingentem concepit:
 quo deinde varie disrupto, lente ita emarcuit, ut
 blasphemæ ejus et impia lingua, quæ iniquitatem
 in altum evomuerat, intra fauces ipsas vermium
 vim proferret, qui ex ore illius prorepentes fœtore
 pessimo locum habitationis omnem replebant.
 Postremo autem, more canis quam maxime latrans,
 sceleratam et nefariam cum quadam violentia ex-
 halavit animam (5). Gelasius porro, Cesareæ
 Cappadocum episcopus, litteris memoriam man-
 davit, eos imperio deposito postea poenitentia
 ductos, id recuperare voluisse, sed senatuseon-
 sulto necatos esse. Sunt qui dicunt, par furorem
 et insaniam adversus Christum eos imperium ab-
 jecisse; quod propter viriles nobilium et genero-
 sorum martyrum et constantes animos, illius no-
 men extirpare et tollere non potuissent. Verum
 enimvero illis ad eum modum extinctis, et Con-
 stante Constantini patre in Domino defuncto, in
 Orientalibus partibus Nicomediæ Galerius Maxi-

ΚΕΦΑΛΑ. Κ'.

Περὶ Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ, ὡς τὴν βα-
 σιλείαν ἀρχὴν ἀποδέξαντο διαφθάρουσιν· καὶ
 τίνας ἐκ τούτων διαδέχθησαν.

Οὐ γὰρ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ διαβήτης τοῦ χρόνου,
 καὶ Διοκλητιανὸς σὺν αὐτῷ τῇ κοινῇ συνδου-
 λούντι ἀρχῇ, τῷ Ἐρκοῦλλῳ φησὶ Μαξιμιανῷ, ἐκ
 συμπάντων ἐν Σίλωνι τῆς Δαλματίας γενόμενοι, ἐν
 ἡμέρῃ μιᾷ καὶ ἀμφω τὴν ἀρχὴν ἀποδέξαντο, ἰδιω-
 τικὴν ἐσθῆτα περιεβάλλοντο· ὡς μὲν ὁ Παλαεστίνος·
 φησὶν Εὐδαιβίος, ἐκεῖ νόστου ἐπιστηφάνος παραφρο-
 νήσαντες, καὶ τοῦ προσήκοντος λογισμοῦ ἐκτρα-
 πέντες, ὡς ὁ Ἑταῖρος, τῶν παρ' Ἑλλήσι φιλοσόφων
 τὸν βίον ἐξηλωκότας· ἐπεὶ τοὶ γὰρ ἀποχρώντως
 ἐκείνοις ἡ κατὰ τὴν βασιλείαν δυναστεία καὶ τροφή
 καὶ δόξα διεσκοπούδασθη. Καὶ τούτων τοῖς γαμβροῖς
 τὴν ἀρχὴν καταλείψαντες, αὐτοὶ τὸ φιλοσοφεῖν ἐξ
 ὑπερβαλλούσης καὶ ὑπερφάνου φιλοτιμίας ἐπέβα-
 λον· ὅτε εἴτα οἰόμενοι ἀρίστα διακρίνειν τὰ τῆς
 ἀρχῆς, κέντευσεν καὶ τῆς τοῦ φιλοσοφῆσαι δόξης
 συμματᾶσθαι τὰς εἰσέπειτα γενεάς. Καὶ ὁ μὲν
 Ἐρκοῦλλος ἀρχὴν μεταλλάττει τὸν βίον· Διο-
 κλητιανὸς δὲ, θεηλάτοις περιλαθεὶς μάστιγι, καὶ τὸ
 σῶμα ἐξηγκυθεὶς, εἴτα εἰς πολλὰ διαβράχῃ κατα-
 μαρυνθεὶς· ὡς καὶ τὴν βλάστησιν καὶ ἀδικίαν εἰς
 τὸ ὄψος λαλήσανσαν αὐτοῦ γλώσσαν κατασπείσαν
 ἔκδοι τοῦ φάρυγγος σκωλήκων ἀναδύσειν ἰσχυρόν,
 οἱ κατὰ τοῦ στόματος ἐκείνου ἀνέροντες, δυσωδίας
 οὐκ ἐλάττω· ἀνεκλήρουν τὸν χῶρον. Καὶ τέλος, οἱ
 κύων μέγιστον ὀλακτῆσας, τὴν μουσάραν ἐκείνην
 ἐξεβρόντην ψυχῇ. Γέλαιος δ' ὁ τῆς Καππαδοκίᾳ
 Καισαρείας ἐπίσκοπος μετὰ τὴν τῆς βασιλείας ἀπό-
 θεον ἐς ὕστερον μετὰ μὲν χρῆσθαι ἱστορίῃ, καὶ
 τὴν ἀρχὴν ἀναλαμβάνειν αὐτὸς πειράσθαι· κοινῇ δὲ
 τῆς συγγλῆτος φήσῃ καὶ ἀμφω ἀνααιρεθῆναι. Εἰσὶ
 δ' οἱ λέγονσι τῇ κατὰ Χριστοῦ μανίᾳ τὴν ἀρχὴν
 ἀπορρίπτειν αὐτοὺς, μὴ δυνήσοντας τὴν ἐκείνου
 κληθεῖν ἐκ τοῦ μέσου ποιεῖν τὰς γενεαίας τῶν
 μαρτύρων καὶ ἀνδρικῶς παραστάσειν. Οὕτω δὲ
 τοῦτον ἐκ τοῦ μέσου γεγεννημένων, καὶ Κωνσταντῶς
 τοῦ πατρὸς Κωνσταντίνου πρὸς Θεὸν ἀναλύσαντος,
 ἐν μὲν τῇ ἑρ κατὰ Νικομήδειαν Μαξιμίνος· ὁ Γαλ-
 λῆριος ἰδουσίαν, ἐν δὲ ταῖς πρὸς ἑσπέραν Γαλ-
 λίας, Κωνσταντίνος εἶχε τὸ κράτος, ἡρωῶν τὰ
 σκήπτρα Σαβαρίου διέποντος· ὁπηνίκα κατὰ τὴν

(1) Erci, Alamannorum regis, præcipue ope et
 opera Constantinus imperium arripuit. (Eutrop.)

(2) Diocletianus Nicomediæ, Maximianus Me-
 diolanæ purpuram eodem die posuere.

(3) Diocletianus post triumphum de Persis
 actum, adorari voluit. Et fratrem se solis et lunæ
 vocari, pedesque sibi osculari, auro et gemmis
 calceamenta exornans, præcepit. (Pomp.)

(4) De morte Diocletiani Egnatius scribit: «Obiit
 duodecetogetinta natus annos, vel alienatione mentis,
 vel veneno hausto, veritus Licinium ac Constanti-
 num, qui illum tamquam Maxentii fautorem gra-
 viter increperant.»

(5) Genitalibus putrescentibus, vitæ lædio vim
 sibi gladio intulit. (Egnat.)

Ῥώμην τοὺς οὐλας τῆς ἐπισκοπῆς μετὰ τὸν Μι-
τιάδην ΣΩθεστρος εἶχεν· ἐν δὲ Ῥώμῃ ὑπὸ τῶν
στρατιωτῶν Μαξέντιος ὁ τοῦ Ἐρκουλλίου υἱὸς
ἀνηγόρευτο· ὁ δὲ Γαλλέριος καὶ τοῖς δυσὶ παῖσι
αὐτοῦ Μαξιμίνῳ τε καὶ Σευθῆρῳ τῆς τοῦ Καίσαρος
μετεδίδου τιμῆς· τὸν μὲν κατὰ τὴν ἐφ' αὐτὴν
Σευθῆρον ἐν Ἰταλίᾳ. Καὶ ἄμφω δὲ οὗτοι κατὰ τα-
τὸν διεφθάρσαν· ὁ μὲν Σευθῆρος νόσου γενόμενος
παρανάλωμα, Μαξιμίνος δὲ κατὰ Κιλικίαν αἰσχροῦς
τὸ βίον μεταλλάξας, ὅτε δὴ τὴν πατρικὴν ἀρχὴν
πρὸς ἑαυτὸν ἐπιχειρῶν μεταστρέφειν. Λικίνιος δὲ
γαμβρὸς Κωνσταντίνου ἐπ' ἀδελφῇ Κωνσταντίᾳ ἀντὶ
Σευθῆρος πρὸς Μαξεντίου καὶ τοῦ θείου καὶ ἱεροῦ
Κωνσταντίνου Καίσαρ καθίστατο. Τοῦτο δὲ δεινῶς
ἐλύπησε Μαξιμιανὸν τὸν Ἐρκουλλίον, εἰσέτι τότε
μόνον Καίσαρα χρηματίζοντα· τυραννικὸς γάρ ὢν,
τὴν ἀξίαν παραπάσας, Σεβαστὸς ἦν αὐτὸς ὅψ'
ἑαυτοῦ γεγονῶς ὑστερον. Καὶ τοίνυν μετὰ τὴν ἀπό-
θεσιν, τὴν ἀρχὴν αὐθις ἀναλαμβάνων, τὴν μὲν κατὰ
τοῦ υἱοῦ Μαξεντίου ἐπιβουλὴν ἀνῶσαι πρὸς τὸν ἐν
Ῥώμῃ στρατιωτῶν εἰργετο. Ἀπειπὼν οὖν ἐκείθεν,
ἐπὶ Κωνσταντίνον τὸν γαμβρὸν μετεγέρει, καὶ
μηχανὴν θανάτου ἐκείνῳ συρράπτων ἦν. Ὑπὸ Φαύ-
στας δὲ τῆς θυγατρὸς φεραθεὶς, ἥ πρὸς λέχος τῇ
Κωνσταντίνῳ συνήρχετο, κοινῇ ψήφῳ τῆς Ῥωμαίων
συγκλήτου ἀνήρηται, αἰσχροῦς τὸν βίον ἀπολιπών.
Αἱ γὰρ μὴ εἰκόνας τούτου καὶ ἀνδριάντας, ὥς ἀνό-
μιστοι, ὅπουδὴποτε ἦσαν, καθήρηται. Ἵνα οὖν αὐθις
ἐπαναλάβω τὸν λόγον, ἐκποδῶν τῶν τυράννων γε-
γεννημένων, Κωνσταντίνος μὲν τῶν Γαλλῶν ἤρχε
καὶ Βρετανίας, τὴν πατρῴαν δὲ τῶν ἀρχῶν· Μαξι-
μίνος δὲ ὁ Γαλλέριος τῆς Ἐφῆς κατὰ τὴν Νικομή-
δους ἐκράτει· Μαξέντιος δὲ ὁ τοῦ Ἐρκουλλίου υἱὸς,
Ῥώμης τε αὐτῆς, καὶ τὰ περὶ αὐτὴν ἐτυράννει·
συνὴν δὲ αὐτῷ καὶ Καίσαρ Λικίνιος.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΚΑ'.

Περὶ τῶν αἰσχροῦν ἔργων Μαξεντίου τοῦ ἐν Ῥώ-
μῃ, καὶ Μαξιμιανοῦ τοῦ Ἐρκουλλίου ἐν Νι-
κομηδίᾳ.

Ὅ· ὅτι Μαξέντιος, τὰ μὲν πρῶτα τῶν
Ῥωμαίων ὑπαγομένου δῆμον τῇ κολαχείᾳ, εὐσεβεῖν
ὕπεκρίνετο· καὶ τὸν κατὰ Χριστοῦ διαγμὸν ἀνεῖναι
τοῖς ὑπὸ χεῖρα ἐπέταττε· τὸ πιστὴν περιγρῶνός
ἑαυτῷ, ὥς ἂν γὰρ πολλοὶ τοῖς πρὸ αὐτοῦ ὑπερβάλη-
ται· ἀλλ' οὐ τοιοῦτος τοῖς ἔργοις ἰδεύθη, οἷον
ἐκτετὸν ἐστημάτισι. Καὶ γὰρ εἰς ἀνοσίας ἐξουσίας
πρόβηκε, οὐδὲν δ' ἐν τῶν ἀτόμων εἰς αἰσχροῦργίαν
πρόβηκε. Δυναστεία γὰρ χρώμενος, τὰς κατὰ νό-
μους γαμετὰς τῶν συνεύων διασεύγους, καὶ δια-
φθείρων, αὐθις τοῖς ἀνδράσιν ἀνέπεμψε· καὶ ταῦτα
τοῖς πρώτοις καὶ βουλῆς ἐκείνῳ μετασχημάσει καὶ
ὀπερέχουσιν ἐνυβρίζων· ὅθεν ἅπασι καὶ δῆμῳ

(1) *Al. Sappores.*(2) « Severus a Maxentio susus, Ravennæ captus
et cæsus est. » (Oros.) « Ad Tres Tabernas exstinctus
est. » (Eutrop.) « A factione Maxentii Romæ
intra Tabernas oppressus. » (Egnat.)

(3) Maximinus a Licinio superatus. Tarsi visce-

minus imperium tenuit, in Occidente autem in
Gallia Constantinus summam rerum administravit.
Apud Persas tum Saborius regnavit (1), et Romæ
post Miltiadem Sylvestri Ecclesiæ præfuit. Eo tem-
pore Romæ a militibus Maxentius, Herculi filius,
Augustus renuntiatus est. Galleries autem duos
filios suos, Maximinum et Severum, Cæsares dixe-
rat, atque illi Orientis, huic Italiæ imperium
destinaverat. Uterque vero eodem perijt tempore:
Severus morbo exstinctus (2), Maximinus in Cili-
cia cum paternam ad se ditionem pertrahere co-
natus esset, turpiter 468 vita defunctus (3).
Quare Licinius Constantiæ sororis Constantini
maritus, a Maxentio et sacro divinoque Constantino
Cæsar est factus. Id vero pessime Herculium
Maximianum habuit, qui tum adhuc tantum Cæsar
dicebatur. Quod namque natura tyrannicus esset,
dignitate imperatoria arrepta, seipsum postea
Augustum creavit: et potestatem, quam antea
deposuerat, vindicare sibi rursus volens, insidias
quas filio Maxentio struxerat, perficere, militibus
qui Romæ erant impediens, non potuit. Qua
re desperata, ad Constantinum generum insidiis et
ipsum circumveniendum atque tollendum se con-
vertit. Sed consilio ejus a filia Fausta, Constantini
conjugæ, deprehensio, ex Romani senatus communi
decreto est interemptus. Mortem ejus scdam (4)
mor ignominia alia est subsecuta. Imagines enim
ejus et statuas in locis omnibus omnes, tanquam
impie et piaculares, eversæ atque abolitæ sunt.
Atque ut eo unde digressus sum redeam, tyrannis
illis sublati, Constantinus ditionem paternam in
Gallia et Britannia tenuit; Gallio Maximino Ni-
comedie et Orients paruit. Maxentius (5) Herculi
filius Romam atque Italiam ipsam cum imperio
habuit: et cum eo Cæsar Licinius.

CAPUT. XII.

De sedissimis factis Maxentii Romæ, et Maximiani
Herculi Nicomedie.

Maxentius ut se primum populo Romano arte
quandam per assensationem insinuaret, pietatem
assimulavit: et apud eos qui ejus imperio erant
subiecti, Christianorum persecutionem edictis
propositis inhibuit: fidemque et religionem præ se
ideo tulit, ut sub eo obtentu decessores suos mul-
timodis flagitiis superaret. Nequaquam enim talem
se rebus ipsis exhibuit, qualem esse sinit. 469
Et ad impura atque impia scelera delapsus, ad
summam turpitudinem et seditatem nihil reliqui
fecit. Nam potestate sua abutens, uxores a maritis
suis per divortium segregatas corrupit, et corru-
ptas rursus illis remisit: talibusque injuriis viros
interiorum morbo perijt. (Euseb.)

(4) « In Illyrico, ulcere inguinibus innato, et
verinibus undique erumpentibus. » (Egnat.)(5) « Maximiani Herculi conjux Eutropia fuit,
unde Maxentium et Faustum suscepit. » (Eutrop.)

primæ dignitatis, qui in consilio ejus erant, affecit. Quam ob causam omnium bonorum universæque populi, una cum metu, ingens in eum est conchitum odium. Gravissime enim crudelissima tyrannide vexabantur, neque spes quæpiam, finem aliquando sævitia tanta caperet, reliqua erat. Per quamvis siquidem occasionem satellites suos in populos immittens, maximam vim hominum jugulabat. Et jam cesorum ea erat multitudo, ut numerus eorum iuri non posset. In his non pauci fuerunt senatorii, quorum bonis insidiæ struebantur. Malorum vero alium coronis tandem in magicas imposturas et incantationes evasit. Aliquando namque mulieres gravidæ sunt discissæ. Nonnunquam tenellorum infantium viscera perquisita. Leones insuper mactati. In bellis quædam evocationes et explationes demonum peractæ, quibus ille victoriam sibi conciliari est arbitratus. Et Maxentius quidem talis fuit, tyrannorum crudelitatem longe supergressus. Sub quo Romæ tanta rerum necessariorum fuit penuria, quanta nunquam antea fuisse memoriæ proditum est. Maximinus autem tyrannus Orientis, eadem faciens, contentione quadam illius fœdissima scelera vincere, primasque in flagitiis ferre studuit: apud quem magi, et id genus præstigiatores, præcipuos tulere honores. Et cum superstitionis esset quam maxime studiosus, atque in idolorum cultu et errore prorsus immersus, nullam rem unquam vel minimam facere est aggressus, quin vates et auspices consulere. Ita scilicet est factum, ut persecutionem adversos nos suscepit multo acerrimam, ac templa deorum passim construxerit, sacerdotesque per oppida et loca omnia constituerit, et per provinciam quamlibet pontificem eis proposuerit, celebrem quempiam et præclarum virum, qui se satelliti militari vendicaret atque circumferret. Præstigiatoribus aliisque nominibus impiis hominibus, veluti deorum amicis, idem maximas quasque concessit dignitates. Exactiones pecuniarum innumerabilium instituit. Populos subjectos gravissimis oppressit et ante inaudita oneribus. **470** Locupletum domos vel minima de causa et prætextu undecunque petito compilavit, bonaque eorum adulatoribus et mimis suis ei largitus. Vino autem multo deditus, ad summam contumeliam, petulantiam et crudelitatem, quæ ex ebrietate proveniunt, nihil fecit reliqui. Quapropter per sobrietatis tempus, gravi de flagitiis per violentiam admisis, sæpe penitentis est actus: et quod prolississime crapula se ingurgitaret, nihil sceleris intentatum reliquit, familiaribusque suis omnibus turpitudinis magister fuit. Disciplina militari soluta, auctor fuit, ut exercitus ad deliciarum et rapinarum studia delaberetur. Ordinum militarium duces, et provinciarum rectores, perinde atque tyrannidis ejus socii, avaritiæ artibus se collocupletarunt. Fœditates porro quas libidine incitatus perpetravit, stupraque ei

παντ, δις· καὶ μῖτος· εἰς τὰς ἀφύρηντον, τρυχωμένους· οὕτω τῇ θειῇ τυραννίδι. Οὐδὲ γὰρ ἀπαλλαγὴ τῆς προσεβόκωτο τῆς τοῦ τυράννου ὁμότητος. Ἐπὶ μικρᾷ γὰρ προφάσει· τοὺς ὅπ' αὐτὸν δορυφόρους· τοὺς θερμοὺς ἀνδρῶν, μυρίων κλήθος· ἰδίριζεν· ὥς ὅτι ἀριθμὸν καθιστάναι τοὺς κίπτοντας· καὶ συγκαλητικῶν δ' οὐκ ὅλγοι κίπτοντες· ἦσαν, τὰς οὐσίας ἐπιβουλεύμενοι. Ἡ δὲ τῶν κακῶν καρπὸς εἰς γοητείας καὶ μαγικὰς προχόμεναι· ὥς ποτὲ μὲν γυναικας ἐγκόμους ἀναγκάζειν, ποτὲ δὲ νεκρῶν βρεφῶν σπλάγχνα διεπνεύσασθαι, καὶ λείοντα· ἐπισφάττειν· καὶ τινὰς προκλήσεις καὶ δαιμόνων ἀποτροπιασμοὺς τοῖς πᾶσι τοῖς ἐπιτελεῖν, οἷς ὅτι τὸ τῆς νίκης αὐτῷ ἐπιγίνεσθαι. Τοιοῦτος μὲν ὁ Μαξιμιανός, τυράννου πᾶσαν ὁμότητα εἰς ἄκρον ὑπερβαλόμενος, ὥς καὶ σπάνιν ἐπὶ Πάμῃ τῶν ἀναγκαίων καταστῆναι, οἷαν μηδέποτε γενέσθαι· λόγος· ἔχει. Ὁ δ' ἐπ' ἀντολῇς τυράννος Μαξιμιανός, τὰ ἴσα καὶ αὐτῶν· πράττων, νικῆσαι μᾶλλον ἐπιβουλεύει· τοῦτον ταῖς αἰσχυροῦραις, καὶ τὸ πρῶτον ἐν κακοῖς ἀπενέγκασθαι. Οἱ τε γὰρ μάγοι καὶ ὅσοι περὶ γόντας τὰ πρῶτα παρ' αὐτῷ τῆς τιμῆς ἀπεφέροντο· δαίσι· δαίμων τὴν εἴη· τὴν ὥν, καὶ περὶ τὴν τῶν εἰδῶν κλάνην σφόδρα ἐπιοχόμενος, οὐδὲ τι τῶν ἐλαγίστων οὐδὲ τ' ἐνεργεῖν ἦν πανταῶν ἀνευ καὶ τερατείας. Διὸ καὶ τῷ καθ' ἡμῶν διωγμῷ σφοδρότερον ἐπαρβήτη, νεὸς τε ἀνιστῶν, ἱερῆς τε κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀρχιερεῶν ἐφ' ἐκδοτῇ· ἐπαρχίας τιθεῖς, περιφανῆ τινα καὶ ἐπίσημον, στρατιωτικῇ δορυφορίᾳ ἐμπρέπειν ἐκλήυον. Γόησι δὲ καὶ ἀστροῖσι τὰς μεγίστας τῶν ἀρχῶν οἷα δὲ φίλοις θεῶν ἰδωρεῖτο. Ἐντεῦθεν χρημάτων ἀμυθητῶν εἰσπραξίς ἦν· βαρυνταῖς δ' ἐπινοήσας τὸ θηλασθὲν ἐξεπρίβειτο· καὶ τὰς τῶν εὐπόρων οἰκίας ἐπὶ μικρᾷ προφάσει ἀθρόον ἀνελών, τὰς οὐσίας τοῖς περὶ αὐτὸν μίμοις καὶ κολάζειν ἰδωρεῖτο. Ἐξ τοσοῦτον δὲ τῷ ὄνῳ ἠττοῦσθαι καὶ παρόντας· οὐδὲν ἐλλείπειν φασίν, ὥς μετὰ νῆψιν μεταμῆναι χρῆσθαι τοῖς πραττομένοις πολλῶν· κραταιῶν δ' ἀσώτως ὥς μηδὲν εἶναι ἀνεξίτητον· τέλος τοῖς περὶ αὐτὸν ἅπασιν διδάσκαλον καθιστάναι ἀλοχρότητος· ἐκλυτον δὲ τοῖς τρυφαῖς εἶναι τὸ στρατιωτικὸν παιδίον, καὶ ταῖς ἀναγῶνι μελείταις. Στρατιῆγοι δὲ καὶ διοικηταὶ ὅσωνε συν- τυραννούντες ἦσαν αὐτῷ, διὰ πᾶσης ἡκοντες πλεονεξίας καὶ ἀρπαγῆς. Τὰ δ' ἐμπράδεις ἐργασίας καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν παλαίχρυμων αὐτῷ πῶς ἂν τι καὶ διεξέλθοι· Ἡδὲν γὰρ οὐδεμίαν ἦν παρελθεῖν, μὴ φοβῆσαι καὶ ἀρπαγῆς γυναικῶν εἰργασμένον. Οὐ καθ' ἡμῶν δὲ μένον, ἀλλὰ καὶ κατὰ πάντων τῶν θηλασθῶν· ἔρχεται τὰ πάνθ' ἐκείνη. Ἡμῖν γὰρ οὐχ οἱ ἄνδρες· ἐπὶ τῷ καὶ οὐδὲν, καὶ βυθὸς θαλάσσης, καὶ λίμναι καὶ φῶδες θηγαίνοντες, καὶ θῆρας ἀγρίους καὶ μάλων ἐκτομάς· ὅτι τῆς εἰς θεὸν εὐσεβείας, ἀλλὰ καὶ γυναικας τὰ ἴσα πρὸς τοῦ θείου λόγου ἡβρηνόμενα· πείσονται διακατεργέναι· καὶ ἐπὶ φοβῶν ἀγόμεναι, ὁδόν ἂν τὴν ψυχὴν ἢ τὸ σῶμα προδιδῶν· ὥς ἔδειξεν ἡ κατ' Ἀλεξάνδρειαν ἐπὶ σήμας ἐκείνη καὶ διαδόχου ἐπὶ σφραγίστην γυνή, πλοῦτος καὶ πειθεῖα καὶ δόξη διαφανής, τὴν ἀκλα-

στον ἐκείνου ψυχὴν κατὰ κράτος· νικήσας· ἦν δὲ ἡ κτείνει· θεωμένη, ἢ τὸν σώφρονα λογισμὸν προδοῦναι, τῆς ἐπιθυμίας· μᾶλλον ἢ τοῦ θυμοῦ τυραννοῦσης, καὶ ταῖς ἱλπίσι μεταωρίζουσας, οὐ κατηξίωσεν. Ἀειφυγία δὲ ζημιώσας, κύριον ἑαυτὸν τῆς περιουσίας καθίστα. Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλαι κατὰ τόπους μὴδ' ἄλλοις ὥςιν ἀνατρίβονται πορευομένη, πάντα παθεῖν ἄχρι δὴ θανάτου ἠνέσχοντο. Καὶ γὰρ θαυμάσιαι μὲν ἔκείναι, πολλὰ δὲ ὑπερβάλλουσα τῷ μέσῳ ἢ ἐπὶ Ῥώμῃς ἔκείνη εὐγενής τῷ ὄντι ψυχῇ· τὰ γὰρ ὅμοια ὅρῳ ἐθέλων Μαξιμίνῳ Μαξέντιος, οἷα τὰ συγγενῇ καὶ ἀδελφῇ ἐφ' ἅπασιν καὶ φρονῶν καὶ πράττων ἔκείνη, ἐπείπερ ἔκείνη τοὺς τῆς· πράξεως ὑπουργοὺς τῷ ἀσπέρῳ οἴκῳ ἐπιστάνας ἔγνω, καὶ ταῦτα τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς τὴν τοῦ ἱπάρχου ἀξίαν διαχειρίζοντος, κατασεισθέντος τῷ δέει καὶ ἀπ' αὐτοῦ κελεύοντος, ἐπὶ ἐξιοῦσα οὐ πάνυ πολλὴ προσήκει τοῦ οἴκου, ὑποπαραιτησαμένη δὴθεν τοὺς ἀγοντας ὡς ἀντὶ τοῦ εὐσχημότερον διάδοιτο ἑαυτὴν· μοιχεύει δὲ, τὴν μάχαιραν κατὰ τῶν ἱπάρχων ἤλαυνε· τὴν μὲν αὐτῆς· νέκρον ἔκείνους λιποῦσα, ἔργοις δὲ αὐτοῖς παραδεικνύσα, ὅτι μόνον χρημάτων ἀπάντων ἀνώλεθρον καὶ ἀήτητον ἢ παρὰ Χριστιανοῖς πέφυκεν ἀρετὴ, καὶ οὐδὲν ἐρρωμένον λογισμοῦ βιαιότερον. Τόσαυτὴ κακία· φορὰ ὑπὸ τὸν αὐτὸν καὶ ἕνα χρόνον τὴν τε ἑα καὶ ἑσπέραν διεληφεν ὑπὸ τῶν δύο τοῦτων τυράννων ἀδελφῶ φρονούντων ἐφ' ἅπασιν ὥστε ἀδιτάκτως ἀποφνημαμένῳ εἰπεῖν ἔστιν αἰσιον τῆς αὐτῶν τόσαυτῆς ἐγκαταλείψεως μετ' ἄλλων μὴδὲν ἄλλο γὰρ εἶναι ἢ τὸν καθ' ἡμῶν διωγμὸν· ὅς δὲ καὶ σπᾶσιν εἰλήχει, ἡμῶν τὴν συνήθη παρρησίαν αὐδῆς ἀπολαβόντων.

administris stupri miserat (2) : 471 maritusque ejus praefecturam urbis gerens, timore percussus, abduci eam jusserat. Ipsa autem domo egressa (3), cum paululum admodum processisset, dolosis blanditiis a productioribus suis impetravit, ut sibi in aedes ad habitum vestitumque cultiorem suendum redire liceret. Atque ibi cum sola esset, cultro seipsam confodit. Sic illa cadaver eis suum reliquit : factio autem tali satis declaravit, rerum omnium maxime invictam atque inexpugnabilem Christianorum virtutem, nihilque esse animo firmo et constanti violentius. Tantas virilium flagitiorumque omnium uno eodemque tempore per Orientem Occidentemque simul, simul sub duobus hisce tyrannis, germanos in sceleribus omnibus obtinentibus, provenit fuit. Affirmare mediocribus certe possum, quod illi brevi postea in tantum sunt conjecti discrimen, nihil aliud in causa fuisse, quam eam, quae contra nos excitata est, persecutionem. Ea vero vigorem statumque suum firmiorem est consecuta, cum nos consuetam libertatem et constantiam nostram recepimus.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΒ'.

Ἐπὶ τῶν ἐπισκοπῶντων δεσπῶν, καὶ τῆς τῶν κρατούντων παλινοφίας.

Χρόνου γὰρ δεκάτου ἐξηκοντος τῷ διωγμῷ, οὐδὲν ὅ τι τῶν εἰς ἐπιβουλὴν καὶ πόλεμον καὶ αὐτοῖς παραλείπεται· μάχης γὰρ ἐν τῷ μεταξὺ τῶν δεσπῶν τυράννων γεγενημένης, ἀπλωτος μὲν ἡ θάλαττα ἦν· αἱ δὲ πλοῖα καὶ πλοῦς ἦν, σπρέβλαι καὶ ἑσείεις, βάσανοι τε παντοδαοὶ τῶν ἐκατέρωθεν ἀμαρτωλῶν.

(1) Rufinus eam Dorotheam nominat.

(2) Sophroniam Rufinus vocat.

(3) De Sophronia hujus casu Prudentius scripsisse videtur :

adalleria ejus, quis quæso exponere possit? Civilitatem præterire potuit nullam, quin pleraque mulieres violarentur atque raperentur. Nec in nos solos, sed in omnes etiam subditos suos res tam graves exercuit. Apud nos quidem in Oriente juxta et Occidente, non viri tantum propter veram in Deum pietatem, adversus ignem, ferrum, gladios, maris undas, famem, æstum et algorem, et contra bestias, membrorumque concisiones depugnarunt : sed et mulierculæ divino confortata verbo, eadem hæc perferre sustinuerunt : quæ cum ad corruptionem, stuprum et pudicitie contaminationem ducerentur, vitam citius quam corpus prodiderunt. Id quod egregie ostendit Alexandra illa mulier (1), opibus, vitæ instituto, virtute et in primis castitatis gloria celebris, quæ libidinosum ejus animum fortissime superavit. Cum namque cum illa obtestaretur, ut vitam sibi potius quam pudicitiam adimeret, quod cupiditate magis, quæ eum in magnam spem voto suo potiendi sustulerat, quam ira grassaretur, precibus ejus non acquievit, sed ejus in perpetuum actæ exsilium substantiam omnem involavit, sibi que vindicavit. Multæ præterea aliæ in plerisque locis, ne summis quidem auribus de stupro se compellari patientes, durissima quæque ad mortem usque peritule mala. Quæ quidem admirandæ sunt omnes, illa tamen præclara maxime nobilissima in urbe Romana anima. Maxentius namque, qui libidine Maximinum emularem in animum induxerat, eadem in rebus omnibus quæ ille, veluti propinquus atque frater et sentiens et faciens, in ædes ejus feminæ

præfecturam urbis gerens, timore percussus, abduci eam jusserat. Ipsa autem domo egressa (3), cum paululum admodum processisset, dolosis blanditiis a productioribus suis impetravit, ut sibi in aedes ad habitum vestitumque cultiorem suendum redire liceret. Atque ibi cum sola esset, cultro seipsam confodit. Sic illa cadaver eis suum reliquit : factio autem tali satis declaravit, rerum omnium maxime invictam atque inexpugnabilem Christianorum virtutem, nihilque esse animo firmo et constanti violentius. Tantas virilium flagitiorumque omnium uno eodemque tempore per Orientem Occidentemque simul, simul sub duobus hisce tyrannis, germanos in sceleribus omnibus obtinentibus, provenit fuit. Affirmare mediocribus certe possum, quod illi brevi postea in tantum sunt conjecti discrimen, nihil aliud in causa fuisse, quam eam, quæ contra nos excitata est, persecutionem. Ea vero vigorem statumque suum firmiorem est consecuta, cum nos consuetam libertatem et constantiam nostram recepimus.

D

CAPUT XXII.

De cladibus quæ persecutionem hanc sunt subsecuta, et de imperatorum penitentiis, seu reformatione et penitentia.

Cum jam decimus persecutionis ageretur annus, nihil illi quoque quod vel ad occultas insidias, vel ad apertum inter se bellum pertineret, omiserunt. Bellum enim inter duos istos tyrannos gestum est, et mare infestum atque innavigabile fuit. Quod si id a quopiam navigaretur, cum quod

Aut si nuptia toram regis considerare jussa,

Cæperat impurum domini oblectare furoræ.

Morte maritalis dabat indignatio poenæ.

utrinque alios alii captos abducerent, fidiculae, flagra, tormenta varia, cruces, et postremo ignis supplicium manebant. Apparabantur ubique thoraces, cuspides et hastae: praeterea triremes, classes et instrumenta belli omnia in promptu erant, temporeque eo toto in locis et provinciis cunctis nihil aliud vel audiebatur vel expectabatur, quam hostiles incursiones, caedes, rapinae. Quibus cum malis fames quoque irrupit et pestilentia, de qua suo loco dicemus. Haec tot et tantae clades circiter decimum persecutionis annum, Deo opitulante, prorsus conquieverunt, finemque suum habuerunt. **472** cum quidem post octavum cessare coepissent. Quod namque divina visitatio pro clementia et benignitate sua nos viseret atque respiceret, seu potius respicere inciperet, qui tum rerum summam obtinebant, sententia sua mutata, palinodiam et recantationem cecinerunt, et perquam humanis litteris excitatum quam maxime contra nos incendium persecutionis exstinxerunt. Quae res profecto sic non humano consilio evenit. Qui enim ab hominibus provenire potuit, qui, cum quotidie propemodum crudeli quadam ambitione ducti, nova adversus nos tormenta invenirent, sibi ipsis tamen non satisfaciebant? Manifestum porro est, opem eam a divina bonitate nobis accidisse, quae populum ipsa suum clementer respexit, auctoremque malorum percussit, ac vehementiorem, et, ut ita dicam, meraciorem iram suam duci persecutionis gravissima exhibuit. Quod si hoc etiam ut tantopere in nos saeviretur, iudicio et dispositione atque adeo permissione divina factum esse concedamus, divinum tamen oraculum, *Va, inquit, ei per quem scandalum et offendiculum venit.* Confestim siquidem in eum Dei irruit vindicta, a carne quidem illa incipiens, sed quae daemonum intemperis agitatam animam ejus quoque pertingeret. Qualis autem ea vindicta fuerit, Eusebium commemorantem audiamus: « Circa media enim tectorum occultorumque corporis membrorum loca, abscessus et suppuratio repente exstitit, quae mox deinde in fistulosum alte radicibus actis ulcus evasit. Id incurabili et proserpente contagione, interiora etiam viscera depasecebatur. Inde incredibilis vermium vis scaturiens, lethalem foetorem a tota corporis mole excitavit: quae moles ex nimia edacitate illius, etiam ante ipsum mortuum, ad summum usque multa urvina obducta fuerat: eaque tum marcescendo diffuens, horrendum maxime et intolerandum accedentibus praebuit spectaculum. Et medici partim cum ne sustinere quidem suamam tam foedi odoris gravitatem possent, nocati sunt: partim quod iam corpulenta moles magis etiam intumesceret, spe salutis omni abjecta, cum nihil auxilii, exploratis rebus omnibus, asferre possent, crudelem in modum sunt interfecti. Ille porro cum tantis conflatis malis, aliquando tandem nefariam suam erga plures homines temeritatem

A προϋβαινον· ἀνασκοπισαὶς τε καὶ ἡ διὰ πυρὸς τὸ ὑστατον· καταδίκη· θώρακεις τε καὶ ἀπλίδες καὶ δόρατα παρεσκευάστο. Ἐπὶ δὲ τοῖς τριήρεσι καὶ ναυμαχίαι καὶ ἡ πᾶσα τοῦ πολέμου παράταξις ἐν ἰστοῖς. Καὶ δὴ κατὰ πάντα τόπον καὶ χρόνον καὶ καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν οὐκ ἦν ἄλλο ἀκούειν καὶ προσδοκᾶν ἢ πολεμίων ἐφοδόν καὶ φόβου· καὶ ἀρπαγὰς. Ἐπὶ δὲ τοῖς λιμέσιν τε ἐπίσκηπται καὶ λοιμοὶς, περὶ οὓς κατὰ καιρὸν ἱστορήσομεν. Τοιαῦτα δεινὰ ἀμφὶ τῷ δεκάτῳ ἔτει τοῦ διωγμοῦ ἐπισφῆσαντα, σὺν ἀρωγῇ θεῆς παντάπασιν πέπαιται, καὶ εἰς τέλος διέβησαν. Ἐλῶσα γὰρ μὴν μετ' ὀγδοὺν ἀρξάμενα ἔτος. Πλεον γὰρ ἀνωθεν καὶ εὐμενῆς τῆς θεῆς· ἐνορώσης ἐπισκοπῆς ἡμῖν, μᾶλλον δὲ ἡδὴ ἐπιβαλλούσης ὀρέν, τηλικαῦτα καὶ οἱ τὸ ἀρχεῖν λαχόντες μεταβαλλόμενοι τὴν γνώμην, παλινωδῶν ἦδον, ἡμέροις δὲ τοῖς γράμμασι, τὴν εἰς μέγα καθ' ἡμῶν ἐπαρθείσαν φλόγα τοῦ διωγμοῦ σθενύνοντες. Πάντως δ' οὐκ ἐξ ἀνθρώπων τοῦτο τις οἰήσει. Ποῦ γὰρ οἱ γὰρ καθ' ἑκάστην, ὡς εἰπὼν, καινότερα καθ' ἡμῶν φιλοτιμούμενοι καὶ εὐρίσκοντες, ἥκιστ' ἀρκεῖν ἤγγοντο; Τῆς θεῆς δὲ προφανὺς φιλελευπίας ἀντίληψις ἦν, τῷ οἰκείῳ μὲν εὐμενὲς ὀρώσης λαφ, τῷ δ' αὐθέντῃ τῶν κακῶν ἐπιβιούσης, καὶ τῷ ἀρχηγῷ τῆς κακίας τοῦ διωγμοῦ, ἀκρατον ἐπαφίσεως τὸν χόλον. Εἰ γὰρ καὶ κατὰ θέλαν χρίσιν, ἡ δὴ καὶ οἰκονομίαν καὶ παραχώρησιν δόημεν, ἀλλ' οὐδαί, φησὶν ὁ θεός, χρηστὸς, δι' οὗ τὸ σὸν ἀνταγωνίζεσθαι. Ἐπιστρέφει γὰρ εὐθὺς δίκην θεήλατος, **C** ἀπὸ σαρκὸς μὲν ἀρξάμενη, ἀφαμένη δὲ καὶ αὐτῆς τῆς δαιμονιουδους· ἐκείνου ψυχῆς. Οἷα δὲ ἡ δίκη, Εὐσεβίου λέγοντος διακούομεν: « Ἀθροῖα μὲν γὰρ περὶ τὰ μέσα τῶν ἀπορρήτων τοῦ σώματος ἀπόστασις γίνεται αὐτῷ· εἰδ' ἔλκος ἐν βάθει συριγγώδεις, καὶ τούτων ἀνίατος νομὴ κατὰ τῶν ἐνδοτάτων σπλάγγνων· ἀπ' ὧν ἀλεκτόν τι πλῆθος σκωλήκων βρούειν θανατώδῃ τε ὁσμῇ ἀποπνέειν τοῦ παντός· ὄγκου τῶν σωμάτων ἐκ πολυτεροφίας αὐτοῦ, καὶ πρὸ τῆς νόσου εἰς ὑπερβολὴν πλῆθος πιμαλῆς μεταβληκός· ἦν τότε κατασκαπεῖσθαι, ἀφόρητον καὶ φρικτοτάτην τοῖς πλησίουσιν παρῆγε τὴν θείαν. Ἰατρῶν δ' οὐκ οἱ μὲν οὐδ' ὅλως ὑπομένειν τὴν τοῦ δυσώδους ὑπερβάλλουσαν ἀτοπίαν οἷοι τε κατασφάττοντο· οἱ δὲ διωδηκότες τοῦ παντός ὄγκου, καὶ εἰς **D** ἀνέλπιστον σωτηρίαν ἀποπεπτωκότες, μηδὲν ἐπικουρεῖν δυνάμενοι, ἀνηλεῶς ἐκτείνοντο. Καὶ δὴ τοσοῦτοις παλαιῶν κακοῖς, συνασθεῖν τῶν κατὰ τῶν θεοδωτῶν τετολημμένων ἵσχει. Συνάγων γοῦν εἰς αὐτὸν τὴν διάνοιαν, πρῶτον μὲν ἀνομομολογεῖται τῷ τῶν ὁλῶν θεῷ· εἰτα τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ὅμα καλῶς, μηδὲν ὑπερθεμένους, τὸν κατὰ Χριστιανῶν ἀποπαῦσαι διωγμὸν παρηγγύα, νόμῳ τε καὶ ἔργῳ· βασιλικῇ τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν οἰκοδομεῖν· ἐπιστρέφειν τε καὶ τὰς συνήθεις διαπραττέσθαι εὐχὰς ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ποιομένους· προτάττει· καὶ τοῦ ἔργου θάπτον τῷ λόγῳ παρηκολουηκότες, ἀπανταχοῦ κατὰ πόλεις, βασιλικά διατάγματα ἡπλώτο, ἀ παλινωδῶν τῶν καθ' ἡμῶν διωγμῶν περιέχον, τοῦτον ὀφηγόμενα τὸν τρίτον. »

atque sævitiam agnoscit, ac re secum ipse deliberata, primum rerum omnium Deo flagitia sua constituitur: mox præfectos familiaresque suos ad se vocat: quibus celeriter advenientibus suadet, **473** ut Christianorum persecutione tandem supersedeatur, constitutioneque et edicto Imperiali nobis permittatur, ecclesias construere. Addit præterea mandatum, ut statas solitasque pro imperatore preces ad Deum funderemus. Talibus jussis illico ad rem collatis, per urbes passim omnes imperialia mandata proposita sunt, quæ palinodiam patratae in nos persecutionis ejuscemodi verbis continebant.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ.

Περὶ τῶν ὑπὲρ ἡμῶν ψηφισθέντων ἐγγράφων τοῖς βασιλεῦσι.

Ἄυτοκράτωρ Καῖσαρ Γαλλέριος Μαξιμῖνος, Ἀνίκητος, Σεβαστὸς, Ἀρχιερεὺς Μέγιστος, Θεβαϊκὸς Μέγιστος, Σαρματικὸς Μέγιστος πεντάκις, Περσῶν Μέγιστος, Γερμανικὸς Μέγιστος, Αἰγυπτιακὸς Μέγιστος δις, Καρκῶν Μέγιστος ἐξάκις, Ἀρμενίων Μέγιστος, Μήδων Μέγιστος, Ἀδριατικῶν Μέγιστος, Δημαρχικὴ ἐξουσία τὸ εἰκοστὸν, Ἀυτοκράτωρ τὸ ἴδιον, Ὑπατος, τὸ ὀγδόον, Πατὴρ πατρίδος, Ἀνθύπατος, καὶ Ἀυτοκράτωρ Καῖσαρ Φλαῦτος Οὐαλλέριος Κωνσταντῖνος, Εὐσεβὴς, Εὐευχὴς Δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ πέμπτον, καὶ Ἀυτοκράτωρ Καῖσαρ Οὐαλλέριος Λικίνιος, Δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ τέταρτον Ἀυτοκράτωρ, τὸ τρίτον Ὑπατος, Πατὴρ πατρίδος, Ἀνθύπατος, ἐπαρχιώτης ἰβίοις χάρειν. Μεταξὺ τῶν λοιπῶν ἃ περὶ τοῦ χρησμοῦ καὶ πολυτελοῦς τοῖς δημοσίοις διατυποῦμεθα, ἡμεῖς μὲν βεβουλεύμεθα πρότερον κατὰ τοὺς ἀρχαίους νόμους καὶ τὴν δημοσίαν ἐπιστήμην τὴν τῶν Ῥωμαίων, ἅπαντας ἐπανορθώσασθαι, καὶ τούτου πρόνοιαν ποιήσασθαι· ἵνα καὶ οἱ Χριστιανοὶ οἰκτίρας τῶν γονέων τῶν ἐαυτῶν καταλείποισι τὴν αἴρσιν, εἰς ἀγαθὴν πρόθεσιν ἐπανέλθοιεν· ἐπεὶ περ τινὶ λογισμῷ τοσαύτη οὐτοὺς κλεονεξία κατεσχέκει, καὶ ἀνοία κατελήφει, ὥς μὴ ἐπισθαί τοις ὑπὸ τῶν πάλαι καταδειχθεῖσιν, ἅπερ ἴσως πρότερον καὶ οἱ γονεῖς αὐτῶν ἦσαν καταστήσαντες· ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτῶν πρόθεσιν καὶ ὥς ἕκαστος ἐβούλετο, οὕτως ἑαυτοὺς καὶ νόμους ποιῆσαι, καὶ τούτους παραφυλάττειν, καὶ ἐν διαφοροῖς διαφορᾷ πλήθῃ συνάγειν. Τοιγαροῦν τοιοῦτο ἡμῶν προστάγματος παρακλουθήσαντο, ὥστε ἐπὶ τὰ τῶν ἀρχαίων κατασταθέντα ἑαυτοὺς μεταστήσαν, πλείστοι μὲν κινδύνῳ ὑποβλήθησιν, πλείστοι δὲ ταραχθέντες, παντοίους θανάτους ὑπέμενον. Καὶ ἐπειδὴ, τῶν πολλῶν τῇ αὐτῇ ἀπονοίᾳ διαμενόντων, ἐωρῶμεν μήτε τοῖς θεοῖς τοῖς ἐπουρανίοις τὴν ὀφειλομένην θρησκείαν προσάγειν αὐτοῖς, μήτε τῇ τῶν Ῥητιανῶν προσάγειν ἀπορῶντες εἰς τὴν ἡμετέραν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν διηνεχῆ συνήθειαν, δι' ἧς εἰώθαμεν πᾶσιν ἀνθρώποις συγγνώμην ἀπονέμειν προθυμότατα, καὶ ἐν τούτῳ τὴν συγχώρησιν τὴν ἡμετέραν ἐκτείνειν δεῖν ἐνομίσαμεν, ἵνα αὐτοῖς ὥστε Χριστιανοὶ, καὶ τοὺς οἴκους ἐν οἷς συνήγοντο συνήθω· οὕτως, ὥστε μηδὲν ὑπερναντίον τῆς ἐπιστήμης αὐτοῖς πράττειν. Δι' ἐτέρως δὲ ἐπιστολῇ τοῖς δεκάσιν δελώσομεν, τί αὐτοὺς παραφυλάσσασθαι

A

CAPUT XXIII.

De eorundem edictis in scripto pro Christianis editis.

B

C

D

E

F

G

H

I

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

AA

AB

AC

AD

AE

AF

AG

AH

AI

AJ

AK

AL

AM

AN

AO

AP

AQ

AR

AS

AT

AU

AV

AW

AX

AY

AZ

BA

BB

BC

BD

BE

BF

BG

BH

BI

BJ

BK

BL

BM

BN

BO

BP

BQ

BR

BS

BT

BU

BV

BW

BX

BY

BZ

CA

CB

CC

CD

CE

CF

CG

CH

CI

CJ

CK

CL

CM

CN

CO

CP

CQ

CR

CS

CT

CU

CV

CW

CX

CY

CZ

DA

DB

DC

DD

DE

DF

DG

DH

DI

DJ

DK

DL

DM

DN

DO

DP

DQ

DR

DS

DT

DU

DV

DW

DX

DY

DZ

EA

EB

EC

ED

EE

EF

EG

EH

EI

EJ

EK

EL

EM

EN

EO

EP

EQ

ER

ES

ET

EU

EV

EW

EX

EY

EZ

FA

FB

FC

FD

FE

FF

FG

FH

FI

FJ

FK

FL

FM

FN

FO

FP

FQ

FR

FS

FT

FU

FV

FW

FX

FY

FZ

GA

GB

GC

GD

GE

GF

GG

GH

GI

GJ

GK

GL

GM

GN

GO

GP

GQ

GR

GS

GT

GU

GV

GW

GX

GY

GZ

HA

HB

HC

HD

HE

HF

HG

HH

HI

HJ

HK

HL

HM

HN

HO

HP

HQ

HR

HS

HT

HU

HV

HW

HX

HY

HZ

IA

IB

IC

ID

IE

IF

IG

IH

II

IJ

IK

IL

IM

IN

IO

IP

IQ

IR

IS

IT

IU

IV

IW

IX

IY

IZ

JA

JB

JC

JD

JE

JF

JG

JH

JI

JJ

JK

JL

JM

JN

JO

JP

JQ

JR

JS

JT

JU

JV

JW

JX

JY

JZ

KA

KB

KC

KD

KE

KF

KG

KH

KI

KJ

KK

KL

KM

KN

KO

KP

KQ

KR

KS

KT

KU

KV

KW

KX

KY

KZ

LA

LB

LC

LD

LE

ipsi in domibus suis citra sollicitam curam et anxietatem vivere possint. Et palinodia quidem sic se habuit, litteræque imperatoris per Asiam vulgabantur, et passim in provinciis et urbibus legebantur.

ταύτων ἐστὶν ἑνὶ ῥηθῶσι. Ὅτι μὲν οὖν τῆς παλινωδίας ταῦτα· καὶ τὰ γράμματα κατὰ τῆς Ἀσίας ἡπλωτο· καὶ ἐπαρχαὶ καὶ πόλεις αὐτὰ ἀνεγίνωσκον.

CAPUT XXIV.

De simulata et fucata Maximini pro Christianis sine scripto promulgatione.

Maximinus vero, Orientis tyrannus, qui prae aliis superstitioni deorumque cultui deditus, bellum cum rerum omnium Deo perpetuum gerere constituerat, scriptum ejusmodi non approbavit. Itaque praefectos familiaresque suos verbis tantummodo reprimere jussit susceptum contra nos bellum. Et quod sententiae eorum, qui potestate et opibus eum antecellerent, repugnare non posset, in ditione sua litteras eas ne lectione quidem et recitatione dignaretur, edicto sine scripto promulgato, dolose persecutionem inhibuit. Sabinus (1) vero summum apud eum praefecturae magistratum gerens, populorum praefectis principis sui voluntatem publice per litteras insinavit: jamdudum constitutum decretumque esse, ut qui peregrinas consuetudines consectari viderentur, diis cultum suum praestarent: et pertinaciam quorundam multum excitasse discriminis. **475** Quamobrem principibus visum esse, si quis Christianorum gentis suae sacra colere compelleretur, ut si extra periculum esset, eamque ob causam tormentis non subiceretur. Longo jam eos tempore ea de se documenta praebuisse, ut a destinata sua constantia non declinent. Scriptum id Sabini aliis quoque magistratibus demandabat significari, non debere amplius eos de Christianis esse sollicitos: qui sane jussa ea veritate niti arbitrati, per epistolas publice principis sententiam omnibus declararunt. Et non verbis tantum litterisque haec acta, verum etiam ipsi statim quos in custodiis propter divinum verbum clausos habebant, in publicum productos liberos dimiserunt, et ad metalla damnatos absolverunt. Quod cum ita facerent, gratificari se imperatori suo existimarent. Sed ea in re admodum sunt falsi. Haec rerum facies cum sic exhibita esset, statim ex altissimis ingentem lucem exortam esse homines viderunt. Ecclesiae frequentabantur, conventus numerosissimi cogebantur, et ex gentibus haec quisque cernens obstupescerebat, mirificamque rerum mutationem admirabatur, solum Christianorum Deum magnum esse acclamans. Nostorum autem hominum quicumque genere et fortiter agone pertulissent, publice cum ingenti libertate in veneratione erant. At qui per animorum imbecillitatem infirmiores in malorum colluctatione fuissent, lapsus suos per praenitentiam sarcire et curare festinabant, dexteras eorum qui fidem salvam conservassent prestantes, eosdem-

δεήσει. Ὅθεν κατ' αὐτὴν τὴν συγχώρησιν τὴν ἡμετέραν ὀφείλουσι τὸν ἐαυτῶν Θεὸν ἱκετεύειν περὶ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, καὶ τῶν δημοσίων καὶ τῶν ἐαυτῶν· ἵνα κατὰ πάντα τρόπον καὶ τὰ δημόσια παρασχεθῇ ὑγίη, καὶ ἀμείρῃνοι ζῇν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΔ'.

Περὶ τῆς ἐπιπλάστου Μαξιμίνου ὑπὲρ ἡμῶν ἀγράφου διαταγῆς.

Ὁ δ' ἐπ' Ἀνατολῆς τύραννος Μαξιμίνος, ὅτι δὴ τῶν ἄλλων δεισιδαιμονέστερος, καὶ τῷ τῶν ὧν Θεῷ ἀεὶ διὰ μάχης ἵναί τι ἐθέλων, οὐδαμῶς τοῖς γραφεῖσιν ἤρκεστο, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀμφοῖν αὐτὸν λόγοις ἐκείνους μόνους τὸν καθ' ἡμῶν πόλεμον ἀναστῆλαιν. Τῇ γὰρ τῶν κρατιτῶν ψήφῳ καὶ αὐτὸν οὐκ ἦν εἰς τὸ φανερὸν ἀντιλέγειν· ἐν τῇ κατ' αὐτὸν μὴδ' ἀναγνώσεως ἀξιώσας τὸ γράμμα, ἀγράφῳ προτάγματι δολίως τὸν διωγμὸν ἐπέλγε· καὶ Σαβίνο· μὲν δ' παρ' αὐτῷ ἐσχωτάτος τοῖς κατ' ἑθνη ἡγουμένοις, τὴν βασιλείᾳ γνώμην ἐμφανῇ καθιστῶν, ἔγραφεν· ὥς· πάσαι ὥρισται τοῖς καὶ ἀλλοτρίᾳ συνηθείᾳ δοκοῦντας ἀκολουθεῖν τοῖς θεοῖς τὰς θρησκείας ἐπιτελεῖν. Ἐνστασις δὲ τινῶν πολλὴν ἐπήγαιρε κίνδυνον. Ὅθεν δόξαν ἐκείνοις, ἵν' εἰ τις τῶν Χριστιανῶν τοῦ ἰδίου ἔθνους τὴν θρησκείαν μετιὼν εὐρεθείη, ἀφίστηται μὲν τοῦ κινδύνου· καὶ μὴ τινα ἐκ τῆς τοιαύτης αἰτίας κολάζειν, ἐπειπερ πολλῷ χρόνῳ πεῖραν ἔδοσαν, μὴ τῶν σφετέρων ἐνστάσεων ἀναχωρεῖν. Γράφειν τε καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκέλευεν ἡ γραφή, μὴ προσῆκον ἐκείνοις παραιτέρῳ φροντίδα περὶ Χριστιανῶν ποιεῖσθαι· οἱ δὲ καὶ ἐπαληθεύειν νομίσαντες τὴν προαίρεσιν, διὰ γραμμάτων ἅπασιν τὴν γνώμην ἐμφανῇ τοῦ κρατοῦντος ἐποίησαν. Καὶ οὐ λόγοις καὶ γράμμασι ταῦτα προύχουσι· ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ πρότερον, οὐς καθειργμένους εἶχον διὰ τὸν θεῶν λόγον, δι' ἐαυτῶν ἐπὶ μέσου προάγοντες ἡλευθέρουν· καὶ τοὺς ἐν μετᾷ τοῖς ἀνίσταν. Ἠπάτηται δὲ ἄρα βασιλεὺς δοκούντως κατὰ γνώμην πράττειν πάντων. Τούτων δ' ἐπιπολασθέντων, αὐτίκα ἦν ὄρεον ἐκ βαθυτάτου σκότους εἰς ἀφρόν ἐκλάμπον· ἐκκλησίαι τε συνεκροτοῦντο, καὶ συνέδοι συμπληθεῖς ἡθροίζοντο· καὶ πᾶς τις τῶν ἐθνῶν ὁρῶν ἐκπληκτος, ἦν, τὸ τῆς μεταβολῆς ἔτοιμον ὑπερφυῶς θαυμάζων, καὶ μάγαν μόνον εἶναι αἰὲν τῶν Χριστιανῶν ἐκδοῦν. Ἡμῶν δ' ὅσοι τὸν ἀγῶνα γενναίως διήνεγκαν, μετὰ παύσεως διέπρπον· οἱ δὲ νοσήσαι συνέθη κατὰ ψυχὴν τῇ τῶν δεινῶν προσβολῇ, τὰ σῶν θεραπεύειν ἡπείγοντο, δεξιὰν αἰτοῦντες παρ' ὧν τὰ τῆς πίστεως ἔρρωτο. Ἐκτεπύρουν τε Θεὸν ἱκετεύειν Παῶν αὐτοῖς ἐνδείν μετὰ κατὰ τοῦ καὶ συντετριμμένου τοῦ σχήματος. Οἱ δ' ἐν μετᾷ τοῖς λυθέντες παῖδοι τινες καὶ γεγανωμένοι ὁρῶντες καὶ πᾶσι πληρεῖς ἐπὶ τὰς πατρίδας ἦσαν, ἀρρήτου τε εὐφροσύνης, ἦν οὐδὲ λόγῳ παριστῆναι βῆδιον, ἐμπλείει. Ὅσοι δὲ καὶ λεωφόροι παίδων καὶ ἀσμάτων ἦσαν μετὰ τῶν ὁδοιπόρων, Θεὸν δοξα-

(1) Euseb. lib. ix, cap. 1.

ζώντων τη παρὰ θεῶν ἐλευθερίᾳ· καὶ τοὺς ὀλίγῳ
πρότερον σφοδρῶς τῶν πατριδῶν ἐληλαμένους εἶδες
ἂν φαιδρῶς προσώπων τὰς ἐστίας ἀπολαμβάνοντας·
ὥστε καὶ τοὺς πρὶν καθ' ἡμῶν ὠρουμένους τολ-
παί* ἐκπέδια πρᾶκτομένοις ὀρῶντας· ἡμῖν ἐπαγάλλε-
σθαι.

hymnis et carminibus, viatoribus Deum de inopinata libertate glorificantibus, resonabant. Et qui paulo ante violenter patria sua exacti erant, eos vultu jucundo ad focos penatesque suos reveriti vidisses: et qui antehac contra nos rugierant, insperatam rerum mutationem cernentes, nobiscum congratulantes exsultabant.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Περὶ τοῦ κατ' Ἀντιόχειαν νεοπαγοῦς ξοάνου, ὁ
Θεότιμος ἐκκηρύχθη.

Ταῦτα δ' ἐν νῷ βαλὼν Μιξιμένος ὁ τῆς Ἐφῆς τύραννος, οὐδ' ἐπ' ἐνιαυτοῦ τὸ ἥμισυ καρτερῶν διατέγων. Ὡς γὰρ φέρειν εἶχεν, οὕτω τὴν τοῦ Χριστοῦ ποίμνην πληθυνομένην ὁρῶν, μισόκαλος ὢν ὁ δυσμενῆς καὶ μισόχριστος; Ἀμίλει τοι καὶ τὴν δοκοῦσαν εἰρήνην τάς διασπᾶν ἐθέλων, πρῶτον μὲν τὰς ἐν τοῖς κοιμητηρίοις ἡμῶν τυνόνους ἀπέλεγε· αἰετὰ τέχνη δὴ τινι αὐτὸς ἐαυτῷ τοῖς τῆς Ἀντιόχου πολιταῖς διεπρεσβεῦετο, μὴ τίνα τῶν Χριστιανῶν ζητῶν τὴν Ἀντιόχου οἰκεῖν ἐπιτρέψαι· ἐν μεγίστῃ δὲ χάριτος μοῖρᾳ σπᾶς τοῦτ' οἰεσθαι δρᾶσαντας ἔχγειν. Καὶ ἄλλοις δ' ὑπεβάλλει τὰ ἴσα διενεργεῖν· ὢν πρῶτος Θεότακτος ἦν, ἀνὴρ γόνος καὶ πονηρότατος, καὶ οὐδὲ μὴ τῆς προσωνυμίας μετέχων· λογιστεύειν δ' ἰδοῦσι κατ' ἐκείνον ὄητα τὸν χώρον. Πάμπολλα δὲ καθ' ἡμῶν στρατηγήσας οὗτος, καὶ σφοδρῶς τῇ καθ' ἡμῶν συκοφαντίᾳ μάλα χρησάμενος, οἷά τινες φῶρας ἀπελαύνειν ἡμᾶς σπουδὴν ἐποίησε· ὅθεν καὶ πολλοὶ; θανάτου διδάσκους γαγόνους, τέλος ἐκβολῶν τι Διὸς φίλιου ἐκποιδίαις καὶ γοητείαις ἀνέγειρε, θυσίας τε καὶ μυήταις, καὶ ἄλλ' ἅττα ἐξάγιστα καὶ ὀκαθάρτους δὴ τινες καθάρσεις ἐκινῶν, ὅχρι δὴ καὶ ἐς βασιλεῖα τὰς τῶν χρηστῶν τερατείας διέσωζε. Κατὰ σκῆπον δὲ τοῦ κρατούντος ἤρημένοι; πράττειν, καὶ ἀγεννὴς κολακείαν ἐπιδεδειγμένους, κατὰ Χριστιανῶν ἐκίνει τὸ ζῆλον· ἔλεγε γὰρ τὸν Θεὸν ἀσχάλλοντα κελεύειν ἐξω πυλῶν ἐλαύνειν καὶ τῶν περιόλων ἀγρῶν ὡς πορρώτερόν ποιεῖν, οἷά τινες ἀσπόνδους ἐχθροὺς τοὺς Χριστιανούς. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα καὶ κατὰ γνώμην ἦσαν τῷ βασιλεῖ, κεχαρισμένα καὶ οἱ λοιποὶ τῶν πόλεων; ἀρχηγὸι δρᾶν ἐθέλοντες, τὰ ἴσα καθ' ἡμῶν βυφήμιζοντο, καὶ τοὺς ὕπ' αὐτοὺς ὀνηκόντας διηγέλλον. Ἐν οὖν πολλῷ δὲ καὶ αὐτοῦ συν-επιψήφισαμένου τοῦ τυράννου, αὐθις ὁ καθ' ἡμῶν ἀνερρίπτετο διωγμός. Καὶ ἱερεῖς μὲν κατὰ πόλεις, οἱ τῶν ἀνθρώπων ἦσαν διάδοχοι, ἀρχιερεῖς τε πρὸς τούτοις, οἱ ὁδῆς πρότερον ἦσαν εἰς τὸ ἀκρότατον· οἷς δὴ καὶ πολλὰ τ' ἐν τῇ σπουδῇ περὶ τὴν ὀρησκίαν. Καὶ τοίνυν ἡ ἐς ἄκρον τοῦ ἀρχόντος δευσι-δαιμονία τοὺς ὕπ' αὐτὸν ἄπαντας, ἅτε δὴτ' ἐκείνῳ ὀθλοντας χάριν ἀφοσιούν, καθ' ἡμῶν ἐκίνει τὰ μηδὲ λόγῳ πράττειν βητὰ, μεγίστων οἰόμενοι παρ' ἐκείνου κατατυγχάνειν χρηστῶν, εἰ γὰρ καθ' ἡμῶν καινότερων κακοθεῖων ἐφευρεται καὶ ποριστὸ γέ-νοιτο.

(1) L. Curator. C. De mod. mulet.

476 CAPUT XXV.

De statua nova Antiochiæ, quam Theotecnus recens
erexit.

In hac porro sententia Maximinus Orientis tyrannus non bene sex menses perduravit. Quomodo enim ille qui honestatis omnis inimicus, sævus et adversarius Christi esset, tantopere augeri letarique Christi gregem pateretur? Illicet quæ tum esse videbatur pacem dissoluturam, primum quidem conventus nostros in cæmeteriis prohibuit: deinde verò techna quadam ipse ad seipsum Antiochenorum nomine per cives eorum legationem misit, id agens, ut ne cui Christianorum eam urbem incolere permitteretur: maximamque illos a se gratiam inituros illis significavit, si hoc ipsi adversus Christianos per assimulationem facere viderent. Sed aliis quoque item ut facerent, suggessit. Quorum præcipuus Theotecnus erat, vir impostor, et ingenio depravatissimo præditus, nomineque suo indignissimus, logistæ sive curatoris (1) et rationalis munus ea in regione gerens. Multa autem veloxi dux quidam contra nos molitus, sycophantisque plurimum usus, id studio habuit, ut nos tanquam fures et prædones abigeret. Quapropter cum multis auctor et minister cædis fuisset, postremo si mulacrum quoddam Jovis qui amicitias contrahendis præest, incantationum et imposturarum ergo erexit, et sacrificia, initiationes atque detestanda, et impuras impiasque expiationes et purificationes instituit. Quæ res una cum ejus idoli responsis ad principem etiam ipsum pervenit. Theotecnus porro per illiberalem sædamque assutationem veluti speculatorem imperatoris constituere volens, simulacrum ipsum adversus Christianos concitavit. Dixit enim, eum Deum iratum, Christianos perinde atque perpetuos et irreconciliabiles hostes ex urbe et agris circumjacentibus quam longissime expelli jubere. Posteaquam hæc imperatori perplacere, aliarum quoque urbium duces et præfecti gratificari illi studentes, eadem contra nos constituerunt, populisque et civibus suis denuntiaverunt. Nec ita multum temporis intercessit, et tyrannus ipse calculus et sententiam quoque suam ad decretum hujusmodi adiecit. Itaque acris adversus nos excitata est persecutio. Et sacerdotes aliis hominibus celebriores per urbes passim, pontifices præterea, qui existimationem et gloriam summam consecuti fuerant, deorumque cultui maxime studebant. Ma-

aliminus constituit: 477 atque insuper summa ipsius superstitio subditos suos populos omnes, qui gratificari illi contendebant, ita contra nos commovit, ut sevitiā eorum quam in nos exercuerunt, verbis persequi non liceat. Maximas quippe se ab eo utilitates consecuturos arbitrabantur, si novarum contra nos rerum insolentiumque injuriarum inventores exstissent et administri. Quo majore diligentia in id studium, ut nobis incommodarent, incubuere.

CAPUT XXVI.

De confectis et falsis adversus Christum commentariis.

Compositis sane quidem et confectis, qui rerum talium architecto et auctori non displicerent, blasphemiam et maledicentiam omnem exsuperantibus commentariis, interrogationes scilicet Pilati et Servatoris nostri continentibus, in ditiones eos suas miserunt: epistola quadam, ut scriptum id omnibus publicaretur, præfixa: mandatum etiam additum, ut litteratores librum talem pueris omnibus, in quo primis rudimentis se exercerent, teneramque memoriam veneno tali imbuerent, legendum proponerent. Hæc cum ita fierent, alius quidam quem Romani ducem vocare solent, circa Damascum Phœnicie, mulierculis quibusdam circumforaneis et flagitiosis comprehensis vim asserens, plagas minitatus est, nisi testimonio scripto confiterentur, se aliquando Christianorum sacris initiatas conscias esse obscœna quædam scelera committi ab iis qui primæ sunt inter eos dignitatis, nefarieque flagitia in sacris ædibus fieri solita. Atque item alia plura hisce similia, quibus doctrinam professionemque nostram calumniarentur, excogitarunt. Voces etiam ejuscemodi in scriptum relatas ille ad principem, misit, quæ deinde de consilio ejus in civitatibus et locis omnibus publice sunt propositæ. At non multo interveniente tempore, calumniarum talium artifex dux ille, digna injuriarum Christo contumeliose illatarum, sibi ipsi manus asserendo, præmia tulit. Nobis vero sub eo paratæ persecutiones, fugæ populorumque insultationes, et alia prioribus illis consentanea, adeo ut nonnulli claro loco gentili magni viri capti, citra

478 CAPUT XXVII.

De ejus temporis martyribus, et edictis in arcis columnis contra nos promulgatis.

Tum quidem (1) Emesæ, quæ Phœnicie civitas est, tres Christum profitentes bestiis sunt objecti: quorum unus Sylvanus episcopus fuit, jam decrepitu, ut qui quadraginta annos pastorale munus obliisset. Eodem tempore et Petrus Alexandrinus antistes, divinum prorsus episcopalis functionis exemplar, virtutis causa, et quod ab ineunte ætate in divinorum oraculorum litteris exercitatus fuerat, correptus, nulla ei justa objecta causa (nam id Maximinus ita statuerat) capitis supplicium subiit: et cum eo alii præterea Ægyptii episcopi multi. Lucianus quoque presbyter, qui propter vitæ continentiam, et sacrarum Litterarum peritiam, Nicomediam ductus fuerat. Ibi ille, prout præsentē impo-

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Περὶ τῶν κατὰ Χριστοῦ ἐπιβλάστων ὑπομνήματων.

Οἷα δ' αὐτῶν καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα ὑπομνήματα γάρ τινα πλάσσειμενοι οὐκ ἀπο γνώμης τοῦ τὰ τοιαῦτα τεκταίνοντος πάσης βλασφημίας ἐπέκεινα, ἐρωτήσεις δὴθεν Πιλάτου καὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἔχοντα, ἐπὶ τὴν ὑπὸ χεῖρα σφῶν διαπέμπονται. Καὶ τινων προγραμμάτων προηγουμένων, ὥστ' ἐκδήλα ταῦτα καθιστᾶν ἅπανοι, καὶ πασι πᾶσι, προκείμεθα ταῦτ' εἰς μελέτην τοῖς γραμματισταῖς πρόσταγμα ἦν, καὶ πρὸ πάσης μνήμης ταῦτα κατέχειν. Τούτων δ' οὕτω γενομένων, ἑτέρος τις δὲ δοῦκα προσαγορεύσειν Ῥωμαίοις ἔθιμον, περὶ Δαμασκὸν τῆς Φοινίκης γυναῖκα τινα ἀγοράζα καὶ ἐπίτριπτα σὺλλαδόν, πληγὰς ἡτέλει πολλάς ἐπιθεῖναι βίαν ἐπάγων, ἐγγράφως ἐμολογεῖν, ὡς τὰ Χριστιανῶν μὲν πάλαι ἀσπάσαντο ἄνδραστα δὲ τινα συνεγνωκέναι τοὺς ἐν τοῖς πρώτοις αὐτοῖς τεταγμένους, καὶ ἀθέμιτα τοῖς κυριακοῖς ἐνεργεῖν καὶ ἄλλ' ἅττα συγγενῇ τοῖς εἰρημένοις, ὡς ἂν γε τὸ καθ' ἡμᾶς διαβάλλειν δόγμα. Τὰς δὲ τοιαύτας φωνὰς καὶ αὐτὸς γράμμασιν ἐντυπώσας ἀνέπαμπε βασιλεῖ· ὃ δὲ καὶ βουλαῖς ἐκείνου κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν δημοσίᾳ προδίδεντο. Οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ ὁ μὲν τῶν τοιοῦτων αὐτοῦργος ἀξία τῶν κατὰ Χριστοῦ ὕδρευον τὰ γέρα κομίζεται, αὐτόχειρ γενομένος ἑαυτοῦ καθ' ἡμῶν δὲ διωγμοὶ, καὶ φυγαὶ, καὶ δῆμων ἐπαναστάσεις, καὶ ὅσα τοῖς προτέροις ἐπαμίλλα· ὡς καὶ τινες τῶν γίνεσθαι περιδόνων τε καὶ λαμπρῶν εἰσω γενομένων χειρῶν, ἀπαραιτήτως ὑποσχέιν ἐσχάτην τιμωρίαν τὴν θάνατον.

ut nonnulli claro loco gentili magni viri capti, citra supplicia.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Περὶ τῶν τότε μαρτυρησάντων, καὶ τῶν ἐν στήλαις χαλκαῖς καθ' ἡμῶν προσηγμένων.

Καὶ δὲ τινες ἐν Ἐμίσῃ, τῆς Φοινίκης δ' αὐτῇ πόλει, τρεῖς τὸν Χριστὸν ἐμολογήσαντες, θηροῖν ἀπεβλήθησαν· ὧν εἰς ἐπίσκοπος· Σιλβανὸς ὄνομα ἦν, ἐς βαθύ γῆρως ἐληλακώς, ὡς καὶ μ' ἔτη τῶ λειτουργήματι διανύσαι. Ἐπὶ δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ Πέτρος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ποιμὴν ἐν ἐπισκόποις θεῖον ὄντως ἀρχιεπίσκοπον ἀρετῆς τε χάριν καὶ τῆς τῶν θεῶν λόγων ἐκ νέου ἀσκήσεως, ἀνάρπαστος γεγονώς, μὴ τινος εὐλόγου προηγησαμένης αἰτίας, τοῦτο δὲ Μαξιμίνου προσέδξαντος, ἔλπει τὴν κεφαλὴν ἀποτέμνεσθαι· σὺν αὐτῷ δὲ καὶ ἄλλοι τινες καὶ Ἀλεξανδρινὸν ἐπισκόπων πολλοὶ καὶ Λουκιανὸς πρεσβύτερος ἐν ἑγκρατεῖ βίῳ καὶ λόγων ἱερῶν ἐπιστήμῃ ἐπὶ τὴν Νικομήδους ἀχθεῖς, καὶ βασιλεῖω, πορευόμενοι.

(1) Cf. supra cap. 16.

την ἀνήκουσαν ὑπὲρ ἧς ἡγωνίζετο πίστεως ἀπολο-
γίαν παρασχόν, ἔπειτα δεσποτικῶς σχεθεὶς κτείνου-
ται. Τοιαῦτα ἐξέπινε τῷ θυσιάζει Μαξιμίνῳ καθ'
ἡμῶν διαπράχθη· ὥς καὶ δοκεῖν τοῦ προτέρου διω-
γμοῦ χεῖρα τούτων ἡμῖν ἐπεγείρεσθαι. Τσαύτη
δ' ἦν ἡ μανία, ὥς ὅπερ οὐδ' ἄλλοτ' ποτὲ γενοὺς
μνημονεύεται, τότε πράχθῃναι· ψυχίσματα γὰρ
πόλεων καὶ βασιλικῶν ἀντίγραφα διατάξων, χαλ-
καῖς τισι στήλαις ἐγχαρττόμενα κατὰ μέσας τὰς
πόλεις εἰς ἡμέτερον ἐξανίστα θεός. Τοῖς δ' εἰς διδα-
σχάλου φοιτῶσιν ἅπασιν ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν οὐκ
ἄλλο γε ἦν διὰ στόματος ἡ Παλᾶτος καὶ Ἰησοῦς, καὶ
τὰ εἰς ὕβριν ἡμῶν νεουργηθέντα πλάσματα· δι' ὧν
τὸ θεομισὲς καὶ ὑπέροφρον τῆς Μαξιμίνου μιανθῶς
ψυχῆς ἐξεστὶ διαγνώσθαι, καὶ τὴν ἱερὰν ἐκπλαγῆναι
δίκην ἀγρυπνῶν οὖσαν ταῖς τῶν ἀσεβῶν πονηρίαις,
καὶ κατὰ πόδας ἐπεξιοῦσαν· ὅφ' ἧς ἐλαυνόμενος, οὐ
πάνυ πόρρω καὶ αὐτὸς τάναντία ἐγγράφῳ νόμῳ
ὑπὲρ ἡμῶν ἰδουλεύετο. Ἐγὼ δὲ εἰς ἐνδοξὴν καὶ τι-
μῆρος τῶν ἐν στήλαις ἐκείνῳ γεγραμμένων ἐνθήσω
τῇ ἱστορίᾳ. Εἶχε δὲ οὕτως. « Ἡδὲ ποτὲ ἡ ἀσθενὴς
Θρασύτης τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἰσχυρὰ πᾶσαν
πλάνης ἀμαυρότητα καὶ δμῆλιν ἀποστεισαμένην
καὶ ἀνασκαδόμεναι· ἥτις πρὸ τούτου οὐ τοσούτων τῶν
ἀσεβῶν, ὅσων τῶν ἀθλίων ἀνθρώπων τὰς αἰσθησεις
δλεθρίῳ ἀνόσιος σκότῳ ἐνεληθεῖσας ἐπολιόρχει ἐπι-
γνώσκει· ὥστε τῶν ἀθανάτων θεῶν φιλαγάθῳ προ-
νοίᾳ διοικεῖται καὶ σταθεροποιεῖται ὅπερ γράμμα
ἀπιστόν ἐστιν εἰπεῖν· ὅπως κεχαρισμένον, ὅπως τε
ἡδιστον καὶ προσφιλέστατον ἡμῖν γέγονεν· ὥς μέγιστον
δειγμα τῆς θεοφιλοῦς ἡμῶν προαιρέσεως δεδηλωμέ-
ναι· ὅπου τε καὶ πρὸ τούτου οὐδενὶ ἀγνωστον ἦν
ὁποίας παρατηρήσεως καὶ θεοσεβείας πρὸς τοὺς
ἀθανάτους ἐτυγχάνετε ὄντες· οὐς οὐ ψιλῶν καὶ ὑπο-
κρίνων ῥημάτων πίστις, ἀλλὰ καὶ συνεχῇ καὶ παρὰ-
δοξᾷ ἔργων ἐπιτήμων γνωρίζεται. Διόπερ ἐπαξίως
ἡ ὑμετέρα πόλις θεῶν ἀθανάτων φόβον ἱερῶν τε
καὶ οἰκητήριον ἐπικαλοῖτο. Πολλοὶ γοῦν παραδείγ-
μασι καταφαίνεται τῇ τῶν οὐρανίων θεῶν αὐτὴν
ἐπιδημῆσαι ἀνθεῖν. Ἰδοὺ τοίνυν ἡ ὑμετέρα πόλις,
πάντων τῶν ἰδίᾳ διαφερόντων αὐτῆς ἀμελήσασα,
καὶ τὰς πρότερον τῶν ὑπὲρ αὐτῆς πραγμάτων δεή-
σεις παριδοῦσα, ὅτε πάλιν ᾔσθετο τῆς τοῦ ἐπαράτου
ματαιότητος γεγονότας ἔρπειν καὶ ἐρχίσθαι, καὶ
ὥστερ ἀμείνθεισαν καὶ κεικομηνήν αὖραν ἀνα-
ζωπορευμένων τῶν πυρῶν, μεγίστην πυρκαϊάν
ἀναπληροῦσαν, εὐθέως πρὸς τὴν ἡμετέραν εὐσε-
βεῖαν, ὥστερ πρὸς μητρόπολιν πασῶν θεοσεβειῶν,
χωρὶς μελήσεως τινος κατέφυγεν, ἵασίν τινα καὶ
βοήθειαν ἀπαιτοῦσα· » καὶ τὰ ἐξῆς τῆς ὁμοίας δυσ-
σεβείας ἐχόμενα, πολλὰν καταδρομὴν ἦσαν λέγοντα·
ὥς δι' ἡμᾶς τὸ θεῖον δυσμεγῶς ἔχον, πᾶν εἴ τι δεῖ-
νόν ἐν ἀέρι καὶ γῇ καὶ ὕδασι ἐμποιεῖ.

ac dilatare sensit, nulla interposita mora confestim ad pietatem nostram, perinde atque ad sacrorum cultusque deorum omnis metropolim urbemque principem confugit, opem et auxilium implorans. »
Et cætera quæ sequuntur, consimilis impietatis plena, professionemque nostram perstringentia (1):
tanquam divinum Numen propter nos iratum, quidquid est in aere, in terra et in aquis mali, hominibus
immittat.

(1) Eusebius lib. ix, cap. 7, qui scriptum hoc Tyri propositum vidit.

A ratore conveniebat, fidem pro qua decertabat, mira
cum libertate defendit, in carcerem conjectus atque
necatus est. Tam gravis in nos impius Maximinus
facinora edidit, ut visus sit majorem etiam priorē
persecutione contra nos concitasse motum. Cujus
etiam tanta fuit mentis vecordia, quanta nunquam
antea exstitisse memoria prodita est. Decreta enim
urbium, et imperialium constitutionum rescripta
aereis insculpta columnis, terrendorum Christiano-
rum causa in mediis urbibus publicata: et pueris
in ludum litterarium ad magistros euntibus, nihil
aliud toto die in ore erat quam Pilatus et Jesus,
aliaque ejus generis ad contumeliam nostram tum
primum conficta et excogitata: per quæ omnia
summum Maximini in Deum odium, arrogantissi-
mumque scelerosæ ejus animæ supercilium perspi-
cere licuit, et divinam mirari vindictam, quæ ex-
cubare continuâ quadam vigilia super impiorum
multitudo, eodemque in vestigio consequi solet. Ab
hac ille percussus, non multo post lege scripta,
priori pacificationi contrarium prorsus de nobis
statuit. Ut autem impietas ejus manifesto probetur,
partem quamdam constitutionis ejus quam in cõ-
lumnâ incidit curavit, historiæ huic inserere est
visum. Res sic se habet, « Jam tandem imbecilla
humanæ mentis audacia seductionis erroris ob-
securitatem atque caliginem depulit et discussit: qui
quidem antehac perniciosi ignorantie tenebris, ita
non tam impiorum quam miserandorum hominum
sensus involvit, 479 ut rem veritatemque ipsam
cognoscere non potuerint. Sed singulari benigna-
que deorum immortalium providentia, infidum at-
que iniquum (ut ita dicam) libræ momentum, ad
justam rectamque stateram est reductum, ut res
omnes nobis gratæ, suaves et jucundæ eveniant,
et ut jam maximum certissimumque nostræ de diis
ipsis opinionis ac pietatis exstet indicium. Sed ne-
que antehac cuiquam ignotum fuit, quibus cere-
moniis et sacris dii immortales a vobis sint culti,
quos non nudis atque inanibus fidei verbis, verum
admirandis præclarisque operibus perpetuo vene-
rari et magnificare convenit. Recte profecto civitas
vestra deorum immortalium, propter cultum timo-
remque eorum, sacrarium et domicilium vocari
queat: et multis, iudiciis satis constat, eam cõle-
stium deorum præsentia florere. Itaque urbs vestra
cum rebus omnibus illi peculiariter conducibilibus
posthabitis, tum etiam et petitionibus quibus pro
suo ipsius statu prius uti solebat, omissis, quam
primum rursus homines execrandæ vanitatis dedi-
tos late serpere et propagari, ac veluti neglectam
atque sopitam auram facibus vim ignemque suum
per eam recipientibus, vastum incendium differre

CAPUT XXVIII.

De sava, quæ eo tempore grassata est, fame et pestilentia.

Ejusmodi litteris contra nos publicatis, spes rerum meliorum omnis, quantum in nobis situm est, præcludebatur : et electi quoque inter nos, ut est in sacro oraculo, non in mediocri delibebantur scandalum et offendiculum. Verum enimvero omnibus tam inexpectata **480** rerum mutatione consternatis, cum adhuc passim in itineribus decreta ea essent, et ad multas urbes nondum perlata fuissent, qui omnia solo nutu et voluntate sua facit et mutat Dominus, gloriosam tyranni superbiam veluti strangulans, derepente auxilium cælii tulit. Statim enim solitæ pluvie hiberno etiam tempore in nubibus ipsis tinctæ sunt et retentæ : fames nos consecuta, et deinde pestilentia. Accessit ad eas clades, qui propter colorem igneum carbunculus vocatur, ulcus odoris pessimi membra corporis admodum contrahens, et quod latius serpens ingens crearet periculum, occupatisque oculorum angulis viros simul et mulieres quas occupasset luminibus orbaret. Bellum insuper Maximino ab Armeniis illatum, qui antea socii Romanorum fuerant. Belli causa erat Christiana fides et religio. Quod enim homines inducere atque persuadere illis voluit, ut quem Christo præstant, idolis offerrent cultum, ex amicis hostes eos habuit. Quæ mala omnia eodem tempore concervata, tyranni audaciam furoremque contra divinum Numen conceptum, satis coarguerunt. Et cum per jactantiam gloriose eo quod Christianos persequeretur, atque idolorum cultum propagare stoderet, sibi polliceretur, non famem, non pestem, non bellum imperii sui dilutionem invasurum esse : clades eæ confertim cumulate, cum ineptam jactantiam et audaciam ejus represserunt, tum eversionem interitumque ejus jamjam adfuturum certo satis indicaverunt. Et ipse quidem expeditione bellica cum copiis suis contra hos es suscepta, quot die viribus amissis inferior abibat. In urbibus autem et locis imperii sui reliquis pestis fami implicata ævissime grassabatur. Tanta porro annonæ erat et rerum necessariarum penuria, ut medimnus unus tritici bis mille et quingentis drachmis Atticis compararetur. Permulti sane etiam in urbibus cadebant. Rusticorum autem qui in agris mortui sunt, multitudo numerari non poterat. Et fere omnes sava consperserat pestis. Nonnulli res sibi charissimas locupletioribus parvo panis frustra divendebant. Alii possessionibus suis apud creditores depositis, ad summam inopiam redigebantur. Erant qui sæni rejectamenta ruminantes, et perniciosas herbas adicientes emoriebantur. **491** Mulieres honesto loco nate, inopia rerum omnium ad inverecundam redactæ necessitatem, in foro obambulantes stipem mendicabant, pudore quodam et vestitu mundiore pristinam deliciarum affluentiam, et libertatem tacite quodammodo præ se ferentes. Quidam pallidi et summe

A

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΗ'.

Περὶ τοῦ τηρικαντο κατασκήνατος ἀγρίων λιμοῦ καὶ λοιμοῦ.

Τοιούτων δὲ γραμμάτων καθ' ἡμῶν πεμπομένων, πᾶσα μὲν ἰλιπὶς ὅσον τὸ ἐπ' ἡμῖν ἀπεκρίλαστο ἀγαθὸν, καὶ οἱ ἐκλεκτοὶ δὲ ἡμῶν, κατὰ τὸ ἱερὸν λόγιον, ἐν οὐ μετρίῳ ἦσαν σκανδαλίῳ. Καὶ δὴ πάντων τοῖς ἀπροσδοκῆτοις ἀποφυχόντων, ἔτι τῶν καθ' ἡμῶν ψηφισμάτων ἐνοδίῳ ὄντων, κἂν πολλαὶ δὲ τῶν πόλεων μήπω πεπονηκέντων, ὁ πάντα ποιῶν καὶ μετασκευάζων μόνῳ τῷ βούλει τῆς Κύριος, τὸ τοῦ τυράννου μέγαλαυχον ὡς περ ἀγγων, ἀθρόαν ἐπήγεν οὐρανόθεν τὴν ἀρωγὴν. Αὐτίκα γὰρ οἱ μὲν συνίθεις ὁμιλοῖ, καὶ περ χειμερίου τῆς ὥρας οὕτης, συνεδισμοῦντο τοῖς νέφεσι· ἐπισκήπτει δὲ λιμὸς, καὶ λοιμὸς ἐπὶ τοῖς τοῖσι. Νόσημα δὲ τι ἀθεῖ· ἡκολούθει· ἀνθρώποι τῷ πυρὶ δὲ τοῦ χρώματος ὠνομάζετο· ἕκτος δυσώδης· ἐπισυρόμενον· ὁ καὶ τῶν σωματικῶν καθέρπον, σφαλεροῦς ἀθρόον ἐνεποίει κινδύνους. Ἐπειτα τοῖς κλητοῖς τῶν ὁρθαγίων ἐπισκήπτων, πηροῦς καθ' ὃν ἐπῆει ἀνδρά, τε καὶ γυναῖκας εἰργάζετο. Ἐπὶ δὲ τοῖς καὶ μάχῃ αὐτῷ πρὸς Ἀρμενίους ἡγεῖσται, συμμάχους καθεστότας Ῥωμαίοις ἀνωθεν. Καὶ ἡ πρόφασις τὸ πρὸς Χριστὴν σέβας ἔκείνοις ἦν. Πείραν γὰρ ἐπὶ γυν εἰδωλοῦς τὸ σέβας νέμειν ἀντὶ Χριστοῦ, πολέμιους ἐκτέτατο. Ἀ δὴ πάντα κατὰ ταυτὸ συβρέντα, τὸ τοῦ τυράννου θρόνος, καὶ τὴν πρὸς τὸ θεῖον μανίαν διήλεγεν. Ἐπεὶ τοὶ γε οἱ καθ' ἡμῶν κεκλήντο, καὶ τῆς περὶ τὰ εἰδωλα θρασείας χάριν, μὴ λιμὸν ἢ λοιμὸν ἢ μάχην συβραγῆναι ποτε ἐπὶ τῆς τοιαύτης ἀρχῆς ἔδρενθῆτο. Ταῦθ' ὁμοῦ πάντα συβρέυσαντα ἐπιστόμιζε μὲν ἐκείνῳ τὸ θράσος· οὐχ ἦντο δ' ἐμῆνυε καὶ τὴν ὅσον οὕτω ἐσομένην τοῦτω καταστροφῇ. Καὶ αὐτῆς μὲν ἄρας ὅλας ἡνίκαις σὺν τοῖς ὕμ' αὐτὸν στρατοπέδοις καθ' ἡμέραν ἤττατο· τοὺς δ' ἐν ταῖς λοιπαῖς αὐτοῦ χώραις καὶ πόλεσι θεινῶς· ὁ λοιμὸς συμπληρόμενος τῷ λιμῷ, κατήσθειν ἀνηνέστερον. Καὶ τοσούτων ἐν σπάνει τῶν ἀναγκαίων ἦσαν, ὡς πυροὶ μέδιμον διὰ χιλιάδας καὶ πεντακοσίων ἀντικῶν ἀντικαταλλάττεσθαι· πολλοὶ μὲν οὖν καὶ κατὰ πόλεις ἦσαν οἱ πίπτοντες· οἱ δ' ἀγρόται καὶ κατὰ κώμας καὶ ἀριθμοῦ κρείττους. Ὡς πόντας σχεδὸν τοῖς ἀγρίοις διεφθάρθαι λοιμοί. Οἱ μὲν οὖν τοῖς θῆθεν εὐπορωτέροις τὰ αὐτῶν φίλτατα βραχυτάτω τρύφους διεπράσαν· οἱ δὲ τὰς κτήσεις παρτιθέμενοι, ἀπορίας εἰς τοῦ σχατον ἤλανον. Ἦσαν δ' οἱ καὶ χόρτου σπαργματὰ τινα διαμαρτυροῦμενοι, καὶ πόας ὁλοθρόους προσφέροντες, διεφθέρωντο. Ὅσα δὲ τῶν εὐ γένους ἦσαν γυναῖκες, τῇ ἀπορίᾳ εἰς ἀναίσχυντον ἀνάγκην ἐλαθεῖσαι, ἀνὰ τὰς ἀγορὰς λούσαι, προήγοντο μεταταῖν· αἰδοί τι καὶ τῷ περὶ τὴν ἀναβολὴν κοσμίῳ ἥρεμα πως τὸ πάλαι τῆς τρυφῆς ἐλευθέρῳ σκιαγραφῶσαι. Καὶ οἱ μὲν ὄχλοι καὶ εἰ, ἀκρον ἀπιστολήκεται, ὡς περ εἰδωλὰ τινα τῇ ἀπορίᾳ ἔθεν κακείθεν ἐντετόμενοι καὶ ἐκλισθαίνοντες, πηγαί· ἐπὶ τῶν ἀμφοῶν κατέπιπτον, πάσης ἐρημοῖ βοήθειας· πρὸς ἐν μόνον ἀμυδρῶς εὐθενούντες, ὡς βοῶν ἐξελίξαι μόνον πεινῶν· καὶ ὀδυνηρὰ τῇ φωνῇ τρύφους τροφῆς ὁράγειν

καταδίσθαι τοὺς παρόντας. Ὅσοι γὰρ μὴν εἶχον δὴ-
θεν εὐπόρως· πρὸς τὴν πολλὴν ἀναγορεύουσαν, τῇ
πολλῇ παρασχέῃ, ὑστερον καὶ αὐτοὶ εἰς ἀπὴν λι-
μὴν ἐχώρουν, τὰ ἴσα πίσχοντες· καὶ ἀπανθρώπως
διέκειντο, ὡς καὶ πλείστα ἐφ' ἡμέρας ἀπανταχοῦ
νακρὰ καὶ γυμνὰ σώματα ἐβρίμμενα οὐκιστοτάτην
θεῖαν τοῖς ἐν ζωῇ παρέχιν. Ἦδη δὲ τινες καὶ κυσὶ
τράπεζα προὔκειντο· οὐ χάριν καὶ τῶν κύνων πολὺς
τις ἦν φόνος, ὅστις τοῦ μὴ λυσσῆσαντας ἀνθρωποφα-
γίαν ἐργάσασθαι. Ὁ δὲ λοιμὸς κατ' οἴκους χορεύων,
πάντας· ἐδόξατο· μάλιστα δὲ τῶν εὐπόρων ἤπτετο·
μὴ γὰρ τῇ ἐτέρῳ λιμῇ ἐκτριβόμενοι, ὅξως ὑπὸ
θατέρου μᾶλλον διώλλυντο. Οἰκωγῆς γοῦν ἦσαν πάντα
μιστά, καὶ οἶκοι καὶ πλατεῖαι καὶ ἀγοραὶ. Θρηδὺς τε
ἀπανταχοῦ καὶ οὐαὶ μετὰ τῶν συνήθων αὐλῶν τε καὶ
κτύπων ἤκουστο. Τοῖς δὲ δυσὶ τοῖτοις· ὅπλοισι τῇ
λιμῇ τε ἅμα καὶ τῇ λοιμῇ στρατεύσας ὁ θάνατος,
πάσαν ἀρὸν τὴν τότε γενεὴν ἐξεθέρισεν. Ὡς ἐν
ταυτῇ σώματα πλείστα ἐκφέρεσθαι, καὶ μυρία τοῦ-
των καθέκαστην εἶναι τὰ πολυάνθρωπα. Τοιαῦτα τῆς
μεγαλῆς ψυχῆς Μαξιμίνου τῶν καθ' ἡμῶν γραμ-
μάτων εἶπετο τὰ ἐπίχειρα. Τηνικαῦτα δὲ καὶ τῆς
ἡμῶν θεοσεβείας πολλοὶ παρέδωκαν τὰ τεκμήρια.
Τὸν γὰρ φιλάνθρωπον τρόπον ἐπιδεικνύμενοι, τοὺς
μὲν ἀτάφους ἐβρίμμενους, μυριοὶ δὲ ἦσαν, ἐπιμαλῶς
ἐθαπτον· οἱ δὲ τοὺς τοῦ λιμοῦ τραυματίας ὅφ' ἐν
ἀπορρήζοντες, ἀρτους δὴ τινὰς καὶ τροφὴν ἐτέραν
ἐπιχορήγουν, ὡς ἡ χεὶρ εὐπορος ἦν. Κάντεῦθεν πολ-
λὴν τινα καὶ μακρὰν τὴν φήμην διαδραμεῖν, ὡς καὶ
μόνος θεοσεβεὶς ἡμᾶς τῶν ἄλλων ὁμολογεῖν, καὶ τὸν
ἐφορον τῶν Χριστιανῶν δοξάζειν Χριστόν. Ὡν δὴ
ἐπιτελουμένων, ὁ τῶν σωτηρίων Θεὸς ὁ ὑπέρμαχος
καὶ ἡμέτερος κηδεμὼν, οἷς εἰς αὐτὸν πεπρωμένη-
σαν, διὰ τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐχθρας, τὴν οἰκείαν ἀγανά-
κτησιν παραδείξας ταῖς τῶν δειλωθέντων δεινῶν
ἀθρόαις ἐπαγωγαῖς, αὐδὲς φαιδρὴν οἷον ἡμῖν ἐπέ-
λαμπε ταῖς οἰκταῖς προνοαῖς, ὡς ἐξ ἀφεγγοῦς
σκότους, φῶς ἀβρόχτον εἰρηνικῆς καταστάσεως πα-
ρασχέσθαι, καὶ ἐμπαῖν γὰρ πᾶσι καλίστασθαι Θεὸν
αὐτὸν ἵσαι καὶ ἐπόπτην εἶναι τῶν καθ' ἡμᾶς πραγ-
μάτων, μάλιστα χρώμενον ἐν καιρῷ περιστάσεων
τῆς τῶν οἰκείων ἐπιστροφῆς ἔνεκα· μετὰ γὰρ μὴν
τὴν ἀποχρῶσαν παιδείαν πᾶσι ἐνορῶντα καὶ πατρι-
κὸν, οἷς πρὸς αὐτὸν τὰ τῆς ἐλπίδος ἐσθῆρικται.
Ὅπως δὲ τοῦτο σφῶς διωκίστατο, ἐνθεν ἐρῶ.

ei illatam injuriam, susceptasque adversus nos inimicitias, providentia sua lætiora nobis affulgere tempora fecit, et post densas tenebras lucem ineffabilem pacatæ tranquillitatis præbuit. Eo profecto tempore certo declaratum est, Deum ipsum spectatorem et moderatorem esse rerum nostrarum, qui quidem flagello in afflictionibus, conversionis castigationisque suorum gratia, utitur: coercitione utem et quasi disciplina, pro eo atque decet et expedit, peracta, perhumaniter et paterne eos respicit, qui spem salutis firmam in eo collocatam habent. Quemadmodum autem id sapienter prorsus disposuerit, et fecerit, dicere deinceps constitui.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ.

Ὡς ὁ μέγας Κωνσταντῖνος τὸν ἐν Ῥώμῃ τυραν-
νοῦντα Μαξιέντιον ἐτροπώσατο· ὁκνηλῆκα καὶ
τὸν θεῖον σταυρὸν κατηστερισμένον ἐν οὐρανῷ
ἐθεόωσατο.

Ἐλεγε μὲν ἐπὶ Ῥώμῃς τὸ ὀπήκοον ἐκτρέδων αἰς
μικρῷ πρόθεν εἰληκαμεν ἀσχυρογυαίς Μαξιέντιος,

A macilentis, perinde atque simulacra quædam, te-
rum omnium egeni, linc et inda oberrantes atque
lapsantes, proni in trivis ipsis concidebant, sub-
sidii omnis expertes: et ad hoc unum ægre firmi,
ut fame se premi testarentur, miserandaque voce
a prætereuntibus cibi frustum sibi præberi sup-
pliciter peterent. Locupletiores porro propter men-
dicantium multitudinem desperantes, cum multa
eis largiti essent, tandem et ipsi in sævam famis
indigentiam perveniebant, et cum eadem quæ in-
digentes paterentur, non satis humaniter eam sor-
tem ferebant. Plurimis ergo diebus nuda cadavera
passim jacentia, miserrimum adhuc viventibus
præbuere spectaculum. Jam nonnulli etiam cani-
bus esca erant: cuius rei gratia frequens canum

B cædes fiebat, quod metus esset, ne illi in rabiem
acti, humanæ carnis cibo assueficerent. Pestilentia
verò domos ipsas peragrans, omnes carpebat, atque
in primis ditiores conficiebat. Et quos fames non
enecaverat, eos contagiosa pestis lues tollebat.
Itaque gemitibus omnia plena esse, domus, plateæ,
fora, lucus ubique, et vae! cum solitis doloris vo-
ciferationibus et planctibus exaudiebatur. Et dua-
bus hisce quasi armaturis, fame et peste, mors
ipsa depugnans, generationem et populum ejus
temporis fere omnem sustulit. Eademque die
quam plurima efferebantur cadavera, et innumera
quotidie fiebant sepulcra. Hæc auctoramenta et
præmia, edicta contra nos proposita gloriosi et
arrogantis Maximini sunt consecuta. Qua tempe-
state multi nostrorum hominum egregia veræ
pietatis suæ edidere documenta. Humanitatem
enim suam declarantes, cadavera quæ passim in-
sepulta jacebant (erant ea quam plurima) cum cura
sepeliebant: quos vero fames vexasset, eis con-
gregatis panes alimentaque alia præbebant, pro
facultatum scilicet copia. Unde longe lateque fama
celebris de nobis vulgata, 492 quæ ex omnibus
aliis hominibus veræ pietatis cultusque divini
laudem nobis tribuit, et Christianorum inspecio-
rem caratorempque Christum magnifice laudavit.

Cladibus istis peractis, salutaris Deus, tutor et pro-
pugnator noster, ostensa satis et exhibita ira et
indignatione sua, per eas quas comulate immiserat

D calamitates, propter pertulantem temerariamque

CAPUT XXIX.

Ut magnus Constantinus de Maxentio, qui Romæ
tyrannidem exercuit, triumphavit, cum etiam
signum sanctæ crucis stellis cornuacum in celo
vidit.

Romæ cives suos scdissimis, quæ diximus, sci-
noribus atterebat Maxentius, Herculli filius. Quo.

ubi Constantinus (frequentes namque ad eum Roma veniebant oratores, ne urbem eam imperatorum matrem despiceret, neve ita a sævissima fera vastari pateretur, orantes) cognovit, admodum est ira commotus, graviterque tantæ indignitatis famam tulit. Nam qui ex præscripto et voluntate Dei vivunt, aliis illatam suam esse reputant injuriam. Ac primum per litteras admonere et persuadere Maxentio, ut a tam nefariis sceleribus se abstineret, coepit. Ut autem ea re nihil egit, arma sibi sumenda esse, et injuriam afflictorum quoad posset vindicandam judicavit. Itaque exercitu parato, in Italiam contendit: non tam apparatu belli quam omnigena Dei armatura instructus. Id ubi Maxentius intellexit, nefandis magicarum artium imposturis magis quam civium benevolentia confusus, ne extra urbem quidem progredi primum est ausus. Insidiis autem collocatis, locisque imperii plerisque circumcirca armatorum hominum presidio imposito, copias alias adversus Constantinum misit. 483 Ille porro uno atque altero prælio contra tyranni exercitum victor, in Italiam longissime progressus, ad urbem Romam propius accedit. Ne autem unius Maxentii causa cum Romanis omnibus bellum gerere necesse haberet, inenarrabili quadam potentia Deus tyrannum longius extra urbis portas produxit. Ille namque ponte ex navibus super eo flumine quod urbem præterfluit, in quo etiam alius pons qui Milvius dicitur constructus est, arte quadam et fallacia confectio, exercitum eduxit, et cum magno impetu adversus Constantinum esset progressus. Constantinus porro de eventu belli sollicito cogitabat, et quemnam sibi adiutorem advocaret considerabat. Hæc illi meditati in mentem venit, Diocletianum quidem, qui Græcorum superstitione diis plurimis fretus fuerit, nihil adjutum esse: patrem vero suum Constantem longe feliciter vitam egisse, qui mature Græcorum religioni nuntium remiserit. Quapropter paternum Deum, quicumque tandem esset, ut se respiceret, dextramque sibi in periculis imminentibus porrigeret, ex intimo animi affectu humillime invocavit: id quod ad rem statim est collatum. Meridiano enim tempore iter ei cum exercitu suo facienti, sole jam occidentem versus vergente, miraculum majus quam dici possit, oblatum est: ignea scilicet columna, et lucis fulgor in aere crucis formam referens, quæ stellis æqualibus in Latinarum litterarum figuram expressis, Constantino clare *In hoc vince* ostendebat. Quare consternatus, quod de visione ea secum ipse ambigeret, amicos qui secum erant, an ipsi quoque idem viderent, percunctatus est: quod illi cum affirmassent, nocte proxima Christus ei una cum horrendo illo signo apparens (1), tale quiddam dum facere, atque in præliis præferre jussit: fore enim, ut per id omnes vinceret hostes. Et quamprimum

A ὁ τοῦ Ἐρκουλλίου υἱός. Ἄ δὴ τ' ἀκούων ὁ Κωνσταντίνος, πυκνῶν ἔκαιθεν πρέσβειων ὡς αὐτὸν ἀφικνουμένων, καὶ μὴ τὴν τῶν βασιλέων μητέρα Ῥώμην περιδεῖν ὑπὸ τοῦ θηρὸς οὕτω λυμαινομένην ἱκατεῦδντων, σφόδρα ἦν ἀσφάλλων, καὶ ἐν δεινῷ ποιούμενος διετέλει τὴν φήμην· τοῖς γὰρ ζῶσι κατὰ Θεὸν οἰκία ἢ τῶν κακῶς πασχόντων ἀδικία λελογίσταται. Πρῶτὰ μὲν οὖν γράμματα στέλλων, ἐπανάγειν ἐπιράτο, καὶ τῶν φαύλων ἔργων ἐκποδὼν ἱστασθαι παρηγγύα· ὡς δ' ἦτον ἦνυσεν, ὅπλων ἀπτεσθαι δεῖν ἰλογίζετο, καὶ τοῖς πάσχουσιν ὡς ἔγχευον ἐπαμύνειν. Καὶ δὴ στρατὸν ἀθροίσας· τῇ Ἰταλίᾳ ἐπείστατο, οὐ τόσον ὅπλοις, ὅσον τῇ ἐκ Θεοῦ παντευχῇ καθοπλισμένος. Ὁ μαθὼν δὲ Μαξέντιος, ταῖς ἐπιβήτοις μαγαναιαῖς καὶ γοηταῖς πλέον ἢ τῇ τῶν ὑπερκάων εὐνοίᾳ θαρβῶν, οὐδ' ὅσον τοῦ ἀπτεος προελθεῖν ἐτόλμα. Ὀπλίταις δὲ μυρίοις, λόγοις τε καὶ στρατῷ τῶν περιούκλῳ πάσης ἀρχῆς πεφραγμένοις, προῦπήντα τῷ Κωνσταντίνῳ. Ὁ δὲ τὴν πρώτην καὶ δευτέραν παράταξιν τροπώσας τοῦ τυράννου, ἐπιπλεῖστον δὸν τῆς Ἰταλίας· ἐπέδῃ, καὶ ἀγχιτὰ τῆς Ῥώμης ἐγένετο. Εἰθ' ὡς μὴ τοῦ τυράννου χάριν Ῥωμαίοις ἀναγκάζοιτο πολεμεῖν, θεὸς ἀπορρήτων τινὶ θύνασσι ἐκείνων πορρωτάτω πύλων ἐξεῖλακε. Ναυοὶ γὰρ γεφυρώσας τὸν παραβήοντα τῇ πόλει ποταμὸν, ἐν ᾧ καὶ ἡ Φουλβία λεγομένη ἐστὶ γέφυρα, ὑπεξάγει μὲν τὸν στρατὸν, καὶ ὅλως ὁρμαῖς τῷ βασιλεὶ ἀντιπείρετο· Κωνσταντίνος δ' ἐν φροντίδι καθίστατο, πῶς τὰ τῆς μάχης ἀποδαῖν, καὶ τίς βοηθὸς αὐτῷ γένοιτο. Καὶ δὴ· ἀνελάμβανεν, ὡς οὐδὲν γε οἱ περὶ Διοκλητιανὸν ὄναντο τοῖς Ἑλλήνων ταθαρήκότες θεοὶ· ὁ δὲ πατὴρ αὐτοῦ Κώνστας εὐδαιμονέστερον τὴν βίον διήνεγκε τὰ τῶν Ἑλλήνων ὀρησκυαῖς εὐθὺς παρωτάμενος. Ἐνθεν τοι καὶ τὸν πατρῶον Θεὸν ἔστις ποτὶ ἦν, λιπαρῶς ἐποιεῖσθαι ἱποθῆναι οἱ, καὶ δεξιὰν ταῖς προκειμέναις περιστάσει παρασχέιν. Ὁ δὴ τὰ καὶ πρὸς ἔργον εὐθύς ἐξέβαινε. Περὶ γὰρ μεσημβρίαν ὀδεύοντι σὺναμα τῇ περὶ αὐτὴν στρατιᾷ, τοῦ ἡλίου πρὸς δυσμὰς κλίνοντος, θαυμά τι καὶ κρείττον ἢ λόγειον τεύχεται. Πυρρὸς γὰρ στύλος καὶ φωτὸς αἰγλή διαδρις· εἰς σταυροῦ τύπον σχηματισθεῖσα γράμμασι Ῥωμαϊκαῖς, δι' ἀστέρων ἰσῶν ἐντυπωθεῖσιν. Ἐν τούτῳ νῖκα, τῷ Κωνσταντίνῳ σαφῶς ἐγγόρους. Ταθηπότι δ' οὖν καὶ διαπιστοῦντι τοῖς ὁρωμένοις, οἱ συμπρόντες ἀνεπυθάνοντο, εἰ καὶ αὐτοὶ τῆς ἰσῆς θέας ἀπαπολαύουσιν. Ὡς δὲ κάκεινοι συνέθεντο, νυκτὸς ἐπιγενομένης, ἐπιφανεί· ὁ Χριστὸς σὺναμα τῷ φοικτῷ ἐκείνῳ σημείῳ, τοιοῦτόν τι ὁρᾶσαι ἀνεκαλεῖσθαι, καὶ τούτῳ κατὰ τὴν μάχην προηγουμένῳ χρῆσθαι, δι' οὗ ἐπίταται πάντας χειροῦσθαι. Ἀμα δὲ ἡμέρα παρθένος τῷ χρησμῷ, τοιοῦτόν τι ἐκ χρυσοῦ κατασκευάζεν· ὁ καὶ μέχρι νῦν τοῖς βασιλεῖς τὸν χρόνον ὑπερεπρήσαν, παραφυλάττεται. Ὁ διαγράφασθαι καὶ λόγῳ δίκαιον ἡγήματι. Ὑψηλὸν δόρυ χρυσοῦ κατασκευασμένον κέρως εἶχεν ἐγκάρσιον, εἰ σταυροῦ σχῆμα διατυπούμενον. Ἄνω δὲ πρὸς τῷ τοῦ παντὸς ἀκρῷ στέ-

(1) Euseb. lib. 1. De Vita Constant.

εα ος μέσον συστέλλων τὸ βῶ χαζόμενον, διὰ τῶν
 πρώτων στοιχείων τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα ὑπνί-
 στω. Τοῦ γε μὴν πλαγίου κέρματος τοῦ κατὰ τὸ δόρυ
 ἐμπιπαμένου ὁδὸν ἐκχερμῆς χρυσόπαστος ἀπώ-
 ρητο, αὐτοῦ τε θεοφιλοῦς βασιλεὺς εἰκόνα χρυ-
 ζήν μέχρι στέρνων καὶ τῶν αὐτοῦ παιδῶν εὐφῶς ὑπο-
 γράφοι. Τοιοῦτον τοίνυν σχεδιασθὲν τῷ καιρῷ
 προηγεῖσθαι τοῦ πολέμου ἐθέσπισε. Καὶ τοῦτω χρώ-
 μενος, πρόθυμος εὖ μάλα ἐχώρει πρὸς τὴν παράτα-
 ξιν. Καὶ δὴ συρράγέντων τῶν στρατευμάτων ἤτα-
 ται κατακράτος Μαξέντιος. Καὶ τῶν μὲν ὑπεναντίων
 οἱ πλείστοι εἰς ἔργον ἐγένοντο τῇ τοῦ σταυροῦ
 πανοπλίᾳ. Μαξέντιος δὲ ὑπὸ τοῦ βασιλεὺς ἐκδιω-
 κόμενος, ταῖς οἰκείαις πάγαις ἀλλίσσεται· τῆς γὰρ γε-
 φύρας θεῆς δυνάμει διαβράσεισης, καὶ τοῦ ποταμοῦ
 ζεύγματος διαλυθέντος, ὁρῶνται μὲν ἡ διάβασις·
 χωρεῖ δ' εὐθὺς αὐτὰνδρα κατὰ τοῦ βυθοῦ τὰ σκάφη.
 Αὐτὸς δὲ πρῶτος ὁ δειλαιὸς σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν
 ὑπασπισταῖς τοῖς ποταμίῳις βίβας ὕδασι καταπνί-
 γεται, ὥσπερ ὁ πάλαι Φαραὼ παντοκράτι· ὡς τὸν
 ποταμὸν ἐκείνον καὶ τὴν καλουμένην Φουλίαν γέ-
 φυραν ἔκτανεν σὺν ἀναβάταις ἐμπλεῶν δεικνυσθαι·
 καὶ ἦν ἰδεῖν τὰ πάλαι φερόμενα εἰς ἔβιν δῆτ' ἀναρ-
 γούμενα· Ἄρματα Φαραὼ καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ
 ἔρριψεν εἰς θάλασσαν· ἐκπλέκτους ἀναβάτας
 τριστάτας ἐν Ἐρυθρῇ θαλάσῃ κατεπόντισε·
 καὶ ἔδυσαν ὥσπερ μόλιθος ἐν ὕδατι σφοδρῶ.
 Ὅστε δίκαιον ἂν εἴη κατὰ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν μέγαν θε-
 ραπνόντα Μωϋσέα, τοῦς τὴν νίκην ἐκ Θεοῦ ἀρπα-
 γόμενος, τὰ ἴσα ἐκείνῳ κατὰ τοῦ δυσσεβοῦς ἐπιγανυ-
 μένους, ἐκβοῶντας ὁμνεῖν· Ἀσώμεν τῷ Κυρίῳ·
 ἐνδόξως γὰρ δεδοξασται. Ἰσχυρὸν καὶ ἀναδύτην
 ἔρριψεν εἰς θάλασσαν· βοηθὸς καὶ σκεπαστὴς
 ἐγένετό μοι εἰς σωτηρίαν. Οὗτός μου Θεός, καὶ
 δοξάσω αὐτόν. Θεός τοῦ πατρὸς μου, καὶ θῶσω
 αὐτόν. Καὶ, τίς ὁμοίος σοι ἐν θεοῖς, Κύριε; τίς
 ὁμοίος σοι; Δεδοξυσμένος ἐν ἁγίοις· θαυμαστός
 ἐν δόξαις, ποιῶν τέρατα.

*ficatus est. Equum et ascensorem conjecit in mare: electos
 ascensores satellitesque submersit in mari Rubro. De-
 scenderunt in profundum quasi plumbum, in aquis
 vehementibus. Æquum sane fuerit, ad exemplum
 magni illius servi Dei Moysæ, qui victoriam Deo
 acceptam tulit, itidem ut ille fecit, nos quoque
 lætos contra impium istum tyrannum hymnum
 concinere: Cantemus Domino, gloriose enim magni-
 ficatus est: auxiliator et protector factus est mihi in salutem.
 Iste Deus meus, et glorificabo eum: Deus patris mei, et exaltabo eum. Quis similis tibi in diis, Domine?
 quis similis tibi? Glorificatus in sanctis, admirandus in gloria, faciens mirabilia.*

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Ὡς τὴν Ῥώμην κατασχὼν Κωνσταντῖνος, θεο-
 φιλῇ διαπράττειτο ἔργα.

Ταῦτα δὲ καὶ τὰ συγγενῇ τούτοις Κωνσταντῖνος
 τῇ τὴν νίκην παρὰ δόξαν πεπραγόντι Θεῷ εὐφημή-
 σας, τὴν Ῥώμην εἰσήλαυνε, τὸ ἐπινίκιον ἀλαλέων
 τρανότερον πάντων, ὡς σωτήρα καὶ λυτρωτὴν μετὰ
 φαιδρότητος ἐπὶ πλείστης, τῆς καρδίας ὡσανεὶ προ-
 πηδῶσης, σὺν χρότοις καὶ εὐφημαῖς προσημύοντων
 τε καὶ εἰσδεχομένων, τὸ τῆς νίκης διακατέχοντα
 τρόπαιον, στεφάνους πρότερον τὴν πόλιν πᾶσαν διει-
 λημμένων. Ὅ δὲ τὸ πρὸς Θεὸν ὡσεὶν οἶον ἐμφυ-
 τον ἔχων, καὶ μὴ ὥς τοῖς χρότοις ἐν μηδενὶ σα-
 λευόμενος, τὴν ἐκ Θεοῦ σύνταξιν ἐγνωκώς, εὐθὺς τὸ
 τοῦ σταυροῦ σημεῖον ἐφ' ὕψους ἀναστήλousθαι προ-
 τάττει· καὶ ἅμα τῷ λόγῳ ἀνδρείας εἰς ἔβιν αὐτοῦ
 ἐγαλκνύτο· οὐ κατὰ τὴν διεῖκν χεῖρα τῆς ἰσχύος

A dies est exorta, visioni ei obsequens, ex auro si-
 gnum tale fieri curavit, quod ad hunc usque diem
 in imperatorio et aulico instrumento a tot sæculis
 asservatur. Id paucis describere non fuerit in-
 tempestivum. Hasta longa ex auro elaborata,
 cornu obliquum habet, in crucis formam compacta;
 in cuius summitate corona mediam Græcam litte-
 ram P decussatam cohibens, primariis litteris
 Christi nomen obscure refert. **484** Ex obliquo
 autem cornu, quod per hastam est impactum, ve-
 lum aureum sublime dependet, in quo imago aurea
 pectore tenus pii imperatoris liberorumque ejus
 pulchre est expressa. Hujuscemodi quiddam pro
 tempore tum repente factum sanxit ut in bello
 præferretur. Quo etiam frotus, alacriter ad confli-
 ctum processit. Cæterum prælio commisso, Maxen-
 tius magna vi est devictus, et ex hostibus quam
 plurimi per crucis armaturam ferro cæsi. Maxen-
 tius vero, quem Constantinus imperator fugientem
 persequabatur, suo ipsius (quod dicitur) laqueo est
 captus. Ponte enim divina virtute rupto, navibus-
 que quibus flumen constratum fuerat solutis, trans-
 iit ipse pessum iit, et scaphæ subito cum homi-
 nibus omnibus in undis subdesere, ipseque miser
 primus cum propugnatoribus suis in flumine mersus
 et suffocatus est, sicuti olim cum universo exercitu
 Pharaos: ita ut fluvius ille, ad eum qui Milvius
 dicitur pontem, equis et ascensoribus referatus visus
 sit. Tum vero ea quæ olim cantata fuerant, ad
 oculum representata videre licuit: Currus Pha-
 raonis et exercitum ejus projecit in mare: electos
 ascensores satellitesque submersit in mari Rubro. De-
 scenderunt in profundum quasi plumbum, in aquis
 vehementibus. Æquum sane fuerit, ad exemplum
 magni illius servi Dei Moysæ, qui victoriam Deo
 acceptam tulit, itidem ut ille fecit, nos quoque
 lætos contra impium istum tyrannum hymnum
 concinere: Cantemus Domino, gloriose enim magni-
 ficatus est: auxiliator et protector factus est mihi in salutem.
 Iste Deus meus, et glorificabo eum: Deus patris mei, et exaltabo eum. Quis similis tibi in diis, Domine?
 quis similis tibi? Glorificatus in sanctis, admirandus in gloria, faciens mirabilia.

C
 D

485 CAPUT XXX.

Ut Constantinus, Roma recepta, Deo grata facinora
 fecerit.

Hæc porro, atque his similia, Constantinus tam
 mirificam consecutus victoriam, Deum celebrando
 canens, et voce clariore triumphando jubilans,
 urbem Romanam est ingressus; civibus omnibus
 hilaritate et lætitia summa animis eorum exultantibus,
 cum plausu felicitque omine et acclamatione eum tanquam servatorem et liberatorem
 suum, victoria trophæum ferentem, cum quidem
 prius urbem totam coronis obsedissent, producen-
 tibus atque excipientibus. Constantinus autem ve-
 ram erga Deum pietatem a natura sibi quodam-
 modo insitam habens, nequaquam applausu tali
 commotus, ut qui a Deo secundum rerum suarum
 successum provenisse sciret, statim crucis signum

in sublimi loco statui fuisse. Nec mora ulla interposita est, et statua ad formam similitudinemque ejus ex ære fabrefacta est, quæ dextra manu ex eadem materia crucis signum elaboratum teneret. Eam statuam, crucem ita magnifico beoque habitu teuentem. Romæ in loco maxime celebri firmis innixam fundamentis collocari præcepit, cum hujusmodi Latina inscriptione: *Hoc salutifero signo, et vero fortitudinis indicio, urbem vestram jugo tyranni solutam liberavi: senatumque et populum Romanum in libertatem vindicans, antiquo splendore et amplitudini restitui.* Romana urbe in potestatem suam redacta primum omnium ut sanctorum reliquie collectæ, justæ sepulture mandarentur, constituit. Deinde illud curavit, ut ab exsilio proscripti revocarentur. Edictum denique proposuit, ut ne quis Christianos persequeretur, ut captivi et vincti solverentur, ut bona publicata legitimis possessoribus suis restituerentur. Adhuc in primis maturavit ecclesias Dei restaurare, easque donariis exornare: simulacrorum vero aras ex ipsis prorsus eruere fundamentis, atque igni comburere; ac si quæ illæ habuissent proventus, eos divinis consecrare templis. Quæ omnia mira celeritate sunt confecta. Totis autem septem diebus civitas Romana celebrem ob victoriam eam egit conventum, simul et auctorem illius Deum, triumphalemque crucis armaturam, et victorem ipsum Constantinum laudans, honoribusque dignis prosequens. Septimus tum a morte patris imperii Constantini agebatur annus. **486** Et cum ille una cum Licinio, qui nondum insanire atque furere contra Deum coeperat, debitum Deo præstitisset cultum, ambo consentientibus sententis constitutionem optimam pro Christianis edidit. Præterea quæ a Deo ei præter spem et opinionem omnium accidissent res mirificas, et ut Maxentius devictus esset, tum autem et constitutionem eam ad Maximinum Orientis tyrannum, amicitiam adhuc erga eos præ se ferentem, verbis amplissimis perscripserunt. Ille porro factum id graviter ferens, ut arte quapiam, ne illis obnoxius esse videretur, effugeret (nam edictum ad se missum rejicere, quod illos ut potentiores et majores metueret, non facile ei erat), quidnam excogetavit? Simulavit scilicet et fluxit, se consilio et ad populos sibi subditos pro eis litteras, res nonnullas commemorans quas nunquam fecerat, dedit. Itaque consulto seipsum fallens atque decipiens, mentitus est. Quæ autem scripsit, erant hujusmodi.

CAPUT XXXI.

De edicto Maximini Gallerii, quod in scripto pro Christianis volens nolens proposuit.

Jovius Maximinus Augustus Sabinus. Et fortunæ tuæ, et hominibus omnibus notum esse, persuasum habeo, dominos nostros et parentes Diocletianum et Maximinum, cum viderent mortales pene omnes, deorum relicto cultu, se Christianorum genti adjungere, recte constituisse, ut omnes qui a deorum immortalium religione descivissent,

Α ὕλης τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον ἀναστήλουτο· ὃ καὶ κατέχων ἐν σταυρῷ καὶ παθεράτωρ τῷ σχήματι, ἐν τῷ κατὰ Ῥώμην μάλιστα δεδημοσιευμένῳ τόπῳ ἐκείλευεν ἀσφαλῶς ἀνίστασθαι. Ταῦτα δὲ τῇ Ῥωμαίων φωνῇ τῷ ἀνδριάντι προσεπιγράφας· Τούτῳ τῷ σωτηριώδει σημεῖῳ, τῷ ἀληθινῷ ἐλέγχῳ τῆς ἀνδρείας, τῇ πόλει ὑμῶν ἀπὸ τυραννοῦ τοῦ τυράννου διασωθεῖσας ἡλευθέρωσα. Ἐτι μὴν καὶ τῇ σόφῃ καὶ τῷ δῆμον Ῥωμαίων τῇ ἀρχαίᾳ ἐκπαρεῖα καὶ λαμπρότητι ἐλευθερώσας ἀποκατέστησα. Τῇ δὲ Ῥώμῃ ἐγκρατὴς γεγωνὺς, πρῶτον πάντων, τὰ τῶν ἁγίων συλλέγειν ἐκέλευε λείψανα, καὶ οὐκ ἀπαρδοῦναι ταῖς· εἰτα σπουδασμα ἵσθαι τοὺς ἐν ἑξορίαις ἀνακαλεῖσθαι. Ἐπειτα δόγμα ἐξῆγε Χριστιανούς μὴ διώκεσθαι, ἀνίστασθαι τοὺς ἐν δεσμοῖς, καὶ τοὺς δεησομένους τὰς οὐσίας ἀποκαθίστασθαι· ἀναγεῖν δὲ καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας μάλα ἐπίσπευδι καὶ τιμῇ ἀναστήμασι· τοὺς δὲ τῶν εἰδῶλων βωμοὺς ἐξ αὐτῶν ἀνασπῆσθαι κρηπίδων, καὶ πυρὶ καταβλέσθαι. Ὅσα δ' ἐκείνοις ἦσαν ἐν προσδοκίᾳ, τοῖς θεοῖς ἀφιερῶσθαι ναοῖς. Ἄ καὶ ὁσίων ἡ λόγος ἦνέτο. Ἐπὶ δ' ἐπ' ἡμέραις ἐπινίκιον ἡ πόλις ἤγε πανήγυριν· ἅμα μὲν τὸν τῆς νίκης αἶθρον Θεὸν καὶ τὸ νικησάντων ὄπλον, ὁμοῦ δὲ καὶ τὸν ἄξιον νικητὴν Κωνσταντῖνον γεραίρουσα. Ἐδδομον δ' ἦν ἔτος τετρακτατὴ τῷ Κωνσταντίνῳ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς τῇ ἀρχῇ· ἀποχωρητῶς οὖν Κωνσταντίνος τε καὶ ἡ μετ' αὐτοῦ Λικίνιος οὐκ ὅτε εἰς τὴν κατὰ Θεοῦ ἐκτραπὴς μανίαν, τὰ εἰκότα Θεῷ ἀναθέμενοι, ἄμφοι ἐπὶ μιᾷ γενόμενοι γνώμῃ, ὑπὲρ ἡμῶν νόμον ἔγγραφον διαρκέστατον ἐκτίθεσθαι. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τότε γεγεννημένα Θεῷ τοῖς πατέρεσσιν, καὶ ὡς ἡτέθη Μαξέντιος, εἰ δὲ καὶ αὐτὸν ἐκείνων τὸν νόμον, Μαξιμίνῳ τῷ ἐπ' Ἀνατολῆς τυράννῳ εἰ φίλων ὑποκρινομένων τὴν πρὸς αὐτοὺς, λαμπρότητα διαπέμπονται. Ὅ δὲ δεινὸς τὸ πρᾶγθεν ἐνεγκών, ὑπὸ χεῖρά τε εἶναι δόξει τέχνη δὲ τινι μάλιστα διαφεύγων, παραιτεῖσθαι δὲ καὶ τὸν πεμφθέντα νόμον τῷ τῶν μειζόνων δέει μὴ εὐχερῶς ἔχων, τί διανοεῖται; πλοσάμενος δὲ Θεὸν οὐκ ὀκνηθὲν κεινῆσθαι, τοῖς ὑπὸ χεῖρα ὑπὲρ Χριστιανῶν γράμματα διαγράψαι· ὃ μήποτε αὐτὸς ἀπ' αὐτοῦ διαπράξαιτο. Ἀπατῶν δὲ αὐτὸν ἡρμῆμος, ἐφεύδατο. Ἄ δ' ἔγραψεν, ἦσαν αὐτά.

proprio motum, de Christianis benignitas statuisset,

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΑ'.

Περὶ τῆς ἐκουσιαστικῆς ἐπὶ τῶν γραφῶν Μαξιμίνου τοῦ Γαλλίου.

Ἰδοὺς Μαξιμίνος Ἐδδοτὸς Σαβίνῳ. Καὶ παρὰ τῇ σὴ σιταρότητι καὶ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις φανερόν εἶναι πέποιθα, τοὺς δεσπότας ἡμῶν, Διοκλητιανὸν καὶ Μαξιμιανὸν τοὺς ἡμετέρους πατέρας, ἡλίκα συνείδον σχεδὸν ἅπαντας ἀνθρώπους, καταλειφθεῖσθαι τῆς τῶν Θεῶν θρησκείας, τῷ ἔδει τῶν Χριστιανῶν αὐτοὺς συμμεμγῆτας ὁδῶς διατελεῖναι,

πάντας ἀνθρώπου·, τοὺς ἀπὸ τῆς τῶν θεῶν αὐτῶν
 τῶν ἀθανάτων θρησκείας ἀναχωρήσαντας, προδήλως
 κολάζει καὶ τιμωρία εἰς τὴν θρησκείαν τῶν θεῶν
 ἀνακληθῆναι. Ἄλλ' ὅτε ἔγὼ τὸ πρῶτον εὐτυχῶς εἰς
 τὴν Ἀνατολὴν παρεγενόμην, καὶ ἔγνων εἰς τίνας εἰ-
 ποὺς πλείστους τῶν ἀνθρώπων, τὰ δημόσια ὠφελεῖν
 δυναμένους, ὑπὸ τῶν δικαστῶν διὰ τὴν προσηρημέ-
 νην αἰτίαν ἐξορίζεσθαι, ἐκάτῳ τῶν δικαστῶν ἐν-
 ολίως δίδωκα, ὥστε μηδὲνα τούτων τοῦ λοιποῦ προσ-
 φέρεσθαι τοῖς ἐπαρχιώται· ἀπὸ τῶν· ἀλλὰ μᾶλλον
 κολακείᾳ καὶ προτροπῇ τὴν τῶν θεῶν θρησκείαν
 αὐτοὺς ἀνακαλεῖν. Τῇ καὶ οὖν ὅτε ἀκολούθως τῇ
 καλεῖσθαι τῇ ἐμῇ ὑπὸ τῶν δικαστῶν ἐφυλάττετο τὰ
 προσταγμένα, συνέδαινα μηδὲνα ἐκ τῶν τῆς Ἀνα-
 τολῆς μερῶν μήτε ἐξορίστον, μήτε ἐξυδρίστον γε-
 νέσθαι· ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τοῦ μὴ βαρέως κατ' αὐτὸν
 γενέσθαι τι, εἰς τὴν τῶν θεῶν θρησκείαν ἀνακληθῆ-
 σθαι. Μετὰ δὲ ταῦτα ὅτε τῷ παρελθόντι ἐνισχυθῶ
 εὐτυχῶς ἐπέβην εἰς τὴν Νικομήδειαν, χίκαί διετέ-
 λουν, παργίνοντο πολῖται τῆς αὐτῆς πόλεως πρὸς
 με ὅμα μετὰ τῶν ζώντων τῶν θεῶν, μειζώνας δεό-
 μενοι ἵνα παντὶ τρόπῳ τὸ τοιοῦτον ἔθνος μεθαρμύ-
 νῃ· ἀπὸ τῶν ἐν τῇ αὐτῶν πατρίδι οἰκεῖν. Ἄλλ' ὅτε
 ἔγνων πλείστους τῆς αὐτῆς θρησκείας ἀνδράς ἐν αὐ-
 τοῖς τοῖς μέρεσιν οἰκεῖν, οὕτως αὐτοῖς τὰς ἀποκρι-
 σεις· ἀπάνειμον, ὅτι τῇ μὲν αἰτέσει αὐτῶν ἀσμένως
 χάριν ἔσχκα, ἀλλ' οὐ παρὰ πάντων τοῦτο αἰτηθὲν
 κατέβη. Εἰ μὲν οὖν τινες εἰεν τῇ αὐτῶν δεσιδαιμο-
 νίᾳ διαμένοντες, οὕτως· ἕνα ἕκαστον ἐν τῇ ἰδίᾳ
 προαίρεσει τὴν βούλησιν ἔχαι· καὶ αἱ βούλοιντο, τὴν
 τῶν θεῶν θρησκείαν ἐπιγιγνώσκουσιν. Ὅμως καὶ τοῖς
 τῆς αὐτῆς πόλεως Νικομηδεῦσι, καὶ ταῖς λοιπαῖς
 πόλεσιν, αἱ καὶ αὐταὶ εἰς τοιοῦτον τὴν ὁμοίαν αἴτη-
 σιν περισπούδαστως πρὸς με παροίχασιν, δηλονότι,
 ἵνα μηδεὶς τῶν Χριστιανῶν ταῖς πόλεσιν ἐνοικῶν,
 ἀνάγκην ἔσχον προσφιλῶς ἀποκρίνασθαι· ὅτι δὴ
 αὐτὸ τοῦτο καὶ οἱ ἀρχαῖοι αὐτοκράτορες πάντες διε-
 φύλαξαν· καὶ αὐτοῖς τοῖς θεοῖς δι' οὗς πάντες ἄν-
 θρωποι καὶ αὕτη ἡ τῶν δημοσίων διοικήσεις συνί-
 σταται, ἤρασαν, ὥστε τὴν τοιαύτην αἴτησιν ἣν ὑπὲρ
 θρησκείας τοῦ θεοῦ αὐτῶν ἀναφέρουσιν βεβαιώσαι
 με. Τετραρὺν εἰ καὶ τὰ μάλιστα τῇ σὴ καθοσιώσει
 πρὸς τοῦτο τοῦ χρόνου διὰ γραμμάτων ἐπιστάλαται,
 καὶ δι' ἐντολῶν ὁμοίως κελεύεται, ἵνα μὴ κατὰ
 τῶν ἐπαρχιωτῶν τῶν τὸ τοιοῦτον ἔθνος ἐπιμελη-
 θέντων διαφυλάξει μηδὲν τραχέως, ἀλλὰ ἀνεξικάνως
 καὶ συμμέτρως συμπεριφέρουσιν αὐτοῖς· ὅπως ἵνα
 μήτε ὑπὸ τῶν βενεφικολῶν, μήτε ὑπ' ἄλλων τῶν
 τυγχόντων ὕδατος μήτε οὐσιμῶς ὑπομένουσιν· ἀκόλου-
 θον ἐνόμισα καὶ τούτοις τοῖς γράμμασι τὴν σὴν σι-
 γαρύτητα ὑπομῆσαι· ὅπως καὶ ταῖς κολακείαις
 καὶ ταῖς προτροπαῖς μᾶλλον τὴν τῶν θεῶν ἐπιμέ-
 λειαν τοὺς ἡμετέρους ἐπαρχιώτας ποιήσας ἐπιγι-
 γνώσκουσιν. Ὅθεν εἰ τις τῇ αὐτοῦ προαίρεσει τὴν θρη-
 σκείαν τῶν θεῶν ἐπιγιγνώσκων προσλάβει, τοῦτον
 ὑποδέξασθαι προσήκει. Εἰ δὲ τινες τῇ ἰδίᾳ θρησκείᾳ
 ἀκολουθεῖν βούλοιντο, ἐν τῇ αὐτῶν ἐξουσίᾳ καταλεί-
 πειν. Διότι καὶ ἡ σὴ καθοσίωσις τὸ ἐπιτραπέν σοι δια-
 φυλάττειν ὀφείλει, καὶ μηδὲν ἐξουσία δοθῇ· ὥστε

A eoercitione et vindicta publica ad eorundem deo-
 rum caeremonias redire cogerentur. Posteaquam
 vero ego primum feliciter et auspicio in Orientem
 perveni, atque cognovi, in quæ loca quam plurimi
 homines, qui reipublicæ commodi et utiles esse
 potuissent, a iudicibus et præfectis, ob eam quam
 dixi causam, in exsiliū acti fuissent: iudicibus
 eis omnibus mandavi, ne quisquam eorum posthac
 crudelius quidquam de provincialibus statueret,
 sed potius blandiore cohortatione eos ad deorum
 sacra revocaret. Quapropter cum ita iudices ut
 par erat, jussis meis obsequerentur, evenit, ut
 nemo prorsus in Orientalibus partibus **487** vel
 in exsiliū mitteretur, vel injuria atque contumelia
 afficeretur. Et plerique, quod nihil gravius
 duriusque in eos constitueretur, ad deorum religionem
 redire. Postea vero cum anno proximo
 Nicomediam feliciter ingressus essem, ibique ma-
 herem, venerunt ad me ejus urbis cives cum deo-
 rum simulacris, et me magnopere rogarunt, ut
 modis omnibus curarem, ne genti ei in patria
 eorum domicilium habere permitteretur. Quibus
 respondi, me quidem eorum petitioni perlibenter
 gratificari velle, sed non ab omnibus ex æquo
 preces eas apud me fieri. Quod si qui in super-
 stitione eorum perseverarent, liberum id eis pro
 uniuscujusque arbitrio et voluntate esse: neque
 tamen eos, si ad deorum religionem agnoscendam
 redire vellent, prohiberi. Sed enim et Nicome-
 diensibus et aliarum urbium civibus, quæ et ipsæ
 eandem petitionem, videlicet ut ne quis Christia-
 norum civitates incoleret, magno studio et con-
 tentione apud me interposuere, necessitate quadam
 benigne respondi, me quoque, quoniam id ipsum
 etiam antiqui imperatores omnes servassent, et
 diis ipsis, per quos omnes homines cum ipsa re-
 rum publicarum gubernatione consistunt, placuis-
 set, petitionem ejusmodi, quæ de divinorum nu-
 minum cultu causam ad me referret, confirmare.
 Proinde etiamsi antehac devotioni tuæ potissimum
 per litteras significatum, et per jussiones itidem
 mandatum est, ut ne quid cum provincialibus
 præfecti, quibus tot tantorumque populorum cura
 est injuncta, dirius severiusve agant, sed clemen-
 ter, moderate et patienter eos ferant: nunc tamen
 visum quoque est scripto isto fortitudinem tuam
 admonero, ut illi neque a beneficiis, neque ab
 aliis quibuscunque injuriis afficiantur, vexentur,
 executiantur, sed potius ut humanis benignisque
 exhortationibus deorum curam et cultum agnoscere
 persuadeantur. Itaque si quis iudicio ipse suo deo-
 rum religionem suscipiendam duxerit, eum com-
 plecti decet: si qui vero caeremonias suas sejan-
 etiam sequi maluit, arbitrio potestatiq̃ sue
 relinquendi sunt. **488** Dabit ergo devotio tua
 operam, ut quod mandatum ei est, servetur, et
 ut nemini posthac provincialium nostrorum a reli-
 gione sua revocandorum facultas permittatur.
 Porro ut jussa hæc nostra ad notitiam subditorum

nostrorum perveniant, constitutione a te publicus proposita curare debebis.

CAPUT XXXII.

De præcipiti perversitate et motu Maximini contra Constantinum Magnum.

Hæc cum ita non ex sententia, sed magna necessitate adductus mandasset, minime visus est vera dicere, eis qui in animis suis considerabant, paulo eum ante per iudicii sui inconstantiam longe alia ac diversa constituisse. Quapropter nemo publice conventus cogere, nemo libere quæ legitimi cultus nostri sunt peragere audebat. Neque id rescriptum ipsum volebat, quod securitatem tantum nobis ab injuriis et contumeliis concedebat: minime autem conventus agere, divinas domos extruere, et alia quæ solita consuetaque nobis sunt facere permittebat: cum quidem ea omnia veræ pietatis pacisque nostræ dux et auctor imperator Constantinus, una cum Licinio, litteris suis ad eum omnesque ditioni et imperio eorum subjectos populos datis, permisisset. Cæterum impio illi hæc displicuere, quamvis postea divina vindicta coactus, vel invitatus eadem quæ illi constituerant, sancire necesse habuerit. Præcipua autem ejus vecordie causa erat, quod magnitudinem imperii quod ei obigerat, ferre atque sustinere non posset: quamobrem cogitationibus et consiliis stultis actus, inepte et perperam res gerebat. Jam et iam in animo suo inflatus arrogantia, per temeritatem et confidentiam opponere se ausus est imperatoribus, qui eum multis atque incomparabilibus modis longe antecellebant genere, educatione, institutione, prudentia, dignitate, vera erga Deum pietate, atque in rebus omnibus officiosa, decenti et moderata animi constitutione: quæ virtutes in eis ut præcipue et maxime illustres præ aliis mirifice elucebant. Ac primum quidem in solitis quæ publice fiebant acclamationibus et votis, primo loco se renuntiari curavit: deinde autem amentiam in insaniam vertens, fœdera cum Licinio altea pacta rupit. Et cum in animo secum ipse reputaret, quæ per vim et efficaciam crucis

CAPUT XXXIII.

Magnum Constantinum Romæ a Sylvestro sacro-sancto baptismo initiatum esse.

Hæc cum divus imperator Constantinus audivisset, atque in primis cognovisset, ut ille apertam adversus Christianos persecutionem renovaret, quod a puero malitiam et flagitia omnia odisset, animum despondit, seque ipsum curis maceravit, solulo cogitans quomodo hunc quoque e medio tollere posset. Atque eum italia meditantem, cum

Α τοὺς ἡμετέρους ἐπαρχιώτας προσήκει ἀνακαλεῖν. Ἵνα δὲ αὕτη ἡμῶν ἢ κλέουςις εἰς γνῶσιν τῶν ἐπαρχιωτῶν ἡμετέρων ἐλθῇ, διατάγματι ὑπὸ σοῦ προτεθέντι τὸ κακίστουσμένον δορεῖται δηλώσει.

ΚΕΦΑΛ. ΑΒ΄.

Περὶ τῆς εἰς προὔπτον διαστροφῆς καὶ ἀπαρσένσεως Μαξιμίνου κατὰ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου.

Ταῦτ' οὐ κατὰ γνώμην, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἡναγκασμένος διακαλούμενος, οὐδαμῶς τάληθι; λέγειν ἐψέει, τὸ πρὸ βραχίος αὐτοῦ ἐννοουμένους παλίμβολον τῆς γνώμης καὶ ἁσφατος. Τοῦτον οὐκ ἐν τῷ φανερῷ τις ἰδὼν ἔρει συνάγειν, καὶ τι τῶν ἀνηκόντων τῇ θρησκείᾳ ἐλευθερίως ποιεῖν· ἐπεὶ τοὶ γε οὕτως τὸ γράμμα ταῦτ' ἤθελε. Τὸ δὲ ἀνεπηρέαστον ἡμῶν ἐπιτρέπον ὁθεὺν παρεκάλυετο· οὐ μὴν καὶ συνόδου· συγκροτεῖν, θεοὺς τε εὐσεβεῖν· καὶ τὰλλα ὅσα ἡμῖν ἐλωθέντα ἦσαν· καὶ ταῦτα τοῦ τῆς εὐσεβείας καὶ εἰρήνης ἡμῖν ἀρχηγοῦ βασιλέως· σὺναμα τῷ Λικινίῳ τὰ τοιαῦτ' ἐπιτρέποντος τοῖς καταπεμφθεῖσι μάλιστα γράμμασιν αὐτῷ τε καὶ πᾶσιν οἷς ὑπὸ χεῖρας γέγονεν εἶναι. Οὐ μὴν γὰρ τῷ εὐσεβεῖν ταῦτ' ἤρσκει· κἂν ἐς ὑστέρον τῇ θεῷ συνειλαυνόμενος δίκῃ, καὶ ἄλλων τὰ ὅμοια καὶ αὐτὸς· τοῖς κρατοῦσι νομοθετεῖν ἡναγκάζετο. Ἐκπαριζέτω δὲ αὐτῷ αἰτία μὲν πρώτη, ὅτιπερ οὐκ οἶός τε ἦν φέρειν τὸ μέγαθος τῆς ἐπιτρέψεως ἀρχῆς· ἥμιστά δὲ σὺφφρονι ἀγόμενος λογισμῷ, ἀπειροκάλως ἐνεχείρει τοῖς πράγμασι. Φυσίῳ δὲ διακίνον τὴν ψυχὴν ἀρθεῖς, ἥδη καὶ κατὰ τῶν κρατούντων καὶ ἀσυγκροτοῦ· μέτροις ὑπερχόντων, γίνεσθαι, ἀνατροπῇ, παιδείᾳ, συνέσει καὶ ἀξιώματι, καὶ τῇ πρὸς Θεὸν εὐσεβείᾳ, καὶ τῷ ἐφ' ἑαυτοῦ σὺφφρονι καὶ κατεσταλμένῳ τῆς ψυχῆς· παραστήματι. Ἄ δὲ τίνα καὶ ὡς κορυφαία τοῦτοι καὶ ἐπίσημα, τῶν ἄλλων ἦσαν ὑπερρωτῶς διαλάμποντα, εἰς τὸλμην καὶ ὁράσο· ἀνηραβίζετο. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπιβάλλει ταῖς ἐξ Ἰδου· θερμοφαῖς φήμασι· πρῶτον· ἀναγορεύεσθαι· τὴν δ' ἀπόνοιαν εἰς μανίαν ἐπιτείνει, τὰς συνθήκας διέλκυν, ἐς μετὰ Λικινίου πιπνίσθαι πρότερον. Ἐν ᾧ δὲ βάλλον καὶ τὸ κατὰ Μαξιμίνου γινόμενον διὰ τῆς τοῦ σταυροῦ ἐνεργείας, οὐ μόνον μετὰ τῶν βασιλέων, ἀλλὰ γε δὴ καὶ κατ' αὐτοῦ ἐκλήζετο τοῦ σταυρωθέντος Χριστοῦ. Καὶ εἰς φόβον συναλθεῖς, τὸν κατὰ Χριστιανῶν καὶ αὐθις ἡρέμα ἀνίχοι διωγμὸν. Ὅσηνίκα πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι περιβόητοι, θαυμαστοὶ τε καὶ γενναῖοι ἄνδρες τὸ τοῦ μαρτυρίου δὴνυσαν στάδιον.

rursus persecutionem in Christianos permisit. Quo tempore multi sane admirandi et sortes viri in martyrii stadio strenue cursum peregere.

ΚΕΦΑΛ. ΑΓ΄.

Ὅτι ἐν Πάμῃ δ' ἡμέρας Κωνσταντῖνος παρὰ τοῦ ἀγίου δεκτικὸς ἐστὶν ἑλλείσετον.

Ταῦτ' ὁ θεότατος βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐνωτιζόμενος, καὶ μάλιστα ὡς εἰς προὔπτον ἀνεκτεῖν τὸν διωγμὸν, μισοπόνηρος ὢν ἐκ παιδός, ἀπελίσσετο τὴν ψυχὴν, καὶ ἑαυτὸν κατεδραπύνα φροντίσιν, ὅπως καὶ τοῦτον ἐκ μέσου ποιήσειν. Οὕτω δ' ἔχοντι καὶ ὁππότε τοῦ θεοῦ ἡξιωμένῳ βαπτίσματος, νόσος τις· αἰσθητὴς αὐτῷ ἀκρωτῶς ἐπαισθηθεῖσα, πληγὴν οὐ συμπερὶν,

δεινῶς καθ' ὅλου τοῦ σώματος ὑπερπύσασαν, καὶ ὅλου ἀντικρυς τραῦμα εἰδείναι, καὶ τέρας οἶον ὁρώμενον· πυκνὸν τε ἀνέσπαι τὸ πνεῦμα καὶ συνεχές, οὐκ ἔχει πόνων κατασπερχόμενον· καὶ μετ' ὀλίγον λέπρα βαθεῖα κατὰ παντός ἐξήνθη· τοῦ σώματος. Ἐπὶ δὲ τῇ ταύτῃ θεραπείᾳ πολλοὶ μὲν μάγοι καὶ ἱπσοῖδοι, καὶ ἐκ Περσίδος δὲ οὐκ ἐλάχιστοι γόητες παραγίνοντο, καὶ τοσοῦτον ὤνησαν, ὥστε καὶ μᾶλλον τὴν νόσον ἠδύησαν. Ἐπὶ δὲ τούτοις Ἕλληνας ἦκον, οἱ τῇ τοῦ κρατοῦντος μεταβάσει ἀχθόμενοι, τὴν νόσον εὐρηκότες· ἐπίκουρον, πρὸς αὐτούς μεταγίνει ἐπειρῶντο τοῖς μαγγανέμασι· καὶ ἐν τῷ Καπετωλίῳ κολυμβήθρῃ χρηναὶ γενέσθαι ἱερατεύοντο, ἣν δὲ ἀφ' ὧν παιδῶν αἵματι πληρωθεῖσαν, τὸν βασιλέα λουσάμενον ἐν νεαρῷ καὶ ἐπὶ ἀμύζοντι, ἐκ τοῦ βάπτου προχωρήσειν τὴν κάθαρσιν· ἄλλως δὲ, μὴ οἶόν τε εἶναι ἀποξείναι τὴν λέπραν. Οὕτω τῷ καινῷ τοῦ πράγματος ἀπαθήσαντες, τὰ μὲν βρέφη ἐκ τοῦ σχεδὸν εὐδὲς συνήθροιστο ἀπειρα· ὡς δ' ὁ καιρὸς ἐνέστη, καὶ οἱ δῆμιοι κατὰ τὸν βρεφῶν ὥπλιζοντο, παρὴν δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς, αἱ τῶν παιδῶν μητέρες· λυσισαὶ τὰς κόμας καὶ μαζοὺς εὐκόσμως παρ��ποβαίνουσαι στενοχωρούμενοι· τῷ γάλακτι, ὀλοχυαῖς τε καὶ ὀδυροῖς τὸν αἶρα ἐνεπύκλων. Τὴν αἰτίαν δὲ τῶν θρήνων διεγνωνῶς ὁ κρατὺν, τῷ συμπαθεῖ τῆς γνώμης ἦσαν γενόμενος· ὁ φιλανθρωπότητος, νοσαῖν μᾶλλον ἤρετο, ἢ ὑγιαίνων τοσοῦτον ὥστος ἐργάσασθαι. Καὶ δακρύων ἱμπλεως γεγονῶς, τῆς Ῥωμαίων, φησὶ, βασιλείας ἡ ἀξία πηγὴν καὶ ῥίζαν τὴν εὐσιδείαν κέκτηται. Ἰν' οὖν ἐξ αὐτῆς με ταχέως τα πᾶσιν ἀποδείξω, τὴν ὑγίαν ἐν διευτέρῳ ποιοῦμαι τῆς τῶν ἀνάκτων παιδῶν ζωῆς. Ταῦτ' εἰπὼν, εἰς τὴν οἰκίαν αὐθις ἀνέτρεχεν, ἀδρᾶ δόται τὸ πικρὸν τῶν μητέρων περιαιρήσας. Καὶ δὲ νυκτὸς ἐπιγενομένης, τὸν ἱεραὸν τῆς χρηστότητος δρέπεται. Πέτρος γάρ καὶ Παῦλος οἱ κορυφαῖοι τῶν ἀποστόλων αὐτῷ ἐπιφαίνονται οὕτως φάσκοντες· *Κωνσταντίνε, ἡμεῖς ἐσμὲν Πέτρος καὶ Παῦλος οἱ πεμφθέντες παρὰ τοῦ δεσπότου Θεοῦ, δοῦναι σοὶ σωτηρίας τὸ σύμβολον*. Εἰτα παρηγγυῶντο, τὴν ἱερά τῆς πόλεως Σιλοιστρον ἀνιχνεύειν, παρ' ᾧ κολυμβήθραν εἶναι, ἣ λουσάμενον, θάπτον ἀποτρέφει τὴν νόσον· οἱ ἀφ' ὧν παῖσι τὸ ζῆν ἐχαρίσατο. Ὡς δ' ἀνῆκεν ὁ ὕπνος αὐτὸν, ἐπιπαρόντα τὸν ἱατρὸν ὡς κορβωτάτῳ ἐξήλαυνε, μὴ τὴν ἀνθρωπίνην τουλοῖπού τέρχην ἢ ἐπικουρίαν ἐθεῖν αὐτῷ λέγων, χειρὶ δ' Ἰψίστου τὸ συναρῆγον ἐπέψασθαι. Καὶ ὁ μὲν ἐξήγαγε· ἐπὶ δὲ καὶ Σιλοιστρος μετατέλλετο, καὶ τῇ προσήκουσῃ καθήστο τιμῇ, εἰ θεοῦ εἶχε Πέτρον καὶ Παῦλον τὰς κλήσεις· ἀκριδέστερον διηρώτα. Σιλοιστρος δὲ, Ἡμῖν, φησὶ, βασιλεῦ, οὐ πολλοὶ θεοὶ, ὅλλ' αἷς, οὐ ἔργον τὰ σύμπαντα. Πέτρος δὲ ἐν φῇ· καὶ Παῦλος· θεοὶ μὲν οὐκ οὐκ, δοῦλοι δὲ Θεοῦ καὶ ἀπόστολοι· οἱ δὲ εὐάρεστοι διαφέροντες· καὶ πισταὶ καὶ πόθῳ γενόμενοι, τὴν τῇ· ἀγιοσύνης ἀκρόπολιν κατελήφασιν· καὶ πρῶτοι τῶν ἁγίων εἰσὶν· οἱ δὲ πρῶτοι καὶ πᾶσι τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-

(1) « Actus beati Sylvestri apostolicæ sedis præsulis, hec ejus qui scripsit nomen ignoremus, a

nondum sacro linctus fuisset lavacro, ex improvise gravissime ægritudo quædam occupat, plaga certe ingens et prodigiosa, quæ per corpus totum serpens, atque idipsum exulcerans, ac veluti unum vulnus efficiens, anhelitum ejus quem æerbe et graviter ducebat, frequenter atque adeo continue rumpebat, et paulo post in lepram radicibus altis actis corpore toto evadit. Ad quam curandam multi magi et incantatores, multi etiam ex Perside aderant impostores. Hi tantum abest ut quidquam ei profuerint, ut morbum etiam ipsum adaukerint. His etiam superveniunt Græci, qui imperatoris in religione mutationem ægre ferentes, per morbum eum, tanquam opportunum quoddam auxilium oblatum, illum imposturis suis ad partes suas pertrahere conantur: et monstrose ostendunt, in Capitolio lacum sive piscinam fieri oportere, in qua innocentium puerorum sanguine, eoque recente adhuc et vaporante repleta, si imperator lavaret, facile eum curatum, corpusque ejus purgatum iri. Aliter vero, ut a tali lepra mundetur, fieri non posse. Ea re tam nova cum illi homines deceperint, repente infantes plurimi congregantur. Et jam tempus adest, carnificesque se ad illorum cædem expediunt. Adest jam et imperator ipse. Ecce autem matres puerorum adveniunt, capillis passis, mammillas decenter quodammodo subostendentes, lactis copia angustiam et dolorem illis parientes. Ilæ ululatu et planctu cælum complent. Porro imperator causa tanti luctus cognita, misericordia commotus, mulierculis condolet, et pro humanitate sua summa sententiam mutat: potiusque æger esse vult, quam per tam abominandum scelus convalescere. **490** Itaque prolixo illacrymans: « Romani, inquit, imperii dignitas et amplitudo fontem atque radicem veram habet pietatem. Ut igitur ex ea me provenisse omnibus liquido ostendam, valetudinem meam innocentium puerorum vitæ posthabeo. » His verbis dictis, solida prorsus beneficentia acerbissimum matrum dolorem solatur et aufert, simulque domum revertitur. Enimvero nocte proxima bonitatis ejus fructum percipit amplissimum. Petrus enim et Paulus apostolorum principes ei apparent et dicunt: *Constantine, nos sumus Petrus et Paulus a Domino Deo ad te missi, ut signum tibi et indicium salutis exhibeamus*. Deinde eum hortantur, ut assisitem sacrorum ejus urbis Sylvestrem inquirat, apud quem piscina sit, in qua si lavaret, celeriter morbum omnem cessurum: idque ea gratia, quod innocentibus et incorruptis infantibus vitam donasset. Porro ut eum somnus reliquit, medicum astantem longissime a se repellit, non jam arte aut ope humana se indigere dicens, auxilium deinceps et salutem ab Altissimi manu adventuram. Itaque medicus ab eo discedit. Ut autem Sylvester (1) accitus adfuit, et ea qua decuit obser-

vantia et veneratione considere jussus est, haberetne deos Petri et Pauli appellatione, diligenter eum Constantinus est percuratus. Ibi Sylvester, Nobis, inquit, o imperator, dñi multi non sunt, sed unus, cujus opus est universum hoc. Petrus vero et Paulus, quos dixisti, dñi prorsus non sunt, verum servi et apostoli Dñi : qui quod præcipue propter egregiam fidem, charitatisque ardorem et desiderium Dño chari gratique fuere, sanctitatis arcem occuparunt, primum inter sanctos locum obtinentes. Primi quippe Jesu gentibus omnibus divinitatem Domini nostri Iesu Christi annuntiarunt, atque ab ipsis ecclesie omnes initia sua sumpserunt. Atque illi, opere et cursu suo completo, per martyrium ex hac vita migrarunt, et nunc amici sunt Omnipotentis. Ubi vero sacras quoque illorum effigies requisivit, et hierarcha eas illi exhibuit : tum re certius cognita, eos ipsos esse quos vidisset, confirmavit. Itaque pro purpura sacrum sumit diebus septem, ac jejuniis et orationi vacat, idolorum templa claudit, carceres aperit, per misericordiam multam liberaliter omnes muneratur, et tandem ad sacras undas procedit. **491** Vehemens autem et intensa ab ecclesia omni, ita ut Sylvester jusserrat, oratio fiebat. Antistes porro ad aquam baptismi respiciens, Hæc, inquit, imperator, aqua divina virtute per invocationem vivificæ Trinitatis concepta, sicuti extra corpus hominis abluat, ita etiam animam intra a sordibus et iniquationibus omnium mundificans, splendidiorem radiis solaribus efficit. Et jam oleo unctus lavacrum ille ingreditur, atque more recepto sanctissimæ Trinitatis fit invocatio. Et ecce lucis inenarrabilis splendor alicunde emanans veluti psalterii et lyrae absoluta harmonia imperator optimus et lavacro, totus salvus et liberbusdam quasi piscium squammis in unda relictis adhuc in sacris esset undis, manus cujusdam ipsi autem Crispus etiam filius ejus divinum participaverunt.

CAPUT XXXIV.

Quæ post baptismum Constantinus Magnus recte
constituerit.

Mox deinceps legem primum feri, ut qui posthac per blasphemiam Christo maledicere, aut quemquam qui ejus censetur nomine, injuria afficere auderet, dimidium bonorum suorum partem amitteret. Et manibus ipse suis ligone accepto, in palatio suo quod Lateranense dicitur, primum terram fodere, et ecclesie formam in nomen Domini nostri Jesu Christi describere cepit. Deinde promulgavit, quicumque egerent, et Christianorum sacra colenda susciperent, eis sumptus et vestitum ex imperiali arario præbuitur iri. Et multi, quibus hoc pii et religiosi viri testarentur, gratiam eam et munus consequebantur. Anno eo supra duode-

Ecclesiae. Sed cum hujusmodi scripta ad Catholicorum manus pervenerint, beati Pauli apostoli sententia precedat : Omnia probate, quod bonum

Α τοῦ θεοῦ τα διακίρρουν εἶναι, καὶ ἐν αὐτῶν πῶς
Ἐκκλησία τὴν ἀρχὴν εἶχε. Καὶ τὸ ἔργον τελείαν-
τας, μαρτυρῶν ὅπως ἦλθεν τὸν βίον, καὶ νῦν εἰσι φίλοι
τοῦ παντοκράτορος. Ὡς δὲ καὶ τὰ θεῖα τούτων εἰ-
κασματα ἀνιέχεται, καὶ ὁ ἱεράρχης ἐξάγει ἀνέκτους,
τηνικαῦτα ἔργων ἀκριβέστερον, αὐτοὺς εἶναι τοῦ
ὀφθέντος διεδικαίου. Ἐν ἑκτῷ οὖν ἡμέραις τάκκον
περιθιμένος ἀντὶ τῆς ἀλουργίδος, νηστειὰ τε σχολά-
σας καὶ προσευχῇ, κλείσας τε τοὺς εἰσόδων ναβὺς,
καὶ τὰ δεσμοκτήρια διανοίξας, πολὺν τε τὸν ἔλεον
καὶ θαυμάϊν τὴν χορηγίαν ἀπαισι παρασχών, ἐπὶ τὸ
ὕδωρ ἰχώρος, εὐχῇ ἱκετεύων ὅπως πάσης γινωμένῃ
τῇ ἐκκλησίᾳ, τοῦ Σιλδέστρου προστάξαντος. Καί
πρὸς τὸ ὕδωρ ὁ ἱερεὺς ἀπιδών, τοῦτο, Ἐλεγε, βασι-
λεῦ, τῇ ἐπιλήσει τῆς ζωαρχικῆς Τριάδος θείας με-
τεσχῆς δύσόμενος, ὥσπερ τὰ ἑκτὸς τοῦ σώματος
καθαίρειν οἶδεν, οὕτως καὶ ψυχὴν κηλίδος πάσης ἀπο-
καθαίρων, λαμπροτέρην τὴν ἡλικίαν ἀκτίων δει-
κνύσι. Καὶ τοίνυν τὸν ἅλαιον χρισθεὶς, εἵσεται τὸν
λουτήρα. Ἐπὶ δὲ καὶ ἡ τῆς ἀγίας Τριάδος ὡς ἱθὺς
ἐπικλησις εἰρητο, ἀθρόον σφίγῃ φωτὸς ἀπορρόητου
πυλὴν ἐκπηδῆσασα, τὸν χώρον κατήσπραπτι. Καὶ
ἤχος δέ-τι· ἐξάιστος ὁπαιδάλλετο, ὡς ἐκ πανσρμω-
νίου λόβος ἀνακρυστούμενος. Καὶ ἐξήλθεν ὁ πανάρι-
τος βασιλεὺς, ὅλος τοῦ ὕγιου· μετέχων, οἷά τινα
καινὴν σάρκα ἡμφισμένους, ὥσπερ τινας ἰχθύων λα-
πίδας τῷ ὕδατι ἀποφείας. Ἐλεγε δὲ καὶ τοῦτο πρὸς
τὸν μεμέριον Σιλδέστρον· ὡς ὅτιπερ εἴτι διατρίβειν
ταῖς ὕδασι, χειρὸς τινος ἐπαθὴν ὡς ἀνὲκ τοῦ οὐρα-
νοῦ πεμφθεῖσιν αἰσθῆσθαι. Σὺν αὐτῷ δὲ καὶ Κρί-
στος· ὁ αὐτοῦ υἱὸς τοῦ θεοῦ μεταλαμβάνει λουτροῦ·
καὶ ἀμφὸς δὲ στήλην λευκὴν ἀνιδύσαντο.

ΚΕΦΑΛ. ΔΔ΄.

Περὶ ὧν μετὰ τὸ βάπτισμα ὁ μέγας διατάξατο
Κωνσταντῖνος.

Και ὅτι· ἐξ αὐτῆς νόμον πρῶτον ἐκτίθεισιν, ὥστε
 τὸν τοῦ λοιποῦ τοῖμῳτα βλαστῆρῃσαι Χριστὸν, ἡ
 τὶνα τὸν ἐκεῖνον τιμωμένον ὀνόματι ἀδικῆσαι, το
 τῆς περιουσίας ἡμῶν προσπαλεῖται. Χρσρὶ δ' οὐ
 κείνης· ἐξῆς ἀνολαθῶν δικαίαν, ἐν τῇ παλαιᾷ αὐ
 τοῦ δ' Ἀστεινῆσιον λέγεται, πρῶτος τῆς φρυγῆς ἡρ
 χετο· καὶ ἐκκλησίαν· τύπον διέγραψεν εἰς ὄνομα
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρστοῦ. Ἐπειτα ἐψηφί
 ζετο, πάντα τὰ μὴ εὐφώρως ἔχοντα τὰ Χριστιανῶν
 ἔλθον, τὰ τε ἀνάλωματα καὶ τὰς ἐσθῆτας· ἐκ τῶν
 βασιλικῶν ταμιεῖων πορίζεσθαι. Καὶ μαρτυροῦμενοι
 ὑπὸ ἐλαθῶν ἀνδρῶν, τῆς χάριτος· ἤξιοντο· καὶ γε
 τῷ ἐνιστατῇ ὑπὲρ γυλιόδας δώδεκα, πλὴν γυναικῶν

est tenete. • Gelazius papa dist. 15, *Sancta Rom. Ecclesia*.

καὶ παιδίων, τῶν βαπτισθέντων ὁ ἀριθμὸς ἀλογίζετο. Ἢ μὲν οὖν τοῦ Χριστοῦ ποίμνη καθημέραν ὡς εἰπεῖν ἐπαύειτο· τὰ δὲ τῶν εἰδῶλων ὑπερβείη κατ' ἀλ-
γον κατ' ἡφανίζετο. Καὶ δὴ τὴν σύγκλητον προσκαλε-
σάμενος κατὰ τὴν βασιλικὴν λεγομένην οὐλίαν, ἐδί-
επαιεν εἰλικρινεῖ διαλογεῖ, θεοὺς τοὺς λοιποὺς μῆτε
λέγεσθαι, μῆτε πιστεύεσθαι· μὴδὲ γὰρ εἶναι ἀν-
θρώπων θεοὺς· ἀνθρώπων· ἃ μᾶλλον θεοὺς ἐκείνων
εἶναι· κακείνων δ' ἐναργεῖς ὑπόδειγμα ἔχοντας, προσ-
κυνοῦν καὶ σέβειν τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς
ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ἐν οὐρανῷ βασιλεύοντα. Καὶ
τακμήριον τοῦ μῆτι τῆς παλαιᾶς ἐπισύρεσθαι πλά-
νης τὸν ἐν τῷ παλατίῳ ἰδεῖναι νεόν. Ὁ δὲ δῆμος
ἐπακρότεϊ τοῖς εἰρημένους τῷ βασιλεῖ· καὶ τετράκις
δέκτα, Ὁ τῶν Χριστιανῶν Θεὸς ἀληθινός· Θεὸς ἰσχύει,
ἐπεβίων. Ἐπὶ τούτοις ἐκύρου ἐκρούσιον εἶναι καὶ
μὴ καταναγκασμένον τὸ βάπτισμα· καὶ μὴ ἀνθρω-
πίνῳ φόβῳ τῇ λατρείᾳ προσεῖναι· ἀλλὰ σώφρονι λο-
γισμῷ τῷ θεῷ καταλόγῳ συζητούμενοι· τὸν αἰρού-
μενον. Κατὰ οὖν ἄρρητος· εἰσέρρει τὰ πλήθη, τοιού-
του νόμου διαποιήσαντος, μηδένα ἄκουτα ἐπ' ἐτέ-
ραν ἤκειν ὀρθοκρίαν. Ἐκοιμούντο μὲν οὖν οὖν ταῖς
ἐκκλησίαις τὰ τῶν ἁγίων μνημεῖα· καὶ τὰ θυμῆρῃ
ἐθραβεύοντο τοῖς ἐν ἱερόσι· καὶ πᾶς τις Χριστὸν ὁμο-
λογῶν φίλος τῷ κρατοῦντι ἀνεκινούετο.

ΚΕΦΑΛ. ΑΕ.

Ἀντίρρησις πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι οὐκ ἐν Νι-
χομηδείᾳ βεβαπτίσθη τὸν μέγαν Κωνσταντί-
νον ὑπὸ Ἀρειανῶν· ἐλέσθαι δὲ καὶ τὰ Χρι-
στιανῶν διὰ τὸν φόρον τοῦ υἱοῦ Κρίστου.

Οτι γὰρ μὲν ἐπὶ Πώμῃ ὑπὸ Σιλδέστρου τῷ θεῷ
ὁ ἱερὸς Κωνσταντίνος βαπτίζεται μετὰ τὴν Μαξεν-
τίου κατὰ λυσιν τῷ σταυρικῷ σημείῳ ἀνακράτος νε-
νικημένῳ, δείκνυσι καὶ ὁ βαπτιστὴρ ἐπὶ Πώμῃ ἐς
δεῦρο παραμῶνον τοῦ χρόνου, εἰς μαρτυρίαν ἀκρι-
βιστάτου· ὡς ἀνδρῶν προσεχθέντων ἔστιν ἀκούειν
περὶ πολλοῦ ποιουμένων ἀλθῆσαι. Μηδὲν δὲ διὰ
θαύματος ἔστιν, εἰ πρὸ τοῦ βαπτίσματος τοιαύτης
ἡμολογήσαν ὁ πανεύφημος χρίματος, ὡς φωνῆς μὲν
θείας ἐν μεθέξει γενέσθαι, καὶ τὸν τίμιον τοῦ σταυ-
ροῦ τύπον ἐν οὐρανῷ κατεῖναι, τῶν τε θείων καὶ
ἱερῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου τοῦς σιπτοῦς
χαρακτῆρας θεάσασθαι· καὶ γὰρ ἀνοθεν τὸν τρόπον
Χριστιανὸς ἦν, καὶ ἐν τοῖς οὐρανῷ τὸ ὄνομα ἐνε-
γράφη. Καὶ τὰ σημεῖα οὐ τοῖς ἀπίστοις μόνον, ἀλλὰ
καὶ τοῖς πιστεύουσιν διαδείκνυται. Οἱ γὰρ μὲν κατὰ
τὴν Ἐω τὰ Ἀρεῖου πάλαι φρονήσαντες ἐν Νικομηδείᾳ
τούτων ἱστέονσαν ὑπὸ Εὐσεβίου τοῦ Νικομηδείας
πρὸς θάνατον γεγόντα τὸ βάπτισμα δεῖσθαι. Ἀνε-
βάλλετο γὰρ, φησὶ, τὸ βάπτισμα ἐν τῷ Ἰορδάνῃ πο-
ταμῷ διαπράσσεσθαι. Τοῦτο δὲ αὐτόθεν ἔχει τὸν
ἐλεγχον· τὸ γὰρ ἀκριβὲς ἐν Πώμῃ ὑπὸ Σιλδέστρου
αὐτὸν βαπτισθῆναι ἢ Ἐκκλησίᾳ κηρύττεται. Καὶ πᾶσι

cum millia, qui baptizati sunt, virorum, extra
mulieres et pueros, in rationem regenerationis sunt
relata. Et grex quidem Christi quotidie propemo-
dum incrementa sua capiebat: simulacrorum au-
tem cultus 492 paulatim diffluit ac disparuit.
Porro senatu in basilicam quam Ulpia dicitur con-
vocato, sincera mente sanxit, ne de cetero dii
esse vel dicerentur, vel crederentur: non deos
hominum esse, sed potius homines deos illorum
esse dictitans: et cum se ipsum ea in re apertum
manifestumque haberent exemplum, ut Dominum
nostrum Jesum Christum ut Deum verum certum-
que in coelis regnantem adorarent et colerent. Et
ne quis aliquid veteris erroris apud se harrere
suspicari posset, sinceritatis suæ indicium tem-
plum in Palatio suum ostendit. Populus porro
hujusmodi imperatoris dictis applaudens, quadra-
gesies Christianorum Deum verum Deum esse ex-
clamavit. Constituit præterea, voluntarium et non
coactum baptismum esse: neque metu humano
ad Christianorum cultum quemquam accedere,
verum volentem, casto maturoque consilio, sacro
illorum numero aggregari debere. Itaque incredi-
bilis in populo fuit lætitia, lege ex publicata: quod
nemo contra animi sui sententiam ad aliam reli-
gionem pertraheretur. Cum ecclesiis ipsis monumenta
sanctorum exornabantur, gratusque et ac-
cepta in exsilium actis præmia constituebantur: et
quicumque Christum prosteretur, is auctus im-
peratoris esse promulgabatur.

CAPUT XXXV.

Refutatio eorum qui dixerunt, postea Constantinum
Nicomediæ ab Ariani esse baptizatum, et quod
propter filii Crispi eadem Christianismum assump-
serit.

Quod autem Romæ a Sylvestro sacerdos et divus
Constantinus baptizatus sit, post Maxentii oppres-
sionem, qui fortissime sub signo crucis est devi-
ctus, satis ostendit baptisterium, quod ad hoc usque
tempus ejus rei gratia in testimonium certissimum
Romæ asservatur: sicuti hoc de viris natu gran-
dioribus, qui veritatem maximi faciunt, auditur.
Nemini vero mirum videri debet, quod ante ba-
ptismum laudatissimus princeps tanta gratia dignus
judicatus sit, ut divini vocem ad se delatam au-
diret, ut venerandam crucis formam in cælo vide-
ret, utque honorandas divorum et sacrorum apo-
stolorum Petri et Pauli imagines spectaret. Dudum
enim antea moribus Christianus fuerat, et nomen
ejus in cælis scriptum erat. Et non infidelibus
tantum, sed et credentibus signa exhibentur. Qui
493 in Oriente olim Ariane secte fuere, Con-
stantinum Nicomediæ ab Eusebio ejus urbis epi-
scopo jam moriturum baptismum suscepisse, pro-
diderunt (1): propterea eum sacrum lavacrum
distulisse dicentes, quod id in Jordane fluvio per-
ficere voluerit. Id vero ex eo facile refellitur, quod
Ecclesia a Sylvestro eum Romæ baptizatum esse

(1) De ejus baptismate uti variant auctores,
sic constanti fide, quæ de imperii donatione cir-

cumferuntur, uti minus similia veri, non probant. &
Egal.

certo prædicat. Quapropter testatum omnibus esse volo, ut hoc sic etiam ipsi intē et opinentur et credant. Ariani enim male sentientes, animo et consilio diabolico hoc confinxerunt, non Ræne baptizatum eum esse asserentes, aut forlasse eadem cum illis sensisse astruentes, perinde atque ab ipsis propterea baptismi gratiam susceperit: quod absurditatis et mendacii plenum est. Quod si enim nondum sacri lavacri particeps fuit, consequitur eum neque in Nicæna synodo cum Patribus congressum esse, et cum eis divina mysteria non participasse. Quomodo vero aliter benedictione eorum dignus reputatus esset, et communis mensæ particeps foisset? sicuti historia tradit. Verum Ariani quidem hæc sic ludant, nos vero ad historiam revertamur. Neque sane ignoro, quæ etiam gentiles per sycophantiam et calumniam crimina Constantino impingant. Dicunt enim illi, Constantinum, quod quosdam sibi propinquitatem et sanguine junctos interemisset, et Crispum filium suum manu sua occidisset, quem Fausta noverca, quasi illam de incesto stupro compellasset, apud patrem detulerit, pœnitentia ductum, cum Sopatro philosopho, qui tum Plotini scholæ præerat, de lustralibus purgationibus contulisse; illumque respondisse, neminem prorsus tantarum iniquationum reliquisse expiationem. Cumque ea de causa in maxima esset sollicitudine et anxietate, in Christianorum episcopos eum incidisse, qui illi polliciti sint, per baptismum se non tantum, sed multo etiam grandiora piacula purgare posse. Itaque quod voti sui compos factus esset, vehementer eum letatum, Christianorumque sacra admiratum esse: datoque Christo nomine, subditis suis eam necessitatem imposuisse, ut gentiliū religionem abjurarent. Verum hæc manifesta sunt figmenta, quibus Christianorum fidem et pietatem veluti per comediam traducere studuerunt. **494** Crispus (1) enim vicesimo imperii ejus anno decessit, propter quem illi expiatione eum opus habuisse dicunt. Is quoque multas pro Christianis superstes adhuc cum patre leges tulit, ut qui secundum in imperio locum haberet, et Caesar esset: sicuti hoc hodie quoque tempora legibus ipsis subjecta satia indicant. Ubi vero Sopater in Constantini colloquium venit, qui soli ei ora quæ ad Oceanum et ad Rhenum est, imperabat? Num autem adversus Maxentium bellum gereret, et in Italia ageret, rebus Romanorum tum dissidentibus, non facile erat se Gallis et Britannis immiscere, apud quos constat Constantinum Christianorum religionem suscepisse, prius etiam quam contra Maxentium pugnaverit, et Romam atque in ipsam Italiam venerit: id quod etiam et tempora et leges quas pro nobis sanxit, certo testificantur.

(1) Crispus Constantini filius, et Licinius junior Constantini ex Constantia sorore nepos, Licinii senioris filius, plurimique nobiles et præclari viri, 20 Constantini imperii anno, Faustæ Constan-

A διαμαρτύρομαι τοῦτ' ἀσφαλῶς καὶ οἰσθαι καὶ πιστεῖν. Οἱ γὰρ ἐξ Ἀρείου κακῶς διακείμενοι, τοιαῦτα ἐκ κακοδαίμονος διανοίας ἀνέπλασαν, ἀβάπτιστον αὐτὸν ἀποφασίζοντες, ἢ ἴσως τὰ ἴσα φρονεῖν ἐκείνους αὐτὸν μνηστειόμενοι, ὡς ἐξ ἐκείνων τὴν χάριν τοῦ βαπτίσματος εἰληφότα. Ὅπως ἀτοπίας καὶ ψεύδους ἀνάμεικτον. Εἰ γὰρ οὕτω τοῦ θεοῦ μετέσχε λούτρον, συνάγεται μὲθ' ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ συνέρχομαι τοῖς Πατράσι, καὶ τῶν θεῶν μυστηρίων αὐτοῖς κοινωνεῖν. Πῶς δὲ εὐλογία ἐκείνους κατήξουτο καὶ κοινῆς μετέσχε τραπέζης, ὡς ἡ ἱστορία παρέδεικε; Ἀλλ' Ἀρειανοὶ μὲν ταῦτα παρῆσαν ἡμῖς δὲ τῆς ἱστορίας ἐξώμεθα. Οὐκ ἀγνοῶ γὰρ μὴν καὶ ἃ σὺ φαντοῦσι τὸν Κωνσταντίνον Ἕλληνας. Καὶ γὰρ καὶ οὗτοί φασιν, ὡς τὸν Κωνσταντίνον, τινὰς τῶν γίνεσθαι προσήκοντας ἀνελόντα, Κρίσπον τὴν τῶν αὐτόχειρα τὸν φόνον διαπεπραγμένον, Φαῦστης τῆς μητροῦς διαβεβηκυίας, ὡς εἴη αὐτὴν πρὸς ἀτόπους οὐμίας ὑπερεθίζων, μετάρμελον εἶναι· καὶ Σωπάτρῳ φιλοσόφῳ τῆνικαῦτα τῆς Πλωτίου διατριβῆς πρεσβύτῳ περὶ καθάρσεων κοινώσασθαι. Τὸν δ' ἀνεκτείν, μεθ' ἑνὶ τῶν τοσούτων μολυσμάτων καταλείπεισθαι καθαρῶς. Ἐν ἀθρομῶν δὲ πολλῇ γεγονότα, Χριστιανῶν ἐπισκόποι, παριτοχῶν, οἱ καὶ ὑπάρχοντες βαπτίσματι οὐ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλὰ χειρὸν δύνατοίς εἶναι διακαθαίρειν· καὶ τοῖς κατὰ σκοπὸν ἐντυχόντα, μέγα τι ἡεθῆναι, θαυμάσαι τε τὰ ἐκείνων, καὶ Χριστιανὸν γενέσθαι· βίαν τε τοῖς ἀρχομένοις ἐπάγοντα, τὸν Ἕλληνας μὲν ἐξομώσασθαι. Καὶ ταῦτα δὲ προφανῆ πλάσματα, οἱ τὴν Χριστιανῶν πολιτείαν διακυμῶσαι ἔστι σπουδῇ. Κρίσπος μὲν γὰρ τῶν α' ἔτι τῆς αὐτοῦ ἡγεμονίας τὸν βίον ἀπέλιπε· δι' οὗ, ὡς φασί, τῆς καθάρσεως ἴδαι ἐκείνῳ· ὅς δὲ Κρίσπος πολλοὺς ὑπὲρ Χριστιανῶν νόμους, ἔτι παρὶν, οὐν τῶ πατρὶ ἔθετο, ὅτι δὴ τὰ δεύτερα τῆς ἀρχῆς ἔχων, Καῖσαρ ὢν· ὡς εἰσέτι οὖν οἱ τοῖς νόμοις ὑποταγμένοι χρόνοι μνησέσθαι. Ποῦ δὲ καὶ Σωπάτρος εἰς οὐλίαν ἦκε τῶ Κωνσταντίνῳ, μόνῃς τῆς πρὸς Ἀλεξανδρὸν καὶ τῶ Πῆνῳ πορείᾳ ἡγουμένῳ; Τῇ γὰρ πρὸς Μαξέντιον διαφορᾷ ἐπὶ τῆς Ἰταλίας διάγων, τὸν Ῥωμαϊκὸν πραγμάτων στασιζόντων, οὐ πρόχειρον ἦν Γαλάταις συμμίσγεσθαι καὶ Βρεταννοῖς, παρ' οἷς ἀμελόγηται Κωνσταντίνον τῆς Χριστιανῶν θρησκείας μετασχεῖν; καὶ πρὶν ἢ στρατεύεσθαι, ἐπὶ Μαξέντιον καὶ ἐπὶ Ῥώμην καὶ Ἰταλίαν ἰλθεῖν· καὶ τούτου πάλιν οἱ χρόνοι καὶ οἱ νόμοι τάσφαλός μαρτυροῦσιν, ὅς ὑπὲρ ἡμῶν ἔθετο. Εἰ δὲ καὶ βῆσεν ἐντυχῶν τῶ Σωπάτρῳ δόξημεν, ἢ δι' ἐπιστολῆς πύθισθαι, οὕτω πάλιν πιθανὸν εἶναι φαίνεται τὸν τοσούτον φιλόσοφον ἀγνοεῖν, ὡς ὁ Ἑρακλῆς μετὰ τὴν τεχνικοντίαν τοῖς μυστηρίοις τῆς Δήμητρος ἐν Ἀθήναις ἐκαθάρθη· καὶ μετὰ τὸν φόνον Ἰφίτου, ἐν Ἰταλίῳ ὄντα καὶ ζῆνον ἀνέβλεπεν. Ἀπόχρη μὲν οὖν καὶ ταῦτα· ὡς καὶ καθαρμῶδες Ἕλληνας τῶν ἀτόπων πλημμελημάτων καθυπισχνοῦντο·

lini conjugis dolo interfecti sunt. » Pomp. Oros. » Constantinus imperii sui 22 annis Faustam interfecit in balneas ardentes coniectam. » Eutr.

καὶ κατήγοροι Σωπατρὸν μᾶλλον καθίστανται, τοιαῦτα διαπρατόμενοι· οὐ γὰρ πῶς προαχθεῖν τὸν ἐπὶ σοφίᾳ περιέλεπτον Σωπατρὸν ταῦτα ἡγορημένοι. Ταῦτα μὲν οὕτως.

Iphiti amici et hospitii eadem, Athenis mysteriis Cereris expiatus atque purgatus sit. Satis porro fuerit ostendisse, gentiles etiam ipsos scædorum flagitiorum lustrales expiationes promittere solitos: eosque qui ista confinnare, Sopatri magis accusatores esse. Non enim persuaderi possum, tam clarum in sapientia virum talia ignorasse. De his satis.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

Περὶ τῆς δόξης Ἑλένης ὡς εἰς Ῥώμην ἦκε· καὶ περὶ τοῦ διαλόγου τῶν Ἑβραίων μετὰ τοῦ ἀγίου Σιλβέστρου.

Τῆς δὲ τοῦ βασιλέως μητρὸς Ἑλένης κατὰ τὴν Βιθυνίαν ἐπαρχίαν διατριβούσης. Ἑβραῖοι τὸ τῆς μεταβολῆς ἀδρόν τοῦ βασιλέως ἐπολογιζόμενοι, ἀναγκάσονται τὴν μητέρα γράψαι καὶ παρεγγυᾶν τῷ υἱῷ, καλὸν μὲν πρῶτα τῆς εἰδωλικῆς ἀποστάτης θρησκείας· οὐ καλὸν μὲντοι ποιεῖν αὐτῇ νεοπαγεῖ τοῦ Ναζωραίου θρησκείᾳ περιελθεῖν. Καὶ ἡ μὲν ἵπποις τὴν εἰσηγούμενα Κωνσταντῖνος δὲ τὰ τῆς μητρὸς δεχόμενος γράμματα, τὸ εἶδος ἐπετίθει· καὶ τῶν Ἰουδαίων τινὰς μετεπέμπετο, ὥστε τοῖς Χριστιανῶν πρεσβυτέροις εἰς λόγους ἵσθαι· καὶ ὅ τῶν μερῶν τὰ χρεῖστα ἐκλογισθεῖν, τοῦτο δὲ ἀναγκαῖον ἐφάνηκε. Καὶ δὴ τὸ εἰσαρτῶν ἡγορούμενον Κωνσταντῖνου, σύνδοκος ἐν τῇ κατὰ Ῥώμην πόλει ἡρπίσκειτο, ἐν ᾗ Ῥωμαίων μὲν ἐπισκοποὶ δ' μὲν πρὸς τοῖς εἰκοσίν ἦσαν, Ἰουδαίων δὲ ἱερεῖς πρὸς τοῖς εἰκοσὶν ἑκατὸν· ὧν ἑκαρχοὶ δώδεκα ἦσαν. Σιλβέστρος δὲ τῆς συνόδου καὶ τοῦ διαλόγου ἤγειτο. Παρὴν δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασίλισ· Ἑλένη, ἑκατέρων μετὰ συνδόσεως ἀκροώμενοι. Ἐπὶ δ' ὁ ἱερότατος Ἐκκλησιαστικὸς δυνάμει λόγων πολλῶν τῷ μέρει παρῆκεν, ὡς ἀγαθὸς τοῦ ἐκκρίτου· ἑκατέρων δεικνύσθαι, ἀγχεμένους τῇ περὶ ἀνάγκῃ τῶν ἀποκρισάντων· τέλος ἑκάτε καὶ τὸν παρὰ τοῦ παρρηχίου παρουνυμένον ταῦρον Χριστοῦ τῇ κλήσει ἀνίστα, πάντας προσκύνει· τοῖς ποσὶν ἑκατέρω κατέκλιπτο· καὶ τὸ σπέρταρον διαπτύσσας σέβας, τὰ ἑα Σιλβέστρου καὶ πῶτοι φρονεῖν ἡγαγάζοντο· καὶ ἑλὲν προσηγγέναι, μᾶλλον ἰδίως. Τοῦτο γινόμενον, καὶ τὴν μακαρίαν Ἑλένην ἐπιθεῖς, χρεῖστον τινὰ περὶ τῷ υἱῷ εἰσεῖναι. Ὅθεν καὶ τὸ πάτριον καὶ αὐτῇ σέβας ἀποθεμένη, Σιλβέστρου προσκίπτει· καὶ ἑλθεῖν τὰ μυστικά· καὶ μητρικαῖναι τοῦ τοσοῦτου τὴν ἀρετὴν ἀριστα ἔφαινε, ἐπίσης ἑαίνον καὶ ὧν ζῆλον καὶ τὴν πρὸς Χριστὸν πίστιν διακείμενην.

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'.

Περὶ τῆς μάχης Κωνσταντῖνου καὶ Μαξιμιανῶ· διήγησις περὶ τῶν τὸ σημεῖον ἐκπεπονημένων τῶν σταυρῶν.

Ταῦτ' οὐκ ἦν, ὡς εἰρηαί, ἀνεκτῶς ἔχον μανθόνοντα Μαξιμιανὸν τὸν ἐκ Ἀνατολῆς τύραννον. Ὅθεν καὶ πόλεμον ἀσπονδὸν ἀνέκλει· καὶ ἐν βραχεὶ τὸ πᾶν συνεκίκα· καὶ στρατόπεδα ἡρπίσκει, καὶ μυρί-

Et ut concedamus, Sopatrum facile cum illo colloqui, aut per epistolam agere potuisse, non tamen credibile videatur, philosophum tantum ignorasse, quod Hercules post liberorum ædorum necem, et Cereris expiatus atque purgatus sit. Satis porro fuerit ostendisse, gentiles etiam ipsos scædorum flagitiorum lustrales expiationes promittere solitos: eosque qui ista confinnare, Sopatri magis accusatores esse. Non enim persuaderi possum, tam clarum in sapientia virum talia ignorasse. De his satis.

CAPUT XXXVII.

De sancta Helena, ut ea Romanam venerit, et de colloquio Judæorum cum sancto Sylvestro.

Imperatoris mater Helena in provincia tum Bithynia agebat. Ibi Judæi imperatoris mutationem secum ipsi reputantes, matri ejus suadent, ut ad filium scribat eumque admoneat: recte quidem fecisse, quod ab idolorum cultu discesserit, non recte autem, quod Nazareus nuper exortam religionem sit complexus. Quod illa ita fecit. 495 Constantinus vero acceptis a matre litteris, ei id quod decebat rescripsit: et ex Judæis quosdam Romanum evocavit, ut cum presbyteris Christianorum sermones per colloquium conferrent, et quæ pars meliora afferre reputaretur, ut ea necessario pars alteram sequeretur. Et jam quartum, durante ac præeunte Constantino, conventus in Romana urbe coehebatur, in quo Romanorum quidem episcoporum viginti quatuor erant: Judæorum vero sacerdotes centum et viginti, in quibus duodecim reliquia præbiant. In conventu et colloquio eo Sylvester princeps erat. Aderat in eo et imperator ipse, et mater ejus Helena, attente et diligenter utroque audientes. Cum autem sacratissimus Sylvester eloquentiam vi multis modis illos ita superaret, ut eum magna cum admiratione delecti illi Judæi hianti ore stupentes audirent, efficaci responsionum ejus persuasione consertati: eumque postremo taurum ille veneno enecatium, invocato Christi nomine, restituerat, omnes ad pedes ejus sunt provoluti, cultuque suo projecto, idem de religione cum Sylvestro senserunt: ita ut qui ex animo venerant ut alios caperent, ipsimet sint capti. Hoc factum etiam beata Helena, ut de filio melius jam sentiret, persuasit. Quin et ipsa patriæ religionis cultu relicto, ad Sylvestri prociuit pedes: ab eoque sacra fidei nostræ mysteria elicta, vera tandem tot tantisque virtutibus præditi filii mater esse apparuit, eodem cum illo ardore et fide in Christum concepto.

CAPUT XXXVIII.

De conflictu Constantini et Maximiani, et de eis qui signum crucis in exercitu tulerunt vexilliferi.

Hæc cum cognovisset Maximianus, Orientis tyrannus, non potuit non impatienter ferre. Quamobrem bellum irreconciliabili odio maximum movit (1), brevique res omnes miscuit et turbavit.

(1) Pactis violatis quæ cum Licinio interat. Euseb.

exercitum collegit, ingentes innumerae multitudinis copias contraxit, et ad pugnam se quam maxime potuit instruxit, spe et fiducia demonum, nec non armorum plurima turba seducitis. Itaque etiam imperator celeberrimus, una cum Licinio Cæsare, Roma terra marique Orientem versus est profectus, cum exercitu forti et robusto: **496** quo tamen ille non tantum, quantum ipsius crucis armatura, confidebat. Et posteaquam in Bithyniam ad locum, qui Astacus dicitur, ventum est, contra sceleratissimi hostem signa infesta jam inferentem, maxima cum fiducia acie instructa progreditur. Iusserat autem Constantinus Magnus crucis signum præferri, quod a Romanis antea Labarum dicebatur, signis militibus aliis longe præstantius, quod id a militibus præferri et adorari lege cautum fuerit. Quam ob causam etiam Constantinum puto celeberrimum Romani imperii vexillum in Christi signum mutasse, ut frequenti ejus spectaculo et cultu subditi in desuetudinem pristinae superstitionis venirent, eamque solum Deum esse arbitrentur, quem imperator et duces ejus colentes, propugnatores adversus hostes uterentur. Hoc igitur signum præferri, et laborantibus periclitantibusque cohortibus adesse, atque a satellitibus per vices in humeris gestari, ordinesque cum eo circuire iusserat. Salvisera hæc armatura cum sic Constantini aciem præferebat, Maximinus suis præcepit, ut quicumque collimare cerioque jaculari possent, in signum id tela conjicerent, atque in ipsum conferim cum impetu ferrentur. Quapropter is qui id ferebat (dicitur autem Græcæ superstitionis fuisse), metu percussus, alii portandum tradere festinavit. Atque ibi alter quidam patre martyre prognatus, alaceriter admodum prostravit, thoracem ei galeam longe a se abiecit, solaque tunica tectus signum crucis arripuit. Porro ille qui sibi a telorum ictibus caverat, lethali vulnere accepto concidit. Qui vero sacrum crucis signum ferebat, quamvis densæ nivis instat tela in eum conficerentur, a nullo tamen est vulneratus. Nam præter opinionem omnem divina quædam virtute tela ab hostibus emissa, hanc signi illius atque impacta, ab eo qui id ferebat in medio armorum discernine versante avolebant. Dicitur præterea, atque a Dei amantibus viris creditur, nec alio unquam tempore qui signum id tulerit, in sinistram aliquam decidisse eam, nec vulneratum captumve esse.

497 Sed enim prælio commisso, tyrannus, qui detestandis magorum imposturis fretus fuerat, interiore quoque tunica abjecta, militarique habitu sumpto, cum paucis admodum qui ei bene volebant evadens, quam celerrime quo cum pedes ferebant profugit, et vicinū alium alio mutans, vix se ex hostium manibus subduxit: re ipsa verum esse ostendens divinum illud oraculum, quod dicit: Non salventur res per multas copias suas, et gigas non valebitur in multitudine virtutis suæ: et

ἀνδρα συνειρήσει στίφη· καὶ εἰς μάχην ἡττη-
πιστο, δαιμόνων ἀλπίσι καὶ ὀπλιτῶν μυριάσιν ἡπα-
τημένος. Διὰ τοὺς ταῦτα καὶ ὁ πανεύρρημος βασιλεὺς
τῆς Ῥώμης ἀπάρας, συνείκαστο δι' ἐλ' αὐτοῦ καὶ δι-
κλίνος Καῖσάρ τὸν οὐκ ἀγνοεῖ τῷ στρατῷ καὶ διὰ
τῆς καὶ θαλάσσης, κατὰ τῆς ἐκ ἐφέρετο, ὁ μᾶλλον
τούτοις· ἢ τοῦ σταυροῦ πανοπλία τὸ θαρρύνει ἔχων.
Ἐπὶ δὲ καὶ εἰς Βιθυνίαν ἦκε, περὶ τοῦ τῶν, ὅς
Ἀστακος καλεῖται χώρος, συμβάλλει πρὸς μάχην
τῷ παλαμναίῳ ἔχθρῳ, ἰξ' ἐναντίας ἤκοντι, μεθ'
δοῦς ἂν τις εἴποι θρασυτήτος. Ὁ δὲ μέγας Κων-
σταντίνος τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον προηγεῖσθαι
προσέταττεν· ὃ παρὰ Ῥωμαίους πρότερον Ἀδάσπον
ὠνομάζετο. Καὶ τῶν ἄλλων σημείων πολεμικώτε-
ρον ἦν· ὅτι παρὰ ἐκείνῳ καθηγείσθαι καὶ προσκυ-
νεῖσθαι τοῖς στρατιώταις ἐνεόμιστο. Καὶ διὰ τοῦτο,
ὥς γε οἴομαι, καὶ Κωνσταντίνον τὸ παρὰ Ῥωμαίους
ἐπιστημότατον σύμβολον τῆς ἀρχῆς εἰς Χριστοῦ
σημεῖον μεταβαλεῖν· ὥς ἂν ἐξ συνήθει ὅρα καὶ
θεραπεύει πόρρω τοῦ συνήθει τοὺς ἀρχομένους ἐλ-
θεῖν. Τοῦτον δὲ μόνον ἡγείσθαι θεόν, ὃν δεῖτα καὶ
βασιλεὺς καὶ ἡγεμόνες ἡμιῶντες, ἀμυντηρίῳ χρώ-
νται κατὰ τῶν πολέμων. Τοῦτο γοῦν προηγεῖσθαι
ἐπέταττε, καὶ ταῖς καμνοῦσαις φάλαγγι παρῆναι
ἐκέλευε· καὶ γε δορυφόρους ἀμοιβάζων ἐπὶ τῶν
ὤμων ταῦτα φέρειν ἐπέταξε, καὶ τὰς τάξεις πα-
ρίειναι. Τοῦ τοίνυν σινοῦλον ὅπλου προηγουμένου,
πάντας τοὺς εὐστοχον ἀφίπτατος, κατ' ἐκείνου πέμ-
πειν τὰ βέλη μαξιμῶς ἐκέλευε, καὶ κατ' αὐτοῦ
ἐπίειναι ἀνδρῶν· εἰς βίος τοίνυν παραλθόντα τὴν
τούτο φέροντα, ἦν δ' ὡς λόγος τὰ Ἑλλήνων φρο-
νῶν, ἐτέρῳ παραδοῦναι ἰσπούδαζεν. Ἄλλος δὲ τις
μάρτυρα σὺν πατέρα, προθυμώτατα προσηδῆσας,
τὸν τε ὄψακα καὶ τὸ κρᾶνος φ; πορρωτέρω βα-
λὼν, ἐπὶ καὶ μόνῳ χιτωνίῳ σκεπόμενος, τὸ σταυρι-
κὸν σημεῖον καθήρπαζε. Καὶ ὁ μὲν τῶν βελῶν
ἐξω γινόμενος, καίριαν πληγὴν ἐκίετο· ὁ δὲ τὸ
σημεῖον ἐπιφέρειν τὸ σταυρικόν, καίπερ κατὰ νι-
φάδας αὐτῷ τῶν βελῶν ἐπιχεομένου, ἀτρωτός ἦν.
Παρὰ δόξαν γὰρ πως ὅτι βίαις δυνάμεσι τὰ τῶν
πολεμίων ἐπαίρειναι βέλη τῷ εὐλῷ τοῦ σημείου
προσηγγισθαι· ἀφίπτασθαι γὰρ μὴ παντάπαν τοῦ
φέροντος, καὶ ταῦτα μέσῳ τῷ κινδύνῳ ἐνιληρμῆ-
νου. Αἰσγεται μόντοι καὶ ἀνοεῖς φιλοθέων πιστεύ-
εται, μὴ δὲ ἄλλοτε ποτε τὸν τὸ σημεῖον τοῦτο ἐπι-
ρόμενον σκαθῇ τι περιπεσὼν συμφορᾷ. Ἄλλ' οὐδὲ
τραυματίαν ἢ εἰρημώτερον ἀπαχθῆναι ποτε. Τῆς
γοῦν συμβολῆς γενόμενης, ὁ ταῖς μυσαφαῖς γοη-
τεῖται· ἐπαιδόμενος τύραννος, καὶ τὴν ἐσχάτην
ἐσθῆτα ἀποβαλὼν, καὶ στρατιωτικὴν περιδύμενος
σχῆμα, μετ' ὀλίγων πᾶν τὸ εὐνοῦν φυλατίνων
αὐτῷ διαδράς εἰ ποδῶν εἶχεν ἱερεῖα. Κώμην δ' ἐκ
κώρης ἀμείβων, μόλις τὰς τῶν πολεμίων χεῖρας
διέτριπεν· ἔργῳ δειξας ἐπαληθεύοντα τὸν θεῖον
χρησμόν· ὅθ' οὐδέποτε βασιλεὺς διὰ καλὴν δό-
ξαμιν, φάσκοντα· καὶ γὰρ οὐδ' οὐδὲν ἐν
πλήθει ἰσχυρός αὐτοῦ· καὶ δὲ ἐξ ἐξ τοῦ Φαλμοῦ.
Αἰσγρῶ; δ' οὕτως ἐπὶ τὸν οἰκεῖον χώρον ἰδὼν, τὸν

¹ Psal. xxxii, 16.

θυμὸν ὄλον ἐνοήπει· κατὰ τῶν αὐτοῦ ἐπείων καὶ προφητιῶν· ὧν ταῖς μαγανείαις ἀναβήσασθε, τὸν ποροῦτον ἤρατο πόλεμον. Καὶ τοὺς μάλιστα διαδοχόμενους ἐν τούτοις ἀβροάσας, οἱ αὐτὰς καὶ ἀπατίνας κατέσφαττε. Τῷ δὲ τῶν Χριστιανῶν ἐφόρῳ θεῷ νόμον ὑπὲρ αὐτοῦ, οὐχ ὅλον τοῖς πρότερον, ἀλλ' ἐντελὴ ἐψηφίζετο. Ὀλίγου δὲ χρόνου διαβέβηκτος, ἀπροδίστως οὕτως αἰσιχιστῶ μὲν τὸν βίον κατέστρεψεν. Ἐγὼ δὲ καὶ τὸν νόμον, ὡς εἶχαν, ἀγγράφῃ τῇ συγγραφῇ.

ΚΕΦΑΛ. ΑΗ'.

Περὶ ὧν διαβρῆς τὸν κινδύνον Μαξιμιανὸς καλῶς ἔγραψε.

Αὐτοκράτωρ Καίσαρ Γάιος Οὐαλλήριος Μαξιμιανός, Γερμανικός, Σαρματικός, εὐτυχής, εὐσεβής, ἀνίκητος, σεβαστός. Κατὰ πάντα τρόπον ἡμᾶς διηνεκῶς τῶν ἐπαρχιωτῶν τῶν ἡμετέρων τοῦ χρησίμου προνοεῖσθαι· καὶ ταῦτα αὐτοῖς βούλει παρῆεν, ὅς τὸ λυσιτελὴ πάντων μάλιστα κατορθοῦται, καὶ δεὰ τῆς λυσιτελείας καὶ χρησιμότητος ἐστὶ τῆς κοινῆς αὐτῶν· καὶ ὅποια πρὸς τὴν δημοσίαν λυσιτελείαν ἀρμόζει, καὶ ταῖς ἐκδοτικῶν διακοταῖς προσυλῇ τυγχάνει, οὐδὲν ἀγνοεῖν, ἀλλ' ἕκαστον ἀνατρέχειν ἐπ' αὐτὸ τὸ γινώμενον, γινώσκειν τε ἕκαστον τῶν ἀνδρώπων, καὶ ἔχειν ἐν αὐτοῖς ὅμιλον εἶναι ποτιούμεν. Ὅποτε τοίνυν πρὸ τούτου ὅμιλον γέγονε τῇ γνώσει τῇ ἡμετέρᾳ ἐκ ταύτης τῆς προέσεως, ἐξ ἧς κεκαλεισμένον ἦν, ὑπὸ τῶν θεοτακτῶν Διουκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ τῶν γονέων τῶν ἡμετέρων τὰς συνόδους τῶν Χριστιανῶν ἐξηρησθαι, πολλοὺς σαιμοὺς καὶ ἀποσταρῆσαις ὑπὸ τῶν βενεφικιστῶν γινεσθῆναι· καὶ αἰς τοῦτον ὥδε τοῦτο προχωρεῖν κατὰ τῶν ἐπαρχιωτῶν ἡμετέρων, ὧν μάλιστα πρόνοιαν τὴν προσήκουσαν σπουδάζομεν, τῶν οὐσιῶν τῶν ἰδίων αὐτῶν κατατριβομένων, δοθέντων γραμμάτων πρὸς τοὺς ἡγεμένους ἑκάστης ἐπαρχίας τῇ παρελθόντι ἐνιαυτῷ ἐνομοθετήσαμεν· ἐν αἷς τις βούλοιο, τῷ ποιοῦντι εἶναι, ἢ πῇ τοιοῦτῃ φυλακῇ τῆς αὐτῆς· ὁρησκείας ἐπιδόσαι, τοῖσιν ἀνεμποδίστως ἔχειν τῆς προδίσσεως τῆς αὐτοῦ, καὶ ὑπὸ μηδενὸς ἐμπόδισθαι μηδὲ κωλύεσθαι, καὶ εἶναι αὐτοῖς εὐχερίαν, εἶναι τινὲς φόβου καὶ ὑποψίας τοῦδ' ὅπου ἐκδοσὺν ἀρέσκειν ποιεῖν. Πλὴν οὐδὲ νῦν λαμβάνειν ἡμᾶς ἡδυνήθη, ὅτι τινὲς τῶν δικαστῶν παρενδυσμούντο πρὸς ἡμετέρας· κλειύσεις· καὶ διατάξιν τοὺς ἡμετέρους ἀνδρώπους περὶ τὰ προστάγματα τὰ ἡμέτερα παρεκκύσαν· καὶ δυνήσασθαι προσεῖναι ταῖς ταῖς ὁρησκείαις, αἰς ἧν ἀρεστὴν αὐτοῖς ἀποήσαν. Ἵνα τοίνυν εἰς τὸ εἶς πᾶσα ὑποψία τοῦ φόβου καὶ ἀμφιβολία περὶ αὐτῶν, τοῦτο τὸ διάταγμα προτιθῆναι ἐνομοθετήσαμεν· Ἵνα πᾶσι ὅμιλον γένηται, εἶναι τοῖς, ὅτι τινες ἀπὸ τῶν αἰρετικῶν καὶ τὴν ὁρησκίαν πατίσκειν βούλονται, ἐν ταύτῃ τῇ ὁρησκείᾳ τῆς ἡμετέρας, καθὼς ἕκαστος βούλεται, ἢ ἡδὺ αὐτῷ ἐστίν, οὕτω προσεῖναι τῇ ὁρησκείᾳ ταύτῃ, ἢ ἐξ ἰδίου ὁρη-

que in Psalmo sequuntur. Postquam vero ex turpi fuga in diuisionem suam pervenit, iram suamque omnem in sacerdotes et vales suos emisit, quorum magicis incantationibus et imposturis adductus, tantum suscepit bellum: collectoque ex iis clarissimos quoque, veluti prestigiatos ac seductores jugulavit. Christianorum autem telicari Deo, non qualem antea, sed perfectam jam integramque pro eis constitutionem proposui: nec ita longo post tempore, praeter fatum sedita morte vitam finit. Constitutionem eam his adnectendam censui.

CAPUT XXXVIII.

De edictis quae Maximinus periculo cultu recte proposuit.

Imperator Caesar Cajo Valerio (I) Maximinus, Germanicus, Sarmaticus, Felix, Pius, Invictus, Augustus. Omnibus nos modis continas provinciarum nostrorum commoditati providere, eaque eis prestare velle, quae omnium maxime fructuosae sint, et quae ad usum utilitatemque omnium communem faciant, reique publice convenient, aique animis omnium chara gratiaque accendant, neminem ignorare, sed unumquemque hominum, ad rem ipsam recurrentem, nosse persuasumque habere credimus. Quandoquidem autem manifestum antea vobis est, propterea quod a divinis parentibus nostris Diocletiano et Maximiano praecipium fuerat, conventus Christianorum tollendos esse, permultos ab officialibus excussos spoliatosque esse bonis suis: id quod in futurum quoque sic contra subditos nostros, quorum nos, quod ita facillites eorum et possessiones diriperentur, curam maxime gerere decuit, procedere debuerat: datis proximo anno ad cuiusque provinciae praefectos litteris constituimus, si quis consuetudini isti aut observationi cultus ejusmodi adherere vellet, ut is nullo interposito impedimento propositum suum teneret, neque a quopiam, quominus facile absque timore ei superstitione omni, quod cuique placuisset faceret, prohiberetur. Ceterum ne nunc quidem latere nos potuit, judices quosdam jussiones nostras non recte accepisse: quapropter factum, ut de eis homines nostri dissentire ceperint, lentiusque ad religionem eas quas ipsi probassent, accesserint. Solenim ut deinceps omnis metus, suspicio et dubitatio praecidatur, constitutionem praesentem proponi volumus, ut omnibus sit notum ac manifestum, quicunque aetiam religionemque istam complecti volum, licere id eis, ut ad numinis cultum hunc quem sibi moribus sequendum sumpserunt, se conferant, ex liberalitate et gratia legis hujus facere. Quin et dominica aique templa sua eis exstruere conceditur. Ut autem major sit liberalitas hac nostra, illud quoque sancendum esse duximus: Si quae sunt domus et praedia, quae antea juris Christianorum fuerint, et parentum nostrorum jussionibus in jus fisci cesserint, aut a civita-

(1) Rufinus habet, Galerius. Idem supra Jovius nominatus.

ut aliqua teneantur, sive venditio seu donatio aliqua intercesserit, ut ea omnia in antiquum Christianorum jus revertantur, ut in eo quoque pietas et providentiam nostram omnes animadvertant. Ille ille postea scripsit, fortasse etiam ut Constantinum mitiorem sibi redderet. Edictum porro istud propositum est nondum integro exacto anno, ex quo iussiones ejus adversus nos columnis incisae fuerant. Et quibus antehac apud eum non dico regionem aliquam, sed ne solitudinem quidem inculere permissum fuerat, 499 verum ut in pii Deoque prorsus carentes, ex locis omnibus ejecti, omnibusque malis expositi, atque ferro, igni, hostiis et innumeris suppliciorum mortisque generibus objecti, tormenta et cruciatu omnes sustinuerant: si tandem religionem suam habere et aedes sacras construere jubentur, juribusque suis illis frui permittitur.

χόθεν ἐλευσύνενοι, πάλι τε προκείμενοι τοῖς λεινοῖς, καὶ σιδήρῳ καὶ πυρὶ καὶ θηρεῖ καὶ μυρίοις θανάτοις· προδεχθέντες, καὶ πᾶν εἶδος καλῶσαι· ὁριστάμενοι· οὗτοι καὶ πάλιν θρησκίαν ἔχον, καὶ οἰκοῦν· ἡρώδης ἐγείρειν καλεῖνται, καὶ τῶν προσόντων σφόδρα δικαίῳ ἐπιπολεῖν ὄραντο.

CAPUT XXXIX.

De interitu Maximini, qui vindicta divina accidit: et de extrema internecione veritatis inimicorum.

Atque haec post fugam (1), quasi insigni quopiam beneficio in ea affectus, et aliquid nostra causa, quamvis non ita ut commoverat, passus, perinde atque id propalam confisteretur, scripsit. Cum autem secundo nobiscum conflictu congrederetur, vitam amisit: sed non ita ut decuerat decerant, neque cum laude et gloria fortiter cadens. Namque acies quidem ejus in loco plano structa consilii. Ipse autem domi se continens, et tela effugiens, veluti qui manus adversus Deum sustolleret, divino in toto corpore suo affligitur flagello. Confestim aiquidem dolore ex anxietate summa correptus, in lectoolvebatur, et inedia tabescebat. Lucensio autem intra viscera exorta, habitum et formam omnem corrumpebat: extrinsecus etiam specimen ejus deformabat, ita ut brevi nihil in eo esset reliqui, quam os aridum, simulacro persimile, quod horrorem timoremque spectantibus inculceret, et ut corpus ejus tanquam animae sepulcrum, aut culcus quidam altius eam in se defossum continens, esse videretur. Et cum medullae omnes exuere essent, oculorum orbes loco suo moti exciderunt eumque excecavit. Ipse porro doloribus maximis excruciatu, Deoque confusus, mortem sibi accelerari oravit: postremoque omnium condignas se poenas, pro flagitiis ac contumeliis, quibus proterve et petulanter Christum esset persecutus, dare testatus, execrandam tandem illam egit animam (2). Verum eodem modo quoque ad hunc modum, qui tyrannorum omnium acerbissimus fuerat, e medio sublato, ecclesiae statim ex ipsis fundamentis excitantur, fidei verbum liberius

σχεδὸν εἶδατο. Καὶ τὰ κυριακὰ δὲ τὰ οἰκία θύρας κατασχευάζοντες, συγκατέχευον. Ἵνα μέντοι καὶ μετὶ τὴν γέννησιν ἡ ἡμετέρα θεωρεῖται, καὶ τοῦτο νομοθετῆσαι κατηνύκαμεν· ἵν' εἰ τις οἰκίαι καὶ χωρία τοῦ δικαίου τῶν Χριστιανῶν πρὸ τοῦτου ἐτύγχανον ὄντα· ἐκ δὲ τῆς κατεύσεως τῶν γονέων τῶν ἡμετέρων εἰς τὸ δίκαιον μετέπεισε τοῦ φύλου, ἡ ὅπῃ τις κατελήθη πόλει· εἴτε διαπραίς τοῦτων γαγέννηται, εἴτε εἰς χάρισμα δίδεται τινα, ταῦτα πάντα εἰς τὸ ἀρχαῖον δίκαιον τῶν Χριστιανῶν ἀνακληθῆναι ἐκατέπαμεν· ἵνα καὶ ἐν τούτῳ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας καὶ τῆς ἀρετῆς ἀποδείξωμεν πάντας· λάβωσιν. Ὡς τοιαῦτα ἔγραψεν ὁσπερ, ἰσως καὶ τὸν Κωνσταντῖνον ἐκπαύσαντο. Ὑποτίθω δὲ τῶν τῶν ἐν στήλαις καθ' ἡμῶν γραφέντων ταῦτα, οὐ πᾶν τελεῖται ἐνιαυτοῦ ἐξήκοντος. Καὶ οἱ πρόσθεν παρ' αὐτῷ μήτοι γε χώραν, ἀλλ' οὐδ' ἔρημον ἐώμενοι κατοικεῖν, ἀλλ' ὡς εὐσεβεῖς καὶ ἀγαθοὶ πανταχοῦ κατακατασκευάζονται. Ὑποτίθω δὲ τῶν τῶν ἐν στήλαις καθ' ἡμῶν γραφέντων ταῦτα, οὐ πᾶν τελεῖται ἐνιαυτοῦ ἐξήκοντος. Καὶ οἱ πρόσθεν παρ' αὐτῷ μήτοι γε χώραν, ἀλλ' οὐδ' ἔρημον ἐώμενοι κατοικεῖν, ἀλλ' ὡς εὐσεβεῖς καὶ ἀγαθοὶ πανταχοῦ κατακατασκευάζονται. Ὑποτίθω δὲ τῶν τῶν ἐν στήλαις καθ' ἡμῶν γραφέντων ταῦτα, οὐ πᾶν τελεῖται ἐνιαυτοῦ ἐξήκοντος. Καὶ οἱ πρόσθεν παρ' αὐτῷ μήτοι γε χώραν, ἀλλ' οὐδ' ἔρημον ἐώμενοι κατοικεῖν, ἀλλ' ὡς εὐσεβεῖς καὶ ἀγαθοὶ πανταχοῦ κατακατασκευάζονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΘ΄.

Περὶ τῆς ἐν δίκῃ οὐδοῦς Μαξιμιανῶς, καὶ τῆς ἐσχάτης ἀπωλείας τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν.

Ταῦτα δ' ὡς διαβόλως, καὶ τινος ὄθεν εὐεργεσίας τυγόν, καὶ καθὼν μὲν οὐχ ἄπὸν ἐχθρῶν δι' ἡμᾶς, ὥσπερ ἀνομοιογενήσαντος ἔγραφε· δευτέρως δὲ παρατάξει προσβαλὼν ἡμῖν, τὸ βίου καταστρέψει· πλὴν οὐχ ὡς· χρεὼν διαγωνιζόμενος, καὶ μετὰ διέξης ἀνδρικῶς κίπτον· ἀλλ' ἡ μὲν παράταξις κατὰ τοῦ πιδίου συνίστατο· αὐτὸς δὲ οἰκοὶ μένων καὶ τὰ βέλη διαδιδράσκων, οἷά τις θεῶν χειρὸς ἀνταίρων, θεγλάτῳ καθ' ὅλου τοῦ σώματος πληττεται μάστιγι. Ἀλλ' ἔτι μὲν γὰρ εὐθὺς περιπονεῖται σχεδὸν, ἐκκλίστο, ἀλλὰ συντηκόμενος· πῦρ δὲ κατὰ τῶν ἐγκάτων ἐνδοθεν ἀναπτέμενον, δάλλυ τὴν πλάσιν πᾶσαν, καὶ τὸ προσὲν εἶδος τῆς μορφῆς· ἐξηράνιζεν· ὡς μετὰ βραχὺ ὅσπερ τι ξηρὸν εἶδωλον παρ' οὐκ εἰς ἐκπύρωσιν· καὶ εἰς ἐκπύρωσιν τοῖς ὁρώσι, καὶ τάρῃ ὥσπερ τῆς ψυχῆς ἡ οὐλακὸν εἶναι· οἱ τὸ σῶμα, ὡς ἐν βάθει δὴ τινος τὴν ψυχὴν κατορυμμένην ἔχον. Σφόδρα δὲ τὸν μυελὸν καταπλετόμενον, τοὺς μὲν τῶν ὁμμάτων βολέος τῆς οὐκαὶ· ἰδρας ἐξίστασθαι, καὶ ἀποπλανᾶσθαι τῆς ἀφύσεως, πῆρὸν καταλείποντας· τὸν δ' ἐπὶ τοῦτοις· τῷ σφοδρῶ τῶν πόνων ἐκδικάζομενον, ἀνομοιογενεῖσθαι θεῶν καὶ τὸν θάνατον ἐπιστρέφειν· τὸ δὲ πάντων ἰσχυρὸν, ἀέλιον τὴν δίκην δίδοναι οἷς κατὰ Χριστοῦ παροινύσσειαν, ἐκπύων, οὕτω δὴ τὴν μυσσὴν ἐκείνην ἀφῆκε ψυχῇ. Τοῦτον δὲ τὸν ἄρσενον καὶ τοῦτου ἐκποδὸν καταστάντος, ὅς τῶν ἄλλων τυράννων πικρότερος ἦν, τὰ μὲν τῶν ἐκκλησιῶν εὐθὺς ἐξ αὐτῶν κρηπίδων γέροντο, καὶ ἀπὸ τῆς πίστεως λόγος μετ' ὃν ἡ πρότερον ἐπαρρησιάζετο· τὰ δὲ τῆς εὐδολομανίας εἰς τοῦτον ἄνωγει καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιπλάτο· καὶ ὅσα πρὸς αὐτὸς Μαξιμῖνος ὡς θεο-

(1) Euseb. lib. ix, cap. 10.

(2) Ille Caesar quadriennio, Augustus triennio

per Orientem fuit. Diac. Tyranno hoc sublato, Christianismus in Oriente reforescit.

μυση; καὶ τύραννο, γράμμασιν ἀπανταχοῦ ἀνηγόρευτο, δημοσίᾳ στυλιτευόμενος. Στῆλαι δὲ αὐτοῦ καὶ γραφαὶ ὅσαι κατὰ πόλεις εἰς τιμὴν ἐκείνων ἀνεῖντο, αἱ μὲν ἀφ' ὧν ῥητοράμεναι, αἱ λεπτὰ συνετρίβοντο· αἱ δὲ ἀσβόλῃ τὰ πρόσωπα καὶ σκοτεινῷ χρώματι ἐπαλείφοντο, παύριον εἰ καὶ παιδία τοῖ; καί τινι ἰδόντες προέβαινον. Τιμαὶ δὲ ἄλλαι τῶν τῆς ἀληθείας ἀντιπάλων ἤχραιοῦντο. Ὅσοι γὰρ μὴν ἦσαν τὰ ἐκείνων φρονούντες, καὶ σεβαστώτερον ἐμπροσθεν τοῖς ἡμετέροις, τὴν ἐξίαν παρείχον δίκην. Ὅποιοι ἐκεῖνος Πευκέντιος, αἰδοῖς μὲν ἐκείνων καὶ τῶν φίλων πάντων ὁ γυναικώτατος, δισώκετο; καὶ τριούπατος; καὶ ἄλλων ἀρχῶν ἐκείνης; μεζόνου· Λουκιανὸς τε ἐπίσης ἀπάσῃ τιμῇ καὶ ἐξουσίᾳ διαπερνώντας τιμώμενος, καὶ τοῖς αἵμασι τῶν κατ' Αἰγυπτίον Χριστιανῶν δουρούμενος τὰς ἀρχάς· κλειστοὶ δὲ καὶ ἄλλοι, οἱ ὅν ἐν τῷ κράτει ἐπορίζετο Μαξιμίνος, καὶ φοβερῶς ἐβόαι τοῖς ἀπασιν. Ἐφ' οὗ καὶ Θεοτέκνον ἡ δίκην μὴδὲν μάλιστα ἐφ' οὗ κατὰ Χριστιανῶν ἐκαίοντο. Ἐπὶ γὰρ τῷ νεοπαγεῖ ξοῦντο καὶ τοῖς περὶ αὐτὸ κατ' ἡμῶν πλάσμασι τιμὰς πορίζομενος, ἐκείνη καὶ δεξιόμαχος. Ἐπὶ δὲ Αἰκίσιος τὴν Ἀντιόχου εἰσελά καὶ τὸ γοητὴν κληθεὶς εἰς διαφθορὰν ἤπειγε, παρήσαν δὲ καὶ οἱ τοῦ νεοπαγούς ἐπαῖς ξοῦντο, ἤλκοντο τὴν αἰτὴν τῆς ἀπάτης λέγειν ἐκδιζόμενοι, οἱ δὲ τὴν τοῦ Θεοτέκνου τέχνην προβάλλοντο· πρῶτον μὲν Θεοτέκνον ἐκείνη, τοῖς δὲ γοητὴν ἐκείνοι; τὴν ἀξίαν ἐκείνης δίκην. Ἐπὶ τοῖς οἱ παῖδες Μαξιμίνου καὶ οἱ κατὰ γένος καὶ φίλοι ἐκείνων προσήκοντες προστίθεντο, καὶ τῆς ἰσῆς ἀντιπάλων καὶ τιμωρίας μετέχοντες διαφθείροντο. Ὅτι γὰρ μὴ ἀδελφάρτο παιδίσκας, μὴδὲ οὐκ ἔχοντες μὴ πεποιθῆναι ἐκ ἀρχόντας, ἐπὶ υἱοὺς ἀνδράκων, οἱ οὐκ ὄντι οὐκ ἔχοντες. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀπολούνται πάντες οἱ διαλογισμοὶ αὐτῶν.

ΚΕΦΑΛΑ. ΜΡ.

Περὶ τῆς πρυτανεύσεως ἡμῶν ἐκ Θεοῦ εἰρήνης καὶ τῶν κατὰ τόπον ἐργασιῶν.

Τῶν δὲ θεομισῶν τυραννῶν οὕτως ἐκ τοῦ μέσου γεγεννημένων, τὰ τῆς βασιλείας σταθρὰ τε καὶ ἀδιδασκίτα μύνοι; κατελείπετο Κωνσταντίνου καὶ Αἰκινίου· οἱ τῶν κακίστων ἐκ τοῦ βίου διαβρύντων, αὐτοὶ ἄτε τῆς θελήσεως ἀρωγῆς εἰς ἀκριθεὶς πείραν ἦκοντες, τὰ τῆς αὐτῶν κρίσεως; εὐγενεῖς καὶ πρὸς ἀπασιν ἀρετὴν ἐξέχοντες, διὰ τοῦ ὅπου Χριστιανῶν πάντα κινεῖν καὶ ἐργάσασθαι, καὶ νόμους ὅπου αὐτῶν ἀσφαλεῖς ἐτάξαν, ἀρκοῦντας ὁπίσθην. Καὶ δὲ παῖδρά μὲν ἡμεῖς καὶ διαυγῇ; ὁδόνος ἐμπροσθεν τοῖς νέους ἐπὶ λαμπρὰ πανταχοῦ· καὶ θεῖα τις αἰγλή διαφανῆς ταῖς ἀπὸ τὴν οἰκουμένην ἐκκλήσει; κατήστροπεν. Ἐν ἀφ' οὗ καὶ προέβαινον τὰ ἡμέτερα· καὶ πᾶς τις ἐκ παρουσίας μετέχευ τῆς ἐκ Θεοῦ πρυτανεύσεως;

1 Psal. cxlv, 4.

(1) Eusebius Calchianum, Rufinus Quintianum habet.

A quam antea prædilectus, 500 idolorum furor potius quam cultus ignominiose intercedit. Et ipse Maximinus primogenitus et Deo invisus et tyrannus, litteris ubique propositis, publicisque invecivis declaratur. Statue ejus et imagines, quæcumque in urbibus in illius honorem erectæ fuerant, illæ quidem ex locis editioribus dejectæ comminuantur: hæ autem in facie fuligine coloreque atro oblinuntur, ludusque et ludicrum illudere ei volentibus proponuntur. Et honores alii veritatis inimicorum abolentur. Deinde etiam qui eadem cum illo senserant, partesque ejus seculi fuerant, et superbius sacris nostris illuserant, amici et familiares ejus, justas serunt pœnas. Qualis Peuceilus ille fuit, in magna apud illum veneratione habitus, et amicorum omnium iustus, iterum ac tertium consul creatus, aliisque etiam honoribus gestis clarus. Lucianus (1) quoque, omni iisdem dignitate ac potestate præcipue ab eo exornatus, qui sanguine Ægyptiorum Christianorum honores sibi et magistratus paraverat. Plurimi præterea alii, per quos potestatem Maximinus summam, ut omnibus terribilis videretur, consecutus fuerat. Comprehendit quoque Theotecnium vindicta non diu morata, propter scelera ea quæ adversus Christianos commensus fuerat. Quod enim propter novum illud simulacrum ei signa contra nos excitata honore auctus fuerat, ad dignitates quoque primarias est eversus. Et postquam Licinius Antiochiam pervenit, et magorum atque impostorum turbam ad interitum adegit, adfuerit sibi recentis illius simulacri sacerdotes, tormentisque affecti causam impostoræ suæ edere sunt coacti. Atque illi ubi Theotecnium fraudem prodidere, primum Licinius Theotecnium occidit, deinde impostoribus illis dignam infligit pœnam. Ad hoc Maximini liberi, et qui vel

501 CAPUT XL.

De pace, beneficio Dei Christianis parata et conciliata, et celebratis passim encaeniis.

Tyrannis Deo invisus ita sublatis, res imperii totius firmæ atque inconcussæ ad solos Constantinum et Licinium pervenerunt: qui pessimis illis oppressis, satis certo vim divini auxilii experti, fidei ac generositatem, et ad virtutem omnem propensionem, pro Christianis omnia movendo atque agendo, et leges pro eorum salute et securitate promulgando, abunde ostenderunt. Raque læta admodum et serena prorsus, nulla interveniente nube, ubique illuxit dies, et divinus quidam mirificusque ecclesias per orbem omnes splendor illuminavit, et res nostræ totæ atque extra invidiam omnem posite fuerunt. Abunde quilibet ejus quæ a Deo immissa factaque fuerat, pacis pariterque

factus est; et dominatione iniusta depulsa, liberalem unusquisque agnospexit solem, solum verum Deum plorum propugnatorem laudibus vehemens. Omnibusque ingens incensit lætitia, res omnes quasi reviviscentes cernentibus, quæ dudum pestifera elade et calamitate interierant. Itaque magnifica templa amplitudine et sublimitate ingenti, et longe quam antea venustate et splendore maiore constructa; et quod omnium nobis est optatissimum, festi dies enceniorum novarumque dedicationum splendide acti, sacra ædificia recondita fundata, episcoporum undique conventuum conventus celebrati; et Christi membra amanter aliud aliunde confluentia, rursus ad unam harmoniam corporisque constitutionem decenter compacta; atque, ut enim propheta dicam, *os ad os, et iunctura ad iuncturam contracta*; et quæ præterea, per oraculum divinum prædixit verbum, impleta ea sunt. Una divini Spiritus vis per omnes proragare cognita est, omnium una anima, et idem studium: omnibus in ore fuit, et ab omnibus exauditus est hymnus unus, divinitatem verbi Dei contentu pulcherrimo celebrans, cultusque Numinis purus, et sincerum sacrificium, sanctiones et constitutiones ecclesiarum, psalmorum cantus, frequentati. Ad hæc, divini verbi prædicatio, atque arcana mysticæque ministeria pie sancteque peracta, et salutiferæ passionis inenarrabilia symbola et signa sumpta. **502** Etas quoque omnis, et omnis generis homines, orationi et gratiarum actioni incumbentes, conciliatorem et auctorem tam subitorum bonorum laudarunt. Conciones orationesque ad populum, pro eo atque tempus dorepente argumentum suppeditabat, in conventibus habite. Atque aliquis in tam frequenti ecclesiæ concione humanus atque modestus piusque vir, in plurimorum hominum et aliquorum episcoporum præsentia, decenter et placide aures præbentium, orationem domi compositam in medium produxit (1). Qualls illa fuit, quam Paulino Tyri episcopo quidam optime dedicavit. Paulinus porro iste apud Phœniceas, larus, multa magnifico Tyri templa construxit.

CAPUT XLI.

Constitutio scripta Constantini Magni imperatoris, ut Christianis loca et res sua restituantur.

Cum jampridem re probe deliberata, libertatem religionis non denegandam, sed unuscuiusque arbitrio et voluntati, ut pro suo quisque iudicio sacra coleret, permittendam esse existimarem: cum alios singulos, tum Christianos quoque professionis suæ sectam, cultumque divinum servare iussimus. Quandoquidem autem multæ ac diversæ opiniones, in eo ipso rescripto, in quo eis talis est

Α εὐρήνης· καὶ τῆς δουλοκρατίας διαββαλέσης, ἐλευθερον πᾶσι· τὴν εὐαγγελίαν, μόνον ἀληθινὴν θεὸν τὸν τῶν εὐσεβῶν ὑπάρχοντα ἀνομιῶν. Καὶ πολλὰ τις ἐπισκοπεῖται πᾶσι χαρὰ· ὥσπερ ἀναδύσκοντα βλέπουσι πράγματα, τὰ παλαιὰ τῇ εὐδομοποιῇ λύμῃ διεσπαρμένα. Καὶ δὴ μεγαλοκρεπίαι νεὸς ἀνηγίσροντο, εἰς ὕψος μέγα καὶ πλάτος αἰρόμενοι, πολλὰ δὲ κραιπνὰ καὶ τὴν ἀγλαίαν παρὰ τὴν προτέραν ἀποκαταστάσαντες. Καὶ τὸ πάντων ἡμῶν εὐκαταστάτον, ἰστέον κατὰ πόλεις ἐκκαθάρσεων λαμπρότερον ἐπιμύοντο· νεοπαγῶν τε νεῶν καθιδρύσεις, ἐπισκοπῶν τε πάντοθεν διχορμήτων συνεκροτούντων συνόδους· καὶ τὰ Χριστοῦ μέλη φιλοφρόνως ἀλλοθὲν ἄλλα ἔκοντα, εἰς μίαν αἰθερῶς ἀρμονίαν ἑρμολύοντο· καὶ προσηγορικῶς εἰπεῖν, ὁστέον πρὸς ὁστέον, καὶ ἀρμονία πρὸς ἀρμονίαν συνήγατο· καὶ ὅσα θεοποιῶν ὁ θεὸς προεφοβάζετο λόγους· μία τε δεινὴ Πνεύματος δυνάμις διὰ πάντων χωρούσα διεκινώσατο· ἀπάραν τε μίαν ψυχὴν καὶ σπουδὴν ἢ αὐτῇ· ὅπως τε πᾶσιν εἰς ἐξουσίαν ἢ παρὰ ἀρμόνιος θεολογία, ἀγνή τε θερησια καὶ ἱερουργία ἀκριβής, θεομολογία τε ἐκκλησιῶν καὶ διατάξεις. Ταλμυθία δ' ἐπὶ τούτων καὶ θεῖον λόγον ἀκρόασις, μυστικαὶ τε διακοναὶ ἱερῶς τελούμεναι, καὶ τὰ τοῦ πνεύματος πάθος ἀπρόβλεπτα σύμβολα. Ἡλικία δὲ πᾶσα καὶ γένος ἅπαν, εὐχὴ καὶ εὐχαριστία σχολάζον, τὸν τῶν ἀγαθῶν ἐξάπνα πρότατον γαλαρύναντες ἦσαν· λόγοι τε προδύκνουν πανηγυρικοί, ὥς ἂ καὶ οὐδεὶς σχεδὸν ἰδίῳ. Καὶ τις ἐν τοσούτῳ ἐκκλησιαστικῇ συστάσει ἰσχυρῶς τις ἄγαν καὶ μέγας, καὶ αἰσίων δὲ παρόντων, ἐν κόσμῳ τε καὶ ἡρώων· τὴν ἀκρόασις παπορημένων, λόγους συνήμενος, ἐπὶ μέσῃ προήγειν· ὥσπερ δὲ Πανύλῳ τῇ· Τυρίων ἐπισκόπῳ προσφωνῶν τις, ἀριστὰ διεξέλεγε· ὅς ἐμὲ τὰ θεοδικῶν ἰδὼς διαπρέπων, πολλοὺς ἐν Τύρῳ νεὸς φιλοτίμως ἐπισκευάσατο. Ταῦτα μὲν οὖν ἐφίετο τῆδε, ἔμοι δ' οὐκ ἀνεγερῶν ἐστὶν μὴ καὶ αὐτὰς ἐκτεῖναι· ὅς ὅπερ ἡμῶν ἔγραψε διατάξεις ὁ θεοφιλὴς βασιλεὺς παρεῖναι τῷ παρόντι συγγράμματι· καὶ πρώτη γὰρ μοι ἐστίν, ἣν κοινὸς ἦμα Λικινίου οὐκ ὡς λελυτῆκεν ὅπερ τῶν Χριστιανῶν ἀνηχῶντων ἐγράφη, ὥδὲ πως διαγορεύουσα.

Atque hæc quidem sic lum agebantur. Mihi vero charus imperator pro nobis publicavit, in opus hoc is communiter cum Licinio, qui nondum in rabiem

Δ ΕΝ ΤΟΥΤῳ ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'. *Διατάξεις ἔγγραφοι ὁπὲρ τῶν Χριστιανῶν προσηγορεύωνται Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου βασιλέως.*

Ἡ δὲ μὲν καὶ αὐτοὶ σκοποῦντες τὴν ἐλευθερίαν τῆς θρησκείας οὐκ ἀνέστην εἶναι, ἀλλ' ἐνὶ ἐκείνῳ τῇ διανοίᾳ καὶ τῇ βουλήσιν ἐξουσιαστίαν τοῦ τὰ θεῖα πράγματα τηρεῖν κατὰ τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν ἐκαστον κεκαλόχαμεν, τοῦ τε Χριστιανῶς τῆς αἰρέσεως καὶ τῆς θρησκείας τῆς αὐτῶν τὴν πίστιν φυλάττειν· ἀλλ' ἐπειδὴ πολλὰ καὶ διάφοροι αἰρέσεις ἐν ἐκείνῃ τῇ ἀνηχῶν, ἐν ἣ τοῖς αὐτοῖς συνεγυ-

(1) Exstat hæc oratio apud Eusebium Libani, cap. 4.

ρίθη ἡ τοιαύτη ἐξουσία, ἰδοὺν προτεθεισά·
 παρῶς, τυχὸν ἰσως τινὲς αὐτῶν μὲν ὄλγον ἀπὸ τῆς
 τοιαύτης παραφυλάξεως ἀνέκρουοντο· ὅπ/τε ἐγὼ
 εὐτυχῶς Κωνσταντῖνος· Ἀδριανὸς, κατὰ Λικίνιος
 Ἀδριανὸς ἐν τῷ Μεδιολάνῳ ἐληλύθει· καὶ πάντα
 ὅσα πρὸς τὸ λυσιτελεῖν καὶ πρὸς τὸ χρησίμῳ τῷ
 κοινῷ διαφέρειν ἐν ζητήσιν ἔχουσιν· ταῦτα μεταξὺ
 τῶν λοιπῶν, ὅτινα ἰδοὺς ἐν πολλοῖς ἀπασιν ἐπα-
 φελῇ εἶναι· μᾶλλον δὲ ἐν πρώτοις διατίθειτο ἰδογμα-
 τίσαιμεν, οἷς ἡ πρὸς τὸ θεῖον αἰδώς τε καὶ τὸ εἶδος
 ἐνέχεται· τοῦτοστιν ὅπως δοῦμεν καὶ τοῖς Χριστιαν-
 οῖς καὶ πᾶσιν ἐλευθέραν ἀφραίνῃ τὸ ἀκολουθεῖν τῇ
 θρησκείᾳ ἥ δ' ἂν βουληθῶσιν· ὅπως δ' εἰ ποτὶ ἔσσι
 θεοτάτου καὶ οὐρανόθεν πράγματος, ἡμῖν καὶ πᾶσι
 τοῖς ὅπθ' ἐν ἡμετέραν ἐξουσίαν· διὰ τὸν εὐμενὲς
 εἶναι δυνήσῃ. Τοῖνον ταύτην τὴν ἡμετέραν βούλη-
 σιν ὀφείνω καὶ ὁρδοτάτω λογισμῷ ἰδογματίσαιμεν,
 ὅπως μηδὲν πανταλῶς ἐξουσία ἀνέλαι, ἡ τοῦ ἀπο-
 λουθεῖν καὶ ἀπειθεῖν τὴν τῶν Χριστιανῶν παραφυ-
 λάξει θρησκείαν ἐκαστοτὲ ἐξουσία δοθεῖ· τοῦ διδόναι
 αὐτῷ τὴν δίδουσαν ἐν ἐκείνῃ τῇ θρησκείᾳ ἢ
 αὐτὸς αὐτῷ ἀρμόζειν νομίζω· ὅπως ἡμῖν δυνήσῃ
 τὸ θεῖον ἐν πᾶσι τὴν ἐξέμῳ σπουδῇ καὶ καλοκαγα-
 θίαν παρέχειν· ὅτινα οὕτως ἀρίστειν ἡμῖν ἀντι-
 γράφει ἀκόλουθον ἦν· ἵνα φανερωθεῖσιν πανταλῶς
 τῶν αἰρέσεων, αἵτινες τοῖς προτέροις ἡμῶν γράμ-
 μασι τοῖς πρὸς τὴν σὴν καθοδίσιν ἀποσταλέσι
 περὶ τῶν Χριστιανῶν περιέχοντο, καὶ ὅτινα πάντα
 σκαῖα καὶ τῆς ἡμετέρας πράξεως· ἀλλότρια εἶναι
 ἰδοὺς, ταῦτα ὀφείρησθαι· καὶ νῦν ἐλευθέρως καὶ
 ἀπλῶς ἐκαστος αὐτῶν τὴν αὐτὴν προτίρρῃσιν
 ἐσχηκῶν τοῦ φυλάττειν τὴν τῶν Χριστιανῶν θρη-
 σκεῖαν ἀνευ τινός· ὀχλήσας, τοῦτο αὐτὸ παραφυ-
 λάττοι· ὅτινα τῇ σὴ ἐπιμελείᾳ πληρίστατα δηλώ-
 σαι ἰδογματίσαιμεν· ὅπως εἰδείης ἡμεῖς, ἐλευθέραν
 καὶ ἀπολελυμένην ἐξουσίαν τοῦ τημελεῖν τὴν αὐτῶν
 θρησκείαν τοῖς αὐτοῖς Χριστιανοῖς δοδωκέναι.
 Ὅπερ ἐκείνῃ ἀπολελυμένως· αὐτοῖς ὅφ' ἡμῶν δεδο-
 ρῆσθαι θεοῦ ἢ σὴ καθοδίσας, καὶ ἑτέρως ἐξου-
 σίαν τοῖς βουλευμένοις τοῦ μετέρχεσθαι τὴν παρὰ τῇ
 ρησιν καὶ θρησκείαν αὐτῶν· ὅπερ ἀκολουθῶν τῇ
 τρυφῇ τῶν ἡμετέρων καιρῶν γίνεσθαι φανερόν
 ἔστιν, ὅπως ἐξουσίαν ἐκαστος ἔχῃ τῷ ἀπειθεῖν καὶ
 τημελεῖν ὁποῖως δ' ἂν βουληται τὸ θεῖον. Τούτῳ δὲ
 ὅφ' ἡμῶν γέγονεν, ὅπως μηδεμιᾶ τιμῇ μὴ δὲ θρη-
 σκεῖα τινὲ μεμειωσθαι τὴν ὅφ' ἡμῶν δοκοῖν. Καὶ τοῦτο
 δὲ πρὸς τοῖς λοιποῖς εἰς τὸ πρόσωπον τῶν Χριστιαν-
 ῶν δογματίζομεν· ἵνα τοῖς τόποις αὐτῶν, εἰς οὓς
 συμπρότερον συνέρχεσθαι ἔθος ἦν αὐτοῖς· περὶ ὧν
 καὶ τοῖς πρότερον δοδεῖται πρὸς τὴν σὴν καθοδίσιν
 γράμμασι τύπος ἕτερος ἦν ὁρισμένος τῷ ἑτέρῳ
 χρόνῳ· ἵνα εἰ τινες ἢ παρὰ τοῦ ταμεῖος τοῦ ἡμε-
 τέρου, ἢ παρὰ τινος ἑτέρου φαίνοντο ἡγοραῶντες,
 τοῦτους τοῖς αὐτοῖς Χριστιανοῖς ἀνευ ἀργυρίου, καὶ
 ἀνευ τινός ἀπαθήσεως τῆς τιμῆς ὑπερτεθείσης,
 δίχα πάσης ἀμελείας καὶ ἀμφιβολίας ἀποκαταστή-
 σωσι· καὶ εἰ τινες κατὰ δῶρον τυγχάνουσιν ἐλη-
 φότες τοὺς αὐτοὺς τόπους· ἢ οἱ κατὰ ὁρδοῖν ἐλη-
 φότες οὕτως· παρὰ τῆς ἡμετέρας καλοκαγαθίας,

permissa potestas, verbis disertis additū esse vide-
 bantur, factum fortasse est, ut quidam paulo post ab
 huiusmodi observatione religionis complectenda
 resillirent. Cum igitur ego Constantinus Augustinus,
 et ego Licinius Augustus, feliciter Mediolanum ve-
 niassemus, atque ibi in consilio quæ ad usum et utili-
 tatem reipublicæ præcipue pertinerent, inquirere-
 mus: inter alia plura, quæ commoda esse omnibus,
 seu prima potius visa sunt, constituenda atque ordi-
 nanda esse duximus, ea videlicet, quibus honor et
 cultus divini Numinis continetur: hoc est, ut etiam
 Christianis liberum **503** prorsus concedamus ar-
 bitrium, religione quam velint consecrandi. Ut
 quidquid tandem esse divini et coelestis Numinis,
 id nobis et qui sub potestate et disione nostra de-
 gunt, omnibus propitium benignumque esse pos-
 set. Itaque sententiam hanc nostram sana atque
 recta deliberatione in edictum retulimus, ut no-
 mini prorsus potestas præcederet, quovis tem-
 pore Christianorum observationem et religionem
 complectendi: et quem animo suo commodum
 congruentemque esse crederet cultum, sequendi,
 ut divinum Numen in rebus omnibus propensum
 atque benignum nobis esset. Equum sane fuit,
 ut hoc sic nobis placere rescripto isto nostro nunc
 significarem: ut hæresibus omnino sublati,
 quæ in prioribus ad devotionem tuam datis litteris
 nostris de Christianis continebantur, si quæ essent
 insuper sinistra prorsus et a clementia nostra
 aliena, ea inducerentur. Proinde quilibet libere et
 aperte, qui Christianas ceremonias observandas
 sibi esse duxerit, eas sine perturbatione et peri-
 culo omni luto observet. Quod ita solertiter tunc
 plenissime indicatum volumus, ut scias nos libe-
 ram absolutamque potestatem Christianis religio-
 nis suæ colendæ decrevisse. Et cum devotio tua
 animadvertat, iam absolutam ipsi esse datam fa-
 cultatem, aliis quoque ad sacra ea et ceremonias
 transire volentibus id facere scial esse permissum.
 Id quod tranquillitati temporum nostrorum con-
 venire manifestum est, ut potestas unicuique sit,
 pro eo atque velit, divinum colendi Numen. Fa-
 ctum id a nobis, ne cui divino honori aut cultui
 quidquam per nos diminutum esse videatur. Itaque
 et hoc in personam Christianorum decernentes
 statuimus, ut loca eorum in quibus antea conve-
 nire soliti fuerant (de quibus prioribus etiam lit-
 teris nostris alio tempore ad devotionem tuam da-
 tis, formam et modum alium consiliueramus), si
 ea aliqui vel a fisco nostro, vel a quopiam alio,
 emptione interveniente, comparaverint, ipsis Chri-
 stianis absque pecunia et absque repetitione ulla
 prelii dati, citra omnem **504** cunctationem et
 deliberationem restituant. Quod si qui talia loca
 dono a quopiam acceperint, aut etiam ex libera-
 litate et munificentia nostra consecuti fuerint, ii
 ad præfectum cuiusque loci iudicis locum obtinen-
 tem adeant, ut ipsorum per benignitatem nostram
 ratio habeatur. Atque ea loca omnia, nulla inter-

posita mora, corpori Christianorum omnino reddi curabis. Et quoniam Christianos ipsos non solum ea in quibus conventus agere soliti sunt, sed et alia loca habuisse constat, non privatim ad quemquam illorum, sed ad jus corporis eorum, hoc est, Christianorum pertinentia, ea quoque omnia qua diximus lege citra ambiguitatem omnem Christianis ipsis, hoc est, corpori ipsorum, et cuilibet eorum conventui restituenda habebis: eo quem diximus servato modo, ut videlicet qui ea absque restitutione prelit, sicuti dictum est, reddiderit, indemnitati eorum a benignitate nostra provideatur. Quibus in rebus omnibus Christianorum, quod diximus, corpori operam studiumque tuum, quoad poteris, prestare debebis, ut jussa nostra primo quoque tempore impleantur; et ut per bonitatem liberalitatemque nostram communi et publicae quieti consulatur. Ita enim futurum est, quemadmodum praediximus, ut divina erga nos gratia et benignitas, quam multis jam in rebus sumus experiri, perpetua nobis firmaque maneat. Ceterum ut ejusmodi liberalitatis et constitutionis nostrae sententia ad notitiam omnium perferri queat, consequens est, ut literis tuis praefixis, decretum hoc nostrum praevis in locis omnibus proponas, et in notitiam omnium deducas, ne quopiam munificentiae nostrae lex latere possit.

εὐαχθῆναι δυνήσῃ, πρὸς ταχθέντα τοῦ σου προγράμματος· ταῦτα τὰ ὅφ' ἡμῶν γράφοντα, πανταχοῦ προβαίνει· καὶ εἰς γυνῶσιν πάντων ἀγαγεῖν, ἀκολουθῶν ἔστιν· ὅπως ταύτης τῆς ἡμετέρας καλοκαγαθίας ἡ νομοθεσία μηδὲν λαθεῖν δυνήσῃ.

CAPUT XLII.

Apie dua constitutiones, pecunias, dona et immunitatem ecclesiae concedentes.

Secundam vero hanc quae sequitur constitutionem promulgant, in solam catholicam Ecclesiam liberalitatem talem collatam esse significantes (1): «Salve, Anuline, plurimum nobis honorande. Liberalitatis benignitatisque nostrae modus hic est, ut qui alieni juris sunt, non solum non violenter involari, 505 verum etiam restitui velimus, Anuline reverendissime. Quapropter praecipimus, quam primum literae hae nostrae ad te perlatae fuerint, ut quaecunque bona ad Ecclesiam catholicam Christianorum, vel in urbibus, vel in locis aliis pertinentia, sive a civibus, seu a quopiam alio occupata detineantur, confestim ecclesiis ipsis restituantur. Proxius enim constitutum nobis est, ut quas antea ecclesiae habuerunt possessiones, in jus earum redeant. Cum itaque devotio tua mandati hujus nostri jussione, clariorum perspicui, operam dare debes, sive hortis, sive aedibus, seu quidlibet aliud ad jus ecclesiarum pertinet, ut haec omnia eis quam primum reddantur, ut videlicet te jussionibus hisce nostris cum cura et fide paruisse intelligamus. Vale, Anuline, nobis admodum honorande.» Aliam quoque constitutionem ad eundem scripserunt (2), in

(1) Haeretici non gaudent catholicorum privilegii Constantin. L. *Privilegia*. C. De haeret. et Mon.

προσέλθωσι τῷ ἐν τῶν ἐκάρχῃ δικάζοντι, ὅπως καὶ αὐτῶν διὰ τῆς ἡμετέρας χρηστότητος πρόνοια γίνηται. Ἄτινα πάντα τῷ σώματι τῶν Χριστιανῶν παραυτὰ διὰ τῆς οἰκ. σπουδῆς ἄνευ τινὸς παρελκτικῆς παραβέδδωται θεῶσι. Καὶ ἐπειδὴ οἱ αὐτοὶ Χριστιανοὶ οὐ μόνον ἐκείνους εἰς οὐδὲ συνέρχεσθαι ἔθος εἶχον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους τόπους ἐσχηκέναι γινώσκονταί· διαφέροντες, οὐ πρὸς ἑαστον αὐτῶν, ἀλλὰ πρὸς τὸ δικαίον τοῦ αὐτῶν σώματος, τοῦτο ἐστὶ τῶν Χριστιανῶν· ταῦτα πάντα ἐπὶ τῷ νόμῳ ὃν προεῖρηκαμεν, διὰ πάντεσσι τινος ἀμφισβήτησεως τοῖς αὐτοῖς· Χριστιανοῖς, τοῦτο ἐστὶ τῷ σώματι αὐτῶν καὶ τῇ συνέσει ἑαστοῦ αὐτῶν ἀποκαταστήναι καλεῖσθαι, τοῦ προεῖρημένου λογισμοῦ δηλαδὴ φυλαχθέντος· ὅπως αὐτοὶ εἴσιναι τοῦ· αὐτοῦ ἀνευ τιμῆς, καθὼς προεῖρηκαμεν, ἀποκαταστήσῃ, τὸ ἀρχαῖον τὸ ἐκείνων παρὰ τῆς ἡμετέρας καλοκαγαθίας ἀλλοιοῦν. Ἐν οἷς· πᾶσι τῷ προεῖρημένῳ σώματι τῶν Χριστιανῶν τὴν σπουδὴν δυνατότατα παρασχέιν ὀφείλου· ὅπως τὸ ἡμετέρον κέλευσμα τὴν ταχίστην πληρωθῇ· ὅπως ἐν τούτῳ διὰ τῆς ἡμετέρας χρηστότητος πρόνοια γίνηται τῆς κοινῆς καὶ δημοσίας ἡσυχίας. Τοῦτο γὰρ τῷ λογισμῷ, καθὼς καὶ προεῖρηται, ἡ θεῖα σπουδὴ περὶ ἡμᾶς, οἷς ἐν πολλοῖς ἤδη πράγμασιν ἐκπεράσθημεν, διὰ πάντων τοῦ χρόνου βεβαίως διαμένει. Ἵνα δὲ ταύτης τῆς ἡμετέρας νομοθεσίας καὶ τῆς καλοκαγαθίας ὅρος πρὸς τὴν γυνῶσιν πάντων

εὐαχθῆναι δυνήσῃ, πρὸς ταχθέντα τοῦ σου προγράμματος· ταῦτα τὰ ὅφ' ἡμῶν γράφοντα, πανταχοῦ προβαίνει· καὶ εἰς γυνῶσιν πάντων ἀγαγεῖν, ἀκολουθῶν ἔστιν· ὅπως ταύτης τῆς ἡμετέρας καλοκαγαθίας ἡ νομοθεσία μηδὲν λαθεῖν δυνήσῃ.

C

ΚΕΦΑΛΑ. ΜΘ.

Ἐτεροι δύο διατάξεις καὶ ἀνεῖν δωροῦμεναι ταῖς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαις καὶ χρῆματα.

Διυτέραν δὲ ταύτην διάταξιν ἐστὶλλον τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ μόνῃ τὴν δωρεὰν δίδωσθαι παραγγυνόμενοι· «Χαίροι, Ἀνυλίνα, τιμωτάτη ἡμῖν. Ἔστιν ὁ τρόπος οὗτος τῆς καλοκαγαθίας τῆς ἡμετέρας, ὥστε ἐκεῖνα ἅπαν δικαίῳ ἁλλοτρίῳ προσήκει, μὴ μόνον μὴ ἐκκλησιάζειν, ἀλλὰ καὶ ἀποκαταστήναι βούλεσθαι ἡμᾶς, Ἀνυλίνα τιμωτάτη. Ὅθεν βουλομένη, Ἵνα ὁπόταν ταῦτα τὰ γράμματα κομιθῇ, εἰ τινα ἐκ τούτων τῶν τῇ Ἐκκλησίᾳ καθολικῇ τῶν Χριστιανῶν ἐν ἐκείναις πόλεσιν ἢ καὶ ἄλλοις τόποις διαφέρων, καὶ ἀντιχρῆσιν νῦν ἢ ὀπὸ πολιτῶν, ἢ ὀπὸ τινῶν ἄλλων, ταῦτα ἀποκαταστήναι παρασχῆμα ταῖς αὐταῖς ἐκκλησίαις ποιήσῃ· ἐπειδὴ περ πρὸς ἡμᾶς ἅπαν αἱ ἐκκλησίαι ἐσχηκισαν πρότερον, τῷ δικαίῳ αὐτῶν ἀποκαταστήναι. Ὅποτε τοίνυν συνορᾷ ἡ καθολικὴ ἢ ἡ ταύτης ἡμῶν καὶ εὐσεβῶς σαφέστερον εἶναι τὸ πρόβλημα, σπουδάζον, εἴτε οἰκίαι, εἴτε κτήνη, εἴτε ὅτιονδήποτε τῷ δικαίῳ τῶν αὐτῶν ἐκκλησιῶν διαφέρων, σύμπαντα αὐταῖς ἀποκαταστήναι ὡς τάχιστα· ὅπως τούτῳ ἡμῶν τῷ προστάγματι ἐπιμελεστέην οἱ παιδάρχῃσιν παριστῆναι καταράδοιμεν. Ἐρρωσο, Ἀνυλίνα τιμωτάτη ἡμῖν. Καὶ ἄλλην δὲ διάταξιν νόμων αὐτῷ προσφωνοῦσι, δὲ ἡς

(2) Constitutio de immunitate clericorum. L. *Juxta sanctionem*. C. De episcop. et clerc.

τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν ὑπηρέτας· καὶ ἡγεμόνας τῆς
 τῶν πολιτικῶν λειτουργίας εὐαγέριος· εἶναι διακε-
 λούνται, γράφοντες οὕτως· Ἐκείνη τι-
 μιότητι ἡμῖν. Ἐπειδὴ ἐκ πλείονων πραγμάτων
 φαίνεται παρερριπθῆσαν τὴν θρησκείαν ἐν ᾗ ἡ
 κορυφαία τῆς ἀγιωτάτης ἐπουρανίου αἰδώς φυλάτ-
 τεται, μεγάλους κινδύνους ἐνηγοῦναι τοῖς δημοσίοις
 πράγμασιν· αὐτὴν τε ταύτην ἐνδεδόξαι ἀναληφθεῖ-
 σαν καὶ φυλαττομένην μεγίστην ἐκτύχιν τῷ Ῥω-
 μαϊκῷ ὀνόματι, καὶ σύμφωνα τοῖς τῶν ἀνθρώπων
 πράγμασιν ἐξαιρετικὰς ἐργασίας παρεσχέμεναι, τῶν
 ὁρίων ἐργασιῶν τοῦτο παρεχουσὼν· ἰδοὺν ἐκεί-
 νους τοὺς ἀνδρας· τοὺς τῇ φειλομένῃ ἀγιότητι, καὶ
 τῇ τοῦ νόμου τοῦτου προεστῆται· τὰς ἐπιτοκίας ὅ-
 αὐτῶν τῇ τῆς βασιλῆως θρησκείας διαρκείᾳ παρήγον-
 τα, τῶν καμάτων τῶν ἰδίων τὰ ἐκπῶλα κομίσασθαι.
 Διόπερ ἐκείνους τοὺς εἰσω τῆς ἐπαρχίας τῆς σοι
 πιστοταμένους ἐν τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ἢ Κεκι-
 λιανὸς ἐφέστηκε, τὴν ἐξ αὐτῶν ὑπηρεσίαν τῇ ἀγιω-
 τάτῃ θρησκείᾳ παρήγοντα, ὅσπερ κληρονομία ἐπο-
 νομήσειν εἰδόσιν, ἀπὸ πασῶν ἀπαξυπλόους τῶν
 λειτουργικῶν βούλομαι, ἀλείψουρήτους διαφυλαχθῆ-
 ναι, ὅπως μὴ ὑπὸ τινος πλάνης ἢ ἐξολοθίσθαι·
 ἱεροσθλοῦ ἀπὸ τῆς διαρκείας τῆς τῇ δευτέρῃ φει-
 λομένης ἀφίλωνται. Ἀλλὰ μέλλον ἀνεῖ τινος
 ἐνοχλήσεως τῷ ἰδίῳ νόμῳ ἐξυπηρετῶνται· ὥστε
 μεγίστην λατρίαν περὶ τὸ θεῖον ποιούμενων, κλι-
 στον ὅσον τοῖς κοινῶς πράγμασι συνδράσκουσιν.
 Ἐρρωσθε, Ἀνυλίνε τιμωτάτη καὶ ποθεινότητι ἡμῖν.
 Ἐκί καὶ τετάρτην διὰ τινος γράφει, δ' ἡς χρήματα
 ταῖς ἐκκλησίαις δωρεῖται, Κεκιλιανὸν ἐπισκόπου
 Καρθαγένης οὕτως ἐπιστάλλον· Ἐκωνσταντίνος
 Αὐγουστοῦ· Ἐπειδὴ περ ἤρρεν κατὰ πίσας ἐπαρχίας,
 εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ εἰς Νομιδίαν καὶ τὰ Μαυ-
 ριτανίας, ῥήτο· τισὶ τῶν ὑπηρετῶν τῆς ἐνδεδόξου
 καὶ ἀγιωτάτης καθολικῆς θρησκείας εἰς ἀνολόματα
 ἐπιχορηγήσῃται, εἰδὼς γράμματα πρὸς Ὀρσόν
 καθολικὸν τῆς Ἀφρικῆς· καὶ ἰδὼς αὐτῷ ὅπως
 ἐπιτοκίους πολλὰς τῇ οἱ ἐπεβόηται ἀναριθμήσαι
 φροντίσῃ. Ἐν τοῖσιν ἦν καὶ τὴν προδεδωκμένην πο-
 σότητα τῶν χρημάτων ὅσα διεχθῆναι ποιήσει, ἀποσι-
 τοῖ· προετρημένοις κατὰ τὸ βρεσθῆναι πρὸς τὸ περὶ
 ὁρίων ἀποσταλὲν, ταῦτα τὰ χρήματα διαδοῖναι
 κλιεσθῶν. Εἰ δ' ἄρα πρὸς τὸ συμπληρωθῆναι μου
 τὴν εἰς τοῦτο περὶ ἀπαντας αὐτοὺς προετρεῖται ἐν-
 δοῖν τι καταμάθοις, παρὰ Ἡρακλεῖδου τοῦ ἐπιτρο-
 πού τῶν ἡμετέρων χρημάτων ἀναμφικτικῶς ὅπερ
 ἀναγκαῖον εἶναι καταμάθοις, αἰτῆσαι φέλλαις. Καὶ
 γὰρ παρόντι αὐτῷ προσέταξα, ἵνα εἰ τι ἀν χρημά-
 τῶν παρ' αὐτοῦ ἢ οἱ ἐπεβόηται αἰτήσῃ, ἀνεῖ δι-
 σταγμοῦ τινος ἀναριθμήσαι φροντίσῃ. Καὶ ἐπειδὴ
 ἐπιδομένην τινὰς μὴ καθεστῶσης διαβολας τυγχάνου-
 ντας ἀνθρώπων, τὸν λαὸν τῆς ἀγιωτάτης καὶ καθο-
 λικῆς Ἐκκλησίας φάλη τινὶ ὑπονοθεύσαι βούλεσθαι
 διαστρέφειν, γίνωσκε με Ἀνυλίνε ἀνθυπάρχῃ, ἀλλὰ
 μὴν καὶ Παντρικίῳ τῷ Ὀβερκίῳ τῶν ἐπαρχῶν παρ-
 οῦσι, τοιαῦτα ἐντολὰς δίδωσθαι· ἵνα ἐν τοῖς λοι-

A qua ecclesiarum ministros et praesides a civilibus
 muneribus liberos et immunes esse jubent, in hunc
 modum : Salve, Anuline reverendissime. Postea-
 quam rebus multis constat, neglectam contem-
 ptamque religionem, per quam summa sanctissimi
 celestis Numinis observantia et reverentia conser-
 vatur, ingentis rebus publicis intulisse pericula :
 eandemque ipsam legitime atque sancte receptam
 et cultam, maximam Romano nomini felicitatem,
 plurimamque omnibus hominibus beneficia, divina
 benignitate suppeditante, conciliasse : placitum
 nobis est, viros eos qui debita sanctitate et prae-
 cipea talium sacrarum cura ministeriis suis per
 egregiam sacrae religionis cultum funguntur, labo-
 rum suorum digna referre premia. Quam ob cau-
 sam qui intra provinciam tibi creditam in Ecclesia
 catholica sunt, cui Cecilianus praest, functionem-
 que et operam suam sanctissimam religioni prae-
 stant, quos clericos nominare solent, eos ab omnibus
 prorsus muneribus immunes conservari volumus,
 ut ne errore aliquo aut lapsu sacrilego, a cultu
 qui summo Numini debetur, abstrahantur : 506
 sed potius citra omnem perturbationem religioni
 sacrisque suis inserviant. Qui sane si cultum suum,
 qui longe maximus est, Deo rite exhibeant, pluri-
 mum rebus publicis videntur asserre commodi et
 emolumentum. Vale, Anuline, plurimum nobis et
 honorate et desiderate. Edidit praeterea Constans
 quartam quoque constitutionem, in qua ec-
 clesiae pecunias donat, ad Cecilianum episcopum
 Carthaginensem ita scribens : Constantinus Au-
 gustus Ceciliano episcopo Carthagini : Quando-
 quidem visum nobis est, per provincias omnes
 Africae, Numidiae et Mauritaniae ceteris quibusdam
 ministris legitimum et sacrosanctae catholicae reli-
 gionis aliquid ad sumptus tolerandos largiri, li-
 teras ad Ursam catholicam Africae dedi, eisque si-
 gnificavi, ut ter mille folles (3) disnumerandos tibi
 curaret. Quapropter alii quam diximus pecuniam
 summam recipiendam mandaveris, omnibus eis,
 qui in brevi ad te ab Hosio misso designati sunt,
 distribui eam iubeto. Ac si quidam deesse quidquam
 compereris ei summa, quo minus liberalitas quam
 erga omnes eos praestandam sistimus, impleatur :
 Dab. Heraclide possessionum nostrarum curatore,
 nulla interveniente dubitatione, quod opus esse
 videris, potius debebis. Ei enim, cum mecum esset,
 injunxi, si quid pecuniae ab eo exigeres, ut id ali-
 quo ambiguitate omni tibi numerandum curaret.
 Et quoniam audiri, quoadam non satis compositae
 aut sane mentis homines populum sanctissimae cat-
 holicae Ecclesiae, prava quadam et subdulerina
 fraude pervertere velle : scito me Anulino procon-
 suli, atque etiam Patricio vicario praefectorem,
 cum iterque praesens adesset, ejusmodi mandata
 dedisse, ut inter alia omnia, ad hanc quoque rem,
 quam par est maxime, conferant curam : neque si

tale quidquam accidat, negligendum sibi putent. Itaque si aliquis ejuscemodi homines in ea ipsa resania perseverare videria, sine omni procrastinatione ad eos qui dicti sunt iudices accedes, et rem ipsam eis propones, ut illos quemadmodum presentibus eis praecepi, castigent et coerceant. Divinitas magni Dei te in multis conservet annos.

507 CAPUT XLIII.

Dum insuper constitutiones, synodos de ecclesiis concordantia haberi cunctantes.

Insuper quintam etiam composuit constitutionem, conventum episcoporum agi precipiens, ut concordia fieret, consensusque unus ecclesiarum, ad hunc modum scribens: «Constantinus Augustus Mithridi episcopo Romanorum, et Marco, etc. Quandoquidem plures libelli a clarissimo viro Anulino proconsule Africae ad me sunt missi, in quibus refertur, Cecilianum Carthagenensis urbis episcopum a quibusdam ejus collegis, qui in Africa sunt, de rebus multis argui et accusari: mihique id grave et molestum accidit. In provinciis scilicet istis, quae devotionis meae divina providentia suo ipsius arbitrio unaque sponte mandavit, et in quibus frequens est populi multitudo, non modo turbam ad deteriora defecere et dissidiis distrahi, sed etiam episcopos discordiam inter se exercere: placuit mihi, ipsam Cecilianum una cum decem episcopis, qui cum eum agere videntur, et alios praeterea decem, quos ipse sibi ad causam suam judicandam necessarios esse arbitratur, Romam in navim impositos mittere, ut ibi vobis, et item Rutilio, Materno et Marino, collegis vestris presentibus, quos ejus rei gratia Romam properare jussi, possit audiri, sicut sanctissima Dei lex, uti nostis, postulat. Atque ut plenissime de re hac omni certiores fieri possitis, exempla scriptorum Anulini ad me datorum litteris meis adjuncta, ad eos quos dixi collegas vestros misi: quibus firmitas vestra perfectis cognoscet, quomodo ea quae dicta est causa rite atque ordine sit decidenda, atque ex aequo et bono finienda. Neque enim sedulitatem diligentique vestram latet, ea me veneratissime sanctam catholicam Ecclesiam prosequi, ut nullum prorsus dissidium aut seditionem in loco aliquo relictam velim. Divinitas magni Dei vos plures annos conservet, honoratissimè. » Aliam hanc constitutionem vulgavit, ut alter quoque conventus cogeretur, in quo dissidium omne ex sacro presbyterorum ordine tolleretur. Ejus verba haec sunt: «Constantinus Augustus Chresto episcopo Syracusano. 508 Jampridem antea, cum nonnulli pravo et perverse a sancta religione virtuteque caelesti et catholica secta secessionem facerent, praecidere volentes ejuscemodi eorum contentionem et rixandi studium, constitueramus, ut aeculis quibusdam ex Gallia episcopis, evocatisque ex Africa iis qui inter

Α τοις ἄνασι καὶ τοῦτο μάλιστα τὴν προσήκουσαν φροντίδα ποιήσονται, καὶ μὴ ἀνίσχυνται περιστῆναι τοιοῦτο γινώσκοντες. Διότι καὶ τινες τοιοῦτους ἀνθρώπους ἐν αὐτῇ τῇ μανίᾳ ἐπιμένειν κατέβου, ἀνευ τινὸς ἀμφιβολίας τοὺς προειρημένους διέκριται: πρόσθεν, καὶ πῶς τοῦτο προσενέχεται, ὅπως αὐτοὺς ἐκείνους, καθάπερ αὐτοὶ παροῦσιν ἐκείλευσα, ἐπιστρέψουσιν. Ἡ θεότης τοῦ μεγάλου Θεοῦ σε διαφυλάξει ἐν πολλοῖς ἔτεσι. »

ΚΕΦΑΛΑ ΜΓ΄.

Θεοτόκος καὶ δύο διατάξεις συνόδου ἐπὶ τῇ τῶν ἐκκλησιῶν ὁμοροῖα γινέσθαι διακαλεῖσθαι.

Πρὸς δὲ ταῖς εἰρημέναις καὶ πᾶμπτην ἐπιστολὴν διατάξιν, σύνδοσιν ἐπισκοπῶν γινέσθαι προτάσσων, ὡς ἂν γε ἐνωσις καὶ ἐμόνοια μία εἴη ταῖς ἐκκλησίαις, τοῦτον ὀφειγόμενος τὸν τρόπον: «Κωνσταντίνος σεβαστὸς Μιλτιάδῃ ἐπισκόπῳ Ρωμαίων καὶ Μάρκῳ, Ἐκκλησίᾳ τοιαῦτα γράται: περὶ Ἀνυλίνου τοῦ λαμπροτάτου ἀνθυπάτου τῆς Ἀφρικῆς πρὸς με πλείους ἀποσταλέσαν, ἐν οἷς ἐμφέρεται Κεκλιανὸν τὸν ἐπισκοπὸν τῆς Καρθαγεννησίων πόλεως: παρὰ τινων κολλήγων αὐτοῦ τῶν κατὰ τὴν Ἀφρικὴν καθιστάμενων ἐν πολλοῖς πράγμασιν εὐδυνάσθαι: καὶ τοῦτο μοι βαρὺ σφόδρα δοκεῖ, τὸ ἐν ταῦταις ταῖς ἐπαρχίαις διὰ τῇ ἐμῇ καθοσίῳσι αὐθαίρετος ἢ θεῖα πρόνοια ἀναγείσθαι, κακίαις πολὺ πλείους τοῦ λαοῦ, ὅλως ἐπὶ τὸ φαυλότατον ἐπιμένοντα, εὐρίσκεισθαι ὥσπερ διχοστατοῦντα, καὶ μεταξὺ ἐπισκοπῶν διαφοράν ἔχειν ἰδοῦν μοι αὐτὸν τὸν Κεκλιανὸν μετὰ δέκα ἐπισκοπῶν τῶν αὐτὸν εὐδυνῶναι δοκούστων: καὶ δέκα ἑτέρων, οὓς αὐτὸς τῇ αὐτοῦ δίκῃ ἀναγκαίους ὁμιλοῦσι, εἰς τὴν Ρώμην πλὴν ἀπέρειν: ἐν ἑκείναις, ὅμην παρόντων, ἀλλὰ μὴ καὶ Πατίκλου, καὶ Μαρτίου, καὶ Μαρίνου τῶν κολλήγων ὁμῶν, οὓς τοῦτον ἕνεκα εἰς τὴν Ρώμην προέταξα, ἐπισκεῖσθαι διηγεθῆ ἀκουσθῆναι: ὡς ἂν καταμύθῃται τῷ σεβασμωτάτῳ νόμῳ ἀρρόστειν. Ἰνα μόντοι καὶ παρὰ πάντων αὐτῶν τούτων πληρεστάτην διηγεθῇται ἔχειν γνῶσιν, τὰ ἀντικεῖνα τῶν ἐγγράφων τῶν πρὸς με παρὰ Ἀνυλίνου ἀποσταλέντων γράμμασιν ἡμοῖς ὑποτάξας, πρὸς τοὺς προειρημένους κολλήγας ὁμῶν ἀξίπεμψαι: οἷς ἐντυχούσα ἢ ὑμετέρα σταθρότης, διακρίσκει ὅτινα χρὴ τρέπον, τὴν προειρημένην δίκην ἐπιμελεστάτα διευκρινῆσαι, καὶ κατὰ τὸ δικαίον περμαίνειν: ὅπως μὴδὲ τὴν ὑμετέραν ἐπιμέλειαν λανθάνει προσεῖν με αἰδῶ τῇ ἐνδύμῳ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ἀποκρίμην, ὡς μὴδὲν καθέλου σχίσμα ἢ διχοστασίαν ἐν τινι τόπῳ βούλεσθαι ἡμεῖς καταλείπειν. Ἡ θεότης ὁμᾶς τοῦ μεγάλου Θεοῦ διαφυλάξει: πολλοί: ἔται, τιμωμένοι. » Ἐπίσης δὲ καὶ ἄλλην ἐκτίθειται διάταξιν, καὶ δευτέραν γινέσθαι σύνδοσιν: ὥστε πᾶσαν διχοστασίαν τοῦ ἱεροῦ καταλέγου περιπερῆσθαι: ἣν δὲ οὕτως ἐκτίθει: «Κωνσταντίνος σεβαστὸς Χρῆστῳ ἐπισκόπῳ Συρακουσίων. Ἦδη μὲν πρότερον, ὅτε παύσαι καὶ ἐν διαστροφῇς τινὲς περὶ τῆς θρησκείας τῆς ἀγίας καὶ ἱεραρχίας συνάμειος, καὶ τῆς αἰρέσεως τῆς καθολικῆς ἀποδολεσθαι ἤρξαντο, ἐπιταμῆσθαι βου-

αἰθελὲς τὰς τοιαύτας ἀπὸ τῶν φιλονεικίας, οὕτω διατά-
 κωπόμεναι, ὥστε ἀποσταλέντων ἀπὸ τῆς Γαλιτίας
 τινῶν ἐπισκόπων, ἀλλὰ μὴ καὶ τῶν κληρέων ἀπὸ
 τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς τῶν ἐξ Ἰβαντίας μοίρας καταλλήλως,
 ἐκστατικῶς καὶ ἐπιμόνως διαγωνιζομένων, παρόν-
 τος τε καὶ τοῦ τῆς Ῥώμης ἐπισκόπου, τοῦτο ὅτι πε-
 ρεῖται κακισθῆναι, διηγήθη ὑπὸ τῆς παρουσίας αὐ-
 τῶν μετὰ πάσης ἐπιμελοῦς διακρίσεως κατορθώσεως
 τυχεῖν· ἀλλ' ἐπειδὴ, ὡς συμβαίνει, ἐπιλαθόμενοι
 τινες, καὶ τῆς σωτηρίας τῆς ἰδίας καὶ τοῦ σάββα-
 ματος τοῦ ἐπεισομένου τῆς ἀγανάκτησιν αἰσθάνει, ἐπὶ
 καὶ νῦν τῆς ἰδίας ἐχθρὰς παραταίναν οὐ παύονταί,
 μὴ βουλόμενοι τῇ ῥῃ ἐκνευχθείη κρῖσι συντελε-
 σθαι, καὶ διοριζόμενοι ἐπὶ δὴ ἀρα ἀλλοίως τινὰς τὰς
 γνώμας καὶ τὰς ἀποφάσεις αὐτῶν ἐξήνεγκαν, αἱ καὶ
 μὴ πρότερον ἀπάντων τῶν ἐπεισομένων ζητηθῆναι,
 ἀκριβῶς ἐξετασθέντων πρὸς τὸ τὴν κρίσιν ἐξαναγ-
 καί πάνυ ταχέως καὶ ὀφείτω, ἐκπευσαν· ἐκ τε τοῦ-
 των ἀπάντων ἐκείνα συμβαίνει γενέσθαι· τὸ καὶ
 τοῦτους αὐτοὺς, ἀδελφικῇ καὶ ὁμόφρονι φρονούντας
 ἔειπεν ὁμοφύχην, αἰσχυρῶς, μέλλον δὲ μυστικῶς ἀλ-
 λήλων ἀποδιστῆναι· καὶ τοῖς ἀνθρώποις τοῖς τὰς
 ἀλλοτριὰς ἔχουσι ψυχὰς ἀπὸ τῆς ἀγνώστῃς θρη-
 σκείας ταύτης, πρόφρασι χλεύης δίδοναι· Ὅθεν προ-
 νοητέον μοι ἐγένετο, ὅπως τοῦτο ὅτι ἐχρῆν μετὰ
 τὴν ἐκνευχθεῖσαν ῥῃ κρίσιν αὐθαρέτως συγκαταθέσει
 πεπαῦσθαι, καὶ νῦν ποτε διηγήθῃ πολλῶν παρόντων
 τέλους τυχεῖν· Ἐπειδὴ τοίνυν πλείους ἐκ διαφό-
 ρων καὶ ἀμυθῶν τῶν ἐπισκόπων εἰς τὴν Ἀρε-
 λατσίαν πόλιν εἰσω καλαινδῶν Λύγουστων συνελθεῖν
 ἐκελεύσαμεν, καὶ σοὶ γράψαι ἐνομήσαμεν· ἵνα λα-
 βὼν παρὰ τοῦ λαμπροτάτου Λατρωνίου conductore Siciliæ,
 δημοσίον δὴμα, συζεύξας ταυτὶ καὶ δύο γὰρ τινὰς τῶν ἐκ τοῦ δευτέρου θρόνου, οὓς
 ἐν οὐ αὐτὸς ἐπιλέξασθαι κρίνοις· ἀλλὰ μὴ καὶ
 τρεῖς παῖδας τοὺς διηγουμένους ὅμιν κατὰ τὴν ὁδὸν
 ὑπηρετεῖσθαι παραλαβὼν, εἰσω τῆς αὐτῆς ἡμέρας
 ἐπὶ τῷ προειρημένῳ τόπῳ ἀπάντησον· ὥς ἐν δὴ τὰ
 τῆς σῆς στερέωτος καὶ διὰ τῆς λοιπῆς τῶν συν-
 είντων ὁμοφύχου καὶ ὁμόφρονος συνείσεως, καὶ
 τοῦτο ὅτι ἐχρῆν τοῦ θεοῦ φάτως δι' αἰσχρὰς τινὰς
 συγγομαχίας παραμεμένηκεν, ἀκούσθέντων πάντων
 τῶν μελλόντων λεχθῆσθαι παρὰ τῶν νῦν ἡμῖν ἀπ'-
 λεύσαμεν, διηγηθῇ τὴν ἐπεισομένην θρησκείαν καὶ
 κληθῆναι· Ὑγιαίνοντά σε ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ διαφυλάξῃ ἐπὶ πολλοῖς ἔτεσι.

ΚΕΦΑΛΑ. ΜΑ.

Περὶ τῆς τοῦ δυσσεβοῦς Λικίνου διαστροφῆς,
 καὶ τῶν ἐκ' αὐτοῦ μαρτυρησάντων.

Ταῦτα γὰρ νῦν ἔχον νομοθετῶν διετίλει, ἀφ' ὅ-
 του πρυτανευομένης ἡμῖν ἐκ θεοῦ τῆς εἰρήνης, καὶ
 τῆς οὐρανίου χάριτος οὕτω δωρουμένης τὸ εὐαγέ-
 ριον. Ταῦτα δὲ φέρον οὐκ ἦν ἀνεκτὰ τῷ ἀρχαίῳ
 τοῦ γένους ἡμῶν πολέμῳ. Ἀτεῖκα γὰρ Λικίνου
 ὑποβύεται· καὶ τοῦ σώφρονος, αὐτὸν ὑπεξαγαγὼν
 λογισμοῦ, πρὸς διαφοράν ἐκίνει τῷ Κωνσταντίνῳ·
 ἐν αὐτῷ, ὅτι δὴ τοῖς κατὰ Μαξιμίνον πόλεμοις, εὐ-
 δοκισμῶν γεγενησὶ, βασιλείας τε ὀνόματι ἐπὶ-
 φήμις· καὶ Νικομήδειαν, καὶ τὴν περὶ Θράκην

A se hostilem in modum periculis et obstinate
 contenderent atque errarent, presente quoque
 Romano episcopo, id quod in controversiam et
 contentationem venisset, in presentia eorum dili-
 genti cura et iudicio decidi componique posset.
 Quandoquidem vero, sicut fieri solet, quidam inu-
 lis sibi, cultusque et observantia, qui sanctissimæ
 religioni debetur, oblitis, odio atque inimicitia am-
 plius exercere non desinunt, neque rei iudicis
 acquiescere volunt, per exceptionem obiectantes,
 perpercos quosdam sententiam tulisse, qui etiam
 prius ad decisionem celeriter et cupide ferendam
 accelerarint, quam omnia que inquiri opus fuit,
 diligenter et accurate exussissent. Quibus ex rebus
 omnibus illud evenit, ut simul et illi quos fratram
 concordiam et unitatem obtinere decuit, turpi
 quodam, seu potius detestando more, per secessio-
 nem inter se dissident, et hominibus qui a san-
 ctissima religione alieno sunt animo, occasio ri-
 dendis atque obsecrandis sit præbita. Inque pro-
 videndum mihi est, quod dudum post sententiam
 latam spontanea transactione compositioni oportuit,
 ut id nunc tandem multis presentibus finem debi-
 tum consequatur. Posteaquam igitur ex diversis
 plurimisque locis episcopos in Arelatensem civita-
 tem intra Calendas Augusti convenire iussimus,
 tibi quoque scribendum esse cœsumus, ut acce-
 pta a viro clarissimo, Latroniano conductore Siciliæ,
 publice vectura tessera: duobusque aliis ex se-
 cundo ordine, quos ipse eligendos putaveris, tibi
 adjunctis, et pueris tribus qui in itinere vobis in-
 serviant assumptis, intra eam diem in eum quem
 disimus locum pervenias. Ut per gravitatem tuam,
 reliquorumque qui ibi convenient, unanimum et
 convenientem prudentiam, controversia que hœ-
 usque non recte per sordam intestini dissidii con-
 tentionem duravit, 509 omnibus que hinc ei
 inde ab iis dicentur, qui inter se dissident, quos
 abesse ibi etiam præcepimus, auditis, vel nuncian-
 dem ad debitum cultum, professionem concordia-
 amque fratram reduci queat. Incolumem te
 Deus omnipotens in multis annos conservet.

ἀλλήλων δισσιώτων, οὓς περ ὁμοίως παρῆναι ἐπι-
 πιστῶν, ἀδελφικῇ τε ὁμόνοιαν, καὶ βραβείως ἀνα-
 πιστῶν, ἀδελφικῇ τε ὁμόνοιαν, καὶ βραβείως ἀνα-

CAPUT XLIV.

De impij Licinij perversitate, et qui sub eo passi sunt
 martyrii.

Hujusmodi ille tum leges constitutionesque
 ferebat, cum uberrime nobis Deus pacem cele-
 stis gratia libertatem prolixissime dedisset. Cœ-
 terum id ferre non potuit antiquus ille generis
 nostri hostis. Continuo enim Licinium occupavit,
 eumque a recta sententia abductum, ad inimicitias
 adversus Constantinum suscipiendas permovit·
 quem ille, quod magnam in bello contra Maximi-
 num gesto gloriam consecutus fuerat, cum impe-
 ratoris nomine decoravit, tum ei Nicomediz, He-

raclem (1) quæ ad Thraciam est, atque Orientis
dilectionem permisi. Licinius autem, cum ea
quæ prioribus tyrannis acceiderant, nosset (quæ
quidem eum ut saniora sequeretur consilia,
abunde satis admonere poterant), et cum sororis
Constantini maritus esset, dignitateque et gloria
ab illo secundas obtineret, imitatione ejus abjecta;
tyrannos, quorum eversionem atque interitum, si
quis alius, et ipse maxime viderat, æmulari ma-
luit. Quapropter cum alia omnia parvipendit, tum
affinitatem etiam et fœdera jurejurando confirmata
contempsit, varios adversus Constantinum dolos
struens, et benefacta mala gratia compensare stu-
dens. Ac primum quidem insidias occultans, et
amicitiam simulans, sæpe fraudibus illum aggres-
sus, nihil tamen egit. Inexpugnabili enim vi, utpote
Deo chorus, munitus erat: et quæ hostis ipse in
cordis latebris alia super alia struebat, facillime
ipse in lucem producta conarguebat atque opprime-
bat. Tam præparis illi divini cultus et pietatis ar-
matura auxilium ad salutem attulit. Atque ipse
quidem, qui in tanta apud Deum esset gratia, oc-
culos illius constans ad hunc modum effugit. Ille
autem quod insidiæ clandestina ei minus ex sen-
tentia succederent, Deo illas in apertum pertra-
hente, clera dissimulationem propalam se adversus
Constantinum, fortasse autem dicere licet, etiam
adversus verum omnium Deum, quem alis e coli
solebat, armavit. 510 Primum igitur paulatim
Christianos, qui sub ditione ejus erant, premere
atque oppugnare est aggressus: deinde mente ab
insita sibi insania captus, manifestam contra ec-
clesias commovit persecutionem: futurum ratus,
ut Constantinus religione pereditante, summo
afficeretur dolore. Neque eum latebat, ecclesiæ
pro illo orare, atque studere ut sub illius essent
imperio. In primis vero delecta instituto, Chri-
stianos omnes e domo familiaque sua exegit (2),
militesque qui demonibus sacrificare nollent, ho-
nore dignitateque spoliatis exauctoravit. Mox
leges illegitimas et iniquas tulit, in custodiis con-
clusis misericordiam omnem claudens, et Chri-
stianis deprehensis easdem quas maleficis penas
decernens. Quid ego nunc dicam, quæ ille prius
inaudita de conjugliis statuerit? quæ novo quodam
modo in defunctos admiserit? quantam auri et
argenti vim a civibus exegerit? ut novas agrorum
mentionem instituerit, aliasque ad inventiones exco-
gitavit? et delationes illustri loco natorum et magnæ

Ἡράκλειον, καὶ τὴν Ἑὼ ὅτι χεῖρα ἐποίησεν. Καὶ τὸν μὴ τὰ τοῖς πρόσθεν τυράννοις συμβάντα γινώσκων, αὐτάρκη γὰρ ἔκρινεν πάντας σφύροντα συνάγειν τὴν λογισμὸν, γαμβρός τε τῶν Κωνσταντίνου, καὶ τιμὴ καὶ δόξα καὶ δεύτερα ἔκρινεν φέρων, τοῦτον ἀπὸ αἰσῶς μισήσθαι, τὰ τὼν τυράνων πολλὸν ἐξήλθον, ὃν τὴν καταστrophὴν εἴπαρ τις μάλιστα θιβάσκειτο. Πάντα τοῖνον θέμνος ἐν δευτέρῳ, καὶ συγγένειαν καὶ ὀρκους μετετίθετο· καὶ ὁλοὺς ἦν παντοίους αὐτῷ σκαιορῶν, κακῶς ἀγαθῶν ἀφρονίας· ἀρετὰς αὐτῷ μηχανώμενος. Καὶ πρῶτα μὲν τὴν συσκευὴν ὀποκρύπτων, ψιλὸν τε ὑπεκρίνετο· καὶ πολλὰς δόλῳ ἐπιθέμενος, ἦνος μὲν οὐδὲν ἄμαχον γὰρ ἔκρινεν· ἐπὶ δὲ οἱ αἶψα; ὃν Θεῷ διατρεφάντο; καὶ ὡς ἐν μοχλῷ καρδίας δοκαιορῶμένα βῆστα εἰς φῶς ἄγων διελέγετο. Ἐκὶ τῶσιν ἑκὶνῶν τὸ μέγα ἐγ; πεισθεῖς; ἔπλον πρὸς ἀμυναν ἦν ἰσχυρὸν διασώζειν. Καὶ ὁ μὲν οὕτω Θεῷ κεχαρισμένος, τὰς ἐνέδρας; αὐτοῦ διεδίδρασκον· ἐπὶ δὲ τὸ λαβρόν τῆς ἐπιβουλῆς ἦετο ταῖς κατὰ γνώμην συνίερας κατὰ φωνα Θεοῦ ποιοῦντος τὰ μελετώμενα, εἰς τὴν προφανῇ μάχην ἀπλίσκετο Κωνσταντίνου· ἴσον δ' ἦν εἰπὶν καὶ κατὰ Θεοῦ τῶν ὅλων, ὃν ἑκὶνῶν σέβειν ἠπίεσται. Καὶ ἡσυχῇ μὲν τὰ πρῶτα τοὺς ὄν' αὐτῷ Χριστὸν τιμῶντας πολιορκεῖν ἐπέβαινεν. Ἐπειτα τὰς φρένας ὅδε τῆς ἐμφροῦν μανίας διασπείθει, διαβρῆθην κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀνέκλει· τὸν διωγμὸν, οἰόμενος· ταῖς δυσπραγίαις; τῆς ὀρθοκαίας ἐν Κωνσταντίνου λυπεῖν· ἄλλως τε καὶ ὀπολμπέων ταύτας ὑπερ ἑκὶνῶν εὐχεσθαι, καὶ σπουδάζειν ὅτ' ἑκὶνῶν δὴ βασταεσθαι. Πρῶτοι μὲν οὖν φυλοκρινήσας, πάντες Χριστιανὸν τῆς οἰκίας ἐξήλαυνον· τοὺς δὲ στρατιώτας, εἰ μὴ τοῖς δαίμοσι ὁμοῖν ἔκρινον, τὸ τῆς τιμῆς καταθέμενος; ἀέλιμα, ἀπαλλῆττεσθαι· ἔπειτα νόμους ἀνόμους ἐτίθει, τοῖς ἐν φυλακῇ κατακλειστοῖς ἀποκλείων τὸν Θεόν, καὶ τὸν φωραδέντα τῶν ἰσῶν τοῖς κακοῦργοις μετέχιν. Τί δὲ δεῖ με λέγειν ὅσα περὶ γάρων ἔκρινον· ἔσεν, θίους τε νεωτερισμοὺς τοῖς ἀπαλλαστομένοις τοῦ βίου ἐνεαίρεισαν; ἐπὶ δὲ τούτοις; χρυσοῦ, καὶ ἀργύρου εἰσπράξεις, καὶ γῆς ἀναμετρήσις· καὶ ἄλλας ἐκινολας τε καὶ ἀπαγωγὰς τῶν αὐτῆς πατρίδος ἰχόντων, καὶ λόγου ἡξιωμένων; ὡς τὰς ἀλόγους διατελόντας, ἀπλάστοις πρὸς ὕβριν ἰδίου. Τί δὲ χρὴ λέγειν ὅσαι; αὐτῶς ἔκρινον, καίπαρ εἰς ἰσχυρὸν γῆρας; ἦσαν, παρθένοις; τε καὶ ὅτι ζυγὸν ὤνται· καθεκαστὴν ἡμπαρῶν, κόρον, τῆς ἀπρόστοις πρῆξις; οὐ κατέλαβεν; Ἄλλὰ τὰ γε εἰρη; τῆς πράξεως ἡμικρά· τε καὶ ὡς οὐδὲν ἐλέγχει τὰ πρό-

(1) Hæc antea *Perinthus* dicta.

(2) Confessio Auxentii ex Suida. Erat hic in palatio Licinii inter subserbas, quos Latini notarios vocant, illustri loco. In imperiali autem quadam domo fons aquæ fuit et super eo fonte Bacchi simulacrum : tum autem vilis ampla, quæ locum cum omnem tegens, multa cum amonitio obumbrabat. Huc cum Licinius veluti deambulans, Auxentio et multis præterea aliis cum officii gratia comitantibus, venisset, et botrum ingentem et astatum et palmite pendentem conspexisset, Auxentio ut cum decerneret mandavit. Aux-ntius

nihil prorsus subesse doli suspicatus, pugione quem ex femore suspensum gestabat stricto, botrum resecat. Tum Licinius ad eum, Ad pedes Dionysii uvas depono, dixit. Ausentius vero : Minime gentium, inquit, imperator : Christianus enim sum, Licinius rursum : Itaque ex aula, ait, confestim abilis, dignitate posito. Alterum tibi duorum istorum necessario faciendum. Enimvero Ausentius, nulla interposita mora, cingulum per quam libenter solutum posuit, et aula discedens vale dixit. Hunc aliquanto post episcopi Mopsuestiae antistitem legerunt.

τιρα. Τίλος, τῇ τῆς μανίας ὑπερβολῇ ἀπεικῶν, ἅ τῶν ἐπισκόπων ἐπίσκοπον, ὡς ἂν γὰρ τοῦτοισι θεοὺς θαράσσοντας εἶναι εἰδὼς· λάθρα δὲ καὶ δόλιως τοῖς δοκιμαστάτοις τοῦτον ἀνέβη. Καὶ ὁ τρόπος δὲ τοῦ φόβου ξένος τις ἦν καὶ ἀέθης. Τὰ γοῦν παρὶ τὸν Πόντον αὐτοῦ καὶ ταῖς πέριξ τῆς Ἀμασίας πόλεσιν αὐτῷ πεπραγμένα πᾶσαν ὠμότητος ὑπερβολὴν τίθειεν ἐν δευτέρῳ. Ἐκκλησίαι μὲν γὰρ ἐκ ριζῶν ἀνέσπιντο καὶ κατηρείποντο· αἱ δὲ παντάπασιν ἀπικλείοντο. Οἱ δὲ ἱερεῖς ἀφροντιστάς οἱ εἶναι· κακοῦργοι, καὶ χεῖρονα τῶν ἀνδροφόνων μυρίαι· πρότερον αἰκίας ἀγόνοντες, τίλος· εἴρει πρὸς λαὸν τεταμένον, τοῖς· θαλαττοῖς ὕδασι ἀπερρίπτοντο, ἰχθύσι πελαγίοις βορά. Τῶν δὲ ἄλλων θεοσεβῶν τὰς σφαγὰς πῶς· ἂν τις ἀπαριθμῆται; Ἐρημίαι γὰρ καὶ ὄρη εἰς πόλεις μετασκευάζοντο. Οὕτω δ' ἔχον γνώμης, ἐπὶ αἱ λῆζων πάντα καὶ ἀπαύρων· ὁπνῆκα καὶ ὁ στρατηγὴς· θεόδοτος πολὺς τις ὢν ἐπ' ἀνδρείᾳ, κατὰ τὴν τοῦ Πόντου διατρέχων Ἡράκλειαν, τοῦ Μαρσανδηνῶν ἔθνους ἡγεῖτο. Μετοστειλὼς δ' ἐκεῖ μὴ ἔχει, Αἰκινίον εἰσαδύχων· οὐ τοὺς θεοὺς αἰς λεπτὰ διακόψας, ἰδίου πένησιν· ὃν καίπερ πλείστα φίλων, πολλὰς βασινοῖς ὕπερ· προσέλευε τὸ σταυρῶν, καὶ κατὰ τοῦ κρυφίου πόρου τοῦδε εἰσώκει, καὶ τέλος εἴρει τὴν κεφαλὴν ἀγρηῖτο· οὐ εἰς· Εὐδαίτη τὴν ἰλίαν πατρίδα τὸ σῶμα ὑπερὸν μεγαλοκρείτους κατετίθη, ὅθεν τιμὴν καὶ νεφέ. Ἄλλος οὗτος παρὰ τὸν τήρωνα Βρίγγη τῷ ἡγεμόνι Μαξιμιανῷ τὴν διὰ πυρὸς ἐλοκάρπυσιν ἀνδρείως διενεγόντα ἐν Ἀρμενίᾳ τῇ πόλει· ὡπὲρ δὴ καὶ ὁ ἐν Πέργῃ τῆς Παμφυλίας ἑτέρος σταυρικῶν τῶν τίλει χρησάμενος· πᾶν ἐν σῶμα καὶ πάντας ἐν πνεύμα ἐν Χριστῷ διατεγόντας ἔχοντας. Ἐπὶ δὲ τοῦτου καὶ Βασίλειος ὁ τῆς Ἀρμενίας ἐπίσκοπος μετ' ἀφορίτους οἰκίας τὸν διὰ ξίφους ὀφεισάτο θάνατον. Ταῖς οἰκίαις δὲ ἡ πόλις κατὰ τὴν αὐτῆς λίμνην τοὺς μ' ὁμοφρόνους ἰδεάτο ἄνδρας· διὰ πρὸς παραδόξου· ἐλοκάρπουμένους θύει, Ἀσίου καὶ Ἀγρικολοῦ τῶν ἐκείνου ὁπασπιδῶν ἐπὶ περιόντων, καὶ ταῖς κατὰ τῶν μαρτύρων κεινότεραις ἵκνισται· ἰλλαμπρομένων· ὃν τὰς συζύγους μ' καὶ αὐτὰς ὁσας, λόγος ἔχει ἐν Ἡρακλείᾳ τῆς Θράκης ἀπαχθείσας ἐν Ἀρμένίᾳ τινι διακόνῳ, διὰ ξίφους καλλιερῆσθαι· ταῖς καλαῖς ὁμολογίαις, αἰκισμοῖς, ὁδῶν· ὅν τις αἰσιν· ἔχει, ὁποσάδας γενναίως.

quodammodo hunc colorem habet, ut videtur, quod dicitur in libro 1. de vita et moribus sancti Basilii. Ut impius Licinius captus, violenter vitam finierit. Ad extremam ergo demensiam rursus, ut corporal, defectionem suam a fide in spiritum

gloria virorum receperit? quorum uxores per vadium ab eis separatas, impotentibus atque impudicis ad ludibrium dedit. Quid etiam dicam, quibus ipsemet in extrema etiam senectia vel virginitatibus vel conjugibus quotidie libidinosissime illudens, exsatiare tamen impotentem suam petulantiam non potuerit? Sed enim quæ sequuntur flagitia ejus, parva hæc et nihili quæ diximus esse coarguunt. Postremo namque furori suo longe maximo quasi vicus cedens, vim omnem in episcopos convertit, quos minus ros Dei esse sciebat. Horum preclarissimos quosque clam fraudulentem enecavit, cadisque novus plane et insolitus modus fuit. Ac quæ in Ponto et in arribus circum Amasiam is peregit, avertitiam atque crudelitatem om-

nem longe superant. Ecclesia namque partim a radicibus ipsis evulsa et solo æquata, partim clausa prorsum sunt. Sacerdotes autem magno cum contemptu, perinde atque malefici quidam, graviora etiam quam homicidia, propter innumeros eis illatos cruciatus passi, tandem ferro in minutas partes dissecti, in mare ut piscibus escæ fierent, projecti sunt. Nam aliorum piorum cades quis enumerare queat? Solitudines etiam tum et montes incoliti pro urbibus frequentabantur.

Atque ad eum modum cum animatus esset, quocumque se conferret, diripiebat omnia et vastabat. Quo tempore etiam exercitus dux Theodorus martyrio est defunctus, spectata fortitudine viri, qui Heracleam in Ponto habitans, Mariandynorum genti præerat: et quod evocatus ad Licinium non venisset, hospitem ipsum habuit, ejusque deos comminatos egenibus dedit.

Hunc Licinius etiam egregie eharum habuerit, multis tamen affecti cruciatibus. Nam et in crucem cum egit, et subulas in mentis secretiores corporis ejus immisit, postremoque capite truncavit. Cujus corpus postea in patriam ejus Euchaitem magnifico deportatum, et ibi insigni templo cohonestatum est. Alius hic est a tyrone illo, qui in Amasea civitate sub Bringe Maximiani præfecto holocaustum factus, supplicium ignis fortiter pertulit. Sicut et ille, qui Pergæ in Pamphylia crucifixus, vitam hanc finit. Quamvis omnes in corpus suum et spiritum unus in Christo fuerint. Post Theodorum et Basileus, Amasen episcopus, cum prius intolerabilia tormenta esset perpressus, capitale subiit supplicium. Sebastia quoque urbs in stagno suo

supplicium. Sebastia quoque urbs in stagno suo

512 CAPUT XLV.
Ut impius Licinius captus, violenter vitam finierit.

Ad extremam ergo demensiam rursus, ut corporal, defectionem suam a fide in spiritum

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ.

Ὡς Αἰκινίος ὁ δυσσεβὴς ἀλλοῦς ἐξέτρεψε τὴν ψυχὴν.
Ὁμοῖα δ' εἰς ἔσχατον ἀπονοίας ἑλθόντος ἐναντί-
στατος, ἐχέουε πρὸς αὐτὸν, καὶ εἰς τοὺς φανερὰς τὴν ἀπο-

proferre perrexit : et ad manifestam idololatriam conversus, sacrificiis et victimis mactatis, se facilius rectiusque bellum eo modo expediturum arbitratus, demones evocavit. Dicunt quoque seductum eum a quibusdam qui victoriam ei pollicebantur, Mileti oraculum Apollinis Didymæi consuluisse : eique de belli eventu percunctanti, a demonio responsum esse versibus hisce :

*Tu, grandævæ patet, juvenum via feruida vesat,
Et tua fracta jacet senio graviore potestas.*

Constantinus porro, imperator Deo charissimus, verecundia quadam singularique humanitate et modestia præditus, talia cum de eo audiret, seipsum primum continuit, vicemque ejus qui indignus erat cui quispiam condoleret, admodum est miseratus. Postquam vero se ita se gerendo nihil proficere vidit, cum rabie contra Christum suscepta magis magisque procederet, moderatam pro consuetudine sua aliquantulum contrahens mentem, et humanitatem iussit temperare, subveniendum eis esse qui ab illo tam crudeliter vexarentur, statuit : illud certum compertumque habens, fructum pietati suæ, victoriam, cælitus contra hostes suos propositum esse. Quam ob causam honestatis virtutisque amor, malitia vitiorumque odio misto, una cum pio filio Crispo contra Licinium salutari armatura duce et auxiliario processit. Et tandem ambo acie struxta, ad Chrysopolim Bithyniæ urbem cum illo prælium commiserunt : omnibusque rebus eis rite atque feliciter cedentibus, victoriam ab hoste fortissime retulere, peditatus illius omni navalique subsidio in fugam verso. Ille, porro cum quid faceret non videret, acipsum victoribus dedit : ille, inquam, qui paulo ante minas ferociter spiraverat, atque omnia potestati suæ subicere contenderat. Imperator sane more suo solito usus, vitam quidem illi donavit, eumque sub custodia eque Thessalonice mandavit. Ubi vero ille a moribus suis consuetis non discessit, et fraudulenter insidiosa consilia captans, Barbarorumque multitudinem mercede conducens, ut bello restaurato cladem acceptam sarciret, ad res novas rursus spectare deprehensus est : imperatoris jussu vitam ferro cæcis amissa, **518** idem scilicet quod priores tyranni passus. Quandoquidem enim illorum malis e adversis rebus edoctus ad frugem et officium non rediit, eandemque quam illi impietatem secutus est, non immerito in eadem quoque sceleris calamitates decidit. Statore quoque, et quæcumque imagines ejus in muris positæ atque insertæ fuerant, everse, eruitæ atque abolitæ sunt. Atque ille quidem ita victus occubuit (1).

CAPUT XLVI.

De legibus et constitutionibus Constantini, et quæ benigne Christianarum religioni fecerit.

Totus autem Oriens simul at Occidens sub Constantini imperium pervenit : quæ ille regiones, omnesque circumeirca provincias, necnon septemtrionales atque australes oras, tranquilla pace,

(1) Licinius litteris adeo infestus fuit, ut virus ac pestem publicam eas appellaret, illarum tam expertus, ut ne decretis quidem subscribere posset.

στασιαν ἑρρίπτεον. Εἰ, ἔμπανθ δὲ τὸν Ἑλληνισμὸν μεταστραφείς, θύμασι καὶ ἱερῶν σφαγαῖς εὐμαρίσαι αὐτῷ τὰ τῆς μάχης ἀπικαλεῖτο τοὺς δαίμονας. Ὑπαχθεὶς δὲ τισι κρατῆσιν ὑπισχυνομένοις, φασὶν αὐτὸν τοῦ ἐν Μιλήτῳ παντίου ἀποκριθῆσθαι τοῦ Διδυμαίου Ἀπολλωνος· καὶ γ' ἱερομένῳ περὶ τῆς μάχης, τὸ δαιμόνιον τοῦτοδε χρῆσαι τοὺς στίχους·

*Ὁ γέρον, ἡ μάλα δὴ σε νέος τείρονται μαχηταί·
Σὴ τε βῆθ' ἀλάνται, χαλεπὸν δὲ σε γῆρας ἰκάνει.*

Κωνσταντίνος δὲ ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς, αἰδέμων τις ὢν, καὶ φιλάνθρωπος συγκρατῆρας, τῶν μὲν ἀκούων ἀνέχετο, τὸν δὲ τυραννίδας ἄξιον ἑλάν· ἀπὸ δὲ τούτων γινομένων οὐδὲν ἐγένετο πλὴν, προὐχόντι δὲ καὶ ἡ κατὰ Χριστοῦ λύττα, τὸν σύμφρον, ὡς ἴδως, συναγαγὼν λογισμῷ, καὶ τὸ θεῖον τῷ φιλάνθρωπῳ συμμίσας, ἐπαρόντων τ. ε. οὕτω λυμαινομένων ἤγειρε· καὶ ταῦτ' εἰδὼς ἀπεβῶν, ὡς καρπὸς ἐκείνῳ τῆς εὐσεβείας ἡ κατὰ τὸν ἱερῶν ἀνδρῶν ἐφρίετο νίκη, καὶ τοῖσιν τῷ φιλαγάθῳ μίξας· τὸ μισοπρόηγον, σῶμα παιδὶ θεοφιλὲς Κρίστῳ, πολὺ προηγῶ καὶ συμμάχῳ τῷ σωτηρίῳ χρώμενος ἦν. Καὶ δὴ· ἄμω τὴν παράταξιν διελόμενοι, κατὰ Χρυσόπολιν τὴν ἐν Βιθυνίᾳ συνακρότουσιν τὸν πόλεμον. Καὶ πάντων καλῶς ἐξυμνησθέντων αὐτοῖς, ἀνακράτες· τὴν νίκην ἔβαντο, ἐκείνους δὲ παῖδιν καὶ τὸ ναυτικὸν ἄθροον ἀφαιρέσαντες. Μήτῃ δὲ ἄρβυ ἔχων, καταπροβίβωσιν ἐαυτῶν, ὃ χόλος καὶ πρῶτον ἀπαίλῃν πένον, καὶ πάντα ὑπὸ χεῖρα θέσθαι διατινόμενος. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῷ συγγένει πρότερον χρησάμενος, ἐχαρίζετο μὲν αὐτῷ τὴν ζωὴν· ὑπὸ φρονεῖν δ' ἐτίθει τῇ θειᾶ τῶν συγκλητῶν. Ἐπὶ δὲ τοῦ συνήλου αὐτὸ ἀπείχετο πρότερον, συσκευὰς γὰρ ποίων, καὶ βάρβαρον συνόχων χεῖρα μισθῷ, νεωτερίζων παρώρταται, τὴν ἥτταν ἀναμαχέσθαι προθυμούμενος, προσταγῇ τοῦ κρατοῦτος· εἶπει κατὰστρέφει τὸν βίον, ταῦτά τοι· προεκλθεῖς τυράννοι· παθὼν, ἀπὸ τοῖς γὰρ μὴ τοῖς τοῦ πλάτος δωροπρόσθε χαλός· τὴν ἰσχυρὴν δὲ τῆς ἀσεβείας ἰδιότητα, καὶ τοῖς αὐτοῖς ἀλεγεινὰ παρὰ πᾶσι, στήλας καὶ δὲ τῇ τῇ ἐν τοῖς αἰσῶν· ἐκείνῳ γράφῃ ἀχρηστούμενος καὶ ἰσαριθμούμενος. Καὶ δὲ μὲν οὕτως ἔκριντο.

ΚΕΦΑΛΑ. ΜΓ'.

Περὶ τῶν νομοθεσιῶν Κωνσταντίνου· καὶ δὲς χρηστὰ τῇ Χριστιανῶν πολιτείᾳ διακείμενα.

Πάσης δ'· Ἐσὶ καὶ ἑσπερας τῇ κράτος μόνος ἀνελόντος Κωνσταντίνου, πᾶσιν τε αὐτῇ καὶ τῇ περικύχλῳ ἀρχῶν τε καὶ μεσημέριαν τῆς οἰκίας ἐμπικλὼν εὐφροσύνην. Πᾶν δὲ εἰς ἐξήκοντα. Λαμπρὰ

Illud in eo non reprehendendum, quod spadonum sulcorumque innohentiam mire compestuit, Egnat.

δὲ π...
τιν δ...
των...
κατη...
ρας...
καὶ...
κακ...
κόρ...
εὐν...
φίλων...
ὅθεν...
ὁπο...
χρῶν...
σκα...
τιδί...
τῶν...
χειρ...
ἐν...
Ὁ...
ισχυρ...
ἐκ...
ἡ...
ταύτ...
μα...
ἡμῶν...
μετ...
ἐκ...
ἡ...
μηκ...
ἀτ...
συν...
δο...
πάν...
κα...
ἀν...
τὸν...
με...
χω...
κ...
μὲν...
τῇ...
τὸ...
κα...
ζο...
τα...
ἀρ...
γυ...
τῇ...
τοῦ...
μον...
δολ...
ἐκ...
ὡν...
Νε...
Ὁ...
οἱ...
ἐκ...
ἐκ...
ἐκ...
ἐκ...
(1)

ἐν πανηγύρεσι ἀνικροῦντο, παῖδοις ὁμομαστὶ πάντων ἐνορῶντων Ἀλλήλους καὶ καυρὸν ὁπομιδίωντων. Οὗτος δὲ κλήρη τὰ πάντα ἔσαν, τοῦ πρὶν κατηφοῦ· ἐξηληλαμένου. Κατὰ πόλεις δὲ καὶ γύρας παίδες· καὶ ὅμοιοι τῷ ὅλῳ Θεῷ πρῶτα, εἰς καὶ τῷ τῶν ἀγαθῶν χορηγῷ ἦσαν. Ἀμνηστία δὲ κακῶν καὶ λήθη τῆς δυσσεβείας ἦν· τῶν δὲ νῦν ἐς κόρον ἀπολαύσι· ἀγαθῶν. Μείζων δὲ καὶ ἡ ἐλπίς· τῶν προσδοκωμένων ἦν. Νόμοι δὲ καὶ διατάξεις φιλανθρωπίας πλήρεις· καὶ ἅλλ' ἅπαντα τῶν ἀγαθῶν ἐπαρρησιάζοντο· δωρεαὶ τὰ βάρβα· εὐσεβείας ὑποδεικνύσαι· τὸν καταλείπειν τὸ κληθὸς, τίς ἀποχρῶν γίνοντο λόγος; Τὸ μὲν γὰρ ὄντως Θεῶν ὀρησκιδεύειν πρὸ πάντων· ὁκηγόρευε· περὶ δ' οὐποδὴν τιθεμένων, ἐν ἀφῶνσι εἶναι πάντων· καὶ γ' ἅπαντα μετὰ χρηστῶν τῶν ἐλπίδων οἱ· ἀν' ἐγχαίρειν γίνοντο ἔλεγον· ἀμαρτάνουσι δ' ἐν ἐκείνῳ, ἐν τ' ἐλρήνῃ καὶ πολέμῳ τὰ δυσχερῆ προσδοκῶν. Οὐ κόπον δ' ἄλλως λέγων, ἀλλὰ χάριν ὁμολογῶν ἰσχυρίζετο· ὥς προσήκοντά γε ὁκηρέτην Θεῷ αὐτὸν ἐκλεξάμενος, πᾶσαν ὑπὸ χειρὸς ἐτίθει τὴν γῆν, ὥς ἡ τῶν Χριστιανῶν αὐξήσῃ ὀρησκεία, καὶ οἱ ἐν ταύτῃ καρτερικοὶ ἀποφανέσθαι· γίνοντο ταῖς τιμαῖς. Οὕτως ἔχον, ἀδυνα εἶτις πάντα τὰ καθ' ἡμῶν ἐξ ἀρχῆς· ψηφισθέντα· τοὺς ἐν ἐξορίαις τε μετεστάλλετο, καὶ γερῶν μετεδίδοι· καὶ τὸ πρὸν ἐκαστῷ ἀπένειμεν, εἰς τιμὴν τις ἦν στρατιωτικῇ, ἢ καὶ κτῆμα ἰσὺς ἀπαρθεῖν. Ἐκκλησίαις τε ἐκμνησκισμένα· δημοσίαις ἀνίστα τοῖς χρήμασι, καὶ ἀτέλειαν τοῖς τοῦ Θεοῦ λειτουργοῖς ἐπεκρύπτει· συνδίδους τε συγκροτεῖν ἀνέκτα, καὶ τὰλλα πρᾶττειν ὅσα τῇ Χριστιανῶν ὀρησκείᾳ προσήκοντα. Ἐκαὶ δὲ πάντας εἰς τὴν προτέραν ἐλευθερίαν ἀνεκαλέσαστο, καὶ τὰς συνθήκας τιμὰς καὶ τὰς οὐσίας τοῦτοῖς ἀπέδωκεν. Εἰ ποὺ τινὲς καταδικασθέντες θανάτῳ, τὸν βίον ἐξέλιπον, τοὺς ἐγγυτέρω γένους κληρονομίαν τακτικῶν ἐκτελεον. Εἰ δ' οὐκ ἔσαν, τὴν ἐπιχώριον ἐκκλησίαν τὸν κληρὸν ἔχειν ἐνομιθεῖται, καὶ τε ἰδιωτικὸν ἦν, καὶ τε δημοσίον. Καὶ ταῦτα μὲν καλῶς· ἰδοὺ τῷ βασιλεῖ, καὶ νόμῳ κεκρυμῶτο. Ἢ τὸ ἐπὶ τοῦτοῖς; Χριστιανοί· ἐπὶ τρεῖς πᾶσας τὰς κοσμικὰς ἀρχὰς· δικαιοῦν. Ἐορταὶ δ' Ἑλλήνων, ζοάνων τε οὐσίαι καὶ ὄργια, μαγγανείαι τε καὶ τελεταὶ δαιμονίων, ἀπειρήται, πολλὰ δὲ καὶ τῶν ἀρχαίων ἰδὼν μετεβάλλοντο. Ὅ μὲν γὰρ παρ' Αἰγυπτίοις πῆχυς οὐχ' εἰς Ἑλλήνων τεμένη, ἀλλ' ἐς ἱεροὺς ἡμῶν ἀνέτιθετο οἴκους· ᾧ ἡ ἐπίδοσις τῆς τοῦ Νεῖλου φορᾶς καθίστατο γνώριμος. Ἢ δὲ τῶν μονομάχων ἐξ ἐκείνων Ῥωμαῖοι· θία κακώλυται. Φοίνικας δὲ, οἱ τὸν Αἰθιόπον παρὰ τὴν Ἡλιοπόλιν ἔχον, ἐπαύσαντο πρὸ τοῦ νομίμου γάμου ἐλθὼς ἐν ἐκείνῳ τὴν τὸν παρθένων κράτειν φορεῖν. Νεῖρ δὲ εἰς ἐπίδοσιν ὕψους· καὶ πλάτους ἀνέτρεχον, ὅσοι δ' ἀρκούντως εἶχον, ἐπεσκιαζόντο· ἦσαν δ' οἱ καὶ ἐκ ἀρητιδίων ἀνίσταντο. Βασιλεὺς δ' αὐτοῖς ἐπεχορήγει δαψιλὲς τὸ ἀνάλωμα, τῶν ἐπισκόπων ἐπιστάτουδ' ὡς, πάντα χορηγεῖν κατελευσμένων,

A metu omni depulso, replevit. Naque magis ubique conventus celebrari, laetis aliis alium oculis respicere aique hilarius subridere, miorum pristino tristitiaque ejecta, nova luce loca omnia relucere: in urbibus et vicis omnibus pueri et hymni, primis quidem in rerum omnium Deum, dehinc etiam in tantis prosperitatis subministratore cani, memoria malorum aboleri, oblivio impietatis induci, omnes presentibus bonis abertis nil frui, major etiam meliorque rerum futurarum spes esse, legum videlicet et constitutionum humanitatis plenissimarum, bonorumque aliorum quantum libere et propalam jactabantur, donatiorum quoque amplitudinem pietatis declarantium: quarum multitudinem quanam oratio enumerareat? Siquidem publicitus omnes Imperator ipse cohortatus est, ut in primis divinum Numen pio colerent. Nam qui in eo diligenter colendo studium ponerent, futurum, ut omnia eis abunde prorsus suppetant, omniaque cepta cum spe optima feliciter cedant: sin a pietate tali ei veri Dei religione aberrarent, nihil eos et pace et bello quam res adversas exspectare debere confirmans. Atque hæc quidem non per jactantiam gloriabundus, sed gratiam Dei agnoscens et proflens protulit. Ita ille commodum se Deo ministrum præbens, terras omnes ditioni suæ subiecit, ut Christianorum religio quam maxime augeretur: et qui in ea colenda constanter perseverarent, illustres maxime dignitatibus et honoribus fierent. 514 Talibus igitur consiliis fretus, quæcunque jam inde ab initio contra nos decreta fuerant, abrogavit, exsules revocavit, honores illis et bona sua, sive militaris dignitas, seu possessio forte cuiquam adempta fuerat, restituit. Ecclesias ampliores publica pecunia construxit, immunitatem ministris Dei concessit, conventus fieri permisit, aliaque peragere jussit, quæcunque ad Christianam perlinent cultum. Postquam ad hunc modum omnes in pristinam revocavit libertatem, eisque honores solitos bonaque sua restituit, si qui sententiæ capitali damnati vitam sinivissent, genere proximos, si qui essent, adire illorum hereditates jussit: si non essent, loci ejus ecclesiam in bona eorum, sive privata seu publica essent, succedere lege lata præcepit. Atque hæc quidem sic Imperator recte constituit legitimeque confirmavit: præterea vero Christianis omnes profanos magistratus gerere permisit. Festos autem gentilium dies, simulacrorum victimas, et orgia, incantationes et sacra demonum prorsus prohibuit et interdixit. Multa etiam ex prisca consuetudine in melius ab eo mutata. Apud Egyptios enim cubitus (1) non amplius in gentilium delubra, sed in sacras nostras ædes deportatus, atque ibi dedicatus est, quo incrementum exondantis Nili mensum dignoscebatur. Spectaculum singulari certamine concertantium (2)

(1) Πῆχυς, cubitus Nili. Plin. lib. 7, cap. 9.

(2) L. unic. C. De gladi. lib. 11.

gladiatorum Romæ frequentari solitum, ex eo tempore prohibitum. Phœnices, qui Libanum montem ad Heliopolim incolebant, virgines suas ante legitimas nuptias ad stuprum prostituere desierunt, quod lege antea apud eos fieri receptum erat. Templi altitudine et latitudine ampla exstructa. Quæ vero antehac jam edificata fuerant, instrumento ecclesiastico et donariis exornata. Nonnulla etiam ex ipais fundamentis excitata sunt. Ad quæ omnia imperator liberaliter impensas contulit, episcopis eam rem curantibus, magistratibusque jussu illius pecuniam ex publico præbentibus. Sauro-mactæ quoque et nationes laurum ascentes, imperio ejus subditi, quæ gentium aliarum victrices, solos Romanos qui eis resisterent, habuerunt. Eas Constantinus miraculorum nocturnorumque insomniorum denuntiationibus devicit. Quoscumque autem populos bello 515 superavit, perinde atque cum Christo de gloria contenderet, gratiam in se collatam, propagandæ religionis studio respondit. Omnes namque homines ad hanc adiam colendam excitavit, et in omnibus provinciis partem aliquam publicorum vectigalium ecclesiæ tribuit, donationemque eam ratam esse temporibus sæculisque omnibus sancit. Atque ut memoria continua milites Christum colere assuefacerent, arma eorum signo crucis exornavit. Et cum, sicut dictum est, in imperiali palatio suo templum construxit, tum portatilem ecclesiæ aliam fieri sibi curavit, quæ ubicunque locorum esset, et maxime in bello circumferri posset, ut ne in solitudine quidem agens, ubi opus esset, Deumque colere et divina mysteria participare deberet, arduus sacris careret: ad quam veluti ad tabernaculum semper præsto fuere sacerdotes et diaconi, sine intermissione ministeria divina, juxta statas Ecclesiæ ceremonias, obuentes. Diem eum (1) quem Judæi primum numerarant, et Græci soli dicarunt, Dominicum (2) appellavit, eamque festum et feriatum esse omnibus lege laici statuit: similiter et eum qui Sabbathum præcedit, ut in his precationibus vacaremus, supplicationibusque Deum exoraremus: alterum quidam, quod in eo Christus resurrexit: alterum autem propter crucem, a qua plurimum sibi bonorum provenisse variis modis expertus fuerat. Quam etiam ob causam eam summo opere in veneratione habens, in nummis suis et imaginibus omnibus insculpi inscribique fecit. Testantur hoc imagines ejus habitu eo et forma præpositæ. Supplicium crucis, quod Romanis ex lege frequens maxime et usitatum fuit, ex judiciis suis sustulit. Et cum divini cultus agendi studiosus fuit, tum ferendis etiam legibus laudem et gloriam eis consecutus. Nam impudicos illicitosque concubitus, quos ante eum nemo inhibuerat, ipse coercuit, alicui hoc ex constitutionibus ejus legibusque

τῶν τὰς κοινὰς διοικήσει· ἔχοντων. Ἐντεῦθεν Σαυ-
 ρομάται μὲν αὐτῷ καὶ τὰ Παρίστρια ἴδην ὑπὸ χειρὸς
 ἦσαν, οἱ τὼν ἄλλων βαρβάρων κρατοῦντες, μόνους·
 Ῥωμαίους ἀνταγωνιστὰς εἶχον· νικῶν δὲ ταῦτα τὸν
 Κωνσταντῖνον σημείων καὶ ὀνειρώτων ἐπιβαλεῖσι.
 Τὼν δὲ περικύκλι πόλεμον κρατῶν, ὥσπερ ἂν τι
 φιλοτιμούμενος τὸν Χριστὸν, ἡμιθετο τῇ παρὶ τὴν
 ὁρησκίαν σπουδῇ, πᾶσι δὲ προτρίπων ταύτην μόν-
 νην τιμῇ. Καὶ τι δὲ δημόσιον καθ' ἑκάστην ἑκαρ-
 χίαν ἀρλόμενος, τοῖς ἐκκλησίαις ἀπένειμα, καὶ γὰρ
 τὸ κύρος· ἔχων τὴν θεωρίαν ἐς τὸν ἅπαντα χρόνον
 ἰννομεθῆται. Τῇ συνεχεῖ δὲ μνήμῃ προσθίζων ἀβ-
 εῖον στρατιώτας Χριστῶν, τὰ τοῦτον δεκά τῷ συμ-
 βόλῳ τοῦ σταυροῦ κατιστάμηναι. Ἐκκλησίαν δ' ὡς
 εἰρηται τοῖς ἀνακτόροις οἰκοδομήσας, καὶ μετα-
 φορητὴν ἑτέραν ἐκκλησίαν ἐπαγαγὼν ὁ ἴν' ὅπῃ
 ποτὲ γῆς εἴη, κἂν τοῖς πολέμοις μάλιστα, περιφι-
 ροῖ· ὥστε μὴ ἐν ἱερῇμ διάγοντα, οἴκου θείου
 ἀμεινον εἶναι, ἵδθα χρεῖα γένεσθαι θεῶν γαρύριον,
 καὶ μυστηρίων θείων ἀπακολαβεῖν. Παρηγόρι δὲ γε
 καὶ ἱερεῖς καὶ διδάκοντες προσεδρεύοντες τῇ σκηνῇ,
 καὶ ἀπαρλαίπτως τὴν τῆς ἐκκλησίας πᾶσαν τάξιν
 διακονοῦμενοι. Ἦν δ' Ἑβραῖοι πρῶτην εἶχον ἡμέ-
 ραν, Ἕλληνας δ' ἄλλοι ἀνέθαντο, Κυριακὴν κατω-
 νόμασι, καὶ κατ' αὐτὴν δὲ πάντα, σχολάζειν ἰνο-
 μοθετήσιν· ὧσαῦτάς καὶ τὴν πρὸ Σαββάτου· εὐχαρί-
 δὲ σχολάζειν καὶ λιταῖς· τὸ θεῶν ἰξίσεσθαι τὴν μὲν,
 εἶ τι ταύτῃ ἀνίστη, τὴν δὲ διὰ τὸν σταυρὸν, οὗ τῇ
 πείρας τῶν ἀγαθῶν πολλὰκις ᾔσθετο. Ὅν διαφι-
 ρόντως τιμῶν, κἂν τοῖς κέρμασι καὶ πᾶσις εἰκό-
 σιν ἱγχαράττεσθαι διτύπον. Μάρτυρες αἱ εἰκόνας
 αὐτοῦ, ἐν τούτῳ ὁδοὶ τοῦ σχήματος. Τὴν δὲ διὰ
 σταυροῦ τιμορίαν Ῥωμαῖοις μάλιστα τιμωμένην
 ἐκ νόμου τῶν δικαστηρίων ἰξίωσε. Καὶ θεραπεύειν
 μὲν τὸ θεῶν δαι ἰσοπούδαζεν, οἱ δὲ μάλιστα νομο-
 θετῶν διαφαίνετο. Τὰς γοῦν ἀκολάστους μίξεις,
 μὴ τινος ἐμποδὼν καθιεπαμένον πρότερον, αὐτὸς
 ἐπαυώρθεον, ὥς ἐκ τῶν καίμωνων νόμων συνιδεῖν
 ἴξεται. Καὶ τὸν παρὰ Ῥωμαῖοις ἀποκον νόμον,
 μὴ τῶν ἰσων μετρίειν ἐν κλήρῳ τοῖς ἐν γάμῳ τὸν
 ἀγαμὸν, καὶ τοὺς μὴ ἕγγιστα γένους μῆτι κερδαί-
 νειν ἐκ διαθήκης, εἴτι δὲ καὶ τὸ τοὺς ἀπαιδας ζη-
 μίου τῆς περιουσίας, ἐδ ἡμῖσι παρακαλυπόμενον
 περιεῖλεν· ἵνα μὴ παρὰ τοῦτα χεῖρον πράττοντες·
 οὐ τὸν δόξαν μετάνεως βίον τῆς κατὰ θεὸν ἀσκή-
 σεως ἀμειλίαν· ἄλλοι δὲ καὶ πᾶσι ἔστιν ἰνομο-
 θετήσι τοὺς ἱγχαράτας καὶ παρβαῖς διαβιούντας.
 Πᾶσι δ' ὅν τοῖς τοιούτοις, καὶ αἱ ἀνθρώποι εἰεν, δια-
 τίθεσθαι ἐδ δόξαν ἰνομοθετεῖ παρὰ τὸ ἱσκαλαὶ
 κρατήσαν ἴθος Ῥωμαῖοι, οἱ τούτου· τοὺς νόμους
 πρόκαλοι ἰδέναι, πολυάνθρωπον τὴν πόλιν αὐτῶν
 εἶναι· πραγματευόμενοι, σπᾶσις καὶ πόλεμοις ἐμ-
 φυλλοῖς πρὸ τοῦ νόμου τὰ κλέβη ἀποβαλόντας.
 Τεκμηριώσαι δὲ κάκεῖνο τοῦ βασιλέως περὶ
 τὴν πίστιν αἰθεὺς ἱκανὸν, ὅτι περ κληρικῶς νόμου
 θίσις πάντας ἀταλεῖς εἴσει. Τὴν δὲ παρὶ αὐτοῦ,

auctore Constantino principe, sicut in illius Græca
laudatione meminit Nicephorus. » Angel. Politian.
Miscell. cap. 8.

(1) *L. Omnes Judices. C. De feri.*

(2) « Nec illud omiserim, mutata dierum istorum nomina in quæ nunc a Christianis usurpantur,

δικῆν τοῖς ἐπισκόποις· ἐπέτρεψεν· εἰς βούλονται παραπεῖσθαι τοὺς τὰ πολιτικὰ κρίνοντας. Τὴν γε μὴν ἐκείθεν φήρον τὸ κύρος τῶν ἄλλων πάντων φέρειν ἑνομοθετεῖ, ἀμειτάρεστα δὲ εἶναι καὶ τὰ τῇ συνόδῳ διαρρησμένα· τὰ γε μὴν ἐκείνους κρινόμενα εἰς ἔργον ἄγειν καὶ καθιστῆν τοὺς τὰ κοινὰ διοικοῦντας· ἀρχοντας σὺν τοῖς ὑπὸ χεῖρα στρατιωταῖς αὐτοῖς. Καὶ τὴν ἐλευθερίαν δὲ νόμῳ τῇ Ἐκκλησίᾳ καταγράφεται καὶ τοῖς γ' ἐλευθερουμένοις ὑπὸ μάρτυσι τοῖς ἱερεῦσι τῇ πολιτείᾳ Ῥωμαίων ἑγγράφεται. Τούτων δὲ πάντων καὶ ὁ χρόνος ἰς δεῦρο φέρει τὸν Πλαχόν, δαὶ τοῦ Ἰδουὸς ὡς καλῶς ἔχοντος, ὑπερπερὺντος τοῦ χρόνου καὶ ἐνισχύοντος. Καὶ ὁ μὲν ταῦτα σπουδάζων ἑνομοθετεῖ, ἔργοις δαὶ τῷ θεῷ θεραπεύων αἰρούμενος. Ἄλλως τε δὲ ἡ θρησκεία καὶ καθ' ἑαυτὴν ἀμείζουσα ἦν, διὰ τὴν ἀρετὴν τῶν τότε μετέσθενον αὐτῇ. Καὶ γὰρ πῶς πολλοὶ περιήσαν ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ Ἰωαννοῦ λήξαντος. Καὶ ἄλλως δὲ ἀγαθοὶ καὶ ἀποστολικοὶ διαφαίνοντο ἄνδρες, ἔργοις καὶ λόγοις τὴν πίσιν σεμνύνοντας, περὶ ὧν τῷ προσήκοντι τόπῳ διαληφθήσεται. constitutione lata innumeros liberosque esse permittit: iudiciumque et jurisdictionem in eos episcopis, siquidem civilium iudicium cognitionem declinare vellent, mandavit: et quod episcopi iudicassent, id robor et auctoritatem sententiae omnem habere debere decrevit. Firmas quoque et immutabiles esse voluit quae in synodis constituta essent. Et quae ab episcopis iudicata forent, ut ea a magistratibus respublikas administrantibus militarique quae sub eis esset manu executioni mandarentur, atque ad rem collata perficerentur, constituit. Libertatem quoque Ecclesiae lege lata (1) concessit, et ut libertate sacerdotibus testibus donati civium Romanorum numero ascriberentur. Quia omnia tempus quoque ipsum ad hunc usque diem, consuetudine probata plurimorum sanctorum praevalente, confirmat. Atque ille quidem magno studio leges ejusmodi condidit, rebus autem ipsae cultum divinum sedulo propagavit. Sed et ipsa religio per seipsam admodum viguit, propter eorum qui eam colebant virtutem: quod multi adhuc persecutione sopita superessent confessores. Et praeter eos alii quoque tum exsistere magna gloria boni apostolicique viri, operibus simul et doctrinis fidem maxime exornantes, de quibus loco suo dicitur.

ΚΕΦΑΛ. ΜΖ'.

Ὁσως Κωνσταντίνος τὸ Βυζάντιον διὰ μάχης ἔλκον, Βυζαντινοὺς ἀπέκτεινε.

Ὡς δὲ τὰ τῶν πολέμων καὶ τὰ κατὰ τὴν θρησκείαν καλῶς ἐκείνῳ προέχοντα, καὶ τὰ τῆς εἰρᾶς καὶ ἀσφαλείας λήξαντος ὑπὸ χεῖρα τούτου γαγίνηται, μόνος τε αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ἀνηγορεύεται· ὁ μὲν Χριστιανισμὸς ἤρξανε καθήμερον· βαθεῖα δὲ εὐχρη καί τῃ Ῥωμαϊκαῖς πολιτείαις ἐπαυρίαζε. Θνήσκει μὲν ὁ τῶν υἱῶν πρῶτιστος· ἀπὸ Κρίστος· αὐτὸς δὲ Καίσαρας τοῖς ἰδίοις παιδὲς καταστησάμενος, καὶ ἐν πρῶτῳ Κωνσταντῶν παραπέμφας τῇ Ῥώμῃ, ἐπὶ ταῖς Βοζαντίους ἀφῆκε. Βόζας γάρ τις Ἕλλην ἐν ταῖς ἡμέραις Μανασσῇ τοῦ τῆς Τουδαίας καταρχόντος μικρὸν πάλιν ἐπὶ τῇ οὐσίᾳ νόμισται ἀνεγέρει· ἦν· ἑκαταὶ βάρβαροι ἄνδρες κατακχημένοι, αὐτονομίᾳ καὶ ἀγριότητι χρώμενοι, ὑπὸ χεῖρα γενέσθαι Ῥωμαίοις παντάπασιν ἀπηγόρευον. Καὶ τοῦτον μετὰ ἐνὶ Βιθυνίᾳ κατὰ Λικινίου πείσμον, τῆς Νικομηδείας ἀπάρας ὁ Κωνσταντῖνος, ἐκείνους ἐβλάστη. Ἐκείνῳ δὲ Βυζάντιον μὴ τὸν ἀόχυνον καλ-

A latis patet. Absurdas etiam illas apud Romanos leges, ne calibes in aduenda hereditate conjugibus aequarentur, neve praeterquam genere propinqui quidquam ex testamenta lucrarentur: praeterea ut qui liberos non procreassent, dimidia bonorum parte multarentur, abrogavit, ne scilicet, qui calibatum complecterentur, quo deteriore maritis 516 essent conditione, minus eam sectarentur vitam, quae se in studiis Deo placitis sedulo exercet. Quin ut ii qui per continentiam in calibatu vitam degunt, praecipuum quiddam pra illis haberent, sanxit: ut calibes scilicet omnes, etiam impuberes, pro eo atque eis visum esset, testari possent: contra consuetudinem quam olim apud Romanos obtinuerat, qui leges tales tulerant, ut urbem seditionibus bellisque civilibus ante ejusmodi sanctionem exhaustam, civibusque orbis, matrimoniis liberorumque procreatione frequentatorem redderent. Qua vero imperator Constantinus observantia erga professionem fidei nostra fuerit, abunde illud quoque testatur, quod clericos omnes

C

517 CAPUT XLVII.

Ὡς Κωνσταντῖνος, Βυζαντίῳ bellō captō, Βυζαντίους occidit occiderit.

Postquam vero et belli et religionis res ei feliciter successerunt, Orientis simul et Occidentis regiones in ditionem ejus pervenerunt, et ipse solus Romanorum imperator factus est, Christianismus in dies magis ac magis propagatus est, et pax tranquilla per omne Romanum imperium fuit. Et tum quidem Crispus, maximus natus filius ejus, diem suum obiit. Ipse vero reliquis filiis Caesaribus dictis, et Constantino nato tum majore Romam misso, contra Byzantios (2) est profectus. Byzantios namque quidam genere Graecus, temporibus Manassae Judaeorum regis urbem parvam sub nomine suo construxit, quam antiquitus homines barbari incolentes, propterea quod suis libere uterentur legibus, et agrestiores essent, Romanorum imperio subicere se prorsus renuerunt. Itaque post bellum in Bithynia contra Licinium gestum, Nicomedia solvens Constantinus, bellum eis intulit, Byzantii

D

(1) L. 1 et 2. C. De his qui in eccles. manum.

(2) Oppidum Byzantium liberae conditionis, antea Lygos dictum. Plin. lib. iv, cap. 11.

δοσιφόρων. Καὶ ἄλλα πλεῖστα φιλοτιμίῃ καὶ χειρὶ καὶ γνώμῃ περιεκοδόμει· λουτρὰ τε καὶ κρήνας ἀφρόδου καὶ διειδυοῦς νάματος. Ἐπεὶ δὲ τοὺς αὐτόχθονας οὐχ ἱκανοὺς εἶναι τῷ μεγέθει τῆς πόλεως ἔκρινε, μεγίστας οἰκίας ἀνὰ τὰς ἀγυῖας τῆς πόλεως ἐπορεύθη ἡγείρας, ἀνδράς λόγῳ καὶ πλοῦτι διαφανεῖς, δεσπότας ἐκείνων καταστήσας, κατόπισσε, τοὺς μὲν ἀπὸ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, τοὺς δὲ καὶ ἐξ ἄλλων ἰδνῶν. Καὶ φόρους τοὺς μὲν εἰς οἰκοδομὴν τῶν πολιτῶν, τοὺς δὲ εἰς διατροφὴν τῶν οἰκητόρων, ἅπασιν ἀγαθοῖς εὐθηνέσθαι ταύτην εἰδίκετο· μέγα τε βουλευτήριον ἤγειρεν, ὃ σύγκλητον ὀνομάζεται· καὶ νῆαν Ῥώμην καὶ βασιλεύουσαν κατὰ μὴδὲν ἐκείνης διαφέρουσαν ἀπεκάλεε. Καὶ ἐπιπολὺ γὰρ ἐπέδωκε τῇ τε θεοφιλείᾳ τοῦ οἰκιστοῦ, καὶ τῇ τῶν οἰκητόρων εὐσεβείᾳ, καὶ τῇ περὶ τὸ χρηστεύεσθαι καὶ ἱλαεῖν συμπαθείᾳ. Καὶ τοσοῦτον ἀπαγωγῆς· ἔστιν εἰς Χριστὸν, ὡς σχεδὸν πάντας παθεῖν ἱκανὴν εἶναι καὶ Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας· τὴν κατὰ Χριστὸν ἀσκήσασθαι πολιτείαν. Καὶ ὅτῃ ἀρεσμένη τὸ εὐσεβεῖν, εἰδῶτων ἢ βωμῶν τε καὶ θυσιῶν οὐδαμῶς ἱκετάδῃ, πλήν ἢ τοῦ εὐσεβεῖν Ἰουλιανοῦ· ὅπερ οὐδ' ἐνὶ βραχὺ προτὶν, ἀπίσθη καὶ διεβύρηνεν. Christianæ vitæ institutum allicit. Et ex quo veram pietatem semel colore cepit, nunquam aræ, sacrificia et cultum simulacrorum est experta, præterquam sub impio Juliano: quæ tamen macula paucillulum progressa, statim restincta diffluxit.

ΚΕΦΑΛ. ΜΘ'.

Περὶ τῶν ἔργων, ναῶν, οἰκοδομημάτων καὶ σπηλαίων καὶ οἰκῶν ἄλλων, ὃ ἐν τῇ πόλει ἔρκετο ἀνήγειρε.

Ὅς δὲ νεοπαγῇ πόλει πολλοί· μὲν καὶ ἄλλοις ταύτην γεραίρων ἦν Κωνσταντίνος, ἀγάλλασαι τε διαφόροις· ὃ τοὺς Ἕλληνας νεῶς καθαιρῶν, ὡς ἀμνηστῆσαν ἐκείνοις τῆς πλάνης ποιῶν, ἐνταῦθα ματεῖσθαι τὰ ἔθνη· λίθους δὲ τῶν διαφανῶν καὶ ὀρόφους· καὶ πασιπλάτας καὶ κίονας, καὶ ἅλ' ἅττα θάλα· ἔξωμμένα, καὶ ἔργα τέχνη τὴν φύσιν μιμούμενα, τοῖς ἐνταῦθα γινομένοις ἀνῆκε. Πολλὰ δὲ καὶ τῶν πόλεων τῷ βασιλεὶ χαρίζομεναι, τῇ τῆς θεοσεβείας μεταβολῇ, καθαιρούσαι ἀνέπαυτον. Ἐν δὲ τῷ ἐπιλεγόμενῳ ἐς δεῦρο Κωνσταντινέῳ φόρῳ καὶ τὸν πορφυροῦν μέγιστον κίονα ἀναστήσας, ἐν ἑκτῇ Ῥώμῃ ἡγάγετο, ἐνὶ ποταμῷ τὸν ἑαυτοῦ ἀνιρρίπντα ἀνίστα πεπονημένον χαλκοῦ· ἐν ᾧ καὶ χρύσειον μῆλον μέγιστον τῇ δεξιᾷ κατέχων χειρὶ, ἐπ' αὐτὸν τὸν τίμιον καταπέγνυτο σταυρὸν, ἐπιγράφας ταῦτα· Εὐχ. Χριστὲ ὁ Θεός, παρατίθωμ τὴν πόλιν ταύτην. Ἀφ' οὗ δὲ στήρβας ἱστορεῖται τὴν τοῦ στόλου περικύβητον βᾶσιν ἑδράσας, ὀνομάσας τῆς τοῦ στόλου βᾶσιως, τοὺς ἑβ' κοφίνους καὶ τὰς ἑσπερίδας, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἑπτὰ ἀρτους, οὓς εὐλογίας καταξιώσας Χριστὸς τὰ πᾶσιν διέδωκεν. Ἐτι δὲ καὶ τὴν τοῦ Νῦνι ἀξίνην, ἣ τὴν κιβωτὴν ἐκτεκνήματο, αὐτὸς ἰδίας χειρὶν ὁ βασιλεὺς τῷ σφραγιστῇ σιμῶνας, κατέδωκε· καὶ νῦν ἐς ἡμᾶς τῇ πόλει· δούλας θεοσαυρὶ· παραμένουσιν. Τὸν γὰρ μὴν ποταμὸν Ἰστρον, ἐς Ἀδανούδας προσηγόρευται, ζεύξας

A Juxta hanc ἱππικὴν seu Circum equestrem instituit, et porticus duas coecili latere in usum viatorum, ut sub eis ambularent, proficiat: aliaque insuper multa ædificia animo simul et manu liberali ambitione circumcirca excitat. Addit lavacra, et fontes copiosarum et pellucidarum aquarum. Et cum indigenas loci ejus, magnitudini tantæ urbis minus sufficere videret; ædes maximas per plateas passim extruit, virisque et opibus et fama celebribus incolendas attribuit, quos vel ex veteri Roma, vel aliis ex gentibus eo pertraxerat. Tributaque ei ad structuram civibus, et in alimenta colonis, ut copiis omnibus urbis ea abundaret atque cresceret, designat. Amplam quoque curiam senatui ædificat.

B 519 urbemque ipsam novam Romanam, et imperialem, nulla re ab altera illa differentem, nominat. Et maxima profecto illa cepit incrementa, tum conditoris pietate atque insigni erga Deum amore, tum civium ipsorum religione, singularique ad benignitatem et commiserationem propensione. Tanta certe quidem ei inest ad persuadendum, et ad Christi fidem pertrahendum, vis et illecebra, ut omnes fere et Judæos et Gentiles ad complectendum

Christianæ vitæ institutum allicit. Et ex quo veram pietatem semel colore cepit, nunquam aræ, sacrificia et cultum simulacrorum est experta, præterquam sub impio Juliano: quæ tamen macula paucillulum progressa, statim restincta diffluxit.

CAPUT XLIX.

De operibus, templis, structuris, statuis et ædificiis aliis quæ intra urbem extruxit.

C Urbem porro recens conditam, cum multis aliis decoravit ornamentis, tum præcipue varii generis simulacris et statuis: quas ex Gentilium templis, idem solo æquatis, ut oblivionem erroris illis induceret, huc transtulit. Illis adjecit lapides luculentos, tectorum fastigiis, porticus, columnas, aliaque quæcunque spectaculo digna essent. Multa præterea opera arte naturam ipsam æmulantia, ad ea quæ ibi fiebant, aliunde eo misit. Multæ etiam urbes religione mutata, templisque deorum direptis, simulacra, ut Imperatori gratificarentur. Constantinopolim perferenda curarunt. In foro autem, quod nunc quoque Constantini dicitur, porphyriticam et maximam illam columnam Roma advectam statuit, in qua statuam suam ex ære factam collocavit, quæ dextra manu ingens aureum malum continet (1): atque ipsi malo veneranda crux ab eo infixæ, cum tali inscriptione: Tibi, Christe Deus urbem hanc commendo. Quatuor autem solidis firmisque absidis (2) pulchre circumcirca basi columnæ fundata, sub ea ipsa basi duodecim cophinos et septem sportas, nec non reliquias septem pannum, quibus benedictione consecratis Christus multitudinem pavit: 520 præterea dolabram Noë, qua ille arcam construxit, manibus ipse suis imperator, sigillo suo ea omnia obsi-

(1) Sunt auctores qui propter malum istud aureum a Turcis Constantinopolitanam urbem Aureum malum dici putant.

(2) In futuro Christi iudicio nec absidæ gradatæ, nec cathedræ velatæ adhibebuntur. (Augustin.)

gnata, reposit. Quæ ad nostra usque tempora
etiamnum urbi ipsi intactus inviolatusque the-
saurus permanent. Istrum fluvium, qui Danubius
quoque dicitur, ponte saxeo junxit: eoque transi-
to, Seythicam gentem, quæ ultra id flumen coluit,
arma subjugavit. Quo tempore et deus in cælo
salutifera illa armata apparuit, victoriamque
eam, sicut et antea conciliavit. Tempia porro,
quæ ubique terrarum ædificavit, quid attinet enu-
merare? Primum quidem manibus ipse suis, quem-
admodum diximus, Romæ in Lateranensi palatio
describendo conformavit. Quod sane palatium ipse
quoque ingentibus impensis magnifice construxit,
et Christo sacravit. In urbe Nicomediensi, loco
illustri, cui Brachie nomen fuit, templum viginti
millium martyrum splendidum exaltavit. Sicuti
etiam Antiochiæ Κυριακὸν seu Dominicum octogro-
num. Drepani item (1), ubi genitus est, in hono-
rem Luciani martyris delubrum aliud exstruxit:
eamque urbem, matri honorem deferens, Heleno-
polim cognominavit. Tria quoque Constantinopoli
maxima templa Servatori Christo constructa dedi-
cavit: sanctæ Sophiæ sive Sapientiæ, sanctæ Pacis,
et sanctæ Virtutis. Insuper celeberrimis Apostolis
templum quoque suum condidit. Eaque omnia
gnifice sunt instructa atque ornata. Divo Iulien-
tyribus, splendida martyris seu delubra ædifica-

CAPUT L.

De structuris in trajectu ab eo constructis : et de eo loco, qui Sosthenium dicitur, historia.

Sed et trajectu, et in loco eo qui Sosthenium (2) vocatur, ecclesias duas archangelo Michaeli extraxit (3) : in quibus splendide exornandis, ad imperialem magnificentiam nihil omisit. Mihi vero molestum non fuerit, historiae huic inserere earum structurarum causam, et unde loci et Sosthenii nomen sit impositum. Memoriae namque proditum est, Argonautas Græcorum cum ad eum quoque locum pervenissent, **521** prædari etque diripere regionem eam coepisse : et ab Amyco, qui ibi rerum tum potestatur, in fugam versos, palantes in quendam nemorosum et incultum, propter densitatem arborum, locum profugisse : ibique eis latitantibus, virtutem cœlitus advenisse, viri specie, alas veluti aquile in humeris habentis, victoriamque adversus Amycum oraculo denuntiasse. Illos porro id secutos, cum illo conflixisse, victoriam reportasse, ipsum una cum copis suis concidisse. Atque ut gratiam visioni ei referrent, statum eos et statuum, ex qua eis apparuerat forma, in loco eo excelsissime : nomenque

Α λίδιόν γεφύρον, καὶ διαβάς ἐκείθιν, τὸ ἐπ' ἐκείνῃ
Σκυθεὶον ὑποτάσσει, τοῦ σωτηρίου ὅλου πάλιν
φανέντος ἐν οὐρανῷ, καὶ τὴν νίκην μνηστειοσύμενον,
καθὰ καὶ τὸ πρότερον. Ναους δὲ τὴ χρῆ καὶ λέγειν,
δοῦτος ὀπανταχοῦ τῆς ἀνήγειρε; Πρῶτος μὲν οὖν
αὐτῷ εὐχαριστῶν, ὡς γε ἔφηκεν, διαγράφει χερσίν, δ ἐν
τῷ Αὐτερνήσιον, εἰπὼς Παλλάδι τῆς Ῥώμης, δ ἐν
τῷ Αὐτερνήσιον καὶ αὐτὸς ἐ αὐτὸς πολυτελεῶς τε καὶ
φιλοτίμως ἀνήγειρε, τῷ Χριστῷ ἀναθεὶς αὐτό. Ἐπὶ
δὲ τούτῳ τῇ πόλει Νικομηδείῳ ἐν περιφανεί τῷ, καί
ἐν Βραχίᾳ κλήων ἔσχα, τῶν ἁγίων διαμυρίων τῶν
δεσπν, μεγαλοπρεπῶς ἱδρυσεν. Οὐαὶτοῦ καὶ τὸ ἐν
Ἀντισοχίᾳ τῇ πόλει ὀκτάγωνον κυριακόν. Ναλ μὴν
καὶ τῷ Ἀρεσάνῳ ἐν ᾧ καὶ γαγέννηται, εἰς τιμὴν τοῦ
Ασκηανοῦ τοῦ μάρτυρος, φικαδόμει νεὼν ἑτερον.

Β Τὴν δὲ πόλιν τὴν Ἀρίπανον Ἐλενόπολιν, τὴν μητέρα
τιμῶν, προσηγόρευσε. Νεὸς δὲ τριεὶ μεγίστους τῷ
Σωτῆρι Χριστῷ ἀνέθηκεν· τὸν τῆς ἁγίας Σοφίας,
τὸν τῆς ἁγίας Εἰρήνης, καὶ τὸν τῆς ἁγίας ἀναστάσεως.
Ἔστι δὲ καὶ τοῖς πανευφήμοις Ἀποστόλοις ἑτερον
ἀνίστα· οἱ δὲ ἰσοδύναμοι πρὸς τῶν ἑκκατα βασιλείων
φιλοτίμως μετεσκευασθησαν. Καὶ τῷ τῷ δὲ Μω-
κίῳ, καὶ Ἀκακίῳ, καὶ Ἀγαθονίῳ καὶ καὶ Μηνῆ
τοῖς μάρτυσι, φιλότιμα μετρώρια διασκευάσαν.

КЕРА. N.

Περὶ τῶν ἐν τῷ ἀνδραπῷ διαλεπραγμένων αὐτῷ
καὶ περὶ τῆς κατὰ τὸ Σωσθένιον ἱστορίας.

Ἄλλα καὶ ἐν τῷ ἀνέκλῳ δέ, καὶ ὁ Σωθῆνιον ὁ
χωρὸς· κλήσιν ἡμῶσιν, τῷ ἀρχαγγέλῳ Μιχαὴλ
ἐτέρους δύο περιφανεῖς νεῶς ἤγειρε, κατ' οὐδὲν τῶν
ὅσα εἰς φιλοτιμίαν ἤκει βασιλικὴν λειτομήνους. Ἐγὼ
δὲ οὐκ ἀνήσῃω μὴ τῇ ἱστορίᾳ δοθεῖναι καὶ ἐκ τῆς
οἰκονομίας αἰτίῳ τοῦ νεῶ, καὶ ὅπου Σωθῆνιον τὴν
κλήσιν αὐγίλ. Τότερτι γὰρ ὡς ἐκ παρ' Ἑλλήσιν
Ἀργοναῦται, καὶ ἐπὶ τὸν ἀνέκλῳ καταπορεύμενοι,
λήζεσθαι καὶ ταύτην τὴν χώραν ἐκβαλόν. Ἀμύκου
δὲ τηκεαυτὰ κρατοῦντος, δεισάντες, ἐν τινι κατὰ
σφ καὶ ἀγρίῳ πᾶν ἐκ τοῦ τῆς ὕλης ἀμφιλαφούς
καταφύγουσι τόπῳ· ὅπου οἱ κρυπτομένοις, δόνα-
μις οὐρανὸν προσπτεῖ, εἰς εὐκαλίαν ἀνεσταλμέ-
νῃ ἀνδρὶ, πείρουσ δὲ οἰσπερ αὐτοῖς τοῖς ὁμοῖς
περιβέβλητο, τὴν κατὰ τοῦ Ἀμύκου νύκτα χρῆ-
σαν· οἱ δὲ καὶ κατακολούθησαντες τῷ χρησμῷ,
συμβαλόντες ἀκίωρ, τὴν νύκτα ἤσαντο, σὺν τῷ
ἐστράτῳ καὶ τὸν Ἀμυκὸν διαφθείραντες. Κάριν δὲ
τῇ ὅφει ἀποτινύντες, ἱερὸν καὶ ἀνδράγα τὸν τόπον,
οἰσπερ ὁ φανερὸς ὁφρὸς ἐξενίστασθαι, Σωθῆνιον τὸν
χωρὸν κατονομάσαντες, ὑπερ οὐένος λαβόντες

Ἀνὰ τοὺς, hoc est, transitus, sive trajectus, in parte dextra Euxinum pontum navigare incipienti. Alterum autem in litore huius opposito, quem locum veteres ἠπὸ τοῦς, hoc est, promontorium, propterea opinor quod longius a litore in fretum procurrit, appellarunt. Hæc ipsa templa imperator Justinianus vi temporis deformata denno ex ipsis fundamentis restituit, structura admiranda.

ἰκαί διεσώθησαν. Ὁ δὲ τα ἐκτύπημα κατὰ τινε
 χρεῖαν ὁ πανέφθημος Κωνσταντῖνος διὼν θεασάμε-
 νο· τοῖς περὶ αὐτὸν τὰ τῆς εἰκόνης διήγγελλε. Ἐκ-
 πλαγεῖς δὲ τὸν χώρον, τῷ τόπῳ παρίμεινε. Ἐκαί
 δὲ καὶ ὕπνου ἔκαλε καίρος, ἐπιστάσα ὅψις εἰς ἐμφέ-
 ρειαν τοῦ ἀγάματος, Ἐγὼ εἰμι, ἔλεγεν, οὕτως
 Μιχαὴλ ὁ ἀρχιστράτηγος Κυρίου Σαβαὼθ τῶν
 δυνάμεων, ὁ τῆς Χριστιανῶν πίστεως ἑσπορός·
 δ καὶ σὺ συνασκίσεις κατὰ τὴν δυσσεδῶν τυ-
 ράννων ἀνισταμένη, οἷα δὲ πιστὴ καὶ γνησίῳ
 ἐκείνῳ θερμῶς. Διεγερθεὶς τοῖνον, τὸν χώρον
 πρὸς τὸ εὐσχημότερον μετεβύβησαι, πρὸς τὴν θυ-
 σιαστήριον πῆξας βασιλικῇ καὶ φιλοτίμῳ χειρὶ,
 ἐπισημότατον δὴ μάλιστα καὶ δοτοῖς καὶ ξένοις ἀπο-
 φήνας τὸ τέμενος. Πεποίηκε δὲ αὐτὸ μάλιστα ἐκφα-
 νιστάτον ταῖς ταυτοῦ ἐπιφανείαις ὁ ἀρχιστράτηγος.
 Οὐδεὶς γὰρ περιπετεῖα δεῖνῃ, ἢ ἀφύκτῳ κινδύνῳ,
 ἢ πάθει ἀγνώστῳ, ἢ καὶ ἀνιδίοις νότοις περιπεσὼν,
 ἐνταῦθα εὐρέμενος τῷ θεῷ, οὐκ ἐκ τοῦ βῆστος τὴν
 ἀπαιταλὴν εὐρατο. Ἀκριδῶς καὶ γὰρ πεπιστευται
 ἐνθάδε ἐπιφανέσθαι Μιχαὴλ τὸν θεὸν ἀρχάγγελον,
 καὶ ἰστίρην τὸν χώρον ποιεῖν. Οὗ χάριν καὶ Μιχαή-
 λιον ὁ τόπος τοῖς ἀρχαίοις ὠνόμαστο. Ὁ δ' ἐπιθό-
 μῃν ἰγὼ ἐκ παλαιῷ Προβιανῷ γεγενῆσθαι τῷ ἐν-
 ταῦθα χώρῳ, ἱστέρος δ' ἦν οὗτος τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις
 στρατευομένων, ἱρῶ. Πάθει γὰρ οὗτος ἀλοὺς χαλε-
 πῶ ποδῶν ὀδυνωμένων αὐτῷ, τῷ διεστράφθαι τὰς
 ἀρμονίας χρόνῳ πολλῷ, ἐνταῦθα δὲ γενόμενος, θεῖα
 ὅψις τοῦ πάθους θάπτον ἀπῆλλαχται. Ἐκαί δ' ἑλλη-
 νίζων τὰ ἡμέτερα κατησπάδετο, τὰ μὲν ἄλλα τῆς
 θρησκείας, ἔλεγεν, ἀμωσγέπως πιδανὰ γε εἶναι δο-
 καί· ἀπηξίου γε μὴν κάμπαν προσέσθαι αἰτίον
 σωτηρίας γενέσθαι τὸν θεὸν σταυρόν. Οὕτω δὲ
 γνώμης ἔχοντι σφαλερῶς, ἐπιστάσα ὅψις σημείον τι
 σταυρικὸν ἐπεδείκνυ, τῆς ἐκείνης ἐκκλησίας· ἐφ'
 ἱερῷ θυσιαστηρίῳ ἀνακαίμενον· διαβρῆδῃν τε ἀπε-
 φαινετο, ἀφ' οὗ Χριστὸν σταυρωθῆναι, τῶν ἰσα εἰς
 θηρίων τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους, κοινῇ τε καὶ ἰδίᾳ
 ἐγένετο, μηδὲν τι τέλος αἰτίον σχεῖν διχα τῆς τοῦ
 σεβασμίου ζώλου τούτου δυνάμεως μή· ἐν ἀγγέλοις,
 μή· ἐν τοῖς καλοῖς τε καὶ ἀγαθοῖς, καὶ ὅσοις τῶν
 ἀνθρώπων τὸ θεοφιλὲς μεμαρτύρηται. Ὁ δὲ παθόμε-
 νος μετεβίβλητο. Ταῦτα μὲν οὕτως· καίτοι δ' ὁ
 χώρος οὗτος ἐν δεξιᾷ ἐκ Πόντου εἰς Κωνσταντινου-
 πολιν κατακλίνει, διεσπῶς τῷ πλωτῇρι ἀμφὶ λ'
 στάδια καὶ ε'· ἔδδομήκοντα δὲ καὶ πρὸς κύκλῳ πε-
 ριοδεύοντι τὸν διὰ μέσου πορθμὸν. Τῆς ἰσῆς δὲ
 χάριτος μετέχει καὶ ὁ ἐν τῷ ἀνάπλῳ τοῦ ἀρχαγγέ-
 λου νεῶς. Οἱ δ' Ἀργοναῦται τῷ Εὐξείνῳ προσβαλόν-
 τας, τὸν Αἰήτην φεύγοντες εἰς τὸ χρυσόμαλλον
 δῖρας, οὗ τὸν αὐτὸν ἐπανιόντες πεπονηται· τὴν δὲ
 ὑπὲρ Ἐκθύδας παραιωθέντες θάλασσαν, εἰς τὸν
 τῆδε ποταμῶν, εἰς τὰ Ἰταλῶν ὄρια παρεγένοντο.
 Ἐνθα παρακχευμαχότες, Ἥμον λεγομένην πόλιν
 ἀνίστησαν. Θέρους δὲ ἐπιγενομένου, συμπραξάντων
 τῶν ἐπικυρίων, μηχαναῖς τισιν ἔλκοντες τὴν Ἀργῶ
 διὰ γῆς, ἀμφὶ τετρακόσια στάδια ἐπὶ τὸν ποταμὸν,
 ὃς Ἀκυλὸς ἔσχεν ὄνομα, ἤγαγον· ὃς τῷ Ἠριδανῷ
 συμβάλλει. Ὁ δ' Ἠριδανὸς εἰς τὴν κατὰ Ἰταλοῦς

A regioni Sothenium indidisse, quod scilicet robore
 ibi accepto salvi evasisent. Eam statum lauda-
 tissimus princeps Constantinus, cum in eam oratio
 necessaria de causa divertens vidisset, familiari-
 bus comitibusque suis rem talem exposuit: regio-
 nemque eam cum stupore admiratus, ibi mansit.
 Somni porro capiendi tempore assistens illi visio
 statue ejus similitudine: Ego, inquit, sic cum
 Michael magister militia Domini Sabaoth virtutum,
 Christianorum fidei tutor; qui tibi contra impios
 tyrannos belligeranti, fidei et dilecto illius mini-
 stro, auxiliaria arma cantuli. Itaque e somno exci-
 tatus, regionem eam pulcherrime excoluit, et ara
 imperiali, magnificaque manu et liberalitate in
 parte Orientali constructa, celeberrimum id tem-
 plum civibus simul et advenis reddidit. Maximo
 tamen sacram eam eodem apparitionibus suis illu-
 stravit archangelus. Nullus enim gravi quopiam
 casu, aut ineluctabili periculo, aut egritudine in-
 cognita, morbo denique incurabili circumventus,
 qui ibi Deum orans imploraverit, non facile opem
 et auxilium invenit. Et certo satis creditur, divum
 Michaellem archangelum apparere ibi solitum, salu-
 tiferum eum efficere locum: cujus rei gratia, ab
 antiquis etiam Michaelium est vocatus. Sed enim
 quod antiquitus eo loco Probiano accidisse, qui
 medicus in imperatoria cohorte militavit, audivi,
 dicam. Gravi is correptus erat morbo, ex pedibus
 admodum laborans, juncturis connexionibusque
 eorum longo tempore distortis, Ceterum agri-
 dippe tali, visione divina in eo templo prorsus est
 liberatus. Hic porro, quod Græca superstitione
 imbutus, ad Christianam pietatem transierat, alia
 quidem religionis nostræ quodammodo credibilia
 atque probabilia esse dīcebat: **522** Crucem au-
 tem divinam salutis causam esse, omnino non
 admittebat. Atque in hac illi sententia periculoso
 satis perseveranti, archangeli visio assistens, cru-
 cis signum, quod in sacro ecclesie ejus altari col-
 locatum fuerat, exhibuit: disertisque verbis ostendit,
 ex quo tempore Christus sit crucifixus, nullam
 esse rem quæ opitulari generi humano privatum et
 publice, finemque debitum et effectum consequi,
 absque venerandi hujus ligni virtute possit, neque
 apud angelos, neque apud pios sanctosque, qui-
 cunque veri in Deum amoris testimonium obtine-
 rent, homines. Qua persuasione saniores ille
 mentem recepit. Hæc hactenus. Ora autem hæc,
 ad dextram partem, ex Ponto Constantinopolim
 naviganti, consistit, circiter stadia triginta quin-
 que ab ea, maritimo itinere: septuaginta vero
 insuper pedibus fretum, quod in medio est, cir-
 cumeunti distans. Eandem vim et gratiam quoque
 habet archangeli delubrum, quod in ipso, quem
 diximus, trajectu est. Verumenimvero Argonautæ,
 ut in Pontum Euxinum pervenerent, Aetem propter
 vellus aureum direptum fugientes, non eadem qua
 prius usi erant navigatione, in Græciam rediere:
 sed mari quod supra Scythas est transmissa, per

Summae quae ibi sunt ad Italica fines appulere : atque ibi hybernantes, Ennum (1) oppidum condiderunt. Aetate deinde proxima, adjuvantibus ejus regionis incolis, machinis quibuscumque Argo navem ad quadringenta stadia terra trahentes, ad fluvium cui Aeylis nomen erat, Eridanum influentem, perduxerunt. Eridanus vero ipse in mare, quod Italiam aluit, provolvitur. De his autem satis. Quamplurima sane alia quoque templa ubique Constantinus construxit (2), aliaque omnis generis vera pietatis opera perfecit : illud maxime studio habens, ut Christianae religionis professio per terras omnes quas sol illustrat, propagaretur. Id quod ei ex sententia succedere perspectum est. Pax certe optata Christianorum rebus, scandalis impedimentisque omnibus celerrime sublatis, affulsit. Sed jam tempus est, ut suus quoque septimo huic libro historiarum imponatur finis, viginti et sex complectenti annos : quorum sane viginti Diocletianus et Maximianus Hercules in Imperio peregerunt (3), reliquis sex Gallierius Maximinus, Maxentius et Licinius tyrannidem everterunt. 523 Quibus etiam magnus Constantinus in Gallis nondum Augustus salutatus, et in urbe Roma rerum summae praefuit. Quos annos nonnulli Diocletiano tyranno tribuunt : alii vero potius divo Constantino, sicuti et nos, adscribunt. Atque his substractis, reliqui sunt viginti sex anni ejus (4), quibus princeps sincere ac rite imperium administravit. Et Occidente relicto, in Orientis, quod Nicomediae fuit, imperiale palatium est profectus, et deinceps magno etiam studio urbem sibi cognominem condidit. Quo tempore a condito orbe fuit annus quinquies millesimus octingentesimus decimus quintus (5), a Christi nativitate trecentismus decimus.

(1) Plinius libro tertio, cap. 18 : « Argo navis flumine in mare Adriaticum descendit, nec procul Tergeste. Nec jam constat quo flumine. Humeris trajectam Alpes, diligentiores tradunt. Subiisse autem Istro, dein Sae, dein Nauporto, cui nomen ex ea causa est, inter Aemonam Alpesque exorienti.

(2) « Uicunque Constantinus optimus princeps et Christianissimus fuerit, de eo tamen a quibusdam sic memoriae proditum, ut decem primos annos praestantissimus diceretur, duodecim se-

A θάλασσαν τὰς ἐκβολὰς ἔχει. Ταῦτα μὲν οὕτως. Μυρίους δὲ καὶ ἄλλους ἀπανταχοῦ ἔγειραν ὁ Κωνσταντῖνος ναῶς, καὶ ἄλλ' ἄλλα θεοφυλάξας ἔργα διαπραττόμενος, σπουδῇ ἐπὶ πλείστην μάλιστα τὸ κατὰ Χριστὸν αὐξάνεσθαι δόγμα καὶ εἰς ὅσῃ γῆν ὁ ἥλιος ἐφορᾷ, διατρέχειν ἐτίθει. Ὁ δὲ καὶ κατὰ σκοπὸν ἐκείνῳ ἐκβαίνον καθέωρετο. Βαθεῖα τε εἰρήνη τοῖς Χριστιανῶν ἐπαχόρευε πράγμασι, τῶν σκανδάλων πάντων ἐκποδὼν ὥς τάχος γεγεννημένων. Ἐγὼ δὲ ἤδη καὶ τῇ ἑξῆς τῶν λογιῶν ἐπιθήσω τὸ τέλος, χρόνον αὐτῶν περιχρῶσθαι ἔκτον τε καὶ εἰκοστὸν. Ὦν τὰ μὲν εἰκοσι Διοκλητιανὸς καὶ Μαξιμιανὸς ὁ Ἐρποῦλλιος ἤρξαν· τὰ δὲ ἐπὶ τοῖς ἐξ εἰς περὶ Μαξιμίνου τὸν Γαλλίριον, Μαξιμίνου τε καὶ Λικινίου ἐτυράνησαν. Ἐν οἷς ἔτι καὶ ὁ μέγας μὲν Ἰδουάσιος Κωνσταντῖνος περὶ τε τὰς Γαλλίας καὶ Ρώμην, οὕτω μόναρχος ἀναγορευθεὶς. Ἀ δὲ ἐξ ἑτῆς τινὲς τοῖς περὶ Διοκλητιανὸν τυράννοις ἀντιτίθασι· τινὲς δὲ καὶ μᾶλλον τῷ θεῷ περιγράφουσι Κωνσταντῖνον, ὥσπερ δὲ καὶ ἡμεῖς. Ὦν καὶ ὀφαιρουμένων, συμβαίνει καὶ εἶναι τὰ ἐτῆ αὐτοῦ· ἐν οἷς καθαρῶς μετὰ τὴν τῶν τυράνων κατάλυσιν μόναρχος ἤρθη· καὶ τὴν Ἑσπέραν λιπὼν, εἰς τὴν Ἑὼ μετῴρει κατὰ τὰ ἐν Νικομηδείᾳ ἀνάκτορα· εἰτα διὰ μελέτης αὐτοῦ καὶ τὴν ἐκπύουμον πόλιν ἔγειραν ἔγινετο· ὀκνητικὰ κόσμος μὲν ἔτος ἑμὲ, ἀπὸ δὲ τῆς θαλάσσης τοῦ Κυρίου γεννήσεως τριακοσιοστὸν καὶ ὀκτατὸν ἐπιπράντετο.

B quibus post tyrannorum eversionem solus ipse et unus princeps sincere ac rite imperium administravit. Et Occidente relicto, in Orientis, quod Nicomediae fuit, imperiale palatium est profectus, et deinceps magno etiam studio urbem sibi cognominem condidit. Quo tempore a condito orbe fuit annus quinquies millesimus octingentesimus decimus quintus (5), a Christi nativitate trecentismus decimus.

C quantibus Istro, decem novissimis pupillis, ob immodicas largitiones. » (Egnat.)

(3) Secundum alios, viginti duos.

(4) Licinio postremum oppresso, Constantinus solus imperavit annis 26, cum Licinio et Maximino (Maxentium omitto) circiter annos 6. Ante hos Constantinus Chlorus, Constantini pater, et Gallierius Maximinus, postquam Diocletianus et Maximianus purpuram posuere, annos fere 4; duo isti simul 6, Diocletianus solus annos 4.

(5) Secundum neotericos, 4294.

INDEX RERUM ET VERBORUM

NOTATU DIGNIORUM QUÆ IN MATTHÆI BLASTARIS SYNTAGMATE CONTINENTUR.

Revocatur Lector ad numeros typis grandioribus in textu Latino expressos.

A

Abacuss (in) quid, 51.
 Accumbo idem est quod *avarissus*, 18.
 Aceptiali qui dicantur, 11.
 Adfinitas quid, 45.
 Adfinitate (de), 47.
 Administratio (de) racta, 171.
 Adoptio quid, 45.
 Adoptione (de), 52.
 Adrianus imp. *Ælius* appellatus, 111.
 Adscendentibus (de) gradibus et descendentibus, 46.
 Aila antiquitus Solyma et Jebus appellata, 112.
 Equinoctio (de) verno, 215.
 Equinoctium quando accidit tempore Nabonassari, 201. Tempore Philippi Aridei, *ibid.* Anno quo Christus passus est, *ibid.*
 Estate (de) eorum qui clerici ordinandi sunt, 141.
 Agapas celebrare quomodo deceat, 17.
 Agape in ecclesiis minime facienda, 120, 115.
Ἀγοστής, 18.
Ἀλάστος qui, 174.
 Aleis (de) vacantibus, 167.
 Alexii Comneni imperatoris Novella, 619. De sponsalibus altera, 76.
 Aliena furtim surripientibus, 172.
 Altare (quod ad sacrum) ingredi saceratis solis permittitur; ingrediuntur vero imp., etc., 144.
 Altare (ad) ingredi mulieres non oportet, 85.
 Amuleti (de), 175.
 Anguinorum ecclesia, 274.
 Anathemate (de), 20.
 Auchiali (Michaelis) declaratio, 166.
 Anconitarum ecclesia, 281.
 Andreas religiosissimus monachus, 180.
 Andronicus Palmologus imp., 156.
 Anima (in) tris consideranda, 5.
 Animalibus suffocatis vesci non licet, 220.
 Anna Constantini uxor, 50.
 Anno (de) bisextili, vel intercalari, 59.
 Anomosis (de), 15.
Ἀντιφώνη, 115.
 Apollinaristis (de), 9.
 Arianis (de), 8.
 Armenis (de), 152.
 Arsenii patriarchæ decretum, 41.
 Avaritiis (de), 220.
 Auguriis (de), 199.
 Aymis (de), 145.

B

B pro D accipiunt Latine voces, 59.
 Balneis (de) lavantibus in) una cum feminis, 81.
 Baptismo (de) sacro, 58.
 Baptizantur (de) his qui ex Judæis, 45.
Βαββαὶς *ἐποποι*, 218.
 Bestias (de) inenutibus, 140.
 Bianore (de) presbytero, an propter iurjurandum sit inlerum suscipiendus, 154.
 Bog quid significat, 12.
 Bogomitis lingua Mysorum quid dicitur, *ibid.*
 Bogomilis (de), *ibid.*
 Bona (de) aliena furtim surripientibus, 29.

Brutis (de) habentibus commercium cum), 19.
 Bulgaria (de), 116.

C

Cædibus (de) in bello, 255.
 Cæsares Stratonis nomine dicti, 114.
 Canonibus (de) ecclesiasticis, 140.
 Canonico (de), 150.
 Carnisprivilium quomodo reperitur, 208.
 Catechumenorum duo ordines, 151.
 Catechumenis (de) ipsis, fidem negantibus, 6.
 Catechumenis (de), 151.
 Celestus (de), 15.
 Chliarenus patriarcha Constantinopolis, 172.
 Chorepiscopis (de), 152.
 Christianismo (de), 270.
 Chumnos Thessalonicensis autistes, 48.
 Cibis (de) impuris vescantibus, 182.
 Clerum (quod in) ordinari oportet eos qui etiam ad genus sacerdotale non referuntur, si digni sunt, 188.
 Clericos transponi non oportet, 158.
 Clericis (de) in taberna comedentibus, 200.
 Clericam in cauponam ingredi non licet, 150.
 Clericorum (de) sponsalibus, 76.
 Clericorum (de) ordine), 235.
 Clericis (de) incestas contrahentibus nuptias, 67.
 Clericis (de) extraneas mulieres alentibus, 229.
 Clericis (de) præter episcopi sententiam altaria statuentibus, 145.
 Clericorum (de) filiis, 235.
 Clericis (de) ob crimina sua iudicatis, 99.
 Clericus ex quo in aliquod peccatum incidit, deponitur, non autem segregatur, 159.
 Clericos decet hospites meritorio accipere, 199.
 Clerici qui in altiorum gradum ascendere nolunt, eo quem ante habent excidunt, 159.
 Clericis verberare quempiam non permittitur, 243.
 Clericis (de) his qui delicta eorum non confitentur, 229.
 Clericis (de) propter metum idem negantibus, 4.
 Clericos sculares curas suscipere non decet, 165.
 Clericis indigentibus ex Ecclesia facultatibus suppeditare oportet, 158.
 Clericis (de) uxores religionis prætextu ejicientibus, 79.
 Clericos ecclesiarum et monasteriorum sub episcopi potestatem esse oportet, 159.
 Clericis absolute non ordinantur, 159.
 Clericis interdictum usuras accipere, 243.
 Codicillo (de), 169.
 Cognatorum (de) nuptiis nefariis, 67.
 Cognationis divisio, 45.
 Communionis (divinæ) gratia nihil accipere oportet, 161.
 Communionem dare mortuorum corporibus non oportet, 161.

Communicat (quando) somnio pollutus, 165.
 Communicantibus (de non) sine hæretatione sacris sacerdotum qui habent uxores, 165.
 Communicantibus (de non), 161.
 Communicatur (non oportet) cum qui est) cum uxore consuetudinem habere, 162.
 Conditentes (erga) se gerere quomodo oportet patres spirituales, 220.
 Consanguinitatis (de) gradu septimo, 46.
 Constantinopolis (de) privilegiis sanctissimæ Ecclesiæ), 114.
 Constantinopoli patriarcha ordinatus ab eo qui est pro tempore Hieraclem metropolitans, 114.
 Consuetudinibus (de) Ecclesiæ non scriptis, 110.
 Contractibus (de), 228.
 Conviviis (de), 229.
 Cornelio (sub) papa synodus habita, 9.
 Creditoribus (de), 90.
 Crucem in pavimento scribere non oportet, 229.
 Curatoribus (de) minorum, 156.
 Cyelo (de) solis intentendo, 206.
 Cyclos lunæ (quomodo reperitur), 206.
 Cyelli (quare) lunares sint numero 11, 201.
 Cyelli (quare) solis sint 11, 203.
 Cyelli (quare) lunæ et fundamenta a mense Januario incipiunt, 205.
 Cyelli (quare) solis ab Octobri incipiunt, 205.
 Cynici unde dicti, 11.
 Cypro (de), 116.

D

Dalmaticus episcopus, 279.
 Dammatis (de) qui in carcere servantur, 258.
 Daniel Ancyranus metropolitans, 286.
 Deipara (de) sanctissimæ) puerperio, 153.
Διακρίσις quid sunt, 201.
 Discolasis (de) et viduis, 70.
 Diei (de) spatio, 141.
 Digamis (de), 94.
 Dionysius ad Novatum episcopo, 254.
 Dioscoro (de) et Eutycheto, 11.
 Discessio quid, 22.
 Distrum quid, 200.
 Dominico (in) populum docere oportet, 168.
 Dominico (die) jejunare, vel, etc., non oportet, 168.
 Donatione (de) ante nuptias, 251.
 Donationibus (de), 108.
 Donatistam quomodo admittendi, 11.
 Dotall (de re), 225.
 Ducas (Michael) imp., 166.

E

Ebrietatibus (de) vacantibus, 167.
 Ecclesiam (de) his qui in) confugient, 119.
 Ecclesiis (in) duarum civitatum) eum esse clericum non oportet, 120.
 Ecclesiæ bona inalienabilia esse oportet, 121.
 Ecclesiis (magna) officia, 272.
 Ecclesiarum (de) adhibitione et consecratione, 118.

Ecclesiam (quam) propriis privilegiis gaudent, 115.
 Electionibus (de) ordinandorum episcoporum, 229.
 Electione (de) episcoporum, 115.
 Elias patriarcha et legatus, 286.
 Elocutione (de), 183.
 "Episcopi quid sunt, 245.
 Emptione (de) ac venditione, 18.
 Encephalitis (de), 7.
 "Εναγιστος ritus, 207.
 Episcopus Romanus patriarcharum sedium caput, 117.
 Episcopus nec in parva civitate, nec in pago constituendus, 131.
 Episcopum Ecclesiam negotia administrare oportet, 126.
 Episcoporum (de) peregrinatione et clericorum, 20.
 Episcopis (de) a laicis factis, 176.
 Episcopi (de) renuntiatione, 154.
 Episcoporum (de) et clericorum accusatione, 154.
 Episcopum apud se creosonum habere oportet, 199.
 Episcopis (de) qui ecclesias per principum potentiam consecuti sunt, 124.
 Episcopi (quoniam) debent rerum heredes constitui, 124.
 Episcopus ex bonis Ecclesiam indigentibus clericis suppeditare debet, 129.
 Episcopus monachorum more detentus sacerdotio excedit, 131.
 Episcoporum (de) electione et ordinatione, 115.
 Episcopo (de) qui ordinatus est, etc., 124.
 Episcopo moriente a clericis illius bona diripi non oportet, 129.
 Episcopi (de) ad presbyteri dignitatem deductione, 129.
 Episcoporum (quaratione) ordinandorum sunt electiones, 229.
 Episcopis (de) depositis et clericis, et a quot episcopis deponuntur, 146.
 Episcopis (de) in contubernio mulieres extraneas alentibus, 83.
 Episcopum non oportet monasterium edificare in ecclesia super bonorum damnum, 128.
 Episcopos oportet episcopatus et monasteria revocare, si communia facta sint diversaria, 126.
 Episcopis (de) etc., in laici ordinem venientibus, 171.
 Episcopi ab uteribus suis separari debent, 81.
 Episcopis penitentium confessiones accipere conceditur, 181.
 Episcopi (de) privati bonis, 126.
 Episcopis (de) ob crimina sua iudicatis, 99.
 Episcopi quales esse eos oportet qui ordinandi sunt, 261.
 Episcopum, etc., ordinari non oportet, priusquam omnes suos domesticos Christianos fecerit, 262.
 Episcopis (de) qui ecclesias ad se minima pertinentes rapiunt, 29.
 Episcopo non permittitur affus provincie clericum ordinare, 264.
 Episcopo non licet ordinationes facere in districtis ipsi non subiecto, 264.
 Episcopis quibusdam concessum est alienos clericos recipere, et ordinare in suis ecclesiis, 261.
 Episcopos (de) tempore intra quod ordinari oportet, 260.
 Episcopalli (de) audientia, 200.
 Episcopatum non aliter in sublimiorem thronum erigendum quam si qui tunc est imp., etc., 126.
 Episcopatus et monasteria revocare, si, etc., episcopus oportet, 126.
 Episcopatibus (de) qui sunt metropoles, 123.

Eudoxio (de), 15.
 Eunomius Galata, Cyzici episcopus, 9.
 Eunomius (de), 8, 9.
 Eunuchus (quando ordinatur) episcopus, etc., 265.
 Eunuchis (de), 157.
 Eustathius Pamphilius episcopus, 150.
 Euthymius Syacellus patriarcha factus, 61.
 Eutyche (de), 11.
 Exarchis (de), 220.
 Excommunicatione (de), 54, 96.
 Excommunicato (cum) communicare non oportet, 161.
 Exorcista (de), 140.

F

Falcidia quid, 232.
 Feminis (de) votum castitatis suscipientibus, 200.
 Ferim (de) quartis jejunio, 245.
 Fideiussionibus (de) clericorum, 109.
 Fide (de) orthodoxa, 1.
 Fidem (de) negantibus, 3, 4, 5, 6.
 Fornicatione (de), 222.
 Fornicationibus (de) irrationabiliter, 19.
 Fornicatio (de) per adoptionem facta, 45.
 Fraternalitas (de) struentibus, 251.
 Fructibus (de) in templa offerendis, 151.

G

Gesticulationibus (de) thymelicis, 199.
 Gradibus (de) in matrimonio, 45.

H

Hereditate (de), et exheredibus filiis aut parentibus, 154.
 Hareses (inter), schismata et parasyngagos differentia, 7.
 Hareticis (de), et quomodo qui ex haresibus convertuntur, admittendi sunt, 7.
 Hareticis (de) leges civiles, 17.
 Hydroparastasis (de), 8, 153.
 Hymno (de) trisagio, 158.
 Hypodisconia (de), 251.

I

Ibas Edessam episcopus, 15. Eiusdem epistola, ibid.
 Iberia (de), 116.
 Idibus (de), 196.
 Imago dicitur, eo quod imitetur, 109.
 Imaginibus (in) prototyporum forme ostenduntur: in idolis vero nequaquam, 111.
 Imperialibus (de) privilegiis, 125.
 Impuberibus (de), 54.
 Incantatores qui dicantur, 174.
 Incantationibus (de), 173.
 Incendio (de), 111.
 Indictio quomodo invenitur, 207.
 Infamem eum non esse qui pro ostentanda virtute cum bestis pugnaverit, 115.
 Infantibus (de) Agarenorum baptizatis, 42.
 Injuris (de), 250.
 Innovationibus (de), 147.
 Institutio (quid), 169.
 Invasio quid, 22.

J

Jejunio (de), 195.
 Jejunio (de) in Parasceve et aliis, 200.
 Joannes Nestentes, 55.
 Joannis patriarchae declaratio, 165.
 Judaei Christi parricida, 71.
 Judaeis (de), et quod non oportet fideles cum iis communionem habere, 45.
 Iudiciis (de) his qui in) accusant, 101.
 Iudicis (de), 95, 167.
 Juramentis (de), 199.

Jurjurandum omne non est prohibitum, 87.
 Jura (de), 198.
 Justinianus archiepiscopus quos episcopus habet sub sua jurisdictione, 116.
 Justiniani Novella, 131.
 Justitia (de), 95.

K

Καταπαύσθαι, 14.

L

Laicis (de) fidem negantibus; ad secundas nuptias transeuntibus, 63.
 Incestas contrahentibus nuptias, 68.
 Laicis (de) uxores efficientibus, 59.
 Latinis (de), 171.
 Latrones (de) interdicentibus, 171, 255.
 Lector nemo fiat nisi qui sit xvi annos natus, 20.
 Lectoribus (de), 20, 63.
 Lega (de) Falcidia, 253.
 Libros sacros conscribere non oportet, 58.
 Libris (de) sacra Scriptura genuinis et spuriis, 58.
 Litteris (de) commendatitiis, 23. Dimissoris, 26. Pacificis, 26.
 Litteris (de) commendatitiis, dimissoris et pacificis, quae clericis peregrinantibus ab episcopis dantur, 25.
 Liturgia (de), quare tertia hora peragitur, 256.
 Locis (de) penitentiae, 177.
 Longino (de), 153.
 Lorum quid significat, 117.
 Lumen fundamentum quomodo invenitur, 206.

M

Macedonianis (de), 8.
 Magi qui dicantur, 174.
 Magia (de), 173.
 Magistratus boni tres characteres, 59.
 Magistratibus (de), 35.
 Manichaei qui sint, 11.
 Manichaeus si in loco Romano deprehensus fuerit, decollatur, 17.
 Manichaeis (de), 11.
 Manuel Heracleae sacerdos, 42.
 Manuella principis sanctio, 49.
 Marcellianis (de), 15.
 Martius primus mensium, 201.
 Mater peperit tenebrosam (hom.), 47.
 Mathematici qui dicantur, 174.
 Matrimonio (de) ex tribus diversis generibus, 49.
 Medicis (de), 166.
 Meretrices (de) alentibus, 225.
 Metrophanes cur ab Ecclesia separatus, 295.
 Michael archiepiscopus Alexandrinus, 279.
 Mimi prohibiti, 183.
 Mollitudo (de), 165.
 Monachis (de), 186.
 Monachos seculares curas suscipere non decet, 165.
 Monachis (de) et monialibus lapsis, 192.
 Monasteriis (de), 186.
 Monasteria revocare quando oportet, 126.
 Monasterium edificare in Ecclesia super damnum episcopum non oportet, 128.
 Monasticum (de) habitum induentibus, 188.
 Monialibus (de), 191.
 Montanistis (de), 10.
 Montanista Phryges, 10.
 Moribus (de) politicis, 109. Et Graecanicis, 111.
 Mortuorum corporibus Eucharistia non detur, neque baptismus, 162, 255.

Mose (de) sacerdotibus inniso in praelio contra Amalech, 31.
Mulieribus (de) non lavando cum, 81.
Mulieribus (de) desponsatis, 75.
Mulier ab episcopo separata, tondendi debet, 81.
Muliere (de) fetum negligente, 87.
Muliere (de) ad secundas nuptias transire volente, 63.
Mulieribus (de) in abscessu, 33.
Mulieribus (de) secundas nuptias contrahentibus, 63.
Mulieres presidentes fieri non oportet, 83. Nec cum viris commercium habere, *ibid.*

N

Nabonassar, 201.
Necessitudine (de) per sanguinem, 46.
Nesteutes, 33.
Nestorio (de), 15.
Nicetas Smyrnen episcopus, 295.
Nisam, quid, 201.
Nonis (de), 59.
Novatus, de eo plura, 8.
Nuptiis (de) concessis et prohibitis, 60.
Nuptiis (de) prohibitis citra cognationem, 53.
Nuptiis (de) plures contrahentibus, 62.
Nuptiis (de) legitimas abominantibus, 84.
Nuptias cum hæreticis contrahere non oportet, 71.
Nurus quæ dicatur, 47.

O

Oeconomum (episcopus) habere debet, 127.
Officia magna Ecclesiam, 272.
Ordinationibus (de), 239, 266.
Ordinatione (de) patriarchæ, 277.

P

Pactis (de), 228.
Pædicatione (de), 33.
Paganus qui dicatur, 71.
Panarion, liber Epiphani, 11.
Papæ legatus Thessalonicensis episcopus, quare, 115.
Paphnutio (de) episcopo, 60.
Pascha legale ante equinoctium non esse celebrandum, 201.
Paschate (de) Christiano adveniente, 208.
Patrum episcopi, 115.
Patriarcha (de), 219.
Patriarcha in metropolitani provinciam Stanropegia mittat, 115.
Patriarcha ordinatio Heracleensis episcopo cur tribuitur, 114.
Paulianistis (de), 10.
Pauliciani l. q. Paulianista, 10.
Pentecoste (de), 110.
Pepeza Hierosolyma nuncupata, 10.
Pepezeni hæretici, 10.
Hæpæta quæ, 175.
Perjurio (de), 153.
Phameth primus Egyptiorum mensis, 200.

Philæthe, inscriptio libri, 11.
Philippus Aridæus, 20.
Photinus hæreticus, Sirmio ortus, 15.
Phylax, quæ dicatur, 176.
Phœ, 203.
Picturis (de), 140.
Pignoris (de), 113.
Pienflutium (de) auctorum diæmens circa, 214.
Pennis (de), 221.
Penitentes non oportet rejici, 176.
Penitentes instante morte sancta communione participare debent, 180.
Penitentium confessiones accipere episcopis conceditur, 181.
Polychronius, 279.
Porphyrii aliorumque hæreticorum libri comburantur, 58.
Possessione (de), 198.
Præfatis qui dicantur, 33.
Præfatis (de), 141.
Præstigiis (de), 175.
Precum (de) ordine, 158.
Presbyterorum (de) jure, 226.
Presbyterorum (de) et laicorum ordine in communione, 165.
Privilegiis (de) quæ habent ecclesiam et episc., 115.
Proclus archiepiscopus, 158.
Procopius Cæsarem Cappadociæ episcopus, 278.
Proditoribus (de), 226.
Profluvio (de) involuntario laborantibus, 228.
Promensalibus (de), 20.
Ptolemais urbis Pentapolis, 10.
Puerpera ad statim jeunia observanda non tenetur, 85.
Puerperium quid, 153.
Puerperio (de) S. Deipara, 153.

Q

Quadragesima (de) sacra, 235.
Quadragesima (quæ ante) defunctorum memoria celebratur, 240.
Quadragesima (in) nuptiis non celebranda, 210.
Quæsitis (de) vulgo, 47.
R
Rapina (de), 220.
Ravennæ episcopi, 115.
Rege (de), 43.
Regi quando liceat intra septem altaris ingredi, 44.
Regem contumelia non afficiendum esse, 44.
Reordinationes fieri non oportet, 263.

S

Sabbatianis (de), 9.
Sabellius et Sabelliana hæresis, 10.
Sacerdotes ab uxoribus suis abstinere debent, cum sacra tractaturi sunt, 82.
Sacerdotibus (de) spiritualibus, 132.
Sacrilégio (de), 141.
Scenicus, quis, 53.
Scenici (de), 182.
Schismata, 7.

Schismaticis (de), 232.
Sepulcrorum (de) violatoribus, 247.
Sepulturis (de), 233.
Servi, quando ordinantur, 263.
Severiani, Acephali dicti, 11.
Severo (de), *ibid.*
Silentium mulierum ornaamentum, 85.
Simulacris (de) tollendis, 129.
Siniis (de), 9.
Siniis tomus, 48.
Sobrinus duas ducere prohibitus est, 49.
Socrus quæ dicatur, 47.
Somnus pollutus quando communicat, 163.
Sponsalibus (de), 77.
Sponsalibus (de) clericorum, 76.
Stasuropegia, 115.
Stupa patriarcha, 50.
Susceptionis (de) ex sacro baptismo, 52.
Sylvestro (de), 117.
Synaxes (de) sacras visitantibus, 229.
Synodis (de) quotannis habendis, 239.

T

Tabula indicans plenilunium juxta Pascha legale, 211.
Templi (intra) ambitus convivia fieri, etc., non oportet, 196.
Temporum (de) edificatione et consecratione, 196.
Testamento (de), 91.
Testibus (de) ad tribunal, 154.
Theatris (de), 142.
Theodorus Balsamon, 56.
Theodotus patriarcha, 27.
Theophrastis (de) sanctis, 145.
Tondentur (de) modo quo accipi debent qui, 187.
Trigamis, (de) 63.
Trinitatem (qui non credit sanctum), in una Deitate potentiam, nec Christianus dicitur, 17.
Tutor, vel curator, vel procurator orphanum rem emere nequeat, 19.
Tutore (de) et minoribus, 53.
Tutoribus (de) et curatoribus, 156.
Tyann metropolis, 125.

U

Unguento (de) sancto, 193.
Unionis (de) tomo, 60.
Uxorem (de) eo qui demone obsessam habet, 86.
Uxores (de) suas ejicientibus, 97.

V

Valibus (de), 175.
Venditione (de) et emptione, 18.
Veneficiis (de), 175.
Vestibus (de) ad sacros pertinentibus, 112.
Vi (de) et potentia, 36.
Viduis (de) et diaconissis, 70.
Viros cum mulieribus lavare non oportet, 172.
Virgines (de) stuprantibus, 87.
Virgo (sancta) uxor Joseph appellata, 75.

Index in Nicephorum Callistum exstat ad calcem ejus Historia.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

MATTHÆUS BLASTARES.

SYNTAGMA CANONUM. (Continuatio.)

INITIUM LITTERÆ M.

Cap. I. — De magis, mathematicis, et vatibus, ut et astrologis, incantatoribus, præstigiis, veneficiis et amuletis.	9
Lex civilis M.	14
Gregorii Nysseni canon 2.	14
Leges civiles.	15
Cap. II. — De mollitie.	15

(Consulas 28 cap. litteræ K.)

Cap. III. — De ebriis.	15
------------------------	----

(Quæras 53 cap. litteræ K.)

Cap. IV. — De transpositione et translatione episcoporum et clericorum.	18
---	----

(Quæras 9 cap. litteræ A.)

Cap. V. — Quod penitentes non debent rejci.	18
---	----

Cap. VI. — De penitentis locis.	18
---------------------------------	----

Cap. VII. — Quod juxta penitentium dispositionem episcopo penas illis vel remittere vel extendere liceat.	18
---	----

Cap. VIII. — Quod oportet penitentiam adhuc agentem, instante morte, sancta communione participare; si convalescerit, illa rursus abstinere.	36
--	----

Cap. IX. — Quod penitentium confessiones accipere, et solvere, et ligare peccatores episcopis conceditur: illorum vero consensu etiam presbyteris.	26
--	----

Quod civilibus postea legibus humanioribus visum supplicis uti.	27
---	----

Cap. X. — De his qui impuris cibis vescantur.	27
---	----

Cap. XI. — De mimis et scenicis.	30
----------------------------------	----

Cap. XII. — De elocatione.	30
----------------------------	----

Leges civiles.	30
----------------	----

Cap. XIII. — De sponsalibus.	30
------------------------------	----

Lex civilis.	30
--------------	----

Cap. XIV. — De adulterio.	30
---------------------------	----

Leges civiles.	34
----------------	----

Cap. XV. — De monasteriis et monachis.	38
--	----

De modo quo accipi debent illi qui tonderi volunt.	39
--	----

De his qui absque precibus monasticum habitum induunt.	42
--	----

De eremitis.	46
--------------	----

De transitu e monasterio ad aliud.	47
------------------------------------	----

De monialibus.	50
----------------	----

De monachis ac monialibus lapsis.	51
-----------------------------------	----

Leges civiles.	55
----------------	----

Cap. XVI. — De sancto unguento.	59
---------------------------------	----

INITIUM LITTERÆ N.	59
--------------------	----

Cap. I. — De templorum edificatione et consecratione.	59
---	----

(Quære 12 caput litteræ E.)

Cap. II. — Quod non oportet intra templi ambitus convivium fieri, vel cauponas esse, vel aliquid venum exponi, vel jumentum absque necessitate introduci, vel aliquem cum muliere permanere.	59
--	----

(Quære 15 caput litteræ F.)

Cap. III. — De infantibus expositis vel de quibus dubitatur an baptizati fuerint.	59
---	----

(Quære 29 caput litteræ F, et in secundo capite litteræ B.)

Cap. IV. — De jejuniis.	59
-------------------------	----

Cap. V. — Quod non deceat in Sabbatis aut Dominicis jejunare.	63
---	----

(Quære cap. 37 litteræ K.)

Cap. VI. — Quod jejunantes a cibis abstinere debent, haud tamen quasi in se execrabilibus.	63
--	----

(Vide 9 cap. litteræ B, et etiam in 2 cap. litteræ E canonem 33 magni Basilii.)

Cap. VII. — De lege.	63
----------------------	----

Cap. VIII. — De possessione.	63
------------------------------	----

Leges civiles.	63
----------------	----

INITIUM LITTERÆ Z.

Cap. I. — De tollendis simulacris.	63
------------------------------------	----

Cap. II. — Quod clericorum deceat hospites hospitio excipere.	66
---	----

(Vide cap. 9 litteræ A.)

INITIUM LITTERÆ O.

Cap. I. — Quod episcopus ac præfectus æconomum apud se habere debeat.	66
---	----

(Quære cap. 24 litteræ E.)

Cap. II. — De auguriis.	66
-------------------------	----

(Vide caput 3 litteræ E.)

Cap. III. — De his qui se noctu polluant.	66
---	----

(Consule caput 38 litteræ K.)

Cap. IV. — De juramentis.	66
---------------------------	----

(Vide caput 32 litteræ E.)

INITIUM LITTERÆ II.

Cap. I. — De ludis scenicis.	66
------------------------------	----

(Quære caput 1 litteræ O, et in cap. 15 litteræ M synodi septimæ canonem 27 synodi 7 et caput 7 litteræ F.)

Cap. II. — De clericis in taberna comedentibus.	66
---	----

(Vide cap. 7 litteræ K.)

Cap. III. — De episcopali audientia.	66
--------------------------------------	----

(Quære caput 28 litteræ E.)

Cap. IV. — De feminis quæ votum castitatis susceperunt.	66
---	----

(Vide cap. 15 litteræ M.)

Cap. V. — De jejunio in Parasceve.	66
------------------------------------	----

(Consule cap. 4 litteræ N.)

Cap. VI. — De deposito sive fideicommisso.	66
--	----

Cap. VII. — De sacro Paschate.	66
--------------------------------	----

Quære cycli lunares sint numero 19.	75
-------------------------------------	----

Quære cycli solis sint XXVIII.	78
--------------------------------	----

Quære lunæ cycli et fundamenta a mense Januario incipiant.	78
--	----

Quam ob causam cycli solis ab Octobri incipiant.	78
--	----

Quomodo reperitur cyclos lunæ.	79	Cap. VI. — De his qui sacras synaxes vident.	137
Quomodo invenitur fundamentum lunæ.	79	(Consule in cap. 9 litt. B can. quintum et sextum synodi Gangrensis.)	
De cyclo solis inveniendi.	79	Cap. VII. — De clericis qui extraneas moliores alunt.	127
Quomodo invenitur indictio.	83	(Quære caput 9 litt. F.)	
Quomodo reperitur Pascha legale.	83	Cap. VIII. — De his qui aliis constici sunt, nec tamen delicta illorum clericis constentur.	137
De Paschate Christiano adveniendi.	85	Lex civilis.	127
Quonam pacto reperitur Carisprivium.	86	Cap. IX. — De synodis quotannis habendis.	137
Tabula paschalis.	87	Lex civiles.	131
De Paschate legali et auctororum dissenso circa plenilunium.	95	Cap. X. — De litteris commendatitiis.	131
De æquinoctio verno.	99	(Quære caput 9 litt. A.)	
Lex civilis.	107	Cap. XI. — De his qui conjurationes et fraternalitates, aut seditiones struunt.	131
Cap. VIII. — De patriarcha.	107	Leges civiles.	131
Cap. IX. — De visitatoribus, sive exarchis.	110	Cap. XII. — De schismaticis.	131
(Quære in capite 50 litteræ E canonem synodi Laodicæ 87.)		Epistola Dionysii ad Novatum presbyterum Romanum.	139
Cap. X. — De fide orthodoxa.	110	INITIUM LITTERÆ T.	138
(Vide cap. Præfationis, quæ immediate præcedit, litt. A.)		Cap. I. — De ordine clericorum.	138
Cap. XI. — De avaritia et rapina.	110	(Quære cap. 5 litt. A.)	
(Consule cap. 13 litt. A.)		Cap. II. — De sepultura.	139
Cap. XII. — Quonam modo oporteat patres spirituales se gerere erga confitentes.	110	Leges civiles.	139
(Vide litt. M cap. 5, 6, 7, 8 et 9.)		Cap. III. — Quod mortuos baptizare minime liceat, neque eorum cadaveribus sacra mysteria præbere.	139
Cap. XIII. — Quod animalibus suffocatis vesci haud liceat.	111	(Quære cap. 26 litt. K.)	
Lex civilis.	111	Cap. IV. — De clericorum filiis.	139
Cap. XIV. — De pœnis.	111	Leges civiles.	139
(Quære in 13 capite litt. S canonem 5 synodi Antiochenæ.)		Cap. V. — De sacra Quadragesima, et ritibus qui in ea observantur.	139
Leges civiles.	111	(Quære cap. 4 litt. N.)	
Cap. XV. — De fornicatione.	114	Quam ob causam ut plurimum tertia hora diei sacra liturgia peragatur : nonnunquam tamen, in maximis pota festis, tempore vespertino.	142
(Quære in 14 cap. litt. M. canonem 4 magni Gregorii Nysseni, qui in novennium fornicatores castigari jubet.)		Quoniam ratione Quadragesima decima pars totius anni appellatur, et quas ob causas ea peraguntur, quæ in ipsi observari solent.	146
Leges civiles.	114	Quod non celebranda sit defunctorum memoria in tempore Quadragesimali, nisi diebus Sabbatis.	150
Cap. XVI. — De illo qui fornicari cupit, nec tamen actu fornicatur.	118	Quod nuptiæ et aliæ istiusmodi solemnitates in Quadragesima minime celebrande sint.	150
Lex civilis.	122	De miraculo frumenti cocti per S. Theodorum.	150
Cap. XVII. — De his qui meretrices alunt.	122	Quamobrem ante Quadragesimam memoriam celebramus omnium in fide defunctorum, et sanctorum Patrum.	151
Leges civiles.	122	Quare rursus post Pentecosten sanctorum omnium memoria celebratur.	151
Cap. XVIII. — De privilegiis et immunitatibus prælatorum ac ecclesiarum, atque etiam de provinciis istorum.	122	Leges civiles.	163
(Quære cap. 11 litteræ E.)		Cap. VI. — De jejuniis feris quartæ.	163
Cap. XIX. — De jure presbyterorum.	123	(Quære in cap. 37 litt. K canonem 15 S. Petri Alexandrini, et in 4 cap. litt. N canonem 69 sanctorum apostolorum.)	
(Vide caput 9 litteræ M.)		Cap. VII. — Quod interdictum sit clericis usuræ accipere, et de usuris.	163
Cap. XX. — De re dotali.	123	Leges civiles.	166
Leges civiles.	123	Cap. VIII. — De hymno trisagio.	166
Cap. XXI. — De proditoribus.	123	(Quære in 33 cap. litt. E canonem 81 synodi sextæ.)	
Leges civiles.	123	Cap. IX. — Quod capillos capitis delicatius ornare haud liceat.	166
INITIUM LITTERÆ P.	126	Cap. X. — De sepulcrorum violatoribus.	167
Cap. I. — De viris ac mulieribus, qui involuntario profluvio laborant.	126	Leges civiles.	167
(Vide caput 16 litt. A, et cap. 28 litt. K.)		Cap. XI. — Quod clericis verberare quempiam non permittitur.	170
INITIUM LITTERÆ S	126	Leges civiles.	171
Cap. I. — Quod in Sabbatis minime jejunare oporteat.	126	INITIUM LITTERÆ F.	171
(Consule in 57 cap. litt. K canonem sanctorum apostolorum 66, et synodi vi, can. 55, et in 33 cap. E litteræ syn. Laodicæ canonem 16, et in 5 cap. T litteræ canonem 85 IV synodi.)	126	Cap. I. — De injuriis.	171
Cap. II. — De ludis scepticis.	126	(Quære cap. 7 litt. B.)	
(Quære in cap. 1 litt. O canonem primum synodi sextæ, et in 7 cap. litt. M canonem 46 synodi Carthaginensis. Quære et cap. 11 litt. M.)	126	Leges civiles.	171
Cap. III. — Quod non oportet in pavimento crucem describere, sed et ita expressas delere.	126	Cap. II. — De Hydroparastatis hæreticis.	174
Lex civilis.	126	(Quære in cap. 2 litt. A, et in cap. 87 litt. K canonem 32 synodi sextæ.)	
Cap. IV. — De pactis et contractibus.	126		
Lex civilis.	126		
Cap. V. — De conviviis.	126		

- Cap. III. — De adoptione. 174
(Vide in cap. 8 lit. B.)
- Cap. IV. — De ministris sive hypodiasconis. 174
- Cap. V. — De donatione ante nuptias. 174
- INITIUM LITTERÆ Φ.** 174
- Cap. I. — De lege Palcila. 174
- Cap. II. — De veneficiis et magis. 175
(Quere cap. 1 lit. M.)
- Cap. III. — De stupro. 175
(Quere in cap. 15 lit. M. canonem 18 et 50 magni Basilii; et cap. 15 lit. A; et cap. 3 et 50 lit. F.)
- Cap. IV. — De avaritiis. 175
(Vide cap. 11 lit. H.)
- Cap. V. — De homicidio voluntario et involuntario 175
- Cap. VI. — De suicidiis. 179
(Vide 12 cap. lit. B.)
- Cap. VII. — De cædibus bellicis, et latronum inter-
sectoribus. 179
- Cap. VIII. — De mulieribus quæ medicamentis fetus
suos enecant. 185
Leges civiles. 187
- Cap. IX. — Quod phylacteria facere minime oportet. 187
(Consule cap. 1 lit. M.)
- Cap. X. — De damnatis qui in carcere servantur. 190
Lex civilis. 190
- INITIUM LITTERÆ Ξ.** 190
- Cap. I. — Quanam ratione ordinandorum episcoporum
sunt electiones, et de litibus quæ circa illas oboriuntur. 190
Lex civilis. 191
- Cap. II. — Quod minime oportet ordinandorum ele-
ctiones vel a magistratu, vel a populo fieri. 191
(Quere cap. 19 lit. E.)
- Cap. III. — De tempore intra quod episcopos ordinar
oportet. 194
- Cap. IV. — Quales esse eos oportet qui episcopi ordi-
nandi sunt, et quanam præ cæteris scire debeant. 194
- Cap. V. — Quot episcopi ad ordinationem episcopi et
reliquorum clericorum requiruntur. 195
- Cap. VI. — Quod eum qui in episcopum ordinandus
est, oportet ab uxore sua separari. 195
(Quere cap. 17 lit. F.)
- Cap. VII. — De etate ordinandorum. 195
(Quere cap. 2 lit. B.)
- Cap. VIII. — Quod non oportet episcopum morien-
tem alium in locum suum sufficere ac ordinare. 195
- Cap. IX. Quod episcopum aut presbyterum aut dia-
conum ordinari non oportet, priusquam omnes suos
domesticos Christianos fecerit. 195
- Cap. X. — Quod non oportet laicum statim episcopum
creari, neque illum qui nuperrime baptizatus fuit: et
quibus de causis clericus sacerdotio excedit. 198
(Quere cap. 1 lit. A.)
- Cap. XI. — Quando ordinatur eunuchus episcopus aut
clericus, aut aliter corpore mancus. 198
(Quere cap. 34 lit. E.)
- Cap. XII. — Quod episcopum in ecclesia, cujus episco-
pus adhuc in vivis est, non ordinari oportet. 198
(Quere in cap. 9 lit. A canonem 16 primæ et secundæ
synodi.)
- Cap. XIII. — Quod non oportet episcopum civitate
parva aut vico ordinari. 198
(Vide cap. 30 lit. E.)
- Cap. XIV. — De ordinatione chorepiscoporum. 198
(Consule cap. 31 lit. E.)
- Cap. XV. — De episcopo ordinato qui ad ecclesiam
suam abire recusat. 198
(Vide cap. 30 lit. E.)
- Cap. XVI. — Quod non licet episcopo ordinationes
facere in districto ipsi subiecto. 198
- Cap. XVII. — Quod non permittitur episcopo clericum
alius provincie ordinare. 199
- Cap. XVIII. — Quod quibusdam episcopis concessum
est alienos clericos recipere, et ordinare in suis eccle-
siis. 199
(Vide in cap. 9, lit. A canonem 53 synodi Carthagi-
nensis.)
- Cap. XIX. — Quod ordinatur clericus, etiam ille qui
non est ex genere sacerdotali. 199
(Quere 13 cap. lit. K.)
- Cap. XX. — Quando ordinator et servi. 199
(Consule cap. 12 lit. A.)
- Cap. XXI. — De ordinatione lectorum. 199
(Quere cap. 6 lit. A.)
- Lex civilis. 199
- Cap. XXII. — Quod clerici non ordinabatur simpli-
citer. 199
(Vide cap. 19 lit. K.)
- Cap. XXIII. — Quando ordinatur catechumenus qui
ante baptismum immolarit. 202
(Quere in cap. 1 lit. A canonem 13 synodi Ancyranæ.)
- Cap. XXIV. — Quod reordinationes fieri minime
oportet. 202
- Cap. XXV. — De illo qui crimini alicui obnoxius ordi-
natur tamen. 202
- Cap. XXVI. — Quod is non debet ordinari, qui agros
baptizatur. 202
(Quere in cap. 1 lit. B can. 13 synodi Neocæsariensis.)
- Cap. XXVII. — De his qui jurant se sacros ordines
nondum suscepisse. 202
(Quere in cap. 52 lit. E canonem decimum magni
Basilii.)
- Cap. XXVIII. — De his qui propter pecuniam ordina-
tur. 202
Leges civiles. 210
- Cap. XXIX. — De Viduis. 210
(Vide cap. 1 lit. F.)
- Cap. XXX. — De his qui infirmitate aliquas corporali
laborantes derident. 210
(Quere cap. 1 lit. Y.)
- Cap. XXXI. — De sacro chrismate: et quanam ex he-
reticis, qui ad Ecclesiam revertuntur, per solam unctionem
recipiuntur. 210
(Consule in cap. 9 lit. M canonem sextum synodi Car-
thaginensis, et in cap. 4 lit. B canonem 48 concilii
Laodicensi, et in cap. 3 lit. A canonem 7 synodi se-
cundæ.) 210
- Cap. XXXII. — De Christianismo. 210
- Cap. — XXXIII. — De chorepiscopis. 211
(Quere cap. 5 lit. E.)
- INITIUM LITTERÆ Ψ.** 211
- Cap. I. — Quomodo psallere et orare oportet. 211
(Vide 35 cap. lit. E.)
- Cap. II. — De cantoribus et lectoribus. 211
(Vide in cap. 9 lit. E canonem 23 synodi Laodicensis.)
- Cap. III. — Quod hæreticorum pseudomartyres sequi
non licet. 211
(Quere in 3 cap. lit. A canonem 9 et 34 synodi Laodi-
censæ.)
- Cap. IV. — Quomodo in ordinationibus fiant suffra-
gia. 211
(Quere in lit. X, cap. 1 et 2.)

INITIUM LITTERÆ G.

211

Cap. I. — Quibusnam licet horarium gestare.

211

(Vide in nono capite litt. E canones 22 et 23 concilii Laodicensi.)

CARMINA DUO DE OFFICIIS ECCLESIE ET AULÆ CP.

(Exstant in notis Goari ad Codicum.)

THEODULUS MONACHUS SIVE THOMAS MACISTER.

Notitia.

215

Laudatio S. Gregorii Theologi.

215

Oratio pro Chandro.

215

Oratio gratulatoria ad magnum Stratopedarcham Augustum.

215

Oratio gratulatoria Magno Logotheta Metochita.

215

Oratio gratulatoria SS. patriarchæ Niphoni.

215

Laudatio regis Cypri.

215

THEODULI EPISTOLÆ.

405

I. Magno Logotheta, Theodoro Metochita.

405

II. Eidem.

411

III. Triclam, avari minoris quæstori.

411

IV. Eidem.

415

V. Magno logotheta.

419

VI. Eidem.

425

VII. Sapientissimi viri, Nicophori Gregorii epistola ad Magistrum.

435

VIII. Magistri epistola responsoria.

430

IX. Angelis aequali Patri et philosopho Josepho. De Catalanorum et Turcorum per Macedoniam et Thessaliam incursione.

451

Theoduli Magistri oratio de regis officiis ad Andronicum II Palæologum.

447

Oratio ejusdem de subditorum officiis.

495

NICEPHORUS CALLISTUS XANTHOPULUS.

Notitia ex Fabricio.

519

HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ LIBRI XVII.

519

Sebastiani et Gabriëlis Cramoisy Epistola dedicatoria ad cardinalem de Richelieu.

537

Nicephori Allocutio encomiastica ad Andronicum Palæologum.

550

HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ LIBER PRIMUS.

Cap. I. — Proœmium auctoris, consilium quo ad opus præsum conseribendum animum adiecit, præterea breviter totius voluminis argumentum perstrinxit.

605

Cap. II. — De vetustate nostræ Christianæ religionis, et de divinitate atque eternitate Filii; et ut note legem, et post legem latam, sanctis et pia viris mysterium de divinitate Christi perspectum fuerit.

619

Cap. III. — Quam ob causam non olim Servator Christus, sed in postrema temporum ætate, hominem assumpsit; et de perpetuo et sempiterno ejus regno.

635

Cap. IV. — Quod nomen Dei, ejusdemque hominis Verbi, Christus scilicet et Jesus, longe antea ab ipso urque Mose symbolice, et sub certis indicis in honore et prælio fuerint; propterea et mercedis ipsi, et regni, et prophetæ, Christi, per adambulationem quandam esset dicat.

637

Cap. V. — Quod Christi doctrinæ, et vitæ ex præscripto Evangelii Christianis, cum ipso hominum genere extiterit, et quod ea antiquitus in sanctis et Deo dilectis hominibus efflux fuerit; quodipsum et Abraham declaravit, sive justificatus ante circumcissionem.

654

Cap. VI. — Historia brevis succincte res Hebræicas exponens usque ad Herodem adveniam, cum alienigenam, qui Judæorum regnum obtinuit: que historia prophetiam illum declarat: « Non deserit principes ex Juda, et dux ex femore ejus, donec veniat cui repositum est, et ipse est expectatio gentium.

658

Cap. VII. — De sanctis Joachimo et Anna, et de natiuitate atque educatione sanctissimi Dei Genetricis in templo, et ut deponata Josepho fuerit.

651

Cap. VIII. — De annuntiatione sanctissimæ Dei

Genetricis; de sancta Elisabeth, ejusque utri gestatione et de conturbatione sponsi Joseph, propter divinam et supernaturalem Jeum conceptionem.

651

Cap. IX. — De genere Antipatri et Herodis, et de Hyrcano et Aristobolo pontificibus; et ut a Cesare Augusto Herodes Judæorum rex evectus, propterea quod adversa esset, tribus Judæorum ab Eodra conscriptas igni combusserit, atque Pontificatum venalem emere volentibus proponeretur.

655

Cap. X. — De ea quam ab Augusto Cesare, Cyrenio præside, facta est descriptio, et quæ de Cyrenio Josephus scribit, item de Juda Galilæo.

659

Cap. XI. — Epistola Jolii Africani historici ad Aristidem, de ea quæ videtur esse in genealogia Christi dimonstantia apud Mattheum et Lucam evangelistas.

663

Cap. XII. — De admiranda et divina natiuitate Domini nostri Jesu Christi: item de ejusdem circumcissione, et oblatione, quæ ei honoris causa in templo facta est. Item commemoratio de Simeone, qui cum ulnis suis excepit.

665

Cap. XIII. — De stella, quæ præter omnem opinionem de Oriente ad natiuitatem Christi apparuit: et de muneratoribus Magis, et de Herodis dolo.

670

Cap. XIV. — De fuga Servatoris in Egyptum, et cædæ infantum, quum Herodes in Bethleem fecit; de Præcuratore Joanne, et de doctrina Servatoris in templo, cum duodecim esset annorum.

671

Cap. XV. — Ut Herodes primis inimicis divinitus plaga, violenter mortuus sit; historia et decimo septimo libro Antiquitatum Josephi excerpta.

678

Cap. XVI. — De tetrarchia filiorum Herodis: et ut Archelæus ex Hierosolymorum tetrarchia a Cesare defecio, Pontius Pilatus duodecimo anno imperii Tiberii successor in illius tetrarchia factus sit.

683

Cap. XVII. — De obitu Augusti Cæsaris, et quum sub eo occiderit, et de Tiberio, qui ei successit, verumque sub Tiberio actarum ex parte quadam commemoratio.

683

Cap. XVIII. — De præconio et doctrina Joannis Baptistæ, et de testificatione Joannæ.

685

Cap. XIX. — Ut Joannes Herodem la faciem arguerit propter Herodiadem; et ut is in convivio capite truncatus, ad inferos, prædicturus illi, processerit.

690

Cap. XX. — De turpissima filie Herodiadæ morte, et Herodis obitu, et quæ de eo Josephus commemorat, et ut idem Baptistam magnis ornat laudibus.

691

Cap. XXI. — De translatione Servatoris, et de electione duodecim et item septuaginta discipulorum, et de Evangelii predicatione.

695

Cap. XXII. — Quis satis sit præceptorum evangelicæ doctrinæ, quæ parabolarum vis, quod scilicet per opera et contemplationem ad divinam et perfectam ducamur charitatem, Deo similes facti, et coheredes Christi.

698

Cap. XXIII. — Quænam opera in Evangelio descripta, Christum perfectum hominem, quæ item perfectum Deum esse declarant.

705

Cap. XXIV. — Brevis commemoratio admiratorum et supernaturalium miraculorum Domini nostri Jesu Christi, in quatuor Evangelis expressarum, quæ quidem miracula certissimum divinitatis ejus perhibent testimonium.

705

Cap. XXV. — De divina transfiguratione Servatoris, et de mirifico miraculo in amico Lazaro exhibitio.

707

Cap. XXVI. — Parabolarum omnium Servatoris commemoratio.

707

Cap. XXVII. — Ut triginta tribus annis expletis, Servator Bethaniam venerit; et de muliere meretrice, et de palmarum ramis, item de arefacta fœca.

711

Cap. XXVIII. — De mysticæ coenæ, de mara pelvi, et de Christi præconione.

715

Cap. XXIX. — De Anna et Caipha pontificibus, et de tempore doctrinæ Servatoris.

718

Cap. XXX. — De prodictione Judæ, de divinis cruciatibus Christi Jesu, et salutari cruce ejusdem.

719

Cap. XXXI. — Ex divinis passionibus quædam Christo ut Deo eidemque homini, et quænam ut Deo ascribere conveniat; et de Christi, quædam animam, descendens ad

inferos : quando et quomodo eos quoque qui apud inferos victi fuerant, solutos liberaverit. 735

Cap. XXXII. — Demonstratio clara, ex eis qui acceperunt supernaturalibus miraculis, quod Dominus ex mortuis resurrexerit. 736

Cap. XXXIII. — De sanctis mulieribus unguentum ferentibus, quoties ad vivificum Christi sepulcrum accesserint. 750

Cap. XXXIV. — Quoties et quibus ex discipulis apparuerit : ut primum scilicet Loca et Cleopa, deinde vesperi undecim apostolis clausis januis videndum se praeberit, et ut post dies octo ab apostolo Thoma sit constrictus. 755

Cap. XXXV. — Ut posthac ad mare Tiberiadis Petro, Thome et Nathanael apparuerit, in captura piscium : ubi etiam cibum cum eis cepit. 758

Cap. XXXVI. — Ut postremo in Galilea sit visus : et cum in montem Olivaram conscendisset, receptus in celum ad dextram Dei conserdit. 763

Cap. XXXVII. — Quae ratioe triduum Domini fuerit resurrectio, qua item quadagesimo post die in celos ascenderit. 765

Cap. XXXVIII. — Quasi ratione quinquagesims quidem post Resurrectionem, decima autem post Ascensionem dei, Pericleus, divinus videlicet Spiritus, substantialiter ad apostolos venerit. 766

Cap. XXXIX. — Quod et ipsa Iosephus Servatoris nostri Jesu Christi in decimo octavo libro Historiarum suarum mentionem fecerit, et quibus ab eo verba sit sum. 767

Cap. XL. — De divina humanaque oris corporisque figura et forma Servatoris nostri Jesu Christi. 767

LIBER SECUNDUS. 761

Cap. I. — Ut post ascensionem Domini Matthias pro Iuda in numerum duodecim apostolorum sit cooptatus. 761

Cap. II. — De Spiritu sancti ipso die Pentecostes subito adventu, et miracula per Apostolos editis. De fidelium unanimitate et vita, et de septem diaconorum seu ministrorum electione. 764

Cap. III. — De ordinatione Jacobi fratris Dei, et expositio de genere Iosephi, sponsi Mariae et Joannis Baptista, nec non sanctissimi Dei Genitricis : ex scriptis Clementis collectoris, Evodii, et Hippolyti, qui apostolorum successores fuerunt, decerpta. 764

Cap. IV. — De pontificibus Hebraeis, qui ab ipso Aaron ad Jacobum primum Hierosolymitanum episcopum et ipsam captivitatem Hierosolymorum usque ordine successerunt. 765

Cap. V. — De Stephano primo martyre, et Paulo vase electionis. 766

Cap. VI. — De Philippo uno ex septem diaconis, et de Simone Mago. Item de Candace dynasta reginae Aethiopum. Item de miraculis divi Petri. Praeterea de Cornelio centurione, et eis qui ex ethnicis animum applicuerunt Christo. Et et Anthonio Barnabas et Paulus primi fideles ipsos Christianos cognominaverint. 767

Cap. VII. — Ea quae ab Abgare, in civitate Edessa per apostolum Thaddaeum sunt acta : et de imagine Servatoris Christi, nulla manu interveniente, picta. 771

Cap. VIII. — Ut Tiberius Caesar, rebus Servatoris Christi ex litteris Pilati cognitis, ait permotus : et quoniam de eo Tertullianus memoriam commendavit. 775

Cap. IX. — Ut Caius Tiberio succederet, et de Philonis ad eum legatione, et quoniam de Caio Philon et Iosephus memorent, et ut inde Romanorum in Iudaea furor et rabies coorta sit. 776

Cap. X. — Quomodo mala Iudaeis conciliaverit atque intulerit Pilatus, et ut in illata sibi ipsi manu interiit. 779

Cap. XI. — De imperio Claudii Caesaris, qui Calo successit : et de fame, quae sub ipso invaluit, et de Thendae praestigiatore. 785

Cap. XII. — Martyrium Jacobi apostoli, filii Zebedaei : ejusdemque fratris Joannis Theologi. 785

Cap. XIII. — Ut Agrippa, qui et Herodes dictus est, persecutione in apostolos curpta, divinum aliam vindictam sit experius. 786

Cap. XIV. — De Simone Mago, ejusque haeresi, et ut ei restiterit in loco Romae divus apostolus Petrus. 787

Cap. XV. — De Evangelio secundum Marcum, et ut in Aegypto et Alexandria ab eo primum monachorum vita sit instituta. 791

Cap. XVI. — Qualla sapientissimos Philon memoriam prodiderit, de eis qui primum in Aegypto Christi philosophiam professi sint et exercuerint. 791

Cap. XVII. — De Philonis scriptis, et de moribus ejusdem. 798

Cap. XVIII. — De Iosephi veritatis connectatoris libris, et quales ejus quoque mores fuerint. 799

Cap. XIX. — Ut Paulus gentes ad professionem fidei Christianae perduxerit : et de questione mota de lege Moysae a gentilibus servanda : et quid Hierosolymis congregati apostoli de ea per Epistolam decreverint. 805

Cap. XX. — De sacerdoti praetoris Pauli in Macedonia rebus gestis : et de Dionysio Areopagita, librisque ejusdem. 806

Cap. XXI. — Ut ipsa Dei Genitrix naturae lege mortua, ad coelestia tabernacula corporaliter sit translata. 810

Cap. XXII. — Ut Dionysio Areopagita, ut divi apostoli, cum ipsius filio, ad producendum Dei Genitricis fetus, ex ultimis terrae finibus universi convenerint : et de Iudaea, cui manus exarsens decidit, (quod loculos seu fœtuum divae Virginis impie et irreverenter contraxerit.) 811

Cap. XXIII. — Qualla etiam Iudealis Hierosolymitanus de sacrosancta assumptione postmodum Dei Genitricis memoret : et de ejusdem forma moribusque. 815

Cap. XXIV. — Ut divus Paulus ex Oriente in Occidentem transierit : et inde rursus, in Orientem migravit, divinum et angelicum annuntians sermonem : et ut Epheso mari in Syriam vadens, Hierosolymam pervenerit. 818

Cap. XXV. — Ut idem Paulus Ephesi sub praeside Hieronymo ad bellum damnatus, cum eisdem depugnaverit, et divino auxilio victor evaserit. 822

Cap. XXVI. — De seditione Hierosolymis sub Claudio orta, et de impudenti audacia sacerdotum sub Nerone et Felice : et de praeconibus sicariis, nec non pseudopropheta Aegypto. 825

Cap. XXVII. — De Petri apostoli miraculis, et item Simonis Magi praestigis : et ut utrumque Nero Romae expulerit. 826

Cap. XXVIII. — Ut Paulus Hierosolymis cum esset, anno temporis et loco prudenter accomodavit, in eo quod ibi juxta veterem legis ritum vixit : et ut gravi catena vincinctus a tribuno concionabundus, quoniam ei acceiderint, disseruerit item ut Caesarem ad praesidem Felicem sit deductus, in custodiamque conjectus. 837

Cap. XXIX. — Ut Paulus cum eis qui Hierosolymis venerant, se defendens disputavit. De Felice et Drusilla. Item de Festo, qui Felici successit, apud quam libere causa dicit, appellavit Caesarem. 851

Cap. XXX. — De Agrippa et Barenice : et de concione, quam apud eos Paulus habuit. 851

Cap. XXXI. — De traiectione Pauli in Italiam, et de naufragio ejusdem. 855

Cap. XXXII. — Ut in insula Melita manum Pauli viperarum morsu violaret : de Publico, aliisque Pauli miraculis. 859

Cap. XXXIII. — Ut inde Paulus navi Alexandrina, per Syracusas Romam venerit, et cum primariis ibi Iudaeis sermones disputando contulerit. Et ut apud Neronem se steterit, et tum quidam absolutus fuerit : bienniumque Roma permanens, regnum Christi, citra impedimentum, cum multa libertate predicavit. 859

Cap. XXXIV. — Ut postea Roma excedens, rursus ad vindicandum munus ierit : et deinde Romam venerit, martyrumque sublevis : et de divinis ejus epistolis. 862

Cap. XXXV. — De peregrinationibus Petri apostoli : et de sacro Clemente, et genere ejus : et ut ipse quoque postea Romam venerit. 866

Cap. XXXVI. — De miraculis apostolorum Romae editis. De interitu Antichristi Simonis : et ut Petrus et Paulus Romae martyrii certamen absolverint. 866

Cap. XXXVII. — De crudelitate et turpitudine Neronis : qualla quidam ex ecclesiasticis scriptoribus nostris

de eo, deque sacro obitu sanctorum apostolorum memoriam prodiderint; et de divina eorum virtute faciente figura. 831

Cap. XXXVIII. — Quomodo frater Domini Jacobus certamen pro Christo peregerit. 833

Cap. XXXIX. — De Andrea et Bartholomæo sacrosanctis apostolis, quomodo martyrio pro Christo sint coheresiati. 839

Cap. XL. — De Thoma Jacobo Alphaï, Simone Zelote, Juda, qui et Lebberus est dictus; et de Mattheo, qui in locum proditoris est subrogatus. 862

Cap. XLI. — De sancto apostolo et evangelista Mattheo. 866

Cap. XLII. — De sancto apostolo et evangelista Joanne, et de divina ejus translatione. 870

Cap. XLIII. — De sanctis apostolis et evangelistis Marco et Luca, qui ex numero septuaginta discipulorum fuerunt. 873

Cap. XLIV. — Qui sint duodecim Christi discipuli et apostoli, et qui ex eis matrimonium contraxerint. 878

Cap. XLV. — Qui ex apostolis testamentarios sive canonicos reliquerint libros: et de sacrosanctis quatuor Evangelis, ex quibus causis sint scripti, atque de eorum ordine. Item de apostolorum Actis, catholicisque et aliis sanctorum apostolorum Epistolis. 879

Cap. XLVI. — De testamentariis libris quibusdam in dubium vocatis, alii postea robor et auctoritatem obtinuerunt. Item de spuris et adulterinis, omninoque reprobandis scriptis. 886

LIBER TERTIUS.

Cap. I. — Qui primi sanctorum apostolorum fuerint successores. 890

Cap. II. — De his qui post apostolos Romæ, Alexandria, Antiochia et Hierosolymis præfuerint Ecclesiis, aliisque item viris apostolicis pollicitibus donis. 894

Cap. III. — Quæ causæ Romanis fuerint Judæis belli inferendi. Quanto tempore Judæi post Christum bello impediti non sint. Et ut fideles homines per revelationem admoniti Hierosolymam reliquerint, et Pellam migraverint. Et quanto tempore alienigenæ ex Herode progeniti apud Judæos regnum obtinuerint. 895

Cap. IV. — Ut ante bellum Judæicam maxima septem prodigia divinitus cladem Hierosolymitanam portenderint. 898

Cap. V. — Ut post Neronem Galba et Otho et Vitellius, et deinde Vespasianus Romanam imperarit: et particularis commemoratio calamitatum, quæ sub Vespasiano Hierosolymis acciderunt. 903

Cap. VI. — Ex quinta historia Josephi de captivitate Judaica expellito, ut fames Judæos affligeret. 903

Cap. VII. — De matre Judææ, quæ cum sibi puerum devoravit in obsidione Hierosolymitana. 907

Cap. VIII. — De verbis Christi, quibus Hierosolymis exitum prædixit: et de historicis Josephi. 911

Cap. IX. — Ut post Hierosolyma capta, Simeon Cleopha filius episcopus ibi creatus sit. De Domitiani crudelitatis: et de cognatis Severioris nostri secundum carnem. 914

Cap. X. — Ex Hegesippo, quod ad id usque tempus, qui familia et generis David fuere, inquisiti sint et occisi. 913

Cap. XI. — Obitus Vespasiani, Titi, Domitiani, et Nervæ, et de imperatore Trajano. 918

Cap. XII. — De Messandro, secundo a Simone Magno hæresiarcha. 923

Cap. XIII. — De hæresi Ebionitarum. 923

Cap. XIV. — De Cerintho hæresiarcha. 923

Cap. XV. — De hæresi eorum, qui Nicolaitæ dicuntur, et ea a Nicolao, uno ex septem diaconis, orti existunt. 926

Cap. XVI. — Ut Simeon Cleopha martyrium subierit: et unde hæresis a principio in Ecclesiam Christi invasit. 928

Cap. XVII. — De persecutione sub Trajano, et quale edictum in contra Christianos promulgaverit. 930

Cap. XVIII. — Martyrium sancti Clementis Romani et de libris ejus. 930

Cap. XIX. — Ut divinus Ignatius ex Antiochia Romanam delatus, propter Christum bestis devorandis obiectus sit: et de epistolis ejus. 934

Cap. XX. — De Papis Hierapolita: et quæ ab eo, præter communem opinionem, memoris sint prodita. 933

Cap. XXI. — De Quadrato et Aristide, apostolicis plane viris, qui pro defensione fidei nostræ Apologias scripserunt. 939

Cap. XXII. — Quæ etiam sub Trajano Judæis acciderint clades. 939

Cap. XXIII. — De Trajani moribus et operibus, struaturque ejus, quas Antiochia fieri curavit: et de quinque martyribus feminis. 942

Cap. XXIV. — De imperio Illi Adriani, et de supremæ sub eo Judæorum interfectione. 943

Cap. XXV. — Qui ea sætate maximis quibusque ecclesiis episcopali ministerio præfuerint. 946

Cap. XXVI. — De Justino philosopho, eodemque martyre, et de Apologetico ejusdem Antonino exhibitio. Præterea de Hegesippo et Melitone. 950

Cap. XXVII. — Ut Adrianus edicto pro Christianis publice propositis vetaret, ne in nos, indicti et non indicata causa, veniret. 951

Cap. XXVIII. — De successore Adriani Antonino, ut et ipse præfectus in Asia suis scripserit, et persecutionem Christianorum prohibuerit. 951

Cap. XXIX. — De sancto Eustathio, qui et Placidus dictus fuit. Item de sancto Eleuthario Illyrici episcopo. 954

Cap. XXX. — Quædam de Polycarpo apostolico successore memoriam commendata. 955

Cap. XXXI. — De successione ejus temporis imperatorum, rebusque eorum gestis. 958

Cap. XXXII. — Ut Justinus philosophus religione Christiana, et scripto, et sine scripto, egregie delectus, martyrio pro Christi nomine sit exoratus. 959

Cap. XXXIII. — De aliis martyribus, quorum ipse Justinus in singulari quodam libello meminit. 963

Cap. XXXIV. — De aliis, qui in Asia martyrio sunt perfuncti. 966

Cap. XXXV. — De martyrio Polycarpi episcopi Smyrni. 967

Cap. XXXVI. — De aliis martyribus qui eodem ipso tempore una cum Polycarpo martyrio vitam finiunt. 974

Cap. XXXVII. — De duobus Judæis, altero qui per arenam, altero qui a pueris mirifice est baptizatus. 974

LIBER QUARTUS.

Cap. I. — Præfatio libri: de quibus rebus et ante dixerit et deinceps in quarto hoc libro sit dicturus. 976

Cap. II. — De hæresiarchis qui eo tempore de in Ecclesiam Christi intulerant, Saturninus et Basilide. 979

Cap. III. — De Valentino, Carione, Marcione Pontico et Marco. 983

Cap. IV. — De Tulliano et Severo et de hæresi Eusebii. 983

Cap. V. — Ut gratiam Dei hæreticorum contra discernerit: cum multa aliis eis impedimenta obiectum tum viros doctos eloquentes et pios in Ecclesia excisum. Item catalogus ecclesiasticorum ejus temporis scripturum. 986

Cap. VI. De libris, quod Justinus inter martyres philosophus composuit. 987

Cap. VII. — De Hegesippo et scriptis ejus. 991

Cap. VIII. — De Dionysio Corinthiorum episcopo et epistolis ejus. 991

Cap. IX. — De Theophilo Antiochia episcopo, et de Modesto, eorumque scriptis. 995

Cap. X. — De Melitone Sardensis episcopo et opusculis ejus. 998

Cap. XI. — De Apollinari Hierapolita: item de Messano et Bardesane Syro, et de scriptis eorum. 1003

Cap. XII. — De Cajo et Tertulliano: qui scriptis cum Marcello tempore in Germania exercitus siti laboraret. Deum precibus nostrorum milium exoratum pluries hostesque fulmine concidisse. 1003

Cap. XIII. — De Irenæo Lugdunensi episcopo et ejus quoque etate prädicationes et vaticinia quæ prope fidem excederent, sint edita. 1006

Cap. XIV. — Ut Irenæus Scripturarum divinitus inspiratarum meminerit: et de Apocalypsi Joannis et de Septuaginta interpretum translatione. 1007

Cap. XV. — Quæ idem de catalogo Romanorum episcoporum scripserit, et ut Deo dilecti Viennenses martyres Irenæum Eleuthero Romano episcopo commendarent. 1010

Cap. XVI. — De sanctorum martyrum in Gallia litteris et de maxima, quæ ibi afflicti sunt persecutione. 1011

Cap. XVII. — De Vetio, Sancto, Pothino, Alexandro, Blandino, Blandina et aliis, ut scilicet certamen pro Christo sustinuerint et deinceps in futurum sint affecti. 1014

Cap. XVIII. — Qualis visio Attalo martyri apparuerit propter alium martyrem qui duram nimis et austeram vitam debebat, et ut Christi martyres facile lapsi gratiam fecerint, veniamque concesserint. 1023

Cap. XIX. — Qui tum temporis in excelsis episcopatus dignitatis sedibus eniterant. 1027

Cap. XX. — Catalogus auctorum et ducum falso nominata scientiis qui postea existerunt et qui ecclesiastici viri illis restiterint. 1030

Cap. XXI. — De Artemone et Theodoro sutori, qui docuerunt Christum purum fuisse hominem, et ut ille primi Scripturas corrumpere inceptum et de Anatolio confessoris. 1031

Cap. XXII. — De hæresi Montani, quæ quidem hæresis Cataphrygas, hoc est Phrygam, seu secundum Phrygos, nominatur. 1034

Cap. XXIII. — De Apollinari Hierapolita, quæ contra ejusmodi hæresim scripserit. 1035

Cap. XXIV. — Quæ etiam Miltiades, vir ecclesiasticus adversus eam scripserit. 1039

Cap. XXV. — Quod et Apollonius Romanus contra eam ipsam hæresim pugnaverit. 1050

Cap. XXVI. — Hunc ipsam Apollonium Romæ martyrium pertulisse. 1045

Cap. XXVII. — Ut Serapion Antiochis episcopus Montanum refelleret et de libris ejus. 1045

Cap. XXVIII. — Ut Marcionis hæresis et secta in multas sit dissecta partes et quam monstruosas opiniones protulerit. 1046

Cap. XXIX. — De Rhodone, quæ contra Marcionem conscripserit, et de aliis ejusdem opuscula. 1047

Cap. XXX. — De schismate et dissidio Romæ propter Blastum et Florianum exorto, et quæ ad eos Irenæus scripserit et de aliis ejusdem libris. 1050

Cap. XXXI. — De Hippolyto Portus urbis Romæ episcopo et de scriptis ejusdem. 1051

Cap. XXXII. — De Pantæo Alexandrino philosopho, viro apostolico, et de divino prorsus sacrarum Litterarum studio ejus. 1051

Cap. XXXIII. — De Clemente contextore et operibus ejus et quæ de divinis Scripturis ille dixerit. 1051

Cap. XXXIV. — Rursus de Tertulliano et Cælo ecclesiasticis scriptoribus. 1058

Cap. XXXV. — De aliis multis ecclesiasticis scriptoribus, scilicet Juda, Hieracilio, Maximo, Candido, Appiano, Dexio, Arabiano et aliis. 1053

Cap. XXXVI. — De dissenstione, quæ tum de Paschale est exorta. De synodis propterea coacta et ut omnes ad concordiam sint redacti. 1059

Cap. XXXVII. — De dissenstione Asianorum propter Pascha, et quæ ex de re Polycrates Ephesus episcopus Victori Romano episcopo scripserit. 1062

Cap. XXXVIII. — Ut Victor pernotas fuerit, civiles Asiaticis propter festum Paschæ, ab unitate ecclesiastica segregare. 1068

Cap. XXXIX. — Ut pacis studio Irenæus ecclesiasticam tranquillitatem et concordiam restituerit, ex exempla successorum sanctorum apostolorum commemorans. 1068

LIBER QUINTUS.

Cap. I. — Succincta eorumque ante dicta sunt repetitio, et dicendorum isto tomo expositio. 1070

Cap. II. — De persecutione sub Severo, in qua Leonides, pater Origenis, propter Christum mortem subit. 1071

Cap. III. — De Origenis a puero studiis atque exercitiis, et ut etiam adolescentem sermonem veritatis professus fuerit, et ut sese ad certamen pro Christo subeundum præparaverit. 1071

Cap. IV. — De institutione et educatione ejus, et eorum qui ejus consuetudine et doctrina uti sint. Et ut decem et octo natus annos, Alexandrii fidelium præfuerit schola, clari prorsus nominis adolescens. 1075

Cap. V. — Ut vitam attigerit philosopho perfectiorem, et præscriptis evangelica accuratissime servari. 1078

Cap. VI. — Qui ab eo ducti et edocti, martyrii coronis sint exornati. 1079

Cap. VII. — De discipula ejus Potamiana martyre. 1079

Cap. VIII. — Origenem sustinuisse, ut seipsum castraret, ut scilicet militem peragere posset vitam. 1082

Cap. IX. — De admirandis Narcisi Hierosolymorum episcopi miraculis. 1081

Cap. X. — Ut Alexander, Cæsareus episcopus, oraculo divino ad Hierosolymorum episcopatum sit traductus, vivente adhuc decessore ejus Narciso: atque duo simul episcopi ecclesiam ibi rezerint: et de Alexandri scriptis. 1086

Cap. XI. — De Origenis in sacris Litteris profectu, et de sextupla ab eo dictata Scripturarum translatione. 1090

Cap. XII. — De Symmacho interprete, et discipulis Origenis. 1091

Cap. XIII. — Quæ Porphyrius de singulari Origenis in eloquentia et omnis generis artium doctrina studio scribat: quæ ipse quoque Origenes de suis in Græcorum litteris studiis commemorat. 1094

Cap. XIV. — Quod in Arabiam Origenes quoque venerit, et quod Cæsarem nondum præbiter sacras Litteras publice in ecclesia exposuisset tractari. 1098

Cap. XV. — De Beryllio Bostrensi, de Ambrosio, et quæ Origenes scripta sacrarum Litterarum Alexandrii exposuerit. 1098

Cap. XVI. — Quomodo ipse testamentariorum sive canonicarum Veteris et Novi Testamenti Scripturarum meminerit. 1099

Cap. XVII. — De Mammiæ Imperatoris Alexandrii matre. 1103

Cap. XVIII. — Ut in Palæstina Origenes ad præbiteri honorem sit erectus, et qui successores ejus in schola Alexandrina fuerint. 1103

Cap. XIX. — Quos sacra Scripturæ libros in Palæstina sit interpretatus: et de aliis ejusdem libris. 1106

Cap. XX. — Cum de aliis ejus discipulis, tum de Gregorio miraculis edendis clare: et quanto in pretio Origenes apud magnos ea tempestate episcopos fuerit. 1107

Cap. XXI. — De scriptore Julio Africano, librisque ejusdem. 1110

Cap. XXII. — De Berylli errore et resipiscencia. 1111

Cap. XXIII. — De hæresi in Arabia exorta eorum qui animas mortales esse asseverant. 1111

Cap. XXIV. — De hæresi Halesaitarum. 1111

Cap. XXV. — Catalogus imperatorum Romanorum, ut alius alii ordine successerit: et ut primus imperator Philippus Christianus sit factus. 1115

Cap. XXVI. — Qui tum magnarum urbium episcopi floruerunt. 1115

Cap. XXVII. — De persecutione sub Decio: et ut Cyprianus episcopus Carthagenensis martyrio sit affectus. 1119

Cap. XXVIII. — Quæ Dionysio Alexandrii episcopo in ea persecutione sub Decio acciderint. 1119

Cap. XXIX. — De his qui tormenta victi sub Decio, Christi religionem abjurarunt. 1121

Cap. XXX. — De his qui tum martyrium pertulerunt, Meira senis, Onata femina, Apollonia virgine, Serapione, Juliano, Bræ, Macare, et aliis. 1125

Cap. XXXI. — De aliis martyribus, qui certamen suum obierunt Alexandrii et in Palæstina. 1126

Cap. XXXII. — Ut Origenes ad tribuam martyrii constans, pietate Christiana abjuncta, a scripso degeneraret. 1127

Cap. XXXIII. — De Origenis erroribus et blasphemis, et ut sub Gallo vitam finiret. 1150

LIBER SEPTUS. 1154

Cap. I. — Prefatio tomī dicenda exponens. 1154

Cap. II. — Ut episcopi, qui tum ecclesiis præsuerunt, eos qui sub Decio in persecutione lapsi fuerant, post justam penitentiam in Ecclesiis receperint. 1155

Cap. III. — De impero Novato, rebusque ejus narratio, quæ ejus fuerit doctrina. 1155

Cap. IV. — Quomodo Dionysius lapsorum suaserit receptum, et epistola ejus ad Novatum. 1159

Cap. V. — De synodis Romæ et in Africa coactis quæ hæresim Novati damnarunt. 1162

Cap. VI. — De Dionysii epistolis de penitentia: et nova narratio de quodam Serapione, qui in penitentia sacrosancta mysteris, extremum spiritum agens, percepit. 1163

Cap. VII. — De questione tum temporis de divino baptismo agitata, et ut tum Sabellius sit coortus. 1166

Cap. VIII. — De visione quam Dionysio apparuit. 1167

Cap. IX. — De improbo hæreticorum errore et seductione: item de impio eorum baptismo, et quæ epistolæ ea de re Dionysius ascripserit. 1160

Cap. X. — De persecutione Valeriani: et quæ tum Dionysius Alexandrinus episcopus passus sit. 1161

Cap. XI. — De martyribus Cæsarem Palestinæ. 1164

Cap. XII. — De pace sub Galieno: et epistola ejus quam pro Christianis edidit, et qualis is fuerit. 1165

Cap. XIII. — De Marino Cæsariensi martyre. 1168

Cap. XIV. — De Asterio, et admiranda fidemque omnem excedente rei per eum gesta historia. 1169

Cap. XV. — De statua Domini nostri Jesu Christi in Panæde, et ea quæ ad hanc statuum crevit herba. 1166

Cap. XVI. — De figura et forma sanctorum apostolorum, et de throno Jacobi fratris Domini. 1162

Cap. XVII. — De sancto Gregorio miraculis claro, ut ea citate floruerit. 1162

Cap. XVIII. — De Dionysii festis epistolis. 1163

Cap. XIX. — De seditione populi Alexandriæ. 1166

Cap. XX. — De pestilentia sævissima, quæ Alexandriam et grassata. 1167

Cap. XXI. — De Nepote et hæresi ejus. 1170

Cap. XXII. — Quid Dionysius Alexandrinus de Apocalypsi Joannis scriptum reliquerit. 1174

Cap. XXIII. — Quibus rationibus idem asserat, Apocalypsim non Joannis evangelistæ, sed alterius cujusdam Joannis esse. 1175

Cap. XXIV. — De aliis Dionysii epistolis, scriptisque ejusdem. 1178

Cap. XXV. — Quæ de Dionysio Alexandrino in quadam epistola scribat magnus Basilus. 1179

Cap. XXVI. — De Sabellio, et ejus hæresi, et quod ea citate floruerit. 1179

Cap. XXVII. — De hæresi Pauli Samosatensis: et de prima contra eam coacta synodo. 1182

Cap. XXVIII. — Ut in secundo conventu confutatus Paulus a Malchione sophista ex synodo sit ejectus. 1183

Cap. XXIX. — Quæ imperator Aurelianus de suffragio et sententia synodali dixerit: et ut idem quoque contra Christianos persecutionem moliens, cœlestis sit præpetitus. 1186

Cap. XXX. — Epistola synodi Antiochenæ, immoderatam et luxuriosam Samosatensem vitam exponens. 1187

Cap. XXXI. — De Manete hæresiarcha, a quo Manichæi cognomen acceperunt: et de hæresi ejus. 1191

Cap. XXXII. — Ut Manes, detracta totius corporis pelle, canibus esca objectus sit. 1194

Cap. XXXIII. — De successione Romanorum imperatorum. 1198

Cap. XXXIV. — Qui maximis quibusque urbibus episcopi præfuerint, et usque ad ecclesiarum oppugnationem manserint. 1198

Cap. XXXV. — De aliis ejus citatis ecclesiasticis viris eloquentia et doctrina præstantibus. 1199

Cap. XXXVI. — De Laodicensibus episcopis, sapientia illustribus viris. 1202

Cap. XXXVII. — De episcopis Cæsarem Palestinæ, et de Eusebio Pamphili. 1203

LIBER SEPTIMUS. 1206

Cap. I. — Expositio dicendorum. 1206

Cap. II. — Ut res Christianorum, quæ antea pulchre steterant, intestina dissensione atque contentione a divina visitatione exciderint. Quæ quidem ad tempus permissione divina sic acciderent. 1207

Cap. III. — Ut Diocletianus Maximianum Herculeum socium sibi imperii elegerit, et ut is persecutionem contra nos instituerit. 1210

Cap. IV. — De meritis sanctorum, qui in ea persecutione fortiter decertarunt. 1211

Cap. V. — De eo Christiano, qui Nicomediam impium imperatoris edictum conceperit: et de eis qui ex ipsius imperatoris aula martyrio sunt perfuncti. 1211

Cap. VI. — De beato obito viginti millium in Nicomediam martyrum: et de Iude enaacho, et Romano, martyribus. 1215

Cap. VII. — De Melitænsibus, Egyptiis, Tynis, et Phœnicibus martyribus. 1218

Cap. VIII. — De martyribus in Thebaidæ toleratis, et va riis variorum suppliciorum modis. 1219

Cap. IX. — De Philoromo et Philæo, illustribus martyribus: et quæ Alexandriæ impii contra Christianos perpetraverint. 1222

Cap. X. — De civitate quadam Phrygiæ, quæ tota martyrium subiit: et de Adæco martyre. 1226

Cap. XI. — De aliis quamplurimis martyribus, plurimam martyrio affectis. 1226

Cap. XII. — De virginibus Antiochenis forma excellentibus, quomodo martyrii stadium pudice decurrerint. 1230

Cap. XIII. — De aliis virginibus et monachis, pudicitia simul et martyrio clariis. 1230

Cap. XIV. — De sancto Panteleemone, et sancto Eustratio, comitatuque ejusdem, et de aliis magnis martyribus. 1234

Cap. XV. — De celeberrimis martyribus, Georgio, Procopio et Demetrio Myrobliis. 1233

Cap. XVI. — De Ecclesiarum episcopis, qui variis in locis curriculum Christi strenue percurrerant, et ut res Christiana in melius sit commutata. 1238

Cap. XVII. — Ut Diocletianus generum sibi Maximinum Galerium, Maximianus Hercules autem Constantium Chlorum imperatoris sanguinis generum delegerit, qui Constans pater magni Constantini fuit. 1242

Cap. XVIII. — De nativitate, educatione et institutione magni et æqualis apostolis Constantini. 1243

Cap. XIX. — Ut magnus Constantinus divinitus paternum adeptus sit imperium, et qualis fuerit. 1243

Cap. XX. — De Diocletiano et Maximiano, ut imperio deposito interierint, et qui eorum fuerint successores. 1247

Cap. XXI. — De fœdissimis factis Maxentii Romæ, et Maximiani Herculi Nicomedie. 1250

Cap. XXII. — De cladibus quæ persecutionem hanc sunt subsequutæ, et de imperatorum palinodia, seu recantatione et penitentia. 1254

Cap. XXIII. — De eorundem edictis in scripto pro Christianis editis. 1258

Cap. XXIV. — De simulata et fœdali Maximini pro Christianis sine scripto promulgatione. 1259

Cap. XXV. — De statua nova Antiochiæ, quam Theoctenus recens erexit. 1263

Cap. XXVI. — De confectis et falsis adversus Christum commentariis. 1263

Cap. XXVII. — De ejus temporis martyribus, et edictis in æreis columnis contra nos promulgatis. 1263

Cap. XXVIII. — De sæva, quæ eo tempore grassata est, fame et pestilentia. 1267

Cap. XXIX. — Ut magnus Constantinus de Maxentio, qui Romæ tyrannidem exercuit, triumphari, cum etiam signum sanctæ crucis stellis cœlestibus in cœlo videret. 1270

- Cap. XXX. — Ut Constantinus, Roma recepta, Deo grata facinora fecerit. 1274
- Cap. XXXI. — De edicto Maximini Galleri, quod in scripto pro Christianis volens dolens proposuit. 1275
- Cap. XXXII. — De principii perversitate et motu Maximini contra Constantium Magnum. 1279
- Cap. XXXIII. — Magnum Constantium Romæ a Sylvestro sacro sancto baptismo initiatum esse. 1279
- Cap. XXXIV. — Quæ post baptismum Constantius Magnus recte constituerit. 1285
- Cap. XXXV. — Refutatio eorum qui dixerunt, postea Constantium Nicomediam ab Arianis esse baptizatum, et quod propter filii Crispi eadem Christianismum assumpserit. 1286
- Cap. XXXVI. — De sancta Helena, ut ea Romam venerit, et de colloquio Judæorum cum sancto Sylvestro. 1290
- Cap. XXXVII. — De conflictu Constantini et Maximini, et de eis qui signum crucis in exercitu tulerunt vexilliferis. 1290
- Cap. XXXVIII. — De edictis quæ Maximinus periculo cavito recte proposuit. 1291
- Cap. XXXIX. — De interitu Maximini, qui vindicta divina accidit: et de extrema interiectione veritatis inanicorum. 1295

- Cap. XL. — De pace, benedictio Dei Christianis par et conciliata, et celebratis passim encensis. 129
- Cap. XLI. — Constitutio scripta Constantini Magni imperatoris, ut Christianis loca et res sue restituantur. 129
- Cap. XLII. — Alia duo constitutiones, pecunias, don et immunitatem ecclesiis concedentes. 130
- Cap. XLIII. — Dux insuper constitutiones, synodo de ecclesiis concordandis haberi scientes. 130
- Cap. XLIV. — De impiis Licinii perversitate, et qui sub eo passi sint martyribus. 131
- Cap. XLV. — Ut impius Licinius captus, violentem vitam finiret. 131
- Cap. XLVI. — De legibus et constitutionibus Constantini, et quæ benigne Christianorum religioni fecerit. 131
- Cap. XLVII. — Ut Constantinus, Byzantio bello capto, Byzantios occisione occiderit. 132
- Cap. XLVIII. — Ut Cognominem sibi urbem, Constantinopolim scilicet magnificentissime construxerit. 133
- Cap. XLIX. — De operibus, templis, structuris, stutis et ædificiis aliis quæ intra urbem extruxit. 133
- Cap. L. — De structuris in trajectu ab eo constructis: et de eo loco, qui Sosthenium dicitur, historia. 133
- Index in Mattheum Biastarem. 133

FINIS TOMI CENTESIMI QUADRAGESIMI QUINTI.

Cap. I. — De pace, benedictio Dei Christianis par et conciliata, et celebratis passim encensis. 129

Cap. II. — Constitutio scripta Constantini Magni imperatoris, ut Christianis loca et res sue restituantur. 129

Cap. III. — Alia duo constitutiones, pecunias, don et immunitatem ecclesiis concedentes. 130

Cap. IV. — Dux insuper constitutiones, synodo de ecclesiis concordandis haberi scientes. 130

Cap. V. — De impiis Licinii perversitate, et qui sub eo passi sint martyribus. 131

Cap. VI. — Ut impius Licinius captus, violentem vitam finiret. 131

Cap. VII. — De legibus et constitutionibus Constantini, et quæ benigne Christianorum religioni fecerit. 131

Cap. VIII. — Ut Constantinus, Byzantio bello capto, Byzantios occisione occiderit. 132

Cap. IX. — Ut Cognominem sibi urbem, Constantinopolim scilicet magnificentissime construxerit. 133

Cap. X. — De operibus, templis, structuris, stutis et ædificiis aliis quæ intra urbem extruxit. 133

Cap. XI. — De structuris in trajectu ab eo constructis: et de eo loco, qui Sosthenium dicitur, historia. 133

Index in Mattheum Biastarem. 133

Cap. XII. — De pace, benedictio Dei Christianis par et conciliata, et celebratis passim encensis. 129

Cap. XIII. — Constitutio scripta Constantini Magni imperatoris, ut Christianis loca et res sue restituantur. 129

Cap. XIV. — Alia duo constitutiones, pecunias, don et immunitatem ecclesiis concedentes. 130

Cap. XV. — Dux insuper constitutiones, synodo de ecclesiis concordandis haberi scientes. 130

Cap. XVI. — De impiis Licinii perversitate, et qui sub eo passi sint martyribus. 131

Cap. XVII. — Ut impius Licinius captus, violentem vitam finiret. 131

Cap. XVIII. — De legibus et constitutionibus Constantini, et quæ benigne Christianorum religioni fecerit. 131

Cap. XIX. — Ut Constantinus, Byzantio bello capto, Byzantios occisione occiderit. 132

Cap. XX. — Ut Cognominem sibi urbem, Constantinopolim scilicet magnificentissime construxerit. 133

Cap. XXI. — De operibus, templis, structuris, stutis et ædificiis aliis quæ intra urbem extruxit. 133

Cap. XXII. — De structuris in trajectu ab eo constructis: et de eo loco, qui Sosthenium dicitur, historia. 133

Index in Mattheum Biastarem. 133

13:
liatus per
129
ntini Magr
restituatur
129
tusias, dom
131
es, synodo
130
ate, et qu
131
s, violenter
131
s Constan
ecerit. 131
illo capio
132
s, Constan
rit. 132
tulis, st
it. 132
onstructio
131
133